BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
30 N
3 H

6

Digitized by Google

114.

Digitized by Google

DE REPVBLICA LIBRI SEX ET VIGINTI, IN DVOS TOMOS DISTINCTI:

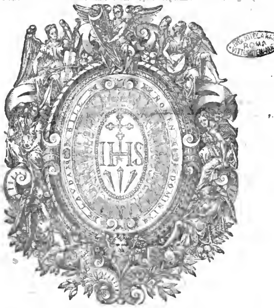
AVTHORE D. PETRO GREGORIO THOLOSANO,
PRIVS IN ACADEMIA CADVRCENSI, DEHINC
Tholoſana, poſtremò in Pontimuſſana Lotharingica Iuris
Pontificij, Cæſareiq́; publico Profeſſore, eiuſ-
démque Academiæ Pontimuſ-
ſanæ Decano:

Ex relectione authoris, ab infinitis propemodum inuerſionibus, omiſſionibus, & mendis, quibus corruptiſſimæ ſcatebant editiones Priores, nunc emendati, & additionibus aucti.

CVM [illegible] QVINTA SEQVENS
PAGINA CONTINET
TOMVS PRIMVS

Accedunt Indices duo, Prior rerum & verborum vtrique tomo communis: Capitum alter cuique peculiaris.

[illegible]

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,
SVMPTIBVS IOANNIS PILLEHOTTE,
SVB SIGNO NOMINIS IESV.

M. DCIX.

CVM PRIVILEGIO CHRISTIANISS. GALLIARVM REGIS.

Digitized by Google

IHS

D. O. M.

VNIVERSITATIS TOTIVSQVE DIVINÆ ET HVMANAE SOCIETATIS LEGITIMAE MONARCHÆ ET INEFFABILI SAPIENTIA MODERATORI, SOLI VNIVERSORVM creatori, omnis honor & gloria.

PETRVS GREGORIVS INDIGNVS EIVS ALVMNVS hoc opus de Republica conſecrat.

MOVET obiectum, Deus Summe Opt. Max. potentiam: monet charitas, chriſtianúmque præceptum, humanæq; naturæ communis ſanguis, compati ſaltem miſeriis & doloribus proximorum: cùm maximè, Deus vnicuique mandauerit curam eorum. atque piaculum eſt, illis laborantibus inertem otiari, & eos ſi non opere ipſo, tamen ſaltem conſilio non iuuare. Qua ratione, laudata vt ſapienter & ſecundum naturam conſtituta Babyloniorum lex. ægrotos efferendi in forum, vt de eorum langore conſilium darent qui eos adirent: ſi quis eundem paſſus eſſet morbum, aut alium vidiſſet patientem; & hortarentur ad ea quæ ipſi faciendo, effugiſſent morbum ſimilem, aut alium nouiſſent effugiſſe. Nec fas erat cuiquam ægrotantes præterire ſilentio, aut antequam exploraſſet quonam illi morbo laborarent. Cùm autem multis in locis iaceant regna, vel reſpublicæ tot qui numerari nequeant morbis, illiſque epidemiticis, in medium oculis omnium expoſitæ, quis eſt tam ferreus, qui non commoueatur ad ſubueniendum, vel re vel conſilio! nemo certè eſt, qui, ſi homo eſt, hoc ipſum ad ſe non pertinere audeat aſſerere. ſed eo magis in me eſſet hoc ipſum reprehenſibile, poſt 23. annos & amplius iam in munere publicæ profeſſionis iuris vtriuſque conſumptos, in excurſu quorum veriſimile eſt, ſi non verum putent omnes, me quædam annotaſſe vel perlegiſſe, quæ conueniant curandis vel conſeruandis rebus publicis: ſi illis nunc ægrotis & laborantibus, remedia, quæ aliis quandoque profuerunt, non conferrem. Quamobrem, vt quòd humanum eſt & commune debitum perſoluam, & me à pœna legis Babyloniorum liberem: otium, quod certè mihi exiguum eſt, à quotidianis lectionibus impetratum & à publico munere reliquum, in conſarcinandis & emittendis libris de republica impendendum, vt conſilio aliquo publicam cauſam, imò & patriam ſi poſſem iuuarem, neceſſarium & iuſtum eſſe arbitratus ſum. Si id contigerit, Tibi Deo Optimo referendæ ſunt & ſoli gratiarum actiones: ideo & tibi hoc opus vt tuum dicatum eſt. Quòd ſi laborantium rerumpublicarum morbis præſentibus, nihil proſint quæ ſcripſimus, hoc tibi erit voluntatis meæ candidum & non condemnandum teſtimonium, quòd voluerim prodeſſe.

PETRVS GREGORIVS

THOLOSANVS IVRIS VTRIVSQVE DOCTOR ET PVBLICVS PROFESSOR

PRIVS IN ACADEMIA CADVRCENSI, DEHINC Tholoſana, nunc Pontimuſſana Lotharingica, earumdémque facultatum iuris vtriuſque ibidem Decanus, Candido lectori Salutem.

NOSTRI ſemper fuit inſtituti (Candide lector) publicæ vtilitati omnino ſtudere, quemadmodum id ex variis noſtris ſcriptis ante hac in lucem editis facilè percipi poteſt: nunc in hac rerumpublicarum confuſione quicquid in nobis fuit ingenij illud in hiſce de Rep. libris componendis exerere viſum eſt, in quibus tractatur de ciuitate & ſocietate in genere primùm: dehinc in ſpecie, de ædificiis, reditibus, perſoniſque præcipuis eius: De formis rerum publicarum, ſeu de conſtitutione diuerſa Reipublicæ. De principatu, principe, principatuum diſtinctione: De qualitatibus requiſitis præcipuè in principe vel reipublicæ moderatore, regia poteſtate, artibus adminiſtrandi tempore pacis & belli. De religionis conſeruanda puritate, eiúſque neceſſitate: & in quibus eius prætextu peccatur, déque remediis aduerſus impios eius occaſione prætextus. De infantium & iuuentutis cura, educatione in bonis moribus, literis, doctrina, diſciplinis, artificiis, liberioribus artibus: déque eorum politia, regulis & præceptis. Inſuper de origine, initio, progreſſu, turbatione, ſeditionibus, mutatione, conſeruatione, malis, interitu, remediis, præcautionibus obſeruatis Rerum publicarum & principatuum.

Quæ omnia, ex inſignioribus & appoſitis ſacræ paginæ, legúmque humanarum ciuilium & pontificalum locis exque omnium gentium receptioribus moribus, vſu recentiorum & priſcarum rerum publicarum, nationum, principatuum ſocietatúmque probatarum inſtitutis, ex hiſtoriographorum verioribus narrationibus, præſtantiorum virorum heroum ſtrenuis & ſapientibus factis aut dictis euentu & ſucceſſu illorum, non minori diligentia quàm bono in genus humanum animo: inter ſtrepitus armorum huius infælicis ſeculi, in vtilitatem publicam ſelecta collectáve, nunc primum prodeunt: proculdubio cuiuſcunque profeſſionis aut ſtatus ſeu ordinis hominibus, admodum viſa neceſſaria.

PERIOCHA

Digitized by Google

PERIOCHA IN LIBROS XIII. PRIORES DE REPVBLICA PRIMI VOLVMINIS.

Prima pars operis De rebus.

QVIA mihi ſemper placuit methodus, quæ imitatur naturam, quam & ars ſecuta omnis eſt. Ideo in opere hoc inſtituto *De Republica*, faciliorẽ fore eius tractationem exiſtimaui, ſi à rebus quæ neceſſario in ea conſiderandæ ſunt exorſi, deinde de perſonis quibuſdam in ea præcipuis, & poſtremo de actionibus circa adminiſtration em exercend, agamus:

Libri 1. cap. 1. Proinde Deo duce, (cui, ſi quid in hoc labore, boni meditari, dicere aut ſcribere contigit, acceptum omnino referimus,) principio c. 1. Quid ſit Reſpublica in genere demonſtrare conabimur, vt id de quo diſputaturi latiùs ſumus, intelligatur: quæ ſit eius materia quæ forma, quale corpus ciuile, quod eius vinculum, & quis ſpiritus eam viuificet & contineat.

cap. 2. Deinc 2. c. origo eius ſocietatis ab incunabulis repetitur: quomodo homines coierint in vnum, diſtinctique ſint in familias, opida, ciuitates, regna, & imperia.

cap. 3. Et quia illa ſocietas & conuentus hominum, nominari & dici ſolet Ciuitas, dicitur c. 3. quid ſit ciuitas, & quotuplex in cœleſtibus & humanis manſionibus, per genera inueniatur: de cæleſti triumphante & militante eccleſia, de nomine eius, quive ciues appellentur.

Libri 2. cap. 1. Hinc tranſitus fit ad res corporales conſiderãdas, quibus reſpub. eget, in li. 2. Ita prius c. 1. agimus, de verbis ſeu ciuitatis ædificatione.

2 In 2. de ædibus ſacris.

3 In 3. de arcibus ædificandis vel deiiciendis, & de muris vrbium.

4 In 4. de ſuburbiis & pomerio.

5 In 5. nũ expediat reip. arces tutiſſimas habere.

6 In 6. de foro iudiciali & tribunalibus, in quibus opem iuſtitiæ implorantium agũtur cauſæ. Quomodo locus ille tutus, & ab armorum metu immunis eſſe debeat: déque abuſibus iudicum & aduocatorum præcauendis & emendandis.

7 In 7. de carceribus, eorúmque in repub. neceſſitate & ſolicitudine.

8 Fori venalis tractatur in 8. ſolicitudo.

9 Et poſtea c. 9. de aliis publicis locis & operibus agitur: vt de viis, theatris, balneis, palatiis & ædificiis publicis: vt ſcil. vtilia fiant, nec onerosa aut damnoſa ſint negotio publico.

10 Sed & c. 10. adiicimus curam ædificiorum priuatorum, vt talia fiant quæ ad decorem vrbis, & ad commodam tutámq; habitationẽ eſſe poſſint.

Lib. 3. c. 1. Excipit liber 3. ſecundum, vbi de aliis rebus ſeu bonis & pecuniis agitur: quibus introducta & cõſtituta reſpublica, eſt ſuſtinenda, & fouenda, non minus quàm corpus Phyſicum neruis: quibus cõparantur in robore maximo belli, pecuniæ, vt docet c. 1.

2 Quæ autem ſit diſtinctio bonorum reipublicę, docemus in c. 2. ſeparatis & iudicatis patrimonialibus, domanialibus, reditibus ordinariis mutabilibus & immutabilibus.

3 Proinde & ſubſequenter de ærario, in quod deferantur in c. 3. agitur.

4 Subinde de modis tractatur ditandi ærarium, c. 4 & de cenſibus & ſic tributis rerum:

5 Vt in 5. de tributis & cenſu capitationis, vel cenſu perſonarum.

Indicamus verbo in 6. modos cum cauſis, alios 6
exigendi vel extorquendi pecuniam à ſubditis, quibus neceſſitas, vel auaritia, vel tyrannis principum vti ſolent.

Elucidamus verò c. 8. dubium quotidianum, nũ 7
princeps ſecularis, reſpublica, tributa ab eccleſia poſtulare poſſit & exigere tempore maximæ neceſſitatis: & quando & qua authoritate. Conſiderato ita ærario, & ſermone finito de eo locupletando, non fuit alienum ab ordine tradere, de eo conſeruando, quod fit in c. 8.

Atque in his periodum ponimus. tractationis 8
rerum pro republica neceſſariò in genere conſiderandarum: quare ad perſonas in libro ſequente fit tranſitus.

In libro itaque 4. de quibuſdã, perſonis in ſta- II. pars operis de perſonis.
tu reipublicæ certo modo conſiderandis, prout neceſſariæ ſocietati ciuili ſunt, tractamus. Atque in c. 1. de populi generali in ciuitate vel in repub. c. 1.
diuiſione per ordines, ſtatus, ætates, & per alia ſimilia, agimus.

In 2. de nobilitate nobiliúmque dignitate, & c. 2.
ignobilium ſtatu.

In 3. admonemus, quomodo principes, nobi- 3
les, plebeij, & alij abutuntur ſuis ordinibus: & de remediis quibus reduci in ordinem proprium poſſint, ne turbetur aut confundatur reipublicæ ſocietas.

In 4. de peregrinis & alienigenis dicitur, qui 4
cum ciuibus deguntnum & quando expediat eos admittere, déque habitatorum & ciuium propriè acceptorum diſtinctione.

Ab ſtatu priuato in 5. peruenitur ad magiſtra- 5
tus, cuſtodes & executores ſeu miniſtros legum, priuatorum & ordinum directores: & docemus qui ex illis maiores & minores, qui negotia tantùm publica tractant, qui priuati, qui iudices, qui non; ex quibus ſint eligendi, à quibus, & quales, & qua forma: num perpetui, aut temporales: num pretio comparandi: de neceſſitate, fineque creandorum magiſtratuum.

Vt autem tales ſint, qui vtiles ſint & non noxij 6
reipublicæ, indicamus in 6. ca. errata quæ accidere poſſunt, vel ex parte eligentium, vel electorum, cum remediis quibus putamus his ſubueniri poſſe.

Admonemus & in 7. alias perſonas neceſſariò 7
deſiderari in republica, ſine quibus commodè in ciuitate vel republica viuere non poſſumus: & ita mercatores exigimus ad commercia faciliùs expedienda, aut cum minima omnium moleſtia: oſtendimus etiam quæ obſeruanda in commerciis à reipublicæ adminiſtratoribus circa merces, mercatores ipſos, & eorum iuriſdictiones.

In c. vero 8. non minus neceſſarios in republi- 8
ca Agricolas docemus, pro victu & alimentis: quæve ſint eorum priuilegia.

Neque etiam artifices excludendos eſſe, vt vti- 9
les, demonſtratur in c. 9.

Verum ne turbentur ſingulorum vtilitates, 10
conamur docere c. 10. diſtinctionem inter perſonas adhibendam eſſe, & gradus honoris atque dignitatis.

Et ne decipiantur extrinſecis hominibus, adhi- 11
bendam eſſe diſtinctionem habituum, veſtimentorum, ſecundum cuiuſque gradus honeſtatem

& dignitatem. vtque aſſeqni id poſſimus, agitur in c.xj.de modeſtia cuiuſque.

12 At num cenſores ſint hodie reſtituendi, iuxta morem Romanum ac priſcum, pro reformandis moribus viuendique licentia, & de poteſtate eorum, agimus c. 12. Sicque finem accipit perſonarum neceſſariatum in corpore ciuili contemplatio cum lib. quarto.

Liber 5. Quo circa præparata materia circa quam reipublicæ adminiſtratio verſatur: nempe conſideratis rebis & perſunis reipub. Tranſimus in quinto libro, ad actiones ipſius reipublicæ propiùs.

c.1 Atque in 1.c. contemplamur ſpecies rerum publicarum ſeu ſpecies gubernationis aut adminiſtrationis, iuxta conſtitutionem earum: aut perfectas, qualis democratia, ariſtocratia, monarchia: aut ex illis compoſitas & viriatas.

2 Et in 2.c. leges conſeruandæ democratiæ gratia latas, adferimus.

3 Inquirimus verò c. 3. num monarchica melior ſit & vtilior adminiſtrationibus reliquis aliarum.

4 Firmamus verò in 4. monarchicam vtiliorem pluribus viſam.

5 Qui ſint verò fines proximi, quiſve vltimus ſocietatis humanæ vel rerum publicarum, docemus c. 5. & in quo lapſi ſint Ethnici in opinione ſummi boni.

Liber 6. Proſequimur libro ſexto, quę ad monarchicam adminiſtrationem pertinere videntur: & ibi inſtituitur ſermo de principatu & principe.

c.1 Atque in c.1. probaſſe nos putamus, in omni ſocietate, eſſe neceſſariam alicuius dominantis, regentis aut imperantis authoritatem, ſicque legibus diuinis & conuenire, & expedire omnibus.

2 Conuincimúſque erroris & impietatis c.2. eos qui anarchiam probant, & omnem dominationem & ſubiectionem pertinaciter reiiciunt.

3 Quid autem ſit in ſe, hoc eſt in propria perſona, princeps: quidve ratione poteſtatis erga alios, quidve in vtraque cauſa, vt rectè imperet conſiderare debeat, aperimus c.3.

4 Accedunt probationes à ſignificatione nominum, quibus principes honorantur, quæ eos ſui muneris meminiſſe debere interpellant, & ita docemus in 4. quare dicti ſunt qui regunt principes.

5.6.7.8.9 Quare Dei & ſemidei in 5. Iudices in 6. Duces in 7. reges in 8. imperatores in 9.

10 Rurſum c. 10. aperimus rationem aliquorum nominum vſurpatorum in certis principatibus & regnis.

11 Indicamus quoque c.xj. vanam & inanem quorundam nominum vſurpationem, ſuperbam aut ſtultam titulorum principum cognominationem, vt cæteri eorum exemplo non deſipiant.

12 Vt & in 12. de impietate, abuſu principũ circa vſurpationẽ titulorũ diuinitatis & cultus diuini.

13 Deque alio abuſu in 13. dum ſe dominos abſolutè voluerunt dici, & quatenus ita dici poſſint.

14 Atque in 14. de inditis nominibus quibuſdam principibus, iuxta aliquam proprietatem, vel accidentalem cauſam.

15 De abuſu verò nominis regij, agimus c.15.

16 Et de inſignibus quorundam regum & regnorum antiquorum in 16.

17 Vt in 17. de inſignibus quarundam ciuitatum, rerúmque publicarum.

Demũ antequã digrediamur ab appellationib. & diſtinctionibus titulorum principatuum.

18 Addimus in c.18. quid de tyranni nomine antiqui & poſteri ſenſerint.

Manifeſtantur in c. 19. veri tyranni miſeriæ & pericula, inter quæ verſatur. 19

Mox in c.20. quædam retulimus de varijs ritibus inaugurandi, vel inueſtiendi principes de regno aut principatu, deque ornamentis eorum, corona, ſceptro, diademate, & ſimilibus. Minime autem attigimus de inueſtituris maiorum & minorum vaſallorum, comitum, marchionum, baronũ & ſimilium: eò quòd hic maximè ſcopus noſter eſt de gubernantibus rempublicam cum poteſtate ſuprema vel abſoluta dicere. 20

Quocirca in libro 7. verſamur potiſſimùm in diſtinctione talium principum, & principatuum: & de modis per quos ad illos peruenitur. Lib.7.

Sic c.1. agitur de diſtinctione generali principatuũ. In 2. de ſũmi Põtificis principatu ſpirituali. 1.2.

In 3. de diſtinctione principatuũ temporalium, quando videlicet poteſtas eis ad tempus datur. 3

In 4. de perpetuis principatibus ex ſucceſſione delatis iuxta morem qui magis vtilior videtur reipublicæ, quàm ſi ex electione darentur. 4

In c.5. docetur, mortuo in principatu ſucceſſiuo, principe, relictis pluribus aut duob. filiis, magis expedire regno & reipublicæ, vt vnus tantùm, iſque ſolus primogenitus, ſuccedat. 5

Etiam ſi is videatur inhabilis, quòd cæcus, ſurdus, vel ſtultus, vt putamus in c.6. 6

Et in c.7. docetur, quoties hoc ius ſuccedendi, & ordo non fuit ſeruatus, non bene rem ſucceſſiſſe exemplis. 7

Nothos tamen excludi ab hoc principatus ſucceſſiui poſſeſſione, rectiùs quàm admitti debere nobis viſum, in c.8. 8

Cæterùm ſi ante ſuſceptum à patre principatum, filius inueniatur primogenitus, & poſt ſuſceptum alius naſcatur: quis ex illis præferatur in ſucceſſione patris: & quis primogenitus dicatur ad finem ſuccedendi in principatu aperimus. 9. 9

At ſi primogenitus regis moriatur ante patrem relicto filio: num poſt mortem aui hic nepos præferatur patruis filiis viuentibus aui decedentis, iure repræſentationis: an non, explicamus c.10. 10

Sicuti illud futiliſime explicamus vtrinque collatis ſententiis contrariis ca. 11. num principatus qui deuoluitur iure ſucceſſionis, capaces ſint fœminæ. 11

In 12. verò agimus de principatu, qui percipitur iure hæreditario. & in 13. de comparato principatu per ſordes & pecunias. 12 13

In 14. de electione quadam principum per ſortem. vt in 15 de creatione principum per deliberatam electionem. & de acquiſitione per contractus in 16. At in 17. agimus de inuaſione principatuum per ambitionem regnandi, homicidiis, ſceleribúſque funeſtatam. In c.18. de occupatione eorum per dolum & fraudes. 14.15.16. 17.18.

Subinde in 19.c. tractamus de nouo principatu, & de his quæ in eo accidunt vt plerumque: deque legibus principatuum, quæ feruntur vel à principe, vel à populo, vel ab aliis. 19

Hinc & ſumpta occaſione agimus in c. 20. de legis imperio, quibus dominetur: & num principes legibus omnibus, an certis ſubiiciantur. 20

Principatibus diſtinctis in libro 8. proſequimur quaſdam qualitates quæ præcipuæ deſiderantur in imperante vel gubernatore reipublicæ. Liber 8.

Et c. 1. de bono & malo principe: de his item cap. 1. qui ab initio boni ſunt, poſtea mali, & qui contrà ex malis boni ſunt.

Quia autem præcipua cauſa boni principis de- 2.

pendet

pendet à Deo: de religione gubernatoris & principis, vt de fundamento reipublicæ tractamus in 2.c. atque de duobus extremis vitioſis, quæ vitāda ſunt: nempe de ſuperſtitione & impietate ſeu hæreſi.

3 Dehinc in 3. de honore & maieſtate principū, quæ vis in ea diuina ſit ab hominibus agnoſcēda.

4 Quomodo etiam hanc tueri princeps debeat & poſſit maieſtatem admonemus in 4.c. vt per nimiā eius ſuperbiam, vel nimiam eius obiectionem poſſit amitti.

5 Atque ad dignitatem conſeruandam valdè cōducere putamus in 5. ſi princeps vitam probam, & à vitiis alienam ducat: ideo de continentia eius dicemus circa voluptates.

6 In 6. verò de ennuiuiis & parſimonia principū.

7 In 7. de adulatione, quæ non minus nocet principi & reipublicæ, quàm intemperantia.

8 Quia verò principes vt plerumque neſcio qua vana & faſtuoſa curialitate adulari & placere omnibus ſtudent, neque cuiquam petenti ſe defuiſſe, aut quemquam a petitione excluſiſſe volunt videri, & tamen re ipſa fallunt petentes & nihil præſtant: ideo de fide & conſtantia principum in c. 8. agendum putaui, in pollicitis exequendis, & in petitis non temerè aut indiſcretè concedendis.

9 Atque in 9. tandem, non eſſe gloriam aucupandam principi ex largitione profuſa, ſed in exequēdo munere ſibi à Deo commiſſo.

Liber 9. c.1. Indicamus & libro 9. in c. 1 quanta ſit poteſtas regia & monarchica, quæ ſuprema: quatenus extendatur, quæve ſint regalia.

Et in 2. de abuſu poteſtatis regiæ c. 2.

Diſtinctione facta rerumpublicarum & principatuum, propius accedimus ad artem ciuilem gubernationis, quæ requiritur tempore pacis.

Lib. 10. 1 Primùm in lib. 10. cap. 1 admonemus reipublicæ gerendæ & adminiſtrandę artem duplicem eſſe, vnam qua in pace, alteram qua tempore belli egemus.

2 In 2. verò proſequimur de pacis arte, & tractamus de iuſtitia legali.

3 In 3. de ſcientia & prudentia gubernatoris. Latius iterum de arte regia.

4 In 4. c. & de prudentia requiſita circa præterita, præſentia, & futura.

5 Dehinc in c. 5. de prouidentia circa leges, earúmque conſtitutiones & diſtinctiones pro ratione diuerſa.

6 Indicamus & in 6. errores læthales reipublicę ortos ex ignorantia diuerſitatis diſtinctionum rerumpublicarum.

Lib. 11. Libro verò vndecimo agimus de alia parte ciuilis ſcientiæ, & de militari arte.

1 Atque in c. 1. agimus quando mouēdum bellum, & quando iuſtum vel iniuſtum ſit.

2 In . autē de conſultatione bellum præcedēte.

3 In 3. de apparatu belli prouidendo.

4 In 4. de aliis obſeruandis in ipſo belli tempore.

5.6.7.8. Atque in 5. de legibus quibuſdā ſelectis ex iure Romano, de rebus militaribus. vt & 6. de perſonis militaribus. & in 7. de militum delictis: in 8. de eorum quibuſdam priuilegiis.

9 Dehinc in 9. de legibus quibuſdam pertinentibus ad diſciplinā militarē, præpoſitorū & militū.

10 Vt 10. de legibus eorum quæ erga hoſtes ſeruandæ ſunt.

11 Ad hæc quoque pertinere viſa ſunt, quæ de induciis, & fœderibus placuit obſeruare inter pugnantes. idque c. 11.

Atque duodecimo capite de victoria, eáque regenda & conſideranda. 12

Et 13. de pace eiuſque conditionibus & vtilitate, eo quòd belli ſit ille ſcopus. 13

Et poſtmodum de ea conſeruanda, capituliſq; pacis initis ab aliquibus exempla proponimus in cap. 14. 14

Neque prætermittendum cenſuimus c. 15. quæ à bello & fine eius pendere videntur: nempe quæ ad captiuitatem, captiuos, & ius poſtliminij pertinent. 15

Et quia omnia prædicta ſolent, per medium legati vt plurimum fieri; agimus de Legatis publicis cap. 16. 16

Poſt leges de regenda republica tempore pacis & belli, diſpoſitóque & temperato corpore reipubl. operæ pretium & commodum viſum eſt, de religione, tanquam de ſpiritu qui eam animat & viuificat, tractare.

In libro 12. & proinde ordine in c. 1. quid ſit religio docetur. 1

In 2. c. diſtinguitur vera religio à duabus perniciosis extremitatibus, quæ ſolent loco religionis veræ, ſe authorare, nempe à ſuperſtitione & impietate. 2

Ideo in 3. originem veræ religionis & progreſſum indicamus, & quomodo ab ea in falſam degenerauerit populus. 3

Neque poſſe curam veræ religionis in republica, ſine eius periculo prætermitti oſtēdit c. 4. cum ex ea quæ agenda, fugienda, iuſta, iniuſta, vinculum populi cum Deo, cum principe & cum proximo pendeant. 4

Quia verò antiquiſſima & incontaminata religio, non debet pendere ex arbitrio cuiuſque priuati, aut ex pertinacia vel affectione ſingulorum, ſed ex ipſa veritate: neceſſarium duximus admonere de libris permittendis à principe, à quibus veræ & ſynceræ religionis pietas hauriri poſſit, cæteris prohibitis.

Quare in c. 5. agimus de libris & ſcripturis veteris legis diuinæ, ſeu veteris teſtamenti, & Rabinorum de Talmud, déque verſionibus bibliorum ſacrorum Hebraicorum in Latinum ſermonem. 5

In c. 6. de libris nouæ legis euangelicæ. & qui ſint recepti aut probati: idque verſione illorum in aliam linguam. 6

Et ſingulariter c. 7. de libris ipſis Euangeliorū, & de ſuppoſititiis, vel corruptis ab hæreticis. 7

Subinde annectimus c. 8. de vtilitate lectionis ſacrorum librorum, quæ aduenit laicis & clericis, ad cōſolationem in malis cognitionem Dei, vitæ æternæ manifeſtationem, tranquillitatem reipub. déque modo aſſequendi ſenſum eorum. 8

Et quia doctrina Eccleſiaſtica, fideique articuli aliqui non tam ex expreſſis verbis ſcriptis ſacræ paginæ pendent, quam ex obſeruatione & traditione per manus ab Apoſtolis & Patribus primitiuæ Eccleſiæ ad nos tranſmiſſa: ideo c. 9. de illis docemus, in omni republica Iudæorum & aliorū, vt Chriſtianorum, religionem non tam ſcripto quàm traditione conſtare. 9

Eſſe quoque præter prædicta teſtimonia, quorundam Doctorum & interpretū Theologorum ſcripta admonemus c. 10. & quæ ſint illa quæ à fidelibus Chriſtianis admittantur. 10

Et in 11. oſtendimus qui ſint libri Dei, & quæ in ipſis Deus, & quomodo ſcribere dicatur. 11

Et in c. 12. de libris Sibyllinis, qui quondam habiti ſunt loco diuinorum oraculorum. 12

Digitized by Google

13 Rurſum c.13.de imaginibus, quæ pro libris ru-
dibus & analphabetis etiam ſunt, de abuſu earũ,
de repræſentatione per ea diuinarum perſonarũ:
cur etiam in eccleſia retineantur,& de miraculis
prodigiiſque illatum & ſtatuarum.

14 Adiicimus & 14. impugnantium in Eccleſia
imagines,errores,eorum authores & cauſas.

15 Et ne dubiũ relinquatur,refellimus in c. 15.ob-
iecta contra imagines:& cõciliamus vtriuſque te-
ſtamenti veteris & nouæ legis locos qui faceſſere
alioquin videbantur.

16 Atque in c.16.explanamus quæ in eccleſia di-
cantur ſigna venerabilia,& agimus maxime de ſi-
gno crucis eiúſque miraculis.

17 Et ne ſimplices decipiantur impoſturis artifi-
cũ,c.17.oſtendimus rationem quarundã imaginũ
quæ vi quadã naturali,vel arte,ea quę viuunt im-
itãtur,& de figuris Dei vel Angelorum quibuſdã.

18 Quomodo verò diſtinguendus ſit verus vſus
imaginum ab idololatria, & idolis prohibitis, 18.
c.admonemus.

19 20. Agimus & 19.de aliis idolis Ethnicorũ.& c.20.
de dæmonis adoratione ſacrilega.Poſtea c 21. de
locis in quibus cultus diuinus exercebatur ante
Chriſtum.& in 22.de eccleſiis & templis Chri-
ſtianorum,ritibus & conſecrationibus & pollu-
tionibus eorum. Conſequenter c.23. de eccleſia
prout eſt congregatio fidelium, déque oppugna-
tione eius per cõgregarionem ſeu eccleſiam ma-
lignantium & dæmonum.

Li.13. Sed quia non ſufficit veram religionem in rem-
publicam fuiſſe inuectam,niſi, ea ſarta tectáque,
vt dicitur,cõſeruetur in ſua puritate:Et quia pec-
cata eõ pernicioſiora ſunt,quò fucum habent vir-
tutis, maximè dum induunt colorem & prætex-
tũ religionis. Idcirco in 13.libro de repub.vtile vi-
ſum fuit indicare & detegere ea in quibus ſub pal-
lio religionis peccari, & populus decipi poteſt.
cum remediis quibus occurri,vel antequam acci-
dant, præcaueri poteſt.

c.1 Proinde in c.1.agimus generaliter de abuſu
ſub prætextu religionis vnde oriri poſſit,& de ge-
neralibus remediis.

2 Et in 2. c. ad ſpeciem deſcendimus, & propo-
nimus quomodo collegia,monaſteria,fratriæ reli-
gionis cauſa probentur,& vtilitates quæ inde ac-
cedunt reipub.

3 In c.3.verò indicamus abuſus quoſdam eorum
qui tales conflant ſocietates ſub prætextu religio-
nis,eodémque c. producimus duo remedia, nem-
pe refomationis & deſtructionis ſocietatis.

4 In 4.c. de tertio remedio,de non permittendis
nouis religionibus,& collegiis, cũ rationibus ex
qoibus lædi reſpublica poſſit.

5 Agimus in 5.c.de votis & ſacrificiis in religio-
ne, eorum fauore ſanctitate & probationo,ſubiũ-
gimus autem mala & ſcelera,quæ eorum prætex-
tu commiſſa fuerunt,poſſintne committi,cum re-
mediis & præcautionibus ne accidant.

6 In 6. c.de religionis zelo, feruore,quo quis in-
duci debet ad eam ſtrenuè totiſque viribus defen-
deodam,déque bellis ideo à ſingularibus & pu-
blicis perſonis geſtis.

Addimus & ſtatim c.7.quomodo plures eo pię- 7
textu, religione abuſi ſunt ad ſibi parandos prin-
cipatus,& ad ambitionem complendam.

Vt quoque in c.8. oſtendimus eodem prætextu 8
religionis vel cultus diuini, deceptiones & cru-
deles actiones contigiſſe.

Sed in 9.c. remedia aduerſus talia commiſſa, 9
vel ad eadem præcauenda detegimus.

Vt contra in 10. mala,ſubuerſiones dominatio- 10
num & principatuum in republica, quæ ex con
temptu religionis proficiſcuntur,oſtendimus.

Demum in 11.tractamus de his qui ſub hypo- 11
criſi,religione abuſi ſunt ad proprium captandum
lucrum,ad tegendam deceptionem.

Sed in 12.c.tradimus remedia contra tales im- 12
poſturas.

In 13. de aliis impoſturis,prætextu religionis à 13
Chriſtiani nominis perſonis inductis ſeu patratis.

In 14. de remediis. 14

Subſequenter in 15. tranſitur ad fauorem reli- 15
gionis circa bona eccleſiarum.

In 16. de abuſu eius in acquiſitione ſpiritua- 16
lium vel temporalium.

Necnon 17.c.de Abuſu religionis in detenſione 17
bonorum eccleſiaſticorum.

Quantum rurſum commendetur & fauorabi- 18
lis ſit religio in dilectione proximi, & charitate
commendanda,traditur in c.18.

Quomodo verò abutãtur hoc prætextu chari- 19
tatis,plures ad luxuriam & voluptatem, adhibitis
etiam remediis docetur in c. 19.

Conſideramus ita 20.c. & fauorem religionis 20
circa immunitates datas eccleſiis & perſons ec-
cleſiaſticis,vt Deo attentiùs inſeruiant.

Verum c. 21.abuſum immunitatum & otij,re- 21
mediáq; quibus præcaueatur,vel emendetur, de-
monſtramus.

Quare & in 22.de immunitate aſylorum eccle- 22 23.
ſiæ dicetur.& in 23.de eius abuſibus, quibúſq; re-
mediis compeſcantur:& de his qui eorum immu-
nitate vti nequeunt.

In c.24.de miraculis veris,ex Dei poteſtate fa- 24
ctis,diſputamus.

Et ne ignoretur qualia illa ſint, explicamus il- 25
lorum verorum,& prodigiorum,& non verorum
differentiam in 25.

Addimus c.26.impietatum magicarum præſti- 26
gia,& abuſum earum prætextu religionis.

Et in 27.antiquorum quorundã magorum mira 27
prodigia & impoſturas:vt ſimilia qui præeſt reip.
poſſit diſtinguere,& ex republica explodere.

Proponimus c.28.diſputatã quæſtionem. Num 28
ea quæ à ſortiariis & maleficis ſeu lamiis fiunt,
verè an fictè accidant: quò magiſtratus in his pu-
niendis certius iudicare poſſit. Et c. 29. de ipſis
lamiis & maleficis agimus.Sic & c.30. de eorum
iudiciis. vt 31.de remediis aduerſùs maleficia &
maleficas. déque (c. 32.) exorciſmis & incantatio-
nibus morborum & maleficiorum: & quæ per-
mittantur.Poſtremò c. 33. agimus de veris Pro-
phetis,de vatibus & diuinis eorúmque differẽtia,
munere,diuerſoque modo prædicẽdi de collegiis
etiam Prophetarum Iudæorum & Ethnicorum.

Finis Periochæ librorum 13.Tomi primi De republica.

Aliorum librorum periocham habebis in initio tomi 2.
Deo fauente.

Google

Index Capitulorum Librorum XIII. De Repub. ſeu ciuitate in genere. LIBRI I.

Cap. 1.

Quid res publica.

2 De origine & progreſſu ſocietatis coniunctionis & coitionis populi in vnam rempub. ſeu ſtatum communem.

3 Quid ciuitas atque de diuerſa ciuitatum maiorum & minorum cœleſtium, & mundanorum ciuiumque earundem in genere diſtinctione.

De rebus corporalibus quibus indiget reſpublica. Lib. II.

1 De vrbis ſeu ciuitatis ædificatione.

2 De rebus quibuſdam in ciuitatibus ſeu vrbibus & oppidis conſiderandis vt publicis.

3 De muris ciuitatum.

4 De ſuburbiis & pomœrio.

5 De tutiſſimis arcibus in republica, principatu & regno ædificandis.

6 De foro iudiciali publico.

7 De carceribus.

8 De foro venali.

9 De quibuſdam aliis operibus publicis ciuitatis.

10 De ædificiis priuatis.

De bonis & reditibus Reipublicæ. Lib. III.

1 De neceſſitate bonorum publicorum & redituum in republica.

2 De diſtinctione bonorum reipublicæ.

3 De ærario reipublicæ, atque de modis quibus pecuniæ conquiſitæ ac coactæ ſunt ad vſus neceſſarios.

4 De tributis ex rebus reipublicæ ſolutis.

5 De cenſu & muneribus exactis à perſonis in vtilitatem reipublicæ.

6 De quibuſdam aliis modis conquirendæ pecuniæ, quibus quædam reſpublicæ vſæ ſunt, aut principes.

7 Num princeps ſecularis pro negotiis reipub. poſſit imponere vectigal eccleſiaſticis rebus & perſonis.

8 De conſeruatione ærarij.

9 Num expediat & probetur in cauſa reipublicæ potius habere, cogere & reponere theſauros: an contrarium.

De præcipuis quibuſdam perſonis conſiderandis in Republica. Lib. IIII.

1 De populi, ciuium & ciuitatis diuiſione.

2 De conditione ſtatus nobilium & ignobilium.

3 Errata quæ poſſunt accidere ordinibus ſeu tribus ſtatibus populi.

4 De extraneis ſeu peregrinis.

5 De magiſtratibus in republica & principatu.

6 De quibuſdam in quibus peccatur in cauſa magiſtratuum, & de remediis.

7 De mercatoribus & negotiatoribus in republica conſiderandis.

8 De agricolis.

9 De artificibus in republica neceſſariis.

10 De diſtinctione dignitatum in dignitate, honore, & ordine, neceſſaria in omni republica, ſeu populo.

11 De veſtitu.

12 De cenſoribus.

De formis vel ſpeciebus rerumpublicarum, ſeu de diuerſis reipublicæ adminiſtrationibus. Lib. V.

1 De diuiſione ſeu diſtinctione generali rerumpublicarum, ſeu earum adminiſtrationis.

2 De Democratia, ſeu de recto populari ſtatu.

3 Num monarchia melior ſit & vtilior aliis generibus adminiſtrationum rerumpublicarum.

4 Quod monarchia principatus ſit vtilior iterum.

5 De finibus rerumpublicarum.

De principatu & principe. Liber VI.

1 De neceſſitate principatus, & quod dominari & ſubijci ſit neceſſarium & vtile ſocietati humanæ, atque Dei, naturæq́; legibus conueniat.

2 De errore eorum qui dominationem & principatum ſpernunt.

3 Quid ſit princeps in ſe & alijs.

4 De nominibus principatus, curq́; primùm qui præſunt & dominantur dicti ſunt principes.

5 Quare principes dicti ſunt dij & ſemidei.

6 Quare dicti principes, iudices.

7 De nomine ducis.

8 De nomine regis.

9 De imperatoris nomine.

10 De nominibus communibus vſurpatis in regnorum quorundam principatibus.

11 De ſuperbis vaniſq́; nominibus & titulis à principibus vſurpatis.

12 De abuſu rurſum quòd principes dij voluerunt haberi & dici.

13 De nomine Domini quod principibus conuenire poteſt, & quando eo abuſi ſuperbè aliqui ſint.

14 De quibuſdam nominibus tributis principibus propter quaſdam proprietates vel aliqua accidentia.

15 De abuſu & odio nominis regis.

16 Inſignia quædam regum aliquorum particularia.

17 De inſignibus quorundam populorum, & cauſis.

18 De tyranni nomine.

19 De miſeria & periculis eorum qui per tyrannidem dominantur, & qui tyrannidem occupant.

20 De variis formulis creandi, vel inueſtiendi principes de regno, imperio, vel principatu alio.

De principatuum diſtinctione. Lib. VII.

1 De diſtinctione in genere primo principatuum.

2 De ſummi pontificis principatu.

3 De diſtinctione principatuum temporalium.

4 De principatibus perpetuis delatis per generis ſucceſſionem.

5 In ſucceſſione regnorum, & principatuum, ex pluribus liberis ſuccedere primogenitum.

6 Num filius mutus, aut ſurdus, aut aliter inhabilis, poſſit ſuccedere in principatu.

7 Quædam mala quæ contigerunt alicubi ex immutatione ſucceſſionis regni primogenituræ.

8 Spurij num in principatu ſuccedere poſſint.

9 De quæſtione, ſi rex aut princeps ante adeptionem principatus filium genuerit primogenitum, & poſt adeptionẽ aliũ: quis præferatur in principatus ſucceſſione poſt mortem patris, an ille qui ante, aut ille qui poſt editus eſt.

10 De Iure ſucceſſionis principatus, quando ad ſucceſſores nuper defuncti pertinet: num ſi defunctus relinquat ex primogenito nepotem, & alium filium ſuperſtitem, præferendus ſit nepos patruo.

11 De principatu & imperio fœminarum, & num ex genere ſuccedant tanquam proximiores.

12 De principatibus delatis iure hæreditario.

13 De venali principatu, & de quibuſdã qui primũ per pecuniam aut opum potentia obtinuerunt principatũ.

14 De electione regum per ſortem.

15 De electione principum per ſortem conſideratam.

16 De principatibus delatis per contractus.

17 De inuaſis principatibus per vim illegitime & de ambitione regnandi.

18 De occupata tyrannide per dolum.

19 De nouo principatu.

20 De

20 De legis principatu.

De qualitatibos quibuſdam pertinentibus ad principem. Liber VIII.

1 De bono & malo principe.
2 De religione principis.
3 De honore & maieſtate principum & regum.
4 De ſuperbia, nimia deiectione & dignitate principali.
5 De continentia principum erga voluptates & exempla præclara eorum.
6 De menſa, cibis & conuiuiis principũ parcè factis.
7 De adulatione & quãtum noceat Reſp. & principib.
8 De fide & obſeruatione ſeu conſtantia promiſſionis principis.
9 De veri principis vera gloria.

De poteſtate Regia. Lib. IX.

1 De Iuribus quibuſdã inſignioribus regiæ poteſtatis.
2 De abuſu poteſtatis regiæ.

De arte adminiſtrandi rempublicam pacis tempore Lib. X.

1 De duplici arte adminiſtrationis & regiminis reipub. in genere.
2 De iuſtitia in gubernatione reipublicæ.
3 De ſcientia & prudentia principis & adminiſtratoris reipublicæ.
4 De Iuriſprudentia arte regia.
5 De legibus.
6 De generali errore principum & adminiſtratorum reipub. ex ignorantia qualitatis reipublicæ.

De militari cura in Republica. Lib: XI.

1 De bello in repub. gerendo vt iuſtum ſit.
2 De conſultatione præcedente bellum.
3 De apparatu, & de eo quod præcedit ipſum bellum.
4 De quibuſdam obſeruandis tempore belli.
5 Leges quædam obiter relatæ militares, de rebus militaribus ex Iure Romano.
6 Leges quædam de militum perſonis.
7 De militum delictis.
8 Aliquot leges de militum priuilegijs.
9 Aliquot leges de diſciplina militari præpoſitorum & militum.
10 Leges quædam erga hoſtes.
11 De inducijs ſeu treuga & fœderibus quædam.
12 De victoria.
13 De pace.
14 De pace conſeruanda.
25 De captiuitate & iure poſtliminij.
16 De legato aut feciali reipublicæ aut principis.

De his quæ in ſolicitudine reipublicæ ad religionem pertinent. Lib. XII.

1 Quid ſit religio.
2 De diſtinctione veræ religionis à ſuperſtitione & impietate.
3 De origine religionis veræ, veriq́; cultus diuini: & quomodo degenerauit in falſam religionem populus.
4 De neceſſitate & vi ſeu effectu religionis.
5 De libris ad religionem pertinentibus.
6 De legis Euangelicæ libris probatis in ſacroſancta Religione.
7 De libris Euangeliorum.
8 De vtilitate & neceſſitate lectionis S. Scripturæ.
9 De Doctrina Eccleſiaſtica, ſiue ſcriptura, ſiue de traditionibus eccleſiaſticis.
10 De alijs libris ſeu ſcripturis interpretum S. Scrip.
11 De libris Dei.
12 De libris Sibyllinis.
13 De imaginibus.
14 De impugnatoribus ſacrarum imaginum.
15 De obiectis in imagines.
16 De ſignis eccleſiæ vniuerſalibus, & de ſigno crucis.
17 De alijs quibuſdam imaginibus, quæ naturali quadam vi ex alijs corporibus efformantur: vel arte, quadam viuentia imitantur.
18 De Idolis & Idololatria.
19 De alijs Idolis & falſis dijs ethnicorum.
20 De dæmonum adoratione.
21 De locis in quibus cultus religionis ſeu Dei exhibeatur.
22 De Eccleſijs ſeu templis Chriſtianorum.

De his io quibus prætextu religionis errari in republ. poteſt: & de remedijs quibus iiſdem obuiam eatur, vel admiſſa iam emeodentur. Lib. XIII.

1 De abuſu in genere ſub prætextu religionis, & de generali remedio.
2 De ſocietatibus & collegijs religioſis, laudeq́; eorum.
3 Abuſus in genere collegiorũ, & remedia duo emendationis erratorum per reformationem inſtitutionis, & per deſtructionem collegij.
4 De tertio remedio contra abuſum religionis, de non permittendis facilè nouis religionibus aut collegijs.
5 De fauore religionis in voti ſolutione & ſacrificio: abuſu, & remedijs.
6 De defenſione religionis & fidei.
7 De abuſu & prætextu religionis defendendæ.
8 Deceptiones & actiones crudeles prætextu religionis.
9 De remedio contra crudelia prætextu religionis commiſſa vel committenda.
10 De dominationis aut regni, & bonorum ereptione & tranſlatione per Dei voluntatem facta, ob contemptum religionis.
11 De his qui abuſi ſunt religione aut hypocriſi ad lucrum proprium, dominationẽ, ambitionem, & deceptionẽ.
12 Remediũ contra prædictas aut ſimiles impoſturas.
13 De alijs impoſturis apud Chriſtianos ſub prætextu religionis factis.
14 Remedia contra deceptiones & dolos prætextu religionis.
15 De fauore religionis in bonis eccleſiarum.
16 De abuſu bonorum eccleſiaſticorum in acquiſitione, & de remedijs.
17 De prætextu & abuſu religionis in retentione bonorum eccleſiaſticorum.
18 De fauore religionis, rationis, dilectionis & charitatis.
19 De abuſu dilectionis in religionis prætextu.
20 De fauore religionis circa immunitates ſeculares, perſonales, ob tranquillitatem animi otiumque ſanctum conceſſas, vt Deo eccleſiaſticæ perſonæ diligentius inſeruire poſſent.
21 De immunitatum perſonalium etiã, in religione abuſu, & de remedijs.
22 De eccleſiarum ſeu templorum aſylis & immunitate à pœna.
23 Abuſus immunitatis ſeu aſylorũ eccleſiæ, & remedia.
24 Miracula vera ex Dei poteſtate.
25 De miraculis veris & non veris, & prodigiis.
26 De magicis impietatibus in religionis abuſu.
27 De antiquorũ quorundam magorum quibuſdam prodigijs & impoſturis.
28 Num quæ ab ſtrigibus lamiis ſeu maleficis & ſortiariis fiunt, verè fiant.
29 De maleficio & maleficis ſeu ſortiariis & lamiis.
30 De Iudicijs ſortilegarum & maleficorum.
31 De remedijs aduerſus maleficia, maleficas & maleficos.
32 De exorciſmis & incantationibus morborum & & maleficiorum.
33 De prophetis veris, & vatibus & diuinis.

Finis Indicis capit. Librorum Tomi primi.

Priuilege du Roy.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre, A nos amez & feaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlemens, Preuoſts de Paris, Bailly de Roüen, Seneſchaux de Lyon, Tholoze, Bourdeaux, & Poictou où leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra Salut, Noſtre cher & bien amé Iean Pillehotte marchant Libraire de noſtre ville de Lyon, nous a fait dire & remonſtré qu'il a recouuert des heritiers de feu M. Pierre Gregoire, viuant Docteur és droicts, toutes ſes œuures reueuës, corrigees & augmentees par luy peu auparauant ſon decez : enſemble diuers traictés non encores veus en lumiere, que ledict ſuppliant a promis faire imprimer en luy donnant noſtre pouuoir pour leſdictes œuures augmentées de diuers nouueaux traictés, le tout enſemble intitulé *Petri Gregorij Tholoſani I.V. Doctoris & olim in Academiis Cadurcenſi, Tholoſana & Lotharingica Pontimuſſana Profeſſoris opera omnia ab auctore paulo ante mortem recognita, aucta & emendata.* Leſquelles dictes œuures ou ſont contenues *Syntagma Iuris vniuerſi. Et Partitiones Iuris Canonici*, augmentées qu'autres volumes: Enſemble diuers nouueaux traictés non encores veus en lumiere, il deſireroit volontiers imprimer ou faire imprimer & mettre le tout enſemblement ou ſeparement en lumiere. Mais d'autant qu'il y conuient faire de grands fraiz pour l'aduancement de l'impreſſion deſdictes œuures. Il craint qu'apres les auoir mis en vente aucuns Libraires & Imprimeurs de ceſtuy noſtre Royaume la vouluſſent ſemblablement imprimer ou ſuſciter les Eſtrangers à ce faire, & par ce moyen fruſtrer l'expoſant de ſes fraiz & miſes, rendre ſon trauail inutile, & luy faire receuoir perte & dommages. Pour à quoy remedier & afin que ledict Pillehotte qui trauaille pour le bien publicq ayant fourni tout ce qui eſtoit neceſſaire pour aduancer leſdictes œuures, ſe reſſentir du fruict de ſes labeurs: Nous a humblement ſupplié & requis luy permettre d'imprimer & faire imprimer leſdictes œuures ou ſont iâ contenus *Syntagma iuris vniuerſi & Partitiones Iuris Canonici*, qu'autres volumes augmentez, enſemble leſdicts nouueaux traictés, de telle grandeur & caractere qu'il voudra, le tout enſemblement ou ſeparement & interdire à tous Libraires, Imprimeurs, & autres de quelque qualité ou condition qu'ils ſoyent, d'imprimer ou faire imprimer dans noſtre dit Royaume, ny ſuſciter aucuns eſtrangers à ce faire. NOVS à ces cauſes deſirans luy ſubuenir en ceſt endroit, & ne permettre qu'il ſoit fruſtré de ſes fraiz, peines & grand trauail qu'il luy conuiendra faire en ladicte impreſſion: Vous mãdons & enioignons par ces preſentes, que vous ayez à permettre, comme nous permettons audict Pillehotte qu'il puiſſe imprimer ou faire imprimer, vendre & diſtribuer leſdites œuures, enſemblement ou ſeparement, ſelon l'ordre dudict autheur, de quelle grandeur & caractere qu'il verra bon eſtre: meſmes leſdicts nouueaux traictés ſeparement, faiſans tres-expreſſes inhibitions & deffences à tous Imprimeurs, Libraires & autres de quelle qualité qu'ils ſoyent dans noſtre Royaume, pays, terres & ſeigneuries de noſtre obeiſſance, ny ſuſciter aucuns eſtrangers d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter, contrefaire, ny alterer leſdictes œuures ou deſdicts volumes ſeparement ny ſur les precedentes impreſſions, ſans expres conſentement dudict Pillehotte durant le temps de ſix ans, à conter du iour que leſdictes œuures ou volumes ſeparement auec les nouueaux traictés ſeront paracheuez d'imprimer, ſur peine de trois mil liures d'amende, applicable, moitié à nous, & l'autre audict Pillehotte, & de confiſcation des exemplaires, qui ſe trouueront auoir eſté contrefaits. De ce faire vous donnons pouuoir authorité & mandement ſpecial: Meſmes de proceder alencontre de ceux qui contreuiendrõt par toutes voyes deuës & accouſtumees & par les peines ſuſdictes, Nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques Pour leſquelles & ſans preiudice d'icelles ne voulons eſtre differé: Et d'autant que de ces preſentes ledict expoſant pourra auoir affaire en pluſieurs & diuers endroits, Nous voulons qu'au Vidimus d'icelles fait ſous noſtre ſeel ou deuement collationné par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers, Notaire, & Secretaire Roy ſoit adiouſtée, comme au preſent original. Et ſi voulons & mandons que mettant par brief le contenu du preſent Priuilege au commencement ou à la fin de chacun deſdits liures, que cela ait forme de ſignification tout ainſi que ſi l'original eſtoit particulierement ſignifié à chacun, & ſoit de tel effect & vertu, comme ſi leſdictes lettres luy auoyent eſté particulierement monſtrees & ſignifiees. Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné a Paris le xxvj. iour d'Auril, l'an de grace mil ſix cens huict. Et de noſtre regne le dix-neufieſme.   Par le Roy en ſon Conſeil.   DV FOS.

EXTRAICT DES REGISTRES DE PARLEMENT.

VEV par la Cour les lettres patentes du Roy donnees à Paris le vingt-ſixieſme Auril dernier ſignees par le Roy en ſon Conſeil du Fos & ſeellees par leſquelles ledict Seigneur permet à M. Iean Pillehotte marchand Libraire à Lyon, d'imprimer le liure intitulé Petri Gregorij Tholoſana opera *& leſdictes œuures vendre & diſtribuer, enſemblement ou ſeparement, ſelon l'ordre de l'autheur, de quelque grandeur & caractere qu'il verra bon eſtre, meſmes les nouueaux traictés ſeparement, pour le temps de ſix ans, comme plus amplement le contiennent leſdictes lettres, Requeſte preſentee à ladicte Cour par ledict Pillehotte, tendant à fin d'entherinement deſdictes lettres, concluſions du Procureur general du Roy. Et tout conſideré. Ladicte Cour a ordonné & ordonne que ledict impetrant iouyra de l'effect & contenu eſdictes lettres. Faict en Parlement le dix-huictieſme Iuin, mil ſix cens huict.*

VOYSIN.

Acheué d'imprimer le 4. iour d'Aouſt, Mil ſix cens & neuf.

Proteſtatio Authoris.

MENS, animúſque meus fuit, eſt, erítque perpetuò Deo iuuante: nihil voluiſſe, cogitaſſe, aut ſcripſiſſe, & teſtis ipſe Deus, quod aduerſari, vel minima ex parte poſſit decretis ſacroſanctæ, catholicæ & apoſtolicæ religionis, & fidei: aut quod velim, aut poſſit directè vel per obliquum retorqueri, aut referri in odium, inuidiámque alicuius poteſtatis ſpiritualis, aut temporalis, ſeu ſecularis legitimæ, imperij, regni, principatus, reipublicæ, aut alterius receptæ & probatæ adminiſtrationis populi, moréſque conſuetos. Nihil enim deteſtabilius ſemper arbitratus ſum, illis qui mores regendi, & regnorum & rerumpublicarum antiquos, contra ius gentium, legemq́; Dei, turbare, confundere, & cônuellere, prætextu cuiuſdam fucatæ reformationis conantur: cùm non ſit etiam reſpublica ex parte morbida ita curanda, nec mouenda Camarina. Et proinde ſi qui ſint, qui alirer me quippiam ſcriptitaſſe incuria vel lapſu inconſiderato deprehenderint, vel calumnientur; eos rogo & obſecro, vt intentionem meam potius ſequantur: & ſacroſanctæ religionis antiſtites, & cenſores ſeu inquiſitores, imperatores, reges, principes, reſpublicas, magiſtratus, & priuatos, ita meis indulgere ſcriptis: vt ſi quæ roſæ ſint in illis, prætermiſſis ſpinis, vel, ſi videatur, in quantum videbitur vtile & neceſſarium, auerruncatis: eas florere, emergere, & indigentibus communicari beneuolè & Chriſtianè patiantur.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI SANCTISSIMAE ET INCOMPREHENSIBILIS TRINITATIS,

Patris, Filij & Spiritus Sancti. Amen.

DE REPVBLICA LIBER PRIMVS,

Vbi agitur de Republica & ciuitate in genere.

Quid Reſpublica *Cap: I.*

DICTVRVS nobis de republica, tanta moles tractandorum neceſſariò, occurrere videtur, vt ab ea me expedire non poſſe omnino, & ingenuè & verè profiteri debeam; multò minùs ſperans me omnibus ſatisfacturum, in hoc potiſſimùm quo degimus infœliciſſimo ſeculo, in quo tanta eſt hominum audacia, tanta præſumptio & inſulſa temeritas, vt non dubitent ex arbitrio cõtra ius gentium ipſum prima principia rerumpublicarum, leges diuinas & humanas quæ de his ſtatuerunt, apertè & impudenter, vel abnegare, vel ad ſuos affectus audacter traducere: vt ſi illis obiicias iam à mille annis, à centum, vel alio tempore, aliter quàm ſentiant gubernationem talis reipublicæ ſeruatam benéque ſucceſſiſſe, tales eſ- B ſe leges principatus, tales imperij fundamentales: ſtatim, ô horrendæ mentes & dæmonica ingenia! tibi obiiciant, quis conſtituit illas leges, quid prohibet quin illas mutemus? nónne & ab initio illæ nõ erant, vt & nũc deſinere nequeant? Vtinam quidem mutationes molirentur in melius! ſed hæc non eſt intentio, quamuis ſit prætextus ſæuiſſimarum tempeſtatum, & fuerit ſemper hominum ambitioſorum & cupidorum color, & fucus, qui multos antequam detectus fuerit, incautos decepit & trucidauit.

2 Miſera ſeculi cõditio, non ſecus quàm phreneticorum & furioſorum, quæ medicos non patitur peritos, vt ita inuitos oporteat ſanare & ſine ſpe retributionis alterius generis, quàm calumniarum. Mederi his tamen ſcribentium munus non eſt, neque eorum qui meliora vident, ſed infirmiore manu & poteſtate viuunt. Opus ſolius C Dei qui nouit quæ vtilia ſingulis, & ſecundùm delicta populorum vel opera pia, diſponit vitam rectorum, & ferè ſemper iuſtum furorem miſericordia temperat & iudicium.

3 Diu itaque me, & grauiſſima de negotiis publicis ipſa tractatio, à pluribus ſæpius & tamen non ſufficienter quantumuis multis expoſita, & hominum viuentium temerarium iudicium, in dubio detinuerunt, num de eadem ipſa quippiam A ſcribere & in medium proferre deberem, & diuerſis hominum cenſuris opellam hanc ſubiicere. Atque ſæpe è digitis calamus excidit, dum ſatius putarem ſilere, quàm tot controuerſiis quæ tam variè hodie ad fauorem & gratiam aliquorum reſoluuntur, me medium aut contra eorum ſententiam aduerſarium reddere. non enim vbique tutum vera loqui. quamuis vbique tandem ſua vi, palmam & victoriam reportatura ſit veritas. vincit tandem ipſius veritatis amor, & opinandi ſaltem facultas, quæ maximè in dubiis libera cuique eſſe debet. Videbunt & forſan principes quædam in noſtris commentariis, quæ nec ab aulicis audire, neque etiam ab illis quærere honeſtè aut tutò poſſint. literæ quæ conſulunt non erubeſcunt, neque adulantur: inſidiarum docent dolos, & cauẽdi modum, quem forſan aliunde ſine periculo diſcere non poſſunt. Vnde Demetrius Phalerus, vt recenſet Plutarchus in apophthegmatibus, rectiſſimè Ptolomæũ regem ad- B monuit, vt commentarios de regno & imperio compararet volueretque. Quæ namque dubitant ſubiicere regibus amici, hæc deſcripta in commentariis ſunt. Et M. Varro exoratus à Cn. Pompeio, conſule deſignato cum M. Craſſo, ob conſumptam in rebus bellicis adoleſcentiam Reipublicæ conſuetudinum ignaro, de habendo ſenatu librum conſcripſit; quem ille ſecutus, tantus domi inter ſuos euaſit, quantus foris contra hoſtes fuerat, vt tradit Gellius.[a] Nolo tamen talia polliceri quæ alij præſtiterunt. Neque etiam talis ſum, qui id mihi arrogare aut tribuere debeam, vt velim quæ dicturus ſum, vel pro lege haberi, vel pro veris à repugnantibus cenſeri. ſufficit enim, ſi more conſultantium, ſententiam meam ſine cuiuſquam præiudicio, aut alterius immũutione, dixero: liberum relinquens, & poteſtatem emendandi & contemnendi.

a libro 14 c. 7.

C 4 Chriſtianorũ hominum eſſe duco, æquo animo emendare, & emendari. forſan & in noſtris his commentariis de Republica, quædam non omnino inutiliter inuenientur excogitata, aut tradita vel ordinata, & dato quòd multa videantur quibuſdam perperam appoſita: tamen ſi qua ſint, quæ poſſint prodeſſe & iuuare rempublicam, non me pœnitebit etiam ſuperflua immiſcuiſſe. Sicuti nec terra damnatur aut natura, quòd in arboribus aliquando pauci fructus inueniuntur, cùm

pluꝛes multo inueniantur flores & folia. Adſit tantum Deus, vt ſummopere efflagito cœptis, & noſtram mentem promouere ad meliora dignetur. Nec ignoro aliunde nihil adeò bonum reperiri poſſe, quin inuidorum & perniciosſorum morſibus expoſitum ſit. Solent quippe apes ex floribus mel conficere: cùm araneæ reliquáque venenata animalia, ratione propriæ venenatæ naturæ, eoſdem in venenum præſentiſſimum conuertant. Et, vt ait Ælianus Prænestinus in prologo lib. de animalibus, οὐδὲ πάντα πᾶσι πάντα, οὐδ' ἄξια δοκεῖ σπουδῆς εἶναι πᾶσι πάντα. id eſt, *nunquam omnia omnibus placent, neque ſtudio videntur omnibus digna omnia.*

5 Poterunt quidam, non inficior, forſan & abuti iis quæ dicturus ſum: ſed & poterunt aliquo proſpero ſucceſſu, niſi fallor, vti, vt cæteris quibuſlibet rebus. quid enim ſentiant, quidve ſingulis arridere poteſt, non poſſum cõiicere: id tamen enitar, vt quæ mihi viſa erunt vtiliora Reipublicæ, qua potero animi ſynceritate, & candore proponam. Optio data eſt cunctis quid magis probaturi ſint, iudicare. Sufficit mihi, nihil à me dictum vel ſcriptū fuiſſe, alio animo quam iuuandi Rempublicam, profiteri, & hanc meam fuiſſe mentem, hunc finem: quem ſi non ſim aſſequutus, nullus poterit tamen, vt credo, iuſtè reprehendere voluntatem.

6 Exordiemur itaque à deſcriptione, ſi definitionem non dixeris, Reipublicæ, vt de quibus agendum erit, intelligatur veluti per epitomen. Reſpubl. eſt rerum & vitæ quædam communitas vnius ſocietatis, quæ efficit vnum quoddam corpus ciuile, ex pluribus diuerſis vt membris compoſitum, ſub vna poteſtate ſuprema, veluti ſub vno capite & vno ſpiritu, ad bene & commodiùs viuendum in hac mortali vita, vtque faciliùs ad æternam perueniatur.

7 Rerum appellatio hic latiſſimè patet, ad res, perſonas & actiones pertinens: vt & poſſe contineri docuimus alibi [a]. Communitas, eſt id quod & publicum: quod populo commune eſt & ciuibus: ciues verò à coeundo, quòd in vnum coierint, & ſocietatem inſtituerint commodè & benè viuendi gratia, vnde illa coniunctio vnanimis, dicitur vnum ciuile corpus. Dixit Pomponius [b] tertium genus corporum, quod ex diſtantibus conſtat: qualia corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini ſubiecta, veluti populus, legio, grex. Caius autem Iuriſconſult. [c] Quibus permiſſum eſt corpus habere collegij, ſocietatis, ſiue alterius eorum nomine: proprium eſſe ait, ad exemplum reipubl. habere res communes, arcam communem, & actorem ſeu ſyndicum, per quem, tanquam in republ. quod communiter agi fieriue oporteat, agatur, fiat.

a lib. 1 Syntag. iur. c. 2.

b l. rerū mixtura, 10. de vſucap. ♂ l b 41. ſo ti. 3 ſecūd propone batur de iudic. P.

c l. 1. §. 1. quod cuiuſque vniuerſitatis nomine vel contra eam agat. li. 3 P. tit. 4.

8 Vtque in vno corpore phyſico, membrorum cõcordia & colligatione, actiones ſuas mens exerit & perficit, & vnico ſpiritu eadem membra colligata: ita vnum imperium, cum poteſtate vnius vel plurium vnitorū in republica regit, imperat, cuique vt membris, conuenientia, & leges dicit, concordiam firmat, & humanæ ſocietati neceſſaria exequitur: communicat commercia, actiones, & amicitias conuenientibus præceptis, quæ vel natura vel neceſſitas ſuadet per ſe inuiolata conſeruare. Nam homo, qui non eſt, aut nõ poteſt, aut non vult eſſe in ciuili ſocietate: vel Deus eſt, qui nullius indiguus & ſibi ſufficiens eſt, vel beſtia, quæ non amat ſocietatem hominum. homo quippe

A pe animal ſociale, vt ait Ariſtotel. 1. polit c. 2. Quia verò ea ſocietas humana eſt hominis vtentis ratione, neceſſarium eſt, illam quoque eſſe ordinatam cum diſtinctione eius quod rationi conſentit vel aduerſatur: vt ius ſit ordinatio ciuilis ſocietatis. Iudicatio verò iuſti & iniuſti iudicium, diſtributione facta vnicuiq; iuxta id quod ſibi conuenit & illius vel ſuum dicitur, dum eum exigit ſocietas bona, per omnia æqualitatem arithmeticam, ſeu ſecundùm proportionem quantitatis cuique diſtribui æqualiter: ſed ſecundùm proportionem geometricam & dignitatem, conſeruatis gradibus munerum & officiorum, vt neque in corpore phyſico membra omnia eundem habent actum aut munus, neque eiuſdem ſunt dignitatis. Quanquam ſingula proprium & conuenientem habeant honorem in ſuo miniſterio. Vtque in fidibus ac tibiis, atque cantu ipſo cõcentus eſt qui-

B dam tenendus ex diſtinctis ſonis, quem immutatum ac diſcrepantem aures eruditæ ferre nõ poſſunt, iſque concentus ex diſſimillimarum vocum moderatione, concors tamen efficitur & congruens: ſic ex ſummis & infimis & mediis interiectis ordinibus, vt ſonis, moderata ratione ciuitas conſenſu diſſimillimorum cõſiſtit: & quæ harmonia à muſicis dicitur in cantu, ea eſt in ciuitate ſeu republica, concordia, arctiſſimum atque optimum omni in republica vinculum incolumitatis, quod ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poteſt. [d]

9 Iuſtitia autem niſi ab authoritate alicuius qui ſupremam habeat poteſtatem, poteſt ſuum effectum conſequi: vnde Cicero [e] ait, ſine ſumma iuſtitia, rempublicam regi non poſſe. Et quot ſunt reſpublicæ tot debent eſſe ſupremæ poteſtates, in vnaquaque vna, ſicuti in vnu corpore phyſico, vna anima quæ imperat, non duæ: in mundo, vnus

C deus, qui illud ex arbitrio moderatur. Pro monſtro eſſet, imò impoſſibile, in vna & eadem republica duas eſſe ſupremas poteſtates æquales. Quod enim ſupremum eſt, in ſuo ordine priorem non admittit niſi ſubordinetur ad aliquid. Si duas conſtituas, iam diuidi corpus ciuile oportet, & ex vna republica duas fieri. Iſta autem ſuprema poteſtas tamen, aliquando admittit adminiſtratores & diſtributores, duos, tres, aut plures: ſed illi tres aut plures ſeparatim, non habent ſinguli ſupremam penes ſe poteſtatem, ſed omnes ſimul vnam vt in ariſtocratia, & democratia accidit. In monarchia autem, penes vnum rerum omnium ſumma poteſtas, à qua reliqui, qui ſub eo rempublicam vel principatum ſeu regnum per partes ſibi creditas moderantur, pendent: neque quicquam proprij in illis habere dicuntur, & ideo negotia commiſſa, non ſuo nomine, ſed principis vel tanquam

D delegati aut officiarij eius, expediunt. Et quemadmodum nec infirmior eſt manus, quòd ſit in digitos diſſecta, ſed eſt ad peragendum agilior: ita neque imminuitur poteſtas ſumma a pluribus explicata: & negotia multis in republica communicata faciliùs conficiuntur. Non enim committitur ſumma poteſtas, vt non ſeparantur digiti à manu, nec manus à brachio, nec brachium à corpore, aut corpus à capite. Sed quemadmodum virtus animæ per totum corpus & membra diffuſa, ſua per inſtrumenta exequitur mandata: ſic ſumma poteſtas per miniſteria præpoſitorum, ſuam exercet authoritatem. Et ita poteſtates ſubordinatæ magiſtratuum, ducum, comitum, & ſimilium, non vtuntur ſumma poteſtate, quæ communicari non poteſt non ſecus quàm

d Refert ex 2. de repub. Ciceronis Auguſtinus lib. 2 c. 21. de ciuitate Dei.

e Cicero 2. de repub. Auguſt. prædicto loco.

vnitas,

vnitas, ſed authoritate habentus eandem, cum effectu vtuntur. Vt ab vnitate, ſequuntur numeri alij duo, tria, & ſequentes, vt vnitas non ſit numerus, ſed principium numeri, vt punctus, nó linea, ſed principium lineæ, quæ ex punctis conſequentibus oritur.

10 Quia autem verba perperam adiecta non ſunt, quæ deſcriptionem cóficiunt, ea admonent nos pro genere, ſocietatem & communitaté poni, reliqua pro differentiis, a generali illa hominum naturali ſocietate. Rerum & vitæ ſocietas, materiam demonſtrat reipublicæ, corporis verò vnio cum membrorum concordia ſub vno ſpiritu, formam ſocietatis: bene viuendi verò intentio, habet cauſam finalem proximam: perueniendi autem ad futurum deſiderium, habet intentionem finalem, propter quam alia conſtituta ſunt. Colligitur autem ex omnibus neceſſitas adminiſtrationis, quæ conueniat intentioni, & ad effe- B ctum illam perducat, & conſeruet, doceturque & principatum veluti vnicum Spiritum, neceſſarium, artémque regendi, non minus quàm in vno corpore phyſico, vnius hominis exigitur, ratio in anima & intellectus agendorum, & eorum quæ demandari debent exequenda ſingulis membris: Nó ſunt membra hominis vnius, omnibus actionibus accommoda, ſed ſub propriis debet conſeruari & informari. pes videre, oculus ire, auris tangere, manus audire non poteſt, quia ad illud non habet inſtrumentû aut organum. Nec etiam anima quæ nouit cuiuſque membri facultatem & actionem, idipſum: ſed propria imperat, & ita omnino ſingula propria ſolicitudine curat, cuius exemplum prudés adminiſtratio quæ præeſt corpori ſocietatis, ſequitur, & ſingulis membris ſeu hominibus conuenienda proſpicit, & procurat. Primùm & præcipuè totum corpus reſpicit populi, dehinc etiam ſingulares: ne dum tantùm vni- C uerſum conſiderat, contemptis partibus, ex quibus totum perficitur, totum ipſum deficiat.

11 Reſpublica nomen eſt compoſitum, cuius diuiſio pleniſſimè ſuam demóſtrat qualitatem, perinde ac ſi dicas publicam rem, vel rem ad populum pertinentem. hicque populus latiorem habet ſignificationem quam collegij, quàm oppidi, quam ciuitatis: quorum tamen multitudo & populus dicitur, ſed determinatione adhibita demóſtrationis particularis. vt dicimus populum ciuitatis Tholoſanæ, populum loci alterius. & dixerunt etiam canones, populum pro plebe, ſeu pro numero parochianorû certæ parochiæ, ſi ad decem vſque homines congregati eſſent.[a]

Quod tamen propriè non admittitur, ſed veluti per ſimilitudinem ſocietatis vniuerſalis, vt ad exemplum reipublicæ dictum eſt quibuſdam licere habere corpus ciuile.[b] D

12 Populi nomen plures quàm plebis, continet. Plebs ἀπὸ τῶν πλειόνων à pluribus dicitur. populus verò, ἀπὸ τῶν πολλῶν πλειόνων, id eſt à multò pluribus, quòd populus omnes ordines hominum[c], vt dicemus, cóplectatur. ſic vulgo quoque dicimus in Gallia, *le peuple*, pro vniuerſa congregatione & ſocietate hominum; & plebem vocamus, *le menu populaire, ou menu peuple*, quem vocant quidam per contemptum, *la populace*.

12 A populo, publicum dicitur: quaſi populicum, quod ad omnes de populo pertinet[d] vel pertinere poteſt: populares actiones, quæ & publicæ[e], popularia ſacra, vt ait Feſtus, & Labeo, quæ omnes ciues faciunt, nec certis familiis attributa ſunt, vt fornicalia erant & pallia. Quies

A hinc popularis & publica, omnium ſubditorum[f].

Pronunciabatur olim litera o. pro u. in pluribus, vt etiam hodie ſolent Itali & Germani craſſiùs, u. proferre pro o vel ou. inde & Valerius conſul Romanus ex primis à populo quem maximè tuebatur & obſeruabat, dictus Puplicola, & poplicola, quaſi populicola.

Populus ita multitudo hominum, iuris conſenſu & cócordi communione firmata, dedit nomen publicæ appellationi, ſiue abſolute de populo imperij, vel de alterius ciuitatis vel regni multitudine agamus. Et ius publicum, vtilitas publica, res publica: quod ad ſtatum commune pertinet. Sicut & Vlpianus Iuriſc. *publicum* definiuit, *quod ad ſtatum rei Romanæ* (de eo enim publico in concreto rei Romanæ agit,) *pertinet*.[g] vt priuatum contrà, quod ad ſingulorum vtilitatem. ſunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim, vt & B Caius dixit[h] publicas res nullius in bonis eſſe: contrà, quæ ſunt ſingulorû. Et M. Terentius Varro notauit, aliud eſſe populi vniuerſi perſonarum, aliud ſingulorum, & quod populus eſt in ſua poteſtate (népe ſi vigeat democratia) ſinguli in illius.

Reſpublica, inquit Cicero,[i] *nomen vniuerſæ ciuitatis eſt, pro qua mori & cui nos totos dare, & in qua omnia poſtea ponere, & quaſi conſecrare debemus.* Quem Iuſtinianus dixit populum[k] cótinentem omnes ordines eius paraphraſtes dixit, δῆμον. δῆμος verò Græcis propriè dicitur ſignificare multitudinem, ſeu hominum multorum cœtus, à verbo δέειν colligare, vt ſit δῆμος quaſi δεσμὸς, vinculum. quanquam nó me lateat, & aliquádo apud Homerû & alios, virum δήμου accipi pro plebeio, & opponi βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα, *regem*, inquam, & *virum nobilem aut præſtantem*, ſed id relatione & cóparatione fit, non proprietate nominis. quemadmodum & in eadé ſignificatione Latini quandoque dicunt virû po- C pularem, pro plebeio, qui potiùs plebeios quàm nobiliores ſequitur. ſic & popularem Plautus oppoſuit diuiti. *præſtat*, inquit, *diuitem eſſe ac popularé, quàm nobilem & mendicum.*

13 E republica eſſe & publicum, vel ad publicá vtilitatem aliquid pertinere poteſt dici quatuor modis. Primùm, cùm in vniuerſum aliquid conſtituitur vt inſeruiat populo, & cuius vtilitas ad volentes etiam ſingulares perſonas ſeparatim perducatur, & illis communicetur: cuiuſmodi ius publicum dicitur verſari, in ſacerdotibus & magiſtratibus[l], quorum miniſterium priuatis patet. Secundo, publicum, quod vtilitatem tantùm publico ſeu populo confert ſimul, nó ſeparatim ſingulis. vt ſi quando de ærario locupletando, vel de fiſco agatur.[m]

Tertio dicitur publicum per conſequentiam tantùm, quod tamen principaliter ad vtilitatem D ſingulorum pertinet[n].

Quarto publicum, quod in vtilitaté & cauſam totius corporis populi quidem inductum eſt. Sed ex conſequentia ad ſingulorum vtilitaté pertinet. vt intereſſe reipublicæ dicitur, ne quis re ſua malè vtatur.[o]

Dicitur & aliquod authoritate publicum munus, vtilitate priuatum[p] vt tutela.

Generaliter & reſpublica dicetur & accipietur, pro ſtatu populi & negotiorum eius. Eoque modo Ariſtoteles[q], *Reſpublica*, inquit, *eſt ordinatio ciuitatis & circa magiſtratus alios, & maximè circa id quod ſummam in ciuitate habeat authoritatem, etſi ſit principaliſſimum. Principaliſſimû autẽ eſt id quod vbique gubernat & regit ciuitatem. ceu in populari quidem, populus: in potentia verò paucorum, pauci.*

a c. vnic 10. q. 3. c. 1 & ibi gl. de . lect o.
b l. 1. quib. permiſſ, quod cuiuſque vniuerſi nom.
c vt egregie ſcribit Perottus ad epigramma Martial. in Cornucopia. §. plebiſcitũ, de iure natural. apud Iuſtinia. l. 2. § deinde cũ difficile, de orig. iur. P. l. plebs. de verbor. ſignif. P.
d §. 1. de publ. iud. apud Iuſti. Aicia. ad l. bona ciuitatis, de verb. ſignif. P.
e Rubr. de popularib. actio. P. l. cum qui, §. in popularib. de iureiur. P.

f l. 1. §. quies quoque, de off. ſi. præfect. vrb. P.
g l. 1. §. huius ſtudij, de iuſtitia & iur. P.
h l. 1. de rerum diu. l. 1. P. tit. 8.
i Cicer. 2. de legib.
k §. plebiſcitũ, de iure naturæ gentium & ciuili, apud Iuſtinia.
l d l. 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iur.
m vt in l. pen. de principio l. 3 a C.
n vt dicitur de eo, quod intereſt reipub. mulieres eſſe dotatas: nempe vt faciliùs nubant, & repleant ciuitatem liberis hominibus. l. 1. & 2. ſolu. ma. P.
o §. penul. de his qui ſunt ſui vel alieni iur. in Iuſtit.
p §. 1. de excuſatio. tutor. apud Iuſtinia.
q Ariſtotel. lib. 3. politic. c. 4.

14 Conſtat itaque hæc reſpublica, materia & forma, quæ paucis pet ſpeciem prætheoriæ ſeu præuiæ ſpeculationis, aute oculos proponere debemus. pro materia ſunt res ipſæ publicæ circa quas verſatur forma adminiſtrationis & publici ſeu reipublicæ.

Res illæ publicæ, in ſumma vel corporales vel incorporales, diuinæ & humanæ ſunt. inter corporales publicas & ad rempub. pertinentes, ſunt ciuitates, oppida, regna, imperia. & in illis, ædes ſacræ, theatra, viæ publicæ, maria, flumina, caſtra, & ſimilia. plura quæ vtilitati communi ſeu publicæ populi deſtinata ſunt, vt vectigalia & reditus publici.

Inter incorporalia publica & communia, religio, iura, mores, leges, & ſimilia.

Inter res, & perſonæ publicæ ſunt: vel cum authoritate propriæ poteſtatis, vt principes, etiam ſacroſancti reges, monarchæ, imperatotes, ſummus pontifex, ſacerdotes, & ſimiles. vel cum authoritate executionis poteſtatis publicæ, gerentes vices habentium poteſtatem perſonarum, quales ſunt magiſtratus eccleſiaſtici & ſeculares, iudices, legati, vicarij, vicem regum agentes, toparchæ, ſcribæ & notarij publici, & ſimiles.

Ad res quoque pertinent, actiones quæ publicæ tantùm ſunt, conſilia publica, comitia, bella, pax, induciæ, iudicia publica, & ipſa poteſtas & authoritas iudicandi, aliáque munera ſeu officia publica, vel realia, vel perſonalia, vel mixta, prout ad cauſam publicam reſpiciũt & reip. vtilitatem.

Rurſum perſonarum & actionum publicarum miniſteria, cura & ſolicitudo, non ſolum publicã cauſam: ſed etiam, authoritate publica tamen & eadem poteſtate, diſponunt cauſam priuatarum perſonarum. Separatum enim quidem eſt dignitate & poteſtate publicum à priuato: ſed quia publicum ſine priuatorum muneribus & perſonis eſſe non dicitur, ideo & coniunctum priuatum publico: vt publicum per ſe quidem conſiderari poſſit, tamen non niſi imperfectæ, quia, vt dixi, ſine priuato eſſe nequeat, &, niſi authoritate publica, priuata dirigantur, & compellantur ſuos tenere ordines vt conuenit ſocietati, breui tempore reſpublica diſſoluitur. Quare diligenter cum publico & priuatum in adminiſtratione reipublicæ curandum eſt: ſed magis publicum omnium, quàm aliquorum ſingularis ratio procuranda. Vt medicus primum, dum membrum hominis ægrum eſt, propinat quidem pharmacum quod ex toto corpore malos humores educere poſſit: ſed ibi non ſubſiſtit, quin etiam loco affecto ſingularia adferat remedia: & ſi videat membrum aliquód incurabile, cuius etiam morbus ſerpendo alia ſana membra inficere poſſit, vt ſalua alia mẽbra conſeruet, ſæpe abſcindi membrum putidum iubet. Ad quem modum rector reipublicæ, mores optimos bonis legibus inſtituit, reſpiciens ad totum corpus, & generaliter actus priuatorum communi bona lege & publica diſponit & format, facienda iubet, vitanda prohibet circa actiones, vt contractus, crimina, vltimas voluntates, iudicia, lites, reliquóſque actus, quibus ſocietas publica inſtitui & conſeruari poſſit aut reformari, diſponit communi regula, & iudices dat qui exequantur in hypotheſi & euentu ſingularium negotiorum. Et ſi quoddam intelligat membrum reipublicæ, nempe aliquem ex ſocietate, in morbum ſeu peccatum aduerſus propriam ſalutem & ſocietatis humanæ incidere, adhibet localia κατὰ τόπους, vt dicunt medici, remedia: & ſi membra

A putida ſunt & immedicabilia, quæ vel totam poſſunt ſocietatem inficere, nempe turbare, corrumpere, diſſoluere, aut tollere, ipſa membra authoritate eadem truncat, tollit & abiicit. Qua ratione quoque reſponſum eſt, & intereſſe reipublicæ delicta puniri.[a]

15 In republica rurſum communicatio fit rerum & officij perſonarum, prout alter altero indiget, proútque iuſtè æquum eſt natura dictante ſeu ratione humana, alterum alteri opem ferre, coactis etiam hominibus ab vſu rationis alienis, ad hanc communionem vt propriam humanæ naturæ deſcendere.

Quid enim magis conuenit humanæ naturæ, quàm proprium ſanguinem diligere, quo omnes vt communi vinculo coniungantur, ab eodem patre nati, vnde nefas alteri inſidiari[b]: & contrà, intereſt hominis hominem affici beneficio[c]. & B ſic compati membra membris; vt ait D. Paol.[d]

Hoc fit in ſocietate politica & publica. ibi enim infirmi communi ope iuuantur, & defenduntur: qui ſe regere nequeunt, reguntur: ignorantes inſtituuntur & formantur legibus: agenda & cauenda illis iudicantur, impij emendantur. Ibi quiſque proprium munus priuatim agit rectè & ex legibus publicis: & nihilominus communi vinculo alteri coniungitur.

16 Habet exemplum ſectandæ ſocietatis homo & à ſeipſo, & ab omnibus rebus in quarũ ſocietate aliquomodo participat, quia eſt epitome totius mundi, microcoſmos ſeu paruus mundus, vt nulla relinquatur excuſationis occaſio quin ſceleſtiſſimus creaturarũ omnium ſit, ſi hanc ſocietatem & reipublicæ conſtitutionem & communitatem humanam auerſetur: multo magis, ſi eam turbare, deſtruere & conuellere velit. C habet in ſe ipſo corporis vnius phyſici membra, quæ ſi à ſocietate ipſa diſcedãt animæ vnius, corruunt & intereunt. Videt quatuor illa prima elementa ceu principia totius corporalis compoſitionis, quanquam ferè contraria facultatibus, tamen inter ſe colligari quadam via media. vt terra frigida & ſicca, coniungitur ſocietati aquæ per frigiditatem, quæ eſt frigida & humida: aqua verò, per humiditatem coniungitur aëri, qui eſt humidus & calidus: & ipſe aquæ ſociatur per caliditatem igni, qui eſt calidus & ſiccus: & rurſum ignis per qualitatem ſiccitatis, ſociatur terræ, quæ eſt ſicca & frigida, vt dixi. ſic eſt ibi res publica elementalis, quædámque illis communia cum concordia, & quædam proprietate diſtincta. Vt in corpore compoſito ex quatuor elementis, ſocietatis elementorum communis retinet compoſitionem quæ craſis dicitur: & per diſcraſiam, vbi D diſſidere incipiunt, minantur ſpeciei compoſitæ interitum, vbi illa ſubſtantia compoſita ex propria natura, incipit rebellionem elementorum ſentire. nam ex ea vel laborat: vel ſi reſtitui & pacari nequit, interit. In plãtis & arboribus, radix vt imperatrix, trũcum vnũ adfert, ille plures ramos, rami diuerſa folia, diuerſos fructus, & in illa ſocietate trunci cõmunicantes, vegetãtur & creſcunt, & ſeorſum fructus pariũt: verùm quandiu in illa ſocietate degunt. exciſi verò rami a caudice & ſocietate aliorum, ſtatim areſcunt, & deſtituti ope gubernatricis facultatis vegetantis, pereunt.

De membris animaliũ, ac hominum & plantarum, idipſum dicere licet. ſed vltra videmus nulla animalia ita fera, quæ in ſua ſpecie regulariter & naturaliter non ſeruent ſocietatẽ aliquam cõmunémque vitam, vt nunquam, aut niſi maxima cogente

a l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. P.

b L. 3. de iuſti. & iur.

c l. ſeruus ea lege. de ſeruis export. P.

d 1 ad Corint. c. 12. verſ. 26.

gente

gente fame vel rabie, ſuæ ſpeciei animalibus inſidientur: quamuis aliqua ſint magis aliis in ſua ſpecie gregalia.

Societas & cōſonantia in cœlo communi virtute contenta, quanquam ſtellæ, cometæ, ſigna, proprias aliunde habeant naturas, proprium lumē, proprios effectus & motus. Quæ dum turbabuntur, imminete orbis interitum, ex ſacra pagina liquet, ante quem virtutes cœlorū mouebuntur, ſtellæ cadent de cœlo, ſeu ab illa ſocietate, ſol obſcurabitur, luna non dabit lumē ſuum, &c.[a]

a D. Math. cap. 14 verſ. 29. Diu Lucæ ca 21 verſ. 25. Ioel. 2. Eſa. 13.

Qualis adhuc ſit reſpublica & ſocietas cœleſtium angelorum, quis ignorare poteſt? vbi cœleſtes hierarchiæ, ordines ſocietatis ſubordinati, cōſenſus & cōmunitas obſequij Dei, vnanimis Dei cultus, cum quorum ſubſtantia participat anima hominis intellectualis, quæ ideo conformi pacis & tranquillitatis ſocietate, debet cum ſuis eiuſdē velut naturæ conſanguineis, vti, & præſtantiorem B illam animæ ſubſtantiam conſeruare irreprehenſibilem quoad fieri poterit: quódque mutuis bonis & aſſiduis ſocietatis inſtitutis efficere poterit. Præcipuè ſi more angelicæ ſocietatis, ad Dei cultum præcepta & voluntatem exequendam diligens & intentus ſit. Qui eſſe debet ſcopus ſingularis ſingulorum hominum, & vniuerſarum ſocietatum rerum publicarum.

17 Materiam reipublicæ, informat adminiſtrationis qualitas recta & proba, & bonis legibus & conſuetudinibus temperata, quæ formā dat. Alioquin enim ſocietas per ſe hominum, ſi hæc abſint, potiùs dicenda eſt coniuratio latronum & confuſio, quàm reſpublica. Et quo magis erit aliena à bonis legibus & inſtitutis, eo magis erit perincioſior & ſcelerata, indigna quæ ſocietatis humanæ nomē habeat. Hominis corrupta natura & prona ab adoleſcentia ad malum,[b] niſi arte regatur, C non poteſt diu in congregatione perſiſtere: &, ſi omnes ſine vlla certa bonáque forma viuendi degant, ſi æquali poteſtate cōfiſè aut per vim agere quod ſibi rectum & faciendum videtur, voluerit exequi, & ſine conſilio tueri.

b Geneſ ca. 8. verſ. 21 math. 15. verſ 19.

18 Quare in bene inſtituenda republica, illud fundamentale erit, vt ſint qui imperent, iubeant, & dominentur, & qui obtemperēt: cùm fieri non poſſit, in multitudine, non eſſe qui egeant regimine, & qui alios regere nō poſſint. Et proinde ſunt in ſocietate qui regunt tantùm, & non reguntur ab aliis: qui reguntur tantùm & non regunt, vel quia poteſtatē non habēt, vel quia neſciunt. Sunt alij qui regunt & reguntur: nēpe primi ſunt principes, monarchæ, qui a nullo alio quàm à Deo habent poteſtatem in ſibi ſubditos, & ita liberè regunt. Illi verò qui reguntur, ſunt ſubditi, quibus obediendi vel lege, vel conſuetudine, vel vi im- D. poſita eſt neceſſitas. Qui regunt & reguntur, ſunt magiſtratus, duces, marchiones, iudices, qui accipiunt leges ſecundùm quas & ipſi viuant à ſuperioribus à quibus inſtituti ſunt: & regunt hiſdem, legibus ſibi commiſſos, poteſtate & authoritate ſibi conceſſa, non proprio, ſed alieno nomine.

19 Omnium autem & gubernantium & legum & obtēperantium vnus communis finis, ad quem & propter quem alia ſunt quæ proprios & particulares fines habent tendentes, vel dirigentes ad eundem. Finis generalis totius politiæ & reipublicæ, eſt vtilitas publica ſeu populi, quæ & principaliter omnes vt vniuerſos conſiderat, & ſingulos conſequenter, quia ex populo ſunt, inſtituit, dirigit, & conſeruat in ſocietate illa publica, & breuiter, ad ſtatum reipublicæ pertinet.

A 20 Ad illum ſtatum cōſeruandum, primùm dominia rerum diſtributa ex iure gentium, veluti ad communem ſocietatem facilius cōſeruandam, vt quiſque ſeorſum laboraret, & ne in laboribus ab otioſis interpellaretur, néve res & cultura illarum negligerentur: agriſque termini impoſiti ne diſcordia turbaret ſocietatem.[c] Et diſtinctis dominiis, leges de commutandis rebus volentibus dominis, latæ: de contractibus licitis[d], pro acquirendis, amittendis & conſeruandis rebus, in quibus ius conſiſtit totum.[e]

21 Hinc etenim ſequuta commercia, quæ faciliorem reddunt ſocietatem hominum, in comparandis neceſſariis, & diſtrahendis ſuperfluis, ſine iniuria cuiuſquam, & pacificè.

c l. ex hoc iure, de iuſt. & iur. P. l. forus, de verb. ſign. vide quæ dixi in 3 li 3. prædiorum operum iuriſconſulti cc. 4. 5. 6. 7.
d dicta l. ex hoc iure de iuſt. & iur P.
e l fin. de leg P.

Ita finis contractuum, commercia, facilia & libera: commerciorum autem exitus tendit ad vtilitatem publicam, excluſis dolo, fraude, deceptio- B ne, & inæqualitate, quibus reſiſtitur per formulas & ſubſtantialia contractuum.

22 Eo pertinent obligationes quarum finis proximus ſeruare fidem datam ex neceſſitate[f] compulſionis, per actiones & iudicia.[g] hoc conuenit humanæ ſocietati[h] etiam, & dirigitur ad cōmunem finem vtilitatis publicæ.

f §. 2. de obligationibus a hortione.
g à finitione actionis. §. 1. de actionib. l. 1. eo. P.

23 Vltimarum voluntatum etiam leges conſequuntur prædictam contractuum neceſſitatem. æquum enim viſum eſt & cōueniens vtilitati reipublicæ, vt quibus viuentibus datur libera diſpoſitio rerum in dominio exiſtentium, eiſdem detur dum viuunt & morituri ſunt, etiam de illis diſponendi facultas[i]. alioquin turbarentur ſocietates humanæ: & ſi non eſſet certa lex dans poteſtatem diſponendi de rebus ſuis, vel ſi nō eſſent certæ & & definitæ perſonæ ad quas poſt mortē dominorum res eorum tranſirent, ſequeretur confuſio, vt C poſt mortem omnes ſatagerent vi eas occupare, imò & accideret, ſæpe inſidias fieri viuis poſſeſſoribus, vt illis ſublatis bona in prædam venirent audaciorū. Sed & arbitrium hominis, quod liberum eſſe debet maximè, adimeretur. Et proinde illis, aliiſque pluribus rationibus, quæ in hac ſucceſſionum materia ſuis locis cōmodiùs explicantur, reſponſum, intereſſe reipublicæ, ſuprema hominum iudicia ſortiri effectum.[k] & rurſum, intereſſe reipublicæ, ne cuiquā ius ſuum detrahatur[l].

h in l. 2. de pact. conuent. P. l. 1. de pactis. P. c. 1. eo. tit. apud Gregor.
i l. 1. c. de ſacroſan. eccleſ.
k vel negare, quemadmod. teſta. aperian. P.
l l. 2 de his qui ſunt ſui vel alien. iur. P.

24 Finis proximus pœnarum & vindictæ criminum, eſt nocētes punire: cum vbi non eſt delictū, non ſit pœna.[m] Sed hic finis, hæc via puniendi, habet exitum in viam publicam: intereſt enim reipublicæ delicta cognita eſſe[n], & puniri[o]. nempe ne noxij alios inficiant, & vt tuta inter improbos ſit innocentia, & formidato ſupplicio coerceatur nocendi cupiditas[p].

m in l. ſi pœna. l. ſancimus de pœn P. l. crimen paternū. C. eo. cita c. 3. de cōſtitution. n l. cum qui nocentem de ſtatur P.
o l. ita vulneratus, ad leg. Aquil.
p ca. factæ ſūt autem leges. 4 diſtinct. ca. nō fruſtra. 23. q. 5.

D. 25 Fines ſunt artium proprij opera propria: vt architecti, domus: ſutoris, calceus agricolæ, meſſis: & ſic de ſimilibus. at & domus neceſſitas, & calceus, & meſſis, & ſimilium. ad ſingulorum, & ita ad publicam vtilitatem dirigūtur: ſic leges, de his quoque publica authoritate ſtatuerunt, ne inde fraudibus ſingulorum in præiudicium, vel damnum humanæ ſocietatis conuertatur.

26 Sic dicendum de inſtitutionibus puerorum & iuuenum, de mulierum & aliorum moribus, quæ omnia ſunt vel debent eſſe ſub cura diligenti gubernātium reſpublicas. Quia eorum corruptio pertinet tandem ad corruptionem totius corporis ciuilis, quod componitur ex illis, non minus quàm ædificium ex fundamentis & partibus integralibus conſtat, quarum neglectus ruinam tandem totius ædificij efficit. Neque etiam boni patresfami-

liàs contemnunt vel modicum ſtillicidium, vel A partem exiguam ædificij in tempore reficere vel conſeruare, metu, ne eius defectu paulatim tota contextura reſoluatur. Sicut enim deprauati mores ſubuertunt rempublicam, ſic emendati & bene inſtituti ad conſeruandam eam pertinent.

27 Proinde operæpretium eſt in republica quæ bonam habeat conſtitutionem, omnibus qui eam regere proſperè & fœliciter ſatagunt, non tantùm ſtudium ad vniuerſi conſiderationem & conſeruationem dirigere, ſed vna etiam ad partes & ad membra bene inſtituenda, quæ poſſint diſpoſita ſecundum proportionem totius, formam corporis ciuilis ſine vitio reddere. Sic ſolent ædificaturi prius ſeorſum lapides & ligna, aliámque materiam ædificio futuro conuenientem quærere, quæſitam dolare, quadrare, formaréque, vt partibus ædificij quibus deſtinantur, inſeruire commodè aut facilè poſſint, adhibent & omnes artifices reliqui hanc curam, vt materiam priùs conquirant, eam diſponant, dehinc ad perfectionem artificij perducant. Sunt & ſingulis artificibus inſtrumenta propria parauda, quibus poſſint bene aut facile artis peritiam ad operis perfectionem perducere. Niſi materia eligatur, & rudis priùs diſponatur & poliatur, & ſuis conuenientibus locis inſeratur vel conglutinetur, ars inutilis eſt artificij, vt contrà accommoda materia, niſi per artem & inſtrumenta neceſſaria dirigatur, non poteſt opus perfectum aſſequi.

28 In omnibus enim actibus & negotiis, quæ ad ſuam peruenire debent perfectionem, tria præcipuè requiruntur: materia propria, ad ſuſcipiendam formam, & ars ad illam imprimendam vel concedendam, vel imprimendam cum ſuis inſtrumentis, tanquam medium: & ipſa forma, quæ eſt terminus, ad quem per medium artis C & diſciplinæ à materia peruenitur.

29 Sic in opere perfecto reipublicæ, oportet priùs materiam diſponere, vt ad ſuſcipiendam formam ſit idonea. Pro materia ſunt, vt dixi, res, perſonæ, & actiones populi in ſingulari & ſeparatim: ſtatus perfectus reipublicæ & forma, totum corpus ipſum reipublicæ: medium ars inſtituendi gubernandi & conſeruandi per quam diſponitur quo modo res & perſonæ ſint diſtinguendæ, & habendæ, inſtituendæ, conſeruandæ, vt poſſint conuenire optimo vel bono ſtatui reipublicæ. Quæ latiori calculo poſtea venient Deo fauente, in diſquiſitionem. Et perpẽdemus priùs populum ceu ciuitatẽ aut ſocietatem ciuilem in genere, poſtea in ſpecie, de perſonis ex quibus conflatur populus, déque legibus quæ ad particularem inſtitutionem earum pertinent, dehinc de rebus aliis reipublicæ, & poſtea de modo diuerſo admini- D ſtrationis. De principatu, & quæ ad illum & principem pertinent, de ipſo ortu, conſeruatione, mutatione, interitu rerum publicarum & principatuum. Atque cum his ea quæ & in antiquis & nouis gubernationibus conuenientia inueni, & repugnantia, déque abuſu & peccatis quæ in his ſæpe accidunt & remediis, pro ingenioli noſtri captu, non ſine magna imperantium & obedientium ſeu ſubditorum vtilitate, niſi fallar, ad laudem Dei, vtilitatémque omnium tradere conabimur.

De origine & progreſſu ſocietatis, coniunctionis & vnionis populi in vnam Rempublicam, ſeu ſtatum communem.

CAP. II.

QVVM populi nomen ſit multitudinis collectiuũ, neceſſarium eſt ſub ipſa collectione inueniri & conſiderari diſtinctionem inter partes, quæ cùm ſit diuerſa, conuenit, paucis illam in præcipuis, quæ poſſint ad reipublicæ cognitionem facere, explanare. Itaque prima diuiſio ſeu diſtinctio populi, vt hominum perſonalis, ſingularium perſonarum eſt, ſexus, ab homine primo creato Adamo, à cuius vnitate numerus aliorum pendet, è latere prius producta coniuge Eua: & ex vtroque, generatis reliquis mortalibus. Subinde ſecunda diſtinctio fuit generantium, & generatorum, & ætatis: dehinc mortuis primis generantibus, relictis filiis, ſingula cœperũt à ſe genitos ſeorſum procurare, & inde ſequuta diuiſio per familias ſeu domos, quarum numero conti- B nentur & filij, ſerui, ancillæ, & poſtea clientes, qui ſe principalibus familiæ, vel fœdere, vel fide deuinxerant; vel illis ſe commiſerant, vel bona ab illis colenda acceperant.

2 Coierunt in vnum plures familiæ, & in eodem loco habitarunt commodioris vitæ cauſa. Hinc vici facti, ex domibus coniunctis vicinalibus: dehinc ex vicis, pagi: ex pagis vrbes aratro circumſcriptæ, muris clauſæ, politiori vita inſtitutæ, ex ciuitatibus rurſum ciuibus abundantibus, abducti coloni in proxima loca, vel in alias regiones vnde coloniæ dictæ, quæ obſeruarunt vt præcipuam originem, ciuitatem illam & patriam vnde ductæ fuerunt, & ideo matricẽ vt præcipuam coluerunt, ab ea leges acceperũt, ei teſtimonium cognationis, tributis, ope, auxilio pecuniarum & perſonarum, dum opus fuit, præbuerunt. A matricibus rurſum, aliiſq; vicinis ciuitatibus, alicuius viri ſuperioris electa induſtria, opera, & protectio facta inde regna: ex pluribus ſubditis regnis imperium.

3 Quemadmodum in ſpirituali hierarchia clerici eccleſiis diſtincti, per ſingulas ciuitates cõſtituti presbyteri,[a] qui eis præeſſent: presbyteris Epiſcopi, alij maiores & de pluribus ſoliciti quoque præpoſiti, donec ad vnicum põtificem maximum peruenitur per gradus. Sic vnitas in temporalibus & ſpiritalibus, ſub vno Deo, duarum poteſtatũ ſpiritualis & temporalis, à quo ab vnitate, ordinatione diuina in partes omnis diſpoſitio totius corporis ciuilis pendet, ſicut vnguentũ, vt ait Dauid [b], quod à capite deſcendit in barbam, barbam Aaron, & in oram veſtimenti eius.

a Actor. c. 14. verſ. 23. ad Titum. c. 1. verſ. 5

b Pſalmo 132.

In Geneſi mundi, Exodo, & aliis libris ſacræ paginæ, diſtincta politia humana & diuina per generationes, domos, loca habitationũ electa, familias D & ante & poſt inundationem diluuij generalis.

Diſtincti principes generationum, & per familias primùm conſtituti [c]. Poſt diluuium item inter generationes Sem, Cham, Iaphet filiorum Noachi diuiſæ familiæ & gentes per orbem terrarum[d] Et rurſum, ex duodecim filiis Iacob, ex duodecim patriarchis, id eſt primis patribus totidem diuiſiones generales: quæ rurſum per cognationes & familias fuerunt ſubdiuiſæ [e]. Subdiuiſa & tribus Leui per officia, miniſteria ad cultum diuinum pertinentia, per vices, per cognationes ab ipſo Dauide [f]. Et numerati à viginti annis & ſupra, quorum alij miniſtri delecti ſunt, alij iudices, alij præpoſiti, alij ianitores, pſaltes, canentes organis, alij cantores, alij vt Leuitæ qui ſtarẽt manè ad confitendum & canendum Domino, ſimiliterque ad

c Geneſ. 4. & c. 5.

d Geneſ. 10. & 11.

e Exodi 6. Numerorum c. 1. & 2. & per decem priora capita primi libri Paralipomenon.

f Paralip. c. 23. & c. 24.

ad veſperum,& ad obeunda ſacrificia,reducti ita in claſſes,collegia,& exigua corpora ciuilia.

4 Fuit aliquando tempus, quo exigua erant regna, fineſque poteſtatis publicæ anguſti,vnoquoque rectore ſuis cõtento,& nihil aut pauca à vicinis deſiderante, diligenter ſibi commiſſos paucis curãte, ſemota ambitione latius regnãdi, aut ſubiiciendi ſibi alienigenas, vt ait Iuſtinus,in principio. Vnde antiquitos plures memorantur fuiſſe reges ſeu reguli, quos hodie dignatemur nomine Marchionis, aut Ducis, aut Comitis. Erantque tunc veluti nati eum ipſa terra indigenæ αὐτόχθονες tam imperantes quàm ſubditi, & paucis legibus contenti, vt qui ex moribus conſuetis à maioribus traditis, viuerent pacificè, & veluti cum illis nati & his eum lacte aſſuefacti.

5 At vbi poſtea inceſsit dominandi libido, vicinos ſubiugandi deſiderium, inanis poſsidendi gloria,efferari cœperunt homines,ad bella,ad prædas conuerſi:inſtituta paterna & patria labefactata,neceſsitas defendendi impoſita, nationes nationibus diuerſis coniunctæ,mixtæ, corruptæ: inſtituta diuerſa deſiderata,noui modi viuendi ex diuerſis pro occaſione oblata temperati: & ex malis moribus, bonæ leges reformatrices ortæ, debiliores populi a fortioribus ſuperati, illorum legibus regi cœperunt, abdicatis propriis.

Et hinc ſequutæ ſunt rerum publicarum diuerſæ adminiſtrationes populorum,ciuitatum,oppidorum & regnorum diuerſæ ſocietates.

6 Hoc tamen obſeruandum eſt, nunquam fuiſſe tempus,in quo non fuerit ſocietas & communitas aliqua vitæ inter homines:niſi vi aliqua ſuperiore coacti fuerint ab illa in ſolitudines abire,vt ridiculi mihi videantur qui audacter affirmant homines primum more ferarum vitam degiſſe in ſyluis & montibus ſolitariam, donec à C quibuſdam in cœtum inducti ſunt. Quanquam veriſsimum putem & admittamus tantùm aliquando vitia hominum ſuperaſſe naturam rationis, quam obſcurarunt interdum, vt more ferarum cœtus ſuos ſeleges agerent:verùm cœtus, ſocietas,ſiue bonorum ſiue malorum hominum, nunquam defuiſſe in humana natura exiſtimo verius, ſed nõ ſemper bene eos cœtus inſtitutos. Etenim qui bene philoſophati ſunt, vt nulli dubium eſt,dixerunt,[a] hominem eſſe naturæ rationalis,animal ſociale,politicum, ſeu ciuile, quod proinde eſt. Quare,quòd ſeorſum aliquando habitarunt,more ferarum homines, hoc contra naturam, vt & quòd in vitia quæ rationi aduerſantur,lapſi fuerint. Ratio, qua genus hominum vt anima intellectuali donatur, & præſtat cæteris animalibus,naturalis & veluti cõnata & inſita in omnibus hominibus, hoc quoq; naturale habet, vt ſinguli velint benè & cum ratione viuere, vt etiã plures viri præſtantiſsimi,primam partẽ philoſophiæ bene viuẽdi arbitrarentur à natura ſola petendam[b]. cuius ſummum bonum eſſe omniãque a natura hominem conſequutum, corpore, anima,vita:& hominem partem vniuerſi. Sicque coaluit ſocietas naturã, qua ſimile ſimilem ſibi diligit, diligenter ſequitur, & idipſum admittit, vnaque cum eo iucundiſsimè commoratur & degit. Neque aliud teſtimonium deſidero præter diuinum, dum Deus creato homine,dicit, *Faciamus ei adiutorium ſibi ſimile, non eſt bonum hominem eſſe ſolum*[c]. Et alibi,ſapiens, *Væ ſoli,qui cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe*[d].

a Ariſtotel. 1. politic.c.2.

b Vide Ciceronem Academic quæſtio.

c Geneſ. c. 2. verſ. 18

d Eccleſiaſtes c.4.verſ. 10.

A *Quid ciuitas. Atque de diuerſa ciuitatum maiorum & minorum,cæleſtium & mundanarum,& ciuium earundem in genere diſtinctione.*

CAP. III.

A Coeundo dicti ciues, quòd vinculo quodam ſocietatis in vnum coeant cœtum, & ſub iiſdem legibus viuant[e]. Ciuitas dicitur,ciuium vnitas, à ciuibus, & eſt ſocietas quædam[f] & multitudo ſecundum naturam,quæ ſpecie differt.[g] aut ciuiũ multitudo,[h] cõmunio quædam ſimiliũ,gratia vitæ,&quam maxime fieri poteſt,optimæ[i]. Et ita cõtinet ea quæ ad vitã neceſſaria ſunt optimè degendã,ſiue corporalia ſiue ſpiritualia.ac proinde & ciuitas multitudo eſt domorum,agro & pecuniis ſufficiẽter abundãs,ad bene viuendum.[k] ideo & gratiſſimus Deo cœtus, vt & nouerũt Ethnici,inter alios Cicero. *Nihil eſt enim,* B inquit,[l] *illi principi Deo, qui hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia, cœtúſque hominum iure ſocietatis,quæ ciuitates appellantur.*

e Cicero in ſomnio Scip. & Academ.

f Ariſtot.1 politic.c.1.

g Ariſto.2. polit.c.1.

h Ariſt. 3. pol. c.1.

i Ariſto. lib.7. polit.c.7.

k Ariſtot. lib. 1.œconomic. 1.

l In ſomnio Scipio.

2 Conuenticula hominum primum dicta,ciuitates dicuntur: & continens pro contento, vocatur aliquando ciuitas: cùm tamen ciuitas incolæ ſint,locus autẽ definitus vbi coeunt ſimul,vrbs & ibi ædificia,vt Nonius Marcellus notauit. Ciuitatẽ non lapides,ſed homines faciunt. Ciuitatẽ ita D. Thomas dicebat,[m] eſſe principaliſſimum eorum,quæ humana ratione conſtitui poſſunt.

m lib. 1. politic.c.1.

3 Societatum tres generales differentiæ,vna eſt ſpirituum intellectualium, alia corporalium, vt animantium brutorum, quam ſilentio prætereo:alia eorum quæ participant anima ſeu ſpiritu intellectuali, & corpore. Rurſum ſpirituum, duæ ſunt ſpecies ſocietatis, quæ vna tamen ab initio fuit:fuerunt enim omnes intellectuales C ſubſtantiæ,& angeli dicti ſpiritus, creati omnes boni,& erat cœtus ille beatorum tantùm ſpirituum ciuitas cœleſtis ſpiritualis, ſub vno principe Deo habente commodam & ſupremam poteſtatem, ſed poſtea ob ſuperbiam & ambitionem ſeparauit Deus ab hac ciuitate malos & ingratiſſimos ſpiritus,& in profundum abyſſi coniecit[n]. vbi facta eſt coitio & cœtus impiorum, & ciuitas dæmonis,ſub principatu principis tenebrarum,cum communione diſtinctarum pœnarum ex maledictione iuſti iudicij Dei[o].

n Eſaiæ 14.c.

o Iacob.c.1.

4 Alia ciuitas & coitio hominum,in medio poſita,particeps rationis animæ& corporis,mundus eſt,vrbs omnium hominum communis,ciuitas magna. *Hæc noſtra communis omnium ciuitas, orbis terrarum*, inquit diuus Chryſoſtomus[p], *diſtinguimur loci ſitu ſub communi tecto viuentes contati magni cœli.* In iſta ciuitate,communis habitatio,com- D munia omnia hominibus ad vſum illorum facta; ſub illo principe totius creaturæ Deo. *Et Domini eſt terra & plenitudo eius,orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo*[q]. Data omnibus quæ in eo ſunt orbe vtenda[r],hic leges omnibus communes ſocietatis,eſt vinculum iuris naturæ, ſanguinis ab eodem origine ſumpta proximitas, fraterna omnium dilectio,qua intereſt hominis,hominem afficī beneficio[s]:& nefas inſidiari alterum alteri[t].

p D. Chryſoſt. tom.1.in pſalmum 48. Cicero 1. de legibus.

q pſal 24. verſ. 16. cano. quo iure,8 d ſt.

r Geneſ. 1. & 3 & 9.

s l. ſeruus ex lege, de ſeruis export P.

t l. 3. de iuſti. & iur.P.

5 Rurſum hæc hominum ſocietas, in duos cœtus generales in hoc mũdo etiam diuiſa:vnus, dicitur ciuitas congregatio ſeu eccleſia bonorum & Dei; alius, ciuitas impiorum & dæmonis: Ad vtrã velit enim homo,poterit referri. Quia homo inter ſuperna & inferiora viuẽs,particeps mortalis & immortalis naturæ, rationalis & ſenſua-

lis, ſpiritualis & corporalis, relictus hic fuit in manibus conſilij ſui, & ſub libero arbitrio cuius ciuitatis poſt mortem corporalem velit fieri ciuis: an ſupernæ, aut infernæ. ſicque inſtituere poteſt hanc mundanam & terreſtrem ciuitatem, vt ab ea ſibi deligat vel gradus ad ſuperiorem: vel ſi negligat, præcipitium ad inferiorem, quandiu in hac mundana mediave via peregrinatur, & ſpirat, poteſt dici animal ſociale, & conuerſationem habere vel cum ſuperioribus vel cum inferioribus, & cum mundi ciuibus, in ſocietate poteſt viuere politica vel œconomica cum reliquis hominibus bene aut male: & ſi à conuerſatione illa ſui generis, ſe à malis abdicare velit, vt de alia ciuitate meliori incolenda cogitet, viuat autem in hac ea vitæ puritate & rectitudine, quæ admitti ad cœleſtem mereatur, cœleſtem ciuitatem aſſequetur, ope optimi maximíque Dei, qui & viam oſtendit, & conatus noſtros ſemper in melius ſua gratia & bonitate promouet, currentem trahit & iuuat, tanquam ad proprium finem. *Non habemus enim hic ciuitatem manẽtẽ, ſed futuram inquirimus* [a]. *Surgite & ite*, inquit Deus per prophetam Micheam [b], *quia non habetis hic requiem*. Ad hoc enim hic bene viuere ſatagimus, vt ad illam fœlicitatem, ſeu fœlicem ciuitatem, perueniamus, quò finalis terminus bonæ reipublicæ ſæculi reſpicit, vt ſuo loco poſtea dicemus. *Fide, qui vocatur Abraham*, [c] *obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit neſciens quò iret: fide demoratus in terra repromiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim habentem fundamenta ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus* [d]. Meminit de illa ciuitate & ciuibus eius, & quod nobis pateat, diuus Paulus [e], *Acceſſiſtis*, inquit, *ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cœleſtem, & multorum angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis & iudicem omnium Deum & ſpiritum iuſtorum perfectorum*. Hæc ciuitas deſcripta à diuo Iohanne [f], ſancta Hieruſalem deſcendens de cœlo, quæ non eget Sole, neque Luna, vt luceat in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt agnus: habitatio Dei cum hominibus: in quam nihil coinquinatum ingredietur, aut abominationem faciens, aut mendacium: nec alij quàm hi qui ſcripti ſunt in libro agni, qui rectè vixerint, & ſecundum leges Dei, quique vicerint & ſuperauerint eis contraria. Deſignati iam ſumus ciues illius ciuitatis, & adoptati per eum qui Dominus eius eſt, etiam in hoc mũdo viuentes: *cum filio enim ſuo, Domino noſtro* IESV CHRISTO, *omnia nobis donauit* [g], & nos regenerauit, & dedit poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati ſunt [h], vt plerique boni ſanctique viri in hac mortali ſocietate, iam inter immortalis vitæ delicias conuerſentur & verum ſit de his quod D. Paulus ad pios ſcribit [i], *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei*. Et rurſum [k], *Noſtra conuerſatio eſt in cœlis, vnde etiam ſaluatorem expectamus Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM.

a Ad Hebr. ca. 13. verſ. 14.
b Mich. ca. 2. verſ. 10.
c Geneſ. 12.
d ad Hebr. ca. 11. verſ. 8. & ſeq.
e ad Heb. c. 12 verſ. 22.
f Apocal. c. 21. & c. 3. verſ. 12. & 22.
g ad Roman. c. 8. verſ. 32.
h O. Iohan. c. 1. & 4.
i ad Eph. c. 2. verſ. 19.
k ad Epheſ. c. 3. verſ. 20.

6 Hic laudandus Plato, qui in dialogis Republica, ſeu de iuſto, aliter quàm cæteri ſuam ciuitatem compoſuit, & inſtituit. Nam alij, velut humani, ciuitatem ſuam ad actionem magis inſtituerunt: ipſe verò, quaſi diuinus, actionem ciuitatis omnem tam publicam, quàm priuatam, potiſſimùm dirigit ad contemplandum, ciuitatémque conſtituit ſui ipſius, antequam conſtituat orbis dominam, neque tam multis timendam, quàm multis gentibus venerandam cœleſtem Hieruſalem pro viribus, in terris expreſſam. In qua, ſublatis, contentionis vitandæ gratia, poſſeſſionibus, communia ſunt pro ipſo iure naturæ omnibus omnia, communis vtiſt copia, firma concordia, communis omnium voluntas, ideóque ad contemplandum ſemper expedita tranquillitas. Reſpublica vere ita Chriſtiana, demptis aliis quibuſquam quæ immiſcuit: eáque dignior terrena actiua. Quantò enim, inquit Marſilius Ficinus in 1. dial. de iuſto, oculus præſtat manibus, caput pedibus, ratio ſenſibus, anima corpori, finis omnibus quæ diriguntur ad finem, ſtatus motui, æternitas tempori, tantò contemplatiua vita actiuæ præſtare videtur. Contemplatio enim actionis & principium & finis videtur. Sic vtique ab ipſa contemplatione Dei, cœleſtes naturaléſque motus, & actiones omnes tanquam ab initio ducuntur, & reducuntur veluti ad finem.

A B

7 Sancta & eſt in hoc ſæculo ciuitas piorum, & qui Dei verum cultum habent & timorem, eiúſque voluntatem exequentur, quæ dicitur Eccleſia militans, viſibilis, ſub poteſtate Domini, cuius caput eſt CHRISTVS [l], quæ laborat, donec in illam cœleſtem triumphalem transferatur, purgata hîc ab omni palea & macula: huiúſque ciuitatis Dei fundamenta iacta fuiſſe ſub Abele, à quo incœpit bonorũ Eccleſia, traditum eſt. Nihil aliud enim Eccleſia, quàm ciuitas ſeu congregatio [m]. Hæc ciuitas Dei, & iuſtorum, generalis in toto orbe, quæ ad hunc vſque diem peregrinatur in hoc mundo, multis calamitatibus temporalibus obnoxia. Sic hæc ciuitas & eccleſia terreſtris militans, Dei, iter eſt ad illam ſpiritualem & triumphalem, ad quam tendimus, in qua multæ ſunt manſiones fœlices ad habitandum. [n]

C

l ad Epheſ. c. 4. verſ. 15. & c. 5. verſ. 23.
m Eccleſia Catholica, eſt fidelis multitudo, fide & charitate vnita. c. legimus 93. diſtin. ca. multæ. 1. q. 1. ca. loquitur 24. q. 1.
n D. Iohan. Euang. c. 14.

8 Alia verò eſt ciuitas ſeu eccleſia in hoc ſeculo, viſibilis malorum & improborum. Traditur Cainum fratrem Abelis, parricidam eius, diaboli ciuitatem & impiorum erexiſſe, quia ex maligno erat & occidit fratrem, quoniam opera eius maligna erant, fratris autem iuſta [o]. Et quemadmodum dæmon Deo aduerſari conatur & operibus & creaturis eius, ſic inter ciuitates Dei & diaboli, pugnæ ſpirituales, & contraria inſtituta, ſub hoc mortali ſeculo. Angeli boni, auxiliares bonis: mali, malis adſunt contra bonos: perfecta & beatiſſima ſocietas ciuium cœleſtium, qui fruuntur ineffabili & ſempiterna fœlicitate & beatitudine. Infœliciſſima ſocietas ciuium infernalium, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat [p]. Vt veriùs continuum bellum & maledictorum aceruus, vel æternus pœnarum locus, quàm ſocietas vera dici mereatur: niſi ſocios tales miſeros dicamus eſſe pœnarum, qui adiudicantur illi ciuitati, & fiunt participes ſtatus eius: quibus dicitur, [q] Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Illa eſt Babylon, magna ciuitas, quæ facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & omnis volucris immũdæ, & odibilis: quia de vino fornicationis eius biberunt omnes gentes, & omnes gentes & reges terræ cum illa fornicati ſunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius, diuites facti ſunt: de qua dictum eſt, voce de cœlo, Exite de illa, populus meus, ne participes ſitis delictorum eius, &

D

o 1. epiſtol. Iohan.
p Iob cap. 10. verſ. 22.
q O. Matth. c. 25.

de pla-

Apocal.c.18

de plagis eius non accipiatis [a].

Hæc ciuitas improborum, eſt ciuitas & congregatio ſeruorum dæmonis: *qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati* [b], congregatio aquarum ſtagnantium putida infectio, colluuies ſordium, ſentina vitiorum, qua continentur latrones, fures, adulteri, homicidæ, prædones, piratæ, raptores, athei, proditores, blaſphemi, parricidæ, & ſimiles, quos ibi eſſe etiam refert Ariſtophanes [c]: Ibi manſiones plures, quia in gehenna diuerſæ ſuppliciorum differentiæ, vt in cœlo præmiorum. Huius videtur quædam imago in ciuitate dicta Pooiropolis, in qua collocauit Philippus Macedonum rex, improbitate inſigues, vt falſidicos, calumniatores & ſimiles [d] alia, & que dicebatur *Δουλόπολις* Seruorũ vrbs, vt ait Ephorus libr. 5. [e] niſi dicamus in illarũ imagine deficere pœnas, quib⁹ meritò tales cruciantur in illa ſulphurea & tenebroſa ciuitate.

b D. Ioan. Euang.c.8.ver.34.

c Ariſtoph. in Ranis.

d Suidas in verbo Δουλων polis.

e in eo Suidas

9 Conueniunt ciuitates iſtæ omnes in aliquibus, vt in aliis valde differunt & ſibi opponuntur. Vnus eſt omniũ legitimus & ſupremus rex Deus, qui quod abſolute vult, ſine cuiuſquam repugnãtia poteſt exequi, vnde & appellatur omnipotens.

Omnes item ciues ſeu cuiuſcunque ſocietatis & ciuitatis incolæ, boni natura & ſubſtantia facti ſunt ab eodem Deo: *Vidit enim Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona* [f]: Imò ipſi dæmones, ſubſtantia & eſſentia boni ſunt: ex propria autem malitia, mali: [g] *creauitque Deus hominem rectum, ipſe autem ſe infinitis miſcuit quæſtionibus* [h].

f Geneſ.1. Eccleſiaſt.c.39.1 ad Timoth.c.4

g Vide Iohan. Damaſc.lib 2. de orthodoxa fide c.4 & quæ diximus tomo 4. commentariorum ſyntaxeon, de angelis c. 4. & 11.

h Eccleſiaſtes c.7.verſ.30.

10 Differunt autem iſtæ ciuitates, & moribus & inſtitutis bonis & malis: & quòd bonorum Eccleſia & ciuitas, remanſerit ſub bono, legitimo, & vero Principe Deo: improborum verò, rebellauerit contra legitimum principem, & à tyranno dæmone regatur. Quocirca ſemper rebelles, & qui apoſtatarunt à principatu & fide veri Dei, perſequuntur veram Eccleſiam Dei. Et inter iſtas ciuitates Dei & dæmonis, perpetua pugna quamdiu ſubſiſtent in hoc ſeculo, & donec iudicium vltimum & generale fiat. Facto quippe poſt reſurrectionem impletóque vniuerſo iudicio, ſuos fines habebunt duæ ciuitates: vna Chriſti, altera diaboli, vna bonorum, altera malorum: vtraque tamen angelorum & hominum: iſtis voluntas, illis facultas non poterit eſſe peccandi, vel vlla conditio moriendi: iſtis in æterna vita fœliciter viuentibus, illis infœliciter, in æterna morte, ſine moriendi poteſtate durantibus: quorum vtrique ſine fine: ſed in beatitudine iſti, alius alio præſtabiliùs: in miſeria verò illi, alius alio tolerabilius permanebunt [i].

i D. Auguſtinus in Enchiridio, c. 111. 4 ſent. Lomb. c. 49.

Tunc temporis boni à malis ſeparabuntur finito bello, & conſummatione rerum adueniente. Interim nunc boni malis commixti: & vt accidit inter exercitos contrariorum principum, aliquando ex altera parte in alternam deficiunt, & peregrini hoſtes admittuntur: fiunt induciæ: nunquam firma pax. Nec apparet ſemper, qui mali ſint, cùm illi ex interioribus in hoc ſeculo penitus cogniti non ſint. Quando verò apparet, interdum tolluntur, interdum ad pœnitentiam tolerantur, Deuſque permittit malos aliquando viuere: vel vt boni fiant, vel ad exercitium bonorum, vel vt ſe de inimicis per inimicos ſuos vindicet, vel vt non valde malos caſtiget per mala flagella. Sic Eccleſia hæc & congregatio ciuium in mundo degentium, eſt veluti bonorum & malorum receptaculum, bonis & malis conſtans: ciuitas cœli bonis tan-

A tùm, ciuitas vel habitatio inferorum, malis tantùm repleta.

Tempore quo Adamus deceptus à dæmone fuit, ſatan ſibi vindicauerat in homines & mundum imperium. At poſteaquam fuit imperio deiectus, & præda illi adempta quoque ſingulari certamine per Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, qui eum eiecit foras, vt ſcriptum, *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras* [k]. Vnde principatus huius totius ciuitatis mundi Deo debetur: & iure legitimo, quia eius is ſolus author, creator, & Dominus, & iure redemptionis.

k D.Ioh.Euãg. c.12. verſ. 31.

Sed non omnino purgata hæc ciuitas à malis qui in ea ſuccreſcunt. *Exemplum*, inquit diuus Auguſtinus [l], *Domini accipe, conuerſantis in terra. Quare habuit loculos cui angeli miniſtrauerunt: niſi quia Eccleſia ipſius loculos ſuos habitura erat? Quare furem admiſit, niſi vt eius Eccleſia fures patienter toleret?*

l Tracta. 50. ad c. 12. Ioha. c.12. exemplũ 12.q.1.

B

Hæc vita, iuxta ſententiam Dei quam explicat diuus Gregorius [m], quæ inter cœlum & infernum ſita eſt, ſicut in medio conſiſtit, ita vtrarumque partium ciues communiter recipit: quos tamen ſancta Eccleſia & nunc ſuſcipit indiſcretè, & poſt modum in egreſſione diſcernet. *Quis audeat*, ait Auguſtinus [n], *aut facere ſe poſſe credat, quod nec Apoſtolis conceſſit Dominus* [o], *vt Zizania à frumento putet ſe poſſe diſcernere?* Et rurſum [p], *Eſt vnitas Eccleſiæ quæ latè patet, in ſacramentorum ſcilicet ſocietate & communione, quæ complectitur cum granis etiam paleas: quando eas corporaliter miſtas, ita patitur, vt neque illas iuſti vitent, neque ab illis iuſti vitentur. Sic ſunt in Eccleſia homines mali, vt in corpore humano humores mali, qui interdum exeunt ex corpore.* Et diuus Paulus [q], *Scripſi vobis, Corinthij, in epiſtola, ne commiſceamini fornicariis: non vtique fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiiſſe.*

m Homil 38 Euang c.13. hæc autem, 23 q.4.

n lib. 4. de baptiſ.c. 12. & in c.quamuis eadẽ 23 q. 4.

o Matth.13.

p D. Auguſt, de vnico baptiſmo contra Petilia. n.14. & 15. & in ca. eſt vnitas 49. de conſ. cra.diſtinct 4.

q 1.ad Corint. c.5 verſ.10.

C

Cicero in ſumma libro 1. de republica, vt refert Nonius Marcellus, ex populi multitudine ciuitatem conſtare dixit viuente. Seneca [r], *Duas reſpublicas*, inquit, *animo complectamur: alteram magnam & vere publicam, qua dij atque homines continentur, in qua, non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum: ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur. Alteram cui nos adſcripſit conditio naſcendi. hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertinent homines, ſed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reipublicæ dant operam, maiori minorique: quidam tantum minori, quidam tantum maiori: &c.* In vtriſque ciuitatibus rebuſque publicis & vniuerſalibus maioribus & minoribus populus eſt: & vt

r Seneca li de beata vita ca. 31.

D aliquando quis iura ciuitatis in diuerſis rebuſpublicis & domicilium habet, ſic & ex populo hoc mortali quidam ciues in mundo manentes adſcripti ſunt in maiori republica & diuina ciuitate.

11 Ex generali hac mundana ciuitate, & populo ſeu multitudine eius, prodierunt ſeorſum à ſe particulares diuiſæ aliæ ciuitates, quæ inter ſe quidem retinent commune quoddam vinculum, nempe generationis & proximitatis naturæ, & participant in eodem iure quo in genere inſigniti à Deo ſunt, rationis, quod dixerunt ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtantur. Et ius illud naturale, proprium hominibus rationis lumine inſignitis. Siquidem inquit Vlpianus [s], *Ius gentium eſt, quo gentes humanæ vtuntur, quod à naturali recedere facilè intelligere licet: quia illud*

s in l.1.§ 6.de iuſti.& iure P. §.1 de iur naturæ gent & ciuil.apud Iuſti.

illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit:veluti, vt ſubiungit Pomponius [a] Iuriſconſultus. *Erga Deum religio, vt parentibus & patria pareamus.* Et Florentinus [b], *vt vim atque iniuriam propulſemus. Nam iure hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. Et cum inter nos cognationem quandam natura conſtituit, conſequens eſt, hominem homini inſidiare nefas eſſe.* Cum iure naturali, quod natura omnia animalia docuit commune habet ius gentium & hominum, cum brutis bonum, maris & fœminæ coniunctionem, quæ inter homines, coniunctione cum ratione vtentes, appellatur matrimonium, liberorum procreationem, & ſpeciei ſuæ conſeruationem, & educationem genitorum, quæ communia ſunt cum brutis: ſed alia diligentia, nempe rationali; ab hominibus; alia, nempe incitatione naturali, à brutis fiunt. Cognatæ ſunt res ipſæ cum brutis, ſed rationem nobis præcipuam Deus dedit, eiúſque nos ſocios eſſe cum immortalibus voluit [c]. Alia natura eſſentiæ ſimplicis, alia plantæ, alia bruti, alia hominis, alia angeli, alia Dei. Quæ bruta faciunt, incitatione naturali, ea ſi homines ratione faciant, iure naturali facere dicuntur. Quæ bruta non faciunt, ea, ſi homines omnes ratione faciant, iure gentium faciunt, quòd & ipſum ius naturale hominum dicitur, & bonum & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis & natura.

a l. 2. 20. ti.

b l. 3. 20. l. 45. §. fi. ad leg. Aquil. P.

c M. Fabius Quinctilia. lib. 2. inſtit. c. 16.

12 Tria neceſſaria in ſumma colliguntur ad conſeruationem humanæ ſocietatis, & rerum omnium conditarum, quibus omnis ciuitas & congregatio humana vincitur & colligatur. Primùm, dilectio & amor, quòd omnia animalia ſe & ſuos tueantur, generent, & educent. Et hoc complectitur στοργὴς φυσικῆς [d]. Retinet coniugium amor: idem facit ex duobus corporibus vnum quoddam, *Erunt duo in carne vna.* Et maſculum & fœminam creauit hominem Deus [e]. Ex homine mulier facta à Deo, vt fieri non poſſit quin inter huiuſmodi perſonas, non ſit quædam naturalis eáque ſumma amicitia: cùm nemo ſeipſum, aut ſuam carnem odio habeat, ſed diligat & foueat [f]. Vt etiam in Ænigmate expreſſerit Plato in conuiuio, vel de amore [g], tria hominum genera olim fuiſſe, non ſolùm quæ nunc duo mas & fœmina: verùm etiam & tertium ex vtriſque compoſitum, cuius nobis extat nomen, ipſum petiit. Nam in Adamo primum duplex genus, quia ex illius coſta Eua ſumpta & mulier: ex his progenies, quæ non potuit non amari [h], hincque prima ciuitas & cœtus, qui poſtea in vniuerſum mundum diffuſus. [i]

d d. l. 1. §. penult. de iuſtit. & iur. Xenoph. li. 2. Cyripæd.

e Gen. 2. verſ. 24. & 27. D. Matth. ca. 19. verſ. 4 & 5. 1. ad Corinth. c. 6. verſ. 16.

f ad Ephes. c. 5. verſ. 29.

g Dialog. 25.

h Docetur à Plutarcho, libello, περὶ τῆς τοῦ ἐκγόνα φιλοστοργίας, accedit Gellius lib. 12. c. 1. In ſtitia. in l. vni. §. taceat. de rei vxo. actio. C. explicat Vlp. in l. ſi quis, à liberis, de liberis agnoſc. Seuerus & Antoni. in l. fi. C. de alēdis liberis.

i Geneſ. cap. 10. & 11.

13 Alterum quod neceſſarium, & pariter datum à creatore fuit huic ciuitati ſeu cœtui vniuerſo hominum, ad colligationem & vinculum firmiſſimum, nempe notiones de moribus, de æquo & bono, de honeſto, omnium hominum animis inſculptæ, vt ſocietates creaturarum rationalium, cum propria natura viuere poſſent, non temerè aut inſtinctu corporearum affectionum more brutorum.

14 Tertium fuit prudentia indita quædam, qua proſpiceret ſibi, & neceſſitatibus quotidianis præſentibus, & futuris. Et hic conſtitutum eſt ius, quod dicitur ius gentium & commune, vt naturale, cui & C. Cotta addebat iuris quoque naturæ eſſe & commune, & omnibus rebus natis viuere & mori. Communis etiam omnium poſſeſ-

A ſio, acquiſitio eorum quæ terra, mari, cœlo, occupantur, & ſimilia, [k] fides, conſenſus, voluntas.

k cap. Ius naturale. 1. diſtinct. & l. 1 de acqui. poſſe. re. §. feræ de rerum diuiſ. cum ſimilib.

15 Ex hoc porro iure gentium, cœperunt ſeorſum fieri alij cœtus, aliæue ciuitates. & ſimiliter ex illis alia iura, quæ & ciuilia à ſeorſum factis & poſitis congregationibus ſeu ciuitatibus legitimis, dicta ſunt. *Ius enim ciuile eſt, quod neque in totum a naturali recedit, neque per omnia ei ſeruit: & ita cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt ciuile efficimus* [l], quod vel ſcripto, vel ſine ſcriptura continetur, ex moribus & legibus receptis à ciuitatibus [m], additis & promulgatis plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, authoritatibus prudentum, prætorum edictis [n]. Sic tamen proprio iure vtimur, vt commune omnium non contemnatur; imò verò per regulas generales & ipſam rationem iuris naturalis, ſic vita inſtitutus in ciuitatibus, vt conuenientia
B cuique habita conſideratione rerum, temporum & perſonarum diuerſarum, quæ magis conſona ſunt iuri communi ſeu naturæ rationali, eligantur & præſcribantur. Atque ideo & ius commune quoddam vltra vniuerſale gentium, ciuitati ſeu vniuerſæ congregationi vnius ſubiectionis imperij regni, reipublicæ, conſtituitur. Et nihilominus in oppidis, vel coloniis, vel vrbibus ſingularibus, quædam præter illud, in aliquibus particulari quadam ex cauſa recepta aliter ac alibi ſunt. Et hoc eſt quod Caius Iuriſconſ. tradit [o], *Omnes populi, inquit, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur.* Nam quod quiſque populus *ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt, vocatúrque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræque cuſtoditur, vocatúrque ius gentium, quaſi quo iure*
C *omnes gentes vtuntur.* Ita, quæ non omnes, ſed quædam hominum congregata in vnum locum multitudo, facit vtilitatis publicæ cauſa, ea ſiunt ex proprio iure ciuili, quod ideo à nomine ciuitatis vel congregationis & nomē ſortitur: vt ius Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum dicimus, & ſic de ſimilibus.

l Vlpia. in l. ius ciuile eſt 6 de iuſt. & iur. P.

m Proximè ci tatis iuribus. §. conſtat de iure natur. apud Iuſtinia.

n Papini. in l. ius autem. 7. & Marcian. l. ſeq. de iuſti. & iur. P.

o l. omnes populi. 9 de iuſt. & iure. P. §. ius autem ciuile, & ſequentibus §§. de iure natur.

16 Quomodo verò magnus cœtus ille, ſeu ciuitas mundana, diuiſa fuerit poſtea in partes, & cœperint cœtus alij ſeorſum coaleſcere, & ſacræ literæ admonent, & Iuriſconſulti explicant, ex iure gentium, ſeu ex cauſa, quæ omnibus gentibus viſa eſt & iuſta & commodior maximæ multitudini propagatæ adminiſtrandæ, originem habuiſſe ſecundùm neceſſitatem imperfectionis hominum, & exigentiam remediorum. Certiſſimum enim eſt hominis naturam perfectam fuiſſe creatam in ſua ſpecie, & naturalia illi opera & pro-
D penſiones fuiſſe ab initio ſine peccato ex iuſtitia originali. Et quòd donatus fuit homo triplici cognitione antè lapſum [p], rerum ſcilicet propter ſe factarum, quibus & nomina iuxta cuiuſque proprietatem cognitam, indidit [q]: item creatoris, & poſtremò ſui, vt quid deberet ſuperiori, quid æquali, non ignoraret: cognoſceret ita cōditionem ſuam & ordinē, qualis factus eſſet, qualiter incidere deberet. Sed peccato interueniēte, obſcurati ſunt ſenſus: & propēſiones illæ naturales, trāſeunt ſæpe in voluptatē reprehenſibilē: & per accidens opus malæ cōcupiſcentiæ, cū vitio ſuæ corruptionis ebullit in turpē quandā appetitionem & iniquitatē. Sicq; poſt lapſum, pugna eſt inter peccatū, & quæ faciēda ſunt cū rationis rectitudine, in quo laborat maximè liberum arbitrium, ſpiritus

p Magiſter ſententiarum lib. 2. diſtinctio. 23. c. d. e. tractatur 12 24. diſt. de potentia hominis, gratia & rectitudine hominis ante caſū.

q Geneſ. 2 verſ. 19

contra

Digitized by Google

contra carnem, ſatanam, & mundi ſeu ſæculi inanes & noxias illecebras. Annotantur & hic quatuor ſtatus liberi arbitrij in homine ante peccatum, poſt peccatum, ante reparationem gratiæ, & poſt reparationem, & poſt confirmationem. Ante peccatum ad bonum nihil impediebat, ad malum nihil impellebat: non habuit infirmitatem ad malum, & habuit adiutorium ad bonum. Tunc ſine errore ratio iudicare, & voluntas ſine difficultate bonum appetere poterat. Poſt peccatum verò, ante reparationem gratiæ, premitur à concupiſcentia & vincitur, & habet infirmitatem in malo, ſed non habet gratiam in bono, & ideo poteſt peccare, & poteſt non peccare etiam damnabiliter. Poſt reparationem verò ante cōfirmationem, premitur a concupiſcentia, ſed non vincitur: & habet quidem infirmitatem in malo, ſed gratiam in bono, vt poſſit peccare propter infirmitatem & libertatem, & poſſit non peccare ad mortem propter libertatem & gratiam adiuuantem: nondum tamen habet poſſe omnino non peccare, vel non poſſe peccare, propter infirmitatem nondum perfectè abſorptam, & propter gratiam nondum plane conſummatam: poſt confirmationem verò, infirmitate penitus conſumpta, & gratia conſummata, nec vinci poterit, nec premi, & tunc habebit non poſſe peccare [a]. Per peccatum primùm homo proculdubio præter alias pœnas incurrit & & corruptionem, & depreſſionem liberi arbitrij, & naturalia bona in ipſo homine corrupta fuerunt, & gratuita detracta. Quocirca propter hanc infirmitatem, & liberum arbitrium ad peccādum propenſius effectum eſt, vt inter homines quidam boni, quidam meliores, quidam mali, quidam peiores ſint. Et cœtus introducti ſunt, quibus quoad fieri poſſet, boni meliores fierent, & mali emendarentur, dictante hominis natura & ratione, quæ quamuis obſcurata ſit & maculata, tamen abolita non eſt: *& gentes quæ legem non habent, tamen ea naturaliter quæ legis ſunt, faciunt* [b].

a Vide de his apud Magiſtrum Sententiarum lib. 2. diſtinct. 25. & Hugonem de Sancto Victore, lib. ... de ſacramentis parte 6. c. 16.

b Paul. ad Roma. 2. verſ. 14.

Ex hoc iure ergo communi omnibus & gentium ſeu naturali hominum [c], primùm orta ſunt bella, non ſufficientibus diſcordiis ſedandis prauorum, ordinariis admonitionibus bonorū. Quia verò in bellis diſſenſus obtinuit, diſcretæ gentes, & ita ciuitates ſeu diuerſi fuerunt facti cœtus, regna condita, & reges facti, qui regimen & politiam darent aſſeclis: cuius facilioris modi cauſa, diſtincta dominia rerum, ne communio diſcordias pareret, agris termini impoſiti, quibus diſtinctio appareret: collata ædificia, quibus cœtus ſibi vicinam conferrent opem, & vt poſt diuiſionem rerum, communicare poſſent ſibi neceſſaria, & cum aliis coniungi, ſeparatis ciuitatibus vel nationibus, media quædam inuenta ſunt, quibus D commercium facile communi omnium conſenſu fieret: emptiones nempe, & venditiones, locationes, & cōditiones, & obligationes inſtitutæ. Cum his [d] ſedium occupatio, ædificatio, munitio, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera, pax, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita, manumiſſiones ſucceſſerunt.

c Hermogenianus l. ex hoc iure ff. de iuſtit. & iur.

d ca. Ius gentium 1. diſtin. apud Gratianum.

17 Fuit autem neceſſaria hæc ciuium mundanorum per alias ciuitates & cœtus diſtinctio, primùm, quia ſimul non poterant propter multitudinem degere, & ideo per regiones neceſſariò diſtribui par fuit, vt habetur in Geneſi mundi [e]: & quia in regiones diuerſas trāſlati, iiſdē legibus per omnia viuere nō poterāt, propter locorū qua- A litates & conditiones quibus oportuit inſeruire.

e Gen. ſ. c. 11.

18 Inter diuiſionis ſocietatis maioris, partes; cenſentur maiores eſſe imperia monarcharum, quæ faciunt ſuas ex multis ſocietates. Imperium, ita dicitur, ciuitas ciuium vnitas, iiſdem legibus & vnius poteſtati ſubiectorum: quanquam habeat diuerſas & plures nationes & vrbes ſibi ſubiectas, diſtinctas quidem inter ſe, ſed tamen ſub vnius nominis ſocietate generali viuentes. Idipſum de regnis, de rebuſpublicis aliis dicendum erit, in quibus non vrbes, non pagi, non oppida ſeparant nomen ciuitatis, ſed tantum loca, quibus illius ciues ſeparatim vel coniunctim degunt, & eorū habitationes diſtinctæ ſunt. In orbe Romano, qui ſunt, ex conſtitutione Antonini Imperatoris, vt ait Vlpianus [f], ciues Romani effecti ſunt & ingenuus cuiuſcunque prouinciæ habitanti Romæ & in Italia, exæquatus eſt. De eo Ru- B tilius Numatianus.

f l. 17 de ſtat. homi. lib. 1. ff. & nouella 78. c. 5. ſ. fin. vt liberti de cætero aureo vſi indigeāt annulo & c.

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam,
Profuit iniuſtis te dominante capi.
Dumque offers victis proprij conſortia iuris,
Vrbem feciſti quæ prius orbis erat.

Et Modeſtinus [g], *Roma communis noſtra patria eſt.* Indicat & Iuli⁹ Cæſar [h] ciuitatē de multis pagis dici, cū ait, *Omnis ciuitas Heluetica quatuor pagos habet.*

g l. Roma. 33. ad municipa-les, lib. 50. ff. ti. 1.

h lib. 1.

19 Et hoc magis conſpicuū ex more condendi pagos & vrbes ad ſuſcipiēdos ciues ſeu ſocios politiæ & morū & legū, quas, tot numero ædificabāt quot ad eos continēdos requirebantur: inter quas vna erat præcipua quæ & regia, vel cōmunis omnibus. Et apud antiquos Hebræos, & alios vt plerunque, ciuitas, hoc eſt congregatio vel cœtus vnius ſubiectionis aut moris, aut, legis, tetrapolis dicebatur, quod ad minus quatuor haberet pagos aut vrbes. Et Xenophon [i], *Antiquitùs monopolis* C *vrbs ruſtica erat: dipolis, opulenta, tripolis quæ prouincia caput eſſet, tetrapolis vero regia, quā toti regno & principibus regni coloniis aut priſcis præfectā vt Samothracia in qua tetrapolis conſtituta ex Samo Neſſo, Tracia duodecim primus poſt Atticū dilungū vrbibus præfuit.* Et Strabo in Geographia ait quoq;, Samothraciā fuiſſe tetrapolim ex his vnā, quæ Same & Samos dicta fuit. Colligunt & Rabini iuxta exēpla propoſita à Moyſe [k] numerū filiorū Iſrael fuiſſe duodenariū, & ipſum ducē ipſorum fuiſſe quadriurbium, & ita ſingulos populorum duces fuiſſe quadriurbios: vt ducem Kyriath, Arbag, & Nimbrotum ducem Chaldeorum, fuiſſe quadriurbiū, quia ſedes eius fuit Babel, Arat, Acat, Calanne. Regia quoq; Nini quadriurbs fuit: Niniue, Fora, Cale, Reſe. Quadriurbius & fuit regia Hieroſolyma, Sion, Moria, Iebus, & Salem. Cicero [l] itē ait Metropolim Siciliæ, conſtare quatuor magnis vrbibus, Tike, Archedina, Neapoli, Inſula. Secundum etiam Fabium Pictorem, [m] Romulus, Romam in vrbem conuertens, totū collem Palatinū cinxit, & tetrapolim reddidit, conſtantem, Roma, Vellia, Germallia, & foro. In ipſa Iani & Etruſcorum regia Etruria tetrapolis Harbanū, Volturna, Veruſonia, Para Tuſſa ſiue Sata Tuſſa, id eſt princeps ſeu haſta principalis vel ſceptrū Troianorū, & ciues diſtributi in Phrygios, Dardanos, Troes, Ilienſes.

i Xenoph. in fragmentis.

k Graec. c. 12. Annius Viterbienſis in commentariis ad Xenophontis fragmenta.

l Cicero in 6. Verrina.

m Pictor de origine vrbis Romæ ſubſcribit Varro 4. de lingua Latina.

20 Quia autem diſtincta habitatio hominum eiuſdem ſocietatis, non facit quominus conciues dicantur: Sic contra hoc verißimum efficitur ex ſuperioribus, ciuem habitationem non facere: alioquin enim & peregrini, & ſerui ciues eſſent, quos tamē à ciuiū numero cōſtat [n] alienos, & vere ciuem dixerūt, [o] cui habilitas eſt participandæ poteſta-

n Ex Ariſtot. 3 politic. c. 1. & quod attinet, de regul. iur. ff. a ex Ariſtotel.

Digitized by Google

poteſtatis publicæ deliberatiuæ & iudicatiuæ: poſſe præeſſe & ſubeſſe [a] ad bonum ciuem quoque pertinere. Illud quoque verum eſt, non omnes illos dicendos ciues eſſe, ſine quibus ciuitas eſſe non poſſit, cùm neque pueri ciues, ita non ſint, vt viri: ſed hi quidem ſimpliciter, illi verò ex ſuppoſitione; ciues enim ſunt, ſed imperfecti [b].

a Ariſto. 3. pol. c. 5.

b Ariſto. 3. politi. c. 3.

21 Neque omnes nunc qui extra vrbem ſunt, ideo minus ciues ſunt, quia & quidam qui alibi domicilium habent, ius ciuitatis retinent & priuilegia. *Qui ex vico*, inquit Vlpianus, *ortus eſt, eam patriam dicitur habere reipublica cui ille vicus reſpondet.* [c] & rurſum, [d] Inſulæ Italiæ, pars Italiæ ſunt & cuiuſque prouinciæ.

c l. qui ex vico 30. ad municipa. lib. 50. P. ti. 1.

d In l. Inſulæ 9. de iudiciis li. 5 P. ti. 1.

22 Cæterum ciuium variæ fuerunt, poſſúntque etiam nunc eſſe in ciuitate ſpecies ſeu differentiæ, ratione poſſeſſionis iurium ciuitatis vel munerum, aut honorum reipublicæ. Cùm enim varia ſint ciuitatis & ciuium iura: aliqui qui omnia iura obtinuerunt, dicuntur optima lege ciues: qui aliqua tantùm, non ita plene apud Romanos erant ciues illi, qui domicilium, tribum, & honorum poteſtatem, eſſent adepti. Non ita qui tantùm domicilio, tribu, aut poteſtate ſolum honorem & ciuitatis ius habebant. Domicilium enim etiam inquilini, & tribum libertini obtinuerunt, ſed non honores. Qui autem è municipiis fuerunt, quanquam tribum atque honorum petitionem eſſent adepti: tamen quia domicilio caruerunt, nó ingenui ſeu pleni ciues Romani, ſed municipes dicti ſunt: quòd ſi cum rebus ſuis commigraſſent Romam, pleni & perfecti ciues efficiebantur. Videtur & prima nominis ciuis cauſa, pendere ex eo quòd intra ciuitatem ſeu vrbem domicilium eſſet, & poſtea exemplo eorum qui ibi domicilium haberent, communicatum aliis ius videtur, ſed tempore mutatis moribus, aliter atque diuerſo modo ciues cœperunt haberi.

LIBER SECVNDVS DE REPVBLICA, SEV DE REBVS CORPORALIBVS QVIBVS INDIGET Reſpublica, aut eius ſocietas.

De vrbis ſeu ciuitatis ædificatione.

CAP. I.

QVIA conuentus & ſocietates hominum coierunt, non tantùm ratione vna vt vel diuites eſſent, vel ſibi auxilio eſſent, ſed etiam, vt commode in omnibus ſimul viuerent, expedit & ſedium, & ædificiorum, pagorum, oppidorum, & ciuitatum haberi curam & rationem, vt & ſaluti corporis & tuitioni conſulatur. proinde de his quoque pauca admonere non erit ab inſtituto opere alienum; neque enim quod iam plures ſunt conſtructæ ciuitates, ideò omittendum eſt de his conſtruendis agere, cùm fieri poſſit vt malè conſtructæ, vel in loco inſalubri, vel non tuto deſtruantur, vel emendandæ ſint, & nouas condere aut oppida oporteat. Sic enim viciſſitudines rerum ſe habent, vt nihil firmum, nihil æque placens, perpetuò habeatur, & mutatis conditionibus temporum, iam nouæ ſtructuræ improbatis antiquis, requirantur. Quare hanc partem in ciuitatis & ſocietatis contemplatione, & in republica adminiſtranda contemni non oportere, admonet nos quotidiana neceſſitas, & antiquorum de his ſolicitudo. Vt etiã Ariſtoteles [e] hãc ædificationem non tantùm ſalubritatis cauſa, ſed etiam ex ratione diuerſæ formæ reipublicæ, variandam admonuerit. *Ciuitas* inquit, *poſitionem ſortiri debet ad quatuor reſpiciendo. primum ad ſanitatem. ad orientem enim ſolem conuerſæ vrbes, & ad eos ventos qui inde perflant, ſalubriores ſunt, ſecundo loco quæ ſunt ſecundum boream ſita, hæ namque ſunt ad hiberna potiores. In reliquis verò vt ad ciuiles res, & ad bellicas opportune ſe habeat, vt facilis ſit ciuibus in aliena egreſſio, hoſtibus autem difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarum autem & ſtagnorum abundantiam habeat, maximè naturalem: quod ſi naturalis deficiat, ex aqua pluuia ciſternæ, & lacus qui magnam vim aquarum ſuſcipiant, comparentur, ita vt deeſſe aqua, ſi quando obſiderentur, nunquam poſſit. Diſtinguendus & aquarum vſus, ſi non omnes ſunt pares, nec abundantia ſit earum aquarum, vt aliæ ſint ſeorſum ad cibum & potum, aliæ ad aliam indigentiam. Loca autem munita non pariter cunctis ciuitatibus vtilia ſunt, vt puta arx ad dominationem vnius vel paucorum: in populari verò viuendi modo, æqualitas locorum optimatum verò gubernatione, neutrum iſtorum, ſed magis loci plures ardui. Ad vtilitatem, ſecuritatem & tutelas ciuitatis, priuatarum domorum formam putat inextricabiles aditus, ex quibus niſi conſueti vix euadere poſſint, & inſcrutabiles latebras, facereque non totam vrbem penetrabilem, ſed partes quaſdam & loca.* Mœnia neceſſaria tradit, & nimium priſcè loqui, qui dicunt non oportere adeſſe ciuitatibus quæ virtutem poſſideant, quòd & videant per experientias reprobatum: cùm aliquando contingere & fieri poſſit, vt multò maior hominum multitudo, & maior virtute superueniant, & vt ſaluæ eſſe poſſint, neque perire, neque contumeliis affici firmiſſimam munitionem murorum putandam eſſe & oportuniſſimam in bello, præſertim hoc tempore in quo tormenta & machinæ ad obſidiones vrbium cum omni ſubtilitate ſunt adinuenta. Atque ne quidem latere debet quod qui mœnibus circumdantur eis licet in vtramque partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus & tanquam non habentibus: ſed eis qui mœnia non habent, non licet.

e lib. 7 politi. c. 11.

Nec minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri: non minor eſt virtus quàm ſocietatem inſtituere, eam inſtitutam conſeruare & defendere, quod fieri commodiùs, quod pertinet ad vim externam, non poteſt, quàm ædificatis muris & mœnibus. Neque peſſimi faciliùs contineri poſſunt à maleficiis aut latrociniis quæ exercere poſſent, quàm ipſa cuſtodia ciuitatis, cuius occluſæ portæ, & ciues tuto ſomnum capere, & malos ne noctu latrocinentur emiſſi, cohibere poſſint.

2 Habent feræ, & animalia etiam ferociora ſua luſtra, electionem ſyluarum, & in illis certorum locorum adhuc tutiora eligunt, & ad vitam facilius parandam magis commoda, imò & innocentiora animalia, ſubeunt foueas peruias, aues in aptis & ſecurioribus locis nidos conſtruunt, tanquam à natura ipſa omnia edoctæ ſint, ſe vitámque quibus poterint modis conſeruandam eſſe: vrbes atque caſtella, aut natura muniuntur, aut manu, inquit Vegetius lib. 4. de re militari cap. 1.

Digitized by Google

vtroque modo. Natura, aut loco edito, vel abrupto, circumfuſo mari vel paludibus, vel fluminibus: manu, foſſis aut muris deficientibus tamen auxiliis locorum: arte, in plano ædificatæ arte redduntur inuictæ. In cap. 2. verò ait ambitum muri veteres directum duci noluiſſe, ne ad ictus arietum eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus iactis fundamentis clauſiſſe vrbes, crebrioréſque turres in ipſis angulis propterea edidiſſe.

Ædificatio ciuitatum itaque maximè, duplicem habet cauſam, conſtructionem & ſecuritatem conuenientium, & vtilitatem commodè viuendi in ſocietate eámq; augendi, cùm virtus vnita fortior ſit ſeipſa diſperſa. Sicque ex paruis initiis coaleſcentes ciues in vnum, ad imperia perueuerunt vicinorum. fortiores enim ciuitates debiliores vicinos facilè aggrediuntur, & præualentes eos ſubiiciunt, ipſæ ob loci ſecuritatem inuiolabiles. Semper fortiores imperant inferioribus. Quare qui metuunt vicinos, dum illis ſuperiores facti fuerint, dant operam vt deiiciant eorum ciuitates, & vt ſuas augeant: vt corruptio vnius eſt generatio alterius. Tullius Hoſtilius rex Romanorum ideo Albam potentiſſimam ciuitatem deiecit, vt Roma creſceret, Tarquinius Priſcus Corniculum: Seruius Tullius Pometiam: Populus Romanus Veiorum ciuitatem. Quo factum eſt, vt ſublatis æmulis illis, & aliis ciuitatibus rebellibus, præſtantior effecta fuerit. Qua arte & aliæ nationes vſæ ſunt. Quamobrem conuenit, ſi quando princeps videat vicinas ædificari ciuitates, ſibi proſpicere, vt vel impediat, vel fortiores obiiciat. Permittere autem extraneis nouas ſedes eligentibus, vix aut nunquam munitas excitare vrbes erit vtile. Recordatus exemplorum antiquorum, quæ ab his ſubuerſas poſt permiſſionem declarant reſpublicas. Memorabile exemplum ædificationis Carthaginis: cùm enim Phœnices fugientes tyrannidem Pygmalionis tyranni, in Africam veniſſent, cúmque repellerentur ab Afris, petierunt tantum loci ad incolendum quantum tauri tergus comprehenderet. Riſerunt illi Phœnicũ tunc ſordes, & puduit tantillam rem pernegare: ſed maximè mirati ſunt quomodo oppidum in eo ſpatio poſſet fieri, cupidiq; videndi commẽtum ingenioſum, iurati promiſerũt ſe daturos. Phœnices verò ſecto in orbẽ corio, ſic vt vnam corrigiam efficerent tenuiſſimam circumtenderũt vbi fuit arx poſtea Carthaginenſiũ, quam inde Byrſam nominarunt. Procedente verò tempore incurſantes finitimos & vincẽtes, nauibus quoq; per mare victum quæretes, more patrio, arci vrbem circundederunt, iámque potentes obtinuerunt Africam mari latè imperantes [a].

a Appian in principio de bellis Punicis.

Idipſum euenit Segoregiioribus quorum rex Senano permiſit Phocenſibus Maſſiliam in ſuis finibus ædificare, quæ tandem pro ciuibus primùm inquilinis protulit dominos regionum [b].

b Iuſtinus lib. 43.

3 Vrbs ab vrbo, ſeu vruo, hoc eſt aratro, nomen inuenit: fuit enim prima deſcriptio ciuitatis ſeu habitationum faciendarum, per aratri ſulcum facta, & vrbare eſt, aratro definire. Et Varus ait curbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet, vt refert Pomponius Iuriſconſ. [c] Adſtipulatur Terentius Varro [d], Vrbum, eſſe flexum in aratro. Et paulò poſt, *Oppida quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & vrbe, vrbes. Et ideo coloniæ noſtræ omnes, in litteris antiquis ſcribuntur vrbes, quod item condita vt Roma &*

c In l. pupillus § 9. vrbes de verbo. ſignifica. P.

d lib. 4. de lingua Latina.

A *antea ædificia nominata à parte, vt multa: ab ædibus & faciendo. Maximum ædificium eſt oppidum ab ope dictum, quod munitur opis cauſa, vbi ſint, & quod opus eſt ad vitam gerendam, vbi habitent tutò: vel oppida quod opere muniebant: mœnia quia muniebant eſſent. Quod exaggerabant aggeres dicti, & quod aggerem contineat murus, quod muniendi cauſa manu parabatur, quo ſepiebant oppidum, è quo munere, murus. Eius ſumma pinna, ab his quas inſignes milites habere in galeis ſolent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à toruis, quòd hæ proſpiciunt ante alios. Qua viam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent portas. Oppida condebant in Latio, Etruſco ritu, multa, id eſt, iunctis bubus, tauro, & vacca interiore, aratro circumagebant ſulcum, hoc faciebant religionis cauſa, die auſpicato, vt foſſa & muro eſſent munita. Terram vnde exculpſerant, foſſam vocabant, & introrſum factum, murum: poſtea quod fiebat*
B *orbis, vrbs: principium quod erat poſt murum, pomœrium dictum, eiúſque ambitus auſpicia vrbana finiuntur. Debinc, in oppido vici à via, quod ex vtraque parte viæ ſunt ædificia. Fundula, à fundo quod exitum non habet, ac peruium non eſt iter. Angiportum & id anguſtum, ab angendo & portu. Quo conferrent ſuas controuerſias, & quò quæque ferrent, forum generatim appellarunt. vbi quid additum ab eo cognomẽ, vt boarium forum, forum olitorium. Arx ab arcendo, quòd is locus munitiſſimus vrbis, à quo facillimè poſſit hoſtis prohiberi. Carcer à coercendo, quòd exire prohibet: cuius ſubterranea pars Tullianum, ideo quòd additum à Tullio rege, Syracuſis Latomiæ: & de Latomia tranſlatum, quod ibi quoque fuerunt Latomiæ. Ædes ab aditu, quòd plano pede adibant.* Hæc ex Varrone, docent ædes collectas, feciſſe vicos: vicos, oppida: & in illis fuiſſe arces, circum primùm deſignationes ex ſulco aratri, vnde foſſa, poſtea muri retrorſum, &
C pinnæ, & turres, & portæ, originem, cum certa appellatione, intra & fora, & reliqua ædificia publica, & priuata.

4 Inter hæc annotari dignum videtur, quòd inter oppida & vrbes hoc intereſſet: quòd oppida non eſſent ſolemniter aratro cincta, & quando cincta ſunt, dictæ ſunt vrbes. Tutior tamen erat locus oppidi, quàm villæ, in quam vehebantur fructus, quaſi vehilla. Et videtur oppidum ex pluribus ædificiis conſtitiſſe, ſed non muro cinctis. *Oppidum*, inquit Iuriſconſultus [e], *ab ope dicitur, quòd eius cauſa mœnia ſunt conſtituta.* Et vt Varro, *vbi ſit quod opis ſit ad vitam degendam*, vbi qui degebant tutò, opere locum muniebant. Et Feſtus, *Oppidum dictum eſt, quòd opem præbet*, vel, *quòd ibi opes ſuas conferunt.* Iſidorus verò, variè de eo ita diſſerit, *Oppidum quidam ab oppoſitione murorum dixerunt: alij ab opibus recondendis, eo quòd ſit munitũ: alij quòd ſit in eo*
D *conuentus habitantium, & opem det mutuam contra hoſtes. Nam primùm homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præſidia habebant: nec receptacula frigoris & caloris, nec ipſi inter ſe homines ab hominibus ſatis erant tuti: tandem naturali ſolertia, ſpeluncis ſylueſtribúſque tegumentis tuguria, caſas, virgultis arundinibúſque ſibi contexuerunt: quò eſſet vita tutior, nec iis qui nocere poſſent aditus eſſet: hæc eſt origo*, inquit, *oppidorum, quæ quòd opem darent, ideirco oppida dixerunt.*

e d. l. pupillus § oppidum, de verbo ſignific.

4 Pagus dicitur ἀπὸ τῶν πηγῶν, id eſt, à fontibus, circa quos ruſtici gaudent habitare, & eſt vicus, in quo ſunt multa ædificia coniuncta ruſticorum, ex villis ſcilicet. Vnde pagani & villani, dicuntur ruſtici: atque pagus ſine communi munitione aliqua eſt, & eo differt ab oppido, quòd munitione aliqua cingitur,

ſed non ita firmã ac vrbs. Vt vrbes rectè dici poſ-ſint egregia op pida, magni pagi.

Sic diſtinguere oppida ab vrbibus videtur Virgilius [a],

a 2. Georg.

Adde tot egregias vrbes, operúmque laborem,
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis.

Et Iulius Cæſar [b], *Oppidum*, inquit, *Britanni vocant, cùm ſyluas impeditas vallo foſſáue munierunt, quò incurſionis hoſtiũ vitandæ cauſa conuenire conſueuerunt.*

b 5. commentariorũ.

Cicero in fragmentis lib. 1. de republica, docere videtur, oppidum vt vrbẽ fuiſſe munitionibus ſeptum & delubris ornatum. Sic enim refert ex eo Nonius Marcellus, [c] *Inter ciuitatem & vrbem hoc intereſt, vrbs eſt ædificia: ciuitas incolæ.* Et M. Tullius de repub. lib. 1, *Quam cum locis manúque ſepſiſſent, eiuſmodi coniunctionem tectorum oppidum vel vrbem appellarunt delubris diſtinctam, ſpatiiſque communibus. Omnis ergo populus qui eſt talis cœtus multitudinis qualem expoſui, ciuitas eſt.*

c In nonnullorum dictionũ differentiis.

5 Videntur hodie confundi appellationes inter ſe oppidi, & vrbis, cùm cinguntur muris & foſſis: & dicũtur quoq; ciuitates, quia contineant ciues: differentia tamen adhibẽda, qua vtitur Modeſtinus Iuriſconſul. [d] vt aliæ ſint maximæ, vt metropoles gentium: magnæ, quæ habeant forum cauſarum ſeu iudiciorum: aliæ minores, reliquæ.

d In l. ſi duas, & § eſt autem, de excuſationibus tutorũ. li. 27. P. ca 1.

Forſan hoc obſeruatione dignum, burgos oppida cincta muris dici, quaſi vrbes. accedunt municipia ciuitatibus ſeu vrbibus nunc, & oppidis ex conſuetudine loquendi potius, *& munus quod muniendi cauſa imperatum, a quo municipes, qui vnà munus fungi debent*, apud M. Teren. Varronem [e]. Et vt tradit Siculus Flaccus quidam municipia putant à munitionibus dicta; alij a munificẽtia, quòd munifica eſſent ciuitatis, primáque origo oppidorum, quæ ciuitates dictæ ſunt, municipia nominata. Alij putant veriùs, municipia, dictas primùm ciuitates, ſuo iure & legibus vtentes, muneribus C tamen populi Romani, & honoribus fungentes: capiebant enim munera, & honores cum ciuibus Romanis: à quo nomen ſibi vendicauere, nulla populi Romani lege adſtricti, & hoc eſt quod ait Vlpianus, *propriè municipes dictos, qui in ciuitatem Romanam recepti, munerum participes fiunt. Sed nunc abuſiuè dici ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues.* & ita vt etiam eo nomine oratores & poetas, conſtat. [f] Et proinde ciuitates, quæ habent propria iura, & communem ſocietatem, ſiue vrbes, ſiue oppida, dici poſſunt municipia: & municipes qui ibi ſunt, ciues, & qui in his munera publica ſeu ciuilia capere aut gerere debent & poſſunt [g].

e In 4. de lingua Latina.

f Vlpian. in l. 1. ad municipalem. P.

g l. munus, 18. & l. municipes, 228. de verbo. ſignific.

6 Iam obtinuit in Gallia & alibi, vrbes ciuitates dici & villas: cæterum remanente prima diſtinctione maiorum, minorum, & maximarũ, ſunt tamen & ibi oppida & pagi diſtincti ab vrbibus D ſeu villis & ciuitatibus. Quidam malè putarunt iure pontificio non dici ciuitatem niſi in qua eſſet epiſcopus, vt Baldus [h], quam tamen ſententiam gloſſa prima c. ſi ciuitas, de ſentẽtia excommunica. in ſex. improbat. quia & ante epiſcopos erant ciuitates, & poſt epiſcoporum inſtitutionem, non fuerunt in omnibus ciuitatibus poſiti epiſcopi: ſed tantùm in magnis & populoſis, nõ in modicis, ne viloſcat eorum dignitas [i]: ſicut in metropolitanis, hoc eſt maioribus & matribus, archiepiſcopi, dicti inde metropolitani, fuerunt locati: & in regiis patriarchæ, vel in maximis [k], quia vbi minores ſunt plebes, minoréſq; conuentus, presbyterorum cura ſufficiat: epiſcopalia autem gubernacula, non niſi maioribus populis & frequẽtibus ciuitatibus

h ad l. ex hoc iure de iuſtit. & iur. P.

i ca. in illis 2. & ſeq. epiſcopi nõ in caſtellis, 80. diſtinct. c. 1 de priuileg.

k dicto c. in illis, 80. diſt.

A oporteat præbere, vt ſcribit Leo Papa ad epiſcopos Africæ [l]. Villas minores eſſe ciuitatibus epiſcopalibus, & eas in ciuitates erectas interdum, quo dignius locarentur epiſcopi, docet reſcriptum Iohannis 22 [m].

l Epiſt. 85 c. 2. relatus in ca. 4 illud ſanè 80 diſt. repet tum in cõcilio Laodicẽſi c. 57. & in ca nõ debere, autem 80. diſt. m in c. 2. de præben. in extraua. communibus.

7 Villas muratas à non muratis diſtingunt concordata gallicana, & pragmatica ſanctio. Atq; muratas ſeu muro cinctas, tradunt eſſe populoſiores, & egẽtes dignioribus curionibus, ſeu graduatis in religionis præpoſitura: alias, non itẽ. [n] Villa murata caſtrũ dici poteſt Latinis vbi caſæ & villæ ante ruſticæ concludũtur, villarũ cõcluſio vallo vel muro facta vicus magn⁹ cõcluſus, vt vicus paruus cõcluſus, caſtellũ: idq; fiebat maximè in agris & pagis limitaneis, quo loci tantũ milites caſtris & caſtellis præerãt, non alij [o]: donec productis finibus principatus, caſtra etiã aliorum habitationi ceſſerunt. Vallũ, propugnaculũ eſt & munitio caſtrorũ, B quod ex vallis id eſt palis, fiat. hinc villa etiã, quaſi vallata dici poteſt in Francia: vallo acceſſerunt & foſſæ, quibus vallum circundatur: poſtea & muri, vnde & vallata oppida, murata intelligi poſſunt.

n §. in eccleſiis autem parrochialibus, de collatio. in pragma ſanctio. § ſtatuimus in 2 de collatio. in cõcorda. Gallicanis.

o ex l. 2. de fundis limitaneis. li. 11. c. ii. 59.

8 Metropolitanos epiſcopos ſeu archiepiſcopos in prouinciis ſingulis & capitalibus ciuitatibus prouinciæ ſeu metropolitanis ciuitatibus ſeu primis poni ſolitos qui habeant ſub ſe alios in aliis ciuitatibus epiſcopos ſubminiſtros, conſtat ex iure pontificio [p]. Videtur & Pelagius II. [q] numerũ definiuiſſe ciuitatũ & epiſcoporũ vndecim vel duodecim, qui ſub vno rege & metropolitano eſſent, & ita diffiniuit prouinciam & metropolim ſuo modo. In cauſis & negotiis eccleſiaſticis, alia tamen prouinciarum & ciuitatum matricum poteſt fieri diuiſio ab imperatoribus, regibus, & principibus, in ſuis regnis, & vna in duas diuidi [r].

p ex cæteros, 21. diſtinctio. q epiſtola 1 relata in ca 1. ſcitote, 6. q 3.

Sed hæc diuiſio in tẽporalib⁹, alia in ſpiritalibus ſeruatur: ita vt diuerſa alterutrius principis cõſtitutio vel reformatio prouinciæ, alteri poteſtati nõ officiat, & nihil de eius ordinatione immutet [s].

r vt in l. ſi eadem, de officio aſſeſſor. P. l. vn. de metrop. Beryto lib. 11 c. t. 21.

s ca. vnico, 101. diſtinct. & ca leges imperatorum, 10. diſtinctio.

9 Suidas metropoles ciuitates, matrices Latinè dictas ciuitates putat, ex quibus coloniæ deductæ ſunt: hoc eſt, ex quibus populus ad alia oppida incolenda miſſus eſt, ita coloniæ vel colonariæ ciuitates, tanquam filiæ ſunt & genitæ: illæ autem vnde propagatæ ſunt dicuntur matres.

Quod eſt μητρόπολις ciuitas præcipua inter vrbes & ſuas colonias, tale eſt μητροκωμία; *metrocomia* inter vicos: eſt enim metrocomia, vicus vel pagus, vnde in alios vicos ductæ ſunt coloniæ, de qua meminerunt Cæſares [t], & ita dicetur matrix villa, ſeu pagus: κώμη enim, eſt vicus ſeu villa: & κωμοπόλεις vici maiores, quaſi æmuli oppidorum.

t in l. vnic. non licere habitatoribus metrocomiæ, loca ſua in extraneũ transferre li. 11. c. tit. 15.

Metropoles etiam dictæ ſunt, non tantùm quòd ab illis aliæ deductæ ſunt colonariæ: ſed etiã quòd præcipuæ eſſent inter alias ciuitates, quæ velut filiæ a matribus curarẽtur & defenderentur ab illis, ſeu potiſſimùm à matricibus iure & poteſtate regerentur. Vnde & matricis eccleſiæ mos ab epiſcopis ſuffraganeis ſeruandus dicitur [v].

v ca. 13. de his qui 12. diſtin.

Vt & generaliter mos Romanæ eccleſiæ, & ius, ad vniuerſum orbem ex prima eccleſia & vrbe ad omnes ciuitates & vrbes Chriſtianas, extenditur, quia ibi eſt mater & caput plurimarum eccleſiarum [x]. Item & metropoles, honore maiore donatæ ciuitates, dictæ ſunt, & vt aliis excellant, vt dũ Berythus in metropolim erecta eſt, à Theodoſio & Valẽtiniano ob iuſtas & multas cauſas [y]. Et dum Iohãnes 22. erexit ciuitatẽ Tholoſonam, cuius ego oriundus, in archiepiſcopalem & matricem, vt ex villis quatuor proximis, fecit quatuor epiſco-

x ca. 1. & 2. & 22 omnia. 12. diſtinct.

y in l. vni. de metropoli. Beryto lib. 11 c. t. 21.

Digitized by Google

epiſcopatus,& erexit & donauit titulis & priuilegiis ciuitatis [a] de præbendis li. 3. extrauagantium communium. voluit autem illam cæteris vt matricem præeſſe.

a In c.a.

10 Hic non immeritò admonendi erimus, inter præclaras & maiores ciuitates regnorum & principatuum, eſſe regias: nempe eas in quibus frequentiùs imperatores aut principes domicilium ſeu habitationem deligunt, ibi enim principis perſona, ad quam ſubditi confluũt, & opulentia regalis, & virorũ præſtantiorũ ſeu aulicorum, conſortium, locum illuſtriorem reddunt. Elegerunt porro principes prouidi & bene conſulti, ſedes in medio principatus & regni, vt facilis vndequaq; ad illos eſſet aditus. Sicut Cyrus ſuperatis Medis, Suſiã Babyloniam, & aliis gẽtibus propinquã, elegit, & ibi imperij ſedẽ locauit, vt ait Strabo [b]. Atq; vt idem Strabo [c], tradit Cappadocum reges Mazacenorum ad Argæum montem, quanquam incommoda ibi plurimis rebus ſint, elegerunt ad habitandũ præcipuè: quia locus totius regionis medius erat, & lignis & lapidibus abundabat, & herba qua plurimùm ad alenda pecora indigebant.

b lib 15.
c lib.12.

Princeps meliùs ſe proximioribus communicat & extremis, dum medius, vt Sol inter alios planetas, conſiſtit.

11 Habitatio aſſidua vel frequẽtior principis in vrbe, breui ſolet eam & ædificiis & artificiis & diuitiis ſplẽdidiorẽ reddere: vt cõtrà principis abſentia, ſplẽdida ſolent corruere & neglectui haberi. Docuit Roma a tempore Clementis 5. ſummi pontificis vſq; ad Gregoriũ 11. Clemẽs enim electus ex Burdegala, Lugdunum profectus eò ad ſe omnes cardinales vocauit, qui ſine mora, vt ait Platina, Pontifici obtẽperarunt, atq; ita curia Romana in Gallias tranſlata eſt, & Auinionem anno Domini milleſimo trecẽtiſimo quinto, vbi etiã ad ſeptuaginta annos remãſiſſe fertur cum maximo Chriſtianorũ incommodo, potiſſimùm verò vrbis Romæ, cuius tẽpla, magna ex parte ob ſolitudinẽ & ſitum corruẽre, abſentibus his ad quos ea reſtituere pertinebat. Donec Gregorius xi anno Domini 1376. Idibus Ianuarij, pontificatus ſui ſeptimo, Romæ curiã reſtituit & pontificalem curiam.

12 Antonius Pius Imperator, teſte Iulio Capitol. laudatus, qui reſidebat in vrbe vnde nũcios medius, vt pote citius accipere poſſet, nec vllas peregrinationes obiit, dicẽs, grauem prouincialibus eſſe comitatum principis etiam nimis parci.

13 Faciunt etiã priuilegia cõceſſa ciuitatibus, quo maiora, eo populoſiores. plures enim ad eas inhabitandas confluit, dum ſe maioribus ibi beneficiis potituros ſperant. Quare principes ſolent aliquas maioribus priuilegiis donantes, illuſtriores facere, & illuſtrioribus aliunde, maiora impartiri: vt & Antonius Pius etiam videtur diſtribuiſſe ciuitates in maximas, maiores, & minores, atq; ita illis maiora vel minora priuilegia cõceſſiſſe, vt liquet ex epiſtola eius quæ deſcripta quidẽ cõmunitati Aſiæ, vniuerſo autẽ orbi conueniens eſt, cuius capitulum & explicationẽ refert Modeſtinus Iuriſcon. *Minores, inquit, ciuitates poſſunt quinq; medicos immunes habere, & tres ſophiſtas, & Grammaticos totidem. Maiores autem ciuitates ſeptem qui curent: quatuor qui doceant vtranque doctrinam. Maximæ autem ciuitates, decem medicos, & rethores quinque, & Grammaticos totidẽ. Supra hunc autẽ numerum, nè maxima quidem ciuitas immunitatem præſtat. Decet autem maximo quidem numero vti metropoles gentium: ſecundo autem, quæ habent vel forum cauſarum, vel loca iudiciorum: tertio autem, reliquas.* Ex quibus verbis etiam liquet, maximas & præſtantiores ciuitates ſemper dictas fuiſſe metropoles, maiores autem dici poſſe, vbi tribunalia iudicum ſunt, ſeu forum cauſarum & iudiciale, minores reliquas.

De quibuſdam rebus in ciuitatibus ſeu vrbibus & oppidis conſiderandis vt publicis. Et primum de ſacris ædibus.

CAP. II.

IN ciuitatibus, res quædam ſunt, quæ diuini iuris ſunt [d]: quædam quæ humani. diuini, veluti res ſacræ, religioſæ: ſanctæ quoque res, veluti muri & portæ, quodammodo diuini iuris ſunt. Quod autem diuini iuris eſt, nullius in bonis eſt: id verò quod humani iuris eſt, plerunque alicuius in bonis eſt: poteſt autem & nullius in bonis eſſe. Nam res hæreditariæ, antequam aliquis hæres exiſtat, nullius in bonis ſunt: hæ autem quæ humani iuris ſunt, aut publicæ ſunt, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius in bonis eſſe: ipſius enim vniuerſitatis eſſe creduntur: priuatæ autem ſunt, quæ ſingulorum ſunt.

2 Sacræ res, olim per principem vel eius authoritate dedicabantur Deo, in cuius dominium & ius tranſibant [e], aut per populum publica tantùm authoritate, lege Papyria apud Romanos cum priuatim ſacrũ ſibi conſtituere non liceret [f]. Hodie inter Chriſtianos, ſacræ res ſunt, quæ per pontifices Deo cõſecratæ ſunt veluti ædes ſacræ, & donaria quæ ritè ad Dei miniſterium dedicata ſunt [g]. Relinquitur enim hæc poteſtas, ædes ſacras ſeu eccleſias conſecrandi & deſignandi, ſolis pontificibus eccleſiaſticis, vt eorum ritu legitimo dedicationes perficiantur [h]. Quia eccleſia cum ſuis rebus ad ordinationem pertinet eſpiſcopi [i].

Hic curam habere debet, vt ad cultum diuinum, quando populus indiget, ædificentur templa ſeu eccleſiæ, & quot neceſſariæ ſunt [k], in locis congruis [l], ſine præiudicio antiquarum, vel parochialium eccleſiarum [m] propter neceſſitatem maximè, non propter quæſtum [n] aut ad placitum cuiuſque [o], ne inutiles, & cultu diuino deſtitutæ, ob multitudinem & deſertionem, cultus religionis adueniat irreuerẽtia, maximè ſi ſine reliquiis ſanctorum altaria erigantur aut cõſtruantur, ex quorum defectu ſi ſine ſcandalo fieri poſſit, potius diruenda ædificia quam retinenda [p], niſi & illa ædificata ſint etiam ſine reliquiis ſeu ſacris Lipſanis, vbi fuit corpus martyris aut ſancti, aut origo alicuius habitationis vel poſſeſſionis, vel paſſionis [q].

Iam verò loca ſacra ædificata, conſeruanda, & reparanda diligenter ſunt, ne omnino corruant, maxime omnium ſumptibus qui beneficia eccleſiaſtica poſſident [r]: cum etiam olim quarta pars redituum beneficiorũ reſeruata eſſet fabricæ ſeu refectioni eccleſiæ illorum [s]. Curare debent epiſcopi ne quid aliud quàm quod ad cultum diuinum, & religionis dignitatem pertineat, agatur in eccleſiis, oratoriis, cœmiteriis, & aliis locis ſacris, non iudicia ſecularia, congregationes laicorum aut conciones, aut publica colloquia, negotiationes, nundinæ, tumultus, & ſimilia, quæ dedecus & impedimentum diuinis ſolent adferre myſteriis & religioni [t].

d Vt tractatur a Caio in l. 1. cum legibus ſequentib. de rerum diuiſ. li. 1. & et 8 a Inſtitutionum, & Theoph. lib. 2 Inſtitu tit. 1.
e Marcia. in l. in tantum. § ſacræ res. Vlp. in l ſacra loca, q de rerum diuiſ. Alterius conſecrandi antiquorum, refert & explicat Alexan. ab Alexa. lib. 6 Genialium dierũ. c. 14. & lib. 2. c 8
f dicta l in tãtum § ſacræ autem res.
g § ſacræ res, de rerũ diuiſ. apud Iuſtinia.
h b 2 Inſtitu.
h titulo vt nulli fabricet oratorij domos, præter volũtatẽ epiſc. &c. nouella 67 vbi & ponuntur ritus conſecrãdi & can. 7 monaſteria 16. q. 7. ca nemo 9 de conſecratio. diſtinct. 1 ca nullus, 19 eo. §. illud. de monachis nouella 5 § ſi quis autẽ voluerit. de eccleſiaſt. titulis tradit ritus & explicat cõſecrationis eccleſiarum, Guillelmus Durãdus lib. 1 ratio na. diuinarum officior. c 6
i c. 2. & ſequentib. vſq. ad c. antiquos, c. ſ. §. ſ. 10 q 1. ca. decernimus, § ipſe verò res, cum ſequẽtib. ca. epiſcopus ca. præcipimus, 12. q. 1. ca. vobis. 12. q 1 ca. omnes, 16. q 7 & in ca. no Apoſtol 17 & 40.
k c. 5. & c fin. de eccleſiis ædific.
l ca eccleſias per cõgrua, de conſecratio. diſtinctio 1 & c. eccleſiæ per congrua, 16. q. 7.
m c. 2 §. caueant, & c 3. de eccleſ. ædific c. 1 & a de noui operis nuncia li. 5. ti. 32.
n ca. ſi quis baſilicam, 30. de conſecra diſtinct. 1.
o § ſi quis autem, de eccleſiaſt | in nouel. c. nemo in 1. de conſecr. diſtinct. 1
p c. eccleſias vel altaria 26.

B 2 Sed

& c. placuit vt altaria 26 de conſecra. diſtinct. 1. q d. c. placuit r c. 1 & 4. de eccleſ. ædific. l 3. tit. 48. c. fin. de his quæ fiunt à maiori parte capit. s c. Vulterranæ 25. cum aliis quinque ſ. quæ ſeq. 12 q. 1. t ca non oportet 4. nulli, c. oratorium ca. ſi 42 diſtin c. de immunit. eccleſ. li 3 ſexti tit. 21 c. 2, & 5. co. et apud Gregor. li. 3. ca. 49. Martianus Cæſar | denunciamus 5. de his qui ad eccleſ confug. C.

3 Sed & principes ſeculares operam eccleſiaſticis conferre debent, vt quod diſciplina eccleſiaſtica exequi non poſſunt in rebelles & pertinaces, manu armata ad eccleſiaſticorum præpoſitorum implorationé corroborent, vt filij eccleſiæ & vicarij Dei: quibus ideo datus eſt à Deo gladius vt miniſterio ſuo & poteſtate, quæ Dei ſunt, potiſſimùm tueantur [a]. Quin & in negligentiam prælatorum & præpoſitorum eccleſiaſticorum, ipſi ad res eccleſiaſticas conſeruandas inuocati, illud auxilium conferre & remedium adhibere tenentur, quatenus eis canones ſacroſancti permittunt & iubent [b]: vt non ſolùm immunitates eccleſiis, ædificiis, & rebus & perſonis earum inuiolatas habere & cóſeruare teneantur: ſed etiam curare vt qui his abutantur, ad rectam redeant diſciplinam [c].

a c. 2. de maledic. c. 2. & ca. quoniam de officio ordi. c. adminiſtratores 23. q. 5. gloſ. ad c. 1. ad verb. tutorio. de Iudæis. in extra. 1. dift. 22 b 4. can filius, 10. q 7.

c ca. cum ad verum 26. diſtinct. cap. quoniam idem, mediator. 10. dult.

4 Debent & principes, in hæc ædificia ſacra liberales eſſe, vt in Dei optimi maximi, & ſupremi regis regias, vnde & baſilicæ, ſacræ ædes dicũtur. Inde & multi reges & principes, tum Ethnici, tum Chriſtiani, & Iudæorũ, imò & Mahumethicæ impietatis apud ſuos & poſteros, memoriã tanquam grati in religionem ſibi pepererũt. Cauendum tamen principibus Chriſtianis ne obtentu pietatis & religionis, ſubditos opprimant. Satius enim eſt ædificia materialia, humilia, religioſa tamẽ, quàm ex lachrymis & miſeria ſubditorum ſplendida, quæ minimè Deo placeant, excitare.

David rex nefas eſſe exiſtimauit, ſeſe in domo cedrina habitare, arcam autẽ Dei in tabernaculis linteis manere: quare & templũ Domino cóſtruere decreuit: prohibitus tamẽ à Deo per Nathã prophetam, quòd manus multorũ prœliorum ſanguine pollutas haberet, vnde opus ad filium Salomonem trãſtulit, præparatis quæ ei neceſſaria erãt [d].

d 1. Paralipo. c. 22. 29 & 3. Reg. 5.

Curauit Ioſias rex Iudæorũ, vt pecunia quam à populo ſacerdotes colligerent, curatoribus operis reficiendi & reſarciendi templi daretur [e].

e 4. Reg. 22.

Iudas Machabeus, victo Lyſia Antiochi Epiphanis duce, Hieroſolymitanum templum ab Ethnicis prophanatum, luſtrauit, & quæ contaminata fuerant demolitus, aram nouam extruxit [f].

f Machab. 1. c. 4.

Darius impedita extructione & reparatione templi per Artaxerxem & ab aliis Iudæorũ æmulis edictũ ad Syriæ prætores, anno regni ſui 2. miſit, nó tantùm vt in tẽplo ædificãdo nó impedirent Iudæos, ſed etiã vt ſumptus ex fiſco regio præſtarẽt [g]. Omitto Conſtãtini Magni pietatẽ, & Caroli Magni, Dagoberti & aliorum in extruendis & reparãdis magnificis ædificiis ſacris, & monaſteriis.

g 1. Eſdræ. c. 6.

5 Nomine principis vel populi poteſtatem ſupremam habentis, qui eorum vices agunt, vt olim proconſules [h], ædes ſacras, vt opera publica circuire inſpiciendi gratia debent, an ſarta tecta ſunt, & an aliqua refectione indigeant, & ſi qua cœpta ſunt, vt conſummentur: prout vires eius reipublicæ permittunt, curare, curatoréſque operum diligentes ſolemniter præponere.

h apud Vlpia. in l. 2. in aliam 7. §. ædes ſacras de offic. proconſul. li. 1. ti. 16.

De muris ciuitatum. CAP. III.

MVri ciuitatum, corpus illud ciuile cuius ſunt, complectuntur, vt continens pro contento ſæpe accipiatur: quod docuerunt exemplo Carthaginenſes, qui in luctu publico mœnia vrbis pannis nigris tegere conſueuerant: quod etiam tunc fecerũt cùm claſſis illorum contra Agatoclem miſſa, in Siculo mari naufragio periit: vt ſcribit Diodor. Sicul. libr. 20. Et Sena-

A tuſc. Roma. Q. Fabio Maximo dictatore, & M. Minutio Ruffo, magiſtro equitum, creatis. Negotium tanquam maximè reipublicæ neceſſarium, datum, refert Liuius, libr. 22. vt muros turréſque vrbis firmarent, & præſidia diſponerent, quibus locis videretur, pontéſque reſcinderẽt fluminum.

2 Muri ciuitatum ſancti ſunt, ita & inuiolabiles: hoc enim ſanctum dicebant antiqui [i], & nullius in bonis, quodammodo diuini iuris [k]. Et proinde prohibitum meritò, ne quid his immitteretur [l]: néve muri aut portæ municipiorum habitentur ſine permiſſu principis, propter fortuita incendia [m], quæ poſſent cauſæ publicæ nocere, conſumptis muris & deiectis, vnde patere hoſti poſſet aditus: vel propter periculum, ne hoſtes ea parte qua priuati inhabitarent, admotis ſcalis, clam inuadere poſſent ciuitatem, admiſſi: niſi forſan ex authoritate ſanctionis principis, B turres noui muri, qui ad munitionem ſplendidiſſimæ vrbis extructus eſt, completo opere iuſſo principis eorum vſui deputentur, per quorum terras ædificatæ ſunt, ea conditione, vt ſumptibus eorundem poſtea inſtaurentur & reficiantur, ſi egeant [n]: alioqoin data licentia etiam in loco publico, iuxta publicas ædes ædificandi, intelligitur quindecim pedum ſpatio interiecto inter publica & priuata ædificia, tantùm ædificij ponendi datam poteſtatem, vt tali interuallo, & publicæ ædes à periculo vindicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, deſtructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum [o]. Siquidem hoc proculdubio tenendum eſt tempore belli vel neceſſitatis publicæ, etiam priuata ædificia quæ impedimento poſſunt eſſe tuitioni & defenſioni murorum, vel propugnaculorum, vel portarum, dirui poſſe, & vti- C litatem publicam priuatorum vtilitati authoritate principali, anteferendam: vnde & conſulerem principibus etiam ne concederent turrium ædificatarum in terris priuatorum, eorum habitationi, ſed potiùs terras emerent ex publico ærario iuſta æſtimatione.

i Marc. anus iuriſcon. in l. ſanctum. 8. de rer. diuiſ. P. k l. 1. §. 1 de rer. diuiſ. P. §. ſanctæ en titu. apud Iuſtin. vide Macrob. li. 3. Satur. c. 3. de loco ſacro, prophano, & ſancto l d. l. ſanctum, §. fi. m l. 3. nequid in loco ſacro fiat. li. P l. ædificia, 14. de operibus public. lib. 8. C. tit. 12.

n l. turres noui muri, 18. de operib. public. C.

o Cæſares Arca. Honor. & Theod. in l. ſi cur. 9. de ædifi. priua lib. 8. C. tit. 10. l. Mercatana. 11. §. fi. eo. titu.

3 Cura murorum prima principi eſſe debet, num ex re principatus eſſe poſſit cingere oppida muro, an verò ſatius ſit ea ſine muris eſſe: ea enim fuit & eſt alicubi etiamnum controuerſia, num expediat principi, munita & optimè murata oppida in ditione ſua eſſe. Habita enim ratione locorum, & qualitate ſubditorum & vicinorum principum, aliquando expedit, interdum non expedit: vt non immeritò ſtatutum fuerit à Cæſaribus, & reſponſum à Iuriſconſultis non licere ſine principis authoritate vel licentia, oppidanis vel municipibus, nouos muros ædificare, vel veteres D firmiùs renouare [p].

p Lomnes 11. C. de operibus pub. l. ſanctum 8 §. fi. de rerũ diuiſ. P.

4 Arces quippe, quas vocant *citadelles*, occaſionem ſæpe dant principibus malis opprimendi ſubditos, aut tyrannice imperandi: ciuitatum verò munitiones & propugnacula, inuitant populum ad rebellionem, hoſtes ad inuaſionem, vel ipſos ciues faciunt in muris confidentes ignauos & imbelles. Aliquãdo ſtatus reipublicæ, puta popularis, non patitur præter matricem ciuitatem, alias propugnaculis aut arcibus communiri, metu ne nobiliores vel alij ambientes imperium eius, illis inuaſis ſtatum & formam regendi ſubuertãt. Principes interdum populis imperant peruicacibus, interdũ pacificis, interdũ hoſtes metuunt; interdum pace fruuntur, & aliquando tantùm in limitibus egent propugnaculis, quæ nulli priuato aut

a l.2. de ſtudia prouẽ.& lib. 11. c.ti.59.
b Liuius li. 35

aut aliis quàm militibus committunt[a]. Atque, vt ait Liuius[b], *Maiores noſtri caſtra munita, portum, ad omnes caſus exercitus ducebant eſſe, vnde ad pugnam exirent: quo iactati pugna receptum haberent. Et ſi caſtris exutus erat, etiam ſi pugnando acie viciſſet, pro victo habebatur.* Arces & muri muniti cum paucis, magnam hoſtium manũ arcere poſſunt: pugnantibus vel ſolis elementis aduerſus obſidentes, vt frigore pluuiis, æſtu, & penuria commeatus, quæ ſæpe ingentes copias, exercitúſque maiores cogunt inuitos obſidionem ſoluere: & ſalui ſunt facilè ciues eò confugientes, qui, alioquin ciuitatibus deſtitutis muris & propugnaculis, primo hoſtium impetu, maiori numero perirent. Et verum quidem eſt quod ſibi perſuaſerant Spartani, ciuitatem non ſaxis ligniſve, ſed pro vallis ac mœnibus incolentium virtute muniri oportere, quos, ſi iungit concordia, nullus murus poteſt eſſe inexpugnabilior[c]. Neque inficiãdum optimè reſponſum ab Iſæo Lacedæmoniis conſultantibus, cùm periclitarentur de ciuitate mœnibus cingẽda, relato verſiculo Homerico, vt narrat Philoſtratus[d].

c Plutarch. in apophth. grã. Laconicis.
d Philoſtratus in ſophiſtis.

ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Scutum haſit ſcuto, galea galea, atque viro vir.

Et adiecit, *Sic mihi ſtats Lacedæmonij, & muri cincti ſimus.* Cæterùm cùm plures & numero & virtute non munitam ciuitatem inuadunt, vel repente pauciores irruũt, certè nec virtus pauciorum, nec plurium virtus intercepta ſufficit ad repellendum impetum, eorum qui dum muris ingredi prohibiti, & ante portas ſubſiſtentes, copiis auxiliaribus poſſunt repelli, vel etiam longa obſidione ſeipſos prodere, & vincere.

5 Metuunt hoſtes quos inuadere incautos nequeunt: nec alia ratione populus etiam duræ ceruicis iugum inuitus patitur ſiue legitimi, ſiue illegitimi principis, quam quod præſidia in arcibus firmiſſimis, princeps habeat ex quibus exigua militaris manus multos poteſt cohibere plebiſque furias. Quemadmodum Ioſephus ſcribit[e], Antiochum Epiphanem arcem muniſſe Hieroſolymis, quam Macedones per annos triginta occupauerant, & tributum a Iudæis inuitis exegerunt, quam Simon Iudæorum dux, & pontifex, expugnatam ſolo æquauit, ne poſtea hoſtibus eſſe poſſet receptaculum, néue inde aliquod vrbi inferretur incommodum.

e Ioſeph. li 13. c.12.

Expoſitæ ſunt nationes & regna prædæ exterorum, quæ non habent muratas aut munitas ciuitates, vt de Anglia & Scythicis liquet nationibus: cito enim expugnatis portubus, ingreſſu & aditu patefacto, omnia cedunt reliqua: rurſúſque victores eadem facilitate expelluntur: quod non accidit, niſi cum plurium ineuitabili cæde.

Nehemias ideo curauit multa diligentia, accepta poteſtate ab Artaxerxe, reſtitui & reædificari muros Hieruſalem, ne illa ciuitas eſſet in opprobrium inimicis[f]. Et cùm Sanaballat impedire vellet opus, populus vna manu portabat onera, vel ædificabat: altera tenebat gladium, paratus ad repulſionem inimicorum, qui impedire opus decreuerant[g]. Sic Amphion & Zethus, cùm ſuſpectas haberent vires Phlegiarum, vt ait Pherecides, Thebas muris ac turribus munierunt, vt eſſent tutiores ab hoſtium incurſibus, aliique qui imperij ſui futuri fundamenta iecerant, quos longum referre & ſuperfluum, quia omnibus ferè liquent, videretur.

f Nehemiæ 2. c.4 verſ.17.
g 2 Nehemiæ c.4 verſ.17.

6. Et proinde princeps, non malè facturus eſt, ſi non ſolùm in limitibus, ſed etiam intra regnum

A & ditionem ciuitates habeat munitas, & mœnibus & propugnaculis defenſas: neque timere debet (quod nõ certe diffitemur poſſe accidere, ſubditorum rebelliones, aut hoſtium occupationes: nam hæc perpenſa ſi comparentur cum populi ſtrage quæ accidere poſſet ex irruptione hoſtili faciliora, non debent eum deterrere: nam quod ad rebellionem pertinet, ſolicitus eſſe debet, vt videat, quibus earum ciuitatum curam committat. Quòd ſi quando & ab illis decipi contingat principes, atque legerint aut audiant aliàs factum eſſe hoc & humanum eſſe, deteriora quoque contingere poſſe iudicare debent. Si verò quis perſuadere conetur fieri poſſe, vt poſſint eſſe aliquando exteris inimicis in refugium: meminerit & multò faciliùs hoſtibus expoſitum regnum aut principatum, ſi nullæ ſint munitæ ciuitates, aut ſi tales paucíſſimæ, faciliùs hoſtes equitatu & pe-
B ditatu percurrere poſſe nudatos mœnibus pagos, quàm machinas in muros admouere. Sunt & quidam gloriæ principum æmuli qui non magis conſulere quàm inuidere in hac parte videntur. Prout aliquando cõtigit Lacedæmoniis aduerſus Athenienſes. Siquidem vt narrant authores certiſſimi, poſt[h] victoriam ad Platæas partam, Athenienſes Trœzene & Salamine liberos vxoréſve ſuas Athenas in patriam reuexere: ſtatímque curam omnem ad cingendam mœnibus vrbem contulerunt, quæ Xerxes diruebat. Lacedæmonij verò perculſi gloria Athenienſium, quam nautico certamine ad Salaminem adepti fuerant, ſuſpectas eorum res incrementáque habentes, ab extruendis eos mœnibus prohibere ſtatuũt, & confeſtim Athenas legatos miſerunt, qui conſulerent minimè oportere ea tempeſtate mœnibus vrbem munire: vt periculoſum maxime Græcorum
C communi ſaluti. Si enim, inquiebant, maioribus rurſus copiis Xerxes in Græciam traieciſſet vrbes occupaturum extra Peloponneſum, veluti ad rem ſuam munitas: ex quibus aſſidua eruptione, reliquos vbique populos infeſtando, ac ſenſim debilitando, facile poſſet Græcas res obterere. Sed horum conſilium Themiſtocles prudenter ſilentio primùm eluſit, & poſtea adhibita arte, legatis interceptis, ad Spartanos veniens, iuſſit clam interim mira celeritate mœnia perfici.

h Diodor. Siculus lib. 11, Plutarch. & Prob in Themiſtocle. Frõtinus l.b.1 c.1. Polyænus li.1.

7. Muros ciuitatum facilè iuſſu Principum conſtrui poſſe, in locis quibus ipſis videbitur, nemo dubitat, cum & ad illud poſſint compelli & oppidani ſeu municipes, contributis ſumptibus iuxta facultates illorum[i]. Debent & principes ex vectigalibus & prouentibus publicis, ſaltem tertiam partem conferre[k]. Conſtrui autem tunc iu-
D bebit, quando de habitatoribus confidet aut quando ſibi ſatis præſidij ad defendenda mœnia putabit: alioquin ſatius eſt diruere quam excitare aut reficere. quemadmodum vt eſt apud Nicephorum[l]. Genſericus poſt Marciani obitum, cùm crebris excurſionibus afflixiſſet Africæ partem Romanæ ditioni ſubiectam, omnium vrbium præter vnius Carthaginis mœnia diruit, & eam Vandalici regni regiam conſtituit facile, & ita imperauit non immitis: donec Beliſſarius ex improuiſo, capta Carthagine, nonagintaquinque poſt annis, Iuſtiniano regnũ Vandalorũ ſubiecit. Refert & Polybius & Plutarchus[m], oppidorum Hiſpaniæ cis Betim fluuium, vno die M. Catonis Cõſulis imperio, mœnia diruta fuiſſe, quæ multa erãt & viris bellicoſis abũdãtia: ne daretur occaſio re-

i d.l. omnes 12 de oderib. pub. C.
k l. ne ſplendidiſſimæ, 10. C. 10. 11. l. reſtaurationi 3. de diuerſis prædiis vrbanis li. 11. tit. 69.
l lib. 15. c. 27.
m In Catone

bellandi, & nouo animo belli Gotthici Totilas rex Beneuentum vi captam, mœnibus nudauit, ne locus, alioqui natura munitus, ſedes belli fieret hoſtibus, Sabellicus [a] & Blondus [b]. Alia tamen ratione Iſcholaus [c] cùm in Drye oppugnaretur à Chabria volente admouere arietes, ipſe prior muri partem deiecit, vt fortius pugnarent ſui, & ſpontaneam mœniorum deſtructioné molientes, hoſtes ingredi vrbem non auderent, vt ſuas machinas contemni videntes, quod accidit. Cauere etiam debent, qui in democratia degunt, ne mœnia & arces in ſua ditione fiant, ne rebellandi occaſio, vel ariſtocratiæ, vel monarchiæ detur occaſio. Qua ratione Lyſander captis Athenis, muros ex Ephororum ſentētia diruit, vt rempublicam libertate donaret: nam ſublatis mœnibus, poſtea triginta vrbi, decem Piræo præpoſuit rectores. Arci appoſuit præſidium cui Harmoſtem dedit Callibium Spartiatem [d]. Et Carolus Magnus Pampelonæ ciuitatis in Nauarra ante à Sarracenis occupatæ cùm ſe dedidiſſet, iuſſit muros ad ſolum vſque deiici, ne rebellaret [e]. Sed nec facilè permittendum his quorum mœnia ob crimen aut rebellionem diruta ſunt, quandiu ſaltem memoria delicti poteſt retineri per ciues punitos, muros reficere, etiam ſi ſuis ſumptibus ſe facturos offerant: & niſi cauſa omnino ſit ab inſidiatum aliena ſuſpicione [f]. Neque etiam, ſi ſine delicto, ſed ob cauſam reipublicæ vtilē, manente eadem, ſint deiecti, quemadmodū eodem prætextu inimici Iudæ prohibuerunt apud Artaxerxem ne reædificaretur templum Hieroſolymitanum, tempore Zorobabelis [g].

a Eneade 2. lib. 3.
b lib. 6. decadis 1.
c Polyænus li. 2. ſtratag.
d Plutarch. in Lyſandro.
e in annalibus Pipini & Caroli Magni. anno 778.
f Coſma Guymier in gloſſis antiquis, ad §. in eccleſiis, ad verbum *extruant*, de colla. in prag. ſanct. R buffus tractā nominatio q. 16. nu. 12. Eſdræ. c. 4.
g l. pater filiū, 38. § 6 fideicō miſ. de lega 3.

8 Diſtinctio quippe cauſarum deiectionis murorum habet quandam diuerſam cōſeqoentiam, ratione priuilegiorū irrogatorum ciuitatibus muratis. Siquidem, ſi hoſtili furore & expugnatione, vel caſu aliqoo corruerint muri, non ideo dicitur minus ciuitas, ſtantibus ædificiis & incolis, [h] gaudétque & potitur ſuis priuilegiis, quia muri non faciunt ciuitatem, ſed ciues & incolæ, vt alibi notauimus. Diſſolutis tamen ciuibus & aliò commigrantibus, locus deſertus non vtetur priuilegio illi antea ratione ciuium & habitantium conceſſo. Sicut nec collegium diſſolutum, nec ciuitas vlla dicetur quæ aratrum paſſa eſt, ſeu exarata fuit, vt ait Modeſtinus [i]. Quemadmodum ſi integritas vniuerſitatis non habeat vnionem ad quam fundata eſt, non gaudet priuilegio conceſſo, niſi ad eam vnionem redierit [k]. Et Origenes de templo Salomonia [l], quod erat domus orationis, *Primum quidem,* inquit, *a Salomone lapidibus inſenſatis constructum fuit, deinde reparatum ab Eſdra, poſtea verò poſt Chriſti aduentum, a Romanis deſtructum: & illa æſtimabatur domus orationis: qua deſtructa, neceſſe eſt, vt Iudæi quaſi non habentes iam domum orationis, iam non habeant priuilegium ſpeculationis Dei, nec poſſint ſecundum legem Deo ſeruire.* Ceſſante cauſa & ſubditorum merito ex quorum delicto mœnia diruta ſunt, adempta priuilegia cenſentur, quæ non mœnibus, ſed habitantibus & concluſis conceſſa erant [m], niſi reædificentur cum authoritate ſuperioris.

h in l. ſi vſusfructus ciui. 21. quibus mod. vſuſr. amitt. l. 7. P. tit 4
i c. abbate 25. & ibi gloſſa ad verb. *rhedam.* de verb. ſignif. c fin. §. fin. l. 45 q. fin.
k Origen. homil. 15. ad c. 21 O. Matthæi, Gratia in c 9 & quod diximus 16 q. 7. & ibi gloſſ. ad verbum *deſtructa.*
l vt colligitur ex ſimilibus l. generaliter 40 de epiſc. & cleri. C. tranſlata in ca. 40. generaliter 16 q. 1. m vide ad Lucam de Penna. ad l ſi de quib muneribus li. 10. C. vbi ponit. aliquaſi onet notabiles in materia publicorū murorū. & vide & Guymier tum & Rebuffum in locis paulò ante allegatis.
n l. vrbs. na 198 de verbor. ſign

Aliter ſi muri corruiſſent, vel ſenectute, vel alio caſu, vel hoſtili impreſſione, remanentibus incolis & ad principem ſuum redeuntibus: ſiquidem murorum talia deſtructio non adimit priuilegia ciuitatis [m]: ſicut nec locus facit villam muratam, ſed materia [n], etiamſi diminuti ſint valde habitantes & ciues, dummodo conſilio tranſmigrandi omnes non reliquerint locum. Siquidem penes paucos remanere poteſt ius municipij & vniuerſitatis [o], neque incrementa vel decrementa ſingulatium perſonarū, faciunt quominus ceñſeatur idem corpus ciuile, & eadem vniuerſitas [p].

o l. ſicut municipium. §. fin. quod cuiuſ. vniuerſ. non. P.
p proponebatur. de iudic. P.

9 Muri ciuitatum, communis ſalutis cauſa ciuium conſtruuntur, ideo omnes ad eorum cuſtodiam maximè hoſte imminente, etiam perſonæ quæ ad ditionem Eccleſiæ pertinēt, nec ſunt eccleſiaſticæ, cōpelli poſſunt [q]. Intereſtq; omnium, eos non violari, ſeuerèque & capitali pœna animaduerſum in violantes, vt Pomponij lex admonet, *Siquis violauerit,* inquit, *muros,* [r] *capite punitur: ſicut ſi quis tranſcenderit admotis ſcalis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos aliâ quàm per portas egredi non licet, cùm illud hoſtile & abominandum ſit.* Nam & Romuli frater Remus occiſus traditur, quòd murum tranſcendere voluerit. Et Vlpianus [s], *Qui perforauerit muros vel inde aliquid abſtulerit, peculatus actione tenetur.*

q l. c. 2. de immunita. eccleſia. lib. 3. decreta ti 49.
r l. fi. de rerum diuiſio P.
s l. qui perforauerit 11 ad leg. Iul. pecula. li. 48. P. ti. 13.

10 Portæ quippe publicæ ideo conſtitutæ ſunt quibus ingredi & egredi oporteat: qua viam relinquebant in muro, ait Varro [t], ſcilicet conditores vrbium, qua in oppidum portarent portas dixerunt. Portæ diuini quoque iuris & ſanctæ, quo modo & muri dicuntur [v]: ſunt etiam & pars murorum & publicam habent cauſam. Indicat idipſum formula principis de cuſtodiendis portis ciuitatis: in qua apud Caſſiodorum [x] ſic legitur, *Nullatenus de eius fide dubitatur qui ad cuſtodiam ciuitatis eligitur, quia probata conſcientia conſtat eſſe credendum, quod fuerit pro ſecuritate multorum: atque ideo curam portæ illius ciuitatis noſtra tibi authoritate concedimus: vt improborum non pateat aduentibus, & bonorum non retardet acceſſus. Nam ſi porta ſemper obſerata ſit, inſtar eſt carceris: ſi iterum iugiter pandatur, murorum nihil prodeſt habere munimina. Sit ergo vtrunque moderatum: vt & cuſtodia nocturna ſatisfacias, & incompetenter eam claudere non præſumas. Erit nimirum via ciuium, & ingreſſus mercium ſingularum, amicus ſimul copia quam optas intrare. Stude ergo cum alimoniis inuitare venientes. Non tibi quod deſpiciatur eſt creditum. Quibuſdam faucibus ciuitatis præponeris, qui ingredientibus victualibus præeſſe monſtraris: quod te oportet ſine querela perficere, vt in paruis agnoſcere poſſimus cui maiora credere debeamus.* Meminit Seneca [y] legem fuiſſe, *Nocte, in bello, aperire portas ne liceat.*

t Varro 4. de lingua Latina.
v in l. 2. de rer. diuiſ. P.
x lib. 4. variarum, c. 29.
y Seneca li. 9. controuerſiarū controuer. 7.

De ſuburbiis & pomœrio. CAP. IIII.

PAVLVS Iuriſconſultus [z], quotidianam quæſtionem, paucis definire videtur, cùm quæritur, num appellatione ciuitatis contineantur ſuburbia. *Vrbis,* inquit, *appellatio, muris: Romæ autem continentibus ædificiis finitur.* Quibus verbis, dictione quidem vrbis, quæ intra muros ſunt, contineri tantùm admonet, non ſuburbia: ſed Romæ appellatione, hoc eſt, nomine qua vrbs dicitur, contineri ſuburbia, id eſt, continentia vel extra iuxta poſita ædificia: vt ſi dicamus Tholoſam, intelligimus & ſuburbia, quæ iuxta ſunt: at dicendo in vrbe Tholoſana, certè nomen vrbis reſtringitur ex proprio ſignificatu, quia vrbs ab vrbo, ſeu vruo, id eſt, aratro, nomen inuenit [a], & qoicquid aratro concluſum eſt, id tantùm vrbs.

z l. 2 vrbis. de verbor ſignif.
a l. pupillos 239. de verbor. ſign. Feſtus & alij.

a Extra vrbem & muros pomœriū: poſt muros, terra quæ ciuitatis eſſe cenſetur: ideo ibi ſuburbana poſita ædificia cēſentur eiuſdem nominis. Affert hanc diſtinctionem Cicero, vt vrbs ſit, tectorum coniunctio, delubris & ſpatiis communibus di-

bus diſtincta, in qua cœtus ſit hominum, ioris conſenſu, vtilitatis communione ſociatus. Romana autem vel alterius nominis, intelligant, quicquid regionum & collium pomœrio, & mœnibus ciuitatis includitur. Maximè & propriè pomœtium, ſpatium agri eſt, qood intra & extra muros, incultum & non aratum eſt: ædificia autem quæ addita ſunt, quia ſequuntur, continentia dicuntur, & quia ſub fines pomœrij ſunt, vel proximè vrbi adiacẽt, ſuburbana vel ſuburbia appellantur. Et ciuis dicitur etiam qui extra vrbem habitat, ſi modò participer in iuribus, & ſit adminiſtrationis eiuſdẽ ciuitatis. Ædificia collecta inſtar vici vrbani, ſont & pro parte vel pro appendicibus ciuitatis. Et apud Bonifacium octauum ſic explicatur interdicti ſententia[a], *Si ciuitas, villa, aut caſtrum, ſubijciantur eccleſiaſtico interdicto: illorum ſuburbia & continentia ædificia, eo ipſo intelligi volumus interdicta.* B *Nam licet prædicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen caſu ne vilipendi valeat ſententia interdicti (quod fieret, ſi in ipſorum ſuburbiis vel continentibus ædificiis liceret celebrari poſſet vt prius:) expedit interpretationem fieri latiorem. Ædificia Romæ fieri*, inquit Vlpianus[b], *etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis ſiunt.* Et Herennius[c], *Qui in continentibus vrbis nati ſunt, Romæ nati intelliguntur.* Et Latios Marcellus ex Alpheno[d], *Vrbs eſt Roma, quæ muro cingitur. Roma eſt etiam quantum continentia ædificia eſſent. Nam Romam non muro tenus exiſtimari ex conſuetudine quotidiana poſſe intelligi, cùm diceremus Romam nos ire, etiam ſi extra vrbem habitaremus.* Paulus item[e], *Si ita legetur, penum quæ Romæ ſit, vtrum quæ eſt intra continentia legata videtur: an verò ea ſola quæ eſt intra murum? Et quidem vrbes ferè omnes, muro tenus finiri: Romam, continentibus: & vrbem Romam æquè continentibus.* C Quare ex conſuetudine & vſurpatione nominis ciuitatis cuiuſque, vt vrbs Tholoſa, ciues Tholoſanos, municipéſque Tholoſanos contineri notandum eſt qui in ſuburbiis ſunt: niſi ſiquid aliud nominatim diſtinctum ſit, & priuilegia, immunitates ciuitatis ab ſuburbanos quoque pertinere, quod de aliis fauorabilibus dicendum, quamuis in odioſis quæ reſtringi debent, forſan ſi res diuiſionem pati poteſt, vrbis appellatio non tranſeat ſepta murorum. Quæ notanda veniunt pro quotidianis propemodum infinitis quæſtionibus: vt ius ciuis certam habeat explicationem. Sicut olim iure Romano peregrini non conſequebantur ciuitatis iura, neque ipſi Latini, ius Quiritium, niſi militia, naue, liberis, beneficio principis, priſtino, ædificio, Vlpiano teſte, in fragmentis lib. 3. de Latinis. Item pro tributis, vt ſi in ſingulas tegulas ædificiorum ciuitatis, imponerentur, vt factum alias Romæ in obſidione Mutinæ adD uerſus Antonium, cùm pecuniæ deficerent[f], facit quod Vlpianus[g] ait, *Qui ex vico ortus eſt, eam patriam intelligitur habere, cui reipublicæ ille vicus reſpondet.*

3 Excipiuntur negotia, quæ apertè conſtat non poſſe conuenire habitantibus intra & extra vrbem, vel ratione loci, vel ratione dignitatis: nam vt dicitur de curionibus in Gallia, qui doctiores requirũtur in villis muratis ſeu ciuitatibus, quàm in ſuburbiis, vbi forſan reſident hortulani vel artifices, vel agricolæ, aut vinitores, niſi & parochiæ, quæ extra muros eſſet, parochiani qui in vrbe morantur eſſent ſubiecti[h]: qui & pari modo inſtitui debent in ſuburbio ac in ciuitate, quia & ibi decimas debent, & ibidem ſacramenta debent accipere[i]. Vſus etiam obſeruari

a in c. ſi ciuitas. 17. de ſenten. excomm. lib. 5. ſexti ca. 28.

b Vlp. l. ædificia 139. de verbor. ſign. P.

c Herennius in l. qui in cõtinentibus. 147. eo. ti. de verb. ſigni.

d l. vt Alphenus. 87. eo. de verbo. ſig.

e l. 4. §. ſi ita legetur de penu legata lib. 33. P. tit. 9.

f Dio Caſſius.

g l. qui ex vico 30. ad municipa es lib. 50. P. tit. 1.

h gloſſ. antiq. ad §. in eccleſiis ad ecclã eaſ fiunt, de collatione in pragma. ſanct. rebus pub. tracta. nominatio q. 16. num. 81.

i c. ad apoſtolicæ 20. de decimis lib. 3. decret. 30.

A hîc debet, & an ſuburbani ſint eiuſdem iuriſdictionis ac vrbani, vt tunc eodem iure vtantur, & ſint eius vrbis incolæ ad cuius fines conſederunt inhabitandi cauſa[k]. Sin autem ſuburbia in confinio quidem ſint ciuitatis, ſed alterius iuriſdictionis aut dominij, vt ſæpe accidit in ciuitatibus limitaneis, tunc aliter ſtatuendum, niſi iure ſocietatis mutua priuilegia ſibi communicauerint.

Quare Vlpianus libro ſingulari de officio præfecti vrbi, *quicquid*, inquit.[l] *intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere: ſed & ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet: ſi vltra ipſum lapidem egreſſum eſt præfecti vrbi notionem.* vocant hanc iuriſdictionem quidam in Gallia, *la banlieue*[m]. Fuit & lex lata à Valerio Poplicola aduerſus magiſtratus de prouocatione ad populum[n], quæ tantùm in vrbe erat, & extra vrbem ad mille paſſuum.

k l. pupillus. 239. §. incola eſt. de verb. ſigni.

l l. 2. §. initio eiuſdem epiſt. de officio præfecti vrbi li. 1. P. tit. 13. vide l. mille paſſus 154. de verbo ſigni. P.

m Budæus ad l. fi. in aliam 7. de officio proconſu. P.

n Liuius lib. 2. ab vrbe cond.

De tutiſſimis arcibus in republica, principatu & regno ædificandis.

CAP. V.

QVæ antea diximus de muris ciuitatum & propugnaculis rectè ad arces transferri poſſunt. Exploratum enim eſt, omnibúſque in confeſſo arces munitáque loca, excogitata eſſe aduerſus inimicos & hoſtes, ad ſecuritatem, & imperantium & populi. Etenim impoſſibile eſt eos qui iure vel iniuria impetant, non incurrere plurium odium, oderunt enim dum metuunt, & ſunt ſemper improbi bonis hoſtes, & multi principantibus infeſti, vel ob iuſtitiam qua in ſe animaduerti nollent, vel ob inuidiam & ambitionem quando ſibi eos prælatos ſentiunt, & principatum aucupantur, vel populom metuentes, multò magis qui occupatunt tyrannidem, illud fuit præcipuum, ſaluti & ſecuritati, conſulentes, & in futurum & præſens tempus proſpicientes, atque inter cætera curarunt vt auxilia ſibi adeſſent militaria, & loca ad refugium tutiſſima: neque enim ſufficit, ſibi principatum aut virtute aut ſuceeſſione, aut tyrãnide, armíſque peperiſſe, niſi editum, de eo conſeruando & defendendo conſolatur.

Sunt in limitibus principatuum & regnorum, ſubditi excurſionibus hoſtium expoſiti, ſunt in ciuitatibus ſtatus reipublicæ inimici, vbique præſidium & loca tutiſſima hominibus probis & fidis committenda, conſtitui neceſſariò oportet. ſic ſemper arces, caſtella, munitiones, muri, refugia, parare expedit, potiſſimùm vbi de rebellione vel de incurſione inimicorum eſt ſuſpicio.

2 Arcani ſermonis ſignificatio trahitur, inquit Feſtos, ab arce quæ tutiſſima pars eſt vrbis: ſiue à genere ſacrificij, quod in arce fit ab auguribus, adeo remotum à notitia vulgari, vt ne literis quidem mandetur: ſed per memoriam ſucceſſorum celebretur, in qua, quæ clauſæ ſunt, tuta manent, cuius ipſius origo ab arcendo pendet. Et Varro[o], *Arx ab arcendo, quod is locus munitiſſimus vrbis, à quo facilius hoſtis prohiberi poſſit.*

o 4. de lingua Latina.

Deioces Phraotis filius, poſtquam electus fuit rex à Medis, iuſſit erigi ſibi ædificia imperio digna, ſtipatoréſque ad cuſtodiam corporis ſui adiungi: quod & Medi præſtiterunt, eique ingentia probéque munita extruxerunt, permiſerúntque ſatellites ex vniuerſis Medis quos vellet ſibi deligeret. Atque imperio potius Medos compulit vnum oppidum condere, vt hoc vno communito exornatoque, aliorum non ita magnam curam

 haberent,

haberent, cui obſequuti etiam hac in re Medi, mœnia conſtruxerunt ampla ſimul & valida, quæ Ecbatana appellantur, vt refert [a].

a Herodotus li. 1.

Herodes Iudæorum rex cùm propter mutatos à ſe patrios ritus, populum tumultuari, & à ſeditione & defectione non procul abeſſe cerneret, cùm duas arces in vrbe haberet, vnam in qua ipſius erat regia, alteram verò iuxta templum Antoniam à ſe communitam, viſum eſt tertiam quoque munire Samariam, mutato nomine Sebaſten quæ foris totam gentem contineret in officio, ab Hieroſolyma itinere vnius diei diſtantem, ad compeſcendos vrbanos tumultus opportunam. Aliam etiam toti genti ceu arcem impoſuit, olim Stratonis turrim dictam, quam Cæſarem ipſe appellari maluit. In magno etiam, quem vocant, campo, forte lectis equitibus caſtellum condidit, & in Galilæa Gabalam, Eſthmonitim in Peræa. Atque his arcibus ad tutelam regni per totam regionem opportunè diſpoſitis, adempta eſt vulgo leuiſſimis quibuſque cauſis mobili tumultuandi materia, parata ad quoſcunque elancularios conatus remedia, dum in propinquo ſemper ſunt, qui vel præcaueant, vel recens ortos compeſcant, atque prætextu etiam magnificentiæ in operibus publicis, ſecuritatem rebus ſuis procurabat. Et ita omnibus rebus ordinatis ex ſententia, nullos amplius in regno ſuo motus timuit. Duobus potiſſimùm modis eum his ſubditos in officio continens: timore ſuppliciorum, quæ nemini remittebat: & liberalitate qua prouidebat publicis neceſſitatibus, vt narrat Ioſephus [b].

b lib. 15. c. 13.

3 Admirabilis in medio populoſiſſimæ ciuitatis Babylonis, arx vicenum ſtadiorum ambitu, murorum faſtigio octoginta pedum in cœlum educto apud Curtium. Item alia Perſepoli in regno Perſarum fortior, triplici mœniorum ordine cincta, cum portis æneis, & ante ſingulas vallum æneum viginti cubitorum, terrorem incutiens vel ſolo aſpectu, vt ſcribit Diodor. Sicul [c], quam tamen Alexander Magnus exuſſit. Meſſenij quoque in Ithome monte habebant fortiſſimam arcem, caſtellum natura loci egregie munitum, in quod poſt bellum primum cum Lacedæmoniis cruento Marte geſtum, ſe receperunt, & ibi per viginti annos ſe ſtrenuè defenderunt, vt ait Pauſanias [d]. Fuerunt in Iudæa tres arces munitiſſimæ Herodiam, Machærus & Maſſada, quarum priores duas excisis tandem Hieroſolymis, Lucilius Baſſus, Legatus à Veſpaſiano miſſus in Iudæam, cœpit. Maſſadam verò, Fl. Sila qui Baſſo ſucceſſit [e]. Sunt noſtro tempore plures in diuerſis orbis regionibus & regnorum prouinciis in ciuitatibus constructæ arces, ob crebras populi rebelliones, obque hoſtium incurſus, vt vix ſit oppidulum aut caſtrum qui arce careat. Anno Domini 1440. In Marchia Brandeburgenſi cùm ciues Berlinenſes in ſuum tumultuarentur magiſtratum, Fridericus Marchio interueniens, impoſuit vrbi arcem frenum libertatis, vt ait Grantzius [f].

c lib. 17.

d in Meſſenicis.

e Ioſeph li. 7. c. 25. & 27.

f lib. 12. Vandal. ca. 10.

Imò ſunt domus ipſæ priuatorum, maximè in pagis aut oppidis tutiſſimæ, ſæpè muris pinnis & foſſis circundatæ & vallatæ, & turritæ, quò aliquando perniciem ciuitatibus proximis afferunt dum enim iſta caſtella ab hoſtibus aut latronibus occupantur, valde vrbes infeſtant & ad commeatus officiunt. Si verò à probis viris habitentur & poſſideantur & ab amicis, valde proſunt. Vt rectè dicatur de arcibus & locis munitis, quod de mulieribus quidam dixerunt, *neque cum illis, neque ſine*

A *illis tutam eſſe rempublicam*. Inter feroces populos enim, periculoſum eſt principibus tales paſſim arces ſingulis permittere, at inter beneuolos ſubditos nó tantùm ad ornatum aut ſecuritatem priuatorum, ſed etiam ad hoſtium faciliùs reiiciendum impetum pertinent & conducunt. Ita alia eſt ratio quarundam regionum & regnorum arces & munitas domos prohibentium: alia eorum qui permittunt. Nemo eſt Turcarum omnium, aut inter eos Chriſtianæ profeſſionis veterum incolarum, qui vel oppida, vel arces, vel denique pagos more Perſarum poſſideat, aut paulò munitiores domos ædificet, vetere enim edicto cauerut, nequis villam pinnato muro circumducer, nec ædificium ſupra primam contignationem, aut columbaria turrita, altius condat. Propterea Thraces, Græci, Macedones, Myſij, Epirotæ, Illyrij, cæteríque populi barbarico ſubiecto
B iogo, neque firmis opibus valent, neque ſi Chriſtiana arma alicunde proſtrepant, ad oblatam excutiendæ ſeruitutis occaſionem, ſeſe commouere poſſunt. Singulæ namque præfecturæ, eo ordine in æſtiuis atque hybernis pagatim diſpoſitos continent, vt vtique contra vim ſubitúmque tumultum parati, inſtructíque armis, præſtò adſint aduerſus exarmatos & inopes, qui oppreſſi celeriter teterrimi ſupplicij pœnam ſubeant [g]. Et hæc quidem murorum & arcium prohibitio, aduerſus ſubditorum rebelliones commoda eſt, dummodo diſpoſiti ita ſint milites qui ſubitò exarmatos poſſint opprimere: at contra hoſtium maiori numero in regna irrumpentium impetum, certè iacturam habet & malum præſentaneum: nam poſtquam ſemel limites regni ingreſſi fuerint vel potiùs regionis, vel manu & pugna conſerta pugnandum & occurrendum eſt, vel cadendum: & ſi
C ex improuiſo hoſtes inuadant, priùs vniuerſam regionem & homines prædabuntur, quàm exercitus aduerſus eos paratus fuerit, quod non accidet vbi arces quædam, & ciuitates munitæ erunt, quibus hoſtes ſubſiſtere pauca manu defendente, vel inuiti coguntur, vel regredi, vel longo tempore, obſidentes, occaſionem & dilationem ad armandum contra ſe exercitum dare. Eſtque res notiſſima, vt antè dictum, Angliam aliáſque regiones toties mutaſſe Reges & Dominos, quod nullæ aut pauciſſimæ ſunt in illis vrbes & arces munitæ, vt ſit axioma certiſſimum, ingreſſu in eas regiones obtento, ſtatim dominationem earum ſequi.

g in Sabellici ſupplemento, ex lib. 4. ex tomo.

4 Imminet certè aliquando periculum ne optimates & præfecti arcium aliquid moliantur contra principes, vel ob ambitionem regnandi, vel ob auaritiam, vel perfidiam, qua in partes
D hoſtium principum, qui eis arces commiſerunt, ſæpe traditis cuſtodiis tranſeunt. Sed cum neque quicquam aliud in hoc ſeculo inueniri poteſt mortale, quod cum ſua vtilitate aliquid non habeat incommodi, ſtudendum erit diligenter principi, ne hoc ipſum ſaltem facile euenire poſſit: idque tantò meliùs aſſequetur, quantò vigilantior erit in inquirendis moribus præfectorum, & mutationibus eorum honeſtis: adiecta ab initio cùm concedat adminiſtrationem arcium, temporis anni vel biennij commiſſione. ſic enim & qui præpoſiti erunt, honeſtè exacto tempore dimittentur & alij ſine inuidia admittentur, & conſuetudine longa adminiſtrationes illæ non præſcribentur eorum malitia, qui per longum tempus cum multis contracta amicitia, non niſi cum factione, aut

ægrè

Digitized by Google

A ægre loco coeunt. Modus alius cauendi apud Perſas tutiſſimus viſus eſt, dum præter ſatrapas qui totas prouincias regebant, quidam alij vrbibus, quidam autem vrbium arcibus præficiebantur: non enim vni eidémque vrbi, & ἀκροπόλεως, ſeu arcis cuſtodiam mandabant, ſed diuerſis [a].

a vt ait Xenophon in œconomica.

Obſeruandum autem eſt principi, qualem populum habeat illis in locis vbi arces ædificat ac munitionam ſi fidelem habet præcauere debet, ne eum in ſuſpicionem diffidentiæ inducat, aut exaſperet: poſſet enim hæc cauſa eſſe rebellandi. quemadmodum cùm Imperator Héricus 4. multa ſibi monitiſſima caſtella conſtruxit in partibus Saxoniæ & Thuringiæ & multas ſibi munitiones iniuſte vſurpauit, multorum animos contra ſe excitauit, vt tota Saxonia & Thuringia ei rebellauerit, quia contra voluntatem populi, tex eaſdem minitiones feciſſet inconſultè: oeque quieuit priùs ſeditio, quàm prædictæ munitiones fuerunt B deſtructæ [b].

b Sic ſcribit Bertoldus Cóſtantienſis in appendice ad Chronicô Hermani contracti. in anno 1072. 1075. 1074.

De foro iudiciali publico.

CAP. VI.

INTER ædificia publica recenſeri par eſt forum iudiciale, ad quod populus vt ad communem opem cófugit. Sextus Pompeius Feſtus [c], inter acceptiones nominis fori, duas præcipuas connumerat, quæ ad reipublicæ opera publica & neceſſitatem pertinẽt ſocietatis ciuilis, *Forum*, inquit, *ſex modis intelligitur, primo negotiationis locus: vt forum Flaminum, forum Iulium, ab eorum nominibus qui ea conſtituenda curarunt, quod etiam locis priuatis, & in viis, & in agris fieri ſolet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi ſolent. Tertio, cùm is qui prouinciæ præeſt, forum agere dicitur, cùm ciuitates vocat, & de controuerſiis eo-* C *rum agnoſcit: quæ tertia acceptio ad ſecundam referri poteſt.* Varro [d]. *Quo conferrent ſuas controuerſias*, inquit, *& quæ vendere vellent & quo quaque ferrent, forum generatim appellarunt, vbi quid additum, ab eo cognomen, vt boarium forum, forum olitorum, &c.*

c in libris de verborũ ſignificatione.

d lib. 4. de lingua Latina.

2 Priùs agamus de foro iudiciali. Forum hoc ſeu locum, aliquando certum non fuiſſe, aliquando certum & definitum conſtat. Cùm enim, vt ait Nonius Marcellus [e], fora loca fuerint in quibus ius diceretur, fiebat vt in diuerſis pro neceſſitate redderetur, inde prætores & forum indicere dicebantur, cùm locum iuriſdicendi qui conuentus vocabatur, deſignabant. Et forum agere, cùm conuentum in prouincia iuriſdicendi cauſa habebant. eò pertinet quod ſcribit Virgilius:

e de ſermone Latino.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

Neque Romani vel antiqui, tot litibus abundabant olim, vt quoodie iudices aut magiſtratus D maximè præcipuos, ſedere ad iudicandum oporteret, neque etiam qui gerebant maiores in proninciis poteſtates, otium iudicandi habebant. Proinde cùm tempus omne anni, Romani prætores, vt colligit Sigonius, bello gerendo conſumerent, tum hyeme ac tempeſtatibus eius, ab armis recedere coacti, iudiciis operam dabant, multis ad id iudicibus, qui controuerſias eas deciderent conſtitutis, qui recuperatores ſunt appellati, quare in conuentu cùm conueniſſet populus, iudices & litigatores, extremo conuentus die concilium habebatur. Forum ſub dio habitum tradit Quintilianus: erátque vel vbi ageretur de rebus publicis vt in comitiis, vel de priuatis litibus.

Erat Debora Prophẽ os vxor Lapidoth quæ iudicabat populum ſuo tempore, & ſedebat ſub A palma quæ nomine illius vocabatur, inter Rama & Bethel, in monte Ephraim, aſcendebantque ad eam filij Iſrael in omne iudicium [f].

f Iudicũ c. 4. verſ. 4. & ſeq.

3 Erant conuentus iuridici, iudiciorum cauſa, ad quos peragendos Cæſar [g], ſcribit ſe ex vlteriore Gallia in citeriorem veniſſe, nempe ad ius dicendum. Sic enim Hirtius qui ſuppleuit eius hiſtoriam ſcribit, Cæſarem eo anno ius in Gallia citeriore dixiſſe.

g In commẽtariis rerum Gallicarum.

Meminit hiſtoria Caroli Magni, & Ludouici filij, per ſingulos annos fuiſſe indictos conuentus iuridicos. Fuerunt & in Gallia poſtea erátque curia ambulatoria ſeu vaga, vocabant *parlamentum ambulatorium*, donec ſtatum fuit & immobile, primùm Lutetiæ Pariſiorum, dehinc alibi aliæ curiæ ſupremæ per Gallias decretæ & conſtitutæ. Fuerunt & conuentus ſimiles acti generales in finibus Carnutorum, in Gallia, tempore Druidum B vt notat Iul. Cæſar [h]: & nos de his latiùs diximus omnibus alibi [i]. Erat & hic mos conuentuum habendorum Germanorum, iuxta ea quæ ſcribit Cornelius Tacitus [k].

h lib. 6 de bello Gallico.

i lib. 47. Syntagmatis, cap. 27

k de eorũ moribus.

Reddebantur & iudicia apud Iudæos in portis ciuitatum [l], quod & de præcepto Dei factum eſt [m], & apud Zachariam [n], *veritatem & iudicium iudicate in portis veſtris.*

l vt liquet ex cap. 4 Ruth. c. Regum c. 15. verſ. 1 Deut. c. 21. verſ. 19.

m Deuter. cap. 16.

n c. 8. verſ. 16.

4 Fuerunt & tribubus iudices Romani certi conceſſi, ad quotidianam litium ſummariam deciſionem, vnde loca in quibus ius dicebant, dicebantur tribunalia: & loca certa deſtinata & Romæ, & per Italiam prouincialibus, quæ & fora dicta ex nominibus ædificantium, vel curantium ædificari. *Erant loca publica colonarum*, inquit Aggenus, *vbi erant conciliabula, & poſtea fuerunt in municipij ius relata.*

ROMA

5 Iudicabat & Samuel Iſraelem, cunctis die- C bus vitæ ſuæ, & ibat per ſingulos annos circuiens Bethel, & Galgala & Maſphat, in quibus locis iudicabat Iſraelem. Reuertebatúrque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi quoque iudicabat Iſraelem [o].

o 1. Reg. 7. verſ. 15. 16 17.

6 Moyſes ab initio congregato populo tantùm iudicabat certo tempore & non continuò, donec ex conſilio Iethro, prouidit de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus eſſet veritas, & qui oderant auaritiam, tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui iudicarent populum omni tempore, faciliora terminantes grauiora ſibi reſeruans [p].

p Exodi. c. 18.

7 Addidit M. Antonius philoſophus faſtis, iudiciarios dies, ita vt ducentos triginta dies rebus agendis, litibúſque diſceptandis conſtitueD rit, vt ſcribit Iulius Capitolinus in eius vita, malignitatis eſt hoc litis bellum ſempiternum, quod gerunt inter ſe omnes homines, neque indictum, neque dirimendum vllis conditionibus, aut fœderibus: ſed hoc inter eos tamen potiſſimum ſuſcipitur, qui ſunt coniunctiſſimi [q]. Et ſic etiam beati dicti [r], qui faciunt iuſtitiam in omni tempore, quia quotidianæ lites, & proinde etiam, vt refert Suidas [s], conſules ſeu magiſtratus, quotidie ſenatum conuocabant, niſi ſi qua dies immunis erat: populum verò quater dum in magiſtratu erant, & is conuentus *κυρία* dicebatur ſeu firmior conuocatio, in qua magiſtratus abrogabantur his, qui perperam illis fungi videbantur, & de tuendis agris, de crimine læſæ maieſtatis ſi qui volebant, verba faciebant.

q Dio Pruſiens libello περὶ ἀπιστίας vel quod non ſit temerè credendum.

r Pſal. 105.

s in verbis κυρία ἐκκλησία.

8 Acceſſerunt quotidianis litibus ex foris duo commoda, vnum, quod cùm ſub dio antea fora eſſent, tecto & ædificiis fuerunt ornata, cùm non eſſet

non eſſet expediens temporis tranquillitatem expectare vrgente die iudicij: aliud quo, diſtinctis tribunalibus & foris, curiarum fuerunt diuerſi gradus, & diſtinctæ negotiorum qualitates, diuerſis iudicibus & ſingulis commiſſæ, quò faciliùs & citiùs expediri lites poſſent.

9 Scribit Plinius, Marcellum Octauia Auguſti ſorore genitum, inumbraſſe in ædilitate forum, vt ſalubriùs litigantes conſiſterent: quod antea Caro Cenſorius, ne populus litibus aſſueſceret, acutis lapidibus ſternendum putauit.

In baſilicis dictum ius aliquando, quò ſe recipiebant iudicaturi principes, vnde & putant dictos apud Heſiodum in Ergis, *δωροφάγους βασιλῆας, donivoros iudices.* quem & poſteris morem ſeruatum indicat prohibitio conſilij ſub Iohanne Papa [a]. Neque etiam ſenatum habere licuit Romanis, præterquam in loco inaugurato; vnde Veſtalium templum non erat conſecratum, ne in eo poſſet haberi.

a quę extat in c. 1. de immunita. eccleſia.

Octauius Auguſtus ſtruxit forum cum æde Martis vltoris, templum Apollinis in palatio, ædem tonantis Iouis in Capitolio. Fori extruendi cauſa fuit, hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur, non ſufficientibus foris duobus, etiam tertio indigere. Itaque feſtinantiùs, nec dum perfecta Martis æde, publicatum eſt, cautúmque vt ſeparatim in eo publica iudicia, & ſortitiones iudicum fierent, vt refert Suetonius [b].

b in eius vita c. 29.

10 Diſtinctis locis, factum eſt, vt ſinguli ferè cuiuſque loci incolæ, ſuos habuerint pacis conſeruatores & iudices, & non opus fuerit aliò ad iuſtitiæ remedium recurrere, quod maximo eſt in republica beneficio tribuendum, dandáque eſt opera his qui gubernacula tenent, ne leges bonæ tantùm conſtituantur, ſed & vt ſecundum leges viuatur, quòd facilè conſequentur, conſtitutis per ſingulas ciuitates & oppida domeſticis iudicibus. Sicut Ioſaphat rex Iuda laudatur ex bonis operibus [c], & quod conſtituerit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per ſingula loca, & in Hieruſalem conſtituit Leuitas & ſacerdotes, & principes familiarum ex Iſrael, vt iudicium & cauſam Domini iudicarent habitatoribus eius. Et ne confuſio eſſet in concurſu iuriſdictionum, diſtinxit ſingulis iudicibus cauſas proprias, de quibus cognoſcerent. Sic & Iuriſperiti per Regum Imperatorúmque conſtitutiones reſponderunt, territoria ſingulis iudicibus commiſſa, nec extra, ius dicere poſſe [d]. Et Dionyſius Papa ſingulis presbyteris ſeu curionibus, certos fines parochiarum & terminos præſcripſit [e]. Effecerunt autem principes & legiſlatores, ne alicubi eſſet penuria lites diſcutiendi, & pluribus ideo modis [D] quemlibet aliquod forum ſeu iudicium ſortiri voluerunt, vel ratione domicilij, vel ratione contractus, vel delicti, vel rei controuerſæ: ne iniuſtitiæ, aut calumniæ, aut impunitatis, daretur occaſio, & omnibus paratiſſimis & oblatis remediis, quies ſocietatis humanæ & reipublicæ retineretur. Fuerunt & omnibus rebuſpublicis rectè inſtitutis, loca definita, vbi leuiores & maiores controuerſiæ diſtinctim tractarentur & iudicarentur. Ita apud Athenienſes, teſte Pauſania [f], Iudicium vnum aut forum dictum Parabyſtum, & aliud Trigonum illud, ab obſcuro vrbis loco, in quo leuiſſimæ vrbis cauſæ cognoſcebantur: hoc a loci forma nomen ſumpſerat. Erat & Batrachium, & Puniceum, à coloribus dicta. item maximum omnium, & quo frequentiſſimi conuenie-

c 2. Paralipomenon c. 19

d l. f. de iuriſd. omn. iud. c. P l. pupillus, 239 § territorium, de verborum & rerum ſign.

e in ca eccleſ. 13. q. 1.

f in Atticis

[A] bant ad Heliæum. In foro, quod Palladium dicebatur, cædis cauſæ agitabantur. In Delphinio, cauſam dicebant qui ſe iure aliquem necaſſe defendebant. In Piræo, exilio deſtinati, ſi noua in eos culpa proponeretur, iudicabantur de aliis cædibus, & in Areopago in templo Martis per ſeueriſſimos iudices cognitio habebatur. In Gallia & alibi quoque, diſtinctæ cauſæ tribunalium ciuiles à criminalibus, interdum nobilium à cauſis plebeiorum, & proinde coram ſenarchis, & in eorum curia regia, cauſæ nobilium agitantur non coram iudicibus plebeiorum & ordinariorum locorum, ſicut & apud Perſas, vt habetur apud Xenophontem [g], fora duplicia fuerunt iuridica, vnum quod liberum vocabant, in quo honorati & præcipue nobilitatis viri principem locum tenebant, & erat regia. Alterum, in quo mercenarij & negotiatores aliáque humilis turba diuertebant. [B] Capuæ quoque, vt ſcribit Alexan. ab Alexan. [h], fora diſtincta fuere: alia plebeiorum, quum plebs à patribus diſſentiret, alia nobilium.

g lib. 1. Cyripædiæ.

h lib. 2. c. 23.

11 Notat quandam differentiam inter fora maiorum & minorum iudicum, Dio Caſſius [i], & ait Tribunal dictum *βῆμα*, nempe ſellam cum gradu, ſellam curulem, & eſſe magiſtratuum maiorum, vt puta conſulum, prætorum Romæ: in prouinciis proconſulum & præſidum: minorum autem magiſtratuum *βάθρα*, id eſt ſubſellia quæ tantum illis erant: qua de re & agit Aſconius Pædianus in diuinatione Ciceronis & Xiphilinus [k], vbi de tribunali Bruti Prætoris narrat. *Subſellia*, inquit Aſconius, *ſunt tribunorum, triumuirorū, quæſtorum, & huiuſmodi minora iudicia exercentium, qui non in ſellis curulibus, ſed in ſubſellijs conſidebant.* Erant & Romæ centumuirorum fora qui de cauſis priuatis cognoſcebant quotidie, vt de tutelis, [C] vſucapionibus, & ſimilibus, tanquam ſedes iudiciorum ordinariorum, delectis iudicibus ternis & ſingulis triginta tribubus, vt ſcribit Feſtus, & Cicero [l].

i lib. 44.

k in Iulio.

l pro Cecinna.

12 In republica in ſumma loca curare oportet Iudicialia, quæ publica ſunt, omnibúſque ad ea pateat tutus acceſſus, & iudicibus & litigantibus: nam fieri non poteſt, vt ait Demoſt. [m] conſulentem, & communia aut publica agentem, placere omnibus, & tamen qui ex animo conſultum populi reb. cupit, dignum eſſe vt conſeruetur: eáque fuit cauſa cur Deioces Phraotis filius, cùm à Medis ad iudicandum cum authoritate accitus fuit, petiit vt author eſt Herodotus [n], ſibi arcem tutiſſimam conſtrui, & ſatellites ſeu cuſtodes dari, quod & obtinuit.

m epiſtola 3. de Lycurgi liberis ad ſenatum & populum Athenienſem.

n lib. 1.

13 Quare & in loco publico ſententiæ proferri debent, & in loco maiorum: alioquin enim, in ſecreto latam, irritam ſtatuerunt meritò c c c, Carus, Carinus, & Numerianus [o]. Expedit enim cognoſci publicè iudicia, tum ciuilia, tum criminalia: quia magna authoritas ineſt iudicatis, & ab illis diſcunt qui ſimilia habent negotia, litem non mouere, & ſi de criminum ſuppliciis agatur, pœna publica, aliis exemplo eſt vt caueant in eadem crimina incidere, pro quibus alios viderint & audiuerint condemnari. Metuunt & iudices corruptè iudicare, dum cenſuram adhibendam publicam certò ſciunt.

o in l. cū ſententiam 6. de ſentent. & interlocutionibus omnium iud. c. l. 7 tit. 48.

14 Præcauendi hîc ſunt etiam abuſus, quibus ſæpè malè audiunt tribunalia, tanquam prædonum & latronum conciliabula, vt plerunque ſatiùs eſſet incidere in viarum graſſatores, quàm in forenſes harpyas, quæ paulatim ſugunt litigantium

tium facultates, vſque ad ſanguinem:& ad extremam deſperationem ſæpiſſimè producunt, vt illis ſatius & dulcius ſit mori quàm viuere. A

Eſtque vna ex tribus Chilonis ſententia Lacedæmonij connumerati inter ſeptem ſapientes literis aureis Delphis conſecrata, *comitem æris alieni ac litis, eſſe miſeriam*, vt refert Plinius [a]. Anacharſis etiam Scytha conſiderans tantùm abuſus non rectam fori cauſam, forum ad fallendum inuicem, atque ad dandas auaritiæ manus, deſtinatum locum eſſe dicebat. Sed & Moderatus Columella, *ne caninum quidem*, inquit, *ſicut dixerunt veteres, ſtudium præſtantius eſt locupletiſſimum quenque allatrandi contra innocentes, ac pro nocentibus neglectum à maioribus, à nobis etiā conceſſum intra mœnia, & ipſo foro latrocinium. Quod niſi cupedijs ſuffarcinatus & ferētariis onuſtus libellis pergas, quibus dorophagos expleas, ſordidóſque ac nummarios, luditur opera* [b]. Plutarchus etiam [c], forum dixit, ἀσεβῶν χῶραν. i. B *impiorum regionem conqueſtus*: & de his Mat. Cato, in ea oratione quam de diuidenda præda militibus habuit, *fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agere, fures publicos in auro atque purpura*: ſicut & retulit A. Gellius [d].

a lib. 7 c. 32.

b refert Cælius Rhodigin. li. 18. lectio antiquarum c. 9.

c libro nō eſſe fœnerandum.

d lib. 11. c. 18.

16 Cæterùm boni principis erit, & boni rectoris reipublicæ, malis quæ oriuntur & abuſui rabularum & iudicum corruptorum, remediis & pœnis occurrere, & fori neceſſitatem rectis legibus reformare, & commiſſa emendare. Remedia quidem his malis adhibenda: vt, ſi omnino ſanari non poſſint, ſaltem quoad fieri poterit expurgentur & emendentur; non enim propter abuſum miniſtrorum iuſtitiæ, ipſa iuſtitia, in qua vnica ſocietatis reipublicæ ſalus conſiſtit, excludenda erit: humanum enim eſt optimis etiam rebus abuti: Et ideo principes & moderatores rerumpublicarum, maiorum diligentiam ſaltem ſequi debent, & viam ingredi eandem quam ad emendationem illi renuerunt. C

In primis enim locum ipſum religione muniêrunt, & vel conſecrarunt, vel ædibus ſacris coniunxerunt, vt admoniti religione Deique reuerentia, iudices & litigantes numinis ſaltem metu in officio & iuſto continerentur. Atque in Gallia ſanctiſſimus mos tribunalibus ſeruatur maioribus, vt ante curiæ ingreſſum & ſoluta curia, miſſæ ſacrificium publicè offeratur. Et iudex mortuorum & viuorum, iuſtitia ipſa & iuſtitiæ author incorruptus adoretur. *Ædes deorum*, inquit Ariſtoteles [e], *ac principaliſſima magiſtratuum comeſſationes idoneum locum habere debent, & eundem, ſacra quotcunque lex non ſeparat, aut μαντεῖον πυθόχρηστον, ſeu reſponſum oraculi. Eſſet autem talis locus, quiſquis ſupereminentiam haberet & ad edendam virtutem ſufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter.* D *Decet autem ſub hunc locum conſtructionem fori eſſe talē qualis eſt in Theſſalia eius quod ἀγορὰν ἐλευθέραν, ſeu liberum forum dicebant, id eſt, quod debet eſſe purum ab omni mercatu, & neque opifices, neque agricolas, neque alios tales vllos illi appropinquare, niſi à magiſtratibus vocarentur.*

e 7. politicor 12.

16 Sunt leges, quæ ſeruandæ erunt, de iureiurando à iudicibus, cauſarum patronis, & litigantibus in exordio litis exigendo de calumnia, de iure perſequendo tantùm [f]. Sunt pœnæ contra temerarios litigantes ſeueriùs exercendæ, aliæque grauiores pro modo doli, & vexationis illatæ, ſanciendæ: improbandus ille abuſus, quo alicubi, impēſæ in litem factæ iuſtam cauſam defendenti non adiudicantur: datur enim inde occaſio temerè litigandi & opprimendi pauperes, quibus ius differtur, & antequam illud cauillationibus aduerſantium impeditum conſequi poſſint, reliquam ſui patrimonij ſubſtantiam conſumunt, quam niſi cum iure ſuo, aduerſarij & improbi litigantes rependerint, maius damnum ex iudicio quàm vtilitatem conſequuntur: & ſæpius potiùs damnis opprimuntur, quàm ex iure reddito iuuentur. Quod non fiet, ſi improbi litigatores, ſumptus litis vnà reſtituere coacti fuerint, iuxta legum [g] ſanctiſſimarum decreta, earúmq; æquiſſimas rationes.

f vt liquet ex tota l. rem nō nouam 14. de iudiciis C lib. 3 titulo. 1. & titulo de iureiuran. propter calum. dando. lib. 2. tit. 59. & in omnibus titulis decretalium de iuramento calumniæ, & Iuſtiniani nouella 49 & nouella Leonis 107. & 97.

g l. properandum. §. de iudic. l. eū quem temere eo. tit. l. & finem litibus, de dolo & contuma. c. calumniam, de iudic.

Sed & modus his impenſis conſtituendus eſt, tam ratione eorum quæ iudicibus aut aduocatis capere liceat: neque ampliùs impunè iudici aut patroni, ſeu procuratoribus concedendum eſt accipere, quàm poſſit in legitimam taxationem venire: hunc enim videmus abuſum maximè litigantes affligere, qui cùm liberaliter in iudices & aduocatos plura expendant, vt eorum operam & B fauorem ſibi conſiliēt, tamen pauciſſima in taxatione victores exiſtentes repetunt: & tantùm ea quæ ex ſtilo vel conſtitutione dari pro ſalario placuerit. Oporteret autem ſtatui in iudicē & aduocatum, vel alios pragmaticos pœnam, qui vltra ſportulas & ſalaria definita etiam à volentibus accepiſſent: alioquin enim non parcit litigator ſumptibus inanibus: dum viderit prædictos ſine metu reſtitutionis aut caſtigationis ſumere. Renouandæ itaque leges, fœliciter alias de iſtis concuſſionibus & furtis propoſitæ: ſicque fiet vt ſuperans in iure aduerſarium, ius ſuum repetat integrum, & ſumptus integros in litem factos, dum plus nullo modo erit expenſum aut acceptum, quàm in rationem calculi expenſarum taxatarum ſeu definitarum venire poſſit. *Quod ad iudices & moderatores prouinciarum, plebiſcito*, inquit Mode- C ſtinus Iuriconſultus, *continetur, ne quis præſidum munus, donum caperet, niſi eſculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur.* [h] Quod Vlpianus latiùs explicauit [i]. *Quantum*, inquit, *ad xenia pertinet, audi quid ſentimus, vetus prouerbium eſt, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων.* id eſt, *Neque omnia, neque omni tempore, nec ab omnibus eſſe accipiendum. Nam valde inhumanum eſt à nemine accipere, ſed paſſim viliſſimum.* Manus integras habere à muneribus, rectiſſimè placuit, cùm ea ſoleant demulcere & propenſiores reddere iudices, & vt vno verbo dixerim, ſoleant excæcare etiam oculos iuſtorum, & peruertunt cauſas iuſtorum [k]. *Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij* [l].

h l. plebiſcito, 18 de offic. præſid. lib. 1. P. ti. 18

i in l. ſolent 6. § fin. de officio proconſ. li. 1. P. tit. 16.

k Deuter. 16. verſ. 19.

l Prouerb. 17. verſ. 23.

Neque etiam permittendum cenſerem, vt vel eſculenta, aut poculenta capere poſſint: nam & in minimis eſt affectio, & ex minimis, ſi permittan- D tur, facilis ad maiora optanda & capienda eſt via. Sunt & eſculenta & poculenta maximo damno pauperibus, qui minutis etiam expenſis, quæ pro nihilo haberi poſſunt diuitibus, exhauriuntur, & magiſtratus non contentus pecunia tyrannus fit. Sed ſuperbia & auaritia eorum qui gubernant, homines prouocant contra ſe, & contra ſtatum eius reipublicæ, quæ iſta fieri patiatur [m].

m Ariſtot. 5. polit. c. 3.

Meliùs conſultum omnino eſt reipublicæ, ſi principes aut populus ſuis magiſtratibus ex publico ſalarium conſtituant ſufficiens, ex quo commodè viuere & lucrari poſſint, & abſtinere à ſubditorum loculis, ſi gratis ita merentibus concedant dignis poteſtates & adminiſtrationes: ſic enim fiet vt lites citius & ſine aliqua ſpe lucri dirimantur.

17 Tri

17 Tribunalium corruptio potiſſimùm ex ea parte hodie oritur, quòd principes habent venales magiſtratus,& ex venditione eorum compendium facientes, non audent fines ſportulis liberè imponere: *neceſſum enim eſt*, vt dicebat Alexander Cæſar, *vt is qui emit vendat.* Omnis autem illa negotiatio in detrimentum principis & reipublicæ conuertitur. Princeps quippe male audit, quod pro iuſtitia diſtribuenda ad quam ipſe tenetur, negotiatur in ea, non doctos, & probos qui lubentiſſime non emunt onus, ſed pernicioſos, ambitioſos & indignos promouet: quod eius dedecus eſt,& reipublicæ ſubuerſio, quæ regitur potiùs à populis & curatoribus, quam à iudicibus. Quod animaduertit Iuſtinianus, vtrumque præcauens,& emendauit, vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant circa principium, *Cogitatio*, inquit, *nobis facta eſt, quod agentes omnia quacunque in prouinciis noſtris ſunt, vno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino euenturum credimus, ſi præſides gentium, quicunque ciuiles adminiſtrationes prouinciarum habeat, puris procuremus eis manibus, & ab omni abſtinere acceptione pro illis, ſolis contentos eis quæ à fiſco dantur. Quod non aliter fiet, niſi & ipſi cingula ſine mercede percipiant, nihil omnino dantes nec occaſione ſuffragiorum, neque his qui cingula habent, neque alij omnium vlli. Conſiderauimus enim quia licet quæſtus immodicus imminuitur imperio, attamen noſtri ſubiecti incrementum maximum perciperent, ſi indemnes à iudicibus conſeruentur, & imperium, & fiſcus abundauit, vtens ſubiectis locupletibus. Et vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumerabiles erit vbertas. An certè non omnibus manifeſtum eſt, quoniam qui aurum dat, & ita adminiſtrationem emit: non dat hoc ſolum quantum occaſione adinuentum eſt ſuffragiorum, ſed & aliud extrinſecus addit amplius occaſione commodi adminiſtrationem aut dantibus, aut ſpondentibus? & ſic vno principio illicito dato, neceſſe eſt plurimas manus circumire eum qui donationem facit: & hoc non de ſuo fortè præbere, ſed mutuatum, & vt mutuare poſſit, damnificatum: & computare apud ſe, quia conuenit eum tantùm ex prouincia percipere, quantum liberet quidem et debita, & vſuras, & damnum pro ipſo mutuo. Computabit autem & in medio expenſas largiores, iam & iudices, & qui circa eum ſunt conuenientes, & quendam etiam ſibimet recondet quæſtum in tempore ſequenti, in quo fortè non adminiſtrabit. Quamobrem cum quod ab eo datum eſt, triplum magis autem, ſi oportet verum dici, decuplum erit quod à ſubiectis noſtris exigitur: & ex hoc etiam fiſcus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiſcum inferri, eo quod adminiſtrationem habet puris vtentem manibus: hoc ad propriam vtilitatem redigens qui adminiſtrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipſius quæ per ipſum agitur, nobis reputat, &c. Prouincias ſpoliat*, inquit Seneca [a], *non mirum, quando quæ emeris vendere iure gentium æquum eſt, vt vice verſa æquum eſt, vt qui emerit non vendat.*

a de benefic. o. c. 9.

Rurſum Iuſtinianus Triboniano [b] ſcribens, *Oportet igitur te purè ſumentem adminiſtrationem, & ſine omni ſuffragio, præ omnibus aliis mundas ſeruare Deo nobiſque & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque maius, neque minus, neque captioſum quiddam contra ſubiectos facere negotiationem: ſed contentum eſſe ſolis à fiſco tibi miniſtratis, & tam per te, quam per eos qui circa te ſunt, purum vndique eis ſeruare ius.*

b in nouella 17. de mandatis principum c. 1.

Atque Theodoſius & Valentinianus imperatores [c], conceperunt iuramentum ſubeuntium adminiſtrationes, vel magiſtratus: vt neque quicquam ſe dediſſe, vel daturos, vel promiſiſſe pro ſortiendis adminiſtrationibus, neque dum in adminiſtratione fuerint, quicquam, præter ſalaria, accepturos promittant.

c in l. ſi. ad leg. Iuliam repetundarum lib. 9. C. tit. 27.

Item Iuſtinianus [d], de Prætore Lycaoniæ, vult iudices puras manus ſeruare & integras Deo, Imperatori, & legi: & Demoſthenes [e] inter capita iuraméti Heliaſtarum iudicum & Athenienſium, ponit fuiſſe & illud, οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἕνεκα, οὐδ᾽ αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ᾽ ἄλλος ἐμοὶ, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ἐμοῦ, οὐ τέχνῃ οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. id eſt, *Iudicij cauſa, neque dona muneráve vlla accipiam, neque in meam rem alius: ſed neque vllum arte fraudéve aliqua quicquam accipere patiar ſciens dolo malo.*

d in nouella 25.

e contra Timocratem.

Huc etiam pertinent leges, plectentes iudices corruptos ſordibus,& per pecunias iudicantes:& corruptores, & eos qui nituntur corrumpere, de quibus nos diximus alibi [f].

f lib. 16. ſyntag. [illegible]

18 Mereretur forſan etiam aliquam reformationem, ſi ſtipendia iudicibus eſſent ſufficientia, taxatio adhibeta ex arbitrio iudicantium ſportularum, & neceſſarium videretur aut eas permitti certas, aut nullas. vocant alicubi in Gallia, *eſpices & raports.* Sed vt dico, fieri hoc facile non poteſt, niſi ſalariis conſtitutis ſufficientibus, poteſt tamen obuiam iri auaritiæ & exceſſui harum ſportularum, per certam diffinitionem.

19 Ex parte etiam aduocatorum, patronorum, & procuratorum, & aliorum officialium, rurſus curandum, reſtitui leges antiquas, vel alias meliores, ſi inueniri poſſint condere, vt dignitas loci, & vtilitas publica conſeruetur. Ad honeſtatem & dignitatem pertinent quæ per edictum de poſtulando prætor edixit [g], & quæ ad compeſcendos impudentes & clamoſos rabulas [h], quæ ad ordinem ſedendi [i] & ſimilia reſpiciunt.

g in l. 1. de poſtulan. P.

h vel quiſquis, 6. C. de poſtul. lib. 2. tit. 6. l. 1. eo P.

i l. prouidendum 7. C. eo. tit. de poſtula.

Ad vtilitatem verò, vt concinnatores cauſarum puniantur [k], id eſt, qui cauſas iniuſtas fucant, vt iuſtæ videantur, vtque non habentibus vel non inuenientibus aduocatos, dentur à iudicibus [l]. Dehinc [m] vt taxentur ſalaria iuxta facundiam aduocatorum, & curiarum conſuetudinem, quæ ſi excedat, reducatur ad legitimam quantitatem: nam reuocare legem Cinciam & alias quæ prohibebant pro cauſis agendis pecuniam aut donum accipere [n], fieri non poteſt ob mores iſtius ſeculi, quibus ex aduocatione & forenſibus laboribus quæſtus iſque vberrimus colligitur, & ſeges ibi antea nec prohibitum eſt aduocato vendere patrocinium aut conſilium, quamuis iudici prohibitum ſit vendere iudicium. [o].

k l. nec quicquam 9. §. circa aduocatos. de offic. proconſul lib. 1. P. tit. 16.

l d. l. nec quicquam, §. aduocatos.

m in l. 1 §. in honorariis de variis & extraor. cognitio. l. b. 5. P. tit. 13. l. ſi. de [illegible] lib. 44. P. tit. 7.

n vt meminit Tacitus lib. 13.

o ca. non ſanè. 14. q. 5.

Cauendum etiam, ne fraudentur litigantes à ſuis patronis aut procuratoribus, aut inſtitoribus ſeu pragmaticis, per pacta redemptionis litium, quæ vocant de quota litis: etenim & id proſpexerunt leges [p].

p l. litem re... de [illegible] 15 de procurat. lib. 2. C. tit. 13. l. 20. C. mandati. 7. eo P. l. 5. C. de eo [illegible] 53. de pact. P.

20 Debent & ſingulari cura proſpicere, qui poteſtatem ſupremam habent, vt authoritatem ſuorum [q] magiſtratuum, & loca fori ab omni iniuria defendant, vt liberè iudicia ſine metu potentum exerceri poſſint. Accidit enim vt dum vi agitur in iudicio, nihil iuſtum æquumque decernatur, & leges Principum & rerumpublicarum habitæ ludibrio ſint dignæ reprehenſione, qua Plutarchus in Solone refert Anacharſim reprehendiſſe, & ſimiles telis aranearum dixiſſe, quæ capiunt paruas & non magnas muſcas. Magnum opus, iudicandi neceſſitas, in qua opus eſt ſingulari virtute, & defenſione, illa, ad intrepidè imperandum: hac, ad ſecuritatem, & vt bene & diutius imperare poſſit. Quo etiam pertinet

q l. ius ſenatorum 8 de dignitatib. l. 12. C. tit. 1.

Digitized by Google

illa lex 12. tab. [a] *Magiſtratus non obedientem & noxium ciuem, mulcta, vinculis, verberibúſque coercento: ni par maióve poteſtas populúſque prohibeſſit.* Iuriſgentium eſſe, magiſtratus obedientiam, & honorem inuiolabilem, docet Hirtius [b]. Ex oratione Iulij Cæſaris, qua ſic exprobrauit ingratitudinem Hiſpalienſium, *Vos iure gentium*, inquit, *& ciuium Rom. inſtitutis cognitis, more barbarorum populi Romani magiſtratibus ſacroſanctis manus ſæpe & ſæpius attuliſtis.* Eſt proprium munus magiſtratus, intelligere ſe gerere perſonam ciuitatis, deberéque eius dignitatem & decus ſuſtinere, vt ſeruare leges, iura deſcribere, & ea fidei ſuæ commiſſa meminiſſe [c]: & ideo qui homini magiſtratu prædito maledixerit, grauiter debet multari, quauis qui priuato, nullo affici debeat detrimento. Et rectè quidem, inquit Ariſtoteles [d]: ſic enim non tantùm in magiſtratum deliquiſſe qui maledixerit, iudicatur, ſed in rempublicam etiam contumelioſè egiſſe: maximè ſi in publico conuentu, & ob officium iniuria ei aut contumelia inferatur: quemadmodum ob id qui ex balneis furatus eſt, aut ex foro, aut ex aliquo eiuſmodi loco, morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exſoluit.

a Cicero 3. de leg.
b orat. ſuam libr. 1. de bello Hiſpanico.
c Cicer. 1. offi.
d Ariſto. problematum ſectione 29. problem. 14

Atrocior iniuria quæ fit magiſtratui, aut in loco publico, vt in foro [e]: maior adhuc ſi facta ei qui dignitatis habitum, & ornamenta præferret [f].

Verùm hactenus tutanda perſona ab iniuriis, propter authoritatem publicam, quatenus illa ipſa non abutetur: alioquin enim magiſtratibus abutentibus officio impunè reſiſtere licet [g].

Et Veſpaſianus imperator, de iurgio quodam Senatoris, equitíſque Romani ita pronunciauit, *Non oportere maledici ſenatoribus, remaledici ciuile, fáſque eſſe* [h].

Defenditur publica poteſtas, non priuata temeritas & iniuria quæ à perſona magiſtratus infertur, punitur qui potentia iudicium impedit, non qui occaſione officij infert iniuriam, vt habetur Abacuc c. 1. *Quare reſpicis contēptores: & taces conculcante impio iuſtiorem ſe? & factum eſt iudicium & contradictio potentior? propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſque ad finem iudicium, quia impius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.*

e Vlpia. in l. prætor. edixit 7. §. atroc. de iniur. lib. 47 P. tit. 10. c. 9. § 8. eodem tit. §. atrox. eo. tit. apud Iuſti.
f Cæſaris in l. 4. C. de iniuriis lib. 9 tit. 35.
g Vlpia. in l nec magiſtratibus 32. & Paul. in l. quod reip. 33. de iniuriis P. l. 13. de periculo & commodo rei vendit. P. l. 29. §. 7. ad leg. Aquil. P.
h Sueton. in Veſpaſia. c. 9.

21 Vocatus certè propter authoritatem publicam in ius venire, & ad forum iudicis debet comparere [i]. Cæterùm excuſabuntur, ſi mandetur, vt in loco ſibi non tuto, & ab hoſtibus obſeſſo compareant. *Qua ratione enim*, inquit Clemens 5. Pontif. [k] *audere aliquis teneatur, conſiſtorij talis ſubire iudicium, & ſe in hoſtium ſinus reponere, ac ad mortem per violentam iniuriam, non per iuſtitiam inferendam vltroneum ſe offerre? Hæc quidem iure timentur, hæc de more vitantur, hæc humana fugit ratio, hæc abhorret natura. Deſiperet igitur, qui citationem huiuſmodi ſaperet artaſſe citatum.* Quemadmodum autem metus violentiæ clientes à foro excuſat. Sic etiam & iudices à iudicando, vt etiam ſi armis circumſepti iudicent, iudicium illorum non cenſeatur liberum. Nemo ignorat quantum vis armorum, maximè in loco pacis deterrere poſſit ab officio eos qui iuridicundo, vel congregationibus inermibus præſunt: nihil enim magis contrarium conſilio & voluntati, quàm vis. Extat exemplum apud Suetonium [l]: quando conſulatum Auguſtus anno 20. ætatis inuaſit, admotis hoſtiliter ad vrbem legionibus, miſſiſq; qui ſe ſibi nomine exercitus depoſcerent. Cùm quidem cunctante ſenatu, Cornelius centurio princeps legationis, rejecto ſagulo oſtendens gladij capulum, non dubitaſſet in curia dicere, *Hic faciet, ſi vos non feceritis.* Et apud Polyænum [m] Iphicrates capitis reus, iuuenes in iudicio cum gladijs collocauit, qui monſtrantes capula iudicibus, terrorem eis incuſſerunt, ita vt reum abſoluerent. Cicero in principio orationis pro Milone, cóqueritur ad iudices, acturus cauſam rei, quòd in foro iudiciali Pompeius diſpoſuiſſet armatos milites, & quòd noui iudicij noua forma terreret oculos: qui quocunq; inciderent, veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem iudiciorum non viderent. *Non enim*, inquit, *corona conceſſus veſter cinctus eſt, vt ſolebat non vſitata frequentia ſtipati ſumus: nam illa præſidia quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio. Quanquam præſidiis ſalutaribus & neceſſariis ſepti ſumus, tamen ne non timere, ſine aliquo timore poſſimus.*

i Titulus, de in ius vocãdo, vt in ius vocati eant & ſimil. l. ſi quis ex aliena de iuriſdict. omnium iudic. P.
k Clem. Paſtoralis 2. de re iudic. lib. 2. tit. 11.
l in Auguſt. c. 26.
m lib. 3.

Charundas Thurius ad vim & cruorem vſque ſeditioſas conciones ciuium pacauerat, lege cauendo: vt ſi quis eas cum ferro intraſſet, ſtatim interficeretur, atque cùm idem interiecto tempore, ex longinquo rure gladio cinctus domum repetens, ſubitò indicta concione, ſicut erat, in eam proceſſiſſet, & monitus fuiſſet ab eo, qui proximè ei conſtiterat, ſolutæ ſuæ legis. Idem ego, inquit, eam ſanciam, ac protinus ferru, quod habebat, incubuit. cúmque liceret culpam vel diſſimulare, vel errore defendere, pœnam tamen repræſentare maluit, ne qua fraus iuſtitiæ fieret, vt memorant authores præcipui, qui & de lege eius, de armis non ferendis in concione, & de eius morte voluntaria, ſcribunt [n]. Fridericus imperator in conſtitutione de pace tenenda, & eius violatoribus [o], *Ad palatium ſeu placitum comitis, (id eſt, iudicis) nullus miles ferat arma niſi rogatus à comite.*

n Cicero. 3. de legib. Diog. Laertius in Pythag. Ariſtot. 3. polit. & Valer. Maximus lib. 6. 3. 5
o lib 2. feudor. tit 27. in §. ad palatium.

De carceribus. CAP. VII.

IVxta Tribunalia, & continentes ſunt carceres, qui ad cuſtodiam iudicandorum ædificari debent, tuti, & contra vim omnem muniti, vt inde faciliùs & cum minori periculo ad iudicium duci & reduci poſſint. Diximus multa de carceribus publicis & priuatis [p] alibi, quæ repetere ſuperſedeo, cùm alia plura otium noſtrum deſiderant.

2 Paucis admonebimus, quæ pertineant ad inſtitutam de republica tractationem: carceres iuris eſſe publici, & ſine publica authoritate conſtrui aut haberi non poſſe, citra læſæ maieſtatis crimen [q]. Sicut enim ſupplicium ſumere de reis [r], aut iudicare non eſt permiſſum priuata authoritate cuipiam priuato [s]: ſic nec cuſtodiam ſeu carceres habere, quibus vel continentur iudicandi, aut puniuntur iudicati. Sic enim & carcer à coercendo dicitur [t], & iuris executio in magiſtratibus ineſt [v], quæ non habet iniuriam [x], cùm per prehenſionem perſonarũ, fit vel manu etiam armata [y]. In priuato, & detentio alterius inuiti, cum ſpeciẽ ſeruitutis habeat [z], & iniuriã habet & prohibitionẽ.

3 Curabunt rectores reipublicæ carceres ædificari idoneos muneri, ad quod deputantur: vt qui ad cuſtodiã tantùm deputantur [a], veluti pro debitoribus detinendis, vel reis nõ probatis exaudiendis, non ita duri ſint ac ſeueri, ac illi qui deputantur caſtigationi [b] leuiorum delictorum: veluti prodigorum, aleatorum, & ſimilium; nec iſti qui ad caſtigationem, tam horridi ſint ac illi qui ad ſupplicium ædificabuntur [c]: non enim eſſe debet ibi pœna, in quo delictum non eſt [d], neque pœna debet excedere qualitatem delicti [e].

p li. 31. ſyntag. iuris vniuerſi. c. 3.
q l. vni. de priuat. carcerib. li. 9. C. tit. 5.
r l. ſi. de malefic. & mathem. C.
s l. f. §. iudicãdi quoque neceſſitas de muner. & honor. P.
t Varro. 4. de lingua Lat.
v l. 2. § poſt originem iur. de orig. iur. P.
x l. 3. §. 1. quod met. cauſ. P.
y l. qui reſtituere, de rei vindica. P.
z l. 1. 2. 4. de lib. ho. exhib. li. 43 P. tit. 29.
a vt natura propria dicitur carcerũ ad cuſtodiã. l. aut damnum, 8. §. ſolent, de pœn. P. l. 2. de exactorib. tributo. C. ti. de cuſto. reorum. P. & C.
b ſic ad pœnam leuẽ, vt in l. 3. de cuſtodia reorũ. li. 48. P. ti. 3. l. 2. C. eo. t.
c l. vt erãt Gemoniæ, Tulliani & alia loca ſubterranea Romæ, foſſæ, vbi Veſtales inceſtæ viuæ ſepeliebantur. Barathrum Athenis, Latomiæ Syracuſis &c. vt vide apud Cœliũ Rodiginum li. 17. lectio antiqua. c. 9 & quæ nos diximus in ſyntagmate vide c. quamuis de pœn in 6 c. ne ... de verbor. ſignif. c. diuinis exemplis de pœn in ca. tra. cum.
d c. 2. de conſtitu. l. ſancimus de pœnis. P l. crimen paternum C. eo. l. cum ratio de bon. proſcrip. P l. ſi pœna, 20 de pœnis P.
d l. reſpiciendum, de pœn. P.

4 Sunt diſtinguendi carceres mulierum & A virorum [a], ne occaſione commixtionis detur occaſio impudicitiæ & fornicandi: imò & commentarienſis fides in eo inquiratur, ne ipſe turpiter committat: quod, ne ab incarceratis committatur, præcauet lex per diſtinctionem carcerum. Neque minùs etiam in aliis commentarienſium circa incarceratos opera inquirenda ſunt, & diligenter inuigilandum ne crudeliter aut negligenter incluſi curentur [b]. De quibus ſanctiſſimæ leges ſunt Romanorum, quas & Chriſtianum eſt ſeruare, & ad reipub. commoditatem maximè ſpectant. Proſpexerunt conſtitutiones regiæ & comitiorum Galliæ, ne vllibi carceres eſſent ſubterranei vel hypogea [c], ne loci corruptio, fœtor, buffones, ſerpentes, poſſent offendiculo eſſe lethali incarceratis. Sunt & deciſiones eccleſiaſticæ, quibus ſub pœna homicidij interdicitur iudicibus eccleſiaſticis, carceribus perpetuis ita mancipare ſuos reos, vt vel fa- B me, vel fœtore interimi poſſint [d]: cùm carceres inuenti ſint vel ad continẽdos, vel ad caſtigãdos homines, vel ad pœnitentiam, non ad necem eorum.

a l. quoniam virorum. 3. de cuſtodia reorum. li. 9. C. tit. 4.

b l. 1. de cuſtodia reorum. C. de viſitatione carceratorum iudicibus & epiſcopis agenda, in l. iudices, 9. de epiſc. p. audient. lib. 1. C. tit. 4.

c in comitiis Aurel. habitis articulo 55.

d Vide Bernardi Diaz. in practica criminali canonic. c. 119.

5 Quia etiam publica ſunt ædificia carceres, & ad iuſtitiæ miniſterium, ideo violaſſe muros horum, qui ſancti ſunt & inuiolabiles, pœna eſt capitalis, & crimen capitale cenſetur [e]. Et Vlpia. Iuriſconſ. [f] *De his, inquit, qui carcere effracto euaſeriũt, ſumendum ſupplicium, diui fratres Æmilio Titoni reſcripſerunt. Saturninus etiam probat, in eos qui de carcere eruperunt, ſiue effractis foribus, ſiue conſpiratione cum ceteris, qui in eadem cuſtodia erant, capite puniẽdos: quod ſi per negligẽtiam cuſtodum euaſerunt, leuiter puniendos.*

e argumento l. ſanctum, 8. & l. fi. de rerũ diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.

f l. 1. de effractoribus, lib. 47. P. tit. 18.

Multò magis puniendi & illi, qui è carceribus reos vi vel alio modo eximunt. nam & rei legis Iuliæ de vi publica fiunt, impedientes dolo malo, quominus iudicia tutò exerceantur, aut iudices vt oportet, iudicent, vel is qui poteſtatem imperiúm- C ve habebit, quàm ei ius erit decernat, imperet, faciat [g]. Quin & ductum in ius eximentem, coercitione & damno actoris damnari placuit [h].

g Vlpia. in l. qui dolo malo 10. ad leg. Iul. de vi publica. lib. 48. P. tit. 6.

h Paul. in l. 4. & toto titu ne quis eũ qui in ius vocat. eſt, vi eximat. li. 2. P. tit. 7.

De foro venalium rerum. CAP. VIII.

ALia ſpecies publicæ rei & fori, eſt forum venale, quod locum nundinationis complectitur, quem pariter prætores Romani indicere ſoliti erant: ibíque nundinæ, vel in prædiis publicis, vel priuatis: ad quas qui in agris verſabantur mercandi cauſa conueniebant. Sed non ſemper in foro ſunt nundinæ: forum enim tantùm dicitur hîc locus venalium rerum, quòd debet eſſe alio loco, quàm vbi forum iudiciale eſt ſitum, acceſſu facile, quò & à terra & à mari facilis ſit importatio. Omnium [i] fora hæc ſeparanda ſunt pro faciliori commercio, vt alibi oues, alibi alia animalia, alibi carnes, alibi panis veneant, ſi mo- D dò ciuitas aut oppidum locorum commoditatem admittat, aliter vna & eadem platea forum admittere poterit res omnes, curantibus vel præfectis vrbis vel agoranomis, ædilibus, aut vt omnia rectè ibi ſine fraude venalia exponantur, bona fide & iuſtó pretio emantur [k].

i vt tradit Ariſtot. 7. politicor. c. 12.

a Theophraſtus in libris de legibus, oſtendit Agoranomis apud Athenienſes duo præcipuè curanda fuiſſe, vt omnia in foro compoſitè citráque tumultum agantur: deinde vt abſtinerent à mendaciis, non vendentes modò, ſed etiam ementes. Verùm fori curatores Athenis olim ſorte legebant, quibus mandata erat rerum venalium curatio, & vt frumenti quod in mercatu Attico appelleret, binas partes in vrbem perferri cogerent, vt ſcribit Suidas [l]. Et rurſum [m], *Agoranomi*, inquit, *ædiles magiſtratus fori, & rerum venalium curatores ſunt. Sorte autem deligebantur quum in Pyræum, totidem in ipſam vrbem Athenis*: dabatur & ædilibus lege Platonis [n], vſque ad minam multandi & condẽnandi facultas: ſi enim ad duplũ vellent cõdemnare, requirebatur cenſorũ authoritas. Habebãt & alia munera iniuncta: ait enim Suidas [o], ædiles ſeu fori curatores, decernere quantũ cuique meretrici dandum eſſet. In claſſibus item belli temporibus conferendo tributo, quantum cuique pro facultatibus conferendum eſſet ſtatuiſſe, atque ideo dictos διαγραφεῖς, quaſi deſcriptores dicamus.

k Vide l. vni. §. cura carnis de offi. præfec. vrbi. P. l. fin. ad l. Iul. de anno. P. l. vni. de nũdinis in P. titulum de ædilitio edicto. P. & quæ diximus li. 47. ſyntagm. iuris vniu. ſi. 32.

l in verbo δημαρχικὸς ἐμπορίου

m in verbo ἀγορανόμοι.

n lib. 6. de legib.

o in verb διάγραμμα.

De quibuſdam aliis operibus ædificiis publicis ciuitatis.

CAP. IX.

SVnt intra muros, vt plerunque portus publici, viæ vicorum, angiportus, quæ omnia ad com- B munem vtilitatem inſtituuntur, à priuatis, non debent domibus ſuis includi, vel pro parte, vel in totum [p]: nam vltra alieni vſurpationem, minuitur commoditas publica, ob quam areæ, plateæ, viæ relictæ ſunt.

p l. qui ſine. 19. de operib. publ. lib. C.

2 Portus, eadem ferè ratione nomen acceperunt ac portæ ciuitatum, ſeu vrbium, quemadmodum & angiportum Varroni [q], anguſtum, & ab angendo & portu: & portorium, merces, quæ portitoribus datur, & importatarum & exportatarum rerum tributum [r]. Et vt in portis ciuitatum tutus locus, ſic & nauibus in portu & littore exiſtentibus ſecuritas, & à fluctibus & ab incurſionibus inimicorum. Marcianus reſpondit flumina penè omnia & portus publica eſſe [s].

q 4. de lingua Lat.

r Non. Marcel. hoc tributum pro rebus traductis in pontibus etiam ſoluitur pro rebus à dominis territ pro vehiculo, à domino qui vehiculum locauit. l. cum in plures 60. §. vehiculũ locati lib. 19. P. ti. 2.

s l. nemo igitur. 4. §. fi. de rer. diuiſ. P.

3 Et proinde gerenda portuum cura & ſollicitudo non minùs, imò multò magis quàm portarum, vt tutus ſit aditus & delatorũ ſecuritas, inue- C ctorum cõſeruatio. Sicut formula comitiuæ portus vrbis Romæ, exprimit apud Caſſiodorũ [t], *Extima res tibi cõmittitur, ſi moderatè peragatur. Tu copiam facies dum ingredientes iuſtè tractaueris. Auara manus portum claudit, & cùm digitos attrahit, nauium ſimul vela concludit. Meritò enim illa mercatores cuncti refugiunt, quæ ſibi diſpendia eſſe cognoſcunt. Quapropter aduerſus ventus ibi eſt immoderata præſumptio. Nam placidum mare damnat: qui vndas cupiditatis exaggerat. Vnuſquiſque pro ſolemnitate commonitus offerat voluntarium munus. Xenia ſunt enim iſta non debita: à paucis accipit qui nimium quærit: & ſibi ipſi mittit vita munera, qui moderatur oblata. Sit tibi ergo cura præcipua, non ſolùm te abſtinere, verumetiam cohibere præſumentium manus.* Sunt portus veluti arces tutiſſimæ, & commerciorũ & bellorũ refugia, & vnde ciuitatibus maritimis ſolent opes & ſplendor augeri. Quod reipſa intellexerunt Athenienſes, dum con- D ſilio Themiſtoclis triplex Piræei portus cõſtitutus eſt, iſque mœnibus circundatus, vt ipſam vrbem dignitate æquipararet, vtilitate ſuperaret [v]. Experta & Aldenborga antiqua Vandaliæ ciuitas ad mare poſita, cuius reguli Danorum regi inferre bella, & inde expectare non dubitarent, propter portum quem habebat tutiſſimum: nunc verò, quòd à mari æſtus exaggerauit arenas, portu priuata eſt, adeóque decidit eius ſplendor, vt iam diu ruſticum nec clauſum habeatur oppidulum [x]. Egent portus multiplici diligentia & cura, tum vt repurgentur, tum vt tuti ſint, nauibus & fidelibus præpoſitis committantur, ne inde in ciuitatem vicinam vel regnum facilis hoſtium eueniat inuaſio. Non poteſt extraneorum in portum conuenientiũ non eſſe periculoſa aliquãdo receptio,

t lib. 7. variarum. c. 9.

v Æmilius Probus in Themiſtocle.

x Albert. Crantz. lib. 3. Metrop. c. 26.

tum

tum moribus tum ciuitatibus ipſis. Quemadmodum admonet Plato [a]. *Profectò*, inquit, *mare ciuitati proximum quotidiana eam iucunditate afficit: veruntamen vicinitas ea re vera nimium ſalſa eſt aut amara, nam cum mercibus & pecuniis ciuitas cauponando repleatur doloſi animi, inſtabiles & infidos mores parit: vnde parum & ipſa ad ſeipſam, & ad gentes alias fidem & amicitiam colit. Aduerſus tamen hæc illud habet remedium quod omnia fert.*

a li. 4. vel lib. 4 de legibus del de legislatore

Inter publica ſeu communia ciuitatibus, ponuntur theatra, ſtadia, balnea, vt porticus & ſimilia, quæ in vſum communem habent ciues [b]: & quæ etiam ita curari, vt publica debent, ſiue agatur de illorum ædificiis, ſiue de his quæ in illis aguntur. Quare Theodoſius rex Symmacho [c] reparationem & fulcimentum valde commēdat theatrorum Romanorum. Cauendum autem ne quod ad honeſtæ delectationis inuentum eſt, ad abuſum & morum corruptionem conuertatur. Habēda quippe ratio ludorum, & differentia eorum, & temporum quibus fiant, & explodenda turpia, ludicra, mimica, hiſtrionica, deriſoria, ſatyrica, iaculatoria, magica præſtigia, iuxta ſacroſancta concilia & leges optimas reipublicæ probatæ, de quibus dixi alibi [d], de diuerſitate ſpectaculorū, & quæ probata, quæ improba & damnoſa populo ſunt.

b lib. tātam 6. § vniuerſitatis de rerum diuiſio. §. vniuerſitatis eo. tit. apud Iuſtinia. & ibi Theophilus latiùs in paraphraſ.
c Apud Caſſiodorum lib. 4. variarum c. ſi vbi de origine theatri, ſcenæ, tragœdiarum, & comœdiarū & eorum primo vſu.
d lib. 39. Syntagma. c. 5.

5 Eadem vigilantia, cura & ſolicitudine vtendum eſt erga balnea, ne quod ad ſalutem corporum introductum eſt, ad voluptatis & impudicitiæ occaſionem conuertatur: & quod pro conſeruatione & ſalubri remedio inuentum, ad interitum animarum & corruptioonem proborum morum perueniat.

6 Sunt prætoria, palatia, baſilicæ, eccleſiæ, tribunalia, domos communes, pontes, viæ publicæ, & alia quæ ſumptibos publicis fiunt, reparantur & conſeruantur, vt & aquæductus, cloacæ, quæ negligi non poſſuot ſine damno communi: & proinde ad ſolicitudinem eius qui curat vel curare debet ſalutem, cauſam, vtilitatem & cooſeruationem reipublicæ pertinent, ſiue is ſit princeps, monarcha, qui idonus exequitur per magiſtratus, præfectos opetibus, decuriones & alios, aut propria ſolicitudine: ſiue ſit reſpublica ariſtocratica, ſiue democratica. Hæc enim omnibus opera publica & ædificia communia imperātibus, debēt eſſe curæ. Tum maximè quod quæ ad communes vſus pertinent, ferè ſolent à ſingularibus perſonis contēni, vt multò magis eadem egeant perſona veluti publica, quæ ea cōmunicati potiùs quam ſingularibus expediant, ſolicitè exequatur.

7 Ædificatio operum publicorum, & reſtauratio ſublatorum, plurimos & priuatos & principes ſplendidos, & apud poſteros memoria laudabiles & immortales effecit, & meritò, vt Neruam & Traianum, apud Dionem & Xypbilinum. Et eos qui vrbes integras ædificarunt, qui multas, qui maiores: quo enim ampliores, eo magis fuerunt ad multitudinem recipiendam ſufficientes. Templum quidem, ædéſqoe regias Salomon ædificari curauit pluribus laudandas: ſed filius eius Roboam integras ciuitates quatuordecim munitiſſimas [e]. Sardanapalus Mediæ rex, mira celeritate vna die Aochialum & Tharſum condidit, vt ait Strabo, Alexander innumeras.

e 2. paral c. 11. Joſeph li. 8. antiq. c. 10.

8 Magnifica opera publica, cuiuſcumque generis ſint, ſplendidam reddunt ciuitatem vltra habitandi cōmoditatem, quibus & ciues ne effluāt, retinētur, & aliunde plures ad incolendū liberiùs & faciliùs inuitātur: quo enim pulchriores ſunt &

A ornatiores ciuitates, eò magis nobilitatæ cenſentur, & ſuo nomine plures ad eas inuiſendas alliciunt, principem dominum, honorabiliorem inter exteras reddunt nationes. Et ſi bonis motibus habitentur, & recta politia regantur: aduenientes retinent, & veluti clauis adamantinis conſtringunt, ne etiam ſi velint aliò poſthac ſe transferre poſſint, ſed potiùs aliunde ſuas in eas facultates transferant, & potentiores reddant. Celebrant porrò nomina ſua & conſecraot poſteris, qui talia curant, vt benefici, & qui publicis & communib. neceſſitatibus conſuluerunt & proſpexerunt: ita oomen eorum & ſucceſſorum in benedictione creſcit quotidiana. Eoque admirabiliores, quòd ſi noſtris comparamus & quæ à noſtris principibus & à rebuſpublicis etiam magnificētiora nobis videntur cum antiquorum conſtructionibus, videātur penitus nulla & tam illis inferiora, vt vix etiā
B ea quæ referuntur facta vel extitiſſe, incredibilia videaotur, & tāta admiratione digna ſint, vt cùm à noſtri tēporis ædificiis rationes ad antiqua trāſferimus, non opera hominum, ſed vel dæmonū vel deorum ſeu angelorum, nempe ſupra hominum artem & opificium, putemus, vt plerumque ſæpe nugantes audiui populos, in veſtigiis etiam ædificiorum priſcorum extantibus admirandis, & collaudandis. Cùm verius ſit cauſam referri oportere & ad negligentiam præſentis ſæculi, aut ad auaritiam aut paupertatem, aut ad Architectorū imperitiam, & otium populi, qui mauult voluptatibus incumbere, & putreſcere, quàm laboribus ſe exercere.

9 Quis non admiretur & propemodum fabulam putet, Ninum regem in Aturiæ campis quæ Aſſyriæ regio eſt, ciuitatem ædificaſſe quadringētorum ſtadiorum ambitu, quæ ex ſuo nomine Ni-
C nus vel Niniue dicta eſt [f], cōtinēs mille & qoingentas in orbem turres, mœnia, centenum pedum altitudine, latitudine verò tanta vt murorum faſtigia eſſent ternis plauſtris peruia.

f Diodor. Sic. li. 2.

10 Huius etiam vxor Semiramis non minore diligentia, ac miraculo, vbem in Babylonia cōdere aggreſſa eſt, adhibuitque ad id opus perficiēdum ex omni regione hominum millia terdecies centena, cuius mœnia ambitu ſtadia tercenta, & ſexaginta complectebatur frequentibus turribus & magnis, tanta operis magnificentia, vt in muri latitudine ſex equorum currus vnà ire poſſent, altitudo audiētibus iocredibilis, vt Cteſias Cnidius ſcribit: & vt ait Clitarchus, & qui cum Alexandro in Aſiam profecti ſunt, pedum trecentotum ſexaginta quinque: addiderunt quoque, quod magis admiraodum, vno quoque anni die, ſtadium muri abſolutum vt tot eſſent ſtadiorum circuitus,
D quot dies annum conficiunt. [g]

g Diodor. Si li. 2. c. 24.

11 Buſyris rex Ægypti, Solis vrbem ædificauit à Græcis Thebas appellatam, cuius ambitus erat centum quadraginta ſtadiorum, eámque inſuper publicis ædificiis magnificis, deorúmque templis ſpecioſis, immò ibi & priuatorum domos vſque ad quartam & quintam contignationem conſtruxit [h]. centum portarum dixit Homerus. [i]

h Diodor. l. cap. 4.
i Plinius li 36. c. 14.

Fuerunt alij, qui vtilia alia publica loca cū laode excitarunt, qui plura templa, & eccleſias multis reditibus dotatas conſtruxeruot, hoſpitalia, ſcholas, gymnaſia, aquæductus, pontes, palatia, prætoria, fora, bibliotbecas. quorum nomina monumentis & hiſtoriis quotidie audiuntur.

12 Sic boneſta quædā laudis cupiditas effecit, qua prætet ceteras gentes populus R. flagrauit,

vt præclara ædificia fierent, adiecto curatorum vel ædificantium propriis ſumptibus, immortalis memoriæ cauſa nomine, cum vtilitate publica nominis ſui famam, & laudem poſteris commendantes, & hinc aquæductus, thermæ, arcus, fornices, viæ ſtratæ, quales via Appia, Flaminia, Æmilia, Aurelia, & ſimiles nomina curatorum retinuerunt. Et reliquerunt ſingularia exempla ſequentibus imitationis.

13 Non ſufficit aotem vias habere ſtratas ſemel niſi conſeruentur & reficiantur, & ab his quæ noecere poſſunt & ſecuritati viatorum & ſaluti, repurgentur. Quare & incumbet adminiſtrantibus rempublicam ſolicitudo, ne à latronibus & prædonibus obſideantur: idcirco enim maximè vectigalia illis conceduntur à tranſeuntibus, vt planum & expeditum ſit iter & ſecurum; nihil clauſum, aut fœtidum, aut quippiã aliud noxium habeat, quod ad ſolicitudinem ædilium curulium olim pertinebat & ad curatores viarum [a].

a Vide l. 1. & 3. de via publica, lib. 43. P. tit. 10. & quæ diximus libro 1. Syntagma. c. 3. & alibi.

14 Securitati viarum quoque aduerſus latrones conſulitur per latrunculatores, quos vocant præpoſitos mareſcalcorum, quos oportet probatæ maximè eſſe vitæ, & cauendum ne ipſi periculoſiores ſint latronibus ipſis.

Sunt in Gallia magiſtri viarum & traiectorum, vocant *maiſtres des ports & paſſages*: quibus iniungitur eorundem ferè curia quæ ædibus olim commiſſa erant & ducibus limitaneis & irenarchis.

15 Romæ & pontificum maximorum prouidentia introductus quoque magiſter viarum fuit, cuius officium primitus erat, pro viarum ſtratarum plateарũ cura, vt dicemus proximo capite.

16 Qui præſunt reipublicæ, in ſumptuoſis vel nouis operibus, multa obſeruare debent in quibus peccare & aboti ſua poteſtate in perniciem ſubditorum poſſunt. & primùm ne ædificia publica ita fiant, vt veriùs in perniciem quàm vtilitatem publicam eorum vſus conuertatur, & ſint potiùs vtilia quàm magnifica & onerantia. Notatur Claudius Cæſar, qui opera magna potiùs quàm neceſſaria & multa perfecit, vt aquæductum à Caio inchoatum: item emiſſarium fucini lacus: portúmque Hoſtienſem. quanquam ſciret, ex his alterum ab Auguſto, precantibus aſſiduè Marſis negatum: alterum à Iulio ſæpius deſtinatum, ac propter difficultatem omiſſum, vt ſcribit Suetonius.

17 Arguuntur reges Ægypti quidam; priores ab Herodoto [b], vt Cheope, qui inſana illa libidine extruendi opera mirabilia, interdictis ſacris Ægyptiis, iuſſit vt in ſuis operibus exercerentur: aliis vt ex lapidicinis Arabici montis ſaxa exciperent, & illinc ad Nilum vſque protraherent: aliis vt tranſmiſſo flumine illa acciperent & ad montem qui dicitur Lybicus traherent: faciebant autem opus pyramidis hominum decem myriades, id eſt centum millia ternis ſemper mẽſibus ſingulæ, attritúſque eſt populus per decem annos in trahendis ſaxis, & in alia pyramide annos viginti, ídque pro ſuo ſepulchro ornando quod intus nobilitatum eſt cadauere, oh quod tot miſeri homines diu laboribus ad interitum vſque vexati ſunt, pecuniæ regni abſumptæ, vt ſolùm tradatur pro raphano, cepis, & aliis, ioſumptam ſummã mille & ſexcentorum taleotorum, vt facilè colligere liceat quàm fuerit immenſa expenſa in ferramenta, cibos alios, aut in veſtiariũ operariorum. Propter quod eo flagitij deueniſſe ferunt Cheopem, vt pecunia deſtitutus, filiam ſuam in quodam ædificio proſtituerit, imperans quantumcunque faceret quæſtum: eámque tum patris iuſſa feciſſe, túmque ſingulos ad ſe intrantes oraſſe priuatim, de relinquenda ſui memoria cogitans, vt ſibi ad opera ſingulos lapides donarent: ex quibus & ſtructa alia pyramis tertia. Ferunt & fratrem Chephrenem qui in regno ſucceſſit eadem inſania ædificandi pyramidem detentum, & tandem mortuum, tam exoſum cum aliis ædificatoribus, vt hos reges Ægyptij præ odio nec nominare quidem vellent, ſed eorum pyramidas vocarent paſtoris Philitionis qui ea tempeſtate pecudes per hæc loca paſcebat, vt idẽ ait Herodotus, vt diuino iudicio ſuperba illorum intentio fuerit eluſa, quíque ſe in æternum immortales & nomina æterna, cum populi ſudoribus crudelibus ſatagebant operibus magnificis, nec nomine quidem recenſendo, digni habiti fuerint memoria. Clamat enim afflictorum & oppreſſorum populorum ſanguis & gemitus ad Deum, qui altiſſima ſupercilia montium deiicit, & gloriam ſeu ſuperbiam huius mundi in vappam conuertit.

b in 2.

18 Vt, quo tempore filij Noe dixerunt inter ſe venite faciamus ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum, & celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras, deſceodit Deus & confudit linguam eorum, vt non audiret vnuſquiſque vocem proximi ſui, & ideò ceſſauerunt ædificare [c]. Et, vbi Nabuchodonoſor rex dixit, Nonne hæc eſt Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei, ſtatim cùm ſermo eſſet in ore eius, vox de cœlo ruit, dicens: *tibi dicitur Nabuchodonoſor rex, regnum tuum tranſiuit à te & ab hominibus eiicient te, & cum beſtiis & feris erit habitatio tua: fœnum quaſi bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te: donec ſcias quod dominetur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit det illud* [d].

c Geneſ. c. 11.

d Daniel. c. 4. verſ. 27 & ſeq.

19 Reſtitit Deus Cnidiis, cupientibus opus magnum veluti cõtra naturam perficere, & Iſthmum quâ anguſtiſſimo ſpatio, nempe quinque ſtadiorum, ſpectabat continentem, perfodere adortos, quo inſulam facerent, atque icti ſcopuli, in fodientium oculos reſilierunt Delphicúmq; oraculum conſultum reſpondit,

a

Neque cingite Iſthmum mœnibus neque fodite,
Nam ſi Iouis id viſum, locaſſet in Salo [e].

e Herodo. in 1. Pauſanias in Corinthiacis.

21 Conuertitur in tyrannidem, compulſio dura ſubditorum ad opera publica perficienda: nam & ille modus opprimendi populum Iſraeliticum, recenſetur à Moyſe [f]. Sic in cloacis conſtruendis, Tarquinius Priſcus, longiori & periculoſo opere plebem ita vexauit, vt ferè omnes tædium fugientes, necem ſibi conciſcerent, vt ſcribit Plinius [g].

f c. 1. Exodi.

g Plinius lib. 36. c. 15.

Meliùs eſſet opera non agere ſumptuoſa & vana, quàm corpora animarum pretioſarum vaſa, laboribus enecare, ad quæ nec Romani qoi bonis legibus vtebantur liberos homioes cogebant, & niſi ſontes vita conceſſa illis adiudicabant, vt ad metallum & ad reliqua opera publica [h].

h explicat Vlpian. in l. aut damnum. 8. §. eſt pœna cum ſequentib. ff. de pœnis lib. 48. P. ti. 19.

22 Ita Seſoſtris, vel vt alij vocant Seſoris Ægyptiorum rex, permultos erexit poſt conditas ciuitates aggeres, vt homines & pecora ab inondatione Nili tuta eſſent, & in omni ora quæ à Mẽphi ad mare ſpectat, frequẽtes à Nilo foſſas duxit, quò fructibus breuiori itinere faciliúſque inuectis maior rerum [i] copia eſſet, at ſumptibus publicis & regiis. Sed Sabacus Æthiopum rex Ægypto potitus,

i Diodor. Sic. lit. 2.

Digitized by Google

potius vrbes contra Nili illuuionem excelſiores A reddidit: cum neminem facinoroſum morte plecteret, ſed pro delicti magnitudine ad aggerem vrbis quam inhabitarent effodiendum, compelleret [a]. Quemadmodum hodie in Gallia, & alibi, rei criminum, ad triremes nauium publicarum & regiarum damnantur. In pœnam operum quoque perficiendorum gratia, quia ædificandi plurima inſania tenebatur Nero Claudius, etiam ſcelere conuictos non niſi ad opus dánati præceperat [b].

a Herodo. in 2.

b Sueto. in Nerone c. 31.

23 Detegitur aliquando & arguitur fraus & cupiditas aggredientium publica ædificia, quòd eorum prætextu ſibi vſurpent pecunias publicas. Sic incidit in reprehenſionem nec immeritò Hipparchus, filius Piſiſtrati, qui academiam muro ſepſit, & magnam pecuniæ vim ab Athenienſibus eo pretextu exegit [c].

c author Suid.

24 Cauendum etiã erit ne ſine principis licentia nouũ opus fiat publicũ, ſi ad æmulationẽ alicuius ciuitatis pertineat, vel materiã ſeditionis præbeat, vel circũ theatrũ vel amphitheatrũ fiat [d]. Sic & caſtra, arces nimiũ ciuitatibus vicinæ, maximè priuatis prohibẽdæ ſunt, ne inde occaſio rebellãdi aut inuadendi reipublicæ dominationem oriatur.

d Macer. l. 3. de operibus pub. lib. 50. P. tit. 10.

De ædificiis priuatis. CAP. X.

INtra ciuitates, & vrbes, oppida, & extra, conſiderantur in cauſa reipublicæ & ædificia priuata, in quantum eorum conſtructio, reparatio & firmitas, reſpicere poteſt vel vtilitatem publicam vel ſplendorem, aut magnificentiã vrbis, aut contra, incommodũ vel damnũ. Quare & leges ædificatoriæ obſeruatæ, qualis lata a Traiano ſtatués, ne domorum altitudo ſexaginta ſuperaret pedes: ob ruinas faciles, incendia & ſumptus ſi talia contingerent exitioſos [e]. Et Seuerus & Antonius, CC. C volenti balneum ædificare, reſcripſerunt [f]. *Et balneum, vt deſideras, extruere, & ædificium ſuperponere potes, obſeruata tamen forma, qua cæteris ſuper balneum ædificare permittitur: id eſt vt concameratis ſuperinſtruas, & ipſum concameres nec modum vſitatum altitudinis excedas.*

e Sextus Aurelius Victor in epitome Caſarum, in Vlp. Traia.

f l. 1. de ædific. priua. lib. 8. C. tit. 10.

2 Neque leges publicæ Romanorum olim patiebantur, maiores fieri craſſitudines parietum, quam ſeſquipedales conſtitutos in loco communi. cæteros autẽ parietes ne ſpatia anguſtiora fierent, eandem craſſitudinẽ collocari iuſſerunt, idque ratione vnius contignationis quæ tantùm ſuperponi ſolebat, neque etiam lateritij parietes, niſi diplinthij aut triplinthij, id eſt duorũ vel trium ordinum, ſeſquipedali conſuetudine, poſſunt plus quam vnam ſuſtinere contignationem, vt ſcribit Vitruuius [g], cuius conſtitutionis illa fuerat cauſa olim, vt omnibus hominibus pateret ſpatium habitandi, cui conſentit & Plinius [h], hodie tamen & contignationes plures, & maiora firmioráque fundamenta, & parietes adhibentur: aliæ leges ædificiorum libertatem dant, prout priuatorum commoditas, publica non violata vtilitate permittit.

g Vitru. lib. 2. Architectu. c. 8.

h lib. 35. c. 14.

i l. fin. de ædificiis priuat. lib. 8. c. t. 10. nouel. la 63. & 165. t. de ſeruitutibus vrbanorũ prædior. P. & in C.

k l. cætera igitur, 41. l. fil. ius familiar, 114. §. ædes deſtruẽdæ, de lega. 1. P. l. 2. de ædif. priu. C. de ratione l. 2. §. 17. & l. ſ. ne quid in loco publ. li. 41. t. 8.

l l. ſi quis poſt hanc legem, 6. C. de ædif. priua.

m l. 3. dict. t. de ædif. priua.

3 Prohibuit ſenatus Romanus adhærentia ædibus legari vel donari, ne ruinis deformaretur aſpectus ciuitatis, & minus commoda redderetur habitatio [k] imo & vetitum à Conſtantino, ſpoliata ciuitate, ornatum, hoc eſt marmora & columnas, ad rura transferre [l]. Multò magis etiam prohibitum, inconſulto magiſtratu, etiam ruina deiectam domum in hortum conuertere [m].

4 Fuerat olim cura ædificiorum publicorum & priuatorum, penes proprium magiſtratum ædilem, qui inter cætera & curabat vias circa ciuitates adæquari, vt ne effluxiones nocerẽt, dumibus, pontes fierent vbicunque opus eſſet: ne caduci eſſent parietes qui ad vias ducunt, & plura alia [n]. Summi pontifices hoc munus dederunt magiſtro viarum Romæ, cuius officium verſabatur antiquitus in cura viarum, ſtratarum platearum, locorum aliorum tam publicorum quam priuatorum, necnon ædificiorũ lapideorum, ligneorũ, parietũ, tignorum, bancorum, vt loquuntur, tectorum tabularorum, mœnianorum, apothecarũ, pontium, aquarum decurſuum, canalium meatuum, necnõ vrbanorum & ruſticorum prædiorum, pratorum, hortorum, atq; vinearum, finium, reſtaurationum, ſeruitutum, libertatum inſtauratione. Et hoc officium renouauit, Martinus 5. [o] ſtatuítque prædicta eius ſupponi iuriſdictioni, cum antiqua poteſtate & iuribus, abſq; cuiuſquã citatione, & vt regio im- B petio poſſet deformitates exceſſus, & reliqua vias concernentia, decernere, notariis eius rei deputatis, eáq; lege ne poſſent pro geſtis ſyndicari. quod & firmauit Pius 4. [p]. Ita poteſt magiſter viarũ poteſtate ſibi cõceſſa compellere dominũ domus dirutæ & inhabitatæ per illud, reædificare, vel vicino proximo vẽdere æſtimatione facta per peritos: vel ſi duo cõuicini illa egeant, vtriſq;, prout ipſi videbitur alterutrũ egere, vel ſi ipſi nolint emere, ſyndico ciuitatis ex conſtitutione Xiſti 4. [q]. Quod & firmauit alia ſanctione Alexãder. 6 [r]. Iure ciuili ſcripto quoq; Romano curator publicorũ operũ circa ædificia inuigilabat ne vrbes ruinis deformarentur, & in publico ædificata, ſi obeſſent publico vſui, deponerẽtur [s]. & cœpta ædificia perficerentur, quod & hoc ad decus vrbium pertineat [t].

n in l. 1. de via publica. ti. 41. P. ti. 10.

o Martin. 5. in cõſtitutione ſua 4. incipiente *etſi in cunctarum*, ſecundum ordinem Bullarij Cherubini.

p in cõſtitutio. Pij. 4. incip. *inter multiplices*. nu. 134. In dicto Bullario.

q Conſtitutione 11. incipiente *etſi de cunctarum*. In dicto Bullario, cáque cõſtitutio poſita eſt etiã in nouæ vrbis ſtatu. folio 51.

r Incip. *ea quæ* num. 3. ſuarũ cõſtitutionũ in D. Bullario.

s Vlpia in l. 2. §. ſi quis nemi ne prohib. ne quid in loco publico, li. 43 P. ti. 8.

t l. 7. [illegible] P. §. hoc interdictum de nou. operis nunciat. lib. 39 P. ti. 1.

5 Habebatur olim & nunc quoque, pro execratione criminis, ædes deiici & ſolo adæquari, ob maleficium domini, alibi, vel ibi ab eo aut ab aliis C commiſſi: videtur enim ille hiatus apparens ædificiorum, ſolo ſuo aſpectu, & deformi, & deſerto loco admonere intuentes de grauitate pœnæ exemplari: vt M. Flacci & L. Saturnini ſeditioſorum hominum corporibus trucidatis, penates ſolo æquati ſunt [v], & Clodius ædes villáſque diruit Ciceronis, quòd contra leges publicas Cethegum & Lentulum indemnatos ſuſtuliſſet [x].

v Valer. Max. lib. 6 c. 3. Appian Alexa. li. 1. de bellis ciuil.

x Appian. li. 2. de bellis ciuil.

Fridericus Imperator, iuſſit ne conue[illegible]cula, coniurationes, in ciuitatibus aut extra fi[illegible]nt, etiam occaſione parentelæ inter ciuitatem & ciuitatem, perſonam & perſonam, aut inter perſonam & ciuitatem: in præteritum factas caſſans, tanquam pacis publicæ violationes, impoſuitq; pœnã publicationis bonorũ & vt domus deſtruatur [y].

y c. 1. § conuenticula, de pace tenenda inter ſubditos, & iuramẽ o firmã. lib. 2. feudorũ ti. 53.

Innuit Pomponius Iuriſconſultus, iudicis motu poſſe dirui villam, aut arbuſta ſuccidi eius qui D ad delectum militiæ non reſpondiſſet [z].

z l. ſi is cũ quo P. communi di uidun. lib. 10. P. ti. 3.

Par indignatio ciuitatis Romanæ aduerſus Spur. Caſſium erupit: cui plus ſuſpicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magnifici cõſulatus, ac duo ſpecioſiſſimi triumphi profuerũt: ſenatus enim populuſq; Rom. non contentus capitali ſupplicio eum afficere, interempto domum ſuperiecit, vt penatium quoque ſtrage puniretur [a].

a Valer Max. lib. 6. c. 4. Liuius lib. 2. Dionyſ. Hali. lib. 8.

6 Poterit addi cura ædificiorum circa materiam qua ædificatur, vt talis tantum permittatur quæ facile incendium cõcipere nequeat, maximè vt parietes mediaſtini ſint lateritij aut ſaxei, ſi fieri cõmodè ex commoditate regionum poſſit. Dicebat Auguſtus qui vrbem Romam auxit ornauitque ædificiis multis glorians, vrbem Lateritiam reperi, relinquo marmoream. Arcendis incendiis

apud vetuſtiores Triumuiri præerant, qui ab eo quod excubias agebant, nocturni dicti ſunt. Interueniebãt nonnunquã ædiles, & tribuni plebis. Erat autem familia publica, circa portam & muros diſpoſita, vnde ſi opus eſſet euocabatur. Fuerãt & priuatæ familiæ, qui incẽdia vel mercede, vel gratia extinguerent. deinde Auguſtus maluit huic rei A per ſe conſuli, pluribus vno die incendiis exortis, nam ſalutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit cõuenire, nec alium ſufficere ei rei, quam Cæſarem [a]. Nero Claudius formam ædificiorum vrbis nouam excogitauit, & vt ante inſulas ac domos porticus eſſent, de quorum ſolariis incendia arcerentur: eáſque ſumptu ſuo extruxit [b].

a Paul. & Vlpian Iuriſc. in l. 1. 2. 3. de offic. præfecti Vigilum li. 1. P. ti. 15. Dio Caſſius lib. 55 Suetonius in Auguſto. c. 30.
b Suetó. in Nerone Claudio c. 16.

DE REPVBLICA LIBER TERTIVS VBI DE BONIS ET REDITIBVS reipublicæ agitur.

De neceſſitate bonorum publicorum & redituum in republica.

CAP. I.

CVM iam liqueat Rempublicam omnem, & regnum aut principatum, eſſe corpus ciuile facillimum erit colligere ad ſimilitudinẽ corporis phyſici neruos requiri, in eo etiam quibus artus contineantur, & actiones neceſſariæ peragantur opportune. Dicunt enim phyſici neruos eſſe prima in corpore animalis ſenſus motúſque inſtrumenta, eius actionis etiam cauſam.

Cæterùm bona & pecunias neruos eſſe reipublicæ, nemini dubium eſt, inquit Vlpianus [c]. Ita Mutianus dicebat, pecuniam eſſe neruos principatus [d]. νεῦρα τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα εἶναι ἔλεγε, vectigalia ita & portoria. M. Tullius. [e] & Quintilianus [f], & Plutarchus [g], ὁ πρῶτος τὰ χρήματα νεῦρα τῶν πραγμάτων προσεῖπεν.

c in l. 1. §. in cauſa, de quæſtionibus lib. 48 ti. 18
d Dio Nicæus.
e pro lege Manilia.
f decla. 3 4 1.
g in Cleomene.

Quod Diogenes Laertius Zenoni dictum tribuit, ſed eius ſententiæ plures fuerũt aſſeclæ, qui & id veriſſimum experientia didicerunt, vt & Euſtathius [h], τὰ νεῦρα πραγμάτων εἶναι τὰ χρήματα, οὔτε σκληρὸν ἀλλ' ἢ ἀσχημόν.

h 2 Iliados.

Leo Imperator [i], pecuniarum vim, rempublicam ſtabilire tradit & neruum ſufficientem.

Iuſtinianus Cæſar, ſiue Iuſtinus [k] ſtatuit, *Si quis inquit, illorum ſcilicet magiſtratuum, aut in publicorum tributorum exactione negligenter ſe geſſerit, aut collatores noſtros damnis, contumelioſiſve oblationibus inuoluerit, ſimul bonis excidet, ſimul ſummo ſubiicietur ſupplicio. Etenim Deo auſpice, hoc vnum nobis ſtudio eſt, vt prouinciæ bonis legibus regantur, tutóq; habitẽtur, atque præſidum iuſtitia fruantur, & publica tributa citra querelam inferantur. Impoſſibile enim eſt vt facta tributis non illatis aliàque reſpublica conſeruetur. Militares namque copiæ, aſſignato ſibi ſalario inde percepto, hoſtibus reſiſtunt, & collatores à barbarorum incurſionibus & truculentia vindicant: denique agros, atque ciuitates à latronum alióque modo incompoſitam vitam ſectantium, vt & irruptionibus, agendis excubiis defendunt: ex illis etiam reliqua cohortes, ea quæ ipſis attributa ſunt, accipiunt: muri atque ciuitates iiſdem inſtaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: poſtremo ſpectacula, aliáque omnia, quæ ad delectationem ſingulorum inuenta ſunt, ex iiſdem curantur: vt quæ ab illis contribuuntur, partim in ipſos, partim propter ipſos inſumantur & impendantur: nobis autem nihil præter iſtarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, cùm magnus ille Deus, & ſeruator noſter* IESVS CHRISTVS *magnitudine clementiæ ſuæ, permultis propter hoc nos bonis remuneretur.* Hæc ibi quæ ferè iiſdem verbis repetuntur alibi [l] vbi & additur, reducta fuiſſe tributa ad certam remiſſionem, pro-

i in nouella 51. cuius verba vocat ò principia quam recentio rum nuſquam ... ponderis pro ... atque mare ... ſine valeãt.
k in nouella ordine 149. ... amantiſſimo epiſcopi cũ prouinciæ ... indigenis & incolis, quos ſibi præſides eſſe velint, eo ſibi ò ſacratiſſimo principe concedi petãt &c. in c. 2. §. ac ſimè, non habe.
l in l. nouel. 161 ... de prouinc ... præſi di c. 2 § atque veth ...

B pter vtilitatem ſubditorum, ne plura exigantur quam in eorum vtilitatem expendi oporteat: & ita princeps mauult vtilitatem ſubditorum, quàm propriam; attamen ea exigi ſufficientia, & reipublicæ expedire, ab his in quæ expenduntur, docet.

2 Neque ſolùm in republica, nerui gerendorum ſunt pecuniæ, ſed etiam in priuatis ſingulorum negotiis, & ita Demoſthenes [m], δεῖ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων.

m Olynthiaca 2.

Et Conſtantinus Imperator [n], dicebat, in pecunia antiquos omne robur patrimoniorum poſuiſſe.

n in l. lex quæ tutores, 22. §. hoc accedit, de adminiſtrator tutor. lib. 5 C. tit. 37.

3 Pecuniæ porrò appellatio, non tantùm nummos continet aut numiſmata ſignata, ſed omnia quæ pecunia æſtimari poſſunt, quæve ſunt in bonis reipublicæ & priuatorum, ſeu in patrimonio & poſſeſſione, vt Iuriſconſulti tradunt [o].

o in l pecuniæ appellatione 4 in l. rei appellatio 5. & l. pecuniæ verbum 178. & l pecuniæ nomine, 222 de verborum ſignif. P.

C 4 Quare non patiuntur Principes facilè abrogari vectigalium functiones, quòd ea ſint ad neceſſitatem introducta [p]. Honorius & Arcadius, *vectigalia*, inquiunt, *quæcunque quælibet ciuitates ſibi ac ſuis curiis ad anguſtiarum ſuarum ſolatia quæſierunt: ſiue illa functionibus curialium ordinum profutura ſunt, ſiue quibuſcunque earundem ciuitatum vſibus deſignantur firma his atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam ſupplicantium ſuper his moleſtiam formidari iubent.* Et Theodoſ. & Valentin [q]. *Et vectigalia, quæ ad ſacrum patrimonium Principis pertinent, & ad reſpublicas & ciuitates pro publicis neceſſitatibus rata & firma manent.* Vt & Honorius & Theodoſ. [r] ſtatuerunt quicquid contra vectigales largitionalium titulorum vel pragmaticis vel ſactis annotationibus fuerit elicitum, effectu & viribus carere.

p vt in l. vectigalia, 10. de vectigalib. & cõmiſſ li. 4. C. ti. 61.
q in l. eiuſdem tituli.
r in l. penul. eo. ti.

Cicero [s], dum re ſtatuta diuiſione agri Campa-D ni inter plebem conqueritur, commotos fuiſſe ait inde animos bonorum, ob proximam & imminentem reipublicæ ruinam, ſublatis vectigalibus quæ inde & aliunde conquirebantur. *Præterea*, inquit, *ſi vlla res eſt, quæ bonorum animos, quos video iam eſſe commotos, vehementius poſſit incẽdere, hæc certè eſt. & eo magis, quòd portoriis Italiæ ſublatis*, (nẽpe à Q. Metello nepote, vt ſcribit Dio [t],) *agro Cãpano diuiſo, quod vectigal ſupereſt domeſticum, præter viceſimam? quæ mihi videtur vna conciuncula, clamore pediſſequorum noſtrorum eſſe peritura.*

s li. 2. ad Atticum epi. 16.
t lib. 37.

Et cum aliquando Nero initio ſui principatus, adimere vellet omne genus vectigalium populo, coercuerunt eius, quanuis ex liberalitate procedentem affectionem prudentiores, quòd plurimùm obeſſe publicæ vtilitati putarent [v].

v Cornel. Tacit. li. 13 anna.

Et quanuis rata habita fuerint generaliter omnia quæ à Sylla bellis ciuilibus, vel in prouincia geſta fuiſſent, vnum tamen hoc illius ſenatuſconſultum reprehenſum, quo remiſſio

vecti-

vectigalium fiebat: decretúmque eſt, vt quibus illequibus ille de capite dempſiſſet, ij pecunias in ærarium referrent. Statuit enim ſenatus, hoc nec illi quidem eſſe licitum, cui conceſſerat, omnia à populo factarum quæſitarúmque rerum, quibus reſpublica pace & bello ſalua eſt, ſummas imminuere.

De diſtinctione bonorum Reipublicæ.

CAP. II.

QVI conſtituerunt reſpublicas, maximè in negotiis publicis verſati, in diuiſione agrorum, quæ facile poterat fieri in noua naſcente republica, in vacua veniente populo: reliquerunt partes aliquas agrorum in vſum communem, & pro impenſis quæ in communem ſocietatem faciendæ ſunt. Vel ſi iam agri diuiſi fuiſſent, in inſtitutione principatus, ita communi cauſæ proſpexerunt, vt & bona eius gratia, ſeparata eſſent à priuatis, dictáque bona reipublicæ, bona dominicalia, vel dominialia, aut coronæ annexa aut principarui.

Ferunt Romulum inſtitutorem reipublicæ Romanæ, vniuerſos agros in tres partes diuiſiſſe, quarum prima cultui diuino, altera reipublicæ attributa dominio, tertia diuiſa fuit inter ciues [a]. Erant principibus Lacedæmoniorum aſſignata prædia à republica pro patrimonio: Et ſi militarent, nutriebantur à ciuitate exercitus [b]. Traditur apud Ezechielem [c] ex iuſſu Dei, ſeparatam fuiſſe terram promiſſionis in quatuor partes: quarum vna templo & ſacerdoribus deputatur: altera Leuitis, tertia ciuitati, quarta principi, *De terra*, inquit, *erit ei principi poſſeſſio in Iſrael, & non depopulabuntur vltra principes populum meum, ſed terram dabunt domus Iſrael, ſecundum tribus eorum*. Eadem ferè etiam forma diuiſa eſt terra Ægyptiaca, ſecundum Diodorum Siculum [d]. Atque ex reditibus totius Ægypti, vna pars ſacrificiis & ſacrificulis olim tribuebatur: altera in ſumptus regios, & negotiorum publicorum. Tertia militibus ſtipendiariis, etiam tempore pacis: relictis ſingulis aliis propriis & priuatis bonis. Hippodamus Euriphōtis filius, Mileſius, qui & ciuitatum ſeu rerum publicarum diuiſionem inuenit, diuiſit ciuitatis regionem in tres partes, vt eſſet pars vna ſacra: alia publica, alia priuata: vnde cultus Deo fieret, ſacra: vnde verò propulſatores belli alerentur, publica: quæ autem agricolarum fierent, priuata [e].

a Dionyſ. Halicar lib. 2.
b Xenoph lib. de republica Lacedæmoniorum.
c Ezechiel. ca. 45.
d lib. 1. c. 6.
e Ariſtotel lib 2. Politic. c. 6.

3 Auguſtus prouincias partitus eſt Romanorum [f], in prætorias quæ populo erant vectigales: & præſidiales, quæ Cæſaris fiſco certum æs penderent, vnde dicta tributoria & ſtipendiaria prædia.

f Strabo libro vltimo geographiæ.

4 Apud Langobardos creato rege Orthario, vel ſecundum Paulum Diaconum [g] Autharo Clephonis filio, reliqui duces omnem dimidiam ſingulorum ſubſtantiæ ſuæ partem regalibus vſibus tribuerunt, vt eſſe poſſet vnde rex ipſe, & qui ei aderant, éiúſque officiis per diuerſa eſſent officia dediti, alerentur [h].

g Iuſtinian in §. per traditionem de rerum diuiſion. & ibi latiùs paraphraſis Theophili explicat.
h Rhegino & Paulus diaconus li. 3. de geſtis Langobardorum c. 4.

5 Nonne etiam huius patrimonij reip poterunt contineri certi annui & ſtati reditus, tam in ſpeciebus quàm etiam in penſitationibus pecuniarum, quæ in horreum & ærarium reipublicæ ferunt. Cuius generis ſunt, penſiones illæ quæ ex tritico & hordeo deferebantur in horrea Reipublicæ Romanæ, & tempore democratiæ, & deinceps tempore Imperatorum, vt liquet ex legibus de his contributionibus latis [i]: deferebatur etiam in ſpecie auri & ballucis, canon metallarius, [k], ex patrimonialibus & publicis agris aliæ collectæ penſitationes aurariæ, & frumentariæ, ex locatione vel emphyteuſi eorum [l], & ad fabricas, ſpecies ipſæ tributariæ deſiderabantur, vt pro illis pecunia ſolui non poſſet [m].

i li. 11. C. Iuſtinianei. tit. 22. de canone frumentario vrbis Romæ, & ſequen. tit. 23. de frumento vrbis Conſtantinopolitanæ, & ti 34 de annonis ciuilibus, l. h. & tit. 27. de frumento Alexandrino.
k tit. 6. de metallariis & metallis, & procuratorib. metallorum, lib. 11. C.
l tit 61. de fundis patrimonialib. & ſaltuenſib. lib. 11 C & ti. 60. de paſcuis publicis & ti. 70. de locatione prædiorum ciuiliũ vel fiſcalium, vel templorũ, ſiue rei dominicæ vel priuatæ, & 71 tit. de conductoribus & procuratoribus ſiue actoribus prædiorum fiſcalium domus Auguſtæ, eod. lib. 11. C.
m l. 1. de Fabricēſibus, lib. 11 C titu. 9.

6 Cùm Malcolinus Scotorum rex, fiſcalem canonem exinaniuiſſet, incōſultis in proceres largitionibus, comitiis Scotorum generalibus placuit, vt patrimonij regij vice ſufficerentur, iuſta, caducaria, ſeu releuamenta aut releuia (quæ Græcis nomine ἀνάκαμψις ſeu *rachapt*, vulgò) quæ ab omnis generis hæredibus exſoluerentur: item vt & fructus nouorum hæredum minorum annis, regis eſſent, cum ea lege, vt impuberibus his reges alimenta præberent: cæteros verò fructus hæreditatis illorum, ſuos facerent quouſque ipſi in ſuam tutelam veniſſent [n].

n Boetius & Maior. de rebus Scoticis.

7 In publicum & Romæ redactæ res ex hoſtibus vt & militibus aſſignatæ pro parte [o].

o Appian. vide l. Lucius 15. de emptioni. lib. tit 21. P. tit. 1. l. item ſi verberatum, 15 §. Item ſi fortè ager. de rei vindica. lib. 6 P tit. 1.

8 Bona & poſſeſſiones, quæ nullius priuati dominio adſcribuntur, in ditione reipublicæ vel principatus cenſentur eſſe, vt ex dominio & poteſtate eiuſdem reipublicæ: aut principis qui eius onera ſuſtinet. Et proinde meritò bona vacantia, hoc eſt, à nullo priuato vindicata inter regalia numerantur [p]. Eoque nomine veniunt bona perdita, quæ non inueniunt dominum, vocant Galli *eſpaues*. Bona mortuorum ſine hærede legitimo habili ad ſuccedendum, quod ius vocant idem Galli, *droict de desherance, d'aulbaine, heretages de Guerpis*, id eſt, bona alienigenarum & peregrinorum. item bona quæ pro derelicto habita ſunt à dominis, quæ omnia ad principem pertinent, vel ad eum cui princeps conceſſerit.

p titu. quæ ſint regalia in vſibus feudorum l. 1. de bonis vacantibus. lib. 10. C. l. 1 de ſucceſſ. edict. P. §. 1. verſ. ſi quis aliquem & §. ſi ruſticus, de pace tenenda, in feud.

9 Sed & maximè loca deſerta & inculta, & nulli diſtributa, ſterilia, vt montes, & ſimilia quæ nec occupantur à priuatis, aut à ciuitatibus vel oppidis, pro quorum perquiſitione, olim rectiſſimè conſtituti ſunt inquiſitores diligentes, qui ea inuenta per Ægyptum dominio imperatorum adiungerent ſeu incorporarent [q].

q Strabo.

Diuiſerunt deinde Imperatores aut reſpublicæ, ſteriles & deſertos incultos agros, colonis excolendos ab initio qoidem gratis, & ſine penſione, poſtea verò conſtituta penſione, quod & fecit Odoacer ſaltuarius, Flandriæ præfectus, anno Domini 824. mortuo patre [r].

r Meyer. lib. 2 annalium Flandriæ.

Fuerunt ſucceſſione temporis, poſt natas reſpublicas, & poſt conſtituta regna & principatus, alij reditus aliáve compendia addita reipublicæ & eiuſd. fiſco vel ærario publico vt tributa, vectigalia, confiſcationes, ſeu publicationes bonorum, quò neceſſitatibus publicis & communibus faciliùs ſubueniretur, vel ex conſenſu populi, vel ex authoritate & poteſtate imperantium.

10 Bona reipublicæ, ſunt commiſſa principi percipienda diſtribuenda, eáque veluti dotalia accipit in anguratione ſui principatus, tanquam coniunctus ei per deſponſationem. Ipſe autem per ſe, habet alia patrimonialia quæ non ſunt reipublicæ. Duplex ita patrimonium in principe, vel moderatore reipublicæ, publicum & priuatum. Vt apud Iuſtinianum [s], qui & vtrunque, nempe titulo dignitatis dicitur eſſe principis, quamuis diuerſas appellationes ſortiantur & diuerſam habeant naturam, maximè in alienationis poteſtate & cauſa: vnde & diuerſi procuratores inueniuntur, nempe fiſci, vnus: & alius, Cæſaris, vel principis, ſeu rei dominicæ & priuatæ. Duplex ærarium, vt pecuniæ duplices fiſci & priuati patrimonij: & vtrunque ærarium principis dictum,

s in l. bene à Zenone de quadri. præſcrip. lib 7. C. tit. 17.

dictum, quòd vtrunque ad illum diſpenſationémque illius pertineat, vt liqoet ex reſcripto c c. Graria. Valentinia. & Theodoſij [a]. Diſtinguuntur iſta patrimonia apud omnes ferè gentes: & quod reipublicæ eſt, dicitur vt plerunque domanium reipublicæ, vel coronæ, vel diademaris: alius principis, vel domus eius, vel priuatum, vt & in Gallia in conſtitutione de domanio anni 1566. ſic [b] dicitur, Dauidem ereaſſe principes & præpoſitos ſuæ ſubſtantiæ, operibus ruſticis, vineis, theſauris, oliuetis, ficetis, apothecis, oleis, armentis paſcuntum, camelis, ouibus, eo modo & legimus in Codice Iuſtiniano titul. de grege dominico. Sunt & alia bona quæ ratione principatus accedunt & adueniunt principi: verum illa non ſunt dominicalia, nempe quæ ex confiſcationibus, & aliunde ærario adiiciuntur, quæ non tamen ſunt iura aut immobilia tradita principi ſeu vnita diademati, aut incorporata patrimonio reipublicæ, vt liceat inde etiam tria genera bonorum in principe conſtituere: primùm priuatorum, quæ vel habet quæſita ſibi nomine proprio, vel relicta à maioribus, alio nomine quàm principatus: Secundum dicitur, eorum quæ annexa & incorporata ſunt principatui, quæ & reipublicæ dos dicuntur. Tertium quod ex his naſcitur, & in theſaurum fiſcalem defertur ad communem principis & reipublicæ vtilitaté & negotia, vt alibi docuimus [c] & cauſas & rationes attulimus harum præſtationum & redituum. diximus & [d] de canone, oblatione, indictione & patrimonio principis: & in ſequentibus, de aliis ex quibus princeps, fiſcus, reſpublica, vectigalia, portoria, tributa capiunt, & de reliquis, quæ ad pecunias publicas & fiſcalia pertinent, ex quibus facilè lector poterit methodo hæc omnia concipere: quæ repetere non decreui: ſed tantùm admonebo ex quibus pecuniæ, quæ neceſſariæ erunt reipublicæ, & quando opus vrgebit, vel ordinario iure ſumi poterunt, ídque exemplo rerumpublicarum aliarum, monarchiarum ſed principatuum, cum ea tamen proteſtatione, vt quod mei nulla ſit intentio monendi tyrannos, de modis quibus poſſint vexare tributis ſubditos, ſuæ vtilitatis non reip. cauſa: hos enim deteſtor & eorum conſiliarios hirudines populi, vaſtatores, lupos rapaces, homicidas pauperum, dæmonum inſtrumenta, flagella peſſima Dei, mancipia auaritiæ. Quod enim proferre inſtitui, illud ipſum cenſeo non niſi in maxima neceſſitate imitandum, & duobus malis oblatis: nempe defenſione populi ſuadente, & ad euitandas peiores artes, quibus deglubitur miſerabilis plebecula. Subſidia petenda ſunt à populo in eorum cauſam, non vltra. Ea autem ſubſidia ſeu vocemus tributa, vel auxilia, vel debita, indictiones, vel alio nomine, conſtant ex rebus aut pecuniis: rurſúmque aut pro rebus poſſeſſis à perſonis, aut pro capitatione perſonarum exiguntur, interdum & à populo reipublicæ neceſſariæ perſonæ petuntur, vt Deo iuuante de ſingulis agemus breuiter.

Atque in his omnibus deſideramus iuſtas cauſas & modos iuſtos acquirendi, vel imponendi, conſeruandi ſeu augendi, & expendendi pecunias vel bona reipublicæ. Præcipuè hic prudentia principis, & affectio in cauſum communem, potiùs quam in priuatum commodum primas partes habebit. Sicuti enim pecuniæ republicæ definitæ ſunt ei neceſſariæ, nõ minùs quam nerui in corpore humano. Sic conſiderandum erit, vt quemadmodum ex medicorum & phyſicorum

A receptione & vberiore ſententia, nerui omnes ſenſientes prodeunt à cerebro corpus phyſici. Sic neceſſarium fuiſſe harum pecuniarum exactionem pro ratione neceſſitatis referri ad principem, tanquam ad cerebrum & gubernaculum totius corporis ciuilis: vt nulli alij liceat quàm principi, aut illis qui gerunt in republica ſupremum imperium, de his ſe immiſcere ſine eorum iuſſu & authoritate [e]. Et quanquam fuerit diſputatum à quibuſdam, de iure & poteſtate regum, num quæ præſcripta ſunt per legem regiam, prolatam iuſſu Dei per Samuelem in creatione regis Saulis [f], pertinerent ad tyrannum vel ad regem legitimum. Placuit tamen ſaniori iudicio, ad vtroſque pertinere poſſe: ad tyrannum quidem, ſi ſine cerebro, ratione, & neceſſitate publica, exigat ibi conceſſa; vt ad bonum principem, ſi vtilitas publica requirat & ſuadeat illis iuribus vti:
B vt etiam poſſit iuxta prædictam legem, agros & vineta ſubditorum addecimare, imò & bona illis tollere & dare ſeruis ſuis, nempe ſi ſuadeat publica vtilitas, & debeant illi eſſe ſubditi tanquam ſerui. Poſtquam enim commiſſa eſt poteſtas à Deo principi in ſubditos abſoluta, non eſt dubitandum quin & bona eorum & perſonæ ſint illi ſubiectæ, & ex poteſtate principis poſſeſſionum diuiſionem & proprietatem pendere, ſacri canones etiam teſtantur [g]: verùm meminiſci debet princeps, vt monui, in his exactionibus & oneribus rerum & perſonarum diſtinguendis, ſe præſidere corpori tanquam caput, & ita ratione potiùs quam vi & affectione aut auaritia, vtendum eſſe bonis & perſonis ſubditorum: atque priùs eſſe tentandum, num ordinarij prouentus pro negotiis obeundis publicis, ſufficere poſſint, antequam ad noua onera poteſtatem extendat. Qui ſi
C non ſufficiant, vtpote procurator reipublicæ, iuſtiſſimè exigere à ſingulis, quod in cauſam omnium expenſurus ſit, adhibitis perſonis qui in diſtribuendis oneribus, eadem voluntate & puritate ducantur, qui à ſuperinductis temperent, & à vexatione immodica ſubditorum

Maximum autem erit principibus & vtile ſibi & ſubditis munus. intelligere vires ſui patrimonij, ſeu reipublicæ ſuæ emolumenta, ne ab iſtis harpyis quæſtorum ſibi facilè imponatur, qui multa quæ ſufficere poſſint ſupprimunt, onera noua comminiſcuntur, plura intercipiunt, & ex populi lacbrymis quas princeps non videt, impinguantur.

11 Itaque Reipublicæ & Principis patrimonium ſiue ærarium, ſiue facultates, ſiue alio nomine voces, aut vt Galli, *finances*, aut generali nomine, pecunias publicas in duas partes di-
D uidi debet, vt faciliùs intelligantur ea quæ inde colliguntur, & cuius generis & compendij ſint, in Patrimonium ordinarium, & extraordinarium diuidetur, ſeu in reditus ordinarios & extraordinarios.

Ordinarium dicitur domanium propriè, coronæ vel regni, quod datum erat pro dote principi, ex quo impenſæ ordinariæ & ſumptus fieri poſſent in ordinaria negotia, quæ tum principé, tum etiam rempublicam reſpiciebant: vt puta in ſtipendia aulicorum, officiariorum: magiſtratuum, & ſimilium impendenda quotidiana.

12 Domanium hoc in Gallia, & vt puto alibi, conſiſtebat & conſiſtit in reditibus ordinariis, mutabilibus, & immutabilibus.

Dominium immutabile, conſiſtit in fundis patrimonia

a l. 1. vnic. tit. de quæſtorib. & mag. offic. officiorum & comitibus ſacrarum largitionum & rei priuatæ lib. 12. C. tit. 6.
b primo Paralipom. c. 27.
c lib. 3. ſyntag. c. 2 & 3.
d c. 5.
e Hermogenianus Iuriſc. in l. vectigal 2. 10. de publica. & vectigalib. l. 3. & l. 4. quod firmarunt Cæſares in l. 2 & 3 vectigal. noua imponi nõ poſſe lib. 4 C. tit. 62. ſum. pont. in c. ſuper quibuſdã de pœnis
f 1 Reg. c. 8. verſ. 11.
g c. quo iure 8. diſtinct. ca. 21. conuenior. 23. q. 8.

Google

trimonialibus,locatis,vel datis priuatis cum onere penſionis certæ,in perpetuum. ita dictum immutabile,quia penſio ſeu cenſus debitus, ſempet æqualiter ſingulis annis ſoluitur ſine immutatione [a]. Talia erant apud Romanos tributaria prædia,& ſtipendiaria, quæ ab hoſtibus capta, populus Romanus vel princeps ſuis emphyteutis, qui tributum aut vectigal eo nomine dependerent, dabat,vt meminit pleniùs Strabo [b],ſtipendiarium vectigal impoſitum Hiſpanis, & pleriſque Pœnorum,quaſi victoriæ præmium, aut pœna belli, aut cenſoria locatio, vt Aſiæ lege Sempronia. Item paſeua talia erant publica, quorum penſio antiqua non augebatur [c].

a l. omnes pēſicore 4 de anno. & tribu li. 10.C.titul. 16.

b libro poſtremo Geogra & Iuſtinianus, in 4.per traditionem, & ibi latiùs paraphraſis Theophili de rerum diuiſione in inſtitutionib.iur.ciul.

c l.1 de paſcuis publicis li. 11. C.ti.60.

Tales patrimoniales,ſaltuenſes,emphytheotici fundi, quibus certa penſio quoque hærebat, quæ ſequitur quoſcunque poſſeſſores, qui liberè de illis,vt libuerit,vt de propriis,ſaluo dominicali iure diſponunt & poſſunt alienare eos & in alios transferre [d]. Talia & prædia ciuilia,fiſcalia, reipublicæ,quæ conductoribus perpetuariis, ſub certa annua penſione locantur [e].

d l. & ſequentibus, de fundis patrimonialibus eo. li. 11 C. ti.61. & tit 64. de collatione fundorum patrimonialium.

e in l.3.c. 2.& alii, de locatione prædiorum ciuilium eo li.11,ti. 70.

Hine publicæ functiones, ciuilis canon, ſiue ſint annonæ quæ præſtantur in ſpeciebus, vt in frumento,bordeo, vino, & ſimilibus:ſiue tributa in corporibus, auro, argento, & ſimilibus [f],quæ reipublicæ debentur & impræſcriptibilia iura ſunt contra rempublicam à poſſeſſoribus, l.comperit. 6. de præſcrip. 30. vel 40. anno libro 7. C. tit. 39.

f vt liquet ex titulis de can. frumentario l. 11 C.ti.02. de canone largitionalium lib. 10.C.tit 23.

13 Canon propriè in Republica Romanorum, erat ordinarium & immutabile tributum, quaſi dicas regulare ſeu ſuis regulis & perpetuò decurrens, vt docuimus [g]. Soluebatur reipublicæ vel ciuitati,ratione prædiorum,vel ratione perſonarum,vel ratione muneris mixti,regulari & immutabili æſtimatione : hoc eſt, quod non creſcebat, aut decreſcebat ſingulis annis, inter quæſtores ſeu theſaurarios in Gallia, *Domaine immuable,ſont les cens & rantes foncieres,santen grains que deniers, & ſont appellez immuables pource qu'ils ne changent point, & demeurent ainſi qu'ils ſont arrantés & baillés par les ſieurs.*

g lib.3.ſyntag. iuris cap.5.

Pariuntur tamen aliquando hæ canouicæ præſtationes mutationem, quæ potiùs ex extinctione prioris, & innouatione omnimoda reformatur, quam augeri vel minui dicatur. Fieri enim poteſt vt fundus, qui antea ad cenſum datus eſt canonicum, deſeratur per poſſeſſorem propter bellum, aut peſtē,aut combuſtionis caſum. Quamobrem princeps, vel reſpublica, vel dominus ad quos proprietas pertinet,eundem aliis locant,dant,aut in emphytheoſin nouam concedunt,cum cenſus, penſionis aut præſtationis alterius generis onere, vel maiori vel minori à priori,additis vel detractis iuribus laudimiorum,vendirionum, multatum & ſimilium.quo caſu canon immutabilis augeri vel minui poteſt,exempla proponūtur in tit.de omni agro deſerto li.11.C.tit.58.hócque accidit quádo omnino res tributis obnoxiæ deſtituuntur poſſeſſore. Nam ſi aliquis eſſet poſſeſſor qui tributum non ſoluiſſet,venduntur à fiſco res,vt tributorum reliquæ ſoluantur, remanente ſemper obligato prædio vendito, & ita ad ementes & poſſidentes transeunte,cum ſuis oneribus canonis [h].

h in titulo ſi propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata lib.4. C.tit. 47.

Et ita Papinianus reſpondit [i] Imperatores Antonium & Verum reſcripſiſſe,in vectigalibus ipſa prædia,noo perſonas conueniri, & ideo poſſeſſores etiam præteriti temporis vectigal ſoluere debere, eóque exempto ſi ignorauerint, actionem

i in l. imperatores 7. de publica. & vectigal. lib.38.P. tit.4.

A habituros. Confirmarunt idipſum Valerianus & Galienus [k].

k in l. 1. & 5. Diocletia. & Maximiani. in l.2 de anno.& tribut.lib. 10. C.tit.16.

14 Domanium vel dominium mutabile,ſunt iura reipublicæ, habentia reditus vel compendia quæ ſingulis annis, vel aliis temporibus, vel augeri vel minui poſſunt, iure exigendi tamen remanente immotabili penes principem vel rempublicam. Diminutio vel augmentum poteſt ex variis circunſtantis & occaſionibus rerum, temporum & perſonarum oriri : vt ſi agatur de conductionibus annuis prædiorum & domorum poſſunt ex fertilitate augeri & ſterilitate minui penſiones & mercedes, item habita ratione belli vel pacis.

Huius naturæ aut conditionis cenſentur,decimæ fructuum, debitæ principi alicubi,& iura ex ſatis accepta pro modo collectorum fructuum, dicuntur *champars*. Vt & Appianus [l], Romanos,

l lib.1.

B quos cœpiſſent,agros ſi culti eſſent colonis, quos eò deduxiſſent diuiſiſſe, aut ciuibus Romanis vēdidiſſe:aut locaſſe ſi inculti, cuius generis erant multi,colendos his qui vellent dediſſe, impoſito annuo vectigali, Decima quidem frumentorum, quinta verò frugū. Quinetiam ab iis qui maiores & minores pecudes aluiſſent, certum vectigal, exegiſſe.Quod & de Siciliēſibus,Gallicis & Aſianis factum eſſe perſpicuum eſt. huius generis etiam, quæ ex portubus vectionibus,hortis, metallis & ſimilibus colliguntur. Quæ vt accipiuntur ex molendinis aut clibanis,ſeu furnis,aut torcularibus bannalibus, quæ creſcunt aut decreſcunt pro modo eorum quæ moluntur, coquuntur, aut premuntur. Idipſum ſtatuitur in his quæ ex cancellariis vocāt *greffes*,tabellionatibus ſigillis,percipiuntur.Idem quæ iure dominij, pro modulo viuentium,reſidentium,aut colentium,redi-

C guntur in iura dominicalia, aut ex laudimiis, ex venditionibus prædiorum aut aliorum bonorum quæ ſub cenſu tenentur à principe [m]. Sunt & his affinia iura, quæ debentur regi pro feudorum tranſmutatione à perſona in perſonam aliam,vel per ſucceſſionem, vel per alienationem permiſſam, in quibus aliquando morte poſſeſſoris iura quædam exiguntur, quæ dicuntur releuameota. vt lu Normandia feuda comitatus releuantur pretio quingentarum librarum.Baronia centum, feudum loricationis vocāt *d'hauberth*. Mille quingentarum : medium feodum loriearionis ſeptuaginta quinque ſolidorum Turonenſium.Aliquando ius redemptionis ex feudo principi vt domino debetur, quod eſt reditus vnius anni dicti feudi, quod tenetur in fide & hominio principis:quando dominus ſeu poſſeſſor vel vaſſallus,qui habuit ſub hominio & fide, decedit ſine liberis ſuperſti-

m in textu l.ſi. de iure emphy.

D tibus fratre aut ſorore,quo caſu hæres qui ei ſuccedit,debet regi, vt ſuperiori domino à quo feudum pendet,pro redemptione dat reditum anni vnius dicti feudi.Quando verò feudum venditur, debetur in aliquibus quinta pars pretij venditionis ab emptore regi, vt ſuperiori:& deinceps alia quiota pars, quæ facit decimum denarium, cum dicto quinto denario vocantur in Gallia *quints & requints*. vt ecce, feudum venditur centum libris; pro quinto denario ſunt viginti libræ : & iterum quatuor libræ pro requinto, vnde in ſumma, pro tota præſtatione centum librarum, debentur viginti quatuor libræ. Qui reditus ex conſtitotione Caroli IX. edita ad ſanctum Germanum, 1561. menſis Ianuarij conuerti debebant in refectiones & conſeruationes caſtrorum, & aliorum

rum ædificiorum regiorum.

Iſti reditus caſuales ſunt, nec poſſunt ita certum conſtituere cenſum vt immutabilis dici mereatur, aliquando tantùm contingentes.

Sunt his ſimiles reditus qui perueniunt ex venditionibus ſyluarum principis, ſiue cæduæ ſint ſiue non cæduæ, quarum fructus veneunt ex licitatione & adiectione facta plus offerenti per eos quibus cura demandatur ſyluarum & nemorum principis.

Idipſum cenſendum de locatione glandium & paſcuorum principis.

15 Ex ſyluis quoque Normandiæ venditis, accedit regi tanquam ex domanio coronæ, ſpecies quædam cenſus, qui dicitur *tiers & danger*. tertia pars & periculum. exempli cauſa ſi venditio fiat triginta ſolidis, tertias pars quæ ad regem pertinet, habet decem ſolidos, periculum verò ſeu *danger* eſt decima pars dictorum triginta ſolidorum, & ita iſtius venditionis ſumma cenſus eſt tredecim ſolidorum, pro triginta ſolidis.

16 Sunt item inter iura domanij motabilis, ceu cenſus incerti aut indefiniti, ea quæ percipiuntur à principe ſeu rege, iure morticinij, quod vocant amortiſationem, de qua poſtea latiùs: cuius natura eſt, vt quando feudum nobile peruenit titulo acquiſitionis vel donationis, aut alio, ad eccleſiam; dicatur peruenire ad manum mortuam, eóque dictum feudum non poteſt a manu ſeu poſſeſſione eius regulariter exire, cùm patrimonium eccleſiæ ſit perpetuum & inevitabile [a].

[a] l. iubemus 14 C. de ſacroſanct. eccleſ.

Proinde qui ex corpore eius eccleſiæ ſunt, tenentur ex lege dicta rebus, aut emancipare illa bona ſeu extra manum ponere & diſtrahere prædictum feudum intra annum & diem, à die acquiſitionis, aut pro eius ſeruitio dare & conſtituere principi hominem viuentem, morientem, & confiſcantem, id eſt talem qui obire poſſit munera, & ex cuius morte & vita, aut facto, feudum poſſit ſubire mutationes & actiones, ex quibus prouentus & iura renouantur domino principi. Niſi ſi principi viſum fuerit, illis dentur codicilli morticinij ſeu amortizationis, quibus eximuntur res feudi & feudum, ab illis obſequiis & iuribus. Quocirca pro iure hoc amortizationis ſeu exemptionis, datur principi ſemel, tertia pars integræ æſtimationis totius feudi, atque literæ exemptionis præſcribuntur à camera computorum ſeu ratiociniorum regiorum, ratione quarum in poſterũ tale feudum vel poſſeſſores eius nõ tenẽtur ad debita quæ iubet exigi Rex à frãcis feudis, & nouis quæſitis, & quæ exiguntur à poſſidentibus ab eo feuda, aut alia bona non amortizata, & à plebeiis poſſidentibus feuda nobilia.

17 In Gallia omnes poſſeſſiones nobiles, ſiue ſint feudales ſiue allodiales dicuntur franca feuda quia per leges, ſtatuta & conſtitutiones Galliæ omnia feuda aut bona nobilia ſita in Gallia, poſſideri non poſſunt præterquam per homines francos, id eſt per nobiles ex genere, aut nobilitatos per Regem francos ſeu liberos ſtatu & exemptos ab omni genere tallearum, indictionum, auxiliorum, ſubſidiorum, aut ſimilium onerum, quibus obnoxij ſunt ignobiles & plebeij. Eaque ratione in Gallia, omnia feuda ſunt nobilia, aut nobiliter poſſeſſa & ita dicta franca. Proinde ſi ignobilis, aut feuda teneat, aut bona nobilia, ſubiicitur iuri ſolutionis francorum feudorum: id eſt, nomine eorum tenetur aliquid ſoluere regi pro patientia: vocant *Soffrance*, quòd eos patiatur A feuda & bona illa tenere. Ita ius Francorum feudorum nihil aliud eſt, quàm pecunia regi debita à poſſidente feuda, & nobilia bona ſine permiſſione regis, & ex patientia eius quæ à recuperatoribus ſeu commiſſariis à principe datis, æſtimantur in ignobilibus: nam hoc ius tantùm ab ignobilibus non à nobilibus vel nobilitatis exigitur.

18 Quæ de eccleſiis dicuntur vt cenſeantur tanquã manus mortuæ, eadẽ ſtatuũtur in aliis corporibus ciuilibus vniuerſitatum, collegiorum, hoſpitalium, quæ etiam manus mortuæ & nunquam mori dicuntur, quod per ſubrogationem ſimiliom perpetuò viuere dicantur [b]. Et hæc corpora quoque egent amortizatione, in rebus poſſidendis quæ eis obtigerent, alioquin tenentur emancipare, vel dare hominem viuentem, morientem, & confiſcantem in il- B lis, quæ ſi non ſunt amortizata dicuntur noui conqueſtus.

[b] vt in l. proponebatur, de iudicis P l. eũ debere de ſeruitut'. vrban. prædior. P.

19 Sic enim in ratiociniorum camera, *Nouueaux, acquetz, ſignifient tous herbages tant feodaux, alaudiaux, que roturiers, & tous droicts immobiliers apartenans à gens de main morte, non amortis par le Roy. Et ſont appellez nouueaux acquetz, par ce que les gens de main morte, ordinairement & le plus ſouuent font amorter par le Roy les heritages ſitués en France, que leur appartiennent à cauſe de la dotation & ancienne fondation de leurs benefices, monaſteres, colleges ou hoſpitaux. Et ce que que leſdits gens de main morte ont acquis oultre, & deſpuis les heritages qui leur ſont eſté anciennement amortis; pareillement ce que deſpuis les leur a eſté donné, legué & aumoſué, ſoit heritage feodal, ou alaudial, ou roturier, ou droict immobilier, eſt appellé nouuel acqueſt. Et pour raiſon de tels heritages & droicts immobiliers, ainſi acquis, donnés, legués* C *& aumoſnés, non amortis par le Roy, les gens de main morte ſont ſubiects aux droits de nouueaux acquetz. Qu'eſt à dire, qu'ils ſont tenus payer au Roy certaine finance pour la tolerance de la poſſeſſion & iouyſſance qu'ils ont eu des heritages ſituez en France, leſquels par les anciens ſtatutz du Royaume & ordonnances, il leur eſt prohibé de poſſeder, ne les doiuent & peuuent tenir ſans amortiſſement particulier, conceſſion & permiſſion du Roy* [c]. Sufficiet ita admonniſſe, inter ea quæ ingrediuntur ærarium principis, & ea quæ cenſus mutabilis dicuntur, eſſe iura quoque quæ morticinij iure exiguntur in regno à poſſeſſoribus manus mortuæ.

[c] Quæ ſunt verba Iohannis Baquet aduocati regij in camera Theſauri Pariſienſis, in tract. de *francs fiefs*. In 1. parte, cap. 1. tract. ibi per ſequentes capita, iura hæc regia fusè, ad quem remitto lectorem.

20 Huic iuri manus mortuæ, quæſtores iungunt aliud nomen propè ſimile, ſed inuerſum & alterius generis: *nã manum mortuam* prædictã vocant, aliud autẽ, ius *mortue manus*. appellant enim *droict de morte main*, Ius quod pertinet ad regem in D quibuſdam prouinciis ſui regni. nempe quando is qui cenſum aut reditum debet regi ibi, moritur ſine liberis, tunc enim hæredes eius defuncti, debent pro anno quo moritur duplicem cenſum & reditum, vt ſcribit Iohannes *le Grand* [d].

[d] in inſtitutione ſuper facto financiarum gallicè ſcripta.

21 Ad mutabiles & incertas reipublicæ penſitationes, variabiles prouentus principis, pertinere poſſunt fructus qui ex tutela regia pupillorum proueniunt alicubi, ſicut legimus in Scotia regem Malcolmum ſeu Malcolinum ſtatuiſſe pupillos in regia tutela eſſe: eorúmque bonorum fructus interim fore fiſci. Idque etiam in Anglia ſecutum fuiſſe Henricum tertium teſtis eſt Polydor. Virgil [e]. Refert Ariſtoteles [f], Dionyſium tyrannum Siciliæ, idipſum voluiſſe, donec pupilli in ſuam tutelam vel ad adultam

[e] in hiſtoria Anglica.

[f] lib. 2 œconomicorum.

per

Digitized by Google

peruenisſent ætatem. Ita etiam in Gallia moribus alicubi eſt recepta quædam noua, & priſcis Romanis incognita tutelæ ſpecies, quam appellamus *Garde*. vel *Bail*. cuius ea vis ſit, vt rerũ pupillarium fructus, tutor ſuos faciat, modo pupillos alat eorúmque æs alienum diſſoluat, & poſſeſſiones ſartas tectas tueatur. Datur autem parentibus vel agnatis, qui hac ratione fiunt quodammodo rerum pupillarium domini etiam ſi eas poſtea reſtituant adulto. Verùm eius loco liberum eſt ſuſcipere legitimam tutelam, quam ius ciuile introduxit, vt refert Franciſcus Balduinus [a].

a in prolegomenis tituli de poenitio commentariis inſtitutionũ iuris ciuilis.

De ærario reipublicæ, atque de modo quibus pecuniæ conquiſita coacta ſunt ad vſus neceſſarios.

CAP. III.

NECESSITAS commerciorum, aliquando rudem & innocentem hominum vitam, quæ olim contenta erat rudi rerum commutatione, effecit, vt numus fuerit in vſum inductus, certa materia electa, & æſtimationis facta menſura ex conſenſu publico: vt per materiæ electæ publicam & determinatam æſtimationem, difficultatibus per imitationem, per æqualitatem quantitatis ſubueniretur, adiecta & forma publica [b].

b vt iuriſconſulti notant Paulus in l. 1. de cõtra emp. P. tit. 18 Paul. in l. 1. de rerum permuta. lib. 19. P. ti. 4. Ariſtot 5. ethicor. & Plinius lib. 33 c. 1.

Quemadmodum autem ſingulorum neceſſitas, pecuniæ & numi inuentione eguit, & acquiſitia pars in pecunia fuit in ciuitate recepta, ſic & communium publicarũ rerum, & reipublicæ vtilitas poſtulauit, ex pecuniis ærarium conflari, quibus non tantùm inter ciues negotia communia agerentur, ſed etiam inter extraneos, quorum ope & auxilio princeps & reſpublica egerent: & vt per pecunias ex variis rebus collectas, onera ſubditorum poſſent cõmodiùs peræquari, pauperes C releuari, & bene meriti remunerari. Vtque priuatis explicandis negotiis, pecuniæ faciliorem dant cauſam, ſic quoque publicis. Atque ſicut inter priuatos, pecuniæ quæſitæ & conſeruatæ, & cum ratione expenſæ, patrifamilias ſecundum occurrentes neceſſitates maximum adferunt commodum: ſic in republica quæſitæ reſeruatæ, & diſpenſatæ maximam habent vim. Multa enim negotia præclara in priuata & publica cauſa, infœliciter ſuccedunt, ob defectum præſentis pecuniæ: & ob paupertatem vel inopiam, à ditioribus reſpublicæ facile vel armis, vel donis ineſcantur, aut ſubiiciuntur, & vincuntur.

2 Conſtitutum itaque ærarium eſt & fiſcus, quibus pecuniæ in vtilitatem reipublicæ ſeruarentur. Nomine ærarij verò intelligimus, omnem locum in quo reponitur cuiuſlibet generis pecunia, ſiue aurea, ſiue argentea, vel ærea: æris quo- D que appellatio ad omnes nummos etiam aureos pertinet, vt ait Vlpian [c]. vnde & generaliter dicimus æs alienum, pro omni debito quo obſtringimur [d], quia æs fuit, prima materia rudis percuſſa nummi ex lege, vt docuimus [e].

c in l. etiam aureos 159. de verbor ſignifi. P.
d vt in lege nepos, 125. eu ti. cum ſimil.
e lib. 36. ſyntag. c 1.

3 Romanum ærarium vel reipubl. conſtabat maximè tributis, & vectigalibus quæ, vt ex Cicer. liquet [f], erant trium generum ex mercibus exportatis vel importatis, denique ex agris, & paſcuis: primum decimas ſumptas ex prædiis, vectigalibus, complectitur; ſecundum, portorium; poſtremum nomen fit ſcriptura. Sunt & cum his alij ordinarij reditus.

f pro lege Manilia.

Ad fiſcum ſpectare videntur etiam extraordinarij reditus, vnde & recentiores dicunt confiſca- A tiones. Alij & ærarium reipublicæ, fiſcum principis eſſe dicunt, puta non tam amplum ærarium: fiſcus enim minori capacitate diſtinguitur, item & in fiſcum mittuntur caſuales reditus. Videntur & diſtincta hæc theſaurus, fiſcus, patrimonium principis [g]. *Sed & cætera, inquit, Artaxerxes rex, quibus opus fuerit in domum Dei tui, quantumcunque neceſſum eſt vt expendas, dabis de theſauro, & de fiſco, & à me.*

g 1. Eſdræ cap. 7. verſ. 19.

Sed & ærarium & fiſcus dicitur à Paulo Iuriſconſult. in l. 4. 5. ſiquis autem de fideicommiſſ. libertate libr. 40. P. titu. 5. quamuis enim minora ſint compendia in minore vaſe fiſci, tamen & illud pertinet ad vtilitatem reipublicæ & ærarium tributorum, vnde & δημόσιος dicitur fiſcus, id eſt publicus libr. 56. baſilicorum titul. 2. περὶ τοῦ δημοσίου καὶ τῶν προνομίων καὶ ἀγωγῶν αὐτοῦ. id eſt de publico, ſeu fiſco, priuilegiis & actionibus eius.

B 4 Ærarium populus Romanus Romæ in æde Saturni habuit, vt ait Feſtus: illud ſãctius ærarium dicebatur: quod intentiori cura ſeruabatur: in quo aurum viceſimarium dictum quod ex viceſimis rerum exigebatur, ad vltimos caſus & in poſtremam populi Romani fortunam ſeruabatur, quod & ab aliis incenſimarium & ab aliis cimiiarchion dicebatur.

Romani referunt ærarij inuentionem ad Valerium Poplicolam, qui Saturni ædem conſtruxit, loci opportunitate ductus, quum omni aditu præſepto vndique præruptus vt ab acceſſu munitus locus foret: & ideo voluit eandem ædem æris publici, legúmque & ſenatuſconſultorũ, tabularúmque publicarum, & ſignorum militarium, ſacrarium eſſe præter quod Saturni etiam ærarium, Nemis quoque & Tibure, ſacrarum pecuniarum theſauros ad incertos belli euentus, ſi externa vis ingrueret, longo tempore ſeruari traditum eſt. Macrobius [h] ait, Romanos ædem ſacram Saturni voluiſſe ærarium, quod tempore quo is incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum furtum fuiſſe commiſſum: aut quia ſub ipſo nihil erat cuiuſque priuatum.

h lib. 1 Saturnaliorum c. 8.

Nec ſignare ſolum, nec partiri limite campum
Fas erat in medium quærebant.

Ideo apud eum locaretur pecunia communis, ſub quo fuiſſent cunctis vniuerſa communia. eandem etiam rationem refert Iuſtinus [i], cur ærarium in æde Saturni Romani poſuiſſent.

i lib. 43.

Ita non vnum ſolùm, ſed triplex aliquando fuiſſe Romæ ærarium conſtat: vnum erat, in quo ciuium tributa, ac ſociorum vectigalia, & præda Imperatorum, aſſeruabantur, quo ſumptus bellorum ordinarij ſuſtinebantur. Alterum ſanctius ærarium appellarum, in quo, vt dixi, aurum viceſimarium aſſeruabatur, ad vltimos caſus reipublicæ, vt ſcribit Liuius dum agit de bello Punico 2. ſub anno 544. Fabio quintùm, & Flacco quartùm conſulibus, ſub quibus apertum fuiſſe tradit & tempore Lentuli & Cæſaris, vt eſt apud Iulium Cæſarem [k]. Tertium fuit, in quo pecunia Gallici belli cauſa, aſſeruabatur, quam bellico bello contulit populus, cum execrationibus eam inde non mouendam, niſi bellum Gallicum impenderet, vt ſcribit Appianus Alexandrinus [l].

k lib. 1 de bellis ciuilib.
l lib. 2. de bellis ciuilib.

Poſſunt colligi quæ mitterentur in ærarium Romanum antiquitus, ex Lucano dum deſcribit, Expilationem ærarij totius, factam à Iulio Cæſare, de qua meminerunt & Dio, & Plutarchus. Sic enim ait de theſauro condito in æde Saturni aperto:

Tum

Digitized by Google

——Tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani cenſus populi, quem punica bella,
Quem dederat Perſes, quem victi præda Philippi
Quod tibi Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores ſeruaſtis auorum,
Quod dites Aſiæ populi miſere tributum:
Victorique dedit Minoia Creta Metello.
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro,
Tunc orientis opes, captorumq́; vltima regum,
Quæ Pompeianis prælata eſt gaza triumphis,
Egeritur, triſti ſpoliantur templa ruina.

6 Fuit poſtea ab Auguſto, ærarium militare cum nouis vectigalibus additum, vnde prompta pecunia ſtipendiis ſufficeret, atque diuiſis prouinciis in prætorias quæ populo erant vectigales: & præſidiales, quæ Cæſaris fiſco certum æs penderent [a]. Sicq; explicat Theophilus in paraphraſi [b], B tributaria prædia, ab imperatore cum onere tributi data ad alendos exercitus.

a vt ſcribit Dio Caſsius in Auguſto. Strabo lib. vltimo.
b § per traditionem de rerum diuiſ. apud Iuſtinia.

7 Carolus Magnus etiam, ſimile ærarium militare videtur conſtituiſſe ex proprio cenſu, quem vocarunt *Chunigeſteuram & Fanolabem*: qui erat quinque denariorum, & modij vnius frumenti per ſingulos annos, quem pendebat qui militiam detrectabat morbo aut ſenectute [c].

c Auentinus lib. 4. annal. ſ. Boiorum.

8 Reges Perſarum ex inſtituto Darij, ex tota Aſia & parte Africæ colligebāt annuatim auri & argenti talenta Euboica 14560. tributum illud hunc in modum theſaurizabant, liquefactum aurum argentúmque in fictiles fidelias infundebant, expletas mox fidelias frangebant, ex cóque argento auróve, quoties pecunia indigebant, tantum concidebant quantum vſus poſtulabat [d].

d Herod. in 3.

Romani forſan illos imitati theſauros ærarij pretioſiores auri & argenti conflarunt in lateres [e], C ne facilè paterent furibus.

e Plinius meminit, lib. 33. cap. 3.

9 Minyæ regi, populi qui ab eius nomine appellatus eſt, tam ampla fuere vectigalia vt ſuperiores omnes diuitiis vicerit: primuſque omnium de quibus aliquid accepimus, vt ait Pauſanias [f], ærarium ad pecunias ſeruandas ædificauit.

f lib. 9. ſeu in Bœoticis.

Græci commune ærarium in Delo habebant, vt ſi quando communi conſilio Græciæ, bellum gerendum eſſet, inde pecunias acciperent.

Athenienſes, Delphis theſauros omni ætate intactos habebant.

Macedones in oppido Quinda iuxta Tharſum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant.

Syracuſani in Labdalo caſtello munito.

Aſſyrij Suſis.

Cambyſis gaza ſeu ærarium, in oppido Gaza Paleſtinæ.

Deiotari, in Pelo Phrygiæ.

Lyſimachi, Pergami.

Babyloniorum regum theſaurus erat in Zeugma vrbe, iuxta Euphratem, vbi ærarium tributorum.

Hebræorum Corbana, ſeu ærarium: In Thrace & Tauro Hiericuntis.

Erant & in templo theſauri, nempe pecunia ſeparata ad vſus & neceſſaria cultus diuini. vt & theſauri Regum Iſrael ad neceſſaria belli, quemadmodum ſæpe de his mentio fit in ſacra pagina [g].

g 1. regum 7. verſ. 51 & c. 14 verſ. 26. & 4. Regum ca. 12. verſ. 18. & ca. 24. verſ. 13. & ca. 24. verſ. 1. & 1. Paralip. c. 3. verſ. 26. & c. 26. verſ. 20. & ſequentib. & ſæpe alibi in libris ſacræ paginæ.

Capta vrbe Ierico, Ioſue & populus vaſtata A vrbe, omnia quoque eius ſuccenderunt, excepto auro & argento, & vaſis æneis, ferro quæ in ærarium Domini conſecrarunt [h].

h Ioſue c. 6. verſ. 14.

Perſarum regum quiſque, ſuas ædes in monte faciebat, & theſauros & tributa quæ exigebant, ibi recondebant, verè adminiſtratæ rei documentum [i].

i Strabo lib. 15.

Perſepoli, in Perſarum regia, fuit etiam arx munitiſſima triplici muro cincta, cum æneis portis & vallis intimis æreis, vbi theſauri, quibus ſeruarentur pecuniæ ingenioſiſſimè parati erant [k].

k vt ait Diodor. Sicul. l. 17.

De tributis ex rebus, republicæ vel principi ſolutis.

CAP. IIII.

OMnis pecunia quæ à ciuibus Romanis, aliquando pendebatur & conferebatur: aut B tributi, aut vectigalis nomine pendebatur. Collectum autem tributum, aut ex cenſu ſeu poſſeſſionis & facultatū ratione, aut per capita aut extra ordinem imperatum. Tributum ſecundum Varronem, erat pecunia populo imperata, quæ tributim à ſingulis pro portione cenſus, exigebatur; vectigal, pecunia quæ vel portus, vel venditionis, vel omnino circumuectionis nomine, exigebatur. Ante Seruium, tributum per capita ſolùm, poſtea verò ratione cēſus exactum, niſi tempore Superbi Tarquinij, qui teſte Diony. Halicarn. neglecto inſtituto Seruij, decem denarios pro capite cuiuſque exegit. Sed exactis regibus mos Seruij retentus, & viduis & pauperibus remiſſa tributa exacta à diuitibus, vt ait Plutarch [l]. Ærario publico continuis bellis exinanito, ad tributorum collationem perueniebatur, & diuites pecunias, ea cenſu, pauperes operas contribue- C bant, & militabant & non ſufficientibus publicis & quotidianis reipublicæ prouentibus, ſæpe aliud tributum extraordinarium indictum eſt, vt ceſſantibus cauſis, remiſſum aut impeditum à tribunis plebis. Sic remiſſio tributorum, facta populo Romano, quo tempore L. Æmilius Paulus Proconſul, Macedonicis opibus Perſe deuicto, ærariom ſatiaſſet [m].

l in Publicola.
m vt ſcribunt Voler. max. li. 4. c. 3. Plutarchus in eius vita Plinius l. 33. c. 3.

2 Sæpe bellorum & negotiorum magnitudo, cogit principes, ordinarios reipublicæ prouentus augere & indictiones ſuperindictiones, & vectigalia noua & inuſitata extraordinaria imponere, non tam ad ſui quàm populi vtilitatem, maximè vbi ærarium & fiſcus iam exhauſta ſunt, & vrget neceſſitas, quæ legem non habet communem, ſed ſuas habet amariſſimas. vt populus ægrè ferre non debeat, ſibi imponi onera contributionum, qoibus vita & ſalus bonorúmque reli- E quorum conſeruatio, paretur. Quod etiam liberè facit, & eò liberiùs, ſi videat non culpa principis aut prodigalitate, aut luxuria, exhauſtum fuiſſe antea ærarium.

3 Exigitur tamen hic ſapientia principis, prudentia & conſilium, à quibus rebus potiùs exigat quàm ex aliis, & vt potiùs ex rebus quæ ad victum facilem pertinent, non exigat, ſed ex his quæ minùs nocere pauperibus poſſunt.

Sed ſapientiùs aget, ſi tempore pacis, & quo non eget, eas pecunias ſine onere populi cogat & reponat in ærarium, quæ poſſint ſine tributorum indictionibus rempublicam tempore exigente, releuare. & danda opera vt propter ærarij tenuitatem, aſſiduitatémque negotiorum, tributum certum conferatur, illúdque annuum

quod

quod minutum non grauat, & longo tempore ſæpe collatum & recluſum ærarium auget, & conſeruatum, in tempore neceſſitatis paratum inuenitur, & à grauioribus nouis, quæ neceſſario contribuenda eſſent, releuat. dandaque opera, vt omnes intelligant neceſſitati eſſe parendum. Qua ratione, maiores & optime inſtructæ & gubernatæ reſpublicæ, & imperia ſibi paulatim ſine tempore neceſſitatis ærarium conſtituunt, vt cùm opus erit pecuniis, ſine oppreſſione pauperum & diuitum, iis vti poſſint.

4 Sumptæ ſunt pecuniæ & quæſitæ reipublicæ vel principibus, aliquando ex prouentu lapidicinarum communium ſeu publicarum [a].

Item ex ſolo publico, ſi quid in eo ædificatum à priuato eſſet: & id quo pro ea permiſſione & ædificatione dabatur, ſolarium dictum nempe tributum pro ſolo [b]. Vt & Dido deducta Tyriorum colonia, annuum æs pro ſolo vrbis ciuibus impoſuit, cùm Carthago conderetur [c].

a vt apud Vlp. in l. vend. ſor. fundi 13. §. ſi vēditor. cōmu ... prædiorum lib. 8. P. ti. 4.
b apud Vlp in l. 1. §. ſi quis nemine prohibēte, ne quid in ſolo publico, lib. 43. P. ti. 8. & aliis.
c Iuſtinus lib. 18.

5 Poteſt princeps in his quæ publici iuris ſunt, & reipublicæ, multò tutiùs onera imponere quàm priuatorum rebus. Sic enim iure ſuo vti videtur, eadémq; ratione qua priuati ſuis: maximè quãdo his vtitur pro cõmuni reipublicæ cauſa. Sic enim vti debet publicis, & ad vtilitatẽ publicã ea diſpẽſare, quemadmodũ priuatus ſuis, & ad vtilitatẽ priuatam. Publici iuris regaliæque cenſentur à Friderico plura, *in titulo 56. quæ ſint regalia l. 2. feudorũ* quorum compendia & reditus, ad principem, reipublicæ vel populi rectorem, & ad cauſæ communis procuratorem, actorem, dominum & diſpenſatorem, pertinẽt. & ideo iure, eadem exigere, diſpenſaréve poſſunt, & inuitos ad petita compellere.

6 Nemo enim ignorat, populi eſſe quæ publica dicuntur: & rurſum populum, omne ius, omnémve poteſtatem quam habebat in publicis iuribus, in principem tranſtuliſſe, & ideo quæ ei placuerunt pro lege haberi, inuiolabiliter ſeruãda eſſe [d], propter legem regiam, hoc eſt quæ de rege & eius poteſtate lata à populo eſt, qua omne imperium & poteſtatem, in eum tranſtulit. Quod firmat Pomponius [e]. Sicut Arcadius imperator [f], ait, regimẽta reipublicæ, perpetuò ad imperatores trãſlata. Ita inter regalia iura, annumerantur viæ publicæ, flumina nauigabilia, & ex quibus fiũt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgo dicũtur telonia, mulctarũ pœnarumq; cõpendia, monetæ: & quæ ab indignis, legibus auferũtur: extraordinaria collatio & reliqua quæ populi erant [g].

d vt monet Iuſtinia. in §. ſed & quod principi placuit, de iure naturali gentium & ciuili.
e in l. 2. §. poſt deinde. de origi. iur. li. 1. P. ti. 2. Vlpia. in l. 1. de conſtitut. princi. Iuſtini. in præfatione Pandectarum.
f in l. vnica de offic. præfecti prætor C. ti.
g enumerata in c. vnico, quæ ſint regalia li. 2. feudorum ti. 56.

Exigebantur à poſſeſſoribus quibuſdam agrorum publicorum, decumæ fructuũ aliquando: agri enim quos populus hoſtibus ademiſſet, ſi culti eſſent ciuibus diuidebantur: ſi inculti Italicis hominibus, atq; etiã plebi Romanæ per cẽſores fruendi locabantur, ea conditione, vt qui araſſent decimã frumenti, quintã cæterarũ frugũ partẽ reipub. perſoluerent [h], qui verò maiora aut minora pecora alerent, certum ſtipendium penderent.

h vt ait Appianus li. 1. de bellis ciuilib.

In Pharaonis ærarium quoque incolæ Ægypti, ob datos ſibi agros, quintam partem frugum annuatim inferebant [i].

i Geneſ. c. 47.

Dabãtur & agri vel iure locationis publici, colẽdi cũ certa pẽſione, vt titulo de locatione fundorũ.

Vel iure priuato poſſidendi, interdum ſi ſteriles eſſent agri, immunitate tributi per triennium conceſſa, poſtea verò cum canone annuo certo poſſidendi qui ex iure priuato vt alij priuati poſſent vendi, canone ſalua & à poſſeſſore præſtando [k].

k l. 1. 3 & 6. 7. c. de omni agro deſerto.

7 Seruius Tullius, ſextus rex Romanorũ, cenſum primus inſtituit quo & paci & bello opportuna redimerentur: in claſſes & centurias populum diuiſit, vt ait Meſſala Coruinus libello de Romana hiſtoria. Ab hoc, inquit Lucius Florus in 1. populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus: ſummáque regis ſolertia ita eſt ordinata reſpublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque diſcrimina, in tabulas referrentur, ac ſi maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur. Explicant hæc latiùs Dionyſius Halicar [l]. & Liuius [m], cuius & verba adſcribam vt res planior fiat. *Cenſum*, inquit Liuius, *inſtituit Seruius, rem ſaluberrimam tanto futuro imperio, ex quo belli paciſque munia non viritim, vt antè, ſed pro habitu pecuniarum* (id eſt patrimonij) *fierent. Tunc claſſes centuriáſque & hunc ordinem ex cenſu deſcripſit, vel paci decorum vel bello. Ex his qui centum millium æris aut maiorem cenſum haberent, octoginta confecit centurias: quadragenas ſeniorum ac iuniorum. prima claſſis, omnes appellati. Seniores ad vrbis cuſtodiam vt præſtò eſſent: iuuenes, vt foris bella gererent. Arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære: hæc vt tegumenta corporis eſſent, tela in hoſtem, haſtáſque & gladius. addita huic claſſi duæ fabrũm centuriæ, quæ ſine armis ſtipendia facerent.*

l in 4.
m in 1.
Primæ claſſis cenſus centum millium æris facit 1000. coronatos cẽturiæ 80. Munera & officia in Rep. cuncta quæ erant primæ claſſis.

Secunda claſſis intra centum, vſq; ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta: & ex his ſenioribus iunioribuſq; viginti conſcriptæ centuriæ: arma imperata, ſcutum pro clypeo. & præter loricam, omnia eadem.

Tertia claſſis in quinquaginta millium cenſum eſſe voluit: totidem centuriæ & hæ, eodemq; diſcrimine ætatum factæ, nec de armis quicqua mutatũ, ocreæ tantum adẽptæ.

In quarta claſſe cenſus quinque & viginti millium, totidem centuriæ factæ, arma mutata, nihil, præter haſtam & verutum datum.

Quinta claſſis aucta. centuriæ triginta factæ, fundas, lapideſq; miſſiles hi ſecũ gerebãt. In his accẽſi, cornicines, tibicineſq; in tres cẽturias diſtributi: vndecim millibus hæc claſſis cenſebatur. Hoc minor cenſus reliquam multitudinem habuit, inde vna centuria facta eſt immunis militia.

2 Claſſis cenſus quinque & ſeptuaginta millium æris facit 750. coronatos eiuſdem claſſis munera centuriæ 20.
3. Claſſis cenſus quinquaginta millium æris facit 500. coronatos munera centuriæ 20.
4 Claſſis 25. millium æris facit 250. coronatos munera. centuriæ 20.
5 Claſſis cenſus minor. vndecim milliũ æris facit 110. coronatos. munera centuriæ.
6 Tribus equitum.

Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributóque equitum ex primoribus ciuitatis duodecim ſcripſit centurias. Sex item alias centurias, tribus à Romulo inſtitutis, ſub iiſdem quibus inauguratæ erant, nominibus fecit.

Ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ (nempe diuites) *quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hæc omnino à pauperibus inclinata onera.*

Viduarũ diuitiũ onus.

Sic itaque apud Romanos, Seruius Tullius cenſum primus inſtituit, id eſt, æſtimationem rerum & bonorum cuiuſque, ſecundùm quam tributa ſoluerentur. Poſt illum & ſæpiùs in eadem republica, cenſus actus eſt, creſcente vel minuente patrimonio cuiuſcunque, quia vitia priorũ cenſuum editis nouis profeſſionibus euaneſcunt, [n] vt a D. Luca [o] dicitur, Octauium Auguſtum egiſſe cenſum vniuerſi orbis: Græci vocant τίμημα, *æſtimationem*, vel, ἀπογραφὴν, id eſt, *deſcriptionem*, eo quòd cuiuſque bona, opes, & facultates quanti valeant, cenſeantur, æſtimentur. & deſcribantur, vt ea ratione reſpub. ſuas opes viréſque non ignoret, & ſecundum eas poſſit ſe comparare & metiri.

n vt ait Vlpia. in l. 2. de cenſib. lib. 50. P. ti. 15. & l. 4. §. qui poſt cenſum eo.
o c. 2.

8 Fuit apud Græcos. maximè apud Athenienſes, obſeruata hæc partitio ciuium ex cenſu, & bonorum æſtimatione, vt ciues ſecundũ facultates ſuas obirent munera, & remp. adiuuarent [p]. Ita & Thophilus [q], cẽſum dixit deſcriptionẽ patrimonij, continens pro contẽto, & cauſam, his verbis, κῆνσος ἦν ἡ ἀπογραφὴ ... Ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας οὐσίας ... κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας

p vt cõſtat ex oratione Demoſthenis de muneribus.
q in paraphra li. 1, & dedicion i tit. 4. libertinum.

ὑποςάσεως, ἐκάςου εἰσφέρῃ. id eſt, *Cenſus ſignificat tabulam aut chartā, in qua Romani facultates ſuas cōſcribebant, vt belli tēpore pro modo patrimonij ſui vnuſquiſque coferret.* Nēpe dum ageretur de muneribus, patrimonialibus, nō vtiq; de perſonalibus, quæ non regebantur, neque etiam nunc metienda ſunt ex patrimonij facultatibus. Inter quæ diſtinguendum & illud tenendum eſt generaliter, vt reſpondit Hermogenianus [a], perſonale munus eſſe, quod corporibus, labore, cum ſolicitudine animi ac vigilantia, ſolemniter extitit: patrimonij verò, in quo ſumptus maxime poſtulatur. De quibus omnibus exempla & regulæ obeundi vel non obeundi eadem munera, proponuntur & explicantur ab eodem Iuriſconſulto.

a in l. 1. §. illud tenendum de muneri. & honorib. li. 50. P. ti. 4.

9 Forma autem cenſuali cauetur, vt refert Vlpianus [b], vt agri ſic in cenſum referantur: nomen fundi cuiuſque, & in qua ciuitate, & quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat: & aruum, quod in decem annos proximos ſatū erit, quot iugerum ſit: vinea quot vites habeat: oliuetum quot iugerum, & quot arbores habeat. Pratum quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot iugerum paſcua eſſe videantur. Item ſyluæ cæduæ: omnia ipſe qui defert æſtimet. Illam æquitatem debet admittere cenſitor, vt officio eius congruat releuari eum qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex cauſis non poſſit, &c. Et in ea ciuitate profiteri quis debet, in qua ager eſt: agri enim tributum in ea ciuitate leuari debet, in cuius territorio poſſidetur. Ibidē & reſponſum, lacus piſcatorios, portus, ſalinas, ſi quæ ſunt in prædiis, ſeruos expreſſis nationibus, ætatibus, artificiis & officiis, ſpecialiter in cenſum deferri debere. Erant tamen exceptæ certæ res & perſonæ quibus dabatur immunitas profeſſionis vel tributorum [c], ſicut & Alphenus Iuriſconſultus [d] notat, *in lege cenſoria, portus Siciliæ, ita ſcriptum, Seruos quos domo quis ducet ſuo vſu, pro his portorium ne dato. Item cenſoria lege publicanis cautum, ſi publico per vim vel incurſum hoſtium frui non poſſent, ne tributum exigerent:* quod indicat Cicero, oratione de prouinciis conſulatibus. Agros quoque vt loquuntur Ethnici deorum immortalium, in Bœotiæ publicis locandis exceptos fuiſſe lege cenſuria, Cicero [e] refert, quemadmodum & ex libro cenſuali, æquum eſt radi, & ex onere tributi eum eximi, qui amplius non poſſidet rem cenſualem, & pro minima re magna exactione non premi: vt Vlpianus retulit [f], & legitur apud Caſſiodorum [g] de eo, qui conquerebatur, quòd cùm vnam caſam haberet, tamen immenſa exactione tributi oneratus eſſet, qui iuſſus à vaſariis abradi publicis [h]. Vaſaria publica, vocantur ibi, archiuorum ac cenſus tabulæ, vt in l. loca 12. de cenſitoribus & peræqnatoribus l. in C. Theodoſia. Alioquin enim vaſarium, eſt pecunia quæ dabatur magiſtratibus, in prouincias euntibus, vt eqoos, mulos, vaſa, ſupellectilem & cætera neceſſaria, ſumptu publico emerent, de quo meminit Cicero [i], Suetonius [k], Lampridius [l], Budæus [m].

b in l. 4. de cenſib. lib. 50. P. ti. 15.

c in l. 1. 3. §. 6. & 7. 8. de cenſib. P.

d in l. in lege cēſoria de verbor. ſignifi. P.

e 3. de natur. deor.

f in d. l. 4. de cenſib. P.

g lib. 7. variar. c. 45.

h in vlt. l. 4. de cenſib. P.

i in Piſonem. 2. in Rullum 5. in Verrem.

k in Auguſto

l in Alexandro.

m 3. de aſſe.

10 Indictiones, non perſonis, ſed rebus indici ſolent: ideo nemo pro his vltra modum poſſeſſarum rerum, grauari debet, vt reſcripſerunt Dioclecia. & Maximin [n].

n in l. indictiones 3. de annonis & tributis, lib. 10. C. tit. 15. Valerian. & Gallienus l. 2. C. eod. titu.

11 Ætatem autē in cenſeōdo ſignificare liberorū hominum iure Romano neceſſe erat, & profiteri apud cenſores: quia quibuſdam ætas tribuebat, ne tributo onerarentur: veluti in Syriis, à quatuordecim annis maſculi, à duodecim fœminæ vſq; ad ſexageſimū quintū annū, tributo tātùm capitis obligabantur, ætáſq; cēſebatur cenſendi tēpore, vt reſpondit Vlpianus [o], indéq; ad libros cēſuales ætatis probatio certa, referebatur ex tēpore profeſſionis [p]. Et Cicero indicat oratione pro Archia poeta.

o l. 3. de cēſib. P.

p vt dicitur in l. 12 de probatio. P. l. 1. §. ſi minor ſe maior dixerit.

12 At Liuius [q] ait, Catonem Cenſorem in cenſibus capiendis, aſpera in omnes cenſura fuiſſe ornamenta, veſtem muliebrē, & vehicula quæ pluris quàm quindecim æris millium fuiſſent, in cenſum referre viatores iuſſiſſe: item mancipia minora annis vigioti, quæ poſt proximū luſtrum, decem millibus æris aureo pluris veniſſent, vti quoque decies pluris quàm quanti eſſent æſtimarentur: exigebat etiam cenſus, vt ſinguli patres familiás, non ſolùm ſingula prædia vrbana & ruſtica in cenſum referreor, ſed etiam pecuniæ ſummam, ſeruorum, pecudúmque numerum, fundorum inſtrumenta, ſigillatim profiterentur.

q lib. 39.

Pœna autem de incenſis, id eſt, de his qui ſe cenſeri bonáque æſtimari nollent, vel mala fide minoris quàm valerent æſtimari paterentur ex lege à Seruio Tullio lata. teſte Liuio, cum vinculorum minis, mortiſque. Dionyſius verò Halicarnaſ. nempe inquit vt publicatis bonis verberati, vendereotur. Et Zonaras, qui ſe aut bona ſua in cenſum non detuliſſent, ipſos à coofulibus, bona à cenſoribus venundata ſcribit.

Scribit Ioannes Auantinus [r], Carolum Magnū, non ſolùm prædia ſtipēdiaria, agros, prata, vineas, villas, & huiuſmodi reditus, vectigaliáque, item iumenta, pecudes, mancipia: verum & propriam ſupellectilem præfectorum, præſidum, pontificum, fœminarum ſacratum & virorum, deſcriptam habuiſſe iuxta multitudinem iugerum agrorum, opum, numerus militum, auri, argenti, iumentorum, vehiculorum, annonæ, veſtimentorum, armorum, item ferramentorum indictum & definitum apud eundem Carolum fuiſſe.

r lib. 4. annalium Boiorum.

13 Iſaacius Comnenus, imperator Orientis, ſtatuit amplam quoque & ferè nouam rerum deſcriptionem, vt ordinarium inde canonem, quem Græci vocant canonicum, acciperet, pro vico triginta infumibula ſeu *τριάκοντα καπνοὺς* habente, aureum vnum, argenteos duos, arietē vnum, hordei modios ſex, vini menſuras ſex, farinæ modios ſex, gallinas triginta. Pro vico qui viginti haberet infumibula, aurei beſſem, argenteum, agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini menſuras quatuor, gallinas viginti. Pro vico decem infumibulorum, argenteos quinque, agnellum vnum, hordei modios duos, gallinas decem [s].

s extat eius cōſtitutio Græca lib. 2. iuris orientalis [illegible].

14 Darius Longimanus Perſarum rex, omne regnum partitus eſt in quatuor & viginti prouincias, quibus tributū inſcripſit certum: quod quanuis inuidioſum habitum ſit, tamen ad conſtituendum certum ſtatum ærario conduxit [t].

t de quo & Herodo. in 3.

15 Fuere tributa impoſita deuictis nationibus & prouinciis, aut regnis, quæ & augebant ærarium, & pariter habebant ſignum ſubiectionis, quod in cenſu & tributo colligitur [v].

v c. omnis anima, de cenſib.

Sicque tributa, & proprij populi, & alieni ſubacti. Ita refertur [x] fuiſſe Salomoni per ſingulos annos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri, excepto eo quod adferebant viri qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores, vniuerſiq; ſcruta vendentes: & omnes reges Arabiæ, ducéſq; terræ, Iotham Iudæorum rex, victis Ammonitis tributum impoſuit annuum, centum argenti talenta, & tritici decem cororum millia, & hordei totidem [y].

x 3. regum c. 10. verſ. 14. & Paralipomen. lib. 2. c. 9. verſ. 13.

y 2. Paralip. c. 27.

Quo tempore ſub Henrico III. imperatore, Poloniæ

Digitized by Google

loniæ ducatus ſubiectus erat imperio, ei pendere cogebatur quotannis, boues centum & viginti, argenti verò puſtulati quinquaginta pondo [a].

a Bonfinius li. 2. decatis 2.

Boemi quoque ex indictione Caroli Magni, totidem boues & ſummam argenti pendebant [b].

b Dubrauius lib. 5. Æneas Syluius in Boemia c. 13.

Demetrius Poliorcetes, talenta mille & ducenta, ſingulis annis ab vrbibus captis exegit, vt ait Ælianus [c].

c lib. 8. de varia hiſtoria.

16 Sponte tributarium fecit regnum Angliæ Leoni 4. ſummo Pontifici, Adeluphus Angliæ rex. anno 851. vt ait Platina, ſingulis familiis nummo argenteo in annos ſingulos obligatis. At Iohannes Angliæ etiam rex impetitus à Ludouico rege Francorum Angliam Hiberniámque Romanæ eccleſiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis ſe ſoluturum obligauit, Platina.

Sicilia tria talenta cum dimidio conſerebat olim eccleſiæ Romanæ [d].

d Paulus diaconus lib. 21. rerum Romanarum.

Ina etiam occidentalium Saxonum rex, & Offa rex Merciorum, ſummo Pōtifici, de ſingulis domibus regni ſui, reditum conſtituerunt [e].

e Ranulphus li. 5. c. 25 in Polychronico, Polydor. lib. 4.

17 In Macedonia, ex effuſione æris, ſingula talenta in ſingulos dies Alexandro Magno regi pendebantur [f].

f Alexan. ab Alexan. lib. 4. c. 10.

Fuit indictum aliquando tributum in Romana republica, per iugera agrorum poſſeſſorum, quod diuerſis nominibus vocatum eſt: interdum iogatio, interdum iugocephalon, interdum iugum, interdum iugale, aliquando villaticum [g].

g Nouell. 17. de mandatis principum, c. 8. § ages, & nouella 128. de collatoribus.

Primus apud Anglos Henricus I. Anglorū rex, cùm vellet parare pecuniā dotis cauſa Mathildæ filiæ, pactæ Henrico quinto imperatori, tributum per iugera terræ impoſuit, vnde ingentem parauit pecuniam. Secuti autem ſunt hoc factum poſteri reges, ad parandam pecuniam dotium nomine filiarum elocandarum [h].

h Polydor. Virgil. li. 11. hiſtoriæ Anglicæ.

Margareta Noruegiæ & Daniæ regina, à Sueuis quoque, victo Alberto in regnū aſſumpta, Suernas & Gothos grauiſſimis tributis exhauſit, ita vt certam pecuniæ ſummā, pro qualibet cauda iumētorum exigeret, florenū pro foco quolibet, marcham vnam Stocholnienſem, à quolibet coniugio, vltra gravia alia tributa quæ ſingulis ſeptimanis & menſibus extorquebantur [i].

i Iohannes Magnus li. 21. c. 19. C.

De cenſu & muneribus exactis à perſonis in vtilitatem reipublica. CAP. V.

FVerunt quoq; exacta tributa à perſonis, ratione; perſonarum & non ratione patrimonij, quæ & capitationes dictæ ſunt, ſolutæ à ſingulis perſonis per capita, tam in vrbe Romana, quàm extra: donec exempti ab illis fuerunt ciues Romani, & ciues orientalium prouinciarum [k].

k vt habetur in lege vnica & omnibus de capitatione ciuibus remenda lib. 11. C. tit. 48.

Erant primùm Romæ capite cenſiti, qui in ſexta claſſe cenſus erant, ita tenues & pauperes ciues, vt eorum bona cenſus & æſtimatione ſint habita indigna, niſi quis caput & vitam cenſere vellet, cùm nihil præter vitā & corpus haberent: quibus in eadem claſſe additi, proletarij dicti; qui non ampliùs quàm quingētùm æris in cenſum deferebant: quemadmodum extremus cenſus capite cenſorū fuit æris trecētum ſeptuaginta quinque [l].

l vt notat A. Gellius li. 16. c. 10.

2 Non tamen arbitrandum eſt, perſonas tantùm capite cenſorum, in cenſum relatas, ſed hos hoc nomine ſimplici dictos, cùm cēſum patrimonij exiguum haberēt, & nihilominus ciues & populū Rom etiā in cenſum relatos cum ſuis facultatibus. Sic enim cēſus inſtitutus magnas opportunitates reip. attulit: nā & numerum eorū qui arma ferre poſſent, oſtēdit; & pecuniarū magnitudinem, quibus bellorū ſumptus ſuſtinebātur ſeparabat: & deinceps peregrinos à ciuib. quin ex eo quòd quis in cēſorias tabulas relatus eſſet, ciuis dicebatur, vt diſputatur à Cicerone [m]. Sic apud Liuiū [n], multos Latinos in ciuitatē Romanam per migrationē & cenſum trāſiuiſſe. Imò ſerui ipſi, qui ſciente & patiēte domino in tabulas cēſuales nomen ſuū retuliſſent, pro liberis & ciuibus habebantur. ita enim triplex erat legitimus modus manumiſſionis, vindicta, cenſus, teſtamentum, vt refert Theophil. [o]

m in oratione Sextiana, & pro Archia poeta.
n lib. 43

3 Et in ſumma cenſendi manſit inſtitutū a primo tempore Seruij Tullij, vt ciues omnes in ſua quiſq; tribu, claſſe, centuria, iureiurādo dato, apud eum penes quem ius cenſendi populi eſſet, omnia ſua, vxorum, liberorū, libertorum, ſeruorúmq; ſuorum profiterentur: præterea ætatem omnium, regionem quam habitarēt, & fortunarum ſuarum æſtimationem deferrent. Quod fuit primùm ius regum, deinde conſulum & dictatorum, & poſtremò ad ipſum agendum proprius magiſtratus creatus cenſorum.

o in paraphraſi ad § & dedititiis, & de libertinis in inſtitutionibus titu ciuilis.

4 Sed cùm iſta cenſualis profeſſio, generalis non fieret niſi interiecto tempore: adhuc ſpecies profeſſionis perſonalis adiecta eſt, ex qua & ætas ad rempublicam gerendam idonea haberetur, & capitale tributum exigeretur.

Ex edicto enim Seruij, parentes naſcentium nomine, Lucinæ certam pecuniam dabant: qui ab adoleſcentia peruenilſent in iuuentutem, Iuuentæ: morientes, Libitinæ: vnde ſciri poterat, quo anno quiſque natus aut mortuus eſſet, & quot annis vixiſſet [p]. Marcus verò philoſophus Cæſar dehinc iuſſit apud præfectos ærarij, vnum quenque ciuium natos liberos profiteri, intra triceſimum diem, nomine impoſito: eámque ob cauſam tabularios per prouincias inſtituit [q].

p vt ſcribit Dionyſ. Halicar. in 4.

q vt ſcribit Iulius Capitolinus in Marco Antonio.

Prolatum edictū aliquando Franciſci I. eius nominis regis Gallorum, anni 1539. quo propemodum ſimile cautum & iuſſum curionibus ſingulis, regeſto baptizatos & ſepultos conſcribere.

Fertur & apud Leodienſes fuiſſe lex, quæ manus mortua dicebatur, qua vnuſquiſque vita defunctus, ab Epiſcopi ſubiectione pignore redimi iubebatur, aut equo, aut boue, magis præſtante, aut ſupellectili pretioſiore: quam Albero abrogauit, qui circa annum 1122. ei præfuit eccleſiæ [r].

r vt habetur in catalogo epiſcoporū Leodienſium.

5 Cenſus perſonarum populi Iſraelitici, iuſſu Dei, fuit ante Romanorum cenſum habitus, & reſp. quam adminiſtrauit Moyſes quadraginta annis in deſerto, formam habuit, quam poſtea imitati videntur Romani & eorum reges & magiſtratus. Iuſſitque Deus Moſi [s], populi per tribus diſtributionem, & cenſum ætatis, conſtitutionem tribunorum, & alia in hæc verba. verſ. 2. *Tollite ſummam vniuerſæ congregationis filiorum Iſrael per cognationes & domos ſuas. 3 Et nomina ſingulorum, quicquid ſexus eſt maſculini à viceſimo anno & ſupra, omniū virorū fortiū ex Iſrael, & numerabitis eos per turmas ſuas, tu & Aaron. 4 Eruntq; vobiſcū principes tribuum ac domorum in cognationibus ſuis.* &c. Et ruſſum deus, poſtquā ſanguis noxiorum qui fornicati erāt cum ſcortis Moab, fuſus fuit, iuſſit numerari populum eodem modo per cognationes, & tribus: maximè eos qui apti erāt ad bellū, a viginti annis & ſupra [t]. Alia deſcriptio iuſſu Dei, primogenitorū Leuitarum, & aliorum filiorum Iſrael, à menſe vno & ſupra [v]. Ex quibus locis colligitur triplex deſcriptio perſonarum indicta per Deum, & facta iuſſu eius per Moyſen. Prima fuit omniū, nempe ſumma congregationis vniuerſæ, filiorum Iſrael: alia

s Numero. c. 1. verſ. 2. & ſequentib.

t Numerorū c. 26.

v eodem libro Numerorū c. 3. verſ. 19 & 40.

primogenitorum à menſe vno & ſupra. Tertia à A viginti annis & ſupra, maſculorum ad militiam. Ex hac deſcriptione diuerſa ſumpta etiam diuerſa capitatio, vel tributum iuxta capita, non habita ratione facultatum. natis quippe omnibus æquale tributum & pretium ſanctuario offerendum propoſitum à Deo [a]. 11 *Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen dicens,* 12 *Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael, iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis cùm fuerint recenſiti.* 13 *Hoc autem dabit omnis qui tranſit ad nomen dimidium ſicli iuxta menſuram templi. Siclus viginti obolos habet, media pars ſicli offeretur Domino.* 14 *Qui habetur in numero a viginti annis & ſupra, dabit pretium.* 15 *Diues non addet ad medium ſicli, & pauper nihil minuet.* 16 *Suſceptámque pecuniam quæ collata eſt a filiis Iſrael, trades in vſus tabernaculi teſtimonij, vt ſit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.* At pro pri- B mogenitis numeratis ſtirpis Leuiticæ, & filiorum aliorum Iſrael, a menſe vno & ſupra, alia facta eſt cenſura. Cum enim Deus, antea primogenita omnia filiorum Iſrael ſibi reſeruaſſet, [b] & deinceps elegiſſet ſtirpem Leuiticam pro primogenitis, iuſſit [c] primùm numerari Leuitas maſculini generis à menſe vno, & inuenti ſunt viginti duo millia: & poſtea iuſſit numerari primogenitos reliquorum ex Iſrael, à menſe quoque vno & ſupra, & inuenti ſunt viginti duo millia ducenti ſeptuaginta tres. Subinde [d], 44 *Locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens,* 45 *Tolle Leuitas pro primogenitis filiorum Iſrael, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum, eruntque Leuitæ mei: ego ſum Dominus.* 46 *In pretio autem ducentorum ſeptuaginta trium, qui excedunt numerum Leuitarum de primogenitis filiorum Iſrael.* 47 *Accipies quinque ſiclos per ſingula capita, ad menſuram ſanctuarij, Siclus habet viginti obolos.* 48 *Dabiſque pecuniam Aaron & filiis eius* C *pretium eorum qui ſupra ſunt.* Scriptum etiam [e] vniuerſum Iſraelem dinumeratum fuiſſe, & ſummam & nomina eorum ſcripta fuiſſe in libro regum Iſrael & Iuda, tranſlatoſque fuiſſe in Babylonem propter delictum ſuum: item, [f] cùm deſertum eſſet templum Domini, & ruinoſum, Ioas rex Iudæ, indixit iterum omnibus, vt quilibet deferret pretium iuxta inſtitutum à Moſe in deſertis [g]. Neque ideò minùs proba videri debet hæc deſcriptio perſonarum & cenſus earum, aut reprobata putanda erit, ex eo quòd Dauid dicatur acerrimè irritaſſe Deum, & prouocaſſe vindictam etiam de populo ſumendam, quòd iuſſiſſet numerari populum Iſraeliticum & Iuda ſibi ſubiectum [h]. Nam ſacri interpretes, ad locos prædictos notant, Dauidem aut populum non fuiſſe punitum à Deo, ob ſolam, deſcriptionem, quæ probata eſt [i]: ſed D quòd ſine cauſa, & non iuxta legem Dei facta fuiſſet. Cauſa enim cur voluerit deſcribi populum Dauid, dicitur ſuperbia, quod liquet ex principio cap. 21. primi Paralip. ibi: *Conſurrexit autem ſatan contra Iſrael, & incitauit Dauid, vt numeraret Iſrael.* & ideo, qui in numeratione populi & multitudine eius ſuperbiuit, in eius diminutione punitus [k]. Neque etiam opus ædificationis Babylonis per ſe diſplicuit Deo, ſed ſuperbia regis, qui inde gloriabatur [l]. Vbi enim rex Nabuchodonoſor, dixit, *Nonne hæc eſt Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* 28 *Cùmque adhuc ſermo eſſet in ore regis, vox de cælo ruit: tibi dicitur Nabuchodonoſor rex, regnum tuum tranſibit à te.* 29 *Et* A *ab hominibus eiciem te, & cum beſtiis & feris erit habitatio tua,* &c.

Secundò peccauit Dauid, in eo quòd poſt dinumerationem populi, non iuſſiſſet pretium pro ſingulis offerri Deo, iuxta c. 30. Exodi, quo loci prædictum erat tacitè, niſi offerretur pretiũ Deo, plagam futuram, dum dicitur, *Cùm tuleris ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium Domino pro animabus ſuis, & non erit plaga in eis.* vt liqueat inde, ſi non eſſet datum pretium pro animabus futuram plagam in eis: quod accidit, quando Dauid non dato pretio, numerare iuſſit populum. Item Hugo Cardinalis [m] addit aliam cauſam in qua peccauit Dauid, quòd Dauid iuſſiſſet omnem populum numerari: cùm tantùm Deus [n] permiſiſſet numerari à viginti annis & ſupra, quicquid eſſet maſculini ſexus. Pro quo facit c. 27. lib. 1. Paralipomenon verſ. 23. *Noluit autem Dauid,* B inquit, *numerare eos à viginti annis inferius, quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Iſrael quaſi ſtellas cæli.* Et verſ. 24. Ioab cœperat numerare, nec compleuit, quia ſuper hoc ira Dei irruerat in Iſraël, & idcirco numerus eorum qui fuerant recenſiti non eſt relatus in Faſtos regis Dauid. Quæ ſic intellige: Dauid iuſſerat Ioabo primùm vniuerſum Iſraelem & Iudam numerari: cœperat Ioab: ſed quia iram Dei ideò ſenſit Dauid, noluit numerare vniuerſum, & infra viginti annos, nec qui iam recenſiti fuerant, fuerunt deſcripti in libro regis.

Item quarto, iuſſerat omnem populum numerari, & per conſequens tribum quoque Leui: quamuis enim Ioab, qui mandata acceperat numerandi non numerauerit, nec eam tribum nec tribum Beniamin, eo quòd inuitus exequeretur regis imperium, tamen ipſe iuſſerat numerari: cùm C tamen prohibuiſſet Deus Moyſi tribum Leui numerare. Sic enim ſcriptum Numeror. c. 1. verſ. 47. *Leuitæ autem in tribubus familiarum ſuarum non ſunt numerati cum eis,* 48 *Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:* 49 *Tribum Leui noli numerare, neque pones ſummam eorum cum filiis Iſrael.* 50 *Sed conſtitues eum ſuper tabernaculum teſtimonij & cuncta vaſa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet,* &c. Eandem prohibitionem repetit c. 2. Numeror. verſu 33. *Leuitæ autem,* inquit, *non ſunt numerati inter filios Iſrael: ſic enim præceperat Dominus Moyſi.*

6 Inuenimus tamen & Leuitici generis perſonas numeratas, à viginti annis & ſupra à Dauide [o]: & videtur non offendiſſe Deum, quia id ad miniſterium diuinum obeundum, diligentiùs per ipſum procuratum eſt, vt citra confuſionem, quæ requirebantur ſuis temporibus peragerentur: neque illorum regia deſcriptio facta tunc eſt ad tri- D butum pendendum, vel ad belli auxilia, ſed ad ſalutem populi & honorem Dei. Egebat enim tunc templum, vel tabernaculum, vel domus Dei, ope temporali regia vt per longum tempus omiſſa circa cultum diuinum reſtituerentur.

Non ſecus quàm inter Chriſtianos, in magna pertinacium confuſione, aliquando ipſorum antiſtitum, vel hæreticorum violentia, eccleſia confugit ad principes ſeculares, qui armato brachio non tam ſe immiſcere dicuntur rebus eccleſiaſticis, quantum opem ferre eccleſiæ, vt tenentur tanquam filij Eccleſiæ, exemplo Dauidis prædictis locis [p], qui nec propria authoritate hoc ipſum firmauit, ſed authoritate ſacerdotum & perſonarum eccleſiaſticarum, vt liquet ex capite viceſimoſexto, primi Paralipomenon.

a Exodi c. 30 verſ. 11. & ſeq.
b Exod. c. 13.
c Numeror. c. 3.
d Vbi habetur d. c. 3 verſ. 44. & ſeq.
e 1. Paralip. c. 9. verſ. 1.
f lib. 2. Paralip. c. 24. & 4 Reg. c. 12.
g Exod. c. 30
h 1. reg. c. 24 & 1 Paralipomenon c. 21.
i Exod. 30.
k vt dicitur in ca. eccl [illegible] ſi. 21 [illegible] decur, verſ. [illegible] Dauid. [illegible]
l Daniel c. 4. verſ. 27
m in poſtillis ad illud c. 21. primi Paralip.
n Numer. c. 1.
o 1. Paralip. c. 23. verſ. 3 & c. 24. verſ. 3.
p & c. 24. & 25 & 26. 1 Paralipomen.

Digitized by Google

non.vhi, poſt recenſitas numerationes & officia Leuitarum, additur verſ. 28. *Hac autem vniuerſa ſanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruia, omnéſque ſanctificauerant ea per manum Selemith & fratrum eius.* Sic etiam ſanxerunt de perſonis & bonis eccleſiæ Cæſares & reges, approbante vel petente eccleſia. neque enim aliter quicquam in his de iure poſſunt [a].

a per c. fi. de rebus eccleſiæ non alien. ca. imperium 10.

7 Apud Romanos. aliquando capitatio impoſita ſingulis viris, & vna capitatio eadem continebat duas mulieres. poſtea binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis vnius pendendi capitis attributum eſt, ex lege Valentiniani & Valentis CC [b]. ἐπικεφάλια imperata tributa, id eſt, per capita vocat Cicero [c].

b in l. cum antea, 10. de agricol. & cenſi. li. 11. C. tit. 47.
c li. 5. epiſtola. ad Atticum. epiſt. 16

8 Eximebatur à capitationis cenſu poſterioribus temporibus reipub. Romanæ ſub Cæſaribus plebs vrbana, vt in prouinciis Orientalib. [d]. Ruſticana plebs extra muros ad illam tenebatur pro cenſu, immunis ab alio miniſterio fiſcalium equorum, aut mulorum [e]. Exceptis colonis Thracenſibus, quibus per vniuerſam diœceſim Thraciarum ſublatus humanæ capitationis cenſus eſt: & qui tenebantur iugationem tantùm terræ ſoluere, ex lege Theodoſij & Valentinia. CC [f]. In Syria à quatuordecim annis etiam maſculi: à duodecim fœminæ vſque ad ſexageſimum quintum annum tributo capitis obligabantur, ante vel poſtea immunes erant [g]. Publius Valerius Poplicola, orphanis & viduis tributum lubens remiſit [h].

d vt habetur in l. 1. de capitatione ciuibus eximenda. C.
e ex Diocletia. & Maximia. reſcripto in l. 2 ne ruſticam ad vllū obſequiū deuocentur. li. 11 C. tit. 54.
f in l. vnic. de colonis Thracenſib. li. 11. C. tit. 51.
g in l. ætatē, 3. de cenſib. P.
h Plutarch. in eius vita.

9 Fuit aliquando apud Græcos tributum dictum Chryſargyrum, per quod quilibet mendicus, quæcunque meretrix, quæuis repudiata, quiuis ſeruus, aut libertus. ærario aliquid pendebant, atque etiam de mulo, de fimo, iumentis, & canibus in vrbe & rure degentibos exigebatur. homo, ſiue mas ſiue fœmina eſſet, numum argenteum pendebat: tantundem equus bos & mulus: aſinus autem & canis obolos ſex. Cuius tributi gratia cùm eſſet cùm in vrbe tum in agros magnos eiulatus, eo abſque vlla miſeratione exacto Anaſtaſius Dicorus Imperator ſuſtulit, & tributi tabulas deſcriptionem continentes in circo coram populo concremauit [i].

i vt ſcribūt Cedrenus & Euagrius l. 3. c. 39.

10 Veſpaſianus Iudaico bello confecto, Iudæis vbicunque degerent, iuſſit ſingulos binas drachmas deferri in Capitolium, quas antea Hieroſolymorum templo pendebant [k].

k vt ait Ioſephus li. 7. c. 26.

11 Quatuor à Solone cenſus inſtituti Athenis olim, nempe, Pentacoſiomedimnorum, equitum, zeugitarum, & proletariorum, vt tradit Suidas [l].

l in verbis ἱππάδα τελοῦντες & latiùs in verbo Θῆτες.

12 Saxones, regi Danorum aliquando pro capite tributum pendebant: poſtea rebellantes, à Frothone 4. rege Danorum victi opera Starcatheri, pro quolibet cubitalium membrorum, pendere coacti ſunt [m].

m vt ſcribit Saxo grammat. li. 6. & Grantzius li. 1. Daniæ c. 36.

13 Leo Iſaurus Iconomachus Imperator, amiſſa claſſe naufragio in mari Adriatico, quam aduerſus Italos parauerat, furore percitus, tertiæ Siculi ac Calabriæ populi parti, tributum in ſingula hominum capita impoſuit. & mandauit inſpici atque deſcribi infantes qui naſcebantur, vt cenſus quem cephalationem vocant, de ſingulis capitibus exigi poſſet: eúmque deinceps auxit, ad colendos muros qui terræ motu deciderant [n].

n Cedrenus ex tāt eius de his conſtitutiones 2. & 3.

14 Sic Aiſtulphus Longobardorum rex, Romanis iratus, ab vniuſcuiuſque capite tributum exegit [o].

o vt ait Sigebertus in chronic.

15 Baſilius iunior Porphyrogeneta, orientis Imperator, conſtituit, tributum quod à pauperibus exigi non poſſet, à locupletibus exigendum, quod ἀλληλέγγυον, dictum eſt [p]. Sublatum tamen poſtea fuit hoc genus triboti, per Romanum Argyrum Imperatorem, quod etiam antea Conſtantinus erat ſublaturus, niſi eum mors anteuertiſſet [q]. Æquum enim non eſt in diuites, in capitationibus pauperum, onus transferri: quanquam pro rebus maiora onera ferre debeant: neque exactionis natura facilè alteranda eſt; hoc enim eſſet turbare omnem ordinem & ſtatum reipublicæ.

p vt habetur e ius conſtitutio inter eius conſtitutiones περὶ ἀλληλεγγύου τῶν ὁμοτελῶν de allelengyo cōmunis cenſus.
q Sicut liquet ex conſtitutio nibus iuris Orientalis & eiuſdem Romani Argyri περὶ τῶν ἐπιτελεσμάτων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας de reditu magnæ eccleſiæ.

16 Nemo enim ignorat, pecuniam omnem maximè quæ à populo Romano olim pendebatur, non vnius eſſe generis, ſed aut tributi nomine, aut vectigalis pendi ſolitam. Tributum, vt Varroni placet, erat pecunia populo imperata, quæ tributim à ſingulis pro portione cenſus exigebatur: at non talis pecunia vectigalis quæ non certſus, ſed vel portus vel venditionis, vel omnino circumuectionis nomine exigebatur. Vt & rurſum diſtincta tributorum tria genera, vnum quod in capita, aliud quod pro cēſu, aliud quod temerarium & extraordinarium erat dictum. Antè Seruium regem æquè exigebatur, vt dictum antea in capita à pauperibus ac diuitibus, donec eam conſuetudinem rectiſſimè mutauit Seruius, vt in eo tradit Dionyſ. Halicarnaſſ. cenſu inſtituto, vt narrat Liuius: cuius tamen inſtitutum corrupit Tarquinius Superbus, & ſingulis etiam pauperibus capitationem decem denariorū impoſuit, donec poſt exactos reges tertio anno à vectigalibus omnibus ſoluendis liberati pauperes fuerunt, vt ait Plutar. in Publicola: & poſtea capitationes exēptæ etiam aliis ciuibus, vt dixi: ſed maximè æquum fuit adimi pauperibus, qui potiùs de exactis nutriri quàm præſtationibns onerari debent. Neque tamen illa Baſilij cautio ideò introducenda, vt eo prætextu loco pauperum allelengyon ſoluant diuites: quibus tamen ratione cenſus, maior imponi debet exactio.

17 Apud Athenienſes dicti Θῆτες ſeu proletarij, aut capite cenſi, qui præbebant nihilominus vectigal quod Θητικὸν dicebatur, vſque adeò viles habiti, vt neque illis daretur via ad magiſtratum aut militiam, vt ait Suidas [r]. Nulla enim paupertas excuſabat ab aliquo tributo, quod forſan & ad capita recenſenda & connumeranda neceſſarium vt & mortuorum quoddam fuerit inſtitutum vectigal, pro Naulo Charontis. Nam & καρωνέσιον vectigal, inquit in eo verbo Suidas, dixerunt, Charontis, ex obolis collectum qui vnà cum mortuis ſepeliuntur.

r In verbo Θῆτες.

De quibuſdam aliis modis conquirendæ pecuniæ, quibus aliquæ reſpublicæ vſæ ſunt, aut principes.

CAP. VI.

FAcit neceſſitas negotiorum, aut auaritia fordéſve imperantiū, aut crudelitas tyrannorum, vt præter ordinem conſuetum, nouæ inuentiones extorquendæ vel conquirēdæ pecuniæ, ſuboriantur: interdū graues populo, interdū ex eius conſenſu, ad euitandū maius malū executioni demādatæ. Quibus certè malitia quorundam ita inuigilat, vt potiùs ad opprimendū quam ſeleuandū populum nati videantur. Nos exempla quædam in medium proponemus vectigalium nouè inſtitutorum & cauſas quoque, ſi conſtent, ob quas impoſita

 fuerunt

fuerunt perſonis aut rebus earum noua onera.

a vt ſcribit Liuius lib. 8.

2 Cn. Manlius Conſul [a], legem nouo exemplo, ad Sutrium in caſtris tributim, de viceſima eorum qui manumitterentur tulit. Et patres, quia ea lege, haud paruum vectigal inopi ærario additum eſſet, authores fuerunt. hanc legem ſuſtuliſſe Neronem initio ſui principatus, vt gratior eſſet populo, ſcribit Suetonius.

b actio. 3. in Verrem.

Erat quædam alia viceſima, portorij nomine data: id eſt quando in ſingula centum, dabantur quinque, de qua meminit Cicero [b].

c lib. 2. epiſtolarum ad Atticum epiſt. 16.
d iuxta Liuiũ lib. 27.

Putant viceſimam aliã aliqui intelligi à Cicerone dictã [c]: & de viceſimario auro, quod reſeruatum erat ad extremos caſus reipublicæ intactum Romæ [d].

e lib. 2. epiſtol. ad Brutum, epiſtola 18.

3 Dicit idem Cicero [e], centeſimam, tributum collatum ex impudenti cenſu locupletum.

f libro 4. c. 10.
g lib. 3.

4 Seuerus Alexander, habitus inter imperatores præſtãtiſſimus, ſi credamus Alexan. ab Alexãdro [f], B inſtituit vectigal braccariorum, linteonum, vitrariorum, pellionum, plauſtrariorũ, argentariorum, aurificum, & aliarum artium, ex quo Thermas quas fundauerat pluribus vſibus ornauit. Meminit autem Herodianus [g], annis duodeuiginti geſto imperio deceſſiſſe, ſucceſſoribus liberis tanta pecuniæ relicta copia, quantam antea nemo: tum ampliore exercitu, quàm cui obſiſtere vlla vis poſſet.

h Suetonius in eo. c. 40.

5 Caligula etiam, tributa noua & inaudita exercuit, nullo rerum aut hominum genere omiſſo, cui non tributi aliquid imponeret, vt certum pro eduliis per vrbem venditis, pro litibus, atque iudiciis, vbicunque conceptis, quadrageſima rei æſtimatio contentioſè, nec ſine pœna ſi quis donaſſe aut compoſuiſſe negotium conuinceretur: ex gerulorum diurnis quæſtibus pars ſumpta octaua: ex capturis proſtitutarum, quantum quæque vno concubitu mereret: fuerintque obnoxiæ C per illud tributum quæ meretricium aut lenocinium feciſſent, & ipſa matrimonia [h].

i apud Suetonium in eo. c. 23.
k lib. 1. Romanorum principum.
l c. 18. de liberalitate.

6 Non excuſatur tyrannis Caligulæ: at Veſpaſiani vectigal ab vrina etiam acceptum [i], ob temporum calamitatem ab auaritia defenditur à Baptiſta Egnatio [k]. Verùm Ferdinandus rex Neapolitanus, non caruit publica Campanorum nota, quod aurum ſitiens Capuæ vrinarum vectigal inſtituiſſet, ſub priuatæ vtilitatis prætextu, vt refert Iouianus Pontanus [l].

Et Alexander Seuerus, lenonum vectigal, & meretricum & exoletorum inferri in ſacrum ærarium vetuit, idque ſumptibus publicis aſſignandum cenſuit: quo & theatrum & circus, & amphitheatrum & ſtadium inſtaurarẽtur, vt ait Platina.

7 Cùm populo Romano aduerſus Antonium in Mutinæ obſidione belligeranti pecuniæ deeſſent, ſcribit Dion, Senatorij ordinis viris indictum D vt quatuor obolos ſoluerent in ſingulas quaſque tabulas ædificiorum, quæ Romæ incolerent. Idem à Triumuiris compulſos ciues ait, vt ædificiorum quæ Romæ habebant penſiones, penderent, quod munus Colonatium appellari à M. Cicerone [m], & à C. Cæſare [n], quidam arbitrantur.

m epiſtola ad Atticum li. 13.
n bellorum ciuilium commentariorum li. 3.

Zozimus, ægrè ferens Conſtantinum Magnum, religionem Chriſtianam amplexum, inuenit tributum, quo Chriſtianos opprimeret, & alios ad rebellionem excitaret, dictum *χρυσάργυρον*, id eſt, *auriargenteum*, pulchro nomine, cùm fœdiſſimum eſſet, deſumptum ex his qui mendicata ſtipe vitam tolerabant, ex lupanaribus, & ex proſtitutarum mercedibus. Suſtulit autem Anaſtaſius Imperator. Atque lege ſanxit ne cui poſt eum Imperatori, tributũ hoc renouare liceret. Et primùm omnes libros eius tributi in ignẽ velut holocauſtum coniecit: poſteáque fingens ſe pœnitentia facti eius teneri, neque ſe antè conſideraſſe impenſas imperij & exercitus, renouare ſe illud velle dixit, iuſſitq; ex omni imperij parte diſquiri, num eſſent adhuc iſtius exactionis monumẽta & libri, & ad ſe deferri: quod vt factum eſt, iterùm combuſſit: ne iſtius tributi vnquam eſſet memoria [o]. Verum pro eo ſublato tributo, aliud grauius impoſuiſſe Anaſtaſium tradit Nicephorus [p] populo, dictum, *χρυσοτέλειαν*, id eſt *penſitationem auri*, abrogando exactionem tributorum curialium.

o Niceph. Callix. lib. 16. hiſtoriæ eccl. c. 40 & 41. 42. 43. Euagrius li. 3. c. 39.
p Niceph. li. 16. c. 44.

8 Digni viſi ſunt gradu nobilitatis, qui aliqua ex parte iuuant rempublicam, maximè ope vel perſonæ vel fortunarum egentem. Et proinde, non eſt improbandus ille modus exquirendæ pecuniæ, vt qui abundant ſpe futuræ dignitatis illiciantur ad contributionem voluntariam. Sicut & reſpublica Venetorum hoc remedio aliquando vſa eſt: indigna enim æris & pecuniæ, ſic populum excitauit. Atque capta à Liguribus Clodia, & quadraginta triremibus inſtructis, in illos, & vt tanta claſſis ali poſſet priuſquam in hoſtes ſit itum, decreto patrum propoſitum fuit publicum edictum: vt quicunque è populo pecunia, commeatu, militéve, ut claſſem, aut littorales copias iuuiſſent, fore, vbi cum hoſte debellatum eſſet, ex eorum numero triginta, qui optimè omnium meriti crederentur, ad patritium traducerentur ordinem: quæ dignitas, illis eorúmque poſteris rata perpetuò maneret: daturos ad hæc patres operam, vt quinque aureorum nummûm millia, quotannis reliquis diuiderentur, qui dignitatem non eſſent conſequuti [q].

q Sabellicus li. 6. & 7. decadis 2.

Fuit hinc in Gallia & alibi, ſimilis pecuniæ colligendæ ratio, ex creatis nobilibus: ſancito certo pretio, quo redimerent plebeij nobilitatem, impoſitáque certa contributione bonorum poſſeſſorum puta tertiæ vel alterius portionis, pro immunitate in poſterum conſequenda reliquorum more nobilium. Ambiunt hanc nobilitatem maximè pecunioſi, & proinde non mediocrem ſegetem inde auream metere poſſet princeps vel reſpublica. Verùm hic imminet malum ne ſordidi & natura ignobiles per pecunias ad hoc priuilegium nobilitatis ſublati, ipſum gradum nobilium cũ dedecore totius ordinis deturpẽt, & vileſcat per ſordes honos qui virtuti tantùm debetur.

r 2. œconomicorum.

9 Bizantij, vt tradit Ariſtoteles [r], egentes pro republica pecunia, publica fructifera ad tempus vendiderunt, infructifera in perpetuum, item illa quæ in locis priuatis inculta iacebant, quæ ad ſocietates, & ad ipſam patriam, imò ipſa templa publica eadémq; neceſſitate compulſi accipiebant tributum aut vectigal ex venditis publicè, circa gymnaſium, circa forum publicum, portúmve, accipiebántque ex captura maris, ex venditione ſalinarum, admirandarum rerum, ex venditionibus artificum, & vatum, & pharmacorum, & ex his omnibus ſumebant tertiam partem.

Ex commutatione quoque nummorum, quam vni tantùm menſæ campſoriæ commiſerant, pœnæ multationis adiecta & priuationis rerũ ſuarum, ei qui ſibi hanc poteſtatẽ vſurpaſſet. Et cùm nonnulli incolarũ fœnerati fuiſſent ſuper poſſeſſiones ſuas, decreto ſtatuerunt, vt quicunque debiti tertiam ferre vellet, liberè poſſeſſionem ſuam haberet: cúmque nemo ciuis antè dici poſſet, niſi vtroque parente ciue natus eſſet impoſuerunt nato

tantùm

Digitized by Google

A tantùm ex vno ciue, volenti eſſe ciuem, triginta libras: vendentibus frumentum conſtituerunt darent partem decimam.

10 Lampſaſeni pecunia indigui, prætium auxere venalibus rebus in foro plus ſolito: ſic qui vendebat, ſolitum pretium, reliquum autem publicum accipiebat [a].

a Ariſto. 2. œcono.

11 Chij ex mutuo vſuris pollicitis pecunias compilarunt.

12 Heraclienſes pecunia egentes ab belli apparatum, omnia quæ in foro venibant, oleum, vinum, frumentum, emerunt accepto ad pretium ſoluendum tempore, & deinceps ipſas res emptas antè tempus, onerariis nauibus impoſitas hoſtibus diuidendas miſerunt, ſic pecuniam antè bellum receperunt, & vſi ſunt aduerſus ipſos hoſtes. Stratagema fuit hoc neceſſitatis, quo etiam ſubtili ingenio licet à barbaris & hoſtibus aurum extorquere, vt dicebant Gratianus, Valen- B tinianus & Theodoſius Cæſares [b].

b in l. 2. de cō mercijs & mercatoribus lib. 4. C. tit 53.

13 Sed aliud ſtratagema ſubtiliùs refertur ab Haytone Armeno, in hiſtoria de Tamburlaoo. Is enim ſi quando decreuiſſet aliquam iouadere ciuitatem, antequam detegeret conſilium, vtque aurum & argentum haberet, & res quoque eius: priùs ſubiiciebat mercatores qui eum ſequebantur cum pretioſis pellibus, aliiſque rebus, & ita inſtructos in illam mittebat ciuitatem, iubebátque vili etiam pretio vendere, vt faciliùs compararent. poſtea autem reuerſis mercaroribus cum pretio, inuadebat ciuitates & ſuas pelles iterum recipiebat. quia compertum habebat numos quidem illos potuiſſe in obſidione celare & infodere, & ideo ita extorquebat: pelles autem ſuas, aut alias venditas merces, nō poſſe ita celari: & proinde & res & pretium ſeu pecunias habebat.

14 Sclibriani, cùm lex eſſet, ne aliò frumen- C tum venderetur, primùm ſtatuerunt vt frumentum omne dempto ſingulis annuo victu, in publicum deferretur, poſtea verò aliquo dato, vnicuique transferendi poteſtatem conceſſerunt [c].

c Ariſt. 2. œc.

15 Samiis pecuniam ad redeundum in patriam poſtulantibus, Lacedæmonij decreto ſanxerunt, vnum diem, & ſe & ſeruos, & iumenta nihil omnino guſtare, & quantumcunque quiſque ſolitus eſſet in cibum impendere, tantum Samiis dare [d].

d Ariſto. vbi ſupra.

In Lotharingia quoque in iſtis poſtremis bellis anno præterito 1591. cùm indicta fuiſſent varia tributa antea, & illud additum, vt quantùm quiſque poſſet vno die cum familia in victu conſumere, tantundem contribueret in tributum.

16 Mnedei bellum ſuſcipientes aduerſus Olynthios, cùm illis pecuniæ deeſſent, adeſſent D verò mancipia, ſtatuerunt, vt relictis cuilibet ciuium mare & fœmina, cætera ad vſum ciuitatis venderent, tanquam in priuatorum exhibitione pecunias commodarent [e].

e Ariſto. vbi ſuprà.

17 At Peutes, præfectus equitum Cerſobleptæ, in ſumma pecuniarum inopia, mandauit, vt quilibet agricola quinque modiorū agrum ſibi (id eſt Duci) fereret: qui ſeruerunt, magna ſcilicet exiſtentium colonorum multitudine: & cum ingens frumenti copia prouenilſet, deuectum illud ad mare vendidit, remittens aliquid de precio, eáque ratione multas ſubitò pecunias Cerſobleptæ confecit [f].

f Polyænus li. 9. ſtratagema.

18 Cyziceni egentes numis, comprehenſos diuites in ſeditione, decreuerunt non morte afficere, ſed multatos pecunia, in exilium mittere [g].

g Ariſt. 2. œc.

19 Mauſolus rex Cariæ, aſtutè pecunias à ſubditis extorſit, prætextu quòd alius rex à ſe tributum poſtularet, nec haberet vnde diſſolueret. Item a Myllaſenſibus extorſit, prætextu quòd quædam ciuitas, quæ illius eſſet mater, ab hoſtibus inuadenda eſſet, illa autem muro egeret, non quem poterat ædificare [h].

h eidem eo.

Eadem cauſa publicæ neceſſitatis multi principes pecunias a ſubditis extorquent, quæ cùm iuſta ſit, tamen vera non eſt.

20 Alij vtuntur aſtu certè damnabili & doloſo Ariſtotelis Rhodij Phoceæ imperantis, qui duabus factionibus Phoceorum ſecretò fingebat ſe fauere cuique, & ita ab vtriſque pecunias accipiebat [i].

i Ariſt. 2. œco.

21 Subtiliùs Condalus, Mauſoli regis Ca- B riæ Legatus, pecunias & facultates exhauriebat ſubditorum. Donata quippe ſibi dono animalia donantibus relinquebat, poſtea multo pòſt ea cum fœtibus & fructibus repetebat. Item fructus arborum impendentium in vias regias, pretio addicebat, pro militum decedentium deferendis corporibus, drachmam vectigalem imperabat: Lycios gaudentes capillis promiſſis tonderi iuſſos à Mauſolio finxit, niſi pro capite certam ſummam peoderent [k].

k eo Ariſto. 2. œco.

22 Hippias Athenienſis, ad comparandam pecuniam, vendebat emineotias ſuperiorum tabulatorum in viis publicis, aſcenſus, præſtructiones, portas quæ aperiebantur foris. putabat forſan publica eſſe loca ita occupata. Et maiori aſtu, ſed cum maximo incommodo priuatorum, numum Athenienſium fecit improbum, & ad ſe eorum argentum, conſtituto pretio adferri C iuſſit, & poſtea ſignatam pecuniam charactere ex eo argento dedit [l].

l Ariſtot. prædicto li. 2. œc. & ſequentia tradit.

Vendidit præfecturas, magiſtratus, adminiſtrationes.

Iuſſit ſacerdoti Palladis, pro quolibet mortuo menſuram adferri hordei, alteram tritici & obolum vnum: pro quolibet puerulo nato, illud idem fieri iubebat.

23 Leucon pecuniis indigens, Hippiam in pecunia mutanda imitatus, ſed cautiùs; oam promulgauit, vt ait Polyænus [m], ſe aliam monetam percuſſurum, & ita adferre quilibet ſuos numos vt alia forma excuſſi valerent. Quibus omne quicquid habebant ferentibus aliud ſignum impreſſit, duplicique pretio eſſe vnumquemque numum iuſſit, quare dimidiam partem eorum quæ collegerat, lucratus eſt, & neminem ciuium damno affecit.

m lib. 6 ſtrategematum.

D 24 Romani bello Punico primo, cùm impenſis reſpublica non ſufficeret, libræ æris pondere imminuto, quinque partes lucrifecere, æſque alienum diſſoluerunt. Poſtea Annibale vrgente. Q. Fabius Maximus dictator, pondus iterum imminuit, & dimidium lucrata eſt reſpublica [n].

n Plinius lib. 33. c. 3.

25 Effecit indigentia, vt Clazomenij preſſi ære alieno ferreum numum, pro argento excuſſerint [o], & qui argentei haberet rationem viginti talentorum: deinde dantes diriſſimo ciuitatis cuilibet ſuo ordine, argentum ab illis receperunt æquale. Quare priuari habuerunt ad quotidianas vibis expenſas: & ciuitas à debito fuit liberata.

o Ariſt. 2 œco.

26 . Sic Enicus Lupides, comes Tendillanus,

Digitized by Google

dux inſignis, in bello Granatenſi Almæ vrbi præfectus, in ſumma rei pecuniariæ deſperatione, dum expectaret pecunias à rege Ferdinando, & regina Iſabella, ex charta panucea fecit ſchedulas ſua manu propria, atque ſobſcriptione ſignatas, quaſdam vocans aureos, argenteos nummos, æreos, aſſes, ſemiſſes trientes, quadrantes, hiſque inter ſe emptiones & commercia facta ſunt, pollicitus ſe daturum pro illis fictitiis, veras pecunias, poſt receptionem [a].

a Nebriſſenſis deca. 2 l. 3. c. 6. b. lib. 5. Ænnea. 9. & lib. 6. c. 8. exemplorum.

27 Idipſum feciſſe tradit Sabell [b]. Dominicum Michaelem, Ducem Venetorum, cùm procul abeſſet domo claſſe Tyrum obſidens, in expeditione Aſiatica: cùm enim pecuniæ defectu ſtipendium reddi nequiret remigibus & ſociis naualibus & loro pecuniam publica forma ſignauit, quam pro aurea & argentea certis diſtinctam characteribus, in ſtipendium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, vt mox domi pro alutinis, aurei & argentei pari numero habentibus repræſentarentur nummi. Quod & factum eſt.

28 Conſtituerunt Epheſij egentes pecunia, ne fœminæ aurum portarent, & quod haberent mutuo ciuitati darent [c].

c Ariſt. 2. œco.

29 Honeſtum illud exactionis genus, Edoardus 4. Anglorum rex excogitauit, quod beneuolentiam appellauit. Egit enim cum amicis, vt ſponte ad ſumptus belli pecuniam erogarent, quod ipſe ex ea re beneuolentiam ſingulorum menſurus eſſet, vt ſcilicet eum qui plus daret ſe plus diligere cenſeret. Quo poſtea Henricus 7. vſus, magnam pecuniæ vim collegit [d].

d vt ſcribit Polydor. Virgil. li. 24. & 26.

30 Summa effecit neceſſitas, anno Domini 1456. vt pro bello Pruſico gerendo, tributum in Polonia imperatum ſit à Rege Caſimiro, vt rex pariter & eccleſiaſticus equeſtérque ordo vniuerſus, dimidium annuorum cenſuum conferrent, ne honorum quidem & magiſtratuum fructibus exceptis: oppidani verò, ſoli iuxta ac mobilium bonorum æſtimatione facta, vt binos groſſos à marcapenderent: agreſtes verò, ſingulos groſſos in capi ta marium & fœminatum: cæterùm equeſtres homines qui nullos haberent agricolas, & adſcriptitios, neque cenſus vicenus quaternos groſſus [e].

e Cromerus li. 23. de reb. Polonicis.

31 Piſiſtratus Athenienſium Tyrannus, omnium rerum decimas exigebat, vt refert Plutarchus [f].

f in eius vita.

32 Hipparchus Piſiſtrati filius, academiam muro ſepſit, atque huius rei nomine magnam pecuniæ vim ab Athenieſibus exegit [g], qua arte plures principes vtuntur, vt dum vtilitatem vel reparationis vrbium, vel exercitus collectionem proponunt, fingant vrgentem neceſſitatem, & populo metum hoſtis excitent, & poſtea pecuniis exactis opera imperfecta relinquant, & pacem conceſſam prætendant.

g vt ait Suid.

33 Rhodienſes, quo tempore Coloſſus cecidit, & aliquot illorum naues oppreſſit: miſerunt ad reges & principes mendicandi auxilia cauſa, pro reſtituẽdo, tanquam ad id ipſi non ſufficerent, ſicque impetrarunt propemodum infinita munera, occaſione refectionis antiquæ confractæ ſtatuæ, vltra quam egerent [h].

h vt ait Polyb. lib. 5.

34 Commodus imperator, vt tradunt Dion, Xiphilinus, Herodianus, & Lampridius, natali ſuo die, vxoribus ſenatorum eorúmque liberis ſingulis, binos aureos, tanquam aliquas primitias imperauit, idque tributum pendere cogit, & à ſenatoribus qui in reliquis ciuitatibus erant, quinque drachmas exegit. Rurſúmque deficiente pecunia quò itinerarium æs exigeret, in Africam ſe ad conſtituendam prouinciã, tranſmiſſurũ finxit.

35 Differebam ad extremum modum conquirendæ pecuniæ, & ad iuuandum paupertatem reipublicæ, tanquam imperatore digniſſimum: ſed vincit admiranda probitas, vt nunc cæteris anteponam Neruæ Coccei Imperatoris exemplum, qui ciuibus Romanis cùm magna laborarent egeſtate, non tantùm agros ad ſubleuandam penuriam diſtribuit, ſed veſtes ſuas proprias, vaſa argentea, atque aurea, reliquámque ſupellectilem vendidit, atque aliis ſumma beneuolentia erogauit, vt ait Dion.

36 M. Antonius quoque Imperator, cognomento Philoſophus, cùm in conficiendo bello pecuniæ deficerent, omnia aurea vaſa argentea cryſtallina & myrrina, cum omni principali ſuppellectile ornatúque coniugis, publicè vendidit, ne tributa imperando ciuitatibus aut prouinciis eſſet grauis [i].

i Sabell. lib. 4. Enne. 7.

37 Bello contra Emanuelem, exhauſto ærario Venetorum, pecuniam ex depoſitis conflatam, publico decreto placuit in diui Marci ſacrarium. ad opportunos caſus reponi ac tamdiu ſub publica cuſtodia ſeruari, quoad reſpublica in meliorem ſtatum eſſet reſtituta, dicebatur vulgo *præſtua* quæ à Vitali Michaele 2. principe inſtituta traduntur, vnde ingentem illi ortam inuidiam, primariámque cædis cauſam quidã crediderunt [k].

k Sabell. lib. 7. dec 1.

38 In bello vero contra Maximilianum Imperatorem, vltra ea quæ ex officiorum venalitate collegerunt Veneti, Senatus ſanciuit vt mediis domorum fructibus qui ex locationibus proueniebant æquam partem inquilini omnes in ærarium inferrent, exceptis iis qui eo bello ab hoſtibus reipublicæ domo ſua pulſi, ſe ad vrbem recepiſſent, atque iis quorum fructus decimam vnciæ partem non excederent [l].

l Bembus lib. 10 & 12. hiſt. Venetæ.

39 In bello contra Iulium 2. ſummum pontif. Veneti pecunia indigui, per ſenatum ſtatuerunt, vt intra 25. dies qui argentum aurúmve cælatum haberent, ad duũviros adferret numis cudendis, id eis aurum argentúmve, cum lucro pariis decimæ accepto ferendum: qui non tuliſſent eorum bona venderentur, exceptis quæ dotium nomine mulieribus deberentur Atque tandem, cùm parùm liberales & nolla patriæ charitate mouerentur, ſtatuit ſenatus vt ad contributionem captis & venditis pignoribus & bonis, latitantes cogerentur, alij negantes carceribus rapti includerentur [m].

m Bembus li. 7 & 10 hiſtor. Venetæ

40 Atque bello contra Sfortiam Ducem Mediolanenſium ad ſumptus perferendos ſancit idem ſenatus, vt vrbani, peregriniique magiſtratus, iudices, ſcribæ, cæterique inferiores ordines magiſtratibus ipſis ſubiecti, qui publicom aliquo modo ſalarium mererent, reipublicæ vectigales eſſent, & vt patritij magiſtratus etiam, quibus & præmium ex publico adſcriptum poſt annum gratuitam reipublicæ operam in ſex proximos menſes impenderent [n]. Eandem & tributi rationem ſunt amplexi, belln cõtra Maximilianũ Imperatorẽ, in recuperanda Vicentia [o].

n Sabell li. 7. deca. 3.

o Bembus lib. 7. & 9

41 Iterum & in bello contra Baiazetem Turcorum regem formidoloſo, aucta à Venetis fuerunt vrbis vectigalia parte ex tertia, vini, panis, carnis, portoriis tantummodo exceptis, atque vti magiſtratus omnes vrbani prouincialéſque, mediam ſtipendiorum partem vnius anni

reipubli

reipublicæ remitterent lex lata: cautum tamen, A ne quadraginta viralium iudicia ea lege renerentur. cenſos ciuibus pro vniuſcuiuſque opibus decretus, ciuitates ſub imperio Venetorum aut fœderatæ ad contributionẽ certæ pecuniæ vocatæ [a].

a Bembus li. 1. hiſtor. Venetę.

42 Sed illud ſtupendum, quod pro vero refert Iouius in Pompeio Columna, Clementem 7. pontificem, quum expugnata Roma ab exercitu Caroli 5. etiam arcem conſumpto commeatu in quam confugerat Cæſarianis dedidiſſet, & ex pacto militi ſtipendium perſoluendum eſſet, conflaſſe argentum omne, & aurea vaſa facta, vt inde diuidẽda militibus pecunia cuderetur: eáque nec ſufficiente, conceſſiſſe tres purpureos galeros, vt illis licitantibus qui fœda ambitione corrupti ad ſenatoriam dignitatem aſpirabant, aurum penſerrent. eoque modo ad haſtam propoſitis emptores non defuiſſe. Quos certe puto habitos ideò indignos, quòd non per oſtium, ſed per feneſtram ingredi vellent, tam ſanctiſſimum ſenatum. B

43 Abhorruit ab hoc genere quæſtus Alexander Seuerus, qui nunquam honorem iuris & gladij vendidit, dicens, neceſſe eſſe, vt qui emit vendat, & ſe non paſſurum mercatores poteſtatum: quos ſi pateretur, non poſſet damnare. erubeſco enim, inquit, eum hominem punire, qui emit & vendit [b].

b Lamprid. in eius vita.

44 At Venetus ſenatus cùm videret in bello contra Maximilianum, multò maximam eſſe in vrbe copiam eorum ex plebe ciuium qui aliquo reipublicæ munere fungerentur, ex quo aut ſtipendij menſtrui, aut quotidiani quæſtus nomine lucrum facerent, ſtatuit, vt is qui ex plebe ciuis munus perpetuum à republica obtineret, ſi decuplum ſtipis annuæ, aut ſi ea non ſit, lucri ſummam, de qua apud magiſtratum conſtaret, reipublicæ intra dies quindecim dari curauiſſet, id omnino munus, ipſo mortuo, aut filius, aut nepos, C aut frater eius conſequeretur: aut is quemcunque ſibi ipſe eius muneris hæredem inſtituiſſet. Quibus aut ſua eſſent ad tẽpus munera, iis octuplum ſtipem ærario inferentibus, ea viuis munera eripi non poſſent [c].

c Bembus lib. 10. & 11. hiſtoriæ Venetæ.

45 Species fuit negotiationis, cum laudata prouidentia, per quam ditauit ærarium Ioſeph regis Ægypti, & omnem terram ei ſubiecit: tempore enim fertilitatis, vndecunque per terram ditionis Pharaonis colligi iuſſit quintam partem fructuum, & congregari in horrea omne frumentum tempore ſeptem annorum fertilium, & recondi & reſeruari in vrbibus ſub poteſtate Pharaonis, vt proſpiceretur ſummæ ſterilitati ſequentium ſeptem annorum [d]. Tempore autem aduentente famis in toto orbe pane deficiente, maxime in Ægypto, & terra Canaan, Ioſeph om- D nem pecuniam earum congregauit pro venditione frumenti, & intulit eam in ærarium regis. Cúmque defeciſſet emptoribus pretium: venit cuncta Ægyptus ad Ioſeph, dicens, da nobis panes, quare morimur coram te, deficiente pecunia? Quibus ille reſpondit, adducite pecora veſtra, & dabo vobis pro eis cibos, ſi pretium non habetis. Quæ cùm adduxiſſent dedit eis alimenta pro equis & ouibus & bobus & aſinis, ſuſtentauítque eos illo anno pro commutatione pecorum: veneruntque quoque anno ſecundo, & dixerunt, non celabimus domino noſtro, quòd deficiente pecunia pecora quoque defecerunt: nec clam te eſt, quod abſque corporibus & terra nihil habeamus, cur ergo moriemur te vidente: & nos & terra noſtra tui erimus: eme nos in ſeruitutem regiam, & præbe ſemina, ne pereunte cultore redigatur terra in ſolitudinem. Emit igitur Ioſeph omnem terram Ægypti, vendentibus ſingulis poſſeſſiones ſuas, præ magnitudine famis, ſubiecitque eam Pharaoni & cũctos populos eius, a nouiſſimis terminis Ægypti vſque ad extremos fines eius. Et dedit eis ſemina vt ſererent in agris Pharaonis, & præſtarent annuatim quintam partem Pharaoni frugum [e].

d Geneſ. 41.

e Geneſeos c. 47.

46 Pertinax Auguſtus, non aliter quàm priuatus ac ſordidus ciuis mercaturam exercuit: ſi id ad rempublicam iuuandam fecit, non omnino vituperandus: contrà, ſi ad auaritiam ſatiandam propriúmque lucrum: ſi credamus Spartiano, & Herodiano.

47 Poteſt neceſſitas reipublicæ, hoc genus conquirendarum pecuniarum inter negotiationem excuſare, & aliquando principem laudabilem reddere: qui ita parcit tributis & oppreſſionibus vectigalium, vt eoſdem tanquam filios propriis laboribus releuet. Sic refert Rhodericus Dubraius [f], Rodolphum Bohemiæ regem Alberti Cæſaris filium negotiationem aut in argenti fodinis Cuthuenſibus exercuiſſe: vinum, ſal, hordeum, triticum, ad panes & ceruiſiam coquendam ex Auſtria, ex horreis ſuis conuehendo, pretiáque rebus promercalibus ex arbitrio ſuo conſtituendo, atque in eo genere mercaturæ monopolium ſibi vindicando. Et ſe hac neceſſitate compulſum huc ſe deſcendiſſe dixiſſe: vt hoc modo ſummam ærarij inopiam ſubleuaret & debita per vtrumque Vuenceſlaum reges contracta, diſſolueret. Atque ideò dum millia aureorum illis ipſis montibus, hebdomadatim æri alieno diſſoluendo tribuiſſe.

f lib. 19. conſtitutionum Bohemæ.

Laurentium Medicem Petri filium Florentinæ reip. principem, eo animo etiam iuuandi neruos reip. qui ex pecunia conſtant, & ad potentiam domeſticam magno præſidio ſunt quandiu per publica negotia licuit, mercaturam neceſſariò exercuiſſe: tamen inde magno ære diſſoluto, poſtea ſub finem vitæ improbare viſum, refert Michael Brutus [g].

g lib. 8. hiſtor. Florentinæ.

48 Poſſunt multa certè commoda ex mercatura, & citò lucra obuenire, ſed periculum eſt ne hoc multis videatur ſordidum, potiſſimùm quando lucri cauſa mercatura eligitur: cùm nihil habet tale genus negotiatorum ſacrum, præter vnius pecuniæ lucrum, cui ſe totos veluti Deo conſecrarunt, vt meritò mercatores aliquando à bene inſtitutis rebus publicis gerendis, & adminiſtrandis reiecti fuerint, vt docuimus alibi [h].

h lib. 25. ſyntagmatis iuris. c. 15. num. 8. & lib. 47. cap. 10. num. 5. & 6.

Et Cæſares quoque alia ratione interdixerunt nobilioribus viris & virtute atque dignitate conſpicuis, ne ſe commerciis negotiationum immiſcerent [i], vt & pontifices clericis [k].

Poteſt enim accidere vltra auaritiæ fraudis committendæ periculum, vt inde commercium inter plebeios & negotiatores, emendi vel vendendi reddatur difficilius, vt dicunt Honorius & Theodoſius Cæſares [l]. vt & Pontanus ſcribit [m], Reges quoſdam Neapolitanorum, erepta ſuis mercaturæ facultate, prouinciales ad inopiam redegiſſe. Militibus quoque damnatur hæc mercatura & negotiatio in legibus [n]. Conqueritur Cicero, 3. de republ. de Phœnicibus, quòd primi mercaturis & mercibus ſuis, auaritiam, magnificentiam, & inexplebiles cupiditates omnium rerum exportauerint in Græciam.

i l. nobiliores 3. de cõmer. & merca. li. 4. C. tit. 63.
k c. 1. ne cler. vel monach. ſecularib. neg. ſe immiſ. c. fi. de vita & honeſta. cler. c. 2. de rect. 14. q. 3.
l in d. l. nobiliores, 3. de cõmercan. C.
m c. 45. de liberalitate.
n l. milites, de locato C. 16. & reſt. vid. C. l. 5. § pop. ſtis. dę auth. tit. C.

49 Inter.

49 Inter extrema tamen paupertatis & nobilitatis, ſatiùs viſum quibuſdam, negotiari, quam prædari, aut latrocinari, vel ſubditos tyrannicè opprimere. Et probarem quoque ego huiuſmodi neceſſitate electionem, ſi ſubditi non eſſent qui poſſent honeſtè ſuppeditare ſuo principi neceſſaria: at ſi honeſtè quidem poſſit conſeruari dignitas ſecundum qualitatem principatus ex propriis, certè non video quominus notam incurrat ſordidi, qui mauult ditari & apparere ſupra poteſtatis gradum, ex lucro ſordido negotiationis: nam ibi auaritia vel ambitio, finis quæſtuariæ artis, non vtilitas populi, aut reipublicæ.

Non improbandum, ſi ad iuuandam patriam rebus externis neceſſariis, principes pecunias contribuant induſtriis mercatoribus, vnde etiam ſuam augeant vtilitatem cum publica: quemadmodum inter Venetos & Luſitanos, Genuenſes, & aliquos alios factitatum. Sed illa mercatura à fine probari poteſt. Quemadmodum etiam acceſſit regnis Luſitaniæ, Hiſpaniæ, & Venetorum imperio, nouarum inde terrarum regnorúmve agnitio, acquiſitio, & noui reipublicæ reditus.

Per ſe etiam principes modicum luccellum ex rebus minutis aucupari, non minùs indignum principe quàm reprobandum cenſetur, & illo vti verſiculo.

Bonus odor lucri qualibet ex re
Siue vnguentum ſit ſiue corium.

Mercatura, totum hominem exigit, & vix probus eſt homo, diues mercator: & princeps aſſuetus lucrandi artificio, vix abſtinet quin etiam in rebus reipublicæ ſuæ negotietur, quò magis facilius putat ab iis qui repugnare non audent, extorqueri poſſe, & ita munus principis obliuiſcitur, dum negotiationis conſuetudine immutatur.

50 Reprehenditur Alfonſus rex Neapolitanus, quòd porcos ſuos alendos, impinguandos, & cuſtodiendos dedit ſubditis, & demortuos exſoluere ſibi cogebat, negotiationis etiam monopolium inſtituendo, mercatus omne oleum regni & triticum adhuc in herba modico pretio, ſummo quo poterat reuendens, nec permittens dominis ſuum vendere triticũ & oleum, donec ipſe diſtraxiſſet quæ ex illis comparauerat.

Viſa pluribus negotiatio non tantùm ſordida, ſed etiam crudeliſſima, qua vſus Antonius Leua, à Carolo V. Imperatore Mediolano præfectus, dum lege prohibuit ne quis ciuium triticum moleret, aut panem penes ſe faceret, ſed cogeretur emere à tabernis ea de re aquilæ ſigno & imperatorio ſignatis: quo loci pro arbitrio panem pluris vendebat, vt ſtipendiis & liberalitate animos ſuorum militum in officio retineret, quod moriendi fame cauſa fuit [a].

[a] Sab. ſupplē. li. 12. ex Iouio.

Honeſtior Richardi I. regis Anglorum, qui bello Gallico ingentem pecuniam à collegio mercatorum qui Caleti ex lana potiſſimùm negotiantur, mutuam ſumpſit: poſtea monachis Ciſtercienſibus expoſuit, ſe inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id feciſſe, & propterea rogare vt vellent tantum lanæ ipſis mercatoribus pro acceptis à ſe pecuniis dare, ſummi beneficij loco, cuius ſe memorem fore pollicebatur. Monachi autem his precibus victi, ad extremum, morem regi geſſerunt [b].

[b] Polyd. Virg. lib. 14. hiſtor. Ang.

51 Quæſtum referam rurſus non indignum celebritate, qui Chriſtophori Bauari Gothorum & Sueuorum regis ditauit ærarium, præter ſpem. Cùm enim is animaduerteret, vt refert Iohannes Magnus [c], proceres regni mutua inuidia flagrare, vt etiam filij viuentium patrum præfecturas inuitis parentibus & ignorantibus, a rege poſtulare non erubeſcerent: vt huic æmulationi mederetur, curauit omni poſcenti feudum, confeſtim & ſine quocunque prænio examine concedi, literáſque in promptu expediri, vt imprudens nobilitas, tam temeraria conceſſione diſceret, non decere gratiam alteri collatam præripere, aut reuocare. Sed cùm neque ea induſtria poſſet hoc malum compeſci, voluit, vt literæ ſuper conceſſo feudo conſcriptæ, tanto auro à cancellaria redimerentur, quantùm vix à toto feudo corradi poſſet: nec diutiùs ea gratia duraret, quàm alter, data maiori, aut pari auri ſumma, in idem feudum induci poſtularet. Itaque ſæpe vno eodémque tempore complures, data ingenti pecunia, in idem feudum inſtituti, nihil fructus ex eo reportabant, donec magna eorum pars nec aurum, nec feudum, imò nec vllam poſſeſſionem reliquam habuit.

[c] Ioan. Magn. lib. 21. c. 21.

52 Fuit ſubtile inuentum, ſed non poſſum probare, Licinij, quod magis ad fraudem, quàm ad neceſſitatem fuerit excogitatum: cùm enim per ſingulos menſes Galli Romanis tributum penderent, Licinius qui id exigebat quatuordecim menſes in anno conſtituit, vt tributum multiplicaret, qua de cauſa & meritò, in vitæ diſcrimen incidit [d].

[d] Dio Caſſius lib. 54. hiſtor. Roma.

Non probarem quod etiam quod Guillelmus dictus conqueſtor, Angliæ rex, aliquando executus eſt: dum ciuitates, epiſcopatus, cœnobia, immunitatibus priuauit, vt eas poſtea a ſe redimerent cariùs: atque inter cætera ſanxit, arbitrio principis auxilia ferrent [e]. Minùs, quod Veſpaſianus, rapaciſſimum quemque promoueret vt mox ditatos condemnaret: vnde dictus eſt ſe officiarios habere pro ſpongiis: quia veluti ſpongios & ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret [f].

[e] Polydor. Virgil. lib. 9.

[f] Suetonius.

Sed & peiora fuerunt habita vectigalia, quæ odio Chriſtiani nominis, vel eccleſiæ, vel ſubiectorum, ſine neceſſitate publica, impoſita & exacta fuerunt, ſublatis immunitatibus & priuilegiis. vt cùm Perſæ, Chriſtianiſmum amplecti cœperunt. Et cùm Simeon Seleuciæ Cteſiphontis epiſcopus eſſet vrbium in Perſide, Iudæi in odio habentes, detulerunt eum ad Saporem tum Perſidis regem, veluti amicum Romanis & molientem contra Perſas. vnde rex fide illis habita primùm Chriſtianos vehementer vexauit, præfectos eis ſæuos conſtituens, & tributa grauia imponens: vt ſcilicet egeſtate & exactorum crudelitate vexati, religionem repudiarent, quod & ei magno ſtudio fuit [g].

[g] Nicephor. Calliſt. lib. 8. c. 36.

Sic Iulianus Imperator apoſtata, annonam & immunitatem quam Conſtantinus Magnus, pro ſua erga Deum obſeruantia clericis conceſſerat, abrogauit, & in publicos prouentus retulit [h]. Succeſſor tamen ſequutus Iouinianus, eccleſias, epiſcopos, & Chriſtianos in integrum reſtituit, & Idolomaniam exterminauit [i], reſtitui & annonam eccleſiis iuſſit: verùm quòd fames grauior propter Iuliani impietatem tunc graſſaretur, & frumentum ægrò penderetur, τριτημόριον, hoc eſt, tertiam eius partem, clero exhiberi curauit: quam primùm autem fames ſæuire deſiiſſet, integrum ſe frumenti numerum eis præbiturum pollicitus eſt [k].

[h] Idem Niceph. lib. 10. c. 5. Sozomenes li. 6. hiſtoriæ tripart. c. 7.

[i] Idem Nicephor. lib. 10 c. 49.

[k] Theodoretus lib. 4. hiſto. riæ eccleſ. c. 4. & lib. 7. c. 3.

Hunericus

Hunericus Vandalorum tyrannos Arrianorum A hæreticorum ſautor, & ipſe talis: ſtatuit per totam Africam, vt defunctorum epiſcoporum catholicorum, fiſcum, & ſubſtantiam ſibi vindicarent: qui autem defuncto ſuccedere poterat, non ante ordinaretur, quàm fiſco regali quingentos ſolidus obtuliſſet [a].

a Victor. epiſcop. Vticenſis lib. 3 perſecutionis Africæ.

Num princeps ſecularis pro negotiis Reipublicæ, poſſit imponere vectigal eccleſiaſticis rebus & perſonis.

CAP. VII.

SEd num vectigal perſonis & rebus eccleſiaſticis princeps imponere poſſit, quæſitum ſæpe ſcio, & varie reſolutum. Saniórque eſt opinio & tutior, vt ſine authoritate & licentia ſummi pontificis, nihil ab his exigi poſſit: & tunc etiam ex cauſa probabili [b]. Probatur in primis ex conſi- B lio Lateranenſi ſub Alexan. 3. habito c. 19. & relato in c. nõ minùs. 4. de immunitate eccleſiarum li. 3. decre. ti. 49. quo loci conqueritur conſilium, quod poteſtates ſeculares & ciuitates, tot onera imponerent eccleſiis & bonis & perſonis earum, angarias & parangarias, pro purgandis foſſatis, pro expeditionibus & aliis: vt ſub eis deterioris conditionis factum videatur ſacerdotium Chriſtianum, quàm ſub Pharaone qui legis notitiam non haberet: nempe qui ſacerdotum ſuorum terras, & perſonas à tributis exemit [c]. Quocirca anathematis diſtrictione talia de cætero fieri prohibentur, niſi epiſcopus & clerus tantam neceſſitatem aut vtilitatem aſpexerint, vt abſque nulla exactione, ad releuandas communes neceſſitates vel vtilitates, vbi laicorum non ſuppetunt facultates, ſubſidia per eccleſias exiſtiment conferenda. Si autẽ cõſules aut alij de cætero iſta com- C miſiſſent, & commoniti deſiſtere noluerint, tam ipſi quàm facultates eorum, ſubiiciuntur excommunicationi, vt nec communioni reddantur, donec ſatisfactionem fecerint competentem

b hoc diſput. Pan. ad ca non minus. de immunita. eccl. & in conſil. 0 5. incipiente *caſus ſuper quo*. Volu. 1. Chaſſa. ad §. 4. in princip. num. 27 & ſequen. tit. *des couſtumes* in conſuetudinibus Burg. GuidoPapa in q. 376. incip. de clericis.

c Geneſ. 47.

Conſentit conſilium Lateranenſe habitum ſub Leone 10. ſeſſione 9. titulo de reformatione curiæ, §. & cùm à iure, & aliud conſilium Lateranenſe 12. ſub Innocentio 3. in capit. 46 [d]. In quo additum eſt, confirmatis capitulis hac de re publicatis ſub Alexan. 3. In alio conſilio Lateranenſi, vt non ſufficiat conſenſus eccleſiaſticarum perſonarum, ad ſubſidia hæc laicis poteſtatibus petentibus ſoluenda, & vt propter imprudentiam quorundam, Romanus priùs conſulatur pontifex, cuius intereſt communibus vtilitatibus prouidere. Item adiicit vt conſtitutiones & ſententiæ, quæ a talibus nempe conſulibus & rectoribus ciuitatum, vel aliis qui ec- D cleſias vel eccleſiaſticos viros talliis, ſeu collectis, ſeu exactionibus aliis aggrauare nituntur, vel de ipſorum mandato fuerunt promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nullo vnquam tempore valituræ: & vt anathema quo innõdantur, liget eos quandiu geſſerint conſulatum & poteſtatem, & poſtea, illis ve depoſitis, & ſucceſſores eorum ſi ſatisfacere recuſarent infra menſem.

d cuius verba referuntur in c. aduerſ. 7. de immunitate eccleſiarum.

In conſilio Toletano 3. capit. 21 [e] clericorum & eccleſiarum ſerui, prohibentur fatigari angariis & parangariis publicis aut ciuitatum, aut priuatis ſub pœna excommunicationis in eos qui id fecerint.

e relato in ca. 69 eccleſiarũ ſeruos, 12. q. 2.

Alexander 4. rurſum [f], ſtatuit non licere etiam A in regno Franciæ, ſcabinis ſeu conſulibus, communiis, & aliis dominis temporalibus, aut aliis qui in eis iuriſdictionem temporalem obtinent tallias, vel collectas, ſeu exactiones quaſcunque, eccleſiis vel perſonis eccleſiaſticis imponere: vel exigere ab eiſdem, pro domibus, prædiis, vel quibuſcunque poſſeſſionibus ab eiſdem eccleſiis, vel perſonis eccleſiaſticis legitimè hactenus acquiſitis, vel in poſterum acquirendis, etiam ſi ipſæ eccleſiæ vel perſonæ, vel res huiuſmodi ſint infra illorum diſtrictum vel territorium conſtitutæ: nec etiam licere illis ipſas eccleſias vel perſonas, ad diſtrahendum vel alienandum, aut extra manum ſuam ponendum, acquiſita iam, vel quæ deinceps acquirent aliquatenus coarctare.

f in q. 2. de immunita eccleſiarum in ſex to, lib. 3. ti. 23.

Hanc conſtitutionem innouauit Bonifacius 8 [g]. & adiecit, vt obtineret, non obſtantibus con- B trariis conſtitutionibus, quas improbat, vt corruptelas, imponítque in eos qui tallias, pedagia, guidagia, perſonis eccleſiaſticis & rebus eorum delatis *non negotiationis cauſa*, ſi ſingulares ſunt, pœnam excommunicationis: ſi collegium, vniuerſitas, caſtrum, ciuitas vel locus interdicti ipſo facto incurrendas, à quibus non priùs abſoluantur quàm ſatisfecerint, Deinceps & ipſe Bonifacius [h] ſtatuit ſeueriùs in ipſos clericos, conſentientes huiuſmodi exactionibus, aut præbentes collectas, tallias, decimam, viceſimam, centeſimam, ſuorum & eccleſiaſticorum prouentuum vel bonorum laicis, quocunque nomine vel auxilij, adiutorij mutui, ſubuentionis, ſubſidij, doni, vel alio titulo modo & quæſito colore, abſque authoritate ſedis apoſtolicæ: & in ipſos imperatores, reges, duces, poteſtates, comites, & alios, talia imponentes, exigentes, recipientes, au- C xilium, conſilium, fauorem publicè vel priuatim dantes, vel talia fieri iubentes: atque omnes vult ipſo facto excommunicatione innodari: à quo non poſſint, niſi à ſede apoſtolica, excepto mortis articulo, abſolui, non obſtantibus priuilegiis, & conſuetudinibus, principibus, regibus, & aliis conceſſis.

g in ca. quanquam, 4. de immuni. eccleſiarum li. 3 ſexti. tit. 20.

h in c. clericis 3 per totum c. de immu. eccleſiarum in ſexto.

Statuit & Clemens 5. in conſilio Viennenſi [i], vt locorum ordinarij ſeu diœceſani, publicent, vel à ſuis faciant publicari ſententias excommunicationis & interdicti à iure prolatas, contra eos qui ab eccleſiis vel perſonis eccleſiaſticis, pro illarum rebus propriis, quas non negotiandi cauſa deferunt, aut deferri faciunt vel tranſmittunt, pedagia vel guidagia, ſuo vel alieno nomine exigunt vel extorquent: poſtquam de ipſis illis conſtiterit, ídque tamdiu, donec illi ſic exacta reſtituerint, & de tranſgreſſione huiuſmodi ſatisfece- D rint competenter.

i in Clem. ſi. de cenſib. li. 3 tit. 13.

2 Druide in Gallia, olim qui ſacrificia publica & priuata procurabant, & curam religionis ſeu ceremoniarum illorum habebant, tributa vnà cum reliquis ex populo non pendebant, militiæ vacationem, omniúmque onerum habebant immunitatem [k]. Apud Ægyptios, ſacerdotes erant ab omni tributo immunes: imò & à tributis exactis ab aliis, tertia pars illis dabatur ad cultum diuinum, & eorum alimenta: altera Principi: tertia militibus [l]. Quare & terra ſacerdotis in Ægypto, libera fuit ab omni tributo impoſito terris ob penuriam venditis, quod erat quintæ partis frugum [m].

k Iulius Cæſar lib. 6. commentariorum de bello Gallico.

l vt ſcribit Diodorus Siculus li. 2. Biblioth. c. 6.

m Geneſ. c. 47 verſ. 26.

Et rex Aſſyriorum [n], ſcripſit ſubditis, *Vobis quoque notum facimus, de vniuerſis ſacerdotibus & Leuitis,*

n in li. 1. Eſdr. c. 7. verſ. 23.

Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, Nathineis, & miniſtris domus Dei (id eſt Eſdræ, vt) vectigal & tributum & annonas, non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos.

Quando Deus iuſſit numerari populum, & capitationem pro ſingulis dari in vſum tabernaculi[a], Leuitæ non fuerunt numerati, ea ratione vt capitationem ſoluerent: ſed alia, vt miniſteria tabernaculi iuxta domos & familias ſuas, exequerentur circa cultum Dei: & loco promogenitorum Iſrael, fuerunt Domino conſecrati, & onera in tabernaculo, & poſtea in templo Dei ſubierunt[b].

a Exod. ca. 30 verſ. 12.
b Numer. ca. 1. verſ. 2 & 47. & ſequentib. & c. 3. verſ. 33. & c. 4.

Nicolaus 3. ad Ludouicum & Carolum reges[c], reprehendit principes, quòd in muneribus & oneribus militaribus, noctu, diúque dicerent epiſcopos detentos, etiam contra pyratas: quòd hoc alienum ſit ab officio eccleſiaſticarum perſonarum: & quòd perſonæ eccleſiaſticæ non debeant prætextu militiæ temporalis, amoueri à militia cœleſti, quã orationibus debent excolere, iuxta id quod ſcriptum[d], *Nemo Deo militans, implicare ſe debet negotiis militaribus.*

c 10 c. 19. reprehenſibile, 23. quæſt. 8.
d 2. ad Tim. c. 2.

Refertur[e] vindicta de Heliodoro, quòd ex mandato regis vellet aurum etiam creditum ſeu depoſitum intra ſepta templi, accipere: multò magis vindicta eſt expectanda à Deo in principes, qui non ſolùm depoſita in eccleſia: ſed bona ipſius eccleſiæ tollere velint: nam in eo magis templi ſanctitas violatur, & in propriis magis quàm in alienis.

e lib. 2. Mach. c. 3.

Excommunicantur & nominatim in bulla pronunciata, in cœna Domini Romæ, qui tributa, collectas, & onera eccleſiæ, & eccleſiaſticis imponunt[f].

f vt habetur in ca. 5. qui vel tributa.

3 Ratio prior adferri poteſt, ex parte perſonarum eccleſiaſticarum, quæ ſunt honorandæ & non grauandæ à quoquam[g].

g ca. eccleſias, 25 in fine 23. q. 8.

4 Alia, quia perſonæ laicorum cuiuſcunque ſint poteſtatis, nullam poteſtatem habent in perſonas, aut res eccleſiæ: ideò nec de illis legem ferre, aut diſponere poſſunt[h].

5 Item conſtitutiones regiæ, imperatorum, & aliorum principum, legibus ſunt poſtponendæ eccleſiaſticis: in his maximè quæ ad perſonas & res eccleſiæ pertinent[i].

h c. fin. de reb. eccleſiæ non alienan. li. 2. tit. 13. ex Concilio Lateranenſi ſub Innoc. 3. c. 44. eccleſiæ S. Mariæ, & c. quæ in eccleſi. de cōſtitutio cum ſimul aut caſſa, de ſacroſ. eccl. C.
i can. 1 cum quinq; ſequētib. 10 d.

6 Nec eſt inuidendum eccleſiæ & perſonis eccleſiaſticis, ſi aliis laicis pugnantibus, tributis & vectigalibus ad reipublicæ munera oneratis, eiuſmodi eccleſiaſticæ res & perſonæ, ſua immunitate & libertate potiantur. quanquam & ipſi in eadem republica ſint, in eodem loco: & quamuis in priuilegiis & vtilitatibus publicis ex contributionibus ſuccedentibus participent, & commoditate, defenſione, & beneficio quæ per tributa & vectigalia indicta & ſuper indicta eueniunt, fruantur. Siquidem, quemadmodum eccleſia & perſonæ eccleſiaſticæ immunes ſunt ab oneribus laicorum, & participant nihilominus commodis & vtilitatibus illorum: ſic contrà, perſonæ laicorum immunes ſunt ab oneribus, militia, laboribus, & muneribus eccleſiaſticis: & nihilominus participes ſunt cultus diuini, orationum, & miniſteriorum earum. Sic nutritur corpus reipublicæ per temporalia corporalibus neceſſariis: per ſpiritualia verò verbo, in anima: & ita onera compenſantur in vtriſque vitæ modis. Iſti clerici, Deo nobiliori, domino, quotidie pro ſe, próve populo inſeruiunt, & miniſterium impendunt. Laici in corporalibus onera contrà ſoli ſuſtinere debent, nec eccleſiaſtici duplici onere & miniſterio, corporali & ſpirituali grauentur[k]. Quare perſonæ eccleſiaſticæ vtuntur priuilegiis loci vbi degunt[l]. Neque eſt abſurdum, quòd clerici gaudeant beneficiis ſtatutorum populi, licet non ſupportent onera temporalia quæ alij ferunt. Quia ſufficit, quòd ſubeant onera ſpiritualia: vt ſcribit Paulus Caſtrenſis[m], *Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum non eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos?* vt dicebat diuus Paulus Corinthiis[n].

k ca. quoniam idem ordinator, 8 10 diſt.
l c. dilecti. 27. de foro competenti.
m cōſilio 300. incipiente, In Christi nomine.
n 1. ad Corinthios c. 9 verſ. 11 & 12 & ad Roma. 13. verſ. 27.

7 Ex parte rerum, conſtat, Deo dicatum, non eſſe ad vſus humanos tranferendum[o], ſiue de perſonis ſiue de rebus eccleſiæ agamus[p].

Sic in Lege Dei[q], *omne quod Domino conſecratur, ſiue homo fuerit ſiue animal, ſiue ager, non vendetur, nec redemi poterit. Quicquid ſemel fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit Domino.*

o in cap. ſemel Deo dicatum, 1. de regul. iur. lex. l. 10 tanti, § ſacræ, de rerum diuiſio. P. § ſacræ eo. tit. apud Iuſtinia. l. ædes ſacræ, de cōtrahē. emptio. P.
p Iohānes Andreas ad d. ca. ſemel Deo. Panor. ad c. ex publico, de conuer. coniuga.
q Leuit. ca. 27. verſ. 28.

8 Accidit, vt quemadmodum clericus non tenetur ad pedagia, guidagia, collectas, pro rebus eccleſiæ: ita nec pro rebus ſuis, vel ſui patrimonij, vt liquet ex iuribus ante citatis[r]. Idem dicitur, ſi aliquid donatur vel relinquitur eccleſiæ, vt non teneatur ſoluere; certum quid pro libra, ſecundum ſtatuta quorundam laicorum[s]. Et idem[t], ſi donatio facta fuerit clerico.

9 In libris regum relatum eſt[v], dum aſcendit rex Syriæ Hazael, & cepiſſet Geth, aſcenderétque in Hieruſalem, quòd Ioas rex Iuda tulit omnia ſanctificata, quæ conſecrauerat Ioſaphat, & Ioram, & Ochoſias patres eius reges Iuda, & quæ ipſe obtulerat, & vniuerſum argentum quod inueniri potuit in theſauris templi Domini, & in palatio regis: & miſit Hazaëli regi, & receſſit à Hieruſalem, & paulo poſt, velut in vltionem facti, ſcribitur quòd inſurrexerunt ſerui eius, & coniurauerunt inter ſe, percuſſerúntque Ioas in domo Mello, & mortuus eſt.

r & x c. ſi. de vita & honeſt. clericor. & ibi Panor. num. 4. D. Clem. præſenti, de cēſib. ca. quanquam, de immun. eccleſiar. in ſex. Panor. conſil. 4 vol. 1.
s iuxta ca. tributum, § quāuis, 23. q. 8. cū 2. ſequētibus.
t inquit Panor. d. c. ſi. numero 4. de vita & hon. cleric.
v Regum 4. c. 12. verſ. 17. & ſequentib.

10 Item bona eccleſiarum deſtinata ſunt publico vſui ſpirituali, & reſeruata non ſolùm in alimoniam pauperum, ſed etiam clericorum, & ad reſtituendum cultum diuinum, ſiquando contingeret à tyrannis opprimi[x]. Quare alienari non poſſunt ab ipſis etiam præpoſitis[y]: neque deputata ad certum vſum diuinum aliis vſibus debent applicari, ſine authoritate ſummi pontificis[z].

x ca. futuram, & c. videntes, 12 q. 2. c. quoniam, 16 q. 1. l. ratio, de præbend. l. placet, C. de ſacroſan. eccleſ.
y cap. nulli liceat, 12 q. ſi.
z cap. quia cōtinget, de religioſ. domi.

11 Sed audiamus Chriſtum Dominum, de tributo ſoluendo ab eccleſiaſticis differentem, apud D. Mathæum[a].

Et cùm veniſſet, nempe CHRISTVS, *Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei, Magiſter veſter non ſoluit didrachma. 25. aut etiam, Et cùm intraſſet domum, præuenit illum* IESVS, *dicens, Quid tibi videtur, Simon? reges terræ à quibus accipiunt tributum aut cenſum? à filiis ſuis, an ab alienis. 26. Et ille dixit ab alienis. Dixit illi* IESVS, *ergo liberi ſunt filij. 27. Vt autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem qui primum venerit, tolle, & aperto ore eius inuenies ſtaterem, illum ſumens, da eis pro me & te.*

a Matth. c 17. verſ. 24.

Certè ab alienis non ſubditis, non poteſt peti tributum & cenſus, quia cùm arguatur, inde ſubiectio[b], non ſubditus non tenetur. Eccleſiaſticæ verò perſonæ, non ſunt ſubditæ poteſtatibus temporalibus ſed ſummo pontifici, & ab eo commiſſis epiſcopis & præpoſitis[c]. *Nempe, contra Apoſtoli teſtimonium, Rom. 13.*

b c. de cenſib. c l. cùm clerici 24. & conſtitutio, ſtatuimus. C. de epiſcop. & cleric. tuto ti. de foro competent. c. cleros. 2. diſt. nouello vt cleri. apud proprios epiſcop. conueniantur.

Soluit

Soluit & Chriſtus tributum, non ex debito, ſed ne ſcandalizaret alios [a].

22 Habent & res eccleſiæ ſua onera, à quibus laici liberantur: vt non mirum, ſi eccleſia ab oneribus laicis imminentibus liberanda ſit: debet enim alere clericos, ſabricas & ædificia eccleſiarum curare, ſuum præpoſitum nutrire, & prædicatores verbi Dei honorariis donare, pauperes nutrire [b], cultum diuinum ſuis ſumptibus facere, quod pertinet etiã ad luminaria & alia [c], annatas, decimas, & procurationes ſuperioribus dare [d].

13 Refert Gregorius Turonenſis [e], iniurioſum epiſcopum quindecimum à Martino Turonẽſem, Clotharij reſtitiſſe edicto, quo mandauerat vt omnes eccleſiæ tertiam partem fructuum fiſco penderent, & cum fere omnes epiſcopi ſubſcripſiſſent, eum ſolum denegaſſe pœnas etiam grauiſſimas minatum ſi bona eccleſiaſtica attrectare pergeret, eóque territum regem, edictum antiquaſſe, & veniam culpæ deprecatum.

14 Ius ciuile, rurſum, [f] tributariæ vſurpationis contumeliam depellit, & ſtatuit ne prædia vſibus cæleſtium ſecretorum dedicata, ſordidorum munerum fæce vexentur, & ne extraordinariũ quippiam ab eo tempore, ſuperindictúmve, ab eccleſiis flagitetur, & nulla tranſlatione fatigetur.

Immunitáſque perſonarum datur [g], vt nullus eccleſias, vel monaſteria propria, quæ religionis intuitu clerici habitant, relinquere miſerabili neceſſitate iubeatur.

Iuſtinianus 2 [h]. *l. ſancimus* inquit, *ne villarum ſacroſanctarum eccleſiarum, & aliarum venerabilium domuum poſſeſſiones ſordida munera, & extraordinarias deſcriptiones ſuſtineant.*

Atque iura ſubmouerunt onera lucratiuarum deſcriptionum, à largitis eccleſiæ ex bonis curialium, ad quæ alij tenentur [i].

Latior deinceps conſtitutio in fauorem eccleſiæ Friderici 2. Cæſaris [k]. *Item*, inquit, *nulla communitas vel perſona publica, vel priuata, collectas vel collectiones angarias, vel perangarias eccleſiis, vel aliis piis locis, aut eccleſiaſticis perſonis imponere, aut inuadere eccleſiaſtica bona præſumant: quod ſi fecerint, & requiſiti ab eccleſia vel imperio, emendare contempſerint, triplum refundant, & nihilominus bona imperiali banno ſubiiciantur, quod abſque ſatisfactione debita nullatenus remittatur.*

Idem Imperator rurſum, in conſtitutione nouella, caſſa & ſacroſanct. eccleſ. c. ſtatuit, caſſa & irrita ſtatuta denunciari, omnia ſtatuta & conſuetudines, contra libertatem eccleſiæ eiúſque perſonas, & in contemptores eius nouellæ, voluit bona eorum per totum imperium impunè ab omnibus occupari.

15 Sunt poſtremò, vt dictum eſt, res eccleſiæ ſatis oneratæ cenſibus & ſubſidiis auxiliaribus, quæ præſtant ſuis prælatis & ſummo pontifici, vt in ſynodaticis, & auxiliis [l].

In procurationib⁹ ratione viſitationũ, & onerũ [m].

In quarta decimarum, vel media vel tertia, ſecundum morem eccleſiarum [n], & in aliis iuribus epiſcopalibus, de quibus egimus [o]. Ea tamen lege, vt epiſcopi ipſi, nouũ cenſum imponere non poſſint eccleſiis, nec vetus augere, nec aliis aut exactionibus ſubditos onerare [p]: ipſum quoque inhibitum patronis eccleſiarum, qui vellent nouum cenſum eccleſiis imponere, vel antiquum augere, quod non licet [q]. Soluebãt & Leuitæ ſacerdotibus olim partẽ decimarum: & aliis ſuperioribus, nunc clerici [r]. Sũt & Annatæ, quæ præſtãtur ſummo pontifici, à beneficiorum poſſeſſoribus, & ſunt vacantiarum reditus vel annui vel alterius æſtimationis.

a gloſ. in c. magnum, 28. ad verbum ... 11 q. 1. & in c. iam nunc, 28. q. 1.
b ca. quatuor, c. de reditibus cano. vulterrana, 12 q. 2.
c ca. nemo, de conſecra. diſt. 1.
d c. cõquerẽte, de offic. ordin. cap. cum ſecũdũ apoſtoli, de m... cum ſimilib.
e li. 4. de geſtis Francorũ c. 1.
f Honorius & Theodoſius, in l. placet, 5. C. de ſacroſanct. eccl.
g in l. omnes 33. de epiſc. & cler.
h in nouella conſtitutione 131. § ad hæc.
i l. ſancimus, 18 de ſacroſanct. eccl. & nouella cõſtitutione 131. §. quod ſi res, ... l. vnicã. de imponẽ. lucratiua deſcripti. lib. 10. C.
k in §. itẽ quæcunque cõmunitas, de ſtatu. & cõſuetud. in coll. 10 poſt lib. feudo ... lata, in l. item nulla cõmunitas, de epiſcop. & cler. C.
l c. conquerẽte de officio ordina. c. cum apoſtolus, 6 § prohibemus de cẽſib. lib. 3. c. 19.
m c. quãto, 16. c. procurationes, 23. c. venerabili, 24. c. cũ Lateran. 17. de cenſib. c. 1. §. deinde & c. 2. eo. tit. in 6.
n ca. antiquos, 10 q. 3. c. conſtitutu, 16 q. 1. c. de quarta, de præſcriptionib. c. cum inſtantia, 19 de cenſib. c. certificari, de ſepultur.
o in explicatione c. conquerẽte, de officio ordina.
p d. c. cum Apoſtolus, 6 § prohibemus & c. prohibemus 7 c. præterea illi, 8. c. ſignificauit. 23. c. de cætero de tranſact. c. auaritiæ, de præbend. ca. nullus epiſcopus grauamẽ, 10 q. 1.
q c. grauius, 25 de cenſib.
r vt in c. 1. & 2. in fine de decimis.

16 Etheluolphus rex Angliæ, epiſcoporum ſuorum aſſenſu, eccleſias & monaſteria in regno ſuo, exemit à publicis oneribus [s]. Quemadmodum & Boleſlaus rex Poloniæ, hominibus eccleſiaſticis, omnium onerum, laborum, & penſionum, regi & reipublicæ præſtandarum, immunitatem ſempiterno iure conceſſit [t].

17 Sunt qui arbitrentur, caſus eſſe, quibus vtroque iure diuino & humano, eccleſiaſtici & eorum bona, & eccleſiæ, locáque pia, tributis, collectis, & vectigalibus, oneribuſque & perſonalibus & realibus ſeu patrimonialibus, onerari poſſint à principibus temporalibus.

Et in primis in caſu neceſſitatis vrgentis dicunt regem poſſe bona eccleſiæ capere, quemadmodũ Ioas rex Iſrael [v]. *Tuliq; omne aurum & argentum & vniuerſa vaſa quæ inuenta ſunt in domo Domini, & in theſauris regis & obſides, & reuerſus eſt in Samariam.*

18 2. Item exemplo Ezechiæ regis Iuda, qui metu Senacherib regis Aſſyriorum, pacẽ & ſubiectionem offerens, vtque ſolueret eidem indicta per ipſum tributi nomine trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri, dedit omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in theſauris regis [x].

19 3. Sed & 1. Regum c. 8. inter iura regum, eſt, tributorum impoſitio maximè in caſu neceſſitatis, quamuis aliis quàm regibus, non concedatur, vt dicemus ſuo loco [y].

20 4. Scriptum, omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, idcircò enim præſtatur tributum vt ſubiectio probetur [z].

Facit quod ex Diuo Ambroſio adfertur, in ca. ſi tributũ, 27. & ſeq. Magnum quidẽ 11. q. 1. *Si tributũ petit Imperator, non negamus, agri eccleſiæ ſoluunt tributum. Si agros deſiderat Imperator, poteſtatem habet vendicãdorum. Tollat eos ſi libitum eſt: Imperatori non nego, ſed non dono.* Rurſum [a]. *Magnum quidem eſt & ſpirituale documentum, quo Chriſtiani viri, ſublimioribus poteſtatibus docentur debere eſſe ſubiecti: ne quis cõſtitutionem terreni regis putet eſſe ſoluendam. Si enim cenſum Filius Dei ſoluit* [b], *quis tu tantus es qui non putes eſſe ſoluẽdum?* & Vrbanus Papa [c]. *Tributum in ore piſcis piſcante Petro inuentũ eſt: quia de exterioribus ſuis quæ palàm cunctis apparent eccleſia tributum reddit. Non autem totum piſcem iuſſus eſt dare, ſed tantùm ſtaterem qui in ore eius inuentus eſt. quia non eccleſia dari imperatori, non pontificalis apex, qui in ore capitis eccleſiæ præeminet ſubiici poteſt regibus ſed ſanè, vt diximus, quod in ore piſcis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur: quia de exterioribus eccleſiæ, quod conſtitutum antiquitus eſt, pro pace & quiete: quia nos tueri & defenſare debent, imperatoribus perſoluendum eſt.*

Iterum D. Ambroſius ad Marcellinam ſororem [d], *conuenior ipſe à comitibus & tribunis, vt baſilicæ fieret matura traditio, dicentibus Imperatorem iure ſuo vti, eo quòd in poteſtate eius eſſent omnia. Reſpondi, ſi à me peteret quod meum eſſet, id eſt fundum meum, argentum meum, ius huiuſmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia quæ mea ſunt eſſent pauperum: verùm ea quæ diuina ſunt imperatoriæ poteſtati non eſſe ſubiecta, &c.*

21 5. Diuus Auguſtinus [e], docet iure humano, & Imperatorum, & regum etiam, eccleſias vt alios quoſlibet poſſidere temporalia. & dicere hoc meum, hoc tuum. *Quare*, inquit, *noli dicere, quid mihi & regi? nam, quid tibi ergo & poſſeſſioni? aliter noli dicere poſſeſſiones tuas, quia ipſa iura*

s vt ſcribunt Guilielmus Neubrigenſis lib. 2 c. 7 Ranulphus lib. 5. Polichronicon c. 30.
t Cromerus li. 3. rerum Polonorum.
v 4. Reg. 14. c. verſ. 14. 16.
x 4 Regum, c. 18. verſ. 14. 15. 16.
y c. ſuper quibuſdã, de verbor. ſignif.
z Paul. ad Ro. c. 13. c. 2. de cẽſib. apud Greg.
a & in cõmentariis ad c. 5. Lucæ lib. 4. c. penul.
b Matth. 17.
c in cano. tributum, 23. ſub. 23 q. 8.
d epiſtola 33. & in ca. 21 cõuenior, 23 q. 8.
e tractat. 6. ad c. 1. Iohannis, relatus in ca. quo iure, 8. diſtinct.

humana renunciaſti, quibus poſſidentur poſſeſſiones.

22 6. Non omnia quæ eccleſiæ ſunt, cenſentur immunia à cenſibus & tributis, ſed tantùm manſus, domus, & horti quæ iuxta eccleſiā ſunt [a], *atque ſantitum eſt vnicuique eccleſiæ vnus manſus integer abſque vllo ſeruitio attribuatur: & presbyteri in eis conſtituti non de decimis atque oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel de hortis iuxta eccleſiam poſitis, neque de præſcripto manſo aliquod ſeruitium faciant præter eccleſiaſticum, & ſi aliquid amplius habuerint inde maioribus ſuis vel alias ſenioribus debitum ſeruitium impendant.*

a in c. 1. de cenſib. quod ſiue ... ex conſilio Vormacenſi c. 50 cuius verba in c. 25. ſancitū eſt, 23. q. 8.

23 7. Probare videtur ex Gregorio I. ſummo pontifice [b] Tricenſi epiſcopo: *Fraternitas*, inquit, *tua nullum per noſtra vel eccleſiæ ſuæ nomen, vel alio modo, excuſari à murorum vigiliis patiatur: ſed omnes ad hoc generaliter compellantur: quatenus cunctis vigilantibus melius valeat ciuitatis cuſtodia procurari*, quod exiſtimant aliqui, & vt ferè omnes, & Panor. intelligi de clericis eccleſiæ, vt in caſu neceſſitatis vrgentis, poſſint compelli ad cuſtodias & vigilias vrbis tempore imminentis belli, ſi neceſſitas immineat eccleſiæ & aliis: ita ſi reſpiciat communem vtilitatem & neceſſitatem, quamuis verè textus non loquatur de perſonis eccleſiaſticis clericis, ſed de his qui ſunt ſubditi eccleſiæ, quia de clericis & eccleſiaſticis contrarium expreſſe deciſum [c] & ſimilibus ſupra citatis, & [d], *nemo militans debet ſe implicare negotiis ſecularibus.* nec ſunt ſubtrahendæ perſonæ eccleſiaſticæ functionibus ſpiritalibus, vt relictis illis inſeruiāt corporalibus armis, perſonaliter maximè: plus enim in belli tempore poſſunt prodeſſe excubiæ & vigiliæ orationum, quàm arma corporalia: ſunt enim mediatores Dei & hominum clerici, & perſonæ eccleſiaſticæ, quæ poſſunt plus prodeſſe ciuitati orando, quàm pugnando. *niſi enim Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam* [e].

b c. 2. de immunitate eccle. li. 3. tit. 49. vbi Gregorius 1.

c in c. reprehenſibile, 23. q. 8.
d c. 2. 1. ad Timotheum.
e Pſalmo 126. verſ. 2.

Et dum pugnabant filij Iſraël contra Amalec, interim orabat Moyſes, dúmque leuaret manus ad Deum, vincebat Iſraël: ſin autem paulolum remiſiſſet, ſuperabat Amalec [f].

f Exodi c. 17. verſ. 11.

Neque in illa vrgentiſſima neceſſitate belli, qua populus Iſraeliticus conſtringebatur in deſerto, inter inimicos armatus obambulans, vnquam leuitæ & addicti miniſterio & cultui diuino, connumerati ſunt inter ordines militares [g], quamuis ſeorſum numerati ſunt, non ad bellum, ſed ad obeundum miniſteriū Dei. Et in Lege quidem diuina [h], in exercitu ſacerdos ante aciem, antequam pugna cum inimicis ineatur ſtare iubetur, non vt pugnet, ſed vt hortetur pugnaturos, viriliter agere, & ſpem in Deo, non brachio carnis, aut in multitudine ponere.

g Numerorum c. 1. 2. 3.
h Deut. c. 20. verſ. 2.

Scio bellicis noſtris temporibus ciuitatum principes, nihil aut parū indulſiſſe priuilegio obſequij diuini, prætextu quòd ageretur de ſalute communi, & eccleſiæ & ciuitatis & religionis, contra hereticos, atque ideò onerasse perſonas eccleſiaſticas & eccleſiæ bona, perſonalibus, & realibus oneribus, & cōpuliſſe, ad præſtandū militibus hoſpitia, & ipſoſmet clericos atq; regulares qui nō minus quàm piſces ſine aqua extra clauſtrum eſſe debent, ad arma capienda impuliſſe, quæ certè aliqui vltrò ſe offerētes, ad libertatē carnis ſumpſerunt. Sed quid inde conſequutum fuerit vtilitatis etiam, vidimus, accidit enim vt exigua ſcintilla religionis, quæ in eccleſiarum ſeptis conſeruata, erat, ab irruptionibus hæreticorum, propemodum extincta fuerit: & qui adhuc ſtabant in cultu Dei, emancipati, mores militares armatæ militiæ didicerunt, & cœleſtis militiæ arma obliti fuerunt.

Quippe, *Nulla fides pietaſq; viris, qui caſtra ſequūtur.*

Quot inde euaſerint irregulares, quot apoſtatæ, quantùm ſit diminutum diuinum obſequium, & conſequenter, diuinum quantùm nobis ſubtractum fuerit à Deo auxilium, heu miſeri res ipſa & infœlices caſtrorum ſucceſſus, teſtantur nobis ſilentibus. Oportet Deum placare orationibus & ieiuniis, & eos qui tenērur ad id ex profeſſo iubere, ſuas in eo partes ſeriò agere, quorum arma, ieiunia & orationes: non autem expedit, nobis ipſis eadem auxilia per ſubtractionem factam Deo ſuorum ſeruorum, eius indignationem & iram vehementiùs prouocare. plus enim nocent nobis ira cum ira Dei militantes, cùm poſſint orando eum placare & pacem cum eo impetrare, ex qua pax facilè cum hominibus ſequitur.

Malum peſſimum in republica, ordines confundere: munera à Deo diſtincta promiſcuè habere, non ſecus ac in corpore humano, velle pedes ad ſuum officiū caput compellere, aut corpus animam ſuis legibus adſtringere, facere vt lux ſint tenebræ, cœlum terræ miſceatur, & vt religio politiæ, non politia religioni inſeruiat.

Scio certè maiorem harum tributorum & exactionum partem, in eccleſias & eccleſiaſticos factam non tam neceſſitate quàm inuidia populi, qui cùm inter diuinum & humanum nō nouit aut non vult conſtituere differētiam, modulo ſuo Dei opes & ei inſeruiētes vult metiri. vnde prouocatur ira Dei vindicantis iuſtis iudiciis ſacrilegia huiuſmodi: ſcitum enim illud, *qui vos ſpernit me ſpernit* [i], dictum de mancipatis eius miniſterio.

i Luc. c. 10. verſ. 16.

Durum certè eſt, Deo dicata ab eius cultu ſubtracta, in profanos quantumuis publicos vſus transferre, cùm ſacrilegiū propemodum dicatur.

Ar durius, ipſas perſonas eccleſiaſticas, ad cuſtodiam portarum reuocare, & ad excubias inter perditiſſimos milites ordinare. quod exiſtimo nunquam Gregorium I. in c. 2. de immunita. eccleſiarum permiſiſſe, neque de illis locutū. hoc enim mihi repugnans videtur eccleſiaſticæ dignitati & functioni, quicquid cauſentur & excuſationē quātumuis in peccato quærāt quidam, ex neceſſitate.

Quare quidam dixerunt, quòd nec papa potuerit ita ſtatuere, aut contra libertatem eccleſiæ quæ de iure diuino eſt, venire, aut diſpenſare [k]. Nec dico, ſe & ſua defendere eſſe prohibitum cōtra inuadentes, imò & permiſſum aſſero, neque vllam irregularitatem eccleſiaſticam perſonam inde incurrere, aut homicidij reatū [l]: ſed dico, indignum eſſe tanto miniſterio clericis cōmiſſo, vt ipſi huic muneri cuſtodiæ, & poteſtate laicali cōpulſi adiu- dicētur. bona enim eſt defenſio reipub. & omnibus cōmunis, nec ex eo capite reprobari forſan poſſet in extrema neceſſitate: ſed bona deſinit eſſe, dum à laicis perſonis, eccleſiaſticis vel ipſi eccleſiæ imperatur [m]. Sed & ad c. 2. peruenit, de immuni. eccleſiarum adferuntur à Panor [n], quatuor intellectus, primùm, quod illud c. intelligatur obtinere in terris, in tēporalibus eccleſiæ ſubiectis 2. quod loquatur ſecundū illa tempora quibus ciuitas Trecenſis opprimebatur, ab infidelibus & inimicis, vt ibi notat Innocent. & imminebat timor ſubitaneus & improuiſus. Itē 3. quod nō loquatur de perſonis eccleſiaſticis, ſed de eorum ſeruis, (de quibus in ca. eccleſiarum ſeruos, 12. q. 2.) qui gaudent alioquin ſine vrgente neceſſitate, immonitatē [o], eſſe iuſſum ſummi pontificis & epiſcopi: vt liquet

k per c. literas de reſtitutio. ſpolia. & ibi gloſſa iuxta textum in c. à nobis, de decimis, & ibi per abbatē & alios, c. cum ad monaſterium, de ſtat. regul. vt tenet Richard. in 4 ſentētiarum diſtinct. 28. artic. 4 Aleſan. de Alex. in 2. parte, q. 50 membro 9. art. 3.
l c. 2. de homicidio c. vni. eo. titu. in ſex.
m ca. hoc quidem, 96. d.
n cōſi. 3. vol. 3.
o l. 2. c. de epiſco. & cler. Ad do. 4. ibi.

liquet ex textu, nec id factum authoritate laicali fuiſſe.

24 8. In caſu neceſſitatis, ad contributiones pro vtilitate reipublicæ, eccleſiarum bona & eccleſiaſticarum perſonarum vocari colligunt, ex eo quod bona eccleſiæ ſunt addita, vt oppreſſos & captiuos redimat, pauperes iuuet [a], multò magis pro defenſione patriæ, ex qua proſpicitur & præcauetur, ne captiui fiãt & pauperes. ſatius enim eſt dãnum præuenire, quã poſt vuln⁹ acceptũ, remediũ quærere [b].

25 9. Cæſares quoque certos caſus propoſuerunt, in quibus & voluerunt ad collectas ipſas eccleſias & domos Auguſti & Auguſtæ, eorumq; bona contribuere, vt ſi quando ſternendæ eſſent viæ publicæ, aut pontes noui inſtituendi, aut inſtituti reficiendi eſſent, ſi quid habent in ea ciuitate aut loco vbi talia opera fiunt [c], quæ & trahuntur ad muros ciuitatis, puteos publicos & ſimilia [d], & ita pronunciatum ſæpe in ſenatu Pariſienſi [e].

Subiiciuntur & naues eccleſiarum, tranſuectionibus publicarum ſpecierum, ſine exceptione religionis, a Theodoſio & Valentinia [f].

Item angariis & parangariis, & aliis oneribus expeditionis, plauſtrorum præbendorum [g]. Simul & canonicæ illationi [h].

Muneribus quoq; patrimonialibus, quæ ratione poſſeſſionũ præbẽtur, dicũtur obnoxij impetatori & regibus, ex prædiorum poſſeſſionibus clerici [i].

Accedit & Gratiani reſolutio [k], cuius verba, *hinc datur intelligi quod de his quæ imperiali beneficio, vel à quibuſlibet pro beneficio ſepulturæ eccleſia poſſidet, nullius iuri niſi epiſcopi teneatur obſtricta, de his verò quæ à quibuſlibet emerit, vel vinorum donationibus acceperit, principibus conſueta debet obſequia: vt & annua eis perſoluat tributa, & conuocato exercitu, cum eis proficiſcatur ad caſtra. Quod tamen hoc ipſum non ſine conſenſu Romani pontificis, fieri debet.*

26 Referuntur à Iohanne Papone [l], areſta aliqua hac de re, quorum vno ſenatus Pariſienſis ſtatuit, per prouiſionem, anno 1388. vt decanus & capitulum Nouioduni (*Noyon*) & curiones eiuſdem ciuitatis conferrent ad reparationes ciuitatis, non autem epiſcopus. alio, quo etiam aduerſus eccleſiaſticas perſonas Cæſaromagi, (*Beauuais*) idem dictum & pronũciatum: & vlterà, quod etiam tenerentur ad contributionem, non ſolùm reparationis dictorum, ſed etiam ad ſtipendia præfecti militibus ſeu capitanei ibi poſiti. Et rurſum idipſum ſtatutum anno 1394. contra decanum & capitulum Aulercorum, (*d'Ebreux*) ratione murorum, fortificationum & prædictorum ſtipendiorum præfecti militaris.

Sunt alia areſta apud eundẽ Paponẽ [m], quibus ſtatuitur, compelli poſſe, & teneri perſonas eccleſiaſticas, ad contributionem ſtipendiorum prædij, ſeu militum qui ſunt in prædio vrbis, & ad neceſſaria pro victu (vocant *aduictuaillement*) vrbis, in qua reſident. & ob id poſſe cogi per captionem ſuorum temporalium. Sicque iudicatum contra capitulum eccleſiæ Lugdunenſis, 28. Maij, 1369. & iterum pro conſulibus Sanctiflorij Aluerniæ contra epiſcopum & eccleſiaſticos eiuſdem ciuitatis, propter l. ſ. C. de quibus muneribus. vel præſtationibus, liceat ſe excuſare. lib. 10. C. ti: 48. propter verba, *nulla perſonali dignitate excepta* omnes teneri ad inſtructionem pontium & ad comparationem frumenti, aliarúmque ſpecierum. quæ tamen verba non pertinent ad perſonas eccleſiaſticas, de quibus nulla ibi mẽtio. quanquam exprimãtur in citata l. ad inſtructiones, de ſacr. eccl. & in l. abſit, de priuileg. domus Auguſtæ li. 11. C.

a ca. ſacrorum, c. ſicut, ca. aurũ ca. gloria epiſcopi, 12. q. 2. l. ſancimus, C. de ſacroſanctis eccleſ.
b l. ſ. c. in quibus cauſis in integ. reſtitutio non eſt neceſſaria. l. 1. c. quando liceat ſine iudice ſe vindica.
c in §. ad hæc ſancimus, nouella 131. in l. ad inſtructiones, 7. c. de ſacroſa eccleſ.
d per gloſſ. ibidem.
e vt refert Papus lib. 5. rhapſodiæ areſtorũ ti. 12 areſt. 16. 17. 18. 19.
f in l. iubemus nullam, 10 C. de ſacroſanct. eccleſ. l. 2. c. de nauibus non excuſandis.
g in l. neminẽ ab angariis 11 C. de ſacroſanct. eccleſ.
h in l. placet. § de ſacroſanct. eccleſ. C.
i in ca. ſi quæ cauſæ. 16. §. 1. 11. q. 1. cui adſtipulatur, ca. ſi tributum, eadem 11 q. 1.
k in c. ſancitũ, 25. §. ſ. 23. q. 8.
l lib. 1. areſtorum titu. 5. areſt P.
m lib. 5 areſtorum 1 11. areſt. 15.

Fuerũt & condemnatæ 7. Octobris 1550. perſonæ eccleſiaſticæ ciuitatis Bithurigũ, ad contributionem reſtaurationis murorum, pontiũ itinerum, hoſpitaliũ pauperum, & peſte affectorũ, & ſalario tum doctorum regentium, & neceſſariorũ academiæ eiuſdem ciuitatis: declaratæ tamen immunes & exemptæ à contributione ſtipendiorum præpoſiti, & ſatellitum eius negotiorum politicorum, horologiorum publicorum, & aliorum ſuperius non expreſſorum, vt refert idem Papus [n].

27 10. In caſu neceſſitatis & bellorum, contributum olim etiam à ſacerdotibus alioquin immunitatẽ habentibus indicat Liuius [o], tum enim de triumuiris epulonibus primùm factis. Sed magnũ certamen, inquit, cũ omnibus ſacerdotibus eo anno fuit quæſtoribus vrbanis, Q. Fabio, Labeoni, & L. Aurelio, pecunia opus erat, quòd vltimam penſionem pecuniæ in bellũ collatæ perſoluere placuerat priuatis. quæſtores ab Auguribus pontificibus, quod ſtipendiũ per bellum nõ contuliſſent, petebãt à ſacerdotibus. Tribuni nequicquã appellati, omniúmq; annorum per quos non dederant, exactũ eſt, non obſtante prouocatione illorum ad tribunos, & allegatione priuilegiorum à Numa & primis conſulibus, conceſſorum.

Quin & conſtat ſenes & ſacerdotes perpetuam militiæ vacationem habuiſſe, à qua tamen excipiebant Gallicus tumultus, vt aiunt Plutarchus [p], & Appianus [q].

Atque Sylla Athenas oppugnans, pecuniæ indigus, ex omnibus illuſtribus templis & oraculis quæ in ea terra erant, iuſſit donaria ad ſe ſacraſq; pecunias deferri. Atque in Delphicis theſauris expilandis cauillo vſus. Nam cùm inde ſignificaretur, auditam fuiſſe in templo citharam, tantùm abfuit vt ex illa re fuerit vlla homini incuſſa religio, quin ad Caphim quem ea de cauſa ad Delphos miſerat, quique ea per literas ſignificabat, reſcripſerat: Mirari ſe quid eſſet quod non auderet pecuniam Delphicam contingere, ad quam tollendam ipſe Deus hilaris, atque citharæ concentu inuitaret, vt refert Sabellicus [r].

28 11. Arcadius Iuriſconſ. [s] ait patrimoniorum munera duplicia eſſe, quæ ſumptibus patrimonij & damno adminiſtrantis expediuntur. Nam quædam ex his muneribus poſſeſſionibus ſiue patrimoniis indicũtur, veluti agminales equi, & mulæ, & angariæ atq; verbedi: quæ obſequia, qui neque municipes neque incolæ ſunt, adgnoſcere coguntur ſi habent bona vbi petuntur: & ab huiuſmodi muneribus, neque primipilarem, neque veteranum aut militem, aliúmve qui priuilegio aliquo ſubnixus ſit, *neque pontificem excuſari.*

Conſentit Paulus Iuriſconſ [t]. *Ab his oneribus,* inquit, *quæ poſſeſſionibus aut patrimonio indicũtur, nulla priuilegia præſtant vacationem.* & Hermogenian. Iuriſ [v]. *Sunt munera quæ rei propriæ cohærent de quibus neque liberi, neque ætas, nec merita militiæ, nec vllum aliud priuilegium iure tribuit excuſationem, vt eſt prædiorum collatio viæ ſternendæ, angariorúmve exhibitio, hoſpitiſque ſuſcipiendi munus, nam nec huiuſquiſquam excuſationem, præter eos quibus principali beneficio conceſſum eſt, habet.*) *Et ſi qua ſint præterea alia huiuſmodi.*

Addit gloſſ [x]. *ergo neque clericus, neque eccleſia immunes ſunt ab his muneribus & collectis patrimonialibus, quia vt prædia poſſideant, à lege humana eſt: ſed quod eccleſia, & pro ea clericus ius decimationis & primitiarum habet, hoc eſt à lege Dei, & ideò principi pro ſuo epiſcopo ſubſit vt hic, & C. de ſacroſanct.*

n lib. 5. areſtorum ti. 11. areſto. 19.
o lib. 33.
p in Camillo.
q lib. 2. de bellis ciuilib.
r libro 3. Ennead 6.
s in l. ſin. §. patrimoniorũ autem de muneribus lib. 50. P. ti. 4.
t in l. ab his oneribus. 10. de vacatio & excuſa munerum Leod lib 50. ti. 5.
v in l. ſunt munera 11. eo. ti.
x ad verbum pontifice in d. l. ſin § patrimoniorum, de muner. & honor.

eccleſ.l.ad inſtructiones, l. ſacroſancta & c.de epiſcop. & A
clericis,l.de his & in authen.de alien.& emphy.§ ſi verò
quis,colla.9.& de eccleſiaſticis titulis,§.ad hoc,ead. colla.
9.& in decreto,11.q.1.can.ſicque & ca.cum ergo. & ca.
ſi tributum & ca.magnum quidem eſt. hæc ibi gloſſa.

29 12.Poteſt 12. accedere, quod eius eſt le-
gem interpretari,cuius eſt condere [a].

a l.1.& f.C.de legib.

Princeps autem condidit legem, qua licet ec-
cleſiæ relicta temporalia retinere,& ei legare [b].

b l 1. de ſacroſanct.eccle. C. ca. Conſtantinus 96 diſtin.

30 13. Facit,quòd in negotiis quæ ad commu-
nem vtilitatem pertinent, æquum ſit, vt perſonæ
eccleſiaſticæ ad quas pertinet quoque commodũ,
contribuant: vt expreſsè videtur deciſum contra
perſonas eccleſiaſticas, ea rationẽ [c], in cuſtodia
murorum,quæ omnes & illos reſpicit.& iuxta re-
gulam generalẽ, quòd non ſit ferendus is qui lu-
crũ quidẽ amplectitur,onus autẽ ſubire recuſat [d].

c in c.peruenit e de immu.eccleſia.

d l vnic. § pro ſecundo de cadu.collen c.l.f. §. ſed cum, de furt.C.cum ſimilib vulgatibus.

31 Quæ omnia,certè vim maximam habent
ad tria capita reducta præcipuã,nempe,conſidera- B
ta poteſtate regis,neceſſitate, & rerum tempora-
lium qualitate:regi,temporalia & res temporales
ſubiectæ ſunt,& diſpoſitio in poteſtate regis:& a-
liunde,ſæpe neceſſitas,quod non eſt in lege lici-
tum, efficere poteſt licitum [e]; amariſſimæ leges
neceſſitatis, quæ promiſerunt Dauidi fugienti à
facie Saulis & eſurienti, edere de panibus propo-
ſitionis,de quibus aliis quàm ſacerdotibus,non li-
cebat participare [f].

e c. quod non eſt de reg. iur. apud Greg. c. 2.de obſeruationor.c.quarto, de conſuetud

f 1.reg.c 21.

Effecit neceſſitas oblatæ mortis ab inimicis,vt
contra præceptum legis Sabbatho etiam pugna-
uerint Machabei 1.Machab.2. di. c. quod non eſt
licitum.ca.ſi nulla 23.q.5.fecit fames,vt etiam ex-
cuſarentur diſcipuli Chriſti, quòd ſpicas aliorum
vellerent ſatorum & ederent [g].

g D. Mathæi. c.12. D Lucæ c 6.

Quamobrem & non erit forſan alienum à Dei
permiſſione,propter vrgentem neceſſitatem im-
minentis hoſtis,iam obſidentis ciuitatem & mox C
ingreſſuri,ſi,& bona eccleſiæ & perſonæ quædam
defenſionibus accommodæ rogentur, & adhi-
beantur,& quo caſu non patitur tempus conſi-
lium deferri atque a ſummo pontifice peti autho-
ritatem, & forſan impoſſibile eſt, ſuperiores in
hac parte interclusò itinere adire, hìc enim verè
non eſt contemptus nec Dei nec eccleſiæ, quia
eo animo non fit vt iniuria cultui diuino inferatur
& eius bonis, quæ certè ſi fieri poſſit, reſtitui ei
debent.Et ſi fieri item poſſet, conſulendum eſſet,
etiam in ſummis illis neceſſitatibus& periculis vt
presbyteri aliæque perſonæ eccleſiaſticæ, dum a-
lij arma tractarent, orationibus & lachrymis in
eccleſia vacarent.cùm à Deo vera,cita, & certior
haberi poſſit victoria, & facilis liberatio. ſicque
meliùs ſucceſſura mihi videtur cuſtodia ciuitatis,
ſi iuſtitio etiam indicto, clerici in eccleſia ſuos
cœleſtis militiæ teneant ſtrenuè ſpirituales ordi- D
nes & arma ſpiritualia diligenter tractent.

Quòd ſi ſummus pontifex poſſit non vrgente
neceſſitate adiri,melius agetur, ſi conſenſus eius
obtineatur, vt ante dixi;alioquin verè dicendum
nec perſonas nec bona eccleſiæ onerari poſſe no-
uis vectigalibus vel tributis aut talleis: facilè au-
tem ſummus pontifex concedere debet,ſi ei con-
ſtet de oppreſſione populi, de paupertate & ne-
ceſſitate laicorum.

32 Non enim impugnantur leges impera-
torum & regum, ex eo capite, quòd iniuſtæ dici
mereantur ob cauſas ex quibus ad contributio-
nem dicunt teneri eccleſias: illæ enim ſunt iu-
ſtiſſimæ & ſanctiſſimæ, & quæ mouere debent
eccleſiam ad ſubuentionem laicorum in iis ne-
ceſſitatibus. Sed reiiciuntur eo quòd diſponant
laici de rebus eccleſiæ & leges de illis conſti-
tuant,bonas quidem,ſed ſine poteſtate qua deſti-
tuuntur in rebus & perſonis eccleſiæ, quæ alte-
rius ſunt poteſtatis & iuriſdictionis [h]. Nec ma-
ior eſt defectus quàm poteſtatis. Et iuriſdicenti
extra territorium,impunè non paretur [i].

h ca.bene quidem,96 diſt.c. f.de reb.eccle. non alien.

i l. f. de iuriſd. om.iud.P.

33 Neceſſitas aliquando Ludouicum 2. re-
gem Siciliæ & comitem prouinciæ, propter exi-
tioſum bellum illatum à nepote Carolo Duratio,
qui ius in regno Neapolitano prætendebat, præ-
textu cuiuſdam iuris ſibi ceſſi à Ludouico rege
Hungariæ conſobrino coëgit imponere eccleſiæ
iure auxilij & ſubſidij etiam contributiones, non
obſtante conſtitutione Friderici Imperatoris [k].

k item nulla cõmunitas, de epiſcop.& clerí. C. Papon refert lib.5.areſtorum,tı.1 2 areſto illo celebri finali.

34 Verùm cum neceſſitate, & conſenſu
ſuperioris, vbi dilatio locum habet, accedere
debere docet c. 2. de immu. eccleſiarum, quod
quidem non dicit potuiſſe laicos eccleſias
compellere ad cuſtodiam murorum, ſed ex
authoritate ſummi pontificis ita factum & per
archiepiſcopum Trecentem, cui poteſtas dele-
gatur cogendi pro neceſſitate, eccleſiarum per-
ſonas.

Sed in caſu neceſſitatis, vbi facultates lai-
corum exhauſtæ ſunt, poſſe ex conſenſu per-
ſonarum eccleſiaſticarum aliquid exigi auxilij
nomine, iam placuit conſilio Lateranenſi ge-
nerali: quod,quamuis prohibuerit propria lai-
cali authoritate exigi vel imponi, tamen ex
conſenſu epiſcopi permiſit alibi [l] tribus con-
currentibus, vt notat Panor [m]. primò quod ip-
ſam collectam deliberet epiſcopus cum clero,
quia in his quæ totum clerum tangunt, non ſuf-
ficit epiſcopum habere conſenſum tantùm ſui
capituli, ſed requiritur & totius cleri. quia ne-
que epiſcopi ex arbitrio poſſunt onerare ſibi ſub-
ditos [n], & quod omnes tangit ab omnibus proba-
ri debet [o].

l in c.non minùs, 4. de immunit. eccleſ.

m ibidem li.5. num.5.

n cle.1.in fine, de cenſib.lib.3 tit.13.

o regula iur. quod omnes.

Ex quo occurritur colluſioni quorundam epi-
ſcoporum, qui cum principibus & laicis auidis
ad colligenda, vel meliùs rapienda bona ec-
cleſiaſtica, poſſent temerè auxilia illa principi-
bus vel communitatibus contra clerum permit-
tere.

Sed & in eo conſulitur ipſorum epiſcoporum
ſecuritati, qui alioquin ſi ex illorum ſolo con-
ſenſu hæc contributio penderet, non auderent
poteſtatibus armatis illa ſubſidia ita facilè ne-
gare,prout facient cùm ab ipſis ſolis non pen-
dere docebunt, ſed à toto clero, cui indulta
ſunt iure diuino & humano illa priuilegia im-
munitatis.

Secundò requiritur, quòd iſta ſubſidia pe-
tantur & ſoluantur imminente maxima neceſſi-
tate, vel vtilitate ciuitatis vel regni ſuadente.

Tertiò quòd facultates laicorum, non ſuppe-
tant.

Quartò hodie requiritur quoque quòd conſu-
latur ea de re ſummus pontifex, ex alio concilio
Lateranenſi [p].Quod habere poteſt rationem,quia
tanta eſt hodie audacia & inuidia,&c, vt textus lo-
quitur,[q] impertinentia laicorum, vt facilè vel mi-
nis,vel coactione,clerum ad conſentiẽdum com-
pellere poſſent,etiam ſine neceſſitate vrgente. &
proinde ſub pœna excommunicationis, ne id fiat
inconſulto pontifice,vetitum eſt.

p in c. aduerſus 7 de immunita.eccleſ.

q 10 d c. aduerſus.

Alia ratio,quòd hoc priuilegium immunitatis,
toti clero & in fauorem ordinis fuit conceſſum:
& proinde à ſingularibus clericis, etiam in
ſui

ſui præiudicium renunciari non poteſt[a]. ideò requiritur conſenſus ſummi pontificis, qui cauſa cognita, ex iuſto poteſt diſpenſare.

Sed & Panor[b]. *Putarem*, inquit, *tamen quòd vbi tanta neceſſitas immineret, quod non poſſet ſine aliorum ſcandalo & periculo haberi prius recurſus ad Papam quòd ſufficeret tunc deliberatio epiſcopi & clericorum, argum. l. tutor qui repertorium. De administratio. tutor*[c]. *Tutor qui repertorium non fecit quod vulgò inuentarium appellatur*, inquit Vlpian. *dolo feciſſe videtur: niſi forte aliqua neceſſaria, & iuſtiſſima cauſa allegari poſſit, cur id factum non ſit.*

Notat & idem Panor.[d] diſpoſitionem[e], nempe vt requiratur ſummi pontificis authoritas ad imponendas contributiones rebus & perſonis eccleſiaſticis, quando expenſæ faciendæ eſſent ad communem vtilitatem rerum propriarum eccleſiæ, & laicorum, vt ſi latrunculi vel hoſtes vaſtarent vel vaſtaturi eſſent res proprias eccleſiæ, tūc enim deberet eccleſia contribuere, ſed non ad ſolam deliberationem laicorom. vide, inquit, ad hoc pondera, quod cùm ad hæc onera poſſeſſiones non ſint obligatæ: ſed collecta eſt imponenda perſonis contemplatione rerum, oportet quòd clerus & populus principaliter conueniant, & deliberent ſuper hac exactione rediméda, nec totius populi deliberatio obligabit clerum, nec contrà. cùm enim agatur de vtilitate vtroruque, oportet vtrorumq; cōſenſum interuenire, & quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari[f]. In ſimilibus etiā concernentibus clerum & populū, vtriq; debent vocari[g]. Si tamē clerus nollet abſque cauſa legitima conſentire, populus poterit officiom ſuperioris eccleſiaſtici implorare, vt cogat clerum ad conſentiendum & contribuendum[h].

35 Forſan excuſari poterit ob neceſſitatem factum Ioas & Ezechiæ, vt ſupra proponitur argumento 1. & 2. quamuis Ioas malè perierit necatus à ſeruis[i]. Ezechias autem, præſumitur reddidiſſe quæ acceperat à templo Domini, quia poſtquam liberatus eſt ab obſidione Sennacherib, fertur valde ditatus & theſauros congregaſſe, eo quòd etiā & ipſe de cultu Dei & alimētis Leuitarum, valde legatur fuiſſe ſollicitus[k]. Neque etiam quod per perturbationem factum eſt, imitandum eſt[l], dum agit de facto Loth dum obtulit filias ſtuprandas, vt conſeruaret hoſpitum pudicitiam.

36 Nec obeſt quod 3. l. & quarto loco adferebatur ad ius regis pertinere vectigalia, & onera rebus imponere & perſonis, & quòd omnis anima poteſtatibus ſublimioribus debet eſſe ſubiecta. Nam hæc vera ſunt quidem, & poteſtas regibus data hæc eſt, ſed in perſonas tātùm ſibi ſubiectas, non io alias, puta alterius regni & ſubiectionis: de idoneis enim diſpoſitio intelligitur[m].

Sublimior poteſtas imperatoris & regis dicitur, inter eos qui tēporalia ab illis ſuſcipiūt: at excellētior in ſpecialib⁹ ordo eccleſiaſticus, qui imperatori nō ſobiicitur[n]: imò omnes principes ſubiici debēt ſacerdotibus & epiſcopis, dicebat D. Petrus[o].

37 Reliqua verò quæ citantur, in temporalibus principem ſecularem poteſtatem habere imponendi & exigendi tribotum, etiam ſi ab eccleſia vel eccleſiaſticis puſſideantur, egent diſtinctione, & bonorum, & exactionum, ſeo munerum impoſitorum, aut petitorum.

Noo enim poſſident eccleſiæ aut clerici bona vnius generis, aut eodem modo aut iure. Sunt enim quædam poſſeſſa ab eccleſia iure diuino aſſignata, vt primitiæ, decimæ, oblationes,

a c. ſi diligenti de foro compet.
b ad c. non minus, nu. 19 de immun. eccleſ.
c lib. 26. tit. 7.
d ad d. c. non minus, nu. 10.
e c. aduerſus.
f clem. 1 de cōſib. c. ad hoc, de offic. archidia.
g in c. fi. de ſeruit. c. 1. de Cēſib.
h vt in ſimili in c. nullus de iure patrona.
i 4. Reg. c. 24.
k 2 Paralip. c. 31. & 32.
l ca. quod ait, 24 diſtinctio.
m l. vt gradatim, de mune. rib. & honorib. P.
n in c. 1. illud §. c. ſolitæ 6. de maiori & obedien lib. 1. decret. 31.
o c. omnes principes, 4. eo. tit. & hæc alibi in Syntagmate dixi.

A quæcunque de propriis & licitis rebus eccleſiæ à fidelibus offeruntur: poſſidet autem nomine Dei cui offeruntur præcipuè in ſignum ſuperioritatis, & ipſe vſum perſonis quæ illi deſeruiunt conceſſit.[p]

Quæ omnia interdicūtur in diſtributione & diſpoſitinne, poteſtati ſingulari, ſub pœna ſacrilegij[q].

Alia ſunt bona eccleſiarum temporalia immobilia & mobilia, ea aut ſacra vel conſecrata, alia nequaquam. Quæ ſacra ſunt extra commercia quoque hominum, multo magis & locorū ſont[r], diuini iuris ſunt res ſacræ & religioſæ: quod autem diuini iuris eſt, id in nullius bonis eſt[s], ſemélque Deo conſecratum non debet in prophanos vſus conuerti.

38 In temporalibus aliis nō cōſecratis, ſed oblatis & relictis eccleſiæ, vel poſſeſſis ab ipſis perſonis eccleſiaſticis iure patrimonij, à non vxoratis B tamen, ſed viuentibuus clericaliter, munerum & indictorum ſeu exactionum obſeruatur diſtinctio vt ſi prædia quæ ad eccleſiam peruenerint, ſint tributaria, aut obnoxia oneri reali porè quod rem ſequatur, & non exigatur ratione perſonæ: dicuntur hæc prædia tranſire cum ſuo onere antiquo, quo onerata erant antequam peruenirent ad eccleſiam, aut ad perſonas eccleſiaſticas, ſecundum Barthol.[t]

Et res quælibet generaliter cum ſuo onere trāſit[v]. Nemóque plus iuris in alium transferre poteſt, quàm ipſe habeat.[x] Sic agri eccleſiarum dicuntur ſoluere tributa, & non eccleſia[y].

Quamobrem quando principes nō recognoſcentes ſuperiorem, donationes exercuerunt in eccleſiam pleno iure, ex eo ſine aliquo onere, dominia in eam transtulerunt irreuocabiliter, ſi nulla eſt retentio ſpecialis[z]. Neque ideo opus eſt eccle- C ſiam petere immunitatem aliam in illis, à principibus donantibus, quam vocant amortizationem, ſeo facultatem & poteſtatem retioendi donata. Quando verò eccleſia acquirit ab aliis quàm à rege prædia tributaria, aut quæ feudalia & onere ſeruitij vel tributi onerata ſunt, nō poteſt tunc eccleſia quæ inſtitiæ cultrix eſt, in præiudiciū onerum reipublicæ & alterius, talia ſine onere retinere: & ita debet, aut eū principe agere. vt remittatur hoc tributum, aut dare eo permittente retētionem, hominem viuentem, morientem, & confiſcantem, qoi talia debita pro eccleſia ſubeat & ſoluat. aut tenetur bona illa emancipare, ſeu vendere. Idipſum dicimus ſi quando aliæ res quàm feuda acquirantur ab eccleſia quæ tributariæ ſint, & debita territoriorum impoſita antea habeāt: & debebit eccleſia, vel procurare ad principem ius morticinij, vocant *admortiſſement*, & ſoluere indē- D nitatem dominis locorum, aut illis dare hominē laicum, qui in caſo mortis & confiſcationis, faciat locum dominicalibus iuribus, de quibus latè diſputatum videbis & conclusum per areſta apud Papum[a]. Hinc pendet ratio reſolutionis quā adfert Panurmi. ad c. non minus. in fine de immunita. eccleſiarum, quòd clerici quidem hodie, non tenentur ad gabellas, quæ imponuntur in vino & ſimil. per iura allegata ex iure pontificio & per auth. item nulla communitas, de ſacroſ. eccleſiæ: tamen, ſi gabella fuiſſet impoſita pro oneribus ad quæ tenetur eccleſia, teneri: quia tunc ſoccedit loco nneris, vt ait Butr. ad l. ad inſtructiones. vide Felin. ad c. quæ in Eccleſiarum. verſ. *de gabellis*, de conſtitutio.

39 Hic non opponēdum quod deciſum eſt ab

p cano. omnes decima 16 q. 1. c. tua nos, in 2. de decimis. Leu. 27. verſ. 30. Numero 18 verſ. 21. Deut. 14. verſ. 28.
q c. cauſa capenſis 23. de verbo ſign. c. quia ſacerdotes 13. & c. penul. & fin. 10.
r l. inter ſtipulantem, 83. §. ſacram rem de verbor. oblig. lib. 45. P. tit. 1.
s Caius in l. 1. & Martia. in l. in tantum 6. §. ſacræ res de rerum diuiſio. l. 3 P. Ti. 7. Inſtitutis in §. vniuerſitatis verſ. nullius de rerum diuiſio in inſtitutio. Iuris ciuilis.
t ad l. reſcripto, de muneribus & honori. & ad l. placet de ſacroſanct. eccl. facit l. imperatores de publica. & vectig. P. l. f. de exactor. tribu. lib. 10 c. l. forma, de cenſib. P. cum ſimil.
v vt in c. paſtoralis, de decimis. c. ex breui de pignori. c. ſiquis Lucæ. 42. 16. q. 1. ca. cum nō ſit in hominem, de decimis.
x l. qui tabernas & l. alienatio, de contra. emptio. P. reg. nemo plus iuris. l. ſi creditor, de diſtract. pigno. P. cum ſimilibus.
y in cap. ſi tributum, ca. magnum, 11 q. 1. 2 regu. l. quicquid 10. com. prædior. lib. 8. P. tit. 4. & Paul. in l. ſi quis ædes, de ſeruitu. vrbano. prædior.
a li. 1 Rhapſodiæ areſtorum tit. 4.

Alexandro 4. in c. 1. de immunitate eccleſiarum A in ſex.non licere talliarum vel collectarum impoſitarum ob bnna,nec ſolutatum prætextu iniũgere eccleſiæ extra manum ſuam bona acquiſita ponere.Nam illud pertinet ad tallias, non ad bona realia,quæ adhærebant rebus antequam peruenirent ad eccleſiam, erantque tribura ordinaria & canones ſic intelligenda l.placet 5. de ſacroſanct. eccleſ.iuxta l.fi.de exactorib.tribu.lib. 10.C.ti.19.

40 Sed& notat gloſſa caſualis,ad d.c.1.Alexandri 4.quod illud c.noo ſeruatur in reguo Galliæ,quia compelluntur eccleſiæ ponere extra manum bona de nouo quæſita: quod intellige, niſi ius morticinij ſeu amortiſationis impetrauerint à rege,cuius intereſt bona temporalia ad eccleſiam vel capitula, vel alias perſonas, vel loca,quæ dicuntur manus mortuæ,transferri,quia inde minui poſſunt vires regui,transeuntibus rebus iure perpetuo,ad perſonas quæ viuere cenſentur perpe- B tuò: & ideò principes priuantur iuribus quæ acquiruntur ex morte vel delictis poſſeſſorum, vel ex mutatione dominorum. imò quòd res eximantur à commercio hominum, quòd fiant inalienabiles vt religione perpetua eius patrimonium ſit perpetuum[a].Et quia dictum eſt,dominia rerum diſtributa iure imperatoris[b], Potuit princeps rebus temporalibus in traditionibus earum, legem imponere, vt in manus mortuas ſioe eius authoritate non peruenirent[c]. nec eſt odio eccleſiæ inducta hæc coostitutio prohibitionis, ſed bono publico. Non enim eccleſia fuodata eſt in bonorum poſſeſſione, ſed in contemptu temporalium, dicentibus diſcipulis, Ecce nos reliquimus omnia[d].

Neque quicquam detrahitur à poſſeſſione eccleſiæ,quia illi bona conſeruantur intacta & ſine onere:ſed hac prohibitione cauetur ne temerè in C præiudicium quorum intereſt trãsferantur bona, & cogantur laici pauperes onera omnia ſubire.

Dicunt & aliqui,antiquitùs bona permiſſa fuiſſe immobilia,vt præpoſiti iis vẽditis,vel ex fructibus pauperes alerẽt,& tamẽ contra cõtigiſſe vt ex fructibus opes auxerint, immobilia immobilibus iũxerint,proximos ditauerint pauperibus contẽptis.

Sunt & aliæ rationes amortiſationis,redactæ ad ius priſcum ſacerdotum & Leuitarũ, quibus non erat permiſſum lege diuina, immobilia inter tribus vndecim Iſrael poſſidere[e]. His addunt plura quæ diſplicent pluribus,de quibus & confutatione eorundem,tractarunt plures[f]. Contrariam tamen partem,in aliquibus nationibus ex vſu,lege, & conſenſu, iam cleri receptam, videmus. vt in Italia,locíſque aliis Romano imperio ſubditis, & à longo tempore: & ſeculo D. Hieronymi, vt liquet ex eius expiſtola, & ex D. Ambroſio epiſto- D larum li. 5. epi. 31. In Hiſpaniis, vt tradit Petrus Belluga Hiſpanus in ſpeculo principis, rubrica 14. vbi & amortizationem definit translationem rei immobilis iuſſu principis in manum mortuam factam.per vniuerſam quoque Galliam ſeruatum hoc ius principi ſoli traditur[g].

Idque ab omni æuo[h],in Belgia,idipſum ius per Burgundos principes receprum legibus latis,quas firmauit & amplificauit Carolus V. Imperator[i].

41 Placuit autem,vt ſi legetur res eccleſiæ,& ipſa Deo ita conſecretur,redimatur & ſumptibus hæredis iure morticinij donetur,vt pronunciatum in ſenatu Pariſienſi 27.Martij 1558[k]. Vel ſi eccleſia emerit,ipſa pretium det rei Deo cõſecratæ, domino conquerenti iuxta expreſſum textum[l].

a vt ait l iubemus nulli 14. C.de ſacroſan eccl. l.nulli,de rebus eccle.nõ alien. ca. non liceat Papæ, ca. ſine exceptione.12 q.2. cum ſimilibus.
b ca. quo iure 8.diſt.c. ſi quæ cauſa.27.§ cũ ergo verſ. his ita reſpondetur.11.q.1.
c l.in traditionibus,de pact. P.
d D. Matthæi c.19. verſ 27.
e Numer.c 18. verſ 20. Deutero.c.10 verſ. 9.& c.18.verſ. 2. Ioſue c. 13. verſ. 14.& 33. Ezechi. 44. verſ.28.
f Panor. conſil. 26. 62. & 63 & ad c. relatum,de teſtamen.Ioh Andreas,ad c fin. de immu.eccl. in ſ. 6.Chaſſã. ad conſuetu Burgun. ti. *des mains mortes.* § 10.num.50. & aliis.
g Ioan. Baber. ad l quoties. C. de rei vin di. Papus, ad conſuetud.nes Borbonij,§.25 & 479.
h vt tradit Guilelmus Benedictus, ad c. Raynuncius, ad verba,*& duxerunt vxorem,* num.3 & 4
i P Pekius tracta. de amortiza. bonorum. c 4.& 5 6.
k vt refert Papus,lib.1.Ariſtor.ti. 14 argumento l. ſi hominẽ quem pignori dederas,88. de leg. 1.& l.penul.§. fi.de lega.3. l ca. 2. compertimus,14 q. 6.

42 Quòd ſi agatur de tributis, & oneribus ſeu vectigalibus,imponendis rebus iam incorporatis eccleſiæ, vel quæ ſuot effectæ perſooarum eccleſiaſticarum non vxoratarum vel dominij earum,dicendum eſt,nullas collectas aut onera extraordinaria,qualia ſunt indictiones & ſuperindicta ob bellum vel aliam neceſſitatem publicam poſtulata,imponi poſſe:ſiue ſint munera perſonalia,ſiue mixta,quæ perſonis imponuntur pro rebus,etiam ſi res antequàm peruenerint ad eccleſiam, vel ad perſonam eccleſiaſticam, fuiſſent in libro cenſuali,quem vocant Galli *cadaſtre*, deſcripta. Et ſic reſolutum & iudicatum tradit Guido Papæus deciſ.381.& ſe ipſum corrigit, quòd ante contrarium reſpondiſſet, in deciſ. 79. Idque etiam defendit Baldus ad l.placet,de ſacroſan. eccleſ. excepi non coniugatos,qui vti tamen dicuntur priuilegio clericali io duobus tantùm, nempe in deciſione ea.ſi quis ſuadente diabolo 18.q.4.& ne pro delictis ciuiliter aut criminaliter trahantur coram iudice ſeculari[m]:nam illis vtuntur tantùm priuilegiis,ſi tamen viuant clericaliter, aliis non: non coniugati verò & ex ordinibus eccleſiaſticis, aliis vtuntur.

m in c.vni. de cleric.coniugatis in ſex.

53 Singularis mihi hîc videtur obſeruanda diſtinctio Panormita. qui poſtquam in hac quæſtione aliorum diſtinctiones tradidit[n], ſuam addit, *Tertia*,inquit,*opinio & verior eſt, in quæſtione, an bona tranſeant in eccleſiam aut perſonas eccleſiaſticas cum onere ſuo,quòd aut illa bona habebant onus perpetuum annexum & inuariabile, & tunc tranſeunt ad clericos cum oneribus ſuis.facit Clem 1.de cenſib.& quod ibi notatur.aut onus non erat tale,vt ſiunt iſta deſcriptiones quæ ſiunt hodie: quia æſtimantur bona cuiuſcunque vt ſoluant plus vel minus ſecundum impoſitionem collecta:& ad iſta onera non tenetur eccleſia vel clerici: quia* C *non poteſt dici,quòd ſit onus annexum poſſeſſionibus,cùm non ſit perpetuum,ſed variabile,& quandoque imponitur perſona pro rebus:quare cùm perueniunt ad eccleſiam,debent cenſeri iure eccleſiaſtico,iuxta textum in c.vni.de iure patro.in ſex.l.fiſcus,de iure fiſci P*[o].Quamobrem,ſi bona ſuperuenerint perſonis eccleſiaſticis, non coniugatis, ſucceſſione paterna vel cognatorum plebeiorum,vel ſi à plebeiis acceperint vel emerint, aut alio modo acquiſierint, quæ dum erant apud illos,in cataſtris erant regiſtrata, & obnoxia vectigalibus,talliis & gabellis, non tenentur ad dictas vel ſimiles contributiones, quia ex mutatione perſonæ mutatur conditio rei[p],expreſsè Papeus deciſio. 382. & 261. vbi ait, capellano moriente,relicto hærede homine laico, inuentarium fieri debere bonorum per curiam ſecularem, non per eccleſiaſticam: quia bona quæ erant affecta priuilegio clericali,deſierunt eſſe eccleſiaſtica, & D conditionem hæredum ſequuntur[q], per l. fiſcus, de iure fiſci. P. vbi mutata perſona mutatur ſtatus rei, quoad priuilegium poſſeſſionis. Quid autem ſtatuendum ſit ſi aduenerint bona communia eccleſiaſtico cum laico, num debeantur onera integra, vel nulla. Vide Speculatorem titu. de clerico coniugato, verſic. *huiuſmodi autem.* Bartol. ad l. reſcripto, de moner. & honor.

n in c.fi. num. 22. de vita & honeſta. cleri.
o Et hanc opinionem tenuit Iohannes de lignan.ad cle.præſenti, de cẽſib. Arch. ad c. 1. de immuni. eccle.in ſex.
p vt ait Bartol. ad l. per procuratorem, in fi.de acquiren.hæred.narra c.de clericis de immu. eccleſiar. in ſex.
q per caſum l. per procuratorem,§ 1 de acquir.hære P.

44 Priuilegia porrò immonitatis ab omnibus oneribus, talliis, exactionibus, imò à refectionibus itinerum, viarum, moeniorum conceſſa ſunt eccleſiis & perſonis eccleſiaſticis, vt docuimus antea ex iure diuino & pontificio per c.non minùs. c.aduerſus, de immuni. eccl. c. 1. c. quanquam, c. clericis, eo tit. in ſex. Clem. fi. eo.

tit. & alibi. Atque etiam tractatur nominatim in d.cap.non minùs. de exemptione à contributione foſſatorum,& aliorum communium negotiorum reipublicæ. Quare & illa l. ad inſtructionem, & ſimiles quæ volunt contribuere debere bona eccleſiæ, ad murorum, itinerum refectionem, ad traductiooem exercitus, angarias, ſimilia non ſordida, vt dicuut, munera, ſunt abrogatæ: tum quia, vt ſæpe dixi, Reges, Imperatores, & alij principes, non poſſunt imponere legem eccleſiaſticis perſonis aut rebus [a].

a c. eccleſia ſanctæ Mariæ, c. quæ in eccleſiarum de conſtitutio.

Tum etiam, quia per nooellam Friderici poſtremam, expreſsè hoc videtur prohibitum, vt contra libertatē & priuilegia eccleſiæ [b]. & ita nominatim ſe reſpondiſſe & conſoluiſſe, & iuxta conſilium ſuum iudicatum fuiſſe, tradit Panor [c]. Neq; aliter conſuli tutò poſſe ait, cùm ſumma ſit tatio, quæ pro religione facit [d]. Sed & non recipi dictam l. ad inſtructiones gloſſa ibi notat, & gloſſ. ad can. generaliter, §. nouarum 10. q. 1. Iohan. Andreas Panor. ad d. c. non minus.

b auth. Item nulla communitas. C. de epiſco & cler.
c ad c. non mi nus, nume. 17. & 18. de immun. eccleſiæ: & conſilio 3. volum. 1. incipiente ſuper caſu cōtra legem ad inſtructiones.
d l. ſunt perſonæ, de relig. & ſump. funer. P.

45 Nec obeſt quod dicatur, bona eccleſiæ & pauperum & redemptionis captiuorum eſſe: hoc enim verum eſt, quando neceſſitas eccleſiaſtica vrget, & deficiunt facultates omnino pro redimendis pauperibus, non aliter. Sed hinc non ſequitur etiam, vt poſſit cogi ad contributiones communitaris à laicis vel principibus, ſine authoritate ſummi pontificis, & niſi etiam cùm deficient facultates laicorum [e].

e d. c. non minus & c. aduerſus, de immu. eccl.

Sed & booa eccleſiæ, non ſunt taotùm dicata pro pauperibus principaliter, ſed pro cultu diuino conſeruando, & ſi tolleretur a tyranois poſtea reſtabiliendo, & pro alimentis eorum qui Deo ibi inſeruiunt [f]. Sed & ſtatutum, vt vltra decimas, primitias & oblationes, ſeparatæ certæ poſſeſſiones & vrbes eſſent ex poſſeſſionibus diſtributis aliis tribubus, quæ dareotur filiis Leui ad habitandum & outrienda animalia ſua, iuxta verbum Domini [g]. Arqoe datæ ſunt quadraginta octo ciuitates Leuitis cum ſuburbanis poſſeſſionibus [h].

c. ſancimus. § fin. 23. q. 8 vbi quod tamē hoc ipſum nō ſine Romani pontificis cōſenſu fieri debet.
f ca. nemo. de conſecra. diſtin. 1. numer. c. 18. verſ. 2. & 24. Deuter. c. 10. verſ. 9. & 18 Ioſue 13. verſ. 14. ca. vul terranæ, ca. quatuor ca. de redditibus, 12. q. 2.

Ezechielis etiam c. 45. diuiſio fit totius terræ promiſſionis in quatuor partes, poſt ſeparatas primitias Domino: quarum prima ſacerdotibus & templo deputatur, altera Leuitis, tertia ciuitati, quarta principi, & iuſſum ibi, vt princeps contentus eſſet ſua parte, nec depopularetur partes populi ſeu ſacerdotum & Leuitarum.

g num. c. 35. verſ. 2. Ioſue c. 21.
h d. c. 35. num. verſ. 7.

46 Nec obſunt exempla, & ſenatuſconſulta adlata per Papum, quibus aliquando fuerunt in Gallia perſonæ eccleſiaſticæ compulſæ ad refectionem murorum, & alia onera ſtipcudiorum contribuenda. nam exempla neceſſitatis vrgentiſſimæ, non conſtituunt regulam: ſed potiùs exceptionem regulæ [i]. Ruſum priuilegium conceſſum exiſtimatur regibus Galliarum in perpetuum, per Bonifacium 8. antequam Philippo Pulchro infenſus eſſet, de imponendis vectigalibus, vel colligendis auxiliis ab eccleſia dum expediret reipublicæ: cuius priuilegij & conſtitutionis facit mentionem Guillel. Benedict [k]. Bulla extat Bonifacij inſerta & traoſcripta in libro liliorum, cuius tenorem refert Feraut in iuribus & priuilegiis regni.

i ca. quod non eſt hotum, de regul. iur. apud Grego.
k ad ca. Ryonutius in verba & vxorem nomine, nume ro 136. de teſtam.

Nec ad rem facit, quod ipſe Bonifacius 8. reoocauit hoc priuilegium & alia ſimilia, in cap. clericis. §. fi. de immunita. eccleſia. in ſex. Nam poſtea Clemens 5. io conſilio Viennenſi, expreſsè reuocauit illam decretalem Bonifacij incipientem *clericis*. In Clem. vni. de immunita. eccleſiarum, propter ſcandala quæ inde oriebantur, & reſtituit concilium ſimpliciter Lateranenſe, quo non licet exactiones vllas eccleſiis imponere ſine authoritate ſummi pontificis, & conſeqoenter reſtituit aut conſeruauit priuilegium conceſſum regi Galliarum, propter ſingularia beoeficia, quæ collata ſunt à regibus Francorum ſeu Gallorum in ſedem apoſtolicam, quæ meruerunt maiora priuilegia, conceſſa aliquando non ſolùm in bona eccleſiaſtica & beneficia & inueſtituras, ſed etiam in ordinationem ſedis apoſtolicæ eis conceſſa [l]. Quin & liberales ſummi pontifices in auxilium regni permiſerunt regibus aliquando colligere auxilia ex beneficiis ipſis, quæ decimarum nomine appellantur.

l cap. Hadrianus, in vtroque, 63. diſtin. cum ſimilib.

Sic cùm iouaderetur Franciſcus primus, anno Domioi 1522. vodique ab inimicis, nempe in Italia, in ducato Mediolani, ab Hiſpanis, Italis & Alemanis in Picardia, à Flamingis, Sicambris & Anglis: in Campania ab Alemanis: in Aquitania & Vaſconia, ab Hiſpanis, vi illius bullæ Bonifacianæ, petiit ſubſidium ab eccleſiis Galliæ: compulſus neceſſitate, in qua, vt diximus, etiam ſine authoritate ſummi pontificis dum tempus non patitur dilationem, princeps repentè inuaſus & imminente periculo regni, poteſt petere ſubſidium ab eccleſia, ſi modò ſit princeps qoi non habeat ſuperiorem [m].

Sed & habet rex Galliæ ex ſpeciali priuilegio Martini 5. Papæ, vt poſſit ſubuenire per ſe vel ſuos iudices, eccleſiis, in cauſis poſſeſſorum rerum temporalium, & beneficiorum eccleſiæ. cuius bullæ verba refert Guido Papæus deciſio. 1. quibus apparet antiquam conſuetudinem regni Galliæ, quæ habet cognitionem interdictorum de poſſeſſione etiam rerum eccleſiæ, & beneficiorum, fuiſſe confirmatam ad petitionem Caroli VII. regis: quod & refert idem Guido Papæus deciſio. 552. numer. 8. Regi itaque Galliæ, aliquando, maximè, ex neceſſitate, ſingulari iure, & noua ſubſidia imponere rebus temporalibus eccleſiæ poterit: aliis non vtique non priuilegiatis non licebit, neque ducibus, comitibus, aut aliis heroibus in regno Galliæ etiam conſtitutis. cùm & hoc ius imponendi nouum vectigal, regio iuri adhæreat [n].

m vt tradit Lucas de Penna, ad l. 2. de quib. muneribus nemini liceat ſe excuſare, lib. 10. ca. Ludouicus Roma in l. ſi vero. §. de vero, ſolut. mat. P.
n per ca. ſuper quibuſdam de verbor. ſignifi. c. vni. quæ ſint regaliæ, in vſib. feudo.

47 Neque etiam contra eccleſiam vel perſonas eccleſiaſticas, poteſt noui ſubſidij prætextus obiici, quòd negotia pro quibus poſtulantur pertinere dicantur ad vtilitatem etiam perſonarum eccleſiaſticarum, puta ad communem defenſionem patriæ, vel eius conſeruationem, ad ciuitatem communem reficiendam, vel ſimilia: & quòd videatur æquum vt qui ſentiunt commodum, ſentiant quoque partem ooeris.

Nam hoc verum eſſet, primùm ſi via ordinaria eccleſiaſticæ perſonæ conuocarentur cum laicis, vt de ipſa re conſtituerent, quod omnes tangit ab omnibus approbari debet [o].

o Clem. 1. de cenſib. & c. ad hoc de offi. archi. c. quod omnes. de reg. iur.

Vel ſi laici vellent, iure pontificio vtentes, interpellare clericos coram ſuo epiſcopo. At propria aothoritate velle iudicare & onerare bona & perſonas eccleſiæ, hoc non eſt vllo iure receptum.

Neque neceſſaria omnis defenſio, quæ confert vtilitatem eccleſiæ, exigere debeat ab eccleſia auxilium de bonis aut perſonis, ſiquidem laici ad hoc tenentur ex officio, defendere inquā eccleſiā, bona eius, & perſonas, tanquam filij eccleſiæ.

Quemadmodum & curiones, & qui bona habent eccleſiaſtica & munus deſeruiendi cultui diuino, tenentur orare, & Deum interpellare, pro ſalute communi & animarum laicorum, etiam ſi nouis non iuuentur largitionibus.

Qui accipit mercedem, vt faciat quod facere debet alioquin, turpiter accipit, & ad reſtitutionem tenetur etiam legibus ciuilibus [a].

a l.ſi. de cond. ob turpem cauſam, lib 12. P. titu 2.

Princeps miniſter Dei eſt, defendénſque eccleſiam Dei, vt & populus, ſuo officio fungitur, & ob id mercedem ab eccleſia petere non debent. imò poſtquam hæc ſtrenuè geſſerint, dicere ex Chriſti doctrina debent [b], *Serui inutiles ſumus, quod debuimus fecimus.*

b D. Lucæ ca. 17. verſ. 10.

Quòd ſi quis obiiciat, aliquando principes exegiſſe à perſonis & bonis eccleſiaſticis & vectigalia, & munera perſonalia, patrimonialia, & mixta, nihil moror: neque ea conſtituunt id quod fieri debet, nec diſputamus num factum ſit, vel B num de facto fieri poſſit: nam hoc & tyranni poterunt ſibi arrogare iniuſte, qui etiam aliquando conati ſunt ipſam religionem opprimere, & miniſtros eius oppreſſerunt, & ferrò, igne, ſuppliciis crudeliſſimis perſecuti ſunt: ſed quæſtionis noſtræ cardo verſatur, num de iure fieri ita poſſit & liceat.

48 Verùm adhuc, licitum puto iure pontificio, exigere gabellas, portoria vectigalia iuſtè à laicis principibus conſtituta, vel ab his qui ius imponendi habent, à perſonis clericorum ſi negotientur, & de his in quibus negotiantur, etiam ſine permiſſione ſummi pōtificis aut epiſcopi: vt habetur expreſsè in Clem. fin. de cenſib. dum ſtatutum, non poſſe exigi guidagia, vel pedagia, de rebus propriis eccleſiæ, vel perſonarum eccleſiaſticarum, quas *non negotiandi cauſa* deferunt vel tranſmittunt. Ita & in c. quanquam 4. de immuni. C eccleſiat. ibi, *non negotiationis cauſa.*

Dum enim laicorum ſubit negotiationes clericus, ſi tertiò admonitus noluerit à negotiatione deſiſtere, ipſo facto amittit priuilegium clericale, in eo, quòd poſſit legibus negotiationis laicorum contineri [c].

c in c. fi. de vita & honeſta. cleric. lib. 3. ti. 1.

Neceſſarium tamen eſt, priùs eum tertiò admoneri per diuerſas vices, & non vna peremptoria pro tribus, antequam priuetur priuilegio clericali etiam in negotiatione [d]. Neque etiam clericus negotiatus perdit omnia priuilegia clericalia, ſed tantùm non ſoluendarum gabellarum, & alia quæ pro negotiatione debentur. Imo videtur dicere gloſſ. ad dict. c. fin. de vita & honeſt. quòd non perdat priuilegium fori, Panor. ibi numero ſepto. Quanquam in hoc ego ſubſiſtendū putarem, ſi tantum ageretur de adminiſtratione rerum temporalium vt de conductione earum, pro quibus in Gallia, poſſet tantùm conueniri coram iudice ſeculari, iuxta id quod ſæpe deciſum eſt, areſtis [e]. Niſi me aliunde impelleret, quod hæc actio videtur eſſe perſonalis & pro negotiatione, in qua forum legitimum perſonæ eccleſiaſticæ, eccleſiaſticum eſt [f]. auth clericus, de epiſco. & cler. ca. & per regulam generalem, quod actor ſequitur forum rei [g].

d vt notat Panor. in dicto c. f. num. 5. per illum textum. de vita & hon. cler. & Alex. conſilio 8 vol. quod & volunt gloſſa, ad Clement. 1. de vita & honeſt. cler. Iohan. Andr. ad ca. ex tuæ de cler. nō reſidenti.

e quorum meminit Papon. li. 1. Areſtorum tit 5. areſto 9 & 10.

f c. 4. de foro cōp. ti. vt clerici apud proprios epiſcopos conueniant. nouella 81.

g c. cum ſit generale, 8 de foro. comp. l. iuris ord nem, de iuriſ omn iudi. C. cum ſimilib.

49 Ex licentia ſummi pontificis etiam permiſſæ fuerunt regibus & principibus aliquando exactiones aliquarum decimarum à ſacerdotia poſſidentibus, vt docui [h], vt anno 1500. quo tempore Cæſar Maximilianus primus de bello Turcarum, Imperij conuentum agebat Auguſtæ, decretum fuit mittendam eſſe legationem ad A pontificem Alexandrum ſextum, vt rempublicam ope conſiliòque iuuaret, & prouentus annatarum, hac potiſſimùm de cauſa conceſſos olim, in hunc vſum contribueret [i].

h lib. 1. ſyntagma iuris cap. 10.

i Sleidan li. 4.

Dauidi Bruſio Scotorum regi, magna vi auri redempto à ſuis, & in Scotiam reuerſo ſummi pōtificis ac prelatorum conſenſu, eccleſiaſticorum redituū decima pars liberaliter donata eſt [k].

k Hector Boethius lib. 15. Il. 21. Chronic. Germanorum.

Refert H. Mutius [l], anno Domini 1282. Honorium Papam pro inferendo bello in Turcas laboraſſe, & miſiſſe cardinalem epiſcopum Tuſculanum in Germaniam, qui Herbipolin conuocauit omnes prelatos & magiſtratus eccleſiaſticos & ſeculares, adfuiſſe quoque Rodulphum, ibique tractaſſe de ſubſidio ad id bellum, & petiiſſe legatum quartam partem prouentuum eccleſiaſticorum, ad quatuor annos: neminéque reſiſtente, vnum ſolum nomine Probum epiſcopum Tullenſem, denegaſſe, & multa loquutum de officiis eccleſiaſticis boniſque eccleſiarum & vſu illorum effeciſſe, vt vno conſenſu negauerint vniuerſi prælati ſe id quod poſtulabatur daturos: tamen factum eſſe vt hic Probus paulo poſt ab epiſcopatu deturbatus retruſus fuerit ad fratres ſuos mendicantes diui Franciſci ex cuius ordine erat. Tempore quo Veneti geſſerunt bellum contra Baiazetem regem Turcorum, Alexander 6. pontifex Maximus, omnium prouentuum, quibus ſacerdotes in Imperio reipub. fouerentur, partem plus tertiam Venetis conceſſit, cardinalium ſacerdotiis exceptis [m].

m Bemb. lib 5. hiſto. Venetæ.

Quum etiam Solymanus Turcarum Imperator Pannoniam repeteret anno 1531. exhauſto pontificij imperij ærario, in ſenatu Cardinalium decretum eſt, vt quinque decimæ ſacerdotiis imponerentur immunitate conceſſa ſacerdotiis Cardinalium, quæ res minores ſacerdotes ſacratáſque virgines & ſacras hoſpitales domus vehementer afflixit. Nam exactores cum Imperio in prouincias emiſſi, dum priuato quæſtui ſtuderent, incredibili acerbitate, humana & diuina perturbabant: adeò vt pleríque ſacerdotes templa deſererent, & paſſim ſacrata vaſa, & antiqua donaria conflarentur. erant qui prædia dicata altaribus venditarent, vt decimæ ſoluerentur. Neque honeſtiſſimus ſacri belli prætextus, neque extrema prope neceſſitas inuidiam leniebat: quoniam cardinales qui opima ſacerdotia poſſiderent, immunes euaſerant, quaſi illis, inquit Iouius [n], ad tuendam Romanæ aulæ amplitudinem, de ſolito vitæ ſplendore nihil remittere moderaríque liceret, cùm ex aduerſo pleríſque egentibus vltima vitæ alimenta raperentur.

n li. 30. hiſtoriæ.

Alexander 6. etiam pont. in vſum belli Gallici, pecuniam omnem, ſedis apoſtolicæ authoritate in Hiſpania, belli ſacri nomine quam cruciatam appellarunt, coactam Neapolitano regi conceſſit: quam tamen pecuniam, niſi contra religionis Chriſtianæ hoſtes, nefas erat conſumere [o].

o vt tradit Guichardinus lib. 1.

Permiſit Franciſco I. eius nominis Gallorum regi, Leo 10. pontifex Florentinæ congreſſus, vt in Gallia citeriore & vlteriore, ſacerdotiorum reditus binis decumationibus decumaret [p].

p vt ſcribit Sabellicus libr. 6. ſupplem. ex Paulo Iouio.

Paulus 3. quoque pontif. in bello Germanico, contra proteſtantes, anno 1546. permiſit eo anno Carolo 5. Imperatori dimidiam partem bonorum eccleſiæ ſumere per Hiſpaniam: & ex annuis prouentibus monaſteriorum Hiſpaniæ diuendere, donec ad aureorum millia quingenta

conſi

conficeret, ea lege tamen, vt de ſuis bonis tantundem illis inuicem oppignoraret [a].

[a Sleidanus li. 17.]

De conſeruatione ærarij.

CAP. VIII.

NON ſufficit principi habere, vel inuenire in regno vel principatu theſauros ingentes, aut dare operam cogendis vel exigendis, niſi proba adminiſtratione illos conſeruet. Fuerunt enim plures, qui & copioſiſſimis theſauris inuentis abuſi ſunt & multo magis nocuerunt reipublicæ in illis malè diſpenſandis, quàm alij in peſſimè conquirendis.

Debet itaque in primis animum intendere, ne que cenſum publicum debent, quæ domanij ſunt, à quoquam vel patientia, vel diſtractione præmortuorum vel anteceſſorum principum priuatim retineantur. Hoc enim pro axiomate habere debet, ea quæ ſupremæ dominationis vel ſubiectionis notam habent, neque alienari neque præſcribi contra principem poſſe. vt coim homo oon poteſt eſſe acephalus, ſic nec qui eſt ex corpore reipublicæ vel regno alicuius, neque poteſt ſubiectio præſcribi, cùm non liceat membra à capite recedere [b].

[b c. cum nõ liceat 22. de pręſcriptio.]

Pari modo, quæ teſtantur illam ſubiectionem, non poſſunt præſcribi à ſubiectis, vt cenſus, tributum, poteſtas ea exigendi, facultas denegandi, niſi immunitas detur quia ſubiectionis sũt notæ [c], cenſum ad recognoſcendum ſuperiorem præſtari reſcriptum [d].

In aliis quoque quæ neruum diſciplinæ & ſubiectionis teſtantur non valet contraria conſuetudo & præſcriptio [e]. Nec niſi cardinales quæ ſunt reſeruara in ſignum priuilegij principalis tantùm ſummo pontifici, poſſuot vſurpare, cap. quod tranſlationem, 4. de officio lega [f]. quo loci gloſſa ad verbum *reſeruata*, notat quæ ſint reſeruata poteſtati ſolins pontificis ſummi, quæ tantùm ab eo concedi aliis poſſunt non vt proprio nomine exerceant, ſed tantùm concedentis & eius authoritate.

[c l. cõperit, de præſcr. 30 vel quad. ann. C. Bald. ad l. 1 de emãcip. liber. C. textus in d. c. cum non liceat. c. 8. nulla ratione. 93. d ſunt per plura exempla laxó, in l temperum, mon. t o. de iuriſd. om. iud. d c. omnium nomina, de cenſib. e vt in c. cum iuter, 5. de con ſuetud. f li. 1. ti. 30.]

Nam quæ ſupremi principatus notæ ſunt & adhærent eius dignitati, cædi a priocipe non poſſunt: quòd princeps ſit taotùm vſurarius iurium & bonorum quæ reipublicæ ſeu principatus ſunt, & ius vtendi fruendi quod eſt perſonale, ad alium quàm ad propietarium iure ceſſionis nequeunt transferri [g].

[g iuxta vulgata iura l. ſi vius fr. Oun. de iure dot. P. l. neceſſario § f de periculo & comm rei vendit. § finitur de vſuſruct. apud Iuſtinum.]

2 Et proinde eadem ratione, res ipſæ quæ ſunt domioij, diadematis ſeu domanij, à principe alienari nequeunt, & alienatæ repeti poſſunt iuſtis aliis rationibus, quæ omnem cuiuſcunque temporis obiectam præſcriptionem excludunt.

Reſpublica quippe 1. loco cenſetur corpus perpetuom, quod per ſubrogationem ſimilium perſonarum, immortale habetur, vt dicebat Iuriſconſultus [h].

[h in l propone batur de iud. l. 3. P.]

Ideò eius patrimonium perpetuum & immutabile cenſetur, iuxta ea quæ traduntur de bonis eccleſiarum, quarum patrimonium, vt ipſa religio, perpetuum dicitur [i].

[i in l. iubemus nulli 14. ca. de ſacroſanct. eccleſ.]

Atque planum eſt publica bona, inter ſancta eſſe, quia ſanctum dicitur quod violari non debet [k]. Imò & nullius in bonis eſſe, vt ſacra, quemadmodum tractant iuriſconſulti [l], quibus rationibus nec alienari poſſe docuimus [m].

[k l ſanctum. 8. d. rerum diuiſi. P. l Caius l 1. de rerum diuiſio. lib. 1 P tt 8 m in ſyntagm lib. 25. c. 7.]

3 Rurſum bona quæ committuntur principi à republica, ſubiecta reſtitutioni ſunt, proinde alienari non poſſunt in præiudicium ſucceſſorum in regno aut reipub. adminiſtratorum exemplo eorum quæ à priuatis reſtituenda, diſtrahi ab illis nequeunt [n].

[n l. ſ §. ſed noſtra maieſtas, communia de lega. c. §. de reſtitutionib. & ea quę parte iti vndecimomẽſe, in nouel.]

4 Subinde 3. bona reipublicæ, principi data ſunt pro dote, pro oneribus ferendis, quare exemplo rerum dotalium, tanquam ſponſus eius, non poteſt ea diſtrahere, vel conſentiente populo: vt nec maritus dotalia non æſtimata conſentiente vxore [o].

Et quamuis dominium ciuile dotis, dicatur eſſe penes mairitum, tamen verum dominium eſt dotalium rerum penes vxorem [p], eodem modo & dotalis reipublicæ res, in dominio proprio ſunt eiuſdem.

[o l. vni. § & cũ lex Iulia. de cadu. toll. C. §. t. quibus alien. licet vel non l. lex Iulia, de fūdo dotali. P. p l. in rebus. c. de iure dotiũ, l. vbi adhuc eo. tit & ti. ſi dos cõſtãte matrimo. ſol. fuerit, C.]

5 4. Facit quòd etiam principes ad regnum vel principatum venientes, iuramento ſe obſtringunt in auguratione, de non alienandis bonis dominij principatus: & proinde contractus & alienationes in contrarium factæ: redhibitioni & nullitari ſubiacent: ſaltem repetitioni locum faciunt reſtituto pretio, ſi quod in vtilitatem reipublicæ ex ea alienatione ſolemni, conuerſũ fuerit.

6 5. Et hoc videtur eſſe ius gentium, quia ferè omnia regna eo vſa ſunt & vtuntur, ea ratione quòd ſicut homines non præſcribunt aduerſus Deum, ſic nec homines contra rempublicam. Et ideo Themiſtocles Athenis, & Cato Cenſor Romæ, nulla admiſſa exceptione temporis, bona reipublicæ per patientiam vel factum, aut oegligentiam magiſtratuum, à perſonis priuatis occupata vel poſſeſſa, in publicum reuocarunt, vt tradit Plutarchus [q].

[q in vita vtriuſque.]

Ita receptum & in regno Galliarum longiſſima & immemorialis initij conſuetudioe, firmata pluribus edictis regiis, & comitiis regni generalibus, quibus alienationes reuocatæ fuerunt. Item in regno Hiſpaniarum [r], In regno Poloniæ [s], In regno Anglico [t], Venetiis [v].

7 Sexto dignitas regis indiuiſibilis eſt, & ſi plures ſint reges, deſinit eſſe monarchia, ita & ius regium, & quæ regiæ annexa ſunt dignitati, quæ nec diuidi, nec cedi aut communicari pluribus poſſunt [x].

[r vt habetur in codice Hiſpan. parte 1. ti. 5. & in comitiis habitis ãno 1560 s vt notatur in cõſtitutionib. eius regni. t vt habetur in Charta magna angliæ. v in ſtatuto Venetorũ. li. 2. x vt etiam notauit Bald. ad auth hoc amplius, C de fideicomm. y lib. 5 Rhapſod. ar. reſtorum, ti. 10.]

Fuerunt in Gallia, ſæpe alienationis domanij quæſtiones ſeriò agitatæ, de quibus feruntur ſenatuſconſulta à Papone [y], pluribúſque rationibus concluſum, domanium ſeu dominium regni alienari non poſſe ſua natura: & ſi quando tanta ſit neceſſitas pecuniarum ob cauſas vrgentiſſimas, alienari quidem poſſe, ſed non ſimpliciter, ſed cum poteſtate redhibitionis, reſtitutis pecuniis legitime ſolutis, & ſolemnitatibus interuenientibus.

In primis enim putantur cauſæ legitimæ ad alienationem ineundam tres præcipuæ, prior, ſi princeps habeat liberos: nam moriens, cùm omnes præter vnum, nequeant principatum monarchicum obtinere, poteſt quædam domanialia illis poſſidenda diſtribuere ſine iure tamen regiæ poteſtatis, vocant *appanagium*, quod adhuc conceditur fiduciario nomine, nempe ea lege, vt ſi mori eos ſine liberis maſculis contigerit, eadem bona in panagium data, redeant ad ius diadematis & coronæ.

Dehinc dominij alienationi cauſam iuſtam dat neceſſiras belli vrgentis, ingreſſo iam hoſte, vel impendente. poſſet & pro redemptione principis, & aliis cauſis pro quibus mulier alienare poteſt pendente matrimonio dotem, ſecũdum

reſpon-

a in l. quàuis, 20. ſolut. matrimo. lib. 24. P. tit. 3.

reſponſum Iuriſconſulti Pauli [a], *quamuis* inquit, *mulier non in hoc accipiat conſtante matrimonio, dotem, vt æs alienum ſoluat, aut prædia idonea emat, ſed vt liberis ex alio viro egentibus aut fratribus aut parentibus conſuleret, vel vt eos ex hoſtibus redimeret, quia iuſta & honeſta cauſa eſt: non videtur malè accipere, ideo et iuſtè ſoluitur.* Addit poſtea Vlpianus [b], *ſed & ſi ideo maritus ex dote expendit, vt à latronibus redimeret mulieris neceſſarias perſonas, vel vt mulier vinculis vendicet de neceſſariis ſuis aliquem, reputatur ei id quod expenſum eſt ſiue pars dotis ſit, pro ea parte: ſiue tota dos ſit, actio dotis euaneſcit.*

b in l. 21. eod. tit.

In quibus notantur caſus alienationis dotis permiſſæ vxori vel marito, qui transferri poſſunt ad cauſas legitimas alienationis dotis reipublicæ, primùm ſi ſoluatur creditoribus ex dote, ſi videlicet onerata ſit reſpublica debitis. Secundò, ſi alia res magis idonea & vtilis pro priore distracta, ſit ſubroganda, & in dotem conſtituenda. Tertiò ſi velit conſulere mulieri filiis ex alio viro ſuſceptis, qua in re ius appanagij fundamentum habere poteſt, cùm de dote reipublicæ datur liberis prioris principis defuncti. Quartò, ſi mulier velit filios ſuos aut parentes, multo magis ipſum maritum, ab hoſtibus redimere. Cui caſu etiam redemptio captiui principis vel filiorum eius, ſubnixa videtur. Prout & Cicero eos verè liberales cenſet, qui ſuis facultatibus, aut captos à prædonibus redimunt, aut æs alienum ſuſcipiunt amicorum cauſa, aut in filiarum collocatione adiuuant. Eoſdem caſus recenſet iterum Paulus [c], *Manente*, inquit, *matrimonio, non perdituræ vxori, ob has cauſas dos reddi poteſt: vt ſeſe ſuoſque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium, & in inſulam relegato parenti præſtet alimonia: aut vt egentem virum, fratrem, ſororémque ſuſtineat.*

c in l. manente, 73 § 1 de iure doc. l. 23. ti. 3.

Addi poteſt defenſio reipublicæ inter cauſas neceſſarias & iuſtas, ſi alio modo quàm per eam venditionem conſuli ei nequeat.

9 Solemnitates tamen maiores in venditione domanij, aut alia alienatione dotis reipublicæ, quàm in diſtractione rerum dotalium exiguntur, eóque maiores quò maior eſt fauor & priuilegium præſtantius reipublicæ quàm mulieris, & quò maiori fauore digni habentur plures vno, & quò maiori cura & inquiſitione minorum res quàm maiorum diſtrahuntur. Liquet enim rempublicam vt pupillam, extra ordinem iuuari [d].

d vt dicebat Imperator Alexander in l. 3. de iure reip. lib. 11. C. tit. 29.

Proinde exemplo alienationis rerum minorũ, imò & alienationis rerum eccleſiæ, debet adhiberi inquiſitio ſeu tractatus diligens. Nec congruentior mea ſententia, totius quæſtionis aliunde mutuanda eſt definitio, quàm à prudentiſſimo iuris conſulto Vlpiano, cuius verba referam [e], quæ reipublicæ bonis diſtrahundis accommodari poſſunt mutatis nominibus tutorum & minorum. *Non paſſim*, inquit, *tutoribus ſuis obtentu æris alieni permitti debet venditio. Namque non eſſe & viam eis diſtractionis tributam, & ideo prætoris arbitrium huius rei ſenatus dedit, cuius officio in primis hoc conuenit excutere, an aliunde poſſit pecunia ad extenuandum æs alienum expediri. Quærere ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in numerato, vel in nominibus quæ conueniri poſſunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in redituum ſpe atque obuentionum. Item requirat num aliæ res ſunt præter prædia quæ diſtrahi poſſint, ex quorum pretio æri alieno ſatisfieri poſſit. Si igitur deprehenderit, non poſſe aliunde exſolui quàm de prædiorum diſtractione, tunc permittet diſtrahi, ſi modò vrgeat creditor, aut vſurarum modus parendum æri alieno ſuadeat.* A *Idem prætor æſtimare debebit, vtrum vendere potius an obligare permittat. Nec non illud vigilanter obſeruare ne plus accipiatur ſub obligatione fœneris, quàm opus ſit ad ſoluendum æs alienum, aut diſtrahendum ambitu abiatur: ne propter modicum æs alienum, magna poſſeſſio diſtrahatur. Sed ſi ſit alia poſſeſſio minor vel minus vtilior pupillo, magis eam iubere diſtrahi, quàm meliorem & vtiliorem. In primis igitur quoties deſideratur ab eo vt permittat diſtrahi, requirere debet eum qui ſe inſtruat de fortunis pupilli, nec nimium tutoribus credere, qui nonnunquam lucri ſui gratia, adſeuerare prætori ſolent, neceſſe eſſe diſtrahi poſſeſſiones, vel obligari, requirat ergo neceſſarios pupilli parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium qui notitiam rerum pupillarium habet: aut ſi nemo inueniatur aut ſuſpecti ſint, qui inueniuntur, iubere debet, edi rationes: itémque ſynopſin bonorum pupillarium, aduocatúmque pupillo dare, qui inſtruere poſſit prætoris religionem an aſ-* B *ſentire venditioni vel obligationi debeat.* hac Vlpian [f]. omnia prædicta apud acta approbata eſſe debere.

e ex l. magis puto, § 5. non paſſim de reb. eorum qui ſub tutela &c. lib. P.

f cui plures leges eiuſdē tit. accedunt, & ſub titulo de prædiis & aliis rebus minorũ ſine decreto nõ alienan. li. 5. C. tit. 71 & l. lex quæ tutores C. de administra. tuto. additur & l. minorum, 6. C. de prædiis & aliis rebus.

Hinc colligamus igitur, in diſtrahendis bonis reipublicæ quæ minoribus aſſimilatur, excuti in primis debere ante omnia de cauſa alienandi, an vrgeat: & an vera ſit quæ proponitur. Dehinc a. an in bonis reipublicæ ſint ad manus pecuniæ, ex quibus abſque alienatione ſuccurri poſſit neceſſitati. Et ob id conſultè ager princeps, ſi iubeat ſuis theſaurariis ſeu quæſtoribus publicis, rationes edere, ſi reipublicæ bona & prouentus annuos ordinarios & extraordinarios repoſcat ab adminiſtratoribus, & ſynopſin eorundem. Et ſi collata neceſſitate cum reditibus requiratur diſtractio, tunc debet expendere num ſatius ſit obligare quàm vendere: nam ſi poſſent pecuniæ ſub obligatione inueniri mutuò, poſſent interim reditus pignoratarum rerum, extenuare ſortem debiti.

C Quòd ſi non commode obligari nequeant, & venditio facienda eſt, conſultandum quæ minùs vtilis res ſit reipublicæ, vt illa potiùs diſtrahatur, & ne ad maiorem quantitatem quàm egeat reſp. diſtractio fiat.

Accedere debet diſcuſſio hæc coram ſenatu, adhibitis ante proceribus regni, qui norunt patrimonium reipublicæ, & facultates reditúſve eius, & ita poſſint conſulere quid expediat reipublicæ vt dicitur de proceribus in vendendis rebus ciuitatis [g], pro prætore erit ſenatus, qui pro conſilio principis adhibetur, vt cardinales in rebus arduis ſummi pontificatus & ſedis apoſtolicæ. In ſenatu, triumuiri regij aduocati & procurator excutiunt cauſas & ſolemnitates alienationum, num fuerint iuſto pretio, & ex lege factæ: & poſtea conſentientibus illis promulgatis in auditorio, & probatis, apud acta deſcribuntur. Sicque E alienationes dominicalium rerum ratæ ſunt, & comprobationes in camera computorum.

g in l. f. de vendẽdis rebus ciuita. lib. 11. C. ti. 31. & l. 2. de prædiis decurio. C.

10 Sed adhuc illæ alienationes ſolemniter factæ, irreuocabiles non ſunt, quia redhibendi facultas ex eodem fonte prohibitionis alienandi oritur, vt non poſſit expreſsè etiam ei renunciari, non magis quàm ipſi iuri regio. Quocirca ad ſolicitudinem principis pertinet, ſi velit rempublicam, vt tenetur, conſeruare, quod venditum eſt ex antiquo patrimonio reipublicæ, reuocare, reſtituto pretio ſoluto, & quòd docebitur conuerſum in ærarium principis.

11 Pretium verò colligere poteſt, vel ex reditibus aliorum bonorum conſeruatorum, ſi ſufficiant: vel ex nouis obuentionibus quæ poſſunt augere fiſcum, vt ex bonorum proſcriptionibus

libus exemplo c c e. Valentiniani, Theodoſ. & Arehadij, qui multarum compeodia ſeuera, ærario ſuo protinus voluerunt eſſe quærenda [a]. Atque ideo debet cauere, ne hæc compeodia fiſcalia dono concedat, ſed redemptioni domanij deſtructi conſeruet, & lege irritas huiuſmodi largitiones, ſi quæ per importunitatem ab illo impetrentur, faciat, exemplo Gratiani, Theodoſi & Valentiniani, qui has donationes nullas declararunt, & bona vacantia proſcripta, & alia quæ ad fiſcum deuoluuntur, voluerunt incorporati patrimonio reipublicæ [b], quod & ſtatuit edicto rex in Gallia anno Domini 1553.

a in l multarũ, 3. de modo multarũ l. 1. C. t. 54.

b Lib. 1. & 2. de petition bonorum ſublatis, li. 10. C. titulo 11. & 10 l. ſi. quando 3. & l. 1 de bonis vacantib. ex lib. 10. C. tit. 10.

Poterit & princeps reuocare alienationem dominij, ſi vili pretio facta fuerit, etiam interuenientibus in alienatione ſolennitatibus, per in integrum reſtitutionem, ſicut minor contra decretum & ſolemnem venditionem auditur, cauſa cognita. Si verò ſine decreto & ſolennitate alienatio facta fuerit, quæſtione etiam omiſſa vilitatis pretij, fiet redhibitio, vt in prædiis minorum Diocletia. & Maximin. c c. reſcripſerunt [c]. Et quando ſine decreto alienata fuerunt quæ dominij ſunt, non reſtituet plus quàm in vtilitatem reipublicæ conuerſum docebitur [d].

c In l. ſi quidẽ, 11. de prædiis & aliis rebus minorum C.
d Per l. prædio eo. tit.

Quamobrem quamquam omnia rata generaliter habeantur, quæ ab aliquo bellis ciuilibus, vel in prouincia geſta ſunt, alienationes tamen publicorum non comprehendi, ex Ciceronis oratione 5. in Verrem diſcimus.

Atque hæc erunt obſeruanda pro primo modo conſeruationis ærarij, & pecuniarum reipublicæ, vt ea ex quibus conſlantur, intacta & ſine alienatione inuiolata retineantur à republica, vel à principe.

12 Secundus modus conſeruandi ærarij eſt, in prudenti eius diſpenſatione, quam excolere primum in aula ſua, dehinc in aliis debet, ſi ſumptus ſuperuacui euitentur. Sicuti Seuerus imperator, aulicum miniſterium in id contraxit, vt eſſet tot homines in ſingulis officiis, quot neceſſitas tantum poſtulabat [e]. atque Antonius Pius imperator [f], ſalaria multis ſubtraxit, quos ocioſos & inutiles videbat accipere: nihil eſſe ſtolidius dicens, imò nihil crudelius, quàm ſi rem publicam ij arroderent qui nihil in eam ſuo labore conferrent.

e vt tradit Aelius Lampridius in eo.
f authore Iulio Capitolino.

Cauere debent principes, ne dum liberales videri volunt, de bonis reipublicæ largientes, ambitionis notentur, & acta illorum reuocentur: quamquam non negandum, bene meritis de republica eſſe largiendum, verumtamen moderatè vt diſputatum in cauſa Piſonis & reipoblicæ Amiſenorum. Iulio namque Piſoni, cùm commune ſeu reſpub. Amiſenorum publicè atq; ante viginti annos, eum omnium decreto, quadraginta millia de publico dediſſet, Actor municipum, à Piſone apud C. Plinium nepotem pecuniam condicebat, atque hæc decreta tanquam ambirioſa expugnabat, cùm largitiones fieri de publico, ſiue prædia ſiue ædes aut certa quantitas præſtaretur, prohiberetur. Et niſi Piſo docuiſſet, ea potiùs ſibi in ſtipendium & remunerationem, quòd facultates proprias pro repub. penè expendiſſet, data fuiſſe, adiiciens quoque temporis viginti annorum poſſeſſionem, futurum erat vt ex decreto Traiani ea reddere cogeretur, vt Plinius teſtatur [g].

g lib. 10. epiſt.
h in l. 4. de decretis ab ordine faciendis l. 50. ff. tit. 9

Cui accedit Reſponſum Vlpiani [h]. *ambitioſa, inquit, decreta decurionum reſcindi debent, ſiue aliquem debitorem dimiſerint, ſiue largiti ſunt, proinde (vt ſolent) ſiue decreuerint, de publico alicuius, vel prædia, vel ædes, vel certam quantitatem præſtari nihil valebit huiuſmodi decretum.*

Sunt dehinc luxus circumcidendi in principis aula, multipléxque effundendi pecunias, inutilis equorum, canum, & ſimilium apparatus: abſtinendum à peregrinationibus longinquis, in quas pecuniæ multæ inſumuntur pro commeatu: temerè non ſuſcipiantur bella, quæ non ſolùm ærariorum, ſed etiam ſubditorum omnium facultates breui tempore exhaurire poſſunt: omittantur ædificationes & opera, quæ potiùs habent aliquam vanitatis oſtentationem, quam vtilitatem aut commoditatem reipublicæ adferant. In omnibus frugalitas & parſimonia, & rationis regula conſeruetur. Et ſemper ante oculos eius qui præeſt verſetur, non conuenire ſumptus ſupra vires redituum ordinariorum facere, & vt priuatum quemque, ſic & principem ſuo pede ſe metiri oportere.

Num expediat vel probetur, in cauſa reipublicæ potius habere & cogere, theſauróſque reponere, quàm non habere.

CAP. IX.

Diſputarunt aliqui, num expediat reipublicæ conſeruare theſauros, exemplis forſan aliquorum adducti, qui noluerunt ſibi parare, quamuis reipublicæ præeſſent, metu ne ſuppilarentur impleti, aut bellorum cauſa malorúmque aut oppreſſionis populi eſſent, quemadmodum Lacedæmones, pecunias publicas in theſauris nõ coegerunt, veriti, ne violentiores cuſtodes nacti, illas expilarent. Et Maracentium qui circa Vtopiam ſunt, lex eſt [i], vt Rex, quo primum die auſpicatur Imperium, magnis adhibitis ſacrificiis, iureiurando obſtringatur: nunquam ſe vno tempore ſupra mille auri pondo, in theſauris habiturum, aut argenti quantum eius auri pretium æquet: quæ lex ab optimo rege lata, cui maiori curæ fuit patriæ commodum quàm diuitiæ ſuæ, quæ inopiam populo inferre poſſent.

i Vt refert Th. Morus lib. 2. Vtopiæ.

2 Forſan ille Rex, hauſerat ſanctionem à lege regni, quam per Moyſem Deus præſcripſit vbi prohibetur [k], *Ne rex habeat auri aut argenti immenſa pondera.* Sed & Plinius ſcribit, libro 36. cap. 12. à quibuſdam proditum, faciendi Pyramides in Ægypto, quæ fuerunt regum pecuniæ otioſa & ſtulta oſtentatio, cauſam fuiſſe, ne pecuniam ſucceſſoribus aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet otioſa.

k Deuteron. c. 17. verſ. 7.

3 Optimum theſaurum & minimè furibus expoſitum, dixerunt etiam tyranni plures, ſibi ex theſauris conciliare amicos, quemadmodum Phalaris tyrannus ſcribit Aglao [l], ἐναποθησαυρίζομεν τοῦ πλούτου, ὅσα παρέσχεν ὁ θεός, εἰς μεταβολὰς τῆς τύχης, οὐκ ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς, ὡς παραινεῖς, ἀλλὰ εἰς τοὺς βουληθέντας, τῶν φίλων τὰς δωρεὰς λαμβάνειν. & additur ratio, πιστὸν γὰρ οὐδὲν ἡγησόμεθα γῆς μέρος παρελθόντες ὡς κοινῶς ἀπιστοτέρους, τοὺς ἐξ ἡμῶν τῶν ἑταίρων κρατίστους. ὧν ἐντυχόντων, κἂν αὐτὸς ἑτέρῳ συμπλακῶ δαίμονι, ἰσθεὶς οὐδὲν ἧττον ἐντυχεῖν δέξω. id eſt, *Theſaurizamus diuitias quaſcunque Deus præbuit, ad mutationem fortunæ, non in finibus terræ, vt admones, ſed apud amicos volentes noſtra munera accipere. Nullam enim terræ partẽ nobis*

l Epiſtola 13.

nobis fidam ducimus, ſi vobis amicis tanquam pulueri diſſidamus: quibus fortunatus, & ego ipſe amico communicantro fœlici oblectatus, nihilominus fœlicitari me exiſtimabo.

6 Ad theſaurorum direptionem concitantur alioquin amici, ob illorum cupiditatem, & ob poſſeſſionem arma mouentes, vt ſæpiſſimè, vt ob theſauros in Sopheuæ vrbe Armeniæ poſitos, Tigranes filius aduerſus in Bophenæ vrbe Armeniæ poſitos, Tigranes filios aduerſus Tigranem patrem, exercitum Pompeij duxit, quos tamen non habuit: ſed pater, & in vincula meritò à Pomponeio coniectus eſt.

7 Qui dicuntur habendi cupiditate, multis modis prætextu vtilitatis reipublicæ poſſunt eandem opprimere, tributis & vectigalibus nouis quibus non ſolùm tondentur, ſed deglubuntur & excoriantur ſubditi, & ſæpe in deſperationem vitæ adducuntur, vt ſolum vertere, vel rempu- B blicam perturbare, aut principatum conuellere cogantur, aut ſaltem inducantur ad ea agenda, quæ nec ſubdito digna ſunt, nec conueniunt paci ſocietatis, aut vitæ ciuili. Dicebant verè antiqui fiſcum & ærarium principis ſimilem eſſe lieni: nam eo intumeſcente totum corpus languidum & morboſum eſt.

Sequi etiam ex remiſſione vectigalium & tributorum, prouinciarum diuitias innuit exemplum regis Pannoniæ, qui Bela dictus eſt. is enim omnibus promiſcuè vectigalibus leuato populo, tributóque generatim prouinciis remiſſo, effecit & nobilitatem & plebem ditiſſimam, vt nec minimus quidem ruſticus inucutus fuerit egenus anno Domini 1060 [a].

a Bonfinius decade 2. lib. 3.

Communis tamen in contrarium videtur eſſe omnium ferè institutionum reipublicæ ſententia, & ad bene inſtituendam & conſeruandam C rempublicam, non minorem curam adhibendam in multiplicando & conſeruando ærario, quàm in aliis negotiis & partibus publicæ ſocietatis. Quod & ex his quæ antè admonuimus in ſuperioribus capitibus, & ex neceſſitate quotidiana, comprobari poſſe putatur, multiſque rationibus, quæ ſi ad trutinam reuocentur, multò grauiorem efficient opininnem, vt eam ad veritatem magis accedere fateri cogamur.

8 Ego in hac quæſtione de ærario principis vel reipublicæ ditando non valde cunctarer reſpondere, vtilem eſſe cauſam ærarij pecuniarúmque conſeruationem, etiam citra tempus neceſſitatis & bellorum: cum diſtinctione tamen, vt in ærarium inferantur & ibi conſeruentur, quæ colligi poſſunt ex reipublicæ bonis, & ordinariis reditibus, citra exactionem tributorum vel vectigalium, quæ ex lachrymis colliguntur prouincialium, quæ ceſſare debent ceſſante cauſa neceſſitatis.

Prohibitum ita erat Deut. capit. 16. regi, habere immenſa auri pondera: ſcilicet, vt ibi interpretes tractant, ad auaritiam: alioquin & reges Iſraël ad negotia reipublicæ belli & pacis, theſauros collegerunt ſine reprehenſione.

Meminit cap. 14 verſ. 26. libri 3. Regum, de theſauris regiis & templi quos abſtulit Seſac rex Ægypti, in Hieruſalem. Sic in 3. Regum cap. 7. verſ. 51. & 1. Paralipomenon, & 2. ſæpe.

b In Politicis.

9 Laudatur apud Plutarchum [b], Eubolus Anaphiliſtius, qui cùm authoritate, virtute, ac viribus, opibúſque polleret, nihil quod ad bellum & imperium pertineret, vnquam curan- A dum ſuſcepit, ſed ærario locupletando penè ſe addixit.

10 Multa reprehendenda ſunt in theſauris coaceruandis, multa quoque in exhauriendis. vectigalia quædam ſunt ordinaria: ea quæ ordinaria ſunt, conſeruari debent in tempus neceſſitatis. Fieri enim non poteſt, vt reſpublica, quæ ſub motu perpetuo cæli gubernatur, in eodem ſtatu permaneat, vt quiete pace fruatur æternùm: non minùs quàm ipſum corpus phyſicum eſſe non poteſt quin aliquando morbis, iiſque interdum lethalibus concutiatur. Quare quo tempore remedia adhibenda ſunt, eo paratæ debent eſſe ſapienti principi pecuniæ, ad excipienda vel reiicienda tela mutationum. Interim tamen dum pace fruitur, ſanctum erit adimere populo vectigalia extraordinaria, ſed non omnia: neque enim probauit ſenatus ſententiam Neronis [c], qui primis annis imperij omnia volebat remittere. Sic enim gratificando, nimiùm inconſideratè reip. patrimonium ad negotia neceſſarium, exhauriẽdo, videbatur inferre eidem cladem irreparabilem, adimendo ei vires & neruos quibus in aduerſis ſe tueri poſſet. Antiquorum ruſticorum prudentum ſententia laudatur à Celſo iuriſconſulto [d], *Pecuniam ſine peculio fragilem eſſe, peculium appellantes quod præſidij cauſa ſeponeretur, nempe quo neceſſitatis tempore vteremur.*

c Suet. in Nerone.

d l. ſi chorus. 78. de leg. 3. l. 32. P. art. 2.

11 Extraordinaria, & quæ onerare nimium videntur ſubditos, maxime vbi cauſa ceſſat propter quam erant introducta; & laudabile eſt principi, & multum ad ſibi fauorem conciliandum populi, pertinet remittere.

12 Suadent & clades repentinæ ſubditis aduenientes, vt etiam remiſſio fiat illis tributorum, ſaltem ad certum tempus, vt adſperrima in Sar- C dianos lues plurimùm in eoſdem miſericordia tribuit. Nam centies ſeſtertiùm pollicitus Cæſar Tiberius, & quantum ærario & fiſco pendebant in quinquennium remiſit [e]. Et releuauit penſionem conductoribus Apulis Theodericus rex Gothorum, quòd frumenta eorum ab inimicorum incurſionibus fuiſſent concremata aut conſumpta [f]: item & tributa ob damna paſſa ab hoſtibus releuauit Gallis [g]. Si quæ etiã vectigalia à tyrannis ante impoſita fuerunt, illa remittere, probatio erit iuſti ſucceſſoris principis. Sicut Pertinax Imperator, vectigalia omnia quæ ad exquirendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, ciuitatúmque portis, per vias & itinera, penitus remiſit [h].

e Cornel. Tacitus li. 2. annalium.

f Caſſiodo. lib. 1. ep. 16.

g Caſſio li. 3. ep. 32.

h Herodian. in 2.

13 Ob merita etiam ſubditorum, ex priuilegio quibuſdam remittere, vel omnia, vel partem tributorum ad æquitatem pertinet, vt quia E fideles in diſcrimine belli extiterunt, vt Theodericus remiſit tributum Arelatenſibus, quod in obſidionis tempore, viriliter etiam cum maxima fame reſtitiſſent [i]; vel quia inſignis doctrinæ, & meriti ſint erga rempublicam, alioqui, vel ob religionem eccleſiis monetariis exemptiones à collectionibus & talliis datum [k]. Remiſit & pro iocundo ſuo aduentu ad imperium, poſtquam fuit coronatus.

i Ceſſio. lib. 3. ep. 32.

k Sed an hoc priuilegium ad ſucceſſores tranſeat, vide Papam deciſio. 402.

Nicephorus Botoniates Orientis Imperat. & in vniuerſum aboleuit quicquid fiſco deberetur, ac nouas tabulas magnifico edicto inſtituit [l].

l lib. iuris Orientalis, in inſtitutione eius 2.

Mithridates Rex poſt primam victoriam contra Romanos obtentam, debita ciuitatibus & publica & priuata remiſit, & vacationem quinquennio conceſſit [m].

m Iuſtinus ex Trog. lib. 38.

Hadria

A Hadtianus ſororis Traiani vir, imperium conſequutus a Traiano, publica vectigalia a populo & ciuitatibus debita remiſit [a].

a Nicephor. Caliſt. li. 3. hiſtor eccleſiaſt. c. 24.

14 Peccatur in vectigalibus imponendis & exigendis, in exceſſu, dum ſupra modum onerantur ſubditi ſine cauſa, aut neceſſitate vrgente reipublicæ, aut principes congerunt theſaurum ſibi & ad voluptates, paruipendentes lachrymas & gemitus exinanitorum ſubditorum: quod eſt potiùs opus tyranni quàm boni principis, cui pluris eſt ſubditorum opulentia & medela, quàm reditus qui inde inferuntur imperio, vt dixit Iuſtinia[b]. Quare neque M. Antonius fiſco in cauſis compendij vnquam fauit, vt ait M. Capitolinus [c].

b in c. 2. ſeu §. atque vt hæc pa, nouel. 161 de prouinciar præſid.

c in eius vita.

Nec quidē temerè, vt ſanxerūt Seuerus & Antoninus Cæſares, permittēda eſt nouorū vectigaliū exactio: ſed ſi adeò tenuis eſt patria, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, re diligēter inſpecta[d].

d l. 1. vectigalia imponi nō poſſe. lib. 4. C. tit. 62.

B Alexander Cæſar apud Herodianum in matre Mammea ſubditorum expilationem reprehendit, & grauiter ſuccenſebat, quòd eſſet pecuniæ auidior, & opum cumulandarum ſtudioſior.

15 Prouinciæ in perpetuum redduntur deſertæ, miſeri homines & efferati, ne dicam deſperati, exhauſtis facultatibus per nimias exactiones, quod his verbis deſcribit Cicero [e], *Maxima expectatione in perditam & planè euerſam in perpetuum prouinciam nos veniſſe ſcito & audiumus nihil aliud, niſi imperata ἐπικεφάλια non poſſe poſſeſſiones omnium vendidas, ciuitatum gemitus, ploratus monſtra quadam non hominis: ſed feræ neſcio cuius immanis.*

e l. 5. ad Atticum epiſt. 16.

Laudatur beneuolentia Darij regis Xerxis patris, qua ſibi conciliauit mirificè ſubditorum animos, vt meritò ab omnibus amaretur. cùm enim tributum indixiſſet ſubditis, accerſitos prouinciarum præfectos percontatus, eùm de aliis rebus, C tum etiam an grauia eſſent populo tributa, & illi reſpondiſſent eſſe mediocria, iuſſit vt ſinguli dimidiam tantùm partem exigerent [f]. Præſtantior adhuc reſponſio Alexandri Magni: quum enim quidam admoneret, longè plus vectigalium auferri poſſe, reſpondir, *καὶ κηπουρὸν μισῶ, τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. Et olitorem*, inquit, *odi, qui radicitus olera exſcindat* [g] cui illud conuenit reſponſum à Tiberio, *Boni paſtoris eſſe, pecus tondere, non deglubere* [h].

f Plutarch. in regum & imperatorum apophtheg.

g Maximus Tyrius 23 ſermone philoſophico.

h Sueto. in eo. c. 32.

Cyrus Perſarū primus rex, tributum nullū à Perſis exegit, ideò pater ab eis appellatus fuit, quòd omni ratione de ſubditis bene mereri ſtuderet [i].

i Herod. li. 3.

Valde acceptus populo Iudæorum Vitellius Syriæ præfectus ſub Tiberio, qui ciuibus Hieroſolymitanis totum vectigal fructuum venalium remiſit, vt ait Ioſephus [k].

k lib. 18 antiquita. c. 6.

Vt contra Roboam valde exoſus ab Iſraëlitis, quòd tributi onera impoſita à Salomone patre D grauiſſima, noluit remittere: quare & decē tribus ab eius regno deſciuerunt, lapidato Adura qui ſuper tributa regis erat [l], ceſſante cauſa exactionis grauis: nempe vel belli, vel refectionis, vel alterius oneris, æquum eſt ceſſare exactiones nouorum tributorum, ſi populi retinendus ſit amor, quod expedit: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas ſopiat: vt ait Iuſtinianus [m]. naturale quippe in omnibus. & Phyſicis & iuſtis, vt ceſſante cauſſa ceſſet effectus [n].

l 3. Regum c. 12.

m in l. vni. in princip. de caduc. tollen. lib. 6. C.

n c. cum ceſſāte, de appellatio.

Neque arbitrari debent principes, tam ſtolidum eſſe populum, qui promptè tenetur ad neceſſaria reipublicæ conferre, & meritò erubeſceret in eam cauſam auxilia detrectare vel negare: vt non nouerit ſi cauſa quæ falsò prætexitur, ſubſtat: & quin iudicet, quamuis non apertè, de ſuo principe eum auarum & tyrannum effici.

16 Periander Corinthiorum rex, à nemine tributum exegit: ſed reditibus fori & portium contētus fuit, vt ait Heraclides [o]. Maluit Erythrius præfectus imperij ſub Zenone, magiſtratu ſe abdicare quàm maius onus, præter tributa ordinaria populo imponere, cùm tamen fiſcum exhauſtum profuſionibus & largitionibus Cæſarū nō eſſe ſufficiētem ferendis impēſis publicis videret [p]. Abiit autē magiſtratu, non ſine magno ciuitatis dolore.

o In politic. & de repub. Corinthiorum.

p vt ſcribit Suydas in Erythrio.

17 Solent enim vel natura dictante ſubditi, eos diligere qui ſuis rebus maximè conſultum cupiunt: vt contra facilè in odium & contemptum eorum delabuntur, qui noua imponunt onera, quive occaſiones, aut modos extorquendi adinueniunt nouos: vt ſæpe & illi maleficium propria vita exſoluerint, commotione & iuſto dolore B oppreſſorum inuaſi; vt populus lapidauit Aduram qui erat ſuper tributa regis Roboam, dum peteret impoſita tributa [q].

q 3. Reg. c. 12.

Fuit & Procletes lapidatus à populo Treuerenſi, quòd conſilium dediſſet Theodoberto regi, de imponendis ſubditis nouis exactionibus.

Achæus rex Lydiæ, cùm noua tributa à populo vellet extorquere, in ſactione populari ſuſpenſus eſt, pedibus ſurſum verſum erectis, & capite in aquas Pactoli demiſſo [r].

r vt ait Ouidius in Ibin.

Sic bellis frequentibus fiſco exhauſto imperatoris, cùm Theodoſius tributum nouū præter ſolitū impoſuiſſet ciuitatibus. populus Antiochenus vectigal illud nouum non tulit, & cùm exactores cerneret, cùm pleraque alia facere, tum ex ciuibus quoſdam ſuſpendere, nonnullos crudeliter trahere, alióſque in carcerem conijcere, ſeditionem mouit & Placillæ vxoris Theodoſij ſtatuam, ſuo C loco imprudenter deiecit, & traxit per ciuitatem eum opprobriis funi per pedes alligatam [s].

s Nicephorus Caliſt. lib. 12. hiſtoriæ eccleſiaſticæ.

18 Grauiſſimum habitum tributum ſemper, quod ita excedit laboris fructum, vt rebus malint poſſeſſores ipſis cedere, quàm pro illis impoſitum ſoluere: quale fuit illud quod ſub Iuſtiniano Cæſare impoſitum dicebatur, vt ait Suidas ἐπιβολή, quaſi adiectionem dicas, peſtis improuiſa prædiis, quòd prorſus omnem victus parandi ſpem poſſeſſoribus ademerit.

Fuerunt huiuſmodi Chilperici regis Franciæ aliquando deſcriptiones graues, & nouæ, in omni parte regni fieri iuſſæ, ſtatuens vt poſſeſſor de propria terra pro quolibet aripento, vnam amphoram vini annuatim præberet, & alia multa ob quæ plures reliquerunt ciuitates & res proprias, ſatius ducentes in aliis regnis peregrinari, quàm tali periculo ſubiacere [t].

t vt refert Gregor. Turo. li. 5. hiſtor. Franco. c. 27.

D Grauia & tributa, & ad quæ nunquam niſi maxima vrgente neceſſitate perueniendum putant, qui probè de reipublicæ adminiſtratione recta cenſent, quæ imponuntur rebus ad quotidianum victum pertinentibus.

Iterum & illa crudelia quæ ſupra facultates ſubditorum indicuntur: nemo enim dare poteſt quod non habet. Et proinde cùm Themiſtocles apud Andrum argentum exigeret, & dixiſſet, duos, inquit, ad vos adduco deos, vim & ſuaſionem: ſignificans ſi minùs impetraret ſuadendo, ſe vi recepturum: illi reſponderunt, apud ſe quoque duas magnas eſſe deas, inopiam & impoſſibilitatem, per quas non licebat dare quod petebat [v].

v Plutarch in vita Themiſtoclis Herodot. in 8.

Cōtra iuſtitiā principis eſt, eū ſubditos opprimere tributis quos ex ſuo officio debet ne in bonis etiā

F lædan-

lædantur procurare , vt proculdubio dæmonum inſtigatione præter neceſſitatem & ſupra modum ea exigere , certum ſit. Quod & exemplo docuit Deus Eduardo III. Anglorum regi. Cùm enim exactores tributi populo impoſiti, aliquando ingentem aceruum eius pecuniæ collectæ, delectandi regis gratia, corã adduxiſſent, ille ſubitò dæmonem circa ipſum aceruum ludẽtem, videre viſus eſt,& ob id huiuſmodi pecuniam vt rem funeſtam abhorrens, illicò auferri ab oculis, reſtituíque populo iuſſit [a].

a Polydor. Virgil. li. 8 hiſtor. Angl.

19 Grauior videtur prouincialibus, exactorum crudelitas & rapacitas,qui ſæpe pro modico debito tributario ære , ingentes facultates ſubditorum prædantur,& ita eos ſpoliant bonis miſerè,vel vexationibus,carceribus & impendiis onerant.Quibus principes obſiſtere& legibus & pœnis , operæpretium eſt exemplo Dei , qui in ſuis mandatis deteſtatur huiuſmodi exactores [b] ,& pro maximo beneficio populo ſuo dato , illud recenſet, quod ab exactoribus liberauit eum [c] : vt contrà in ſignum iræ , ait ſe eum exactoribus expoſuiſſe [d]. Reprehendunt & caſtigant huiuſmodi tributorum ſeueros exactores leges ciuiles [e].

b Exod.c 22. verſ.25.

c Iob.c.3.verſ 21 & c.39.ver. 30.Zachar. 9 verſ.8

d Eſaiæ 3 ver. 12.Lucæ c.12. verſ.58.

e Conſtantin. in l.nemo 2 de exactorib. tributor.li. 10.tit. 19.

Iulius Tutor Treuir,ripæ Rheni à Vitellio præfectus,damnatus fuit quòd Cilices ſpoliauerat [f]. Capito Conſutionis Tigillini gener , qui ſoceri precibus in ordinem ſenatorium eſt aſcitus , ſupplicio affectus,quod à ſubditis pecunias abſtuliſſet [g]. Et Q. Plemninm damnauit ſenatus, quòd in Sicilia adminiſtrator à Scipione relictus,ſpoliaſſet exactionibus ſubditos,eóq; necato ablata reſtituta ſunt [h]. Quantæ audaciæ , quantæ temeritatis, ſint publicanorum factiones , nemo eſt qui neſciat,inquit Vlpianus [i]:idcirco prætor ad compeſcendum eorum audaciam, edictum propoſuit, de publicanis & vectigalibus. Arcadius & Honorius legem conſtituerunt his verbis [k] , *Quicquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus,vel cohortalibus,vel aliis exactoribus,in duplum* [l] *conatur : quod prouincialibus reſtitui protinus oportebit. Si quis autem exactorum inſuper exactorio crimine fuerit conſutatus, capitali periculo cupiditas eius amouenda,atque prohibenda eſt, ſi in iiſdem ſceleribus perſeueret.*

f Cornel Tacitus lib. 20.

g Cornel Tacitus lib.16.

h Liuius li. 8. belli Punica.

i in l quantæ audaciæ 12.de publica.li. 39. P.tit.4.

k l. vnica de ſuperexactionib.lib 10.C. tit 20.

l & quadruplum fiſco pẽdatur l. peræquatores de cenſibus C l. placet de excuſationib mune rum.C.

20 Verùm non eò pertinent exactorum caſtigationes vt inde poſſit parari ſecuritas contumacibus debitoribus tributorum: nam contra eos & captis pignoribus & diſtractione eorum proſpici debet reipublicæ [m] , ne remorari principem oporteat negotia publica propter non ſoluta tributa. Et ſi quis tantæ temeritatis inueniatur,qui perſonam debitricem tributorum,& captam ſubtraxerit vel exemerit à cuſtodia, ipſe pro eo teneri debet [n].

m in l.1.& 2 de capiendis & diſtrahẽdis pignorib. et tributorum cauſa lib. 10 c.tit.21 l.fi. ſi propter publicas penſitatio.vẽditio fuerit celebrata. C. l.3 de exactoribus.tributor. li.10.C.tit.19.

n l. quoties quis 3.de exactorib. tributor.lib.10.C.

21 Peccatur item in vectigalibus,quando immunitates pluribus dantur,& onera omnia in paucos transferuntur. Exemptio quæ datur pluribus tributorum,ſua multitudine rem ipſam admodum anguſtis terminis concludit:vt pauciſſimi exiſtant qui publica agnoſcant & ſuſtineant munia. Et priores contributiones , aliquoties in duplo , triplo , aut quadruplo , imò etiam decuplo maiores fiant. Et proinde exemptiones reformandæ ſunt , vt etiam Iuſtinianus ſtatuit fieri [o]. Neque eſt ſuſtinendum , vt ob exemptionem aliquorum, alij prægrauentur:nam ſi minutatim, & pariter in omnes diſtribuantur vectigalia,non ſolùm paululum erit quod præſtitum fuerit, ſed etiam tantò moderatius, leuius, tolerabilius, faciliúſve, quod confertur exiſtet , quantò à pluribus colligetur, multóque abſurdius erit, propriis manibus laborantes homines,vxores,& liberos alentes,& reliqua vitæ neceſſaria, labore acquirere ſatagentes, etiam maioribus onerare vectigalibus.

o Nouella 43. de officinis ſeu tabernis Conſtantinopolitanæ vrbis c. 1. & c.2.

Atque adeo expedit reipublicæ , vt ſi quidam releuantur à tributis,pars illa quæ ab illis ſolui & exigi deberet,transferatur in partem fiſci perinde ac ſi exacta eſſet,potiùs quàm imponatur aliis,qui partes ſuas ſoluunt,ne aliorum tributo ſuperoneseutur.

DE REPVBLICA LIBER LIBER QVARTVS, VBI AGITVR DE PRÆCIPVIS QVIBVSDAM perſonis conſiderandis in ea.

De populi, ciuium, & ciuitatis diuiſione.

CAP. I.

EXPLICATIS rebus inſigniori-bus reipublicæ ſeu ciuitatis : de perſonis agendum eſt , quæ potiùs quàm muri, dicuntur facere ciuitatem. Atque in genere de earum diſtinctione : & poſtea in ſingulari , de quibuſdam. Populi nomen vt antè diximus , omnes cuiuſcunque ſexus & dignitatis ſint , continet : verum eius diuiſio non fuit in omnibus rebuſpublicis aut adminiſtrationibus earum , ſimilis : nec nunc quidem apud omnes.Et proinde quid in populi diuiſione magis placuerit quibuſdam, referemus,vt meliora eligamus.

2 Populus Romanus diuiſus eſt à Seruio Tullio rege VI [p]. cenſu , ordinibus , ætate , loco , honore.

p vt ait Dion. Halicarnaſſ. Liuius li. 1. Cicero li.3. de legib.

Cenſu diuiſus per claſſes, quæ cenſu ſeu patrimonio poſſeſſo & æſtimato erant diſtinctæ, eràntque ſex claſſes , quarum & poſtrema proletariorum,capite cenſorum. vſi & diuiſione ciuium per cenſum Græci maximè Athenienſes , vt ait Demoſthenes [q]. Priùs autem Tullius populum vniuerſum iureiurando adactum , fortunarum ſuarum æſtimationem,apud ſe profiteri iuſſit:qua cognita eundem in ſex claſſes,& centum tres ac nonaginta centurias,ita diſtribuit: vt in primas centurias qui maximo eſſent cenſu,coniecerit:in reliquas verò,deinceps qui minore,ſeruato cenſus & centuriarum gradu.

q oratio. de [illegible] munerib.

Ordinibus , diſtinguebantur per centurias equitum & peditum. Ætate per ſeniorum iuniorúmque centurias. Cùm enim [r], quinque illas claſſes iuniorum cenſus faciendi inſtrueret , pueros exiſtimauit qui minores eſſent ſeptendecim: atque inde ab annis 17. quos iam idoneos reipublicæ eſſe arbitraretur,milites ſcripſit , eóſque ad annum 46. iuniores,ſupráque eum annum,ſeniores appellauit.

r vt ſcribit Tubero lib. 1.hiſtoriarum & Gellius ex ed. lib.10.c.28.

3 Loco

3 Loco diuiſa eſt in quatuor partes ciuitas, A & populus;partes erant,Palatia,Suburbana,tertia Collatina,quarta Exquilina[a].Antea Romulus,populum vrbis in tres parteis diſtribuerat; vnde tribus a numero trium dicuntur quibuſdam rectiùs quàm à tributo pendendo: deinde ſingulas partes tribuum in decem curias diuiſit[b]. Videtur & Liuius dum de Seruio Tullio agit in 1. & curias tribus dixiſſe, & eas fuiſſe geminatas, vt triginta quinque fuerint, totidem additæ. Curiones, qui præficiebãtur curiis ſeu partibus illis.Curiis ſimiles dicere poſſumus noſtras parœchias, ad quas certus & diſtinctus hominum certorum vicorum numerus, confluit rerum ſacrarum cauſa, inde & noſtri ſacerdotes iis præfecti curiones rectiùs quàm curati.Quod & obſeruauit Budæus[c].

a vt & notat author de viris illuſtr bus.c.7. Alexander ab Alexan lib. 3. c 16 Blondus lib. 3 Romæ triũphans & alij.

b vt ſcribunt Dionyſ. Halicar in 2. & Plutarchus in Romulo.

c in annotationibus poſterioribus ad Pandect. ad l. finalem de muneribus & honoribus in P.

Apertè teſtatur M.Varro[d], vrbem Romam & agrum Romanum primùm diuiſum fuiſſe in tres B partes, à quo tribus ſunt appelatæ Tatientum, Ramnum,Lucerum: ita nominatæ, vt ait Ennius, Tatienſes à Tatio:Ramnenſes à Romulo: Luceres,vt ait Iunius,à Lucumone.Vel,vt ait Aſconius Pædianus[e],Luceres à Lucumone ſeu Lucretino, ſiue à Luco,quem lucum Aſylum vocauerat Romulus. Meminit de his tribubus Propertius[f], diuiſa in tres partes ita multitudine, ſingulis partibus Romulus,vt Dionyſ. Halicarnaſſ.ait[g], præfectum conſtituit eum quem illuſtriſſimum, ac nobiliſſimum cenſebat: tùm ſingulas trium partium,rurſum in decem partes diſtribuit,totidémque,ſingulis præfectos dedit qui eſſent fortiſſimi: ac maiores quidem partes,tribus: minores, curias appellauit.Qui tribubus præerant tribuni;qui curiis,curiones ſunt appellati vnicuiq; etiam tribuni ſuus erat augur,vt ait Liuius[h].Rurſum ſingulis curiis binos deos,quos coleret aſſignauit Romolus[i]. decreuitque ad ſacra ſumptus, qui publicè C præberentur: ſacra autem vnà cum ſacerdotibus curiæ faciebant.

d 4. de lingua Latina.

e in 3. in Verrem.

f lib. 4. eleg. 1.

g in 2.

h in 10.

i vt idem ait Dionyſ. in 2.

4 Ex tribubus dabantur milites, equites ex ſingulis centum, vnde tres centuriæ equitum[k]: quorum præfectus tribuni militum, apud Varronem[l],quod ex ternis tribubus Ramnenſium,Lucerum, Tatienſium olim ad exercitum mitterentur.Sed hæc de his hactenus ſufficiat admonuiſſe, vt oſtendamus rempublicam Romanam fuiſſe diuiſam ſecundum locũ,in tribus & curias,quæ poſtea auctæ fuerunt,additis aliis ruſticis cum vrbanis:ex quarum diuiſione & gubernationis & ſuffragiorum ordo,& prouentuum vel hominum vel rerum auxilia, ad rempublicam defendendam & diſponendam promptiſſima, & ſapientiſſima ſequebatur adminiſtratio.

k apud Liuiũ in 1.

l in 4. de lingua Latina.

5 Deinde honor additus à Seruio Tullio:non D enim vt ab Romulo traditum, cæteri ſeruauerant reges, inquit Liuius in 1. viritim ſuffragium eadem vi eodémque iure promiſcuè omnibus datum eſt:ſed gradus facti, vt neque excluſus quiſquam videretur,& vis omnis penes primores ciuitatis eſſet.Nam tunc cœperunt primùm vocari ad ſuffragia comitiorum octodecim centuriæ primæ claſſis primi & maioris cenſus,quæ reliquam multitudinem tribus centuriis ſuperabant: quæ centuriæ ſi non conuenirent, ad ſecundam perueniebatur claſſem & eius centurias,& ſic per ordinem ad alias: non autem ex æquo omnes claſſes & centuriæ, vt tempore anteriorum regum, admittebantur.

6 Fuerũt aliquãdo honores & magiſtratus diſtributi iuxta cenſus,claſſes,& pro numero diuitiarũ. Ita tres dignitatum facti gradus cum cenſu, ſenatorius,equeſter, & plebeius[m], vt non niſi qui cenſum haberet definitum his ordinibus,fieret ſenator,aut eques,ex plebeio:neque per cõſequens iudex,quia tunc iudicum decuriæ ex equeſtri ordine deligebantur. Cenſus equeſtris id eſt patrimonij valor, erat quadringentorum ſeſtertiorum[n],quod innuit Martial.

m vt liquet ex Plinio lib. 33. c. 2.

n vt liquet ex Plinio d. li. 33. c. 1. & 2.

Quadringenta ſecat qui dicit σῦκα μερίζει:
Vno credis equo,poſſe ſedere duos.

Inſigne huius ordinis aureus annulus, aliquando ferreus,ius & ordo ſpectandi in quatuordecim ordinibus in theatro, id eſt quatuordecim gradibus,vt ſenatorius ordo in orcheſtra ſpectabat. Iuuenalis indicat[o].

o Satyra 14.

—Effice ſummam
Bis ſeptem ordinibus,quã lex dignatur Othonis.

7 Ex equeſtri ordine ad ſenatorium tranſitus B erat,vtque inſigne annuli,ordinem equeſtrem diſtinguebat à plebe;ſic tunica purpurea, latus clauus,& calceus cui luna ſubtexebatur, ideo lunatus,ſenatorium ab equeſtri,vt liquet ex his quæ Budæus à pluribus collegit[p]. Cenſus ſenatorius tamen duplex quàm equeſtris erat, atque etiam ſub Auguſto triplex.Is enim eum ampliauit: vt in eius vita ſcribit Suetonius[q].

p in prioribus annotationibus ad pandectas in legem fin. de ſenatoribus.

q c. 41.

8 Conqueſti ſunt quidã de hac reipublicæ forma,in qua ex cẽſu ad honores fiebat grad⁹,tanquã ſi delectus nullus virtutis in eo eſſet, vt Ouidius[r],

r 1. Faſtorum

In pretio nunc eſt pretium,dat cenſus honores
Cenſus amicitias:pauper vbiq; iacet. & rurſum[s],
Curia pauperibus clauſa eſt,dat cenſus honores:
Inde grauis iudex,inde ſeuerus eques.

s lib. 3 Elegarum.

Reprehendit & Plinius[t]. *Poſteris,*inquit,*laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, poſtquam ſenator cenſu legi cœptus,iudex fieri cenſu, magiſtratum du-* C *cémque nihil magis exornare, quàm cenſus: pеſſum iere vitæ pretia,omnéſque à maximo bono liberales dicta artes,in contrarium cecidere.*

t in proœmio libri 14.

Sed poteſt inſtitutio antiqua in aliquibus defendi,ſi dicamus, non omnes diuites pari modo, ſed tantùm cum delectu ad munera& magiſtratus vocatos,ſuffragiis datis,vel Cenſore adhibito. Et ideò vt ſcribit A.Gellius[v], *quoniam res pecuniáque familiaris,obſidis vice pignoriſq; eſſe apud rempublicam videbatur,amoriſq; in patriam fides quadam in ea firmamentúmque erat:neque proletarij, neque capite cenſi, milites,niſi in tumultu maximo ſcribebantur,quia familia iis aut tenuis aut nulla eſſet.*

v Leo 16. c. 10.

9 In tres itaque ordines ciues Romani diſtributi,in Senatores,equites:& plebem. quandoque fuerunt tempore Romuli duo tantùm,nempe Senatorum & plebis,vt indicant leges Romuli apud Dionyſ.Halicarnaſſ. *Sacra patres magiſtratuſq; ſoli peragunto ineuntóque,plebeij agros colunto,* indicant D & inſcriptiones antiquæ, vexillorum & monumenta Græcorum hiſtoriographorum, quæ tãtùm nominant Senatum populúmq; Romanum. quemadmodum & Athenienſes apud Demoſthenem & alios, ſæpe diuiduntur εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον: & quanquam non obſcurum ſit etiam tempore regum Romanorum fuiſſe delectos equites militiæ cauſa, verùm illi equites ordinem qualem poſteri equites dicti, non tenuerunt. Atque Appian.Alexan[x]. equites inter ſenatores & plebem interiectos,tradidit:Et ſic Plinius ſcribit. *Annulos planè medium ordinem tertiúmque plebi & patribus inſeruiſſe.* Ita facta *Martia Roma triplex:* equitatu, plebe, ſenatu, vt ait Auſonius: & fuerunt ij tres ſtatus perſonarum maior Senatorius,

x lib. 1.

infimus plebeius, medius, equeſtris. In illo autem triplici ordine nec mentio fuit ſacerdotum aut ſacrificulorum: nempe quòd, vt diximus, lex Romoli ſacra a magiſtratibus atque patribus peragi, iuſſerat. & olim apud Romanos aliquando idem fuerunt magiſtratus & ſacerdotes, vt & Prytaniæa ſacra apud Græcos peragebantur ab his qui maximam in vrbibus poteſtatem habebant.

10 Romulus in patritios & plebem diuidens populum, de nobilibus non diſtinxit ordinem, ſed patritios tantùm qui patres ciere poſſent ingenuos plebem, nouos homines dixit: ſucceſſu verò temporis nobilitas plebi oppoſita.

11 Diſtincti ciues ita tripliciter, à cenſoribus in ordines referebantur, & ab iiſdem, ab ordinibus ignominiæ cauſa, pellebantur. Senator efficiebatur communicato illis per illos ſenatu: per cenſuram eiiciebatur ſenatu: aſſignato equo publico plebeius fiebat eques ademptione equi, efficiebātur priuati. Honorabatur plebeius tribu digniore largita: omnes enim ciues erant deſcripti in aliqua tribuum quinque & triginta. Sed alia aliis honorabilior. dum puniebantur, tribu priuabantur, & notæ cauſa in inferiorem transferebantur, vt in ruſticam ex vrbana, vel ex ruſtica, in ruſticam minorem, ſi grauiùs punirentur.

12 In Cæritum tabulas referebantur, Maiore cenſura, quia ius ſuffragiorum in comitiis adimebatur. Siquidem Cæritibus beneficij loco, ob ſacra Gallico bello ſeruata ciuitas ſine ſuffragij latione fuerat data, vt eſt apud Strabonē & Gelliū. Et hâc cenſura adhuc alia grauior, cùm ærarij fiebant. Erat autem ærarium facere, authore Prædiano, nullum aliud ius ciuitatis in cēturia, atq; adeo in tribu relinquere, quàm vt pro capite ſuo tributi nomine, æra penderet: ita vt qui ærarius factus eſſet, is non ſolùm ſuffragio vrbano, ſed etiam ſtipendiis militaribus, ſpoliatus eſſet.

13 Plebeius ordo diſtinctionem habebat apud Romanos: vt alia eſſet plebs vrbana, alia plebs ruſtica. Vrbana quæ vrbem, ruſtica quæ agros inhabitabat. Olim ruſtica habita eſt ſimplicior & honeſtior: quia, vt ait M. Cato in principio libri de re ruſtica, ex agricolis & milites ſtrenuiſſimi, & viri fortiſſimi gignūtur: maximè bos pius quæſtus ſtabiliſſimúſque, miniméque inuidioſus conſequitur: neque malè cogitantes cenſentur qui in ſtudio agrorum occupati ſunt. Statuitque Romulus ab initio, vt ciues Romani artem militarem & ruſticam tantùm tractarent: vt ſcribit Dionyſ. Halic. Plutarchus etiam docet, maximè Numam ciues ad agriculturam, vt pacis & honeſtatis ſtudium incitaſſe.

Colebant & patritij agros ſuis manibus, & ex agris, & cōſules & dictatores, & ſenatores vocati, qui muneribus ſuis ſtrenuè, etiā ad agros redierūt.

Plebs enim vrbana, quæ vrbem inhabitauit, continebat tribunos, ærarij ſcribas, mercatores, negotiatores, argentarios, fœneratores, artifices, opifices, turbam forenſem, libertinos, magiſtratuum apparitores, de quibus omnibus per ſingula capita tractat Sigonius [a].

14 In omni Gallia tempore Iulij Cæſaris [b], eorum hominum qui in aliquo erant numero atque honore, genera erant tantùm duo, druidum & equitum: illi rebus diuinis intererant, ſacrificia publica & priuata procurabant, religiones interpretabantur, diſciplinæ cauſa adoleſcentulos admittebant. Alterum genus equitum, qui cùm vſus eſſet atque aliquod bellum incidiſſet,

a Sigonius li. 2. de antiquo iure Romanorum c. 7. & ſequentib.
b vt ipſe ſcribit lib. 6. c. 6.

A omnes in bello verſabantur. Plebs autem penè ſeruorum habebatur loco, quæ per ſe nihil auderet, & nulli adhiberetur conſilio, & ex illa plerique cùm antè ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut iniuria potentiorum premerentur, ſeſe in ſeruitutem dicabant nobilibus; in eos enim omnia erant iura quæ dominis in ſeruos. Et hæc maximè obtinuerunt quo tempore nobilitas veluti tyrannicè plebi imperabat per ſpeciem ariſtocratiæ & opibus abundans ea abutebatur. At melioribus poſtea aduenientibus temporibus, monarchia firmata, noua forma & melior imperandi inuecta, & tres ſtatus ſeu ordines populi facti: vnus, qui eccleſiaſticarum perſonarum: alius, nobilium: alius, plebeiorum: ſub quibus contenti artifices, ruſtici, & alij inferiores ex fece populi: æquiſſimum enim viſum eſt & conuenire monarchiæ, præſtantiori B inquam gubernationi omnium, non tantùm ſacrificantium, & nobilium, ſed etiam inferiorum habere curam & ſolicitudinem: imò multo magis eorum, quòd ſoleant à nobilibus & ditioribus opprimi & contemni, & ideò egent ſingulari conſeruatione & ope principis, qui non patiatur iniuria eos affici, quos ſibi perinde ac nobiles habeant ſubditos, potiſſimùm cùm iſti ſint veluti alumni & nutritores reliquorum, quotidianis laboribus intenti, arando, ſerendo, colendo, operando, & neceſſaria vitæ ſubminiſtrando. Et proinde ſanctiſſimè placuit regibus, eos liberè admitti ad conquerendum & ſupplicandum principi, tùm priuatim, tùm in comitiis, vt ſi quo modo indignè habeantur, ſubueniri illis poſſit.

Placuit etiam, non diſtingui iudicum ordinem à tribus prædictis ordinibus, idque meritò, quòd C inde pendeat ſalus reipublicæ, quies & tranquillitas totius regni, coniunctio & vinculum inſolubile omnium ordinum, authoritatis & maieſtatis principalis conſeruatio. Non enim bonum viſum eſt exemplo Romanorum, vel aliarum quarundam rerumpublicarum, ſolis nobilibus committere, aut ſolis eccleſiaſticis magiſtratus & poteſtatē iuriſdicendi. Fuerunt enim inde plerunq; turbatæ & immutatæ reſpublicæ, nobilibus nimiū plebem contemnentibus, & ſeſſionibus ortis, & nobilibus aliquādo ad vnum ſublatis. Et proinde ſanctiſſimè & conſultiſſimè factum, vt magiſtratus, ſenatores & iudices, ex ordinibus omnibus eligerētur à principe, qui eſſent muneribus magis idonei. Quod effecit vt trāquilli ſint ſtatus ſine inuidia: cum omnes participare poſſint in gerēdis honoribus, item quod egregium eſt, factū inde vt omnes nobiliores iuriſdictioni regiæ ſuppoſiti, didicerint, regiā D maieſtatem non ex illorum nobilitate, ſed nobilitatem illorum, ex arbitrio regio pendere, & Dei ſolius miniſtrum regem, qui exemplo eius cuius gerit imaginem in terris nulla habita dignitatis in criminibus ratione, in malos iuſtitiæ aculeos exerit: & in bonos cuiuſcunque ordinis beneficus eſſe poteſt. Et ita, quandiu Gallia hanc mixtionem & authoritatem iuſtitiæ coluit, & exercuit, tranquilliſſima & vnita fuit, & ſuperbia eorum qui nobilitate abutuntur, facilè deiecta. boni etiā plebeij, contra concuſſiones & tyrannides dominicales dominorum territoriorum, conſeruati. Nec aliunde prodiit miſera illa Galliæ inuaſio, quàm quòd reges & magiſtratus, dum ſtuderent iis qui ſe nobilitate præſtantiores efferebant, nimium fauere, ne dicam ſatisfacere, voluerunt ex

A excuſſo iuſtitiæ iugo nimium negligenter, iuriſdictionom & legum vim peſſundari permiſerunt, nec extollentia ſeſe ſupra modum papauerum capita cùm apparerent excuſſerunt, vnde cùm ordo vnus extra ordinem ſe extulit, ordinationem omnem confudit, & confundet aut diſſipabit, niſi in ordinem redire cogatur.

15 Theſeus cum Athenas fundaret, confluente populo, diſtinxit ordines artificum, agricultorum & nobilium. Nobilibus autem, quos vocauit Eupatridas, tractandi rem diuinam, magiſtratus ex ſuo ordine creandi, adminiſtrandique leges: rum pia religioſáque interpretandi, definiendiq; poteſtatem fecit, eoſque cum cæteris ciuibus quaſi ad æqualitatem redegit. Cum honore enim quidem erat nobilitas & gloria, vſu autem & neceſſitate, agricultores: artificiis intenti multitudine ſuperare videbantur [a].

a Plutarch. in Theſeo.

B 16 Fuit aliquando Romæ obſeruatum, vt ars militaris & milites, proprium non haberent ordinem diſtinctum: ſi quidem delectus fiebat militum, peditum aut equitum, ex omni populo cuiuſcunque eſſent conditionis. Sic deligebantur ex agris, & milites, & duces, conſules, & dictatores, item & ſenatores: & ex pontificibus, fiebant & duces. Sicut dicitur de Catone, qui magnus orator, magnus ſenator, magnus imperator, fuit & bonus agricola & ruſticus, vt liquet ex eius libris de re ruſtica. Iulius Cæſar pontifex erat maximus, Cicero ſenator, & ij duces, & milites.

17 Tempore tamen ſuo Auguſtus, ſubtraxit proconſulibus & rectoribus prouinciarum, & ſenatoribus, ius deferendorum armorum [b]. quare ſequentibus temporibus, dignitatum officia huiuſmodi pacata & armis iuris non bellicis ſuffulta, dicta ſunt [c].

b Dion Caſſius lib. 53.

c Caſſiodo. in forma comitiuæ, li. 7. variarum c. 1.

C In Creta, ita, non omnibus, & niſi certis perſonis, arma tractare permiſſum fuit [d]. Apud Ægyptios verò [e], ſunt ſeptem hominum genera, quorum alij ſunt ſacerdotes, alij qui pugnatores appellantur, alij bubulci, alij ſubulci, alij inſtitores, alij interpretes, alij gubernatores nauales. Tot ſunt Ægyptiorum genera, inquit Herodotus, à ſuo quodque artificio appellata: ſed pugnatores vocãtur Calaſiries & Hermotybies, à regionibus quas incolunt, quibus nec ipſis licet vlli artificio operã dare, ſed ſoli rei militari filiu diſcente à patre. Sic apud Græcos, præcipuè Lacedæmonios & Corinthios, minimi ſiunt opifices. Apud Scythas, Perſas, Lydos, denique apud omnes fere barbaros, habiti ſunt pro ignobilioribus ciuibus illi qui artificia diſcerent, eorúmque liberi: generoſiores autem illi qui à manuariis operibus abſtinerent, præſertim qui rei militari vacarent.

d Plutarch. in Lycurgo

e Herod. in 2.

D Lycurgus etiam diuiſit milites [f] in ſua republica ab agricolis, & philarchis, vt & Plato [g]. Quemadmodum & poſtea Athenienſes, ſepararunt conditione ordinem politicum, & iuriſdictionis, ab ordine militari [h].

f Plutarch in Lycurgo.

g In Protagora & alibi.

h Plutarch. in Phocione.

Quare & horum omnium exẽplo, etiam nunc in Gallia, & ferè vbique terrarum tres ordines ſeparantur, togæ, inquam, ſacerdotum, & militum.

Neque etiam fieri poteſt in tanta populi multitudine, cui multa neceſſaria ſunt eáque diuerſa, vt tot diuerſa vnus & idem profectò gerere poſſit officia. Neque etiam poſſibile eſt, imò nec expedit, omnes ſubditos alicuius regni armis tractandis aſſueſcere. ex illis enim facilis ad audaciam tranſitus, & ad contemptum magiſtratuum & legum, armorum confidentia.

A *De conditione ſtatus nobilium & ignobilium.*

CAP. II.

NOBILITAS, videtur eſſe qualitas accidentalis in populo, prout vſurpatur diſtinctio nobilium & ignobilium, in conſtitutione trium ſtatuũ, vt & ex nobilibus ignobiles, & contra ex ignobilibus nobiles creari & fieri poſſint. Subſtantia hominum quidem omnium omnibus communis eſt, eáque natura per ſe nobilis, vt homo per ſe animal nobile, diuinum, capax rationis, intellectus, & diuinorum, animâ immortali conſtans & corpore: ſed ſui arbitrij, quòd habet electionem boni & mali, iuſti & iniuſti, vitæ & mortis æternæ. Fecit Deus hominem rectum, ipſe autem deſciuit ab hac rectitudine, & ab illo generati alij plus, alij minùs. & ex his qui deſciuerunt nati qui virtute in gradum amiſſum dignitatem ſuam reponunt: alij, qui ab acquiſita per maiores,

B propria culpa decidunt. Vult natura ex bonis bonum generare: ſed plerunque non poteſt. vnde & hæc nobilitas generis opinione potiùs quàm reipſa abſente virtute, & in imagine non in rei veritate conſiſtit, & dici poſſunt εὐγενεῖς, non nobiles, ita mali à nobilibus orti.

a Virtute aliqui fiunt illuſtres, veluti ex luce eius, manifeſti, qui antea deliteſcebant: vt contrà, vitio alij fiunt obſcuri; tenebris denſiſſimis ſuperuenientibus ſplendori maiorum. Quodammodo virtus freta potentia, vim poteſt maximè adferre, & ſemper id quod ſuperat, eſt in excellẽtia alicuius boni, ex quo fit vt vis abſque virtute eſſe non videatur, vt ait Ariſtotel [i]. Et ita verè nobiles ex virtute vbiq; ſunt nobiles, qui verò tantùm ex genere, domi ſolùm ex lege non natura ſunt nobiles, vt quidam ſecũdum leges ſunt ſerui, veluti nati ex ancillis noſtris, in bello capti, nempe ex conſenſu

i politic. c. 4.

C ſtatuentium, qui tamen natura ſunt liberi: vt contrà, quidam ex lege liberi, qui natura ſeruile ingenium habent; & natura liberi, nempe meliores, & qui aliis imperare norunt, & poſſunt, vbiq; ſunt liberi, etiam captiui, & ex lege ſeruientes: & alij natura ſerui, qui ſibi dominari nequeunt: nec aliis, vbique ſerui quãquam ex lege liberi à ſeruitio alterius & poteſtate habeantur. Quod ſub monarchia præſtantius conſideratur: princeps enim prudens, non tam nobilitatem ſanguinis, quantùm virtutis perpendit, vt tales ex quocunque numero & ordine populi ſint ad gubernacula reipublicæ promoueat, quos idoneos magis exiſtimet, & præponat inanibus nobiliũ vmbris: potiùs tamen illos honoret, qui cum ſplendore ſanguinis, ſua virtute maiorum imagines augent.

3 Nobilitas, eſt eminentia quædam, vel principalitas ſeu excellentia inter alias res ſui generis,

D habens facultatem aliquam in illas, præſertim propinquas, influendi ſecundum deſcriptionem Iohannis Gerſon [k]. Neque eſt nobilitas ſine quodam principatu: & quia præſtantia & excellentia ſeu eminentia, diuerſa ſunt & diuerſorum graduum, ſic creatura quæ perfectior eſt in operationibus, ea & nobilior.

k in tracta. de nobilitate in 2 parte operum.

Homo ratione aliarum creaturarum, in ſua ſubſtãtia in genere nobilior creatura, ſiue pauper ſiue diues, ſiue plebeius vel alterius ordinis ad imaginem & ſimilitudinẽ beatiſſimæ trinitatis facta ſecundum tres potentias in vna eſſentia, ſecundum memoriã, intelligentiam & voluntatem. Nobilis rurſum, in ratione, ſecundũ duplicem portionem ſuperiorem & inferiorem, quarum illa maſcula, hæc muliebris. & quantum ad partes, eterogenas

Corporis,vt ſunt membra principalia & officialia caput,cor,epar:& minùs principalia, pedes, manus inteſtina,& viſcera.

4 Ruſum intet homines, alia nobilitas concernens bona temporalia & corporalia, fortunæ ſcilicet & naturæ: idque tripliciter vno modo, & hæc bona habentur à progenitoribus, patribus, auis, atauis, & maioribus: & in hac acceptione profertur popularis nobilitas.

Secundò nobilitas, pro vt habentur hæc bona per induſtriam propriam,cum aoxilio quorũdam amicorum,vel ſine eo.Sic genus & mores, regina pecunia donat.faciebat & antiqoitus apud Romanos cenſus equites. Et Athalaricus rex Senatui ſcribens apud Caſſiodorum [a],antiquas & inueteratas diuirias,nobiles facere tradit.

a lib. 8. varior. c. 19.

Tertiò prout habetur aliqua dignitas,vel præcellentia ſuper alios ex conceſſione regis alicuius, imperatoris ac alterius ſuperioris principis: Sic nobilitantur plebeij codicillis principis, vel eius beneficio. Eóque pertinet quod ſcribitur [b], *hoc honore condignus eſt quemcunque rex voluerit honorare.*

b Eſter. c. 6. vers. 11.

Sacrilegij enim inſtar eſt,exiſtimare indignum quem dignum princeps dixerit, qui poteſt quos vult nobilitare,vt aiunt Cæſares Theodoſius, Archadius & Honorius [c], & ſunt iſti nobiles creati & ooui, ad quorum diſtinctionem qui ex genere nobiles ſunt,nolunt ſe dici nobiles, ſed gentiles homines *gentilshommes*. quaſi dicant ſe gentilitate ſeu ex genre ſua propria, trahere nobilitatem, & illam habere antiquam. Genus eſt & familia, & gentilis, ex eadem natione ſeu nomine, quorum ſtemmata longiùs referuntur,vt nuper nobiles facti,dicuntur noui homines:atque illorum ſententia, non omnes nobiles ſont *gentiles hommes*, *quos vocant nobiles, de nom & d'armes,& d'ancienne ligne*: aliis,*d'ancienne caualerie* verùm omnes gentiles homines nobiles habentur,quamuis reipſa ſiot viles & turpiſſimæ vitæ.

c in l. ſacrilegij 5. & ibi gloſſa & Paul Caſtrenſis & Bald. de diuerſis reſcrip. lib. 1. C. tit. 26.

5 Habet ita hæc nobilitas gradus vt honoris gradus ſunt atqoe dignitatis, & quædam dicitur clara,præclara,inclita,generoſa,ſpectabilis, ingenua,egregia,inſignis,illuſtris,regia,imperialis.

6 Hæc nobilitas naturæ,vel fortunæ dicitur alia eſt humana per ſe ſola, quæ magis hominem eiúſque præcipuam partem nempe animam reſpicit, quæ moribus conſtat & virtuobus per quam genere ignobiles euadunt illuſtres, & ex genere illuſtres illuſtriores: & ſi ab ea declinant, non obſtante claritate generis, reddontur verè ignobiles. Quemadmodum, Cham ex illuſtri genere Noachi natus,ex genere nobilis& liber,effectus eſt per peccatum & maledictionem patris cum ſua poſteritate ſeruus fratrum [d]. & vt virtutes habent gradus quibus ſplendidior & illuſtrior redditur earum poſſeſſor:ſic contrà, vitia habent defectiones & gradus ignobilitatis. quò magis enim quis declinat à virtute, eò magis ignobilior redditur.

d Geneſ. 9.

7 Nobilitatem ex virtute philoſopbi, vulgus & iotiſconſulti vt plerunque ex genere & conceſſa dignitate per principem metiuntur. Cuius rei fuit olim certamen inter Appium Pulchrum & Ciceronem. Appius qoippe irridebat Ciceronis nouitatem,vt nouum Arpinatem,& iactans familiæ ſuæ antiquitatem & ſplendorem, putabat ibi non eſſe nobilitatem vbi non eſſet εὐγένεια, nempe generis ſplendor. Contrà Cicero [e] eum admonet, vt paulò diligentiùs attendat, quid Athenodorus Stoicus de his rebus dicat,vt quid ſit εὐγένεια, quid nobilitas, intelligat. poſſe aliquem εὐγένειαν habere,& tamen nobilem non eſſe:cùm plerique ex illuſtribus & bonis parentibus nati, ſint flagitioſiſſimi,qoos nemo verè nobiles dixerit,niſi dicamus in malitia & crimine nobilitatem.ſunt heroum filij noxæ.

e li. 3. epiſtol.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται.
Οἱ πλέονες, κακίους· παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους. vt ait Homerus [f].

f Odyſſea 2.

id eſt,

Pauci enim filij ſimiles patri ſunt.
Plerique peiores:pauci verò parentibus meliores.

8 Colligitur ciuilis nobilitas generis,ex præſumprione,quod præſumantur ex bonis boni naſci,nec imbellem generent aquilæ columbam,videatúrque transfuſa quædam pars patris in filios. poſſint & dici nobiles,quaſi noti:nobilis enim dicitur,quaſi noſcibilis,qui appareat, & cognoſcatur.Sicut enim maiores fuerunt ſplendore noti, ita & illi:quamuis mali,qui ex illis nati ſunt, cogniti ſunt,& ſic affulget maiorum nomen in illis: verùm ſi ipſi, laudis, gloriæ & virtuos maiorum imitatores non ſint,in ſplendore & claritate maiorum conſtituti, redduntur vituperabiliores, ve quos exempla domeſtica non iuuarint; ſic nobile malum dicuntur, hoc eſt, inſignes & cogniti mali: quamuis enim & pater ſubſtantiam corpoream communicet, generalis tamen virtus non naſcitur,ſed quæritur ex propria perſona: neque ex anima parentum & ex mente,anima filij corraditur & transfunditur, & reiecta eſt,vt à veritate aliena,contraria Tertulliani ſententia, quò virtute inſignes fuerint maiores, id ooſtrum non eſt: quòd ex illuſtribus nati ſumus,hoc noſtrum & illorum eſt:at vt tales ſimus nos ipſi debemus eniti, quia id ooſtrum propriè nec eſt εὐγένεια, ſeu bona & illuſtris natiuitas, ei qui malos eſt, ſed potiùs κακογένεια, praua natiuitas vel genitura, & hoc eſt qood dicebat Euripides,

ὁ μὲν γὰρ ἐσθλὸς εὐγενὴς ἐμοί γ' ἀνήρ,
ὁ δ' οὐ δίκαιος, κἂν ἀμείνονος πατρὸς
Ζηνὸς πεφύκῃ, δυσγενὴς εἶναι δοκεῖ.
Bonus mihi vir nobilis videtur,
Qui verò non iuſtus eſt,licet à patre meliore
Quàm Iupiter ſit,genus deducat,ignobilis mihi cẽſetur,

Et rurſum,

οὐκ ἔστιν ἐν κακοῖσιν εὐγένεια, παρ' ἀγαθοῖσιν δ' ἀνδρῶν γένεσις.
Nulla nobilitas, ſeu ſplendor generis eſt inter malos, ſed inter bonos tantùm viros.

Nobile,inquit Ariſtoteles [g],id eſt,quod ex bono prodit genere. Generoſum autem quod à ſua natura non degenerauit. Latiùs idem [h], de moribus nobilium agens. *De moribus autem,*inquit,*qui fortunæ bonis,quales efficiantur deinceps dicamus. Nobilitatis mores ſunt,vt ambitioſior ſit qui nobilior eſt: nam omnes cùm quid adſit, ad id ſolent coacervare: nobilitas verò quadam maiorum claritas eſt:preterea nobiles ad cõtemnendos maiorum ſuorum ſimiles paratı ſunt: nam ea qua iamdiu geſta ſunt, honorabilia ſunt ad iactationémque aptiora,quàm que nuper facta. Eſt autem nobile ſecundùm virtutem generis,generoſum verò ſecundùm quod non recedit à natura, quod non contingit nobilibus, ſed multi humiles ac deiecti ſunt. Eſt autem etiam in virorum generibus fertilitas quadam,ſicut in agris aliquando:ac interdum ſi bonum genus fuerit viri praſtantes generantur.Rurſumq́; genus deucitur. Degenerant autem ingenioſa quidem genera in mores furioſos magis, vt qui ab Alcibiade,quiq́; à ſuperiore Dionyſio ſunt:quietè verò in ſegnitiem,velut qui à Cymone, Pericle, ac Socrate ſunt.* Hactenus Ariſtoteles.

g 1. de natura animaliũ c. 1.

h lib. 2. artis Rhetoricæ c. 15.

9 Riden-

9 Ridendi veniunt, qui tantùm nobiles, ratione ſola generationis alicuius qui nobilis dictus eſt, & inde alij poſt illũ: & virtute nuper nobilitatos, vel beneficio principum dignitate donatos, contemnunt & diſtinguendos à ſe putant: quaſi verò eorum maiores non fuerunt aliquando noui, & aliquando primùm cogniti ſimiles aliis, & veluti ſi è cœlo ſoli lapſi eſſent ita facti nobiles, non cogitantes & illam nobilitatem conſenſu aliquando hominum probatam ex cauſa aliqua, poſſe ex contraria abrogari: adimitur enim & datur dignitas, vt intelligere facile ſit, hoc eſſe accidentale & non ſubſtantiale hominibus dici nobiles, vel ignobiles. Omnes nobiles & ignobilium maiores ſunt, vt ait Seneca [a], ſi ſe illis gerant dignos omnibus nobis, totidem ante nos ſunt, nullius non origo vltra memoriam iacet. Et Plato ait, neminem regem, non ex ſeruis eſſe oriundum: neminem non ſeruum, ex regibus. omnia iſta longa varietas miſcuit & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus, hoc vnum eſt intuendum. Alioquin ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu vſque in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem, atrium plenum fumoſis imaginibus. Nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Quibus non eſt virtutis præſtantia, generis claritas potiùs dedecori & ignobilitati eſt, quàm laudi & gloriæ: neque amplius ea claritas prodeſſe poteſt, quàm vt non poſſint latere ſi velint, & ſint fabula vulgi dum degenerant: cùm ſatius eſſet latere, quàm ita miſericordiæ vel reprehenſioni patere. Turpitudo obiectu lucis inſignior fit, atque conſpectior, & niſi quis eam caueat, in tenebris natum eſſe & viuere meliùs foret: tempore nobilitas incipit, tempore deſinit: virtute claruit, vitio ſepelitur: neque impedit longa annorum ſeries in maiorum ſtemmate computata, quominùs adueniat interitus. Inanis eſt illa ambitio & gloria eorum quæ prætericrunt & deſinunt: prætcritorum multorum inſignium memoria non eſt, nec noſtri aliquando erit. Videmus annoſas arbores, quæ ſeculis multis auctæ ſunt, in momento à fulgure, ventis, radicitùs conuelli, vel igne, vel ſecuri deiici: & nouas plantas in arbores euadere. Vixerit homo centum vel pluribus annis, quanuis & multis laboribus nutritus & auctus fuerit, tamen in ipſo momento concidit, & efflata anima in cadauer putridum & cineres reſoluitur: anima nobilitatis virtus eſt, hanc vbi depoſueris, nihil remanet quàm ignobile cadauer. Genus hominum vnum, vnus pater communis, vnus fons vniuerſorum, qui viciſſim mutatur, vt vnda ſuperuenit vndam, & modò turbidus, modò nitidus ad vnumquemque noſtrûm peruenit, ea lege, vt quod ante clarum erat, mox obſcurum fiat, & obſcurum clarum. Vt etiam aqua fontis clari mox & ſapores & colores induit terrarum per quas permeat & præterfluit. Sanguinis ſi dicatur nobilitas tranſmiſſa in ſucceſſores, numerari poſſunt aliqui, qui & cum ſanguine virtutem coluerunt, atque hos vix, ſcio. certè nunquam in ordinem vocare non deſinet, ſed ſi velit omnes ex eadẽ progenie aduocare, iam cogetur fateri & malos ex eadem progenie bonos numero ſuperare.

10 Sapienter inter Romanos, equitibus lunulæ geſtãdæ deſignatæ ſunt in calceis nobilibus, vel in ſignum quòd poſt mortem ipſi tranſituri eſſent ſuper lunam: aut ab antiquiſſimis orti Euandro, qui proſelini dicebantur, aut, quod verius puto, vt admonerentur inſtabilitatis rerum humanarum, ne eſſent elati, cuius rei exemplo eſt luna, quæ ex obſcuro progrediens, clara: & rurſus obſcura fit, aut vt monerentur, audientes eſſe debere imperio imperatoris, ſicut luna ſoli [b].

Quò obſecro, dicebat Macrinus Imperator, ſcribens ad ſenatum, nobilitas ipſa, niſi morum benignitas adſit & humanitas? Siquidem fortunæ munera etiam parùm dignos exornant: animi virtus propriam cuique gloriam conciliat, & claritas quidem generis, diuitiæque atque id genus reliqua, etſi beatorum propria putentur, minimè in ipſis, vtpote ab aliis prodita, laudantur [c].

11 Nobilibus priuilegia vel præcipua ſupra communia cum plebe, fuerunt conceſſa: meritò quidem: tùm quòd pro reipublicæ ſalute excubent, vitam periculis exponant militiæ, & ſint veluti membra principis, & ſæpe populo ſubeant curas publicas. Voluit Romulus [d] itaque, penes patritios auſpicia eſſe, iuſtum imperium domi militiæque habere. Idem Romulus [e] ſolis patritiis ſenatum, ſacerdotia, magiſtratus, iudicia, ac totam denique rempublicam tradidit: plebeiis culturam agrorum, & rem pecuariam, & quæſtuarias artes: quod tamen non ſemper obtinuit: nam & poſteris temporibus maximè vrgente democratica adminiſtratione, plebs peruenit in ſenatum, & magiſtratus, & ſacerdotia cepit, & res iudicauit, & rempub. ipſam omnino capeſſiuit.

12 Apud Ægyptios [f] Calaſirus & Hermotybies qui arma tractabant, hoc eximij ſolis honoris habebatur, cum ſacerdotibus commune, vt ſingulis duodecim aruræ eſſent exemptæ & immunes. Erat autem arura, centum cubitorum Ægyptiorum quoquo verſus. Ægyptius verò cubitus Samio par eſt Callaſiorumque milleni & Hermothybium aliis totidem, circa regem fungebantur annuo ſatellitum munere, accepta quotidiana annona.

13 Sicut & Theodoſius & Valentinianus Cæſares [g], immunitatem omnium onerum & collationum, dederunt agris limitaneis, quandiu tenerentur à militibus: quòd ſuo ſeruitio compenſarent has exactiones, & fideliùs pro his conſeruandis inuigilarent: cuiuſmodi poſſunt eſſe & dici nobilia bona, quæ olim dabantur vtenda militibus, poſtea facta ad vitam, & dehinc hæreditaria, dicta feudorum nomine quæ immunitatem habent ab aliis oneribus quàm militaris ſeruitij, ex propria natura feudi, niſi ſint feuda conditionata, & impropriè feuda. *Omnes*, inquit Cicero [h], *boni ſemper nobilitati fauemus, & quia vtile eſt reipublicæ nobiles eſſe homines, dignos maioribus ſuis: & quia valere debet apud nos, clarorum hominum ſenex de republica meritorum memoria, etiam mortuorum.*

Sic vt & in filios eorum, cum memoria, remuneratio iam fatis conceſſorum in perſona filiorum fiat & honoris, imò etiam alicubi fortunarum inducatur communi omnium conſenſu.

Quare & Baſilius rex, vel magnus dux Rutheorum ſeu Maſcouitarũ, etſi in nobiles valde

[a] epiſt. 44.

[b] Plutarc. in problem. prob. 71.

[c] Herodianus lib. 5.

[d] Liuius in oratione P. Decij plebeij aduerſ. patricios: & oratione Claudij, aduerſus plebeios.

[e] Dionyſ. Halicarn.

[f] Herodo. in 2.

[g] in l. 3. de fundis limitroph. lib. 11. C. ti. 49.

[h] Cic. pro Seſt.

fuerit durus, vtpote qui eos vel in aula apud ſe A eſſe, vel in bellum ire, vel legationem obire propriis expenſis iuberet: nihilominos tamen, ex adoleſcentulis filiis Boiaronum, hoc eſt tenuioſis fortunæ nobilium, paupertate oppreſſos quotannis aſſumere, eóſque in ſtipendiis poſitos habere ſolitus erat [a].

a Sigiſmund. liber Baro lib. 2. rerum Moſcouiticarum.

Lege Venetorum etiam, ab antiquo ad hæc vſque tempora ſeruatum, vt Galeariæ ſeu triremis cuiuſque nauarcha, octo nobilium pauperum filios, ad quancunque partem proficiſcatur, cum ſeptuaginta nummorum aureorum ſtipendio ſecum ducat. Illiſque victui neceſſaria, qualia nobiles habere debent, impartiantur: ſimul vt aromatum libras quater mille ſine nauali alicuius ſolutione & gratuitò, ſingulis importare permittat. Veruntamen per ſenatus ſuffragia, hi nobiles de multis pauperibus ſupplicibus deliguntur [b].

b Petrus Martyr lib. 1. legationis Babylonicæ circa finem.

Errata quæ poſſunt accidere ordinibus ſeu tribus ſtatibus populi.

CAP. III.

QVia tres ordines populi introducti & diſtincti ſunt, vt quemadmodum contigit in fidibus & imparibus tonis, harmonia & concentus ex diuerſis conditionib. ſequeretur: proſpiciendum eſt moderatori harmoniæ, ne mutentur, aut confundãtur, aut, æquentur toni & ſtatus, vt & quilibet ſuum conſeruet locum & ordinem, quo modo & quo tempore oportet.

1 In primis autem totius reipublicæ ſtatus & ordo natabit, ſi quod requiritur in corpore, non inueniatur in capite [c]. Si princeps ea prudentia & arte non vtatur, quæ neceſſaria ei eſt ad vtilitatem & rectitudinem reipublicæ conſeruandam. Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent. Si cithatedus non nouerit concordantias ſeu concinnitatem ex acutorum grauiúmque ſonorum mixtura accommoda, nihil præter cacophoniam & inæqualem æqualitatem concinet. Nec culpa eſt citharæ, quæ per ſe ſonora erit, neque fidium quæ poſſunt optimæ eſſe, ſed vtentis cithara & imperiti muſici, qui cuiuſque toni non nouit miſtionem & concentum. Vt ſæpe nauis optima armata ſuis neceſſariis inſtrumentis, anchoris, velis & ſimilibus, imperitia proretæ qui clauum tenet, in ſcopulos, ſyrtes & vortices delapſa confringitur, & vectores vnà ſubmergit. Et ſæpe quoque in republica optimi ciues, optima plebs, boni nobiles, meliores eccleſiaſtici, verùm principis ſtultitia, imperitia, negligentia totam rempublicam confundet, & aliquando ei & ſibi interitum parat. Erratur hìc quia princeps non nouit ordinis ſui gradum, & dignitati eius non reſpondet, & ita ſuum ordinem confundens, reliquæ ordinationi apertè officit: non ſecus quàm ſi caput mania vel ſtultitia lædatur, membra corporis ſtatim perniciem immedicabilem ſentiunt, niſi mens priùs conualeſcat.

c Leo ſum pōtif. ad epiſcop. Africanos, epiſtola 87. c. 1. relatus à Gratia. in c. miramur. 5. § quòd ſi in quibuslibet 61. diſtin.

3 Vt item quando populus ordinem ſuum, nempe ſubiectionis & obedientiæ relinquit, & concupiſcit capitis ordinem, & imperare cupit, niſi contineatur vi capitis in ſuo ordine, turbat reipublicæ harmoniam & pacem, ſe immiſcet rebus ad ſe nõ pertinẽtibus, Dei aduerſus ſe prouocat irã: qui enim poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit, & acquirit ſibi damnationẽ.

4 Peccant & principes in hac ordinatione, dum eccleſiaſtici extra ſuos fines tranſeunt, & negotiis ſecularibus ſe immiſcent, aut ſeculares ad ſpiritualia & eccleſiaſtica tractanda, ex authoritate proprij ordinis properant: ſicque miſcentur ſacra prophanis, cælum terræ, ſuperiora inferis, anima corpori. Quorum omnium remedium eſt, ſeſe in proprium ordinem recipere, propria tractare & curare, ad hæc tamen opem ſibi mutuò præbere, tanquam membra eiuſdem reipublicæ Chriſtianæ, in qua ſecularia egent ſpiritualibus, & ſpiritualia temporalibus [d]. Reddenda quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: quæ Dei, Deo. Tunc enim vniuerſus politicus & diuinus ordo confunditur, ſi ſua cuique iuriſdictio non ſeruatur.

d c. imperium 3. & 8. quoniā idem 10. diſt. ea. cum ad verbum 96. diſt.

5 Nobiliores & opulentiores plebecula abutuntur, potiſſimum in democratica republica, dum ſibi etiam eam conciliant ineſcationibus B beneficiorum, quibus eam in ſuam ſententiam ſuáſque pertrahant partes, vt ſuos magiſtratus diuturniores faciant, & interim ambitioni ſuæ & cupiditati ſatisfaciant: & dum ita aucupati fuerint, auram populi priuatim eam ſibi ſubiiciant, & ariſtocratiam vel tyrannidem, ſuffragiis quæ mercati fuerint plebis, ſibi parent.

6 Iulius Cæſar ideò, cùm functus fuiſſet conſulatu, C. Memmio Lucióque Domitio prætoribus, à L. Antiſtio Tribuno plebis poſtulatus, ad ſecuritatem poſteri temporis, in magno negotio habuit obligare ſemper annuos magiſtratus, & è competitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quàm qui pepigiſſent propugnaturos abſentiam ſuam: cuius & pacti non dubitauit à quibuſdam iuſiurandum, atque etiam ſyngrapham exigere, vt ait Suetonius [e].

e in eius vita c. 23.

C 7 Tiberius Gracchus, Mancinianæ deditionis contagium metuens, quia ſponſor fœderis fuerat, prætextu quòd plebis ab agris depulſæ miſeretur, pro diſtributione agrorum ſuis rogationibus contra nobilitatem plebem concitauit: verùm contraria techna à plebe obtruncatus eſt. ſi quidem cùm obuia manu nobilitatis & populi in Capitolium profugiſſet, plebémque in defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tangens hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibi & diadema poſcentis, atque ita duce Scipione Naſica, concitato in arma populo, quaſi iure oppreſſus eſt [f].

f Luc. Flor. in 3
g lib. 4. Pol. c. 4

8 Atque Ariſtoteles [g], *Præterea*, inquit, *tyrannica machinamenta omnia videntur eſſe popularia: cum licentia ſeruorum & mulierum & puerorum, vt ſine metu ſcilicet legum viuant, vt velint: permulti enim huiuſmodi ſtatum ciuitatis amabunt,* E *cùm permultis dulcius ſit diſſolutè viuere, quàm modeſtècum tamen compeſci, ac non licere facere quicquid quis velit, vtile eſt. nempe ſiquid iure prohibetur, aut æquo bono honeſtatíve repugnet.*

9 Abutuntur & populo & ſubtiliùs in perniciem principatus, & ad ſuam ambitionem interiores principum aulici, id eſt, aures & oculi regum, qui primos ordines ſanctiores conſilij ducunt: dum ſuæ factionis, & qui ſuis voluntatibus inſeruiant, eligunt aut nominant ad magiſtratus & præpoſituras, dignitatéſque, officia, & beneficia: non quidem dignos, ſed quibus vt inſtrumentis ſuæ voluntatis clam & per obliquum abuti poſſint, & quibus vt ſuis creaturis & beneficiariis imperare liberè queant, illi autem non auſint obſiſtere. Quo fit, vt ſæpe

per

per illos moliantur plura in rempublicam, curent deligi ex ſtatibus & populo qui ſibi faueant, vt nec quidem cum ratione audeant illis aduerſari. In quare vigilare principes debent & efficere vt officia & præpoſituræ dignitatum à ſe, non ab aliis, immediatè pendeant, vt habeant officiarios, & magiſtratus liberos, & nulli alij quàm ſibi adſtrictos & deuinctos.

10 Propter metum verò ad ſeditiones deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia commiſſa, quia ſæpe iſti magnates committunt, atque hi, contra quos paratur violentia, præuenire volentes priuſquàm malum patiantur, ſibi multos deuinciunt, quibus omnia conturbent: vt apud Rhodum nobilitas contra plebem inſurrexit, metu iudiciorum, quæ ſibi parabantur.

11 Fauet interdum plus æquo nobilitati in præiudicium plebeiorum & eccleſiæ princeps, quare opponuntur vtrique qui ex illis ordinibus ſunt. Et aliquando ſequitur tanta inuidia plebis in ipſam nobilitatem, vt vel inuiſa, vel cauſa ſeditionis & rebellionis fiat, quanquam vtilitati publicæ non ita fieri expediat. Inconſultus enim populi furor, iuſto aliquo dolore, vel inani ſuſpicione commoti, efficit ne exitus negotij malè cœpti expendatur. Sic Genuenſes anno 1607. pulſa nobilitate, ſtatum popularem induxerunt, Paulo Nouio vno plebeio, ad ſummum honorem immodico populi fauore euecto. Sed eos rex Ludouicus armis ſubegit; Paulum Nouium capite plecti iuſſit: id tamen non potuit efficere, vt hæc Liguriæ præclariſſima ciuitas dominos non mutauerit [a]. Fuit in Hungaria anno 1514. hominum agreſtium, maximus hominum concurſus, qui excutere decreuerant nobilium de ceruicibus iugum, & ducem ſibi conſtituerunt Georgium Sicbelium, hominem audaciſſimum, cuius auſpiciis non paucas ediderunt ſtrages nobilium, diuitum, ſacerdotum, matronarum, vrbium, & oppidorum, donec fuerunt cæſi à Iohanne Vainoda, & dux illorum captus ſæuiſſimis cruciatibus excarnificatus, necatus [b].

a Surius in cõmentariis rerum ſuo tempore per orbẽ geſtarum.

b Surius vbi ſupra.

12 Præcauit hanc cladem Caſimirus rex Polonorum, in comitiis habitis apud Lenciciam anno Domini 1180. ſub Alexandro III. pontifice ſumm. quibus inueterata conſuetudo vel corruptela procerum ſeu nobilium erga plebem abrogata eſt, lege anathemate in committentes per epiſcopos ibidem conuocatos, ſancita. Inoleuerat enim ſuperiorum principum Polonicorum negligentia barbarus mos apud proceres & equites Polonos, vt inter facientes quotieſcunque & vbicunque collibitum eſſet, agros atque prata agreſtium atque oppidanorum depaſcerentur, ac non ſolùm pabulum, ſed etiam victum omnem ipſis imperarent, & effractis horreis atque cellis auferrent: neque contenti quantum libuiſſet abſumpſiſſe, iumenta è paſcuis, ex ſtabulis, atque etiam iuncta curribus & aratris vtenda, vel potiùs ad curſum abutenda abducebant, eáque defatigata vel enecta dimittebant, vel ſibi, ſi placuiſſent retinebant. Ad hæc in poſſeſſiones & facultates morientium epiſcoporum, ac cæterorum ſacerdotum inuadebant, eaſque crudeliter diripiebant. quin & præfecti principis idem faciebant, & principis horrea, prædia fiſcúmque bonis, cultus diuini miniſtris, & egentibus addictis, augebant [c]. Quæ omnia tunc lege prohibita ſunt, populo ob id iam in rebellionem tacitè conſpirante.

c Martinus Chromerus li. 6 de geſtis Polonorum.

A 13 Contra optimatum & nobilium aut patritiorum iniurias, plebi fuit in democratia Romanorum legibus proſpectum, vna Tribuni plebis, primùm vt quotannis quinque, dehinc plures à plebe crearentur, qui auxilio plebi etiam aduerſus conſules eſſent. Altera, vt Tribuni ſacroſancti eſſent. Tertia, ne is honor niſi plebeiis pateret [d]. Habebant Tribuni tantùm interceſſionem, vt iniuriis, quæ illis præſentibus fierent plebi, ſe obiicerent, prehenſionem verò non haberent [e], nec iuridicundo præeſſent.

d ex Dionyſ. Halicarnaſ. lib. 2.

e Gellius lib. 13. ca. 12.

14 Antea Romulus in ciuitate condenda cùm patritios extuliſſet, & plebeios depreſſiſſet: ne illis horum inuidia obeſſet, aut ſi illorum potentia circumuenirentur effecit, vt ambo inter ſe ſanctiſſimo vinculo clientelæ coniungerentur, & patritiis plebeios, & patritios plebeiis commendauit, & ex illis plebi eligere ſibi patronos
B conceſſit, lege lata eius ſanctiſſimi fœderis: vt patroni clientibus incognita iura traderent: cauſam eorum in foro re poſtulante defenderent: vt viciſſim clientes patronos domo deducerent, eóſque in collocandis filiabus, ſi ita opus eſſet, pecunia ſubleuarent. At communi ſanctione neutris licere voluit, ſe inter ſe, aut nomen deferendo, aut teſtimonium dicendo, aut ſuffragium ineundo, aut cum inimicis ſentiendo, lædere, alioquin lege de proditione à ſe lata teneri, eúmque factum Deo eſſe, hoc eſt, impunè occidi licere [f].

f vide Diony. Halicarnaſſ. & Gellium l. 5. c. 13.

15 Eſt aliquando nobilium, ſeu eorum qui ſe genere nobiles dicunt, tanta ſordes auaritiæ, vt negotiationibus ſe adiiciant, & ita plebeiorum commercia intercipiant, vel duriora & difficilia reddant. qua ratione Cæſares lege lata, vt morbo adhiberent conueniens remedium, interdixerunt nobilibus & genere ſplendidioribus,
C negotiationes, aut illas exercentes nobilitatis exuerunt priuilegiis & militaribus prærogatiuis [g].

g l. nobiliores, 3. de commerc. & mercator. l. 4. C. tit. 64. lib. vlt. negotiat. ne militent, li. 12. C. tit. 35.

19 Populus aliunde, plerunque abutitur licentia & libertate vel indulgentia principum, & gubernatorum, & quia beſtia multorum eſt capitum, vix in vnam ſaltem ſanam conuenit ſententiam: & in eam condeſcendens, non diu in ea perſeuerat: mutationibus & ſuſpicionibus obnoxius, ſine ratione actus inſtituens, aut perficiens vt certè adminiſtratoribus rerum publicarum, illi ſe credere non ſit tutum, aut auram popularem aucupari, vel ea frui, ſecurum. Non enim ſibi poteſt imperare, & quod ſemel probauerit, vel momento horæ deteſtari incipit, & contra: vt ſatius ſit in medio mari, inter hoſtes, inter feras, quàm arbitrio populi viuere. Audimus enim & legimus [h], plebem & populum Hebræorum Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM,
D tanquam regem ſumma cum animi alacritate excepiſſe ingredientem ciuitatem Ieruſalem: & paucis poſt diebus eandem publicè ad ſupplicium crucis poſtulaſſe. Norat inconſtantiam populi, & periculoſam amicitiam Ariſtophanes in equitibus, vt vix reperias ad nutũ eius ex inferioribus per eum ad diuitias & honores euectum, qui malè non exceſſerit vita, & euomere quod habuerit coactus non fuerit. Tiberius Gracchus plebis fautor, & ad eius arbitrium leges ferre conatus, in ſeditione necatus [i]. Hoc idem permultos in adminiſtratione reipublicæ ad multitudinis arbitrium, paſſos fuiſſe nouimus, qui temerè populari aura ſubleuati, eò imprudentiæ deuenere, vt nec ſe tuto recipere, nec peruerſum iam reipublicæ ordinem corrigere poſſent.

h liquet ex ſacroſanctis Euangeliis.

i Appian. l. 1 de bellis ciuil.

Digitized by Google

poſſent[a]. Nam ſtatim mores & ingenia populi mutare conaris, eáque nouis legibus moderari ex templo velle: non modò oon facile, verùm nec tutum quidem omnino eſt, vt res quæ multo tempore & ingentibus viribus indigeret[b]. Sunt exempla Ariſtidis[c], Cimonis[d], Phocionis[e], & aliorum virorum præſtantium, qui poſtquam aliquandiu populo placuerunt: imò iuſtiſſimè vixerunt: tamen vel exilio, vel ſupplicio affecti ſunt. Quandiu indigentia vel neceſſitate aliqua premitur populus, ſupplex & humilis valdè, & ad eos à quibus ſe iuuari arbitratur, totus inclinat: at vbi ſe ſenſit bene habere, maximè dum diuitiis affluit, de ſe mirifice præſumit: vnde & ad libertatem vel modico vento impulſus, ſe accingit iugum ſuperioris quantumuis æquiſſimi principis, excutere: & niſi tum, dum audere incipit, reprimatur, periculoſum, ne quod temerè exorſus eſt perniciosè perficiat: vbi verò imminentem vigilantis principis manum conſiderat, eadem leuitate qua cœperat præſumere, in ſe ipſum redit: quò pertinet iucundiſſima cumœdia & fabula Ariſtophanis[f], dum fingit, poſtquam egit de cantu & honore auium, illas ſibi ciuitatem ſtruere voluiſſe, ſeu democratiam, cœtum inquam, vndequaque circumſeptum, cùm ſibi in omnibus ſufficientes viderentur: & in omnibus ab hominibus aues fuiſſe obſeruatas, pro auſpiciis, ſeminatione, nauigatione, tempeſtatibus & ſimilibus, vnde & iam ſibi vindicare deorum bonorem auſæ erant: tandem tamen metu Iouis aliud conſilium ceperunt.

a Plutarch. in vita Agidis.
b Plutarch. in polit.
c Plutarch. in Ariſtide. Plato dona Virtu. Diod. Sicu. in 11.
d Aemilius Probus in Cimone.
e Diodo. Sic. li. 18.
f Ariſtopha. in auibus.

De extraneis ſeu peregrinis.

CAP. IIII.

IN populo, regno, ciuitate, quidam dicuntur regnicolæ, quidam originarij, quidam extranei. Extranei à regno & ciuitate dicuntur peregrini: qui enim ex gente noſtra oriundus non eſt, ille extra patriam propriam cum ſit, apud nos peregrinari dicitur, ideo & peregrinus eſt[g], illi peregrini extranei dicuntur[h]. In Gallia iſti extranei & peregrini dicuntur albini, hoc eſt, alibi nati[i], vel melius aulici, quaſi aduenæ, mutatione modica literarum.

2 Vt autem regionum mores diuerſi ſunt, ſic & inde nati diuerſum habent morum habitum & rationem: & proinde non poſſunt ſimul conuenire ſine aliqua antipathia, quæ tandem, aliquando excitant in republica motus & ſeditiones, & læſionem vel ſubuerſionem conſueti ſtatus. Elati, ſuperbi, bellis aſſueti, facilè pacificis & manſuetis vim inferuot. Mali & mollitiei dediti, bonos corrumpunt mores. Et Vlpianus[k], *Qui mancipia*, inquit, *vendunt, nationémque cuiuſque in venditione pronuntiare debent. Plerunque enim natio ſerui, aut prouocat aut deterret emptorem, iduirco intereſt noſtra ſcire nationem: præſumptum enim eſt, quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia natione ſunt non infamata, quoſdam malos videri quia & natione ſunt, quæ magis infamis eſt.* Sic à gentis origine peccata arguit Ezechiel propbeta[l], *Hæc dicit Dominus Deus Hieruſalem, radix tua & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa &c.* Mores in vna prouincia ſæpe diuerſi & diuerſa ſtudia, vt noo mirum ſit, ſi inter regnorum incolas qui longo ioteruallo diſtinguuotur inuicem, hæc inueniantur varia & ſæpe contraria.

g vt in principio tit. nouel. iæ vt differentes iudices &c. auth. omnes peregrini, .c. communia de ſucceſſio. in l. 1. C. de hæredib. inſtituend. l. ſed eſſi conditioni, §. ſolemni eo. ti. P.
h in titulo nô licere habitatoribus Metrocomiæ locaſua ad extraneum transferre, lib. 11. C.
i vt nota. Benedictus ad §. fina. tit. de teſtam. & in deciſ. 13. Guliel. Benedictus in c. Raynutius, adver. ba vxorem nomine adelaſia. nu. 1042. de teſtam.
k in l. quòd ſi nol. §. qui mancipia vendunt. de adilitio edicto. lib. 21. P. tit. 1.
l 6. 16. verſ. 3.

3 Quemadmodum in Italiæ locis annotauit Philalethes Polytopienſis[m], ciuitatum diuerſas

m libro: quæ ſtorum Forcianarum.

A & ſtudiorū & artificiorum inclinationes. Amant, inquit Florentini, philoſophiæ partem, qua principes rerum cauſæ traduntur: plurimi faciunt Calabri Græcas literas: Neapolitani, Ethruſcas: Lucenſes, diuinas: Veronenſes, politiores: Vicentini, philoſophiam moralem: Bononienſes, mathematicas artes: Veneti, rem muſicam: Ferrarienſes, Patauini, Salernitani, medicinam: Senenſes, dialecticorum argutias: Peruſini, ius pontificium: Mantuani, Hebræorum literas: Papienſes, ſophiſtarum nugas. In mercaturis, Florentini callidi & cupidi rerum: Lucenſes, fideles: Genuenſes audaciſſimi, lucrique cauſa laborum tolerantiſſimi: Veneti, præſenti pecunia emunt & diſtrahunt: Mediolanenſes, vitium, rei vendentes liberè dicunt, & fidem vſque ad mortem ſeruant: in bello Peruſini ſtrenui: rapaces Piceni, præcipites Calabri: fortes B ſed incōſulti Æmiliani: ſtrategemata norunt Spoletini: crudeles Ferrarienſes & Placentici: fœlices Senenſes: truces Romani: animoſi Bononienſes, ſed parum ducibus obedientes: maritimis bellis Genuenſes ſtrenui: terreſtribus pecudes languidæ: Neapolitani ſtrennè hoſtem aggrediuntur: reſiſtunt Fauentini: dexteri Piſtatienſes clypeo: acres Laudenſes: Patauini & Veronenſes optimi equites: Papienſes vix fugiunt: Vicentini victi ad vindicandum accenduntur: Veneti optimi in claſſibus: Brixienſes excellentes in extruendis vallibus, aggeribus & cuniculis: Bergomates in dolis & cratibus: Piſceotes & reliqui Ethruriæ, ſtupratores & crudeles: Florentini optimi exploratores: in inſtrumentis præſtant Venetorum pecuniæ: puluis pyrius Ferrarienſium: galeæ Mediolanenſium: equi Neapolitani: carri Placentini: clypei Parmenſes: tentoria Cremo- C nenſium: enſes Taruiſiorum ad Sarauallum: lanceæ Papienſes: calcaria Viterbienſium: Piſtorienſes pugiones. Hæc Philalethes, & plura de Italorum proprietatibus, ex quibus forſan hodie cum tempore plura immutata inueniri poterunt.

5 Demoſthenes autem[n], Macedones vſque adeò barbaros dictos ait, vt neque ex his olim frugi vllum mancipium emi potuerit Et[o]. Theſſales natura infidos & inconſtantes quibuſdam & viſa,

Anglia peccatrix, Germania fraudis amatrix,
Gallia dat vites, nutrit Britannia lites.

n Oratio 3. contra Philippum.
o Olynthia. 1.

Dio Caſſius[p], dixit Gallos ad quaſcunque res inexplebili cupiditate ferri, ita, neque audaciæ, neque timoris modum ſcire. Alexandrinos ad audenda omnia ſatis promptos, temerarios ab exequenda quæcunque propoſita, ad bel- E lum tamen eiúſque labores ineptiſſimos, in ſeditionibus vitæ prodigos. Iulius Maternus ad Mauortium Lollianum ſcribens, *Quædam gentes*, inquit, *ita à cœlo formatæ ſunt, vt propria ſint morum vnitate perſpicua: Scythæ immanis feritatis, crudelitate graſſantur. Itali fiunt regali ſemper nobilitate præfulgidi, Galli ſtolidi, acuti Siculi, Luxurioſi ſemper Aſiatici & voluptatibus occupati, Hiſpani elata iactantia animoſitate prepoſiti.* Ita de Gallis Maternus ſentit, cùm tamen Liuius illis tribuat robur, & in bellis præſtantiam, quæ & Romanos ſuperauit ſæpe cum illorum regali aſſignata nobilitate. tribuit & pœnis, vt alij, perfidiam.

p l. 39. hiſtoria Rom.

6 At inter ipſos Gallos Chriſtophorus Longolius[q], nominat Britones duros: vafros, Normanos:

q in orat. de laudibus diui Ludouici & Francorum.

manos : religioſos, Francos:induſtrios , Flandros: mites, Lotharingos:faciles, Andegauos : bellicoſos , Vaſcones : Burgundos , feroces : Picardos, alacres : frugi.Santones , atque Pictauos:Narbonenſes, fideles:fortes Aruernos:Hannonios , pertinaces:magnanimos Senones, verſutos Cenomanos, militares Bituriges.

a ad Titum 1. verſ. 12.

7 Cretenſes mendaces dixit D.Paulus [a]. Iuxta verſiculum Epimenidis,

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretenſes ſemper mendaces , mala beſtiæ , ventres pigri.

b libro 45.

8 Et Liuius [b], *Athenienſium populum fama eſt* , inquit , *celerem , & ſupra vires audacem eſſe , ad conandum Lacedæmoniorum, cunctatorem, & vix in ea quibus fidit ingredientem.*

9 Henricus porrò Bebellius , in prouerbiis Germanicis. *Pons* , inquit , *Polonicus , monachus Bœmicus , Sueuica monialis , miles Auſtralis , Italorum deuotio , Allemanorum ieiunia , fabam valent omnia.*

10 Antiqui Græci tres populos improbitatis notarunt, his verſibus.

Λυδοὶ πονηροὶ, δεύτεροι δ' Αἰγύπτιοι,
Τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλέστατοι. id eſt,
Lydi improbi, poſt hos ſecundi Ægyptij,
Tertiique Cares perditiſſimi omnium.

Notarunt & trium nationum inſignem improbitatem ænigmaticè , dicentes *τρία κάππα κάκιστα*. tria peſſima k ; nempe trium nationum quæ per c. nomen incipiunt, Cappadocum , Cretenſium , & Cilicum. quod quidam detorſerunt in Cornelium Syllam , Cornelium Cinnam , & Cornelium Lentulum. Multa alia nationibus quibuſdam propria in vitiis & moribus notant Alexan. ab Alexandro longiori oratione lib. 4. c. 13. quæ prætermitto.

11 Vnum addam , quoſdam ex cœli conſtitutione , & occaſione rerum quæ in locis naſcuntur , varios quoque mores natos putaſſe. Nam quædam nationes ſunt , quæ occulta ingenia & ſolertia gignant , vt quibus eſt aër purus purus & tenuis, veluti Athenis : alia quæ retuſa & hebetiora , vt quibus craſſus & pinguis , ſicut Thebis: ita ex cœli rigore vel clementia nonnunquam & ſyderum ſtatu vel influxu. Sed & ex bonitate agrorum , & affluenti copia voluptatum, impingant : quidam ſuperbiunt & recalcitrant virtutibus ; vt alij contrà , ſterilitate & penuria locorum , ad latrocinia ſe conferunt , talémque vitam quò viuere poſſint aſſuefaciunt. cuius generis ſunt qui in montanis , deſertis & incultis locis eſſe coguntur.

12 His ſimilia plura adferri poſſent, de vitiis & virtutibus prouinciarum , & ciuitatum , & nationum , quæ oſtendunt quandam diſtinctionem naturarum hominum in illis degentium: quibus tamen generaliter fides non eſt adhibenda , eo quòd plura confecta ſunt contra nationes peculiari odio ſcribentium , vel temeritate iudicij. Sunt enim quidam vſque adeò ad ſententiam dicendam de nationibus leues , & preſumptuoſi , aut maledici, vt cùm ab aliquibus alicuius prouinciæ ſingularibus hominibus , vel bene vel malè excepti fuerint , vel ex paucorum cognitis moribus , velint de tota natione ſententiam ferre : decepti propria temeritate, quemadmodum mihi contigit aliquando ſermonem conferre cum Germano quodam , qui dicebat ſe maximam partem Galliarum peragraſſe & annotaſſe , mores Gallorum leues eſſe, ad amicitiam quidem pronos , ſed in ea inconſtantes. Riſi certè , quòd putaret breui tempore tranſeundo ſe de moribus iudicare potuiſſe, cùm vix potuerit ipſa ædificia videre , & mores qui ex diuturno tempore conflantur, exiguo tempore diceret ſe cognouiſſe : & amicitiam expertum Gallorum leuem , cum notitiam vix habere potuiſſet , nec animaduertere hoc differre ab aliis nationibus Gallos , quod ij quidem amicitiam iure hoſpitalitatis omnibus etiam peregrinis offerant, cùm ſint aperto & nitido pectore : at vbi vident indignos peregrinos tali amicitia , faſtuoſos , qui ve putent ſe non ex boneſtate Gallorum , ſed ſuis ex meritis ad amicitiam prouocari , ſapienter diſſuunt tales taliúmque hominum familiaritates, aut vbi dilexerunt iſtos in externa hypocriſi coloſſos regios , nihil intus habere aliud quàm paxillos , bitumen , aranearum telas , & ſimilia murium receptacula. Neque , ſunt ideo Galli reprehendendi , ſi decepti, ficta & perſonata grauitate extraneorum allecti ad honorem & reuerentiam eorum , poſtquam cognouerunt ea omnia tantùm eſſe fucata & perſonata , deſinant talem amicitiam perſequi. hoc enim eſſet ſtolidiſſimum , nec ingenio candido Galli dignum , vmbras virtutum pro virtute colere , & errore detecto in eo perſeuerare. Perſeuerant enim alioquin in amicitia & dilectione & fide eorum , quibus ea debent , niſi ab extraneis inficiantur aut corrumpantur decepti.

c Ariſtot. libr. 7. politic. c. 7

13 Ariſtoteles [c] , gentes quæ frigidas regiones incolunt , & quæ per Europam ſunt, ait animo quidem abundare , ingenij verò & artificij earum habere : ea propter magis in libertate perſeuerare , diſciplinam verò reipublicæ difficulter recipere , ac finitimis dominari non poſſe. Quæ verò Aſiam incolunt , ingenio & arte abundare , ſed animoſitatem non habere, & ideo parêre dominantibus , & perſeuerare ſeruite: Græcorum genus , vt mediam regionem locorum ſortitum , ſic etiam amborum eſſe participem: nam & animoſum & ingenioſum eſſe. Ex quo fiat vt in libertate degat , & diſciplinam reipublicæ optimæ recipiat , & vnius reipublicæ conſtitutionem ſortitum imperare omnibus poſſit.

d 7. politic. c. 6.

14 Quamobrem commixtio gentium facit , vt vnà cum moribus iam imbibitis & quodammodo naturalibus , fiat commixtio morum, & corruptio bonæ inſtitutionis : niſi à legiſlatoribus proſpicitur , & remedio aliquo veluti antidoto , medeatur. Et non ſine cauſa Ariſtoteles [d] diſputatum tradit , verum commonio maris , turba nautica , naualis potentia , ſint vtilia aut damnoſa ciuitatibus. Ex eo maximè, quod frequentate aduenas quoſdam, alienis educatos moribus & legibus , inutile putantur ad rectam ciuitatis diſciplinam, & turbam popularem multiplicari ex vſu maris.

15 Aut certè contingunt ex diuerſarum nationum in vnum conuentu, ſeditiones. donec altera pars alteri ceſſerit. Non enim poſſunt diuerſi , imò ſæpe contrarij ſe mores compati : ſicut accidit Budæ , mortuo Sigiſmundo Imperatore , rege Vngariæ , ante Alberti Auſtriaci coronationem : nam ciuitas ex Vngarica & Germanica gente conſtans , tumultu excitato , ferè ad interitum peruenit : & cùm Allemani ſeu Teutones vellent ciuitati dominari , tandem per

Vngaros

Vngaros obſeſſi in domibus, ſine diſcretione ſexus aut ætatis, ſublati ſunt [a].

a Aeneas Sylnius in hiſtoria & Fulgoſius l. 9. c. 7.

Meminit Ariſtoteles de ſimilibus ſeditionibus propter admiſſos peregrinos ad ius ciuitatis, & ad inhabitandum: qui vbi fortiores ſe eſſe arbitrati ſunt, ipſos ciues indigenas propriis locis voluerunt deturbare, aut pepulerunt, aut rempublicam turbarunt. *Seditiones*, inquit [b], *concitat peregrinitas, donec ſimul in eandem conſpirationem deuenerit. Vt enim non ex quauis multitudine conſtituitur ciuitas, ita etiam nec in quouis tempore. Quapropter quicunque adhuc inquilinos ſuſceperunt vel aduenas, omnes ferè ſeditionibus vexati ſunt: ceu apud Sybarim vnà cum Troezeniis incoluerunt Achæi. Poſtea in maiorem numerum creſcentes Achæi, Troezenios pepulerunt, vnde pollutio illa exorta eſt Sybaritis à Tiuriis. Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant: nam plus habere volentes, de ſuis agris pulſi ſunt. Et apud Byzantium peregrini in oppreſſionem ciuium coniurati, cognita re, prælio & armis expulſi ſunt. Et Antiſſæi exules ex Chio ſuſceptos, tandem armis deiicere coacti ſunt. Zanclæi verò qui Samios receperunt, mox ab eis ſunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui ſunt in Ponto, incolis receptis ſeditione agitati ſunt. Et Syracuſani, cùm hoſpites & conductos milites feciſſent ciues, in ſeditionem & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidenſium colonis, pulſi tandem ab illis ſunt ferè omnes.*

b Ariſtotel. 5. politic. c. 3.

16 Non omni tempore licebat peregrinis Spartham adire, ſed præſtitutis diebus: quod à Lycurgo ſancitum author eſt Thucydides, ne æmuli politiæ eius fierent ac inde diſcerent, quò in virtute proficerent. Alij malunt morem hunc eorum ne à perigrinis mores inficerentur: ſiquidem corpora peregrina, & peregrina conſectatur oratio: noua autem oratio *κρίσεις καινὰς ἐμποιεῖ*, vnde affectiones oriri multas neceſſum ferre. Probat & Plato hoſpitum expulſionem peculiarem & barbaris omnibus Eratoſthenes author eſt, hoſpitum eam expulſionem [c]. Et lex vetat peregrinum in murum aſcendere [d].

c Cælius Rhodiginus li. 18. lectionum antiquarum c. 5. d Cicero lib. 2. de orator.

17 Cæterum, non omnino peregrinorum aut extraneorum contemnenda ſocietas; vt enim arbores tranſplantatæ deponũt noxiam ſubſtantiam, mutata cultura & terra, vt fertur de perſicis: ſic quidam aliò commigrantes meliores effici poſſunt boni, & ex malis optimi, vt contrà boni tranſeuntes ad infectos mores infici poſſunt.

Proinde hic delectus habendus peregrinorum erit, & ſuſpecti quidem haberi poſſunt antequam cognoſcantur: at vbi cogniti fuerint tales qui nihil officere, aut prodeſſe ſocietati reipublicæ poſſint, non eo nomine ſolo quòd alienigenæ ſint contemni aut reiici debent, non ſecus quam merces à barbaris tranſlatæ, nobis commodæ, vel quæ ex vſu & vtilitate noſtra ſunt vel eſſe poſſint, non ideò reprobantur quòd à barbaris proceſſerint. Mores & virtutes non naſcuntur cum hominibus, ſed fiunt, mutantur, emendatur & polliuntur: neque tam ortus vel à quibus natus, inſpiciendum, quàm qualis ſit qui ex peregrinis dicitur. Athenienſis ſchola vt recenſet Plutar. de exilio peregrinis ferè tantùm inclaruit non ciuibus propriis. Si ſectam Peripateticam ſpectes, Ariſtoteles, fuit ex Stagirita: ex Ereſo, Theophraſtus: Strato, e Lampſaco, Glycon, ex Troade: Ariſto, ex Cea: Critolaus, Phaſelites: ſi Stoicam ſectam perpendas, Citienſis fuit Zeno: Cleanthes, Lyſſius: Chryſippus, Solenſis: Diogenes, Babylonius: Antipater, Tarſenſis: Athenienſis Archedemus A in Parthos migrauit Babylone, atque ibi ſucceſſionem Stoicam reliquit. Nunc quoque probatiſſimus & optimus quiſque peregrè non viuit, non quòd pulſus fuerit, ſed quòd emigrauerit. Et non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua [e], & in domo ſua. Refert Pomponius Iuriſconſultus [f] Hermodorum quendam exulantem in Italia fuiſſe authorem decemuiris Romæ legum 12. tabularum quæ reformarunt vniuerſam rempublicam. Quin etiam qui tantopere commendata habuerunt ſua iura ciuitatum, Romani, externis detulerunt imperium vt Traiano, & aliis deinceps. Et quanuis Solon Athenienſibus præter eos qui ſacra aut genus, aut ſtirpem antiquiſſimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mandauerit, tamen excipere conatus eſt: Niſi ei qui aut perpetuo exilio patria pulſus eſſet: aut alicuius artis cauſa cum penatibus & domo Athenas B commigraſſet: quamuis illa lex poſtea à Pericle emendata alia fuerit.

e Diui Marci c. 6. verſ. 4. f l. 2. §. poſtea ne diutius, de origine iur. P.

18 In multis etiam rebuſpublicis attrahuntur ad ciuitatem peregrini [g]. Eſt etiam lex in quibuſdam ciuitatibus, vt ſatis ſit ex matre ciue eſſe genitum, & eodem pacto, ſpurios multæ recipiunt: atque propter defectum legitimorum ciuium, tales ciues faciunt: paucitate enim hominum inducti his vtuntur legibus. Quòd ſi abundent multitudine paulatim excludunt, primò libertini generis homines, deinde eos qui ex matre ſolummodò ciues ſint: tandem non niſi ex vtroque parente natos ciues pro ciuibus habent, ſed hæc ſucceſſu temporis iam ciuitate facta populoſa.

g Ariſt. 3 polit. c. 3.

Nec dubium eſt, conuenas ex diuerſis locis eodem coëuntes, vrbes plures communi conſenſu ædificiis coniunctis condidiſſe, qui alio C nomine *σύγκλυδες* & *συνοίκοι* appellantur. Alexander Magnus ciuitate ſui nominis Alexandria, condita, ſingularia priuilegia eáque magna, conceſſit his qui eò conuenirent ad habitandum: vnde breui tempore, vndique confluentibus hominibus, ea in ſplendidiſſimam euaſit ciuitatem [h]. Idipſum fecit Theſeus in Athenarum ædificatione & alij plures.

h Ioſeph. lib. de bello Iudaic.

Sed nihil prohibet, ciuitates ex iiſdem hominibus reparari & augeri, quibus priùs fundatæ & inſtitutæ ſunt. Liquet autem ciuitates & regna, principatus & alias colonias, non ex vno genere hominum ſemper in vnam ſocietatem conueniſſe, ſed ex pluribus: quare impoſſibile videri non debet aut abſurdum, ſi ex eadem diuerſitate conſeruari & augeri poſſit.

19 Scriptum ita legimus [i], Romolum ciuitatem ſuam conflaſſe, non ex vno genere homi- E num, ſed ex Albanis, peregrinis, & auxiſſe ita poſtea ſucceſſores, admiſſis etiam hoſtibus in numerum ciuium fœderibus tranſactis bellis: vt nunquam fuerit intermiſſa à maioribus largitio & communicatio ciuitatis. Qua arte ſibi Romani imperium dilatarunt & tutiùs confirmarunt: vt contrà nihil aliud Lacedæmoniis & Athenienſibus videtur fuiſſe exitio, quanquam multum armis valerent, niſi quòd victos bello, exoſos haberent, nullóque commercij iure dignos ducerent.

i apud Plutar. & Dionyſ. Halicarnaſſ.

Fuit ciuitatis Romanæ, Romani domicilij largitio: poſtea in tribum deſcriptio: & tertiò, honorum petitio: quæ tria verum & ingenuum ciuẽ faciebant, proficiſcuntur autem à domicilio, multa commoda: tã maximè ſacrorum, dignitatis,

liberta

tis, libertatis vrbis, fori, ludorum, feſtorúmque dierum. Qui in cenſum & tribum erat relatus, ex eo ciuis & liber, ſi ante ſeruus, efficiebatur. Fuerunt diuerſa iura ſeparata ciuium, à peregrinis quæ pendent ex præſcriptione legis: vt etiam in omnibus ciuitatibus vel more vel conſuetudine, ſunt quædam iura & priuilegia ciuium, quæ nec à nobis ſcribi poſſunt, nec generaliter definiri, cùm illud ex arbitrio & ciuili cuiuſque ciuitatis reipublicæ aut regni iure poſitiuo, determinandum ſit.

In vniuerſum autem illud probandū erit, quod hactenus conceſſum fuerit ſingulis: vel ſi probandum non cenſeatur, communi conſenſu authoritate eius cui poteſtas data eſt, reprobandum Claſū enim eſt, vt ait Ariſtoteles [a], quod, ſi quid boni proueniat ex peregrinorum commixtione, ciuitas id bonum ſuſciperet: ſin aliquid mali, caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinantes, quos oporter & quos non oporteat, admiſcere.

a Ariſtot li.7. politicor. c.6.

20 Atque ita diſtinguere debemus, & modum quo quis habitare dicitur locum, & vſum priuilegiorum loci: nam ex his facile intelligetur, quando conducat reipublicæ, vel reiicere vel admittere peregrinos, & in quantum oporteat illis ſubuenire & fauere. peregrini enim ſimpliciter poſſunt dici hoſpites, & tranſeuntes, qui non elegerunt domicilium apud nos, & omnino extranei: cum quibus nullum ius familiaritatis eſt, neque ſunt nobis confœderati. remanſit hodie vox inter Gallos appellationis eius; dicimus enim hoſpites aduenas, alienigenas, & tranſeuntes *hoſtes* quo nomine olim dicebantur peregrini & non confederati, omnino alienigenæ: hodie autem hoſtes non ita, ſed illi cum quibus bellum indictum eſt, nominantur, [b] qui olim perduelliones non hoſtes dicebantur [c]. Et Cicero [d], *Nos autem iam non hoſpites, ſed peregrini atque aduenæ nominabamur* Et rurſum [e], *qui proprio nomine perduellis eſſet, is hoſtis vocaretur lenitate verbi triſtitiam mitigante. hoſtis enim apud maiores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus &c.*

b l. hoſtes 24. de captiui. & poſtlimi. reuer. P l. hoſtes, 118 de verb. ſig. P. c l. quos nos hoſtes, 234. de ver. ſigni. P d Cicer. contra Rullum. e 1. Officior.

21 Iſti peregrini certè tranſitu contenti eſſe debent, neque de moribus locorum vbi ſunt non appellati, iudicare debent, vt etiam de incolis dixit Cicero. *Peregrini*, inquit, *& incolæ officium eſt, nihil præter ſuum negotium agere, nihil de alieno inquirere, miniméque in aliena republica curioſum eſſe.* Neque, vt ait diuus Auguſtinus, *in his quæ per regiones variantur, diſciplina vlla melior graui prudentique Chriſtiano etiam eſt, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit eccleſiam ad quancunque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter eſt habendum, & pro eo inter quos viuitur, ſocietate ſeruandum eſt, & ſequenda conſuetudo eorum inter quos verſamur, ſi alijs nobiſcum eſſe ſcandalo* [f].

f diuus Auguſtinus ad Ianuariū, epiſt. 118. c. 1. & epiſtola 119. c. 18. vnde ſumptus canō 13. illa autem, 12. diſtinct. ap. Gratian. facit. ca. quæ contra 8. diſt. ca. quiſquis, 41. diſtin. g Geneſeos c. 19. verſ. 9.

Exprobrârunt Loth viri nequam Solomitæ, ſuo more volentes abuti hoſpitibus eius, illo defendente, & dixerunt [g], *Ingreſſus es vt aduena, nunquid vt iudices?* Nimia curioſitas & inquiſitio peregrini, in terra aliena, efficit præſumptionem quòd ad explorandum venerit, & malo animo ſit in eam rempublicam. ξένοι hoſpites dicuntur Græcis. cum exteris tamen cum quibus bellum non erat, erant amicitiæ aliquando contractæ publicæ vel priuatæ, illæque magnæ, quæ per ius hoſpitij fiebant, & domus communicabatur aduenienti hoſpiti [h], data teſſera hoſpitalitatis. Propter autem habita ratione huius iuris hoſpitalitatis, quod gratis fit ex iure ſocietatis & amicitiæ; cauponæ vbi peregrini tranſeuntes recipiuntur ſoluta pecunia, dicuntur diuerſoria, vulgo quamuis hoſpitia vocentur. In quibus hoſpites viatores tranſeuntes etiam inuiti recipere coguntur, qui hoſpitium publicum profeſſi ſunt, & inſtituerunt cauponam tabernatiam publicam [i].

h Gellius li. 5. c. 13. Liuius li 9. meminit de hoc iure ſæpe icero & alij.

i l. 1. §. f. furti aduerſus nautas, li. 47. P. tit. 5.

22 Incolæ, alienigenæ & extranei quidem ſunt à loco vbi reſident: ſed is incola dicitur, qui in aliquam regionem non ſuam ſcilicet, domicilium ſuum contulit, Græci vocant πάροικον vel μέτοικον [k]. Differt autem ab hoſpite incola, quòd incola elegerit domicilium in loco, & ibi habitator ſit [l]: at hoſpes non dicitur habitare, ſed tantùm hoſpitari. Atque tantum intereſt inter habitatorem & hoſpitem, quantùm inter domicilium habentem, & peregrinantem, vt ait Vlpian [m]. Sed nec ille incola dicitur, qui non vt domicilium habeat, negotiandi tantùm cauſa pergulam tabulámve habet: ſed potiùs hoſpes, & tamen non aduena: quia aduena dicitur, qui aduenit mox inde profecturus [n]. aduenam Græci ἄποικον appellant domo profugum, colonum aduenientem, non πάροικον [o], quia domicilium ſedéſque fixas non habet. Aduenas, Plato [p] cauponarias & meritorias artes exercere, in aliena ciuitate ſiuit: tamen iubet [q], eos poſt exactos viginti annos, collectis ſarcinis aliò habitatum commigrare. Aduenam putant communiter, eum qui non eſt ciuis aut inquilinus, & qui ex aliquo longinquo loco in aliquod oppidum venerit. Inquilinus, qui in alieno & priuato loco habitat: Sed inquilinus, poteſt eſſe & ciuis oriundus ex loco: quamuis in alienis ædibus habitet: incola non item; quia alterius loci, ciuis eſt. & ita incola à ciue differt, quòd capax non ſit priuilegiorum ciuitatis, quamuis in ea habitet, niſi ei concedatur, & fiat ciuis.

k in l. pupillus, 239 §. incola, de verb ſig. P. l C. in lege, 203. §. 1. de ver. ſigni.

m l. 1. §. habitare, de his qui deiecer. vel effuder. lib. 9. P. ti. 3.

n vtrûque per l hæres abſens 19. de iudic. li. 5. P ti. 1.

o dicta l pupillus, 239 §. aduena de verb. ſig. Iſidor. li. 10 Etymol.

p li. 11. de legi. q l. 8. de legib.

Ciues facit, origo, manumiſſio, allectio, vel adoptio. Incolas domicilium facit. In eodem autem loco ſingulos habere domicilium non ambigitur, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum ſuarum ſummam conſtituit, vnde rurſus non ſit diſceſſurus ſi nihil auocet, vnde cùm profectus eſt peregrinari videtur, quòd ſi redit repetegrinari iam deſtitit [r]. Plus eſt eſſe ciuem quàm incolam, ita & incola alicuius loci eſſe poteſt & alterius ciuis: in vtroque tamen parere debet magiſtratui vtriuſq; & vtriuſque ciuitatis municipalibus oneribus eſt ſubditus [s]. Incolæ domicilium colligitur vel ex declaratione eius quod dixerit ſe eligere domicilium [t]: vel quòd per decennium ibidem commoratus fuerit [v]. Quod autem ad priuilegium ciuis pertinet, peregrinus habetur, niſi admittatur vel communicêtur iura his modis quibus in vnaquaque ciuitate moris eſt communicari. Hæc enim iuris ciuilis cuiuſque ſunt poſitiui, vt paulò antè dictum, aut conſuetudinis, in quibus ſequi oportet quod placuerit, & fruſtra tractaretur de moribus Romanis in ciuitate communicanda alibi quàm Romæ, cùm populi & ciuitates ſingulæ, propria iura hac de re habeant, ad pacem & ſocietatem peregrinorum viſa conuenientia, & ad eos probandos antequā admittantur in ciues, & ad eos diſcernendos donec recipiantur, accommoda.

r l ciues, 7. de incolis li. 10. C. ti. 39.

s l. incola, 29 ad municipa. li. 50 P. ti. 1. t vt in c. f. de paroch panor. v l. 2. de incolis, lib. 10. C.

24 Sicut apud Athenienſes μέτοικοι ſeu hoſpites inquilini inhabitantes ſoluebant populo annuatim duodecim drachmas [x]. Et in Gallia olim allophyli ſeu albini aſſem fiſco niſi adoptarentur in regnicolas ſeu naturalitatis literas à rege acciperent. Quod tributum non ſine cauſa indictum videbatur, nempe vt facilius

x Iulius Pollux, lib 3. onomaſticon, c. 4. molieres ſex. ſſeus.

Digitized by Google

ſciretur quòd eſſent extranei & alienigenæ in regno, ne aliquid moliri poſſent, ſi plures eſſent, in rempublicam: quod facilè dignoſci poterat capitationis ſumma inita & collecta.

Expedit autem non tantùm ciuitati ſed etiam regno, notum eſſe quot ſunt alienigenæ, quot hoſpites, vel incolæ ad pleraque præcauenda quæ aliis nationibus fuerunt infauſta: nam ſi numerus hoſpitum & alienigenarum vel aduenarum excedat numerum ciuium, vel ſi officere in aliquo poſſit ob mores diuerſos, vel factiones ſecretas, vel cœptas, vel quia cum huiuſmodi natione cuius ſunt, bellum indictum ſit: conuenit exhaurire hoc onus à republica, & iubere illud migrare: ſemper tamen cum cauſa expulſio eſſe debet, eáque legitima: ne barbarico more inter homines ſine vlla peregrinorum commiſeratione viuatur: & ne incidant in reprehenſionem Spartiatarum, quibus exprobratur ab omnibus ξενηλασία, id eſt hoſpitum expulſio.

Aduenam, inquit Deus, *non contriſtabis, nec affliges eum*[a]. *Et ſi habitauerit aduena in terra veſtra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei, ſed ſit inter vos quaſi indigena, & diligetis eum quaſi voſmetipſos*[b].

a Exo. 22. ver. 21. & c. 23 ver. 9.
b Leuitic. c. 19. verſ. 33.

Neque tempore famis etiam pellendos vrbibus peregrinos & extraneos, admonet D. Ambroſius[c]. *Feræ feras*, inquit, *non expellunt, cur homo expellit hominem, exuit hominem qui cibum egenti negat. Præterea peregrini nobis victum inferre conſueuerunt, hos nolumus neceſſitatis tempore, qui omni vita nos pauerunt. Noſtra interdũ familia, pleriq; etiã noſtri apud illos ſunt: reddamus quod accepimus: frumentum ab extraneis ſuſcipis, nec illis impertis. Quid, illum eiicis qui te pauit? Nec enim canes nos exiſtentes in menſa patimur fame mori quin aliquid porrigamus.*

c Ambro. li. 3. de officiis c. 7.

De Magiſtratibus in republica vel principatu.

CAP. V.

ARISTOTELES[d], inter partes quibus ciuitates conſiſtunt, octauam & poſtremam conſtituit eorum qui publicam gerunt operam, & qui in magiſtratibus gerendis occupati exiſtunt. Ciuitas enim, inquit, abſque magiſtratibus eſſe non poteſt. Neceſſarium igitur eſt, eſſe qui magiſtratus gerere valeant, & hoc munus ſufferre vel perpetuò, vel ad tempus.

d lib. 4 politic. c. 4.

Nec minùs quàm leges magiſtratus eſſe in republica neceſſarios: imò ſi collatio fiat ad vtilitatem vtriuſque, magis expedit habere populo magiſtratus bonos, quam leges. Et Plato ſæpenumero magiſtratus optimos, legibus anteponit: quòd leges abſque illis videantur omnino inutiles, eas enim ſeruabit nullus: magiſtratus autem optimi, ipſi ſibi ſint leges. Atque vis legum & authoritas non conſiſtit in literis, vel in ſcriptura, nihil enim hæc poſſunt: ſed in eo quòd magiſtratus eas confirmant, exhibéntque omnibus earum opem implorantibus, ita & leges per magiſtratus qui eas executioni mandant firmæ ſunt; & ipſi firmi per leges, vt ait Demoſthenes[e]. Nam & quando leges nondum erant, omnia manu & arbitrio boni principis, (qui eſt primus regni ſui magiſtratus, & origo aliorum qui ab eius poteſtate vel populi in democratia pendent) regebantur: per eos qui iuridicundo præſunt effectus rei & legum accipitur, parúmque eſt ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura regere poſſint. Et quod ad magiſtratus

e contra Midiam.

A attinet, initio ciuitatis Romanæ, conſtat reges omnem poteſtatem habuiſſe, & bis exactis duos conſules, rurſúmque alios creatos magiſtratus, vt exponit Pomponius Iuriſconſ[f]. Magiſtratus viua vox legis loquens, vt Marcianus de iure honorario dixit[g]. Et Cicero[h], *Magiſtratus*, inquit, *lex eſt loquens*.

f in l. 2. in principio, & § poſt originem, de origine iur. in P. li. 1. ti. 2.
g in l. nam & ipſum 8 de iuſtit. & iur. li. 1. P. tit. 1.
h 3 de leg. b.

2 Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt, debent: hi magiſtri appellantur. Quin etiam magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur, vt tradit Paul. Iuriſconſ[i]. *Legum miniſtri*, inquit Cicero[k], *magiſtratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes ſerui ſumus: vt liberi eſſe poſſimus.* Magiſtratus nomen Romani eſt, eorum qui curam & iuriſdictionem habent & poteſtatem in ſibi commiſſos, vel maiorem vel minorem, ab eo temB pore dicti quo creatus eſt magiſter populi: à quo qui minorem poteſtatem acceperunt, dicti magiſtratus, vt explanaui aliàs[l]. Vocarunt námque aliis nominibus, aliæ nationes huiuſmodi præpoſitos, vt tribunos, centuriones, decanos, אלהים elohim, deos, iudices, שרים ſcarim, principes, archondes, decuriones, aliíſque nominibus tam ratione adminiſtrationis, quàm idiomatum, diſtinctis apud ſingulos populos. & Plato[m], præter ciuis nomen, tradit principes ſuos variis nominibus vocare populum: in pluribus enim dominos, in populari gubernatione principes, Atheois ſaluatores, auxiliarióſque & cuſtodes.

i in l. 57 quibus. de verbor. & rerũ ſign. P.
k pro Cluẽnio.
l l. 18. ſyntagmat. iur. c. 4. ex Põponio Læto, de magiſtratib. & Varro lib. 4. de lingua Latina.
m dialogis de republi. vel de iuſto.

3 Sunt & poteſtates aliæ aliis maiores, & diſtincti ordines magiſtratuum, & alij maiores[n], alij minores: alij populares, alij minime: alij ciuiles, alij criminales; alij militares, alij municipales: alij diurni, alij nocturni[o].

n explicat Gellius li. 13. c. 14.
o de quibus omnib. ſcribit Pomponius d. l. 2. de orig. iur. & Pomponius Lætus proprio libello de magiſtratibus. & nos li. 47. ſyntagm. iuris cc. 12. 15 & ſequ.

C 4 Cæterùm cuiuſcunque generis ſint magiſtratus, ſiue maiores, aut minores, ad reipublicæ ſalutem pertinet de his ita diſponi, vt tales eligantur qui poſſint per partes ſibi commiſſas rectè munere ſuo fungi, ſecundum negotia ſibi commiſſa: plures enim in magnis ciuitatibus & regnis, ad ſingula opera deputati debent, vt idem ait Ariſtotel[p]. meliùs enim ita ſingula curantur: atque ſi plures ſunt, & ſufficiat multitudo ad gerendos magiſtratus, vt omnes ſint participes. ſi temporarij tamen ſunt, non ſtatim repetere debet officium, vel non niſi ob neceſſitatem, vel poſt multos intermiſſos annos. Contrarium tamen in paruis ciuitatibus, in quibus penuria hominum vel ſaltem ſufficientium, & repetere & continuare munera aliquando compellit ciues, imò & neceſſitatem ſubeundi creationem vel nominationem priuatis & reluctantibus impoD nit[q] iuſtis pœnis & remediis, quemadmodum, & narrat Xenophon[r]. Sophenetum prætorem, declaratum decem minis multatum, quòd munus recuſaſſet. Publica vtilitas ſemper præferenda priuatæ, cùm nemo tantùm naſcatur ſibi ſoli, ſed etiam patriæ ſuæ commodis & vſui. [s] *Non ſolùm nobis nati ſumus: ortúſque noſtri partem patria vendicat, partem amici.* Et latiùs[t], *Nullum eſt periculum, quod ſapiens pro ſalute patriæ vitandum arbitretur. Hæc enim ſecum loquitur, non mihi ſoli, ſed etiam atque adeo multò potiùs natus ſum patriæ. vita quæ fato debetur, ſaluti patriæ potiſſimùm ſoluatur.* Ariſtot. etiam[v], *Oportet*, inquit, *publicorum publicè exercitationem fieri, & ſimul non debet quiſque ciuis ſe ſuum exiſtimare, ſed omnes ciuitatis, particula enim ciuitatis vnuſquiſque eſt: cura autem ſingularum particu-*

p d. li. c. 15.
q Vlpia. in l. ſi quis magiſtratum 9 & Caſtratus iuriſc. l. honor municipalis 14. §. finali. de muneribus & honorib. lib. 50. P. tit. 4. niſi ſit propoſita iuſta excuſatio, vt in tit. 5. eius li. 50. de excuſatione muner. cũ ſimilibus vulgarib.
r lib. 5. de Cyri minoris expeditione.
s l. vni. § 15. de ventre in poſſeſſio. mitten. P. l. poſtliminiũ 19. § filius quoque familias de captiuis & poſtlimin. reuer. P.
t Cicer. 1. offi.
u ad H. tennium.
v Politic. lib. 8. c. 1.

particularum reſpicere nata eſt ad curam totius.

a dialogo 1. de iuſto.

Et Plato,[a] Officium quidem gubernandæ patriæ, ſi iuſtum ſit, voluntarium eſſe deberet: tamen quia probi viri neque ambiunt honorem & præmia quæ proponuntur gerentibus minimè ambitioſi, honores non ſectantes, & tanquam non lucri cupidi præmia non cupientes, additur multa pro illis compellendis, vt & munus ſit illis ſimul neceſſarium & voluntarium pro vtilitate reipublicæ & commodis. *Nemo ſponte*, inquit, *ô Thraſimache ad gubernandam rempublicam accurrat.* Recuſauit & Moſes ab initio præfecturam populi, dicens Deo, *Mitte quaſò quem miſſurus es*[b]. Saul ſe occultauit ne regnum acciperet[c]. Hieremias quoq; illud recuſaſſe fertur, vt refert Euſebius Pāphil[d]. ſubit mentem ſimile quod reſcriptum eſt à Leone & Anthemio CC[e]. *Nec pretio*, inquiunt, *nec precibus ordinetur antiſtes. Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat, ſola ei ſuffragetur neceſſitas, excuſandi. profectò enim indignus eſt ſacerdotio, niſi ordinetur inuitus. locus*, inquit diuus Auguſtinus,[f] *ſuperior, etſi adminiſtretur vt decet, indecenter tamen appetitur.*

b Exod. ca. 4.
c 1. Reg. c. 10 verſ. 21 & 22.
d li. 12. de præparatione liñ gel c. 4.
e in l. ſi quenquã, 31. de epi. & cler.
f Diuus Augu lib. 9. de ciuit. Dei

5 Porrò, quamuis ciuitas, multis indigeat præpoſitis, & præſidibus, tamen non omnes illi dicendi ſunt magiſtratus ciuiles: quamquam ad opera quædam reipublicæ eligantur. Ita ſacerdotes, qui pompam ducunt, præcones, legati, duces, militiæ puerorum mulierúmque curatores, & ſimiles, non dicuntur magiſtratus. Sed maximè, vt ait Ariſtoteles[f], illi magiſtratus ſunt appellandi, quibus datum deliberare de quibuſdã & ſtatuere, & maximè hoc extremum. Nam iubere, imperioſius eſt ſecundum eundem Ariſtotelem, quamuis ſecundum iuriſconſultos, quibuſdam magiſtratibus Romanis & iubere conceſſum ſit, quod tamen Vlpianus[g] dixit eſſe magis imperij quàm iuriſdictionis. proinde nec conceditur omnibus magiſtratibus, veluti municipalibus qui tamen habent iuriſdictionem.[h] Conſentit Plato[i]. *Profectò enim iudiciorum*, inquit, *conſtitutiones, quodamodo iudicum electiones ſunt. Omnem namq; magiſtratum neceſſe eſt quorundam eſſe etiam iudicem: non tamen iudex omnis, neceſſario eſt magiſtratus & princeps, quanquam iudex ea die qua iudicium peragit, magiſtratus eſt non vilis.*

g li. 4. Politic. c. 15.
h l. 4. de iuriſ om. iud. lib. 2. P. tit. r.
i Paulus iuriſ. in l. ea quæ magis, 26. ad municipalem, lib. 50. P. ti. 1.

6 Apud Romanos quoque iudices à magiſtratibus fuiſſe diuerſos, liquet: cuius rei argumentum eſſe ait Sigonius[k], quod magiſtratus, aut iudices darent, aut edictum interponerent: iudices cauſa cognita iudicarent: illi, iudices cogerent, hi in iudicium coacti venirent: illi populi ſuffragiis; hi, plerunque ſorte: illi ex vniuerſo; hi, ex certo plerunque ordine allegerentur. In iis, quod quiſque ediceret obſeruaretur; in his quod pleraque ſtatuerent, ſpectaretur. iudices deniq; ſententiam ferrent, magiſtratus iudicum ſententiam pronuntiarent.

k Plato lib. aut dialogo 6. de legibus.

7 Iudices dederunt primum reges nomine ſuo iudicantes, cum omnibus ſupereſſe nequirent rebus ipſi. deinde Romæ & alibi, expulſis regibus, qui ſupremam geſſerunt authoritatem, vt conſules: poſtremò prætores; ſiquidem iudices dandi licentia eius eſt magiſtratus, vel poteſtatis, penes quem eſt iuriſdictio. hoc eſt poteſtas iuris ſtatuẽdi Fluit autem iuriſdictio à regibus in conſules vel alios magiſtratus maiores, vt à conſulibus ad prætores. quod ſignificauit Vlpianus Iuriſconſultus[l]. *Ius dicentis*, inquit, *officium latiſſimum eſt: nam & bonorum poſſeſſionem dare poteſt, & in poſſeſſionem mittere pupillis, non habentibus tutores, conſtituere, iudices litigantibus dare.*

l In l. de iuriſ. dict. omn. iudi. lib. 2. P. tit. 1.

8 Ordo & diſtinctio iudicum Romanorum, habuit œconomiã: vt alij eſſent rerũ priuatarum, alij publicarum, & horum iudicia priuata quæ de litibus in quibus agebatur de iniuria illata priuatis fiebant: vt publica, de his quibus populus vel res publica læderetur[m]. Priuatarum rerum iudices dicebantur, vt iudices, arbitri, centumuiri, decemuiri, litibus iudicandis, & recuperatores: rerum verò publicarum iudices duumuiri, perduellionis, populus Romanus, & decuriæ iudicum.

m l. 2. § huius ſtudij, de iuſti. & iur. P. vide quæ publica iudicia, & quæ capitalia vel non in l. 1. & 2. de public. iudic. l. 48 P. tit. & li. 4. inſtitutionũ iuris ciuilis ti. 18 de publicis iudiciis.

9 Iudices dati differebant à datis arbitris, vt arbitrium & iudicium eorum[n]. nam arbitrium, ſeu actio arbitraria eſt in qua qui iudex datus eſt, non ad certam formulam aut ſummam, vt in iudicio adſtringantur: ſed ei permittitur, ex æquo & bono, ex cuiuſque rei propoſitæ natura: ſecum æſtimare quemadmodum actori ſatisfieri oporteat[o]. Sunt autem iſti iudices arbitri dati à prætore non autem arbitri electi à litigatoribus, qui ex compromiſſo ſententiam dicunt. nam iſtis parendum eſt propter compromiſſum aut pœnam adiectam in illo contra non parentem: illis autem, propter prætoris imperium, quia legitimam poteſtatem acceperunt[p]: poſſunt dici iudices tales delegati, vel à principe vel à magiſtratu habente poteſtatem.[q] ſic confertur iudex datus à principe, delegatus à iudice, à Gordiano Cæſare[r], ſunt iſti iudices extraordinarij: ſiquidem princeps vel alius dicitur dare iudices in priuatorum vel aliis cauſis, qui vel priuati ſunt, vel iuriſdictionem quidem habent: ſed non in eos quibus dantur iudices, vel non habent alioquin in cauſis eorum.

n Cicero pro Q. Roſcio Comœdo.
o vide Canon in l. 1. §. & Vlpia. in l. 2. de eo quod certo loco libro 13. tit. 4. & 5 33. de actio. verſiculo loco.
p can. ſi quis epiſcopus, 36. §. arbitrarij. ca à iudicibus, 33. § quod de arbitris 2. q. 6.
q l. ſ. & l. aperiſſimi, 16. C. de iudicus l. 1. titul. de officio & pot. iudices delega in iure pontificio tit. de officio eius cui mandata eſt iuriſ. P.
r in l. a iudice §. de iudic. C.

10 Centumuiri, erant iudices electi ex 35. tribubus terni, ex quibus & decem viri ius dicebant de litibus vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamẽtorum ruptorum, aut ratorum, ſeu hæreditatum & ſimilium cauſarum priuatarum. præerant decemuiri centumuiralibus litibus, vt ait Dio Caſſius[s]. Atque, inquit Sigonius, hæc quidem ita vbi de iure erat controuerſia.

s lib. 54.

11 Cùm verò de facto lis inciderat, tum à prætore iudex vnus dabatur, aut recuperatores ad minimum tres. Qui autem vnus iudex datus erat, is vnum aut plures iudicij ſocios ſibi ſolebat adiungere. Recuperatores autem, vt ait Feſtus, primùm dicti ſunt, qui inter populum Romanum & ciuitates peregrinas, de rebus priuatis reddendis, recipiendiſque cognoſcebant, ea enim recuperatio dicebatur. dehinc recuperatores, ad alia tranſlati ſunt, qui ſunt veluti noſtri commiſſarij, & ita dati in prouinciis à prætoribus, vel è conuentu, vel è cohorte prætoris.

12 Publica Iudicia, & publici Iudices, antiquitùs de maieſtate, parricidio, ſeu homicidio, de peculatu, & ſimilibus cognoſcebant. Exercebantur autẽ illa iudicia primùm per reges, duumuiros aut populum aut quæſitores, prout res patiebatur qui de criminib⁹ dictis quærerent, cognoſcerẽt & iudicarent. Iudiciũ populi primùm de Coriolano fuit, qui à plebe tributim tũ primùm ſuffragia ineunte, in exiliũ pulſus eſt. Ex quo, teſte Dionyſio Halicarnaſſæo, inſtitutũ eſt, vt qui peccaſſe viderẽtur ad populi iudiciũ adducerẽtur, vnde magnæ opes populi emanarunt. Cùm autẽ ſæpè ad populũ rei fierent, obſeruatum eſt, vt centuriatis comi-

Digitized by Google

tiis de perduellione tantùm iudicaretur, de cæteris autem omnibus tributis, atque iudicia populi, vſque ad annum ſexcenteſimum quartum vrbis hoc pacto celebrata ſunt. Cùm autem vſus poſtulabat, ex ſenatuſconſulto, vel dictator vel conſulum alter, ambóve vel prætorum aliquis, de crimine publico quærere iubebatur: qui iuſſus erat, is quæſitor dicebatur. Proptetea quæſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent, & appellabantur quæſtores parricidij, vt ſcribit Pomponius Feſtus & illi erant quæſtores pro cauſarum neceſſitate occurrente decreti.

Poſt annum ſexcenteſimum quartum, Cenſorino & Manlio Coſſ. quæſtiones perpetuæ ſunt introductæ, Carbone forum tenente, vt ait Cicero [a], atque prætores ſunt inſtituti Romæ, qui quæſtiones ſortirentur, de parricidiis maieſtatis, ambitus, repetundarum, & ſimilium. Et fuerunt ipſi poſtea ordinarij quæſtores, extra quos adhuc aliquando pro negotiorum & perſonarum grauitate, reis quibuſdam ad populum factis, extra ordinem alij quæſitores ex antiqua conſuetudine conſtituti ſunt.

[a] in Bruto.

13 Formáque harum quæſtionum hæc, vt à prætore qui quæſtionem ſortitus eſſet, cum ſelectis iudicibus, aut quæſitore editio cum edititiis iudicibus exerceretur: quorum illud in cæteris iudicibus: hoc in ambitu, & ſodalitiis obſeruatum eſt. Iudex quæſtionis à Cicerone, & Aſconio appellatur, princeps iudicum, qui fuiſſe iudicatur is qui primus iudicum ſententiam ferret, qui erat homo priuatus maximè impedito prætore in negotiis publicis, vt colligitur ex Cicerone [b].

[b] in Bruto.

14 Conſilium erant, illi qui in decurias diſtributi feruntur fuiſſe, quas prætores vrbani, non ſorte, ſed iudicio iurati confecerunt. Quoniam autem ex ordinibus iis apud quos iudicia eſſent ſeligebantur, ſelecti iudices appellati ſunt.

Ordo iudicum, fuit primum penes ſenatum, ex quo primùm tantùm prætor conſilium aduocabat. In ea ſententia Dionyſius & Polybius [c] dicunt, iudicia à Romulo patritiis tributa, & ita iudicia in poteſtate ſenatorum fuiſſe. Ex lege C. Gracchi iudicia tranſlata ad equites & eorum ordinem, vt liquet ex Appiano Alexandrino, & Velleio Paterculo, Varrone libro de vita populi Romani, Nonio Marcello & aliis; vnde ciuiles ſeditiones, ob quas & propter equitum in iudicando ſuperbiam & auaritiam iudicia iterum ab illis tranſlata ſunt, vt ſcribit Appianus.

[c] Polybius in 6.

15 Diſputatum antiquitùs, & variè ſeruatum, de quibus, quotúmve ordine, eſſent magiſtratus ſumendi & eligendi pro regenda republica. Atque obtinuiſſe videtur, vt pro diuerſitate rerumpublicarum earúmve ſpecie, magiſtratuum quoque eſſet diuerſa deſignatio: vt etiam à diuerſis & diuerſo modo, pro qualitate gubernationis vel democraticæ, vel ariſtocraticæ, vel monarchicæ eligerentur. Communis autem fuit ſententia & finis præponendorum magiſtratuum, ſed diuerſa opinio in iudicando qui aptiores eſſent ad finem illum exequendum. Ad vitam quidem optimam, diſciplina & virtus iuſtiſſimè ſibi vendicare honores viderentur: at in optimatum republica, nobiles, quia ex melioribus ortos eſt præſumptio eſſe meliores: item vt nobiles, ita & ingenui & opulenti, certare poſſent ſibi deberi honores: Oportet enim ingenuos eſſe, & cenſum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas eſſe poteſt ex pauperibus omnibus, quemadmodũ nec ex ſeruis. Sine virtute etiam bellica ciuitas benè permanere non poteſt: verùm, qui vel propter genus, vel propter diuitias, gubernationem ſibi tribuendam putant, nihil iuſtè dicere videntur. Sequeretur enim, vt ſi quis omnium ditiſſimus foret, in eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo qui præſtaret nobilitate, eorum gubernator eſſet, qui cùm ipſi ſint ingenui de honore contendũt. Quod & forſan contingeret in optimatum gubernatione circa virtutem, vt ait Ariſtoteles [d]. Si quis enim vnus probitate antecellat aliis qui in eadem republica verſentur, hunc dominari oportebit, ſecundum illam rationem. Et in multitudine potentiores & ditiores, & ita omnes ſub eiuſdem gubernatione eſſe oporteret.

[d] 3. polit. c. 8.

16 In populari republica, cùm inopes plus poſſint quàm opulenti: plures enim ſunt, & id obtinet quod pluribus videtur finis proponitur, viuere vt quiſque velit, in quo conſtituunt ſuum finem, nempe libertatem. Cuius pars in eo conſiſtit, vt per vices imperent & pareant: quare populare eſt ſumi ad magiſtratus omnes ex omnibus, & præeſſe omnes vnicuique, & vnumquemque viciſſim omnibus, per ſortem tribuere magiſtratus, vel omnes penitus, vel illos ſaltem qui non peritia indigent vel arte, à nullo cenſu eſſe magiſtratus, vel ſaltem à minimo: non niſi ſemel ab aliquo eundem geri poſſe magiſtratum, vel perrarò, & paucos, exceptis his qui verſantur in bello, parui temporis eſſe & temporales magiſtratus, vel omnes, vel quot recipiunt: iudicare omnes & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis & maximis & principaliſſimis, puta de corrigendo, & de republica & de priuatis contractibus. Et concionẽ eſſe omnium dominam, magiſtratum verò nullius. Aut concionem eſſe dominam rerum maximarum, magiſtratum verò rerum diuinarum.

Eſt tamen alia ſpecies reipublicæ ſeu popularis adminiſtrationis, quæ cenſetur melior prædicta Ariſtoteli [e], quando populus conſtat ex agricolis tantùm, vel ex illis & paſtoribus: vbi multitudo ex agricultura viuit & paſcuo: negotioſa quidem, quia nondum multùm habet, ex quo fit vt rarò concionem agitet: cùm enim laborandum ſit illis circa neceſſaria ad victum, operibus diſtinetur ſuis, & aliena non appetit: dulciúſque eſt illis opus facere, quàm in republica verſari, niſi magna emolumenta ſint ſuſceptoria: plerique enim magis lucrum appetunt quàm honorem. Huic populo ſufficit ſi eligat magiſtratus per quos regatur, ſi poſſit corrigere & iudicare omnes, & mauult per alios ita regi, quàm magiſtratum gerere in quo non eſt lucrum. Quo fit etiam vt facilè talis reſpublica tyrannides paſſa ſit antiquitùs, & nunc paucorum potentiam perferat, modò ſuam rem agere populo permittatur, neque eripiantur quæ habet. Sic magiſtratus à præſtantioribus geruntur ſine vlla populi diminutione, quod optimum in rebuſpublicis. Vt autem hoc fieri facilè poſſit, cauendum eſt ne lucroſi ſint magiſtratus: nam lucrum inuitaret quoſuis de populo ad turbandum bonorum magiſtratum.

[e] lib. 6. politic. c. 4.

17 In democratica etiã adminiſtratione, ciues cauent ne nobiliores, aut, vt verè loquar, prudentiores ſæpe eligãtur in magiſtratus: fuit enim ſemper inde tyrannis in populum vel ariſtocratia generata. Solent enim nobiliores, & qui ambiunt

principatum, vt primum populum ſibi conciliare, A vt poſtea dominationem inuadant. Imò tyrannica omnia machinamenta videntur eſſe popularia, ſeu licẽtia ſeruorum, aut mulierum, & puerorum, vt ſine metu viuant vt velint: permulti enim huiuſmodi ſtatum ciuitatis amant, cùm pleriſque dulcius ſit diſſolutè viuere, quàm modeſtè. Aduerſus quæ oſtraciſmus & petaliſmus nouum exilij genus in democratica Athenienſium & Syracuſanorum adminiſtratione, aduerſus potentes & dilectos à plebe & nobiles, introductum eſt per præcautionem.

Et in Tyrrhenia & oppido Oenateo, accolæ extimeſcentes, ne illorum quis tyrannos eius loci efficeretur, quoſdam ex ſeruis ſuis, libertos, principes, ſeu magiſtratus ſibi conſtituebant, ac annis ſingulis eorum ſucceſſores procreabant, vt narrat Ariſtoteles [a].

a libello de admirandis auditionibus narratione 90.

Eſt multitudinis quædam gubernatio, quando B ingenui homines & inopes multi exiſtentes gubernant rempublicam; vt paucorum potentium, quando opulenti & nobiles pauci exiſtentes, gubernant [b].

c Ariſtot. 4. politic. c. 4

18 Idoneos ad gubernandum, & ad magiſtratus, idem Ariſtutel [c]. tradit eſſe mediocris fortunæ homines, non eos qui ſuperabundant diuitiis, opibus, amicis, aut aliis huiuſmodi. neque tamen in nimia indigentia conſtitutos quia illi qui ſuperabundant; nullius imperium pati volunt, aut ſciunt, vt neque propter delicias etiam in ſcholis obedire præceptoribus conſueuerint, ſed & ipſi aliis tanquam domini ſeruis volunt imperare.

c li. 4. c. 11.

In indigentia verò nimia conſtituti, deiecto nimium ſunt animo, viléſque exiſtunt: ex quo fit vt magiſtratum gerere neſciant, ſed ad parendum ſeruiliter ſint apti. Sic efficitur ſeruorum & dominorum ciuitas, non autem liberorum: & alio- C rum inuidentium, aliorum ſpernẽtium, quod plurimùm abeſt à ciuili ſocietate.

Quòd ſi magiſtratus & gubernatores ſumantur de mediis ſeu mediocribus, optimè gubernabitur ciuitas: neque enim iſti aliena concupiſcent, vt faciunt pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab aliis, vt accidit diuitibus. Et ita ipſi, quia nec inſidiantur aliis, neque alij ipſis, ſine periculo degunt. Signum huius putandum eſt, quod qui optimè leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuerunt, vt Solon, Lycurgus, Charondas, & plurimi aliorum. Reprehendit Carthaginenſis legiſlatoris errorem & Plato [d], quòd ex ditiſſimis voluerit creandos magiſtratus, quaſi impoſſibile eſſet egenum benè magiſtratum gerere, aut quietem optare; præcluditur inde ad virtutes etiam iter, dum diuitiæ pretioſiores ſunt virtutibus.

d Ariſtoteles li. 2 polit. c. 9.

Sed putarem inter adiaphora, diuitem & pau- D perem eſſe ponendum, neque ex alterutra qualitate ſimpliciter, tanquam ex exterioribus reiiciendos eſſe viros probos à magiſtratus petitione & gubernatione: cùm fuerint optimi magiſtratus aliquando diuites & ditiſſimi: interdum & tales pauperes & pauperrimi, qualis Valerius Puplicola, qui tres conſulatus Romæ geſſit, & tamen tam inops deceſſit, vt patrimonium eius non ſufficeret ad impenſam exequiarum, quæ ideò publica pecunia ductæ ſunt [e]: Quod & accidit Agrippæ Menennio ſenatori conſiliatori publicæ pacis inter populum & patritios [f]. pluréſque principes & magiſtros populi Romani, & agricolas pauperes & ruſticos ad magiſtratus euocatos, refert Valer. Max [g]. quibus non tam paupertas offuit, quantùm

e Liuius in 2. Plutarchus in eius vita. Dionyſ. Halicar. in 5. Val. Max. li. 4. c. 4.
f Vale. Max. vbi ſupra Liuius in 2. Dionyſ. Halicar. in 8.
g prædicto loco.

probitas magiſtratum detulit. Atque Plato [h], meritò in his externis non immoratur, ſed magiſtratus eſſe deferendos reſoluit iis qui obſeruantiùs parent legibus, cùm interitum dicat eſſe paratum ciuitati, in qua non leges magiſtratibus, ſed magiſtratus legibus dominantur. Iuriſconſulti noſtri reſponderunt [i], ita tenues & facultatibus exhauſtos, vt non modò publicis honoribus pares non ſint, ſed vt vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint omninò quidem non repelli, ſi alioquin idonei, ſed illis magis abundantes præferri.

h de legum latore ſeu de legibus dialogo 4.
i in l. reſcripto 6. de munerib.

19 Solon in legibus inſtitutionis reipublicæ Athenienſis, conceſſit quidem poteſtatem creandi magiſtratus, ſed & eos corrigendi populo: at magiſtratus omnes conſtituit ex nobilibus & locupletibus, ex cenſu quingentorum modiorum & iugerum, neque opificibus ita ſordidis ius aſſequendi vllum magiſtratum erat [k].

k Ariſto. 2. politic. c. 9.

Romæ quidem aliquo tempore ſeminarium iudicum erat ordo equeſtris, ex quo iudices dabantur, vt antea in cenſu Romanorum dum de vectigalibus loquebamur, oſtendimus.

Fuit Ouinia dehinc lex tribunitia, cuius meminit Sextus Pompeius Feſtus, qua ſancitum eſſe dicit, vt cenſores ex omni ordine optimum quenque curiatim in ſenatum legerent.

Placuit Cæſaribus, ne quis ex vltimis negotiatoribus vel monetariis, abiectiſque officiis, vel deformibus miniſteriis, omnique officiorum fece, aliqua frui dignitate tentaret [l].

20 Fuit tempus aliquando Romæ, quo nullus ad magiſtratum ex plebeiis veniret, vnde & contra patritios, plebs per ſeſſionem impetrauit ſibi tutores & defenſores, Tribunos plebis dictos, qui non niſi ex plebe primùm creabantur ſingulis annis ex lege [m].

l. ne quis. 6. de dignitati. li. 12. C. l. ſi cohortalib li. 12. C. l. 1. de prepoſit. agentiũ in reb. C. l. vnic. c. negotiatores. ne militẽt.
m de qua Liuius in 2. Dionyſ. Halicar. in 2.

Et dubitarunt plures, num etiam Tribunij iſti eſſent magiſtratus, maiore ſententia in eam partem incidente, non eſſe. Quia vt ex Varrone refert Gellius, [n] quanuis Tribuni plebis ſummam haberent poteſtatem, ius vocandi tamen in ius, non habebant: quia antiquitùs creari videantur non iuri dicundo, nec cauſis quereliſque de abſentibus noſcendis, ſed interceſſionibus faciendis, quibus præſentes fuiſſent, vt iniuria quæ coram fieret, arceretur: ac propterea ius vocandi ad ſe poteſtatem ademptum, quoniam vt vim fieri vetarent, aſſiduitate eorum & præſentium oculis, opus erat. Sed non idem ius ſemper, quum mutatus fuerit ſtatus reipub. Romanæ. vt enim regibus & patritiis dominantibus, plebs honoribus caruit, ſic rerum potiente populo poſtea, iiſdem abundauit: & vt ſub illis regibus & patriciis in republica opifices & ſellullarij ciuium è numero excludebantur, ſic ſub dominatione populi, optimum etiam ius ciuium aſſequebantur. primùm reges rempublicam tenuerunt: tùm tyrannus, quo vrbe pulſo paucorum patriciorum inuaſit eandem factio: qui, cùm in plebem omni honorum aditu interdicto, impotentiùs dominarentur, eandem eò deduxerunt, vt non ante in vrbe ſeditionibus agitandis conquieuerit, quàm & ipſa in partem magiſtratuum & totius reipublicæ venerit. Vnde inducta illa laudata apud Ciceronem per Scipionem reipublicæ temperatio: quæ per Gracchos tribunos plebis tentata, per reliquos labefactata, iterum ad plebem ſumma reipublicæ recidit, cuius opibus fretus Cæſar dictaturam perpetuam & poteſtatem vnius vſurpauit, dehinc Octauius imperauit, & ſubinde à plebe

n lib. 13. 2. c. 1

in eum poteſtate relata, & magiſtratus ex omni populo vt Cæſaribus viſum eſt delecti. Quin & tribunitia plebis illa poteſtas, quæ tantas concitauerat in populo ſeditiones, delata perpetuò fuit Octauo Cæſari, vnde cæteri imperatores ſuccedentes ſibi eam vſurparunt, vt ſcribit Dio Caſſ[a].

a li. 53. hiſtor.

Fuerunt alicubi iudices extranei tantùm constituti, ne ciuium amicitia corrumpi poſſent, vt apud Florentinos, Luccenſes, Gennuenſes, & vt tollerentur factiones Guelphorum & Gibellinorum quæ ex ſuis partibus, nó ſine cladibus, ambiębant officiarios. Aliis vt M. Aurelio & aliqoando regibus Galliæ placuit, ne quis iudicaret in ſolo natali. Sed lex illa poſitiua, alia ſublata vel in deſſuetudinem ex moribus coutrariis receptis, abiit.

22 Sunt quædam reſpublicæ quæ extraneos etiam nuper ciues factos non admittit ad honores, ſed potiùs antiquarum familiarum ciues: quod poteſt in ciuitate excitare ſeditionem & inuidiam ex eo quod cótrarium videatur, ciuitatis ius communicare, & nihilominus eos à muneribus & honoribus excludere, vt minùs fidos. Sicut accidit apud Syracuſanos. Sublata enim poſt Hieronis & Gelonis regnum, Thraſibuli dominatione, de communi republica & ſtato populari conſultantes, multa decreuere, magiſtratus omnes priſcis ciuibus diſtribuere, & antiquis familiis. Nam nouos homines milites mercenarios, qui à Gelone ſupra decem millia fuerant adſcripti ciuitati, indignum ducebant ad muneta publica & honores ciuiles admitti: ſed quòd parum meritos cenſerent: ſiue quòd incertæ fidei, morúmque alienorum viris, haud temerè credendam rem putarent: quod ipſi, indigne ferentes, occuparunt, deficientes à Syracuſis, partem vrbis Achradinam & inſulam, & alia duo loca ingenti muro munita, quanquam multis vltro citróque illatis cladibus ſuperati tandem ſint[b].

b Diod. Sical. lib. 11.

23 Prohibitum eſt ſacroſanctis conciliis & ſanctionibus ſummorum pontificum, principibus & rebuſpublicis Chriſtianis, quemquam Iudæum ad munera publica vel honores admittere, ne occaſione honorum & officiorum, in Chriſtianos quos odio capitali proſequuntur graſſentur[c]. Quod & ſanxerunt Cæſares[d]. Sicuti quoqoe prohibuerunt ne ad honores ciuiles prouehantur qui Catholicæ fidei non ſunt[e].

c in cóſilio Latera. ſub Innocen. 3 habet. c. 69. in conſilio Toleta. 3 c. 14. in c. cum ſi-nimis abſurdú, 16. & c. ex ſpeciali 15. de Iudæis l. 5 tit. 6. ca nulla. 54. diſtinct.

d l. 1. C. de Iudæis. l. 5. & l. inbemus 19. de epiſcop. audien. C.

e l. 1. C. de poſtula. l. probatorias, 9 ... de diuerſis offic. lib. 12. C. 11. 6. l. 25 de epiſcopa. audien. C.

f lib. 2. politic. 9.

24 Fuerunt electi magiſtratus etiam à diuerſis, eadem diuerſitate poteſtatis aut adminiſtrationis, vel iuxta leges inſtitutioni reipublicæ impoſitas. In populari popolus cócedit. quemadmodum, vt ait Ariſtotel[f]. Solon Athenienſibus eam, quæ maximè neceſſaria fuit, poteſtatem populo tradidit, vt magiſtratus crearet, & maleſacta corrigeret. niſi enim, inquit, populus hanc habeat poteſtatem, ſeruus eſt & inimicus.

Signum ſingulare ſupremæ poteſtatis eſt, authoritas creandi magiſtratus, qui cum imperio & iuriſdictione, nomine eius vel eorum, qui præficiunt, eligunt, vel creant, poſſint poteſtatem in alios exercere, vel iubendo, vel iudicando. Quare cùm penes populum fuit ſumma illa reipublicæ poteſtas, & magiſtratus maiores & minores dati, per illa comitia vel per ſuffragia, vel per ſortem, vel alio modo, & qui à maioribus & aliis ſubſortiti ſunt, vt à prætore, & ab his qui dandi iudicis poteſtatem habuerunt, ab eadem poteſtate mediatè pendent, vt dantes, immediatè.

In optimatum & paucorom dominatione, ab iiſdem etiam poteſtatem & iuriſdictionem pendere, non eſt dubitandum: quia & eorum nomine, præfecti eandem exercent. Multò magis in monarchia, à principe omnes poteſtates pendere ambigendum non eſt, vt pote à ſupremo & fonte: accidat quanuis in monarchia, ciuitates aliquas vel magiſtratus, aut municipia, ius eligendi decuriones & alios inferiores magiſtratus habere. Nam hoc ſua poteſtate non faciunt, ſed ex conſenſu expreſſo vel tacito ſeu patientia principis, qoi vel iubet, vel probat expreſsè vel tacitè ſeu tolerantia. ideò & ſæpè, quando maximè expedire reipublicæ putat vel abuti poteſtate conceſſa eoſdem videt & cognouerit, liberè & ſine reprehenſione iuſta, ratione poteſtatis ſupremæ quæ alteri non ſubiicitur, ius illis adimit vel emendat abuſum ſubditorum. *Vos eſtis*, inquit Cyrillus, libro ad pientiſſimum imperatorem Theodoſium[g], *& omnium ſupremarum dignitatum fontes, & ſupra omnem eminentiam, humanaque fœlicitatis principium & origo.* Ita ad curam principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, vt reſpondit Modeſtinus Iuriſc[h].

g de recta in Chriſtum fide.

h in l. 1. ad legem Iuliam de ambitu li. 48. P. tit. 14.

Diſtinguntur nihilominus ſub monarchia magiſtratus & iudices, vt quidam dicantur regij, qoidam dominici vel municipales: vel ſocietatum, vt mercatorum, piſtorum &c.

Non quidem ea ratione, quòd illorum iuriſdictio aliunde poteſtatem habeat quàm à rege, ſed quia regij immediatè à rege creati ſunt: alij verò mediate ex permiſſione vel ratione conceſſionis feudi, cui hæret iuriſdictio, conceſſa cum feudo à principe vaſſallis primis, à quibus & alij minores retrofeuda habere poſſunt. Quemadmodum enim omnia feuda originem à principe: ſic & iuriſdictiones eorum & poteſtates. Quod & de municipalibus magiſtratibus dicendum eſt, quorum poteſtas à priocipe etiam pendet: vt in corpore humano omnes functiones ſeparatæ & propriæ membrorū, pendēt ab anima quæ omnia viuificat.

Octauius Cæſar magiſtratus partim ipſe deſignabat, alios populo plebiq́ue creandos permittebat[i].

i Dio Caſſius lib. 53. hiſtor.

25 At ab initio Romulus, qui ex fauore populi primum ſibi principatum fundare decreuerat, temperauit regni ſui adminiſtrationem ex formula adminiſtrandi, vt videbatur, populo, ariſtocratiæ, & democratiæ cùm tamen verè monarchicam gereret. Ideò voluit tria hæc committere populo, magiſtratus creare, leges ſancire, de bello referente rege ſtatuere[k], quæ poſteà illi à principibus adempta ſunt.

k vt referunt Dionyſ. Halicar. & Polyb. in 6.

26 Delectus habendus eſt perſonarum, nec omnes ad magiſtratus promouendi, niſi qui poſſint, ſciant & velint munus ſibi commiſſum exercere, iuxta conſilium Iethro datum Moyſi[l]. *Prouide*, inquit, *de omni plebe ſapientes, & timentes Deum in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, &c.* qoi neque venditione, neque ambitione, aut fauore ad gradus conſcendat. Legimus in formulis magiſtratuum apud Caſſiodorum obſeruatum[m], & aliis, commendari ſolitos à principe candidatos ſenatui, vt iure & meritò honos magiſtratus mandari, iuriſdictio & commitiua deferri videretur. Proſtant & exempla apud eundem[n]. Atque ipſe Caſſiodorus[o] Senatui ſcribit, *vt probetur etiam iam probatus à principe.*

l Exod. 18. verſ. 21.

m li. 1. epiſtola 4.

n lib. 2. epiſtol. ep. 16. & lib. 4. ep. 4. & 25.

o li. 11 epiſt. 2.

27 Cauenda ſummopere venalitas magiſtratuum, maximè quibus ineſt iuriſdicendi neceſſitas, tanquam omniū ſcelerū fons, iniquitatis principium & finis[p]: facit enim ambitio honorum, vt

p vt liquet ex nouella 8.

multos inueniat emptores, auaros quidem, ſed indignos, quod venale proponitur: cùm etiam, quando venalia non ſunt officia, multi indigni inueniantur, qui per largitiones ad dignitates prorumpere conẽtur, vt Octauianus Cæſar iuxta antiquas de ambitione leges edictum propoſuerat, anno ab vrbe condita 736. *vt qui largitionibus factis, magiſtratum aliquem ambiſſet, per quinquennium ab his arceretur*[a].

a Dio Caſſius lib. 54.

Deteſtatur fœdiſſimas iudiciorum venalitates Caſſiodorus[b], quemadmodum & deteſtantur ſacri canones & leges epiſcopalium venalitatem & ambitionem[c]. Declinantis imperij manifeſtum notatur ſignum à Vopiſco in Aureliano, quòd ſub eo, officia venalia eſſe cœperunt, neque dabantur hominibus, ſed diuitiis. Idipſum factum ſub Iulio Cæſare tradit Pomponius, & data ſectariis, non merentibus, ſed exiſtente republica turbolenta, vt ait Plutarchus in Cæſare. Habetur in Annalibus Franciæ[d], Ludouicum XII. regem qui dictus eſt pater populi, ad releuandum populum, & vt diſſolueret æs alienum contractum per Carolum VIII anteceſſorem, atque vt opem ferret aliis quibuſdam maioribus negotiis quibus premebatur, & vt redimeret Mediolanenſem Ducatum: primùm fuiſſe ex regibus qui vendiderit officia regalia, & tamen abſtinuiſſe à venditione officiorum iudicaturæ quæ inuendibilia eſſe placuit.

b lib. 4. epiſt. 9. & Philo Iudæus de offic. iudicis differ.
c in ca. ſi quis epiſcopus, cap. ſanctorum 1. q. 3. ca. ex multis 1. q. 3. l. ſi quiſquam, de epiſ. & cler.
d in an. 1499.

Honorem iuris & gladij nunquam Alexander Seuerus Imperator vendidit, dicens, neceſſe eſſe, vt qui emit vẽdat. *Et ego non patiar*, inquit, *mercatores poteſtatum, quos ſi patiar, damnare non poſſum: erubeſco enim punire eum hominem qui emit & vendit*[e]. Demoſthenes[f], ciuitates ægrotaſſe cùm magiſtratus intenti eſſent muneribus, & nimiùm delicati in otio degerent ciues, & inde ſubuerſionem reipublicæ illorum inopinatè accidiſſe, docet. Cornelius Tacitus[g] perſtringit Dolabellam, qui prætextu ſpectaculi edendi, quæſturam venalem effecit. *Cenſuit*, inquit, *Dolabella ſpectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui quæſturam adipiſcerentur. apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctiſque ciuium ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus: ac nec ætas quidem diſtinguebatur quin prima iuuenta conſulatum aut dictaturas inirent.*

e vt ſcribit Lampridius in eius vita.
f in oratione de corona.
g libro 11.

Martianus Illyricus genere, cùm eſſet in bello ſtrenuus, imperator ab omni exercitu creatus, initium reformationis reipublicæ ex ea parte incœpit, & confeſtim decreuit nemini per pecuniam conferendum eſſe magiſtratum[h]. Idipſum & feciſſe[i] Anaſtaſium quoque imperatorem ſcribit, magiſtratus anteà venales gratis contuliſſe. Statuit & Zoa orientis imperatrix, cum ſorore conſorte ſua Theodora, ne magiſtratus ſeu principatus venderentur, vt antè fiebat, eáque de re extat eius conſtitutio in iure oriẽtali collecta per Bonfidium *titulo* [illegible] *de non vendendis magiſtratibus*. Ariſtoteles etiam[k] improbat tanquam errore plenam legem Carthaginenſis legiſlatoris quæ ditiſſimos tantùm in magiſtratũ vocabat. Nã ſi inquit, inſpicere oportet ad opes gratia quietis, prauum eſt magiſtratus maximos eſſe venales, imperium & belli ducatum. Hæc enim lex pretioſas magis facit diuitias quàm virtutem, ac ciuitatem totam ad ſtudium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitates principes habetur in principio, neceſſarium eſt, & aliorum ciuium opinionem ſequi. vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non eſt poſſibile, firmum optimorum eſſe in republica ſtatum. Conſentit conſul eloquentiæ inſignis Cicero[l]. *Nullum*, inquit, *vitium eſt tetrius quam auaritia, præſertim in principibus & rempublicam gubernantibus. Habere enim quæſtui rempublicam, non modò turpe eſt, ſed ſcelerатum & nefariũ.*

h vt ref. Theodorus lector, l. 2. collectaneorum, inter collecta tom. 2. bibliothecæ ſanctæ.
i lib. 2.
k li. 2. poli. c. 9.
l 2. officio.

28 Electio magiſtratuum Iudæorum, poteſt normam & regulam populis aliis conſtituere, quo pacto ſuos & quales perficere debeãt & promouere magiſtratus: nec minùs etiam principibus, quantumuis abſoluta & ſuprema vtantur poteſtate, niſi potiùs ea abuti quàm vti velint.

Retulit autem eam Galatinus[m]. Fuerunt iudices Iudæorum ſeptuaginta ſeniores primùm Dei iuſſu, cum Moſe ætate prouecti, moribus & ſcientia probati, Moſi coadiutores coniuncti, nota ſingulari per Deum ſpiritu ſupremo deſignati[n], ad leges & fidei difficultates terminandas, de quibus illud c. 17. Deuterono. intelligitur ibi, *ſi ambiguum* &c. dicti *Sanedrin*, qui & iudices ordinarij, item & [Hebrew] *machokkim*. id eſt, ſcribæ vel legiſlatores hi eligebantur ſapientia & ſtatura, vt haberent authoritatem, apparentia & ſenectute, ſcientes incantationes ne deciperentur magicis, & magos punirent, & ſcientes ſeptuaginta linguas ne egerent interprete: ſicut ſcriptum eſt in Talmod, in libro Sanedrin, c. diue mamonoth, *id eſt, iudicia animarum.* Hinc domui ſeu curiæ Sanedrin, præſcriptæ erant & permiſſæ tantùm quatuor ſpecies pœnarum, lapidatio combuſtio, occiſio & ſtrangulatio, vt habetur in Sanedrin Babylonico, c. *arbaug. mithot, i. quatuor mortes.* non enim arbitrium imponendi omne genus mortis conceſſum illis, ne ad crudelitatem barbaram declinarent. Sicuti nec Romani eam libertatem ſuis prætoribus aut præſidibus conceſſerunt, ſed certas, intra quas ſe continere deberent definierunt, vt reſponderunt conſulti Vlpianus & Calliſtratus[o].

m in libro 4. aduerſus Iudæos, c. 5.
n Numero 11.
o In l. ſi quis forte, 6. §. ſ & l. veluti furtiũ, 7. & l. aut damnum, 8. de poe. lib. 48. P. c. 19.

29 Diſtributæ & diſtinctæ qualitates cauſarum in ipſo Synedrio inter iudices: & iudicia pecuniaria ſeu rerum mobilium, per tres iudices fiebant. Iudicia animarum ſeu criminalia, & mortis, per 23. de ſeptuaginta viris. Vnus & ſeptuaginta viri, tantùm competentes erant iudices de tribu, de Sceptro, de Pſeudopropheta, Sacerdote magno, licito bello, de ſalariis templi, de habendis conuentibus dictis [Hebrew] *Sanedrot*, in quibus agebatur de eligendo vno Senatore ſeu Synedrio, in cuius electione, & authoratione quioque aliorum ex Synedrio manuum neceſſaria erat impoſitio, & per alios 23. quinque erant occidenda animalia, lupus, leo, vrſus, pardus, ſerpens, quæ myſticam habebant ſignificationem boni, & integri iudicis. Synedrin Gedola, ſeu Synedrion, aut ſenatus magnus 71. virorum ordinabat aliarum vrbium iudices, qui ſuberant prædictis 71. viris habitantibus in Hieruſalem, & in loco vocato *Gaſith i. polito ſeu dolato.* vbi erat illorum conſiſtorium maius. Nam viginti tres ex illis ſedebant, alioquin in diuerſis, horúmque vna pars in porta montis domus id eſt *templi*: altera, in porta atrij. Reliquæ autem domus viginti trium iudicium, ſedentes erant in ſingulis ciuitatibus Iſraël, vti latiùs perſcribitur in libro ſeu tractatu 7. Sanhedrin. c. [Hebrew] *vehelu hen. i. & iſta ſunt* &c. in Talmod. Scribitur, & in eodem tractatu[p], quòd per quadraginta annos, antequam deſtructa eſſet domus Domini ſeu templum

p Ine. hai bod. k. in. i. erãt quæ rẽtes, &in tractatu habodazara. i. ſeruitus alienæ [illegible] phoe eidebẽ. i. ante feſt. eorũ.

plum (nempe quo tempore natus eſt Dominus IESVS) migrauit Synedrin. id eſt, conſilium 71. virorum, de Gazith & ſedit in hamith, eo quòd non iudicarent ampliùs iudicia animarum. vnde dicebant Iudæi Pilato Præſidi Romanorum, *Nobis non licet interficere quenquam.* Nam migrando de conſiſtorio Gazith, ablata ſunt illis iudicia vitæ ſeu criminalia, quare & tunc ſibi ipſis depilauerunt caluitium, & induerunt cilicium plorantes, quòd ſceptrum illis ablatum eſſet: vt ſcribitur in Sanedrin in Hieroſolymitano, per Rabinum Rahamonem.

30 Qualitatem iudicum paucis complexus Plato [a]. *Signum malè ſe habentis*, inquit, *ciuitatis maximè præcipuum, ſi diligenti medicorum iudicúmque indigeat opera. Iudex aut medicus eligendus eſt ingenio prudens, ſenex multos homines & bonos & malos expertus, publici boni amator, atque in hoc ipſo per experientiam comprobatus.*

a 3. de repub.

31 Temporales magiſtratus electi ſæpè à populo maxime maiores, cùm metueret vel oligarchiam aut ariſtocratiam, aut monarchiam, ſi perpetuos creaſſet, ſuo nomine imperantes quod non metuit princeps, & ideò vt plerunque perpetuos ſuos creat magiſtratus quandiu irreprehenſibiles ſunt, & vixerunt ſine renũciatione.

Quo tempore Hercules victor in Olympicis extitit, perpetui Archondes Athenis eſſe deſierunt cùm fuiſſet vltimus Alcmæon, ceperúntque in denos annos creari, quæ conſuetudo per 70. annos remanſit. nam poſteà annuis commiſſa eſt magiſtratibus reſpublica, teſte Velleio Paterculo [b]. Apud Romanos, pulſo rege, conſules duo, regia poteſtate creati primum dempto nomine, & annuo exiſtente principatu.

b Libro priore hiſtoriæ.

32 Et Romæ, cùm populi elatam ceruicem, ad quem prouocatio rerum capitalium lege Valeria à conſulibus pertinebat, caſtigare ſenatus decreuiſſet, aſtu populum adegit ad creandam poteſtatem ſupremam, quæ vnius imperio ad tempus regeretur. Quare cùm T. Largius cum Cloelio, ab eodem Cloelio collega, dictus fuiſſet aptus huic muneri, dictator dictus eſt hic magiſtratus, quia à collega dictus, id eſt nominatus fuit. Sicque in eum ſtatus populicus ſeu popularis, & poteſtas tranſlata qua conſeruaretur reſpublica. ſicut apud Græcos ex tyrannide poteſtas ad magiſtratus tranſlata: & quoties leges non ſatis tuerentur iuſtitiam, nec magiſtratus ad legum tutelam, ſufficeret, & in temporum nouitatibus ope noua eſſet opus, magiſtratus vice regum, honeſtioribus tamen vocabulis quàm tyranni, creati ſunt. Sic Theſſali arcbos, Lacedemonij harmoſtas pro regibus & tyrannis, eos vocabant, eo quòd religio eſſet reſtituere poteſtates cum iureiurando, & deuotione abrogatas. Et Albani, vt ait Licinius, primi, poſt Amulij Numitoriſq; obitum deſinente ſtirpe regia, magiſtratus annuos crearunt, cum annua poteſtate [c].

c Sicut ſcribit Dionyſ. Halicarnaſſ. lib. 5. antiquit. Romæ

33 Apud Vtopienſis Inſulanos, ſi vera ſunt quæ ſcribit Thomas Morus [d], triginta familiæ quotannis magiſtratum eligunt, edictum priſca illorum lingua *Syphroantem*, recentiore *philarchum*. Syphograntes decem, vnus dictus *Tranibocus olim*, nũc *protophilarchus* præficitur. Syphroganti ducenti qui vnum cum iuramento ex quatuor à populo nominatim, eligunt in principem, & hic perpetuus eſt magiſtratus: reliqui annui. Syphrogantorum comitia fiunt de rebus reipublicæ, in quorum ſenatu diuitur ſententia, re cum ſuis familiis communicata, nec moris eſt in ſenatu quo res proponitur diſputare, ſed in ſequentem ſenatum defertur, vt conſultò potius quam citò quiſque loquatur.

d Libro 2. de Vtopia.

44 De magiſtratuum electione apud Athenienſes, Aeſchines oratione contra Cteſiph. *Tria*, inquit, *ſunt magiſtratuum genera*, τρεῖς ἀρχάς, vt ipſe loquitur, εἴδη τρία, quorum vnum eſt, ídque notiſſimum omnibus, eorum qui ſorte, quíque ſuffragio creantur. Alterum, qui aliquid publicum vltra triginta dies tractant, quíque publicis operibus ſunt præfecti. Tertium in lege ſcriptum eſt, ſi qui delecti, principatus iudiciorum ſuſceperunt, vt ij quoque vbi approbati fuerunt, magiſtratu fungantur. Iam ſi quis eos demat magiſtratus, qui populi ſuffragio & ſorte creantur: reliqui ſunt ij quos tribus & trientes tributum & municipia ex ſeſe deligunt, ad publicam pecuniam tractandam, vt ij ſunt delecti magiſtratus, ſeu vt ipſe ait, αἱρετοὺς ἄρχοντας εἶναι. id autem fit quando, vt nunc, tribubus mandatum fuerit ſiue ſint foſſæ egerendæ, ſiue triremes fabricandæ.

Creandorum magiſtratuum apud Athenienſes tatio triplex etiam explanatur in hypotheſi ſeu argumento præpoſito orationi Demoſthenis in Androtionem, ſiue Libanij ſit vel alterius.

Cùm enim varij fuerint magiſtratus apud Athenienſes, alij κληρωτοὶ, ſeu ſortitò electi, alij χειροτονητοὶ, id eſt ſuffragio populi electi: alij αἱρετοὶ, id eſt electi, dicebantur. Sorte eligebantur veluti iudices. per ſuffragia populi; vt imperatores; per electionem, vt ædiles. Erat ſenatus quingentorum virorum βουλὴ τῶν πεντακοσίων, ex his qui ſorte etiam legebantur. alius ſenatus ab Areopagitico à quo differebat curia quingentorum in pluribus, vt primùm quòd quingenti publica negotia curabant: Areopagitæ capitalia duntaxat, niſi aliquando ob publicas neceſſitates, & ſi conueniretur publicis de rebus. 2. ſenatus quingentorum ſub certum numerum cadebat, Areopagum ſine certo numero. Nam &, vt quidam oratores aiunt, quod annis nouem viri his addebantur, aut ſecundum alios ſex viri tantùm, qui de impudicitia iudicabant. Erant & alij tres, vnus Eponymus, cuius nomine faſti ſignabantur: alter Rex βασιλεὺς, qui curæ pupillorum præerat, & violatam religionem vindicabat. Tertius Polemarchus, qui rem bellicam adminiſtrabat. Theſmothetæ annum duntaxat magiſtratu fungebantur, quem priuſquàm inirent, in omnem eorum vitam anteactam inquirebatur, qui ſi in omnibus comprobabantur, eum annum imperabant. Pòſt, finito anno, iterùm de his iudicium fiebat. Quòd ſi conſtabat, eos, eo quoque tempore probè functos officio, in ſenatum allegebantur Areopagitarum, quorum hac de cauſa certus non erat numerus: ſin malè ſe geſſiſſent, eiiciebantur. Tertium diſcrimen erat, quòd quingentorum ſenatui quotannis ſuccedebatur: areopagitis ſucceſſores non dabantur. Niſi enim quis grauiter deliquiſſet, non eiiciebantur. Quingenti per trecentum quinquaginta dies in magiſtratu erant, quatuor poſteà diebus, qui comitiis deſtinati erant, interregnum in Attica, & magiſtratus deſignabantur τὰς δ᾽ ἡμέρας ἐκάστου οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχαιρεσίας, ἐν αἷς αἱ ἀρχαὶ ἦσαν ἀπλῶς ἦν. ἐν ταύταις προεβάλλοντο τοὺς ἄρχοντας. Quingenti iſti vt faciliùs imperarent per trecentum quinquaginta dies [e], decuriarunt ſeſe pro tribuum numero, vt ſingulæ decuriæ quinquagenos continerent. hos enim vnaquæque tri-

e Vide Hieronymum Vuolphium in annotationibus eius argumenti in Androtionanã quid de hac inuoluta dierum computatione ſentiat, quæ hic coniobut non permittit operis noſtri inſtitutum indagare.

bus de ſi

bus deſignabat: vnde fiebat, vt quinquageni illi tricenoſquinos dies reliquis imperarent, hi enim triginta quinque dies ſunt decima dierum 300. pars. Cùm autem ipſi etiam quinqoageni plures eſſent, quàm vt commode ſimul magiſtratu fungi poſſent, illi decem ſortito vnum ſeptidui diem, ſimiliter & reliqui ſuum quiſque diem imperabant, donec illi ſeptem dies completentur: ita fiebat, vt tres è numero magiſtratuum non imperarent, vnuſquiſque autem magiſtratus vnodie, vocabatur præfectus: eo die clauis arcis ei credebatur, & omnis pecunia ciuitatis: & ne regnum affectaret, vnius diei magiſtratum eſſe voluerunt.

34 Romani magiſtratus & imperia ſubibant, ordine à legibus præſcripto [a]. Definitæ à Romanis certæ ætates, & diuerſorum annorum pro diuerſitate & grauitate magiſtratuũ ſubeundorum, tanquam muneribus & honoribus idoneæ: de quibus abundè Gruchius [b]. Sed id poſterioris temporibus non antiquioribus. Apud maiores namque, vt ait Cornelius Tacitus [c], virtutis id primum fuerat: cunctiſque ciuibus, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus, ac nec ætas quidem diſtinguebatur, quin prima iuuenta conſulatum aut dictaturam inirent: Sed hoc apud illos antiquiſſimos: poſteà autem legibus latis effectum eſt, vt conſulatus ante quadrageſimum ſecundum annum peti, ante 43. geri non poſſet: prætura nec peti 39. nec geri ante 40. annum. Ædilitas nec peti antè 26. nec geri antè 27. iure poſſet annum. Refert & Polybius [d], nulli ciuium Romanorum licuiſſe vllum magiſtratum vrbanum gere, qui decem annos non militaſſet, quam legem Liuius [e], tradit latam ab Iulio Tribuno plebis, anno ab vrbe condita 574. vel à L. Villio. Tribuno plebis, vt Sigonius emendauit, Manlio & Q Fuluio. Coſſ. Meminit de legibus his annalibus Cicero [f], & Ouidius [g].

Iura dabat populo ſenior, finitáque certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honos.

a Dio Caſſ. in lib. 26.
b lib. 1. de comitiis Romanorum c. 3.
c lib. 11. annalium.
d Libro 6.
e lib. 40. decad. 4.
f Phil. 5.
g in faſtis.

Vlpianus generaliter reſpondit [h]. *ad rempublicam adminiſtrandam ante vigeſimum quintum annum, vel ad munera quæ non patrimonij ſunt, vel honores admitti minores non oportet.* addit rationem ne cum damno reipublicæ gerant, & cum ipſorum minorum pernicie, qui enim ſeipſos ſatis commode ſine tutore aut curatore tueri & regere nequeunt, indecorum eſt [i], & damnoſum futurum reipublicæ, ſi alios regere velint.

Suadebat Mæcenas Octauiano [k], ne ad equeſtrem dignitatem minores octodecim annorum deligeret: hac enim potiſſimum ætate, & corporum firma affectio conſpicitur: ad ſenatoriam, 25. annorum, addebat. *Cum enim huiuſmodi ſuorum bonorum adminiſtratio non concedatur, concedetur reipublicæ*: item non fieri prætores ante annum 30. & niſi qui quæſturam, ædilitatem, & tribunatum geſſiſſent.

h in l. ad rempublicam, de muneribus & honoribus lib. 40. P. tit. 4.
i c. indecorum de ætat. & qualitate ordinandi; minores, de excuſa. tutor. l. ſ. de legitima tutela C. l. nam quod ad ius, ad ſenat. Trebel. P. l. ſic ceneret ad legem Iuliam de ad. P.
k Dio Caſſ. li. 52. hiſtor.

Inter maledictiones Dei in populum, & illa Eſaiæ, cap. 3. *& dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis.*

Hodie tamen in monarchia, imò & in populari vel optimatum republica. ſi leges non ſunt, aut ſi his diſpenſari poſſit, nõ tam ætatis tempus, quantum ſufficientia minoris, & voluntas poteſtatem habentis conferendi aut promouendi, ſpectari & æſtimari debet. ſicut in conſtitutione Alexij conuenit, omnes accipientes officia, propter denunciationem factam principi reipublicæ cauſa, aut beneuolentiam aliquam principis, aut per munos, aut largitionem aut commutationem, aut per oblectationem imperialis maieſtatis minores non debent eſſe 20. annis. Quando verò imperatoria maieſtas, non propter tales cauſas, ſed nulla cauſa interueniente, honorauerit quendam, aut officium ei donauerit, ſine dubitatione admittatur, etiam ſi non ſit 20. annorum. Vlpianus ſcribit, à conſule vel pretore minore 20. annis ſententiam vel ius dictum, valere. quia princeps, qui magiſtratum dedit, videtur omnia ab eo geſta, valere, decreuiſſe, Marius, Caij Marij filius, ante 20. annos, ſed per vim, conſulatum [l] iniuit. Sed ſine [m] vi Scipio Africanus vix annos pubertatis ingreſſus [n], & Nero conſulatum iniuit anno ætatis 20 [o]. facit quod Theodericus apud Caſſiodorum [p], ſcribens Coloni, ait, *Sic iuuenes noſtri, qui ad exercitum probantur idonei, indignum eſt vt ad vitam ſuam diſponendam dicantur infirmi, & putentur vitam ſuam non poſſe agere, qui creduntur bella poſſe tractare, Gothis ætatem legitimam virtus facit.*

l vſꝫ ὀκτακαιδέκατον ἐνιαυτὸν, ſumma de ætate ineuntiũ officia.
m l. quidam cõſulebat §. ſ. de re iudic. l. ſi rogatus §. ſ. de manum. vindicta P. l. 1. de offic. conſul. P.
n Liuius in 6. decad. 9.
o 1 Cornelius Tacitus li. 12.
p lib. 1. variarũ epiſtola 38.

35 Variæ certæ leges variique mores circa creationem magiſtratuum, qualitates, & tempora illorum ocurrunt legentibus, & videntibus diuerſarum nationum reſpublicas [q]. Ad hæc antiqua controuerſia, ſatius ne ſit & vtilius reipublicæ, eſſe magiſtratus perpetuos, an temporales quæ in vtramque partem multis pugnantibus rationibus & exemplis agitatur à quibuſdam. Exiſtimarem autem democraticam gubernationem, quæ honorum æqualitatem deſiderat, rectè facere, ſi habeat mutabiles & temporales magiſtratus, vt euitetur inuidia ſi continuatione magiſtratuum, alij ad eoſdem admitti non poſſent. Sed alia ratione expedit mutabiles in democratia habere magiſtratus, vel poteſtates: ne magiſtratus illecti dulcedine poteſtatis continuatæ, ad innouandam rempublicam, & inuadendam tyrannidem adducantur. ſic enim per cootinuationem, tyranni ſæpè euaſerunt, aut rempublicam vt retinerent turbarunt vt Sylla, Iulius Cæſar, apud Romanos: Cypſelius, Corinthi: Piſiſtratus, Athenis: Dionyſius, Syracuſis: & alij alibi. Metuunt autem in ea ſpecie reipublicæ quicquam peiusagere in dignitate conſtituti: de quo ſciant abdicato magiſtratu, ſe vt priuatos accuſari & damnari poſſe. Antiquitas, inquit Caſſiodorus, voluit prouinciarum dignitatem annua ſucceſſione reparari, vt, ne diuina poteſtate vnus inſoleſceret, & multorum prouectus gaudia reperirent.

q vt à Bodin. li. 4. de repub. c. 4. poſt Platonem qui perpetuos & Ariſtotelem qui temporales potiùs deſiderat.

36 Quòd ſi agamus de magiſtratibus ſub mnnarchia conſtituendis, princeps non habet rationem æqualitatis popularis, quia imperat & ei non ſubiicitur: ideò promouet quos vult, & quos videt muneribus idoneos: neque in magiſtratibus à principe obtinendis nunc habet locum lex de ambitu [r]. Nec timet magiſtratuum tyrannidem, quia poteſtatem habet abſolutam in eos vitæ & necis ſi malè egerint, ſi legibus de magiſtratibus gerendis aduerſentur: populus eſt mutabilis, princeps verò debet ſtabilis, firmúſque & prudentior in electione honorandorum & conſeruatione honoratorum eſſe, & vt reſpondit Papinianus [s] Iuriſconſultus, *honor delatus a principe, finem certi temporis ac loci non habet*. Mutatio magiſtratuum nihil boni adfert reipub. ſed potiùs detrimentum: nullus enim eſt ad magiſtratum nouè adſcitus, quin ſemper aliquid adpnrtet noui, cui nnn diſpliceat aliquid ex ſtilo maiorum quantumuis recepto, ſic turbatur ordo iudicandi, Leges fori: & ſi mutandi ſint per annum aut aliud tempus

r l. 1. ad l. Iul. de ambit. P.
s l. iuriſperitos, 10 de excuſa. tutorum li. 27. P. tit. 1.

tempus præpoſiti:continua quoque modi agendi mutatione omnia incerta fiunt,& iam cœpta ſub præcedentibus, irrita fiunt antequam nuper adeptus magiſtratum ea vel recenſere poſſit, vel cognoſcere,vt meritò dixerit Vlpianus,tolerabilius eſſe abſentem iudicem,qui ſemel cognouerit tantiſper expectare, quàm iudici nouo rem rurſum iudicandam committere [a]. Sed & magiſtratus qui temporalis eſt, non ita ſe obiicit impiorum magnatum violentiæ, nec iuxta legis præſcripta crimina diuitum & perditorum hominum punit, ac qui de perpetua authoritate magiſtratus,quandiu ritè functus fuerit officio ſuo & vixerit, ſecutus eſt. Vetuit enim temporalis, ne priuatus effectus,& deſtitutus poteſtate, ab illis quos debebat, caſtigare lædatur: vt liquet quotidianis exemplis adminiſtrantium municipales magiſtratus & politicos tẽporales, quos vocant Conſules vel Eſcheuinos & ſimiles. perpetuus autem, perpetua principis fultus authoritate inuiolabilis fortiter & ſtrenuè magnatibus reſiſtit, cùm à maiori,nempe à principe pendeat.

a in l.prætori ſ. in fine, de vacatio. & excus. muner.

Alia etiam ratione, Tiberius Cæſar, vt refert Nicephorus Caliſtus [b], non celeriter, aut facilè magiſtratuum præfecturas mutabat eorum qui ſortiti eſſent, quòd qui rerum adminiſtrationi præſunt, ſint natura pecuniæ cupidi, plurimùmque ſtudij eos magis magiſque ponere ad rem augendam. cæterùm ſi diutius in magiſtratu verſentur,ſegniores ad quæſtum faciendum fieri Itidẽ vt muſcas, quæ ſi longiùs corporum vlceribus inſideant,minùs graues ac moleſtæ fiunt. quippe ſanie vlcerum ad ſatietatem refertæ, & eum qui vlceribus ſcateat, duriùs acceptum affectùmque iri,ſi ſaturis iam abactis famelicas alias,ad vulnera admittere velit.

b li. 1. hiſt. eccleſiaſtic. c. 17.

Sed & obſeruatum eſt etiam in Democratia, vbi magiſtratus erãt mutabiles fuiſſe nihilominus aliquos pro conſilio ſemper perpetuos,vt ſenatũ, Romæ, Areopagum Athenis, & quoſdam Venetiis, & in omnibus aliis rebuſpublicis & popularibus adminiſtrationibus:alioquin enim futurum erat,vt propter nouitatem omninò nouorum magiſtratuum,ſubuerteretur ſtatus reipublicæ,vt ad nutum nouorũ immutatus. ſunt & in municipiis vbi mutantur Eſcheuini quidam, qui perpetui officiarij ſunt,vel aſſeſſores.

37 Non improbarem tamen, imò ſaluberrimum monarchis opinor, atque reipublicæ magnas poteſtates, vt maioratum domus regiæ, vicariatum prouinciarum, & alios ducatus quibus neceſſariò militaris robur adiungitur, non concedere perpetuò,ſed temporales:ne rebellandi,vt aliàs factum eſt,detur occaſio,quæ nulla aut modica poteſt eſſe in magiſtratibus iuridicis, quibus arma non ſunt ad manum ad exequendum conſilium ſi caperent inſidiandi aut rebellandi principi. Sic rectè Mæcenas vir grauis cùm pacatis bellis, Octauianus Cæſar rempublicam ſuam inſtituere vellet, ei ſuaſit præmia dari magiſtratibus: atque ne minùs trienniọ niſi deliquiſſent, nec ampliùs quàm quinquennio magiſtratum obirent. quòd annui illi magiſtratus ac pauco tempore circumſcripti hoc habent, vt cùm quis aliquid in his addidiſcerit priùs decedat quã eius ſpecimen exhibere poſſit:& diuturniora imperia, multos ad faſtum, & ad tentandas res nouas extollat [c]. Legimus apud Lampridium in Commodo, præfectos prætorio Cæſaris per horas atque dies fuiſſe.

c vt refert Dio, Caſſius lib. 52. hiſtor.

38 Sunt adminiſtrationes Eccleſiaſticæ pretioſiores, interdum multò ditiores, ipſis ciuilibus: & tamen illæ conceduntur perpetuò adminiſtrandæ:& beneficia Eccleſiaſtica prouiſis & inſtitutis adimere ante tempus mortis, vel ſine criminis reatu,aut ſpontanea illorum eiuratione, piaculum eſt [d]. vt & in Gallia hodie ſunt certi tantùm caſus. ex quibus adimi poſſint magiſtratus & officia poſſeſſoribus rite collata:nempe per mortem, per ceſſionem aut dimiſſionem ſpontaneam, aut per crimen dignum priuatione ea,irrogata per ſeorentiam cum cauſæ cognitione [e]. ita in Gallia,officia regalia cenſentur propria, patrimonialia & perpetua ex conſtitutione Ludouici XII. quandiu qui acceperint vixerint.quanquam princeps in codicillis conceſſionis, apponat clauſulam,*pour en iouyr tant que nous plaira*.quia ea verba intelliguntur,quandiu placere debebit,vel viro bono placere debet [f], non ad arbitrium ſine cauſa deſtitutionis. Videtur & ita obligaſſe ſe magiſtratui, ob benemeriti, vel etiã pretio accepto, quod vocant finantiam, magiſtratum concedendo, & ſuum ſucceſſorem quoque, quia pro vtilitatibus regni id factũ videtur,& in eius cauſam [g].

d de f.de clerico ægroto. c. vni. de capellis monach.in ſexto. ca.ſcripſit, ca. quamuis cauſ. 7. q. 1.

e Guilell. Bened.ad c. Raynuncius ſ. ad verb.*duas habens*,num. 8. detect B. ſtrina dotalem, 148.

f l. Thais Ancilla. q. ſ. ſoror e ſua de fideicom. liberta. Papon titu iudicatum tradit. li. 4. Rhapſod. areſtorum, tit. 11. areſto. 2 & 3 in & 3. tom. Notariorum c. *des biens d'office*.

39 Sancta & ad vtilitatem reipublicæ eſt regum Gallorum conſuetudo, vt poſt mortem vltimi regis regij magiſtratus nihilominus proſequantur adminiſtrationem,donec alius ſuccedat, & eoſdem confirmet.quanquam enim ius ſit ſucceſſori reuocare omnes magiſtratus, tamen vtilitatis reipublicæ cauſa ita acceptum eſt. Fieret enim maxima cõfuſio in republica,maximè aperta via, qua qui ante aduentum ad regnum inſeruiſſent principi, maximam ſegetem vacantium magiſtratuum,deturbatis iam peritis, cum iactura æqui & boni ſibi paratam viderent.

g pacta ſeruare & principẽ oportet vt quia hoc ſit iuris naturæ & gẽtiũ, l. 1. de cõſtituta pecunia l. 1. de pact. P.

Quòd autem confirmatio præbeatur à nouis ſucceſſuribus, hoc iuſtiſſimum eſt, vt in feudis etiam hæreditariis,comitatus,ducatus, marchionatus, & ſimilibus, pro quibus præbetur renouatio ſacramenti, vt fidelitatis teſtimonium: & fit hæc confirmatio vt plerunque gratis, aliquando exacto aliquo ſuperindicto pro negotiis regni, quanquam quidam conquerantur compendia horum confirmationum, ad priuatos largitione principali ſæpè peruenire.

40 Formæ creandorum magiſtratuum, vt & requiſitæ qualitates, ætates & tempora, de quibus antea, ex legibus cuiuſque reipublicæ petendæ ſunt,prout conſtitutæ, vel etiam poſtea immutatæ fuerunt, ſecundum mores & quod vtilius reipublicæ tunc viſum eſt.Per ſortem alicubi creati, quod populare videtur Ariſtoteli: dum omnes pares volunt eſſe,& ideò nolunt alterius paris iudicio ſubiici, ſed ſortis euentui. Etenim ſortiti ſunt iudices etiam apud Romanos, ex equitum ordine, & ſorte à prætore ducti dati: & ſi quidam ſuſpecti ex illis litigantibus dicerentur, alij in locum eorum ſubſortiri [h].

h de quibus vide quæ diximus l. 47. ſyntag enioeſi mis c. 93.

Athenis ſortiebantur qui ſenatores aut magiſtratus fieri cupiebant: deinde poſteà vnicuique eorum cui ſors obuenerat ſortiebatur alius: vt ſi prior ille, vel mortuus vel improbatus eſſet, eius ipſe, loco, vel in ſenatu legeretur, vel in magiſtrato poneretur, vt refert Suidas [i]. Apud Venetos,ſorte electos fuiſſe magiſtratus ex paribus ait Contareus [k], & apud alios [l], quemadmodum & alia iudicia ambigua, ſorte diremptа pluribus exemplis alibi docuimus, & in ſacra pagina, & in iudiciis ſecularibus & eccleſiaſticis [m].

i in verbo ἐπιλαχεῖν.
k lib. 1. de rep. Venetor.
l Panor. ad ca. f. de ſortilegiis m l. 1. 34. c. 5. & dum agimus de electione regis per ſortes,

Quæ

Quæ certè ſub principe monarcha debent ceſſare. non enim is quemquam timet, ſi per electionem alios aliis præponat, ſi de ſua poteſtate beneficus erga aliquos magis quàm erga alios ſit, dummodo tamen, vt tutus ſit apud Deum cuius vices in terris agit, indignos & incapaces muneris non promoueat: in eo enim caſu reddet rationem, non quidem ſubditis, ſed Deo, cuius iudicium effugere non poteſt.

improbata hæc electio in c. nō exemplo, Matthæ, non ſtatim 6 q. 3. c. ſi de ſortilegiis, lib. 4. decretal.

40 Eligebat populus etiam per ſuffragia magiſtratus, quæ certe & periculoſa eſt electio vbi abundat & ſuperat multitudo & plebs bonos & probos; quia ibi ſententiæ numerantur & non ponderantur, & mali faciléque corroptibiles qui vel amicitia, vel odio, vel inuidia ducuntur, ſuperant voces ſyncerè eligentium [a]. Inuidet bonis populus, legibus ſubiici non vult, nobiles odit, præſtantes proſequitur. bonis magiſtratibus & principibus, benéque iubentibus repugnat, illis ſuperior eſſe etiam malis artibus contendit, vel ſaltem illos deprimere ſatagit. quò factū, vt prætextu tuendæ ſuæ libertatis, aliquando tribunos plebis ſeditioſiſſimos & audaces elegerit, aduerſus patritios & bonos. Et vt ait Suidas [b], Tribunatus plebis non eſt, vt ait Ariſtophanes, viri muſici, aut elegantis, aut boni, ſed rudis & inſolentis. Qualis populus, talis eius magiſtratus qui ei ſtudet, vel ex voluntate eius pendet.

a c. cū in. de electio.

b In verbo δημαγωγία.

41 Apud Athenienſes, vt paulo antè dixi, magiſtratuum alij ſorte, alij ſuffragio, alij delectu creabantur. Sorte, qui ſortitò vt iudices: Suffragio, qui populo ſuffragante, vt Imperatores: delectu, qui eligi ſolebant, vt ædiles. Senatus quingentorum ſorte legebatur, qui de cauſis publicæ rei iudicaret. Sic quotannis his nouemuiri addebantur, quos Græci τοὺς ἐννέα ἄρχοντας dicebant. Item ſex viri quos dicebant θεσμοθέτας, qui de impudicitia iudicarent. Erant & alij tres quorum vnus ἐπώνυμος, ex cuius nomine faſti ſignabantur. Secundus βασιλεύς, id eſt rex, cui cura pupillorum erat, & violatam religionem vindicabat. 3. πολέμαρχος polemarchus, qui curam rerum bellicarum habebat. Theſmothetæ tantùm per annum cura fungebantur. Magiſtratum priuſquam inirent in omnem eorum anteactam vitam inquirebatur. & qui ſic in omnibus integri inueniebantur per annum imperabant, quo finito, iterum de his iudicium fiebat: & ſi conſtabat eos eo quoque tempore, probè functos officio, in ſenatum Areopagitarum allegebantur: ſin male, abiiciebantur. Sicuti ſcriptum eſt in magno argumento Græco in orationem Demoſthenis contra Androtionem. erat autem areopagum ſenatoria dignitas perpetua.

42 Præſtantiſſima eſt electio in omni adminiſtratione reipublicæ magiſtratuum, quæ non gratia, non fortuitò, non ſuffragiis ignorantiæ & multitudinis, ſed conſultò ex idoneis virtute præditis & ſapientioribus fit. Qui curam enim ſui gerit probam, & ſapiens habetur, & ſuæ tutelæ relinquitur: at qui inſipiens eſt, tutores accipit. Qui reipublicæ adminiſtrationem ſuſcipit, multorum curæ & gubernationi accommodus eſſe debet. Multo magis, quò plures per cæci ducatum, cum ipſo duce lædendi ſunt. Senatorius ordo, inquit lex duodecim tabularum [c], vitio careat, cæteris ſpecimen ſit: nec veniat quidem in eum ordinem quiſquam vitij particeps. Eſt ei cui reſpublica [d] commiſſa eſt, neceſſaria oratio & ſapientia, qua regat populos, qua ſtabiliat leges, qua caſtiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta laudis & ſalutis, aptè ad perſuadendum edat ſuis ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, conſolari poſſit afflictos, factáque & conſulta fortium & ſapientium, cum improborum ignominia ſempiternis monumentis prodere. Atque [e] eſt boni magiſtratus, non ſolùm videre quid agatur, verumetiam prouidere quid futurum ſit.

c apud Cicero 3. de legib.

d Cic. 1. de leg.

e Cic. pro Murena.

Vtque Iamblicus dixit, τὸν σωτῆρα καὶ φύλακα τῶν νόμων ἀδιαφθορώτατον δεῖ εἶναι ὡς δυνατὸν ἀνθρωπίνως. id eſt, *ſeruatorem & custodem legum, tam incorruptum oportet eſſe, quàm ſummè fieri poteſt in humana natura.* Nulla maior fœlicitas contingere poteſt humanæ ſocietati, quàm talis princeps, præpoſitus, aut magiſtratus: nulla maior clades contrà, quam improbum habere: proinde enim periculoſum eſt inſanienti gladium, ac improbo viro poteſtatem dare: præſentaneum enim periculum eſt, idque magnum, ne is facere malum deſideret, quum facere poſſit quæ voluerit. Poteſtas malitiæ coniuncta, neruos ac robur affectibus addit.

44 Oportet & iudicem, & magiſtratum electum, magnanimum eſſe: qui & pericula etiā pro obeundo ſuo munere contemnat. *Noli quærere fieri iudex*, inquit Sapiens [f], *niſi virtute valeas dirumpere iniquitates, ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in agilitate tua.* Conditiones alioquin miſeræ adminiſtrantium, qui quod ſentiunt etiam ſi optimum ſit, inuidiæ metu, non audent dicere, in quibus diligētia plena ſimultatum eſt, negligentia vituperationum: vbi ſeueritas, periculoſa eſt, liberalitas ingrata, ſermo inſidioſus, aſſentatur pernitioſa frons omnium familiaris, multorum animus iratus, iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: venientes prætores expectant, præſentibus inſeruiunt, abeuntes deſerunt, oderunt dum metuant improbi, defenſi ingrati ſunt, multi eundem principatum deſiderent, multi calumnientur apud principem.

f Eccleſia c. 7 verſ. 6.

45 Fuit obſeruatum aliquando in republica Romanorum, vt non niſi probatis, & qui iam aliquam operam reipublicæ impendiſſent, magiſtratus poteſtatéſve militares aut ciuiles concederentur, proinde recenſet Polybius [g]. *Declaratis conſulibus*, inquit, *tribuni militum conſtituuntur, quatuordecim quidem ex his quibus quinque annua ſtipendia facta ſint: decem autem alij præter hos ex his qui decem reliqua fecerint. equites ſanè qui decem: pedites verò ex his qui ſextum & quadrageſimum ætatis annum attigerint, quos in neceſſitate tantum republica ſtipendia facere eſt opus, illis exceptis quorum cenſus quadringentas drachmas non excedit* &c. *Vrbanum autem magiſtratum inire licet nemini priuſquàm annua decem ſtipendia perfecerit.* Sancerunt Valentinianus & Theodoſius Cæſares & Iuſtinianus ad prouincias gerendas huiuſmodi accedere, qui ad honoris inſignia non ambitione, vel pretio, ſed gratis probatæ vitæ, & amplitudinis præſidis prouinciæ eligantur teſtimonio, qui grauitate morum excellant, habeant peritiam rerum publicarum [h].

g in epitome li. 6.

45 Neceſſitas & negotia quotidie innouata, malitiáque hominum, & multiplicatio ſubditorum inuexerunt in rempublicam magiſtratuum diuerſam poteſtatem, & pluralitatem eorum: quia enim ſocietas iuris ciuilis, in diuerſis cauſis publica eget ſolicitudine, & omnibus vnus aut pauci non poſſunt ſatisfacere, operæ pretium eſt ex poteſtate illa ſuprema, in perſonas ſingulares diuidi ſolicitudinem, quæ eius authoritate poſſint

h l. ſancimus & ad legem Iuliam repetund. C. §. quapropter nouellaſ. 8. nouella 161. §. nos autem l. 1. C. de offic. magiſtri offic.

celeriùs membris proſpicere:quod in eccleſiaſtica pariter locū habet ac in ciuili politia. In vtraq; namque, principes eccleſiaſtici & ſeculares debent partiri onera cum aliis ſibi ſubditis, vt in nullo titubet eccleſiaſtica [a], vel ciuilis [b] ſollicitudo. ita tamen, vt quibus conceditur authoritas, ne poſſint poteſtatem limitatam extra fines ſibi poſitos prorogare, aut manum ad ea quæ in ſignum vniuerſalis dominij principi reſeruantur, iniicere [c].

a c. 1. de offic. archipresby. & c. ca. 4. C. mādata cæleſtia, & de præſumptionibus. lib. 2. decret. tit. 23.
b § fin. in proœmio inſtitution. iur. ciuil. ibi. *poſſit etiam noſtram rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernari.*
c vt in c. 1. de translatio. ep. et quod tranſlationē de officio legati.

Erant primum principum ditiones anguſtæ, erant etiam reſpublicæ ſeu ſocietates humanæ maximè dum cœperunt, exiguæ: vnde legimus fuiſſe multos olim regulos, multosdynaſtas, multas reſpublicas, quo tempore non curabant de vicinis inuadendis aut de dilatandis finibus [d].

d vide B. roſū & eius commentariū Annij Viterbiēſis & Iuſtinū in 4.

Vnus Demodoces, electus rex propter inſignē iuſtitiam à Medis, ſufficiebat pro iure reddundo, & manu & poteſtate eius immediate omnia B regebantur: dilatato imperio plures magiſtratus orti neceſſariò. Naſcente Romanorum regno, Romulus ſolus ſufficiebat, ſed poſtea iudicia quædam aliis permiſit, neque alium fuiſſe putant quidam tunc magiſtratum regibus, quàm tribunum celerum, qui rem militarem curaret: aut ad ſummum etiam quæſtores, qui pecuniam publicam tractarent. Vbi autem rex vrbe abfuturus erat, creatus præfectus vrbi: rege mortuo, erant inter-reges: pulſis regibus, conſules duo creati, qui & bella geſſerunt, & ius primum dixerunt. Dehinc diminutum eorum imperium, lege lata prouocationis ad populum. Subinde diſſidente plebe, tribunis plebis introductis, qui intercesſionibus, iniuriis conſulum plebi illatis ſe obiiciebant vt apud Lacedæmonios, Ephori fuerunt obiecti optimatibus, & vt magiſtratus alios & ipſos C reges corrigerent [e], contráque nimium arbitrium conſulum qui ſenatuſconſulta ex arbitrio ſupprimebant, & ædiles conſtituti. Item conſulibus bellis impeditis, cenſores pro cenſu, prætores in vrbe pro iure dicundo. de diuerſis rebus, vnde diuerſa ſortiti nomina: & prouinciis additis, prætores prouinciales, præſides, proconſules, aliique id genus ex neceſſitate additi magiſtratus, & maiores & minores, cum poteſtate ciuili aut militari, aut vtraque, & ex eadem neceſſitate alicubi magiſtratus curatores præpoſiti muliebribus, obſoniis, rebus venalibus, viis, fluminibus, & aliis ſimilibus. Vt lex erat Athenis, quæ iubebat magiſtratibus habere curam pupillorum, & viduarum earum quæ in domibus defunctorum maritorum manebant, ne iniuria afficerentur [f].

e vt ſcribit Ariſto. lib. 2. politicor. c. 7.
f Demoſthen. oratione aduerſus Macartatum.

Vulgare eſt, plus videre oculos quàm oculum: quod non de oculo corporis tantùm debet intelligi, ſed & de oculo mentis, qui verè eſt oculus humanæ conuerſationis, vt fœlicius ea contineatur, quò plures habuerit videntes & perſpicientes oculos, nempe magiſtratus prouidos, æquos & iuſtos, vigiles & ſolicitos. Anchora vnica non ita nauim ſeruat, vt plures demiſſæ.

47 Finis ad quem conſtitutio tendit magiſtratus, vt legis, cuius ipſe miniſter, vtilitas magis populi & reip. quam ipſius qui gerit magiſtratū, rectiſſime ponitur, quem ſiquis conſequutus fuerit, meritò optimus dicēdus erit magiſtratus. Magiſtratus ſine virtute iuſtitiæ eſſe bonus non poteſt. Perfecta virtus iuſtitia, quæ omnes alias continet, quia qui eam habet, non ſolum ſecum, ſed cum altero etiam virtute vti poteſt. Multi enim A ſunt, qui in priuatis rebus virtute vti poſſunt; in cæteris quæ ad alium ſpectant, non poſſunt. vnde illud rectè Biantis dictum videtur, principatus virum oſtendit: quippe cùm ad alterum iam, & in ſocietate princeps verſetur. Ob id quoque ipſum, iuſtitia ſola, ex omnibus virtutibus eſſe alienum bonum videtur: quia ad alterum ſpectat [g]. agit enim quæ alteri conducunt, aut principi, aut reipublicæ. Sic vt ait M. Tullius Cicero [h], qui reipublicæ præſunt, duo præcepta Platonis tenere debent: vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt quicquid agant ad eam referant, obliti cōmodorum ſuorum. Alterum, vt totum corpus reipublicæ curent, ne dùm partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. vt enim tutela, ſic procuratio reipublicæ, ad vtilitatē eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa eſt, gerenda eſt. Et iterum [i] docet, idipſum alio argumento, *Eſt* B *que*, inquit, *eius, non modò qui ſociis & ciuibus, ſed etiam eius qui ſeruis, qui mutis pecudibus præſit, commodis vtilitatique ſeruire.*

g Ariſtot. lib. 5. de Morib. ad Nicomachum c. 1. explicat & Demoſthenes in 3. concordio rum.
h 1. offic.
i ad Q. fratrem ep. 1.

48 Neceſſarij certè in republica magiſtratus, & plures, ſi ea magna ſit & negotiis & perſonis abundet: ſine quorum prudentia, vt ait Cicero [k], ac diligentia ciuitas eſſe non poteſt, quorum deſcriptione, omnis reipublicæ moderatio continetur. Neque his ſolùm perſcribendus eſt imperandi, ſed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui benè imperat, parueri aliquando neceſſe eſt: & qui modeſte paret, videtur qui aliquando imperet dignus eſſe. Accedit D. Chriſoſtomus [l], *Iudices*, inquit, *non minùs ſunt vſui moderandis ciuitatibus, atque eiſdem tuendis quæ ſint bellatores. dum enim pacem æquis legibus attemperant, ſæpenumero & in tempore non defuerunt propulſanda eruptioni hoſtium. Hoſtes enim cùm continuè ſubornantur* C *à radice peccatorum, non difficile eſt legum cuſtodes, ac eos qui præſident iuridicundo, omni cum diligentia plura tollere ac ſupprimere peccata, quæ occaſionem præbent excitandis bellis. Quare igitur eos Deus à terra reuellit? Quod hi ſuperſtites adhuc, minus decorè ſuo functi ſunt officio.* Ideo Deus Ieſaiæ 3. iratus, in populi peccata ait, *Auferam robuſtum & robuſtam, robur panis, & robur aquæ, gigantem & potentem & hominem bellatorem & iudicem.* Et rurſum [m], *Magiſtratus Dei miniſter tibi eſt in bonum* [n], *ſi hunc autem ſuſtuleris vniuerſum interit. Si enim cùm nunc ſunt principes & magiſtratus, multique ſunt in eis corrupti & deprauati, tantus tamen eſt vſus rei, vt etiam cùm mali ſint, magna capiatur ex eis vtilitas: cogita apud te, ſi ij quibus commiſſi ſunt magiſtratus, rectè gererent, quàm benè cum genere humano ageretur. Sed magiſtratus quidem conſtituere fuit Dei opus. Quod autem improbi ad eos proueḃantur, & eis non vt decet vtantur, eſt ho-* E *minum improbitatis.*

k 3. de legib.
l in enarratione in cap. 3. Eſaiæ.
m idem in Pſalmum 148. to. 5.
n ad Roma. 3.

Multa ſunt quæ cadunt in conſultationem, quæ neque legibus, quæ generales ſunt, comprehendi poſſunt: vt neceſſariò opus ſit magiſtratu cum poteſtate iudicandi: etiam in republica, vbi claræ & apertæ bonæque ſunt leges, vt ait Ariſtoteles [o] conſentiunt Iulianus & Vlpianus [p], aliique iuriſperiti.

o lib. 3 pol tex. c. 12.
p in l. neque l. 10. cum 4. ſeq. de leg. b lib. 1. P. tit. 3.

Lex indicat quid faciendum ſit magiſtratui, ſed ipſa non facit: lex circunſtantias generales habet, vt medicina: ſed magiſtratus, vt optimus medicus, adhibita temperamenti ægroti diſtinctione pharmaca ſua exhibet, cauſarum auditis circunſtantiis propriis iudicia ſua profert, leges interpretatur, accommodat negotiis.

48 Et proinde hoc ſubſtantiale eſt iudicij, ante

ante ſententiam plenè vtrumque ex litigantibus A audire,& interrogare [a],neque tantùm vni ex litigantibus deferre,vt alterum iudex audire contemnat.ſicque ſe facturos ſacramento heliaſtæ iudices promittebant,vt eſt apud Demoſthenem [b], ἀκροάσεσθαι τοῦ τε κατηγόρου, καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν. id eſt, *de accuſatore & defenſore pariter audienda.* Meminit & Lucianus [c]. Item Æſchines [d]. Et Ariſtides [e],apud quos concluditur,iudicem παρέχειν ἑαυτὸν ἴσον, καὶ κοινὸν ἀμφοτέροις ἀκροατὴν, vt ipſe Demoſthenes loquitur [f],ſcilicet, *præbere ſeipſum iudicem æqualem vtrique & communem quoad auſcultationem.* Iohannes Monachus in hiſtoriis aſſerit,magnum Alexandrum in audiendis controuerſiis, aurem alteram dicente actore obſtruere, ſeu reo integram ſeruaret,ac criminum expertem.

Eò pertinet lex 12.tabularum [g], per quam iudex niſi vtraque parte præſente litigantium, de cauſa cognoſcere non poterat. verba eius, *Ante* B *meridiem cauſam conſcito,cum perorant ambo præſentes, poſt meridiē præſenti litem addicito. Si ambo præſentes,ſol occaſus,ſuprema tempeſtas eſto.* quod & Damaſus Papa,& iura probarunt [h]. *Eorum qui accuſantur*, inquiunt, *cauſas diſcutere non licet, priuſquam canonicè vocati ad ſynodum veniant, & præſens per præſentem agnoſcat veraciter & intelligat quæ ei obiiciuntur.* Quod benè & per ſapientiam Salomonis [i] dicitur, *antequam ſcruteris,ne reprehendas:intellige priùs,& tunc increpa antequam audieris,ne reſpondeas.* & licet apertiſſima ſit contrariorum reprehenſio,veruntamen oportet,ab his qui dati ſunt iudices, ad eorum examinationem ordinem ſeruari.

49 Sunt adhæc plura,quæ cuique iuſtè permitterentur,niſi metus accederet, ne in re ſua nimium cæcutientes homines,vel ira commoti, iuſtam conceſſionem temerè excederent. quare & in his etiam magiſtratus medius ſine affectione,ſi- C ne ira aut perturbatione conſtitutus eſt:& cautum ne quis in ſua propria [k] cauſa vel ſuorum [l],ius dicat,ſed opem a magiſtratu & officium poſtulet.Et idcirco iudiciorum vigor in medio poſitus eſt, ne quiſque ſibi valeat permittere vltionem [m].

De quibuſdam in quibus peccatur in cauſa magiſtratuum, & de remediis.

CAP. VI.

QVIA neceſſarij ſunt magiſtratus in omni republica, vt in naui vectores & nauarchi: curandum eſt,his qui ſupremam poteſtatem exercent, vt eos quos ſubditis præficiunt, tales habeant quales ipſi præficientes eſſe tenentur. alioquin omnis culpa in eos qui conſtituunt reiicitur. qualiſque princeps tales magiſtratus, vt qualis dominus,tales ferè ſemper ſunt eius ſerui: omnes enim ſtudent voluntatibus principum ſatisface- D re, & eius moribus ſe accommodant ingenia, vel ipſi principes non alios quam ſibi ſimiles præficere ſolent.

Quemadmodum Antonius qui Heliogabali nomen ſtultè accepit, eò vecordiæ prouectus eſt, vt omnes ſcenicos,artifices ac theatricos, ad maximas Imperij dignitates promoueret. Quippe exercitibus ſaltatorem quendam præfecit,qui olim iuuenis publicè in theatro operam dederat.Alium item à ſcena iuuentuti,alium ſenatui,alium etiam equeſtri ordini præpoſuit:aurigis etiam & comœdis mimorumque hiſtrionibus maxima imperij munia demandabat, ſeruiſque ſuis aut libertis, vt quiſque turpitudine reliquos anteibat, procurationes tradebat prouinciarum. Et indignabatur A contra Alexandrum quem adoptauerat & conſortem fecerat imperij,quòd aliter viueret: quare omnes illius doctores aula exegit, quoſdam illuſtriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegans cauſas,quòd filium eius corrumperent, neque agitare eum choros,neque bacchari ſinerent ſed ad modeſtiam componerent, & virilia officia edocerent. Quæ omnia valde nocuerunt& illi,& reipublicæ,quæ impatiens ſcelerum & talis adminiſtrationis,gauiſa maximè eſt ſublato & necato eo fœdiſſimo imperatore, [n] atque [o] ſub Alexandro eius ſucceſſore, gauiſa maximè mutata gubernatione in melius, quæ grata fuit populo,militibus,ac ſenatui:tùncque quos ille temerè vitiorum nomine, ad honores, dignitatéſq; extulerat ſubmotis,ad priſtinam vitam artificiúmque redactis, res cunctæ atque adminiſtrationes, ciuiles quidem & forenſes, inſignibus doctrina B viris legúmque peritiſſimis: militares autem, claris bellica virtute hominibus commendatæ. *Nemine*, inquit Iſocrates ad Demonicum & Nicoclem, *vtare malo viro ad obeunda miniſteria: quæ enim illi deliquerint eorum culpa ad te transfertur.* De eodem admonuit Agapetus Iuſtinianum, atque de malis præpoſitis reddendam eſſe rationem Deo principibus,quòd facultatem peccandi ipſis præſtiterint,& indulſerint.

2 Peccare item videntur præponentes magiſtratus,qui ex profeſſo peſſimis vtuntur tanquam idoneis, ad caſtigandum vt dicunt populum, & qui eorum miniſterio opprimunt, vel vt loquuntur ad humiliandam vel deprimendam ſuperbiam ſubditorum. Se enim ipſos in hoc arguunt impotentiæ & nequitiei, & apertè teſtantur ſe non ſufficere ad populum cui imperant regendum. Meliùs agerent, ſi bonis magiſtratibus præ- C poſitis,legum vi cum debita ſeueritate eos ad officium compellerent:oſtendunt enim, cùm præter id quod æquum & iuſtum eſt, per ſuos miniſtros agunt, non patris aut boni principis, ſed tyranni opera agere.Ægre ferret, imò animaduerſione dignum putaret princeps, ſi ſuis operibus nempe ædificationi,aut culinæ procurator eius imperitos & nihili artifices eius præficeret. ridiculum eſſet ſi carbonario album ſuum veſtimentum tractandum aut curandum daret, ſi filium ægrotantem fabro imperito tanquam medico petito, committeret. Quantò magis ægrè ferre debet, ſi ſuam rempublicam quam ſuſcepit ipſe ex profeſſo curandam,imperitis adminiſtrandam tradiderit, ex cuius mala adminiſtratione publica naſcitur miſeria,quia in principem ſolum reiicitur culpa, & ab eius manu Deus repetiturus eſt rationes villicationis & gubernationis ſuæ, cum iudicio ineui- D tabili,in quo potentes potenter tormenta patientur:Et punientur quidem ſeueriſſimè qui incapaces vel improbi malè rempublicam gubernarint, & regimen poſtulauerint vel acceptauerint indigni.Sed duplici pœna principes & ſeueriùs condemnabuntur:& quòd iſti malè geſſerint,& quòd ipſi malè conceſſerint poteſtatem.

3 Peccant in eo dehinc,principes, quod gratia,amore,ratione etiam remunerationis, poteſtatis magiſtratus,præfecturas inconſiderate concedunt, non adhibita diſcuſſione num ſint idonei muneribus:meminiſſe enim debent,ſe non ſibi, aut ſuis,aut amicis rempublicam curare, ſed ad vtilitatem potiùs aliorumqui ſibi cōmiſſi ſunt regēdi, poſſunt tamē amicos,filios, proximos, honoribus & diuitiis cumulare, ſed eatenus quatenus ſaluū

a c. iudicantē, 30.q.5.l.iudices.1.de iudiciis. l. vbi falſi, ad l.Cornel.de falſis C. titulo de interrogatoriis actio P.
b in oratio.cōtra Timocratem
c in oratione περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ.
d in Demoſthenem de falſa legatione,& in principio orationis περὶ παραπρεσβείας.
e ad Capitonē libro 3 ἀσκητικῶν.
f oratione περὶ τοῦ στεφάνου.
g quam refert Gellius, li.17 c.2.
h ca 76 eorū qui accuſantur 23.q.5.
i eccleſiaſtici 11.
k l vnic. ne quis in ſua cauſa iudicet vel ius dicat. l.1 §. C. ti § l.10. de iuriſdi. omnium iudic. P. l.13. quod metus cauſ P. l. penul. de arbitr. P. l. 17 de iudiciis, P. l. 1 & l. 2. quorum legatorum. P.
l l. 5. de iniuriis.P.l.qui iuriſdictioni, de iuriſdict. omnium iudic. P.
m l. nullus C. de iudæis vide eius rationes, in l fi C.de maleſic & Mathematic.
n vt au Herodia.lib.5.
o vt idem aut lib 5.

Digitized by Google

remaneat ius reipublicæ & detrimentum inde A non capiat.quod reſpicit & principes eccleſiaſticos,& temporales ſeculares.Habebat Moſes proximos & cognatos , verùm Ioſue , in ſucceſſione ſui principatus illis præpoſuit tanquam magis idoneum.

Coccelus Nerua in eo ſtudium quod gerebat in rempublicam oſtendit , vt eſt apud Dionem Caſſium,quòd licet cognatos & propinquos plurimos haberet, publicæ tamen vtilitati atque ſaluti,ſocietatem ſanguinis poſtpoſuit.

Experiētia nos docet,in vtroq; principatu & eccleſiaſtico & ſeculari , propinquos principum ex fauore & ſine merito adeptos poteſtates in populū , tyrānicè eas exercuiſſe ; & imperia diſtraxiſſe, conniuentibus & patientibus principibus in detrimentū & cladē reipublicæ. Teſtabitur patrimonium eccleſiæ Romanæ,quātùm incommodi inde acceperit : teſtantur regna , & rebelliones plebis, B quæ nimiùm irata,ſæpe ipſos principes quorū familiaritate abuſi ſunt præpoſiti,cum illis excuſſit.

Vt rectè Plutarchus in apophthegma referat, Theopompum interrogatū, quo pact o quis poſſit tutò regnum tueri,ſapienter reſpondiſſe,ſi amicis concedat iuſtam libertatem , pro viribus interim aduigilans,ne ſubditi afficiantur iniuria.

Ademptus à Deo principatus Heli, quòd filios haberet tyrannicè exercentes officium in populo Dei [a] : ſicut & populus petiit ſibi regem dari , & excuſſerat iugum aut poteſtatem Samuelis , eo quòd filij eius præpoſiti iudiciis,ſequuti ſunt auaritiam , acceperuútque munera , & peruerterunt iudicium [b].

4 Peccatur etiam ex parte concedentium magiſtratus cùm venales, vt dictum eſt antea, faciunt. Sæpe enim accidit , vt idonei, & qui totum vitæ tempus in iure diſcendo triuerunt , non ha- C beāt vnde mercari poſſint munus,quod tamē vtiliter exercere poſſent:& dextra tenent lapidē inopiæ , qui eos remoratur , cum altera ſuſtinent ingenij alas,quibus,ſi darentur,& non venirent magiſtratus , emergere ex latebris poſſent. Accidit etiam aliud damnum reipublicæ, vt nemo aut rarò virtuti ſtudeat,quum ſciat non virtute ſed pretio promotionē ad dignitates fieri : atque ideò vileſcunt ſtudia, vileſcont leges , quæ ab ignaris & mercatoribus officiorum , pro modo ignorantiæ polluuntur.Quod ſi quis obiiciat,principem,cum pretio etiam capacem requirere emptorem , & ideò eum qui emerit ſubiicere probationi & examinationi curiarum. Admitto hunc prætextum quoque cupiditatis ſeruire excuſationi: ſed remanet primùm indiſſolutus nodus, quod idonei , vel magis idonei , pecuniis vt plerunque carent , & ideò reſpublica illorum vtilitate priuatur : item D quòd deterrentur à ſtudiis vtilibus reipublicæ,qui ſciant ſibi ea non profutura ſine pecuniis & potiùs ſe transferunt ad negotiationem , & artes lucroſas,quàm ad virtutem.

Sed & vix reiiciuntur etiam indigni, qui pecunias numerauerint principis ærario; accedunt enim ſi reiiciantur tot iuſſiones principis , vt abſolutæ poteſtati principis qui in claſſe iudicum iam ſunt admiſſi,hunc indigniſſimum quamuis, repudiare ampliùs non auſint contendere.vt etiam aliquando quidam princeps reſponderit recuſantibus inutilem reipublicæ & amuſum tanquam ex numero pecoris archadici,*poſſe aſinum inter tot equos morari:* Sed vtinam vnus tantùm & non tot gregem archadicum nunc implerent quauquam vel vnus ſolus, poſſit eſſe inter plures bonos , pernicies totius reipublicæ. nam in claſſibus iudicum hodie maiori cum malo, & quia omnes ſe dignitate æquales profitentur,numerantur& non ponderantur ſuffragia & voces iudicum: vnuſque, ita poteſt totum ius & æquum ſua ſententia accedendo peiori,ſubuertere, hominibus priuatis bonam famam,vitam adimere:reipublicæ, & publicis negotiis cladem irreparabilem inferre,quanto magis ſi plures ſint tales mercatores magiſtratuum: democratica ſententia & popularis acclamatio ex eo ſolo videtur improbata, quòd multitudine non ratione ſuperare conatur. cum tamen ſcriptum ſit Exodo 23.verſ.2.mandatum Dei, *non ſequeris turbam ad faciendum malum,nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententia vt à vero devies.* Neque addam de reuenditione iuſtitiæ quæ fit per hos po polas quantumuis doctos,nō enim doctiores meliores ſunt,neque enim vllis conſcientiæ ſtimulis remorari poſſunt à reuenditione,vt ſibi refundant officij cauſa factas impenſas qui nulla conſcientia vſi ſunt ad mercandum quod illis non offerebatur. hoc quippe tam clarum eſt , vt in tenebris etiam luceat.Ridendæ forſan inde aut inanes ſunt conſtitutiones principum,& formulæ iuriſiurandi quod a iudicibus rogatur ab his qui ſui muneris illis codicillos exhibent,& petunt ſe recipi in numerum magiſtratuum. Interrogantur enim, num quicquam directè vel per obliquum dederint obtinendi officij cauſa, & iurant ſe nihil dediſſe aut promiſiſſe,cùm tamen qui petunt ſacramentum, ſciant nec ſibi alio modo collata fuiſſe officia,nec aliis ſine pecuniis conferri ſolita:quare vtriq; ſunt periurij & mendaces ex profeſſo,vt nullam excuſationem apud Deum habeant , & ſatius eſſet in tanta corruptela id tacere , quàm Deum duplici modo offendere & cogere mentiri.Nec ignoro eſſe quidem quædam officia venalia , ex quibus princeps & honeſtè & licitè poteſt pecunias recipere, & quòd ſint periculo reipublicæ talia , & quòd prouentus habeant.Et ſi conſultius factū iri arbitrarer,ſi gratis,ſed magis idoneis munera quæ aliquomodo poſſunt publica eſſe ,committeret,& quæ à populo huiuſmodi accipiunt minueret. ſic enim haberet magis deuotos officiales , & populos obſequentiores.

Quæ omnia obſeruari multo magis exiſtimarem in militaribus præpoſituris , in quibus princeps fideliores habebit quos dignos ex virtute & idoneos gratis promouebit , quàm quos pecunia & fauore indignos præpoſuerit. nam & hoc incommodum accedit reipublicæ vltra prædicta. vt incapaces muneris,ita euecti ad dignitates, ſi ipſi adminiſtrent, omnia peruertant:ſi per alios adminiſtrare cogantur,fides vicariorum poſſit eſſe ſuſpecta,& populus ſuperfluis oneretur ſumptibus, cùm pro vno duos habebit præpoſitos.

Neque video quo pacto imperiti officij , quod poſtulant vel ſuſcipiunt , ab ambitione ſe poſſint excuſare,maximè ſi pecunia illud mercentur. qui enim ſe ingerit officio,ſuſpectus eſt, quod non ad vtilitatem reipublicæ deſideret , ſed ſuam.Pauci enim ſunt, qui ſi onus quod in eo latet conſiderent,illud deſiderare inſtituant:quin potiùs,quantum honeſtè poſſunt ſubire oblatum delectent: vt rectè Ariſtoteles [c] aliíque qui de magiſtratibus deligendis egerunt,dixerunt, volentem & nolentem aſſumendum ſi dignus ſit. & potiùs fugientibus [d] regiminis locum eſſe deferendum,quàm deſiderantibus.

5 Rurſum

a 1 regum.c.2. 3.& 4.

b 1.regū.c.8.

c Ariſtotel.lib. 2.politico.c.7.

d can. in ſcripturis 23. q.1. ſingularis de hoc l.ſi quenquam 31 de epiſco. & cleri. C & ca.duplicer,pr § artē. dr.23.q.4.

5 Rurſum peccant principes qui habent ſummam poteſtatem, dum præpoſituras aut magiſtratus plures vni concedunt, qui vnius onera vix ſuſtinere poteſt. abuſus hic incommodum hoc habet, vt populus male regatur qui proprium magiſtratum neceſſarium habet præſentem & aſſiduum: item quòd præcludatur via conſcendendi ad honores idoneos, dum vnus pluriũm vices & honores occupat, & ita principi depereant boni & ſtrenui, qui aliò ſe conferunt, dum vident eum in vnum ſolum honores conferre: quod & in beneficiis eccleſiaſticis locum habere certiſſimum eſt, atque magna ex parte diſciplina eccleſiaſtica videtur corruiſſe & perſonarum capacium defectus acceſſit, quòd ambitio magnatum & cupidorum, maiores eccleſiarum & pinguiores dignitates occupauerit, & ſibi cumulauerit, vt nullus ſit aut pauci, qui impendant operam literis & officiis eccleſiaſticis, omni ſpe deſtituti, ſe poſſe ob paupertatem quãtumuis doctos, peruenire ad aliquod ſufficiens vitæ eccleſiaſticum beneficium, eóque beneficia quæ reditus habent, iam à nobilibus vel vi, vel dolo, vel potentia ſeu fauore, quem dicunt diſpenſationem occupantur, & ita poſſidentur, vt dum ſemel in domum aliquam peruenerint, efficiantur veluti patrimonialia: Et ſi ex domo nulli ſint qui velint beneficiati titulum ſubire, ſic ærario ſuo conſulunt impiè, vt ea quibus velint ſub penſionibus, vel, vt veriùs dicam, in confidẽtiam ſeu cuſtodiam tantùm cõcedi procurent, interim præter nudam poſſeſſionem remanente penes titularium ſuppoſitum ſeu imaginarium. Eſſet & alioquin ſpes doctis hominibus & pauperibus ſanctiſque viris aliquando ſuccedendi in ſpoliis magnatis, & principis onerati forſan quinque epiſcopatibus, viginti abbatialibus eccleſiis, totidem prioratibus ditiſſimis, aliiſque innumeris beneficiis, ſi poſt mortem illorum, hæc beneficia ad liberam donationem redirent collatoris, niſi iam ipſi conſuluiſſent ante obitum Mammonæ iniquitatis, & in alium proximum vel fiduciarium domus viuentes tranſtuliſſent.

Quod princeps eccleſiaſticus, ſat ſcio, ſi ſacroſancta concilia ſarta tecta eſſe velit, emendare poterit: ſi malit Deo potius obedire, quàm hominibus fauere, ſi magis timeat Deum offendere, & ſperet potiùs in eius defenſione & authoritate, quàm minas poteſtatum ſecularium & principum furioſas ambitiones, reuereatur.

Sunt iam regulæ ſacroſanctæ eccleſiæ publicatæ [a], & ſæpiùs repetitæ, de vitanda hac beneficiorum pluralitate, exponentes & cultus diuini numinis, & ædificiorum eccleſiarum, & populorum & perſonarum eccleſiaſticarum iacturam. Sunt leges [b], quæ ſtatuunt cauſas cur nemo duorum aut plurium officio fungi aut potiri poſſit: hoc ſupereſt tantùm, vt vtrique principes, animum adiiciant ad exequenda quæ ſalubriter ſtatuta ſunt, & quod ad eorum curam, dignitatem & ſolicitudinem, proculdubio pertinet, & ad laudem & honorem, & ad reipublicæ indubitatã & neceſſariam cauſam & vtilitatẽ. Quòd ſi exiſtiment interdum, aliquas dignitates inutiles, aut magiſtratus eſſe ſuperfluos, vel propter ſtipendia ærario oneroſos, & ita putent ſe excuſare quod vnà plura concedant. Melius certe & è republica erit, ſi ea ſupprimant, ne qui plura poſſidet, inuidiæ exponatur aliorum: & ne ille prætextu diuerſorum officiorum, tanquam qui plus oneris habeat, à principe maiorem extorqueat remunerationem. ſemper enim hæc in reipublicæ detrimentum recidunt.

a 3. & c. conquerſtic, de clerici nõ reſidẽt. ea ſingul. 50. diſt. c. cauſa de aeta & qualitate, nra 21 q. 1. cõſil. Lateran. ſub Alexan. c. 17. conſirmãt.
b Honorij 10. de muneri & honor. P. l. hac parte ro. de proximis ſacrorum ſcrinior. cap. l. 1. §. illi quoque de propoſito agentiũ in reb. ca l horũ quibus c. qui militare poſſ. c. l liberrus § proſcriptio ad municip. P.

Ita Anaſtaſius Cæſar, reprobat quoque excuſationem in pluralitate officiorum, quod princeps ea ſponte & vltro obtulerit [c].

c l. f. de cohortalibus & principibus cornicularorum li. 12. C.

Debet cauere princeps, ne impediat magiſtrat. quos iuriſdictioni præpoſuit, iuſtitiam vniformiter & expeditè exercere. Parum enim prodeſt in republica magiſtratus & miniſtros eius iuſtitiæ ſtateram rectam tenere, ſi ipſe eam inflectat, quod accidit dum temerè indulget, veniam delictis ſine ratione concedit iis qui pluribus mortis ſpeciebus, ſi tot eſſent, digni habentur: veniam certe largiri ad principis poteſtatem pertinet, legum rigorem æquitate temperare [d]: verùm nulli cuipiam gratiam facere debet pœnarum, cum præiudicio iuſtitiæ & reipublicæ. Quia iuſtitiæ diribitor à Deo conſtitutus eſt, & finis principalis quorſum exigit tributũ à populo ſibi ſubdito, eſt, vt cũ in pace cõſeruet, & tranquillè imperet per media iuſtitiæ [e].

d l. 1. C. de legib.

At gratia conceſſa non habita ratione æquitatis aut publici boni, conturbat vniuerſa, & eſt cauſa ſæpè ſubuerſionis principatuum & reip. Sicuti liquet ex exemplis Saulis, cui ademptum regnum quòd contra mandatum Dei intempeſtiua miſericordia reſeruaſſet Agag regem Amalec, & ei pepercit [f]: & exemplo Achab regis, quòd pepercitſſet regi Benadab [g].

e cap. regum officiũ 23. ſub 23. q. 5. ex diuo Hierony. ad c. 22. Hieremiæ.
f 1. Reg. c. 15.
g 3. Reg. c. 20

6 Sunt etiam in magiſtratibus plura emendanda errata principi, vel reipublicæ, ſed ita tamen, ne emendatio magis obſit quàm proſit: accidit enim in magiſtratibus conſtitutis mutandis, quod de legibus innouandis & emendandis traditum eſt. Siquidem, vt ait Ariſtotel [h]. quibuſdã rationibus videtur quaſdam leges & quandoque eſſe mutandas. Alio autem modo conſiderantibus cauendum videtur eſſe maximè: cùm enim vtilitatis quidem acceſſio parua ſit, aſſueſcere verò faciliter leges mutare improbandum, conſtat errata quædam eſſe toleranda, & legiſlatorum & magiſtratuum: non enim tantùm proderit qui corrigere perget, quantum nocebit aſſuefactio ſuperioribus non parendi. Ponamus quendam magiſtratum iam ditatum ex auaritia, tolle eum, alium ſubroga: hic nouus duplo plus nocebit quòd iam famelicus, alioqui iam ſatur eſt. Itẽ fingamus ſuperbum quendam præpoſitum, at iuſtum & integrum & incorruptum, & fidum principi, poteſt diſſimulari ea cauſa qua improbãdus eſſet, vt vtilitas reipublicæ maior, ſi emendari ſine eius iactura nequeat, conſeruetur. ſic de ſimilibus quæ ſine vtilitate, cum damno maiore tamen reipublicæ, facilè conuelli nequeunt, quæ ſuſtinentur ad euitandum maius malum per patientiam, & ne cum zizaniis euellatur triticum. Et vt ait Cyrillus archiepiſcopus Alexandrinus ad Gennadium presbyterum [i], *Diſpenſationes rerum cogunt nonnunquam paruum quidem quidam à debito foras exire, vt maius aliquid lucri faciant. Sicut enim hi qui mare nauigant, tempeſtate vrgente, nauique periclitante, anxiati quædam exonerant, vt cætera ſalua permaneant: ita & nos cum non habemus ſaluandorum omnium negotiorum penitus certitudinem. deſpicimus ex his quædam ne cunctorum patiamur diſpendia.* In crimine tamen quod noceat valde publico, magiſtratus deponendi, & poſt depoſitionem & inquiſitionem, puniendi. Apud Athenienſes reddenda erat magiſtratibus geſtorum ratio, & in eorum acta inquirebatur, quo & maiori gloria,

h lib. 2. politic. c. 2.
i refertur in c. 16. diſpenſationes, 1 q. 7. apud Gratianum.

irreprehenſibiles florebant,& deprehenſi in facinore puniebantur & remouebantur [a] ex legibus quoque iiſdem, vna [b], ἀρχὴν ὑπεύθυνον μὴ στεφανοῦν. magiſtratum, ante rationes redditas, non eſſe coronandum.

a Demoſthen. in prooemio 63. prooemiorum

b Demoſt. 3. oratio contra Creſiphō cui Meminit cum Cicero.

Iure ſcripto emendatio errorum magiſtratuum & oppreſſionum fiebat per ſyndicatum,vt dicunt nunc Itali, & poſt depoſitam adminiſtrationem, per aliquot dies in loco adminiſtrationis, reddebant rationem de omnibus de quibus arguebantur [c].ex lege Iulia apud Romanos,& aliis legibus apud Athenienſes [d].

c C.vt omnes iudices tam ciuiles quàm criminales poſt depoſitam administra.

d In Alexan. ab alexan li. 4.genial. dier. c.6.

Sed in ordine iudicum perpetuorum à principibus fiebant inquiſitiones & cenſuræ.Ita Veſpaſianus ampliſſimos ordines,& exhauſtos cæde varia,contaminatos veteri negligentia purgauit:ſuppleuitq; recenſo ſenatu & equite, ſubmotis indigniſſimis,& honeſtiſſimo quoq; Italicorũ ac prouincialium allecto [e].Flauius Domitianus,nummarios iudices cum ſuo quemq; conſilio notauit:author & tribunuſplebis fuit, ædilem ſordidum repetundarum accuſandi, iudicéſq; in eum à ſenatu petendi.Magiſtratibus quoque vrbicis prouinciarumque præſidibus coërcendis,tantum curæ adhibuit,vt neque modeſtiores vnquam,neque iuſtiores extiterint,è quibus plerique poſt illum rei omnium criminum viſi ſunt [f].Iubent leges meritò,infamibus portas dignitatum ne pateant non famoſis,notatis,aut improbatæ vitæ [g].Quòd ſi pendẽte munere criminis accuſentur,retinent quidem priſtinum honorem, donec cognitum ſit : nouum in reatu exiſtentes non recte petũt,nec datur [h]. Edixit in Gallia aliquando Philippus Pulcher rex, vt per ſingula triennia inquireretur in vitam & mores magiſtratuum & officialium regiorum : quod tamen meritò in deſſuetudinem abiit,ne in ſuſpicionem & ſcandalum aut contemptũ eorum authoritas trãsferretur,& placuit tãtùm in eos inquiri,ſi quis de his cõquereretur, vel ſi notoriè ex fama notarentur:quo caſu,neq; inauditos& indemnatos etiã officio priuari placuit,& ſi antè cognitionem criminis per importunitatem vel alio modo officia tanquam reorum Rex contuliſſet, placuit,eos interdicto aduerſus prouiſos donec iudicentur,poſſe contendere expreſſa conſtitutione [i].

e Sueto.in Veſpaſia.c.9.

f Suetonius in Domitia.c.8.

g l.2 de dignitatib. li.12. in l. vnica de infamibus.

h l. libertus 17 §.in quæſtionibus ad municip.P.l.Lucius 21.§. antepen eo.ti.l. reus delatus *.de muneribus P.l. vnica de reis poſtulat.C.

i regis Caroli 8 lata Turonis ann.1485 firmata alia Ludouici 12. articulo 47. facit c.concurrente de reſtitutio. ſpoliator.

7 Optima lex quæ de prouocatione à iudicibus lata eſt,per quam iniuſta iudicia,vel odio,vel corruptione,vel per ſordes facta,emẽdari poſſunt: & iudex,quando dicitur facere litem ſuam,puniri poteſt. Atque per hanc prouocationem ad populum, aliàs ſuperbia & nimia poteſtas conſulum, & aliorum magiſtratuum cohibita eſt. quando iudices appellationem non tenentur admittere, ſæpe ex arbitrio potiùs quàm lege & iure iudicant : at dum ad ſuperiorem deuoluenda eſt examinatio, metuunt reprehendi vel argui : & ſuperiores metuunt malè iudicare, ne inferiores conquerantur.Et quamuis verum ſit aliquando, quod Iuriſconſulti tradunt, ſæpiùs in peius ſententiam inferioris iudicis ſuperiorem reformare : tamen remanet hoc prouocandi remedium, in auxilium contra iniuriam maiorem iudicis, & pro defenſione naturali eſſe ſaluberrimè conceſſum,vt ante iudicium detur poteſtas recuſandi iudicem ſuſpectum.

8 Inſuper curare debet reſpublica vel princeps,pro pace & tranquillitate populi,vt ordo ſit dignitatum, & is ſeruetur. Solet enim inanis honorum gloriola, multas tragœdias inter eos qui gerunt,excitare:Itaque ſtatuet gradus qui digniores, quive inferiores quos ſanciat nullo prætextu nobilitatis aut doctrinæ, impunè peruerti aut infringi.Iuſta etiam ea quæ rectiſſimè ab Imperatoribus ſancita ſunt [k] ſub pœna reatus ſacrilegij, in eos qui mãdata ea de re principis contempſerint.

k l. 1. vt ordo dignitatũ ſeruetur l. 12. c.t. 8.l.fi.in fine,de priuilegiis eorum qui in ſacro palatio militant.

Gradus porro dignitatum diſtincti quidam fuerunt à Theodoſio & Valentio in l.2.vt dignitatum ordo ſeruetur lib. 12.c.ti.8.qui ſi placuerunt principi,vel alteri reipub. poterunt eſſe exemplo, vel alij loco eorum conſtitui.

9 Inter paris dignitatis gradus,is honoratior habebitur,qui prior receptus & cooptatus in ordinem fuerit [l] : etiã ſi ſecundò receptus aliàs eandem dignitatẽ geſſerit prior; repetiti enim faſces, virtutes ſæpè meriti comprobant, non augent: quia nihil eſt altius dignitate [m]. niſi furſan qui ſecundò receptus maiori dignitate alia quàm ad quam recipitur,præfulgeat,quam non amittat receptione ad ſecundam [n]. Habentes dignitatem cum adminiſtratione,actu præferuntur habentib. eandem dignitatem ſine adminiſtratione.Qui habuerunt dignitatem & adminiſtrationem, ſi priores depoſuerint tantùm adminiſtrationem,præferuntur his quib.poſtea dignitas cum adminiſtratione fuit conceſſa, & eam depoſuerint : dehinc ij quibus in præſenti dignitas tantùm ſine adminiſtratione cõceditur à principe:quarto loco ſunt in eadem dignitate qui honorarij appellantur: quinto loco ponuntur, quibus illuſtris dignitas eadem ſine adminiſtratione committitur [o].

l l.1 Tit de cõſulibus & non ſpargẽdis &c.

m l.1 & 2.de præfectis prætorio lib 12 c.tit 4.l. 1.de præpoſitis ſacri cubicul. c.l. 2. §. illud præcipuè, de primicerio & ſecundicerio. lib.12.c.l.fi.de priuilegiis eorum qui in ſacro palatio militant.C.

n d.l.1.de conſulibus,& non ſpargẽdis &c. lib 12 C. tit.3.

o d l.2 de conſulib. C. & l. 4 §.ſed in ſalutationibus. de principibus agentium in rebus lib.C.

Æquantur in Iure ſcripto Imperatorum, dignitates præfecti vrbi, præfecti prætorio, & magiſtri equitum& peditũ,& ſi ſimul concurrãt,præfertur qui prior obtinuerit præfecturam & codicillos [p].

o hic eſt ordo dictæ l.2. vt dignitatum ordo ſeruetur.C.

p l.1. de præfectis prætorio. li.C.

Præfectura autem vrbis anteit omnibus magiſtratibus & dignitatibus quæ in in vrbe ſunt [q]. Sacri cubiculi præfecti,eadem dignitate funguntur quæ eſt in prætoriana & vrbicana, aut magiſteria militari [r], quod de præpoſitis cubiculi etiam auguſtæ intelligitur [s].Dignitas conceditur quæſtoribus,magiſtris officiorum,comitibus ſacrarum largitionum,& rei priuatæ,quæ autem non dicitur [t]: minores tamen primicerij,quibus poſt depoſitam adminiſtrationem datur aſcenſus ad magiſterium officiorum [v].

q l. 3. de offic. præfect.vrbi.

r l 1.de præpoſitis ſacri cubiculi l.12.c t.5.

s d.l. c.eo.tit.

t l. vnica, de quæſtorib. lib. 12.c.ti.6.

v l.2.de primicerio,li.12. C. tit.7.

Hi vero qui tranquillitatis conſiſtorij principis dici comites meruerunt, ſpectabilibus vrbis & præconſulibus æquantur.

Qui præponuntur inquirendis epulis,dicti comites & tribuni ſcholarum.Item comites ſtabuli, & curatores palatij, ſi primi ordinis comitiuam cum præpoſitura meruerint,æquipatantur dignitati comitum Ægypti,vel Ponticæ diœceſeos.

Comites rei militaris in tranſmarinis prouinciis,præconſulari dignitate donantur [x]. Profeſſores artium vel legum, qui per 20. annos in regia vrbe inter ſtatutos ordinis magiſtros docuerunt, à cœtu ampliſſimo approbati, vicaria principis dignitate gaudent [y]. His addi poſſunt aliæ dignitates,gradibus diuerſis honoris diſtinctæ in toto libro 12. cap. per Cæſares [z], & in pandectis per iuriſconſultos, quas non referam, cùm munera eadem non ſint eiuſdem honoris & dignitatis apud omnes,prout placuit principibus [a],vel iam moribus populorum receptum eſt. Sic & Ariſtoteles lib. 5. Moralium ad Nicomachum, dum de iure diſtributiuo tractat cap. 3. *Ius quod eſt in diſtributionibus*, inquit, *pro dignitate quadam eſſe oportere omnes fatentur : dignitatem autem non omnes eſſe eandem aſſerunt, ſed populari ſtatu vtentes, libertatem:* *principa-*

x l.2 de comitibus conſiſtorialibus.C.

y l.vnic. de comitib. & tribunis ſcholarum lib.12 C.tit xi.

z l.vnic de comitib.rei militaris,li.12.c.ti. 12.

a l.vnic.de profeſſorib. qui in vrbe Conſtantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam, li. 12 C.ti.15.

principatum paucorum ſectantes diuitias, & nonnulli nobilitatem: Qui in optimatium adminiſtratione degunt, virtutem. Quare & principis & reipublicæ determinatio debet ſuper his adhiberi: ſit enim dignitas, vt aiunt Cæſares, quæ nobis iubentibus ſuſtinetur[a], quemadmodum etiã & affectiones principum, & vtilitates reipublicæ exegerũt, ſic etiam dignitates & adminiſtrationes fuerunt auctæ vel diminutæ honore, & variæ ratione diuerſorum temporum & vſus, in eadem etiam republica eodem loco, & in eodem populo: tractauimus accuratiùs ex libro notitia vtriuſque imperij ſpeculatore, Cyno, & aliis probis interpretibus[b], qui illuſtres ſuper illuſtres, ſpectabiles, maiores, minoréſve & medij Iudices, & magiſtratus dicti fuerunt, ratione poteſtatis aut dignitatis: quare nunc non immorabor, cùm nec opus ſit principem inſtituentem vel reformantem ſuam rempublicam, vel populum ſuum, adminiſtrationem ſequi antiquorum Romanorum[c], vel aliarum rerum publicarum ordinationes, ſi parùm conuenire temporibus viderit: ſed neceſſarium tamen eſt, vt quendam certúmque & inuiolabilem conſtituant in magiſtratibus & poteſtatibus honoris & gradus ordinem: qui ſuit in conuentibus publicis ſiue in ſedibus, ſiue in albo ſcribendo, ſiue in dicendo ſententiam concurrant, pacificè poſſunt vnà conuerſari, & mutuò ſibi honorem debitum deferre, & locum, & à ſubditis accipere.

a In l. nemo præfectus, 5 de dignitatib. lib. 12. C. ti. 1.

b Lib. 47. Syntagmatis Iuris, c. 18.

c Iuxta l. potioris 1. 5. & l. 2. de offi. rectoris C. l. 1. de officiis diuerſorũ iudic. C.

9 Diſputatum eſt aliquando, an ſatius ſit præficere ſubditis, & ad magiſtratus promouere regnicolas vel incolas loci in quo ſtatuuntur, an verò alienigenas ſeu extraneos. Atque Cæſares reſcripſerunt nulli patriæ aut ciuitatis ſuæ adminiſtrationem ſine ſpeciali iuſſu principis eſſe permittendam[d]. neque ſine principis aſſenſu, licere Iudicibus aut adminiſtrantibus in ſua prouincia vel ciuitate, aſſidere, vt reſpondit Vlpianus[e].

Edixit idipſum in Gallia Philippus Pulcher, anno 1302. & Carolus 5. cognomine ſapiens, anno 1366.

Hoc factum olim, metu ne propter cognationes, vel conuiuium amicitias domeſticas, iudicia in eorum fauorem & gratiam corrumperentur. Sicut ea ratione vetitum erat adminiſtrantibus prouincias, ne quid in his quas adminiſtrarent emerent conducerent[f], ne dona caperent[g], non ædificarent[h] vxorem ducerent, aut filias ſuas prouincialibus coniungerent[i]. Hac etiam ſuſpicione corruptionis & inuadendæ reipublicæ quibuſdam in locis, non admittebantur ad rempublicam gubernandam pater & filius, aut duo fratres[k], vt & in Gallia aliquando prohibitum eſt in vna curia eaſdem perſonas admitti ad officia[l].

d l. 1. C. de offic. recto. prouinc. l. 1. C. de crimi. ne ſacrileg. Iulius Paulus, li. 5. ſententiarũ tit. 1. § 5.

e l. ſi cui in prouincia, 38 ex quibus cauſis maior. in integr. reſtituant. lib. 4. P. tit. 6.

f L. nõ licet 46 de contra. emptio. P. l. quod contra 8. ad legem Iul. repetunda. P. l. auſertur 46. quod à præſide de iure fiſci.

g l. ſolet 6. §. nõ verò de off. proconſul.

h l. vnica de contractib. iudic. C. d l. auſertur §. quod à præſide.

i l. ſi quis offici 38 l. qui in prouincia 57. de ritu nupt. P. l. vnica. ſi rector prouinciæ, vel ad eũ pertinẽtes l. 6. k de nuptijs cum ſimil.

l Ariſtotel 5. politic. c. 8.

m in l. libertus 17. § præſcript. ad municipales. P.

n in c. 1. §. illud interim de def. nſoribus ciuita. nou. 15.

o l. 1. & toto titul. ad municipa. P.

Fuit interdum & in iiſdem locis, & eodem principatu, diuerſa ſeruata ſententia, imò in loco originis potiùs gerendos honores, reſponſum eſt ante. Imperatorum Romanorum leges, vt reſpondit Papinianus[m]. Innuit & Modeſtinus in l. qui officij cauſa, 62. de contrah. emptio. lib. 18. P. ti. 1. geſſiſſe officia in ſua prouincia prouinciales, dum ait, *Qui officij cauſa in prouincia agit vel militat, prædia comparare in eadem prouincia non poteſt, præterquam ſi paterna eius à fiſco diſtrahantur. Paterna tuam prouincia eſſe bonis.* liquere gerentis ſtatuit Iuſtinianus etiam, vt nulli incolarum liceat defenſores ciuitatis reſpicere cuiuſcunque ſit dignitatis[n], dicuntur & municipes qui & honorum & onerum ſunt participes[o]. Poſſunt eſſe & in natali ſolo iudices incorrupti, perinde ac in extraneo, & quamuis occaſiones ſint deligendi gratia vel fauore proximorum vel amicorum: ſunt etiam leges quæ animaduertere in eos iubent, & eos contineant in officio: vt certè nõ mirum ſi in his aliquando variarint mores, cùm gerere vel non gerere in ſolo proprio magiſtratum videatur eſſe ex adiaphoris. Et proinde non tam patria, in præficiendo, quantùm probitas, ſufficentia, & doctrina inquiri debebunt. Si tamen ſint quædam rationes aliæ ſuperuenientes extrinſecùs, quæ aliter fieri ſuadeant, certè non ſunt contemnendæ, vt ſi dubitetur & ſuſpicio ſit de rebellione quam poſſit in patria ſua vel in aliena faciliùs quis exequi. Si factiones ſint in regno vel ciuitate, vt aliquando Florentiæ & alibi nigrorum & alborum, Guelphorum & Gibellinorum, quæ contendant de gubernatione. Tunc enim ſatius eſt alienigenam præficere qui neutram partem colat, quàm vnum ex factionis, qui poſſit aduerſariis nocere, præficere.

10 Extat conſtitutio Caroli 7. anni 1431. diei 10. Martij, qua inhibetur omnibus alienigenis habere officia aut beneficia eccleſiaſtica in regno. Galliæ, aut dignitates eccleſiaſticas, vt Epiſcopatus, Archiepiſcopatus, prioratus ſine permiſſione regis qui adoptauit in eos in regnicolas.

Et Innocentius 3. in c. bonæ, 4. §. intelleximus, de poſtulatio. prælat. *Non poteramus*, inquit, *ſalua conſcientia, in alia perſona quæ de regno Vngariæ originem duceret congrue prouidere: nec vellemus ei præferre alienum*[p].

Et Archadius & Honorius in l. in eccleſiis, 11. de epiſcop. & cleri. C. ſtatuerunt *In eccleſiis, quæ in poſſeſſionibus ſunt diuerſorum, vel vicis diuerſis conſtitutæ ne clerici ex alia poſſeſſione aut vico quam ex eo vbi eccleſiam eſſe conſtiterit, ordinentur.*

p facit ca nullus inuitis, 61. diſtinct. c. quoniam in pleriſque de offic. ordina. regula 19 cancellariæ apoſtolicæ. vbi Sixtus, conceſſit Regi Hiſpaniæ proprio motu, ne alienigena in ſuo regno poſſet tenere beneficiũ eccleſiaſticũ ſine eius permiſſione, quod & in Gallia receptũ & in Anglia. facit & gloſſa, in proœmio pragmaticæ ſanctionis, ad verbũ exterorum.

q facit l. 2. & ſ. de metallis & metallariis li. 11. C.

Rationes plures adferri poſſunt, tùm quòd extranei non poſſint conuenire cum moribus eorum quibus præponerentur: nec facilè ſæpè idioma intelligere ſubditorum, aut ab illis intelligi: & quod æquum non ſit, vt extranei qui nihil contribuerunt fundationibus & erectionibus beneficiorum, præponãtur incolis & regnicolis[q]. Subinde quod verendum eſt, ne alienigenæ reditus transferant extra regnum, ſæpè ad ſubſidium eorum qui regno bella moliuntur.

Sunt & extranei ſuſpecti in republica, ne proditione aliqua patriæ quæ eos excepit, inſidientur: nec etiam omninò fidit populus extraneis.

Rebellarunt Neapolitani & Sicilienſes aduerſus Guillelmum regem Siciliæ, quòd magiſtratus præcipuos detuliſſet Gallis maximè cancellariatus, atque ideò anno 1168. coniuratione communi necarunt omnes Gallos qui in regno erant cum dicto cancellario.

11 Eſt aliud malum in republica, quod cautione indiget & reformatione: dum poteſtates, communitates, ciuitates, municipia, conſtituũt iudices illiteratos, qui per ſe ſolos iudicent & cognoſcant. quod malum ſerpit in dominos iuriſdictionales, qui omnino amuli, ſic ſubditos regũt aut illis veriùs abutũtur ex arbitrio, vt poteſtati ſuæ derogatum putent, ſi peritos in conſiliũ adhibeant. ſicq; confundũt ius & iniquum, & diuina humanis miſcent minimè recogitantes, quòd ſi malè rexerint gregẽ ſeu ſubditos ſibi cõmiſſos, redditurі ſint coram Deo aliquando rationem pro animabus illorum, & de iniuria & iniuſtitia quibus opprimunt ſubditos nimia & inexcuſabili præſumptione, quũ lata culpa ſit, immiſcere ſe rei quam non norint.

Sunt certa quidem negotia, quæ literarum imperitis, tamen in quæſtionibus occurrétibus exercitatis, committi debent, & ab illis iudicari poſſunt, quemadmodum à Iuſtiniano [a] conceſſa eſt etiam militaribus hominibus, iudicandi facultas. Quid enim obſtaculi eſt, homines qui alicuius rei peritiam habent, de ea te iudicare? Cùm ſciamus & militares magiſtratus, & omnes tales homines per vſum quotidianum iam eſſe approbatos, vt & audiant lites, & eas dirimant, & pro ſuis & legis ſcientia huiuſmodi altercationibus legem imponant.

a in l. certi iuris, 17 de iudicus, li. 3. C. ti. 1.

Neque etiam prohibitũ eſt habere iudices imperitos iuris, vt puta decuriones, nobiles, dominos, iuriſdictionales poteſtates [b], ſicut & in Gallia quoque mulieres iudicare poſſunt, ratione feudi. Sed nõ rectè iudicabunt, niſi peritos quoque pro aſſeſſoribus habeant [c].

b vt notãt doctores ad l. certi præcipuè Iaſon. & per gloſſam in l. final. & per doctores illic, de ſententiis ex periculo recitan. C. Bartho. ad principiũ nouellæ iudicib.

c vt in l. 2. c. de aſſeſſorib. li. 2. C. tit. 59. & in eo titulo & in P.

Ideò in Gallia rectè proſpectum eſt reipublicæ per regiam poteſtatem, vt domini iuriſdictionales iudices babeant peritos, ſaltem licentiatos aut bacchalaureos in iure ciuili vel pontificio. Imminet enim reipublicæ ex ignorantia poteſtatem habentium iudicandi, maximum periculum, & pariter illis ipſis qui eam temerè exercent, niſi in conſilium peritos adhibeant, non aliter quàm gladius cui poteſtas comparatur, in perniciem eius qui vti eo neſcit commode, & in perniciem aliorum conuertitur: conſulent etiam ſubditis principes, & expenſis litium eorum, ſi tales præponant qui etiam per ſe nouerint iura reddere. Et illud ipſum conſiderandum fuiſſe in reformatione reipub. per Iuſtinianum docet eius nouella conſtitutio. 82. de iudicibus in principio, *Nos igitur*, inquit, *ab initio videntes omnino confuſum iudicum Schema, exiſtimauimus hac lege oportere determinare quæ decentem ordinem imponant cauſæ. non enim exiſtimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum inconditorum, deinde neque cauſarum habentium experimentum. Noſtris enim adminiſtratoribus adſunt modis omnibus aſſeſſores: & ea quæ legum ſunt explicantes, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti viris quos apud nos habent, merito iudiciorum complent partes per ſuorum præſentiam aſſeſſorum. Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis miniſtrantes niſi potuerint per ſe noſſe quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudicandi honeſtatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis qui ex ſe quod agendum ſit ſciant, lites tradere, ſed ſine re eos quærere alios, a quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet?*

12 In reddenda iuſtitia, abuſus verſatur emendandus, quia quotidianus, dum dilationibus & actis inutilibus prolongatur definitio litis, vt ſæpiùs fuerit ſatius te caruiſſe, quàm victoriam de iudicio reportaſſe, plus enim impenſum inuenitur in lite perſequenda, quàm principale negotium ſit. Procedit autem hoc malum vel à copia & contrarietate legum: vel ab auaritia iudicum, qui multiplicatis ſeſſionibus ſibi augent ſportulas: vel malitia fugientiũ reorum & rabularum famelicorũ. Proſpici porrò poterit huic morbo reipublicæ, ſi leges reſcindãtur ſuperfluæ electis illis quæ ex vſu eſſe voluerit princeps aut reſpublica, multitudo enim confundit iudicum ingenia, & maximè obſcuritas illarum, ad quam explanandam intruduntur doctorum ſcribentium variæ opiniones, & cumulantur non ponderantur ſententiæ. Auaritiæ verò & cupiditati iudicũ, mulctis, & taxatione ſtilo impoſita, obuiam iri poteſt, pœniſq;

A legitimis à iure impoſitis. Aduerſum autem fugientium moras illicitas, expenſatũ inſumptarum damnationes, ſine vlla exceptione perſonarum, à ſimilibus vexationibus & hos temerarios litigantes, & ſimiles deterrere poterunt [d]. In quo emendandus eſt fori ſtilus ſicubi contrarius ſit, non fieri condemnationem ad expenſas: vnde diuites, pauperes litibus vexant impunè, & qui iuſtam cauſam fouit in damno eſt, etſi rem petitam conſequatur.

d iuxta l. properandum 13. §. ſine autẽ alterutra parte de iudic. C. lib. 3. tit. 1. 14. de fructib. & lit. expenſ. C. & l. 92. §. 1. de legat. 2. P.

13 Patiuntur & malum democratiæ à magiſtratibus & conſultoribus, quod paulatim populi imminuit robur, & parat viam ad Ariſtocratiam quando magiſtratus nimiùm indulgent popularibus, violant leges, dummodo ſuam rem agant, ſicque ſæpè ex mendicis fiunt diuites, ex obſcuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis ſubſtructionibus ſplẽdidiores compararunt: & quantò reſpublica plus detrimenti cœpit, tantò res ipſorum B factæ ſunt ampliores. Et primùm quidem populus cùm ipſe militare auderet, dominus erat magiſtratuum, & bona omnia in ſua poteſtate habebat: & bene ſecum agi putabant cæteri omnes, ſi a populo & magiſtratus, & honorem, & beneficium aliquod conſequerentur. Nunc contrà, bona omnia in poteſtate ſunt magiſtratuum, & per hos geruntur omnia: populus iacet eneruatus & ſpoliatus pecunia, & ſic in vrbem eum tanquam carcerem includunt, & ad multa alliciunt & cicurant, vt ad nutum paratos habeant, quod latiùs percurrit Demoſthenes in 3. Olynthiaca.

14 Remediũ huic licentiæ magiſtratuum obiici poterit in Democratia, & pariter in optimè alia quacunque inſtituta republica, quod refert idem Demoſthenes oratione 2. contra Ariſtogitonem ſtatim in principio. Sunt, inquit, a vobis repellendi (ô Athenienſes) & coercendi cum omnes legum C violatores, tùm verò in primis ij qui magiſtratu funguntur & in repub. verſantur, per hos enim & maximas reſpublica clades accipit, ſi mali ſint: & viciſſim iuuatur plurimùm, ſi boni viri ſunt, & legum ſtudioſi. Quòd ſi rempublicam capeſcentibus ſemel permiſeriris violare leges, & recepta iura deſpicere: neceſſe erit vniuerſos qui in ciuitate degunt, improbitatis eorum pœnas ſuſtinere. Vt enim delictorum quæ in nauibus committuntur inter nauigandum, ſiquis nautarum deliquerit, paruum eſt damnum: ſin gubernator deceptus fuerit, aut aberrauerit, communi calamitate vectores omnes inuoluit: ſic plebeiorum peccata, non in populi, ſed in ipſorum damnum cedunt: ſed magiſtratuum & rempublicam gubernantium peccata, ad nos vniuerſos pertinent. Quapropter Solon plebeiis tarda, magiſtraribus & gubernatoribus [e] velocia ſupplicia conſtituit: D quod exiſtimabat de illis quouis tempore ſumi poſſe pœnas: hos moram vltionis non admittere. Oppreſſa enim libertate, qui pœnas repetat fore neminem. Quondam ita corruptum ſtatum reipublicæ & magiſtratuum palam in democratia reprehendere licuit, vt ex Olynthiaca 3. & aliis orationibus eiuſdem Demoſthenis liquet: Nunc vel muſſitare quicquam crimen maieſtatis habetur: quàm benè viderint qui habent tales reſpublicas, & cauebunt ne inde inſurgat Ariſtocratia. In monarchia certè non debet pari princeps quidem maledici magiſtratibus: at delationes & accuſationes quæ paratas habent vel habere poſſunt improbitatis & concuſſionum & oppreſſionum eorum probationes non modò non audire, ſed diligenter inquirere & punire debet; ne

e τοῖς ἄρχαις ἢ τοῖς δημαγωγοῖς.

prætextu

præteatu authoritatis eius populus, qui & tanquam filius curæ eſſe debet, indignè conculcetur: eáque etiam de re legibus Romanis & principum aliorum ſanctiſſime conſtitutum eſt, & ex illis ſæpè animaduerſum ab illis qui florentem rempublicam habuiſſe referuntur.

15 Sed inquiramus latiùs de pœnis offendentium magiſtratus; & num aliundè illi impunè omnino ferant, qui magiſtratus ſibi commiſſi poteſtate abutuntur. Et proculdubio, pœna in delictis augetur, quemadmodum & delictum creſcat ex qualitate perſonæ læſæ vel iniuria affectæ; Et aliter ex eodem etiam delicto, punitur, qui in magiſtratum; aliter qui in priuatum, deliquit[a]. Inter præpoſitos à principibus vel à republica, magiſtratus ſunt; miſſi ad vndictam malefactorum, laudem verò bonorum[b], vt & miniſtri Dei, principes ſunt; & qui gladium babent & poteſtatem quæ à Deo eſt & ex eius ordinatione[c]. Qui verò manus intulit præpoſito, capite puniendus eſt iure ſcripto[d].

Felinus etiam exiſtimauit[e] dantem alapam magiſtratui, prætori puta, morte puniendũ, quòd iniuria publico fauori videatur irrogata, aut principi: & proinde vt fraus publica, ſeuerius erit vendicanda. Quod & docet Demoſthenes, cùm accuſat ad Populum Midiam prædiuitem Athenienſem[f], qui eum pulſaſſet alapa: quando ludi Dionyſiaci agerentur, quorum erat cum aliis quibuſdam curator deſignatus: atque docet, quomodo à Bœoto quodam. Euœon Laodomantis frater, fuerit iure declaratus obtruncatus & cæſus, ob vnicum colaphum illi in conuentu publico inflictum. Creſcit iniuria & atrocior fit ratione loci publici, & ſi coram magiſtratu in tribunali fiat[g]. multo magis ſi ipſi magiſtratui inferatur: imo ſolum conuicium magiſtratui factum, infamiam facienti irrogat[h].

16 Ratio prior, quòd magiſtratus dicantur & ſint, quandiu magiſtratum gerunt, perſonæ publicæ: depoſito verò magiſtratu, priuatæ[i].

17 Alia, quia in quolibet magiſtratu, repræſentatur ſeu refertur poteſtas & authoritas principis, vel reipublicæ, à quibus pendent: & loco principum qui iuſtitiæ ſunt adminiſtri, ius dicunt[k]. neque ita quippiam habent proprij ſed mandantis[l]: quò pertinet exemplum notabile creationis iudicum & tribunorum ſapientium pro iuuando Moyſe in cura populi, Numerorum c. xi. dum Deus accepit de Spiritu Moyſis principis, & diſtribuit coniudicibus electis: officium regum eſt proprium, facere iudicium & iuſtitiam; & liberare de manu calumniatorum vi oppreſſos; peregrino pupillóq; & viduæ qui facilius opprimuntur a potentibus, auxilium præbere[m].

Sed maximè qui pro conſilio aſſident principi, pars corporis eius eſſe dicuntur; & pars corporis reipublicæ[n]. Ideo Iulianus imperator, *Ius ſenatorum, & authoritatem eius ordinis*, inquit[o], *in quo nos ipſos numeramus, neceſſe eſt ab omni iniuria defendere*, Quare & maieſtatis rei ſunt; qui necauerint huiuſmodi ſenatores[p], Quemadmodum tempore reipublicæ Romanæ, tenebatur lege Iulia Maieſtatis, is cuius opera, conſilio, dolo malo, conſilium initum fuiſſet, quò quis magiſtratus populi Romani, quíve imperium poteſtatémve haberet, occideretur[q].

18 Poſtremò magiſtratus ſunt etiam vicarij Dei propter gladij & iuriſdicendi poteſtatem: ideo in ſacra pagina, iudices dicuntur Dij: vt quando

a l. aut facta, 16. §. perſona, de pœn. in P.
b 1 Petri. c. 2. verſ. 14. Exodi c. 18.
c ad Roma. c. 13. c. omnis anima. de cenſibus Sap ca. 6
d l. omne delictum. 6 §. 1. de re militari lib. 49 P. tit. 16.
e Felin. ad c. ex literis, num. 19 de conſtitut.
f Demoſt. oratione κατὰ Μειδίου, contra Midiam.
g Quinti lib. 6. inſtitutio. ca. 1. l. prætore de ait §. §. atrocem de iniur. & §. atrox de iniur. apud Iuſtin.
h L. Iudices ab appellatoribus 42 de iniur. 20
i l. eũ qui iudicare iubet. 12. §. 2. de iuriſd. omnium iudi. 20.
k l. 2. §. 1. & §. quod ad magiſtratus de origine iur.
l in l. 1. de offi. eius cui mand. eſt iuriſd.
m D. Hierony. ad c. 22 hieremiæ in ca. 25. regu noſtr. c. 9 q. 1. facit. c. 8. lib. 1 regum
n L. quiſquis ad legem. Iul. maieſtat. b. 9. C. tit. 8
o in L. ius ſenatores §. de dignitat. l. 12. C. n.
p dicta l quiſquis.
q l. 2. ad Leg. Iul. de maieſt. 20.

ſcriptum eſt, *Dijs non detrahes, & principem populi tui nõ maledices*. Et rurſũ[s]; *Si quis cõmendauerit amico pecuniam, aut vas in cuſtodiam: & ab eo qui ſuſceperat furto ablata fuerint; ſi inuenitur fur, duplum reddet: Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos. Et iurabit quòd non extenderit manum ad res proximi ſui ad perpetradam fraudem*. Et apud Dauidem[t], *Deus ſtetit in medio Deorum: in medio autem deos diiudicat*. Quando etiam Ioſaphat Rex Ieruſalem, conſtituit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per ſingula loca, præcipiens iudicibus, *videte*, inquit, *quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, ſed Dei: Et quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit*[v]. Sic in conſtitutione Imperatorum Græcorum, Leonis & Alexandri[x], refertur, neminem iudicum præſumi velle aliter iudicare quàm legibus præſcriptum ſit: Et ſi non feciſſet, peragi poſſe reum ex dictis legibus; quas ſi effugiſſet, non tamen effugere peruigilem oculum & inſomnem Dei, quem nihil latet quantumlibet occultum. Ideo & tali impio iudici imprecantur, vt inueniat Deum & omnes incorporeas cœleſtes poteſtates, ſemper ſibi aduerſas; immaturè ex hac vita excidat potiùs quàm excedat: in commodis afficiatur perpetuis: ædium ipſius fundamenta ignis deuoret: poſteritáſque inopia: cibum hoſtiatim quærat.

19 Quamobrem qui occidit, lædit, aut violat magiſtratus, merito grauiori caſtigationi aut pœnæ ſubiiciendus eſt: vt violans, lædens, aut offendens poteſtatem diuinam & principis, aut reipublicæ: cùm etiam, & is qui dolo malo, iniuria, vel percuſſione ſtatuas principis affecerit, rei maieſtatis pœníſque eius obnoxij habeatur[y], ſtatuit & Iohannes 22[z]. contra perſequentes aut accidentes officiales ſedis apoſtolicæ, cuiuſcunque ſint dignitatis, etiam patriarchalis, archiepiſcopalis, & epiſcopalis, aut laïcæ poteſtatis: vt ſint inteſtabiles, infames, excommunicati maiori & apoſtolica excommunicatione, priuati beneficiis & feudis eccleſiaſticis, & filij eorum.

20 Neq; audiẽdus prætextus excuſationis eorũ, qui arbitrantur licere ſe defendere aduerſum vim illatam à magiſtratibus, tanquam iniuriam repellendo. Quandoquidem non defenſio dicitur ſed rebellio, quæ fit contra authoritatem magiſtratus, & eius ſententiam & mandata[a]: neque ad iniuriam pertinent quæ iure magiſtratus fiunt; neque vim iniuſtam habent[b]. Neceſſaria quippe vis & iuſta, aduerſus eos qui parêre ſententiis magiſtratuum nolent; & manu militari etiam cogendi ſunt[c]: Erat lex 12. tabularum vna[d], *Iuſta imperia ſunto, iiſque ciues modeſtè ac ſine recuſatione parento. Magiſtratus, nec obedientem & noxium ciuem, multa, vinculis verberibúſq; coërcẽto: ni par maiórve poteſtas, populúſque prohibeſſit*. In cõſtitutionib. Gallicis etiã cõtra non obtemperantes magiſtratib. & iudicatis, pœnæ conſtitutæ perſonales, & vltra in eos qui vi repulſiua vterentur, & prohiberent domus ingreſſum pro executione iuſtitiæ, ædes deiici & ſolo æquari, conuocata opus eſſet manu armata nobilium, indicto banno & beribanno, adhibitis quoque machinis & bombardis[e]. Atque in conſtitutionibus ex comitiis Molinẽſibus anni 1566. articulo 34. inhibitum ſub pœna mortis, offendere officiales regios, vel inuadere apparitores, ſatellites, & alios executores mandatorum iuſtitiæ: Et ſi factum ſit, prohibetur, ne literæ gratiæ ob id petantur aut conceſſæ admittantur. In ſeſſionibus iuridicis etiam, Turonenſibus. anni

s Exodi ca. 22. verſ. 28. Actor. c. 23. verſ. 5.
s dicto. ca. 22. exod. verſ. 7. & 8.
t Pſal. 81
v 2. paralipo. c. 19. verſ. 25.
x In conſtitutione Leonis & Alexandri in iure orientali, collecto per Bonfidiũ.
y l. quiſtatuas, 6. & L. famoſi. 7. §. f. ad Leg. Iuliam maieſt. lib. 48. ti. P. 4.
z Extrau. Iohã. 22. vnica de pœnis.
a l. iniuriarum 13. §. quæ iure, & L. item apud Labeonem, & adiectur, de iniur. P.
b L. 3. quod met. cauſ. in P.
c L. qui reſtituere, de rei vindica P.
d Cic. 3. de leg.
e In conſtitutio. Frãciſci 1. anni 1539 die 17. Decemb.

 1583. Qui

1585. Quidam dominus nomine de Maotoor, fuit capitali vltimo ſupplicio punitus, quòd miſiſſet ſagittam in procuratorē fiſcalem, etſi eum nō necaſſet: is vero qui ei adſtiterat, fuit ad multam quingentorum aureorum damnatus. Et illud ius nouiſſimum eſt in rebelles capitale, eum tamen aliquando, qui apparitores iuſtitiæ verberaſſent vel læſiſſent, ſi remitteretur pœna capitis, manus truncatione caſtigarentur, vt iniurioſi principi: & alibi apud Delphinates, multa arbitraria punirentur [a]. dummodo tamen aliunde de iniuria appareat, quàm ex relatione apparitoris qui ſe dicit læſum, adhibitis legitimis teſtibus [b].

21 Committitur & legis Iuliæ de vi publica crimen, cùm cœtum & concurſum quis feciſſe dicitur, quò minùs quis in ius produceretur [c]: maieſtatis verò ſi condemnatum de manu iuſtitiæ eximere velit [d].

Nota gloſſa ad l. vt vim, de Iuſtit. & iure, regulam, vim vi repellere licere, intelligi, de vi à priuato iniuſtè illata, non de illata ab eo cui ſubditi ſumus [e]; nec ſi inferatur etiā à priuato iuſtè [f].

22 Sic Iulius Clarus [g] tradit quod ſi delinquentes, vel illi quos familia vel ſatellites & miniſtri Iuſtitiæ volunt prehendere, reſiſtant & armis ſe tueantur, poſſint à familia impunè necari, ſi habeat capiendi mandatum, & aliter capi nequeant [h]: Et ita omnes concludere tradit Bolencus [i], Baldus [k], & Auguſtinus ad Angelum [l], & nec intereſt mandatum iuſtè vel iniuſte capiendi, datum fuerit à iudice [m]. Quia executoris non eſt iudicare, an quod exequendum ei imponitur, benè aut malè fuerit iudicatum: cùm ſit tantum nudus & ſimplex miniſter [n]: & principis authoritas vel eorum qui habent ab eo poteſtatem, excuſat homicidij rebellantis factum [o], cùm iuris executio non habeat iniuriam [p]. Quemadmodum & furis nocturni, qui ſe telo defendit, non reprehenditur homicidium tanquam lege permittente, & iubente capi [q], factum

23 Cæterum non ideò excuſantur magiſtratus, vel eius executores, ſi abutantur poteſtate, & aliter quàm oporteat exequantur. Et quamuis rebellio prohibeatur, & pati vim magiſtratus debeamos: tamen ordinario iure poſſumus de facto eorum conqueri [r]. Et ſi quid per iniuriam fecerit magiſtratus, vel prouinciæ præſes, Pomponius ſcribit, non excuſari: vt ſi fortè mortis aut verberum terrore, pecuniam alicui extorſerint [s]: atque iniuriarum actione conueniri poſſunt [t]: vel durante magiſtratu, ſi ſint de minoribus: vel eo depoſito ſi ſint de maioribus, vel temporalibus, qui obnoxij ſunt ſyndicatui poſt depoſitionem [v]. Sed & occidentes, exequendo mandatum captionis non impunè ferunt: ſi cùm poſſent percutiendo, tantùm vim reſiſtentis captioni refringere, necauerint: debet enim vis meſurari, pro modo defenſionis [x]. vt puniretur quoque executor, ſi capiendum ſine reſiſtentia percuteret [y]: aut ſi excederet alio modo fines ſui mandati. Si non exhiberet poteſtatem ſeu mandatum capiendi, & non haberet inſignia ſatellitum, vel apparitorū [z]. Quia nemo in iudicio exhibendus, niſi de cuius exhibitione iudex pronunciauerit [a]: ita ſi non exhibeat poteſtatem apparitor poteſt ei reſiſti [b]:

A id eſt ſi non exhibeat literas ſuæ commiſſionis [c]: ſi modo conſuetum ſit in ſcriptis eis committi poteſtatem: non etiam, ſi cum inſignibus poteſtatis, mos ſit credendi executoribus.

24 Erit & poſtremò, in iniuria illata per perſonas publicas, vindicanda, conſiderandum: eas delinquere vel officiando: id eſt, dum officium exercent: vel extra adminiſtrationē officij. Nā ſi in officiu, delinquant tunc verū eſt quod diximus: iniurias eorū eſſe tolerādas, donec via ordinaria cōueniantur: quia præſumitur interim pro iudicum ſententia: & donec ea arguatur præſumitur iuſta [d]. Atque intereſt reipub. propter authoritatem rerum iudicatarum, interim ſortiri effectū [e]: & ne iudicia ſint illuſoria: ſicque licet dicenti, & in officio, exiſtenti, iuriſdictionem propriam, etiam pœnali iudicio tueri & defendere [g]: & verum deinde, ſi malè iudicauerit vel iuſſerit, relin-
B quitur remedium ordinarium vel appellationis [h], vel actionis ſi faciat litem ſuam [i]: vel ſi talis ſit iudex à quo appellari non poſſit, datur remedium extra ordinarium, ſupplicationis contra ſententiam, reuiſionis & retractationis [k]. Quod ſi iudex extra officium iniuriam faciat, ad alium iudicem vt priuata perſona deducendus erit, & conueniendus: cum extra cauſam iuriſdictionis ſuæ conſeruandæ, non poſſit ſibi ius dicere aut ſuis [l]. Ita etiam quod pertinet ad apparitores & miniſtros iuſtitiæ & iudicum. Iuſſus quidem magiſtratuum eos excuſat quanquam aliquem capire priuaſſent vel vt dicunt decapitaſſent eorum mandato [m]: ſed hoc verum, quando ex officio & vt publicæ perſonæ & iuxta munus ſuum hoc illis mandant: aliter autem ſi tanquā priuati iubeant [n]. ſimiliter, ſi apparitor vel ſatelles delinquat officiando, excedendo vel omittendo punietur per
C eum iudicem cuius iuſſom aut mandatum exequitur: At ſi delinquat extra officiom, punitur, per ordinarium ſuum iudicem [o].

De mercatoribus & negotiatoribus in republica conſeruandis.

CAP. VII.

QVia verò ſocietas duobus videtur conſtare, commercio, & imperio: neceſſaria ideo eſſe reipublicæ commercia: vtiles, & neceſſarios eſſe reipublicæ mercatores, negotiatores, inſtitores, & propolas, nemo poteſt negare [p]: nempe quòd per illos quæ nobis & noſtræ reipub. ſuperflua ſunt, exportent: & aliunde quæ nobis neceſſaria ſunt, quæve apud nos non inueniuntur, importent: eſtque quæſtuaria opera cum vtilitate reipublicæ, induſtria & labore conſtans. non ſine periculo & diſcrimine vitæ & facultatum nego-
E tiantium. Sed inſita eſt huic periculo imminenti, habendi & quærendi cupiditas, cuius dulcedine mens delinita, non tam ad pericula quàm ad lucrum reſpicit: vt enim aliis honor, & laudis honeſta ambitio, animos addit ad ſubeundos pro republica honores: ſic iſtis mercatoribus, lucrandi ſpes obliuiſci facit, latrones aliáque viarum & tempeſtatum mariſque pericula.

Et luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppida
Laudat rura ſui: mox reficit rates
Quaſſas, indocilis pauperiem pati [q].

Et alibi *Per mare, per terras currit mercator ad Indos*
Pauperiem fugiens.

2 Honeſtum lucrum dicitur etiam à iure pontificio

a Guido Papa q. 537 Petrus Iacobus in pract. de libellis, de conſtituta pecunia
b fac. t l. ea quidem 7 de accuſatio. P.
c L. legis Iul. 4 ad leg. Iul. de vi priua. li. 48 pan. P. tit. 7. nouella 69. vt omnes obediant iudicib. prouincialis.
d Argu. l. 4 in fin. ad leg. Iul. maieſta P. Papus lib. 23. Ariſtot. tit. *des remonſtres des priſonniers* iacit l. a iudictos C. epiſc. & cler. & l. adductos, c. & appellat.
e per l. qui receſſaueris. & rei vindica. P l. in iuniarum, §. 1. de iniur. P.
f in l. 4. ad Leg. Acquil.
g Iul. clar. l. 5. § f. in practi. crimi q. 18 n. 1
h Probat l. ſi ſeruus, de his qui ad eccleſiæ confug. & conſt. Francil. 2. anni 1536.
i Bolencus in repetitio. l. capitalium §. famoſos, num. 196 de pœn.
k Bald. ad l. fin. de exhib. reis.
l Auguſt. in ad ditionibus ad Angel. de maleficiis, ad verba fama publica, num 54.
m Clarus p. ædicto loco.
n l. executorem, & de executio. rei iud. lib. 7. C tit. 53.
l ſi vt proponis, 6. eo. tit. C. ea. ſup. qu. 27. §. 2 de offic. & poteſt iud. deleg. lib 2. tit 19
L 1. §. Celſus & L. quod principes, de aqua pluuia arcend. 10
p l. quemadmodum, § magiſtratus ad leg. Acquil. l. iniuriarum §. iniui 1 de P.
q L. itaque ſeruum, 4. §. f. & l ſequent ad leg. Acquil P. c. 1 & 3. de homici. hoc argumento reſoluit Baldus impunitatem occidentis reſiſtentem captioni mandat. ad l f. vt allegas, ad leg. Cor. de ſicar. in & ad authent. ſed omnino. § ne v.

r Gloſ. ad l. vt vim, de iuſt. & iur. P. 1 l. 3. §. 1. quod met. cauſ P. t l. nam magiſtratibus, 32. de Iniuriis P. v l. pars literam ū, de Indic. P. l. vni, vt omnes iud. tam ciuiles quā militares, poſt Adminiſtrationem depoſitam, quinquaginta dies in eis iacub. vel certis locis permaneant. lib 1. c. tit. 47. x Iohan ab Imola, ad l. ex conſenſu, §. fin. de appella. P. y Bald ad l 1. C. vnde vi Alexa. in additio ad Bald. ad l. fin. C de exhib. rer. z Iu li. Cl. li. 5. § fin pract. crim. q 29 a l f. de exhib. reis lib 9. C. ti. 3. l. prohibitum eſt, §. §. f. fiſci iure fu. lib. 10. c. ti. 1. b l. f. de Iuriſ. omnium iudic. P.

c Barth. C de fœd. Iohan. de platea. ad d. l. prohibitū, de iure fiſci. C.
d l penul. de in ſti. & iure. P.
e l. ſeruo inuito 65. §. cum praetor: ad ſenatuſco. Trebellia. lib. 36. P. tit. 1. tractant hunc locum Rhetores, ab authoritate Iudicatarum rex. Quin. lib. 5. inſtitu orat. 1. 2. Cic 2. ad Herennium, & pro Cluentio.
f In l. ſi prætor. 75. de iudic. P. l f. ne quid in loco publi. P. l. f. §. penul. C. & bonis quæ liber. &c.
g l. 1. ſi quis ius dicentinon obtemperauer.
h l. 2. de appella. P.
i L. ex maleficio, de actio. P. §. 1. de obliga. quæ ex quaſi delict. naſc. vel aliter puniet. ex dolo man. vel concuſſionem admittent. l. ſi filius familias, l. §. 4. de iudic. P. tit. de pœna iudic. qui male iudicauit nouella 86. cum ſimilibus.
k L. diui fratres, de pœnis P. auth. quæ ſupplicatio, de precib. imp. offer. C. cum ſimilib.
l ea inter querelas 33. q. 4. L. vni C. ne quis in ſua cauſ. iudi. L. qui iuriſdictioni præeſt, de iuriſdicti. omniū iudi P. L. Iulian. de iud. P. 1. C. quorum bonorum cum ſimilib.
m Tiraquel de tracta. de pœnis legum cauſa 34. nu. probat L. ſi quis id quod, de iuriſdict. omnium iudi. L. quamquam. & l quod principes, de aqua pluuia arcend.
n Decius ad l. non videtur, qui iuſſu, & ibi Decius de regul. Iur. P.
o L. nulli officialium quo rum appella. non recipi, li. 7 C. t. 65.
p Plato etiam d. tet 2 de republ. & Calliſtratus Iuriſconſult l. 2 de nundinis, l 50. P. Titul 11.
q Horatius l. 1. odarum oda 1.

a c. per veſtras 7. de donatio. inter vir. & v. xor. li. 4. tit. 20. & à Cicerone in paradox.

b ex qualitas. de pœnit. diſt. 5. c. eiici. can. eiiciens, 88 d.

pontificio [a], quòd ex induſtria & negotiatione A oritur, dummodo abſit vſura, fraus, dolus, peieratio, quæ tamen ſolent inficere, & periculoſam artem mercaturæ, quod pertinet ad ſalutem animæ, reddere [b].

c lib. 4. quæſt. veter. & teſt. ca. fornic. 88. diſt.

d ſi ne autem, de mil. ciu. in nouel.

e l. ex hoc iure, de iuſt. & iur. P.

f dicto ca. qualitas.

g 1. ad Theſſal. 4.

h eccleſiaſti. c. 26. verſ. 27.

Mercatura, inter artificia connumeratur quæ bene & male exerceri poſſunt, ſecundum diuum Auguſtinum [c]. Et omnis iuſtus labor meretur ſuum præmium [d]. Commercia ſunt iurisgētium [e]. Et cùm ſit honeſtus quæſtus & turpis, qualitas lucri, negotiantem aut excuſat aut arguit: & quamuis difficile ſit inter ementis & vendentis commercium, non interuenire peccatum: non eſt tamen impoſſibile [f], ſiquis retineat dictum apoſtoli [g], ne quis in negotio circumueniat fratrem. Sic & puto intelligendum quæ dixit Eccleſiaſticus [h], *Duæ*, inquit, *ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt: difficile exuitur negotians à negligentia, ſiue à deceptione: & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorū.* B Verùm quod negotiator auidus pro damno blaſphemat, pro pretiis rerum mentitur, & peierat: hæc ſunt vitia hominis, non artis quæ ſine his vitiis exerceri poteſt. Lucrari inde velle honeſtè & viuere, dummodo abſit auiditas quæ & corrumpit aliunde coactas etiam opes, hoc non eſt reprobatum: & nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem neceſſarium vel etiam honeſtum, & ſic negotiatio licita redderur, vt ait D. Thomas [i], ſicut cùm aliquis lucrum moderatum, quod negotiādo quærit, ordinat ad domus ſuæ ſuſtentationem, vel ad ſubueniendum indigentibus, vel ſi negotiationi intendit propter publicam vtilitatem, ne res ad vitam patriæ deſint neceſſariæ, & lucrum expetit non quaſi finem, ſed quaſi ſtipendium laboris.

i D. Thomas 2. 2. q. 77. §. ad 4. De Buſtis in 2. parte Roſarij, ſermo 33 per tocam partē 2. enumerat 16 caſus in quib. mercatura & negotiatio eſt illicita, nos de quibuſdā viris claris qui negotiati ſunt ſine reprehēſione agimus, lib. 4. ſymag. ca. 10. m. 6 & ſequent.

Falluntur qui fœlicitatem metiuntur ciuitatis, C reipublicæque optimæ ſtatum optimum, ex ſola virtute, & dicunt in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iuſtos habeat ciues ſimpliciter, ac non ad ſuppoſitionem, neque mercatores neque artifices ciues eſſe oportere: & vilem exiſtiment eſſe huiuſmodi vitam & virtuti aduerſam, neque agricolas eſſe oportere eos qui futuri ſint ciues, quod opus ſit virtute & otio ad virtutem comparandam, & ad rempublicam gerendam. Nam certè hæc conſideratio videtur eſſe in quadam abſtracta idea, vbi oporteret ciues, & rempub. non egere vita corporali, aut actione aliqua. Sed iſta ſomnia & chimeræ in repub. humana potiùs mihi videtur, quàm ſint imperanti exequenda. nō enim poteſt totum conſiſtere niſi certis partibus: neque dubium eſt, partes etſi viles & infimas corporis, pedes dico & alias ſimiles, neceſſarias eſſe corpori, ſine quibus, & ſi illæ aliter ſe habeant quàm natura deſideret, monſtroſum eſſet totum D aut mancum. Mercatores negotiatores ſunt in reipublicæ corpore, veluti miniſtri baiuli, pedes, qui transferunt reliquis neceſſaria, ideò & in republica ciues eſſe debere videtur rectè concludi: & vt maxime vtiles eſſe, ſi probè ſuo munere fungantur, ac fideliter artem ſuam exerceant. Nec Ariſtoteles [k], qui in hac fœlici republica conſtituenda, in abſtracto dicebat eam conſiderādam, prout iuſtos habet ciues ſimpliciter, & non oportere ad ſuppoſitionem eſſe artifices aut mercatores: potuit negare, quin & illi eſſent neceſſarij, vt & ſunt neceſſarij agricolæ, qui victum conferent, artifices, pugnatores, locupletes, & ſacerdotes, & iudices. Neceſſarium & illis qui in communione viuunt, habere pecuniarum ha-

k Ariſtot. lib. 7. polit. c. 8 & 9.

A bendarum facultatem, quòd illas habere poſſint, & ad proprias indigentias & ad bellum.

3 Fuit Romæ, vt narrat Liuius, collegium mercatorum inſtitutum, ſicut in prouinciis conuentus negotiatorum.

Sunt mercatores Venetiis, Florentiæ, Anconæ, & alibi in Italia in primis gradibus, & inter præcipuos reipublicæ, quorum velle diminuere authoritatem, nihil aliud eſſet quàm turbare rempublicam.

Alibi non ita honorati, & vbi plus virtus quàm diuitiæ poſſunt. Attamen aliquando & iure etiam num fauore digni, & ſub fide publica etiam tempore bellorum, vt tutò eo tempore etiam iure dicantur inter hoſtes inuiolabiles [l], quanquam hodie forſan dum diſciplina militaris exulat, ſint primi & potiores quibus inſidientur milites, non quòd eorum arti inuideant, ſed quòd pecuniis, B quas ſecum illos deferre perſuaſum habent, intenti ſunt.

l c. 2. de treug. & pace li. 1. tit. 14.

4 Honor habitus olim mercaturæ quoque, quòd ea ad barbarorum neceſſitudines, regúmque amicitias comparandas, plurimùm valere putabantur, vt ait Plutarchus: ex eadem quoque homines multarum & maximarum rerum vſum experientiámque percipere, ex quibus nonnullos conditores maximarum vrbium extitiſſe, vt Maſſaliam primum, qui à Celtis iuxta Eridanum maximè obſeruatur. Thaletem quoque, & Mathematicum Hippocratem, exercuiſſe mercaturam ferunt. Platoni etiam olei in Ægypto exportationem, peregrinationis viaticum ſuppeditaſſe. Quantæ ſit authoritatis mercatura apud Venetos & Genuenſes, colligere licet ex Platinæ relatione, dum in vita Gregorij 11. ſcribit, Mercatorum Genuenſium prætorem & Venetorum quoque C prætorem dicunt vtrique *bailum* dum adeſſent coronationi Petterij regis Cypri, qui Petro patri ſuffectus coronatus eſt famæ auguſtæ, & dum pompam duceret, tantam inter eos prætores contentionem ortam quis ad dexteram regis eſſet, vt tumultu ſubitò exorto, Genuenſes fuerint pulſi & partim interempti, rege magis in Venetos quàm Genuenſes inclinante, vnde poſtcà ortum bellum.

5 Fuerunt & imperatoribus domeſtici quidam negotiatores ſeu mercatores [m]. Erant & regibus Iſrael, mercatores proprij, velut officiarij, vt liquet ex libro 2. paralipomenon ca. 1. verſ. 16. ibi *adducebantur Salomoni equi de Ægypto, de Coa, à negotiatoribus regis qui ibant & emebant, &c.*

m l. 4. de cōm. & mercator. li. 4. C. tit. 63.

Verùm principes hi mercatorum opera vſi ſunt non vt compendium ex lucro eorū ſibi facerent, ſed vt neceſſaria per eorum induſtriam faci- D liùs conſequerentur. Alioquin principibus hoc ſordidum viſum eſt, ex mercaturis & negotiationibus augere facultates, & priuatorum impedire lucra: ſicut referunt magnificè ſenſiſſe Theophilum imperatorem Conſtantinopolitanum, Zonaras & Cedrenus. Cùm enim aliquando ad Conſtantinopolitanæ regiæ portum, nauis oneraria pondere ſarcinarum grauis, eóque vſque ad poſtremum vinculum diuerſa, appuliſſet: Imperator Theophilus supernè proſpectans, nauémque admiratus, per pediſſequum cuius ea eſſet percontatus, vt Auguſtæ ſuæ vxoris eſſe cognouit, recens àmercatura reductam, quam ab imperatrice miſſi in Syriæ partibus, feciſſent: ſiquid alij ſarcinarum in naui haberent, id ſtatim eos efferre iuſſit, & nihil quod ad Auguſtam pertineret attingere.

Quo

Quo facto, pulſis iode nautis, Græco igni iniecto, nauim cum ipſis ſarcinis cremauit, imperatricem maledictis inſectatus: Mercaturam inquiens priuatis hominibus eſſe attributam, vt ea tolerandæ vitæ occaſionem habeant: nec mercaturæ emolumenta à ptincipibos intercipienda eſſe, vnde tenuioris fortuoæ bomines victum comparant.

6 Non oegamus, mercatorum ingenia maximè vt plerumque lucro ita addicta, vt ſæpè plus ptoprium commodum quàm vtilitatem publicam ſecteotur & diligant, & facilè à iuſto vbi ſpes refulſerit numi, declinent. Sed non ideò reiiciendi ſunt à republica vel à numero ciuium: quãquam propter ſordidam illam cupiditatem, verius ſit non eſſe admittendos, niſi de probitate alioquin conſtet eorum, aut depoſuerint ſtudium negotiandi, ad rempublicam gerendam aut adminiſtrandam. Siquidem probetur lex Thebanorum, iubens vt nemo habilis eſſet ad gerendos honores reipub. ſuſcipiendos, niſi decem annis à mercatura deſtitiſſet [a]: vt apud Romanos cautum, negotiatores ne militarent, niſi negotiationem relinquant [b]: quemadmodum contra, militibus negotiari interdictum eſt, niſi velint militia priuari, vt & de nobilioribus ſtatutum [c].

a Ariſt. 3. politico. c. 3.

b l. vni. negotiatores ne militent. li. 12. C. ti. 35.

c dicta l. vnic. negociator ne militet, l. nobiliores, 3 de commer. & mercator. lib. 4. C. ti. 63.

7 Inter plebeios enim ars hæc exercenda eſt. Quare Honorius & Theodoſ. Cæſares, *Nobiliores natalibus*, inquiunt, *& honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, perniitioſum vrbibus mercimonium exercere probibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius ſit emendi vendendique commercium* [d].

d d. l. nobiliores, l. milites qui a republica, de remil. li. 12. C. l. milites c. locati.

Videtor Plato quoque ſignificare mercaturam corrumpere ingenuos animos ciuium, dum ſcribit [e] longè à portu maris ciuitates ædificandas, ne commerciis ciues nimium ſe dedant. Nam cùm mercibus & pecuniis cauponando, ciuitas repletur, fiunt doloſi animi, ciues inſtabiles & infidi in moribus. Sed Ariſtoteles [f] reſpondet non ideò commoditatem & communionem maris eſſe reſpuendam, cùm bona quæ inde perueniant contemnenda non ſint: lege autem caueri poſſit, quæ ſint reiicienda, quive admitti debeant.

e 4. de legib. in principio.

f Ariſtotel. 7. politicor. c. 6.

Fatendum certè vix inueniri oratorem, imperatorem aut mercatorem, ſine acquirendi cupiditate; tales enim meliores dicuntur, quò ſibi plus acquirere poſſunt, vnde callidi appellari ſolent, cùm calliditas in acquirendo maximè ſita ſit [g]. Et maior debet eſſe cura gubernantium rempublicam, vt res venales iuſto pretio veneant: ne permittatur ex arbitrio illis abuſus circa commercia, fraudes, conſilia, merciom corruptiones, & id genus ſimilia, quæ repurgari debent iã inducta.

g Ariſtot. problematum ſectio 28. q. 4.

8 Fiunt abuſus à mercatoribus qui emendandi ſont, & quibus etiam iura ſatis Romana D proſpexerunt, & ciuilia cuiuſque nationis, & ferè cuiuſque regni & ciuitatis vt tantùm opus ſit diligentia magiſtratuum in his conſeruandis & exequendis. Omnia autem reipublicæ moderator metietur ex vtilitate, & neceſſitate, & honeſtate populi ſibi commiſſi: ex triplici capite, rerum, perſonarum, & actionum.

Circa res animaduertet, de qoibus negotiatio permiſſa poſſit eſſe, ſine læſione aut animæ aut corporis, in illis admittet: in reliquis damnabit, & probibebit. Sicqoe nundinationes rerum, quæ in commercio bominum & Deo & religioni eius dicatæ ſunt, vt rerum ſpiritualium ſeu ſacramentorum, & illarum [h] in quibus ſimonia verſatur, auerſabitur, & rerum ſacrarum, reli- A giosarum [i], rerum quæ natura vel ius gentium, aut mores ciuitatis exemerunt à commercio [k], negotiationem in perſonis liberis [l], lenocinia [m].

h iuxta titulum de ſimonia.

Cauere etiam debet, ne ex noſtris rebus aliquæ ab barbaros ſeu hoſtes noſtræ reipublicæ tranſportentur à mercatoribus, quibus illi iuuari poſſunt contra nos; vt vinum, oleum, aut alia liquamina vel arida, vt loricæ, arcus, ſagittæ, enſes, gladij, ferrum factum vel infectum, vel alia arma quibus fortiores reddantur [n]. equum item militarem, extra prouinciam ſuam duci non permittet [o], qualis eſt prohibitio in regno Siciliæ & Hiſpaniæ.

i l. inter ſtipulantem, §. ſacram item. de verb. oblig. [illegible]

k l. ſi in empt. § omnium. de contra. emp.

l l. ſi. ad legem Fabiam de plagiariis. C. ti. 4. de tit.

m tit. de leno. in Nouell.

n l. 1. quæ res exporta. neq. C. l. eodem tit. ro, de public. l. vnic. de lucorũ & itinerũ cuſtodiaſi. 11. C. tit. 43.

o l. 2. quæ res exportari neq. c. ad liberandam terram ſanctã, 17 de Iudæis, lib. 5. tit. 6.

Prouidendum interdum reipublicæ, ne quæ ad victom quotidianum neceſſaria ſunt, à mercatoribus emptionibus anticipentur, ne cariora efficiantur. impedienda & eiectio tritici, vini, aliarúmque rerum ad victum vel vſum neceſſa B rium populi pertinentium, in alienam prouinciam, ne penuria populus laboret, maximè imminente tempore caritatis. Salubre & ſtatutum alicubi, ne poſt certum tempus, aliunde certæ merces importentur quibus illatum quæ in rep. noſtra, vilis poſſet eſſe vſus, & reddi poſſent in eas impenſæ factæ inanes.

9 Prohibuerunt Pontifices ſummi [p] cùm aluminum minæ inuentæ fuiſſent, in Italia, in quas expenſæ multæ factæ eſſent, de partibus infidelium, ad partes Chriſtianorum deferri, vendi, & mercari alumina. fuitque collegium inſtitutum militum S. Petri, qui curam aluminum haberent, dotatum, confirmatum & ampliatum per Clementem 7. Paulum 3. Pium 4. [q] Renouata & alia conſtitutio exportandi alumina ad infideles ab eodem Paulo 3. & excommunicati iterum, aggrauati & reaggrauati, adducentes, trãſportantes C & vendentes prædicta alumina, interdictis locis, quandiu tales ibidem eſſent, ipſis factis inteſtabilibus, infamibus, aliiſque pœnis damnatis.

p l. officium, §. paternus de re militari. P.

q à Iulio 2. Leone 10 conſtitu. 36. in Bullario Laertij Cherubini.

10 Quod pertinet ad vitanda damna, quæ ex perſonis negotiantium contingere ſolent. Illud quidem moderator obſeruabit, vt nemo quidem à licita negotiatione prohibeatur, & ab illicita iubeat abſtinere [r].

r Clemens 7. conſtitutione 16. incipien. *mundratio*. Paulus 3. conſti. 3. incipiente *prudentiæ*, Pius 4 conſtit. 46. incip. *ſitaremſpectio* in dicto Bullario Cherubini.

Verùm videat qualis mercator in nundinas veniat, ne ſit explorator potiùs arcanorum regni aut reipublicæ [s], quàm verus mercator: ſolent enim ſub hac ſpecie mercaturæ multa tentari, quæ præpoſitus loci nundinarum diligentia ſua detegere poteſt, inquiſitione & obſeruatione diligenti eorum qui adueniunt.

s Paul. 3. in conſtitu. 45 incip. & ſi ex quo in dicto Bullario.

Honeſtum non erit aut conueniens religioni catholicæ, videre clericos maximè in ſacris ordinibus conſtitutos, lucris negotiationum intentos eſſe, quibus & ſacri canones interdixerunt [t]. & proinde ſecularis reipublicæ rector, aut princeps, ſi in hac parte viderit negligentes eſſe in emendando prælatos: illos admonebit; vt ſuo munere fungantur [v]. cùm clerici aut monachi ſe negotiis ſecularibus immiſcere non debeant [x]. Quemadmodum nec conuenit nobilioribus negotiatio [y], vt antea dixi.

t l. illicitas. 6. 1. neq; licita de offic. præſid. li. 1. P. tit. 15.

v l. mercator. 4 de commer. & merca. li. 4 C. tit. 64.

x cap. negot. a torem, ca. fornicari 88. diſtinct. ca. 2. canonum 14. q. 4. c. placuit, c. Cyprian. ca. hi qui 21 q. 3 pœna de poſitio. in ca. clericum 91 diſtinct. & c. ſed nec clerici vel monach. ſecu. negot. ſe immiſceant.

y D. Paul 3 ad timo. 2. c. 1. & nemo ni ne cleri vel monach. &c.

11 Circa actiones mercatorum, diligenter curandum, ne vſuras illas atroces quas ſub prætextu permutationom vel cambiorum extorquent, committant: & ſi fieri poteſt ab omnibus aliis abſtinerent; ſic enim & priuatorum commudis, & reipublicæ, & ſuæ ſaluti ſpirituali, conſulerent. Repetendæ conſtitutiones contra vſurarios contractus, contrahentes & tabelliones.

Cauendum

a iuxta l. vni. de monopol. C.

Cauendum [a] ne prætextu collegij, aut artificij, negotiatores monopolia committant, quo nihil deterius in commercijs accidere poſſet.

Pertinebit quoque ad politicam administrationem præpoſitorum eccleſiaſticorum & ſecularium, prohibere mercatus aut nundinas diebus feſtiuis [b], orationibus & verbo Dei audiendo conſecratis: néve in loco ſacro in eccleſia, aut atrio, & cœmeteriis exerceatur [c].

b c. licet c. fi. c. 1. de feriis. c. rogationes. de conſecra. diſt. 3.

c eiecit Chriſtus ementes & vendentes de templo D. Matha. ca. 21. & Zach. 14. *non erit mercator in domo Domini.*

12 Sed & non minori cura ſunt conſeruanda priuilegia mercatorum, quàm fuerint inſtituta, potiſſimùm tempore nundinarum, vt poſſint ſecurè & illis & mercibus tutus eſſe acceſſus, commoratio, & receſſus [d]. non enim debent decipi ſub fide publica, potiſſimùm cùm commercia ſint de iure gentium [e]. Et mercatores temporibus priuilegiatis, ſunt ſub ſpeciali protectione & fide principum vel rerum publicarum quæ indulgent & conſtituunt nundinas. Refert & Sigiſmundus Liber Baro in rebus Moſcouitarum, quo tempore legati aut oratores Moſcouiam proficiſcuntur, omnes vndecunque mercatores, in eorum fidem & protectionem ſuſceptos, in Moſcouiam liberè & ſine portoriis, ire poſſe & conſueuiſſe. Sunt immunitates à vectigalibus, iuxta conceſſionem conſiderandæ & conſeruandæ [f].

d vt in c. 2. de treuga & pace.

e l. ex hoc iure, de iuſtit. & iure.

f de quibus diximus libr. 5. ſyntag. c. 3. & 4. & l. vni. de nundinis, C & in l. 1. & 2. P. tit. P.

13 Iuriſdictiones quoque mercatorum, quæ & iure non improbantur, quibus potiſſimùm ſūmariè & de plano inter mercatores & ex bona fide agi debet, ſunt conſeruandæ & ne vis fiat inſtitutionibus earum omni ex parte prouidendum.

Ita Romæ Paulus III. Pont. Maximus [g], confirmauit conſuetudinem ab antiquo ſeruatam iuriſdictionis facultatum dd. conſulum mercatorum artis mercaturæ pannorum vrbis Romæ, & eorum ſtatuta: de litibus iudicandis & cauſis ad eam rem ſpectantibus, aduerſus quaſcunque perſonas, ſeculares tamen, ſecundum facultatem eis datam à Martino 5. & vt adhiberetur fides libris eorum, vſque ad quantitatem viginti ducatorum aureorum [h], occaſione mercaturæ, adhibito iuramento in ſupplementum probationis: dummodo ipſi libri quos vocat mercantiles, nempe negotiationis & mercatorum, ordine ſcripti ac confecti & tenti fuerint, (puto eſſe diaria & calendaria) & cum debitis circunſtantiis rationali ſuſcipione carentes, ipſorum mercatorum etiam circunſpecta vita & qualitate perpenſis auxit [i] autem Pius 4. ſummam prædictam prædictis qualitatibus ad triginta aureos ducatos.

g in conſt. Pauli 3 ordine 47 incip. *dudum antiqua* in bullario Cheruhini.

h de libris mercatorū quando & quomodo fidem faciant vide Decium ad ca. 2 de fide inſtru. Iaſon ad l. admonendi, de iureiura. Bald. ad rub. de fide inſtrum. Lau franc. ad c. quoniā contra ad verb. inſtrum. product. de pr. Alexan. conſil. 180 volu. 2. in practica Iohā. de Ferrariis in forma opporē di contra inſtrum. Guid. Pap deci. 441. incip. *pro declarat* Boer. de ci. 105.

i c in cōſt. Pij 4. in ordin. 59. incip. *videntes* in d. Bullario Cherubini.

De agricolis. CAP. VIII.

PRimum quòd in omni ſocietate & republica deſideratur neceſſarium [k], eſt habere alimenta: & ideò oportet eſſe multitudinem agricolarum, qui victum conferant, qui ſeminent, arent, colligant, conſeruent & communicent. Inſtituit Romulus in ſua noua republica vt ciues Romani tantùm artem militarem & rem ruſticam tractarent [l]. Plutarchus Numam [m] ait populum Romanum ad agriculturæ, id eſt, & pacis & honeſtatis ſtudium traduxiſſe: vt ſolertes etiam homines, in ea re præmiis excitarit, ignauos autem ignominiæ metu deterruerit. Et vt Ariſtoteles etiam dixit [n], optimus populus eſt ille, qui ex agricolis conſtat: itaque & popularis ſtatus effici datur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel paſcuo: negotioſa quidē, quia nondū multum habet, ex quo fit vt rarò concionem agitet. cùm enim laborandum ſit illis circa neceſſaria ad victum, operibus diſtinentur ſuis, & aliena non appetunt: dulciuſque eſt illis opus facere, quàm in republica verſari, niſi magna ſint emolumenta ſumpturi. Plerique enim magis lucrum appetunt quàm honorem. Signum huius eſt quod tyrannides olim pertulerunt, & hodie quoque plerunque tolerant, túncque etiam paucorum potentiam perferunt, modò ſuam rem agere illis permittatur, neque eripiantur quæ habent. Citò namque diuites quidam eorum efficiuntur.

k Ariſtot. 7. c. 8.

l Dion Hal

m Plut. in Numa.

n Ariſt. li. 6. polit. ca. 4.

2 Et poſt agricolarum multitudinem optimus eſt populus, vbi paſtores ſunt & viuunt ex animalibus. In multis autem hæc paſtoritia vita cum agricultura conuenientiam habet: vtrique enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones vtiliſſimi ſunt [o], ac potentes ſub dio conſiſtere. Cæteræ verò multitudines, quaſi omnes ex quibus alij ſtatus populares conſtāt, multò quàm hi deteriores ſunt: nam opificum quidem, ac forenſium, ac mercenariorum vilis eſt vita, nullúmque virtutis opus eorum quæ tractat multitudo. Et inſuper quia huiuſmodi genus hominum, circa forum, vrbémque, vt ita dixerim, aſſiduè hæret, faciliter conciones agitat: at agricolæ quia ſparſim habitant per agros, neque in vnum coeunt faciliter, neque ſimiliter indigent huiuſmodi congregatione.

o Et Cato in principio de re ruſtica, *ex agricolis & viri fortiſſimi & milites ſtrenuiſſimi gignuntur:* idem Plinius lib. 18. c. 5.

Rurſum alibi Ariſtoteles [p]: partes domus à qua incipit reſp. tradidit eſſe hominem & poſſeſſionem: primùm in victu, ſecundum naturam verò poſſeſſionē eſſe in agricultura quæ iuſta eſt, & ita præcipua. Neque enim ab hominibus nec volentibus vt cauponaria & mercenariæ: nec ab inuitis quærit, quemadmodum bellicæ artes, & eſt earum rerum quæ ſunt ſecundum naturam. Natura enim omnis educatio eſt à matre, quare & hominibus è terra. Prodeſt etiam hæc primùm ad fortitudinem. Non enim quemadmodum viles artes, corpora eneruat, ſed talia facit, vt ſub dio conſiſtere & tolerare laborem valeant, & aduerſus hoſtes pericula capeſſere. Soli enim hi res ſuas extra munitionem habent. Heſiodus [q] dans præcepta commodè viuendi, *labora, inquit, ſtolide Perſa, opera quæ hominibus Deus deſtinauit:*

p Ariſtot. l. 1. œconomi. c. 2.

q Heſiodus in ergis in principio.

Ne quando cum liberis vxoréque animo dolens
Quæras victum per vicinos, hi verò negligant.
Bis enim vel ter forſitan conſequeris: Si verò amplius moleſtes,
Rem quidē non facies, tu verò inania multa dices.
Inutilis autem erit verborum copia. Sed te iubeo
Cogitare debitique ſolutionē, famiſque euitationē,
οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ᾽ ἀροτῆρα.
Domum primò quidem, mulierem deinceps pro generatione filiorum, & bouem aratorem ad agriculturam & victum.

3 Deus primis parentibus creatis, agricolationis artem mandauit. tulit enim Deus hominem & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur & cuſtodiret illum. Et pulſis inde homini continuata ars, ſed additus labor, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo: maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cūctis diebus vitæ tuæ [r]. Et emiſit Deus Adam de paradiſo vt operaretur terram de qua ſumptus eſt, turſúmque ex duobus filiis eius, Cain fuit agricola, Abel paſtor ouium [s].

r Gen. 2. ver. 15.

s Geneſ. 3. cap. verſ. 17 & ſeq.

Poſt diluuium princeps viuentum Noë, cœpit rem ſuam publicam & ſocietatem humanam reſtituere, & cœpit Noë vir agricola exercere terram, & plantare vineam [t]. Eſau vir agricola robuſtus

t Geneſ. 4 ca. verſ. 2.

Digitized by Google

buſtus venator [a], frater eius Iacob ſimplex, paſtor ouium [b].

a Geneſ. 25. verſ. 27.
b Geneſ. 30.

Saul rex electus, non reliquit agriculturam, quod liquet ex loco quo dicitur, quòd cum nunciatum eſt hoſtes adeſſe, Saul veniebat de agro & ſequebatur boues [c].

c 1. regum. ca. 21. verſ. 5.

Fuit in ſumma vtraque vita ruſtica, agricolæ & paſtoritia, communis antiquis Hebræis, & gentibus præcipua, & poſt bello pacem ademptam veluti portus tranquillitatis, tùm principibus, tũ ſubditis: vt manibus quoque imperatorum ars illa tractaretur [d], ſiue ob vtilitatem, ſiue ob voluptatem, animi vel corporis. Sic ab aratro ad dictaturæ principatum vocatus Quintus Cincinnatus, & ea depoſita ad illud rediit, quo delectabatur, & viuebat. Sicut & C. Fabricius, C. Marius, Curio Dentatus, Portius Cato, Serranus, & alij, qui depoſitis publicis curis etiam ad ruſticandum venerũt, etiam reges vt Diocletianus, Atalus, Cyrus.

d Plinius li. 18. ca. 3.

Et certè fuit hæc vita ruſtica prior vrbana: quia & poſteriùs vrbes ædificatæ ſunt. Fuit & vita Ruſtica antiquitùs innocentiſſima, & ſimplex: quanquam poſteà & nunc, euaſerit fallaciſſima. cuius rationem vel eam potiſſimam putarem, quòd experientia didicerint vrbanos illorum ſimplicitate abuſos: & quòd ipſi etiam nimium vrbes frequentantes, dolos & improbos mores plebis vrbanæ facilè didicerint, & eius exemplo vitam deformauerint innocentem, & tandem callidiores euaſerint. Nempe etiam quòd bona pars agricolarum hodiernorum, non ſua arua ſed aliena colant, & moribus ſeruilibus & mercenariis ſuam exerceant perfunctoriè, & ad lucrum tantùm, non ad artem. Olim autem quiſque ſuam coleret terram.

5 Cæterùm quanquam hæc ita ſe habeant, tamen etiãnunc eget reſpub. opera ruſticorum & agricultorum, & paſtorum, vt quamuis illi ſæpe indigni videantur propter fraudes & malitiam priuilegiis: nihilominus tamen propter neceſſitatem alimentorum in republica, opera ruſtica ſunt fauorabilia: quæ ſi impediantur, & caritatem & penuriam annonæ poſſunt & famem inferre, vt oſtendit Liuius [e], caritatem illam annonæ, ex incultis per poſſeſſionem plebis in montem ſacrum agris, ciuitatem iouaſiſſe.

e Liuius.

Fertilis aſſiduo, ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis gramen habebit ager.

Quare intereſt reipublicæ, ſi agricolæ ab opere ruſtico diſtrahantur [f], cui adhærere debent [g].

f Plato 2. de rep. Call. in l. 2 de nũdinis P. l. 1. vt ruſticani ad nullum obſequiũ deuocẽtur c. l. nunquã ſaltationib. de agricol. & cen ſit. C.
g l. 1. de colõ. fundoriũ patrimonia. li. 11 c.

Apud Indos inter arma hoſtiũmque congreſſus, agricolæ intacti inuiolatique erant, tanquam communis vtilitatis miniſtri [h]. Conſtituit in concilio Lateranenſi Alexan. 3. vt ruſtici euntes & redeuntes, & in agricultura exiſtentes, & animalia quibus arant & ſemina portant ad agrum, congrua ſecuritate lætentur [i]. Tempore belli Nabuzardam etiam magiſter militiæ regis Babyloois, tranſtulit populum Hebræum cum Rege ſuo Sedechia ſubactum in alias regiones: tamen reliquit in propria terra intactos vinitores & agricolas [k].

h Arrius lib. 5. de geſt. Alexã. Diodor. Sicul. lib. 2. c. 10.
i c. 2. de treuga & pace lib. 1 tit. 34.
k Hierem. c. 52 verſ. 16.

Dicta ſancta ruſticitas [l], & duplici de cauſa, vel quòd ſanctum dixerunt antiqui inuiolabile [m], vel quòd quieti ſiot & patientes, alieni à tumultibus & diſcordiis quibus vrbani homioes agitantur, ſint ſimplices ab irriſione & dolo natura alieni [n].

l c. ſacta quip pe ruſticitas. 2 q. 7 ex d. Hieronymi ad Paulinum.
m l. ſanctũ 8 de rerum diuiſ. P.
n Alberic ad l. vrbs de defenſorib. ciuit. eum pro palam habent ſancta ruſticitas Accurſ. ad ſ. ...

Terram & antiqui matrem omnium dixerunt, & eius cultores piam vtilémque agere vitã, atque eos ſolos eſſe reliquos ex ſtirpe Saturni reges [o].

o Varro lib. 3. de re ruſtica.

Erat antiqua nota cenſoria, agrum malè coluiſſe, quòd intereſſet etiam vtilitatis publicæ, & quòd facile plebs ruſtica, ſi non occupetur operi & glebæ, ad ſeditionem & otium eſt procliuis.

6 Priuilegia agricolis in gratiam commoditatis vrbis data fuerunt agriculturæ à Pontificibus Maximis Clemente 5. & Pio 5. qui & prohibuit impediri venientes ad vrbem vendendi frumenti cauſa: punitque illum qui ſine præfecti annonæ licentia emit vltra quàm neceſſarium ei ſit pro familia nutrienda, vt carius vendat amiſſione frumenti, aliáque pecuniaria arbitraria pœna: eximit quoque deferentes in vrbẽ triticum, a ſolutione gabellarum ſeu vectigalium, & concedit ne pro aliorum debitis in repreſſaliis, moleſtari agricolæ poſſint, nec pro propriis, dum colũt terram vel ſeminant, neve boues aratorij capi poſſiot pro debitis, aut teneãtur hypotheca obligati.

7 Hic tamen obſeruare oportet mores regionum, & diſtinguere priſca à nouis, ſiquidem vita hominum priorum vt erat minùs corrupta, & fuit innocens magis, ſic & erat contenta laboribus propriis, & prouentibus quos ſibi ex agrorũ cultura parabant ruſticæ vitæ intenti, ſine inuidia & ambitione, poſſeſſione & acquiſitione naturali [p], cum voluptate honeſta coniuncta, contenti. vnde & præponebatur illa vita tunc mercatorum periculoſis & infœlicibus lucris, vſurarum turpibus & infamibus negotiationibos, artificum immundis & interdum ſpurciſſimis quæſtibus. Quia & pro ſe hæc vita, vt ait Ariſtoteles in œconomico poſt Catonem, fructifera, & quæ ſuos cultores diligentes abundè remuneratur: undè & initium exiſtimatur omnium facultatum & diuitiarum agricultura, & proinde locupletes dicuntur, quaſi loci, id eſt agri, pleni [q]: ſignata & pecunia, vt ait Plinius [r], à Seruio Tullio pecudis imagine, quia in pecud. maxima pars reditũ priſcorum conſiſteret: & à Theſeo percuſſa pecunia, bouis figura notata ad excitandos Athenienſes ad agriculturam exercendam [s], planè certiſſimum eſt [t], ita hi fœlices habiti ab Horatio [v].

p Clemẽs 5. eſt Clementine 4. in capitẽ ad ſacr. Pius 5. conſtitutione 1. incip. Cupientes in bullario Cherubini.

Beatus ille qui procul negotiis
Vt priſca mens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis.
Solutus omni fœnore, &c.

q hanc acquiſitionis ſpeciem ſubminiſtrat a... tradit Ariſtot. polit. c. 1.
r Nõ. Marcellus de ver. ſig. ex Cicer. 2. de rep.
s lib. 33. c. 3.
t hanc & pecunia ſuit dicta bouis figura impreſſa. Pl. in Publ.
v Horat. li. Epod. Od. 2.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius [x]. Itaque maiores noſtri ex minima tenuiſſimáque repub. maximam & florentiſſimam reliquerunt nobis, inquit Cicer [y]. de Romana: ſuos enim agros ſtudioſè colebant, non alienos cupidè appetebant. Et paulo pòſt, Vita autem hæc noſtra, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt.

x Cic. 1. offic.
y Cicero pro Sexto Roſcio Amerino.

Olim & magiſtratus in pratis conſedebant, quia & rure euocabantur ad conſilium, & nobiliſſimæ familiæ Romanorum nomẽ ruſticæ vitæ in poſteros pro honoris titulo tranſtulerunt: quemadmodum nunc crudelibus ac faſtuoſis titulis, non tam fœlici tamen auſpicio, nobilitari plures ſe putant: hinc cognomina orta ſunt familiarum Romæ Fabiorum, Lentulorum, Piſanorum, à copia talium leguminum, & Taurorum, Vitelliorum, Porciorum, Statilliorum, Bubulcorum, quæ teſtantur originem agricolarum.

8 Lege Romuli regis Romanorum, duæ tantùm populi partes conſtitutæ agricolarum & militum. Agricultura enim homines fieri tempe-

rantiores

rantiores putabat, & cupiditatibus minùs obnoxios [a]. A Eadem lege diuiſo vniuerſo agro in pagos, ſuum cuique præpoſuit ruralem magiſtrum, qui eos curaret, ſegnes colonos obiurgaret, multa caſtigaret etiam, & de controuerſiis illorum iudicaret. Ferunt Hungaricos populos, initio tres ordines conſtituiſſe: ſacerdotes, milites, agricolas. & hos ſeorſum in pagos conuentuſque diuiſos, quos comitatus nũcupatos fuiſſe & iudicaſſe tradunt [b]. Nec minùs Hungaris finitimi Turcæ ruſtici, inter conuicanos ſuos præſunt iuriſdictioni viciſſim, à quibus deinceps prouocatur ad iudices appellationum Turcicos, quos vocant Dileſceros [c]. Plato etiam, ligantium controuerſias à vicinis & tribulibus dirimi, ſeu quos litis arbitros partes delegiſſent, voluit.

a Dionyſ. Halicar. lib. 2.

b Rerum Vngaricarum decade 1. lib. 1.

c Poſtell. li. de repub. Turca.

9 Hæc priſcis maximè obtinuerunt temporibus: verùm ætatibus poſterioribus, degenerauit probitas ruſticorum, & in dies fient peiores: ſed B noſtro potiùs vitio. vt ait Columella, qui rem ruſticam noſtram peſſimo cuique ſeruorum, veluti carnifici noxæ, quam maiorum noſtrorum optimus quiſque, optimè tractauit. Nunc certè ſunt vt plerunque mancipia, ſerui, coloni, mercenarij, in exſugendis potiùs quàm colendis aruis intenti: quia ad illos de conſeruandis ac emendandis illis non pertinet, & facilè dominos fallunt. variæ inter illos fraudes in heros, ſeu dominos proprietatis, ad intercipiendas penſiones: in vicinos, ad terminos ſubmouendos, & in emptores rerum ſuarum promercalium [d]. Tantúmque vafrities eorum creuit, vt ſtulta ſuperbia intumeſcant, & agreſti modo, & Deum & homines contemnant, vt ruſticitatis appellatione, plerunque ſuperbia ſignificetur, & perfidia [e]. ita & definitur, iuxta mores iſtos ruſticitas ab Stobæo [f], inepta & deformis tarditas [g], vt appareat nunc agricultores non me- C reri, neque laudem, neque honorem, ſed inter vilia mancipia eſſe numerandos [h].

d De quibus fraudibus Antoninus Florẽtinorũ epiſcopus in 3. parte ſummarum, tit. 8. c. 13.

e vt apud Pelagiũ ad Narſen. ca. de Ligoribus 2. q. 5.

f apud Gregor. Magnum li. 3. epiſt. 26. ad Ianuarium etiam vero 1. q. 6.

g Stobæus, ſermone 4. ex Theophraſto.

h ex l. 1. & toto titulo de agricol. & cenſit. lib. C.

10 Et proinde liquet eſſe ſecludendos ab adminiſtratione, & officiis reipublicæ, ipſos agricolas, aut vinitores & paſtores, nec promouendos ad conſulatum locorum, vel ad Iuſtitiæ præpoſituram [i], hinc enim putreſcunt & tranſeunt in corruptelam leges bonæ, boniue mores. Siquidem nihil ſunt ſentientes & addicti ignorantiæ, iniqua pro æquis, iniuſta pro iuſtis decernũt, probos non ſibi ſimiles oderunt, ad expilationem & prædationem litigantium facile deſiliunt: cúmque nihil certi quod ſtatuere debeant, habere poſſunt, comperendinationibus iudicia differunt, & tandem patrimonia contendentium obliguriunt.

i Rebuff. ad d. l. 1. de agricol. potiſſimum ſi alij ſint qui hoc munere fungi poſſint.

Malum hoc frequens eſt in Germania, & Lotharingia, vbi maiores iudices & eſcheuini ſiue conſiliarij ſunt vt plerunque analphabeti, ruſtici, D ignorantes, ex arbitrio iudicantes, compotationibus litigantium patrimonia deuorantes, omnia ſibi licere quæ ſibi videntur arbitrantes, confusè omnia ſine lege, ſine certa conſuetudine, ſine ordine & ſtilo, aut vlla ſcriptura trãſigentes, mutantes, alterantes, & fordidantes. Fuit aliquando in quibuſdam ciuitatibus in memoriam bonorum agricolarum, mos eligendi conſulem ruſticum cum aliis non ruſticis & vrbanis, quòd plerunq; maior pars alicuius ciuitatis ex ruſticis ibi habitantibus conſtaret, & ita tanquam eius artis peritus requireretur neceſſarius ob frequentes ſimilium agricolarum controuerſias, verum nunc cùm plebs vrbana ferè omnem ruſticam, in agros & villas expulit, hic cõſul videtur inutilis, aut certe tanquam A coloſſus mutus, qui & aliorum non ruſticorum ſententiis applaudere & conſentire cogitur, vel quia nihil quod probi dicere poſſit habet, ſolet annuere omnibus, ſed & temperatum hoc ius eſt, vt qui ex pagis ſunt ruſtici, non poſſint decurionatum gerere in ciuitate in qua non habitant, quamuis eius iuriſdictionis ſint, vt Senatuſconſulto Burdegalenſis curiæ prouincialium 7. idus Septemb. 1536. vt refert Boerius deciſ. 272. quod & ſuſtinetur per §. 1. & ibi per Angel. de defenſorib. ciuita. in Nouellis. cui morbo obuiandum eſſet à principibus, & dominis territoriorum Iuridicis, vt non iuriſdictionem talibus viris in poſterum committerent. Sed exemplo dominorum Iuriſdictionalium Gallicorum, haberent litteratos Iudices, ſaltem baccalaureos in iure ciuili, qui iuſtum ab iniuſto diſtinguere poſſent, & ſubditos certiùs & cum ordine iudicare poſſent.

B 11 In locis certè vbi ferè omnes ruſtici ſunt, & qui ſuis manibus aut ſua cura & ſolicitudine, culturæ agrorum intenti ſunt, & ſub certis muribus ſæpè expulſa nobilitate degunt, tolerabile imò & neceſſarium viſum eſt, & videtur ex melioribus inter ſe magiſtratus & iudices deligere: vt in Germania, qui ruri pagatim villatímque habitant ſibi eligunt duos aut quatuor viros, magiſtros dictos aut maiores, Sculteris etiam ſeu præfectis pagorum rempublicam adminiſtrantibus. Sunt Heluetiorum pagi, ſub forma politiæ democraticæ vt plurimum erecti, ſicuti & in Pannononia ruſtici ſibi creare conſueuerunt præfectos quos præpoſitos pagi dicunt, vt alij comites. Sed & illi & ſimiles in inſtitutione rerum publicarũ fuerunt veri agricolæ & rerum ſuarũ, non mercenarij & coloni iſtius temporis neq; ab initio copia fuit aliorum hominum eruditorum vt nunc, neq; quoque C negotia contingebãt ita fraudulenter inuoluta vt nunc inter ruſticos, quæ egent acutiori ingenio quàm poſſit in malitiã aut ſtultitiã ruſticorum cadere: vt putem mutatis moribus mutari oportere leges [k], ſicuti loco magiſtrorũ pagorum ruralium conſtitutorum à Romulo, cœperũt poſtea eſſe qui de iure prædiatorio ſeu prædiorum conſulerentur. Quales Appuleius Ciceronis [l], & Furius & Caſellius [m], & loco præpoſitorum aliorum, nunc principes, domini, vaſſalli dominorum, & iudices eorum. Sicuti in Thracia habiti agricolæ [n] contemptiſſimi vulgo, agreſtes, & omnium munerum ciuilium incapaces. & apud Gallos tempore etiam Iulij Cæſaris [o], ex eo tempore quo multi patres familias, falce & aratro relictis irrepſerant iam olim intra mœnia, vicariis operis contenti villicorum & colonorum infimæ ſeruilíſq; conditionis.

k ea erit autẽ lex 4. diſt.

l Cicero 12 ad Atticum.

m Valerius Max. li. 8 c. 12.

n Herod. in 5.

o Iul. Cæſ. lib. 6. de bell. Gall.

Eodem modo Ariſtoteles [p], qui alicubi laudat D agricolas, vt præcipuos & neceſſarios reipublicæ, tamen alibi mercenarios interpretatur aratores & opifices, quos, cùm in ſordidis artibus verſentur, à ſacerdotio, aliíſque vrbicis honoribus monet eſſe arcendos. Quod firmarunt legibus Cæſares [q], maxime cùm de magiſtratu agitur vrbico, qui ab initio etiam in Attica Repub. & Romanorum tantùm patritiis conceſſum eſt, donec ſeceſſionibus plebs repugnans, ſibi quoque quoſdam deferri obtinuit, quos tamen ſublata Democratia amiſit, quia non ſit tutum iudicia & officia publica committere illis de quibus Homerus ait, [illegible] agreſtes ſtolidi, tantúmque diurna ſcientes. Non erit tamen abſurdum ruſticas agrarias contentiones illis qui periti ſunt, committere [r].

p lib. 7. Polit. c. 9.

q Arca. & Honor. in l. originario. & l. colonos, de agricol. & cenſ.

r Hom. Od. φ. s vt in l. de modo finium regundorum. & ſi irruptione eo. tit.

vna omnium communis eſt ars agricultura: extra quam, vnuſquiſque propriam eligit, prout ad illam eſt habilis [a]. Iudis probati artifices maximè, & ideò ſiquis artifici manum, aut oculum ademerit, ei capitale eſt [b]: prout verò vnaquæque ciuitas indiget arte, illam magis etiam excolit & amplectitur. Omnes autem debet vt vtiles & neceſſarias curare, quia ſingularum certi fines ſunt neceſſarij toti vniuerſitati, etſi ſint aliqui ex illa qui non indigeant: quemadmodum etiam omnia ſacramenta in perſectione corporis eccleſiæ neceſſaria ſunt, quamuis omnes cum illis non participent, nec omnibus ſingulis neceſſaria quædam ſint ad ſalutem, vt ordinis & matrimonij hominis quæ tamen in eccleſia neceſſaria ſunt, ſed non ſingulis: quia quanquam aliqui nõ ſint in ordinibus eccleſiaſticis, aut quamuis non ſint matrimonio iuncti, non ideò minùs, niſi aliud prohibeat, ſaluabuntur. Sic in republica, omnes ferè artes ſunt neceſſariæ, ſed nõ ſingulis omnes: quia fines diuerſi ad vnum publicum bonum potiùs, quàm ad ſingulorũ pertinent. Sic agricultura habet finem pabulum hominis: ars textoria, noſtrũ amictum: architectoria nauem, ſic alia artificia propria opera: quæ adhuc neque per ſe exerceri poſſunt, niſi ope aliarum artium. ſicque neceſſitatem mutuo officij ſui colligant, vt ſine illis eſſe ſocietas hominis vix aut ars vlla finem ſuam aſſequi poſſit. Sumamus exẽplum quod placuit Diuo Chryſoſtomo [c], de agricultura. Hæc niſi faber ferrarius vomerem, falcẽ, ligonem, ſecurim, aliaq; pleraque illi mutuetur: niſi faber lignarius ipſi aratrum fabricet, & iugum præparet, & vehiculum illi ad terendas conſtituat ſpicas, niſi à coriariorum artificibus corrigiã ſumat, niſi ædificator aliquis arantibus tauris, tabulum, & colentibus agrum tuguriũ ſtruat. Niſi deniq; piſtoris artificium tandem accedat, vniuerſa agricultura euanuit. Non aliter etiam textoria ars, multas ad auxilium ſui artes conuocat, quæ ſi opitulatæ non fuerint, remanet inutilis. & ita reliquarum artium altera quælibet, aliarum artium ope indiget.

a Thomas Morus lib. 2. Vtopiæ.
b Strabo lib. 15. geograph.
c D. Chryſoſt. tomo 2. homilia 53. in Matthæũ ca. c. 15. Matth.

Magiſtratus hic erit ſolicitudo, vt opera & artificia ſint ſine dolo, ſine fuco, ſine fraude perfecta, ſolida, iuxta artis cuiuſque leges. Ideóque curabit & eſſe præfectos ſingulis artificiis quibus imponatur onus ſpeculandi, vt ſecundum bonam fidem fiãt opera. Cauendũ autẽ ne ſint monopolia, non ſint ergolabi, vt monent iura ciuilia [d], ne prætextu ſocietatum artificij fiant eadem monopolia, factiones, aut coniurationes noxiæ reipublicæ.

d l. vni. de monopol.

De diſtinctione dignitatum in honore & ordine neceſſaria in omni republica ſeu populo.

CAP. X.

AD conſeruandos ſtatus, & perſonarum in republica amicitiam, non minima erit adhibenda ſolicitudo in euitanda confuſione, quæ leui ex cauſa obrepere in multitudine ſolet, niſi ordine diſponatur debito, vt quiſque quæ ſibi conueniant & debeantur agnoſcat, & alieno non ſe immiſceat miniſterio, cedat ſponte cui cedendum erit, & pertinaciter indebitum ſibi honorem non vſurpet. Ordo, eſt congrua aliquorum proportio, ſecundum prius & poſterius, vel ratione, vel actu [e]. Sunt ordines inſuper cæleſti hierarchia angelorum & cælitum, alij aliis altiores & inferiores dignitate, gradu, officio & miniſterio.

e Ariſtotel. 8. phyſicor. textu 14 Philo Iudæus, de mundi opificio.

Sunt in hac magna cælorum & aſtrorum atque elementorum machina & orbe, ordinationes & A ordines rerum, ne concurſu & inordinatione pulchritudinem & ſapientiam operis confundant. Et aliis debet eſſe, inter homines in republica ordo, qui ſuo concentu & mutua colligatione gradatim inuicem ſibi cedant, & deferant prioribus & dignioribus.

2 Fit autem iſta ordinatio, natura, lege, voluntate: natura, præponitur qui excellit in aliquibus, aliis in quibus illis præſtantior & vtilis. Eſt ordo naturalis, vt dignior ſit ſexus maſculorum feminino [f], vxores ſeruiant viris, filij parentibus [g], ſponte quidam alij aliis cedunt, interdum inferioribus ex ciuilitate vel humilitate, & minoribus ſe ſubiiciunt, & ſeruare ſatagunt illud quod diſcipulis commendauit Chriſtus. Si quis in vobis maior ſit, fiat tanquam minimus [h].

f l. 1. de ſenator. lib. P.
g ca. eſt ordo, 33 q. 5.
h O Marci c. 9 verſ. 35.

Lege quoque diuina vel humana gradus conſtituuntur dignitatis & ſubiectionis, victores B leges imponunt victis: principes ſubditis. Solent autem dignitates ab eo poſitæ tãtùm & tãdiu excellere, quãtùm ipſe conſtituerit, & prout iuſſerit ita ſeruãdæ: cùm ſacrilegij inſtar habeatur indignum reputare, quẽm princeps dignum exiſtimauerit [i].

Sicut enim in manu calculatoris ſummam facit qualem vult, calculus locatus, ſic princeps ex populo, quem vult ad honorem erigit vel deprimit. Ex ignobilibus nobiles facit, ex nobilibus plebeios: & tanquam leges dans de aliis, diſtinguit quæ voluerit ſeruari, & in moneta quanti æſtimanda ſit ſuo arbitrio diſponit, ſic poteſt & debet ad faciliorem gubernationem reipublicæ, & ad quietem popularem continendam, qui priores quóue digniores & honorabiliores habeantur conſtituere.

i l. 3, de crimine ſacrileg. lib. 9 C. l. 19. l. §. de diuerſ. reſcrip. C. Caſſio. lib. variarum epiſt. 41. & lib. 4. epiſtola 3. rea honoratior & quẽ vult honorari honorat vt ſuæ gratiæ participem Daniel. ca. 2. verſ. 48. Eſter c. 6 verſ. 8 Geneſ. 41. verſ. 41.

Alioquin enim ſi quemque ex arbitrio viuere permittat & agere, tanta eſt naturalis cuiuſque de C ſe præſumptio & philautia, vt præſtantiori ſe æquare & præferre audeat, cuiuſcunque ſit artificij vel profeſſionis. Siquidem, nemo eſt qui artem aliquam eligendo, quam ſectetur, eam plus cæteris etiam dignioribus non diligat, & proinde aliis eam, & ſeipſum eius artificem non præferat.

3 Egemus autem ordine diſtincto in multis, ſed potiſſimùm in publicis negotiis, in deferendis honoribus [k], in diſponendis cœtibus publicis imò & priuatis, in dicenda ſententia, & prælatione. Eccleſiaſtica diſciplina in hoc conſtans extitit, in qua à clericatu vſque ad ſummum pontificatum, ordines diſpoſiti ſunt & ſine controuerſia obſeruati, vt qui in inferioribus ſunt, ſemper maioribus cedant [l]. Et inter eiuſdem ordinis ordinatos ipſe prior & maior habetur, qui prius fuerit ordinatus [m], & cæteris paribus qui prior eſt tempore dicitur prior iure [n].

k l. vt gradatim, de mune. & hon. P. l. digeſtarum ordo ſeruetur, li. 12. C. n. 8.
l ca. à ſubdiacono, 93 diſt. ca. clerici, 21. diſtinct. & tota d.
m c. 1 de maiori. & obedient. li. 1. tt. 33. ca. epiſcoporum, etiam, 74. diſtinct. c. fin. 75. d. ſt. vide Chaſſanei li. Catalogi gloriæ mũdi, parte 12. cõſid. 99.

D 4 Iuriſconſulti, & principes, conſtituerunt alium ordinem inter laicos & ſubditos, vel ex lege vel ex dignitate, vt Vlpianus reſpondit his verbis [o], *Decuriones in albo ſeu matricula, ita ſcriptos eſſe oportet vt lege municipali præcipitur: ſed ſi lex ceſſat, tunc dignitates erunt ſpectandæ vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorum maximo honore in municipio functus eſt, puta qui duumuiratum geſſerunt, ſi hic honor præcellat: & inter duumuiros antiquiſſimus quiſque prior ſit: deinde hi qui ſecundo poſt duumuiratum honore in republica functi ſunt. Poſt eos qui tertio & deinceps; mox hi qui nullo honore functi ſunt prout quiſq; eorum in ordinem venit. In ſententiis quoque dicendis idem ordo obſeruandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus.* Verùm in [p] albo decurionum in municipio, nomina ante ſcribi oportet eorum, qui digni-

n c. qui prior, 54. de regul. iur. ſext. c. ſi prius, c. tibi quo gratiã, de reſcrip. in ſex. l. 1. & l. potior, qui potior in pigno. hab. P. cum ſimi.
o Vlpia. in l. 1. de albo ſcribẽdo l. 50. P. tt. 3.
p Vlp. in l. ſ. eo ti.

 tates

tates principis iudicio cõſequuti ſunt: poſteà corũ A
qui tantùm municipalibus honotibus functi ſunt.

Atque Theodoſ. & Valentinianus, *omnes*, inquiunt [a], *priuilegia dignitatum hoc ordine ſeruanda cognoſcant. vt primo loco habeantur qui in actu poſiti illuſtres peregerint adminiſtrationes: ſecundo veniant vacantes* (id eſt qui adminiſtrauerint) *qui præſentes in comitatu illuſtres dignitatis cingulum meruerint: tertium verò ordinem eorum proſpicimus, quibus abſentibus cingulum illuſtris mittitur dignitatis. Quartum honorariorum, qui præſentes à noſtro numine ſine cingulo codicillos tantùm honorariæ dignitatis adepti ſunt. Quintum eorum, quibus abſentibus ſimiliter ſine cingulo mittuntur illuſtris inſignia dignitatis. Sed adminiſtratores quidem etiam comites rei priuatæ, vacantibus omnibus honorariis anteponi cenſemus. vacantes autem poſt adminiſtratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus præponendos: ſed eos vacantes illis honorariis qui ſimilem adepti ſunt dignitatẽ: vt præfectorius quæſtorio: non quæſtorius præfectorio præponatur: pariq; modo quæſtorius quæſtorio: Non vacans comes theſaurorum vel comes rei priuatæ, honorario quæſtorio, vel magiſtro officiorũ præferatur. Et inter adminiſtratores illos etiam annumerari decernimus, quibus illuſtribus in ſacro noſtro conſiſtorio cunctis, aliquod ordinariæ dignitatis, vel ante commiſimus, vel poſtea committemus peragendum.* Statuerunt inſuper [b], vt ſi quis indebitum locum ſibi vſurpauerit nulla ſe ignorantia defendat: ſitque planè ſacrilegij reus, qui diuina præcepta neglexerit.

a in l. 1. vt dignitatũ ordo ſeruetur li. 12. C. ti. 8.

b lib. 1. eod. ti.

5 Gradus dignitatis, videtur ex qualitate eius diſtinguere alibi [c]. Ius, magiſtratuum & poteſtatum, vt ſuper illuſtres ſint maiores, poſteà illuſtres, vt erat præfectus Orientis & Illyrici & vrbis Romæ. Spectabiles poſt illuſtres, vt proconſules, & præfectus Ægypti ſeu Auguſtalis, poſteà minores, vt clariſſimi præſides prouinciarum. Mini- C mi, vt prædanei, qui tamen ordinarij ſunt vt defenſores ciuitatum & municipiorum, & de minimis iudicant cauſis.

c Gloſſa ad §. 1. Nouellæ 71. ad verba poſt magnificentiſſimos, &c. vt ab illuſtribus & qui ſuper eam dignitatẽ ſunt &c.

Fuerũt nobiliũ habẽtiũ feuda ſubordinati gradus [d] dux, marchio, comes, baro, capitaneus, vaſſallus.

d vide quæ di xi li. 6. ſyntag. c. 7. 8. p. 10.

6 Appianus, dum de funere agit Syllæ, refert pompæ & populi ordinationem eius temporis in democratia ſeruatum: *armati milites deducebant corpus*, inquit [e], *Sacerdotes etiam veſtaléſque ſuo quiſque ordine, tum ſenatus vniuerſus & magiſtratus cum ſuis inſignibus, deinde equitum Romanorum alia multitudo, rurſúmque alia militum quotquot illius auſpicia ſequuti fuerant.*

e Appia. Alexandri. li. 1. bellorũ ciuilium.

Gregorius I. poſt obitum Pelagij ſummi Pontif. pro placando Deo in magna peſtis lue, in proceſſione litaniarum ſeu ſupplicatione publicè inſtituta, vniuerſum populum per ſeptem claſſes diſtribuit, eóque ordine incedebant, vt in primo or- D dine eſſent clerici, in ſecundo religioſi, in tertio ſanctæ moniales, in quarto pueri, in quinto laici perfectæ ætatis, in ſexto viduæ & continentes: in ſeptimo coniugati [f].

f Guilliel. Durandus lib. 6. rationalis diui norum officiorum c. 102.

Ordinem ſacerdotum diſtinguebant antiqui ab honore minori vel maiori eius dei vel idoli cui inſeruiebant. verba Pompeij Feſti, de verbor. ſignificatione hæc, *Ordo ſacerdotum, æſtimatur deorum, vt maximus quiſque. Maximus videtur Rex: deinde Dialis: poſt hunc Martialis: quarto loco Quirinalis. Quinto, pontifex maximus. Itaque in conuiuiis ſolus rex ſupra omnes accubat. Sed Dialis ſuper Martialem & Quirinalem: Martialis ſupra proximum; is deinde ſupra pontificem. Rex quia potentiſſimus: Dialis quia vniuerſi mundi Sacerdos, qui appellatur Dius. Martialis quòd Mars conditoris vrbis parens. Quirinalis, ſocio imperij Romani Curibus aſcito Quirino: Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum humanarúmque.* In quo ordine notanda opinio ethnicorum qui putabant præferendum regem ſacerdotibus, & ſacerdotes ſuorum deorum, pontifici maximo; quia in exercitio & actione humana videbatur potiùs verſari iudicandi, quàm ſoli ſeruitio Diuino vt alij.

7 Non poteſt alioquin certa dari regula de prælatione perſonarum: quanquam veriſſimum ſit, vt is qui melioribus & præſtantioribus vacat, dignior & honorabilior haberi debeat. Etenim non æque de dignis operibus aut honore, iudicant homines, qui ſæpiùs dignius & honorabilius exiſtimant vtilius: quò fit, vt tempore pacis, togati & magiſtratus præferantur ſagatis & nobilibus in multis: at tempore belli, contrà; quia quod vim habet, eſt vtilius & magis honoratur.

8 Eodem modo, in republica populari, & ditior præponitur virtuoſo: & qui eam artem exercet qua magis putatur iuuari præſens reipublicæ negotium, præſtantior habetur. Regulariter tamen vbi nobiles diſtinguuntur, illi plebeiis præferuntur. Inter plebeios, vrbanus ruſtico. Tempore rebellionis viliſſimi homines & audaciores, qui dicuntur zelo duci ſuſtinendæ libertatis popularis, illi præſtantiores & honoratiores dicuntur, quò ſunt ſeditioſiores & magis paci aduerſarij.

9 Verè certè honores huius ſeculi, ad neceſſitatem politicæ ordinationis diſtinguendi ſunt, & vt ſint veluti præmia quædam, & aculei qui animos ad virtutem honoratam impellant, alioquin in laboribus deſides & torpentes [g]: quanquam ſi vanitatem conſideres, honores iſtius vitæ ſint, veluti ſomnia & inanes quædam de rebus opiniones, veluti faſcinationes, quibus qui inferiora tantùm conſiderant irretiuntur, & putant ſe quippiam aliud eſſe quàm non ſint. cùm tamen viri prudentes, & qui honore & meritis afficiuntur, eum non ſibi ſuiſve meritis, ſed Deo omnino tribuant, à quo, ſi quid boni ſit quod laudem mereatur, proculdubio nouerunt ſe accepiſſe.

g vide de his copiosè apud Caſſiodorũ li. 1. variarum epiſto. 5. & 13.

10 Norunt & honorati prudentes, ex eo ſibi maius onus impoſitum, & ſatagunt vt ſententiæ honorantium reſpondeant: ita Varro, putat quod honos dicitur ab honeſto honore, & honeſtum quia honoratum [h]. Honores ſunt veluti ſigna eorum quæ veneranda & honoranda ſunt: vt ſiquis ſibi honorem vſurpet eius rei quam non habet, quamuis ex lege vel corrupta conſuetudine honoretur, tamen fur & latro videtur eius dignitatis: quia tamen ex lege vel placito principis, dignus habetur, non eſt priuati deſpicere eius dignitatem; admonet enim D. Paulus [i], tribuendum cui honorem, honorem: cui debitum, debitum. degens inter mortales legibus eorum debet vti, & conſenſu gentium. Honorat Deus quos vult, ſua propria gratia, hoc eſt, conſpicui & laudabiliores fiunt: honorat alios ſummus pontifex, honorat & princeps: & nos honoratos non minùs honorare debemus, & pariter honorem nobis delatum cum dignitate tueri: ſed non ita honore inebriari, vt quales ipſi re vera ſimus, ob id obliuiſcamur: honores ſæpe mutant mores, ſed vt vulgò creditur, rarò in meliores, quod accidit ex eo, quòd plus de nobis quàm ſit opinamur; & quòd honorem delatum dignitati quæ gerendæ conceditur, nobis tribuamus: vt ille aſellus qui ferebat ſacra Iſidis arbitrabatur ſibi

h ſic & Gellius li. 2. c. 5. onus cum h. ſcribi putat quoque.

i ad Roma. c. 13.

genua

genua flecti ab occurrentibus ſalutantibus ſacra, A & ideò intumeſcens cunctabatur progredi, donec agaſonem ſenſit eum loris & fuſtibus impellentem & dicentem, non tibi ſed religioni [a]. noſtrum eſt dignitatem gerere & honorem eius ſuſtinere, & non eo ſuperbire vt alios contemnamus, qui multò quandoque magis idonei ſunt ad dignitatem: noſtrum item, gratias Deo agere, qui ad eam nos perduxit, & non obliuiſci interim noſtræ prioris & præſentis humanæ conditionis aut fortunæ inferioris præteritæ, cuius etiam memoria nos poteſt a faſtu retrahere aut prohibere: quemadmodum in hoc laudandus Agathocles, qui, cùm ex humili & ſordido genere figulo natus, ad regni Siciliæ maieſtatem perueniſſet [b], fictilia inter aurea vaſa poni in menſa ſua iuſſit, vt ſuæ originis memor, præter modum non ſuperbiret [c]. Ad cuius exemplum cùm Leſcus 3. infimæ conditionis homo, factus fuiſſet rex Polonorum ſorte, B nunquam oblitus ſuæ prioris fortunæ, ſed in omnibus vitum agens, & illud obſeruauit, vt rudibus & craſſis pannis aulæorum loco vteretur, niſi ſi quid daret ſplendori principatus in publicum proditurus, propter externos homines. quin ibi quoque craſſos pannos, quibus ante adeptum principatum vſus fuiſſet, ob oculos ſibi poni iubebat, quibus admoneretur aſſiduè ſuæ fortunæ priſtinæ, & vnde ad tantum fortunæ faſtigium euectus fuiſſet [d].

a Gabr. apologis Græcis & ex emblemate Alciati 7.
b Iuſtin. li. 22.
c Auſonius in epigra. de eo.
d Chromerus lib. 2. de geſtis Polonorum.

11 Tamen qui gerit publicam dignitatem, nullomodo, etiam prætextu ſuæ humilitatis, eam imminui aut contemni pati debet: ſed in eo gradu quo à principe vel populo ordinata eſt, conſeruare; alioquin & ſui officij diceretur ignarus, & iniuriam ei cuius refert poteſtatem, inferret. aliam enim perſonam gerit dignitatem exercens, aliam cùm eam non exercet. Sic cùm Fabius pater, ad fi- C lium conſulem Sueſſam miſſus, indignaretur obuiam ei factus, quòd nemo ex duodecim lictoribus ſe equo deſcendere iuſſiſſet, pleniuſque ira ſedere perſeueraret, quum filius id ſenſiſſet, proximo lictori vt ſibi appareret imperauit, cuius voci continuò obſequutus: non ego, inquit, fili, ſummum imperium tuum contempſi, ſed experiri volui, an ſcires conſulem agere [e].

e Valerius Maximus li. 2. c. 2.

12 In perſona eorum qui negotia gerunt principum, honoratur vel contemnitur princeps. Sed honor, vt dixi, vel inhonoratio, accipi debet, ex opinione ſeu communi hominum ſententia eius loci in quo quæritur de honore deferendo: nam ſi externa adferas, ſæpè ea videntur eſſe ibi dedecori, quæ alibi ſunt honori.

Sunt qui putarunt honorem deferri homini in ſitu, ſi locetur in parte ſiniſtra, & videtur ſiniſtra illis præſtantior: adferréque poſſunt rationem, D quòd & olim ex parte ſiniſtra ſuborta tonitrua, proſpera habebantur, vt apud Virgilium [f],

f 2. Æneid.

Vix ea fatus erat ſenior, ſubitóque fragore
Intonuit læuum, & de cælo lapſa per vmbras
Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.

quod forſan augurium ex ſuperſtitione fœlix, non quia in ſiniſtra ortum, ſed quia ex ſiniſtra in dexteram tendebat, & ex parte debiliore in perfectiorem: ita magis præſtans quàm ſi ex dextra fortiori ad imperfectam tenderet: quod videbatur ſignum cadentium rerum. vt quando lapſus à firmo ad infirmum.

Eſt tamen aliud argumentum ſumptum ex c. 3. Iudicum, quo loci, dicitur Aodum ſibi feciſſe gladium ancipitem, habentem in medio capulum A longitudinis palmæ manus, & eo accinctum ſubter ſagum in dextro fœmore, extendiſſéque ſiniſtram ad ſicam in dextro fœmore, & necaſſe Eglon regem. putántque ideò locum ſiniſtræ honorariorem, quòd ſiniſtra vſus fuerit, ſed id non concludit, quia poteſt quis eſſe vel amphidexter, vel vtens ſiniſtra pro dextera, ſed hoc ex conſuetudine propria & aſſuefactione, non iure honoris. Dicunt & Turcæ honorabiliorem partem hominis ſiniſtram, quòd eam gladius delatus cohoneſtet, & qui ſit in parte dextra, gladium habeat ſub manum eius qui ſiniſtrum latus claudit; ille verò, liberum eum geſtet & expeditum [g].

g Augerius Giſlenius Buſbequius in Itinerario Conſtantinopolitano.

Contrarium putant alij, & communis videtur opinio, dextro collocari, &, quod melius eſt, à dextra parte motionis originem trahi: & ex vſu communi, vt ſignificantiùs exponeret ſacra pagina hominibus corporalibus beatitudinem, & reprobationem animarum & corporum doceret, dextram beatitudinis locum, & ſiniſtram damnationis poſuit. & vt honorem Domini noſtri IESV B CHRISTI, apud Deum Patrem exponeret, dixit eum locatum à dextris patris.

Sunt qui dicunt honorabiliorem locum eſſe, medium, inter plures, veluti Chriſtus apparuit in medio diſcipulorum, & Deus in medio dicitur eſſe eorum qui in nomine eius congregantur.

Alij primas cathedras, ordinis rationem ponunt honorabilium, alij aliter ſenſerunt.

Proinde, cùm ſint diuerſæ de locatione honorabili ſententiæ, nihil certi definiri poteſt: illo excepto, quòd mores loci, & in qua ſint ſententia qui ibi habitent, ſequi oporteat: cùm etiam eadem reſolutio certò tenenda ſit, in ipſis moribus, verborum proprietate, & valore monetæ.

13 Dignitatis autem potiſſimùm ordo peti, C ni fallor, debet, vel ex eo quod is qui iubere poteſt, ſtatuit, quod certè eſt expeditiſſimum: vel ſi ſine lege metienda eſt dignitas, in officiis poterit eſſe pro regula, vt quo quis præeſt melioribus & pluribus, is præferendus ſit in gradu inferioribus.

Dehinc, quò quis accedit propiùs, & à quo dignitates procedunt, eò præſtantior illis qui magis recedunt, haberi debeat. Quod ex diuinis & humanis poteſt colligi. Siquidem angelorum ordines, prælatione potiores ſunt, quò magis Deo accedunt: & remotiores dicuntur vltimi. niſi ſi qua delegatione extraordinaria, à Deo deligantur: in qua maiores habentur, vt Deum immediatè in eo repræſentantes. Sic in Sole & igne, quò quiſque propiùs accedit, eò magis illoſtratur, & calorem maiorem ſentit.

In terra, quia ſummus pontifex, imperator, rex, D princeps non recognoſcens ſuperiorem, ſunt veluti fontes dignitatum & honoris inter ſubditos: ſic qui eis ſunt proximiores, immediatè eius miniſteria exercent, habentur meritò digniores, & eo magis quò ad latus eius viuunt, vel maiora ſibi conceſſa ſunt. Sic in ſummo pontifice, cardinales proximi, dehinc quatuor patriarchæ iuxta eorum conſtitutum ordinem: poſteà primates, ab eis proximi archiepiſcopi, ſubinde epiſcopi, priores, curiones, presbyteri, diaconi, ſubdiaconi, clerici, monachi. obſeruatis rurſum gradibus in ſingulis ordinibus, vel eccleſiarum. vel ciuitatum, vel titulorum quibus præficiuntur, vel antiquitatis receptionis in ordinem.

In ſecularibus principibus, nō minùs obſeruatur eadē regula, vt qui proximiores ſint præſtātioribus

ab illis conſtituti habeantur digniores, vt primùm principes ſeu ſanguine proximi, ſubinde qui ad latus ex ſanctiori conſilio ſunt, & inter illos heroës maiores & minores, iuxta decretum principum & conſuetudinem antiquam. Et idipſum in magiſtratibus & poteſtatem habentibus, & delegatis, quæ omnia poſſunt facilè inter ſubditos componi, ratione ſeſſionis, proceſſionis, ſtatus & dignitatis, authoritatis & poteſtatis & priuilegiorum conceſſorum.

14 At non ita facilis compoſitio graduum, quando reges cum regibus, vel imperatores cum imperatoribus concurrunt, & quiſque illorum aut delegati eorum, in conuentum aliquem celebrem conuenire, & ſedere & ſententiam dicere ibi debent, quemadmodum ſi ad conſiliom generale vocentur, ſi in neutrali ciuitate inoeniantur. ſi apud ſummum pontificem, vel apud imperatorem, reges, apud regem, alij abſolutè principes ſint. vnde ſæpè ſolent excitare tumultus, & bella atrociſſima. Nolunt enim ſibi vltro ſedere, ſed ſinguli ſe digniores & honorabiliores, aut æquales potant. Et non immeritò rectiſſime dictum eſt, periculoſum eſſe congreſſum principum. vix enim ab inuicem recedunt, ſine aliqua æmulatione, inuidia, aut indignatione, quia neſciūt ſe compati, ſe putant contemni, aut contemnunt.

Sic legati regom Galliæ, & Hiſpaniæ, voluerunt contendere de prioritate Romæ & Venetiis: quamuis ex omni antiquitate & meritò dignius habitum ſit regnum Galliæ, & antiquius, & magis de eccleſia benemeritum, ideò præferendum, vt & iudicatum à ſummo pontifice & conſiſtorio cardinalium, & Venetiis [a].

a vide Bodinū lib.1.de rep.c.9.

Sunt & in hac quæſtione de prælatione regnorum, non ſemper ita faciles reſolutiones, quia non ſemper res conſilium, ſed vim babet: & regnorum, ſicuti nobilitatis hominum eſt incrementum, decrementum, & interitus, item rerum publicarum & ciuitatum: vt nihil ſub ſole firmum ſit, & in eodem ſtatu poſſit nobilitatis permanere propter viciſſiudines rerum. Abſorta eſt monarchia Aſſyriorum poſt mille ducentos 39. nouem annos, per Monarchiam Medorum: hanc, ſepeliuit Monarchiā Perſarum: & iſtam Macedonum ſub Alexandro Magno: poſt hanc aliæ ſe mutuò extruſerunt. vt vis & robur victorum ſequentium ſemper priores obſcurauerit. Quare non facilis eſt inter principes potiſſimùm magnanimos, de præferentia compoſitio. neque ea facta in poſterum firma manet, vbi potiſſimùm ambitio ſemel animum principis occupauerit. Et ita erit neceſſarium, ſiquando in conuentu generali aut concilio agatur, de regum illic exiſtentium prælatione, ne reſolutio negotiorum impediatur, de dignitate & præcedentia nihil interim ſtatuendo, ſed ſine præiudicio dignitatis cuiuſque principes præſentes exorare, vt ſententiam dicant, vel ſcripto proferant, (ſi in pronuntiatione de priore dicenda ſententia etiam non conueniant) cum legaris tamen eorum non ita facilis concordia, cùm de dignitate dominorum oihil poſſunt ſine expreſſo mandato principum conſtituere, à quibus miſſi ſunt. In quo caſu arbitraret, non ideò minùs inſiſtendum concilio communi, ſi dilatio admonendi principes non daretur, ea tamen lege, vt ratificatio ab illis dehinc peteretur, ſi modò eorum probatio in conſultis requireretur, non aliter. Sed hæc relinquo iudicio ſapientiorum qui in procinctu conciliorum poſſunt meliùs plures de occurrentibus controuerſiis iudicare, vel de prælatione ſtatuere, quod ſumpta occaſione rerum illis melius videbitur. obſeruam perpetuo, vt quantum fieri poterit, caueant ne ſententia concilij poſſit eſſe ſeminarium inter principes, bellorum & inimicitiarum.

Sed neque facilis concordia eſt inter virtute aliqua eximia nobilitatos, & nobiles ex proſapia, vel dignitate militari ornatos. vis enim armorum, vt multa alia confundit, ſic quoque honorum gradus peſſundat: niſi à monarcha, qui vtriſque legem dicere poteſt, ordinenrur.

Quod pertinet verò ad ſententiam communem, vbi opus eſt armis, ibi togati poſtponuntur: vbi verò de tractando iute & iuſtitia diſtribuenda, certè qui in ordinibus ſunt iuxta maiores dignitates potiores eſſe debent. Olim Duces, Comites, Marchiones, Barones, centenarij non tantùm cum manu militari, ſed etiam cum dignitate & cum poteſtate iura reddendi miſſi ſunt in prouiocias, aut ciuitates, aut oppida, vnde & iuriſdictiones feudorum iuxta poteſtatem conceſſam feudatariis, vel adminiſtratoribus originem habuerunt, vel maiorem, vel minorem. ideò facilis eſt ordinatio in præcedentia, inter dignitatis feuda habentes, & cum aliis iudicibus, ſeu magiſtratibus collatione facta poteſtatis. Ar de aliis militibus & doctoribus quis præcedar, doctor an miles: præſuppoſito quod doctor pro equite & nobili habetur adepto gradu & priuilegiis à ſummo pontifice, & imperatoribus & regibus conceſſis: ſi eminentia doctrinæ illuſtretur, dicit Baldus [b], doctorem præferendum eſſe militi; quoniam magis eſt bonorandus qui ſua virtute pollet, quàm qui aliena, vt nobiles ex genere [c]. Atque notat quòd Bononienſes ſemper faciunt præcedere egregios doctores, & ponunt eos ante quoſcunque milites, propter virtutem. de doctorellis idipſum negat, quia parùm, inquit, metuerunt. Cæſares etiam comitiua dignitate donarunt legum profeſſores qui ſine reprehenſione, & probati per viginti continuos annos docuerunt [d].

b Bald. ad Proœmium pādectarū ſuper rubrica ibi anteceſſoribus.

c Vt notatur in l. ſi quid in bello, de captiuis.P.

d L.vnic.de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopolitanenſi comi. meruerunt.

15 Sed vt faciliùs diſtinctiooem ordinum & ſtatuum perſonarum, dignitatem & gradum ſingulorum percipiamus, non erit inutile aut otioſum, anacephaleoſin vitæ humanæ percurrere.

Anima hominis, duas potentias præcipuè exercet, & eſt principium contemplationis & actionis rationalis. Homo habet eſſe quoad corpus ex elementis, & cum his participat. habet viuere, naturaliter commune cum plantis, quæ generationem & nutritionem ſeu incremenrum habent. Cum animalibus habet ſentire, moueri per ſe communicatum: proprium autem, & intelligere, & ratiocinari, & ex ratione agere: actio interior videtur contemplatio veritatis; exterior in actionibus exterioribus. Qui in veritatis ſpecularione verſantur vitam dicuntur ſequi contemplatiuā; alij actiuam. Contemplatio habet quidem quietē ab exterioribus actionibus; nihilominus tamē ipſum contemplari, eſt quidam motus intellectus, prout quælibet operatio dicitur motus, & ipſum intelligere, & ſentire [e]. Ita contemplantis triplicem motum ponit Dionyſ. Areopag. de diuinis nominibus [f]. Rectum, circularem & obliquom. Finis intellectiuæ cognitionis, vel eſt ipſa cognitio veritatis, quod pertinet ad intellectum contemplatiuum, vel eſt aliqua exterior actio; quod pertinet ad intellectum practicum ſiue actiuum [g], ex quo

e Ariſtot. 3. de anima.

f cap. 4.

g Vide diuum Thomam. 2. 2. q. 179. & ſequentibus.

v erò

verò intellectus verſatur circa actionem, intelligitur vitam humanam actiuam in actione rationali conſiſtere, non in irrationali, & in voluptatis actione, quæ ſenſualis eſt, & nobis communis cum brutis, vt proinde qui in delectarionis corporalis actionibus finem ponunt, non vita humana ſed beſtiali viuunt.

16 Ideò in repub. duo ſtatus generaliter, vel modi viuendi hominum conſiderari debẽt, nempe vnus eorum qui contemplatiuam vitam ſequuntur: alius, eorum qui actiuam ex quibus mixtus vnus eorum qui vtramque vitam agunt: reliqui qui ocioſis, vanis & voluptatibus ſe conſporcant, non ſunt digni qui connumerentur inter viuentes vita humana rationali, ſed inter bruta, quorum ſocietas in republica, vel eſt corrigenda, vel ſi eſt incorrigibilis, & aliis noxia, tollenda. Hominibus ſunt diuerſa ſtudia quæ tamen reducuntur ad tres fines. Omnia itaque ſtudia humanarum actionum, ſi ordinentur ad neceſſitatem præſentis vitæ ſecundum rationem rectam, pertinẽt ad vitam actiuam, quæ per ordinatas actiones conſolit neceſſitati præſenti. Si autem deſeruiant concupiſcentiæ cuicunque, pertinent ad vitam voluptuoſam quæ non continetur ſub vita

a 2. 2. q. 179. in fine. actiua ſecundum diuum Thomam [a]. Humana verò ſtudia, quæ ordinantur ad conſiderationem veritatis, pertinent ad vitam contemplatiuam.

Sic virtutes morales ſcire, parùm pertinet ad vitam contemplatiuam: quia ordinantur ad exteriores actiones: & ad vitam contemplatiuam per-

b Greg. 6. moralium. tinet ab exterioribus actionibus quieſcere [b], & finis contemplatiuæ eſt conſideratio veritatis, & ita ad eam non pertinent actiones corporales vel ſeculares, vt dictum etiam, ne clerici vel monachi, qui ſe contemplationi dicarunt, ſecularibus

c ne cleri vel mona. mur. pô tif. li. 3. decret. ti. 60. 2. ad Ti. c. 2. negotiis ſe immiſceant [c]: & eſſentialiter virtutes morales pertinent ad fœlicitatẽ actiuam [d]: diſpoſitiuè tamen, morales virtutes pertinere poſſunt

d Ariſt. 10. eth. c. 9 etiam ad contemplatiuam. Si quidem morales virtutes impediunt vehementiam paſſionum, & ſedant exteriorum occupationum tumultus, & actos verò contemplationis in quo eſſentialiter conſiſtit vita contemplatiua, ab illis iouatur, ne per vehementiam paſſionum abſtrahatur intentio animæ ab intelligibilibus ad ſenſibilia.

17 Nobilis finis & principalis contemplationis, eſt quid ſit Deus, contemplatio diuinæ veritatis: atque huiuſmodi contempla-

e D. Auguſt. 1. de trinita. c. 8. tio eſt, finis totius [e] humanæ vitæ; quia per eam vt per ſpeculum, videmus: & in hac vita imperfectè & in ænigmate quamuis, tamen ſit inchoatio diuinæ beatitudinis, vt in futuro perficiatur. At-

f Ariſtot. eth. c. 8 que Ariſtoteles etiam poſuit [f] vltimam felicitatem in contemplatione optimi intelligibilis.

Sed quia per viſibilia quæ facta ſunt intelle-

g ad Rom. 1. cta, inuiſibilia cognoſcuntur [g], cognitio veritatis, eſt etiam aliarum rerum vt effectuum diuinæ maieſtatis, quæ nobis viam parant ad illam ſempiternam veritatem, & ſecundariò ad illam diui-

h Pſal. 142. 5. nam contemplationem pertinent. Sic Dauid [h] dicebat, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. & poſteà, expandi manus meas ad te, quo ſignificat per gradus ſe perueniſſe ad contemplationẽ diuinitatis.

Primo gradu ponitur, perceptio ipſorum ſenſibilium.

In 2. progreſſus à ſenſibilibus ad inſenſibilia.

In 3. diiudicatio ſenſibilium ſecundum intelligibilia.

In 4. abſoluta conſideratio inſenſibilium, quæ ratio nec inuenire nec capere poteſt.

In 5. ponitur contemplatio intelligibilium, quæ per ſenſibilia inueniri non poſſunt, ſed per rationem capi poſſunt.

In 6. verò gradu, ponitur conſideratio intelligibilium, quæ ratio nec inuenire nec capere poteſt, quæ ſcilicet pertinent ab ſublimem contemplationem diuinæ veritatis, in qua finaliter diuina contemplatio perficitur. In ſocietate humana bona eſt vita actiua & pariter contemplatiua.

18 Cúmque reſpublica non poſſit eſſe ſine vtraque vita, & vna videatur alteri in quibuſdam inferior: primùm definiendum eſt vitam contemplatiuam ſecundum ſe, & ſimpliciter, meliorem eſſe actiua, quamuis in aliquo ſecundum quid ab actiua videatur ſuperari.

Ita Christus in vtraque vita Marthæ [i], quæ i Lucæ ca. 10.

B erat ſymbolum actiuæ, & Mariæ ſororis eius, quæ erat nota contemplatiuæ, iudicium conſtituit, *Mariam optimam partem elegiſſe*. Dei operatio, cùm beatitudine excellat, in contemplatiua eſt, & ex humanis ea erit fœliciſſima quæ huic maximè eſt cognata, vt etiam dixit Ariſtoteles [k]: cum præſen- k Ariſt. li. 10. moral. c. 8.

ti ſeculo, vita aufertur actiua: contemplatiua autem hîc incipitur, vt in cæleſti patria perficiatur [l]. l Gregor. ſuper Ezech.

quod dixit Chriſtus [m], *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Vita contemplatiua di- m Greg. ſuper Ezechiel.

uina tractat: actiua actiones humanas. Contemplatiua rurſum prior actiua, in quantum prioribus & melioribus inſiſtit, vnde & actiuam monet & dirigit. Ratio enim ſuperior quæ contemplationi deputatur, comparatur ad inferiorem quæ deputatur actioni: ſicut vir ad mulierem quæ eſt per virum regenda [n]. Prior autem temporis n D. Auguſtin. lib. 12. de trinita. c. 12.

ordine quoad nos poteſt eſſe actiua vita quàm

C contemplatiua: quia ex bono opere tenditur ad contemplationem [o]. Sic à vita actiua proceditur o D. Gregor. 3. hom. li. ſuper Ezechielem.

ad contemplatiuam ſecundum ordinem generationis: à vita autem contemplatiua reditur ad actiuam per viam directionis, vt per contemplationem, vita actiua dirigatur. contemplatio cõſiſtit in dilectione Dei; actiua in dilectione proximi propter Deũ vt Deus præferẽdus creaturæ, ſic contemplatiua vita actiuæ: vtque dehinc nobilior anima corpore, ſic contemplatiua vita interior animæ præfertur actiuæ. Et qui contemplationi Dei vacant, vt theologi, digniores habentur, vacantibus actiuæ vitæ. digniores ita in republica omni habiti qui religioni & cultui diuino conſecrati fuerant. Et inter perſonas eccleſiaſticas illæ, quæ actiuæ & contẽplatiuæ vacant, ad directionẽ populi & rerum diuinarum præſunt & eccleſiaſticarum adminiſtrationi, præſtantiores ratione mi-

E noris vel maioris ordinis, vt epiſcopi & ſuperiores prælati, qui debent eſſe in actione præcipui & in contemplatione ſuſpenſi [p]: præcipui in actio- p Gregorius in paſtorali.

ne, vt ſciant imperare quibus præſunt, & defendere ſibi commiſſa, vt neque imperiti negotiorum, in epiſcopos ſunt ordinandi [q]. Qui verò præ- q ca. 1. 39 diſt.

ſunt rectè, duplici honore digni ſunt [r]. r 1. ad Timoth. c. 5.

19 In eccleſia & politia eccleſiaſtica, vnum quidem eſt corpus viuificatum vnico Spiritu ſancto [s]: ſed quod membra diuerſa habeat, vt regina s Ioh. Euan. c. 6.

circumamicta varietate. Et diuerſitas in membris ad tria ordinatur, vel ad perfectionem, vel ad actionem, vel ad decorem. Differentia graduum ratione perfectionis, vt alij aliis ſint perfectiores, vel ad perficiendam eccleſiam poſiti in diuerſis gradibus. Et Deus quoſdam quidem dedit Apo-

ſtolos, quoſdam autẽ Prophetas, quoſdã Euangeliſtas, alios paſtores & doctores, ad conſummationem ſeu perfectionem ſanctorum [a]. Ad neceſſitatem actionum, ſicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto [b]. Et hæc diſtinctio dicitur officiorum, quia diuerſis ad diuerſas actiones deputati ſunt, vt expeditiùs & ſine confuſione omnia peragantur. Sicuti in illa republica cæleſti, omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, inter ſe ad miniſteria ſubordinati: per nouem ordines in hierarchia cæleſti: horum gradus primus poſt Deum præſtantiorũ ſeraphinorũ, ſecundus Cherubinorum, tertius thronorum [c], quartus dominationum, quintus principatuum, ſextus poteſtatum, ſeptimus virtutum, 8. archangelorum, 9. & inferior angelorũ [d]. Sũt & in cœlo alij gradus diſtincti beatorum, vt ſtella ab ſtella claritate differt: & ad imitationem triumphantis eccleſiæ & in militanti diſtincti ordines & gradus, qui ab inferiori creſcunt honore, & miniſterio, ordine ſequente à minori ad ſummum petueniendo, clerici, pſalmiſtæ, oſtiarij, lectores, exorciſtæ, acolyti, ſubdiaconi, diaconi, presbyteri, epiſcopi [e], archiepiſcopi ſeu metropolitæ, patriarchæ, ſummus pontifex [f].

Ad hoc porrò diſpenſatioois diuinæ prouiſio, gradus diuerſos & ordines conſtituit eſſe diſtinctos: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contextio, & rectè officiorũ gereretur adminiſtratio ſingulorũ. Neque enim vniuerſitas, alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi eam magnus differentiæ ordo ſeruaret: neque quæque creatura io vna eadémque qualitate gubernari vel viuere poteſt [g]. Summus pontifex vnus & primus in dignitate [h], patriarchæ inter ſe habent gradus quoque poſt ſummum pontificem. Secundus ita patriarcha Conſtantinopolitanus, ex conſilio Conſtantinopoli habito anno Domini 383 [i]. tertius Alexandrinus, dehinc Antiochenus, & ſubinde Hieroſolymitanus [k]: at cardinales num præferendi ſiot patriarchis, alibi diſputamus [l], & ſaluo meliori iudicio, patriarchas ſecundos poſt ſedem pontificalem donatns dignitate & præferentia, arbitramur [m]: de primatibus non idem cenſerem: quanquam primates vbi patriarchæ non ſint, pro patriarchis quantum pertinet ad officium, habeantur [n].

Poteſt & inter archiepiſcopos & epiſcopos, præcedentia conſtitui ex dignitate eccleſiarum, vel ex munere illis conceſſo, vel ſecundum antiqua priuilegia, vel ad conſuetudinẽ. Quemadmodũ inter cardinales, alij ex titulis maiores aliis cenſentur: vt maiores cardinales presbyteri, cardinalibus diaconibus: & maiores presbyteris, cardinales epiſcopi. Cæteris verò patribus, tùm in minoribus, tũ in maioribus eccleſiaſticis ordinibus, digniores quod ad præcedentiam, ſedẽ & ſubſcriptionis ſetiſunt qui priùs recepti in eo ordine habentur [o]: & ita gradu cæteros ille antecedere debet, quem labor prolixior, & ſtipendia longiora fecerunt anteire [p]. In curionibus etiam & aliis religioſis perſonis regularibus & ſecularibus ſont ordines in eccleſia conſtitoti, vel ex epiſcoporum prouidentia, vel ex conſuetudine, vel ex priuilegio pontificali, qui debent inconcuſsè ob vitanda ſcandala & diſſidia à prælatis conſeruari.

20 Ad decorem ordinatio etiam fit in eccleſiaſticis gradibus, vt quædam vacationes & officia diſponantur, alij ſubſint, obediant, alij imperent; alij ſint miniſtri, alij quibus imperium exhibeatur: vt in magna domo non tantum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam alia fictilia & lignea [q]. In quo & magis admirata eſt regina Saba ſapientiam Salomonis, dum vidit habitacula ſeruorum & ordines miniſtrantium [r].

21 Sicut porrò in vita contemplatiua ordo neceſſarius ad perfectionem, & ad opera perficienda expedite, & ad decorem neceſſarius eſt: ita & in vita actiua quæ ſecularis dicitur, & quæ gubernationem ſui ipſius & proximi reſpicit. In qua confuſio facilè opprimit ſocietatem tectam humanam: quare gradus & dignitatis & honoris imperandi & obſequendi, diligentiùs ſunt præſcribendi. Atque ideò veluti ex conſenſu & ex iure gentium receptum eſt, imperatorem maiorem eſſe rege ſimpliciter, regem aliis dignitatibus ſubordinatis: ſunt & inter reges prærogatiuæ in ſeſſionibus & ſubſcriptionibus, maximè quæ controuertuntur in conciliis generalibus, eccleſiaſticis, vel ratione priuilegij, vel antiquitatis, vel potentiæ, vel conſuetudinis, de quibus, inſpectis tantùm cuiuſque rationibus, vix poteſt à priuato ſcriptore iudicari: non minùs quàm de præferentia ducum, comitum, marchionum, baronum, vicecomitum, caſtellanorũ, quorum feuda, dignitates, honores, habent rationes diuerſas, & quæ ob feuda ipſa, vel ob perſonas, quæ ea poſſident, vel digniores vel minores faciũt poſſeſſores. Cæteris tamen patibus, poſt reges ſubordinantur duces, poſt duces, comites, vicecomites, barones, caſtellani, &c. Sunt tamen minora hæc feuda, conceſſa aliquando principibus filiis regum, qui ratione ſuæ præeminentiæ feuda nobilia reddunt. Sunt principes imperij, vel electores, vel communes, in bulla aurea Caroli 4. imperatoris de electio. impera. qui gradus habent diſtinctos à cæteris. Sunt marchiones interdum limitanei, comitibus prælati: & aliquando fuerunt dignitate pari cum regibus. Interdum marchiones, minores & maiores comitibus, ratione dñionis vel dignitatis potiùs, quàm quòd limites poſſideant regnorum vel imperij, quæ omnia apud principem merentur diſquiſitionem, vt inter huiuſmodi dignitates, & pro pace regni, & pro honeſtate ſeſſionis & ſubſcriptionis, fiat certa indubitatáque determinatio viſis & perpenſis cuiuſque priuilegiis & conceſſionibus, & antiqua anteà obſeruata maximè conſuetudine [s].

Sed & inter alios nobiles, erit pari modo de honore determinandum: & cauendum principi, ne quod hodie maximè nocet reipublicæ, obtineat. Tantùm enim creuit licentia agendi quod velis, vt promiſcuè quilibet de ſe præſumat quod velit, & deſideret & tribuat ſibi honorem indebitum, velítque haberi quilibet paganus ac nobilis, nobilitatus, ac antiquæ proſapiæ vir nobilis. Nobilis vaſſallus, vt dominus, dominus ſimplex vt caſtellanus, caſtellanus vt baro, baro vt comes, comes vt dux, dux vt rex, rex vt imperator, imperator vt papa. Sic nemo ſua ſorte contentus viuit, & maior apparere quàm ſit vult, qua pernicie nulla maior reipublicæ accidere poſſet, veluti cõfuſis ordinibus & mutatis cõtabulationibus ædificij reipublicæ. Neque profectò aliud remedium ſalubrius dari poteſt, quàm vt princeps abſoluta ſua poteſtate cogat vnumquemque intra cuticulam propriam ſe continere, & manu ſi

opus

a ad Epheſ. c. 4.
b ad Roma. c. 12.
c Dionyſ. Areopag. lib. de cœleſti hierar. c. 6.
d Ioannes Damaſcen. li. 2. de orthodoxa fide Greg. in moralib. lib. 32. c. 24. vide multa quæ de hac re diximus commẽ. 4. commentarior ſyntaxeos artis mirabi. ſi. de Angelis ca. 5. nu. 4. & ſeq. ca. principium, §. omnis lapis, de pœnis, diſt. 2.
e ca. cleros 21. diſtinct. cap. à ſubdiacono. 93 diſt. & tot. 59. diſt.
f diſto ca. cleros, 21. diſt.
g cap. ad hoc 89. diſtinct.
h l. 4. de ſumma trin. C. ca. in nomine Domini 23. diſtin. quemadmodũ inter ethnicos pontifex maximus videmus ea quæ de hoc tracto, lib. 25. ſyntag. c. 3.
i vide quæ dixi lib. 25. ſyntagma c. 5.
k ca. renouantes 6. & ſeq. ſub. 22. diſt. ex ſynodo 6. ſub Iuſtiniano cõgregata c. 36.
l d. lib. 15. ſyntag. c. 4.
m ca. vrbes & ſeq. 80. diſtin.
n ca. prouinciæ, 99. diſtin.
o ca. ſi 17. diſtinct. cap. epiſcoporum. 74. diſt. cap. fin. 73 diſt. cap. 1 de maiorit. & obed.
p l. nemo de officio magiſt. officior. C.
q 2. ad Timothe. c. 2.
r 3. reg. c. 10.
s vide quæ de illis dignitatibus diximus l. 6. ſyntagma. lib. c. 6. 7. 8. 9. 10. 11. Chaſſaneum in catalogo gloriæ mundi.

opus eſt etiam armata, reſtituat ſingulos ſuis ordinibus: nec patiatur a buti tãta licentia quæ poteſt turbare ſubditos. Iniuria etiam fit ordinationi reipublicæ, cùm quis ſibi locum immeritũ vſurpat, & furatur alienum: committitur & falſum, vt meritò lex Viſellia libertinæ conditionis homines perſequeretur, ſi ea quæ ingenuorum ſunt, contra honores & dignitates auſi fuiſſent attentare, vel decurionatum arripere [a].

a l. vni. ad legẽ Viſelliam li. 9. C. tit. 21. & l. vnic. quãdo ciuil. actio crimi. præiud. li. 9. C. tit. 31.

De veſtitu. CAP. XI.

CVRA politicæ adminiſtrationis, non tantùm conſtituitur in dignitatibus & ordinibus conſeruandis, ſed etiam ad veſtes & ornatum ciuium extenditur, variis & pluribus certè rationibus, quas longum eſſet per ſingula recenſere, & quæ nihilominus quotidiana nobis occurrunt experientia notandæ. *Duplex eſt ſumma, ad quas metas,* inquit Varro [b], *natura, ſecundum aliquos eſt perueniendum in vſu vtilitatis, & elegantia. Quod non ſolùm veſtiti eſſe volumus vt vitemus frigus: adde & calores & alias temporis tempeſtates: ſed etiam vt videamur veſtiti eſſe honeſtè, vt non domum habere, vt ſimus in tecto & tuto ſolum, quod neceſſitas contruſerit, ſed rebus omnibus, quæ habent inæqualitatem quamuis ex vſu primùm ad neceſſitatem videantur adſumpta.* Veſtimentum in hoc ſeculo homini conuenit propter eius infirmam naturam ex occaſione peccati primi corruptam ſaltem, vt tegant honeſtatis cauſa, quæ pudenda dicuntur, quæ tectio, vt pudor, eſt veluti iuris naturalis ex peccato: nam in ſtatu innocentiæ, in loco bonæ voluptatis, erant nudi primi parentes, nec cognoſcebant tales ſe eſſe, hoc eſt non illos tales eſſe pudebat, donec peccarunt, & legem dei tranſgreſſi ſunt [c]: tunc enim cognouerunt ſe eſſe nudos & conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi *περιζώματα*, vel vt in Hæbreo eſt, חגרת *chogeroth, cinctoria,* quæ alij dicunt fuiſſe femoralia, quæ dicuntur tamẽ Hebræis מכנסים *miſchneſaim* [d]. fecit autem Deus poſtea Adæ & Euæ כתנות עור *chatenot, gnor, id eſt, pallia pellita,* vel de pelle, & induit illos. Induti primi homines pellibus beſtiarum, vt intelligerent & perpetuò recordarentur ſe morti addictos eſſe, & mortis memoriale, nempe excoriatæ animantis & mortuæ pellis pro inſigni data eſt circumferenda ſecum: & hæc eſt nobilitas veſtitus hominis, quo ſe ornare debet, memoria mortis, & perizomata foliorũ, aliud ſymbolum breuitatis vitæ eiuſdem: comparatur enim foliis arborum, deciduis: ſicut folium quod vento rapitur, vt ait Iob, & dicitur ab Ariſtotele rectè *χαιροῦ λάφυρον, temporis ſpolium.* Helias & [e] D. Iohannes Baptiſta vterque magnus propheta hoc veſtimento tanquam pœnitentiali homini à deo primùm dato, vſi fuerunt pellito ad nudum.

b Lib. de ling. Lat.

c Geneſ. cap. 3. verſ. 7.

d Ita dicta femoralia vt Exo di 28. verſ. 42. quod duas haberent alas vel oras ſibi coniunctas.

e Dicto c. 3. Geneſ. verſ. 21. inde nomen Græcè χιτὼν pro pallio.

2 Quando veſtes non ſeruant honeſtatem, vel habent nimiam voluptatem, aut luxum, nec conueniunt gerentibus, tunc danda erit opera pro emendatione abuſus. Videtur enim equidem veſtimentorum & ornamentorum vſus, per ſe eſſe ex adiophoris: at mores & cauſæ & recepta iam in certis locis de veſtitu opinio, tantùm valet, vt non poſſit niſi cum immutatione aliqua reipublicæ, vel tumultu, aut ſaltem cum indignatione aliquorum, in aliam obſeruationem transferri, ſiue conſideremus publicam & receptam conſuetudinem, ſiue ſingularium perſonarum ſtatum ac dignitatem, ſexum aut ætatem, & officium vel artificium. Sicuti enim accidit in mutatione nominis, vel prænominis, aut agnomi-

A nis, fraudis quædam ſuſpicio: & in nouo viuendi regimine, quædam diſcraſiæ & alterationis naturæ, iudicium, & ex mutatione monetæ, maxima inter populares & alios commerciorum difficultas: ſic & in mutatione receptorum & diſtinctorum cognitorúmque habituum, & ornamentorum, vt certè quando noſtra nobis diſplicere incipiunt, & aliena nimium placere, ſit veriſſima imò præſumptio vrgentiſſima, & aliorum ritus nos facilè ſequuturos, & noſtros relicturos.

Fuit Andronico Iuniore imperante, Conſtantinopoli tanta veſtitus mutatio in aula Conſtantinopolitana, vt non Græcorum ampliùs conuentus, ſed Latinorum, Myſiorum, Triballorum, Syrorum, Phœnicum colluuies eſſe videretur: prudentioréſque non obſcurum omen, vel mutandi vel affligendi imperij, inde acceperint [f].

f Gregoras li. 2.

Inter præſagia transferendi imperij Perſarum B à Dario in Alexandrum Magnum Medum, recenſebant, Darium principio imperij, vaginam acinacis Perſicam, iuſſiſſe mutari in eam formam qua Græci vterentur: protinúſque Chaldæos interpretatos, imperium Perſarum ad eos tranſiturum, quorum arma eſſet imitatus [g]. Pari modo fertur Alexandrum victoria Darij potitum, purpureum diadema diſtinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdediſſe, veſtémque Perſicam ſumpſiſſe: & quamuis ille ſe ſpolia Perſarum diceret geſtare dicens, tamen verè cum illis mores induiſſe, & ſuperbiam habitus, animi inſolentiam ſecutam fuiſſe [h] manifeſtum fuit, & proinde exoſum Medorum habitum, & militum Medorum beneficia: vnde & milites & amici tantùm in eum odij conceperunt, vt illi eum relinquerent, iſti veneno mortem moliti fuẽrint [i].

g Quintus Curtius lib. 3. de geſtis Alexan.

h Q. Curtius lib. 5.

i idem lib. 10.

3 Ludouicus Germaniæ rex, externos habi- C tus edicto prohibuit [k]. Iohãnes Ducas, imperator Orientis, decreto ſanxit, ne quis ſubditorũ vteretur veſtibus Aſſyriis, Babylonicis, Italicis, variis artificiis confectis, ſericis: niſi is quiſquis eſſet, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet, ſed his contenti eſſent quas Conſtantinopolitanæ nouæ Romæ prouinciæ ac manus præberent [l].

k Auentinus lib. 4. annaliũ Boiorum.

l lib. 1. iuris Orientalis, in eius conſtitutione &c. &c. Siuius collecto ab Enemundo Bonefidio.

Videtur & Deus ſuper vſu peregrinarum veſtium ad iram prouocatus, dum apud Sophoniam [m], *Et viſitabo,* inquit Deus, *ſuper principes, & ſuper filios regis, & ſuper omnes qui induti ſunt veſte peregrina.*

m in ca. 1. verſ. 8.

4 Vt ſermones, ſic & veſtimenta & ornatus corporis, proprias habent diſtinctiones quibus internoſcantur, ita ſecundum Iſidorum [n], propriæ veſtes Parthorum, Sarabaræ, fluxa & ſinuoſa veſtimenta: Gallis Linæ, ſaga quadra mollia: D Germanis, rhenones, velamina humerorum & pectoris, vſque ad vmbilicum, atque intortis villis hiſpida, vt imbres reſpuãt, quibus qui circa Rhenum fluuium degunt maximè vtuntur, vnde dicta hæc veſtimenta Rhenones: Hiſpanis propria, ſtriges: Sardis Maſtrucæ, quibus in ferarum habitum transformantur; vnde monſtrucæ quaſi monſtroſæ nomen habent ex pelliculis ferarum conſutæ.

n Iſido. in etymolog.

5 Omnes autem ferè nationes vtuntur veſtimentis: ſiquidem veſtimentum quaſi velamen nuditatis, ſiue ex lana ſiue alia materia fiat: verùm modus, forma, & materia in veſtimentis propria & diuerſa, etiam in nationibus. Et nullæ niſi omnino ſylueſtres ſunt quæ aliquo non operiantur aut tegantur, ſi non in omni parte corporis, tamen

In ali

A in aliqua:vt apud Braſilienſes, quanquam vulgus nudo corpore incedat, tamen qui inter eos nobilitate præſtant, veſtes induunt, pſittacorum & aliarum auium variorum colorum plumis confectas, pileiſque ex eiſdem plumis contextis, caput ornant: & brachiis armillas ex plumis ſimiliter factas inducunt, veſtes autem ab vmbilico ad genua tantùm demiſſas gerunt [a]. Et alibi qui pannis carent & lineis, coriis & pellibus animalium ficurorum, vel ferarum amiciuntur, quibus in patria abundant, & quidam quoque foliis vſi ſont contextis, cuius generis fuit veſtis illa D. Pauli Heremitæ, de qua D. Hieronymus in eius vita.

a Oſorius li. 2. de rebus Emanuelis.

6 Peccatur in populo circa veſtimenta, in luxu, & ſuperfluo cultu & ornatu: coguntur enim ſæpè ob impenſas in ſuperflua aut ob pannos pretioſiores pretio magno emptos, immobilia vendere, furari, vel doloſè negotiari, quia talia veſtimenta ſupra dignitaté & facultates appetũt. B

Fuit Romæ aliquando lex etiám veſtiaria, lata, Siſenna Statilio Tauro, & L. Libione Coſſ. anno ab vrbe condita 769. à Ciberio Cæſare ne quis vir ſerica veſte vteretur: neque aurea vaſa niſi ad rem ſacram haberet [b].

b Dion Caſſius lib. 7. hiſt. Roma.

Aurelianus Cæſar, veſtem holoſericam, neque ipſe in veſtiario ſuo babuit, neque alteri vtendum dedit, nec vxori pallio ſerico vti permiſit, dicens, *Abſit vt auro fila penſentur.* libra enim auri, tunc ſerici fuit [c].

c Flauius Vopiſcus in Aureliano.

Imperator Tacitus, tanquam imperij capacior à ſenatu electus, togis & tunicis iiſdem eſt vſus, quibus priuatus: holoſericam veſtem, omnibus viris interdixit [d]. Cautum & decreto, Octauio Frontone prætura functo, à Q. Halerio Conſulari, ne veſtis ſerica viros fœdaret [a], quo loci tamen quidam arbitrantur ſericum dici, quod nos dicimus *creſpe*, non ſericum pannum, quod & innuere videtur Seneca [f], *Video*, inquit, *ſericas veſtes, ſi veſtes, vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor, poſſit, quibus mulier ſumptis, parùm liquido nudam ſe non eſſe iurabit.* Conſentit Plinius [g]. *tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat*, Cæſares Theodoſ. Arca. & Honorius pallia tunicáſque ſericas, holoſerica veſtimenta, auratas ac ſericas paragundas, priuatis prohibuerunt [h]. Imperator Tacitus auro clauatis veſtibus interdixit [i]. Nam & ipſe author Aureliano perhibetur, vt aurum à veſtibus, & cameris, & pellibus ſubmoueret. C

d Idem Vopiſcus in Tacito.

a Cornel. Tacitus lib. 2. annal.

f Seneca 7. de beneficiis.

g Plinius libr. 6. c. 17.

h l. 1. p. & fin. de veſtibus holoſericis & auratis lib. 11. C. tit 8.

i Flauius Vopiſcus in Tacito.

Iſabella & Ferdinandus Hiſpaniæ reges, iuuenibus qui literarũ ſtudiis operam dabant, vſum longarum & ſericarum veſtium, promiſſorúmque capillorum, ademerunt [k].

k Marineus li. 19. rerũ Hiſp.

7 Edixit Octauianus Cæſar, ne quiſquam niſi ſenator, quique in magiſtratu eſſet purpuram geſtaret, quam iam vulgò geſtare videbat [l]. D Iulius Cæſar conchiliatæ veſtis & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, pérque certos dies, vſum ademit. Voluit Auguſtus purpuram diſtinguere perſonam & dignitatem imperantis, eorúmque qui eius iuſſu & poteſtate præerant à reliquo populo: vt & alij, interdixerunt lanam & ſericum murice tinctum priuatis, & commercium cum barbaris ſerici nomine tantùm, permiſerunt comiti commerciorum [m].

l Dio Caſſ lib. 49 hiſt. l. Sueton. in Iul. Cæſ.

Theodoricus rex Gothorum [n], regale opus dixit, tincturam purpuræ: *quia color*, inquit, *nimio lepore vernans obſcuritas rubens, nigredo ſanguinea, regnantem diſcernit, dum conſpicuum facit: & præſtat humano generi ne de aſpectu principis poſſit errari.*

m Gratia Valenti Theod CC in l. 1. & 2 quæ res venire non poſſunt li. 4. C. ti. 40.

n lib 1 variarum apud Caſſiodorum cap. 1

A Refert Dio Caſſius [o] C. Iol. Cæſarem, aliquando melliori veſte inceſſiſſe: aliquando etiam veſte ſublimiori ac rubea vſum, more regum qui Albæ quondam imperauerunt, cùm ab Iulo ad ipſos perueniſſet. Tigranes etiam pater, Armeniæ rex, togam gerere ſolitus erat dimidia ſui parte albam, & Candin quod erat genus veſtis purpureum [p].

o Dio Caſ lib 43. hiſtor. Roma.

p Idem Caſſius lib. 36.

Purpurati, qui ad latus principis ſunt, quique venerantur ſacram purpuram, qui gladium quo animaduertitur in noxios, & funditur impiorum ſanguis, dicti ſunt: vt ſacri concilij & ſenatus pontificalis, cardinales conſiliarij, habeot galerum & veſtimenentum purpureum: quod non ad pompam ſed in ſymbolum gerunt, tanquam exiſtentes parati effundere pro Chriſti fide cui deſtinantur, ſanguinem proprium, caput noſtrum proximiùs ſequentes, Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, qui torcular calcauit ſolus, qui aſcendir B de Edom tinctis veſtibus cum rubro veſtimento ſeu veſte aſperſa ſanguine [q], & vocatur nomen eius verbum Dei.

q Eſaiæ 63. verſ. 3. & 3.

8 Habuerunt ſoa tempora obſeruationes purpuræ, poſteà aliis communicatæ, vt etiam poſt longo tempore alij diuerſi colores diuerſæ quoque formæ habituum & ornamentorum acceſſerunt: vnde contigit vt vulgus quoque ſequatur principum opinionem, quæ ſola perſuaſione nititur & mutatur [r], vt & veſtitus qoi antiquitùs dignitatis erat, hodie vix à ſeruis & famulis probetur ſibi poſſe conuenire: mutat ætas reſpublicas & mores, ſententias & effectus earum, vt proinde ad verum ſeformatorem magis conueniat, inſpicere præſentia quomodo regi poſſint, quàm quo pacto ad vſum antiquum poſſint reduci.

r Apocaly. ca. 10. verſu 3.

9 Fuerunt mulieribus veſtes delicatiores aliquando conceſſæ, ſed quæ tamen honeſtatem C in matronis & pudicitiam non offenderent, iuxta mores regionum; vt plerunque autem floridæ & colorum variorum meretricibus conceſſæ, vt vel habitu etiam ſepararentur à pudicis [s].

10 Neque tantùm mulieribus indulgendum etiam, vt permiſſio tranſeat in luxum, & in maritorum aut parentum detrimeutum, quorum marſupia & facultates facilè ea nimia indulgentia exhaurirentur niſi diſciplina publica illas a petitione, & hos à conceſſione reprimeret.

s apud Romanos l 7. § ſiquis de iurgur. P. Hieronym. in Heluidium. Tertullia. de culte fœminarũ, & Athenienſes. Suidas in verbo ...

Fuit apud Romanos ſalubris & iuxta indigentiam, & neceſſitatem temporum ſuorum vtilis lex Appia, quam tulit C. Oppius tribunus plebis: Q. Fabio Maximo, T. Sempronio Graccho, Coſſ. anno ab vrbe condita 540. in medio ardore Punici belli [t]. Ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet, neu veſtimento verſicolori vteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppidóue, aut propiùs D inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa veheretur, & aliquando etiam in collatioue ad belli neceſſitatem relictæ fueruot mulieribus in ſecundo bello Punico, vxori filiæve ſingulæ vnciæ auri [v], & pondo argenti M. Marcello 4. & Leuino Valerio 2. coſſ.

t Liuius li 34. in principio.

v idem Liuius lib. 6 de bello Punico.

Fuit tamen nimia poſteà indulgentia virorum erga mulieres, in abroganda prædicta lege Oppia, pro qua magna contentio ſuborta in republica, aliis eam defeodentibus cum M. Porcio Catone [x]: aliis eam impugnãtibus qui & obtinuerunt, cùm matronæ nulla nec authoritate, nec verecundia, nec imperio virorũ contineri limine domus potuerũt, omnes vias vrbis aditúſque in forũ obſidentes, viros deſcendentes ad forum orantes, vt florente republica, creſcente in dies priuata

x Liuius de li. 34. & Zonaras.

omnium

omnium fortuna, matronis quoque teddi priſtinum otuatum patetentur. Sed quantùm mali reipublicæ acceſſerit, abrogata illa lege Tribuno ſuadente L. Valerio Flacco, M. Catone Maiore coſſ. docere potuerunt Valerij Maximi verba, quæ ſic de ea abrogatione agunt. *Et quidem* [a], inquit, *fœmina obtinuerunt, vt iis per continuos viginti annos ſeruatum aboleretur, non enim prouiderunt eiuſdem ſeculi viri, ad quem cultum tenderet inſoliti cætus pertinax ſtudium, aut quo ſe vſque effuſura eſſet legum victrix audacia. Quòd ſi animi muliebris apparatus intueri potuiſſent, quibus quotidie aliquid nouitatis ſumptuoſius adiectum eſt, in ipſo interitu ruenti luxuriæ abſtitiſſent.* Et hoc eſt quod etiam Seuerus ait Cæcina, *plura* [b] *vxoribus pratorum obiectari, his ſtatim adhæreſcere deterrimum quemque prouincialium, ab his negotia ſuſcipi, tranſigi: Duorum egreſſus coli, duo eſſe pratoria prouincialibus magis & impotentibus mulierum iuſſis, quæ Oppiis quondam aliiſque legibus conſtricta, nunc vinculis exſolutis, domos, fora, iam & exercitum regerent.* & certè nimiùm mulieroſi interdum viri, qui negare apertè non audent vxoribus & filiabus ſumptuoſos ornatus, qui & illis ſint dedecori, & ſubſtantiæ detrimento.

a Valerius Maximus li. 9. c. 1.

b Cornelius Tacitus, lib. 3. annalium.

Vt certè, non tam egeamus præfectum dari mulieribus, vt olim apud Græcos creabatur, quàm potius cenſore, qui viros doceat moderati mulieribus [c].

c Dicebat Cicero, 4. de rep.

11 Pudica mulier, quæ marito dat operam, vt ſcribit Clemens Alexandrinus [d], pia eſt & religioſa, citra vllam fictionem, quæ autem immoderati ornatus ſtudio tenetur, à Deo & à pudico coiugio excidit, vt quæ maritum ornamento permutat, quemadmodum Argiua illa meretrix, Euryphile inquam, auri quæ pretium ſumpſit pro coniuge charo. Cæas ſophiſta imaginem virtutis, ſola veſte candida & pura ſtatuit, & talem eſſe debere mulieris indumentum purum, & verecundum, ſi ſit virtute prædita. Improbitatis autem imaginem, ſuperflua & varia veſte induit, alieno colore exultantem, motu comparato ad delectationem, non ſecùs quàm meretricis. Quod autem ſcribitur Pſalmo 44. *Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filia regum in honore tuo, aſtitit regina à dextris tuis, in veſtitu deaurato, & fimbriis aureis, circumamicta varietatibus*, non luxurioſas & varias veſtes ſignificat, ſed varium ornatum eccleſiæ integrum & incorruptum, ex fide contextum, in quo IESVS à dolo alienus ſplendet, vt aurum, fimbriæ auri electi. Memorandum D. Petri dictum [e], *Conuerſationem veſtram in gentibus habentes honeſtam, vt hi qui de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex honeſtis operibus ſuſcipientes, deum glorificent*: & proinde frugi & honeſta non variegata veſte vtendum eſt. Nam & Sophocles luxurioſe & delicatè viuentes reprehendens ait,

d Clemens Alexandri. lib. 2. pædagogiæ, c. 10.

e 1 Petr c. 2.

Quæ fœminarum ſunt amicta veſtibus quas hiſtriones referunt.

Et lex quæ per Moyſem lata eſt, de lepra [f], reiicit quod eſt varium & multis maculis notatum, proinde ac nefarium, vt quod ſit ſerpentis variis ſcammis ſimile [g].

f Leuitic. c. 13. verſ. 2.

g Clemens Alexan. li. 3. pædago cap. 11.

12 Ornatum mulierum nimium, acriter reprehendit multis in locis D. Chryſoſtomus [h], vel ex eo quòd vxor quæ nimium ornari poſtulat, rapere virum ſuadet. Et quòd mulieres non portent vt placeant viro, nec iis ſe placere putent, quia illa ſuperflua & vana domi eximunt, & in templo, aut palam proferunt. Quódque D. Paulus, prohibuerit mulieres ornari auro aut margaritis, aut veſte pretioſa, aut tortis crinibus.

h D. Chryſoſt. homil. in illud pſal. *ne timeas cum diues factus fuerit homo*, tom. 1 & tom. 2. homil. 47. in Math. ex c. 5. reprehendit & Eſaiæ cũ deſcriptione ca. 3 verſ. 9 diuus 1. Paul. Timot. verſ. 2. cap. 9.

Accedit ex delicato & luxurioſo ornatu, pernicies adoleſcentum, qui muliebribus perditis ornamentis, ad voluptates noxias, velut per aucupium pertrahuntur, quorum reatum incurrunt fœminæ, quæ ſe ornant, & comunt, vt in ſe omnium irritent oculos, etiam ſi nullum potuerint, pulchritudine ſua vulnerare, pro quo tamen apud Deum dabunt extrema ſupplicia, parauerũt quippe virus, temperauerunt venenum, porrexerunt poculum, etiam ſi nullus qui biberit inuentus ſit. Meretricius ornatus peccatum habet, & peccandi occaſionem præbet [i].

i ca. fin. 14. q. 5. c. fucare. de cõſecrat. diſtinct. 5. prouerb. c. 7.

Decipiuntur plures iuuenes improuidi, mulierum ornatum ſuperfluo nec conueniente dignitati domus, vel penuriæ familiæ earum, atque ſi non voluptate tamen habendi cupiditate, & quòd eas ditiores, & honeſtiores quàm ſunt exiſtimantes, ineſcantur: ſequitúrque ſed ſera pœnitentia, ita eo feruore contractis matrimoniis, contemptus coniugij, adulteriorum occaſio, & non priùs detegitur malum quàm in venas deſcenderat. Sæpiùs etiam ornatus ſumptuoſus, earum animos fucat quæ per ſe nihili ſunt & viliſſimæ, & dum benè fuerunt poſtea agnitæ inueniuntur deteſtabiles, honeſtæ, pulchræ, virtuoſæ per ſe, ſatis dilectæ: nec quod per ſe amabile eſt, cupit ſuperfluis ornari.

13 Mulieres comptæ, fucatæ, ornatæ, ſunt templis ſimiles Ægyptiorum [k], in quibus porticus, veſtibula, lucive magnificè inſtruebantur, atria multis columnis cincta erant, parietes lapidibus externis & artificioſè depictis ſplendebant, ædes auro & argento & ære collucebant, ex variis Indicis & Æthiopicis lapillis, adita verò intextis adumbrabantur peplis. Sed dum penetralia templi adytùs ſubiſſes, & ad id quod eſt præſtantius ſpectandum properaſſes, & imaginem quæ in templo habitaret quæſiuiſſes, ſacerdos quiſpiam ex his quæ in templo ſacrificabant, venerando quidem vultu apparebat, ſed velum adyti tollens, numen ridiculum oſtendebat, animalia bruta, felem, crocodilum, vel ſerpentem indigenam, vel aliam belluã quæ templo indigna eſt, & digna potiùs antro vel ſpelunca: apparebátque ita deus Ægyptiorum bellua quæ ſuper ſtragula purpurea volutabatur: tales nempe mulieres, criſpatis capillis, tinctis oculis, vnctis genis, pilis iunctis, fluxa toga, cathenis & gemmis aliiſque ornatibus compoſitæ, quibus decipiunt homines, qui dum proximiùs accedunt numen inſpecturi, intra belluam vident, dignam antro, quæ detracto velo apparet. Ibi Satan draco latet: in cauea animæ adulteria & pulchritudo non vera, ſed fucata. Perdunt mulieres veram pulchritudinem, dum externam inducunt.

k hac ſimilitudine vtitur Clemens Alexandrinus, lib. 3. pædago. c. 2.

14 Poſthumia Veſtalis Romæ inceſtus accuſata, ob ſuſpicionem amœnioris cultus, ingeniique quàm deceat virginem liberioris [l]. Minuta quoque alia Veſtalis, primò propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata, facto iudicio ad portam collinam viua defoſſa [m].

l Liuius in 4.

m Liuius in 8 Oroſ. in 3. c. 9. Hierony. li. 1. aduerſus Iouinianum.

Inter leges Ariſtotelis [n] in probas mulieres, vt veſtitu, ſumptu, ac apparatu minori vtãtur quã etiam leges permittant ciuitatis: conſiderans quod nec veſtimentorum nitor, nec excellentia formæ, nec auri magnitudo, tantùm valet ad mulieris laudem, quantùm modeſtia in rebus, ac

n Ariſtot. 1 œconom. c. 1.

studium

a Symmachus li. 2. epiſtola 49.

pertinere[a], vt crinis & pallium ſolebat eſſe philoſophis, etſi plures nebulones pallio tenus philoſophi eſſent. A

Alexander Seuerus, qui ſemper ſeruos cum ſeruili, liberos cum ingenuorum veſte habuit, conſtituerat animo, omnibus officiis genus veſtiũ proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur [b]. Quod forſan difficile actu videretur, niſi principes ſubditorum conſilio in hoc vteretur, nam tunc poſſet eorum ope [c] conſequi, nempe, vt ſinguli artifices conuenirent per collegia, & quid cuique ratiune artificij, vel deſtinationis eius, magis conducere videretur, exponerent, poſtea autem princeps, vel gubernator quid ſibi probaretur potiùs eligeret.

b Reprehenſi à Gellio lib. 9. c. a 18. de profeſſor. & med. C.

c Ælius Lãpridius in Alexa.

21 Sic de mulieribus intra fines, cuiuſq; artificij, vel dignitatis maritorum, aut parentũ concludendis, & luxu prohibendo, poſſet earum audita ſententia determinari, addẽdo deinceps, vel detrahendo eorum opinionib. vt non videatur omninò ridiculum, ſicut plerique arbitrantur, permiſſum fuiſſe mulieribus ſenaculum, ſeu conuentum matronalem ab Antonino Varo, qui poſtea Hellioga-balus dictus eſt, in colle Quirinali, vbi leges matronales compoſitæ, quæ & quo veſtitu incederẽt, quæ cui cederent, quæ ad cuius oſculum venirent quæ pilento, quæ equo ſagmario, quæ aſino, quæ carpento mularũ, quæ boum, quæ ſella veherẽtur, & vtrum pellicia an oſſea, an eborata, an argentata; quæ aurum, aut argenium in calciamentis haberent [d]. Abolitum etiam poſt mortem Helliogabali ſenaculum, reſtitui volebat Aurelianus [e]. B

d Lampridius in Heliogabalo

e Flauius Vopiſcus in Aureliano.

De cenſoribus. CAP. XII.

PArs maxima conſeruationis optimorum morum defluant, & vt mali reformetur, continebatur olim in cenſura publica: cuius munus cenſorihus demandatum erat cum poteſtate publica Romæ. fluxit autem poteſtas morum à cẽſu patrimonij facilè quia cẽſores, vt docuimus alibi, cùm haberent deſcriptionem & bonorum & perſonarum totius reipublicæ cognoſcere poterant, & ex nomine & facultatibus & ætatis profeſſione, quãtum cuiq; liceret, quidve cuiq; cõueniret, vel non, veluti in numerato habebãt. Et proinde quid quẽque agere oporteret, vel vitare, vel nullo negotio poterãt iudicare qui ciues, qui peregrini, qui liberti, ingenui, aut ſerui eſſent cognoſcere; qui otioſi, qui nobiles aut ignobiles eſſent, quiq; vagi inutiléſq;, vt eos expellerent, cæteros admonerent, qui latere non poſſunt cenſione iterata ſæpè, vel ſingulis luſtris, vel aliis temporibus definitis, ex more regionum quibus cenſores admiſſi erant. C

f lib. 5.

Dum de origine cenſuræ agit Liuius [f] exactis regibus, & de conſtitutione cenſorum ſeorſum à conſulibus qui aliis negotiis occupabantur. *Hic*, inquit, *annus initium cenſuræ fuit, rei à parua origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta eſt, vt morum diſciplinæque Romanæ penes eam regimen ſenatus, equitúmque centuriæ, decoris dedecoriſq; diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius priuatorúmque locorum vectigalia populi Romani, ſub nutu atque arbitrio eſſent.* veriſſima cenſura viſa & ſanctiſſima ob vitia quæ in iudicium defectu accuſatoris vel denunciatoris non veniebant, & tamen quæ paſſim oculos bonorum ciuium & virorum offendunt. & merentur propter exemplum maximè, ſeriam reprehenſionem, quamuis à pœna abſtineri poſſit. Eget corpus ægrum purgationibus & remediis, vt conſeruetur, & morbi impediantur ne ſæuiant, D

quæ ſi omittantur, paulatim in eos proculdubio incidit, quod accidit bellorum temporibus, in corpore reipublicæ: dum ob licentiam nimiam & legum ſilentium, & magiſtratuum contemptum, homines in vitia facilè, nemine prohibente prolabuntur: quemadmodum tempore belli Punici accidit Romanis, quo nec otium datum ciuilibus magiſtratibus, Hannibale vrgente, vacandi huic cenſuræ, donec eo iam in Apuliam recedẽte Cenſores, vt ait Liuius [g], ad mores hominum regendos, animum aduerterant. Caſtiganda enim erant vitia, quæ, velut diutinos morbos ægra corpora ex ſeſe gignunt, nata bello erant.

g lib. 24

Cicero [h] conqueritur, quod à P. Clodio fatali portento, prodigióque reipub. lex Ælia & Fuſia euerſa eſſet, propugnacula murique tranquillitatis atq; otij, & vetus illa lex magiſtra pudoris, & modeſtiæ ſeueritas cenſoria ſit latã eſſet, & pòſt, *Centum prope annos legem Æliam & Fuſiam tenueramus: quadringentos iudicium notionemq; cenſoriam, quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidẽ nemo vnquam conuellere: quam poteſtatem minuere quominus de moribus noſtris, quinto quoque anno iudicaretur, nemo tam effuſè petulans conatus eſt. Hæc ſunt carnifex, ingenio ſepulta conſulatus tui, &c.*

h oratione 17 in Piſonem.

Et rurſum de haruſpicum reſponſis aduerſus Clodium oratio. 30. Inter ſcelera Clodij ſuſtulit, inquit, duas leges Æliam, & Fuſiam maximè reipub. ſalutares, cenſuram extinxit, interceſſionem remouit, auſpicia deleuit, &c. quæ omnia obſeruari iubebat lex Ælia. Clodius autem, voluit, vt ait in Piſonem Cicero, ne quem cenſores in ſenatu legendu præterirent niſi qui apud eos accuſatus, & vtriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet, cùm tamen antea lege illis hoc fuiſſet liberum.

2 Initium cenſuræ [i], M. Geganio Macerino iterùm, & Quintio Capitolino quintùm conſulibus, túncque morum & diſciplinæ penes eam fuit authoritas, vltra quod & vectigalia ab eius nutu & arbitrio pendebant.

i Extat apud Liuium lib. 4.

Fuit ab initio quinquennalis Mamercus Æmilius dictator, iterùm poſt nouem annos legem ſtatuit, ne vltra octodecim menſes daretur: id eſt, ne plus quàm annua & ſemeſtris eſſet. At Cenſores C. Furius Pacilus, M. Geganius Macerinus, id ægrè paſſi, Mamercum, quòd magiſtratum populi Romani minuiſſet tribu mouerunt, cenſúque octuplicato, vt Liuius ſcribit [k], ærarium fecerunt [l]: Clodia dehinc lege, vt dictum, debilitata cenſura eſt, quæ dehinc abrogata [m], verùm Cæſaris imperio planè abolita cenſura.

k Lib. 9.

l Valer. Max. lib 2. cap 8

m Vt ait Pædian Piſonianum.

3 Vt ciues à cenſorihus in ordines, honoris cauſa, vel ſenatorũ vel equitum, vel plebeiorũ, referebantur: ſic ab iiſdem, cenſoria nota, pellebantur.

Itaque vt tribu largienda, plebeium: in equo publico aſſignando, equitem Romanum: ſenatu communicando ſenatorem Romanum, faciebant: ita tribu mouendo, plebeium: equo adimendo, equitem: ſenatu eiiciendo, ſenatorem, cum eſſent magiſtri morum conſtituti, notabant: erat & cum his alia nota, vt tribu mouerent, in Cæritum tabulas referrent, & ærarios conſtituerent [n].

n Vt ſcribit Aſconius Pædianus in diuinationem Ciceronis, ex Liuiana hiſtoria.

Tres namq; ordines erant Romæ, nõ plures tribus, vt ſuo loco antè diximus, ordo Senatorum, equitum, & plebeiorum. Moueri ex ordine ſenatorum, erat in recenſendis & legendis ſenatoribus prætermittere in cenſendo, quẽ ſenatu mouerent. Equum adimere erat, equeſtrem ordinẽ auferre.

Qui verò tertij ordinis erãt tribu mouebãtur, id eſt ex vna tribu in aliã transferebãtur, notæ cauſa

vt de vrbana in ruſticam, vel de maiore ruſtica, in minorem. In Cæritum tabulas referre erat, ſpoliare aliquem cenſoria nota, iure ſuffragij ferendi in comitiis. Nam Cæritibus beneficij loco, ob ſacra Gallico bello ſeruata, ciuitas ſine ſuffragij latione, erat tantùm data [a].

a Vt apud Strabonem & Gellium lib. 16. c. 13. legitur.

Ærarium verò facere erat, authore Pædiano, nullum aliud ius ciuitatis in centuria, atque adeo in tribu relinquere, quàm vt pro capite ſuo, tributi nomine æra penderet, ita vt qui ærarius factus eſſet, is non ſolùm ſuffragio vrbano, ſed etiam ſtipendiis militaribus ſpoliatus eſſet.

4 Tanta poteſtas cenſoribus, vt quamuis cæteri magiſtratus, depoſito magiſtratu accuſari de geſtis poſſent, tamen cenſores abdicato magiſtratu, non accuſabantur [b].

b Secundum Liuium li. 39. de iudiciis cenſoriis

Cenſoris poteſtas erat, inquit Dio Caſſ [c]. *qua priuatim quoque in cuiuſque vitam inquirendi, meritóſque infamandi ius habebat.*

c Lib. 40. hiſtoriæ.

Plutarchus [d] cenſuram dixit, honorum omnium quoddam faſtigiũ fuiſſe Romæ, in republica, cum ingenti authoritate in mores & vitam hominum.

d In Catonis vita.

Vt neque matrimonium, & prolis generatio, non quotidianus victus, non diſſolutum conuiuium, eſſet ab eius indagine liberum, ſed cenſoribus, & patrimonium, & mores, & viuendi ratio, ſubiicerentur; ne quis ad voluptates deflecteret, aut excederet patria & vetera inſtituta: duo autem eius muneris creabantur, vnus ex nobilitate; alter è plebe.

Tanta reuerentia & metus cenſorum olim, vt, Romani domum à cœna reuertẽte Tiberio Gracchn cenſore lumina reſtinguerent, ne longiùs quàm oporteret conuiuiis indulſiſſe viderentur [e].

e Plutarchus in Tiberio.

5 Erant præfecti moribus, vel morum, apud Carthaginienſes quoque, quod indicat Æmilius Probus, quando in vita Hannibalis narrat præfectum morum vetuiſſe, ne poſthac Haſdrubal cum Hamilcari frequentaret, eo quòd turpiùs eum diligi ab Hannibale, ſermo ſpargeretur.

6 Apud Athenienſes, certum genus magiſtratuum, qui ζητηταὶ dicebantur, creabantur: ſi quãdo rempublicã lædentes eſſent inquirendi, aut deferendi, qui pecuniã ciuitati debitã non penderant [f].

f Vt ſcribit Suidas.

7 Apud Venetos, loco cenſorum morum, creantur tres dicti aduocatores, qui nullo modo, vel in minimo leges violari patiuntur, & intercedunt, & aduocant ad ſe violantes: & ſi quid grauius commiſſum cognouerint, ad quadraginta virale iudicium, vel ſenatum, referunt puniendum [g].

g Vt ait Egnatius lib 2. c. 4.

Certè, etiam ſi cenſorem antiquum cum eadem authoritate noluerimus reuiuiſcere, non poſſumus cenſuram tanquam non neceſſariam omnino reiicere, cùm palam ſit, & ea magis nunc nos egere, diſſimulandúmque in tam pernicioſo, & corrupto ſeculo nullo modo erit, quin circa eadem quæ pro materia cenſorum erant, ſint neceſſarij magiſtratus, ſaltem politici, vel maiores in ſibi ſubditos, & eadem reformatione morum, quo antiqui cenſores vtantur. Sicque prauæ artes, malæ libidines à iuuẽtute prohibendæ, à ſenibus voluptates illæ, quas ea ætas ſine dedecore nõ attingit, ab vniuerſa plebe, otia demenda, & iniungenda tractanda negotia propria, ſine auaritia & fraude. Luxus & ſuperfluitas caſtiganda, in ædificiis, in ſupellectile aurea, argentea, in ſordidis quæſtibus, in fœnore, in exquiſitis conuiuiis, reductis, vel nouè conſtitutis legibus ſumptuariis. Eſſent & à veſtibus ſuperfluitas, impenſa grauis nouitas, illecebræ mollities, turpido, reformanda, adhibitis pœnis, vel ſaltem multa.

8 Fuerunt forſan abrogatæ, & meritò cenſoriæ animaduerſiones, ſeu ſubſcriptiones, debilitata poteſtate per Clodium, & ſublata per Cæſares, quod nimium ſibi cenſores arrogarent, vt docet Cic [h]. *& illud*, inquit, *commune nunquam animaduerſionibus cenſoriis ciuitatem hanc Rom. ita contentam, vt rebus iudicatis fuiſſe, neque infirmam habuiſſe, vt etiam eiectis à ſenatu a Cenſoribus poſteà cenſores facti fuerint: neque cenſores ſuperiorum cenſorum iudicia ſi iudicia mereantur dici, ſteterant, & inter cenſores alter alterius iudicium ſæpe reſcindebat & reprehendebat, & eorum arbitria ſæpè à iuratis iudicibus repudiabantur, a magiſtratibus negligebantur: alioquin ſi hoc non fuiſſet, poteſtas regia viſa fuiſſet delata Cenſoribus: neque iam illis credebatur quod ſubſcripſiſſent, quàm quod ita verum doceretur quod ſubſcripſiſſent, inauditos enim & damnare poterant tamen ſine iuriſdictione, ideò poterat argui illorum cenſura & reſtituebatur ordini ſæpè ab iis motus.*

h Orat 14 pro Aulo Cluẽt.o.

Placuit principibus, hæc iudicia de moribus apud cenſorem arbitraria, meliùs expediri & firmiùs poſſe poteſtate magiſtratuum politicorum, aut reipublicæ: mutata etiam forma reipublicæ, & abolitum hoc de moribus tumultuarium edictum, cui olim renuntiare etiam pacto non poterant etiam coniuges, ne liceret de moribus iudicio experiri [i], quod videbatur tunc neceſſarium: cùm ob mores, ſi ex ſententia animi non eſſet coniunx, diuortium paſſim permitteretur; quare cenſores etiam inquirebant, an ex animi ſententia eſſet vxor, vt ait Gellius [k].

i vt ait Paul. in l. illud, ſ. de pactis dotal. li. 23. P. tit. 9.

k Gellius lib. 3. c. 20.

Poſteà non tã facilis fuit diuertẽdi occaſio, & nõ niſi coram iudice cauſa probanda, vt ideò & ſublatum fuerit illud cẽſorium iudiciũ de moribus [l].

l in l. fin. ſ de repudiis & iudicio de mori. ſubla. lib. 5. C. tit 17.

Cùm mores vitioſi ſunt ſeriò ſunt puniendi, non perfunctoriè, vt fieri videbatur per cẽſuram. Nam vt dixit Cicero [m], *Cẽſoris iudiciũ, nihil ferè damnato adfert, niſi ruborẽ. Itaque vt illa iudicatio verſaretur tantùm in nomine, animaduerſio illa ignominia dicta eſt.* Ignominia autẽ minor eſt quàm infamia, quæ tãtũ inuritur à magiſtratib⁹ habẽtibus iuriſdictionẽ, & pro cauſis ex quib⁹ infamia notari quis poteſt [n].

m 4 de repub.

n l. infamem, de publicis iudi. P. l. 1. de his qui notan. infam. P. diſtinctio ignominiæ & infamiæ l. 2. de ſenatori. P. l. palam, ſ. quæ de ritu nuptiar. P.

9 Et certè fatendum eſt etiam inuitis, qui tantopere cenſurã reuiuiſcere deſiderant morum, & ea ratione cenſorẽ exoptant: hoc munus non poſſe ſine poteſtate regia eiúſq; iuriſdictionis poteſtate, ordineq; iudiciali prætermiſſo, in principatu ſeu monarchica adminiſtratione exerceri, ab alio quã ſolo principe: cuius proprium eſt illud, ſic volo, ſic iubeo & cenſeo, ſit pro ratione voluntas. Sic deſcriptio, cognitio ſingulorũ, & rerum & perſonarũ exactio, ex illis, & cenſus impoſitio, auctio, emendatio, & vſus, ad dominũ & talem dominũ venire, deſcribere, præbere, obtemperare, cogere, & iure, id eſt, licitè & cũ ſuperiori poteſtate poſſit, & pro ſalute populi, defenſione, cura & ſolicitudine ſibi à Deo impoſita, ita facere & cogere debeat. Quæ omnia in magiſtro morum vel cenſore, qui olim erat ſine iuriſdictione propria, non concurrebant, niſi quatenus à populo permittebantur.

Argumento eſt hoc regium eſſe munus tantùm & voluntatis abſolutæ, exemplum eius quod ponitur Gen. 1. & 2. cc. Deus enim, cunctis creatis in hoc orbe, poſuit primũ hominem tanquã regem: & formatis de humo cunctis animãtibus terræ, & vniuerſis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius. in quo animaduertimus cenſitionem vel nominatim factã recenſionẽ, ab eo qui eis erat imperaturus, &

cui

cui dictum eſt & ſucceſſoribus:creſcite, multiplicamini,replete terram,ſubiicite eam, & dominamini piſcibus maris, volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus quæ mouentur ſupra terram.

Abraham,quia dominus erat familiæ ſuæ,cùm audiuiſſet Loth captum fuiſſe à Sodomis, in bellum profecturus,numerauit omnes ſibi ſubditos, & delectum fecit trecentorum decem &octo vernaculorum expeditorum ad bellum [a].

a Geneſ. 14.

Sic recenſuerunt Moſes,iudices,reges Iſraël,& illi ſoli populum, & ad militiam quos expeditos videbant, delegerunt:cæteris vectigal, tributum ex arbitrio impoſuerunt, & prout illis videbatur de moribus leges ſanxerunt,& formam de illis iudicandi magiſtratibus præſcripſerunt,à quibus ex arbitrio non liceret recedere.Et illud quoque Plato obſeruauit,dum dixit *videre ſe imminere periculum interitum reipublicæ, in qua non leges magiſtratibus, ſed legibus magiſtratus imperarent.*

10 Morum cenſura,quod pertinet ad cauſam peccati & ſpiritualis rei, & ad perſonas eccleſiaſticas,ad prælatos eccleſiaſticos pertinet. Qui dicuntur habere gladium eccleſiaſticum & coercitionem,quæ maior in pœna eſt exteriori.

Cenſuræ eccleſiaſticæ nomine continetur, ſuſpenſio ab officio & beneficio, interdictio, ſeu interdictum eccleſiaſticum,& ſententia excommunicationis [b].

Coërcitio maiorem animaduerſionem continet vt & depoſitionem, degradationem realem [c].

b c. querenti, quid per cenſuram, 20 de verbor ſign. ſi.

c arg. c.contumaces,50 diſt. l.legatus l. ex omnibus,de offic. præſi l. ſi quid alias. §. meminiſſe, de offi proconſul.

DE REPVBLICA LIBER QVINTVS, DE FORMIS VEL SPECIEBVS RERVM PVBLICARVM, SEV de diuerſis reipublicæ adminiſtrationibus.

De diuiſione aut diſtinctione generali Rerumpublicarum,ſeu earum adminiſtrationis.

CAP. I.

Omnis reipublicæ tractatus ſeu ſolicitudo,in tribus conſiſtit:in ea conſtituenda,vel fundanda, in ea conſeruanda, & in eadem augenda. Ars fundandi & ampliandi iiſdem fere perficitur rationibus:conſeruatio verò & reformatio præſupponunt fundationem præcedentem,& propemodum iiſdem mediis quibus quæritur & fundatur retineri debet.

Propoſitis iam itaque rebus & perſonis,quæ in republica ſunt conſiderandæ, reliquum eſt, vt de adminiſtratione earum agamus,& forma adminiſtrationis.Ea autē debet accōmodari generi reipublicæ, quod in partes ſeu diuerſas formulas diuiditur. Reipublicæ quippe nomē vnū eſt,ſed modi adminiſtrandi ſecundū diuerſam conſtitutionem, diuerſi ſunt.Seneca [d], duas ita reſpublicas,animo in vniuerſum complecti iubet:vnam magnam, & verè publicā,qua dij, inquit, atque homines continentur,in qua non ad hunc angulum reſpicimus aut ad illum:ſed terminos ciuitatis noſtræ cū cœlo metimur.Alteram,cui nos adſcripſit,conditio naſcendi.Et hanc aut Athenienſiū puta dici,aut Carthaginenſium,aut alterius alicuius vrbis,quæ non ad omnes pertineat homines,ſed ad certos.

d Seneca libro de beata vita.c.3.

2 Reguntur autem iſtæ loco diſtinctæ ciuitates,aut ſocietates,aut reſpublicæ : vel nutu & poteſtate vnius,aut paucorum, vel plurium. Quando vnius,vel pauci,aut plures,ad communem vtilitatem gubernant,fiunt tres bonæ rerum publicarum ſpecies [e].ptima,in qua vnus imperat ſolus per ſe,ſuóque nomine, cum propria ſupremáque poteſtate quæ ex alterius, quam eius ſolius arbitrio non pendet;nec à ſuperiore alio aut populo, nec à ſocio,dicitur monarchia,imperans regnum, principatus ſui iuris. Ea verò,quæ penes optimates tantùm eſt,dicitur Ariſtocratia.At quando penes populū eſt ſuprema poteſtas & abſoluta imperandi, dicitur reſpublica abſolutè in qua vnuſquiſque tam pauper quàm diues, nobilis aut plebeius admittitur ad eam gerendam ſuo ordine:cui aduerſari videtur democratia:in qua populus ſolus imperat,excluſis nobilibus & probis.

e Ariſt. 13 politicorum c.5.

Ariſtocratia cōpoſita eſt ex exiguo numero nobilium & bonorum, qui tantùm imperant. Cui opponitur oligarchia, nempe paucorum dominatus, qui omnia ad ſui potiùs quàm ad vtilitatem publicam, gubernant. Monarchia ſeu regnum eſt, vbi vnus tantùm cum ſuprema poteſtate ad vtilitatem publicam potiùs quàm ſuam imperat.

3 Poſſunt ex iſtis tribus ſpeciebus, aliæ mixtæ naſci,verùm non ideò ſeparaui, quia à prædominanti cauſa nomen ex illis accipiunt,prout plus ab vna ſpecie accipiunt, & prædominantem habent poteſtatem:& ſunt reliqui modi potiùs adminiſtrandi permixti, quàm ſpecies. Nam aut ſumma poteſtas eſt penes vnum, aut penes optimates,aut penes populum. Cùm verò iunguntur magiſtratus,optimates,& populus : & ſunt participes honorum ſub vnius poteſtate ſuprema, dici non debet,tunc monarchiam eſſe mixtam ex ariſtocratia & democratia: quia ibi nec optimatum, nec populi ſuprema conſideratur poteſtas, ſed principis monarchæ, qui aliis ex ſua poteſtate & vt eam gerant ſuo nomine,impartitur. Neque qui alieno nomine gerit dominus eſt, ſed cuius mandato gerit. Eadem ratione ſi ex optimatibus vnus deligatur, vel ad ducatum militiæ, aliúdve negotium per illum ſolum expediendum ad tempus vel in perpetuum,ideò is monarcha non eſt, quia non ſolo ſuo nomine,ſed etiam collegarum poteſtatem exercet.

In democratia pari modo obſeruandum,in qua, nec duces, nec conſules dictator, harmoſta, præpoſitus,eſcheuinus, vel ſi quis alius ſit cui reſpublica ſoli cōcedat vti ſuo nomine poteſtate abſoluta,ad tempus vel in perpetuū, quandiu vixerit, non dicūtur habere monarchicam poteſtatem,vel ariſtocraticam, nempe, quia non ſuo : ſed populi nomine & procuratorio eam exerceant. Quod volui monere obiter, ad conuellendam eorum ſententiam, qui arbitrantur tunc miſceri formam reipublicæ monarchicæ, quando per principem ex popularibus aut optimatibus, aduocantur ad gubernacula, & ad faciliorem & tutiorem adminiſtrationem : vel aliter poſſe miſceri formas prædictas rerum publicarum : cùm tamen id fieri nequeat, illis ita differentibus ſubſtantia,vt confundi nequeant : pugnant enim, eſſe penes vnum ſupremam & abſolutam poteſta-

tem,& eandem eſſe penes plures.ſupremum enim abſolutè,neque parem neque ſuperiorem recipit, aut impedientem cauſam habet.

Neque Plato hoc modo admiſit mixtionem triũ formarum.vt inde vnam ſeparatam reipublicæ ſpeciem vellet conſtituere. Quanquam Ariſtoteles [a] videatur admittere mixtionem,quæ potius ad degenerationem adminiſtrationis reſpicit quàm ad formam certam.Alia natura monarchiæ, alia Ariſtocratiæ, alia Democratiæ,quæ ſi permiſcentur, ſe mutuò expungunt: & aliæ etiam leges conueniũt adminiſtrationi monarchieæ, aliæ ariſtocraticæ,aliæ democraticæ:quia diuerſi modi adminiſtrandi, & inde etiam error immedicabilis in republica, eorum qui ſe omnia reformaturos pollicentur,quòd iſta confundentes, veluti in ſcena vno cothurno & regula vna volunt cuncta diſponere, cùm tamen vnus calceus noo congruat vni pedi,aut vnus pes omnem calceum ſibi conuenientem non habeat.

a Ariſt.4 politic. c. 5.6.& 7.

4 Quo fit etiam vt omnia corruptiſſima ſequantur,& populus & reſpublica neceſſariò ſeditionibus & gladiis agiteutur.Niſi enim vnaquæque trium formarum recepta reipublicæ ſpecies, in ſua natura conſeruetur neceſſarinm eſt, quod & facile fit,cas in vitia proxima ſibi collabi: moarchia hahet vitium vicioum, tyrannidem, in quam leui negotio declinat.

Optimatum gubernatio ſeu Ariſtocratia, facilè in affine quoque vitium, nempe in paucorum potentiam, expulſis aliis optimatibus, vt & Democratia ſeu totius populi authoritas, declinat ad pleheiam inſaniam, & libertatem lelegem. Vide Ariſtotelem libro tertio Politicorum,capite quinto,& libro quarto,capite ſecũdo.

Obſeruatum a Polybio [b] optime eſt vt quemadmodum ferro rubigo, ligno, vermiculi ac teredones admixti, perniciem adferunt, vt, etiam ſi cuncta externa nocumenta effugiant, ab iſtis tamen quæ agnata habent abſumantur: hoc pacto & rebuſpublicis cuilibet pro natura ipſius quædam adnaſcatur & adhæreat peculiaris malitia. vt pote regno quod eſt inter volentes monarchia, Tyrannis: Ariſtocratiæ,Oligarchia; Democratiæ. beſtialis Chærocratia ſeu ſeditio plebis.

b In epitome eius lib.6.

Plato ciuilitatem ſeu politiam [c] in quinque ſpecies diſtribuens complexus eſt legitimas, & illegitimas ſeu deficientes reſpublicas,popularem, optimatum,paucorum,regiam, tyrannicam. Popularem dicit in illis eſſe ciuitatibus,in quibus ad imperium multitudinis agitur res, eiúſque nutu magiſtratus eliguntur, & pro eius arbitrio feruntur leges.

c Diogenes Laertius in vita Plat.lib.3.

Ariſtocratia eſt optimatum, vbi neque diuites neque pauperes,neque nobilitate aut gloria illuſtres, dominantur:ſed ij ſoli qui ſunt in ciuitate optimi rem adminiſtrant.

Oligarchiam, quando à cenſihus magiſtratus eliguntur:ſunt enim pauciores pauperibus.

5 Regnum dicit bifarium, aliud ſecundum legem aliud ſecundum genus eſſe.Secundum legem conſtare Carthaginenſium regnum, ciuile quippe eſſe: Lacedæmoniorum verò ſecundum genus; habere enim ſucceſſionem quandam per genus. Tyrannidem verò dici.cùm impulſi & vi adacti ciues ab aliquo reguntur.

6 Rurſum ex eodem Platone conſtituit Diogenes [d] ἀρχὴν magiſtratum ſeu principatum in quinque partiri:in legitimum,naturalẽ,æquum & rectum, in eum qui fit per generis ſucceſſionẽ, in

d Diogen Laertius in vita Platonis.

A violentum & tyrannicũ,Nam magiſtratus ciuitatum ſi eligantur à ciuibus,ſecundũ leges imperãt.

Per naturam verò mares vbique non modò inter homines, verùm intet alia animalia quoque fœminis præſunt.

Ex conſuetudine verò, & pædagogi pueris, & magiſtri diſcipulis.

Per genus,vt Lacedæmoniorum quoque reges dominantur,nam ex genere regnum ſortiuntur.

Porrò qui per vim ciuibus imperant, violenti ac tyranni vocantur.

7 Natura vel Dei pronidentia,plures ſpecies, prout magis conueniunt ſocietati ciuili ratione temporum & morum conſtituiſſe videtur, quod exemplo animalium facilè firmari poteſt,ſi conſideremus quod tradit Ariſtoteles [e],& alij philoſophi & naturæ ſpeculatores,eſſe ciuiles animantes & non ciuiles, quaſdámque gregatim viuere, & B alia quædam animalia ſolitaria eſſe,eáque diuerſo genere politiæ vel ſocietatis regi.Ciuiles animantes vocant,quæ labori communicant idem, quatum opus communi efficitur opera,munúſq; idem omni eſt, quod tamen non omnibus gregalibus competit. Ciuilis generis eſt homo, apis, veſpa, formica, grus, quarum aliæ ſub duce degunt & monarchia reguntur,vt grues & apes, aliæ nulli ſubditæ imperio ſunt, quas imitatur democratia, vt formicæ,& alia innumera penè genera.

e 1 de hiſtoria animalũ c. 1.

Gregales ſunt in volucrum genere, columbi, olores.

Inter piſces dicti curſores,thũni,limoſæ hamiæ,

8 Ariſtoteles [f] ſimilitudines rerumpublicarum ſeu ciuitatis confert, vt patris erga filios ſocietas,figuram regni habeat:quippe cùm patri cura filiorum ſit: vnde etiam Homerus Iouem patrem appellat,eò quòd regnum, paternum imperium C eſſe debeat.Tyrannicum verò ſimile erit imperio heri erga ſeruos: quia conſiſtit in eo quod hero vtile ſit præcipuè,& non ipſis ſeruis. Tyrannus ſuam,Rex ſubditorum vtilitatem potiſſimùm ſpectat.Regi ſua ſufficiunt, nec indigus aliorum, ideò non ſibi,ſed ſubditis procurat: quòd ſi aliter facit prauus rex tyrannus euadit. Tyranni enim vita,vnius principatus prauitas eſt. Quòd ſi princeps cogat ſubditos ad vtilitatem tamen illorum, imò ſi ad eandem vtilitatem exactionibus & oneribus afficiat, non ideò cenſebitur tyrannus, aut malus princeps, quemadmodum nec malus pater, qui ſeuerè imperat filiis propter contumaciam illorum, vt meliores reddat & conſeruet: quin malus eſſet princeps, ſi id non ageret quæ vtilia ſunt populo illis repugnantibus, & ſi illos non cogeret,non ſecùs quàm pater peſſimus eſſet iudicandus.ſi nimia indulgentia, liberorum ani- D mos corrumpi pateretur, eáque ratione Romani apud Dionyſ. Halicar [g]. poteſtatem vitæ & necis dederunt parentibus in liberos,non vt abuterentur,ſed vt eo metu filij. authoritatem patris reueriti,iuſſa quæ illis vt conuenientia data parentum exequerentur.Neqne Rex cum omni poteſtate vitæ & necis à Dco conſtitutus, ideò tyrannus habendus, ſi ea poteſtate vtatur. Nam & quidam ſubdiri egent potius flagello dominico,vt benè regantur,vt barbarę nationes,crudeles,lelegi,quàm amica paterna admonitione.

f lib. 8. Moralium ad Nicomach.c.10.

g in 2 & alibi.

9 Optimatũ poteſtati ſimilis videtur,poteſtas viri in vxorẽ,vt enim pro dignitate imperat ei vir, ſic optimates populo,attamẽ circa ea quæ virũ & optimates decent,quæ enim vxori & populo conueniunt,tribuũt vir & optimates.Nam ſi omnium dominus

dominus velit eſſe vir, in paucorum potẽtiam delabitur: præter dignitatẽ enim id facit, & non quatenus eſt melior. Interdum verò vxores quoque, quibus patrimonium omne obtigit, dominantur: vnde non ex virtute, ſed ex diuitiis & potentia: ſicut in paucorum potentatu imperia fiunt.

10 Tertiam reipublicæ ſpeciem, quam Ariſtoteles vocat τιμοκρατικὴν, quæ ex cenſu conſtat, quam peſſimam dicit: facit ſimilem fratrum ſocietati. ſunt enim æquales, niſi quatenus ætate diſtant, vnde ſi longe ætatibus diuerſi ſint, fraterna amicitia inter ipſos non ampliùs eſt.

11 Populi autem potentia in his maximè habitationibus apparet quæ ſine domino ſunt: ibi enim æquales omnes. Sicuti & cũ imbellis eſt princeps poteſtatem agendi quidlibet vnuſquiſque habet.

12 Inueniuntur autem formæ, vt dixi, rerum publicarum, in quibus mixtio facta eſt adminiſtrationum ſuperiorum: nec certè vlla eſt reſpublica, regnum, aut poteſtas, quæ mixtionem præcedentium aliquam nõ habeat. quamuis ab eo quod prædominatur, aliter atque aliter nominetur. Qualis fuit aliquando Dynaſtia Ægyptiorum, & Etruriæ: in quibus erant plures reguli qui ſubiiciebantur vni, patis quodammodo poteſtatis, qualis erat in optimatum republica, verum vnus eorum ſummus dicebatur & nomine Etruſco Larthes, id eſt ſummus princeps, vt ait M. Cato [a], iſque erat quandiu viueret princeps, alij ſingulis annis mutabantur, vnde Dynaſtia cum Larthe & ſine Larthe dicitur fuiſſe, apud Ægyptios [b].

a in fragmẽtis de originibus.

b à Manetone in ſupplemento Beroſi.

13 Lycurgus ſuam inſtituens rempublicam, eo modo eam compoſuiſſe per mixtionem videtur, nam vt eſt apud Iuſtinum ex Trogo [c], adminiſtrationem reipublicæ per ordines diuiſit: Regibus poteſtatem bellorum; magiſtratibus iudicia & annuas ſucceſſiones; ſenatui cuſtodiam legum; populo ſublegendi ſenatum, vel creandi quos vellet magiſtratus poteſtatem permiſit, fundos omnium æqualiter inter omnes diuiſit &c.

c in 3.

14 Inter Germanos, Cornelius Tacitus de motibus eorum: annotat illam fuiſſe libertatem eorum, vt cum reges haberent & principes, conuenirent tamen in generale concilium, vt turbæ placuerat armati, & ſilentium per ſacerdotes, quibus tunc ius coercendi eſſet, imperaretur, ibíque audiri ſolitos reges & principes, authoritate magis quam ſuadendi poteſtate, eligi in iiſdem conſiliis & principes, qui iura per pagos vicéſque seddeient, & centenos ſingulos ex plebe comites, conſilium quoque & authoritatem adfuiſſe.

15 Inter antiquos Gallos tempore Iulij Cæſaris erant 315. gentes, vt ait Agrippa rex apud Ioſephum [d] ſecundum Sextum Rufum, libello de Romana hiſtoria, in Gallia cum Aquitanis & Britannis prouinciæ decem & octo: nempe quæ Germanos potentia & imperio premebant, & feræ genti iura dabant, virtute perpetuò ſuperiores, vt ſcribit Iulius Cæſar [e], vrbes primariæ nullius addictæ erant imperio, quæ populi & gentes totius nomine vocabantur. Erant plures tamen reguli, quorum clientes ambatti dicebantur, & quo tempore Cæſar ſenatuſcõſulto ſuſcepit expeditionem in Galliam, nempe anno 50. ante Chriſti aduentum: Erat, vt idem refert [f], Senonibus rex Galba, ad quem propter iuſtitiam prudentiámque, ſumma belli ad iuuandum Cæſarem delata fuit, habens oppida duodecim. Fuerat ante illum illis Diuiriacus totius Galliæ potentiſſimus, qui, cum magnæ partis illarum regionum Galliæ tum etiam Bri-A tanniæ imperium obtinoerit. Fuit Catamãtaledes rex Seqoanorum, ſed poſt illũ filius eius Caſticus non habuit regnum; vt videatur illud regnum fuiſſe temporale, quemadmodum & principatus quem tunc gerebat apud Æduos Dumnoriges, vt liquet ex Iul. Cæſare [g]. Habebant Aquitani Piſonem, Nictiobriges Oloniconem [h], Ebutones, Ambiorigem [i], Aruerni, Vercingentorigem [k]. Erant & alij aliis reguli per Galliam ſeu principes, qui tamen monarchæ non erant, ſed populi electione, ad tempus & pro bellorum neceſſitate creabantur. Quod mihi probari videtur a Iulio Cæſare in principio lib. 7. de bello Gallico, dum ait, in hæc verba, *Simili ratione Vercingentorix Celtilli filius, Aruernus, ſumma potentia adoleſcens, cuius pater principatum Galliæ totius obtinuerat, & ob eam cauſam quòd regnum appetebat à ciuitate erat interfectus* &c.

d lib. 2. belli c. 17.

e lib. 6. de bello Gallico.

f lib. 2. ca. 1.

g lib. 1. de bello Gallico c. 1. & ſeq.

h lib. 7. c. 6.

i lib. 5. c. 8.

k lib. 7. c. 1. & ſequent. Strabo 4.

Dehinc 2. quia Iulius Cæſar in 2. in principio, B ſuo tempore ait Belgas metu eius coniuraſſe, & factiones iniiſſe, noua regna pecuniis & aliis modis attentaſſe. Erant potiùs regna illorum tunc potentum clientelæ, de quibus agit Cæſar [l], quin & ſi qui fuerint regis nomine conſtituti tunc apud Gallos, tamen & generalibus conuentibus obnoxij erant Druidarum, & Gallorum. Etenim ij certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, conſedebant in loco conſecrato, quò conueniebant vniuerſi vndique, qui controuerſias habebant: quorum iudiciis & decretis parebant. Erántque Gallis omnibus quædam leges communes, aliæ ex locorum politia & principatu ſingulares: tunc annua & bella ante Cæſaris aduentum: vti aut ipſi iniurias inferrent, aut illatas propulſarent [m]. Dum etiam [n] agit de Ambiorige rege dimidiæ partis Eburonum, ait imperia fuiſſe eiuſmodi, vt non minùs C haberet in ſe iuris multitudo, quàm ipſe in multitudinem.

l lib. 6. c. 4.

m d. c. 4.

n lib. 5.

16 Iudicum inter Iudæos gubernationem, exiſtimat Ioſephus ipſe mixtam, & ſæpè vocat ariſtocratiã, opponítq; & præfert monarchiæ, quia penes hos eſſet tantùm iudicãdi authoritas, & adminiſtrandi rempublicam, non ex arbitrio, ſed iuxta legem à Deo poſitam, ſine ſceptro aut diademate, vt nec hereditarij eſſent: ſed partim authoritate hominum prudentum crearentur, partim à Deo excitarentur vocatione peculiari [o].

o vt iudic. 2.

Finita autem eſt illa reipublicæ forma, poſtquam durauit à tempore Moſis, in Samuele poſtremo eius generis gubernatore: & cœpit mutari in monarchiam, ſub eo electo primo rege Iudæorum Saule [p].

p 1. reg. cap. 8

17 Plato [q] demonſtrat ſub Saturno regiam & optimatum fuiſſe rempublicã; ſiquidem genus D humanum, ab ipſo Deo, tanquam rege per electos optimoſq; dæmones aſſerit gubernatũ. Hos multi Angelos appellarunt, & idem Plato [r], vocat Deos, quibus tribuit facilitatem gubernationis.

q Dialogo 4. de legibus.

r in Critia.

18 In Galliæ monarchia, ſtatus nunc talis eſt qui omnes rerum publicarum ſalubres leges contineat. nam penes vnum regem, omnium rerum ſumma, verùm is non vt tyrannus moderatur rem publicam aut regnum, ſed habet conſilia virorum electorum, & ita optimatum habet diuerſos ſenatus, qui quotidiana negotia, iuſtitiæque merita populo diſtribuant, citra appellationem, nomine tamen principis, ſuo tamen priuilegio, & ſibi conceſſa poteſtate. Habet & democratiæ bonas illas leges princeps in regno, vt libertas populi conſeruetur, a nullo optimatum opprimatur,

legihus regatur diligenter, ad æqnum bonúmque redactis: non excludit princeps plebeios à magiſtratibus, ab adminiſtranda republica, ſed eos idoneos admittit, concedit ciuitatibus ſuis decuriones, conſules, legéſque municipales, quæ omnia habent rerum publicarum mixtionem, at ſub monarchia tamen, quia in poteſtate principis eſt, ſeu regis, hæc omnia mutare, ſi ſibi videatur. Attamen præſumitur, non uiſi iuſte, & ad ſalutem populi & eius vtilitatem, mutare aut tollere: alioqui & ipſius monarchia degeneraret in tyrannidem.

19 Aliquando & monarchia, ſeu regnum Romanorum, & hanc mixtionem habuit. Atque inter leges Seruij Tulli regis Romanorum, illa fuit, ſola patrum autboritate, & voluntate regnare poſſe regem, & præeſſe ſummum magiſtratum [a]. Et [b] Numa, etiam populi requiſiuir aſſenſum, vt & tempore poſt eriorum factum regem. In conſulibus dehinc, hoc mutatum; & omninò poteſtas rurſum in Cæſares tranſlata: quibus tamen & ſenatus authoritas, & conſilium acceſſit, ſed non diu; nam firmata monarchia, & populo, tribunitiæque poteſtati, & conſulari, & dehinc ſenatoriæ, authoritas eſt imminuta paulatim, tandem omninò adempta, quia non poteſt monarchia cum potentia pari ſubſiſtere.

a Apud Liuiū lib. 1.
b In eodem li.

c Lib. 8.

20 Plato [c], de repub. vel de iuſto, ſubtiliter certè, & verò abſq; longa concertatione, videtur rerum publicarum cauſas, mutationes, & ſpecies, acu, vt dicitur, tetigiſſe, dum ait rerum publicarum formas à formis prouenire animorum, & omnem rempublicã mutari, ex eo quòd dominatur, quando in ipſo ſeditio oritur, mores animorum gubernantium, ex moribus priuatorum colliguntur.

Sicuti primùm licet conſiderare optimum priuati hominis animum vitiorum expertem, omnibus auxiliantem, nemini nocentem, & habentem alia quæ pertinent ad verum bonum, ex eo conſtituere regiam voluntatem, ad publicum bonum vnam. Inde optimatum, ſi tales plures ſint, & omnium ad publicum bonum ſit voluntas, ex quibus, ſi vnus ſingularis ſit probitate, ſingulariter honoratur: verùm non tantùm huic tribuitur, vt abſque ſenatu ſeu conſilio, id eſt probatorum omnium numero, poſſit publica permutare. In hoc gradu meliorem rempublicam conſtituit: hanc optimam & perfectam etiam dicere debemus, in qua boni vel vnus cum bonorum ſententia, ad vtilitatem publicam omnem curam & ſolicitudinem dirigit.

21 Ex qua, ſecundum gradus declinationis, aliæ formatæ ſunt non ita bonæ, & quantò ab illa perfectione decidunt & aberrant, tantò deteriores. conſtituuntur autem gradus & ſpecies minùs vtiles reipublicæ huic, quatuor. prior eſt, conformata ex alia conſideratione animi priuatorum, quæ ambitionem ſequitur. cùm enim optima primùm degenerat, & vtilitatem reipublicæ in ſui gloriolam & ambitionem transfert, dicitur ambitioſa potentia & principatus. Ambitio eſt rerum magnarum, honorum & imperiorum immoderata cupiditas φιλοτιμία, in hac republica bona plura ſunt, bonæque adminiſtrationes aliquando: verùm reprehendenda ambitio, ex qua aliquid mali impendet reipublicæ. nam qui contentioſus eſt, non patitur ſocios, non admittit ſapientes ad reipublicæ gubernacula, ſemper pugnabit, bellis finitimos laceſſet, vt ſibi latiùs nomen acquirat, animoſiores potiùs ſibi in conſilium, & ſimpliciores aſſumet, magis quàm ad bellum, ad pacem idoneos. in reliquis ferè optimam rempublicam imitatur.

22 Secunda paucorum eſt adminiſtratio, non quidem optimatum, ſed priuatorum quorumcunque, quorum reſpublica talis erit principatus & regiminis, qualis erit paucorum animus, qui in paucorum potentia, vitam agunt, qui tenebris obruti aurum & argentum maligne honorabunt, vt pote qui æraria proprióſque theſauros habeant quibus iſta recondant, & cum mulieribus & ex libidine aliis erogent. ſic redditi illiberales erga meritos de republica, prodigi erga immeritos, in ea parte tanquam mercatores ſordidi reipublicæ neceſſarium ſplendorem offuſcant, & exactionibus & tributis ſine neceſſaria cauſa, rempublicam vexant, ſui commodi cauſa. ſic proponendus in ſumma homo priuatus & pecuniæ habendi cupidus, cuiſque mores: vt talem in principatu conſtitutum dignoſcere poſſis, in rebus propriis magis parcum quam deceat.

23 Optima & duarum aliarum declinantium rerum publicarum exempla, in principibus illarum, Herodotus paucis & accommodatis verbis explicat [d], in Thalia, dum refert Perſas dixiſſe, Darium regem quoniam res omnes quæſtui habebat, & conſtituit tributi ordinationem, fuiſſe inſtitorem, Cambyſem dominum, quia aſper & moroſus erat: Cyrum verò patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de illis mereri ſtudebat. Floruit ſub omnibus illis Perſarũ regnum: ſed tamen in duobus auro mixtũ erat argentũ & ferrũ.

d in 3. libro.

24 Vtrumque & ambitio & pecuniæ cupiditas, ſolent lædere quidem reſpublicas; verum maius opprobrium videtur eſſe principibus, & maiorem infamiam adferre, vilis illa pecuniarum auiditas, quæ plebeios etiam deturpat, quàm honorum ambitio quæ ſolet ſtimulis agere nobiles, naturali quodam vitio. Ita Mammeæ matris Alexandri Imperatoris, qui ſucceſſit Antonino, nimia auaritia in ad adminiſtratione imperij, filij bonum nomen contaminauit. Etenim, vt ait Herodianus [e], cùm illa ſimularet ideò ſe theſauros congerere, vt ſuppeditare Alexandro poſſet, quod is facilè, abundantérque ſuis largiretur militibus, proprios domi theſauros extruebat. Quæ res imperatori notam infamiæ attulit; quòd illo ſcilicet inuito, indignas nudo etiam, mulier auida per fraudem bona quorundam atque hæreditates ſuppilabat.

e lib. 6.

25 Paucorum turſum reipublicæ inſtitutionem, dixit Plato [f], eam potentiam, in qua magiſtratus à cenſus æſtimatione ciuibus tribuuntur, & in qua diuites dominantur, pauperibus verò nulla eſt reipub. communio: ſic quò magis pecuniæ & cenſus honores dant, eò magis vilis virtus efficitur, & alij aliorum exemplo magis cumulandis pecuniis quàm bonis moribus, intenti ſunt; & boni pauperes excluduntur, hincque & ſequitur illius reipublicæ corruptio, non ſecùs ac tuta nauis à periculo naufragij non eſt in qua diues gubernationi præficitur, ignarus artis, & inops gubernandi peritior nequaquam admittitur. Incipiunt & deinceps breui eſſe ex vna duæ reſpublicæ: vna diuitum, alia pauperum: & ſemper accidit ita homines intra eadem mœnia habitantes ſibi inuicem inſidiari. Sequitur & malum aliud, quòd ſemper diuites tenuiorum facultatibus inhiant, vſuris premunt, cogunt vendere, reddunt omnino mendicus; fures, latrones, prædatores, & tandem coniurato-

f prædicto lib. 8. de repub.

res

res ſeditioſos, & rempublicam occupantes.

26 Atque interim naſcitur tertia ſpecies reipublicæ, quæ popularis dicitur: dum enim videt plebs & populus, diuites ſolos ad honores vocacari, ab his vt diuitias alant pecunias à ſe extorqueri, patrimonia occupari: illos delicioſè viuere, indéque ignauos factos, luxurioſos, laboribus impares, audacter in eos inſurgunt. Qui enim pecuniis cogendis in munere reipublicæ occupantur, de diſciplina populi parùm curant, quam ipſi priores ſua licentia corrumpunt: ſic populus malè gubernatus aculeos accipit, inſurgit, & quos diuitias ſuas peſſimè extorſiſſe ſibi putat, intrepidè aggreditur. Apparet prima fronte hæc popularis reſpublica dulcis, atque diuina vita: vt neque cogaris in hac ciuitate magiſtratibus fungi, nec etiam ſi ad id ſufficias, neque parere ſi nolis, neque bellum gerere aliis gerentibus, neque pacem agere agentibus aliis, niſi id placeat, vel etiam ſi qua te lex imperare velit & ſententias ferre, nihilominus & imperes, & ſententias feras in iudicio: modò hoc tibi viſum fuerit, impunite liceat peccare ex conſenſu populi, viuere ſine duce, æqualia inæqualia, & contrà facere. Ex hac inani libertate, modeſtia, pudor, temperantia, teuetentia, ordo, aliæque virtutes pelluntur.

Succedit petulantia, impudentia, prodigalitas, contemptus, perturbatio, & omnium vitiorum confertim caterua: petulantia nominatur ingenua educatio: licentia, libertas: prodigalitas, magnificentia: impudentia, fortitudo: honeſti nulla ratio: ibi varij mores, varij ritus vnoquoque ex arbitrio viuente, taliſque popularis vir eſt qui ſe variis moribus accommodet. Præclarū inter omnia nomina in hac republica, libertas neque principes probat, niſi qui ſibi maximè indulgent & plurimùm licentiæ concedant, eos qui principibus parent obiurgat, vt viles pretij nullius & ſeruiles. Accidit autem vt metu omni excuſſo per licentiam impatientiam obedientiæ, præceptor diſcipulos timet, diſcipuli pædagogos ſpernunt, leges contemnuntur, & ne quis dominus præſit.

27 Quarta hinc naſcitur reſpublica tyrannis, & nimia libertas eo gradu quo à vera recedit, accedit ſeruituti & priuatim & publicè agreſti & grauiſſimæ. Otioſorum pernitioſorúmque ibi maxima nutritur turba, qui quacunque fuerint in ciuitate eam turbant, quemadmodum pituita & bilis corporis, & fuci aluearia. Sunt enim ex multitudine quidam aliis diligentiores, ditiores, pecunioſi, quibus ineſt copia mellis, quæ irritat prodigos, otioſos, & ſimiles nihili homines audaces & temerarios alius aliis cedere non vult, oriuntur accuſationes, litigia, contentiones mutuæ. Conſtituitur primùm iudex: at is iam exoſus efficitur ſi bene iudicet: neque poteſt omnibus ſatisfacere: cogitur motem populo vel ditioribus vel ſanguinolentis gerere: quarè neceſſe eſt huiuſmodi hominem vel ab inimicis interfici, vel tyrannum fieri. Initium verò vt plerumque primùm, vt contra inimicos cuſtodes corporis ſui habeant, vt auxiliatores, & ſalui ſint populi, ſolent à plebe perquirere, & ita de illis plebs nimis ſolicita, de ſe autē nimis ſecura illis dat, tunc ex prætore & curatore vrbis, factus ſtipatus & ſecurior, incipit diuites potentes expellere, obtruncare, & paulatim tyrannidem auſpicatur & firmat: principio quidem omnes ſalutabat arridens quibuſcunque obuius fuerit, nomen tyranni recuſat, pollicetur multa, & publicè & priuatim, ære liberat alieno, agróſque diſtribuit populo & familiaribus ſuis, ac deniquc omnibus manſuetus & mitis vt ſimulat. At cùm primùm externos hoſtes partim ſibi conciliauit, partim extinxit, rebus iam pacatis, ſtatim vt populus duce indigeat, bellum aliquod ſemper excitat, efficit tum vt pecunias conferentes pauperes fiant, & vt in quotidianis operibus verſantes minùs inſidias inſtruant: quos videt ſuum imperium poſſe recuſare, hoſtibus obiicit: hinc, & ex continuis bellis ciues ſibi infenſos reddit: & ſequitur vt omnes tyrannus de medio tollat, ſi modò ſit dominaturus, quouſque neminem relinquat vel hoſtium vel amicorum qui alicuius momenti ſit, multos aliorſum ſatellites ſibi aduocet mercede, quam ex ſacris templis, opibus publicis, colligit, & exactionibus innumeris. Ita Plato concludit, regium animum optimum atque beatiſſimum, & ſimiliter ſimilem ſibi reddere ciuitatem: tyrannum verò, peſſimum atque miſerrimum, ciuitatéſque à tyrannis oppreſſas eſſe miſerrimas & peſſimas. Medios autem animos, gubernationéſque medias, modo quodam medio ſe habere.

28 Rurſum [a] Plato. *Si ars*, inquit, *ciuilis quædam regia facultas ſit, turba diuitum & populus omnis ſcientiam hanc ciuilem nunquam nanciſcitur. Oportet itaque reſpublicas ſi quando veram gubernationem vnius viri arte imperantis pro viribus imitaturæ ſunt, nunquam quicquam præter ſcriptas leges moréſque patrios facere. Quin etiam quoties vnus ſecundum leges dominatur ſcientem illum imitatur, regem vocamus, non diſtinguentem nomine illum, qui ſcientia ſolus imperat, ab eo qui opinione ſecundum leges ſolus etiam dominatur.*

a in lib. 16. ſeu lib. ciuili.

Et hoc optimum gubernationum genus: quoties namque, neque ex lege, neque ex more quiſpiam dominatur, ſimulátque ſe ſcire præter leges rectiùs hoc ita fieri oportere, ineſt autem & libido, & ignorantia quædam, tyrannus eſt appellandus.

29 Tres ergo ſunt ciuiles gubernationes, vnius, paucorum, atque multorum: ſi ſingulæ rurſum in duas diuidantur, ſex efficient. Vnius principatus in regnum & tyrannidem diſtribuimus. Dominatio paucorum, diuiditur in ſpeciem vnam quæ laudanda eſt, optimatum ſcilicet: & alteram quæ vituperanda, paucorum potentiam. At multorum dominatio, popularis dicitur: quæ duplex, vna quæ leges ſeruat, bona: alia quæ non ſeruat, ſed tranſgreditur. Vnius dominatio bonis coniuncta conſtitutionibus quæ leges vocantur, inter reſpublicas optima: legum verò expers, dura, & ſubiectis omnium oneroſiſſima: media verò, in qua non multi imperitant, quemadmodum quod medium eſt inter multum & vnum, obtinent. Cæterum multorum adminiſtratio per omnia debilis, vtpote quæ ad alias comparata nihil magnificum, ſiue bonum ſiue malum efficere poſſit, propterea quòd magiſtratus ad exigua redacti ſunt, in multoſque diuiſi. Quamobrem legitimarum rerumpublicarum hæc deterrima eſt, iniquarum omnium optima. In prima nempe regia vitam agere potiſſimum atque optimum eſt, in tyrannide minimè: in populari ſi aliæ omnes intemperatæ ſint præſtat viuere: ſi temperatæ omnes, minimè in iſta omnium viuendum.

De recto ſtatu populi. CAP. II.

ARiſtoteles ait [b], pro conſeruatione popularis ſtatus, non tam conandum eſſe placere

b in 6. pol. c. 5.

multitudini, quàm vtilitati conſulere communi. Et plures eſſe, qui cùm id facere ſtudent, rempublicam ad ſubuerſionem & interitum, vel ad confuſionem reuocant.

Itaque, primam legem conuenire moderatoribus popularis ſtatus, vt damnatorũ bona ſacra ſint, & ne in publicum redigantur, Nam hæc lex iniurias compeſcet: quia pœna eadem erit: at populus minus cupidè damnabit, cùm nihil ſit ex damnatione ſuſcepturus: hac eadem ratione bona damnatorum noluerunt boni principes proſcribi, vel fiſco adiici, niſi ex certis iiſque grauioribus criminibus: mali contrà, qui ideò & delatores, & obſeruatores operum & dictorum ſubditorum ſubmittebant, vt vel leuia crimina, vel nulla, conficta tamen, vindicarent, vt ditarentur confiſcationib. Et notatur Flauius Veſpaſianus apud Sueton. Tranquillum [a] quòd exhauſtus operum ac munerum impenſis, nihil penſi habuit, quin B prædaretur, omnimodo bona viuorum & mortuorum, vſquequaque prohibet & accuſatore & crimine, inquir, corripiebantur. Satis erat obiici qualecunque factum, dictúmque aduerſum maieſtatem principis: confiſcabantur alieniſſimæ hæreditates, &c.

a In eius vita c. 12.

2 Et proinde etiam lex alia in populo, ob eandem cauſam conſtituenda, vel conſtituta repetenda, vt quàm rariſſimæ ſint publicæ accuſationes, magna pœna conſtituta aduerſus eos qui falsò accuſauerint, non enim populares in iudicium vocari conſueuerunt, ſed nobiles. Naturalis enim quædam inuidia aut odium videtur inter plebem & nobilem, non minus quàm inter impares: amicitia enim tantùm pares admittit vel facit: oderunt nobiles profanum vulgus; vulgus verò mores nobilium, vt ſoperbos & elatos. Quare etiam qui gubernant C populum, contendere debent ſibi omnes reddere beneuolos, & ſaltem ſi id aſſequi nequeant, conari debent ne ſe hoſtes exiſtiment.

3 Circa magiſtratus cautio eſſe debet, vt exemplo Tarentinorum magiſtratus omnes duplices ſint, & fiant alij per electionem, alij per ſortem: quo enim populus capiat per ſortem, quo autem melius gubernetur per electionem. Popularis reipublicæ propoſitum, eſt libertas. Ad hanc enim reſpicere dicunt omnem popularem ſtatum. Libertatis verò ipſius pars vna in eo conſiſtit, vt per vices imperent & pareant. Populare itaque, ſumi ad magiſtratus omnes ex omnibus, ac præeſſe omnes vnicuique, & vnumquemque viciſſim omnibus. Per ſortem tribuere magiſtratus, vel omnes penitùs, vel illos ſaltem, qui non peritia indigent & arte. A nullo cenſu eſſe magiſtratus, vel ſaltem à minimo, non niſi ſemel eundem ma- D giſtratum ab aliquo geri poſſe, vel perrarò: & annos paucos, exceptis his qui verſantur in bello.

Iudicare omnes de omnibus vel ex omnibus, vel de plurimis & maximis & principaliſſimis, puta de corrigendo, de republica, & de priuatis contractibus. Concionem eſſe omnium dominam, aut rerum maximarum: magiſtratum verò nullius, aut rerum minimarum.

Populare etiam eſt poſſe ſuperioribus comitiis, conſiliiſque intereſſe, & poſſe iudicare.

Sunt & popularitatis, ignobilitas, inopia, ſordidum opificium: vt contrà paucorum gubernatio genere, diuitiis & eruditione, definitur. Eſt & populare, omnes habere ſecundum numerum, cùm nihilo magis gubernant diuites quàm pauperes, A nec ſoli poteſtatem habent, ſed omnes ex æquo ſecundum numerum [b].

b Ariſto. 6. politic. c. 2.

4 Inter cætera quæ populus amat etiam ſunt honores & lucrum, & ſæpe lucrum anteponit honori Lucra, ſi tuta habeant, ex pauperibus diuites fiunt, & egere deſinunt. Signum huius, quòd populi tyrannides facilè pertulerunt, & paucorum potentiam, dummodo ſuas res agere liberè permitterentur, neque eriperentur quæ habebant: Quare qui multitudinem moderabitur, idipſum ſatagere debet, & habebit populum gratum & obſequentem. Quod verò pertinet ad honores facilè in democratia eius cupido impletur, per poteſtatem quam in concionibus habet creandi magiſtratus, & corrigendi delicta; ſicque delectis magiſtratibus ab oprimis & qui illi videbuntur vtiliores, nunquam populus inuidebit melioribus & præſtantioribus quos ipſe elegerit. Magiſtratus verò ſuum munus iuſtè exercebunt, quia pœnam formidabunt quòd illos corrigere ad alios pertinet, & ſic magiſtratus à præſtantioribus gerentur ſine vlla dignitatis popularis diminutione.

5 Factum hinc etiam vt leges inter populares ſeruatæ fuerint, etiam cum illorum libertate quam prætendunt in ſua republica: quando comitiis illorum rogatæ, latæ, & comprobatæ fuerunt, vnde lex communis reipublicæ dicta ſponſio, à Papinia [c]. ſeruant enim & populares, contractus inter ſe initos ex conſenſu mutuo, eodem & modo leges quæ eorum conſenſu editæ fuerunt: nec ſuæ libertati derogatum putant qui ſibi legem impoſuerunt.

c in l. 1. de legib. ff. 1. P. u. 3

Num monarchia melior ſit & vtilior aliis generibus adminiſtratio- num rerumpublicarum.

CAP. III.

ARdua hæc quæſtio fuit ſemper inter veros nomothetas & philoſophantes de reipublicæ conſtitutione, quæ ſpecies reipublicæ melior ſit, ánve monarchia vtilior ſit: certè tres omnes ſpecies reipublicæ populi, optimatum, & monarchiæ, quia ab bonum publicum reſpiciunt & tendunt, laudabiles ſunt, & plures bonam vnam, alij aliam probant, prout mores populi diſpoſiti ſunt: ſicuti enim Ægyptij non potuerunt eſſe ſine rege: Athenienſes contrà non poterant monarchiam pati. Agitatam autem inuenio in vtramque partem apud Herodotum [d].

d In 3.

Inter optimates ſeptem, qui poſt mortẽ Cambyſis, filij Cyri regis Perſarum, necarunt Smerdin magum, qui vſurpauerat tyrannidem, ſuppoſito nomine Smerdis necati fratris Cambyſis filij Cyri.

Vnus quippe illorum Ottanes, hortabatur vt rem publicam in medium conſtituerent, neque ampliùs vni imperium deferretur, nec opus eſſe reſtitui monarchiam, quam ſuſtuliſſent: eius rationes erant,

1 Quòd monarchia omnia agit pro arbitrio & libidine imponè. Quia etiam vir qui optimus antè fuerit, tamen cùm in ea poſitus eſt, mutat mores: tùm quia natura ipſa hominibus eſt ingenita inuidia, & ex præſentibus bonis generetur inſolentia; ex quibus duobus malitia & inſolentia, multa facinora committantur: velint ſibi credi; non perfecti reges, turpe putant, ſi non poteſtate ex arbitrio vtantur.

2 Quòd tyrannus ſolus omnibus bonis inuidet, deterrimis delectatur.

3 Quòd

3 Quod & maximum eſt, monarchia iura A patriæ labefactat, fœminis vim adfert, indemnatos interimit. Quum dominatur verò multitudo, eſt Iſonomia, id eſt iuris æquabilitas, neque multitudo quippiam agit quæ monarchus: nam magiſtratus tum ſorte deliguntur, tum adminiſtratorum rationem reddunt, omniadenique conſilia in commune feruntur, ita Ottanes ad Democratiam inclinabat.

4 At Megabizus, alius ex ſeptemuiris magicidis, ad Oligarchiam ferebatur: abolendam quidem tyrannidem & monarchiam dicens cum Ottane, verùm ſententiam de deferenda ſumma rerum multitudini, reiiciebat.

1 Quòd populari multitudine nihil eſt inſipientius, aut inſolentius: neque tolerandum eſſe, vt qui tyranni ſæuitiam fugiunt, ad intemperantis plebis recidant ſæuitiam. Nam tyrannus, ſi quid facit, intelligens facit. At plebis ſuum eſt, nihil B intelligere: non enim poteſt intelligere, qui nec edoctus eſt, neque honeſtum nouit, nec domeſticum quidem.

2 Quia plebs ad res agendas ſine conſilio præceps ruit, flumini ſimilis. Ita tertio loco ad optimates deferendam rempublicam, quia ex optimis viris optima eſſent conſilia, populus incertus, vagus, inconſtans, variabilis, in periculis timidus, in ſeditionibus audax, & temerarius. Difficile componitur, vt beſtia multorum capitum, amat eos qui eum decipiunt, proſequitur benefactores, ſine conſilio furit, vt non immeritò Senatus Romanus potius elegerit tribunum plebis Romanis concedere & veluti proprium defenſorem, quam in effrænem licentiam permittere, quæ omnia turbabat ſine iugo.

Dicebat Anacharſis, Athenis ſapientes decidenda proponere, & ſtultos iudicare, quámque C peſſimè nemo ignorat, dum ſuffragiis concludi negotia audit, & voces numerari & non ponderari. Darius porro Hiſtaſpis filius, ex ſeptemuiris probabat ſententiam Megabizi in reprobatione Democratiæ: at ſtatum paucorum reiiciebat ſeu optimatum. Atque nihil melius eſſe imperio vnius hominis dicebat, qui optimus ſit. Et in ſtatu paucorum, cùm plures virtuti incumbant in publicum, vehementioria priuatim odia concitari ſolere. Quum enim quiſque princeps eſſe optet, & in dicenda ſententia vincere, ad ingentia inter ſe odia euadunt: ex quibus ſeditiones éxiſtũt, ex ſeditionibus cædes, è cædibus ad vnius imperium deuenitur. Et huic ſententiæ poſtremæ reliqui quatuor ex ſeptemuiris acceſſerunt. Et certè verum quidem eſt, graue eſſe iugum vnius tyranni, ſed durius duorum vel plurium: multò magis grauiſſimum populi: quia populus per ſe D bonorum inimicus, nobilitatis & virtutis hoſtis, mobilis, & quod ſemel probat facere, eadem inconſtantia probat.

4 Plato [a] etiam iiſdem ferè rationibus, quibus alij, probabat optimatum rempublicam: ſed omnibus regiam proponit & vnius, ſi rex talis in ciuitatibus reperirietur, qualis inter apum examina: ſi corpore & habitu animi aliis excellentior inueniretur: tyrannum execratur qui leges contemnit.

Iſocrates quoque ad Nicoclem, *φραστέρας τοσούτῳ καὶ δικαιοτέρας μοναρχίαν τῶν ἄλλων εἶναι, ὅσῳ περ ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν μᾶλλον, ἢ πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς διανοίαις ζητεῖν ἀρέσκειν*, id eſt, *tantò monarchiam faciliorem non immeritò iudicauerimus, quantò facilius eſt, animum ſuum vnius viri inſtituto accommodare, quam multis & variis opinionibus placere conari.*

Ex quibus verbis ratio colligitur alia de prælatione monarchiæ, quòd faciliùs populus vnius moribus ſe accommodat & conſentit, quàm moribus & ſententiæ plurium imperantium: ægrè enim quis poteſt dominis pluribus æquè ſeruire, vt etiam Deus dominus iudicauit D. Matthæi ca. 6. verſ. 24. maximè contraria iubentibus. Siquidem diuerſæ ſunt hominum voluntates [b], & ad diſſentiendum naturalis facilitas.

Et proinde cùm plures imperant, facilè & moribus & voluntate diſſident: difficile eſt omnibus populum æquè placere, & ſatisfacere. Quare ex multorum principatu factiones oriri quodammodo naturale videtur, propter diuerſa iubentium & obtemperantium ſtudia.

B Vix inueniri poſſunt ex his qui accuratè de hac quæſtione diſputarunt, qui non in eam partem inclinauerint, inter formas regiminis reipublicæ eam magis eligendam quæ vnius ſit: & ſi componenda ſit reſpublica, illam quoque præſtantiorem, in qua primæ partes monarchiæ, reliquæ quæ eidem ſubiiciantur, ariſtocratiæ & democratiæ tribuantur. Si optio, inquit Plutarchus proprio lib. de monarch. eligendi conceſſa fuerit, non aliud eligat quàm vnius poteſtatem. Et Ariſtoteles poſt tres recenſitas rerumpublicarum formas, *harum*, inquit, *optima regnum, peſſima reſpublica eſt* [c].

Non poſſet exemplar perfectius adminiſtrationis melioris adduci quàm ipſius Dei, cuius imago princeps: diuinitas verò æterna ſua ineffabili prouidentia, regnat ſola in vniuerſo mundo. In corpore vno anima vna dominari debet, in fa- C milia vnus & ſolus. Nulla etiam reſpublica aut ariſtocratia, vnquam peruenit ad longitudinem aut authoritatem monarchiæ. Quin & antiquiora fuiſſe regna rebus publicis, ſatis liquet, ex eo quòd incipiente multiplicari populo primæ creationis principes erant familiarum, qui ex ſe deſcendentibus famulis & vernis imperabant, eóſque regebant, vt & liquet ex Geneſi [d] mundi, diuiſis gentibus per filios Noe, & populus per ſuos reges priùs rectos eſſe ex eius arbitrio tradit Iuſtinus ex Trogo [e]. Quanquam & verum eſt etiam poſteà reſpublicas conſtitutas & populos ſibi reges elegiſſe vel ob merita eorum, vel ad defenſionem. Qua diſtinctione tolli videtur pertinacia quorundam qui ſatagunt firmare reges à populo priùs electos, quod certè aliquando contigit, ſed non ſemper. Nam & reges & principes quidam, ſubegerunt vicinos, vt Ninus & Cain: qui- D dam ab illis acceperunt, iure ſucceſſionis non populi authoritate.

5 Quòd ſi velimus perpendere quod primo loco obiiciebat Ottanes apud Herodotum, inueniemus eadem ratione potiùs amplectandam monarchiam, & cæteris præferendam: demus enim quod facilè accidit, ex bono principe malum fieri poſſe, libidine ex arbitrio vti ſeu abuti, inuidia odio habere præſtantiores, ex malitia & ex abundantia bonorum Inſolentem euadere, ob crudelitatem nimiam ſecurè, aliáque pro libera poteſtate agere quæ videntur eſſe indigna rege: certè nihil prohibet quin hæc eadem non inueniantur, & faciliùs in Ariſtocratia & Democratia, & faciliùs vnus malus ſatiabitur vel implebitur crudelitate, auaritia, luxuria, & voluptate

[a] ...uli vel ...blica.

[b] L. quis poteſtat, ad Senatuſc. Trebell. P.

[c] lib. 8. ethic. c. 10.

[d] c. 11. & 12.

[e] Iuſtinus in 1.

ſententias reipublicæ proponi à diuerſis optimatibus: verùm dum ſinguli quæ bona proſpexerunt, exequi volunt, motuò ſe ſæpè pari poteſtate impediunt, & neutrum quod vtile ſit exequuntur ſingulis in ſua ſententia permanentibus, & proinde reſpublica fluctuat, & incerta prouidentia damno imminenti iactatur expoſita: nõ ſecùs quàm in vna naui duo, vel plures nauarchi, quantumuis peritiſſimi viarum maris & artis nauticæ, ſe mutuò concurſu impediunt, & tempeſtatibus exponunt, & periculis nauem, dum contendunt, quis clauum teneat. Conueniunt etiam plures optimates, in vna & eadem ſententia vtiliſſima reipublicæ, demus exemplum vt colligendum eſſe exercitum, ſumptus in eam rem faciendos, inuadendos hoſtes. At dum hoc exequendum eſt, & ex pluribus optimatibus vnus eſt deligendus cui hic honos decernatur: tunc cõtentio inter illos de honore, de lucro, nimio momento turbare hunc ſtatum ſolet: ſic dum de aliis agitur quæ non poſſunt, niſi per vnum expediri & inter pares, nemo ſe inferiorem collega iure principatus arbitratur. Sic plerunque ariſtocratica adminiſtratio nihil boni exequitur, quamuis bene conſulta ſit. Quod non accidit vbi monarcha dominatur, qui adhibitis in conſilium pluribus optimatibus, non eſt addictus ſententiæ vel plurium vel paucorum: ſed apud ſe conſiderans, & meliora & vtiliora, & deligit ſententiam ex arbitrio, & iubet cui velit eam exequi, nullo ex optimatibus ægrè ferente: cùm ſatis illis ſit factum, quòd in conſilium admiſſi ſint, & quòd non à paribus, ſed à ſuperiori ſententia non deturbentur, cedúntque lubenter ſuperiori, qui æqualibus nunquam cederent. Sciunt enim conſiliatij principis ſenatúſque eius conſulti à principe, ſe adhiberi tantùm vt conſulant, non vt ſtatuant; cùm contra in optimatibus ſit, qui vt ſtatuant, & non tantũ vt conſulant, conſtituuntur.

10 Iámque olim hæc difficultas paritatis magiſtratuũ, coëgit inuitos Romanos, qui reſpuebant & abominabantur nomen regium expulſis Tarquiniis, vt faſces imperij inter conſules diuiderent, vt non ſimul, ſed ex illis alternatim vnus faſces poteſtatis haberet ſolus: nam alternis menſibus mutabant ſecures duodecim, vno menſe penes vnum, poſtea penes alium, inſignia poteſtatis eſſent, ſecures [a]. Imò ſi in caſtris eſſent ambo conſules, non imperabant ambo ſimul, ſed alternatim per dies [b], quod & perículoſiſſimum fuiſſe docet ſtatui reipublicæ Plutarchus [c]. Et quamuis nomen regium reſpuerent, tamen poteſtatem adhuc regiam & plenam & ſupremam, vix vel nouem annis à regibus exactis, compulſi ſunt Romani mutato nomine in dictaturam, reponere temporalem ſeu ſemeſtrem, vt ſedandæ ſeditionis, & rei gerendæ cauſa in vrgentibus negotiis poteſtatem vnius neceſſariam: & dictator ita vnus ſupra conſules, ſupráque ius populi creatus, ſibi magiſtrum militum conſtituebat, atque vt ait Liuius [d], dictatoris edictum ſemper pro numine obſeruatum: & tantus erat apud hoſtes dictatoris terror, vt eo creato, ſtatim à mœnibus diſceſſerint. Neceſſitate ita coacti, in rebus magnis reipublicæ, qui abborrebant monarchiam, ad monarchicum imperatorem & ducem confugiebant, & creabaot, quem pro magiſtratu quidem habebant, ſed re vera poteſtatem illi regiam & monarchicam abſolutam, quanquam temporalem concedebant talis apud Lacedæmonas Harmoſta, apud Theſſalos Archos, Mytilcneis Azimnata.

Compertúmque reipſa apud omnes tandem, virtutem vnitam fortiorem eſſe quàm inter plures vagantem, & diuiſam. Norunt & qui exempla militaria percurrunt, ſæpe exiguam manum confertam ſub vno imperante principe pugnantium, magnos fudiſſe exercitus quibus plures imperatores æquè imperabant.

11 Deinde proprium & naturale cuiuſque rei videtur eſſe, id ad quod, prohibitum redit & recurrit, iuxta illud poetæ,

Naturam expellas furca, tamen vſque recurret.

Et proinde naturalem adminiſtrationem ad monarchiam pertinere, potiùs quàm ad plurium, vel populi, ab ipſo recurſu cognoſcimus. Nam Athenienſes Lacedæmonij Romani, & alij populi quibus aliquando fuerunt ariſtocratiæ & democratiæ, vel inuiti coacti ſunt neceſſitate compulſi redire ad monarchicum imperium, & ei ſe ſubiícere à quo deſciuerant, leuibus certè argumentis, perſuaſi à quorundam præſumptione, qui ſpecie melioris vitæ, eos tranquillitate & pace priuarunt: ſubtiliter quidem rudi populo modum popularem viuendi proponendo, qui per ſe inexpertis & magis conducere viſus eſt prima fronte: ſed qui in executione duriores habuit quàm monarchicus ſtatus, ſucceſſus: cùm aliud ſit benè diſputare de republica, aliud benè regere: non minùs quàm multum intereſt inter dictum & factum, theoriam & praxim. Quò etiam quidam ſtultitiæ peruenerunt, vt tales reſpublicas commenti ſint, quæ non potuerint, niſi creatis nouis & alterius naturæ hominibus, conueoite, vt ſcribit contra Platonem Athenæus.

12 Alij tanta animi præſumptione ignari vel adminiſtrandæ propriæ domus etiam, fuerũt, qui ex pulpito ex arbitrio declamationibus inanibus & ſeditioſis, quibus oſtentabant ingenij malitiam, ne dicam acritatem, turbarũt reſpublicas & ad principum & pricipatuum ſubuerſiones excitarunt: exiſtimantes rempublicam & eorum homines, vt ſcholæ ſuæ pueros ſceptro ferulæ regi poſſe. Et proinde quia nullum eſt tam abſurdum dogma, quod non inueniat ſuos aſſeclas, (ſtultorum enim infinitus eſt numerus) euenit vt mutatæ ſint alicubi viuendi leges non in melius ſed deterius, falſis dogmatibus & axiomatibus, de quorum veritate antequam falſum conſtiterit, multi inuoluti miſerè perierunt, & alios in ſimile periculum coniecerunt, ex quo ſe retrahere conati, iterum vel inuiti reſipiſcentes ad monarchiam redierunt, etiam ferociores & turbulentiores populi, cùm ſine ea poteſtate reipſa deprehenderint ardua reipublicæ negotia perfici non poſſe.

Et qui regum pertæſi erant Romani, ob iniuriam ab vno acceptam, & vni illatam Lucretiæ, expulſis regibus, poſtquam coacti ferè ſunt, ſtatim ad dictaturam venire, etiam conſulum duorum tantùm difficultatibus impediti, tandem etiam ſeditionibus tyrannis, decemuiris, triumuiris ſceleſtiſſimis acti, quieuerũt ſub monarchia.

13 Poſt Cleolulfum regem, etiam res Northumbricæ in Anglia ad exitum inclinatæ ſunt, populo per factiones in partes diuiſo. Succeſſere ordine ſeptem reges populari ſeditione exiguo tempore vel pulſi, vel interfecti; vacauit regnum aliquandiu nullo ampliùs id ſibi petere audente, vtpote quod velut equum Seianum vniuerſi formidabant. Et ita Northumbria domeſtico exitio agitata, deinceps triginta & ampliùs annis,

a vt tradit Dionyſ. Halicarnaſſ. in 5.
b Polyb. in 1.
c in vita Fabij Maximi.
d in 6.

annis,tam finitimorum populorum quàm barbarorũ,iniuriis,expoſita ſuit:donec Ecberthus occidentalium rex, regnum deuaſtatum pêr deditionem à Northumbris factam, ſuo adiecit imperio anno 827 [a].

[a] Polydor. Virgil. lib. 4.

14 Videtur benè conſiderantibus,democratia noua, pertinacia quædam rebellandi aduerſus ſuperiorem poteſtatem,& præſumptio quædam ſtulta cum furore & vi mixta: quemadmodum ſi quis ſine capite vellet eſſe, & conſtituere niteretur, vt membra pro capite eſſent:& vt ipſa regerent ſe ipſa ſine capite, & communi mente, aut ea lege vt omnia officia cuique propria,communiter & promiſcuè gererentur,quod nunquam Deus ſtatuit neque natura humana ſine corruptione pati poteſt. Statim enim vbi Deus angelos creauit,oportoit vnum Deum ſolum cognoſcere: is autem qui voluit ſe æquare Deo & facere ariſtocratiam,non potuit ſubſiſtere,ſed lapſus & detruſus ad inferiora conſtituere cœpit Babylonem, hoc eſt confuſam turbulentam & inordinatam congregationem ſpirituum malignorum: inter quos quanquam alij aliis fortiores,& alij aliis peiores, & alii ab aliis cogantur, tamen id non fit ſine confuſione: ibi enim nullus verus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.

Cùm mundus creatus eſt & animalia viuentia ſtatim vnus rex conſtitutus homo; qui illis dominaretur,& electa monarchia à Deo: vbi autem homo habuit ſociam,& peccatum ſequutum eſt: tunc quia opus erat regimine imperfectioris naturæ,monarcha conſtitutus iterum:& dictum mulieri,& eris ſubdita viro,relicta monarchia & dominatus viri,& poſtea continuatus in deſcendentes ex illis,Cain,Lamech, Nembroth,qui voluerunt ſeorſum ab Adamo imperare, & voluerunt conſtituere ariſtocratiam ſeu plurium dominatum contra verum monarcham, & ſe ab eius imperio ſubduxerunt vi,dicti ſunt impij, tyranni & latrones ſeu venatores:tales autem dicti non fuiſſent ſi ordinate ſub imperio monarchæ poteſtatem execuiſſent, quam tamẽ ſuperbiam ſibi vindicarunt aut vſurparunt. Quod primum non fecerunt filij Noachi, qui poſt diluuium acceperunt à patre, diuiſa terra poteſtatem in tres partes orbis:quaſque tenuerunt ſub nomine patris, donec eo mortuo ſoluti à poteſtate,quilibet in ſuos monarchice imperauit veluti pater legitimus & rector naturalis eorum qui a ſe deſcenderant, & hoc indicat ca. 10. in fine Geneſeos iuncto cap. 11. verſ. 6. ibi enim generationes deſcribuntur filiorum Noë,& poſtea additur, *hæ familiæ Noë iuxta populos & nationes ſuas: ab his diuiſa ſunt gentes in terra poſt diluuium: & erat vnus populus & vnum labium tunc omnibus*: donec Deus confundens ſuperbiam illorum in ædificatione turris immiſit confuſionem.

Cumque Deus delegit ſibi populum peculiarem Iſraeliticum, ſingulare & inconuincibile argumentum, quòd vnum Moyſen præpoſuerit tantùm, non plures:neque permiſit populo principes ſibi eligere, vel ſe ipſum regere, ſed vocato Moyſe & præmunito poteſtate deſuper, iuſſit eundem & ad Regem Ægypti,& ad populum venire. Neque populus dedit legem ſuo ductori vel duci,ſed dux datus à Deo vt populo legem & ducatum præberet. Neque Moyſi ſe excuſanti ab hoc onere vel authoritate, quòd impeditioris eſſet linguæ, quò ſibi videbatur inſufficiens huic muneri,ideò voluit dare collegã in principatu,aut conſtituere in populo ariſtocratiam, aut cõſilium democratiæ, ſed adiunxit tantùm Aaronem fratrem,non tanquam collegam & comprincipem, ſed tanquam miniſtrum & executorem & interpretem ſuæ legationis & muneris. Imò iratus eſt Dominus in Moyſem, quòd tanquam non idoneus ſolus,recuſaret hoc munus à Deo, qui omnia poteſt & dat ſufficientiam cum munere, vt habetur Exodi ca. 4. quo loci verſ. 13. poſtquam Moyſes intellecta magnitudine & grauitate legationis ſibi impoſitæ a Deo, dixiſſet: Obſecro Domine, mitte quem miſſuros es, iratus Dominus ad Moyſen ait, *Aaron frater tuus Leuites, ſcio quod eloquens ſit: ecce ipſe egreditur in occurſum tuum, videnſque te, lætabitur. Loquere ad eum,& pone verba mea in ore eius:& ego ero in ore tuo, & tu in ore illius, & oſtendam vobis quid agere debeatis, & ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum,tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent, &c.* quo loci,mirabile, vt cùm Deus poſſet vtrumque inſtituere, & ariſtocratiam conſtituere, tamen noluit,ſed ſubiecit voluntati Moyſis, voluntatem & executionem Aaronis: & voluit tantùm vnum Moyſen primum, ſupremum, & ſibi proximum ſolũ eſſe.

15 Fecit rurſum præſtantiæ monarchiæ Deus probationem [b], cum Moyſes propter populi peruicaciã diceret, ſe non poſſe ferre eum populum. Nam iuſſit ei,non populo,vt eligeret ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael,quos ipſe noſſet eſſe ſenes & magiſtros, *quos*, quod eſt valde notabile.inquit Deus, *duces ad oſtium tabernaculi fœderis, facieſque ſtare tecum, vt deſcendam & loquar tibi, & auferam de ſpiritu tuo, tradámque eis vt ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graueris*, ſunt ibi electi, ſed per Moyſem, auxiliares oneris, ſeptuaginta. Sed non principes,ſed qui ſub Moyſe & de ſpiritu eius haberent. Sic [c] dum conſtituit ad conſilium Iethro Moyſes quinquagenarios,centuriones, tribunos, iudicabant illi leuiora populi ſub poteſtate Moyſis,& ſoli Moyſi [d], Deus dixit, *Aſcende in montem ad Dominum, tu & Aaron, Nadab & Abiu, & ſeptuaginta ſenes ex Iſrael,& adorabitis procul, ſoluſque Moyſes aſcendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt.* Subinde cùm Aaron & Maria voluerunt ariſtocratiam introducere cum Moyſe,ſtatim iratus Dominus vindicauit manifeſto iudicio [e]. Rurſum cùm ex Monarchia Moyſis, Datan, Chore, Abiron Hõ,aliique filii Iſrael ducẽtiquinquaginta viri proceres ſyngogæ, qui tempore cõſilij per nomina vocabãtur ſtetiſſent aduerſus Moyſen & Aaron,& voluiſſent mutare ſtatũ reſp. monarchicæ in popularem & democraticam, Dicentes Moyſi & Aaron, *Sufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus, cur eleuamini ſuper populum domini?* Tunc enim iratus quoque valde Dominus, & inſigni vindicta oſtendit, quantùm ſibi aduerſaretur præſumptio populi, & eorum qui prætextu libertatis popularis, & ſapientiæ præſumptæ, excutere principatus monarchiam ſatagerent, atque dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, & aperiens os ſuum deuorauit illos cum tabernaculis ſuis, & vniuerſa ſubſtantia eorum,deſcenderuntque viui in inferno operti humo, & perierunt de medio multitudinis: ſed & ignis egreſſus à Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incenſum propria authoritate, ex illa noua attentata democratia, cùmque ſequenti die murmuraret omnis multitudo contra Moyſen & Aaron, dicentes, *Vos interfeciſtis populum Domini*, &

oriretur

[b] Num. ca. 11.
[c] Exod. c. 18.
[d] Exod. c. 24.
[e] Num. c. 12.

Digitized by Google

oriretur ſeditio, & tumultus increſceret, ita vt Moyſes & Aaron fugerent in tabernaculum fœderis, iterum egreſſa eſt ira à Domino, & plaga deſæuit, & incendium vaſtabat multitudinem, donec Aaron aſſumpto thuribulo ad iuſſum Moyſis, & hauſto igne de altari, encurrit ad mediam multitudinem quam vaſtabat incendium, & obtulit thymiama: & ſtans inter viuos & mortuos pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.[a]

[a Numero. c. 16.]

16. Subinde Moyſes moriturus ex Dei admonitione, non congregauit populum vt ſibi ducem eligeret, ſed rogauit Deum, *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc, & poſſit exire & intrare ante eos, vel introducere, ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore.* Dixit autem Deus, *Tolle Ioſue filium Num, virum in quo eſt ſpiritus Dei, & pone manum tuam ſuper eum. Qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat omnis ſynagoga filiorum Iſrael.* quod & factum eſt[b], & mortuo poſtea Moyſe, Deus ipſe alloquutus eſt Ioſue, vt principatum ſuſciperet[c], dum dixit, *ſurge & tranſi Iordanem* &c.

[b Numerorum c. 27.]
[c Ioſue 1.]

17. Docuit populus reipſa, quantum pernicioſa ſit eius ſibi ipſi libertas viuendi ex arbitrio, dum abſente Moyſe[d], coëgit Aaronẽ ſibi conflare idolum, & oblitus tot & infinita beneficia à Deo vero accepta eáque recentia, obtulit & ſacrificia & hoſtias, & ſedit manducare & bibere, & ſurrexit ludere cum blaſphemia dicens, *Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti*: quod inultum non reliquit, ſed ſeuerè vindicauit Deus.

[d Exo. c. 32.]

18. Cùm etiam proſpiceret Deus futurum, vt adepta poſſeſſione terræ promiſſæ, egeret populus adminiſtratione & gubernatore: prædixit de forma eius inſtituenda, quid conueniret voluntati diuinæ, & ait per Moyſem ad populum, *Cùm ingreſſus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam habitabiſque in illa, & dixeris conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes. Eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alium regem facere qui non ſit frater tuus*[e]. quo loci apertè oſtenditur, & monarchiam ſolam Deum probaſſe, & tantum populo poſtulationem regis non electionem conceſſiſſe, tantùm abeſt vt democratiam illi permiſerit. Et proinde petiit populus à ſene Samuele regem ſibi dari tantùm, ipſe autem ſibi nec conſtituit, nec gubernationem in ſe tranſtulit ſeneſcente Samuele, & filiis eius non ambulantibus in viis eius: ſed Deus per Samuelem eis dedit Saul regem. 1. Regum cap. 8. cap. 9. cap. 10.

[e Deutero. 17. ver. 14. & ſ. q.]

19. Conſentit lex quodammodo naturæ, quæ eſt ius gentium omnium ferè hominum, quo gentes regna diſtincta habuerunt[f], vt & legitur Deuterono. c. 17. verſ. 14. ibi, *conſtituam ſuper me regem ſicut habent omnes per circuitum nationes*, & 1. Reg. c. 8. ver. 5. *conſtitue nobis regem vt iudicet nos, ſicut & habent vniuerſæ nationes*, & verſ. 19. *Nequaquam, rex enim erit nobis, & erimus nos quoque, ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter*, &c. Vt inde videatur contra ius gentium introduci ariſtocratia & democratia. & ideò tantò peior, quò à iure communi gentium reiecta fuit, & monarchia approbata & prælata, quod enim pluribus placuit, certiorem habet veritatis probationem, quàm quod à pauciſſimis, præter ius illud receptum eſt.

[f l. ex hoc iure de iuſt. & iur.]

Placuiſſe item non eſt ambiguum, cùm alioquin exempla fidem tam conſtantem exhibeant, vt omnis dubitatio procul faceſſat. Nemo enim eſt, qui ignoret prudentiores populos, & meliùs rectos fuiſſe ſub monarchiâ, Aſſyrios, Medos, Perſas, Ægyptios, Indos, Parthos, Macedones, Celtas, Gallos, Scythas, Arabas, Iudæos, Turcas, Moſcouitas, Tartaros, Anglos, Africanos, Danos, Hiſpanos, Aquitanos, antiquos Italos, Græcos, Germanos. Imò antiquos ipſos Athenienſes, Lacedæmonas, Corinthios, Achæos, Sicyonios, Æthiopes, Latinos, Etruſcos, Romanos, antequam degenerarunt à monarchia, ad quam & poſtea recurrente natura pleriq; poſtea, vt ad naturã primam redierunt, alij poſtquam à vera adminiſtratione deſciuerũt monarchica, in peius ab ariſtocratica in democraticã recidentes, non potuerũt omninò debilitati reſurgere, ob imperfectionem principatus in ariſtocratia & democratia, quæ facilè priſtinæ naturæ reſtitui nequeunt niſi priùs corruerint.

20. Inuentæ ſunt aliquæ ariſtocratiæ, & democratiæ, quæ aliquandiu benè ſucceſſerunt, hoc non diffiteor, ſed dico eſſe illas imperfectas reſpublicas, comparatas monarchiæ, ſicut & liquet bonum eſſe argentum viuum, plumbum, ſtagnum, argentum, & hæc, vel eſſe principia metallorum, vel metalla, ſed imperfecta, habita ratione auri, in quo remanet metallorum perfectio, vt in argento viuo principium: & in ferro concoctionis exceſſus, in auricalco mixtio metallorum, quę deficit etiam ab auri perfectione, quo magis à puritate diſtat. Argento viuo principio metallorum comparo populum, principium omnium rerum publicarum, & de quo dicitur adminiſtratio fieri, ſed in Chryſargyris eſt mira nobilitas: ſic in populo, quæ aliquo modo dureſcit & ſordidatur in plumbo, magis in ſtagno, plus in argento, ſed perfectiùs & amicabili temperamento in auro, vt etiam populus in populari adminiſtratione ochloarchia vnitus, non tam mutabilis, ſed qui facilè extra corpus deſiliat leui momento, vt plumbum facilè liqueſcit: continetur populi mobilitas magis quàm in ochloarchia, per democratiam, vt magis ſolidiùs ſtagnum plumbo: coërcetur autem fortius in ariſtocratia, in qua optimates mobilitatem illam ſtrictiùs compeſcunt, veluti magis depurata adminiſtratione a fece populi. Verùm monarchia nobilius eſt vinculum mobilitatis, ex quo temperamentum ita fulget, vt omnino populi facies immutata videtur, & fulgore, ſeu ſplendore ſui principis illuſtrata, quemadmodum in auro tantùm eſt temperamentum, quatuor elementorum, conueniens, ſicut & mobilitas, & color ipſe albus argenti viui incoctus & indigeſtus, pulcherrimo rutilo & regio ſplendore donatur ſimili colori ſolis, qui & rex & vinculum & cœleſtium influentiatum ſolus & admirabilis cenſetur. Monarcha eſt corpus in populo benè incorporatum & commixtum ſub vnica maieſtate quod difficiliùs diſſoluitur quàm aliæ adminiſtrationes: vt aurum eſt corpus in perfectione cum argento viuo mixtum, & quod ictibus & flammis & ærugini reſiſtere fortiùs poteſt, ipſo argẽto, ſtagno, aut plũbo.

21. Aduerſus democraticam rurſum gubernationem, vel ſolidum videtur eſſe fundamentum quòd Deus, qui eſt largitor poteſtatis, & qui conſtituit rectores populi ſui peculiares, nunquam quod animaduerterim, populo gubernandi dederit poteſtatẽ, neque Chriſtus omnium reſtitutor,

vnquam dedit populo poteſtatem docendi, tegendi, ligandi, ſoluendi: elegit tamen ex populo qui hanc haberent, ſed populo nunquam dedit: intereſt autem inter hæc, eligere de populo, & populo poteſtatē cōcederē: nam electio fit de eo qui idoneus cenſetur, per eū qui diſcernere poſſit idoneum à non idoneo: at in populo, non meliores ſed plures vincunt ſuffragio: & plures vt plerunque, & ferè ſemper, in populo meliores non ſunt, apud quem voces & ſuffragia non ponderantur, ſed numerantur, ibi peiores dominantur ſeu violentia: bonos qui ſemper pauciores, opprimunt, perſequuntur, expellunt, proculcant. aut ſemper ſuſpectos habent: cùm nulla maior inueniatur inimicitia, ea quæ inter vitia & virtutes conſtituitur: cùm vnius incluſio, ſit alterius excluſio: nec fieri poteſt vt populo placere poſſit cui virtus placeat.

22 Sciunt qui obſeruarunt democraticas B administrationes eas, quaodiu perſeuerarint integræ non tam conſilio populi quam virorum à populo vel electorum vel comprobatorum induſtria & prudentia, conſtitiſſe: vbi autem ſuo voluerunt regere arbitrio, ſtatim concidiſſe, vt perſonatæ potiùs videantur fuiſſe democratiæ, cum vere eſſent ariſtocratiæ. Qui enim gerebant illorum principatus, magiſtratus, & ducatus, inani titulo democratiæ veluti popiſmate illis placabant & continebant populum: reuera autem, ipſi ſibi ſegetem aurcam metebant. vel largitionibus populum flectebant. Et qui hodie hoc nomine reipublicæ & democratiæ ſe exornant, ſi verum velint fateri, reperient nihil præter nomen populo eſſe, cùm ſint eorum conſilia ex potentioribus & familiis populoſioſioribus compoſita, quibus cæteri eredant, ad nullum ferè negotium aduocati, niſi dum de C colligendis pecuniis agitur, reliqua nomine populi ſine populo ſecretiùs & meliùs tranſigentes.

23 Eò enim etiam inuitos compellit rectores reipublicæ, neceſſitas grauiorum negotiorum, vt non omnia euulgare aut proponere palàm debeant: tùm quod quæ magni ponderis ſunt, non debent profanari: ne vel detegantur his qui impedire poſſent aut præcauere: aut ne ſtulta ſuffragiorum pertinacia irrita fiant, & contentione ſuborta inter contrarias partes quæ in ſe democratia æqualis eſſe contendunt authoritatis, in ſeditiones reſoluantur: aut occultis factionibus, quæ facienda & iuſta ſunt, ſubuertantur, vt obſeruatum eſt ſæpè accidiſſe in comitiis Romanorum: tùm ex competitoribus & ab ambientibus magiſtratus, tùm artibus qui comitia metuebant, & ideò illa ſortiri effe-D ctum aut conuocari, ſimulatis etiam religionibus, occentu ſoricis, tonitruo, aut leuiori cauſa prohibebant, vel habita turbabant. Eſt & populus leui ex cauſa facilè ſuperbicus, & virorum ſibi vtilium tempore fœlicitatis contemptor: tempore verò aduerſæ fortunæ ingruentis, vili ac deiecto animo, pauidus, & conſilij incerti.

12 Dum etiam populus ſibi hanc poteſtatem arrogat, quòd ſupremæ ſit authoritatis, nimium ſibi indulget, ſibi licere omnia arbitratur, & ſæpiſſimè magis quod vtile aut lucroſum, honeſto præfert. inter ciues viget impunitas delictorum, licentia maior peccādi, ſibi enim applaudunt qui ſe æquales principes eſſe putant: & qui

A ius eis dicunt ex eorum cōſenſu, vt diutiùs magiſtratu fungantur, vtque ditandi ſibi conſeruent diuturniorem occaſionem, multa diſſimulāt quia punire non audent: & dum populares haberi volunt, iuſtitiam exulare patiuntur: cùm potiſſimum voluntas populi in democratia, lex ſit, ſicut apud Romanos, eo prætextu quòd penes populum eſſet imperium & poteſtas tempore democratiæ.

Sibique ciues Romani ſpecie libertatis adeptæ, iura hæc vſurparunt, vt nec dominorum poteſtati, nec tyrannorum imperio, nec magiſtratuum potentiæ, nec creditorum libidini, nec ciuium ſuorum gratiæ eſſent obnoxij, cuiſque libertatis cauſa leges ipſæ ſanxerunt.

Lex Valeria à P. Valerio Poplicola lata conſule primo poſt exactos reges publicæ libertatis, vt ſi quis magiſtratus ciuem necare, verberare, multare vellet, priuatus cum ad populi iudicium vocare poſſet: intereà verò à magiſtratu nihil damni acciperet, niſi vbi populus ſtatuiſſet, vt narrant Liuius, Dionyſius Halicar. & Plutarchus.

Quæ lex libertatis, erat occaſio delinquendi, & dum populi aſſenſus expectabatur, euadendi ob delicta ſupplicium.

Hanc, ſecutæ aliæ ſunt creſcente populi peruicacia, quæ de tribunis plebis ſancita & pro populi maiori libertate, & primum vt tribuni plebis quotannis crearentur quinque de plebe, qui auxilio plebi aduerſus conſules eſſent, altera, vt ipſi tribuni ſacroſancti & inuiolabiles eſſent: Tertia, ne is honor niſi plebeiis pateret[a], aucto poſtea tribunorum numero, qui intercedendi ius haberent, vt ait Gellius.

a Liuius in 2. 3. Dionyſ. in 6.

Quarta fuit lex ſacrata, ne de capite ciuis Romani, niſi centuriatis agi comitiis poſſet. Quinta ne priuilegia irrogari liceret, quæ duæ poſtremæ & in duodecim tabulas tranſlatæ fuerunt, de quibus & meminit Cicero[b].

b pro domo ſua & 3 de legib.

Sed & Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit, libertatem ciuium lictori diripuit, ait Cicero[c], Salluſt[d]. eam Feſtus pro ſcapulis latam dicit, Liuius pro tergo, Plinius verò, vocat de lure virgarum[e]. Quæ certæ leges, & ſæpè fecerunt venale ius ciuitatis, & inter reos ad excuſandas pœnas nihil aliud ferè audiebatur, quam ciuis Romanus ſum, omitto alias leges, quibus creditorum immunitate donati ciues eluebant fidem datam creditoribus, ex quibus quantùm contra iuſtitiam ſibi vindicauerit democratia, aſſentientibus his qui eorum fauore ſuffulti ditabantur, & honores gerebant, liquidò apparet, quam monarchica gubernatio poſteà meritò ſuſtulit, & paulatim abrogauit.

c pro Rabirio.
d In Oratione Cæſaris quam Mar. Porcius Cato Cenſorius tulit.
e Lib. 7. c. 43.

25 Accedit quòd fundamentum quo contineri dicitur reſpublica democratica, videtur repugnare ſtatui & conditioni humanæ quæ rationis eſt particeps: illud eſt quod æqualitatem adſtruit, & bonorum, & honorum, quo ſecundum arithmeticā proportionē, nihil poteſt eſſe iniquius. Siquidem nec Deus dona æqualia hominibus diſtribuit ſed diuerſa: aliique ad ſeruiendum, & obtemperandum natura idonei, alij ad gubernandum, neque in corpore phyſico omnia membra, idem habent munus & officium: inter ſtellas, aliæ aliis lucidiores: inter ſpiritus ordines gloriæ gradus inter cælos diuerſi motus & effectus: in ſymphonia, diuerſi toni: quæ ſi ad æqualitatem velimus reducere, & naturæ, & rationis ordo, & ipſa ſocietas ita conturbabitur, vt chaos vnum potius & indigeſta moles & confuſio,

quam

quàm reſpublica dici mereatur.

Quid enim ſequetur, ſi ſtulti quorum magnus eſt numerus, cum paucis ſapientibus coæquentur, numerentur voces, æquentur illis honores, nihil certe quàm monſtrum.

Quòd ſi res ipſas & bona velimus æqualiter diuidere, omnia æqualia facere, oporteret ſtatim mores hominum & naturas vnius mentis facere, vnius diligentiæ, æqualis virtutis, æqualis roboris, æqualis ætatis & ſexus; demere commercia, efficere vt quilibet ſibi ſufficeret, & proximo non indigeret: & vt moliebatur, etiam Plato, vt vxores & liberi communes eſſent: ex quibus tantùm abeſt vt conſtare poſſit reſpublica, quàm vt confundatur neceſſe ſit, cùm hominem exuere non poſſumus: neque omnes æqualis poſſint eſſe ſufficientiæ, eſſéntque leges diuinæ & humanæ inutiles quibus ius ſuũ, cuique tribuẽdum eſt. Quid enim ſuum aut tuum dices, aut meũ, ſi omnia æquè æqualia & cõmunia ſunt?

Et certè tales reſpublicæ æquales res deſiderantes, meritò ridiculæ videbuntur ſingulis, qui vel ſolam ſuam familiam conſiderare voluerint; in qua nullo alio quam natura admonitore, facile niſi omnino deſipiant, colligent, nihil tam aduerſari bono regimini quàm ipſam arithmeticam æqualitatem, & communionem, quam nec ipſi in propria domo pati poſſunt.

26 Accedat natura populi, quæ ira & furore potiùs in conſultando mouetur, quàm conſilio; & qui dum excandeſcit, ſeipſum præcipitari decreto à maiori parte, ſed non ſaniori concluſo, in pericula lætalia à quibus ſe eximere nequeat, conijcit, quod & ſæpè ducibus ſapientioribus per illum electis, cauſa mortis fuit, ſuſpicante populo ſe proditum, dum ſuis nollent irrationabilibus parere conſiliis & decretis: alij vix ſuſpicionem proditionis euaſerunt, donec exitum & ſibi vtile contrarium factum conſiliis reipſa cognouit. Sic apud Herodotum, [a] cùm Acharnenſes putarent, apud ſe non minimam portionem Athenienſium eſſe, & ipſorum terra vaſtaretur; ad exeundum præcipuè Athenienſes vrgebant, atque ex omni parte ciuitas tumultuabatur, & Pericli iraſcebantur, prorſus immemores eorum quæ priùs ille ſuaſiſſet: conuitiabantur etiam quòd cùm eſſet dux, non tamen eos educeret, exiſtimantes eum omnium quæ paterentur authorem. Quos Pericles videns, ex præſenti conditione afflictari, vtpote non rectè ſentientes de exeundo, vt ipſe faceret concionem non aduocauit, nullúmque habuit cœtum, nè quid ira magis, quàm iudicio peccarent congregati, & ita ciuitatem cuſtodiuit, & quàm maximè potuit, quietam tenuit, equites tamen emiſit, ne hi qui ab exercitu excurrerent, vrbi vicinos agros adorti prædas agerent.

a Libro 8.

27 Eò pertinet prona ad mala natura eiuſdem populi, quæ principe veluti fræno retinetur; ne in Dei offenſam & ſui ruinam præceps declinet, quod & indicat liber Iudicum [b], *Cùmque*, inquit, *Dominus nos iudices, id eſt principes populo ſuo Iſrael ſuſcitaret, in diebus eorũ flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantium: poſtquam autem mortuus eſſet iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora quàm fecerant patres eorum, ſequentes deos alienos, ſeruientes eis.* fuitque ita viciſſitudo fœlicitatis, & infœlicitatis; ex iudicis imperio populi ſalus, ex morte eius iterum perditio & afflictio: & ex afflictione humilitas, & ad Deum reditus; ex illo reditu, Dei miA ſericordia ad concedendum iudicem, vt liberaret & ſaluaret populum. Succeſſus & ordo eorum, vt primùm peccaret populus, & prouocaret Deum ad vltionem: dehinc, vt Deus illos contemnens permitteret, ſubiici inimicis, vnde vexati redibant ad Deum, quia vexatio dat intellectum, Deus verò miſericors daret libertatem. Sic poſt Ioſue, clamante populo, Deus dedit, & ſuſcitauit eis ſaluatorem Othonielem, filium Cenez, qui repletus ſpiritu Dei vicit, & oppreſſit regem Syriæ, & quadraginta annis ſub eius imperio quieuit terra Iſrael fœliciter. Sed eo mortuo, filij Iſrael addiderunt facere malum in conſpectu Domini, & ſtatim Deus confortauit aduerſus eos Eglon Moab, & copulauit ei filios Ammõ, & Amalec, & percuſſit filios Iſrael. Atque poſſedit vrbem Palmarum. Et poſteà clamauerunt ad Dominum, & ſuſcitauit Aod amphidextrum, qui percuſſit EB glon & Moabitas, & quieuit terra ſub eius principatu, & ſub Samgar qui ei ſucceſſit [c].

b ca. verſ. 18. & ſeq.

c Iud. cap. 3.

Verùm poſt mortem Aod addiderunt facere malum filij Iſrael in conſpectu Domini, & tradidit illos Deus in manus Iabin regis Chanaan. Quare & clamauerunt ad Dominum & miſit illis ducem liberatorem Barac, cum Debora, & deleuerunt regnum Iabin [d]. Sed rurſum mortuo duce, ex libertate ad idololatriam & mala redierunt: & tradidit Deus illos per ſeptem annos in manus Madianitarum, à quibus valde oppreſſi, redierunt ad Deum, qui miſit illis ducem alium Gedeonem [e]. Quo iterum mortuo, auerſi ſunt à Deo filij Iſrael, & fornicati ſunt in Baalim, percuſſerúntque cum Baal fœdus vt eſſet eis in Deum, nec recordati ſunt Domini Dei ſui, qui eruit illos de manibus inimicorum ſuorum omnium in circuitu, nec fecerunt miſericordiam cum domo GeC deon, iuxta omnia quæ fecerat Iſraëli. Similes poſtea ſucceſſiones in reliquis capitibus libri Iudicum ponuntur, ex quibus liquet ſemper populum, mortuo principe, peſſimè vixiſſe: quandiu autem ſub principe vixit, in rectitudine coram Deo & principe ambulaſſe.

d Iudic. 4.

e Iudic. cap. 6. & 7.

7 Iudicium corruptum eſſe populi, omnes ferè, & qui ex populo ſunt, ſi verũ fateri volunt, & norunt, & experiuntur, obnoxium paſſionibus, ſeu affectibus, odio, iræ, cupiditati, amori temerario [f].

Et proinde, illius ſententiam ſequi periculoſum eſt, & prohibitum [g].

f c. Oſius, de elect.

g Cap. dicendus 62. diſtin.

Neque quod ad arbitrium plebis factum eſt, ipſimet placere poſtea diu poteſt, quare qui populum regere benè deſiderat, non quid illi placere poſſit, ſed quod bono viro conueniat, & quod ei vtile ſit, agere debet, quod docuit exemplo & facto Polycletus, qui vt refert Ælianus [h], eodem D tempore duo ſimulachra fecit, alterum ad arbitrium plebis, alterum iuxta peritiæ, artiſque normam. Gratificatus verò plebi hoc modo eſt, ad ſingulorum acceſſum tranſpoſuit & commutauit aliquid, morem gerens vniuſcuiuſque voluntati & narrationi. Itaque poſteà propoſuit vtrumque: & alterum quidem omnes admirationi, & alterum ludibrio, ac riſui habuerunt. Reſpondens autem Polycletus, at hoc, inquit, quod vituperatis & reprehenditis, à veſtra arte profectum eſt, quod vero ſuſpicitis, ego mea facultate ſum fabricatus.

h Lib. 14 hiſtoriæ variæ.

Epheſij Hermodorum virum frugi eiecerunt, dicentes, *nemo noſtrûm frugi eſto, alioqui cum aliis eiciatur*, qui tamen poſteà videtur quaſdam leges Romanis ſcripſiſſe: vel ſuaſor, vt leges à

Græcis peterent,& reformarent ſuas [a]. A

Eiuſq; facti etiã, Heraclitus inſimulat ciues ſuos [b].

Aurea ætas populi, paulatim, degenerauit in argenteam: illa in æream, mox hæc in noſtram ferream, & vt Ouidius [c],

De duro eſt vltima ferro.
Protinus irrupit venæ peioris in æuum
Omne nefas fugere pudor, verúmque fidéſque
In quorum ſubiere locum fraudéſque dolique
Inſidiæque & vis, & amor ſceleratus habendi.

Quare & principatu duriori, niſi emendetur & contineatur, verendum eſt, imò certiſſimum experimur, adhuc ipſum ferrum quod durum eſt in populo, tranſiturum in enſe, ſeditiones & cladium portenta, & ſui ipſius exitioſiſſimum interitum.

a Teſtis Strabo lib. 14.
b in 5. Tuſculana apud Ciceronem.
c 1. metamor.

Quòd monarchiæ principatus ſit rurſus vtilior.

CAP. IIII.

QVia ergo docuimus & cauſas prælationis administrationis monarchicæ, & in quibus præſtare videatur cæteris ſpeciebus, nempe democratiæ & ariſtocratiæ: & ex collatione earum multa annotauimus, quæ reprehendenda in aliis videbantur: nunc doceamus, quomodo eadem monarchica, ſit vtilior populo. Illud autem in primis paucis verbis Cornelius Tacitus [d] videtur concludere, exemplis quoque, illiſque conciſè relatis, ſemper reipublicæ adminiſtrationem reſtituendam tandem monarchiæ, & eo apud Romanos poſt multam malorum experientiam decurſum vel ab mutis, ex moribus & ſeditionibus, *Vrbem Romã a principio*, inquit, *reges habere, libertatẽ & conſulatum L. Brutus inſtituit, dictatura ad tempus ſumebantur: neque decemuiralis poteſtas vltra biennium: neque tribunorum militum conſulare ius diu valuit: non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. Et Pompeij Craſſique potentia, cito in Cæſarem: Lepidi atque Antonij arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa nomine principis ſub imperium accepit.* plurium principatus, non poteſt eſſe ſine factionibus & ſeditionibus: dum enim vnus aliis præponi deſiderat, vel aperte ſi præualeat, vel clam, ſocios & optimates & qui eiuſdem gradus ſunt aggreditur. Quemadmodum Abimelech poſt mortem Gedeonis occidit ſeptuaginta fratres ſuos ſuper lapidem vnum, vt ſolus regnaret, quod & fecit, ſed breui tempore per trienni[um]. B C

d in principio lib. 1 annalium.

Nulla fides regni ſocius, omniſq; poteſtas
Impatiens conſortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longè fatorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri [e].

Et poſtea, ——*ſtimulos dedit æmula virtus*
Nec quenquam iam ferre poteſt Cæſarve priorem
Pompeiuſve parem.

e vt ait Lucanus li. 1 bellorum ciuil.

Tritum eſt quod Homerus [f] refert, D

οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεύς. id eſt, *non bonum multorum dominatio, vnus ſit dominus, vnus rex*, quod & refert Theodoretus Cyrenſis epiſcopus [g].

f Iliados 2.
g lib. 3. de curando Græcaru affectionum.

2 Scribit Plinius [h], de apibus, *eſſe*, inquit, *ſine regem non poſſunt, inuitè autem interimunt eos cum plures fuerint, potiúſque naſcentium domos diruunt.* Conſentit Ariſtot. & cauſam addit [i], *enecant apes ipſæ etiam duces qui plures quàm ſatis ſit habeantur, & potiſſimum improbos, ne principum multitudo ſeditiones in examine faciat. Necant præcipuè cùm non ampla ſobolis copia exiuit: nec habent quos tanquam coloniam mittant, fauos etiam regum eo tempore, ſi parati ſunt, diruunt, vt pote cùm deſint quibus mittendis ipſi præficiantur.*

h lib. 11. naturalis hiſtoriæ c. 17.
i lib. 9. de hiſtoria animalium c. 40.

A 3 Grues tantùm vnum ducem quem ſequantur eligunt [k]. Ariſtoteles quoque grues ſub duce degere, tradit [l], & hic cæteris dormientibus & capitibus ſub alis conditis, erecto vel extento collo & capite proſpicit, & quod ſenſerit, voce ſignificat, vt idem Plinius [m] tradit & Ariſtoteles [n].

Vnius principatus, vt ſcribit Iuſtinus [o], a bellis diſſidiíſque ſolutus ac liber eſſe ſolet.

4 Eucratides Bactrianiorum imperator, cùm obſidionem Demetrij regis Indorum ſummis laboribus ſoluiſſet, & victor euaſiſſet, & Indiam in poteſtatem ſuam redegiſſet, cúmque ſe inde reciperet, a filio, quem ſocium regni fecerat, in itinere interfectus eſt Iuſtinus ex Trogo [p].

k Plinius l. 10 c. 23.
l lib. 1. de hiſtoria animal c. 1.
m eodem loco dicto.
n lib. 9. de hiſtoria animal. c. 10.
o eſho tatione ad gentes.
p lib. 41.

Refert idem author [q], Cambyſem filium Cyri, poſtquam vidiſſet per quietem fratrem ſuum Smerdim regnaturum, ſomnio exterritum iuſſiſſe filium occidi. Sed ei numen, mox vltionem parricidij immiſcet, nam interim ipſe ſuo gladio ſponte euaginato, in fœmore vulneratus occubuit, quod & narrat Herodot [r]. B

q in 1.
r in 3.

Item Iuſtinus [s] narrat, & Plutarch. Artaxerxem regem Perſarum, habuiſſe ex pellicibus centum quindecim filios, ex iuſto matrimonio tres, Darium, Ariaratem, & Ochum: ex his Darium contra morem Perſarum, apud quos rex non niſi morte mutatur, ſe viuo regem vel conſortem feciſſe regni, putans ſyncerum gaudium ex procreatione capturum: verùm Darium poſt noua paternæ pietatis exempla, in necem patris coniuraſſe; at detectum pœnas maieſtatis luiſſe; mortuo autem Artaxerxe, hereditas regni Ocho tradita, qui d[icitur] Artaxerxes Euſebio, qui timens parem coniurationẽ, regiam, cognatorũ cęde & ſtrage principum repleuit: vnde illo mortuo nullus qui ex ſanguine eius eſſet, & regnum ſucceſſione adipiſceretur inuentus eſt: ideò Codomanus rex electus à populo Darij nomine, ne quid regiæ maieſtati deeſſet: & is eſt quem vicit Alexander magnus, & a cognatis occiſus, vitã pariter cum Perſarum regno finiuit. C

s lib. 10.

5 Domitianus, admiſſus & declaratus conſors imperij à fratre Tito Veſpaſiano, numquam quieuit, quin inſidias illi moliretur, vt ſolus ſuccederet: & nondum mortuum viuum tanquam mortuum, vt regnaret ſepeliri iuſſit [t].

6 Mirum quod ſcribit Herodotus [v], etiam duos fratres ex oraculo in reges Lacedæmoniis datos, Euryſthenem & Proclẽ, per omne tempus inter ſe diſſenſiſſe, & itidem eorum poſteros perſeueraſſe.

t Sueto in Veſpaſia. c. 9 & in Domitia. c. 2.
v libro 6

7 Non potuit Æmilius compati fratrem Numitorem, cum pater Procas rex Albanorum, regnum annuis vicibus habendum reliquiſſet, & vt alternis imperarent, & vt etiam ſobole priuaret, filiam eius Rheam Veſtæ ſacerdotem præfecit, non enim illi licebat nubere [x]. Non potuit etiam pati Etheocles fratrẽ Thebanorum, relicto à patre Oedipo, Polynicẽ, quamuis fuiſſet cũ eo pactus, vt alternis annis regnaret, & ſe mutuò interemerũt [y]. D

x Plinius ſecundus lib de viris illuſtribus.
y Plinius Secundus lib. de viris illuſtribus c. 1.

8 Poſt Sethonem Ægyptinum regem, duodecim reges creati, qui ſanctiſſimo quidem fœdere ab initio inter ſe pacti ſunt, ne ſibi alius alij inſidiaretur, ſicque fida conſpiratione Ægyptum adminiſtrarẽt. Sed paulo pòſt cùm oraculo cognitum fuiſſet, quòd is eſſet ex illis regnaturus, qui phiala ferrea libaſſet in Vulcani templo, vndecim Pſammetichum duodecim, poteſtate deturbarũt, & vt dignum morte interdicta adminiſtratione in paluſtrem Ægypti partem relegarunt. Is autem paulo pòſt, auxilio Ionum Carium, qui eò vi tempeſtatis delati fuerant, reges ſuſtulit,

totiuſ-

Digitized by Google

:otiúſque ditionem regni ſulus adeptus eſt [a].

9 Cùm etiam poſt mortem Seueri imperatoris, Antoninus Baſſianus, cũ fratre Geta ſeditiones moueret acertimas, diuiſerunt in primis inter ſe regias, ſeparatim habitantes, & cùm non poſſeot ad concordiam reuocari, viſum eſt matri & amicis ipſiſque conſentientibus, imperium inter ſe diuidere. Sed tandem Antonius imperij totius cupiditate inſtigat⁹, irtuptn fratris cubiculo, nihil :ale expectantem eum ſupra matris pectus multo vndantem ſanguine, ſæuus obtruncauit [b].

10 Nec eſt, quòd diu immorer in reiicienda ratione eorum, qui putant facilè ex monarchia in tyrannidem, hoc eſt, in animum tyranni, regem degenerare poſſe; quia & ipſum in aliis generibus adminiſtrationum reipublicæ accidere poſſe, & accidiſſe omnibus in confeſſo eſt. Atque nihil in vita humana tam perfectum ac bonum, eſſe conſtat, quo hominum malitia abuti non poſſit. B Quod & de imperio dictum etiam eſſe puto. Sicque reſpublica grauari poſſet potiùs tyrannide quàm imperio, in quo vt in aliis reſtitutio & corruptio fieri poteſt, remanente tamen ſtatu monarchiæ receptiore & plauſibiliore. Siquidem ſi omnibus interdici oporteret quibus humana temeritas, audacia & inſolentia abutitur peſſimè pro ſua libidine, in vniuerſum leges tam diuinæ quàm humanæ abrogandæ erunt, omnia ſacra, omniáque reliqua vſui generis humani accommodata; quia hominum improbitas & peruerſitas, ad ſuæ cupiditatis obſequium ea detorqueat: e medio tollendæ Dei creaturæ magis homini neceſſariæ ad victum, panis, vinum & aqua: quòd plures iis olim abuſi ſint & hodie quoque abutantur, venena miſcendo, ſe ingurgitando, ſubmergendo. An ne matrimonium & coniugium reprobandum, quòd adulteria inde fiant? num fe- C neſtræ domibus obturandæ, quòd quidam inde ſe præcipitauerint? nónne aliquando infecta fuit veneno lethali ab impiis ſacroſancta euchariſtia, vt interimerẽtur aliqui, nihil minùs quã inter ſacroſancta myſteria, de veneno & perfidia cogitantes.

11 Sunt qui putent monarchiam cum ariſtocratia conſiſtere & cum democratia, eáſq; miſceri poſſe, remanente monarchia in primis ſuis terminis poteſtatis abſolutæ, quod certè puto impoſſibile, eo modo quo exemplum dant vt ſit ſummus aliquis princeps, qui omnibus imperet & nulli ſubiiciatur: præſides tamen prouinciarum & ciuitatum non ſint regis vicarij ſiue annui iudices, ſed & veri principes qui imperio principis obediant, & interim prouinciam & ciuitatem ſuam, non tanquam alienam, ſed tanquam propriam moderentur. Ita, inquiunt, locum haberet in republica tam regia quædam monarchia, quàm etiam D principum optimatum ariſtocratia. Et ſi his adderetur, vt neque ſummus rex ille, neque principes minores, hereditaria ſucceſſione dignitates illas acquirerent, ſed ex vniuerſo populo optimi quique ad eas euelierentur, iam eſſet ſuus quidam locus democratiæ in republica attributus.

Et hæc videtur ſententia habere aliquid momenti, ſi nulla eſſet contrarietas, quæ mihi videtur eſſe implicata, dicendo monarchiam & ariſtocratiam, & democratiam ſimul: quod fieri nequit, nam ſi ſunt plures principes ſubordinati vni, non eſt ariſtocratia: nam vnius eſt imperium. Quia quos voluerimus dicere ariſtocratiam habere, ſingulos non habere conſtat ſupremam poteſtatem, quæ in pluribus optimatibus tamen fuit in ariſto-

A cratia: vel ſi dicamus illis ſummam poteſtatem eſſe, non erit præcipua monarchia, quæ ſolius ſupremæ poteſtatis eſt in ſibi ſubditos. Rurſum ſi voluerimus aſſerere: ad populum pertinere electionem horum principum, penes populum ſolum erit ſuprema poteſtas, & non penes electos, quemadmodum nemo negabit, dictatores qui ſupremam poteſtatem accipiebant à populo Romano, vel maiores magiſtratus aut conſules, aut ephoros alibi, aut imperatores Græcorum & Carthaginenſium, temporales reges, vicaria populi poteſtate functos, & ideò non monarchiam aut ariſtocratiam geſſiſſe: is enim qui nomine alieno imperat, quamuis cum commoda poteſtate, tamen in eo quod ab alio pendet, ſupremam minimè gerit poteſtatem neque ariſtocraticam, neque monarchicam, quia illæ non pendent à populo.

Et ſi electio facienda eſt in locum principum B minorum demortuorum, quæſtio oritur à quibus facienda? nam dicere quod debeant eligi ad eas dignitates de vniuerſo populo optimi quique, concedimus quidem ita fieri expedire in republica: ſed quærimus per quos, nam ſi ad populum electionem reiiciamus, iam pura erit democratia, & recidet illa reſpublica in beſtiam multorum capitum, & excludemus poteſtatem monarchicam, quæ velut ſtatua in ſuo throno titulis ſuis ornata ſine ſpiritu & poteſtate ſedebit, ſimilis leonibus throni Salomonis. Quòd ſi dicas per optimates & alios principes ſolos eligi, iam recidimus in plenam ariſtocratiam, idipſum ſi cum illis adhibendum aſſeramus principem ſupremum, tunc is ad numerum optimatum reſtringetur non maioris poteſtatis. Si verò dixerimus eligi à populo & optimatibus, vel id fiet ſine iuſſu & conſenſu principis, vel cum eius iuſſu: ſi ſine iuſſu & ex illo- C rum ſola voluntate, nulla eſt monarchia, quæ poteſtatem in eo ſupremam non habeat, & quo inuito, principes alij prouinciarum eligantur, vel ſi dicas iuſſu principis & monarchæ fieri tantum, iam monarchiam ſolam cognoſcere cogimur, cuius nomine & imperio, alij creentur principes ſubordinati. Nec intereſt dicas ipſum per ſe id facere, aut per alios, quibus committit aut permittit, nam qui per alios facit, per ſe ipſum facere videtur.

Firmior quidem eſt monarchiæ ſtatus, quo princeps vtitur optimatum auxilio, conſilio, & miniſterio, & in quo non contemnit ordinem populi: quando ex eo prout quemque dignum putauerit magiſtratu, officio & beneficio, ad eorum munus promouet; in hoc enim continet populum in officio, & ſubmouet ſua poteſtate optimatum & paucorum tyrannicam adminiſtrationem, ſeu ari- D ſtocratiam, in qua contemnebatur populus, & ipſa nobilitas, paucis exceptis. Dũ autẽ princeps ipſe ſua prouidẽtia & ſola poteſtate hoc facit, efficit etiã ne populi democratia, illi & regno imperet.

Sed neque ſummi pontificis, imò nec aliorum antiſtitum electio, a populo pendet, vt quis conetur, inde democratiam, cum monarchia ſpiritalium principum miſcere, ſcimus enim ſummum pontificem à cardinalibus creari [c], & eligi: & ipſos epiſcopos, non à populo, ſed à capitulis, & non niſi ex authoritate ſummi pontificis confirmari, aut regere eccleſias ſibi commiſſas [d], & eos vicarios eſſe ſummi pontificis in partem ſolicitudinis vocatos, non in plenitudinem poteſtatis.

Scimus itẽ quantũ perturbationis, electiones à populo cũ clero & principib. factæ aliquãdo in eccle-

[a] Herod. in 2.

[b] vt refert Herodianus li. 4.

[c] Cap. in nomine Domini 23. diſtinct. c. licet de vitanda 6. de electio. in ſex. quibus ante variis modis ab aliis eligeretur, de quibus vide quæ diximus li. 15. ſi magna. c. 3.

[d] Cap. 2. c. in Geneſi cap. cum ana. cum in veteri, bonæ de electio. cum ſimilib. vide li. 15. Syntac. c. 12.

ſiam induxerint, vt non immeritò & laici, & mo- A
nachi, & clerus qui non eſt ex gremio capituli,
tandem expuncti à ſuffragiis fuerint electionum.

Et proinde in eccleſia, hanc mixtionem demo-
cratiæ, ariſtocratiæ, monarchiæ requirere, à pace &
trãquillitate catholicę religionis alienũ arbitrarer.

Neque primus ſummus pontifex habuit ele-
ctionem à populo, vel clero, ſed ab ipſo Chriſto
Domino, qui dixit ei, *Paſce oues meas.*

Quemadmodum in antiquo teſtamento regia
dignitas, ſeu poteſtas regendi, à populo non fuit
conceſſa, ſed primùm à Deo Moyſi, & per Moy-
ſem poſteà tribunis & ſenioribus.

a 1. Reg. 9.

12 Sed neque populus, dum Saulem accepit
regem, ipſum ſibi conſtituit, ſed petiit dari [a], &
datus à Deo eſt. Is autem fecit ſibi vicarios prin-
cipes, ex arbitrio, non populi. Et rurſum cùm ſta-
bilitum eſt regnum in perſona Dauidis per Deum,
B Deus qui ſapientior eſt omnibus qui reſpublicas
ad arbitrium volunt temperare, ex electionibus
popularibus poſt mortem imperantium; nõ per e-
lectionem, ſed per ſucceſſionem, voluit & cenſuit
vtilius populo regem eſſe, vt per ſucceſſionem ſe-
minis regij & proximorum, & non per electionem
ex quolibet de populo ad ſublimem, ſceptrum &
monarchica poteſtas ſuprema deferretur, neque
verbum vllum adiecit, vt ad nutum populi fieret
regnum mutabile, aut ſubminiſtros ariſtocraticos
ſui iuris principes haberet, quin contrà ſtatuerit,
vt qui noluerit obtemperare imperio regis, morte
moriatur [b].

b In c. per venerabilem qui filij ſunt legitimi.

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſub-
dita ſit: non enim poteſtas eſt niſi à Deo, quæ au-
tem ſunt à Deo, ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit
poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit, qui autem reſi-
ſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt [c]. Teſtatur
C & diuus Petrus [d], non ideò minùs obediendum
ducibus, quòd à rege creati ſunt vicarij, imò eo
magis *illis* obtemperandum. *Subiecti*, inquit, *eſtote
omni humanæ creaturæ ſiue regi quaſi præcellenti: ſiue
ducibus tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefacto-
rum, laudem vero bonorum.*

c ad Rom. c. 13 verſ. 1 & 2. q. c. omnis anima, de cenſib.
d epiſt. 1. c. 2.

Et quanquam dicamus ſub rege principe ſu-
premo, eſſe comites, duces, barones, & marchio-
nes: tamen non dicemus eſſe hos ex numero eo-
rum qui olim ariſtocratiam conſtituebant, apud
quos ſumma reipublicæ erat, cùm iſti ſint clien-
tes ſeu vaſſalli regij, ſiue regni capitanei, Maiores,
vt iura feudorum loquuntur, & qui nihil detra-
hant poteſtati ſupremæ quam ipſi non habent; &
ſi qua priuilegia habeant ſuperioritatis quæ in ſi-
bi ſubditos exerceant, ea debent accepta ferre
beneficio ſuperioris principis à quo pendent, vt
D & ipſorum bona & feuda. Nec minùs, imò maiori
ratione quàm aliorum ſubditorum non feudalium
hæredia & prædia eò referenda: quòd per hominia
& iuramenta fidelitatis expreſſiùs in nanciſcendo
feudali beneficio, profitentur. Quod non facerent,
ſi proprio iure quemadmodum ariſtocratia deſi-
derabat, poſſiderent.

De finibus rerumpublicarum. CAP. V.

Finium quidam generales, quidam particulares
ſunt, ex quibus peruenitur ad generalem. Finis
omnium rerumpublicarum & gubernationum,
eſt conſeruatio humanæ ſocietatis: eius autem ſo-
cietatis, habere vitam in qua poſſit ſine errore &
quiete Deo inſeruire: omnia enim propter homi-
nem creata & ad vſum eius, homo ipſe verò pro-
pter Deum.

A Ioannes Gerſon [e], legis ciuilis ait eſſe finem, vt
homo teneatur aliquid agere, vel non agere pro
conſequutione finis ſui naturalis, qui eſt humana
fœlicitas, vel monarchica, vel politica, vel œco-
nomica. Legis autem diuinæ finem conſtituit, ali-
quid agere vel non, pro conſecutione fœlicitatis
æternæ. Sicut enim Deus omnia fecit, vt ait Boë-
tius, propter ſe, & ad ſe: ſic omnibus dedit viam
certam tendentium ad ſe, quæ dicitur appetitus
vel amor, & pondus trahens rem ad ſuum domi-
natum & initiale principium, quod eſt ipſe, vt ſit
ipſe α & ω, principium & finis, ſeruit externa
politia, religioni tum conſeruãdæ, tum propagan-
dæ. Quare & D. Paulus commendat eccleſiaſticis
precibus, magiſtratus & principes, vt ſub impe-
rio viuere poſſimus pie & tranquillè.

e tractatu de poteſtate eccleſiaſtica, conſideratione 13.

2 Rerumpublicarum pro diuerſa ſpecie diuerſi
fines, regnum habet inter fines conſeruationẽ po-
B puli, honorẽ, vt qui diuitias habent nihil iniuſtum
patiantur, nec populus afficiatur contumeliis.

3 Tyrannus, nullam reſpicit vtilitatem com-
munem, niſi gratia ſui commodi, obiectum regis,
quod honeſtum ſit: tyranni, quod placeat.

4 Finis potentiæ paucorum, diuitiæ, per has
enim ſolas neceſſe eſt permanere, vt conductos
retineat cuſtodes, vt ſumptus faciat in educando,
vt populo ſuo in nulla parte confidat. Ideò com-
munia ſunt potentiæ paucorum & tyrannidi, quia
non confidunt arma ciuibus ſuis adimere, multi-
tudinem conculcare populi, ex vrbe pellere, va-
cuam habitatoribus ciuitatem reddere.

5 Popularis potentiæ finis, vexare nobilitatem,
clam euertere & palam, in exilium mittere tan-
quam aduerſarios & machinatores contra poten-
tiam ſuam. Ex his enim & conſilia aduerſus eos
iniri contingit, aliis dominationem affectantibus,
C aliis ſeruitutem fugientibus: ita & ſunt in ea fines
tales, quales circa tyrannides & regna: opes enim
& honores, quæ in tyrannis & regibus maxima
conſpiciuntur, affectant omnes, eòque videntur
aberrare in conſtitutionibus pro confirmatione
talis principatus editis, cùm finis legum omnium
bonarum tam diuinarum quam humanarum ſit,
dilectio, quæ vnitatem operatur: hic autem non
dilectio, ſed veluti deſtructio populi locum habet.

Secundum Platonem [f], ars quælibet eſt abſo-
luta, ideóque minimè indigna vt in tractandis ne-
gotiis, rebus, & hominibus, non ſuæ ſed rerum ſi-
4 bi commendatarum vtilitati conſulere: vt pupillis
tutorem, medicum ægris, nautis gubernatorem,
ita principem, magiſtratum legitimum, ſubdito-
rum vtilitati proſpicere. Nam ſi qua ars veluti ſi
medicina, mercedem exigit, hoc facit; non quia
medicina eſt, cuius finis eſt morbi curatio, ſed
D quatenus cum mercenaria quadam & quæſtuaria
commiſcetur. Quare & ars ciuilis reipublicæ tra-
ctãdæ perfectiſſima eſt, neq; indigens, aut ſeruilis,
neque vtilitatis gratia habet gubernationem. Qui
vtilitatis tantùm ſuæ cauſa adminiſtrat, iniu-
ſtus eſt, non reddens vnicuique quod ſuum
eſt, ideò amicitias diſſoluit & ſocietatem, &
ſe indignum non tantùm principatu, ſed etiam
ipſa communi ſocietate reddit, atque vt per iu-
ſtitiam illam ſocietas conſiſtit, ſic per iniuſtitiam
diſſoluitur.

f 1. de iuſto.

6 Tractat verò libris de republ. idem Plato,
gubernatores quidem eorum qui gubernantur
gratia, non gubernatos gratia gubernatoris inſti-
tui: & proinde illis ſalutaria proſpicere debere, ſi-
ue volentibus ſiue repugnãtibus: non ſecùs quàm
medicus

Digitized by Google

medicus ægris remedia adhibet, ſiue inuitis ſiue volentibus, ſecando, aut vrendo, aut alium dolorem inferendo, modò arte vtatur.

Principum ſeu regum Perſarum mos refertur laudatiſſimus, etiam ſi ſpecies gubernationis illorum eſſet barbara & dominica ſeu tyrannica, vel grauis, vt haberent præpoſitum qui manè illos ſurgere admoneret, & euigilaret ad curandum populum, quē Deus illis commiſerat, vt ſcribit Plutarchus [a]: imò ex quo Athenienſes incendio Sardes deleuerunt, ferunt vni ex miniſtris imperaſſe Xerxem, vt prandio appoſito ter ei inclamaret, δέσποτα μέμνεο τῶν Ἀθηναίων [b].

a in lib. πρὸς ἡγεμόνα ἀπαιδ.

b Herodotus in 4.

7 Solebant & Perſarum reges veteri inſtituto, obire omnes vniuerſæ ditionis prouincias, & eas luſtrare & peragrare, vt viderent quid opem regiam deſideraret: quod & Plato teſtatur [c] feciſſe Minoem Cretenſium regum, opera Rhadamanthi, & Taloenis, qui ter in ſingulos annos regionem paſſim obibat, cuſtodiæ legum intentus, æreáſque legum tabulas pagatim circumferens: quemadmodum in eccleſiaſtica politia, & ille mos viſitationis dioceſeon & prouinciarum rectiſſimè inſtitutus, & quandiu diligenter obſeruatus ſecundum leges præſcriptas, ſtatus reipublicæ floruit: vt contrà, vbi tantùm perfunctoriè vel procurationum ſeu penſionum recipiendarum gratia, ſeruatus vel abolitus eſt incuria ſuperiorum, collapſa omnis ferè pulchritudo hierarchiæ eccleſiaſticæ, corrupti mores, extinctum lumen, tenebræ latæ per populos diffuſæ, quæ anſam dederunt ſathanæ & impiis hæreticis, paganis, & infidelibus graſſandi in gregem Dominicum, fidémque, & ſerendi zizania tacentibus legibus, quæ ſanctiſſimæ de hac viſitatione ſanxerunt, dormientibus hominibus ſeu paſtoribus.

c in libro qui Minos.

8 Sed quia pulcherrima & vtiliſſima eſt priuatim & publicè, finis cuiuſq; rei maximè vltimi, conſideratio, latiùs, cùm ad hunc pertractandum venerimus, inſiſtendum arbitramur: itaque velut per gradus, ex primis originibus, cognitionem efformabimus, vt adminiſtratores rerum publicarum, ſcopum proprium pleniùs examinent, & ad eum actiones ſuas & populi inſtituant. Finem primum potiſſimúmque quærimus, eundémque poſtremum aſſequimur: atque omnia quæ orta ſunt, certum finem appetunt: ita & cauſæ vniuerſæ naturæ antecedentes & coniunctæ quatuor, materia, forma, efficiens, & finis reliquis nobilior: deliberatio à fine incipit, actio in finem deſinit.

9 Finis rerum publicarum, propter quem introductæ videntur, idem videtur ac finis propter quem homo factus eſt. Siquidem ad benè & beatè viuendum coierunt homines: hominis verò cuiuſque finis alius non videtur quàm fœlicitas. Conſentiunt omnes theologi & ethnici philoſophi, in eo quòd finis verus eſt hominis, fœlicitas, aut aſſequutio ſummi boni: quanquam in eo ſummo & vltimo bono iudicando, errauerint gentiles: ſummum bonum ponentes in his quæ nec beatum aut bonum efficiant, quanquam ad ſummum bonum conſequendum gradus conſtituant, in media via qua itur ad ſummum bonum ſubſiſtendo, à ſummo illo deficientes, quidam in bonis corporalibus eam fœlicitatem hominis conſtituerunt, vt qui voluptates corporis, diuitias, opes & ſimilia mortalia quæ dilexerunt, conſtituerunt fœlicitatem Epicurei, Turcæ, & illi quorum Deus venter eſt. Sed illi perperam:

A nam quæ fœlicitatem videntur efficere ob ſenſu corporis, illa reſpiciunt tantùm ipſum corpus hominis, & aliquando imò ſæpiùs nocent corpori: vt nimiæ voluptates, venereæ eluuies, ebrietates, crapulæ, quæ non reddunt bonum, ſed deterius corpus, opes verò addunt ſolicitudinem, cuſtodiæ, metum latronum, inuidiam pauperum, auaritiam inſatiabilem, inſidias, & ſimilia cum quibus viuentem nemo beatum aut fœlicem dixerit. Dehinc, & qui in his fœlicitatem poſuerunt, omiſerunt conſiderationem nobilioris partis hominis, quæ eſt anima, & propter quam corpus & quod animæ obtemperare debet: ideò pro parte hæc fœlicitas, ſi talis etiam mereretur nominari, & non hominis, qui conſtat anima & corpore, eſſet: neq; propter diuitias aut voluptates corporis homo creatus eſt à Deo: nam anima eſt immortalis, & corpus B mortale, & ſeparanda anima à corpore, & aliò proficiſcitur anima cadente ob eius priuationem, corpore: ita homo amitteret illam fœlicitatem corporis, & anima quæ eſt dignior hominis pars, relicta fœlicitate eſſet infœlix & ſine bonu ſummo: vt neceſſe ſit, non ab eam cauſam & finem creatum eſſe hominem, vt frueretur bonis ſeculi, quia contrà, ſeculum propter hominem, & non hominem propter ſeculum Deus creauit: & dignitas maior in homine, quàm in iſtis corporalibus: quemadmodum nobilior creatura ſpiritualis, corporali, tanquam Deo, ſeu Dei imagini proximior.

Neque quiſquam dicet ſummom bonum eſſe, quo perpetuò frui non liceat: nam potiùs id malum dicetur, quod priuatione aliquando maiorem inferat dolorem, quàm poſſeſſione dederit voluptatem: talia autem ſunt hæc quæ dicun- C tur in mortali vita bona corporis, quæ vnà cum vita relinquimus, neque quippiam in his aliud quàm vſum habemus. Fidémque faciunt crania, oſſamenta, quæ omninò nuda ab omnibus talibus bonis & in puluerem poſt fœtorē conuerſa, ſatis quid hinc abſtulerint & habeant reliqui teſtātur.

10 Aliunde, vt qui adhæſerunt nimiùm corporeis bonis errarunt à vera definitione ſummi boni & fœlicitatis, ſic alij nimiùm virtutis contemplatione & pulchritudine illius allecti, in ea fœlicitatem ponentes & beatitudinem, in medio itineris ſubſtiterunt: bonum quidem virtus & neceſſarium, ſed non ibi ſummum, nec perfectius. Sic, vt ait Ariſtoteles [d], quoniam plures eſſe fines videntur: & horum quoſdam & ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, inſtrumenta denique omnia: non omnes eſſe perfectos perſpicuum eſt: at optimus finis eſt quod perfectum videtur. Qua- D re ſi vnum aliquid erit quòd perfectum ſit, id erit quod quærimus: ſin plura, id quod perfectiſſimum horum eſt. Id autem quod per ſe ſectandum eſt, eo perfectiùs dicimus, quod propter aliud appetimus, quódque nunquam ob aliud eligendum eſt, in his quæ & per ſe & ob aliud expetuntur: abſolutè autē perfectum, quod ſemper per ſe nūquam ob aliud expetendum eſt. Huiuſmodi autem videtur fœlicitas maximè ſemper eſſe: hanc enim propter ſeipſam ſemper, & nunquam ob aliud expetimus. At honorem, voluptatem, mentem, ac virtutem omnem etiam, propter ipſa expetimus, quippe cùm eadem expeteremus etiam ſi nihil inde nobis eueniret: fœlicitatis tamen cauſa etiam ipſa eadem expetimus, ex his fœlices nos futuros exiſtimantes. Horum verò

d lib. 1 de moribus ad Nicomachum c. 7.

cauſa, nullus fœlicitatem, neq; omninò ob aliud quippiam expetit. Idem verò e ſufficientia etiam videtur obuenire: perfectum enim bonum eſſe ſufficiens apparet. Sufficiens autem dicimus, non ipſi ſoli qui vitam ſolitariam agit, ſed parentibus, ſed filiis, ſed vxori, amicis denique ac ciuibus. quandoquidem homo ciuilis natura eſt. Horum tamen terminus aliquis ſtatuendus eſt. Sufficiens verò id eſſe ſtatuimus, quod ſi ſolum relinquatur, ſufficientem atque expetibilem vitam, nulliúſque rei indigam facit. Talem autem eſſe fœlicitatem ipſam exiſtimamus. Itaque fœlicitas cùm agendorum finis ſit, perfectum quoddam ac ſufficiens videtur.

11 Sic & Plato, qui ſcientiam dicebat ſummum bonum & fœlicitatem [a], in media via defecit, quia ſcientia propter aliud, non per ſe appetitur: eodem errore ductus [b]. Qui viros doctos fœlices, & bonos beatos, & improbos infœlices dixit: nam doctrina & virtutes, non ſunt fœlicitas, ſed ſunt lumina & purgationes animæ, quibus illa ducitur nitida facta & tenebris pulſis, ad viam cognoſcendam, & ſequendam, qua ad fœlicitatem & ſuum finem vltimum propter quem facta eſt, perducatur, vtens illis veluti ſubſidiis quibus delirare vel aberrare à ſcopo ſibi propoſito nequeat: & ita viuere poſſit, vt finem conſequatur optatum, & ſummum bonum, in quo quieſcat.

a In Euthydemo.

b In Gorgia.

12 Neque immorabor in conuincendis dogmatibus erroris eorum, qui fines ſummi boni diuerſos ſtatuerunt, cùm iam in hac palæſtra plures antiquorum certauerint, ſe mutuò reiicientes, vt & inter omnes Ariſtoteles [c], & Cicero libris de finibus bonorum. Quibus docetur illud, non eſſe ſummum bonum quod Academici & Peripatetici dicebant, ſecundum naturam viuere: id eſt adhibita virtute, frui primis à natura datis: nec quod Caliphonti placuit, virtutem & voluptatem: nec quod Diodoro virtutem ſimul & vacuitatem doloris: aut quod Ariſtippo ſimplicem voluptatem: aut Carneadi, frui principiis naturalibus: aut quod Hieronymo, non dolere: aut quod Zenoni, honeſtatem.

c Ins. Nicomachicorum.

Sunt enim acutæ quidem & vtiliſſimæ diſputationes de ſummo bono, quæ finem voluerunt eſſe vt perfectum bonum fœlicitatis, ſed certè quæ bona ita laudantur, ſunt bona in ſuo genere, & finis bonus ad illa & laudabilis eſt, & ſũt operationes hominis ex virtute laudabiles, & quæ reipublicæ & ſocietati humanæ conducunt, & neceſſariæ ſunt ad rectè viuendum: ſed ibi non conſtituendus vltimus finis beatitudinis. Neque homo factus eſt, vt ita fœliciter in hac vita viuere dicatur, ſed ita eum quidẽ rectè viuere oportet, vt ex hac ita informata benè vita, ad fœlicitatem peruenire poſſit. Benè abſque vitiis viuere, hominis quidem opus proprium eſt, quòd ſocietatis humanæ vt finis etiam proprius videtur & rerum publicarum: ſed propter aliud, nempe ob fœlicitatem conſequendam. Sicut oculi, pedis, manus, ac denique vniuſcuiuſque membri opus quoddam & munus eſt, ſed vltra totius actionis vnum aliud opus finale: ſic etiam hominis quoddam debet eſſe proprium munus, propriáque actio, ex tota compoſitione eius conſtans. Illud autem non poteſt eſſe ſolum viuere: hoc enim etiam illi cõmune cũ plantis, quæ viuunt, nutriũtur, augentur: neque etiam id eſſe poteſt ſentire, & voluptatibus corporeis vti, & gaudere: nam

A ſentiendi vita cum animalibus brutis ei communis eſt. Quare alia actio erit habenda, quæ ex propria natura aliis non eſt communis, nempe ex ratione, qua alia animalia vt anima intellectualis ſuperat: ita erit eius alia vita actiua conſideranda ratione prædita, & quæ rationi obtemperat. Et conſequenter vita hominis & opus, erit animæ operatio ſecundum rationem, ſeu cum ratione: proinde probi viri, & qui dignus ſit nomine animalis rationalis, hæc benè rectéque exequi aſſerendum erit. Quid bene facere ſit conuerſione facta, & ſecundum rationem facere, conſtabit.

12 Theologi noſtri qui à Deo didicerunt veram beatitudinem & fœlicitatem æternam, immarceſſibilem, cuius gaudium nemo tollet à beatis, reſoluunt [d]. Factum eſſe hominem, ſeu rationabilem creaturam, ad laudandum Deum, B ad ſeruiendum ei, & ad fruendum eo. In quibus ipſa proficit creatura, non Deus, qui perfectus & ſumma bonitate plenus, nec augeri poteſt, nec minui. Vt & quod rationalis creatura facta ſit à Deo, referendum eſt ad creatoris bonitatem, & creaturæ vtilitatem: vtile enim eſt ei ſeruire Deo, & frui: & eò factus Angelus ſiue homo, propter Deum: non quia creator Deus & ſummè beatus, alterutrius indiguerit officio, qui bonorum noſtrorum non eget: ſed vt ſeruiret ei, & frueretur eo: cui ſeruire regnare eſt, in hóeque proficit ſeruiens, non is cui ſeruitur. Ac proinde quemadmodum factus eſt homo propter Deum, id eſt vt ei ſeruiret, ita mundus factus eſt propter hominem, ſcilicet vt ei ſeruiret: medius, & vt ſeruiret & ei ſeruiretur. Nam vt ait D. Paulus [e], *omnia noſtra ſunt, ſcilicet ſuperiora, & æqualia, & inferiora*: Superiora quidem ad perfruendum, vt Deus trinitas. C Æqualia ad conuiuendum, ſcilicet angeli: qui etſi nobis modò ſuperiores ſint, in futuro erunt æquales: qui & modò noſtri ſunt, quia ad vſum nobis ſunt. Sicut res dominorum dicuntur eſſe famulorum, non dominio, ſed quia ad vſum eorum: ipſique angeli [f], nobis ſeruire dicuntur, dum propter nos in miniſterium mittuntur [g].

d Vt habetur libro 2 ſententiarum diſtinct. 1 art. 6.

e ad Corinthios 3.

f ad Hebræos.

g Tradit & diuus Auguſtinus li. 2 quæſt. euangelic. ca. 31.

13 Cæterùm quanquam intentio vna & eadem ſit priuati cuiuſcunque, fœlicem eſſe & ad beatitudinem peruenire, eóque pertineat, & tecta cuiuſque viuendi inſtitutio, familiarum œconomia, ciuitatum & regnorum diſciplina & gubernatio, & ad perpetuam fœlicitatem velut ad vltimum ſcopum dirigantur: tamen & cuiuſque viuendi priuatus modus, & familiarũ regimen & ciuitatis & regnorũ procuratio, proprios adhuc habent fines & limites, quatenus ſibi agendum & procurandum propoſuerunt: ita fines iſti nõ ſunt D finaliter extremi, ſed ad generalem dirigentes: nõ ſecùs quam ſi in viam, ex diuerticulis aberrantem vitam & in publico & priuato, redocerent: priuatus quiſque ſua opera, ſuas artes curat tantùm: familia plurium habet ad vſum communem munera, communitas, vniuerſitas, collegia ex familiis augentur, & quædã ad communem, quædam ad priuatum commodum habent officia: idipſum in republica, regio, ſic diuerſi fines ex diuerſis, qui tamen ad vnum communem vſum tendunt ſocietatis humanæ, prout ſinguli ſeparatim aut cõiunctim opera priuatorum indigent: Medicinæ finis ſanitas: nauium extructricis, nauis: militaris victoria, domeſticæ & familiaris, diuitiæ ipſæ. Et quia alia opera alia aliis præſtantiora, ſic fines alij aliis; & omnia hæc ſingularibus & publicæ

A vtilitati accommodantur:& ad alium finem communem dirigantur diuerſum ab his,ſed ad quem per diuerſa communiter peruenitur: non minùs quando ex diuerſis riuulis deſinentibus, flumina conficiuntur,& illis in mare effuſis ex fine riuulorum & flumine, mare fit:áquæ à mari per cuniculos terræ ad fontes vnde fluũt procedunt, vt functæ ſuo curſu,ad illud redeant. Deus,& natura ab eo creata, hominem producunt, vt ait Ficinus [a], vt agat,agat,inquam,ratione diuinorũ. Et quemadmodum alius finis eſt cuius gratia natura efficit pollicem, alicuius gratia manum ſiue pedem, aliúſque rurſum ad quem totum efficit hominem:ſic alius finis eſt quem hominem dirigit ſingularem:alius quoque ad quem familiam, itémalius ad quem ciuitatem atque regnum. Ac denique finis ille exiſtimandus eſt optimus,cuius gratia totum hominem propagauit. Nemo verò exiſtimare debet,cùm proprij cuiuſque cœtus certus B fit finis,nullum eſſe totius:eumque humanæ vitæ partibus inſit ordo, in vniuerſo genere vitæ eſſe confuſionem: denique cùm partes ob finis vnius intentionem, inter ſe habeant vnionem, totum ipſum eſſe diſperſum. Quamobrem neceſſe eſt certum eſſe humani generis finem, eúmque in actione quadam circa perfectiora conſiſtere, per quem & ſuperiora pro viribus imitetur, & diligenter inferiora gubernet:ſcientia quidem naturalia perſcrutetur, prudentia verò diſponat humana: pietate autem diuina colat atque veneretur. Eiuſmodi ergo finis vitam exigit geminam, & in actione & in contemplatione ſimiliter conſtitutam:eo tamen pacto,vt actio, contemplationis tanquam diuinioris gratia ſit inſtituta. Cæterùm abſoluta vtriuſque vitæ perfectio, tot tantiſque & tam variis adminiculis indiget,vt neque à paucis quibuſdam, neque etiam a multis ho- C minibus, ſed vniuerſo ſimul genere hominum duntaxat poſſit expleri Ex quibus poſſumus luculenter colligere,& priuatis,& familiis & rebuſpublicis, & omnibus qui in mundo ſunt, eſſe quendam communem finem, vt vnum regem & monarcham Deum: & rurſum alia ad finem properantia, quæ ſuos habent fines ſeiunctos & proprios.

a ad librum eiuſdem, ſeu de regno Platon.

14. Reipublicæ optimæ finis eſt, finis optimus hominis, quia reſpublica nihil aliud eſt quàm ordo ciuitatis ſecundum D. Thomam [b], item ſalus & permanentia eius: finis ſocietatis benè poſſe viuere.

b lib. 1. politic.

Benè viuere, eſt iuſtè & ſecundum ea quæ iuſta ſunt degere, & ſociari: ſic enim benè idem quod iuſtè explicat Iſidorus [c]. Vlpianus verò Iuriſconſ [d].

Ius a iuſticia dictum, vnde iuſtum: & ius eſſe D artem boni & æqui, per quam æquum ab iniquo ſeparatur, licitum ab illicito diſcernitur, & mali boni efficiũtur vel pœnis, vel præmiorum exhortatione,cuius ſtudij duæ dicũtur poſitiones, nempe veluti materia circa quam verſatur:publicum & priuatum. Publicum quod ad ſtatum rei Romanæ (hoc eſt reipublicæ) generalem pertinet. priuatum, quod ad ſtatum rei priuatæ: ſunt enim quædam publicè vtilia,quædam priuatim Publicum ius in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtit:priuatum,tripartitum eſt,collectum etenim ex naturalibus præceptis,aut gentium aut ciuilibus. Gubernatio in his reipublicæ & in cõmuni & in ſingulari. Finis autem eius ex præceptis gubernationis & iuris generalibus colligi

c lib. 5. etymologiarum c. 25. & in c. ius dictum 12. de verborum ſignificatio.
d in l. 1. de iuſti. & iure. P.

A poteſt, quæ tria in ſumma continent & ſequi procurant honeſtè viuere, alterum non lædere, ius ſuum cuique tribuere [e].

e Vlpian. in l. iuſtitia eſt 10. §. 1. de iuſt. & iure. P. Iuſtinian. in §. iuriſ. præcept. eo. ti.

16 Quæ omnia continentur ſub præcepto & fine benè viuendi, ſeu iuſtè. Iuſtitiáque omni reipublicæ pro anima & vita eſt, vt difficile ſit eam conſtare ſine iuſtitia, vt ait Ariſtoteles [f]. Et quod puto certiſſimum, quò magis ſeiungitur à iuſtitia,eò magis accedit ſubuerſioni, & à ſuo nomine recto recedit. Neque inter prædones aut latrones,aut improbos alterius generis,ſodalitatéſque eorum quamuis prædæ ſit communio & ſcelerum communicatio & conuictus, dixerit quis ſocietatem iuſtam quæ iuſtis cauſis & honeſtis ex rebus coniungi debet [g]: ſed factionem, coniurationem & conuenticula, cuius generis fuerunt ſodalitates & congregationes cæcorum & claudorum in arce Iebuſæorum, quæ dicitur ciuitas B Dauid, quæ oderant animam regis Dauidis qui ipſos ſuſtulit [h],qualis & erat alia iuxta Thraciam ciuitas dicta *πονηρόπολις*, id eſt *improborum ciuitas*, in quam Philippus collegiſſe dicitur velut in ſentinam, infames ac moribus improbatis, vt ſycophantas,falſos teſtes,præuaricatores, & id genus alios, vt author eſt Theopompus [i] & Plutarch [k].

f 7. phyſicor. c. 14.
g in l. cõmuni diuidundo, §. inter prædon. cõmuni diuidun. li. P. ti. 3.
h 2. Regũ c. 5. verſu 6. & ſequentib.

Neque latrunculorum coitio, iure hoſtis inter leges habita eſt, nec ab illis capti tanquam à republica aut hoſtibus vel libertatem amiſerunt, vt iure poſtliminij redimi deberent [l]. Hi enim non iuſtitiæ cauſa,non benè viuendi, non ſalutis æternæ,non ad beatè viuendum, coëunt:ſed potiùs ad iuſtitiæ ſuberſionem, ad impietatem & damnationem æternam, non indigni titulo hominis, qui ex profeſſo,naturæ,quæ alteri non faciendum quod ſibi nemo fieri vellet, & humanitati reluctantur.

i li. 13. Philippicorum.
k lib. de curioſitate.
l li. 1. de leg. 3. l. poſtliminiũ, de captiuis & poſtlim. reu. & ſimilib.

C 17 Sunt in aliis ſocietatibus nihilominus quæ ad benè beatéque viuendum conuenerunt & vitia quædam,& prauæ inſtitutiones,prauique mores, vnde & reſpublicæ bonæ & malæ dicuntur. Cæterùm aliquando idipſum non ex malitia, ſed ex corrupto ibi degentium & imperantium iudicio, contingit. Omnes enim cuiuſcunque generis aut ſpeciei ſint reſpublicæ, principiò videntur in eo conſentire vt ſocietates ineant ad bene beatéque viuendũ,id enim eſt opus,vt diximus,& actio propria hominis rationalis: verumtamẽ aliter bonum & fœlicitatem vulgus,aliter ſapientes intelligunt. Nam alij voluptatem,alij diuitias & honores aſſerũt eſſe, & fit ſæpè vt iidem de eodem diuersè opinentur: cùm ægrotant, ſanitatem: cùm pauperes ſunt, diuitias ſummum bonum putent: alij aliter honeſtum & conueniens arbitrentur pro moribus diuerſo- D rum, alij apparens bonum pro bono vero ſequantur. Nam bonum quod mouet appetitum, non ſemper eſt bonum ſecundum rei veritatem,ſed ſufficit vt ſit bonum apparens.

Vt in republica populari erratur,quòd ſimpliciter putant omnes debere eſſe pares, cùm in republica nulla ſit maior inæqualitas, quàm illa ſimplex æqualitas: non minùs quàm in cytharæ fidibus,tonus idem.

Diuerſæ inde ſpecies olim & nunc rerum publicarum à diuerſo modo iudicandi quid ſit honeſtè,aut benè viuere.aut beatè: ſicque rempub. vt ait Ariſtoteles lib. 8. politicorum cap. 1. & ſeruat & ab initio conſtituit mos vniuſcuiuſque proprius: & ſemper melior mos eſt cauſa melioris reipublicæ.

Sunt

Sunt beatitudines inter bomines imperfectæ A in hoc ſeculo,& priuatim & publicè : & vita illis dicitur beata,boc modo, pro modulo quòd ſibi in illis placent & delectantur, vel potiora quædam ducant.

Ita Plato, tum demum beatum terrarum orbem iudicauit,cum aut ſapientes regnare,aut reges ſapere cœpiſſent [a].

a Val Maximus lib.7.c.2.

Et hæc eſt pulcherrima & difficilis diſputatio, quæ à diuo Auguſtino pluribus diſcutitur [b], & apud magiſtratom ſententiarum [c]. *Mirum*, inquit, *eſt, quum capeſcendæ retinendæque beatitudinis voluntas vna ſit omnium, vnde tanta exiſtat de ipſa beatitudine rurſus diuerſitas voluntatis : non quòd eam aliquis nolit, ſed quòd non omnes eam norunt. Si enim eam omnes noſcerent, nō ab aliis putaretur eſſe in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi, atque alibi: dicere porrò beatè tantum eſſe viuere, ſecundum delectationem ſuam viuere quia omnes ita volunt vt quemque delectat : id certè falſum eſt, velle enim quod non deceat, eſt eſſe miſerrimum. Nec tam miſerum eſt, non adipiſci quod velis, quā adipiſci velle quod non oporteat. Mala voluntate, vel miſer quiſque efficitur, ſed miſerior cùm deſiderium malæ voluntatis impletur. Et vt continuò miſeri ſunt, qui non babent quod volūt, ſic & qui habent quod non rectè volunt. Ille quippe beatè viuit qui viuit vt vult, nec malè aliquid vult. Cum itaque ex his duobus conſtet beata vita, licet in malis ſit aliquis bonus, non tamen niſi functis omnibus malis, eſt beatus. Proinde qui ex hac vita, qui in his miſeriis fidelis & bonus eſt, venerit ad beatā vitam: tunc erit verè quod nunc nullo modo eſſe poteſt, vt ſic homo viuat quomodo vult. Non enim ibi volet malè viuere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid quod voluerit. Quicquid amabitur, aderit, nec deſiderabitur quod non aderit: & omne quod ibi erit bonum erit, & ſummus Deus, ſummum bonum erit: & quod eſt omnino beatiſſimum, ita fore certum ſemper erit.* Beatos autem eſſe ſe velle omnium hominum eſt etiam ethnicorum, vt apud Ciceronem [d], Beatos ſe eſſe velle omnes in corde ſuo vident, nec tantùm omnium eſt fides, qua ad beatitudinem peruenitur. Conati ſunt idcirco omnes qui de republica inſtituenda ſerio tractarunt, oſtendere non in hoc ſeculo quærendam eſſe illam vltimam & abſolutam fœlicitatem, neque in voluptatibus conſtituendā, cùm illæ ſæpe alienæ ſint à natura hominis rationali, & labores ad virtutem conſequendam ardui & grauiſſimi potiùs condocant & conueniant: & hoc ſeculum penè ad ſingula momenta in nobis mutationes & variationes à iucundis ad triſtia, & contrà, nobis ingerat: quæ nobis prima fronte videntur fœlicia, ſtatim infœliciſſima fiant: & contrà. Et vt ait Ouidius [e],

b Li.13. de trinitate c.1.4 & 5.& P.
c Lib. 4. diſt. 49.
d pro Hortēſ.
e 3.Metamor.

Scilicet vltima ſemper.
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemo ſupremáque funera debet.

18 Atque vt iuſtitiam colerent mortales qua ad illam fœlicitatem vita hæc mortalis inſtituitur, & ſuis legibus docuerunt prudentiores animam eſſe immortalem, & per huius vitæ mortem ad illam fœlicitatem peruenturam perpetuam, ſi iuſtè benéque in corpore vixiſſet: contrà ſi malè, in perpetuam infœlicitatem. Ita Plato in volumine de repub. conclusionem inducit Erum quendam, vitæ poſt duodecim dies redditum, indicantem, qui ſtatus ſit animarum corporibus exutarum. Adiecta his quædam ſphærarum & ſyderum otioſa deſcriptio, rerum facies non diſſimilia ſignificans à M. Tullio Cicerone, in ſomnio Scipionis. Et vt ait Macrobius [f], Rerum omnium Plato & actuom naturam, penitus inſpiciens, aduertit, in omni ſermone ſuo, de reipublicæ inſtitutione propoſito, infundendum animis iuſtitiæ amorem, ſine qua non ſolùm reſpublica, nec exiguus hominum cœtus, ſed ne domus quidem parua conſtabit: ad hunc autem iuſtitiæ affectum pectoribus inculcandum, nihil æque patrocinaturum vidit, quàm ſi fructus eius non videretur cum vita hominis terminari: huic verò ſuperſtitem durare poſt hominem non potuit oſtendi, niſi priùs de immortalitate animæ conſtaret. Fidéque facta perpetuitatis animarum, cōſequens fuiſſe animaduerti, vt certa illis loca, nexu corporis abſolutis, pro contemplatu probi, improbíve meriti deputata ſunt Sic in Phedone, inexpugnabilium luce rationum, anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis aſſerta ſequitur B diſtinctio locorum, quæ hanc vitam relinquētibus ea lege debentur quam ſibi quiſqoe viuendo ſanxerit. Et in Gorgia, poſt peractam pro iuſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus, animarum admonemur.

f li.1. in ſomnium Scipio.c.1.

Dominus noſter quoque IESVS CHRISTVS, dum vellet idipſum inſculpere auditoribus, & mandatorum obſeruantiam, iuſtitiam & charitatem, protulit illis parabolam iudicij animarum poſt hanc vitam, & pœnas malorum, & præmia bonorum [g] in diuite, qui hîc dum viueret, quotidie epulabatur ſplendide, indutus purpura & byſſo, parum curante de bonis operibus : & in Lazaro mendico qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus, cupiens ſaturari de micis quæ cadebant de menſa eius, & nemo illi dabat: mortuū enim diuitem refert, ſepultum in inferno, in tormentis, poſtulantem C opem Lazari, cruciatum in flamma pœnarum: Lazarum autem in ſinu Abrahæ & beatitudinis requie gaudentem & conſolatione repletum. Minatur malis & ſæpè ſeueritatem futuri iudicij poſt mortem corporalem, ignem æternum cum diabolo & angelis eius : iuſtis, pollicetur vitam æternam [h]: admonétque quod qui bona fecerunt procedent in reſurrectionem vitæ: qui verò mala, in reſurrectionem iudicij [i].

g Lucæ ca 16. maxime verſ. 19.
h Matth.c.25.
i Diui Iohan. c.5 verſ.29.

19 Alibi etiam prædicit Chriſtus futurum, vt animæ, & homines futuri ſint in cœlo, velut angeli Dei [k]. Quódque illi qui digni habebuntur ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis neque nubent, nec ducent vxores, neque vltra mori poterunt: æquales enim angelis ſunt, & filij ſunt Dei cum ſint filij reſurrectionis.

k Vid Matth. c.21. verſ. 30. Marci 12. ver. 25. & Lucæ c. 20. verſ.35.

De homine quoque interdum in Scriptura reperitur, vt teſtatur D. Auguſtinus [l], quòd factus D ſit propter reparationem angelicæ ruinæ: quod non eſt ita intelligendum, quaſi non fuiſſet homo factus, ſi non peccaſſet angelus: ſed quia inter alias cauſas ſcilicet præcipuas, hæc etiam nonnulla cauſa extitit, vt & notauit Petrus Lombardus [m]. Ita D. Gregorius [n]. Homines ait aſſumendos in ordine angelorum, quorum alij aſſumentur in ordine ſuperiorum, qui ſcilicet magis ardent charitate: alij in ordine inferiorum, qui ſcilicet minus perfecti ſunt. Et ſic conueniunt quidem, vt idem ait interpretans, ſupernam illam ciuitatem ex angelis & hominibus conſtare, verùm, inquit, ad illam credimos tantos humani generis aſcendere, quantos illic contigit angelos poſt lapſum aliorum remanſiſſe, ſicut ſcriptum eſt in cantico [o] *ſtatuit terminos populorum iuxta numerum*

l Lib.2. de ciuita Dei ca 1. & in enchiridio cap.29.
m Lib.2. ſententiarum patrum diſtinct. 1 litera 1.
n Homilia 15. ſuper 15.c.diui Lucæ.
o Deuteronomij cap.32.

merum angelorum Dei: à quibuſdam autem putator, quòd homines reparentur iuxta numerum angelorum, qui ceciderunt: vt illa cæleſtis ciuitas nec ſuorum ciuium numero priuetur, A nec maior copia regnet. Quod Diuus Auguſtinus[a] ſentire videtur, hoc aſſerens, de hominibus ampliùs ſaluari quam corruerant de angelis, ſed non minùs[b].

a In enchiridio, cap. 29.

b Idem li. 22. de ciui. Dei c. 1. & eum explicat Magiſter ſententiarum, lib. 2. diſtinct. 9. literis g h. i.

DE REPVBLICA LIBER SEXTVS, SIVE DE PRINCIPATV ET PRINCIPE.

De neceſſitate principatus, & quod dominari, & ſubijci, neceſſarium & vtile ſit ſocietati humanæ, & Dei naturæque legibus conueniens.

CAP. I.

De principatu, ſeu dominatione acturi, prior nobis expedienda eſt quæſtio, quæ cõtrouertitur, nũ imperare, & dominari, vtile & neceſſarium ſit reip. aut ſocietati humanæ. Atque partẽ affirmatiuam paucis conabimur confirmare rationibus, ne perperam inſtituta de principe tractatio videatur. Primùm itaque Deus cùm mundum condidiſſet tanquam vniuerſitatis Dominus, ſingulis & quibuſcunque creaturis proprius & ſui generis principes ſtatuit, ipſis quoque arboribus ac fontibus & fluminibus, & reliquis quæ fecit. Ita conſtituit angelis, angelũ principẽ, & ſpiritibus, ſpiritum: ſyderibus, ſydus: dæmonibus, dæmonem: auibus, auem: beſtiis, beſtiã: ſerpentem, ſerpentibus: piſcem, piſcibus: hominibus hominem, qui eſt Chriſtus IESVS. Vt iiſdem ferè verbis ait Diuus Petrus, apud Diuum Clementem[c]. Sicque imperare, regere, ſubijci, regi & gubernari conſentaneum eſt iuri naturæ: diuinóque & humano gentium & ciuili conuenit, vt aliter pro monſtro haberi poſſit, nõ minùs quàm videre corpus ſine capite, & caput ſine membris legitime & conuenienter ordinatis, aut cum defectu illorum. Vtile maximè ſingulis quæ ſibi ſufficere nequeunt, ab aliquo iuuari & conſeruari, & id melius dicitur quod cùm ſibi ſufficit, & aliis prodeſſe poteſt: & quò magis bonum communicatum eò melius præſtantiuſque eſt.

c Lib. 1. recognitionem.

2 Secundò tanta támque admirabilis etiam eſt huius mundi diuerſitas, ex quatuor elementis contrariarũ qualitatum, ſpiritualium & corporalium rerum ſubſtantiis conſtans, vt niſi aliqua ſimmetria ſubordinationis colligaretur, & certis legibus ſubiectionis & regiminis temperaretur, confuſione ſua; breui tempore præſtantiſſimum D & ampliſſimum orbis opus, conſumendum eſſet: nec poſſent partes tam diuerſæ in eo perſeuerare, ſi ſingulæ vellent per ſe promiſcuè & indifferenter opera ſua perficere, atque poteſtas poteſtati æquali occurrens, perpetua diſcordia & irreconciliabili omnia perturbaret, alienáque quæ regere non nouit, nec conueniunt, vſurparet cum ſua pernicie. *Omnia ſine priore præpoſito confuſa ſunt: & dum vnuſquiſque ſecundum voluntatem ſuam cogitat viuere, regulam cognoſcitur omittere diſciplinæ*, vt eſt apud Caſſiodorum[d].

d lib. 7. variarũ c. 16. in formula comitiuæ inſulanæ & celſiue.

3 Tertiò notatur ſingulari deſcriptione, in libro Iudicum c. 17. verſ. 6. & c. fi. verſ. fi. pro radice malorum omnium quæ eo tempore graſſabãtur inter Iudæos, *quod in diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc agebat*. Et in vltionem maximam ſcelerum, minatur Deus populo per Eſaiam cap. 3. boni prin-B cipis priuationem: *Auferet*, inquit, *Dominus fortem, virum bellatorem, & Iudicẽ, & prophetam, & ariolum, & ſenem principem ſuper quinquaginta honorabilem vultu, & conſiliarium, & ſapientem de architectis, & prudentem eloquij myſtici: Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eorum.* Quod explicans ibidẽ D. Chryſoſtomus, *Nihil vſquam*, inquit, *eſt, nihil intractabilius republica qua vacat principatu: quemadmodum neque periculoſius eſt quicquam, naui ſuo deſtituta gubernatore.*

4 Rurſum quarto loco ordo neceſſarius in omnibus. Conſeruationem etiam vel durationem rerum omnium: conſiſtere in illa ordinationis, & ſubiectionis concordia, docuit pulchrè his verbis Bonifacius 2. epiſtola ad Eulalium, relatus à Gratiano, in cap. 7. ad hoc diſpenſationis. 89. diſtinctio. *Ad hoc*, inquit, *diſpenſationis diuinæ prouiſio, gradus diuerſos & ordines conſtituit eſſe diſtinctos, vt dum reuerentiam minores potentioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contextio, & rectè officiorum gere-C retur adminiſtratio ſingulorum. Neque enim vniuerſitas alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi huiuſmodi magnus eam differentiæ ordo ſeruaret. Quia verò quæque creatura, in vna eadémque qualitate gubernari vel viuere non poteſt, cæleſtiúmque militiarum exemplar nos inſtruit: quia dum ſunt angeli, & ſunt archangeli: liceat quia non ſunt æquales, ſed in poteſtate & ordine, ſicut noſtis, differt alter ab altero.*

5 Neque poteſt reſpublica ſola æqualitate arithmetica conſtare: ſed ſicut ex contrariis elementis, ſyderúmque oppoſitis motibus mira harmonia temperatus eſt mundus: ita diuerſis hominum ſtudiis, gradibus, ordinibus, qualitatibus & conditionibus conſtat reſpublica. Et ſicut ex diuerſi toni fidibus, ad ſymmetriam intentis, ſonus dulciſſimus oritur & melodia ſuauis, grauibus, mediis & acutis coniunctis: ita ex ſocietate in republica imperantium, & obedientium, diuitum, pauperum, artificum, ſedentariorum, & id genus diuerſorum gradum & perſonarum ſtatu, concentus quàm ſuauiſſimus oritur, & conueniens ſi ad concentum reducatur, efficitur concordia laudabilis, fœlix, & penè diuina & durabilior. Ratio: quia ita, quod vni voci deeſt, ex alia ſuppletur, & quod vni deeſt ab alio communicatur. Neque bona harmonia naſci poteſt ex chordis vnius toni, vt videtur, chorda qui ſemper oberrat eadem, nec reſpub. poſſet conſiſtere ſi omnes eſſent æquales. Non poſſunt etiam eſſe diuites omnes. Nam dum non poſſent ſubſiſtere, cùm ſibi mutuò contemnerent obſequi aut inſeruire, quod non faciant pauperes. Atqui ſi omnes æquales, ſinguli pro arbitrio vellent alios regere, & alij recuſarent regi, hincque eſſet facilis diſcordia: & ex diſcordia, diſſolutio ſocietatis: nullus eſſet gradus virtutis, nullus meritorum, & ſequeretur vt ipſa æqualitas eſſet ſumma inæqualitas, vt ait Plato[e].

e In 6. de legibus.

6 Quintò à priuatione cognoſcitur meliùs habitus,

habitus, & ex columnarum vel fundamentorum deiectione, corruente ædificio cognoſcimus cauſam præcipuam ſtatus ædificij, in illis ponendam eſſe. Porrò apparet diſſipatio facilis ſocietatis humanæ, ſi tollas vinculum quod componitur ex quinque ducibus qui eo ſubordinantur: nempe ex Deo, ſacerdote, rege, doctore & lege. Deus omnia dirigit & conſeruat & perficit. Sacerdos in his quæ ad animam & cultum diuinum pertinent, Dei vicarius eſt. Princeps in temporalibus, Dei vices agit, populúmque ſibi commiſſum regit, leges præſcribit: doctor eas docet: lex autem eſt veluti norma & regula ad quam emendantur, & fiunt actiones populi: ex illis omnibus ſecuritas, pax, & abundantia: his ſublatis, incerti mores deprauati, omnia peruerſa, cæcutit populus ſine luce. Quare inter ſigna iræ maximæ Dei & ruinæ populi proximæ, quando his vel altero illorum priuatur, vt paulò antè docuimus ex Eſaiæ c. 3. Et iterum admonuit ſpiritu Dei Azarias propheta factus in occurſũ Aſæ regis Iudæ [a]: *Tranſierunt*, inquit, *multi dies in Iſraël, abſq; Deo vero, abſque ſacerdote, abſq; doctore, abſque lege. In tempore illo, nõ erit pax egredienti & ingredienti, ſed errores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.* Similis confeſſio Azariæ Daniel c. 3. Iuſta iudicia Dei concludens verſ. 31. *Omnia*, inquit, *quæ induxiſti ſuper nos, & vniuerſa quæ feciſti nobis, in vero iudicio feciſti*: &c. & poſtea verſ. 37. *quia Domine imminuti ſumus plus quàm omnes gentes, ſumúſque humiles in vniuerſa terra hodie propter peccata noſtra. Et non eſt in tempore hoc princeps & dux, propheta, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque oblatio, neque incenſum, neque locus primitiarum coram te, vt poſſimus inuenire miſericordiam tuam &c.*

a 2. Paralip. c. 15.

7 Sextò docuit exemplo, ſeu apologo, ſalutem populi conſiſtere in bonis monitoribus, & principibus Æſopus, vt refert magnus Planudes in eius vita, *Quo tempore*, inquit, *animalia inter ſe loquebantur, lupi bellum ouibus intulerunt: vnà verò cum ouibus canibus præliantibus, ac lupos arcentibus, lupi legato miſſo dixerunt ouibus, ſi vellent viuere in pace: & nullum ſuſpicari bellum, vt canes ſibi traderent: oues verò cum ob ſtultitiam perſuaſæ eſſent, & canes tradidiſſent lupi canes dilacerarunt, & oues nullo negotio interemerunt*: cuius apologi epimythion & ſignificatio eſt, facile exponi prædæ inimicorum ciues qui principe carent.

Quod & accidit reipſa pluribus populis, qui ſublatis, vel ſtultitia vel furore ducibus híſque expulſis aut necatis, hoſtibus vicinis facti in prædam, & grauiori iugo preſſi fuerunt, ſine rectore nutantes, vt naues ſine clauo ad ſcopulos colliduntur, omnibus ventorum flatibus cedentes, impulſæ.

8 Nec prætermittendum eſt ſeptimo loco, vim, virtutem aut potentiam eſſe quandam in rebus omnibus, quæ habet innatum infirmioribus dominari & imperare, vt inferioribus innatũ quoque videtur, parere: & quãuis inter res eiuſdẽ generis. æqualitas ſubſtantiæ ſit, tamen vltra. quippiam in vno indiuiduo perfectius quã in alio eſt: nã etſi natura ex bonis bonos producere velit, tamẽ nõ ſemper id aſſequitur: & ſemper id quod ſuperat etiã in eodem genere boni, in excellẽtia eſt alicuius boni: & vis freta potentia, ita vim aliis poteſt inferre. In homine animus dominatur in corpus, & in eum habet dominicum imperium: mens verò in appetitum, ciuile & regium. Animal conſtat anima & corpore, quorum vnum imperat, aliud paret ſecundum naturam: in maſculo & fœmina alter melior ſecundum naturam imperat, altera deterior & paret. Conſideramus autem naturam non in corruptis, ſed in his quæ magis ſe habent ſecundum naturam. Nam in prauis aut malè diſpoſitis, inuenietur corpus imperare animo, & aliquãdo mulier imperabit marito, ſed hæc ex corrupta natura oriuntur: vt & aliquæ reſpublicæ confuſæ, ſine ordine & ratione degunt.

9 Octauò, inuenietur in his quæ expertia ſunt vitæ, quoddam adhuc imperium inſtar harmoniæ, quia ſibi inuicem cedunt, & ſubordinantur. In ſumma principatus, forma virtutis aliqua eſt, vel potentia, vt ait D. Thomas [b], eáque potentia, vel eſt intrinſeca indita naturæ, vel adiuncta & accidentalis externa, & vt ſuperior vel diuina. Prouerbium refert Artemidorus Daldianus [c]. Quicquid dominatur vim habere Dei, quia etiam non eſt poteſtas, niſi a Deo [d].

b In 4. ſi politico. Ariſtot.

c Lib. 2. de ſomniorum interpretatione c. 37 & 74

d Ad Rom. 13

Dicebat quoque Plato [e], magis conducere non ſolùm puero, ſed etiam viro, regi à meliori, quàm regere.

e Lib. 5. in Alcibiade primo.

In omni elementorum concordia in ſubiecto corporali, vnum elementum cæteris mixtis dominari neceſſe eſt, concorditer: in eſſentia vegetatiua, quod vegetat & nutrit, quódve reliquis commixtis & corporis conſtitutione imperat, & ſi alia contumacia ſunt, nec recipiant eius poteſtatis facultatem vel imperium, ſtatim contabeſcunt In ſubſtantia item ſenſitiua, anima illa ſita facultas ſentiendi, vt dominatrix viuit in corpore & imperat elementis, & vegetatiuæ vt inferiori: in rationali natura, niſi rationis facultas dominetur, confunditur eius ſubſtantia. Sicut in mundo ſol vnus inter alios planetas & ſydera rex, & qui aliis vim & poteſtatem diſtribuit & cõfirmat, & auget innatam: inter angelos & in illa hierarchia cœleſti, angeli & ſpiritus ſpiritibus ſubordinantur etiam, vt diximus: & omnium tandem vnus monarcha abſolutæ poteſtatis eſt Deus, qui omnibus imperat: nec plures quàm vnus.

10 Nonò verè etiam neceſſarium principatum inter homines dicemus, ſi conſideremus ſuperbiam hominis, quæ niſi frænn quodam rationis, & legis, ab aliquo qui eam facultatem & principatum habeat præſcribendi cohibeatur, & ſeipſum in barathrum perditionis corporis & & animæ præcipitem dat: & rebus omnibus dum putat omnia ſibi licere, abutitur. Et proinde Dauid ad Deum dicebat [f], *Conſtitue Domine, legiſlatorem ſuper eos, vt ſciant gentes quoniam homines ſunt.* Datur & vtilitas, pſalm. 83. verſu 7. ibi, *Etenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.*

f Pſal. 9. verſ. 21.

11 Decimò, Plato [g] ſeptem dignitates ſecundum naturam proponit imperandi & parendi, tam in ciuitatibus ſeu magnis ſeu paruis quàm priuatim in domibus, ex quibus apertè colligitur principatum ferè in omnibus neceſſarium tam priuatis quàm publicis ſocietatibus requiri: prima recta ratio eſt, vt pater & mater & omnino genitores vbique imperent natis. Secunda, vt ignobilibus generoſi: tertia iunioribus, ſeniores: quarta domini ſeruis. Quinta potentiores dominentur imbecilliores ſeruiant: vbi principatus neceſſarius & admodum ſecundum naturam,

g de legib vel de legum latore dilo. 4. ſiue lib. 14.

qui

qui & in omnibus animalibus reperiatur, ſecundum Pindarum Thebanum. Sexta qua ignorantes ſequi iubentur, prudentes autem ducere atque dominari, quod & imperium non præter naturam, ſed ſecundum naturam legis eſt, & ſponte ſuſceptum nec violenter fit. Septimum principatum ad ſortem aliquam producit, quod cum dij gratia & fœlicitate quadam contingit. iuſtiſſimus vt quem ſors elegerit imperet. ille verò quem repulerit, parcat.

Concludit etiam Stenidas in fragmento de regno, οὐδ᾽ ἐν ἀβασιλεύτῳ καλὸν οὐδ᾽ ἐν ἀναρχίᾳ. id eſt, nihil pulchrum, honeſtúmve ducendum, ſine regno aut principatu. Regere eſt de dictamine rationis, & reſpicit magis cõmune quàm particulare in principatu, ideò meliùs regimẽ aliquãdo pluriũ quàm vnius, quò magis enim bonũ diffuſius eò meliùs.

12 Vndecimò, vtemur Dei exemplo & forma gubernandi quam ſuis præſcripſit. Nec argui poteſt ſapientia Dei quæ tot gradibus prudentiam hominum excedit ſi vlla licita ſit comparatio, quot diſtat creator à ſua creatura, immortalis, omnipotens, ab homunculo fragili & mortali: Deus à non Deo: ipſe autem Deus nunquam populum quem ſibi dixit & fecit peculiarem & electum, Deuteronom. cap. 7. nempe Iſraeliticum ſine duce & principe voluit eſſe in terra niſi ſi quando illius pertinacem ingratitudinem coercere decreuiſſet, & ideò ſuſcitauit illis ducem Moyſem, Ioſuam, & alios, de quibus in libris iudicum: & poſtea, reges, vt habetur in libris Samuelis & regum.

13 Duodecimò conſtitutio regis inter homines, eſt conformis iuri naturali: repræſentat enim gubernationem mundi ab vno Deo, inter ea quæ alio atq; alio modo contingere maximè poſſunt. Nam in quibuſcumque certus eſt propoſitus finis: quando aliter atque aliter res procedere poteſt, neceſſaria eſt quædam directio, ne in alterutram partem à fine declinetur, & conſequenter, opus eſt directore: vt nauis nunquam portum certum & propoſitum appellet, ſi ventis expoſita à certo & perito nauta eò non dirigatur, nec peruenitur ad locum, niſi iter ingrediamur, & de via ſciente eam doceamur. Finis hominis vitæ, eſt vita æterna: quam omnes qui ratione vtuntur, appetunt vt fœlicitatem omnibus bonis abſolutam.

Pro hoc fine obtinendo, & multa præcepta à Deo, & prudentibus, eius authoritate præſcripta, vt bene viuamus: neque autem bene viuere ſine ſocietate homo poteſt. ſic enim, dum naſcitur, omni auxilio deſtitutus In terram proiicitur, vt ſibi ſubuenire nequeat, niſi alio mediante & iuuante: & poſtquam enutritus corpore, nec animi lumen exerere poteſt, niſi vel intus, vel extra in ſocietate doceatur. Id autem bene fieri nequit abſq; duce & principe qui imperare poſſit illi, & cui ipſe obedire neceſſariò debeat. omnia animalia vnus homo regit: hominem in ipſo diuinior pars, anima: in ipſa anima duæ partes, iraſcibilis & concupiſcibilis, moderamini rationis ſubiici debent. Inter membra corporis vnum eſt præcipuum, cuius arbitrio omnia reliqua mouentur, ſiue illud ſit caput, vel vt alij cerebro cognatum cor. vt Deus vnus imperat in magno mundo, ſic tanquam diuina anima in microcoſmo, ſeu in homine paruo mundo: vt anima rurſum in corpore: ſic princeps in ſua republica, tanquam in proprio corpore, cuius membra ſunt qui in ea degunt.

14 Decimotertiò rurſum, perpendamus naA turam ipſam hominis, qui pondere corruptionis continuò deprimitur, donec ad vltimam periodum peruenerit: quomodo pronus ad malum ab adoleſcentia ſit. conſideremus cum ea imperfectione liberum eius arbitrium ad bonum aut malum: & cum illa perfectione animalis quod conſtat anima & corpore, notemus neceſſitatem quæ cogit hominem homini coniungi per ſocietatem. Certe hæc nos admonent, ſuperbiam hominis & malitiam quodammodo naturalem, non poſſe tutò ſine rectore, ſine lege perſeuerare diu in conuenente ſocietate. Non eſt autem arbitrandum Deum optimum maximum, qui ſua prouidentia cuncta ſapienter creauit & conſeruat, homini cuius gratia cætera condidiſſe dicitur, in hac tam neceſſaria re ei defuiſſe, quin quemadmodum beſtiis & cæteris rebus hominem præpoſuit gubernatorem, eidem ipſi ſuum ſaltem imperium im-
B pertiuerit. Nam & certè oportuit hominem à ſuperiori cauſa regi, cùm propter ſuperbiam ſuam contemnat ſimili homini parere. Quemadmodum & Plato in Critia ait, occulta quadam perſuaſionis inſpiratione fuiſſe homines gubernatos, gubernandoſque ſimiliter, quoties ab inferioribus vacantes motibus, ſeſe ſuperioribus ſubiecerint perducendos: vt & quando aliquis ex mortalibus ſine Deo dominabitur, tandiu laborioſa miſeráque vita erit: quaſi fruſtra vigilaturus ſit quilibet ciuitatis cuſtos, niſi Deus cuſtodierit ciuitatem. Anarchia ſeu defectus præpoſiti generat inconditum rerum ſtatum, quem dixerunt ἀταξίαν vel ἀκαταστασίαν. ita diuinius quippiam ipſis hominibus quod hoc procuret, neceſſarium eſt, & quod poſſit humanæ tranquillitatis ſtatum continere: idque idem Plato lib. 4. de legibus animaduertit, & proinde Deum dediſſe hu-
C mano generi qui præeſſent quoſdam heroas præſtantioris animi.

15 Quatrodecimò, ſocietas humana habet ſpeciem fraternitatis, vt ait Vlpianus [a]. Cicero [b], facit & reſpublica vnum corpus collectum ex pluribus hominibus tanquam ex membris ſe mutuò iuuantibus [c]: ita populus vnum corpus, & legio, & grex apud Pomponium iuriſconſult [d]. Pro monſtro autem habetur, videre fratres ſine patre, corpus ſine capite. Sicuti in Æthiopia Blemmyes inter monſtroſos homines annumerantur à Plinio [e], quòd tradatur eos ſine capite eſſe & oculis pectori affixis. Idipſum & diceremus reipublicæ corpus monſtrum, priuatum ductore & principe qui pro capite ei eſt. Quo etiam argumento, portentorum & monſtrorum interpretes futurorum præſagi, Magi, quo tempore Roxanes puerum capite carentem peperit, & Cambyſi di-
D xerunt prodigi eius ſignificationem eſſe, nullum regni ſucceſſorem ab eo relictum iri, vt refert Photius ex libro 12. Cteſiæ Cnidij.

16 Quindecimò, poterunt clariùs reſoluere idipſum Chriſtiani, ſiquidem credant legiſlatorem noſtrum Dominum IESVM CHRISTVM eſſe Deum, & ſi, Deum verum per prophetas & ſacræ paginæ Amanuenſes veritatem ſine errore propalaſſe velint, fidem authoritati diuinarum literarum concedere: quibus docemur & iubemur reges habere, ſequi, honorare, illiſque inſeruire. vt in Exodo [f], *Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices.* quod firmauit D. Paulus [g].

Et iterum idem ad Romanos c. 13. *omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non enim eſt poteſtas niſi a Deo. quæ autem ſunt, a Deo ordinata ſunt.*

a in l. verum, §. pro socio ff. 17. P tit. 2.
b pro Roſcio Amerino
c l. 1 quod cuiuſque vniuerſitatis nomine &c. li. 3 P tit. 4.
d in l. rerum mixtura 30. de vſucap. omib. lib. 41. P tit. 1.
e lib. 5. c. 8.
f c. 22 verſ 28
g actorum c. 23 verſ 5.

A & poſtea, *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum: cui timorem timorem: cui vectigal vectigal: cui honorem honorem* [a]. Subſcripſit D. Petrus [b], *Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſiue regi, quaſi præexcellenti, ſiue ducibus, quaſi ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* Et iterum D. Paulus [c], *Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe.* Et rurſum [d], *Obſecro igitur primum omnium obſecrationes fieri, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & qui in ſublimitate conſtituti ſunt.*

a ad 1. ad Theſſalonicenſes 5. c. verſ. 12

b 1. epiſto. c. 2.

c ad Titū c. 3.

d 2. ad Timot. c. 2.

Atque Baruch [e], *Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babylonis, & ſub umbra Balthaſar filij eius, & ſeruiamus illis multis diebus, & inueniamus gratiam in conſpectu eius.*

e c. 1. verſ. 11.

De errore eorum qui dominationem & principatum ſpernunt.

CAP. II.

CVm iam neceſſitatem & vtilitatem gubernationis & principatus docuerimus, reliquū eſt vt paucis declaremus, eos valde errare, & aduerſus naturam & vtilitatem ſocietatis humanæ peccare, qui dominationem ſpernunt, & principatus & principes: quos D. Iudas [f], ignis æterni dixit fore participes: ſunt enim peiores animalibus brutis, quæ ſuos paſtores diligunt & ſequuntur alacriter, ſibique ex genere aut ſpecie ſua pleraque ducem & regem eligūt. In apibus princeps & rex vnus: & duce prehenſo, totum tenetur agmen, eóque amiſſo totum dilabitur, migratque ad alios: eſſe ſine rege vtiq; nō poſſunt: inuitæ autem duces interimunt cùm plures ſunt, potiúſque naſcentium domos diruunt, vt obſeruauit Plinius [g]. Conſentit Ariſtoteles [h] & alibi, vbi & notat grues quoque ſub duce agere, ſicut Plinius lib. 10. c. 23. C & de vtriſque, diuus Hierony. ad Ruſticum monachum [i]. Nec minus prodigium eſt videre hominem ſine capite, quàm plura in vno videre capita. In ſocietatis humanæ corpore, plura membra diuerſis officiis intenta. Si nullum porrò eſt ibi caput, vbi ſunt membra: & ſi plura ſunt capita, vbi membra: & ideo rectiſſimè ſub Carolo Magno concilium Moguntinum habitū c. 22. ſtatuit, nulla ratione clericos aut ſacerdotes habendos, qui ſub nullius epiſcopi diſciplina & prouidentia gubernentur, eoſq; iuxta priſcam cōſuetudinem eccleſiæ, acephalos nominandos [k], & Paſchalis 2. voluit, vt qui ſub nemine ſe dicit eſſe, nō iuuetur eorum priuilegiis & beneficiis qui ſubiiciuntur [l].

f in epiſtola verſ. 8.

g li. 11. c. 17

h li. 1. de hiſtoria animal.

i epiſto. 4 quā refert Gratianus in can. 41 in apibus. 7. q. 1.

k vt refert & Gratianus ca. 8 nulla ratione 93. diſtinct.

l in ca. 18 ab-bātibus 18 q. 2.

a Appellantur filij Belial & ſine iugo, qui deſpexerant electum regem Saulem nec ei obtulerant munera, dicentes, num ſaluare nos poterit iſte? 1 Regum, c. 10. in fine vbi explicatur, filios D Belial dici homines ſine iugo diuinę legis & diſciplinæ. Notum & iudicium Chore, Datami & Abyronis, quos ignis conſumpſit, & terra partim viuos abſorpſit quòd murmuraſſent aduerſum Moyſem principem à Deo conſtitutum [m].

m Numerorū c. 16. & 17.

Nec ignorant vel leuiter doctrina Chriſtiana tincti [n], inter beneficia & benedictiones quæ pollicitus eſt Deus ſeruo ſuo fideli Abrahamo, illud adiectum, faciam te creſcere vehementiſſimè, & ponam te in gentibus, regéſque ex te egredientur.

n ex c. 17 Geneſ. verſ. 6.

Audiamus & principatum, & cauſam & vim & poteſtatē ex Deo hominibus comprobari, ex c. 17. eccleſiaſtici in hæc verba, dū agitur de beneficiis quæ contulit Deus hominibus, inter alia verſu 9. *addit illis diſciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos.*

A 10 *Teſtamentum æternum conſtituit cum illis, &*
iuſtitiam & iudicia ſua oſtendit illis.
11 *Et magnalia honoris eius, vidit oculus illorum,*
& honorem vocis audierunt voces illorum, & dixit illis,
12 *Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis*
vnicuique de proximo ſuo.
13 *Via illorum coram illo ſunt ſemper, non ſunt ab-*
ſconſa ab oculis ipſius.
14 *In vnamquamque gentem præpoſuit rectorem,*
& pars Dei Iſrael facta eſt manifeſta, &c.

Rurſum Deuter. c. 32. ver 7. & ſeq. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum & annunciabit tibi: maiores tuos & dicent tibi. Quando diuidebat altiſſimus gentes: quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael. Pars autē Domini, populus eius, &c.* Et D. Paul [o]. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo, quæ autem ſunt à Deo ordinata ſunt. itaque qui reſiſtit poteſtati, ordinationi Dei reſiſtit. qui autem reſiſtunt, ipſi damnationem ſibi acquirunt,* & cætera quæ ſequuntur.

o ad Roma. c. 13. verſ. 1.

B 3 Obiiciunt quidam, quòd, ſi dominationi cuipiam inſeruiendum ſit, ſatius ſit Dei principatum ſolum retinere: quum melius ſit habere Deum quam hominem principem, quòd ipſe ſapientia omnibus anteſtet, prouidentia ſua rectiſſimè cuncta gubernet, omnia quibus egemus nouerit certiſſimè, cunctis proſpiciat ſine vllius reſiſtentia aut obiectione, vt neque ex duobus paſſeribus, vel vnus cadat ſine eius voluntate aut prouidentia [p]. Cúmque omnium, etiam minimorum ſit ſollicitus, multo magis ei cura eſt de hominibus, maximè de nobis Chriſtianis quos fecit ſibi gentem ſanctam, regale ſacerdotium, populum acquiſitionis, vt ait Diuus Petrus [q]. Cúmque etiam nobis dederit legem euangelicam immediatè per C filium ſuum Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, qui & dixit [r], ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. nempe quòd ſemper aſſiſtat eccleſiæ ſuæ & eam continuè dirigat per occultas ſpiritus ſancti ſuggeſtiones. Et proinde videtur illi fieri iniuria, eligendo alium præter illum principem: idque videretur firmari ex c. 8. libri 1. Regum, quo loci, dum populus petiiſſet ſibi dari regem à Samuele, qui eos præiret more cæterarum nationum, conſultus Deus Samueli reſpondit: non te Samuel abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos: docetúrque miraculo c. 12. eiuſdem libri peccaſſe populum in petendo rege, cùm Deus anteà eis immediatè dominaretur.

p D. Matth. c. 10. verſ. 29 D. Lucę 12. ver. 6.

q 1. epiſt. c. 2.

r D. Matth. c. fin.

4 Melius etiā eſt obedire Deo quàm hominibus [s].

s Actorum c. 5

5 Videretur & impoſſibilis dominatio hominis in homines, propter paritatem naturæ eius qui dominari vult, cum his quibus vult imperare. D Sunt enim eiuſdem fragilitatis, omnes obnoxij erroribus, cupiditatibus, & ſimilibus humanis affectibus, imò & peiores fiunt principes, ſubditis contumelioſiores, ſuperbiores facti opibus ſubditorum, arbitrio libero peccandi, dum non verentur caſtigationē aut pœnam. Ex quibus & palam eſt labente libertate in peccandi conſuetudinem natas tyrannides, populorum oppreſſiones éxque ambitione imperandi prælia, ciuitatum ſubuerſiones, pagorum incendia, mulierum & virginum ſtupra, & reliqua mala quæ ex cupiditatibus & pertinacia vel duorum inimicorum principum vniuerſas prouincias depopulantur, & deſertas ab incolis & viuentibus reddunt, vt ſatius videatur carere principe, quā ob vnius principis ſtoliditatem, iram, vindictam, tot clades, neces, popula-

tiones,

tiones, inecodia, famem, & miſera reliqua pati. Poſſunt & in medium adduci teſpublicæ, quæ ex ſola democratia fœliciter adminiſtratæ ſunt ſine principe aut rege.

6 His alia ſimilia addi poſſent quæ prætermittimus, contenti veritatis lumen oſtendiſſe per quod facilè ea quæ tenebrarum ſunt & erroris, detegi poſſunt.

Neqoe Dei omnipotentiæ, prouidentiæ vel diſpoſitioni, quam non ſolùm de nobis, ſed de aliis cunctis conſtituit, repugnare putamus, ſi adhuc ſint priocipes homines regentes, & ita in illos imperium habentes, non ſecùs quàm non repugnat ſolem, lunam, ſtellas, elemẽta dominari corporibus inferioribus, & angelos ſanctiſſimæ hierarchiæ miniſterium Deo & hominibus, in eius laudem & honotem præbere. Sic enim Deus operatur per media, vt ideo nihil ſuæ poteſtati & maieſtati detractum dicatur. Quare tempore quo eduxit populum ſuum ex Ægypto principem viſibilem populo Moyſem præfecit, & elegit Ioſuem & alios iudices, per quorum manus & velut inſtrumenta, ſuæ virtutis exercuit principatum. Et quamuis Deus & Dominus noſter IESVS CHRISTVS, immediatè dederit nobis legem, & adhæreat eccleſiæ, & per ſpiritum Sanctum illam continuò inſtruat & defendat, nihilominus dedit paſtorem & vicarium viſibilem ſui gregis ſommum, D. Petrum: cui commiſit paſcendas oues, diui Iohannis c.ſ. conſtituit doctores, apoſtolos, euangeliſtas, principes, ſeculares, vt dictũ antea, qui eius poteſtate & gladio vtantur, ſceleráq; emendent & puniant. Et vt in ſpiritalibus, miniſter vicarius Dei cum poteſtate à Deo data, non poteſt citra blaſphemiã & impudentem calumniã reiici: ſic nec in temporalibus, princeps, miniſter enim Dei eſt[a].

a Ad Roma.13.

Et Chriſtus dum viueret, non improbauit poteſtates Cæſaris, dicens, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, quæ ſunt Dei Deo*[b].

b Math. 1.22. verſ. 21. & Lucæ 20.verſ.22.

7 Quod autem adfertur, de teſponſo Dei contra populum petentem ſibi dari regem, 1.reg.c.8. Satis apparet, populum quidem non peccaſſe petendo ſibi dari regem: nam & filij Samoelis malè iudicantes, & opprimentes populum, cauſam iuſtam videbantur dare populo petendi gubernatorem & ducem alium, vt habetur in principio c. 8.

Verùm in en peccauerunt, quòd poſtulauerint ſibi dari regẽ ex more nationum idololatrarum. nam lex de rege creando lata Deut. 17. à Deo, habebat alias circumſtãtias quàm leges regum gentium. Deus modum regnandi præſcripſerat regibus; illi volebant ſibi dari regẽ more nationũ, ex quo abſolutã reges vtuntur libertate & poteſtate: quæ quia nullis cancellis definita eſt, tranſit ſæpe in tyrannidẽ: vt Lucæ 22.c. *Reges gentiũ dominantur eorum*, &c. Ita ſermo petitionis regiſ vt iudicaret eos ſicut & gentes, diſplicuit meritò Samoeli & Deo, non autẽ ſola petitio regis. Quamobrẽ c.12. coarguit Deus miraculo c.12.1. Reg. peccatũ populi, & orãte Samuele pro populo dimittitur peccatum, retinetur autẽ regnũ, & rex vngitur, cũ ea proteſtatione, vt ob electũ regem non recederẽt à Dei timore & obedientia, ni vellẽt cum ſuo rege à Deo acriter affligi, quemadmodũ & c. 15. primi regum poſt inobedientiã Saulis regis vncti, dictũ eſt illi per Samuelem, *Sciſſit Dominus à te hodie regnum Iſrael*, &c. Et rurſum cùm electus eſt Dauid c. 16. datum eſt ei regnum Iſrael pro ſe & ſuis ſucceſſoribus filiis, quod non fuiſſet factum, ſi Regis creatio Dei imperio & poteſtati repugnaſſet.

A. 8 Neque repugnat habere regem, & obedire Deo. Non videtur rex dictus, niſi à regendo: regere autem dicitur, quãdo iuxta mandata Dei qui eum præfecit, ſtatuit & imperat: alioquin ſi aduerſus ea agit, abutitur authoritate ſibi conceſſa: & tunc melius certè eſt obedire Deo quàm hominibus: nempe quando mandata principis repugnant mandatis Dei, non aliter. idipſum dicendum & de ſummis pontificibus, & imperatoribus, ſi contraria fidei Chriſtianæ & legis diuinæ iuberent, quod docetur pluribus ſanctorum authoritatibus[c], nec pigebit pulcherrimam deductionem D. Auguſtini referre quam ex libro ſexto, de verbis Domini, tranſcripſit Gratianus[d], *Qui reſiſtit*, inquit, *poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Sed quid, ſi illud iubeat quod non debeas facere? hic ſanè contemne poteſtatem, timendo poteſtatem. Ipſos humanarum legum gradus aduertite: ſi aliquid iuſſerit curator, nonne faciendum eſt? tamen* B *ſi contra proconſul iubeat, non vtique contemnis poteſtatem, ſed eligis maiori ſeruire: nec hinc debet minor iraſci, ſi maior prælata eſt. Rurſus ſi aliquid ipſe proconſul iubeat, & aliud iubeat Imperator: nunquid dubitatur illo contempto, illi eſſe ſeruiendum? ergo ſi aliud Imperator & aliud Deus, quid iudicatis? ſolue tributum, eſto mihi in obſequium, rectè, ſed non Idolo, in Idolio prohibet. Quis prohibet? maior poteſtas, da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur. Hic iam tibi aſſumenda eſt fides tua, tanquam ſcutum in quo poſſis ignita iacula inimici extinguere.* Et D. Ambroſius[e], *Iulianus extitit infidelis imperator, nonne extitit apoſtata iniquus idololatra? milites Chriſtiani ſeruierunt imperatori infideli: vbi veniebatur ad cauſam Chriſti, non agnoſcebant niſi illum qui in cœlo erat: quando volebat vt idola colerent, vt thurificarent, præponebant illi Deum. Quando verò dicebat producite aciem, ite contra illam gentem ſtatim obtemperabant. Diſtinguebant Dominum* C *æternum à Domino temporali, & tamen ſubditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali.* hæc Ambroſius[f].

c in ca. ſiquis epiſcopus 91. & ſequentibus 4. ſub. 11. q. 3. apud Gratianum.

d in ca. 97. eadem 11.q.3.

e in Pſalmum 124. ad verſ. quoniam non derelinquis &c.

f qui refertur à Gratia in canon. Iulianus Imperator. 94. & in ca. imperatores ſi in errore 98 §. Iulianus 11.q. 3

9 Quod autem obiicitur de arbitrio abſolutæ poteſtatis, quòd facilè in tyrannidem & oppreſſionem populi labatur, & quòd ipſi principes obnoxij ſint vitiis & aliis quibus ſubditi quoque corrumpuntur: nec hoc ipſum diffitemur. Cæterùm principatum magis curæ Deo eſſe, quàm priuatum ſtatum, liquet vel ex eo quòd dominatio hæc à Deo dependeat, & ſit in ea quoddam ſignaculum virtutis Dei quo perterreantur ferociores, & impij emendentur, quemadmodum in principibus ſpiritualibus, qui ad miniſterium Dei mittuntur & ad propagandum verbũ Dei, virtute eadem Dei & ſpiritus ſancti agũtur, exequentes Dei mandata qui loquitur per ora illorum: *Non enim*, inquit Chriſtus, *eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus qui* D *eſt in vobis*[g]. ita cùm Moſem miſit Deus ad Pharaonem, poteſtatem ei dedit quæ terruit, imò coëgit ipſum regem Pharaonẽ ſatisfacere voluntati Dei.

g Diui Math. c.10.verſ. 20.

Et Saul, qui ad quærendas aſinas miſſus fuerat paternas, vbi electus fuit à Deo in regem, ſtatim mutatus eſt in virum alterum[h].

h 1.Reg.c.10.

Neque in principibus, tam inſpicimus vel conſiderare debemus quid ipſi per ſe & tanquam homines ſunt: ſed quantum illis conceſſum aut permiſſum à Deo ſit. Neq; in principibus tam perſonam ſingularem reueremur, quãtùm maieſtatem Dei & imaginẽ poteſtatemque conſideramus ex parte illius cuius delegati ſunt & vicarias in terra partes gerunt, vt etiam de Scribis dictũ & Phariſæis, ſuper cathedram Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi, ſecundum opera illorum mala nolite

Digitized by Google

facere quæ dicunt verò ſeruate. Obedimus velſatellliti ex parte principis mandata ferentis: obedimus principi terreſtri ex parte imperatoris omnium gubernatoris datorũ. In ſumma *Cor regis in manu Dei eſt, & quocunque voluerit inclinabit illud* [a] & Deus aufert ſpiritum principum [b]. A

a Prouerb. c. 21 verſ. 1.
b Pſal. 75.

10 Accidunt regnis cædes, clades, prælia, oppreſſiones, ſubuerſiones, fateor: ſed cauſæ non ſemper pendent à vitiis & malitia principaliter gubernantium, ſed ex delictis populi pleruǹque, quibus etiam aliquando princeps inuoluitur: & permittit Deus regnare hypocritam propter peccata populi vt mali caſtigentur & emendentur, aut pœnas luant, vt alibi docuimus: vel ad probationem bonorum, vt coronentur non faciendo quod imperant iniqui principes [c].

c Leano impe ratores. 11. q. 3.

11 Dehinc, neque abuſus poteſtatis generaliter condemnare debet ipſam poteſtatem: vt neque abuſus vini, aquæ, religionis, ideò concludit B damnandum vinum, aquam, & religionem, aut ſimilia quibus mali abuti poſſunt, quæ bonis ſunt ſalubria. Quòd ſi quid ipſi principes per tyrannidem aut alio modo, in perniciem ſtatuant populi, non impunè ipſi ferent, & reddent ratione Deo, cuius poteſtate abuſi ſunt. Et vt ait Horatius [d],

d lib. 3 ode 1.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Iouis
Clari, giganteo triumpho
Cuncta ſupercilio mouentis. atque *potentes potenter tormenta patientur* [e].

e Sapientiæ 6. verſ. 7.

12 Neque etiam inficiamur, reſpublicas aliquando ex democratia conſtitiſſe, ſed & in illis adhuc ſpeciem & neceſſitatem principatus imperij & ſubiectionis fuiſſe, contendimus. fuerunt enim ibi, qui vel nomine populi imperarint Romæ conſules, dictatores, ſenatus: & alij apud alios magiſtratus, quibus neceſſarium fuit committi C poteſtatem in alios vel eorum ſe poteſtati ſubiicere: alioquin confuſio potius quàm reſpublica diceretur, ſiue autem vnius ſiue pluriũ, vel optimatum dicamus rempublicam, ſemper in omnibus neceſſarium eſt ponere principatum alicuius generis: & ita concludendum eſt, ſocietatem humanam ſine aliqua ſpecie principatus conſiſtere non poſſe. imò nec hominũ priuatam coniunctionem, vel coadunationem, vt etiã inter latrones, ſi velint diu in malitia pertinaces eſſe, neceſſarium eſt eſſe principẽ aliquem latronũ, quo factio perditorum hominũ contineatur: quemadmodum & ipſi dæmones habent ſuum principem tenebrarum, inter ſe nihilominus aduerſarij. habent & hæretici diuerſorum errorum & hæreſeum impiiſſimi homines contra vnam catholicam caudas colligatas, & ſocietatis quendã inter ſe principatum [f].

f vt dicitur in c. excommunica mus . in 13. & c. 5. de hæreticis lib. 5. decretal. 6. 7.

Sed & adferri poſſunt reſpublicæ democraticæ, quæ neceſſariò poſtea oneri gubernationis D impares conuerſæ ſunt in principatum & monarchiam, vt Romani populi, qui prius regibus patebat, & tandem poſtquam popularem & ariſtocraticam expertus fuit dominationem, rurſum poſtremò rediit ad monarchiam, nunquam autem anarchiam probauit.

13 Cæterùm, vt tandem omnem hanc dominationis ſeriem ſub ſynopſi concludam, hæc erit totius dominationis & neceſſitatis epitome: Deus in principio creauit cælum & terram, duo tantùm rerum omnium prima elementa ſeu principia cœleſtium & terreſtrium, ſpiritualia & temporalia. Dicimus Deum primum principem ſine principio, abſolutum omnium rerum monarcham, ex quo omnia à quo & per quem omnia. Colligo itaque ex his duobus principiis per eundem principem, reliqua ordinate diſtincta: homo inter cætera opera, ex duabus illis primis naturis cœleſtium & terreſtrium factus & creatus, particeps animæ & corporis. hic homo, principium aliorum hominum fuit ſub primo principe ſubordinatus multiplicatis hominibus, ſocietas introducta, propter ea quæ neceſſaria ſunt, non ſolùm vt homines ſunt, nempe vt neceſſaria alimentis vitæ & ſubſidio & defenſioni & conſeruationi eius, ſibi pararent, mutua & communicata diuerſorum inuicem opera. Sed etiam vt bene ſint, in quo conſiſtit rationalis, aliena à brutorum vita, conſuetudine, forma & natura.

Ad bene eſſe, & ad conſeruationem naturæ humanæ ſub ſua propria & diſtincta à feris vita oportuit vti imperio rationis, quæ in homine conſtante anima & corpore dominari debet. Sed ita dominari, vt & animæ & corpori pariter proſpiciatur, & ſaluti vtrinſque. Quod fieri non potuit abſque Dei principis poteſtate & authoritate, cui tanquam domino & creatori ſubiicitur natura: Et proinde Deus optimus maximus, eadem poteſtate & bonitate, qua eſſentiam & naturã ſuorum mandatorum capacem in homine conſtituit, & ad eius directionem & conſeruationem ſua ineffabili ſapientia condeſcendit, & conſtituit duas in viſibili hac ſeculi habitatione poteſtates, miniſterio viſibilium principum eiuſdem naturæ cuius ſunt reliqui homines, diſtributas vicario eius nomine: vnam, in ea quæ animæ ſunt, aliam in ea quæ ſunt corporis, quas ſui ſancti Spiritus robore & ſupremorum angelorũ inuiſibilium ſubſtantiarũ præſidio fulciuit, ne hominum malitiis ex arbitrio violari, aut minui, aut contemni poſſint: & adiunxit leges, quibus & principes & ſubditi Dei imperiũ & poteſtatem eſſe, cognoſcere vel inuiti poſſent. Quemadmodum enim corpora inanimata, hoc eſt carentia anima rationali, obnoxia etiam inuita ſunt ſuperioribus per gradus donec ad primum mobile cœlum, & imperantem Deum qui leges corporibus quoque dedit, perueniatur. Sic & homines, ex quibus ſocietas humana conflatur, velint nolint per leges & gradus ſubiectionis, ad vnius imperatoris Dei confeſſionem perducuntur. Quamobrem à Deo, qui non eſt numerus, vt nec vnitas eſt numerus; ſed principium numeri; numerus duarum incipit, poteſtatum, non per ſe, ſed ab vnitate pendens: ita poteſtas Dei vicario nomine data ei qui generalem animarum curam gerit in corpore exiſtentium, ſpiritalis dicitur & ei qui corporum animatorum, vna poteſtas prædominanti parte corporis quæ mortalis eſt, dicitur temporalis. Et rurſum vt faciliùs vnaquæq; poteſtas ſuos producat effectus, ſubordinati ſunt gradus poteſtatis, *Sicut vnguentũ in capite* [g], *quod deſcendit in barbam barba Aaron, & poſtea in ora veſtimenti eius* Sic ſpiritualis poteſtas, ea dicitur quæ ſummo pontifici in ſede Petri conceditur, quæ per orbis partes habet in adiutoriũ patriarchas, cardinales, quippe quòd ſenatores & pars corporis eius ſunt. Sub patriarchis primates, ſub his metropolitę, ſub metropolitis, epiſcopi: ſub his, alij ordines eccleſiaſtici, qui ſinguli iuxta modulũ cõceſſę ſibi poteſtatis, regimẽ eccleſiæ & populi exequũtur, & miniſteria exercẽt impoſita: vt in alia tẽporali, ſunt primo loco, hi qui non aliũde quàm à Deo ipſo principatũ in ſuos habent, & abſolutè diſponũt nemini ſuperiori poteſtati terreſtri obnoxij; cuiuſmodi

g Pſalmo. 133.

ſunt

ſunt monarchæ in ſua monarchia,& in ariſtocratia & democratia qui præſunt. Quibus alij ſubiiciuntur,qui & aliis principantur,ſed non abſolutè:quales ſunt duces ſub regibus, comites ſub ducibus,marchiones ſub comitibus, alij vaſſalli ſub illis, maiores & minores militiæ & iuſtitiæ præfecti, qui ſub fide & nomine aliorum ſibi commiſſos regunt & defendunt Et ſic expedire etiam per ſubordinationem ab benè & tutò viuendum, tum Dei admirabilis prouidentia quæ non fallitur admonet,& neceſſitas etiam inuitos credere cogit atque experientia, quæ turbatas poteſtates ad ſubuerſionem humanæ ſocietatis & interitum bonorum perducit.fateri, ſed ſerò interdum adigit,& maximam & inuictiſſimam fidem facit, & idcircò quæ in confeſſo omnibus, præterquam brutis & impiiſſimis eſſe debent,non vltra proſequar, relinquens pertinaces & turbatores pacis humanæ,gladio magiſtratuum,coouincendos. B

Quid ſit princeps in ſe & aliis.

CAP. III.

PRinceps omnis eiuſdem ſubſtantiæ eſt cuius cæteri homines,animæ immortalis, bonæ aut malæ voluntatis,& corpore corruptibilis,iiſdémque elementis quibus cæteri compoſitus.Impoſita tamen principi perſona & munus imperandi à Deo,non minùs quam cæteris ſubditis, obediendi.in hoc magno ſeculi corruptibilis theatro neceſſitas,in quo aſſumuntur & relinquuntur morte cum vita externi faſtus, temporaléſque ordines,& loca,quæ quis dum curſum huius mundanæ fabulæ peragit,conſequutus eſt, relinquuntur cum vita temporali hîc,cothurni, faſces, ſceptra, coronæ, diademata, vt contrà ſubditi mutantes vitam,liberantur a metu,vinculo,neruis,tyrannide,& iugo principum. C Maieſtas Dei in principibus extra apparet in vtilitatem ſubditorum: ſed intus remanet quod humanum eſt,proinde ac in ſubditorum corporibus, & ſæpe fœdiora ſunt & turpiora principũ præcordia quàm popularium, plures ſunt in illis ærumnæ,triſtiores animi morſus. Et vt docet Lucianus [a], regnum prægrandibus coloſſis videtur eſſe perſimile, quales vel Phydias vel Myron,vel Praxiteles fabricatus eſt. Etenim illorum quiſque quoad illa quæ foris apparent,Neptunus ipſe eſt,aut Iupiter,mirificè decorus auro, eboréque compactus: & aut fulgur, aut fulmen, aut tridentem fuſcina dextera ſuſtinet:cæterùm ſi immiſſo capite quæ ſunt intus inſpicias,videbis,vectes quoſdam, paxillos & clauos introrſum prominentes, nec non vimina cuneóſque & picem ſublitam, & aliam item id genus deformitatem intrinſecùs inhabitantem. D Omitto recenſere muſcarum muſtellarúmque vim, quæ in eis nonnumquam manſitant,& huiuſmodi quædam res imperium videtur.

a li.de regno, & rurſum in Gallo.

2 Principes eruditi, inquit Philo Iudæus [b], meminiſſe debent,ſe homines magis quàm principes;& nihil humanum ſpernere: quam opinionem, ſi quotidie in memoria, reuocent, ſeſeque demittant ab ipſa celſa poteſtate ad iſta humilia,ita ſe quadantenus adæquant ſubditis, ne quid offendat diſparitas, quod contra accidit in euectis nouè ad cæcas Pluti errantéſque fortunæ opes.

b Lib de ariſtiu andi religione

3 Principum inſignia,faſces,faſtus,ditiones, & reliqua, quæ habent dignitatis numen, non adimunt hominis naturam,& quod humanum eſt, A quin potiùs inde principes in humanis actionibus liberiores & intrepidi ab alterius metu, ſibi fræna ad deteriora laxant, & prætextu dignitatis abutuntur dignitate.Neque eſt fere quiſquam,aut certe fuerunt admodum pauci.qui non ex illa dignitate in inſignẽ inſolentiam,vel ſtultitiam lapſi fuerint,quid enim ſtultius aut inſolẽtius, ſi ad verum res perpendantur,quàm velle dominari,& ſine cauſa inuadere proximos:quid erat Alexandro cauſæ iuſtæ, quod per vniuerſum orbem vellet nomen ſuum cum infinitis cladibus celebrare?

Quid ſtultius dictum fuit ipſo Myda, cui ideò auriculæ aſini aptatæ, ob inſignem ſtultam auri cupiditatem?Notatur Agamẽnon ambitione crudeli,quòd vnicæ filiæ crudeliſſima cæde imperatoris mercatus eſt titulũ.Quid de Achille,de Priamo,de Aiace tractatur?non eſt hic locus per ſingula oſtendendi quàm pueriliter pro mulierculis B barbaris digladiati ſint.Nam,vt ait Horatius,Ilias Homeri quamuis longa, nihil aliud quam ſtultorum regum & populorum continet æſtus.

4 Hoc vitium fallit ferè ſemper principes,quod cùm habeant ſibi aliquando plebeculam ſuperbè imperantibus obſequentem, iam exiſtiment pro arbitrio aliis omnibus poſſe ſine contradictione imperare:& proinde res inconſultò aggrediuntur plures, quæ vel illos apud vtrunque videntes & bene iudicantes reddit omnino cum ſera pœnitentia confuſos.Radix omnium malorum horum & quæ inde pendent,& tyrãnidis,& rebellionum, & finis regnorũ, quæ omnia catenatim ſe mutuò complicant,eſt,quòd ſe ipſos principes nõ nouerint,aut officium ad quod vocati fuerunt. Quid, quæſo,maiorem habet ſui ignorantiam & ſtultitiam, quàm,cùm Xerxes rex inter regias ambitiones ebrius vana gloria,ad Atton montem legatos C miſit,vt eum contumelioſiſſimis, ac minaciſſimis literis territaret.Quid in aliis ſuperbius cum ſtultitia inſigniori,quàm velle dici Deum, vtq; talem adorari:Quid ſtultius item,quàm transferre in dignitatem ſolius principis quod aliis omnibus, & ſubditis,imò inter viliſſimos eſt commune,& perfectius ſæpiùs in ipſis brutis?vt ſi hiſtrionum morem imitetur,vt Nero, præſtantiorque in arte canendi, ſaltandi haberi velit.Si cum nebulonibus velit in arte vel fraudibus ludendi excellere, ſi eum ſophiſtis cauillari,inter effœminatos formoſior,inter athletas robuſtior, inter trapezitas pecuniis magis abundans haberi? Nec tamen improbo,imò & laudo quod princeps corporis & animi dotibus fulgeat, verùm hoc natura dedit omnibus commune,& ſæpè abundantiùs ſubditis quàm regibus. Atq; de his ſe extollere quæ communia ſunt omnibus, hoc non eſt de principatu D gloriari qui in aliis habet ſuos terminos à ſubditis diuerſos.Gubernatio reipublicæ cõmiſſa principibus& aliud eſt,quàm ipſi principes;eſt qui gubernare debet princeps.eſt ars qua gubernatio perficiẽda eſt,& ſunt ab vtriſq; ſeparati qui gubernandi ſunt,ſeu reſpublica gubernanda.Princeps eligi naſcíve poteſt, ſed nõ omnis qui naſcitur vel deſtinatur ad principatũ artem hãc habet gubernãdi,non omnes quibus cõtigit arma habere,vel libros,ex his redduntur ſtrenui milites, aut periti: Nec omnis charta quæ ad ſcribendum parata eſt, ſtatim literis impletur.Eſt materia deſtinata ad ſuſcipiendã formã in principibus natis & electis,ſed non ſemper eſt diſpoſita:& proinde forma legitima principatus non poteſt in tali materia indiſpoſita ad ſuſceptionem continuari & imprimi.

 5 Porrò

5 Portò diſpoſitio huius materiæ ſeu animi principis, eſt, ni fallor, prima qualis adhibetur chartæ ſeu papyro ad ſuſcipiendas literas, quæ & cum candore & ſine macula paratur vacua ab alia ſcriptura: nam vbi primùm ſcripſeris, non potes aliud commodè ſcribere, vel niſi eraſis prioribus literis quæ tolli nequeunt omnino, remanentibus lituris. non poteſt rectè fingi princeps aut formari, niſi priùs ſibi perſuadeat nondum ſe eſſe principem, & affectionibus cedat: alioquin ſi iam illis fuerit præoccupatus & inſtituendus ſit, danda eſt opera vt illæ conuellantur antequam quippiam inſeratur boni, non ſecùs quàm aruum priùs a dumetis, inutilibus & noxiis herbis purgatur, quàm ſemen iniiciatur. Itaque primùm veritatem rei cuiuſque cognoſcere aut inquirere docendus erit, vt poſſit poſtea iudicare de ſingulis. Atque natura veri, honeſti, falſi, & turpis, vtilis & inutilis cognita, deſiderium, amor eius quod decet, honeſtum & conducibile eſt, inſtillari debet: turpitudinis odium, cum lege diuina: ad quam omnia negotia conferre debet, num conueniant vt ſequantur: aut diſſideant, vt reiiciat, exemplo trapezitarum, qui ne fallantur, aurum, argentum cuiuſcunque tincturæ aut mixtionis oblatum, ad lapidem Lydium probant, & in eo detegunt impoſturas ſi quæ ſint, & cauent ne decipiantur.

Qui regum conſtituit inter homines authoritatem [a], dedit quoque normam & formam regendi & inſtitutionem. *Dum conſtitues*, inquit per Moyſem Deus, *quem Dominus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus. Cùmque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptum equitatus numero ſubleuatus, præſertim cùm Dominus præceperit vobis, vt nequaquam per eandem viam reuertamini. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immenſa pondera. Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi deuteronomium legis huius in volumine accipiens exemplar à ſacerdotibus leuiticæ tribus. Et habebit ſecum, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe & filij eius ſuper Iſrael.*

a Deuter. c. 17. vers. 15. & ſequentib.

6 Conſiderare debet princeps ſe referre imaginem Dei & vicariam eius operam, viſibili miniſterio agere non ſuam, ſed cauſam Dei qui omnibus per ſe, & per miniſteria creaturarum quæ ſingulis neceſſaria ſunt, largitur, videat quam perſonam in hoc gerat, neque permittet Dei negotium in propriam laudem, vel ambitionem: tunc enim exuta perſona vicarij, ſi ſuo nomine ſuperbiat, induit perſonam cacodæmonis, & fit veterum luciferi ſimulachrum, qui cum præclaris virtutibus, & pulchritudine, & poteſtate à Deo donatus fuiſſet, cúmq; illi referre deberet omnia, ſuperbè ſibi & poteſtatē & dominatum adſcripſit: ſed dum vſurpare voluit gloriam Dei, à proprio gradu miſere cū factionis ſuæ participibus, collapſus eſt [b].

b Eſaiæ c. 14.

Quò maior quis in poteſtate, & ea, ad Dei præſcripta vtitur bene, eo magis Deo accedit: vt nihil maius in mundo hoc ſummo pontifice, qui Dei Vicarius eſt. & ideò quandiu ſuum munus exequitur, nō ſatis laudatus & honoribus donatus, nec eo vtilius quippiam Chriſtianus per orbem,

A vt nec imperatore tali in imperio, nec principe tali in ſuo regno, aut principatu. Quòd ſi tales poteſtates (vt ſæpe fit) degenerent ab officiis ſibi demandatis: quò maior eſt dignitas, eò maior, & deteſtabilior aut pernicioſior poteſtas; vt caſus periculoſior à ſummis & præcipitibus rupibus, & ſolis defectus maiores generat in terra vmbras horrore plenas, magnam mortalium perniciem trahit, & principis etiam leuis error, magnas tamen in rebus gignit perturbationes. Vtque regula primùm recta ſit oportet, & deinceps quæ applicentur corrigat, ita principem primùm vitiis carere neceſſe eſt, deinde aliis leges præſcribere. Maxima regia virtus ſibi imperare, & poſſe affectus, deliciarum irritamēta, dignitatis inanes titulos, adulatores fraudes præcauere. nam & in hæc libertas regnandi videtur inclinare & impelli, & vt dixit Seneca [c],

c In Thyeſte.

B *Vt nemo doceat fraudes, & ſceleris viam*
Regnum docebit.

Beatus, inquit eccleſiaſticus [d], *diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Quis eſt hic & laudabimus eum? fecit mirabilia in vita ſua. Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt, & erit illi gloria æterna: qui potuit tranſgredi & non eſt tranſgreſſus, & facere mala & non fecit: ideò ſtabilita ſunt bona illius in Domino*, &c.

d cap. 31.

7 Dignitas principalis, non reddit eum qui eam adipiſcitur, impeccabilem: imò ob libertatem viuendi vt velit perſuaſa, niſi caueat, reddit ad peccandum proniorem & faciliorem.

Docendus eſt itaque princeps ſeparatim priùs ſe ipſum cognoſcere; poſtea dignitatem quam gerit. Nam ipſe non eſt dignitas: ſed agit perſonam dignitatis. præceptum illud è cœlo natum eſt γνῶθι σεαυτόν, noſce teipſum [e].

C

e Auſonius in ſapientibus.

Quærat ergo princeps quis ipſe ſit: inueniet ſe hominem ſimilem aliis natura, & pares in ea ſibi eſſe ſubditos. *Sum quidem*, inquit Salomon [f], *ego homo mortalis, ſimilis omnibus & ex genere terreno illius qui prior factus eſt: & in ventre matris ſiguratus ſum caro, decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine ex ſemine hominis & delectatione ſomni conueniente: & ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & vocem ſimilem omnibus emiſi plorans. In inuolumentis nutritus ſum curis magnis, nemo enim ex regibus habuit natiuitatis aliud initium, vnus ergo omnibus eſt introitus ad vitam & ſimilis exitus. Propter hoc optaui & datus eſt mihi ſenſus, & inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ, & præpoſui illam regnis & ſedibus &c.*

f c. 7. Sapiētiæ.

Reges & ſubditi iiſdem conſtant, aluntúrve elementis, eundem ſpiritum ab eodem initio carpunt iiſdem ſeminibus orti, eodem fruuntur cœlo, æquè viuunt, æquè moriuntur.

D

In ſumma omnes homines & ex hominibus principes & ſubditi, ex ſubditis fiunt ſæpe principes, & ex principibus fieri poſſunt ſubditi.

Proinde ſi quando princeps coronā, diadema, purpuram, ornamentaque regia admirari, & in his ſibi complacere cœperit: ſtatim quoque reminiſci debet, quod caput & corpus, cui hæc exterius accedunt, mortalia, humana, morbis, lapſibus, & ludibrio fortunæ obnoxia ſunt: quòd illa extranea non propria, ſed accidentalia ſunt: & ne iniuriam ſibi faciat, ſi ſe extraneo inferiorem profiteatur.

8 Cogitet quòd in hoc ſeculo tantùm actum agat, veluti hiſtriones in ſcena, depoſiturus hanc dignitatem, ſua tantùm ſecum ex hoc ſeculo bona vel

ua vel mala delaturus. Quod exemplo docuit Octauius Cæſar apud Suetonium Tranquillum [a], ſuoremo enim die imminente petito ſpeculo, capillum ſibi comi, ac malas labentes ſibi corrigi præcepit: & admiſſos amicos percunctatus eſt, ecquid his videretur mimum vitæ commodè tranſegiſſe: adiecit & clauſulam,

a in : oc 13

δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε.

b Satyra 8.

Iuuenalis item [b] principatum gerentibus virtutis & gerendorum memoriam iniicit, cum mortis ratione.

Expectata diu, inquit, tandem prouincia cùm te
Rectorem accipiet, pone iræ frena, modúmque,
Pone & auaritiæ, miſerere inopum ſociorum.
Oſſa vides regum vacuis exhauſta medullis.
Reſpice quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quàta bonos maneãt, quàm fulmine iuſto
Et Capito, & Tutor ruerint, damnante ſenatu
Piratæ Cilicum, &c.

c c. 10. verſ. 13.

Et in eccleſiaſtico [c] *& rex hodie eſt, & cras morietur.*

Atque quidam boni principes, ne mens illorum à recto, in tanta poteſtatis licentia deflecteret, & luxuriaret in hac mortali, vt videtur, fœlicitate, mortis memoriam ſibi ingeri voluerunt: exemplo ritus eccleſiaſtici, quo initio quadrageſimæ ſaltem ſemel in anno memoria mortis & vilitatis hominis cineris aſperſione inſinuatur, *Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris.* Iuxta etiam quod ſcribitur [d] *memorare nouiſſima tua & in æternum non peccabis.*

d Eccleſiaſtici verſ. 40.

Fertur de prudentiſſimo Carolo V. Imperatore in oratione funebri eius Sueuica, eum anno quinto ante mortis periodum inter maxima regni ſui negotia ſarcophagum ſibi adſtrui curaſſe, cum omni ſupellectili quæ eo mortuo ad ſepeliẽdum neceſſaria eſſet, idque clanculum, ne, ad hominũ oſtentationem aut ſimulatã religionem factum videretur, quem apparatum habuit apud ſe quinque annis vbicunque locorũ eſſet ſecretiſſimè, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficiſceretur, cúmque diligentiſſimè ſingulis noctibus ſemper conſeruauit ac reponi iuſſit. Arbitrabantur autem quidam homines etiam quibus rerum magnarum demandata erat cura, theſaurum aliquem illic detineri, ac conſeruari, alij nonnihil librorum quibus hiſtoriæ veteres continerentur, alij aliud quippiam magni. Cæſar verò ſibi conſcius in quem vſum ſecum deferret ſubridendo, in rei cuiuſdam ſibi omnium chariſſimæ vſum, id ſecum deferri dicebat. Sic aſſiduò mortem ante oculos ſibi repoſuit, & ſibi ſemper ſepulchrum adeſſe voluit: vt perpetua mortis recordatio, eximeret à corde vanum huius mundi faſtum: ſanctas autem actiones agendas dum viueret admoneret.

9 Conſideret etiam princeps, in quo ſit gradu dignitatis, quantúmve ſit aliis prælatus à Deo, & ob quam cauſam, & finem.

Magnum ioquam eſt, vt ait Cicero Philippica 8 perſonam in republica tueri principis, qui non animis ſolùm debet, ſed oculis ſeruire ciuium. Regnum & illud eſt, ita viuere vt non modò homini, ſed neque cupiditati ſeruiat: contemnere omnes libidines, non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere, populi vtilitati magis conſulere quàm voluntati, nemini cedere in prauis, multis in his obſiſtere. Cupiditates ſunt inſatiabiles, hæ totam labefactant rem publicam, & deiiciunt ad vilia quæque & tyrannidem principem: praui mores corrumpunt cum principe ſubditos. Nec tantùm mali eſt peccare principes, quanquam eſt magnum per ſe ipſum malum, quantùm illud, quod permulti etiam imitatores principum exiſtunt, & cum illis mutant mores, nec ſibi tantùm obſunt quòd peccent, ſed quia etiam alios corrumpunt, & plus exemplo quàm peccato nocent. At quàm turpe eſt, & quale dedecus, dum, ex quo pudoris prudentiæque, bonorúmque morum & bonarum legum peti debent exempla, in aliquo crimine comprehendi rectè Claudianus [e] Cæſarem alloquitur.

e de Honorij Conſulatu.

Hoc te præterea crebro ſermone monebo,
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoſcas, cunctis tua gentibus eſſe
Facta palam, nec poſſe dari regalibus vſquam
Secretum vitiis, nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebráſque per omnes
Intrat, & abſtruſos explorat fama receſſus.

Et Ouid [f]. ad Liuiam,

f In epiſtola conſolatoria.

Impoſuit te alto fortuna, locúmque tenere
Iuſſit honoratum. Liuia perfer onus.
Ad te oculos aureſque trahis, tua facta notamus.
Nec vox miſſa poteſt principis ore tegi, &c.

Non poteſt princeps quantumuis ſimulator & cautus ſit efficere, quin res publica ſuis vitiis inficiatur, vel virtutibus exórnetur: tales enim rectores & præpoſitos conſtituere ſolet, quales ab his deſiderat ſequi affectus: & ex præpoſitis & ordine politiæ oculati & prudentes iudicare ſolent de principe: nulli propemodùm inuenti ſunt tempore Antonini dicti Heliogabili, qui virili mente & virtute præeſſent, quia ipſe fœdiſſimus & vaniſſimus erat, & ideò eò vecordiæ, inquit Herodianus in 5. prouectus eſt, vt omnes ſcenicos, artifices, ac theatricos, ad maximas imperij dignitates promoueret, tales & ſaltatores olim præfecit exercitibus, iuuentuti, ſenatui, & prouinciis, taliúmque hominum aula erat refertiſſima, & comitatus eius ornatus. Vt contrà meminit libro ſexto, eo ſublato, Alexandrum Cæſarem ſecundum mores bonos, quibus erat imbutus, omnia emendaſſe. Iuriſperitos, doctores, & prudentes ad conſilij, aulæ, ſenatus, & prouinciarum adminiſtrationem euocaſſe.

Hoc commune eſt omnibus, vt ſimilis ſimilem ſibi conſociet, aut ſimiles ſibi fieri deſideret, vel amicitia, vel beneficiis, vel vi: ideò in principibus, quorum quiſque fauorem aucupatur, periculoſum eſt reipublicæ, malos eſſe eos moribus, & proborum abhorrere conſilium & conſortium.

10 Gradum altiorem tenet princeps in ſua gubernatione, inde grauior lapſus, & miſerior, ſi præcipiti ruina labatur, vt reparari, aut reſtitui non poſſit.

In ſeruitutem cadere de regno graue eſt, vt ait Seneca [g].

g In Thebaide.

Et, vt ait Horatius, *Celſæ grauiore caſu decidunt turres,*
Feriúntque ſummos fulmina montes.

Conſideret itaque, quod ex alto ruere & acerbum maximè: ſed & valde difficile, res in vno ſtatu conſiſtere, imò impoſſibile ſecundum naturæ vices, & principatus, dum aliquando perſtiterint & peruenerint ad ſummum non declinare. Fragilitatis quidem humanæ in proſperis rebus eſt obliuio, vt Plutarchus ait [h]. Sed inter proſpera principi debent ex profeſſo quæ aliis ſe fœlicioribus acciderint, quæve communi ſorte ſibi quoque accidere poſſunt, proponi meditanda,

h In Scipione Africano.

vt & dominandi libertatem temperet:& ſi quando ſibi talia acciderint, quæ & accidere poſſunt, ad remedia,vel ad tolerantiã animum præmuniat.

Scio delicatis principibus idipſum durum eſſe audire; ſed quam durius eſſet perpeti,ipſi cogitare debent. Ægre tulit Crœſus rex Lydorum ab initio Solonis de infœlicitate & rerum caducitate ſententiam, dum præſentibus quibus abundabat diuitiis,& quiete ampliſſimóque regno frueretur in pace. Viſus ſibi à Solone ſe contemni, dum non confidendum iis, ſed vitæ finem inſpiciẽdum admoneret, & vitam hominum variis fortunæ motibus aſſiduè agitari, quæ præſentibus efferre non ſinit, nec fœlicitatem cuiuſquam in vita periclitantis adiuuari. Verùm cum, collata acie cum Cyro, prælio ſuperatus fuiſſet, & amiſſa vrbe captiuus, incendio deſtinatus pyram inſtructam alligatus conſcendiſſet,ſpectantibus Perſis ac Cyro,cognouit rei & ſententiæ Solonis veritatem:& cùm exclamaſſet ter, ô Solon, Cyro admiranti,quæ ſapienter Solon præmonuerat de falſa humanæ vita fœlicitate aperuit, eóque beneficio liberatus eſt [a].

a Vt ſcribit Plutarchus in vita Solonis & Herodot. in 1.

Hanc falſam fœlicitatem obnoxiam eſſe ludibrio fortunæ, iudicarunt & ſapientes huius ſeculi,neque in ea hærendum & confidendum: & humanum eſſe,ditari,regnare, capi,ſubiici, & obire: ſemper meditandum inter ea quæ fœlicia videntur, quæ tamen incerta & volubilitati, & viciſſitudinibus obnoxia ſunt. Sic illachrymatus Antiochus rex, poſtquam multo tempore in ſtuporem ductus obmutuit, cùm adductus illi fuiſſet Achæus Andromachi filius,qui filiam Mithridatis in vxorem duxerat Laodicem, vniuerſæ regionis Tauri dominus, vinctus & ad terram poſitus: conſiderans, quam ineuitabilia ſunt & incerta quæ à fortuna geruntur, vt ſcribit Polybius [b].

b Lib 8. hiſtoriarum.

Proſperas & inopinatas res Dionyſij minoris, conſecuta eſt ſubita commutatio, quòd fortuna ſua mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere eſt adorta, vt plenè ſcribit Paulus Æmilius in Dione,

Fortuna ſæuo læta negotio
Ludum inſolentem ludere pertinax,
Tranſmutat incertos honores:
Nunc mihi, nunc alij benigna [c].

c Horat. lib 3. Od 29.

Seſoſtris rex Ægyptiorum,illuſtris admodum & fœlix poſt multas ſibi ſubditas nationes, currum aureum multis diſtinctum pellucidis lapillis ornatum fieri ſibi procurauit, cúmque trahi faciebat quatuor regibus deuictis,iugo illis impoſito:quorum vnus quando celebri feſto currum illum traheret, cum ſæpe ad rotas retrorſum reſpiceret &rotæ volubilitatem intueretur,cumque Seſoſtris, cuius rei gratia tam frequenter oculos in rotam conijceret, percunctaretur, reſpondiſſe fertur,cum ſtupore admiror rotam,quam eam inſtabili modo ferri,atque alias aliter volui,& nunc quidem ſublimia demittentem, & rurſus demiſſa ſublimantem conſpicio. Quo intellecto Seſoſtris ſtatuit, ne poſthac illi currum traherent, iam intelligens quàm mutationi ſit obnoxius ſtatus fœlicitatis, vt notat Nicephorus [d]. Quod & admonuit Iuuenalis [e].

d 18. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 33.

e Satyra 7.

Si fortuna volet fies de rhetore conſul;
Si volet hæc eadem fies de conſule rhetor.

Rotæ currenti,variationem hanc quam dicunt fortunam,ſimilem facit Ouid [f].

f Epiſtola con Iſolatoria ad Liuiam.

Nempe, inquit, *per hos etiam fortuna iniuria mores*
Regnat, & incerta hic eſt quoque mixa rota.

Et inſtabilitatem rerum, per figuram ſeu imaginem muliebrem,rotundo & mobili fundamento inhærentem, veluti certo ſymbolo ſignificarunt antiqui:

Quid numerem, vt ait Manilius [g], *euerſas vrbes,*
regúmque ruinas?
Inque rogo Crœſum? Priamúmque in littore truncum,
Cui nec Troia rogus? Quid Xerxem, maius & ipſo
Naufragium pelago? Quid captos agmine reges?

g 4. Aſtronomicon.

11 Rectè certè antiqui iudicarunt, quod omnibus apertum eſt,inconſtantiam, id eſt variationem rerum & ſucceſſum, ſed in eo malè rati fortunam deam eſſe quandam,& caſu omnia,cæcutienteque actione cuncta peruertentem & vertentem. Rectiùs dixiſſent ex permiſſione Dei factum, vt aduerſis & dulcibus intermixtis noſſent homines quantum ſit infirmitatis & fragilitatis in his mundi gloriolis,neque hic eſſe veram fœlicitatem: & mortalia tantùm hic fluxa incerta & contemnenda dari, veram autem eſſe gloriam firmamque fœlicitatem in alio ſeculo.

Caue, inquit D.Baſilius magnus [h], *dicas, temerè factum eſt hoc, & ſponte hoc contigit: nihil enim inordinatum, nihil non præfinitum, nihil accidit fruſtra, nihil temere fertur, nec malum vllum euentum, nec malam dixeris horam: hæ namque ineruditorum, & diſciplinam Chriſtianorum ignorantium ſunt voces: nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnum ex eis non cadit abſque patris voluntate. Quot capilli capitis! & vnus ex eis non eſt apud Deum obliuioni &c.* Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudij luctus occupat [i]: neque in gloria temporali quis ſpem ponere debet: cedunt ramos & introitum parant Chriſto veluti regi, populi Iſraël, & proxima hebdomada crucifigi poſtulant. Ideo in ingreſſu illo humilis fuit Dominus ſedens ſuper aſinam, ad noſtrum exemplum.

h In Pſalm. 32.

i Prouerbiorũ 14. c.

Beneficiũ hoc maximum Dei ſenſit ad emẽdationẽ Nabuchodonoſor, cùm eleuatũ fuiſſet cor eius,& diceret, Quis eſt alius Deus, dum eiectus regno per ſeptem annos tanquam bos inter feras paſtus herba eſt [k].

k Daniel c. 4.

Habemus exempla tyrannorum, qui pluribus cædibus & impietatibus commiſſis, peruenerunt ad principatum, ſed ſtatim ferè poſtea ab honore & à vitæ huius frutione deiecti ſunt, vt moneantur alij illorum exemplo, ne ob tam breue imperium, támque exiguum tempus, ſimilia audeant moliri: ſic Deus temperat voluptates huius ſeculi cum amara quadam mixtione, vt animos retrahat à caducis atque momentaneis rebus, & ad diuina erigat. *Pronáque cum ſpectent animantia cætera terram, Os homini ſublime dedit, cœlúmque videre Iuſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus* [l].

l Ouid 1 Met.

A tempore peccati primi nulla hîc voluptas ſolida ex omni parte: quare, vt ait D. Baſilius [m], *Roſa quidem a principio cùm à Deo creata eſt, ſpinis carebat: poſtea vero pulchritudini floris adiunctæ ſunt ſpinæ, quo voluptatis oblectamento nos inde capienda propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti, cauſa cuius factum eſt, vt tribulos tellus & ſpinas nobis adferret.* Atque rurſus idem [n], *Roſa hæc ſpinis eſt coniuncta, externa gratia moleſtiam obtegens, nos aperta voce conteſtans & dicens, quæ iucunda ſunt vobis ô homines, triſtibus permixta ſunt. Nam verè in humanis bonis comparatum eſt vt nullum eorum ſincerum ſit, ſed confeſtim læ-*

m Homilia 5. libri Exameron.

n Sermone de paradiſo.

nrie & hilaritati conglutinetur mœſtitia, coniugio viduitas; puerorum educationi cura & ſolitudo: fœcunditati, aborſus: vita ſplendori, ignominia: proſperis ſucceſſibus diſpendia: delitijs faſtidium: ſanitati, infirmitas: florida quidem eſt roſa, ſed mihi triſtitiã inſligit: nam quotieſcunque florem hunc video, peccati mei admoneor, propter quod vt ſpinas & tribulos proferat, condemnata eſt.

12 Darius inſtructa acie & appoſitis caſtris eius & Alexandri, inter cætera quæ dixit hortatus ſuos ad pugnandum ſtrenue, & illud adiecit [a], *Præterea breues & mutabiles vices rerum ſunt, & fortuna nunquam ſimpliciter indulget: forſitan ita dij fata ordinarunt, vt Perſarum imperium quod ſecundo curſu per 230. annos ad ſummum faſtigium euexerant, magno motu concuterent magis quam affligerent, admonerentque nos fragilitatis humanæ, cuius nimia in proſperis rebus obliuio eſt. Modò Græcis vltro bellum inferebamus: nunc in ſedibus noſtris propulſamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ.* Præſagiebat Darius tunc culminis ſui & fœlicitatis proximam cladem, quia in ianuis erat, & expertus eſt ludibrium ipſius fragilitatis. Et qui de pluribus regibus antea triumpharat, ipſe victus, ſpoliatus imperio, fugiens a ſuis necatus eſt.

a apud Q. Curtium libro 4.

13 Heluius Pertinax, imperauit tantùm dies 85. coactúſque adeptus imperium, ſcelere Didij Iuliani multis vulnerib. obtruncatus, pila fortunæ dictus: nã libertino genitus, parte apud Liguros in agro ſcalido Lolij Gentiani, ad imperium peruenit: & ex fœlicitate in maximam infœlicitatem ſtatim raptus, vt & narrat Herod. & Aurelius Victor. Sed & Didius Iulianus, qui malis artibus imperium occupauerat ex ſede, talione mortis Septimio Seuero, poſtquam regnaſſet ſeptem menſibus, detruſus eſt, vt iidem narrãt authores.

14 Fuit & aliquando & Adonibezec rex Chananæorum, qui tanto faſtu imperauit, vt victos ſeptuaginta reges, amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, haberet colligentes ſub menſa ſua reliquias ciborum: verum ipſe, quod in aliis egerat, quàm graue eſſet ſenſit, in ſe expertus: nam ei capto per Iudam ſucceſſorem Ioſue duce Iſraelitarum amputatæ quoque ſunt ſummitates pedum & manuum [b].

b Iudicum 1.

15 Princeps erga alios, munus proprium habet curæ & ſolicitudinis eorum quibus præponitur. Et hoc maximè oſtendit principem, quòd ſuorum curam gerat, eiſque prouideat & proſpiciat. Ideo Chriſtus [c], *Paſtor bonus*, non dicit honoratur aut colitur, *ſed animã ſuã ponit pro ouibus ſuis*: hic eſt principatum ſeu paſcendi ſcientiam, ſua potiùs negligere, vt eorum quos regit curam agat &c. quæ ſcribit D. Chryſoſtomus in Pſalmum 113. Tom. 1.

c diui Iohannis c. 10.

Tiberus Cæſar, apud Suetonium [d] alloquens D ſenatum, *Et nunc & ſæpe alias patres conſcripti*, inquit, *bonum ac ſalutarem principem, quem vos tanta & tam libera poteſtate inſtruxiſtis, ſenatui ſeruire debere & vniuerſis ciuibus, ſæpe & plerumque etiam ſingulis, neque id dixiſſe me pœnitet, & bonos & æquos, & fauentes vos habui dominos, & adhuc habeo.*

d In eius vita c. 29.

16 Sic ex Græcis, nomen βασιλεὺς, vt habetur in etymologico, quidam à βάσις & λαὸς deduxerunt: vt qui ſit, βάσις τοῦ λαοῦ, quòd in eo ſit velut fundata populi ſalus, aliis tamen βασιλεὺς, quaſi ἄσυλος, vt qui ſit inuiolabilis: & Antigonus cùm cerneret filium ſuum ſe moleſtiorem & immodeſtiorem gerere erga ſubditos, *An non*, inquit, *noſti fili mi, noſtrum regnum, nobilem ſeruitutem eſſe* [e].

e Aelian lib. 2. de varia hiſtoria c. 30.

Cura vere non voluptas, imò pœna, regnare, A vt indicat Seneca [f].

f in Thebaide.

Pœnas, inquit, *ſoluet graues,*
Regnauit: Iocaſta. *Eſt hæc pœna.*

Cum etiam Tiberio quis eius ſacras dixiſſet occupationes, pro ſacris, laborioſas dicere coegit, vt refert in eius vita Sueto. Tranq [g].

g Cap 27.

Quemadmodum autem multa ſunt quibus indiget populus quæ commiſſa ſunt principibus tractanda: Sic erga illa, ſolicitudo illorum diligenter occupari debet.

Regia, crede mihi res eſt, ſuccurrere lapſis.
Conuenit & tanto, quantus es ipſe, viro [h].

& Seneca [i]:

h Ouid. 2. de Ponto.
i in Octauia,

Conſulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abſtinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, ſeculo pacem ſuo.

Paucis his verbis magna, & Athlantis onere grauior ſolicitudo impoſita cenſetur humeris B principum, & quò magis latiúſque diffuſus principatus, eò creſcit maiórve efficitur. Atque ſolùm vel hoc ipſum, meminiſci, ſe hominibus imperare, maximum: cùm enim ſe populares nobilitatis naturalis ſeu generis diuinæque naturæ participes eſſe recordantur: & aliunde eum natura ſe pares, & eiuſdem primi parentis vnde & principes, ſobolem contemplantur, ægrè, niſi benè regantur vnius iniurioſam dominationem, quæ belluarum & irrationalium animaliom potiùs eſt, tolerant. Difficilis vnius ſeruuli vel famuli contumelioſi & inobedientis gubernatio: multò magis populi, vbi tot peſſimi homines, tot ſcelerati, eſt difficilis & ærumnoſa bono principi directio.

17 Graue aliquando principibus, quod non ſufficiat illis bene regere niſi etiam exemplum aliis bene viuendi præbeant: vita principis C morum & ſubditorum eſt cenſura, eáque perpetua, ad hanc inquit Plinius in panegyrico Traia. dirigimur: ad hanc conuertimur: nec tam nobis imperio opus eſt, quàm exemplo. Et iuxta Claudiani ſententiam [k].

k de 4. Honorij conſulatu.

— componitur orbis.
Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, quam vita regentis:
Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

De nominibus principatus: circque primum qui præſunt & dominantur dicti ſiunt principes.

CAP. IIII.

PRincipatum, id dico cum Cicerone de natura deo. quod Græci ἡγεμονικὸν vocant: quod nihil in quoque genere, nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius.

D Princeps, quaſi primum caput, ſeu præſtans & præcipuum alicuius rei dicitur: ſiue agatur de rebus animatis, vel inanimatis, ſiue de perſonis. Sic Sicilia princeps apud Ciceronem [l], id eſt, omnium prouinciarum prima. Ianuarius, princeps menſis apud Columellam [m], id eſt, primus ordine. Sic in aliis primus vel præcipuus ordine, authoritate, ſuffragio, dignitate: in albo, in ſeſſione, in loco, princeps dici poteſt. Inde principale, primum & præcipuum: & principatus ſtatus & dignitas eius qui primus & præcipuus eſt: principes & ij qui in aliquo primas habent partes, vt in c. omnes principes terræ, 4. de maior. & obedien: & in 6. 1. vt prepona. nomen imperato. nouella 47. Æneas rex & reipublicæ princeps, & item Imperator dicitur. In monarchia tamen nominatio

l 3. Verrina.
m lib. 1. c. 2.

minatio principis, vt in regno libero, vel alio principatu, per excellentiam de ſolo principe intelligitur libero, ſed in aliis, per adiectionem principatus nominis, id cuius eſt principatus, iudicatur, vt in Germania dicuntur principes imperij ſiue eccleſiaſticæ, ſiue ſeculares perſonæ, cum nomine feudi: vt comes Tulleoſis princeps imperij, comes epiſcopus & princeps Virduneoſis &c. Princeps ciuitatis, rex: & princeps gregis, aries, apud Varronem a. Paulus [b] iuſtiùs putat eum teneri, qui princeps fuerit delicti, id eſt authorem, quàm eum quæri, ad quem res furto ſubtractæ a ſeruo prolatæ ſunt.

a lib. 5. de lingua latina.
b l. in hoc iudicium. 20. de furtis corrup.

8 Nomen hoc principis vt primi generale eſt, nec ſimpliciter de quoquã quã de Deo, efferri poteſt, qui α & ω dicitur, apoca. c. 5. verſ. 13. primus & nouiſſimus verè omniũ, ante tẽpus, primus digoitate, maieſtate, authoritate, ſapientia, poteſtate & in omnibus præcipuus: de cæteris autem princeps cum aliqua adiectione ſemper dicitur, vt B princeps ſenatus, olim Romæ in ſenatu dicebatur & eligebatur, qui authoritatem & gloriam maximis in rempublicam meritis præſtantiſſimiſque rebus geſtis, ſuiſſent conſequuti, vt eſt apud Plutarchum [c]. Ciuitatis principem, etiam explicat magiſtratum Modeſtinus [d]. In imperio, io regno, cùm abſolutè princeps dicitur, de imperatore aut de rege ſermo intelligitur, vt de imperatore in §. ſed & quod principi placuit, de iure natura. ap. Iuſtinia, leg. 1. & rubrica, de conſtitutionibus principum P. & princeps Romanus, in §. 1. prooemij inſtitutionum ioris ciuilis c. ad apoſtolicæ. de ſenten. & P. iudica. in ſex. de rege verò, in c. vnico verſ. vnde in veteri, de ſacra vnctio c. venicns, de accuſatio. c. innotuit, de electio. c. maiores de baptiſm. quamuis aliquando diſtinguantur reges a principibus, vt principes maio- C res, vt in clemẽt. vnic. de baptiſm. ibi, *regum aut principum*: ita referuntur appellationes conſtitotionum principalium ad principes qui eas conſtituerint: éſtque ſemper relatio facienda ad id, cuius princeps qui & caput dicitur, ita ſubordinati erunt principes alij aliis maiores & minores. Sic princeps præfectus vniuerſo populo, & dux Iudæorũ Moſes. cap. ſub eo & alij principes & multitudinis per familias & tribus diſpoſiti c. 10. verſ. 4. ibi *ſi ſemel clangueris, venient ad te principes & capita multitudinis Iſrael &c.* Summus ſacerdos, & princeps populi dictus: *principem populi tui non maledices* Exod. 22.

c in Africano.
d in l. ſpadanem. 15. §. ſi ciuitatis princeps. de excuſationib. tutor. li. 27 P. n. 4.

Sic legimus, principes ex Iudæis multos credidiſſe in Chriſtum [e], & principes ignorantes, crucifixiſſe Chriſtum [f].

e diui Iohan. c. 12.
f 1 ad Cor. c. 2. Actorum c. 3.

Dicitur & princeps aëris huius, Dæmon: quod ibi nitatur tyrannicè regnare [g]. Sed & ſub illo, D principes tenebrarum harum Princeps & dæmoniorum Beelzebub dictus. Et alij principes ſeu præpoſiti aliis dæmonibus.

g ad Epheſios c. 2. ad Coloſſen. 2. diui Iohannis c. 12.

Rex Niniuitarum dicitur etiam edictum conſtituiſſe cum principibus [h].

h Ionæ 3. verſ. 7.

Rex Nabuchodonoſor dicitur habuiſſe & conuocaſſe principes regionum, Daniel c. 3. Rex Aſſuerus, cunctis principibus ſuis etiam dicitur cõuiuium præparaſſe [i]. Sicque diſtinctio videtur adhibita, vt poſt regem, principes illi digniores dicti ſunt, quemadmodum & c. fundameota, 17. §. proinde officij, de electio. in ſex. qoando gradus plures diuerſorum principatuum adſeruntur, quidam in communi nomine recenſeotur, alij in ſpeciali. *Nullus*, inqoit Bonifacius, *Imperator, ſeu rex*

i Heſter c. 1 ver. 3.

A *Romanorum, aut alius Imperator vel rex, princeps, marchio, dux, comes, aut baro vel quicunque alterius notabilis præeminentiæ, potentiæ, ſeu poteſtatis, excellentiæ vel dignitatis exiſtat &c. In ſenatorem, capitaneum, patritium, aut rectorem eiuſdem vrbis*, ſcilicet Romanæ, *eligatur*, & c. ita ibi, princeps ordinis vel dignitatis eſt gradus, & ſpecies principatus: vt adoptio, poteſt eſſe genus & ſpecies [k], & præpoſiti omnes qoi aliis præfecti, generaliter: & ſpecialiter etiam obtinuit, præpoſitos dici qui curam prioratus quandam ſuper alios gerunt. c. quamuis omoes, 9. de verbor. ſignifica. Sic & principatus in ſpecie, dignitas eius qui cæteros agentes in rebus antecellit l. 1. de principibus agitur in rebus lib. 12. C. ti. 22. Et apud Caſſiodo. li. 7. varia. c. 31. in formula principatus vrbis, vocat principem cardinalem, eius præfectum: & poſt eum ponit, eius vicarium.

k l. 1. & 2. de adoptio. P.

B 3 Principes regni, principes imperij, ita præcipui qui aliis præponuntur. Sicque in libr. 2. feudorum titul. 10. quis dicatur dux, marchio &c. qui à principe vel ab aliqua poteſtate, de plebe aliqua, vel de plebis parte, per feudum ſunt inueſtiti: ij capitanei appellantur, qui propriè valuaſores maiores olim appellabantur.

Principes imperij ſunt, qui ducatus vel comitatus habent ab imperio, & in illis ſunt ſubditi, tanquam ratione bonorum & feudorum, ob quæ fidelitatem exhibent imperio, quanquam ratione propriæ dignitatis ſint liberæ dignitatis, vt ſi ſint epiſcopi vel reges: oam ratione tantùm bonorum & feudorum principes dicti, & in illis cenſentur de imperio, & appellationes eorum in illis deuoluuntur ad cameram imperialem. vt pluribus diſputat Gallus lib. 1. practicarum obſeruationum, obſeruatione 30. notant & interpretes ad ca. Ro- C mana, §. debet, de appella. in ſexto. & ibi Philippus Francus numer. 2. & ad c. cæterum, de iudic. gloſſa ad c. ſolitæ ad verbum ſuſcipiunt de maior. & obed. Paul. Caſtrenſ. ad l. ſi quando numer. 2. C. de appella. & ibidem Barthol. numer. 3. & ad l. 1. §. ſi quis numer. 14. eo. titul. dicitur & Rex Hiſpaniæ ratione comitatus Burgundiæ ſtatus imperij tantùm comes. Ideo nec in comitiis imperialibus ſedet vt rex, ſed vt Burgundiæ comes inter principes ſuo ordine, iuxta receptam antiquitùs ſeſſionis conſuetudinem. Sicut rex Daniæ, qui tanquam rex imperium non recognoſcit: attamen vt Dux Holſatiæ, Cæſari ſubeſt. Sic dux Cliuienſis, in Flandria: Brunſuuicenſis, io Hollandia. Ea lege tenentur, epiſcopi Viridunenſis, Metenſis, Tullenſis Leucorum, qui ſe principis imperij in comitatibus dicunt ratione feudorum poſſeſſorum: quibus alij plures ſunt ſimiles. Habent hi principatus à ſuperioribus: ſuperiores à Deo poteſtatem accipiunt: Principatus omnis caput, Chriſtus [l], principes Dei miniſtri [m] & princeps pacis. Iſaiæ c. 9. verſ. 6.

l ad Coloſſ. c. 2.
m ad Roma. c. 13. & ad Titũ cap. 3.

Singulari qoodã nomine: & veluti per excellentiam in Hiſpania principes appellantur regum primogeniti regnum mortuo patre adepturi, vt notat Iacobus Spiegel [n], *Et conſtat*, inquit, *etiam noſtra ætate Philippum Cæſaris Maximiliani filium vocaſſe Pruntzen.*

n In dictionario iuris in verbo principes.

4 Angelus, prioceps exercitus, dicitur Ioſuæ 9. Summus pontifex dicitur, princeps, in concilio Moguntinenſi 1. c. 51. Et in can. corpora ſanctorũ 37. de conſecratione d. 1. ibi, *corpora ſanctorum de loco ad locum nullus transferre præſumat ſine conſilio principis, vel epiſcoporum, ſanctaque ſynodi licentia.*

Et ibi

Et ibi gloſſa principem, Papam interpretatur: ſacerdotij principatus dicitur Romæ in ſummo pontifice, qui caput eccleſiarum in c. fundamenta, 17. §. ne autem, de elect. in ſex.

Et epiſcopi principes dicti in c. 2. de maiori. & obedien. vbi epiſcopis tribuitur dictum 1. regum, c. 13. & Deuter. 17. *Si quis non obedierit principi, morte moriatur.* Vocat & principes iudices eccleſiaſticos, gloſſa ad ca. definiuit, 35. ad verbum principis, 17. q. 4.

Cæterum cum propriè princeps is dicatur qui primus eſt in aliqua re, notandum erit, hîc de principatu agendum eſſe poteſtatis, & non ordinis, & ita non conuerti principem eſſe, & habere poteſtatem primam, aut ſupremam, aut ſubordinatam. Omnis quippe habẽs poteſtatem in alios, princeps eorum eſt quibus imperat. Sed non omnis qui princeps dicitur, vel primus, ideo in alios qui eum ſequuntur, habet poteſtatem: non enim omnes perſonarum aut rerum ordinationes, ſunt ratione ſubiectionis aut poteſtatis.

Quare principes dicti Dij & ſemidei.

CAPVT V.

ET quia non eſt poteſtas niſi à Domino, vt ſæpe dictum eſt [a], ſiue permiſſiuè, ſiue per conceſſionem: ita & principes populi Dij aliquando dicti ſunt, vt Pſal. 46. verſ. 10. *principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham, quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt.* & exod. 7. verſ. 1. Dixit Dominus ad Moyſem, *ecce conſtitui te Deum Pharaonis* & ruſum c. 22. verſ. 8. *Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, & iurabit quod non extenderit manum ſuam ad rem proximi ſui.* Et Fabius Pictor [b], *Principes quia in aurea ætate iuſti erant, & religionibus deditis, iure habiti Dij, & dicti.* & Dauid Pſal 81. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem deos diiudicat:* & poſtea, *ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes: vos autem ſicut homines moriemini & ſicut vnus de principibus cadetis.*

a Ad Ro. c. 13.
b Libro de aureo ſeculo.

Qui poteſtati principum reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit, vt ait Paulus [c]. Sed vt populus principem præcipuum habet, ita principes eadem ordinatione, Deum ipſum potiorem reuereri debent. Minor Deo cuiuſcunque generis princeps, & ab illo pendere debet.

c Dicta c. 13. ad Roma.

Et vt ait ad imperatorem, Horatius [d],

Dis te minorem quod geris imperas:
Hinc refer principium, hinc refer exitum.

d lib. 3. Ode 6.

Facit quod tradit Diuus Chryſoſtomus [e], dum explicat illud, *Benedictus Deus, qui ſubdit populum meum ſub me. Nam hic,* inquit, *ſuperno quoque opus eſt auxilio, vt qui ditioni ſubiecti ſunt acquieſcant & ne ſeditionem agitent, nec inſurgant. Nec ſolum in ſubiugandis inimicis, ſed etiam in ſuis ſubijciendis, & in officio continendis ſuperno auxilio opus eſt. Nam hoc quoque magnum eſt, ſuos bene regere: nec minus eſt, quam ſuos inimicos vincere. Multi quidem ſæpenumero certè trophæa in bellis erexerunt, in pace autem caſi ſunt: & quemadmodum à Deo procedunt victoriæ ab hoſtibus: ita etiam ſuorum obedientia.*

e In pſalmum 43. tomo 1.

2 Communis regum appellatio apud Homerum, vt dicantur διογενεῖς, id eſt, *Ioue editi*, diuini, præſtantiſſimi. Et Plinius in panegyrico Traiani, *principem dat Deus, qui erga omne hominum genus vice ſua fungatur.* Menander principem dixit εἰκόνα ἔμψυχον θεοῦ, imaginem animatam Dei. Atque Plutarchus in Themiſtocle, ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν εἰκόνα θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος, id eſt vobis, ſcilicet Perſis, ex legibus multis & honeſtis honeſtiſsima illa eſt, honorare regem, & venerari imaginem Dei omnia ſaluantis: adorabant namque Perſæ regem ſuum. Et Tertullianus [f] *colimus, ait, imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, hominem à Deo ſecundum, & quicquid eſt à Deo conſecutum, à ſolo Deo minorem.*

f libro ad Scapulam.

Meminit P. Cornel. Tacitus [g], cum contenderetur ſub Tiberio, de mittẽdo proconſule in Africam, deterrimo quoque licentiam ſibi vſurpante impunè, probra & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæſaris: Caium Ceſtium Senatorem diſſeruiſſe, *principes quidem inſtar deorum eſſe: ſed neque à diis niſi iuſtas ſupplicum preces audiri: neque quenquam in Capitolium aliáve vrbis templa perfugere, vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur.*

g lib. 3. annalium.

3 Ea ratione & pro inſigni regum, ſceptrum erat olim, quod erat Iouis inſigne, quo in concionibus vtebatur, vt fingũt, diis conuocatis Ouid [h].
Celſior ipſe loco, ſceptróque innixus eburno ora indignãta ſolui. Et apud eundem Ouid [i]. *Louis manus ſceptrum latè regale tenebat,* atque fœdera faciẽtes ſceptrum quaſi imaginem Iouis, tenebant. vtque ait Iuſtinus ex Trogo [k], *per ea adhuc tempora leges haſtas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam ob originem rerum pro dijs immortalibus veteres haſtas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc deorum ſimulachris haſta adduntur,* & ſceptrum dediſſe principibus docet Homerus,

h 1. Metamor.
i 3. amor eleg. 1.
k lib. 43.

Iliados 2. .. εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεύς, ᾧ δῶκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

4 Notat gloſſa ad principium nouellarum ad verba, *in nomine domini*, imperatorem ſeu principem, Dei vice fungi, ſcilicet in temporalibus: & ideo facta per ipſum veluti à delegato Dei, per Deum facta, cuius eſt delegatus, cenſeri [l]. Atque Iuſtinianus [m], Deum tradit imperium conſtituiſſe de cœlo. Deus in terris dicitur princeps, vt Deus in cœlis: vnde & reſcriptum eius cœleſte oraculum, in l. nullam, 10. & ibi gloſſ. ad verbum *cæleſte*, de ſacroſan. eccleſ. vocati ſanctiſſimi imperatores in l. Titia Seio, §. fin. de lega. 2. prouidentiſſimi & religioſiſſimi, l. vnum ex familia, §. f. eo. titu. nobiliſſimi & ſanctiſſimi, in l. quæris, de natalibus reſtituen. P. optimi & maximi, l. in honoribus, de vacatione munerum, P. & domus illorum vocatur diuina. in l. ad inſtructiones, & ibi gloſ. de ſacroſanct. eccleſ. C.

l l. 1. de officio eius cui man. eſt iuriſ. P. l. quod meo de acqui poſſ. P.
m in § 1 nouell. 73 de inſtrum. fid. & caut.

5 Heroes, & viri qui conſectati ſunt immortalium naturam, dicti & à poetis antiquis ſemidei. Heſiodus,

Ζεὺς Κρονίδης ποίησε, δικαιότερον καὶ ἄρειον
ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι. —

D Lucianus in mortuorum dialogis, ſub Trophonij perſona, ἥρως, inquit, ὅστις ὁ μήτ' ἄνθρωπός ἐστι, μήτε θεός, ἀλλὰ καὶ συναμφότερόν ἐστι.

Statius in 2. reges ſemideos appellat.

Quare dicti principes, iudices.

CAPVT VI.

DIcti ſunt & principes populi, aliquando *Iudices*, vt liquet ex libro iudicum vbi principes dicuntur iudices. verſatur enim ſuprema poteſtas in componendis litibus, in puniendis criminibus, in reddendo cuique quod ſuum eſt. alioquin enim ſi quis non poſſet quæ ſtatuerit propria authoritate & poteſtate firmare, perpetuæ eſſent lites, crimina remanerent impunita, nihil proprium [n]. Princeps omnium Deus, is abſolute

n ca. quo iure defendis vſu. 8. diſt.

a Geneſ. 18. b actorum ca. 10.

abſolutè omnes gentes & mortales iudicat [a], A Chriſtus caput totius principatus, iudex viuorũ [b] & mortuorũ. Iudices vſq; ad Samuelẽ dicti, quòd peneseos eſſet authoritas dicẽdi ius, & adminiſtrãdi rempublicam iuxta legem à Moſe poſitã: diademate autem aut ſceptro nõ vtebantur, nec hæreditarij erant, ſed partim authoritate prudentum hominum creabãtur, partim à Deo excitabantur vocatione particulari, vt iudic. c. 2. nec eorum poteſtas erat regia ſeu arbitraria, ſed politica.

2 Iudicaſſe dicitur Samuel populũ Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ, cùm præeſſet ei, circuiens per ſingulos annos, Bethel, Galgal, Maſphat, in quibus locis iudicabat Iſraël, & poſtea reuertebatur in Ramatha, vbi erat domus eius, & ibi quotidie iudicabat [c]. Et poſtea cõgregati ſunt maiores natu Iſrael, & venerunt ad Samuelẽ in Ramatha, dixerúntque ei, *Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis: conſtitue nobis regem vt iudicet nos, ſicut & habent vniuerſa nationes* [d]. & eo nomine exprobrat populo per Oſeam Deus [e], *vbi rex eſt tuus? maximè nunc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, de quibus dixiſti, da mihi reges & principes. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione tua.* Deus dedit iudices populo ſuo poſtquam eum eduxit a terra Ægypti, vſque ad Samuelem qui eum regerent: & exinde poſtulauerunt regem, & dedit illis Saul filium Cis [f].

c 1. Reg. c. 7. ver. 6. 16. & 17.
d 1. Reg. c. 8. verſu 4. & 5.
e c. 13. ver. 10.
f actorum ca. 13. verſ. 20. & 21. Iudicum 3. verſ. 6.
g lib. 1.

3 Refert Herodotus [g] Medos poſt excuſſum iugum regum Aſſyriorum, in libertatem aſſertos, conſtituiſſe dehinc ſibi regem Deiocem Phraortis filium, vt ditio illorum bonis legibus adminiſtretur, & per iudicia illius iuuati, nuſquam impunitate ſceleratorum, violarentur.

h ad c. 22.
i Relatus in c. 23. regum officium 23. q. 5.
k Pſal. 71. v. 1. cap. 3.

4 Diuus Hieronymus in Hieremiam [h], regum eſt officium proprium, facere, inquit, iudicium & iuſtitiam [i].

Sic rogabat Dauid [k], *Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis*, &c.

l 3. Reg. c. 3. v. 9.

Et Salomon cùm poſt ſacrificium factum Deo in Gabaon, optionem habuiſſet à Deo petendi quod vellet; *Dabis*, inquit, *ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum*, &c [l]. Sic Paralipomenon li. 2. c. 26. verſ. 21. notatur ſingulariter, poſt eiectionem regis Oziæ ob lepram quæ illi ſuperuenerat, vindicta diuina, quòd voluiſſet vſurpare munus ſacerdotale, *Porro Ioatham filius eius rexit domum regis, & iudicauit populum terræ.*

Cicero etiam officiorum libro 2. *Mihi quidem*, inquit, *non apud Medos ſolùm, vt ait Herodotus, ſed apud maiores noſtros, iuſtitiæ fruendæ cauſa, videntur olim bene morati reges conſtituti.* Iudicum ordo Carthagine optimatum dominabatur aliquando, in quorum poteſtate vita & res omnium erat: erant D autem perpetui iudices, vt refert T. Liuius [m].

m Lib. 33.

Ita rex dicitur eſſe debitor iuſtitiæ & obligatus ad iuſtitiam faciendam, vt plenè docet Lucas de Pena [n], & reditus regni dati principi, ad hoc inſtituti videntur, vt ſint tanquam ſtipendia eius ad iuſtitiam ſoluendam, vt ait Diuus Thomas 2. 2. q. 63. Andreas ad conſtitutionem regni Neapolitani, de inciſionibus: & ad caput 1. de pace tenen. & ad cap. 1. ad verbum vectigalia, quæ ſint regaliæ. Matth. de afflictis, deciſio. 265. nu. 80 & 81.

n Ad l. neminem, de ſuſceptoribus & archarijs, lib. 10. C.
o 3. politic ca. 11.

Teſtatur & Ariſtot. [o], in poteſtate Heroum fuiſſe, vt rex dux belli, & iudex controuerſiarum, & dominus cæremoniarum erga deos eſſet.

p 3. reg. ca. 10. verſ. 9.

Regina Saba ſalutando Salomonem [p], *Sit Dominus tuus benedictus, cui complacuiſti & poſuit te ſuper thronum Iſraël, Eo quod dilexerit Dominus in ſempiternũ & conſtituit te regem, vt faceres iudiciũ & iuſtitiã.* Et rurſũ Hier. c. 22. *Audi verbũ Domini rex Iuda, qui ſedes ſuper ſoliũ Dauid, tu & ſerui tui, & populus tuus qui ingredimini per portas iſtas, hæc dicit Dominus, facite iudiciũ & iuſtitiã & liberate vi oppreſſũ de manu calumniatoris.* Et Prouerbiorum c. 20. verſ. 8. *Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo.*

Magiſtratus vnus erat apud Athenienſes, nominatus βασιλεὺς, ſeu rex, ὁ τὰ τῶν ὀρφανῶν, καὶ ἀσεβειῶν δικάζων. qui ea quæ ad pupillos & impietatem iudicabat, vt ſcribitur [q].

q In magno argumento præpoſito orationi Demoſthenis contra Androtionem.

6 Solium principis, Latinis, Græcis θρόνος. Hebræis כסא ciſſe, ſedes, vel ſella tantum honorabilior, vbi cum maieſtate ius dicebat Rex. vocant galli *Le lict de iuſtice*, quaſi in quo quieſcat, vel reſideat iuſtitia quæ per principem diſtribuitur, & redditur. Armis, ad defenſionem vtitur: iuſtitia B & legibus tempore pacis populum regere debet, vt præfatus eſt Iuſtinian. in elementis, ſeu inſtitutionum iuris cuius proœmio. eſt & θρόνος Athenæo [r], σεμνότερος καθέδρα σὺν ὑποποδίῳ. auguſtior ſedes quàm καθέδρα, vel δίφρος.

r Li. 5. dypnoſophiſton.

7 Ab initio reges ipſimet iudicabant, vel iudices qui ſuo loco iudicarent aliis ipſi maioribus implicati negotiis dabant, atque iudices male ſub ſua poteſtate iudicantes coercebant: vtrumque bonus princeps & rex facit: nam per ſe iudicat, & vt iudices ſuo loco conſtituti rectè iudicẽt prouidet. Hocque inter eorum præcipuas delicias eis curæ eſſe debet. Refert eius rei exemplum Athenæus [s], ex Heraclide Cumæo rerum Perſicarum ſcriptore, & quòd in thuris regione feraci, rex ſuis legibus viuit, neque vllius imperio patet, delicijs maximè abundãs, nec cum multis verſatur, ſed iudices tamen conſtituere. Quòd ſi quis C minus diiudicaſſe putetur, feneſtra quædã eſt in altiſſimo regiæ loco, quæ ferrea cathena ligatur, quam qui ſe iniuſtè iudicatum exiſtimauerit, apprehendit, feneſtrámque attrahit: quod vbi rex ſenſerit eos ad ſe vocat, atque ipſos diiudicat. Et ſi videantur iudices minus iuſte iudicaſſe, moriũtur: ſi iuſtè, is moritur qui feneſtram mouerat.

s Lib. 12. c. 4.

Perſarum reges, quamuis delicijs addicti, tamẽ ius in aureo ſolio & Throno purpura ornato dicebant [t]. Dixit ius per ſe Alexander Magnus, Midas, Iulius Cæſar & alij de quibus admonuimus li. 47. c. 20. nu. 15. Refert de regibus Indorum Quintus Curtius [v], etiam in tanta quam habebant magnificentia ſeu luxuria, regiam omnibus patuiſſe, & eùm rex capillum pectebat & ornabat, tum reſponſa legationibus, & iura popularib. reddidiſſe. Hoc ipſum attribuit priſcis aurei ſeculi regibus, Ouid [x]. dum inducit Ianum ſic loquentem,

t Athen. li. 12. cap. 3.
v Lib. 8.
x 2. Faſtor.

Tunc ego regnabam patiens cùm terra Deorum
Eſſet, & humanis numina mixta locis.
Nondum iuſtitiam facinus mortale fugarat,
Vltima de ſuperis, illa reliquit humum.
Próque metu populum, ſine vi pudor ipſe regebat,
Nullus erat iuſtis reddere iura labor.
Nil mihi cum bello, poſtes pacémque tuebar.
Et clauem oſtendens, hæc (ait) arma gero.

y Libro 4.

Adſtipulatur Beroſus [y], dum de Nino agit, & tradit Ianum anno 43. regni Nini Vetuloniæ iura dixiſſe, docuiſſe, & regnaſſe.

z Libr. politico. cap. 1.

Hoc eſt quod Ariſtot. refert [z], ex Homero, incrementa regnorũ fuiſſe orta ex domibus primùm & familijs, quibus præerant ſeniores. dehinc conſtitutos pagos, ex propagatione domorũ & familiarum, natiſque natorum: omnem autem domum

gubernatam

gubernatã à ſeniore;& primùm ſub regibus fuiſſe ciuitates, nunc autem & gentes, quia ex his qui ſuberant regno proceſſerunt: inde & ſeniores ſeu reges imperabant illis& colonis deductis propter conſanguinitatem,& illis iura dediſſe,& hoc eſſe quod dicit Homerus,

Iura dant ſinguli natis,& vxoribus. Sparſim namque etiam ſic antiquitùs habitabant. Et deos ob hoc ipſum cuncti putant, regem habere: quoniã & ipſi præter tunc partim antiquitùs ſub regibus degebãt. Quemadmodum verò formas humanas diis attribuunt homines, ſic etiã vrbis. hæc Ariſt.

a Lib. 1.

8 Refert Hector Bohetius[a], Galtherum, Scotorum regem in Hiſpania in Brigantia vrbe, quæ Compoſtella hodie eſt, ius dixiſſe ſedentem in marmore, cathedræ in modum efformato: & ideò marmori tantam acceſſiſſe authoritatem, vt vbicumque terrarum reperiretur, omen conſtituendi regni Scotorum facere crederetur. Et proinde Simonem Brechum ab Hibernis ex Hiſpania euocatum in regem, marmor illud ſecum extuliſſe: multóque poſt Fregnſium ex Hibernia in Albionẽ traiicientem, ſecum vna euexiſſe,& in Argathelia conſtituiſſe, cui deinceps longa ſucceſſione vſque ad Robertum I. Scotiæ reges inſidentes, coronari ſolebant.

b Libro 3.

9 De Seuero quoque imperatore Herodianus[b], *Roma deinde haud paucos*, inquit, *commoratus annos, ius dicebat frequenter, ciuilibus negotiis, & liberis erudiendis intentus, accuſatos à prouincialibus iudices, probatis rebus grauiter puniuit.* Aelius Spartian. in eodem etiam firmat: Primis ſeculis monarchatus Britannici rex nihil ſuũ habebat, omnia erãt vniuerſorum: ad æquitatem certis legibus ſtringebatur, ac ne auaritia diuerteret à vero, diſcebat paupertate iuſtitiam.

10 Octauius Auguſtus, ius dixit aſſiduè, & in noctem; nonnunquam ſi parum corpore valeret lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans,& nõ modò diligẽtia, ſed & lenitate ſũma[c].

c Suet. in eo. c. 33.

11 Mithridates rex Ponti, oriundus à ſeptem Perſis, duarũ & viginti gentiũ quæ ſub regno ſuo erãt, linguas loqui didicit, vt omnibus iura dicere, omnes audire & colloqui ſuo, ſine interprete poſſet[d].

d Plinius li. 7. c. 24. & lib. 25. c. 2. Solinus c. 7. Plutarchus in ... Gellius lib. ... c. ... Valer. Max. li. 8. c. 7.

12 Hoc modo populum ſibi conciliauit Abſalon viuente patre ambiens regnum Dauidis patris: mane enim conſurgens iuxta introitum regiæ portæ, ſtare ſolebat, & omnem virum qui habuit negotium, vt veniret ad regis iudicium, vocabat ad ſe, clementérque audiebat[e].

e 2. reg. 15.

Admonuit Agapetus Iuſtinianum in epiſtola ad eum ſcripta, vt facilis aditu eſſet indigentibus, ob vim ſupremæ illius poteſtatis; aperiret iis aures qui à paupertate obſidentur, vt inueniret Dei aditum adapertum.

13 Sed & cum ratione Demetrium regem, difficilem & moroſum ad audiendas querelas ſubditorum paucis ſui officij admonitum ab anu, refert Plutarchus in eius vita, à qua poſtea emendatum ſe oſtendit. Cùm enim illum rogaſſet vt ſe audiret, reſpondente eo ſibi otium non eſſe; tum alta voce ad illum anus conuerſa, nec etiã regas, inquit. quæ verba reuoluta animo effecerunt, vt poſthabitis omnibus dehinc rebus aliis, multos dies audiendo reſpondendóve, conſumeret.

Idipſum refert de Adriano Dio Caſſius, cùm .n. illũ mulier rogaſſet, vt ſe audiret,& ille reſpõdiſſet, mihi otium nõ eſt: illa deinde clamãs ait, noli ergo imperare: idipſũ alia mulier Philippo regi Macedonũ obiecit. Monebant .n. verè dignitatem imperandi & regiam deponere debere, eaque indignos qui nollent munus præcipuum, ob quod instituti ſunt, exequi. vulgaris quippe regula eſt non dari beneficium niſi propter officium[f].

f c. fin. de reſcriptis in ſex. cum ſimilibus.

Nec audiendum eum qui lucrum quidem amplectitur, ſed onus ſubire recuſat[g].

g L. vnica §. pro ſecundo de caduc. tollendis C. lib. 6. tit. 51. c. qui ſe. ... de reg. iur. in ſexto l. ſecundum naturam, ff. eo tit. P cum ſimilib.

Arguit etiam Deus per prophetam huiuſmodi principes in iudicando ſegnes, & minatur illis pœnas acerrimas per prophetam Iſaiam[h], *Principes tui infideles ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones pupillo non iudicant: & cauſa viduæ non ingreditur ad illos. Propter hoc, ait Dominus Deus exercituum Deus fortis Iſrael, Heu ego conſolabor ſuper hoſtibus meis, & conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam,& auferam omne ſtannum tuum, & reſtituam iudices tuos vt fuerunt prius,& conſiliarios tuos ſicut antiquitùs. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis*,&c.

h c. 1. verſ. 23.

14 Plato dialogos, ſeu libros illos decem qui de republica tractant, inſcripſit de Iuſto, vt oſtenderet in ſumma, quemadmodum declarat maximè libro 2. totam diſputationem magis conſiſtere in iuſtitia: rem omnem actionémque & publicam & priuatam, non ad copiam, non ad potentiam, non ad victoriam, ſed ad ipſam iuſtitiam penitus referẽdã: quæ quidẽ, omni ſublata perturbatione, & ſublatis cõtentionũ impedimẽtis, reddit populũ expeditiſſimũ ad verũ inueſtigandũ, Deúmq; colẽdũ. Dixerũt autẽ Simonides, Pittacus, Bias, iuſtitiã eſſe vera fateri ac debitum vnicuique reddere.

Dignus eſt qui memoria ſæpe inter principes recolatur, Philippus Herodis Antipæ frater, qui præfuit 30. annis Tragonitidi, Gaulonitidi, ac Bataneæ, qui ſemper in ſua ditione degebat: & quoties domo progrederetur, iter faciebat cum paucis ſelectis comitibus ſubſequente ſella, in qua ſolebat iura reddere: & ſi quis ex occurſu opem eius imploraret, ſine dilatione mox ibi ſella poſita reſidens, cauſam cognoſcebat, aut ſontem damnaturus, aut abſoluturus innoxium, vt refert Ioſephus[i].

i lib. 18. ca. 6.

De nomine Ducis. CAPVT VII.

DICTI ſunt & aliquando principes, duces, & illi maximè electi tales qui præcederent populum eligentem, in bello, ſicque dux belli tempore potius, vt Rex tempore maximè pacis, & belli quoq; pleniora poteſtate donatus: vt 1. Reg. cap. 8. *Et erimus*, inquit populus, *nos ſicut omnes gentes. & iudicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* Quamuis & generaliter dicatur dux quicumque aliis præit, quẽ in aliquo alij ſequuntur. ita Deuterono. c. 1. verſ. 30. *Dominus Deus qui ductor eſt veſter. pro vobis ipſe pugnauit, ſicut fecit in Ægypto cunctis videntibus.* ἡγεμών *& ductor propriè exercitus*, ϛρατηγός.

Plus eſſe in rege quã duce, docuit Publius Romanus. poſtquam enim, vt ait Polybius[k], is deuicit Haſdrubalem in Iberia. cúmque Iberi ſe fidei Romanorum commendantes illum regem ſalutarent, motus eo facto, vt animaduerſionem adhiberet, collectis Iberis admonuit, regium quidem velle ſe haberi & dici ab omnibus, & cum veritate: regem verò nec eſſe nec dici à quoquam. quibus dictis mãdauit vt Dux appellaretur.

k lib. 10.

Modeſtior & appellatio ducis, & inferior quã imperantis. nã & ſub aliis duces imperabãt vt ſub principe, magno veluti duce,& nomine eius: vel ſub populo, cuius iuſſu dux alios ducebat & regebat. Sic plures duces referũtur ex generatione Eſau dicti

Edon, habitantes in terra imperij ſui. & antequã eligeretur Saul, qui præerant populo Dei, vel duces iudices dicti erant non reges: quia tunc erat illis ſolus Deus rex: alij verò duces eius, quod colligetur ex iam citato c. 8. libri 1. reg. verſ. 7. *Dixit Dominus ad Samuelem, audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Túncque cœperunt habere regem hominem, qui ante habebant regem deum, & homines duces Dei iuſſu gubernantes, vt Moyſem, Ioſue, & alios. ſic & diſtinguit ducem à rege Iuſtinian. ex Trogo lib. 2. In fine, dum ait, *Poſthæc Spartani, ne vires otio corrumperent, & vt bis illatum à Perſis Græciæ bellum vlciſcerentur, vltro fines eorum depopulantur. Ducem ſuo ſociorúmque exercitui deligunt, Pauſaniam qui pro ducatu regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe nuptias filiæ eius paciſcitur, redditis captiuis, vt fides regis aliquo beneficio conſtringeretur.* Dux quoque, ſecudum qualitatem rerum quibus præit: & ſecundum poteſtatis datæ diffinitionem dicetur. Ita rex dux totius populi, cui præeſt: & præfecti ab eo vel à populo, duces maiores & minores pro diſtinctis muneribus, vt indicat D. Petrus epiſto. 1. cap. 2. verſ. 13. & ſeq. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue Ducibus tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem verò malorum.*

Refert Thucydides in 1. Græcos olim, & barbarorum quoſcunque qui in continente maritimi erant: quique inſulas incolebant, vbi cœperũt crebriùs alij ad alios nauibus tranſire, ad latrocinium conuerſos, ducibus viris mediocris potentiæ vſos; tùm ſui quæſtus, tum pauperum victus gratia: & id tunc nullo ob id pudore, ſed gloriæ tribuentes.

a lib. 24.

Meminit Iuſtinus [a] Soſthenem delectum regẽ à Macedonibus ob virtutem, quòd firmaſſet animos Macedonum trepidantes contra victoriam Gallorum, cùm rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſum non in regis ſed in ducis nomen milites iurare coëgiſſe.

3 Erant & duces populi, quando in colonias nouas mittebãtur, electi ex ciuitate metropolitana eius prouinciæ, vnde coloni in aliã mittebãtur, vt ſcribit Thucydides in 1. dũ de Epidauni vrbe agit.

Conſtituebantur Romæ ductores ex lege vel ſenatuſconſulto coloniarũ, & eorum qui nomina ad nouas colonias dabant, & ſub vexillo ducebãtur in locũ delectum. & App. lib. 2. de colonis loquens, ait, multitudinem quondam in fanis & lucis, ſub vno vexillo & vno duce collocatã. Et Plutarch. oſtendit, cũ C. Graccho triũuiro coloniã ad Carthaginẽ deducendã profectò, portentum factũ ait, quòd vexillũ laceratũ ſit. Et Cicero innuit in Antoniũ, *Caſilinum*, inquit, *coloniam deduxiſti vt vexillum tolleres.* Et in Rullum, *Tum illud vexillum Campanæ coloniæ vehementer huic imperio timendum.*

4 Rabini, vt ait Munſterus ad c. 32. Geneſeos, aiunt non eſſe diſcrimẽ inter אלוף & melech. מלך Inter ducẽ & regẽ, niſi quòd rex eſt, qui eſt מכתר coronatus. dux verò אלוף non eſt redimitus corona.

5 Poſterioribus temporibus duces alterius naturæ cœperunt fieri, atq; initio regni francorũ, duces & comites præficiebantur à regibus, regionibus & ciuitatibus: ad tẽpus, & ex arbitrio quoque regis, à poteſtate dimittebantur. Deinde conſuetudo inualuit, vt imperio potirentur quandiu viuerent, niſi ſceleris alicuius rei facti & conuicti eſſent. quòd & in magiſtro militiæ, qui poſtea more Romano comes ſtabuli dicebatur, locum habuit, vt narrat Paul. Æmilius lib. 1. narrat & Sabellicus [b] Longinũ Narſeti à Sophia Auguſta ſucceſſorem in exarchatu Rauennenſi datum, poſt ſuum in Italiam acceſſum attuliſſe in Italiam nouum regiminis nomen Græciæ ſuperbiæ plenum, vt exarchus diceretur: cùm anteriores dicerentur vicarij imperij: idémque primum veterem adminiſtrationis formam tota Italia ſuſtuliſſe, vt nõ cuique regioni prouinciæque ſuus eſſet magiſtratus, ſed ſingulis vrbibus ſinguli qui poteſtate præirẽt, & ius ciuibus ſimul dicerent, ducéſque appellarentur. Magiſtratum verò, quem vnum Romę cõſtituit, præſidem appellaſſe, quem tamen poſtea ſecuti duces dici maluerunt. quò contigit vt multis poſt annis, Romanus ducatus ſit dictus. fortaſſis & aureus nummus, qui Romæ cudebatur, & inde nomen adeptus.

b L. lib. 5. ennea

6 Scribit & Polydor. Virg [c]. Anglis etiam morem eſſe, vt ducatus & comitatus tituli, arbitratu principis dentur, etiam ſine poſſeſſione locorum è quibus tituli petantur. Et ſoleat rex his qui in eo comitatu nihil habeant, ex ſuis vectigalibus dare quotannis pecuniæ ſummam, poſſeſſionis loco.

c lib. 19. & 25. hiſtor. Anglic.

De nomine regis. CAPVT VIII.

REges dicti principes etiam ſunt, cuiuſcũque ſint ordinis vel ſpiritualis, vel temporalis ſeu ſecularis, à regendo, eoque generali nomine omnes in vniuerſum qui alios bene regunt vel qui ordinati ſunt ad bene regendum ſubditos appellati. quãquam ex ſpeciali conſuetudine principatuum, reges à ducibus, iudicibus, & Imperatoribus ſeparati fuerint ſacerdotes: coronam accipiũt in capite, quia ipſi ſunt reges, id eſt, ſe & alios in virtutibus regentes [d]. atque plures ſpecies regum, vt plures ſpecies eorum qui ex diſciplina habent poteſtatem regendi. ſicut cuique regenti apta eſt & accommodata appellatio, non ſolùm epiſcopo regenti plebem ſuam, ſed etiam pauperi regenti domum ſuam, diuiti regenti familiam ſuam, marito regenti vxorem ſuam, patri regenti prolem ſuam, iudici regenti prouinciam ſuam, regi regenti gentem ſuam [e].

d ſunt genera. 1241.

e In ca. 35. duo iſta nomina. 23. 44.

2 Cæterùm in hoc nominẽ regis, principatus generalis ſignificatio, reſtringitur ad quandam ſpeciẽ boni principatus; cùm tamen omnis principatus bonus non ſit, nec regnũ nec omnis princeps bonus ſit: rex autem bonus ſit princeps. regere namque eſt quod rectum eſt tenere, & rectũ dicitur, quod neutram in partem flectitur. Ideo per tranſlationem quod bonum eſt rectum dicitur, & qui ex legum præſcripto & bene adminiſtrat rempublicam, ille Rex, qui ex arbitrio, libidine, cupiditate, auaritia, crudelitate, qui vſurpat ſibi dignitatem regendi præter id quod fas eſt, nõ eſt verè rex, ſed potiùs malus princeps, pro quo vſurpatur hodie dictio *Tyrannus.* Cicero etiam [f], *Rectius*, inquit, *appellabatur rex, quàm Tarquinius, qui nec ſe nec ſuos regere potuit.* Facit quod tradit Horat [g].

f 3. de finibus.

g Epiſtolar. ad Mecœnatem.

——At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si rectè facies: hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi: nulla palleſcere culpa.
Roſcia dic ſodes, melior lex, an puerorum?
Nænia quæ regnum rectè facientibus offert,
Et Maribus, Curiis, & decantata Camillis?

Item Auſonius in monoſyllabis,

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit rex.

3 Fue

3 Fuerunt primùm rectores populi & principes Reges dicti, nouiſſimum imperatorum nomẽ, vt ait Saluſtius in principio hiſtoriæ. & primùm Romanus Æneas rex, poſtea in ſecũdis principiis Romulus, & deinceps in tertiis Imperator Cæſar & Auguſtus [a].

a c. 1. nouellæ 47. vt præponatur nomen imperatoris.

Senatus Romanus abſurdum ducebat, ignorare regem, quæ commoda regno ſuo ſint, quæ ipſũ optimè oportere ſcire exiſtimabat, vt refert Liu[b]. cũ de Eumene rege in ſenatũ introducendo, agit.

b lib. 37.

Et [c] tradit Euandrum profugũ ex Peloponeſo, authoritate magis quàm imperio rexiſſe loca in quibus regnum conſtituit Romulus: venerabilem virum miraculo literarũ rei nouæ inter rudes artium homines, venerabiliorem diuinitate credita.

c in 1.

4 Quod ad magiſtratus pertinet, inquit Põponius [d], conſtat initio ciuitatis huius, ſcilicet Romanæ, omnem poteſtatem habuiſſe. *Et quidẽ initio ciuitatis noſtræ populus ſine lege certa, ſine iure certo primũ agere inſtituit, omniaq; manu à regib. gubernabãtur* [e].

d In l. 2. §. quod ad magiſtratus, de origin. iur. 10.

e & in §. 1. eius l. 2.

Hoc initium Regni habuit Roma, & adiacentes populi commune cũ aliis nationibus. Ab initio enim & principio rerum & gentium nationúmque, imperium penes reges erat, vt ait Trogus Pompeius, & poſt illum Iuſtinus in primo, addit tamen qualitates eorum à quibus poſtea degeneratum eſt. *Quos, inquit, reges videlicet ad faſtigium huius maieſtatis, non ambitio popularis ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat populus nullis legibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erãt. fines imperij tueri magis quã proferre mos erat. Intra ſua cuiq; patriã regna finiebatur &c.* In quibus obſeruandum reges à regimine dictos, diciq; reges tãtũ intra prouincias & loca in quibus regebãt. vnde factũ antiquitùs fuiſſe multos regulos, eoſq; pacificos, & nõ ad acquirendũ proxima ſuis prouinciis intẽtos, vel ad proximos quibus erant proprij reges impugnandos; Sed ad ſibi cõmiſſos inſtituẽdos & defendendos vacaſſe ſine ambitione & inuidia, aut cupiditate regnandi. Et proinde obſeruatũ ante Ninum, qui primus monarchiã affectaſſe notatur, fuiſſe antiquiores reges, verùm illum primum finitimis bellum intuliſſe ambitione imperandi, & ita contra ius regum primùm impiè regnaſſe, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos domuiſſe vel oppreſſiſſe. Nam, vt ait Iuſtinus, in 1. fuere ante Ninũ reges antiquiores, Vexores rex Ægypti, & Scythiæ, rex Tanais, quorum alter in Pontũ, alter vſq; ad Ægyptum exceſſit. Sed longinqua nõ finitima bella gerebant: nec imperium ſibi (quod notandũ) ſed populis ſuis gloriam, quærebant: contentique victoria, imperio abſtinebãt. Ninus magnitudinẽ continua poſſeſſione firmauit, &c. Conſentit Beroſus [f], Diodor. Siculus [g], & Fabius Pictor [h], cuius verba, *Ea ætate nulla erat monarchia: quia mortalibus pectoribus nondum hæſerat vlla regnãdi cupiditas. Principes,* ſcilicet in aureo ſeculo, *Quia iuſti erant, & religionibus dediti, iure habiti dij & dicti. Nõ enim arbitria illorũ ab æquo, vel populus à iure innato diſcedebat, nullo tunc vindice aut metu, ſed ſua ſponte retinebãt fidẽ & rectũ, pudor ipſe regebat populos, & ius principes.* Et Ouidius [i], eiuſdem ætatis ſimilia recenſet quæ fuit poſt diluuium vſque ad Ninum.

f Lib. 4. in Nino 4. rege Babyloniæ.
g lib. 4.
h Libro de aureo ſeculo.
i Metamor. 1.

Siue recens tellus ſeductáque nuper ab alto
Æthere cognati, retinebat ſemina cæli,
Quam ſatus Iapeto commixta in fluminis vndis
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.
Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo,
Sponte ſua ſine lege fidem rectúmque colebant,
Pœna metúſque aberant, nec verba minantia fixo
Ære ligabantur, nec ſupplex turba timebat
Iudicis ora ſui, ſed erant ſine iudice tuti:
Nondum cæſa ſuis peregrinum vt viſeret orbem
Montibus in liquidas pinus deſcenderat vndas,
Nulláque mortales præter ſua littera norant:
Nondum præcipites cingebant oppida foſſæ,
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galea, non enſis erat: ſine militis vſu
Mollia ſecuræ peragebant otia gentes, &c.

5 Iuſtus ita & legitimus tunc princeps habitus eſt, qui ex conſenſu regnabat populorũ: & qui dominatur illis inuitis, vel dominatum cum violentia ſuſcipit. præter leges aut conſenſum populi, habetur tyrannus, vt ait Ariſtoteles, in politicis, meritóque magna regna quæ ita per violentiam occupantur, & adduntur ditionibus, oppreſſis alterius ditionis ſubditis inuitis, magna latrocinia dicũtur: quemadmodũ quidam cõprehenſus ſcitè reſpondit Alexãdro Magno interroganti, qua cauſa mare haberet infeſtum. Quid tibi, inquit, vt orbem terrarũ habeas infeſtẽ. Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor: tu, quia magna claſſe, imperator, vt ſcribit Diuus Auguſtinus libro de ciuitate Dei capite quarto.

Et verè antiquitus, qui arma ferebant, & ciuitates expugnabant, & ſibi ſubiiciebant, non ſe principes, ſed quales erant, latrones dicebant: & tale nomen honori ſibi tribuebant. Atque Minos antiquiſſimus, claſſem comparauit maximámque poteſtatem maris, quod nunc Græcum dicitur, tenuit, & inſularum Cycladum dominus, primus in earum pleriſq; colonias poſuit, Caribus eiectis, filióſque ſuos conſtituit principes. Inſuper quoad potuit latrones, è mari, vt crẽdibile eſt, ſuſtulit, vt ſibi potiùs reditus obuenirent. Sic latrones debiliores ſubacti à fortiori, & tandem regnũ Minoidis ex latrociniis propriis & alienis incrementum & originem habuit, nec propriè regnum dictum, vt ſcribit de omnibus Thucydides libro primo hiſtoriæ, vbi & ait non reges hos ſed latrones dictos: cui accedit Iuſtinus, dũ ait [k], *Phocenſes, ex ignauia ac macie terræ coacti, ſtudioſius mare quàm terram exercuerunt, piſcando, mercando: plerumque etiam latrocinia maris, quod illis temporibus gloria habebatur, vitam tolerabant.*

k lib. 43.

At Agathocles Syracuſiorum tyrannus, Carthaginẽ obſidens, cùm ſe illis nec copiis, nec loci opportunitate, neque rebus geſtis inferiorem duceret, ſeipſum regem pronunciauit, neque diadema ſibi vſurpare voluit [l].

l Diodor. Sicul. li. 20.

Et poſt mortem Alexandri magni, Antigonus, Seleucus, & alij qui Satrapias habebãt eas in regna conuerterunt, ſibi vſurpantes nomen regium [m].

m Appian. Alex. lib. de bello Syriaco.

Fuerunt nominis Regis appellationes à Senatu Romanorum petitæ, & non niſi pro magnis erga populum Romanum meritis, conceſſę, idque pro magno honore. Ita Perſeus, vbi regno Macedonię potitus eſt, miſit Romam legatos ad amicitiam paternam renouandam, petendúmve, vt Rex à Senatu appellaretur vt ſcribit Liu[n]. ſic ſæpe Cicero, Deiotarum à Senatu regem appẽllatum, dicit [o].

n li. 44.

o Cicero pro Deiotaro & de haruſpicũ reſponſis lib. 5. ad Atticum epi. 17.

Abſtinuit autem Senatus, dare hunc honoris titulum hoſtibus & victis: niſi priùs pacem conſtituiſſent, & ſi videretur poſtea, digni haberentur hoc honore. Etenim ſic Romani conſeruarunt ſuam apud omnes dignitatem, vt nollent ſe maiorem agnoſcere, nec ſocium, niſi amicum declarare. ſicque reges ſuos lubenter nominabant & amicos, non alios

aut ſibi ſubditos, aut deuictos. Quod Paulus Æ- A milius monuit Perſeum à ſe deuictũ. Cùm enim Perſeus victus, ſcripſiſſet: *Rex Perſeus Paulo conſuli, S.* & inſcriptionem illam Paulus legiſſet, ſine literis & reſpõſo, eius legationem remiſit. vnde ſẽſit Perſeus, nominis regis ſibi victo obliuiſcendum [a]. Syphacis quoque filio, petenti vt Rex ſociúſque & amicus à ſenatu appellaretur, reſpondit ſenatus, & patrem eius Syphacen, ſine cauſa, ex ſocio & amico, hoſtem repente populi Romani factum; & eum ipſum rudimentum adoleſcentiæ, bello laceſſente Romanos poſuiſſe.

a vt narrat Liuius lib. 45.

Itaque pacem priùs illi petendam à populo Romano eſſe, quàm vt rex ſociúſque & amicus appellaretur. Nominis eius honorem pro magnis erga ſe regum meritis dare populum Romanum conſueuiſſe [b]. Habebat hic honor conceſſus vt ſellam more regum iuxta conſularem ponerent, B quibus nomen regis conceſſum, aliis negaretur. Sicuti Saluſtius in Iugurthino bello; Numidæ cuidam nepoti Maſaniſſæ quem Micipſa teſtamento ſuo ſecundùm hęredem ſcripſerat petenti regum more vt ſellam iuxta poneret, Metellum negaſſe ait, quòd is honor eorũ modo foret, quos populus Romanus reges appellauiſſet.

b Liuio teſte lib. 31.

6 Fuerunt quidam dicti reguli, per diminutionem à rege. ſic enim innuit Fabius Pictor libro de aureo ſeculo. *Denique*, inquit, *Romulus potitus rex Albanorum & vſus maxima familiaritate regum Ethruriæ, & rex primus ex regulis Italiæ creatus in Latio, Romam oppidulum in regiam Tetrapolim vertit, inque Palatino colle fundauit &c.* Sub regibus erant reguli, vt nunc ſub regibus duces: vnde omnis dux eſt regulus, non tamen rex. Ita Solinus tradit, Taraconem fuiſſe regem Ethruriæ, & in vincula conieciſſe Cacum legatum Campani reguli, qui C ducatum non verna Thuſcorum inierat. poteſt dici talis ille, qui acceſſit ad Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM: Diui Iohannis cap. 4. ver. 46. ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει, &c. quod vertit vulgaris lectio, *Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum*: quamuis & βασιλικὸς explicari poſſit, pro regio, qui ex regis comitatu ſit nominis diminutio potentiæ diminutionem, ſeu exiguam ditionem dominationi ſubiectam, indicat apud Saluſtium in Iugurthino bello.

7 Erat in Ethruria Larthes, qui erat non ſolùm Tuſcorum, ſed etiam Aboriginum & totius Italiæ rex. Larthem porro vocabant ſummum regũ, vt ſcribit M. Cato in fragmẽtis de Originibus.

8 Erant in Dynaſtia ſeu potentatu Ethruriæ duodecim Lucumones: in Vetulonia reſidentes duodecim reges: quibus vnus præerat, vt author eſt Seruius in 8. Æneid. quorum vnus ſupremus D Larth, vocabulo Etruſco; is regum maximus dicebatur: non ſolùm quia cæteris præerat: verùm etiam, quia anniuerſariè cæteris duodecim reuocatis, ipſe per vitam totam perſeuerabat. Eius generis Dynaſtia plurium regum cœpit eſſe in Ægypto Larthum, poſt Menophim regem: vt ſcribitur in Manethonis Supplemento.

Erant & ſtante Carthagine & Aſdrubale, in Numidia multi reguli ſeiuncti ditionibus, inter quos Syphax honore præeminebat, vt ſcribit Appianus Alexandrinus libro de bellis Punicis.

De Imperatoris nomine. CAPVT IX.

DICITVR etiam princeps Imperator, ab imperando ſeu iubendo, de cuius nomine, ortu, & promotione in titulum monarchiæ, docuimus [c]. obtinebat olim nomen imperatoris tantũ in caſtris apud Romanos: & dux militum præcipuus, imperator tantùm militum: & in exercitu A imperator, qui imperabat militibus: generaliter imperator, qui imperium aliquod ſeu poteſtatem à publico iubẽdi & ſtatuẽdi habebat, cũ penes populũ erat poteſtas. quia is dũ democratia regebatur reſpublica, habebat ſolus cogendi per imperium authoritatem: & poſtea illi, quibus ſuum ius communicauit, & deinde omnino conceſſit. Ideo vt apud M. Varronem [d]. imperator dicebatur res gerere: quia in eo neque facit neque agit, ſed gerit, tranſlatum ab his qui onera gerunt, quòd ſuſtinet. & rurſum [e], *Imperator ab imperio populi, qui eos qui id attentaſſent opprimerent hoſtes.* Et ſic imperatores dicebantur, qui ſenatus & populi Romani iuſſu, vel ductabant exercitus, vel prouincias adminiſtrabãt. Itaq; nec illi domini primùm erãt, ſed miniſtri, antequàm imperatoris mitiſſimum B nomen transferretur in principem, qui totius ditionis tenuit gubernacula.

c lib. 18. ſyntag. iur. c. 3. nume. 7. & ſeq.

d lib. 5. de lin. Latina.

e libro 4.

Interdum rebus in militia benè geſtis, milites duces ſuos imperatoris & hoc nomine appellare ſolebant: atque ita στρατηγὸς dux exercitus, αὐτοκράτωρ, dignus qui ſuo arbitrio imperaret, dicebatur, vt apud Appianum Alexandrinum [f] de bellis ciuilibus, καὶ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἐν τοῖς ὅπλοις ἔτι ὄντες αὐτοκράτωρ ὑπέστη προσαγορευθῆναι. Ἔστι δὲ τιμὴ τοῖς στρατηγοῖς τόδε τὸ προσαγόρευμα παρὰ τοῦ στρατοῦ, καθάπερ αὐτοὺς ἐπιμαρτυρούντων ἀξίους σφῶν αὐτοκράτορας εἶναι. καὶ τήνδε τὴν τιμὴν οἱ στρατηγοὶ πάλαι μὲν ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις προσίεντο. νῦν δ' ὅρον εἶναι τῇδε τῇ εὐφημίᾳ πυνθάνομαι τὸ μυρίους πεσεῖν. Et Iulius Cæſar [g], *Iis rebus geſtis, Curio ſe in caſtra ad Bagradam recepit, atque vniuerſi exercitus acclamatione imperator appellatur*: vnde ibidẽ Curio, *Equidẽ me Cæſaris militẽ dici volui, vos me imperatoris nomine appellaſtis.* Et Vell. Pater. lib. 2. C hiſt. de Iulio Blęſo. *Qui poſt paucos*, inquit, *annos procõſul in Africa, ornamẽta triũphalia cũ appellatione imperatoria meruit.* Et li. 5. iterũ App. *Secuta deinde ſalutatione inter ductores milites Ænobarbi Antoniũ appellarũt imperatorẽ & Plancus vix recepit animum.*

f libro 2.

g lib. 2. de bello ciuili.

2 Imperij nomen antiquis & nunc multiplex: atq; primũ in lata ſignificatione, ad omnes pertinet qui quoquomodo præſunt: & ita magiſtratus qui poteſtatẽ habẽt, imperiũ etiã poteſtatis nomine publicè habẽt [h]. & apud Cic [i]. *Neque magiſtratibus praſcribendus eſt imperãdi, ſed ciuibus obtẽperãdi modus.* & poſtea, *Imperia iuſta ſunto*: id eſt magiſtratuũ iuſſa: ita maius imperiũ à minori rogari nõ eſt ius [k]: & imperiũ iuſſũ πρόσταγμα πρόσταξις. Et vt poteſtas alia, alia maior & minor: ita imperium, aliud aliò maius [l]: & quoddam imperiũ in negotiis pacis, quoddã in bellicis: in vtroq; poteſtas populi & publica. vnde priuatim viuere, & in imperio eſſe D cõtraria, vt apud Liu [m]. *penes Collatinũ dicitur imperiũ fuiſſe, Tarquinios priuatos viuere*: alij erãt qui imperium habebant in ciuilibus pacis, & bellicis negotiis, vt Conſules, Dictatores, Prætores.

h l. poteſtatis verbo 215. de verbo ſig. ar.

i 3. de legibus.

k Gel. li. 13. c. 14.

l vt in l. imp de iuriſdict. omnium iudic.

m li. 2.

3 Commune omnibus, quod eſſet cõceſſũ tãtũ imperiũ illis imperatoribus in tẽpus certũ, non in perpetuũ, cũ adminiſtratione quæ temporalis erat: quibuſdã in ſex menſes, vt dictatoribus: quibuſdã in annũ, vt cõſulibus: aliis in biẽniũ, aliis in triẽniũ, vel in aliud tẽpus cũ certis difficilis poteſtatis limitibus, vt apud App. Alex [n]. *Romani lege lata imperatorẽ creauerũt in triẽniũ, qui toto mari quod eſt intra colũnas Herculis, & in maritimis prouinciis vſque ad quadringenteſimũ à mari ſtadiũ, poteſtatẽ haberet imperandi regibus, præſidibus ciuitatibus, vt iuuarẽt ſe rebus omnibus, delectus quoque habere illi permiſerunt, & pecunias colligere: ex ordinariis quoque legionibus illi tradiderunt ei exercitum. &c.*

n in libro de bellis Mithridaticis.

Apud

Apud liberas Græcorum ciuitates eadem formula conſtituendi imperatores pro occurrẽti neceſſitate obſeruata fuit, & ad tempus poteſtas à populo illis decreta, vt colligitur ex libris hiſtoriarum Græcorum, & Cornelio ſeu Æmilio Probo, de vitis imperatorum.

4 Erat & imperatoris nomẽ poſt ſtrenuè geſtum datum in titulum honoris & dignitatis, vt & triumphus decretus ſtatuente ſenatu, & iubente populo, vel militibus deferentibus hunc honorẽ: vt & refertur in ca. legimus. 24. verſ. nam & Alexandriæ 93. diſtinct. Ordinarij iuris erat mitti cũ imperio duces à populo, qui nomine populi imperarent. facilè quoque milites poterant nomen imperatoris deferre ſed id ſingulare, cùm in titulum & honoris cauſa hoc dabatur conſultò nomen. nam oportebat eum qui eo dignus cenſebatur honore, ex hoſtibus decem millia ſua manu fudiſſe, aut duo millia, aut ſaltem mille, vel ſe ſeruitutis liberatorem fuiſſe [a]. Imperatores autem excellentiſſimos dixit Strabo [b], qui poſt maris & terræ acquiſitionem, in ciuitatem cœtum homines coegerunt.

[a] Vt liquet ex Philippica 14. Ciceronis, ex Alexandro ab Alexandro li. 3. genial. Dier. ca. 3.

[b] Li. 1. Geographiæ.

Fuit & imperium dignitatibus certis conceſſum & coniunctũ, vt eum prætoribus in Aſia Romanos aſſignaſſe tradit Dion Caſſius libro 35.

Inſtitutum Romanorum fuit, vt vno de bello non ampliùs quàm ſemel, quis imperatoris nomen acciperet, vt idem Dio Caſſius ait libro 60.

Apud Græcos quoties duces conſtituebantur, toties imperatores; vnde Phocion viceſimum geſſiſſe dicitur imperium: Aratus, decimum ſeptimũ: Pelopidas, decimum tertium: Philopœmenes, octauum: eadémque ratione qua Romæ gerebatur conſulatus & repetebatur.

C 5 Nomen imperatoris, ante Iulium Cęſarem minus habebat authoritatis quàm regium, quia ſub populi ditione honorem gerebat, donec Iulius vſurpata perpetua dictatura, quæ ante erat conceſſa in ſex menſes, cum illo principatu tyrãnicè retinuit nomen imperatoris, quod in caſtris militibus ſciebat eſſe gratiſſimum. vt narrat Plutarchus in eius vita. poſt quem in poteſtate ſucceſſores, dici quoque voluerunt imperatores, omiſſo nomine regis quod erat iam multum odioſum Romanis. Sed verò vſurpata regia poteſtate quæ per ſe imperare dicitur ex populi conſenſu & lege regia. neque amplius poſtea Tribuni plebis poteſtate ſua plena vſi, quorũ tamen inſtitutio antea fuit prima, potiùs ad magiſtratuum aliorum imperia cohibenda, quàm ad imperandum, vt conſtat ex Dionyſio Halycarnaſſ. Gellio & Plutarcho & aliis: quemadmodum Ephori olim apud D Lacedæmonios, obiecti regibus à Theopompo.

6 Gradum ſibi fecit ad monarchiam Iulius Cæſar per ipſam dictaturã. Et proinde poſt mortem eius conſules legem tulerunt, ne quis in poſterum dictator crearetur, execrationéſque addiderunt ac mortem, ei qui mentionem dictatoris feciſſet, aut eum magiſtratum in ſe recepiſſet, pœnam: pecuniámque conſtituerunt, ei qui talem occidiſſet [c]. Quod tamen nõ diu valuit, ſiquidem non dictaturam quidem, ſed ipſum imperium Octauio detulerunt.

[c] Dio Caſſ. li. 44. hiſtor. Roma.

7 Vſurpauit ſibi imperij nomine principatum Romanorum, Iulius Cæſar. & huic enim, vt ait Suetonius, ſenatus primùm imperatoris prænomen perpetuum, & patris patriæ, detulit.

Poſt Iulium Cæſarem, Imperium detulit populus primum ad tempus decennij renouatum A Octauio: dehinc ad vitæ eius tempus: ſubinde Auguſtus, Tiberium & Claudium Druſum priuignos hoc nomine nobilitauit. bello quoque Germanico, fuſis & fugatis hoſtibus, Tiberio Cæſari; Et Tito, expugnatis Hieroſolymis, milites victores imperatoris nomen tribuere.

Poſt Octauium rurſum Cæſares ex conſenſu populi regnarunt ſub hoc Imperatoris nomine, vel ex voluntate populi expreſſa, vel ex tacita imperium permittentis, vel vi & potentia armorum cõpulſi, ſicque viciſſitudine rex, & nunc imperatores facti ſunt per ſucceſſionem filiorum ſuperſtitum morientibus patribus, nunc ex militum impetu, nunc ex factionibus ducum vel aliorum. Quanquam Claudius Cęſar qui Caligulę ſucceſſit, prænomine imperatoris abſtinuerit, vt ſcribit Suetonius [d]. Tandémq; eò res redacta eſt, vt ſum- B mi põtifices in Occidente Occidẽtales Romanorum reges coronarint; & Imperio tranſlato in Frãcos, dehinc in Germanos, eligendi imperatorem & regem Romanorum formam cõſtituerint: electores crearint, coronationem & examinationem ſeu approbationem electi, & iuramentum ſibi retinuerint. c. venerabilem de electio. extat electionis formula in bulla aurea Caroli 4.

[d] In Claudio, c. 12.

8 Remanſit nomen imperatoris in principatu Romanorum, poſtea diuiſum in Orientale & Occidentale. Rurſum Turcæ, Tartari, & alij, hoc ſe titulo illuſtrare, & principatum ſuum adorti ſunt. Imò quidam reges Aſturum, & Caſtillæ ditionibus aucti, ſeſe aliquando imperatores dici voluere, vt Alphonſus 6. occupato de Saracenis vel Agarenis Toleto: & Alphonſus 8 [e].

[e] Vt ſcribit Rodericus Toletanus lib. 7. Regum Hiſpaniæ.

9 Occidentale imperium magnam imminu- C tionem ex eo cœpiſſe arbitratur, quòd pendeat à ſummi pontificis poteſtate, cui & iuramentum datur à tempore quo Gregorius V. electionem in Germanos tranſtulit.

Vt & ſummus pontifex ſedę vacante imperatoris interregnum ad ſe pertinere dicat, iuxta quod tradit Platina, & Innocentius III [f].

Sed & Clemens 6. in contumeliam Ludouici Bauari, creauit vicecomites, imperij vicarios; vt contrà Ludouicus in eccleſiæ ditione, vicarios creauit ſedis Apoſtolicæ [g].

[f] Licet ex ſuſcepto 10. de foro compet. lib. 2. decret. tit. 2.

[g] Vt ait Crantzius lib. 9 metropol. c. 1.

De Nominibus communibus vſurpatis in regnorum quorundam principatibus.

CAPVT X.

QVEMADMODVM à cura & ſolicitudine, à munere imperandi & cauſa, reges, duces, imperatores, & iudices, vt diximus, vocati ſunt princi- D pes: ſic etiam adhuc ex peculiari & proprio alicuius rei vel principis inſignis nomine, poſteris cõmune imperantibus, factũ legitur, & ita à primis imperantibus continuatum in ſucceſſores aut propter ſingularem aliquorum præſtantiam aut memoriam aliis communicatum.

a Meminit Philippus Beroaldus, in principio commentariorum Suetonij Tranquilli, Ægyptios nominaſſe ſuos reges partim Ptolomæos, partim Pharaones: Parthos, Arſacidas: Latinos, Murranos: Albanos, Syluios: Romanos, Imperatores Cæſares [h]. *Gentium alienigenarum reges*, inquit, *omnes vocabantur Abimelech.*

[h] Baſilius Mag. in Pſal. 33.

De Arſace ſic meminit Iuſtin. ex Trogo [i], *Arſaces quaſito ſimul conſtitutóque regno non minus memorabilis Parthis, quàm Perſis Cyrus, Macedonibus Alexãder, Romanis Romulus matura ſenectute deceſſit. Cuius*

[i] lib 41.

memoriæ nunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes A *exinde reges ſuos Arſacis nomine nuncupent.*

a vt præponatur nomen imperatoris.

Iuſtinianos in Nouella 47.[a] tres primos diuerſorum temporum reip. Romanæ principes adfert, primum Æneam Troianum regem: vnde & Æneadæ vocantur, inquit, qui ædificarunt ciuitatem: Alterum Romulum, & Numam, qui legibus inſtruxerunt ciuitatem; vnde Romulei & Romani: Tertia verò principia ponit in Cæſare, & Auguſto Pio, vnde & nomen imperatoribus.

3 Prophetæ vnum quemque ex approbatis regibus, Dauid appellabãt: & Iudæos propter morum deprauationem, Sodomorum principes, & filios Æthiopum nuncupabant. vt ait Diuus Chryſoſtomus[b].

b tomo 2 homilia 58. in di. Matth. c. 17.

4 Veteres quoque, quoties egregium aut illuſtrem pietate regem, aut reginam ſimiliter laudare volebant, nec veriùs nec ſpecioſiùs ſe id fa- B cere potuiſſe iudicabant, quàm ſola Conſtantini ac Helenæ appellatione, vt in Synodo 5. actio. 1. Syn. 6. actio. 18. & Sy. 7. act. 7.

5 Ægyptij reges pro dignitate Pharaones dicebantur, vt ſcribit Manethon in ſupplemento ad Beroſum & Euſebius. Pharao Ægyptiaca lingua ferus & ferociæ plenus dicitur, teſte Diuo Hieronymo. quem Ethruſca lingua Eth, Græca Troſſolum, & Tromatoreum dicimus. Quibus nominibus Vetulonienſes Mæones appellarunt iuxta Annium ad Manetonem. Secundum Ioſephum verò[c], Ægyptiorum reges poſt Mineum Memphis conditorem, qui Abrahamo longè ptior vixiſſe creditur, Pharaones ſunt appellati, à rege quodam Pharaone: Pharaoth enim lingua illorum regem ſignificat: & poſtea Ptolomæos dictos, ſed poſt ſocerum Solomonis nulli amplius hoc nomine fuerunt appellati, ſed propriis nominibus. C

c li. 8. antiqu. c. 6.

6 Ptolomæus porrò Lagus, gregarij militis filius, qui Ægyptum armis ſibi vindicarat, poſt res cum Antigono rege compoſitas, moribus & diſciplinis mirificè Ægyptum inſtruxit. & morbo conſumptus maximum ſui deſiderium reliquit; vnde Alexandrini vt philadelpho, qui poſt illum regnauit & reliquis regibus Ægypti, ab illius nomine, Ptolomæi cognomentum indiderunt, cùm antea & Pharaones dicerentur. Aliquando autem dynaſtia fuit introducta Larthum, vt in Italia. & Larthes, nomine dignitatis dicebantur, quorum primus fuit Zethus, qui regnauit annis quinquaginta quinque, vt legimus in Manethonis ſupplemento. Larth erat nomen Etruſcum, idem quod ſupremum regem ſignificans, vt ait M. Cato in fragmentis de originibus. Nam ſub Larthe erant alij reguli, vt ibidem dicitur.

7 Iulius Cæſar, primùm nomen imperato- D rium regium, à ducum virtute & ſtrenuitate trãſlatum monarchicum effecit: & poſteris ſui initij ſtigmata reliquit, vt ab eo Cæſares dicerentur. Cæſar autem ipſe dictus, vt doctiſſimi viri quidam putant, ab elephante in bello per ipſum cæſo, qui lingua Maurorum cæſa, dicitur: vel quòd mortua matre, ventre cæſo natus ſit: vel à coma, quæ cæſaries vel quòd oculis eſſet cæſiis, vt ſcribit Ælius Spartianus[d].

d In Aelio Vero.

8 Tartari, quo tempore Cangius electus fuit rex, vocarunt ſuum ducem vel regem, Caan, id eſt ſuo idiomate, imperatorem vel regem, vt ſcribit Haitonos Armenus parte tertia hiſtoriæ Orientalis cap. 22.

9 Vt verò à Iulio, Cæſares imperatores dicti ſunt, ſic ab eius ſucceſſore Octauio, qui legitimum primum principatum delatum à populo geſſiſſe creditur, Auguſti dicti ſunt. dictus enim Auguſtus à populo quaſi eſſet natura hominis acceptior & venerabilior. Græci enim dicunt σεβαστὸν quod honore ſanctiſſimum & digniſſimum potaut, latiùs venerandum, vt ait Dion Caſſius.[e]

e lib 55.

10 Voluerunt & dici pij Imperatores, à tempore Antonini, cui erat e Gallia tranſalpina paternum genus, è Nemauſenſi ciuitate, pater Aurelius Fuluius. & hic erat ingenio clarus, doctus, mitis & nitidæ literaturæ, Numæ Pompilio comparatus, cognominatus pius à Senatu varias ob cauſas, quas vt reliqua recenſet Iulius Capitolinus in eius vita. Et ab hoc ideo voluerunt omnes Cæſares dici pij[f]. Legimus quoque M. Antoniũ, reſcripſiſſe vxori Fauſtinæ, quærenti vindictam rebellantium cum Caſſio, *Ego*, inquit, *illis parcam. non enim quicquam eſt quod imperatorem magis deceat, quàm clementia. hæc Cæſarem deum fecit. hæc Auguſtum conſecrauit. hæc patrem tuum in primis Pij nomine ornauit.*[g] Eadémque ratione remittenda cenſent delicta iniuriarum prolatarum in ſe, Theodoſius, Archadius, & Honorius[h]. Et dicitur illa pietas Imperatoris, clementia circa ſubiectorum commodum & lapſorum ſubuentionem[i]. Pietatis autem modus in duobus conſiſtit, in bonorum dogmatum certitudine & bonis operibus, vt ait Cyrillus Archiepiſc. Hieroſolymita[k]. Et vt etiam Epictetus dicebat, vt refert Arianus in eius Enchiridio[l]. Pietatis præcipuum eſt bene de Deo ſentire & eum putare eſſe, & bene gubernare, tum ei parere & cedere, neque inuitum ſequi.

f vt Iuſtinia. in §. fin. vt liberti de cætero auren non indigeant annulo. In nouellis.

g vt ſcribit Vulcatius Gallicanus in Audio Caſſio.

h In l. vnica ſi quæ imper. maled. x. lib. 9. C. tit. 7.

i In l. imperialis 23. C. de nupt. lib. 5. C. ti. 4. & in l. fi. C. de dona. inter vir. & vxor.

k In catecheſi 4. illuminatorum.

l c. 36.

Eſtque pietas, debitus cultus erga Deum, patriam, parentes, eóſque qui loco parentum ſunt, C colendi. & pius, qui Deum, patriam & parentes, & eos qui parentum loco ſunt, iuſto cultu proſequitur, & proinde bonus princeps titulo Pij valde honoratur, quòd iſtis conditionibus maximè populo neceſſariis, excellit, & ſubditis imitandi præbet ſingulare exemplum. Dei enim cultum excolens ſui principis & imperatoris Dei agnoſcit poteſtatem, rempublicam curans munus ſuũ obit, & eius commodis ſe inſeruire debere reipſa fidem facit, & ſe eſſe a cupiditate proprij commodi alienum docet: parentibus debita præſtans, ſe hominum & naturalis iuris conſeruatorem, à iure diuino commendatum. Eximium huius pietatis exemplum in Lycurgo, qui cùm fratri ſuo Polydectæ ſecundum Plutarchum, vel Polybitæ ſecundum Iuſtinum, in 3. Sparthanorum regi ſuccedere regnúmque ſibi vindicare potuiſſet, Charilao filio eius, qui natus poſthu- D mus fuerat, cùm ad ætatem adultam veniſſet, regnum ſumma fide reſtituit: vt intelligerent omnes, quantò plus apud bonos pietatis iura, quàm omnes opes valerent.

11 Reges Athenienſes ab Erictheo ſexto rege Ericteidæ dicti ſunt. Et à Cecrope qui primùm regnauit Cecropidæ.

12 Scytharum regibus omnibus, Scolothis regis cognomen, Herodo. in 4.

13 Auari, ſeu Hungari, regem ſuum vocabant Cachanum, Aymo 4. de geſtis Francorum c. 5.

14 Neoptolemus Achillis filius Epirotarum rex & Moloſſorum, ſucceſſores reliquit reges Pyrrhidas ab eo cognominatos. nam & ſibi Pyrrho puerile fuit cognomen, & vnum ex legitimis filiis ex Ianaſſa Cleodis filia, ſuſceptis, Pyrrhum nominauit[m].

m Plutarchus in vita Pyrrhi.

15 Ægy-

15 Ægyptij & ſuos reges vſque ad Sethoně vltimũ vocabant Piromos, nec Deos vel ex Deorũ progenie dici volebãt:erat autẽ illis Piromis quod Græcis καλὸς κἀγαθὸς, id eſt honeſtus & bonus, vtrumque aſſerit Herodotus in 2.

a lib.6.c.29.

16 Scribit & Plinius [a], in Mœroe reginas dictas fuiſſe nomine Candaces, à prima quæ eius erat nominis.

17 Omnes & reges olim appellabantur Ioues, quòd Iupiter is qui primũ ita fuit nominatus, pręclara in mortales & in Athenienſes præcipuè beneficia contulit.

18 Artaxerſes Mnemõ cùm ſe bonum planéque affabilem regem præſtitiſſet & pacis amantẽ, omnium deinceps regum nomina Perſæ cõmutarũt, ciúſque nomen ipſis impoſuerunt, vt Artaxerſes dicerentur [b].

b Diodor.l.15.

19 Reges Corinthi olim Cypſelidæ dicti, à Cypſelo, qui pulſis Bacchidis à Corintho, ibidẽ imperio eſt potitus, ſummáſque coegit diuitias [c].

c Herodot.& Strabo.

20 Langohardi, cùm poſt mortem Alboini viginti annis ſub ducibus fuiſſent, Autharim ſibi regem erearunt: quem à Veſpaſianis & Flauio Claudio imperatoribus nprimis, ſumpto Augurio, & ob dignitatem Flauium appellauerunt: quo prænomine omnes qui poſtea fuerunt Langobardorum reges fœliciter vſi ſunt [d].

d Paulus Diaconus li.3. de Langobardis, c.8.& Platina.

21 A Skyoldo Lotheri Danorum regis filio, cæteri Danorum reges, communi quodam vocabulo, Skyoldungi vocari cœpri [e].

e Saxo lib 1. & Crantzius l.1.Daniæ c.5.

22 Turcarum reges nomine Othomãni dicuntur, ab Othomanno primo rege eius nominis Turcorum, vt narrat Chalcondylas [f]. hic vir acer à Galatiæ loco, vbi natus.

f lib.1.

23 Apud Iaponios Indos, præfecti duo ſumma cum poteſtate ſunt, quorum alter honoribus, alter iudiciorum & cauſarum cognitioni honoris præfectus, Voonem nominant, ſtirpis ſucceſſione delectus [g].

g Iohannes Metellus.

24 Ioſephus libro 1. aduerſus Appionem, ex Manethone narrat, decimam ſeptimam Dynaſtiam fuiſſe inferioris Ægypti à diluuio anno 90. ibique fuiſſe Hebræos nititur docere, eorúmque reges dictos Hycſos, id eſt reges paſtorum, qui per 190. annos imperarint.

25 Quintus Curtius [h] tradit, in parte aliqua Indię reges regionis Taxillis nomine cognominari. *Omphis*, inquit, *permittente Alexandro, & regiũ inſigne ſumpſit, & more gentis ſuæ nomen quod patris fuerat: Taxillem appellauere populares, ſequente nomine imperium in quemcumque tranſiret.*

h l 8 de geſtis Alexan.

26 Reges Danorum dicti ſunt Skyoldungi propter virtutem & probitatem regis Skyoldi [i].

i Saxo Grammatic. in principio li. 1. hiſtoriæ. Danicæ.

De ſuperbis vaniſque nominibus, & titulis à principibus vſurpatis.

CAPVT XI.

EXPLORATVM eſt inter homines, eam eſſe mortalium vanitatem, vt ſe plus æquo cæteris vaniſſima philautia præferant, & ſemper plus de ſe quàm in veritate ſit, opinentur, numquam contenti ſua ſorte, maiora deſiderent, & inanes à ſeipſis decepti, plus ſibi tribuant, quàm habeant. numquam enim cupiditas habendi, nec ambitio ſatiari poteſt, & quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ. hæc eſt miſeria etiam noſtri ſeculi, quæ ſemper omni ætate obtinuit, & malorum infinitorum mater & origo extitit, vt nemo ſuis contentus viuat, & ideo quæ non oportet & modis illicitis perſequatur, & ſibi cùm nũ poſſit cõ-

A ſequi, irreparabile: & quod non præuidetur, nec ſentitur priùs quàm aduenerit, damnum ingeneret. Plebeius diuitiis vel a patre vſurario latrone, impio, vel ærumnoſo quæſitis, ſuæ conditionis oblitus, nobilis titulum cupit, ambit, mercatur à principibus. nobilis verò vult haberi, antiquæ cuiuſdam nobilitatis ſucceſſor quam nec retinet vllo modo, & cæteris præſtantior. Qui ex progenie nobili per carnem & ſanguinem propagati ſunt, & ſæpe à vera nobilitate degenerarunt, vitiis, impudicitiis & ſceleribus, inanibus maiorum nominibus ſibi perſonam induunt, fingúntque titulos, principes volunt haberi: principes autem eadem ſtultitia quidam, reges: reges, imperatores: imperatores & vtrique, Dij aliquãdo vel honoribus diuinis admirari ſe cupiunt, & ſe homines eſſe, natos & morituros humaniſque actionibus paſsionibus & morbis obnoxios, obliuiſcũtur. Ita præſumptio ex radice ſtultitiæ ſuperbiam
B generat: ſuperbia, faſtum: faſtus, aliorum contemptum & ſuperlationem: contemptus, ſeditiones, rebelliones, inimicitias, hinc bella, & poſtremò ſubuerſio & principum & principatuum, perſonarum & bonorum: ſe mutuò enim hæc conſequuntur per certiſsimos gradus.

2 Antequam Darius, Arſani Hiſtaſpis filius, qui occuparat tyrannidem Perſarum, caſurus eſſet & vincendus ab Alexandro Magno, eò vanitatis peruenit, fœliciter geſtis victoriis pluribus cõtra barbaras nationes Scytharum & Indorum: vt miſſa ſuperba legatione contumelioſa atque imperioſiſsima ad Alexandrum, ſe regem regum ac conſanguineum deorum, diceret. Alexandrũ verò famulum ſuum appellaret, vt habetur in li. 2. Supplementi ad Q. Curtium. Et rurſus apud Herodotum [k], inuenitur eiuſdem Darij cippus
C erectus ad fontes Theari fluuij, cum hac vana inſcriptione: in Thracia Theari amnis capita optimam aquam atque pulcherrimam cunctorum amnium præbent: & ad ea peruenit exercitum ducens aduerſus Scythas, vir optimus atque pulcherrimus cunctorum hominum Darius Hiſtaſpis filius, Perſarum cunctæque continentis rex.

k in Melpomene ſeu li.4.

3 Cleopatra quoque eò inſolentię prouecta eſt, vt ſe reginam reginarum appellaret [l].

l Suidas in verbo [illegible].

4 C. Cæſar Caligula, notatus elationis & vanę gloriæ à Suetonio [m], quod voluerit ſe dici piũ, caſtrorum filium, patrem exercituum, optimum maximúmque Cæſarem. addit & Xiphilinus ex Dione eundem in eam prolapſum inſolentiam vt
D deorum veſtimenta indueret, in quibus nũc bellicoſam virginem, nunc mulierẽ, nunc alios deos repræſentaret.

m c.22.

5 Sapor rex Perſarum, ſcribens Cæſari Conſtantino, hos ſibi arrogauit titulos, *Rex regũ Sapor, ſyderum frater, Solis, & Lunæ, Conſtantio fratri meo, ſalutem plurimam* [n].

n Ammian. Marcelli lib. 17. hiſtor.

6 Clearchus Ponticus, factus Heracleotarũ tyrannus, diuinos ſibi haberi honores voluit, veſtes deorum induit, filium ſuum Ceramnion, id eſt fulmen appellauit, & multa tyrannicè egit: ſed poſtea tandem Clyon familiaris Patonis, eum interfecit, vt ſcribit Suidas.

7 Alexandri regis virtus & fœlicitas, tribus inſolentiæ gradibus notata eſt: faſtidio enim Philippi, Iouem Hammonem patrem aſciuit: tædio morum & cultus Macedonici, veſtem inſtituta Perſica aſſumpſit: ſpreto mortali habitu, diuinũ æmulatus eſt: nec fuit ei pudori, filium, ciuem,

hominem diſſimulare, vt referunt Valerius Maximus,[a]. Quin. Curtius, Arius & Plutarchus[b].

a lib. 9. c. 5.
b in eius vita.

8. A Suetonio verò & aliis Iulius Cæſar perſtringitur vt ſuperbiſſimus, qui & non ſolùm honores nimios recepit, vt continuum conſulatum, dictaturã perpetuam, præfecturam morum, prænomen imperaroris, cognomen patris patriæ, ſtatuam inter reges, ſuggeſtum in Orcheſtra: ſed etiam ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt, imò procurauit, vt tẽpla, aras, ſimulachra, iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem menſis a ſuo nomine. quæ omnia quàm vana illa fuerint, quámve vtilitatẽ attulerint, docuit exitus vitæ tragicus.

9 Vltra id quod Sylla voluit, ſe dici fortunatũ, vt ait Appianus Alexandrinus, adhuc decreto ſe venuſtum appellari voluit.[c] *Vnus hominum ad hoc æui, inquit, fœlicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sylla, cuius namque ſanguine ac patriæ oppugnatione adoptatus.* Idem Appian.

c Cælius Rhod. lib. 24. varia. lectio. c. 6. Et C. Plinius lib. 7. natural. histor. c. 44.
d li. 5. de bellis ciuilibus.

10 Paſchalis 3. in ſchiſmate, vt illiceret multò magis in ſuas partes quas defendebat[d] Mogũtinus epiſcopus, titolis præclariſſimis non parcebat, ſcribens, Chriſtiano Chriſtianiſsimo ſedis apoſtolicæ legato, imperialis aulæ cancellario, & Romanæ Eccleſiæ fideliſsimo[e].

e Crantzius li. 6. Metropoli. c. f.

11 Rex Arabum tempore Veremundi Hiſpaniarũ regis, ſuperbiẽs & elatus victoriis, & quòd ſe ſtrenuè defendiſſet à Chriſtianis, permittente id Deo ob peccata Chriſtianorum, voluit ſe nominari *Albagib, & Almanzor.* id eſt ſupercilium quo oculi defenduntur, & defenſionem ipſam[f].

f vt ait Rodericus Toletanus lib. 5. rerũ Hiſpaniarum c. 13.

12 Ataulphus Gotthorum rex Roma debellata, eò veſaniæ proceſsit, vt quẽadmodum Cæſares ſic in poſterum Romanos principes cognominari deſtinarit[g].

g Alexand. ab Alex. li. 1. c. 2.

13 Sunt quidã principes, qui multis titulis ſeſe exornant, multiſque ditionum nominibus ſibi applaudunt, ex quibus forſan aliquando vxores prodierunt, vel quorum maiores poſſeſſores fuerunt, ſed poſſeſsione deturbati ſunt, vel ceſsione facta, vel venditione eam in alios transtulerunt. Quod quidam faciunt, vt generis ſui nobilitatem cõmendent, vel vt perſuadere poſſint iure quodã in his in idea retento, quod certè rident alij principes qui verè poſsident, & ſomnia illa contemnunt: ſicut Conſtantinus cognomine magnus imperator, vt narrat Aurelius Victor in epitome, Traianum imperatorem *herbam parietariam* ob titulos multos ædibus inſcriptos, vocare ſolitus erat. Sunt certè, vt noui aliquando certiſsimè, iſti tituli inanes & vacui à poſleſsione. plerunque occaſiones, cur principes qui reipſa poſsident, denegauerint auxilia laborantibus titulariis, cum quibus alioquin non leuis amicitia fuit. Hoc vnũ laude dignum in Gallia: quòd reges vnico nomine regis Francorum, ſolis liliatis inſignibus ſe exornant. neque enim titulos illos quæ ditiſionem continent, neque tot inciſa inſignia, quæ mixtionem plurium indicant, ad vnicam domũ nobilitandam habent. quod enim per ſe ſufficit, non eget alterius acceſsione.

14 In recenſendis Iuſtiniaoi titulis præpoſitis in editione librorum iuris ciuilis prima ferè integra pagina vix ſufficit, à prouinciis debellatis, & per duces certe ſuos non per ipſum, & ab aliorũ Imperatorum virtutibus tranſlatis. Quæ certè ex adulatione Triboniani viri aſtutiſsimi & aliorum adſcripta ſunt, qui etiam ei ſtultiſsimo perſuadere auſi ſunt ei, ſe tandem immortalem in cœlum aſſumendum. quod ipſum crediðiſſe quidam putant.

At non eius vanitatis fuiſſe diuum Ludouicũ Francorum regem reſponſum eius teſtatur. rogatus enim quenam cognomine geſtorum ſuorũ vellet ornari, victoria, inquit, quæ in Eccleſia Poſſiaca contra diabolum dum baptizarer, vt pruna ita mihi clariſsima obtigit, in hac ſola glorior & triumpho: ab hac Ludouicus Poſsiacus denominarj volo. vt ſcribit Ægidius Corroſetus[h].

h de dictis & factis memorabilibus.

Carolus magnus, vt Romanis ſe inſinuaret ſtrictius ad conſequendum & fouẽdum imperiũ quod obtinuit, voluit inter titulos ſe patritium Romanum vocari: vt apparet ex priuilegiis conceſsis Eccleſiæ S. Germani Pariſienſis[i], quorum initium, *Carolus Dei gratia rex Francorum & Langobardorum atque patritius Romanorum, &c.*

i quæ referuntur ab Antonio li. 5. de geſtis Franc. c. 1.

Patritiatus dignitas minor habebatur imperatoria, ſed illa ſecunda fuit per Iuſtinianum[k], & poſt illum ab imperantibus in Græcia Cæſaribus habita. Sic Carolus Magnus Patritius factus eſt Romanorum, ab Adriano ſummo Pontifice, & ſynodo collecta Romæ, poſt victoriam de Deſiderio rege relatam[l], antequam imperator crearetur: eoque titulo etiã inſignitus Patritij Romani Caſſiodorus, dignitatis formulam ſcriptam reliquit Patritiatus[m].

k l. nemini de conſul. l. 12. C.
l ca. Adrianus 22. ſub 63. diſt.
m Caſſiod. lib. 6. variar.

Vſus tamen Carolus Magnus aliis titulis in cõſtitutione Capitulariũ & legũ. Et in lib. 1. in præfatione Capitularium ſic legitur, *Regnante Domino noſtro* IESV CHRISTO *in perpetuum: Ego Carolus gratia Dei eiuſq; miſericordia donante, rex & rector regni Francorum, & deuotus ſanctæ Eccleſiæ defenſor humiliſque adiutor &c.*

De abuſu rurſum quod principes dij voluerint haberi aut dici.

CAPVT XII.

EST ridicula inter ſapientes inanis titulorum ad ſe non pertinentium vſurpatio, ſed blaſphemia deteſtabilis ea, quæ ſibi quæ Dei ſunt, attribuit: ſacrilegium multis pœnis expiandum.

Iuſta quippe quidem occaſio fuit dicẽdi principes bene imperantes, vt magiſtratus, & epiſcopos, & alios nomine Dei, vt dictum antea, propter miniſterium quo Dei mandata & leges exequũtur, & authoritate eius funguntur & poteſtate. Cęterùm abuſus ortus inde peſſimus, quũ, quod ad Deum referri debet, tranſlatum eſt in propriam gloriam huminum & principum, perinde ac ſi proprio iure ea poteſtate, & propria virtute vterentur. Sic vel error populi ſeu ignorantia, vel ſuperbia ipſorum principum, vel nimia & ſacrilega adulatio, effecerunt vt principes tãquam veri dij venerationem babuerint. Populus qui beneficia principum, & vtilitatẽ ex bono eorum regimine conſequitur, rudis & ignarus eorũ quæ ad diuinitatem pertinent, neſciẽs diſtinguere delegatum à delegante, humana à diuinis confusè pro diis habuerunt, vt ait Sapiens. Principes in principio & ſucceſſoribus eandem opinionem reliquerunt, qui ſuperſtitioni ſuperſtitionem addiderunt, & plerumque metu principum, qui id ambiebant: & dolore amiſſi quidem forſan filij vel patris ſimulachrum prius factum eſt. poſtea verò pro Deo illud habitum, Sapientiæ ca. 14.

2 Refert Lactantius[n] ob propagandum fulgorem nominis & memoriam conſeruandam indidiſſe cæli, terræ, & ſtellarũ nomina filiis reges. & ſibi

n 1. Diuin. inſtit. ca. 1.

ſibi ipſis. vt Saturni pater, dictus Vranus, ſeu cę-lum. Et apud Xenophootem libro de æquiuocis Saturni dicuntur, nobilium regum familiarum ſereniſſimi patres eorum cœli, vxores Rheæ, primogeniti eorum Ioues & Iunones: Hercules, nepotes eorum ſortiſſimi. Sic antiquiſſimorū quorum ignorantur parētes, vel quia virtute emioebant, cælum dicebatur pater: Rhea ſeu terra mater: vt & author eſt Minutius Felix in Octauio, & Lactantius. Quia qui virtute pręſtant, vel ignotis parentibus apparent, ſolemus dicere eos de cælo cecidiſſe.

Attulimus exempla paulò antè ex Tomo 4. commentariorum artis mirabilis in ſextum librū, ſub titulo de Deo c.5. numero 3. eorum qui ratione dominationis, principatus ſtultiſſima impietare inflati voluerūt ſe nominari deos, vt Nabuchodonoſor, Iudith cap. 3. Alexander magnus Domitianus, Antiochus & alij.

3 Principes verò boni hoc nomine deorū, non ſolùm non contempſerunt, ſed etiam abominati ſunt, vt Veſpaſianus, qui frequenter generis ſui ignobilitatem etiam præ ſe tulit, eoſque riſit qui in Herculem illud referre conarentur. Sueto. Et barbarus etiam Atila Hunnorum Rex Patauio capto, Marulli Calabri poetæ carmen de laudibus ſuis conſcriptum, in ignem cōiici iuſſit, quia licentia poëtica originem Atilæ ad Deos retulerat [a].

a Nicol Holaus c. 15 de vita Atilæ.

Antigonus etiam rex, cùm Hermodotus in poemate dixiſſet, Iouis filium: non hæc, inquit, de me ſentit Laſanophorus, qui matulam domino ſubiicit: irridens ſtultitiam adulatoris, vt ſcribit Plutarch. in Apophtegm.

Durius tulit adulationem hanc Sigiſmundus imperator, qui ſupra modum eum laudanti & dicenti diis ſimilem eſſe, alapas dedit. Illoque conquerenti cur me cædis, imperator reſpondit, cur me mordes adulator? [b].

b Aen. Sylaius li. 1. commentariorum de rebus geſtis, Alphonſ.

Sunt qui quamuis expreſsè nolint ſe Deos dici, tamen voces diuinas ſibi acclamari, ſéque veloti attonitè circumſpici & obſeruari in modū diuini ſimulachri deſiderent, & non faciētes oderint, facientes beneficiis proſequantur. hinc tot voces vanæ audiuntur diuina clementia, Sacra elogia, Sacra maieſtas, & quę imperatores iactāt diuinas numinis aures [c] adorandā, diuinam ſuam ſerenitatem [d], ſuam perennitatem [e] & æternitatem [f], cúmque dicuntur ſanctiſſimi [g], videbis interdum tam arrogantes principes, imò ex minimis & regulos qui toruè inſpiciant aulicos, vel ſibi aſſidentes etiam non loquentes, ſtantes procul exiſtentes, eóſque notent qui ante conſpectum eorū prodierint, ſi ſemper erecti & capite aperto non illos admirentur. & veluti ſtupentes tacitè adorent. Sunt ex aulicis ferè plures quàm par ſit eius generis adulatores, qui quidem id lubentiſſime faciant, & alios non facientes arguant, qui tamen, ſi cum ſuis principibus in ſacras ędes peruenerint, capite tecto ſacra myſteria dixerim, nō ſolùm non contemplari, ſed & impudenter verbis & riſu ſæpenumero interturbare: quod mihi videtur valdè abominabile & amētiæ plenum, plus honoris tribuere principibus terreſtribus, quàm regi regum, in cuius aula & ſanctiſſimo tēplo eo præſente diuinitatis maieſtatem contemnunt: in quo & ipſi principes qui adſunt & vidēt, maiori pœna torquebuntur à Deo, quòd gloriolæ ſuæ tam ſint ſolliciti, Dei autem numē ſe præſente patiātur contemni. vidētur enim pati aper-

c vt l. ff de adquir. poſſ. C.
d l. penul. de hæred. in ſtit. C.
e l. 1 de epiſcopa audient. C.
f L. 2 de Fabri cenſib. P.
g L. 3 de nota lib. reſtituen.

A to eſſe capite in templo aulicos, quos in aula ita nō patiuntur, quod putēt ſibi detractū iri, ſi tunc caput aperiant, & videantur Deo potius quàm ſibi honorem deferre. Idipſum dixero de quibuſdā ſtolidis epiſcopis & perſonis aliis eccleſiaſticis, quas vt principes omnes, vt vicarios Dei & miniſtros venerari & obſeruari par eſt, & expedit ob diuinam maieſtatem quam repræſentant in ſua dignitate & miniſterio: neque tamen reprehendimus huiuſmodi delatos principibus ob Deum debitos illis honores, imò & dignos pœna non reddentes, & vt ſacrilegos puniēdos arbitramur. Qui enim, ait Dominus, vos honorat me honorat: & qui vos ſpernit me ſpernit. & honorandi ſunt principes tanquā à Deo poteſtatē habentes.

5 At, hoc dicimus, ita honorē hominibus vicariis & miniſtris Dei impēdi & cōcedi debere, vt integer ſit Deo debitus, & vt cognoſcant, qui tantam dignitatem gerunt, nō propter ſe, ſed ma-
B ximè propter eum quem repræſentant, eis tribui. neque ideo intumeſcere præter modum debere, ſed perpendere quod ait.

Quid habes, quod non accepiſti? & ſi acceperis, quid gloriaris? ſibi vindicare, quod datur vt alteri referatur, eſt abuſus dati, & ſacrilegium: quibs cōuenit Gabriæ apologus.

Ὤμοις ὄνος φορῶν ἀργυροῦ βρέτας,
Ὅπερ συναντῶν πᾶς τις αὖ ἐπροσκύνει,
Τύφῳ δ᾽ ἐπαρθεὶς, μὴ θέλων μένειν ὄνος
Ἤκουσεν, οὐ θεὸς σὺ, τὸν θεὸν δ᾽ ἄγεις. id eſt,
Simulachrum aſellus baiulans argenteum,
Cum id tranſeuntes flexo adorarent genu,
Sui hoc honoris gratia eſt fieri ratus:
Iámque inſolenti elatus arrogantia
Nolebat ambulare, donec aſpero
Probè dolatus fuſte clunes, audiit:
C *ô ſtulte non es tu deus, ſed fers deum.*

Ioannes Gerſon [h] arguit quoſdam ſummos pōtifices, qui, eo quòd imperatores & reges ex cōſideratione ſtupendæ poteſtatis quam in perſona ſui vicarij Deus poſuit, procumbūt ad oſcula pedum eorum, tanta arrogantia detinentur, referētes ad ſe quod impenditur meritò & iure ipſius poteſtati: atque refert cuidam gloriāti quod pedibus ſuis conculcaret imperatoris caput, imperatorem retundentē hanç arrogantiam ſatis acriter hoc mordaci verbo reſpōdiſſe, *Non tibi*, inquit, *ſed Petro.*

h lib. de poteſtate Eccleſiaſtica conſideratione 21. in prima parte operum.

6 Herodes Rex, de quo mentio fit Actorum c. 12. poſſet ſufficere ad compeſcendam inſolētiam & ſuperbiam principum vtriuſq; claſſis &
D ſpiritalis, & temporalis. Is enim ſtatuto die veſtitus veſte regia, ſedit pro tribunali, & concionabatur Tyriis, & Sydoniis, quibus erat iratus & pacem deprecabātur, & populus ei acclamabat, Dei voces & non hominis. Cōfeſtim autem percuſſit eum Angelus Domini, eo quòd non dediſſet honorem Deo, & conſumptus à vermibus expirauit.

7 Lucifer etiam principatum Angelorum habens, & pulchritudine aliis præſtans, cùm gloriā ſui principatus ſupra Deū voluiſſet ſibi vſurpare, ab eo omnino cecidit in inferiorem caliginem [i]. i Iſaiæ c. 14.

8 Salmoneus quoq; Æoli filius, rex Elidis, quū diuinos ſibi honores inſolētiùs quæreret, Iouémque conſtructo ęneo ponte tonando, & iaciendis fulminibus imitaretur, à Deo fulmine vero ictus, necatus eſt, & detruſus ad inferos. ſicut meminit his verſibus poſt Pindarum Virgilius [k]. k 6. Æneid.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,

Dum

Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur olympi.

9 Nabuchodonoſor in aula Babylonis deambulans, & intumeſcens dixir, *Nõne hæc eſt Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* Sed ſtatim, cúmque adhuc ſermo eſſet in ore eius, vox de cælo ruit, *Tibi dicitur Nabuchodonoſor, rex, regnũ tuum tranſibit à te & ab hominibus eiicient te, & cum beſtiis & feris erit habitatio tua. fœnum quaſi bos comedes, & ſeptem tempora mutabuntur ſuper te, donec ſcias quod dominetur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit det illud. quod & factum eſt* [a].

a Daniel. c. 4.

Voluerat & antea, non tantùm ſe, ſed etiã ſtatuam ſuam ab hominibus per edictum adorari [b]. Erat enim ſuperbiſſimus mos Perſarum regum, adorari ab his qui ad eos admittebantur. Imò tempore Apollonij Tyanei, vt ſcribit Philoſtratus in eius vita ingredientibus Babylonem aurea regis imago propoſita, quam niſi adoraſſent, aditus & ingreſſus vrbis eis prohibebatur, quod & ex adulatione nimia incremẽtũ apud barbaros obtinuit. nã & adorabantur, reges, & deorũ honorib. afficiebantur, vt ait Q. Curtius [c]. & qui eos adibant, humi procũbebant & ita ſalutatio regũ Perſarũ fiebat proſtratis corporibus ſalutãtiũ, [d] & Zenobia adorata eſt more Perſarum, vt ſcribit Trebellius Pollio in Zenobia. Apud Athenienſes verò & in libera republica ortos, turpis & indecora huiuſmodi veneratio habita meritò eſt. multò magis inter Chriſtianos quibus dictum, Dominũ Deum tuũ adorabis & illi ſoli ſeruies [e].

b Daniel. c. 3.

c li. 8. Plutarc. in Themiſtocle.

d Valer. Maxim. l. 7. c. 3. dum de Darij electione agit.

e Deuteron. c. 6 D. Matthæi c. 4. verſ. 10.

Et Ariſtoteles inter barbara, ponit προσκυνήσεις, ϗ ὀνςάσεις. Iſocrates ideo Perſas inſectatur in panegyrico, quòd iis debitos honores mortali regi tribuerent.

Conon Athenienſis interpellatus de adorando rege, noluit. & dixit, Mihi verò nõ eſt graue quẽuis honorem habere regem, ſed vereor ne ciuitati meæ ſit opprobrium, ſi potius Barbarorum quàm illius more fungar. Æmil. Probus in Conone. Iuſtinus in 6. Pari modo Sperchies & Bulis Spartiatæ Xerxi, à ciuibus ſuis ob violatos cõtra ius gẽtium Darij caduceatores, dediti, producti ante Xerxem ab ſtipatoribus regiis Suſis, noluerunt regem adorare, dicentes hoc eſſe alienũ à maiorum inſtitutis, mortalem quemquam adorare, nec ſe eius cauſa veniſſe.

Adoratio erat illa itaque, more deorum veneratio delata, cadentibus pronis in terram, adorãtibus, ſalutantibus, vel deprecãtibus, vt diui Mat. c. 2. ibi, *Procidentes &c.* & c. 4. ibi, *ſi cadens adoraueris me* [f].

Athenienſes, Timagoram inter officium ſalutationis, Darium regem more gentis illius adulatum, capitali iudicio affecerunt [g].

f Geneſ. 19 & 43 num 22. Dan. 3. & alibi.

g Valer. Max. lib. 6 c. 3. Plut. in Artaxerſe & in Pelopida.

h li. 3.

10 Refert Herodianus [h] Plautianũ præcipuę authoritatis poſt Seuerum & filios eius Cæſares, ſuperbia ita redditum trucem, & horribilem eũ ſupremæ dignitatis inſignibus, dum incederet, vt non modò non adiretur a quoquam, ſed etiã qui fortuitò occurrebãt, ab eo verterẽt oculos. Quin & ante ambulones aliquot, quacumque iter faceret, denunciabant, ne quis in proximo cõſiſtere, néve illum contueri, auderet, ſed auerterent vniuerſi oculos, terrámque deſpectarent. poſtremò autem, cùm & ipſe tollere Seuerum & filiũ Antoninũ decreuiſſet, mãdato dato de illis occidendis Saturnino, voluit adorari ab illo tanquam imperator: verũ ſtatim ſenſit pœnas diuinæ vindictæ, & detectus confoſſus eſt eum ſuperbia.

11 Contigit idipſum Amano, qui honoris prærogatiua à rege Aſſuero donatus, vltro voluit ſe adorari: & cùm Mardochęus qui Iudæus erat, noluiſſet id agere, machinatus interitum vniuerſis Iudæis, in erecta cruce quam Mardochæo parauerat, ſuſpenſus eſt [i].

i Eſter. c. 3. & 7.

12 Inter cætera quæ Hermolaus coniurationis in necem Alexãdri magni author, pro cauſa adiecit, illa dixit, Tu Macedonas voluiſti genua tibi ponere, venerarique vt Deum, Tu Philippũ patrem auerſaris, & ſi quis Deorum ante Iouem haberetur, faſtidires etiam Iouem [k]. Et Horatius [l]:

k apud Q. Curtium lib. 8. de geſtis Alexan.

l Ode 3. li. 3. de Deo agens.

— ſcimus vt impios
Titanas, immanémque turbam
Fulmine ſuſtulerit caduco.

13 Heliogabalus ſeu Antoninus Romanorum imperator voluit Senatum, vt ait Herodian. in 5. inter ſacrificandum quo alios Deos nominare ſolebant, Heliogabalum ante alios nominari. verùm tãdem ex ſua ſtultitia & fœdis moribus, prę mium meritum recepit, à militibus tanquam imperator fœdiſſimus ſublatus, & necatus.

14 Alexander verò imperator ſe vetuit more Perſarum adorari, cùm iam cœpiſſet Heliogabalus adorari eo modo [m].

m vt ait Lampridius in Alexandro Seuero.

15 Sed maior vana gloria & ſuperbia ſeu inanis & ſacrilega elatio, Claudij Cæſaris Caligulę, qui ſibi vindicabat diuinam Deorum maieſtatẽ, & ſimulachris nimia religione & arte præclaris, & Iouis Olimpici, iuſſerit caput adimi, & ſuum imponi, & ſæpe inter Caſtorem & Pollucẽ fratres, medium ſe adeuntibus adorandum, exibuerit: ſibique in templo aureum ſimulachrum impoſuerit, ſacerdotiáque ſibi & ſacrificia ſtatuit adferri, & hoſtias delectas, vt pauones, phœnicopteros, Numidicas, Meleagrides, Phaſianos [n].

n Suetonius in eo c. 22.

Sed bone Deus, quale hoc numen in eo qui vt ſpurcitiis & crudelitate plenus erat, non habita ratione ſuæ vſurpatæ diuinitatis, obtruncatus eſt triennio poſtquam regnaſſet [o].

o vt idem Suetoni. narrat in eodem c. 58.

Videbit qui volet quàm facetè ludat ſimul ac mordaciter Seneca in apocolocynthôſi de deificatione Claudij Cæſaris.

16 Laudatur Commodus Imperator filius Marci. qui tredecim annos à morte parentis adminiſtrauit imperium, tanquam vnus omnium ante ſe imperatorum nobiliſſimus, quia filius imperatoris, omniúmque eius ætatis hominum formoſiſſimus, iaculator robuſtiſſimus & certiſſimus: at vituperatur, quòd ſtudiis fœdiſſimis vitæ rationem contaminauerit, [p] eóque tandem vecordiæ petulantiæque proceſſit, vt paternũ primò cognomen repudiaret, ac pro Cõmodo Marci filio, Herculem ſe Iouis filiũ, iuſſerit appellari. Quin & ſimulacro etiam Coloſſeo, quod Romanis venerabile erat, ſolis effigiem gerenti, capite dempto ſuum impoſuit. Tandẽ autem apparuit qualis Deus eſſet. nã veneno ſublatus eſt, & ſublata tali deitate remanſit memoria monſtri & tyranni fœdiſſimi.

p vt ait Herodia. in fine l. 1.

Scribit Plutarchus, Ariſtotelem in Alexandrũ pium magiſtrum literis Antipatrum obnixè rogaſſe, vt Alexandrum iam Macedoniæ regẽ moneret, ne tot victoriis elatus quas in Aſia adeptus eſſet, Deum cõtemneret, cuius nutu omnia mouentur. Et certè diutiùs fortaſſis in regno tot laboribus parto vixiſſet, ſi præceptoris ſapientiſſimi monitis obtemperauiſſet, nec coli pro Hammonis filio, & more Perſarum adorari voluiſ-

ſet

ſet, vt ait Platina libro primo de optimo ciue.

17 Antiochum 2. nomine regem Syriæ Deum primi cognominauerunt Mileſij, quia Timarchũ eorum Tyrannum ſuſtuliſſet. Sed hunc Deum vxor veneno interemit, vt ait Appianus Alexandrinus,[a] & viderunt Mileſij quantùm diuinitatis tribuerunt, ipſe autem qui paſſus erat ſe talem dici, cognouit Deos miſeros huiuſmodi eſſe.

a In Syriacis.

De nomine Domini, quod principibus conuenire poteſt, & quando eo abuſi ſuperbè aliqui ſunt.

CAPVT XIII.

FVERVNT quidam principes, vocati domini: quæ tamen dura viſa eſt appellatio inter homines liberos: vt domi natio ipſa, ſpecies principatus tyrannici,[b] quamuis & legitima ſit in aliquibus rebuſpublicis in quibus cum commoda poteſtate ex lege regni eliguntur principes, ſicque iugum populus admiſit, vt ſe pleniſſimè voluntati eorum cõmiſerit: etſi dominorum poteſtas propriè ſit in ſeruos, alia quàm patrisfamilias in domeſticos, & regum in ciues volentes: vt autem & domini ſeueriùs in ſeruos: ſic iſti qui domini dici voluerunt, ſæpius abuſi ſunt regia humanitate & clementia, & voluerũt præter modum plerunque ſibi à ſubditis obtemperari: quòd ſi ex lege regni, illud egerunt barbarica libertate, & barbarica ſubditorum patiẽtia: non fuerunt dicti ex eo imperare illegitimè: ſi præter legem, tyrannicè, quando videlicet abuſi ſunt poteſtate, nimia licentia. Perſici reges legibus ſoluti erant, & quod illis libebat, licebat. [c] Grauiſſimæ autem illorum leges in ſubiectos, vt & qui ab ipſis iuſſi ſint, ſe interimant, [d] & quodcumque oneris illis imponeretur, id læto animo facerent, & obedienter. [e] & ſi verberibus flagríſque cęderẽtur iuſſu regis, gratias ei agerẽt, quòd hoc facto regem ſe eos in memoriam habuiſſe teſtatus eſſet. & ita in beneficij loco iniuriã ponebant. [f] Imò qui & cõſultando à rege diſſentiebãt quamuis bene, & ideo eſſent latere aureo donati & præmio, tamẽ cedebantur, vt ait Ælianus.[g] Alioquin & domini, & dominationes legitimam & à Deo habent authoritatem. veluti dictum eſt primis parentibus, *Dominamini piſcibus maris: &c.* Geneſ. 1. *& de Iacob erit qui dominetur,* *Geneſ.* 45. & alibi, *eſto dominus fratrum tuorum.* Geneſ. 27. & ipſe Deus, *Dominus dominantium.* [h] &, *regnum ipſius, dominabitur* [i].

b Sicut ſcribit Ariſtoteles li. 3 politicor. c. 10.

c Herod. in 3.
d Vt ait D. Ambroſius li. 5. exameron c. 21.
e Strabo li. 5.

f Stobæus ſermone 12.

g l. 12. c. 22.

h Deuteron. 10. apocal. 19
i Pſal. 102.

Deus abſolutè verè, per ſe natura dominus, & dominatur ex propria vi, authoritate, ſine vlla iniuſtitia, & reprehenſione: talis dici poteſt & debet.

Alij Domini vel vſurpatione, vel permiſſione, vel cõceſſione, ſeu ex poteſtate Dei, qua quidam abutuntur nõ minùs quam libero arbitrio, quod eſt munus excellẽtiſſimum à deo hominibus cõceſſum ad bonum, non ad malum quo abutuntur homines, largitum. Sunt ita poteſtates legitimæ dictæ dominationes, inter angelos & homines. Sunt & domini particulares, & generales, qui habent poteſtatem in ſeruos, & ſibi ſubditos: & abſolutè nulli domini dici poſſunt præter Deum. Et ideò docui aliàs, [k] reprehenſos meritò vt ſuperbos & ſacrilegos principes qui voluerunt ſe nominari ſimpliciter dominos, vel dominos & Deos: cùm tamen reprehendi non debeant ſi reſtringant nomen ad certam ditionem: vt domi-

k in annotationibus ad proœmium decretalium.

A nus imperator Romanus dici poteſt, dominus rex, taliſque loci princeps & dominus: nam determinatio oſtendit quod eſt & modum imperij, nec ſuper greditur appellationis titulus poteſtatem, quæ a deo in illis, quæ referuntur locis, habetur pro delegata.

4 Meminit Suetonius.[l] *Domini appellationem,* inquit, *vt maledictum & opprobriũ ſemper exhorruit, cúmque ſpectante eo ludos, pronunciatum eſſet à mimo, ô dominum æquum & bonum: & vniuerſi quaſi de ipſo dictum exultantes comprobaſſent: ſtatim manu vultúq; indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die grauiſſimè corripuit, edicto, ſe dominũ, poſthac appellari, ne à liberis quidem, aut nepotibus, vel ſerio vel ioco paſſus eſt, atq; huiuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit* [m].

l In Octauio c. 53.

m l quod & recenſet Oroſius li. 6. c. fin.

5 Tiberius Cæſar, cùm dominus appellatus eſſet à quodam, denunciauit ne ſe ampliùs cõtumeliæ cauſa nominaret [n].

n Idem Suet. in Tiberio c. 27.

3 Diſpar improbitas & elatio Domitiani, qui
B dum procuratorum ſuorum nomine formalẽ dictaret epiſtolam, cœpit, *Dominus & Deus noſter ſic fieri iuſſit*, vnde inſtitutum poſthac vt ne ſcripto aut ſermone cuiuſquam appellaretur aliter [o].

o C. Suet. in Domitian.

7 Arguit ſuperbiã Phariſæorũ Chriſtus. [p] quòd amarẽt primas cathedras in ſynagogis, primos recubitus in cœnis, ſalutationes in foro, & ab hominibus vocari Rabbi. arguit enim cordis elationẽ, cùm tamen verè & ipſi eſſent magiſtri & principes ſynagogæ.

p Diui Matthæi c. 23. ver. 6. & ſeq.

8 Terribilem, ne dicam horribilem, dicũt fuiſſe paucis ante abhinc annis Iohannis Baſiliadis principis Moſcouiæ imperium, quod magis ad immanitatem ferarum quàm ad homines pertinere videtur, qui de omnium ſuorum vita & bonis pro arbitrio conſtituit, & quæ crudeliſſima quæque geſſiſſet, ex Dei iuſſu ſe feciſſe, vellet
C credi & dici.

9 Reprehenditur à Plutarcho,[q] rex Perſarum, qui omnes exiſtimabat ſeruos extra cõiugẽ ſuã, in quam tamen potiſſimùm ei eſſe ius debebat.

q lib. ad principẽ indoctũ.

At contrà Philippus Macedonum rex, cùm ſubactis Græcis quidam authores eſſent, vt ciuitates præſidiis contineret, ne deficerent: *Malo,* inquit, *diu bonus ac commodus, quam breui tempore dominus appellari*: ſentiens regnum quod beneficiis ac beneuolentia teneretur, eſſe perpetuum; quod vi metúque non eſſe diuturnum. Qui humanam etiam naturam ſapientiùs perpenderũt, exiſtimarunt & ſubditos ſibi regendos commiſſos à Deo, non contumelioſè tractandos, & Deo reddendã rationem ſi dominationem aliter exerceant.

D 10 Quamobrem etiam & dominatio dominorum in ſeruos fuit temperata vt non liceret illis ſuprà modum ſæuire in eos,[r] proinde nec nomẽ Domini fuit ex vſu ceſſante abuſu exoſum, vt inter liberos vſurpatum fuerit honoris cauſa & cõceſſum, vt Sara vocabat maritum dominum [s].

r vt in l. 1. de his qui ſunt ſui vel al. iuris P.

s Geneſ. c. 18. verſ. 12.

Sic in l. Nezennius, ad legem Falci. P. Nezẽnius vocat dominum, Paulum Iuriſconſultum, & diuus Iohannes vocat Electam, ſanctam fœminã, dominam 2. Epiſtola c. 1. verſ. 1. Atque Claudius Cæſar, dum ſæpe hortando rogandoque, homines ad hilaritatem prouocaret, dominos quoque appellabat, vt refert Suetonius in eo c. 4.

Potuit porrò appellatio hæc Domini, quæ durior olim videbatur, per vſum & intellectum vſurpatum mitiorem, tranſire in contrariam ſeu amicabilem gubernationem; nõ ſecus quàm cõtrà, appellationes ſophiſtæ & tyranni, quæ erant olim honeſtiſſimæ, tranſierunt per vſum in igno-

miniam

& odium. Sicque & mores & verba mutantur A vt ceteræ res,nec tam verborum ſono quàm cõſenſui ex quo ſignificant, inhærendum eſt.

11 Quibuſdam tamen viſa eſt dominatio quidem præter naturam, quonjam natura nihil differat ſeruus à Domino, ſed lege tantum ita inductum eſt,inquit Ariſt.[a] vt alij liberi ſint, alij ſerui: at non contra rationem naturalem eſt ſeruitus & dominatio, ſed ex iure gentium,& probata ex iuſtis cauſis, recepta & iure diuino[b] vt enim bella juſta viſa ſunt, ſic & quæ ex illis ad humanam ſocietatem maximè vtilia conſeruandam,captiuitates & ſeruitutes,vita conſeruata & dominatio,ita præter naturam exiſtente ſeruitute, ipſa ſecundum naturam eſſe videtur. Nec Deus improbauit Deutero.c.20.verſ.10.& ſeq. *Si quando*,inquit,*acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres primùm ei pacem. Si receperit,& aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt,ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo: Sin autem fœdus inire noluerint,& cœperint contra te bellum, oppugnabis eam: cùmque tradiderit dominus Deus tuus illam in manu tua,percuties omne quod in ea eſt generis maſculini &c.*

a 1. Polit.c.3.

b l. ex hoc iure de Iuſtit. & iur P. §. ius autem gentiũ, de iure natur. apud Iuſtin.

12 Ita & δεσποτεία ſeu dominatio, re vera vtilis extitit ſeruo,& natura domino, quamuis in ea imperet dominus pro ſua vtilitate præcipuè: ſerui autem contingenter, cùm fieri non poſſit vt ſeruo deficiente, ſeruetur dominatio: in quo hoc dominicum imperium differt à paterno;& à regio; quod potiſſimum eſt ad eorum quibus præſunt reges vtilitatem contingenter etiam& in vtilitatem eorum qui præſunt[c].

Sed & dominatio & opulentia per ſe & ſimpliciter, bona ſunt, ſed non omnibus qui & abuti his poſſunt[d].

c Ariſt.3.pol. c.4.

d vt ait Ariſt. a Magnorum Mor.c.4.

Dominatio ſeruis eſt neceſſaria, ſiue dicamus ſeruos ſecundum naturam; nihil enim intereſt corpore ſint liberi, mentem autem habeant ſeruilem, ſiue ſerui ex lege vel iure gentium ſint tales: nam & illis & iſtis oportet accedere eum qui ſciat iubere facienda,vel non facienda prohibere: erat illud Stoicorum paradoxum, omnes ſapientes eſſe liberos, omnes ſtultos ſeruos. Liberi ex maiore potentia ſi regantur benè, dominationem habent dulciſſimã, vel habere debent gratam, vt qui alterius labore vnà cum ſuis conſeruentur.

Eſt & aliquis ſecundum leges ſeruiens, nam lex conſenſio quædam eſt, per quam bello capta illorum fieri dicuntur qui cœperunt[e].

e Ariſt.1.c.4.

13 Poteſt & hæc appellatio domini ad mitem & bonum principem referri, ſi verum ſit,quod dominum dictum quidam putent à domo, vt paterfamilias qui ei præſit dominus ſit familiæ,maximè natorum ex ſe,vnde diximus prima incunabula dicta fuiſſe principatuum,nam prima poteſtas in natos legitima eorum cauſa, & in domo: dehinc cùm domus vna natos capere non poſſet, diuiſa in coniunctas familias ex vna pendentes, & poſtea in gentes ex vno progenitas, propagata eſt: & domeſtici ſeu nati, dicebantur de domo ſeu acquiſitione generantium, vnde & Græcis οἶκος domus,& proprium οἰκεῖον. Et quia proprium ſeu poſſeſſum,habent principes, regnum aut principatum, domini non iniuria dici quoq; poſſunt ſecundum id quod poſſident, non abſolutè vt Deus. Ita dominos, dixit Virgilius Romanos reſpectu populorũ qui ſuberant,1.Æneid.

Romanos rerum dominos, gentémque togatam.

Trita eſt & appellatio dominij & dominorum in aliis quæ iure aliquo quæruntur in iure ciuili, *de acquirendo rerum dominio, de rerum diuiſione* cum ſimilibus,de quibus aliàs tractauimus[f].

Addo lubens quod Dominus noſter IESVS CHRISTVS duobus verbis hanc dominationem expoſuit D. Lucæ c.22. verſ.25. *reges gentiũ dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocãtur: & qui maiores ſunt principes,exercent in eos*[g] *& principes eorum poteſtatem habent ipſorũ*[h].

f l.1.Syntagma.iuris c.13. & 14.

14 Nimium tamen tribuerunt ſibi imperatores Romani, vel nimium illis alij adulati ſunt,vſurpando titulum,*domini orbis ſeu mundi*, ſicut in pandectis Piſanis Epigramma vetus habet:

g D.Ma.20. verſ.25.

h O.Marci 10 verſ.42.

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δ' ορματίτου τε Λιβύης
Εὐρώπης τε πίθοντας ὅλου σημαίντορι κόσμου. id eſt,
Homines & Aſia & armis ſubacta Libya,
Europaque patent totius imperatori orbis.

Scribit Procopius in Palatio Conſtantinopoli- B tano erectam fuiſſe ſtatuam Iuſtiniani,quæ ſphæram ſiue orbem, noſtri dicunt mundum,geſtabat,cum cruce infixa; vt ſignificaretur auſpiciis diuinis eſſe dominum mundi: quibus inſignibus quoque cum hac ſignificatione hodie imperatores vtuntur.

Refert Metianus Iuriſconſ. ex l.Rhodia[i], reſponſum Antonini Cæſ. ad deprecationem Eudemenis Nicomedienſis, ſpoliati à Cicladenſibus,*ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης*, &c. id eſt,*Ego quidem ſum mundi dominus,lex autem maris: lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis perſcripta eſt iudicetur.*

i in L.ἀξίωσις ad le.Rhod de iactu lib.14.P. tit.3.

Quod tamen, ſi prout ſonat intelligatur falſiſſimum eſt: neque etiam Cæſares, qui nunc Chriſtianiſſimi ſunt, ſibi vſurpant illum titulum qui Deo ſoli conuenit, nec ſe dicunt Dominos mundi: imò expreſsè adiiciunt titulis quę dominij vel ſubiectionis ſunt, vel aliquando etiã fue- C runt proteſtationem, quòd Dei gratia talẽ dominationẽ quam in ſpeciem contrahunt, conſequuti fuerint, vt in pacis publicæ conſtitutione Caroli 5. Carolus quintus Dei gratia *Rom.*imperator ſemper Auguſtus, Rex Germaniæ, Caſtiliç,Aragonis,Leonæ, vtriuſque Siciliç,Hieruſalem,Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Nauarræ, Granatæ,Toleti,Valentię,&c.Archidux Auſtrię, dux Burgundiæ &c.comes Aſpurgi, Flãdriæ &c. comes Palatinus Heuogoiæ, Hollandiæ, Zelandiæ &c. Landgrauius Alſatiæ, Marchio Burgogiæ &c. Sacri Romani imperij princeps in Sueuia &c.Dominus Phrygiæ, Marchiæ Vindelicorum &c. neque dixit totius orbis Dominus, ſed D tantum enumeratorum locorum. Nec etiam Iuſtinianus,cui illa ſtatua dicata refertur à Procopio cũ Sphæra,hunc titulum ſibi arrogauit,ſed titulos certarum nationum ſibi adſcribit tantũ in inſcriptionibus prœmiorũ iuris,& ſe dicit imperatorem Allemanicum,Gotthicũ,Francicũ, Germanicum,Anticum,Alanicum, Vandalicum Africanum,&c.

Nec ſe Auguſtus ſub quo Ianiculum clauſum, & bellum nullum erat cum Romanis dominum mundi dixit.

Poſſet tamen per ſynecdochen vel hyperbolen hoc accipi, vt indicaretur magnitudo imperij maxima, & totum pro parte maiori orbis, ſicuti dum dicitur Lucæ c. 2. exiit, edictum à Cęſare,vt deſcriberetur vniuerſus orbis,hoc eſt, cẽſus haberetur de his omnibus qui ſubiiciebãtur in orbe imperio R. Nam alioquin re vera fuerũt multæ nationes,quæ nunquam Romanis paruerunt

ſunt. Scythia eorum andiuit arma, non ſenſit, non A Sarmatia tota, aut quicquid eſt vltra Euphratem: neque America aliæve prouinciæ plures & regna barbarorum Indica.

Fuerunt ſemper liberi populi, liberæ ciuitates, interdum confœderatæ, interdum minime populo Romano [a].

a l. in. l. 19. de captiuis & poſtlimin. reuers. P.

Indicarunt & Cæſares, Gratianus, Valentinia. & Theododus non omnes ſibi ſubiici, ſed quoſdam populos in l. 1. de ſumma trinita. & fide cathol. c. ibi, *Cunctos populos quos clemētiæ noſtræ regit imperium* &c. Quo loci dictio, *quos*, reſtringit vniuerſalem, eunctos, vt relatiuum reſtringit antecedēs. Eadem phraſi vtitur Fridericus Romanorum imperator in c. 1. de pace tenenda & iura. firma[b]. quare meritò reprehenſus Bartholus per Bal. in c. ſolitæ, de maior. & obedientia, quando in l. hoſtes de captiuis, dixit propter verba illa, *Exiit edictum à Cæſare Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis*, quòd eſſet B hæreticus qui diceret quòd imperator non eſſet imperator vniuerſi orbis. Scribit etiam Suetonius in Octauio[c] nunquam Octauium adiiſſe vel viciſſe Africam, & Sardiniam. Sed & lege deprecatio Græca ἀζίωσις, ad legem Rhodiam de iactu ſibi ipſi non conſentit, vt pote quæ voluerit imperium maris diſſoluere ab imperio totius orbis. *Ego*, inquit vanè Antonius, *dominus mundi, lex Rhodiorum maris* quaſi mare non eſſet pars mundi. ex quo inuenitor & ridenda diſtinctio, eorum qui dicunt Venetos nō ſubiici imperatori, eo quòd ciuitas illorum eſt fundata in mari, & non in terra, & quòd de iure gentium quæſita in mari occupantium fiunt. l. in tantum, de rerum diuiſ. quaſi verò ab initio Deus fecerit terram ſingulorum, & maris ditionem nullius: & de iſtis nugis agit Iaſon ad l. eunctos populos numero xi. C. de ſumma Trinita.

b lib. 2. feud. tit. 52.

c c. 47.

15 Quæ cum ita ſe habeant, miror cur quidā adhoc in ea pertinacia verſentur, vt dicant etiā nunc imperatori omnes reges ſubiici, & ſolum habere titulum de iure in mundo ſuprà omnes gentes.

Nam primo loco, dubitationis & admirationis meæ cauſa prior eſt, ex his quæ diximus: ſecundò quòd Imperatores Romanorum dicuntur, non totius orbis, nec omnes ſunt Romani. 3. quòd ipſe dominio & veluti feudo in temporalibus, ſummo pontifici ſubiiciatur, qui quidē eſt vicarius Dei in his quæ pertinēt ad eccleſiā, non in temporalibus quæ ipſe habet ab aliis ſeparatim, ex largitione Conſtantini & aliorū piorum principum: ſicq; ipſe dedit poteſtatē electoribus Germaniæ eligendi imperatorem; ſed ea lege, vt per ipſum, electus ſibi præſentatus & per illum examinatus, titulo & authoritate donetur, vt explicat Innocentius 3[d]. 4. Quòd longo tempore poſt Iuſtinianum & Carolum magnum ſub Innocentio 3. fuit etiam imperium Conſtātinopolitanum, & ad eius imperatorem eum reuerentia & titulis imperatoriis ſcribit in c. ſolitæ, 6. de maior. & obedien. in inſcriptione, *illuſtriſſimum*, & in epiſtola, imperialem, dicit ſublimitatem eius *imperatoriam celſitudinem, imperatoriam excellentiam*. addit & imperatorem illum cui loquitur Conſtantinopolitanū, præcellere in temporalibus vt ſummū pontificem in ſpiritualibus agnoſcit imperatorem ibi Orientis Innocentius 3. quamuis conſtet illum nouiſſe quod dicebatur, tranſlatum fuiſſe in Germanos in perſona Caroli magni, vt liquet ex c. venerabilem, de electio. Nec eſt mihi proba conſiliatio gloſſæ ad d. c. venerabilē, ad verbum, Germanos, dum ait. In d. c. ſolitæ, impropriè & generali nomine dici Græcorum regem imperatorem, vt rex Scachorum impropriè rex dicitur: quia verba textus ſolitæ, aliter ſonant. Eo, alia interpretatio leuior pertinet, qua dicunt de facto plures eximi ab imperio, ſed non de iure quo ſubiiciuntur. quod idem eſt ac ſtabilire ideam in imperio Romano imperiorum vſque in ſeculum contra prophetiam Daniel c. 2. quæ ait & Imperium Romanum vt alia præcedentia caſurum, aduentu Meſſiæ & ſummi pontificis, qui eius vicarius eſt.

d In c. venerabilem, 34. de electio.

5 Et de iure alia regna non ſubiici imperio Romano, ius ipſum Romanum ait. In l. mercatores, 4. C. de commer. & mercator. lib. 4. ti. 63. quo loco in hæc verba reſcripſerunt Honorius & Theodoſ. CC. *Mercatores tam imperio noſtro quàm Perſarū regi ſubiectos vltra ea loca in quibus fœderis tēpore cum memorata natione nobis cōuenit nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni, quod nō cōuenit, ſcrutētur arcana.*

6 Idē docetur ab imperatore Leone in l. f. & de Eunuchis li. 5. C. ti. 42. *Barbaræ autē*, inquit, *Gentes Eunuchos extra loca noſtro imperio ſubiecta factos, cunctis negotiatoribus vel quibuſcumq; aliis emendi in commerciis, & vendēdi vbi voluerint, tribuimus facultatem.*

7 Clemens 5. in clem. 2. §. eſto igitur, titulo de ſenten. & re iudica. Arguit Henricum imperatorem quòd in Robertū regem Siciliæ vaſſallum & ſedis apoſtolicæ ligium, ſententiam dixiſſet, tanquam in eum conſpirantem; & ſententiam nullam declarat, vt pote factam à non habente poteſtatem extra diſtrictum imperij, & ita in regem Siciliæ qui ei non ſubiiceretur.

Sunt interpretes iuris, qui ad amuſſim perpenſis vtrinque rationibus, imperatori tradunt omnes non ſubiici nationes, maximè Gallorum per c. per venerabilem qui filij ſunt legitimi.

Specula in tit. de appellatio. §. nunc tractemus, C in principio. Bartol. ad l. hoſtes, 2. col. de captiu. & poſtlimi. reuer. P. Bal. ad c. 1. de pace ſeruand. & iurament. firm. in feu. vbi reprobat gloſſ. ibi poſitam contrariam. & ibidem Andreas de Iſernia.

Tuentur & Iohannes Faber & Fulgoſius, non eſſe dominum mundi imperatorem.

16 Cæterùm ne videamur temerè huic ſententiæ inhærere, præponamus quæ potuerunt mouere quoſdā, vt eius eſſent opinionis imperatorem Romanorum hodie ſolū eſſe, cui omnes reges ratione imperij ſubditi ei & eius legibus videantur.

Primùm itaq; gloſſa ad c. 22. Hadrianus ad verba Per ſingulás 63. diſtinct. 2. propter verba textus quibus conceditur Carolo Magno ius & poteſtas eligendi pontificē, & ordinandi ſedē apoſtolicam, (& Epiſcopos & Archiepiſcopos per ſingulas prouincias inueſtituras ab eo accipere) ergo, inquit, in Francia, & in Hiſpania, vnus eſt enim imperator, D ca. in apibus, 7. q. 1. quod concedo, niſi probent ſe exemptos ab imperatore, vt 23. q. 8. §. ecce. alioquin dabunt ei tributum per l. f. de cenſibus, & fateamur ergo, addit, imperatorem eſſe dominum mundi cum l. deprecario, ad l. Rho. de iact. P.

Verùm illa gloſſa nec ad textū pertinet c. Hadrianus, nā textus nō ait illud ius dari Carolo per vniuerſū mūdū, ſed per ſingulas prouincias ſui regni.

17 Quod autem induxit cano. in apibus, vt probet vnum tantùm eſſe in orbe imperantem, id facit contra verba textus, qui ait, ſicut in apibus vnus rex; ita Romæ vnus imperator, quia Roma non potuit ſimul duos reges pati, & Eſau & Iacob in vtero Rebeccæ bella geſſerūt: nec inde concludendū vnum imperatorē totius mūdi eſſe, quemadmodum nec concludi poteſt ibidem, omnium

apum diuerſorum aluearium & examinum,vnum A tantum eſſe regem,vnam gruem omnium gruum, nec ita etiam Diuus Hieronymus ad Ruſticum epiſto.4.nec canon in apibus, concludunt: ſed ſequitur concluſio hæc, quòd ideo ſingularum eccleſiarum debent eſſe Epiſcopi ſinguli,ſinguli Archidiaconi, vt ordo omnis Eccleſiaſticus ſuis rectoribus nitatur. Proinde rectè concludes vt aluearibus ſingulis vnus rex, & in congregationibus gruum ſingulis, vna grus:ita & vni imperio Romanorum vnus imperator, ſingulis Eccleſiis proprius Epiſcopus.

18 Sed nec vnum ſolum fuiſſe imperatorem etiā in ea monarchia,admonet aquila quæ eſt inſigne imperij,cui duo capita ſunt, & fuerunt olim duæ ſedes principales Orientis & Occidentis. Quòd ſi dicamus cum gloſſa ca.in apibus,ad verbum,*vnus. Romanam Eccleſiam* tranſtuliſſe imperium ab Orientalibus ad Alemanos per c.venera- B bilem,de electione;reformanda erūt inſignia imperij, & conglutinanda erunt duo illa capita, vt coaleſcant in vnum,quod vtinam fieret cum reipublicæ Chriſtianæ vtilitate & infidelium omnium acceſſione.

19 Atque legitur in Annalibus Germanicis Caroli Pipini,Caroli Magni & filij eius Ludouici, (qui à familiari Ludouici compoſiti ſunt & editi, & proſtant poſt hiſtoriam Eginharthi Francofurti apud hæredes Vuechelli) quòd anno 811. Nicephorus imperator Græcorum, miſit ad Carolum Magnum imperatorem, legatum ad conſtituendam inter ſe pacem,& quòd anno 812. Michael gener eius, Nicephoro mortuo, alios legatos miſerit qui confirmarunt pacem, ſcriptum pacis ſuſcipientes, quive ſalutarunt Carolum more ſuo,imperatorem & lingua ſua *βασιλέα* i.regem. Hocque pactum confirmatum mortuo Ca- C rolo, inter Ludouicum filium eius & Leonem imperatorem Orientis,qui ſucceſſit Michaeli anno 814.per legatos.vt habetur in Annalibus prædictis.Quæ omnia ſignificant poſt Caroli imperium adhuc Orientis imperium extitiſſe,& Aquilam bicipitem fuiſſe, neque totius orbis imperatorem Romanorum ſeu Occidentis dictum, cùm verè talis non eſſet,nec haberetur. Imperium itaque quod à Græcis tranſtuliſſe fertur Stephanus Papa in Germanos, eſt illud Occidentale & Romanorum, cuius ſedem anteà tunc fuiſſe etiam in Græcia conſtat. Sed poſt illam tranſlationem remanſit & Græcum imperium in Græcia, & Romanum in Caroli Magni & ſucceſſorum perſonis.

20 Anteà quidem Gregorius 3. qui ſedem adeptus anno Domini 759. Leonem 3. imperatorem Conſtantinopolitanum imperio ſimul & D communione priuauit, quòd imagines ex ſacris ædibus deturbaſſet & abraſiſſet,& malè de *ὁμουσίῳ* ſentiret.

Et quia quo tempore ſummi Pontifices conſueuerant,ſi quid mali ab externo hoſte immineret, auxilia ab imperatore Conſtantinopolitano petere, & id facere omiſiſſet, tunc Leo cùm obſideretur vrbs Roma ab Luithprando rege Longobardorum,captis circumquaque oppidis cupiditate regnandi:tùm quòd iam excommunicatus eſſet Leo, tùm quòd impeditus is eſſet in defenſione vrbis Conſtantinopolis contra Saracenos: in auxilium tunc vocauit Carolum Martellum auum Caroli Magni,patrem Pipini,qui maior domus erat regni Franciæ, cuius ſuaſione Luitprandus ſoluit eius obſidionem [a].

[a] vt refert Platina in Gregorio.

21 Sed & Gothi qui occuparunt non præualente imperatore Orientis,Italiam,cœperūt principem ſuum imperatorem dicere Romanum,primum Auguſtalem, dehinc Odoacrum primus enim ex Gothis Theodericus, ſe ſcripſit, cuius formam & habitum tradit Sidonius Apollinaris [b] is autem Theodericus occidit Odoacrem anno Chriſti 495. anno 2.imperij Anaſtaſij, Albino v. c. conſ. hæc ergo hactenus de explicatione contrariæ prædictæ gloſſæ.

[b] li.1.epiſt.ep.2.

22 Nunc ſecundo loco diſcutiamus aliam gloſſam, quæ ad §. 1. titul. de pace tenenda inter ſubditos,& iuramento firmanda lib.2. feudorum ti.53.ad verbum *imperio*,tradit,Francigenas & vltramontanos ſubditos eſſe imperatori, non quidem ſacramento deuinctos, ſed ſubiici ratione imperij Romani ſub quo eſſe debent, cùm ipſi fuerint de imperio Iuſtiniani vt l.fi. de offic. præfecti prætorio Africæ C.

Sed verè illa gloſſa, non ſolùm caret authore, cùm aliæ eius tituli præcipuæ laudent ſuum authorem Acuoſum ſubſcriptum ſingulis quæ eius ſunt, & vltra omnino eſt falſa & inſulſa. Nam non video quid ſit ſubiici,non ratione ſacramenti,ſed ratione imperij:nam ſi imperio ratione imperij ſubiiciuntur, neceſſarium eſt eſſe quoddam argumentum ſubiectionis vel dominij ſeu fidelitatis, aut cenſus, alioquin res dicuntur Alodiales ſui iuris & non ſubditæ vllo modo:neutro autem modo ſubiiciuntur Galliæ, vel Franciæ imperatori. dehinc 2. citat l. fin. de officio præfecti prætorio Africæ C. vt dicat tempore Iuſtiniani Franciam ſubiectam imperio Romano.Cuius tamen contrarium in dicta lege probatur. Nam iubet in §.iubemus Iuſtinianus Beliſſario magiſtro militum,in traiectu qui eſt contra Hiſpaniam qui Septa dicitur,cuſtodes apponere vigilantiſſimos, qui poſſent inde diſcere quæcunque in partibus Hiſpaniæ ſeu Galliæ ſeu Francorum gererentur, vt ſcrutatores alterius imperij.

Neque obiiciatur, quòd in ſuis titulis ſe Francicum nominet Iuſtinianus, tanquam Franciæ victor; nam id ſibi vſurpauit, forſan, quòd quidam dux Francorum fuerat deuictus à Narſete duce militiæ prope Tarentum, cùm tamen 22. annis antè, Franci Theodoberto rege duos inſtructiſſimos exercitus,Iuſtiniani & Gothorum fuderint, quum in procinctu eſſent vt dimicarent de poſſeſſione Mediolani, teſte Procopio [c]. Æquè rectè ab omni dominio liber rex Galliarum ſeu Francogalliæ,ſe inſcribit Dei gratia ſolùm regem, non alterius beneficio, & quòd iure à Deo, & non tantùm de facto poſſideat, & habeat imperium in ſuo regno, vt comprobatum eſt miraculo,dum primus rex Chriſtianus, è cœlo ſuſcepit vnguentum ſacrum & inſignia liliata.

[c] lib. de bel. Gothor.

Et demus Francos aliquando victos à Iuſtiniano,non tamen ſequitur quòd qui aliquando ſubiecti fuerint imperio, imperij dicantur: quod de Francis nominatim reſponſum eſt in c. per Venerabilem 13. qui filij ſint legitimi per Innocentium 3. quòd rex Francorum non recognoſcit ſuperiores etiam ſummum pontificem in temporalibus, niſi in quantum ſe ſubiicit ſponte ſummo pontifici;vbi tamen gloſſa magis ridicula ſomniat, vt alibi, *verum*, inquit, *de facto, ſed non de iure, quia ſubeſt Romano imperio* can. in apibus 7. q. 1. & c. per venerabilem de electio.

quibus

qoibus in locis nihil de eo agitur, vt iam dixi. Voluit violare aliquando hoc ius regum Francorum & Gallorum & regni, Bonifacius octauus c. vnam ſanctam, de maiori & obedientia in ſexto: ſed reuocauit Clemens 5. dictum ab eo in extrau. *meruit Chariſſimi*, de priuilegiis.

23 Sed & ridicula eſt conſequentia, dicere quia aliquando partem aliquam Galliæ & Franconiam ſubiecerint Cęſares, nunc quoque de imperio eſſe. Implicatur quippe contrarietas eſſe, & non eſſe. dehinc conſequentia eſſet quòd ea quæ nunc etiam ſunt imperij Romani, ſint de Imperio Græcorum: imò nec illa adhuc ſunt de imperio eorum, ſed de imperio monarchiæ Alexandri Macedonum, & ea quæ illius fuerunt ſunt de imperio Perſarum, & ea quæ Perſarum, de imperio Medorum, & eadem de imperio Aſſyriorum, ſic & per progreſſum ad infinitum de imperio Adami. quaſi verò, Deus voluerit certas gentes à principio mundi vſque ad eius periodum duraturas, & quaſi nullæ ſint rerum viciſſitudines, & monarchiarum, & hominum, & in totum & in partem: nonne etiam puderet dicere, Gallos Romanum habere imperium, quòd aliquando imò ſæpiùs capitolium, vrbem, Italiam expugnauerint, vt norunt qui Liuium, Florum, Ruſum, alioſque hiſtoriæ probatos authores perlegerunt.

Et inter cæteros Iuſtinus ex Trogo [a] tradit, Gallos duce Belgio, abundanti multitudine, cùm non caperent eos terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad ſedes nouas quærendas velut peregrinantes miſiſſe, quorum portio conſederat in Italia, quæ & vrbem captam incendit: Alia in Pannonia: Aliam autem perueniſſe in Macedoniam, & prælio inſtructo, Macedones viciſſe, Ptolemæum multis ſauciatis vulneribus cepiſſe. caput ei amputaſſe, & haſta infixum tota acie ad terrorem hoſtium circumtuliſſe. Rurſumque Brennum alium ducem Gallorum idem feciſſe. Sæpe Aſſyrij victores, poſtea victi iacuerunt: ſimilia aliis regnis, monarchiis, principatibus acciderunt. Fatum namque & regnis & vniuerſo orbi impendet: agitur rota imperiorũ ſub rotatione cęli, ſub rotunditate orbis, nihil conſiſtit in eodem ſtatu. Atque dicere noſtrum quod ademptum eſt, quod amiſimus, cuius recuperandi nõ datur ſpes nec ius poſt longas aliorum præſcriptas poſſeſſiones, iure gentium & humano quo viuitur reſiſtente, quid aliud videtur quàm verè ventis paſci, & deſipere melius? dominia rerum à poſſeſſione cœperunt. & quamdiu quis poſſidet, tandiu videtur poſſeſſor, & vti poteſt: at vbi euincitur, vel noſtra impotentia a potentiori, vel nobis inuitis, vel volentibus, iam fundamentum iuris noſtri re vera deſinit. Deus non creauit res ad proprietatem hominum, ſed ad vſum Domini eſt terra, & plenitudo eius: is transfert regna de gente in gentem, facit regnare & bonos & malos & hypocritas: causas ipſe nouit, noſtrum non eſt retinere ius, vel vindicare eius quod ipſe nobis conceſſerat ex arbitrio, & ademit ex eadem potentia: ipſe mutat tempora & ætates, transfert regna atque conſtituit, Daniel 2. verſ. 21. Imperiorum & principatuum inſtitutio, non eſt vt principes dicantur & fiant diriores, & in patrimonio habeant, & in arbitrio ſubditos, & addant prouincias prouinciis: ſed vt regant & defendant, cui muneri ſi ſe impotentes reddiderint, & ab aliis euincere, & ſibi conſeruare non potuerint, titulos inanes eius quod non eſt & potentatus amiſſi ſibi vendicant:

Nec eſt ratio aliqua cur imperatoris Romani monarchia ſupra alias debeat ſibi vindicare ea omnia quæ aliquando ſibi poſſedit. omitto enim quòd plura iniuſte ſibi adiunxit, plura ſanguine propter ambitionem fœdauit, multa neglexit, quæ ab aliis melius & iuſtius reguntur, plura cõceſſit & ſibi ademit volẽs & ſponte: &, vt loquar, cũ inſignib*, multæ plumæ ex aquilæ alis euulſæ ſunt.

Regnum ſolius Dei manet in æternũ, regnũ omnium ſeculorum [b], & regni eius non erit finis [c].

Poteſtáſque vicarij eius, quia fundata ſupra firmam petram non deſinet, nempe ſedis apoſtolicæ: nam rogauit pro fide eccleſiæ, ne deficiat in æternum Chriſtus [d], & aduerſus hanc portæ inferi non præualebunt [e].

24 Sciunt imperatores huius ſeculi vera eſſe quæ loquor: qui rem ipſam oculis obuerſantes dum vident non ſinunt ſe exornari talibus titulis, quibus adulatores illos lactare volunt. Sed modeſte demonſtrant ſuis inſcriptionibus & titulis, qualem & in quos habeant poteſtatem.

In hoc & laudo prudentiam illorum vehementer, & iterum ſapienter imperare iudico, ſiquid tamen iudicium meum plauſibile recipiat. Nam opinor monarchiam Romanorum fuiſſe vltimam ex præuiſis per Danielem c. 2. verſ. 40. *Et regnum quartum erit*, inquit, *velut ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, ſic comminuet, & conteret omnia præcedentia regna hæc. Porro quia vidiſti pedum, & digitorum partem teſtæ figuli, & partem ferream, regnum diuiſum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſta ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles: ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte contritum. Quod autem vidiſti ferrum miſtum teſta ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. In diebus autem regnorum illorum, ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & conſumet vniuerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum. Secundum quod vidiſti quòd de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus, & comminuit teſtam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurũ.* Sic itaque Daniel allocutus eſt Nabuchodonoſorem, cui Deus reuelauerat compoſitam ſtatuam monarchiarum. Et nemo eſt qui non intelligat per quartum regnum, monarchiam Romanorum: & per lapidem abſciſſum ſine manibus, non intelligat Domini noſtri IESV CHRISTI regnum & imperium in æternum, cui omnia ſubiiciuntur. Conſideremus ergo, quomodo declinauit imperium Romanum ab illa prima maieſtate, quomodo diuiſum fuit in orientale & occidentale, quomodo partem pedes eius fictiles & ferrei non adhærentes ſibi, quomodo ſola nunc monarchia regni Chriſti ſit, & eius vicarij: & facile erit iudicare, num illud imperatoris Romani regnum omnibus aliis imperet.

25 Audiamus nunc tertio loco quod facere videtur aduerſus regnũ Galliæ, quòd ſcribit Platina in Gregorio quinto, eum ſanctionẽ tuliſſe de imperatore eligendo, anno Chriſti 1002. quæ nunc ſeruatur, quò diutiùs apud Germanos ſumma poteſtas remaneret. Solis principibus Germanis licere principem deligere, qui Cæſar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Auguſtus haberetur, ſi eum Romanus pontifex cõfirmaſſet.

a Lib. 24.

b Pſal. 144. verſ. 13.

c Lucæ cap. 1. ver. 33 Daniel 7 verſ. 14 Micheas c. 4 ver. 7.

d Lucæ 22. verſ. 32.

e Matthæi c. 16. verſ. 18

firmaſſet. hos autem habuiſſe poteſtatem eligendi primo Ptolomæus refert, Archiepiſcopum Moguntinum, Germaniæ: Archiepiſcopum Treuerenſem, Galliæ: Archiepiſcopum Colonienſem, Italiæ nomine: quibus additi quatuor principes, Marchio Brandeburgenſis, imperatoris poſt electionem camerarius: comes Palatinus, qui dapes: dux Saxoniæ, qui enſem fert: Rex Bohemiæ qui pincerna. Ex quorum ordine & poteſtate volunt quidam inferre, Galliam agnoſcere ſuperiorem imperatorem; quia & electio eius nomine fit per Archiepiſcopum Treuerenſem.

Cæterùm non negatur Galliæ nomine Treuerenſem præſulem eligere, ſed ſuo arbitrio, ſine mandato, vel conſenſu regis Galliarum ideò & reſtitiſſe Francos iam notat idem Platina: nec ſummus pontifex quoque habuit mandatum id faciendi à Gallorum principe, qui non recognoſcit ſuperiorem in temporalibus, nec ipſum ſummum pontificem, niſi ſe ſubiiciat, dicto c. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, & niſi in cauſis peccati in c. nouit, de iudiciis. Atque obſeruandum eſt videri ſummos pontifices ſibi contrarios, quòd vnus dicatur imperium tranſtuliſſe in Francos: hic autem in Germanos ſine delicto Francorum, vt Clem. 1. de iureiuran. Quod ſi hoc liceret paſſim ſummo pontifici, & temporalia regna ſine cauſa fidei adimere poſſet principibus, nullum eſſet tutum regnum, nulla reſpublica certa, imò & imperium, quod ſibi Germani vindicant poſſet per ſummum pontificem in alios transferri qui illi fauerent, & quorum potentia aliquando poſſet promoueri, vel ex quorum genere eſſet, ſicuti narrat Platina tres cauſas eius tranſlationis, in Gregorio 5. quòd is eſſet natione Germanus & Saxo: & quòd Othonis imperatoris authoritate & affinitate fuiſſet pontifex creatus: & quòd defenſus fuiſſet à Germanis & Othone, contra Antipapam Iohannem dictum 17. epiſcopum Placentinum, antea electum in ſummum pontificem communi populi clerique conſenſu, ad quos electio pontificis ſpectabat: quibus rationibus ſummus pontifex ſuam patriam, ſuúmque defenſorem hac dignitate honorauit inuitis Gallis, quorum intereſt, illiſque nec auditis, nec vocatis, nec contumacibus. Vt qui putant id licuiſſe ſummo pontifici Gregorio 5. non debeant inficiari ius eſſe id ipſum adimendi & alio liberè transferendi imperium aliis pontificibus ſucceſſoribus ſedis apoſtolicæ, quibus lex imponi ab anteceſſoribus non potuit: non magis quàm Gregorius 5. transferendo à Francis & Gallorum principibus in Germanos, non putauit ſe adſtrictum tranſlatione antea facta à Græcis ad Francos per ſummos pontifices. Forſan tamen aliæ ſunt rationes tranſlationis, de quibus ſi meliores ſint, iudicium doctioribus relinquo: ſed quia hæc propoſita fuerunt contra expreſſum c. per venerabilem qui filij ſunt legit. & contra libertatem Gallicanam, nemo, vt opinor, mihi ligio & originario Galliæ inuidebit etiam Germanus, ſi ſine præiudicio iurium cuiuſque principis, quæ nunc mihi magis probantur, retulerim, verioribus ſi appareant ſemper & in his & reliquis ceſſurus. fortior quippe & ipſis principibus (vt ait Eſdras) veritas.

26 Subinde, qui ex illa electione putant imperatorem Romanorum, vniuerſalem eſſe imperatorem, iam ſeipſos arguunt. Nam limitata illa eſt, vt fiat nomine Germaniæ, Galliæ, & Italiæ tantum, quamuis nec illi obtemperent, non autem facta eſt nomine vniuerſi orbis: neque iſtæ ſolæ nationes faciunt vniuerſum orbem.

Quamobrem & Hiſpania dicit, ſe non ſubiici imperio, ſic Bernardinus Diaz tradit [a], iudices regni Hiſpaniæ, potiùs & priùs conſiderare diſpoſitionem legum regiarum, quàm ius ciuile deficiente conſuetudine aut canone. Quòd regnum illud non recognoſcat ſuperiorem imperatorem, nec eius leges, niſi quatenus ratio illarum recipitur. firmat & Andreas de Iſarnia gloſſ. ad ca. Hadrianus, 10. a. 63. diſtinct. quòd rex Hiſpaniæ non ſubeſt imperio, doctores ad c. cauſa in 2. qui filij ſunt legit. Nicola. de Vbaldis in tracta. de ſucceſſionib. inteſta.

27 De Venetis nõ ſubiici quoq; tradit Iaſon, ad l. cunctus populos, u. de ſumma trinita. fid. cathol.

Sed & Conſtantinus cognomine magnus, plures dedit res & ditiones Syluestro ſummo pontifici, & rurſum Pipinus, Carolus magnus, & alij principes eccleſiæ Romanæ, quæ ſunt non de iure imperij, & non recognoſcunt ſuperiorem imperatorem, vt tradunt Barthol. & moderniores, ad l. omnibus, ad ſenatuſconſ. Trebellia. P. Iaſon ad l. cunctos populos, num. 8. de ſumma trinita.

28 Quartò inhærendum nunc eſt ſolutionibus aliorum quæ proponuntur à gloſſa ad c. venerabilem ad verbum Germanos, de electio.

Primùm enim profert ca. in die. 15. de conſecratio. diſtinctio. 5. vbi Gregorius 7. *Romani verò diuerſo modo agere cæperunt* (ſcilicet in modo pſallendi) *maximè à tempore quo Teutonicis conceſſum regimen noſtræ Eccleſiæ*. Ergo, inquit gloſſa, ſi regimen vel regnum Eccleſiæ tranſlatum eſt in Germanos, ipſi habent regnum totius mundi, quia tale eſt regnum Eccleſiæ.

Reſpondendum autẽ videtur regimen Eccleſiæ noſtræ ibi dictum meliùs eſſe, de Romana locali Eccleſia, nõ de regno eius quod habet in vniuerſum mundum; nam de eo regno imperator nullo modo ſe miſcere debet, ca. imperium veſtrum 10. diſt. diſtinctæ enim ſunt poteſtates, ca. quoniam, 8. eadem 10. diſtinct. ca. cum ad verum, 96. diſt.

Si regimen de quo ibi eſt electio ſummi pontificis, cuius poteſtas olim data erat Carolo magno & ſucceſſoribus in ca. Hadrianus, 22. & ſequenti in ſynodo 63. 4. diſtinctio. quod tamen ius poſtea ſublatũ eſt, vt in tractatu de beneficiis explicaui. & imperator Catholicus, non præſul, ſed filius eſt Eccleſiæ, capite ſi imperator, 96. diſtinct. neque etiam reciperetur quòd regnum ſuum regendum conceſſiſſent ſummi pontifices laicis & principibus. nam ſummus pontificatus duos non patitur adminiſtratores ſine ſchiſmate. Atque in ca. in die, abuſum Romanorum notat Gregorius ſeptimus, quòd prætextu Germanorum, ritum antiquum pſallẽdi mutaſſent, quem reſtituit: quamobrem non valet conſequentia, vt quia eccleſia non poteſt niſi eſſe vna ſine ſchiſmate, ca. ſchiſma 34. §. ſed nec illud 24. quæſt. 1. ideo non poſſit eſſe niſi vnum imperium. nam eccleſia diuidi non poteſt: imperium erat Romanorum diuiſibile per prophetiam Danielis [b].

29 Vrget tamen ca. Conſtantinus Imperator, 13. ſub 96. diſtinctio. apud Gratia. vbi Conſtantinus magnus poſt multa conceſſa priuilegia eccleſiæ Romanæ in perſona ſancti Syluestri, addit, *vnde vt pontificalis apex non vileſcat, ſed magis quàm terreni imperij dignitas, gloria & potentia decoretur, ecce tam palatium noſtrum vt prædictum eſt, quàm*

Romanam

[a] In practica criminali canonum c. 13. 6.

[b] Daniel c. 2.

Romanam vrbem, & omnes Italiæ ſeu occidentalium re- A
gionum prouincias, loca & ciuitates, præfato beatiſſimo
pōtifici noſtro vniuerſali Papæ contradimus atque re-
linquimus, & ab eo & à ſucceſſoribus eius, per hanc di-
ualem noſtram, & pragmaticum conſtitutum decerni-
mus diſponenda, atque iure ſanctæ Romanæ eccleſiæ con-
cedimus permanſura. Vnde congruum perſpeximus no-
ſtrum imperium & regni poteſtatem in orientalibus
transferri regionibus, & in Byzantia prouincia optimo
loco, nomini noſtro ciuitatem ædificari, & noſtrum ibi
conſtitui imperium: quoniam vbi principatus ſacerdo-
tum, & Chriſtianæ religionis caput ab imperatore cœ-
leſti conſtitutum eſt, iuſtum non eſt vt ibi imperator ter-
renus habeat poteſtatem. Hæc vero omnia quæ per hanc
noſtram imperialem ſacram, & per alia diualia im-
perialia ſtatuimus, atque confirmauimus, vſque in fi-
nem mundi illibata & inconcuſſa permanere decerni-
mus. Vnde coram Deo viuo qui nos regnare præcepit, &
coram terribili eius iudicio obteſtamur, per hócque impe- B
riale conſtitutum, omnes noſtros ſucceſſores, imperatores,
vel cunctos optimates Satrapas, etiam ampliſſimum ſe-
natum, & vniuerſum populum in toto orbe terrarum
nunc & in poſterum, cunctis retrotemporibus imperio no-
ſtro ſubiacentem, nulli eorum quoquo modo licere hæc aut
infringere, aut quoquam conuellere, &c.

Ex quibus conſtat apertiùs vt videtur quàm re-
pugnari poſſit, imperium occidentale tranſlatum
in ſedem apoſtolicam, illúdque potuiſſe transfer-
re eccleſiam in Germanorum principes.

Sed certe cùm ſæpe cogitaſſem tenorem præ-
dictæ conceſſionis Conſtantinianæ, non quidem
in eo pedem fixi quòd ſuppoſititiam dicant plu-
res & falſam: eo enim animo in ſedem apoſto-
licam fidémque catholicam ſum, vt iuribus eius
potiùs omnino conſeruandis quàm vel ſuſpectis
teddendis incumbam, cùm ſumma ratio ſit, vt
etiam ethnici iuriſconſulti dixerunt [a], quæ pro C
teligione facit. Verumtamen vt quod in mani-
bus eſt tantùm tractemus, bona fide, ſemota om-
ni inuidia & omni adulatinne, pietatem & reli-
gionem Conſtantinn & venerationẽ in Dei diui-
que Petri vicarium Syluestrum adnumerari di-
gnum eſt; & quæ talis ſit, vt reliqui principes
eius exemplo diſcere debeant, ſubmittere criſtas
Deo.

Conueniunt & noſtri catholici quædam in do-
natione Conſtantini, ficta adiecta, verum conſta-
re multa donaſſe eccleſiæ, & multa rurſum ei ac-
ceſſiſſe ex aliorum principum largitione: & ſine
dubio eſt, ſedem imperij Occidentalis, conceſſam
eſſe Sylueſtro, nempe Romanam ciuitatẽ, & om-
nia imperatoria ornamenta & indumenta, vt pro-
bat duobus libris Eugubinus, & teſtatur Photius
patriarcha Græcus titulo 8. nomocanonis c. 1.

At conſtat Sylueſtrum reſpuiſſe diadema au- D
reum ſibi oblatum, vt ait Sabellicus & Platina in
vita Sylueſtri, vbi nihil tradit de donatione impe-
rij occidentalis, nec ego legi alibi quam apud
Gratianum in d. ca. Conſtantinus, qui palea inſcri-
bitur, hoc eſt inter capita illa quæ firmam non
habent authoritatem. Et Baptiſta Egnatius lib. 1.
Romanorum principum in eo ait conſtanti fide
dictum, quæ de imperij donatione circumferun-
tur, vti minus ſimilia veri non probari.

Nec veriſſimè videtur ſanctum Sylueſtrum, qui
Chriſti veſtigia ſequebatur, voluiſſe acceptare
regnum terreſtre oblatum, cùm nec clerici illud
deſiderare debeant [b], quorum princeps Chriſtus.
Chriſtus oblatum regnum terreſtre & tempo-
rale more hominum reiecit. *Regnũ meum*, inquit,
non eſt de hoc mundo [c]. *Si enim ex hoc mundo eſſet, mi-*
niſtri mei vtique decertarent &c.

Et alibi interrogatus de tributo dando Cæſari,
Quæ ſunt Cæſaris Cæſari reddite, quæ ſunt Dei
Deo [d].

30 Quare reuera mihi ſuſpectus videtur ille lo-
cus paleæ de donatione regni Occidentalis. addit
dubitandi cauſam, quòd neque ſummi pontifices
ſe inſcripſerint vnquam imperatores, nec tãquam
imperatores poſt Conſtantinum cognomine Ma-
gnum, vel eius tempore, Occidentale rexerint im-
perium: imò contrà, ſemper alij imperarunt po-
ſtea in Occidente.

Sic viuens Conſtantinus hic primus dictus ma-
gnus, imperabat occidentali imperio: Licinius O-
riẽtali. Et cùm poſtea ſolus imperaſſet, eo mortuo,
tres eius filij imperium diuiſerunt, quod per ma-
nus à patre acceperant. Et Conſtantinus natu ma-
ximus, Gallias, Hiſpanias, Britanniam inſulam ob-
tinuit: Conſtans, Illyricum, Græciam: Orientem &
Byzantium, Conſtantinus. Poſt Conſtantem, & a-
lij in Italia præfuerunt & Romanorum imperio,
qui tamen in vrbe non habuerunt ſedem, quæ pa-
trimonij Eccleſiæ cum aliis quibuſdam in eius di-
tione intacta & conſeruata illi fuit, eum aliis, quæ
& refert Ammian. Marcelli lib. 27. & alij.

Imperium quidẽ Occidentale Romanorũ etiam
poſtea & tempore Oriẽtalis fuit, ſed alibi habuit
ſedem, vel Mediolani, vel Rauennæ. Et quamuis
Conſtantius Heraclij nepos, Michael & aliquot a-
lij tentauerint Romã rurſum ſedẽ inferre, non ta-
men potuerunt. Quamobrẽ hinc puto factũ, quod
tradit Procopius Romam obſeſſam per Alaricum
Gothorum regem, tandem captam & in prædam
datam nullo auxilio accepto ab Honorico impe-
ratore Occidentali, qui Rauennæ degebat, & ſup-
petias ferre poterat, nihil minùs quàm de vrbis il-
lius ſalute ſollicitus. Atque poſt Valentinianũ, qui
etiam rexit Italiam, Atilã vicit Etij ductu, Romæ,
vt ait Egnatius li. 2. de principibus Romanorum,
Auctus ſenatorij ordinis vir præfuit: poſt illũ Ma-
ioranus, quadriennio, quem Seuerianus & hunc
Anthenius, Antheniũ Liberius ſecutus eſt: & huic
Glycerius, & Glycerio ſtatim Nepos ſucceſſit, quo
per vim pulſo, & Auguſtulus male ominati nomi-
nis rerũ eſt potitus, ſub quo Romani imperij ma-
ieſtas cõuulſa per Odoacrẽ Herulũ: ſerò poſtea ad
Francos tranſlatũ imperium per Stephanũ Papam
2. & 3. Dehinc tempore Formoſi 1. eius nominis
ſummi põtificis, cùm penes Frãcos remãſiſſet ferè
centum annos, imperiũ Romanorũ rediit iterum
& tranſlatũ eſt in Longobardos, vt ſcribit iiſdem
verbis Platina in Formoſo 1. Imperãte apud Græ-
cos Conſtantino Leonis filio. Idipſum firmat ſub
pontifice Chriſtoforo 1. Deinceps tranſlatum
victo Berengario per Othonem primum in Ger-
manos. Quia Otho Germanos rex vocatus in o-
pem eccleſiæ contra Berengarium, & fertur coro-
natus imperator vel à Iohanne 13. vel à Leone vt
idem ait in Iohanne 13. Obtinuerũt & poſt tranſ-
lationem præſuppoſitam imperij Græcorum in
Germanos, rurſum Latini illud per aliquot annos
vſque ad Balduinum, quo tempore Michael Pa-
leologus Græcus imperium recepit. Platina in A-
lexan. 4. Fuerant autem tot tranſlationes à nobis
recenſitæ pro ratione, cur dicamus, neque dona-
tionem imperij orientalis, vel occidentalis coa-
luiſſe, neque occidentale imperium donatum
fuiſſe ſummo pontifici, ſaltem nunquam ſum-
mum pontificem eo vſum fuiſſe.

a In l. ſunt perſonæ de religioſ. & ſump. funer. P.

b Hierony. ad quendam ſuis leuitam relatus in c. 7 d. 20 ſunt genera Chriſtianorũ 12. q. 1.

c diui Iohannis Euang. c. 18. verſ. 16.

d D. Matthæi c. 22 verſ. 21. Marci c. 12. verſ. 16 Lucæ 20. verſ. 25.

Dico etiam ex illis apparere, nec imperatores Romanos eſſe generales imperatores,& qui vnicè aliis regnis præſint, niſi in quantum ditioni ſuæ alio modo ſubiiciuntur.

31 Inſuper,nec alienum erit adiicere ex vulgatis regulis ab omnibus in confeſſo habitis, neminem plus iuris in alium transferre poſſe, quam ipſe habeat:porro ſi ſummus pontifex, imperatori Romanorum quod habebat impartitus eſt,certe habebat Romam & alia quædam patrimonialia:illa tamen nec fatetur ſe donaſſe:non habebat autem imperium occidentale, minus orientale, nec cenſetur donaſſe Electionem autem conceſſit, & ſibi reſeruauit coronationem Rom. imperatoris. hunc habet tantùm ſibi ſacramentum in coronatione præbentem, vt ea quæ comitantur imperium eius, conſequatur: non autem regem Gallorum,vel alios qui ei fidem non præbent hominij,vel ſacramenti.

32 Sed demus adhuc, quamuis verum non putem, Conſtantinum, vtrumque ius imperij quod habebat ſummo pontifici Syluestro tradidiſſe,certè non ideo temporalia conceſſit vniuerſi mundi,quia nec is erat imperator vniuerſorum, imperabat namque tunc fortiſſimus alius imperator apud Perſas Sapotes: qui non conſenſit huic tranſlationi, & defendit imperium contra poſteros imperij Romani & orientis. Fuerunt & his temporibus Clodomerus, Richemerus, Theodomerus Francorum duces, qui ei non parebant: omitto de Indis aliiſque barbaris nationibus agere, quas non conſtat Conſtantino magno ſubditas.

Nec eſt quòd obiicias quod eſt dictum in dicta palea canonis *Conſtantinus* ſe velle hæc ſeruari in vniuerſo mundo, & à ſucceſſoribus imperij: nam ipſe quidem eius animi fuit & voluntatis, vt ſeruarentur ſtatuta in vniuerſo orbe, ſed a populo ſibi ſubiecto: aliis imperare non poterat, nec ſola voluntas perficit actum,niſi adſit & poteſtas in prouinciis in vniuerſa ditione,& quæ aſcendentem videt,& quæ occidentem ſolem,& quæ ex vtroque eſt latere,vt vnuſquiſque in qua prouincia deliquit exc.iuri eius iudicis ſubiaceat. Sed adiecit iudicib. in prouinciis inquam,*quæcumque noſtris obediunt ſceptris*. Vt intelligeremus ortus & occaſus, & laterum prouincias non omnes comprehendi: ſed tantum imperio ſubiectas.eadem phraſi Iuſtinianus vſus in 9.hæc conſiderantes, c. 1. nouellæ verò,dum præcipit omnibus iudicibus exiſtentibus.Neque quòd imperator tunc viuens poterat ſubditis imperare,potuit ſuis ſucceſſoribus legem imponere; qui non ab eo, ſed vel per ſucceſſionem generis, vel per electionem, vel per armorum potentiam,vel Dei voluntate,vel per cōſenſum populi,longáve præſcriptione inuiolata, imperium,vel partem imperij acceperunt: nec verba hominis cuiuſcunque ſit dignitatis, legis diuinæ vim habent.vt certè ridiculum videatur,quòd voluerit ſua decreta vſque in finem mundi conſeruari intacta & illibata.hoc enim ad Deum ſolum pertinet, qui præuidet quæ expediant in futurum;& poteſt quæ vult ſolus.

33 At dices,fuit & Chriſtianiſſimus Conſtantinus,qui rempublicam Chriſtianam iuuit,& bellis & dictis; audio,probo,laudo. ſed in omnibus,nec eius,nec ſanctioris viri vitam probo.probo ſanctitatem diui Petri,ſed non abnegationem Domini quam fecit.

Multa erant laudanda in Conſtantino,ſed non

A omnia:nam & de illo omnes hiſtoriographi conſentiunt vulgarum fuiſſe prouerbium, vt Tracala decem annos præſtantiſſimus,duodecim ſequentibus latro,decem nouiſſimis pupillus, ob profuſiones immodicas,fuerit nominatus, vt ſcribunt Sextus Aurelius Victor in epitome Cæſarum,Baptiſta Egnatius de princip.Rom.lib.1.in eo.

34 Verùm ruſum citatur cap. 1. quo iure defendis villas 8. diſtinctio. ex quo colligunt dominia diſtributa, & meum, tuum, ſuum, dici ex iure imperatoris,vnde dicunt dominum eum eſſe vniuerſorum.

Sed quàm malè citetur hic canon à diuo Auguſtino ſumptus, ad probandum vnum imperatorem tantùm vniuerſi orbis, lectio ipſa canonis indicat. Nam nec in ſingulari de imperatore loquitur, neque de Romano, ſed ait bona diſtributa & conſeruata ab imperatoribus & regibus

B in plurali. *Nam*, inquit, *per iura regum poſſidentur poſſeſſiones*. Hoc eſt iure humano, quod eſt in legibus regum. Sed & diſtributiones dominiorum conſenſu gentium factas primùm, docet l. ex hoc iure, de iuſtit. & iur. 1. & per occupationem ſingulorum primùm facta quæ natura communia ſunt, Ioſue 1. Cicer. 1. offic. l. 1. de acquiren. poſſ.

Proinde, cùm poſſeſſores dominatione alterius & poteſtate potiore, deturbantur à locis, deſinunt eſſe res ſingulorum, & videntur rediiſſe in priſtinam communionem vt occupantium fiant, quando veteres poſſeſſores, nec redeundi animum, aut recuperandi habent, & ſpem abiecerunt.

35 Peiori ſenſu citatur l. bene à Zenone, de quadriennij præſcriptione lib. 7. C. ti. 37 volunt enim ibi Iuſtinianum dixiſſe, omnia eſſe princi-

C pis. ideo inquit gloſſa, & quod pertinet *ad proprietatem*. in quibus pauciſſimis verbis duo inexcuſabiles.commiſſi ſunt errores:quorum primum poſtea emendare ſatagit,ibi, vel veriùs ad verba, *omnia principis*. alter inemendatus durat: primus error quòd verba Iuſtiniani,qui loquitur de nulla conſtituenda differentia, inter bona patrimonialia & fiſcalia principis, quia omnia ſunt principis & patrimonialia & fiſcalia,voluerit extendere ad bona priuatorum ſubiectorum principi: dicendo 2. errore etiam *quoad proprietatem* illa omnia eſſe principis. quod nunquam venit in mentem Iuſtiniano: nam illa vox eſſet tyranni, velle ſibi tribuere vniuerſa bona priuatorum, quorum defenſionem & conſeruationem procurat,& quæ tantùm iuſtè pro neceſſitatibus reipublicæ, nempe pro cauſa pertinente ad omnes, capere poteſt, pro negotiis publicis.

D Reprehendit hanc ſententiam dicentium omnia eſſe in poteſtate imperatoris bona ſubditorum, & ideo iure ſuo vti dum à ſubditis ea peteret.D. Ambroſius in ca.a 1.conuenior. a 3.q. 8.& ibi gloſſa quoque ait, intelligi debere quoad iuriſdictionem & protectionem. Et D. Ambroſius ait ibidem quoque, neque etiam quoad Iuriſdictionem,bona Eccleſiæ ad imperatorem pertinere,ſed eſſe Dei,& pauperum.

36 Sunt qui ſentiant adhuc,ad poteſtatē regiam ſeu imperatoriam,non pertinere titulum imperij dominici,quale eſt domini aut heri, in ipſos ſeruos qui habēt ius in perſonas & bona ſeruorum, vt quicquid agant,dicātur ad vtilitatem heri gerere.aliud enim imperium legitimū eſt in ſubditos iure regio,aliud iure herili aut dominico habere.

Docui-

Docuimus autem nec fas eſſe principem iure regio, præter neceſſitatem negotiorum regni, ſubditorum bona capere, nec vltra quam oporteat. A Maximè, cum legibus naturalibus vel iuriſgentium ſubditus ſit quoque princeps, tanquam homo: multò magis & tanquam princeps, qui eas conſeruare debet ne turbetur vniuerſæ humanæ ſocietatis conſenſus, qui reges conſtituit ad conſeruanda & defendenda cuique dominia rerum, & libertatem perſonæ [a]. Et eo quoque pertinet poteſtas a Deo conceſſa, quæ non ad violandos ſubditos, ſed ad conſeruandos data eſt, vt ne prædam facerent de ſubditorum bonis, ſed vt eorum bona contra latrunculos, pyratas, & hoſtes defenderent.

a l. ex hoc iure, de iuſtit. & iure. P.

Forſan tamen poterit defendi ius herile monarchiæ, & poteſtas in bona & perſonas ſubditorum, ſi quando, iuſto bello ſuperati fuerint & imperio ſubiecti aliqui. Nam ex humana miſericordia, placuit conſtitui inter gentes, vt potius ius daretur in conſeruatos in bello, quam, vt iniuſi ſeriei ordinet ſuperatos liceret occidere: beneficium quippe conſeruatæ vitæ, hac gratitudine ſeruitij compenſatur, quod poſtea ſedata iracundia, libertatem recuperare poteſt [b].

b d. l. ex hoc iure, & l. manumiſſiones, de iuſtit. & iur. P. §. per ul. & f. de iure perſona. apud Iuſtinian. l. §. de ſtatu homi. & §. de libertinis, apud Iuſtin.

Reliqua etiam quæ ab hoſtibus capiebantur, capientium erant & reipublicæ, immobilia, vt agri, quæ ideò principis rectè dici poſſunt, vt rectoris reipublicæ, & qui ea diſtribuebat colonis, vel cum tributo, vel cum penſione præſtanda [c].

c L. per traditionem & ibi Theophilus de rerum diuiſ.

Sunt & alicubi hodie regna, in quibus ſubditi non poſſident, pleno iure: ſed veluti titulo locationis, & ad vitam à manu principis agros, vt refertur ab authore hiſtoriæ orbis noui qui *Peru* conſtitutum a Lagaſca prorege imperatoris Caroli V. in illa regione *Peru* poſt Pizarios rebellantes ſubactos, ne facilè à ſubiectione deficerent. C Sed aliud eſt ex lege admittere colonos, aliud imperare dominis rerum ſubditis.

Poſſunt & ſuſtineri, qui dicunt principes ſuos honoris cauſa Dominos. Nam & reges noſtri propter excellentiam, commune nomen dominini ſiue Domni, efficerunt ſuum: vt Anaſtaſius bibliothecarius Adriani 2.

Siue Landulph. Sagax, hiſtoria miſcellanea, *Gens Francorum*, inquit, *mores eſt dominum id eſt regẽ, ſecundum genus principari.* Sic & in Gallia rex *Sire* abſolutè dicitur, quod idem eſt ac dominus a nomine *κύριος* ſeu *ἄνακτος*.

De quibuſdam nominibus, tributis principibus propter quaſdam proprietates, vel aliqua accidentia.

CAP. XIIII.

FVerunt nomina, vel cognomina alia, vltra D propria aut generis, aut dignitatis quibuſdam tributa regibus aut principibus, ob aliquam rem inſignem interdum bonam, interdum malam. Quemadmodum *Hermem* regem Ægyptium ſeu Mercurium Triſmegiſtum nominatum obſeruamus, quòd fuerit magnus ſacerdos, magnus Philoſophus & magnus rex: vel quòd inter Ethnicos hic fuerit, qui *ἐν τριάδι μίαν τὴν θεότητα* aſſeruerit, nempe in trinitate vnam eſſe diuinitatem, vt ex dialogis eius qui ſuperſunt, apparet: quemadmodum & M. Antonius, qui Pio ſucceſſit, meruit cognomen philoſophi, quòd philoſophiæ ſtudiis excelleret [d].

d Dion in eius vita.

2 Dictus Alexander, Philippi Macedonũ regis filius, cognomento magnus, meritò apud Plut [e].

e In Sertorio.

A Vt Conſtantinus imperator, poſt Licinium ſuperatum, cum fere omnem orbem gubernaret maximus a Nazario, in panegyrico cognominatus, ab aliis magnus: vt Carolus, Pipini Francorum regis filius & ſucceſſor, ob rerum geſtarum magnitudinem, verè magnus cognominatus, vt ait Sigebertus.

Tribuerunt etiam hoc cognomen Romani Pompeio, vt ſcribit Plutarchus in Sertorio: & in Pompeio tradit, etiam Romanum populum, duos maximos cognominaſſe: Valerium, quod diſſidentem à ſe ſenatum, in concordiam ſecum reduxiſſet: Fabium Rutilianum, quod locupletes nonnullos libertinæ ſtirpis in ſenatum allectos, eo ordine mouiſſet.

Dictus & Q. Fabius, cũ P. Decio cenſor, maximus, vt ait Liuius lib. 9. ob cauſas ibidem relatas.

3 Ex moribus nomina indita regibus qui- B buſdam, ſicut mordacitas Ptolomæo Lamyri cognomentum iuſſit, garrulum enim Græci Lamyrum vocant, & comem, facetum, oblectabilem, amœnum & ſtupeodum. Et Antiochus ex Macedonibus regibus Doſo dictus, quòd multa promitteret, pauca impleret. nam *δώσω* futurum eſt à verbo *δίδωμι* [f]. Et Pertinacem imperatorem ſcribit Iulius Capitolinus, vulgò Chreſtologum eſſe nuncupatum, quòd bene loqueretur, malè autem faceret [g].

f Cælius Rhodig. li. 24. c. 6.

g relatum & id a Sexto Aurelio.

Ptolomæus Ægypti rex, poſt mortem Alexandri Magni, patre & matre interfectis, ex facinoris crimine, cognomentum Philopater, ex contrario & per ironiam, accepit [h].

h Iuſtinus lib. 29.

Meliùs & veriùs ante Ptolomæus Ægyptiorum rex, eo quòd neminem læderet, omnibus autem benefaceret, Euergetes, & benefactoris nomine cognominatus, vt & Macedoniæ rex C Antigonus [i].

i Plutarch. in Cleomene & Suidas.

4 Propter & clementiam, ſenatus M. Antoninum philoſophum, Pij cognomine ornauit, vt refert Iulius Capitolinus in eodem & Vulcatius Gallicanus, in Auidio Caſſio. Antiochus Sedetes, Syriæ rex, Pij nomen etiam adeptus: cum enim circumſideret Hieroſolymam, Iudæis ad ſummum feſtum poſtulantibus dierum ſeptem inducias, non tantùm eas conceſſit, verùm & tauros ornatis cornibus adornatos thymiamatúmque & odoramentorum ingentem vim ad portas deduxit, atque poſtquam eorum ſacerdotibus victimas tradidit, ipſe in caſtra eſt regreſſus. Quem Iudæi admirati, mox à feſto in fidem eius ſe permiſere, hincque pij nomen meruit [k]. Ludouicus imperator ob inſignes virtutes, pij quoque nomen habuit.

k Plutarchus in regum apophteg. Ioſeph. li. 13. Ant. c. 16.

5 Sic pater patriæ, primus Cicero decreto D curiæ eſt appellatus.

Et vt ait poeta, *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

Poſtea Auguſtus id tulit cognomen, à ſucceſſoribus quoque ambitioſè magis ſæpe quam verè vſurpatum. Dedit autem is Auguſti quoque ſuum cæteris cognomen aliud.

6 Quintus Fabius dictator, propter benignam naturam, ouiculæ nomẽ meruit [l], vt contra Conſtantinus vltimus Græcorum imperator, rex Peloponneſi, ante ſuſceptum imperium, Draconis cognomentum ob militarem virtutem habuit, quia ſæpiùs cum Turcis congreſſus eos fudit fugauitque, ac eorum oppida expugnauit & abſtulit [m].

l Volaterra li. 18. Anthrop.

m Vt narrat Coſpinianus in eo.

7 Artaxerxi Perſarum regi Mnemonis co-

gnomen datum,eo quòd memoria valeret [a].

Alphonſus 10:Aragonum rex præſtantiſſimus, à liberalitate largus dictus & cognominatus [b].

Tarquinius Romanorum regum vltimus,à ſuperbia cognominatus ſuperbus. Alexander Hircani filius . Iudæorum rex , ob crudelitatem Thracida dictus eſt [c]. Italiæ & aliæ nationes viderunt Hunnorum regem Atilam , ob ſuam crudelitatem flagellum Dei ſe dicentem.

Athenienſium dux Nicias,vulgò,vt ait Plutarchus cothurnus dictus,quòd omnibus ſe accommodare nouiſſet.

a Alexan. ab Alexan. li. 2. c. 11.
b Marinæus li. 11 rerū hiſpanicarum.
c Ioſephus li. 13. antiquit. c. 22.

7 Demetrius erat in excogitandis bellicis machinis , ſupra modum induſtrius , multáque præter architectorum artem inueniebat , ex quo Poliorcetes,id eſt vrbium euerſor cognominatus fuit [d],quòd tanta vi atque impetu in oppugnationibus vteretur, vt nullus muris ab obſeſſis poſſet adferri præſidium.

d vt refert Diodor Sicul. l. 20.

8 In Gallia , reges vltra proprium nomen aliqui acceperunt aliud cognomen , vt Philippus 2. dictus *à Deo datus* , quòd pater eius Ludouicus iunior,tandem eum precibus à Deo impetraſſet [e].

Pipinus ex Auſtria à breuitate corporis *puſilli* nomen habuit , Ritius 1. de Francorum regibus. Carolus imperator , à craſſitudine cognomento *Craſſus*, filius Ludouici [f]. Vt & Sanctius 1. Hiſpaniæ rex. ea ratione *Craſſus* à pinguedine corporis [g].

Et Philippus etiam Francorum rex,qui ſimultates geſſit cum Bonifacio V. pontifice a corporis præſtantia, *Pulcher* [h].

Ludouicus Caroli Calui frater , ab impedimento linguæ,Balbus dictus:vt ille Caluus a caſu capillorum [i]. Vt Michaël Græcorum imperator, quòd lingua eſſet balbutienti,*thraulus*,ſiue balbus dictus [k]. Clodius Francorum rex Pharamundi filius,& in regno ſucceſſor *capillatus* dictus,a promiſſo capillo [l]. Vt Conſtantinus 4. imperator Græcorum,cùm in expeditione , qua vicit patris interfectores , cùm Mezentio tyranno barbam creſcere permiſiſſet,dictus eſt à Conſtantinopolitanis *pogonatus*,id eſt, barbatus [m].

e Æmilius in 6.
f Cuſpinia.
g Apud Ritium lib. 2. de reg. b. Hiſpa.
h Ritius,lib. 2. de reg Fran.
i Ritius lib. 1. de reg.Fran.
k Volatera li. 23. anthrop.
l Ritius.
m Paul.Diaco. libro 19. rerū Romana.

De abuſu & odio nominis regis.

CAP. XV.

CVm deſierunt reges Romæ & alibi imperare ſecundum ea quæ regimen & recta gubernatio exigit , cœperunt populi deteſtari hoc nomen ſub quo antea male habiti ſunt,& potiſſimùm Romani,qui reges ſibi aſciuerant à tempore Numæ legitimos, exoſum habuerunt hoc nomen, quanquam dominationem regiam , verùm aliis titulis,admiſerint in conſulibus & dictatoribus. Et qui turbam concitauerat ad pellendos Tarquinios. Iunius Brutus, virgis cæſos proprios liberos,ſecuri percuti fecit , quod de reducendis Tarquiniis tractaſſent [n].

Refert Suetonius Tranquillus [o], authore Iulio Maratho, ante paucos quàm Auguſtus naſceretur menſes, prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam parturire:Senatum exterritum cenſuiſſe, ne quis eo anno genitus educaretur : verùm eos qui grauidas vxores haberent curaſſe,quòd ad ſe quiſque ſpem traheret,ne ſenatuſconſultum ad ærarium deferretur.

n Liuius lo 2.
o In Auguſto c. 94.

2 Veſigothi eo priuilegio ab omni antiquitate donati dicuntur, ne quis regum ad eos accederet,niſi præmiſſis nuncijs,& literis,quibus cauſam ſui aduêtus declararet:qua ratione cùm Ragualdus Knaphofde, Sueonum rex, corpore gigãteo,animo ferox,ſuperbus,patrias leges & conſuetudines contemnens,ad terras Vueſgothorum deſcenderet , non præmiſſis nunciis, ab illis tanquam patriæ hoſtis in villa Carlaby, occiſus eſt [p].

p Vt ait Ioannes Magnus li. 18 c. 13.

3 Tanto etiam odio Lacones nomẽ regium fuerunt proſequuti, vt, legatum quem ad Antiochum Demetrij filium miſerant , vbi intellexerunt eum appellaſſe illum regem , multauerint, quamuis medimnum tritici ab eo arctis commeatibus in capita apportaſſet [q].

q Plutarch. in apophteg.

4 Cetillus pater Vicingentorigis Aruernus, cùm diu principatum Galliæ geſſiſſet dum voluit regnum appetere à ciuitate interfectus eſt [r].

r Iul Cæſar.li. 7.de bello Gallico.

5 Abuſi aliqui etiam ſunt nomine regis , in eo quòd non contenti appellatione ſimplici , voluerunt aliud addere inſignius.

Et quidam eò ſuperbiæ peruenerunt , vt quod Dei ſolius eſt dici regem regum & Dominum dominãtium ſibi vſurpauerint,vt Nabuchodonoſor [s].Et Sapor ſcribens ad Conſtantinum imperatorem , *Rex regum* , inquit , *Sapor particeps ſyderum frater Solis & Lunæ* [t].

s Daniel 2.
t Amm Marcellinus li. 19.

Sic etiam ſe reges Perſarum, vocarunt reges regum, & ita in inſcriptione monumenti appellatum Cyrum , refert Strabo [v]. Talémque habet inſcriptionem epiſtola Eſdræ, miſſa ab vno ex illis [x]. Phraates vltra Euphratem rex,regem regum quoque ſe nominabat [y]: potuerunt tamen dici Perſarum reges magni,quia alios reges ſibi obtẽperantes habebant,at abſoluta appellatio rex regum,non illis quadrat, nec aliis mortalibus,quorum ditiones certis finibus continentur,& quibus ipſe Deus dominatur.

v lib. 15.
x 1 Eſdræ c. 7.
y Diò Caſſius lib. 37. hiſtoriæ Rom.

Magnum porro regem ſeu μέγαν βασιλέα : dixerunt antiqui regem Perſarum, etiam Græci illius inimici [z].

z vt ait Ariſtides in encomio Romæ Dion Chryſoſtomus oratione 3 de regno. a in 6.

Tradidit Herodianus [a] Artaxerxem Perſarum regem, tempore Alexandri Mameæ filij imperatoris Romani , Parthis iam deuictis , atque Artabano , regem magnum primum appellatum, duplicíque diademate vſum.

Iulios Cæſar [b], exprobrans ingratitudinem Arioniſto,recenſet dictum fuiſſe à ſenatu Regem & amicum, quod paucis contigit , & à Romanis pro maximis hominum officiis conſueuiſſe tribui dicebat.

b lib. [illegible] de bello Gallico.

6 Abuſi ſunt reges Iſraël poteſtate & nomine regio,per impietates,idololatrias , & crudeles neces:ideo in captiuitate Babylonica, ademptum eſt illis inſigne regium, & duces poſtea appellati fuerũt,quòd regio diademate illis vti minus liceret per Perſas & Macedonas, vſque ad Ariſtobolum, qui iugo gentium de ceruicibus excuſſo , ſe regem appellauit.

Antigonus poſt mortem Alexandri Magni, quòd liberum patrem repræſentaret pro cauſia & diademate Macedonico , hederam capiti circumdare,thyrſumque pro ſceptro geſtare eſt ſolitus [c], indignus qui inter reges etiam annumeraretur.

c Herodia. in 8.

Inſignia quædam regum antiquorum particularia.

CAP. XVI.

INſignia,ſunt veluti ſigna & literæ hieroglyphicæ , breuiter & compendioſè aliud quod non videtur,perſculpta,picta, aut celata indicantia:ad memoriam eorundem, qui quippiam egregium ſimile vel proportionatum demonſtranti ſigno,

ſigno,geſſerunt:vel ad diſtinctionem familiarum, A vel perſonarum,ſigna particulari cauſa & voluntate conficta,Signa,quæ ſtrenua geſta vel inſigniter notata deſignant,propriè inſignia dici merentur: alia potiùs ſigna & ſignacula, vel ſigilla. Inſignia ita rerum inſigniter & cum laude geſtarum, ſolita ſunt dici à vulgo *armoiries* Gallis, ac ſi dicamus, armorum memoriam, & inde etiam ea quibus inſignia comprehenduntur dicuntur vulgo *eſcu,eſcuſſon.* à Scuto bellico cui præſtantiſſimi milites ſolebant ſua illa inſignia ponere vt internoſcerentur.

2 Inter inuenta autem quæ memorantur Caricæ gentis, tria præcipua ſunt, quòd galeis criſtas imponendas primi oſtenderunt, & ſecundum hoc quod clypeis ſigna adiunxere:poſtremò lora quoque ſcutorum excogitauerunt [a].Baldus [b] ait, inſignia hæc inuenta eſſe ad cognoſcendum familias & perſonas: tractant de his inſignibus B quæ vulgo dicuntur *arma*, Bartholus libello de inſignibus & armis,vbi & qui dicantur in illis nobiliores colores.Tractat & Bonus de Curuli libro de nobilitate.

a Herodo. in 1.
b in tractatu de armis.

3 Idomeneus Cretenſium rex, Minois nepos, à Paſiphae ſolis filia oriundus, in ſcuto ſuo pro inſigni gallum gallinaceum habuit,quoniam hæc auis ſacra ſoli eſſet [c].

c Pauſanias li. 5.

4 Dauid in inſignibus gerebat leonem:quod & ſequuti ſunt poſtea reges Iuda. Tale etiam fertur fuiſſe vexillum Iudæ in deſerto:talis & annuli poſtea ſignatorij imago regum Iuda, vt narrat R.Abraham,in Cabala hiſtorica:illud forſan, vel quòd ipſe leonem necaſſet [d], vel quòd ſignificaret illud *vicit Leo de tribu Iuda* [e].

d 1 Reg.c.17. verſ 34.
e Apocal.c.5. verſ.5.

5 Octauius Auguſtus,in diplomatibus libelliſque & epiſtolis ſignandis, initio ſphinge vſus eſt:mox imagine magni Alexandri:nouiſſimè ſua, C Dioſcoridis manu ſculpta, qua ſignare inſecuti quoque principes perſeuerarunt [f], excepto Galba, qui canem ex prora nauis proſpectantem, ſignum à maioribus ad ſe latum,vſurpauit [g].

f Suetonius in Octauio c. 50.
g Dio Caſſius lib.51.hiſtor.

6 Mater Seleuci in ſomnis, fertur ab Appiano Alexandrino [h] admonita, vt quem primum annulum inueniret, geſtandum Seleuco traderet: regnaturum enim vbicunque annulus ei forte fortuna excideret. Inuenit autem illa ferreum cum inſculpta anchora: amiſſus autem eſt circa Euphratem:& ob id Seleucus imperium adeptus anchora vtebatur in annulo ſignatorio.

h in Syriacis.

7 Inſignia regum Polonorum, aquila alba expanſis alis, eo quòd Lechus primus regni fundator, dum ſedes eligeret anno Domini 550. ſibi ædificauit inter paludes oppidum, ſexto à Varta flumine milliario, vbi inuenit nidum aquilarum, eúmque oppidum inde nominauit Gneſno, à ni- D do quem vocant gniaſdo, vt ſcribit Martinus Chrometus [i]. Illa autem aquila pingitur alba, coronata, expanſis alis, hiante roſtro, vt idem ait libr. 16.

i li. 1.de geſtis Polonorum.

8 Sigillum porro & inſignia principis Moſcouitarum, continent in vna parte imaginem hominis nudi equo ſine ſella inſidentis, haſtáque draconem tranſuerberantis:à tergo verò aquilam bicipitem vtroque capite coronatam, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro, lib.de rebus Moſcouitarum,dum agit de modo excipiendi & tractandi oratores. Refert autem idem li. 1.Antiquos Moſcouiæ reges, ſcribentes aliis, titulis tribus circulis triangulo incluſis pro inſignibus vſos fuiſſe:quorum primus, in ſupremo circulo conti- A nebatur hic, *Deus noſter trinitas, quæ fuit ante ſecula pater, filius & ſpiritus ſanctus, non tamen tres dij, ſed vnus Deus in ſubſtantia.* In ſecundo continebatur titulis regis eius cui ſcribebatur,particula adiecta *fratri noſtro.* In 3. titulus magni ducis Moſcouiæ, quo ſe regem ac dominum totius Ruſſiæ orientalis & meridionalis,dicebat.

9 Sunt quidam principes, qui ſuis inſignibus affigere ſolent, pondo auri vel argentei gallicè *bezans*, hoc indicio ſignificare volentes, ſuæ domus ſuorúmve opulentiam, vt quibus non vacet aurum argentúmve numerare præ nimia abundantia, quaſi ſignificare velint ſe ſuarum rerum pondus non noſſe, non item numerum, vtpote quæ nulla diſcretionis numeratione comprehendi poſſent,vt notauit Robertus Cenalis, epiſcopus Abricenſis [k].

k lib de vera menſurarũ põderũmque ratione,in abbaco talenti minarumhebraicarum argẽti.

10 Fuit proprium aliquando regum Perſa- B rum,nutrire comam,& eſſe crinitos,vt indicio eſt dicterium Veſpaſiani, quo eluſit cometem qui ſuis temporibus apparuit,dicens ad Perſarum regem pertinere,cui capillus effuſior [l].

l Sueto in Veſpaſia.ca 23 & Sextus Aurelius in eo.

11 Comam nutrire aliquibus nationibus ex variis cauſis aliquando fuit ex lege: vt & tonderi: ſicuti cùm inter Argiuos & Lacedæmonas fuiſſet contentio de agro dicto Thyrea, poſtquam vicerunt Lacedæmonij, ex eo tempore Argiui tonſis capitibus,cùm antea neceſſariò comati eſſent,legem condiderunt,ſe deuouentes,ne priùs comam alerent,néve mulieres aurum ferrent,quàm Thyreas recuperaſſent. His è diuerſo legem tulere Lacedæmonij,vt in poſterum comati eſſent, cùm antea non fuiſſent [m].

m Herod.in 1.

12 Vulgus antiquitus vel Gallorum comam circumtondebat, non radebat: regi tantùm ſoli permiſſum cæſariem promiſſam habere: quod C docet Sidonius Apollinaris,teſtis oculatus in panegyrico Maiorano dicto,

Hic,inquit,*monſtra domat rutili quibus arce cerebri*
Ad frontem coma tracta iacet nudatáque ceruix
Cetarum per damna nitet,cum lumine glauco
Albet aquoſa acies ac nutibus vndique raſis
Pro barba tenues perarantur pectine criſtæ.

Addit Agathius [n], *Fas non erat*, inquit, *Francorum regibus comam tondere, atque à pueris intonſi manent,atque adeò vt à tergo his defluant comæ: nam à fronte diſcriminati vtrinque feruntur: nec ſanè Turcarum more barbarorúmque impexi & ſcalidi ſordidioréſque capilli his ſint,vel aliàs calamiſtrati & indecenter perplexi:ſed varia his ſuperinfundunt vnguenta, & diligenter pectendo expoliunt, idque præcipuum & regum* [illegible] *conſtitutum eſt,ſolis vt regibus permittatur. Nam ſubditi circumtonſi ſunt omnes, nec prolixior his coma conceditur.* Hunc morem regum Francorum fuiſſe D etiam tempore Marcomiri & filij eius Clodonei, notat Aymonius [o] duraſséque temporibus ſequentibus quoque [p], vſque ad Petri Langobardi Pariſiorum antiſtis tempora, qui perſuaſit tollendum vt indecorum & indecentem:annuit Beatus Rhenanus [q], dum de cultu & armatura Francorum veterum agit.

n libro 1.
o lib.1.de geſt. Francorum c. 4.
p lib.3 c.61.
q lib.2. rerum Germanicarũ.

13 Verùm adhuc Perſarum regum inſigne in ſigillo, fuit imago Rhodogunis reginæ impreſſa, diſiectis capillis prædita: cuius rationem refert Polyænus libro 8. Stratagematon quod aliquando Rhodogune lauans crines abſtergebat, cùm venit quidam nuncians ſubditam gentem defeciſſe, & illam non abſterſis capillis, ſed ita vt erant reuinctis equum aſcendiſſe & exercitum eduxiſſe, atque iuraſſe non

ante

ante ſe crines purgaturam quàm à ſe defectoribus victoriam reportaſſet, quod nec fecit, donec victoria habita crines lauit & collegit, vnde Perſarum poſtea ſigillum manauit. A

14 Inſigne regis Scotorum à Ferguſio primo Scotorum rege, rubens leo erectus aurea facie, cauda verberans tergum, vt ferè eſt mos leonis dum ſeſe ad pugnam incitat, generoſam ſignificans iracundiam [a]. At regia alia Scotorum inſignia, iam inde à Feritharo, qui ſecundus ordine rex fuit, enſis nudus, acie ancipiti, virga aurea recta vocant ſceptrum, cum corona militaris valli forma: patriæ libertatiſque tutandæ, ſontium feriendorum, æquitatis iuſtitiæque adminiſtrationis, atque ſummæ poteſtatis indicia. Hector Boeth. libr. 2. Tamen lib. 9. crucem ſancti Andreæ pro inſigni accepiſſe victis & delectis Pictis teſtatur.

a Hectore Boeth. lib. 2.

Alphõſus primus Portugalliæ rex dum Vliſipponam à Mauris recepit, & quinque ſimul reges vno prælio ſuperaſſet, quinque ſcutorum inſigne, facti monumentum poſteris reliquit [b]. B

b Marianus li. 5. rerum Hiſpanicarum.

De inſignibus quarundam ciuitatum & populorum, & cauſis.

CAP. XVII.

QVemadmodum bene aut fœliciter geſta, aliquando etiam infœliciter & cauſæ aliæ dederunt anſam inſignibus heroibus, militibus, ducibus, & aliis principibus certiſque perſonis & familiis: ſic quoque & ciuitatibus & oppidis & populis quæ conſtituunt corpora ciuilia, & vnde principatus conſtituuntur. Crux alba, pro inſignibus in rubeo campo data ab Archadio imperatore Meſſanæ ciuitati illuſtri Siciliæ, quòd is Archadius à Gothis & Bulgaris terra marique obſeſſus, auxilium ab ea recepiſſet miſſum, vt ſcribit Thomas Friſellus [c]. Eximium autem illud munus cùm imperator valde hoc crucis ſignum reuereretur, vt etiam auream monetam cruce inſigniendam curauerit, quæ in vſu totius Aſiæ poſtea permanſit: quia ante victoriam de Perſis, aereæ cruces in veſtibus apparuiſſent, vt narrat Proſper de diuinis promiſſionibus & prædictionibus, parte 3. promiſſio. 34 de martyribus. C

c lib. 2. de bellis Siculis prioris decadis c. 2.

2 Notat Munſteros ad ca. 2. Numerorum, veteres Hebræos per ſingulas tribus vexilla propria & diſtincta habuiſſe, & vexillum Ruben habuiſſe figuram hominis: Iuda, leonis: Ephraim, bouis: Dan, Aquilæ &c.

3 Legi in quibuſdam monumentis Mediomatricum ſeu Metenſium, quo tempore C[illegible]r arma in Gallos mouit, obſeſſam fuiſſe eius [illegible]iu Mediomatricum ciuitatem, (quæ nunc Me[illegible] dicitur ab expugnatore Metio duce exercitus Cæſaris, qui poſtea eam ſubuerſam reſtituit, vt ferunt obſeſſóſque Mediomatrices per Metium, deditionis fuiſſe admonitos, & vt admitterent Cæſaris inſignia, quod ni facerent inita certum tempus minatum excidium. Illos autem reſpondiſſe nulla alia inſignia aut tempus deſiderare, quàm noctis & diei, nec inſignia imperatoris velle ſe admittere, aut alia quàm albi & nigri, pro vitæ aut mortis, ſymbolo. Et proinde habere hodie in inſignibus tantum portitos hos colores album & nigrum. D

4 Iohannes Rauiſius Textor in officina, refert quarundam regionum & populorũ inſignia.

Scytharum fulmen.
Suem Phrygum.
Thraciæ Martem.
Arcus & pharetras Perſarum.
Anglorum leones & roſas.

5 Tertullianus libro de velandis virginibus, ſcribit ornatus capitales pro inſignibus fuiſſe Garamantum pennas: barbarorum ſtrobulos: Germanorum Cirros, Atheníenſium cicadas: Britonum ſtigmata, ad quem locum Beatus Rhenanus notat, Garamantes eſſe Libyæ extremos populos ſemiferos, Strobulos fuiſſe barbarorum geſtamina ex auro in modum pineæ, quia ſtrobulus Græcis pineam ſignificat Et Athenienſes quidem in capillis cicadas ferebant, dicti hinc τεττιγοφόροι, Latinè cicadiferi. Hoc argumento volentes oſtendere ſe indigenas, quales & ſunt cicadæ: cuius & rei meminit Ariſtophanes. Cirri Germanorum, erant ex more obliquationes pilorum: & Britanni hoſpites Gallia ſuper Ligerim ſolenniter certis notis inurebantur.

6 Romanorum inſignia antiqua erant aquilæ, vt Dio Caſſius ait, libro 40. Romanæ hiſtoriæ vexillum aureæ aquilæ, inhærentis haſtæ acutæ quæ in terra figeretur fuiſſe legionum Romanarum: eámque cùm hyemarent in ſacello quaſi in theca reponi ſolitam aquilam legionibus Romanis fertur. Marius in ſecundo ſuo conſulatu dicaſſe.

Et fuit ſignum tanquam princeps totius legionis, & quamuis Rumani habuerint quatuor alia ſigna præcipua in militia, lupos, minotauros, equos, apros, quæ ſingulos ordines anteibãt, item dracones vnde draconarij, tamen poſtea repulſis cæteris retinuerunt aquilam.

Et quia vix hodie ciuitas vlla eſt quæ non habeat ſua inſignia & ſigilla propria, eáque cognita, ſufficiet paucis hæc quæ de inſignibus relata ſunt, ne in vulgaribus teramus otium neceſſarium rebus grauioribus.

De tyranni nomine.

CAP. XVIII.

TAnta eſt vjs conſuetudinis & vſus ſermonis, vt quemadmodum nomina ex conſenſu gentium impoſita, & conſenſu intellecta ſuot, ſic & vſu in aliam ſignificationem aliquando primitiuæ ſpeciei contrariam, & menti primæ repugnantem deficiant & conuertantur. *Multa nomina*, inquit Varro [d], *nunc oſtendunt, aliud antè ſignificabant: vt hoſtis, nam tunc eo nomine dicebant peregrinum, qui ſuis legibus vteretur: nunc autem eum quem tum dicebant perduelem*: cui conſentiunt iuriſconſulti [e]: vt enim numorum, ſic vocabulorum temporibus mutationes accidunt, atque legum & morum. Et Horatius [f]:

d 4 de lingua Latina.

e L. quod nos hoſtes, 234. de verbor. ſignif.

f in arte poetica.

Multa renaſcentur, quæ iam cecidere, cadéntque
Quæ ſunt nunc in honore vocabula, ſi volet vſus.

Quare optimum eſſe Pedius ait, referente Paulo iuriſconſulto, non propriam verborum ſignificationem ſcrutari, ſed in primis, quid locutus demonſtrare voluerit: deinde in qua præſumptione ſunt qui in quaque regione morantur [g].

g L. cum de lanionis, 18. § item cacabos, de fũdo inſtructo. lib. 34. P. tit. 7.

Suppeditant exempla minores res plures: ſed inter maiores appellatio Sophiſtæ, politici, tyranni.

2 Olim Sophiſta σοφιστὴς, dicebatur Philoſophus, ſapientiæ profeſſor.

Quicunque ad ſummam animi virtutem excreuerunt, inquit Diogenes Laërtius in proemio, *hos nunc honeſtiore vocabulo, authore Pythagora, Philoſophos, hoc eſt ſapientiæ ſtudioſos appellamus: ipſi tamen ſapientes,*

ſapientes, Sophiſtæ ſunt dicti. Neque hi ſolùm, verùm poetæ quoque Sophiſtarum appellatione honorantur &c. Et generaliter σοφιστὴς, dictus doctus & peritus, cuiuſcunque artis artifex, vt θρήνων σοφιστής. *Lamentorum artifex* apud Lucianum de luctu. Tranſijt poſtea hoc nomẽ in inuidiam, vt Sophiſtæ dicerentur qui fictam quandam ſapientiæ ſpeciem iactitarent, & qui fallacibus concluſiunculis, inanem illam ſapientiæ ſpeciem oſtentarent, σοφιστὴς, inquit Suidas, πᾶς τεχνίτης.

Ita primum Sophiſta, qui verè ſapiebat, & doctrina vti inſtructus erat, vt in illo verſiculo, Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. *Odi ſapientem qui ſibi non eſt ſapiens*, ſeu quicunque ſibi non ſapit. inde & gymnoſophiſtæ, ſapiẽtes nudi Indorũ poſtea. Qui cœperunt in orationibus velle videri ſapientes, qui de ſapientia bene locuti ſunt & copioſè. dicti quoque ſunt ſapientes ſeu ſophiſtæ. tales Rhetores deinde dicti, quaſi dicas verbis tantùm ſapientes, vita minimè, ſimiles Phariſæis, qui dicũt quæ facienda ſunt, non faciunt, vt Lucianus in Macrobiis, μυθεύων δὲ, Γοργίας, ὃν τινες σοφιστὴν καλοῦσι.

a ad lib. 3. pa. 93. ad verba illa ἀκοῆς ἡδονῇ ἡσσώμενοι, καὶ σοφιστῶν θεαταῖς ἐοικότες.

Sic & interpres Thucydidis [a], annotat σοφιστὰς ab eo vocari non τοὺς σοφιζομένους τὴν ἀλήθειαν, ſeu doctores aut profeſſores τῆς ἀληθοῦς σοφίας veræ ſapientiæ: ſed eos quos ita vulgus nominat, nimirum τοὺς δὲ καπήλους τῶν ῥηθορικῶν προβλημάτων.

Et poſtremis temporibus qui verbis cauillantur, & nominum impoſturis decipere conantur, & mentis rationem eludere ſermonibus compoſitis, aut vafris & doloſis argumentis circumuenire quemquam ſatagunt, Sophiſtæ dicti ſunt, & Suidas ita, σοφιστὴς, inquit, ἀπατεών, παρὰ τὸ σοφίζεσθαι, ὁ διὰ λόγους ἀπατῶν: & ὁ ἐπηρεάζων ἡμῖν ἐν τοῖς λόγοις.

b vt ipſe ait li. 2. Epiſtol.

3 Dicti σοφοκλεῖς, prouerbio ætate Plinij iunioris [b], adoleſcentes, qui arrogantiùs & ambitioſiùs ad agendas cauſas accedebant, non aliam ob rem quàm vt ſapientes vocarentur, & audirent illud grande σοφός: ſeu vt grande illud σοφὸς clamaret illis turba applaudens, ſeu σοφῶς, aut σοφῶς καὶ καλῶς. Id ſapienter, aut ſapienter & bene, ſcilicet dixit, vt Claudianus;

En moneo plauſus, & pallidus omnia laudo,
Et clarum repeto terque quaterque σοφῶς.

4 Quamobrem fuerunt alij, qui vulgatũ nomen ſophiſtæ, in deteriorem partem accipi vidẽtes ea eo quòd quidam ſibi illud tribuebant, quod re vera aberat, elegerunt aliud nomen, & ſe philoſophos, non ſophos, id eſt amatores ſapientiæ, non ſapientes dici voluerunt, aliáque ratione, de qua meminit Diogenes Laërtius [c]. Dũ ait Pythagorã primum philoſophiam, ſeſéque philoſophũ appellaſſe, cùm Sicyone conueniret Leontem Sicyoniorum tyrannum: nullũ enim hominum, ſed ſolum Deum eſſe ſapientem dicens. Antea enim Sophia, hoc eſt, ſapientia dicta, quæ nunc philoſophia dicitur: & qui hanc profitebantur σοφοὶ, hoc eſt ſapientes appellati. Quicunque ad ſummam animi virtutem excreuerunt, hos nunc honeſtiore vocabulo, authore Pythagora, philoſophos, hoc eſt ſapientiæ ſtudioſos appellamus.

c In lib. 1. de de vita philoſoph. in principio.

Quo etiam nomine adhuc, poſteri illius abuſi ſunt, nihil præter barbam, & baculum & pallium philoſophi habentes, & proinde aliquibus etiam ipſum nomen philoſophi fuit exoſum.

5 Vſurpata & alia nomina pro contraria ſignificatione natiuæ appellationis, vt bellũ quod minimè pulchrum dicitur armorum horror, vt aliquãdo rex Ægypti Ptolomæus, dictus eſt cùm patre & matre interfectis regnum occupauit, Philopater: ex contrario hoc eſt amans patris [d].

d Apud Iuſtinum lib. 39.

6 Nunc quoque ſunt quidam qui politicos vocent Catholicos Chriſtianos, quòd ſtudeant potius ciuili gubernationi quàm religioni, in opprobrium obiicientes hoc nomen: quo tamẽ nullum præſtantius in republica eſſe poſſit. Verùm quia putant præponi adminiſtrationem publicam curæ religionis, hoc nomen dicunt eſſe exoſum. quorum tamen quidam non intelligunt quid ſit eſſe politicum, qui intelligũt verò, arbitrantur, ordine turbato à quibuſdam factum, vt religio ſequatur politiam: cùm politia religionem ſequi debeat, & religionis cauſa præcedere.

7 Accidit in tyranni nomine ferè idẽ: quia antiquitus tyrannus erat dictus Rex legitimus, & βασιλεύς. & talis Iuppiter in Nubibus Ariſtophanis, ὑψιμέδοντα μὲν θεῶν Ζῆνα τύραννον, dicitur Iupiter *tyrannus deorũ*. qui ab Homero dicitur βασιλεὺς ἀνδρῶν τε θεῶν τε. *Rex hominũ & deorũ*. de amore idem apud Atheo [e] οὐδ᾽ ὦ τύραννε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρως.

e Lib. 13.

Vbi autem huiuſmodi poteſtas regia vel popularis, conuerſa eſt in ſæuam, crudelem, immitem, ſuperbam, lætiferam dominationem, & modus imperandi & nomen odium in ſe concitarunt, & in contumeliam euaſerunt.

Seneca [f], Tyrannum dicit diſtare à rege, factis non nomine. Regum diuturna poteſtas, & quæ transfertur in liberos: Tyrannorum execrabilis & breuis. Arma ſunt regibus, arma tyranni: ſed tyranni ea voluptate ſæuiunt: reges non niſi ex cauſa & neceſſitate: reges occidere ſolent, ſed quoties id publica vtilitas perſuadet: Tyrannis ſænitia cordi eſt.

f Lib. 1. de Clementia ca. 11. & 12.

8 Tyranni ac violenti vocantur à Diogene Laertio [g], ea eius ſententia, & Ariſtotelis, qui per vim ciuibus inuitis imperant ſeu regnant tyrannis cùm impulſi & vi adacti ciues, ab aliquo ſequũtur.

g Lib. 3. in Platone.

9 Tyrannidem dicit Ariſtoteles dominatum vnius, ad proprium commodum intendentis, cùm reliquæ ſpecies adminiſtrationis rerum publicarum, ad vtilitatem publicam reſpiciant [h], ídque propriè. Nam tres ſpecies tyrannidis idem ponit [i], vnam quæ alteratur quodammodo ad regiam gubernationem: vt apud quoſdam Barbaros eligebantur ad gubernandum ſoli aliqui, cum abſoluta omnimodáque poteſtate, ita illa tyrannica poteſtas diſtincta à regia: quia reges ſecundum leges, & volentibus imperant: tyranni pro arbitrio dominationẽ exercebãt. Erat alia tyrannis electiua: aut ad tempus vitæ, aut ad definitum, vt rebus geſtis finiretur, qualis fuit electiua apud Græcos, eorum quos vocabant Æſymnetas, differens à barbarica tyrannide, non in eo quòd non legitimè, ſed quòd non conſuetè fieret.

h Lib. 5. polit. c. 5.
i Lib. 4. polit. c. 10.

At verò alia ſpecies tyrannidis maximè propriè talis eſt, quæ eſt oppoſita regiæ poteſtati abſolutè.

10 Nam neceſſe eſt tyrãnidem illã eſſe monarchiã, quæ nullis ſubiaceat legibus & dominetur per vim æqualibus & melioribus & reſpiciat ad vtilitatẽ propriã, non ad vtilitatẽ ſubditorum, quapropter illa monarchia eſt inuoluntaria, cùm nemo liber ſpõte ferat huiuſmodi ſeruitutẽ: duæ primæ ſpecies, vt ſcribit idem Ariſtot. [k] vim habent proximam veræ tyrãnidi, licet ſint legitimæ & ſecundũ mores patriæ quæſitæ. Et ob hoc tyrannica illa regna ſunt quòd habeant ſeruile iugum, quod quædã nationes ferunt ex more æquo animo. ſed habent ſecuritatẽ quia more & legibus cõſiſtunt, & ea de cauſa cuſtodiã habent regiam nõ tyrannicam:

k 3 Politicorũ c. 10.

ſcotatio. Sicque ſcribit Innocentius 3. Archiepiſcopo & capitulo Lugdunenſi [a]. *Hanc conferendi formam,* inquit, *eſſe propoſitis, quod in huiuſmodi donationibus modicum terræ conſueuit in manu nempe donans accipere, vel in extremitate pallij quod manu prælati eccleſiæ ſuſtinetur, aut ſuper altare ponendum ſub teſtimonio videntium & audientium ſub dicta forma quæ ſcotatio vulgariter appellatur,* &c. Vt apprehenſione particulæ alicuius fundi, cenſetur poſſeſſio totius apprehenſa, vt ait Paul. iuriſconſ [b].

a In c. 1 de cõſuetudine lib. 4. 1. decreta. tit. 4.

b in l. 3 de acquiren. poſſeſſio. li. 41. ff. tit. 2.

18 Pari modo ſeueritas principis, ſi modò non aduerſerur legibus diuinis, & naturæ, non vituperanda, ſed laudanda ſæpius eſt, propter pertinaciã populi & periculum rebellionum quæ vna populum & principem ſubuertunt: vt contra ſæpius indulgentia nimia principis, conſenſum dat delinquendi. Sicq; pene lapſa erat monarchia Romana per nimiam Pertinacis humanitatẽ, & per Heliogabali ſtultam voluptatẽ, niſi ei ſubuenisſet ſeueritate Alexander Seuerus. Os durum ferocis equi, freno lupato non molli indiget. & princeps habita ratione morum aut docilium aut difficiliũ, gubernandi modum prouidè & conſultò debet ſuam adminiſtrationem inſtituere, vt populum conſeruet & diutiùs ipſe atque feliciùs regnet aut imperet.

19 Tyrannum rurſum dixit Plato [c], qui non ex lege & moribus gubernat. Et proinde dupliciter poteſt accipi tyrannus, & pro eo qui ſibi vſurpauit principatum vi, contra legem inſtitutionis principatus aut regni, & pro eo qui legitimus quidem eſt princeps ratione ſucceſſionis, vel ex lege, ſeu electione, ſed qui vi & imperio contra rationem abutitur, & ipſam dignitatem in ſuam conuertit prædam, & quæſtum facit ex populo indebitè, quem ab oppreſſione, ratione poteſtatis ſibi conceſſæ, protegere & tueri debet. Et qui hoſtili modo vel ferino, in eum quem fouere debebat paterno animo, crudeliter ſæuit, vt aliàs docuimus [d]. Quibus addam quæ cecinit de deſcriptione tyranni Claudian. de bello Gildon.

c in lib. ciuili, vel de regno.

d li. 6. Syntag. iur. ca. 20.

Inſtat terribilis viuis, morientibus hæres,
Virginibus raptor, thalamis obſcœnus adulter.
Nulla quies, oritur præda ceſſante libido,
Diuitibúſque dies, & nox metuenda maritis.
Quiſque vel locuples, pulchra vel coniuge notus
Crimine pulſatur falſo, ſi crimina deſunt,
Accitus conuiua perit, mors nulla refugit
Artificem, varios ſuccos, ſpumáſque requirit
Serpentum virides, & adhuc ignota nouercis
Gramina. Si quiſquam vultu præſentia damnet
Liberiúſque gemat, dapibus crudelis in ipſis
Emicat ad nutum ſtricto mucrone miniſter.
Fixus quiſque toro tacita formidine libat
Carnificis epulas, incertáque pocula pallens
Haurit, & intentos capiti circumſpicit enſes:
Splendet Tartareo furialis menſa paratu,
Cæde madens, atrox gladio, ſuſpecta veneno, &c.

Bartholus quoque, tractatu de tyranno, duas ſpecies tyranni conſtituit: vnam in titulo, aliam in exercitio: In titulo is eſt, qui ſine legitimo titulo vllo ſibi vſurpauit dominationem, aut imperium, ſeu principatũ. Exercitio, is qui cùm habeat legitimum Titulum principatus, tamen non rectè dominatur, vt oportet bonum principem. Et ita non tantum dicti olim tyranni qui crudeliter & malè regerent ſibi ſubditos, qualis Nero & Caligula: ſed & ij qui benignè eos habebant, ſi ſui paſſent ſine tit. in aliquos principatũ, qualis Iul. Cæſ. Hier. Syrac. Lacedæmoniorum adminiſtratores, & alij.

20 Inter differentias quibus tyrannus ſeu inimicus princeps, a legitimo & bono diſtinguitur tatione morum petitorum, vel bonorum, adferri iſtæ ſolent etiam vltra prædicta in ſumma princeps bonus ſatagit viuere & populum ſibi regere, iuxta leges diuinas & naturæ ſeu rationis, quæ omnibus viris probis dominari debent, in iuſtitia, & æquitate & religione.

Tyrannus verò Deum ipſum, & conſequenter leges eius, pietatem & religionem, iuſtitiam, & æquitatem contemnit, conculcat: humanitatem & eius rationem, ſtudioſe peruertit, vt affectibus propriis & irregularibus ſatisfacere quocumque modo poſſit.

2 Princeps bonus nihil omittit eorũ quæ arbitratur prodeſſe publico bono, tuitioni & conſeruationi vtilitati & defenſioni populi ſibi commiſſi, atq; ideo propria bona, imò verò propriam ſalutem & vitam, periculis exponit lubentiſſime; oneta, quantum licet, releuat.

Tyrannus, nihil aliud meditatur, nihilque agit, quàm quod poſſit in vtilitatem conuerti propriã: ideo non parcit populo, vitæ aut facultatibus & honori eius; tondet ad viuum, imò verò excoriat, premit, necat gregem donec ſibi ſatis ſit, illud autem ſatis nunquam accidit.

3 Princeps vindicat iniurias publicas, pudicitiam ſubditarum defendit, proprias contumelias diſſimulat, delinquentibus in eo parcit [e].

e vt ait l. vnica ſi quis imperatori maledixerit lib. 9. C.

Tyrannus proprias acerrimè vindicat, pudicitiam ſuarum opprimit, & violat iuris naturæ leges, iniuriatum populum ridet.

4 Princeps bonos diligit, iuſtos ad committenda munera deligit, populi amicitiam ſibi conſiliat, illi fidit, & ab illo amatur.

Tyrannus odit bonos, peſſimos diligit, illis ad publica munera tantùm vtitur, populum odit, nunquam illi fidit, quia & meritò illum odit.

5 Princeps vt pater inter domeſticos & ſuos dominatur pacificè, quos corrigit amat, & quos diligit emendat vt meliores ſint, ſecurus viuit, viuus, & mortuus laudatur & lugetur.

Tyrannus dominatur vt crudelis herus inter mancipia & bruta, ſemper turbulẽtus, bonos non malos opprimit, omnibus inuidet, vitam agit inquietiſſimam, viuis & mortuis deteſtabilis.

In ſumma decem ſunt actiones, quæ dicuntur conuenire tyrannis.

1 Quando iubet optimates & præcipuos ſui principatus, necari, metu ne in eũ inſurgant aut rebellent: cũ tamẽ nec ipſi ſignũ aut cõiurationis iudiciũ, aut inter bonos ſuſpicionẽ dederint ea de re.

2 Quando opprimit & affligit bonos & ſapientes, metu ne eius vitia redarguant.

3 Quando abolere ſtudia bonarum artium & ſcientiarum nititur, ne ſapientia diſcatur.

4 Quando prohibet congregationes licitas & honeſtas, metu coniurationis aut rebellionis; ſine alia tamen præcedente ſuſpicione.

5 Cùm ſubmittit vbique auſcultatores clancularios, & delatores ſeu ſpeculatores, ad colligendum quæ de ſe dicuntur.

6 Dum diuiſiones ſeu ſchiſmata inter ſubditos fouet, vt altera pars factionis alteram metuat, & neutra in illam rebellet aut inſurgat.

7 Dum in paupertate vult viuere ſubditos, vt interim intenti labori ad vitam ſuſtentandam, in eum non inſurgant.

8 Dum nititur bella nutrire, vt inde eneruet vires ſubditorum.

9 Dum plus extraneis quàm ſuis fidit, & ideò ſtipatores habet extraneos non aliam ob cauſam.

10 Cùm factione exiſtente inter ſubditos; vni parti plus quàm alteri fauet, cùm poſſit ſuo imperio vtrique parti iubere conuenire.

De miſeria & periculis eorum qui per tyrannidem dominantur, & qui tyrannidem occuparunt.

CAPVT XIX.

QVàm periculoſum ſit inter inimicos & inſidiantes conuerſari, omnes, quibus cura viuendi eſt, ſciunt, & cùm ſciant, vel ſi inciderint in illos, tunc vel maximè ſibi proſpiciunt, vel quantum conceditur & aſſequi poſſunt, citius ex illorum ſocietate ſeu conſortio ſe eximunt, ſi modicum ſapiant.

Tyranni, quò pluribus imperant, eò plures habent hoſtes & inſidiatores, vt & ipſi omnibus ſuis aduerſantur, & mutuò ſibi diffidũt. Vnde vtrinque naſcitur miſeriarum, cladium, & calamitatum, vt ita loquar, infinitus chorus, vt non immeritò expertus Phalaris Agrigentinorum tyrannus[a], dixerit, *Neque homo ſi fieri poſſet vt antequam naſceretur, quænam mala paſſurus eſſet audiret, naſci vnquam voluiſſet: neque priuatus qui tyrannidi ſtuderet ſi illius intelligeret calamitates, tyrannus potius quam priuatus eſſe vellet: ſicque Demotheles non naſci, & priuatum quam tyrannum eſſe vtilius intellego.* Quid enim putamus homini illi eſſe iucundũ, & quando dicemus eum ſine ærumna viuere, qui omni momento mortem ſibi impendere ab inſidiis inopinatã meditatur? & quum ſciat perſuaſum fuiſſe, ſaltem antiquitus, proculdubio nõ ſe obſtringere ſcelere qui tyrannum occiderit, quãtumuis familiarem, vt dicebat Cicero[b], neque eſſe contra naturam ſpoliare, quẽ honeſtum eſt necare[c]: quod docuit Dionyſius tyrannus Damocli aſſentatori, cùm eum nimiũ fœlicem diceret ob copias, opes, maieſtatem, dominatum, rerum abundantiam, & ſimilia regia. Etenim Damoclem experiri deſiderantem hanc beatitudinem, iuſſit collocari in aureo lecto ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, atque appoſuit abacos complures ornatos argento auróque celato, forma eximia pueros circa menſam delectos, qui ad nutum eius miniſtrarẽt, adiunctis coronis, vnguentis, odoribus, mẽſis exquiſitiſſimis epulis inſtructis, quibus iam ſibi Democles fortunatus videbatur. verum in hoc medio apparatu, fulgentem gladium è lacunari ſeta equina aptatum demitti iuſſit, qui impenderet beati illius ceruicibus. Quem intutus Damocles, nec pulchros illos miniſtros aſpiciebat amplius, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in menſam, iam & ipſæ defluebant coronæ: denique & exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe[d].

a Epiſtolæ 34. Demotheli ſcribens.
b 3 offic.
c 5. Tuſcula.
d vt eodem loco narrat Cicero & alij alibi.

2 Regnum malis artibus comparatum, & vi retentum, non poteſt durare, Demoſth. 2. Olynthiaca. nnn etiim manent in officio illi qui vi continentur, ſed ad primam occaſionem & leuem offenſionem, diſſoluuntur talia fœdera, dum ſpes eſt in armis: ipſum quidem floret, & vi effici pnſſunt res, ſed tempore collabitur: & vt ædificiorum fundamenta nportet firma eſſe, ita & cauſas negotiorum oportet iuſtas eſſe.

3 Accidit plerũque magnis tyrannis, quíve crudeliter, ſuperbè etiam diu regnauerint: hoſtes, regna, regiones imperia diruerint, vt tãdem à ſuis ipſis, à familiaribus, domeſticis, imò à propriis amicis interimantur, vel dolis tollantur. Darius quem non cœperat Alexander magnus, vinctus à ptoptiis fuit cognatis cathenis aureis, & confoſſus[e].

Alexander quoque primus & nouiſſimus monarcha quæſitorum fuit, & regnauit tantùm per duodecim annos veneno, vt firmior eſt ſententia, à ſuis ſublatus[f].

Iulius Cæſar, qui tot hoſtes fuderat, ab amicis, & quos magis diligebat, proditoriè necatus[g].

Domitianus terribilis cunctis & inuiſus, tãdem oppreſſus eſt amicorum libertorúmque conſpiratione, ſimul & vxoris.

Pertinacem milites prętoriani quibus ipſe corpus ſuum cuſtodiendum contra inimicos commiſerat, obtruncatus eſt[h].

e Iuſtinus li. 11.
f Q. Curtius lib. 10.
g Sueton. in Iulio c. 82.
h Herodian. li. 2.

4 Raro contigit, vt qui per tyrannidem & vim illatam, regnantibus ademerunt principatus, diu gaudeant & vtantur præda, ſed vel talione ipſi, vel poſteri plectãtur, quod cecinit Iuuenalis[i]:

Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

i Satyra 10.

Cratenas Amaſius Archelai Macedonię tyranni, illum vt regnaret necauit, at cùm vix tres vel quatuor dies imperium tenuiſſet, ipſe rurſus ab aliis per inſidias circumuentus, necatus eſt[k].

k Aelian. li. 8. de varia hiſtoria.

Aliquando autem non ſtatim ipſi tolluntur qui alios interemerũt duplici ratione. vt potiſſimùm, vel quia iuxta voluntatem Dei fecerunt, vel quia parcit Dominus populo, ne mutationibus tyrannorum opprimatur. Diu autem impios ſuſtinere nequit, neque progeniem viperarum: & proinde tandem tarditatem, ſupplicij grauitate compenſat. vtitur, vt ſæpe dixi, Deus, tyrannis vel vt tortoribus, vel vt carnificibus, vt & ipſis dæmonibus ad exercendum iuſtæ iræ iudicium: vt flagellet & diruat per inimicos etiam ſuos impios, & vlciſcatur ſe de inimicis ſuis per inimicos etiam eorum. Et quia nullum bonum eſt irremuneratum, neque vllum malum impunitum: Deus vt plerumque permittit in hoc ſeculo, vt ij quæ tyrannos & delinquentes principes ſuſtulerunt ex eius permiſſione, & aliquando aliquos ex poſteris illorum, temporalem in hoc mundo retributionem recipere: at quia & ipſi mali, & ambitione regnandi non vlciſcendi iram Dei, id peregerunt ſcelus, eadem pœna vel poſteri eraduntur de terra.

5 Poſtquam occupauit regnum Iſrael Ieroboam, propter delictum Salomonis vindicatum per eum in perſona Roboam filij eius, tranſlatis decem tribubus in Ieroboam[l], regnauit & filius eius in Iſrael: Vindicta in perſona filij ſucceſſit, & ipſe cum omni ſemine & domo Achab, eraſi per nouum Baaſa[m]. Baſæ tyranni finita poteſtas in filio, Ela, qui necatus cum omni ſemine per Zambri eius ſeruum, qui tantùm per ſeptem dies regnauit, & coactus obſeſſus ab Ambri ſe in palatio combutere[n]. Suſtulit regiam progeniem Ambri & Achab. Iehu ſeruus Ioram regis ex progenie Achab[o].

l 3 Regum 12.
m 3. Regum c. 15.
n 3. Regum 16.
o 4. Regum c. 9. 10. 11.

Aduenit autem in quarta generatione vindicta ſuper progeniẽ Iehu, iuxta verbum Domini[p], & ideo Zacharias qui ex Iehu deſcenderat obtruncatus eſt, qui ratione ſerui ſui nomine Sellum Iabes, qui tantum regnauit pro eo in Iſrael per vnum menſem, occiſus poſtea iterum per Manahęn filium Gadi de Therſa; & regnauit pro eo decem annis in Iſrael. & poſt eum Phaceia filius eius biennio tantùm: nam eum occidit Phaceas filius Romeliæ, dux eius. Sed & hunc occidit Oſeas filius Ela[q]. hic autem tranſlatus cum populo in Aſſyrios[r].

p 4. Regum c. 9. ver. 36. & 4. Regum. 15. verſ. 12.
q 4. Regum c. 15.
r 4. Reg. c. 17.

6 Sala

6 Saladinus domito oricote, tandem mortuus, A & omnes eius filij à patruo eorum necati vno euadente tantùm è manibus Sephadmi patrui[a].

a Aemilius li 6.

7 Vetus eſt dictum, tyrannos principes quàm rariſſimè ſeneſcere, propter varia pericula quibus inuoluuntur: & quàm ægerrimè communem liuoris & periculi ſortem poſſunt euadere, & pauciſſimi omnino fuerunt qoi ſuo fato ſeu morte naturali perierint. Quare & Saturninus apud Flauium Vopiſcum, qoum à ſuis purpura eſſet indutus, *Neſcitis*, inquit, *amici quid mali ſit imperare. Nā & gladij & tela ceruicibus noſtris impendent: imminent haſtæ, vndique ſpicula, ipſi cuſtodes timentur, ipſi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro authoritate, non bella pro iudicio, non arma pro ſtudio. Adde quòd omnis ætas in imperio reprehenditur, ſenex eſt quiſpiam, inhabilis videtur: ſi iuuenis, ineſt furor. Nam quòd imperatorem me cupitis, in mortis neceſſitatem me trahitis: ſed habeo ſolatium hoc mortis, ſolus perire non potero.*

b li. 9. de varia hiſtoria.

8 Subit mentem quod Aelianus [b], lepidè referr de Tyrannis ex Æſopi ſcriptis. Si quis ſuem comprehendat, eam vociferari, idque non temerè. Etenim cùm nec lanam portet, neq; quicquam aliud eius generis, ſtatim coniectura mortem augurari, ſcientem ſeipſam vſu eſſe capientibus. Similes autem videri ſuibus tyrannos, qui ſemper in ſuſpicionibus & metu verſantur, cùm ſciant, ſicut ſues, ſuam vitam ſolùm omnibus deberi.

9 Quod fœlix aoguſtúmve ac pulchrum videtur, deſiderabile eſt: & quo pulchrius & magis ab omnibus deſideratur. quò fit vt difficiliùs cuſtodiatur quod à ploribus appetitur. Principatus autē ab omnibus ambitur, ab omnibus autē obtineri & poſſideri nequit. proinde qui in eo gradu iam eſt, vt principatu fruatur, tot ſibi habet inimicos & inuidos, quot habet cupidos & ambitioſos C inhiantes: quaodo maximè tyrannis & regoum transfertur non habita ratione ſucceſſionis: qui vt corui cadauer, ita iſti dignitatem expectant interiti, & ita & apertè, & clam per factiones & venena inſidiantur. Atque ideo ipſi principes contra vim apertam ſatellitibus ſe præmuniūt: & aduerſus veneficia in more habent, vt ait Herodian. in 1. antequam cibum capiant, medicamēto vti, quo venena prohibeantur, coguntúrque per alios prægustare edenda & bibenda.

c in Prometheo ligato.

10 Quàm miſerū eſt quod ſcribit Æſchylus [c],

Ἔνεστι γάρ πως τοῦτο τῇ τυραννίδι
Νόσημα, τοῖς φίλοισι μὴ πεποιθέναι.
Ineſt enim hic quodammodo tyrannis
Morbus, vt non fidant tyranni amicis.

d de 4. Honorij conſulatu.

Et Claudianus [d],

Qui terret, plus iſte timet, ſors iſta tyrannis
Conuenit inuideant claris, fortéſque trucident.
Munitique gladiis viuant, ſeptique venenis
Ancipites habeant artes, trepidúq; minentur.

Quin & illud dictum de aliquibus tyrannis quod dum vellent ſponte mori, & ab aliquō interimi: nec amicos qui iuuarent, nec inimicos qui mortem accelerarent inueniſſe [e].

e hoc refert de Nerone. Sueto. in eius c. 47.
f 5 Tuſc. & Plato 8. de republica.

11 Familiare eſt omnibus tyrannis, vt ait Cicero [f], vt propter iniuſtam dominatus cupiditatem, in carcerem quodammodo ipſi ſe includant, nulli fidant, non liberis, non vxoribus. Narrat exemplū prædicto loco Tullius, quod imaginem veram omnium tyrannorum refert & miſeriam, Dionyſij Tyranni Syracuſiorum, qui cùm eſſet bonis parentibus atque honeſto loco natus, abundarétque & æqualium familiaritatibus, & conſuetudine A propinquorum, & amicis, credebat ſe eorum nemini: ſed ſeruis manumiſſis, & quibuſdam conuenis, & feris barbaris cuſtodiam corporis ſui committebat. quinetiam ne tonſori collum ſuū committeret, docuit tondere filias ſuas: & tamē ab his cùm eſſent adultæ ferrum remouit inſtituítq;, vt candentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi & capillū adurerent. Cúmq; duas vxores haberet Ariſtomachen ciuem ſuam, Doridē autem Locrenſem, ſic noctu ad eas vētitabat, vt omnia ſpecularetur & præſcrutaretur antè. Et cū foſſam latam cubiculari lecto circumdediſſet, eiúſque foſſæ tranſitum pooticulo ligneo cōiunxiſſet: eū ipſum, cùm fores cubiculi clauſerat, detorquebat, idémque, cùm in communibus ſuggeſtis conſiſtere nō auderet, concionari ex turri alta ſolebat. In ſumma, omni cultu & vita humana carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinoroſis, cum barbaris: neB minem qui aut libertate dignus eſſet aut vellet omnino liber eſſe; ſibi amicum arbitrabatur. quod tamen nec prohibuit quin tandem ſede pelleretur.

12 Ttyzus inſignis tyrannus, adeò vexauit ſuos ſibíque metuit, vt legem ferret vt nemo cum altero, oeque priuatim neq; publicè ſermones miſceret, volens omnes coniurationum & inſidiarum contra ſe vias intercludere. quod tamen fuit grauiſſimū miniméq; ferendū, atq; ideo mandata tyranni eluſerunt, & oculorū manuúmq; geſtibus, & nutu, animi ſenſa mutuò ſignificabant & accipiebant, quæ etiam lege iuſſa, ſuſtulit. Et cùm quidam deſolationē illā ægrè moleſtéq; patiens & cupiditate diſſoluendæ tyrannidis permotus in forū progreſſus eſſet, & ibi ſtās multitudinem circumfluentem ad lachrymas prouocaſſet, audiens hæc tyrannus, feſtinauit in forum vt & illud prohiberet, neque ſolū linguā, nutuſque, ſeroitute cōſtringeret, ſed etiam oculis tributam à natura libertatem eriperet, quanta potuit celeritate, pedes cum ſtipatoribus & ſatellitibus accurrit, vt lachrymas ſedaret. At illi, cùm à longe vix eum vidiſſent eripientes arma ſatellitibus, tyrannum occiderunt[g].

g Aelian. li. 14. de var. hiſt.

13 Ariſtippus cæſo Ariſtomacho, Tyrannidē Argis occupans, ſocius Antigono regi, viuū in vrbe ex inimicis neminem reliquit. Satellites eius foris in periſtylio excubabant, ipſe ſeruos cū cœnaſſet omnes exigebat, & interiorē domū occludēs cum amica in paruū ſe abdebat cubiculū editū, quod cataracta claudebatur, ſcalas amicæ mater auferebat, eáſque aliò in conclaui recludebat, rurſúſque orta luce euocabat tyrannum, ſerpentis modo ex luſtro irrepentem. Verùm hunc eruptione Cleonis facta Aratus Sicyonius fudit, Tragiſcus D Cretenſis trucidauit, tyrannidem Argiuorum [A]g ias & Ariſtodemus occupauerunt, Antigoni ſubſidio [h].

h Plutarch in Arato.

De varijs ritibus & formulis creandi, vel inueſtiendi principes de regno, imperio, vel principatu.

CAPVT XX.

CVM natura omnes videantur pares eiuſdémque materiæ terreſtres homines, adeſſe quoddam ſignum apparens neceſſarium eſt, vel diuinum, vel humanum, per quod appareat, quis aliis præeſſe, & cui obtemperare æquum iuſtumque ſit. Naturali quidem ordine

genituræ, apparet ex nota antiquitatis, iuniores, ſenioribus: filios, parentibus: vxores, viris ſubiici debere: at in multitudine, in ciuitate, in prouincia, in populo, non ita facile eſt iudicare: neque facilè alij aliis ſubiiciuntur. Et proinde vel ex conſenſu gentium oportuit electiones, comprobationes præpoſitorum & principum fieri; vel ex ſubditorum authoritate qui omnem poteſtatem ſuam in certos tranſtulerunt, certa lege, vel abſolutè: vel vi ſuperiore & Dei arbitrio, cui lubentiùs, qui de numine probè ſentiunt, obtemperare debent. Et quia homines corpore & ſenſibus conſtant, & vt plerumque anima per externas ſenſuum delationes cognoſcit & iudicat, ideo neceſſarium fuit. Quemadmodum in aliis quæ via humana percipiuntur, adeſſe & conſtitui quædam extera ſigna, ſeu inſignia, per quæ princeps electus, vel conſtitutus cognoſceretur, vnde non liceret impunè eius detrectare imperium. ea autem fuerunt pro diuerſitate regionum diuerſa. ſufficit enim talia eſſe, cuiuſcunque ſint ſpeciei, quæ idonea ſint & cognita inter populum, cui apparent, ad oſtendendum eum cui ea inſunt, principem eſſe.

2 Quia verò princeps eſt velut caput populi cui præficitur, ideo ſæpius principis perſona in parte capitis præcipua inſignia, vel ſymbola ſui principatus, recipit & geſtat, vt coronam, diadema, faſciam, pileum ducalem, & id genus ſimilia: aliquando nihilominus in alio ornatu reliqui corporis, propria & principalia quoq; gerit inſignia, vt globum, ſceptrum, purpuram, ſandalia, & alia ſi quæ recepta ſint more nationum.

3 Quum Deus populo ſuo Moyſem principem conſtituit, & ducem, dedit illi virgam, ſignorum & prodigiorum inſtrumentum, pro ſceptro & poteſtatis ſymbolo, Exodi c. 4. in poteſtatis autem ſacerdotis magni ſymbolum, alia conſtituit inſignia & ritus conſecrationis, veſtimentum lineum, tunicam, ſuperhumerale, rationale, baltheum, tiaram in capite, cum lamina ſancta ſuper tiaram, cum ritu vnctionis capitis [a], & dedit filiis Aaron ſacerdotium in perpetuum & conſecrauit filios eius aliis ſymbolis & ritibus, tunicis lineis, & balthei, mitris, initiauitque manus eorum.

a Exodi c. 28. & c. 29.

4 Atque deinceps morituro Moyſi, iuſſit Deus vt conſtitueret in locum ſuum Ioſue filium Nun, virum in quo eſſet ſpiritus Dei, & poneret manum ſuam ſuper eum, & ſtaret coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine, & daret ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ ſuæ: vt audiret eum omnis ſynagoga filiorum Iſrael. Fecítque Moyſes vt præceperat ei Dominus; cúmq; tuliſſet Ioſue ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote & omni frequentia populi, & impoſitis capiti eius manibus cuncta replicauit quæ mandauerat ei Dominus[b].

b vt ſcriptum eſt Numerorum c. 27.

c in 2.

5 Refert Herodianus [c], inthronizandorum vel inſigniorum imperatorum Romanorum antiquos quoſdam ritus & mores, de Macrino loquens, *Talia*, inquit, *loquentem, exercitus omnis ceterúmque vulgus imperatorem atque Auguſtum conſalutauit, tum amictum purpura, reliquóque ornatu atque apparatu ibidem ex tempore conquiſito, præcedente etiam igne, in Antiochia primùm templa, mox ad ſuas ædes deduxerunt.* ex quibus notantur inſignia, nomen & ſalutatio imperatoris & auguſti, amictus purpuræ, deductio in templum, & ignis prælatio: meminit idem author de ignis prælatione in Pertinace lib. 2. & in lib. 1. in Commodo, vbi & de aliis inſignibus.

A Salutatio nomine imperatoris teſtimonium habet pectoris & animi ſubditorum, qui alio modo quam externa & prodeunte imagine mentis ſæpe voce, nõ poteſt apparere. nemo enim aliquid dixiſſe præſumitur quin antè mente agitauerit [d].

d l. Labeo 7. § 1. de ſupellect. leg. lib. 33. P. tit. 10.

Sic milites prætoriani Romani ſub præſide Pilato, per contumeliam exuentes Dominum IESVM propriis veſtibus, chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput eius, & arundinem pro ſceptro in dextera eius. Et genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes, aue rex Iudæorum [e], ita imitati inſignia data aliis regibus, in Chriſto per irriſionem, dantes ei purpuram, coronam, & ſalutationem regiam.

e Diui Matt. c. 27. verſ. 27. & ſequentibus.

Herodianus rurſum [f], dum de filiis Seueri, qui imperium inter ſe diuiſerant agit, refert eos dum B in vrbem venerunt, à populo & ſenatu imperatores conſalutatos: eos autem præiſſe cum purpura imperatoria idipſum factum in electione Gordiani [g], additæque, inquit, virgæ laureatæ, quo inſigni principes à priuatis dignoſcuntur.

f in principio libri 4.

g lib. 7.

6 Imperatorum ſalutationes primæ erant etiam cum adoratione: ſicuti Herodianus innuere videtur [h] dum de Plautiano agit, quem cùm mandata ab eo de necando Seuero cum filio Antonino, Saturnino dediſſet, vt ſibi imperium vſurparet, is Saturninus, vt ait, pro imperatore adorauit. Inter ſalutandum regem ab initio in Iſrael, dum apparebat, erat illa vox vſurpata, *Viuat rex*, vt dum Saul primùm electus & exhibitus populo per Samuelem [i]. Pari modo, poſtquam Sadoc ſacerdos vnxit Salomonem in regem iuſſu & loco patris ſenis, Dauid, cecinerunt buccina, & dixit omnis populus, *Viuat rex Salomon* [k]. Cùm etiam Ioiadas C ſacerdos Dei, conſtituit Ioas regem filium Ochoziæ, produxit eum, & poſuit ſuper eum diadema, & teſtimonium, feceruntque eum regem & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt, *Viuat rex* [l].

h in 3.

i 1. Reg. c. 10. verſ. 24.

k 3. reg. c. 1. verſ. 39.

l 4. regum 11. verſ. 12. & 2. paralip. c. 23. verſ. 11.

Sic etiam ſalutaſſe reges Iudæos & ſapientes, conſtat, vt Danielis 2. c. Sapientes, qui adierunt vocati Nabuchonoſor, ad explicãdum ſomnium, *Rex*, inquiunt, *in ſempiternum viue*. Sic regem Babylonis alium ſalutauit Neemias, *Viuat rex*, c. 2.

7 Purpura & punica veſtis, primùm fertur delata à rege, cùm eius tincturam inueniſſet Hercules Tyrius fortè fortuna, edoctus à cane ſuo, qui cùm conchylia comediſſet, ad illum acceſſit cruentatis maxillis tempore Minoidis. & proinde is primùm tingere conchylio cœpit, & obtulit regi, qui primus eam, vt dixi, geſtauit teſte Suida, in Hercule Tyrio.

Fertur Romulus primus, trabea regia, quæ ex D purpura immixto albo erat, vſus [m].

m Alex. ab Alex li. 5. c. 18.

Apud Romanos tamen, purpuram quinque generibus hominum, exactis regibus fuiſſe conceſſã legimus apud Liu [n]. primũ magiſtratibus, dein pueris prætextatis, ſenatorib. ſacerdotib [o] in ſacrificiis peragendis, poſtremò triumphantibus, imò & viris clariſſimis nobilibus & rerum geſtis inſignibus, qui etiam cũm veſtibus purpuratis ad ſepulturam deferebantur quæ cum corporibus cremabantur. ſed hoc non omni tempore licuit, & niſi ex conceſſione principis: poſtea pro beneficio, & in quantum poteſtatem in parte reipublicæ regenda ſibi commiſſa gerebant: imò nec in ſpeciem ſacri muricis ideo dicti, priuatis tingere pãnos licuit [p]: vt interdictũ veſtes vſui regio deputatas, à priuatis fieri aut vſurpari [p], vt nec etiã impunè licuerit ante tempus Leonis imperatoris,

n li. 34. & alios.

o l. 1. quæ res ven. neque li. 4 C. tit. l. vel ſtera 3. & fi. de veſtib. holobet. li. 11. C. tit. 8.

p l. 2 nulli licere in frenis & equeſt. ſellis & in balthois, margaritas & ſmaragdos &c. aptare li. 11. C. tit. 11.

(cùm

(cùm ipſi toti purpura induerentur, cæſares) ſegmenta purpuræ vel particulas vendere, aut emere, aut ferre [a], & à Cæſare, purpuræ vſus interdictus, exceptis ſenatorib⁹ qui in magiſtratu eſſēt [b].

a conſtitut. nouella Leonis 80. vt purpuræ ſegmenta & particulæ, in publicis mercimoniis ſint.
b Dio. Caſſius li.4.
c Herodian. in 7.
d li.3.c.9.

Cùm rebellarunt Afri contra Maximinum, circumfuſi Gordianum ſenem, proconſulem tunc Africæ, purpura induerunt atque auguſtalibus honoribus conſalutarunt [c].

8 Conſtantinopolitani imperatores, puniceis vſi ſunt calceis, pro inſignibus, vt ait Luithprād [d]. dum ſcribit, moris fuiſſe, vt imperator rubicatarū pellium caligis vteretur. & Zonaras indicat, dum tradit, Baſilium patriarcham noluiſſe in gratiam recipere Phocam Bardani niſi puniceis calceis exutis, in habitu priuati veniret.

Refert Vaſæus de regibus Hiſpaniæ ex Iſidoro, Luca Tudenſi, Leouigildum regem Hiſpaniæ factum, eiectis reliquiis Sueuorum, & eorum rege Andrea ſuperato, primùm ſolio ac purpura regali vſum, cùm antea Gothorum reges, & conſeſſum & veſtitū haberēt cū aliis nobilibus cōmunē.

e li.28.

Meminit Iuſtinus [e] Antiochum qui Philippi pupilli ſui regnum occupauerat Macedonicum, cùm ſeditione minaci Macedonum clauſus in regia teneretur, in publicū ſine ſatellitibus proceſſiſſe, proiectóque in vulgus diademate & purpura, dare hæc eos alteri iuſſiſſe: qui aut imperare illis ſciret, aut cui parere illi ſcirent.

9 Deductionem factam in templum in inauguratione imperatorum, dicit Herodian quòd duplici cauſa potuit contingere, vel quòd honores viderentur illis dari diuini, vel quod imperatores initiarentur etiam ſacris, vt omnia etiam ſacra in ſua diſpoſitione habentes, liberè tractarent.

C Morem fuiſſe in Græcia in auguratiouibus regum, in templum docendi, argumentum facit Dictys Cretenſis, qui libro 1. de bello Troiano in principio, dum refert poſt mortem Atrei nepotes eius iuxta eius teſtamentum ad diuidendum imperium & regna, Cretam conueniſſe, & tranſacta diuiſione, eáq; cognita, omnes ex origine Europæ, quæ in ea inſula ſumma religione colebatur, ad eos confluxiſſe benignéque ſalutatos in templum deduxiſſe, & ibi multarum hoſtiarū more patrio immolatione celebrata, exhibitiſque epulis, largè magnificéque eos habuiſſe.

10 Fuerunt & reges Perſarū inaugurati, & religionibus ſuis conſecrati à Paſſagardis, à gentis ſuæ ſacerdotibus in Bellonæ cuiuſdam deæ templo: quo loci, regi nouo induebatur Cyri veſtis quam primitius gerebat, & comedebat offam ſeu maſſam ficuum, aliquídque Therebinthi rodebatur & edebatur [f].

f Plutarch. in Artaxerce & Strabo in 15.

11 Quòd autem ignis præferretur imperatoribus, hoc acceptum fuit à Perſis, apud quos ſicut in more poſitum erat, ignem diuinis honoribus honorare, & adorare, & inextinctum conſeruare, ſic & regi ſuo quem vt Deum adorabant præferre [g].

g Vt habetur apud Strabonē lib. 17. & in eccleſiaſtica hiſtoria lib. 7. c. 8. & apud Agathiam. in 2. Herodot. in 8.

Legimus & Iudith. 3. verſ. 8. quòd principes & honorati, ſimul cum populis exibant obuiam Nabuchodonoſor regi venienti, eum excipientes cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis. Et proinde etiam ignis mortuo rege per totam Perſiam extinguebatur in domibus priuatorum, quem quiſque pro lare familiari adorabat, vt ait Diodor. Siculus [h] dum de Epheſtionis morte & luctu agit. Strabo in 15.

h Lib. 17.

Tranſlatum, vel vſurpatum hunc morem à Romanis principibus indicauit Herodianus in Commodo, dum ait Commodum Cæſarem ſorori ſuæ

A Lucillæ honores ſeruaſſe. *nam, inquit, & in theatris ſella imperatoria ſedebat, ϗ τὸ πῦρ προεπόμπευεν αὐτῆς, i. & ignis eam præcedebat.* Item de Marcia Commodi concubina, addit, ei omnia vt Auguſtæ fuiſſe, *πλὴν τοῦ πυρός, i. præter ignem.* meminit & dum de Pertinace agit. Atque in Marci Antonini vita.

Lucernas quoque in ſolemnitatibus fuiſſe Cæſarum, monet Tertullian [i]. *Grande videlicet,* inquit, *officium focos & choros in publicum educere.* Iuſtinianus in edicto 8. de Pontici tractus vicario, circa finem, hunc honorem vicariis imperatoriis communicauit. *Vtetur,* inquit, *vicarius, præconis voce & lampadibus quatuor, cùm in hanc rem ſumptus à nobis conſtitutus ſit.*

i In c. 34 Apologetici.

12 Diuinitatis ſymbolum lumen & ignis eſt: & ita ſol imago Dei, réxque tanquam ſol lucere debet inter homines. Deus verè lux mundi exter-
B na, indeficiens, lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Diui Iohan. c. 1. Ignis æternus, ſeu continuatus, & nocte & die conſeruatus. Cuius ſymbolum habebat ignis qui ardere debebat perpetuò in altari, ex iuſſu Dei [k]. *Ignis in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubiiciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto, deſuper adolebit adipes pacificorum. Ignis eſt iſte perpetuus qui numquam deficiet in altari.* Quod imitati quidem ſunt quidam populi, & ignem apud ſe ſacrum fouere conati, verùm idolis non Deo vero hoc ipſum ſe facere profeſſi ſunt. Sic Romani perpetuò curarunt foueri ignem per veſtales ex inſtituto Numæ Pompilij, qui aliunde traduxit & ex Alba Sacerdotium adduxit, eo conceſſo virginibus [l]. At primùm ad Troianos ex Iudæis & Perſis. Dehinc, vt ait Plutarchus in Numa, ex Troianis ad Lauinos primùm, deinde Albanos, poſtremò ad Romanos commigraſſe morem conſtat, vt Virgilius innuit [m],

k Leuit. 6. ca. verſ. 12. & 13.
l Vt ait Dionyſ. Hal. in 2. Plutarch. in Romuli & Numæ vita.
m 3. Aeneid.

Sic ait, & manibus vittas, Veſtámque potentem
Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.

Vbi Veſtam etiam dicit ignem, quod & nomen remanſit, & ſacerdotes eius curam habentes veſtales dictæ fuerant: & electæ virgines. quibus colligimus ab Hebræis mutuatum hunc fuiſſe morem conſeruandi ignem; quamuis per abuſum, vt alia pleraque, ex malitia dæmonis in idololatriam ſacrilegè hoc fuerit conuerſum, & ſuperſtitione vel impietate contaminatum, vt nomen ipſum Dei & cultus eius. Dicunt Hebræi quippe ignem אש *eſch.* vnde Eſta: & addita littera v. Veſta Latinis & ἑστία Græcis conſentit Ouidius [n].

n 6 Faſtorum.

Nec tu aliud Veſtam, quàm viuam intellige flammā.
D *Natáque de flamma corpora nulla vides.*
Iure igitur virgo eſt, quæ ſemina nulla remittet.

13 Conſeruarunt ignem ſacrum etiam perpetuum magi Perſarum, ſed illum adorabāt: & quod erat tantùm ſymbolum repræſentatióque in aliqua parte diuinitatis, & creatura, finxerunt eſſe Deum & creatorem, donec Abdas illorum epiſcopus, ipſum ſuſtulit, & quia non paſſus eſt dehinc reſtitui, ſub Varanne rege Perſarum martyrio coronatus eſt, vt refert Nicephor. Calix [o].

o Lib. 14. c 9.

Lituani quoque, antequam ad fidem vocarentur, ignem pro Deo colebant, & eum in celebrioribus locis atque oppidis, perpetuū aſſeruabant [p],

p Vt ait Martinus Chromerus li. 15. in principio de rebus Polonorum.

14 Inualuit mos alicubi etiam inter ethnicos, vt diis ſuis incenderent cereos, & lumina in venerationibus celebrioribus feſtorum accenderent, vt fiebat Saturnalibus [q].

q Macrob li. 1. Saturnalior. c. 18.

Imitati verā religionē, in qua corā ardebāt lucer-

næ & candelabrum die & nocte exDei præcepto: non ad illuminandum ſolem, ſed ad Symbolum [a].

a Exod. 25. & 27. & 37. 40. numeror. c. 8. 1. reg. 1. 1 Machabæorum c. 4. verſ. 50.
b In apologetico c. 34.
c 2. ad vxorẽ.

Tertullianus [b], & hunc morem in ſolemnibus lætandi diebus cum lampadibus teſtatur. *Cur*, inquit, *die læto non laureos poſtes obumbremus, nec lucernis diem infringimus*. Et turſum [c], *procedi de ianua laureata & lucernata.* eò pertinere videtur parabola de virginibus quæ obuiã ierunt ſponſo, cum lampadibus [d]. Hinc & ſymbolum ignis ſibi prælucere principes didicere, vtpote qui imaginẽ Dei præferunt, ſicut his verbis Ecphantes philoſophus Pythagoricus libro de regno ſcribit, *ὁ βασιλεὺς ἓν καὶ μόνον τῷ ἄνωθεν ἔργῳ βασιλέως, τῷ μὲν πεποιηκότι γνώριμον ἀεὶ, τοῖς δ᾽ ἀρχομένοις ὡς ἐν φωτὶ τὰ βασιλεῖα βλεπόμενον.* i. *Rex vnicum & excellens quoddam opus eſt, imago ſuperni illius regis creatori ſuo ſemper familiaris, à ſubditis verò regni tanquam lumine conſpicua.*

d Matthæi 25.

16 Sed videamus quæ ſit repræſẽtatio in ignis corpore, vt inde colligere valeamus, quare & in ſacrificiis, & in venerationibus diuinis Dei & hominum, vſi fuerint, vel abuſi antiqui, ignis prælatione & vſu.

e In Pſalmum 28.

Baſilius itaque magnus [e], duo in igne notat eſſe potiſſima: vim vrendi, & vim illuminandi: in altero, illorum ponitur pœna, qui ob peccata cremari igne digni ſunt. Alterum verò ſplendoris eius & lucis: hi planè ſortiuntur, qui diuinæ obtemperant voluntati. Vox itaque Domini intercidentis flammam ignis, ac diuidentis, ita vt obſcurus quidem ſit ignis ſupplicij: vi verò comburendi careat lux illa refocillationis. & iterum [f], *Eſt quædam natura corporis quam defæcatam vocant, quæ in flammam conſtituta in carbonem conuerti videtur, inde verò erepta quaſi per aquam abluta & purgata, purior redditur.*

f Sermone 2. de ieiunio.

Si de natura & proprietate ignis dicere vellemus, inſtituendus eſſet liber integer iſque valde magnus: interim ex phyſicis, illa erit annotanda ad ſymbolum accommoda, quòd igne excepto, omnia putreſcunt [g]. Ignis ſegregat ea quæ non ſunt eiuſdem generis; & congregat ea quæ ſunt eiuſdem generis: & congregatio eſt per ſe, diſgregatio per accidens [h]. Talis & debet eſſe princeps qui in vitiis putreſcere non debet, ſubiectos in pace congregare, diſcolos per accidens ſeparare.

g Ariſtot. meteorolog. c. 3.
h Ariſtot. 3. de cælo, textu 74.

Ignis in tenebris viſitur, non quia ignis neque calor, ſed vt participat quodammodo naturam quinti elementi ſeu ætheris incorrupti, vt ait Themiſtius [h]. Talis princeps eſſe debet, & lucere, & regere non ex calore iracundiæ, aut crudelitate quæ in igne eſt dominari, ſed vt particeps poteſtatis quinti & ſupremi ætheris, nempe Dei.

i 2. de anima. f. 34.

Ignis habet lucem in ſua natura, ſed eius lux non apparet nobiſcum, niſi in materia aliena, niſi propter ſubtilitatẽ: talis poteſtas Dei in principe.

Dicit Albertus magnus, ignem noſtrum viſibilem, non eſſe ſpeciem ſpecialiſſimam, ſed diuidi in carbonem, in flammam, & lucem. Quare putare debet princeps in ſe habere carbonẽ, terreum quodpiam vas aliis hominum corporibus ſimile, obnoxium terrenis infirmitatibus, humanum, quantumuis conſpicuum, à quo ſi lux quæ aliis prælucere debet adimatur, ſimile vel inferius aliis eſſe poteſt.

Igneum in ſpiritualibus angelis, & in viſionibus, ſignificare ſentit Diuus Dionyſius Areopagita cœleſtium animorum Dei formiſſimum; *Ipſi enim*, inquit, *Theologi ſancti, ſuper eſſentialem & informem eſſentiam, in igne ſæpe deſcribunt, tanquam habentem diuinæ (ſi fas eſt dicere) proprietatis quantum inui*-

A *ſibilis, imagines, Ignis ſenſibilis eſt quidem, ſic dicendum in omnibus, & per omnia clarè venit, & remouetur omnib⁹, & lucidus eſt ſimul, & quaſi occultus: incognitus ipſe per ſe ipſum non occũbente materia in qua propriam manifeſtat actionem; immen ſurabilis & inuiſibilis per ſe ipſum: potens ſimul omnium, & quæcunque in eis ſiunt, ad actionem propriam mobilis, tradens ſe ipſum omnibus quoquomodo proximantibus, renouatiuus naturæ cuſtodia, illuminatiuus circumuallatis ſplendoribus, incomprehenſibilis, clarus, diſcretus, reſiliens, ſurſum ferens, acutè means, excelſus non recepturus contumeliam minorationis, ſemper motus, per ſeipſum motus, mouens alterum, comprehendens, incomprehenſus, non indigens alterius, latenter creſcens, &c. & incomprehenſibiliter impalpabilis, & alias huiuſmodi proprietates habens: quod ſcientes theoſophi cœliſtes eſſentias ex igne conformant, ſignificantes deiforme earum*, & conſules, in-
B quit Dio Caſſius lib. quinquageſimo primo hiſtoriarum, *quantum poſſibile, Dei immutabile* [k].

k Dionyſius Areopagita li. de cœleſti hierarchia.
l c. 15.

Et ſurſum [l], *Eſt ſimul cunctis illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura & verè & propriè, vt luminis eſſentia, & ipſius eſſe & videre cauſalis, diſtribuitur autem illa illuminatio, per ſacras intellectuales eſſentias poſtea. qua propter omnem ſacram & Deo ſimilem operationem, in Deum quidam quaſi cauſalem referunt theologi, deinde in primos deiformes intellectus tãquam primos operatores diuinorum & magiſtros.* Fœdus inuiolabile exiſtimarunt iuraſſe apud Syracuſas expoſitis ignitis cereis & tactis, qua forma iurauit Agathocles Amilcari in obſequia Pœnorũ [m].

m apud Iuſtinum li. 22.

Dominus Deus præcedebat filios Iſrael in deſerto, oſtendens viam per diem in columna nubis; & per noctem, in columna ignis, vt dux eſſet itineris vtroque tempore [n] & ſpecies gloriæ Dei quaſi ignis ardens [o]. eò referenda viſio Throni
C Dei, ignis, nubis, & animalium. Ezechiel c. 1. & quod item c. 43. eodem, ſplendebat terra à maieſtate eius & hinc ſplendores ſanctorum.

n Exod. c. 13.
o Exod. 24. numero c. 9.

Sic verbum Dei lex & eius, debent ſemper adeſſe principi, vt ſecundum ea iudicet [p], & hoc eſt quod Dauid dixit res optimus [q], *Lucerna pedibus meis verbum tuum (Domine) & lumen ſemitis meis.*

p Deutero. 17.
q Pſalmo 119.

16 Hinc & vita noſtra, eſt veluti lucerna, ex ſplendore vitæ æternæ procedẽs, habens immortalitatem, vel mens & diuina cognitio, lucerna Domini, ſpiraculum hominis, qui inueſtigat omnia ſecreta ventris [r], & ibidem pro vita & bona forma. verſ. 20. *Qui maledicit patri ſuo & matri, extinguetur lumen eius in mediis tenebris.* & c. 13. verſ. 9. *Lux iuſtorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur.*

r Prou. 20. 27.

Sic lucerna dicitur data domo Dauidis & filiis eius, nec diſperſum ſemen eius [s]. & Pſalmo 17. *Tu*
D *illuminas lucernam meam.* ita Plato [t] ſcribit, ciues oportere liberis generandis atque educandis operam dare, vt vitam, quam ipſi à maioribus accepiſſent, viciſſim quaſi tedam ardentem poſteris tradant. & Lucretius etiam ait, *& quaſi curſores vitaï lampada tradunt.* pro bonis operibus quæ illuminant & inſtituũt ceteros, lucerna etiã ponitur [t].

s 2. paralipo. c. 21.
t 2. de leg. 6.
t diui Matthæi c. 5.

Quæ omnia etiã admonere poſſunt, principes abũdare debere & prælucere ſubditis, bonis operibus in vita & diſciplina: quia regis ad exẽplum totus cõponitur orbis. neq; præterire debet princeps, quod Alexãdrũ Ariſtoteles in principio rhetoricorum ad eum, admonet cõſiderare, quod hominum plurimis quidem aliis, lux ipſa, aliis verò, principis tùm vita tùm oratio, exemplo datur.

18 Maculæ & ſordes, vitia, reliquáque omnia quæ in aliis nulla, vel mediocriter reprehẽdũtur,

grauiſſima cenſentur in principibus, propterea quod lumina cenſentur, quæ ſi extinguantur, vel nubem concipiant, multis damno eſſe ſoleant, quod maxime in ſacratis principibus ſeu eccleſiaſticis obſeruatur. Quibus à Chriſto dictum eſt, *Vos eſtis lux mundi, non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita: neque accendunt lucernam & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.* canone ſeptimo, Sacerdotes, 93. diſt. D. Matth. c. 5. verſ. 14.

Honorificatur Deus in donis ſuis, quorum ex numero eſt lux illa, qua ſignauit ſuper nos lumē vultus ſui. [a] eſt quippe ille lux mundi, vnde omnia verè lucida & bona, lumen accipiunt [b].

a Pſ. 4. verſ. 7.

b Oiui Iohan. c. 8. & c. 12.

c ad Epheſ. c. 5. verſ. 8.

Eratis, inquit Diuus Paulus, [c] *aliquado tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. fructus enim lucis eſt in bonitate & iuſtitia & veritate. Probantes quid ſit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuoſis, tenebroſis, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt dicere: omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifeſtātur; omne autem quod manifeſtatur lumen eſt. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Chriſtus. Videte igitur quomodo &c.*

19 Fuerunt antiquitùs & ſigna imperij legitimi & iuſti faſces & ſecures quibus virgæ colligatæ erant, quas ferunt primùm Ianom inſtituiſſe, ad terreodum noxios, ad tutandum aureum ſæculum, & dediſſe duodecim coloniis ad continendum rudes: vt ſcribunt Cato de originibus, & Fabius Pictor, de aureo ſeculo: conſtituta regia in Vetulania Italiæ, ex qua proceſſerunt, vt innuit Sillius Italicus [d].

d in 8 dum ait de ea.

Bis ſenos prima illa dedit præcedere faſces,
Et iunxit totidem tacitò terrore ſecures.

Fuerunt 12 Lucumones, ſeu reges, quorū vnūquemq; antecedebat vnus lictor ferens faſcē virgatum, & ſecurim [e], vnicuique lictori ſuberāt 24. adoleſcentes iuuenes armati, vt Cato enarrat in fragmentis de originibus.

e vt ait Dionyſius Halic. in c. 7.

Liuius de Romuli principatus inſtitutione agens notat, in primo, eum ab initio ſacra diis poſuiſſe, atque rebus diuinis ritè perpetratis, vocata ad conſilium multitudine, quę coaleſcere in populi vnius corpus, nulla re præterquam legibus poterat, iura dediſſe, quæ ita ſancta generi hominum fore ratus, ſi ſe ipſe venerabilem inſignibus imperij feciſſet cum cetero habitu auguſtiorem, tum maximè lictoribus duodecim ſumptis feciſſe. *Octauius Cæſar*, inquit Dio Caſſius, [f] *Conſul creatus cum collega Agrippa faſces diuiſit, quæ ſunt ſignum imperij.*

f lib. 53. hiſt. Roma.

Et proinde ad ſucceſſores officiorū more poſcente ſolebant tranſire lictores & faſces [g].

g vt ait Am. Marcellinus li. 15 hiſtor.

Communicata poſtea ſunt Romanis magiſtratibus maioribus faſcium inſignia vt lictores, & imperium, in ſibi commiſſis, & purpura. Sic notat Vlpianus proconſules, nō ampliùs quàm ſex faſcibus vti, id eſt ſex lictoribus ſeu viatoribus, qui ſex faſces præferebant, non duodecim, vt recordaretur proconſul iuſtum conſulem ſe non eſſe, conſul enim duodecim habebat: hincque obſeruatum, eos dici faſces ſubmittere, qui de iure ſuo concedunt; ac legitimam poteſtatem vltro ad priuatam mediocritatem demittunt [h]. Proprætores & *qui prouincias regebant, ſex faſcibus vtebantur: unde dicti* ἑξαπέλεκεις. *Vtroque tamen imperij inſignia ſtatim vt venerint in prouinciam ipſis deſtinatam, accipiunt: perfunctique eo, ſtatim deponunt.* Quod de prætoribus prouincialibus dictum nō vrbani tantum faſces binos præferebant, vt liquet ex plebiſcito apud Cenſorinum. *Mar. Plætorius*, inquit, *tribunus pl. Scitum tulit, in quo ſcriptum eſt, prætor vrbanus qui nunc eſt, quiue poſthàc erit, duos lictores apud ſe habeto.*

h vt de his vidēdus Budęus, ad l. proconſules, de offi. proconſul P. Alciat ad rubricam de conſulibus & non ſpargendis pecuniis l. 2. C.

20 Accedit faſcibus ſceptrum quo inſigniti erant reges. Nam vt ait Iuſtinus [i], antiquis temporibus, reges haſtas pro diademate habebant, quas Gręci ſceptra dixere. Nam & ab origine rerum, pro diis immortalibus, inquit, veteres haſtas coluere: ob cuius religionis memoriam, adhuc deorum ſimulachris haſtæ adduntur.

i Lib. 43.

Explicatur ſymbolum ſceptri: itaque pro diſciplina Dei qua reges debent vti imperando, vt & Heſiodus intellexit, dum de Minoe agent, ait:

Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον, τῷ καὶ πόλεων βασίλευεν.
Sceptrum Iouis tenens, quo vrbibus imperitabat.

B Accedit huic ſentētię & Plat. in Min. ſeu de Leg.

Ioui quoque tribuitur ſceptrum regiæ maieſtatis ſignū, quo in concionibus vtebatur, ſi quādo conſilium vocaſſet, & ad cælicolas verba facturus eſſet. vt apud Ouidium [k], diis falſis conuocatis,

k lib. metamorph.

Celſior ipſe loco, ſceptroq; innixus eburno ora indignantia ſoluit.

Et apud Pauſaniam [l] Iouis ſimulachrum, σκῆπτρον καὶ νίκην ἔχει, vocatur inter Græcè loquentes, σκῆπτρον, *Sceptrum*, Scipio ſeu baculus, quo fulcimur, vel cui innitimur inter eundum, ne labamur; vt facile eſt colligere ex Homeri Odyſſea ξ & ρ & aliis. & proinde metaphoricè & ſignificatiue Deo ſceptrum propriè conuenit, tanquam ipſe ſit baculus & columna quā ſuſtineamur, & qua omnia fulciantur, eáque poteſtate directoria & gubernatoria communicata cùm fuerit à

l in Atticis.

C Deo in populo commiſſo regibus; rectè, qui poteſtatem hanc habent, ſceptrum à Deo accepiſſe, dicuntur & pro inſigni poteſtatis illud gerere. vt apud Homerum Iliad. β. εἷς κοίρανος ἔστω,

εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε, Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας ἵνα, σφίσι βασιλεύῃ.

Quare reges renunciati ſceptrum capiunt. vt eſt apud Athenæum [m] imò & ſceptri nomen pro regno, quod per ſceptrum indicatur, accipitur, vt apud Ouidium perenni ſceptro potiri.

m lib. 2.

Ita apud Homerum in citato loco, filius Saturni, nempe Iupiter, dicitur dediſſe ſceptrum, id eſt regnū, & Euripidis ſcholiaſtes in Oreſte verba illa ἐπὶ σκῆπτρους ἔχων τὴν ἐλπίδα exponit ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ, hoc eſt, *ſperans ſe regno poturum.*

D 21 Exornata fuerunt regum aliquorum ſceptra in ſummo imagine ciconiæ, in imo, hippopotami: illa ſymbolum pietatis, hoc violentiæ, Lydorum regum pro ſceptro erat ſecuris; vt labra deo Ioui, pro ſceptro & fulmine ſecuris, Romanis regibus, lituus incuruus eſt, ille baculus augurum [n].

n Alexan. ab Alexan. lib. 2. c. 18.

Baculus, virga manu regia geſtata, pro inſigni poteſtatis regis. ferebant illam auream reges Aſſyriorum, vt Aſſuerus [o] quam quem volebat ad ſe accedere veluti ad diſpenſatum, porrigebat oſculandum.

o Eſter. c. 5.

Hinc factū apud Germanos, vt qui poteſtatē iudicij acceperunt mortis baculū teneāt, quē ſententia lata cōfringant, vtpote ceſſante poteſtate.

22 Atque princeps Moſcouiæ, cùm aliquē nobilium officio alicui præponit, baculum dare ſolet: quo ſignificatur ei in omnibus veluti principi obtemperandum, & magiſtratu abiens baculū

illum in manu principis vel eius vices gerentis, reddere ſolet, vt ſcribit Alex. Guagninus,[a].

a de nere Roſtouienſis Ducis.

Forſan in Gallia mos ille vt magiſter domus regis, baculum gerat, pro inſignibus poteſtatis, quem aliorum principum præpoſiti ſibi vſurparunt, quam bene autem ipſi viderint ſi abſolutè ſceptrū gerere principes eorū domini nō poſſint.

Scribit Plutarchus in Dione ex Theopompo, quo tempore Dionyſius Syracuſanus exutus eſt tyrannide a Dione, aquilam, raptā ſatellitis lanceam in ſublime tuliſſe, & inde demiſiſſe in profundum: vatem autem reſpondiſſe, miniſtrum eſſe aquilam Iouis, lanceam principatus inſigne. Igitur euerſionē tyrānidis moliri Deorū principē.

22 Armeniæ reges, diadema regni teſtimonium, ſibi imponebant, vt ait Appianus Alexan[b] dum de Tigrane agit: Dauid etiam dicitur ſibi feciſſe diadema & ex auro Coronæ Melchon[c] etiam regibus Perſarum Cydaris imponebatur[d].

b de bellis Mitridatis.
c Paralip. c. 20. verſ. 2.
d Cteſias in Perſicis Plut. in Craſſo Ioſeph. lib. 10. antiquitat. c. 2.

Refert Sextus Aurelius Victor in Epitome Cæſarum Aurelianum imperatorem, primum capiti apud Romanos Diadema innexuiſſe: gemmiſq; & aurata veſte, quod adhoc Romanis moribus fuerat incognitum, vſum.

Erant Surenæ regiæ dignitatis poſt regem Perſarum ſecundi magiſtratus, qui noui regis frontem diademate reuincerent[e], Tacitus lib. 4. annal. Ammian. Marcel. li. 24.

e de quibus Plut. in Craſſo Strabo lib. 16.

Meminit, & de diadematis inſigni regali in Lucullo Plutarch. & in Euroti. διαδήματι βασιλείῳ ἐπέδησαν. Et Herodian. lib. 1. ὡς ἂν μὴ στεφθείς τῇ κεφαλῇ ἀντὶ ταινίας ἢ διαδήματος. Μακεδόνικοῦ.

Regum inſigne diadema, candida faſcia, qua regum frons circumcingebatur[f].

f tradit Lucian. in nauigio & in Diogenis dialogo.

Cidaris tamen Perſarum regum inſigne capitis, faſcia cerulea albo diſtincta, frōti impoſita, ſeu purpureum diadema, diſtinctum albo[g].

g vt ſcribit Curtius Rufus lib. 3. & 6.
h lib. 5. c. 2.
i Sermone 10

Vocat nobilem pannum diadema, Valerius[h] Cyrbaſſiam vel Tiaram geſtaſſe tantùm reges in capite, tradit quoque Maximus Tyrius[i], porrò diadema διάδημα geſtamen capitis, regium inſigne ἀπὸ τοῦ διαδεῖν. a circumligando: erat enim faſcia quædam, qua caput circomligabatur: faſcia enim eſt id quo quid circumligatur, quæ in capite redimiculū faciebat: principatus inſigne, vt apud Orientales principes Cydaris cauſia, & apud aliquos pileū ducale. Quemadmodum legitur apud Philonem Iudæum[k] καθάπερ γὰρ οἱ τῶν ἄλλων βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος κίδαριν χρῶνται.

k lib. 3. de vita M.

Diadema inſigne à Libero patre inuētum Plinius ait. erat autem & candida illa faſcia quæ capiti circumligabatur. idque colligitur ex eo quod memoratur, Alexandrum Magnum, cùm equo deſiliens caſu Lyſimachum vulneraſſet, medendi vulneris cauſa diadema ſibi detraxiſſe (nam cādida erat faſcia) illóque Lyſimachi vultus alligaſſe, quod domini fuit Lyſimacho futurum eum regem poſtea ſicuti accidit. vt ſcribit Q. Curtius.

l Lib. 11. c. 16

Innuit & Plinius[l], dū de regibus apum ſcribit. *Omnibus*, inquit, *forma ſemper egregia, & duplo quàm cætera maior, pēna breuiores, crura recta, ingreſſus celſior, in frōte macula quadā diademate candicans.*

Perſis & Armenis regibus, Cidaris cum cerulea faſcia albo diſtincta, vel tiara, amictúſq; purpureus quadrangulati figura.

23 Interdum Perſarum Lydorúmque regum inſigne Candys, pro diademate tiara pileum erat, ex quo redimicula quibus maxillæ velantur, defluebant[m].

m r. Alexan. ab Alexand. c. 28

Apud Heſychiū κίτταρις dicitur diadema, quod ferunt Cyprij, vel per vnum τ κίταρις, vel κίδαρις. de qua Plutarchus 2. lib. de fortuna Alexan. περιέδετο τὴν βασιλικὴν ἢ ὀρθοπαγῆ κίταριν. Cidarim, inquit Curtius[n], *Perſæ capitis vocabant inſigne: hoc cerulea faſcia albo diſtincta circuibat.* Eſt hoc ſimile mitræ epiſcoporum; & recta cidaris regibus Perſicis vt innuit Plutarchus in Artoxerxe, dicens, *Dario autem fuiſſe* τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φορεῖν. Sic etiā Seneca[o], refert ſolùm datū Regibus Perſarū iure vti recta tiara: aliquib. aliis ex priuilegio.

n Lib. 3.
o 6 De benefic. 31.

Tiara ſeu τιάρα penè quòd Cidaris, nam & Tiara erat capitis tegumentum Perſarum ferè omnium, vt eſt apud Herodotum in Thalia, dum loquitur quare Perſæ minus capita firma habeāt. Ferebat & rex quoque. Sed hoc intererat, vt dixi, quod rex geſtabat tiaram rectam ſolus: cono in ſublime erecto, vt ait Xenophon[p]. Reliquorum verò Tiara, deorſum vergebat, & in frontē deducebatur, vt notat Græcus ſcholiaſtes ad Ariſtophanis Aues. Suidas in verbo Tiara, & in verbo κύρβασις. Heſychius in τιάρα, & quia recta erat regum Tiara, dicta quoque eſt, κυρβασία & κύρβασις apud Suidā, vbi enim dixit κυρβασίαν eſſe κεφαλὴν ἀλέκτορος, caput galli, nempe criſtatum caput, dixit & inde Tiaram rectam in conum more criſtæ cyrbaſin dici.

p Lib. 2 expe. Cyri.

24 Ægyptiis regibus, nunc Leonis nunc Tauri aut draconis effictī imaginem, aut ignem, arborémve effictam ſupra caput ferre, principatus & regij dominatus inſignia fieri.[q]

q Diodor. Sicu. lib. 2.

25 Apud Perſas erat bellicæ Deæ ſacellum, quam coniectura fuiſſe quis Mineruam auguretur, eò ingreſſum nouum electum qui myſteriis parabatur, oportebat propriā veſtem deponere, & quam Cyrus priſcus induerat antequā regno potiretur aſſumere: ex caricis præter ea veſci, & terebinthum pro bellariis deguſtare, & poculum lactis ebibere, erant & alia myſteria, quæ ſunt incognita, poſt quæ conſecrabatur à ſacerdotibus apud Paſagardas[r], Commodus filius Marci in noua inauguratione, antequam cōcionem haberet ad milites, rem diuinam fecit[s].

r Plutarch. in Artoxerxe.
s Herod. in 1.

26 Antiquus Francorum creādi nouum regem, mos erat, eleuari eum in clypeo, à militibus vt ſcribit[t].

t Aymonius l. 3. de geſtis Franc. c 61.

Sed hic modus poſtea abiit in diſſuetudinem, maximè quādo per legem Salicam tranſlatio facta eſt in proximos regni.

Sed & quādo reges fidem adepti ſunt Chriſtianā à tempore Clodouei vncti ſunt per archiepiſcopum Rhemenſem vel alium.

Retinent tamen adhuc in auguratione, vt veſte in veterem Germanicum ritum formata amiciantur, quæ in hunc modum religiosè ſeruatur cum aliis inſignibus & ornatu.

Solebant etiam Batani & Germani, regem quē delegiſſent attollere humeris & ſcuto exceptum, ſuccollare per vices pro regio faſtigio[v]. Sic quoque Iulianus apoſtata, à militibus Lutetiæ per vim ſcuto impoſitus, & Auguſtus acclamatus eſt, teſte Ammiano Marcellino.

v Alexan. ab Alex. l. c. 28.

Similiter & Valētinianus à militibus Niceę Bythiniæ[x].

x Sigon. lib. 7. hiſtor. impera. occid.

27. Principem apud Vtopienſes, non veſtis aut diadema, ſed geſtatus manipulus, frumenti, diſcernit; vt pontificis inſigne eſt, prælatus cereus[y].

y vt ſcribit Thomas Morus lib. 2. de Vtopia.

28 Inaugurantur duces magni Ruſcię ſeu Moſcouiæ, in eccleſia à metropolitano, conuenientibus epiſcopis, & in Barniæ, hoc eſt ducali ornamenti conceſſione canentibus choris, multos annos

nos vitæ duci magno. poſt quę benedictus & inſtallatus io ſede a ſingulis ſalutatur [a].

a vt ſcribit Siſgiſmundus Liber primo libro 2. rerum Moſcouitarum

29 Solemnia conceſſionis principatus regni Boemiæ, fiebant per vexillorum traditionem, vt ſcribit Dubrauius [b] dum agit de Elizabethæ regni hæredis diſpenſatione cum Iohanne Luxemburgio Henrici 7. Cęſaris filio.

b l. 23.

c lib. 2. c. 1.

30 Scribit Fulgoſ. [c] in Pannonia, diademate quod ſancti Stephani regis fuiſſe arbitrantur, nec alio creatum regẽ inſignire fas eſſe quod declaratum fuit, in Vladiſlao, qui etiam Poloniæ regnũ habuit. Nã cùm hoc Diadema penes Fridericũ 3. imperatorem eſſet, diu coronationẽ diſtulit. id quod ęgit per ſex annos Matthias Coruinus.

31 Quidam conſunduot coronam cum diademate, ſed perperam vt liquet ex iam dictis, collatis cum his quæ mox dicam de corona. vtrũque tameo inſigne fuit argumẽtum regiæ maieſtatis; vt etiam prodigia ex corona & caſus regni collegerint aliqui cõiecturatum vel diuinationũ, seu præſagiorum obſeruatores, ex rerum euentu approbati, ſicut Polydorus Virgil. [d] refert Hẽrico 2. Anglorum regi, paulò antequam ab Edoardo Eboracenſi regno deiectus eſſet, cùm in ſenatu ornatus regio habitu conſediſſet, ſubitò è capite coronam in terram decidiſſe.

d lib. 23. hiſtoriæ.

32 Corona, ſignom quoque adepti principatus vel regni nunc eſt præcipuè quamois coronę vel corollæ ad alia ſignificanda tranſlatæ aliquãdo ſint: verùm illud obſeruatum ſemper, alicuius rei præcipuè vel facti ſtrenui, vel inſignis imperij, virtutis aut victoriæ fuiſſe teſtimoniũ, aut ſalutis conſeruatæ. Nec tantùm Olympicæ victoriæ compotes, coronis aureis, reuerſi in ſuas ciuitates, à ciuibus ſuis donabaotur; ſed & reipublicæ moderatores, qui bene rempublicam adminiſtrabant, & de republica bene meriti erant. vt intelligi poteſt ex orationibus Æſchinis & Demoſthenis περὶ παραπρεσβείας, & κατὰ Κτησιφ. Et ϛεφανοῦ Cnronatus coronis, rediens Alcibiades ex victoriis Athenis à frequente populo, quas & aureas fuiſſe dicit Æmilius Probus in eius vita; etſi Plotarchus ſimpliciter loquitur ἐϛεφάνουν *Coronas ei imponebant.* neque etiam tam in materia coronæ, quàm in ipſa coronatione honor conſtituebatur, cùm coronæ etiam aureæ non ſemper nec ſtatim fuerint, ſed multo poſt coronarum inuentionem. & notat Plinius lib. 33. c. 2. primùm Romanorum A. Poſthumium dictatorem, apud lacum Rhegillom caſtris Latinatum expugnatis, & cuius opera maximè capta eſſent, coronã auream ex præda dediſſe, item L. Lentulum conſulem, Sergio Cornelin Merendæ Samnitum oppido capto corona forſan primitùs dicta eſt à *corio*, qoaſi *corona*, corio nexa, cui alia nectebantur colorom genera ſioe priuatis generum funiculis, in orbem, in obliquum, in ambitum. vt per coronas coronæ currerent. vt ait Plinius lib. 21. c. 1. vnde & corollæ mulierum, ea quæ capitibus ſuperponũt mulieres capitibus, vt impoſita onera faciliùs ſine læſione deferant; quia autem vtrinque capiti eas inhærere expedit ad onus æqualiter excipiendum, rotundas eſſe coronas & ambientes vtrinque ſinciput & occiput, & templa ſeu ſummitates malarum, neceſſarium eſt. Athenęus [e], *Quod corona*, inquit, *nuncupatur apud nõnullos ſtemma vocatum fuit: & dicta corona à cingendo.* Eadem ferè ratione corona apud Hebræos כתר *chether*. Eſter. c. 2. verſ. 17. à verbo כתר *cittar.* circũdedit, circuiuit. Item & צניף *tzaniph.* & מצנפת

e l. 15. dipnoſoph. c. 7.

A *mitznepheth.* Exo. c. 28. ver. 4. & Zachariæ c. 3. v. 5. à verbo צנף *tzanaph. circumdedit*, circuiuit.

Sic apud Græcos ϛέφος corona, ſeu corolla, ſertum, quaſi cingulum, redimiculum capitis. à ϛέφω, ψω, corono, redimio, cingo. idem & ϛέμμα, ατος, quod ϛέφος ſertũ corona vocat. & Æſchines σθέμματα, τὰ ἔρια *Stemmata lanas:* ἀπὸ τοῦ ϛέφειν τὰς ἠλακάτας, i. *eo quòd colus cingant vel coronent*, ἐξ ὧν γίνονται, inquit, οἱ ϛέφανοι τῶν βασιλέων. *ex quibus ſcilicet*, ex lanis, *fuerant coronæ regũ*, vt τὰ ϛέμματα & διαδήματα, idem propemodum fuerint atque ſcholiaſtes ad Sophoclem [f], adfert Euripidis locum ex initio Oreſtis, vt probet ϛέμματα idẽ qood [illegible] ſignificare, id eſt Lanas & regiam coronam. ſic. n. ait Euripides ἃ ϛέμματα ξένων ἐπέδλωσεν θεά & ibi ſcholiaſtes exponit τῆς ἀρχῆς τὸν ϛέφανον, *coronam regiam imperij ſignum.*

f pag. 187.

33 Hinc metaphoricè coronę nomine dicuntur, quæ in circulum ſunt & ducuntur vt corona hominum pro cœtu circũfuſo, ea omnia quæ capiti in modum circuli nectuntur; vt ſerta per circulum compoſita ex quibus omnibus modis, certa ſpecies coronæ tantùm regibos, deſtinata, vel ex conſenſo populi, vel ex caſu, aut alia conſtitutione. non enim omnes coronæ ſont regem indicantes; neque omnes aliæ, vt militares, pacis, victoriarum, certaminum Olympicorum, ſimile qoid ſignificarunt in coronatis, ſed diuerſa; vt & diuerſę fuerunt coronarum materię, & diuerſæ eis annexæ figuræ, & diuerſæ notæ additæ, vt liquet ex verbis Gellij lib. 5. c. 6. [g] *Militares coronæ*, inquit, *multifariæ ſunt: quarum quæ nobiliſſimæ ſunt, has fermè fuiſſe accepimus, triumphalem, ciuicam, naturalem, caſtrenſem, nanalem: eſt ea quoque corona quæ oualis dicitur, & item poſtrema quæ oleaginea qua vti ſolent, qui in prælio non fuerunt, ſed triumphum procurant. Triumphales coronæ ſunt aureæ, quæ imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur: id vulgo dicitur aurũ coronarium: hæ antiquitùs è lauro erãt, poſt fieri ex auro cœptæ. Obſidionalis eſt quam ij qui liberati ſunt obſidione, dant ei duci qui liberauit: ea corona graminea eſt: obſeruarique ſolitum vt fieret ex gramine quod in eo loco generatum eſſet, intra quem clauſi erant qui obſidebantur &c. Ciuica. corona appellata eſt quam ciuis ciui à quo ſeruatus eſt in prælio, teſtem vitæ ſalutiſque perceptæ dat. Ea fit è fronde quernea, quoniam cibus victuſque antiquiſſimas, quercens capi ſolitus ſit. Fit etiam ex ilice, quod genus ſuperiori proximum eſt,* &c. *Muralis corona quæ donatur ab imperatore: qui primus murum ſubit, inque oppidum hoſtium primus aſcendit, idcirco quaſi muri pinnis decorata eſt. Caſtrenſis eſt corona, qua donat eum imperator qui primus hoſtium caſtra introiuit: ea corona inſigne valli habet. Naualis eſt quæ donari ſolet maritimo prælio, qui primus in hoſtium nauem vi armatus tranſiliuit: & ea quaſi roſtris nauium inſignita eſt. Et muralis, caſtrenſis & naualis ex auro fieri ſolent. Oualis mirthea eſt qua vtebantur imperatores qui ouantes introibant. Ouandi autem ac non triũphandi cauſa eſt, cùm aut bella non ritè indicta, neque cũ iuſto hoſte geſta ſunt: aut hoſtium nomen humile, & non idoneum eſt, vt ſeruorum aut pyratarum: aut deditione repentè facta, ſine puluere, vt dici ſolet incruentáque victoria obuenit* [h].

g quæ mutuatus eſt ex Plinio l. 22. c. 3. 4. 5. 6. & aliunde, paſſim ex li. 16. c. 4. l. 2. 21. c. 23. &c.

B (beside "na hominum pro cœtu circũfuſo") C (beside "phum procurant") D (beside "na, qua donat eum imperator")

34 Docet Plinius [i] coronas aliquando in ludis donatas, additos & lemniſcos, honorem coronarum, maximè aureos, coronas auro argentoqoe foliatas, poſtea celatas, datas & in certaminibus equis & hominibus victoribus.

h Compendiũ coronarum cõprehẽdit Claudiam in panegyrico Olybrij & Probini Vuolphangus Lazius l. 9. commentariorum reipublicæ Romanæ.

i l. 21. c. 24.

Alias ait in vſu promiſcuo ne ludicras quidẽ fuiſſe Roſaceas veras non omnibus conceſſas pri-

primùm eas coronas deorũ honorem fuiſſe tunc, & larium publicorum priuatorumque ac ſepulchrorum & manium: ſummámque auctoritatem fuiſſe pactili coronæ, poſtea in luxum commutatam eſſe. & rurſum [a], *Tenuioribus*, inquit, *antiqui vtebantur coronis, ſtrophia appellantes: vnde nata ſtrophiola. Quin & vocabulum ipſum tardè communicatum eſt, inter ſacra tantùm & bellicos honores coronis ſuum nomẽ vindicantibus*. & paulò poſt, *Arborum ramis coronari in ſacris certaminibus mos erat primùm poſtea variari cœptum mixtura verſicolori florum.* Et paulò poſt, *Sic coronis è floribus receptis, paulo mox ſubiere quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde Hibernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Pauláτimque & Romæ ſubrepſit appellatio corollis inter initia propter Gracilitatem nominatis: mox & corollariis poſtquam è lamina aurea tenui inaurata aut inargentata dabantur.*

a Plinius l. 21. c. 2.

35 Receptas autem vel exiſtimarim cum Plinio [b], florum à poſteris coronas, magna vt palam eſt cum admiratione hominum, quę ſpectatiſſimæ floreant, celerrimè verò marceſcant, vt ſuæ ſortis & conditionis homines & mulieres mortales memores ſint. Duo genera coronarum florum, quarum aliæ folio conſtant, aliæ flore [c]. Meminit idem [d] Romulum aruorum ſacerdotes inſtituiſſe primum, ſeque duodecimum fratrem appellaſſe inter illos; & ab Acca Laurentia nutrice ſua ſpiceam coronam, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio ei pro religioſiſſimo inſigni datam, & hanc fuiſſe primam apud Romanos coronam, cúmque honorem nonniſi cum vita finiri, & exules etiam captóſque comitari.

b prædicto li. 21. c. 1.
c Plinius l. 21. c. 2.
d l. 18. c. 2.

Materia coronarũ diuerſa & forma & in ſacris & in militaribus negotiis, ſuas habet cauſas, in cõuiuiis & florum coronamentis alias, aliquando de quibus abunde tractat Athenæus [e]. refert autem in 4. lib. cap. 17. ex Ariſtotele & Ariſtone peripatetico quòd antiqui ob dolores capitis, quibus propter vinum vexabantur, vinciendorum temporum gratia, vincula quæcunque contingerent inuenerunt: quæ res ipſos iuuare viſa eſt. Poſteriores autem ornamentum etiam quoddam peruenuſtum addere voluiſſe tempori, atque in congreſſibus per vinum, coronas fuiſſe machinatos. Eſſe autem rationi magis conſentaneum, cũ omnes ſenſus in capite reperiantur illud idcirco præcipuè coronari, vel quia tegi caput conferat, ſicut etiam frontem atque vinciri idcirco tempora coronabantur, coronabant verò & tempora in Dionyſiacis, eáque vnguento perungebant; quia ibi eſt cor, vocarunt & collares coronas quibus collum vinciebant.

e L. 15. dipnoſoph ſton c. 5. 6 7 & ſequenti vſque ad 15.

36 Aliam rationẽ & adfert, cur coronati olim diis ſacrificarent, ex Ariſtotele, quòd nihil mutilatum diis offerre, ſed omnia integra & perfecta donare conſueuimus: plenum verò & perfectum videatur eſſe corona, & coronare etiam implere ſignificat, quodãmodo vt apud Homerũ:

Crateras pueri ſtatuunt, & vina coronant. & iterũ,
Sed verbis formam Deus ipſe coronat.

Plato [f], coronari ſolitum eum, qui boni aliquid conſuluiſſet innuit, & peritum, & inuentorem alicuius artis.

f in fine dialogi 6. Alcibiadi. 2.

37 Aliam cauſam adfert fuiſſe coronarum apud Allobroges Polybius [g], de Annibale enim loquens. *Aduenienti igitur*, inquit, *Annibali obuiam procedunt florentes capitibus corollas geſtantes, quod ferè apud barbaros, (ita Gallos vocant,) pacis atque amicitiæ ſignum eſt, quemadmodum apud Græcos caduceus.*

g li. 3.

Eadem etiã ratione inuenio nihilominus honore coronæ donatũ apud Grçcos Thraſibulũ apud Æmilium Probum [h]. *Cum Thraſibulus*, inquit, *repuliſſet & occidiſſet triginta tyrannos à Lacedæmoniis, & legem obliuionis iniuriarum inter ciues ſanciuiſſet, & cuſtodiri feciſſet: huic pro tantis meritis honoris, corona à populo data eſt, facta ex duabus virgulis oleagineis, quæ quod amor ciuium, non vis expreſſerat, nullam habuit inuidiam, magnaque fuit gloria.* Atque Athenienſes, vt ſcribit Suidas [i], læta nunciantibus, & aduocatis ſuis, coronas honoris gratia decernebant.

h in eius vita.
i in verbo στεφανοῦν.

38 In ſacra pagina etiam, tot inueniuntur ſpecies myſticè fere coronarum, quot in prædictis retulimus. & ſunt coronæ militares nempe ſpiritualium certaminum, quæ pro præmio ſtrenuè in hac vita certantibus pro fide & obſeruatione mandatorum Dei, reſeruantur in cælo, quæ nihil aliud quã remunerationes ſunt paratæ à Deo & ita coronæ ſunt immarceſſibiles & coronæ vitæ æternæ, [k], ea corona non coronabitur niſi qui legitimè certauerit [l]. Eſt alia corona quæ intelligitur gloriæ, & honoris ſeu dignitatis teſtimonium. de qua illud, *Gloria & honore coronaſti eũ Domine* [m]. ita corona dignitatis ſenectus dicitur [n]. Fuerunt & ad ornatum etiam in populo Dei coronæ, vel aureę vel floridæ, vel alterius generis etiam in tabernaculo Dei poſitæ [o].

k 4. Eſdræ c. 2. ver. 42. & 2. ad Timo. c. 4. verſ. 8. 1. ad Corinth. 9. verſ. 25. & 1. Petri c. 5. ver. 4. Iacob. 1. verſ. 12. Apoc. 2. verſ. 10. & c. 4 ver. 4. Pſ. 20. ver. 4.
l 2. ad Tim. c. 2. ver. 5
m Pſ. 8. ver. 6. & ad Hebræos c. 2. ver. 7.
n Prouer. c. 16 verſ. 10

Teſtatur & c. 3. verſ. 10. Iudith. modum excipiendi principes cum coronis ab occurrentibus. Ad gloriam & ornatum aliorum quàm regum fuiſſe etiam coronas, maximè à regibus quibuſdam honoris cauſa conceſſas, teſtimonium cõſtat ex c. 8. Eſter verſ. 15. dum Mardochæus Iudæus donatus à rege honore quem habuerat antea Aman, ornatus iacynthinis veſtibus, amictus ſerico pallio, & purpureo, ferens coronam auream in capite, quæ inſignia dabant participationem ei honoris regij. Quemadmodum colligitur ex epiſtola Alexandri regis, ſcripta Ionathæ [p]. *Rex Alexander, fratri Ionathæ ſalutem. Audiuimus de te quod vir potens ſis viribus, & aptus es vt ſis amicus noſter; & nunc conſtituimus te hodie ſacerdotem gentis tuæ, vt amicus voceris regis (& miſit ei purpuram & coronam auream) & quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum & conſerues amicitias ad nos.*

o Vt liquet ex c. 25. Exo. ver. 24 & 25. & c. 30. ver. 3 & ſeq. & c. 37.
p 1. Machab. c. 10 ver. 18. & ſeq.

39 Hebræis נזר *Nezer*, corona eſt, quam explicant ſacri interpretes in vulgari verſione *tiaram*, quam iuſſit apponi Aaronis ſummi ſacerdotis capiti in lamina aurea [q]. item diadema quod detraxiſſe ſe dicebat à capite mortui Saulis, Amalechites [r]. dicitur & hæc corona quam ex capite Malcom ſumptã ſibi impoſuit Dauid, עטרה *gnatarah* [s], item כתר *Cheter*: vt Eſter, c. 2. verſ. 17. à verbo כתר *cutar*, circundare circuire in forma coronæ, vt antea monui.

q Exo. c. 29 ver. 6.
r Li. 2. regum c. 1. ver. 10.
s Paralip. c. 20 ver. 2.

40 Coronam ſignum eſſe eorum qui præſint nunc, & regũt & ſe & alios videtur docere Hieronymus ad quendam ſuum Leuitam ſcribens, relatus à Gratiano [t], *Inde*, inquit, *clerici hoc eſt ſorte electi vocãtur à κλῆρος quod Latinè ſors, omnes enim Deus in ſuos elegit: ij námque ſunt reges, id eſt ſe & alios in virtutibus regentes: & ita in Deo regnum habent, & hoc deſignat corona in capite hanc coronã habẽt ab inſtitutione Romanæ eccleſiæ in ſignũ regni, quod in Chriſto expectatur: Raſio verò capitis eſt temporalium omnium depoſitio.* Conſentit Confirmationi Diuus Iohannes [v]. Dum ait Chriſtum, nos feciſſe Deo patri & regnum & ſacerdotes. & Diuus Petrus [x], *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c.

t In c. v. Duo ſunt genera 12. q. 1.
v Apoc. c. 1. ver. 5 & 6.
x 1. Epiſt. c. 2. ver. 9.

41 Rex

41 Rex Romanorum electus inungitur, cōſecratur, & coronatur a ſummo pontifice [a]. Triplici corona Cæſarem, vel imperatorem hodie coronari dicunt iuris pontificij enarratores, & prima ferrea inſigniri Aquiſgrani, per quā Germanorum rex deſignatur. Deinde Medocij oppido Langobardorum in æde Diui Ioannis alia ferrea coronatur: vel vt Merula & Volaterranus tradunt, palea contexta, qua rex Langobardorum quos Lumbardos vocant, declaratus. Tertia & poſtrema ei Romæ à pontifice maximo, aurea inſignitur, per quam imperator, Auguſtus, & Romanorum princeps pronunciatur. de corona aurea petenda à ſummo pontifice per imperatorem meminit Platina in Gregorio 10. Mediolani autem datam ex more ferream tradit in Clemente 5. vt in Iohan. 23. vbi & à Cardinalibus ſede vacante, coronatum aurea fuiſſe imperatorem meminit.

a In c. venerabilem 14. de electio. lib. decreta. tit. 6.

Notat Gloſſa, ad capit. final. de regulis Iuris in ſexto, ad verbum, Pontificatus imperatorem non dici niſi ſuſcepta corona, quamuis electus ſit. Gloſſa autem ad clementinam vnicam, ad verbum veſtigiis titu. de iureiuran. tradit electum Romanorum regem & imperatorem, iuramentum rum præſtare fidelitatis eccleſiæ Romanæ in ingreſſu eccleſiæ, primam coronam accipere ferream Aquiſgranis ab Archiepiſcopo Colonięſi, qua fortitudo & robur ad debellandos infideles deſignatur & rebelles. Dehinc accipere ſecundam argenteam ingreſſum Italiam, Ab Archiepiſcopo Mediolanenſi in villa Modicenſi. eiuſdem diœceſis, quamuis Henricus eam acceperit Mediolani, argentum autem deſignare mūditiam & claritatem, quæ requiruntur in principe. Tertiam verò auri puri dari à ſummo pontifice in eccleſia ſancti Petri, ad altare ſancti Mauritij. Hoc autem metallo ſignificari imperatorem cæteris regibus & principibus in potentatu & iuſtitia præcellere.

42 In bulla aurea Caroli 4. c. 24. traditur antiquum morem fuiſſe & conſeruatum, vt regis Romanorum futuri imperatoris, in ciuitate Frācofordenſi celebretur electio & prima coronatio Aquiſgrani, & in oppido Nurembergenſi, vbi & prima ſua regalis curia haberetur. & in c. 22. traduntur inſignia imperatoris quę præferuntur & in proceſſione ſolemni per electores, primùm ponitur enſis regalis, vel imperialis, quem defert dux Saxoniæ proximè & immediate ante imperatorem, & inter illum & Archiepiſcopum Treuerenſem medius. A latere dextro ducis Saxoniæ eſt comes Palatinus, pomū imperiale portans: à ſiniſtro Marchio Brandeburgenſis, ſceptrum deferens, ponè verò imperatorem immediatè Rex Boemiæ ſequitur.

43 Narrat Paolus Iouius [b], Sultanos Ægyptios olim equum ad potandam Euphratis aquam ducere ſolitos, & hoc ſigno imperij latitudinem oſtendere. Proximum huic eſt quod narrat Plutar. in Alexandro ex Dione, Regibus Perſarum ex Nilo & Iſtro hauſtum ſolemne fuiſſe afferri, atque in theſaurum Suſi recondi, tanquam in pignus imperij, & rerum ſe dominos eſſe.

b l. 33. hiſt.

44 Ordines Populi electuri Suetiæ regē, poſtquam conuenere in ciuitatem Vpſalenſem regni metropolim, hinc confluunt ad Saxum campeſtre oppido proximum Moraſtem ab incolis appellatum: vbi omnium ſuffragantium votis ſuperior allegitur ad regiam dignitatem [c].

c Olaus Magnus l. 8. de gētibus ſeptemtrionalibus.

45 Fit electio Archiducis Carinthiorum etiā ad Saxum ſeu lapidem marmoreum cui inſidet ruſticus [d], ad quem princeps delectus adducitur & redimit ius poteſtatis ſexaginta denariis, boue & equa, vt plenius infrà [e] in electione principum tradimus hiſtoriam.

d Æneas Pius Pontifex in Europæ deſcriptione.
e Infra l. 7. c. 15. numer. 16

46 Electuri regem veteres Dani affixis humo ſaxis inſiſtere, ſuffragiáque promere conſueuerant; ſubiectorum lapidum firmitate facti conſtantiam ominaturi: quo ritu Humblus decedente patre, nouo patriæ beneficio rex creatus eſt [f].

f Saxogrāma. l. 1. hiſt. Danię.

DE REPVBLICA

LIBER SEPTIMVS.

SIVE

De Principatuum diſtinctione.

De diſtinctione in genere principatuum.

CAPVT I.

DEI principatus ſupra cœlum in cœlo & in terra, & ſub terra, & vbiq; diuina, & vna poteſtas, abſoluta, quæ omnium excedit principatum, omnique modo dum vult imponit neceſſitatē obediēdi. Atque ſi Deus aliquid cōtra receptum morem, aut pactū quorumlibet iubet, & ſi numquā factū fuerit faciendū ſit: & ſi omiſſum, inſtaurandū veniat, & ſi inſtitutum non erat inſtituendum eſt, iuxta D. Auguſt. [g], *Semel locutus eſt Deus*, inquit Dauid, [h], *duo hæc audiui, quia poteſtas Dei eſt, & tibi Domine, miſericordia. Quia tu reddes vnicuiq; iuxta opera ſua.* Et ſapientiæ [i], *Tu es Domine qui vitæ & necis habes poteſtatem & deducis ad portas mortis, & reducis, & tuam manum effugere impoſſibile eſt.*

g l. 3. confeſſio. c. 8. & in c. quę contra ſub 8. diſt.
h Pſ. 61. ver. 1.
i c. 16. ver. 13.

2 In cœlo & in terra diſtincta diuerſis poteſtas à Deo, ita cœleſtis principatus, dominationes, poteſtates, throni [k].

k Ad Coloſſ. c. 1.

Dæmon dictus aliquando princeps poteſtatis aëris huius qui operatur in filios diffidētiæ [l]. Dicti, & mundi rectores tenebrarum harū ſpiritus nequam [m], quos Dominus Chriſtus ſibi ſubiecit [n]. Alioquin poteſtas Dæmonis talis ex ſententia Iob [o], eſt vt ſuper terrā nō ſit poteſtas alia ſimilis ei qui factus eſt vt nullū timeret, omne ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.

3 Non eſt poteſtas niſi à Deo, vel iubēte, vel ſinente [p]. Nec princeps niſi à Deo, vel iubēte, vel ſinēte [q], *Non ſemper princeps populi & Eccleſiæ iudex per Dei arbitrium datur, ſed vt merita noſtra depoſcūt, ſi mali ſint actus noſtri & operamur malignum in conſpectu Domini, dātur nobis principes ſecundum cor noſtrū. Et hoc tibi de ſcripturis probabo, audi namq; quod Dominus dixit fecerunt ſibi regē, & nō per me: principē, & nō per conſilium meū: Oſeæ 8. & hoc dictū videtur de Saul illo, quē vtiq; Deus elegerat, & regē fieri iuſſerat: ſed quia non ſecundum voluntatem Dei, ſed ſecundum*

l Ad Epheſ. c. 2. ver. 2.
m In c. 6. eiuſdem epiſt.
n 1. Petr. 3. ver. 22.
o c. 41. ver. 24.
p Ad Rom. c. 13. c. quod culpatur 23. q. 1.
O. Aug. contra Fauſtum Manich. l. 22. c. 75.
q Quod explicatur ab Origine hom. 4. in Iudicum & in c. audacter 18. ver. non ſemper 8. q. 1.

pecca-

peccatoris populi debitum fuerat electus, negat eum cum ſua voluntate & conſilio conſtitutum. Tale ergo aliquid intelligamus etiam in eccleſiis fieri, quod pro meritis populi, aut in verbo & opere potēs Deo tribuitur rector eccleſiæ: aut ſi malignum faciat populus in conſpectu Domini, talis eccleſiæ iudex datur, ſub quo famem & ſitim populus patiatur: non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed famem audiendi verbum Domini. Nec approbat Deus omnem poteſtatem malam, iniquam, ſed permittit, ſit permittit & facit regnare hypocritam ſuper populum, propter proteruitatem eius puniendā, vel vindicandā [a].

Et Chriſtus dixit Pilato, eum non habere poteſtatem in eum, niſi ſibi datū fuiſſet deſuper [b].

a Iob.34.
b Ioan.c.19.

4 Itaque hinc colligimus generaliter, duplicē eſſe principatum: bonorum ex voluntate Dei, & malorum ex eius permiſſione. Deinde colligimus principatus & poteſtates inter homines eſſe duas in genere, ſpiritualem, ſeu pontificalem, & temporalem quæ & principalis & regia dicitur. In ſpirituali grauius onus & maior dignitas, vt anima præſtantior corpore [c]. In Hieroſolymorū ciuitate, vt ait D. Chriſoſt. [d] duplex erat principatus, ſacerdotum & regum, vno vinculo coniuncta, cùm veluti quadam duplici corona & diademate coronaretur ciuitas, per hæc omnia: illic iudices ad quos, quæ multorum captum ſuperabant referebantur. ſi qua enim lata fuiſſet ſententia in aliis ciuitatibus, de qua dubitaretur, vt euenit in appellationibus, ad iudicum qui erāt Hieroſolymis cognitionem & ſententiā referebant, illic autem accipiebatur ſolutio [e]. Nonne inquit Cyrillus epiſcopus Hieroſolymitanus [f], habet eccleſia vitulum & taurum cum leone ſimul paſcentes? Sicut ad hodiernum diem cernimus, mundanos principes regi & inſtui ab eccleſiaſticis. Iuſtin. verò [g], maxima ait in hominibus eſſe dona Dei à ſuperna collata clementia, ſacerdotium & imperium: & illud quidem diuinis miniſtrans, hoc autem humanis præſidens ac diligentiam exhibens, quæ ex vno eodémque principio vtraque præcedentia humanam vitam exornant. In homine anima & corpus, duo principatus animæ & corporis, duo fines ille vtriuſque regiminis, ita ſecūdum Thalmudiſtas, vt refert Reuelinus lib. 1. de arte Caballi, id eſt, כונת כלל התורה שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף Intētiones vniuerſales legis duæ ſunt res, bona diſpoſitio animę, & corporis. In eccleſia principatus diuerſi ſubordinati, vt in ſæculo, pontifex ſummus princeps: ſacerdotum, omnium eccleſiatum princeps: patriarcha, patrum princeps: archiepiſcopus, princeps epiſcoporum [h]. In cælo duo luminaria, maius & minus: illud Sol, hoc luna: in mūdo duæ poteſtates; maior ſpiritualis, minor, tēporalis. Et vt dicebat Alexander magnus Dario vt mūdus non poteſt duobus ſolibus regi, ſic nec bis ſumma duo regna ſaluo terrarū ſtatu habere [i]. Et quia principatuū pluralitas non eſt bona, vnus debet eſſe princeps, iuxta Ariſt [k]. Et Homerum [l].

c duo ſunt quippe, 10. & ſeq. 96 d. c principes 13. q 5. c. ſuſcipitis 10. diſt.
d in Pſ.121.
e Deut 17
f Catech ſi 17. & 18. illuminatorum.
g In principio nouellæ 6.
h c. cleros §. patriarcha & §. pontif. 21. d.
i Sicut ſcribit Iuſt ex Trogo l. 11.
k Li. 12. metaph. c. 1.
l l. 46.

5 Regia poteſtas ſeparata fuit plenè à ſacerdotali ſub Samuele, & antea etiam concordia religionis & adminiſtrationis politicæ nobilem fecit Iudæorum principatum, cuius teſtimonium his verbis fert Iuſt. ex Trogo. *Poſt Moſem*, inquit, *etiam filius Aruab, ſacerdos ſacris Ægyptiis mox rex creatur: ſempérque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eoſdem & ſacerdotes haberent, quorum iuſtitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.* quamuis non verè & ex fide Iuſt. hiſtoriam recēſeat.

6 Poteſtas vtraque & principatus ſpiritualis & temporalis ſeu ſecularis ad vtilitatem corporis vniuerſę reipublicę hominum, concurrere debet, ad Dei laudem & honorem, vt explicat Nicolaus papa I. in epiſtola 7. ad Michaelē imperatorem [m], & ita mutuò ſe iuuant, vt quod non poteſt eccleſiaſtica diſciplina perficere, principum ſecularium poteſtas exequatur [n].

7 Regnū duplex eſt; cœleſte & terreſtre. regnū Dei aduenire petimus, inquit D. Cyprian. [o] cùm orationem à Chriſto mandatam dicimus: ſed regnum cœleſte, cùm & terreſtre ſit: ſed qui renunciauit iam ſeculo nempe Chriſtianus, maior eſt & honoribus eius & regno; & ideo qui ſe Deo dedicat nō terreſtria ſed cœleſtia regna deſiderat. Præferendum eſſe principatum ſpiritualem ſeculari, & dignitatibus principum ſecularium, pluribus docetur in c. omnes, ſolitæ, de maiorita. & obedient. apud Greg. & per Bonifaciū in c. vnā ſanctā de maior & obediēt. in extrau. com. quod iuſſum ſit à Deo, obedire ſacerdotibus; quod Samuel vnxerit Saolem primum regem; quòd duos eſſe gladios in eccleſia Chriſtus ſufficere dixerit: quòd decimas principes ſeculi ſoluant leuitis, benedicantur ab illis, anima ſit pretioſior & præſtantior corpore, ſpiritualia corporalibus, vna ſit eccleſia in qua & principes ſeculares ſint: vnum caput ſummus pontifex, vna arca, quòd omnia ad vnum principium coordinentur. Lex Chriſti ſacerdotali poteſtati tribunalia ſubiecit principū, & dedit principatū eccleſiæ multo perfectiorē principatibus ſecularibus, nec cedit ſpiritus carni ne à terreſtribus cœleſtia ſuperentur, & diuina ab humanis [p], imperator, reges principes, filij ſunt ſacerdotum Chriſti, vnde illis obedire non dominari debere colligitur [q].

m & in c. quoniā idē mediator 10. d & 22. cùm ad verū 96. d. quæſitū eſt, 21. 25 q 4.
n c principes ſeculi 20 cum 4 ſeq 23. q. 5.
o ſermone de oratione dominica.
p c. ſuſcipitis 10. di.
q c. quis dubitet 9 c duo ſunt 10. c. imperator 11. c. ſicut 96.

8 Quæ omnia intelligenda ſunt in ſpiritalibus, in quibus potior eſt authoritas ſacerdotum. & dominatur in poteſtatem ſecularem, digniórque pontificalis ſeculari. At in aliis diſtinctæ ſunt poteſtates ſacerdotalis & ſecularis ſeu principalis authoritas: & duæ ſunt, & vtraque à Deo diſtincta [r], *Quod neuter pendet ex reliquo ex principibus*: Id eſt, non imperator à ſummo pontifice: et nec ſummus pōtifex ab imperatore. habet enim quilibet priuilegia ſuę poteſtatis quę adminiſtrandi legibus publicis diuinitùs conſequutus eſt, vt eius beneficiis non ingratus contra diſpoſitionem cœleſtis ordinis nihil vſurpet [s], vt contentū eſſe imperium ſuis publicæ rei quotidianis adminiſtrationibus d[...]cat ſine vſurpatione eorum quæ ſolis ſacerdotibus Domini conueniunt [t], & in c. quoniam idem mediator, 8. eadem 10. diſt. & c. cum ad verum 96. d. dicitur, quòd Deus actibus propriis & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis vtriuſque principis & ſpiritualis & ſecularis, diſtribuit. atque in ſeipſo Chriſtum vtramq; poteſtatē geſſiſſe, vt oſtenderet vtrāq; immediatè ab eo pēdere, tanquā imperator. n. ementes & vendentes de tēplo flagellis eiecit emētes, & vēdentes [v] tanquam ſacerdos verò ſeipſom obtulit hoſtiā diſcipulis ſuis dicens, *Hoc eſt corpus meum* [x], atque gloſſ. ad dictū c. quoniā, ad verbū *diſcreuit* 10. di. notat in hęc verba, *& ego credo poteſtates has eſſe diſtinctas, licet Papa quādo, poteſtatē ſibi aſſumat, vt ad petitionē regis legitimādo in tēpor. & in ſpiritualib in c. per venerabilē, qui filij ſint legit. & poteſt appellari ad papā ob defectū iudicis ſecularis, vel ad petitionē regis; non aliter licet, de foro compet. vt etiā ibidem, vacante imperio ſupplet defectum imperatoris.*

r c. duo ſunt 10 96. d. & ibi gloſſa, ad verbū authoritas
s in cano. ſūm perator. 3 c. eadē 96. diſt.
t c. 5. imperiū 10. diſt.
v c. ex multis, c vendentes. 1 q.
x c. ſacerdos de conſ. di. 2.

9 Et quēadmodū ratione ſpiritualiū tenētur principes ſeculares obedire epiſcopis in quos nullū habent [x] ſic etiam ratione temporalium, veluti

prædio

prædiorum, tènentur perſonæ eccleſiaſticæ perſonis principum ſecularium obedire [a], exemplo [b] Chriſti qui dixit, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari quæ ſunt Dei, Deo* [c]. Et de feudo imperatoris vel principis ſecularis, perſnna eccleſiaſtica inueſtira tenetur coram domino feudi reſpondere, & pro illo ei obſequi [d], & pro eo fidelitatem præbere; vt liquet ex feudis comitatus, ducatus, & principatus, quæ tenentur hodie in Germania & alibi à principibus ſecularibus, & imperatore, pro quibus tenentur agnoſcere temporales dominos, & appellationes à iudiciis eorum feudorum deuoluũtur ad cameram imperialem, non ad archiepiſcopalem vel pontificalem. Quare cùm videretur Bonif. 8. in d. extrauag. vnam ſanctam, de maior. & obed. imminuiſſe poteſtatem temporalem & priuilegia regni & regis Francorum, declarauit expreſsè Clemens quintus, in extrau. meruit 2. de priuil. in extra. cõmunibus integra & imminura remanere eius iura & priuilegia, & eximi à poteſtate ſummi pontificis vt antea, quia in temporalibus non recognoſcit ſummum pontificem, nec alium imperatorem [e], quod & de aliis regnis & poteſtatibus dicendum eſt, ſi non pendeant à fidelitate & feudo eccleſiæ; quia in eo tunc, ratione proprietatis & pro temporalibus ob feudum, non autem ob poteſtatem ſolam eccleſiaſticam, obſequium & fides debetur. ſunt enim diuerſa, dicere, pro religione & actibus quæ ad ſanctiones ſpiritualium pertinent, omnes principes ſummo pontifici ſubiici, quod verũ eſt: aliud pro temporali poteſtate quæ politiam & reipublicæ adminiſtrationem à Deo illis conceſſam reſpicit, non ſubiici: quemadmodum palam eſt, corpus & animam hominem vnum quidem conſtituere, & cum regi ab anima: alias tamen functiones eſſe ſeparatas animæ, vt intellectus, rationis; alias functiones ſeparatas corporis naturales; alias communes vtriſque.

a ca. tributum 23 q. 8. c. ſ. de reb. eccleſ. non alien.
b cano. comme nior & ca. tributũ, 23. q. 8. c. d Matthæi c. 22. verſ. 20. D. Lucæ c. 20. verſ. 21.
d ca. ex tranſmiſſa, 6. & c. verum 7. de foro competẽte.
e c. per venerabilem, qui filij ſunt legit.

De Summi pontificis principatu.

CAP. II.

IOhannes Gerſon, egregius & pius vir, in ſacris literis optime inſtructus, in eo libro quem edidit de poteſtate eccleſiaſtica, de principatu & poteſtate ſummi pontificis colligit in 8. conſideratione ſummum pontificem inſtituendum, exemplo conſilij dati a Iethro Moſi [f]. ibi enim Iethro, *Stulto labore*, inquit, *conſumeris, tu & populus tuus qui tecum eſt. ultra vires tuas eſt negotium, ſolus illud ſuſtinere non poteris. ſed audi verba mea & conſilia mea, erit Dominus tecum. Eſto tu in populo in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum, oſtendiſque populo ceremonias & ritum colendi, viámque per quam ingredi debeant: Prouide autem de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus ſit veritas & qui oderint auaritiam: & conſtitues ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum in omni tempore.* Ex quibus verbis colligit pontificatum nunc, vt politiam illam tunc inſtitutam, regendum eſſe. Dicit enim compoſitam fuiſſe ex regia monarchia, quæ erat in Moyſe; ex ariſtocratia, quæ erat in ſeptuaginta duobus ſenioribus; & democratia, dum de ſingulis tribubus ex populo ſumpti ſunt iudices & tribuni.

f c. 18. Exodi.

2 Principatus vnus & vnius vniuerſaliter in Eccleſia eſſe debet in conſeruationem vnitatis fidei: vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, vnus & eius debet eſſe vicarius, per quem poſtea poteſtas diffuſa in plures, Dei poteſtate, exerceatur. vt ſol vnus per quem alij planetæ illuminantur, & illi alias ſtellas, ſtellæ inferiora. Tres ſacri angelorum ordines in cœlo, à quorum ſuperioribus purgationes, illuminationes, & perfectiones ad nos deferuntur.

3 Poteſtas Eccleſiaſtica in ſua plenitudine, eſt formaliter & ſubiectiuè in ſolo Romano Pontifice: proinde in Eccleſia Dei, nullus debet ſuſcipere vel dare gradus Hierarchicos, exemplo ſuperioris ſacræ Hierarchiæ, qui ſunt, purgare, illuminare & perficere, ſi non interueniat verè vel interpretatiuè, authoritas ſupremi Hierarchiæ vel Monarchiæ in Eccleſia ſancta Dei, vt euitetur in ea confuſio.

Quare in hac plenitudine poteſtatis ſummi Pontificis, & poteſtas ordinis & Iuriſdictionis, quæ collata eſt, primitùs à Chriſto Petro vicario ſuo, vſque in finem ſeculi, ad ædificationem Eccleſiæ militantis, pro conſequutione ſalutis æternæ.

Hæc plenitudo poteſtatis, non quidem in ſe, quia ſemper eadem eſt, ſed in vſu moderationem & regulam accipit.

Præter hanc originariam poteſtatem conceſſam ſupernaturaliter à Deo Petro, & eius ſucceſſoribus, alia eſt poteſtatis ſpecies, quæ non ex eadem prima inſtitutione proceſſit, ſed aliunde, quæ non eſt confundenda cum illa: illáque eſt poteſtas & iuriſdictio, quæ ſucceſſoribus Petri potuerunt conuenire, ſecundum leges humanas ciuiles & politicas, vel dictamen iuris naturæ, quod vult, vt ſupremus in aliqua politia, gaudeat multis honoribus & priuilegiis ſuper alios: vel ex dotatione ſeu donatione ſingulari principum ſeu ſecularium, ex conciliorum generalium ſingulari conceſſione.

4 Ex his prædictus Gerſon dicto tractatu de poteſtate Eccleſiaſtica, dicit peccari in ſententia poteſtatis ſummi Pontificis, in detractione, & nimia conceſſione.

Qui detrahunt, quippe dicunt, omninò reuocandum eſſe ſummum Pontificem, & clerum ad paupertatem Apoſtolicam: abutuntur enim ſacræ ſcripturæ teſtimonio, vt Iulianus Apoſtata, dum priuauit Chriſtianos bonis ſuis, dicens, quòd Chriſtus dixerat, *Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus* [g]. *Et nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſecularibus* [h]. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus* [i].

g Lucæ c. 14. verſ. 33.
h 2. ad Timotheum 2.
i 1. ad Timoth. cap. 6.

Addunt iuriſdictionum, feudorum, poſſeſſionum, & aliarum dotationum, & pomparum ſecularium, incapaces eos eſſe, ideo non debere eorum eſſe participes. Qui tamen maximè aberrant confundentes poteſtatem acceptam immediatè à Deo, cum poteſtate & facultate data ab hominibus principibus, regibus, & imperatoribus; in honorem, laudem Dei, & ad gratiarum actionem, & ad augendum cultum diuinum, & ad diſtributionem faciendam in pauperes per illos, ad remedium animarum donantium eccleſiis.

5 Peiùs tamen dicit errare eos, qui adulationibus fraudulentis, eccleſiaſticorum, maximè ſummi pontificis, inſuſurrant auribus: tantam eſſe ſublimitatẽ eccleſiaſticæ poteſtatis, vt Chriſtus qui habet poteſtatem in cœlo & in terra, tantum Petro contulerit, quod omnis poteſtas etiam temporalis eſt à papa etiam, ſicut ſibi aliquando perſuaſit Bonif. 8. in quadam decretali, vt anima dominatur in corpus addunt poſſe ideo trãsferre ſummos pontifices regna, imperia, exemplum adferentes de Zacharia, quem dicunt depoſuiſſe regem Franciæ, omnia inſuper in ſumma adulantes

eius poteſtati volunt eſſe ſubdita, & ipſum ſymbulum fidei ſacra conſilia,& ſimilia,quæ tamē ex cepit concilium Conſtantienſe, & qua perſuaſione turbantut ſæpe tegna,prouinciæ,&clesus ipſe (ſic Gerſon loquitur;) Quod accidit ex ignorantia diſtinctionis poteſtatis,quę eſt in ſummo pontifice & quæ à Deo & ab hominibus conceſſa eſt, & addita. ſuis enim terminis ita poteſtas eccleſiaſtica coercere ſe debet, vt meminerit poteſtatem ſecularem apud etiam infideles, ſua propria habere iura,ſuas dignitates, ſuas leges, ſua iudicia, de quibus ſe occupare eccleſiaſtica poteſtas non præſumat, vel vſurpet (ſunt verba Gerſonis) niſi dum redundat abuſus poteſtatis ſecularis, in impugnationem fidei & blaſphemiam creatoris, & in manifeſtam poteſtatis eccleſiaſticæ iniuriam. tunc enim in his eccleſiaſtica poteſtas habet dominum regitiuum, directiuum, regulatiuum, & ordinatiuum, Summus pontifex in terris nō Deus, ſed vicarius Chriſti Dei dicitur; & non eius ſucceſſor. Quia Chriſtus manet in æternum pontifex maximus [a], vicatius autem Chriſti D. Petrus habuit vſque in præſens tempus ſucceſſores.

a ad Hebræos c.7.

6 Poteſtas definitur eccleſiaſtica à prædicto authore, vt ſit poteſtas quæ à Chriſto ſupernaturaliter & ſpecialiter collata eſt ſuis apoſtolis & diſcipulis ac eorum ſucceſſoribus legitimis vſque in finem ſeculi ad ædificationem eccleſiæ militantis ſecundum leges euangelicas, pro conſequutione fœlicitatis æternæ.

7 Diſtribuitur hæc poteſtas generaliter, in poteſtatem ordinis, & poteſtatem iuriſdictionis, ordinis rurſum poteſtas, duplicem habet reſpectum, vnus eſt ſuper corpus verum Chriſti, quoad conſecrationem eius. Alius ſuper corpus Chriſti myſticum ſeu membra eius: Et hoc dupliciter, vel quoad adminiſtrationem corporis Chriſti veri: vel quoad adminiſtrationem vel exhibitionem alterius ſacramenti, ſicut eſt ordo, vel confirmatio, vel pœnitentialis abſolutio, conſecratio virginum &c. quæ certis dantur.

8 Poteſtas iuriſdictionis duplex, vna in foru exteriori: alia, in foro conſcientiæ interiori: Rurſum poteſtas in foro exteriori iuriſdictionis dupliciter conſideratur, vno modo prout immediatè tradita eſt à Chriſto ſecundum legem Euangelicam: Alio modo, prout ſuperaddita eſt ex humana conſtitutione, vel dono per principes ſeculares, vel aliter.

Poteſtas item in foro interiori iuriſdictionis, conſurgit ex duplici radice, vno modo ex parte hominis ſe ſubiicientis tali iuriſdictioni: ſicut cùm ſponte, confitens ſe ſubiicit presbytero, & ordinandus Epiſcopo. Alius ſubiectionis modus oritur ex authoritate ſuperioris, hunc vel illum, tali vel tali ſubiicientis, quod fieri poteſt præter arbitrium eius qui ſubiicitur.

Iuriſdictionis poteſtas eſt facultas cognoſcendi & ſententiam ferendi in ſibi ſubditos etiam inuitos quia ius in inuitum redditur.

Et hæc iuriſdictionis poteſtas Eccleſiaſtica, vicina eſt iuriſdictioni ſeculari & politicæ.

9 Poteſtas item Eccleſiaſtica conſiderari poteſt tripliciter: primùm formaliter in ſe, & abſolutè ſine reſpectu. 2. materialiter ſeu reſpectiuè, vt applicatur ad hanc vel illam perſonam iure legitimo, quod communiter fit per electionē & conſecrationem. 3. quoad exercitium, vel executionem, quia fruſtrà eſt potentia, ſi nō habeat actum.

Vſus huius poteſtatis, interdum licitus & ratus, vt cùm Sacerdos conſecrat vel abſoluit cum circumſtantiis omnibus, ad hoc requiſitis de neA ceſſitate, vel ſacramenti, vel præcepti.

Interdum vſus illicitus, & ratus: vt dum ſacerdos conſecrat in peccato mortali, vel cum tranſgreſſione præcepti.

Interdum eſt licitus, & non ratus: vt dum ſacerdos quantum in ſe eſt, bona fide & intentione credit abſoluere confitentem ſibi, vtens benè in hoc clauibus: ſed confitens, quia mentitur in confeſſione ſua, vel obicem ſecretò ponit, nequaquam abſoluitur.

Interdum eſt vſus illicitus & irritus, vt ſi ſacerdos quærit vti clauibus ſcienter erga aliquem, cuius fictionem agnouerit, & qui nequaquam ſibi ſubiectus eſt.

Poteſtas Eccleſiaſtica conſiderata formaliter, in ſe, & abſolutè, velut in abſtracto eſt inuariabilis, & comprehendit ſummum Pontificem, Cardinales, Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, & B minores prælatos, ſeu curiones, & quamuis aliquis illorū moriatur, tamen eadē poteſtas eſt in Eccleſia.

Poteſtas conſiderata materialiter, & habito reſpectu eorum cui diſtribuitur, poteſt dici variabilis, & quæ auferri poſſit in caſibus multis; ſic per electionem, conſecrationem, & inſtitutionem nouorum miniſtrorum, mutatio oſtenditur: vt per mortem naturalem vel ciuilem, vt per depoſitionem, renuntiationem, plenitudo poteſtatis etiam ſummo Pontifici adimitur.

Poteſtas Eccleſiaſtica conſiderata, quo ad vſum, & exercitium, mutabilis eſt, & multùm variabilis, & ita miniſtris conceſſa fuit poteſtas limitata ad vſum, & ad euitandum ſchiſma, quod ex æqualitate oriri poſſet.

Poteſtas formaliter Eccleſiæ data eſt à ſolo Deo, Dominóque noſtro Iesv Christo: neque ab alio potuit inſtitui, vel concedi, quàm Deo, qui C habeat imperium in vniuerſa: diſtributa autem fuit poſtea per eos quibus data eſt facultas.

Cum his conſideranda eſt perſonarum ſubditarum iuriſdictioni & poteſtati qualitas, & cauſæ ob quas ſubiiciuntur, vel eximuntur. nam niſi hęc coniungantur, neque legitima poteſtas, neque vſus permiſſus, vel illicitus, poterit diſtingui.

10 Nec ideo minùs dicuntur liberi populi, & reges, & principes, quòd ſummi pontificis dignitatem eccleſiaſticorum obſeruent & venerentur, vt de aliis liberis ciuitatibus dictum [b].

b In l. nō dubito. 7. §. liber autem, captiu & poſtlim. reue l. poſtlim. 19. eo.

11 Sicut & contrà, Pelagius Papa in c. ſatagendum eſt, 10. 25. q. 1. ſubiectionē regibus debitā teſtatur. *Satagendum*, inquit, *eſt, vt pro auferendo ſuſpitionis ſcandalo, obſequium confeſſionis noſtræ legibus, vel regibus miniſtremus, quibus etiam nos eſſe ſubditos ſacræ ſcripturæ præcipiunt*. & ibi gloſſa ad verbum, *Subditos*, argumento, inquit, quòd Papa ſubeſt impera- D tori: intelligo quo ad hoc quòd ſua eccleſia dat tributa fortè imperatori, vt extra, de cenſibus omnis anima, & c. magnum 11. q. 1. c. tributum 23. q. 8. Nam alias omnes principes ſubſunt epiſcopis [c]. Quanquam in dicto c. ſatagendum, textus loquatur de fide catholica, non de fide ſubiectionis terrarum. ait enim Pelagius primus, ſe confeſſionem & profeſſionem fidei quā teneret Rufino delegato à ſe, ſubſcriptā dediſſe & miſiſſe Childeberto dubitāti de eius fide: quod mirū eſt. vt fidem ſuā pontifex ad requiſitionē regis profiteatur niſi intelligas hoc S. Pelagium feciſſe ſpōte, ad ſubmouendū ſcandalum & malam de conceptam apud Childebertum ſuſpicionem, cùm tamen non teneretur. Dicebat Iuſtin [d]. Non multum differre ab alterutro, ſacerdotium & imperium: vt nec ſacra à communibus & publicis, & ſi conſideremus initium, populi

c Vt extra. c. omnes principes, de maior & obed.

d In nouell. 7. ca. 2 verſ. ſinimus, de non alien. reb eccleſiaſt.

principes

principes aliquãdo fuerũt poteſtate põtificali exornati. vnde & Rom. imper. pontif. dicebantur[a].

12 Et inſignia regum adhuc ipſum teſtantur, quæ communicant cũ inſignibus pontificalibus: gerunt enim clamydem, quam vulgò vocant, *le manteau royal*. per clamydẽ regni poteſtas intelligitur[b], & ibidem ſciſſio veſtis ſciſſionẽ ſignificat ſacerdotij, eſt & colobiũ veſtis, qua vtebantur olim diaconi, veſtis protenſa vſq; ad talos, & vtũtur hodie Dalmatica quæ eſt ſignũ ſacerdotij. Ferunt & reges, & principes diadema coronæ, quæ habet ſimilitudinẽ mithræ, regni inſigne[c] corona, mitra ſacerdotij[d]. vt & baculus paſtoralis ſacerdotij, parum differt à ſceptro regali[e], baculus paſtoralis epiſcopi eſt inſigne[f], baculus incuruus pedum, ne lædere poſſit corpus: at ſceptrum baculus rectus qui ferit & virgam habet diſciplinæ & vltionis corporalis[g]. Principes populi ſeculares, gladium à Deo ſibi delegatum ſingulari mandato habent[h], B & proinde in quo delegati ſunt, poſt principem Deum maiorem habent poteſtatem cæteris, quia vicem Dei gerunt, vt de aliis delegatis dicitur[i]. Si abutantur principes in eo quod pertinet ad ſalutem animæ, ſummus pontifex vt in cauſa peccati poteſt cognoſcere[k].

a c. clero. 1. §. pontif. 21. diſt.
b c. pleriq. 17. §. ite per Saulem 2. q. 7.
c In c. duo ſunt 13. qu. 1.
d In c. inter di lectos 6. §. 1. falſum de fide inſtrument.
e In di §. 3. falſum
f c. epiſc. 95. 11. qu. 3.
g c. diſciplinã 45. diſt.
h Ad Rom. 13.
i In c. ſané quia nos 11. de offic. & poteſt. iudi. delega.
k c. nou. de iudic. At videnda quæ tradidimus li. 15. ſyntag. c. 1. de præſtantia poteſtatis eccleſiaſticæ in laicam.

13 Fuit aliquando vtraq; poteſtas, vt dixi, & ſpiritualis ſeu ſacerdot. coniuncta, vt tempore Samuel[l]. *Regi Syriæ & Paleſtinæ*, inquit Dio Caſſius[m], *nomen eſt ſummi pontificis, ideo propter pontificatum Dei qui eam regebant tempore Pompeij, Hircanus & Ariſtobulus diſſidentes, vrbes ſeditionibus impleræt*. Apud Ægyptios non licuit abſque ſacerdotio imperare: quin imo ſi ex alio genere quiſpiam regnum vſurpaſſet, cogebatur poſt regni aſſumptionem ſacris initiari, vt rex denique eſſet & ſacerdos; & apud Græcos in pluribus ciuitatibus præcipua ſacra à magiſt. ſummis erant inſtituta[n]. Ariſtoteles quoque[o] ſcribit, in poteſtate regia fuiſſe tempore Heroum, vt rex dux belli, & iudex controuerſiarum eſſet: & dominus ceremoniarum, erga Deos. C

l 1 reg. c. 1.
m lib. 37. hiſt. Roman.
n Heſiod. 16. ſiue in libro ciuili, vel de regno.
o Lib. 3. polit. c. 10. & 11.

De diſtinctione principatuum Temporalium.

CAP. III.

PRincipatus non vnius ſunt generis, ſed plurium; alij antiqui, alij noui, alij pauperes, alij opulenti; alij ſunt ſuæ poteſtatis ab alio non pendentes; alij ſine ſuperioritate: alij naturales, alij acquiſiti. Naturales dicuntur, quibus ſubditi obtemperant ſpontanea voluntate, aut expreſſa, vt per electionem principem ſibi eligentes: aut per tacitam, cum per ſucceſſionem principatuum nanciſcuntur. Acquiruntur verò variis modis veluti pecunia, vi, armis, conuẽtionibus. Sunt & alij principatus magni, alij parui, alij mediocres, qui ſe poſſunt à vicinis per ſe defendere. Quæ omnes differentiæ ſunt diligenter perpendẽdæ ab eo qui rempublicam, vel regere, vel etiam inuadere decreuit.

Digna eſt quæ recenſeatur diſtinctio principatuum & poteſtatum, quæ faciebat & facit quoſdam principes cum poteſtate perpetua ſeu continuata, quamdiu vixerint: quoſdam vero tales tantùm ſecundum definitum tempus: alij quoſdam vſque in poſteritatem & genus. Apud Thebanos, duces creati à populo erant cum certo tempore, quo poterant tantum gerere imperium & poteſtatem: erátque lex apud eos, quæ morte multabat, ſiquis imperium diutiùs retinuiſſet, quam lege præfinitum eſſet, vt ſcribit Æmilius Probus in Epaminonda, vbi & eadem Epaminondas in iudicium fuit vocatus capitis, ex agro Laconico reA uerſus, quamuis tunc funditùs viciſſet Lacedæmonios, quòd *Bœotarchia* i. imperio, contra legem quatuor menſes addidiſſet[p].

2 Carthagine quotannis bini reges creabantur. Æmilius Probus in vita Hannibalis.

3 Apud Romanos, conſules habebant poteſtatem & imperium tãtùm annuum, vt ex Liuio, Dionyſ. Halicar. & aliis vulgare eſt, & de quibus nos abundè alibi[q].

4 Dictator habebat ſemeſtre quod ſupra conſules etiam erat, imperium[r]. Decernebantur & poteſtates prouinciarum, & maiorum magiſtratuum, authoritates, ad tempus apud Romanos: ſicut facile colligitur ex l. vnic. vt omnes iudices tam ciuiles quàm militares, poſt adminiſtrationem depoſitam, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant lib. 1. C. tit. 49.

5 Et apud eoſdem quoque Romanos, maieſtatis crimen erat poſt datum ſibi ſucceſſorem, remanſiſſe in poteſtate[s]. *Tigranem*, inquit Dio Caſſius[t], *Lucullus non inſequebatur, ſed ei euadendi omnino otium concedebat: ſed à ſuis quoque reprehenſus eſt, quòd debellare noluiſſet, quò diutius in imperio eſſet.*

Generaliter & Ariſtoteles[v] poteſtates dicit alias eſſe determinatas ſecundũ tempus, ita vt nõ liceat interdum, nec ſemel eandem habere aut per alia temporum ſpatia: alias eſſe indeterminatas, ceu illius qui in concione deliberat, & qui iudicat.

p Quod & recẽſet Ælianus li. 13. de varia hiſtoria, & Plu. in apophtegma. regum in politicis & Pelopida.
q Lib. 18. Syntag. c. 1. & l. 47. cap. 15.
r Vt liquet ex Liuio in 2. Dionyſ. Hal. in 5. Plutarcho in Camillo & in Fab. Max. &alis. De quo nos li. 47. Syntagma. c. 17. & 20.
s Ex & Pompon. Iuriſ. in l. 2. §. populo verſic. hũc ita magiſtratum de origine Iur. P. 2 L. 2. & 3. ad leg. Iul. Maieſta. li. 48. P. tt. 4.
t Lib. 35.
v 1 polit. c. 1.

6 Mortuo Romulo cùm populus regem ſibi præponi & præeſſe deſideraret, & tamen propter diuerſas factiones de certo non conueniret, interim metu vicinorum hoſtium centum patres rem inter ſe decem decuriis, factis, ſinguliſque in decem decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent conſociarũt: vt quandiu vacaret ſedes decem imperarent, vnus cum inſignibus imperij & lictoribus eſſet: quinque dierum ſpatio finiebatur imperium ac per omnes in orbem ibat, & ita regnatum per annum, poſt quem Numa electus fuit: vnde & obſeruatum vt illud temporis ſpatium interregnum dictum fuerit, quo à rege defuncto vſque ad creationem ſequẽtis quis regnaret cum regia poteſtate & inſignibus, & interrex eſſet[x].

Succedentibus etiam in locum regum conſulibus, quo tempore non erant propter diſcordias vel alio modo conſules, interregnum erat inter illas moras: & nomine & poteſtate conſulum interrex regebat rempublicam, his autem creatis, deſinebat eius imperium, quorum interregnorum mentio apud Liuium lib. 3. 6. & alibi.

x Liuius in Feneſtella c. 4. Blondus lib. 5. Romæ triumphantis Alexan. ab Alexandro lib. 6. c. 3.

De Principatibus perpetuis, delatis per generis ſucceſſionem.

CAP. IIII.

NAtura mortalium auida imperij eſt, vt dicebat Saluſtius[y], quare multi illud appetũt nec D boni ipſi, nec etiam ad bonum finem. Quos turbare rempublicam certiſſimum eſſe, poſſe, niſi iure gentium fuiſſent obiecta duo potiſſimum remedia præſtantiſſima & præcipua, vnum ſucceſſionis, aliud electionis: ſucceſſionis, quando ex principe princeps naſcitur, vt ex arbore nouoſa & trunco noua, quæ antequam antiqua decidat, iam radices & vires accepit, & ita minori diſcrimine ſumitur princeps, quam quæratur[z].

y in Iugurtha & Tacitus l. 2. hiſtoriæ.
z vt ait Cornel. Tacit. 2. hiſtor.

1 Quidam populi habuerunt reges perpetuò ex eodem genere quandiu eſſent ex progenie proximi vt Lacedæmonij aliquando duos habebant reges, nomine tandem magis quam imperio, ex duabus familiis, Proclis & Euriſtheis: qui principes ex progenie Herculis Spartæ fuerint.

Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat:itaque vterque ſuum retinebat ordinem. Primus in eo habebatur qui maximus natu eſſet ex liberis eius qui regnans deceſſiſſet. Sin is virilem ſexum non reliquiſſet, tum deligebatur qui proximus eſſet propinquitate: & ita ſexus filiarum & mulierum excludebatur, vt refert Æmilius Probus, in vita Ageſilai.

a 3 regum c. 1.

2 Orta lite inter filios Dauid [a], quis in regno præcederet, Dauid edicto ſtatuit à iunioribus inchoari, & vt alteri ſuccederent vbi poſteritas naturalis deficeret. Ita à Salomone ſucceſſio cœpit, alij dicti fratres principis. ei donato tempore ad ſumendum. Hincque vſque ad Ioſaphat & Ochoſiam reges poſteritas Salomonis & vſque ad Ioadæ: tunc enim deficiente recta linea Dauidis per Salomonem, Ioas fuit ex collateralibus, qui ex filiis Nathan filio Dauidis alio; ex cuius genere regnarunt vſque ad deſolationem templi reges & principes: poſtea à Ioakimo de carcere educto vſque ad tempora Aſmonai ſeu Machabæorum, nempe ad Iudam Aſmonai. Sequuti enim tunc Aſmonaim, qui ſimul cum pontificatu etiam ducatum à domo Dauid ſubtipuerunt populi Iuda, vnde orta inimicitia & ſimultas, vt hæc omnia recenſet Philo Iudæus in libello de temporibus. Rabini etiam conſentiunt Aſmonaim, id eſt Machabeos, non fuiſſe de tribu Iuda & ſemine regio, ſed vi ſibi vſurpaſſe ſceptrum, vt & refert Műſterus [b] & perſeuerauit regnum Aſmonaim in ſucceſſione proximorum ex domo & gente, per centum & tres annos vſque ad tyrannicum principatum Herodis, qui poſt Ariſtobulum iubente ſenatu Romano inuitis Hebræis regnum tyrannicum iniuit, iuncta ſibi vxore Hircani capti à Parthis, vt idem Philo ait, Ioſephus & Thalmudiſtæ in libro Aabodazara. in diſtinctione quæ incipit, *Liphne idem*. regnauitque hic primus Herodes Scalonita alienigena, regnauit tyrannico principatu, annis vno & triginta. & legitimo, ſex, poſtquam Hebræi feſſi, vltrò ei & eius poſteris regnum obtulerunt; iurantes, in fide ipſius ac poſterorum ſeſe permanſuros vt refert idem Philo eodem libro. Regnum verò ſucceſſorum Herodis vt ait Rabi Ioſeph durauit ſtante templo annis centum tribus atque anno vltimo regni Agrippæ cœpit regnare Bareozbam, cum quo rebellauit Romanis & hoſtis ab illis iudicatus eſt. vocat hunc Agrippam Philo Iudæus Agrippinum.

b in annotationibus ad c. 1. aggei. & ad c. 49. geneſeos

3 Secundum genus quoq; fuiſſe regum Macedonum vt Lacedæmoniorũ, dixit Diogenes Laertius [c], & Iuſtinus ex Trogo [d], dum loquitur de diuiſione imperij Alexandri magni inter Antigonum, Demetrium Lyſimachũ & crudelẽ Caſſandrum, tantamq; in illis verecundiã fuiſſe etiã notat, vt cũ opes regias haberent, regũ tamẽ nominibus æquo animo caruerint, quoad Alexandro iuſtus hæres fuit: ideo & ante Caſſandrũ curaſſe occidi Alexãdri filios, vxores & matrẽ: ne fauore paterni nominis in regnũ vocarentur Macedoniæ. Refert Thucydides, temporibus Troicis, antequã ambitio ad mutãdam rempublicã Græcos impuliſſet, eoſdem ſexcentis antè annis, rectos fuiſſe regibus per ſucceſſionẽ legitimã vocatis, vt Athenienſes Spartianos, Sicyonitas, Corinthios Thebanos, Epirotas, Macedonas. contẽdit quoq; Piſiſtratus, cùm occupaſſet tyrannidẽ Athenienſiũ, regnũ ſibi debitũ & nihil alienũ ſibi vſurpaſſe; quippe, inquit, genus à Cecrope duco. id enim meo iure vẽdico, quod Athenienſes olim cũ iureiurando firmaſſent, Codro illiuſq; genti præbituros regnum quod poſt modum abſtulerant. Sicut refert Diog Laert. in 1. & in Solone in epi. Piſiſtrati ad Solonem.

c in 3. in Platone.
d lib. 15.

5 Imperaſſe apud Perſas ex genere reges, ſcribit etiam Strabo lib. 15. id eſt morte parentum regnum perueniebat ad liberos; & his deficientibus ad proximos de cognatione, vt ait Conſtantinus Manaſſes in Annalib. Procopius li. 1. de bello Perſico: idémque ſeruatum tranſlato imperio ad Parthos, tradit Ioſeph [e]. Poſt mortem autem Ochi regis Perſarum, & filij eius Arſis, cædem, cum nemo ex Ochi liberis ad quem regnum lege rediret, ſupereſſet ἐρήμου, vt Diodorus Siculus lib. 27. loquitur, ὄντος τοῦ βασιλέως οἴκου, ἐ μηδ' ἑνὸς ὄντος τοῦ κατ' γένος διαδεξομένου τὴν ἀρχήν.

e lib. 18. antiq. c. 3.

6 Obſeruatum inter ferociores alias nationes, inſtitutis regnis, poſt primum electum, ad filios eorum qui primò electi ſunt; tranſlatum ſeu ad vnum illorum continuatum ſine controuerſia fuiſſe imperium.

Sic poſtquam Choſroes Perſa, Ciliciam, Perſiam, Mediam, Armeniam, à Romanorum ditione ſibi vſurpauit, cœpítque anno 5. imperij Iuſtiniani regnare, imperatorem Aſiæ ſe appellauit, regnum Perſicum inter eius ſucceſſores per trecentos annos tranſmiſit, quouſque Sarraceni vel Agareni, eis ademerunt imperium, vt ſcribunt Haytonus Armenius [f], & Procopius [g].

f parte 2. hiſtoriæ oriẽtis c. 2.
g lib. 2. de bello Perſico.

7 Cùm etiam anno Domini 1056. Turcomani, qui & Turcæ, inſtituiſſent regnum aduerſus Agarenos, in quorum auxilium tamen vocati erant, contra Perſas, & Sadonem ſeu Saliothem primum regem coronaſſent, & curaſſent conſecrari à Calipha Baldacenſi, qui inter Agarenos habetur pro ſummo illorum ſuperſtitionis pontifice; eo mortuo peruenit regnũ ad Doloriſſam filium Sadonis, & poſtea in progenitos ex eo [h]. Verùm exiguo tempore durauit eius monarchia Nam Choſroe cum filio maiori interfecto ab Heraclio, filius eius Syroes, in Perſide relictus, ab eodẽ Heraclio imperatore baptiſatus eſt, rurſúmque crudeliter interfectus, & ita tyrannis illa non eſt progreſſa vltra filium tyranni, vt ſcribit Ammonius [i].

h vt ait Haytonus prædicta 2. parte hiſtoriæ orientis c. 4. & ſeq.
i lib. 4. de geſtis Francorũ c. 21.

8 Controuerſum aliquando etiam prælio inſtructo, inter Bulgaros & Auaros cognomento Hunnos, cui deberetur regni ſucceſſio, an orto ex Auaribus, an ex Bulgaris; in quo Bulgari victi fuerunt & relictis terris propriis exularunt [k].

k Ammon. lib. 4. de geſtis Fran. c. 24.

9 Ægyptij à tempore primi regis vſque ad Sethonem vltimum regem & ſacerdotem, commemorabant trecentos quadraginta quinque per ſucceſſionem continuatam ex genere [l].

l Herodot. lib. 2.

Ita fuerunt ex genere reges, Indis, Afris, Turcis, Tartaris; & pluribus ſeculis Latinis, Romanis, Etruſcis, Gallis, Hiſpanis.

10 Nulli ſunt bene nati principes, qui hanc ſucceſſionem ex genere in regnis deferendis potius non probent, quàm ambitioſorum electionis prætextum. Quin & ipſi ambitioſi, poſtquam detruſerint proximos legitimos regni ſucceſſores, ſummoperè deſiderant, vt ad ſuos potius transferre poſſint, quod tamen illegitimè conſecuti ſunt imperium.

Ita capta Tyro vrbe per Alexandrum magnum, & Stratone rege ob Darij amicitiam de principatu deiecto; cùm Hepheſtio cui delegauerat Alexander curam præficiendi regem, vellet diademate aliquem ex Tyriis ſuum hoſpitem honorare, recuſauit is oblatum beneficium, cùm nullo vt dicebat cognationis gradu regium genus contingeret.

tingeret. Quare & inquiſitione facta, quiſnam regiæ ſtirpis extaret, indicatus eſt Ballonimus quidam e regibus genus ducens, prudens atque optimus, ſed paupertatis extremæ homo. Ad quẽ nihilominus regni tradendi cauſa protinùs Epheſtio cum regali amictu contendit, inuenitque in horto mercede aquam de puteo trahentem craſſiſſimo indutum panno, eumque regia veſte aliiſque decentibus ornamentis produxit in forum, & Tyriis regem eſſe iuſſit, aſſentiente ſummo cum applauſu populo [a].

a Vt ſcribit Diodor. Siculus lib 17.

Quamuis etiam Omphis rex vnus ex Indicis, cum regno ſe dediſſet Alexandro, Alexander tamen ex more gentis eum in locum patris permiſit regnare [b]. & rurſum, Abiaſaris regis alterius Indiæ regnum, filio eius attribuit [c]. Et, vt ait Anaſtaſius Bibliothecarius Adriani 2. ſiue Lãdulphus Sagax hiſtor. Miſcell. Genti Francorum moris eſt, Dominũ, id eſt regem ſecundùm genus principari.

b Q. Curtius l 8.
c vt idem author tradit li. 10.

11 Hanc ſucceſſionem principum ex genere gratiſſimã populus quoq; habet, & ideo inter diſputantes ſententia probabilior viſa eſt, eſſe vtilius reges fieri & principes per ſucceſſionem, quàm per electionem. quia populus lubentiùs conſueto domino, quàm nouo obtemperat. In obedientia autem, totũ dominationis bonũ cõſiſtit. Filij principum & proximi iam ſunt eiuſdẽ gentis, nobiſcum nutriti ſunt, mores populi norũt & vires, quatenus & quãdo de quibus ſit interpellãdus: populus viciſſim lubẽtiùs vt aſſueti principis mores tolerat, iamq; proximos viuentis veluti alũnos & conſortes habet, & illi populo conuictu communi facti quodammodo amici. Erubeſcunt filij & proximi ſuccedentes maioribus, eiuſdẽ generis leges maiorum, vt à ſuis factas conuertere in tyrannidem.

12 Probauit hanc ſucceſſionem ius diuinum & à Deo ſtabilita lex in regno populi ſui, Deutero. c. 17. verſ. 20. ibi, *Vt longo tempore regnet, ipſe rex & filius eius*. & Geneſ. c. 49. verſ. 10. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt. & ipſe erit expectatio gentium.*

Probarunt hanc ſucceſſionem per genus principatuum iura, eámque nec ex delicto quo priuari digni ſunt poſſeſſores, priuandos ſucceſſores non delinquentes, ſtatuerunt [d].

d vt in c. 1 extr. de voto & voti redemp. in c. 2 de ſupplenda negligentia prælatorũ li. 6. ſexti ti. 8. in c. ad apoſtolicæ 2. de ſentent. & re iudicata in ſexto.

13 Rurſum ad ſubditorum vtilitatem maximè conducit, non habere nouos, aut habere ſui generis principes ob plura. primùm quia fieri poteſt, vt per diuerſas mutationes, mores certi non ſint. aliter enim honeſtum habetur propter certas rationes in aliqua prouincia, quod non itidem erit honeſtum in natione eius qui imperium accipiet. variant enim loca in moribus, non magis quàm in rerum proprietatibus. vt exemplis confirmauit Æmilius Probus, qui & aliis Cornelius, in principio de vita imperatorum Græcorum, collatione facta morum Græcorum & Romanorum, & eius quod honeſtum vel inhoneſtum videtur inter vtroſque. Quare cùm nouus princeps alienigena, iuxta id quod honeſtum videtur & erit apud ſuos, voluerit mores ciuium nouorũ aptare, non emendabit ſed perdet rempub. atque ſtatim peccatum orietur immedicabile, & quod ipſam legem reprobabit; non enim lex meretur nominari, ſi non ponatur pro locorum moribus, apta [e]. nam quamuis ius omnia recta inflexáque exigat, tamen non debet eſſe abſimilis regulæ Lesbiæ quæ ad negotia inclinatur, vt ait Ariſtoteles [f]. Demoſthenes de hoc latam eſſe ſanctionem à Solone; meminit in oratione πρὸς λεπτίνην, & eum iuſſiſſe νόμον καθ' ὃν

e ca. erit autẽ lex 4 diſtinct.
f 5 politicor.

A προσώπων θεῖναι. Et Ariſtoteles [g], ψήφισμα πρὸς τὰ ἀφαιρέματα. *Omnes populi*, inquit Caius [h], *qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium iure vtuntur.* Irridetur Plato ab Athenæo libro 12. Dipnoſophiſton. c. 22. quòd videatur non exiſtentibus vitis leges ſcripſiſſe, ſed hominibus à ſe fictis, ita vt qui his vtantur, poſtea inquirere oporteat. Eſt autem lex, vt ait Ariſtoteles, determinata ratio iuxta ciuitatis conſenſum, quæ ſingula quo pacto facienda ſunt declarat. reprehendit & Seneca [i], Marcum Brutum pro interitu Iulij Cæſaris, quòd eo modo putauerit mutandam ſpeciem reipublicæ Romanæ tollendo tyrannum & acquirendo libertatem: cùm tamen mores non eſſent tunc populi, qui poſſent illa libertate vti, vnde & deterius potiùs erat futurum, cùm pro vno ſublato alius regnaturus eſſet. Difficile autem eſt perſuadere nouo principi, & moribus non aſſueto populi, aliud iuſtum videri quàm ſibi videatur: & proinde Deos etiã iuſſit, vt ſuæ leges conſeruarentur, & modus viuendi per illum ſanctiſſimè præſcriptus. Deuter. 17. verſ. 5. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus.* Præuidit Deus per extranei imperium, non tantùm leges ciuiles mutari, ſed etiam & religionem in ſubditis, quo nullum peius malum accidit. cum mutatione etenim religionis, Deus fit arbitrarius, & incerta lex eius. moréque belluarum & ethnicorum cum incertitudine ſalutis æternæ, viuitur. norunt quidam idipſum in Germania, & qui imperio Turcarum ſubiiciuntur.

g 3 polit.
h in l. omnes populi 9 de iuſtit. & iur. P.
i lib. 2. de benefic c. 20.

14 Nec ſolùm alienigenas imperantes oderunt nationes; & ægrè extraneis ſubiiciuntur: Sed etiam ſeditionum occaſio & rebellandi ſumpta atrociter fuerit aliquando. Si qui à principibus legitimis extranei præponantur qui eorum C nomine vel iubeant, vel magiſtratum gerant, vix eis obtemperant.

Ferunt Annales Franciæ, anno Domini 1168. à tempore regis Siciliæ Guillelmi, qui Gallus erat. Sicilienſes, Apulos, & Calabros conſpiraſſe in Gallos apud illos exiſtentes, eóſq; necaſſe, prætextu quòd rex illis præfeciſſet cancellarium Gallum, alioquin tamen præſtantem & huic muneri idoneum, ægre ferentes quòd ſummus magiſtratus alienigenæ & non cuipiam ex patria datus eſſet.

Hoc accidit ex diuerſitate morum qui diſſoluunt amicitiam contractam: vt ſi conueniant, perficiunt. Quare & in omnibus ferè antiquis rebuſpublicis, & ciuitatibus liberis olim, & nunc alicubi in quibuſdam regnis; tantùm abeſt vt principes alienigenæ eligerentur. vel nunc eligantur, quin, quod minus eſt, nec patiuntur peregrinos ſeu alienigenas, niſi ex meritis illiſque probatiſſimis, D annumerari inter ciues vel regnicolas, ex prudenti nomothetarum conſilio. ſolent enim ciues ex peregrinis, dolos & verſutias addiſcere, temporiſque progreſſu malis & diſſimilibus moribus imbui, necnon in alienas leges rituſque peregrinos tranſire, vt ſcribit Ariſtotel [k].

k 7 politi. c. 6.

15 Lycurgus apud Lacedæmonas, omnibus viribus & legibus contendit, ne peregrini & extranei in vrbem admitterentur, vt ſcribit Plutarchus in illo.

Aliquando Romæ lege Petronia & Papia, allophyli ſeu alienigenę omnino fuerũt ciuitate pulſi.

Athenienſes, ſeorſum à ciuibus peregrinos commorari iubebãt, impoſito illis vectigali annuo. Scythæ Gãphaſantes, Scythotauri, Seres & Indi, aduenas & peregrinos in ſuas ciuitates nõ admiſerunt.

Scribit Diogenes Lacrrius lib. 1. de vita philoſophorum, in Anacharſide, Anacharſim filium regis Scytharum, à fratre necatum, cùm regreſſus à Græcia vnluiſſet patrias leges vt ei videbatur, in melius immutare. addit Herodotus lib. 4. à tempore quo Anacharſis occiſus eſt, ſi quis interrogaret de Anacharſide, Scythas negaſſe ſe neſcire hominem, ob id quòd in Græciam peregrinatus fuiſſet, & externos mores ſectatus.

16 Secundò accedit commodum ſubditis in cõtinuatione principatus per ſucceſſiones, Quòd nouis exactionibus & tributis non affligantur. Dato enim & conceſſo quòd patres, vel proximi mortui, reges, vexauerint populum indebitis exactionibus; iam domus, vel regiæ illorum, remanent illis quodammodo ſatiatæ, & iſti pleni ſunt iã pecuniis collectis. Quòd ſi ſubmoueãtur illorũ ſucceſſores à potentatu, ſubeũt in locũ eorum alij famelici, mordaciores & magis pecuniarum auidi. B

Satius autem eſt & vtilius vlcerosæ cani iam plenas muſcas ſanguine & veluti ſaturas ſuſtinere, quàm illis excuſſis, alias famelicas admittere, qui exſugant reſtantem ſanguinem. Quantò enim ſæpiùs mutantur principes, tantò magis grauiori & noua impenſa premitur populus. rarum enim eſt nouos principes, maxime aliunde euocatos aliquid addere de ſuo; cùm contra, & munera noua & militum ſtipendia, aliàque noua hoſpitia prouincialibus exoriri neceſſe ſit.

17 Tertiò, vbi incertum eſt quis lege ſucceſſionis peruentatus ſit ad principatum; etiam viuente principe, de eius ſucceſſione conſultatur, inſtruuntur illi inſidiæ, vt occupandi detur locus, factiones, coniurationes oriuntur, calumniæ texuntur, aliæque occaſiones quæruntur deſtitutionis eius. Quod autem malum adferant factiones pro gubernaculo ambiendo reipublicæ, indicant C miſerrima bella Romanorum ciuilia, Marij, Syllæ, Lepidi, Cæſaris, & Pompeij, Antonij & Auguſti[a]. Hinc factiones, ærarij expilationes ortæ, diuiſiones reipublicæ, odia, inimicitiæ, inter regnicolas ciues, & prouinciales. Quæ omnia quieſcunt, quando certus eſt ſucceſſor ex genere.

a de quibus Florus in 4. hiſtor. Roma. & alij claſſici hiſtoriographi.

18 Roma ſæpe experta huiuſmodi tumultus, & monarchia imperatoris ſtabilita expoſita prędę & ambitioni ſingulorũ. Et proinde mos fuit Romanis conſecrare imperatores & referre inter diuos, qui ſuperſtitibus filiis vel ſucceſſoribus morerentur[b].

b Vt ſcribit Herod. lib. 4.

Inter nobiles magna dominandi ambitio, quilibet ſe dignum arbitratur, ægrè alteri cedit, vnus acta propria heroica & merita prædicat, alius ſua eadem, alius generis antiquitatem, auus numerat, alius diuitiis fauorem electorum aucupatur, alius eligendi proximè famam calumniatur, egeſtatem. quid plura? quiſque pro ſe aut pro ſuis certat, & electio vix aut nunquã ſine inimicitiis, cædibus, corruptionibus, finem ſuum debitum aut concordiam ſortitur.

19 Quartò, qui pendet ex poteſtate ſeu fauore eligentium, quia ſibi eos pro parte antea deuinxit vt eò perueniret; alios autem qui non conſenſerant forſan exoſos fecit, & habet, liberè, ita imperare non poteſt, perinde ac is qui à nemine electorum pendet. ſicque nec ad emendationem eligentium, vel ad plenam rei publicæ adminiſtrationem accedit. neque etiam omnibus fidit quibus inuitis præeſt. Illi minantur illum tanquam indignum vel inutilem depoſiturum; iſti quibus inuitis præeſt facilè conſentient, & captabunt occaſiones vt citiùs fiat. Impatientes ſunt A probitatis noui principis, aulici milites, qui antea ſub alio electo licentia tyrannica, rapinis & vitiis aſſuecti fuerunt. Ideo & ſæpe bonos principes quos fouere & defendere debebant, vt ſibi aduerſarios, aut dolis aut venenis, aut apertè obtruncant. quemadmodum & prætoriani milites, non aliam ob cauſam optimum imperatorem Pertinacem necarunt.

Idipſum expreſſit verbis dilucidis Arrius Antonius, vir acer amiciſſimúſque Cocceio Neruæ. cùm enim Nerua in curia à Senatu[c], gratanter exceptus fuiſſet, is Antonius ſolus ex omnibus conditionem imperantium exprimens, prudenter gratulari ſe ait ſenatui & populo, prouinciiſque, ipſi autem nequaquam, cui ſatius fuerat malos principes ſemper eludere, quàm tanti oneris vim ſuſtinentem non moleſtiis modò & periculis ſubiici, ſed famæ etiam inimicorum pariter & amiB corum, qui cùm ſe mereri omnia præſumunt, ſi quicquam non extorſerint, atrociores ſunt ipſis quoque hoſtibus. Illiciuntur ad necem regnantium, politicis ambientium dignitatem crudeles & auari: qui eos à quibus magis ſperant, potiùs ſequuntur. quod non audetur vbi ſublato imperante, ſucceſſor ex genere certo futurus eſt, qui defuncti iniuriam vindicare debeat.

c vt ſcribit Aurelius Victor in Epitome Cæſarum.

20 Quintò hoc valde damnoſum reipublicæ, in principatu electiuo, quòd mortuo principe in interregno reſpublica fluctuat ſine rectore, vt nauis in medio mari ſine nauarcho, obnoxia ſubuerſioni ad primum tempeſtatis ſubortæ impetum: repletur homicidiis, vindictis, ſceleribúſque aliis, legibus ſilentibus, & ſpe concepta impunitatis. quemadmodum accidit fere ſemper Romæ ſummo pontifice mortuo, quandiu per cardinales de electione ſucceſſoris tractatur: & plerunque C in electione imperatoris, & ſimilium principum: & poſt mortem Romuli Romæ. Neque ſoluitur hoc periculum, ſi dicatur interim gubernatorem, rectorem, defenſorem, ſeu procuratorem in interregno creari poſſe. nam nec minor eſt quæſtio de interrege quàm de ipſo rege eligendo & ſæpe accidit, vt, qui procurator & rector conſtituitur, dum de rege & principe conſultatur, ſibi principatum vſurpet, poteſtatem conceſſam ad tempus in propriam & perpetuam conuertendo.

21 Sextò, ex mutatione principum, alterius generis, efficitur vt facilè reſpublicæ regnáve extinguantur, & tranſeant in aliud nomen, & aliam ditionem: & pro eo quòd ante dominatio illis adſcribebatur, aliorum dominationi ſubiici incipiant, nullo exiſtente ex genere regum qui tranſlationem impedire poſſit, vel factam ad proD prium ius reuocare iure poſſit.

Sic Arbactus ſeu Arbaces. Sardanapalo rege & monarcha Aſſyriorum ſublato, qui imperabat & Medis & aliis titulo Monarchiæ Aſſyriorum, tranſtulit Monarchiam in Medos ex Aſſyriis, quia ipſe erat tunc præfectus Medorum[d].

d Iuſti. in 1.

Cyrus rurſum rex Perſarum, ſubacta Aſia & vniuerſo oriente in poteſtatem redacto, à Medis ad Perſas, cuius rex erat, monarchiæ nomen tranſtulit[e].

e Iuſti. in 1. Herodo. in 1. Xenophon. in Cyropædia.

Alexander dictus magnus Macedonum rex, rurſum dominatus Perſis & aliis tranſtulit monarchiæ nomen in Macedones[f].

f Q. Curtius per totũ opus. Iuſtinus li. 11. & 12.

Romani regna ſubacta, nominibus propriis vt plerunque priuarunt, & dignitate regia, in prouincias conuertentes, vel alterius generis principatus

patus ſub nomine Romano. Idipſum fecerũt aliæ nationes, dum aliis potuerunt dominari. Sicque per mutationem illam, ſplendor regnorum periit, & degenerauit in alterius ſubiectionem.

22 Septimò ex mutatione regum & principum per electionem, detrimentum hoc reipublicæ etiam accedit, vt ærarium eius & iura imminuantur. Dum enim præuident electi, imperium & principatum non continuandum iri in familiam ſuam, patrimonium reipublicæ exhauriunt, vt proprium & familiæ in poſterum augeant. Sciunt Romani quoties eccleſiæ theſaurus exhauritur per nouos pontifices, quorum aliqui ſtatim vbi ſedem adepti ſunt, agnatos proximos, filios aliquando antè mendicos, nobilitant, ditant, & ex dominio ſancti Petri teplent. Contigit id aliquando in electionibus imperatorum, qui aliquando vt ad optatum peruenirent imperiũ, electoribus munera vel promiſſiones vſque adeò effuſas fecerunt, vt poſtea in imperio ſedentes coacti fuerint aquilam ſuis pennis deplumare, & plura alienare, vltra ea quæ in ſuas transfuderunt domos proprias, quod non feciſſent ſi ad ſucceſſores peruenturum fuiſſet imperium integrum.

23 Neque illud minus periculoſum, octauo loco, quòd vbi dulcedo dignitatis principatus priuatos electos infecerit, ſoleant omni ſtudio, technis, dolis, fraudibus, corruptionibus, iam imperantes, maximè ſi filios habent, coronari, vt principatus in illos vel ſuos poſteros transferatur, omnémque ea de cauſa lapidem mouent, & potius cœlum terræ miſcere tentarent, quàm ea intentione priuari ſe patiantur: ſic repugnantes, hoſtili animo proſequuntur, tollunt, & in eorum locum alios ſubrogant: fauentes, beneficiis ipſius principatus donant, & ex alieno corio ludunt, vt ſibi eos concilient. Sic antiqui Cæſares etiam electiui, vel filiis naturalibus & legitimis reliquerunt imperiũ, vel adoptiuis, reuera etiam republica ſibi proſpiciente, ne tot mutationibus per contrarias armorum & ſenatus ſententias, & ambitioſorum factiones diſcerperetur: eáque ratione tulit conſortes imperij factos, vt altero moriente, quieta in altero viueret reſpublica.

24 Sic & imperio nunc modus nominandi regem Romanorum, viuente imperatore, obtinuit, veluti deſignatione facta futuri imperatoris, ad euitandas factiones & bella ciuilia pro deligendo alio, mortuo viuente.

Vt Henricus 3. Conradi Franci filius, dictus Niger, Capua regreſſus in Germaniam filium Henricum 4. quinque annos natum, Cæſarem eligi, & Aquiſgrani coronari curauit, & hic quoque filium ſuum Henricum 5. Et Carolus 4. Venceſlaum filium, cui ſucceſſit Sigiſmũdus eius frater.

Viuente quoque imperatore Friderico 3. Maximilianus Romanorum rex creatus.

Neque officit, quòd plerunque relinquuntur à regibus filij poſthumi, impuberes, &, quod peius eſt, ſtulti, inſani, muti, ſurdi, qui neque ſe neque populum regere poſſe commodè videntur. Siquidem nemo ignorat, nihil tam ſanctè, vel ordinatè eſſe in hoc mundo conſtitutum, quod cum commodis incommodum aliquod non admittat. Et poteſt his caſibus faciliùs ſubueniri, quàm ſtatus regni mutari. Etenim cum conſilio delecto regi interim poteſt regnum, ſub vnius tamen imperio: rectiúſque cum eo conſilio ſæpe negotia geruntur publica, quàm ſub vno antiquo & audaci principe, qui ex arbitrio, temerè ſine conſilio gubernabit. Quemadmodũ ſub Ioſia rege qui coronatus fuit anno ſuæ ætatis ſeptimo, rectè Dei populus rectus eſt, & poſtea vſque ad quadraginta annos quibus imperauit. Eſt quoddam numen in maieſtate regia. Reges imbecilli ingenij, non minus quàm mali electiui à Deo permittuntur propter peccata populi. Seditiones non minùs ſub principibus prudẽtibus, quàm iuuenibus & ſtultis ſubortæ fuerunt, & dare inconueniens non conſtituit regulam. Sunt bona regna electiua, ſunt bona ſucceſſiua, in ſingulis ſecundum mores vtilitas maior videtur. Sed qualiacunque ſint, perpetuò adhærent quædam non ſemper probanda in vtriſque: poſsúntque rationes vtrinque adferri ad laudanda vel improbanda vtraque, vt arbitror, conſtitutíſque legibus regnorum vel electiuorum vel ſucceſſiuorum, eas puto conſeruandas eſſe, ne mutatio præter mores ad internecionem populi conuertatur. Diſputatum autem eſt, non de conſtituto recepto regno, ſed de conſtituendo, quale eſſe melius poſſit, & ſucceſſiuum magis probauimus.

In ſucceſſione regnorum & principatuum, ex pluribus liberis ſuccedere primogenitum.

CAP. V.

QVia eò peruentum eſt, vt de principatu ſucceſſiuo per generis proximitatem, dictum vtcunque abundè fuerit: conſequenter viſum fuit neceſſarium huic tractationi addere, de modo ſuccedendi: propter graues & quotidianas quæſtiones quæ non minùs videntur interdum turbare rempublicam, quàm ſi per electionem procedendum eſſet.

Quarum prior illa ſe offert, num ſi imperanti ſeu principi plures aut duo filij, omnes in principatu ſuccedant ſimul, an verò vnus ſolus, & quis ex illis. In qua pro vno eóque primogenito in vniuerſum concludendum exiſtimamus, niſi mos contrarius receptus aut lex alia regni ſit quam infringere non minùs impium quam portentoſum videretur, ſi ſecundùm eam hactenus vixerint pacificè ſubditi. Quanquam enim plures imperaſſe in imperio conſtet aliquando, & quibuſdam in regnis: tamen experientia comprobauit, nec tutam nec longam fuiſſe ſocietatem in regno, & non poſſe in vno mundo duos ſoles inueniri: cùm duo domini eiuſdem rei in ſolidum eſſe non poſſint [a]. Et communitas proculdubio mater diſcordiarum ſit, leg. cum pater, §. dulciſſimus de le. a. & quod cõmuniter poſſidetur contemnitur [b]. Nec poteſt ſummus pontificatus duos admittere vllo modo. Sicque nec poteſtas ſumma quæ vnius tantùm eſſe poteſt, vt dominium, admittit communionem hanc: nec vtilitas populi ex diſcordiis communitatis, vel ex cõtemptu plurium dominorum, pati poteſt concurſum duorum, vel plurium imperantium: proinde nec ſucceſſionem vtilem reip.

a Quocirca ex conſuetudine ferè iuriſgentium, vniuerſa imperia, regna, principatus, ad vnum deuoluuntur: quia & ita experientia docuit magis reipublicæ paci, & tranquillitati ſubditorum expedire, & comprobauit primogenitum, & eo deficiente, ſequentem, ſi primus decedat ſine liberis [c]. Et regulariter vnus rex admittitur vel exemplo politiæ apum [d], & conſuetudo iam regulariter obſeruat, vt non tantum regna, ſed etiam ducatus, marchionatus, comitatus, ſimileſque dignitates non diuidantur, ſed primogenito,

a vt dictum in l. ſi vt certo, §. ſi duobus vehiculis commoda P.

b L. 2. quando & quibus quarta pars ab eo.

c Licet de voto exemplo ibi propoſito de regno Vngar.

d Cap. in apibus 7. q. 1.

vel proximiori deferantur [a]. Quamuis alicubi ex alia conſuetudine diuidantur feuda cũ dignitate, ſed non ſecundum ius quod defert primogenito [b]. Apud Luſitanos autem ſtrictiùs hoc ſeruatur, non ſolùm in maioribus dignitatibus, ſed etiam in quacunque donatione quæ à rege fit de terra coronæ regiæ: ſolus enim legitimus deſcendens primogenitus, vel proximior ſuccedit, nec vlla diuiſio admittitur, vt patet ex li. 2. ordinationum eius regni tit. 17. §. 3. Sicque conſeruatur & dignitas, & ſplendor familiarum, cùm contrà diuiſio tituli, vilem reddat dignitatem inter plures, & diuiſio ſæpe facta familiæ eam ad nihilum reducat.

a Cap. 1. §. præterea ducatus, de prohibita feudi aliena. per Fredericũ vbi late & per Bald. de Afflictis & alios.

b Vt notat Alex. cõſilio 25 incipien. attẽtis narratis, nu. 9. & ſequ. volu. 5. vbi alios interpretes citat.

3 Plus enim eſt totum ſuis diuiſis partib. Conſeruata tamen integritate & tituli & præcipuorum bonorum primogenito, cauendum erit ne alij ad ſtirpem redigantur, & cogantur mendicare: & illis vel penſiones, vel bona ad vſum eorum & ſuorum concedi debebunt, quamdiu vixerint fouenda, reuerſura proprietate ad principatum deſinente prole, vt ſeruatur in Gallia & alibi: vbi in appanagium, vel ſimile nomen conceduntur bona aliis filiis, quod & fieri debere notat Panor [c].

c Ad ca. licet. num. 10. de voto, poſt Ioãnẽ Andream Card in conſi. 137. incip. ad quędã P. de Anchar. conſul. 139. incipient. pro maiori intelligẽtia.

4 Pro tyranno habitus Amulius, qui fratrem Numitorem ſtirpis maximum Procæ patris à regno vetuſto Syluiæ gentis deturbauerat, & proinde poſtea à nepotibus ex filia Rhea Syluia, Romulo & Remo necatus, qui auum in regnum reſtituerunt [d].

d Liuius in 1. Florus in 1. Epitome hiſtor. Dionyſ. Hal. & alij.

5 Atque poſt mortem Anaxandridæ regis Sparthanorum [e], Lacedæmonij Cleomenem eius filium, etiam non mentis compotem, ſed inopem prætulerunt aliis filiis & Cleomenis fratribus mente compotibus, Dorio Leonidi, & Cleombroto: ìdque, inquit, ex lege, quod maximus natu eſſet.

e vt ſcribit Herod. in 5.

6 Apud veteres, inquit D. Chryſoſtomus [f], ſummus honori erat primogenituræ, quod collige primum. Quia Deus, vt eximie affligeret Ægyptios, primogenita occidit, vnde & impleta Ægyptus luctu [g]. & vt erga Iſraelitas oſtenderet ſingularem beneuolentiam, primigenij non fuerunt occiſi, ſed iuſſit ſibi in poſterum offerri. Item tribus Leui, ideo in ſanctum miniſterium ſegregata eſt: atque non tantùm primogenita ſunt oblata Deo ex eo populo, hominum, ſed etiam pecorum, brutorum, & vniuerſorum omnium, vel pretium pro redemptione eorum [h], & ante legem primogenituræ dignitas erat in Eſau natura, quam perdidit, & propter intemperantiam ſuam in fratrem Iacobum tranſtulit, qui quod natura non habebat, accepit [i]. Honoratiores & chariores eſſe etiam dixit primogenitos, Philo Iudæus in Agrippæ oratione ad Caium, & Plutarchus in vita decem Rhetorum.

f Tomo 1. Homilia 51. in geneſim.

g Exod. c. 12.

h Exod. ca. 13 & 22 L. u. 27. numerorũ c. 3 & 8.

i Geneſ. c. 27.

Dei legem his adiungamus, quæ pro regula debet eſſe his qui Deum & ſapientiorem & prudentiorem omnibus mortalibus credere & confiteri tenentur: is autem ſic ſtatuit Deuteronomi c. 21. verſ. 15. & ſeq. *Si habuerit homo vxores duas vnam dilectam & alteram odioſam, genuerítque ex eis liberos, & fuerit filius odioſæ primogenitus is, volueritque ſubſtantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odioſæ.*

17 *Sed filium odioſæ agnoſcet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia, iſte eſt enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita.* Cùm etiam Iacob moriturus congregatis filiis benedicere inſtituiſſet, exprobrando filiu primigenito Ruben, priuilegia eius enarrauit, & poſtea ex cauſa maledixit [k]. *Ruben*, inquit, *primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Effuſus es ſicut aqua, non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.*

k Geneſ. c. 49. verſ. 3. & ſeq.

6 Communis itaque lex fertur, ſiquid aliud expreſſe cautum non ſit, regnum & principatum indiuiduum, qui per ſucceſſionem defertur, pertinere ad primogenitum ex filiis mortui: vel ad primogenitum ex agnatis antiquiorem, in eodem gradu pluribus inuentis.

Inter Parthos receptus ille mos, ſicut conſtat ex Iuſtino [l], dum ait poſt mortem Arſacis regis Parthorum, qui reliquerat duos filios Mithridatem & Pharnacem, maiorem natu Pharnacem, more gentis fuiſſe hæredem regni: vbi tamen poſtea mutatum morẽ reipſa ſubiũxit, & regnũ rediſſe ad Mithridatẽ. Et Pharnacẽ poſtquã regnaſſet annis aliquot poſt ſubactos Mardos, morientem multis filiis relictis eos prætetiſſe, & fratri potiſſimũ Mithridati inſignis virtutis viro, reliquiſſe imperium plus regno quàm patrio deberi nomini ratus: potiúſque patriæ quàm liberis conſulendum; is tamen filio ſuo regnũ reliquit Phraarti. Sed eo mortuo rurſum ad Artabanum patruum eius rediit: vt ſcribit idem Iuſtinus lib. 42. quo loci annotare licet interruptam filiorum ſucceſſionem ex voluntate Pharnacis, non multo pòſt ad priſtinũ ſtatũ vnde deſciuerat, rediiſſe.

l lib. 41.

7 Sic etiam in Macedonia ius ſucceſſionis regni deferebatur primogenito ex liberis decedentis regis, vt notat dum de Alexandro Magno agit Diod. Sicul. li. 16. Liuius explicat latius. Perſeus, inquit, natu maior Demetrij regis filius, cùm Demetrium fratrem accuſaret apud patrem tanquam vitæ inſidiantem vt ſuccederet regno, *Frater*, inquit, *nõ commeſſantiũ more inuicem tamdiu viuimus inter nos. Regnare vtique vis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea: obſtat gentium ius, obſtat vetuſtus* [m] *Macedoniæ mos, obſtat etiam patris iudicium: hæc tranſcendere niſi per meum ſanguinem non potes.*

m Liuius lib. 40.

7 Quo tempore Darius Hiſtaſpis filius rex Perſarum profecturus erat in bellum contra Græciam ingens inter eius liberos de principatu orta eſt contentio, quoniam ex inſtituto Regum Perſarum oportebat ita demum ire in expeditionem, cùm regni ſucceſſorem rex declaraſſet. Artabazanes maximus natu diſceptabat, quòd apud vniuerſos homines ſit inſtitutum, vt maximus natu liberorum obtineat principatum [n].

n Vt notat Herodot. in 7.

9 Abraham plures habens liberos ex diuerſis coniugibus, dedit cuncta quæ poſſidebat Iſaaco, primogenito: aliis autem largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaace filio ſuo, dum adhuc viueret [o].

o Geneſ. c. 25.

10 Ioſaphat rex Iuda plures habens filios, dedit eis multa munera auri & argenti, & penſitationes cum ciuitatibus munitiſſimis in Iuda, Regnum autem tradidit Ioram eo quòd eſſet primogenitus, qui tamen aliis melior non erat. Siquidem ſurrexit: Ioram ſuper regnum patris ſui, cumque ſe confirmaſſet, occidit omnes fratres ſuos gladio [p].

p 2. Paralip. c. 21. verſ. 1. 2. 3. 4.

Apud Lacedæmonius & ius, vt mortuo rege maior ex liberis eius imperaret [q].

q Plut. in Ageſilao.

Sic & ſeruatum in regno Hungariæ, vt ordine genituræ primus primum ſuccederet in eo [r].

r cap. licet lex voto 6. devoto libro 3. tit. 34.

11 Cyrus rex moriturus duobus filiis exiſtentibus

ſtentibus Cambyſe & Tanaozare:conſentaneom dixit ſibi viſum eſſe,regnum &ducatum ei relinquere qui prior natus eſſet, nempe Cambyſi, & rerum plurium conſentaneè peritus eſſet [a]. A

a Vt refert Xenophon.l.Cyropædiæ

12 Oizericus ſenex decedens teſtamentum condidit,in quo mandauit Vandalis,vt per manus tegni eſſent ſucceſſores eius, & illi propinquiori ex genere virilis prolis, qui ætate præcederet [b]. Cabadem natu maiorē ætatis gratia lex vocabat.

b Procop.3. de bello Vandalico & idem 1. de bello Perſico.

13 Mortuo Antiocho rege Syriæ, relicto paruulo admodum filio. Demetrius obſes Romæ ſe dimitti ad tegnum petendum æquum eſſe dicebat,quòd ſicuti iure gētium maiori frater ceſſiſſet,ita ſibi tunc qui ætate pupillum antecebat deberi:in eo verè falſus,quòd iure gentium in regoo minor frater debet cedere maiori, ſed in reliquo iniuſtè concludens, quòd deberet præferri filio fratris cui ius competebat ex perſona patris, tanquam proximiori, vnde etiam ſenatus id non conceſſit [c]. B

c Iuſtinus lib. 34.
d lib.16.

14 Scribit & Iuſtinus [d], quòd Ptolomæus Ægypti rex,Lagi filius, contra ius gentium minimo natu ex filiis,ante infirmitatem ex qua mortuus eſt, regnum tradiderit:verum & illud ſuo iure videtur feciſſe,quod non debet trahi in exemplum ab his qui ex ſucceſſione regnū tenent maiorum. Siquidem Ptolomæus filius Lagi cognomento Soter, primus ex ſuo genete regnauit, & legem ita teſtamento regno acquiſito dare poterat, vt in reliqua priuata hereditate. Siquidē fuit quæſitor & dominus regni, nòn ſucceſſor. Lagus enim pater gregarius miles fuit non rex, & mortuo Alexandro Magno & eius filiis, Satrapæ ſibi vſurparunt ditioner, & ſe tyrannicè reges fecerunt, quo tempore etiam regem Ptolomæum ſuus vocauit exercitus, vt ſcribit Applanus Alexandrinus [e]:ita Dauid primus tex quæſitor regni, Salomonem iuniorem filium, non adſtrictus adhuc vlla ſucceſſionis lege, præpoſuit aliis. Sic ex prophetico ſermone. C

e Lib.de bellis Syriacis.

Iacob patriarcha moriturus, poſtquam ademit benedictionem filio primogenito Ruben ob inceſtum,& Simeoni & Leui propter iram illorum pertinacem;Regiam poteſtatem reliquit ſequenti Iudæ,& ptoli eius. *Iuda*,inquit, *te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te fily patris tui. Catulus leonis Iuda:ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leana, quis ſuſcitabit eum? Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe eſt expectatio gentium.* Et quamuis Iacob valde Ioſeph filium diligeret, & Beniamin filios nouiſſimos: tamen principatum non illis teliquit, ſed Iudæ, qui ſublatis anterioribus fratribus de medio,propter crimina, & veluti redditis incapacibus ad imperandum legitimè,primum locum tenebat [f]. D

f Geneſ 49. & 1. paralipomē c.5.verſ.1.& 2.

15 Apud Barbaram Gothorum nationem, & illud ius obtinuiſſe facilè colligi poteſt ex Ioanne Magno [g], dum ſcribit, Siſennandum poſt mortem patris Cintillæ Veſtgothorum tegis, in Hiſpania, per tyrannidem inuaſiſſe regnum excluſo &occiſo primogenito Cintilla ad quem regnum pertinebat:eadem lex apud Polonos: vnde & Cracl principis Polonorum filius,natu minor Lechus,cùm maiorem cui Craco nomen erat,per ſpeciem venationis in Syluas eductum,incautum occidiſſet, & mentitus cum ſimulatis lachrymis caſu eum periiſſe,honorificè ſepeliſſet, & ita obtinuiſſet principatum qui maiori natu debebatur:

g lib. 16.c.17.

aliquanto poſt detecto ſcelere deiectus fuit principatu,& in exilium actus [h]. A

h Cromerus l. 2.

16 Sed quid dicendum erit, ſi gemini nati ſunt,quis eorum primogenitus dicetur, vt ſuccedat?Reſpondetur eum qui primò fuerit in lucem editus pro primogenito habendum. quemadmodum in Iacob & Eſau natiuitate: quamuis enim Iacob teneret plantam pedis prænaſcentis Eſau, tamen Eſau quia prior editus, primogenia habebat donec remiſit [i]. *Neque enim*, inquit Tryphonius iuriſconſultus, *natura permittit ſimul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere, vt de ordine naſcentium non appareat* [k].

i Geneſ.c. 25.

k l. Areſcuſa. 15 de ſtatu hominum lib. 1. P.ti.5.

Et quamuis videantur gemini eſſe eiuſdem tēporis ratione conceptionir,& quandiu fuerunt in vtero matris :tamen quia agitur de ſucceſſione natorum, ordo natiuitatis per quam emiſſi io lucem, magis conſideratur: nam quandiu in vtero ſunt matris pars viſcerum illius dicuntur [l], atque partus nondum editus noo rectè homo fuiſſe dicetur [m]. B

l l.1.§ ex hoc edicto de ventre inſpiciē. P.
m l.In leg. Falcidia placuit ad leg.Falcid. P.

17 Quòd ſi non appareat manifeſtè quis prior ex geminis editus fuerit, & feudum ſit indiuiſibile, Vlpiani teſponſum videtur admonere quid ſtatuendum ſit, in l. ſi fuerit legatum, 10. §. f. de rebus dubiis lib. 34. P. titul. 5. *Planè*,inquit, *ſi ita libertatem acceperit ancilla, ſi primum marem pepererit,libera eſt:& hæc vno vtero,marem & fœminam peperiſſet: ſiquidem certum eſt quid prius peperiſſet,non debet de eius ſtatu ambigi, vtrum libera eſſet necne: nec filia, ita ſi poſtea edita eſt erit ingenua. Sin autem hoc incertū eſt, nec poteſt nec per ſubtilitatem iudicialem manifeſtari: in ambiguis rebus humaniorem ſententiam ſequi oportet: vt tam ipſa libertatem conſequatur quàm filia eius ingenuitatem:quaſi per præſumptionem priore maſculo edito.*

18 Poſſet & ambiguitas maior oriri, ſi exſecto vtero matris in orbem venerint & non nati ſint,de quo & Barthol.in d.l. Areſcuſa de ſtat.hominum, in quibus quæſtionibus dubitatis & aliquando conſultum eſt oraculum Delphicum, à Lacedæmoniis.Recenſet autem hiſtoriam Herodo. in 6. dum ait Ariſtodemi regis Spartiatarum vxorem Æginam,peperiſſe geminos,eiſque natis Ariſtodemum morbo deceſſiſſe Lacedæmonios autem qui tum erant inito conſilio creaſſe regem è pueris eum qui eſſet primogenius, vt lex iubebat. Sed neſcientes vtrum puerorum eligerent cùm eſſent ſimiles ac pares:idque quum nequirent ipſi diſcernere, priùs fuiſſe percunctatos genitricem,eáque negāte ſe dignoſcere, ſed diſſimulante,quòd videlicet,vt credibile eſt, magnopere cuperet ambos effici reges:ita de hoc dubitantes Lacedæmonios miſiſſe Delphos ſciſcitatum, quid in ea re agerent: & his Pythiam reſpondiſſe, & vtrumque puerorum regem ducerent, ſed primogenitum magis honorarent: hócque reſponſo à Pythia edito, Lacedæmonios nihilominus incertos, quo pacto primogenium reperirēt, admonitos fuiſſe à quodam Meſſenio nomine Panite, vt obſeruarent vtrum puerorum mater priorem lauaret cibarétque, quam ſi deprehenderent eodem ſemper modo factitare, habituros id omne quod quærerent, & inuenturos quod vellent: ſin illa alternando erraret, palam fore ne ipſam quidem quippiam magis noſſe, & vt iſti aliam rationem inirent. Ibique Spartiatas ex admonitu Meſſenij obſeruantes matrem puerorum,ignarā cur obſeruaretur, animaduertentes illam præferentem alteri primigenium, tum ci- C D

bando

bando tum lauando, accepiſſe puerum qui magis honorabatur à matre tanquam primigenium, publicéque alendum curaſſe, impoſito ei nomine Euryſthene: iuniori Proclis: vnde regum duorum origo apud Spartiathas ex duabus familiis. Videtur & eſſe ſententia Iohannis Andreæ [a] quòd ſi neſciatur quis primò natus ſit, diuidantur inter illos bona, & ſi res indiuiſibilis ſit, vt regnum hîc, ſorti res committatur: vel ad dominum feudi, ſi de feudo agatur recurrendum, vt alteri honeſtiori & prudentiori aſſignet [b]. Et ſi pares ſint, locum eſſe gratificationi [c].

a In addition. ad Speculator. lib. 4. part. 3. tit. de feudis.

b cap. ſi. 97. diſtinct.

c l. ſi quis ſeruum, §. ſi inter de leg. 2. c. per ver quid ſi for tan, de reſcr. in ſexto.

Reperitur apud Liuium in 1. & alios, qui Romuli & Rhemi narrant hiſtoriam, eos natos geminos ex Rhea Sylua filia Amulij regis, & cùm diſputarent de principatu condendo ad proſequendum & augendum auitinum, primigenij iudicium Deo commiſiſſe, cùm neſcirent vter illorum prior eſſet editus, & auguriorum ſorte exitum inde habuiſſe, vt qui plures vultures pro augurio habuiſſet, is ius poteſtatis haberet, contigiſſe autem plures Romulo, & proinde de ſuo nomine oppidum inauguraſſe.

Num filius mutus vel ſurdus, aut alter inhabilis ad gubernandum, poſſet ſuccedere in principatu.

CAP. VI.

SOlet moueri hîc quæſtio, quid ſtatuendum ſit, ſi filius primogenitus ſit, mutus, ſurdus, aut mente captus, aut alio quoquo modo inhabilis ab regendum viſus, num excludi debeat à iure primogenituræ, & regnum deferendum ſit aut principatus ſequenti. Ex iure feudorum quid ſtatutum ſit alibi docuimus.

Quid verò videatur in principatibus ſtatuendum qui non pendent à ſuperiore, ſed qui ex ſucceſſione ſanguinis debetur ſatis mihi probatum exemplis videtur, non ideo primogenitum priuandum quòd videatur natura inhabilis, vel caſu in inhabilitatem incidiſſe, ratione propriæ adminiſtrationis.

2 Quemadmodum poſt mortem Anaxandridæ regis Spartiatarum, Cleomenes etiamſi non videretur mentis compos, prælatus eſt tanquam maior natu fratribus. vt ait Herodot [d]. Apud Lacedæmonins Ageſilaus, etſi claudus, tanquã proximior ad regnum vocatus. Ozias quamuis ob lepram, qua percuſſus fuit, factus fuiſſet inutilis regno, nempe quòd à communione hominum ſeorſum habitans, non adminiſtraret regnum, tamen regno priuatus nõ eſt, ſed pro eo filius eius quamdiu vixit nominéque eius palatum & regnum adminiſtrauit [e].

d In 5.

e 4. reg. 15. & 2. Paralip. c. 26. verſ. 21.

3 Comitia Vngariæ, primogenitum Colominum prætulerunt, Almo fratri ſecundogenito quamuis gibboſum, claudum, luſcum, & balbum [f].

f Michael Ritius.

Neque Lyſander inuenit ſuffragatores, decernere deſideraos vt in poſterum non proximior ſuccederet in regno, ſed magis idoneus [g].

g Plutarch. in Lyſandro.

Sequeretur & ex hac regula ſi idoneus tantùm ſuccederet, infantes regum & principum, item filias in locis in quibus ſuccedunt fœminæ, reiici à principatu, quod tamen non fieri & ſatis conſtat, & æquum & iuſtum eſſe iudicia plura, & rationes cumulatiſſime docere poſſunt: de quibus poſtea.

4 Neque ſubmota regina Ethiopum Candace à ſede, quòd eſſet capta altero oculo [h]. fuit

h Volaterr. li. 18. Antropol.

A Philippus, rex Macedoniæ dextro oculo priuatus [i]: monaculus & Antigonus rex Macedoniæ [k], & Lycurgus, Lacedæmoniorum legiſlator [l].

Ægypti rex Seſtris, quamuis cæcus, tamen regnauit [m], & poſt eum ſucceſſor eius filius etiã cæcus Pheron [n]: item alij, Phineus, Paphlagoniæ rex [o]. Iohannes Ziſca, Bohemiæ reges, cæci [p].

Ingo Haraldi Hibernienſis, regis Noruegiorum filius, quamuis gibboſus, tamẽ ſtrenuè regnum tutatus eſt contra Magnũ illud repetentẽ [q]. Carolo 8. Gallorum regi corporis totius effigies deformis, ſi credamus Pontano [r]. Claudius imperator Druſi filius, non ideo minùs imperator, quòd vecors fuerit, & ſtultus, vt eſt apud Suetonium, & Sextum Aurelium.

i Iuſtinus.

k Plutarchus in Sympoſiac. Macrob. lib. 7. c. 3. Plutar. lib. 2. conui. q. 1.

l Plutarch. in Laconi.

m Diodorus Siculus.

n Herod. in 2.

o Apollonius. Rhodius lib. 2. Argonautic.

p Fulgo. lib. 3. c. 3.

q Saxo lib. 14. & Crantzius lib. 5. Noruargiæ c. 9.

r Lib. 2. c. 34.

Neque Carolus 6. Gallorum rex, ideo priuatus regno quòd amens effectus fuerit, ſed eo regnãte patruis commiſſa fuit regni adminiſtratio [s].

s Paul. Aemilius lib. 10. hiſtor. Fran.

B 5 Poſſunt tamen multa adferri aduerſus eos qui non poſſunt negotia reipublicæ per ſe expedire, quæ certe in deligendis rectoribus, quorum opera egemus locum habere poſſunt. Sicuti apud Platonem [t] Socrates ex Æſculapij inſtituto, eos qui natura ſunt valetudinarij, & propterea reipublicæ inutiles, è medio excedere & locum dare ſanis iubet, in quam ſententiam citatur Euripides à Plutarcho [v].

t Lib. de republic.

v Conſolatione ad Apollonium.

Exoſus eſt mihi quiſquis producere
Vitam cupit dapibus, ſimilique poculis,
Magarum & artibus deflectens riuulum.
Deinet vt fati: Quem, cum proſit nihil
Orbi decebat emori & faceſſere:
Dantem locum ſtatim efflorescenti pubi.

Sed quãdo de principatibus ſucceſſiuis agimus, videntur illi facti patrimoniales, & iam quæſiti iure proximitatis, vt non minùs his ob morbos, C vel caſus aduerſos mentis, vel corporis illorum domini quàm patrimoniorum paternorum efficiantur: & ſi per ſe non poſſunt adminiſtrare, non tamen ideo illis priuentur, ſed per curatores, aut vicarios non ſecus quam perſonæ propriæ ac bona patrimonialia, adminiſtrentur. Retinentur namque ex ſucceſſione principes, non quòd omnes qui ex bonis principibus primis naſcuntur, ſint futuri ſimiles, ſed vel in memoriam priorum, vel ex lege, vel quia etiam tales per ſe non valentes imperare, ſint vtiliores reipublicæ, quàm ſi noua electione commouendi eſſent cardines totius pacis reipublicæ [x]: melius enim eſt ſub mente capto aut gibboſo eſſe principe, cui conſilium probum & electum illúdque mutabile adiungi poteſt: quam ſub bono principe, cui malum conſilium eſſet.

x Vide quæ ſuprà dicta ſunt c. 4. nu. 23. 24. 25.

D *Quædam mala quæ contigerunt alicubi ex immutatione ſucceſſionis regni primogenituræ.*

CAP. VII.

VIolatio huius iuris ſuccedendi, & dum voluit minor ex filiis præripere regnum maiori, peperit ingentes clades: tandem ſuccedentibus in irritum vt plerunque conatibus: neque prætextus quòd maior eſſet minùs imperandi idoneus potuit tueri etiam electionem contra ius hoc naturæ. Quod liquet ex duobus filiis Alexandri regis Iudæorum, vt refert Ioſephus [y]. Eo enim mortuo vxor eius Alexandra, quæ duos illos ex Alexandro genuerat filios, natu maximum Hyrcanum, & propter ætatem declarauit pontificem, & quòd præterea ſegnior eſſet quàm vt poteſtate

y Lib. 1. de bello Iuda. c. 4. & 5.

regia

regia moleſtus cuiquam videretur, regem conſtituit, minorem autem Ariſtobulum, priuatum viuere maluit: quòd feruentioris eſſet ingenij. Attamen mortua Alexandra, Ariſtobulus regnum ſibi vſurpauit, donec poſt ingentes clades & prælia a Pompeio victus & captus, regnum Hyrcano reſtitutum eſt.

a In Atticis.

2 Narrat Pauſanias[a], tragediam ob eandem cauſam, his verbis, *Ptolomeus qui Philometor eſt dictus, octauus eſt rex* (Ægypti ſcilicet) *à Ptolomæo Lagi filio. Id autem cognominis per illuſionem nactus eſt: neque enim regum quiſquam fuit vnquam ex omnibus, quem maiori mater odio proſequuta fuerit. Hunc enim maiorem quamuis natu, regem ſalutari non eſt paſſa, & vt in Cyprum viuente patre ablegaretur, effecit. Cuius in filium acerbitatis, cum alias fuiſſe cauſas, Cleopatræ commemorant, tum quòd Alexandrum natu minorem, ſibi obſequentiorem fore ſperabat: ob eámque rem primum, vt eum Ægypti regem crearent, ſuadebat: deinde cum repugnante plebe id aſſequi nequiſſet, in Cyprum Alexandrum miſit, imperatoris quidem* (patris) *nomine, re vera, vt per eum Ptolomæo formidoloſior eſſet ipſa. Poſtremò ex omni eunuchorum numero quos amantiſſimos eſſe ſui putabat, ſaucios in concionem produxit, Ptolomæum inſimulans, & inſidias ſibi feciſſe & eunuchos vulneribus fœdaſſe. Qua re Alexandrini commoti, non multum abfuit quin Ptol·æum impetu facto opprimerent: ſed cùm ipſe naui ſe periculo eripuiſſet, haud ita multo pòſt, è Cypro reuerſum Alexandrum, regem appellarunt. Dig·a autem facinore pœna Cleopatram conſecuta eſt: eam enim filius quem ſuis ipſa conſiliis ad regnum euexerat, peremit: Quo ſcelere detecto, cum ciuium metu aufugiſſet Alexander Ptolomeus in Ægyptum rediit, at iterum regno potitus eſt.*

b Circa finem libri 34.

3 Scribit Iuſtinus[b] de Pruſia rege Bithyniæ, quòd cœperit conſilium interficiendi Nicomedis filij, dum cōſulere ſtuderet minoribus filios, quos nouerca eius ſuſceperat, & Romæ habebat, & re manifeſta adoleſcenti ab his qui facinus ſuſceperant, accitum in patris regnum veniſſe, ſtatimque regem appellatum, Pruſiam regno ſpoliatum à filio, priuatúmque redditum etiam à ſeruis derelictum, & cùm in latebris degeret, non minori ſcelere, quàm filium occidi iuſſerat, à filio interfectum.

Prætulit aliquando in ſucceſſione regni Pharnaces, filiis ſuis Mithridatem fratrem tanquam magis vtilem Parthorum regno contra morem gentis: ſed non diu apud eius ſtirpem directam remanſit, ſed à filio eius in patruum tranſlatum fuit imperium[c].

c Vt liquet ex lib. 41. & 42. Iuſtini.

d Lib. 9. c. 11.

Narrat Valerius Maximus[d], Scipione Africano patris & patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine noua celebrante, duos regios filios nuper patre mortuo in arenam proceſſiſſe: pollicitoſque ſe ibi de regno præliaturos, quo ſpectaculum illud illuſtrius pugna ſua facerent eos Scipionem monuiſſe, vt verbis quàm ferro diiudicare mallent, vter regnare deberet, ac iam maior natu, conſilio eius obtemperaret, minorem corporibus fretum in amentia perſtitiſſe: inito que certamine, pertinaciorem impietatem fortunæ iudicio morte multatam. Sicque narrat Valerius, cui conſentire videtur Liuius[e]. Tamen hos fratres patrueles dixit Corbim & Orſuam, de principatu ciuitatis quam ibidem dicebat diſputantes, vel etiam illi cum aliis in gladiatorum munus etiam pro regno deſcenderunt duello terminantes ſucceſſionis euentum.

e Lib. 28.

Spurij num in principatu ſuccedere poſſint.

CAP. VIII.

SEd rurſum quæritur, num ſpurij ſuccedant in regno, vel ſoli ſi ſoli ſint: vel prælati aliis legitimis & naturalibus, poſtea ex legitimo matrimonio principis mortui ſuſceptis. Pro nothis poſſent adferri hiſtoriæ eorum, qui quamuis ſpurij & illegitimi fuerint, tamen imperarunt honeſte & ſtrenuè, vt de Iephthe fertur Galadita iudice Iſraëlis, fortiſſimo[f]. Ferunt Themiſtoclem principem, fuiſſe ſpurium[g]. Timotheus ſcorti filius & Cononis, fuit Athenienſium dux[h]. Fuerunt proculdubio nothi & ſpurij Remus, & frater Romulus, qui principatum Romanum inſtituit, vt notant omnes hiſtoriographi, Liuius, Dion. Hal. Flor. Plut. & alij. Arnulphus nothus Carolomanni regis Bauariæ, fratris Caroli Craſſi imperatoris à proceribus imperij Craſſo ſubſtitutus fuit, vt ſcribit Cuſpinianus, ſed & Theodericus Oſtrogothorum rex, qui Italiæ regnum pulſis Herulis occupauit, Valamiri regis ex concubina Aorilena, filius fuit. Ioha. Magnus lib. 9. c. 9. Suenoni 2. Danorum regi ſpurij multi fuere, qui ſucceſſere eidem, Haraldus primùm, poſtea Canutus, & alij ordine[i].

f Iudic. 11.
g Vt ait Plut. in Themiſt. Athen. li. 13. ca. 13.
h Ath. l. 13. c. 3.

i Saxo lib. 11. c. 12.

Scribit & Damaſus papa in pōtificiali ſummum pontificatum etiã tenuiſſe natos habitos vt ſpurios Oſium, Felicem, Bonifacium, Agapitum, Theodorum, Gelaſium, & alios[k]. refertur & à Gratiano[l] ex dino Hieronymo, quòd Dominus noſter IESVS CHRISTVS voluit non ſolùm de alienigenis ſed etiam de adulterinis commiſtionibus naſci, nobis fiduciam, inquit, præſtans vt qualicunque modo naſcamur, dum tamen eius veſtigia imitemur, ab eius corpore nō ſeparemur.

k refertur in ca. Oſius 56 d.
l In ca. 8. Dominus noſter 56 d.

2 In contrariam poſſunt adferri & exempla, & rationes, quibus meritò nothi reiiciuntur à ſucceſſione regnorum & principatuum.

Quod impulit Ariſtonem Demarathum, reiicere. nam cùm Demarathi natiuitas Ariſtoni patri regi Sparthanorum renunciata eſſet: ſubducta ratione quòd à nuptiis nondum elapſi decē menſes, negauit hunc ſuum eſſe filium, atque vt nothum abdicauit, vt ait Suidas. Sicut & negauit ex ſe editum Agis Leotychidem & proinde & regno priuatus, quamuis ex vxore Timea natus eſſet.

Margaritæ Flandriæ Comitiſſæ ſpurij, Iohannes & Balduinus, ex Guilielmo præceptore furtiuo concubitu nati, à reliquis fratribus naturalibus & legitimis fuerunt à ſucceſſione reiecti[m]: idémque comprobat & rationem adfert lex, Si qua illuſtris ad ſenatuſc. Orphicianum.

m Paul. Aemilius lib. 7.

Fuerunt in regno Sueonū, Gothorum Noruergianorū ita neglecti habiti ſpurij, vt viles fuerint habiti: neque etiam filij nothi regum auderent inter honeſtos vix comparere, & proinde etiam Aimundus in concubinatu genitus ab Aimundo Gothorum Annozo & Sueuorum rege, etiam legitimatus per ſubſequens matrimonium, ducta concubina ſub mortem, & hæres inſtitutus regni à patre, probus alioquin, numquàm potuerit à ſubditis populis plenam obedientiam conſequi, vt ſcribit Iohannes Magnus[n].

n lib. 18. c. 6.

3 Periculoſæ ſunt iſtæ ſucceſſiones, in quibus participāt nothi, etenim vt plerunque ſunt audaces, & ad vitia paterna & maiora procliuiores: ſi ſint filij naturales & legitimi, ſæpe prolem legitimam tollere ſatagūt, vt ſibi principatū aſſerant, vt

exemplo

exemplo ſunt Iſmael ex ancilla natus, qui perſe-quebatur filium legitimum Iſaacum filium liberæ, vt meritò iuſſum ſit Abrahamo patri, Eiice ancillam & filium eius [a].

a Geneſ. 16.

Nec idem admiſit filios concubinarum ad ſubſtantiam hereditariam quam dedit Iſaaco, ſed tantùm, munera illis ſeorſum diſtribuit.

4 Abimelec filius ſpurius Ierobaal, ſeu Gedeonis vt regnaret poſt mortẽ patris, occidit ſeptuaginta fratres filios patris naturales & legitimos ſuper lapidem vnum, excepto minimo Ioathano [b].

b Iudicũ c. 9.

5 Phraatates Phraatis Parthorũ regis ex Tharmuſa Italica fœmina natus nothus, conſilio matris, patre occultè interfecto, regnum occupauit, & ademit tribus filiis legitimis & naturalibus qui erant obſides Romæ: illúdque tenuit donec Parthi quia inceſto matris ſe polluerat concubitu, regno deturbarunt, & expulſus breui periit [c].

c Sabell. lib. 2. Enne. 7.

6 Sic Iugurtha nothus ex Manaſtabile filio Maſ-ſaniſſæ regis Numidarum, adoptatus à Micipſa fratre Manaſtabilis, & factus particeps regni cum duobus filiis Micipſæ, Hiempſale & Adherbale; Hiempſale necato, expulſo Adherbale, totum regnum ſibi vindicauit [d].

d vt narrat Saluſtius in bello Iugurthino.

7 Manfredus Friderici 2. imperatoris ſpurius, ex cõcubina Blanca Marchioniſſa Montisferrati genitus, princeps Tarentinus & rex Siciliæ deſignatus, fertur patrem in Apuliam mouentẽ, ex graui morbo conualeſcentẽ, ſuffocaſſe, cùm Conradum ex Iole genitũ hæredem à patre inſtitutũ accepiſſet; & Conradum fratrem veneno ſuſtuliſſet, & duos filios Henrici fratres, vt narrat Cuſpinianus, quanquam paulò aliter ſcribat Crantzius [e].

e Lib. 8. Saxoniæ c. 18.

8 Ita cùm Philippus Demetrij filius, duos haberet liberos, vnum ex iuſto matrimonio Demetrium etiam nomine minorem natu, cui ex lege regnum debebatur, & Perſeum maiorem natu ex pellice vulgato corpore editum, effecit calumniis apud patrem Perſeus vt Demetrius tolleretur, vt ipſe ſuccederet, quod obtinuit mortuo patre: verùm cùm bellum mouiſſet in Romanos a L. Paulo Æmilio captus, regnum, & in carcere vitam amiſit, dignas parricidio pœnas luens [f].

f Plutarch. in Æmilio.

9 Iacobus nothus Iohãnis Cypri regis, vi & auxilio Soldani ademit regnum Carlotæ filiæ legitimæ Iohannis, & tandem factum eſt eius morte, vt regnum ad Venetos perueniret iure hæreditario [g]. Poſſent propemodum infinita alia addi exempla ſpuriorum, qui ambitione regnandi legitimos principatuum ſucceſſores deturbarunt.

g Bonfin. lib. dec. 3.

10 Et ſiquid vel virtutis conuenientia, vel meũ valeat iudicium, tutiorem arbitrari poſſumus in republica partem & ſententiam, quæ explodat ab imperij ſucceſſione illegitimos, ſeu extra matrimonium ex venere damnata procreatos. Quamuis enim inueniantur, vt olim inuenti ſunt ſpurij, qui & armis & ingenio facilè legitimo matrimonio productos, ſuperarint, & digni habiti ſint imperio, & quibus reipublicæ gubernacula committerentur, taléſque etiã inueniri poſſe non dubitemus: eo quòd virtus non generatione, ſed ex propria actione fiat, & non naſcatur: Attamẽ quia & in lumine diuino degentes, & ſub principatu & legibus Dei & gentium, quibus matrimonium meritò introductum & conſeruari debet impollutum, & præferri vago & ferino concubitu, male ſuccederet rectæ inſtituendæ ſocietati humanæ, ſi huiuſmodi partus pręter matrimonium editi pro filiis haberentur legitimis, & natis ex legitima, honeſta, & a Deo inſtituta, in populóque

A Chriſtiano approbata coniunctione, præponerentur. Nulla eſſet etiam certa nobilitas, nullæ familiæ certæ, ſi promiſcuis concubitibus omnia miſcerentur: nulla regia ſtirps, aut ſucceſſio certa, ſi partus iſti illegitimi ex ſola opinione & fide ſeu aſſertione parentis admitterentur hæredes: cùm filij tantùm certi ſint, quem nuptiæ demonſtrãt [h], & vulgò concepti ex meretrice, ſiue eam concubinam dicas, ſiue alio nomine, incertum habent patrem [i]: vt contrà, certam habent matrem, & ſæpe vſque adeò vilem, vt vel eam cognoſcere aut nominari pudeat, quod neque conuenit maieſtati regni aut dignitati principatus, nec populorum exemplo ad bene viuendum idoneo, contemnerent ipſi reges matrimonium, vt in libera venere diſſolutè viuerent, opprimerentur ex arbitrio ſubditæ virgines & matronæ: & illæ rurſus facilè ſcortationi ſe principibus offerrent, ſpe al-

h L. filium 6. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. ℞. l. 1. ai. 6. l. quia ſemper. de in ius voca. h. 2. ℞. c. 4. cũ ſimil.

i L. vulgo concepti de ſta. ho. ℞. §. ſi aduerſus de nuptiis.

B lectæ vt filij ex huiuſmodi alioquin complexibus editi, ad principatum promoueri poſſent: breuíque tempore religione, quæ ſcortationem prohibet, conculcata, proculdubio in rempublicam confuſionem, Dei contemptum, & iram inuehi videremos, & inde interitum.

11 Neque poſſet haberi maieſtatis diſcretio in imperio, vbi imperaret turpitudinis perpetuum exemplum, & in ſpurio regnante, impudicitiæ regis perpetua & continuata memoria: qua ratione & Deus ab eccleſiæ adminiſtratione eiecit ex ſcorto natos [k]. Et deinceps iura pontificia [l], vt & ciuilia à dignitatibus niſi ex magna neceſſitate electionis, non ſucceſſionis in aliquibus iure [m]. Atque ob illicitos concubitus, concitari iram Dei [n], & iuſtis rationibus ſpuriorum generationem abominabilem in republica docuimus alibi [o], vt repetitione vti ſuperfluum videatur.

k Deutero 23.

l c. cum in cũctis, 7. & c. innotuit P. de electio. c. filij, c. penult. de filiis presby.

m l. 3. §. ſpurios, l. ſpurij, 6. de decurio li. 50. P. ti. 2.

n c. ſi gẽs Anglorũ, 56. diſt.

o vide dicto c. ſi gens Anglorũ 56 diſtinct. ea quæ non tractauimus fusè lib. 10. ſyntag. iuris c. 3 & li. 45. c. 6.

C 12 Sed conſideremus vltra nothorum admiſſionem repugnare ſucceſſioni regnorum quæ deferuntur exiſtentibus ex ſtirpe regia proximiori: nemo autem dixerit ſpurios ex concubinis genitos, eſſe ex ſtirpe regia, aut ex genere regio, & niſi ſint ex legitimis vxoribus nati, vt dicebat Dares Phrygius in exordio libri de bello Troiano.

Neque aſſertio paterna facere poteſt quod nõ eſt: & facit quidem, vt aſſertus ſpurius dicatur alicuius [p], ſed non facit vt aſſertio ſpurij ſit filiatio legitima, vnde, & aſſerti dicuntur, non legitimi ſed legitimari: neque princeps poteſt mutare quæ ſunt iuris gentium [q], aut iuris diuini [r], & proinde facere non poteſt, vt coniunctio illegitima contra rationabilem hominum coniũctionem, quam nõs matrimoniũ, inquit Vlpianus, appellamus [s], legitima dicatur: nam hoc non pendet à lege humana poſitiua: quam mutare poteſt princeps: ſed

p l. eas, ce cap. diminutio. §. ſ de iure natur.

q c. cum inferior, de maior. & obedient.

s l. 1. § penult. de iuſtit. & iur. P. c. 7. ius naturale 1. diſt.

D à Dei & naturæ præceptis: dixit enim Deus, *Non mœchaberis* [t], *non eris ſcortator de filiis Iſrael, nec meretrix* [v]: neque inter Chriſtianos concubinatus, aut naturales liberi diſtinguntur à vetita venere: omnis enim coniunctio extra matrimonij fœdos, damnata à Deo in Euangelio eſt, & continetur ſub illa prohibitione, *Non mœchaberis*. Neque in poteſtate principum eſſe ea non dicuntur, quibus boni mores & quod æquum & iuſtum eſt, repugnant [x].

t Exod. 20. Mar. 10. ad Heb. c. 13. 1. ad Corinth. ca 6. ad Eph 5.

v Deut. c. 23.

v ca nem. ſibi blãdiatur, 32. q 4 ca de cõſanguinitate, 35. q 3. c. ex parte. de reſtitut. ſpolia. gloſſ. ad c. illud de præſumption. ca. 1. 10 q. 5.

x l. ſi.

13 Nulla etiam coniectura eſt, ex qua poſſimus colligere mentem fuiſſe inſtituentium principatum, vt nothi qui opprobrio eſſe ſolent omnibus aliis, imperarent iure agnationis, quæ nulla eſt ſpuriis cũ cognatis patris [y]: vtque inſertione viliſſimorum hominum per concubinatum

y in §. vulgo conceptus de ſucceſſ. cog. inter. l. ſi ſpurius 4. vnde cogna. li. 38. P. ti. 8.

ſuſcepto

ſuſceptorum,ſplendidiſſimæ familiæ conſputcarentur: vt ſuppoſititij filij pro veris & legitimis honorareotur,vitij notæ authoritati virtutis inſererentur,& gloria pudicitiæ uobilitatis illegitima prole pollueretur. Et quamuis aliquandu tantùm valoerit principum exæcatio,vt etiam inter legitimos filios,& in honore & regni partitione ſporios coæquarent legirimis & naturalibus filiis:tamen experientia comprobauit exitum partitioois & ſucceſſionis fuiſſe infœlicem,& populo & ipſis legitimis & naturalibus, qui diu non potueruot cum illis conuenire.

14 Hócque etiam ſub primis duabus ſtirpibus regum Merouæorum, Caroli Magni locum habuiſſe dicitur,dehinc ſumma cum vtilitate reipublicæ Gallicanæ reformatum ſub Capetorum progenie:ſub qua tres maximè imperio Gallico vtiles leges latæ feruntur, quæ pacatum reddiderunt règnum,& à periculis quibus irretitum fuit antea,exemerunt. Prior, ne in poſterum regnum regniq; titulus,inter plures eriā liberos diuideretur,ſed antiquior ex genere ſolus titulū regis gèreret, alij autem fratres præmortui regis filij partes acciperent ſine regis titulo nomine appanagij, & filiæ quoque certam dotis nomine ſummam.

Alia,ne in poſterum ſpurij regum eriam agniti à patre,ſuccederent. Tertia,ne in poſterum eſſent maiores domus regis,à quibus & eorum nimia vſurpata authoritate, Merouingorum & Caroli Magni ſublatum fuit genus [a].

a diximus copioſius de ſucceſſione ſpuriorum,li.4.ſyntagmatis c.2.6.& 11.

15 Ruſum cùm promptum dicatur ingenium horum filiorum, ſiquidem filij nomen mererentur,ad audendum contra ipſos legitimos vt dictum,ſublata erit delinquendi occaſio ſi principatum eis ſubire ſciant prohibitum. Atque magis ad eos deligendos incitabuntur à quibus bona ex liberalitate ſperent.

Exemplum fuit in Gallia miſeriarum, poſt mortem Ludouici Balbi:nam relicta vxore prægnante ex qua poſtea natus Carolus cognomine Simplex,duo ſpurij eius Ludouici Balbi, nèpe Ludouicus & Carlomanus,vſurparunt regnū,qui breui tempore regnarūt,verùm illud effecerunt, vt illorum exemplo viuente Carolo Simplici, adhuc puero,Carolus Craſſus illis mortuis,voluerit quoque vſurpare imperium,& poſt illum Odo comes Pariſiorum regens Franciæ pendente minoritate Caroli Simplicis.vnde & via & gradus facti ad inuadendum regnum & audendum in poſterū contra regiam Caroli Magni ſtirpem, factionibus ad eam rem ortis & ſæuientibus,vt ferè Galliæ totius mutuis bellis extinctus fuerit ſplendor [b].

b vt narrant Æmilius in 3. Sigebertus & Luithprandus.

16 Et Henricus 2. Alphonſi XI. Hiſpaniarum regis filius nothus, Petrum fratrem ſuum legitimum, qui poſt parentem Alfooſum imperij habenas ſuſceperat, ſtricto gladio confodit, eóque interempto,regno potitus eſt, vt ait Ritius Neapolitanus lib. 3.regum Hiſpaniæ.

De quæſtione,ſi rex aut princeps ante adeptionem principatus,filium genuerit primogenitum, & poſt adeptionem alium,quis præferatur in principatus ſucceſſione poſt mortē patris,an ille qui ante,an qui poſt editus eſt.

CAP. IX.

AGitata aliquando quæſtio, Si quando pater filiorum ſuſceptorū ante adeptum regnum & pòſt,decederet,ad quem primogenitum diceretur pertinere.num ad eum qui genitus primus ab eo natùra eſt antiquior:an verò ad eum qui primò natus eſt poſt adeptum imperium.Magna fuit hæc contentio ſub Dario rege Perſarum. Cauſæ controuerſiæ hæ. Darius rex Perſarum antequam fuiſſet adeptus imperium,genuerat ex vna vxore Artabazanem.Poſtquam verò rex fuit electus genuit ex alia Xerxem.Cum autem profecturus eſſet in bellum,& de ſucceſſore in regno relinquendo cogitaret controuerſum eſt coram eo, quis illorum potior eſſet.

Artabazanes ad ſe imperij ſpem pertinere dicebat,iure primogenituræ, & tanquam omnium fratrum maiorem,atque iure gentium ad regoum vocari Xerxes è contrario, dicebat, conueniens eſſe,vt qui patre imperante natus eſſet,regno ſuccederet tanquam ſtirps regia, quæ tum demum orta videtur poſtquam pater regnare cœperit referam circunſtantias & iudicum controuerſias,ex Herodoti verbis qui [c] ſic ſcribit: *Darius expeditionem ſumere properabat in Ægyptios, atque Athenienſes. Dum autem hæc comparat, interea ingens inter eius liberos de principatu exorta diſſenſio eſt. Quoniam ex inſtituto Perſarum oportebat ita demum ire in expeditionem,cùm regni ſucceſſorem declaraſſet. Erant autem Dario iam antequam regnaret, liberi tres è priore vxore Gobriæ filia ſuſcepti:& poſt partum regnum alij quatuor ex Atoſſa filia Cyri ſuperiorum maximus natu erat Artabazanes,poſteriorum Xerxes,qui cùm ex eadem matre non eſſent,diſceptabant. Artabazanes quidem,quod omnis paternæ ſobolis,ipſe maximus natu foret:quum apud vniuerſos homines ſit inſtitutum,vt maximus natu liberorum obtineat principatum.*

c In principio li.7.ſeu in Polymnia.

Xerxes verò,quod ipſe Atoſſa genitus eſſet,filia Cyri, qui Perſis libertatem acquiſiuiſſet. Dario autem nondum ferente ſententiam aderat fortè Demaratus Ariſtonis filius,qui per id tempus altercationis, Spartano regno exutus,ac Lacedæmone profugus Suſa, aſcenderat. Hic vir audita liberorum Darij controuerſia adijt (vt fama fertur) Xerxem,admonuitque vt ad cætera quæ pro ſe dicebat,hoc adderet,ſe quidem genitum è Dario iam rege & Perſarum imperium obtinente: Artabazanum verò è Dario dum eſſet priuatus:proinde, neque æquum, neque iuſtum eſſe alium quempiam potius illam dignationem adipiſci,quoniam Sparta quoque ſic vſurparetur,vt ſi cui antequam regnet filij naſcantur, deinde regnanti alius naſcatur, huius poſtea nati ſucceſſio regni ſit. Hac à Demarato ſuggeſta, ratione vtentem Xerxem tanquam iuſtè dicentem, Darius regem declarauit,quanquam etiam citra admonitionem Demarati, Xerxes, vt mea fert opinio, regnauiſſet. quippe cùm penes Atoſſam omnis potentia eſſet. Meminit eiuſdem iudicij Iuſtinus [d]: ſed oon aperit circunſtantias omnes ad eum quo Herodotus modum,& proinde ex Herodoto non ex Iuſtino rationes ſunt in ſimili negotio iudicandæ. Alioquin reſpondere abſolutè filium genitum poſt adeptum nouum imperium, vel principatum,excludere primogenitum cæteris paribus,eſſet iniquiſſimum,& contra diuini & humani iuris regulas.Et proinde placet hàc quæſtionem cum diſtinctione reſoluere.

d Lib.2.

2 Vtrum pater peruenerit ad principatum ex priuato,prima electione,ſeu propria acquiſitione:puta quòd,vel contractu, vel armis parauit ſibi imperiom: an verò ad illud peruenerit tanquam proximus ex lege,vel conſuetudine regni: an tanquam coniunctus matrimonio ei ad quam iure ſucceſſionis& proximitatis,vel alio modo regnum aut principatus peruenerit.Nam ex diuerſa harum trium quæſtionum hypotheſi diuerſa mihi apparet facienda reſolutio.

3 Io primo caſu ſi pater primùm delectus fuerit vel armis,vel alio modo quæſierit regoum,nec ei

lex impoſita eſt in conceſſione, & hæreditarium ſit regnum, hoc eſt, de quo poſſit teſtari, dicemus eum inter liberos viuentem ex arbitrio poſſe diſpónere, vt & teſtari etiam in fauorem alterius extranei excludendo proximos, vt diximus in regnis deuolutis iure hæreditariæ ſucceſſionis teſtamentariæ: quia diſponendi de rebus ſuis, data eſt iure gentium libera facultas, poſtquam & dominia rerum diſtincta ſunt, & adminiſtrationi cuiuſque conceſſa arbitraria [a].

a Lex hoc iure de Iuſtit. & iure P.

Et quemadmodum armorum vi factos dominus perſonarum & rerum, iuxta legem diuinam & humanam, de quæſitis diſponere poteſt, ſic & legem eiſdem imponere tanquam dominus.

4 Cæterùm eodem iure gentium & humano, æquũ eſt & receptũ, vt qui habet liberos hos extraneis præponat. quibus ex voto naturali communi omnibus gentibus, bona paterna debẽtur. *Si ſemen Abrahæ*, inquit Diuus Paul [b]. *eſtis, ſecundum promiſſionẽ, & hæredes* [c]. &, *quòd ſi filius, & hæres per Deum.*

b Ad Galat. c. 3. verſ. fin.
c c. 4. verſ. 7.
d L. 7 de bonis damnator. li. 48. tit. 20.

Sicque Paulus Iuriſconſultus [d], *Cùm ratio naturalis quaſi quadam lex tacita, liberis parẽtum hæreditatem adiiceret, velut ad debitam ſucceſſionem vocando, propter quod & in iure ciuili, ſuorum eis hæredum nomen inditum eſt, ac ne iudicio quidem parentis, niſi meritis de cauſis ſubmoueri ab ea ſucceſſione poſſunt: æquiſſimum exiſtimatum eſt, eo quoque caſu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum: ne grauiore admiſſo alienam pœnam lueret.* Et Papinianus [e], *Non ſic parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas: parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos natura ſimul & parentum commune votum.* Et Tryphonius Iuriſc [f]. *Omnia*, inquit, *quæ noſtra ſunt, liberis noſtris ex voto paramus* Cui ſubſcribitur ab aliis [g]. Et ſui & neceſſarij hæredes, filij in poteſtate patris conſtituti erant, ſui quidem hæredes ideo appellantur, quia domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre domini quodammodo exiſtimantur [h].

e In l. ſcripto 75. ſin. vnde liberi, l. 38 P. t. 6.
f In l. nihil intereſt. 50. § ſed nunquid prætor, de bonis libertor. li. 38. P. tit. 2.
g In l. 15. de inofficioſ. teſt. P. l. 13. § 2. ver. cum enim. C de legitim. hæred. tit. 16. ſi quis omiſſa cauſa teſta. P
h L. in ſuis 11. de liberis & poſthu. P. l. in ſuis, de ſuis & legi. hær. P.

Iura porro gentium, diuina. & naturæ, non admittunt differentiam ratione occidentalis dignitatis, vt liceat principibus illa violare, cùm & illis obnoxij pariter ac priuati ſint, laqueiſque illorum teneantur, niſi malint potiùs in feras & animalia bruta, occaſione accidentalis dignitatis degenerare, quàm cum cæteris hominibus ratione & Deo vtentibus, vt oportet, viuere. Quocirca etiam arguuntur teſtamenta eorum qui in illis vel liberos prætericrunt, vel iniuſtum iudicium exhæredationis, contra proprium ferentes ſanguinem potiùs alienos inſtituerunt hæredes, ac ſi à mente captis & contra officium paternum facta eſſent [i].

i in l. 4. de inofficio. teſta. li. 5. P. ti. 2.

Neque etiam lex ciuilis auſa priuare ſucceſſione filios, decedentibus inteſtatis parentibus, ſed ſine controuerſia ratione ſanguinis & proximitatis, voluit pleno iure primùm filios & ex his deſcendentes ad ſucceſſionem vocari [k].

k l. 1 & 7. vnde liberi ti 38. P. ti. 6. l. 1. quis ordo in bono. poſſ. ſeruetur P. l. 1. de liberis & poſthum P. nouella Iuſtinia. 118 c. 1. §. 2. 4. 3. de hære. quæſita. & diſer. apud Iuſtinia.

5 Quibus in primis adducor, vt exiſtimẽ in delatione noua liberi regni, cæteris paribus, non habendam rationem temporis adeptionis dignitatis num ante aut poſt adeptam regiam poteſtatẽ aut principatum aditi ſint filij; quũ non ratione dignitatis ſed naturæ, ad ſucceſſionẽ parentum filij vocentur: neq; vnquã ſit mota controuerſia, fuerintne bona acquiſita ante aut poſt ſuſceptionẽ liberorum. ſiquidem ſuccedũt eo ſolo titulo, quia filij ſunt. & ita bona patris bona liberorum ſunt: neq; habetur ratio temporis acquiſitionis, ſed mortis parentis: vt quæ tunc eius inueniuntur, diuidenda veniant, iuxta vel voluntatem, vel leges naturæ & A ciuiles, filiis qui ſuperſunt, vel nepotibus referentibus præmortuos patres & filios. Atque meritò Antoninus imperator ad id tempus refert cõſiderationem officioſi vel inofficioſi teſtamenti paterni. *Cum quæritur*, inquit, *an filij de inofficioſò patris teſtamento, poſſint dicere, ſi quartam bonorum partem, mortis tempore teſtator reliquit*, inſpicitur [l].

l L. cum quæritur 6. de inoffi cio. teſta. li. 3. C. ti. 28.

6 a. Dehinc filij nati ante dignitatem paternam, non ideo minùs eius dignitatis titulis gaudent. Quod ſi negetur, prouoco ad Vlpianum conſultiſſimum iuris, qui ſenatoris filium diffiniuit, natum ex ſenatore: *Neque intereſt* [m], inquit, *tam in ſenatoria conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem ſenatoriam* [n]. Sic allectus in numerum aduocatorum fiſci, eximitur à cohortis vel alterius vilioris conditionis nexibus cum filiis quandocunque genitis per conſtitutionem Theodoſij & Valentinia. Cæſarum [o].

m vide de hac controuerſia tract. Hottom. illuſtris queſt. a Duaren. lib. 2. diſputa. c. 19 Cuiac. ad l. ſi ſenator, 11. de dignita.
n l. ſenatoris filius 5. de ſenatorib. lib. 1. P. tit 9.
o in l. cum aduocatio de offi cio diuerſor. iudicorum li. 2. C. tit. 8.

B 7 Sunt tamen quæ obiiciuntur leges, vt Valentis, Gratiani, & Valentiniani CCC. l. ſi ſenator 11. de dignitatibus lib. 12. C. tit. 1. dum dicitur, *Si ſenator vel alius clariſſimus, priuatos habeat filios, editos quippe antequam ſuſciperet dignitatem quod non ſolum circa maſculum dignoſcitur conſtitutum, verùm etiam circa filias ſimili conditione ſeruandum. Cùm autem paternos honores inuidere filius non oporteat: à ſenatore vel ſolo clariſſimo ſuſceptum, in clariſſimatus ſciendum eſt dignitate manſurum.* ex qua liquet genitum & editum ante dignitatem, plebeios eſſe, poſtea clariſſimos. 1. adfertur l. fin. de decurionib. li. 10. C. ti. 31. vbi Iuſtinianus tradit, ex curialibus cõſortiis peruenientem ad patritiatus honorem vel præfecturæ, liberari à conditione curiali cum ſuis bonis & poſteritate quam poſtquam meruerit dignitatem vel actum geſſerit, ediderit: anterioribus filiis in conditione priſtina remanſuris.

C 8 Quæ leges, non mihi videntur aduerſari, imò potius firmare ſententiam, ſiquidem ſi bene perpẽdatur l. ſi ſenator: inueniemus priuatos quidem habere filios patrem antequam ſit ſenatoriam dignitatem adeptus, verùm poſt adeptam communicari ex filiis ſuſceptis. quod ego colligo ex finalibus verbis legis, *Patrem inuidere non debere filiis honores*, ideoque, *ſuſceptum filium*, intelligo antè, manſurum in clariſſimatus dignitate, hoc eſt, id omne quod ſuſceptum eſt ex prole ſeu maſcula ſeu fœmina, manſurum ſub nomine clariſſimatus: quod intelligitur de editis ante ſuſceptã dignitatem, alioquin illa verba non habent quò dirigantur, *Cum paternos honores inuidere filius non oporteat*, niſi intelligantur, vt ante priuati editi filij participent in honoribus patris.

9 Minus etiam mihi aduerſari videtur l. f. de decurio. C. Nam vltra id quod neque contex-D tus illius legis, vt nec l. ſi ſenator, ſatis ſibi conſtat, dico ibi agi de curialibus qui ante dignitatem habebant filios obligatos curiæ iam editos, ideo non cenſetur dignitas illos eximere à curialibus muneribus, quibus iam addicti erant. de poſtea editis non ita dicimus. beneficia quippe principum & dignitatum conceſſarum reſcripta, debent intelligi ſine præiudicio iuris quæſiti cuiquam [p]. liquet autem obligationem perſonalem, in curiali conditiones fieri filiorum, alioquin non obligari ex obligatione patris [q].

p l. 2. §. ſi quid à principe, ne quid in loc. pu.
q per l. f. de his qui ſponte mu nera publica ſubeunt li. 10. ti. 45.

10 At quum dicimus filium editum ante principatus obuentionem ſeu acquiſitionem, patris honore fulgere; nihil impedit quominus priuatim editus, eiſdem dignitatis honore ſit particeps duabus aliis rationibus, dum agitur de ſucceſſione

ceſſione permiſſa in principatu. Primùm quòd leges quæ diſponunt, de filio curialis ante dignitatem patris edito non eximendo, iuris poſitiui ſunt quæ impoſitæ ſunt ſubditis patris & filiis. at dum priuatus principatum nãciſcitur, aliis legibus non tenetur quam principatus, ſi vocatus à populo cum ſuis ſit: vel nullius, ſi propria virtute aut armis ſibi cõparauerit principatum, qui ſupremam habeat poteſtatem & annulo pendeat. Deinceps quòd leges quæ loquuntur de dignitatis honore non concedendo ante adeptionẽ genitis, loquuntur de dignitate quę nõ pendet a poteſtate eorum qui eam nacti ſunt. Sed nos agimus, de principatu qui in vim & naturam proprij patrimonij transfertur in acquirentem, & efficitur ex bonis eius: & proinde quemadmodum bonorum patris ſucceſſio metienda eſt ex tempore mortis, nempe habita ratione eius quod eſt penes ipſum tempore mortis in filios tranſmiſſibile, non aſcendimus ad B distinctionem alterius præcedentis temporis.

11 Tertio loco pro filiis ante dignitatem editis facit hoc dilemma, quòd dignitas ſeu imperium patri quæſitum ſit, vel ratione virtutis & proprij meriti, vel ratione proximitatis defuncti. vtroque autem modo par ius eſt ratione acquiſitionis filiis prioribus ſaltem cum ſequentibus, quãquã & potiùs verè ſit illis, vt dicemus poſtea.

Siquidem & ante & poſt dignitatem editi, ſunt eiuſdem patris: nec alius pater ſubſtantia aut virtute ante dignitatem, quàm poſtea: neque ideo minùs pater aut minùs filius qui ante genitus, quia ergo patris principatus factus eſt, & filiorum etiam priùs genitorum.

12 Quarto pro filiis præmortui concludit etiam Panorm. ad c. licet num. 11. de voto.

13 Quintò facit quod tradit Vlpia. in l. moris, 9. §. liberos, de pœnis, lib. 48. P. tit. 19. vbi. *Liberos*, C inquit, *non tantùm filios accipere debemus, ſcilicet, vt propter priuilegium conceſſum patri decurioni non ſubiiciantur pœnis vulgaribus, verum omnes liberos.* Sed vtrum hi ſoli, *qui poſt decurionatum ſuſcepti ſunt, his pœnis non adficiatur, an verò omnes omnino liberi etiam in plebeia familia ſuſcepti, videndum eſt, & magis puto omnibus prodeſſe debere.* Quanquã, vt ibi ſubiicitur, ſi decurionatu adẽpto, poſtea filij naſcãtur, nõ ſunt eo beneficio donandi. quod & de ſenatoris filiis, poſt ademptã dignitatẽ editis & conceptis, tradidit Vlpianus[a]. Sic enim noua dignitas pertinet ad natos iam, quamuis, adẽpta dignitate naſcituri non participent de ea, niſi ea dependeat ab auis.

a In l. emancipatum, §. de ſenatorib. P. li. 1. tit. 9.

14 Extat & iudicium à Dario ipſo pronunciatum inter duos filios de regno contendentes. Darius quippe ex Paryſatide duos reliquit filios, Artoxerxem, qui & Arſicas ante dictus eſt, & Cyrum natu minorem. Mater magis fauebat Cyro, vnde vbi patre iam ægro accitus eſt, profectus ad aulam eſt a mari maxima ſpe, vt ſucceſſor regni declararetur. Etenim ratione nitebatur Paryſatis ſpecioſa, qua Xerxes vetus vſus erat, ſuggerente Demarato, Arſicam ſe priuato, regnanti Cyrum Dario peperiſſe: non adduxit tamen in ſententiam ſuam, ſed ætate prior eſt deſignatus rex, & nominatus Artoxerxes: Cyrus verò Lydiæ ſatrapa, & oræ maritimæ dux. Confirmauit hoc iudicium exitus belli. Cum enim Cyrus animo feroci & bellorum cupidus eſſet, & imperium ſibi deberi putaret, fratri inſidias primùm inſtruxit: mox his detectis, clam ingẽti cõſcripto exercitu, potiſſimùm verò tredecim milliũ Græcorũ, duce Clearcho Spartano, ad Cunaxã, qui locus quingẽtis ſta-

A diis Babylonẽ diſtat, cũ fratre ſignis collatis, Græcorum quidem virtute hoſtes in fugam vertit: verùm à Mithridate Perſa, iaculo ſecundum tempora vulneratus, vitam ſimul cum imperio amiſit[b].

b Plut. in Artoxerx., Trogus, Diodor. Sicul. lib. 14.

15 Neque aduerſatur iudicium pro Xerxe contra Artabazanem olim factum. nam ibi circũſtantiæ relatæ non pertinent ad puram noſtram quæſtionem. Quandoquidẽ in hypotheſi illa perpendendũ eſt agi de regno Perſarũ, quod occupauerat tyrannicè Darius Hiſtaſpis filius, ideo illegitimè quod per ſucceſſionẽ ad proximos ex genere regio deuolui debebat, donec ſibi copulauit matrimonio eas ad qoas imperiũ iure proximitatis pertinere poterat, nẽpe duas filias Cyri Atoſſam, quæ Cãbyſi fratri poſtremo regi & rurſus Mago pſeudo regi nupſerat: & Artyſtonam, virginẽ: prætetea alterã Smerdis necati filij Cyri filiã nomine Parmyn: & proinde tunc factos ex perſonis illarũ legitimus regni adminiſtrator ex tyrãno: nõ tam ſuo nomine poſſidere quã alieno regnum viſus, & rectius ad Xerxem qui ex Atoſſa natus erat, quàm ad Artabazanẽ qui ex alia vxore ante adeptum imperium fuerat genitus. Quocirca Xerxes nõ tam ad bona & regnum patris quam matris venire iudicatus, præpoſitus Artabazani, qui nullum ius in bonis nouercæ habebat matrimonio copulato regnum in dotem retentum, ad filios eius matrimonij non prioris pertinet. vt vulgare & tritum eſt, neque priuigni exiſtentibus filiis ſecundi matrimonij, ſuccedunt. bona enim paterna non ſunt, ſed materna quæ à matribus relinquuntur.

16 Eadẽ ratione mortuo Ænea, relicta poſthuma prole, Syluio inquã ex Lauinia Latini regis filia, vxore ſecũda, & ſuperſtite quoque Aſcanio ex prima vxore Creuſa ante adeptũ Albanũ regnũ, peruenit imperiũ ad Syluiũ ex Latina matre natũ, cuius fuerat regnum ratione ſucceſſionis paternę, vt ſcribit Dionyſius Halycarnaſſæus; quanquam nonnihil variauerit ab eo Liuius in primo, qui tamen meritò reprehenditur errore duplici, & quòd Syluium Aſcanij filium putauerit, cùm eſſet Æneæ poſthuma proles ex Lauinia, vt Virgilius ſcribit etiam lib. 6. & quòd eundem Aſcanium & Iulum crediderit, cùm Iulus fuerit Aſcanij filius, vt communis eſt ſententia hiſtoriographorum.

De iure ſucceſſionis principatus, Quando ad proximos nuper defuncti pertinet, num ſi defunctus relinquat ex filio primogenito præmortuo nepotem, & alium filium ſuperſtitem, præferendus ſit nepos patruo.

CAP. X.

IN hac quæſtione ſucceſſionis principatus, primùm præſupponi par eſt, nos non agere de regnis aut principatib. ſeu poteſtate per electionem D delatis: ſed tantùm de his quæ per ius ſucceſſionis à maioribus deuoluuntur ad poſteros. itẽ & de his quæ diuidi non ſolent nec debent. Nec pariter de his principatibus qui iam certam habent legem ſuccedendi, vel ſeruatam cõſuetudinem: nam vbi leges regnorum ſunt fundamentales & certæ, & conſuetudines antiquæ, crimen maieſtatis eſſe opinor contra illas diſputare. Sunt autem duæ ſententiæ, vna quæ nepotem ex primogenito præfert patruo: alia quæ patruum filiũ defuncti, quam ſecutus Oldrad. conſi. 263. & 94. incip. *Eleganter circa negotium.* Panor. ad c. licet de voto. num. 8.

2 Pro nepote itaque referam quæ alij tradunt & firmant exemplis ſeu iudicatis. In primis enim Bald. in l. cum antiquioribus, de iure deliberan. C, refert ita iudicatum in Anglia & Gallia.

A Fuit quippe Henricus 2. rex Angliæ, cui fuerunt rtes filij Richardus cognomento cor leonis primogenitus, Gothofredus ſecundus, qui duxerat Conſtantiam hæredem Britanniæ, & tertius Iohannes cognominatus ſine terra. Ex quibus viuente patre Henrico 2. mortuus eſt Gothofredus relicta vxore prægnante Conſtantia, quæ peperit Artutum. Mortuo Henrico 2. ſucceſſit in Regnum Richardus. Mortuo deinde Richardo ſine liberis, contentio nata inter Artutum nepotem ex Gothofredo 2. filio Henrici, & dictum Iohannem de regno. Philippus porrò Auguſtus rex Galliarum, qui imperauit circa annum 1141. tanqoam iudex legitimus pro ducatu Normaniæ, eum adiudicauit Arturo, & alia quæ Richardus poſſederat in Gallia: ſed dum Artutus proſequeretur cauſam, tandem occiſus eſt per Iohaonem patruum. Qua ratione etiam rex Galliarum propter feloniam & delictum adiunxit fiſco ſuo prædicta bona, vt B narrat Polydorus Virgilius in hiſtoria Anglicana. itémque Paulus Æmilius in Carolo Pulchro.

3 Rurſum poſt mortem Edoardi 3. regis Anglorum anno 1378. Richardus 2. Edoardi ex Edoardo filio nepos, princeps Vualliæ, fuit coronatus rex & prælatus auunculis, ſeu patruis ducibns Leucaſtræ, Clarànciæ, Gloceſtriæ & Yorkæ, vt idem refert in hiſtoria Anglicana Polydor.

4 In Luſitania, ſeu Portugallia rex Alphonſus 5. habuit Fernandum & Henricum primogenitum, qui prædeceſſit patri relicto ſuperſtite filio nomine Iohanne, & hic mortuo auo Alphonſo, prælatus eſt patruo Feroando, atque coronatus, dictus fuit Iohannes 2. & pacificè regnom poſſedit ab anno Domini 1482. vſque ad annum 1505. cui mortuo ſine liberis ſucceſſit Emanuel conſobrinus, vt referunt Philippus Decius conſilio C 443. in 2. parte 3. volu. Nicolaus de Vbaldis, in tracta. de ſucceſſio. ab inteſtato num. 62.

5 Scribit Iuſtinus li. 23. Agatoclem regem Siciliæ, in morbum incidiſſe, & in deſperatione ſalutis bellum inter filium nepotémque ortum, eius regnum ſibi tanquam iam mortui vindicantibus & bello commiſſo, filio occiſo, nepotem regnum occopaſſe.

6 Cleomeoes rex Spartanorum, filios duos Acrotatum & Cleonymum ſuſcepit, quorum Acrotatus mortuus eſt patre ſuperſtite, & relicto Areo filio. Cùm autem Cleomenes è vita deceſſiſſet, inter Cleonymum & Areum Acrotati filium de regno coorta lite ſenatus paternum regnum Areo adiudicaoit, vt ait Pauſanias [a],

a In Laconicis ſeu lib. 3.

7 In aliis principatibus, principes ſupremi iudices, vel arbitri delecti, idipſum etiã iudicarunt, & Paulus Caſtrenſis meminit legis Hiſpaniæ pro D hac parte ſolemniter iuratæ per ſtatus regni in conſilio 164. in 5. part. conſe. extat porro illa lex libro ſecundo legum regiarum Tauri tit. 15.

8 Circa annum Domini 1110. Imperante Ludouico Craſſo, vniuerſi proceres, ſeu nobiles Galliæ in controuerſia ſucceſſionis domus Borboniæ, idipſum iudicarunt contra Hannonem qui expulerat à ſucceſſione eius domnũ Archambtuidum nepotem iuuenem. filium primogeniti, cùm diceret ad ſe dominium eius ditionis veniſſe taoquam qui per mortem primogeniti fratris quæ contigerat viuo patre, ad ius primogenituræ perueoiſſet. Sed tamen non obtinuit, vt Paulus Æmilius in Ludouico Craſſo tradit: reſeruata tamen illi portio in bonis patris tanquam vni ex liberis.

A 9 Tempore quoque Caroli Polchri regis Galliarum, anno 1331. per comites regni & proceres, ſimili iudicio, comes Niuernenſis fuit declaratus comes Flaodriæ, & prælatus patruo poſt mortem comitis Roberti: eo qoòd eſſet filius primogeniti qui mortuus erat ante patrem. Idem Paulus Æmilius [b].

b In Carolo Pulchro.

10 Et paulò antea ſub Philippo Valeſio qui regnauit circa annom 1328. Solemne latum fuit iudicium in quæſtione ducatus Britanniæ, poſt mortem Iohannis ducis, mortui abſque liberis ſuperſtitibus & Iohanne comite Monrforti tertio eius fratre, & filia Guidonis vicecomitis Lemouicenſis fratris ſecundi eiuſdem, tunc vxoris Caroli comitis Bleſenſis: cui per ſenatus Pariſienſis maturè conſultum iudicium, tandem anno Domini 1331. fuit adiudicatus ducatus, maximè quòd dictus Carolus comes Bleſenſis defendiſſet B ex conſuetudine Britanniæ, ſucceſſionem pertinere ad primogenitum, ſeu ſeniorem, & poſt illum ad ſecundum, & dehinc ad tertium iis deficientibus, & proinde docebat vxorem ſuam iure repræſentationis tenere locum ſecundi. Etſi poſt prædictum placitum comes Montfortij tenuerit & poſſederit prædictum ducatũ Britanniæ, nempe ex cauſa tranſlationis initæ tempore coronationis Caroli 5. anno 1364.

11 Sub Franciſco quoque eius oominis primo, rege Galliarom, anno 1517. Summum iudicium latum pro comitatu Fuxenſium, & aliis ditionibus dictæ domus, controuerſia mota inter Odetum Fuxenſem dominum de Lautrech, & de Villemuro, ex vna parte, & Henricum de Albreto regem Nauarræ ex altera, auum Henrici 3. Eo quòd Gaſtonus Fuxenſis, & Eleonora de Nauarra matrimonio iuncti, ſuſcepiſſent duos filios ex ea C coniunctione: nempe Gaſtonem primogenitum, & Ioannem vicecomitem Narbonæ: quorum Gaſto prædeceſſerat matri & patri. ſuperſtitibus ſibi & relictis Franciſco, Phœbo & Catherina filiis ex ſe & Magdalena vxore filia Caroli 7. regis: contra quos mortuo aoo, Iohannes vicecomes Narbonenſis, qui duxerat vxorem Ludouici 12. mouerat quæſtionem, præſupponens ſe factum fuiſſe primogenitum patri, mortuo Gaſtone viuente patre: Sed contra eum in ſenatu Pariſienſi pro filia Gaſtonis iudicatum, dicto anno 1517.

12 Sed ſub iiſdem temporibus, ante anno 1310. In cõtrouerſia mota de comitatu ſancti Seuerini, inter Thomam filium primogeniti, & Iacobum ſecundò natum fratrem Thomæ, Robertus 2. rex Siciliæ filius Caroli 2. coëgit conſilium Auinione omnium doctorum, quod pro nepote iudicauit [c].

13 In Alemania pro ſimili controuerſia ſub D Henrico I. & deinceps ſub Othone Magno, fuerunt comitia, qoæ vocant Status, coacta, & ſtatutum vt ea duello terminaretur, fuerúntque qui pro nepotibus pugnarunt ſuperiores & victores, vt narrat Vuitichindus libro ſecundo. Sigiſmundus in Chronicis circa annum 942.

c Oldrad cõſ. 224 Bald. in l. liberti C. de oper. libert. Ioannes Andreas in additionibus ad Speculatorẽ tit. de feudis.

14 Ius repræſentationis in nepotibus, locum habet in feudis, eo modo quo filij ſuccedere poteſant, ſi vixiſſent, vnde quando ad primogenitum tantum feudum integrum peruenire debet, nepotes ex filio, vel antiquior in hoc ios ſuccedet. vt in legibus feudorum à nobilibus approbatis receptum, quòd filij patri ſuccedunt in feudo, vel nepotes ex filio loco patris, nulla ordinatione defuncti io feudo manente, vel valente §. 1. de ſucceſſione feudi, lib. 1. feudor. ti. 8. Idipſum traditum

in

iu §.ſi capitanei, de feudo Marchiæ, vel ducatus eod.li.1.tit.14.& primum filij nepotes, quàm fratres vocãtur §.1.de ſucceſſione fratrum li.2.tit.11. & §.de natura ſucceſſio.feudi,li.2.tit.50. Pater & filius tantam etiam habent in ſe naturæ affinitatem & ſubſtantiæ vnius participationem, vt pro eadem ferè perſona habeantur [a], pro eadem voce [b]. Et ita vtetur patris priuilegio [c], atque eadem iura quæ pater habet filius [d]. Planum quoque eſt, nepotes habere in bonis aui eandem portionem, quam habiturus eſſet pater eorum ſi viueret [e]. Sic ſi vnus ex liberis relictis filiis moriatur antequam pater vel mater conuolauerint ad ſecunda vota, lucrum quod acquiritur ex illis ſecundis nuptiis liberis prioris matrimonij, non datur tantùm filiis ſuperſtitibus, ſed & nepotibus ex filio præmortuo, pro ea parte, quam ſi is viueret erat conſecuturus, vt ſtatuit Zeno [f]. Et Iuſtinianus [g].

Neque etiam operæ promiſſæ à liberto duobus patronis, vno mortuo cum liberis, debentur per ius accreſcendi alteri ſuperſtiti, ſed liberis [h]. In filio pater relucet, & renouatur imago cadentis genitoris in genito, veluti per ſubrogationem: & idcirco, vt dicebat inſignis Calliſtratus iuriſconſultus, *Filios & filias concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmve diuturnitatis memoriam in æuum relinquamus* [i].

Sic Panor. [k] filius primogeniti poteſt dici primogenitus, & non ex toto fictè, ſed in parte verè, cùm in eo ſit ſubſtantia & caro, & pars primogeniti: & ſic ceſſat quod opponitur d. 3. l.§. hæc autem verba de negotiis geſt. P. & ſimilia quæ probant verba cum effectu & proprie eſſe accipienda.

15 Iuri diuino & hoc conſonum docetur, quia quod eſt alienabile, eſt tranſmiſſibile in filios. alienari autem poſſe hoc ius primogenituræ docet exemplum Eſau qui ius hoc vendidit fratri ſuo Iacobo, de quo mox dicemus in tertia ratione contrariæ ſententiæ. Explicat latiùs Iohannes Andreas in additionibus ad Speculatorem ad Rub. de feudis libr. 4. particula 3. cùm iure diuino, inquit, pateat, poſſe tranſmitti hoc ius primogenituræ ad ſingularem perſonam & ſingularem ſucceſſorem (nempe in fratrem Iacobum per Eſau) fortiùs ergo in hæredem & maximè filium. facit l. quædã, de acquiren. rerũ domi. P. Cùm perſona patris dicatur per filium repræſentari, vt ibi & eſſe & ſtare dicatur [l], & filij vox dicatur vox patris [m], imò pro eadem perſona habeantur [n], & vna caro [o]. vnde Phyſici reddunt rationem cur pater diligere plus filium dicatur, quàm filius patrem; quòd pars patris remanet in filio, non contra, pars filij in patre. Quocirca mortuo patre, non omnino totus mortuus videtur, ſuperſtite filio, proinde filius primogeniti, & primogenitus dici poterit, quia perſonã eius repræſentat [p].

16 In contrariam ſententiam filios præferendos nepotibus ex filio primogenito præmortuo patre [q], poſſunt plura adduci, quæ videtur præcedentia impugnare, verùm mihi videntur infirma ad ea conuellenda. Et proinde eo ordine quæ proferemus, conabimur refellere, ne poſtea his ſolis propoſitis, compellamur vti repetitione, idque ſine præiudicio melioris ſententiæ, ſi ea contraria melioribus poſſit doceri rationibus. non enim hic ſentimus tanquam iudices à quibus prouocari non liceat. Itaque primùm adferri poteſt iudicium ſenatus Lacedæmoniorum, quo Ageſilaus prælatus eſt Leotychidi nepoti, filio Agidis fra-

A tris, vt refert Pauſanias in 3.

Ceterùm illud exemplum propriam habet hypotheſim, & ratione diſtinctam, quia Leotychides habebatur pro alieno, tanquam ex adulterio Timeæ vxoris Agidis & ex Alcibiade, & ita ſæpe ante mortem Agis profeſſus erat, donec æger Heræam delatus, moriturus, ab amicis obſecrantibus inductus eſt, vt filium agnoſceret Leotychidem. Sed neque impunè geſſit Spartha, quòd Ageſilaum claudum recto Leotychidi prætuliſſet contra oraculum. Nam poſt Leutricam cladem, cùm victor Epaminondas & ſucceſſu ſublatus inuaſurus expectabatur Peloponneſum, oracula recurrerunt in mentem de claudicate Ageſilai, atque ingens perculit Sparthanos mæſtitia religióque, quaſi res publica ideo afflicta eſſet, quòd rectum regno deieciſſent, claudum verò & luxatum, elegiſſent: quod Deus eos in primis erudie-

B rat perpendere, & euitare, vt ſcribit Plutarchus [r].

17 2. Adfertur exemplum Guntrani regis Aureliæ, qui vnus ex filiis Clotarij primi, prælatus fuit Childeberto filio Sigiberti fratris regis Metenſium, in ſucceſſione Chereberti regis Pariſiorum [s]: verùm id vi factum potiùs quàm iure [t], & proinde Guntrannus facti pænitens, reſtituit vniuerſa nepoti Childeberto, & regni etiam ſui ſucceſſorem, cùm liberos ipſe non haberet per haſtæ traditionem coram omnibus proceribus declarauit [v]. quemadmodum etiam Sanctius 4. Hiſpaniæ rex patre Alphonſo 10. regno priuato, quatuor hominum millia trucidari iuſſit: quòd in tumultu quodam Alphonſum fratris ſui filium regem appellaſſent [x].

18 3 Ludouicus Pius cognomento, prælatus fuit in imperio, Bernardo filio Pipini primogeniti Caroli magni, vt ſcribit Turpinus in vita Caroli

C magni, & Paulus Diaconus. Sed illud factum eſt, quòd imperium non deferretur, vt nec nunc iure ſucceſſionis, & iam diuiſerat viuente Pipino portiones inter filios Carolus, quibus contenti fuerant, & ipſe Pipinus qui receperat pro portione Italiam, & ita videbatur ſua parte contentus pro ſe & ſuis renunciaſſe futuræ aliæ ſucceſſioni & iuri primogenituræ. Neque reuocatur in dubium quin primogenitus poſſit renunciare iuri ex primogenitura debito, & futuræ ſucceſſioni accepta portione adhibito iureiurando, iure id approbante pontificio [y]. Sic Eſau primogenitus Iſaac, vendidit primogenita ſua Iſaaco fratri minori, iuramento adhibito accepto pane & lentis edulio, neque vltra ad eadem redire potuit [z]. & ea comprobatione vtitur D. Cyprianus epiſtola ad Iubaianum [a], *Quam periculoſum*, inquit, *ſit in diuinis rebus, vt quis cedat iure ſuo & poteſtate: Scriptura*

D *ſancta declarat, cum in Geneſi Eſau primatus ſuos inde perdiderit, nec recipere poſtmodum potuerit, quod ſemel ceſſit.*

Regula generalis renunciãtibus actiones ſuas, non dari ad eas regreſſum [b]. Ius ſuum remiſſum, non poteſt repeti, vt communi conſenſu iura ciuilia & pontificia comprobantur [c]. Et proinde renunciante patre primogenito, filius eius nepos aui excluditur, qui ex perſona patris & iure repræſentationis illud ius haberet, & excluſo patre excluditur pacti exceptione filios, vt in ſimili expreſſo de hoc textu in l. 1. de pactis C. Et effectus paterni pacti tranſit ad ſucceſſores ſicut & aliorum pactorũ vires actiuè & paſſiuè, quòd & legem vocantem primogenitum facere poſſe non dubitatur, vt pactum [d]. Maximè cùm nemo

a Vtpatis rum bus in ſuis de liber & poſth. P. l. ii. de in ſub. & aliis ſubſt. C. ea cõ tradimus. §. hac authorita te 2 q. 3.
b l. verò, de inuti. ſtipula.
c l. vlt. ſoluto matrim.
d l. 1. inteſtato. de ſuis & legitimis hæred. ſi quis C.
e d. autheni. is ſta.
f c. §. ſi quis igitur, nouellæ
g ſi hæredi bus ab inteſtato venientibus
h §. ſi filium, de hæreditat. quæ ab inteſt. deſer. c. Iuſtinia. l. in lex quib. cauſ.
g l. ſi quis pro matrimonij. de ſer. eſtiſ. rapien. li. 3 C tit.
h l. ſi operarũ & l. à nobis, de operis libertor. P.
i l. iureiurandum. 20. de verborum ſignifica.
k conſi. 8. in c. primogeniti queſtione, nu. 6. volu. 1.
l l. cum ſcimus in fine C de agricol. & cenſi. l. b 11.
m §. ex verſ. de inutilib. ſtipula.
n l. f. de impu & aliis ſubſti. tut.
o ca. contra di eſtamus §. hac authoritate 35 q. 5.
p l. ait. l. ſicut viuſfructus in lalæ de viuſfr. l. dominium. §. ſi vero quandocunque. e. de contrahen. em pti.
q l. vt in l. ſi nepotes, & l. do tem l. 1 §. ſ. de collatio. bonorum l. ſed & ſi in conditione §. f. de hæred. inſtituen.
r In Lyſandro & Ageſilao.
s vt ſcribit Aimonius l. 3. de geſtis Francorum c. 62.
t Idque ex eodem author.
v Sicut idem author ſcribit eodem lib. 3. c. 68.
x Ririus lib. 3 regum Hiſpaniæ.
y c. quamuis pactũ, de pact. in ſex. c. cum contingat, de iureiur. c. licet eo.tit. in ſex.
z Gen. ca. 25.
a & Gratianus refert in c. 8. quàm periculoſum 7. q. 1.
b quæritur. d. ſi venditor de ædilitio edicto.
c poſtquam lite. C. de pact. l. 1. §. qui ſemel. ca. ſi illi. c. 45. 94. ca. hoc nequaquam, cap. eos, 7. q. 1. ca. ſi quis epiſcopus 92 diſt. cum ſimil.
d l. nemo plus iuris, 55 de regul. iur. P. c. nemo poteſt. eod. in ſex.

plus iuris in filium vel alium transferre poſſit, quam ipſe habeat: vulgatis & ſimile dicitur de eo cui aſſignatus libertus qui præmortuus liberto, tranſmittit ius hæreditatis liberti in filios & nepotes, niſi ipſe viuus noluerit hæreditatem ad ſe pertinere [a].

a l. 1 38. fin. & l. 4 de aſſignã libertis lib. 38 P. tit. 4.

Et prudentiſſimus imperator Alexander, qui nonniſi cum conſilio plurium adhibitorum iuriſconſultorum leges & edita condebat. *Parentibus*, inquit, *arbitrium diuidendæ hæreditatis adimendum non eſt, dummodo non minus is qui pietatis ſibi conſcius eſt, partis quæ inteſtato defuncto potuit ad eum pertinere quartam ex iudicio parentis obtineat. Qui autem cognouit iudicium defuncti, eo quod debitum paternum pro hæreditaria parte perſoluit, vel alio legitimo modo ſatisfecit, etiam ſi minus quàm ei lex relictũ eſt, ſi is maior viginti quinque annis eſt, accuſare vt inofficioſam voluntatem patris quam probauit, non poteſt.* Quæ lex extat in l. parentibus, 8. de inofficio. teſtam. lib. 3. B C. tit. 28. Quod & intelligitur adhuc quando propter ſolam repræſentationem patris nepos ſuccederet auo. alioquin enim ſi ex proprio capite ei ſucceſſurus eſſet, non noceret renunciatio patris filio, niſi & is renunciaſſet quoque [b].

b l. cum qui ci uitatem de interdic. & relega P. l. emancipatum 7 §. 1 de ſenatorio. P.

Quartò adſertur exemplum de Honorico filio ſecundo Giezerici regis Vandalorum, qui fuit prælatus Gundabuodu filio Genſonis primogeniti dicti Giezerici, vt refert Procopius lib. 3. Sed ibi conſideratur teſtamentum patris, qui ita ſtatuerat, forſan iuxta mores Nomadum; quibus talis eſt conſuetudo, vt antiquiores ſuperſtites ſuccedant in regno, vt tradit Strabo [c].

c Lib. 16.

20 5 Poſſunt & alia plura exempla adſerri, in quibus prælati patrui nepotibus ex primogenito: verùm illa pari modo habent vt plerunque diſpoſitionem paternam in principatu libero, qui non habet legem, vt deferatur primngenito, vel C quandu ex primogenito inuenitur tantum filius, aut filia ad ſuccedendum inhabiles, puta quia forſan iam filius primogeniti ingreſſus eſt religionẽ eiurato ſeculo, & conſequenter dignitatibus ſecularibus repudiatis, vel quia principatus non admittit fœminas, qua etiam ratione pares Franciæ, ſeu proceres regni, anno Domini 1216. adiucarũt Comitatum Campaniæ patruo Henrico, prælato nepti ſuæ ex primogenito comitis Campaniæ, eo quòd pater ipſe Tibauldus, proficiſcens in terram ſanctam ita diſpoſuerat teſtamento, vt ſi contingeret eum decedere ſine maſculis liberis, frater ei ſuccederet, certa quantitate ſummę relicta marito filiæ ſuæ, vt refert Geophridus Ardoinus [d].

d Lib. de expeditione in terram ſanctam, Gallicè compoſito.

21 Philippus etiam Pulcher rex Gallorum, adiudicauit comitatum Attrebatenſem Matildæ vxori Othonis comitis Burgundiæ excluſo nepote adhuc infante, nato ex primogenito, vt ſcribit D Paulus Æmilius: non quidem ex lege, ſed abſoluta voluntate & poteſtate, quia dominus eſſet feodi, & egebat tunc Othone quem opponeret audaciæ & rebellioni Flamingorum. Poſſunt enim principes etiam ob cauſam publicam, dominos rerum rebus propriis exuere, vel nullo, vel aliquo dicis gratia dato pretio, vt conſentiunt iuriſconſulti [e].

e l. Lucius, 11. de euictis P. Vlpian. in l. 1. & ſi verberatum 15. §. itẽ ſi fortè de rei vindi ca. lib. 6. P. tit. 1.

22 Sed neque hîc poterunt adferri exempla ex quibus factum recenſetur non ius, quod patrui, nepotes, iuuenes ex primogenito ſucceſſores legitimos, vi præoccuparunt, & per tyrannidem eos non ſolùm deturbauerint regno aut principatu, ſed etiam ſuſtulerint & necarint, vt tradit Guichardinus libr. 1. hiſt. Italicæ. eo modo Ludouicum Sfortiam ſe prætuliſſe filio Iohannis Galea-A tij, in ducatu Mediolanenſi, nempe vi & per tyrannidem, prætextu tutelæ eius inuadendo dominationem: nam is iam ſucceſſor factus e medio per illum ſublatus eſt.

23 Septimò tamen videtur admittendos vt potiores filios ſuperſtites defuncti, quàm nepotẽ ex primogenito mortuo ante patrẽ; ex eo, quòd cenſeri poſſint proximiores defuncto: nam filius eſt in primo gradu; nepos verò ex filio defuncti, in ulteriore: ſemper autẽ vocantur proximiores etiam in ſucceſſione regni, vt notat Iacob. Butrigarius [f] & in aliorum ſucceſſione proximior ſuccedit in gradu [g], atque imperator. Decius in l. conſanguinitatis iure 3. de legitimis hæredib. lib. 6. C. tit. 57. fratrem & ſororem ſecundo eſſe gradu, nepotem verò ex fratre in tertio reſcripſit, & ideo fratrẽ tanquam proximiorem præferendum eſſe nepoti.

f in ſupra ſti ca tit. de ſucceſſor feudi numer 63.
g l. iuriſconſultus de gradib. & affin. P. l. 1. § ſi quæ agitur vnde cogna. lib. 38. P. tit.

Cæterùm Iuris eiuſdem regulis, placet quoque iure repræſentationis, nepotem tenere in ſucceſſione locum patris, cùm & natura pater & filius eadẽ eſſe perſona penè intelligatur [h], atq; emẽdata eſt l. cõſanguinitatis, tanquam iniuſta & ſtatutum iure repræſentationis nepotẽ in ſucceſſione, iure ſui patris & gradu vti hæredẽ & repræſentari patrem per filium etiam docet l. 1 §. f. de colla. bonorum P. & l. ſi nepotes eo. tit. l. 1. §. ſi filius, de coniungen. cum emanc. libro P. l. dotem, eo. tit. de hæredibus inſtituen. P. in leg. ſed ſi in conditione. §. 1.

h l. fin. de impub & a ſubſtitut lib. 6 C. l. 36. lib. de agricol & cenſit. l. C.
i nouella 118. c. 2. [illegible] la 127. [illegible] ch in eſtante de legitimis hæredi. 2. & auch n ſucceſſione de ſuis & legitimis.

24 Octauò autem magis aduerſari videretur, quòd natus ex patre facto incapaci, & incapax ſucceſſionis quæ debebatur patri vt primogenito dici poſſit, ſicuti in l. 2. de libertis, & eorum liberis lib. 6. C. ti. 7. natus ex liberto, poſtquam in ſeruitutem fuit ob ingratitudinem reuocatus non dicitur liber, ſed ſeruus, quia libertas patri adempta fuit. facit l. diuo Marco 11. de quæſtion. C. quo loci, C non tranſeunt priuilegia maiorum ad pronepotes, ſi intermedij filij aut nepotes facti fuerint illis indigni. Pater verò dum moritur, factus cenſetur incapax, quia quo tempore ſuccedendum eſt auo, filius non eſt; & non entis, nullæ ſunt qualitates. l. eius qui in prouincia, de reb. cre. P. Et proinde videntur excludendi filij ex perſona patris quæ non extat.

Sed certè aliter eſt reſpondendum, in his quæ à natura vel genere deferuntur deſcendentibus: nam etiam ſublato de medio patre, vel eo incapace, non cenſentur filij ideo incapaces, niſi quatenus conſtitutiones & ipſos filios delinquentium expreſsè ſubmouent, cuius rei duo ſunt iuriſconſultorum inſignia ſuffragia: primum eſt Vlpiani [k]: *Si quis*, inquit, *& auum & patrem habuerit ſenatorem: & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intelligitur: ſed ſi pater amiſerit dignitatem ante conceptionem huius:* D *Quæri poteſt an quamuis quaſi ſenatoris filius non intelligatur, quaſi nepos tamen intelligi debeat, & magis eſt vt debeat, vt aui potius dignitas ei proſit, quàm obſit caſus patris.* Alius locus eſt Alpheni iuriſconſul [l]. *Eum qui ciuitatem*, inquit, *amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, niſi quod ab ipſo peruenturum eſſet ad eos, ſi inteſtatus in ciuitate moreretur, hoc eſt hæreditatem eius, & libertos, & ſi quid aliud in hoc genere reperiri poteſt. Quæ verò non à patre, ſed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribueretur, ea manere eis incolumia. Itaque & fratres fratribus fore legitimos heredes, & agnatorum tutelas, & hereditates habituros. non enim hæc patrem, ſed maiores eius dediſſe.*

k in Lenatandi. patum, 7. [illegible] de ſe ato. lib. 1. P. tit. 89.
l in l. eum qui ciuitatem 4. de interdictis & relegatis lib. 48. P. tit. 22.

25 Nonò adferri poteſt ratio non tranſlatum ius filij in nepotes ſuccedẽdi auo, quia priuilegiũ dicitur perſonale primogenituræ, ideo ad heredẽ

tranſmitit

Digitized by Google

tranſmitti non poteſt l.quia tale ſolutu matrimonio, P.priuilegium de regul.iur.io ſex.l.in omnibus cauſis 69.eo.ti.P.item quia ius quod nondum competit non tranſmittatur, per iura vulgaria [a]: mortuo autem patri, relinquenti filios non competere ſucceſſionem defuncti patris aui nepotum conſtare videtur ex eo quòd hæreditas non dicitur viuentis, ſed mortui [b].

Et proinde nec adiri nec repudiari hæreditas viuentis poteſt [c].

Quare neque nepos accipiet regnum vel principatum ex perſona patris, qui mortuus eſt antequam pater eius nempe auus nepotis contendentis, moreretur: neque potuit primogenitus moriens ante patrem quod non habebat, nempe ſucceſſionem patris in filium tráſferre, nemóve plus iuris in aliũ transferre poteſt quàm ipſe habeat [d]. addi poteſt quod ius primogenituræ eſt perſonale, & ideo non poſſit tranſmitti ad hæredes, quia cum perſona extinguitur [e].

Cæterùm hæc ratio non poteſt conuenire primogenito: quia minor, nõ eſt vera, ſcilicet nõ quæſitum fuiſſe ius primogenito ante mortem patris: certum quippe eſt, ſtatim natu filio primogenito iuxta præſcriptum à lege modum, primogenituræ ius quæſitum: & ideo eadem natura, in filiũ ſuum transferre, vt & docet Tiraquell.tract.de primogenitura [f] éſtque ita priuilegium hoc in perſona primogeniti primum, dehinc fit tranſmiſſibile quæſitum ius ex ea perſona. Et quamuis ante mortem nempe primogenito non competeret ius viuente patre actu, competebat tamen habitu exemplum ſimile in querela inofficioſi, quæ competit ex perſona præmortui patris, nepoti, contra teſtamentum aui etiamſi pater eam non præparaſſet, ídque iure tranſmiſſionis [g]. Sic arrogatus cui competit ius legitimæ in bonis arrogantis ſi, præmoriatur patri, tranſmittit petitionem eius ad hæredes, qui petent mortuo deinceps patre [h]. Et reſolutũ eſt, vt quando ius aliquod competit alicui non ex perſonâ teſtatoris vel alterius à quo accipitur, ſed ex beneficio iuris cõmunis, aut legis ſpecialis, quale ius primogenituræ, & tolli nõ poteſt à dante ſeu à quo capitur, hoc ius transferri ad hæredes & peti à debitore non ex eius voluntate, ſed tanquam æs alienũ eius [i].

26 Decimò contra nepotes poteſt adferri tutelæ ius & ſucceſſionis, metiendum eodem modo [k]: at quando concurrunt ad tutelam patruus & & nepos, præfertur patruos apud Vlpianum in l. 3.§.ſi duo, de legitimis tutor.lib.26.tit.14.ergo & ſucceſſione.

Verùm nec hæc ratio obeſſe cenſetur, duplici ratione: quòd regula illa, vt qui ad tutelam vocetur, prior ad hæreditatem, perpetuò & ſimpliciter vera non eſt, ſed vt plerunque, vt nominatim in illis iuribus: alioquin minores proximiores, & fœminæ quæ repelluntur à tutelæ munere, repellerentur à ſucceſſione, qood falſum in prædictis iuribus docetur. Dehinc 2. dictus §.ſi duo, haber locum in tutela & ſucceſſiooe libertorum, in quibus patruus præfertur nepoti ex altero filio, & ſic quoque ſingulare eſſe in illis notauit expreſsè iuriſconſultus, & in aliis ſucceſſionibus quæ deferuntur iure ſanguiois, aliter reſpondendum, & nepotem non excludi à patruo tanquam remotiorem, quod & Caius reſpondit [l]: item & aliter dicendum in hæreditatibus delatis agnationis iure docet l. 1. §. liberos autem, de coniungend. Cum emancipat.liber.

a l. vni. §. pro ſecundo de ca du. toll.C. l. emancipata, qui admitti ad bo nor. poſſ. poſſ. c de iure deliber a. cũ ſimil.

b l. 3. de hæred. vel act. ven. lib 18. P. ti.4 l. qui hæreditatem. 19 & l. nemo autem 27. de acquir. hæredita. lib. 29.ti.2.

c l. qui ſuperſtites 94.eo.ti. de acqu. her. P.

d l. nemo. 54. de reg. iur. P. c. nemo, eo.ti. in ſex l. tradit. de acq. rer. do. P. ca. nuper. 5. de do. inter vi. & vxo, nemo cũ effectu dare poteſt quod non habet, l. ſi vniuerſæ. C. de leg. ca. Daiberſum 1.q.7.l.2. c de pœnis cũ ſimil.

e c. priuileg. de reg. iur. in ſex. l. quia tale. ſol. matr. P.

f num. 107.

g in l. ſi quis ſi lium exhæreda tũ. 14 de inoff. teſt. li.3. C. tit 38.

h l. ſi arrogator. de adop. P.

i venerat gloſ ſa ad l 1. §. ſi impubere, ad verbum, debetur, de collat. bon. P. Iohannes Andreas in hac hypotheſi primogeniturarum c. licet, de voto, & in addition. b. ad Speculatorẽ li 4. ad Rub. de feudis, vbi de hac q. diſputat.

k §. ſi de leg. t patr. tut. P. l. quo tutela 37. de reg. iur. P.

l in l. libertin. 5. § ſi. l. ſi libertus præterito 23. §. 1. de bonis libertor. li. 38. ti. 2.

A 27 Vndecimò, Quòd ſi quod etiam ex aliis nationibus contrariũ aliud adiiciatur exemplum, leges principatus poterũt addere diuerſitatis cauſam: quemadmodum etiam dici poteſt, & referri ad voluntatem patris, populíque aſſenſum, nulla conſuetudine exiſtente, imò verò conſuetudine pro ſecundo genito faciente, quod accidit ſub Alfonſo rege Caſtillonenſi cuius filius ſaucius natu minor commendatus à patre, poſt mortem prælatus eſt filiis Ferrandi maioris filij, & Blancæ Ludouici regis Francorum filiæ: mortuo Ferrando ante patrem: cur autem inducar ad dicendum cõſuetudinem, & legem illam regni fuiſſe, vt filius ſuperſtes præferretur præmortui filij filiis ſeu nepotibus: ratio peti poteſt ex conuentionibus matrimonialibus, quibus pactum erat, vt ſi Ferrandus primogenitus moreretur ſuperſtite etiãnum minore fratre, ſoboles tamẽ Ferrandi, auo poſtea B decedenti, in regnum ſuccederet, vt ſcribit Æmilius [m]: pactum verò ita nominatim non fuiſſe factum, niſi dubitatum fuiſſet ex lege regni aut cõſuetudine in contrarium: derogari autem non potuit Alphonſus legi regni, tabulis matrimonialibus pro nepotibus compoſitis.

28 12. Cynus in l. ſi viua, 3. de bonis maternis lib.6.C.ti.59. ait per illam legem, Richardum Malumb. tenuiſſe, patruum præferendum nepoti. & ſic fuiſſe in rege Roberto ſeruatum: lex enim ait de fauore nepotum, *Nam licet hoc nouum præſens lex conſtituat in nepotes: non tamen abs re eſt, vt in hoc caſu deteriores eſſe nepotibus, filij non ſinantur*. Cui legi ſimiles l. fin. c. de verb. ſigni. ibi, *Nullo enim modo filijs viuentibus &c.* l. 2. quando dies legati cedit. c. ibi, *Quicunque fuerit is qui ſuperuixerit ſic &c.* facit l. cum ita §. fina & l. hæredes mei §. ſ. de leg. 2. ad ſenatuſ. Trebellia P. Sed verum dicemus, C filios deterioris conditionis eſſe non debere nepotibus, quando paria iura ſunt, & concurrunt. At quando in iure primogenituræ, nepotibus pares non poſſunt eſſe filij aut patrui minimè: quia primogenitura non communicatur aliis filiis, & à primogenito tranſit tantùm in eius filium.

29 13. Pro patruo, contra nepotem facit, quòd nepos non poteſt dici primogenitus aui de cuius bonis agitur: ſiquidem nepos poſt patrem natus auo; quare cùm non conueniant ei verba legis quæ de primogenito loquitur: neque conuenit diſpoſitio [n].

Reſpondetur autem, hîc. nepotem non venire ex propria perſona tanquam nepotem, ſed iure repræſentationis patris, cui ius iam quæſitum fuit, ſtatim vbi natus eſt, vt dictum eſt.

30 14. Cõtra nepotem facit, quòd filius poſt mortem patris non repræſentet patrem, in iure D quod dum mortuus eſt pater, non ei competebat, vt in l. ſi quis filio exhæredato, 6. de iniuſto rupto. & c. lib. 28. P. ti. vbi nepos præteritus, ita demum rumpit teſtamentum, ſi tempora mortis aui, eum filius non præcedit verè vel fictè.

Sed iam dictum eſt hîc viuenti filio primogenito iam competere ius & ideo illud transferre.

31 15. Lex vel mos quibus vocatur primogenitus, non exprimũt, vt filio primogenito mortuo viuo patre, ius tráſferatur in eius ſucceſſores, Igitur caſus omiſſus, habebitur pro omiſſo, & ſuppleri non poterit [o], nec à forma verborum ſine certa ſcientia, eſt recedendum [p].

Sed nõ opus fuit exprimi ita, quia eo ipſo quòd per natiuitatem ius quæritur primogenito, ſatis apparet quòd is poteſt tranſmittere: aliud autem

m Lib.7.

n c. ſucceſſores de appella. l. adigere, § quãuis, de iure patron. P. ca. poſt tranſlationem, §. cæterum, de renunciatio.

o l. ſi verò, § de viro ſolut. matrimon. P. c. ad audientiam, 12 de decimis.

p ca. omnino. 31. diſtinct. l. nõ aliter de lega. 3. cum ſimilib.

dicetemus, ſi non quæreretur ei ius. Qua ratione ſubſtitutionis ſpes, mortuo ſubſtituto ante iuſtitutum, euaneſcit, nec transfertur ad filios [a], quia ante conditionis euentum moritur ſubſtitutus, & deficit conditio, atque ſubſtitutio quæ nondum competit non tranſmittitur [b], quia nec ante euentum conditionis in bonis noſtris eſt [c].

a l. hæredes mei §. cum ita, ad Senatuſcõſ. Trebell. P. l. iubemus, §. ſin autem de ſide com. C
b l. cùm ex de acquiren. hæred. P.
c l. ſubſtitutio, de acquirẽ rerum domin. P. l. 4. de alimẽ. & cibar. lega. P.
d c. 2. de conſ. epiſcop. l. 1. §. penul. quod cũ luſque primoger. non P. l. quoties, qui ſatiſd. coga. P.

32 Decimoſexto, Citatur ratio, quòd paria ſunt non extare, & inutiliter eſſe, ſeu inhabilẽ eſſe [d], at, ſi filius primogenitus tẽpore mortis patris viueret, & eſſet inhabilis ad ſuccedẽdũ, nõ vteretur ipſo iure primogenituræ nec eius filius, vt citãt ad illud. l. diuo Marco, de quæſt. C. vt quãdo fœmina non poteſt ſuccedere feudo, excluditur & eius filius. Ergo quando nõ extat pater primogenitus, filius eius nepos non ſuccedet auo, quia non ſuccederet ſi pater eſſet inhabilis, & hæc paria ſiot.

Reſpondetur autem per Iohannem Andream, in additionibus ad 4. librum Speculatoris ad rubricam de feudis: maiorem non eſſe veram perpetuò, maximè quod vetiſſimum eſt, quando fuit ius quæſitum nõ extanti, quo tempore extabat & erat idoneus ad quætendum nec illud ius recuſauit Sic etiam in d. l. diuo Marco, filius reiicitur ex perſona patris non extantis & inhabilis, quia poſt inhabilitatem natus eſt.

De principatu & imperio fœminarum, & num ex genere ſuccedant tanquam proximiores.

CAP. XI.

SCio quæſitũ & controuerſum aliquando fuiſſe de dominatione & principatu fœminarum, num earum iuſtum dicatur imperium, legitimúſque principatus: quibuſdam negantibus: quibuſdam comprobantibus. Vtrinque rationes, vtrinque exempla bonæ & malæ adminiſtrationis earum, vtrinque & regnorum diuerſæ leges in medium proferri & adduci poſſunt, vt difficilis nobis videatur ſolutio: nec noſtrum ſit tantas cum præiudicio tot diuerſarúmque rationum, tantas componere lites & iudicium interponere: conabimur tamen lucem obſcurioribus adſerre.

2 Itaque pro eorum ſententia qui negant principari non conuenire huic ſexui, quaſdam adferam rationes, argumenta, & coniectutas ſeu exempla; deinde & contrarium Deo fauente, fundamentis aliis comprobabo & fulciam.

1. *huic rationi reſpondetur infrà num. 64. & 65.*
e Geneſ. 3.

In primis 1. lex ſexui poſita prima poſt peccatum & lapſum à voluntate & mandato Dei, erit digna conſideratione: in qua mulier eſt ſubdita viro, & non vir mulieri [e]: ideo de Germanorum moribus Cornel. Tacit. agens, *Fœminæ*, inquit, *dominantur, in tantum non modo à libertate, ſed à ſeruitute degenerant.*

f in libro quæſtionum veteris teſtament. q. 45. relatus in c. mulierem. 27. ſub. 33. q. 5.
g in ca. Adam, ſeq. ex diuo Ambroſio in exa mero tractatu diei quartæ
h in ca mulier debet, 19. eadem, 33. q. 5. ex D. Ambroſ. in c. 2. prioris ad Corinth.
i Geneſ c. 2.
2 *ſoluitur hæc ratio infra nu. 66.*

Atque mulierem ita conſtat ſubiectam dominio viri eſſe, vt nullam authoritatem habeat, nec docere, nec teſtis eſſe, neque fidem dare, neque iudicare poſſit, multò magis nec imperare: ſic diuus Auguſtinus [f], atque [g] datur ratio diuinæ ſubiectionis. *Adam per Euam deceptus eſt, non Eua per Adam quem vocauit ad culpam mulier, iuſtum eſt, vt eum gubernatorem aſſumat, ne iterum fœminea facilitate labatur.* Et rurſum [h], *Mulier debet velare caput, quia non eſt imago Dei ſed vt oſtendatur ſubiecta, & quia præuaricatio per illam inchoata eſt &c.*

Et primòm à Deo vir creatus, dehinc à viro & viri coſta mulier facta [i].

3 Prior ita authoritas 2 viri tanquam antiquioris & perfectioris, ipſa muliere. Imago Dei in homine, hoc eſt, quod ad ſimilitudinem Dei ſit,

A vt vnus factus ſit quaſi dominus, ex quo cæteri orirentur, habens imperium Dei, quaſi vicarius eius: quia omnis rex Dei habet imaginem: ideóque mulier nõ eſt facta ad imaginẽ Dei. Sic enim dicit Scriptura, Geneſ. c. 1. Sapi. 2. *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* Hinc eſt, quod Apoſtolus D. Paulus 1. ad Corinth. 11. *Vir quidem*, inquit, *non debet velare caput ſuum, quia imago & gloria Dei eſt. Mulier autem ideo velat, quia non eſt gloria aut imago Dei.* quæ ita connectit Diuus Auguſtinus libro de quæſtionibus mixtim noui & veteris teſtamenti quæſt. 106. refértque Gratianus cap. hæc imago, 13. eadem 33. q. 5.

4 Secundo Quemadmodum autem lex Dei videtur remouiſſe a principatu mulierẽ, ſic etiam lex naturæ ab eodem, ſexui impoſita. 3. Et eſt ordo naturalis in hominibus, vt ſeruiant fœminæ viris: filij, parentibus: quia nulla iuſtitia eſt, vt maior

3 *hoc argumentum explicatur infrà numero 67. & ſequent.*

B ſeruiat minori [k]: & maior dignitas eſt in ſexu virili & cuiuſque plebeij, quàm in nobiliore muliere ſecundum Vlpian [l].

k D. Auguſt. q. 153. in gene. ſin gloſſa ordinaria ad ca. 40. Geneſ vnde ſumptus c. 12 eſt vnde 33 q. 5.
l in l. 1. de ſen. lib. 1 P. tit. 9.
m Polit. lib. 1. c. 4.
n lib. 4 de bello Troiano.

Et Menander, γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις, id eſt fœminæ non dedit natura imperium. Ariſtoteles etiam [m], τό τε γὰρ ἄρρεν, φύσει θήλεος ἡγεμονικώτερον. id eſt, *Nam quicquid maſculum, natura magis factum ad imperandum fœmineo.*

Celebre exemplum quod refert Dictys Cretenſis [n], Pentheſilleam reginam Amazonum, quæ in auxilium Troianorum cum Amazonibus venerat, ex decreto exercitus Achiuorum, ſeu Græcorum, ſeminecem & ex equo ab Achille deturbatam pedibus attractam, in Scamandrum fluuium præcipitatam, quoniam naturæ ſexúſque conditionem ſuperare fuiſſet auſa.

5 Pro iudicio futuræ ſubuerſionis extremæ ſeculi adfertur à Sibylla inuerſio naturalis imperandi: vt pro monarchia hominis, tunc ſit vnius

C viduæ regnum omni orbi imperans. Sic enim ſcribit de Antichriſti natiuitate, lib. 3. Oraculorum inter cætera ſignà.

καὶ τότε δὴ κόσμος ὑπὸ ταῖς παλάμαις γυναικὸς
ἔσσεται ἀρχόμενος, καὶ πειθόμενος περὶ παντός.
ἔνθ' ὁπόταν κόσμου παντὸς χήρη βασιλεύσῃ,
καὶ ῥίψῃ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον εἰς ἅλα δῖαν,
καὶ χαλκόν τε σίδηρόν τε ἐφημερίων τ' ἀνθρώπων.
εἰς πόντον ῥίψει, τότε δὴ στοιχεῖα πρόπαντα
χηρεύσει κόσμου. id eſt,

Et tunc certè mundus ſub manibus mulieris
Erit gubernatus, & credens omnino.
Et quando vidua dominata erit totius mundi,
Et proiecerit aurum & argentum in mare diuinum,
Et æs & ferrum vnius diei hominum in Pontum
Proiciet, tunc ſanè elementa omnia viduabuntur mundo.

D Quæ indicant tantam corruptionem tunc adfuturam ſeculo, vt neque legitimus & robuſtus inueniatur principatus, quod & ſignum iræ Dei eſt, & quod populus meruerit à Deo contemni. Quò etiam pertinet prophetia Eſaiæ cap. 3. quæ ſigna iræ Dei ſic expreſſit. *Ecce enim Dominator, Dominus exercituum, auferet à Ieruſalem, ab Iuda validum & fortem, & omne robur panis, & omne robur aquæ, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & ſenem, & principem ſuper quinquaginta, & honorabili vultu, & conſiliariũ, & ſapientẽ de architectis, & prudentẽ eloquij myſtici. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis, & corruet populus, vir ad virũ, & vnuſquiſque ad proximum ſuum, tumultuabitur puer contra ſenem, & ignobilis contra nobilem*, &c. Et paulo poſt, quod dixerat

dixerat de effœminatis explicatur. *Populum meum,* A *inquit Deus, exactores ſui ſpoliauerunt, & mulieres dominatæ ſunt eis.* Nos quoque alibi [a], de his diximus quædam cum iſtis, vt periculoſum reipublicæ imperium fœminarum oſtenderemus.

a Lib. 47. ſyntag. c. 33. nu. 11.

6 Natura molles mulieres 4 edidit imbecillioris animi & virium, & ad bella non idoneas minúſque animoſas, vt ſcribit Ariſtoteles [b], vtpote quas ad edendos pueros, & fouendos magis accommodas fecerit, vt paruulorum natorúmque imbecillitati compati facilius poſſent. Pars autem imperatoriæ artis eáque præcipua, in gerendis bellis & ſanguine noxio fundendo, & in repellēdis violentiis conſiſtere videtur: vt naturaliter mollities mulierum cum robore militari, & vt dicam ſignificatiùs, cum ferocia, aduerſari videatur. Vnde Ennius cùm notare vellet, mollitiem & ſegnitiem militum, muliebria dixit eorum ingenia *O iuuenes iuuenes, animos geritis muliebres.*

4 *Hæc ratio explicatur inferius nu. 76.*
b Li. 9. de hiſtor. anim. c. 1.

Seſoſtris rex Ægyptiorum, victoriarum cumulo celeberrimus [c], apud gentes quas vi ſubegiſſet, ſi feroces & libertatis ſtudioſos ſeſe ſtrenue defēndentes viciſſet, cippos inſcriptos literis ſui nominis & patriæ, & qui referrent ipſum illos vi ſubegiſſe, erigebat: ſi quando verò aliquorum vrbes, nullo negotio & incruento certamine cœpiſſet, apud hos itidem vt apud illos qui ſtrenuitatis certamen ediderant, cippos quoque ſtatuebat: ſed amplius muliebra genitalia adſculpebat, ſignificare volens, eos ignauos eſſe.

c Apud Herodot. lib. 2.

Referunt Iuſtinus ex Trogo [d], & Polyænus [e], Cyrum Lydis poſt Crœſi captiuitatem, iterum deficientibus, per Mazanem ſubactis, arma & equos ademiſſe, veſtitúmque muliebrem geſtare coegiſſe, & omnes texere, aut pſallere atque per muliebria illa effeciſſe, vt Lydi, qui antea erant ferociſſimi & bellatores ſtrenui, redderentur animo molles & effœminati, atque ita euaſiſſe omnium barbarorum ad bellum inutiliſſimos.

d in 1.
e lib. 7 Strategema. in 4. exemplo.

Senarius apud Græcos prouerbialis eſt,

Γυνὴ στρατηγεῖ, καὶ γυνὴ στρατεύεται. id eſt, *Mulier dux eſt, fœmina æquè miles:* quoties totum negotium ignauis commiſſum eſt, quoties ij qui imperant & ij qui parent æquè ſunt formidoloſi. de quo & meminit Athenæus [f].

f 3. Dipnoſop.

7 Officia mulierum eò pertineot, quæ nihil magni pollicentur in gerenda republica, expreſſa à Virgilio [g], —*cen fœmina primum,*

g 8. Aeneidos.

Cui tolerare colo vitam, tenuique minerua
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulàſque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos.

vt officium mulierum dicatur, educatio liberorum, & colo & penſo intentam eſſe.

Alia enumerantur & illa [h], dum ſapiens propoſitionem præfatus, *Mulierem fortem quis inueniet?* poſtea inter fortia eius addit, *Manum ſuam miſit ad fortia, & digiti ſui apprehenderunt fuſum:* fuſum ait non haſtam.

h Prouerb ca. 31.

Quartò ab imperfectione muliebri ſumi poteſt argumentum, quo reiiciātur mulieres à principatu. Fœminam quaſi marem læſum, dixit Ariſtoteles [i], veluti imperfectum mare: quòd fiat fœmina ex inconcoctione & ex frigiditate ſanguinei alimenti, vt explicat Iohannes grammaticus [k].

i lib. 2. de generat. anim. c. 3.
k li. 4. de gen. anim. c. 1.

Dixit & Albertus Magnus, fœminam generari propter materiæ inæqualitatē [l]. Et rurſum [m], fœminam facere, inquit, nunquam intendit natura particularis: ſed procedit ex corruptione alicuius A principij naturalis, quia intēdit natura particularis ſemper opus perfectum, id eſt, marem facere, tamen fœmina non eſt extra curſum naturalem vniuerſalis naturæ, quæ ordinis eſt cauſa inferioris. Docet imperfectionem & vitæ muliebris Alcinous [n]. *Verum,* inquit, *quum quamlibet animam cognato aſtro tanquam vehiculo impoſuiſſet pater omnium Deus inſtar conditoris legum. fatales illis leges explicauit, vt ipſe extra culpam delictorum exiſteret. Docuit igitur perturbationes à corpore mortales exorituras: primò quidem ſenſum, poſtea dolorem ac voluptatem, metúmque ac iram, quas quæ ſuperarent, neque ſe trahi permiſerent iuſtè victuras, & in cognatum aſtrum demq; redituras: quæ verò ab iniuſtitia ſuperarentur, ſecunda gubernatione in vitam fœminæ migraturas: & quæ nondum ab improbitate ceſſaſſent, in brutorum denique naturam degeneraturas.*

l in poſter. ca. 213.
m in 2 Phyſic. tract. 1. c. 3.
n lib. de doct. Plat. c. 15.

9 Quintò, Pudor, qui mulieribus proprius videB tur 5 inhibet eas cōſortiis virorū intereſſe [o], maximè iuuenū turmis militū, quibus efferata mens, licentiam ad audendum promouet: & vt ait Euripides [p], *γυναικὶ τοι αἰσχρὸν μετ᾽ ἀνδρῶν ἑστάναι νεανιῶν.* id eſt, *turpe eſt mulieri ſtare cum iuuenibus.* Conſenſerunt ferè in hoc gentes omnes, vt honeſtum non videretur prodire mulieres in publicum, aut intereſſe conſortiis hominum. Taliſque etiam apud Ruthenos memoratur à Sigiſmundo Libero Barone [q], conditio earum, vt nulla honeſta putetur, niſi domo concluſa viuat: & quicquid mulierum manibus ſuffocatur, ſiue gallina, ſiue aliud aliquod animalium, id abhorreant tanquam impurum: atque cùm viris abſentibus & ſeruis, forte gallinas iugulare volunt, ſtant præ foribus tenentes gallinas aut aliud animal & cultrum, prætereuntéſque viros vt ipſi interficiant rogant.

5 *hæc explicantur inferius nu. 78. & ſeq. & de velamentis 81.*
o c. mulieres de iudiciis in ſexto.
p in Alectra, actu 2.
q in commentariis rerū Moſchouitarum.

10 Apud Iudæos tam ſolemne erat fœminis eoC rum velamen capitis, vt inde noſcerentur, idque ſine lege, vt ſcribit Tertullianus [r]. Sic Rebeca cōſpecto a longè ſponſo, velauit faciem [s]. Suſanna in iudicium tracta, velata [t], ne adhuc pulchritudine placeret iudicibus impiis.

r de corona militis.
s Geneſ. 24. verſ. 64.
t Daniel c. 13. verſ. 32.

Velabantur & virgines apud Corinthios ſuo tempore, inquit Tertullianus [v]. Et rurſum [x], *Non permittitur mulieri in eccleſia loqui, ſed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec vllius virilis muneris, nedū ſacerdotalis officij, miniſteriū vindicare.* Et poſtea, *Iudicabūt vos Arabicæ fœminæ, quæ nō caput, ſed faciē quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ ſint, dimidiam frui lucem, quàm faciem totam proſtituere.*

v eodem.
x de velandis virginibus.

Atque virgines fuiſſe concluſas, nec ſolitas egredi oſtenditur ex 2. Machabeo. c. 3. verſ. 19. Et Æmilius Probus in principio de vitis Imperatorum, de matre familias apud Romanos agens, mulieres ſecretas à viris vixiſſe docet. *Neque,* inD quit, *in conuiuium adhibetur, niſi propinquorum, nec ſedet niſi in interiore parte ædium quæ gynæconitis appellatur.* Et Conſtantinus imperator [y], *Fœminas propter pudorem & verecundiam earum, cœtui publico demonſtrari non cogimus.*

y in l. 2. de his qui veniam ætatis impetrauerunt li. 2. C. tit. 46.

11 Difficile etiam arrogatio fiebat olim fœminarum, qui arrogationes non temerè aut inexploratè committebantur, & non fiebant niſi per comitia curiata, arbitris etiam pontificibus, & quòd fœminis nulla comitiorum communio eſſet [z].

z Gell. li. 5. ca. 19.

12 Sextò probatio ducitur, 6 quòd habitus muliebris non ſit expeditus ad bellum, nec eum mutare liceat & ad vitandam etiam hanc ſexuū mixtionē, lex diuina Deutero. c. 22. verſ. 5. ſtatuit, *Mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea: abominabilis enim apud Deū eſt qui facit hæc.* Citat & ex conſilio

6 *explicatur hæc ſententia inferius num. 82.*

ſilio Gangrenſi c. 13. Burchardus lib. 8. decretorum A c.60. de fœminis quæ propter continentiam muliebrem mutant habitum, canonem in hæc verba, *Si qua mulier propter continentiam quæ putatur, habitum mutat, & pro ſolito muliebri amictu virilem ſumit, anathema ſit*: refert & Gratianus in c.6. ſi qua mulier 30. diſtinct.

13 Septimò, Qui conceſſerunt rempub. poſſe curare mulieres, ea quæ committerentur non maiora ſed leuiora eſſe debere, definierunt. 7 Sic Plato [a], ſeu de iuſto, agens de inſtitutione mulierum, mandat omnia priuata publicáque tum pacis tum belli ſtudia, mulieribus cum viris communia fieri, ne mancum ſit genus humanum: eo tamen pacto, vt in ſingulis, grauiora viris, leuiora mulieribus committantur.

7 *hoc explicatur infra num. 85 & 86.*
a lib. 5. ſeu dialogo 5. de rep.

Ariſtot. 1. politic. dixit, conſilium mulieris eſſe inualidum, & lib. 2. non bene à mulieribus regi ciuitatē: atq; Bologninus [b] in cōdendis ſtatutis, vult B non adhibendum conſilium mulierum, quòd in illis non reſideat prudentia, ita inconſtantia, mutabilitas, & ad omnia ferè momenta verſatilis mens, notatur in illis [c].

b in repetitio. authen. habita, ne filius pro patre. C.
c in c. forus, de verb. ſignif.

14 8. Sic mulier in eccleſia non poteſt habere curam animarum, quo ad exercitium actuale, quanquam ius beneficij habentis curam, & ipſum ius curæ, poſſit pertinere monaſterio monialium. Felinus ad c. dilecta, nu. 2. de maior. & obedien. & ibidem docetur, mulierem non poſſe exercere ea quæ ſunt ordinis eccleſiaſtici: & ſi ordinaretur, non recipere caractherem.

In principio 15. q. 3. apud Gratianum & in ca. noua quædam, de pœniten. & remiſſio [d]. prohibetur mulieribus & abbatiſſis moniales benedicere proprias, etiam ipſarum confeſſiones in criminalibus audire, legere Euangelium, publice prædicare, vt abſonum & abſurdum: item & ſacra vaſa C contingere [e] aut excommunicare, quamuis prælaturam & iuriſdictionem habeant [f].

8 *explicatur hoc infra nu. 87.*
d l. 6. tit. 35.
e cap. ſacratas, ca. mulier. 23. diſtinct.
f cap. dilecta in Chriſto, 22 de maior. & obedient. li. 1. titu. 33. & c. de monialibus, de ſententia excom.
9 *explicatur hoc infra nu. 88. & 89.*

15 Iura ciuilia etiam 9. mulieribus officia quæ ſunt authoritate & vtilitate publica, interdixerūt mulieribus, in l. 2. de regul. iur. P. l. penul. de eden. P. l. imperialis, circa medium, C. de nuptiis non poteſt iudicare mulier [g], non poſtulare in iudicio [h], non teſtimonium dicere in cauſis criminalibus [i], nec in teſtamento [k], non accuſare, niſi ſua intereſt, vel ſuorū [l], non pro aliis interuenire, ſeu fide iubere [m], nec ea habet filios ſuos in poteſtate [n].

g in l. cum prætor de iudic. P.
h l. 1. § ſexum de poſtula. P.
i ca. mulierem 33. q. 5. c. forus de verb. ſig.
k l. in teſt. § mul. qui teſt. fa cer. poſ. l. qui teſta. c. ti.
l l. 1. S. 11. de acc. itatio lib. 48. P. ti. 2. 15. & 12. c. qui accuſa. nō poſ. li. 9. ti. 1. cū ſim.
m l. 1. ad ſenatuſ Vellea. P.
n l. fœminæ, de adop. § cęt. ti. de hęred. l. quali. & eff.

Ideo & Paulus Iuriſconſultus ait, *Suos heredes illos non habere* [o], & inæqualis ita in liberos, matris & patris poteſtas, licet æqualis à filiis debeatur pietas [p].

o l. dicit. § ad teſt. de bonorum poſſ. cōtra tab. P.
p l. fratroſe. de curator. furioſ. P.

16 Octauò, Exiſtimarunt & antiqui prudentes, mulieres non continuare familiam 10 illuſtrium virorum, vel regum, ex quibus nutri poſſunt: & ſuæ D familiæ, finem eſſe & caput [q]. Ita vt ait Iuſtinian. *Qui ex filia tua naſcuntur, non ſunt in poteſtate tua, ſed patris eorum* [r], & patris non matris familiam ſequuntur [s]. Et vxor ſequitur forum viri iure ciuili, non patris [t], eius domicilium [v], ciuitatem & familiam [x]. Labeo Antiſtius, iuris valde peritus, lib. 4. ad edictum prætoris: *Soror*, inquit, *appellata eſt, quod quaſi ſeorſum naſcitur, ſeparaturq; ab illa domo in qua nata eſt & in aliam familiam tranſgreditur*: Cùm contrà, fratris vocabulum Publius Nigidius homo impensè doctus ſubtili ἐτύμῳ interpretatur, vt ſit quaſi fere alter [y].

10 *hoc explicatur infra nu. 90.*
q vt ait Vlpian. l. pronunciatio, 195. § 1. de ver. ſig.
r § 5. de patria poteſt. apud Inſtit.
s d. l. pronunciatio.
t l. ... eccl. ... municip. ...
v l. cum ... de ... ind. P.
x l. ex genere, de iudicent. P.
y l. ... municipal. P. l. mulierem, de ritu nup. P.
y vt antique refert Aulus Gell. lib. 13. c. 10.

Obſeruauit Heraclides Ponticus in allegoricis Homericis, Homerum ſolitum vti epithetis patronymicis à patre, ex materno autem genere A ducta, nuſquam planè apud ipſum reperiri.

Conſtat ex iure Romanorum, mulieres ſequi conditionem & fortunam virorum quibus coniunguntur, & propriam quam habent ante nuptias ex patre, immutare, vel in deterius vel in melius ex qualitate maritorum & familiæ illorum. Quod Vlpianus his verbis [z] explicat: *Fœminæ nuptæ clariſſimis perſonis, clariſſimarum perſonarū appellatione continentur. Clariſſimarum perſonarum nomine, ſenatorum filiæ, niſi quæ viros clariſſimos ſortitæ ſunt non habentur: fœminis enim dignitatē clariſſimam mariti tribuunt: parentes vero, donec plebeiis nuptiis fuerint copulatæ. Tandiu igitur clariſſima fœmina erit quandiu ſenatori nupta eſt vel clariſſimo, aut ſeparata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupſit.* Conſentit imperator Alexander [a]. *Sic vt proponitis*, inquit, *& auum conſularem & patrem prætorium virum habuiſtis, & non priuatæ conditionis hominibus, ſed clariſſimis* B *nupſeritis, clarnatem generis retinetis.* Rurſus CCC. Valentinianus, Theodoſius & Archadius [b]. *Mulieres*, inquit, *honore maritorum erigimus, genere nobilitamus, & forum ex eorum perſona ſtatuimus, & domicilia mutamus. Sin autem minoris ordinis virum poſtea ſortitæ fuerint, priore dignitate priuatæ, poſterioris viri ſequentur conditionem* [c].

z in l. fœminæ 8. de ſenator. lib. 1. P. ti. 9.
a l. 1. dignitatis lib. 12. C. ti. 1.
b in l. 13 eiuſdem tituli.

Et mortuo marito vidua, eius qualitatis cenſetur, aut plebeia, aut nobilis, cuiuſmodi fuit vir cuius vidua eſt, nempe vltimus, ſi plures habuerit.

c idem in c. 36. §. non tamen, nouell 22. titulo de nuptiis.

Ex quibus abſurdum videri poteſt filias regum vel principum ſuccedere: cùm conſeruatio familiarum, non poſſit inde conſequi, ſed potiùs regna ad extraneas familias per nuptias tranſeant, & ita extinguatur ſplendor antiquus familiæ & maiorum qui regnauerint antea vel dominati fuerint. Quod odioſum eſt principibus, & valde acerbum quibuſcunque, non videre imagines maiorum in C regiis & domibus fixas, vel videre reuulſas, vt dicebat imperator in l. lex quæ tutores, de adminiſtra. tutor. C.

17 Nonò, Ex legibus humanis inueniemus, vt partim probatum iam, mulieres habitas deterioris cōditionis 11 ipſis viris, & à negotiis grauioribus vbi plus virtutis, fidei, & prudentiæ requiritur, eſſe ſubmotas, de quibus iuriſconſulti agūt [d], & ab omnibus officiis publicis, quale eſt principis, & iudicis, remotas Vlpianus retulit in l. fœminæ 2. de regul. iur. lib. 56. ti. 17. & maximè virilibus l. 1. §. 6. de poſtula. P. l. 18. C. de procuratori. cùm ſimilibus.

11 *hoc explicatur infra num. 91.*
d in l. in multis, 9. de ſtatu hominum lib. 1. P. ti. 5.

Athanaſius oratione contra Idola reprehendit Gentiles, quòd deas fœminas fecerint, quas nec eorum teſtimonio eſt ad conſilium reipublicæ admittere tutum.

Annotatum in Annalibus pro monſtro, quòd D ſub ſolo primùm Antonino Heliogaballo, dicto ante nomine Vari, mulier in ſenatum admiſſa eſt, nempe eius mater Semiamurica, quam, & ſententiā in ſenatu admiſſam, rogari iuſſit, permiſitque primus eam habere ſenaculum mulierum: in quo antea fuerat conuentus matronalis ſolemnibus duntaxat diebus, vnde & prodierunt ſenatuſconſulta ridicula de legibus matronalibus, quæ & quo veſtitu incederent: quæ & ad cuius oſculum veniret, & de ſimilibus eiuſdem farinæ [e]: ſed poſt mortem Heliogabili eo cum matre necato, cautum ne vnquam ſenatum mulier ingrederetur: vtque inferis caput eius deuoueretur dicaretúrque per quem id eſſet factum, vt idem Lampridius ſcribit, ſublato & abolito ſenaculo, quod conatus reſtituere Aurelianus, ſed

e de quib. ſcribit Lamprid. in Heliogab.

fruſtra: vt ſcribit Flauius Vopiſcus in eo.

18 Maiores noſtri dicebat M. Porcius Cato [a]. nullam ne priuatam quidem, rem agere fœminæ, ſine authore voluerunt: in manu eſſe parentum, fratrum, virorum: multò magis & prohibuerunt rempublicam capeſcere, foro quoque & concionibus immiſceri, leges rogare aut diſſuadere: vbi patiuntur eſſe æquales viris, extemplo ſimul ſuperiores eſſe contendunt: abſurdum autem videtur habere alios in ſua poteſtate eas quæ non ſunt ſuæ poteſtatis [b].

a Apud Liuiū li. 34. defendēs leg. em oppiā.

b Vt not l. ſic eueniet ad leg. Iul. de adul. P.

19 Nec tantùm in rebus prophanis, ſed & in rebus ſacris exiſtimantur deterioris conditionis mulieres. 12.

12 Hoc explicatur infra num. 93.

Et prohibetur in illis ingredi certas capellas conſecratas Deo, & quibuſdam ſanctis, vt in eccleſia S. Iohannis in Burgo Papiæ prohibentur, niſi velint affici pœna mortis furentis, vt tradit Iacobus Gaula, in ſanctuario Papiæ. Idem refertur de eccleſia S. Iohannis Baptiſtæ Ianuæ: idem in eccleſia ſancti Fiacri Scoti, vt & illæ quæ tentauerint ingredi in rabiem verſæ, ſint vt notat Guaguinus in vita Clotarij.

In quibuſdam etiam ſacris Ethnicorum, mulieres arcebantur, nec licebat illis intereſſe: nonnulla abſque fœminis ſacra fiunt, vt ait Minutius Fœlix, in Octauio: abſtinuerunt à ſacrificio Herculis mulieres [c]. De ſacrificio Syluano faciendo à ruſtico, Cato li. de re ruſtica c. 83. *Mulier ad eam rem non adſit, néve videat quomodo fiat.* Ita in quibuſdam ſacris à lictore clamabatur, vt ſcribit Sextus Pompeius Feſtus, *Hoſtis, vinctus, mulier, virgo, exeſto, id eſt, extra eſto. Mulieres*, inquit, D. Paulus [d], *in eccleſiis taceant, non eis permittitur loqui, ſed ſubditas eſſe:* & rurſum [e], *Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit.* Et in Eccleſiaſtico cap. 25. verſ. 29. *Mulier ſi primatum habeat contraria eſt viro ſuo.* Ad Coloſſenſ. cap. 3. verſ. 18. *Mulieres ſubditæ eſtote viris ſicut oportet in Domino.*

c Gellius l. 11. c. 6. Macrob. li. 1. Satur. c. 12. vbi ratio & Sextus Aurelius Victor, de origine gētis Romanæ.

d 1. ad Corint. c. 14.

e 1. ad Timoth. c. 2. verſ. 11.

13 Hoc explicatur infra num. 94.

20 Atque decimo loco ne longiùs abeamus ab inſtituto de principatu ſermone, militaria feuda non fuerunt regulariter conceſſa mulieribus, quæ à ſucceſſione etiam eorum excluſæ ſunt [f]. Imò & nepos ex filia excluditur [g], etſi feudum etiam datum ſit expreſsè, pro accipiente & deſcendentibus maſculis & fœminis. Maſculi præferuntur quãdiu extãt, c. 1. §. etiam, epiſcopum, vel abbatem, & c. in feud. de cuius intellectu agit Alexander conſilio 9. *incip. Ponderatus his.* vol. 5. & conſilio 29. incip. *Quoniam abunde*, li. 1. Decius conſilio 139. & 195 [h]. Dant rationes Baldus, & alij. Primùm ratione iniquũt, naturali, sũt incapaces, quia fœmina nõ poteſt portare arma, nec leuare faydã cõtra hoſtes [i].

2 Propter iuſtitiã honeſtatis: quia nõ debét ſe immiſcere cœtibus virorum, maximè ſi ſit illuſtris [k].

3 Propter fragilitatem ſexus.

4 Propter lubricitatem voti, quia ter mutatur in hora.

5 Propter periculũ euitãdæ euulgationis ſecreti. Quæ omnia dicunt diſcrepantia à natura feudi [l].

Potiſſima autẽ ratio illorũ eſt, quòd qui non poteſt ſeruitiũ exhibere propter quod datũ eſt feudũ eo priuari debeat [m]. Ea ratione mutus & aliàs imperfectus, nõ idonei armis & ſacramento fidelitatis, priuãtur feudo: ſicuti & vaſſalli qui clerici fiũt, vel monachi, iuxta feudorum vſum, amittunt feudum tanquam armis militaribus non idonei [n].

21 Vndecimò, Superioribus adiungi poſſunt

f c. 1. de, beneficio fœmineo ea. 1. §. hoc autem notandũ eſt qui feudum dare poſſunt. c. 1. §. ad filias, de ſucceſſio feud. c. vni. an mutus &c. c. 1. de alie. feu. pat.

g c. 1. §. hoc autē notādũ qui feudum dare poſſunt.

h Ad l. quæries de ſuis & leg. Iacob. de ſancto Geor. tract. de feudis, ad verba March. in ſtalia. nu. 4.

i Gloſ. ad c. 1. §. hoc autem, qui feudũ dare poſſunt.

k Per l. ſi qua illuſtris, ad ſe natuſ. Orphitia C.

l Iuncta c. 1. de forma fidelitatis in uſ. feud. in §. ſanimutus vel aliàs imperfect. ſ. udũ retineat lib. 2. tit. 36 & §. mutus, epiſcopum vel abbatem feudum dare non poſſ.

n c. 1. de eo qui arma bellica depoſuit, &c. qui clericus, ſi de feudo cõtrouerſ. fuerit in lib. feudorum.

A exempla, 14 quibus malè & pernicioſè reſpub. ſe habuit, cũ mulieres, vel mulieribus addicti rempublicam geſſerunt, vel gerere tentarũt: quemadmodum multa narrantur de regina Ægypti Cleopatra à Dione Caſſio [o] qui & deinde li. 50. addit, *Propter hanc Cleopatram declaratus*, inquit, *hoſtis Romanis Antonius, quare & Octauius contra eum excitans milites, dicebat eum mutatum fuiſſe per illam à priori virtute: Quod fieri non poſſet, vt qui regio luxui mollitiaque muliebri indulgent, viro aliquid dignum vel conſulant vel agant: eſt enim neceſſe omnino vt quibus vnuſquiſque vitæ rationibus vtitur, earum ſimilis reddatur.*

14 Explicatur hoc paucis infra num. 95.

o lib. 42. & 48.

Liuia mater Tiberij Cæſaris, longè alias fœminas ſuperbia ſuperauit [p], vt & imperium viuente filio ſe poſſe adminiſtrare putauerit donec is, publicis omnibus actionibus ei remotis, familiaris rei curãm gerere mandauit. Propter quod & illa illi vſque moleſta fuit, vt peregrina-
B tiones ideo inſtituerit.

p vt idem Dio refert lib. 57.

Iterum Dio ait [q] maximum fuiſſe ſpectaculum, nouum videlicet & reprehenſum quòd Agrippina, ſecunda vxor Cæſaris, Claudio publicè quoque de republica reſpondenti, aut legatos audienti, ei adfuerit in proprio tribunali locata.

q libro 60.

Ariſtoteles [r] Lacedæmoniorum rempublicam reprobandam cenſet, quòd magna ex parte muliebri imperio gereretur. *Imperioſum enim*, inquit, *genus muliebre, & quod animi mores hominum ſubigere ſibi valde deſideret.* Quod & Iuuenalis deſcripſit [s].

r lib. 2. politicorum.

s Saty. 6. vbi ſtatum illum turbulentum depingit.

Hoc volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas,
Et clames licet, & mare cœlo confundas, homo ſum, &
Nil vnquam inuita donabis coniuge vendes
Hac obſtante nihil hac ſi volet emetur:
Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus
C *Iam ſenior &c.*

22 Poſtremò addi poteſt 15 regnum Iſrael & Iuda, non admiſiſſe fœminas, & vnam tantum Athaliam inueniri quæ tyrannicè aliquot annis, occiſa omni regia ſtirpe, vno dempto, imperauit.

15 hoc explicatur infra num. 96.

Eſt & exemplum in Gallia & Francorum regnu, in quo iure legis Salicæ excluduntur à ſucceſſione eius & dignitate, & ignobiles & mulieres: Quorum exemplo alia regna & principatus componi debere videtur.

23 Et hæc videntur excludere à ſucceſſione principatuum regnorum & imperiorum mulieres, ſiue illæ tanquam proximiores filiæ: ſiue vt remotiores, ius ſuccedendi præſupponant ſibi deberi.

Cæterùm in contrariam ſententiam multa quædam alia videntur mentem & iudiciũ trahere.

D Primùm itaque ex lege diuina, non ita habendas deſpectui mulieres, vt à reip. adminiſtratione & principatu, omnino & ſemper remoueantur, liquere etiam poſſe oſtendemus.

Siquidem Deus ab initio, ſi opus ſit rem ab exordiis repetere, & ita Dei voluntatem in vtroque ſexu authorando, promere, hominem creauit, maſculum & fœminam creauit illum, benedicitque illis, & ait communi benedictione, *reſcite & multiplicamini & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus quæ mouẽtur ſuper terra.* Gen. c. 1. verſ. 27. & 28. Matth. c. 19. verſ. 4. Marc. 10. ver. 10.

Quòd ſi quis contendat, ibi quidem vtrique ſexui dominationem datam in animalia, ſed nõ datam mulieri dominationẽin homines, reſpondebo

neque

neque quoque, ibidem eandem dominationem A in homines maſculis datam eſſe.

Etſi inſtet alibi datã homini poteſtatẽ ſeu viro, & ſi admittimus adhuc vrget c.2.Geneſ.v.18.Vbi dixit Deus, *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.* Quare & fecit mulierem ex ipſius hominis nõ alterius rei ſubſtantia, non ex pedibus vt inferior eſſet, aut ex capite, vt præſtantior, ſed ex latere vt æqualis in facultatibus hominis eſſet, vnde & appellatione hominis, vt etiã norunt Iuriſc. contineri mulierẽ & virum[a].

a l. hominis appellatione 152 de verb. ſig. l. 2. §. 1 de l ber. hom. exhibẽ.

Deus non excluſit in creatione naturam mulieris à principatu legitimo: neque ſolùm hominis ſexum voluit principatum in homines expreſsè habere. Neque obeſt quòd poſt peccatum dictum ſit mulieri, *Et ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui*[b]: quia ibi agitur nõ de poteſtate legali, qua etiam præſtantiores ſubiiciuntur non mulieribus: ſed agitur de poteſtate naturali, in qua eſt B ordo, vt inferiores ſubiiciantur melioribus qui eos antecedunt, vt eſt ordo naturalis ille, vt marito vxor obtemperet in his quæ matrimonij iuris ſunt, & filius patri, in his quæ gubernationis naturalis ſunt[c].

b Gen. 3. verſ. 16.

c cap eſt ordo 33. quæ l. 5.

24 Docet pluribus Ariſtot. li. 1. politicor. ca. 3. & 4. & lib. 3. c. 4. & alibi. Item Cicero in paradoxis. Quibus & reliqui conſentire videntur authores.

Non idem eſſe dominationem, illã domini in ſeruos, mariti in vxorem, parentum in liberos, præſtantioris naturæ in infirmiores, & gubernationem reipublicæ, vt neque ſimiles ſunt inter ſe omnium principatuum gubernationes. Nam aliud liberorum ſecundum naturam, aliud ſeruorum eſt imperium. Et imperium in re familiari eſt vnius: nam ab vno regitur omnis domus. In republica verò liberorum & æqualium eſt gubernatio, & alia ſcientia regendi ſeruos, alia re- C gendi vxorem, alia regendi filios, alia regendi rempublicam.

Habere poteſtatem regendi rempublicam & ſibi æquales homines, & facultatem imperandi & cogendi, hoc ex natura non eſt datum homini: quia ex natura par in parem nõ habet imperium; fratres ſunt homines & mulieres, ab vno parente orti; difficiléque eſt inter homines vnum imperare poſſe, niſi adſit ſuperior & diuina authoritas, vt & nouit Plato.

Ordinatio Dei eſt, poteſtas in homines: vt ait diuus Paulus[d]. Ratio tamen naturalis & ſocietatis neceſſitas exigit, vt docuimus ab initio, aliquem conſtitui principem, ei obtemperari, & poteſtatem ei concedere liberam[e].

d ad Rõ. ca. 13.

e L. ex hoc iure de Iuſti. & Iur. P.

Sed num potiùs viro quàm mulieri deferenda ſit poteſtas: hic non habemus expreſſam eam deciſionem, vt nunquam mulieri deferatur, & Deus D ipſe hoc non conſtituit in origine creationis, neq; ex gentium iure ita ſeruatum vt nunquam imperare poſſit: quin contrà, vt docebitur, & mulierum imperia admiſſa, nec à Deo reprobata fuerunt, alioquin legitimè data vel relicta.

25 Secundò Hominis & mulieris mens, ratio, actiones, & ſimilia ab anima pendent: mulieribus autem & viris non datur diſtinctio ſexus earum animarum, vt vna in muliere dicatur fœmina, alia in homine maſcula: ſpiritus ſexu carent, ſexus quippe generationis eſt inſtrumentum, anima verò non generat animam: ſed ipſa indiuidua permanet. Quamobrem ſi anima mulieris capax ſit, vel ſuperiori donata extraordinaria virtute, vel aliter gubernationi reipublicæ, A idonea: vel ſi ei gubernatio, dominatio principatus, iuriſdictio, facultas, a Deo, populo, lege, moribus, differatur modis licitis & non reprobatis, cur obiiciatur ei ſexus non eſt facile obiicere, cùm ſexus generationi inſeruiat, hic autem non agatur de ea facultate, ſed de alia quæ aliunde quàm ex ea parte pendeat. Ita apud Deum non eſt Iudæus, neque Græcus, non eſt ſeruus, neque liber, non eſt maſculus neque fœmina: omnes enim ſunt vnum in CHRISTO IESV, ad Galatas c. 3. verſ. 28.

Nulli præcluſa eſt virtus, ait Seneca, ea omnes admittit, nec cenſum nec ſexum eligit, multæ auditæ & viſæ reginæ fortes, cautæ, caſtæ, quæ virilibus curis fœminarum vitia exuerant, vt refert Tacitus 6. Annalium.

26 Tertiò conati ſunt & Iuriſconſulti & Cæſares docere, lege naturali nullã conſtituendam eſſe B differentiam quod pertinet ad prærogatiuas humanæ dignitatis, inter ſexum maſculorum, & fœminarum, aut in ſucceſſione bonorum.

Iuſtinianus ita[f], *Maximũ vitium*, inquit, *antiquæ ſubtilitatis, præſenti lege corrigimus, qua putant alia eſſe iura ſeruanda in ſucceſſione parentum ſi ex teſtamento veniant in maſculis, & alia in fœminis* &c. *Qui enim tales differentias inducunt, quaſi natura accuſatores extiterunt, cur non totos maſculos generauit, vt vnde generentur non fiant*, Et rurſum[g], probat legem 12. tabularum, perquam *bene humano generi proſpectum eſſet, qua vnam conſonantiam, tam in maribus quàm in fœminis legitimis & in eorum ſucceſſionibus, necnon & in liberis, obſeruandam eſſe exiſtimabat nullo diſcrimine in ſucceſſionibus habito: cum natura vtrunque corpus ediderit & maneat ſuis vicibus immortale, & alterũ alterius auxilio egeat & vno ſemoto & alterum corrumpatur.*

f in l. 4. de lib. præteri. lib. 6. c. tit. 28.

g in l. lege duodecim tabularum, 14 de legitimis hæred. eo. lib. c. 58.

Vnde & axioma videtur, colligere, vt quæ paria C ſunt naturæ iura eadem videantur & paria exigere. Plato[h] ſic etiã eleganter ait, *Nullũ eſt inter eos qui ciuitatem adminiſtrant officium mulieris proprium qua parte eſt, mulier eſt aut viri propriũ qua vir: ſed æquè diſperſa in animantibus vtriuſque natura, & omniũ quidem munerum natura particeps eſt fœmina, omnium & vir, quamuis in omnibus imbecillior viro eſt fœmina, & ita genus à genere ſuperatur. Mulieres autem multæ multis viris ad multa præſtantiores.*

h lib. 31. dialogo. 5. de repub. ten de iuſto.

Iuſtinianus[i] in ſucceſſionis iure æquauit nepotes ex filia deſcendentes, nepotibus natis ex filio, non ferens fœminam à maſculo in talibus minui, *Neque enim*, inquit, *maſculus ipſe in ſe, neque fœmina ſolùm ad natiuitatis propagationem ſufficiens eſt. Sed ſicut vtrumque eorum coaptauit Deus, ad generationis opus, ita etiam nos eandem vtriſque ſeruamus æqualitatem.*

i in nouell. 18. c. 4. §. neque illo de cæteri tit. de triẽte & ſemiſſe.

Idem rurſum imperator[k], improbat & emen- D dat Armeniorum vt barbaram & naturæ aduerſam conſuetudinem, & ad Romanarum legum reducit obſeruantiam, cùm quod ad dotes, tùm quod ad ſucceſſionem qua excludebantur apud illos mulieres. *Exiſtimauimus*, inquit, *expreſſa lege illud corrigere. quod malè apud illos Arabes delinquebatur, & non ſecundum barbaricam gentem, virorum quidem eſſe ſucceſſiones tam parentum quàm fratrum & alterius generis, mulierum verò nequaquam, neque ſine dote eas ad viros venire, nec enim à maritis futuris, quod barbaricè hactenus apud eos ſeruabatur, non ipſi ſolummodo hæc ferocius ſentientibus, ſed etiam gentibus ita exhonorantibus naturam, & fœmineum iniuriantibus genus, tanquam non à Deo ſit factum, nec ſeruat naturatis, ſed tanquam vile & exhonorandum, & extra omnem competentem honorem.*

k nouella 21. de Armenis.

Et

Et generaliter idem, cognationis & agnationis diſcrimen maximè in ſucceſſionibus in fauorem filiarum & mulierum ſuſtulit [a].

a in nouella 118 c. 4. §. nullam verò de hęredib. ab inteſtat. venien.

27 Quartò, Leges inueniuntur quoque gentium, quæ admittunt fœminas æquè ac mares ad reipublicæ adminiſtrationẽ, & ad rem militarem exercendam, vt ſcribit Ariſtoteles [b] Socratem ſtatuiſſe in ſua republica, mulieres vnà pugnare debere, & eandem diſciplinam habere quam cuſtodes. Latius explicat Plato [c], *Eadem quoque de fœminis qua & de maſculis lex mea ſanciet: eadem enim volumus ab vtriſque exerceri. Neque verebor dicere equeſtrem diſciplinam atque gymnaſticam ita mulieribus vt viris honeſtam eſſe. Hoc enim ex veteribus audiui fabulis fidémque adhibeo: Noſtris etiam temporibus nõ ignoro eſſe circa Pontum innumera mulierum millia Sauromatidáſque vocari, quibus non equorum modo, verumetiam arcuum cæterorumq; armorum æqualis cura cum viris & exercitatio ſit iniuncta. Sed rationem quoque ad hanc rem habeo. Aio equidem ſi hæc ita fieri poſſunt, ſtultiſſimum hoc in noſtris regionibus eſſe, vt non iiſdem ſtudiis mulieres ac viri, omni conatu conſenſúque dent operam: fermè enim ciuitas omnis hoc modo pro dupla dimidia fit ex eiſdem laboribus atque tributis, quis ſinè legiſlatoris error eſt mirus.* Et paulo pòſt, *Et puellæ quidem, ſaltare pugnaréque cum armis conſueſcant: mulieres autem caſtra mouere, ordines ſtruere, & arma ſumere atque deponere ſi nullius alterius rei gratia, attamen ſi res cogat, vt in militiam viri omnes proficiſcantur, poſſint ſi quid aduerſi acciderit, ciuitatem defendere: vel ſi tanta hoſtium ſiue Græcorum, ſiue barbarorum multitudo agros inuaſerit, vt neceſſe ſit mulieres quoque pro ciuitate arma capere quorum nihil eſt quod non facilè euenire poſſit. Magno certè reip. vitio dandũ eſt, ita ignauè mulieres educari, vt nec veluti aues quidem pro filiolis contra feroces audeant beſtias pugnare: morique potius velint, cunctáque ſubire pericula, quàm ſtatim ad aras templáque confugere, opinionemq́; de genere hominũ dare, omnium ignauiſſimum animalium eſſe.* Clinias, *Per Iouem, hoſpes, & dedecori hoc, & detrimento eſt ciuitati.* Ath. *Legem igitur hanc ſanciamus, vt rem bellicam mulieres non negligant. Sed ciues omnes tam mulieres quàm viri, illi dent operam.* Clinias, *Sanciamus.*

b lib. 2 politic. cap. 4.

c dialogo 7 de legibus vel de legum latore libro 34.

28 Quintò leges à mulieribus latas quoque narrare poſſumus, quæ & à poſteris ſeruatæ ſunt.

Vt refert Herodotus [d], aliquos ex Athenienſium Prytanneo progreſſos Caricas habuiſſe mulieres, quarum iam ante parentes interemerant, vt propter illam cædem mulieres Caricas, legem tuliſſe, quam iureiurando inter ſe firmauerant, & tradiderunt deinceps ſuis filiabus, quòd cum maritis nunquam cibum ſumerent, neque propriis nominibus compellarent, propterea quòd eorum patres maritos atque filios trucidaſſent, & cùm hæc patraſſent ſimul orbas ad concubitum rapuiſſent.

d Lib. 1.

29 Sextò conſilium mulierum vtile aliquando fuiſſe gubernationi reipublicæ, exempla quoque fidem faciunt.

Celtæ, authore Plutarcho [e], cùm ſuperatis Alpibus Italiam adirent, bellúmque inteſtinum inter ſe pararent, interuentu & precibus mulierum ad concordiam reuocati ſunt: ex quo nata apud eos conſuetudo, quæ poſteris nepotibus hæſit, vt quoties de bello aut pace ſit eis conſultandum, & ſi controuerſia aduerſus ſocios inciderit, mulieres quoque in conſilium adhibeantur. Idipſum narrat Polyænus [f], atque addit, in fœderibus cum Annibale factis contineri: ſi de Carthaginenſibus Galli conquerantur, equitum præfectos & duces litem dirempturos: ſin de Celtis Carthaginenſes, iudicaturas Celtorum vel Gallorum mulieres.

e De claris mulieribus.

f Lib. 7 Strategematon in finali exemplo [illegible]

Iuſtinianus profeſſus etiam, ſe conſilium in lege condenda ſumpſiſſe à reuerendiſſima coniuge ſua [g]. Recenſet Liuius [h], bono publico mulieres Romanas prodiiſſe in publicum, iam à principio regnante Romulo cùm Capitolio à Sabinis capto, medio in foro collatis ſignis dimicaretur, & & quòd intercurſu matronarum inter acies duas, prælium ſedatum eſt.

g In nouella 8. c. 1. §. hæc omnia, titulo vt iudices ſine quoquo ſuffragio.

h Liu. lib. 34.

30 Nero Claudius initio ſui principatus & imperij, quod laudabile primum fuit, quanquam poſtea in tyrannidem declinauerit, matri Agrippinæ ſummam rerum publicarum & priuatarum permiſit: primo etiam imperij die, ſignum excubanti tribuno dedit, optimam matrem [i].

i Suet. in Nerone Claudio, cap. 9.

31 Quantum profuerit Iſraeli ad victoriam admonitio Deboræ, conſtat ex c. 4. Iudicum. quàm fœlix factum & conſilium Heſter ad ſalutem eiuſdem populi, de qua omnino deſperatum erat propter inſidias Aman, conſtat ex c. 6. Heſter. Validum & mirandum fœminæ iudith.

Nonne & Sapientia conſilij Abigailis laudatur, quo liberauit maritum à periculo mortis coniuratæ per Dauidem regem. 1. reg. ca. 25.

Saluberrimum reipublicæ conſilium vxoris Pythis, apud Polyænum [k].

k Lib. 8 Strategem.

Cùm enim Pythes, aureis metallis inuentis iuberet omnes ciues aurum inquirere, fodere, purgare, nullúmque aliud opus facere, neque in terra, neque in mari, & eam rem omnes moleſtè ferrent, quòd neque fructus haberent, nec quicquam aliud ad vitæ cultum facere poſſent, & conquererentur apud vxorem Pythis: illa iuſſit æquo animo eos eſſe, & conuocatis aurifabris præcepit eis, vt aureos piſces facerent, bellaria matura, obſonia, cibos, omnia ex auro. Cùm autem Pythes reuerſus à peregrinatione cœnam peteret, vxor auream ei menſam appoſuit, in qua nihil eduliorum erat, ſed omnia facta ex auro eduliis ſimilia. Cùmque Pythes collaudata artis effictione, poſtularet quod ederet, illa aliud quoddam aureum edulium ei adfert, & hoc iterum indignanti marito, ac fame ſe teneri dicenti, reſpondit, at tu omnem agricolationem & artificium ſuſtuliſti, & aurum inutile fodere iuſſiſti: quod nemini hominum vſui eſt, niſi fructus etiam ſeminatos & plantatos habeant, & hac prudentia vxoris Pythes edoctus metallorum omnium opera reliquit, & ciues ad agriculturam aliaſque artes vt antea dimiſit.

32 Plutarchus in vita Pyrrhi, recenſet Archidamiæ mulieris Spartiatæ in ſenatum cum gladio procedentis ſalubrem virorum obiurgationem & conſilium, & quomodo virili animo vnà cum mulieribus & virginibus operam in defendenda ciuitate Lacedæmona aduerſus impreſſiones exercitus Pyrrhi, ſumma cum eius laude nauarit.

33 Virilis narratur fortitudo à Xiphilino ex Dione in Nerone, mulieris Britannicæ regis proſapiæ, quæ dicta erat Bunduica, quæ rebellionem Britannorum contra Neronis exercitum in Britannia exiſtentem concitauit, & expugnauit duas ciuitates, in quibus occiſa octoginta millia ciuium cum ſociis, & inſula abalienata à Neronis imperio. Rurſúmque eadem pugnauit: contra Paulinum ducem Romanorum

eum exercitu ducentorum triginta milliũ militũ.

34 Ochus qui & Darius nominabatur, rex Perſarũ, vxorem potiſſimùm in conſilium adhibebat, Cthesias Cnidius li. 12. de reb. Perſicis teſte Plocio.

35 Herſilæ conſilio quæ Romulo nupſit, vel, vt alij aiunt, Hoſtilio, Sabinæ bellum diremerunt, & patres maritis conſiliarunt, eiúſque conſilio inter Sabinas agitatum ferunt virorum permiſſu, ad Tatium regem & parentes aliquot fœminas ex ſuis popularibus mitterent, quæ ſuppliciter de pace cum his agerent: miſſáſque ita triginta numero matronas, à quorum nominibus ſunt totidem curiæ nominatæ in vrbe, quemadmodum ſcribit Sabellicus libro tertio Enneadis 2.

36 Cùm M. Coriolanus, infeſtis Volſcorum ſignis, Romam properaret, & legatos omnes etiam pontifices pacem petentes, auerſaretur; Valeriæ Publicolæ ſororis conſilium ſalubre apparuit, quæ hortata cæteras matronas vt Veturiam Coriolani matrem & Volumniam vxorem, vnà omnes adirent, eáſque precibus compellerent vt in caſtra ad Martium contenderent, vrbis excidium deprecaturæ. Quod fecerunt; & ita animus in patriam armatus, & implacabilis victus eſt, noctéque elapſa Volſcos reduxit. Liuius libro ſecundo. Plutarchus in Coriolano. Valer. Maximus libro quinto cap. 6. Polyænus lib. 8. ſtratagemat.

37 Sed ſubit antiquum Noachi ſapientiſſimi hominis & diuini factum, quem Deus in diluuio & eius familiam conſeruauit ex innumerabili mortalium multitudine, velut inuentum iuſtum in generatione ſua. Geneſ. cap. 5. v. 5. Eccleſiaſtici cap. 44. verſu 17. Is autem cùm vidiſſet in Italia Comatos corruptos à ſceleſtiſſimo filio Chamo, iuſſit eos montana trans Ianiculum amnem colere, iuſſo Chameſe Italia excedere; atque illis filiam ſuam Cranam Helernam, id eſt ſuffragio ab his electam & exaltatam reginam, cum ſceptro Albam dedit, vt ſcribit Beroſus de regibus Babylonis, in Nino filio Beli Alba, ſunt faſces imperij cum virgarum faſcibus & ſecuri, & hæc certè fœmina & cui prudentiſſimus pater commiſit poteſtatem emendandi quæ filius infamis præſtigiis ſois & ſceleribus corruperat, de qua meminit & Ouidius, ſed mendaciter dicit amatam à Noacho ſeu Iano & conſtupratam, ignarus hiſtoriæ Beroſianæ, quæ aſſerit illam fuiſſe non amaſiam, ſed filiam vltimò genitam cum Crano alio filio. Sic autem conſentire hiſtoriæ principatus Craniæ Helernæ his verbis Ouidius, 6. faſtorum:

Adiacet antiquus Tyberino lucus Helerno,
Pontifices illuc nunc quoque ſacra ferunt.
Inde ſata eſt Nympha Cranam dixere priores,
Ne quicquam multis ſæpe petita procis.

Et paulo pòſt,

Viderat hanc Ianus, viſaque cupidine captus,
Ad duram verbis mollibus vſus erat.
Ius pro concubitu noſtro tibi cardinis eſto,
Hoc pretium poſitæ virginitatis habe.
Sic fatus virgam, qua ſtriges pellere poſſet:
A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit.

Ita dedit ei ius vertendi cardines coloniarum, principatuum, & caſtigandi ſtriges ac magos, à Cameſe factos.

38 Septimò inueniuntur mulieres quæ in armis tractandis, & ad impellendos ad eadem animos præſtantiſſimæ fuerunt, nec viris inferiores, quemadmodum proditum eſt.

Fertur de Gambara, quæ mater Iboris & Agionis ducum Vnimillorũ, qui poſtea Langobardi dicti ſũt, mulier fuit inter barbaros & ingenio acris, & cõſiliis prouida; cuius cõſilio hi comitati pluribus, ad inquirendas nouas ſedes ex Scãdauia Balthei vel Baltici maris inſula exierũt, & bella multa geſſerũt vicerúntq;, vt ſcribit Paulus Diaconus[a].

a lib. 4. de origine & geſtis Langobardorum c. 2 & 7.

39 Celebre factum & virilis animi Perſarum mulierum, apud Iuſtinum[b]. Pulſa enim cùm Perſarum acies tempore Cyri & Aſtiagis paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam cucurrerunt, orantes in prælium reuerterentur, & cunctãtibus ſublata veſte obſcæna corporis oſtenderũt, rogantes num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere: qua repreſſi caſtigatione, in prælium redierunt, & facta impreſſione quos fugiebant, fugere compulerunt.

b Lib. 1.

40 Sed fortius ingenium, mulieribus à Teleſilla Maſica muliere armatis. cùm enim Cleomenes Spartarum rex interfectis in prælio Argiuis viris vſque ad ſeptem millia ſeptingentos ſeptuaginta ſeptem, iter Argos direxiſſet, vt per vim vrbem caperet, Teleſilla Argiuas armatas mulieres ad pugnam eduxit, quæ armatæ in propugnaculis ſtantes circumcirca muros tuentes, Cleomenem repulerunt. Demaratum verò alterum regem etiam expulerunt, & vrbem à periculo vindicarunt. Cuius memoriam, inquit Polyænus[c], in hodiernum vſque diem Argiui celebrant, & in νεμηνίᾳ μηνὸς ἑρμαίου, & in numenia cuiuſq; menſis, mulieres virilibus tunicis & Chlamydibus, viros autem peplis muliebribus amiciunt.

c lib. 8. ſtrategem.

41 Meminit Appianus Alexandrinus[d], Bracarorum populos qui ad Nibenem amnem habitant, cum mulieribus armatis ex more proficiſci, & alacres nec ſibi parcentes in mortem ire, in pugna nunquam tergã vertere, nec morientes lamẽtari.

d lib. de bello Hiſpanienſi.

42 Celebris illa libro Iudicum c. 4. Debora, ſine qua noluit mouere exercitum Barac filius Abinos contra Siſaram principem exercitus Iabin, quæque liberauit Iſraelem de manu Iabin regis Chanaan. Hæc erat Deo grata prophetiſſa, vxor Lapidoth quæ iudicabat populum in illo tempore, atque in eodem capite celebratur fortitudo alterius mulieris Iahel, quæ inimicum Iſraelis fugientem Siſaram, clauo tabernaculi apprehenſo malleo, necauit.

Cteſias & [e] poſt eum in eius excerptis Photius Græcus, tradunt. Cyrum cum Sacis bellum geſſiſſe, & Amorgem Sacarum regem Sparethræ maritum cæpiſſe: eam autem Sparethram, capto marito, exercitum coegiſſe, bellúmque Cyro intuliſſe, & virorũ quidem trecenta millia, mulierum verò, ducenta in aciem eduxiſſe, Cyrum ſuperaſſe, viuúmque eum cum aliis multis cæpiſſe. Simile factum propemodum ſtrenuom, narratur à Sigiſmundo Barono[f], de Olha: ea enim vxor Igoris principis Moſcouitarum, cùm à Malditto Dreuulianorum principe quodam in loco maritus fuiſſet necatus, íſque Maledictus miſiſſet ad eam 20. internuntios vt ſibi nuberet; eos viuos obrui iuſſit, ſuóſq; poſtea miſit legatos ad Dreuulianos, nimirũ vt ſi ſe dominam & principẽ expeterẽt, plures ac præſtantiores proceres mitterent: & mox alios quinquaginta viros ad ſe miſſos in balneo cõbuſſit, alióſq; legatos miſit qui aduentum ſuum nuntiarent, iuberéntque apparere aquã mulſam, aliaque ex more ad parentandum marito neceſſaria. Porrò ad Dreuulianos cùm veniſſet, maritum planxit, Dreuulianos inebriauit, & quinque millia occidit. Mox Chioniam rediens, vicit Dreuulianos: fugientes in caſtrum proſequuta

e libro 7. rerũ Perſicarum.

f libro 1. rerum Moſcouiticarum.

obſi

obſidione ad integrum annum preſſit. Poſtea vterpoſitis conditionibus, tributum illis de qualibet domo, tres videlicet columbas, totque paſſeres imperat, acceptaſque in tributum aues, continuò alligatis ſub alas igneis quibuſdam inſtrumentis, dimiſit. Columbæ autem reuolantes ad ædes conſuetas, caſtrum incēderunt, quo inflammato, diffugientes, aut occiſi, aut capti venditi fuerunt: & ſic occupatis omnibus Dreuulianorum, mariti mortem vlta eſt.

43 Imperarunt aliæ æque fœliciter, & exteras nationes ſubegerunt: imò ſuperarunt armis & victoriis quædam mulieres, reges anteceſſores & ſucceſſores. Mirabile ſpectaculum illud in Semiramide vxore Nini, poſt cuius obitum mentita ſexum & puer credita ab initio, magnas res geſſit, quarum amplitudine ſuperata inuidia, quæ eſſet falſa eſt, quēm vo ſimulaſſet. *Nec hoc*, inquit, Iuſtinus [a], *regni dignitatem ei ademit, ſed admirationem auxit, quod mulier non fœminas modò virtute, ſed etiam viros anteiret. hæc Æthiopiam regno ſuo Aſſyrio adiecit, Indiæ bellum intulit, quo præter illam & Alexandrum Magnum nemo intrauit, regno 42. annis potita.* Columnæ facta eius hæc egregia & alia multa ſcripta fuiſſe refert Polyænus [b].

a in 1.
b li. 8. Stratagem.

44 Qualis fuerit illa Maſſagetarum regina Tomyris, quæ mortuo marito, Medorum regem Cyrum cum exercitu Perſarum innumero fudit, nemo eſt qui ignorēt, qui legerit Herodotum [c]. Et Iuſtinum [d].

c in 1.
d in 1.

45 Strenua regina Cariæ Artemiſia, quæ cum Xerxe rege aduerſus Græcos militauit, cui primā etiam palmam naualis pugnæ ad Salaminem factæ, rex detulit, & in ipſo tempore dum prælium committeretur, rex videns eam ſtrenuè pugnare, viros autem timidiùs, exclamauit, ô Iupiter, ex viris mulieres feciſti, & ex mulieribus viros! Polyænus [e].

e li. 8. Stratagemat.

46 Refértque ſtatim idem author, Taniam Zenidis Dardaniarum vrbium principis vxorem, defuncto marito, regnum Parnabazis auxilio gubernaſſe, ipſam ad pugnas curru vectam præcepta pugnantibus dediſſe, ordines inſtruxiſſe, victoriæ præmia pro dignitate militibus diſtribuiſſe, nullum ex hoſtibus vnquam eam ſuperaſſe.

47 Iuſtinus ex Trogo, cùm de Scythis agit [f], tradit non minus illuſtria initia quàm imperium habuiſſe Scythas, nec virorum imperio magis quam fœminarum virtutibus claruiſſe. quippe cùm ipſi Parthos Bactrianóſque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderint, prorſus vt res geſtas virorum mulierúmque conſiderantibus, incertum ſit vter apud eos ſexus fuerit illuſtrior. Multa de Amazonibus, imperio & armis tradit Diodor. Sicul. lib. 3. c. 4. eadem tribuuntur arma & imperia mulieribus iuxta Mœotim in Europa degentibus, Sauromatis, ab Hippocrate lib. de aëre aquis & locis.

f li. 2. in principio.

48 Meminit Pauſanias [g], Archidamum regē Lacedæmoniorum habuiſſe filiam Cyniſcam nomine, quæ ad Olympicas victorias virili animo aſpirauit, & primam fœminarū inter illos equos aluiſſe & Olympicam palmam tuliſſe. Poſt eam & alias, in primis verò è Macedonia nonnullas fuiſſe victrices in Olympicis renunciatas: quanquam ſolam Eleos mulieribus in hac parte inuidiſſe, & lege cauiſſe fœminas de ſaxo Typæo deiici, quæ ad Olympicos ludos penetraſſe deprehenſæ fuiſſent, vt idem Pauſanias ſcribit libr. 5. in Eliacis.

g li. 3. in Laconicis.

49 Recenſet & deinde lib. 8. in Arcadicis, Laconico bello, cùm primus Charillus Lacedæmoniorum rex cum exercitu in Arcadum fines inuaſiſſet, fœminas arreptis armis ſub collem ſubſediſſe, quem ætate noſtra, inquit, Phylactridem, id eſt, præſidiarium vocant: congreſſis verò ad pugnam exercitibus cùm viri vtrinque præclara, & memoratu digniſſima ederent facinora, poſtremò fœminas ſubita eruptione ex inſidiis facta, in fugam Lacedæmonios ipſæ vertiſſe: virtute quidem fœminas anteiſſe cæteras, prædicant Marpeſſam, cui viduæ cognomen fuit, & captum in pugna ipſum Charillum tradunt.

50 Inter Indos gens Pandæ habuit regna fœminarum: primam autem fuiſſe reginam Pandarum, Plinius lib. 6. c. 20. tradit filiam Herculis, ob ídque gratiorem præcipuo regno donatam, & ab ea ducentes originem imperitaſſe trecentis oppidis, & centum quinquaginta millibus peditum, & quingentis elephantis.

51 Idem Plinius lib. 6. c. 29. In Ægypto & Meroë regnaſſe fœminas à tempore Candacis, cuius nomen in poſteras tranſiuit. & [h] tradit inſulam in Nilo Semberritarum reginæ parere.

h in c. 30 eiuſdem libri.

Meminit ſacra pagina de regina ſapientiſſima Saba, quæ venit audire ſapientiam Salomonis [i], quam obiicit incredulitati Iudæorum Dominus, eámque in iudicium aduerſus eos futuram, & nominant reginam Auſtri [k]. meminit & de regina Candace Aethiopum c. 8. actuum Apoſtolorum verſu 27.

i 3. Regum c. 10. & c. 11. & 2. paralipomenon c. 9.
k D. Matt. c. 12. verſ. 42. & Lucæ c. 11. verſ. 31.

52 Scribit Arianus [l], in Aſia receptum fuiſſe à Semiramidis tempore, vt & vxores regum poſt mortem illorum regnent. Et hoc ferè in omnium regnorum conſenſu receptum eſt, in quibus principatus ex ſucceſſionis probata à populo lege, primùm, vel expreſsè, vel tacito diutino conſenſu, ad proximos defertur vt fœminæ etiam ſuccedant, in illis potiſſimùm deficientibus filiis, vt in Scotia, Anglia, Hiſpania, Amorica, & alibi, vbi lex regni vel principatus non eſt expreſſa excludens fœminas, qualis eſt in Gallia, vt dixi de omnibus alibi [m]. Extat & teſtimonium Orſinis Paſargadarum Perſicorum Satrapæ, dum calumniis Bagoæ ſpadonis ab Alexandro, cuius erat ſcortum, occumberet. *Audiueram*, inquit, *in Aſia olim regnaſſe fœminas: hoc verò nouum eſt, regnare caſtratum* [n].

l li. 7. de geſt. Alexan.
m li. 6. ſyntag. iur. c. 12.
n Q. Curtius lib. 10. de geſt. Alex.

53 Zenobia Odenati regis vxor, occiſo marito & cùm paruuli eius filij eſſent Herenianus aut Herennianus & Timolaus, ipſa ſuſcepit imperiū, diúque rexit, non muliebriter neque more fœmineo, ſed non ſolùm Galieno qui erat imperator, meliùs imperare potuiſſet, verùm etiam multis imperatoribus fortiùs atque ſolertiùs [o]. Hæc Zenobia Palmyreorū regina ſecundùm Trebellium Pollionem, Græci Ægyptiíque ſermonis fuit periţiſſima, Latini non ignara, quæ ſcripſerit epitomen in orientalem Alexandrinámque hiſtoriam, & elegantiſſimas ad milites ſuos plerumque habuit orationes, quas galeata recitabat.

o Iulius Capitolinus in Galienis.

54 Scribit Herodotus [p], in pugna nauali ad Salaminem contra Perſam, Artemiſiam quoque Cariæ reginam à partibus regis ſtetiſſe, & Trierarchis Athenienſium præceptum fuiſſe vt eam caperent, propoſitúmque præmium decem millium drachmarum ei, qui viuam cœpiſſet, indignè ferentes mulierem aduerſus Athenas militare, verùm illam aſtu aufugiſſe,

p lib. 8.

irritáque vota illorum ſua virtutę affeciſſe.

55 Tirgatao mulier bellicoſa Heccatæi regis Indorum vxor, quæ cùm à marito, Satyri Boſphori tyranni iuſſu occidi deberet, quò is Satyri, qui eum tegno eiectum reſtituetat, filiam duceret, & Heccatæus præ amote non poſſet, in cuſtodia tamen eam iuſſiſſet vitam agere: clam cuſtodibus aufugit, perueniénſq; ad Ixomatas cognatos: bellicis incurſionibus Heccatęi tegiooem infeſtauit, Satyríque regnum vaſtauit, vt pacem vtrique petere coacti fuetint, & obſidem Satyri filium Metrodorum dare [a].

a Polyænus li. 8.

56 Sed & Phedalia, Byzantis Thracis vxot, Stroebum viri ſui fratrem, cùm ciues abeſſent, vrbi inſtruentem inſidias, coacta fœminarum manu, ad portum vſque, qui inde mulierum dictus eſt, ad Leoſthenem ſinum, inſecta fudit [b].

b Cęlius li. 14. antiquarum lectio. c. 1.

57 Refert Polyænus libro 8. de Cyane Philippi filia, ſorote Alexandri Magni, quàm fœliciter & cum laude arma tractauerit.

58 Mauuia Sarracenotum tegina bellicoſiſſima, ruptis poſt mariti obitum cum Valente imperatore Romano ictis fœderibus, cum Palæſtinis & Syris bellum ſtrenuè geſſit, Romanos duces ſępiùs fudit, neqoe pacem facere voluit, niſi Moſes Sarracenicus heremita, qui ab Arrianis proſcriptus circa Alexandriam & Paleſtinam ſolitarios degebat, gentis ſuæ epiſcopus crearetur [c].

c Rufinus lib. 2. ca. 6 Socra. li. 4. c. 36. Theodoretus li. 4. c. 23. Sozom. lib 6. c. 38.

59 Hetha bellicoſa mulier, à Ringone tege Sueonum Danis præfecta, vt aiunt Saxo Grammaticus [d], & Crantzius [e].

d lib. 8.

e lib. 2. Vandalię ca. 12.

60 Valaſca, quæ ſucceſſit Lybuſſæ filię Crocci Boemorum duci, ad fortitudinem virgines & matresfamilias cohortata vna eadémque nocte maritos occiderunt, dehinc cum exercitu fœminarum aliorum victrix virorum, & ſeptem annos Boemiam imperio & dominio muliebri ſubiecit [f].

f Aeneas Syluius in hiſtor. Boemica. Dubrauius li. 3.

61 Marguerita Valdemari III. Danorum regis vnica filia, Aquino Noruagiæ tege, ex qua paruulum ſuſceperat Olauum, mortuo paritet, duo regna rexit, animo & conſilio pluſquàm muliebri. Atque cùm anoo Domini 1389. Albertus Dux Magnopolenſis, rex Soetiæ munitionem exetcuiſſet opportuno loco, vnde poſſet Danorum in ſua tranſitum arcere, tegina aduerſus nouam arcem regis, in ſoo ſolo erexit paritet aliam, vnde commeatus poſſent intercipi, bellóq; indicto in tranſeunda palude cœpit regem cum filio, & in arctiſſimam teclufit per ſeptem annos cuſtodiam, donec liberatus tandem dimiſſionem regni pactus, cuius maiotem iam partem regina occupauerat: vt vna fœmina tribus imperitaret tegnis.

62 Bello Venetis à Mahomete Turcarum rege moto, cùm claſſis ingens Mitylenas adorta eſſet, Coccinúmque oppidum oppugnare cœpiſſet anno Domini 1474. Virgo Marulla, vt patrem inter pugnantes occubuiſſe conſpexit, ciuiúmque aciem ad fugam ſpectate: paterno clypeo gladióque correpto, hoſtes iâiam irrupturos à muris repulit: ob quæ ab Antonio Lauretano Venetæ claſſis imperatore, maiore pecunia, à legatis verò, ſingulíſque nauium præfectis, aureo numo donata eſt, cum optione, vt ex fortibus vitis ſumeret eũ, quem vellet in maritum, pollicente Lauretano fore, vt mox dotem ex publico acciperet, nec minùs eriam hæc fortis & ſtrenua quàm ſapiens & prudens apparuit, cùm reſpondit: habete oportere ſe rationem, non ſolùm fortitudinis, ſed etiam probitatis: neq; vlli ſe prius nupturam, quàm

A planè explotatum haberet, qualis ille quem optaret futurus matitus eſſet [g].

g Vt tradunt Sabellicus li. 39. decad. 3. & li 7. emend. 10. Aen. as Syluius c. 74. Aſiæ. Cælius Rhodig. li. 23. c. 11.

63 Sunt alia plura mulietum ſtrenuè acta militaria, quæ ſi referre cogeret, librum potius quam breuem narrationem inſtitutam conderem, idcirco prætermiſſa facio: & voum exemplum noſtræ Galliæ referre ſufficiet. Quo tempore enim Anglus rex, Philippi Burgundiorum regis auxilio, Lutetiam, Catnutes, Tricaſſes, Normaniam totam, ſub Carolo 6. Francorum rege occuparet, & eo mortuo, cum Carolo 7. eius filio, debellare conatus ad Ligerim vſque imperium protendiſſet, & Aorelianum graui obſidione premeret, Carolum Biturigum regem per ludibrium vocans, Iohanna puella, Iacobo d'Aï patre orta, inope paſtore, in pago, in finibus Lotharingorum, qui Donoremeyum dicitur, cùm nondum quin- B decimum annum ſuperaſſet, propter admirandas viſiones fatidica putabatur. Quare à Carolo tunc Lotharingorum principe ad Robertum Baudiri curtum in Vallicore Gallorum ducem: ab ipſo ad Carolum regem miſſa fuit, cui victoriam cùm pollicetetur, non à principio fides ei adhibita, donec in multis quæ futura prædicebat verax inuenta, & ita fidem adepta, tandem Gallici exercitus imperium ſuſcepit ingenti equo inſidens, voce geſtúque à vero duce non differens, Aurelianum ab arcta obſidione libetauit, vulnus in humero accepit: Trecios contra omnium ſententiam adorta cœpit; Carolúmque diademate, vt moris eſt, Rhemis inſigniri iuſſit. Salutíſque anno 1429. Pariſiorum vrbem oppugnans, prima muros conſcendit, ſed crure ſagitta traiecto, ab incepto deſtitit, & poſt multa præclara edita facinora in poteſtatem hoſtium venit, qui eam Rhotoma- C gum ducentes inuidi tantæ virtutis eam tanquam ſuperſtitionis magicæ inſimularunt, & quòd induta eſſet virilibus veſtimentis, & vt ſe libetarent tam potente & ſtreoua aduerſaria, igni eam cremarunt. quam tamen vt diuina ope fultam & rectam admirantur Pius Pontifex maximus, Antoninus Archiepiſcopus Floreotinus, Paulus Æmilius lib. 10. Bonfin. lib. 8. decad. 3. Polyd. Virgil. li. 23. hiſtor. Angliæ, Iohannes Gerſon, proprio opuſculo contra Anglos de ea edito, multíque alij, quos vel non vidit vous qui ſe hiſtoriographum Galliæ audet dicere, qui fabulam exiſtimat impudenter Iohannæ hiſtoriam, nec eam fuiſſe talem arbitratur: homo peior Anglis ipſis, qui idipſum fatentur, & vidi ego in Lotharingia eius familiæ proximos, habeóque penes me proceſſum iudicialem ab Anglis contra illam factum, ſenthentiámque autenticè deſcriptam, quæ D. certè me mouent, cur exiſtimem in huiuſmodi mendaces hiſtoriographos eſſe inuehendum iuſtiſſimè, niſi igoorantiæ aut malitiæ alterius, ad cuius nutum voluerunt falsò illa perſuadere, tribuamus. Sicuti dum alio loco idem hiſtoriographus ſcilicet, impudentiùs negauit vllam eſſe aut fuiſſe legem Salicam Francorum, vt alibi docebo.

Habui exemplum nobilitationis illius puellæ Iohannæ, cuius tenoré hîc inſerere curaui, vt cognoſcat poſteritas impoſturam vel mendacium, eius qui fabulam & impoſturam dixit fuiſſe, factum prædictæ Iohannæ eamque tanquam ſcortum notat.

CAROLVS DEI GRATIA FRANCORVM REX.

Ad perpetuam rei memoriam magnificaturi diuinæ celſitudinis vberrimas nitidiſſimaſq; gratias, celebri miniſterio

Digitized by Google

ſterio puellæ Ioannæ d'Ai à Donoremeyo, cara & dilecta A *noſtra, de balliua Calumontis ſeu eius reſſortis, nobis elargitas & ipſa diuina operante clementia amplificari ſperatas; decens arbitramur & opportunum, ipſam puellam & ſuam nedum ob eius officij merita, verùm ob diuinæ laudis præconia, totam parentelam, dignis honorum noſtræ regiæ maieſtatis inſignijs attollendam & ſubleuandam; vt diuina claritudine ſic illuſtrata, noſtræ regiæ liberalitatis aliquod munus egregium generi ſuo relinquat, quo diuina gloria & tantarum gratiarum fama perpetuis temporibus accreſcat & perſeueret. Notum igitur facimus, vniuerſis præſētib⁹ & futuris; Quòd nos præmiſſis attentè conſiderantes, inſuper laudabilia grataque & cōmodioſa ſeruicia nobis & regno noſtro per prædictā Ioānam puellam multimode impenſa, & quæ in futurum impendi ſperamus, certiſque alijs de cauſis ad hoc animum noſtrum inducentibus: præfatam puellam, Iacobum d'Ai dicti loci de Donoremyo Patrem, Iſabellam e-* B *ius vxorem matrem, Iaqueminum & Ioannem d'Ai & Petrum Poerello fratres ipſius puellæ, & totam ſuam parentelam & linagium, & in fauorem & pro contemplatione eiuſdem, & eorum poſteritatem maſculinam & fœmineam, in legitimo matrimonio natam & naſcituram, nobilitamus: & per præſentes de gratia ſpeciali, & ex noſtra certa ſcientia ac plenitudine poteſtatis, nobilitamus & nobiles facimus: Concedentes expreſsè, vt dicta puella, dicti Iacobus, Iſabella, Iacqueminus, Ioannes & Petrus, & ipſius puellæ tota parentela & linagium, ac ipſorum poſteritas nata & naſcitura, in ſuis actibus in iudicio & extra, ab omnibus pro nobilibus habeantur, & reputētur: & vt priuilegijs, libertatibus, prærogatiuis alijſque iuribus quibus alij nobiles dicti noſtri regni ex nobili genere procreati vti conſueuerunt & vtuntur, gaudeant pacificè & fruantur. Eoſdemque & dictam eorum poſteritatem, aliorum nobilium dicti noſtri regni ex nobili genere procreatorum conſortio aggregamus. Nonobſtante* C *quod ipſi, vt dictum eſt, ex nobili genere ortum non ſumpſerint: volentes etiam, vt eidem prænominati dictaque parentela & linagium ſupra fatæ puellæ & eorum poſteritas maſculina, dum & quoties eiſdem placuerit, à quocumque milite militiæ cingulum valeant adipiſci ſeu decorari: inſuper concedentes eiſdem, & eorum poſteritati tam maſculinæ quàm fœmininæ in legitimo matrimonio procreatæ & procreandæ vt feuda & retrofeuda, & res nobiles, & à nobilibus & alijs quibuſcumque perſonis acquirere, & iam acquiſitas ac etiam acquirendas retinere, tenere, & poſſidere perpetuò valeant atque poſſint, abſque eo quod illas vel illa nunc vel in futuro tempore extra manum ſuam ignobilitatis occaſione, ponere cogantur: nec aliquam financiam nobis vt ſucceſſoribus noſtris, propter hanc nobilitationem ſoluere teneantur aut compellantur. Quam quidem financiam præmiſſorum intuitu & conſideratione, eiuſdem ſupra nominatis & dictæ parentelæ & linagio prædictæ puellæ, ex noſtra* D *ampliori gratia donauimus & quittauimus, donamúſque & quittamus per præſentes: Ordinationibus, ſtatutis, edictis, vſu, renūciationibus, conſuetudine, inhibitionibus & mandatis factis vel faciendis ad hoc contrarijs nonobſtantibus quibuſcumque. Quocirca dilectis & fidelibus noſtris gentibus computorum noſtrorum, ac theſaurarijs, nec non generalibus & commiſſarijs ſuper facto financiarum noſtrarum ordinatis ſeu deputandis dictæ Balliuiæ Calumontis, cæteriſque Iuſticiarijs noſtris, eorum loca tenētibus, præſentibus & futuris, & cuilibet ipſorū pro vt ad eum pertinuerit, damus harum ſerie in mandatis quatenus dictam Ioannam puellam & dictos Iacobum, Iſabellam, Iacqueminum, Ioannem, & Petrum, ipſiuſque puellæ totam parentelam & linagium, eorumque poſteritatem prædictam, in legitimo matrimonio vt dictum eſt natam & naſcituram, noſtris præſentibus, gratia no-* A *bilitatione & conceſſione vti & gaudere pacificè nunc & in poſterum faciant & permittant, & contra tenorem præſentium eoſdem nullatenus impediant ſeu moleſtent aut à quocumque moleſtari ſeu impediri patiantur. Quod vt perpetuæ ſtabilitatis robur obtineat, noſtrū præſentibus apponi fecimus ſigillum in abſentia magni ordinatum, noſtro in alijs, & alieno in omnibus iure ſemper ſaluo. Datum Magduni ſuper Ebram menſe Decembris anno Domini M.CCCC.XXIX. Regni verò noſtri VIII. ſic ſign. per Regem, Epiſco. Sagien. Dominis de la Tremoilles & de Tremer & alijs præſentibus. Mallière, viſa expedita in Camera computorum Regis XVI. Menſis Ianuarij, Anno Domini M.CCCC.XXIX. & ibidem recognita libro Chartarum huius temporis fol. LXXI. A. Greelle.*

64 Et hæc aliàque plura adferuntur, quibus quæſtio illa, an ſexus mulierum idoneus ſit ad im- B petandum & gerendam rempublicam, controuertitur. Expectat autem lector, vt nos quid de ea concludamus, nunc poſt controuerſa exponamus. Quare ne deeſſe illi videamur: & in hoc, quid ſentiamus proferre, (ſuum tamen cuique liberum relinquentes iudicium) non recuſabo, idque paucis, cùm ad alia inſtitutus de principe ſermo, tranſire impellat.

Videtur itaque quæſtio hæc eſſe de adiaphoris, quæ per ſe conſideratis perſonis maris & fœminæ, poſſit aſſerere & mulierē eſſe idoneam & non idoneam dominationi, non minùs quàm hominem poſſe & non poſſe eſſe idoneum. vitioſi, tyranni, feroces, crudeles, auari, indigni ſunt qui imperent: mulieres tales quoque. At vt boni & electi, & ſecundum leges vocati, iuſte imperant: de mulieribus nihil eſt quod idem dici prohibeat. Hominis appellatio ad vtrumque ſexum pertinet: C mulier ex homine, & rurſum homo ex muliere, vt homo ad generationem neceſſarius eſt, ſic & mulier, cùm ſine ea non fiat generatio: mulieres proinde ac viri, ex commixtione maſculi & fœminæ oriuntur. vtriſque & viris & fœminis Deus dedit animas ſine ſexu, vt dictum: & omnes vult ad agnitionem veritatis venire: non diſtinxit mandata Decalogi alia pro viris, alia pro mulieribus, quia & commune regnum, æternamque ſalutem vtrique ſexui præparauit, vtrumque ſexum redemit.

Omnium regum reginarum, virorum & mulierum, eiuſdem generis conceptio, natiuitatis vita communis, communia omnibus quatuor elementa, terræ poſſeſſio, habitatio, forma cōſeruandi vitam per eſcam, potum, omnibus etiam communes morbi, corruptio, mors, vermes, putrefactio, & tandem in puluerem reductio.

Deus dixit non eſſe bonum hominem eſſe ſo- D lum, & mulierem eſſe illi adiutorium ſimile, os ex oſſibus, carnem de carne[a]. Quamobrem cùm hæc ex Dei lege & natura communia ſint viro & mulieri, neque ex Lege Dei & inditæ naturæ, auſim in minoribus ſeparare ſexum, vt potiùs viro quàm mulieri eáque repulſa in genere, imperium & poteſtas concedi debeat, exceptis iis quæ ſpeciali lege prohibentur mulieribus. Quemadmodum neque abſque blaſphemia, quis pronunciaret, viris permittenda eſſe quæ tantùm ex lege diuina vel naturæ, mulieribus propria conſtituta ſint. Et proinde non hic ſunt confundenda quæ viris propriè Deus vel natura conceſſit: aut ſolis mulieribus, cum communibus, & quæ communia eſſe poſſunt: eſtque cardo diſputationis, num lex diuina repugnet, aut naturæ mulierum imperio politico. Non enim agimus hic de alio imperio

a Geneſ.c.3.

quod ſeparari debet ab hâc quæſtione.

65 Conſtat itaque ſi agamus de matrimonio, iam legem Dei admittendam, vt mulier ſit ſubdita viro, in lege ſcilicet coniugij, propter rationes quæ pro contraria ſeotentia adductæ ſunt [a].

a ſuprà numero 2.& 3.

Sed non repugnat mulierem eſſe viro ſubditam, & ita regnum eius moderari per conſilium viri, & mulierem quæ virum non habet imperare aliis quàm viris, & gerere rempublicam eo modo quo cęteri viri ſolent regere, & per ſe, & per alios viros cum conſilio, lex diuina hoc non prohibet, lex naturæ non reddidit mulieres ſine mente, non produxit ſine anima, aut incapaces rationis, aut prudentiæ, ſine libero arbitrio, loquor in genere de ſexu. nam ſi ad indiuidua peruenieodum eſt, tunc vt plures inuenies mulieres mioúſque idoneas, ita & plures viros.

b ſuprà nu. 3.

66 Dum dicitur verò [b], hominem non mulierem factam eſſe ad imaginem Dei, & ideo imperare virum, in ca. hæc imago, 33. q. 5. & ſimilibus, illud dictum à diuo Auguſtino ad confirmationem ſubiectionis vxoris, vt ſit ſubdita viro.

Neque enim D. Paulus 1. ad Corinth. c. 11. ait, molierem noo eſſe imaginem Dei. ſic enim verba eius ſe habent verſ. 7. *Vir quidem non debet velare caput ſuum, quoniam image & gloria Dei eſt: mulier autem gloria viri eſt. Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro, etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum. Veruntamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro in Domino.*

In aliis, ad imaginem Dei quoque, vt hominem fecit Deus mulierem. ſic enim dictum eſt Geneſ. c. 1. verſ. 26. *Et ait Deus, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram &c. & verſ. 27. Et creauit hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos.*

Vir Dei gloria, & gloria viri mulier, quia Deus non gloriatur per mulierem ſicut per virum. nam per mulierem prima præuaricatio eſt inducta. ſic explicat gloſſa final. add. c. hæc imago, & ita diuus Ambroſ. in epiſtolam 1. ad Corinthios ait propter reatus originem, mulierem in eccleſia velare debere caput coram epiſcopo, qui eſt vicarius Dei. relatus in ca. penul. 33. q. 5.

Cæterùm & ea quæ faciunt hominem dici ad imaginem & ſimilitudinem Dei creatum, habent locum in muliere, vt liquet ex his quæ tradit Magiſter ſententiarum [c]. *Factus eſt ergo*, inquit, *homo ad imaginem & ſimilitudinẽ ſecundum mentem, qua irrationabilibus antecellit. Sed ad imaginem ſecundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem, ad ſimilitudinem ſecundum innocentiam & iuſtitiam quæ in mente rationali naturaliter inſunt: vel imago conſideratur in cognitione veritatis: ſimilitudo, in amore virtutis: vel imago in aliis omnibus, ſimilitudo in eſſentia, quia & immortalis & indiuiſibilis eſt.* Et Auguſtinus lib. de quaotitate animæ, *Anima facta eſt ſimilis Deo, quia immortalem & indiſſolubilem fecit eam Deus.* Eò pertinent quæ tradit D. Auguſtinus lib. de ſpiritu & aoima c. 10. & li. 2. de verb. Domini, ſermo. 63. Origenes lib. 3. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6.

c li. 2. diſtinct. 16. art. 4.

Idem autem Magiſter ſententiarum ſacrorum Patrum, diſt. 18. dum de formatione mulieris diſputat, art. 6. ait, imaginem Dei in homine apparuiſſe, quia quemadmodum ab vno Deo homo vnus creatus principium generationis: ita ab homine mulier: & ideo etiam ab vno homine, omnes voluit eſſe Deus, vt dum cognoſcerent ſe ab vno eſſe omnes, ita ſe quaſi voum amarent. Iuxta Auguſt. lib. 12. de ciuita. Dei c. 26. & li. 9. de Geneſi ad literam cap. 13. Origenes etiam [d] ſic explicat: *Finis omnium*, inquit, *a quampluribus etiam philoſophis hoc modo terminatur, quia ſummũ bonum ſit, prout poſſibile eſt ſimilem fieri Deo. Sed hoc non tam illorum inuentum, quàm ex diuinis libris ab eis ſumptum puto. Hoc namque indicat Moyſes ante omnes, cùm primam conditionem hominis enarrat dicens, Et dixit Deus faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Tunc deinde addit, Et fecit Deus hominem, ad Dei imaginem, fecit eum, maſculum, & fœminam fecit eos. Et benedixit eos. Hoc ergo quod dixit ad imaginem Dei fecit eum, & de ſimilitudine ſilet: non aliud indicat, niſi quòd imaginis dignitatem in prima conditione percęperit: ſimilitudinis verò perfectio in conſummatione ſeruata eſt, ſcilicet, vt ipſe ſibi eam propria induſtria ſtudiis ex Dei imitatione conſciſceret, quum poſſibilitatem ſibi perfectionis diuinitùs datam per imaginis dignitatem, in finem demum per operum expletionem perfectam, ſibi ipſe ſimilitudinem conſummaret.*

d Li. 3. de principiis ſeu *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6.

67 Secundum verò fundamentum quod aduerſarium dicitur, ſuprà numero 4. à natura, quòd ſexus muliebris tanquam infirmior natura ſeruiat, & noo imperet, & maiorem oſtendit eſſe dignitatem in ſexu virili, indéque & ruinam minari imperia, imò & ſeculum, cùm mulieres dominantur, vel virilia officia peragunt, videtur equidem primo congreſſu deturbare fœminas à poteſtate imperandi, vt & mollities earum, ex qua & effœminati, impares dicebantur imperio.

Cæterùm, ſi hæc acutè & non ex vulgi ſententia, aut perſuaſione anticipata perpendantur, leui manu reijcieotur: & ſi repetamus animo quæ paulo antè diximus, nos non agere de imperio, vel poteſtate naturali qua debilius ſeruit & fortius imperat. Nam ſæpe ſubditi, vel quidam illorum ſunt prudentiores ipſis imperantibus, & conſiliarij principum cautiores & ſapientiores principe ipſo, & duces exercitus qui mouẽt arma ſub principum iuſſu, ipſis priocipibus etiam viris ſunt fortiores & peritiores: & tamen nemo dixerit principatum ideo adimendum principibus, quòd inferiores in his ſint ſubditis.

68 Obiiciunt mulieroſos & effœminatos non eſſe idoneos regno & principatui. Certè ſatius eſt mulierem imperare, quàm virum effœminatum. nam videre virum effœminatum, nihil aliud eſt quàm videre corruptam naturam hominis in homine, & viro: at videre mulierem imperantem, nihil ineſt corruptionis, ſed potiùs perfectionis, & maximè ſi bene imperet.

Dehinc 2. quid intereſt, mulierem per ſe imperare, aut imperare viros qui mulieribus obtemperent, & eis obnoxij ſint? certè nihil, aot propemodum nihil: vt ait Ariſtotel [e].

e Li. 2. politic.

At accidit ferè omnibus viris militaribus belli coſiſque gentibus, præterquam illis qui turpiſſimè coitum maſculorum palam admiſerunt, vt mulieribus obnoxij eſſent: vnde videtur, qui primus fabulatus eſt, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxiſſe, quoniam huiuſmodi homines proni ſunt ad venerea, aot maſculorum aut mulierum. vt ait idem Ariſtotel [f].

f Lib. 2. politicor. cap. 7.

69 Nec eſt argumentum validum ab his quæ permittuntur mulieribus & quæ nuoc agunt, & aſſuetæ ſunt agere, ad prohibẽda ea quę etiã agere poſſunt. Nam quæ mulieres ſedentariæ agunt

nuuc

Digitized by Google

nunc ex conſuetudine & ex more locorum, nec ex ſola natura agunt; ſed quia in his ſe exercuerunt, & alia non didicerunt: nec ſequitur quòd ad alia diſcenda & tractanda non habeant ingenium. nam, vt antè docuimus alibi, mulieres arma tractare diſcunt, & viris in hoc æquantur, quia in illis aſſueſcunt cum diſciplina. neque matronæ ſemper aut omnes fœminæ ſolùm tractare colum, aut fuſum, aut penſum, aut acum, conſuetæ fuerunt: ſed & bonis diſciplinis, vnde cōſulere poſſent & ſibi & reipublicæ, fuerunt eruditæ, & venationi, & agriculturæ, & laboribus ingenij, & corporis: quæ ſi fuiſſent contra naturā ſexus, numquam vel non tam frequenter aut non niſi pro monſtro, & aliquando, contigiſſent. Iam de armis tractatis à fœminis: ſuperiùs exempla propoſuimus: de diſciplinis & literarum artiumve peritia, plura in medium adferre poſſumus, pauca tamen producam.

70 Theano Metapontina, vel Thuria Pythagorica, filia, Leophronis fuit philoſopha eximia, quæ & plura ſcripſit, vt refert Suidas, ibiq; alias duas Theano nomine, & Philoſophiæ Pythagoricæ, peritiſſimas, & poematum artifices.

71 Et Corinna, vt idem in ea Suidas meminit, Archelodori & Procatiæ filia, Thebana ſiue Tanagræa, diſcipula Myrtidis, cognomento muſa Lyrica, ita perita, vt quinquies feratur certamine carminum Pindarum viciſſe, quę & 5. libros epigrammaton edidit, & leges Lyricas.

72 Didimus libro de philoſophia Pythagorica, refert Theano Crotoniaridem primam ex mulieribus eſſe philoſophatā, nempe apud Gręcos, & edidiſſe poemata, vt & ſcribit Clemens Alexandrinus [a].

73 Fuit Aſpaſia mulier doctrinæ fama clara in ſtudiis Philoſophicis abundè, vt & Rhetoricis inſtructa, Periclis magiſtra & vxor [b]. Fuit Diotima, quam magiſtram Socrates appellauit, vt Aſpaſiæ lectionibus ſæpe interfuit, vt Plato teſtis in Sympo. & Menex [c]. omitto alias ſimiles, & vates, & præclaris titulis ob virtutes exornatas, quia iam de illis ſcripſit Textor in officina, Bocacius & alij.

74 Solebant etiam veteres puellas erudire liberalibus diſciplinis, vt ſcribit Liuius [d], Galieni Imperatoris temporibus, puellæ & viduæ Plotini philoſophi ſcholam diſciplinæ cauſa frequentabant.

Meminit huius inſtituti, Iulianus Iuriſconſultus [e] & Gordian. imperator [f] Caſſiodor [g].

75 Alexandrina in ciuitate quædā fuit fæmina Hipatia nomine patrem habens Theonem philoſophum, à quo inſtituta tantùm diſciplina excelluit. vt non ſolùm tēporis ſui, verùm etiā eorum qui antea extitiſſent philoſophos ſuperarit, vt in Platonica ſchola, à Plotino deducta ſucceſſerit [h]. Hæc vt ingenio prudens, ita & caſta, nec mollis, quin & ſollicitata ſtupri à venuſto iuuene, cùm nō poſſet iuuenē diſſuaſionibus auertere à ſui concupiſcentia, pannū menſium ſuorum protuliſſe, & fœditate inconceſſi libidinoſi coitus commonſtrata, illum abſoluiſſe ait Suidas.

76 Athenais Leontij philoſophi Athenienſis filia, apprimè in omnibus diſciplinis, & Philoſophia omni actiua & contemplatiua, item mathematicis, geometria, arithmetica, aſtrologia & aliis erudita, & quæ à patre Leontio exhæredata eſt, inſtitutis duobus filiis Ælio & Valerio, A dicente, fortunam filiæ & gratiam quam ex doctrina cōſecuta eſſet ei ſufficere, quod & cōtigit. Nā cùm ea ad Pulcheriam ſororē Theodoſij imperatoris, de fratrū iniuria conqueſtura veniſſet.

Pulcheria eius ingenij dexteritatem admirata, perſuaſit ei vt Chriſtianiſmum coleret, & per Atticum epiſcopum baptizari curauit, & impoſito nomine Eudociæ, & in filiam adoptauit, & poſtea fratri ſuo Theodoſio in vxorē dedit. Quāobrem deinceps Eudocia vouit, vbi nuptiæ filię ſuæ Eudoxiæ cum Valeriano Placidæ filio imperatore Romano factæ ſunt, ſe Hieroſolymā adituram, vt ſimul & loca ſancta veneraretur, & debitas Seruatori ob innumerabilia ab eo accepta dona, ageret: quod & fecit, & ibi multa egregia opera edidit, vt tradit Nicephor. Calix. libro 14. hiſtoriæ capite 25.

B 76 Qui dicunt mulieres molles eſſe, eò recidunt quò præcedentes, qui eas non idoneas laboribus dixerunt & armis, eadémque reſponſione illis ſatisfieri poteſt. Sed vltra, non omnes mulieres tales eſſe maximè laboribus aſſuetas ex exemplis recitatis conſtat. Et ſi tales nunc ſint, nō à natura, ſed à conſuetudine viuendi magis id aſſequantur. Atque eadem accidere viris nemo eſt qui auſit negare quod fœminis. quot enim quæſo, inertes ſunt, quot ab armis alieni tractādis, vt ferè milleſima pars hominum & ampliùs ab his abhorreat, quos tamen non ideo effœminatos dixerimus, vel ipſi Lydi in exemplum contra fœminas producti probare poſſunt. vt enim Lydi, dum cœperunt quæ mulieres tractabāt, & artes voluptarias tractare, tunc deſierunt eſſe bellicoſi. Sic mulieres relinquentes quæ mulieres communiter tractār, & ſtudentes his quæ C viri ſolent tractare, efficiuntur virilis animi. Si cōſideremus itaque mulieres in eo modo & ritu viuendi: quo hodie ſolent contineri; certè verum eſſe poſſet quod colus & penſum magis conueniant: ſed ſi conſideres alios mores, & in quibus ſe exerceāt, hoc eſt falſum. quare cùm hoc ſit accidens in exercitio illarum pro diuerſitate morū, locorum, quod adeſſe & abeſſe poteſt, nō immeritò dicemus argumentum nō pertinere ad ſubſtātialem naturam mulierum. Quæ vtriuſque capax eſt, vt natura viri.

Illud porrò quod ex Ariſtotele & aliis Philoſophis colligere quidam nituntur, mulieres cōparatione facta ad viros eſſe imperfectionem naturæ, & mares quaſi læſos, illud omnino verum non eſt, nec pertinet ad incapacitatem principatus. Si quidem Deus fecit fœminam D adiutorium ſimile homini, os ex oſſibus eius, & carnem de carne eius Geneſ. 2.

Deinceps & reſpublica vel principatus non tam corpore quàm mente geritur & prudentia, ſeu conſilio, vt dicemus ſuo loco in conſeruatione rerum publicarum; nec vaſta corpora aut robuſtiora, ſunt ſapientiora, imò ſæpius ſtolidiora. Neque qui robore præualent, ideo pręſtantiores; vt nec leo præponitur homini quod robuſtior ſit. Anima eſt, quæ imperat & ſtatuit, & prouidet, nō corpus, anima non eſt ex traduce corporis, nec maſculus nec fœmina creata à Deo in ſua ſubſtātia nobilis, rationalis, idonea ad ſe & ad alios ſibi cōmiſſos regendos: eget tamen Dei authoritate, gratia, directione, & diſciplina, & inſtitutione. Sed iiſdem eget anima hominis vt ſuo bene fungatur principatu: vel ſi lege deferatur regnum, imperium, principatus, ex ſtirpe aliqua tantùm

a Li. 1. ſtromat.

b vt ſcribit Plut. in Pericle.

c In Sympo. & Menex.

d Li. 3. de Virginia Pl. li. 1. 17. Athenæus li. 12. Lucian. l. [illegible] Plutarch. in [illegible]

e in qui filium hæredem 4. v. hi pupil. educ. debeat. l. 27. ff. tit. 2.

f In l. ſi pererno C. de nego. geſt. C. l. 2. tit. 19.

g L. 4. variarū ep. 1.

h Nicephor. Callix. l. 14. hiſtor. c. 16. Socr. l. 12 hiſt. tripar. titæ c. 12.

natis non tam conſideratur in decernendo vel obeundo delato principatu, ſexus; niſi & diſtinctus lege ſit, quàm ordo ſucceſſionis. Defertur eadem lege pueris maſculis, ac viris grandioribus & ſapientioribus: non quia ſapientes pueri, & quòd poſſint per ſe gerere principatum: ſed quia placuit in ea ſtirpe remanere debere principatum, & proinde quantum velis ſexus mollis & non idoneus imperare dicatur fœmina, non tamen minor eſt puero, imò maior vel æqualis infantia eidem. Nec per conſequens ratio dari poteſt, ex ea qualitate quòd mollis & infirma ſit, cur indigna ſit ſucceſſione principatus, imò & cur indigna electione, ſi tanta in illa præſtantia, vel affectio talis in eam populi ſit, qui eam præeligat & ſibi imperare deſideret.

77 Sicuti nec iure gentium ſaluo aut integro, quis ſeruum etſi prudentiorem domino exiſtente infante, vel ob ſexum à dominio dominæ eximet, aut ab eius poteſtate. Aliud enim eſt natura imperare præſtantiorem, aliud ex lege dominari: quod qui confundunt vniuerſum orbis ſtatum furioſe & cum quadam rabie inuertere & conturbare nituntur: & ſi hoc exemplo non reſipiſcant, relegabo eos ad domeſticum proprium, num admittant, repudiandum eſſe cōſilium vxoris vel filiarum, ſi recta ſuadeant ex eo quòd ſexus fœminei ſint: an etiam ſuarum vxorum ſucceſſionem repudient & concedant fratribus illatum, quò iſtæ ſint mulieres, fratres verò maſculi, vel quòd prudentiores ſint fratres illis: ſucceſſio in publicis eiuſdem debent eſſe firmitatis, ac in priuatis iuxta leges vtriſque ſancitas, aut omnino concedendum neceſſe erit homines ſine lege & inſtitutis, more belluarum pro arbitrio viuere ſatius eſſe, quod nullus qui ratione vtatur, quantumuis ruſticus, aſſerere audebit.

78 Nec immorabor in eo quòd vitia fuiſſe ſubiiciunt mulieribus, vel ſaltem non habitum honeſtum, eas prodire in publicum, aut publicis muneribus ſe immiſcere, aut ſine velamine incedere. Nam hæ ſunt conſtitutiones vel ex moribus vtentium receptæ, vel propter mores eius temporis & locorum receptos, ſtabilitæ: at non ita vbique: neque ex quorundam iure ciuili, ius gentium, vel naturale conſtituendum: quod exemplis illuſtrat Æmilius Probus in principio libri de vita imperatorum Græcorum, non tantùm de moribus circa mulieres, verùm de diuerſis & contrarium obſeruationibus virorum. *Qui didicerunt*, inquit, *non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia maiorum inſtitutis iudicari, non admirabuntur nos in Græcorum virtutibus exponendis mores eorum ſequutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio, quippe cùm ciues eius eodē vterentur inſtituto. At id quidem noſtris moribus nefas habetur, laude in Græcia ducitur adoleſcentulis quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam eſt nobilis vidua, quæ non ad cœnam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia victorem Olympiæ citari, in ſcenam prodire & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem gentibus fuit turpitudini. Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honeſtate remota ponuntur. Contrà, ea pleraque noſtris moribus ſunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium? aut cuius non mater familias primum locum tenet ædium, atque in celebritate verſatur? quod multò fit aliter in Græcia: nam neque in conuiuium adhibetur, niſi propinquorum: neque ſedet niſi in interiore parte ædium, quæ Gynæconitis appellatur, quò nemo accedit, niſi propinqua cognatione coniunctus.* Atque mores hos dicit Græcorum, de mulieribus contrarios Romanorum, vt alij aliis non derogent. Omnes quippe populi, vt ait Caius in l. omnes populi 9. de iuſtitia & iure P. qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius propriū ciuitatis eſt: vocatúrque ius ciuile, quaſi ius propriū ipſius ciuitatis. Quòd verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræque cuſtoditur, vocatúrque ius gentium: quaſi quo iure omnes gentes vtuntur.

Et Vlpianus iuriſconſultus in leg. 6. eodem titulo, *Ius ciuile eſt, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei ſeruit.* Nō prodierunt dices, alicubi mulieres in publicum: ſed alibi prodierunt, & militarunt, vt dixi, imò & Romæ cauſas publicè egerunt apud iudices. neque pudicitia illarum ideo ſuſpecta erat, nec mores erant, vt repudiarent agentes pro aliis mulieres. Nam nouum eſt inſtitutum quod reiiciantur à foro, quod & fatetur eo prætextu conſeruandæ pudicitiæ, Vlpian. in l. 1 § ſexum de poſtulando li. 3. P. tit. 1. *Sexum*, inquit, ſcilicet conſiderat prætor, *dum prohibet fœminas pro aliis poſtulare, & ratio quidem prohibendi: ne contra pudicitiam ſexus cōgruentem, alienis cauſis ſe immiſceant.* Hæc prima ratio: *ne virilibus officiis fungantur mulieres.* Hæc 2. Origo verò introducta eſt à C. Afrania improbiſſima fœmina, quę inuerecunde poſtulans, & magiſtratum inquietans, cauſam dedit edicto. Quæ certè non concludunt mulieres omnes ideo reiici debere à poſtulando. primùm, quia ante hoc non videbatur repugnare pudicitiæ: ſecundò; quòd numquam hoc probatur natura, officium tantùm eſſe virile loqui, & benè loqui pro ſe & pro aliis, nec in publico nec priuato loco, niſi quatenus in loco vel à legiſlatore propter aliam cauſam ſtatutum aliter ſit.

At propter Afraniam facta eſt prohibitio Licinij ſenatoris vxorem, quę erat prompta ad lites contrahendas, & pro ſe ſemper apud prætorem verba fecit: non quòd aduocatis deficiebatur, ſed quòd impudicitia abundabat. Vnde calūniæ muliebris notiſſimum euaſit exemplum, inquit Valer. Max. li. 8. c. 3.

Quid tum numquid ob vnam mulierem debuit totus ſexus damnari, & expelli ab hoc officio? Certè non æquum arbitror. vna hirundo nō facit ver, non minùs quàm ſi propter rabulas clamoſos, & propter vnum loquacem Næuolum iudex vellet omnibus viris & patronis foro interdicere. fuit enim impudentiſſimus clamoſus a li. 1. ep. 63.
cauſidicus, ad quem Martialis [a] ſic ſcribit,

Cùm clamant omnes loqueris tu, Næuole, ſemper,
Et te patronum cauſidicúmue putas:
Hac ratione poteſt nemo non eſſe diſertus.
Ecce tacent omnes, Næuole, dic aliquid.

Sed nec prætor in edicto de poſtulando, prohibet viris omnibus in poſtremum poſtulare, eo prætextu quòd quidam impudentes inueniūtur, ſed illis tantùm: nec perſonale vitium in ſexum generaliter retorquetur. b in l. fœminas
Sed neque mulieribus prohibet pro ſe poſtulare, vel intereſſe iudicio: vel pro ſuis officium illud gerere, vt Paulus [b], ſicut & Pomponius [c] in publico iudicio permittit mulieri reum facere pro parētibus, 41. de procuratore. P. c in l. 1. de accuſatio. l. 4. Pau. 8.

& ac

& accuſare, ſi parentum, liberorum, & patroni & patronæ. & eorum filij, filiæ, nepotis, neptis, mortem exequantur. item alibi [a], pro ſe & in aliis iudicio intereſſe poſſunt & agere [b], quæ ſi eſſent contra honeſtatem naturalem ſexus, & contra naturam ſexus fœminarum, non vtique permitti poſſent honeſtè, etiam in illis caſibus & ſimilibus. quod enim naturalis iuris eſt, nulla ratione ciuili tolli poteſt. leg. eas, de capitis diminutio. lib. 4 P. tit. 5.

a in l. mulierē eo tit. cum ſimil.
b & in c. f. 2. 3. ſub 15. q. 3.

Et proinde inducor dicere hanc prohibitionem iuris poſitiui eſſe Romani, quia ex placito nunc permittit, nunc vetat, ſecundum placita Nomothelarum. ſicque intelligendi CC. in l. alienam, C. de procurat. dum aiunt conſtare alienam ſubire defenſionem, eſſe munus virile: nēpe conſtare ſecundum reſolutiones iuris ciuilis Romani, vt nihil prohibeat legiſlatori, eaſdē mulieres contraria lege admittere, prout & ante admittebātur ſine ſexus pudicitiæve ignominia, ſummáque cum laude potiùs.

80 Vt Hortenſia Qu. Hortenſij filia, cùm ordo matronarum graui tributo à triumuiris eſſet oneratus, nec quiſquam virorum eis patrociniū accommodare auderet, cauſam fœminarum apud triumuiros & conſtanter & fœliciter egit, vt narrat Valerius Maximus dicto lib. 8. c. 3. Appianus libro quarto bello ciuilium Quintilian. lib. 1. capite 2. inſtitution.

Et Amæſia Sentia rea, cauſam ſuam, Lucio Titio prętore iudicium cogente maximo populi cōſenſu peregit, partéſque omnes ac numeros defenſionis non ſolùm diligenter, ſed etiam fortiter executa prima actione cunctis pænè ſententiis liberata eſt.

81 Sed velantur, inquies, hoc & ex inſtituto alicubi, non vbique: neque etiam tam ob ſuam imperfectionem velantur, aut ob ſuam impudicitiam, quàm propter hominum ſeu virorum fragiliorem naturam, qui accenduntur alicubi ex conſpectu mulierum ad libidinem velut equus & mulus quibus non eſt intellectus. Cognoſcūt homines ſeu viri inde ſuam potius imbecillitatē, mollitiem, quàm mulierum argui, qui paſſionibus illis mouentur more brutorum: quando peccatum non erat, nullum erat velamen corporis, nuda erant corpora in paradiſo in ſtatu innocentiæ; poſt lapſum verò cognouerunt ſe eſſe nudos primi parentes [c], conſtitue pueros & puellas nudos, inter ſe non erubeſcunt: quòd vſum membrorum ad peccandum non intelligunt adhuc in ea ætate.

c Geneſ. c. 3. verſ. 10. & ſeq.

Quid ergo meruit in hoc fœmina argui, ſi ſuo aſpectu conſortium hominum inducatur ad cogitationes venereas, potiùs arguendi viri quòd non poſſunt in hoc ſibi imperare. Neque eſſet quis mentis compos, qui vſum vini aut panis interdicere & abolere vellet, quòd plures inebriantur, aut ſaturitate aut crapula lædantur.

Si mollities, voluptas, luxuria, commotio ad venerem, maior eſſet in ſexu fœmineo quàm in virili, expediret potiùs velare viros ne conſpicerentur à mulieribus, quia obiectum mouet potentiam.

82 Quod de veſtitu virili non confundendo cum fœmineo, dicitur Deuteron. c. 22. admittimus certè eo tempore inter præcepta moralia fuiſſe illud præceptum, & finem eius, ne commixto & indeterminato ornatu daretur ſcortandi occaſio. Alioquin ex opinione pendere videtur, quo genere veſtimentorum induantur mulieres & viri. Nam & Turcæ Poloníque & aliæ gētes, induuntur veſtibus talaribus quibus apud nos mulieres, quia ita placuit: alij ſtolis, vt mulieres.

At tolle illum malum finem in mutatione veſtis; ita ipſa mutatio, vt neque veſtimentum per ſe malum habet; & eſt inter adiaphora quo veſtimento veſtiaris, at non illud adiaphorum ad quem vſum vſurpes.

Eccleſia, non ideo minùs inter ſanctas & Deo acceptas laudéque dignas & veneratione, habuit Theodoram Alexandrinam, quæ diu in monaſterio ſub monachi nomine & veſtitu latuit pœnitentiā agēs & Deo ſeruiens, vt ait Marcus Marullus lib. 5. de religioſè viuendi inſtitutione.

Scribit Volaterranus Marinam virginem natione Græcam, ſexum quoque diſſimulaſſe honeſta de cauſa vt admitteretur in cœnobium quoddā, quo ſoli viri recipiebantur, vbi ad mortem vſque ſanctiſſimo vixit nomine Marini. Idipſum narratur de Euphroſina virgine Alexandrina, de Pelagia Antiochena, & aliis.

83 Fuit nutu diuino Iohanna, vt dictum, virgo: quæ auxilio fuit regi Carolo 7. Gallorum, & depulit Anglorum exercitus ſtrenuè militans veſte virili & armis, dum in expeditionem iret induta. Sed non ideo minus Deo grata, quamuis inuiderint ei Angli. hanc in fine ſecundæ partis operum expreſſo opuſculo defendit à calumniis Anglorum Iohannes Gerſon, Cancellarius academiæ Pariſiēſis virsūmæ literaturę, & in ſcripturis ſacris exercitatiſſimus. Et reſpōdit ad c. 22. Deuter. verſ. 5 triplici medio, & vt ipſe loquitur, triplici veritate. prima, *Lex*, inquit, *vetus prohibens mulierem vti veſte virili, & virum veſte muliebri, pro quanto eſt purè iudicialis, nō obligat in noua lege. Quia ſecundum veritatem tenendam de neceſſitate ſalutis iudicialia antiqua legis ablata ſunt, nec obligant in noua, vt talia ſunt niſi nouiter per ſuperiores ea inſtitui, vel confirmari contingat.* Secunda veritas. *Lex huiuſmodi continebat aliquid morale, quod ſtabile eſt in omni lege: & illud poſſumus exprimere prohibitionem indecentis habitus tam in viro quàm in muliere, contra medium virtutis quod obſeruare debet circumſtantias omnes. vt quando oportet, cur oportet, qualiter oportet; & ita de reliquis, vt ſapiens iudicabit.* Tertia veritas, *Lex huiuſmodi, nec vt iudicialis eſt, nec vt moralis damnat vſum veſtis virilis aut militaris, in puella noſtra virili & militari, quam ex certis ſignis elegit rex cœleſtis, omnium tanquam vexilliferam, & ad conterendos hoſtes iuſtitiæ, & amicos ſubleuandos, & vt in manu fœmina puellari & virginis, confundat fortia iniquitatis arma, auxiliantibus angelis, quibus virginitas proxima eſt & cognata, ſecundum Hieronymum: rurſum per hoc ſaluatur attonſio crinium quod Apoſtolus prohibere videtur in fœmina. Obſtruatur igitur & obſtruatur os loquentium iniqua. Quia vbi diuina virtus operatur, media ſecundum finis exigentiā diſponuntur: ita vt non iam ſit ſecurum detrahere, vel culpare auſu temerario. Ea quæ à Deo ſunt, ſecundum Apoſtolum, ordinata ſunt. Denique poſſent particularitates addi multa, & exempla de hiſtoriis ſacris & gentilibus. Sicut de Camilla & Amazonibus. Sicut præterea, vel in caſibus neceſſitatis, vel euidentis vtilitatis, vel approbata conſuetudinis, vel ex authoritate & diſpenſatione ſuperiorum.* Hæc Gerſon.

Sed audiamus Lyranum nunc explicantem c. 22. Deut. *Mulier non induetur veſte virili: &c. Hoc exponunt doctores aliqui, & benè, vt credo quòd hoc intelli-*

intelligitur de armis quibus viri vtũtur. Sic enim habet Hebraica lectio לא יהיה כלי גבר על אשה *lo yheieh chels geber gnal iſſchah.* i. *non erit vas celi viri ſuper mulierẽ.* Ibi enim è כלי *celi, & vas & arma ſignificat ſeu armaturam, vnde primo regum c.20. dicitur de Ionatha, quòd tradidit puero arma ſua, & in Hebræo habetur vaſa ſua. Prohibetur autem hic, quod mulier non portet arma viri, tum quia indecens mulieri & præſumptuoſum: tũ quod pro tunc erat ſuperſtitioſũ; quia gẽtiles mulieres in ſacris Martis portabãt arma viri: & in ſacris Veneris viri portabant ornamẽta mulierũ, & inſtrumenta eorũ vt pote colũ, fuſum, & ſimilia: ideo ſubditur, abominabilis eſt apud Deũ, qui hoc fecit. abominatio.n. in ſacra Scriptura communiter capitur pro idololatria, ſeu pro aliquo ad idololatriam pertinente. Si autem litera prædicta intelligatur de veſte communi, prohibetur hic talis vſus vel potius abuſus. Quia eſt occaſio libidi-* B *nis, quia mulier in veſte virili poſſet licentiùs cum hominibus luxuriam exercere: & ſimiliter vir in veſte mulieris, quia liberiùs poſſet ſecreta mulierum ingredi.* hæc hactenus iiſdem verbis tradit Nicolaus de Lyra ad dictum c.22. Deuter. quæ oſtendunt cum his quæ citauimus ex Gerſone, latere aliud in illa prohibitione quàm generaliter poſſit omnibus mulieribus interdici cum abominatione geſtare arma: & abominationem conſiſtere in his quæ inter idololatras in mutatione illa veſtium in ceremoniis impietatum idolorum fiebant, non autem ſi ex conſuetudine, vtilitate & cauſa alia honeſta, ſalubri corpori vel animæ, vel reipublicę, vel ſubditorum fiat mutatio.

84 Nec obeſt quod adducitur ex can. ſi qua mulier 6.30.diſtinct. nec mulieribus licere cauſa pietatis virilem veſtem induere. Nam verba illa, aliter explicantur quàm ſi mulier pietatis cauſa C habitum virilem acceperit, nempe, ſi luxuriæ cauſa. *Si qua mulier ſuo propoſito*, inquit, *vtile iudicans vt virili veſte vtatur, propter hoc virilem habitum imitetur, anathema ſit.* Ibi gloſſa, *propoſitum ſuum*, ſcilicet, *mulieris* explicat, *quia magis eſt habilis & magis eſt parata in ſciſſa veſte quã in clauſa ad meretricandum* Ideóque ob intentionem malã, mutatio in virilem habitum, reprobatur; non ipſa ſola mutatio, maximè ſi conſuetudo ſit, vt mulier certo habitu virili vti poſſit. Quemadmodum in cap.2. de teſtamentis [a] refertur de abbatiſſis, quæ habentur pro-munialibus, quæ tamen non induerant habitum monachalem, ſed in veſtibus quibus vtebantur loci illius presbyteri, permanſerant. Sic etiam Vlpian. iuriſconſultus [b] conſtituit alia eſſe veſtimenta virilia, muliebria, puerilia, alia his communia quibus promiſcue vtitur mulier cum viro veluti ſi eiuſmodi penula pallium q; de eſt & reliqua huiuſmodi, quibus ſine reprehẽſione vel vir vel vxor, ſeu mulier vtatur. reprehenſionem ibi definit ex vſu non recepto. quare vſus ipſe, vel honeſta, vel inhoneſta facit veſtimenta. Quod ex opinione conſtat, réſque ex ſeipſa indicat. turpe enim duceremus nũc ornari & veſtiri eo modo quo iam ipſi nos ante abhinc annis forſan decem ornari honeſtiſſimum ducebamus, quod & in ſexus diſtinctione & eius veſtimento facile eſt obſeruare. Quocirca dixerim armorum veſtiúmque conſiderationem diuerſam, non eſſe hodie ſufficiens argumentum ad reiiciendas fœminas à principatu vel republica regenda. hoc enim eſſet propter accidentia, quæ variari poſſunt, improbare rei ſubſtantiam.

a Li.3.tit.28.

b in l.veſtia :1.§ veſtimẽta omnia, de auro & argento legato, lib. 34.P.tit.2.

Sunt & imperatores aut duces exercitus, plerunque ita ſenes, vt neque arma militaria ferre A poſſint, & qui duplicibus pellitiſque veſtibus & togis teguntur vel inter armatos rheda, curru, togati feruntur; neque ideo, minus idoneos ad imperandum ex eo, quis ſapienter aut cum ratione diceret.

85 Quòd dicunt rurſum, eos qui tractarunt de republica, & ad eam gerendã admittunt mulieres, nec eis magna ſed leuia negotia committenda eſſe opinatos, non valdè expugnat mulierum poteſtatem, nam aliqui quidẽ id dixerunt, vt Socrates & Ariſtoteles. Sed illi non ſunt teſtes idonei, vt ſua ſententia poſſint ſubuertere gentium ius, quo & imperia per ſucceſſionem & per electionem commiſſa fuerunt mulieribus alicubi, quamuis & alibi non fuerint ad imperandum admiſſæ, vel in leuioribus tantùm authoratæ.

B 86 Obiicere porrò mulierum gubernationi, inconſtantiam, mutabilitatem, conſilium debile, & ſimilia vitia: nec ipſum poteſt à dignitate eas excludere: ridiculum enim mihi videtur, velle principem vt in idea & phantaſia ſuis partibus omnibus abſolutum, in ipſa qualibet adminiſtratione tãtùm præponere: quaſi verò hominẽ, principem, quãuis talibus numeris integrum tãtùm admittere debeamus. Sunt iſta reipublicæ Platonicæ in abſtracto ſomniatæ, pro quarum ſocietate & regimine creãdi eſſent noui homines, iuxta ideas qui illis poſſent & ſcirent vti, ſine vitiis, quibus ſublatis nulla opus eſſet iuſtitia. nã ſi eadem conſideremus in cõcreto & in præſenti genere vitæ, dicendum erit eo nomine infinitos principes, reges, imperatores de iure ſuo depellendos, quia nec benè à viris qui vitiis vt plerun- C que obnoxij ſunt, poteſtates reguntur. Quòd ſi exemplis contendunt docere quarundam mulierum in ſingulari vitia: pro vna muliere, occurrunt propemodum infinitæ virorum turbæ iiſdẽ & maioribus infectorum, vt tãdem cogamur fateri non exemplis ſingularibus eſſe regulam generalem ſtatuendã, quin etſi malarum mulierum exemplis permittant conferri bonarum præclara bonæ malas ſuperabunt forſan.

Vtque ex multis pauca conferã. Narratur quòd Eua Adamum deceperit [c]. Thamar vt meretrix in biuio Iudã ad concubitum allexit [d]. Samſon deceptus ſit à muliere Dalila [e]. Salomon deceptus à mulieribus ad idololatriã vſque [f]. Quid tum poſtea? num ideo ad ſexum culpã referas? cùm neque Deus admiſerit illam defenſionem Adami, quòd vxor eum decepiſſet [g]. Nonne & Iacob Thamar priùs deceperat, nolens ei dare filium D in virum, vt tenebatur? Nonne & dignus potiùs reprehenſione Iacob, qui incognitam in biuio vt meretricem auſus eſt de fornicatione ſolicitare. Quis magis rurſum peccauit in caſu Sampſonis, an is qui confidit meretriculæ, an ſcortum? nonne magis & Salomon peccauit qui ob imperium mulieres cogere poterat ex arbitrio, quàm mulieres quæ obedire tenebantur? Sed adde acumen in his exemplis ingenij mulierum præſtare fortitudini & ſapientiæ virorum, & eodem modo ſi in bonum conuertatur, poſſe præſtare aliis viris imperantibus. Quot quæſo, poſſumus cõferre raptores, deceptores fœminarum, cum vna fœmina quæ calumniata eſt Ioſeph, pro negata fornicatione quot poſſumus viros, qui regnandi cauſa contra principes & eorum progeniem inſurrexerunt, pro vna Athalia qui ea cauſa voluit ſemen omne regium tollere: certè innumerabi-

c Gene. 3.
d Gene. 38.
e Iud. 16.
f 3 regum 13.
g Gene. 3.

les

les: vt liqoet de aliquibus enumeratis dum agimus de ambirione regnandi, & inſigne exemplum crudelitaris Abimelech, qui regnandi cauſa quinquaginta fratres ſub vno lapide occauit [a] ad ſcortationem mulierem ſi dixeris procliuē, conſidera ſtatim meretricem vnam dici; at non niſi plures meretricem facere, cum quibus illa palam peccat: meretricē enim dicimus, quæ multorū libidini paret, c. vidua 16. 34. diſtin. id eſt, inquir, ibi gloſſa ad verbum, *multorum*, quę admiſerit plures quàm 23. millia hominum. vel quæ admiſit ſexaginta.

a Iudicum 9.

87 Mulieres dicunr [b] inſuper lege diuina ſilere debere in Eccleſia, non loqui, non populum regere Chriſtianum. In his quæ pertinent ad curam animarum certè admittemus, quia ita ſancitum eſt in eccleſia: myſteria & cauſas nunc cōueniens ſufficit reſpondiſſe mulieres in hoc diſtingui, quia Deus in eccleſia per ſpiritum ſanctum voluit: quemadmodum quoque & idipſum laicis viris & imperatoribus & regibus & principibus interdictum, quibus ramen non ideo prohibitum eſt à Deo imperare, dominari, & regere rempoblicam. Separata enim ſunt ſancta à profanis ſpiritualia à remporalibus, & ea quæ ſunt animæ à principatu laicorum. Quòd ſi Deus quoque prohibuiſſet ne mulieres gererent rem publicam, vel dominarentur, eodem modo dicetemus & proculdubio excludendas. Dei enim lex nulla cenſura hominum poteſt conuelli.

b hic explicatur propoſitū ſuprà num. 14

88 Obiicere inſuper [c] iura ciuilia à publicis moneribus, teſtimonio, fideiuſſiooe & iudicandi officio eas remouiſſe, iam teſtatus ſum, & alia iura ciuilia ſed non Romana permittere alibi: & Romana qooque in aliquibus: & ex moribus ita receptum aliter atque alirer: aliquando in fauorem mulierum, vt fideiuſſio adempta, aliquando in odium, prout impetus animi & cauſa morum præſentium, poruit mouere legiſlatorem. Dicúntqoe interpreres ſubmoueri ab his & ſimilibus mulieres, non quòd iudicio careant aut incapaces taliom natura ſint: ſed quia ita honeſtum ex moribus viſum eſt [d]: honeſta autem non eodem modo apud omnes viſa ſunt eadem nec tempore diuerſo. Er proinde contrariis moribus, contrario ſtatutu & lege, admitti poſſunt. Ciuilis ratio ciuilia iura abolere poteſt, naturalia non vtique. & conſuetudo conſuetudine contraria & lege tollitur [e]. Neque omnes qui turpes infaméſve aut reiecti habētur iure ciuili, ſunt infames iure canonico, c. Euphemium 7.ſ. hinc colligitur, 2. q. 3.

c explicatur quod ſuprà propoſitum num. 15.

d l. cum præt. de iudic. P.

e l. de quibus de legib. 25.

Ita receptum, vt ex cōſuetudine iodicare poſſint etiam viros ſibi ſubditos, mulieres præcellētes, ordinariam iuriſdictionem habentes, vt in Gallia ex conſuetudine approbata, quæ pro lege habetur, vt ſcripſit Innocentius 3. cancellario & canonico Pariſienſi [f], quia conſuetudo etiam ſecundum iura ciuilia, dat iuriſdictionem, l. 1. & fi. c. de emancipa. liberorum & l. 2. quæ ſit longa conſuetud. c. in his 11. diſt. cap. ex lireris, de conſuetu.

f in c. dilecti 4. de arbitris li. 2. decr. tit. 43

Iudicauit muliet Debora populum Dei [g].

g Iudic. c. 4. ver 4.

Er Gregorius 1 [h]. relatus in cano. 7. Mennam 2. q. 7. purgationem & iudicium Mennæ epiſcopi, commiſit Brunichildi reginæ Francorum, quāuis fœminæ, & quamuis Menna eſſet epiſcopus & perſona eccleſiaſtica, ex numero earum quæ oon dicam mulierum, ſed nec laicorum aliorum imperatorum iuriſdictioni de iure communi

h l. 11. ep. 8.

i l. 4 ep. 13. ſea c. 77. relatus à Gratiano in can. cum deuotiſſimam 8. & ſeq. 12. q. 2.

A ſubiiciuntur.

Ruiſum idem Gregorius [i], ſcribir Conſtantię reginæ Galliæ, vt cum epiſcopis ad iudicium cōgregatis, pro cauſa Iuliani epiſcopi petitoris, aduerſus eos qui villas Eccleſiæ ſpoliaſſent & deprædati erant, regia poreſtate decerneret & iudicaret.

Atque iterum idem Gregorius [k], Brunichildi reginæ Francorum ſcribit; ſi quos violentos, ſi quos adulteros, ſiquos fures vel aliis prauis actib. ſtudere cognoſciris, Deum de eorum correctione placare feſtinate vr pet vos flagellum perfidarum gentium non inducat &c [l].

k l. 7. indict. 2. ep. 5.

89 Dicere porro ideo mulieres eſſe incapaces gubernationis, quòd nec reſtimonium perhibere in quibuſdam, nec fideiubere poſſint [m], hoc certè iuris poſitiui & ciuilis eſt: & ideo, vr ait Gratianus [n], *Nulla ſerie diuinarum ſcripturarum ab accuſatione, aut teſtimonio prohibentur.*

l vt refert etiā Gratianus in can. 47. ſi quos 23 q. 4.

m vt dictum ſuprà num. 25.

n in principio 2. 3. q.

B Simile dictum eſſe putandum, de poteſtate in liberos, de ſoirate, de ſuis hæredibus quódve nō continuent familiam parernam. Quid enim aliud hæc ſunr, quàm iura merè ciuilia, recepta moribus quorundam populorum, quibus & contraria conſtitui poſſe contrario iure ciuili, nemo, vt dixi, dobitat.

90 Et ne per ſingula diutiùs tetineat, illud poſtremum [o], quod familiæ & nomina familiarum retineantur alibi pet mulieres perinde ac maſculos, & quòd nobilitas materna in filios & deſcendentes transfundatur, doceri poterit vel Vlpiano Iuriſconſ. teſte, qui [p] ſic reſpondit, *Qui ex duobus Campanis parentibus natus eſt, Campanus eſt. Sed ſi ex patre Campano matre Puteolana, aquè municeps Cāpanus eſt. Niſi fortè priuilegio aliquo materna origo cēſeatur: tunc n. materna originis erit municeps. vt puta* C *Ilienſibus conceſſū eſt, vt qui matre Ilienſi, ſit eorū municeps. Etiā Delphis hoc idem tributum & cōſeruatum eſt. Celſus etiam refert Ponticis ex beneficio Pompeij Magni competere, vt qui Pontica matre natus eſſet, Ponticus eſſet &c.*

o hoc explicatur dictum ſupra num. 16.

p in l. ad municipales. l. 50. P. tit. 1.

In Galliæ nonnullis etiam locis receptum eſt, vt venter nobilitet partum: hoc eſt, vt filius ſequatur nobilitatem matris, vt eſt io conſuetudinibus Campaniæ, & aliorum, Trecenſium articulo 8. Senonenſi articulo 149. Caluimontanorum, articulo 5. & xi. Cuius rei originem tribuunt hiſtoriæ, quòd deleta bello Campanorum nobilitate, viduæ maluerint ex priuilegio magis plebeiis nubere, aut in perpetua nobilitate conſeneſcere, quàm ignotos & extraneos procos ſe- D qui. Idipſum receptum apud Lycios ſcribit Herodot [q]. *Hoc*, inquit, *Lycij præter cæteros habent peculiare pro lege, quod a matribus nomina ſibi ipſis indūt, & ſi quis obuium percontetur quiſnam ſit, quáve familia ortus à matribus auiſque, protinus genus ſuum repetet.* Hoc ipſum apud Xanthios obtinuiſſe tradit Plutarch [r]. Sed & hodie video principes, magnates, & heroes nobiles, & reges, & ſuis inſignibus miſcere inſignia familiæ marrum, perinde ac patrum. hinc enim oriuntur in Germania tantæ mixtiones inſignium, quibos ad pompam vtuntur, ad reſtandam nobiliratem tam ex parre matris quàm patris.

q in 1.

r l. de claris mulieribus.

91 Docuimus & antea vitium hoc fuiſſe cōtra naturam habitum à Iuſtiniano, vt filiæ excluderentur à familia, & in bonorum ſucceſſione ſexus conſtituererur differentia [s], atque ideo ſublatam cognationis & agnationis, in iure ſucceſſionis, differentiam [t].

s Ex l. maximum vitiū de liber præte. C.

t Quod & ſic matur l lege 12. tabularum de legitimis heredib. C. ſ. noſtra conſtitutiu de exhæredatio. liberor. authent. defuncto ad S. Tertulia. l. mulier. an maſculus, ad S. Trebellia P. auth. in ſucceſſione de ſuis & legitimis C. ſ. conſideremus, de trien. & ſemiſſe in nouellis

24 Mi

92 Minùs expugnare videtur mulierum in dominio poteſtatem reſolutio quædam generalis facta in iure, deterioris conditionis in pluribus eſſe mulieres viris. Nam & ex illa ſequi poteſt, ergo non in omnibus, imò verò contra dicemus, in multis quoque melioris conditionis eſſe mulieres viris. *Permulti*, inquit Plutarchus in Romulo, *Mulieribus honores ſunt habiti a Romanis: vt his tranſeuntibus de via cedere, præſente muliere nihil obſcœnum loqui, nec nudum aſpici*, &c.

Colligit plures caſus Philippus Decius, ad l. fœminæ 2. de regul. iur. P. numero 70. & ſequentibus quibus viri ſunt deterioris conditionis. vt quia citiùs mulier pubeſcit, nempe 12. an. vir 14. §. quibus modis tutela finitur. l. 1. Inſt. ti. 22. l. 1. quãdo tutor. vel cura. eſſe deſinant C. puberes, de diſpenſa. impu. vbi ideò matrimonium citiùs contrahere poſſunt fœminæ quã maſculi, & propter ingenij præcocem naturam in minori annorum numero poſſunt veniam ætatis quàm viri poſtulare l. 2. de his qui veniam ætat. impetra. C. quemadmodũ & citiùs teſtari de rebus ſuis [a]. Non poteſt mulier incarcerari, vir poteſt libro 1. C. de officio diuerſorum iudic. auth. nouo iure, de cuſtod. reũ C. In crimine læſæ maieſtatis per patrem commiſſo, melioris conditionis filiæ, quã filij l. quiſquis §. filij §. ad filias ad leg. Iuliam Maieſt. C. facit cap. quicunque de pœnis in ſex. & in ſimili: ſi filij Bannitorum expelluntur de ciuitate, non intelligitur de filiabus, vt notat Baldus [b]. Neque cogitur mulier pro abſolutione excommunicationis petenda, ire Romam vt vir [c], ponit ſpeculator vndecim etiam caſus, in quibus melioris ſunt conditionis mulieres. tit. de probationib. verſ. & contrà. Quare nec obſunt quòd mulieres dicãtur fuiſſe ſemper ſub poteſtate alicuius Romæ & alibi. nam hæc iura ſunt ciuilia & iuris poſitiui, & ſecundum mores recepta, nõ propter incapacitatem naturæ eorum.

a l. Qua ætate, de teſtament. P.

b Ad l. Quicunque de ſeruis fugitiuis.

c In c. mulieres de ſentent. excom.

93 In ſacris mulieres pariter ac viri in ſancta ſanctorũ orationis cauſa ingredi poſſunt [d]. Quòd autem alicubi non ingrediantur mulieres ſacella quædam, hoc ad priuilegium pertinet, cuius ratio relinquitur Deo. quòd autem non ingrediantur quædã monaſteria virorũ, hoc cõmune illis, vt nec viri ingrediantur monaſteria mulierũ. vtrunq; ad euitandã occaſionẽ delinquendi rectè ſtatutũ, non tam propter fragilitatem ſolarum mulierũ, quàm propter malitiam & purã fragilitatem virorum. Quemadmodum etiam apud Ethnicos ab illotũ ſacris, in quibuſdam mulieres arcebantur. Sic etiam apud eoſdem fuerũt quædam ſacrificia & templa in quib. non admittebantur viri. vt bonæ deæ ſeu Medeæ templum, viris inacceſſum fuiſſe tradit Macrobius l. 1. c. 12.

d In c. 1. de vita & honeſtate clericorum.

94 Porrò quod dicitur [e], mulieres feudorum eſſe incapaces eo quòd faidam, nec arma mouere poſſunt. Id certè abſolutè verũ non eſt, neque etiam ideo incapacem omnem dicendũ eum feudi tenendi, qui ea præſtare non poſſit per ſe, ſi per aliũ poſſit, conſentiunt iura. Eſtque feudũ quoddã maſculinum, & quoddam fœmineum, maſculinũ dicitur, quod tranſit ad maſculos, non autem ad fœminas [f]. Imò & ſi in eius ratione facta fuerit mentio de fœminis tamen fœminæ nõ ſuccedũt, niſi deficientibus maſculis [g].

Fœmineum, dicitur quòd tranſit ad fœminas, ita & feudum maternum quod fuit acquiſitum à fœmina ſuperiore, quæ eſt communis agnationis, vel cognationis [h]. Notat & Iacobinus de Sã-

e Nempe ſuprà num. 30.

f c. 1. §. hoc autem notandũ qui feudum dare poſſunt in feu.

g c. 1. §. Quin etiam epiſcopi vel abbates, &c in feud.

h Eo pertinet c. 6. cum titulo de beneficio fœminæ c. 1. quemadmodum feudum ad filiam pertineat, c. 8. an maritus ſuccedat vxori in vſibus feudorum.

A cto Georgio, in tractatu de feudis [i], plures caſus in quibus regula illa quòd fœminæ ad feuda non admittãtur, recipit reſtrictiones & cauſas ob quas admittantur. Idipſum & exequitur pluribus Frãciſcus Curtius, tractatu de feudis [k]. Quæ vera non eſſent, ſi naturæ ſexui tribueretur incapacitas, quæ certè aliunde nunc non pendet quàm ex morib. & iure conſuetudinis diuerſo regionum. Conueniũntq; omnes, quòd pacto in inueſtitura caueri poteſt, vt fœmina ſuccedat: ſi filia redimat feudũ à Domino, ſi dominus propter ſeruitiũ patris dedit feudũ filiæ, vt notat Gloſſa ad §. cũ verò Conradus, qui feudum dare poſſ. in feud.

i ad verba & fœminis.

k 5. parte q. 1.

Si conſuetudo diſponat, vt fœmina feudo ſuccedat, vt in regno Siciliæ. Iacobus de Sãcto Georgio tractat. de feudis ad verba, & fœminis, numero 9. & & talis conſuetudo eſt ſeruanda. Vt in

B §. 1. de feudi cognitio. in feudis. Vt & in Gallia feuda tranſeũt in fœminis: niſi lex domus cõtrariũ ſtatuat. quia feuda ibi redacta ſunt in formam patrimonij, vt & alibi, & tranſeũt in ſucceſſores, & ſubiiciũtur diſpoſitioni patrimonialiũ. Notat & Iohannes de Iſetnia [l] quod quando fœmina aſſueta armis, & cõſueta pugnare, eſſet ſucceſſibilis in feudo, etiam maſculino. Ego tamen, nec armorũ vſum neceſſariò in muliere deſidero, in ſucceſſione feudi, eo quòd & alij qui ſuccedũt feudis fœmineis, armorum tractandorũ impotes tamen feudũ quod per ſucceſſionem ad illos deuoluitur, retinẽt, & per alios idoneos ſeruitia militaria, & alia iura dominicalia exequi poſſunt. quod ſi faciant non priuantur, quamuis ſi non facerent priuarentur [m]. vltra hoc non proſequar, cùm feudorũ iura à conſuetudine pendeant, nec

C legem imponant aliis nationibus qui ſua iura propria ſequuntur.

l ad c. 1. §. hoc autem notandum qui feudum dare poſſunt.

m c. vni iuncta gloſſa, ad verba non valet ſi an mutus vel alios imperfectus feudum retineat. l. 5. 21. 16.

Rurſum non omnis principatus feudũ eſt, neque dominatio rei publicæ eſt iuribus feudalibus obnoxia, ſed poteſtates deferũtur, vt lege regni, vel iure ſucceſſionis & patrimonij, vel electionis, vt ſuo loco docemus, vt fruſtrà hìc de lege feudorum Longobardorum ſeu Mediolanenſium diſputetur.

Concluditur & in cauſa feudorum fœminas excludi à feudis, quando conceſſio rei facta eſt in feudũ, propriè: non ſi iure donationis: quia tũc fœmina admittitur, vt tradit Angelus [n], & Calderius [o], Decius [p].

Sed & ſi propter imperitiam tractandorum armorũ, quis incapaces dicat feudorũ poſſeſſores, maiorem partem poſſeſſorũ excutiet. Sunt enim plures, ſua ſententia nobiles & genere tumeſcẽ-

D tes, qui norũt potiùs pacem quàm arma, ne quid peiùs dicam, quod multis conuenit, qui mallent tractare penſum & colum cũ Sardanapalo, quàm haſtam cum Alexandro magno.

n Conſil 142. incip ſuper pũcto in fine.

o Conſil 6. in cip. quod domi nu mea.

p Conſilio 37. & ad fœminæ nu. 50. de reg. iur. P.

95 Illud verò quod additũ eſt [q] in contraria ſententia multas mulieres malè rempublicam rexiſſe, & imperio mulierũ quoq; addictos, verum eſt. ſed & verum docuimus & alias bene rexiſſe illuſtres, & vtiles fuiſſe reipublicæ. Sicuti & numerare licet principes peſſimos & principes bonos. Vtrorúmque & magna eſt copia, ſed & ſtultorum infinitus eſt numerus.

q Explicantur allata ſuprà num. 21.

Quòd verò pertinet ad exempla regnorũ [r] Iuda & Francorum, & ſimiliũ, certè exempla non conſtituũt regulam, quando illam habent quandam rationem particularem ex qua aliter ac cõmuniter ſtatui placuit. Sũt enim inſtitutiones & leges regnorum, non minùs ſeruandæ in cauſis publi-

r hic explicatur dictum ſuprà num. 28

Digitized by Google

publicis, quàm leges & diſpoſitiones dominorum A circa res proprias. & vt nemo eſt qui rei propriæ non velit ſibi dari liberum arbitrium: ſic nulla vniuerſitas vel ſocietas hominum ſeu regum, aut qui regno ſubiiciuntur, inueniri facilè poſſint qui præſcriptas viuendi, imperandi, & obediendi leges, æquo animo ſubuerti patiantur, & quin pro illis pugnent, velut pro aris & focis. Diuerſæ ſunt regionum conſtitutiones: alia orientis, alia occidentis, alia ſeptentrionis, alia meridionalis plaga: diuerſi fructus, diuerſæ commoditates, & incommoditates, diuerſi mores, propter diuerſam viuendi & operandi neceſſitatem, & ſiquis vellet omnes ad vnum morem viuendi contrahere, nihil proculdubio moliretur quàm impoſſibile tentare, & cœlum terræ miſcere. Quocirca à ſeparatis cauſis concluſionem vnam ſimilem velle inferre, hoc certè eſt velle opera Dei vnius naturæ efficere, & improbare illam admirabilem & B incomprehenſibilem Dei ſapientiam & omnipotentiam, quæ maximè elucet in tam varia rerum diuerſarum conſtanti ordinatione & effectiarum varietate.

Fuit regnum Ioda à Deo electum in virili Iudę ſemine, iuxta prophetiam, *Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt Meſſiah* [a]. Fuit Dauid & ſemini eius, regnum promiſſum, & quòd Meſſias deberet oriri ex ſemine eius. vnde & Chriſtus filius Dauid, & dicitur [b]. Hoc nullo modo potuit fieri, ſi confuſum fuiſſet ſemen regium in mulieribus, quæ tranſeunt ex more in alias familias, nubendo: & proinde & diuina authoritas effecit, ne commiſcerentur tribus populi ſui, néve ſceptrum ex fœmina ſuccedente ad extraneum transferretur.

a Geneſ. c. 49. verſ. 10.

b Diui Matt. c. 15. verſ. 22. & c. 22. verſ. 42. Diui Marci c. 12. ver. 35 Actorum 2. verſ. 29. & 2. ad Timo. ca. 2. verſ. 8. Apoca. 5. verſ. 5.

97 Placuit & in Francia ſeu Gallia, aut Francogallia ex lege Salica, hoc eſt, quæ erat etiam C ſeruata inter Salios, vnde nomen habuit, ne terra imperij, ſicut nec terra Saliorum, à lancea tranſiret in colum pro qua & facit illud quod protulit Chriſtus D. Lucæ c. 12. verſ. 27. *Conſiderate lilia quòmodo creſcunt, non laborant, neque nent.* Quibus verbis quo tempore Philippus Valeſius regnum adeptus eſt, ferunt contra impugnantes legem Salicam concluſum lilia Gallorum non deberi, niſi nobilibus qui non laborant: non niſi maribus, qui non nent.

Conati ſunt Angli impugnare legem illam regni Salicam, vt & nouiſſimis temporibus quidam ſub pelle hiſtoriographi Galliæ, in gratiam aliquorum, vel certè ob ignorantiam craſſiſſimam, vel malitioſè, negarunt vllam vnquam fuiſſe in Gallia ſeu Francia in regni iure legem Salicam: & tam audacter ita affirmarunt, vt mihi videre videar cœlum inter videntes aſſere- D re, nec vnquam fuiſſe, nec nunc eſſe lucem aut ſolem.

Sunt & regna iam indicata in quibus ſuccedunt fœminæ iure proximitatis, vt in regno Nauarræ, Hiſpaniæ, & in regno Hieroſolymorum recuperato ab infidelibus & Mahumetanis: vt mater Balduini 3. vt refert Tyrius de bello ſacro; atque Iſabella Sibyllæ ſoror, apud Ritium, de regibus Hieroſolymorum. Non negandum tamen exiſtentibus maſculis & fœminis ſuperſtitibus & in illis, vt plerunque præferendos eſſe maſculum fœminæ, quæ eo deficiente ſuccedit.

Sed hæc hactenus de imperio & principatu fœminarum: receptui cano vt alia proſequar.

De principatibus delatis iure hæreditario.

CAP. XII.

ADferunt lucem diſtinctioni principatuum, quod pertinet ad ſucceſſionem, ea quæ traduntur de feudorum qualitate. Nam quædam dicuntur antiqua, in quibus deſcendentes & collaterales ſuccedunt; alia paterna, in quibus ſuccedunt deſcendentes tantùm etiamſi hæredes aliorum bonorum mortui vltimi poſſeſſoris non ſint; quædam noua & hæreditaria, in quibus tantùm ſuccedunt qui hæreditatem nanciſcuntur præmortui, non autem qui eius non ſunt hæredes, vt in feudis docemus. Quamobrem aliud eſt in regno ſuccedere in locum demortui, iure hæreditario, aliud iure legis & proximitatis ſeu primogenituræ in regno antiquo generis. Nam quando regnum defertur iure hæreditatis & nouum ſiue quæſitum eſt, quod fuerit in libera morientis diſ- B poſitione, ne electionis alia lege obſtrictum, ex voluntate defuncti ſucceditur vel expreſſa per teſtamentum, vel tacita ab inteſtato, iure proximitatis per concurſum etiam vt qui proximiores ſunt in eodem gradu ſimul ab inteſtato admittantur, nec licet repudiare hæreditatem defuncti reliquam, retento principatu: neque repudiare principatum retenta hæreditate, ſed bonis aliis defuncti. natura enim hæreditariæ ſucceſſionis eſt, vt pro parte nemo poſſit agnoſcere iudicium defuncti. Et qui totam hæreditatem acquirere poteſt, is pro parte eam ſcindendo adire non poteſt: & ſi quis ex pluribus partibus in eiuſdem hæreditate inſtitutus ſit, non poteſt quaſdam repudiare, & quaſdam agnoſcere. vt reſponderunt Paulus & Vlpianus Iuriſconſulti [c].

c in l. 1. & 2. de acquiren. hæred. lib. 29. P. ti. 2.

At quando principatus antiqui per legem re- C gni deferuntur proximiori & antiquiori, vel alio modo, licet retinere principatum ei qui in gradu vel qualitate requiſita idoneus inuenitur, reiecta hæreditate, & reiecto impoſito grauamine, niſi ipſe ei ſe obligauerit [d], & debetur principatus filio aut proximiori etiam non hæredi [e].

d c. licet 6. de voto.

e Iohânes Andreas notat in additio ad ſpeculatorē lib. 4. partic. 3 ad rubricam de feudis. & facit inquit l. vni. §. ſed etſi. de latina libert. tol len. C. & l. ſi quis in ſacris, de proximis ſacro ſcrinior. li. 12. C.

Retinemus autem ſimilitudinem feudi & principatus: excepto quòd principatus, regnum, non pendent ab alterius poteſtate: cùm tamen feudum ab alterius poteſtate oriatur & pendeat.

2 Permiſit populus & ratum habuit teſtamentum & inſtitutionem hæredum in regno, ſibi charorum principum, à quibus vel reſpub. multis illorum vigiliis & periculis vitæ fuerat iuuata, aucta, & conſeruata: arbitratus cum quem viuentem coluerat tanquam patrem, & à quo viuente patris officia accepiſſet, non niſi vtilem ſibi electurum & nominaturum eſſe, & ad gubernacula ido- D neum; vtque pluribus ſeditionibus obuiam iretur & ciuilibus diſcordiis, quæ ſolent inter contendentes de principatu & ambitioſos oriri, à quibus ſæpe ad interitum redacta ſunt imperia. Atque vt priuati bona ſua, ſic & imperatores aliquando inter liberos ſuos teſtamento imperium diuiſerunt: & ita Conſtantinus magnus tres filios hæredes imperij reliquit [f], nulla adhuc lege dicta de ſucceſſione, vel electione imperatoris, & Conſtantinus multa nouè acquiſierat, quæ adiecerat imperio: & viuens aliis quoque ante communicauerat imperium quos poſtea debellauit.

f Vt ait Theodoretus li. 1. hiſtoriæ eccleſiaſticæ cap. ſ. Auſonius lib. 1. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 1.

3 Attalus Philometor, Pergami rex, pecunia ditiſſimus, cùm liberis careret, populum Romanum teſtamento ſuo hæredem inſtituit [g].

g Appianus li. de bello Mithridatis. Iuſtinus lib. 36.

Digitized by Google

4 Atreus ex Minoë, poſtrema ſua ordinans, quicquid auri atque argenti pecorum etiam ei fuit, nepotibus quos filiæ genuerant, ex æquo diuidendum reliquit, excepto ciuitatum terrarúmque imperio, hæc quippe Idomeneus cum Merione Deucalionis, & Idomeneus alter Molius, iuſſu eius ſeorſum habuêre, vt ait Dictys Cretenſis lib. 1. de bello Troiano in principio.

5 Diſputatum multùm fuit poſt mortem Augusti, de teſtamento eius quo reliquerat hæredem imperij Tiberium: tandem autem obtinuit vt Tiberius tanquam ab illo approbatus, qui tamen videbatur gubernacula reiicere, imperaret [a].

a Quemadmodũ narrat Cornelius Tacitus li. 1. Annalium, & Suetonius Tranquillus in Tiberio c. 24. & 23. & in Augusto ca. 101.

6 Alexander magnus ab initio, moriturus, cùm deficeret & inquiſitus ab amicis quem imperij faceret hæredem reſpondiſſet, digniſſimum, & voce hac inter amicos bellicum cecinisſet, iam omnes in æmulationem conſurgebant, & ambitione iam militum & vulgi fauorem quærebant, niſi ſexta die à decubitu præcluſa voce exemptum digito annulum, Perdicæ tradidiſſet, quæ res gliſcentem amicorum diſſentionem ſedauit. Nam & ſi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus eſſe videbatur [b].

b Iuſtinus ex Trogo lib. 12.

7 Dagobertus rex Francorum, ſuggerentibus iis qui vtilitatibus regni conſulere videbantur, æqua lance inter duos filios ſuos regnum diuiſit moriturus, & Sigibertum ex liberis ſeniorem, Auſtriæ regem inſtituit: Clodoueum verò minorem natu, Neuſtriæ & Burgundiæ, pari dignitate præfecit [c].

c Annonius li. 4. de geſtis Francor.

8 Poſtquam inſtituit regnum Parthicum Arſaces, habuit filium ſucceſſorem. Tertius ſecutus rex Pampacius, qui cùm 12. annos imperaſſet, deceſſit duobus filiis, Mithridate & Pharnace relictis, quorum maior Pharnaces, more gentis, hæres regni factus, non multo pòſt deceſſit multis filiis relictis, quibus præteritis, fratri potiſſimùm Mithridati inſigni virtutis viro reliquit imperium plus regno quàm patrio deberi nomini ratus, potiúſque patriæ quam liberis conſulendum. Iuſtinus ex Trogo libro 41. & ibi ratum habuit populus teſtamentum, quia alioquin contra morem regni factum erat.

9 Meminit Hirtius 1. libro de bello Alexandrino, Cæſarem Ægypto & Alexandrina potitum, reges conſtituiſſe, quos Ptolomæus teſtamento ſcripſerat, atque obteſtatus erat, populum Romanum, ne mutarentur. Nam maiore ex duobus pueris rege amiſſo minori tradidit regnum. Narrant etiam Ptolomæum Alexandrum Ægyptum populo Romano teſtamento reliquiſſe. Cicero de lege agraria contra Rullum & in 1. agraria Liuius & Iuſt. lib. 38.

Narrat & Lucius Florus [d], Ptolomæum Cyrenearum regem cui cognomentum Apionis fuit, mortuum, hæredem populum Romanum reliquiſſe, & eius regni ciuitates, Senatum Romanum liberas eſſe iuſſiſſe.

d Lib. 70 epitom. Liuij.

Sic Eumenes rex Pergamæ, Romanis regnum & bona ſua reliquit teſtamento: & Nicomedes rex Bithyniæ, Cottius rex Alpiũ, Polemon rex Ponti.

Martinus rex Aragonum 15. moriens ſine liberis, Aragoniæ regnum ſubditorum iudicio reliquit, vt ſcilicet propinquiorem ac meliorem virum & cui iuſtiùs regnum deberi videretur, ac tutiùs committi poſſet, eligerent. Quare & illi Ferdinandum Ioannis Caſtellæ regis filium ex Leonora Martini ſorore, multis aliis ſpretis competitoribus, elegerunt [e].

e Vt ait Marineus li. 11. rerũ Hiſpanorum.

A Herodes magnus, de regno Hieroſolymorum quod primitus ſibi quæſierat, vt ait Ioſephus, teſtamento regem filium ſuum Archelaum ſcripſerat, eidémq; annulum ad Cæſarem ferre mandauerat, adſignatámq; regni adminiſtrati notitiã [f], fuiſſétq; à Cæſare confirmatus rex, niſi ipſe antè conſultum Cæſarẽ, ſe in illud intruſiſſet [g]. Salome etiam filia Herodis moriens, Iuliæ Augusti coniugi Toparchiam quam rexerat, & Iamniam, & in Phaſelide Palmeta, teſtamento reliquit [h].

f Ioſeph. li. 1. de bello Iudaico c. 1 & li. 17. antiqu. c. 11.
g Vide 2. librũ Ioſeph de bello Iuda c.
h Idẽ Ioſephus libro 2. de bello Iudaic. c. 8.

De venali principatu, & de quibuſdam qui primùm per pecuniam, aut opum potentiam obtinuerunt principatum.

CAP. XIII.

INter plebeios, & populos rudes & auaros, proculdubio plus poſſunt plúſve illis imperant B diuitiæ quæ præſentem habere videntur vtilitatem, quàm iuſtum & conueniens, & ſalubre. & proinde ineſcationibus diuitiarum, largitionibus & popularitate, decipiuntur maximè ſubditorum animi, & in eam partem facilè conuertuntur, qua ditari, vel lautius ſe habere ſperant. Omnis enim res, vt ait Horatius [i],

i Lib. 2. Satyr. 3.

Virtus, fama, decus, diuina, humanáque, pulchris
Diuitiis parent, quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens etiam rex,
Et quicquid volet, hæc, veluti virtute paratum
Sperauit magnæ laudi fore.

Et vt Plautus in Sticho,

Nã hoc tu facito cogites: vt cuiq; homini res parata eſt,
Firmi amici ſunt: ſi res laſſa labant, itidem amici collabaſcunt:

Res amicos inuenit. Et poſtquam Petronius Arbiter in Satyricis, multa de diuitiarum vi, locutus C eſt, concludit,

Multa loquor, quiduis nummis præſentibus opta,
Et veniet. clauſum poſſidet arca Iouem.

Philippus nullam ciuitatẽ dixit eſſe inexpugnabilem, in quã aſellus auro onuſtus ingredi poſſet.

Atque verè in Phœnicis Euripides, τὰ χρήματα ἀνθρώποισι τιμιώτατα δύναμίν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει. id eſt, nihil honorabilius inter homines pecunia, quæ magnã vim inter mortales habet.

2 Fecerunt quibuſdam ad principatum diuitiæ gradus, hiſque ad regiam peruenit dignitatem Romanorum Tarquinius Priſcus poſt mortem Anci, etenim fecerunt populo acceptabiliorem filiis ipſis Anci, quibus tutor datus erat. Nam cùm haberet ampliſſimas ex hæreditate paterna diuitias, in commune deponere voluit. Et Anco Marcio regi, ampliſſimas pro neceſſitate pecunias dono dedit, in vſúſque bellicos exhibuit: patritio- D rum multos beneficiis ſibi deuinxit, & popularem multitudinem argento ſibi conciliauit, à quibus poſt mortem Anci in regem iuxta votum & petitionem ſuam electus eſt, vt ait Liuius [k]. Amiſerunt ita reſpublicæ ſplendorem ſuum, populo pecunia & donis priùs corrupto: imò & ipſa Roma, de qua Iugurtha Italia excedere iuſſus, vrbe egreſſus fertur, eam ſæpe reſpiciens tacitus, poſtremò dixiſſe: vrbem venalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit [l].

k in 1. lib.

l vt ait Saluſtius lib. de bello Iugurthino.

3 Pelops cùm magna vi pecuniarum ex Aſia peregrinus veniẽs inter inopes, primùm & cognomen regioni dedit, & principatum ſuis parauit [m].

m Thucydides in 1.

4 Refert Iulius Cæſar [n], quo tempore in Germanos ex Gallia tranſire volebat, plures mobilitate animi & leuitate nouis imperiis ſtuduiſſe,

n lib. 2. de bello Gallico c. 1.

ab

ah nonnullis etiam, quòd in Gallia à potentioribus, atque his qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgò regna occupabantur, qui minùs facilem eam rem in imperio Cæſaris conſequi poterant.

5 Obtruncato Pertinace imperatore, milites qui eum necauerant, imperium edixerunt venale, traditurósque ſe ei qui plurimum pecuniæ polliceretur. Mercatus autem eſt Didius Iulianus quidam vir conſularis, quem declararunt principem, & nomen Commodi impoſuerunt: ſed non diu imperauit, & à militibus ipſis, qui ipſi vendiderant imperium, ſublatus eſt[a].

a Herodian li. 2. & Zozimus in 1 Dio & Xiphilinus.

De electione regum per ſortem.

CAP. XIIII.

FErt traditio Hebræorum, Noachum miſſis ſortibus nepotibus orbem diſtribuiſſe, & cuique certam terræ partem aſſignaſſe. Quia verò tres erant eius liberi, tres etiam præcipue orbis partes eſſe cœperunt.

2 Inter modos eligendi regem etiam inuenio vſos aliquando ſorte antiquos, vt Myrſilius Lesbius libro de bello Pelaſgico agens, refert Atium regem Mæonum, genitis Lydo & Turrheno filiis, cùm regnum neque duos caperet, neque terræ ſterilitas ingentem multitudinem pateretur, ſorte iacta, Lydum ſucceſſorem deſignaſſe, Turrhenum verò cum maiore parte populi, ad quærendas nouas ſedes foras abire iuſſiſſe.

3 Sortis modus apud Iuſtinum[b], & Herodotum[c], eligendi regem inter ſeptemuiros Magicidas, dum contenderent quis illorum rex eſſet: conuenerunt enim, vt ſub ortum ſolis, conſcenſis equis, dum in ſuburbanis vectarẽtur, cuius equus vocem primus edidiſſet, is regnum Cambyſis obtineret, cecidit autẽ ſors ſuper Darium Hiſtaſpidis filium, auxilio vel arte Oebaris ſui equiſonis, qui vbi nox aduenit, vnam equarum quam equus Darij maximè adamabat, in ſuburbana adduxit, ibique alligauit, cum equum Darij eò adductum eum circumactum equæ admouit, & admiſit. Sicque poſtero die, vbi dies illuxit ſex Perſæ ex conuento adfuerunt equo inſidentes. Et cùm in ſuburbanis vltro citroque vectarentur, vbi ad locum peruenerunt, vbi ſuperiore nocte equa fuerat alligata, ibi Darij equus accurrens hinnitum edidit & hinnitu edito, protinùs fulgur ſereno cœlo tonitrúque extitit, & cæteri ex equis deſilientes vt regem Darium adorarunt.

b Libro 1.

c In 3.

4 Memoratur alia ſortis ratio in primo eligendo rege Phrygum, Gordio ſiquidem, vt obiter refert Iuſtinus[d]. Poſt nuptias, inter Phrygas orta ſeditio eſt. conſulentibus verò de fine diſcordiarum, oracula reſponderunt, rege diſcordiis opus eſſe: iteratò quærentibus de perſona regis, iubentur regem eum obſeruare, quem reuerſi primum in templum Iouis euntem plauſtro reperiſſent. Obuius autem illis Gordius fuit, quem ſtatim regem conſalutarunt. ille verò plauſtrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iouis poſitum maieſtati conſecrauit regiæ: erat in iugo plauſtri nodus, cuius nexum ſi quis ſoluiſſet, eum tota Aſia regnaturum cecinerant oracula. quæ etiam cupidinem Alexandro magno iniecerunt aduerſus Darium proficiſcenti ſortis implendæ, vt ait Quintus Curtius de geſtis eius[e], & Iuſtinus eodem quare is ſoluere agreſſus, nec quicquam diu luctatus cum latentibus nodis, Nihil, inquit, intereſt quomodo ſoluantur: gladique ruptis omnibus locis, oraculi ſortem, vel eluſit, vel impleuit. Fuit ille Gordius pater Mydæ, qui poſt illum regnauit: qui ab Orpheo ſacrorum ſolemnibus initiatus, Phrygiam religionibus impleuit, quibus tutior omni vita quam armis fuit.

d In 11.

e Lib. 3.

5 Narrat Herodot[f]. Scytharum primo regi nomine Targitao, tres liberos fuiſſe, Lipoxain, Arpoxain, & iuniorem Colaxain, quibus regnantibus dem iſſa in Scythicam regionem fuerunt aratrum, ſecuris, iugum, phiala, omnia ex auro facta, in quibus ſortem monarchiæ verſari exitus oſtendit. ſiquidem cùm illa primus omnium inſpexiſſet natu maximus, & vellet illa auferre, arſiſſe ferunt, id ipſum & ſecundo accidiſſe: quare ambobus ab ardenti auro ſubmotis, cùm tertius natu minimus acceſſiſſet, aurum fuiſſe extinctum, & ab illo exportatum. eáque re maiores fratres animaduerſa totum regnum ad minimum detuliſſe.

f In principio 4 libri qui inſcribitur Melpomene.

6 Propinqua ſors electionis in regem Bohemiæ Priſlai: de qua ſcribit Albertus Krantzius[g] in hunc modum, *Libuſſa regina Bohemiæ coacta a proceribus eligere ſibi maritum, reſpondit, eum ſe electuram: neſcitur autem an oraculo admonita, an vt talem ruſticum ſibi eligeret cui imperare poſſet, iuſſit ornari equum gradarium cui proficiſcens inſedebat: illum ſequi præcedentem proceres iubet, apud quem ille conſiſteret quieſcens, ſi ferrea de menſa illum refici conſpicerent, regem ſuum conſalutarent: equus ornatus palans per campos abibat ſolus inſequente turba, donec in meridio deprehenderet hominem ex labore feſſum, ſic ad refectionem in agro quem arabat reponentem, qui verterat aratrum & ferrum ſplendens ex ſulco attrito in planitiem poſitum, pro menſa habebat, quem cum cerneret iumentum, ſtetit immobile. Tunc vero proceres coëgerunt equum aſcendere & duxerunt ad reginam, quæ eum accepit in maritum, & hic dictus Priſlaus.*

g Libro 1 Vandaliæ c. 17.

7 Celebris electio regis Iſraël per ſortem diuinam antequam confirmatum eſſet regnum Iſraël, quod poſt confirmationem iure ſucceſſionis deuolutũ eſt ad proximos morientis. Ab initio quippe cùm petiiſſet ſibi dari regem populus, Samuel vſus ſorte eſt diuina, & vt legitur 1. regum c. 10. verſ. 20. & ſequentibus. *Applicuit omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper tribum Beniamin, congregato populo per tribus & familias, & rurſum applicuit tribum Beniamin & cognationes eius, & cecidit ſors ſuper cognationem Metri, & peruenit vſque ad Saul filium Cis.* Háncque electionem ſortis tribuit Deo Samuel, dum in eodem c. 10. verſ. 24. ait, *Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non ſit ſimilis illi in omni populo* Et antea Dei iuſſu Samuel elegerat Saulem c. 9 primi regum. Sed voluit populo electionem ſortibus probate; vt hîc verum ſit quod ſcribitur Prouerbiorum c. 16. verſ. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur.*

8 Conuenire videtur hæc forma electionis initiis regnorum, cùm pares certant de regno vt præcludatur contemptus ſuſpicio, cùm iudicium Deo committitur, per medium ſortium in paribus: vt in iudiciis quæ ambiguam cauſam habent ob paritatem contendentium vel nominatorum, vt plenè alibi docuimus, in tractatu de electione c. 3. numero 10. & libro 34. Syntagma. c. 5.

9 Defecit quondam apud Argiuos, Heraclidarum gens, ex qua de more regem habebãt. Requirentibus verò his regem, conſulentibuſque oraculum ſortes dedit, monſtraturam aquilam. Atque paucis poſt diebus aquila quæ ſuper-

uolitabat,demittens ſe ſuper Ægonis ædes con- (A) ſedit ibi,& ita Ægon rex deſignatus. Plutarchus oratio. 2. de fortitudine Alexandri.

10 Sors alia commiſſa curſui,in electione regis Elidis. Endymion quippe Elidis ſecundus rex, cùm tres haberet filios; Peonem, Epeum, Ætolum; propoſuit filiis curſus certamen in Olympia, & cùm victor ex eo diſceſſiſſet Epeus, rex fuit, & ab eo populi Epei primùm dicti. Pauſan. lib. 5.

De creatione principum per electionem conſideratam, & non fortuitam.

CAP. XV.

QVia electio inter meliora eſſe dicitur & de melioribus, conſideratè & conſultatione præcedente fit, aliquibus nationibus viſa vtilior, vt quibuſdam etiam, filij adoptiui præponendi viſi fuerint naturalibus ex generatione. Quia quem- (B) cunque & cuiuſcunque conditionis ſeu ingenij nobis naſci contigerit, talis admittendus ſit. quia ſine noſtro cõſilio talis nobis naſcitur: at filius delectus non niſi ex quadam certa excellentia vel cauſa ſingulari, admittitur. Sicque plures putant inter modos creandi principes hunc meliorem, qui per conſideratam electionem fit, dici debere. & vt ait Plinius in Panegyri. Traianum imperaturum omnibus eligi debere de omnibus. Quod verum eſt, ſi factiones, diſcordiæ, inuidiæ, & cædes, aut corruptiones, & ambitiones poſſint cohiberi, ambitiones, inquam, optimatum & potentiorum, populi corruptiones eligentium. Eſt antem hæc electio, vel omnino libera de quocunque libuerit vel reſtricta ad certum genus perſonarum ex quo debeat fieri.

2 Ad primam ſpeciem electionis pertinet quòd mortuo Romulo ſine hæredibus iacuit diu (C) interregno regnum gubernatum propter factiones, poſt quas tandem creatus eſt Numa[a]. fuerunt & alij reges electiui vſque ad poſtremũ ex ſeptem Tarquinium Superbum. hic enim regnũ auitum quod a Seruio tenebatur, rapere maluit, quam expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus ſcelere partam poteſtatem, non melius egit, quam acquiſierat[b]. Notat & Liuius in 1. poſt mortem Romuli & aliorum regnum veniſſe ad interregnum, & reges iuſſu populi, authore ſenatu electos aliquando, cùm tamen ex lege Romuli electio regum, ad populum pertineat, vt ibidem docetur exemplis. dicitur autem Seruium Tullium mortuo Tarquinio Priſco primùm præſidio firmo munitum, iniuſſu populi voluntate patrum regnaſſe, id eſt ſine nominatione populi.

a Liuius in 1. Diony. Hal. Plutarchus, & reliqui hiſtoriographi Romanę hiſtoriæ.

b Florus lib. 1. rerum Romanarum.

3 Lydij cùm graui dominatu premerentur, & audiſſent Cymmæ quendam eſſe præſtantem, (D) miſſa legatione in regnum accerſiuerunt, & in officina fabri plauſtrarij ſeruum iouentum cum ſeruitute, pretio ſoluto, aſſumpſerunt[c].

c vt ſcribit Heraclides in libello de politiis in Cymenſium politia.

4 Poſtquam Ptolomæus rex Macedonum, poſt Alexandrum magnum cæſus cum ſuo exercitu fuit à Gallis, deſperantibus omnibus Macedonibus, Soſthenes vnus de Macedonum principibus contracta iuuentute & Gallos exultantes victoria, compeſcuit, & Macedones ab hoſtili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnũ Macedoniæ affectantibus ignobilis ipſe præpoſitus eſt: quamuis, cùm rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe non in regis ſed in ducis nomen iurare milites coëgit[d].

d Iuſtinus ex Trogo li. 24.

5 Apud Romanos per ſuffragia præcipui ma- (A) giſtratus, & qui curam reipublicæ ſuſciperent, deligebantur a populo: ſed & maiores aliquando per conſilium ſenatus, non habita ratione nobilitatis tantùm generis, ſed præcipue virtutis. Quemadmodum cum Cincinnatus, teſte Liuio in 3. abſens in maximo reipublicæ diſcrimine, Dictator creatus eſt, de ea dignitate nihil cogitans, *Spes, inquit, vnica populi imperij Romani, Lucius Quintius trans Tiberim quatuor iugerum colebat agrũ, quæ prata Quintia vocantur, ibi à legatis foſſam faciens bipalio innixus, ſeu cùm araret, operi certe id quod conſtat agreſti intentus, ſalute data inuicémque reddita, rogatus (quod benè verteret ipſi reique publicæ) togatus mandata ſenatus audiret, admiratus, rogitánſque ſatin' ſalua omnia, togam properè è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet, qua ſimul abſterſo ſudore ac puluere velatus proceſſit: dictatorem eum legati ſalutant* &c[e].

e Quæ & firmat Dionyſ. Halicar. in 10.

6 Dauid prætulit Salomonem filium in re- (B) gno Adoniæ antiquiori, quia Dominus elegerat Salomonem, vt ſederet ſuper ſolium Dauid[f].

f 1. Paralip. c. 27. 3. reg. c. 10.

7 Nerua Coccius imperator, Traianum principem fecit, eundémque poſtea Cæſarem in ſenatu deſignauit: neque verò coniunctionem ſanguinis cùm propinqui non deeſſent, antepoſuit publicæ vtilitati: neque deterruit, quòd Traianus Hiſpanus erat, quodq; ante eum nemo alterius nationis imperium Romanũ obtinuerat. Conſtabat enim, vt vir erat bonus, atque iuſtitiæ amantiſſimus, virtutem cuiuſque non patriam ponderari, in eiuſmodi rebus oportere, vt ſcribit Dio Caſſius.

8 Vt Moyſes amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus eſt[g], potuit ſucceſſores principatus filios ſuos facere, & poſteris propriam relinquere dignitatem: ſed extraneus de alia tribu electus eſt Ieſus Num. 23. vt ſciremus principatum in populos, non ſanguini deferendum eſſe, (C) ſed vitæ[h].

g Exod. 33.

h D. Hieron. in epiſtolã ad Titum cap. 1. relatus in c. 6. Moyſes, 8. q. 1.

9 Phrynicum belli ducem, Athenienſes creauerunt, neque propter facta, neque propter generis claritudinem, neque quòd diues locupléſque eſſet, ad quæ tamen ſæpe Athenienſes animos oculóſque retulerant, & eos aliis in eligendo prætulerunt: ſed cùm Pyrrhiciſtis in quadam tragœdia conuenientes, & bellicos modulos feciſſet, adeo tenuit vniuerſum theatrũ, & præſentiũ animos cœpit, vt confeſtim eum ducem eligerent, arbitrantes eum bellicis rebus cũ vtilitate profuturum eſſe, qui ab hominibus armaris nõ abhorrentia carmina pœmatáque in dramate confeciſſet[i].

i Ælianus l. 3. de varia hiſtoria.

10 Bamba ab aratro ad principatum, Leonis ſummi pontificis beneficio euectus, electus in Hiſpanorum regem, qui Mauros Hiſpaniæ litora cum claſſe ducentarum nauium ingreſſos, ingenti prælio fudit, claſſémque igni ſuccendit[k].

k Vt ſcribit Ritius lib. 2. regũ Hiſpaniæ.

(D) 11 Conſtat ex libro Ioſue & Iudicum, duces per electionem diuinam ante Saulis regnum populo Iſraelitico fuiſſe; nec obſcura eſt ratio, quia gens & populus erat peculiaris Deo, ideo Deus ipſe rex, alij antem duces & præpoſiti erant pro neceſſitatis occaſione, donec Deus ad petitionem populi regem illis dedit: & dixit Samueli, *Non te, ſed me abiecerunt, ne regnem ſuper eos.* 1. Regum capite 8. verſ. 7.

12 Peruenitur & ad electionem, quando in principatu qui iure ſanguinis defertur defuit genus ex quo ordinari poſſit, vt factitatum morientibus imperatoribus ſine filiis, & apud Argiuos deficiente ſtirpe regia Heraclidum, & apud alios quoſdam. Langobardorum reges comitiis creabantur: tantùm tamen valuit ſanctitas Theode-

linda

lindæ reginæ viduæ Authari regis, vt ei populus conceſſerit electionem mariti.& vt vnà regem ita deligeret; delegit autem Agilulphum ducem Taurinorum[a].

a Vt ſcripſit Æmilius in 1.

13 Deuorato à muribus Popiello iuniore Polonorum principe, cùm proceres in arce Cruſuicia conueniſſent, & ſtudia circa principis noui electionē variarent: Cruſuiciæ oppidanū, Piaſtum nomine, Coſſiſconis filiū, agello colendo & mellificio vitā ſuſtentantē, hominē ſimplicē & iuſtū, & beneficum in egenū atq; hoſpitalē, regē dixerūt[b].

b Vt ait Cromerius libro 2.

14 Alynomus inops & obſcurus homo, in horto quodam viuens, atq; ex eo ſe alens, a militibus ad Alxandrū Magnū in inſoleta plagula adductus, rex eſt Paphi deſignatus, ac purpurā induit; fuitq; in numero eorum qui regis amici dicebantur[c].

c Vt ait Plutarch. oratio 2 de Alexandri fortuna.

15 Mileſij domeſtica ſeditione rebus planè concuſſis, multa perpeſſi & ſatietate capti, contentionum ſuarum arbitros fecerunt Parios. Hi cùm Miletum veniſſent, omniáque ruinis oppleta cernerent, campeſtrem regionem perluſtrare ſe velle dixerunt; ibi ſi qua prædia nitidiore cultu oculis occurrebant, eorum qui poſſiderent nomina preſcripſere. mox in vrbem reuerſi, populóque ad concionem vocato, vrbem his adminiſtrandam commiſere, quorum fundos optimè cultos inueniſſent; præfati videri ſibi eos ita publica, vt ſua curaturos: cæteri quorum res incultæ, repertæ ſunt, quia ſeditionum propria neglexiſſent melioribus parerent: & ſic Mileſiorum ciuitatem ad ciuilem vitam compoſuerunt[d].

d Herod. in 5.

16 Aliud genus electionis principum, non omnino liberum: ſed ad certam ſpeciem hominum relatum, poteſt doceri exemplis. Quando vel lege, vel moribus receptum eſt, vt ex certis fiat tantum electio, & iuxta formam conſuetam. Veſtigia huius remanent in electione Archiducis Carinthiorum, non niſi agricolam fuiſſe principem olim electum. Siquidem quoties nouus princeps init gubernacula, & cooptandus eſt[e], Ruſticus quidam marmoreum conſcendit lapidem, non longe ab oppido S. Viti, erectum in pratis late patentibus; ad ruſtici dexteram bos mater nigri coloris extat; ad læuam Paramatiæ deformis equa frequenti populo & omni ruſtica turma. Tum princeps ex aduerſa pratorū parte procedit, purpurati circum proceres ambiunt: vexilla ante ipſum & inſignia principatus. Comes Goritiæ qui Palatinæ aulæ præfectus eſt, inter duodecim ſigna militaria præcurrit, ſequuntur reliqui magiſtratus. Nemo in eo eſt comitatu quem non honore afficiant, excepto principe, præ ſe ſpeciem ruſtici ferente, agreſtis ei veſtis, agreſtis pileus, calceiſque & baculus in manu geſtantis paſtorem oſtendit quem vbi primùm ruſticus de ſaxo, venientem eſt conſpicatus. quis hic eſt, inclamat, cuius tam ſuperbum inceſſum video? Reſpondet circunſtantium corona, Terræ principem aduentare. Ille dehinc, Iuſtúſne iudex eſt, ſalutis patriæ ſtudioſus, liberæ conditionis, dignus honore? an ne etiam Chriſtianus, fidei cultor, defenſor, propagator? Eſt & erit, aiunt omnes: Rurſum ille, Quo me igitur inquit, iure his ſedibus dimoueat? Reſpondet Goritiæ comes, ſexagenis denariis abs te hic locus emitur, iumenta hæc tua erunt, bouem & equam digito indicans, item veſtimenta principis, quæ paulo antè exuit, tecum auferes: tua in poſterum familia, omni tributo immuni futura. Quibus dictis ruſticus leui colapho principi dato, iubet legitimè ſuis ius dicere, princeps demum

e Æneas, Syluius ſiue Pius pa. lib. in deſcriptione Europæ.

A conſcenſo lapide, nudum gladium manu vibrans, æqua rerum iudicia ſubditis pollicetur.

17 Statuerat Deus lege regia ne populus Iſrael poſſet aliunde regem ſibi eligere, quàm ex fratribus ſuis, id eſt ex gente Hebræa[f].

f Deuter. c. 17.

18 Communis etiam eſt opinio imperatorem Romanorum non poſſe eligi, niſi Germanum & ex Germanis ortum: nec ab aliis eligendum quam à Germanis. dicunt enim actiue & paſſiuè in Germanos imperium Romanorum tranſlatum[g] exceptis Francigenis regibus, qui poſſunt eligi, vt ait Bald[h]. quia aliquo modo ex origine Caroli Magni deſcendentes, Germani in hoc iure cenſentur. Sicuti concluſum fuit per Henningum à Goden[i] Carolum regem Hiſpaniæ & Ferdinandum ducem Burgundiæ fratres, nepotes ex filio Philippo ſuper illuſtriſſimi principis Maximiliani regis Romanorum, & duces Auſtriæ, ratione aui B dici Germanos[k] etiam alibi natos & eſſe eligibiles ad imperium. Quemadmodum, & quo tempore imperium fuit tranſlatum in Carolum Magnum, is erat rex Galliarum, & per vires & ſumptus Galliæ liberauit ſedem Apoſtolicam ab aduerſariis, & vti rerum Galliarum accepit omnia priuilegia & imperium à ſummo Pontifice & Synodo Lateranenſi, vt non debeant ægrè ferre Germani, ſi Galli principes dicantur eligibiles ad imperium. Cùm neque poſſint inficias ire etiam Archiepiſcopum Treuerenſem vnum ex electoribus, ſe dicere cancellarium nomine Gallorum, vt remaneat iudiciū, imò probatio, ius quoddam eſſe eligendi Gallis quorum nomine ſe dicit eligere, quamuis ab illis nunquam habuerit, quod legerim, mandatum eligendi.

g c. venerabilē verum de electio. & ibi Panor. Ioannes Andreas in addit. ad ſpeculatorē de teſte. præſenta. §. f. uer. quare dignum & in verbo electione Henningus à Goden in principio cōſilior.
h Bald. ad dictum c. venerabilem.
i in d. Conſil.
k per l. 1. ad municip. P. Sel. aſſumpto § filius eo. ti. & ibi per gloſſ. Bartho. & Bald. & ad l. penul. de ſenatori P.

19 Sic iure præſcriptum eſt pontificio vt prælatus eligatur ex collegio Eccleſiæ vacantis & ex C clericis eius[l] & Summus Pontifex princeps eccleſiaſticus ex collegio fratrum Cardinalium[m] ſi ibi idoneus inueniatur; ſin minùs, aliunde[n].

20 Aprobanes inſulæ rex eligebatur à populo, ſenecta clementiáq; liberos nō habēs; & ſi poſteà gigneret, abdicabatur, ne regnum fieret hæreditarium, vt ſcribit Plin. lib. 6. c. 22.

l c. abbate ſancti ſyluani 25. de verborum ſig. c. cum dilectiſſimo 8. de conſuetud. ca. 4 ab batem 18. q. 2.
m c in nomine domi. 23. diſt.
n cap. nullus, ca. obitum 61. diſtinct. c. quā ſit 18. q. 2. c. ſi cet 8. q. 1.

De Principatibus delatis per contractus.

CAP. XVI.

INueniuntur imperia, regna, & principatus, ad inſtar patrimonaliū conceſſa aliquando quemadmodum nomine dotis cum Fauſtina vxore habuiſſe M. Antoninum colligitur ex Iulio Capitolino in eius vita. cùm enim ei diceretur, vt Fauſtinam vxorem tanquam adulteram repudiaret, vel occideret: dixit, Si vxorem dimittamus, reddamus ei dotem.

D 2 In capitulis pactionibus & concordiæ inter Guntrandū & Childebertū reges, & Brunechildā reginam viduam ad Andelaū habitæ, inter cætera circa dominia & principatus ciuitatū quarundam ſic pactum, *De ciuitatibus verò Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno & Bigorra, quas Galeſuindam germana domina Brunechildis tam in dote quam in Morganeciba, id eſt matutinali dono, in Franciam venientem certum eſt acquiſiuiſſe, ita conuenit, vt Cadurcum ciuitatem cum terminis & cuncto populo ſuo, domina Brunichildis de præſenti, in ſua proprietate percipiat, reliquas ciuitates dominus Guntrandus quoad viuat poſſideat, ita tamen vt poſt mortem eius in dominium domina Brunechildis & eius hæredum reuertatur*[o].

o vt refert Gregorius Turonenſ. ep. lib. 9. hiſtoriæ Francicæ. c. 20.

3 Poſtquam Sanctius rex Portugalliæ, iuſſu Innocentij 4. Alphōſo fratri regno ceſſit quòd ineptus

eſſet ad eius adminiſtrationem, Alphonſus ducta A vxore Beatrice filia Alphonſi decimi Caſtiliæ regis, regnum Algarbiorum in dotem accepit, vnde reges Portugaliæ deinceps ſe ita inſcripſerunt [a].

a Vaſæus in Chronic. Hiſpaniæ circa annum 1260.

4 Eodem etiam ferè tempore cùm Edoardus filius Heorici 3. regis Anglorum duxiſſet in vxorem Aleonotam Alphonſi Caſtiliæ regis ſororem, pater ei donauit principatum Vualliæ: hincque fit vt filius natu maior regis Angliæ, dicatur princeps Vualliæ [b].

b vt tradit Polydor. Virg. lib. 16 hiſtoriæ Angl.

5 Celeſtinus 3. Sum. pontifex mortuo Taocredo qui occupauerat regnum Siciliæ, eduxit ex cœnobio monialium Panormo, Conſtantiam iam monialem, filiam Rogerij regis Siciliæ, & eam nuptui dedit Henrico 6. Friderici Ænobarbi filio, & vnà in dotem regnum Siciliæ [c].

c Platina in Celeſt no 3.

6 Syloſon munificentia Darij, mortuo Polycrate Samiorum tyranno adeptus eſt tyrannidem [d].

d Strabo l. 14.

7 Tiberius Conſtantinus, poſtquam impe B rium ſeptem rexit annis, ſentiens ſibi vltimum diem imminere, ex conſilio Sophiæ Auguſtæ, Mauricium genere Cappadocẽ, virum ſtrenuum legit ad imperium, ſuámque filiam regalibus ornamentis ornatam ei tradidit dicens: Sit tibi imperium cum hac puella conceſſum, vtere eo fœliciter, in mente habens æquitatem ac iuſtitiam, præcipua optimi imperatoris eſſe inſignia [e].

e Annonius de geſtis Francorum li. 5. c. 35.

8 Voluit anno Domini 1504 potentiſſimus rex Hungariæ Vladiſlaus, cùm inutilis redditus fuiſſet ex morbo apoplexiæ, filiam vnicam tradendo nepoti regis Romanorum Maximiliani in vxorem; regnum Hungariæ regi Romanorum reſignare; verùm impeditus fuit per magnates Hungariæ, qui tantùm ei dederunt coadiutorem filium comitis Stephani magni, vt ſcribit Linturius in appendice ad faſciculum temporum, in anno 1504. Siquidem, quando leges fundamentales regno- C rum aduerſantur contractibus ineũdis, tunc contractus de illis, & alienationes, interdicuntur principibus, non minùs quàm poſſeſſoribus aliis priuatis, rerum ſubditarum reſtitutioni, vel alienarum. Sic enim principes quidam in aliquibus cenſentur tanquam fructuarij, quandiu vixerint, vt obnoxia bona ſint reſtitutioni, & ita reſoluto iure eorum reſoluatur ius ab illis habentium, vt ratio etiam ſtatuendi in iuſtitia diſtribuenda principibus [f], quando videlicet ex lege principes ſucceſſerunt; vel quando ex lege regni creati ſunt, & ita ipſi acceptando vel ſubeundo principatum, ſponte videntur oneribus & conditionibus regni ſe obligaſſe, vt non poſſint iuſte ſine cauſa eas contemnere, vt qui ſponte adiit hæreditatem ſibi delatam, vel ex voluntate teſtamentaria defuncti, vel ex lege ab inteſtato, cenſetur ſe obſtringere oneribus & legibus hæreditati & ſucceſſioni im- D poſitis, tanquam ex contractu facto cum mortuo, vel lege quę defert ſucceſſionem: quòd ſi princeps præter illas leges quippiam fecerit, certè tuti non ſunt qui cum illis contrahunt, & proinde à ſucceſſore in principatu, vel ab ipſa republica geſta tanquam nulla reuocantur & retractantur.

f In l. lex vectigali, de p gnoribus. P. auth. res quæ, & l. fin. §. ſin autẽ, C. communia de lega.

19 Quamohrem iudicatum in ſenatu Pariſienſi per Pares Franciæ, & executioni demandatum pro Carolo 7. contra pacta inita apud Tricaſſes (*vulgo Troye en Champagne*) per Carolum 6. anno 1420. quibus pactum erat in conuentionibus matrimonialibus inter Catherinam eius filiam, & Henricum 5. regem Angliæ eius ſponſum, vt Anglus rex & eius ſucceſſores maſculi, vocarentur ad regnum Galliæ, excluſo Carolo 7. Nempe quòd hoc peractum eſſet contra legem Salicam fundamentalem regni, & quæ inter alios etiam Francos viguit ne bona de terra Salica, tranſeant à lancea in colum, & filiæ non ſuccedant, nec eorum filij in regno, quia mulier caput & finis ſuæ familiæ eſt.

Quo loci admonebo lectores phantaſticæ & ſtultiſſimæ ignorantiæ, ni velis eam dici ſacrilegam, alicuios ſecretarij ærarij, vocat ſe *Secretaire des finances & hiſtoriographe du Roy* qui lib. 4. voluminis quod Inſcribit *des affaires de France*, negat impudenter legem Salicam regni, quam non dicit eſſe vnam, ſed Salicas plures. quamuis, inquit, per manus de ea fides à maioribus ad nos peruenerit. Se ipſum enim mendacij conuincit aſſerens per manus legem Salicam perueniſſe ad reges & ea vſos. Et vltra, vt video, parum erat ille hiſtoriographus verſatus in hiſtoria, nec legerat leges Salicas, quæ tamen excuſſæ ab antiquo ſunt, inter quas eſt illa qua reges noſtri Gallorum vtuntur, ſicut & vtebantur alij qui habebant terras liberas. Nec conſequentia valet. Erant, inquit, plures leges Salicæ, & non vna, ergo hæc non eſt Salica: non enim dicimus vnam tantùm fuiſſe, ſed hanc de ſucceſſione vnam eſſe ex pluribus.

Et nimiùm impudenter auſus homuncio impugnare ſua mente legis Salicæ in regno vſum, quam tot prælia, tot pactiones, tot ſenatuſconſulta, & iudicia probarunt, de quibus nos egimus alibi [g]; idque pluribus & iudiciis & controuerſiis relatis. Oportuerat huoc nouum biſtoriographũ, ſaltem vel vnum ſuæ & Anglicæ opinionis teſtem hiſtoriographum citaſſe, & miror cur ſe auſus fuerit inſcribere hiſtoriographum Francię, contra legem regni ſcribendo, quemadmodum & impudentiùs aſſerit barbaram fuiſſe legem, qua excluduntur fœminæ à ſucceſſione regnorum. Nam non legit, ſaltem non reminiſcebatur, quòd in regno Iudæ aut Iſrael nulla fœmina imperauit, excepta Athalia quæ tyrannicè per ſeptem annos, occiſo ſemine regio, occupauerat regnum Iſrael. certè vel ignorauit vel omnino impius dicendus, qui legem Dei vocat barbaram nec inuenimus vnquam in libris Iudicum & Regum, & Paralipomenon, aliquam mulierem Dei iuſſu vel alio modo imperaſſe. Et iudicauit quidem prophetiſſa Debora filios Iſrael, ſed nec illa dux fuit contra Siſaram: ſed ex iuſſu Dei electus Barac in ducem [h]. Iſte legem barbaram dixit quam iuſtis rationibus populi prudentiores, ſanctiſſimam duxerunt, vt alibi doceo de principatu fœminarum: conſtat etiam hoc ius eſſe priſcum & iuſtis rationibus ſancitum feudorum [i].

g lib. 45. ſyntagmatis c. 4. numero 8. & ſeq.

h Iudic. c. 4.

i de quibus nos lib. 6 ſyntagm. c. 22.

Siquid hîc pſeudobiſtoriographus de ſuis temporibus ſcripſiſſet, & ſe vidiſſe teſtaretur, quippiam forſan ei fidem quidã adhibere poſſent qui eum non cognouiſſent: ſed quia innititur propriæ opinioni ſine authore, & contra authoritatem eorum qui antiquiſſimi ſunt, & proximiores fuerunt temporibus inſtitutionis regni, certè ridiculus eſt omnino his qui in hiſtoriis antiquis verſati ſunt, & qui norunt Francorum leges & inſtituta, apud quos hæc lex priuatim & publicè ſeruata fuit, ne filiæ ſuccedant in terra Salica [k]. extant & leges excuſſæ eius nominis Salicæ, ex quibus illa poterat à noſtro condito hiſtoriographo ſaltẽ legi [l], nec ille putare debebat, illas ſuppoſitas fuiſſe, cùm principes præſtãtiſſimi Carolus Magnus, Ludouicus, & alij eaſdẽ emendauerint & cõfirmauerint,

k & de hac non quædam tradidimus li. 1. præludior. optimi iuriſcon. c. 10. & 11.

l de qua ſupra prædict. li. 45. Syntag. nu. 4. num. 7.

rint. Sunt & teſtes de hac lege Salica non Galli vt confingere eam arbitremur, ſed Germani qui proximi fuerunt Francis orientalibus quibus ſubacta Gallia, vt Sigibertus Gemblaceoſis, in Chronico anni 422. Otto Friſingenſis, Iohannes Trithemius Abbas, Conradus Peutingerus, Paulus Volzius, quorom verba refert Iacobus Spiegel Saleſtadienſis, in lexico iuris, in dictione *Salicam.*

De inuaſis principatibus per vim illegitimè, Et de ambitione regnandi eiúſque malis.

CAP. XVII.

MAgnanimitas magnos honotes, ſed ſicut oportet, expetere ſuadet: at ambitioſus in appetitione hac excedit, plus nec eo modo quo oportet expetens, vt ait Ariſtot [a]. affinéſque videri magnanimis ambitioſos rurſus idem [b] apertè docet, ſed nihilominus in eo maximè differre, quòd magnanimi, ſine vitio ſint, & ratione gradus & poteſtatis in quibus conſtitnti ſunt, excellunt bono aliquo, cùm re vera ſolus bonus honorandus ſit, & multo magis ſi illi diuitiæ, aut dignitas, aut poteſtas detur. Qui autem ſine virtute huiuſmodi bona poſſident: neque meritò magnis honoribus dignos ſe eſſe arbitrantur, neque rectè magnanimi dicuntur: quippe cùm hæc abſque integra atque abſoluta virtute eſſe non poſſint: ſed contemptores contumelioſi, atque huiuſmodi vitiis præditi efficiuntur. Non facilè enim fit vt ſine virtute, conſonè ac moderatè, rerum ſucceſſus proſperos quiſpiam ferat. Dum igitur hi ferre proſperam fortunam nequeunt, putántque ſe alios excellere, omnes alios deſpiciunt: ipſi verò agunt quodcunque fortè inciderit: imitantur enim magnanimum, licet tales minimè ſint, atque id faciunt in quibus poſſunt. Quæ enim ex virtute ſunt, ea non agunt, ſed contemnunt alios.

a lib. 2. magn. moral. ad Nico. cap. 7.
b lib. 4. c. 3.

a Vana illa honorum cupiditas quæ immeritam ſibi adiici deſiderat gloriam, tam potens eſt, támque ferox, vt reddat hominem ſæpe ſuæ ſalutis immemorem ad tentandum quæ ferè impoſſibilia facta habentur, nec pareat religionibus proximitatis, aut iuri diuino aut humano: & vt dicebat Euripides in Phœniſſis, & Iulius Cæſar, teſte Suetonio in Iulio c. 30. & Cicero 3. officio.

εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

Quos verſus ſic ipſe Iulius conuertit.

Nam ſi violandum eſt ius, imperij gratia
Violandum eſt: alijs rebus pietatem colas.

Refert Plutarchus in Demetrio, ſucceſſores regnorum poſt mortem Alexandri magni omnes parricidas, & inceſtis libidinibus infames fuiſſe: & inter illos axiomatis loco habitum, *Fratrum cædes ad ſecuritatem regni eſſe.* Extra vnam Antigoni domum, in qua, nullus præter Philippum Macedoniæ regem, qui Demetrium filium ſuſtulit, cognato ſanguine manus polluit.

3 Certè vox ferè ferina, ſi ius violandum ſit, imperij cauſa, vel regnandi, violandum: vox ruſſum inimica humanæ ſocietati, qua vtebatur Lyſander, pueros taxillis, homines iureiurando fallendos: & vbi leonina pellis non ſufficit, ibi eſſe aſſumendam vulpinam [c]. Cupiditate honorum temerè rapti, nec humanis, nec diuinis parent legibus, imò, nec ſibi nec filiis, nec proximis, multo minùs extraneis ſiue iure, ſiue iniuria, ſiue ex ſuſpicione, quos ſibi obſtaturos implendæ ambitioni exiſtimauerint, eos tollere omni ſtudio ſatagunt, viam ſibi per ſcelera deteſtabilia, ad ſtatum nihilominus innocentiſſimum principatus, ferro, igne & immanitate facientes.

c Vt referunt Plutarch. & Aemil. Prob. in eius vita.

4 Sic meminit Herod. lib. 1. Aſtyagem auum Cyri regis Perſarum, voluiſſe & iuſſiſſe necari hunc Cyrum nepotem ex filia Mandane, metuens ne poſt illum ſuccederet iuxta vaticinia ſuorum ſomniorum.

5 Voluit idipſum agere Amulius, oppreſſo fratre Numitore, & filios filiæ Numitoris tradidit exponendos & trucidandos, ne in eos paternum Numitoris recideret imperium [d].

d Liuius in 1. Iuſtinus 43.

6 Herodes alienigena à gente Iudæorum, ideo regni incapax: vt tutiùs in tyrannide vſurpata imperaret, ſocrum, ſocerum, atque filiam, vxorem ſuam, & duos ex ea ſuſceptos liberos & Ariſtobulum interemit: Zanedrim ex domo Dauid deleuit. Tum & Salomen ſororem ſuam, & virum eius, de tribu Iuda, itémque proprium filiũ quem ex vxore eiuſdem tribus ſuſceperat, interfecit, quòd diceretur iam in lege promiſſus Chriſtus natus. Philo Iudæus in Breuiario de temporibus.

Quamobrem Auguſtus, ſicut ſcribit Macrob. 2. Saturnaliorum, cùm audiſſet inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iuſſit [e] interfici, filium quoque eius occiſum, ait, *Melius, eſſe porcum Herodis quàm filium.* Abſtinebant enim à porcis Iudæi, & ita non occidebant.

e Matth. ca. 2.

7 Quemadmodum & Domitianus, longo poſt tempore, veritus regnum Chriſti terreum, eos qui de genere eſſent Dauidis, iuſſit conquiri & necari, Euſeb. lib. 3. c. 19. valde enim erat regnandi cupidus, ex quo non ceſſauit fratri Tito Veſpaſiano clam inſidias ſtruere, palámque, quoad correptum graui valetudine, prius quàm planè efflaret, animam, pro mortuo deſeri & ſepeliri iuſſit. Suetonius in Domitiano cap. 2.

8 Artabanus præfectus Xerxis regis Perſarum, in ſpem regni adductus, Xerxẽ agreſſus, ad quem iure amicitiæ ſemper ei patebat aditus, domi trucidauit, & poſtea vt filios eius tolleret, finxit apud Artoxerxem filium Xerxis, à Dario fratre & filio quoque Xerxis, quò maturiùs regno potiretur, fuiſſe necatum, & impulit vt fratrem trucidaret, ſed cùm adhuc decreuiſſet & Artoxerxem tollere, is detecto conſilio & proditione, collecto exercitu, Artabanum meritò cum filiis trucidauit, & ita crudelitatis & perfidiæ pœnas luit, & regni quod ambiebat ſpe priuatus vnà eſt [f].

f Iuſtinus li. 3.

9 Otho Syluius, nullum officij aut ambitionis genus in quenquam omiſit vt fauorem ſibi demereretur, & ſolicitaret etiã cuſtodias excubantes principis viuentis Galbæ, & cùm dolo nõ potuiſſet peruenire ad imperium, per apertas inſidias Galbam necari & trucidari fecit. Sed non diu imperio potitus, neque pluſquam nonaginta quinque diebus à Vitellianis oppreſſus, ſe ipſum interimens: vt ſcribit Suetonius Tranquillus in Othone c. 4. 5. 6. & 11.

10 Agathocles qui prioris Dionyſij magnitudine ſucceſſit ad regni maieſtatem, ex humili & ſordido genere peruenit, infamis ex pueritia & ſtupris, patre figulo natus, Siciliæ tyrannidem occupauit dolis, crudeliſſimis proditionibus, de quibus ſcribit Iuſtinus libro 22.

11 Extincto in Sicilia Dionyſio tyranno ſeniore, filium maximum natu eius Dionyſium in locum eius milites poſuerunt maturam ætatem eius ſequuti, & quod firmius regnum futurum eſſet, ſi penes vnum remanſiſſet, quàm ſi portionibus inter plures filios diuideretur, ſed ipſe

Dionyſius,fauore priùs popularium ſibi concilia- A to, & cognatos & fratres ſuſtulit, ne conſortium regni aliquando haberent, & in ſuos prius tyrannidem quam in extraneos auſpicatus eſt: ſed ille tandem & regno pulſus, & in priuatam vitam Corinthi redactus [a].

a Iuſtin. li. 21.

12 Poſtremus omnium regum Romanorum Tarquinius fuit, cui cognomen ſuperbi ex moribus datum: hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem, non meliùs egit quàm acquiſierat: nec filij eius meliores: proinde ex libidine eorum, & ſceleribus eius, iuſtè ei & poſteris regnum abrogatum eſt. Lu. Florus lib. 1. rerum Romanarum.

13 Demetrius Soter contra ius gentium mortuo Antiocho fratre, primogenito relicto filio pupillo, curauit filium necari vt regnaret [b], verùm B ab alio tyranno paulo pòſt, qui ſe filium Antiochi diceret, nomine Alexandro ex conſenſu populi ſuppoſitu, victus & necatus eſt [c].

b Iuſtin. li. 34.

c idem lib. 35.

14 Ptolemæus κέραυνος cùm totum Macedoniæ regnum occupaſſet, pulſo Antigono: vt Arſinoen ſororem ſuam deciperet & filios eius vita priuaret, & Caſſandriæ vrbis poſſeſſione, & ſibi regnum illorum firmaret quod occupauerat: finxit ſe amore eius detineri, & ducere in matrimonium velle: atque eo prætextu, in eo nuptiarum conuiuio filios eius trucidari iuſſit, verùm non multo pòſt à Gallis in prælio cum ſuis victus, ei caput amputatum eſt [d].

d Iuſtin. li. 24.

15 Sed quid omittimus Alexandrum eius anteceſſorem cognomine magnum, qui ambitione ſupra omnes reges excelluit, & paucis annis inani illa mundi gloriola potitus eſt, & qui poſt eius mortem, quæ multis cladibus comparauerat, C multis tyrannidibus deuoranda & diſſipanda reliquit? Is enim proficiſcens ad bellum Perſicum, vt ſcribit [e], omnes nouercæ ſuæ cognatos, quos Philippus pater in excelſiorem dignitatem prouehens, imperiis præfecerat, interfecit: neque ſuis, qui apti regno videbantur, pepercit ne qua materia ſeditionis procul ſe agente, in Macedonia remaneret: & reges ſtipendiarios conſpectioris ingenij, ad commilitium ſecum traxit, ſeniores ad tutelam regni reliquit.

e idem Iuſtin. lib. 11.

16 Scribit Luc. Florus [f], motum concitatum in Syria, quòd Cleopatra Demetrium virum ſuum, & Seleucum filium interemiſſet, multùm indignata, quòd occiſo patre eius à ſe, iniuſſu ſuo diadema ſumpſiſſet.

f lib. 60 epito. Liuij.

17 Non omittam quæ narrat Plato [g], de Archelao Perdiccæ filio, qui imperauit Macedonibus. Is enim ex ancilla Alcetæ Perdiccæ fratris na- D tus eſt, & ideo regnum occupauit quod ad eum non pertinebat, ſed ipſo iure Alcetæ ſeruus erat: occupauit autem iniuriis commiſſis & cædibus primùm in ipſum Alcetam. Nam primò hunc ipſum dominum patruúmque ſuum Alcetam acceſſitum ad ſe quaſi, regnum quod Perdiccas abſtulerat redditurus, conuiuio vinóque grauatum, ipſúmque & ipſius filium Alexandrum Patruelem æqualémque ſuum, conjectos in plauſtrum, noctéque aſportatos trucidauit atque deleuit, & paulo pòſt fratrem ſuum legitimum Perdiccæ filium puerum annorum ſeptem, ad quem regnum pertinebat, in puteum præcipitem dedit, & ſuffocauit.

g in Georgia.

18 Polycrates, Æacis filius, Samum inſulam armis occupatam, cum Pantagnoto & Siloſonta fratribus primò tenuit: mox vno interfecto, altero in exilium acto, ſolus tyrannidem tenuit: verùm non multo priùs quàm Cambyſes Perſarum rex periit, ab Orœte Lydiæ præfecto fraude captus, & cruci affixus eſt [h].

h Herodo. li. 3.

19 C. Marij & L. Syllæ Triumuirorum: poſtea Auguſti, Lepidi, & M. Antonij diſſenſiones regnandi cauſa, in horrendam carnificinam optimorum vtrinſque factionis ciuium erupetunt, vt notant Appian. Cicero, & Florus.

20 Arydæus, Pamphyliæ tyrannus verſutiſſimus, patrem ſenio confectum, & fratrem natu maiorem, interfecit. Plato libro 10. de republica.

Eucratides Bactrianorum rex potentiſſimus, cùm filium ſuum ſocium regno aſciuiſſet, ab eodem ex inſidiis miſerè, dum poſt Demetrium fugatum Indiámque ſubactam, domum rediret, trucidatus eſt: nec vllam aliam ob cauſam, quam vt poſt interfectum patrem ſolus imperaret [i].

i Alexand. ab Alex. li. 2. c. 6.

21 Victericus Hiſpaniæ rex, Luybam anteceſſorem in regno inſidiis interemit, vt regnum obtineret. Sed eo ſeptem potitus annis, eodem mortis genere periit. Ritius Neapolita. lib. 1. regum Hiſpaniæ.

22 Refert & eodem libro, Theodoricum 2. Viſigothorum regem in Hiſpania, vnà cum fratre Friderico, Toriſmundum fratrem iugulaſſe, vt regnum acciperet: tandem & illum, à ſuis fratribus iugulatum.

23 Cùm omnia Craſſus permiſiſſet apud Parthos Andromacho Carpeno, mox a Parthis fuit proditus & interfectus: verùm neque Andromachus ipſe, impunitatem poſtea à ſuo dæmone eſt conſecutus: nam cùm eius proditionis præmium accepiſſet, vt patriæ ſuæ eſſet tyrannus, ob ebrietatem crudelitatémque qua in omnes vtebatur, vnà cum ipſa domo à Carpenis fuit combuſtus [k].

k vt narrat Athenæus lib. 6. dipnoſophiſt. c. 6.

23 Irrepſit & imperandi libido cum pari, imò maiori interdū crudelitate in mulierum corda: referam quædā exempla prout ſubibunt memoriā.

Fuit ſumma Laodices in ea re ambitio & impietas, quæ ex ſex filiis quos ex rege Ariarathe ſuſceperat, timens ne non diuturna regni adminiſtratione adultis quibuſdam potiretur, quinque parricidiali veneno ſuſtulit: vnum tantùm paruulum ſceleri matris, cognatorum cuſtodia eripuit, qui poſt necem Laodices ſolus regno potitus eſt, & ipſa propter eius crudelitatem iuſtas pœnas pependit, & à populo necata eſt, vt teſtatur Iuſtinus ex Trogo lib. 37.

24 Athalia mater Ochoziæ regis Iuda, videns mortuum filiū ſuū, occidit omne ſemen regiū, vt ipſa regnaret, excepto Ioa qui abſcōſus fuit clàm à ſorore, atque ita regnauit ſeptem annis, ſed poſtea ipſa necata, & regnum reſtitutum Ioæ [l].

l 4. Regum ca. 11.

25 Decreuerat Euridices vxor Amynthæ regis Macedonū, occidendū virum, regnúmq; adultero tradendū: occidit & poſtea Alexandrum filiū, ſed filia pellicatum matris & adulterium & conſilium in perniciem generis conceptum, detexit [m].

m Iuſtin. li. 7.

26 Brunechildis vxor Sigeberthi regis, vt poſt mortem mariti regeret regnum Galliarum, decem regis Galliarum, partim conſilio, partim manu aut veneficio extinxit: verùm tandem meritas ſcelerum & parricidiorum luit pœnas, & indomiti equi caudæ per crines & brachia alligata, per aſpera, ſentes, rupéſve ab equo concitato tracta, calcibus cerebro diſperſo, per membra quoq; diſſipata

diſſipata eſt ex ſententia comitiorum Francorum communi ſub Clotario rege [a].

a Aymo.lib.4. de geſtis Fräcorum c.1.
b lib. hiſtoriæ Boemicæ c.7.

27 Refert Æneas Syluius [b], mulieres Bohemicas principarum Bohemiæ more Amazonum non diu erat obtinuiſſe potenter per ſeptem annos, multos interim viros,iuuenéſque aggreſſas, paſſim trucidaſſe,nec aliter pugnaſſe quam ſi mulieres viri animos:viri verò muliebres,induiſſent.

28 Tullia Serui Tullij filia,impiiſſima fœmina: vt Tarquinio Superbo nuberet & regnum ſibi pararet Romanorum: maritum Tarquinij fratrem, & ſororem ſuam eiuſdem vxorem, oecari curauit. Et poſtea Seruium Tullium patrem fugientem, ſupra cuius iaceotis vulneribus ſauciati cadauer præteruehens carpento, infeſtis furiis agitata, & muliebri ſpiritu inflata, incidere non dubitauit [c].

c vt ſcribit Liuius in 1.& Florus.

29 Cleopatra,ex his quæ in Ægypto vetuſtiore memoriæ reginæ nomen tulerunt, matrem thoro expulit filias viduas fecit,fratrem cui debebatur regni ſucceſſio veneno ſuſtulit, agentem quindecimum annum, deinde ſororem ſuam Arſinoen Epheſi in templo ſupplicem, per Antonium interfecit:alterno fratrum matrimonió virilis ſtirpis vnum in exilium egit,alterum ioterficere conata eſt, cui tamen poſtea ſnorum ſcelerum debitas exoluit pœnas, poſt mala propemodum infinita [d].

d Ioſephus 15. antiquit.c. 4.
e libro 5.

30 Scribit Dubrauius [e] Drabomiram Lucenſem, quæ Vratiſlao Bohemorum priocipi nupſerat, poſt mortem mariti imperium vſurpaſſe, quamuis ex eo matrimonio haberet duos filios, Venceſlaum & Boleſlaum: & cùm Bohemi principarum propter eius tyrannidem detuliſſent Venceſlao, eam Ludmillam ſanctiſſimam fœminam auiam Venceſlai per ſicarios in templo ſtrangulaſſe,& Venceſlaum trucidaſſe io templo, & ſacerdotes extra Pragam occidiſſe. Cæterùm biennio pòſt, eò loci quò adhuc inſepulta iacebant oſſa ſacerdotum, terram ſua ſponte dehiſcentem,Drahomiram vnà cum curru,&qui ſimul vehebantur,abſorbuiſſe.

31 Ambitio illa regnandi & plures nationes immeritas vaſtauit & perdidit, ipſoſque tandem ambitioſos periculo vitæ inuoluit.

Neque enim belli poteſtas principibus à Deo conceſſa eſt,ad implendam ambitionem aut ſaturandam inſatiabilem habendi libidinem, ſed ad defendendum populum ſibi commiſſum, ad propellendas ab eius finibus iniurias, ad vindicandas illatas, non propagandi illicitis artibus, ſed conſeruandi principatus data iis qui præſunt facultas. In quo miror Africani ſapientiam quæ Chriſtiana videtur propemodum. Is enim, refert Valerius Maximus [f],cenſor exiſtens,cùm luſtrū conderet,inqoe ſolito fieri ſacrificio ſcriba ex publicis rabulis ſolemne ei præfatioois carmen præiret,quò dij immortales, vt populi Romani res meliores amplioréſque facerent, rogabantur. Satis,inquit,bonæ ac magnæ ſunt, itaque precor vt eas perpetuò incolumes ſeruent, ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iuſſit. Prudenter enim ſenſit tunc incrementum Romano imperio petendum fuiſſe, cùm intra ſeptimum lapidem triumphi quærebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem poſſidenti, vt auidum eſſet vltra quicquam petere:ita abundè fœlix ſi nihil ex eo quod haberet amitteret.

f libro 4.c.1.

32 Inter laudes Ageſilai & regni Lacedæmoniorū,Plutarchus in eius vita cauſā cur diu regnauerunt reges in Spartha,contēptu ambitionis ponit. Illud quoque, inquit, haud eſt ſilētio prætereundum, quod ad communē & patriæ & ſui generis laudē pertinet:nempe quòd nunquam ciuitas eorum prædeceſſorum Archeſilai regnum excidere conata ſit,ideo quòd ipſos honore anteferri cæteris inuidia torqueretur: nec ipſi reges maiora vnquam affectauerunt,qoàm ab initio regni ſui poſſediſſent. Quocirca cùm nullam adhuc gubernandi rationem cognouerimus,neq; popularem, neque paocorum poteſtatem,neq; tyrannidem,neq; regiam digoitatem, quæ ſtabilis & abſque vlla interruptione perſeuerauerat: hoc tamen ſolum regnum aſſiduè ſucceſſiuéque durare cernimus.

33 Qui ambitione regnandi vicinos inuadunt, nec vlla iuſta cauſa bellum mouent, ſæpe dum aliena ſectantur propria amittunt,vt accidit Vladiſlao Polonorum regi, qui ab vxore impulſus ad priuandos regno Boleſlaum Criſpum,Mccislaum & Heoricum, fratres, regoo proprio exutus, victus, & in Germania exul cootabuit. Vt ſcribit Cromerus lib.6.

34 Tyranni ſæpe excitantur,qui orbem excurrant,vaſtent,& omoia ſacra & prophana conculcent, Dei occulto iudicio: vel eo vindicante humana prætermodum excreſcentia flagitia, ſunt iſti flagella,fulgura,peſtes ſocietatis humanæ,carnifices ſceleratorum, caſtigationes delinquentium. Et ab iſtis ſi exquiras quid rei ſit,cur ita populentur,ſæuiant,vrbes iouadant, diruant, regna quærant:nihil aliud inuenies in cordibus illorum ſculptum,præter inflatam imperandi & regnandi cupiditatem & ambitionem: laceſſunt enim non repugnantes, non iniuriantes alienos, pacificos, vt poſſint dicere ſe imperare, cùm verius mereantur carnificum, tyrannorum & peſtium, vt dixi,humanæ ſocietatis titulos.

De occupata tyrannide per dolum.

CAP. XVIII.

DOlo & fraude plures ad dignitatem principatus peruenerunt, ad qoam legitimè peruenire noo potuiſſent: & quibuſdam aliquandiu fortuna arriſit,aliquibus detrimento ſummo fuit, vt detectis etiam dolis vnà cum principatu vitam depoſuerint. Adferam primo loco eorū exempla qui ſe aliorum nomine & ſuppoſitione perſonæ eò peruenerunt, vt tales quales ſe dicerent crederentur, & illorum nomine principatum acceperunt. Initium exemplis antiquiſſima erit Semiramis, quæ poſt mortem Nini mariti relicto filio nondum ad imperandum ætatis maturæ, non eſt auſa filio imperium tradere puero adhuc,nec ipſa palam imperium tractare, tot & tantis gentibus vix patienter vni viro,nedum fœminæ, pariruris. Quamobrem ſimulauit ſe pro vxore Nini filium; pro fœmina,puerum. Nam & ſtatura vtrique mediocris,& vox pariter gracilis,ſigna formæ,lineamentorum æqualitas matris ac filio ſimilis. Ita mentita veſtitu ſumpto, virum, per quadraginta duos annos imperauit ſub nomine Nini; Æthiopiam regno adiecit Aſſyriorum, Indiæ bellum intulit, multáque alia præſtantiſſima geſſit, donec poſtremo loco concubitum filij petens,ab eo interfecta eſt [g].

g Iuſtinus ex Trogo lib.1.

2 Poſtquam Cyrus filius Cambyſis rex Perſarum, iuſſiſſet necari fratrem ſuum Smerdin ſeu Mergidem, veritus ne ſibi ſuccederet, & Cambyſe etiam diuino iudicio mortuo, Magus quidam

A quidam fratrem ſuum & nomine & ſimilitudine corporis fere per omnia ſimilem Mergido necato, pro Mergide Cyri filio & fratre Cambyſis ſubiicit: iſque receptus tanquam verus Smerdis, regno potitus eſt, & rex a populo ſalutatus. Verùm octauo menſe poſtea, quiſnam eſſet detectus, obtruncatus eſt. Herodotus in 3. Iuſtinus ex Trogo in 1.

3 Archelaus ſe finxit filium regis Mithridatis, idque perſuaſit Ptolomæo regi Ægypti, vt etiam ei dederit in vxorem filiam, & deinde effecit illum ſuum ſucceſſorem in regno Ægypti. Diu tamen hoc regno potitus non eſt malis artibus quæſito; nam prælio à Gabinio ſuperatus & occiſus fuit, vt refert Baptiſta Fulgoſius li. 9. dictorum & factorum memorabilium.

a In Nerone c. 57.

4 Refert Suetonius [a] ſuo tempore poſt mortem Neronis extitiſſe conditionis incertæ hominem qui ſe Neronem eſſe iactaret, támque fauorabile B fuiſſe eius nomen apud Parthos vt vehementer fuerit adiutus, & vix Romanis redditus: tandem tamen ab Othone ſupplicio affectus, vt ait Xiphylinus ex Dione in Othone.

5 Apud Frãcos fuit quidam ſuppoſititius pſeudo frater Guntranni regis vel Clotarij regis filius dictus Gundoaldus, qui & pro vero fratre in regem receptus à militibus, vt ait Aymonius [b], tandem tamen derelictus, à ſuis, in manus Guntrandi incidit, & ſublatus eſt, vt idem refert [c].

b lib. 3. de geſtis Francorũ c. 61.
c eo. li. 3. c. 70.

6 Fuit alius qui ſe Druſum diceret, ab vrbibus per Ioniam & Græciam acceptus: & in Syriã pergens, captus ad Tyberium plectendus miſſus eſt [d].

d Dio Caſsius lib. 58. histor.

7 Sub eodem Tyberio Clemens quidam Agrippam interfectum ſe ſimulauit, cùm ei forma accederet, atque multas ſeditiones excitauit quaſi imperium aui recuperaturus: tandem tamen captus & punitus [e].

e Dio Caſsius lib. 57.
f lib. 35.

8 Meminit Iuſtinus [f] in odium Demetrij Sotheris dicti, qui vſurpauerat regnũ, Antiochenſes, qui primi defecerant, adiuuantibus, & Ptolomæo rege Ægypti & Attalo rege Aſiæ, & Ariarethe rege Cappadociæ, bello à Demetrio laceſſitis, ſubornaſſe Prompalum quendam, ſortis extremæ iuuenem, qui regnum velut paternum armis repeterent, & ne quid contumeliæ deeſſet, nomen ei Alexandri indidiſſe, & genitũ ab Antiocho rege dictum. Et Alexandrum, admirabili varietate rerum priſtinarum ſordium oblitum, totius fermè orientis viribus ſuccinctum, bellum Demetrio intuliſſe, viciſſe & regno ſpoliaſſe & vita, verùm paulo pòſt, cùm Alexander inter greges ſcortorum deſidia & luxuria, abuteretur poteſtate, oblitus ſuæ fortunæ, cùm in regia auxiliantibus Cretenſibus ſecurum ſe viuere putaret, à Demetrij filio pubere facto, nomine quoque Demetrio, D adiuuantibus rurſum Antiochenſibus prælio inuaditur, & non minori impetu fortunæ deſertus quam elatus interfectus eſt, victus prælio, ſicque pœnas dedit Demetrio quem occiderat & Antiocho, cuius mentitus erat originem.

9 Plures vſi hac impoſtura & ſimulato nomine è genere, proximáque exiſtente vel decipiente ſimilitudine, niſi ſunt, non tantùm in priuatis, ſed etiam in publicis rebus genus proprium mentiri: ſed cum ſuo ipſorum tandem damno, vt liquet ex Valerio Maximo lib. 9. cap. 1.

Ita extitit Sidonius quidam patria, ſimilis facie, ſtatura & voce Alexandro filio Herodis Antipæ, qui cum necatus erat, qui ſe pro eo inſinuauit, dicens euaſiſſe e manibus eorum qui eũ occidendi A mandata habuerant. Tantúmque valuit accommodata fictio, vt inter Iudæos iam tanquam verus Alexander filius Herodis Antipæ, pro rege haberetur: vtque illum non puduerit venire Romam, petiturus ab Auguſto partem regni paterni, ibique exceptus fuit à Iudæis, qui Romæ erant cum apparatu regio. Cæterùm Auguſtus ſuſpicatus dolum ineſſe, tandem ab eo extorſit ſuppoſitionem & veritatem rei, quam ipſe ei confeſſus eſt, & proinde regno hoc exutus in triremes damnatus, & qui eius fraudis architector fuerat, morti addictus fuit. Vt recenſet Ioſephus libro 17. antiquitatum Iudaicarum cap. 18.

10 Cùm Andronicus Iunior Græcorum imperator, moriturus circa annum 1344. reliquiſſet filio ſuo Caloiohanni Palæologo nato 12. annorũ tutorem Iohannem Cantacuzenum: is omiſſo tutoris nomine, non pro tutore ſed pro vero imperatore B geſſit: at poſt annum, inde armis à Palæologo deiectus, vt ſcribunt Laonicus Ghalcondylas li. 1. de reb. Turci. & Nicephorus Gregoras lib. 11. Antea etiam Alexius Iunior Manuelis Conneni filius, imperator, tutore ſibi dato teſtamento patris Andronico Conneno cognato, libidine regnandi necatus, cum proceribus multis. Sic a Theodoſio relictis duob. adhuc pueris filiis, Archadio & Honorio, Stilico cui mandata erat occidentalis imperij cura & tutela, pendente minori ætate filiorum, oblitus affinitatis (quia erat ſocer Honorij) & immemor collatorum a Theodoſio ſibi beneficiorum, regnũm filio Eucherio affectans, ingentia reipublicæ attulit mala: & ſæpe cùm delere poſſet barbaros, fauit eis [g]: tandem tamen cum Eucherio & ſuis coniuratoribus, trucidatus fuit iuſſu Honorij. Sic mortuo Edoardo 4. Anglorum rege, relicto filio Edoardo: Richardus frater Edoardi 4. C Gloceſtrienſis dux, filio Edoardi datus à patre tutor, interfectis optimis quibuſcunq; cũ Rodolpho Shao Theologo egit, vt is in concione populum doceret, Edoardũ non fuiſſe ex Richardo Eboracenſi duce natum, ſed ex quodam alio, qui matris Cæciliæ ante nuptias, notitiã furtim habuiſſet. At neminẽ poſſe dubitare quin Richardus foret verus ducis filius, iſque primogenitus, qui iure regnũ patri debitum poſſidere deberet. Quare illa falſa perſuaſione ſtipatus iã armata multa manu inaugurari ſe fecit, tyrãnicè regẽ. Londini anno 1484. & poſtea Eboracum profectus, nepotes in carcere necari curauit: verùm poſtquam biennio obtinuiſſet tyrannidem, omnibus inuiſus ab Henrico 7. vita pariter & regno exutus eſt [h].

g Vt ſcribit Paulus Diaconus l. 13. de geſtis Romanorum.

h Polyd. Virgilius li. 25. histor. Anglicæ.

Sic Gelon antea Satelles Hippocratis Gelorum in Sicilia, tyranni, poſt mortem eius datus tutor Euclidi & Cleandro eius filiis, illis eiectis imperium occupauit [i].

i Herod. in 7.

11 Euectus Hyperbolus Athenienſis poſt Cleonis potentiã ad principatũ ſua verſutia, cùm priùs æreas lucernas factitaret: ſed è republica eiectus propter improbitatem, Samúmque profectus, culeo inſutus in mare deiectus eſt inimicorum inſidiis. Gyrald. Dialogo 5. hiſtoriæ poëticæ.

12 Guilimerus, Genſerici quondam regis nepos, cùm regni hæreditatem viuente Hilderico rege, immatura ac inſana cupidine deuoraſſet, Hildericum accuſauit apud Vandalos, quòd proditione Vandalos Iuſtiniano ſubiicere conaretur, & excitata ſeditione comprehendi illum carceréque concludi & ſe ſubſtitui vt gradũ proximum curauit. Sed hoc ipſum illi vitam, & mox Vandalis imperiũ, in Africa abſtulit. Siquidẽ Iuſtinianus ea

de re

de re commotus, ruptis fœderibus cum Genſerico antea initis, per Beliſſarium Vandalos vicit & captum Guilimerum habuit [a].

a Sigonius lib. 17 imperio occidenta.

Admirãda aſtutia mulieris Semiramidis ad vſurpandum regnum, ſi quidem vera ſunt quę M. Antonius Muretus ſe teſtatur in Græcorum comperiſſe commentariis, cuius verba hæc ſunt [b], aiunt, inquit, eam initio vernæ cuiuſdam regij ancillam ac concubinam fuiſſe. In quã cùm aliquando incidiſſet Ninus forma ipſius & lepore captus, amare cæpit. Obſecuta regi mulier, ita eum ſibi paulatim ſtupri conſuetudine aſtrinxit, vt nihil eſſet tantùm, quod aut à rege petere nõ auderet Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cùm aliquando iniecißet in ſermone, teneri ſe magno cuiuſdam rei deſiderio, rexque eam, quicquid tandem illud eſſet apertè ac liberè proferri iuſſiſſet: cuperem, inquit, hoc mihi à te tribui, vt vnũ modò diem ſedere mihi liceret in ſolio tuo, & ius dicere: vtque omnes toto illo die quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent: Riſit rex & quod petebatur conceſſit. Nec mora, edicitur vt certo quodam die omnes Semiramidis dicto audiẽtes ſint: ita regi placere eam illo die, regio imperio ac poteſtate præeſſe omnibus, vbi ille aduenit dies, mulier regio cultu in ſolio aſſedit: fit concurſus maximus. Illa de principio experiendi cauſa, quædam haud magni momenti imperat, vbi ſeriò omnes ſibi omnibus in rebus parere vidit, iubet Satellitibus ac ſtipatoribus corporis regij, vt regem ipſum comprehendant, comprehenditur: vt vinciant. vincitur, vt interficiant, interficitur. Ita imperium ex diurno diuturnum efficitur: hæc eſt quæ Babylonem muris lateritiis cinxit, cuius horti illi penſiles tantam admirationem habuerunt: quæ cum equo concubuiſſe dicitur. quæ poſtremò cùm filij ſui concubitum petiiſſet, ab eo trucidata memoratur. Hæc Muretus, addit Sabellicus [c], alios ſcripſiſſe quinque dies eam imperaſſe, adeóque ſe obſequio & munificentia Aſſyriorum primoribus inſinuaſſe, vt viro in cuſtodiam coniecto bona omnium venia in regno perſeuerarit. A qua tamen hiſtoria Iuſtinus & alij Latini abſtinent, non ita regnum vſurpaſſe, ſed mentita habitu virili eam primùm pro filio, cui ſimilis erat, regnaſſe tradũt, poſtea verò palam: verùm fides ſit penes authores, recenſuiſſe nobis vtramque ſententiam ſufficit.

b in lib. 6. variorum lectionum c. 17.

B

C

c lib. Enneadis 1.

13 Dolo occupauerat regnum Poloniæ quidam Leſcus nomine, nõ minus compoſito, quàm eo quo Darius regnum Perſarũ inuaſerat: verùm dolo detecto, hic Leſcus pro regno mortem ſibi comparauit: eius rei narratio digna quæ recenſeatur [d]. Leſco enim primo eius nominis rege Polonorum ſine liberis mortuo, & multis procerum principatum ambientibus, placuit indicto ad certam diem maſculorum equorum curſu, qui primus ad metam perueniſſet, princeps & dominus eſſet totius Poloniæ: fixáque eſt meta apud Prãdiuicum amnem in aperta planitie ad Septentrionalem plagam Craconiæ. Inter proceres competitores, fuit vnus Leſcus nomine, cùm ſtadium vaſto conſilio ſtratis clàm ferreis in ſabulo exagonis ſiue ſtylis cæcis, quibus currentium equorum pedes læderentur, impediuiſſet, ipſe obliquo & minimo impedito tramite primus ad metam peruenit. Munierat etiam ipſe equi ſui calces ſoleis ferreis, ne offenderet in ſtilis, ſi fortè currens impetu in eos incideret: cum omnes omnium aliorum equi de more illius temporis, ſoleas ferreas

d ex Cromero libr. 2. & Gaguino in vitis Polonorum.

D

A

nullas haberent. Atque rei prorſus ignaris & miraculo attonitis omnibus, Leſco oblatus eſt principatus, verùm techna & dolo patefactis ſtatim conſcerptus & necatus fuit.

14 Fuit quidem Iohannes Vicentinus monachus Bononiæ, qui de ſe opinionem in animis hominum confirmauerat, vt cum Deo colloqui crederetur, & ſuſcitare mortuos, vnde principatum & tyrannidem Bononienſis ciuitatis per annum tenuit. Fulgoſius libro primo cap. 1. vt & Iacobus Buſſularius monachus alius, concionibus Ticinienſem populum circumducens, miſeræ vrbis tandem tyrannus crudelis euaſit: donec Galeacius 2. Vicecomes, vrbe domita eum cœpit [e].

e vt ait Paulus Iouius in Galeacio.

Narrat Ioſephus de crudelitate Alexandræ viduæ Ariſtobuli cui regnum à marito relictum eſt, quomodo Phariſeorum religione nimium decepta, ad nutum eorum ſe tantùm miniſtram voluntatis eorum in regno præbuerit vt tyrannide illorum tacita, perderentur & honorarentur quos ipſi ſtatuiſſent.

Teſtantur Germanorum tumultus, & noſtræ Galliæ ſeditiones & bella pluſquam ciuilia, quot infinita propemodum, & quæ deſcribi non poſſint ſine lacrymis mala acciderint, ob quorundam concionatorum rabioſas & turbulentas declamationes, quorum alij ſe miniſtros dixerunt Euangelicos. alij verò Catholicæ religionis zelatores, & ſinceros prædicatores: vtrique enim mentes hominum ita concitarunt, & perturbarunt, vt ad arma crudeliſſima concurſus factus, nec etiam poſt longum tempus quieſcere aut pacem impetrare potuerit: abuſi ſunt quidam his, veluti antiqui oratoribus & Rhetoribus, & doloſè prætextu religionis, vt alibi docemus, ſus deorſúmque omnia confundentes, vt interim turbatis populis, vt in turbato lacu anguillas ſibi prædam parare poſſent: doli enim ſunt per ſe valde odioſi inter probos: ſed eò etiam magis, quò exitum habent crudeliorem, & quò magis Dei abutuntur nomine, vt nihil aliud certiùs ſperandum illis quàm æterna condemnatio, & in hoc ſeculo in ſe vel ſuis poſteris exemplaris diuina vindicta. Scriptum enim eſt, *Non accipies nomen Dei tui in vanum* [f]. *Virum ſanguinum & doloſum abominatur Dominus* [g], *& viri ſanguinum & doloſi, non dimidiabunt dies ſuos*, vt idem Dauid cecinit [h]. *Et filio doloſo, vel doloſi, nihil erit boni*. Vt ait Salomon [i].

f Exodi. c. 20.
g Pſal. 5. verſ. 7.
h Pſal. 54. verſ. 27.
i Prouerbio. c. 14. verſ. 15.

15 Sunt ambitioſi quidam, qui cuperent quidem ſine ſanguine potiri dignitate, aut imperio deſiderato, verùm cùm plura obſtent, & poſt cœptam rem, reſiliendi honeſtè non detur facultas, delectis clandeſtinis factionibus, quas per dolos perfici putauerunt: neceſſarium habent, vel occumbere, vel auxilio crudelitatis & impietatis cœpta perſequi. Et proinde ambitio regnandi, quantumuis doloſè ſe inſinuet: aut ab initio tyrannicam auſpicatur crudeliter adminiſtrationem; aut per crudelia, ſimulatam amici priùs, poſſeſſionem poſtea tuetur: aut nondum aſſequutam, perſequitur cum pernicie ſemper reipublicæ cuius deſideratur principatus.

16 Clearchus Heracleota, cùm tyrannidem decreuiſſet vſurpare Heracleotarum, nec tamen tutum haberet locum quo ſe defenderet, conſtituit vt mercenarij clam exirent, raperent, iniuriam inferrent, vulnerarent, quod ciues ægrè ferentes Clearchi auxilium implorauerunt, qui reſpondit cohiberi non poſſe, niſi ij mœnibus circundati eſſent. Permittentibus autem Heracleotis,

Digitized by Google

cleotis, locum ciuitatis muniuit, arce facta, qua poſtea, non ad iniuriam compeſcendam, ſed ad inferendam vſus eſt, & rurſum, vt caperet potentiores quos ſibi obſtituros putabat, rumores ſparſit ſe dimiſſurum ſatellites quibus ſtipabatur, & conſilio trecentorum rempubſicam traditurum. Qui conuenerunt in curiam ad afficiendum laudibus Clearchum, & libertatem recipiendam. At ille poſitis ad curiam militibus, trecentos per præconem euocauit, & ſingulatim comprehenſos, iuſſit in arcem deducere. Dehinc multos ciues de medio tollere volens, cùm occaſionem & cauſam non haberet, delegit eos qui eſſent ab anno decimoſexto vſque ad duodecim ad expeditionem in caniculæ æſtu, quaſi vrbem Aſtacum oppugnaturus: poſtquam autem appropinquauit Aſtaco, ciues quidem in paluſtri loco quieto, & pleno ſtantium aquarum; iuſſit caſtra ponere, ipſe quaſi ſummam moleſtiam oppugnationis toleraturus, excelſa loca & vmbroſa, aquis affluentia cœpit, & in his caſtrametatus eſt: & eo vſque oppugnationem extendit, donec ſuos ciues perdidiſſet ibi ob paluſtria & morboſa caſtra, quibus extinctis caſtra cum mercenariis mouit, cauſatus peſtem fuiſſe cauſam interitus ciuium. Polyænus lib. 2. ſtratagema. Potuit autem hoc modo ille tyrannus ciuibus iugum imponere fraude occulta, ſed non euaſit hic iudicium Dei: namque tandem à Chione & familiari & auditore Platonis interemptus eſt, vt ſcribit Suidas.

17 Agathocles ex figulina opera ad tyrannidem Syracuſanorum peruenit primùm ſub ſpecie conſeruandæ libertatis, & Soſiſtrato vnà cum ſuis vrbe exacto, reuocatus ab exilio, cœpit criminari de inſidiis ſibi factis, ſexcentos qui poſt paucorum dominationem vrbi præfuerant, eo quòd partes populi tuerentur. Sicque mouit ſeditionem contra ſexcentos: eáque ratione direptæ eorum & opulentorum facultates, & id cùm obtinuiſſet tanquam liberata republica, finxit ſe velle etiam ſe magiſtratu abdicare, quod cùm perſuaderet populus ne fieret, finxit non alio modo ſe in eo remanſurum, quàm ſi ſolus eſſet, & ſine collega imperaret: quo impetrato, ſtatim cœpit crudeliter ſæuire, bonos tollere, & ſibi aduerſantes: & ad omnia crudelitatis exempla pro ſuæ poteſtatis conſeruatione confugere: verùm diuina vindicta non diu paſſus eſt hanc feram immanem, & necatis eius filiis Archagatho & Heraclide à militibus, ipſe carbonibus exuſtus candentibus extinctus, vt ſcribit Diod. Sicul. li. 19. & 20.

18 Poſt mortem Saladini Sultani Ægypti, qui Chriſtianorum terror dicebatur, tótque regna inuaſerat viuens, & domuerat orientem, occupauit frater eius Saphadinus, qui vt totiùs regnaret necauit octo filios, nepotes: filios Saladini [a], omnes tyranni orbis ferè filios tollens, vt nullum ſucceſſorem de ſuis habuerit in imperio Saladinus qui multis ſceptrum ademerat: vt accidit alteri domitori, vel tyranno Alexandro magno.

[a] Aemilius lib. 6.

19 Nicocles Eunuchus, Euagoram regem Cypri dolo malo occidit, & Salaminiorum regnum ſibi ſubegit [b].

[b] Diod. lib. 11.

De nouo principatu.

CAP. XIX.

Nouus principatus naſcitur, vel cùm fit vbi antè non erat, vel cùm immutantur leges & formulæ prioris, vel in ſucceſſione, vel in electione, vel in dignitate, cúmque corruptio vnius eſt generatio alterius. Vt autem cometes nouus apparens, aut magnum bonum, aut ingens malum portendit mortalibus: ita nouus princeps ſalutem adfert rebus humanis ſi bonus eſt: aut maximam peſtem, ſi malus. Sed vt plures apparere ſoles prodigium eſt, ita plures eſſe monarchas aut imperatores, vbi vnus dominari ſolebat: mutatio principatus eſſe non poteſt ſine damno reipublicæ aliquo, imò magno. Et in eo maximè cæcutit beſtia multorum capitum populus, qui faſtidit iugum conſueti principis: nec recordatur, quòd melius ſit ſemper iumentis collum iam trito iugo, & polito labore, ſupponere: quàm nouo, quòd quia adhuc impolitum, & iubar, & collum equi vſque ad ſanguinem excoriat: melius enim eſt aſello ex vno latere ſella premi, quàm excuſſo ſeſſore clitellis impoſitis vtroque comprimi. Satiùs eſt populo, quibuſdam exactionibus imò grauioribus iam eſſe à principibus præſentibus oneratum, quàm repulſis illis, alios vacuos & inhiantes admittere, qui reliquum abſumant. Sicque ſapientior vulpes, quæ à ſentibus vulnerata, nolebat muſcas ſanguine & cruore ſuo ſaturatas, à vulneribus abigi: videlicet, quia illæ iam ſaturæ erant; & ſi eas abegiſſet (quod verum eſt) arbitrabatur, alias famelicas superuenturas, quæ reliquum ſanguinis exſugerent, & ad interitum omnino euacuarent: famelicæ quippe & mordaciores & acriores.

2 Rarum eſt quod noui principes de ſuo quippiam adſerant: ſed ex ſubditorum fortunis ditari, quicquid in contrarium ſimulent, reipſa deſiderant maximè vbi armis res geritur, quo caſu qui innouatum cupiunt principatum, a limine hoſpitia, ſalaria, ſtipendia, munera, rapinas, prædas, ignes militum & ſuorum & alienorum experiuntur.

3 Deinde, vt experientia docuit, ſemper cum nouo rege, noua lex ſequitur, noui magiſtratus, noui amici, noua conſilia, noui inimici, noua veſtimenta, nouus modus viuendi: in ſumma omnia innouantur, nec alia interdum de cauſa, quàm vt ſui memoriam ex innouatione relinquant; quod non ſolùm ſingulis, ſed etiam corpori reipublicæ maximè damnoſum eſt. Nam fœdera ceſſant, armantur vicini confederati, inuadunt, prædantur fortiores eos qui debiliores ſunt, factiones in interregno ſæuiunt, pluribus ad electionem aſpirantibus, & ciuilibus armis ſe mutuò cupiditati aliorum inſeruientes interimunt ciues.

Similis eſt populus qui vult regis vel principis ſui legitimi imperium & obedientiam inuertere, intercipere, transferre, adſcitis extraneis auxiliis; equo qui fertur olim habuiſſe litem & ſimultates geſſiſſe cum ceruo: quem cùm non poſſet, propter ſuæ naturæ ſuperbiam ferre, vt de ipſo ſe vindicaret, in auxilium euocauit hominem: qui & opem promptiſſimè pollicitus eſt, ſed ea lege vt pateretur ſibi frenum imponi quo regeretur dum contra ceruum in pugnam perueniretur: Quod paſſus eſt primùm equus, & eius ope ſuperauit ceruum: verùm cùm victoria obtenta, gratias agendo auxiliatori, putaret ſe liberum relinquendum; cognouit ſe propter vindictam alterius, ſibi ipſi libertatem primam ſponte eripuiſſe: nunquam enim poſtmodum ab hominis auxiliaris ſeruitio ſe redimere potuit. Facilis eſt deiectio ædificij maximè annoſi,

& breui

& breui tempore ſit ruina & caſus ex vi ventorum, impetu irruentium: at quod vna hora vel momento corruit, non niſi ſummis ſumptibus & longo tempore reſtaurari, vel reædificari poteſt.

4 Hæc ſola cauſa defectionis ciuitatum Medorum quæ tributariæ erant Cyro, refertur à Iuſtino, quòd Perſis Cyrus præpoſuiſſet Sibarem, & illæ exiſtimarent mutato imperio conditionem ſuam mutandam iri, quæ res multorum bellorum origo etiam fuit.

5 Memorant annales, Vngariam, poſt mortem Iohannis regis, metu ne Ferdinandus regnum peteret ad protectionem Turcæ confugiſſe: ſed breui in eius ditionem ex protectione ceſſiſſe, relicta aliqua parte regni imperatori cum penſione.

6 Initium motus & bellorum orientis fuit à Parthis, qui Vononem filium Phraatis obſidem tunc Romæ, petitum Roma ab Auguſto, acceptúmque regem quamuis gentis Arſacidarum, vt externum aſpernabantur, acceperunt enim eum ab initio Barbari lætantes vt fermè ad noua imperia, mox autem ſubit pudor degeneraſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem, hoſtium artibus infectum, iam inter prouincias Romanas ſolium Arſacidarum, haberi darique. viſæque ſunt virtutes Parthis, quia ſecundum mores illorum non erant noua vitia. & proinde cum ſolio deturbarunt[a].

a Cornel. Tacitus lib. 2. Annalium.

Populus facilè commouetur ad noua, verùm vbi aliquantum reſederit & aliam adminiſtrationem quam antiquam expertus fuerit, facile relabitur ad priſtina, ob minimas enim occaſiones recurrit ad conſueta: quare mutata democratia in principatū neceſſe eſt regi nouo vel ſumma prudentia & bonitate valere erga populum, vel militaribus copiis abundare, aut fauore principum & imperatorum adiuuari, donec populus nouam per omnia aſſueſcat gubernationem, cuius facilè pœnitet ſiue ſit noua ratione mutati ſtatus, ſiue ratione mutationis ſtirpium imperantium, memoria namque bonorum anteceſſorum principum & beneficia delicta nuperrimè eiectorum abolet, & excitat deſiderium habendi vel deiectum vel ex genere deiecti. neque virtutes noui principis tam validæ, vt ſi quæ vitia cum illis, vt natura humana accidit, coniunganrur, ſtatim faſtidium, noui principis non ingeneretur. Docuerunt reipſa Franci, qui cùm regno Childericum decedere coegiſſent ob ſtupra commiſſa per illum, & elegiſſent in locum eius inque regem Egidium patritium, qui à Romanis tuendæ Galliæ curam ſuſceperat, tandem eius pertæſi Childericum reuocarunt, qui eorū ope Egidium expulit[b].

b Aimonius lib. 1. de geſtis Franc. c. 7.

7 In nouo principatu, vel populus legē principi dat, vel princeps populo, vel alius nomine vtriuſque principis & populi, & ita modus imperandi his extremis perpendendus eſt, nempe ex lege, aut conſuetudine & præſcriptione, vel ex patientia, vel tyrannide.

Populus legem regiam aliquando poſuit, ex cuius præſcripto ſibi imperarent principes, vt apud Athenienſes Thucydides ait[c], inter cæteras leges hanc regni primam fuiſſe, πρώτιστον, inquit, ὅσαι ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι πατρικαὶ βασιλεῖαι.

c Li. 1.
d in l. f. de conſtitutio princ. P. lib. 1. tit. 1. § ſed & quod principi placuit de iure naturali gentium & ciuili, in l. 1. §. cùm enim de vetere iure enucleand. l. 1. § nouiſſimè, de origine iur.

Legem etiam regiam à populo factam, liquet Romano, quæ de imperio principis lata eſt, per quā populus ei & in eū omne ſuū imperiū & poteſtatē tranſtulit, vt reſponſis & conſtitutionibus iuriſcōſult. & Cæſarū teſtatū habemus[d]. Et Strabo[e] ait, patriā cōmiſiſſe totius imperij adminiſtrationē Auguſto, atq; conſtituiſſe, eū & pacis & belli dominū, ad vitæ tēpus. Poſt cuius mortē, & alij Cæſares eandem poteſtatē retinuerunt, non repugnante populo, qui & in aliis expreſſe confirmauit. Sicuti vt ſcribit Suetonius Tranquillus[f], *Caligula vrbem ingreſſo, conſenſu Senatus, & irrumpentis in curia turba, ius arbitriumque omniū rerū permiſſum eſt.*

e Lib. 17.
f Sueton. in Caligula c. 14.

Et quamuis verius videatur, quod Dion ait, Iulio Cæſari & Auguſto poſt bellorum ciuilium victoriam, à ſenatu populoque Romano omnē poteſtatem atque imperium conceſſum per vim ac metum, tamen certum eſt legem fuiſſe latam, qua imperium omnimodum Veſpaſiano delatum eſt, cuius legis fragmenta & capita quædam refert Antonius Auguſtinus[g].

g Libro de legibus & ſenatuſconſultis, in regia lege.

Meminit Xenophon[h] Lacedæmone reges & Ephoros ſingulis menſibus mutuò iurare conſueuiſſe: Ephoros pro ciuitate, reges pro ſe ipſis. Regum iuſiurandum, ſe ex legum ſcripturarum præſcripto regnaturos: Ephororum autem, & ciuitatis, ſe regnum firmum & ſtabile reddituros, ſi rex iuſiurandum ſeruaret.

h In politia Lacedæmoniorum.

Æthiopes etiam ſacerdotes, optimos, vt ſcribit Diodorus Siculus[i], ex ſe ipſos eligebant: quem verò ex eis Deus, more quodam bacchantium circumcirca delatus, capiebat; hunc regem populus creabat, ſtatimque flexis genibus, quoniam eſſet diuina prouidentia datus, vt Deum honorabat. Aſſumptus in regem vitam ducebat ſtatutam legibus, omniáque agebat ſecundùm patrios mores, neque pœna neque præmio afficiens quenquam præter traditam a ſuperioribus legem.

i lib. 3 bibliothecæ c. 1.

8 A regibus populo dantur leges aliquando & regni, & ſtatus reip. vel ex volontate populi regi cōſentiētis: vel præter volūtatē, dū armis & vi princeps occupauit imperium, & ex arbitrio imperat.

Romulus initio regni, vt populū ſibi deuinciret, & vt cū eius ſpōtanea volūtate facilius imperaret, monarchiæ legem conſtituit, cū qua admiſcuit etiam democratiæ & ariſtocratiæ partes aliquas: atque, vt ait Dionyſ. Halicarnaſſ[k]. tria conceſſit plebi, magiſtratus creare, leges ſancire, de bello referente rege decernere, quæ multis poſt Romulum annis, fuerunt relicta conſeruataq; populo, vt etiam teſtatur Polybius cùm deſcribit quæ ſuo tempore eſſet populi Romani poteſtas.

k lo 2.

Iulius Cæſar cœpit hoc ius illi eripere, aut ſaltem comitia cum populo partitus eſt, vt ſcribit Suetonius Tranquillus[l]. Succeſſit Auguſtus quē Mæcenas apud Dionem Caſſ. hortatur, vt quicquid illud eſt totum populo planè adimat: quòd certè paulò pòſt fecit Tyberius; quo imperante primùm è campo comitia ad patres tranſlata fuiſſe ſcribit Cornelius Tacitus[m]: tandémque reuocata eſt poteſtas magiſtratus creandi ad principem apud quem lex Iulia de ambitu ceſſat[n]. Vt autem comitiorum ius, ita paulatim legum ſciſcendarum populo poteſtas adempta eſt, ſed non tam citò: quia & Auguſtus non tulit leges ſine populi conſenſu, vt ait Dion. Eodem tamen imperāte Auguſto, belli decernendi paciſque ineundæ poteſtas, primùm adempta videtur. Nam Strabo teſtatur[o] populi conſenſu tranſlatum ius omne belli & pacis fuiſſe. Et Martianus Iuriſconſ[p]. teneri maieſtatis lege, eum qui iniuſſu principis bellum geſſerit, delectum habuerit, exercitúmve compararit, & rurſum conuentionem pacis initam per principem ratam eſſe ait[q], quod tamen ante iure populi iuſſu non erat, vt legimus apud

l in eius vita c. 41.
m Corn. Tacit. 1. annalium.
n l. 1. ad legem Iul. de ambi. P.
o lib. 15.
p reſpondit in l. 3. §. 1. ad leg. Iul. maieſta. li. 48 P. ti. 4.
q l. 3. de pactis P.

V Liuium

Liuium libro 9. dum agit de Sp. Poſthumio conſule, qui turpe illud fœdus cum Samnitibus ad furcas Caudinas pepigerat. quemadmodum & erat lex Platonis, ſi quis authoritate propria cum quopiam vel pacem inierit, vel bellum gerendum ſuſceperit, morte multator [a]. A

a 12. de legib. Plato.

Prouocationem eam apud Romanos à Regibus fuiſſe ad populum ex lege refert Seneca epiſtola 108. ex libris Ciceronis de republica & ex Feneſtella qui id eſſe in pontificalibus libris putat. Et hac de re Marcus Fabius apud Liuium lib. 8. ait, videro, ceſſurúsne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullius Hoſtilius ceſſit.

9 Quando rex vel princeps populum reluctantem vi ſubegit, bello potiſſimum iuſto ſeu indicto, tunc & ipſe legem ſubditis obtemperandi imponere iure poteſt, & conſtituere dominicam in inuitos adminiſtrationem & monarchiam: cùm B iure gentium quæcunque ab hoſtibus capiuntur & ipſimet hoſtes, ſint in plena poteſtate victoris, vt de his tanquam dominus ſeu herus de ſeruis diſponere poſſit. ex bellis enim captiuitates iure gentium eoque humaniſſimo ſecutæ, ſeruitutes induxerunt, cùm magis humanum ſit captiuorum potius vitam conſeruare, quam occidere vt liceet [b]. Et Iuſtinian. *Item ea quæ ex hoſtibus capimus, iure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo quidem, vt liberi homines in ſeruitutem noſtram deducantur: qui tamen ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint priſtinum ſtatum recipiunt.* Quod & antea reſponſum erat [c].

b in l. ex hoc iure, de iuſtit. & iur. § penul. & f. de iure perſona apud Iuſtin. cum ſimilib. expreſſiue in § item ea quæ de rerum diuiſio. c in l. naturalem 5. § f. & l. adeo quidem, 7. de acquiren. rerum domi. P.

Sic reſpondit oraculum Dei Rebeccæ conſulenti de geminis quos in vtero gerebat. *Duæ gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populúſque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori* [d]. Et [e], *A quo quis ſuperatus eſt, eius & ſeruus eſt.* C

d Geneſ. ca. 25 verſ. 23.
e 2. D. Petri c. 2 verſ. 19.
f Deutero. ca. 20. verſ. 10. & ſeq.

Eò pertinet lex belli à Deo præſcripta [f]. *Si quando,* inquit Dominus, *acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem. Si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam, cùmque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis maſculini eſt, in ore gladij, abſque mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate ſunt, & omnem prædam exercitus diuides.* Subiecerunt eo modo ſibi regna & nationes terræ promiſſionis filij Iſrael, & leges populo dederunt, iuxta voluntatem ſuam non ſubditorum, qui amplius ſui iuris non erant bello ſubacti: & in iiſdem, colonias & diuiſiones agrorum prout victoribus placuit, conſtituerunt.

Forſan hoc videtur quibuſdam durum, potiſſimùm iis qui palpant populum, & perſuadent im- D pùſſime & verius, vt ſibi non populo vel proſpiciant, vel poteſtatem quærant principi eripientes, aliorum miniſterio, prætextu pietatis & politiæ fanaticæ, vel cenſuræ regum, populum non ſubiici voluntati principum abſolutæ, ſed dum hoc perſuadere ſatagunt, non animaduertunt eos perfringere his perſuaſionibus repagula totius iuris diuini & humani & gentium, quibus & poteſtates iſtæ, & regnandi leges conceduntur: & quod plus eſt, vt dixi, victoribus datur necis authoritas. Ex quibus populus honeſtiùs & ſecuriùs continetur intra propriam, vt ita loquar, cuticulam, & metuit rebellandi & ſeditiones commouendi periculum imminens, quas quotidie & ad omnia ferè momenta commoueret, niſi ſupremam illam metuerit legitimam vim cogentem.

Deſiperét, & necarét potiùs quàm curarét medici ægros ſibi cõmiſſos, qui ex arbitrio tantù eorũ pharmaca modũq; viuẽdi vellent adhibere, qui furioſis ex eorũ arbitrio libertatẽ agendi quæ vellent concederent. Egent equi feroces frænis loriſque, & ſæpe ſi ferociores, cathenis firmiſſimis, quę nõ ex eorum ferocitate, ſed arbitrio ſeſſoris tẽperari debent. Eget nauis quantumuis inſtructa noua aut pulchra, aut vectoribus bonis onuſta & inſtructa, vno, eóque ſolo, qui clauum contra ventorum impetum, contráve vicinos ſcopulos & cautes moderetur, dirigat, vertat, & regat.

10 Fuerunt leges ſalubres in regnorum conſtitutione vel poſt adiectæ, de non alienandis bonis principatus, de non admittendis ad ſucceſſionem dignitatis fœminis, quantumuis proximis, de non diuidendo inter filios regno, ſed vni tantùm eóve primogenito & antiquiori ordine ætatis deferendo. de non admittendis in regni ſucceſſione ſpuriis, etiam agnitis quales conſtitutæ ſunt in regno Galliarum, quas nemo qui ſaluam quietamve deſiderabit rempublicam non admittet. Solent diuturniores regni leges eſſe quæ à principibus poſitæ fuerint, quam quæ ab ipſo populo fuerint principibus perſcriptæ.

11 Atque hic monebo leges nouas à populo regi dictas, non valde tutas eſſe, quando poſt fundatum & ſtabilitum regnum, nempe ſi antiquum ſit, innouantur, etiamſi in eas ab initio nuper in locum demortui ſubrogatum regem iurare cogant duplici ratione, tum quia ſtatus monarchiæ repugnet, quæ non patitur ſibi leges dari, alioquin enim ſumma ei non eſt poteſtas. Tum etiam quòd illud ſit axioma regnantium, quòd apud eos poteſtas eſt penes quos eſt armorum ius.

12 Subit hac de re exemplum Margaritæ Danorum & Noruegiorum reginæ, quæ capto Alberto Sueonum rege ſeptimo, dehinc anno à Sueeis quoque & Gothis in regnum recepta eſt anno Domini 1395. his conditionibus, ne publica regni officia, ſiue arces vel caſtella, aliis quàm in regno natis committerentur, neque Danos in cauſis Sueonum iudicandis præficere vellet: ſed Sueonum controuerſias Sueticorum procerum iudicio examinandas & terminandas eſſe. Præterea nulla inſoluta tributa aut onera incolis non imponenda, niſi regni Sueciæ ſenatu conſentiente. Margarita verò ſe talẽ Sueonibus exhibuit, vt putent eam apud inferos ſempiterno ſupplicio excruciari. Dani econtrà, ipſam in numerũ deorum efferunt. Tributis autem ſubditos exhauſit, Sueonum cauſas neglexit. Proceribus autem iuſiurandum illi obiicientibus, haberéntne diplomata conuentionum, interroganti illis autem ſe habere reſpondentibus, & quidem probè ſeruare; ait, Suadeo ego vobis, vt literas datas, diligenti cuſtodia obſeruetis: nos autem caſtra, ciuitates, & omnes regnorum noſtrorum partes, diligentiùs obſeruari faciemus [g].

g vt ſcribit Ioannes Magnus lib. 21.

13 Oizericus, rex Vandalorum ſenex, decedens teſtamentum condidit, legémq; regni ſucceſſoribus dedit, & mandauit Vandalis, vt ſucceſſor proximior in regno eſſet ex virili ſexu qui maior natu eſſet, vt ait Procop [h]. & rurſũ meminit eius legis. *Cabadẽ,* inquit, *natu maiorẽ ætatis gratia lex vocabat.*

h li. 1. de bello Vandalico. i li. 1. de bello Perſico.

Sed dicet aliquis, poſſíntne leges dari ſucceſſoribus à principibus qui æqualis ſunt poteſtatis cum anteceſſoribus? Reſpondebo breuiter, poſſe his qui ſuccedunt ex lege eorum. Quemadmodum in ſucceſſionibus bonorum priuatorũ, leges

a domi

à dominis rerum impoſitæ: ſeruari debent ab his qui ex eorum diſpoſitione volunt aſſequi bona: tranſeunt enim cum ſuo onere. Atque iure gentium dominis conceſſa eſt rerum ſuarum diſpenſatio & moderatio: & quod in bonis priuatorum admittitur, neceſſarium eſt in principatibus concedi, quando is qui eos quæſiuit, de illis poteſt, vt de ſuis diſponere. Alioquin ſi de electiuis agamus, & de delatis, electus nouè & ſubrogatus, cùm non dicatur habere à defuncto titulum, non tenetur eius etiam ſeruare mandata, ſi aliter ei videatur expedire, & forſan latiùs de his alibi.

24 Nomine vtriuſque principis & populi, leges datæ ſunt tam principibus quam ſubditis, in primis à Deo, à quo omnis poteſtas data eſt, & à quo conſeruantur, & deſtruuntur reſpublicæ prout iuſtum ei videtur dedit autem ipſe leges vel per ſe ipſum, vel per admiſſos ad id miniſterium, vt non immeritò qui de republica voluerunt leges ſancire, aliquando finxerunt, ſe à Deo vel aliquo numine eas accepiſſe, vt conſueſcendi in legibus tædium, metus religionis euinceret. vt

a Li. 3 Hiſtoriæ.

ſcribit Iuſtinus ex Trogo [a], dum de Lycurgi legibus agit, qui earum authorem Apollinem finxerat, quoniam ſolutis moribus antea, dura videbantur eſſe quæ ſanxerat, quæ ideo ex præcepto numinis ſe detuliſſe finxit, vt alij.

15 Deus verus, creato homine legem regni & imperij hominis in bruta & alia in conceſſione noui principatus hominis poſuit, ſuíque principatus obedientiam cum pœna mortis homini

b Geneſ c. 1.

ſanciuit [b], & hominem ſeu adorationem vel recognitionem ſuæ poteſtatis, in feudi, ſeu poteſtatis conceſſione, ſibi vt domino retinuit. Cùm regem etiam permiſit hominem in populo ſuo, regni legem iuſtam ſtatim promulgauit [c].

c Deut ca. 17. verſ. 14. & ſequentibus.

Verſ. 14. *Cùm ingreſſus*, inquit, *fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaueriſq; in illa, & dixeris, conſtituam ſuper me regem ſicut habent omnes per circuitum nationes:*

15 *Eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum, Non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non ſit frater tuus.*

16 *Cùmque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero ſublevatus, præſertim cùm Dominus præceperit, vobis vt nequaquam ampliùs per eandē viā reuertamini.*

17 *Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius: neque argenti & auri immenſa pondera.*

18 *Poſtquam autem ſederit in ſolio regni ſui deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus.*

19 *Et habebit ſecum legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt.*

20 *Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram, vt regni tempore regnet ipſe, & filius eius ſuper Iſrael.*

Quæ lex regni docet, primùm verſu 15. prædicto, regis petitionem non electionem fieri debere ab initio, per populum: electionem verò ex Dei præſcripto, ibi conſtitues quem Dominus tuus elegerit: dehinc autem in verſ. 20. docetur, legem regni Iſraelitici eſſe, vt tranſeat ad filios, ibi, *Vt regnet ipſe & filius eius*. reliqua verò pertinent ad mores principis boni: & ſic lex ipſa proſpexit regno, & regi, & lex regni dicitur.

16 Cùm verò petiiſſent à Samuele regem ſibi dari Iſraelitæ, qui more gentium & nationum

A ſibi imperaret: rurſum lex horum regum & regni & iuris illorum, iubente Deo per Samuelem promulgata, quam ipſi acceptarunt. 1. Regum c. 8. vbi verſ. 10. *Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum qui petierat à ſe regem, & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus eſt vobis: filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, facietque ſibi equites, & præcurſores quadrigarum ſuarum.*

12 *Et conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum.*

13 *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias & focarias, & panificas.*

14 *Agros quoque veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.*

15 *Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus, addecimabit, vt det eunuchis & famulis ſuis.*

16 *Seruos etiam veſtros & ancillas & iuuenes optimos,*
B *& aſinos auferet, & ponet in opere ſuo.*

17 *Greges quoque veſtros addecimabit, vóſque eritis ei ſerui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiiſtis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt, nequaquam. rex enim erit ſuper nos.*

20 *Et erimus nos ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.*

21 *Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus eſt ea in auribus Domini.*

22 *Dixit autem Dominus ad Samuelem, audi vocem eorum & conſtitue ſuper eos regem.*

17 Lycurgus in inſtitutione nouæ reipublicæ, apud Iuſtinum ex Trogo [d], quæ regum, quæ populi, quæ magiſtratus, quæve communia his eſſent,

d lib. 3.

C ſtatuit lege, quæ regia eſt. *Et populum*, inquit Iuſtinus, *in obſequia principum, principes ad iuſtitiam imperiorum firmauit, parſimoniam omnibus ſuaſit, exiſtimans laborem militiæ, aſſidua frugalitatis conſuetudine faciliorem fore. Emi ſingula, non pecunia, ſed compenſatione mercium, iuſſit: auri argentiq; vſum, velut omnium ſcelerum materiam, ſuſtulit: adminiſtrationem reipublicæ per ordines diuiſit, regibus poteſtatem bellorum, magiſtratibus iudicia, & annuas ſucceſſiones, ſenatui cuſtodiam legum, populo ſublegendo ſenatum vel creandi quos vellet magiſtratus poteſtatem permiſit &c.*

Datæ etiam leges imperij & electionis imperatoris à ſummo pontifice Gregorio eius nominis V. Saxone, qui nactus ſedem eſt pontificalem anno Domini 995. Is enim impoſuit coronam imperij Otthoni 3. & imperium Germanis penitus conceſſit: quod extincta Caroli Magni ſobole, Italia perpetuis ſeditionibus cōflictaretur, vt eam
D maieſtatem, vel ad ſuos, vel ad alienos ſuo arbitrio transferret. Quare conſentiente Otthone ſeptemuiros electores imperatoris inſtituit Moguntinum, Colonienſem Agrippinæ, & Treuirenſem archiepiſcopos: ducem Saxoniæ, comitem Palatinum, Marchionem Brandeburgenſem. & vt eorū arbitrū, ducem Bohemiæ, qui poſtea dictus eſt rex. Et decreuit vt ab his Germanicis proceribus electus diceretur Cæſar: poſt confirmationem autē ab epiſcopo Romano ſuſceptam, vocaretur Auguſtus. Ita, vt ſcribit Geruaſius libro ad Otthonem 4. Imperatore, ex eo tempore à Romana ſede pendet Germanorum imperium [e].

Notat tamen Genebrardus, Onuphrium in ſuo Chronico, docere hoc ἀκέφαλον & incertum & in libro de comitiis imperatoriis: ac, quæ de ſeptem

e ſcribunt de his Platina Krātzius li. 4. c. 25 Irenicus lib. 5. & Blondus de ca. 1. lib. 3.

electoribus traduntur ſub Gregorio 10. non 5. A inſtituta oſtendere. Nam de tanta re, inter tot hiſtoricos qui in eo tempore in Germania floruerũt, nulla eſt mentio. Silet Sigebertus, Ottho Friſingẽſis, Schanaburgenſis, Vitichindus, Luithprandus, & Annonij continuator. Sabellicus dubitat [a], Auentinus etiam aliter ſentire videtur.

a Enneade 9. lib. 1.

Extat autem Innocentij 3. decretalis, venerabilem c. 34. de electione [b], per quam vbi ad ducem Caringiæ vel Latingiæ. *Verum*, inquit, *principibus ius & poteſtatem eligendi regem, in imperatorem poſt modum promouendum, recognoſcimus, vt debemus, ad quos de iure ac antiqua conſuetudine noſcitur pertinere. Præſertim cùm ad eos ius ac poteſtas huiuſmodi, ab apoſtolica ſede peruenerit, quæ Romanorum imperium in perſonam magnifici Caroli à Græcis tranſtulit in Germanos. Sed & principes recognoſcere debent, & vtique recognoſcunt, ſicut iidem in noſtra recognouere præſentia, quod ius &* B *authoritas examinandi perſonam electam in regem, & promouendam ad imperium, ad nos ſpectat, qui eum inungimus, conſecramus & coronamus.*

b lib. 1. ti. 6.

Extat & Caroli 4. imperatoris de electione regis Romanorum per prædictos electores, & de ordine eius Bulla aurea, edita an. 1356 4. Id. Ianuar.

Conuenit etiam authoritate ſummi pontificis tranſlatum fuiſſe regnum Romanorum ſeu imperium à Græcis in Germanos tam actiuè quàm paſſiuè, id eſt, vt Germani eligerent imperatorem futurum, & non eligere debeant niſi Germanum, vt arbitrantur Germani ex d. c. venerabilem, §. verbum, de electio. & ibi gloſſ. Clem. 1. de iureiuran. c. ad apoſtolicæ, de re iudica. in ſexto. & ita tranſlationem hanc actiuè & paſſiue intelligi debere reſponderunt Panor. Iohannes ab Imola. Iohannes Andreas, in additioni. ad ſpeculatorem, titu. de reſcripti præſentatione, §. f. verſ. penul. & ad dict. C c. venerabilem, & ibi Hoſtienſ. Quanquam Bald. & Zabarellus, dixerint ad d. c. venerabilem, poſſe eligi regem Romanorum ex Gallis ſeu Francigenis, quia & illi ex genere Francorum orti ſunt. Quemadmodum Carolos rex Hiſpaniæ & Ferdinandus fratres, reputati ſunt pro Germanis, alibi nati quàm in Germania, tamen ab auo Germano oriundi: & Carolus ita 5. rex Romanorum & imperator electus dicitur anno 1519. 28. Iunij, nepos Maximiliani Cæſaris ex filio Philippo, vt notat Henningus Goden, conſiliorum prima parte, in principio.

Poſſumus dicere hanc legem electionis imperatoris aut regis Romanorum, nunc eſſe fundamentalem, vt ab ea temerè non ſit recedendum, quicquid prætendere poſſint innouatores & turbatores pacis reipublicæ: qui forſan leui prætextu perſuadere conarentur, & hanc legem vſurpa- D tam, & non poſſe videri æquam. Quorum ſententia ſtatim à limine dum proponeretur, eſt omnino omnibus modis & remediis explodenda, tanquam ad perniciem reipublicæ pacatæ perducens. Neque poſſunt leges illæ fundamentales regnorum quæ iam coaluerunt, & radices cum longa temporis comprobatione egerunt, ſine ſubuerſione & clade populorum conuelli, & facile quidem eſt, in omnibus non dico ſolùm regnis, ſed etiam quibuſcunque rebus, aliquem defectum & vitium, aut abuſum, aut incommoditatem, annotare: verùm non facile eſt meliorem ſtatum illo ſubuerſo replantare. Seneſcunt regna legúmque imperia, & maieſtas & virilitas, ſed ſatius eſt cum aliqua conſueta iam incommoditate & carie, colere & conſeruare annoſam arborem, quàm ea eradicata, noua plantata, nouos ex illa, aut nullos ſpectare, aut percipere fructus: facilius eſt corpori viuenti pati capitis dolorem, aut hemicraneam temporalem, quàm capite adempto, vna cum illo omnino repentè concidere. Fuerunt leges regnorum non ſine magnis præcedentium ætatum experimentis, non ſine tumultibus ſtabilitæ, vt etiam poſt multa obſeruata neceſſum fuerit ad certam quandam regulam eámque magis conducentem deſcendere, neque arbitrandum eſt nomothetas quo tempore illas fixerunt, pleraque in illis quæ poſſent obeſſe populo ignoraſſe, verùm ex potioribus malis maioribus obuiaſſe, & conducibilia magis probaſſe.

Fidem faciet lex quæ electioni ſummi pontificis formam dedit, quæ multis antea formulis variata, per multa experimenta tandem cò peruenit, B vt ad collegium cardinalium eam ſolummodo deferret & modum figeret [c].

Qui voluerit eam ſubuertere, quid quæſo molitur, quam totam pacem reipublicæ Chriſtianæ innouatione ſua prodere?

c In Geneſi c. coram diecto, de elect. Clem. ne Romani eo. tit. multa alia & addita ſunt de quibus nos tractatu de election. ca. 14. nu. 9 & ſequentibus.

De legis principatu. CAP. XX.

INTER principes humanos, omnibus tanquam regina præponitur Lex: ὁ νόμος πάντων βασιλεὺς, θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων ὥς φησι Πίνδαρος. *Lex regina*, inquit Plutarchus [d], *hominum & immortalium regina atque imperat imperantibus, vt ait Pindarus.*

d De regno.

Refert Martianus Iuriſconſ[e]. ſimilia ex antiquis aliis authoribus, & ex Chryſippi philoſophi li. de legibus, ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς, θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα· καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων, καὶ ἀδίκων καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ C ποιητέον, i. *Lex eſt omniũ diuinarũ & humanarũ rerum regina. oportet enim ea eſſe præſidẽ & bonis & malis & principem & ducem: & ſecundùm hoc regulam eſſe iuſtorum & iniuſtorum, & eorum animantium quæ natura ciuilia ſunt, præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem vero non faciendorum.* Et Dem. contra Ariſtogiton. ipſum ait cum ratione, quem & refert prædicto loco, Martianus Iuriſconſ. Τοῦτό ἐστιν νόμος ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα καὶ δῶρον θεοῦ. δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν ἅπασι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. id eſt, *Lex eſt, cui omnes obtemperare conuenit: tùm ob alia multa, tùm vel maximè, eo quòd omnis lex inuentum ac munus Dei eſt.* Ecce primam rationem, quòd à Deo pendeat. *Decretum prudentium hominum.* Ecce ſecundam rationem, à prudentia ſtatuentium: *Coercitio eorum quæ ſponte,* D *vel ignorantia committuntur.* Ecce tertiam à vindicta & compreſſione malorum: *Communis ſponſio ciuitatis.* Ecce quartam, ab obligatione quod ſe ſuppoſuerint legi: *Ad cuius præſcriptum omnes vitam inſtituere debent.*

e In L. 2. de legibus P.

Lex, inquit Ariſtoteles [f], vim habet cogentem, quæ quidem eſt ſermo ab aliqua prudentia, atque mente.

f Libro 10. Ethic. ca. 4.

2 Qui legem præeſſe iubent, videntur iubere Deum præeſſe & leges: qui autem hominem, iubent præeſſe & beſtiam, libido quippe talis eſt, atque obliquos viros agit etiam optimos, qui ſunt in poteſtate, quo mens abſque appetitu, lex eſt [g]. Iuxta Ariſtot. lib. 3. politicor. capite 11. Plato ei conſentit libro 34. ſiue Dialogo 4. de legib. *Interitum paratum illi ciuitati video*, inquit, *in qua non lex magiſtratibus, ſed legi magiſtratus præſunt.*

g Diuus Auguſt. 4. de ciuit. 4. 1e.

Et

Et Plato in Politicis, ἄνομος μοναρχία, χαλεπὴ ᾗ καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι. id eſt, principatus ſine lege, grauis & moleſtus ſubiectis. Remora iuſtitia, nihil aliud regna ſunt quàm magna latrocinia, & in legibus ſalus ciuitatis [a].

a Cicero 1. Rhetor. cap. 3.

3 Cæterùm quod dicimus legem imperare debere principib. intelligitur, non de qualibet lege ſcripta, ſed de vera ratione legis, vt explicat Plutarchus [b], vt ſit illa lex, οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος, οὐκ ᾗ τισι ξύλοις ἀλλὰ ἔμψυχος ὢν ἐν αὐτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν, καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέ ποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. i. *Lex principi imperatrix erit: non illa quidem, aut libris extrinſecus ſcripta, aut in tabulis, ſed animata intus in ipſo ratio, ſemper cum eo conuerſans, eiuſdemque obſeruatrix: quæque eius animam numquam ſinit ſine tutela ſui eſſe viuendum.* Conſentit Cicero [c], qui hanc legem inſitam nobis quadam propenſione aſſerit, nõ ſcriptam, ſed natam: quam nõ accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa corripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus, &c.

b in lib. de regno.

c Pro Milone.

Loquens & Demaratus Græcus, iuſſus dicere ſententiam de Græcis à Xerxe rege, apud Herodotum [d]. *Lacedæmonij*, inquit, *cunctorum virorum ſunt in bello excellentiſſimi: nam licet ſint liberi, nõ tamen ſunt vſquequaque liberi: quippe quibus præeſt dominus lex, quam multo magis metuunt quàm tui te*, &c.

d Libro 7.

4 Omnis reſolutio, vt quæſtio, de conſeruatione legum, oritur ex diſtinctione earum. nam quædam eſt lex Dei, quædam naturæ, quædam gentium: quædã ciuilis & politica cuiuſque regni, aut nationis, aut ciuitatis, aut oppidi, omnes Dei legibus debent obedire, naturæ lex tolli conſtitutione humana nequit: quia lege & conſtitutione diuina facta immutabilis. Gentium leges, ratione communi hominis conſtant, vt ab hominis natura videantur recedere qui eas contẽnunt, & cũ brutis magis conſentire. Ciuiles leges, iuris poſitiui ſunt, pro neceſſitate ex cauſis reip. vtilibus mutabiles: atque illæ ſecũdum publicam vtilitatem non priuatã cuiuſq; conſtituũtur generales, & ab omnib. quãdiu vtilitas illa conſeruatur, ſeruari debent: dũ autem nocere incipiunt ex nouis cauſis, debent emendari aut tolli, prout expedire videbitur, ſed tantùm ab his quibus data poteſtas eſt, & quando oportet, & propter vtilitatem publicam, & non ex ſolo arbitrio: quia tunc, & qui tolleret ſine cauſa principatum & poteſtatem quam pro vtilitate reipublicæ accepit, violaret, & degeneraret ab ſtatu principis in tyrannidem.

5 Quamobrem ſic in quæſtione an princeps ſubiiciatur legibus, diſtinguendum erit, an agatur de lege ſuperioris, an de lege paris, an de lege inferioris. In lege ſuperioris, inferior tenetur & obedire proculdubio [e]. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit* [f], Proinde princeps obtemperare & ſubiici debet legibus diuinis, quia Deus ſuperior & præcipuus in imperio eſt [g]. *Iulianus*, inquit Ambroſius, *imperator, quamuis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites, quibus cùm diceba, Producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei. Cùm autem diceret, Producite arma in Chriſtianos, tunc cognoſcebant imperatorem cæli.* Obedire magis oportet Deo quàm hominibus [h]. Diuus Auguſtinus ſermone 6. de verbis Domini idipſum conuincit dilucida deductione [i]. *Qui reſiſtit*, inquit, *poteſtati, ordinationi Dei reſiſtit. ad Roma. 13. ſed quid ſi illud iubeat quod non debeas facere? Hic ſanè contemne poteſtatem timendo poteſtatem. Ipſos humanarum legum gradus aduertite. Si aliquid iuſſerit curator, nonne faciendum eſt? tamen ſi contra proconſul iubeat, non vtique contemnis poteſtatem, ſed eligis maiori ſeruire. Nec hinc debet minor iraſci ſi maior prælatus eſt. Rurſum, ſi aliquid ipſe proconſul iubeat, & aliud iubeat imperator, nunquid dubitatur illo cõtẽpto, illi eſſe ſeruiendum? ergo ſi aliud imperator, aliud Deus, quid iudicatis? Solue tributum, eſto mihi in obſequium, rectè: ſed non Idolo. In Idolo prohibet. Quis prohibet? maior poteſtas. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur*, &c. Accedit c. 101. ſi is qui præeſt, c. 11. qu. 3. *Si is qui præeſt*, inquit Iſidorus, *fecerit, aut cuiquam quod à Domino prohibitum eſt facere iuſſerit, vel quod præceptum eſt, præterierit, aut præterire mandauerit, ſancti Pauli eſt ei ingerenda ſententia dicentis, ad Galat. 1. etiam ſi nos, aut Angelus de cælo euangelizauerit vobis præterquam quod vobis euangelizauimus, anathema ſit*, &c.

e cap. cùm inferior, de maior. & obedientia.

f Ad Roma. c. 13. c. 1 de cenſibus.

g Can. Iulianus 94. c. imperatores 98. §. Iulianus. 11. q. 3.

h cap. ſi Dominus 5. q. eadem 11. qu. 3. Act. c. 5. verſ. 9.

i Relatus, in c. 97. qui reſiſtit, 11. q. 3.

Lex imperatorum & principum quidem etiam de diuinis & religione ſtatuit vt in titulis de ſumma trinitate & fide catholica, de ſacroſanctis eccleſiis, de epiſcopis & clericis, & de ſimilibus aliis, verùm vt ait Ariſtot [k]. non propterea quis dixerit ciuilem legem, quòd de omnibus præcipit quæ in ciuitate ſunt, diis præeſſe & dominari.

k l. 1. Moralium Nichomachiorum c. 13.

6 Quod & ad ſummum pontificem, aliamque etiam eccleſiaſticam poteſtatem cuiuſcunque ſit ordinis & qualitatis, pertinet: vt teneatur obedire legibus diuinis Dei, neque poſſit ex arbitrio eas contemnere. Habet vterque princeps ſecularis & ſpiritualis poteſtatem à Deo: quare & vterque ſibi commiſſam excedere non poteſt, non ſecùs quàm delegatus. excederet autem, qui contra leges diuinas, in quibus diſpenſatio ſibi commiſſa non eſt, vellet quippiam ſtatuere.

Summus pontifex quamuis generaliter ab aliis iudicari nequeat niſi paucis exceptis, vt ſi à fide errauerit [l], tamen agnoſcere debet ſuperiorem ſibi eſſe poteſtatem Dei cuius iudicio reſeruatur iudicandus [m]. Et rectè Vrbanus papa [n]. *Sunt quidam*, inquit, *dicentes Romano pontifici ſemper licuiſſe nouas condere leges, quòd & nos, non ſolùm non negamus, ſed etiam valde affirmamus. Sciendum verò ſummopere eſt, quia inde nouas leges condere poteſt vnde euãgeliſtæ aliquid & prophetæ nequaquam dixerunt: vbi verò apertè Dominus vel eius apoſtoli, & eos ſequentes ſancti patres aliquid definierunt, ibi nouam legem Romanus pontifex non dare, ſed potius quod prædicatum eſt, vſque ad animam & ſanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apoſtoli & prophetæ deſtruere, quod abſit, niteretur, non ſententiam dare, ſed magis errare conuinceretur* &c. Conſentit Zozimus [o]: quæ ſententiæ intelligendæ maximè ſunt de condendis legibus generalibus, vel de iis quæ pertinent ad fidem: alioquin enim [p], ſecundum gloſſ. & interpt. ſummus pontifex ex cauſa per viam diſpenſationis, poteſt in his quæ extra fidem ſunt ſtatuere contra apoſtolorum & conſiliorum decreta: verum quàm piè hoc dictum ſit, ipſe viderit, & impetrantes diſpenſationes, num iuſta cauſa & Deo probata ſit. alioquin enim diſpenſati quamuis tuti ſint quod pertinet ad controuerſiam hominum propter diſpenſationis legitimę præſumptionem, tamen quod pertinet ad Deum qui ex veritate rem iudicat, tuti non ſunt. Leges itaque & mandata Dei, primum locum tenent in principatibus & ſuper principes.

l c. ſi papa 40. diſt.

m cano. aliorum 9. q. 3.

n in ca. ſunt quidã, 25. q. 1.

o in ca. contra ſtatuta 7. eadem 25. q. 1.

p vt ibi notatur.

7 Atq; ita diuinæ iſtæ leges, vt & naturales, ex neceſſitate obligant, & ex vtilitate, vt illæ quæ inter populum feruntur ex conſenſu & ſponſione communi, & aliæ ex conſuetudine receptæ [q].

q l. 1. & penul. de leg. P.

Singulare quod tradit Lactãtius [r]. *Eſt quidem verò*, inquit,

r libro 6. c. 8.

inquit, *lex recta ratio, natura congruens diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna, quæ vocet ad officium iubendo: vetando à fraude deterreat, quæ tamen neque probos fruſtra iubet, aut vetat, neque improbos iubendo aut vetando monet: huic legi nec obrogari fas eſt, nec derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt: nec verò aut per ſenatum, aut per populum ſolui hac lege poſſumus, neq; quærendus eſt explanator aut interpres eius alius: neque erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia poſthac: ſed & omnes gentes & omni tempore vna lex & ſempiterna, & immortalis continebit, vnuſq́; erit communis quaſi magiſter & imperator omnium Deus ille legis huius inuentor, diſceptator, lator: cui qui non parebit, ipſe ſe fugiet, & naturam hominis aſpernabitur, atque hoc ipſo luet maximas pœnas, etiam ſi cetera ſupplicia, quæ putantur, effugerit.* Quæ verba Lactantius fert accepta Ciceroni ex libro 4. eius de republica, vt & idem Cicero 1. de legi. *Lex*, inquit, *eſt ratio ſumma* B *inſita in natura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibétque contraria.* Eadem ratio cùm eſt in hominis mente confirmata & confecta, lex eſt. itaque putamus prudentiam eſſe legem, cuius ea vis ſit, vt rectè facere iubeat, vetet delinquere, eámque rē Græco nomine νόμον dixerunt Græci, à ſuum cuique tribuendo appellatam. Ea eſt naturæ vis, ea mens ratióque prudentis, iuris atque iniuriæ regula: illa lex omnibus ante ſeculis antè nata, quàm ſcripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas conſtituta. ab hac leges omnes proceſſerunt. Eo pertinet axioma Demoſthenis, *Legem eſſe cui omnes obtemperare debeant*, cùm ob plura, tum quòd ſit munus Dei: & quòd Chryſippus libro de lege, *Legem eſſe diuinarum & humanarum rerum reginam*, quæ refert Martianus [a].

a in d.l. 1. de legib. li. 1. P. ti. 3

8 Inter leges ſuperiores quoque principibus omnibus eſt *ratio naturalis*, quæ omnibus homini- C bus imperare debet, vt ius naturale inditum pro regula, & veluti pro duce omnibus hominibus, ex quorum numero ſunt principes cuiuſcunque ſint dignitatis vel principatus, à quo declinantes belluinam & brutam vitam potiùs quàm humanam, non dicam principum, degere dicuntur: & quamuis aliorum legibus parium non teneantur, eo nomine quòd iuris poſitiui eorum ſunt, tamen rationem illarum admittere debent, & eadem per eandem rationem & ſentire, & ſtatuere, ſiue à ſe ſiue ab aliis fuerint rationis leges traditæ.

In hoc ſenſu dicebat Apollonius Tyaneus Domitiano, apud Philoſtratum [b], *Hæc mihi dicta ſint de legibus, quas ſi tibi imperare non putaueris, ipſe non imperabis.* hoc modo etiam intelligi par eſt, quod dixerunt Theodoſius & Valentinia [c]. *Digna vox eſt maieſtate regnantis legibus alligatum ſe principem profiteri: adeò de authoritate iuris noſtra pendet authoritas, & re vera maius imperio eſt ſubmittere legibus* D *principatum*: ſimile quod dicitur in l. 3. C. de teſtam. & quod Paulus tradit in l. ex imperfecto 23. de lega. 3. *Ex imperfecto teſtamento imperatorem legata vel fideicommiſſa vendicare, inuerecundum eſt: decet enim tantæ maieſtati eas ſeruare leges quibus ſolutus ipſe videtur.*

b lib. 8.

c in l. digna, 4. C. de legib.

Sic apud Plutarchum & apud Agapetum ad Iuſtinianum, *Non eſt princeps ſupra leges, ſed leges ſupra principem, optimúque principes nota illa ex legum bonarum præſcripto velle viuere*: vt laudatur à Plinio in Panegyrico Traianus, *In roſtris ſimili te religione ipſe te legibus ſubiecisti, Cæſar quas nemo principi ſcripſit: ſed tu nihil amplius vis tibi licere quàm nobis.*

Phalaris κλεαρέτῃ & Θεανοῖ ſcribēs, ὄνομα, inquit, μοῦ δ᾽ οὐδ᾽ ἐν ἑτέρῳ ἐστὶν ἐπιμελές, ἢ ὅτι νόμοις οὐ πείθομαι, νόμοις δ᾽ εἰμὶ τοῖς ἐπινόμοις [d] id eſt, *Neq; alia de cauſa eſt nomen meum graue, quàm quod non obtempero legibus: ego enim ſum lex ſubditis.*

d epiſtola 61.

Eò pertinet quod dixit Demoſth. populari auræ condeſcendens oratio. 2. in Philippum, *Rex & tyrānus omnis eſt libertatis inimicus, & legibus infeſtus.*

Summus Pontifex quoque in c. ſ. de reſcrip. in ſex. *Quod licere*, inquit, *nobis non patimur, noſtris ſubditis iudicamus.*

Sed rurſum Ariſtoteles [e] poſtquam dixit in confeſſo eſſe, regiam legitimam eſſe ſpeciem gubernandi, proponit circa illam poteſtatem dubitationes plures eſſe & caput quæſtionis eſſe, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, an ab optimis legibus gubernari, reſpondétq; in vtramque partem: verùm reſoluere tādem videtur neceſſum eſſe, ipſum legis cōditorem eſſe, ac leges quidem poni debere manifeſtū eſſe, ſed nō inuiolabiles ipſi, quatenus ipſas trāſgrediatur: in cæteris inuiolabiles fieri oportere. Neq; etiā lex de quibuſdam prouidere poteſt, vel nō ſēper bene: ideo legis dāda eſt alicui poteſtas. Et quāuis legi magis deferēdū videatur, quia ea turbatione caret, mens verò humana non careat, tamen maius incommodum accedet reipublicæ, ſi lex ita ſit inflexibilis, vt nulla neceſſaria ſuborta noua cauſa, præteriti ab eo qui poteſt legē condere, nō poſſit: hoc eſſet viuere ſub tyrannide legis, & peius quàm ſub tyrannide hominis, qui propter humanā naturā & obſequiis, poteſt ſemper in meliorem ſtatum gubernationis potentiam conuertere, & ita poſſet retorqueri in volentes, regnare legem inemēdabilem. quod dicerent velle regnare beſtiam: vt enim dicunt optimè, qui volentes abſolutè regnare hominem nullis rationis frenis moderantem rempublicam, ita regnare beſtiam: Sic qui abſolutè volunt legem reginam eſſe debere poſitiui iuris, beſtiam atrocinrem inducūt, quæ nulla rationis occaſione miteſcere poſſit. aliud tamen, ſi intelligamus, vt prędixi, hanc legem non de iure poſitiuo, ſed de iure rationis, quo & homo & leges regi debent.

e li. 3 polit. 11

10 Subiicitur & princeps legibus alterius principis ſuperioris, in eo in quo ſuperior illi eſt, tanquam ſubditus: & communi regula tenetur, qua omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita eſſe debet [f].

f ad Roma c. 13. c. de cenſibus.

Fieri poteſt ita vt quis tanquam princeps, & tanquam ſubditus habeatur princeps erga eos qui ſubiiciuntur illi, ſubditus verò tanquam alteri in alio addictus. & ſic [g], *Qui ſe ſcit aliquibus eſſe præpoſitum, non debet moleſtè ferre aliquem ſibi eſſe prælatum; ſed obedientiam quam ipſe exigit ipſe debet dependere* [h]. Et inferior gradus meritum ſuperioris agnoſcere debet, & ita ſuperior ſuum exercere, vt ſciat quid inferiori impartiendum [i], lib. 1. C. tit. 28. *Potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuenda* [k]. Quod & de aliis dicitur [l]. Quare quæ de legibus ſeruandis ab omnibus & obligatione earum dicuntur in genere, eadem & de principum ſubditorum obedientia circa eaſdem, dicēdū eſt, vt in l. leges vt generales 3. & l. leges ſacratiſſimæ, 9. C. de legib. cōſtitutiones C. de iur. & fact. ign. quæ de iure poſitiuo principis ſuperioris intelliguntur proculdubio, ad hanc ſubordinatam ſubiectionem principatuum, & ſubditorum exemplo ſubordinatarum ſubiectionum, pertinet. quod breuiter ſcribit Statius [m],

g vt habetur in concilio Toletano 11. c. 10. d lato à Gratiano in c. 6. quamquam 11 di.

h quod ex Leonis Papæ epiſtol. 84 ad Anaſtaſ. Theſſalonicen. epiſcopum ſumptum eſt & reperitur in ca. 14 qui ſcit, 2. q. 5.

i l. 1. de officio præfecti vrbi.

k l. potioribus 5. de officio rector. prouin. C.

l in l. 2. & 3. de offic. diuerſo. iudic. lib. 1. C. ti. 48.

m li. 3. Syluarum

— *quid enim terriſq́; poloq́ue*
Parendi ſine lege manet? vice cuncta geruntur.
Alternīſq́; premunt propriis ſub regibus omnis

Terra,

Terra premit felix regum diademata Roma.
Hanc ducibus frænare datum, mox creſcit in illos
Imperium ſuperis.

11 Scribit Ariſtoteles magiſtratum ineuntes. Ep boros præcipere ſolitos, κείρεσθαι τὸν μύστακα, καὶ προσέχειν τοῖς νόμοις, ne cogerentur ſequire. de barba verò fit mentio vt in minimis inſueſcerent πειθ-αρ-χεῖν vt refert Cœlius Rhodiginus [a], inter leges quę ridiculę videntur, ponit illam Lacedæmoniorum Plutarchus [b], per quam κηρύττουσιν οἱ ἔφοροι παρελθόντες εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν μὴ τρέφειν μύστακα, καὶ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. vt & in Agide dicit, Lacedæmoniorũ legibus ſancitum fuiſſe κείρεσθαι τὸν μύστακα: verùm ſi inſpiciamus quòd & in minimis legibus obtemperaodum ſit ſuperioribus non ridicula ſed probationis ſubiectionis iudicium ſufficiens apparebit. tanta enim authoritas legũ apud Lacedęmonios, vt omnes illarum poteſtati ſubiicerentur, vt Pauſanias Pliſtonactis filius vt ait Plutarch. [c] interroganti, cur nullam ex priſcis legib. apud Spartianos tolleret. ſapientiam Dei cõſiderantibus, leuis lex, & præceptum datũ primo homini in paradiſo à Deo, ne ex ligno arboris vitæ guſtaret [d] verùm qui poteſtatem & authoritatem legiſlatoris conſiderant, & obedientiam quam ei homo debet in omnibus, non immeritò, transgreſſionis pœnam iuſtiſſimam indicant.

Quare ſi agatur de ſacris canonibus & conſtitutionibus apoſtolicis, vel Eccleſiæ legibus generalib. principes ſeculares, & omnes cuiuſcunque ſint ſexus & ætatis, illis tanquam ſuperioribus ſubiiciuntur: omnes principes terræ & cæteros homines, epiſcopis obedire beatus Petrus præcipiebat [e]. *Canonum ſtatuta ſeruentur ab omnibus* [f].

Ligantur itaque principes & alij laici quoq; duplici modo à lege eccleſiaſtica. primùm omnino, ſi ſint de iuriſdictione omnimoda ipſius ſtatuentis pontificis, vt in terris ſedis apoſtolicæ, in quibus vtramque poteſtatem exercent põtifices, per ſe vel per delegatos ſeu vicarios idoneos ſeculares.

Quòd ſi extra temporalem iuriſdictionem ſint principes ſummi pontificis, tamen eius & eccleſiæ ſtatutis in quibuſdam obligantur, & ſubditi dicũtur, & obedientiam debent primùm in omnibus quę concernũt animam eiuſque ſalutem [g], & rurſum generaliter in omnibus ſpiritualibus & illis admixtis [h], in Sacramentis vt matrimonij [i].

Item in aliis negotiis, rebus & perſonis eccleſiaſticis inter quæ ponuntur [k], electiones, poſtulationes, prouiſiones dignitatum, perſonatuum, officiorum, canonicatuum, prebendarũ, vel aliorum beneficiorum eccleſiaſticorum, decimæ, matrimonia, vſuræ.

Item hæreſis, ſimoniæ, & ſimilia crimina maximè clericorum, iura patronatus eccleſiaſtici.

Quamobrem & in illis quæ ad animæ & rerũ & perſonarum eccleſiaſticarum adminiſtrationẽ pertinent, principes obtemperare debent eccleſiæ, proinde etiam non dedignantur illorum canones imitari & confirmare [l]. nec imperiali iudicio poſſunt eccleſiaſtica iura diſſolui, nec eius conſtitutionibus violari [m]. Et regia voluntas, cùm de cauſis Dei agitur, debet ſubiici ſacerdotibus [n].

13 In temporalibus verò deferunt leges canonicæ legibus ciuilibus authoritatem, ſi contrariæ non ſunt legibus diuinis [o]. Imò Onias ſacerdos prudentiſſimus cognouit ſine prouidentia regali, impoſſibile eſſe pacem rebus dare, tumultuante Simone ob ſacerdotium [p].

Canonicis ſcripturis infideles quidam non cõſtringuntur, quia extra eccleſiam ſunt. & quid enim mihi, inquit diuus Paul. [q] de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de iis qui intus ſunt vos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt, Deus iudicabit [r]. Si tamen aliquid in contemptum earum, & per cõtumeliam agerent, punirentur [s].

15 Legibus porrò alterius principis vel iure poſitiuo alieni regni cui non ſubiicitur princeps, non tenetur, nec ligatur; nam par in parem nõ habet imperium [t], ſicut vt de aliis paribus dicitur, vt mutuò ſibi iure imperare non poſſint, nec poſſint ſe compellere [v] hácque ratione, Summus Põtifex concludit [x] non ſubiici ſucceſſorem in pontificatu qui habet poteſtatem æqualem, anteceſſoris legibus. Sic principes qui habent abſolutam & ſupremam poteſtatem, leges & ſuas & anteceſſorum principum, prout illis expedire reipublicæ & ſubditis videtur, emendant, innouant, aut tollunt [y]. Idque & neceſſariò, vt mox dicam latiùs.

16 Sed ſingulare eſt quod Iuo Carnotenſis percurrit epiſtola 195. Damiberto Senonenſiũ Archiepiſcopo ſcribens, de impœnitente quem timor regis coegit abſoluere. Eccleſiaſticos ſæpe obtemperare legibus principum ſecularium, diſpenſatiuè contra rigorem eccleſiæ, cùm vident ex hoc rigore graue periculum imminere maximè ſchiſmatis & offenſionis regis. *Quia diſpenſationes*, inquit, *rerum temporalium, regibus attributæ ſunt, & baſilei, id eſt, fundamentum populi & caput exiſtunt, ſi aliquando poteſtate ſibi conceſſa abutuntur, non ſunt à nobis grauiter exaſperandi: ſed vbi ſacerdotum admonitionibus non acquieuerunt, diuino iudicio ſunt reſeruandi: vbi tantò diſtrictiùs ſunt puniendi, quantominus fuerunt diuinis admonitionibus obnoxij.* Vnde habetur in li. capitulorum regalium, authoritate epiſcoporum conſtitutorum. *Si quos culpatorum regia poteſtas, aut in gratiam benignitatis receperit, aut menſa ſua participes effecerit, hoc & ſacerdotum, & populorum conuentus ſuſcipere eccleſiaſtica cõmunione debebit, vt quod principatus pietas recipit, nec a ſacerdotibus Dei extraneum videatur.* Eadem lege Iuo epiſcopus Carnotenſis ſe defendit, & vtitur pro recõciliato excommunicato ob eandem regiam recõciliationem, epiſt. 124.

17 Sic ergo quod pertinet ad leges per principem, vel per ſucceſſores in principatu, latas, reſponſum optime eſt, principem ſolutum eſſe legibus: nec ſuis, nec prædeceſſoris ſui æqualis in principatu obligari [z]. Teſtatur Iuſtinian. Deum ſubiecisse imperatoris fortunæ ipſas leges, legem animatam eum mittens hominibus. Et Ariſtot. [a] ducit legum rationem ad dignitatem regiã pertinere, & optimum eſſe, nõ leges quidem valere, ſed optimum quendam & regium virum, qui leges pro humanarum rerum varietate conſtituat, vt nauta bonus non ad ſcripta, ſed ad ſalutẽ nauigantiũ ſpectat. atque in hoc magiſtratus à principe differt, quòd magiſtratus cùm habeat poteſtatem ab eo à quo præficitur, vt à populo, vel à principe, leges eorum tanquam miniſter ad id datus, exequi tenetur.

18 Omnia ab initio manu & poteſtate, ſeu arbitrio principum in populo agebantur, vt ait Iuſtinus ex Trogo in 1. & Pomponius [b], & cùm in populum tranſlata eſſet legis condendæ poteſtas ſublato

a l. 3. antiquarũ lect. c. 25.
b de ſera numinis vindicta.
c in Apophte.
d Geneſ 3.
e 1. Petri 2. c. omnes princi pes 4. [illegible] & obedien. & [illegible] filio [illegible] & c. 1 de cõſtitutio.
g vt in c. nouit [illegible] de [illegible] trumque ſeruus [illegible] & remiſſ & ibi [illegible] & alij.
h c. tuam de ordine cognitio.
i c. penul. & fi. de ſecun. nup.
k in clem. diſ pendiũ iam 2. de iudiciis.
l l. omni innouatione de ſacroſanc. eccl. m c. 1. & 2 q. & ſeq 10. diſt.
n c. 3. 4. 5. 6 & [illegible] diſt. c. ſul tæ de maioritate & ob.
o in c. [illegible] & 2. de oper. nouũ. [illegible] quam à [illegible] & ſeq. 10. di.
p 2. Math. 4. verſ. 6.
q 1. ad Corint. 5. verſ. 12.
r Quod explicatur in c. gaudemus 8. de diuortiis, c. multa 2 q. 1. l. nemo [illegible] & l. de ſabbathi c. de Iudæis.
s vt dicitur per interpretes ad c. 1. de conſtit. c. poſt miſerabilem c. quanto de vſur. c. etſi Iudæos, de Iudæis l. eodẽ. de Iudæis.
t c. per venerabilem qui fi lij ſunt legit.
v l. ille à quo §. tempeſtiuũ ad Trebel. l. nã magiſtratus, de recep arb.
x in c. innotuit 20 de electione.
y l. 1. & fi. c. de legibus.
z l. princeps de legibus P. Dio Caſſ l. 53. Iuſtinia. in l. 2. §. ſubiecit igitur, nouel. 105 de conſulibus.
a Li. 3. polit. c. 12.
b In l. 2. in initio, de orig. iur.

ſublato principatu, rurſum reſtituto eodem, lege regia legis condendæ & abrogādæ ius in principem rediit [a]. Et hoc eſt quod dixit Alexan. Cæſar [b], *Quod lex imperij ſolemnibus iuris imperatorem ſoluerit.*

a l.1. de conſti tut princ. P. §. ſed & quod principi placuit de iure natural. §. 7. de confeſſio. digeſt. l. e. & ſ. c. de legibus.
b l. ex imperfecto, 3. C. de teſtamen.

19 Abſoluto, ſeu ſupremo principi & legiſlatori, inquit Philo Iudæus, de vita Moſis, adeſſe debent quatuor res, regnum, legum ferendarum facultas, ſacerdotium, prophetia. Vt tanquam legiſlator vetet ac iubeat: tanquam ſacerdos non tantùm humana, ſed & diuina adminiſtret negotia: tanquam propheta quicquid intellectu non percipit diſcat ex oraculis, fecit eadem neceſſitas quæ ſuaſit reges creare, vt iiſdem legum poteſtas deferretur, ſiue de ferendis, ſiue de interpretandis ageretur. quia faciliùs aditur rex cum curia ſua & ſummus pontifex pro eo quod neceſſariò ſtatuendum eſt, quàm cogatur vel conuocetur populus aut cōſilium generale & cumitia. difficile enim & ſerò conuenire poſſent.

20 Quamobrem princeps poteſt ſuas leges corrigere, tollere, & emendare: nec obligatur ad eas ſeruandas, pluribus rationibus. Et primùm, quia ita reipublicæ fieri expedit, vt mutatis moribus, & pro opportunitate locorum, temporum, & neceſſitatū, leges accommodæ ferantur. id enim eſt legi bonæ neceſſarium [c], nō ſecus quàm medici pro morborum varietate, incremento & decremento, & ſymptomatum variatione, pharmaca adhibent diuerſa & conuenientia.

c c. erit autem lex, 4. diſt.

22 3. Inſpicitur intentio ponentium legem, quæ non eſt, vt ſeipſos ſubiiciant legi; ideo non operatur actus vltra intentionem [d]. quia voluntas & propoſitum, limitant, ſeu diſtingunt actiones ex parte agentis [e].

d l. non omnis nummeratio, de reb. cred. P.
e l. qui iniuriæ & l. verum, de fur. P. c. cum voluntate, de ſenten. excommuni.

23 4. Quia debet eſſe differentia, inter dantem & accipientem [f], ita inter eum qui iubet & eum qui obtemperat; vt inter agentem & patiētem, dominum & ſubditum. nec cōſtitutio epiſcopi ipſum etiam ligat [g]. Conſiderandum inſuper, principem eſſe imaginem & opus Dei, ad iuſtitiam reddendam, & iuſtitiam eſſe finē legis; opus autem principis eſſe legem, & proinde decipi qui legem poſitiuam dicunt ſupra principem eius artificem: non aliter quàm ſi dicerent artificem pendere ab opere ſuo, & non opus ab artifice: ita princeps, eſt magiſtratus cum ſuprema & abſoluta poteſtate & authoritate, in eos quorum ſolicitudinem & curam gerit.

f c. ſ. de inſtit. c. debitum de baptiſmo c. per veſtras de iure patrona. c. decimas 24. q. 1. l. 1. de auth. tutor. P. & ſimil bus.
g Bald. ad authent. quicunque de ſacroſanct. eccl. Ioānes Andreas ad c. 1. conſtit. in ſex.

Sed & leges quæ ſtabilierunt principatum, vt de ſucceſſione primogeniti, de prohibita dominiorum alienatione, de excluſione fœminarum à ſucceſſione regni, & de aliis non poſſunt à principibus per legem ad principatum peruenientibus, rumpi, & infringi; niſi & regni & principatus qualitas & ſtatus peruertatur, nec qui principatum obtinere voluerit mutata lege regni, poteſt euadere titulum tyranni, quia præter legem vſurpabit principatum. quare cum Samuel primùm regem iuſſu Dei elegit in Iſrael Saulem, locutus eſt ad populum præſente rege, legem regni, & ſcripſit in libro & repoſuit coram Domino [h]. atque Plato [i], *Probabile*, inquit, *eſt regum maximè hunc morbum eſſe qui ſuperbè propter delicias viuunt: quòd plus quàm leges concederent, poſſe voluerunt, nec in eo concorditer permanſerunt, quod verbis & iureiurando laudauerant, vnde ſeditiones ortæ ſunt.* Sic per Pares Franciæ declarata ſunt irrita apud Tricaſſes ſeu *Troye en Champaigne*, pacta inita inter regem Carolum 6. & Henricum 5. regem Angliæ, quibus placuerat natos ex Margareta filia Caroli 6. & rege Henrico, ſucceſſores in regno Galliæ, excluſo Carolo 7. quia eſſent facta contra legem Salicam quæ fundamentalis regni eſt Galliæ. Exemplum & erit in lege electionis imperatoris, quam peruertere non licet ei qui dici voluerit legitimus imperator [k]. Et hāc ſi quis velit ſua temeritate & viribus inuertere atque electorū & ſummi pōt. in ea authoritatē conuellere vel parum proficiet, vel ſtrages propemodum innumerabiles excitabit: Item ſi quis electionis ſummi Pontificis leges contemnens, ad nouam electionem properet; totam reip. Chriſtianæ quietem ſchiſmatibus conturbabit. in ſumma de aliis idipſum collige principatibus, in quibus ſi quis pro arbitrio leges voluerit ſucceſſionis vel electionis confringere, futurum eſt nullam rempublicam fore firmam, tutam, aut probis legibus aut moribus conſeruandam: neque aliud vniuerſus erit orbis in quo talia innouabuntur, quàm ſpelunca latronum, & lerna malorum, & omnia vi potiùs quàm iuſtitia agentur.

h 1. regum c. 10 verſ 24.
i dial. 3. de leg.
k per c. venerabilē 34. de elec.

Poſuit Deus [l] legem regni verſ. 15. *Conſtitues regem quem Dominus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non ſit frater tuus: cùmque fuerit conſtitutus non multiplicabit ſibi equos &c.* ita & princeps, & populus quoque ſubiiciuntur legi regni, quam priùs acceptarunt: & proinde Deus, petente populo regem Samueli dixit [m], *Nunc vocem eorum audi: verumtamen conteſtare eos, & prædic eis ius Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos &c.*

l Deut. c. 17.
m 1. Regum c. 8.

Poſſunt etiam & ſolent boni principes leges latas à prædeceſſoribus bonas & vtiles reipublicæ, confirmare, retinere, & reſtituere collapſas, nam per approbationem, proprias efficiunt, non ſecus quàm nouè per ſe editas [n]. Sic [o] Antonius imperator, ſecundum leges Rhodias ſuis non cōtrarias, nautica iudicari voluit.

n l. 2. §. omnia de veteri iure enuclea. C. c. ſi Apoſtolicæ de præbend. in ſex.
o in l. deprecatio ad leg. Rhodian. de iact. l. 14. P. ti. 2.

26 Quando etiam lex & conſtitutio principis tranſit in contractum, reuocari non poteſt in præiudicium eorum quibus ius ex eadem quæſitum eſt [p]. ſic priuilegia quæ conceduntur à principe per viam pacti, non poſſunt reuocari [q]. priuilegium principis debet eſſe manſurum [r]: vt quando priuilegium conceditur foraneis, qui venerint ad habitandum quod tranſit in cōtractum, quando venerint ad habitandum [s]. Princeps item ligatur lege conuentionis vel contractus [t]. & ita Decius prædicto loco, princeps ex contractu obligatur, vt nec plenitudo poteſtatis nec vlla vrgens clauſula, eum eximat: & omnes contractus qui cum principe fiunt, habeant naturam bonæ fidei [v]. inde refert Suetonius [x] cùm populus Romanus liberalitatem promiſſam congiarij repoſceret, Auguſtum reſpondiſſe, ſe bonæ fidei eſſe.

p Innocent. ad c. nouit. de iud. Iohannes Andreas in additionibus ad ſpeculatorem in tit. de ceſſib. § nunc dicendū verſ. quid ſi vniuerſitas. Bartho. ad l. hi qui, de excuſat. mune. l. 10. C. Ludo. Rom. conſ. 135. incip. quæritur Rebuff. in tit. de coll. in concordatis.
q Ancharā ad c. 1. de conſtit. in ſex & cōcl. 2. Bartho. ad l. omnes popul. de iuſt. & iur. Anto. ad c. quę in eccl. c. cum Mart. nus de conſtit.
r c. priuile. de regul. iur. in ſex.
s Ioan. de Papia ad c. 1. de conſt. in ſex. Alex. conſ. 135. nu. 20 vol. 6.
t Bald. l. 2. C. de ſeru. Iaſon ad l. cū nu. 5. de reb. cre. Alex. conſ. 125 & quidem vj. nu. 20 & ſeq. 4 vorum quod & conſilium tribuit Barbatia. Decius conſ. 652. nu. 1. incip. maximi ponderis Lazius cōſ. 11. nu. 4 incip. in cauſa executionis.
v 2. Bald. ad c. 1. § ſi quis nu. 1. de pace Cōſt. n. Decius conſil. 187. num. 6 & 7.
x in vita Aug. c. 42.

27 Poſſunt leges ſibi præſcribere principes paciſcendo, nam per ſe pactiones inter contrahentes, ſi legibus non aduerſentur, vim legis habent [y].

y l. 1. gem quā dixerit, l. pe- C. l. C. de pact. conuent.

Et contractus per ſe ab initio liberi ſunt, num quis velit contrahere [z]: poſtea habent neceſſitatem in ſeruando quod placuerit.

z l. in commodatis § ſic l. C. de act. l. velles necne. C. de renoca. donationi.

28 Item nominatim notatur in l. Cæſar de publicanis contractus cum principe initos habere vim legis [a].

a Barth. Bald. & alij ad l. 1. C. de don. inter vir. & ux. & in l. ciuitas ſi certū peta. P. M. de Afſl. de. 299. nu. 13.

Nec licet regi vel principi venire contra proprium contractum in præiudicium tertij. Panor. & alij ad cap. 1. de probatio. per illum textum. vbi

vbi & Panorm. notat in eo caſu poſſe ſubditum conuenire ſuum ſuperiorem, qui non recognoſcit alium ſuperiorem coram ſummo pontifice, vt in cap. nouit, de iud.& in d.cap. 1.numero 4. ait vltra, quòd vbi datur defectus iudicis,ad Papam poteſt perueniri, licet aliud teneat gloſſ. ad cap. quoniam 10. diſtinct. addit & num. 5. *per hoc limita notata per legiſtas, ne quis in ſua cauſa iudicet, & quod dixi in cap. cum veniſſent de iudic. vt non recognoſcens ſuperiorem, poſſit eſſe iudex in cauſa ſua: pro quo facit l.proximè, de his qui in teſtam.delent: l.& hoc Tyberius, de hered.inſtit.gloſſa iuncto textu e. Guiliſſarius 23.q.4.& hæc procedunt quando ſuperior agit contra ſubditum: ſed ſi ſubiectus agit contra Dominum, poterit eum conuenire coram ſummo pontifice, per ſupradicta.* Hæc Panor.

Quia obligatio eſt de iure naturali [a], cui etiã princeps ſubiicitur, cùm non poſſit tollere ea quę ſunt iuris naturalis,vel diuini [b], & licet princeps ſit ſolutus legibus,non tamen dictamine rationis naturalis & lege naturæ,quia & princeps eſt animal politicum & rationis particeps [c]. neque quicquam conuenit magis iuri naturali & æquali, quàm ea quæ inter aliquos placuerint ſeruare [d], quia alioquin & graue eſt fidem fallere [e].

Et cùm fidem fallere & mentiri reprehenſibile omnibus ſit,& vitium exprobrandum, & ſocietati humanæ valde pernitioſum, multò magis in principe habetur abominabile [f].

Atque contrà nihil eſt quod lumine clariore magis præfulgeat,quàm fides in principe [g],quòd quamuis de fide Christiana ibi intelligatur etiam intelligitur in fide conuentorum. mentiri & fidẽ fallere in contractu, eſt dolus [h].Os quod mentitur occidit animam: quia ſcriptum eſt,Teſtis fidelis non mentietur. c.iur.22.q.5.

29 Tertiò probat principem etiam eccleſiaſticum,contractum ſeruare debere [i].

5 Facit & fauor principis, quia ſi in eius arbitrio eſſet pacta quæ ipſe iniit reſcindere, omnium commercio careret, & nemo cum eo paciſci vellet: magnáque pœna afficeretur qua maior vix inuenitur, quàm inter homines conuerſari,& hominum carere commercio [k].

6 Non debet iniuriarum inde oriri occaſio, vnde iura oriri ſolent [l].

7 Nemo decipi debet ſub authoritate principali [m],nec calumniandi occaſionem ex maieſtate principali capi oportet [n].

8 Contractus ſunt ex genere correlatiuorum; neque ex vna parte contrahentiũ claudicare poſſunt, vt vnum ex contrahentibus obligent,aliũ contrahentium non vtique [o]. proinde ſi velit cõtrahentem ſecum obligare ſibi princeps, debet & ipſe illi ex eodem contractu obligari. Correlatiuorũ eadem eſt diſciplina [p], atque principi obiici meritò poteſt, *Patere legem quam tu ipſe tuleris* [q], & quod quiſque iuris in alium ſtatuerit,eodem ipſe vtatur [r].

30 Contractus ſeruari debent proculdubio inter vaſſallos & principes. Et dominus vicem promiſſorum à vaſſallo fideli ſuo reddere debet: quod ſi non fecerit, meritò cenſebitur maledicus. ſicut ille qui in promiſſorum præuaricatione, vel faciendo vel conſentiendo, deprehenſus fuerit perfidus & periurus [s].

31 9. Fiſcus,publicam rem & principis refert [t]. at contrahentes cum fiſco bona fide, a nemine moleſtari oportet, ſed tutiſſimi eſſe debent [v].

32 10. Verba ſola principis, legis & contra-

a ex hoc iure de iuſti.& iur.
b l eas de cap. diuin. Innocẽ ad c quę in ecclesiarum de conſtitutio.
c Bald.ad l 2. num. 40.de ſeruit. & aqua. C. Decius conſi. 48.
d l 1.de pact. P. c 1 eo. apud Gregorium.
e l.1. de conſtituta pecunia P.
f Bald. conſi. 24 incip ius abbatialis vol. 2.
g l inter claras de ſumma trinit C.
h l dolus C. manda.
i c 21. poſteaquam,23. q.2. 4.c 1.de natura feudi.
k l. hi qui ſanctam,de apoſt. C.
l l.meminet nt vnde vi.l.3.de indict. viduit. tollen C.
m l.de his qui veniam ætat. impetra l. 2. C.tit 45.
n l penul 9r. de heredib.inſt. P.
o l.Labeo, de verbor. ſignificat.
p l.1.de his qui ſunt ſui vel alien.iur.
P l.6.C de indicta viduit. tollen l.f.de acceptilationib. P.
q c. cùm omnes, de conſtitutio.
r iuxta l 1. quod quiſque iur. P.
s §.de forma fidelit.a.lib.1. feud.
t vt notat gloſſ.in rubricam de iure fiſci l.10.C.
u l bene à Zenone, de quadrien. præſcrip C.
v d l.bene à Zenone,de quadrien præſcrip l 1.ne fiſcus rem quam vendidit euincat l 10 C Bartho ad l.fin. num 7 C de ſ.ntem paſſ. & ad l. Gallus §. & quid ſi tantum num 31. & ibid Iaſon, num 70. de liber & poſth P. Felinus ad c inter quatuor, nu 4 & Panor. num 5 de maior.& obed. Alex. conſ 101. incip viſo proceſſ num 6. vol.1.& conſi. 190 incip ma turè digeſſ. numero 4.eo. volum.

A ctus inſtar haberi debent, multo magis prolata obſignatis ab eo tabellis [x]. imaginem Dei repræſentant veraces reges & principes. Deus autem inter ſimplicem loquelam & iuramentum,nõ facit differenciam, vtrumque puoit Deus, & mendacium & periurium [y].

Verbum principis debet eſſe firmiſſimũ [z], potiſſimùm in his in quibus poteſt diſponere, vt in exemptione vectigalium ſeu munerum [a],vt 1.Regum cap.17.dum Saul promiſit his qui percuſſiſſent Goliam,quòd faceret domum eorum abſq; tributo, vt & hodie principes rectè promittunt eandem immunitatem his qui percutiunt hoſtes, ſcilicet militibus. Tantùm etiam operatur fidei principis interpoſitio, quãtùm in aliis iuramentũ corporale conceptis verbis præſtitutum, & eoſdem producit effectus. doctores ad auth. ſacramenta puberum, ſi aduerſ. vendition. C.& ad c. cum contingat, de iureiura.gloſſ. ad c. peruenit

B de fideiuſſ. Alexand. ad l. ſi quis maior de tranſact. num. 16. Iaſon. ad leg. ait prætor. §. iurari, num. 3. de iureiuran. P. Gall. lib. 2. practicarum obſeruatio 59.

Quare contractus cum imperatore vel principe initi, vicem legis obtinent, neque opitulatione alia extrinſecùs egent [b],& vt imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum [c]. Principis authoritas & præſentia ſupplet omnes alioquin requiſitas in aliquo actu ſolemnitates [d].

33 11. Omnis res per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolui debet [e],pactiones verò contractuum ex vtriuſque contrahentis cõſenſu fiunt [f]. Et proinde non niſi vtriuſque conſenſu diſſolui poſſunt.

C 12 Licet Deus ſubiecerit imperatori leges, & papæ canones nõ tamen illis ſubiecit obligationes & contractus. vnde obligatur princeps ad inſtar priuati [g].

13 Probat iterum l.benè à Zenone de quadriẽnij præſcr. C. vbi imperator contractus per eum & prædeceſſores & cum fiſco initos & cum adminiſtrantibus bona ſua ſeu cum procuratoribus bonorum, ratos inuiolabiléſque eſſe ſtatuit tanquam leges,& irreuocabiles vltra.Idem & in leg. 2.eo ti.Zeno conſtituit,dummodo inquit, d. leg. bene à Zenone cum procuratoribus contractum fuerit ex epiſtalmate principis, id eſt, ex iuſſu & mandato eius. quod idem eſt,ac quod vulgò dicitur, *ſi on ha contracté auec l'agent du prince, ayat charge de lui,ou mandement.* notatur & ibidem tam bo-

D næ fidei eſſe cõtractum initum cum principe vel eius procuratore,vt non opus ſit euictionis clauſulam ab eo promitti. quia omnia cenſentur appoſita,propter præeminentiam principis, & firmam contractus efficaciam ſigno ſolo principis adiecto.Quæ omnia locum habent in contractu initu cum ſubdito per principem: & multo magis in contractu inito cum non ſubdito, quia non poteſt princeps tollere priuilegium indultum nõ ſubdito [h],Cardin. ad c. perpendimus,de verb. ſig. Barth. ad l. priuilegia,C. de ſacroſ. eccleſ. Matt. de Affli.dec.361.num.9.in quo caſu etiam ceſſaret,quod dicunt principem poſſe ex cauſa tollere ius priuati, ex contractu cum ipſo celebrato, iuxta Baldum ad l.final.de ſenatuſc.& in l.penultima de donationib.inter vir. & vxor. P. & Cardin. conſilio 86. dum ait, quòd vniuerſitas poteſt venire contra proprium contractum cum ſubdito

x §. ſed & quod principi placuit,de iur. nat.
y c. Iuramenti 22 q 5.
z Innocent.ad c.ad Apoſtolicæ,de ſen.& re iudica.
a vt habetur in l.vni de his qui a principe vacationem acceperunt l 10. & in l.immunitates,de agrico.& cenſ.lib. 11.C.
b l donationes quas diuus imperator 26. de dona.inter vir. & vx.l 5 C. tit. 16
c l.cum multa 7.de bonis quæ liberis l. 6 C tit.46 idẽ in l bene à Zenone C. de quadrien præſc. li 7.C.tit 37
d l. omniũ 19. C.de teſtamẽ. l.6.C.tit 2.
e c.1. de reg. iur.in text.l.nihil tam naturale,eo ti.P
f l 1 de pact P.
g Innocent. ad c.quæ in eccleſiarum, de conſtitutio per Bald.ad c. 1.de nat. feudi & argum ibi Celeſtinum qui more vni cõferebat gratiam,ſibi auferebat & alij cõferebat.
h vt notat Innocent. & alij ad c nouit,de iudic.

ſubdito celebratum ex cauſa pacis, per l. quod ſemel, de decret. ab ordin. facien. nã hæc de ſubditis ex cauſa etiam dicuntur, ſed in extraneis minimè locum habent. quia in eos nõ habet imperium princeps. Idipſum dicendum eſt, ſi quid etiam per epiſtolam ſimpliciter pollicetur princeps, vel admittit, quia & hoc pro lege habetur l. 1. §. 1. de conſtitutio. princip. P. Hinc etiam receptum communi eſt calculo, vt quæ princeps eccleſiaſticus, vel ſecularis, narrant in ſcriptura ſua, plenam & indubitatam fidem faciant: maximè ſi de facto ſuo ſint [a].

Sicque notat Iaſon ad l. ciuitas, num. 7. de rebus cred. P. epiſtolam eius qui cõdendæ legis habet poteſtatem, pro lege haberi, & exemplum Venetorum adfert.

Hic addere poterit lector, quæ diximus de fide & conſtantia principis infrà, li. 8. c. 8.

34 Verùm quęſtio eſt, an quemadmodum legibus prædeceſſoris princeps non obſtringitur, ita pactis & obligationibus eiuſdem ſit abſolutus, & an ſucceſſor reuocare poſſit contractum à ſuo prædeceſſore factum. Et videtur primò reſoluendum [1] iiſdem rationibus non teneri contractibus, quibus non tenetur legibus, & licet cõtractu ſuo ligetur princeps, non tamen eius ſucceſſor, nẽpe ſi ſucceſſor nõ habeat cauſam à prędeceſſore, veluti ſi adeptus ſit principatũ, vel ex noua electione, vel ratione legis regni per ſucceſſionẽ proximitatis: morte. n. regis finitur honor regis & eius poteſtas [b]. & reſolutio iure illius reſoluitur ius eius qui ex contractu ab eo accepit [c].

35 2. Debitor bonum argumentum [2] à legibus ad contractus, quia & contractus, leges ſunt, vt antea dictum [d]. Vt ſi liceat tollere principi leges à ſe, vel ab aliis latas, per l. 1 & fin. C. de legi. liceat & contractus.

36 Maximè, quia contractus obſeruatio pendet ex legibus quæ legitimas faciunt conuentiones [e]. & cui licet quod plus eſt, debet licere quod minus eſt [f]. & acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis [g].

Licet autem principi tollere legem, quod plus eſt quam pactum prędeceſſoris: licet & principale ipſam legem ex qua legitima conuentio dicitur, abolere: ergo & ipſum pactum, vt videtur rectè abrogabit.

37 3 Tenet & Bald. [h] contractum [3] & pacta principis non ligare ſucceſſorem: quia, inquit, ius non tranſit in eius ſucceſſorem, ſed de nouo creatur per electionem, c. dilectu, de præben. quod & ad eandem legẽ num. 13. repetit Iaſon, eadẽ ratione quia ſucceſſor ab eo nõ habet cauſam [i].

Niſi pacta eſſent de natura & cõſuetudine ſuæ dignitatis, vt eſt in feuda re [k]. Iaſon tamen [l], exiſtimat Baldi dictũ intelligi in imperatore vel papa, quia tales dignitates non deferuntur ſucceſſione, ſed per electionem [m]. At, inquit, in aliis principatib. monarchiarũ, ducatu, regno, comitatu, in quibus ſuccedit per primogenitũ & habet locum ſucceſſio [n]. puto, ſaltem attenta generali conſuetudine quod ſucceſſor teneatur ſeruare omnem contractum, & quamcumque conuẽtionem ſicut quilibet ſucceſſor priuati [o].

4 Notat [4] Alexan. [p] quòd ſuperior condens ſtatutum, appoſito etiam iuramento de nõ reuocando, poteſt illud impunè reuocare ex cauſa [q]. Et ſimiliter etiam ex cauſa poſſit diſcedere ab obligatione facta per proprium contractum, & reuocare ſtatutum, quod tranſmittit [r].

5 Facit l. quod ſemel [5] de decr. ab ordine faciend. li. 50. P. tit. 9. *Quod ſemel ordo decreuit non oportere id reſcindi, Diuus Adrianus Nicomedienſibus reſcripſit: niſi ex cauſa*, id eſt, *ſi ad vtilitatem reip. reſpiciat reſciſſio prioris decreti*: Tracto argumento à reipublicæ facto, ad factum principis qui rempublicam repræſentat.

Quemadmodum ſalarium conſtitutum alicui, ob liberalem artem: vt puta pro medicina à decurionibus, nonnumquam nullius eſt momenti [s], vt & poteſt reprobari approbatus à republica [t]. Ex cauſis inſufficientię poſtea emergentibus, reprobatio fieri poteſt [v].

6 Poſſet [6] addi abſoluta poteſtas principis, de qua diſputare, vel ei contradicere, quando quippiam ex certa ſcientia facit, inſtar eſt ſacrilegij [x].

7 Item conſtat principem [7] ſubditorum bona accipere poſſe propria authoritate, ob cauſam publicam, nullo vel modico dato illis pretio [y], facit 1. Reg. c. 8. *Agros veſtros addecimabit*, &c. Facit pleniſſima poteſtas principis, vt & licere omnia videantur ſupra ius [z], de ſeruo poteſt facere liberum [a], ex libero ſeruum [b], de iniuſto iuſtum [c], de diuite pauperem [d], de humili nobilem [e], & cõtra [f], de viuo mortuum [g], & contrà, de mortuo viuum [h], de famoſo infamem [i], & contra [k], de minore maiorem [l]. & contrà [m], & multa alia, de quibus plura Pileus Modicenſis [n], Sicut Papæ tanta poteſtas & authoritas, vt poſſit aliqui etiã auferre beneficium eccleſiaſticum, vel epiſcopatum [o]. creare, i. de nihilo aliquid facere [p]. nec ei quis audeat dicere, cur ita facis [q]?

Tractatur ob iuſtam cauſam principem poſſe tollere ius alteri quæſitum, & auferre dominum rerum priuatarum per doctores ad c. quæ in eccleſiarum, de conſtitutio. ad l. fin. ſi contra ius, vel vtil. pub. ad l. quoties de precib. impe. offer. C. & ad l. bene à Zenone, de quadam præſc. & alibi.

Iuſta autem cauſa cenſetur, niſi contrarium appareat, in facto principis [r]. & in hoc caſu dum bona priuatorum à principe accipiuntur, tradit iuſtam cauſam præſumi Alexand. [s] 1. & in principe cenſeri iuſtam cauſam ſemper, notat, Felinus. [t] Iuſta & cauſa cenſetur, fauor publicæ vtilitatis [v].

42 Sic publica vtilitate ſuadente, poteſt iubere princeps domũ ſubditi ſui demoliri, aut eius fundum propinquum vrbi vel ciuitati pro dilatandis foſſis ciuitatis, vel ad extruendum propugnaculum, aut ob aliam neceſſitatem publicam occupari: item ſuburbia deſtrui vel incendi, ne eò hoſtis ſe recipiat [x], aliud exemplum ex cauſa militum, & propter cauſam publicã, in prædiorũ captione [y].

Quia vtilitas publica eſt præferenda priuatę [z]. Et multa vtilitatis publicæ cauſa permittuntur, quæ alioquin vetita ſunt [a].

Ratio rationis, quia quando agitur de vtilitate publica, agitur quoque de vtilitate eius cuius res accipitur: & ideo & ipſe contribuere debet [b].

Dehinc quando plurium intereſt, & res reſpicit vniuerſos, vt vniuerſos attenditur maioris partis ſententia potiùs quàm vnius aut paucorũ. l. quod maior pars, ad Municip. P.

43 Quũ fit etiã vt vicini teneantur ad contributionem refectionis putei communis vel publici, etiamſi eo non vtantur, vel vti velint [c].

44 Aliud

a Clem. 1. vnic. de probatio.
1 *Explicatur hæc prior ratio infrà nu. 48*
b Vt ait Bald. in l. ſi pater, ſi pendẽte appellatione mors interuenerit. C.
c l. lex vectigali, de pignori. P.
2 *Hæc ſecunda ratio explicatur infrà nu. 49.*
d Ex l. 1. C. de pact. conuentis ex l. legem C. de pact.
e l. legitima, de pact.
f cap. cui licet de regu. iur. in ſex.
g c. acceſſorium eo tit. in ſex.
h Ad l. 1. de cõſtitutio. princ.
3 *Hæc 3. ratio explicatur infra nu. 50.*
i Per l. ſi quis domum loca. P.
k §. & hæc verò iubemus, in nouel. vt nulli iud. liceat. hab. loc ſeruator §. illud. in nouel. cõſtitutio quæ de dignita. &c.
l prædicto loco nu. 14.
m c. venerabilem, de electio.
n Vt c. licet de voto.
o Per regulam l. cum à matre. C. de rei vendica. l. 1. C. de reb. non alien. de hoc tamen an contractus principis tranſeat ad eius ſucceſſorem, & nõ ei præiudicet, vide Bartol. ad l. prohibere, §. plane, quod vi aut clam. Bald. ad tit. de pace Conſtantiæ, ad verba ſucceſſorem noſtrorũ & ad l. B. penul. C. de bon. quæ liberis ad c. 1. qui ſucceſſo. teneant & ad c. 1. de natura feudi in vſib.
4 *Explicatur 4. ratio infra nu. 51.*
p Conſil. 224. incip. in re tã graui nu. 7. & 8. volu. 6.
q Per gloſſam ad c. in his, 11. diſt. Panorm. & alios ad c. pro illorum de præbend.
r per Bald. ad l. donationes quas Diuus de donationibus inter vir. & vx.
5 *Explicatur hæc ratio infrà num. 52.*

s l. ambitioſè § fi. de decr. ab ord. fac.
t l. ſed & reprobari de excuſat. tutor. l. vt gradatim, §. reprobari de muner. & honoribus.
P. l. grammaticos, de profeſſ. & medi. li. 12. C.
v c. Nulli, de electio. in ſex.
6 *Explicatur 6. ratio infra nu. 53.*
x l. ſacrilegiũ C. de crimi. ſac. c. propoſuit, de conceſſ. præb.
7 *Explicatur hæc ratio 7. inf. numer. 14. & ſeq.*
y l. item ſi verberatum, 15. §. penul. de rei vendic. l. 6. P. tit. 1. l. Lucius, de euictio. P.
z propoſuit de conceſſ. præbẽ.
a l. barbarius, de offic. [illegible] 10. c. l. quib. ex cauſ. ſeruit pro præmio liberta. c. acc. C.
b l. 2. quib. ad liberta. proclã. non licet.
c l. adoptio, de adoptio. P. l. ſi ſenator de ritu nup. P. l. 3. interdict. matrimon. inter pupil. C.
d Tit. de bonis p. [illegible]
e Tit. de digni tat. l. 12. C.
f l. f. de loca. gl. l. 1. § r de bonorũ poſſ. contra ta.
h l. 1. & f. de f. ne. paſſ. C.
i l. 2 de his qui notan. infa. P.
k l. imperia. 15 C. de nuptiis.
l l. de his qui ven. æt. impetra.
m §. 2. qui teſtament facere poſſunt.
n In quæſt. in eadem quæſt. 43. incipiente cum quæſtio. verteretur.
o Gloſ. in c. per principalem 9. quæſt. 3.
p Gloſſa in c. propoſuit, de cõceſſio præb.
q Gloſſa in c. quanto de trãſlatio. ep.
r Gloſſ. fin. in l. relegati, de pœn. P.
s Conſ. 136. in c. viſo & examinato. nu. 2. volu.
t Ad cap. quæ in eccleſ. verſ. quinto. concluſio. de conſtit.
v Vt in l. barbarius de offi. præt.
x l. is quando l. [illegible] de oper. pub. C.
y in d. l. item ſi verberatũ §. r. de rei. vin. in l. 1. ciui de emẽr P.
z l. vnic. §. f. de cap. tol. c. l. vtilitas, de primipil l. 12. C. l. ſi quis grauis, §. verſ. ad ſen. Syl. P. c. imperialẽ de prohibit. feud. alien. per Rothariũ in vſi. feu.
a l. ita vulneratus §. multa ad l. Aq. P. d. l. Barbarius de offi. præt. P.
b c. in noſtra de iniur.
c Ludou. Ro. ſin. 68. incip. quid puteus Iaſon ad l. 2. n. 16. C. de iur. emphy. Bal. ad l. cũ fructuarius. o 1. de vſu. fru. & quemad. quis vta. & ibi aliam affert rationem.

44 Aliud exemplum [a], cùm via publica vel A inundatione fluminis vel ruina amiſſa eſt, vicinus proximus viam præſtare debet.

a in l. ſi locus § quemad. ſeruit. amittant.

45 Item aliud in tranſigenda pace cum hoſte, in qua princeps poteſt remittere damna illata ſubditis tempore belli expreſsè, etiam inuitis ſubditis: maxime ſi aliter pax haberi non poſſet; & ita ſubditi ab omni actione ciuili & criminali excludunt ob huiuſmodi vtilitatem publicam ad euitanda maiora belli incommoda. quo caſu dominus negotium ſubditorum vtiliter geſſiſſe creditur, & apud principem reſidet ius belli indicendi & fœderis percutiendi. Quamobrem ex poteſtate fœdere inito iure gentium, conſequenter remittere potuit iniurias vltro citroque illatas [b]. Late explicat Matthæus de Afflict. deciſ. 361. incipient. *Monaſterium ſanctæ Mariæ* numero 5. & ſequentibus, vbi & numero 6. addit, *Ad hoc accedat*, inquit, *quod communiter dicunt doctores ad l. gallus §. & quid ſi tantum, de liberis & poſthum. & Alexand.* B *ad l. fin. de ſenten. paſſ. quòd licet regulariter princeps non reſtituat ad bona alienata propter beneficium pacis: Nam tunc illi, quibus facta fuit alienatio, debent primis dominis reſtituere* [c].

b c. in noſtra, de iniur. & ibi doctores l. conuentionum, in fine de pact. & ibi interp. & ad l. fi. ſi cōtra ius vel vti. pub. C.

46 8. Succeſſor in beneficio eccleſiaſtico, [§] nō tenetur ſeruare pactum prædeceſſoris ſui. Neque [d] tranſactio facta de rebus eccleſiæ à beneficiato obligat ſucceſſorem in beneficio propter regulā, quòd res inter alios acta, aliis non obeſt [e]. Idem in c. a. de precariis [f], vbi poſſeſſor beneficij dans precariorum nomine prædia eccleſiæ etiā, ſi pœnam apponat, ſibi vel ſucceſſori reuocanti non poteſt efficere quo minus ſi irrationabiliter precaria ſit facta à ſe vel à ſucceſſore reuocetur impunè.

c idem in effectu dicit Bald. in tit. de pace Conſtantiæ ad verb. priuilegia, Felin. ad c. inter quatuor, de maior. & obedien.
§ Hæc ratio 8. explicatur infra num. 59.
d in c. veniens, § de tranſa. & e ex rub. res inter alios act. C.
f lib 3. tit. 14.

Quia hæreditaria ſucceſſio non habet locum in eccleſiaſticis beneficiis [g]. adde l. ſi tibi decem, C 17. §. cùm poſſeſſor, de pact. P. *Cùm poſſeſſor*, inquit Paulus, *alienæ hæreditatis pactus eſt à herede, ſi euicerit, neque nocere neque prodeſſe plerique putant.*

g c. 1. de præb. c. apoſtolicæ 8. q. 1. c. præterea, c. cùm quæ, c. ex tranſmiſſ. de filiis presbyt. c. 2. de teſt. c. ad decorem, de inſtitution.

Atque hæ rationes videntur ſuadere, principem non teneri neceſſariò ad obſeruationem cōtractuum ſui prædeceſſoris.

47 Sed contraria ſententia verior videtur, vt princeps hoc poſſit ex parte ſua ſolus, reſcindere contractum initum per prædeceſſorem ſuum, ſed tranſeat in ſucceſſores, ac eis præiudicet, & obliget [h].

h vtrum dicit Iaſon. conſil. ... incipit. ... vol. Bal. in l. digna vox. C. de leg. & ad c. 1. qui ſucceſſ. teneantur & conſil. 271. incip. caſus ſi ... volum. & conſil. 71. incip. verba ... vol. Rebuff. in comment. ad rub. & collatione in concord. Gallica.

Probatur & per c. 1. de proba. ibi. prædeceſſores tuos.

a Ex c. licet de voto.

3 Ex c. abbate ſanè, §. porrò, & §. ſed ad hæc D & §. f. de ſenten. & re iudic. in ſex. vbi donatio quæ facta erat nomine regni per auos regis Aragoniæ, non potuit per regem reuocari, aut alij concedi.

4 In contractibus princeps habetur pro priuato, ſiquidem ſe ſubmittit iuris communis diſpoſitioni, ſequendo formam à iure ciuili vel gentium præſcriptam.

i §. ex conditionali, & ibi Chriſtop. Porcus de verbor. oblig. Bald. cōſil. 439. incip. ſuper eo. vol. 3 l. ſi pactum, §. de probation.
k ut in l. quæ in futurum 57. § 1. de pact. P. & hæredi ... ro tit.
l §. 1. de iure iur. ... iſſo ... l. hæres de vſucapio. P. ... l. propo ... de iudic.

At contractus de ſui natura, eſt tranſmiſſibilis ad ſucceſſores contrahentium [i], niſi pactū eſſet perſonale in perſona paciſcentis [k]. Succeſſor vna perſona cenſetur cum defuncto [l].

Nec mutatio perſonæ, mutaſſe cenſetur principatum: vt nec mutatio iudicis, iudicium vel tribunal [m].

5 Iuſtitiæ ac rationis ordo ſuadet, vt qui ſua à ſucceſſoribus deſiderat mandata ſeruari, deceſſoris ſui proculdubio voluntatem & ſtatuta cuſtodiat. Gregorius ad Montanum & Thomam [n].

n l. 5. ep. 12. ſeu epiſt. 112. relatus in ſta. iuſtitia, 25. q. 2.

6 Secundum naturam eſt, vt quem ſequantur commoda ſequantur incommoda. neque audiendus is eſt qui honorem & commodum quidem amplectitur, ſed bonus ſubire recuſat [o]. ex qua perſona quis lucrum capit, eius factum tenetur probare [p], & qui ſuccedit in honore debet ſuccedere in onere [q].

o ſecundum naturam de reg. iur. l. ... §. pro ſecundo ... C.
p ex qua perſona, de re iur. lib ... C. de libera cauſa.
q c. aduerſ. de immunita. eccleſiæ cum ſimil. vulgar.

At princeps ſucceſſor in digitate commoda dignitatis acquiſita per contractus lubens amplectitur, ergo & onus contrarium eiuſdem debet amplecti.

7. Eſt l. penul. & fin. C. de quadriennij præſcrip. vbi Zeno & Iuſtinia. firmant donationes, alienationes, contractus, tam factos per ſe quā per prædeceſſores: tam de rebus fiſcalibus quam ex patrimonialibus principis, eiuſdémque priuilegiis ſecuritatis ſtatuunt gaudere poſſeſſores vtrorumque.

B Nec obſunt contrariæ rationes. nam prima quæ adſtruit, quòd princeps ſolutus ſit ſuis legibus, non habet conſequentiam ad contractus per principem aditos. Si quidem intentio ferendarū legum principis eſt, alij formam præſcribere, retenta ſibi poteſtate emendandi & tollendi, & iure principatus hoc agit [r].

At quando contrahit intentio illius eſt ſe obligandi; & tanquam priuatus id poteſt & quia poteſt & vult, ideo perficitur obligatio [s], neque mutare voluntatem poteſt in alterius præiudicium [t].

r l. f. & ſi. 1. C. de leg. & per rationes ſuprà collig.
s per l. multum intereſt ſi quis alteri vel ſibi C.
t c. mutare de reg. iur. in ſext.

49 Quod ad 2. bonum quidem eſt argumentum in eo à legibus ad pacta, quia quemadmodum leges publicæ ſubditos obligant, ſic leges pactorum priuatæ, priuatos qui eis ſubiiciuntur obſtringunt. Quare quoq; princeps his tenetur, C quia contrahendo ſe eis ſubiecit, at malè variantur poſtea termini, dum infertur: quia lex mutari poteſt à principe, ergo & pactum. nam claudicat in his ſimilitudo, ſiquidem legis publicæ, poteſtas ex ſola voluntate pendet, at lex contractus, nō pendet ex vnius ſolius voluntate, ſed cōtrahentium, cùm contractum ſit ſynallagma [v].

v l. Labeo, de verb. ſig. P.

Et nihil tā naturale, quàm vnum quodque diſſolui eorum authoritate quorum contractum eſt. [x] *Prout quidquid contractum eſt: ita & ſolui debet* [y].

x l. 1. & 2. quando liceat ab empt. recede. lib 4. C. tit. 45. l. penult. ſo. de ſolutio. li. 46. P. tit. 3.
y facit c. 1. de regul. iur. apud Greg. li. 1. 5. l. 100. l. 153. eod. tit. P.

50 Quod ad 3. pertinet, poſſet reſponderi, quòd quamuis ius non tranſeat in ſucceſſorem electum, tamen contractus incommodum & aliorum cōmodum tranſire poteſt, maximè ſi ab initio ſuſcipiendo regnum non fuerit proteſtatus de ea mente.

D 51 Ad 4. reſpondendum, reuocationem contractus ex cauſa iuſta, non pertinere ad perſonā principis potiùs quàm priuati. nam & iure cōmuni certum eſt, & inter priuatos reuocari, interdum conuentiones poſſe ex cauſa, vel per reſtitutionem in integrum.

Quòd autem cenſeatur iuſta cauſa ſemper in principe, hoc ita verum eſt, niſi de contrario cōſtet, vt hic conſtat. nam præſumitur, apparente cauſa iniquitatis, principem deceptum & errare, ſi velit rectè pactum initum reſcindere, ideo mādato eius obſiſti poteſt, donec iterum moneatur, & expectetur, ſi quando de reſcrip. §. deinde competens de manda. princ. in nouel. Videbis autem pleniſſimam diſputationē apud Robertum Marantham in prima diſputatione, an ordinarius loci, ad mandatum delegati à principe, teneatur ſententiam ipſius delegati iniuſtam euidenter

exequi

exequi, & an poſſit ei facto reſiſtere.

52 Eodem modo reſpoodetur ad 5.

53 Ad ſextū dicimus, in his quæ pendent ex poteſtate principis ei contradicere eſſe inſtar ſacrilegij, ſed in his quæ agit contra naturam principatus, minime: quia & ipſe præſumitur deceptus, & potius deſiderat in eo ſe admoneri.

54 Quod pertinet ad 7. abſolutè verum non eſt licere principi bona ſubditorum capere illis inuitis ſine cauſa, nam ll. *Item ſi verberatum, & Lucius*, intelliguntur de bonis captis ab hoſtib. vel ob vtilitatem publicam, & non propriam, vt accidit in cõtractib. Imò nec quæ imperij ſunt, ſunt propria ipſius principis. vt rectiſſimè laudetur imperator Pertinax apud Herodot. lib. 2. quòd imperatoriis poſſeſſionibus nomen ſuum inſcribi prohibuerit, non eſſe illas dictitans imperantium proprias: ſed communes Romanorum & publicas. Et ſi priuatus, coactus etiam à populo ſeruũ ſuũ manumiſerit, quamuis voluntatẽ accõmodauerit, tamen non erit liber [a]. Atque ſi reſpub. alicui neceſſitatem impoſuerit aliquid faciendi vel promittendi, etiam in opus publicum, non eſt ei neceſſe obtemperare [b]. Neque obeſt c. 8. lib. 1. Reg nam & illud ius non prorſus legitimi regis dicitur à quibuſdam, ſed tyranni, ſiquidem in Deut. c. 17. dum regem creandum admonuiſſet Deus, addit leges eius, inter quas illa, *Ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, nec declinet in partem dextram vel ſiniſtram.*

a Si priuatus 26. l. ille ſeruus 9. qui & à quibus manumiſſi liberi nõ fiunt li. 40. P. t. 9.
b l. totiens 6 de pollicitat. 50. P. ti. 12.

Quod liquet ex cap. 21. lib. 3. Reg. nam ſi ius fuiſſet regi tollendi propria authoritate res priuatorum, ademiſſet Nabotho Achab rex vineam. Idem in can. Conuenior 21. Nabuthem 23. q. 8. Atque Gregor. l. 10. regeſti expo. 4. refert ius regium cuius mentio fit in libris Regum non ad hiſtoriam præcipi, ſed oſtendere quid facturi ſint reges reprobi: quid vitaturi ſint boni.

Subinde, demus licitum eſſe principi res ſubditorum accipere, hoc intelligetur in cauſa iuſta & vrgente neceſſitatis, propter publicam vtilitatẽ non propriã, vt notat Alexa. [c], notat & idẽ [d], vt quemadmodũ permittitur principi, tantũ ob cauſam publicã, auferre dominiũ rei priuato, ſi & permittatur priuato inferiori à principe, alij auferre rẽ ſuã ob cauſam, & ius eſſe auferre licere alteri quęſitum [e], quamobrem inter priuatum & imperatorem hic non eſt diſtinctio ſubſiſtente cauſa, quæ iuſtitiam reuocationis adfert in vtroque eo modo ob cauſam delicti bona adimuntur delinquentibus & applicantur fiſco [f], nam per delictũ læditur reſpublica, & pœna dum contrahitur ex delicto, debetur ei [g]. Et proinde, bona ea legibus deferuntur principi, qui reipublicæ curam habet & fiſci [h], ſicuti & priuato læſo, ſatisfaciendum eſt per delinquentem [i]. Itẽ illa diuerſa ſunt à contractus reſciſione: quia in reuocatione contractus ſui efficitur vt priuatus & fidem dedit de ſeruando contractu: & in quo contrahit parem ſe reddidit contrahenti, admittens parem voluntatem & legis condendæ poteſtatem, in contractu: quia ex conuentione contractus legẽ accipiunt [k], ideo tanquam par, non habet in parem imperium. vt cogat eum abire à contractu. Súntque iurati contractus, & iuramentum obligat etiam principes: quia Deo promittitur per iuramentum, & ideo iuramenta Deo reddenda ſunt [l].

c conſil 136 incip. viſo & examinato. nu. 8 2. volum. 1.
d conſil 101. incip. viſis inſtrumentis nu. 8 volum. 1.
e vt ſit not. Gloſ. ad c. conſtitutus 6. ad verba a quocunque de religi. domi. & per gloſſam in ſumma 25. q. 2 & per Bartol. in proœm. di geſtorum & ad l. f. de fide inſtrumen. & iure haſtæ fiſcal. lib 10. C.
f vt in l. quiſquis ad leg. iu. maieſt. C & titul. de bon. damnator.
g per l. ex maleficio de actio. et de oblig. quæ ex delic. naſc.
h l. bene à Zenone. de quad. præſcr. C.
i c. 1. de crim. falſi.
k l. 1 §. ſi conuenit, de paci. P. l. 1. de pact. P.
l cap 1. C. etſi Chriſtus & ionæ tit. de iure iurãn.

Deus autem, vt docuimus ſuperior omnium principum eſt, ideo eius legibus obtemperandũ, nec inferior princeps poteſt tollere legem ſuperioris [m], nec princeps quicquã aduerſus legẽ diuinam admittit iuſte, c. nõ licet imperatori, 10. diſt.

55 Poteſt & alia cõſideratio adiungi, quòd quãdo ob cauſam pub. res à priuato ſubdito euincitur, tantundem, vel æſtimatio eius refundi ei debet [n], ne ſubditus ſine culpa ſua re & pretio eius inuitus careat [o].

56 Sed rurſum ne relinquamus axioma illud incertum, quo aſſeritur principem qui non agnoſcit ſuperiorem, poſſe auferre dominia rerum ſubditis: dicimus abſolutè pronuntiatum illud axioma verum non eſſe, & nimiùm adulari in perniciem eorum principibus, qui ſic malè defendunt. Nam quod ſumitur ex l. benè à Zenone, de quadriennij præſcript. C. malè colligitur ex l. illa, quę loquitur tantùm de collatione priuilegiorum dãdorum rebus priuatis ſeu patrimonialibus principis, perinde ac rebus quæ princeps poſſidet iure imperij, quæ ipſa lex ibi ſimilia facit. & addit, *Quæ enim differentia introducitur, cùm omnia principis eſſe intelligantur, ſiue ex ſua ſubſtantia, ſiue ex fiſcali fuerit aliquid abalienatum?* ibi nihil de rebus priuatorum quòd ſint principis: ſed dicit quòd ea quæ ſunt in patrimonio vel fiſco principis, principis cenſeantur, & eiuſdem priuilegij.

m c. cum inferior. de maiori & obedien.
n vt notat Alex. conſ. 136. incip. in cauſa Bartol. nu. 3. vol. 6. Iohannes Andreas in cl. de executione ſenten. ſuper Rubric. in fine & per Bartol. ad l. ſi. §. ſi. de pignor. actis. cum concord. gloſſa ad l. ſi locus, ad verb. præſtare, quemad. ſeruit. amittan. P.
o per textum l. venditor, §. ſi conſtat. commu. prædio. P. l. 2. c. quib. cauſis ſerui pro præmio liber. accip. l. vd. Roma. conſi. 110. Iaſon ad l. Barbarius, nu. 36. 3. ſeq. de offic. præt. & ad leg. ſ. num. 2. ſi contra ius vel vti pub.

Deinde cenſentur res ſubditorum eſſe principis ad eas regendas & conſeruandas, quoad imperium, non quod pertinet ad dominium earum, vt poſſit de illis ex arbitrio diſponere, & ſubditis adimere. aliter hoc eſſet ex paſtore facere lupum rapacem & prædonem, ex rege tyrannum, qua nulla maiori iniuria lædi poſſent reges.

Diſtributio dominiorum à iure gentium eſt [p], & modi acquirendi & conſeruandi præcipui [q].

Princeps autem, non debet adimere dominia poſſeſſoribus, contra illud ius, nempe iure regis, quia iure naturæ æquum non eſt locupletari cum alterius iactura [r].

Et ab hac ſuſpicione locupletandi cum iactura alterius, abſtinere debent omnes: ſed multo magis principes, in quibus quod caret in priuatis ſuſpicione illa, habetur prohibitum [s].

Origo iuſtitiæ in diſtributione cenſetur imperator, qui omnia iura in ſcrinio pectoris habere dicitur [t]. Vt & Papa [v]. Iuſtitię verò præceptum ex tribus, *Ius ſuum cuique tribuere* [x].

Et omne bonum, ſiue à Deo acquiritur hominibus, ſiue ab imperio ſequente Deum decet eſſe manſurum, & omnis malitiæ ac diminutionis extraneum [y], conceſſa auferre non eſt maieſtatis imperialis proprium [z].

Quòd ſi quis inſiſtat principem ex plenitudine poteſtatis aliquando id facere ex arbitrio, & adimere bona ſubditis ſine cauſa expreſſa, & reſilire de contractibus & priuilegiis conceſſis tam per ſe quam prædeceſſores, reſpondebimus, & nos id cum reipublicæ damno videre, ſed nos non diſputare de his quæ fiunt re ipſa, ſed de his quæ fieri debent à bonis & legitimis principibus, non etiam de his quæ per vim, impreſſionem & tyrannidem fiunt. neque enim quippiam tam ſanctum quin à peſſimis priuatis & publicis perſonis aliquando non lædatur. Id tamen dicimus nos poſſe, quod honeſtè poſſumus [a]. Et quæ facta lædunt pietatem; & verecundiam, & exiſtimationem noſtram, & quæ contra bonos mores fiunt, ea nos facere non poſſe exiſtimandum eſt [b].

Diximus iam de nominib. principũ, principem ob iuſtitiã dictum fuiſſe iudicem, quòd iuſtitiæ diſtributio ei fuerit cõmiſſa. quare ſi ipſe peccet cõ-

p l. ex hoc iure de iuſt. & iur.
q vt ibi dicitur
r l. nam hoc natura de cond. indeb. iure naturæ de reg. iur. P.
s vt notat gloſſa per text. l. penul de hæredib. inſtit. cõ. P. tacit l. res quæ 22. §. heres de iure fiſc. P. §. ſi quibus modis teſta infirmentur.
t l. omnium de teſtam C.
v c. de cõſtit. in 6.
x iuris præcepta, de iuſt. & iur. l. iuſtitia eſt 10. §. eo ti. de iuſt. & iure in Pand.
y §. illud c. 2. nouellæ 81. cõſtat. quæ de dignitat. &c.
z 1. nouellæ 20 de referendariis palatij.
a c. ſ. §. de re ſc. in ſex c. facite homo 22 q. 2.
b l. filius qui fuit, de conditio iuſti. P. l. nepos Proculo de verb. ſign.

tra

tra terminos & fines iuſtitiæ, peccat contra ordinationes Dei cui ſubiicitur, & ideo principis nomine indignus eſt [a].

Neque omne quod licet honeſtum eſt [b]. Quod & admonuit Claudianus Honorium:

Nec tibi quod liceat, ſed quod feciſſe decebit,
Occurrat, mentémque domet reſpectus honeſti.

Neque princeps abſoluta debet vti poteſtate, niſi iuſta, & legitima ſuadente cauſa, & ratione, ſi velit eſſe immunis à peccato [c].

5 Principi quoq; nunquã placere dicitur debere, neq; cenſetur placere, niſi quod iuſtũ & verũ ſit [d]. Deinde nec princeps abſolutã habet in omnibus poteſtatem, ſed tantum in his quæ ſunt iuris poſitiui, quæ contraria voluntate tolli poſſunt: & non in naturalibus, gentium, & quibuſdã aliis, de quibus in poteſtate principũ dicemus, Deo fauẽte [e].

58 Remanere tamen adhuc videtur antimonia c. quo iure defendis villas, 8. diſtinctio. vbi poſſeſſiones rerum dicuntur ex iure imperatorum, & imperatores ideo poſſe adimere eaſdem dominis. nam iure naturæ omnia communia: iure diuino, Domini eſt terra & plenitudo eius. quare ex iure imperatorum hoc meum, hoc tuum, dicitur.

Dicemus autem iura imperatorũ, hoc tuum, hoc meum facere. id eſt ſecundũ leges humanas quid meum, quid tuum ſit, diſtingui. ſed non ſecũdum voluntatem & arbitrium ſine iuſta ratione adimi poſſe quod leges tuum meúmve dixerunt. Debine hoc ad poteſtatem & cauſam imperandi pertinet, prouidere ſubditis circa dominia Sed nos agimus de contractibus & iure quæſitis, quæ nõ poſſunt, niſi contra ius ſine cauſa adimi iuſtis poſſeſſoribus. Ius enim etiã Cæſarum & regum conſiſtit in acquirendis, conſeruandis, & amittendis reb. ex iuſtis & præſcriptis rationibus, vt ait Vlpian [f].

59 Quod pertinet ad 8. argumentũ, ſumptum à beneficio, quòd ſucceſſor in beneficio Eccleſiaſtico non tenetur ſtare conuentionibus & contractibus eius cui ſuccedit, cõſiderabitur factũ principis, vel in iudicialibus, vel in extraiudicialibus. Et in iudicialibus facilis eſt reſolutio, num ſibi vel ſucceſſori noceat: nam ſi cũ non ſubdito agat, non eſt iudex in ſua cauſa competens [g], quia iudicium conſtat diſtinctis perſonis actoris, rei, & iudicis [h]. & ideo adiri debet ſummus pontifex, vel alius ſuperior principis ſi ſit [i]. Quòd ſi lis ſit & factũ cum ſubdito, cui imperare poſſit, iudex quidẽ eſt competens princeps, & poteſt ipſe ſi vult iudicare, vel alteri iudiciũ committere [k], ſiue ipſe ſit actor, ſiue reus [l]. Et in his caſibus iudiciũ cum principe actũ, prodeſt & nocet eius fiſco, ac illius ſucceſſori, ſicut conſuluit in ſpecie Oldra [m]. vbi determinat quòd ſentẽtia lata cõtra regẽ, noceat eius filio primogenito eius ſucceſſori in regno plura de hoc M. Anton. Peregrinus li. 1. de iure fiſci ti. 3. nu. 7. Si agatur de facto extraiudiciali, plures ſunt concluſiones ab eodem Peregrino dicto loco relatæ, & in contractu diſputatur n. 44. Deinceps ad rem propiùs. diſtinguerem, & beneficij cauſam, & cauſam debiti, & contractũ ipſum, & de quibus contractum eſt, non ſecus quam in vſufructuario.

In bonis patrimonialibus, qui ſuccedit tenetur adeundo eius bona, vel ab inteſtato, vel ex teſtamento ad debita ipſius defuncti, quia adeundo ad ea ſe obligat, ex quaſi contractu [n]. Et actiones pro contractibus defunctorum ad hæredes actiue & paſſiuè tranſeunt [o]. ideo ſi eccleſia ſuccedit epiſcopo cõtrahenti in bonis eius patrimon. nõ poteſt reuocare contractus, quia confunduntur actiones

a c. ſcelus, 2. q. 1.
b l. non omne, 198 de regul. iur. P.
c Vide plenè de hac poteſta tum plenaria & quando cauſa præſumatur, Zazii conſ. 16. volum. 1. & quando de illa diſputare ſi ceat tractat plenè Andreas Gylli. practica. obſeruationum, obſerua. 55. 56. 57. & 58.
d c. ſi quando § f de reſcrip. e. ſuper eo. de crimine falſi l. fin ſi cõtra ius vel vtil. pub C. e l. eas, de capit. diminutio.
f in l ſi. de le. P.
g F lin & Panor. ad ca. cum veniſſent, de iudicio. Alex Iaſon & alij ad l. eſt receptum de iuriſdict. omnium iudi.
h l Iulianus, l. inter litigantes de iudi c. ſi iudex de verbo ſign. cum ſimilibus.
i c. Nouit, de iudic.
k Ve in l & hoc Tiber. de hæredib. inſtituen. P l. grauiter de his quæ in teſt. d... P. c. Gundiſaruus, 23. q. 4.
l Decius ad c. ... de probat. Panor. & Felinus ad ca. cum venissent, de iudicus.
m Conſi 94. colum. 6.
n Hæres quoq; de oblig. quæ ex quaſi contract. nata ſũt. apud Iuſtin. more noſtræ curia. 8. de acquir hæred. h. 39 P. etc. ...
o Tit. vt actiones ab hæredib. & contra hæredes incip. C. li. 4. tit. 11 d. hæreditarius actio nib. l. 4 C. 16.

A aditione facta bonorum debitoris à creditore [p], & eum quem de euictione tenet actio, eundẽ agentem repellit exceptio [q]. Clericis bona patrimonalia quædam poſſunt eſſe vltra eccleſiaſtica [r]. alia eccleſiæ quam poſſident, vel intuitu eius quæſita, quorum ſunt tantum vſuarij, vel ad ſummum vſufructuarij, non domini [s]. Nam dominium eorum eſt Chriſti, vel eccleſiæ [t]. Et ideo fructus reſeruantur poſt mortem beneficiati eccleſiæ & ſucceſſori [v], neque de iſtis diſponit moriens vel viuens, niſi quatenus ei conceditur in eleemoſynas, & alia quædam de patrimonialibus contra, vel acquiſitis intuitu ſuæ perſonæ, & non eccleſiæ [x].

Sic nec ipſæ res alienari ſine ſolennitate requiſita poſſunt, & niſi pro vtilitate eccleſiæ [y]. Quamobrem ſi contractus facti fuerint perſonales, vel ſuper rebus patrimonialibus, vel aliter per clericum ſine vtilitate & cauſa eccleſiæ, contractus ni-B hil pertinet ad ſucceſſorem in beneficio, qui nullum ius à defuncto vel antecedente habet, ſed ab epiſcopo vel alio collatore.

Sic eccleſia non tenetur de depoſito facto clerico eius [z], ſi nihil in eccleſiæ vtilitatem cõuerſum fuerit: nam tunc ſi fuerit conuerſum, vt notat ibi gloſſa, teneretur eo nomine de in rem verſo [a].

Et ſi quid cõtraxit beneficiatus ſuper reb. eccl. extra eius neceſſitatẽ, eccleſia nihilominꝰ res ſuas repetet, & ſucceſſor patrimonij cõtrahentis cõueniendus erit, & is tantũ ex contractu tenebitur [b].

Quòd ſi contraxit quis de rebus eccleſiæ & in fauorem eius, vel ſuo nomine de reditibus eccleſiæ: ſi eccleſia velit vti pro ſe inſtrumento, debet quoque contra ſe pati inſtrumentum locum habere & obligationem ſortiri effectum [c]. Item in ſpecie ca. epiſcopus qui mancipium, 58. 12. qu. 2. dum licet epiſcopo manumittere ſeruos eccleſiæ C irreuocabiliter, dando pro illo alios duos ſeruos eccleſiæ. Eò pertinet c. epiſcopi, 4. de reb. eccleſ. non alie. vbi ſucceſſor in beneficio, reuocat manumiſſos ab epiſcopo, qui nihil eccleſiæ de ſuo contulit. ergo ſi contuliſſet non reuocaret. Si contraxerit etiam prædeceſſor pro vtilitatibus eccleſiæ, aut pro neceſſitate alimentorum ſuorum vel infirmitate prælati defuncti, obligatur ſucceſſor in beneficio ad eius contractum [d], & ſucceſſor in beneficio cenſetur ſuccedere in hæreditate Chriſti, in ca. conuenior 21. 15. Nabuthem, 23. q. 8. Iaſon conſilio 122. in 2. contrà ſi contraxerit etiam nomine eccleſiæ, & tamen conuerterit in ſuos vſus, non tenetur ſucceſſor, vt nec ſucceſſor in principatu [e]. *Sic ſucceſſor tenetur ſeruare id quod ſucceſſor facere debuit*, vel quod faciundum erat: & ita ſucceſſores in ſacerdotio munificentias clericis, aut ſibi ſeruientibus, à prædeceſſoribus factas licitè de D rebus eccleſiæ, in vſum eorum, reuocare non poſſunt [f]. Ita legitime presbyter adeptus eccleſiam, non poteſt ea priuari à ſucceſſore collatoris ſine culpa ſua graui, & canonico iudicio [g], & ſtatur collationi factæ per prædeceſſorem, qui eam ex officio facere tenebatur de vacanti eccleſia Sic nomine dignitatis geſta, & alienata, ſeruari debent à ſucceſſore in dignitate: & in contractu nomine dignitatis, vel eccleſ. vel beneficij facta, non poſſunt impugnari à ſucceſſore ſine cauſa, quæ ſufficeret ad reſcindendum & impugnandum contractum etiam viuente contrahente [h], quia dignitas non moritur. vt ſi nomine ſedis apoſtolicæ quippiam fit, vel regio, perpetuum eſt, nec morte agentis reuocatur, quamuis reuocaretur ſi proprio nomine conſtituti in dignitate fieret [i].

p l. 3. de reb. alien nõ alien. C l. ſi ab eo C. de libera cauſ. l cum à matre. C de vend ca.
q gloſſa. nam eccleſiæ etiã ſeruandũ ait in c. epiſcopus, qui filios c 34. ad verba ab hac. 12. q. 2.
r l. exceptione. de euictio. l. 8 C tit 45.
s c. c de pec. cleric. c. cunnetur 21. § 1.
t c. præſentes & ibi gloſſa de offi. ordin. in ſex.
v l. iubemus de ſacroſanct. eccleſ. c. cum ex eo, 14 de elect. in ſex. c. expedit, 12. qu 1. c. quoniam quicquid, 16 q. 1.
x De c. præſentes, cum ſimilib. ibi nota
a in c. 1. c cum in officiis, c. ad hæc e relatum de teſtament. lib. 3 tit. 16. c. 1. de peculio clericorum. eodem l. t. 15 c. 1. d. ſucceſſio. ab inteſtat. eo. lib. 3. ti. 17.
y c. epiſcopi c. nulli 5. c. ſi qui presbyterorũ, 6. & toto titu. de rebus eccl. non alien. ca. ſine exceptione 12. q. 2. c. ea enim, d. hoc ius, 10 q. c 1. taberna, cum authenticis ſequentib. de ſacroſ eccleſ. C. cum ſimil.
z c. de depoſito, lib. 3 ti 16.
a c. quod quibuſdã de fideiuſſ vt in aliis in c. ex qui quod cum eo qui in alien. poteſta. eſt. C. l 2. § an in pupillum, depoſ. P. ad hoc ins. §. in creditor, 10. q. c.
b c. 3. de pignoribus. lib 3 tit. 21. ca epiſcopus qui filios, 34. 12. q. 2.
c vt in c. 1. 2. & 4 de pecul. clericoru.
d c. 1. de ſolutio c. per tuas de donatio.
e per tex. um in l. ciuitas ſi certũ peta P. f c fin. 16 q. 6.
g ca. Ionnetum. 15 & 16 q 7 ca. ſatis peruerſum, 56 d.
h c quoniam abbas, de offic. deleg. c. abbate, de ſententia & re iudic. in ſex.
i c ſi à ſede, de reſcrip. in ſex.

60 Ex quibus omnibus reſoluamus, argumento beneficiorum & dignitatum quæ non deferuntur iure ſucceſſionis ad ſuccedentes, principes etiam qui non ſuccedunt iure hæreditario, iiſdem caſibus teneri, vel non quibus in prædictis ſucceſſores tenentur vel non.

Quamobrem erit concluſio conuentiones factas nomine dignitatis principatus, ab agente principe ratas eſſe, & cuſtodiendas à ſucceſſore [a] c. quoniam abbas, de offic. deleg. c. ſi gratioſè, de reſcrip. in ſex. quod & in donationibus & aliis quæ non magnum faciũt præiudicium regali vel principali poteſtati, locum habent [b]: quemadmodum modicæ donationes ex rebus Eccleſiaſticis factæ per epiſcopos in eccleſias, valent [c]. facit c. 1. qui ſucceſſores feudum dare teneantur. lib. 1. feudor. tit. 3. vbi ſi epiſcopus in feudum dare promiſerit rem ab alio detentam cùm feudum apertum fuerit, & eo viuente feudum apertum fuerit, ſucceſſor in epiſcopatu tenetur exequi voluntatem eius. Et conuentiones ita publicæ, nomine publico à principibus factæ, ratæ ſunt habendæ à ſucceſſoribus [d]. Maximum vinculũ in fide publica, qua nec maius fuit numen inter Romanos, cuiq; templum dedicarunt, & in quo fœdera ſanciebantur, deuotis capitibus diis inferorum eorum qui promiſſum frangerent [e]. Maximè ſi negotium pertinet ad ſtatum principatus vel ad vtilitatem & neceſſitatem eius, nam & tunc de mutuo etiam accepto à predeceſſore & facto teneretur [f]. Pulcherrimum exemplũ Ioſue 9. in Gabaonitis, qui etiam fraudulenter pacem inierunt cum Ioſue & principibus Iſrael, pacto adhibito ne occiderentur. quod pactũ Saul ex poſteris rupit, & ex illis quoſdam necauit longo etiã poſt tempore: cuius facto Deus ad iram prouocatus fuit contra populum Iſraelem, & trium annorum famem immiſit. & oraculo reſpondit expiãdum hoc peccatum per mortem ſeptem filiorum Saulis qui ex Gabaonitis quoſdam necauerat, ideo & ſuſpenſi ſunt [g].

61 Excipitur hic caſus, quando pactum vel conuentio fieret in præiudicium eorum quæ adhærent dignitati principali inalienabilia, quæ dicuntur iura regni, diadematis, & coronæ [h]. quæ verò ſint regalia, traditur titulo quæ ſint regaliæ lib. 2. feudor tit. 56. poteſt tamen aliqua ex regalibus & quæ ad ius & menſam imperij pertinent alienare princeps: ſi inde modica tantum ſequatur læſio, & valebit ea alienatio etiam in præiudicium ſucceſſoris & regiæ coronæ [i], ſi ex iuſta aut vrgente & rationabili cauſa fiat alienatio, alias alienatio reuocatur ex læſione modica etiam harum rerum [k]. Exiſtimant & vt plurimum doctores in harum rerum etiam alienatione adhibendum eſſe principi procerum conſilium, vt alioquin ſit inua- D lida [l], quæ tamen ſententia ad honeſtatem pertinet, & ad excuſationem principis, quòd maturiora & firmiora videntur, quæ per conſilium expediuntur [m]: verùm non eo ſolo putandam cenſeo nullam alienationem à principe ſuperiore abſolutè factam cùm ex arbitrio ſine procerum deli- A beratione legẽ condere poſſit [n], quia in eum plena tranſlata ſit poteſtas [o]. Ratio prior, quia princeps recipit bona reipublicæ tanquam dotalia: ideo & apud Venetos in ſua inauguratione, proiicit dux annulum in mare, tãquam illud deſponſans & cum eo rempubl. Venetam, quæ maximè pollet in manu. Dos autẽ à marito nõ poteſt alienari, neq; cõſentiẽte vxore hodie [p]. Alia ratio quod ſicuti princeps non poteſt iura ſubuertere principatus, ita neque minuere, quod colligunt ex l. ſi optio, qui & à quibus manumiſſ. liberi nõ fiant P.

Tertiò iurant omnes principes, ſe ſeruaturos intacta iura regni ſui, & honorem coronæ conſeruaturos, quamobrem & ex iuramento obligantur, vt poſtea non poſſint reſilire.

Quartò res quæ ſubiecta eſt reſtitutioni, alienari, vel minui non poteſt, in præiudicium eius cui reſtitutio facienda eſt [q]. Tale autem eſt re- B gnum, ſucceſſioni proximorum reſtituendum.

62 Cæterũm ſunt quædã regna quæ pertinent ad plenam diſpoſitionem poſſeſſoris, & ideo tunc poſſunt vel per contractus, vel per vltimã voluntatem, in alium transferri, vt diximus de principatibus qui vel per hæreditatis ius, vel per cõtractus quærũtur, veluti ſi quis armis & vi regnũ de nouo ſubegerit, poterit vel ad alium transferre iure feudi, vel venditionis, vel teſtamenti, vel donationis, quemadmodum legitur feciſſe Alex. Magnum [r].

Sunt & quidam principatus, vt feuda patrimonialia quæ poſſunt pro arbitrio non ſecus ac quæ patrimonij ſunt liberè in alios emancipari, ſi modò lex domus. vel inueſtituræ, non repugnet.

63 De ſummo verò principatu eccleſiaſtico, nempe ſummi pontificis dubitari poſſet, & alias fuit in pluribus dubitatum, an bona eccleſiæ ſeu principatus alienare poſſit, & rara ſit eius apud C ſucceſſores alienatio. Videtur autem mihi poſſe alienare bona quæcunq; eccleſiarum, & ratam alienationẽ apud ſucceſſores, quoniã dominium eorum bonorum, dicitur eſſe Chriſti [s]. Summus verò pontifex, eſt immediatum caput eccleſiæ, & vicarius Dei in terris; vt quicquid agat claue non errante cenſeatur à Deo factum [t]. Et omnium eccleſiarum ordinatio videtur eſſe iuris poſitiui [v], & à ſede apoſtolica, vt riuuli pendent à fonte [x]. habet autem & plenitudinem poteſtatis ſummus pontifex in his maximè quæ ſunt talis iuris poſitiui [y]. Docet & quod reſponſum eſt, ipſos prælatos eccleſiarum non poſſe alienare ſine permiſſione ſummi pontificis, ſeu ſedis apoſtolicæ, & hac permittente, aut confirmante poſſe [z]. Et proinde qui habet poteſtatem concedendi, alienationis licentiam multo magis ipſe habebit: nemo enim poteſt concedere quod non habeat [a]. Scribit tamen P. Ancharanus [b]. Papam in indulto alienationis, debere derogare canoni non liceat Papæ 12. qu. 2. Et Paulus Caſtrenſ. conſilio 414. incipiente, *In facto preſenti*. 1. volumine concludit Papam pro debito Romanæ eccleſiæ, potuiſſe alienare & obligare bona eccleſiæ Auenionenſis.

a c. abbate, de ſentent. & re ind. in ſ. x.
b d. c. abbate Oldra conſil. 95 incip. ea forma.
c c. ca. penul & ibi Gloſſ. 12. q. 2.
d In l. conuentionum, de pact.
e l. 1. Liuius 1. decad. & lib. 4. Decad. 3.
f ſicut concludit P. ... conſil. ... 7 & c. cum ... 20. argum. ſi l. c. vnitas. de rebus eccleſ. P.
g 1. Regum c. 21 vide ea in ter cætera, §. ſed cum h... o... num. 28. 4.
h e intell. ... 33. de iureiur.
i Bart. in l. prohibere §. 1. quod vi aut clam per c. abbate ſane. de ſent. & re iudic. in ſ. x.
k Matth. ... d. ... ad rub. quę ſunt regalia nu. 7.
l per l. humanum & ibi Bald. de leg. & C. l. placet. & ibidem Bald. de ſacroſanct. eccleſ.
m ... non eſt C. de d. nor... c. nouit. de his quæ fiũt à prælatis, ſine conſen. ca. ... ca. epiſcopis 15. q. 7.
n l. f. C. de legib. §. ſed & quod princip. de iure naturali.
o l. 2. & nouiſſime de origine iuris P. l. 1. de conſtitut. princi. P.
p l. vnica §. & cum Lex Iulia de rei vxo. actio C. l. quib. alien. licet vel non l. Lex Iulia, de fundo dotali exceptis caſibus de quibus nos agimus li. 25. Syntagm. c. 5.
q l. f. §. ſed qui noſtra maieſtas communia de legat. C. §. 2. de reſtitut. & ea quæ perit in 21. menſe in nouellis.
r Macha. 1. c.
s cap. clem... ca. 34. de electio. in ſex. c. expedit. 4. ... 33. c. quoniam quicquid. 6. q. 3 c. cauſa. de verbo. ſignific.
t ca. quanto. c. Inter corporalia de transla. prælator.
v c. 1. 23. q. 1.
x c. 1. 23. diſt. c. loquitur. 24. qu. 1.
y ca. propoſuit de conceſſio. præben.
z c. 3. quia Ioannes. 12. q. 5. c. veniens §. de tranſactio. cum ſimilib.
a l. ſi vniuerſæ. C de leg.
b Conſil. 310. incip. tres domini columna 2. & penul.

DE REPVBLICA LIBER OCTAVVS, SIVE DE QVALITATIBVS QVIBVSDAM PERTINENTIBVS AD PRINCIPEM.

De bono & malo principe.

CAP. I.

PRincipum ſeu regum, quidam ab initio principatus boni ſunt & tales perſeuerant: quidam ab initio mali ſunt, poſtea verò boni efficiuntur, quidam ab initio boni poſtea mali, & quidam mali ſemper. Infœlix ea reſpublica quæ ſub malo principe ſemper degit, & veluti ſeruili ſtatui addicta, quæ vix perſeuerare poteſt. Minùs infœlix ea, quæ habuit malum.

Digitized by Google

lum,ſed poſtea bonum experitur principem,vt ea quæ bonum habuit, & malum incipit habere:fœlix verò ea quæ principe bono regitur.

a Secundum Æſchylum[a],ἅπας δ᾽ ὁ τραχὺς ὅστις ἂν νέον κρατῇ. *Omnis qui nuper cœpit imperare,eſt rigidus.*

a In tragœdia Promethei.

C. Claudius Caligula imperator, qui ſucceſſit Tiberio, filius Druſi,Auguſti Cæſaris priuignus, Tiberij nepos,ab initio clemens & popularis,pius in parentes [b].Sed mox velut facto agmine,omnia in vno viria exriterunt;ſæuities tãta vel porius feritas,vt ex cuſtodia notaret quorũ carnibus beſtię ad munus alerentur,multos eriam his in arena laniandos obiiceret.Syllanum ſocerum ad ſecandas nouacula fauces impulir, plures ex ſenatoribus interfecit, aliàque ſeueriora & crudeliora patrauit: vetuſtiſſimis familiis inſignia ademit, fuit libidinis inexplebilis, luxuriæ in viros & molieres portentoſæ:in ſumma, fuit portentoſa beſtia non imperator,non homo, ſecundum ea quæ referunt de eo Suetonius [c],Dio & Suidas, tandem a Chærea,Caſſio,& Cornelio Sabino obtruncata.

b Sueton.in eius vita c. 10 & 13.14. & ſequentib.

c cap 21.& ſequentibus.

4 Domitius Nero,Domitij Ænobarbi & Agrippinæ filius,primo quinquennio optimus princeps fuit [d]:ſed eo exacto,ſibi diſſimilimus euaſit, parricidiis,cædibus,ſpurcitiis omnis generis maculatus, vt non ſine horrore crudelitas, aut ſine faſtidio voluptas & luxuria impiiſſima referri poſſit, de quibus Dio,& Suetonius [e],conſuli poſſunt.

d Sueton in Nero.c.9 & ſequentib.

e Sueton. in Nero. c 26.& ſequentib.

5 Domitianus ab Auguſto nonus, Tito ſuccedens,moderatior primis annis habitus,mox in ingentia vitia prorupit,libidinis,deſidiæ,iracundiæ, crudelitatis [f].

f Suetonius in Domitia

6 Maxentius Maximiani filius,Roma occupata, Seuero Galerij Auguſti filio pulſo: ad firmandas opes ſe æquum vniuerſis exhibuit, vt Chriſtianos etiam ſuis rectoribus commendauerit: At Italia Africáque pacata,mox ſecundis elatus,mores mutauit, cœpitque Romæ & in Africa tyrannidem exercere,inprimiſque Chriſtianos lacerare inſtituit, & prolapſus ad omnia ſcelera, nullum impietatis, nullum intemperantiæ genus omiſit, vt latiùs deſcribunt Zonaras & Cedrenus.

7 Dionyſius filius Dionyſij Syracuſani tyranni,initio tyranoidis poſtquam militum fauore patri ſucceſſit,populum ſibi libertate conciliauit, tria millia nexorum ex carcere liberauit, tributa inſuper populo per triennium dimiſit, dehinc tamen ſublatis fratribus& propinquis quos metuebat,in cæteros graſſatus, & propter crudelitatem inuiſus,tandem regno pulſus,vt refert ex Trogo Iuſtinus [g].

g lib 21.

8 Ferquardus 2.Scotorum rex,priuatus liberaliſſimus & religioſiſſimus extitit:at regno potitus extortor bonorum, religionis hoſtis,cruentus carnifex euaſit [h].

h vt deſcribit Hector Boetius lib.9.

Vt plerunq; ab initio,vt ait Lucanus,

—mitiſſima ſors eſt

Regnorum,ſub rege nouo. Quia ſciunt omnes nouum imperium inchoantibus vtilem eſſe clementiæ famam [i]:vel in ſumma mutantur boni in malos indulgentia ſortunæ, & prauis magiſtris diſcunt & audent,ſæpe tamẽ ſuo maximo malo,cúmque mutatis motibus, fortuna illorum immutetur.Nam iiſdem artibus imperium facillimè retinetur,quibus initio partum eſt [k].

i Tacit.lib. 4. hiſtoriarum.

k Saluſt.in Ca.

9 Malos principes ex bonis facere conſueuerunt,ſecundum Flauiũ Vopiſcum Syracuſanum [l], primùm nimia licentia,deinde rerum copia,amici præterea improbi ſatellites deteſtandi Eunuchi auariſſimi, aulici vel ſtulti vel deteſtabiles, & quod negari non poteſt,rerum publicarum ignorantia,conſilium pernicioſorum hominum,conſiliarinrum,qui imponunt ignoranti principi:quando princeps iudices facit quos fieri non oportet, & amouet à republica quos retinere debet.

l in Aurelia.

Extollit animos, & ad impia allicit principes bonos aoté, rerum ſucceſſus, fœlicitas & ſecuritas, quibus inebriantur & faſcinantur bonæ mentes.

10 Bella,negotia,animos principum reuocant à voluptatibus,ſi quid in illis ſit mentis,pax& ſecuritas reuocat ad eaſdem etiam ſæpe præſtantiſſimos.Quemadmodum de Alcibiade Cliniæ Athenienſis filio refertur ab Æmilio & Plutarcho: nam fuit ſummus imperator, mari & terra, diſertus,laborioſus,patiens,liberalis, ſplendidus in vita atque victu,affabilis,blandus, temporibus callidiſſimè inſeruiens,& idem ſimul ac ſe remiſerat luxorioſus,diſſolutus,libidinoſus,intemperans,vt omnes mirarentur in vno homine tantam morum diſſimilitudinem. Scripſit & Plutarchus Syllam natura varia fuiſſe,vt ipſe ſecum ſæpe diſcrepare videretur: vt & notat Saluſtius in Catilina, ingentibus virtutibus, ingentia vitia, nexu quodam indiſſolubili copulata fuiſſe: & M. Antonius Triumuir in re bellica,abſtinentia,labore& fortitudine:in otio verò,luxuria,temulentia, & libidine omnes ſuperauit, teſte Plutarcho. Eadem ferè referuntur à Niceta [m],de Manuele Comneno imperatore Græcorum,qui cùm tempus poſtulabat, patientiſſimus erat laborum, frigoris, æſtus; cùm verò à bello vacabat,iucunditati ſe dabat, & genio indulgebat.

m lib. 7.

De Lucullo in eius vita Plutarchus, *Sicut*, inquit,*in veteri comedia,ita in L. Luculli vita exordio ſeſe offerunt actiones politicæ & expeditiones:in calce compotationes, cœnæ, & non tantùm comeſſationes, faces, & omne genus ludi.* Solent ſæpe principes ab initio imperare, ob quandam bonam naturam: deſinunt autem peſſime,quia nemo illis contradicit.

11 Sunt pueri principes nati bonis parentibus, illis viuẽtibus bene inſtituti,vel ſaltem cum probis viris cura parentum aliti & informati; poſt mortem parentum, initio principatus boni principes.At dum excuſſerunt iugum imperantium, & incipiunt aulicorum improbitatibus & deliciis inſueſcere,peſſimi euadunt.Sicut Ioas rex Ochoziæ regis Iuda filius, puer ſeptem annorum cùm regnare cæpiſſet, princeps optimus fuit, & religioni Dei veri addictus,quandiu Ioiadas ſacerdos qui eum admonebat vixit:at eo mortuo à pietate defecit,& occidit Zachariam prophetam filium Ioiadæ,qui ei regnum conſeruauerat [n].

n 1.4. Reg.22. & 2. Paralipo.c.24.

12 Salomon antea iuuenis & conſilio aliorum & ſeniorum obtemperans, piiſſimus & Dei religionis obſeruantiſſimus:vbi autem amoribus & voluptatibus inſeruire cæpit, in vera pietate aberrauit, permittendo mulieribus diis & idolis fana ædificare[o].

o reg.3.c.11.

13 Sic Honnricos, Genſerici regis Africæ filius, initio regni magna animi moderatione vſus,& pietatem veræ fidei Chriſtianorum ſequutos, at quinquennio poſtea priſtina comitate depoſita,acrem ſe Catholicis hoſtem prodidit, corruptus ab aulicis qui ſub patre Chriſtianos inſequuti eſſent [p].

p Carol. Sigo. lib 15.imperatorũ occident.

14 Mortuo ſapientiſſimo imperatore Marco,filius eius Commodus iuuenis antea diligenter inſtitutus, ad imperium veniens probitatem retinebat quam à parente didicerat;at Perennius

adoleſcentis ætate abutens,deliciis illum ganeiſque corrumpi ſinebat, vt ipſe cura omni laboribúſque ſuſceptis,totum imperium ad quod vſurpandum aſpirabat,adminiſtraret: vnde perditiſſimus & crudeliſſimus euaſit Commodus [a]. Quid Baſſiano,qui & Heliogabalus dictus eſt,poſt mortem Seueri patris contigerit,nemo ignorat corruptam fuiſſe imperatoris noui iuuentutem [b]. Sciunt cuncti & Alexandrum iuuené cura & meditatione matris,& cautione,ne ab aulicis malis corrumperetur,in imperio cum probitate perſtitiſſe [c].

a Herodian. lib. 2.
b Herod. in 4.
c Herodia. in 5. & 6.

15 Inter eos verò principes qui mali ab initio, poſtea verò boni fuerunt,& cum populo ſunt reconciliati,poſſunt annumerari illi qui vi ab initio regna vel tyrannides vſurparunt, & ab initio crudeli & barbaro more vel dominico imperarunt, quamdiu de populo & magnatibus diffiderunt, poſtea verò vbi ſenſerunt populum ſecurum,& à ſeditionibus & commotionibus quieſcentem, modeſtiùs & humaniùs ſeipſos geſſerunt,remittentes minas & terrorem, & beneuolentiam aucupantes,vnde ex tyrannis facti ſunt reges.

Vt Herodes Aſcalonita regnauit ſuper Hebræum populum vno & triginta annis; poſtea & legitimo,poſtea ſex [d].

d Philo Iudæus de temporibus.

Manaſſes,rex poſt multa commiſſa ſcelera, & poſt captiuitatem Babyloniçam pœnitentiam egit,& ad meliora conuerſus eſt [e].

e D. Hierony. ad c. 1. Sophoniæ.

Cecrops cùm ferus & efferatus ante fuiſſet,poſtea comiter & blandè imperauit [f]. Megalopolitanus tyrannus Lydiades, ita in ipſa dominatione immutatus eſt,vt violenti iuris pertæſus,reddiderit poſtea ciuibus leges ſuas: & pro patria dehinc ſtrenuè dimicans magna cum gloria cæciderit [g]. Gelon,Hieron,& Piſiſtratus Hippocratis filius,inuaſerunt quidem malis artibus principatum, verùm poſtea principes fuerunt reipublicę ſalutares & moderati [h].

f Plutarch lib. de ſera numinis vind.
g Plutar. eodé vbi ſupra.
h Plutarch. eo.

Cenoualchius occidentalium Saxonum rex perditiſſimus & impiiſſimos ab initio regni,vnde regno pulſus tandem:tamen ad frugem reuocatus regnum receptum optimè adminiſtrauit [i]. Scribit & Hector Bohetius [k], Octauinum Britanniæ regem,ex iniquo principe optimum, pacíſque ſtudioſum factum eſſe. Fertur & Bretiſlaus 2. Boemorum princeps filius Vratiſlai, ingenij priùs intractabilis,tandem factus manſuetiſſimus [l].

i Polid. Virg. lib 4.
k Hector. Bohet. li 6.
l Dubrauius lib. 9.

16 Vt omnium rerum eſt ſatietas,ſic etiam & voluptatum & crudelitatis, neque tempus variatione ſua,eadem patitur eſſe in vno ſtatu, neque hominum quoque voluntates perpetuò pertinaces ſunt. Sicuti & Sylla ex illa crudelitate, tandem venit ad priuatam vitam, vt & Diocletianus & plures alij. Sed & reſpondit Antigonus rex cunctis mirantibus,quòd iam ſenex blandè & comiter regnaret:antè,inquit,opus habebam potentia, nunc gloria & beneuolentia [m].

m Plutarch. in apophtegma.

Ita plures,qui in iuuentute crudeliter & peſſimè imperarunt poſtea cum ætate mores in melius mutarunt,deferueſcente iuuentutis ardore, & temeritate per experientiam temperata & emendata. Sicut refert Polydor. Virgilius [n] in hiſtoria,Offam Merciorum regem, in primo ætatis flore laboraſſe ſiti inexhauſta diuitiarum,imperiíque amplificandi,militaris diſciplinæ ſtudioſum, virtutis contra contemptorem: in ætate autem iam matura,cùm morum probitate atque modeſtia,tum vitæ innocentia maximè floruiſſe.

n lib. 4.

Dio Caſſius tradit Titum Auguſto comparandum in diuerſa ætate: húncque ſi minùs vixiſſet nunquam à Romanis dilectum fuiſſe:neq; illum, ſi plus. Nam Auguſtus crudelior in principio propter hoſtes & ſeditiones: poſtea,longo tempore, multis in populum Romanum beneficiis claruit. At Titus humanè imperans,periit in robore gloriæ, fortaſſis non vacaturus culpa ſi diutiùs vixiſſet: quia fortuna maiori quàm virtute vtebatur.

Multùm iuuat ad malos mores principum diuertendos vel emendandos,inſtitutio, maximè in iuuentute,in qua animi adhuc à vitiis vacui, non ſecus ac nouellæ plantæ poſſunt ad virtutem & principalem artem inſtrui, magíſque præſtat recta inſtitutio eorũ quàm nobilitas, vt docuit Lycurgus aliquando, producens in concionem Athenienſium duos canes eadem matre, & eodem patre natos, quorum vnum venationi aſſuefecerat,alterum in culina nutrierat,vnde producto lepore & olla, alter leporem ex inſtitutione inſequutus,alter in ollam & offas irruit.

Fertilis aſſiduo ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis gramen habebit ager.

Vt contrà ſterilis, ſi diligenter colatur, fructus vberiores adferre ſolet. Feroces equi, arte periti hominis domantur & vtiles euadunt. Et cùm inſtitutio plebeios virtuoſos, timentes Deum, probos,mundatos à vitiis alienos ſoleat reddere,dubitandum non eſt, quin & eadem, ipſa poſſit in nobilibus ad imperium natis, quia virtutibus naturalibus perſpicuitatéq; ingenij excellant. Quare multum intereſt quibus doctoribus, pædagogis,moderatoribus & curatoribus filij principum committantur, eligíque debent in diſciplinis bonis periti,in militaribus quoque principiis tradẽdis delecti, vt illi quæ ad virtutem & mores, iſti quæ ad exercitia principibus requiſita ſunt, doceant:ſuper omnia vt vtrique ſint probi & bonis moribus,boni exẽpli,pij,religioſi,timẽtes Deum, alieni ab adulatione:qui laudent ſiquid illi benefecerint,vt excitentur ad gloriam; vituperent autem & reprehendãt,ſi quid mali eos contigerit agere,vt pudore à ſimilibus deterreantur: arceant corruptorum iuuenum,adulatorum,meretricum, impudicarum conſortium, non patiantur vel ioco vel ſeriò illos mentiri, vt ament perpetuò veritatem; exerceantur in iuſtitia reddenda etiam in ludicris, vt apud Xenophontem in Cyri inſtitutione.

17 Boni & omni exceptione maiores principes illi ſunt, quibus ſubditi fœlices fiunt, qui magis ſubditis conſulunt quàm ſibi:qui vitam exponunt periculis & morti pro eorum ſalute. qui potiùs de illorum quàm propria ſoliciti ſunt vtilitate. Cuius præſtantiæ exemplum in Moſe duce præſtantiſſimo, qui pro populo ſuo quem Deus ob peccatum Idololatrię delere decreuerat,ſic loquutus eſt, *Obſecro Domine, peccauit populus iſte peccatum maximum,feceruntque ſibi deos argenteos,aut dimitte eis hanc noxam:aut ſi non facis,dele me de libro tuo quem ſcripſiſti* [o].

o Exodi c. 32. verſ. 31. & 32.

Plus fecit Dominus noſter IESVS CHRISTVS rex regum,Dominus dominantium, qui mortuus ſponte pro peccatis populi ſui,& de quo prophetauit Caiphas Spiritu Dei impellente cùm eſſet pontifex, *Quod expediret vnum hominem mori pro populo,ne tota gens periret.*

Bonus rex Dauid, qui cùm vidiſſet angelum Domini cædentem populum, *Ego ſum,* inquit, *qui peccaui:iſti oues ſunt,quid fecerunt? vertatur obſecro manus tua contra me & domum patris mei* [p].

p 2. Reg. c. 24.

Ferunt & regem Athenienſium Codrum, cùm ingenti

ingenti hoſtium exercitu Attica regio debilitata, ferro ignique vaſtaretur, diffidentia humani auxilij ad oraculum Apollinis confugiſſe, pérque legatos ſciſcitatum, quonam modo illud tam graue bellum diſcuti poſſet: & accepto reſponſo, ſi ille hoſtili manu occidiſſet. Quod quidem non ſolum totis Athenis, ſed etiam in caſtris percrebuit: eóque factum eſt vt ediceretur ne quis Codri corpus vulneraret. At illum poſtquam illud cognouit depoſitis inſignibus imperij familiarem cultum induiſſe, ac pabulantium hoſtium globo ſeſe obieciſſe, vnúmque falce ex his concuſſum in ſedem ſuam compuliſſe, ſuóque interitu effeciſſe ne Athenæ occideret. Iuſtinus in 2. Valer. Max. li. 5. c. 6.

Ad hoc compulit Codrum amor ſuorum, quos propria morte liberare non dubitauit: & hoc eſt vere fungi principis munere & paſtoris officio, ſuam patriam, (talis eſt enim reſpublica principi) omnibus imò & vitæ propriæ præponere. Ex quo etiam duo Decij, pater & filius immortalem, & nullo tempore violatam conſequuti ſunt apod poſteros laudem: cùm vterque pro ſalute reipublicæ vitam deuouiſſet, vt de patre Liuius in 8. & Zonaras de filio lib. 10. Zonara & Cicero in Catone, & alij meminerunt.

18 Celebre & illud quod M. Antonius imperator, cùm exercitum ex Parthorum regione magno cum periculo reduceret, manus ad cœlum tendens dicitur precatus, vt ſi qua priores fortunæ ſuæ ſerenitates diuina inuidia maneret, in ſe vt eam verteret, reliquo exercitui incolumitatem tribueret & victoriam [a].

a Plutarch in Antonio.

Ingenium præclarum eorum qui cùm nouerint ſe mortales, & moriendom eſſe aliquando, ſeriùs aut ociùs, mortem ſibi pro ciuibus & ſubditis glorioſè, principe dignum cenſent. Sicut & Pelopidas Thebanus vxori, quæ ipſum ad bellum proficiſcentem rogabat muliebriter, vt ſeipſum ſeruaret, *Alij*, inquit, *vt ipſum faciant monendi ſunt. Nam princeps aut dux hortandus eſt potius, vt ſeruet ciues* [b].

b Plutarch. in Græcor. apopht.

19 Non prætermittam Iohannis 2. Luſitaniæ regis nobiliſſimom animum & principatu maiore dignum, qui cùm audiuiſſet, volucrem eſſe, quæ roſtro pectus dilaceret, vt pullos ſerpentum morſibus exanimatos, ſanguine ſuo profuſo, reuocet in vitam: eiuſdem volucris imaginem ſuis inſignibus adiungendam curauit, vt oſtenderet, ſe eſſe paratum pro ſuorum ſalute ſanguinem ſuum profundere [c]. Pellicanum hanc auem dicunt.

c Oſorius li. 1 de rebus Emanuelis.

20 Principis boni etiam eſt, non tantùm cuſtodire ab hoſtibus inuiolatam ſubditorum ſalutem, ſed & vti ſubditis tanquam filiis, & eis benignè quædam indulgere quæ etiam iuſte vindicari poſſent, præferendo clementiam ſeueritati. qui enim non debent propriæ vitæ ob ſubditos parcere, multo magis debent eſſe procliues ad remittendas ſibi illatas ingratitudines, & cogitare ſe expectare retributionem à Deo cuius munus in principatu gerunt, multo maiorem quàm ab hominibus. Item quòd populus inſipiens regendus ſibi commiſſus eſt, qui non ſapientia, ſed potiùs inſipientia cōtra propria certat commoda, & miſerendum illius potiùs quàm propria iniuria vel contumelia ſæuiendum iuxta [d]. Niſi forſan hæc iniuria in reip. connecteretur detrimentum, & dignitatem, potius quàm perſonam principis reſpiceret [e]. Ariſtidis nota manſuetudo, qui cùm multa pro patria geſſiſſet [f], & ex ea in exilium per inuidiam miſſus eſſet, precatus eſt Deos ſuos, vt Atheniensibus quæcunque cuperent ſic bene fauſtéq; euenirét. Quinetiam cùm Xerxes numeroſa claſſe Græcos peteret, quamuis exul, conſilio primum, deinde etiam auxilio Themiſtocli adfuit, & grande momentum ad celebrem illam victoriam Salaminiam attulit. Phocion Athenienſis Phoci filius non tantùm ſæpe multámque operam ſuam in bellis patriæ præſtitit: ſed cùm ab ingrata patria morti adiudicatus, cicutam iam biberet, renonciari filio iuſſit ne ob patris mortem patriam odio haberet, ſed ab omni vltione deſiſteret [g].

d l vni C. ſi quis imperat. maledix

e Vt in c. 2. de maledic

f Vt ſcribit Plutarch. in e- ius vita.

g Ælian. li. 12. de var. hiſtor.

21 Quam diſſimilia ſunt non dicam malorū principum exēpla, ſed prodigia, qui nihil gratius habuerunt quam populorum ſibi commiſſorum interitum & oppreſſionem; & vt vel ſuæ tyrannidis cauſam inde ſibi firmare viderentur, vel contra propria membra, vel vt vindicarent ſe ipſos de his quos præſumebant aduerſarios ſibi futuros; vel vt crudelem animum præter modum ſatiarent, nimiùm crudeliter ſæuierunt, nihilque quàm populi ſubuerſionem procurarunt; imitati dæmones, quorum finis vnicus creaturas Dei, imò ſi poſſent ipſum Deum violare, inſidiis ſubuertere & tollere quorum iſti peſſimi principes miniſtri & inſtrumenta proculdubio ad interitum vel caſtigationē humani generis, feris immaniores graſſantur. Quid peius voto C. Cæſaris Caligulæ, qui queri etiam ſolebat de conditione temporum ſuorum, quòd nullis calamitatibus publicis inſignirentur, atque ideo exercituum cædes, famem, peſtilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat [h].

h Sueton. in eius vita c. 31.

Aliud monſtrum Nero Claudius Cæſar, etiam ſolitus in communi ſermone dicere, *ἐμοῦ ζῶντος γαῖα μιχθήτω πυρί. me viuente terra igni miſceatur*: quod & effecit: nam incendit vrbem, cædes innumeras procurans, vt ſcribit Suetonius [i]. refert & [k] multa immania deſtinaſſe, initio tumultus Gallici ſucceſſores percuſſoréſque ſubmittere exercitus & prouincias regentibus, quaſi conſpirantibus, idémque & vnum ſentientibus: quicquid vbique exulum, quicquid in vrbe hominum Gallicanorum eſſet, contrucidare illos, ne deſciſcentibus aggregarentur: hos vt conſcios popularium ſuorum & fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere, ſenatum vniuerſum veneno per conuiuia necare, vrbem incendere, feris in populum immiſſis quò difficilius defenderetur.

i in eius vita, c. 36. & 37. & 38.

k c. 43.

Similis illa vox tyrannidis, deſiderare populum vnam ceruicem habere, vt vno ictu adimi ei poſſet, vt optauit Caius Caligula.

Valde diſſimilis ab illa præclara & memorabili P. Scipionis Africani maioris ſententia, malle ſe vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes perdere [l]. Et quod dixit L. Lucullus imperator aduerſus Mithridatem ad direptionem captæ vrbis incitantibus, ſe malle vnum militem Romanum ex hoſtiū manibus eripere, quàm vniuerſas hoſtium fortunas ſibi vendicare, Plutarch. in Lucullo.

l Sabelli. lib. 8. c. 2.

De religione principis.

CAP. II.

PEr me reges regnant, inquit diuina Sapientia [m], & principes recta decernunt. Ita fundamentum totius regni, religio eſt, metus, reuerentia, cultus Dei, ſeruare eius mandata, obſequi voluntati eius. In lege regni à Deo latæ per Moſem [n]. *Poſtquam*, inquit, *rex ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in*

m Prouerb. 8.

n Deutero. 17. verſ. 18.

volumine, accipiem exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dextram, vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet, ipſe, & filij eius ſuper Iſrael. Dauid à Deo electus, auſpicatus eſt regnum ſuum à reſtitutione & reformatione cultus Domini. Non debet, inquit Ecphantes Philoſophus, qui aliis imperat, illum ignorare à quo ipſe regitur. Sic meminit Liuius [a], Romulum ſalutatum regem, primùm inſtituiſſe ſacra quædam Albano ritu, & alia Herculi, deinde politicos magiſtratus. Annotatum eſt à Plinio [b], Numam Pompilium 2. regem Romanorum, ferum populum religionis inſtitutione & vtilibus legibus domuiſſe, ſuúmque regnum ita formaſſe, vt pendente eius regno, nemo illi bellum mouerit.

a in primo.
b li. de viris illuſtrib. c. 2.

Rex Perſarum, præſentibus magis hoſtias quotidie immolabat mille boues, aſinos, ceruos, cæſos ex inſtituto Cyri regis [c]. Philoſtratus [d], nec poterat eſſe rex Perſarum niſi qui antè diſciplinam magorum ſcientiámque percepiſſet, vt ait Philo Iudæus lib. de ſpecialibus legibus, & Cicero de diuinatione.

c Xenoph. lib. 8. Cyropædiæ.
d lib. 1. de vita Apollonij. Athenæus li. 3.

2 Pietatis modus in duobus conſiſtit, vt ſcribit Cyrillus Hieroſolymitanus [e], in piorum dogmatum certitudine, & bonis operibus: ita vt neque dogmata ſine bonis operibus accepta ſint Deo, neque abſque piis dogmatibus opera perfecta ſuſcipiat Deus. Pietas, inquit Speuſippus [f], eſt iuſtitia erga Deum, affectio colens Deum, voluntaria veneratio Dei recta honoris diuini ſcientia, explicat in Enchiridio Epicteti Arrius [g]. Pietatis erga Deum id maximum eſſe ſcito, vt de ipſo bene ſentias putéſque eum & eſſe, benéque ac rectè gubernare. Tum vt ita te compares, parere ei, atque omnibus cedere quæ fiant, neque inuitum ſequi quaſi omnia ex optimo conſilio efficiantur.

e catechef. 4.
f l. de diffinitionib. Plat.
g c. 38.

Conſiſtit & alio modo ſignificantius religio ſeu pietas [h], in duobus, vt bene de Deo ſentiamus: & rectum ei cultum exhibeamus. Nempe cum cognoſcamus, & purè & piè veneremur.

h hoc enim eſt pietatis exord. Auguſti li. 1. de libero arbitrio.

Princeps qui Deum cognoſcit ſciet vnum eſſe Deum eſſentiæ vnius in trinitate perſonarũ, optimum, maximúmque, ſempiternum, ſummũ, æternum, regnatorem vel gubernatorem omnium [i].

i Cornel Tacit. lib 5 hiſtor.

Quem nullus effugere nec mente nec facto poteſt: cui nihil ſecretum aut clauſum eſt [k], iudex viuorum & mortuorum, & vindex improborum etiam regum: ſiquidem vt ait Ouid [l].

k Senec. epi. 84.
l 8. metamor.

—*immenſa eſt, finémque potentia cæli*
Non habet, & quicquid ſuperi voluere, peractum eſt.

Is eſt, inquit Cicero [m], qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui regit & moderatur. & vt Horatius [n],

m Cicero in ſomnio Scipio.
n Horat. 3. odar.

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventoſum, & vrbes, regnáq; triſtia. Hunc ignorare cauſa ſubuerſionis eſt bonæ adminiſtrationis. Imò, vt ait Sillius [o], *Prima ſcelerum cauſa mortalibus ægris, Naturam neſcire deûm.* Cultus in ſeruandis eius legibus conſiſtit, & in ritu & ceremoniis receptis ab eccleſia catholica, ſine ſcelere & macula viuere [p].

o Sillius in 4.
p Lactan. Firmian. lib. 5 c. 9.

3 Sapientia indiget princeps. initium autem ſapientiæ, timor Domini [q]. *Si timueritis Dominum,* inquit Deus per Samuelem populo, *& ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius, & non exaſperaueritis os Domini, eritis & vos & rex veſter ſequentes Dominum Deum veſtrum, ſi non audieritis & exaſperaueritis ſermones eius, erit manus Domini ſuper vos & ſuper patres veſtros &c* [r]. & iterum [s], *Fili honora Dominum & valebis.* Palam eſt omnibus quot eximias victorias reportarint de inimicis Dauid, Machabæi, quandiu ſpe & fiducia Dei & veræ religionis feruore ſolidati, hoſtes aggreſſi ſunt teſtis Gedeon, Barac, Sampſon, Iephthe, in libro Iudicum. Goliæ per Dauidem expugnatio [t]. Ionathas, qui difficile non eſſe Deo dixit vincere vel in paucis, & ea ſpe plores fudit [v], & in ſumma *Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturarunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum* [x].

q Pſalm. 110.
r Reg. 1. c. 12.
s Prouer. 7.
t 1 Reg c. 17.
v 1 Reg. c. 14.
x ad Hebræos. c. 11.

Per excellentiam vim & poteſtatem ſingularem religionis veræ adeptæ, Conſtantinus dictus magnus, Licinium, Maxentium, & alios immanes domuit hoſtes, & paganorum vires; templa & execrabilia ſacrificia ſubmouit. Theodoſius, Iuſtinianus aliíque religioſi & catholici Cæſares, victores & fœlices habiti ex religione euaſerunt.

Et deinceps Carolus ille magnus Francorũ imperator, innumeras nationes ad fidem zelo ſuæ religionis adduxit, & truces hoſtes Alemanos, Sueuos, Saxones, Phrigas, Hunnos, Gothos, Langobardos, alióſq; impietatis paganiſmi, infectos, ſuperauit. Quem & ſequuti poſteri, nec alio titulo aut præſtantiori opere quam Dei, cuius religionem verè, ſyncerè, publicè amplexi ſunt, amarunt & excoluerunt, aduerſus hoſtes præualuerunt.

4 Iulianus, qui paucos poſt annos à religione Conſtantini degenerauit, tamen Viennæ agens vt omnes nullo impedimento ad ſui fauorem illiceret, adhærere ſe cultui Chriſtiano fingebat, à quo occulte iampridem deſciuerat, aruſpicinę auguribúſque vacans vt paganus [y]. Vinculum eſt maximum ſocietate hominum, religionis potiſſimùm ſimilis: cum enim eiuſdem ſunt religionis probatæ quæ vna eſt, & populus qui eundem Deum reueretur & princeps, legem Dei ſequentes aberrare non poſſunt à vera politia, vt Dauid dicebat *Lucerna pedibus meis verbum tuum* [z].

y Amm. Marcel. refert l. 21.
z Pſal. 118. verſ. 104.

Deus remunerat ſuos cultores, quando vniuocè populus & reges conueniunt in eundem locum & eccleſiam, & vt loquar cum Dauide [a], *In conueniendo populos in vnum & reges vt ſeruiant Domino.* & rurſum [b], *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Excitantur & reges ad hoc munus religionis [c]. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam nequando iraſcatur Dominus & pereatis de via iuſta.* Atque de vera religione & Chriſto prædixit Deus, futurum ita per Eſaiã [d]. *Et erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terra demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

a Pſal. 102.
b Pſalmo 50.
c in Pſal. 2.
d c. 49. ver. 23.

5 Sed & hoc innatum & inſculptum naturali & rationali lege videtur in hominum mentibus, vt religioni multum tribuant, & authoritati diuinæ: & quæ arbitrentur ei coniuncta eo vinculo, in maiori veneratione habeant. Omnes, inquit Cicero 5. in Verrem, religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt colendos ſibi diligenter, & retinendos arbitrantur. Nec vlla res, ait Q. Curtius in 4. efficaciùs multitudinem regit quàm ſuperſtitio. Neque ethnici hoc lumine naturali caruerunt, vtpote homines habentes impreſſam in anima Dei quoque imaginem. quanquam enim aberrauerint in pluralitate deorum falſorum, tamen ſemper remanſit de diuino

numine

numine reuerentia & eius metus. Et proinde legiſlatores illuſtriores qui regio hoc munere in ferendis legibus vſi ſunt, inuentionem legum in Deũ, ſed per diuerſa nomina ac media retulerunt. Zoroaſtres Bactrianis Perſiſque leges tradens, in Horomaſim: Trimegiſtus Ægyptiis, in Mercurium: Moyſes Iudæus, rectius in patrem totius naturæ verum Deum. Minos Cretenſibus, in Iouem: Charondas Carthaginienſibus, in Saturnum: Lycurgus Lacedæmoniis in Apollinẽ: Draco & Solon Athenienſibus in Mineruam; Numa Pompilius Romanis in Ægeriam Nympham: Mahometes Arabibus, in Gabrielem: Zamalxis Scytis, in Veſtam: Plato Magneſiis & Siculis, in Iouem [a]. Sacra pagina quoque indicat non eſſe poteſtatem principibus niſi a Deo, & reſiſtente poteſtati eorum, ordinatiuni eius reſiſtere [b]: vnde principes inuiolabiles atque ſacroſancti habentur: vtque ea poteſtas manifeſtiùs à Deo pendere doceretur, apud quoque ethnicos, & munera cultus diuini exequendi regibus tributa fuit.

a refert Marſilius Ficinus in argumento ad Minoe Platonis.
b ad Rom. ca. 13.

B

6 Geſſerunt alicubi principes, religionis etiam ethnicorum pontificatum. Atque regi Syriæ & Paleſtinæ erat nomen ſummi pontificis, ideo & propter pontificatum qui eam regebant tempore Pompeij, Hircanus & Ariſtobulus diſſidentes, vrbem ſeditionibus impleuerunt [c]. Voluit gerere põtificatum Antoninus dictus Heliogabalus. Heliogabali Dei [d]. Octauius Auguſtus, pontificatum maximum geſſit mortuo Lepido [e]. Pontifex autem maximus, à Numa Pompilio ſacris omnibus præfectus, qui ea quæ ad deorum religionem pertinerent & cultum, ſtatueret & iudicaret [f].

c Dion. Caſſ lib. 37. hiſtor.
d Hero. in 5.
e Sueto. in eo. cap 31.
f vt ſcribit Liu. in 1. Plut. in Numa Dionyſ. Halicar. & alij.

7 Fiebant & quædam publica ſacra per reges Romanos: vnde & exactis regibus ne etiam alicubi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum crearunt [g], Plutarch [h]. ait vocatum à Romanis ῥῆγα σακρόρουμ, Dionyſius βασιλέα τῶν ἱερῶν, quemadmodum & erat ſacrificium quod inter paganos à regina regis vxore fiebat in regia Iunoni [i], vt & legitur Maacham matrem regis Aſa, fuiſſe reginam ſacrorum Priapi [k].

g Liuius in 2. Dion. in 3.
h in Problem.
C
i authore Macrobio lib. 1. Saturnal. c. 15.
k 3 Reg. 15. verſ. 13.

8 Ante aduentum Chriſti, fuerunt aliquando reges ſimul & ſacerdotes in vero cultu Dei, vt Mathuſalem rex Sale, & ſacerdos altiſſimi [l]. Fuit Samuel ſacerdos & dux populi.

l Geneſ. 4.

Idque factum eſt typice, vt rex & verus ſacerdos Dominus noſter IESVS CHRISTVS ſignificaretur venturus. Et Iſidorus [m] qui refertur à Gratiano in cap. cleros 1. §. Pontifex 21. diſtinct. *Pontifex*, inquit, *eſt princeps ſacerdotum quaſi via ſequentium ipſe & ſummus ſacerdos, ipſe & pontifex maximus nuncupatur &c. antea autem qui reges erant & pontifices erant. Nam maiorum hæc erat conſuetudo, vt rex eſſet etiam ſacerdos & pontifex, vnde & Romani imperatores, pontifices dicebantur.*

m li 7. etymo. c. 12.

D

Et voluit etiam ſatan qui ſimia eſt veritatis, & qui, quæ diuino cultui conueniunt vt ea confunderet. tyrannico ſpiritu vindicare contendit, ſuos ſeu ethnicos imperatores idololatras, ita ſacerdotis titulo inſigniti, nempe falſarum religionum vt ſcribit Nicolaus Papa [n] I.

n ad Michaelem imperatorem in epiſt. 7. incipiente pro poſ. eramus.

Spartiatæ duas dignitates ſuis regibus tribuerunt [o]. Duo ſacerdotia Iouis Lacedæmonij & Iouis cœleſtis: & ius belli in quamcunque regionem voluerint inferendi, vt id nulli Spartiarum prohibere eſſet, alioquin piaculari crimine teneretur. Et tempore pacis illis tributa, vt quoties aliqua publica euiſceratio fieret, primi reges in cœna diſcumberent, & his primis diſtribui inciperet, vtrique eorum, duplum omnium quàm ceteris conuiuis, & coria immolatorum pecorum, eorum eſſent, & darentur ſingulis calendis menſis ſingula pecora vtrique è publico immolanda Apollini.

o vt ait Hero. in 6.

10 Reges Perſarum Magorum ſacris initiatos fuiſſe, notat Cicero [p] & regi ſacrificanti Magos adfuiſſe, & aſtitiſſe, Philoſtratus [q] tradit. Hi enim erant qui curabant apud Perſas omnia publica & priuata ſacra: neque vllum abſque eorum interuentu rite ſacrificium peragebatur [r]: eratque piaculum, vel aras adire, vel hoſtiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria [s]. Erant apud Perſas Magi qui ſapientiæ ſtudiis & rerum diuinarum notitia, præluxerunt, vt apud alias gentes Druidæ, Gymnoſophiſtæ, Brachmanes [t]. Diogenes Laërtius in procœmio operis. Et vt Suidas loquitur, μάγοι παρὰ πέρσαις οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι. Fuerúntque à conſiliis regum Perſarum præcipui [v], ſequutáque tanta authoritas Magiæ in oriente, vt regibus regum imperaret [x]. Plurimúmque ita magos apud reges valuiſſe & ſacra pagina, & alij interpretes admonent [y].

p 1 de diuina.
q Lib. 1 de vita Apollonij.
r Vt teſtatur Herodot. in 1.
s Ammian. Marcell. li. 23.
t Strab. in 5.
v Vt ait Dion. Sophiſta.
x Plin. lib. 30. c. 1.
y D. Hier. in c. 2 Daniel. Socrates li. 7. hiſt. eius eccleſiaſticæ ca 8. Agathias in 2. Euſtachius ad libros Dionyſij, de ſitu orbis.

11 Vnguntur & conſecrantur Chriſtiani quidam principes ſeculares, neque ſolùm eccleſiaſtici, vt in veteri teſtamento, non ſolùm vngebatur ſacerdos, ſed etiam rex, & propheta, ſicut in libro regum Deus iuſſit prophetæ Heliæ vngere in regem Azaelem ſuper Syriam, Iehu filium Nãſi ſuper Iſrael. Eliſeum autem filium Saphat & Eliſæum in prophetam [z]. Vnctus in regem Saul [a], Dauid [b]. Non tamen eodem modo poſtea reges ac ſacerdotes vncti ſunt in eccleſia Chriſtianorum: ſed adhibita eſt diſtinctio, quæ etiam & cum myſterio differentiam poteſtatis ſecularis & ſpiritualis vnctorum, oſtenderet.

z 3. reg. c. 19.
a 1 reg. c. 9.
b 2. regum ca. 20. & 16.

Differentiaque vnctionis habet differentem ſignificationem poteſtatis conceſſæ: vngitur in capite ſacerdos: vngitur in humero princeps, quia imperium factum eſt ſuper humerum eius, & maior poteſtas ſpiritualis temporali, vt explicat Innocentius III [c].

c in c. 1. §. vnde & in veteri de ſacra vnct. o libro 1. decretalium tit. 15.

Vnguntur reges Francorum Rhemis ab Archiepiſcopo & patritio Rhemenſi, aliqui tamen conſecrari alibi & vncti ſunt, vt D. Ludouicus ſacratus Sueſſonij, alij autem alibi vt Aureliæ.

Rex Angliæ vngebatur à primate Cantuarienſi rem diuinam faciente.

Rex Pannoniæ, ab Strigonienſi archipræſule corona aurea redimitur.

Rex Boëmiæ, ab archipræſule Moguntino [d].

d Bruchius li. de omnib. Germaniæ Archiepiſcopatibus.

Orientalis Cæſar olim ab archiepiſcopo, ſeu patriarcha Conſtantinopolitano.

In coronatione regis Hiſpaniæ, Epiſc. Toletanus officium celebrat.

In conſecratione regis Poloniæ, Archiepiſcopus Gueſnenſis.

In coronatione regis Daniæ, Archiepiſcopus Vſpaliæ.

Olim in coronatione regis Amoricarum ſeu Britanniæ vulgo, Archiepiſcopus Turonenſis.

In coronatione regis Nauarræ, Epiſcopus Pampelonenſis.

Archiepiſcopus Moguntinus Germanum Auguſtum inungit Aquiſgrani, Agripinenſium verò pontifex ſacra agit: ab his dehinc & Treuirorum Archiepiſcopo Cæſar imperatoriis inſignibus exornatur.

Perſarum reges Paſagardas proficiſcebantur, vbi à Perſis ſacerdotibus regio more initiarẽtur [e].

e Plutarch. in Artaxerxe.

Rem diuinam priùs fecit Commodus, antequam oraturus ad milites conuocatos, de initio ſui principatus & imperij ageret [a].

[a] Herodian. in 1.

12 Vulgare quod tradit Cicero libris de diuinatione, vrbis Romanæ parentem non ſolùm auſpicato vrbem condidiſſe, ſed etiam optimum fuiſſe augurem. Adhibuerunt & Athenienſes omnibus publicis conſiliis ſuos manteas. Et quod notabilius, cùm ſacris & religione ciuitatem præcipuè contineri exiſtimaret Romulus, metuens, ne, quando illorum vileſceret dignitas, aut iis neglectis populus profanus efficeretur, magnam curam eorum geſſit, legem edidit, *Sacrorum omnium poteſtas ſub regibus eſto, ſacra patres cuſtodiunto.*

Atque, vt narrat Dionyſ. Halycarn [b]. inter cætera quæ regij eſſe muneris voluit, πρῶτον μὲν, inquit, ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν καὶ πάντα δι' ἐκείνου πράττεσθαι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια. id eſt, *Primum ſacra curare, atque ſacrificia, per eúmque geri quicquid ad placandum Deum pertineret.*

[b] In 2.

Quanquam poſtea hanc curam & poteſtatem Numa à regibus in pontificem maximum quem inſtituit, tranſtulerit, eíque Ius ſummum in ſacris præbuerit.

13 Iuramentũ quod imperatores præſtant ſummo pontifici in coronatione, in ſumma inter cætera continet, quod fidem & ſedem Apoſtolicam defendent, quòd nunquam cum Saraceno, pagano, ſchiſmatico, ſeu cum alio præfatę eccleſiæ inimico vel rebelli catholicæ fidei ſeu manifeſtè ſuſpecto, vel cum alio quolibet communionem catholicæ fidei non habente, vnionem quamlibet ſeu parentelam, aut confœderationẽ inibit [c]. Imperator olim orientis, poſtquam fuiſſet electus, póſtque ſuſceptam fidem Chriſtianam ex conſuetudine rogatus iurabat & ſæpe propria manu ſubſcribebat, quòd fidem eccleſiæ catholicæ ſequeretur, œcumenicorúmque conciliorum; nec concitaret tumultum in eccleſia Dei, eáque facta proteſtatione Patriarcha Conſtantinopolitanus, capiti eius præſente populo imponebat coronam cingebat ei enſem, offerebat ei ſceptrum, & digito aureum annulum imponebat.

[c] cap. vnico, §. porrò, de iure iura. in Clemẽtinis & in cle. 1. de iureiurã.

14 In hac parte religionis, cura principis in eo verſatur, vt cultum diuinum conſeruet, & emendet corruptum exemplo vel Nabuchodonoſoris regis ethnici, qui edictum propoſuit [d], *Ne quis blaſphemiam diceret contra Deum Iſraelem*: exemplo Moſis, qui multis victoriis excelluit contra infideles, en quòd Dei zelum & cauſam promoueret & defenderet: quemadmodum in libris regũ Iſrael & Iuda, Dauid, Aſa, Ioſaphat, Ezechias, Ioſias, & alij pluribus beneficiis & victoriis à Deo donati, quòd cultũ eius rectum habuerint & corruptũ emendauerint, reliquias idololatrarum ſubuerterint: vt contrà ſubuerſi & extriti, qui eum reliquerunt, vt Salomon, Achas, & alij. Ex cultu veræ religionis firmauit ſibi & ſuis imperium Conſtantinus qui promeruit nomen magni; & Carolus eodem honore cognominatus magnus. Proſtant in C. Iuſtinianeo imperatorum Chriſtianorum leges perpulchræ, & vtiles reip. ſub ti. de ſumma trin. & fide Catholica, de ſacroſanctis eccleſiis, de epiſcopis & clericis, de epiſcopali audientia, de hæreticis & Manichæis, & Samarithis, ne ſanctum baptiſma iteretur. Nemini licere ſignum ſaluatoris humi, vel in ſilice, vel in marmore, aut inſculpere aut pingere, de Iudæis & Cælicolis, ne Chriſtianum mancipiũ hæreticus vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel poſſideat, vel circuncidat, de Paganis ſacrificiis & templis eorũ, de his qui ad eccleſiam confugiũt, vel ibi exclamãt, & ne quis ab eccleſia extrahatur: & alibi ſparſim in codice & nouellis.

[d] Daniel 3. c. verſ. 96.

Monebat Mæcenas Octauianũ [e], *Diuinum illud numen*, inquit, *omni modo, omni tempore. ipſe cole iuxta leges patrias, & alij vt colant effice. Eos vero qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coerce: non Deorum,* (vt loquitur, nos Dei) *cauſa: quos ſanè qui contemnunt, nec aliud ſanè quicquam magni fecerit, ſed quia noua quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, ſeditiones, conciliabula exiſtunt, res profectò minimè conducibiles principatui.*

[e] Dio Caſſ. lib. 52. h. ſtorie.

Iuuat Deus eos qui magis inſeruiũt, & pro pietate maiori, maiora rependit beneficia. Quod & Ariſtot. quoque [f] ſentiens aiebat Deos eſſe promptiores in eos qui maximè illos colũt. & ita promouere & cõſeruare eorũ principatus ſatis apertũ eſſe poteſt, vt etiã Cic [g]. audacter pronũciauerit. Romanos, nõ calliditate aut robore, ſed pietate ac religione omnes gentes nationéſue ſuperauiſſe.

[f] Rhetor. ad Alexand.

[g] Oratio de aruſpicum reſponſis.

Hæc cura principe digna & quia optimum ab optimo defendi par eſt, & quia iure ille à Deo proximus habetur, per quem Dei maieſtas vindicatur [h]. Et cùm nihil ſit in humanis rebus religione præſtantius, eam ſumma vi oportet defendi [i].

[h] Iuſtinus lib. 8.

[i] Lactan. lib. 5. inſtitution. c. 20.

15 Hic principes conſiderare debent ſe eſſe in populo miniſtros Dei [k], imò & cuſtodes legi diuinæ adhibitos [l], vnde & participatione nominis dij dicti.

[k] Vt ait Diuus Paul. ad Rom. ca. 13.

[l] Deut. c. 17.

Paſtores non tantùm corporum hominum & ſubditorum, ſed etiam per conſequentiam animarum pro quarum ſalute non minùs quàm corporũ laborare debent, & auxiliũ eccleſiæ contra hæreticos & cõtemptores legis præbere, vt dixi in religionis libris. Sic Dauid [m], *Odi eccleſia malignantiũ, & cum impijs non ſedebo, lauabo inter innocentes manus meas, & circũdabo altare tuũ Domine.* Societatis humanæ & principatus ſeu regiminis eius finis vltimus eſt, Deum colere, venerari, & mandata eius ſeruare, vt ipſe honoretur, laudetur: & nos tandem eius benignitate, ad vitam æternam quæ in eius fruitione nobis proponitur perueniamus.

[m] Pſal. 25.

Cauere & debent proinde principes, vtq; omni ſtudio faueant veræ religioni, ne patiantur conniuentia, vel alio modo, Dei honorem per hæreſes, blaſphemias, vel aliter conculcari, aut vllo modo lædi. Non enim poſſunt duobus dominis ſeruire, Deo & dæmonibus. Sunt enim inſtituti à Deo, non à dæmone: quare ſi in partes dæmonum & miniſtrorum eorum transfugiant, produnt ſuum inſtitutorem & Dominum, & diu poſtmodum ſupereſſe nequeunt. Neque licet claudicare in duas partes: nam ſi Baal putent Deum, eum ſequi debent; ſi Deus eſt Deus, vt verè eſt, neque alius præter illum, non debent deſertores eius fieri, vt dicebat Elias populo [n], in religione non datur medium, vel enim quis Chriſtianus debet eſſe: vel ſi non eſt, eſt contrarius. *Qui non colligit mecum*, inquit Chriſtus, *diſpergit: qui non eſt mecum, contra me eſt* [o]. Chriſtus íſque Deus, non admittit in veneratione & cultu ſuæ maieſtatis ſocium, aut æqualẽ, *Honorem meum*, inquit Deus, *alteri non dabo* [p], & ſcriptum, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies* [q]. Et, *ſoli Deo omnis honor & gloria in ſecula ſeculorum* [r]. Integrum hominẽ Deus requirit in ſuo cultu, non partem, *Diliges enim*, inquit, *Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribus tuis* [s].

[n] 3. Reg. c. 18.

[o] Lucæ ca. 11. verſ. 23. Deuter. 6.

[p] Eſaiæ c. 42. verſ. 8.

[q] D. Matth. c. 4. verſ. 10.

[r] 1. ad Timotheum ca. 1.

[s] prouerb. 7.

Quod fieri non ſolet, imò eſt impoſſibile, dum quis

quis diuerſas religiones ſimul pati & fouere deſiderat, certiſſimum enim eſt, inde in neutram credere, qui leges contrarias admittit: & inde etiam facile labitur in Atheiſmum, quo nihil infœlicius reipublicæ contingere poſſet. Nam ſublata ex oculis Dei reuerẽtia & fide, omnia temere & impiè confunduntur. Et ſocietas hominum efficitur lerna malorũ: & ſi qui ſint tam ſceleſti, qui Deum non eſſe arbitrentur, nihil eſt quod non audeant, iam enim obſcurata mente nullum Deum putantes, neq; de vita æterna aut de pœnis inferorum, aut de immortalitate animæ credunt: ſed brutali more viuunt, ſæuiunt, diuina & humana confundunt, omnem poteſtatem ſpernunt & legem.

In quam ſententiam facilè perueniunt, qui nec legem diuinam verámque religionem tanquam exoſam credunt, neque opiniones aut hæreſes quas falſas vident & contrarias, probant. Tunc enim eò perueniont vt dicant non eſt Deus. Tolle hoc vinculum religionis, vt ait Lactantius Firmianus [a], vita hominum ſtultitiâ, ſcelere, immanitate complebitur. Et proinde, vt dicebat Ariſtoteles [b], in omni republica πρῶτον ἡ περὶ θεῖον ἐπιμέλεια. primùm eſt curatio rerum diuinarum. Et Cyrus rex optimè arbitrabatur, ſi omnes ſibi familiares, & ſubditi, Dei metuentes eſſent: minus eos, aut inter ſe aliquid illicitum patraturos, aut in ipſum [c].

a libro de ira Dei c. 8. et. c. 8

b libro 7. polit.

c Xenophõ libro 8. de cyripædia.

16 Ceterùm quemadmodum laudabile, vt diximus, eſt in principem pium eſſe & Chriſtianum, & de fide catholica quæ vera eſt, rectè & ſyncerè ſentire; ſic quando excedit & deficit io impietatem & ſuperſtitionem, valde ſibi & ſubditis eſt periculoſum, imò valde damnoſum: ſunt enim extrema illa vitioſa. Neque quod ſuperſtitionis eſt, ad religionem veram pertinet: videntut ſiquidem hæc pugnantia Cornelio Tacito, lib. 5. Annalium. *Gens*, inquit, *ſuperſtitioni obnoxia, religionibus aduerſa.* Superſtitioſi ſunt ſemper pauidi, & inquieti, Deum tanquam tyrannum metuentes: quod & notauit Cicero 1. de finibus. *Superſtitione qui eſt imbutus, quietus*, inquit, *eſſe nunquam poteſt.* Solet Deus a religioſo vereri: à ſuperſtitioſo timeri, vt refert ex Varrone Diuus Auguſtinus libro ſexto de ciuitate Dei.

Superſtitio & aniles perſuaſiũculæ, vt ait Lucan.

Faciunt animos humiles formidine diuum,
Depreſſóſque premunt ad terram.

Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet, quos colit, violat. Seneca epiſtola 124. Oportet principem quantùm oportet & ſicut oportet, nempe tanquam principem religioſum eſſe: & cultui diuino ita inſeruire, ne quæ ſacerdotij ſint vſurpet, aut voluerit videri velle vſurpare. Cura miniſterij ſacrorũ commiſſa eſt perſonis eccleſiaſticis & miniſterium eorum, vſus verò Chriſtianis aliis omnibus, & defenſio principibus, quæ confundi non debent: nam vtrunq; munus totum hominem & integrã ſolicitudinem exigit, nec ſacra prophanis miſcenda temerè: miniſteria diuina eccleſiaſticarum perſonarum mitem hominem, abhorrentem à gladio, à fuſione ſanguinis, à negotiis ſecularibus ſecretum deſiderant: non reſiſtentem contendentibus corpore ſed ratione & lege: princeps ſi hæc velit exequi, iam videtur renunciare armis & nobilitati tẽporali, vt habetur titulo de milite vaſſallo, qui militaria arma depoſuit in libris feudorũ. Et vt ait Nicephorus Gregoras, qui in vna Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & ſpeluncæ conueniunt. Atqui vnà cũ virtute ciuiles etiã mores coniunxit, & notitiam ſibi parauit rerum variarum, ille populũ ad optima & ſaluberrima ducere idoneus eſt. Nam dum ipſe præter vacationem ſuam, contemplationi ſeruire inſtituit, munus ſibi commiſſum derelinquit, opprimũtur ſubditi, ſeditioſi inſidiarũ occaſionem captant, principem contemnunt, quẽ armarum negotiis regni iuſtè & ſedulò intentum metuerent & reuererentur. Exemplum celebre apud Herodian. li. 5. in Antonino, qui dum ſuperſtitionibus addictus eſſet præter modũ, iã in contemptum militum venerat, & populi. Inde Mæſa captauit occaſionem dandi ei collegam nepotem ipſius ex altera filia, nempe Alexandrum, & ad gratiam ſic ei locuta eſt, *Oportet iam ipſum ſacerdotio religionique numinis vacantem bacchari, ac deorum celebrare orgia: ſufficiendum autem et alterum qui res curaret humanas, quique illi principatum vacuum ab omni moleſtia curáque præſtaret.*

Ozias, cùm iuuante Deo corroboratus eſſet in regno Iuda & viciſſet Philiſtæos, eleuatum eſt cor in interitum ſuum, & neglexit Dominum Deum ſuum, ingreſſúſque templum Domini voluit vſurpare officium ſacerdotum, & adolere incenſum Domini, cùm ad illud miniſterium conſecrati fuiſſent ſacerdotes filij Aaron. ſtatim autem in vltionem, orta eſt lepra in fronte eius: & fuit leproſus vſque in diem mortis ſuæ [d]. Scribit Liuius [e] Tullum Hoſtilium ferocem & præſtantem bello virum & regem, incidiſſe in morbum, & ei cum corpore fractos fuiſſe ſpiritus feroces, vt qui nihil antea ratus fuiſſet minùs regiũ quàm ſacris dare animum, repentè omnibus magnis paruíſq; ſuperſtitionibus obnoxiũ degiſſe, religionibúſq; etiam populum impleuiſſe, & ita à cura & ſolicitudine priori regni diligenti deſtitiſſe. Traditum autem ipſum regem voluentem commentarios Numæ, quum ibi quædam ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet, operatum his ſacris ſe abdidiſſe: ſed non ritè initum aut curatum id ſacrum eſſe, nec ſolùm nullam ei oblatam cæleſtium ſpeciem, ſed indignationem Iouis ſolicitati praua religione, fulmine ipſum cum domo conflagraſſe, cui conſentire videtur Plinius [f], Valerius Maximus [g] & alij.

d 2. Paralip. c. 26. 4. Reg. cap. 15.

e in 1.

f lib. 2. natur. hiſtor. c. 53 & lib 28. c. 2.

g lib 9. c. 12.

Multis verò vetiúſque eſt perſuaſum Hoſtilium humana fraude non regno prouidẽtem addictum ſuis vanis religionibus periiſſe: Ancique Martij, qui ambiebat imperiũ & poſt eum illud obtinuit, inſidiis, qui inde aggrediẽdi eum nactus eſt opportunam ſibi occaſionem, vt cùm procelloſo die rex ſacra faceret, ille ingreſſus ſit regiam, ibique Hoſtilio cum vxore & liberis interfecto, domum incenderit, vt narrat Dionyſius Halicarnaſſeus [h].

h libro 3.

Amiſit religionem Anglia, dum reges eius quidam voluerunt ſibi religionis omnimodam vſurpare poteſtatem, & dici caput Eccleſiæ: & rectè maluit Thomas Morus 7. Iulij 1535. Cancellarius Angliæ ſubire ſupplicium mortis quàm Palinodiam recantare, & ſubſcribere, edicto regio eius rei: idipſum & Iohannes Piſcherus Roffenſis Epiſcopus fecit [i].

i vt ſcribit P. M. Gaſpar A. ep. de morte Mori.

17 Inſigne adhuc exemplum Alexandræ reginæ Iudæorum, quæ & Salomæ vxor vidua Ariſtobuli, & poſtea Alexandri Iannis crudelis vxor & vidua, cuius dominationi poſt mortem mariti ſe iunxit quædam Iudæorum factio, qui Phariſæi dicebantur: qui præter alios pietatem colere putarentur, & peritiùs leges interpretari, ob quam cauſam magis eos ſuſpiciebat Alexandra, diuinæ

legi

legi ſuperſtirioſè deſeruiens. Illi autem paulatim A fœminæ inſinuati, quoſque pro ſua libidine ſubmouendo, deponendo, itémque vinciendo, ac ſoluendo, iam procuratores habebantur, prorſus vt ipſi quidem regiis commodis fruerētur, expenſas autem ac difficultates Alexandra perferret: vt iiſdem verbis refert Ioſephus libro 1. de bello Iudaico. Relegandi illi erant Phatiſæi ad legem diuinam tractandam, & remouendi à reipublicæ adminiſtratione expreſſa, vel tacita, quæ magis nocebat, & illa peritis in re publica tractanda, vti debuerat. Sed tanta erat ſuperbia quam illis exprobrat Chriſtus, Phariſæorū, vt in omnibus vellent priores eſſe, & omnia ſuo nutu & arbitrio mouere. Sic enim dementarunt per ſuperſtitionem illam reginam, & alios plures principes, vt nihil ſine ipſorum conſilio auderent, quod exemplo eſſe debet regibus, ſimiles huiuſmodi hypocritis in conſilium & vlteriorem familiaritatem B non admittendi. Piè autem & Chriſtianè ipſi in lege Dei viuere debent, ſine ſuperſtitione tamen hypocritatum debent omnes ceremonias eccleſiæ catholicæ eiúſque mandata ad vnguem ſeruare, & vt ſeruentur à ſubditis omni diligentia curare, eáque de cauſa paſtores eccleſiaſticos, epiſcopos, archiepiſcopos interpellare vt ſua curent officia ab eccleſia & ſummo pontifice impoſita, debent ſecum optimum non ambitioſum aut curialem ſacerdotem confeſſorem, & eleemoſynarios habere, in officio illorum illis obtemperare vt Chriſtianum hominem decet: ſed ad alia eos peruenire quæ muneris ſui non ſunt, pati non debent, niſi in negotiis, ad quæ adhibentur ſint exercitati: quales ſunt plures epiſcopi: & clerici in conſilium principum meritò propter probitatem & peritiam admiſſi. Interim ipſi principes non debent obliuiſci quæ ſui muneris ſunt, ma- C gnanimitatem, executionem iuſtitiæ, aut gladij in facinoroſos & rebelles, proditores, & contemptores miniſterij, adhibitis in conſilium proceribus & viris præſtantioribus peritis in tranſigendis negotiis regni, & ſi quæ ſunt quæ ad religionem pertineant, illa debent remittere tractanda & examinanda, vel ſummo pontifici, vel epiſcopis & eccleſiaſticis perſonis: ſatis enim oneris ipſi habēt in exequendo munere ſecularis principatus, vt de ſpiritualibus, ad quæ vocati non ſunt, ſe immiſcere aut impedire non debeant.

18 Et hoc vnum extremum religionis eſt in exceſſu quod vitare debet adminiſtrator reipublicæ ſecularis & in quo peccat, nempe ſuperſtitio, & temeritas in vſurpandis, quę relinquere debet perſonis eccleſiaſticis. Aliud autem extremum eſt circa impietatem & hæreſim in defectu fidei: dum ea quæ principi Chriſtiano credenda D firmiter ſunt ad ſalutem neceſſaria, princeps vel non credit, vel credi à ſubditis, vt oportet & eccleſia iubet, non ſatagit.

Impietas & hæreſis, pro modulo quo regnum ingrediuntur, etiam fundamenta eius deiicere & corrodere incipiunt, potiſſimùm in regnis quæ Chriſtiana & vera religione ſunt firmati. Ioram, Ochozias, Athalia, fuerunt falſorum Deorum cultores: reges Iſraelitarum, verum Dei cultum publicè non inſectabantur, ſinētes quemque ſuo modo viuere. Ioas poſt mortem Ioiadæ pontificis, delinitus obſequiis principum Iuda, acquieuit eorum petitionibus, permiſitque vt derelinquerent templum Domini Dei patris ſui, & ſeruirent lucis & ſculptilibus [a]. Sic mali origo creuit, & multò magis ſub Achaz, qui primus regum Iuda religionem ciurauit. In Synagogam & templum hæreſes, cultúmque peregrinorum deorum intulit, & clauſit templum Domini [b]. atque ita ad iracundiam prouocauit Dominum & infecit populum: ſuſpendit iram & vltionem Ezechias & Ioſias, filius eius, qui cultum Domini reſtituerunt. Poſt quorum mortem, non continuit ſe Dominus quin funditus populum euerteret & in captiuitatem Babylonicam adduci permitteret, punitis ducibus cum populo [c].

a 2. Paral. ca. 24.

b 2. Paral. ca. 28. & 4 Reg. 16.

c vt docentur omnia 2 c. 30. 2. paralip. vſq; ad finem, & 4. regum à c. 24. vſque ad finē libri.

19 Gradibus per impietatem ſuam ad necem properauit Iulianus apoſtata à fide qui in principio iam eiurauerat clam fidem, vt magicis vacaret, & aliquandiu bonum ſe Chriſtianum ſimulauit: dehinc cùm diſcordiæ de religione ortæ fuiſſent, Antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſus monebat, vt ciuilibus diſcordiis conſopitis, quiſque nullo vetante religioni ſuæ ſeruiret intrepidus [d]. deinde autem palam fidem negauit, & omnibus hoſtibus eccleſiæ fauit, vt hæreticis, Iudæis, paganis, vt referunt diuus Hiero [e]. Auguſtinus [f]. ſed breui tempore: ſublatus enim eſt diuino iudicio, poſtquam annum vnum & ſex menſes imperaſſet, vt ait Pomponius Lætus, cui tamen ſuccedens in imperio Iouinianus omnino aduerſarius fuit, & noluit inſignia imperij ſuſcipere, quin priùs milites vno ore Chriſtianos ſe profiterentur, negans ſe Chriſtianum imperare non poſſe [g]. Sed non iden Dei ira quieuit, quia & turpem pacem cum Perſis agitare coactus eſt ob res ab apoſtata Iuliano infeliciter & Deo ſiniſtro, geſtas.

d Ammian. li. 22. & 23.

e Ad Nepot. f 2. lib. contra Petilianum ca. 92.

g Niceph. Call. li. 10. & 38 Ruffinus li. 2. c. 1.

20 Magnum eſt inter ſubditos, & valde vtile aut damnoſum, principis exemplum: non aliter quàm inter greges & armenta paſtoris & ducto- C ris prudentia & inſipientia, aut conſeruare, aut perdere greges poteſt. Vtque ſequitur armentum paſtorem illi confidens, ſic vitam & iuſſa principis populus: quare videmus hodie plurimos ad religionem principis ſui, mutare aut conſeruare ſuam ſubditos. Et quamuis ſubditi non ideo à damnatione diuini iudicij immunes ſint, quòd veram Chriſti religionem & catholicam ex arbitrio principis ſui corrumpant vel mutent: tamen principes grauioribus tormentis obnoxij erunt ante tribunal Chriſti, reddentes rationem principatus, cùm exquirentur oues quæ perierunt eorum malo exemplo, de manu eorum: poſſunt quidem in hoc ſeculo aliquando differre pœnas, ſed proculdubio non effugient Dei cenſuram & iudicium, bis puniendi, & duplici maiorique pœna pro ſuis admiſſis, & pro ſubditorum lapſu & erroribus quos inſeminarunt, vel cùm poſſent, D non emendarunt.

21 Princeps qui ſegniter de religione eſt ſolicitus; vel omnino Arheus, vel ſuæ ſalutis immemor eſt, maximéque in ſuſpicionem venit quòd ſine religione eſt, qui conſtanter vnam religionem non defendit aut ſequitur, ſequendámque inconcuſsè non ſtatuit. Qui putat poſſe contineri populum cum libertate permiſſa ſequendi quam voluerit religionem ſiue hæreſim. hoc enim potiſſimùm accidit his qui ſemel à vera fide & religione catholica lapſi ſunt, & ſe ſectis hæreticorum dicarunt, in quibus cùm modicè perſtiterint & falſum dogma cognouerint, erubeſcunt in viam redire; & aliquando quia odio habuerunt fidem catholicam, & falſam norunt ſectam qua infecti fuerunt, neutram

Digitized by Google

neutram amplectuntur, & ſunt ſine fide & ſine A Deo, vt contigit Iuliano apoſtatæ: & ita vt ille, liberam electionem cuique impiiſſimè religionis concedunt, quod non facerent ſi crederent Deum certa lege colendum nō arbitria corrupta voluntate. Sic & Rhotaris Langobardorum, rex in ſectam Arrianorum prolapſus, in ſinguiis ſuis ciuitatibus, Arrianum & catholicum epiſcopos haberi præcepit, quod ei male & populo quoque ſucceſſit, vt narrant Platina & Paulus Diaconus [a].

a lib. 4. c. 15.

Hanc libertatem viuendi cum diuerſitate religionum Elias exprobrauit regi Achab & populo eius [b], *Quouſque claudicatis in duas parteſ? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eū: ſi autē Baal, ſequimini illum &c.*

b Regum 3. c. 18. verſ. 21.

Chriſtus per diuum Iohannem [c], iubet præpoſito ſeu Angelo Pergami ſcribi, *Habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere ſcandalum coram filiis Iſraël edere & fornicari* [d], *ita & habes tu tenentem doctrinam Nicolaitarum* Dehinc [e], Præpoſito Laodiceæ, *Scio* B *opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus eſſes aut calidus: Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo,*

c Apocalyp. c. 2. verſ. 14.

d vt Numer. 24 & 25.

e & ca. 3. verſ. 15. Apocalyſ ſeos.

22 Potuit hæc forſan numinis confuſio inter ethnicos probari, inter quos nec certus Deus, quanquam nec liceret in republica alioquin bonis legibus temperata, vt alibi docuimus, in peregrinis religionibus vagari, vt ait Liuius [f], & alij: & ab initio quidem potuit ethnicus princeps, ad vitandas ſeditiones ita pati: vt Vtopius quidam, qui de ſuo nomine Vtopiam ſubegit inſulam, cùm incolas illius propter religionis quæſtiones penè ad interitum vſque pugnaſſe cognouiſſet, ſanxit vt cuique liceret ſequi quam vellet religionem, & alios ſi poſſet adducere, benigne ad ſuam traducere, non vi nec ſeditione: alioquin pœna exilij imminente [g]. Verùm non ita dicendum de vera religione vnius & veri Dei, qui alterius non patitur conſortium & qui mandauit [h]: C *Non habebis deos alienos coram me.* Et qui gloriam nominis ſui alteri non dat exemplo monarchæ, qui vnus in regno, cum quo plures non poſſunt imperare, niſi ex eius, poteſtate & arbitrio, nec duo ſoles poſſunt eſſe in mundo.

f lib. 5. decadis 3. & l. 10. decadis 4.

g vt refert Thomas Morus li. 2. Vtopiæ.

h Exod. ca. 20.

Vltor ſuæ iniuriæ Deus, & vbi impij imperatores & reges ſe tutos eſſe putant ex varia hominum diſciplina, & dum illos ſibi conciliare applaudendo deſiderant, ibi aduerſariam Dei manum experiuntur interdum in hoc ſeculo, interdum in hoc & in alio: interdum in alio, proſperis quibuſdam in hoc, ſiquid forſan boni geſſerint remunerati: ſcribit Aimonius [i], Mauritium imperatorem, à beato Gregorio ſæpe admonitum, vt leges ſuas contra diuinæ legis præcepta, prolatas, corrigeret, & cùm non feciſſet, fuiſſe à Deo præmonitum, cum optione vtrum in hoc, an in alio vellet ſeculo pœnas luere: & dum elegiſſet in hoc D potiùs, iudicium in ſomniis accepiſſe, quod à Phoca cum ſuis liberis imperio quo abuſus eſſet, & vita priuandus eſſet, quod & accidit.

i lib. 4. de geſtis Francorū c. 2.

23 Cauere hic quoque debent qui zelo mouentur religionis propagandæ aut conſeruandæ, ne decipiantur ab hypocriſi eorum qui ambiunt principatus: ſiquidem plures fuerunt qui hoc prætextu, vt dixi lib. de religione, liberos populos in ſeruitutem redegerunt, & eo colore incautos ſuo iugo ſubiecerunt, cùm eſſet illa ſola latens intentio, dominari, non Dei religionem verè timere, & hoc modo decepti Thebani & Theſſali à Philippo Macedonum rege, qui eum ducem A elegerant vt ſacrilegiom contra Phocenſes vindicaret: victis enim Phocenſibus, Philippus qui dictus erat vltor religionum, tandem aperuit re ipſa quod meditatus erat: atque vrbes ipſas quarum antea dux fuerat, hoſtiliter occupauit, diruit, diripuit, coniuges & filios omnium ſub corona vendidit, nō deorum immortalium templis, inquit Iuſtinus [k], non diis penatib. publicis, priuatiſque ad quos antea hoſpitaliter ingreſſus erat, parcens prorſus, vt non tam ſacrilegij vltor extitiſſe, quàm ſacrilegiorum licentiam conquiſiſſe videretur.

k lib. 8.

De honore & maieſtate principum & regum.

CAP. III.

NVllus eſt qui ambigat ſublimioribus poteſtatibus honorem deberi eximium, *Deum timete, regem*, inquit D. Petrus, *honorificate* [l].

l 1. Petri ca. 2. verſ. 17. Paul. ad Roma c. 13 ca. Omnis anima, de cenſib.

In regibus, maieſtas dicitur excellentia digniB tatis & honoris, primùm Deo attributa abſolutè & ſolummodo: dehinc & principibus qui, vti ſcribit Plutarchus, in terra, ſunt Dei ſimulachra: cuius maieſtatis impreſſio etiam inter fortunæ varietates, principum inſidet perſonis, veluti ſignaculum & carachter poteſtatis, quæ nulla eſt, niſi à Deo permittatur vel detur: ex quo vel peſſimi quandoque, imò vt plerunque, timent mittere manum in principes, vel poteſtatem publicam habentes. Sicuti legimus lictorem vel ſatellitem iuuenē armatum delegatum ad occidendum Marium conſulem proſcriptum apud Minturnenſes in carcere decrepitum & inermem, nuſquam auſum ferire, veluti quadam occulta maieſtate Marij percuſſum & prohibitum, teſte Valer. Maximo [m].

m lib. 2. c. 10. in Mario. capitū. 1. de bellis ciuil. & Plutarchus in eius vita.

Narrat & Tranquillus [n], cùm victoria Vitellij nunciaretur Veſpaſiano, ſubitò in VeC ſpaſiani vultu apparuiſſe maieſtatem antea inuiſam.

n Sueto Tranquil. in vita Veſpaſia. c. 7.

Atque Sillius Italicus, loquens de Scipione Africano, narrat inter arma ſolam maieſtatem ei inſediſſe præcipuam, qua veneratior habebatur, & magis timebatur.

2 Quid autem ſit illa maieſtas, non poteſt facilè exprimi, proprietatem rei clarè ſenſibus inſinuando: eſt enim quippiam latens, quod reddit præter naturam propriam mirabile quippiam, vnde veneratio ſingularis & honor naſcitur, nec quale illud ſit poſſunt ipſi admirantes notare apertè. Et Ouidius [o], ex honoris & reuerentiæ coniugio, natam maieſtatem voluit, dum ait, deos quondam exemiſſe à terris maieſtatem filios honoris & reuerentiæ, ideóque homines maieſtate priuatos auxilium gigantum inuocaſſe, vt illam de cælo detraherent. Certè Dei hæc virtus eſt, & radius à vera Dei maieſtate inditus vt opinor, ſeu D angelus poteſtatis miniſter, vel aliud quippiam efficax ſed incognitum.

o Faſtorum 5.

3 Illa maieſtas apparuit in Moſe, quam ipſe acceperat ex colloquio Domini, & videbatur eius facies cornuta, ita vt duræ ceruicis populus, non poſſet in eum intueri ob gloriam & maieſtatem eius niſi ipſe velaret faciem [p], cùm etiam Deus diſtribuit de ſpiritu Moyſis in ſeptuaginta ſenes, quos ei dedit in adiutorium gubernationis populi, maieſtas apparuit & inter populum iſti tali maieſtate agniti prophetæ & obſeruati fuerunt [q].

p Exod. c. 34. ver. 29. & ſeq.

q Num. c. 11.

Sic poſtquam vnctus fuit Saul in regem à Samuele immutauit illi cor aliud, & qui eum inuenerunt redeuntem ad patrem, agnouerunt eam

maieſtatem

Digitized by Google

maieſtatem & muneribus donarunt, imò, & euneus prophetarum ad eum venit & in ipſum inſiluit ſpiritus Domini [a]: rurſum, c. x1. cùm Amonitæ obſiderent Iabes, maieſtas illa effecit, quæ ex ſpiritu Domini facta eſt, vt nullus auſus fuerit ex populo contradicere, ne in bellũ veniret. Sic [b], illud ſingulari nota adiectum eſt, poſt vnctionem Dauid in regem, quòd directus eſt ſpiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps, ſpiritúſque Domini receßit a Saule & exagitabat eum ſpiritus nequam à Domino.

a Reg. 1. c. 10.
b 1. Reg. c. 16.

Quando etiam Salomnn vnctus fuit rex [c], ſtatim Adoniæ factio à maieſtate regia ſola territa, dilapſa eſt, quæ iam iam Adoniam regnare volebat viuo Dauide patre. Deus enim, quia poteſtatem dat, quia non eſt poteſtas niſi à Domino [d], ſua authoritate eandẽ conſeruat, & reuereri vult, & ita fit vt vult, quemadmodum hominibus poteſtatem dando in animalia, dixit [e]: *Terror veſter* B *ac tremor ſit ſuper cuncta animalia terræ, & ſuper omnes volucres cæli &c.* tantam indidit Deus Moſi maieſtatem [f], vt rex Pharao Ægypti nunquam auſus ſit in eum manum mittere, facientem prodigia virtute Dei etiam vſque ad primogenitorum necem verbũ Dei inuiolabiles facit ſuos legatos ſua maieſtate, nnn minùs quàm gentes ſuis caduceis, & dixit, *Nolite tangere Chriſtos meos & in prophetis meis nolite malignari* [g]. Et poſtquam ſpiritus Domini induit Gedeon, antè priuatum & addictum etiam à patre morti propter deſtuctam aram Baal, omnes reuetiti ſunt eum, & iuſſu eius abſque contradictione, arma ſumpſerunt & ſequuri ſunt eũ [h].

c 3. Reg. c. 1.
d ad Rom. ca. 13.
e Geneſ. 9.
f in Exodo ca. 4. 5. 6. & ſeq.
g Pſal. 104.
h Iudicum ca. 6. verſ. 34 & ſequent.

4 Dignitatis per ſe venerabilis, vnde maieſtas, ſeu maior ſtatus.

Auxerunt hanc dignitatem vel terrorem erga ſubditos, leges, & poteſtatis imperantium erudelis authoritas, & ceremoniæ quæ ad honorem C principum vt eſſent auguſtiores additæ ſunt.

Quemadmodum apud Perſas, vt venerabiliores reges eſſent, à vulgi conſpectu ſe remouebant, & perrarò copiam ſui populo faciebãt [i], hoc à Deioce primo rege tractum videtur notare Herodotus [k], ne familiaritate & frequentia vileſceret regia maieſtas, neque adire regem, vel alioqui ſine eius iuſſu, & niſi per internuncium licebat [l]. Idque & ſeruatum poſteribus imperatoribus, tradit Ammianus Marcelli [m].

i Xenoph. in Ageſilai laudatione Ariſtot. lib. de mundo
k in 1.
l Herod. in 1. & 3. de Siloſonte.
m lib. 14.

Omnes ſerui regis, & cuncta quæ ſubditione eius ſunt prouinciæ norunt, inquit Eſter, ad Mardochæum [n], *quòd ſiue vir ſiue mulier, non vocatus, ſi interius atrium regis intrauerit, abſque vlla cunctatione ſtatim interficiatur: niſi forſam ad eum rex auream virgam intenderit: pro ſigno clementiæ, atque ita poſſit viuere.*

n Eſter cap. 4. verſ. 11.

Erant etiam viæ non faciles ad adeundos re- D ges, nam vltra hoſtiarium palatij qui illis θυρωροὶ [o], erant Chiliarchi admiſſarij ad regem externarum gentium hominum [p]. Cubicularij, quos Plutarchus vocat κατευνάστας [q]. Diodorus Siculus verò vocat [r], item Satellites, ſtipatores: hi & ὁμότιμοι ab honoris æqualitare, appellati, vt apud Xenophontem [s] Cyripæd. qui Regiæ foribus adſtabant, conſiſtebántque ex Cyri præcepto, purpurati torquatíque.

o apud Herod. in 3.
p Plutarc. in Themiſt. Aelian. lib. 1 hiſt. c. 21.
q in libro περὶ ... & in apophteg.
r lib. 15. κατακοιμιστάς.
s lib. 1 & 2.

5 Tanta erat & regia illa veneratio rurſum, vt regiæ ſellæ honorem deferrent: & ei inſidere, quam vocabant βασιλικὸν θρόνον [t], capitale eſſet [v].

t vt Diodor. Sic. lib. 17
v Q. Curtius li. 8 Frontinus lib. 4 Stratag. cap. 6. Valer. Max. lib. 5 ca. 1.

6 Dominatio hæc Perſica barbara protſus habita: ideo eguit & grauioribus cuſtodibus, & legibus aſperioribus quibus conſeruaretur. Tamen A ſi inſpiciamus rationem, cur tanta eſſet veneratio horum regum, forſan non videtur omnino barbara, quin & iuſta ex cauſa ſeruata: dicebant enim Perſæ, conuenire adorationem, vel tantum honorem regi, quòd ipſe eſſet imago Dei in terris: vt Artabanus reſpondit Themiſtocli detrectanti more Perſico regis adorationem, cùm eſſet Græcus [x]. Auxit & dignitatem regiam Salomon ſapientia ſua ordine diſpoſito in priuatis & publicis ſingulis iudiciis, & ædificiis [y]. Mos eſt io Sicilia, Aficæ potiſſimùm io Ænearia inſula quam Ilelam vocant incolę, tranſeuntem regem quamuis hoſtem applauſu, tibiis, tubis, & huiuſmodi gratulatione venerati: quod & fecerunt Alphonſo Hiſpaniarum regi, quamuis hoſti [z]. Declarauit re ipſa ſæpe ſenatus ſapientiſſimus Romanus, quantùm deberetur huic nomini & poteſtati regis, etiam in perſonis eorum quos in cuſtodia & captiuos Romani habuerunt bello ſuperatos alioquin inimicos. Atque ideo Syphacem quondam opulentiſſimum Numidiæ regem, captiuum in cuſtodia Tiburi mortuum, publico funere cenſuit ſepeliendum, vt vitæ dono honorem ſepulturæ adiiceret [a]. Conſimilíque clementia, inquit [b], in Perſe vſus eſt. Nam cùm Albæ in quam cuſtodiæ cauſa relegatus erat, deceſſiſſet, quæſtorem miſit, qui eum publico funere efferret: ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur. Hoſtibus illis & miſeris, & fato functis, officia regibus erogata. At & erga viuos illud celebre narratur [c], à Liuio lib. 45. & Plutarcho, L. Paulum cùm Perſem parui temporis momento captiuum ex rege, ad ſe adduci audiſſet, occurriſſe ei Romani imperij decoratum ornamentis, conatúmque ad genua procumbere dextra manu alleuaſſe, & Græco ſermone ad ſpem exhortatum eſſe: introductum etiam in tabernaculum, lateri ſuo proximum in conſilio ſedere iuſſiſſe, nec honore menſæ indignum iudicaſſe. Cicero quoque oratione 32. pro Deiotaro rege, in fine, *Semper*, inquit, *regum nomen in hac ciuitate ſanctum fuit, ſociorum vero regum & amicorum, ſanctiſſimum*.

x vt meminit Dion. li. 57. & Xiphilinus in Adriano, Plutarch. in Themiſtocle.
y 1. Regum c. 9. & 10.
z Antonius Panor. de dictis & factis Alph. lib. 2. c. 6.
a vt ſcribit Liuius lib. 30 & Valer. Max. li. 5. c. 1.
b eodem, Val. Max.
c à Valerio prædicto loco.

7 Lacedæmones, nemini ſurgendi honorem habebant, præterquàm regi & Ephoro. Cùm verò rex è vita deceſſerat, nihil per totum triduum vẽdebatur, atque forum paleis conſpergebatur [d]. Perſæ qui circa portas regis verſabantur, ſingulis diebus cœnaturi menſam genio regis parabant [e], & cùm ſacrificabant nõ pro ſe ſolis priuatimque vota nuncupabãt, ſed communiter vniuerſis Perſis bene precabantur, & in primis quidem regi [f]. Narrãt [g], conſueuiſſe & Perſas in honore habere filios regum: & etiam ſi qui ab eis defecerint, tamen illorum filiis reſtituere principatũ. Et eccleſia Catholica ex inſtitutione Apoſtolorum, orat pro principibus tanquam à Deo miſſis, & populus Iſraël etiam admonitus eſt à propheta, orare pro Nabuchodonoſore & filiis eius.

d Heraclides in Lacedæmoniorum repub.
e Athen. li. 6. c. 8.
f vt ſcribit Herod. in 1.
g idem lib. 3.

8 Poſt Calendas Ianuarias, Romæ die tertio pro ſalute principis vota ſuſcipiebantur [h], nuncupabantur verò à conſulibus & reliquis magiſtratibus & ſacerdotibus, vt ſcribit Plutarchus [i], meminit & Plinius in panegyrico Traiani ita ſe feciſſe. Fiebant & ludi pro æternitate imperij, quos Nero voluit vocari maximos [k]. Iaciebant & quotannis ſtipem pro ſalute principis in lacum Curtij Romani [l]. Exegit & votum Caligula ab eo, qui pro ſalute ſua gladiatoriam operam promiſerat [m]. Erant & vota anniuerſaria in die qua adeptus eſſet imperator imperium, vel in qua natus eſſet [n].

h Caius in l. ſi calumnie, 233. §. 1. de verb. ſignif. l. vnica de obla. voto C. O. lib. 44. hiſtoriæ.
i in Cicerone.
k Suetonius in Nerone c. 11.
l Sueto. in Auguſto c. 57.
m Sueton. in Calig. c. 27.
n l. 7. C. de feriis. Plinius li. 10 epiſt. 9. 44. 45. 60. 61. Tertull. in Apologetico.

Apud

Apud Cornelium Tacitum crimini datum fuiſſe notatur [a], maieſtatis, Traſcæ, & inde accuſatum quòd in principio anni ſolemne iuſiurandum vitaret, nuncupationibúſque votorum non adeſſet, quamuis quindecimuirali ſacerdotio præditus.

a lib. 16.

9 Æthiopibus morem fuiſſe, inquit Diodor. Sicul. vt ſi quando rex aliqua corporis parte ex quauis cauſa debilitaretur, domeſtici omnes ſponte ſua eandem partem debilitarent: turpe enim eſſe exiſtimabant rege claudo, non omnes amicos claudos eſſe, cùm veræ ſit amicitiæ ex rebus aduerſis amicorum dolere, lætari ſecundis.

10 Apud Iaponios Indos, vt ſcribit Ioannes Metellus, duo ſunt præfecti ſumma cum poteſtate: quorum alter honoribus: alter iudiciorum & cauſarū cognitioni præeſt. Honoris præfectus quem *Voonem* nominant, ſtirpis ſucceſſione delectus, in deorum numero colitur. Hunc terram pede contingere, religio eſt: ſi tetigerit magiſtratu depellitur. Domeſticis finibus nunquam egreditur, nec temerè in conſpectum ſe dat. Domi vel lectica vehitur, vel ligneis ſocis vbique præaltis ambulat. In ſella dum ſedet, ex altera parte pugionem, ex altera arcum & ſagittas habet. Exteriore tunica rubra, ſerico tenui vti velo, obducta: interiore autem nigra vtitur, pileum gerit in capite pendentibus vittis ad inſtar pontificalis tiaræ. Frons rubro candidóque colore depicta eſt, cibum ex fictilibus capit.

11 Certè non dubitarem aſſerere, Deum optimum maximum, nunquam dare principatum, vel ſuæ poteſtatis vicariatum, quin eadem poteſtate non concedat vim, robur & omnia quæ pro dignitate exercenda & conſeruanda requiruntur, & tutelares & directores Angelos, ordinis digniores principatuum & dominationum, concedit enim Deus, vel permittit poteſtatem.

Vt aliquando imò ſæpe, qui premuntur tyranni, vel regis poteſtate, ad euitandum maius malum maluerint illi fauere quàm eum tollere. Cuius rei exemplum & ratio extat apud Herodotum [b]. Scythæ enim, cùm Darius illorum regionem inuaſiſſet, & omni commeatu deſtitueretur, cupientes eum ad internecionem cædere, cum Ionum principibus qui in Iſtro pontem cuſtodiebant, colloquuti perſuadere illis conabantur, vt pontem ſoluerent, ne Dario fuga pateret: quòd hac ratione & ipſi ſeruitutis iugum quo à Dario premebantur, excutere poſſent. De hac re conſultantibus Ionibus, Miltiadis quidem Athenienſium ducis, & Cherſonenſium qui erant in Helleſponto tyranni, ſententia erat, Scythis obtemperandum eſſe, & Ioniam ſeruitute liberandam. Ad Hiſtiæi, Mileſij, diuerſa, quòd dicerent, nunc quidem eos ſuæ quémque vrbis tyrannos eſſe, ob Darium, potentia vero Darij ſublata, neque ſe Mileſiis, neque alium quemquam vſque præeſſe poſſe, fore enim, vt ſingulæ ciuitates, popularem ſtatum quàm tyrannicum mallent. In quam ſententiam & deinde omnes tranſierunt.

b In 4.

Regibus Spartiarum honoris gratia tribuebantur duo ſacerdotia, Iouis Lacedæmonij & Iouis cæleſtis [c].

c Herod. in 6.

Legem habent Perſæ quæ vna ex omnibus obſeruantiſſimè ab illis colebatur [d]. Cùm rex in Perſiam equitaret, omnes ei Perſæ ſinguli pro ſuis facultatibus munera offerrent, vt qui agriculturæ dediti eſſent, & terræ colendæ operam nauarent, & qui ſua manu laborarent opifices, neque nimis attrita & praua, neque nimis pretioſa & magnifica donarent, ſed aut boues, aut oues: nonnulli etiam frumentum, ſiue vinum. Exeunti autem ipſi & præterequitanti, hæc a ſingulis apponerentur, & munerum nomine vocabantur, qua appellatione etiam ipſe recipiebat. Qui verò eſſent his pauperiores, lac, palmas, & caſeum maturáque bellaria, & alias primitias de ſuis fructibus.

d Vt ſcribit Ælian lib. 1. variæ hiſtor.

Duo in ſumma arbitramur, quibus conſeruari poſſit reipublicæ vel principatus ſtatus inter ſubditos, vel cum ſubditis: amor & maieſtas. Sicuti enim res naturales conſeruantur iiſdem medijs quibus fuerunt generatæ; ſic reſpublica iiſdem quibus primùm cœpit conſeruari poteſt. Siquidem homines primùm putantur ſibi conſtituiſſe regem, & ſe ſubieciſſe principatui & gubernationi alterius, vel motos affectione & beneuolentia qua illos proſequebantur, aut impulſos bona opinione præſtantiæ, dignitatiſve illorum quos ſibi maximè vtiles eſſe & conuenire arbitrabantur, ob illorum virtutem, amore ita retineri facilè ſubditi poſſunt, & multò magis reuerentia & maieſtatis opinione, quæ fortior etiam eſt ipſo amore. Quia populus potiùs adducitur ad eligendum vel probandum principem, ádque ei committendam rempublicam ſui cauſa & boni communis ratione, quàm vt ipſi principi placere poſſit. & proinde reſpublica Romanorum, aliorúmque populorum, in tempore imminentis periculi, gubernacula & principatum conceſſit tantùm ſelectis ex virtute & peritia viris idoneis, à quibus multa ſperarent. Atque ideo ſæpe vrgentibus negotiis, eos quos antea reiecerant, ſedulò ad ſe reuocarunt vt eorum opera indigui: ita Camillus ex exule exoſo creatus dictator, & M. Liuius, imperator, contra Aſdrubalem. Opinio bene concepta vocauit ad principatum contra Macedones L. Paulum: Marium contra Cimbros: Pompeium contra Mithridatem, hæc eadem detulit imperium Romanum Veſpaſiano, Traiano, Theodoſio, regnum Macedonum Deioci: Galliarum, Pipino, Hugoni Capeto, aliáque aliis pluribus electis per principatus. fundamentum autem iſtius bonæ æſtimationis principum, naſcitur ex religione, iuſtitia, pietate, arte politica, militari virtute, vnde naſcitur reuerentia & maieſtas.

De ſuperbia, nimia deiectione, & dignitate principali.

CAPVT IIII.

PRINCEPS omnibus rebus ſe accommodare debet, quoad dignitas & fides pariter aliorum enim cauſa maxime præpoſitus eſt, neque ſibi ſed aliis inuigilat præcipuè: & in hoc eius dignitas, agere quæ ei commiſſa ſunt, quemadmodum oportet, & quando oportet. nec ſolitarius eſſe debet cùm curam populi gerat, & ſit veluti perſona publicè, omnibus ſubditis debitor ſui muneris. hæc dignitas in regibus qui non habent ſuperiorem, maieſtas; in aliis verò aliis nominibus appellatur, vel celſitudinis, vel ſerenitatis & ſimilibus.

Ea conſeruanda, eiúſque exiſtimatio, quæ eſt dignitatis illæſæ ſtatus, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto noſtro authoritate legum aut minuitur, aut conſumitur, vt ait Calliſtratus in l. cognitionum, 5. §. 1. de extraordina. cognitio. lib. 50. P. titu. 13. & idem Calliſtratus Iuriſconſultus alibi in l. obſeruandum 19. de offic. præſid. in P. *Obſeruandum eſt ius reddenti, vt in adeundo quidē facilem ſe præbeat, ſed contemni nō patiatur. vnde mandatis*

adijcitur, ne præſides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant. Nam ex conuerſatione æquali, contemptio dignitatis naſcitur. Sic prætor tueri debet dignitatem quam ſuſtinet [a].

a in l. 2 de poſtul. li. 3. tit. 1.

Iubet Clemens 3. ſum. Pontifex, verba dicta in depreſſionem officij vel beneficij ſummi pontificatus, puniri; vt pœna vnius alijs terrorem incutiat [b], quia nemo principi maledicere debet [c]. Quòd ſi venia detur, hoc magis ad clementiam & priuilegium quàm ad ius commune pertinet [d]. Intereſt quippe reipublicæ, vt ordinum dignitas ſeruetur & familiarum [e]. Quando cuique verò conceſſa iuriſdictio non ſeruatur, ordo confunditur [f].

b in c. 2. de maledicis li. 5. decretal. tit. 26.
c Exod. 22. Actor. c. 23. ca. 1. ſeparatus 23. q. 2.
d vt in l. 1. C. ſi quis imperatori maledix.
e Vlpian. l. 1. §. ſed et ſi ſeruos, de ventre inſpiciendo li. 25. P. til. 4.
f cano. peruenit ad nos, 39. in fine 11. q. 1.

Conſeruanda in principum dignitate, imago & authoritas Dei, qui ordinationem hanc fecit: & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit [g].

g ad Ro. c. 13.

Dixit alibi Deus, nolite tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari [h].

h Pſal. 104. verſ. 15.

Hoc non eſt ſuperbire, maieſtatem Dei & poteſtatem authoritatémque publicam conceſſam, conſeruare inuiolatam, imò eſt hoc ſapere. Alioquin rectè exprobratur quod homini obijcitur, qui lapſus à ſua præſtantia per peccatum eſt. *Homo cùm in honore eſſet non intellexit, & comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis* [i].

i Pſal. 48. verſ. 13.

Athenienſes Timagoram, inter officium ſalutationis Darium regem more gentis illius adulatum, capitali iudicio affecerunt, vnius ciuis humilibus blanditiis, totius vrbis ſuæ decus Perſicæ dominationi ſubmiſſum, grauiter ferentes, vt ait Valerius Max. lib. 6. c. 3. poſt Plutarch. in Artaxerxe.

Obſequio mitigantur imperia, dicebat Alexander Magnus, in oratione contra cõiuratorem Hermolaum [k]. vbi verò reuerentia exceſſit animis, & ſumma imis confundimus, vi opus eſt vt vim repellamus.

k apud Quint. Curtium li. 8.

Quædam vi tractãda etiam vt cæteris quies ſit [l].

l Cornel. Taci. lib. 1. annal.

Authoritas principis nata ex admiratione & metu; nempe opinio reuerens concepta in mente ſubditorum vel extraneorum de principe eiúſque ſtatu maieſtas, ita imperij, ſalutis eſt tutela [m]. Vulgus & populus facile inſoleſcit niſi aliquo legitimo metu cohibeatur; & aſſidua leuitas, contemptum inducit; quo nulla maior peſtis in principatu, quemadmodum nec in domeſtica gubernatione, potiſſimùm in hoc ſeculo quo mores deprauati ſunt & facilè peiores efficiuntur, vt neceſſum ſit admittere dictum Saluſtij [n]. *aut habendum, aut faciendum metum eſſe.* Illud potiùs ſegnities eſt in principe reprehenſione digna quàm clemẽtia, pati hebeſcere aciem ſuæ authoritatis [o]. Nimia clementia & delictorum impunitas, addit delinquendi illecebram, & fit noxia & inanis clementia: & contra ſalutaris ſeueritas, quæ ſuo tempore exercetur, ſine qua ciuitas adminiſtrari nõ poteſt. Ita authoritas conſeruabitur principis per legitimum modum pœnarum impoſitarum his qui leges regias & ſalubres tranſgredi conabuntur.

m Q. Cur. li. 8.
n Salu. oratio Lepid.
o Cicer. 2. in Catilin.

Si etiam id egerit princeps, vt ſumma totius vis ſeu belli, aut honoris à ſe dependere videatur, vt ſit ſolus arbiter rerum, iure ac nomine regio, alijs ſecundum leges ſuas viuere iuſſis rectè ſeruabit authoritatem. Eſtque & communis cuſtodia principatus ſecundum Ariſtotelem [p], Neminem vnum magnum facere: non etiam proximos regios honores cuipiam concedi, nec valde magnos, aut eos diuturnos. Dicebat & Liuius libertatis, ſeu Democratiæ, aut principatus, magnam cuſtodiam eſſe, ſi magna imperia diuturna eſſe non ſinas [q]. Nam longiora & diuturniora, multos attollunt, & ad res innouandas impellunt [r]. Et ſemper periculoſum priuati hominis nomen, ſupra principis attolli, vt veriſſimè ſcripſit Cornelius Tacitus [s].

p Lib. 5. politic. c. 11.
q Liuius lib. 4. vide Senec. li. 7. controu. vltima in latrone.
r Dio Caſſ. lib. 52 hiſt.
s In vita agricolæ.

Quæ fuit quoque cauſa in Democratia, cur etiam præſtantiores in republica, vel virtute conſpectiores, vt Ariſtides, oſtraciſmo vel exilio ciuitatibus pellerentur, ne videlicet ea præſtantiori opinione populum ad ſibi parendum, ineſcarent, & mutarent ciuitatis ſtatum.

Oportet autem principem, qui ex ea parte qua quis occupat maximam dignitatem, ſibi metuit, illam minuere, ſed non omnem omnino & vnico actu tollere: id autem faciet, vel diuidendo dignitatem, vel collegas dando, vel ab ea dignitate in aliam ſuſpectum transferendo; ſic enim & euadet periculum clam, & authoritatem ſuam retinebit. Potentia tamen opus habet, vt id faciliùs exequatur, atque eam opibus, conſilio, armis ſtabilire poteſt.

Auctoritas in ſumma & maieſtas in principe eſt veluti anima regni, quæ efficit vt tot mortalium millibus vnus ſeu anima præſideat, nonnunquam ſenis & inualidi [t], quia & vires imperij in conſenſu obedientium ſunt [v]. Imò cuiuſcunque generis ſit ſtatus reip. fundamentum principale eſt obedientia ſubditorum erga præpoſitus: obedire autem dedignatur ei quem quis contemnit, ei autem quem maieſtate, aut aliqua virtute ſibi præire, aut ſuperiorem eſſe exiſtimauerit, facilè obtemperabit, quia ſempiterna lege naturæ id nobis inſculptum videtur, vt inferiores ſuperioribus pareant [x], & qui præſtant alijs ingenio & iudicio alijs præeſſe mereantur.

t Senec. 1. de Clementia.
v Liuius in 3.
x Dion. Hal. in princip.

2 Dignitatem medium, inter ſuperbiam & abiectionem, vel contemptum, ponimus, ad quæ extrema ſi peruenerint principes, abutuntur dignitate, hoc eſt ſtatu in quo poſiti ſunt, vt ſuperbia ſi dedignentur ſubditos, qui ideo non poſſunt neceſſarijs muneribus vti, ſi liberè illos non poſſint adire, quod boni principes nunquam vt proprium principatus, negarunt ſubditis, vnde & laudem non exiguam conſequuti ſunt, veluti Traianus, de quo Plinius in panegerico de eo, *Facilis*, inquit, *adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum: vt quiſque ille conſultor eſt, etiam ſi meruerit, quod eſt rarum, repulſam, ferat tamen viſi numinis conſcientiam.* Eam ob rem & laudat Pacatus Theodoſium; Mamertinus, Iulianum; Nazarius. Conſtantinum: rurſum Auſonius in Panegyrico Gratianum. *Laudabile eſt,* inquit, *imperatorem interpellantibus faciles præbere aditus, nec de occupatione cauſari. Tunc conformas adhuc cunctantes, etiam querimonias explicatis, ne quid adhuc sileatur, interrogas.* Extat & Conſtantini lex, titulo de officio rectoris prouinciæ in Codice Theodoſiano, qua vetat, ne ſit venale iudicis velum, ne ingreſſus redempti, ne infame licitationibus ſecretarium, ne viſio ipſa præſidis cum pretio. Quæ omnia & congruunt multò magis principibus, quorum iudicia per illos vicarios & magiſtratus exercentur, & quibus idem mandatum per l. obſeruandum, 19. de offic. præſid. P.

Ægrè ferunt valdè ſubditi, dum principis ſui tutoris, defenſoris & paſtoris, ædes & colloquia ſibi inhibentur, vt ſæpe ad defectionem inde tranſeant, vel ad odium eius implacabilem prouocentur. Memorat Athenæus [y], Euphratum fuiſſe notatum Perdiccæ regis amicum,

y Lib. 11. c. 23.

quia

quia ita frigidè regis amicitiam coordinauerit, vt conuiuio adeſſe nulli liceret, niſi philoſophiam aut Geometriam prius ſciuiſſet. Quamobrem cùm imperium cæpiſſet Philippus illum capiens, Parmenio, in Oreo iugulauit.

Ab omnibus tributum ſubditis capit rex, omnibus æquè princeps, nec pauperes contemnere, nec diuites deteſtari, aut præferre debet.

3 Solitaria vita principis, vel arguit incapacitatem regnandi eius, quòd per ſe nô nouerit reſpondere, & negotia ſubditorum prouidere. quòd bonis ad voluptatem ſubditorum ſine onere abutatur; vel arguit indignam paſtore & principe ſuperbiam. Vtrunque autem indignum principatu, ſolet rebellandi dare occaſionem ſubditis, & in alterius ditionem tranſeundi.

Qui non alloquuntur per ſeipſos ſubditos conquerentes, falluntur ſæpe per interpretes ſeu delegatos, nec intelligunt neceſſitatem vrgentem, nec ambitioſorum factiones, nec oppreſſionem à magnatibus inflictam ſubditis, nec vlla illos capit libido adhibendi remedia malis quæ ignorant. Sic ſubiecti ab obedientia, ipſi verò à regimine reuocantur. & alij interim tyrannidem aucupantur.

Nihil eſt quod magis prouocet ſubditos in contemptum principis, quam ſi ipſi à principe eo quo oportet modo non honorentur, vt reſpondit Domitius orator ad Cæſarem. cur, inquit, ego te habeam vt principem, cùm tu me non habeas vt ſenatorem? *Principis eſt virtus maxima, noſſe ſuos.* Ita & Diuus Hieronymus ad Nepotianum, *Epiſcopi ſacerdotes ſe eſſe nouerint, non dominos: honorent clericos, vt clericos, vt & ipſis à clericis quaſi epiſcopis honor deferatur.*

a Martia. li. 8.
b Epiſt. 2. & in c. eſto ſubiectus 95. diſt.

Regulam conſtituunt iuris pontificij & ciuilis Nomothetæ, fruſtra petere debitum, ſi quod ipſe debet non impendat, quam ad multa iuris capita referunt [c].

c Vt in c. ſi infidelis, 28. q. 2. c. non moechaberis, & c. ſi dicturi, 32. q. 5. c. neque, 9. diſt. c. placuit, 10. q. 3. c. de form. 32. q. vlt. c. ab hacibus, 18. q. 2. ri. de forma ſi delicata, in fenduorum lib. 1. Iulianus, ſi offerri, de actio. P. & cum ſimili.

4 Verùm hic mores nationũ in regibus & principibus honorandis, non aſpernabimur, ſed eos vt antiquos & iam receptos & à populis ſubditis receptos & probatos, ſeruandos eſſe dicimus, niſi velimus turbare rempublicam, quod omnimodo & ſummopere cauendum omni homini potiſſimùm Chriſtiano eſt, quando illi mores maximè legi diuinæ non aduerſantur, & quamuis quibuſdam innouatoribus videatur eſſe aliquid quod innouationem, aut vt ipſi ſibi præſumunt, reformationem mereatur: fuerunt quippe nationes quædam barbaræ, quæ niſi ſeruili modo gubernentur, non poſſint vllò admittere principatum, aut vitæ honeſtatem & probitatem, vt contrà aliæ ſunt natura veluti ciuiles, quæ tantùm imperium paternum non dominicum exigãt. Sicut inter priuatos quoque ſunt qui abutuntur familiaritate, & ſunt qui eadem ad maiora præſtanda obſequia illiciuntur, & proinde modi diuerſi gubernandi diuerſis congruunt.

Nec Numidæ reges vituperandi ſunt, inquit Valerius Maximus [d], *qui more gentis ſuæ nulli mortalium oſculum ferebant. quicquid enim in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit.* In conditionibus quas cum Mithridate aduerſus Romanos Sertorius iniuit miſſo in Aſiam Mario prætore, vt ſuo & populi Romani nomine, eam prouinciam obtineret cauit, vt cum faſcibus Marius Mithridatem præcederet, donec in ea prouincia Mithridates maneret, vt ait Plutarchus, idque ad conſeruandam dignitatem, quam & Alexander magnus etiam puer ad conſeruandam reſpondit. Dum enim, inquit idem Plutarchus in apophtegmatis, inter eiuſdem ætatis pueros conſtitutus, quidam percunctaretur lubentérne certaturus eſſet in ſtadio, pedum enim præſtabat pernicitate; atqui perlibenter, inquit, ſi certaturi ſecum reges eſſent.

d Lib. 2. cap. 6.

5 Romani erga impudentes & inhonoratos magiſtratus, qui cauſam publicam ſuſtinent, ſeueri fuerunt: legitur enim de Seruilio Iſaurico. Is enim cùm ſibi pedibus vrbem ingredienti quidam ei obuiam factus fuiſſet, nec equo quo vehebatur deſiluiſſet, ſed recta prætervectus eſſet, vbi eum fortè in iudicio vadimonium habentem cognouit, rem eam iudicibus enarrauit. ij autem tanta indignatione correpti ſunt, vt indicta cauſa hominem condemnarint [e].

e Dio Caſſius lib. 45. hiſtor.

6 Nimia humilitas, vel neglectus ſuæ dignitatis, & principi & ſubditis & dignitati officit, & dum nimia ſeruitur humilitas, regendi frangitur authoritas [f], conſiliúmque adhibendum eſt Vlpiani, qui de authoritate conſeruanda publica erga aduocatos, præſidibus reſpondit [g]. *Circa aduocatos patienter proconſulem oportet, ſed cum ingenio, ne contemptibilis videatur*, &c. Inſtituit D. Paulus epiſcopum Titum iuuenem, quomodo in prælatione modeſtè & fraternè ſe gerere debeat cum ſubditis. & adducit [h], *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſed exemplo eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.* de eodem admonet Titum [i]: *Hæc loquere, exhortare, argue cum imperio, nemo te contemnat.*

f Vt ait D. Auguſtinus ſermone 3. de vita clericorum & in c. 4. quando neceſſitas, 86. diſtinct.
g In l. nec quicquam, 9. circa aduocatos, officio proconſulis, lib. 1. P. tit. 16.
h In 1 epiſt. c. 4. verſ. 12.
i Epiſtola cap. verſ. 15.

7 Artabano præfecto Xerxis regis Perſarũ, ſpem regnandi iniecit, quòd Xerxes terror antea gentium, bello in Græcia infœliciter geſto, etiam ſuis contemptui eſſe cœpit: & ita deficiente quotidie regis maieſtate, cum robuſtiſſimis ſeptem regis filiis regiam veſperi ingreſſus, quæ amicitiæ iure ſemper ei patebat, regem trucidauit [k].

k Iuſt. in principio lib. 3.

8 Cæperat, iam contemni Cocceius Nerua imperium in ſenectute adeptus poſt Domitianum: is tamen prudentia inſtructus, quamuis morti proximus, vt proſpiceret Vlpium Traianum adoptauit, & conſortem imperij Cæſarémque appellauit: Homerico etiam verſu ad imperium adhortatus, τίσειαν δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι, vt ſcribit poſt Dionem Baptiſta Egnatius [l].

l libro 2. Romanor. principum in Nerua.

9 Audiamus & hac de re ſententiã Iulij Cæſaris celeberrimi imperatoris ad milites tumultuantes quam refert lib. 41. hiſt. Dio Caſ. *Ego*, inquit, *ſanè, neque aliàs rectum eſſe arbitror vt qui principatum gerit ſubditis ſit inferior: neque ſalutare quicquam agi poſſe cenſeo, vbi hi quibus iniunctum eſt vt dicto ſint audientes imperare ipſi velint. intelligitis enim quàm probè ſit futura ornata illa domus in qua natu minoribus ætate grandiores deſpectui ſunt: aut ludus literarius, vbi diſcipuli magiſtros contemnunt. Quæ ſpes ſanitatis ægrotis, ſi non per omnia medicis obtemperent? Quã tuta nauigatio, ſi nautæ gubernatoris iuſſu non pareant? Ita natura duas neceſſarias res eaſq; ſalutares comparauit in humano genere, vt alij cum imperio eſſent, alij ſubijcerentur, nihilq; eſt quod abſque his ſit, vel minimo quidẽ ſpatio perdurare queat.* Forſan rectè quadrabit quod ait ſapiens [m], *Ne des alienis honorem tuum & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis & labores tui ſint in domo aliena* Eccleſiaſtes [n], hoc malũ contemptus ipſius principis errori tribuit. *Eſt malũ*, inquit, *quod vidi ſub cœlo, quaſi per errorem egrediens à facie principis. Poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum, vidi ſeruos in equis, & principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos.*

m prouerbiorum c. 5. verſ. 9.
n in c. 10. verſu 5. & ſequentibus.

Refert Dionyſ.Halicarn.in 5. antiq. Romanarum, Clœlium creatum conſulem cum T.Largio, excellentem quidem fuiſſe ciuilibus artibus, ſed militari induſtria caruiſſe, & mitiorem quàm dictatura requirebat, & lentum ad ſupplicia, non fuiſſe viſum aptum ad dictaturam accipiendam.

10 Effecit auaritia, vt Viſbur rex Gothorum, fuerit in ſummum omnium adductus odium, & habitus etiam à filiis contemptui, adeò vt etiam à duce Domaldro natu maiore, vt ait Vpſalenſis, cum tota familia combuſtus ſit: nam prætextu inopiæ regiæ coronæ, nunc mutuo, nunc dono, nunc minis, omnia ciuium bona rapuit, vt ſcribit Ioannes magnus[a].

a lib.7.

b lib.5.politicorum c.10.

11 Ariſtoteles tradit etiam[b], duas eſſe cauſas propter quas maximè, contra tyrannos ſubditi conſurgunt, odium ſcilicet & contemptum. Odium quidem exiſtat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimas eſſe euerſiones, huius verò ſignum eſſe, quòd plerique eorum qui dominationem adepti ſunt, eas vſque ad extremum conſeruauerunt; ſed qui ab illis ſuſceperunt, confeſtim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occaſiones opprimendi ſui. Particulam & odij debemus itam exiſtimare, quæ interdum efficacior eſt quàm odium vehementiúſque in ea homines inſurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione: maximè verò contingit, vt ira efferantur qui contumelia fuerunt affecti, quia ira cum dolore fit. quare non facilè ratione vtitur. Odium verò ſine dolore.

c libro 4. politic.c.11.

12 Rurſum Ariſtoteles[b], in indigentia nimia conſtitutos, deiecto ait eſſe animo, viléſque exiſtera, ex quo fit vt magiſtratum gerere neſciant, ſed ad parendum ſeruiliter ſint apti, quod & de principibus inopibus intelligi poteſt.

Inuaſit regnum Sardanapali Arſaces, quòd enim contemnebat poſtquam vidiſſet penſa trahentem & diuidentem inter fœminas[d]. Dionyſium ſuum poſteriorem Dion inuaſit, quòd eum contemnebat conſpiciens ipſum ſemper ebrium, & ciues Syracuſanos ita ſe habere.

d Iuſtinus in 1.

Amicorum etiam quidam inſurgunt propter contemptum: ob fidem enim eis adhibitam ſpernunt, tanquam facultatem habentes clam moliendi, & putantes ſe dominationem obtinere poſſe, quodammodo per contemptum inuadunt. Tanquam enim potentes & contemnentes periculum, propter ſuam potentiam faciliter inſurgunt: vt duces quidam exercituum aduerſus principes ſuos. Quemadmodum Cyrus contra Aſtyagem cuius & vitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam conſenuiſſe, & ipſum in deliriis vitam agere. Et Senthes Thracius cùm eſſet dux exercitus Amadoci[e].

e Ariſt.5 politic.c.10.

Nihil aliud etiam eſt contemptus, quàm vilis & abiecta opinio de rege & ſtatu eius: ſic ſi tollas è mente regis authoritatem, tollis in te ei regnum: omniſque, vt ait Seneca[f], hic imperij contextus in multas partes diſſiliet, —*ſubnerſa iacebit. Priſtina maieſtas ſoliorum, & ſceptra ſuperba*: ita regni peſtis, peior odio, quis oderint dum metuant, & metus frenum eſt ne audeant inimici, quod excutitur in contemptu.

f Senec. lib.1. de clementia.

Oritur autem contemptus in principem, potiſſimum, ſi nimis remiſsè & indulgenter imperet. ſic enim vnicuique datur occaſio faciendi quod velit; & ſunt duo extrema mala in imperio, ſed hoc peius eſt malum quidem, principem habere ſub quo nihil liceat: peius verò, eum ſub quo omnia omnibus[g]. rurſum, ſi princeps non curet regimen, aut leuiter negotia publica tractet, contemptibilem ſe reddit, aut ſi magnos diuturnóſque honores temerè diſtribuat, quibus potiùs adhæreat populus: ſi liberos non habeat, aut amicos: ſi in libidinem pronus ſit: ſi ebrioſus, iocularis, nimiùm popularibus familiaris, ſtolidus, nimium iuuenis, aut ſenex, infirmus, debilis, valetudinarius, deformis, ridiculus; & interdum quod magis metuendum eſt principibus, ſi Dei iudicio contemptui ſit expoſitus aliquo aduerſo caſu, quem fortunam dicebant Ethnici. fiunt enim apud homines cõtemptibiles, quos Deus deſpexerit: interdum princeps contemnitur quia nimium credulus, ſimplex, omnibus temerè fidit, cùm tamen in diſcrimine leo, in conſilio vulpes eſſe debeat, & cauere, & diffidere quibuſdam.

g Dio Caſſius in Nerua.

De continentia Principum erga voluptates & exempla præclara eorum.

CAPVT V.

INTER populares obſeruantur facta quæ maioris ſunt ponderis: at in principe obſeruantur ſingulæ actiones vel modicæ, vtpote quia in altiori loco conſtitutus, apparentior proculdubio eſt, & quia ex quotidianis negotiis eius aula frequentatur, & ob neceſſarias eius aditiones omnia ferè adita ſubeuntur. vel ab amicis, vel ab inimicis, vel à miniſtris, qui cùm multi ſunt, ſic & facilè in vulgus interiora quæque effundunt. Atque minima aliorum errata, in illis maiora apparent, vt in ſolido ſpeculo & bene terſo, macula vel exigua citò manifeſtatur, & in pulcherrimo corpore næuus.

Admonuit aliquando Pericles Athenienſium princeps, Sophoclem quem habuit collegam in prætura, cùm publico officio vnà diſtricti eſſent, cùm is puerum tranſeuntem impenſioribus verbis laudaſſet, gubernantem rempublicam non ſolùm manum à pecuniæ lucro, ſed etiam oculos à libidinoſo aſpectu, continentes habere debere, vt ſcribunt Plutarch.in eius vita, Cicero 1.officio. & Valer.Max.lib.4.c.3.

a Contrario facto quo quidam intempeſta & illegitima venere ad defectionem principatu ſubditos allexerunt; alij, continentia à venere mulierum etiam hoſtium, hoſtes ipſos virtutis excellentia principatui conciliarunt & adiunxerunt, cuius rei exemplum refertur de Scipionis virtute[h]. Quum enim viceſimum annum ageret & recepiſſet inter captiuos ex Pœnis, eximiæ inter eos formæ virginem, ætatis adultæ, & iuuenis, & cœlebs, & victor, poſtquam comperit illuſtri loco in Celtiberos natam, nobiliſſimóque gentis Indibili deſponſam, accerſitis parẽtibus & ſponſo, inuiolatam tradidit, aurum quoque quod pro redemptione puellæ allatum erat ſummæ dotis adiecit. quo facto Celtiberorũ animos Romanis applicuit.

h Liuio lib.26 & Aulo Gell. lib. 6. c.8. & Val.Max.dicto lib.4.c.3. ex.2.

Narrat Alexandri magni cõtinentiam Q. Curtius[i], de geſtis Alexandri, erga vxorem Darij & virgines regias, quas ita ſanctè habuit vt ſi ab eodem ſuo parente fuiſſent genitæ, quod & beneuolentiam illarum, & regis in fuga exiſtentis promeruit[k].

i idipſum ſcribit Athenæus li.13.c.27.Gellius lib.6 c.8.

k Xenoph. lib.5 & 6. Cyropædiæ.

Et Cyrus Perſarum rex Pantheam, omniũ mulierũ formoſiſſimã, captiuam in conſpectum ſuũ adduci vetuit, ne amore illius corriperetur. Quãtum

tum opprobrium principi eſt, videre eum veneri prohibitæ vacare qui exemplo debet eſſe cæteris obſeruatiuus mandatorum Dei, quorum vno prohibetur mœchia. Quid ſordidius quàm eum ad vile ſcortum maieſtatem deiicere, cùm poſſit honeſto matrimonio cuipiam matronæ probæ coniungi? Quid deteſtabilius, quàm principem cuſtodem & patrem ſubditorum, contrario actu ſuarum ſubditarum ſtupris, adulteriis, honorem peſſundare & conterere. Si princeps bonus fieri velit, ſemper & legem Dei ante oculos habebit, antiquorum regum reuoluet hiſtorias qui pro huiuſmodi flagitiis pulſi regno sũt, vel miſerè à ſubditis fuerunt obtruncati, de quibus aliàs forſan in hoc quoque volumine cõmodius agetur. Et proinde ne in eiuſdem maleficij incidat vindictam, non ſolùm in aula ſua talia exempla videri patietur, ſed etiam omnes occaſiones, & reliqua cuncta quæ eò animum impellere poſſunt, præſcindet: mimos, hiſtriones, choreas, aliáque prælndia luxuriæ præcauendo.

a li. 3 r. vel dialogo 2. de iuſto.

3 Reprehendit meritò Plato [a], & poëtas & alios hiſtoriographos qui turpia de diis, vt de Ioue, amores impares, & alia de bellis inter ſe & de cõcordia & de voluptatibus tradiderunt, quia res mali exempli ſint, nec dignæ principibus & ſubditis, ſuadétque ideo has fabulas è republica pelli.

b Odyſſ. 4.

Laudatur autem principum continentia ſub perſona Vlyſſis ab Homero [b] qui nullo veneficio aut poculo, potuit a mente ſeu propria hominis figura dimoueri, à ſortilega Circe, quæ eius ſocios veneficiis conuertit in feras, Porcos, Aſinos, Grillos, & aliorum animalium ſpecies: quod & explicat Plutarchus in Grillo, referunt autem fabellæ intellectum, ad meretricium amorem, ex quo infatuantur homines vt veneficiis, & induunt mores brutorum, vel porcorum, vel aſinorum, vel ſimilium. Sicque vera hiſtoria fert, Circem fuiſſe aſtutiſſimam meretricem, à qua ſocij Vlyſſis fuerunt decepti, & exuti ratione, quam ſtrenuè deluſam ſpreuit Vlyſſes inſigni rerum cognitione valẽs, vt fuſè explicat Palladas in Epigram [c]. Conſentit Horatius [d].

c li. 1. Anthologiæ epigr.
d 1. Epiſtol.

Sirenum voces & Circæ pocula noſti:
Quæ ſi cum ſocijs ſtultus cupidúſque bibiſſet,
Sub domina meretrice fuiſſet turpis & excors,
Vixiſſet canis immundus, vel amica luto ſus.

De menſa, cibis & conuiuiis Principum parcè faciendis.

CAPVT VI.

FRVGALITAS quemadmodum per ſe virtus eſt, effici non poteſt, quin ea per ſe inter omnes qui ratione vtuntur laudabilis in principe, qui aliis exemplo & imitandus præpoſitus eſt, laudabilior & præſtantior videatur, & eò maximè, quòd is qui pluribus opibus præeſt, quique poſſit vti facilè miniſtris voluptatum qui ſe ei vel inuito obtrudere vltrò poſſint, eam ſponte conſequitur. *Beatus*, inquit Eccleſiaſticus, [e] *diues qui inuentus eſt ſine macula. & qui poſt aurum non abijt, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua. Qui probatus eſt in illo, & perfectus inuentus eſt, & erit illi gloria æterna, fecit enim mirabilia in vita ſua. Qui potuit tranſgredi & non eſt tranſgreſſus, & facere mala & non fecit. Ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia ſancto*-

e cap. 31. & ſequentibus.

A *rum.* Ea frugalitas in moderata & ſufficiente nec effluente aut materia, aut ſumptu, in ornamento, vel eius artificio conſiſtit.

Laudatur celeberrimus imperator exercitus Curius Dentatus, qui ſe exhibuit legatis Samnitum aurum illi munere deferentibus, cœnantem catillo ligneo, & raparum eſcis intentum. & contempto & repudiato auro ſua frugalitate laudabilior euaſit [f]. non enim factum ratione ſuæ paupertatis, ſed ratione continentiæ.

f vt ſcribunt Cic. in Catone, Plutarc. in Apophtheg.

2 Et Q. Ælius Tubero cognomine Catus, cùm Ætolorum gens omnis vſus vaſa argentea, magno pondere, & exquiſita arte fabricata, miſiſſet per legatos, quia ſuperiori tempore gratulandi cauſa ad eum profecti retulerant, fictilia ſe in eius menſa vaſa vidiſſe, monitos ne continentiæ quaſi paupertati ſuccurrendum eſſe putarent, cum ſuis ſarcinis abire iuſſit. Plin. lib. 33. cap. 11. Valer.
B Max. lib. 4. cap. 3. exemp. 7.

3 Diſſimiles iſti perditiſſimis & abominandis principibus, qui vniuerſam fiſci ſubſtantiam in conuiuia & ſumptus ſuperfluos exhauriunt. Qualis fuit Nero qui nunquam bis eandem veſtem induit, linteamen lotum nunquam attigit, vſus aurea omni tunica, & in calceamentis gemmis illiſque inſculptis, lectis ſolido argento factis, vaſis quibus ventrem exonerabat aureis, quibus mingebat, onychinis & myrrhinis, in reliquis turpiſſimus, & pecunia deficiente ad eam compilandam crudeliſſimus [g]. Vt & Antoninus Heliogabalus dictus, qui ad imitationem Apitij profuſiſſimus in conuiuia magis ſumptuoſa quàm vtilia fecit impenſas, ſolitus comedere calcanea camelorum, criſtas viuis gallinis ademptas, linguas pauonum, & luſciniarum, & ſimilia magni pretij,
C ſemper conuiuiis aſſiduus [h]. Gulæ voluptas & inanis opinio victus in hoc erat digna caſtigatione qui luſcinas etiam quæ delectare diutius hominem poterant comedit & ſimilia animalia vt gulæ ſatisfaceret. Hoc non eſſet paſſus Auguſtus, cui cùm fuiſſet delatum, Erothem ſiue Erotheum Ægypti procuratorem, emiſſe cothurnicem in pugna ſuperantem omnes, ac prorſus inuictam, eámque aſſam deuoraſſe, iuſſit acciri hominem, & diſcuſſa cauſa, & confeſſum malo nauis affligi iuſſit, vita iudicans indignum qui ob tantillam gulæ voluptatem, non pepercisset aui, quæ pugnando diu multiſque potuiſſet eſſe voluptati [i].

g Vide Suet. in eius vita.
h Aelius Lampridius eod. & Herodian.
i Plutarchus in Roman. apoph.

4 Cui obiici poſſet frugalitas laudata Tyberij Cæſaris, qui vt parſimoniam publicam exemplo ſuo iuuaret, ſolemnibus etiam cœnis pridiana ſæpe ac ſemeſa obſonia appoſuit, dimidiatumque aprum [k].

k Suet. in eius vita c. 34.

D Laudata eſt parſimonia in cibo & potu Iulij Cæſaris, etiam ab eius inimicis [l]. Ælius Pertinax, tantæ parſimoniæ, vt imperator non aliter quàm priuatus viueret, vt dimidias lactucas & carduos cõuiuis apponeret [m]. Didius etiã Iulianus, imperator, eius erat parſimoniæ vt per triduũ leporẽ dimidiatũ diuideret, ſi quis ei forſan porcellũ per triduũ miſiſſet. Sępe etiam nulla exiſtente religione, oleribus leguminibúſve contentus, ſine carne cœnauerit [n]. Fuit quoq; Tacitus imperator vitæ parciſſimę, ita vt ſextarium vini tota die nunquã potauerit, ſæpe intra eminam, conuiuium verò vnius gallinacei, ita vt ſinciput adderet, & oua, pro omnibus oleribus affatim miniſtratis lactucis impatienter indulſit [o].

l Suet. in eius vita c. 53.
m Iulius Capitolinus, in eius vita.
n Aelius Martianus in Didio Iuliano.
o Flauius Vopiſcus in Tacito.

5 Et, ſi omnia horũ parſimonia videatur, imitãda erit M. Antonini Pij vita, cuius victus talis fuit, vt

eſſet opulentia ſine reprehenſione: parſimonia ſine ſordibus, & menſa eius per proprios ſeruos, proprios aucupes, & piſcatores & venatores inſtrueretur [a].

a Iulius Capitolinus in eius vita.

Certè reprehendendæ ſunt menſæ in quibus externa quæruntur magnis ſumptibus alimenta, cùm præſentis regionis ſufficere poſſint: & cùm ſumptus oſtẽtationis gratia fiunt, vbi ſine his honeſtè & opiparè conuiuari poteſt: dum corpora infarciuntur multis noxiis cùm paucis & ſufficientibus & ſalubribus contenta eſſe poſſint. Neque abundantia diuitiarum efficit, vt corpus diuitis cibis pluribus debeat ſuffocari. Et vt dicebat Alcmenes Telecri filius, decet eum qui multa poſſidet, pro ratione, non pro libidine viuere, ſignificans pernicioſas eſſe diuitias niſi adſit animus diuitiis ſuperior, qui poſſit earum vſum, non ex copia ſed ex neceſſitate moderari [b].

b Plutarchus in Laconicis.

6 At non eſt, vt arbitrantur aliqui, reprehendendum, ſi menſæ principis plura apponantur fercucula, quibus ſublatis refici debeant principis officiarij, qui ab eo alendi ſunt. Quod certè videtur tolerandum, ſi talia menſæ proponantur, quæ non excedant qualitatem eorum qui in ſecunda menſa ſedere debent, non aliter.

Sunt & quædam principibus abundantiora & ſplendidiora conuiuia interdum præter morem ſolitum paranda, vel ad pompam neceſſariam, vel ad ſignificandam legatis exteris vel principibus inuiſentibus amicitiam, vt liberiùs & abundantiùs excipiantur. honoris enim ſummi nomine habetur, menſa regia excipi, & cum regibus conuiuari, vt ait Q. Curtius [c]. Sed hæc non ſunt ad ordinarium principis victum, de quo agitur trahenda: temporum enim & rerum occaſio noua, multa permittit quæ in cõſuetudinem trahi non debent à principibus, qui metiri ſuas vires debent ex facultatibus & reditibus ordinariis.

c lib. 8. & Caſſiod. lib. 6. variarum ep. 9.

7 Reprehendunt plures nationes aliquatũ aliarum principes, qui ex more ſuæ regionis menſæ & compotationibus diutius quàm videatur bonum principibus, vacant. Exiſtimo autem, illos ſi ita ſit, poſſe, ſi ſapiant, modum imponere & ſe ab hac reprehenſione eximere. Et maximè cauere, quod etiam popularibus reprehenſibile & moltandum eſt, nempe inebriari. Nihil enim ebrio videtur miſerabilius; nam vt ait D. Chryſoſtomus [d], is, mortuus eſt animatus, ebrietas dæmon voluntarius, morbus venam non habens, ruina excuſatione carens, cõmune generis noſtri opprobrium, nec tantum in conuentibus inutilis ebrius, aut in priuatis aut publicis negotiis, ſed etiã ſolo aſpectu omnium grauiſſimus gubernator ebrioſus, vt ait Plato, & quinis cuicunque rei præfectus, omnia ſubuertit, ſiue nauigium, ſiue currum, ſiue exercitum, ſiue quamcunque rem ſibi cõmiſſam. Ebrietas malitiæ mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato laſciuum [e], iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit, rationem ſupprimit.

d Diuus Chryſoſto. to. 25. homil. 2. ad populũ Antioch & diuus Baſil. ſermone de ebrietate.

e ad Epheſ. 5.

Nicephorus Calliſtus [f], loquẽs de Maximino imperatore orientis & eius tyrannide, *Vino autem multo*, inquit, *deditus, ad ſummam contumeliam, petulantiam, & crudelitatem quæ ex ebrietate proueniunt, nihil fecit reliqui.* Narrat Qu. Curtius quantùm nocuerit Alexandro ebrietas, quótque fecerit homicidia, quorum valde in ſobrietate pœnituit. Holophernij, niſi ſe inebriaſſet, muliercula Iudith caput non amputaſſet [g], nec obtruncatus fuiſſet Simon ſenex cum filiis, à Ptolomæo [h], aut Amnon ab Abſalone [i]. *Alexander magnus*, inquit Plutarchus [k], *à magna potatione denegare erubuit Medio inuitanti, & conyciens ipſum denuo in vinum, vnde perijt.* Atque Hipparinus tyrannus Dionyſij filius, ob temulantiam iugulatus fuit [l]. Non potuerunt etiam Maſſagetæ à Cyro rege Perſarum quandiu ſobrij fuerunt vinci, cùm largiùs autem vinum biberunt, victi ſunt [m].

f lib. 7. eccleſ. hiſtor. c. 22.

g Iudith. c. 8 & 13.

h 1. Machab. 16. c. 16.

i 2. regum c. 13. verſ. 23.

k In præceptis ſalutaribus.

l Athenæus lib. 10 c. 13.

m Herod. lib. 1

Et Macedones temulenti cum ipſo Alexandro magno, ex ſententia vnius ebriæ meretricis [n], Thaidis, Perſepolim ad regiam Perſarum incendendam, cui armati pepercerant, ex conuiuio deſcenderunt.

n Quint. Curt. lib. 5.

8 Salomon, *Noli*, inquit, *regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum ſecretum vbi regnat ebrietas* [o]. Et dixit Dominus [p] ad Aaron principem ſacerdotij, *Vinum & omne quod inebriare poteſt, non bibetis tu & filij tui quando intrabitis tabernaculum teſtimonij ne moriamini, quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras.*

o Prouerb. ca. 31 verſ. 4.

p Leuit. c. 10. verſ. 9.

Memorat Euſebius Pamphil [q]. Carthaginenſium legem, qua cautum, vt nullus militiæ tempore vinum bibat, nec in caſtris nec in ciuitate nec concedendum vnquam magiſtratibus, tempore quo rempublicam gubernant, vino vti: fornicatio enim & vinum auferunt cor [r], & faciunt apoſtatare ſapientes [s]. Vinum quidẽ modicè ſumptum, ad ſanitatem conducit iis qui ſunt infirmiore ſtomacho [t], & lætificare dicitur (nempe in ſacrificio) Deum & homines [v], & factum ad iucunditatem ab initio, & non in ebrietatem [x], aut ad abuſum, qualis ille maximus quo homines efficiuntur vtres vini, & niſi vomant, ſaturi non creduntur, compotationibus ſe mutuò adhuc irritamentis ſitis, ſale & aliis ſaliis ad bibendum ampliùs excitantes: imo verò & minis & vulneribus cogentes vt ex tanto ſcelere ſe palmã reportare gaudeant, non minùs quàm ſi ciuitatem aut caſtrum aliquod vi cepiſſent: idcirco certamina bacchanalia inſtituunt plerunque, à quibus à menſa ad neces ſæpiùs proſiliunt.

q Euſeb. lib. 12 de præpara. euangel. c. 17.

r Ioel c. 1. verſ. 5.

s eccleſiaſtici c. 19. ver. 2.

t 1. ad Timot. c. 5. verſ. 23. & 3. verſ. 8.

v Iudic. cap. 9. pſal. 103. v. 15.

x prouerb. 31. verſ. 34.

9 Deteſtatur verbum Dei huiuſmodi mores & conſuetudinem & per Eſaiam [y] reprehendit, *Væ*, inquit, *qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperum vt vino æſtuetis.* & poſtea, *Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & fortes ad miſcendam ebrietatem.* Et iterum [z], *Verùm hi quoque præ vino neſcierunt, & præ ebrietate errauerunt: ſacerdos & propheta neſcientes præ ebrietate, abſorpti ſunt à vino, errauerunt in ebrietate, ignorarunt iudicium.* Et Salomon [a], *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?*

y Eſaiæ c. 5.

z Eſaiæ 28. v. 7.

a prouerb. c. 23. v. 29.

De adulatione & quantùm noceat reipublicæ & principibus.

CAPVT VII.

ASSENTARI, & placita loqui in conſilio reipublicæ, perniciem maximam ei adferre docet Demoſthenes [b]. Et Deus admonuit ea de re populum Iudæorum, qui ſpretis verbis Dei & conſiliis, ſuæ prudẽtiæ innitebatur, & per Eſaiam [c] dixit, *Scribe ei ſuper buxum, & in libro exara diligenter, exara illud & erit in die nouiſſimo in teſtimonium in æternum. populus enim ad iracundiam prouocans eſt, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, nolite videre: & aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia*

b oratione 3. contra Philippum.

c c. 30 verſ. 8. & ſeq.

centia, videte nobis errores. Auferte à me viam, declinate à me ſemitam, ceſſet à facie noſtra ſanctus Iſrael. Propterea hæc dicit Dominus noſter ſanctus Iſrael pro eo quòd reprobaſtis verbum hoc, & ſperaſtis in calumnia & tumultu, & innixi eſtis ſuper eo: propterea erit vobis iniquitas hæc ſicut interruptio cadens, & requiſita in muro excelſo, quoniam ſubitò dum non ſperatur veniet contritio eius &c.

2 Dulce venenum, dulcis proditio in principatu & republica adulatio, quam ideo in clericis ſacroſancta concilia damnarunt, vt in concilio Carthaginenſi[a], *Clericus qui adulationibus & proditionibus vacare deprehendetur, degradetur ab officio*[b].

a 4.c.6.

b relatum à Gratiano in c. clericus qui adulationibus 46. diſtinct.

3 Atque gloſſa ad ca. vnum orantium, ad verbum adulari, 25 diſtinct. notat, tribus modis adulari quem dici poſſe: vel attribuendo alicui bonum quod non habet: vel nimiùm extollendo bonum quod habet; & vtrumque iſtorum eſſet peccatum veniale: vel approbando malum quod habet, & iſtud eſſet mortale: *Væ enim qui dicitis bonum malum & malum bonum*[c]. Adulationem eſſe non ingenuè agere cum proceribus, dixit Suidas[d].

c ca. væ qui dicitis 11. q. 1.

d in Θωπεία.

4 Decipiuntur ea principes facilè, vt Plutarchus[e] notauit, vt & alij qui ſe ipſos nimiùm diligunt, & proinde vera de ſe ob φιλαυτίαν non poſſunt à falſis diſcernere, & ſibi facile complacent in his quæ de ſe adulatoriè dicũtur. Accedit quod obſeruauit Dionyſius Halicarnaſſæus lib. 9. Faciliùs iudicio adulatoris decipi quòd vitia, & affines quodammodo virtutes falsò. Sic enim dicet adulator crudelem & violentum, magnanimum, & generoſum, qui nihil ferre poſſit: prodigum, liberalem & magnificum, regium, & ſeruorum optimum remuneratorem: lubricum & voluptuoſum, virilem, iouialem, voracem, ſubditorum & rapacem dignum principatu, qui ſciat bene imperare, & cogere obedire. Tacent ad hæc adulatores vitia eorum quibus adulantur, ita malos principes peiores reddunt, bonos corrumpunt: vt & Caligula ex bono principe qualis erat ab initio, per adulatores redditus eſt monſtrum, vt ſcribit Sueton[f]. tantúmque adulationibus intumuit, vt Deum ſe haberi, & ſuas in templis imagines apponi voluerit, quod & factum, dempto templo Iudæorum qui ei reſtiterunt, vt eſt apud Ioſephum[g]. Sicut enim qui faſcino vtuntur laudãdo necant arbores, ſata, pueros: ita adulator laudando prodit.

e lib. de diſcretione adulatoris & amici.

f in Caligula c. 22 & 51.

g lib. 18. antiquit. c. 15

Plato[h] appellat adulatorem, beſtiam omni humano generi peſtilentem, & ſimilem adfirmat impuro dæmoni, incautos animos ſub noxiæ voluptatis eſca, continuè corporis ſordibus inquinanti: & in Menexemo ſeu Epitaphio, notat, adulatorem præſtigiatoribus veneficiſque tam priuatum quàm publicum perſimilem, fure & homicida deteriorem & iniquiorem, qui non pecunias, non ipſam corporis vitam duntaxat auferat, imò tanquam ſacrilegus, rem ſacram iudicium nempe rationis ſub boni ſpecie ſubripiat & ſubducat. peiorem & crudeliorem ipſa Circe, quantò grauiùs inferat detrimentum. Illa enim ſuis poculis exteriora hominis fertur in beſtias transformaſſe, hic verò lenocinijs ſuis interiora transformat. proinde & Socrates deridet oratores tanquam adulatores publicos, quòd gratiam popularem omnibus machinamentis aucupentur, laudéntque alios ſupra modum, quò ipſi laudentur; rémque adeò leuem graui quodam ſtudio & diuturna præmeditatione pertractent. Notabile, quòd ibi oratores in repub. & noxios & adulatores dicat. vt apud Lucianum in Paraſito, numerantur inter adulatores

h in Phædro.

A & paraſitos Dionyſij tyranni Syracuſani, Æſchin. Socraticus, Neſtor vt Paraſitus regis, Ariſtides Paraſitus Armodij. Et apud Athenæum lib. 6. c. 6. notantur hoc vitio qui populi gratiam venabantur Athenis per id tempus quo fuit bellum Chremonidum, adulantes Athenienſibus, omnia quidem alia Græcis cõmunia eſſe dicentes, at ſolos Athenienſes inter homines viam quæ ad cælum perduceret, inueniſſe. Sed & ipſos Athenienſes ciues fuiſſe maximos adulatores idem ſcribit perniCioſos, vt & Theopompus dixit Athenas, adulatoribus nautis, graſſatoribus, falſis teſtibus, ſycophantis, falſis apparitoribus, aliiſque malis plenas. Athenæus autem: *Hos,* inquit, *Athenienſes arbitror quaſi inundationem, vel aliud quidpiam graue à Deo perpeſſos, omnem prædictam adulationem in vrbem induxiſſe, de qua optimè quidem ait Diogenes, multo magis ad coruos ire præſtaret, quàm ad adulatores, qui vel*
B *optimos etiam viuos quoſque ex hominibus deuorant. Et nonnulli adulatores, vt ait Anaxillas, veluti tineæ diuitibus adhærent: nam ſimplices mores inuadentes iiſque inſidentes veſcuntur, donec veluti frumentum vacuum reliquerint.* Sic etiam Spadonum & aulicorum adulatorum oſor vehemens Cõſtantinus Magnus, tineas ſoriceſque palatij eos appellabat, vt ſcribit Eutropius libro 10. in Conſtantino. Hincque malum reipublicæ vt principibus adulatores, qui non reiiciuntur tanquam hirudines exſugant facultates & pecunias principatus quæ impendi deberent rebus & negotiis arduis & neceſſariis vt ſæpe contingat ob penuriam pecuniæ in huiuſmodi proteos & motiones impenſæ, vtilia negotia intermitti, & noua onera, tributa, & ſuperindicta populo imponi, vt alij conducantur ad munera publica neceſſaria obeunda quibus om-
C nino huiuſmodi muſcæ & tineæ ſunt inutiles, & qui poſt exhauſtum principis ærarium ſubtiliùs ſe ex aula expediunt, quandiu nihil ſe aucupaturos ſperant, atque vt pediculi examina corpora deſerunt, nempe defecta ſanguine quo alebantur: ſic adulatores rebus proſperis ac felicibus adſunt: aridas & ſteriles non attingunt, & diffugiunt, cadis cum fece ſiccatis amici, vt ait Horatius,

Et Petronius arbiter ad illos in fragmentis.

Cùm fortuna manet, vultum ſeruatis amici.
Cùm cecidit, turpi vertitis ora fuga.

& illud quod de amicitia paraſitorum dictum à Suida in ζῶ rectè conuenit, amicitia ollæ: ζεῖ χύτρα, ζῇ φιλία. *feruet olla, viuit amicitia.* Quod explicat Martial. lib. 2. epig.

Hunc quem vina tibi, quem menſa parauit amicum,
Eſſe putas fidæ pectus amicitiæ?
Vinum amat & cyathos, & ſumma, & oſtrea, non te:
Sublato vino, nullus amicus erit.

D Quàm periculoſum autem hoc ſit principi, putare multos ſe beneficiis conciliaſſe amicos, & in neceſſitate nullum ex illis inuenire, & deſtitui ab iis, ſciunt qui ſe negotiis inuolui & à paucis iuuari experti ſunt. Quare principes tales debent ſibi coniungere & beneficiis obſtringere, omiſſis adulatoribus & pulſis, qui poſſint tempore neceſſitatis fidam ſibi exhibere operam.

6 Fuit tyrannorum etiam proprium, alere huiuſmodi adulatores, per quos intelligerent, quid diceretur aut ageretur in regno, aut ditione principatus: iſti enim omnibus applaudentes & ſe tanquam curiales omni cœtui omnibúſque menſis intrudentes, expiſcabantur, ab illis qui non cauebant: quid de principe aliiſque reipublicæ negotiis ſentirent. Atque his vt gratiores principibus

bus eſſent tyrannis & ſubditorum bonis inhiantibus, plura, nec dicta, nec facta addebant, confingentes mala, & bona ſilentes: delatores pernitioſiſſimi, & omnibus rebus publicis, paciique & concordiæ illarum & priuatorum noxij ſummopere, concitantes principes ex leui cauſa in ſubditos, & ſubditos in rebellionem amantes. Scribit Athenæus [a], omnes qui fuerunt in Cypro tyrannos, adulatorum genus vtile eſſe exiſtimaſſe. Eſt enim res prorſus illis regia, quorum veluti areopagitarum, nullus, vel multitudinem, vel aſpectum vidit, præter eos qui ſunt illuſtres cùm bifariā diuiſi ſint ex genere illi adulatores qui ſunt in Salamine, vnde & alij ſunt adulatores in Cypro. Iſti quidē Gergini: illi verò Promalanges, nominabantur, ex his Gergini, cū his qui verſabātur in ciuitate miſti, in officinis plateiſq; explorabant, quaſi ſpeculatorum prouinciam habentes, quicquid audiebant ad eos diebus ſingulis deferebant qui reges dicebantur. Promalanges verò contrà, illa quæ nuntiata fuerant à Gerginis perquirebant, ſi quid inquam dignum quæſtione videretur: cùm eſſent quidam horum exploratores. Sic erat artificioſum ad perſuadendumque appoſitum erga omnes eorum colloquiū, vt, ſicut ipſi teſtabantur, ab illis primùm in externa loca eximiorū adulatorū ſemina effluxiſſe viderentur.

a lib.6.c.7.

Sub Tiberio Auguſto, adulatores muneribus & honoribus tantùm affecti, alij non, vt ait Suidas in Athenodoro. Et Conſtantius a. Siluano, qui occupauerat in Gallijs imperium, occiſo, vt iam cœlo contiguus, caſibúſque imperaturus humanis magniloquentia faſtúque ſufflabatur, inquit Ammianus Marcellinus libr. decimo quinto, adulatorum quos augebat ipſe, ſpernendo proiiciendóque id genus parùm callentes. Sicut Crœſum legimus ideo Solonem regno ſuo expuliſſe præcipitem, quia blandiri neſciebat: & Dionyſium intentaſſe poëtæ Philoxeno mortem, cùm eū recitantem proprios verſus abſurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus audiret immobilis.

7 Infidum genus adulatorum eſſe principibus, multis poteſt oſtendi rationibus: tum quia bonitate, vel potius ſtultitia, ſeu patientia eorum abutantur, vnde ex nimia familiaritate, vt id genus eſt impudentiſſimum & audaciſſimum, ad coniurationes, vel proditiones facilè labuntur. Et vt ait Alexis in mentiente,

Adulator, eſt florens breui flos tempore.
Cano paraſito nullus eſt qui gaudeat.

Nullos enim adulator perſtat in amicitia. tempus enim falſam ſimulationem patefacit, ac retegit.

Hippias Erythræus [b], quemadmodum Cnopi imperium ab illius adulatoribus fuit ſolutum declarans, hæc etiam narrat. Cum ſciſcitaretur Cnopus oraculum de ſua ſalute, reſponſum accepit, vt Mercurio doloſo ſacrificaret: atque poſtea cùm Delphos rediret, in mare proiectum ab Ortyge Iro, & Echaro adulatoribus, qui ſoluere volebant regnum & introducere oligarchiam, quam aliquandiu tenuerunt, donec Hippotes Cnopi frater, Erythras cum copiis accedens ac per feſtum Erythreis adiuuantibus tyrannos inuaſit, multiſque flagris cæſis, Ortygem fugientem vulnerauit, & qui cum eo erant occidit: vxores præterea eorum, filiósque cùm flagris cecidiſſet, patriam in priſtinam libertatem reſtituit.

b lib. 2. hiſtoriarum patriæ, apud Athen.

8 Sed maximè debet cautiores reddere principes, qui & exemplo aliis eſſe, & ſibi conſulere decreuerunt, ab adulatorum aculeis, quòd illi virtuti ſe accommodare nequeant, & omnia præter illam imitantur. Adulatori enim, vt ait Plutarchus [c], idem omnino accidit quod Chameleonti. Siquidem vt ille colorem omnium ſimilitudinem exprimit, præterquam albi: ſic aſſentator cùm ſe ſimilem præſtare non poſſit in his quæ digna ſunt ſtudio, turpia quæque imitatur quantùm poteſt. Et in hoc generatur maius & pernitioſius malum. Quemadmodum enim qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iuſſit puero vt veros gallinaceos procul abigeret à tabula, ne collatione deprehenderetur: ſic adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus. Quod facilè licet comprobare in curiis principum. Si enim ibi adulatores primatum obtinent, vix reperies integrum principis officiarium, aut aulicum: vincente enim malorū numero, & iam principe dementato boni exulare coguntur, vel odioſi tanquā aduerſarij principis, vel calumniis habiti ſuſpecti.

c Libro de diſcrimine adulatoris & amici.

Miſer eſt imperator, vt ait Iulius Capitolinus [d], apud quem vera reticentur. Atque vt Cornelius Tacitus [e], deſperata eſt ſalus eius, cuius aures ita formatæ ſunt, vt aſpera quæ vtilia, & nihil niſi iucundum & læſurum accipiant. Regum opes ſæpius aſſentatio quàm hoſtis euertit.

d In Gordiano
e Lib. 3. hiſtoriæ.
f Q. Curt. in lib. 8.

9 Principis itaque prudentia in eo elucet, dum adulatores à veridicis, vera à mendacijs poterit ſeparare, quod facile efficiet ſi ſe ipſum & ſua proprio pede metiatur, nec præſtigiis aciem oculorum mentis ſibi perſtringi patiatur: ſi perpendat quæ ſibi vtilia & populo potius quàm iucunda ſint, ſi exiſtimet neminem ſibi amicum, qui contra legis Dei præcepta turpia eius comprobet, qui ad tyrannidem impellat, qui omnia perperam ſua dicta aut facta comprobet vt illi placeat, qui metu poteſtatis verum reticeat conſilium, optimè cum Ageſilao facturus, qui, vt narrat Xenophon, eos amicos fauore proſequebatur, & ab iis libenter ſe laudari patiebatur, qui non dubitarent & ſi opus eſſet, vituperare. Melius quippe à ſapiente corripi quàm ſtultorum adulatione decipi, vt ait Eccleſiaſtes capite ſeptimo, verſu ſexto. Idque maximè in his quos conſilio adhibet, obſeruare debet, & his qui liberè & ſincerè loquuntur purè & ſimpliciter fauere, & parum etiam dextrè vel ruditer dicentibus & monentibus ignoſcere ne in poſterum rectè monituri vllo ſeritatis exemplo deterreantur ab officio. imò ſemper debet ſuſpectam habere blandiloquentiam, & verborum fucum, cùm non tam ex bonis dictis quàm ex bonis factis æſtimandi ſint homines, ſimpliciſſima eſt ſemper veritas. Sic hos tanquam inimicos, proditores, præſtigiatores, & corruptiſſimos conſiliarios ablegauit, antequam illorum perſuaſionibus infectus aſſueſcat. Simia enim dum hominem imitari conatur, ſæpe capitur, at adulator idem faciens alios capit & allicit: & vt ſpeculum quicquid obiicitur imitatur: & vt vmbra quicquid agas reſpōdet & adeſt, ſic adulator quoquo te vertas ſequitur ſui ſemper diſſimilis, pro re nata ſeſe adaptat. vtq; aqua nullo certo colore prædita præterfluit, & ſemper refert colorem ſubiecti ſoli. Et proinde cura maiori obſeruari debent vt ſubmoueantur, qui niſi ſapienter conſiderentur difficile cognoſcuntur. vt enim difficile deprehēduntur beſtiæ quæ ad loci ſimilitudinem mutant colorem: ſic neque aſſentatores facilè deprehendas, qui ad omnem vitæ inſtitutum omneſq; affectus ſeſe accommodant, veruntamē

non

non erit omnino impoſſibilis diſtinctio, ſaltē collatione facta bonorum & adulatorum: vt facilè præſente corpore, quantùm interſit inter eius vmbram & ipſum, percipitur. vtque adulterina tantùm ſplendorem ac nitorem auri imitantur, ſic aſſentator gratiam, obſequium & hilaritatem. Sed nulla tanta ſimilitudo falſi cum vero adferri poteſt, quin acutè intuentibus res ipſa ab imagine diſtinguatur. vbi autem adulator apparuerit, ſtatim ex albo radendus. Quemadmodum Myrtis Argiuus rerū ſacrarū peritus, vt eſt apud Athenæum [a], Theonymum tripudiantem & adulatorem qui ſæpius apud ipſum reliquóſque iudices aſſidere ſolebat, quoniam cum vrbis optimatibus cerni à populo cupiebat, aure apprehendens ex ſubſelliiſque extrahens, multis præſentibus dixit, neque hîc tripudiabis, neque nos audies.

a lib. 6. c. 6.

10 Subuertit potentes adulator, duces, amicos, ſi vel parum temporis fuerit adeptus, iacet æquitas B ægra, quando ea diſtribuitur ad gratiam. Nec malè Theſſali fecerunt, qui ciuitatem adulationem vocatam, ſolo æquarunt, quam habitarunt Melienſes populi, vt Theopompus teſtatur lib. 30. Quali odio etiam Dei eccleſia hos proſequatur, qui blādiendo peccata augent, & nutriunt, docuit Gregorius in moralibus, li. 18. p. 4. c. 3. ad 27. Iob. & poſt illud refert Gratianus in ca. ſunt nulli, 46. diſt. *Sunt nonnulli*, inquit, *qui dum malefacta hominū laudibus efferunt, augentq́, increpare debuerunt. hinc enim per prophetam dicitur* [b]. *Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus: & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis, ad hoc enim puluillus ponitur, vt mollius quieſcatur. Quiſquis ergo malè agentibus adulatur, puluillum ſub capite vel cubito iacentis ponit, vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quieſcat. Hinc rurſum ſcriptum eſt, ille ædificabat parietem, illi autem liniebant eum: parietis quippe nomine peccati duritia deſignatur. ædificare ergo parietem, eſt contra ſe quæpiam obſtacula peccati conſtruere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur: vt quod illi peruersè agentes ædificant, ipſi adulantes quaſi nitidum reddant. Sed ſanctus vir, ſicut bona de malis non æſtimat, ita iudicare bona de malis recuſat. dicens, abſit à me vt iuſtos vos iudicem: donec deficiam non recedam ab innocentia mea.* Et Hormiſdas papa omnibus epiſcopis per prouincias ſcribens, *Verè dico*, inquit, *quia illi ipſi, quibus eum periculoſa & falſa miſericordia indulgere videmur, cùm ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi aduenerint, contra nos cauſam dicturi ſunt, dicentes quòd dum aut aſperitatem linguæ expauimus, aut falſa blandimenta & periculoſas adulationes ipſorum libenter accepimus, in eiſdem permanere peccatis ſui inutiliter indulgemus, aut ipſa peccata augere permittimus: non recolentes quod in vetere teſtamento ſcriptum eſt, quòd vno peccante, contra omnes ira Dei deſæuit* [c].

b Ezech. 13.

c refert & Gratianus eodem in c. 29. ſi quis diaconus 50. diſtinctio.

C

D

11 Mendacij genus eſt pernitioſum, quod fit placendi cupiditate de ſuauiloquio, cùm nec ipſa veritas ad finē tantùm placendi hominibus enunciando ſit, vt ſcribit diuus Auguſtinus lib. 10. de mendacio cap. 14. & Gratianus in ca. 8. primum eſt capitale, 22. quæſt. 2.

Subuenire principibus, & poſſunt & debent prælati eccleſiarum, & perſonæ eccleſiaſticæ, quibus religio & dignitas priuilegium ſingulare dedit. vt liberiùs poſſint & debeant admonere ſui officij principes, & quales ſint eſſéque debeant docere: alioquin & ipſi erunt obnoxij iudicio Dei, maximè ſi propter remunerationem ſperatam temporalium principibus quoque ipſi

A adulentur: vel ſi nolint officio ſuo fungi, metu ne illis diſpliceant, cùm tamen meliùs ſit pro veritate pati ſupplicium, quam pro adulatione recipere beneficium. cap. 81. nemo peritorum 11. q. 3. neque oportet laudando augeri malitiam [d].

d L. 5. in fine, de ſeruo corrupto P.

Remedium aduerſus pernitiem etiam adulatorum & aulicorum principibus ab aliquibus datur, & puto vtiliſſimum vt euitent in conſiliis maximè, rebúſque gerendis, quibus inhoneſta vt honeſta laudare mos eſt [e], qui quæſtus ſui cauſa fictè & ſimulatè multa auribus inſuſurrant. Et proinde qui ſapiunt, quive ſuam maieſtatem ſartam tectámque habere volunt ad placitum loquentes aulicóſque domeſticos à conſiliis excludunt reipublicæ, à cubiculariis & domeſticis conſiliariis bonus, cautus, optimus venditur imperator, vt dicebat Flauius Vopiſcus in Aureliano.

e Corn. Tacit. 3. annal.

CAPVT VIII.

B *De fide & obſeruatione, ſeu conſtantia promiſſionis principis.*

REx Alphonſus ſapientiſſimus Hiſpaniarum dicebat, tantùm valere debere ad fidem, principum verbum, quantùm priuatorum hominum iuſiurandum [f]. Et proinde in ſymbolum fidei in codicillis principum, dum magnum ſigillum apponitur, inſeruntur fila quæ pendent è charta, medio ſigillo principis, vt doceatur principem ſuis promiſſis eſſe ligatum in perpetuum: ferociores tauri funibus ligantur, homines verbo, vt vulgaris ille indicat verſiculus, Verba ligant homines, taurorum cornua funes. *Fundamentum*, inquit Cicero [g], *iuſtitiæ eſt fides, id eſt, dictorum conuentorumq́, conſtantia & veritas, ex quo (quanquam hoc videtur fortaſſe cuipiam durius) tamen vt videamur imitari Stoicos, qui ſtudioſè exquirūt vnde verba ſunt ducta, credamus quod fiat quod dictum eſt, appellatam fidem.*

f Vt refert Antonius Panorm. li. 4 de dictis & factis eius apophtegmate 38.

g 1 officiorum.

C

2 Fides ex verbis oritur, verba mentis ſunt interpretes, quibus ex conſenſu hominum omnium creditur, vel ſpes efficiendi habetur, laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides colitur [h]. Sanctiſſimum humani pectoris bonum [i]. Venerabilem fidei numen, dextram ſuam certiſſimum humanæ ſalutis pignus oſtentat [k]. Dicebat & M. Tull. Cicero [l]. *Nihil vehementius rempub. continere quàm fidem, quæ eſſe nulla poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum.* Fidem & mentem dedicauit in Capitolio M. Æmilius Scaurus, ante autem conſecrauit fidei templum Attilius Calatinus.[m] Atque Dionyſ. Halicarnaſſeus [n], fidei templum priſcis & vetuſtioribus temporibus publicè ſacratum, tradit, vt ſeruandam & venerandam fidem diſcerent: vnde & conuentiones mutua fide factas non ſeruandas eſſe etiam iure gentium docuimus [o]. Fidem inter deos annumeraſſe antiquos tradit Plin. lib. 2. cap. 7. meminit & de æde fidei in Capitolio poſita alibi lib. 35. c. 10. Fidei proprietatē, inquit Nonius Marcellus, exemplo manifeſtauit Cicero lib. 4. de republica. fides enim, inquit, nomen ipſum videtur habere, cùm fit quod dicitur.

h Seneca li. 5. de benefic. c. 10.

i Idem epiſt. 88.

k Val. in principio lib. 6.

l 2. officiorum.

m Cic. 2. de diuina.

n in 2.

D

o Lib. 21. ſyntag. c. 3. & in hoc tractatu, c. de legib. vel legum principatu.

3 Ægyptiorum lege, olim periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerentur ſcelere, vt qui & pietatem in deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum ſocietatis humanæ [p].

p Diod. Sicu. lib. 1. c. 6.

Intereſt cuiuſque ratas eſſe hominum & inuiolabiles promiſſiones, ne ſi quis velit alteri fidem frangere, & ſibi id conceſſum arbitretur, & in ſui præiudicium fidem ſibi reſcindi pati cogatur, ta-

lionis

lionis pœna multatus, iuxta ea quæ Cæſares Diocletian. & Maximian. reſcripſerũt Mutacolo & aliis militibus. *Ratas*, inquiunt, *manere ſemper factas iure venditiones, veſtra etiam intereſt. Nam ſi oblato pretio, reſcindere venditionem facile permittatur, eueniet, vt & ſi quid vos de laboribus veſtris à fiſco noſtro, vel à priuato comparaueritis, eadem lege conuenia‑mini quam tribus vobis poſtulatis* [a]. Naturalis & regula, quod quiſque iuris in alium ſtatuerit eodem quoque vti debere [b]. Vt & alia à Deo & iure diuino probata: Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis [c].

a In l. ratas c. 9. C. de reſcinden. vendit. l. 4. tit. 44.
b ca. cum omnes, 6. de conſtitutio. c. pro illorũ de præbendis c. iuſtũ eſt 9. diſtinct. rubri. quod quiſque iuris &c. lib. 2. P. tit. 2.
c ca. 1. in 1. diſtinct. gratia.

4 Fides data & accepta, dum viciſſim exprimitur, aut adiectis conditionibus, aut periſtaſibus pacta dicitur, ſeu confirmata. nempe duorum pluriúmve in idem placitum & conſenſus, vt aiunt iuriſconſulti [d].

d l. 1. de pact. P. l. pactum de pollicita. P.

Sicut & impages Pompeio Feſto dicuntur, quæ à fabris in tabulis figuntur quò firmiùs cohæreant, B à pangendo, id eſt figendo. vnde & poëtæ pangere verſus dicuntur, & agricolæ pangere plantas, id eſt, infigere. Et alibi paginæ, inquit, dictæ quòd in libris ſuam quæque obtineat regionem, vt pagi; vel à pangendo, quòd in illis verſus pangantur, id eſt, figũtur. Nonius Marcellus quoque promiſſam ſponſam & pactam, idem dicit. Diſputat de vi pactorum Ariſtot [e]. *Pactum*, inquit, *lex quædam de particulari eſt, ac leges quidem non approbantur à pactis: pacta verò cùm legitima ſint à legibus comprobantur. Et omnino lex ipſa pactum quoddam eſt, quare qui non credit, euertitq́, pactum, leges euertit. Præterea commutationes rerum vltro ac citro, ſimiliter quæ voluntaria ſunt pactis vt plurimum facimus. quare ſi quis pacta infirmat, is vſum hominum inter ſe penitus euertit.* Atque in ſumma quæ pro conſeruatione legum adferri poſſunt, eadem & pro firmitate pactorum facere poſſe tradit, vt contrà iiſdem modis impugnari ſi non rectè, ſi iniuſtè, ſi dolo malo, ſi coactè, ſi à deceptis C fiant, ſi contraria aliis ſint in quo tamen ſi meminerint de contrariis, pacta nouiſſima derogabunt prioribus, alioquin legitimè ex cõſenſu tranſacta [f].

e in lib. 1. artis Rhetoricæ c. finali.
f l. pact. nouiſſ. C. de pactis.

Et Cicero [g], *Ex pacto*, inquit, *ius eſt, Si qui inter ſe pepigerint, ſi quid, inter quos conuenit. Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſunt hoc modo: Rem vbi pagunt, in comitio aut in foro, ante meridiem cauſam coniicito. Sunt item pacta quæ ſine legibus obſeruantur ex conuentu, quæ iuri præſtare dicuntur.* atque iterum [h], *Pactum eſt quod inter aliquos conuenit, quòd iam ita iuſtum putatur, vt iuri præſtare dicatur.*

g 2. ad Heren.
h 2. de inuentione.

In hoc Vlpian [i]. verſari naturalem æquitatem ait, cùm nihil tam congruat fidei humanæ, quàm ea quæ inter eos placuerint, ſeruare, & vt idẽ ait [k], quoniam graue eſt fidem fallere. nec audiendum D eum Papinianus ait, qui velit fidem frangere [l].

i l. 1. de pactis li. 2. ti. 4.
k l. 1. de conſti tu. pe. li. 13. tit. 5.
l l. illud aut illud. 5. §. 1. com. de conſt. pecunia.

5 Et proinde ex pacto oritur obligatio etiam naturalis hoc iure gentium [m], vt maximè iure pontificio, quo cõſiderata illa naturali æquitate, ex ſimplici pacto obligatio conſtituitur [n], quanquam iure ciuili Romano, non omnia pacta ſimplicia ſeu nuda producant obligationem aut actionem, ſed exceptionem [o].

m l. heres à debitore. §. ſeruo, l. fideiuſſor. § fideiuſſor de fideiuſſore P. l. ex hoc iure 5. de iuſtitia & iure P.
n in leg. 3 de pactis
o vt tractatur in l. iuriſgentium 7. §. ſed cum nulla de pact. P.

6 Hinc liquet, principes qui leges æquitatis naturalis non poſſunt licitè perfringere, (nam & illis tanquam rationis participes à qua procedunt ſubiiciuntur) quæ pactis & conuentionibus per ſe factis, vel de rebus priuatis, vel de republica, quæ placita ſunt, aut mutare in præiudicium eorũ cum quibus conuenerint. vult quiſque ſibi credi, inquit Liuius [p], & habita fides ipſam obligat fidem. Alioquin, ſi reges & principes fidei ſtare non deberent, miſerabiliores omnibus hominibus & ſubditis eſ- A ſent, nullo cum illis negotium gerere volente, & pro pœna eſſet interdictũ illis à cõmerciis omnibus, quę ſola fide perficiũtur, qua maior nõdatur [q].

p lib. 22.
q l. 4. præterea C. de heret. l. hi qui ſanctum de apoſta. C.

Sequeretur & inde maximum reipub. detrimentum, cuius negotia publica non poſſunt frequentiùs nec cum ſubditis, nec cũ vicinis, nec cum hoſtibus, ſine pactionibus & conuentionibus tranſigi. Conuentionum enim, vt loquit Vlp l. 5. de pact. P. tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica cauſa fiunt, aut ex priuata. Priuata aut legitima, aut iuriſgentiũ: priuata quæ de ſingulorum agunt vtilitate & legitima dicuntur, quando aliqua lege politica, ſeu ciuili eorum conuentiones confirmantur. Iuriſgentium verò, ea quæ non ſolùm iure ciuili, ſed & ſine eo ferè apud omnes gentes inter quas commercia ſunt, rata & firma habentur, vt emptiones, venditiones, locationes, & id genus aliæ. Paul. in l. legiti- B ma, & Vlp. in l. iuriſgentium, 7. de pactis P. Has cõuentiones contrahens princeps vt priuatus, rectè ſe obligat ob fidem datam, & non tam ex lege ciuili, ſi qua conuentio probetur, quàm ex propria fide qua ſibi legem ſpõte impoſuit, & de hac conuentione iam alibi dictũ eſt: de publica nunc agemus, quæ & in ſolio ipſo principis, propriam ſedem habere videtur, vt non immeritò Scythæ peierantes per ſolium regis, morte multarent [r].

r Vt ſcribit Herodot. in 4.

7 *Publica conuentio*, inquit Vlpian. [s] *eſt, quæ fit per pacem, quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Cuius verba, magis vnam ſpeciem publici pacti, quàm naturam aut diuerſitatem publicarum conuentionum complecti videntur. non enim vnius ſunt generis inter duces tantùm, ſed etiam, inter principem, & ſubditos, inter principem & non ſibi ſubditos, inter principem & victos, inter duos populos æquales, inter populos inæqualis authoritatis [t]. Et ruſum inter hos cauſæ diuerſæ, paci- C ſcendi diuerſæ.

s De l. conuentiones §. 1. de pact. P.
t l. non dubito de captiuis P. vide quæ diximus lib de militari arte c. de iudiciis fœderibus.

8 Legimus Deum feciſſe pactum cum ſubditis naturaliter, & iure, cum ſuis creaturis, adhibuiſſẽque ſolemnia ad corroborandum placita & promiſſa: non quòd dubitandũ eſſet de eius fide. nam ipſe fidelis & verax, imò ipſa veritas, & qui ea quæ de labiis ſuis procedunt non facit irrita, nec poteſt mentiri. omnia quippe nouit quæ futura ſunt, vt non præuiſa non ignoraſſe dicatur, & qui poteſt omnia quæ vult, velit autem omnia quæ pollicetur, niſi quis ſe obiiciat voluntati eius, & fidem ei datam violet. Sic enim humanam creaturam hominem inquam fecit & creauit, vt ei relinqueret liberum arbitrium ad volendum & nolendum, & proinde, cum homine quamuis creatura ſua, ta- D men pactus eſt plura, vt ipſe ſe adhuc obligaret expreſſè ad ea quæ voluntatis Dei ſunt, ad quæ exequenda naturaliter nihilominus ſine vlla pactione iure naturæ obligatus eſt & diuino.

Quia magis timetur quod expreſsè in ſpecie iuratur & promittitur [v]. Pactũ fecit Deus cum Noacho & vniuerſo genere hominũ in eius perſona [x].

v Vt aid. l. C. ad leg. Iul. repetund. l. 9. C. ti. 27.
x Geneſ. c. 9. verſu 8. & ſequentibus.

8 *Hæc quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo.*

9 *Ecce ego ſtatuam pactum meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro poſt vos.*

10 *Et ad omnem animam viuentem quæ eſt vobiſcum, tam in volucribus quàm in iumentis, & pecudibus terræ cunctiſq́, quæ egreſſa ſunt de arca, & vniuerſis beſtiis terræ,*

11 *Statuam pactum vobiſcum & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium diſſipans omnem terram.*

12 *Dixitq́, Deus, hoc eſt ſignum fœderis quod do inter me & vos, & omnem animam viuentem, quæ eſt vobiſcum*

Digitized by Google

biſcum in generationes ſempiternas.

13 *Arcum meum ponam in nubibus & erit ſignum fœderis inter me & inter terram.*

14 *Cumq́, obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli.*

15 *Et recordabor fœderis mei quod pepigi vobiſcum, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuerſam carnem, &c.*

Aliud fœdus pactum & promiſſio inter Deum & Abrahamum, & ſignum datum circunciſio, promiſſiones circunciſis, vitæ æternæ & terrarum gentium [a]. Propoſitum & firmatum aliud pactum interrogatione & reſpõſione, ſeu ſolenni ſtipulatione inter Deum & populum [b]. *Si ergo*, inquit Deus, *audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Reſpondit autem omnis populus ſimul, Cuncta quæ locutus eſt Dominus faciemus* [c]. Pactum renouauit Ioſue nomine Dei cum populo Iſrael, [d]. eſtque in fœdere ſubiectionis cautu, *Si dimiſeritis Dominum & ſerujeritis dijs alienis, conuertet ſe & affliget vos, atque ſubuertet poſtquam vobis, præſtiterit bona. Dixitq́, populus ad Ioſuam, Domino noſtro ſeruiemus & obedientes erimus præceptis eius, percuſſitq́, Ioſue in die illo fœdus & propoſuit populo præcepta atque iudicia.* Cuſtodit Deus pacta ſua, neque illorum obliuiſcitur, cum eo coniungens miſericordiam, ne in tranſgreſſores deſæuiat omnino pro meritis [e]. Si tamen in tranſgreſſiune perſeuerauerint, & noluerint ad promiſſa redire, vindicat acerbè tranſgreſſionem [f]. Vult enim ſibi ſeruari ex parte promittentium fidem, quò etiam pertinet illud, *Deo reddes iuramentum tuum.*

a Gen. 15. & 17. Exodi 6.
b Exodi c. 19. verſ. 6 & ſeq.
c Refertur & Deuter c. 5.
d Ioſue c. 2.
e Deut. cap. 4. verſ. 31. Daniel 9 verſ. 4.
f Deut. cap. 7. verſ. 9.

9 Imago verò Dei, in poteſtate & authoritate, eſt princeps. Ideo & eius verba & promiſſiones ad firmitatem propemodum diuinam accedere debent poſtquam fidem dedit, quam non dare liberum ei ab initio erat. non decet principem labiom mentiens [g]. Sic, cùm Sigiſmundus imperator, exigenti veterano militi promiſſa dixiſſet, immoderata ſit petitio tua, is autem reſpondiſſet, poteras negare cùm peterem, nunc ſine turpitudine quod promiſſum eſt reſcindere non poteris, addidit Sigiſmundus ſi ex duobos alterum me facere oporteret, faciliùs rerum quam famæ iacturam ſubibo [h]. Leonem recens imperium adeptum, crebris agitationibus vrgebat Aſpar etiam, vt quemadmodum promiſiſſet, alterum filiorum ſuorum Cæſarem appellaret; cúmque cunctaretur, purpura eius prehenſa, imperator, inquit, hac veſte indutum mentiri nefas eſt. Cui reſpondit ille, etiam cogi & inſtar mancipij eſt. verùm cùm tandem reſiſtere nõ poſſet, filium eius ex filio patritio cæſarẽ fecit [i].

10 Quin & fidem datam malis ſeruare debere principem, docuit exemplo Ioſue, qui & Rahab meretrici, & Gabaonitis fidem ſeruauit [k]. & Dauid Semei, homini ſeditioſo & maledico [l]. Et Carolus V. Luthero, & interrogatus à Ludouico Palatino Rheni, cur ei fidem ſeruaret & non violaret, reſpondit fidem rerum promiſſarum, & ſi toto mundo exulet, tamen apud imperatorem conſiſtere oportere [m]. Fides namque non eſt (ſi fieri poſſit) danda infideli & hæretico, at poſtquam à principe ex aliqua cauſa data eſt nomine publico, fidem frangere graue habetur, niſi noua cauſa id ſuadeat, nec obſtat quòd hoſtes ſint, quia & fides hoſti ſeruanda [n].

g Prou. c. 17.
h Aeneas Syluius lib. 2. commentariorum de reb. Alphonſi.
i Ioannes Zonaras lib. 3. annalium.
k Ioſue 9.
l 2. Reg. c. 19.
m Zenocharus lib. 2. Caroli 5.
n l. 1 de conſtituta pecun.

A

De veri principis vera gloria.

CAPVT XI.

GLoria eſt multorum bonorum ore concelebrata laudatio; quando quis habet vel exiſtimatur habere, quod plures, vel omnes probi expetunt. Gloria vera vnicuique eſt, aſſequi finem propter quem opus ſibi cõmiſſum, munus & perſona gerenda erit.

Aliorum cauſa verò, omnis ferè hominibus demandatus eſt, idcirco & vera principis gloria populi ſalus ſi eam procuret, tueatur & conſeruet regem eſſe, ſæpe hoc pendet, vt Ferdinãdus rex Apuliæ dicebat, & ex fortuna ſeu caſo fiat regem, talem ſe gerere, vt vnicus ſit ei finis ſalus & cura populi, hoc ex vera gloria & virtute propria principis pendet.

Princeps eſt pater publicus & communis, vt ait B Theodoricus rex [o], proinde non tanquam barbarus tyrannus, aut ſæuus dominus, ſed tanquam pater vti debet clementia & manſuetudine, neque quippiam ei magis conuenit, magiſque glorioſum accidere poteſt quàm ipſa manſuetudine & clementia in ſubditos vti, & amare ſuam rempublicam. Sic Nicomachus, cùm ſenatus diligeret imperatorem Tacitum, referente Flauio Vopiſco [p], *Ingens eſt gloria*, inquit, *morientis principis, rempublicam magis etiam amare quàm filios.*

Hinc dicebat Athalaricus [q], *Et noſtra verè pietas cuſtoditur, dum feriato gladio naſcitur metus. & prouenit ſine cruore correctio, commouemur enim placati, minamur otioſi, & clementer iraſcimur quando ſola vitia damnamus, cura & anxietas magna videre ſubditos vitijs ſcatentes, fœlicitas principis habere morigeros & amatores eorum quæ expediunt. ſic labor cogitatione aufertur regnanti, dum ſubditi ſibi profutura diſponunt, vt dicebat Theodericus rex* [r]. Nobile Philiſci ad Ale- C xandrum Magnum dictum, refertur ab Æliano [s]. *Ad gloriam*, inquit, *incumbe: verùm ea conditione, ne ſi peſtis, vel magnus aliquis morbus, ſed pax & ſanitas; aſſirmans, per vim & ſæuitiam expugnare ciuitates, & populos exſcindere, peſtilentiam eſſe, ſanitatis verò ſalutisq́, ſubditorum rationem habere, eſſe pacis commoda.*

a Quinctius Flaminus cùm eſſet in primis ambitioſus, gloriæque cupiditate ſumma duceretur, ſtudebat tamen præſtantiſſima queque & maxima ipſe obire gratioréſque habebat eos, qui operam ſuam quærerent, quàm qui præſtarent ſibi: quod hos velut ad gloriam aduerſarios; illos virtutis ſegetem exiſtimaret [t]. Græci vt ciues ſuos omnia ad patriæ gloriam & ſalutem referre docerent, etiam in ſacris & ludicris certaminibus, non D victores ipſos, ſed parentes & patrios illorum proclamantes, patrias ipſorum ab ipſis coronari proclamabant [v].

3 Poteſt & princeps bonus iuſtam illam gloriam legitimè vſurpare quam D. Paulus omnibus conuenire dixit [x]. *Gloria noſtra*, inquit, *eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ quòd in ſimplicitate cordis & ſynceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos*, Nempe dicet princeps ſubditis, Si nos non reprehendat cor noſtrum, fiduciam habemus ad Deum [y], hæc certe conſcientia ſi pacata eſt glorioſum facit principem apud Deum & homines, ſi inquieta, oſtendit contrà ſceleroſum, immanem, indignum omni laude & gloria, cùm neque ſibi placere poſſit.

Conſcientia humanæ naturæ relicta eſt veluti comes & teſtis & iudex actionum. Lex naturalis dictat

o apud Caſſiodorum libr. 4. epiſt. 42.
p in Tacito.
q apud Caſſiodorum libr. 9. variaru c. 18.
r apud eundẽ Caſſiodo. lib. 3 variar c. 49.
s lib. 14. de varia hiſtoria.
t vt ait Plutarchus in eius vita.
v Plinius libr. 16. c. 4.
x 2. Corint. c. 1. verſ. 12.
y 1. epiſt. diui Ioannis cap. 3. verſ. 21.

dictat quod facieodum eſt,& malum fugiendum, indicium ſequitur in ratione,& ſic formatur cooſcientia, & vlteriùs facto iudicio ſequitur ſynderefia,quæ eſt ſcintilla conſcientiæ quæ ſtimulat voluntatem ad bonum faciendum.vnde conſcientia propriè eſt regula in ratiooe ſynderefis in voluntate.

Er quamois princeps leges poſitiuas cootemnat,& imperia hominum non vereatur,tamen babet ſuum pioptium teſtem & iudicem conſcientiam , quæ nec poteſtatem ſnam aut tyrannidem reuereror, ſed illi teſtimonium de bene aut malè geſtis incorrupta conſtantia ſuggerit & ſacta ſua iudicat. *Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt,eiuſmodi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex,qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis teſtimonium reddente ipſis conſcientia ipſorum, & inuicem cogitationem accuſantium aut etiam defendentium* [a]. Hæc à Deo data à nobis diuelli non poteſt [b]: accuſatio arguit geſta noo eſſe talia quæ probari debeant,multo minùs laudari:ſi quieta ſit, audacem ad laudanda facit hominem. magna quippe vis eius eſt in vtramque partem, inquit Cicero [c],vt neque timeant ij qui nihil admiſetût: & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccauerunt.Er quamuis lateant ſcelera homines, tamen perpetuò adeſt ſcelera committenti;verberat, lancinat, torquet, vrit, excarnificat animum, nocte diéque ſuum geſtantem in pectore teſtem, quamtumuis ſolitarium,ſatellitibus ſtipatum,profugum,aut ſimulantem. Et nunquam , vt ait Saluſtius in Catilinam,animus impurus , diis hominibúſque infeſtus,neque vigiliis,neque quietibus ſedari poteſt. Quò fit,vt neque vere glorioſi tyranni & impij adminiſtratores reipublicæ dici poſſint,vt docuit tyrannus Dionyſius eum qui illum beatum prædicabat, cui inter delicias tyrannicas cooſtituto gladium ceroici impeodentem de filo leui pendentem,ſuſpendi iuſſit. Sequontur ita facta immaniſſima ex iam malè commiſſis, vtpote nunquam quieſcente ſed veluti deſperata agente animo,ob turbaram & excitaram conſcientiam.

Commune eſt omnibus principibus , velle hooorari,velle recenſeri inter præſtantiores & inter probos ſiue boni ſiue mali ſint. Sed mali noo potueruot id aſſequi, quia tales non fuerunt quales voluerunt videri; nec viam tenuerût per quam ad veram gloriam peruenitur. Et proinde pro vera gloria inanem habent & falſam, vel ratione rei ex qua gloriam aucupantur, vt dum principes commiſſa regiæ certis cura putant ſe glorioſos ſi ſæuiant,ſi delicioſè viuaot, ſi ſint boni pictores aut ſimiles boni artifices:vel ratione eorum qui adulantur,qoi laudant in principibus non laudanda & potius vituperanda , vel quando ipſi falsò ſibi tribuunt quæ ooo habent , vt dum tyranni ſe defeoſores patriæ,patres populi,aliiſque titulis inſigniri voluerunt,

a D.Paul. ad Rom.c.2. verſ. 14.
b Cicero pro Cluentio.
c Cicero pro Milone.

DE REPVBLICA LIBER NONVS, SIVE
DE POTESTATE REGIA.

De iuribus quibuſdam inſignioribus regiæ poteſtatis.

CAPVT I.

POTESTAS regia magna , quæ & monarchia eſt , & vnius arbitrio temperanda , attameo cum ratione & ſcientia ſeu ſapientia , de qua alibi, neque prioceps aliud gerere debet ſua poteſtate , quàm quæ poteſtatis ſunt, hoc eſt,quàm quæ iuſtè poteſt & ſuæ authoritati commiſſa ſuot à Deo , vel à ſuperioribus diſpenſanda; quod enim vltra gerit, noo ex potentia, ſed impotentia procedit : quia imbecillis & minus idoneus efficitur ad ea exequenda quæ ei commiſſa ſunt, cùm ea quæ debet oon operatur. Quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram,& generaliter,quę contra bonos mores fiũt, nec facere nos poſſe credendum eſt, inquit Papinia. iuriſconſoltus egregius. in l. filius qui fuit in poteſtate, 15.de conditioni.inſtit.li.28.P.tit.7. cui conſentit Labeo in l.auus,79.§. 1.ſolut. matrimo. lib.23.tit.3. Probis regibus & bene inſtitutis , honeſta iuſtáve rantùm ſunt, quæ honeſta & iuſta ſunt. Omnia autem iuſta & hoosta rantùm etiam barbarorum regibus , vt optimè reſpondit Antigoons rex Macedonum apud Plut.in apophteg.

2 A rectè agendo reges dicti ; à principando & & imperãdo primùm ſois iniquis affectibus, principes. Er rectè Claudiaous ad Theodoſium,

Nec tibi quid liceat,ſed quid feciſſe decebit
Occurrat,mentémque domet reſpectus honeſti.

Non omne quod licet honeſtum eſt [d].Eſt enim aliquid quod non oporteat,ait Cicero [e], etiam ſi licet:quidquid verò non licet, certè non oportet. Non ſecùs quàm non omne, quod ex libero arbitrio quod hominibus dedit Deus , peodet , agere bonum eſt. neque omnia quæ ægri ſibi conducere & ſibi permittenda putaot illis vtilia ſunt.

Dicebat Anthemius Cæſar , Nouella de bonis vacantibus,*Nihil amplius licere bonis principibus, niſi quod liceat priuatis*.Et imperatores Theodoſ.Et Valentin.in l.ſ. [f] aiunt,*Salua maieſtatis reuerentia , non dedignari ſibi cum priuatis ius eſſe commune*. Et rurſum [g],*Digna vox*,inquiunt, *maieſtate regnantis , legibus alligatam ſe principem profiteri , adeo de authoritate iuris noſtra pendet authoritas.& reuera maius imperio,eſt ſubmittere legibus principatum.Et oraculo præſentis edicti, quod nobis licere non patimur, aliis indicamus*. Et Symmachus ad imperatorem , *Plus apud vos iuſtitia quàm licentia valet*. Imò minùs ſibi licere quidam exiſtimarunt Cæſares , vt modeſtiſſimè ita ſapientiſſimè; quia quod in plebe vitium non eſt,interdum poteſt inuenire in principe vitij ſuſpicionem : vt aliquando Theodoſius imperator, recuſauit hæręditates priuatorum ſibi delatas quas priuati iure nanciſcuntur,nempe vt omnem ſuſpicionem auaritiæ ſubmoueret , & ſubditis exemplo eſſet, vt ait Symmachus [h],néue in tyrannorum ſuſpicionem, qui ſuis tantum commodis non ſubditorum conſulunt, incideret.

3 Hîc obſeruandũ eſt,quod annotat iam ſuo tẽpore fuiſſe in vſu Ariſt.[i] *Non ſunt*,inquit,*nunc amplius regna,ſed ſi qua ſiunt monarchiæ & tyrãnides ſunt ob id quia regnum ſpontanea gubernatio eſt,ac maiorum*

propriè

d l.non omne. de regul.iur.P. l. ſemper in coniunctionibus eo.tit.
e Cicero pro Balbo.
f in l. ſ.de appellation. in Codice Theodoſiano.
g in l. digna vox 4. de legib.lib.4.c.Iuſtinianei.
h lib.1.epiſtola.13.
i 5.politico. c. 10.

propriè:& plurimi pares ſunt,neq; vſq,adeò præcellentes, vt ad magnitudinem dignitatemq́, huius gradus ſe poſſint attollere, atque ex eo fit vt ſponte illi non pareatur.

Conſentiunt qui dicunt, non amplius vt olim deos eſſe aut regnare inter homines, quia ſeniores vt tunc non gubernant, nec eo modo paſtorum inſtar vt olim ſufficere teſtimonium Herodoti[a], τὸ δὲ πρότερον τῶν ἀνδρῶν τούτων, θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν αἰγύπτῳ ἄρχοντας, οἰκέοντας ἅμα τοῖσιν ἀνθρώποισι, καὶ τούτων αἰεὶ ἕνα τὸν κρατέοντα εἶναι. ὕστατον δὲ αὐτῆς βασιλεῦσαι Ὦρον τὸν Ὀσίριος παῖδα, τὸν Ἀπόλλωνα Ἕλληνες ὀνομάζουσι. i. *Atque prius horum hominum deos fuiſſe illos qui regnauerant in Ægypto, qui non amplius inter mortales degerent: inter quos vnus fuit ſemper qui reliquos authoritate anteiret. Poſtremus autem omnium regnauit Orus Oſiridis filius, quem Græci vocarunt Apollinem.*

a in Euterpe.

4 Cæterùm quamuis forma regiæ poteſtatis immutata ſit, debet tamen remanere in principe animus regis, & maximè magis ſolicitè rem communem & publicam quàm proprium commodum curare, eiúſque vtilitati incumbere.

B

Sicuti Honorium monuit Claudianus[b].

b in 4 eius cõſulatu.

Tu ciuem patrémque geras, tu conſule cunctis
Nec tibi, nec tua te moueant, ſed publica vota.

5 Hicque incidit illa quæſtio, quæ quotidie apud aulicos, & procuratores fiſci adulatores, & veros conſiliarios, inter legitimos principes & tyrannos controuertitur, num illud quod ſcribitur 1.regum c. 8. conuenire poſſit bonis regibus, ſeu permittatur iure regio, an verò iure tyranni, verba ſunt hæc à verſ.10.

10 *Dixit itáque Samuel, omnia verba Domini ad populum qui petierat à ſe regem & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus eſt vobis: filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, faciétque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum.*

12 *Et conſtituet ſibi tribunos & centuriones & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, & curruum ſuorum.*

C

13 *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, & focarias & panificas.*

14 *Agros quoque veſtros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.*

15 *Sed & ſegetes veſtras & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis ſuis.*

16 *Seruos etiam veſtros & ancillas & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo.*

17 *Greges quoq; veſtros addecimabit, voſq́, eritis ei ſerui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie Dei veſtri quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiiſtis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, & dixerunt, nequaquam, rex enim erit ſuper nos.*

20 *Et erimus nos quoque ſicut omnes gentes & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.*

D

Quibus conſentire videntur quæ de parabola regni dicta ſunt Iudicũ c.9. verſ.8. quòd ligna dum vellent eligere ſibi regem ierunt ad oliuam, ad ficum, ad vitem, quæ noluerunt acceptare regnum: venerũt autem ad rhamnum, qui ea lege accepit, vt requieſceret ſub vmbra eius, & ſi nollent, egrederetur ignis de rhamno qui deuoraret cedros Libani. Et quod Cicero[c] ait, *Regũ hæc eſſe imperia, animaduerte, & dicto pare, & præter rogatũ ne loquere. Et illa minæ, Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere.*

c pro C. Rabirio Poſtumo.

6 Itaque conceſſam poteſtatem in ſupradicta per Samuelem referunt quidam ad legitimam poteſtatem, quod poſſet ſuſtineri, ſi populus vt ibi, conſenſiſſet huic legi, indignus enim libertate eſt,

A

qui ſe ſubiecit ſponte ſeruituti[d]: quemadmodum cum miſeri Iudæi crucifigi Dominum inſtantes, ſe nolle alium regem quam Cæſarem publicè profeſſi ſunt, & ſuſceperunt in ſe ſanguinem effuſum innocentis ſuper ſe, & ſuper filios, & poſteros. Sic ſponte tyrannidi dæmonis ſe ſubiecerat primus homo peccando, a qua Dei tantùm ſola bonitate & miſericordia redemptus eſt. Sunt barbara regna, hoc eſt, quæ ex lege barbarorum hominum qui parùm curabant de libertate plena, vt Græci, in quibus lex regni ſimilis & durior ea quæ propoſita eſt à Samuele in ſubditos ex conſenſu ipſarum nationum, vt Perſarum, Medorum, & ſimilium, vt notat Ariſtoteles in Politicis.

d l.3. quib. ad libertatẽ proclamare non licet lib.40.P.tit.13.

Horum autem exemplo, poſtularunt Hebræi contempto Deo ſeu eius imperio, ſibi dari regem qui præeſſet illis in bello, & iudicaret: *Et erimus*, inquiebant, *nos ſicut omnes gentes.*

B

Sunt & quidam ſeruilis conditionis qui dicant principis ſui ſe eſſe, & corpus & bona, quia in illis princeps ex arbitrio imperet.

7 Aliter & poſſet dici, illam legem de regno propoſitam intelligi in caſu neceſſitatis, vt poſſet princeps in eo caſu, & perſonis & bonis vti ſubditorum, non tamen abuti, ſed ad communem vtilitatem.

8 Sed verior ab aliquibus ſententia putatur quam attuli in c.de legis principatu, dum de obligatione principis ex pacto agimus, vt c. 8. primi regum, intelligatur loqui de his quæ facturi ſunt reges abutentes poteſtate, non lege regnandi legitima. nam lex illa legitima, aliter & in contrarium ſcripta erat deutero.c. 17. probatio item ſumi vltra poteſt, ex eo quòd ex Dei permiſſione ſeparatæ ſunt decem tribus à regno Ieroboam, filij Salomonis; quòd tributis opprimere voluiſſet populum[e]; punitus autem ob id non fuiſſet, ſi ex lege regni licuiſſet tollere agros & decimas bonorum ſubditorum. quod ſit enim lege permittente legitimum dicitur[f], & pœnam non meretur[g], nec diceretur peccatum concupiſcentia, niſi lex dixiſſet non concupiſces[h], niſi dicamus ſine cauſa oppreſſum populum ibi. & tribuum alienationem etiam fuiſſe ob vindictam idololatriæ Salomonis, vt prædictum ei erat 3.reg. c.11. neque Achas rex reprehenſus fuiſſet quòd vineam Naboth concupiuiſſet & abſtuliſſet, vt habetur 3. reg. c. 21. niſi dicamus quoque ibi ſine neceſſitate publica, ad voluptatem propriam regem voluiſſe ſpoliare Nabothum hæredio paterno, quod & verum eſt.

C

e 3.Reg c. 12.

f l legitima, de pact.P.

g l.g. acch. ad leg. Iul. de adult

h c.4. de conſtitutio.

Sed & ſi licuiſſet ex lege regni decimare populum, vel tantum numerum cognoſcere, cur fuiſſet Dauid punitus ob numeratum populum Iſraël & Iuda, ratione cuius & multitudo ſeptuaginta millium hominum in tribus diebus peſte ſublata ab Angelo. 2.regũ c.ſ. niſi dicamus etiam quod verum eſt, non ex ſola numeratione ſed ſuperbia Dauidis, & quod numeratio facta vt oportuerat, non fuiſſet, cladem immiſſam. Licuit enim numerare regi, Exodi c.30. ſed non eo modo, & ſine cauſa, & per ſuperbiam, nec vniuerſum populum, vt dictum in cenſu exigendo[i].

D

i ſuprà lib. 3. c.5.

9 Adeſt & ratio hominis non impediri affectione, non licere bono principi illa quæ deſcripta ſunt in prædicta lege quę magis ad tyrannum quàm regem pertinent. Quòd hoc non eſſet regere populum, non ordinare rempublicam, ſed deſtruere regni formam, ſi omnia ex arbitrio licerent. Reſpublica corpus eſt ciuile. ibi caput & membra: quid ſequeretur porro, ſi caput totum

ſanguinem, medullam, nutrimentum inſoper mẽbrorum traheret? nihil certè aliud quàm lapſus & interitus corporis, membrorum & capitis, tabeſcente paulatim corpore, violentia quidem omnia ſi dominetur poteſt, ſed ſibi regnandi materiam & ſubiectum adimit. *Errat enim*, inquit Seneca [a], *ſiquis exiſtimet tutum ibi eſſe regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt.*

[a] 1. de Clementia, c. 19.

10 Reſoluit & magiſter Iohannes Gerſon [b], *Dicamus*, inquit, *exactiones has de quibus agit per dictum c. 8. aut regis nominari propter harum trium cauſarum vnam: aut ob iuſtam populi punitionem qui contra Dei voluntatem regem poſtulauerat: aut ob publicam ſubuentionem in caſu neceſſitatis rationabilis: aut per ſolam nuncupationem, eò quòd ſic appellant ea quæ ipſa iura conſtituunt.*

[b] In 4. parte operum, ſermone habito nomine vniuerſitatis ad regem Franciæ.

Quamobrem tres cauſæ, ſi ea intentione qua prolatæ dicuntur, exerceantur, & locum habeant, rectè iura regum faciunt quæ deſcribuntur. Sed ſemper punitiones populi illatæ permiſſione Dei per oppreſſionem regiam vel poteſtatis, non excuſant facientes, imò nihilominus tyrannos reddunt non concurrente illorum intentione cum intentione Dei permittentis. bonum enim eſt opprimi populum aliquando rebellem Deo in peccatis ſepultum, & in ſtercore vitiorum ſomnum nimium ducentem, bonum & puniri delicta; verùm hæc niſi benè fiant, ſunt facientibus mala & pernitioſa: & bonum niſi bene fiat, facienti bonum non eſt ad remunerationem & meritum. neque Deus remunerator eſt nominum ſed aduerbiorum, ſic & Deus ſe vindicat de inimicis ſuis per inimicos ſuos. neque ideo magis illi ſibi probati ſunt. ſed tanta eſt ſapientia Dei, vt ex malis quorum ipſe cauſa non eſt, bonum colligat: vt ex dæmonibus, ex tortoribus, bellis, rebellionibus, & aliis pœnis emendatos & reſipiſcentes ſibi conciliet atq; vt oſtendat relinquentibus Dominũ, quãtùm interſit ſubiici Deo, & ſubiici hominibus, & ita conoertantur ad illum, permittit iuſto iudicio in eos dominari flagella tyrannorum, qui quidem quamuis bonum operentur & vindictam Dei exerceant, tamen non ea intentione vt meliores iſti fiant, agunt: ſed vt potiùs ambitioni ſuæ, cupiditati & crudelitati, & inani gloriæ inſeruiant, ſæuiunt, populantur, bona addecimant, vel omnino tollunt, poſſeſſores ſuis locis pellunt, vel grauiſſimo tributo ſubiiciunt, quietem ſomnum peccatorum interpellant, & adimunt quorum occaſione, qoi electi ſunt, & quos Deus non vult perire, ad auxilium Dei confugiunt: qui poſtea dum videt eos pœnitere factorum & contritos, miſericordia ſua illos paternè amplexatur, & flagella iracundiæ placatus amouet, perdit & breui tempore in nihilum redigit. & ſcriptum eſt, *Neceſſe eſt ſcandala eſſe, væ autem homini per quem ſcandalum venit* [c]. Samuélque eadem populo Iſraëlitico petenti regem relicto Domino propoſuit [d]. *Mementote*, inquit, *quomodo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum, & clamauerunt patres veſtri ad Dominum, & miſit Dominus Moyſen & Aaron, & eduxit patres veſtros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc. Qui obliti ſunt domini Dei ſui, & tradidit eos in manu Siſaræ magiſtri militiæ, regis Aſor, & in manu Philiſtinorum, & in manu regis Moab, & pugnauerunt aduerſus eos. Poſtea autem clamauerunt ad Dominum & dixerunt, peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & ſeruiuimus Baalim & Aſtaroth. nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum & ſeruiemus tibi: & miſit Dominus Ierobaal & Bedam & Sampſon & Barac, & Iephte & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum veſtrorum per circuitum & habitaſtis confidenter. Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cùm Dominus Deus veſter regnaret in vobis. Nunc ergo præſtò eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiſtis. ecce dedit Dominus regem. Si timueritis Dominum, & ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius & non exaſperaueritis os Domini, eritis & vos, & rex qui imperat vobis ſequentes Dominum Deum veſtrum: Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermonem eius, erit manus Domini ſuper vos & ſuper patres veſtros.* Latior & horum hiſtoria in libro Iudicum. *Dixitque Iosue ad populum quem adduxerat in terram promiſſam: Non poteritis ſeruire Domino. Deus enim ſanctus & fortis æmulator eſt, nec ignoſcet ſceleribus veſtris atque peccatis ſi dimiſeritis Dominum & ſerueritis diis alienis, conuertet ſe atque affliget vos, atque ſubuertet, poſtquam vobis præſtiterit bona* [e]. Sed de his aliàs dum agemus de tyrannide.

[c] Matth. 18.

[d] 1 Reg. c. 12. verſ. 8. & ſeq.

[e] Ioſue ca. 24. verſ. 19.

Minatur & Deus per Oſeam prophetam ca. 13. *Dabo eis regem in furore meo.* in pœnam enim populorum dantur eis reges, qui tantùm abſoluta vtantur poteſtate.

11 Quòd autem pertinet ad tributorum exactionem & decimationem, dicendum eodem modo eſt, neceſſitatem vrgentem, non voluntatem principis liberam, illas permittere, illa & neceſſitas debet eſſe poſtrema, & ad finem ad quem regnum & imperium conſtitutum eſt; nempe ad conſeruandam communem vtilitatem, & ad iniurias hoſtium à populo propulſandas: alioquin enim tyrannicum eſt, vt ſuo loco dicetur, hirudinum modo ſugere ſanguinem ſubditorum, laborum mercedes exhaurire, ſubſtaotiam & patrimonia deoorare, ipſas oues ſibi ſubiectas ad paſcendum excoriare: nempe ad propriam vtilitatem, ad ſuperbiam, ad inanem ſuſtinendam gloriam, ad inuadenda proximorum principum dominia, ad bella temere ſuſcepta peragenda, ad voluptates & ad ſimilia quæ aliena ſunt à bono regimine principis. Omnia quippe ſunt principis, vt & omnia communia, ſed in tempore neceſſitatis, in qua principis dicuntur vt principis, id eſt rectoris & diſpenſatoris & patris reipublicæ. quæ eſt domina propriorum, noo princeps, & quæ pro ſuis negotiis non principis priuati, tunc pro ſalute ſua contribuere ſupra morem conſuetum, & tributa dare dicitur; miniſter autem & diſpenſator ſolùm in ea cauſa princeps: qui ſi malè diſpenſat, & io non neceſſaria eroget, reus eſt peculatus, & obnoxius ratiooibus reddendis coram Deo, & hominibus vtentibus ratione. Neque excuſatur princeps ſi ſupra dignitatis ſuæ neceſſitatem, velit ſumptus maiores impendere in aulicos, equos, & alia vana. Etenim hoc iure principatus legitimi non poteſt facere, quando tributis & impenſis onerare oportet ſubditos eius rei gratia. quamobrem in lege regni & illa duo capita à Deo adiecta Deutero. ca. 17. verſ. 16. & 17. *Cùmque rex fuerit conſtitutus non multiplicabit ſibi equos &c. non habebit vxores plurimas quæ alliciant animam eius, nec argenti & auri immenſa pondera.*

Non negatur imo verò neceſſarium ducitur, præbendũ tributũ à ſubditis principi, tũ ad negotia

tia reipublicæ exequenda, tum etiam ad neceſſaria vitæ & ſplendori honeſto & debito principis. Cooſtat enim ſponſum reipublicæ & defenſorem eſſe principem, & dorem pro ooeribus dandam eſſe,& in remunerationem laboris & ſolicitudinis quam princeps ſubire debet pro ea, quique & vitam propriam eius tuitionis cauſa periculis deuouet. dignúmque mercede laborantem, & ex mandato, vel alio modo etiam negotia alterius gerentem, ſumptus ſaltem rerum bene geſtarum repetere: cùm nemo teneatur militaſe ſuis ſtipendiis, certiſſimum inſuper cenſum & triburum à populo exhibitum, eſſe ſignum ſuperioris dominij, & ſubiectionis. ca. 2.de cenſib. ca. illud 10. quæſt. 3. l.nulli C. de epiſc. & clericis.

Neque etiam diſputatur an tributum exigere poſſit,an quippiam a ſubditis petere;id enim conſtat poſſe,& ad præſtationem ſubditos teneri: ſed controuerſia eſt,an ſemper, & quantùm velit, & ſine legitima cauſa a ſubditis petere, exigere, vel extorquere ab inuitis poſſit:quod & negatur:alioquin nihil intereſſet ſubditorum, ab inimicis, vel à ſuo principe ſpoliari, imò magis æquanimiter ferrent ab hoſtibus,quàm à propriis opprimi.quia ab hoſtibus cauerent,cùm ſciant hoc illorum proprium,à ſuis non cauent, & priùs vorantur,quàm venientes canes ſentiant,iam pernitioſi etiã principes inſatiabiles,qui quò plus habent,plus appetunt & à ſuis dum ab alieois nequeunt, emulgent.

Mirificè conuenit ſuperioribus, ni fallar, ſenteotia Senecæ libro 6. de beneficiis ca. 2. dum ait, *Hominem probum & principem ſuo contentum eſſe, nec exiſtimandum paruo eſſe contentum, quia omnia illius ſunt, non ſic quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quanquam in littore maris rubri ſteterat, plus deerat* C *quàm qua venerat. Illius ne ea quidem erant, qua tenebat aut vicerat,cũ in Oceano Oneſicritus præfectus claſſibus,præmiſſus explorator erraret,& bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe,qui extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, in exploratum & immenſum,auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt quot eripuerit regna, quot dederit,quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt quantum cupit.* Et iterum c. 3. *Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculiſq; veſtigia, fœlix temeritate agit, ſed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambyſem, & totum regni Perſici ſtemma percenſe, quem inuenies cui modum imperij ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit?* & poſteà c. 4. omnia ſapientis eſſe dicit, & ideo nihil vltra illum concupiſcere, ita tamen vt nihilominùs proprium quiſque in rem ſuam dominium habeat. *Et iure* D *ciuili omnia regis ſunt*, inquit, (quod ſuperioribus conuenit) *& tamen illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & vna quæque res habet poſſeſſorem ſuum. itaque dare regi & domum & mancipia poſſumus, nec donare illi de ſuo dicimur.* Et c. 6. apertiùs dehinc diſtinguit inter ea quæ ſunt imperij & propria principis. nam regio more cuncta poſſedit: dominia verò ſunt ſingulorum, vt ſapiens animo vniuerſa poſſidet, iure ac dominio, ſua. quò pertinet phraſis loquendi Diui Pauli 2. ad Corinth. c. 6. *Tanquam nihil habentes,& omnia poſſidentes.*

12 Procuratio magna regni eſt, & eò extendit ſolicitudinem ſuam, quò fines tantùm principatus ſunt. actiones enim principis à centro

A in quo degit, ad vltimos vſque fines per media diligenter peruenire debent, & poteſtas in omnes partes regni & principatus diffunditur, quod Ouidius innuit epiſtol. Herod. *An neſcis longas regibus eſſe manus?* Nam, vt ait Pomponius Iuriſconſultus in l. ſecunda in principio, de origine iuris, libro 1. P. titul. 2. *Initio ciuitatis Romana populus ſine lege certa, ſine iure certo primùm agere inſtituit, omniaque manu à regibus gerebantur*, nempe poteſtate & voluntate, nempe iuſta, vt ait Iuſtinus in 4.

Et in ſumma, quæ ad vtilitatem reipoblicæ pertinent, ea debent ex poteſtate & authoritate principis abſolutè præpoſiti & imperaotis tractari, niſi ipſe, vel lex regni aut principatus aliter fieri exceperint, ſiue agatur de perſonis, ſiue de rebus.

13 Et ea dicuntur eſſe regaliæ, hoc eſt pertiB nere ad ius regis, qualia ſont illa quæ traduntur à Friderico imperatore in c. vnico quæ ſunt regaliæ lib. 2. feudorum ti. 56.

1. Armandiæ, vel vt alij legunt Armanniæ, id eſt fabricæ publicæ armorum, & publica armentaria, id eſt loca in quibus arma, bellica tormenta, & machinæ aliáque ad bellum vel nauale vel terreſtre conſeruantur neceſſaria, ex quibus armari poteſt, vnde armandiæ dicuntur ab armandis hominibus. Solebant enim in repub. arma locis publicis concludi quæ tempore belli indigentibus dabantur, ſicuti in tumultibus repentinis, vt refert Cicero [a], cùm de ſeditione contra Saturninum ait, *Eo tempore ex ædificiis armamentariiſq; publicis, arma populo Romano C. Mario conſule diſtribuente, data, vt imperium populi Romani maieſtáſque conſeruaretur.*

[a] pro C. Rabirio, oratione 17.

Prohibuerunt Romanorum principes, propter C motus, ſeditiones & contentiones, ex quibus clades fieri poterant & coniurationes in priuatos & rempublicam, ne penes priuatos arma eſſent, néve alibi quàm in publicis fabricis fierent, ne priuatis venderentur, & ne alibi quàm in publicum ſacrum armamentum reponeretur, vt Iuſtinianus ſtatuit [b]. *Quia*, inquit, *Deus commiſit ſubditos principibus vt illæſi & ſine calumnia cuſtodiantur.*

[b] in nouell. 85 de armis.

Iubet & [c] præſidi prouinciæ, nouella 7. *Neque armis vti non militantem permittes aliquem.* Reſpondit & Marcianus iuriſconſ. lege Iulia de vi publica teneri, qui arma, tela, domi ſuæ, agróve, in villa, præter vſum venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit, exceptis ſecundùm tempus Sceuolæ ante Iuſtiniani conſtitutiooem, armis, quæ quis promereij cauſa habuerit, vel hæreditate ei obuenıſſent [d].

[c] in § f. tit. de mandatis principum.

[d] l. 1. & 2. ad legem Iuliam de vi publica lib. 48. P. ti. 6.

D Quicunque ſine principis temporalis mandato arma & gladium accipit gladio debet interimi, iuxta verbum Dei, quod ita explicatur in § 1. 23. q. 8. ex c. 26. Diui Matthæi, de his aliqua diximus alibi libro 35. ſyntagma. c. 26.

14 Quando ad populum ſuprema poteſtas pertinet, ſeu in imperio democratico. idipſum ſancitum apud Platonem [e]. *Si quis conſilio ſuo abſque authoritate communi, pacem init aut bellum mouet, vltime ſupplicio condemnetur.*

[e] li. 12. de leg.

15 Ratio cur ad principes ius, arma & armamenta quibus continentur, pertinet, multiplex eſſe poteſt. Quarum prima, quia ſic fieri expedit reipublicæ, quæ aliter regi non poſſet. Sic enim principi gladij poteſtas data eſt à Deo [f], & ipſe vitæ & necis

[f] ad Rom. c. 13

ſolus accepit poteſtatem, vt per ſe vel per miniſtros ſuos, quandu oportet, non temere, & contra quos oportet eo vtatur: ad vindictam malefactorum, & laudem bonorum: ideo ſine eius iuſſu iuſtum eſt arma non moueri, quia ipſe de executione gladij redditurus eſt Deo rationem.

Quare[a] Valentinianus & Valens Cæſares, *Nulli*, inquiunt, *prorſus nobis inſcijs atque inconſultis quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.* Principi datum eſt merum imperium, quod eſt habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos homiues, quod etiam poteſtas appellatur, vt ait Vlpianus[b]. Duo ſunt gladij in omni politia humana ſpiritalis & temporalis, quos Chriſtus ſufficere dixit[c]. Spiritualis eſt excommunicatio quæ diuidit animam à corpore eccleſiæ, quam eccleſia habet in medicinam ſi non contemnatur[d].

a in l. 1. vni vt armorum vſus inſcio principe interdictus ſit li. 11. C. tij. 46.

b in l imperiũ 3. de iuriſdict. omniũ iudic. li. 2. P. ti. 1.

c Lucæ 21 §. 1 23. q. 5 ca. 2. au thoritatem, 15 q. 6.

d ca. inter hæc 33. q. 2. can. vl ſi 16. q. 2. ca ſi Petrus 24. q. 2.

Materialis ſeo temporalis eſt ille, qui conceſſus eſt principibus & diuidit animam à corpore.

16 Princeps miniſter Dei & legis eius: miniſtri legum & voluntatis principis in exequendo gladio, iudices, tortores, milites, & ſimilia quibus mali plectuntur & à terra tolluntur. Nec ſolùm homines ſunt vltores iræ Dei, ſed etiam contrariæ fortitudines, id eſt dæmones, & quæ appellantur furor & ira Dei, quæ omnia ex ſacris interpretibus docentur veriſſima io tota 23. q. 5.

At regum proprium officium eſt, vt ait D. Hieronym[e]. facere iudicium & iuſtitiam, liberare de manu calumniatorum vi oppreſſos[f]. & rurſum, Cyprianus in nono genere abuſionis rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas & peierantes viuere non ſinere[g], quę omnia ſine gladij poteſtate nõ poſſet exequi.

e ſuper Hieremiam ad c. 22

f ca. Reg. offi. 21. ead. 23. q. 5

g ca. rex debet, 40. ead. 23 q. 5.

Ios regis, & principis liquet igitur ſolius, gladium habere, & illud iniuſte accipere eos qui nulla ſuperiori ac legitima poteſtate vel iubente vel concedente, in ſanguinem alicuius armantur, ſicut exponit Auguſtinus in 22. libro contra Fauſtum Manichæum c. 70. relatus à Gratiano, in ca. 36. ille gladium, 23. q. 4. vbi principis nomine, continetur oon tãtùm monarchica, ſed etiam democratica vel ariſtocratica, vel mixta adminiſtratio. Sic hæc poteſtas quoq; gladij, nõ priuati, ſed publica eſt: vel ex conſilio reipoblicæ, vel alias legitimè imperantium. & poteſtas belli & armorum mouendorum, ex illis pendet, & ſine illis, vt in monarchia ſine principe, ea mouere, & gladij poteſtatem vſurpare, crimen læſæ maieſtatis eſt, veluti Martianus reſpondit[h]. *Eadem lege maieſtatis teneri qui iniuſſu principis bellum geſſerit, delectumve habuerit, exercitum comparauerit, quive cum ei in prouincia ſucceſſum eſſet, exercitum ſucceſſori non tradidit.* Id enim oon fit ſine principis contemptu & reipublicę damno. non enim bella mouenda ſunt niſi iuſta ex cauſa, & indictione facta: & hoſtes ſunt quibus bellum publicè populus, & nunc princeps, qui eius recepit poteſtatem & curam, bellum indixit: vel ipſi populo Romano. cæteri latrunculi, vel prædones appellantur[i].

h in l. lex 12. tabularum 3. §. ead. l. ad leg. Iul maieſta. li. 48. P. ti. 4.

i vt ait Vlp. in l hoſtes, 24. de re militari. li 49. P. ti. 15. & in l. 118. de verb. ſignifica.

17 Magnum eſt committere priuatis, nempe militibus concedere arma, quibus abuti poſſunt niſi quadam diſciplina militari poteſtatéque ſuprema ab abuſo compeſcantur. vt antiqoi etiam non omnes promiſcue ad militiam admiſerint, & nonniſi quos meliores & minùs vitiis obnoxios eligere potuerint. Atque in delectu etiam militum, Feſtus tradit & Cicero in diuinatione obſeruatum, vt qui primi vocabantur etiam eſſent boni nominis.

Reiiciebantur ſerui ab omni militia[k], qui ſtatus controuerſiam patiebantur, licet reuera liberi eſſent[l]. imò & ij etiam qui ingenui bona fide ſeruirent[m], coloni, vel ſaltuenſe:, aut vltrò ſe offerentes[n] negotiarores[o].

Nec recipiebantur milites aliquo publico iudicio damnati[p], non relegatus ad tempus[q], multo minus deportatus in inſulam[r], ad beſtias damnatus[s]: imò nec reus tantùm criminis[t]. Fuerunt & alij ignominioſi reiecti ex diſciplina militari, ex quorum fęce tameo noſtri exercitus ſunt refertiſſimi. obſeruauit autem illud diſciplina antiqua militaris, vt arma pro iuſtitia & repulſione inimicorum, hominibus non vitioſis darentur, qui conſeruare, defendere ciues & rempublicam armis, non iiſdem, licentia & poteſtate eos opprimere poſſent, vt iuſta bella per arma in hoſtes, non latrocinia in proprios ciues gererentur.

k l. ab omni 11 de re milit. P. l 3 C. de Tyronibus.

l l. qui ſtatus, 8. de re mili. P.

m d. l. qui ſtatus.

n l 3. qui militia poſſ C.

o l. vni. C. negotiatores ne militent.

p l 4. § adulterij, de re milit P.

q d. l 4 §. temporarium.

r d. l. 4 §. in inſulam.

s d. l. 4. §. 1.

t d. l 4 §. reus & l. qui metu, 16 de re milita. P.

18 Sed neque perpetuò milites arma habebant, ſed cùm in hoſtem procedendum erat, & ad arma conclamaretur, ea cingebant vel capiebant. cuius rei veſtigium extat in teſtamento militari, quod ingruẽte hoſte tunc in procinctu armorum fiebat, vt obſeruarunt Feſtus; Plutarchus[v], Iuſtinia[x], Imo Paulus[y] admonere videtur, arma antequam in pugnam iretur, in exercitu fuiſſe ſub cuſtode. loquens enim de eo qui arma alienauerit pœnáque eius. *Tyroni*, inquir, *in hoc crimine facilius parcetur, armorúmque cuſtodi plerunque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit non ſuo tempore.*

v in vita Coriolani,

x in § 1. de teſtament.

y in l qui cõmeatus, 14. §. 5. de re milit. P.

19 Alia ratio, cur armorum cura ſit ex iure regaliæ, vel ex cura principis, pendet ex ſalute populi, quæ commiſſa eſt principibus: quæ nulla alia ratione ſuboerti ſaltem lædi aut turbari poteſt quàm armis: quibus permiſſis paſſim latrones præualerent aduerſus viatores, inimici aduerſus inimicos, ſine remedio magiſtratuum. quare principis eſt quibus cuſtodia & ſalus eſt populi delegata, permittere, cæteris prohibere. Sicut L. Domitius imperium populi exercens in Sicilia, ad exturbanda latrocinia quibus prouincia vaſtabatur edixit, ne quis telum haberet. atque paſtorem qui venabulo poſtea eximiæ magnitudinis aprum occiderat, cruci affixit; neque ratio publici imperij prætorem nimis aſperum exiſtimari paſſa eſt, vt ait Valerius Maximus libro 6. c. 3. & Cicero oratio. 7. in Verrem.

Iohannes 22[z]. permiſit inquiſitori hæreticæ prauitatis, habere ſecum ferentes arma, & familiam armatam ad ſecuritatem ſuam, prohibuit autem ne aliis permitteret niſi dum illis egeret. Ex[a] Pius. 4. conſtitutio. ordine 65. incipiente, *cum vices eius*, prohibuit deferre, retinere, vendere archebuſios breuiores mẽſura duorum palmorum, ſub pœna criminis læſæ maieſtatis & rebellionis incurrenda ipſo iure. Quæ conſtitutio deinde extenſa fuit per Pium 5[b]. contra deferentes pogiones, cultellos, & aliud genus armorum breuioris menſuræ trium palmorum. Plinius[c] tradit, metallata eſſe optimo peſſimóque vitæ inſtrumento, & ferrum valde vtile ad agriculturã & ad alia artificia, ſed eodẽ ad bella, cædes, latrocinia, homines abuti, & addit, *In fœdere*, inquit, *quod expulſis regibus populo Romano dedit Porſena, nominatim comprehenſum inuenimus, ne ferro niſi in agricultura vterentur. Et ſtilo ſcribere, vetitum eſt, vt vetuſtiſſimi authores prodiderunt. Magni Pompey in tertio conſulatu extat edictum, in tumultu necis Clodiana, prohibentis*

z in conſtitutione 2. incipiẽte exigit, in Bullario collecto per Laertiũ Cherubinum.

a in eo. Bullario.

b in eius conſtitutione ordine in eodem Bullario 155. incipiente, cũ vices eius.

c li. 34. c. 14.

lubentis vllum telum eſſe in vrbe. Ait & Iſidorus[a], *Romani iuſſerunt, ne ferreum graphium quis haberet.* Siquidem & graphium letale vulnus infligit, vt liquet ex cæde Iulij Cæſaris apud Suetoo[b]. & graphiis couſoſſus deſcribitur ab Aurelio Prudentio, Caſſianus[c].

Innumeri circum pueri, mirabile viſu,
Confoſſa paruis membra figebant ſtylis:
Vnde pugilares ſoliti percurrere ceras,
Scholare murmur annotantes ſcripſerant.

a lib. 6. Etym. c. 9.
b in illius vita c. 82.
c πεϱὶ στεφ. hymno 9.

Armorum tractatio reddit homines audaciores & crudeliores, & ad nouanda negotia, & turbandam quietem promptiores. Ademptio armorum contrà, reddit quietos, vt exemplum Lydorum docet apud Iuſtinum ex Trogo libro 1. Nam occupato io aliis bellis Cyro, Lydi rebellarunt, hiſque iterum victis, arma & equi adempti, iuſsique caupones & ludicras artes & lenocinia exercere: & ſic gens induſtria quondam potens & manu ſtrenua, effœminata mollitie luxuriáque, virtutem priſtinam perdidit: & quos ante Cyrum inuictos bella præſtiterant, in luxuriam lapſos, otium ac deſidia ſuperauit. Aſtutè Philiſtini quoque cauerunt[d], ne vllus faber ferrarius eſſet in Iſrael, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam.

20 Hîc quoque conſtituitur crimen proditioni proximum, & pernitioſum imperio ſeu reipublicæ ad barbaros quos indigere conueoit, ferre loricas, ſcuta, arcus, ſagittas, & ſpathas & gladios, vel alterius cuioſcunque generis arma. & proinde capitalis pœna in eos qui fecerint, ſtatuta[e]. Et iure pontificio, qui hæc eadem ſubminiſtrant, vel vendunt ioimicis fidei proſcinduntur à corpore eccleſiæ & excommunicantur, ſerui capientium deſignantur, & bona proſcriptioni ſubiiciuntur, ex conſilio Lateranenſi ſub Alexan. III[f].

21 Dicontur 2. loco ſub poteſtate principis, vel regaliæ, viæ publicæ[g], publieas vias dicimus quas Græci βασιλικὰς, id eſt *regias*, Latini prætorias, alij conſulares vias appellant. Diſtinctæ à priuatis agrariis & vicinalibus, teſte Vlpiano[h], dixit & militares has vias publicas[i]. Publica porrò via dicta, quia ſolum publicum eſt, relictum ad directum certis finibus ab eo qui ius publicandi habet[k]. quare quia reip. eſt ſolum, erit & principis in eo authoritas & poteſtas, cura eius, & compendium. ex ca. vſus verò ad quemlibet de populo. Sic poſtulauit à rege Amorræorum populus Iſrael, vt ſibi daretur tranſitus innoxius per viam regiam ſeu publicam[l]. vias publicas & foſſata vrbium prohibitum eſt occupare aut coarctare[m], & puniuntur qui hoc fecerint pœna ſacrilegij, cùm publiea & ſacra comparentur, & eodem priuilegio gaudeant[n], & qui ſacra occupat ſacrilegus dicitur[o], vel punitur perinde ac lege peculatus, qua animaduertitur qui intercipit pecuniam regni[p]: imò multo magis, quòd immobilia digniora ſunt mobilibus quorũ vilis eſt poſſeſſio[q]. eſt enim via publica, vt dixi, regia, vel ſaltem debet puniri pœna quinquaginta librarum auri[r]. nec poteſt via publica concedi priuatis ab officialibus regis, ſine expreſſo eius mandato[s].

d vt dicitur li. 1 Regum c. 13. verſ. 19.
e in l. 2. C. quæ res exportari nequeant.
f c. 24. relato in c. in quorũdam, 6. de Iudæis li. 5. decretal. c. 6.
g d. §. 1. quæ ſint regaliæ
h in l. 2. §. viarum quædam, nequid in loco publico lib. 43 P. ti. 8
i idem li. 3. de locis & itiner. publicis. eo. li. 43 P. ti. 7
k d. l. 2. §. viã publicam
l numero c. 21 verſ. 22. Deuterọ. c. 2. verſ. 28 Iudic. 11. verſ. 19
m in l. via, ne quid in loco publico. P.
n l. fi. de ſacro ſanct. eccl. iuncta l. vſucapionem, de vſucapio.
o ca. quiſquis inuentus, 17 q. 4. c. conqueſtus, de foro compet.
p l. 2. ad leg. Iuliam peculat. P.
q l. ſi rẽ mobilem. & l. ſi quis vi, §. differẽtia, de acquiren. poſſ.
r l. qui ſine, C. de operib. pub. videndus Baſſianus ad rubricam *des mesfaicts*, numero 95. ad quẽ pertinet iuriſdictio viæ communis. vnde Bal. ad l. ſi plures, in 4. col. de conditio. inſt.
s vt notat Bald. ad rubricam C. de contr. habẽ. emptio. Matt. de Affl. in conſtitutione regni Sic. incipiẽte puritat., & in conſtitutione incipiẽ. te beneficium ſin 2. libro.

22 Hinc ſequitur, inuenta in via publica, ſeu regia, oberrantia aut deperdita, & pro derelicto habita ad duminum viæ, nempe principem, aut rempublicam pertinere, vocant *Eſpaue*, propriè de animalibus, quæ dum aberrant ſine perſecutore pauefacta, vel territa ab aliquo ſub incerto dominio videntur, per l. 3. §. Nerua, de acquirẽ. poſſeſſ. Ioannes Faber ad §. examen apum de rerum diuiſ. tradit apum examen errans in iuriſdictione & iuſtitia dominorum territoriorum effici illorum, & illud vocari *Eſpaue*, quod & alias res inuentas, & dum ignoratur dominus qui amiſit, obſeruatur, quod ſanctiſſime introductum videtur: dum enim ignoratur dominus rei vagantis, vel deperditæ, non poteſt interim à priuatis ſine ſuſpicione furti retineri & vſurpari: quia non conſtat adhuc rem dominum haboiſſe pro derelicto[t]. Ideo ad dominum loci, & ſi in via regia ad officiarios, vel magiſtratus regios deferri debent, vel animalia duci: vt ibi tutò ſeruentur per aliquot dies, reddenda dominis ſi appareant: ſin minùs, in publicum conuertantur. Ex lege diuina de re proximè perdita, ſic ſtatutum[v], *Non videbis bouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, ſed reduces fratri tuo. Etiam ſi non eſt propinquus frater tuus nec noſti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quandiu quærat ea frater tuus & recipiat. Similiter facies de aſino, & de veſtimento, & de omni re fratris tui quæ perierit. Si inueneris eam, ne negligas quaſi alienam*[x].

t l. 1. & 2. pro derelicto.
v Deuter. 22. verſ. 1. & ſeq.
x V de quæ diximus de rebus inuentis proclamãdis, retinendis & reſtituendis li. 20. ſyntag. c. 3. & li. 27 c. 1. nu. 4. & c. 5. nu. 9.

23 In Gallia, inter regia iura errantium loco, Albini habiti ſunt homines, quorum iguorabatur longinqua patria, dicti *Hommes d'eſpaue*, vnde ex morte illorum, bona regi quæruntur, ſi non fuerint adoptati in Gallia, ſeu naturalizati per principem. Sic enim in ratiociniorum camera ſcriptum eſt. *Eſpaues ſont hommes & femmes naiz dehors le Royaume de ſi longtains lieux, qu'on ne peut auoir cognoiſſance de leurs natiuitez. Et quand ils ſont demeurans au Royaume ſe peuuent eſtre dicts eſpaues*[y]. Dubitatum autem aliquando, an inter eſpauas, annumerandi ſint pueri expoſiti in Gallia, quorum ignoratur pater, mater, aut ſtatus: & num inter nothos, quibus ſuccedit princeps, vel dominus territorij, de quo tractatum videbis à Rhenato Chopino[z]: Vbi & citatur regeſtum vetus cameræ ratiociniorum Pariſienſium, *où les enfans trouuez ſont reputez eſpeces d'eſpaues*.

y Refert Ioannes d. Biquet parte prima de Domanio regio, du droit d'Aubaine, c. 3
z Lib. 1. commentariorum ad conſuet. dicnes Andauẽtes. de iuriſdictione ca. 10.

24 Communicatur quibuſdam iuridicis dominis potiſſimùm ſupremis iuſtitiariis, hoc ius ſpauarum, iuxta diuerſas conſtitutiones aut conſuetudines probatas locorum, quæ proſtant ratæ & approbatæ per reges & principes: verùm quando agitur de regiis viis, in quib. inueniuntur, certè ius ad regem pertinere debet etiã extãtib. vtrinq; territoriis dominiorum iuridicũ. Imò rex aut quiuis alius princeps qui monarcha eſt in ſuo principatu, eſt ſolus dominus ſui territorij, & ſolus fundatus in iuriſdictione & imperio, vt ait Bald. in ca. vnic. quæ ſint regaliæ, & ad c. vnicum, de natura feudi, & Aluarottus[a].

a Ad §. ad hæc de pace tenenda in vſib. feud.

25 Quamobrem generaliter bona ἀδέσποτα, quæ ſine domino particulari inueniuntur meritò ad principem eius loci vbi inueniuntur, pertinet, & inter regalia bona vacãtia reponũtur in di. ca. vnico quæ ſint regaliæ. Cuius nomine multa cõtinentur, vt in primis mortuorũ bona decedentium ſine legitimo hærede, ab iotestato[b], & fiunt incorporatiooes eorum cum bonis & ſubſtantia principis[c], bona ſine hærede, ſine domino dicuntur: ideo tanquam vacantia fiſco deferenda[d]. quo iure vſi reges Italiæ ſunt, quorum comites rerum priuatarum illud exigebant, vt ait Caſſiod. lib. 6. in formula eius comitiuæ[e]. vocatur hoc ius in Gallia *droict de desherance*, id eſt ex defectu hæredis, in Italia hoc iure vſus rex Theodoricus, vt liquet ex eius ep. ſcripta Epiphanio proconſuli Dalmatiæ[f]. Dehinc nomine vacantium,

b in l. 1. & 4. de bonis vacã lib. li. 10. C. ti. 10.
c l. 3. C. de bonis vacant.
d in l. 1 de ſucceſſor edict. li. 38. P. & l. 1 Diuus, de iure fiſci l. 49. P. ti. 14
e l. 1. §. f. ad ſenatuſc. Tertyl. P.
f lib. 5. epiſto. Caſſiodo.

pertinent ad principem res mobiles ſeu immobiles quæ a nullo poſſidentur, vel pro derelicto & inculta relinquuntur, vt & domus non reparata[a], manauit edictum à rege Galliæ 7. Septemb. 1574. & alio tempore de alienatione terrarum vacantiũ quæ ad libellarium contractum conceſſæ ſunt per partes, diſcretis fundis ſub minutis cenſibus & pecunia, cum reſeruatione laudimiorum ſi reuenderẽtur aliis poſſeſſoribus priuatis. Meminit Strabo imperatores Romanos olim conſtituiſſe magiſtratum, qui per Ægyptum inquireret, num bona eſſent aliqua vacantia, poſſeſſiones deſertæ, hæreditates ſine hærede, aut alia ſine domino, vt eadem domanio ſeu dominio Cæſarum incorporaret.

a in l. 1 de iure fiſc. P.

26 Notamus tamen obiter, hodie in Gallia ad dominos iuridicos altos iuſtitiarios, & vaſſallos regis, ex eius conceſſione vel permiſſione, vacantia bona aliquando pertinere.

27 Tertiò, ad regalia pertinere Fridericus[b], dixit flumina nauigabilia & ex quibus fiunt nauigabilia, & portus & ripatica. vt enim in terra via publica in poteſtate principis eſt, ſic & itinera publica per aquã publicam. ibiq; portus; eadem ratione qua omnia publica ad principem peruenerunt diſpenſanda. Marcianus iuriſconſ.[c] ait, flumina omnia penè publica eſſe, quod & Iuſtinia. firmat & de portu[d], atque Paulus iuriſconſ.[e] *Flumina, publica, inquit, quæ fluunt, ripaque eorum publica ſunt: ripa ea putatur eſſe, quæ pleniſſimum flumen continet.* Flumen publicũ, id eſt, quod perenne eſt ex Caij & Celſi definitione[f], illud que vel nauigabile vel nõ nauigabile eſſe poteſt[g]. Naturali iure communia omnium ſunt, aqua maris, & aer[h]. Imperator nomine publico, aut qui authoritatem habet publicam prohibet, ne ex publico flumine aqua ducatur, quò deterior nauigatio fiat[i], & legem aquis imponit[k]. Quamobrem quantum territorium principis durat & extenditur, & iura harum aquarum & vectigalia prouentúſq; vindicat ſibi princeps iure publico, vel aliis accipienda permittit, prout alias docuimus[l], & de iuriſdictione & poteſtate in mari principum, lib. 1 c. 2. numero 5. Piſcationum reditus principis eſſe tradit etiam Frideri[m]. & Vlpian[n]. Erantque veteris Romæ inſtituto inter vectigalia, piſcationes; & boni bominis gratia, primus locabatur lacus Lucrinus, qui à lucro dicebatur, teſte Feſto.

b in c. vni. quæ ſint regaliæ.
c in l. 4. §. f. de rer. diuiſ. li. 1. P. ti. 8.
d §. flumin. de rerum diuiſio
e in l. 3. de flu. lib. 43. P. ti. 12.
f in l. 1. § flumi num. eod. titulo de fluminũ.
g l. 1. §. pertine, ne quid in flumine publ. fiat eod. lib. 43 P. tit. 13.
h vt ait l. 2. §. f. de rer. diuiſ.
i l. quominus, 2. de flumini
k vt in l. ſi in publ. 18. § f. &
l quod prin. 23 de aqua pluuiæ arcen. li. 39 P. tit 3.
l li. 3. ſyntagm. iuris 14.
m in d. c. vni. quæ ſunt regaliæ.
n in l inter publica, 17. § f de verbo ſig.

28 Subit mentem mos antiquus teſtandæ ſubiectionis fuiſſe, offerre principibus quibus ſe populus debebat vel ſubiiciebat, aquam & terram: & eadem poſcere principes ab illis quos ſibi ſubiectos eſſe volebant, vt liquet ex bis quæ tradit Herodot[o], dum agit de caduceatore Darij regis Perſarũ, ad Indathyrſum regem Scytharum miſſo, eiúſq; petitis & reſponſionib. ait Æſchines, γῆν ἐ ὕδωρ αἰτεῖν, Græcos intellexiſſe obedientiam petere, aut bellum indictum arbitrari ſi denegaretur.

o in Melpomene libro 4

29 Ius quoddam regale in Gallia quod dicitur vulgo *del Varech*, ad regẽ pertinens ratione ducatus Normandiæ, quod eſt, vt ſi per tempeſtatem, aut infortunio alio quopiam maris per quædã impellantur in littus, ſiue nauis ſit, aut aliud quippiam, eodem iure ad principem pertineat, ſi intra ſex hebdomadas nõ compareat, qui poſſit eas res delatas vindicare. Extant plures iuriſconſultorũ leges, quibus prohibentur poſſeſſores prædiorũ circa portus & littora quippiam capere ex mari appulsũ, nauibus ſpoliatis, merſis, diſſolutis naufragis[p], niſi naues fuiſſent, aut res pyratarum[q]. Plura ſunt quæ æquitatem iuris huius in perſona principis confirmare poſſunt, non minus quam in viis publicis: nempe quòd & cura, & refectio portuum, littorúmve, ad eum pertineat: item ſolicitudo, vt à pyratis maria circa ſuã iuriſdictionẽ, ſint vt itinera tuta viatoribus, à latronibus, & ſecundũ naturã ſit, vt qui ſentit onus ſentiat & cõmodum. Quare & piſcationes fluuiorum regalium, alicubi meritò ærarium principis augent. Antiquitus non item hoc ius in maria & flumina ſibi accipiebant maritimi principes vt nunc, ſed occupantibus & littoralibus dominis, ſine fraude non comparentibus dominis concedebantur[r]. Verùm hodie cùm impenſæ fiant à principe in huiuſmodi portus, & propter ſolicitudinem principum qui ibi habent imperium, meritò ad regalia iura referri debent, vel ad iura reip. quæ in eadem loca parem habent poteſtatem.

p l. 3 & ſequentibus de incendio ruina & naufragio lib. 47. P. ti. 9.
q Authen. nauigia de furtis li. 6. C. tit. 2.
r l. 1 de naufr. C. l. f. & tit. de incen. ruin. & naufra. l. qui ſe nandæ ad leg. Rhod. de iact. P.

30 Quartò vectigalium nouorum impoſitio, inter iura regalia polita, à Friderico[s], & antè eum, non licere aliis quàm principi imponere reſcripſerunt CC[t]. & Innocent. 3. Comiti Tholoſano ſcribens[v], *Præterea, inquit, cùm pedagia, guidagia, ſalinaria legatus tibi interdixerit memoratus, auctoritate apoſtolica duximus declarandum, illa pedagia, ſalinaria, guidagia, interdicta quæ non apparent imperatorum, vel regum, vel Lateranenſis largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine, à tempore cuius non extat memoria introducta.* Et Alexander 3[x]. *Innouamus, inquit, ne quiſquam alicui nouas pedagiorum exactiones ſine authoritate & conſenſu regum & principum ſtatuere aliquomodo præſumat. Si quis autem contra hoc fecerit, & commonitus non deſtiterit donec ſatisfaciat communione careat Chriſtiana.* Vt iure ciuili perpetuo debet affici exilio[y], imò & eodem iure vectigalia ſine imperatorũ præcepto, neq; præſidi, neq; curatori, neque curiæ conſtituere, neque præcedentia reformare, addere, vel diminuere licet, vt ait Hermog. Iuriſ[z]. Iura regum etiam hoc continent[a]. Rex qui non cognoſcit ſuperiorem in ſuo regno pro monarcha & imperatore eſt, vt rex Galliarum[b], & quilibet princeps intra ſuum principatum, à ſuperiore alio quolibet temporali abſolutus. Nempe ſi neceſſitas & cauſa imponendi & exigendi vectigal adſint. nam vſus legitimus poteſtati vt ſuperiori tanquam diſpenſatrici, non abuſus permiſſus eſt à Deo. Ideò ſi ſine cauſa imponãt principes vel imponi aliis permittant, peccant, vt dixerunt Innocent. & Ioan. Andreas[c], & rapinam cõmittũt, & tenentur ad reſtitutionem, debétque conſtare de cauſa iuſta ſi velint immunes eſſe à crimine, nempe quæ ſit in vtilitatem reipub. & communem, nempe ſi portoria, pedagia, guidagia, pro ſecuritate viarum & viatorum, pro refectione itinerum & pontium, aut ſimilium quæ impenſas & ſolicitudinem pro communi cauſa habent, alioquin enim ſemper præſumuntur iniuſta[d]. Eadem ratione angariarum, parangariarum, & nauium exactiones, & plauſtrorum, ad ius regaliæ pertinere dicuntur[e], & in ſũma omnis quoq; extraordinaria collatio ad regalis numinis expeditionẽ[f]. Securitas itinerũ ex pedagiis & perductionib. quæ fiũt per guidagia, debetur vectigal ſoluẽtib. ibi. ſic pro pace & vtilitate publica. qui. n. hæc exigit, tenetur reddere loca tuta, & res, & perſonas eõ ſeruare illæſas, quæ eò iter habẽt. alioquin debent damnum reſarcire læſo, vel lædentem exhibere ſeu furem, aut furtum ſeu latrociniũ. vt notat Archidia[g]. *vbi aliquis.* quæ omnia propriè ad ſalutẽ & pacẽ reip. pertinent. nulli autẽ, ſalutẽ reipub. tueri magis

s Dicto ti. quæ ſint regaliæ.
t in l. 1. 2. & 3. noua vectigalia imponi non poſſe li. 4. C. tit 62.
v In c. ſuper quibuſdam 26 §. præterea de verbor. ſignific.
x In c. innouamus, 10 de cenſib. lib 3. ti. 39.
y In l. f. C noua vectigalia imponi non poſſe.
z In l. vectigalia, 10 de publica. & vectigalib. lib. 39. P. tit 4.
a 1. Reg. c 8.
b In c per venerabilem qui filij ſint legit.
c In d. c. Innouamus.
d Per c. quanquam, de cenſibus.
e D. c. vnico, quæ ſint regaliæ, l. 9. & 10. de curſu pu. C.
f vt ait Fridericus. & in l. 10. & 11 de ſacroſanct. eccleſ.
g ca. ſi quis peregrinos 13 q. 6 Bald ad §. cõuenticulas, de pace iuramen. firman. Guido Papæus in deciſio. 4 13 iuris.

magis conuenire, nec alium ſuffieere huic rei quam Cæſarem putauit Auguſtus [a].

31 Quintò monetæ leges ex principis authoritate pendent, & inter regalia ſunt d. c. vni. quę ſunt rega. ad alios verò ex priuilegio principis, vel ex conſuetudine præſcripta [b], materia numorum habet publicam æſtimationem [c], ideo ſub cura principis, vt alia publica, & ad principem pertinet valorē limitate ſub pœna maieſtatis lęſæ ſequendum ſubditis [d], ita & crimē maieſtatis eſt, monetam ſuo nomine ſabricare, aut iniuſſu principis cudere, alterare, falſate, radere, tingere [e], ita ſubditi debent mutationem monetæ etiā in materia debiliorem ſeruare, factam à rege [f], nam oumus nihil aliud eſt quā lex. quia legem & æſtimationem imponit reb. ad ſolum autem principem pertinet ſine controuerſia, & legem nouam condere, antiquam abrogare, & interpretari [g], non ad inferiorem, qui ſuperiorem habet, qui nō poteſt ſine conſenſu eius & populi, vt colligi poteſt ex hypoteſi regis Aragonum in c. quanto, 18. de iureiuran. ſed neque id princeps ſuperior facere debet, abſque maxima & extrema neceſſitate, niſi velit ius gentium & commerciorū violare, quod ex ſtata pecunia conſtat.

32 Sextò generaliter ſunt confiſcationes regiæ & principis, de quibus diximus propriis locis in bonis reipublicæ, nec licet ſine licentia vel conceſſione principis confiſcare communiter [h]. Ratio videtur, quia regulari iure non permittitur confiſcatio [i], & proinde regium hoc ius eſt, contra legem poſſe. ſic ootant hoc eſſe de maximo imperio [k], communicantur tamen & hæc cōfiſcationum iura, vt alia ſuperiora quædam & aliquatenus per principes, ſubditis feudatariis ſeu valuaſſoribus iuridicis, vt argentariæ fodinæ, vectigaliorum ſeu pedagiorum iura.

Sed ſunt tamen quædam crimina, in quibus offenditur maieſtas priocipis etiam inter ſubditos vaſſallos, in quibus confiſcatio ad ſolum principem pertinet, vt ad ſolum læſum, vt in crimine læzæ maieſtatis, oempe bona quæ ſub eius ditione ſunt, & quæ ab alio principe non tenentur à damnato, quæ diſputantur & probantur à Guidone Papæo [l], In aliis criminibus vbi confiſcatio locum habet, qui feudum habent & imperium vel ex lege feudi poteſtatem, poſſunt confiſcationis iure bona cōdemnati etiam alibi, in ſoa iuriſdictione confiſcare vel confiſcata per crimen retinere, vt docet etiam in crimine hęreſeos Guido Papæ. dec. 76.

33 Iudicaodi neceſſitas munus publicum eſt, hæc imponitur à principe: is autem iudex populi proprius & primus, cæteri ab eo pendent & & pręfecti ſunt conceſſa iuriſdictione quæ ab eo vt riuuli à mari procedont, ſicut docuimus ſuo loco alibi. atque reges quoque iudices ideo dictos, & quòd vt iudicarent populum fuerunt introducti, cui muneri cùm per ſe ſufficere nequirent, conſtituerunt leuiorum negotiorum iudices, qui ſuo loco iudicarent, vt factum à Moſe Exo. c. 18.

Ita omnes magiſtratus dicuntur vel ab imperatore ſeu rege creati, vel eius voluntate conſtituti, vel ab eo confirmati [m], ſic committere fidei magiſtratuum dicitur reipublicæ partes gubernādas imperator vel princeps [n], in prœm. inſtit. ibi, *Vt poſſuis aliquando rempublicam in partibus vobis credendam gubernare*: vt non poſſit vel modica iuriſdictio cuipiam conferri niſi ex voluntate principis mediata vel immediata [o], eum iudicem facere qoi nihil præeſt iuriſdictioni [p].

Iuriſdictio tantùm ea dicitur ordinaria, quæ à Papa, imperatore, vel rege, lege, vel conſuetudine, vel vniuerſitate, & nō ab alio cōceditur [q], & ita iuriſdictionum hodie poteſtatem ad ſupremam & & regiam pertinere authoritatem dicitur, quòd nō conſuetudine niſi approbata per principē defendi poſſit. & quòd mortuo vno priocipe qui iuriſdictionem conceſſerat, poſſint à ſucceſſorib. in principatu auferri [r].

34 Hinc in Gallia mortuo rege omnia officia regia egent noua regis ſucceſſoris confirmatione. interim tamen dū conſtet de ſucceſſore, & veluti in interregno gerūt munera ſua vt antea in vtilitatem regni [s], quia & officia quæ dantur à rege, ſunt ſub hac clauſula, *Pour en iouir tant qu'il nous plaira*: hoc eſt ſub beneplacito principis: quod beneplacitum morte eius qui concedit extinguitur, non ita ſi dictum fuiſſet vſque ad beneplacitum ſedis regiæ [t].

Neque priocipes ſuccedentes regibus prædeceſſoribus, ſuccedunt illis in principatu vt hæredes, ſed vt dignitatis ſucceſſores, vt in beneficiis eccleſiaſticis, vel ex lege regni, vel ex lege electionis, vel alio modo. & proinde de rigore cùm habeant eandem authoritatem quam anceſſores, non obſtringuntur legibus & factis eorum in tractanda republica, quæ illis cum plena poteſtate ſubiicitur: vnicuique enim principi ſua prærogatiua ſeruanda eſt [v], & proſequutio voluntatis prædeceſſoris, pendet ex honeſtate, non ex neceſſitate ſucceſſoris. Solent autem communiter ſucceſſores voluntatem priorum ſequi [x], & ita fieri debere rationi congruere dicitur, vt ſucceſſor teneatur adimplere factū prædeceſſoris ſui [y], maximè ſi nulla cauſa ſit rationabilis aut delictum, ex quibus priuati digni ſint magiſtratu pręfecti, quando magiſtratus ſolent eſſe in principatu perpetui: non vtique ſi temporales vt olim Romæ. Sicqoe confirmatio officialium ſi fiat, vt fieri debet à ſucceſſore in principatu, eſt gratia: ſi denegetur eſt iniuria: verùm ad id princeps non cogitur, quia ſuperiori poteſtate non poteſt compelli, & par in parem ſequentem non habet imperium [z].

Quamobrem ſi prædeceſſor princeps conceſſit iuriſdictionem non ideo impeditur ſucceſſor quominus eam poſſit reuocare, maximè quando inferiores abutuntur iuriſdictione propter qoem abuſum poteſt illum illa priuare, vt copioſè tractat Matthæus de Afflictis.

35 Poteſt & eadem poteſtate nouos magiſtratus creare, officia eorum numero augere, iuriſdictiones prorogare vel reſtringere: quod tamen exiſtimabit ſibi bonus princeps, conceſſum, quantum vtile reipublicæ futurum eſſe iudicabit, non aliter vel ambitione petentium gratia, vel ad negotiationem vt multiplicatis officiis & dignitatibus, ex eorum diſtractione lucrū quærat. Nihil enim peius poteſt accidere reipu. ea negotiatione. pro vno enim aureo quo officiarij redimunt officia & iuriſdictionis poteſtatē à principe infinitas reuendendi cariùs iuſtitiam ſubditis occaſiones architectantur, vt etiam impudentet audeant in ſubditos graſſari, palámque ſupra ſportulas debitas petere; quod iam principi pro mercatura officiorum dicunt ſe præbuiſſe. Quod non tantùm prohiberi intereſt principis & reipublicæ, ſed vltra illud minatur ſubuer-

Z 4 ſiooem

a in l. 3. de off. præf vigil. lib. P. tit. 13.

b Guido Pap. deci. 448.

c l. 1. de contra emp.

d l. 1. & fi. de veteris numiſ. poteſtate l. 31. C. tit. 10.

e vt docuimus li. 36. ſyntagma. c. 5 & de monetalib. trium viris & camera monetariorum regia li. 47 c. 38. n. et ſ nt au Ioan. Faber ad authen. hoc niſi C. de eui&tin.

g l. 1. & f c. de leg.

h vni. l. ti. oec ſine iuſſu iudicis liceat certis iudicibus confiſcare l. prohibitum C. de iure fiſci.

i l. auth. bona damnatorum, de bonis damna. C.

k Bald ad 1. de pace ten. n. & iura. firm. feud. l. ſfin. ad l. imperium nu. 4. de iuriſ. omnium Iud. P.

l deciſio 341. incipiente ſupra quæſt.

m in §. iudices de pace tenenda inter ſubditos, de iuramē to firman. l. 2. feudorum tit. 52.

n vt in l. 1. §. in vrbem de offi. præt. & vibi ſi. 1. P. tit. 13. & §. inter m de defenſor. & ...um nouel & Iuſtinian in §. ſ.

o vt notatur ex l. more & l. & quia principaliter de de iuriſdict. omnium iud. neq; priuatorum cōſenſus.

p l. priuat. de iur iſc. omnium iud. C li. 7 ti. 13. Latè hæc tractat Alex. conſi. 34 incip. ponderatis verbis §. Caro. Molinæus ad cōſuet. Pariſ §. 1. gloſ. 5. n. 40.

q vt notatur ad c cùm contingat & ibi Panorm. & Felinus de foro cōpe Boerius ad §. 1. de iuriſdict. omnium iudi. in conſuetudinib. Burg.

r vt no. Bald. conſi. 16 1. incip. proponitur quod pro communi in 3. parte conſi.

s vt notant Papus li. 4. cap ſo. Areſto 11. 2. areſto 4.

t c ſi gratioſè, §. de reſcr. in ſex. c. vni ne ſe de vacante aliq. Ino. in ſex.

v vt notatur in c. literas 13. § nos autem. & ibi Gloſſ. de reſtit. ſpolia.

x cap. finali de conceſſ. præb. in ſex. & c penul. de præb. in ſi re

y in can. quia Ioannes, 12. q. 5. cap illud 16 q. 6.

z l. ille à quo § tempeſtiuū ad ſena, Trebel. P. Laam.

ſionem totius legitimi ſtatus, dum manus venales expoſitæ ſunt actioni, ex qua ius & æquum tollitur, & vincit in foro qui laucem ex parte iudicis pendentem ære onerat,& efficitur, vt dum venditionibus numerum magiſtratuom auget, etiam prædones & latrocinandi facultatem multiplicet. Debet ipſemet princeps iudicium per ſeipſum,ſi fieri poſſit & iuſtitiæ diribitionem, & cum officiariis magiſtratibus, cùm non poſſit, onus ſuum partitur, & communicat dignitatis regiæ munus. & proinde debet in his acutiùs inuigilare conſtituendis, maximè ne ipſe dicatur ſocius ſurum, & latronom, & per ſuos adminiſtros eos ſcieos prudénſque ſpoliare & affligere, quos à Deo & ex regia poteſtate commiſſos ſibi nouit regendos & defendendos.

36 Eo modo Chaſſanæus ad rubricam *des Iuſtices*,nu.106. Tradit monarchã in regno ſuo regem Galliæ, poſſe tollere omnes iuriſdictiones ſi vellet, quæ ſunt in regno ſuo, & reducere ad iuriſdictiones regales,quod expedire dicit populo,ne tot ſub alterius iuriſdictionibus dominorum vexaretur. Et ita etiam poſſe ſine cauſa principem facere & reducere iuriſdictiones, citat Felinum, ad c. nouit, 8. Columna verſic.lib. 1. de iudiciis, quòd in concernentibus ſuperioris iuriſdictioné, poteſt princeps ſine cauſa factum reuocare,& de nouo facere. Mihi tamen videtur tribunos, centuriones, & alios gradus iudicum rectè Moſem ex conſilio Iethro diſtinxiſſe [a],& Ioſaphat regẽ [b], per diuerſa loca iudices poſuiſſe. Quare non arbitrarer principem debere omnes ad regales iuriſdictiones reuocare ſublatis inferioribus. Quia & inferiores ab illo habent poteſtatem, & dehinc appellario in Gallia iuridicum dominorum ad regios iudices peruenit, trutinatis negotiis diligentiori calculo: & à diuerſis iudicibus. non inficias ibo tamen, abuſus plures & vexandi pauperes litigãtes occaſiones oriri ex gradibus diuerſis iudicum: ſed quia & in maioribus ſedibus vt in minoribus apparent abuſus, & quædam incómoda cum commodis admiſcentur, ſatiùs aget princeps mea ſententia, ſi iam prudentia conſtituta in ſua integritate conſeruet, & deterſis maculis, vel ex tempore, vel ex malitia hominum contractis, ad puritatem & candorem & primitiuum ſanctum ſtatum reuocet.

a Exo.c.18.
b 2.Paralip. c.19.

37 Docetur & eo argumento, omnem iuriſdictionem pendere à principe, quod ab omni iudicio, etiam omiſſo medio, iuſſit appellari princeps, vt in eccleſiaſticis ſummus pontifex [c]. -

c in c.3.4.5. ſub 2.q.6.

Quamquam ſolitus princeps prouocationes ad ſe factas omiſſo medio ad ſuos inferiores reiicere, vt reſpondit Papyrius Iuſtus ex imperatorum Antonini & Veri reſcripto [d]. Adiri & princeps poteſt omiſſis aliis iudicib. ab aliquibus, vt à miſerabilibus perſonis, pupillis & viduis [e].

d in l. imperatores 21. de appella. in P. li. 49 ti. 1.
e l vni C. quādo imperator inter pupillos & viduas, vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat. l. 3. C. ti. 14.

38 Habetur & ſupremæ poteſtatis in principe probatio, quod à principe iudicante non prouocatur, ad principes verò, vel ad eos qui poteſtate commiſſa vtuntur à rege, ab inferioribus appellatur, quemadmodum riuuli à mari fluentes, dum ad mare reuerſi ſunt, quieſcunt. *Stultum eſt*, inquit Vlp [f]. *illud admonere à principe appellare fas non eſſe, cùm ipſe ſit qui prouocatur.* Quandio populus Romanus reipu. dominationem retinuit ab omnibus magiſtratibus ad illum prouocatum eſt, potiſſimum in maiorib. ciuium cauſis, & ſi de capite ciuium ageretur. Sic exactis regibus conſules duo ad quos ſummum ius quidem delatom eſt, A tamen ne per omnia regiam dignitatem ſibi vindicarent, lege lata factum, vt ab illis prouocatio eſſet, néve poſſent in caput ciuis animaduertere iniuſſu populi, vt ſcribit Pomponius Iuriſc. [g] Cicero [h], vocat illam prouocationem, patronam ciuitatis, vindicẽ libertatis populi Rom. P. Valer. cognominatus à legionibus popularib. poplicola, primus exactis regibus leges gratas tulit de prouocatione aduerſus magiſtratum, ad populum, item vt caput eum bonis eius ſacrum fieret. qui regni occupandi conſilia iniſſet, vt refert Liuius lib. 2. & rurſus lib. 3. tradit hanc legẽ ter à viris eiuſdem Valeriæ familiæ renouatam. Quæ certè tandiu obtinuit, quandiu populo imperium conſeruatum eſt Democraticũ, & quãdiu magiſtratus ab illius creatione,& ſuffragiis adminiſtrabant delecti: ſcribit enim Dion. Hal [i]. B Valerium legem tuliſſe, ne quis magiſt. Romæ gereret, quem non à populo ſuſcepiſſet, quod ſi fieret capitali pœna vindicaretur, & qui illum occidiſſet ei impunè eſſet: fuitque eo tempore vt idem tradit apertè mos conſulibus, vt faſces cum ſecuribus extra vrbem haberent, vt indicaretur plenam poteſtatem penes populum eſſe,& in vrbe vbi caput principatus nullam aliã abſolutam quàm populi vitæ & necis eſſe poteſtatem, atque poſtremis adhuc Iuriſconſultorum temporibus, id obſeruatum legimus proconſulem non habuiſſe poteſtatem intra vrbem, ſed ſtatim vbi egreſſus eſſet [k].

f in l. 1. §. & quidem à quibus appellare non licet. li. 49. P. ti. 2.

g In l. 2. §. exactis, deinde regibus de origine iuris.
h Li. 2. de oratore.
i Li. 5.
k in l. 1. & 2. de officio procõſ. P. li. 1. ti. 16.

Quare vbi ius populus ceſſit ſuum principi,& illam magiſtratuum creandorum poteſtatem, & prouocationis authoritatem in eum tranſtulit: & rurſus princeps eodem iure,& magiſtratus diſtribuit, & prouocandi limites conſtituit, C manétq; ſupremæ dignitatis regiæ hoc ſignum in principe, quale & fuit in Democratia.

Neque repugnat, quòd populus Romanus, vel alius qui habeat Democratiam, magiſtratus conſtituerint, qui abſolutè imperarent: vt Romani conſules, dictatores Lacedæmonij Ephoros, aliíque populi alios: vt etiam principes habent Senatus, aliáſque poteſtates quæ abſolutè iudicant inconſulto principe, & à quibus prouocare non licet. Siquidem alio modo poteſtas eſt penes huiuſmodi magiſtratus, nempe per modum commiſſionis, vel delegationis alio modo penes principes, nempe iure proprio & illi iudicant & ſtatuunt poteſtatémque exercent nomine alieno,& ex ſibi præſcriptis legibus ab alio: neque ſecundum proprium arbitrium, aut vt dicunt, ſecundũ propriam conſcientiam. At princeps qui per ſe D imperat ſupremo principatu, non ab alio quàm Deo pendet, leges condit, & præter ipſas ſi ſibi æquum videatur ſtatuit.

Hinc liquet, & principes imperiales quorum iudicia vel iudicum illorum deuoluuntur ad cameram imperialem, non eſſe ſupremos principes, ſed ſubditos imperio: quum illorum ſententiæ expoſitæ ſint cameræ reformationi vel comprobationi, quæ nomine imperiali iudicat in ciuilibus & in criminalibus ipſi principes ſine prouocatione, non ex propria poteſtate, ſed quia ita illis conceſſum ab imperatore vel expreſsè ex priuilegio, vel patientia ex conſuetudine aliqoando etiam iudicant.

39 Septimò rectè dicetur poteſtatis monarchicæ ſeu regiæ vel abſolutæ, legum generalium condendarum, explicandarum, vel abrogandarum authoritas & ius. nam illæ ab omnibus

obſer-

a vt dicitur in l. 1. & c. ſi nc. de legib. l. leges ſacratiſſimæ eo.

b c. 2. §. 4. nouellæ 105. de conſul. 105.

c l. 14. 15. 16. de leg. P.

obſeruandæ [a]. Et Iuſtinianus dum de legis obſeruatione loquitur [b], *Omnibus autem*, inquit, *à nobis dictis imperatoris excipiatur fortuna: cui & ipſas leges Deus ſubiecit, legem animatam eum mittens hominibus.* Annectitur huic poteſtati facultas irrogandi priuilegia, quod ius ſingulare eſt legi communi derogans [c], neque in poteſtate alterius eſt quàm principis, dicere non obſtante tali lege, quia is ſolus derogare non alius ei poteſt.

41 Hinc pendet poteſtas ſupremi principatus cõcedendi veniam delictis, & gratiam pœnæ, aut alterius cauſæ à lege præſcriptæ faciendi, quæ alterius non poteſt eſſe quàm eius qui non eſt legibus obnoxius. nam quibus lex imperat & qui ſoluti nõ ſunt legibus legib. tenentur, & contra eas diſpenſare nequeunt, niſi ab eo, qui leges condit, & temperat ſolus, ab illarum neceſſitate liberentur ad principem ſolum pertinet vitę & necis poteſtas, ideo gladium commiſſum adeò exercet, & iuris poſitiui, item plena poteſtas ei, & ita remittit, quibuſdam ex ſingulari priuilegio ſupplicia legibus delictis certis determinata: qui poteſt eius ipſas leges tollere & mutare, poteſt multo magis ex cauſa certis relaxare, indulgere, proſcriptos reuocare, bona eis adiméda relinquere [d].

d vt & ſiquet ex titulis de abolitionib. de generali abolitione c. cum ſi mil.

42 Hic tamen monendi ſunt principes, nę ſupra principis poteſtatem gratiam pœnæ, in delictis atrocioribus faciant, quando à lege diuina ob atrocitatem criminis indicta eſt reis delinquẽtibus aduerſus leges diuinas. nam tunc hoc nõ eſſet vti, ſed abuti poteſtate regia. quamuis enim princeps ſolutus ſit legibus humanis, tamen vincitur & obſtrictus eſt diuinis: & vt ſubditi impune legem principis tranſgredi non debent nec poſſunt: ſic nec princeps ſui principis Dei, niſi cum aliqua circunſtantia, quæ Dei legibus conſona ſit, quáque temperare tandem liceat: alioquin, vt magiſtratus qui delegatus eſt à principe, diſpenſare ſine pœna contra legem ſui principis non poteſt: ſic nec princeps contra legem Dei. Non debet princeps velle videri ſe mitiorem vel prudentiorem eſſe Deo, dum illud horrẽdum imminet Dei axioma, propter iniuſtitias transferri regna de gente in gentem. iniuſtitia eſt quod cõtra Dei iuſtitiam eſt potiſſimum: is enim iuſtus & iuſtitia ipſa. Fortius eſt ius naturale, ciuili [e], vtpote diuina lege ſuffultum [f], neque quicquam facere nec principem poſſe contra pietatem, aut bonos mores conſtat l. 15. de condit. inſtitutio, P. nouella. 9. l. 1. c. ſi aduerſ. vendit. C. l. c. ſi minor ſe maiorem dixerit. deficere enim ab eo quod principatum maximè conſtituit, nempe à iuſto naturali, hoc non eſt poteſtatis ſed impotentiæ. non ſecus quàm ſi quis iaculetur in ſcopum propoſitum, & iaculum nõ poſſit deferri ad ſcopum, hoc habet impotentiam & defectum in vi deferente.

e l. eius de cap. diminu. P.

f §. ſed naturalia, de iure naturali gent. & ciuil. apud Inſtin. c. 1. prima di. apud Gratian.

Fines cur legibus præeſt, ſeruare princeps debet, & intra illos ſe cõtinere: extra quos poteſtatem ſe non habere arbitrari debet. Cauſas autem & iſtius poteſtatis finéſque aliquos, refert Iohãnes 22. Pontifex in prœmio Clementinarum. *Quoniam* inquit, *nulla iuris ſanctio eſt quantumcumque perpenſo digeſta conſilio, ad humanæ naturæ varietatem, & machinationes eius inopinabiles ſufficit, nec ad deciſionem lucidam ſuæ nodoſæ ambiguitatis attingit: eo præſertim quòd vix aliquid adeò certum clarúmque ſtatuitur, quin ex cauſis emergentibus, quibus iura iam poſita mederi non poſſint in dubium reuocetur: Quia etiam ab adoleſcentia viri procliuis ad malum ſenſuali-*
A *tas humana declinat per quod morum ſubuerſio in clero & populo frequenter obrepit, neceſſaria eſt ſuperior authoritas, vt tam per determinationis opportunæ ſuffragium tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat, & obſcura ſuccidat, quam per cultoris ſarculũ extirpet vitia, virtutes inſerat, corrigat exceſſus, moréſque reformet.* Quæ de iure humano poſitiuo, canonico vel ciuili ſynodali vel municipali dicta, explicant interpretes, vt ea arbitrio principis ſpiritualis vel temporalis prout poteſtates in his diſtinctæ ſunt, committi debeant, & ita fieri expediat reipublicæ ob neceſſarias quotidianas mutationes & noua negotia, quæ nouis indigent remediis temperatis ab eo qui poteſtatem habet [g], obſeruata euidente vtilitate, in nouis inducendis, & antiquandis prioribus, quę diu æqua viſa ſunt, vt ait Vlpian [h]. nam vt alibi Paul. iuriſc [i]. *Minimè ſunt mutanda quæ certam interpretationem ſemper habuerunt.* Quamobrem etiam diuinum ius mo-
B rale & naturale remanere debet immutabile [k], vt perfectum & manans ab eo qui non nouit opus imperfectum [l].

g vt traditur in l. de ætate § ex cauſa de interrogator. actio. l. 1. de vẽtre inſpicien. P. l. quamquã c. ſi ſæpius in integrum reſtitu fuer. poſtula. c. miramur 61 d. c. nulli, d. ; elect. in ſex.

h in l. 3. de cõſtit princi.

i in l. minimè 23. de leg. P.

k c. 1. diſtin. 1

l c. maiores ver. ſed adhuc de bapt. ſm.

m ex c. per venerabilem, qui filij ſint legitimi.

n in l. qui in prouincia 57. § 1. de rit. nup. P. §. his igitur quib. mo. nat. rales efficiant. legit. in nouel. & § illud, nouella 84.

o vt docuimus li. 1. de reſcriptis c. 2 S. n. 11.

p l. 1. § de iuſt. & iure P.

43 Ex hac poteſtate ſuprema in leges, pendet legitimatio quæ per reſcriptum principis tantũ fit, qui ſuperiorem non habet [m], vt & imperator illegitime natos legitimat [n].

Inferiores non poſſunt, niſi habeant facultatem conceſſam à principe [o], neque hic ius naturale immutatur à principe aut imminuitur, ſed ius tãtùm poſitiuum ciuile & politicum, quod principi ſecundum diuerſas occurrentes cauſas, tractandum & moderandum relinquitur. Illegitimè quippe natus diuerſis legibus repugnantibus cõiunctioni, natus dicitur. illegitimus, ratione legis diuinæ quæ prohibet omnem coniunctionem extra matrimonialem. naturalis cõiunctio in ho-
C minibus, dicitur matrimonium cum ratione certa facta, non temerè more brutorum [p].

Prohibet ius Pontificium ſine certis ceremoniis, hanc coniunctionem naturalem: prohibẽt & illegitimas dicunt iura ciuilia nuptias, ritibus requiſitis nõ interuenientibus: vtróque iure pœnæ appoſitæ fuerunt, aliter quàm ſtatuant leges propoſitæ, ſe coniungentibus. Leges illæ, ſunt à ſuis principibus promulgatæ, generales, ſecundum eas connubia facta legitima ſunt; contra eas illegitima. ex coniunctionib. legitimis nati filij, dicti legitimi & naturales; habiles & ad multa habiti idonei, à quibus repelluntur non ita nati. Et proinde ſinguli principes in quorũ poteſtate ſunt leges de coniunctionib. dictæ, ſoli diſpẽſant,
D & eos quos natos cõtra ſuas leges illegitimos cõſtituerunt, eoſdem poſſunt à ſuorum iurium nexibus eximere: ita tamen, ne ſupra poteſtatem & leges ſuas diſpẽſent. ſic temporalis princeps rex, imperator, & alius de temporalibus circa matrimonia ſtatuens. in his legitimos declarat, non in ſpiritualibus: vt contrà ſummus Pontifex diſpenſat de rebus ſibi ſubditis, & ex illegitimis habiles ad illas & legitimos reddit in beneficiis, & ſacris tractandis. & ſacramento ordinis & in aliis ſuo principatui eccleſiaſtico conceſſis. Sine præiudicio tamen virium principum, qui de ſuis, vt dixit, ſtatuunt.

44 Inde etiam pendet reſtitutio natalium, quæ non fiebat, niſi à poteſtate principali, quando natus ſeruus reſtituebatur ingenuitati, hoc eſt, natalibus, ſeu ſtatui in quibus omnes naſcebantur antequam ſeruitus inuenta eſſet. vt ait Marcianus [q], & eſt veluti quædam *παλιγγενεσία* ſeu regeneratio

neratio ciuilis quia ex lege humana ſeruitus inducta eſt [a], ita & à principe humano potuit hæc macula impoſita libertati, adimi. vt ait Scæuola [b]. Lege ciuili vel gentium inuenta ſeruitus, lege quoque ciuili tolli poteſt [c].

a li 4 & 5. de inſt. & iur. P.
b in l quæris, 3. de natal. reſtituen. P.
c l. de quibus de legib. P.

Sed quia lex non poteſt tolli vel abrogari, niſi ab eo qoi poteſtatem habet, ſic neque boc ius ingenuitatis contra legem, niſi à principe dari poteſt.

45 Scio aliquando quæſitum, an ad poteſtatem regiam pertineat, poſſe virginibus vel mulieribus abuti, vel eas inuitas, aut inuitis parentibus alijs coniungere, & proinde dicam ea de re pauca.

Putarunt quidam licere principibus & inter iura regia illud; quod videtur probari poſſe, primùm ex c. 8. lib. 1. Regum. verſiculo 13. ibi, *Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias & panificas.* B

Nomine Focariæ antiqui dixerunt & concubinam, quam domi habebant ad curam rei domeſticæ [d].

Secundò quia regibus legimus fuiſſe plures concubinas, vt Dauidi [e], & Salomooi vxores quaſi reginæ ſeptingentas & concubinas trecentas [f].

d quemadmodum in l. 3. C. de donatio. inter virum & vxor.
e 2 Reg. 15.
f 3 Reg. c. 11. verſ. 3.

Sic Euenus rex Scotiæ, ethoicus, tamen conſuetudinem introduxit, vt domini præfecturæ in ſuo territorio, virginitatem ſponſarum deliberarent omnium, quam ſuſtulit Malcolinus 3. rex eius nomiois Scotorum dimidiata argẽti marca, vnam noctem à præfectorum vxoribus redimente ſponſa [g]. Ita Volſinienſes, ſed ſeruili preſſi dominatu, filias ingeouas ſponſo iam deſtinatas, ſeruis priùs delibandas dare cogebantur [h]. Vt & Adrimachidæ Libyes, virgines nupturas regi exhibebant, & ille, quæ ſibi placeret deuirginabat [i]. C

g Hector Boethius, li. 12. aureo ita nummo pudicitiam redimere nupturam quoque tradit Polyd. Virgil. lib. 10.
h vt ait Alex. ab Alexan. lib. 3. c. 24.
i vt ſcribit Herod. in 4.

46 Aliud verò quòd ſibi vindicant aliqui principes, vt cògant filias ſubditorum ex arbitrio cõtra volũtatem ipſarum & parentum nubere, quibus voluerint; vel prædiuites pauperibus, & quibus voluerint; forſan ſuis meretricibus, aut lenis, aut vilioribus ſe coniungere matrimonio ex eadem ſibi poteſtate arrogant, & ſuperbiùs, quod in vitam & bona ſubditorum ex arbitrio ſibi licere arbitreotur.

Atque in comitiis Bleſenſibus habitis in Gallia ſub Henrico III. rege anno 1576. menſe Nouembri ſanctiſſimè conſtitutum à rege articulo 281. in hæc verba, *Deſendons auſſi à tous Gentilshommes & ſeigneurs de cõtraindre leurs ſubiects ou autres, bailler leurs filles, nepces, ou pupilles en mariage à leurs ſeruiteurs, ou autres contre la volonté & liberté que doibt eſtre en tels contracts: ſur peine d'eſtre priués du droict de nobleſſe, & punis comme coulpables du rapt. Ce que ſemblablement nous voulons aux meſmes peines eſtre obſerué contre ceux qui abuſent de noſtre faueur par importunité ou plus toſt ſubreptiuement ont obtenu, ou obtiennent de nos lettres de cachet cloſes, ou patentes, en vertu deſquelles ils font enleuer & ſequeſtrer filles, icelles eſpouſent, ou font eſpouſer, contre le gré & volonté de leurs pere, mere, parents, tuteurs & curateurs.* D

47 Cæterùm contraria ſententia non lieete principibus, fœminis aut virgioibus pro arbitrio ſuæ voluptatis abuti, & verior & magis Chriſtianis congruit. Cùm ſæpe à oobis dictum fuerit, leges diuinas imperare principibus [k], tanquam à Deo qui rex regum & Dominus dominantium eſt, promulgatas: & cùm inferior non poſſit tol-

k Deut. 17.

A lere legem ſuperioris. In lege autem diuina ſcriptum eſt, non mœchaberis [l].

l Exo. 20. & D. Matth. c. 5 1.

Propter fornicationem ſcilicet vitandam vnuſquiſque habebit vxorem ſuam, & vnaquæque virum ſuum [m].

m 1 ad Corint. c. 7.

Extra matrimonij, quæ viri & vxoris eſt tantũ vnius, coniunctionem, commixtio ſexus reprobata à Deo & eccleſia catholica eſt.

Et maris & fœminæ coniunctio naturalis quidem eſt, ſed alterius naturæ in brutis qui inſtinctu & appetitu tãtùm naturali vtuntur: alterius in homine qui ratione vti debet. ideo illa coniunctio remanſit in brutis in propria appellatione coniunctionis: coniunctio verò hominis rationalis, tranſit in aliud nomen: & hanc, inquit etiam iuriſconſultus ethnicus, nos matrimoniũ appellamus [n]. Neque principes excipiuntur à legibus diuinis, aut præceptis naturæ bumanæ, quin illis adſtringantur: imò potiùs ad conſeruationem non autem ſubuerſionem illarum, videntur eſſe coonſtituti.

n in l. 1. §. ſ. de iuſti. & iur. P.

48 Neque quod profertur ex 1. Regum cap. 8. verſ. 13. firmare poteſt ius eſſe regis violare virgines, aut mulieres ſibi ſubditas. nam verba, faciet ſibi focarias, non ſignificant ibi concubinas, ſed miniſteriales. Sic enim in Hebraico legitur,

ואת-בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות *Veet benotecem iokah lerakachoth uletabachoth uleophoth.* id eſt, filias veſtras accipiet vnguentarias, quæ pigmẽta aromatica coquunt, & culinæ præfectas ſeu coquas, id. n. *tabachot* טבחות nempe, coquinæ, curatriees, ſignificat, quas & dici focarias à foco poſſumus admittere. aliud autem eſt eſſe *tabacha* id eſt coquam & apparatricem eduliorum, aliud eſſe פילגש *pilegeſch*, concubinam.

Neque quia authoritate regia poteſt princeps cogere ſubditos & ſubditas miniſteria neceſſaria ſibi præbere, ideo ſequi dicemus, poſſe ad peccandum ſecum contra legem diuinam illis imperare.

Et ſi quando illud imperaret, iuſtè aduerſum mandata obſequium denegaretur, cùm meliùs ſit obedire Deo quàm hominibus [o].

Quinimò & impudicitia & concupiſcẽtia hęc illicita, iuſta viſa cauſa eſt aliquando, etiam ethnicis deturbandi reges principes & magiſtratus de throno. vt vulgare eſt quod de Tarquinij eiectione ob ſtuprum Lucretiæ, de decemuirorum abolitione ob Appij luxuriam Romæ, de Childerici regis Gallorum expulſione in Gallia.

o Actor. c. 5. verſ 29.

49 Quòd ſi rurſum inſtet aliquis de concubinis habitis à principibus, hoc facti eſt: ſed num licuerit regia poteſtate legitima, in queſtionem vertitur: deinc & antiquitùs apud Iudæos ex certis cauſis plures vxores & concubinas habere permiſſum fuit ante legem, ſed lege euangelica potiſſimùm hæc omoia permiſſa antè, exploſa ſunt, cùm lex ad perfectionem peruenit. quod tractatur fuſè à ſacris patribus apud magiſtrum ſententiarum Lombardum lib. 4. diſtinct. 33. Sed neque exempla principum ethnicorum aut Chriſtianorum qui libidini fręna laxarunt, & ſubditas oppreſſerunt in probationem poteſtatis regiæ adduci debent, non minùs quàm vitia reliqua illorum, factave impia & crudelia, quæ abutentes poteſtate principali tyrannicè in ſubditos exercuerunt. vt neque his aliquis rectè imitandum proponeret Dauidis adulterium, aut Salomo in falſas religiones ob mulieres corruptam

mentem

mentem aut aliorũ regum Iſrael & Iuda idololatriã. quæ cùm reges eſſent admiſerunt, ſed non poteſtate legitima regis quæ Dei legibus ſubiicitur. Neque mirum ſi Euenus 3. eius nominis Scotorum rex, delibandi virginitatem ſubditorum permiſſionem dederit, cùm ipſe fuerit intemperantiſſimus, habens quoque centum concubinas, ex nobilioribus matronis virginibúſq; delectas, & concedens decreto cuilibet tot vxores habere quot vellet[a], cúmque intẽperans fuit, & tyrannus impiiſſimus alens latrones, lenones, ſicarios, optimos perſequutus vſque ad necem; vnde meritò populari conſpiratione[b], acie victus & captus, in carcere ſtrangulatus fuit. Nec dubitabit princeps, ſi modò Chriſtianus ſit, hoc firmiter amplecti ſe poteſtatem à Deo habere, Deũ ſibi ſuperiorem: & eius legibus non minùs quàm ſubditos ſuos obſtringi. Et proinde præceptum diuinum non mœchaberis, non concupiſces vxorem aut mulierem proximi tui, & reliqua B huiuſmodi, ad ſe quoque pertinere. quia ab illo princeps nullus excipitur, & apud Deum non eſt, dominus, non ſeruus, non Iudæus, non gentilis diſtinctus dum de redemptione & ſalute animarum agitur; omnes enim vocauit ad æternitatem ſi obtemperent, & ad fœlicitatem. Si verò non obtemperent, impœnitentes miſſurus eſt in ſupplicium æternum.

a vt author Hector Boethius in 5.

b vt tradit idẽ author eo loco.

50 Quod autem pertinet ad id, quod pari errore principes cogunt ſubditas & ſubditos matrimonio iungi ex ſuo arbitrio, contra parentum & nubentium & coniunctorum voluntatem, verè certè idipſum tyrannidem redolere videtur, in qua & leges naturæ & Dei, & eccleſiæ, offenduntur. Iuſſit enim Deus filiis, parentibus obedire[c]. Leges diuinæ & humanæ ſtatuunt munus parentum eſſe liberis conditiones matrimonij C quærere, filias matrimonio locare[d]. Volunt omnia prædicta iura libera eſſe matrimonia debere, neque ea rata aut firma haberi, quæ vi, metu, aut impreſſione poteſtatis ſuperioris de facto contracta fuerint[e].

c Leuiti 20. Exod. 20.

d l qui liberos de ritu nupt. P. l ſi de dona. ante nup. C.

e l liberta, C. de inutilib. ſti pula. l Titia de verb oblig P. l neque ab initio, c de nupt. c. requiſiuit, c. de gemina. de ſponſalib. cum ſimil.

Neque in poteſtate principis authoritate eſt, cogere voluntates, & ex non matrimonio facere matrimonium. imò ſi tales inuitas coniunctiones copulet, nihil aliud in effectu facit, quàm contra leges diuinas ſcortationes & raptus, confuſionem, familiarum, turbationem ordinum, libertatis ſubditorum ademptionem & tyrannidis maxima iacit fundamenta.

Atque inter grauiſſimas iniurias quibus ſe affici Suenes & Gothi conqueſti ſunt, & rebel- D larunt contra Albertum Magnopolenſem regem Sueonum, illa erat quòd nobiliſſimæ virgines & viduæ, ſæpe per illum in extraneorum & indigniſſimorum coniugium cõſentire cogebantur, vt ſcribit Iohannes magnus, lib. 21. Neque Honorius & Theodoſ. CC. authoritate ſua, in hac parte ab inhiantibus & concupitorib. matrimoniorum paſſi ſunt abuti, ſed lege edita Kalendis Februarij anno Domini 409. reſcripta ea de re impetrata, pœna impoſita impetrantibus, vt obreptitia reprobarunt. Quæ refertur in l. 1. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur lib. 5. C. Iuſtinianei tit. 8. Cuius verba & oſtendunt contrariam imperatorum ab omni antiquitate fuiſſe obſeruationem ne pro his illis ſupplicaretur. Sic enim loquuntur CC. *Quidam veluſti iuris ordine prætermiſſo, obreptione precum, nuptias quas ſe intelligunt nõ mereri, à nobis exiſtimant poſtulandas: ſepè habere.* A *puella conſenſum confingentes. Quamobrem tale ſponſaliumgenus, præſentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem, nuptias precum ſubreptione meruerit: amiſſionem bonorum & pœnam deportationis ſubiturum ſe eſſe non ambigat, & amiſſo iure matrimonij quod prohibita vſurpatione meruerit filios ſe ex hac coniunctione ſusceptos iuſtos non habiturum, nec vnquam poſtulata indulgentia annotationiſve indulto efficacem ſe veniæ effectum meruiſſe, exceptis his qui parentum ſponſionem de nuptiis filiarum implere deſiderant, vel ſponſalia, hoc eſt arrarum data nomine, reddi ſibi præcepto legum cum ſtatuta pœna depoſcunt.*

Extat deciſio cap. nullus 6. in principio, 36. qo. 2. ſumpta ex conſilio Pariſienſi 1. cap. 6. cuius verba, *Nullus neque viduam, neque filiam alterius extra voluntatem parentum, aut regis beneficio, eſtimet poſtulandam. Quod ſi fecerit, ab eccleſia communione remotus anathematis gladio feriatur.* Diffinitio iniuſta, regio metu, vel iuſſu à iudicibus ordinata, non valet[f].

f c. omne quod irreprehẽſibile 8. §. 1. 25. q. 2.

51 Hic tamen non improbarem ſolicitudinẽ principum, imò laudo maximè & dignum regia poteſtate cenſeo, curare vt matrimonia vti oportet fiant, maximè orphanorum & pauperum, ita tamen vt non coacta voluntas accedat parentum, & coniunctorum, & ſit non diſpar conditio, aut vis quæ metum incutiat illegitimè inuitis. Sed & parentes ad id munus ſi viderint cõmodis filiorum & filiarum ſine cauſa repugnare, poterunt authoritate principali compellere. vt apud Aſſyrios Triumuiri integritate conſpicui, & nobilitate præſtantes, iam maturas viris puellas palam productas conuocata per præconem multitudine locare ſe eas matrimonio velle pronunciabant, rémque peragebant, & ſecundum C dignitatem elocabant principe loco[g]. Vt vetus Samnitum mos decem quotannis virgines forma, & virtute eximia eligendi ex omnium virginum numero, quæ totidem optimis adoleſcẽtibus matrimonio elocarentur, neque in affinitate iungenda cuiuſquam rei præterquam virtutis ratio habita, vt optima optimo locaretur: ea lege tamen, quòd ſi quis vitæ inſtitutum in peius mutaſſet, publicè connubio priuaretur. qua ignominia nulla poterat eſſe pœna grauior[h]. Nec minor fuit cura in republica Romanorũ de matrimoniis, quàm de aliis grauioribus negotiis, tum ad propagandam eandem, tum ad familiarum dignitatem conſeruandam, atque id leges teſtantur, cenſorúmque diligens prudentia. D Qu. Metellus Numidicus cenſor, poſtea Iulius Cæſar, & ſubinde Auguſtus liberorum gignendorum & ſobolis cauſa, legem de maritandis ordinibus tulerunt, eos ad ſobolem propagandam pecuniis & immunitatibus inuitantes, vacationem muneris dantes, ei cui tres eſſent liberi, cui plures, & libertatem[i]. Furius Camillus cùm cenſuram ageret, vt exhauſtæ ciuitati propter aſſiduas bellorum clades, ciues ſuppeterent: legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera pœnis coercuit eos, qui viduarum nuptias quarum viri bello ceciderant, deuitarent. Eos verò qui ad ſenectutem cœlibes peruenerãt, ærarios reddidit[k]. Fuerunt & leges Iulia & Papia quæ ex aliorum teſtamentis cœlibes capere prohibebant, quæ leges tamen ſublatæ ſunt, in quantum cohibebant & puniebant cœlibatũ, & filiorum orbitatem[l], at in quantum cura & ſolicitudo de matrimoniis bene copulandis reſpicit

g Cœlius Rhod. l. 8. c. 14.

h Strabo li. 5. Sabellicus l. 5. Enneadis 4.

i Gel. l. 1. c. 6.

k Var. Max. l. 2. c. 4 Plut. in Camillo.

l l. 1. & 2. c. de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis & de decimariis ſublatis l. 8. C. li. 5 R.

picit publicam vtilitatem, poteſtas publica in his remanſit inter orphanas maximè perſonas, ſed conſeruatis iuribus paternis & maternis in coniungendorum libertate iuxta Theodoſij & Honorij ſanctionem [a], vt in coniunctione filiarũ in ſacris poſitarum, patris expectetur arbitrium, & ſi ſui iuris ſit puella, intra 25. annum conſtituta, ipſius quoque arbitrium exploretur: ſi patris auxilio ſit deſtituta; matris & propinquorũ, & ipſius quoque requiratur adultæ iudicium: ſi vtroque orbata ſit parente, ſub curatoris poſita poteſtate, & inter honeſtos competitores matrimonij forte oriatur certamen, ſi puella cultu verecundiæ noluerit voluntatem ſuam depromere, Iudici permiſſum ſit corã poſitis propinquis deliberare, cui melius adulta ſocietur. Et ita cum iudicio magiſtratus qui principis locum tenet, ſemper adhibendam inde liquet & parentum & proximorum, & ipſius puellæ voluntatem, quod & in viduis reuocandis ſtatuerunt Valẽtinianus, Valens, & Gratianus [b], hac ratione refert enarrator vitæ Scipionis, quòd cùm ſenatus in capitolio cœnans, eo die quo P. Scipionis patrocinium Tib. Gracchus tribunus plebis ſuſcepit, auctor fuit vt Africanus Tiberio minorem ex filiabus deſponderet. Et hac ſponſione facta, rediens domum P. Scipio, vxori nouam affinitatem nunciaſſet, mulierem indignatam dixiſſe, nõ debuiſſe cum inconſulta matre filium deſpondere, etiã ſi Tiberio Graccho locare potuiſſet: & Scipioni reſponſum iucundiſſimum fuiſſe, cùm vidiſſet coniugem in eandem ſententiam, in qua ipſe conſtiterat de locanda filia incidiſſe.

a relatam in l. in coniunctione 20 de nupt. li. 4. C. ti. 4.

b in l. viduæ, 1? eo. ti. de nuptiis C.

De abuſu poteſtatis regiæ.

CAPVT XII.

POTESTATE regia non minùs princeps abuti poteſt quàm poſſeſſor gladij, quo poteſt ſe ipſum & alios defendere, & offendere & necare. abutitur autem in ſumma, quando ea cùm oportet, erga quos oportet, & eo modo quo non oportet, vel extra fines à Deo, vel alio ſuperiore, vel à lege ſeu natura præſcriptos, illicitè vtitur. Damnatur omnium bonorum conſenſu reſponſum Iuliæ, quæ libidine ſtimulata, cupienti Antonino Caracallo imperatori & priuigno eius nuptias ſeu inceſtos amplexus, ſi liceret, reſpondit, *Si libet, licet: an neſcis te imperatorem eſſe & leges dare, non accipere*, vt meminit Spartianus. Quo ferè ſimili reſponſo vſus eſt portentum illud hominis C. Caligula, qui pro ſingulari virtute ſemper impiiſſimè laudauit ἀδιατρεψίαν ſeu inuerecundiã, & admonitus ab Antonia Auia, vt imperij moderationem prudentiùs tractaret, reſpõdit, *Memento, mihi omnia in omnes licere* [c]. Quæ vox, vt eſt crudeliſſima, ita eſt ſuperbiſſima & ſtultiſſima. nam princeps quantumuis tyrannus & crudelis non poteſt facere vt quod non eſt ſit, licere ita omnia, & vt inhoneſtum honeſtum ſit, malũ bonum, hoc nec aſſequi poteſt, imò & mẽdaciſſimum, nec poteſt facere, vt tyrannus cùm ſit vel peſſimus, ſit rex: non magis quàm quòd mortuus dici velit viuus. & ſi quãdo ſibi perſuadeat idipſum, adhuc magis ridiculus erit, quantumuis pertinaciter cantet & recantet quod ait Iuuenalis [d], *Hoc volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.* quantumuis inculcet ſubditis, *memẽtote magis vobis parendum quàm ſuadendum*, vt dicebat Alex. Et Ariſtot. [e], ait eſſe obiectũ tyranni, quod placeat: regis quod honeſtum ſit: dicebat & Seneca [f], hoc eſt regnum, nolle regnare cùm poſſis.

c Suet. in eius vita.

d Satyra 6.

e l. 5 politic.

f li. 3. de beneficiis c. 17.

Regnum & principatus eſt inter homines & hominis, non inter feras hominis, aut feræ inter homines: aliud imperium brutium & ferarum in feras, nempe quod inſtinctu quodam naturali regatur, aut ira & corporali quadam & brutali commotione. at inter homines, ratio imperium habere debet: quia potiſſima pars hominis & diuinorum, quando ſecundum eam negotia geruntur, principatus legitimè exercetur: ſi ab ea deflectatur abuſus eſt poteſtatis nõ legitima poteſtas, ferinus non humanus principatus, quia ſine ratione, & ex humana forma paſtoris, degenerat in lycanthropiam.

Abſoluta poteſtas & libera relicta eſt principi qui non cognoſcit ſuperiorem, vt eo vtatur, ad iuſtitiam æquo & bono temperandam, quódq; fieri non poſſet, niſi ab eo qui pleniſſimam & imperantem habeat [g], non autem, vt abutatur item conceſſa vt ſe tanquam principem, tutorẽ, defenſorem, & patrem cum ſubditis gerat, loco & vice Dei à quo accepit poteſtatem: quòd ſi nõ agat, incipit aduerſus poteſtatem ſibi datam imperare, & aliam non ſibi conceſſam vſurpare: & ideo in eo efficitur illegitimus princeps & cõſequenter tyrannus, efficitur aliquo modo & quòd turpiter agit cõtra poteſtatem commiſſam, quòd crudeliter, quòd malè, hoc non eſt poteſtatis ſed impotentiæ; non ſufficiens implere quæ poteſtatis ſunt legitimæ, imperfectè & malè imperans. hoc enim poſſumus quod iuſtè, honeſtè & ſecundum leges Dei poſſumus; quæ contraria ſunt, non poſſumus [h]. Et ſi princeps egrediatur terminos iuſtitiæ, peccat contra ordinationem Dei [i], atque ipſemet abutendo poteſtate, ordinationi Dei reſiſtit, & acquirit ſibi damnationem poteſtati legitimæ & ſuæ & Dei reſiſtendo [k].

g in l. 1. & fin. C. de leg.

h l. filius qui fuit de condit. inſtitutio P.2. nepos proculo de verb. ſigni. P. c. f. §6. de reſcri. in ſex. c. facit homo 22. q. 2. Gloſſ. ad Clem. ſæpe ad verb. omnis, de verb. ſigni.

i c. ſcelus 2. q. 1. Matth. de afflictis, ad c. 2. §. ſimiliter poteſt Num. 15. de capitaneo qui curiam vẽdid. in vit. feu.

k ad Rõ. c. 13.

2 Primus poſt diluuium qui vſurpauit tyrannidem & poteſtatem dominandi in inuitos, notatur Ninus tertius rex Babyloniæ, qui regnũ armis in finitimos & in alios poſtea illatis rudes ad huc bellandi, ſibi ſubiecit, & ſubditis ex arbitrio inuitis imperauit, vt ſcribunt Beroſus in 4. Fabius Pictor [l], Trogus Pompeius & Iuſtinus in 1.

l lib. de aureo ſeculo.

Sacræ verò literæ, quas ſequor, Membrotho tribuunt filio Chus, filij Cham, filij Noachi [m]. Vbi diuiſas fuiſſe gentes traditur poſt diluuium, ſecundum familias. & ita principes & rectores fuiſſe ex eodem genere: cum de Membrotho, autem agitur, ſubiicitur, *Porrò Chus genuit Nẽbroth: ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino. ab hoc exiuit prouerbium, quaſi Nembroth robuſtus venator coram Domino. fuit autem principium regni eius Babylon & Arach & Archad & Calanne in terra Sennaar. de terra egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuem & plateas ciuitatis & Chale*, &c. & 1. Paralipom. cap. 1. *Chus genuit Nembroth: iſte cœpit eſſe potens in terra.* Explicantur autem illa verba, *Nembroth cœpit robuſtus venator eſſe coram Domino.* id eſt, *Hominum oppreſſor & extinctor*, quos etiam ad ædificandam turrim Babelis compulit [n].

m in Geneſ. 10.

Ante diluuium verò primus tyrannus & oppreſſor proximorum; & qui ædificauit ciuitatem Henos, dicitur Cain filius Adæ fratricida [o], qui fratri ob inuidiam nõ pepercerat, multũ minùs pepercit natis ex Adamo & eorum poſteris,

n c. non eſt peccatum 3. ſ. § 6. diſt. & gloſſa ordinaria ad d. c. 10. Geneſeos.

o Geneſ. c. 4.

quin

qum eadem ſupetbia illis dominari,& tepugnantes oppiimere,& oppreſſos, & ſubactos diuexare inſtitit,& qui ex illo deſcenderunt. Sicque Beroſus exChaldæorum annalibus [a], *Scribunt*, inquit, *illis temporibus ante diluuium circa Libanum fuiſſe Henos vrbem maximam gigantum,qui vniuerſo orbi dominabantur ab occaſu ſolis ad ortum,qui vaſtitate corporis ac robore confiſi inuentis armis omnes opprimebant, libidinisq́; inſeruientes,inuenerunt papiliones & inſtrumenta muſica & omnes delitias. Manducabant homines, &*

a Lib. 1.

A *procurabant aborſus, in edulíumque præparabant, & commiſcebantur matribus, filiabus,ſororibus,& maſculis, brutis, & nihil erat ſceleris quod non admitterent, contemptores religionis & deorum.* Tranſierunt iſti ex regia,vel domeſtica poteſtate,quam habebant in ſuos vt cæteri primi familiarum, in cupiditatem dominandi in alios,quod nou potuerunt legitimè facere:& ideo eius rei gratia aggreſſi ſunt primùm natura & legitime imperantes,vi pellere,& inuitos ſibi ſubditos reddete.

DE REPVBLICA LIBER DECIMVS, SEV DE ARTE ADMINISTRANDI REMPVBLIcam pacis tempore.

De duplici arte adminiſtrationis, vel regiminis reipublicæ, in genere.

CAP. I.

REPVBLICÆ anima politia dicitur eiuſdem virtutis,qualis eſt prudētia in corpore humano [b]. nempe ars bene regendi multitudinem hominum.vocant Galli *l'Eſtat*.

b Iſocrat.in 4. Panathen. ac arte nulla maior ſecundum Plutarch. in vita M. Catonis.

Portò vniuerſa reipublicæ adminiſtrandæ ratio,in duas artes diuiditur, pacis & belli. Theon Sophiſta[c], δύο,inquit, χαιροὶ παντα διαλῶσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, λέγω δὴ πόλεμον καὶ εἰρήνην. id eſt, *Duo tempora continent omnia hominum negotia, dico ſanè bellum & pacem.* Et Iſocrates, πόλεμος καὶ εἰρήνη μεγίστην ἔχει δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. id eſt, *Bellum & pax maximam vim habent in vita hominum.*

c In ſuis progymnaſmatib.

2 Quamobrem princeps,& qui hodie populis præeſt,ea quæ ad bellum & militiā pertinent, & ea quæ ad pacem,callere & cognoſcere debet. antiquitùs in rebus publicis optimatum & maximè popularibus, duces exercituum ſeparati erant ab iis qui in ciuitate & pace regebant, a magiſtrat. videlicet, & militiæ cauſa creabantur rei militaris periti principes,& bello confecto ducatum,poteſtatémque deponebant.

3 Sed nunc vtraque ſolicitudo pacis & belli, principatui adhæret, vnde Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes,pacisq́; imponere morem,
Parcere ſubiectis & debellare ſuperbos.

Et Flaccus ad Auguſtum,

Res Italas armis tutoris,moribus ornes,
Legibus emendes.

Apud Thucyd [d].Pericles laudat Athenienſium rempublicam, καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην αὐταρκεστάτην, *Ad pacem & ad bellum inſtructiſſimam.* Monarcha talis eſſe debet, vt & Iuſtinianus docuit in procœmio inſtitutionum iuris ciuilis.

d Lib 11.

4 Cœpit regia imperandi poteſtas à pace,concordia & voluntate ſubditorum, & à legibus his datis & conſeruatis.opus autem fuit bene inſtituta repub.aduerſus improbos vt & innocētes conſeruate,quod gladiíque peritiam neceſſariò expoſcit:& quò minor eſt iniuſte occiſi:reſtitutio, bellorúmque iniquè geſtorum ſera potentia: & cum periculoſiùs in his delinquatur,cum non liceat bis in bello peccare:eò magis diſciplina rei militaris ars & ſciētia,in eo cui illa abſolutè committitur bellorum poteſtas,exigitur,ne temerè ſubditi periculis inemendabilib. exponantur: ita maximè hæc bellandi & armorum ſcientia regia, erit in

B præcauendis, ſuſcipiendis, indicendis, exequendis,componendis bellis. Cauſas autē horum omnium,ex legib. iuréve vtroque diuino & humano,expendet. Sic leges gladio conſeruabit, gladij verò furorē legib. rectiſſimè temperabit:legib. vtetur vt bella præcaueat, pacem coſeruet:armis autem, vt pacem ſtabiliat & leges confirmet, & muniat, hæcque duo bene imperanti & iubenti neceſſaria admonet.Idem Iuſtinianus,qui tempore belli & pacis munia cuiq; tempori accommoda,executus eſt,& in conſtitutione de præſide Piſidiæ,ab initio ſic præfatur, *Nunquam ſanè credidimus veteres Romanos,ex paruis adeóque minutiſſimis principiis, tam amplam conſtituiſſe rempublicam, & totum exinde terrarum orbem,ſenè dixerimus,ſibi adiunxiſſe,preſſiſſe, & tueri imperio potuiſſe, niſi maiorib. in prouincias magiſtratib. miſſis, plus ea re dignitatis ſibi comparaſſent,ſimulque illis armorum iuxtà ac legum poteſtatem feciſſent,necnon ad vtrumque accommodatos &*

C *idoneos habuiſſent quos quidem prætores vocarent: appellatione illis ex eo indita,quod cæteris omnibus præirent & præponerentur.* & nouella 25.de prætore Lycaoniæ in princip.tradit iuriſdictionem ciuilem,& armorum curam prætori Lycaoniæ.*Nam*,inquit,*hoc nomen eſt quaſi iure patrio Romani imperij proprium, & ante Romanos ipſos conſules, in ampla Romanorum republica vſui habitum. Quia vet.Rom.ſuos imperatores prætores appellabant,ſimulque illis præbebant,vt milit aribus præirent copiis, & deſcriptis ab illis parebant legibus,& prorſus erat hic principatus ex ambobus contēperatus,præ ſe ferens & oſtentans tam in inſtruenda acie robur,quàm in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.* Cauſam verò coniunctionis harum duarum poteſtatum,legum & armorum, tradit in nouella 26.de prætore Thraciæ in principio, quia aliter ſequerentur contentiones inter principes ſi vnus

D ciuilem,alius armatam haberet poteſtatē. Quod & docuit aliquando exitus rerum publicarum quarundam popularium, quæ ab iis quos duces bello præfecerant, tandem oppreſſæ ſunt. vt & Roma à ſuis dictatoribus interdum.

Quare per neceſſitatem tempus deinceps tranſtulit poteſtatem bellandi & pacificandi, in imperatores [e]. Vt omne imperium, vt docet Pomponius iuriſconſultus,in l.2.§.11.nouiſſimè,de origin. iur. P.

e §. 1 nouella 105. de conſulibus.

Iulius Pollux voluit principem quem inſtituit, no modò *polemicon* πολεμικὸν, ſed etiam νομοθετικὸν, qui leges ſalutares ſciat condere & tueri.

Vtrumq; enim commiſſum illi ſoli,& non alij, niſi ex ſua authoritate tributum.Quemadmodum Strabo dū loquitur de Auguſto [f],explicat. ὁ πατὴρ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν, τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ

f Lib. 17.

 εἰρήνης,

εἰρήνης, καὶ ξυνόχον δίς βίον. id eſt, *Patria ei totius imperij adminiſtrationem permiſit, & pacis & belli poteſtatem, ad annos vitæ.* Quam ſine conceſſa poteſtate impunè iuxta leges non habuiſſet. nam extat lex apud Platonẽ, l. 12. de legib. *ἐάν τις ἰδίᾳ πολεμεῖ πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία.* id eſt, *Si quis proprio motu, vel bellum vel pacem, cum quopiam ſine republica iuſſu fecerit, morte multator.*

Iuſtinianus in l. vnic. in princip. de Iuſtinianeo codice confirmando, *Summa*, inquit, *reip. tuitio, de ſtirpe duarum rerum, armorum ſcilicet atque legum veniens, vimque ſuam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibúſque gentibus dominari iam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet.* Primùm, inquit Ariſtot. libro 7. politic. c. 8. *In republica debent exiſtere alimenta, deinde artes multis enim inſtrumentis indiget vita. Tertiò arma: nam qui ſimul in communione viuunt, neceſſarium eſt in ipſis habere arma, quibus & magiſtra-* B *tibus parere inobedientes compellantur, & quibus vis*
a cap 9. *propulſetur externa.* Et alibi [a], maximè eſſe partes ciuitatis & reipub. dicit, eos qui bello intendunt, & qui conſultant, de vtilibus & iudicant, de iuſtis & iniuſtis; prudẽtia, hæc; alia, viribus indiget pars. Qui armorum ſunt domini, iidem etiam ſunt domini ſtatus vel mutationis reipublicæ.

6 Ciuilis peritiæ artem militarem eſſe partem
b Plato in Protagora lib. 17. dixit & Plato [b], ciuitatique vel reipublicæ neceſſariam. Coniuncta arma & iura ſunt, vt neutrum vix ſine altero conſiderari, aut conſeruari poſſit. Res militaris præſtat cæteris virtutibus, & in ea,
c Cicero pro Muræna. inquit Cicero [c], noſtra & forenſis laus & induſtria latet ſubque præſidio eſt ac tutela bellicæ virtutis & omnia quæ in imperio ſunt, & in ſtatu ciui-
d Cicer. 1. officiorum & 8. Philipp. tatis defenduntur. Suſcipiendáque ſunt bella [d], vt in pace viuatur ſine iniuria; cùm leges & iudicia eſſe non poſſint pace ſublata. Quinimo, tempore C pacis contra contumaces, militari manu procedi-
e l. qui reſtituere de rei vindica. P. tur ad coactionem obedientiæ [e], armari leges dicuntur pro criminibus vlciſcendis [f], & magiſtra-
f l. cum vir, ad legẽ Iul. de adul. tus cum imperio habere ius gladij [g], & in animam ſeu vitam aduertendi poteſtatem, vltor iniquita-
g l. imperiũ de iuriſdict. omnium iudic. P. tum gladius eſt [h]. Vt contrà, arma non poſſunt re-
h Iob c 19. ca. non ſolum 23. q. 5. gladius autem, maiori poteſtate cõceſſus ca. ille gladium 23. q 4. ctè expediri niſi diſciplina & legibus inſtituantur. hincque in iure ciuili ſeu politico, leges de armis & militibus latæ inueniuntur [i], ne ferocitas degeneret in belluarum temerarium & irrationalem
i titulis de re militari, de captiuis de vi & vi armata, vnde vi quando liceat ſine iudice ſe vindicare &c. impetum. itaque in omnibus in ſumma adminiſtratoribus reipub. requiritur ſcientia vt artem ciuilem & militarem exequatur. De vtraque dicendum, ſed prius de arte ciuili, & ſcientia quæ in ea requiritur & in principe & rectore reip. dehinc de militari, Deo fauente.

De iuſtitia in gubernatione republica.

CAPVT II.

INter præcipua quæ augent, illuſtrant & conſeruant reſpublicas cuiuſcunque generis ſint & principatus, regna, & imperia, iuſtitia præcipua eſt, quæ ad diuina & humana miniſteria, & ad omnes reipub. partes neceſſaria eſt, & tempore pacis maximè, & tempore belli: atque præſtantior hæc ciuilis regia ſcientia, quæ de bello conſultat, ea quæ bellum gerit, & ei dominatur, vt docet Plato dialogo 16. in ciuili vel de regno. vt anima corpus viuificat quandiu in eo eſt, ſic iuſtitia rempublicam. vbi autem abeſt, cõcidit, & primum cadauer efficitur ſine vitali motu, dehinc in ſua prima elementa cũ fœtore & corruptione reſoluitur.

2 Propter iniuſtitias, iniurias, contumelias, A & diuerſos dolos, transferuntur regna de gente in
k Eccleſiaſtici cap. 10. gentem [k]: regiæ domus & clariſſimæ familiæ extinguuntur, & vnà populus cum ſuo principe ſæpe corruunt: non aliter, quàm dum nauis imperito gubernatore regitur, vna cum vectoribus & nautis, & gubernatore ſubmergitur: idem eſt iuſtitia in regno, quod clauus in naui ſeu gubernaculum: & vt ſi clauum gubernator non regat, & non caueat abs ſcopulis dirigendo, vel negligenter ſe habeat, neceſſarium eſt per inuia, per ſyrtes, per vertices, & cautes nauim periclitari: ſic ſi princeps iuſtitiæ non dirigat, vel negligat aginam, neceſſariò reſpublica in immedicabilia mala, impietates, homicidia, ſcelera, rebelliones, quæ pacis vertices ſunt, incidet. Et contrà regis qui iudicat in veritate thronus in æternum firmabitur. & in ſumma iuſtitia conſeruat, & auget regna, principatus & imperia: iniuſtitia, perdit, minuit & ſubuertit.

3 Heraclitus Epheſinus [l], reſpondit ciues pro le- l apud Diogenem Laertium in 9.
gibus nõ minùs pugnare debere, quàm pro mœnibus: quòd abſq; legib9 nullo modo eſſe incolumis ciuitas, ſine mœnib9, poſſit. *δίκη μὲν νόμου τέλος ἐστί, νόμος δὲ ἄρχοντος ἔργον. ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ πάντα κοσμοῦντος.* m libello ad princi. indoct.
vt ait Plutarch [m]. i. *Iuſtitia legis finis eſt, lex autẽ principis opus: Princeps autem imago Dei cuncta gubernantis.* Meretur præmium, qui donum Dei iuſtitiam, velut vinculum & cuſtodiam ſocietatis humanæ conceſſum exercet, & Dei maieſtatem in ea contaminatam conſeruat: vt pœnam, qui ea abutitur, & eam contemnit. Dona Dei, non ſolùm inter Chriſtianos, aut olim inter Iudæos extiterunt, aut nunc etiam ſunt: ſed etiam inter Paganos & Ethnicos, non minùs quàm ſol, quem Deus facit oriri ſuper bonos & malos propter bonitatem ſuam ineffabilem: per quam & a ſe creata conſeruat, & omnium creaturarum maximè hominum, C curam & prouidentiam habet: quibuſque ſingulari donò iuſtitiam ad ſui conſeruationem regimen
n Pſal. 84. conceſſit, quia iuſtitia de cœlo proſpexit [n].

Quia verò Deus optimus maximus, nullum malum impunitũ relinquit, ſic etiam nullum bonum irremuneratum etiam ab Ethnicis commiſſum.

Ide ne ipſe iniuſtus videatur Ethnicis moraliter & in virtutibus moralibus benè viuentibus, retribuit quoque bona in hoc ſeculo. Et quia Romani inter cæteras nationes, iuris virtutum & iuſtitiæ fuerunt ſtudioſi & diligentes cultores, ſic quoque eis monarchia diu perſeuerauit, auxitque: ſicuti Faliſci magis iuſtitia quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt: dum proditorem pædagogum ingeniorum puerorum eorum, vinctum cum liberis remiſerunt: vt ſcribunt Liuius in 5. Plutarchus in Camillo. Frontin. lib. 4. c. 4. Valerius Maximus libro 5. c. 5. atque eo- D dem medio iuſtitiæ, ad pacem Pirrhum impulerunt, eum admonentes hoſtem quamuis pertinacem, de inſidiis veneni, quas in gratiam Romanorum Timochares medicus, moliebatur. eo. Val. Max. Plutarch. in Pyrrho. vt apud alias nationes, quandiu iuſtitia & bonis legibus & moribus vſæ ſunt, remanſit principatus florentiſſimus. vbi autem declinarunt ad cædes, parricidia, impietates, tyrannidem, luxuriam & iniuſtitias, tunc repentinus accidit interitus, & diſſipatio ſubiectorum & poteſtatis, iuxta quod Deus Iudæos præmonuit, Auferetur à vobis regnum Dei & dabitur
o D. Matthæi c. 21. verſ. 43. genti facienti fructus eius [o].

Quandiu reges in Græcia imperarũt cum ratione & iuſtitia, floruerũt eorum imperia: vbi autem voluerunt abſolutè viuere, & abuſi ſunt poteſtate, ma-

Digitized by Google

re, maior pars Græciæ mutauit reipublicæ ſtatum.

4 Opinor quòd etiam monarchia Gallica tandiu durauerit, quòd iuſtitiam reges omnibus viribus excoluerint. nullum enim vnquam legi aliud regnum vel rempublicam iuſtioribus regi legibus tantaque iuſtitiam coli diligentia, quia & in hoc regno ſiquid bene à Romanis aut Græcis ſtatutum aliquando fuerit, locum obtinet innouatum; ſiquid malè appareat, emendatum. Et futurum erat Galliam ſupra omnia regna præſtantiorem & meliorem perſeuerare, niſi admixtis aliarum nationum peregrinis inuentionibus & maleficiis, conſpurcata fuiſſet & fœdata.

Sunt ibi virorum prudentum conſilia, & curiæ ſupremæ à regibus inſtitutæ, quarum vel vna vel ſinguli ex illa, ſufficerent ad regna extera regenda.

5 In iuſtitia, ſemper æqui & probi facti reſpectus religioſiſſ. eum obſeruatione verſatur; vbi ſtudium verecundiæ eſt, & cupiditas rationi cedit, nihilque vtile quod parùm honeſtum videri poſſit, dicitur [a].

[a] Val. Max. lib. 6. c. 5.

Iuſtitia politica, eſt ſeruare vnicuique quod ſuum eſt, & de iuſtitia veniunt, inquit Macrob. li. 1. in ſomnium Scipionis c. 7. innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Plotinus etiam libro de virtutibus, quatuor genera virtutum poſuit: politicas primum, dehinc purgatorias, tertias animi iam purgati, quartas exemplares politicas, ponit iuſtitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam. Quibus boni viri reipublicæ conſuluot, vrbes tuentur, quibus liberi parentes venerantur, illi liberos amant, proximos diligunt, ſalutem ciuium gubernant, nihil præter rectum volunt, nihil niſi turpia timent: modeſtè, verecunde, abſtinenter, caſte, pudicè ſe gerunt. Et quibus etiam virtutibus vir bonus primum ſui, atque inde reipublicæ rector efficitur, iuſtè ac prouidè gubernat humana, diuina non deſerens. Iuſtitia omnes & virtutes alias amplectitur, vt notauit Ariſtot. 5. Ethico. Theognis in gnomis, & alij de quibus nos egimus lib. 1. præludiorum optimi iuriſconſulti c. 5.

6 Eius præcepta præcipua, honeſtè viuere, alterum non lædere, ius ſuum cuique tribuere: quæ omnia, non ſolum ad conſeruationem generalem reipublicæ conducunt & ad ſocietatem viuiet ſalem; verùm etiam, ſine illis nec domus quidē parua conſtare poterit. iuſtitia tam ſeuera operum noſtrorum exactrix eſt, vt etiam eius iudicium & cenſura poſt mortem noſtrā nos comitetur; quia abſoluti ab his vinculis corporeis prout geſſerunt in corpore ſuo, ſiue bonum ſiue malū, recipient [b]. per iuſtitiam, cum cuique quod ſuum eſt tribuitur, fit proborum & improborum diſtinctio, per artem æqui & boni, & ſcientiam iuſti & iniuſti: & mali pœnis afficiūtur, boni præmiis remunerantur, euitatur hominom confuſio, ex qua mali bonos corrumpere & perdere poſſint, vel nocendo, vel malos mores communicando, fœlix reſpublica in qua floret iuſtitia [c], quæ habitus animi communi vtilitate ſeruata, ſuam cuique tribuit dignitatem vt contra infœlix, & quæ proximè ruinam adfore minatur, cùm nullum eſt bonorum vel malorum diſcrimen, vt etiam reſpōdiſſe ſcribit Diogenes Laertius [d], Antiſthenem Athenienſem, nam ſceleſti omnia andebunt impunè, bonos oppriment, leges contemnent, principes aggredientur, hincque diſſoluetur ſtatim ſocietas quæ tutò inter improbos non poteſt eſſe bonorum hominum. Nihilque tam conueniens principi quàm hæc præcauere; & nihil etiam egregius in principe, quàm iuſtitiæ opus [e].

[b] 2. ad Corint. c. 5. verſ. 10.

[c] Cicero Rhetoric. veter.

[d] in 6.

[e] vt tradit Plutarch in vita Demetrii.

7 Princeps nunquam deflectet à iuſtitia, ſi ſui ipſius ſeu ſuæ perſonæ, ſi ſui muneris, vel ſi ſibi commiſſorum recordetur. ſe conſiderans enim, animaduertet, quòd redditurus ſit rationem coram Deo, de negligenter quoque actis, & de ſubditis qui per incuriam ſuam opprimuntur, cùm poſſet nocentes tollere & credat quòd potentes potenter cruciabuntur [f].

[f] Sapientiæ 6 verſ 7.

Dehinc ſi non comprimat maleficos & delinquentes, conſiderabit fieri poſſe, vt impunitas delictorum, tribuat delinquendi incentiuum etiam in eius perſonam.

Permittit enim Deus ſæpe, vt qui parcit nocentibus & improbis, ab iiſdem quoque puniatur & occidatur, & ipſimet vindicent iniuriam illatam reipublicæ per immunitatem ſibi cōceſſam, in perſona concedentis, ſicut dictum eſt ad Acbab regem, qui regi Benadad, quem necari iuſſerat Deus, pepercit. *Quia dereliquiſti hominem dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus pro populo illius* [g].

[g] 3 regū c 20. verſ. 42.

Saul quoque regno priuatus, iudicio Dei, quòd Agag regem contra præceptum Dei viuum conſeruauerat [h].

[h] 1. reg. c. 15

Narratur in 1. lib. ſupplementi Q. Curtij, Philippum regem a 3. Macedonum, patrem Alexandri magni, fuiſſe obtruncatum à Pauſania nobili iuuene ex Macedonibus, quòd paſſus ſtuprum ab Attalo, affinitate & amicitia regi coniunctiſſimo, iuſtitia vſus non fuiſſet in puniendo Attalo.

8 Ex conſideratione ſui muneris quoque, aſſequetur princeps, populi ſe eſſe iudicem & diribitorem iuſtitiæ, nec alia de cauſa potiſſimùm cōſtitutum, vt docuimus dum de nominibus principis agentes, & iudicem & regē dici proprie principem ea ratione, & hanc priorem interpellationem edidit author ſapientiæ c. 1. *Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram.* Hanc ipſemet inter omnia quæ liberè poſtulare à Deo poterat, prępoſuit tanquam regis magis neceſſariam, & optauit ſibi dari Salomon [i], cùm munus hoc præſtant iuſtitiæ principes, vel per ſe, vel per alios delectos idoneos, erubeſcunt ſubditi non omnino illis obtemperare, nec audēt obſiſtere diuina obumbrante principem maieſtate, quam io eo exercent. At vbi deflexerint & iniuſtitiæ cōſentiunt, reuerētia & pudor principis à mentibus ſubditorum naturalis exulat, & incipit loco eius, metus tyrannidis, qui nouas molitur artes ad excutiendū iugum & poteſtatem quibus abutūtur mali & iniuſti principes, ſi daretur occaſio. Non dico porrò bene agere ſubditos, qui ob iniuſtitiam principis, manus audaces, temerarias, impias, inferant, & factiones architectētur, aut cōiurationes hac occaſione, vel alia etiam grauiori in legitimum ſuum principem moliantur: nam hoc deteſtor, abominor, & maieſtatis pœna atrociori dignum exiſtimo, vt forſan poſtea agemus latiùs: verùm dico, principem inde dare occaſiones odij, & conſpirationis in ſe, in ſua & in principatum, indéque veriſſimum eſſe, ſe reddere indignum ſeipſum imperio, quòd munus non exequatur. Cum regula ſit generalis, quòd non detur beneficium, niſi propter officium [k].

[i] 3. Regum c. 3 verſ. 6. & 7

Et indignus ſit officio & beneficio qui illud implere non poteſt, vel non vult [l].

[k] c. paſtoralis. de appella.

[l] ca ſ. de reſcript. in ſext. c. ſi quis ſacerdotum 81 di. c. eos qui poſt diaconatum, 32. diſt. ca latores. de cleri co excom. miniſtrante

9 Quòd ſi quis contendat imperatorem & principem mitē, clementem, & ad indulgentiam

pronum eſſe debere:id non admittendum intelligat ſine cauſa,nec contra iuſtitiam habendam eſſe acceptionem perſonarum, ſi res mali exempli aliis ſit ſubditis, cauere enim debet princeps, ne dum conſeruare ſingularem perſonam & veluti partem corporis politici curare vult, vim toto corpori inferat. Recordari debet itaque officij iuſtitiæ, quod expreſſum eſt in pictura eius apud Chryſippum [a] quam refert Gellius lib. 14. ca. 4. Sub forma virginali, aſpectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, non humilis aut atrocis, ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitiæ dignitate:per cuius formam, intelligi voluit, iuſtitiæ antiſtitem, oportere eſſe graue, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, non ſubditum adulationi, contra improbos nocentéſque immiſericordem, atque inexorabilem, erectum & arduum, potentem, vt & maieſtate æquitatis veritatiſque terrificum.

a Libro πεϱὶ καλοῦ ϗ ἡδο-νῆς.

B

10 Sui muneris ſi recordetur princeps & ſubditorum, eliget potius vtilitatem publicam, quàm proprium arbitrium vel deprecantium ſequi, imitabitur in hoc bonos principes, cuius generis fuerunt reges Ægyptiorum, qui teſte Plutarcho in apophtheg. iuxta regionis conſuetudinem, iudices ad iuſiurandum adigebant, vt ſi quid rex iuberet eos iudicare quod iuſtum non eſſet, ne iudicarent, tanti referre putarent, vt iuſtitia in regnis ſeruaretur.

Antigonus tertius, ſimiliter admonuit ciuitates, vt ſi quid per literas iuberet ipſe, quod aduerſaretur legibus, ne curarent perinde ac ſi eo inſcio inſcriptæ eſſent.

Alexander 3. ſummus pontifex, dedit poteſtatem iudicibus delegatis, vel ordinariis, non implendi mandata ſedis apoſtolicæ, ſi illis videantur non iuſta: dummodo cauſam rationabilem, cur non impleuerint adferant, in ca. ſi quando, 4. de reſcript. idipſum de aliis mandatis & iuſſionibus ſuperiorum, dictum, ſi iniuſta videantur, ca. cum teneamur de præben. c. quoniam quidam, 73. diſt. Et Cæſares Gratianus, Valens, & Theodoſ. in l. 1. de petitis bonorum ſublatis, lib. 10. C. tit. 12. ſanxerunt, ne iudices habeant rationem reſcriptorum ſuorum, ſi contra leges impetrentur, addita ratione, quòd ſæpe in nonnullis cauſis inuerecunda petentium inhiatione principes conſtringuntur vt etiam non concedenda tribuant. facit c. cum in iuuentute, 12. §. cæterùm, de purgacano ca. importuna, de pœnitentia diſt. 1.

C

Princeps bonus quanquam interdum commoueatur ira & odio, tamen debet ſui ipſius obliuiſci, vt recordetur perſonam ſe gerere principis, quæ longè diſtat à perſona priuati, & habet inſignia publica. æquitatem & iuſtitiam, ſicuti Tiberius Conſtantinus imperator moriturus Mauricio genero imperium tradens, profeſſus eſt: dicens, ſit tibi imperium cum hac puella filia ſcilicet conceſſum, vtere eo fœliciter, in mente habens æquitatem ac iuſtitiam, præcipua eſſe optimi imperatoris inſignia. Aimon. lib. 3. de geſtis Francorum c. 35.

D

11 Ne autem principes, (ſi qui ſint qui hanc noſtram opellam dignentur oculis percurrere,) ignorent quid ſit illa iuſtitia, quæ tantopere commendatur adminiſtrantibus reſpublicas, erit eius hæc illis ſynopſis. Iuſtitiam eſſe originem & fontem, vnde ius, id eſt ſcientia eius quod bonum & æquum dictum hauritur, ſtatio, vel manſio ſeu domicilium iuris, ſeu cognitionis æqui & boni. Et

A proinde definitur, iuſtitia conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum cuique tribuendi [b]. illa voluntas debet eſſe incorrupta, quantùm fieri poterit in rectore reipublicæ quæ ſemper eum laudabilem faciet, quanquam in diſtributione plerunque erretur, quia magis habetur ratio ad id quod fieri debet, quàm ad ea quæ fiunt [c], ex illa voluntate ſequuntur bonæ leges, iudicia ſyncera, ſi cùm arte ſcientiæ coniungatur. leges ita, templum iuſtitiæ dictæ proprium & ſacratiſſimum [d], quòd in illis reſideat. Generalis hæc eſt iuſtitia, virtus, & vnica quæ reliquas alias producit, quia quæ cuique decent, diſcriminant [e]. Zeno quoque ratus eſt, iuſtitiam ſcientiam eſſe eorum quæ fugienda, eligendáve ſunt, quæque ſunt media [f], quod & probauit Ariſtoteles [g]. Et cùm virtutũ, aliæ noſtrũ, aliæ proximorum commodum reſpicerent, hęc vtrunque & noſtrum & proximorum complectitur [h].

b Vlpian. in l. iuſtitia, de iuſt. & iur. P. Inſtit. eo. in §. 1. eo. t.

c l. in pluribus modis, §. prætor quoque de iuſtitia & iur. P.

d l. 2. §. cũque hæc materia, de veteri iure enucleand. C.

e §. 1. vt omnes obediãt iudicibus prouinciæ, 2. in nouellis. Macrobius lib. 1. in ſomniũ Scipi. c. 7.

f Diogen. Laertius, in 7. in Zenonem.

g libello, de virtutibus.

h Idem Ariſtotel. li. 5. ethicorum c. 1.

B

12 Eſt alia iuſtitia particularis, quæ ab aliis ſeparatur virtutibus, pro cuius aſſequutione, recordari oportet, animi noſtri partes eſſe duas [i], vnam, quæ nobis cum Deo eſt communis, qua ratiocinamur & intelligimus intellectualis dicta. Alteram, quæ nobis communis cum pecudibus, qua appetimus & afficimur: in prima, virtus intellectualis; in alia, moralis; quia ibi mores, qui ſi ratione regantur, virtutes pariunt: ſi contrà, vitium [k], intellectuales virtutes ſunt ſcientia, ſapientia, prudentia.

i vide Franciſcum Philelphum lib. 7. epiſtola. Mario filio ſuo.

k Cicero 4. Tuſculanarũ quæſtio.

Morales, iuſtitia particularis, fortitudo, temperantia, liberalitas, & quæ ad illas referri poſſunt.

13 Iuſtitia rurſum hæc particularis, quæ particulariter vnumquemque reſpicit & conſiderat, duplex, commutatiua & diſtributiua. Commutatiua conſiſtit in æquali commutatione rerum, cuius inſtrumenta ſunt contractus, quibus commercia hominum ab inæqualitate opinionis, aut
C
falſæ functionis, ad æquum vel re, vel conſenſu deducuntur. Circa hanc iuſtitiam iuxta communem ſententiam, verſatur æqualitas arithmetica, quæ numerum ad numerum conferendo, vel rem ad rem, æquale ab inæquali diſtinguit, ſicut binarij ad binarium, æqualitas eſt numeri binarij ad ternarium, inæqualitas, vnius, in qua inæqualitate ſi diuiſio fiat vnius conſtituentis inæqualitatem, fiet æqualitas [l], vnde & nomen contractus ſumpſit appellationem, quod ex diuerſis mentibus, functionibus rerum & valoris, tandem ad vnum æquale contrahantur & pertrahantur conuenientium voluntates [m].

l Ariſto. lib. 5. Ethicor. c. 2. facit l. 1. de rerũ permuta. P. l. 2. de contra. empt. P.

m l. 1. §. conuentionis, de pact. P. l. ſi voluntate 3. C. de reſcinden. vend.

14 Diſtributiua iuſtitia, illa propriè dicitur, quæ & geometricam habet æqualitatem ſeu proportionem: ſicut enim geometræ figurarum ratione, alias aliis res æquales dicũt, quamuis quan-
D
titate ſint inæquales, ſic ratione dignitatis plus vni merenti quàm alij non merenti, diſtribuentes: & dantes vnicuique quod meretur, æqualia dare dicuntur, non habita ratione quantitatis. Etenim Geometræ rotunditatem paruæ pilæ æqualem dicunt rotunditati orbis, non quantitate ſed figura: & inæquales figuras, rotundam, quadratam, triangularem &c. Sic ſi reſpiciamus quantitatem pœnarum, leuiùs punitur nobilis, quàm vilis, liber quàm ſeruus: ſed ſi reſpiciamus æqualitatem geometricam, æqualis pœna videtur ex eodem delicto leuis impoſita nobili, cum grauiori impoſita vili [n]: in quo rector reipub. conſideratè aget, vt potius cuique in honoribus & aliis diſtribuendis ſecundum dignitatem & proportionem Geometricam, quàm arithmeticam verſetur in officio.

n Paul. l. prædius de incẽdio rui. & naufra. P. Claudia in l. aut facta, §. perſona, de pœnis P.

peccarunt

Digitized by Google

peccarunt enim in coplures reſpublicæ, dum legiſlatores ex æqualitate numerali & arithmetica, voluerunt omnia in ciuitate diſtribui, quod fieri non poteſt ſine magna iniuſtitia.

15 Quia autem iuſtitia dicitur conſtans voluntas, ſuum cuique tribuendi, admonentur rectores & principes rerum publicarum qui eam exequi debeotnullo modo iniuriam inferre ſubditis debere, neque pati ab aliis illis inferri, veritas eius quod fieri debet conſtantiam facit, quia quod verum eſt, mutari non poteſt: veritas enim eſt [a], per quam, immutata ea quæ ſunt, aut ante fuerunt, aut futura ſunt, dicuntur, notandum tamen, non ideo quid verum eſſe, quia verum ita eſſe dicimus, ſed illud verùm dici, quia tale eſt [b]. Admonentur inſuper principes, iudices, rectores, qui eam conſtantiam iuſtitiæ profiteri debent, vt antequam quippiam ſtatuant, pronuntient, aut iubeant, illud diligenti examinatione perpendant, & cum conſilio metiantur, ne figant & refigant leges, & iudicia, quo nihil nocentius eſſe poteſt in republica: cùm ad illam inſtabilitatem gubernatorum & factorum eorum, ſequatur incertitudo actionum, & confuſio in ipſa republica.

[a] Cicero 2. de inuentione.

[b] Ariſtot. lib. 9. metaph. c. 5.

16 Iuſtitia regia, duas partes dicitur habere, quarum vna eſt de his quæ tranſiguntur inter regem ſeu principem & ſubditos: Altera, de his quæ fiunt inter ſubditos & ſubditos. Prior habet, quæ debet populus principi, ea det; & contrà, quæ populo princeps debet, reddat. Debent verò ſubditi principi, obedientiam, auxilium perſonarum & facultatum, vt poſſit eos iuuare, defendere & conſeruare. ipſe verò non ſupra vires excoriare, ſed tòndere debet in cauſa neceſſitatis populum, nec pati harpias rapacéſque miniſtros illum opprimere, ne ſubditi ſupra modum onerati, cogantur aut patriam relinquere, aut rebellare, aut ſe inimicis dare. rurſum in expendendis legitimè exactis ſine luxu & exceſſu ſuperfluarum expenſarum eadem verſatur: in diſtribuendis muneribus & honoribus, dignis, capacibus & idoneis, fauendo bonis, virtuti, & de republica bene meritis.

Ea verò pars iuſtitiæ quæ reſpicit ſubditorum curam inter illos, eſt cauere vt ictus iuſtè componantur, remoto dolo. fraudibus, circumuentione, vſura, criminibus vindicatis, bonis moribus conſeruatis, malis correctis, commerciis regulatis, moneta iuſta conſtituta, concordiam nutriendo, pacem ſequendo.

Quòd ſi non poſſit princeps diſtributioni iuſtitiæ vacare, operam dare debet vt probos, incorruptæ vitæ & fidei, iuxtáque munus committendum peritos, eligat; & electos conſeruet tanquam ſuæ poteſtatis & authoritatis miniſtros & vicarios; & vt contineantur in officio, leges illis præſcribat; ſecundum quas iudicare teneantur, ne arbitrariæ ſint eorum ſententiæ.

De ſcientia & prudentia principis, & adminiſtratoris reipub.

CAPVT III.

PEculiaris regum & adminiſtrantium rempublicam laus, ſoláque vera regia eſt; ſapientia, prudentia, vigilantia & ſtrenuitate cæteros antecellere prudentia, & ſtrenuitas ſeu virtus & poteſtas, ſunt duæ columnæ quibus omnis adminiſtratio fulciri debet. Prudentia gubernatori pro oculo; ſtrenuitas pro manu eſt: prudentia ſuggerit conſilium; ſtrenuitas & potentia robur: illa iubet, hæc ſequitur; illa acuit iudicium, hæc firmat cor. A Hieroglifica litera Ægyptiorum, ſeu ſimulachrum principis boni & veri erat, oculus ſceptro impoſitus. nimirum quia quod oculus eſt in corpore, id princeps eſt in repub. quod ſol in cœlo, id princeps in populo: ſol oculus mundi, princeps oculus multitudinis: quod animus in homine, id princeps in ciuitate; quod Deus in vniuerſi adminiſtratione, id in commiſſis ſibi populis à Deo princeps. vt Deus cùm nihil non videat, nihil tamen videnti ſimilis eſt: ita princeps nihil ignorare debet, multa diſſimulare: & vt ſol non alius eſt pauperi, non alius diuiti, ſed omnibus communis: ita princeps perſonam non debet, ſed rem, & ſecundum cuiuſque rei exigentiam ſapienter proſpicere. Poteſtas magna ſine ſapientia quæ eam moderetur, non principem ſed tyrannum facit, & magnum prædonem, & crudelem belluam. vtque ferunt Caſtoris & Pollucis ignes ſeu faces, ſi ſoli- B tariæ appareant, dirum eſſe oſtentum; ſin geminæ, ſalutare ſignum: ita non oportet potentiam ſeiunctam eſſe à ſapientia, quia alioquin peſtilens eſt & valde noxia. vt Deus in cœlo pulcherrimum & iucundiſſimum ſui ſimulachrum conſtituit ſolem; ſic in republica principem, qui prudentia, iuſtitia, benignitate ſe erga omnes repræſentet.

a Naſcuntur quippe aliquando, & fiunt principes electiooe vel vi, ſed modus regendi principatum non naſcitur cum illis, neque omnes electi vel intruſi eam habent regendi ſcientiam. quare nec diu regnant. Nam qui imperiũ adipiſcitur, ſimilis ei qui equũ habet indomitũ, à quo niſi cum arte & peritia nouerit tergo eius inſidere, omnino excutitur; atque ſæpe imperiũ & regnum, & principatus, facilè quidem capiuntur, verùm difficilè retinentur. vt de Italiæ imperio dicebat Federicus C Ænobarbus: Italiam ſimilem anguillæ, quæ non poteſt teneri per caput nec per caudam, neque per medium, & tamen eſt facilis ad capiendum.

Sapientia, prudentia, & ars idcirco hic requiritur, matura deliberatio & conſultatio, & id quod in prouerbio eſt, *feſtina lentè*. Atque vt Saturous qui ex ſeptem erronibus ſummum tenet locum, tardiſſimè circumagitur, ita qui in ſumma conſtituti ſunt poteſtate, quàm minimè præcipites eſſe oportet.

Regunt inferiora, ſuperiora maximè præclara illa lumina, quæ omnia intuentur, per omnia vires ſuas Dei lege, ordine, & tempore conueniente, transfundunt. Lumina mundi principes, tam ſpirituales quàm corporales, qoi ſuo ſplendore ſcientiæ & doctrinæ, cum vigilantia, ſubditos illuſtrare, erudire, regere, augere, conſeruare & defendere debent: ab iis pendet ſalus vel interitus D ſubditorum. Et vt ſydera mundi, ſi vel paululum ſubſiſtant aut aberrent, ſummo omnium malo fit: ita principi ceſſare non licet: quòd ſi facit, id magna cum rerum pernicie facit. Gerere rectè principatum vt eſt munus omnium longè pulcherrimum, ita eſt omnium multò etiam difficillimum. Neque enim cætera animalia domueris, ſine aliqua tractatione & arte, nullum autem animal moroſius eſt aut maiori arte tractandum, ipſo homine, vt dicebat Seneca libro 1. de Clementia. Quia natura homines ſunt indomiti, feroces, ſeruitutis impatientes, neque in nullos magis inſurgunt, quàm in eos quos imperium in ſe affectare ſentiunt, vt dicit Xenophon 1. Cyripædiæ. Ideo principibus maximè opus eſt non tantùm viribus quantùm prudentia & recto conſilio.

3 A principe bene inſtituto omnia in melius promouentur, errata corriguntur, ſeditiones ſopiuntur, omnia ordine & tempore peraguntur, & nihil pœnitendum accidit, ditatur reſpublica, ne corruat prouidetur. Miſera autem contra reſpublica, vbi imprudens & ignarus artis gubernandi, primùm cum ſua experientia diſcit quæ in principe etiam miſerrima: ſicque dum præpoſtere omnia geruntur, omnia quoque paulatim infœliciter ſuccedunt; egregia ita oppida multis laboribus & ſumptibus conduntur, à principibus ſubuertuntur: reſpublica ciuium induſtria dites, principum rapacitate ſpoliatur: bonæ leges latæ à plebeiis magiſtratibus, à principibus violantur. Inueniuntur certe principes natura minimè mali, & qui velint bene eſſe & prodeſſe ſubditis, ſed neſciunt, imò dum volunt, & id efficere conantur, potiùs illis & ſibi noceant quàm aſſequantur. vt vera ſit illa allegoria prouerbialis, *μὴ παιδὶ τὴν μάχαιραν*. id eſt, *Nec puero gladium committendum.* admonens, non eſſe mandandam, vel committendam poteſtatem, adminiſtrationem regni, vel principatus magiſtratus, ſacerdotij, & ſimilium, adoleſcentibus, imperitis, ac ſtultis, quibus tum in ſuam, tum aliorum perniciem ſint abuſuri.

4 Nemo equum ferocem & contumacem cupit ſi ſapit agitare, ſi non regendi eius modum priùs didicerit. Nemo inter maris ſæuiſſimas tempeſtates, ſcopulos, & ſyrenes, & ſyrtes, nauis clauum regere imperitus, niſi ſe & ſuos perdere vellet ambiret. Quod & ad reipublicæ moderationem ſcite multi transferunt. Nullus enim equus ferocior & intractabilior ipſo populo eſt: nullum mare tantis ac frequentibus æſtibus, procellis & motibus commouetur, aut naues exagitat, quot reſpublica ſingulis diebus vomit, & ſatius eſt intra nauem miſericordiæ, & vi ventorum exponi, quam inter populum tumultuantem & commotum conuerſari. multò magis, vel periculoſum, velle ſine arte aut ſcientia illum componere & regere.

5 Faciliùs tamen principes qui nati ad principatum ſunt, dum iuuenes ſunt inſtituuntur & docentur artem bene regendi rempub. quàm qui aliunde iam viri ad principatum vocantur. vt & faciliùs quoque iuuenes, ſi male inſtituantur ab initio, in tyrannidis & mali principis mores decidunt. Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem Teſta diu. faciliùs albæ chartæ inſcribitur, quàm iam ſcriptæ maculæ adimantur: & lanarum candor non poteſt facilè, aut nunquam elui, à colore quo iam priùs infectus eſt. Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua [a], propter corruptionem illam peccati, & fomitem eius. Quemadmodum & videmus terram potius ſponte noxias, itque copioſiùs herbas, quàm præſtantes & vtiles ferre.

[a] Geneſeos c. 8. verſ. 21.

6 Quamobrem & alia eſt inſtitutio iuuenis principis, alia iam adulti, & virilis ætatis, iuuenis ad vtrumque recipiendum diſpoſitus, velut tabula raſa: adultus ſemper quædam iam babet radicata intra ſe, quæ vix deponit, & quæ tamen regimini reipublicæ non conueniunt, vel nocent, quæ & oportet priùs conuellere.

Vtriſque præceptores & monitores adhibendi ſunt, vel viui, vel mortui: viui illi erunt, qui iam experti regimen fuerunt, & qui experientia & prudentia iam comperta habent quæ vtilia ſunt, quæve contraria ſaluti reipublicæ & principis, optimi inquam conſiliarij, probati & vita, & morib. quales iuſſit Deus Moyſi ſibi eligere ad leuandum principatus laborem. Num. 11. v. 16. *Congrega mihi*, inquit, *ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti quòd ſenes populi ſint ac magiſtri.* & Iethro perſuaſit Moyſi, Exod. 18. verſ. 21. *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros ſapientes & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* boni conſiliarij bonum & fœlicem reddunt principatum, & prudentia, & conſilium præſtant viribus, vt olim dictum de Romanis, *Romanus ſedendo vincit.* Laudatiſſimus certe princeps qui cuncta per ſe videbit. Sed laudandus & is qui paret recta monenti, vt ait Heſiodus in operibus, cùm autem vna mens regni magnæ molis incapax ſit, & non poſſit cuncta negotia complecti, magnis etiam indiget adiutoribus tanquam adminiculis, ſapiens ita princeps, ſapientum vtetur commercio & conſilio: bonos debet habere conſiliarios, bonóſque miniſtros, conſiliarios amicos, veridicos, non palpones, id eſt, fideliſſimos, prudentes, ſeu rectè conſulẽtes, animorum ſubditorum prouinciæque gnaros. Senes, varia fortuna exercitatos, gerendis rebus magis quàm innouãdis aptiores, ſine ambitu, aut priuata commendatione, ſed publica delectos, conſtantes, modeſtos, pios, ſecretos. Qui non ſint peruicaces & contencioſi tuendæ ſuæ ſententiæ cauſa aliis inimicis ſint, affectibus vacui in dubiis, non lucri cupidi. Cum his princeps maturè conſultabit, & antequam facere debeat, ne præcipitata ſint conſilia, qualia gladiatores capiunt in arena.

Mali conſiliarij, & peſſimi adulatores, nebulones, & principem, & rempub. perdunt: quorum conſilium eſt dictum, *Conſilium iuuenum*, à quo Roboam deceptus amiſit decem partes regni ſui ex duodecim tribubus 3. reg. c. 12.

Falluntur reges, vel decipiuntur ab adulatoribus, qui conſilio adhiberi tantùm curant nobiles ſanguine, ſapientiam ex ſanguinis corporaliúmq; familiarum propagatione metientes, ex bonis temporalibus vel fortunæ opibus. Cum Moyſi dictum ſit eligendos eſſe conſiliarios, non ex nobilibus, vel potentioribus tantùm, ſed ex omni plebe, viros ſapientes, &c. In quo magis hodie læditur reſpublica, cùm ij qui nobilitatem generis iactent, alicubi tanta ſtultitia nobiles ſunt, vt cùm cæci ſint, tamen velint eſſe duces videntium, & ſibi perſuadeant omnia ex arbitrio illorum potiùs pendere debere, quàm illos rationi & ſapientiæ & prouidentiæ ſubiici oportere. Quod meo tempore attulit multarum rerumpublicarum & principatuum mutationem, tyrannidem & interitum.

Quod boni conſiliarij præſtant & conſerunt in præſenti ſtatu reipublicæ conſeruando, & in collapſo erigendo, hoc & mali in ſubuertendo: hoc ipſum præceptores & inſtitutores principum iuuenum faciunt in ſtatu futuro eiuſdem. Nam in illis, vel bonæ, vel malæ adminiſtrationis ingerunt ſemina, quæ cùm adoleuerint, talem producunt fructum, qualis eſt iactatorum & inſtillatorum ſeminum & præceptorum natura.

7 Muti monitores, eadem præſtant quæ viui; ſi enim boni libri authorum bonorum & peritorum in arte hac legantur, rectè conſulent: ſi mali & tyrannici, malè & tyrannicè. Inſtituendi ideo pueri principum, vt intelligãt loquentes hos conſiliarios mutos, in lingua & ſermonis illorum intelligentia, vt poſſint cum illis conferre: nec

poſſent

A poſſent ſatis diuerſarum gentium linguas callere, vt ab omnibus & hominibus, & libris quid reipublicæ adminiſtrandæ neceſſarium ſit, expeditiùs & cumulatiùs addiſcere poſſint, & multorum populorum gratiam ſibi conciliare.

Principatus dandus eſt illi, qui habet illud ſecundũ quod magis poteſt pertingere ad finem reipub. quia principatus ſumit rationem à fine: quare principes exercitus & ciuitatis, ſcientiã habere debeot, alioquin non poſſunt dirigere in finem intentum, ea quæ ſunt ad finem.

8 Inter cæteras leges quas tulit Solon [a], illæ ſunt: *Principem agere nolı, niſi edoctus ſubeas: principi conſule, non quæ dulciora, ſed optima:* populi rector priùs ſe, quàm populum rectè inſtituere debet. Si principes & maiores, ſecundum leges vixerint, vna quæque ciuitas optimè regi poterit.

> a vt ſcribit Diog. Laert. in eo.

Conſulendi & in hac arte qui iã optimè regnarunt, vel optimè regnandi præcepta docuerunt: videtur enim mihi audire ab his oportere, qui viam aliquam iam confecerint, qua nobis quoq; ingrediendum ſit, quàm aſpera & difficilis vel quam facilis ſit & peruia. B

Plutarchus tradit [b], Athenis quidem floruiſſe liberales diſciplinas, ſed Lacedæmone artem doceri omnium pulcberrimam, oempe imperare & parere: nec eam exiſtimatum vſquam meliùs diſci quàm apud Lacedæmonios, vbi noo verbis diſputabatur de bene adminiſtranda republica, ſed ciuium moribus iuuenes inſtituebantur. Parum mihi placent cum Saluſtio [c] ex literæ quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Sapit qui fructuoſa & vtilia reipublicæ, non qui multa ſcit.

> b in Laconicis & in Ageſilao.
>
> c in Iugurtha.

9 Sapientis & prudentis principis exiſtimatur, conſiliis etiam aduerſantibus ſuæ ſententiæ potiùs deferre in dubiis, quàm ſuæ opinioni: ſi conſulẽrum animos iam perſpectos habeat, quòd ſint fidi amici & prudentes. Si imitetur dictum M. Aotonini principis & philoſophi. C *Æquius*, inquit, *eſt vt ego tot taliũmque amicorum conſilium ſequar, quàm tot taléſque amici meam vnius voluntatẽ* [d]. Et certè, ſi ita agat, carebit conſcientiæ ſynderesi, quanquam res conſilio facta careat ſucceſſu optato: id enim euentui, & non imprudentiæ vel ſibi imputandum erit: vel Deo euentus tribuendus ſeu eius fato: nec mordebit conſcientia principem, ſi humanis prudentum mediis & conſiliis vſus fuerit: contra ſi ſuam ſolius ſenteotiam aduerſus aliorum conſilia executus, oegotium malè ſucceſſerit: laudabile tamen in principe ſapiente, ſi auditis pluribus ſententiis, quam ipſe ſequatur celet, donec exequi iubeat. Sic Vegetius libro 3. *Fieri quid debeat, cum multis tracta, quid facturus ſis, cum pauciſſimis, vel potius ipſe tecum. Nulla enim ſunt meliora conſilia quam quæ ignorauerit aduerſarius antequam fierent,*

> d Iul. Capitol. in Mar. Antonino Philo.

De iuris prudentia, arte regia.

CAP. IIII.

Erga ſubditos, ſumma artis regiæ eſt, bonum & æquum: illud eſt ius, quod eſt ars boni & æqui [e], id eſt ſcientia diſtinguendi bonum ab iniquo, & coocedendi vnicuique quod conuenit, æquitas dicitur generaliter ius lege aliqua noo comprehenſum, & extra omnis ſcripturæ determinationem, quia in poteſtate moderatoris reipublicæ eſſe debet, multa contra ſcriptum pro booo & æquo facere & dicere. Scriptæ verò leges ſunt, à ſubditis ad vnguem obſeruãdæ, quamuis duræ videantur [f], neque æquitate illas temperare omnibus conceditur ex arbitrio [g]. At princeps pro ſua prudentia ſolus, inter æquitatem & ius ſcriptum, temperamentum adferre poteſt, ſicut & leges mutare & emendare [h]. præſumitur enim ex authoritate ſibi conceſſa, plenus philoſophiæ [i], & omnia iura in ſcrinio pectoris recondita habere [k].

> e Vlpia. in l. 1. de iuſtit. & iure P.
>
> f l. proſpexit, qui & a quib. manumiſſi liberi nõ fiũt P.
>
> g l. 1. ſi quis §. hæc actio, de religioſ. & ſump. funer. P.
>
> h l. 1. & f. C. de legibus.
>
> i l. penul. C. de his quib. vt indig. hæc auf.
>
> k l. omnis C. de teſtamen.

Scientia ciuilis, quæ ad vitam ciuilem, id eſt conuenientem ciuibus & ſubditis pertinet, eſt ἐπιςήμη βασιλικὴ, καὶ τῶν βασιλέων, id eſt, *ſcientia regia, & regum*, vt ait Socrates [l].

> l lib. 4 cõ. Xenophontis.

2 Iuriſprudentia, eſt diuinarum & humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia [m]. Ita plena ars regendi, quæ ſecundùm Deum & homines, quid rectum ſit, quidve conueniens, diiudicare poteſt. Et ſicut ait Hierocles [n], iuſtum, eſt idem quod perfecta prudentia aliquid circumſcribere.

> m l. 1. iuſtitia. §. 1. de iuſtit. & iur. in P. §. iuriſprudentia, eo. tit. apud Iuſtinia.
>
> n Hierocles in expoſitione carminum Pythagoreorũ.

3 Prudentia, virtus quædam eſt animi, in parte quæ opinatiua ſiue æſtimatiua dicitur, qua quis ſine arte, ſed cum virtute conſulere poteſt quæ ſibi vel aliis ſunt bona vel mala [o], propriè hæc virtus, eorum qui aliis præſident & non ſubiectorum [p]. Quia & prudentia, quaſi prouidentia ſingularis: quæ quidem propriè ad eos qui aliorum curam habent, pertinet. Maximus Tyrius opus mentis, atque ideo bonum propoſitum eſſe dicit [q], & rurſum [r], quod qoatenus natura ipſa mortalis cum immortalitate concurrit, id dici prudentiam ait: medium videlicet quiddam exiſtens ioter ſcientiam & ſenſum, quod affectioolbus animæ præſidet, eáſqoe ratiocinatione adiuncta tanquam propriam familiam regit, & ad experientiam ipſam comparatum, rationem ſcientiæ habet. Oculus animæ prudentia qui videt facieoda & fugieoda, & ita præit ad bene faciendom, & conſulit quid ſibi & aliis conueniat facere [s], ars viuendi vt medicina valetudinis [t].

> o colligitur ex diſputatione Ariſtotelis, li. 6. ethicorũ c. 5. & libello de virtutibus.
>
> p Ariſtot. 3. politico. c. 3.
>
> q ſermone philoſophico 34.
>
> r ſermo. 40.
>
> s Ariſt. 4. ethicorum c. 5 Plato in Alcibia. 2.
>
> t Ci. 5. de finib.

4 Prudentia itaque iuris eſt, quædam prooidentia, & exacta præparatio rectoris ad ius reddendum: & ſcientiæ cuiuſdam ſingularis præcognitio, quæ pro iure reddundo præſciri debet. Scientia illa iuris diuini & humani, iuſti & iniuſti dicitur, ex quibus omnium rerum cognitio concluditur, quemadmodum & iuſtitia nulla virtute vacare debet [v]. Et D. Auguſtinus [x], prudentiam dicit eſſe, rerum bonarum & malarum, & neutrarum ſcientiam: poteſt finitio intelligi, vt iuriſprudentia ſit iuſti & iniuſti ſcientia, ex notitia ſeu cognitione rerum diuinarum & humanarum. Nam ex cognitione eorum quæ ad Deum & homines pertinent, rectè peruenitur ad determinationem iuſti, quod ſecundum Deum & ius hominum eſt; & iniuſti, quod eis aduerſatur.

> v Cic. 5. Tuſculanarum.
>
> x libro octoginta trib. quæſtionum qu. 3. & 19. de ciuita. Dei. c. 4.

5 Prudentia ſapientis, in tribus conſiſtit [y], D in memoria præteritorum: in præſentium ordinatione, in futurorum cautione. Et Seneca [z], *Si prudens*, inquit, *ſit tuus animus, præterita recordare, præſentia ordina, futura prouide*. Propriùs, ſapientia ex præteritis, intelligentia de præſentibus, prouidentia de futuris. Sic in cantico, Moſes [a], per ea tria optimè conſuli negotiis priuatis & publicis, docet, *Gens*, inquit, *ſine conſilio eſt, & ſine prudentia: vtinam ſaperent*, ſcilicet præterita, *& intelligerent*, ſcilicet præſentia, *& nouiſſima*, id eſt, futura, *prouiderent*. Domatur ita triceps ille cerberus canis edax rerum, tempus, qui præteritum raptim cum inſtanti, per quoddã veluti momentũ præſens circumſpicit: eſt enim æuũ vnum, tantùm tribus his

> y Cicer. 3. rhetoricorum.
>
> z Lib. de quatuor virtutib. & in epiſtol. finali libri vltimi.
>
> a Deuter. 32.

AA 4 faucibus

Digitized by Google

a Cenſorin.de die natali,c.5.
b Iob ca.12.

faucibus diſtinctum, vt dicit Cenſorinus [a], & Iob [b], *In antiquis*, inquit, *eſt ſapientia, & in multo tempore eſt prudentia.* Iuriſconſulti etiam ruſticorum antiquorum non dedignantur ſequi ſententiam [c], vt etiam Baldus [d] ſcribit, *Plus valere vmbram antiquorum, quàm arma iuuenum: in corde ſapientis requieſcit prudentia* [e], *& qui ſapiens corde eſt, appellabitur prudens* [f]. A

c l.ſicheiſus §. 1.de leg.3.
d Bald ad c.1. de renuncia.
e Prouer.c.14.
f Prouerb. 16.

Præteritorum annorum geſta, tam in ſua republica quàm in aliena gubernator conſiderare debet, quid factum fuerit, quid bene aut malè ſucceſſerit, quid laudabile, vel reprehenſum in illis fuerit, & in ſingularibus perſonis diiudicandis, quomodo in tam tranſacta vita vixerint [g].

g ca. mandata de præſump. l.nõ omnes.§. a barbaris, de re milit.P.
h l 1.2.§.nam & elegãter, de iuſt.& iur.
i Vt in l exigendi, §. f. de procurator.P. l.abſẽtẽ,de pœnis.P.
k c.1.de officio cuſtodis,clẽ.2. §.verùm quia, de ſententia & re iudica. cap. præſentiũ,1.q.5.
l Cicer.de Oratore, & Pl. lib.26
m Manilij li.1.

Præſentia negotia, habent prudentiam ex præteritis, & eo quod eſt inde natum, licitum ab illicito ſeparãdo [h], in electione eius quod iuſtius eſt, aut melius [i], adhibitáque in omnibus diſcretione, quæ mater eſt virtutum omnium [k]. Sic duæ iſtæ B partes prudentiæ efferuntur per vſum & memoriam, vſus rerum omnium magiſter efficaciſſimus [l], quia experientiæ meliùs creditur. Et vt ait Manilius [m], *Per varios vſus artem experientia fecit, exemplo monſtrante viam.* Faciliùs erit quoque tanquam in ſpeculo ornare & componere vitam ad alienas virtutes.

6 Tertia pars prudentiæ iuris, quæ futurum reſpicit: pertinet ad conſiderandum exitum rerum geſtarum, ſiue in bello, ſiue in pace, ne plus incommodi quàm commodi reipublicæ afferre poſſint. Dum nauis eſt in tuto & in portu, tunc oportet antequã mari committatur, eã & neceſſariis & notis inſtruere. Vbi enim mare ſuperauerit, non eſt tempus: nec laudata vnquam illa vox eſt gubernatoris, *Quis putaſſet hæc futura? Et iſtud eſt*, inquit Terentius Afer [n], *ſapere, non quod ante pedes modò eſt, videre: ſed illa quæ futura ſunt proſpicere.* C

n Terentius in Adelphis.

7 Sunt in hac conſideratione futuri, legum conſultationes quæ futuris dant formam negotiis [o], in quo operoſior eſt regiminis cura. Ciuilis ſapientiæ enim officia duo, leges condere, & conditas exequi: illud per prudentiam nomotheticam: hoc per iuſtitiam legalem & iudicialem agit.

o c.2 & fin.de conſtitutio.nouella, vt factæ nouæ conſtitutiones,&c.

8 Cæterùm ex cognitione & notione, & prudentia iuris ſequitur iuſti & iniuſti ſcientia, nempe conſideratio actionis, num iuſta, vel iniuſta ſit. Iuſtum dixit Cicero [p], quod eſt, & honeſtum cuique eſſe: Ariſtoteli [q] iuſtum eſt, quod diſtributioni eſt accommodatum, & medium inter exceſſum & defectum: quódque comparationem rationum ſubit. Simonides autem, iuſtum eſſe, ſuum vnumcuique reddi. Suum autem interpretatur Plato [r], in ea finitione, pro debito, pro eo quod cuique conuenit, ex quibus verbis antinomię plures conciliantur, non videri iuſtum naturale, non reddi D furioſo enſem à ſe depoſitum, furi rem ſubtractam & depoſitam [s]. Siquidem reſoluitur non dari illis depoſitum, quia non conuenit. Sic iuſtè non poſſidet, qui aliena poſſidet: quia non bene poſſidet [t], ſed contra leges & ius. Sicut enim legitimum dici poteſt, quod iuxta leges diuinas aut humanas eſt [v], ſic & iuſtum quod ex iure firmatur [x], & iniuſtum, quod repugnat. Iuſtum enim iniuſto opponitur, vt ſæuus ægroto [y].

p Cicero 1.officio.
q Ariſt 5.ethicorum c.3.
r 1.de repub.
s Plato in d. lib.1 l bona fides depoſiti.P. c. ius dictum eſt,de verb.ſig. ca. quid dicam de vſuris, 14. q.4.
t l legitima cõuentio,de pac. P.
v l legitima § ... (note on iuſta & legitima hæreditas) l.5 § de illo pro ſue P. iuſta vxor. l ſi non fuerit, de adulter P.
x vt iuſta & legitima hæreditas, l.5 § de illo pro ſue P. iuſta vxor. l ſi non fuerit, de adulter P.
y vt ait Plato in Alcibiade, 1.vel de natur. hominis.
z l b.1 magnorum moral. c. 32.

9 Sed cùm multæ ſint iuris ſpecies, tot etiam annotabimus eſſe iuſti vel iniuſti ſpecies. Ita quędam iuſta natura dicuntur, quædam lege. Nam quod vt plurimùm perdurat, id propalam, inquit Ariſtoteles [z], iuſtum à natura eſt: quod verò nos conſtituamus, legéque ſciſcamus, id certè iuſtum A atque etiam ex lege iuſtum nuncupamus, præſtat autem iuſtum quod à natura eſt illi quod ex lege. Et iterum [a], *Ciuile aliud ius, aliud naturale, aliud legitimum. Naturale quod vbicunque eandem vim habet. Et non quia vel ita videtur, vel minime legitimum, quod ab initio vtrum hoc an illo modo fiat, nihil refert: vbi verò fuerit inſtitutum, refert: vt mina captiuos redimi, capram ſacrificare, non duas oues, ea item quæ de ſingulis ſanciunt, vt Braſidæ ſacrificare: nec non ea quæ ſunt decretalia. Sed nonnullis omnia eſſe huiuſmodi videntur: quia quod eſt natura, immobile eſt, & vbique eandem vim habet, quemadmodum ignis qui & hic & apud Perſas vrit: iura vero moueri vident. At hoc non ita eſt, ſed quodammodo. Quanquam apud Deum fortaſſe nullo modo eſt: apud nos etia eſt quoddam naturale quod mobile ſit, licet non omne: ſed eſt tamen aliud natura, aliud non natura: Quidnam autem ſit quod natura eſt, ex iis quæ poſſunt aliter ſeſe habere: & quid non natura, ſed lege & inſtitutione, ſiquidem vtraque mobilia* B *ſimili modo ſunt, perſpicuum eſt: & in aliis quoque eadem determinatio accommodabitur. Natura enim dextra manus potior eſt: licet fieri poſſit vt omnes ambidextri ſint. Iura verè ex inſtitutione & vtilitate ſimilia menſuris ſunt: non enim vbique ſunt æquales vinales & frumentales menſuræ, ſed maiores ſunt vbi emunt: minores vbi vendunt. Simili modo non naturalia, ſed humana iura, non eadem vbique ſunt: nam neque reſpublica apud omnes eſt eadem. Sed vna tantùm vbique ea eſt ſecundum naturam quæ optima eſt. Vnumquodque autem ius & legitimum, vt vniuerſalia ſeſe habent ad particularia: nam quæ aguntur, multa ſunt, illorum autem vnumquodque eſt vnum: vniuerſale enim eſt. Iniuſtè autem factum & iniuria, iuſtificatio item & ius, inter ſe differunt: iniuria enim cum natura ſit, vel conſtitutione eius ſit, iniuſtè factum euadit: prius verò quàm facta fuerit, iniuria tantummodo eſt. Nam vbi eſt facta, iniuſtè* C *factum dicitur. Simili modo etiam iuſtificatio. Sed id tamen quod commune eſt, potius iuſtè factum: iuſtificatio verò iniuſtè facti correctio vocatur*: hæc ad verbum Ariſtoteles.

a lib.5.Moral. ad Nicom.c.7.

10 Iuſtum item aliud dicitur per ſe, aliud ad alterum comparatur, & iuſtum iuſtitiæ eſt. Iuſtum enim æquale eſt: æquale autem non eſt, niſi ratione ad alterum. Comparatióque iuſti ciuilis, vel ex numero, vel ex rationibus fit: aliter non eſt iuſtum ciuile, ſed per ſe ipſum iuſtũ. Ciuile namque dicitur, vbi lex iniuſtitiam & inæqualitatem, ex ipſis ad medium reducit iniuſtitiæ [b]. Variatur & hinc appellatio iuſti, vt aliquod dicatur populare, quod tale videatur pluribus iuſtum: iuſtum potentium, quod tale videtur his qui plus poſſident, quique pro magnitudine facultatum ſtatuunt dignitatem, quæ ſpecies iuſti ad tyrannidem accedit [c]. Et ratione perſonarum, quibus D quod ſuum eſt tribuitur proportione geometrica, iuſtum variatur. Sic ciuile iuſtum in magiſtratibus, qui cuſtodes iuſti ſunt, te paſſio, & ea quæ pro mercede ſunt, reddi debent: vt honos, præmium, quæ ſi eis non ſufficiunt, tyranni ſunt. Sic herile & paternum iuſtum, non idem: ſed ſimile eſt: vt iuſtum œconomicum, id eſt rei familiaris [d]. Itẽ iuſtum quod ex inſtituto, vel lege eſt, variatur. Nã humana iuſta non eadem ſunt vbiq;.

b Idem Ariſt. lib.5. Ethicor. ad Nicom.c.6.
c Idem Ariſt. 6.politic.c.2.
d Explicat Ariſtot. dicto li. 5 ethicorũ c.6

Plato [e] generaliter, iuſtum dicit δίκαιον, id eſt, quod per ſingula permanat, & velociter ſine impedimento ſeſe diffundit: ita δίκαιον, quaſi διαϊὸν, *diſcurrens & permanans*, & iuſtitiam δικαιοσύνην, quaſi δικαίου σύνεσιν, id eſt, *Iuſti intelligentiam.*

e In Cratylo.

11 Sed & cum his iuſti alia diſtinctio, nõ inutilis, vt aliud

a Ariſt.5. Ethi. ad Nico.c.6.

vt aliud ſit verè iuſtum,aliud per accidens [a], verè iuſtum,quod quis ſponte rectè facit:per accidens, quod quis inuitus bene facit, vt ſi inuitus depoſitum reſtituat. Qui ex timore, ſcilicet ſeruili non filiali,facit præceptum, aliter quàm debeat,facit, & ideo iam non facit [b], & qui inuitus ſeruit, rem & meritum perdit,& indignus eo præmio [c]:& talis obedientia,vel nulla vel minima eſt [d].

b c qui ex timore.8.de reg. iur.in decreta libus.
c cap. non veſtiò 5.ex his,23. qu.1
d ca ſciendum 8.qu.1.

12 Addenda ſuperioribus non minùs neceſſaria ſcientia principibus & gubernatoribus reipublicæ, vt conſiderent, naturam regni ſeu reipublicæ cui imperent, & naturam populi ſubditi,& vicinorum. Nam alia qualitas noui, alia veteris regni, quod iam videtur firmatum & minùs inuidiæ & rebellionibus expoſitum, & ideo non multis ſatellitibus indiget,aut legibus durioribus in populum,vt nouum quod interdum elementia firmatur,interdum frenoduriori eget pro diuerſitate morum populi:adhibita diſtinctione num vi quæſitum,an per electionem,an ſucceſſione, aut legibus.In omnibus illud præcipuum,ſupra vires regni aliquid non tentare, aut agere:& vt ait Lucanus [e], *Metiri ſua regna decet,vireſque fateri.*

e Lib.8.

Nam ſicut Seneca tradidit [f]:Multi dum ſe tam magnos,quàm audiunt,credunt,ac traxere ſuperuacua, & in diſcrimen rerum omnium, peruentura bella.

f Li.6 de beneficio ca.30.

Aliunde in genere cõſiderandæ ſunt qualitates cõmunes principatib. & principibus vt quod bonum in illis eſt,quoad fieri poteſt princeps ſequatur: quod malum & veluti agnatum, fugiat & emendet, conſideret omne regnum, vt priuatorum quoque ſtatum, eſſe inſtabile, caſibus obnoxium occultis, ſæpe cauſis concidere: & dum ad ſummum verticem perueniret, eo proximius imminere decrementum vel ruinam:cùm res humanæ poſſint diu in eodem ſtatu perſeuerare, & ab imis ad ſumma per gradus perducantur, & cùm ad punctum altitudinis peruenerint regredi cõſideret odium,quod comitatur principatum: hominum ambitionem, qua ad illud quod melius eſt, etiam indigni conſcendere nituntur etiam per media illicita,ideo multis inſidiis reges expoſitos vel etiam ob mores ſuperbos & vitioſos, in quos facilè ob licentiam potentiæ incidunt,& ideo debebit princeps, has cauſas reſcindere, & in ſe emendare, quæ poſſunt ſubuerſionis principatus cauſã afferre.Dehinc,vt ait Tacitus [g], noſcenda principi natura vulgi eſt,& quibus modis tẽperãter habeatur.Et Martial. *Principis eſt virtus maxima,noſſe ſuos.* Sciat vulgus inſtabile in genere, iudicij expers,opinione duci plurimùm, & veritate pauca iudicare:mutabile in ſubditis, aut ad miſericordiam, aut ad iram, quia affectibus mouetur: ſine conſilio,inuidum, credulum, ſuſpicax, multitudinis ſequax. Si dux ei fiat, maximè ſeditioſum, vt contrà ſi ducem adimas, pauidum, præceps, vecors, nihil auſurum, negligens publica, priuata curans,verbis ferox,factis remiſſos:maximè ſi vim metuat. Sunt & proximorum populorum mores cognoſcendi, cum quibus reſpublica, vel princeps commercia,fœdera,bella,pacem inducias cogitur habere. Aliæ enim gentes ſunt audaces, aliæ timidæ,aliæ inquietæ, aliæ pacatæ, aliæ malis legibus & oneribus viuentes, aliæ bonis. Quæ ſi ſapienter expendat princeps, valde ei conducent ad gubernandam rempublicam.

g Cornel. Tacit.li.3. annal.

De legibus. CAP. V.

QVia prudentia gubernatoris circa futurum quoque extenditur,vt diximus; ſumma eius cura videtur poſita in conſtitutione legum, quibus ſtatum reipublicæ ſuæ, veluti certis regulis diſponat,iubeat quæ facienda ſunt,prohibeatque contraria:proponat ſupplicia vitiis,præmia virtutibus, doceat authoritate domitas habere libidines,coërcere omnes cupiditates,ſua tueri:ab alienis,mentes, manus & oculos abſtinere: vt ciues ſint incolumes,vita ſit quieta & tranquilla.

2 Fundamentum iuſtæ libertatis, fons æquitatis, mens & animus, & conſilium, ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Ariſtoteles, vbi agit libro quarto polit. c. 4. de populari republica, ait peſſimam eſſe conſtitutionem ciuitatis, vbi decreta multitudinis præualent legibus, quo tempore oriuntur ductores populi: nam aſſentatores eius in pretio habentur, qui authores multitudini ſunt, vt decreto leges infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur: ipſi autem ex eo potentes interim fiunt, quoniam fides à populo eis adhibetur: & euadit populus in ſua gubernatione tyranno ſimilis, ideo meritò reprehenſam hanc adminiſtrationem popularem, tanquam non legitimam reip. ſpeciem. vbi enim lex non præualet non eſt reſpublica. Nam lex dominari omnibus debet: in particularibus autem magiſtratus & reſpublica prouidere vel iudicare.

Ius amitti certè non poteſt, ſine maximo incommodo ciuitatis, nam & omnia incerta ſunt cùm à iure receſſum eſt: nihil eſt quare exploratum cuiquam poſſit eſſe quid ſuum,aut quid alienum ſit,nihil certũ quod à patre acceptum, aut liberis,relictum arbitretur, nullus ordo, nulla poteſtas firma,nullum imperiũ, nulla obedientia præpoſitorum. Siquidem, vt dicebat ad Athenienſes Demoſthenes [h], vniuerſa vita mortalium, ſiue magnam vrbem incolant,ſiue paruam, natura & legibus regitur. At natura quidem confuſa & inæqualis eſt, & à naturali cuiuſque pendet ingenio: leges autem communes & ordinatæ ſunt, & eædem vniuerſis. Quòd ſi praua natura fuerit,ſæpe mala conſilia molitur. Quare tales facilè in delicta ruere liquet: leges autem,æqua, honeſta, vtilia ſpectant,& ad illa referuntur. Lex turbationibus caret, mens humana non caret [i], ideo lex, dicitur vna & eadem voce loqui omnibus.

h Demoſthenes cõtra Ariſtocratem.
i Ariſtotel. 3. polit.c.11.

3 Leges in omni republica ſunt veluti oculi,vt dicebat Leo imperator, Leo conſtitutio.nouella 19. quemadmodum enim res eſt maximè neceſſaria animali non titubans oculus,ita etiam reipublicæ legum æquus & rectus ſtatus. *Per legem enim cognitio peccati* [k]. Id eſt, vt explicat Clemens Alexandrinus [l], lex peccatum non fecit,ſed oſtendit,cùm ea quæ ſunt facienda iuſſerit, reprehendit ea quæ facienda non ſunt. Et proinde enitendum eſt, vt tales leges ferantur quæ aberrare vel labi populum non patiantur,& quæ illi ſalutares ſunt,ne videantur legiſlatores,loco remedij,morbis venenum propinaſſe. Sicut enim cogi debent ſubditi vel inuiti, morem legibus gerere, ita cauendum eſt ne leges iniuſtæ ſint. Non enim pœnam meretur in republica humana quod lege permittente fit [m]. Solebant mandata legis diuinæ ex præſcripto Dei [n], deferri ſcripta in manibus, in fronte, & alibi in limine domus, vt perpetua recordatione eorum, ſui officij quiſque recordaretur legi obtemperando, diſcebant pueri Romæ olim leges 12. tabularum, vt carmen neceſſarium [o]. Et leges pleræque cantilenæ

k ad Roma c. 3.verſ.20.
l li.1. Stromaton.
m l.Gracchus, ad leg. Iul. de adulter.C.
n Deutero.ca. 6.verſ.6.
o Cicero 2. de legib.

a Ariſtotel. Problema.ſect. 15.numer. 18.

cantilenæ appellantur, inquit Ariſtoteles [a], quia homines priuſquam literas ſcirent, leges cantabaot, ne eas obliuioni mandarent: quod etiam ſua ætate Agatharſis in morem fuiſſe ait: idque prudenter cùm lex ſit: ſi lex dici mereatur, dux veráque gubernandi ratio, quæ ad finem optimum, per commoda media gubernata dirigit, tranſgredienti pœnam, obedienti præmium ſtatuens. Sic Ficinus in argumento ad Dialogum Platonis, qui Minos vel de lege: vide alias finitiones l. 1. & 2. de legib. P.

4 In ſumma, quod Deus eſt in mundo, quod in naui gubernator, quod in curru agitator, quod in choro præcentor, & dux in exercitu, hoc lex in ciuitate: niſi quòd ſine motu & moleſtia Deus cuncta agit: lex nec alij, non item: tamen & ipſa lex ciuilis immobilis ipſa exiſtens, in vtentium animis regit omnia ad rempublicam pertinentia, & ciues quaſi eius aſſeclæ, ſingula ſibi commiſſa & permiſſa peragunt erga Deum & homines, & alia ab aliis facta: vno vel imperio, vel legis authoritate obſeruant eum cui obtemperent [b].

b Ariſtoteles lib. de mundo.

5 Cæterùm, primùm legiſlatori conſiderandum eſt, de quo leges ferendæ ſint, num in noua conſtituenda & formanda republica, an verò de conſeruanda, aut de reformanda. Nam ſi de noua agitur, adhuc conſiderandum eſt, ad quam formam ſit ſtatuenda reſpublica vt meliorem eligat. Nam aliæ leges democratiæ, aliæ ariſtocratiæ, aliæ monarchiæ conueniunt. Atque ideo, iuxta naturam cuiuſque, & leges ſunt definiendæ, & tales eſſe leges quales ſunt reſpublicæ neceſſarium eſt, prauas vel ſtudioſas, iuſtas aut iniuſtas [c]. Si etiam iam reſpublica inſtituta vel formata ſit, rectori, leges conſiderandæ quæ ſunt optimæ, & quę conueniant vnicuique gubernationi, ita leges ad rempublicam inſtitutam poſtea commodandæ, non autem reſpublica ad legem. Ex quo patet, inquit Ariſtoteles, quod neceſſarium eſt, differentias & numerum tenere ſingularum rerum publicarum, etiam ad legum poſitiones. Neque enim fieri poteſt, vt eædem leges vtiles ſint paucorum potentiæ, atque popularibus omnibus legem ferendam, qui perſuadere vult, debet oſtendere ipſam æqualem eſſe ciuibus, & reliquis legibus conſentaneã, ciuitatíque conducibilem, ad quietem & conenrdiam maximè, vel ad ciuium probitatem, vel ad tributa publica, aut ad ipſius reipublicę gloriam, aut ad vrbis potentiam, aut alij huiuſmodi vſui cedere [d].

c Ariſtoteles lib. 3. politicorum c. 7.

d Ariſtotel. in rhetorica ad Alexandrum c. 2.

9 Inter conditiones bonæ legis eſt, vt ſit ſecundum [e] patriæ conſuetudinem, loco temporíque conueniens. Ridet Athenæus [f], leges Platonis, quòd fictitiis hominibus poſitæ ſint: creandoſque eſſe populos qui his vterentur: perperam enim poſita lex eſt, ſi non ſunt qui eam ſeruent, vel ſeruare poſſint [g].

e ca. err auct lex 4. diſt.
f Athenæus li. 13. dipnoſoph. c. 33.
g L. de quibus de legib. P.
h Horatius li. 3 oda 24

Quid leges ſine moribus vanæ proficiunt [h]? Inſtituuntur leges cùm promulgantur: firmantur, cùm moribus vtentium approbantur. cap. in iſtis §. 1. 4. diſtinct. Et moribus conſonæ ſunt leges, quando illi tales ſunt qui emendari deſiderent. vnde dictum eſt, *Ex malis moribus bonas leges ortas eſſe* [i].

i Ariſtot. Rhethor. 2. Macro. lib. 3. ſaturna.
k id Ariſtotel. lib. 5. ad Nico. c. 6.

Et inter eos mores eſt in quibus eſt iniuſtitia [k], vt ſignum male morigeratæ ciuitatis eſt copia legum: ſicut enim medicorum pharmacis nihil opus foret, niſi morbis laboraretur: ita legibus ferundis nihil opus eſſet, niſi perperam viueretur. *Lex iuſto*

A *non eſt poſita* [l]. Vnde apud Æginetas, olim pecuniaria pœna multabatur is, qui legis inſtituendæ dediſſet occaſionem. Neque ſapientes legiſlatores de aliis criminibus voluerunt ferre etiam leges, quàm de his quæ in republica committerentur: ne, vt dicebat Solon rogatus cur de parricidio legem non tuliſſet, admonere viderentur potiùs delicti, quàm pœnam delinquenti imponere, quia non ſperaret futurum parricidam. Legiſlatoris ita eſt conſiderare vrbem, ac hominum naturam, & aliam omnem communionem vitæ laudabilis quò participent, quantùm fieri poſſit, fœlicitatem [m]. Conſuetudo & mores ſi boni ſunt, in legem tranſferri poſſunt, vt firmiùs obſeruentur [n], at ſi mali & iniuſtitiæ quoddam contineant, ſola lege emendari poſſunt. Mores neminem quippe videntur cogere, ſed ſponte allicere: quæ eſt differentia, quam Suidas cum lege obſeruauit [o]. *Con-*
B *ſuetudo*, inquit, *non eſt inuentum hominis, ſed vitæ & temporis. At lex quidem ſimilis eſt tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit, conſuetudo autem magis humanitate regia: vltro enim eam omnes abſque neceſſitate ſequuntur. Verum etiam lex tanta æquitate & humanitate referta eſt, vt & calamitoſis vtilior ſit quàm cognati, & affectis iniuria robuſtior propriis viribus ipſorum, & patribus beneuolentior quàm filij: & filiis quàm patres, & fratribus quàm fratres, multi enim ab amicis læſi, ad hanc confugiunt.*

l 1. ad Timo. c. 1. verſ. 9.
m Ariſtot li. 7. polit ca. 2.
n Vt factū in l. moribus l. ex facto, de vulga. P.
o Suidas in verbo ἔθος.

7 Locorum diuerſitates cogunt legiſlatores deflectere à iure communi gentium, vel naturæ; vnde iura propria, ex particulari quadam loci & perſonarum ibi habitantium ratione, conflantur, quæ dicuntur iura ciuilia, cuiuſque ciuitatis [p].

8 In Democratia aut populari republica, leges videntur eſſe ciuitatis publici conſenſus [q], & ideo ſe ipſam populus veluti per conſenſum &
C ſponſionem, legi à ſe ſancitæ ſubiicit, idem ſi eius nomine à viro quodam prudenti fiat [r].

p Ius ciuile 6. & l. omnes populi 9. de legibus. P.
q Ariſt. Rhetor. ad Alexād. ca. 2.
r L. 1. de legib. P.

In hac republica obſeruandum eſt, vt multitudini leges impedimento ſint, ne locupletum rei inſidientur: diuites autem inducant, vt vltro ad publica miniſteria munificentiſſimi ſint: hoc autem aſſequi poterunt legiſlatores, ſi locupletes, pro ea quam in publicam munificentiam exhibent, ſtatutis quibuſdam honoribus à legibus donentur: & ſi agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus, anteponant: ſic enim & locupletes non inoiti reipublicæ inſeruient, & plebs non calumniæ, ſed miniſteriis ſtudebit.

Debet dari honeſtus locus in vrbe, iis qui pro republica in bello mortui fuerint, & filij eorum donec ad pubertatem peruenerint, publicis alimentis nutriri debent.

Seueritas legibus ineſſe debet, & pœnæ contra
D tranſgreſſores. Lycurgus Spartanis leges dans, mutata monarchia in popularem, vitam quandam duram inſtituit, conuenientem tunc forſan, quæ nunc non poſſet obſeruari: commercia emptionis ſuſtulit, permutationem mercium reſtituens, pecuniæ vſu adempto: fundos æqualiter diſtribuit, iuuenibus non amplius quàm vna veſte vti toto anno permiſit: pueros in agris, puberes laboribus exerceri voluit, nihil eos ſomni cauſa ſibi ſubſternere, vitam ſine pulmento degere, nec ex agro in vrbem ante pubertatem reuerti vxores ſine dote ducere, conuiuari omnes publicè. Senibus ſummum honorem deferre. Regibus, nomine inquam talibus, poteſtatem bellorum: Magiſtratibus, iudicia: Senatui, cuſtodiam legum: populo ſublegendi ſenatum, vel

creandi

creandi quos vellet magiſtratus, poteſtatem permiſit [a].

a l. eſtimus l. 3.

9 In oligarchiis, quæ paucorum dominatu adminiſtrantur, ex legibus, æquè magiſtratus ſunt in omnes eius ordinis viros diſtribuendi, minores forte, alij verò maiores occulto ſuffragio & iureiurando, & magno ſtudio. Maximæ pœnæ conſtituendæ in illos qui vlla in ciues contumelia vſi fuerint: nam contumeliam moleſtè fert plebs. Ciuium controuerſiæ, breui tempore ſoluendæ, neque vulgus ex agro in vrbem eſt contrahendum: quia ex iis conuentibus plebes turbantur, & paucorum principatum reſcindunt. Ariſtot rhetoricorum ad Alexan. c. 2.

In omnibus principatibus popularibus, leges debent cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, inſidientúrque: in paucorum verò principatibus, auertere illos qui rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis & calumniis, inſimulationibúſque contra ciues.

10 In monarchica gubernatione, leges regiæ potius ad vtilitatem populi quàm propriam dirigi debent, atque ad conſeruationem dignitatis principatus ſublatis omnibus ſuffragis popularibus. Populus in obſequia principis: princeps ad iuſtitiã imperiorum firmandus eſt: atque magnam vim habebit lex, ſi princeps in lege nihil ſanciat cuius non ipſe primus in ſe documenta dederit. Regis enim ad exemplum torus vulgus componitur: in his videlicet quæ ad bonos mores, pietatem & religionem pertinent. Alia namq; ſunt, quæ ſtatuuntur in populum, quæ non conueniunt principi: vt contrà quædam principi tribuuntur iure regio, quæ non communicantur ſubditis.

11 Sed commune hoc habet legiſlator monarchicus cum aliis, vt qualitatem & mores locorum & perſonarum conſideret, & ita pro diuerſitate materiæ formam adiungat, variant quippe loca functiones etiam rerum ob penuriam vel fertilitatem [b]. Locus iniuriæ illatæ, & diuerſitas qualitatis perſonarum iniuriatarum augent pœnam in lege vel minuunt. l. prætor edixit, §. f. & l. vulneris, de iniur. P. §. atrox, eo. tit. apud Iuſtinia.

b l. pretia rerũ, ad leg. Falcid. P. l. 1. f. de ad miniſtra. tu C.

Exaſperanda pœna per legem in locis vbi delicta frequentiora ſunt & ſi exemplo opus eſt l. aut facta §. penul. & fin. de pœnis P. l. ſaccularij, de extraordinariis criminibus atque legiſlator ita ex Socratis opinione, ad duo reſpicere debet in lege ferenda, ad regionem, & homines, & ad loca vicina. Ariſtoteles libro ſecundo Politicorum cap. 4.

12 Tempus quoque obſeruabit. vt vulgare eſt, in delictis legibus caſtigandis, & in legibus diſtinguendis antiquis a præſentibus, & futuris: vnumquodque tempus ſuos mores adfert, quibus accommodandæ ſunt, vt dixi, leges. Sicuti aliæ leges in antiquo teſtamento diuino, aliæ in nouo, & aliæ priſcæ Romanorum inter rudem populum, aliæ poſterioribus ſeculis probatæ reiectis vel emendatis primis, vt lex illa antiquata, de diuidendis debitoribus non ſoluentibus, inter creditores. Gellius libro 20. capit. 1. de delictis multa pecuniaria tantùm puniendis, quæ obtinuit in magna veterum paupertate [c], ſic de ſimilibus quæ rudi adhuc populo latæ fuerunt [d].

c §. pœna de iniu. apud inſt.
d vide Ariſt. l. 2. Polit.

13 Hócque commune vniuerſis ſanctionibus vt diligens prior adhibeatur conſultatio antequam promulgentur [e]. Alexander Seuerus nullam conſtitutionem ſacrauit ſine viginti iuriſperitis, & doctiſſimis ac ſapientibus viris, iis deniq; diſertiſſimis non minùs quinquaginta, dato illis ſpatio priùs ad diſquirendum cogitandúmque quàm dicerent [f].

e l. humanũ. C. de legib.
f Lamprid. in Alex. Seuero.

14 In republ. Athenienſi, Solon inter cætera hoc etiam inſtituit, cùm lex aliqua rogatione ad populum ferretur, vt à legiſlatore primùm recitaretur: deinde vt in loco celebri perſpicuóve proſcriberetur ad tertiam concionem vſque: inde vt Scribæ daretur, palam pro concione legenda, vt ſi quid cuiquam non placeret in medium proferret: & ſi ea tum quoque populo placuiſſet, ita poſt modum daretur Nomothetis exploranda, qui vti eam probaſſent improbaſséntve proferretur, antiquaretúrve [g]. Libanius tradit, θεσμὸν fuiſſe illam legem Athenis, legum ferendarum rationem præſcribentem, per quam author legis ſcriptam legem, ante ſtatuas Heroum, à quibus cognomina tribus acceperant, proponere, & apud legum latores confirmare oportebat: quod cùm non feciſſet Leptines in lege ferenda de abrogandis immunitatibus, reprehenſus & accuſatus eſt: quum lege liceret intra annum accuſare authorem legis, poſtea non liceret. Libanius in argument. 2. in orat. Demoſthenis contra Leptinem: creabantur verò ex lege Solonis ſex viri legum examinandarum cauſa, cùm liceret ex eiuſdem legis tenore, ſi qua lex malè recepta videretur alicui, eam accuſare, & illa abrogata, liceret eidem, aliam ſubſtituere & ſcribere legem: at illi ſex viri Nomothetæ examinabant, ne temerè promulgarentur, & vt de ſingulis ſingulæ tantùm ferrentur: ne contrarietate aut multitudine imperiti turbarentur. Erat inſuper lex alia Athenienſium, μὴ πρότερον εἰς τὸν δῆμον ψήφισμα εἰσφέρειν, πρὶν ἐν τῇ βουλῇ δοκιμασθῆναι, id eſt, *Ne prius ad populum decretum, quàm priùs Senatui probatum eſſet, deferretur*, vt ait Libanius [h]. quum enim multitudo populi magna & frequens eſſet, ſæpéque deciperetur, non animaduertens, num fraus aliqua lateret. primum decretum ad quingentorum mittebatur ſenatum, qui indagabat an aliqua noxa aut fraus in eo eſſet, & ſic ad populum ferebatur [i].

g Scribit Demoſt. oratione in Leptinẽ.
h Libanius in argu. vtroque orat. Demoſt. contra Andro.
i in alio argu. græco in ead. orat. Demoſt.

15 Non minore cautione, leges ferebantur vel abrogabantur, in Democratia Romana, rogato populo, ſuffragiis & comitiis adhibitis, datis tabellis duabus ſingulis: in quarum altera duæ literæ V. R. id eſt, *vti rogas*, in alia nota, A, priore ſignificante, ſi ea mitteretur approbationem rogationis: altera, non probare ſe, & antiquam ſequi & nouam reiicere.

Ante legum duodecim tabularum receptionem, accurata fuit decemuirorum indagatio, vt eſt apud Dionyſium Halicarnaſſeum.

Antequam nobis corpus iuris ciuilis Romani traderetur, dedit operam Iuſtinianus Cæſar, vt per viros eximios & doctiſſimos opus expenderetur: & ſic ſolùm poſt prudentem longámque explorationem leges ſeruandas ſtatuit.

16 Præſidente autem Athenis Pytadoro [k], Oligarchia Athenis conſtituta eſt, viſum enim eſt populo, triginta eligi debere viros qui patrias leges conſcriberent, quibus reſpublica regeretur: fuere autem electi Polyarches, Critias, Melobius, Hippolochius, Euclides, Hieron, Meneſilochus, Chremon, Theramenes, Areſias, Diocles, Phedria, Chæreleus, Anælius, Piſo, Sophocles, Eratoſthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Æſchines, Theogenes, Cleo

k Xeno lib. 2. rerum Græca.

nes, Cleomedes, Etaſiſtratus, Phidon, Dracõtides, Eumathies, Ariſtotel. Hippomachus, Muheſitidis.

17 Sicuti verò leges quando ferunrur diligenter conſiderandæ, quænam & cuiuſmodi ſunt: ita cùm receptæ, ſunt cuſtodiendæ & vſurpandæ [a], maximè a ſubditis [b], & iudicibus [c], ab ipſis autem legiſlatoribus quantum fieri poteſt inuiolatæ quoque & ſtabiles conſeruari debeot. Nam cùm illæ ſint pro regula & norma viuendi in republica, fieri non poteſt, vt illis mutatis non mutentur motes cum legibus malis io peius, cum bonis in melius, communae bonum lex eſt, vt facilè ob aliquod aliud bonum, ſi nou ita commune ſit mutari non deberet, cùm inde ſequatur reipublicæ diſſolutio, & mouenda nou ſit camatina. Nam lex, potiſſimùm in populari ſtatu vim non habet vt ei pareatur niſi ex more [d], mos autem non fit oiſi temporis longitudine: quare faciliter motare leges ex præſentibus, eſt infirmam facecere vim legis. Conſtat errata quædam magiſtratuum & legum latorum toleranda: cùm ex mutatione, vtilitàtis parua acceſſio fit: uon enim tantùm proderit qui corrigete perget, quantum nocebit aſſuefactio ſuperioribus non parendi. Quòd ſi aliquis ſit defectus in lege, ex æquo & bono à magiſtratibus & iudicibus erit emendandus, vel ſupplendus iuriſdictione illis concesſa: ſiquidem fieri non poteſt per prudentiam legiſlatoris, vt ſingula quæ priuatos reſpiciunt, legibus poſſint expreſsè definiri, quia lex generaliter loquitur, & ad id quod vt plerunque fit extenditur, reliqua relinquens iudicum qui de ſingulis cognoſcunt authoritati [e].

a Demoſthen. oratione cõtra Midiam.
b l. leges vt generales, c. de legib. l. non dubium, C eo. & l. conſentaneum 7. §. ait prætor l. contra iuris, 18. de pact. P. c. 1. de conſtitution. cũ ſimilibus infinitis propemodum.
c ca. in iſtis, 4. dist. lege rem non nouam, c. de iud. §. 1. de offic. iud.
d Ariſtot. lib. 2. polit. c. 6. l. de quibus, de legib. P.

Meliora quidem ſequenda ſunt, neque tam inflexibilis proponi debet lex qui mutationi obnoxia non ſit: nam eſſet lex tyrannis, ſi mutaris cauſis conſtitutionis, & rationibus introductionis ceſſantibus, illa eadem imperaret, & committeret legiſlator in eam qualitatem legis, qua debet perſonis locis & temporibus accommodari. Nihil enim eſt ſub ſole quod cum motu & cæli & ſyderum continuo, moueri & mutari aliquomodo non poſſit: verùm leges quę diuturniores eſſe poſſunt, illæ meliores & magis paci & tranquillitati populi conueniunt [f]. Thuriorum inſtiturum erat idcirco rigidum, vt qui legis abrogationem peteret, cum laqueo in publicum prodiret, quo, ſi nou perſuaderet ſuſpenderetur [g].

e vide l. 5 cum ſequentib. vſque ad l. 17 de legibus. P. Ariſtotel. 5. Eth. c. 1.
f §. vt autem lex de non eligen. ſec. nu. in nouel.
g Diod. Sicul. lib. 12 Demoſthenes cõtra Timocratem.

18 Cenſet Socratica prouidentia [h], pelus eſſe in legibus conſtiruendis errare, quàm hominem interficere: eiuſmodi nanque error multos per multa ſecula interficit auimos ſimul & corpora. Atque ideo ne erraret io legibus conſtituendis, initio petit auxilium ab Adraſtia, quæ ab Ethnicorum priſcis theologis putabatur potentiſſima ineuitabilium ſeu neceſſitatis legum, regina, ſeu diuina prouidentia, quatenus nihil vel oculos poteſt ſubterfugete, vel manus effugere. Et quia optabat firmiſſimas leges condere, quas neque obliuio deleret, neque defraudaret aſtutia, neq; violẽtia frangeret, & omnino nullus deuitaret, Adraſtian inuocabant, ineuitabilia ſancientem, quæ nullus valeat effugete.

h Plato dialogo 5. de iuſto.

19 Gentes, non oiſi neceſſitate vrgente, iura ſibi conſtituerunt [i], eáque neceſſitate, tranſgreſſio vel mutatio legis permiſſa, & quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum [k]: vt ſi magna vtilitas ſuadeat reipublicæ, quæ non permittat ſine detrimento euidenti ſalutis eius leges iam latas habere locum. Sicuti nihil ſapientiùs dicitur facto Ageſilai, qui cùm aduerſus rempublicam conſpirationem ortam noctu comperiſſet, leges Lycorgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis ſumi ſupplicium vetabant: comprehenſis autem & interfectis ſontibus, è veſtigio ſtatim reſtituit: atque vtrunque ſimul prouidit, ne ſalutaris animaduerſio, vel iniuſta eſſet, vel iure impediretur: ita vt ſemper leges eſſent aliquando non fuerunt [l].

i §. ius autem gentium, de iure natura gẽt. & ciui. inde qualiter legis vt ſit neceſſaria erit autẽ lex 4. diſtinctio.
k c. quod non eſt licitum de regul. iur. in decretalium l. 2. C. de patr. qui filios distraxer.
l Valer. Max. lib. 7. c. 2.

20 Lycurgus Spartanorum legiſlatur, rigidis certè & nimium popularibus legibus latis, diſſoluta monarchica gubernatione, finxit legum ſuarum authorem Appollinem Delphicum, & inde ſe eas ex præcepto numinis detuliſſe, vt conſueſcendi tædium metus religionis euinceret. Deinde vt æternitatem legibus ſuis daret, iureiurando obligauit ciuitatem, nihil eos de eius moribus mutaturos priuſquam reuerteretur: & ſimulauit ſe ad oraculum Delphicum proficiſci, conſultutum quod addendum mutandumque videretur. Profectus autem eſt Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abiicique in mare oſſa ſua moriens iuſſit, ne relatis Lacedæmona, ſolutos ſe Spartani religione iuriſiurandi in diſſoluendis legibus arbitrarentur [m].

m Iuſt. ex Trogo lib. 3.

21 Vtilitas ſuadet, leges cum neceſſitate introduci, nihil tamen tam naturale quàm vt contraria neceſſaria vtilitate, & ad euitandum reipublicæ damnum imminens, leges introductæ mutentur, ſi non omnes, illæ ſaltem quæ minus vtiles, aut noxiæ eſſe poſſunt.

Studij iuris & ciuilis ſapientiæ duæ ſunt poſitiones, vel axiomata præcipua, publica & priuata vtilitas [n], atque ipſa vtilitas iuſti propè mater & æqui. Et quod commodum & vtile pluribus præferri debet vtilitati pancorum, ſi mutuò ſe compati nequeant priuata & publica vtilitas: non etiã, ſi vtrique ſine damno alterius, conſuli poteſt.

n l. 1. §. huius ſtudij, de iuſt. & iur. P.

22 Adeſſe poſtremò debet legibus condendis manifeſta deciſio ſine obſcuritate mentis non inuoluta aut dubia [o], ne captionem aliquam continere poſſit, quia illæ debent eſſe omnibus pro norma viuendi tam ignaris, quàm mulieribus & pueris [p]. Et ius certum & definitum eſt [q], ſuper dubitabili enim lex regula [r], debet dubium tollere. *Leges*, inquit Iſocrates ad Nicoclem, *oportet te ponere aquas & vtiles, & ſibi inuicem concordes, miniméque ancipites, ſed quæ oppido quàm faciles habeant ſolutiones.* Soloni vitio datum eſt, quòd quædam obſcuriùs in legibus propoſuiſſet: idque rectiùs, quòd conſultò id feciſſet, vt ait Plutarchus [s]. Sic ſedes apoſtolica & principalis, in ſuis actibus, veritatem proſequens, lucem amans, libenter euitat nodoſæ ambiguitatis inuolucrum [t]. Nihilque proprius legi, quàm claritas [v], vt & lex, ſimplicitatis dicitur amica [x], verba poſſunt legem obſcuram reddere: verùm ſi hactenus de mente eius conſtiterit, non tam verba quàm mentem ſequi obſeruatam, iubebit rector reipublicæ, quia minimè ſunt mutanda quæ hactenus certam interpretationem habuerunt [y], verbaque legum, non ſunt captanda [z].

o d. ca. erit autem lex, 4. diſtin.
p Leo imp. nouel. 77. l. 9. C. de legib.
q vide l. 2. & l. 9 de iuris & fact. ignor. lib. 22. P. tit 6 & tit. C. ſimilẽ.
r l. quod Labeo, de Carbonia. edicto. P.
s in eius vita.

Si tamen mens contraria videatur verbis, & ea in incerto ſit: tunc oportet explicatione ei ſubuenire [a], vt legum enim euidentia eſt populorum exceſſibus vtilis, ſic ſanctionum obſcuritas, turbat ordines æquitatis. Nam ex obſcuritate oriuntur litigantium controuerſiæ [b].

t c. 2 de conceſſio. præbẽ. in extrauã. Innocentij 22.
v Iuſt. n. in §. non igitur, de teſtam. imperfectã in nouell.
x §. ſed quia, de fide cõmiſſa. hæreditat. in inſtitution. iuris ciuilis.
y l. minimè, de legib. P. l. non dubium, C. eo. tit.
a l. penult. ad exhiben. P.
a l. & id eo de legib. P. l. 2. C. eo.
b in l. 2. de iudicib. lib 2 C. Vviſigothorũ.

De

De generali errore principum & adminiſtratorum reipublicæ, ex ignorantia qualitatis reipublicæ & ex aliis, & de remediis.

CAPVT VI.

A ERROR & confuſio rerum publicarū, inter cætera naſcitur ex ignorantia ſpeciei reipublicæ quam curandam principes vel rectores ſuſceperunt. non enim vt, dictum eſt, vna ſpecies, vnave natura omniū. & proinde & alias leges in instituēda, in conſeruanda, & defendenda vnaquaque operæ pretium eſt obſeruare. & vt ſeruentur, cognoſci & addiſci debent prius: deinde in praxim adduci, atque principem alium atque alium, & ciuem quoque alium atque alium eſſe neceſſe eſt ſecundum differentiam rerum publicarum, vt ait Ariſtoteles 3. politicorum cap. 1. & iterum, B libro 1. politicorum cap. 1. aperte rationibus demonſtrat, non bene dicere, qui putant gubernatoris ciuitatis & regis patriſque familias, & domini eandem eſſe rationem, arbitrati multitudine tantùm & paucitate non ſpecie differre, quod falſum eſt. Et Seneca, libro 2. de beneficiis cap. 20. diſputat contra M. Brutum, quòd contra inſtitutionem Stoicam ſe geſſiſſet, volens occidere Iulium Cæſarem duabus rationibus: quòd nomen regium extimuerit malè, cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit: dehinc quòd malè ſperauit inde libertatem futuram, vbi maximum præmium erat imperandi & ſeruiendi. Aut quia malè exiſtimauit ciuitatem poſſe in priorem formam reuocari, amiſſis priſtinis moribus, futuramque malè exiſtimauit ibi æqualitatem ciuilis iuris, vbi videbat hominum tot millia pugnantia, non, an ſer- C uirent: ſed cui: multò & magis arguit, quòd non conſideraret vno interempto, non defuturum alium qui idem vellet. Execrabiles enim fuerunt noſtri ſeculi quidam homines, à quibus Ilias malorum nata, qui ad modulum quarundam rerum publicarum, imò verò exemplo tyrannidum & tyranniculorum voluerunt reformare leges regnorum. Re ipſa verè ridiculi, ſed qui tragœdias ex Attellanis fabulis cruentiſſimas recitarunt, vt non minùs errarunt, hoc eodem tempore, qui in paruis principatibus voluerunt regnorum ſibi titulos, iura & leges conſtituere. vnde deformes reſpublicæ fere in monſtrum peruenerunt: non minùs quam ſi quis magno coloſſo & corpori, vellet caput pumilionis, vel pigmei imponere: aut ſtatuæ pumilionis caput infinitæ magnitudinis inſerere. In regno leges ariſtocratiæ, aut democratiæ, aut tyrannidis velle ſeruare, qua- D le monſtrum quæſo natum eſt, quod ſe ſuis ipſius artibus conuellit & diſſipatur. Quis non damnaret architectum, qui pollicitus eſſet reparare, vel reficere ædificium, ſi illum deiiceret: quis illi tam ſtolidus eſſet qui crederet dicenti, hoc pacto ſe reficere, aliud enim eſt deſtruere, aliud reficere? Dicam & quod ad Piſones ſcribens Horatius, de malis rerum publicarum cenſoribus, adminiſtratoribus, vel præſumptuoſis ignaris, ſeu malitioſis reſtitutoribus, Siquidem hoc ſibi nomen, vt fucum faciant ſuæ ambitioni & cupiditati, vſurpant quod de malis poetis & pictoribus dixit,

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere ſi velit, & varias inducere plumas,
A *Vndique collatis membris, vt turpiter atrum*
Deſinat in piſcem mulier formoſa supernè:
Spectatum admiſſi riſum teneatis amici,
Credite Piſones iſti tabulæ fore librum
Perſimilem, cuius velut ægri ſomnia, vanæ
Fingentur ſpecies: vt nec pes, nec caput vni
Reddatur formæ. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas,
Scimus, & hanc veniam petimúſque, damúſque viciſſim:
Sed non vt placidis coëant immitia, non vt
Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.

Sunt morbi, ſunt temperamenta, ſunt conuenientia ſingulis ſpeciebus rerum publicarum, imò origo, vita, finis, & pleraque alia diuerſa, ſæpe & contraria, vt iiſdem modis omnibus proſpici nequeat, & remedia quæ proficiunt in vna, in alia poſſunt afferre interitum; & monent etiam medici vnico collyrio mederi non poſſe omnium B oculis. monent & vel ſutores, eundem calceum omni pedi non conuenire. quis non rideret eum qui vellet imponere laico mitram epiſcopalem, epiſcopo diadema pontificale propria & priuata authoritate, vel ſubdito, coronam; id enim eſt laruas proferre.

2 Iam effectus præſumptionis temerariæ, poteſt nos docere, & principes viuentes, & qui in poſterum victuri ſunt, quam graue & periculoſum ſit committere hominibus imperitis gubernationem, & rerum publicarum emendationem, aut credere ſomniis & temeritati eorum qui inſtituunt & aggrediuntur huiuſmodi argumenta tragediarum. Fuerunt olim & puto nunc quoſdam eſſe, nomine præſumptione philoſophos, qui ex ferula ad ſceptra moderanda ſuperbiſſime ſe ingerunt. conuolant etiam non conſulti, exiſtimantes reſpublicas non aliter poſſe regi & populos, C quàm à magiſtro ſeu pædagogo puerulos, ex qua præſumptione leges ſanciendas audent principibus & populo perſuadere, ſpecioſas quidem, &, vt videtur illis, conſonas rationi & religioni, cum tamen de religione quæſtio non eſt; ſed non norunt an ſint conuenientes populo & reipublicæ de qua agunt: vel ſi cognoſcant non habent media ſufficientia, neque conſiderant populum ſimilem equo feroci, qui non ita ſermonibus, quantùm induſtria & re ipſa conueniente domatur. Quamobrem vt plerunque iſtius philoſophorum de republica theorias & ſpeculationes, duorum alterum conſequutum eſt. aut enim reſpublicas turbarunt & pacem interpellarunt; aut ridiculæ habitæ ſunt.

3 Pythagoreorum cœtus, ſuis temeratiis & ſuperbis ſeu inflatis opinione ſapientiæ ſermonibus, de reipublicæ emendatione, magnam re- D rum publicarum mutationem fecit, vtpote principibus cuiuſcunque ciuitatis temerè interfectis, vexatis vrbibus & locis in ea Italiæ regione quæ tunc magna Græcia appellabatur, in qua commorabantur, ſeditionibus cædibúſque maximis, donec ob illas clandeſtinas coniurationes quæ ſub prætextu ſapientiæ fiebant, cœtus ille concrematus eſt, ſicut ſcribit Polybios libro 2. vt & aliquando Lyſimachus philoſophos ex vniuerſo regno per præconem expulit, Athenienſes ex Attica, & Romani Roma. vt refert Athenæus libro 13. dipnoſophiſton ca. 33. rationem citat ex Anaxippo comico.

Heu mihi philoſopharis, inquit, *atqui philoſophi*
Sermone ſolo ſunt ſapientes, cæteris
In rebus eſſe nouí ego ſtultiſſimos.

Quibus verbis non improbatur quidem philoſophia vera, aut ſapientia in principibus, quę tam illis neceſſaria eſt ad regimen, quantùm in naui regenda clauus & ars, ſed ea quæ in meris ideis animi vacui ab omni gubernatione fingitur, qualis illa Platonica quæ introduxit reipublicæ formam, pro qua exercenda oportuiſſet nouos homines creare: viſus enim eſt in dialogis de republica, non exiſtentibus viris leges ſcripſiſſe, ſed hominibus a ſe fictis, ita vt qui his vtantur poſtea perquirere oporteat, vt idem Athenæus ait libro 11.c.22. nec mirum, quia vt idem ait, & Plato ad omnes erat implacidus, inuidus, minimè moribus probus, & qui ipſum populum Athenienſem vanum iudicem & perſonatum putaret.

Sicque oſtentatio illa philoſophica, quæ verſatur in veris nugis & verbis nudis, & opinionibus, non conſiderata materia ſeu qualitate præſentis reipublicæ, de qua diſputatio, vel regiminis ratio requiritur: non ſolùm non aliena a regibus & & principibus, ſed etiam periculoſa & noxia eſſe poteſt. quia lex ſecundùm Ariſtotelem quæ eſt præſcribenda ad continendam rempublicam & principatum, eſt determinata ratio, iuxta ciuitatis conſenſum, quæ ſingula, quo pacto facienda ſunt declarat, & conueniens eſſe debet moribus præſentibus[a].

Ideò meritò Ariſtoteles reiecit rempublicam Socraticam ſeu Platonicam, cum ſua communione ſomniata libro 2. politicorum c.1.2.3.

4 Vera philoſophia & ſapientia ciuilis, eſt haurienda ab his qui inſtituerunt reſpublicas, ex diſtinctione & collatione earum facta, cum ea quæ in manu eſt, adhibita conſideratione nõ ſomniorum vel opinionum cuiuſque, ſed legum quibus vſæ ſint, & quæ bene vel malè conceſſerint. Conferenda, quæ antiquas meliores reſpublicas eius generis cuius eſt quæ regenda eſt, fecerint, quæ conſetuauerint, vt ſequamur veſtigia: quæ eas ſubuerterint, vt ea vitemus & præcaueamus, & dum ea oriri vel extollere caput viderimus, ſtatim conuellamus, ſic fœlix quem cautum aliena pericula faciunt. Et quamuis dicantur poſteriores reſpublicæ meliores prioribus; eóque priores adhuc rudes poſtea ex experientia emendationis cauſam dederint, tamen nouæ quæ ſuis legibus, veluti malis indigeſtis ſeu crudis humoribus & domeſticis torquentur, & ſtare quodammodo pro tempore videntur, ſtatim non ſunt ſequendæ; quia metuendum, ne ad primam occaſionem rebellent, & virus quod incluſum fortiùs agit in partes crudeliùs, ex abrupto lethum adferat niſi medeamur repentinum.

5 Eget princeps, ne ignorantia ſua decipiatur, primùm bonorum conſilio, & legum auxilio, & diligentiſſimis & expertis qui bene conſultata exequantur: aliter imperfectum erit perpetuò regni & principatus legitimum negotium. Ariſtoteles libro 10. Moralium ad Nicomachum, Sophiſtas, qui ciuilem ſcientiam ſe habere profitentur, facilem reipublicæ adminiſtrationem eſſe putant quæ ex legum & rerum publicarum collectione habeãt electionem, aut procul aberrare ab ea docenda. neq; enim omnino qualiſnam ea ſit, & circa quæ verſetur ſciunt. Nam electio, poſt collectionem, animi perſpicuitatem exigit, & iudicium quæ & qualibus conſonet. ſicuti non ſufficit, vt quis bonus medicus habeatur, didicerit artem medendi ex ſcriptis, cùm in his, non ſolùm curationes, ſed & quomodo etiam ſanari poſſint homines, & curatio adhibenda ſit vniuſcuiuſque habitu diſtincto exigatur. Adminiſtratio ſine arte, ex ſola experientia ſæpe fallit etiam: vt ſola conſideratio & contemplatio, ſine experientia. at quando vtrumque coniungitur, fœlicem facit rempublicam.

6 Marcus imperator[b], filium Commodum, magna diligentia curáque educauit, accitis vndique viris doctrina claris, maximáque propoſita mercede, vti mores pro ſe quiſque filij ingeniúmque excolerent. Senex autem iam cùm planè deploratam ſalutem ſuam ſentiret, anxius magis de filio fuit, ne qui tum primã iniret adoleſcentiam, ſiue ætatis feruore nimio, ſiue licentia quadam ſumma, quam in orbitate eſſet habiturus, bonis artibus, ſtudiíſque relictis, ebrietati ſeſe & crapulæ dederet propter lapſum eius ætatis facilẽ. Terrebatque inſuper hominem minimè imperitum, multorum memoria principum, qui iuuenes imperium ſuſcepiſſent. Vt Dionyſij Siciliæ tyranni, cuius tanta fuit intemperantia victus: vt nouarum voluptatũ inuentores ſummis afficeret præmiis. Item quòd qui Alexandro Magno ſucceſſerunt, ita contumelioſè violentérq; dominati ſunt, vt illius imperio graue dedecus conſiliarint. Siquidem Ptolomæus eò turpitudinis prolapſus, vt contra Macedonum, atque adeo omnium Græcorum leges, etiam ſororiis amoribus implicaretur. Repetebat animo aliorum crudelitatem tyrannorum, vt Neronis & Domitiani, item Germanorum vicinam gentem nondum planè ſubiectam, aliaque plura, quibus æſtuans animus iuſſit amicos congregari ad ſe; quos ſanctè ac qua poterat authoritate adiurauit, vt filio bene viuendi authores eſſent, & bonum principem redderent. Eſt autem difficile in magna licentia moderari ſibi quaſique frenos imponere cupiditatibus.

Eadem prudenter mente recolens Mammea mater Alexandri, qui conſors imperij factus fuit Antonino filio Seueri mancipio totius turpitudinis, vt filium ab omni illa fœditate vindicaret, ſummis clàm Antonino, doctoribus omnium diſciplinarum, vt narrat idem. Herodian. in 5. modeſtiam edocebat, palæſtra ac omnibus virilibus gymnaſiis aſſuefaciebat, Græcis latiníſque literis inſtituens, quamuis contrariis moribus imbutus Antoninus indagaretur. Magnopere illis rebus, & ideo omnes illius doctores aula exegerit, & quoſdam illuſtriores partim morte, partim exilio affecerit, ridiculas allegans cauſas: quòd filium eius corrumperent, arrogauerat enim Antoninus Alexandrum, neque agitare eum choros atque ebacchari ſinerent, & ad modeſtiã componerent, & virilia officia edocerent. Neque tamen deſtitit ab inſtituto Mammea, vnde & Alexander maximum fauorem apud bonos, & populum, & ſenatum, & milites ſibi conciliauit, delatúmque illi ſoli necato Antonino, fuit imperium quo etiam tempore, vt idem Herodian. ſcribit in 6. poſt additos in conſilium eius grauiſſimos ſenatores, & peritiſſimos iuriſconſultos, cúmque videret ſummam habere iam authoritatem, metu ne viuida ætas in ſumma poteſtate licentiaque rerum, in cognata aliqua impingeret vitia, vndique aulam ſeruabat, neque adiri à quoquam adoleſcentem patiebatur, cuius vita moréſque improbarentur, ne ſcilicet bona indoles corrumperetur prouocantibus appetitum eius iam vigentem aſſentatoribus in extremas libidines. Ex cuius prudentiſſimæ

matris

[a] erit autem lra,4.d.

[b] vt eſt apud Herodianum in 1.

matris formula, duo ſumma capita inſtitutionis principis colligi poſſunt, vnum in imbuendo & formando à peritis & bene moratis præceptoribus vel monitoribus principe: aliud, in obſeruatione, ne bene imbutus & edoctus corrumpatur: vtrumque caput ſummè neceſſarium, ſed maximè ſecundum: nam parum prodeſt bene inſtitutum fuiſſe principem, ſi in illa inſtitutione non perſeueret. perſeuerare autem non poteſt, dum corruptoribus exponitur, vt parum eſt theſauri ingentes copias cumulaſſe, ſi is à latronibus non cuſtodiatur aut defendatur. Nec enim minor eſt virtus quàm quærere, parta tueri.

7 Plato libro 3. de legibus dum ſpeculatur cauſas, quibus regnum quod tam fœlix erat Perſarũ ſub Cyro, fere ſub Cambyſe eius filio occiderit; & rurſum Darij tempore reſtitutum eſt: tradit ideo id contigiſſe: quod Cyrus fuerit dux bonus & ciuilis vitæ amicus, nunquam tamen ad rei domeſticæ adminiſtrationem animum applicuiſſe, & bellis continuò occupatum, filios educandos mulieribus tradidiſſe; quæ ipſos vt fœlices ſtatim pueros atque beatos, nullius indigentes rei, ſic educabant, vt prohiberent ne quis eis vtpote beatis, aliqua in re aduerſaretur, cogentes omnes, quicquid ipſi dixiſſent aut feciſſent laudare. Quare ita educati, non mores Perſicos & artem regnandi, ſed molles & tyrannicos imbiberunt, & tales euaſerunt quales conueniebat eos qui in ſumma rerum enutriti erant. Quare Cyro mortuo rerum eius potiti, vtpote deliciarum impunitatis & licentiæ pleni, nec ſe ipſos æqualitatémque compati potuerunt. Cambyſes fratrem occidit, dehinc & ipſe ignorantia ebrietatéque furens, principatum perdidit, contemptus à Medis. At Darius rurſum, cum ſeptemuiris principatum in Perſas iterum reduxit. Is autem nec regis erat filius, nec in delitiis nutritus, viuendum cenſuit communibus legibus ad æqualitatem tendentibus, principes amicitia conciliauit, plures ſubegit. Verùm eius rurſum filius Xerxes, iiſdem moribus quibus Cambyſes educatus, ſimilia quoque perpeſſus eſt.

8 Accedit hoc malum rebus publicis habentibus bonas leges, vt multæ nauium inſtas pereuntiat ſubuerſæ, ac peribunt ob gubernatorum nautarúmque improbitatem, qui in rebus maximis extrema quadam ignorãtia detinentur. Quoniam cùm rerum ciuilium prorſus ignari ſint, in iis tamen plurimum ſibi ipſis ſapere videntur.

Scribit Plato[a], ignorantiam potentum robuſtorúmque hominum, hoſtilem atq; teterrimam rem eſſe. Hæc enim & quæcunque eius ſimilia, proximis omnibus noxia: ſin autem imbecillis ignorantia ſit, ridiculorum naturam ſubit.

a in Philebo ſeu de ſummo bono circa ſi.

9 Ars & ſcientia ciuilis, non eſt vis iudicum, nec in ea conſiſtit maieſtas principis, cùm ſit tantum legum cuſtos regiſque miniſtra: non etiam artes aliæ reipublicæ quæ neceſſariæ ei ſunt, cùm regiæ maieſtatis officium ſit non vt ipſa quidem agat, ſed vt agere valentibus imperet, cognoſcatque vim & imperium eorum quæ in ciuitate ſunt maxima, tum quid decorum, quid opportunum ſit, quid contra, cæteras verò facultates iuſſis capeſcere, & mandata tranſigere. Itaque reliquę artes ſunt ancillares ſingulares, ciuilis verò ſcientia omnibus his præſidet; legúmque & quæ in ciuitate ſunt, curam habet, omniaque contexit. Inde meritò communi appellatione, qui ipſius artis communem facultatem complectuntur, ciuilem ſcientiam nuncupant. Plato libro 16. ſeu ciuili, rurſum in Theage vel de ſapientia, *Ciuilis facultas ciuitatis & gentium commune bonum conſectas, dicitur & abſoluta ſapientia, regia diſciplina: huius ſubiectum ciuitas, vel ſocietas humana, finis commune bonum: miniſtra artes omnes: officia duo, leges condere, & conditas exequi: illud per prudentiam nomotheticam: hoc per iuſtitiam legalem & iudicialem agit.* Quod & ſuperiori capite docuimus.

10 Sed à quibus diſcenda hæc ſententia, valde dubitat idem Plato, vt in Theage & alibi. Atque in Menone palam tradit, non diſci à ſophiſtis, aut ſoli contemplationi deditis, quia nec tales, nec filios vnquam ſuos, docuerint illam, & iſti rationem boni non habeant, quòd rerum humanarum experti minimè ſint. vnde reſtare ait, hanc diſci ad illis tantùm, qui & contemplandi & agendi periti habeantur apprimè: aut quod probabilius, ſi diuina ſorte contingat. Nam periti in contemplando & agendo accuratè, nuſquam reperiuntur, ita in Menone & Theage diuino munere fieri ait, vt in animos ciuium temperatos, Dei prouidentia, boni ipſius intelligentiam, & leges ad id ducentes infundat. Atque in Protagora ait, ciuilitatem in priuatis, temperantia & iuſtitia conſtare, quia illa in priuatis cuiuſque proprios moderatur affectus, & geſtus componit: iuſtitia verò, actus cuiuſque conducentes ad alios dirigit. At his in publica perſona adhibendam exiſtimat prudentiam in pace, in bello fortitudinem. Statuendum autem primò quidem Deum ipſum, vitæ ſalutíque noſtræ omnibus vndique modis prouiderè, atque conſulere: deinde ciuilem virtutem donum eſſe diuinum, ne quis fortè confidat ſe abſque diuina gratia rempublicam rectè fœliciterque eſſe recturum, ſeu gubernaturum, quod & conſentaneum ſacris dogmatibus, non obſtantibus quę Protagoras diſputat. *Per me enim*, inquit ſapientia prouer. 8. verſ. 15. *Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.*

11 Exigitur & quædam aſtutia ſapiens, ad demulcendos & continendos populos, quibus quis imperare deſiderat: neq; enim ſtatim feroces equi domantur, nec ſtatim vel patiuntur ſibi iniici ſoleas ferreas, aut ephippium, aut frenum: ſed paulatim aſſueſcunt, & ferociam remittunt, tempus facit ærumnas leues.

Ac veluti primò taurus detrectat aratra,
Poſt venit aſſueto mollis ad arma iugo[b].

b Propertius lib. 2. eleg.

Ineũda gratia com populo primùm arte à principe, ſi velit amicè & ſponte obtemperantibus & ſecurę imperare. Vt enim qui captat aues eorum voces imitatur, vt alliciat in laqueos: ſic vt multitudinem in tuam adducas ſententiam, illius ingenio obſecundes, & obſeruias oportet. Et muſici leui chordarum tactu demulcent, non graui tactu: ſic ratio placida citiùs quàm aſpera mouet populum. Vtque vinum primùm ſeruit ac paret bibenti, at paulatim admixtum venis rapit hominem ac traducit in ſuos mores: ita qui rempublicam adminiſtrat, initio ſe populi moribus accommodat, poſt ſenſim ad ſua trahit inſtituta. Qui venantur beſtias, induunt exuuium cerui: qui aucupantur aues, plumatis vtuntur tunicis, cauéntque ne tauris appareant veſte purpurea, rubra aut alba elephantis, quòd hoc colore irritentur: ſic qui velit feram nationem ſicurare domaréque, moribus ac veſtitu ſemet illi ad tempus accommodet, neceſſe eſt.

Digitized by Google

a li. 1. Stroma-ton.

12 Regnandi ſcientia legitima ab illegitima diſcernenda, quemadmodum & Clemens Alex [a]. diſtinguit, quatuórque partes conſtituit. *Vna*, inquit, *pars fuerit diuina eiuſmodi quæ eſt ex Deo & ſancto eius filio, à quibus quæ ex terra bona ſunt, & quæ externa & perfecta ſuppeditantur fœlicitas. Secunda ſpecies poſt purè diuinam illam & rationalem, ea eſt, quæ animoſa ſeu iracunda animæ parte in regnando vtitur, per quam ſpeciem Hercules quidem Argiuorum, Alexāder verò rex fuit Macedonum. Tertia eſt quæ vnum ſolum concupiſcit, nempe vt vincat & euertat: vt malo autem vel bono victoria ſit, curam gerere ei minimè eſt. qua quidem vſi ſunt Perſæ, dum bellum gererent in Græciā. Quarta omnium regnandi ſpes peſſima, quæ ſtatuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finem ſibi proponunt vt plurimum indulgeant ſuis cupiditatibus.*

13 Rurſum, multa alia ſunt ſimul oeceſſaria, pro implenda generali illa ſcientia principis quæ pluribus imperat, quæ tamen minimè neceſſaria ſunt perſonis priuatis quibus reſpublica nō committitur.

Et quemadmodum bonus paſtor gregis ſui naturam ex facie cognoſcere debet, ſic princeps imperitus eſſe non debet eius artis & ſcientiæ, quæ docet affectus iudicare, quam tractant naturales philoſophi ſeu Phyſici. huic addere, vt diximus, debet modos gubernandi conuenientes, quos diſcet à politicis authoribus, ab hiſtoriographis, & à viris in republica exercitatis, ex quorum regulis conabitur temperare affectus & paſſiones ſubditorum, & ad talem harmoniam, eaque arte adducere, quibus inter ſe & ſecum conuenire poſſint, & cum legibus.

14 Dehinc quia ad principem pertinet, vt ſuo loco docuimus, bellum mouere & gerere, militarem artem callere debet, & ea quæ ad illam pertinent.

15 Tertiò deſideratur in principe eloquentia, qua poſſit animos & populi & militum regere, mulcere & flectere. quantùm profuerit hæc Alexandro Magno, Pericli, Iulio Cæſari, nemo ignorat: quantúmve ad cicurandas feras gentes adiumenti dederit Orpheo, Amphioni & ſimilibus: quantúmve vitiorum obtenebrauerit Neroni docebit Tacitus.

16 Accedat principi, aliarum literarum bonarum notitia quibus acuere poſſit ingenium, non tamē vt in his conſeneſcat more philoſophorum otioſorum, ſed vt ſumma capita & quæ ad rempublicam regendam poſſint accommodari, teneat: qualia ſunt ſtudia & lectiones hiſtoriarum veracium, & ſummorum Heroum, exempláque eorum. Nam alioquin ſi credamus Alphonſo regi eius nominis 1. Neapolitano, nihil aliud eſt princeps illiteratus, quàm aſinus coronatus.

In hiſtoria, obſeruabit ea quæ benè & fœliciter in reipublicæ adminiſtratione ſucceſſerūt, vt imitetur: & contrà, quæ infœliciter vt emendet: multùm prodeſt ab aliis experta annotaſſe. eſt enim illa prudētia minùs periculoſa, ex aliis ſibi exemplum ſumere, quod ex vſu fiet, quam diſcere ore poſſumus aut à viuentibus peritis, aut à mortuis ex libris conſequi.

Super omnia, princeps antiqui & noui Teſtamenti Hiſtoriam & mandata diſcere debet & ſequi, vt Deum cuius vices in terra gerit, colat ex animo, & ſecundum eius voluntatem ſibi commiſſam poteſtatem exequatur, ſi velit verè eius vicarius eſſe per quem reges regnant, & legiſlatores, & magiſtratus iuſtum conſtituunt & decernunt.

17 Non mioorem operā debet inſumere princeps, in moribus generalibus locorum diſcendis, in quibus imperat, vel impetare decreuit, vt ſecūdum illos ſe diſponat & imperet cautionibus adhibitis. Populi Septentrionales ſunt animoſi, ſed ſine aſtutia, ſimplices: contrà Meridionales ſunt aſtuti, ſed ad audendum impotentes: illi liberè haberi debent: iſti aſtutè quoque regendi ſunt. Mores Gallorum placidi, & mites, & talem ſibi eſſe regem deſiderant. Scoti, Angli, turbulenti, rebelles, homicidæ principum, ſaltem ex maiori parte: vnde verò, an à principibus, an à ſubditis, hoc acciderit, certè hiſtoriæ detegunt ab vtriſque, ſi ſint eiuſdem populi. abiit enim in prouerbium, Anglus & Scotus tyrannicè imperat; ſocietatem ſocij prodit & Paris, ſeruus infideliter ſeruit. Forſan hoc falſum in quibuſdā, ſed à communiter cōtingentibus, ita concluſum fuiſſe plures arbitrantur: nec illis fidendum admonent. Et certè ſi verum ſit, rebellis illa natio & ad parricidia prona, non poteſt niſi cum extrema ſeueritate regi, & cum herili potius quàm paterno imperio. Quemadmodum populi qui habitāt in partibus extremis Septentrionis, & Meridionalibus propter exceſſum frigidi & calidi aeris ambientis, exiſtimantur eſſe moribus beſtialibus & incompoſitis. in illis enim abundat phlegma, aut pituita, quæ ſtupidos reddit: in iſtis, bilis recocta, quæ illos reddit melancholicos & brutales. Orientales ſunt tractabiles: Occidentales magis ſolitarij & ſuperbi. Qui enim habitant in locis ventis illíſque vehementibus agitatis, & ipſi & inquieti & turbulenti ſolent eſſe, vt contra moribus conſtantibus ſunt, qui & loca quieta, & ventis non vexata colunt. Montani participant cum ſylueſtri & feroci natura: vt qui in vallibus molles & effœminati ferè ſunt. Qui ſterilia loca incolunt, induſtria, vt plerumque valent: qui fœcunda, otio deſidioſi. Maritimi, ob multorum hominum conuentus, ſubdoli, ſagaces in ſuis negotiis tranſigendis.

18 Sunt item alia præcepta, quæ prudentem priuatum & principem reſpicere poſſunt, & quæ in adminiſtratione reipublicæ ſeruando, multùm ſibi & aliis proficere poterit.

1. Mature omnia ponderet in vtramq; partem, quæ poſſint in negotio dubitabili accidere. antequam aggrediatur eligat certius, vtilius, & quod honeſtati coniunctum ſit. nempe non tantum vtile, ſed quid vtile & honeſtum ſit, honeſtum præferendo ſimpliciter vtili. Non erit tā moroſus tamen in ſingulis, vt arbitretur ſe poſſe omnia quæ poſſint nocere, auertere: ſufficiet ſi maiora mala prouideat & præcaueat: nihil enim ita commodū eligi poteſt, quod aliquod incommodū ſibi coniunctum non adferat, ordinique ſemper aliqua aliunde inordinatio ſubrepit, vt generatin vnius eſt corruptio alterius.

Cæterū ſi ab initio ſe obiiciat quoddam malū, vel inordinatio quantiuis modica, eā nō debet ſic cōtēnere. quin ſtatim occurrat. nā exigua mala in principio, progreſſu euadere poſſunt peſſima, vt exiguus in principio error in via, ferè in proceſſu itineris ſolet maximus fieri. & vapores paulatim è terra vix ſenſibili modo elati, ſenſim multiplicati horribiles procellas & tempeſtates pariunt.

2 Non erit ſine culpa, qui ſe negotio immiſcet ad ſe non pertinenti.

3 Ceden

Digitized by Google

3 Cedendum aliquando eſt tempori in magna infœlicitate: ſicut pro remedio fœliciori, nautæ in maximis tempeſtatibus demittunt antennas & vela nauis: cedendum potentiori in tempore: cedendum aduerſitati, potentia potiùs cautis quam acrioribus conſiliis ſuſtinenda.

4 Omnis mutatio ab extremo ad extremum vitanda eſt principi. eſt enim illa difficilis & periculoſa, quæ omiſſis mediis tentatur. Aſcenſus ad ſuprema fit per gradus tutò, omiſſis gradibus ferè impoſſibilis & præcipitium in deſcenſu.

5 Non patiatur in conſultationem venire quod poſſit in nouationem & alterationem in repub. excitare. nam dum res committitur conſultationi, iam penè authorata videtur.

6 Ad prudentiam quoque pertinet, in initio principatus nihil innouare, aut nouum aggredi priuſquam firmatum ſit imperium.

7 Vbi in procinctu res ſita eſt, nocuit ſemper differre paratis.

8 Caueat princeps ne plus videatur ſequi partes nobilitatis quàm plebis, aut contrà: quia tunc futurum eſt, vt ex principe vniuerſali, fiat tantùm alterutrius partis caput.

9 Non fidat ei qui ſe læſum arbitratur, nam deſiderium vindictæ quamuis ſopitum videatur, tamen oblata occaſione excitatur.

10 Non ſe obiiciat directè multitudini: quia difficilè vincitur, aut ſi vincatur, non fit ſine detrimento amoris. Itaque debet per obliquum eam mulcere & fingere ſe velle quæ tollere nequit.

11 Si aliquod magnum facinus aggredi velit, vel negotium, det operam vt primùm quale id ſit cognoſcat, & obſeruet opportunitatem exequendi, quæ niſi dum occurrerit retineatur, elabitur. illa enim eſt, concurſus certarum circunſtantiarum, quæ coniunctæ negotium facile reddunt: vbi autem deſinunt & diſſoluuntur, aut difficile aut impoſſibile faciunt.

12 In ſumma quoque princeps, non debet vllam artem profiteri, præter eam quæ conuenit principi, de qua Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem.

Nec de re parua debet cogitationem impedire [a]: & proinde, non conueniet principi, inſtrumentis muſicis, & verſificationi incumbere, vt Nero: iaculationi, vt Domitianus: aut lucernas componere, vt Eropus rex Macedoniæ: imagines cera aut gypſo fingere, vt Valentinianus imperator: imò nec tolerabile in principe etiam mechanica quæ ad bellum pertinere poſſint, intentiùs tractare, vt machinas è ligno componere, vt faciebat Demetrius rex: aut totis diebus venari: aut Aſtrologiæ, aut ſimilibus dare operam continuã. Et quamuis excellat in his princeps quæ poſſunt priuatos nobilitare, tamen illa debet minora arbitrari ſua arte regia, quæ circa maiora & vtiliora tractanda, & communia verſantur, vt videatur alioquin princeps officij ſui oblitus, & carere iudicio, ſi prætermiſſis ſtudiis publicis, velit aliis animum impedire artificiis. vnaquæque ars totum hominem deſiderat. Sed multo magis Regia, quæ latiùs patet, & periculoſiùs exercetur ab ignaris.

a ſed aut circa bella aut ſolliciitudines publicas aut iudicia debet eũ occupari in nouella 1. de hæredib. & falc.

DE REPVBLICA LIBER VNDECIMVS, SIVE DE MILITARI CVRA IN REPVBLICA.

De bello in republica gerendo vt iuſtum ſit.

CAP. I.

EXPLANATA parte ciuilis ſcientiæ, quæ maximè tẽpore pacis, exerceri debet à reip. moderatore, ſiue is ſit princeps, ſiue populus, ſiue ex republica optimatum, ſuccedit in ordine alia quæ militaris eſt, & eius materia. Bellũ; ſubiectum & materia eſt artis militaris, quæ conuenire principi dicitur, & adminiſtratori reipublicæ. Illud tam neceſſarium ſuo tempore ſi iuſtum ſit, quantum pax quæ ſine eo non conſeruatur. Et Epaminondas, diſſuadenti Meneclidi Thebanis bellum, & ſuadenti vt pacẽ bello anteponerent; *Fallis*, inquit, *ciues tuos, quod eos à bello auocas, otij enim nomine ſeruitutem imponis. Nam paratur pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati eſſe debent. Quare ſi principes Græciæ eſſe vultis, caſtris eſt vobis vtẽdum, non palæſtra*[b]. Suadebat populo Athenienſi Demoſthenes[c], alendas eſſe perpetuò quatuor legiones, dixit & tempore belli & pacis: ne ex improuiſo hoſtis illos poſthac inuaderet; & ſuppetiæ præſtò eſſent, ſi bellum his egeret. Bellum præclarius quò grauius, vt dicebat Alphonſus Hiſpaniarum rex[d].

2 Primas honoris & gloriæ partes bellicæ virtuti tribuiſſe Perſas, Herod. tradit[e], & in ea à iuuentute & venatu ſe exercuiſſe, & natare didiciſſe, quod & referunt Strabo[f] & Euſtath[g], quare & gladio accincti etiã in alta pace ambulabant[h]: nec vnquam pharetram ab humeris deponebant, ſempérque equis adhærebant[i]. Ferebant & Parthi accinctos gladios, etiam inter epulas[k]. Ouidius quoque Gethas enſe perpetuo cinctos innuit[l].

b Cornelius Nepos aut Aemilio Probus, in Epaminonda.
c Demoſthen. orat. 4
d vt ſcribit Antonius Panor. in lib. 1. de dictis & factis Alphonſi.
e Herodo. in 1.
f Strabo lib. 5
g Euſtathius ad Dionyſium de ſitu orbis.
h Annal. lib. 15.
i Herod li. 5.
k Ioſeph. li. 18. Antiq. c. 3.
l Ouid. 5. triſtium.

Galli bellicis maximè ſemper fuerunt intenti: vt nullum olim bellum ſine mercenario Gallorum exercitu in Græcia & alibi, propter fœlicitatem illorum geſtũ fuerit[m], vt nec hodie ſine Germanis in Gallia. Scribit & Thomas Morus[n], Zapoletos eſſe populos, iuxta Vtopiam, qui militiam tantùm norunt, & ſtipendia merent ſub populis vicinis pretio, nec vltra vnum diem ſe conſtringunt, & ſi hoſtis eis plus mercedis obtulerit, in eum tranſeunt poſtridie: contrà ſi pretium augeatur pugnant pro his à quibus locantur acerrimè.

m Iuſt. lib. 25.
n Thomas Morus lib. 2. Vtopiæ.

3 Bellica ars, acquiſititia quodammodo ſecundum naturam eſt: nam & venatoria pars illius eſt, qua vti oportet contra beſtias, & contra eos qui ad parendum nati ſunt, nec volunt parere: quia id bellum natura iuſtum exiſtit, vt ait Ariſtot[o].

4 Dulce tamen bellum inexpertis, verùm his qui iam periclitati ſunt eius ærumnas, vel ſapienter prouident ne accidant, videtur malum ingens, ad maius malum pellendum, aut prohibendum, ſubeundum, neque tamen temerè, ſed adhibita diligenti cõſultatione[p]: meritò enim magnæ militiæ cauſa habentur deliberationes, & leges multæ conduntur[q]. Facilis deſcenſus Auerni, ſed reuoca-

o Ariſt. 1. polit. ca. 4
p Vegetius libro 3 de re mil. tan ca. 4. multa ad expiationem eius congerit Eraſmus Chiliadis 4. centuria 1. adagio. 1.
q Plato lib. 12. de legibus.

re gradū,hoc opus, hic labor eſt.facilis eſt via ad A diſſentiendum, & ad inuadendum ex improuiſo hoſtem,ad iram concitaodam, inimicitias parandas. Sed difficiliùs placantur,quàm excitantur.Ira tardiſſimè deferuet, & diu ſolēt homines iniuriarum meminiſſe. *Hoc natura*, inquit Cicero, pro Sylla, *eſt inſitum, vt quem timueris, quo cum de vita fortunisq́; contenderis,cuius ex inſidiis euaſeris,hunc ſemper oderis.*

5 Bellum dicitur per antiphraſin quaſi minimè bellum,& contrà, quòd ſit omnium malorum quādiu graſſatur,cumulus,ſentina,lerna: eò enim confluit colluuies facinoroſorum hominum, raptorum, adulterorum, ſtupratorum, lenonum,ſicariorum,latronum,pyratarum, veneficorum, furum, abigeorum,perditorum, periurorum, blaſphemorum, maleficarum, lenarum, ſcortorum. Quorum omnium cœtibus, veluti tortoribus, co- B gitur princeps vti:& quos antea domibus, pagis, vrbibus regno & principatu iuſtitia exigente exturbarat,in vrbes,domos, cum ſtipendio reuocat, fouet, & ceruicibus populi ſui imponit, & fœtorem ſcelerum inter ſubditos ſpargit,quo velDeus ipſe duriùs in populum & principem animaduertit, peſtémque & famem accumulat, vt dum mala belli deſideramus,plenitudine malorum abundemus. Funditur humanus ſanguis, & ſæpe innoxius, inuolutis bonis in peccatum aliorum, orphani plures & viduæ, ex diuitibus pauperes multi, communis omnium ſolicitudo, ſumptus indefiniti, inculta arua, deſerti pagi, ſubuerſæ vrbes, religio corrupta, vel interecpta, vel neglecta: magno ciuium cruore comparantur victoriæ; ſi quæ adhuc contingant, crudeliùs tractant ſuos qui hodie ſe dicunt milites, quàm hoſtes, audendi quælibet impunè hodie licentia, C bellum eſt. Dicunt & [a] Græci quod ἄρης qui Mars, habet appellationem ἀπὸ τοῦ αἴρειν ἢ ἀναιρεῖν, à tollendo.ſeu occidendo,aut à damno.

a Phornutus li. [illegible] de Marte.

Quæ deteriora habentur & magis iniqua, ſi bellum iniuſtum ſit, in quo capta non ſunt capientium,ſed ſunt reſtituenda in conſcientia.cap. ſicut,29.de iureiur.li. 2.tit. 24. & quando bellum iuſtum vel iniuſtum dicatur,vide D.Thomam 22. qu.40,art.1.Sunt belli ſicut pacis iura,vt aitLiuius in 5. iuſtéque ea non minùs quàm fortiter debemus gerere.

6 Cæterùm iuſtum bellum, malum vt dixi, neceſſarium eſt, ideo & nolentes id ſubire cogit. Iniuſtum autem multò pernitioſius. Diſtinguitur autem iuſtum ab iniuſto,notis certis quas expedit adminiſtratoribus rerum publicarū&principibus priùs perpendere & conſultare, quàm ad bellum inclinent [b]. Et primùm requiritur, vt ſit cau- D ſa & res, quæ mereatur, vt pro ea bellum ſuſcipiatur, quæve publicam vtilitatem magis reſpiciat quàm priuatam, aut ſolius principis priuatam. Sic enim, grauitas malorum quæ ſolent ex bellis oriri, ex vna lance trutinæ appenſa, cum re pro qua ſuſcipitur in altera parte librata,perpēdi & agitari debet,num ea talis ſit quæ mereatur, tot ſe merſare & obiicere periculis, pro propulſanda iniuria, pro rebus iniuſtè detentis repetendis[c].Bellum iuſtum ita in quantum ſuſcipitur pro tuenda republica & pauperibus defendendis ab hoſtium iniuriis [d], pro fide, pro qua & eccleſia implorat manum ſecularis principis [e], & qui in bello pro ea occumbunt, habent opus meritorium, & præmium cœleſte [f]; ſicut & olim qui pro republica ceciderant, honoribus etiam mortui

b Videnda quę diximus de bello iuſto, li. 31 ſyntag. c. 22.& de militia omnigena toto li.19 eiuſdem ſyntag.

c c.1.& 2. 23. q. 2.

d c.5. fortitudo 1 q. 1.

e ca 2. Maximian epiſcopus 23 qu 3 c. hortatu,23 q. 8.

f c 9 omni timore dep. 6. 10,23.q.8.

afficiebantur propemodum diuinis, & eorum ſucceſſores, ſeu liberi beneficiis: quod & expedire ita fieri, ſaltem in populari republica, tradit Ariſt. & Heraclitus, ἀρηϊφάτους γὰρ οἱ θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι. *A Marte occiſos, & Dei, & homines honorant* [g]. Et Plato in expeditionibus mortuos laudatos, & perinde ac deos & fœlices adorandos, dixit[h].RefertDemoſthenes in oratio.funebri,decretum publicum ſepulchrū,occiſis in bello ad Cheroneam contra Philippum,& erectisAthenas.cuius rei rationes ipſe, & interpres in argumento reddunt. quia pro victoribus habeantur, qui non hoſti,ſed fortunæ ſuccubuerunt: quod vitam chariorem omni re,pro republica exponant: item ad leniendum luctum pro eo honore, & ad alios ciues audaciores reddendos: eáque ratione addit ex publico parentibus & filiis mortuorum ibi, data alimenta & arma.

g Rhetorice ad Alexan.c.2.

h Meminit Theodoritus Cyrenſis, epiſcopus libro 8 de martyribus & lib.8.de curā Græcarum affectionum.

i Plato lib.10. de repub.

A Deo habemus dexteras, ait D.Chryſoſtomus[k], *vt & nobis ipſis, & aliis iniuria affectis opem feramus: vt ſcelera de medio tollamus, vt his quibus vis & damnum adfertur, ſimus portus & refugium. Quomodo ergo eis venia dabitur,qui his armis vtuntur,non ad ſalutem, ſed ad aliorum perniciem?*

k D.Chryſoſt. homil.in pſalmum 134. co. 2.

7 Suſcipiendum, inquit Ariſtoteles, in eos bellum eſt,qui rempublicam,aut eius ſiue amicos ſiue ſocios iniuria violare moliuntur [l].pro iniuriis antea nobis illatis, aut iis qui alias nobis auxilio fuerunt, aut pro eo quod pertinet ad gloriam, ad vires, aut ad opes, aut ad aliud quippiam huiuſmodi [m]. natura & iuſtum eſt bellum, contra eos homines qui ad parendum nati ſunt, nec volunt parere [n]: contra rebelles, ſeditioſos, inquietos, factioſos.

l Ariſt.rhetorica ad Alexandrum,c.37.

m Idem Ariſto.eo.c.3.

n Idem 1. politicor.c.5.

8 Fuerunt aliquibus bellorum cauſæ raptarum mulierum iniuria & repetitio, à tempore C tantùm Helenæ raptæ à Priamo Troiano, pro qua repetenda Græci ingentem compararunt claſſem, & pugnarunt cum Troianis annis decem, menſibus ſex, diebus 12. ad Troiam, & corruere ex Argiuis 886. millia: ex Troianis vſque ad oppidum proditum ſexcenta ſeptuaginta ſex millia, vt ſcribit Dares Phrygius[o].

o Dares Phrygius, li.de excid.o Troiæ.

Bellum Lacedæmoniorum propter ſtupratas virgines, contra Meſſanos; initium & inteſtinorum bellorum totius Græciæ[p].

p Oroſ.lib.1.c. 21.

Bellum Iantino Regi Scytharum, Darius rex Perſarum intulit:cùm filiæ eius nuptias non obtinuiſſet, armatiſque ſeptingentis millibus hominum Scythiam ingreſſus, non facientibus tamen hoſtibus pugnæ poteſtatem,metuens ne interrupto ponte Iſtri reditus ſibi intercluderetur, amiſſis nonaginta millibus hominum, trepidè refu- D git [q].

q Iuſtinus lib. 2 hiſtoriæ ex Trogo.

Fuit & motum bellum inter Moſchum regem, & regem Sueciæ Iohannem 3. ſopitum vix anno 1582. ex eo ortum, quòd cùm Moſchus graui bello preſſiſſet Polonos, bonámque Lituaniæ partem ſub ſuum imperium iunxiſſet, ita ad pacis venit conditiones, ſi ſibi donaretur in matrimonium Catharina magni Sigiſmundi Polonorum regis filia, Sigiſmundi autem Auguſti ſoror germana, ſed illa eum reiecit, & data fuit in matrimonium Iohanni duci Fillandiæ, potentiſſimi Goſtani filio, qui olim Sueciæ regis filius natu ſecundus, & ſucceſſit in regno Sueciæ Errico fratri ex primo matrimonio,captiuato, contra quem Moſchus acerrimum iniuit bellum, quod tandem finitum eſt Moſcho per Iohannem 3. regem Sueciæ & Gothorum, & Stephanum regem

regem Polonorum cedere coacto, & pollicente ſummo Pontifici, ſe contra Turcam & Tartarum Chriſtianis principibus coniuncturũ. Sic ſcribit Erricus Faletz Gothus in panegyrico de victoria ſpectatiſſima sereniſſimi regis Gothorũ, Sueciæ, Vandalorum &c. excuſſa Viennæ Auſtriæ 1582.

Fuerunt & pro mulieribus bella alibi cruenta & fera; quæ certè non ab omnibus probata fuerunt, vt recte videantur reſpondiſſe Troiani Græcis repetentibus Helenam, ſe quidem ſentire iniuriorum virorum eſſe, rapere fœminas; amentium autem raptis vlciſcendis operam dare: prudentium autem pro nulla habere raptarum pulchritudinem; quippe quæ niſi voluiſſent, haud dubiè raptæ non fuiſſent [a].

a Herodo. in 1.

9 Videtur & iniuſtius eſſe bellũ quod ditionis ampliandæ cauſa, aliis ciuitatibus & vicinis innocentibus infertur, quo nomine Ninus notatur à Iuſtino &[b], aliis, Alexãder Magnus, aliique qui potiùs magni prædones quàm reges merẽtur appellari. duo enim maxima mala tales inuehunt in rempublicam, & quod committant contra legem diuinam & naturalem, occidentes, alterum lædentes, & alienum vſurpantes: & quòd populum proprium quem cuſtodiendum acceperunt, periculis mortis temerè exponant: nec conſiderent gloriolam illam momento duraturam, quam de victoria aduerſus non lædentes ferunt, ingentis cladis eſſe irreparabilem occaſionem & cauſam, pro qua valde Deus offenditur, dum videt mortis æternę & temporalis, animas & corpora pro illa ambitione pugnantium, exponi periculis; pro quibus tamen filius ipſe Dei ſaluandis, non dubitauit ſubire hominis corpus & immolari.

b Iuſtinus in 1.

10 Et adhuc deterius in Deum committunt qui ſtudioſè vindicandi non cauſa reipublicæ armatos orco deuouent. definit enim eſſe iuſtum bellum, in eo quòd vindicandi animo inferatur, ſicut Diuus Auguſtinus expreſſit [c]. *Quid culpatur, inquit, in bello, an quia moriuntur quandoque morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia hæc ſunt, quæ in bellis iure culpantur.*

c D. Auguſtin. li. 22. contra Fauſtum Manichæum c. 74 & 75. relatus à Gratiano in c. 4. quid culpatur 23. q. 1.

Et hoc abuti gladio & militibus, nempe exponere milites morti temere ob vnius principis indignationem, cùm nec ipſe ſui cauſa, ſed defenſionis populi fuerit à Deo dignitate & poteſtate donatus, vt rectè diceret Alexander Seuerus imperator, ſe magis milites ſeruare quàm ſeipſum malle: quod ſalus publica in his eſſet, eóſque ægrotatos inuiſebat, & apprimè ſuis expenſis curari iubebat [d].

d Aelius Lampridius in Alexand. Seuero.

Cauſæ bellorum quibuſdam fuerunt duæ potiſſimùm quæ iniuſta reddunt, ambitio & auaritia profunda, cupido imperij & diuitiarum, ex quibus miſerrima victoria: iuſtum ſine dubio facit cauſa defenſionis & neceſſarium quoque. nã hoc ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent, & vim vi natura repellere licet [e], defenſioque habita iuſta ſui, parentum, patriæ, ſociorum, miſerorum, afflictorum ſeu oppreſſorum iniquè.

e Cicero pro Milone l. vt vim de iuſtitia & iure P. cum ſimil.

In cauſa iuſta belli, verſatur ferè cardo roboris & bonæ ſpei victoriæ: ſiquidem ſibi perſua-

A det cũ ratione arma mouere, aggrediendo vel defendendo, animoſiùs ſuam proſequitur cauſam, & confiſus de iuſtitia lubentiùs ſe exponit periculis, populúſque alacriùs ei pecuniis & perſonis ſubuenit; vt contrà, ſola vel opinio quòd iniuſte arma moueantur, eneruat animum vt minùs audeat, iam in conſcientia iudicans etſi tacitus, Deum ei aduerſari. Quò fit vt antè belli indictionem, principes fœcialibus meritò & legatis vtantur, vt iuſtam ſuam occaſionem exponant, & ita populum ex cauſa ſequaciorem habeant.

11 Secunda belli iuſti circunſtantia, eſt neceſſitas [f], nempe quia princeps aut reſpublica, non debet ad bellum inclinare, niſi priùs tentatis omnibus remediis quibus illud vitari poſſit. quòd ſi nullum occurrat, tunc proxima erit cura principis, vt quàm minimo ſuorum detrimẽto, quámque minima ſanguinis Chriſtiani fu-

f ca. noli 3. §. hoc ego 23. q. 1.

B ſione & breui finiatur. quod animo facile concipiet, ſi meminerit ſui officij & conſeruationem populi ſibi à Deo commiſſam, & quod Lucullus incitatus ad direptionem dicebat [g], ſe malle vnum militem ſuum & ciuem ex hoſtium manibus eripere, quàm vniuerſas hoſtium fortunas ſibi vindicare. Et Scipio [h], malle ſe vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere. & ad arma perueniendum, quando nulla niſi in armis relinquitur ſpes, nec iniuria alio modo poteſt reparari, vel ablatum repeti; aut inuaſus corrigi.

g Plutarch. in Lucullo.

h Iulius Capitolin. in Antonino Pio.

12 Tertiò conſideranda eſt perſona arma tractantis, à qua moueatur bellum. Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo iubente vel ſinente, & ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli authoritas atque conſilium, apud principes ſit [i], quia illis gladius cõ-

C miſſus eſt materialis, aut illis qui in quacunque republica loco principum ſunt. Sic & Plato [k]. ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία, ſi quis priuatim ſine publico ſcito pacem bellúmve fecerit, mortis pœna ei ſit.

i c. 4. quid culpatur 23. q. 1. ex D. Auguſt. li. 22. contra Fauſtum Manichæum c. 74 & 75 facit l. vn. c. vt armo. vſus inſcio principe interdict. ſit li. 11. C. tit. 45. nouella de armis l. 3. ad leg. Iul. de vi publ.

k Plato 12. de legib.

13 Quartò perpenditur & modus belli, vt indictum ſit ab initio ab his qui poſſunt bellum mouere [l], vt Cicero negat iuſtum bellum, niſi denunciatum aut indictum. quo pacto verò indiceretur, iam latè docuimus libr. 19. ſyntagm. iuris c. 2.

l in c. iuſtum 1. & ſeq. Dominus 23. q. 2. l. hoſtes 24. de captiuis & poſtlimi. reuer. l. 49. P. tt. 15. & hoſtes hi ſunt, 118 de ver. ſignifi. P.

14 Quintò, delectus haberi debet perſonarũ quibus vtendum ſit in bello. nam in primis iniuſtum haberetur ſi clerici quibus militia ſecularis

D interdicta eſt, militare cogantur; & ita à cultu diuino abſtrahantur, in quo plus iuuant rempublicam quàm ſi propria manu militarent, & polluerent ſanguine incontaminatum cui inſeruiũt miniſterium [m]. Clericorum arma, lacrymæ, orationes & ieiunia [n], quæ pugnantes manu militari armata, ſolent efficaciùs iuuare [o].

m D. Thomas 22. q. 40. & 64. c. 1. c. clerici. c. cùm à Iudæis, 23. q. 8. c. quod in dubiis 5. de pœnis cum ſimilibus de his qui militare nequeunt, nos copioſe lib. 19 ſyntag. c. 3.

n c. 3. non pila e clerici, quo in quacunque 23 q. 8. 2. ad Corinth. 10.

o c. 3. ſi quis vult 16 diſt.

15 Poſtremò finis debet proponi iuſtus, propter quem bellum ſuſcipiendum eſt, ac per hoc, ſi terrena iſta reſpublica, præcepta cuſtodiat diuina, & ipſa bella ſine beneuolentia, non gerentur: vt ad pietatis iuſtitiæque pacatam ſocietatem victis faciliùs conſulatur [p]. Et apud veros Dei cultores, etiam ipſa bella pacata ſunt, & non cupiditate aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, vt mali coerceantur & boni ſubleuentur [q]. Suſcipienda bella ſunt, vt ait Cicero [r], vt in pace viuatur.

p c. paratus. 1. §. ac pro hoc 23 q. 1.

q ex D. Auguſt. in c. cùm ad veros, 6 eõdẽ 23. q. 1.

r Cicer. 1. offic.

Pulchrè hac de re D. Chriſoſtomus diſſe-

a D.Chryſoſt. hō 36. in Mattheum exc. 10 Matthæi to 2.
b Matthæi 10.
c Lucæ 2.

ruit[a]. *Non veni mittere pacē ſed gladiū*, inquit Chriſtus[b]. *Ille gladius eſt ſeparatio boni à malo, tunc enim ſequitur pax quæ decantatur*[c], *ab Angelis, & in terra pax, & futuram in diebus Chriſti prædixerunt prophetæ, tunc enim pax præſtatur, quando quod tabo & ſanie corruptum eſt abſcinditur & abſcinditur, quando factioſa & improba pars repellitur aut omnino deſtruitur, ſic enim cœlis terra coniungi poteſt. Nam & hoc modo reliquum corpus cōſeruat medicus facilè, ſi quod reduci ad ſanitatem non poteſt, abſciderit & proſecerit. Et militiæ dux, ad ſoluendam militum conſpirationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa Babel factum videmus, quando pernicioſa illa pax*[d], *per ſalutarem vocis diſſonantiam diſſoluta, tranquillam atq; laudabilem pacem reddidit. Sic etiā Paulus*[e], *qui aduerſum ſe conſpirabant, diuidebat ac diſſipabat. Tempore verò illius Naboth*[f], *concordia illa quouis bello fuit atrocior.* Neque etiam ſemper concordia laudanda, cùm etiam ſæpe concordia inter ſe magna conſpirare ſciamus. Nō igitur ex propoſito Chriſti, ſed ex mente animóque homioum vitioſo bellum erumpit. Nam ipſe certè vellet, vt omnes vno conſenſu veram pietatem complecterentur, verùm quoniam reſiſtunt atque reluctantur, bellum prorumpit.

d Gen. 11. c.
e Act. 9. & 23.
f 3. Reg. c. 11.

B

Nec etiam dubitant, qui vel leuiter in ſacra pagina eruditi ſunt, ob peccata & contumaciam aduerſus mādata Dei, immitti in homines à Deo bellum; vt tali flagello verberati, reſipiſcant. vnde finis hic belli, pax cum Deo, vt per bellum emendentur, quæ per iudices ſingulares ordinato forenſi iudicio, emendari aut omnino aut ſufficienter nequeunt. *Si audieritis me*, inquit Deus, *bona terræ comedetis, quòd ſi nolueritis, gladius deuorabit vos*[g]. Excitat pax abundantiam rerum, illa ſaturitatem & ſuperbiam, per quam deflectunt à via Domini, rectáq; vita impinguari & dilatati & recalcitrant, ſibíque mutuò manus inferunt; quare vt in viam redeant flagellum immittit in illos Deus, & ſuſcitat hoſtes qui voluptatum & ſuperbiæ ſordibus inuolutos, exagitent, vt cribro humanæ & temporalis afflictionis, bonos à delictis expurget, malos ſuo iuſto iudicio celeriùs extinguat. Sic voluit Deus populum ſuum, quem è domo ſeruitutis & Ægypti impietatibus eduxerat, perpetuis bellis exerceri vt pacem meliorem conſequeretur.

g Eſaiæ c. 1. ver. 19. & 20.

C

h Proclus in commentarius in Alcibiadem primum Platonis.

16 Proclus rurſum[h], Belli finis, inquit, eſt iuſtitia, pacis finis amicitia ac vnio: bellorū principium iniuſtitia, quia eſt contrariorum pugnantia & inæqualitas.

De conſultatione præcedente bellum.

CAPVT. II.

POSTQVAM princeps aut reſpublica maturè de bello inferendo tanqoam iuſtoconſultauerint, opus eſt facto: ſed antè neceſſarium eſt inire rationem; num ærarium ſufficiat ſumptibus, num ſufficiant milites, qui poſſint opponi hoſti: aliter enim de pace non de bello cum hoſte tractandum eſt, iuxta parabolam a Chriſto propoſitam[i].

i Lucæ c. 14. verſ. 32.

His conſideratis, mora nociua, verbáque ſuperflua ab opere ſunt remouenda. Et meritò ſæpius inculcabat orationibus ſuis Demoſthenes in Philippicis, maximè in 4. non verbis & deliberationibus, abſque executione, ſed armis coercendum Philippum: vincere quidem Athenienſes in iure diſputando, ſed non ideo impe-

A

diri Philippum.

Suidas quoque ait[k], quod Græcis Mars, ἄρης dicitur propriè, ὁ σίδηρος σημαίνει καὶ τὸν πόλεμον. ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων, ἀλλὰ ἔργων χρεία. Et Homerus, ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ᾽ ἐνὶ βουλῇ.

k in verb. ἄρης v. de Varro. & Feſtum in dictione Duellū.

Priùs tamen eſt apparandum bellum quàm exercendum[l]. Et, vt ait Vegetius[m], prouido principi antequam inchoetur bellum, de copiis expenſíſque ſollicitus debet eſſe tractatus, pecuniarum prior cura; nam omnia alia facile illis parantur, milites & annonæ & arma: vnde pro ſpiritu vitali & neruis belli ponuntur. Imò haſtæ aureæ, & pecuniæ plus ſæpe ipſis militibus poſſunt: neque difficilem captu quantumuis munitiſſimam ciuitatem putabat Philippus rex in quam aſellus auro onuſtus, ingredi poſſet[n], cùm nihil tam munitum quod non expugnari pecunia poſſit[o].

l Quint. li. 12. inſti. orator.
m li. 3. c. 3.
n Cicero 1. ad Attic. epi. 12.
o Cicero 7. in Verrem.

B

2 Conſultatio in bello aggrediendo num expediat aut liceat, aot poſſit mooeri, & ioſtæne cauſæ ſint, & vires adſint, apud omnes principes & reſpublicas non immeritò prima fuit, vt ex Liuio & aliis hiſtoriarū enarratoribus liquet, & in hoc conſilio bona expendenda & conferēda quæ ex victoria euenire poſſunt, cum malis quæ inde naſcuntur. Conſilio eodem bellum ipſum ſuſceptum tractandum & finiendum.

Nam & ab Euripide ſapientiſſimè dictum fertur, vnicum rectum conſilium magnam militum manum vincere. Sícque vt ait Polybius in 1. Xātippus Lacedæmonius, vir rei militaris peritus, iam exciſas vires Chartaginenſium, & ciuitatem & patriam reparauit: & M. Atilium & Romanorum exercitum penè contriuit & interemit.

C

Paucis momentis conſilium ciuitatis, non minus quàm fortuna effecit maxima[p]. Scribit & Aimonius[q], Burgundiones omnes, plus conſiliis quàm armis tutaſſe ſuam rempublicam. Saltem arma conſilio temperanda ſunt[r]. Sunt enim quidam nimiùm præcipites, qui dum inferre pericula volunt, non cauent. cùm tamen expendēdum ſit, vim fortunæ martémque belli communem & ancipitem: certa pro incertis nō eſſe mutanda, &, vt ait Salluſtius[s], omne bellum ſumi facilè, cæterùm ægerrimè deſinere; nec in eiuſdem poteſtate initium & finē eſſe. Incipere cuiuis vel ignauo licere, ſed non deponi niſi cùm victores velint: princeps hac in conſultatione de bello ineundo, debet quoque conſultores ipſos perpendere qui ſint qui ſuadeant, quíve diſſuadeant. Sunt in aula furiæ, facéſque belli, nobiles, quibus in pace durius ſeruitium eſt, quo tēpore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia ſe liberant: ſunt inquieti, qui neque ipſi quieſcunt, nec alios quieſcere ſinunt, ſunt exules, qui in eos à quibus pulſi ſuot meritò, metu pœnarum cunctantem principem in arma impellunt. Sunt qui prætextu publicæ cauſæ, vel ſeipſos de inimicis vindicare, vel diteſcere ſtipendiis & ſumptibus principum, & ex rapina in ſubditos, cupiunt. Sunt plures qui de bello peragendo conſilium facilè dant, ſed periculum ſubire poſtea detractent. Sunt qui præſentia tantùm reſpiciant, & iram excandeſcentē implete deſiderent, ſed mala publica & priuata non conſiderent: quæ omnia tamen prudēs princeps, vel reipublicæ gubernator, priùs expendet quàm aggrediatur. Nempe quòd bello inſtituto, vt ait Thucydides[t], neceſſum eſt, principes malè audire, & culpari ob damna,

p Iſocrates in Archidamo.
q de geſtis Francorum li. 1. c. 14.
r Tacitus 1. Annal.
s in bello Iugurtino.

D

t Thucy. in 5.

3 At

Digitized by Google

3 At vt conſilia ſunt neceſſaria bellantibus, ſic ſilentium eorum magis obſeruandum: & cauendum ne detegantur, inde enim irrita fiunt ducis decreta, & contrariis conſiliis præuenti, in clades maximas coniiciunt exercitus. vix enim fieri poteſt, quin ſint exploratores aduerſariorum in exercitu, & intercepto conſilio eius, reliqua quæ bonum imperatorem decent parum ei proficiunt. Iubetur itaque ab iis, qui artem tenent militarem, dux aut imperator, tria diligenter obſeruare: quorum primum illud non immeritò, vt ſilentium obſeruet eorum quæ eſt facturus, nec voce, vel vultu detegat; conſultet tamen cũ quibus oportet, ac ſi non decreuiſſet. Alterum vt ſciat diurna & nocturna itinera, & quomodo ea non tantùm per terram, ſed etiam per mare perficiantur. Tertium vt opportunitaté temporis ex circunſtantiis cognoſcat, poſſitque illam cum iudicio coniicere. Quibus & alia addentur in epitome Polyb. li. 9. Sed de conſilio præcipuum ſilẽdo, ex quo reliqua pendent: errat, inquit alibi [a], qui putat aliquod magis proprium optimi ducis officium eſſe, quàm conſilia & naturam hoſtis intelligere. Nam quemadmodum nauis ſublato gubernatore facilè in poteſtatem hoſtium venit: eodem modo, ſi quis rationibus atque conſiliis ducem è medio ſuſtulerit, ſtatim quoque exercitus compos fiet.

a Polyb. in 3

De apparatu, & de eo quod præcedit ipſum bellum.

CAPVT. III.

POST quàm decretum erit iuſto conſilio bellum eſſe mouendum, perueniendum eſt ad apparatum, & ea quæ ad illud ſufficere poſſint. Et principio Dei optimi maximi placandum & exorãdum eſt nomen, vt propitium ſit, & conatus velit dirigere, atque ſuo fauore proſequi dignetur. Romani Ethnici, antequam nouum bellum ſuſciperent, ſupplicationes publicas habebant, quæ fiebant circa puluinaria omnia, vouebántque diis ſuis, & ludos inſtituebant [b].

b Liuius li. 31.

Anno Domini 791. cùm indictum fuiſſet bellum à Carolo magno Hunnis pro Frãciæ & Hunnorum regnorum limitibus antequã Carol. Magnus caſtra moueret ad Arneſum fluuium, qui fines diſterminat, per triduum ſupplicationem fecit, vt illud bellum proſperos & fœlices haberet euentus. In annalibus Pipini, Caroli magni & Ludouici in eo anno.

Sic conſulebant Dominum num ad pugnam deſcenderent Iſraelitæ contra hoſtem, ieiunabant, & lacrymis, & orationibus Deum deprecabantur, vt adeſſe vellet in auxilium [c]. Nihil ſine auſpiciis & religione faciebant Ethnici: multò magis ſine illa bellum non mouebant. Dauid vix in bellum procedebat niſi priùs conſulto Dei oraculo, vt in 1. Regum c. 23.

c vt c. 20. Iudicum c. 20. verſ. 18. & 25. & 26. 1. Reg. c. 23. verſ. 2. 1. Reg. c. 14. verſ. 37.

Conſtantinus Magnus, contra Perſas ſemper ſecum habebat tabernaculum in caſtris in quo diuina fierent myſteria crucis ſigno pro vexillo fœliciſſimo vſus. multùm poteſt religio & Dei fauor in bellis, imò ſola cogitatio quòd poſt exitum vitæ mortalis, vita æterna pro præmio pugnantibus pro iuſta cauſa, ſub legitimo principe propoſita eſt, impauidos facit milites & audaces.

Atque Dei enim eſt victoria [d], ſapientia & claritas.

d 3. Eſdræ cap. 4. verſ. 59.

A Sanctius hoc, quàm quòd quidam ſoliti eſſent à fuſione ſanguinis & gladiatoriis ſpectaculis, initium dare bellis, vt ſanguini fundendo ſe ita aſſueſcerent, & præludia crudelitatis manibus libarent. qui mortem ſitiunt hominum; quaſi qui ad militiam vocantur, non ad cõſulendam pacẽ, ſed ad carnificinam & lanienam venire deberẽt. Melius Lacones antequam bellum hoſtibus inferrent, muſis immolabant, clementiæque atq; amicitiæ, non marti. ſatius enim putabant, pactione hoſtium animos conciliare, quàm prælij ſubire aleam [e].

e Plutarch. libello de non iraſcendo.

Enunciabant bella magnanimi antiqui, & qui virtute militari claruerunt, & eadem virtute aperto marte non clam vt latrunculi & proditores pugnarunt: prius & cauſas ante bellum hoſtibus exponebant, vt & ipſi vel cederent & ſatisfacerent; aut parati ſe defenderent. Solebant Perſarum reges, ab his in quorum fines irruerẽt, B quibúſve bellum inferrent, terram & aquam per præconem ſeu fæcialem petere, denunciantes eo modo, vt populũ, vrbes, agros, regionémque in deditionem darent, ſeſéque in totum illorum nutui & ditioni ſubiicerent, alioquin niſi imperata facerent, ſeſe eos ad internecionem vſque proſequuturos minabantur [f].

f Diodor. Sic. lib. 11. de Xerxe Q. Curtius li. 4 de geſt. Alex. Iudith c. 2. Liuius c. 35.

3 Principi vel reipublicæ bellum acturis requiritur numerus ſufficiciens militum, quem cõficere poſſint vel ex ſubditis, vel ex amicis, aut cõfœderatis, aut ex auxiliaribus ſtipendiariis, & quæ mittuntur auxilia à ſociis & confœderatis.

Sunt enim inſtrumenta militiæ præcipua, ſine quibus potiùs quieſcendum erit quàm bellandũ. Sic Moſes [g] pugnaturus numerum pugnatorum priùs collegit, ſic & reges Iſraël [h]. Et docuit per parabolam Deus Chriſtus [i], Et Abraham numeC rauit trecentos decem & octo vernaculos ſuos, profecturus ad liberandum Loth cum quibus obtinuit victoriam [k].

g Num. c. 1. & c. 26.
h 2 Reg. c. 24.
i Lucæ 14.
k Gen. c. 14. verſ. 14.

Neque hîc inficias eo, quin cum Dei adiutorio, potiſſimùm vbi de iuſta cauſa agitur, pauci ſuperare multitudinem poſſint: non enim eſt difficile Deo ſiue in multis ſiue in paucis ſaluare [l]. Sed dico media à Deo humana conſtituta eſſe, quæ contemni non debent, ne videamur tentare Dominum ſi his non vtamur, & prætermiſſis illis, temerè ſperemus.

l 1. Reg. c. 14. verſ. 7. 2. paralipo. c. 14. ver. 11. exemplũ Iudicum 7.

4 Auxiliares conducti ex diuerſis locis nec diſciplina inter ſe, nec affectione conſentiunt [m]. Quamobrem in auxiliaribus conducendis, proſpicere debet princeps quos aduocet: num ſint D probæ fidei, & an illis tutò ſe committere poſſit & ſuos: ſiquidem ſolent iſti mercenarij milites, plus lucrum quam cauſam ſequi bellandi: & ita facilè ab hoſtibus vel maiore ſtipendio vel donis corrumpi poſſunt.

m Vegetius li. 2. c. 2.

Aliundéque periculum imminet, ne fugatis hoſtibus, ipſi auxiliares inſidientur dominis qui eos aduocauerint, ſi maiori numero quàm ſit populus apud quem tranſierunt, inueniantur.

Accidit illud interdum Romanis imperatoribus, vt Valenti. Is enim cùm Gothos in Thraciam ſecedere permiſiſſet, atque omnes ferè ſtipendiarios milites ſibi feciſſet, vt rebelles & finitimos vinceret, tandem illi imperium Occidẽtis inuaſerunt, & Orientis deprædarunt [n]. Sic Turcæ à Græcis imperatoribus in auxilium acciti, imperium Orientis occuparunt. Saxones Deo hominibuſque inuiſi, aduocati à Britannis vt expugnarent vicinos Pictos & Scotos infeſtos ab iiſdem

n Niceph. Callist. l. 11. c. 48

iiſdem tyrannicè oppreſſi ſunt, & ibidem impe- A rarunt ferè per trecentos & ampliùs annos [a].

a Gildas ſapiens l. de excidio Britanniæ.

Fuit noſtro ſeculo Cairadinus pyrata, qui aduocatus ab incolis Ziliæ ſeu Cæſarienſibus Mauritaniæ, *Nunc Argel, ſeu Algel*, ad expellendos ab arce Hiſpanos, eos quidem inde expulit: verùm Selinum principem ciuitatis necauit, & ſe ipſum regem conſtituit.

Cùm etiam Saladinus dux Tartarorum vocatus veniſſet in auxilium ab incolis Babyloniæ quam dicunt hodie Cairo, vbi ſuperſtitionis & impietatis Mahumeticæ magnus pontifex Caliſus dictus degebat, ad pellendos Chriſtianos qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota Syria pepulit: ſed viribus pollens; Caliphum necauit, & dominatum ſibi vſurpauit, eóque potitus cum ſuis ope & præſidio Tartarorum, donec Sultanus Selinus imperium adeptus eſt. Ma- B gna ſtultitia eſt, inquit Polybius libro ſecundo, præſidium præſertim Barbarorum hominum, in vrbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleat.

5 Inter auxiliares milites olim eligebantur, vt fortiores & armorum ſtudioſi Galli, vt nullum olim vix fuerit in Græcia bellum geſtum ſine illis, vt ait Iuſtinus [b], quamquam Polybius dicat illos tantum primo valere impetu, poſtea verò animis labaſcere [c]. Qui tranſalpes Rhodanũ habitant, militiam mercenariam ſtrenuè exercent, vnde & Geſſatæ dicti [d]. Numidæ equites in exercitu admodum patientes [e].

b Iuſtin. li. 24 & 27.

c Polyb. 2. hiſtor.

d Bod. Polyb.

e Polyb. an 3.

6 Sunt tamen qui putent expedire potius vti auxiliaribus extraneis militibus quàm ſubditis & incolis, vt conſeruent ſuos, periculis autem belli exponant potius extraneos. Alij contra exiſti- C marunt ſegniùs extraneos militare, & difficilem, vel ratam eſſe in manu auxiliariũ victoriã, quòd & pretio addicti potius de prędâ quàm de victoria & fine belli cogitent: nec ita vt ciues amore reipublicæ & honoris cauſa pugnent, ſed veluti perfunctoriè & dicis gratia. Quare Demoſth. 1. Olynthiaca ſuadet Athenienſibus, vt ciues ipſi militent, & non ſicut ſolebant, per milites peregrinos opem ferant, eámque cauſam aſſerit eſſe, cur res malè gerantur. Inſidi vt plerunque mercenarij quibus cùm venales habeant manus, ibi fas vbi maxima merces, amant non iuberi, non regi, cunctáque ex libidine agere [f], in propinquo maximè ſummæ rei diſcrimine, & pauidi in ipſa etiam pugna, ſeu pudore flagitij, ſine cura ducum, abire & fugere ſolent, quia nõ fide neque affectu tenentur, vt ferò velint domi- D nationi alienæ ſanguinem ſuum commodare. Sunt hirudines ærarij, populatores prouincialiũ, quos à populatoribus vindicare deberent. ſoliti omnia tanquam externa, aut vrbes hoſtium [g], vrere, vaſtare, rapere, inſatiabiles exprobratores ſui ſeruitij, cùm nihil tamen aut parum inſeruiãt, & longè à periculis ſe ſubtrahant: nos hæc omnia iſto ſeculo vidimus, & experti ſumus.

f Cornel. Tacit. li. 4. hiſt.

g Tacitus lib. 2. hiſtoriæ.

Et forſitan probabilior eſſet hæc ſententia, ſi ſufficerent incolæ regni, vt non opus eſſet ope alterius. Sed quando vires propriæ ciuium non ſufficiunt, confugiendum eſt ad mercenarios, & maximè quando princeps magis habet ſuſpectos de rebellione ſubditos, quàm ſuſpectam extraneorum fidem. quæ fuit ratio præcipua, cur tyranni antiquitus delegerint ſibi ſatellites & cuſtodes ex alienigenis, quia ſe committere nõ auderent ſuis, vt contigit tyrannis qui ſe ſubditos arment, non in fide aut officio manebunt. Tyranni exarmant ſuos. Nam princeps, vt ait Plato lib. 8. de legibus, ſubditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animoſos, neque in vniuerſum bellicoſos fieri, volens quidem vnquam patietur. Quod tamen aliter in legitimo principatu locum non habet, in quo ſubditos amat princeps & illi cum viciſſim, & proinde magis fidi, obedientiores reuerentia & amore veluti naturali ſui principis, & ſuæ patriæ filiorum & cognatorum dilectione impulſi & ad pugnam ineundam, vel neceſſitate, vel alacritate excitati.

Si quando autem neceſſitas etiam auxiliares aduocare ſuadeat, prudentis principis erit malis quæ inde poſſunt contingere, proſpicere & prouidere, & vti neceſſitate cum minimo ſuo incõmodo. Et vt ait Liuius libro 25. id cauendum erit ducibus, exempláque pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus ſui roboris ſuarúmque propriè virium in caſtris habeant.

Certè. n. inter maiora mala, quibus implicari poteſt principatus aut reſpublica, eſt pendere ex viribus alterius, exque militari manu exterorum. Hinc enim oriuntur omnia prædicta mala, & reipublicæ occupationes & ſuorum diffidentia.

Malum adhuc quod datur, externis nationibus in auxilium vocatis, eſt occaſio ſcrutandi vires noſtras, ad quas poſtea euertendas hoſtili animo maiori numero redeunt, & loca, & vrbes earúmque munitiones & mores obſeruãtes, rurſum commoditatibus ſe accommodant in perniciem aduocantium: & bellandi modum & defendendi artem detegentes, minori cum negotio aggrediuntur. Accidit peius malum, quòd dũ princeps externis militibus præter modum vtitur, ſubditi interim arma non tractant, imbelléſque remanent, & recedentibus auxiliaribus, incurſibus inimicorum facilè vincuntur.

Sunt multa alia quoque armorum exterorum incommoda, quæ conſiderans Carolus 7. rex Frãciæ pulſis regno Anglis, inſtituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum qui ſtipẽdiis continuis militari ſcientię nauarent operam, & ad omnem incurſum interim expeditius conuenirent, dum alij interim, ſi maioribus viribus opus eſſet, cogerentur; verùm latrociniis tales intenti, fuerunt à Ludouico 11. ſublati, qui aſciuit in illorum locum ſibi laterales Heluetios. Rurſum tamen Franciſcus 1. rex memor periculorum, quibus expoſita fuerat Gallia ob auxiliares extraneos, anno 1534. Legiones reſtituit quinquaginta millium peditum: & cùm illæ poſtea penitus ferè fuiſſent extinctæ, reſtituit eaſdem Henricus 2. filius ſine tamen magna regni vtilitate propter indiſciplinatum ordinem.

Non deſunt qui iudicant etiam non expedire principibus, vti in bello ſubditis, eo quòd arma, feroces efficiant ſubditos, & inde ad rebellandum faciliùs erigant criſtas. omnia enim ſibi cum robore enſis & armorum pollicentur, vt exempla adhuc extant in Gallia & Flandria.

Sententiæ diuerſæ ſuas habent rationes, & & certè vndique imminent cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium autem & munus principis erit, ſolerter omnia perpendere & conferre, & quod magis conuenire & ſecurius videbitur eligere, & minùs damnoſum ſequi. Alioquin impoſſibile eſt in rerum naturæ

varie-

varietate maximè in adminiſtratione reipublicæ, euitare omnia incommoda. Cæteris verò paribus eligibilius eſſet, cum copia nobilitatis, militares turbas ex ſubditis habere, & ſi reſpublica à bellis externis quieuerit, non pati eas otiuſas, ſed ſemper extra regnum, potius in limitaneas ſtationes eas mittere. nam facilè ſi remaneant cum quiete, vel tranſeunt in latrones, vel factiones & rebelliones. Inibit & gratiam princeps cum principibus extraneis, ſi tales milites, auxiliares illis mittat. Sicque quoque purgabit ſanguinem corruptum à ſuo corpore ciuili. & ſi quando bellum ingruat, poterit ſemper exercitatos repetere.

7 Poterit dux & princeps, non ſolùm milites auxiliares ſed & regnicolas probare, cuius futuri ſint fidei in ipſo prælio, antè ipſam prælij neceſſitatem, eodem modo quo Iphierates, teſte Polyęno lib. 3. Stratagem. Is enim variè milites exercebat, falſa conſilia excogitans, ſeu machinans falſas inſidias, falſas proditiones, falſa ad hoſtes transfugia, falſas hoſtium irruptiones, falſos terrores panicos, vt ſemper ſiquid aliquando tale accideret, præparati eſſent, & ne vllo pacto permouerentur, numquam ſinebat eos otiari aut ceſſare, ſed etiam ſi bellum non eſſet, iubebat eos aliquid fodere, aut foſſas ducere, aut arbores cædere, aut caſtra mouere, aut vaſa colligere & transferre, ne tanquam homines in otio exiſtentes, rebus nouis ſtuderent.

Cæterùm controuerſum ſcio, aliàs fuiſſe imperatorem Carolum 5. & Franciſcum primum eius nominis regem Galliæ, num Chriſtiano principi liceat infidelium Turcarum, aut Sarracenorum auxiliaribus copiis vti, aduerſus alium principem Chriſtianum. Verùm qui ſatis non habent virium in extrema neceſſitate, inuaſi ab hoſtibus Chriſtianis, vt putant iniuſte, ſe non peccare exiſtimant, ſi tale auxilium alio deſtituti, auocauerint: non magis quàm cùm vtuntur enſibus, baliſtis, haſtis, clypeis, bombardis & ſimilibus aliis inſtrumentis, quibus hoſtes etiam Chriſtianos repellunt. vtitur Deus in puniendis malis & obduratis, & improbis hominibus, Dæmonibus ipſis, quibus nulli pernitioſiores ſunt hoſtes religionis; & Chriſtianorum acies maiori nunc ex parte ſunt refertæ & conflatæ homicidis, latronibus, exulibus hæreticis, atheis. iuſtitiæ miniſtri, ſeu carnifices, quales viri ſunt quis ignorat? Et tãta eſt vindictæ hodie cupido, vt qood per bonos exequendũ non eſſe putamus, per proditores experiamur. Tantùm odium Chriſtianorum, quod me pudet dicere, vt irreconciliabili ira & cupiditate inuadentes res aliorum, eos cogant non dico Turcarum, aut infidelium, ſed etiam ipſius Dęmonis, opem requirere. Iniuit fœdus Abrahã cum Abimelecho [a], rege Palæſtinorum, vt quidam putant Ethnico, qui Aſtrologiæ intentus erat, quamquam apud eom timorem peccãdi fuiſſe referat ſacra pagina [b]. Ioſue fœdus iniuit nomine populi Dei, cum Gabaonitis idololatris, & deputauit eos miniſterio cuncti populi [c], ſed & eis iuuit contra Amorrhæos [d]. Cum Saul perſequeretur Dauidem, is confugit ad idololatrã regem Geth Achis nomine [e], Aſa rex Iudæ, cuius perfectum fuit cor coram Domino cunctis diebus vitæ eius, vſus eſt auxilio & fœdere regis Pagani Benadad regis Syriæ, contra regem Baaſa regem Iſrael [f]. Iudas Machabæus, quo nullus maiori zelo pro lege Domini pugnauit, fœdus contraxit cum Ethnicis Romanis, vt auxilium inde euocaret pro defenſione ſuæ reipublicæ [g]. Ionathas poſt eum iniuit fœdus cũ Demetrio rege pagano, auxilióq; eius vſus eſt [h], ruſúmque confirmauit fœdus cum Romanis [i], & cum manu Iudæorum iuuit & defendit ſtatũ regis Demetrij, & rebelles in regem idololatras quamuis compreſſit [k]. Sicque pro ſtatu reipublicæ & cauſa fidei, & auxilia ab Ethnicis accepit, & dedit.

a Geneſ. c. 21.
b Geneſ. c. 26.
c Ioſue 9.
d Ioſue c. 10.
e 1. regũ c. 21. & 27.
f 3. regum c. 15.
g 1. Machabeorum c. 8.
h 1 Machab. c. 10.
i 1 Macha. c. 12.
k 1. Macha. 11

Renouauit Simon Sacerdos ſummus in Iſrael dux, fœdera inita cũ Spartianis & Romanis à præmortuis duobus fratribus Iuda & Ionatha [l]. Et fecit nouum cum Antiocho filio Demetrij regis, & auxilia de populo Iudæorum ei dedit, pro recuperando regno ei adempto per Arſacem regem Perſidis & Mediæ [m]. Ipſe Deus vindicat ſe ſæpe de inimicis ſuis per inimicos ſuos, & vſus Cyro rege Perſarum & eius exercitu, ad comprimendam impietatem Iudæorum & aliarum nationum [n]. Cõſtantinus ob ſingularem religionis fidem, & geſtorum magnitudinem verè cognominatus magnus, potiſſimo exercitu eóque robuſtioro vſus Gothorum, qui tum erãt idololatræ. Iuſtinianus, vel eius dux Narſetes, Langobardis tunc paganis Anno Domini 1252. Armenij armis Sarracenorũ vexati, cùm à Chriſtianis fruſtrà opem petiiſſent, ab imperatore Scytha auxilia petierunt, & impetrauêre triginta millia Tartarorum equitum [o].

l 1. Mach. c. 14.
m 1. Machab. c. 14. & 15.
n Eſaiæ c. 45.
o Paulus Aemilius li. 8.

Multi etiam alij imperatores Chriſtiani, ſæpe auxiliis Agarenorum ſeu Sarracenorum vſi ſunt contra hoſtes Chriſtianos, vt Heraclius, Baſchus & Conſtãtinus filij Iohãnis imperatoris Conſtãtinopolitani, qui eorum auxilio ſubegerunt Calabriam, vt Fredericus maiorem partem Italiæ: omitto aliorum plurium exempla, quos coegit neceſſitas & inimici oppugnãtis crudelitas & ambitio ad fortiores viribus humanis confugere non pro fide turbanda, ſed pro ſtatu reipublicæ inuaſo vel inuadendo, ſecuriùs aut fortiùs defendendo. Sed hîc cauendum eſt, ne tales à fide extranei, prætextu auxilij corporalis, inſidientur fidei & ſimplicitati Chriſtianorum, & vbi eorum ope vſi fuerint principes, eos, quò citiùs fieri poterit, in patriam propriam remittant, & ſi à multis imminentibus periculis alioquin eximant.

8 Cum militibus ſtipendiariis, ſalubre erit reipublicæ miſcere regnicolas & nobiles patriæ, ne proditio aut defectio ab illis fiat. ſolent enim ſubditi fideliores eſſe vel qoia pro focis & aris pugnant & liberis, vel quia poteſtatem & pœnam naturali ſubiectione reuerentur & metuunt. & ſolebant apud Romanos legiones fieri tantùm ex Romanis, quibus fidebant magis quàm aduocatis auxiliis. Sic Annibal dirigẽs exercitum in Romanos; Hiſpanos & Afros præmiſit, & quicquid robuſtioris eſſet exercitus; poſt eos collocauit Gallos; poſt hos eqoites duce Magone fratre ſuo ob id maximè, vt ait Poly. in 3. vt Gallos ſi tædio laboris, vt ſunt molles, referrent gradum, præſidio equitum cohiberet. Eſt & Homericus ordo Iliad. 4. vt equites eſſent primo ordine cum curribus poſiti: pedites à tergo, flóſque & robora, helli munimen & ſeptum: in medio agmine viles ignauóſqoe: vt vel nolentes depugnarent.

9 Omnes apud Perſas ad bellũ ire cogebantur, ex quo ferre arma poterant, & à viceſimo anno ſtipendia merere incipiebant [p].

p Strab. li. 15.

Et Darius qo i primus poſt ablatum Medorum imperium Perſas & magnam partem orientis obtinuit,

A obtinuit, cùm bellum Scythis orienrem cingentibus indixiſſet, rogarus ab Ocobazo ſene, vt ex tribus liberis vnum ad ſolatiũ patri relinqueret, duorũ opera vteretur: plus quam rogabatur pollicitus, ſe illi omnes remiſſorum dixit, & occiſos in conſpectu parentis abiecit [a]. Ita Xerxes Lydo quinque filiorum patri vnius vacationem petẽti, quem vellet eligere permiſit: deinde quem elegerat in partes duas diſtractum, ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Herodotus in 6. Seneca libro tertio de ira, capite 17.

a Herodot in 4. Seneca li. 3. de ira c. 16.

10 Apud Romanos ſe ſubtrahere militiæ, graue ſcelus leg. 4. §. qui poſt deſertionem, de re militari libro 49. P. & lege ſancitum vt ciuis Romanus decennio militaret [b], excluſis ſeruis & aliis prout latiùs docui alibi [c], neque licebat cuipiam ciuium beneficium à republica poſtulare, priuſ- B quam decennio militaſſet, impoſita neceſſitate militandi ab annis ſeptemdecim, non data vacatione niſi anno quinquageſimo quinto ætatis [d].

b Cornel. Tacit. li. 4. Ann. c li. 19. Syntagma iur. c. 3.

d Plutarch. in Gracchis.

Ius militiæ, ius legionis, Romanis datum in auxiliis quoque & Latinis ſociis. Legio, certa peditum manus fuit Varroni & Plutarcho, à delectu fortiſſimorum militum appellata, a Romulo primùm iostituta, ex ſingulis enim tribubus, mille conſcripti ſunt pedites in ordinatione reipublicę, vnde tribuni qui ſingula millia ducerent, nominati. Scripſit & cũ his tres quoque turmas equitum, quas tres centurias appellauit, vt ſingulis legionibus ſingulæ equitum centurię adderentur. Aucta ciuitate, auctus numerus legionariorum militum, aliquando quatuor millium, aliquando ſex millium, aliquando plurium vel pauciorum. C Obſeruatum autem in legione, niſi ingenuos cóſque iuniores, & qui ex quinque claſſibus cenſerentur ciuium fuiſſe: excluſos autem ſeruos libertinos, pueros, ſeniores, capite cenſos, hiſtriones: niſi ſi quando cogente neceſſitate, in dubiis rebus reipublicæ vocati eſſent [e], erant apud Romanos ita equites, iidem & iudices, & milites, & plerumque ex agris ad militares ordines vocabãtur, & ex ordinibus ad alia negotia redibant.

e vt liquet ex Liuio lib. 25. & 5. 7. & li. 27. Punico bello 2.

11 Apud Athenienſes ab anno quatuordecimo vſque ad ſexageſimum, cogebantur ciues, ſi exigebat neceſſitas, in bellum ire [f], cuiuſcumque eſſent conditionis.

f Iul. Pollux & Plutar. in Phocione.

12 Cæterùm hodie dubium eſſe poſſet, num omnes euocati à principe teneantur ad bellũ ire, quemadmodum & tenebantur filij Iſrael. Sed videtur rectè reſponſum à Panormitano [g], cum diſtinctione, regulariter non teneri, exceptis nobilibus, & habentibus [h], feuda militaria obnoxia D huic muneri. reliqui enim principi vectigalia, & indictiones ſoluunt, vt ab hoc munere per principem releuentur, qui eos defendere debet [i]. At ſi inuaderetur principatus, nec militum copia haberetur ad defendendũ rempublicam, poſſe compelli idoneos ad bellum ſuſtinendum [k].

g Panorm. ad c ſicut & inf. à numero ſin de iureiuran.

h c. de forma 23.

i arg. c. principes, & ca. Regum 23. q. 5.

k c. omni timore, c. ſi nulla, 23 q. ſacit c. 2. de imm. eccle.

Ita in tumultu, Romani omnes oon tantùm admittebant ad militandum, ſed etiam omni immunitate abolita, cogebãt: quod non erat in bello. *Poteſt eſſe bellum*, inquit Cicero [l], *ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid enim aliud eſt tumultus, niſi perturbatio tanta, timor vt maior oriatur? vnde etiam nomen ductum eſt tumultus: itaque maiores noſtri, tumultum Italicum, quòd eſt domeſticus: tumultum Gallicum quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.*

l Cicero Philippica 8.

A Grauius autem quid fuiſſe tumultũ quàm bellum, hinc intelligi licet: quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Ita propter vacationes inhibendas, tumultus declarabatur à Senatu, vt quando relatum eſt Ligurũ quindecim millia in agrũ Placentinum veniſſe: etenim vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas, cũ cædibus & incendiis populatos eſſe, Boiorum quoq; gentem ad rebellionem ſpectare; ob quas res, tumultum eſſe decreuit ſenatus [m]. Sic Cicero [n], *Tumultum decerni, iuſtitium indici, ſaga ſumi dixi oportere, ſublatis vacationibus in vrbe & Italia*. Grauiuſque tumultum fuiſſe quàm bellum, inde liquet quod bello Gallico vacationes valebant, tumultu non valebãt. Dictator enim vel is cui bellũ conficiendum euenerat, ſcribebat exercitũ iuſſus, ſine vlla vacationum venia, quin opificũ quoque vul- B gus, & ſellularij minimè militiæ idoneum genus, iuſtitio indicto vocabantur. vt cùm tempore belli Priuernatis, tumultus Gallici fama atrox Romanos inuaſit; cuius bellũ Mamerco euenit. Vide Liuiũ lib. 8. Budæum ad l. 1. §. eum tamen depoſiti, vbi ex Seruio agit de triplici genere militiæ: nempe de ſacramento quod erat genus legitimũ, cùm ſinguli milites iurabãt; de tumultu, vbi erat timor multus, nec vacabat ſingulos milites interrogare, ſed ſimul iurabãt; de euocatione, cùm ad diuerſa loca diuerſi cogebantur exercitus.

m Liuius lib. 34.

n Cicero Philip. 5.

Idem Cicero Philip. 8.

13 Prouidere etiam ante expeditionem, princeps bellũ moturus, de commeatu aliiſque reb. bello neceſſariis debet: eam ob cauſam rationem habebit primùm ſui ærarij iam abũdantis, vel aliorum mediorũ, ex quibus conflari poſſit pecunia quæ bellorom neruos facit, vnde quæ ad anno- C nam & arma comparanda neceſſaria ſunt accipi poſſiut.

Sic antequam exercitus Perſarũ ſe committeret itineri, ante omnia commeatus parabatur cõparatis omnibus quæ rei militaris apparatus exigebat, & rei frumentariæ & pecuariæ [o].

o Xenoph. in 4. Cyropedia. Herodian 1.

Quando vniuerſus Iſrael congregatus eſt pro vindicanda iniuria facta vxori Leuitę contra Beniamin: cauſa probata vt iuſta belli. *Decemuiri*, inquit, *eligantur e centum ex omnibus tribubus Iſrael, & centum de mille, & mille de decem millibus vt comportent exercitus cibaria, vt poſſimus pugnare contra Gabaa Beniamin* [p], &c.

p Iudicum 20 verſ. 10.

Heluetij tẽpore Iulij Cæſaris. bellãdi cupidi, anguſtos ſe fines habere arbitrati pro multitudine hominũ, & pro gloria belli atq; fortitudinis, cùm coniuraſſent de occupãda Gallia priùs conſtituerũt ea quæ ad proficiſcendum pertinerent, & col- D legerunt iumentorum & carrorũ quàm maximũ numerũ, ſementes quàm maximas per biennium ante fecerunt, vt in itinere copia frumenti ſuppeteret; cũ vicinis ciuitatibus pacem & amicitiã confirmarunt, & ſingulos proficiſcentes, trium menſium molita cibaria ſibi domo efferre iuſſerunt [q].

q Iulius Cæſar li. 1. de bello Gallico.

Qui frumentũ neceſſariúmque commeatũ non præparat, vincitur ſine ferro [r], & reliquis quidem caſibus poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona in neceſſitate non habent remedium niſi antè cõdita [s], ad nutriendũ exercitũ, vel ad præſidiũ & obſidionũ moras ſuſtinendas, nec diſciplina militaris ibi ſeruari cõmodè poteſt vbi eſt victus penuria, & ieiunus eſt miles, vt eſt apud Caſſiodor. libro quarto variar. capit. 13. Quin & contrà, exercitus in illo defecti ad deſperationem ductus, audendi in prouinciales, & vexandi

r Vegetius li. 3. c. 26.

s Idem Vegetius 3. c. 3.

xandi proprios, videtur concedere impunitam libertatem; & transfugiendi ad hoſtes, proditis ducibus, occaſionem. A

14 Defectu annonæ multæ expeditiones irritę fiunt, & magni exercitus ſoluuntur; vt accidit Cãbyſi in expeditione inſtituta contra Æthiopes: in qua nihil inuenientes milites quod ederent, & ad ſabulum peruenientes, vbi etiam nullæ herbæ victui commodæ, ſortiti ex ſe ipſis decimum quemque comedebant, donec Cambyſes veritus ſuorum militum depaſtionem mutuam, intermiſſa aduerſus Æthiopes expeditione, retroceſſit, in Thebáſque peruenit multis de exercitu ſuo amiſſis [a]. annonæ penuriam ſequitur peſtis ſępe ob res comeſtas in neceſſitate, quæ victui noxiæ ſunt. Romani ad hunc vſum in pleriſque oppidis in totum annum habebant condita, acetum, frumentum, laridum, ordeum, paleas, vt ſcribit Capitol. in Gordiano. B

a Herodot. in Thalia ſeu in 3.

15 Proxima cura commeatus & annonæ, in diſpenſatione eſt, vt cum parcitate diſpenſetur: & talis non ſit annona quæ delicatos milites potiùs, quàm bonos & robuſtos faciat. in hoc enim aliquando peccatur, dum nutriuntur milites molliùs quàm aſperitati & muneri militari expediat, & ea de cauſa quæruntur ab illis epulæ delicioſæ, & conceduntur carnes etiam vetitis temporibus, dum pane abundant. omitto quòd hoſpites ſuos expilent, & cogant vt delicatè excipiantur: & hoc faciunt ſæpiùs milites qui nuper è tuguriolo nudi & inermes famelici, in numeros venerunt, quibus nec panis in caſa erat quando enſi fuerunt alligati, inſolentiores ipſis hoſtibus, & qui nec annona contenti ſint publica, nec hoſpitali, niſi exquiſitis cibis nutriantur, digni qui potiùs gannearum incolæ quam milites habeantur. Non tales milites Perſæ qui valde bellicoſi & ſtrenui ſupra omnes C nationes fuerunt, qui adeo abſtemij traduntur vt pane & aqua ſæpius victitarint, panis condimentum & obſonium eſſe famem, dictitantes. Quibus tamen ſemel annis ſingulis permiſit inebriari Alexander Magnus [b].

b Alexan. ab Alexan. lib. 3. c. 11.

Auidius Caſſius imperator Romanorum, præter laridum ac bucellatum non permiſit, ac in expeditione portare prohibuit [c].

c Vulcatius Gallicanus in Auidio.

16 Alia cura pro belli expeditione, eſt armorũ ad defendendum vel inuadendum neceſſariorum. Solémque reſpublicæ & principes prouidentiſſimè habere tempore pacis fabricenſes, qui arma, naues, machinas operentur & faciant, & in publica armamenta reponant, quibus tempore belli inſtruantur exercitus [d]. Quæ maxima cura etiam fuit Demetrio qui poliorcetes cognominatus eſt [e]: ſed maior Dionyſio tyranno Syracuſarum, qui pro apparatu bellico contra Carthaginenſes, conuocauit ex variis regionibus fabros omnis generis, ad gladios, clypeos, galeas, naues fabricandas [f]: multæ ciuitates obſidionem tolerare potuiſſent, ſi annona, aut ea quæ pro bombardis requiruntur, nempe glandes & puluis pyrius non defeciſſent, & ideo principes aut reſpublicæ, antequam egeant, diligenter præcauere debent, vt talia engantur & conſeruentur, nam & hæc ſubitò difficulter parantur, & parata non ſolùm ad bellum valent, ſed etiam ne ſit bellum faciunt. Nemo enim prouocare audet aut ei regno aut principatui iniuriam inferre, aut populo, quem intelligit expeditum, promptum & paratum ad vindicandum. D

d Sicut apud Romanos, et hodie apud ... de armis §.
e Plutarchus in vita Demetrij.
f Diodor. Sicul. lib. 14.

De quibuſdam obſeruandis tempore belli.

CAP. IV.

ORDINANDAE aciei peritia, pars artis imperatoriæ, ſeu artis ducendi exercitus: ars autem ducendi exercitus eſt pars ſciẽtiæ regnandi [g]. Ratio verò ducendi tribus continetur ſpeciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtriſque mixta eſt. vna quæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta aut per vtrumque ſimul: hæc autẽ omnia licebit efficere, vel perſuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vindicandis, quibus expedit. Quemadmodum verò in omni arte & diſciplina, præcepta propria ad opera perficienda ab artifice ſeruanda & ſequenda ſunt: ſic non minori negotio oportet pugnantẽ certa præcepta & diſciplinã militarem ſequi: maximè cùm in bello non liceat bis peccare [h], & errores in pugnando commiſſi, ſint irreparabiles [i], ſaltem his qui temerario animo pugnantes iam ad orcum ſunt tranſlati. Sunt proprij de re & diſciplina militari tractatus, ex quibus principes & duces ſibi theoricam imperandi & regendi in bello & exercitu comparare poſſunt. Extant lib. 4. de re milit. Flauij Vegetij Iulij Frontini Stratag. li. totidem Polyæni Stratag. li. 8. Æliani de inſtruendis acieb. Modeſti. de vocabulis rei milit. Polybij de caſtrametatione Rom. Roberti Valturij de re milit. Guilielmi Bellaij, *Des instructions de la guerre*, Lãgæi, Leonis imperatoris de bellico apparatu, Hygini de caſtrametatione, & aliorum. Sunt & periti eius artis, qui praxim didicerunt, & quæ conuenientiora poſſunt eſſe hoc ſeculo præcepta, diſcernere poſſunt quibus reliqui qui rudes & tyrones ſunt, cuiuſcumque dignitatis ſint, ſe debent committere regendos, & quorum opera reſp. vel princeps vti potiùs debet, quàm eorum qui plura de re militari, de ineundis bellis ſcribunt, vel diſputant. Multùm enim intereſt inter orationem de re militari, & pugnæ executionem. Et hoc decepit plures principes, qui bona fide quoſdam philoſophantes de ſuſcipiendis bellis, de inuadendis regnis, de mouendis armis, antiquo, vt illis videbatur, zelo vel reipublicæ, vel fidei, ſequuti ſunt. At poſtquam ad rem ipſam peruenerunt, longè latéque differre de bello loqui & bellum gerere ſua cum maxima pluriúmq; ſubditorum iactura, vel ſerò cognouerunt. actus armorũ, etſi prudentia regi debeant, tamen non ex arbitrio bellantium ſuccedunt, faciléque verbis non repugnantes vincere; at vbi ad manus peruenitur, facto non verbis opus eſt, & nunc in hanc, nunc in illam incerta victoria incliuat & mutat partem. Et ſi qui conſulunt ſuis rationibus toga præcincti iniri bella, in eo diſcrimine adeſſent, ſuarum rationum obliti primi, vt credo, in fugam ſe coniicerent. In pace pulcherrimæ legès de bello feruntur: in bello legum voces non audiuntur inter ſtrepitus armorum, nec poteſt componi exercitus more iuuenum ſub ferula trementium magiſtri vocem. Princeps qui aggreſſus eſt bellum aut iuſtè aut iniuſtè, ſæpe ærarium vacuum audit, ſtipendia petentes milites videt, & dum non eis ſoluuntur, ſæuientes in proprios ſubditos inermes conſiderat, punire non audet, ne aut deſertores ſint reliqui, aut in illum rebellent. Quid facient in tanta neceſſitate leges? non finitur ex arbitrio bellum quod ex arbitrio ſuſcipitur: inſtat hoſtis, milites noſtri conqueruntur, ſubditi opprimuntur. quid in tanto flagello Dei contrà iram Dei putamus remedium adferri poſſe?

g Clemens Alex. lib. 1. Stromaton.
h Plut. in problema.
i Cato apud Vegetium lib. 1. ca. 13.

2 Certè qua ratione cæcutit princeps in bello ſuſcipiendo, vel ſuſcepto defendendo, pari cæcitate tenetur in diſciplina belli tractanda; eſt tamen aliqua, ſi exacta non concedatur, vtendum. Et maxime ne proprij ſubditi ab iis qui eos defenſuri aduenerunt, opprimantur. Duriùs enim & ſeueriùs actum ſecum videtur illis, quàm ſi ab inimicis aut hoſtibus opprimerētur. Statuendum vt contenti victu, ab eorum vexatione abſtineāt, potiùs ab hoſte quàm à defendendis prædas agāt. Et cauendum, ne milites otioſi in ſtationibus conſeruentur potiùs quàm ipſi dicantur oppidanos conſeruare, exercendi in hoſtem vel ſaltem interim ad opera publica admouendi, ad foſſas agendas, mœnia reparanda, & ad alia ſimilia quæ proſint reipublicæ. Sicuti Probus imperator, non patiebatur militem otioſum eſſe, ſed multa opera militari manu perfecit, dicens, vt refert Vopiſcus, militem annonam gratuitam comedere non debere.

A

3 Non excuſat quidem milites à pœna quam incurrunt opprimendo ſubditus, apud ſuos principes, ſi ſtipendia non ſoluantur: verùm prætextus & indulgentiæ neceſſitas, diſſimulare cogit interdum tantum ſcelus incommodum tempus. At non tanta debet eſſe conniuentia, vt impunita omnino ſit audacia, in eo quod extra neceſſaria, miles in prouinciales crudeliter & hoſtiliter exercet.

B

Si ſemel enim ſenſerint impunitam hanc eſſe licentiam, actum eſt de cauſa principis. Nam plus nocebunt ſuis quàm hoſtis: & deficientibus aut expilatis facultatibus ſubditorum, tandem manus in ipſum principem iniicere, aut apertè aut proditoriè conabuntur, eodem prætextu & occaſione non ſolutæ pecuniæ ſtipendiorum. Et principalis neruus diſciplinæ militaris euaneſcet, qui conſiſtit in obedientia mandatorum ducis; detrectabunt enim iuſſum pugnandi, vel ſegniter obibunt pugnam, excuſatione impudente quòd ſalaria non acceperint: ſic occaſiones & pugnandi & vincendi pariter euaneſcent, quod ſæpe vidi contigiſſe. Paulò ſeueriùs in hac neceſſitate erit animaduertendum in paucos, vt cæteri metu pœnatum, intra leges diſciplinæ militaris ſe contineant, idque ab initio audaciæ exequendum erit; ne ſi inualerit praua in exercitu conſuetudo, difficiliùs, imò nullo modo conuelli poſſit.

C

4 Vt autem princeps poſſit occaſiones excuſationis in delictis, radicitùs quaſi aliud agendo conuellere, optimum mihi videtur primam illam & præcipuam legem viriliter ponere & tueri, vt contumax miles imperatis acerrimè puniatur. quidquid enim tunc prohibitum à principe erit factum, potiùs ex lege contumaciæ quàm ex ſpecie criminis, vindicabitur.

D

Theopompus [a] Lacedæmoniorum rex affirmanti cuidam propterea Spartham ſaluam & incolumem eſſe, quòd regibus vteretur imperandi gnaris, reſpondit, Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obſequente. Oſtendit & Scipio maior [b], à militibus imperatorem potius quàm hoſtē metui debere, cùm percontanti qua re fretus claſſem educere pararet in Africam, oſtendit viros armatos ſeſe exercentes, & turrim excelſam mari imminentem, & dixit, nullus eorum eſt qui non conſcenſa turri, ſemet in mare præcipitaturus ſit, ſi iuſſero.

a Plutarch. in politicis.

b Vale. Max.

5 At eſt controuerſum, num princeps ipſe tēpore belli, pugnæ debeat intereſſe, quibuſdam exiſtimantibus valde conducere, aliis contrà ſentientibus præſentia certè principis Hectoris, Troianorum fortiſſimi, multùm profuit militibus: nam ſuo aduentu terga vertentes ad bellum contra Græcos incendit [c].

c Dictys Cretenſis lib. 3. de bello Troiano.

Sylla dictator, cùm contra Archelaum Mitridatis ducem prælio fatigaretur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum, raptoque & coniecto vexillo in partem hoſtilem: ita dixit, ſocij periculorum electi, & ſciſcitantibus vbi relictus ſim imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Bœtia pro omnibus nobis, cum diſpendio ſanguinis ſui decernens, & ita animos ſuorum confirmauit in melius [d]. duces & reges Iſrael, ipſi primi ducebant acies, & manu ſua pugnabant. Et Alexander cognomēto magnus præſentia principis vnumquemque pugnantium ante oculos eius egregia & ſtrenua edere facta, ad gratiam eius promerendam, & præmia conſequēda, excitat, imbelles, & timidos audaces facit, vel exemplo, vel metu, ne notati à principe ſequenti, aut proditionis ſuſpicione, iuſſu eius qui plenam habet vitæ & necis in eos poteſtatem, ſupplicio dedantur. De Alexandro & Dario Quintus Curtius [e]: *Alexander non ducis magis*, inquit, *quàm militis munera exequebatur, opimum decus cæſo rege expetens: quippe Darius, aduerſarius curru ſublimis eminebat, & ſuis ad ſe tuendum, & hoſtibus ad inceſſendum ingens incitamentum.* Plautus in Amphytrione, inquit, *Vbi ſummus imperator non adeſt ad exercitum: citius quod non facto eſt vſus, fit quàm quod facto eſt opus.*

d Ammian. Mar libro 16. histor.

e Q. Curt. li. 3.

Poſt mortem Philippi Argei regis Macedoniæ, ſuccedente in regno Europæ filio admodum paruo, ab Illyriis contemnentibus infantiam regis, aggreſſi & prima acie fuſi ſunt: ſecunda autem pugna regem ſuum adhuc in cunis exiſtentem ante aciem poſuerunt, & certamen repetiuerunt, tanquam ideo victi fuiſſent anteà, quòd bellantibus, ſibi regis aſpicia defuiſſent, & ita conferto prælio magna cęde Illyricos vicerunt, & oſtenderunt, regem Macedonibus non virtutem defuiſſe [f].

f Iuſt. li. 7.

Eodem exemplo Franci qui pro Clothario alacriter & ſtrenuè pugnarunt contra Childebertum duorum regnorum regem, cùm viderunt Clotharium adhuc in cunis & ab vberibus matris Fredegūdis pendentem, agmen & exercitū præcedere [g]. Eſt enim princeps in exercitu, veluti numē quoddam ex quo milites ſpiritus capere videtur fortes.

g Aymon li. 3. de geſtis Frāc. c. 81.

Sed & princeps præſens in rebus arduis, diligentiùs negotia reipublicæ veluti ſua, quàm abſens proſpicit, & nemo eſt qui detrectare audeat eius imperium: cùm contrà, eo abſente, præfecti duces, dum certant inter ſe quis alteri iubere poſſit, in diſcrimina multa exercitum coniiciant, aliis pugnandum, aliis ſubſiſtendum eſſe, aliis obtemperandum eſſe, aliis minimè pertinaciter aſſerētibus, quod in noſtris infœlicibus bellis ſæpe accidit.

Sunt qui dicant contrà, non expedire reipublicæ principem intereſſe pugnæ, ne cum eius interitu actum ſit de ipſa republica: & vt dubiis præliorum exemptus ſummæ rerum & imperij ſeipſum reſeruet, vt ait Tacitus in 2. hiſto. & vt Egeſip. li. 5. c. 30. in milite, vnius ſors eſt: in imperatore, vniuerſorum periculum. vt neque Perſarum reges pugnæ ſe miſcebant, vt innuit Ammia. Marcelli. libro 19. dum de expugnatione Amidæ ciuitatis agit. mortuo rege vel principe, fieri nō poteſt, vt mutatio quædam aut innouatio non ſequatur. non enim mores hominum ſimiles ſunt: & vbi nouus princeps eſt, noua quædam lex ſubori-

tur:

tut: & abrogatio quædam priorum, vt liquet ex principatibus electioni ſuppoſitis, in quibus maius adhuc periculum reipub. imminet, propter interregnum & electionis controuerſias, vt ideo diligentius qui imperant vitare debeant, ſe immiſcere prælijs potiſſimùm iſtius ſeculi, in quibus non tam manu ſtrenua quàm ſorte pugnatur, propter ignitas illas machinas, quibus à puero ſtrenuiſſimus necari poteſt dux & miles. Aliud periculum, ne etiam captiuus abducatur, & regni facultates pro eius redemptione exhauriantur, vt alias in Gallia contigit, & in aliis regnis.

Narrat Guaguinus in deſcriptione Liuoniæ Magnum ducem Moſcouiæ anno Domini 1581. Liuonenſium caſtrum Nenhuis in prouincia Derptenſi cum trecentis millibus militum armatorũ acerrimè oppugnantem ducem caſtri per feneſtram in medium exercitum Moſchouiticum iaculatum, ſagitta cor magni ducis transfixiſſe, & eo mortuo, in fugam tantum exercitum ſe proripuiſſe.

Quare ſatius putant plures, ſubducere ſe debere a prælio principem, vt maioribus neceſſitatibus reſeruet authoritatem. Cúmque Dauid in prælium contra Abſalonem filium qui occupauerat regnum, vellet egredi cum populo, *Reſpondit populus, Non exibis: ſiue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: ſiue media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabunt: quia tu vnus ſolus pro decem millibus computaris: melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait, quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex per iuxta portam, egrediebatúrque populus per turmas ſuas &c*[a].

a lib. 2 Reg. c. 18. verſ. 3. & 4.

Arbitrarer tamen cõducere reipublicæ, in prælijs quibus de vniuerſo principatu contenditur, non longe ab exercitu principes eſſe debere, vt omnia quæ ad bellum neceſſaria ſunt & ad imperandum, faciliùs exequi poſſint: & vnde poſſint ſi male cum exercitu agatur, tutò in ſecuriora iterum pugnaturi ſe recipere, imò ſi ſtatus imperij, aut ſalus prouinciarum in diſcrimen vertatur, debebunt in acie ſtare[b], minora autem bella poterunt minoribus ducibus delegare[c]. ea tamen conditione, vt vni ſummam ſeu potiorem exercitus poteſtatem concedant, cui cæteri obtemperare debeant: nempe ei quem peritiorem exiſtimauerint. alioquin enim certiſſimum eſt, vt ait Thucydides[d], multitudinem imperantium, plurimùm nocere, & regimen eſſe nullum aut incertum.

b Cornel. Tacit. in 4 hiſt.
c idem 3. anna.
d Thucyd. in 6.

Cogunt interdum plura nolentem pugnare: & tunc quia pugnare neceſſe eſt, quomodo pugnandum conſultare oportet. Sæpe enim in aliena terra maximè ducibus apparatus optimi, tardando perit pars aliqua. commeatus & pecuniæ deficiunt ſine ſpe ſupplementi. Sæpe dux conſultando, mores, ſtatum, & vim, & mentem aduerſariorum conſiderans, ſi opportunum videat ſibi conflictum & ſe hoſtibus multis ſuperiorem inueniat, non debet differre Dei impetrato auxilio, habita ratione loci ſibi commodi & aduerſariis incommodi, ſapienter diſpoſita & inſtructa acie iuxta leges & doctrinam militarem, & commoditatem locorum, & numerum militum, & qualitatem armorum, de quibus magiſter militiæ Vegetius ſatis abundè tractat in 30. & duces artem habent, ſemper robuſtiores ad frontem & tergum, & timidiores & ſuſpectos in fide in medijs ordinibus, diſponendo. Quæ omnia, egent poteſtate ſuperiori. Eò autem magis tunc dicendum

A erit principem intereſſe non debere, ſi ipſe imperitus ſit eorum quæ bella requirunt. Poſſet enim vnus talis, ſua præſentia turbare vel impedire expeditam ducum peritorum reſolutionem. Sicque fatendum eſt plus iuuare rempublicam abſentiam principis, quam præſentiam, cum poſſit vtique per electos duces imperium augere, & inimicis obſiſtere, vt fecit Iuſtinianus, qui reſidens Conſtantinopoli, per Narſetem & Beliſſarium plures ſubegit nationes: & Carolus V I. rex Galliarum Biturigibus manens, Anglos regno repulit conſilio & poſtremis vſus ducibus, vnde ſapientis cognomine inſignitus fuit.

6 Caueri etiam debet, ne niſi compulſus[e] neceſſitate aut ſumma data occaſione, princeps pugnet prælio & acie decreta & ſtata collatis ſignis, ne cũ fortuna ſeu varietate euẽtuum, cum victoria agatur de vniuerſo reipublicæ ſtatu. Quemadmodum Lacedæmonij clade Leutrica & Mantiuenſi accepta à Thebanis duce Epaminonda, vnà principatum[f] Græciæ amiſerunt. Cadmea dicitur illa victoria, mala & inutilis, in quo qui vincit, vel occiditur, vel plures ſuorum perdit[g].

e Ex re ſenten. ... Gellius lib. 15. c. 4.
f Diodo. Sicul. li. 15. & Aemil. Probus, in Epaminonda.
g Suid. in ver. ...

Laudantur cauti cunctantéſque duces, qui nullo loco niſi quantùm neceſſitas cogit, ſe committunt fortunæ[h]. & ſi militaris ſuffragij res ſit, haud dubiè, Minutio Fabius præferetur, & nihil minus in perfecto duce quàm feſtinationem & temeritatem conuenire putandum eſt[i].

h Liui. l. 22.
i Suet. in Auguſto c. 25.

Temeritas præterquam quòd ſtulta eſt, etiam eſt infœlix[k]. Celeritas, audacia, impetus, præter rationem, vana & noxia, ſuis hoſtibus, opportuna ſunt[l], quia expoſita inſidijs & fraudibus hoſtium. Sunt qui putent maximè fœlicitatem aliquorum ducum in bello valere; & contrà, aliquorum

k Liui. l. 22. ...
l Polyb. in 3.

C obeſſe infœlicitatem aut infortunium. Sunt, inquit Cicero[m], quibus, vt dicitur in prouerbio, etiam venti tempeſtatéſque obſecundant, exiſtimátque Maximo Marcello, Scipioni Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolùm propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpiùs imperia, mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. Sunt alij ita habiti infœlices, vt nihil etiam cum magnis & fortiſſimis exercitibus promoueant, & à paucis hoſtibus vincantur, qui domi, vt eſt in prouerbio, videantur habere equum Seianum, aut contrectaſſe aurum Tholoſanum[n], aut quarta luna nati[o]. Sicut etiam Plato[p] dixit, militarem artem, plurimæ fortunæ egentem.

m Cicero pro Manil.
n De vtroque proverb. Gellius lib. 3 c. 9. & de auro etiam Tholoſano Strabo in 4.
o De hoc Euſt. in 2. Iliadem Homer.
p In Epinomide.

At certè Chriſtiani, qui fortunam aliam non norunt, niſi Dei permiſſionem aut voluntatem diximus, quæ regit cuncta & ſuperba deprimit, etiam aliam non dabunt cauſam infœlicitatis

D quàm imprudentiam ducum & temeritatem, vel imperitiam militandi. Vidi enim plures qui conſili ſua temeritate ferocitatéque improuida, ſuos milites in bellum & hoſtes audacter ducebant: verùm quia nulla illis diſciplina in ducendis militibus, & niſi ardor illis in pugnando dominabatur, vix ipſos euaſiſſe, obtruncatis omnibus qui illos ſequebantur: ita certè infœlices habiti ſunt militibus duces, quibus nulla ars reducendi & conſeruandi erat milites, vt rectè diceret Fabius, boni imperatoris haud magni momenti fortunam eſſe, mentem rationémque dominari[q]. Solet etiam in bello occaſio ampliùs iuuare quàm virtus. Vegetius lib. 2. ca. 26. & proinde dux, intentus armatúſque eſſe debet, vt neque ſuæ occaſioni deſit, neque ſuam hoſti det. & illa occaſio

q Liui. li. 22.

rectè poterit diei fortuna: quæ ſequenda eſt ſi bona ſit: ſi incommoda, relinquenda, debellandus ęxercitus alienus in noſtra & in aliena terra, mora & productione pugnę. Nam hoſtem in terra aliena tempus, & in locis alienis, faciunt in dies deteriorem, inter omnia inimica & infeſta, quem nullæ vrbes excipiunt, nulla mœnia [a]: ſic multa bella imperu valida, per tædia ac moras ſæpe euanu ere [b]. A

Conſilium Demoſthenes dedit Athenienſibus 1. oratione Philippica ſuadens copias aduerſus Philippum colligere, nec magnas triremium collectiones fieri, neque paucas: quia, inquit, nec collatis ſignis pugnando magnum illius exercitum vincere poſſetis, nec minoribus reſiſtere: oportet itaque paucis latrocinari, & latronum more furtim exercitum eius lædere.

Sic rectè Fabius maximus, lentè ad pugnam committendam progreſſus, cunctando totum Annibalis eneruauit exercitum, & huic non dimicare vincere fuit. B

Sertorius [c], in proſcriptione Sullanæ, dux Luſitanorum fieri coactus cùm eos oratione flectere non poſſet, ne cum Romanorum vniuerſa acie conſligere vellent, vafro conſilio ad ſuam ſententiam perduxit. Duos enim io conſpectu eorum conſtituit equos, alterum validiſſimum, alterum infirmiſſimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo ſene paulatim carpi, infirmi à iuuene eximiarum virium vniuerſam conuelli iuſſit, obtemperatum imperio eſt. Sed dum adoleſcentis dextera irrito ſe labore fatigat, ſenio confecta manus miniſterium executa eſt. Tunc barbaræ concioni, quorſum ea res tenderet cognoſcere cupiēti, ſubiecit: equi caudę conſimilem eſſe Rom. exercitum, cuius partes aliqois aggrediens opprimere poſſit vniuerſum conatus proſternere, celeriùs tradiderit victoriam quàm occupauerit. Ita gens aſpera & regi difficilis, in exitium ſuum ruens, quam vtilitatem aurib. reſpuebat, oculis præuidit. Boni duces non aperto marte, in quo eſt commune periculum, ſed ex occulto ſemper attentant. Vegetius 3. de re militar. c. 9. Vel ex inſidiis, vel ſubitò imparatos, cibum capientes, ex itinere laſſos, equos paſcentes, aut nihil tale ſuſpicantes aggrediūtur [d]. C

Leges quædam obiter relatæ militares. De rebus militaribus, ex iure Romano [e].

CAP. V.

EXPEDITIONIS tempore [f], detur militibus pro annona panis, bucellatum in duobus diebus, in tertio, panis, vno die vinum, alio acetum: vno die laridum, biduo caro vervecina.

Item annonæ & capita ſingulis diebus, aut apto tempore de horreis l. fortiſſimi 6. eo. ti. D

2 Fœnum [g] & paleæ dentur [h].

3 Per omnes prouincias numeris omnibus ac militibus, à menſe Nouembri de nouello vino annona donetur, quoniam veteris videtur diſpendioſa erogatio [i].

4 Detur ſtatuta pecunia ſuo tempore militibus [k], vel vxoribus, vel filiis, debita mortuis [l].

5 Caſtellarum loca limitanea, non detineantur ab alio quàm à militibus, aliter detentatores, cum bonorum publicatione capitali ſententia damnentur [m], non alienentur, etiam alienata reuocentur, immunitate gaudeant [n]. Agri ex quibus militibus limitaneis frumenta conferuntur, nec potentia, nec furtiua ſupplicatiooe, ab hoc munere retrahantur [o].

- a Vide Liuium lib. 7. & 22.
- b Tacit. lib. 2. hiſtoriæ.
- c Hoc exemplū refert Valer. Max. lib. 7. 3. exemp. 6. Frontinus li. 1. Stratag. 10. Plut. in vita Sertor.
- d Vegetius di cto li. 3. c. 22.
- e L. de annona militari, diximus li. 19 ſyntag. art. ca. 6.
- f l. 1. de erogatione militaris anno. li. 12. C. ti. 38.
- g L. prouincialium 8. eo. tit.
- h l. 2. eo. tit.
- i l. iubemus 10 C. eo.
- k L. 16. §. ſuper his eo.
- l d. l. 16 §. f.
- m l. 2 de fundis limitrop. li. 11 C.
- n l. f. C. eo. l. omnes de fun. patri. li. 11. C. ti 61.
- o l. 1 eo. ti. de fundis limitro.

De veſte [p].

6 Prouinciæ quæ veſtes debent militares, canonem ſoluant ex Calendis Septembris vſque ad Calendas Aprilis [q], iuxta pretium ſtatutum adferendum ærario principis [r].

De hoſpitio [s].

7 Omnes præbeant hoſpitium militibus, exceptis priuilegiatis: nempe fabricenſibus [t], archiatris, magiſtris literarum, profeſſorum, pictorum, ingenuorum domibus [v], illuſtrium & clariſſimorum, & eorum hæredum. In tribus domibus [x], niſi honorarias dignitates ſine actu fuerint aſſecuti [y].

Excuſantur & ab hoſpitiis militaribus, domus decem tribunorum poſt primicerium [z]. Sacri cubicularij [a], decurionis, vel ſilentiarij, [b], in Sacris ſcriniis militantis [c], grammaticorum, rhetoricorum, oratorum, medicorum, philoſophorum [d].

Hoſpitium debentes, duas partes domus ſibi, tertiam hoſpitio militi debent. primam eligat dominus, ſecundam hoſpes, tertiam habeat dominus: excepto ſi hoſpes ſit illuſtris, nam huic media, non tertia pars domus debetur. Ergaſteria domorum non veniunt in dictam diuiſionem quæ mercimoniis deputantur in plateis & angiportis quæ ſolis dominis & conductoribus deſeruire debent. Si tamen ſtabulum militari viro defuerit, id ex ergaſteriis, niſi dominus qualibet prouiſione prouiderit, pro animalium numero vel animalium qualitate, deputabitur [e].

Qui metatorum principalium manum quę deputat ſingulis militibus hoſpitium. à poſtibus deleuerit, tanquam reus falſi punitur [f].

8 Ne quis comitum, vel tribunorum aut præpoſitorum, aut militum nomine, ſalgami gratia, culcitram, lignum, oleum, a ſuis extorqueat hoſpitibus, ſed nec volentibus hoſpitibus in prædictis ſpeciebus aliquid auferant [g], non balneum petant. Non lignum, noo operam à prouinciali petant ex lege Peſcennini, non cœnatica, quæ vetuit conſtitutio Valentiniani & Valentis.

9 Nihil petant hoſpites a dominis ædiū, quod vel hominum vel animalium paſcuis neceſſarium creditur; nec vlli liceat militum diu reſidere, ſed citiùs iter perficiat [h]; vbi nec ea liceat hoſpitibus impunè offerre ſponte [i].

10 Si angariæ neceſſariæ ſint ad transferenda arma vel annonas per principem [h] militiæ admoneantur præfecti locorum, qui curent parari ex publico. Lege pontificia, non capiantur animalia quibus ruſtici arant, vel ſemina ad agrum deferunt, à militibus [l].

11 Alia lex ne prætextu adiuuantium militares viros illicita miniſteria exigantur, & concuſſiones fiant, ne tenuis vitæ homines ſub prætextu officiorum vel militum, vnico lumine vel breui ſuppellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis afficiantur, prouideat præſes prouinciæ [m].

12 Cœnaticorum nomine milites & eorum ſuper inſtantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant, contenti ſint annonis [o]. nihil ad ſe animálque ſuum alendum à domino domus exigant, diúque in hoſpitio ne ſint [o].

13 Militum animalia à paſcuis publicis & priuatis arceantur [p].

14 Qui procurauerit vt ſua domo liberata à militari hoſpitio, vicini domus oneretur, ſuo priuilegio careat, & alio etiam modo ſi non ſit priuilegiatus puniatur [q].

Edixit Antigonus rex Aſiæ ne quis minor quin-

qua

- p De veſte milit. diximus li. 19 ſyntag. c. 7
- q l. 1 tit. de veſte milit. li. 12 C. tit. 40.
- r l. fortiſſimis 3. C eo. damnatur militum ſtipendia, non ſolum pecuniam, ſed etiam veſtimenta, poſt ſinum hyeme: & frumentum, vt conſtat ex Liuio li. 3 & 6. decad. 3 diſtributa & milit. tergora boum in ſtipendia & hoc tributum in vſum militum imperata Friſiis ex Tacit. ſyloanis populis, ait Tacit. li. 4. puto eſſe, *Les buffes* vide thoraces ſiit.
- s De hoſpitio militum diximus li. 19. ſyntag. c. 8.
- t l. Fabricenſium, 4. de metatis li. 12. C tit. 41.
- v l. archiatros, 8. eo. de met.
- x l. hac lege, 10. eadem.
- y d. l. 10. §. f. & l omnes, 9. §. cæteri. eo. de metatis.
- z l. decē, 12. eo
- a l. 2. §. domus quoq. de præpoſitis ſacri cubi. li. 12. C. tit. 5. 6
- b l. de uronibus 3. §. domus, de ſilentiariis lib. 12. C. ti. 6.
- c l. in ſacris 9. de proximis ſacrorum ſcrin. lib. 12. C. ti 9.
- d l. 6 §. f. de muneri. P.
- e in l. 2. de metatis C. & pen. nouellæ 139.
- f l. 1 de meta. C.
- g l. deuotum, 5. §. ſolum ſanè de metatis, C. l. vnica, C. de ſalgamo hoſpit. nō præbendo. li. 12. C. ti. 42. l. hoc proſpectum, 6. C. de meta.
- h dicta l. proſpectum l. vni. c. ne rei militarium [illegible]
- i l. deuotum, 5. de metat.
- k l. nullus 7. §. quoties, de fabricenſib.
- l c. 2. de treuga & pace.
- m l. illicitas 6. §. de offi. præſid. P.
- n l. cœnaticorum 3. de erogat. milit. annoC. nouella 129.
- o l. deuotum, 1. §. ſolum ſanè de met. C.
- p l. 2. de paſc. pub. lib. C. l. [illegible] eo. ti.
- q l. omnes. 9. de metatis C.

quaginta annos natus, hoſpicio matrisfamilias vteretur,idque iuſſit metatoribus[a].

De armis[b].

15 Arma à priuatis non conficiantur,nõ emãtur,nõ habeãtur, vt inter illos ſit pacis ſecuritas[c].

Armis vti aliquem non militantem,permittere non debet præſes prouinciæ[d].

Leges quædam de militum perſonis[e].

CAPVT VI.

MILITES, non niſi authoritate principis recipiendi,aut ſine eius probatoriis, etiam à ducibus[f].

2 Seruus ne militet,alioquin capite puniatur[g]: nempe ſi inſcio domino: alioquin ſi is ſciat, poteſt,& ingenuus efficitur[h].

3 De ſtatu etiam ſuo controuerſiam patientes, licet re vera liberi ſint, non debent militare, nec qui ab hoſtibus bona fide redempti ſunt, priuſquam ſe luant,nec ingenui qui bona fide ſeruiũt[i].

4 Nec coloni aut ſaltuenſes,ad militiam ſe vltro offerentes armatam, admitti debent aut cogendi inuiti[k].

5 Nec curialis aut cohortalis conditionis,militent[l].

6 Duabus militiis nemo adſcribatur, ſiue armatis ſiue ciuilibus[m].

7 Negotiatores in militent[n].

8 Ad beſtias damnatus, ſi fugerit & militiæ nomen dederit,capite damnetur[o]. idipſum de deportato in inſulam fiat[p]:& de ad tempus relegato ex cauſa capitali[q],reiici & debet adulterij, vel alterius criminis publici damnatus[r]. item reus poſtulatus[s].

9 Soluuntur & ſacramento,qui litis cauſa militiæ nomen dant,poſtulantibus aduerſariis[t],idem ſi in fraudem ciuilium munerum[v].

10 Nullus tyro vagus,aut veteranus,aut cenſibus obnoxius,ad militiam accedat[x].

11 Ciius Romanus, per decennium militet[y].

Multitudo militum ſiue peditum ſiue equitum ignaua, non habet vires, ſed pondus[z], & potiùs eſt impedimentum quàm auxilium[a]. in omni cõflictu,non tã prodeſt multitudo quã virtus[b]: & in bello manib.opꝰ eſt,nõ multis nominib.aut titulis.

Inter principes quidam vſi ſunt in bellis non promiſcuè omni populo aut plebe,ſed tantùm nobilibus:vt Perſæ,Galli,Poloni,&hæ & ſimiles nationes quæ nobilitate vſæ ſunt, equitatu cæteris præſtarunt.fuerunt autem pedeſtribus copiis non ita fortes. Tyranni vt ſtabilitent vſurpatum principatum nobilitatem aut exilio aut morte exſciderunt, plebe aduerſus eam ſibi contrariam vſi.

Quidam probant magis milites iuuenes quàm ſenes,quidam ſenes & veteranos præponũt. Meliùs pro exequenda pugna decreta, probabimus iuniores ſecundum Veget.lib.1.c.4. vt magis prõptos aut temerarios:at ſatius eſt illis præficere ſeniores, qui & maturitate conſilij valeant & experientia[c]. Quemadmodum Procopius[d] de militia Beliſſarij agens illud addit notabiliter, quod omnes in exercitu eius duces barbati eſſent,nec vnus imberbis repertus fuerit.Idipſum ferè tradunt hiſtoriographi de exercitu Alexandri Magni, cuius duces videbantur referre grauitatem cuiuſdam ſenatus. Tyrones quidam putabant ex certis nationibus meliores,vt de temperatoribus cœli plagis,ex ruſtica plebe quàm vrbana,vt ex duratis ad laborem[e].

12 In conſtitutionibus Galliarum[f] declaratur,

a Frontinus li. 4. c. 1.
b de armis mil. diximus li. 19. Synt. c. 5.
c nouella, 85. de armis. l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. P.
d §. f. nouellæ 17. de manda. principum.
e qui militare iure Romano nõ poſſent, ſuſè doceo li. 19 ſynt. c. 3. quãuis hodie emãtur milites & non eligãtur.
f l. neminem, 17. de re militari. lib. 12. C. tit. 36.
g l. ab omni militia. 11. de re militar. lib. 49. P. ti. 16. l. 2. de tyronib. li. 12. C. ti. 44.
h l. ſuper 6. & ſeq. qui militare poſſ. lib. 12. C. ti. 34.
i l. qui ſtatus, 8. de re milita. P.
k l. 3. qui militare poſſ. C. 11. 4. eo.
m l. his quidem 5. eo.
n l. vni. negotia ne militẽt li. 12. C. ti. 35.
o l. 4. §. ad beſtias. de re milita P.
p d. l. 4. §. in inſulam.
q d. l. 4. § temporarium.
r d. l. 4. § adulterij. eo.
s § reus, & l. qui metu 16 eo. de re milita P.
t l. 1. C. qui militare poſſunt.
v l. 1. C. eo.
x l. 1. de tyronib. l. 12. C. li. 44. [illegible]
y Cornel. Tacit. li. 4. annal.
z Seneca li. 6. de benefic. c. 31.
a [illegible] Veget. lib. 2. c. 1.
b Veget. 2. c. 8.
c Syneſius epiſt. [illegible]
d Procop. li. 4. de bello Vandalic.
e Veget. li. 1. c. 2. & 3.
f In conſtitut. editis ſuper comitiis Bleſenſ. tempore Henrici 3 anno 1580. art. 186. in art. verò 187 excipiuntur principes, quibus dummodo ætatem attigerint 18. annorum, poſſunt dari huiuſmodi turmæ grauis armaturæ.

non eſſe dandas turmas equitum grauioris armaturæ, vocant *de gens d'armes*, præterquam nobilibus inſignioribus, ætatis ad minus 25. annorum, qui antea præfuerunt militibus leuioris armaturæ tit.ducis,aut labariferi,*porte guidon*,aut vexilliferi militũ grauioris armaturæ,aut niſi ipſi fuerint milites grauioris armaturæ,vel leuioris,aut duces peditum, per tempus ſex continuorum annorum. Reliqua autem præcipua munera militiæ talis armaturæ, quale manipalarium prohibentur dari nobilibus, qui in numeris & ordinibus militiæ per triẽnium principi inſeruierint[g]. apud Romanos erat delectus militum peditum & equitum, vnde legio certa peditum manus fuit à delectu fortiſſimorum militum appellata[h],& turmæ quinque equitum & præpoſitorum eodem modo collectæ,non vt hodie ex ignotis, viliſſimis, flagitioſis, purgamentis vrbium ſuarum, latronibus, rapacibus,galeatis leporibus.

Militem factum per ſolemnitatem conſtat,ſaltem adhibitis quinque.Gloſſa ad §.fin.de mandat. princ.in nouell.primùm adhibita examinatione[i]. 2. accedente iuramento, de non euitanda morte pro republica defendenda[k] 3. Conceſſione enſis[l] 4.& ſtigmate notabatur,vt dignoſceretur[m].

Quinto,& in numeros militares recipi debet[n]. Lex tempore 42.& l.fin.de re milit.P.

De militum delictis[o]. CAP. VII.

DELICTVM militis,eſt,quod aliter, quàm diſciplina communis exigit,committur. Veluti ſegnitiæ crimen,contumaciæ,vel deſidiæ l.1.omne delictum,6.de re militar.lib.49.P.tit.16.

Et criminum militum[p], alia propriè militaria, alia communia cum cæteris hominib. & proinde perſecutio, aut propria, aut communis.

Proprium militare,quod quis vti miles admittit, vt dedere ſe militem cui non licet,graue crimen habetur,& augetur,vt in cæteris delictis, dignitate,gradu,ſpecie militiæ.

2 Grauius delictum eſt,detrectare munus militiæ quàm adpetere: nam qui ad delictum olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutem redigebantur[q].Caligatus qui metu hoſtis langorem ſimulauit,tanquam proditor puniatur[r].

3 Deſiſtens à cuiuſuis præpoſiti, vel præſidis excubatione peccatum deſertoris incurrit[s].

4 Contumacia omnis militis, aduerſus præſidem,vel ducem,capite punienda eſt[t].

5 In bello qui rem à duce probibitam fecit, aut mandata non ſeruauit,capite punitur,etiam ſi res bene ceſſerit[v].

6 Irreuerens miles, non tantùm à Tribuno, vel cennirione,ſed etiam à principali eſt coërcendus. Qui centurioni volenti ſe caſtigare reſtiterit, cum veteres nnrauerunt:ſi vitem tenuit, militiam mutat:ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit,capite punitur[x].

7 Qui præpoſitum ſuum protegere noluerunt cùm poſſent, vel deſeruerint, puniuntur, eo occiſo capite puniuntur[y].

8 Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur.Si intra vociferationem aut leuem querelam ſeditin mota eſt, tunc gradu militiæ deiicitur.Et cùm multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat, auocari militia ſolet[z].

9 Miles turbator pacis,capite punitur[a].

10 Deſertor, nempe qui belli tempore abierit à ſignis[b], & qui per prolixum tempus vagatus reducitur[c], ſi in vrbe inueniatur, capite puniri

g eo artic. 188 & 89.
h Varro de ling. lat. Plut. in Rom. in legiones recepti tantum ingenui ex claſſib. quinque ſelectis pueris ſeniorib. capite cenſis, hiſtrionibus libertinis, niſi in magna neceſſitate. Liu. li. 5. vi de plene Sigonium de antiquo iure ciuium Rom. c. 15
i l. qui mili. nõ poſſ.
k l pen ex quibus cauſ. maiores.
l l. filiusfamilias, de mil. teſtam.
m Vt in l. 4. de Fabricenſibus li. 11. C. Veget. de re mil. t.
n l. diximus de militum delictis & officio. li. 19. ſyntag. ine c. 11 & 12.
o l. 1. eo. tit.
p d. l. 1.
q l. 4. §. qui poſt deſertionem, de re milit. P.
r l. omne delictum 6. §. exploratores, de re mil.
s l. deſertorem 3. §. ſi præſidis, de re mil. P.
t d. l. 6. §. contumacia.
v l. 3. §. in bello, de re milit. P.
x l. milites, 13 §. irreuerens. de re milit. P. l. 6. §. 1. eo.
y l. 3. §. f. l. 6. §. f de re mil. P.
z l. 3. § qui ſeditionem, de re mili. *auctoratus*, id eſt exauthoratur legio.
a l. f. §. f de re milit P.
b l. 1. §. deſertor, de deſertoribus li. 12. C. tit. 46.
c l. deſertorẽ, 3 §. deſertor, de re milit. P.

 ſolet

re gradū, hoc opus, hic labor eſt. facilis eſt via ad A diſſentiendum, & ad inuadendum ex improuiſo hoſtem, ad iram concitandam, inimicitias parandas. Sed difficiliùs placantur, quàm excitantur. Ira tardiſſimè deferuet, & diu ſolēt homines iniuriarum meminiſſe. *Hoc natura*, inquit Cicero, pro Sylla, *eſt inſitum, vt quem timueris, quo cum de vita fortunisq́; contenderis, cuius ex inſidiis euaſeris, hunc ſemper oderis.*

5 Bellum dicitur per antiphraſin quaſi minimè bellum, & contrà, quòd ſit omnium malorum quādiu graſſatur, cumulus, ſentina, lerna: eò enim confluit colluuies facinoroſorum hominum, raptorum, adulterorum, ſtupratorum, lenonum, ſicariorum, latronum, pyratarum, veneficorum, furum, abigeorum, perditorum, periurorum, blaſphemorum, maleficarum, lenarum, ſcortorum. B Quorum omnium cætibus, veluti tortoribus, cogitur princeps vti: & quos antea domibus, pagis, vrbibus regno & principatu iuſtitia exigente exturbarat, in vrbes, domos, cum ſtipendio reuocat, fouet, & ceruicibus populi ſui imponit, & fœtorem ſcelerum inter ſubditos ſpargit, quo vel Deus ipſe duriùs in populum & principem animaduertit, peſtémque & famem accumulat, vt dum mala belli deſideramus, plenitudine malorum abundemus. Funditur humanus ſanguis, & ſæpe innoxius, inuolutis bonis in peccatum aliorum, orphani plures & viduæ, ex diuitibus pauperes multi, communis omnium ſolicitudo, ſumptus indefiniti, inculta arua, deſerti pagi, ſubuerſæ vrbes, religio corrupta, vel intercepta, vel neglecta: magno ciuium cruore comparantur victoriæ: ſi quæ adhuc contingant, crudeliùs tractant ſuos qui hodie ſe dicunt milites, quàm hoſtes, audendi quælibet impunè hodie licentia, C bellum eſt. Dicunt & [a] Græci quod ἄρης qui Mars, habet appellationem ἀπὸ τοῦ αἴρειν ἢ ἀναιρεῖν, à tollendo, ſeu occidendo, aut à damno.

a Phornutus li. περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, c. περὶ ἄρεως, de Marte.

Quæ deteriora habentur & magis iniqua, ſi bellum iniuſtum ſit, in quo capta non ſunt capientium, ſed ſunt reſtituenda in conſcientia. cap. ſicut, 29. de iureiur. li. 2. tit. 24. & quando bellum iuſtum vel iniuſtum dicatur, vide D. Thomam 22. qu. 40. art. 1. Sunt belli ſicut pacis iura, vt ait Liuius in 5. iuſtéque ea non minùs quàm fortiter debemus gerere.

6 Cæterùm iuſtum bellum, malum vt dixi, neceſſarium eſt, ideo & nolentes id ſubire cogit. Iniuſtum autem multò pernitioſius. Diſtinguitur autem iuſtum ab iniuſto, notis certis quas expedit adminiſtratoribus rerum publicarū & principibus priùs perpendere & conſultare, quàm ad bellum D inclinent [b]. Et primùm requiritur, vt ſit cauſa & res, quæ mereatur, vt pro ea bellum ſuſcipiatur, quæve publicam vtilitatem magis reſpiciat quàm priuatam, aut ſolius principis priuatam. Sic enim, grauitas malorum quæ ſolent ex bellis oriri, ex vna lance trutinæ appenſa, cum re pro qua ſuſcipitur in altera parte librata, perpēdi & agitari debet, num ea talis ſit quæ mereatur, tot ſe merſare & obiicere periculis, pro propulſanda iniuria, pro rebus iniuſtè detentis repetendis [c]. Bellum iuſtum ita in quantum ſuſcipitur pro tuenda republica & pauperibus defendendis ab hoſtium iniuriis [d], pro fide, pro qua & eccleſia implorat manum ſecularis principis [e], & qui in bello pro ea occumbunt, habent opus meritorium, & præmium cœleſte [f]; ſicut & olim qui pro republica ceciderant, honoribus etiam mortui A afficiebantur propemodum diuinis, & eorum ſucceſſores, ſeu liberi beneficiis: quod & expedire ita fieri, ſaltem in populari republica, tradit Ariſt. & Heraclitus, ἀρηϊφάτους γὰρ οἱ θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι. *A Marte occiſos, & Dei, & homines honorant* [g]. Et Plato in expeditionibus mortuos laudatos, & perinde ac deos & fœlices adorandos, dixit [h]. Refert Demoſthenes in oratio. funebri, decretum publicum ſepulchrū, occiſis in bello ad Cheroneam contra Philippum, & euectis Athenas. cuius rei rationes ipſe, & interpres in argumento reddunt. quia pro victoribus habeantur, qui non hoſti, ſed fortunæ ſuccubuerunt: quod vitam chariorem omni re, pro republica exponant: item ad leniendum luctum pro eo honore, & ad alios ciues audaciores reddendos: eáque ratione addit ex publico parentibus & filiis mortuorum ibi, data B alimenta & arma.

b Videnda quę diximus de bello iuſto, li. 31 ſyntag. c. 22. & de militia omnigena terro li. 19 eiuſdem ſyntag.

c c. 1. & 2. 23. q. 2.

d c. 5. fortitudo 1 q. 1.

e ca. 1. Maximian. 2 epiſcopus 23 qu. 1. c. hortatu, 23 q. 8.

f c. 9. omni timore dep. & 10, 23. q. 8.

g Rhetorica ad Alexan. c. 3.

h Meminit Theodericus Cyrenſis, epiſcopus libro a de martyribus & lib. 8. de cura Græcarum affectionum. ¡ Plato lib. 10. de repub.

A Deo habemus dexteras, ait D. Chryſoſtomus [k], *vt & nobis ipſis, & aliis iniuria affectis opem feramus: vt ſcelera de medio tollamus, vt his quibus vis & damnum adfertur, ſimus portus & refugium. Quomodo ergo eis venia dabitur, qui his armis vtuntur, non ad ſalutem, ſed ad aliorum pernitiem?*

k D. Chryſoſt. homil. in pſalmum 134. to. 2.

7 Suſcipiendum, inquit Ariſtoteles, in eos bellum eſt, qui rempublicam, aut eius ſiue amicos ſiue ſocios iniuria violare moliuntur [l]. pro iniuriis antea nobis illatis, aut iis qui alias nobis auxilio fuerunt, aut pro eo quod pertinet ad gloriam, ad vires, aut ad opes, aut ad aliud quippiam huiuſmodi [m]. natura & iuſtum eſt bellum, contra eos homines qui ad parendum nati ſunt, nec volunt parere [n]: contra rebelles, ſeditioſos, inquietos, factioſos.

l Ariſt. rhetorica ad Alexandrum, c. 37.

m Idem Ariſto. eo. c. 3.

n Idem 1. politicor. c. 5.

8 Fuerunt aliquibus bellorum cauſæ raptarum mulierum iniuria & repetitio, à tempore C tantùm Helenæ raptæ à Priamo Troiano, pro qua repetenda Græci ingentem compararunt claſſem, & pugnarunt cum Troianis annis decem, menſibus ſex, diebus 12. ad Troiam, & corruere ex Argiuis 886. millia: ex Troianis vſque ad oppidum proditum ſexcenta ſeptuaginta ſex millia, vt ſcribit Dares Phrygius [o].

o Dares Phrygius, li. de excid. Troia.

Bellum Lacedæmoniorum propter ſtupratas virgines, contra Meſſanios, initium & inteſtinorum bellorum totius Græciæ [p].

p Oroſ. lib. 1. c. 21.

Bellum Iantino Regi Scytharum, Darius rex Perſarum intulit: cùm filiæ eius nuptias non obtinuiſſet, armatiſque ſeptingentis millibus hominum Scythiam ingreſſus, non facientibus tamen hoſtibus pugnæ poteſtatem, metuens ne interrupto ponte Iſtri reditus ſibi intercluderetur, amiſſis nonaginta millibus hominum, trepidè refugit [q].

q Iuſtinus lib. 2 hiſtoriæ ex Trogo.

Fuit & motum bellum inter Moſchum regem, & regem Succiæ Iohannem 3. ſopitum vix anno 1582. ex eo ortum, quòd cùm Moſchus graui bello preſſiſſet Polonos, bonámque Lituaniæ partem ſub ſuum imperium iunxiſſet, ita ad pacis venit conditiones, ſi ſibi donaretur in matrimonium Catharina magni Sigiſmundi Polonorum regis filia, Sigiſmundi autem Auguſti ſoror germana, ſed illa eum reiecit, & data fuit in matrimonium Iohanni duci Fillandiæ, potentiſſimi Goſtani filio, qui olim Succiæ regis filius natu ſecundus, & ſucceſſit in regno Succiæ Errico fratri ex primo matrimonio, captiuato, contra quem Moſchus acerrimum iniuit bellum, quod tandem finitum eſt Moſcho per Iohannem 3. regem Succiæ & Gothorum, & Stephanum regem

regem Polonorum cedere coacto, & pollicente ſummo Pontifici, ſe contra Turcam & Tartarum Chriſtianis principibus coniuncturū. Sic ſcribit Erricus Faletz Gothus in panegyrico de victoria ſpectatiſſima sereniſſimi regis Gothorū, Sueciæ, Vandalorum &c. excuſſa Viennæ Auſtriæ 1582.

Fuerunt & pro mulieribus bella alibi cruenta & fera; quæ certè non ab omnibus probata fuerunt, vt rectè videantur reſpondiſſe Troiani Græcis repetentibus Helenam, ſe quidem ſentire iniuriorum virorum eſſe, rapere fœminas; amentium autem raptis vlciſcendis operam dare: prudentium autem pro nulla habere raptarum pulchritudinem; quippe quæ niſi voluiſſent, haud dubiè raptæ non fuiſſent [a].

a Herodo. in 1.

9 Videtur & iniuſtius eſſe bellū quod ditionis ampliandæ cauſa, aliis ciuitatibus & vicinis innocentibus infertur, quo nomine Ninus notatur à Iuſtino & [b], aliis, Alexāder Magnus, aliique qui potiùs magni prædones quàm reges merētur appellari. duo enim maxima mala tales inuehunt in rempublicam, & quod committant contra legem diuinam & naturalem, occidentes, alterum lædentes, & alienum vſurpantes: & quòd populum proprium quem cuſtodiendum acceperunt, periculis mortis temerè exponant: nec conſiderent gloriolam illam momento duraturam, quam de victoria aduerſus non lædentes ferunt, ingentis cladis eſſe irreparabilem occaſionem & cauſam, pro qua valde Deus offenditur, dum videt mortis æternę & temporalis, animas & corpora pro illa ambitione pugnantium, exponi periculis; pro quibus tamen filius ipſe Dei ſaluandis, non dubitauit ſubire hominis corpus & immolari.

b Iuſtinus in 1.

10 Et adhuc deterius in Deum committunt qui ſtudioſè vindicandi non cauſa reipublicæ armatos orco deuouent. definit enim eſſe iuſtum bellum, in eo quòd vindicandi animo inferatur, ſicut Diuus Auguſtinus expreſſit [c]. *Quid culpatur, inquit, in bello, an quia moriuntur quandoque morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia hæc ſunt, quæ in bellis iure culpantur.*

c D. Auguſtin. li. 22. contra Fauſtum Manichæum c. 74 & 75. relatus à Gratiano in c. 4. quid culpatur 23. q. 1.

Et hoc abuti gladio & militibus, nempe exponere milites morti temere ob vnius principis indignationem, cùm nec ipſe ſui cauſa, ſed defenſionis populi fuerit à Deo dignitate & poteſtate donatus, vt rectè diceret Alexander Seuerus imperator, ſe magis milites ſeruare quàm ſeipſum malle: quod ſalus publica in his eſſet, eóſque ægrotatos inuiſebat, & apprimè ſuis expenſis curari iubebat [d].

d Aelius Lampridius in Alexand. Seuero.

Cauſæ bellorum quibuſdam fuerunt duæ potiſſimùm quæ iniuſta reddunt, ambitio & auaritia profunda, cupido imperij & diuitiarum, ex quibus miſerrima victoria: iuſtum ſine dubio facit cauſa defenſionis & neceſſarium quoque. nā hoc ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, vt omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite, à vita ſua propulſarent, & vim vi natura repellere licet [e], defenſióque habita iuſta ſui, parentum, patriæ, ſociorum, miſerorum, afflictorum ſeu oppreſſorum iniquè.

e Cicero pro Milone l. vlt ma de iuſtitia & iure P. cum ſimil.

In cauſa iuſta belli, verſatur ferè cardo roboris & bonæ ſpei victoriæ: ſiquidem ſibi perſua-

A det cū ratione arma mouere, aggrediendo vel defendendo, animoſiùs ſuam proſequitur cauſam, & confiſus de iuſtitia lubentiùs ſe exponit periculis, populúſque alacriùs ei pecuniis & perſonis ſubuenit; vt contrà, ſola vel opinio quòd iniuſte arma moueantur, eneruat animum vt minùs audeat, iam in conſcientia iudicans etſi tacitus, Deum ei aduerſari. Quò fit vt antè belli indictionem, principes fœcialibus meritò & legatis vtantur, vt iuſtam ſuam occaſionem exponant, & ita populum ex cauſa ſequaciorem habeant.

11 Secunda belli iuſti circunſtantia, eſt neceſſitas [f], nempe quia princeps aut reſpublica, non debet ad bellum inclinare, niſi priùs tentatis omnibus remediis quibus illud vitari poſſit. quòd ſi nullum occurrat, tunc proxima erit cura principis, vt quàm minimo ſuorum detrimēto, quámque minima ſanguinis Chriſtiani fuB ſione & breui finiatur. quod animo facile concipiet, ſi meminerit ſui officij & conſeruationem populi ſibi à Deo commiſſam, & quod Lucullus incitatus ad direptionem dicebat [g], ſe malle vnum militem ſuum & ciuem ex hoſtium manibus eripere, quàm vniuerſas hoſtium fortunas ſibi vindicare. Et Scipio [h], malle ſe vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere. & ad arma perueniendum, quando nulla niſi in armis relinquitur ſpes, nec iniuria alio modo poteſt reparari, vel ablatum repeti; aut inuaſus corrigi.

f c. noli 3. §. hoc ergo 23. q. 1.

g Plutarch. in Lucullo.

h Iulius Capitolin. in Antonino Pio.

12 Tertiò conſideranda eſt perſona arma tractantis, à qua moueatur bellum. Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo iubente vel ſinente, & ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli authoritas atque conſilium, apud principes ſit [i], quia illis gladius cō-C miſſus eſt materialis, aut illis qui in quacunque republica loco principum ſunt. Sic & Plato [k]. ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία, ſi quis priuatim ſine publico ſcito pacem bellúmve fecerit, mortis pœna ei ſit.

i c. 4. quid culpatur 23. q. 1. ex D. Auguſt. li. 22. contra Fauſtum Manichæum c. 74 & 75 facit l. vnic. vt armorum vſus inſcio principe interdictus ſit li. 11. C. tit. 47. nouella de armis l. 3. ad leg. Iul. de vi public.

k Plato 12. de legib.

13 Quartò perpenditur & modus belli, vt indictum ſit ab initio ab his qui poſſunt bellum mouere [l], vt Cicero negat iuſtum bellum, niſi denunciatum aut indictum. quo pacto verò indiceretur, iam latè docuimus libr. 19. ſyntagm. iuris c. 2.

l in c. iuſtum 1. & ſeq. Dominus 23. q. 2. l. hoſtes 24. de captiuis & poſtlimi. reuer. l. 49 P. 11. 5 l. hoſtes hi ſunt, 118 de ver. ſignif. P.

14 Quintò, delectus haberi debet perſonarū quibus vtendum ſit in bello. nam in primis iniuſtum haberetur ſi clerici quibus militia ſecularis D interdicta eſt, militare cogantur; & ita à cultu diuino abſtrahantur, in quo plus iuuant rempublicam quàm ſi propria manu militarent, & polluerent ſanguine incontaminatum cui inſeruiūt miniſterium [m]. Clericorum arma, lacrymæ, orationes & ieiunia [n], quæ pugnantes manu militari armata, ſolent efficaciùs iuuare [o].

m D. Thomas 22. q. 40 & 64. c. 1. c. clerici. c. cùm à Iudæis, 23. q. 8. c. quod in dubiis 5. de pœnis cum ſimilibus de his qui militare nequeunt, non copioſe lib. 19 ſyntag. c. 3.

n c. 3. non pila c. clerici, quo in quacunque 23 q. 8. 2. ad Corinth. 10.

o c. 3 ſi quis vult 36 diſt.

15 Poſtremò finis debet proponi iuſtus, propter quem bellum ſuſcipiendum eſt, ac per hoc, ſi terrena iſta reſpublica, præcepta cuſtodiat diuina, & ipſa bella ſine beneuolentia, non gerentur: vt ad pietatis iuſtitiæque pacatam ſocietatem victis faciliùs conſulatur [p]. Et apud veros Dei cultores, etiam ipſa bella pacata ſunt, & non cupiditate aut crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, vt mali coerceantur & boni ſubleuentur [q]. Suſcipienda bella ſunt, vt ait Cicero [r], vt in pace viuatur.

p c. paratus. 2. §. ac pro hoc 23 q. 1.

q ex D. Auguſt. in c. cum ad veros, ſ. eadē 23. q. 1.

r Cicer. 1. offic.

Pulchrè hac de re D. Chriſoſtomus diſſeruit

ruit [a]. *Non veni mittere pacẽ ſed gladiũ*, inquit Chriſtus [b]. *Ille gladius eſt ſeparatio boni à malo, tunc enim ſequitur pax quæ decantatur* [c], *ab Angelis, & in terra pax, & futuram in diebus Chriſti prædixerunt prophetæ, tunc enim pax præſtatur, quando quod tabo & ſanie corruptum eſt abiicitur & abſcinditur, quando factioſa & improba pars repellitur aut omnino deſtruitur, ſic enim cœlis terra coniungi poteſt. Nam & hoc modo reliquum corpus cõſeruat medicus facilè, ſi quod reduci ad ſanitatem non poteſt, abſciderit & proiecerit. Et militia dux, ad ſoluendam militum conſpirationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa Babel factum videmus, quando pernicioſa illa pax* [d], *per ſalutarem vocis diſſonantiam diſſoluta, tranquillam atq; laudabilem pacem reddidit. Sic etiã Paulus* [e], *qui aduerſum ſe conſpirabant, diuidebat ac diſſipabat. Tempore verò illius Naboth* [f], *concordia illa quouis bello fuit atrocior.* Neque etiam ſemper concordia laudanda, cùm etiam ſæpe concordia inter ſe magna coſpirare ſciamus. Nõ igitur ex propoſito Chriſti, ſed ex mente animóque hominum vitioſo bellum erumpit. Nam ipſe certè vellet, vt omnes vno conſenſu veram pietatem complecterentur, verùm quoniam reſiſtont atque reluctantur, bellum prorumpit.

[a] D. Chryſoſt. hõ 16. in Matthæum exc. in Matthæi 10. 2.
[b] Matthæi 10.
[c] Lucæ 2.
[d] Gen. 11. c.
[e] Act. 9. & 23.
[f] 3. Reg. c. 21.

Nec etiam dubitant, qui vel leuiter in ſacra pagina eruditi ſunt, ob peccata & contumaciam aduerſus mãdata Dei, immitti in homines à Deo bellum, vt tali flagello verberati, reſipiſcant. vnde finis hic belli, pax cum Deo, vt per bellum emendentur, quæ per iudices ſingulares ordinato forenſi iudicio, emendari aut omnino aut ſufficienter nequeunt. *Si audieritis me*, inquit Deus, *bona terræ comedetis, quòd ſi nolueritis, gladius deuorabit vos* [g]. Excitat pax abundantiam rerum, illa ſaturitatem & ſuperbiam, per quam deflectunt à via Domini, rectáq; vita impinguari & dilatari & recalcitrant, ſibique mutuò manus inferunt; quare vt in viam redeant flagellum immittit in illos Deus, & ſuſcitat hoſtes qui voluptatum & ſuperbiæ ſordibus inuolutos, exagitent, vt crebro humanæ & temporalis afflictionis, bonos à delictis expurget, malos ſuo iuſto iudicio celeriùs extinguat. Sic voluit Deus populum ſuum, quem è domo ſeruitutis & Ægypti impietatibus eduxerat, perpetuis bellis exerceri vt pacem meliorem conſequeretur.

[g] Eſaiæ c. 1. ver. 19. & 20.

16 Proclus rurſum [h], Belli finis, inquit, eſt iuſtitia, pacis finis amicitia ac vnio: bellorũ principium iniuſtitia, quia eſt contrariorum pugnantia & inæqualitas.

[h] Proclus in commentariis in Alcibiadem primum Platonis.

De conſultatione præcedente bellum.

CAPVT. II.

POSTQVAM princeps aut reſpublica maturè de bello inferendo tanquam iuſto conſultauerint, opus eſt facto: ſed antè neceſſarium eſt inire rationem; num ærarium ſufficiat ſumptibus, num ſufficiant milites, qui poſſint opponi hoſti: aliter enim de pace non de bello cum hoſte tractandum eſt, iuxta parabolam à Chriſto propoſitam [i].

[i] Lucæ c. 14. verſ. 31.

His conſideratis, mora nociua, verbáque ſuperflua ab opere ſunt remouenda. Et meritò ſæpius inculcabat orationibus ſuis Demoſthenes in Philippicis, maximè in 4. non verbis & deliberationibus, abſque executione, ſed armis coercendum Philippum: vincere quidem Athenienſes in iure diſputando, ſed non ideo impediri Philippum.

Suidas quoque ait [k], quod Græcis Mars, ἄρης dicitur propriè, ὁ σίδηρος σημαίνει καὶ τὸν πόλεμον. ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων, ἀλλὰ ἔργων χρεία. Et Homerus, ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ᾽ ἐνὶ βουλῇ.

[k] in verb. ἄρης v de Varro. & Feſtum in dictione Duellii.

Priùs tamen eſt apparandum bellum quàm exercendum [l]. Et, vt ait Vegetius [m], prouido principi antequam inchoetur bellum, de copiis expenſíſque ſollicitus debet eſſe tractatus, pecuniarum prior cura; nam omnia alia facilè illis parantur, milites & annonæ & arma: vnde pro ſpiritu vitali & neruis belli ponuntur. Imò haſtæ aureæ, & pecuniæ plus ſæpe ipſis militibus poſſunt: neque difficilem captu quantumuis munitiſſimam ciuitatem putabat Philippus rex in quam aſellus auro onuſtus, ingredi poſſet [n], cùm nihil tam munitum quod non expugnari pecunia poſſit [o].

[l] Quint. li. 12. inſti. orator.
[m] li. 3. c. 3.
[n] Cicero 1. ad Attic. epi. 12.
[o] Cicero 7. in Verrem.

a Conſultatio in bello aggrediendo num expediat aut liceat, aut poſſit moueri, & iuſtæne cauſæ ſint, & vires adſiot, apud omnes principes & reſpublicas non immeritò prima fuit, vt ex Liuio & aliis hiſtoriarũ enarratoribus liquet, & in hoc conſilio bona expendenda & conferẽda quæ ex victoria euenire poſſunt, cum malis quæ inde naſcuntur. Conſilio eodem bellum ipſum ſuſceptum tractandum & finiendum.

Nam & ab Euripide ſapientiſſimè dictum fertur, vnicum rectum conſilium magnam militum manum vincere. Sicque vt ait Polybius in 1. Xãtippus Lacedæmonius, vir rei militaris peritus, iam exciſas vires Chartaginenſium, & ciuitatem & patriam reparauit: & M. Atilium & Romanorum exercitum penè contriuit & interemit.

Paucis momentis conſilium ciuitatis, non minus quàm fortuna effecit maxima [p]. Scribit & Aimonius [q], Burgundiones omnes, plus conſiliis quàm armis tutaſſe ſuam rempublicam. Saltem arma conſilio temperanda ſunt [r]. Sunt enim quidam nimiùm præcipites, qui dum inferre pericula volunt, non cauent. cùm tamen expendẽdum ſit, vim fortunæ martémque belli communem & ancipitem: certa pro incertis nõ eſſe mutanda, &, vt ait Salluſtius [s], omne bellum ſumi facilè, cæterùm ægerrime deſinere; nec in eiuſdem poteſtate initium & finẽ eſſe. Incipere cuiuis vel ignauo licere, ſed non deponi niſi cùm victores velint: princeps hac in conſultatione de bello ineundo, debet quoque conſultores ipſos perpendere qui ſint qui ſuadeant, quíve diſſuadeant. Sunt in aula furiæ, facéſque belli, nobiles, quibus in pace durius ſeruitium eſt, quo tẽpore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia ſe liberant: ſunt inquieti, qui neque ipſi quieſcunt, nec alios quieſcere ſinunt, ſunt exules, qui in eos à quibus pulſi ſunt meritò, metu pœnarum cunctantem principem in arma impellunt. Sunt qui prætextu publicæ cauſæ, vel ſeipſos de inimicis vindicare, vel diteſcere ſtipendiis & ſumptibus principum, & ex rapina in ſubditos, cupiunt. Sunt plures qui de bello peragendo conſilium facilè dant, ſed periculum ſubire poſtea detractent. Sunt qui præſentia tantùm reſpiciant, & iram excandeſcentẽ implere deſiderent, ſed mala publica & priuata non conſiderent: quæ omnia tamen prudẽs princeps, vel reipublicæ gubernator, priùs expendet quàm aggrediatur. Nempe quòd bello inſtituto, vt ait Thucydides [t], neceſſum eſt, principes malè audire, & culpari ob damna.

[p] Iſocrates in Archidamo.
[q] de geſtis Francorum li. 3. c. 14.
[r] Tacitus 2. Annal.
[s] in bello Iugurtino.
[t] Thucy. in 5.

3 At vt conſilia ſunt neceſſaria bellantibus, ſic A
ſilentium eorum magis obſeruandum: & ca-
uendum ne detegantur.inde enim irrita fiunt du-
cis decreta, & contrariis conſiliis præuenti, in-
clades maximas coniiciunt exercitus. vix enim
fieri poteſt, quin ſint exploratores aduerſariorum
in exercitu, & intercepro conſilio eius, teliqua
quæ bonum imperatorem decent parum ei pro-
ficiunt. Iubetur itaque ab iis, qui artem tenent
militarem, dux aut imperator, tria diligenter ob-
ſeruare; quorum primum illud non immeritò, vt
ſilentium obſeruet eorum quæ eſt facturus, nec
voce, vel vultu detegat; conſultet tamen eū qui-
bus oportet, ac ſi non decreuiſſet. Alterum vt
ſciat diurna & nocturna itinera, & quomodo ea
non tantùm per terram, ſed etiam per mare per-
ficiantur. Tertium vt oportunitaté temporis ex
circunſtantiis cognoſcat, poſſitque illam cum iu-
dicio conïicere. Quibus & alia addentur in epi-
tome Polyb.li. 9. Sed de conſilio præcipuum ſilē-
a Polyb. in 3. do, ex quo teliqua pendent: erat, inquit alibi [a],
qui putat aliquod magis proprium optimi ducis
officium eſſe, quàm conſilia & naturam hoſtis
intelligere. Nam quemadmodum naois ſublato
gubernatore facilè in poteſtatem hoſtium venit:
eodem modo, ſi quis rationibus atque conſiliis
ducem è medio ſuſtulerit, ſtatim quoque exerci-
tus compos fiet.

De apparatu, & de eo quod præcedit ipſum bellum.

CAPVT III.

Post quàm decretum erit iuſto conſilio
bellum eſſe mouendum, perueniendum eſt
ad apparatum, & ea quæ ad illud ſufficere poſ-
ſint. Et principio Dei optimi maximi placandum
& exorādum eſt numen, vt propitium ſit, & co-
natus velit dirigere, atque ſuo fauore proſequi
dignetur. Romani Ethnici, antequam nouum
bellum ſuſciperent, ſupplicationes publicas ha-
bebant, quæ fiebant circa puluinaria omnia, vo-
b Liuius li. 31. uebántque diis ſuis, & ludos inſtituebant [b].
Anno Domini 791. cùm indictum fuiſſet bel-
lum à Carolo magno Hunnis pro Frāciæ & Hun-
norum regnorum limitibus antequā Carol. Ma-
gnus caſtra moueret ad Arneſum fluuium, qui fi-
nes diſterminat, per triduum ſupplicationem
fecit, vt illud bellum proſperos & fœlices habe-
ret euentus. In annalibus Pipini, Caroli magni
& Ludouici in eo. anno.
Sic conſulebant Dominum num ad pugnam
deſcenderent Iſraelitæ contra hoſtem, ieiuna-
bant, & lacrymis, & orationibus Deum depre-
c vt c. 20. Iudi. cum c. 20. ver. 18. & 23. & 26. 1. Reg. c. 23. verſ. 2. 1. Reg. c. 14. verſ. 37. cabantur, vt adeſſe vellet in auxilium [c]. Nihil
ſine auſpiciis & religione faciebaot Ethnici:
multò magis ſine illa bellum non mouebant.
Dauid vix in bellum procedebat niſi priùs con-
ſulto Dei oraculo, vt in 1. Regum c. 23.
Conſtantinus Magnus, contra Perſas ſemper
ſecum habebat tabernaculum in caſtris in quo
diuina fierent myſteria crucis ſigno pro vexillo
fœliciſſimo vſus. multùm poteſt religio & Dei
fauor in bellis. imò ſola cogitatio quòd poſt exi-
tum vitæ mortalis, vita æterna pro præmio pu-
gnantibus pro iuſta cauſa, ſub legitimo princi-
pe propoſita eſt, impauidos facit milites & au-
daces.
d 3. Eſdræ cap. 4. verſ. 59. Atque Dei enim eſt victoria [d], ſapientia
& claritas.

A Sanctius hoc, quàm quòd quidam ſoliti eſſent
à fuſione ſanguinis & gladiatoriis ſpectaculis, ini-
tium dare bellis, vt ſanguini fundendo ſe ita aſ-
ſueſcerent, & præludia crudelitatis manibus li-
barent, qui mortem ſitiunt hominum; quaſi qui
ad militiam vocantur, non ad cōſulendam pacē,
ſed ad carnificinam & lanienam venire deberēt.
Melius Lacones antequam bellum hoſtibus in-
ferrent, muſis immolabant, clementiæque atq;
amicitiæ, non marti. ſatius enim putabant, pa-
ctione hoſtium animos conciliare, quàm prælij
ſubire aleam [e]. e Plutarch. libello de non iraſcendo.
Enunciabant bella magnanimi antiqui, & qui
virtute militari claruerunt, & eadem virtute a-
perto marte non clam vt latrunculi & prodito-
res pugnarunt: prius & cauſas ante bellum ho-
ſtibus exponebant, vt & ipſi vel cederent & ſa-
tisfacerent; aut parati ſe defenderent. Solebant
Perſarum reges, ab his in quorum fines irruerēt,
B quibúſve bellum inferrent, terram & aquam per
præconem ſeu fæcialem petere, denunciantes
eo modo, vt populū, vrbes, agros, regionémque
in deditionem darent, ſeſéque in totum illorum
nutui & ditioni ſubiicerent, alioquin niſi impe-
rata facerent, ſeſe eos ad internecionem vſque
proſequuturos minabantur [f]. f Diodor. Sic. lib. 11. de Xerxe Q. Curtius li. 3. de geſt. Alex. ad Iudith c. 2. L. unic. c. 35.
3 Principi vel reipublicæ bellum acturis re-
quiritur numerus ſufficiciens militum, quem cō-
ficere poſſint vel ex ſubditis, vel ex amicis, aut
cōfœderatis, aut ex auxiliaribus ſtipendiariis, &
quæ mittuntur auxilia a ſociis & confœderatis.
Sunt enim inſtrumenta militiæ præcipua, ſine
quibus potiùs quieſcendum erit quam bellandū.
Sic Moſes [g] pugnaturus numerum pugnatorum g Num. c. 1. & c. 26.
priùs collegit, ſic & reges Iſrael [h]. Et docuit per h 2 Reg. c. 24.
parabolam Deus Chriſtus [i], Et Abraham nume- i Lucæ 14.
C rauit trecentos decem & octo vernaculos ſuos,
profecturus ad liberandum Loth cum quibus
obtinuit victoriam [k]. k Gen. c. 14. verſ. 14.
Neque hic inficias eo, quin cum Dei adiuto-
rio, potiſſimùm vbi de iuſta cauſa agitur, pauci
ſuperare multitudinem poſſint: non enim eſt
difficile Deo ſiue in multis ſiue in paucis ſalua-
re [l]. Sed dico media à Deo humana conſtituta l 1. Reg. c. 14. verſ. 7. 2 paralipo. c. 14. ver. 11. exemplū Iudicum 7.
eſſe, quæ contemni non debent, ne videamur
tentare Dominum ſi his non vtamur, & præter-
miſſis illis, temerè ſperemus.
4 Auxiliares conducti ex diuerſis locis nec diſ-
ciplina inter ſe, nec affectione conſentiunt [m]. m Vegetius li. 2. c. 2.
Quamobtem in auxiliaribus conducendis, proſ-
picere debet princeps quos aduocet: num ſint
D probæ fidei, & an illis tutò ſe committere poſ-
ſit & ſuos: ſiquidem ſolent iſti mercenarij mili-
tes, plus lucrum quam cauſam ſequi bellandi: &
ita facilè ab hoſtibus vel maiore ſtipendio vel
donis corrumpi poſſunt.
Aliundéque periculum imminet, ne fugatis
hoſtibus, ipſi auxiliares inſidientur dominis qui
eos aduocauerint, ſi maiori numero quam ſit
populus apud quem tranſierunt, inueniantur.
Accidit illud interdum Romanis imperatori-
bus, vt Valenti. Is enim cùm Gothos in Thra-
ciam ſecedere permiſiſſet, atque omnes ferè ſti-
pendiarios milites ſibi feciſſet, vt rebelles & fi-
nitimos vinceret, tandem illi imperium Occidē-
tis inuaſerunt, & Orientis deprædarunt [n]. Sic n Niceph. Callist. l. 12. c. 48.
Turcæ à Græcis imperatoribus in auxilium acci-
ti, imperium Orientis occuparont. Saxones Deo
hominibúſque inuiſi, aduocati à Britannis vt ex-
pugnarent vicinos Pictos & Scotos infeſtos ab
iiſdem

iiſdem tyrannicè oppreſſi ſunt, & ibidem imperarunt ferè per trecentos & ampliùs annos [a].

a Gildas ſapiens li. de excidio Britanniæ.

Fuit noſtro ſeculo Cairadinus pyrata, qui aduocatus ab incolis Ziliæ ſeu Cæſarienſibus Mauritaniæ, *Nunc Argel, ſeu Algel*, ad expellendos ab arce Hiſpanos, eos quidem inde expulit: verùm Selinum principem ciuitatis necauit, & ſe ipſum regem conſtituit.

Cùm etiam Saladinus dux Tartarorum vocatus veniſſet in auxilium ab incolis Babyloniæ quam dicunt hodie Cairo, vbi ſuperſtitionis & impietatis Mahumeticæ magnus pontifex Califus dictus degebat, ad pellendos Chriſtianos qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota Syria pepulit: ſed viribus pollens, Caliphum necauit, & dominatum ſibi vſurpauit, eòque potitus cum ſuis ope & præſidio Tartarorum, donec Sultanus Selinus imperium adeptus eſt. B Magna ſtultitia eſt, inquit Polybius libro ſecundo, præſidium præſertim Barbarorum hominum, in vrbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleat.

5 Inter auxiliares milites olim eligebantur, vt fortiores & armorum ſtudioſi Galli, vt nullum olim vix fuerit in Græcia bellum geſtum ſine illis, vt ait Iuſtinus [b], quamquam Polybius dicat illos tantum primo valere impetu, poſtea verò animis labaſcere [c]. Qui tranſalpes Rhodanū habitant, militiam mercenariam ſtrenuè exercent, vnde & Geſſatæ dicti [d]. Numidæ equites in exercitu admodum patientes [e].

b Iuſtin. li. 24 & 27.

c Polyb. 2. hiſtor.

d Eod. Polyb.

e Polyb. in 3.

6 Sunt tamen qui putent expedire potius vti auxiliaribus extraneis militibus quàm ſubditis & incolis, vt conſeruent ſuos, periculis autem belli exponant potius extraneos. Alij contrà exiſti- C marunt ſegniùs extraneos militare, & difficilem, vel raram eſſe in manu auxiliariū victoriā, quòd & pretio addicti potius de prçda quàm de victoria & fine belli cogitent: nec ita vt ciues amore reipublicæ & honoris cauſa pugnent, ſed veluti perfunctoriè & dicis gratia. Quare Demoſth. 1. Olynthiaca ſuadet Athenienſibus, vt ciues ipſi militent, & non ſicut ſolebant, per milites peregrinos opem ferant, eámque cauſam aſſerit eſſe, cur res malè gerantur. Infidi vt plerunque mercenarij quibus cùm venales habeant manus, ibi fas vbi maxima merces, amant non iuberi, non regi, cunctáque ex libidine agere [f], in propinquo maximè ſummæ rei diſcrimine, & pauidi in ipſa etiam pugna, ſeu pudore flagitij, ſine cura ducum, abire & fugere ſolent, quia nō fide neque affectu tenentur, vt ſerò velint dominationi alienæ ſanguinem ſuum commodare. D Sunt hirudines ærarij, populatores prouincialiū, quos à populatoribus vindicare deberent. ſoliti omnia tanquam externa, aut vrbes hoſtium [g], vrere, vaſtare, rapere, inſatiabiles exprobratores ſui ſeruitij, cùm nihil tamen aut parum inſeruiāt, & longè à periculis ſe ſubtrahant: nos hæc omnia iſto ſeculo vidimus, & experti ſumus.

f Cornel. Tacit. lib. 4. hiſt.

g Tacitus lib. 2. hiſtoriæ.

Et forſan probabilior eſſet hæc ſententia, ſi ſufficerent incolæ regni, vt non opus eſſet ope alterius. Sed quando vires propriæ ciuium non ſufficiunt, confugiendum eſt ad mercenarios, & maximè quando princeps magis habet ſuſpectos de rebellione ſubditos, quàm ſuſpectam extraneorum fidem. quæ fuit ratio præcipua, cur tyranni antiquitùs delegerint ſibi ſatellites & cuſtodes ex alienigenis, quia ſe committere nō auderent ſuis, vt contigit tyrannis qui ſi ſubditos A arment, non in fide aut officio manebunt. Tyranni exarmant ſuos. Nam princeps, vt ait Plato lib. 8. de legibus, ſubditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animoſos, neque in vniuerſum bellicoſos fieri, volens quidem vnquam patietur. Quod tamen aliter in legitimo principatu locum non habet, in quo ſubditos amat princeps & illi cum viciſſim, & proinde magis fidi, obedientiores reuerentia & amore veluti naturali ſui principis, & ſuæ patriæ filiorum & cognatorum dilectione impulſi & ad pugnam ineundam, vel neceſſitate, vel alacritate excitati.

Si quando autem neceſſitas etiam auxiliares aduocare ſuadeat, prudentis principis erit malis quæ inde poſſunt contingere, proſpicere & prouidere, & vti neceſſitate cum minimo ſuo incōmodo. B Et vt ait Liuius libro 25. id cauendum erit ducibus, exempláque pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus ſui roboris ſuarúmque propriè virium in caſtris habeant.

Certè n. inter maiora mala, quibus implicari poteſt principatus aut reſpublica, eſt pendere ex viribus alterius, exque militari manu exterorum, Hinc enim oriuntur omnia prædicta mala, & reipublicæ occupationes & ſuorum diffidentia.

Malum adhuc quod datur, externis nationibus in auxilium vocatis, eſt occaſio ſcrutandi vires noſtras, ad quas poſtea euertendas hoſtili animo maiori numero redeunt, & loca, & vrbes earúmque munitiones & mores obſeruātes, rurſum commoditatibus ſe accommodant in perniciem aduocantium: & bellandi modum & defen- C dendi artem detegentes, minori cum negotio aggrediuntur. Accidit peius malum, quòd dū princeps externis militibus præter modum vtitur, ſubditi interim arma non tractant, imbelléſque remanent, & recedentibus auxiliaribus, incurſibus inimicorum facilè vincuntur.

Sunt multa alia quoque armorum exterorum incommoda, quæ conſiderans Carolus 7. rex Frāciæ pulſis regno Anglis, inſtituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum qui ſtipēdiis continuis militari ſcientię nauarent operam, & ad omnem incurſum interim expeditius conuenirent, dum alij interim, ſi maioribus viribus opus eſſet, cogerentur; verùm latrociniis tales intenti, fuerunt à Ludouico 11. ſublati, qui aſciuit in illorum locum ſibi laterales Heluetios. Rurſum tamen Franciſcus 1. rex memor periculorum, quibus expoſita fuerat Gallia ob auxilia- D res extraneos, anno 1534. Legiones reſtituit quinquaginta millium peditum: & cùm illæ poſtea penitus ferè fuiſſent extinctæ, reſtituit eaſdem Henricus 2. filius ſuæ tamen magna regni vtilitate propter indiſciplinátum ordinem.

Non deſunt qui iudicant etiam non expedire principibus, vti in bello ſubditis, eo quòd arma, feroces efficiant ſubditos, & inde ad rebellandum faciliùs erigant criſtas. omnia enim ſibi cum robore enſis & armorum pollicentur, vt exempla adhuc extant in Gallia & Flandria.

Sententiæ diuerſæ ſuas habent rationes, & & certè vndique imminent cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium autem & munus principis erit, ſolerter omnia perpendere & conferre, & quod magis conuenire & ſecuriùs videbitur eligere, & minùs damnoſum ſequi. Alioquin impoſſibile eſt in rerum naturæ

varie-

varietate maximè iu adminiſtratione reipublicæ, euitare omnia incommoda. Cæteris verò paribus eligibilius eſſet, cum copia nobilitatis, militares turbas ex ſubditis habere, & ſi reſpublica à bellis externis quieuerit, non pati eas otiuſas, ſed ſemper extra regnum, potius in limitaneas ſtatiooes eas mittere. nam facilè ſi remaneant cum quiete, vel tranſeunt in latrones, vel factiones & rebelliones. Inibit & gratiam princeps cum principibus extraneis, ſi tales milites, auxiliares illis mittat. Sicque quoque purgabit ſanguinem corruptum à ſuo corpore cioili. & ſi quando bellum ingruat, poterit ſemper exercitatos repetere.

7 Poterit dux & princeps, non ſolùm milites auxiliares ſed & regnicolas probare, cuius futusi ſint fidei in ipſo prælio, antè ipſam prælij neceſſitatem, eodem modo quo Iphicrates, teſte Polyęno lib. 3. Stratagem. Is enim variè milites exercebat, falſa conſilia excogitans, ſeu machinans falſis inſidias, falſas proditiones, falſa ad hoſtes transfugia, falſas hoſtium irruptiones, falſos terrotes panicos, vt ſempet ſiquid aliquando tale accideret, præparati eſſent, & ne vllo pacto permouerentut, numquam ſinebat eos otiari aut ceſſare, ſed etiam ſi bellum non eſſet, iubebat eos aliquid fodere, aut foſſas ducere, aut arbores cædete, aut caſtra mouere, aot vaſa colligere & transferre, ne tanquam homines in otio exiſtentes, rebus nouis ſtuderent.

Cæterùm controuerſum ſcio, aliàs fuiſſe imperatorem Carolum 5. & Franciſcum primum eius nominis regem Gallię, num Chriſtiano principi liceat infidelium Turcarum, aut Sarracenorum auxiliaribus copiis vti, aduerſus alium principem Chriſtianum. Verùm qui ſatis non habent virium in extrema neceſſitate, inuaſi ab hoſtibus Chriſtianis, vt putant iniuſtè, ſe non peccare exiſtimant, ſi tale aoxilium alio deſtituti, auocauerint: non magis quàm cùm vtuntur enſibus, baliſtis, haſtis, clypeis, bombardis & ſimilibus aliis inſtrumentis, quibus hoſtes etiam Chriſtianos repellunt. vtitur Deus in puniendis malis & obduratis, & improbis hominibus, Dæmonibus ipſis, quibus nulli pernitioſiores ſunt hoſtes religionis; & Chriſtianorum acies maiori nunc ex parte ſunt refertæ & conflatæ homicidis, latronibus, exulibus hæteticis, atheis. iuſtitiæ miniſtri, ſeu carnifices, quales viri ſunt quis ignorat? Et tãta eſt vindictæ hodie cupido, vt quod pet bonos exequendũ oon eſſe putamus, per proditores experiamur. Tantùm odium Chriſtianorum, quod me pudet dicere, vt irreconciliabili ira & cupiditate inuadentes res aliorum, eos eogant non dico Turcarum, aut infidelium, ſed etiam ipſius Dęmonis, opem requirere. Iniuit fœdus Abrahã com Abimelecho [a], rege Palæſtinorum, vt quidam putant Ethnico, qui Aſtrologiæ intentus erat, quamquam apud eum timorem peccãdi fuiſſe referat ſacra pagina [b]. Ioſue fœdus iniuit nomine populi Dei, cum Gabaonitis idololatris, & deputauit eos miniſterio cuncti populi [c], ſed & eos iuuit contra Amorrhæos [d]. Cùm Saul perſequeretur Dauidem, is confugit ad idololatrã regem Geth Achis nomine [e], Aſa rex Iudæ, cuius perfectum fuit cor coram Domino cunctis diebus vitæ eius, vſus eſt auxilio & fœdere regis Pagani Benadad regis Syriæ, contra regem Baaſa regem Iſrael [f]. Iudas Machabæus, quo nullus maiori zelo pro lege Domini pugnauit, fœdus contraxit cum Ethnicis Romanis, vt auxilium inde euocaret pro defenſione ſuæ reipublicæ [g]. Ionathas poſt eum iniuit fœdus cũ Demetrio rege pagano, auxilióq; eius vſus eſt [h], rurſúmque confirmauit fœdus cum Romanis [i], & cum manu Iudæorum iuuit & defendit ſtatũ regis Demetrij, & rebelles in regem idololatras quamuis compreſſit [k]. Sicqoe pro ſtatu reipublicæ & cauſa fidei, & auxilia ab Ethnicis accepit, & dedit.

a Geneſ. c. 21.
b Geneſ. c. 26.
c Ioſue 9.
d Ioſue c. 10.
e 1. regũ c. 21. & 27.
f 3. regum c. 15
g 1. Machabæorum c. 8.
h 1. Machab. c. 10.
i 1. Macha. c. 12.
k 1. Macha. 11

Renouauit Simon Sacerdos ſummus in Iſrael dux, fœdera inita cũ Spartianis & Romanis à præmortuis duobus fratribus Iuda & Ionatha [l]. Et fecit nouum eum Antiocho filio Demetrij regis, & auxilia de populo Iudæorum ei dedit, pro recuperando regno ei adempto per Arſacem regem Perſidis & Mediæ [m]. Ipſe Deus vindicat ſe ſæpe de inimicis ſuis per inimicos ſuos, & vſus Cyro rege Perſarum & eius exercitu, ad comprimendam impietatem Iudæorum & aliarum nationum [n]. Cõſtantinus ob ſingularem religionis fidem, & geſtorum magnitudinem vetè cognominatus magnus, potiſſimo exercitu eóque robuſtioto vſus Gothorum, qui tum erãt idololatræ. Iuſtinianus, vel eius dux Narſetes, Langobardis tunc paganis Anno Domini 1252. Armenij armis Sarracenorũ vexati, cùm à Chriſtianis fruſtrà opem petiiſſent, ab imperatote Scytha auxilia petierunt, & impetrauêre triginta millia Tartarorum equitum [o].

l 1. Mach. c. 14.
m 1. Machab. c. 14. & 15.
n Eſaiæ c. 45.
o Paulus Aemilius li. 8.

Multi etiam alij imperatores Chriſtiani, ſæpe auxiliis Agarenorum ſeu Sarracenorum vſi ſunt contra hoſtes Chriſtianos, vt Heraclius, Baſclius & Conſtãtinus filij Iohãnis imperatoris Conſtãtinopolitani, qui eorum auxilio ſubegerunt Calabriam, vt Fredericus maiorem partem Italiæ: omitto aliorum plurium exempla, quos coegit neceſſitas & inimici oppugnãtis crudelitas & ambitio ad fortiores viribus humanis confugere non pro fide turbanda, ſed pro ſtatu reipublicæ inuaſo vel inuadendo, ſecuriùs aut fortiùs defendendo. Sed hîc cauendum eſt, ne tales à fide extranei, prætextu auxilij corporalis, inſidientur fidei & ſimplicitati Chriſtianorum, & vbi eorum ope vſi fuerint principes, eos, quò citiùs fieri poterit, in patriam propriam remittant, & ſi à multis imminentibus periculis alioquin eximant.

8 Cum militibus ſtipendiariis, ſalubre erit reipublicæ miſcere regnicolas & nobiles patriæ, ne proditio aut defectio ab illis fiat. ſolent enim ſubditi fideliores eſſe vel quia pro focis & aris pugnant & liberis, vel quia poteſtatem & pœnam naturali ſubiectione reuerentur & metuunt. & ſolebant apud Romanos legiones fieri tantùm ex Romanis, quibus fidebant magis quàm aduocatis auxiliis. Sic Annibal dirigẽs exercitum in Romanos; Hiſpanos & Afros præmiſit, & quicquid robuſtioris eſſet exercitus; poſt eos collocauit Gallos; poſt bos equites duce Magone fratre ſuo ob id maximè, vt ait Poly. in 3. vt Gallos ſi tædio laboris, vt ſunt molles, referrent gradum, præſidio equitum cohiberet. Eſt & Homericus ordo Iliad. 4. vt equites eſſent primo ordine cum curribus poſiti: pedites à tergo, flóſque & robora, belli munimen & ſeptum: in medio agmine viles ignauoſque: vt vel nolentes depugnarent.

9 Omnes apud Perſas ad bellũ ire cogebantur, ex quo ferre arma poterant, & à viceſimo anno ſtipendia merere incipiebant [p].

p Strab li. 15.

Et Darius qui primus poſt ablatum Medorum imperium Perſas & magnam partem orientis obtinuit,

obtinuit, cùm bellum Seythis orientem eingentibus indixiſſet, rogatus ab Ocobazo ſene, vt ex tribus liberis vnum ad ſolatiũ patri relinqueret, duorũ opera vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, ſe illi omnes remiſſurum dixit, & occiſos in conſpectu parentis abiecit [a]. Ita Xerxes Lydo quinque filiorum patri vnius vacationem petẽti, quem vellet eligere permiſit: deinde quem elegerat in partes duas diſtractum, ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Herodotus in 6. Seneca libro tertio de ira, capite 17.

a Herodot. in 4. Seneca li. 3. de ira c. 16.

10 Apud Romanos ſe ſubtrahere militiæ, graue ſcelus leg. 4. §. qui poſt deſertionem, de re militari libro 49. P. & lege ſancitum vt ciuis Romanus decennio militaret [b], exeluſis ſeruis & aliis prout latiùs docui alibi [c], neque licebat cuipiam ciuium beneficium à republica poſtulare, priuſquam decennio militaſſet, impoſita neceſſitate militandi ab annis ſeptemdecim, non data vacatione niſi anno quinquageſimo quinto ætatis [d].

b Cornel. Tacit. li. 4. Ann. c li. 19. Syntagma tur. c. 3.

d Plutarch. in Gracchis.

Ius militiæ, ius legionis, Romanis datum in auxiliis quoque & Latinis ſociis. Legio, certa peditum manus fuit Varroni & Plutarcho, à delectu fortiſſimorum militum appellata, à Romulo primùm inſtituta, ex ſingulis enim tribubus, mille conſcripti ſunt pedites in ordinatione reipublicę, vnde tribuni qui ſingula millia ducerent, nominati. Scripſit & cũ his tres quoque turmas equitum, quas tres centurias appellauit, vt ſingulis legionibus ſingulæ equitum centurię adderentur. Aucta ciuitate, auctus numerus legionariorum militum, aliquando quatuor millium, aliquando ſex millium, aliquando plurium vel pauciorum. Obſeruatum autem in legione, niſi ingenuos eóſque iuniores, & qui ex quinque claſſibus cenſerentur ciuium fuiſſe: excluſos autem ſeruos libertinos, pueros, ſeniores, capite cenſos, hiſtriones: niſi ſi quando cogente neceſſitate, in dubiis rebus reipublicæ vocati eſſent [e], erant apud Romanos ita equites, iidem & iudices, & milites, & plerumque ex agris ad militares ordines vocabãtur, & ex ordinibus ad alia negotia redibant.

e vt liquet ex Liuio lib. 25. & 5. 7. & li. 27. Punico bello 2.

11 Apud Athenienſes ab anno quatuordecimo vſque ad ſexageſimum, cogebantur ciues, ſi exigebat neceſſitas, in bellum ire [f], cuiuſcumque eſſent conditionis.

f Iul. Pollux & Plutar. in Phocione.

12 Cæterùm hodie dubium eſſe poſſet, num omnes euocati à principe teneantur ad bellũ ire, quemadmodum & tenebantur filij Iſrael. Sed videtur rectè reſponſum à Panormitano [g], cum diſtinctione, regulariter non teneri, exceptis nobilibus, & habentibus [h], feuda militaria obnoxia huic muneri. reliqui enim principi vectigalia, & indictiones ſoluunt, vt ab hoc munere per principem releuentur, qui eos defendere debet [i]. At ſi inuaderetur principatus, nec militum copia haberetur ad defendendũ rempublicam, poſſe compelli idoneos ad bellum ſuſtinendum [k].

g Panorm. ad c. ſicut & inf. 2 numero fin. de iureiuran.
h c. de forma 25.

i arg. c. principes, & ca. Regum 23. q. 5.

k c. omni timore, c. ſi nulla, 23 q. facit c. 2. de imm. eccle.

Ita in tumultu, Romani omnes non tantùm admittebant ad militandum, ſed etiam omni immunitate abolita, cogebãt: quod non erat in bello. *Poteſt eſſe bellum*, inquit Cicero [l], *ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid enim aliud eſt tumultus, niſi perturbatio tanta, timor vt maior oriatur? vnde etiam nomen ductum eſt tumultus: itaque maiores noſtri, tumultum Italicum, quòd eſt domeſticus: tumultum Gallicum quòd erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.*

l Cicero Philippica 8.

Grauius autem quid fuiſſe tumultũ quàm bellum, hinc intelligi licet: quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Ita propter vacationes inhibendas, tumultus declarabatur à Senatu, vt quando relatum eſt Ligurũ quindecim millia in agrũ Placentinum veniſſe: etenim vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas, cũ cædibus & incendiis populatos eſſe, Boiorum quoq; gentem ad rebellionem ſpectare; ob quas res, tumultum eſſe decreuit ſenatus [m]. Sic Cicero [n], *Tumultum decerni, iuſtitium indici, ſaga ſumi dixi oportere, ſublatis vacationibus in vrbe & Italia.* Grauiúſque tumultum fuiſſe quàm bellum, inde liquet quod bello Gallico vacationes valebant, tumultu non valebãt. Dictator enim vel is cui bellũ conficiendum euenerat, ſcribebat exercitũ iuſſus, ſine vlla vacationum venia, quin opificũ quoque vulgus, & ſellularij, minimè militiæ idoneum genus, iuſtitio indicto vocabantur. vt cùm tempore belli Priuernatis, tumultus Gallici fama atrox Romanos inuaſit; cuius bellũ Mamerco euenit. Vide Liuiũ lib. 8. Budæum ad l. 1. §. cum tamen depoſiti, vbi ex Seruio agit de triplici genere militiæ: nempe de ſacramento quod erat genus legitimũ, cùm ſinguli milites iurabãt; de tumultu, vbi erat timor multus, nec vacabat ſingulos milites interrogare, ſed ſimul iurabãt; de euocatione, cùm ad diuerſa loca diuerſi cogebantur exercitus.

m Liuius lib. 34.
n Cicero Philip. 5.
Idem Cicero Philip. 8.

13 Prouidere etiam ante expeditionem, princeps bellũ moturus, de commeatu aliiſque reb. bello neceſſariis debet: eam ob cauſam rationem habebit primùm ſui ærarij iam abũdantis, vel aliorum mediorũ, ex quibus conflari poſſit pecunia quæ bellorum neruos facit, vnde quæ ad annonam & arma comparanda neceſſaria ſunt accipi poſſint.

Sic antequam exercitus Perſarũ ſe committeret itineri, ante omnia commeatus parabatur cõparatis omnibus quæ rei militaris apparatus exigebat, & rei frumentariæ & pecuariæ [o].

o Xenoph. in 4. Cyropædiæ. Herod. in 1.

Quando vniuerſus Iſrael congregatus eſt pro vindicanda iniuria facta vxori Leuitę contra Beniamin: cauſa probata vt iuſta belli. *Decemuiri*, inquit, *eligantur e centum ex omnibus tribubus Iſrael, & centum de mille, & mille de decem millibus vt comportent exercitum cibaria, vt poſſumus pugnare contra Gabaa Beniamin* [p], &c.

p Iudicum 20 vel 620.

Heluetij tẽpore Iulij Cæſaris, bellãdi cupidi, anguſtos ſe fines habere arbitrati pro multitudine hominũ, & pro gloria belli atq; fortitudinis, cùm coniuraſſent de occupãda Gallia priùs conſtituerũt ea quæ ad proficiſcendum pertinerent, & collegerunt iumentorum & carrorũ quàm maximũ numerũ, ſementes quàm maximas per biennium ante fecerunt, vt in itinere copia frumenti ſuppeteret; cũ vicinis ciuitatibus pacem & amicitiã confirmarunt, & ſingulos proficiſcentes, trium menſium molita cibaria ſibi domo efferre iuſſerunt [q].

q Iulius Cæſar li. 1. de bello Gallico.

Qui frumentũ neceſſariũmque commeatũ non præparat, vincitur ſine ferro [r], & reliquis quidem caſibus poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona in neceſſitate non habent remedium niſi antè cõdita [s], ad nutriendũ exercitũ, vel ad præſidiũ & obſidionũ moras ſuſtinendas, nec diſciplina militaris ibi ſeruari cõmodè poteſt vbi eſt victus penuria, & ieiunus eſt miles, vt eſt apud Caſſiodor. libro quarto variar. capit. 13. Quin & contrà, exercitus in illo defecti ad deſperationem ductus, audendi in prouinciales, & vexandi

r Vegetius li. 3. c. 26.

s Idem Vegetius 3. c. 3.

xandi proprios, videtur concedere impunitam libertatem, & transfugiendi ad hoſtes, proditis ducibus, occaſionem.

14 Defectu annonæ multæ expeditiones irritę fiunt, & magni exercitus ſoluuntur; vt accidit Cābyſi in expeditione inſtituta contra Æthiopes: in qua nihil inuenientes milites quod ederent, & ad ſabulum peruenientes, vbi etiam nullæ herbæ victui commodæ, ſortiti ex ſe ipſis decimum quemque comedebant, donec Cambyſes veritus ſuorum militum depaſtionem mutuam, intermiſſa aduerſus Æthiopes expeditione, retroceſſit, in Thebáſque peruenit multis de exercitu ſuo amiſſis [a]. annonæ penuriam ſequitur peſtis ſępe ob res comeſtas in neceſſitate, quæ victui noxiæ ſunt. Romani ad hunc vſum in pleriſque oppidis in totum annum habebant condita, acetum, frumentum, laridum, ordeum, paleas, vt ſcribit Capitol. in Gordiano.

a Herodot. in Thalia ſeu in 3.

15 Proxima cura commeatus & annonæ, in diſpenſatione eſt, vt cum parcitate diſpenſetur: & talis non ſit annona quæ delicatos milites potiùs, quàm bonos & robuſtos faciat. in hoc enim aliquando peccatur, dum nutriuntur milites molliùs quàm aſperitati & muneri militari expediat, & ea de cauſa quæruntur ab illis epulæ delicioſæ, & conceduntur carnes etiam vetitis temporibus, dum pane abundant. omitto quòd hoſpites ſuos expilent, & cogant vt delicatè excipiantur: & hoc faciunt ſæpiùs milites qui nuper è tuguriolo nudi & inermes famelici, in numeros venerunt, quibus nec panis in caſa erat quando enſi fuerunt alligati, inſolentiores ipſis hoſtibus, & qui nec annona contenti ſint publica, nec hoſpitali, niſi exquiſitis cibis nutriantur, digni qui potiùs gannearum incolæ quam milites habeantur. Non tales milites Perſæ qui valde bellicoſi & ſtrenui ſupra omnes nationes fuerunt, qui adeo abſtemij traduntur vt pane & aqua ſæpiùs victitarint, panis condimentum & obſonium eſſe famem, dictitantes. Quibus tamen ſemel annis ſingulis permiſit inebriari Alexander Magnus [b].

b Alexan. ab Alexan. lib. 3. c. 11.

Auidius Caſſius imperator Romanorum, præter laridum ac bucellatum non permiſit, ac in expeditione portare prohibuit [c].

c Vulcatius Gallicanus in Auidio.

16 Alia cura pro belli expeditione, eſt armorũ ad defendendum vel inuadendum neceſſariorum. Soléntque reſpublicæ & principes prouidentiſſimè habere tempore pacis fabricenſes, qui arma, naues, machinas operentur & faciant, & in publica armamenta reponant, quibus tempore belli inſtruantur exercitus [d]. Quæ maxima cura etiam fuit Demetrio qui poliorcetes cognominatus eſt [e]: ſed maior Dionyſio tyranno Syracuſarum, qui pro apparatu bellico contra Carthagienſes, conuocauit ex variis regionibus fabros omnis generis, ad gladios, clypeos, galeas, naues fabricandas [f]: multæ ciuitates obſidionem tolerare potuiſſent, ſi annona, aut ea quæ pro bombardis requiruntur, nempe glandes & puluis pyrius non defeciſſent, & ideo principes aut reſpublicæ, antequam egeant, diligenter præcauere debent, vt talia cogantur & conſeruentur. nam & hæc ſubitò difficulter parantur, & parata non ſolùm ad bellum valent, ſed etiam ne ſit bellum faciunt. Nemo enim prouocare audet aut ei regno aut principatui iniuriam inferre, aut populo, quem intelligit expeditum, promptum & paratum ad vindicandum.

d Sicut apud Romanos ... de armis ... [illegible]

e Plutarchus in vita Demetrij.

f Diodor. Sicul. lib. 14.

A *De quibuſdam obſeruandis tempore belli.*

CAP. IV.

ORDINANDAE aciei peritia, pars artis imperatoriæ, ſeu artis ducendi exercitus: ars autem ducendi exercitus eſt pars ſcientiæ regnandi [g]. Ratio verò ducendi tribus continetur ſpeciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtriſque mixta eſt. vna quæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta aut per vtrumque ſimul: hæc autẽ omnia licebit efficere, vel perſuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vindicandis, quibus expedit. Quemadmodum verò in omni arte & diſciplina, præcepta propria ad opera perficienda ab artifice ſeruanda & ſequenda ſunt: ſic non minori negotio oportet pugnantẽ certa præcepta & diſciplinã militarem ſequi: maximè cùm in bello non liceat his peccare [h], & errores in pugnando commiſſi, ſint irreparabiles [i],
B ſaltem his qui temerario animo pugnantes iam ad orcum ſunt tranſlati. Sunt proprij de re & diſciplina militari tractatus, ex quibus principes & duces ſibi theoricam imperandi & regendi in bello & exercitu comparare poſſunt. Extant lib. 4. de re milit. Flauij Vegetij Iulij Frontini Stratag. li. totidem Polyæni Stratag. li. 8. Æliani de inſtruendis acieb. Modeſti. de vocabulis rei milit. Polybij de caſtrametatione Rom. Roberti Valturij de re milit. Guilielmi Bellaij, *Des inſtructions de la guerre*, Lãgæi, Leonis imperatoris de bellico apparatu, Hygini de caſtrametatione, & aliorum. Sunt & periti eius artis, qui praxim didicerunt, & quæ conuenientiora poſſunt eſſe hoc ſeculo præcepta, diſcernere poſſunt quibus reliqui qui rudes & tyrones ſunt, cuiuſcumque dignitatis ſint, ſe debent committere regendos, & quorum opera reſp. vel princeps vti potiùs debet, quàm eorum qui plura
C de re militari, de ineundis bellis ſcribunt, vel diſputant. Multùm enim intereſt inter orationem de re militari, & pugnæ executionem. Et hoc decepit plures principes, qui bona fide quoſdam philoſophantes de ſuſcipiendis bellis, de inuadendis regnis, de mouendis armis, antiquo, vt illis videbatur, zelo vel reipublicæ, vel fidei, ſequuti ſunt. At poſtquam ad rem ipſam peruenerunt, longè latéque differre de bello loqui & bellum gerere ſua cum maxima pluriúmq; ſubditorum iactura, vel ſerò cognouerunt. actus armorũ, etſi prudentia regi debeant, tamen non ex arbitrio bellantium ſuccedunt, faciléque verbis non repugnantes vincere; at vbi ad manus peruenitur, facto non verbis opus eſt, & nunc in hanc, nunc in illam incerta victoria inclinat & mutat partem. Et ſi qui conſulunt ſuis rationibus toga præcincti iniri bella, in eo diſcrimine adeſſent, ſuarum rationum
D obliti primi, vt credo, in fugam ſe conijcerent. In pace pulcherrimæ legẽs de bello feruntur: in bello legum voces non audiuntur inter ſtrepitus armorum, nec poteſt componi exercitus more iuuenum ſub ferula trementium magiſtri vocem. Princeps qui aggreſſus eſt bellum aut iuſtè aut iniuſtè, ſæpe ærarium vacuum audit, ſtipendia petentes milites videt, & dum non eis ſoluuntur, ſæuientes in proprios ſubditos inermes conſiderat, punire non audet, ne aut deſertores ſint reliqui, aut in illum rebellent. Quid facient in tanta neceſſitate leges? non finitur ex arbitrio bellum quod ex arbitrio ſuſcipitur: inſtat hoſtis, milites noſtri conqueruntur, ſubditi opprimuntur. quid in tanto flagello Dei contrà iram Dei putamus remedium afferri poſſe?

g Clemens Alex. lib. 2. Stromatum.

h Plut. in problema.

i Cato apud Vegetium lib. 2. ca. 13.

2 Certè qua ratione cæcutit princeps in bello ſuſcipiendo, vel ſuſcepto defendendo, pari cæcitate tenetur in diſciplina belli tractanda: eſt tamen aliqua, ſi exacta non concedatur, vtendum. Et maximè ne proprij ſubditi ab iis qui eos defenſuri aduenerunt, opprimantur. Duriùs enim & ſeueriùs actum ſecum videtur illis, quam ſi ab inimicis aut hoſtibus opprimerêtur. Statuendum vt contenti victu, ab eorum vexatione abſtincăt, potiùs ab hoſte quam à defendendis prædas agăt. Et cauendum, ne milites otioſi in ſtationibus conſenuentur potiùs quàm ipſi dicantur oppidanos conſeruare, exercendi in hoſtem vel ſaltem interim ad opera publica admouendi, ad foſſas agendas, mœnia reparanda, & ad alia ſimilia quæ proſint reipublicæ. Sicuti Probus imperator, non patiebatur militem otioſum eſſe, ſed multa opera militari manu perfecit, dicens, vt refert B Vopiſcus, militem annonam gratuitam comedere non debere.

3 Non excuſat quidem milites à pœna quam incurrunt opprimendo ſubditos, apud ſuos principes, ſi ſtipendia non ſoluantur; verùm prætextus & indulgentiæ neceſſitas, diſſimulare cogit interdum tantum ſcelus incommodum tempus. At non tanta debet eſſe conniuentia, vt impunita omnino ſit audacia, in eo quod extra neceſſaria, miles in prouinciales crudeliter & hoſtiliter exercet.

Si ſemel enim ſenſerint impunitam hanc eſſe licentiam, actum eſt de cauſa principis. Nam plus nocebunt ſuis quàm hoſtis: & deficientibus aut expilatis facultatibus ſubditorum, tandem manus in ipſum principem iniicere, aut apertè aut proditoriè conabuntur, eodem prætextu & occaſione non ſolutæ pecuniæ ſtipendiorum. Et principalis neruus diſciplinæ militaris euaneſcet, qui C conſiſtit in obedientia mandatorum ducis; detrectabunt enim iuſſum pugnandi, vel ſegniter obibunt pugnam, excuſatione impudente quòd ſalaria non acceperint: ſic occaſiones & pugnandi & vincendi pariter euaneſcent, quod ſæpe vidi contigiſſe. Paulò ſeueriùs in hac neceſſitate erit animaduertendum in paucos, vt cæteri metu pœnarum, intra leges diſciplinæ militaris ſe contineant, idque ab initio audaciæ exequendum erit, ne ſi inualerit praua in exercitu conſuetudo, difficiliùs, imò nullo modo conuelli poſſit.

4 Vt autem princeps poſſit occaſiones excuſationis in delictis, radicitùs quaſi aliud agendo conuellere, optimum mihi videtur primam illam & præcipuam legem viriliter ponere & tueri, vt contumax miles imperatis acerrimè puniatur. quidquid enim tunc prohibitum à principe erit factum, potiùs ex lege contumaciæ quàm ex ſpe- D cie criminis, vindicabitur.

Theopompus[a] Lacedæmoniorum rex affirmanti cuidam propterea Spartham ſaluam & incolumem eſſe, quòd regibus vteretur imperandi gnaris, reſpondit, Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obſequente. Oſtendit & Scipio maior[b], à militibus imperatorem potius quàm hoſtẽ metui debere, cùm percontanti qua re fretus claſſem educere pararet in Africam, oſtendit viros armatos ſeſe exercentes, & turrim excelſam mari imminentem, & dixit, nullus eorum eſt qui non conſcenſa turri, ſemet in mare præcipitaturus ſit, ſi iuſſero.

a Plutarch. in politicis.

b Val. Max.

5 At eſt controuerſum, num princeps ipſe tempore belli, pugnæ debeat intereſſe, quibuſdam exiſtimantibus valde conducere, aliis contrà ſen- A tientibus præſentia certè principis Hectoris, Troianorum fortiſſimi, multùm profuit militibus: nam ſuo aduentu terga vertentes ad bellum contra Græcos incendit[c].

c Dictys Cretenſis lib. 3 de bello Troiano.

Sylla dictator, cùm contra Archelaum Mitridatis ducem prælio fatigaretur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum, raptóque & coniecto vexillo in partem hoſtilem: ita dixit, ſocij periculorum electi, & ſciſcitantibus vbi relictus ſim imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Boetia pro omnibus nobis, cum diſpendio ſanguinis ſui decernens, & ita animos ſuorum confirmauit in melius[d]. duces & reges Iſrael, ipſi primi ducebant acies, & manu ſua pugnabant. Et Alexander cognomẽto magnus præſentia principis vnumquemque pugnantium ante oculos eius egregia & ſtrenua edere facta, ad B gratiam eius promerendam, & præmia conſequẽda, excitat, imbelles, & timidos audaces facit, vel exemplo, vel metu, ne notati à principe ſequenti, aut proditionis ſuſpicione, iuſſu eius qui plenam habet vitæ & necis in eos poteſtatem, ſupplicio dedantur. De Alexandro & Dario Quintus Curtius[e]: *Alexander non ducis magis, inquit, quàm militis munera exequebatur, optimum decus cæſo rege expetens: quippe Darius, aduerſarius curru ſublimis eminebat, & ſuis ad ſe tuendum, & hoſtibus ad inceſſendum ingens incitamentum.* Plautus in Amphytrione, inquit, *Vbi ſummus imperator non adeſt ad exercitum: citius quod non facto eſt vſus, fit quam quod facto eſt opus.*

d Ammian. Mar. libro 16. hiſtor.

e Q. Curt. li. 3.

Poſt mortem Philippi Argei regis Macedoniæ, ſuccedente in regno Europæ filio admodum paruo, ab Illyriis contemnentibus infantiam regis, aggreſſi & prima acie fuſi ſunt: ſecunda autem pugna regem ſuum adhuc in cunis exiſtentem ante C aciem poſuerunt, & certamen repetiuerunt, tanquam ideo victi fuiſſent antea, quòd bellantibus, ſibi regis aſpicia defuiſſent, & ita conferto prælio magna cęde Illyricos vicerunt, & oſtenderunt, regem Macedonibus non virtutem defuiſſe[f].

f Iuſt. li. 7.

Eodem exemplo Franci qui pro Clothario alacriter & ſtrenue pugnarunt contra Childebertum duorum regnorum regem, cùm viderunt Clotharium adhuc in cunis & ab vberibus matris Fredegũdis pendentem, agmen & exercitũ præcedere[g]. Eſt enim princeps in exercitu, veluti numẽ quoddam ex quo milites ſpiritus capere videtur fortes.

g Aymon li. 3. de geſtis Frãc. c. 82.

Sed & princeps præſens in rebus arduis, diligentiùs negotia reipublicæ veluti ſua, quàm abſens proſpicit, & nemo eſt qui detrectare audeat eius imperium: cùm contrà, eo abſente, præfecti duces, dum certant inter ſe quis alteri iubere poſſit, in diſcrimina multa exercitum coniiciant, aliis D pugnandum, aliis ſubſiſtendum eſſe, aliis obtemperandum eſſe, aliis minimè pertinaciter aſſerẽtibus, quod in noſtris infœlicibus bellis ſæpe accidit.

Sunt qui dicant contrà, non expedire reipublicæ principem intereſſe pugnæ, ne cum eius interitu actum ſit de ipſa republica: & vt dubiis præliorum exemptus ſummæ rerum & imperij ſeipſum reſeruet, vt ait Tacitus in 2. hiſto. & vt Egeſip. li. 5. c. 30. in milite, vnius ſors eſt: in imperatore, vniuerſorum periculum. vt neque Perſarum reges pugnæ ſe miſcebant, vt innuit Ammia. Marcelli. libro 19. dum de expugnatione Amidæ ciuitatis agit. mortuo rege vel principe, fieri nõ poteſt, vt mutatio quædam aut innouatio non ſequatur. non enim mores hominum ſimiles ſunt: & vbi nouus princeps eſt, noua quædam lex ſuboritur:

tur: & abrogatio quædam priorum, vt liquet ex principatibus electioni ſuppoſitis, in quibus maius adhuc periculum reipub. imminet, propter interregnum & electionis controuerſias, vt ideo diligentius qui imperant vitare debeant, ſe immiſcere prælijs potiſſimùm iſtius ſeculi, in quibus non tam manu ſtrenua quàm ſorte pugnatur, propter ignitas illas machinas, quibus à puero ſtrenuiſſimus necari poteſt dux & miles. Aliud periculum, ne etiam captiuus abducatur, & regni facultates pro eius redemptione exhauriantur, vt alias in Gallia contigit, & in aliis regnis.

Narrat Guaguinus in deſcriptione Liuoniæ Magnum ducem Moſcouiæ anno Domini 1581. Liuonenſium caſtrum Neuhuis in prouincia Derptenſi cum trecentis millibus militum armatorũ acerrimè oppugnantem ducem caſtri per feneſtram in medium exercitum Moſchouiticum iaculatum, ſagitta cor magni ducis transfixiſſe, & eo mortuo, in fugam tantum exercitum ſe proripuiſſe.

Quare ſatius putant plures, ſubducere ſe debere a prælio principem, vt maioribus neceſſitatibus reſeruet authoritatem. Cúmque Dauid in prælium contra Abſalonem filium qui occupauerat regnum, vellet egredi cum populo, *Reſpondit populus, Non exibis: ſiue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: ſiue media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabunt: quia tu vnus ſolus pro decem millibus computaris: melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait, quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex per iuxta portam, egrediebatúrque populus per turmas ſuas &c*[a].

a lib. 2 Reg. c. 18. verſ. 3. & 4.

Arbitrarer tamen cõducere reipublicæ, in prælijs quibus de vniuerſo principatu contenditur, non longè ab exercitu principes eſſe debere, vt omnia quæ ad bellum neceſſaria ſunt & ad imperandum, faciliùs exequi poſſint: & vnde poſſint ſi male cum exercitu agatur, tutò in ſecuriora iterum pugnaturi ſe recipere, imò ſi ſtatus imperij, aut ſalus prouinciarum in diſcrimen vertatur, debebunt in acie ſtare[b], minora autem bella poterunt minoribus ducibus delegare[c], ea tamen conditione, vt vni ſummam ſeu potiorem exercitus poteſtatem concedant, cui cæteri obtemperare debeant: nempe ei quem peritiorem exiſtimauerint. alioquin enim certiſſimum eſt, vt ait Thucydides[d], multitudinem imperantium, plurimùm nocere, & regimen eſſe nullum aut incertum.

b Cornel. Tacit. in 4. hiſt.
c idem 3. anna.
d Thucyd. in 6.

Cogunt interdum plura nolentem pugnare: & tunc quia pugnare neceſſe eſt, quomodo pugnandum conſultare oportet. Sæpe enim in aliena terra maximè ducibus apparatus optimi, tardando petit pars aliqua. commeatus & pecuniæ deficiunt ſine ſpe ſupplementi. Sæpe dux conſultando, mores, ſtatum, & vim, & mentem aduerſariorum conſiderans, ſi opportunum videat ſibi conflictum & ſe hoſtibus multis ſuperiorem inueniat, non debet differre Dei impetrato auxilio, habita ratione loci ſibi commodi & aduerſariis incommodi, ſapienter diſpoſita & inſtructa acie iuxta leges & doctrinam militarem, & commoditatem locorum, & numerum militum, & qualitatem armorum, de quibus magiſter militiæ Vegetius ſatis abundè tractat in 30. & duces artem habent, ſemper robuſtiores ad frontem & tergum, & timidiores & ſuſpectos in fide in mediis ordinibus, diſponendo. Quæ omnia, egent poteſtate ſuperiori. Eò autem magis tunc dicendum erit principem intereſſe non debere, ſi ipſe imperitus ſit eorum quæ bella requirunt. Poſſet enim vnus talis, ſua præſentia turbare vel impedire expeditam ducum peritorum reſolutionem. Sicque fatendum eſt plus iuuare rempublicam abſentiam principis, quam præſentiam, cum poſſit vtrique per electos duces imperium augere, & inimicis obſiſtere, vt fecit Iuſtinianus, qui reſidens Conſtantinopoli, per Narſetem & Beliſſarium plures ſubegit nationes: & Carolus VI. rex Gallorum Biturigibus manens, Anglos regno pepulit conſilio & poſtremis vſus ducibus, vnde ſapientis cognomine inſignitus fuit.

6 Caueri etiam debet, ne niſi compulſus[e] neceſſitate aut ſumma data occaſione, princeps pugnet prælio & acie decreta & ſtata collatis ſignis, ne cũ fortuna ſeu varietate euentuum, cum victoria agatur de vniuerſo reipublicæ ſtatu. Quemadmodum Lacedæmonij clade Leuctrica & Mantinenſi accepta à Thebanis duce Epaminonda, vnà principatum[f] Græciæ amiſerunt. Cadmea dicitur illa victoria, mala & inutilis, in quo qui vincit, vel occiditur, vel plures ſuorum perdit[g].

e de re ſententia Pauli Aemilij Gellius lib. 13. c. 3.
f Diodo. Sicul. li. 15. & Aemilius Probus, in Epaminonda.
g Suid. in ver. Καδμεία νίκη.

Laudantur cauti cunctantéſque duces, qui nullo loco niſi quantùm neceſſitas cogit, ſe committunt fortunæ[h]. & ſi militaris ſuffragij res ſit, haud dubiè, Minutio Fabius præferetur, & nihil minus in perfecto duce quàm feſtinationem & temeritatem conuenire putandum eſt[i].

h Liui. li. 22.
i Suet. in Augusto c. 25.

Temeritas præterquam quòd ſtulta eſt, etiam eſt infœlix[k]. Celeritas, audacia, impetus, præter rationem, vana & noxia, ſuis hoſtibus, opportuna ſunt[l] quia expoſita inſidiis & fraudibus hoſtium. Sunt qui putent maximè fœlicitatem aliquorum ducum in bello valere; & contrà, aliquorum obeſſe infœlicitatem aut infortunium. Sunt, inquit Cicero[m], quibus, vt dicitur in prouerbio, etiam venti tempeſtatéſque obſecundant, exiſtimátque Maximo Marcello, Scipioni Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolùm propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpiùs imperia, mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. Sunt alij ita habiti infœlices, vt nihil etiam cũm magnis & fortiſſimis exercitibus promoueant, & à paucis hoſtibus vincantur, qui domi, vt eſt in prouerbio, videantur habere equum Seianum, aut contrectaſſe aurum Tholoſanum[n], aut quarta luna nati[o]. Sicut etiam Plato[p] dixit, militarem artem, plurimæ fortunæ egentem.

k Liui. li. 22. lib.
l Polyb. in 3.
m Cicero pro Manil.
n De vtroque prouerb. Gellius lib. 3 c. 9. & de auro etiam Tholoſano Strabo in 4.
o De hoc Euſt. in 2. Iliadem Homer.
p In Epinomide.

At certè Chriſtiani, qui fortunam aliam non norunt, niſi Dei permiſſionem aut voluntatem diximus, quæ regit cuncta & ſuperba deprimit, etiam aliam non dabunt cauſam infœlicitatis quàm imprudentiam ducum & temeritatem, vel imperitiam militandi. Vidi enim plures qui confiſi ſua temeritate ferocitatéque improuida, ſuos milites in bellum & hoſtes audacter ducebant: verùm quia nulla illis diſciplina in ducendis militibus, & niſi ardor illis in pugnando dominabatur, vix ipſos euaſiſſe, obtruncatis omnibus qui illos ſequebantur: ita certè infœlices habiti ſunt militibus duces, quibus nulla ars reducendi & conſeruandi erat milites, vt rectè diceret Fabius, boni imperatoris haud magni momenti fortunam eſſe, mentem rationémque dominari[q]. Solet etiam in bello occaſio ampliùs iuuare quàm virtus. Vegetius lib. 3. ca. 26. & proinde dux, intentus armatúſque eſſe debet, vt neque ſuæ occaſioni deſit, neque ſuam hoſti det. & illa occaſio

q Liui. li. 22.

A

recte poterit dici fortuna: quæ ſequenda eſt ſi bona ſit: ſi incommoda, relinquenda, debellandus exercitus alienus in noſtra & in aliena terra, mora & productione pugnę. Nam hoſtem in terra aliena tempus, & in locis alienis, faciunt in dies deteriorem, inter omnia inimica & infeſta, quem nullæ vrbes excipiunt, nulla mœnia [a]: ſic multa bella impetu valida, per tædia ac moras ſæpe euanuere[b].

a Vide Liuium lib. 7. & 22.
b Tacit. lib. 3. hiſtoriæ.

Conſilium Demoſthenes dedit Athenienſibus 1. oratione Philippica ſuadens copias aduerſus Philippum colligere, nec magnas triremium collectiones fieri, ne que paucas: quia, inquit, nec collatis ſignis pugnando magnum illius exercitum vincere poſſetis, nec minoribus reſiſtere: oportet itaque paucis latrocinari, & latronum more furtim exercitum eius lædere.

Sic recte Fabius maximus, lentè ad pugnam B committendam progreſſus, cunctando totum Annibalis eneruauit exercitum, & huic non dimicare vincere fuit.

Sertorius[c], in proſcriptione Sullana, dux Luſitanorum fieri coactus cùm eos oratione flectere non poſſet, ne cum Romanorum vniuerſa acie confligere vellent, vafro conſilio ad ſuam ſententiam perduxit. Duos enim in conſpectu eorum conſtituit equos, alterum validiſſimum, alterum infirmiſſimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo ſene paulatim carpi, infirmi à iuuene eximiarum virium vniuerſam conuelli iuſſit, obtemperatum imperio eſt. Sed dum adoleſcentis dextera irrito ſe labore fatigat, ſenio confecta manus miniſterium executa eſt. Tunc barbaræ concioni, quorſum ea res tenderet cognoſcere cupienti, ſubiecit equi caudę conſimilem eſſe Rom. exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere poſſit C vniuerſum conatus proſternere, celeriùs tradiderit victoriam quàm occupauerit. Ita gens aſpera & regi difficilis, in exitium ſuum ruens, quam vtilitatem aurib. reſpuebat, oculis præuidit. Boni duces non aperto marte, in quo eſt commune periculum, ſed ex occulto ſemper attentant. Vegetius 3. de re militar. c. 9. Vel ex inſidiis, vel ſubitò imparatos, cibum capientes, ex itinere laſſos, equos paſcentes, aut nihil tale ſuſpicantes aggrediũtur[d].

c Hoc exemplũ refert Valer. Max. lib. 7. 3. exemp. 6. Frontinus li. 1. Stratag. 10. Plut. in vita Sertor.
d Vegetius d. loco li. 3. c. 22.

Leges quædam obiter relatæ militares. De rebus militaribus, ex iure Romano[e].

CAP. V.

EXPEDITIONIS tempore[f], detur militibus pro annona panis, bucellatum in duobus diebus, in tertio, panis, vno die vinum, alio acetum: vno die laridum, biduo caro vervecina.

Item annonæ & capita ſingulis diebus, aut a- D pto tempore de horreis l. fortiſſimi 6. eo. ti.

2 Fœnum [g] & paleæ dentur[h].

3 Per omnes prouincias numeris omnibus ac militibus, à menſe Nouembri de nouello vino annona donetur, quoniam veteris videtur diſpendioſa erogatio[i].

4 Detur ſtatuta pecunia ſuo tempore militibus[k], vel vxoribus, vel filiis, debita mortuis[l].

5 Caſtellarum loca limitanea, non detineantur ab alio quàm à militibus, aliter detentatores, cum bonorum publicatione capitali ſententia damnentur[m], non alienentur, etiam alienata reuocentur, immunitate gaudeant[n]. Agri ex quibus militibus limitaneis frumenta conferuntur, nec potentia, nec furtiua ſupplicatione, ab hoc munere retrahantur[o].

e l. de annona militari, dixi mox li. 19 Syntag. iur. ca. 6.
f l. 1. de eroga tione militaris anno li. 12. C. ti. 38.
g l. prouinciarum 8. eo. tit.
h l. 2. eo. tit.
i l. iubemus 10 C. eo.
k l. 16 §. ſuperbus eo.
l d. l. 16 §. f.
m l. 2. de fundis limitrop. li. 11. C.
n l. f. C. eo. l. omnes de fun. patri li. 11. C. tit. 61.
o l. 1. eo. ti. de fundis limitro.

De veſte[p].

6 Prouinciæ quæ veſtes debent militares, canonem ſoluant ex Calendis Septembris vſque ad Calendas Aprilis[q], iuxta pretium ſtatutum adferendum ærario principis[r].

De hoſpitio[s].

7 Omnes præbeant hoſpitium militibus, exceptis priuilegiatis: nempe fabricenſibus[t], archiatris, magiſtris literarum, profeſſorum, pictorum, ingenuorum domibus[v], illuſtrium & clariſſimorum, & eorum hæredum. In tribus domibus[x], niſi honorarias dignitates ſine actu fuerint aſſecuti[y].

Excuſantur & ab hoſpitiis militaribus, domus decem tribunorum poſt primicerium[z]. Sacri cubicularij[a], decurionis, vel ſilentiarij,[b], in Sacris ſcriniis militantis[c], grammaticorum, rhetoricorum, oratorum, medicorum, philoſophorum[d].

Hoſpitium debentes, duas partes domus ſibi, tertiam hoſpitio militi debent. primam eligat dominus, ſecundam hoſpes, tertiam habeat dominus: excepto ſi hoſpes ſit illuſtris, nam huic media, non tertia pars domus debetur. Ergaſteria domorum non veniunt in dictam diuiſionem quæ mercimoniis deputantur in plateis & angiportis quæ ſolis dominis & conductoribus deſeruire debent. Si tamen ſtabulum militari viro defuerit, id ex ergaſteriis, niſi dominus qualibet prouiſione prouiderit, pro animalium numero vel animalium qualitate, deputabitur[e].

Qui metatorum principalium manum quę deputat ſingulis militibus hoſpitium, à poſtibus deleuerit, tanquam reus falſi punitur[f].

8 Ne quis comitum, vel tribunorum aut præpoſitorum, aut militum nomine, ſalgami gratia, culcitram, lignum, oleum, a ſuis extorqueat hoſpitibus, ſed nec volentibus hoſpitibus in prædictis ſpeciebus aliquid auferant[g], non balneum petant. Non lignum, non operam à prouinciali petant ex lege Peſcennini, non cœnatica, quæ vetuit conſtitutio Valentiniani & Valentis.

9 Nihil petant hoſpites à dominis ædiũ, quod vel hominum vel animalium paſcuis neceſſarium creditur; nec vlli liceat militum diu reſidere, ſed citiùs iter perficiat[h]; vbi nec ea liceat hoſpitibus impunè offerre ſponte[i].

10 Si angariæ neceſſariæ ſint ad transferenda arma vel annonas per principem[k] militiæ admoneantur præfecti locorum, qui curent parari ex publico. Lege pontificia, non capiantur animalia quibus ruſtici arant, vel ſemina ad agrum deferunt, à militibus[l].

11 Alia lex ne prætextu adiuuantium militares viros illicita miniſteria exigantur, & concuſſiones fiant, ne tenuis vitæ homines ſub prætextu officiorum vel militum, vnico lumine vel breui ſupellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis afficiantur, prouideat præſes prouinciæ[m].

12 Cœnaticorum nomine milites & eorum ſuper inſtantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant, contenti ſint annonis[n]. nihil ad ſe animálque ſuum alendum à domino domus exigant, diúque in hoſpitio ne ſint[o].

13 Militum animalia à paſcuis publicis & priuatis arceantur[p].

14 Qui procurauerit vt ſua domo liberata à militari hoſpitio, vicini domus oneretur, ſuo priuilegio careat, & alio etiam modo ſi non ſit priuilegiatus puniatur[q].

Edixit Antigonus rex Aſiæ ne quis minor quin-

qua

p De veſte milit. diximus li. 19 ſyntag. c. 7
q l. 2 tit. de veſte milit. li. 12 C. tit. 40.
r l. fortiſſimis 3. C. eo. donantur milit. non ſtipendia, non ſolum pecunia, ſed etiam veſtimenta, poſt ſtipem hyeme. & frumentum, vt conſtat ex Liuio li. 3. & 6. decad. 3. diſtributa & militib. tergora boum in ſtipendia & hoc tributum in vſum militum imperata Friſiis ex Triſſyluanis populis, ait Tacit. li. 4. puto eſſe, Les buffes vnde thoraces fiũt.
s De hoſpitio militum diximus li. 19. ſyntag. c. 8.
t l. Fabricenſium, 4. de metatis li. 12. C. tit. 41.
v l. archiatros, 8. eo. de met.
x l. hac lege, 10. eadem.
y d. l. 10. §. f. & l. omnes, 9. §. cæteris eo. de metatis.
z l. decẽ, 13. eo.
a l. 2. §. domus quoq. de præpoſit. sacri cubi. li. 12. C. tit. 5. c
b l. de vrionibus 3. §. domus, de ſilentiariis lib. 12. C. tit. 16.
c l. in ſacris 9. de proximis ſacrorum ſcrin. lib. 12. C. tit. 9.
d l. 1. §. f. de mucerib. P.
e in l. 2. de metatis. C. & gem. nouelle 129.
f l. 3. de meta. C.
g l. deuotum, 5. §. ſolum ſanè de metatis, C. l. vnica, C. de ſalgamo hoſpit. nõ præbendo. li. 12. C. tit. 42. l. hoc proſpectum, 6. C. de meta.
h dicta l. proſpectum l. vn. c. ne rei militarum comitib.
i l. deuotum, 5. de metat.
k l. nullus 7. §. quoties, de fabricenſib.
l c. 2. de treuga & pace.
m l. illicitas 6. §. de offi. præf. d. P.
n l. cœnaticorum 3. de erogat. milita. annonæ C. nouella 129.
o l. deuotum 5. §. ſolum ſanè de met. C.
p l. 2. de paſc. pub. lib. C. l. f. eo. tit.
q l. omnes, 9. de metatis C.

quaginta annos natus, hoſpicio matrisfamilias v- A teretur,idque iuſſit metatoribus[a].

De armis [b].

15 Arma à priuatis non conficiantur,nõ emãtur,nõ habeãtur, vt inter illos ſit pacis ſecuritas [c].

Armis vti aliquem non militantem,permittere non debet præſes prouinciæ [d].

Leges quædam de militum perſonis [e].

CAPVT VI.

MILITES, non niſi authoritate principis recipiendi,aut ſine eius probatoriis, etiam à ducibus [f].

2 Seruus ne militet,alioquin capite puniatur[g]: nempe ſi inſcio domino: alioquin ſi is ſciat, poteſt,& ingenuus efficitur [h].

3 De ſtatu etiam ſuo controuerſiam patientes, licet re vera liberi ſint, non debent militare, nec qui ab hoſtibus bona fide redempti ſunt, priuſ- B quam ſe luant,nec ingenui qui bona fide ſeruiũt [i].

4 Nec coloni aut ſaltuenſes,ad militiam ſe vltro offerentes armatam, admitti debent aut cogendi inuiti [k].

5 Nec curialis aut cohortalis conditionis,militent [l].

6 Duabus militiis nemo adſcribatur, ſiue armatis ſiue ciuilibus [m].

7 Negotiatores in militent [n].

8 Ad beſtias damnatus, ſi fugerit & militiæ nomen dederit,capite damnetur [o]. idipſum de deportato in inſulam fiat [p]:& de ad tempus relegato ex cauſa capitali [q],reiici & debet adulterij, vel alterius criminis publici damnatus [r]. item reus poſtulatus [s].

9 Soluuntur & ſacramento,qui litis cauſa militiæ nomen dant,poſtulantibus aduerſariis [t],idem C ſi in fraudem ciuilium munerum [v].

10 Nullus tyro vagus,aut veteranus,aut cenſibus obnoxius,ad militiam accedat [x].

11 Ciuis Romanus, per decennium militet [y].

Multitudo militum ſiue peditum ſiue equitum ignaua, non habet vires, ſed pondus [z], & potiùs eſt impedimentum quàm auxilium [a]. in omni cõflictu,non tã prodeſt multitudo quã virtus [b]: & in bello manib.op[9]eſt,nõ multis nominib.aut titulis.

Inter principes quidam vſi ſunt in bellis non promiſcuè omni populo aut plebe,ſed tantùm nobilibus:vt Perſæ,Galli,Poloni,&hæ & ſimiles nationes quæ nobilitate vſæ ſunt, equitatu cæteris præſtarunt.fuerunt autem ped·ſtribus copiis non ita fortes. Tyranni vt ſtabilirent vſurpatum principatum nobilitatem aut exilio aut morte exſcidetunt, plebe aduerſus eam ſibi contrariam vſi.

Quidam probant magis milites iuuenes quàm D ſenes,quidam ſenes & veteranos præponũt. Meliùs pro exequenda pugna decreta, probabimus iuniores ſecundum Veget.lib.1.c.4. vt magis prõptos aut temerarios:at ſatius eſt illis præficere ſeniores, qui & maturitate conſilij valeant & experientia [c]. Quemadmodum Procopius [d] de militia Beliſſarij agens illud addit notabiliter, quod omnes in exercitu eius duces barbati eſſent,nec vnus imberbis repertus fuerit.Idipſum ferè tradunt hiſtoriographi de exercitu Alexandri Magni, cuius duces videbantur referre grauitatem cuiuſdam ſenatus. Tyrones quidam putabant ex certis nationibus meliores,vt de temperatoribus cœli plagis,ex ruſtica plebe quàm vrbana,vt ex duratis ad laborem [e].

12 In conſtitutionibus Galliarum [f] declaratur, non eſſe dandas turmas equitum grauioris armaturæ, vocant *de gens d'armes*, præterquam nobilibus inſignioribus, ætatis ad minus 25. annorum, qui antea præfuerunt militibus leuioris armaturæ tit.ducis,aut labariferi,*porte guidon*,aut vexilliferi militũ grauioris armaturæ,aut niſi ipſi fuerint milites grauioris armaturæ,vel leuioris,aut duces peditum, per tempus ſex continuorum annorum. Reliqua autem præcipua munera militiæ talis armaturæ, quale manipularium prohibentur dari nobilibus, qui in numeris & ordinibus militiæ per triẽnium principi inſeruierint [g]. apud Romanos erat delectus militum peditum & equitum, vnde legio certa peditum manus fuit à delectu fortiſſimorum militum appellata [h],& turmæ quoque equinim & præpoſitorum eodem modo collectæ,non vt hodie ex ignotis, viliſſimis, flagitioſis, purgamentis vrbium ſuarum, latronibus, ra- B pacibus,galeatis leporibus.

Militem factum per ſolemnitatem conſtat,ſaltem adhibitis quinque.Gloſſa ad §.fin.de mandat. princ.in nouell.primùm adhibita examinatione [i]. 2. accedente iuramento, de non euitanda morte pro republica defendenda [k] 3. Conceſſione enſis [l] 4.& ſtigmate notabatur,vt dignoſceretur [m].

Quinto,& in numeros militares recipi debet [n]. Les tempore 42.& l.fin.de re milit.P.

De militum delictis [o]. CAP. VII.

DELICTVM militis,eſt,quod aliter, quàm diſciplina communis exigit,committit. Veluti ſegnitiæ crimen,contumaciæ,vel deſidiæ l.1.omne delictum,6.de re militar.lib.49.P.tit.16.

Et criminum militum [p], alia propriè militaria, alia communia cum cæteris hominib. & proinde perſecutio, aut propria, aut communis.

Proprium militare,quod quis vti miles admit- C tit, vt dedere ſe militem cui non licet,graue crimen habetur,& augetur,vt in cæteris delictis, dignitate,gradu,ſpecie militiæ.

2 Grauius delictum eſt,detrectare munus militiæ quàm adpetere: nam qui ad delictum olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutem redigebantur [q].Caligatus qui metu hoſtis langorem ſimulauit,tanquam proditor puniatur [r].

3 Deſiſtens à cuiuſuis præpoſiti, vel præſidis excubatione peccatum deſertoris incurrit [s].

4 Contumacia omnis militis, aduerſus præſidem,vel ducem,capite punienda eſt [t].

5 In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non ſeruauit,capite punitur,etiam ſi res bene ceſſerit [v].

6 Irreuerens miles, non tantùm à Tribuno, vel centurione,ſed etiam à principali eſt coërcendus. Qui centurioni volenti ſe caſtigare reſtiterit, D eum veteres notauerunt:ſi vitem tenuit, militiam mutat:ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit,capite punitur [x].

7 Qui præpoſitum ſuum protegere noluerunt cùm poſſent, vel deſeruerint, puniuntur, eo occiſo capite puniuntur [y].

8 Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur.Si intra vociferationem aut leuem querelam ſeditio mota eſt, tunc gradu militiæ deiicitur.Et cùm multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat, auocari militia ſolet [z].

9 Miles turbator pacis,capite punitur [a].

10 Deſertor, nempe qui belli tempore abierit à ſignis [b], & qui per prolixum tempus vagatus reducitur [c], ſi in vrbe inueniatur, capite puniri

CC 3 ſolet

a Frontinus li. 4. c. 1.
b de armis mil. diuinus li. 19. Synt. c. 5.
c nouella, 85. de armis. l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. P.
d §. f. nouellæ 17. de manda. principum.
e qui militare iure Romano nõ poſſent, fuſè doceo li. 19 ſynt. c. 3. quãuis hodie emãtur milites & non eligãtur.
f l. neminem, 37. de re militar. lib. 12. C. ti. 36.
g l. ab omni militia. 11. de re militar. lib. 49. P. ti. 16. l. 2. de tyronib. li. 12. C. ti. 44.
h l. ſuper 6. & ſeq. qui militare poſſ. lib. 12. C. ti. 34.
i l. qui ſtatus, 8. de re milita. P.
k l. 3. qui militare poſſ. C.
l l. 4. eo.
m l. his quidem 5. eo.
n l. vni. negotia ne miliãt. li. 12. C. ti. 35.
o l. 4. §. ad beſtias. de re milita. P.
p d. l. 4. §. in inſulam.
q d. l. 4. §. temporarium.
r d. l. 4. § adulterij. eo.
s §. reus, & l. qui mem. 16 eo. de re militar. P.
t l. 1. C. qui militare poſſ. [illegible]
v [illegible]
x l. 2. de tyro. [illegible] li. 12. C. ti. 44. [illegible] li. 12. C. li. 12. t. 47.
y Cornel. Taci. l. 4. annal.
z Seneca li. 6. de benefic. c. 31.
a [illegible] Veget. lib. 3. c. 1.
b Veget. l. 3. c. 8.
c Syneſius epiſto. 78.
d Procop. li. 4. de bello Vandalic.
e Veget. li. 1. c. 2. & 3.
f In conſtitut. editis ſuper conuentus Bleſenſ. tempore Henrici 3. anno 1580. art. 186. in art. verò 287. excipiuntur principes, quibus dummodo ætatem attigerint 18. annorum poſſunt dari hominum [illegible] ma[illegible] grauis armaturæ.

g eo artic. 288 & 89.
h Varro de ling. lat. Plut. in Rom. in legiones recepti tantum ingenui ex claſſib. quinque tantum puerti lectis [illegible] capite cenſis, libertinis libertinis, niſi in magna neceſſitate Liu. li. 25. vide plene Sigonium de antiquo iure ciuium Rom. c. 15.
i l. qui mili. nõ poſſ.
k l. pen. ex quibus cauſ. maiores.
l l. filiusfamilias, de mil. teſtam.
m Vt in l. 4. de Fabricenſibus li. 11. C. Veget. de re milit.
n l. diuinus de militum delictis & officiis. li. 19. ſyntag. iur. c. 10 & 11.
o l. 2. eo. tit.
p d. l. 2.
q l. 4. §. qui poſt deſertionem, de re milit. P.
r l. omne delictum. 6. §. exploratores, de re mil.
s l. deſertorem 3. §. ſi præſidis, de re mil. P.
t d. l. 6. §. contumacia.
v l. 3. §. in bello, de re milit. P.
x l. milites, 13 §. irreuerens, de re milit. P. l. 6. §. 1. eo.
y l. 3. §. f. l. 6. §. f. de re mil. P.
z l. 3. § qui ſeditionem, de re mili. *auctorari*. id eſt exauthorarit legio.
a l. f. §. f. de re milit. P.
b l. 1. §. deſertor, de deſertoribus li. 12. C. tit. 46.
c l. deſertorẽ. 3 §. deſertor, de re milit. P.

ſolet, alibi apprehenſus ex prima deſertione reſtitui poteſt, iterum deſerendo, capite puniendus[a].

Deſertor, ſi ſe offerat, remittitur anterioris peccati ſupplicium: ſi inuentus verò ſit flagitioſa ignauia delitescere, offeratur ab eo in cuius domu delitescit, ſubiturus degeneris mortis gladium: præſes prouinciæ, ſi propoſitam ſeueritatem, vel gratia vel diſſimulatione diſtulerit, patrimonij & exiſtimationis damno ſubiiciatur, & in officij priores capitaliter animaduertatur[b].

Fugiens à carcere vel cuſtodia miles, deſertor non eſt: quamuis ſi effracto carcere, capite ſit puniendus[c].

11 Qui excubias palatij deſeruerit, capite punitur[d].

12 Non omnes tamen deſertores ſimiliter puniendi ſunt, ſed habetur & ordinis & ſtipendiorũ ratio, vel gradus militiæ, vel loci, vel muneris deſerti, & ante actæ vitæ; ſed & muneri, ſi ſolus, vel cũ altero, vel cũ plurib. deſeruit, aliúdve quod crimen deſertioni adiunxerit. item temporis quo in deſertione fuerit, & eorũ quę poſtea geſta fuerũt[e].

Quare ſi ſe obtulit qui in deſertione fuit, in inſulam deportandus[f].

Quamuis in aliam militiam nomen poſt deſertionem dederit, legíve ſe paſſus ſit. nam & militariter punitur[g].

Deſertor tamen à patre oblatus, in deteriorem tantùm militiam datur, ne videatur pater ad ſupplicium obtuliſſe[h].

Si plures ſimul primò deſeruerint, deinde intra certum tempus reuerſi ſint, gradu pulſi in diuerſa loca diſtribuendi ſunt: ſed tyronibus parcendum eſt, qui ſi iteratò admiſerint, pœna competenti afficiuntur[i].

Auidius Caſſius Cæſar, deſertoribus manus incidit, aliis crura ac poplites, dicens maius exemplum eſſe viuentis miſerabiliter criminoſi; quam occiſi[k]. Deſertiſſe exercitum, Francis inter capitalia annumerabatur, quod crimen ſua lingua dicebant *herſchelitz*[l]. Mortis etiam pœna à Romanis militibus impoſita, qui locum in bello in quo conſtituti eſſent, reliquiſſent, aut aliquomodo è caſtris fugiſſent[m].

Qui militiæ tempus in deſertione impleuit, emerito priuatur[n].

Defunctorum in deſertione bona, confiſcari placuit Cæſaribus l. defunctorum 4. de re milit. C.

Si deprehenſi deſertores reſiſtunt, tanquam rebelles opprimi poſſunt[o].

Qui deſertorem agro tectóue ſuſceperit, atque diu paſſus fuerit apud ſe delitescere ſciens prudénſque, actor procuratórque loci capitali ſupplicio ſubiugetur: ſi ſciuerit dominus loci in quo latuerit deſertor, amiſſione priuatur. Qui verò prodiderit[p] deſertorem, ingenuus immunitate donetur.

13 Vagantes, ſeu emanſores milites, qui non diu errauerint, redeuntes ſponte, vel comprehenſi leuiùs quàm deſertores puniuntur. Differt enim emanſor à deſertore, vt erro ſeruus à fugitiuo[q]. Eritque emanſoris pœna arbitraria[r].

Excuſationes tamen dantur emanſoribus: examinantur enim cauſæ emanſionis, & cur, & vbi fuerint, & quid egerint: & datur venia valetudini, adfectioni parentum & affinium, & ſi ſeruum fugientem perſequutus eſt, & ſi qua huiuſmodi cauſa ſit. Sed & ignoranti adhuc diſciplinam tyroni ignoſcitur[s].

Poteſt & cum commeatu licitè abeſſe ad certũ tempus conceſſum: ſed ſi ad diem commeatus non veniat, perinde ſtatuendum eſt, ac ſi emanſiſſet, vel deſeruiſſet pro numero temporis, facta priùs copia docendi num forte caſibus detentus fuit quibuſdam, propter quos dignus videatur[t].

a l. non omnes 5. § f. deſertor de re milita.
b l 1. §. deſertor habebitur, de deſertori. C.
c l. milites, 13. § eius fugã de re mili. P.
d l. qui excubias, 10. eo. tit.
e l non omnes deſertores, 5. in princip. de re mil. P.
f d l. non omnes. l. milites, 13. § f. eo.
g l 4 §. qui poſt eo.
h l. milites 13 §. deſertorem eo. de re milit. P. l. qui cum vno. 4. §. qui à patre eo. tit.
i l. deſertorem 3. § ſi plures, l. non omnes, 5. ibi ſed mauers, de re mili. P.
k Volcatius Gallicanus, in vita Auidij Caſſij.
l Beatus Rhenanus li. 2. rerum Germanicarũ.
m Polyb. lib. 6.
n l deſertorẽ, 3. §. qui militiæ, de re milita.
o l 1. de deſertor. C. l. 1. quando liceat vnicuique ſine iudic. ſe vindic.
p l 1. de deſertorib. C.
q l. qui cum vno, 4. § ed. & ſi, de re mil. l. 3 § emanſor eo.
r l. tribuni, 12. de re milit. C l. nemo 13. §. ſi quos milites.
s l 4 § f. de re milit. P.

14 Tempore expeditionis, nulli præpoſitorum, aut tribunorum cohortium, vel vicariorum, aut familiarium, cuiquam de militibus, a caſtris atque ſignis, aut locis his in quibus prætendant, liceat diſcedendi commeatum dare, alioquin ſi fecerit, nec præſens fuerit miles tempore, quo miles præſens eſſe debet excurrẽte hoſte, capite plectatur[v].

15 Is qui in exploratione emanet, hoſtibus inſiſtentibus, aut qui à foſſa tunc recedit, capite puniendus eſt[x].

16 Qui ſtationis munus relinquit, plus quàm emanſor eſt: itaque pro modo delicti, aut caſtigatur, aut gradu militiæ deiicitur[y].

17 Qui relictis militaribus caſtris ſe ad deprædationes, vel latrocinium contulerint, ſeueritatem iudicis non euadent[z].

18 Transfugientes ad hoſtes exauthorati torquentur, & plerunque capite puniuntur: nam pro hoſte non pro milite habentur[a], aut viui exuruntur, aut furca ſuſpenduntur[b].

19 Qui malo conſilio & proditoris animo patriam relinquunt, hoſtium numero habendi ſunt[c], aut beſtiis obiiciuntur[d].

Transfugas licet vbicunque inuenti fuerint, tanquam hoſtes occidere[e]. Leo Cæſar[f], ſuſtulit acerbitatem pœnæ obiectionis ferarum ſponte redeuntibus ab hoſtibus transfugis, ſtatuitque vt ſi ſemel transfugerint, veniam conſequãtur: ſi iterum id fecerint, in triennalem ſeruitutem diuendantur: ſi tertiò trãsfugerint, reuerſi in perpetuam ac æternam ſeruitutem addicantur. Si verò non redierit vltro transfuga, ſed ab aliis comprehenſus in patriam retractus ſit, morte tum illum tanquam hoſtem puniri, præſertim ſi ante ciuili ſanguine manus contaminauerit.

Transfugis præſcidit manus Fabius Maximus[g]. Vt ſeruis ad barbaros fugientibus olim pes[h] abſcindebatur. Scipio Africanus ſuperior deuicta Carthagine, omnes qui ex exercitibus Romanorum ad Pœnos tranſierant Latinos transfugas, tãquam patriæ fugitiuos crucibus affixit[i]. Poſterior Africanus, euerſo Punico imperio exterarum gentium transfugas in edendis populo ſpectaculis feris obiecit[k]. Et L. Paulus Perſe rege ſuperato, eiuſdem generis & culpæ homines, elephantis proterendos ſubſtrauit[l]. Fuerunt & olim primùm transfugæ Romæ verberati, ſecuri percuſſi, & de ſaxo Tarpeio præcipitati. Val. Max. vbi ſuprà exem. 14.

Transfugis ius poſtliminij denegatum[m].

20 Transfuga non is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes, aut in bello transfugit, ſed & qui per induciarum tempus, ad eos cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit. di. l. 19. §. transfuga.

Si quis tamen ex improuiſo dum iter facit capiatur ab hoſtibus, inſpecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur, & ſi expleto tempore militiæ redeat, vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet l. deſertorem, 3. §. is qui & l. non omnes, 5. §. qui captus, de re militari. Vt ei qui transfugit, & poſtea multos latrones apprehendit, & transfugas demonſtrauit, poteſt parci, ei tamen pollicenti ea, nihil permitti oportet[n].

Cæterùm qui captus, cùm poterat redire nõ rediit,

t l. deſertorem, 3 §. ſi ad diem. de re milit. P. l. qui commeatus 14. eo.
v l. 1. de commeatu, li. 12. C. tit. 46.
x l. 3. § 16 qui, de re milit. P.
y d. l. 3. §. qui ſtationis.
z l. qui relictis 3. C. de deſertoribus.
a l. proditores 7. de re milit. P.
b l. ſi quis, 38. §. 1. de pœnis P. l. aut damnum 6. §. hoſtes autem eo. tit.
c l. poſtliminiũ 19. de captiuis & poſtlim. reuer. P. qui cum inimico non iungit amicitiam mihi inimicus eſt. l. liberi 28 C. de inofficio. teſta. Seneca li. 1. de cla. 1. magis odioſi quam hoſtes transfugæ. Quintil. decla 317.
d l. 3. §. 16 qui ad hoſtem de re milita. P.
e l. 3. § f. ad le. Cornel. de ſicar. lib. 48. P. tit. 8.
f Leo nouella 67. de his qui ad hoſtes trãſeunt iſtíque ſponte reuertuntur.
g Frontinus 4 Strateg. cap. 1. Appian. in libyca.
h l. 3. C. de ſeruis fugitiuis li. 6 C. tit. 1.
i Valer. Max. li. 2. c. 7. ex 12. Liu. lib. 30. in fine.
k Valer. Max. vbi ſupra exẽ. 13 Liu. lib. 51.
l Liu. li. 5. Seneca 1. de ira. c. 16.
m l. 9. § 4. de captiuis & poſtlim. reuer. P.
n di. l. 5. § f.

diit pro transfuga habetur,& eum qui in præſidio captus eſt, in eadem conditione eſſe certum eſt [a].

a d. l. 5. §. qui captus.

21 Proditores & conſiliorum exploratores & renunciatores, capite puniuntur, vt hoſtes viui exuruntur, aut furca ſuſpenduntur, l. omne delictum 6. §. exploratores, l. prodirores, 7. de re militar. P. l. ſi quis aliquid 18. §. 1. de pœn. P. lex Romanorum ita iubet ſpeculatores ſeu exploratores hoſtium interficere. Polyenus lib. 8. Stratagem. in 8. exemplo Scipionis, vbi tamen & alibi alios duces aliter vſos & exploratores remiſiſſe narrat.

22 Arma alienaſſe militi graue crimen eſt, & ea culpa deſertioni exæquatur, vtique ſi tota alienauerit. Sed & ſi partem eorum, idem eſt: niſi quod intereſt: nam ſi tibiale aut humerale alienauit, caſtigari verberibus debet. Si verò loricam, ſcutum, galeam, gladium, deſertori ſimilis eſt. Tyroni in hoc crimine faciliùs parcitur, armorumque cuſtodi plerumque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit, non ſuo tempore [b].

b l. qui commeatus, 14. §. arma de re milit. P.

Miles qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat [c].

c l. deſertorē 3. milites, eo. ti. de re milit. P.

23 At qui arma aliena ſubtraxit, gradu militię pellendus eſt [d].

d d. l. 3. §. qui aliena.

24 Qui in acie fugam prior fecit ſpectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus eſt [e].

e l. omne delictum, 6. §. qui in acie eo. ti.

25 Qui agmen exceſſerit, ex cauſa vel fuſtibus cæditur, vel mutare militiam ſolet [f].

f l. deſertorem 5. § in bello eo ti.

26 Si quis vallum tranſcendat, aut per murũ caſtra ingrediatur, capite punitur: ſi verò quis foſſam tranſiliit, militia reiicitur [g].

g l. d. § in bello adde l. f. de rerum diuiſ. h. t. P. ti. 8.

27 Miles qui ſe vulnerauerit, vel mortem ſibi conſciuit, nec factum peregit, ſi id quidem impatientia doloris aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore fecit, aut pudore, mori maluerit, non animaduertatur in eum ſed ignominia mittatur; ſi nihil tale prætendat, capite puniatur [h].

h l. omne delictum 6. § qui ſe vulnerauerit, de re mili. l. ſi quis 37. §. f. de pœn. P.

28 Si quis commilitonem vulnerauit, ſiquidem lapide, militia reiicitur: ſi gladio, capitale admittit [i].

i d. l. 6. §. ſi quis commilitonem de re mili. P.

29 Νόμος [k], τὸν προδότην μὴ θάπτεσθαι. Lex Græca, proditorem non ſepeliendum.

k interpres Homeri.

30 Miles qui nomen dedit militiæ, nec ſua negotia, nec aliena priuata aut publica curet, nec aliis ſuas operas præſtet, prædia cõducat aut poſſeſſiones, ſed quotidiano exercitio ad bella ſe preparet. ſi ſecus fecerit hoc facinore conuictus, exutus militia pœnas legitimas luere compellatur: hi verò qui in priuato obſequio militem retinere fuerint comperti, multa graui puniantur [l].

l id generaliter leges iubere, vt a manantium ... dicent milites ait Plato in Timæo, de reliquis vero etiã ciuibus l. nemo 2. l. milites, 15. l. militares vigos illic de re militar. C. nouella 116. l. milites. 31. & l. f. 1. C. de loca. excuſantes tamē qui ignorant milites qui eis locarunt l. ſi ignorans 30. loca. P.

31 Milites agrum comparare prohibentur in prouincia, in qua militaria opera peragũt, ne ſtudio culturæ militia ſua auocentur: alioquin empta fiſco vindicentur: domum tamen in ea prouincia, & prædia in alia emere poſſunt [m].

m l. milites 9. de re militari. P. qui officij 62. de cõtrah. emptio P.

32 Miles qui artem ludicram exercuerit, vel in ſeruitutē ſe venire paſſus eſt capite puniatur [n].

n l. quædam delicta. 14. de pœnis P.

33 Eos qui caſtrenſibus ſtipendiis otia quieta meruerunt, veterani conſtituti, nequaquã placet tela in vſum veneris & ligonis conuertere, id eſt rei ruſticæ operam dare. l. ſuper, de mancipiis & colonis patrimonialium ſaltuẽſium & emphyteoticorum fundorũ, li. 11. c. ti. 62. quæ lex intelligi debet, de aſcriptitiis colonis, qui militarunt cõtra & miſſi honeſtè militia veterani, nõ debent reuocari ad glebã neceſſario ſeruili onere vertendã. At miltes veterani & nobiles nõ ideo damnãdi ſunt,

A ſi ceſsãtes ab armis, ad colendũ rus per ſe vel alios ſe transferant. nam & ex aratro apud Romanos accipiebãtur dictatores aliquãdo, & depoſita dictatura, ad rus redibant. teſtes erunt Serranus, Cincinatus dictator, M. Varro & ſenatus qui olim ex agris conuocabarur per viatorem Romã. Fuerunt & rei ruſticæ addicti Reges Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus; & duces Xenophon, Pœnus, Mago & alij, de quibus Plin. li. 18. c. 3.

Sylla quoque imperator & dictator, depoſita poteſtate in villam ſe contulit, & poſthac vixit in receſſu ruſtico. profectus enim in ſuum Cumanũ, vacauit ibi piſcationibus & venationibus, vt ait Appian. Alexan. li. 1. bellorum ciuil. facit & ſequens lex num. 34.

34 Veterani qui ex negligentia vitæ, neque rus colunt, neque aliquid honeſtè peragũt, ſed latro-
B ciniis ſe dedunt omnibus veteranorum priuilegiis exuti, pœnis competentibus à prouinciarum rectoribus ſubiiciantur [o].

o l. veterani 1. C. de veteranis.

35 Milites ignominia miſſi cũ infamia notentur, nullis honoribus, qui integrę dignitatis hominibus deferri ſolent, vti poſſunt. Habeant autem morandi vbi velint poteſtatem, præterquam in eis locis in quibus ſpecialiter arguentur [p].

p l. 1. C. de re militari l. 1. de his qui nota. infa. P. non idem in honeſta & cauſaria miſſione, ac ignominioſa. de triplici miſſione, vide l. milites 13. §. de miſſionum, de re milit. P. l. 2. §. ignominiæ de his qui notant infa. P. de quarta ſpecie miſſionis d. l. 2. §. eſt & quartum.

36 Autdius Caſſius Cæſar, milites qui aliquid prouincialibus abſtuliſſent per vim, in illis ipſis locis in quibus peccauerat in crucem tolli iuſſit. Fuit in Tãburlano Scytharum Rege, tãta in coercendis militibus ſeueritas vt gregariũ militē, qui mulierculæ cuidam lac ſuſtuliſſe furto ferebatur, mãdauerit interfici, apertiſque inteſtinis viſceribus lac epotum extrahi. Raniſius Textor. in officina, cap. de ſeueriſſimis [q]. Peſcenninus Niger imperator [r], ob vnius gallinacei direptionem, decem commanipulares qui raptum ab vno come-
C derãt, ſecuri percuti iuſſit: & feciſſet, niſi ab omni penè exercitu ad metum vſque ſeditionis fuiſſet rogatus, atque cùm peperciſſet, iuſſit vt illi decem denorum gallinaceorum pretia, prouinciali ſoluerent, quia ſimul furto conſenſiſſent.

q Vulcat. Gallicanus, in vita Auidij Caſſij.
r Spartian. in Peſcennino Nigro.

Alexander Seuerus imperator milites qui per ſtellaturam, id eſt impoſturam aliquid accepiſſent, capite damnauit [s].

s Lampridius in Alex.

Peſcenninus Niger [t], qui poſtea imperator, cùm tribunus eſſet, Tribunos duos quos conſtitit ſtellaturas accepiſſe, lapidibus obrui ab auxiliaribus iuſſit.

t Spart. in Peſcennino.

37 Militum nimia confidentia de hoſte puniatur, diffidentia enim cuſtodit ciuitates, cùm ſemper hoſtis timetur aduẽtus, & perinde ſemper vi-
D gilatur. hæc fuit ſententia Demoſthenis contra Philippum, oratio 2. Multa inquit, ſunt ad vrbiũ cuſtodiam & defenſionem reperta, veli aggeres, mœnia foſſæ, & quæ ſunt eius generis ſimilia, quę omnia manu fiunt, & magnos ſumptus poſtulant: vnum autem quoddam natura prudentium in ſemetipſa poſſidet præſidiũ, quod cũ omnibus bono eſt & ſalutare, tũ vel maximè liberis hominib. contra tyrannos, diffidentia. Hanc cuſtodite, hãc amplectimini: hanc ſi conſeruabitis, extra omne periculum eritis: vigilat namque hoſtis vt captet occaſionem opprimendi, & qua hora non putatur inſidias inſtruit & aggreditur, quod & admonuit D. Luc. c. 12. 39. & 40. in prælio ſpirituali. & 1. Petri c. 5. vigilate & orate, quia aduerſarius veſter Diabolus, circuit quęrens quem deuoret. ſecurè dormientes inuadit, vigilãtes metuit. omni tempore pendente bello ſe cuſtodire ab hoſte diligenter oportet, & ducem dare operam, vt perinde ac ſi appare-

pareret hoſtis, milites officio ſuo fungantur in cuſtodia,& ſegnes punire.

Quod & Titum Cæſarem exemplari ſupplicio docuiſſe admonet Ioſephus lib.2.de bello Iudaico c. 5.Cùm enim,inquit, equites milites Cæſariani exeuntes ad fœnum lignáque colligenda,in obſidione Hieroſolymitana,dúmque colligerent, equos ſuos frenis demotis. paſcere ſinerent, & Iudæi in cuneum exeuntes illos prædarentur: Titus Cæſar,exiſtimans negligentia potiùs ſuorum, quàm virtute Iudæorum, quod erat verum,rapinas contingere,triſti animaduerſione cæteros ad equorum cuſtodiam reuocare ſtatuit,vnóque milite qui equum perdiderat ad mortem damnato, metu cæteris equos ſuos conſeruauit. numquam enim poſtea in paſcuis dimittebant, ſed tanquam natura his connexi ad neceſſitatem egrediebãtur. Nihil in bello contemni oportere dicebat Æmilius Probus in Thraſibulo.

38 Iure conſtitutionum regiarum Galliæ, omnes duces, ſeu capitanei militum,peditum aut equitum, poſſunt conueniri coram iudicibus ordinariis regiis locorum,de concuſſionibus, extorſionibus, abuſu & delictis commiſſis per eorum milites [a]. Atque ibidem inhibetur ne victus nomine,niſi gratuitò, non vi accipiant quippiã ab his penes quos hoſpitantur, néve commorentur in eodem loco, vltra vnum diem ſub pœna ſupplicij vltimi.

a in conſtitut. ſuper comitiis Aureliæ habitis ſub Carolo 9.artic.21.

39 Qui reliquerint vexillum ſuum tẽpore pugnæ,exauthorari debent,& de gradu armorum,& nobilitatis expungi, intérque paganos & taliabiles,ſeu cenſuales reponi [b].

b In conſtitutionibus editis ſuper comitiis Bleſenſibus 1580. ſub Henrico 3 articul.190.

40 Peditum [c], turmæ tranſeuntes,in ipſo itinere ordines tenebunt vexillis explicatis tympano pulſante: nec licet eis impunè ex ordine ſine ducis,aut eius vicarij licentia egredi.

c Eo.art.303.

41 Si qui duces, vicarij [d], vexillarij, aut alterius muneris equitum aut peditum, deprehendãtur aliquid pecuniarum accepiſſe,vel exegiſſe,aut extorſiſſe,à locis,aut pagis ne in his hoſpitarẽtur, aut in certis domibus,mortis rei ſunt,ſine ſpe vlla veniæ,aut indulgentiæ.

d Eo.art.305.

42 Inhibitum [e], omnibus militibus,ducibus, & aliis peditibus & equitibus, capere vlla animalia priuatorum,equos,aſinos,boues,mulos, ad deferendum ſua impedimenta, aut currus: & ſi fecerint,permiſſum prouincialibus armari in eos per pulſum campanæ,vocant *Toque ſang*.

e eo art.309.

43 Iubetur [f] latrunculatoribus,vocant *Preuoſts de Mareſchal*, & iudicibus ordinariis locorum expellere à militum comitatu meretrices, quas vocant *Filles de ioye*,& inuentas fuſtigare, vel flagellare: idipſum *Decaculis*,vocant *gojats*, quos inde expellere iubentur, excepto quòd vnus relinquatur pro tribus militibus:quòd ſi plures inuẽti ſint, pro prima animaduerſione ſubiiciuntur fuſtigationi; ſi redierint,ſuſpendio. ff.Vide alias leges ciuiles infrà c.9. n.10.& 11.

f Eod. art.311. vide plura quæ de his diximus li.14.Syntagm.ca.14. num.13.

44 Militum tranſitum innocentem eſſe iuſſit Theodericus rex, vt neq; poſſeſſori ſegetes,neque prata vaſtarent [g], aliíque plures id conſtituerũt [h]. Quare Beliſſarius Iuſtiniani maximus in bellis vicarius,quũ militum quidam in agros diſcurrentes fructus attingerent, eos ignominia notatos, conuocans,ſic allocutus eſt,vim adferre,& ex alienis paſci turpe ſemper ac probroſum videri,quod iniuſtũ in ipſo feratur [i]. Sic Lyſander apud Plutarch. videns Bœothos incertæ fidei,quũ per eorũ agros trãſiret,ſciſcitatus eſt,vtrũ rectis,an inclinatis haſtis tranſiret:tranſire prædando hoſtiũ eſt: tranſire verò ſine damno poſſeſſorum,via publica,amicorũ. conſtat etiam ex Nũcio miſſo per Moſem ducem populi ad Sebon regem Heſebon, verbis pacificis dicendo, Tranſibimus per terram tuã,gradiemur via, non declinabimus neque ad dextrã, neque ad ſiniſtrã: alimenta pretio vende nobis vt veſcamur: aquam pecunia tribue vt bibamus.tãtùm eſt,vt nobis concedas tranſitum [k].

g Caſsiod.li 5. epiſt. 26. & li.12 epi.5.
h Iuſtin.de innoxio tranſitu exercitus nouel.130.
i Procopius l.4.de bello Vandalico.
k Numer.21. verſ.21. Deut. c.2.verſ.26.

Aliquot leges de militum priuilegiis [l].

CAPVT VIII.

HIs qui in caſtris operam per militiam dant, nullum municipale munus iniũgi poteſt [m], niſi forſan in fraudem munerum quis militiæ nomen dederit [n].

2 Angariarum præſtatio, & recipiendi hoſpitis neceſſitas,& militi inter cætera remiſſa ſunt [o].

3 Veteranis quoque onerum & munerum perſonalium vacatio conceditur,poſt viceſimũ annũ militiæ quam in legione vel vexillatione, non ſi in cohorte militauerint,vel ſi honeſtam [p],vel cauſariam,non etiam ſi ignominioſam,miſſionẽ conſequuti eſſe oſtenduntur. Patrimoniorum tamen munera,omnes ſubire coguntur [q].

4 Vacationum etiam priuilegia non pertinent ad liberos veteranorum [r].

5 Filij officialium militarium, illis in militia ſuccedunt [s].

6 Ad regem vel in bellum proficiſcens vel rediẽs,à vectigali quod vocat *ſtraturã* immunis ſit [t].

7 Milites pugnantes fideliter & ſtrenuè, præmio honoréve digni ſunt.

8 A minoribus valuaſſoribus ex feudo aliis traditum,judicatur iure feudi, ſi Romam cum illis in exercitu porrexerint,non aliter [v].

1 Hinc ſunt tot coronæ militares delatæ olim militibus ſtrenuis,nauales,murales,ciuicæ, & id genus aliæ,de quibus Plinius li.21.c.3.4.5.aureę, argenteæ,torques,armillæ,& ſimilia.

Syracuſani & Selinuſij, ob egregiam operam nauatam in Chotеſſo,contra Athenienſes ob defenſionem Dianę,magnis fuerunt muneribus donati publicè ac priuatim, data præterea cum immunitate perpetua ciuitas iis qui Epheſum incoluere voluerunt,vt ait Xenophon li.1.rerũ Græcarum.fuerunt & honores publicè decreti in Græcia pro republ. in bello mortuis,itẽ & Romanis.

l diximus de militum priuilegiis,l.19.ſyntagm. ca. 14. 15.16.17.
m l.& qui 3.4. 1 de munerib. P.l.2.de re milit.C.
n l.4.§.ſi. de munerib P.
o l ab his, 10. §. angariarum de vacatio.munerum P.
p l. veteranis, 13.c.de his qui non impleuerunt ſtipendia & li.10.C.tit. 54.l.veteranis 9 quando prouocare nõ eſt neceſſe li.7. c. tit.64.l.à muneribus 7 de vaca. muneris P. explicantur quæ ſunt illa munera à quibus immunes ſunt in l.1.c. de veteran.
q l.à munerib. 7 de vaca. munerum.P.l.2. & 4 de veteranis P.
r l.in honorib. 8.§.vacationũ de vaca.munerum P.
s l.1 & 2.de filiis officialium militarium C.
t Beatus Rhenanus li.3 de rerũ Germanicarũ, ait eſſe illam legem antiquã Francorum & Straſburgum Germanos dicere hodie vurgſtaram.
v §.ſ.de his qui feudum dare poſſunt.lib. 1 feudorum tit.

Aliquæ leges de diſciplina militari præpoſitorum & militum.

CAPVT IX.

PRÆCIPVVM decus & ſtabilimentum imperij militaris diſciplinę tenaciſſimum vinculũ [x], ſiquidem,vt dicebat Alexander imperator [y], diſciplina maiorem rempu.tenet,quę ſi dilabatur,& nomen Romanum,& imperium amittemus. erat autem illa rigida formatio milititis, ad robur & virtutem.

x Valer. Max. li.2.c.7.
y Lamprid. in Alex.Seu.

Officium regentis [z],exercitum non tantùm in danda,ſed etiam in obſeruanda diſciplina cõſiſtit.

Officiũ [a] tribunorũ eſt,vel eorum qui exercitui præſunt, milites in caſtris continere, & ad exercitationẽ producere,claues portarum ſuſcipere, vigilias interdum circumire,frumẽtationibus cõmilitonum interdum intereſſe frumentum probare,fraudem menſorum coercere, delicta ſecundũ ſuæ authoritatis modum caſtigare: principiis frequenter intereſſe,querelas commilitonum audire,valetudinarios inſpicere.

z l. officiũ 12. de re milit.P.
a dicta l. officium 12.§.officium tribunorum. multa de officio præfecti legionis & & tribuni & centurionis. Vegetius libr. 2. de milit.c. 9.& 12.& de officio præfecti caſtrorũ c.10.

Duces militum maximè vicini hoſtibus qui cauen-

cauendi ſunt, debent in ipſis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum [a].

a l. F. C. de offi. milit. iudec. nouella 116.

2 Milites [b], de locis in quibus conſiſtunt ad alia loca ſine ſpeciali principis authoritate transferri non poſſunt, debent autem ſignificari principi, tam loca de quibus transferendi ſunt, quàm loca ad quæ peruenire oportet, nomináque fortiſſimorum numerorum, in quibus iidem milites referuntur, necnon quantitas annonarum, & ante omnia, cauſa, ob quam iidem milites transferendi ſunt.

b l. milites. 4. de offi. magiſt. milit. C. l. contra, 14 de re milit. C.

3 Duces non debent deputare ex militibus ad cuſtodiam alicuius ſine permiſſu principis [c].

c l. C. de erroga tio. milit. annonarum li. C. 38

4 Qui præeſt armato, debet parciſſimè cómeatum dare, equũ militarem non debet extra prouinciam duci permittere: ad opus priuatum, piſcatum, venatum militem non mittere, quia verẽdum eſt ne modus in eo non adhibeatur [d].

d dicta l. offic. 12. §. 1. de re militari P.

Non licet præpoſitis vel tribunis cohortium, vel vicariis & familiaribus eorum, tempore expeditionis, & incurſionis barbarorum quocumque genere cuiquam de militibus à caſtris, atque ſignis, vel his etiam locis in quibus prætendant, diſcedẽdi cõmeatũ dare, aliter capite vindicetur [e].

e l. 1. de commeatu li. 12. C. ti. 43.

Sed & prohibitum tribuno pro tempore, ampliùs triginta viris ſub occaſione commeatus, licentiam dare [f].

f l. iubemus 16 §. non danda C. de eroga. milit. anno.

5 Magiſtri officiorum cura, vt ſuper omni limite ſub ſua iuriſdictione conſtituto, quẽadmodum ſe militum numerus habeat, caſtrorúmque ac clauſurarum cura procedat, quotannis principi ſignificet [g]. Quadrimenſtrua ſcholiarũ militantiũ breuia ſcribat, & deponat in ſacro ſcrinio laterculi principis, vt ſemper notitia eorũ ſcholaſticorũ certa ſit, & ne publico damnum infligatur [h].

g l. f. §. de officio magiſtri officio.

h refert Flauius Vopiſcus in Aureliano.

6 Leges militares præſcripſit Tribuno militum has, Aurelianus imperator.

Nemo pullum alienum rapiat.
Ouem nemo contingat,
Vuam nullus auferat.
Segetem nemo deterat.
Oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua contentus ſit.
De præda hoſtis, non de lacrymis prouincialium habeat.
Arma terſa ſint, ferramenta Samiata.
Calciamenta fortia.
Veſtis noua veſtem veterem excludat.
Stipendium in baltheo, nõ in popina habeat,
Equum ſaginarium ſuum defricet,
Captum animal non vendat.
Mulum centuriatum comitet curet.
Alter alteri quaſi ſeruus obſequatur.
A medicis gratis curentur.
Aruſpicibus nihil dent.
In hoſpitiis cautè ſe agant.
Qui litem fecerit, vapulet.

7 Probi imperatoris Roma. lex, Miles annonam gratuitam non comedat [i].

i *Pescennius Niger, qui imperator à militib. nominatus, ...* [marginal note: i nunquam enim militem otioſum perpeſſus eſt ipſúmque hac ratione multa opera manu militari perfecit, vt ait Flauius Vopiſcus in Probo.]

Peſcennius Niger, qui imperator à militib. nominatus eſt, edixit [k], ne piſtor exercitũ ſequeretur. Ne vino milites vterentur, ſed tantùm aceto. Ne numos aureos vel argenteos in zonis baberent milites ſed publicè commendarent, recepturi poſt prælia quod dediſſent, vel vxoribus aut filiis reddendum, ne in hoſtes peruenirent ita cum præda.

k Aelius Spartian. in Peſcennino.

8 Lex antiqua Francorum, nemo militiæ ſocium aut quemlibet alium, ad potandum inuitãdo, ſi quis ebrius repertus fuerit, eiectus donec culpam agnoſcat, aquam bibito [l], in legibus Caroli Magni latiùs lex comprehenſa: vt in hoſte [m], inquit, nemo paſcem ſuum, vel quemlibet alterũ hominem bibere roget. Et quicunque in exercitu ebrius inuentus fuerit, excommunicetur; vt in bibẽdo ſola aqua vtatur, quouſque ſe malè feciſſe cognoſcet [n].

l Beatus Rhena. li. 2. rerum Germanicarũ, vbi de ſtatu Galliarũ agit.

m Id eſt in exercitu, inde hodie oſt, ou l'oſt pro exercitu.

n l. 1. 3 capitulatium Caroli Magni c. 72. Et Plato li. 2. de legum latione in fin. ſiue li. 34 tradit Carthaginenſium legem ſe probare vt nũquã in caſtris quiſquam guſtare vinum audeat, ſed toto illo tẽpore aqua bibatur.

9 Romanorum more caſtris metatis [o], tribuni exigebant à ſingulis, nihil ſe à caſtris ablaturos. poſtea excubias circa caſtra vallata ponebãt. Noctu vigilias & circuitiones agebant: aliqui præcedenti die admoniti per ſingulas vigilias, aliqui certas circuibant, alij alios ſequebantur. Qui circuibat à ſingulis vigilibus accipiebat notas & ſuas teſſeras: ſi inueniſſet vigiles dormientes vel dereliquiſſe cuſtodiam, cum ſociis atteſtationes accipiebat, & manè ad triarios producebat teſſeras, ex quibus cognoſcebatur qui reliquiſſent cuſtodias: & tribuno cuſtodiæ vocato, res agitabatur: ſi damnaretur, fuſte cædebatur: item & ſi quis vigiles calumniaretur.

o Polyb. in 6.

Probro militibus erat falsò dicere ſe ſtrenuè in hoſtes geſſiſſe, diſpoſitionis præſidij locum metu reliquiſſe, telum aliquod ob metum abieciſſe.

10 Scipio [p], ſcorta, haruſpices, vates caſtris expulit, quibus milites rebus aduerſis territi vtebantur.

p Suidas in verbo ετεῖχε.

11 Boleſlaus, rex Ruthenorum ſeu Moſcouitarum, (vt ait Sigiſmundus liber Baro, libro 2. rerũ Moſcouiticarum) qui vicit Bulgaros vſque ad Danubiũ progreſſus in bello nulla impedimenta, ne vaſa quidem culinaria exercitui ſuo permiſit: iſque tantũ carnibus aſſis vtebatur, humi requieſcens, ſella tantũ capiti ſuo ſubiecta. quæ lex certè ſalubris Reipublicæ; Quia illa impedimenta, ſunt potiùs à prouincialibus rapinę; & habent verè impedimenta ad bellandum, vltra onuſtã prouincialibus inutilem, cacularum, lixarũ, & calonũ familiam, qui ſunt veluti harpyæ populi ſatis belli & tributi preſſi.

Diſciplina militaris, eſt ars qua bonus redditur miles, & ita neruus dicitur militiæ, cui opponitur corruptio quæ deteriorem reddit militem, eò pertinent quæ corrumpere poſſunt militem, vinum, balneum, mulieres, calones, ſomnus, ſuperbia: delitię, quę perdiderunt ſtrenuũ exercitum Capuę Annibalis: paulò antè victoris ad Cannas. item vtenſilia pretioſa, impedimenta in exercito: animalia, currus euectionis eorum cauſa, licentia prædandi, & nocendi amicis, otioſitas, ludus aleæ, & foliorum.

Summam totius diſciplinæ Iuſtus Lipſius in ſuis Politicis, diuidit in partes quatuor exercitum, vnde exercitus dicitur: ordinem, coercitionem, exempla. In exercitio continetur, vt miles doceatur ad arma & opus: & tyronibus per quotidiana exercitia, demonſtretur doctrina armorum [q], in iactu miſſilium, in tractando ſcuto, in vitandis ictibus, vt doceantur ambulare militari gradu, & ordinem ſeruare, locum non deſerere, in acie conſiſtere, & vertere haſtas, equos tractare, ex his pugnare, laborare, decurrere, portare pondus, ſolem & puluerẽ ferre, arma portare: foſſam ducere, ſudes ſcienter figere, caſtra munire, ordo cõſiſtit in dirigendis copiis per legiones, cohortes, cẽturias, decurias, &c. vt acies diſtincta facilior ſit ad imperia. item in incedendo, vt milites ordinem ſeruẽt in itinere, in acie diſtent inter ſe æquali & legitimo ſpatio, non conglobent aut laxent agmẽ, néve ſit confuſio. Diuidantur per contubernia, vt de-

q Vegetius li. 1. c. 8.

vt decem ſint vel pauciores ſub vno papilione,& vnus eius contubernij caput.

Coercitio circa mores, in continentia cibi & veneris; in modeſtia verborum, veſtium, & factorum. ſint bene armati non graues prouincialibus, obediant; vel ſi duces, rectà imperent: abſtinentia, à violentia, rapinis prouincialium remouet. Exempla, dicuntur militaris diſciplinæ præmia, honores, promotiones, opes, data vel propoſita militibus ſtrenuè ſe gerentibus: & pœnæ, delinquentibus. nã ibi ſeueritas exercenda, vbi ab armis rebellio ex indulgẽtia oriri poteſt.& Clearchi vera vox eſt, Imperatorem à militibus potiùs quàm hoſtem metui debere [a].

a Val.Max.li. 2.c.7.

Leges quædam erga hoſtes.

CAPVT X.

BELLVM priùs indicetur quàm inferatur: : vt ſi alia ratione negotium componi poſſit, vel illud euitari, non fiat [b].

a Si quando acceſſeris [c], ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem: ſi receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui ibi eſt ſaluabitur,& ſeruiet tibi ſub tributo. Sin autẽ fœdus inire noluerit,& cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illã in manu tua, percuties omne quod in ea generis maſculini eſt in ore gladij abſq; mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate ſunt, omnem prædam exercitui diuides, & comedes de ſpoliis hoſtium tuorum, quæ Deus tuus dederit tibi.

b exemplum num c. .o ver. 29 & c.21.Iudicum c. 11. ver.17. & ſeq. c Deut c.20. verſ 10.& ſeq hæc tamẽ lex contra populos ethnicos & gentiles nõ cedentes.at exiſtimo in lege gratiæ, & de Chriſtianis obſeſſis agitur malint fieri ſi parcatur occiſioni. ne vnà cum corpore vita æterna animæ male diſpoſi æ priuentur, longe infrà rationem ex nu 4. d Deut c.20. ver.19.& ſeq.

3 Quando obſederis ciuitatem [d], multo tempore, & munitionibus circumdederis vt expugnes eam, non ſuccides arbores de quibus veſci poteſt, nec ſecuribus per circuitum debes vaſtare regionem: quoniam lignum eſt & non homo, nec poteſt bellantium contra te augere numerum. Si autem ligna non ſunt pomifera, ſed agreſtia, & in cæteros apta vſus, ſuccide & inſtrue machinas donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat [e].

4 Iure veluti gentium inter omnes bellantes ſeruatum, trophæis dedicatiſque Deo rebus parcere. Imò Romani antequam vrbes expugnarẽt, ſacra certis cantionibus & ceremoniis inde euocabant, ne aliquid in Deũ cõmittere viderẽtur [f].

e Victorinus de Rh... c.8 ... 42 de Mithridate ... ſl... non e... uertente. f Macrob.li 3. Saturnalior.c.1 & 3. Vlpia. in l.ſacra loca 9. g illud notandum, de ſeruitutib.li 1. P. t.8 l cum lo ca.36 de religi. & ſump. funer P.

5 Homo ab homine ſuperatus iure belli poteſt occidi, D. Auguſt. 1. ſuper Geneſ.q.153. Deuter. c.20. quod intelligendum ſi in ipſa acie occidantur, vel ſe dedere nolint: non ſi iam capti ſint, & ita fides io ipſa data ſit de vita, vt neque etiam bannitus quem licet occidere cuique, poſtquam captus eſt ducendus a familia ad quæſtorem capitalium rerum, impunè necari poteſt. Alcia. ad l. pupillus eſt, 239.§.ſeruorum appellatio, de verbor.ſig. Liuius li.7.deca 5.ait, claram victoriã vincendo oppugnantes non ſæuiẽdo in afflictos fieri. Seneca li.1.de clementia, & æqui boniquc natura iubet, vt captiuis parcatur, ratione humani vinculi l. ſeruus ea lege, de ſeruis export. P. vt & Pyrrhus excelſo animo, etiam λύτρα ſeu redẽptiones captiuorum Romanorum recuſauit & ſoluit captiuos libere, dicens: *Quorum virtuti belli fortuna peperciт illorum me libertati parcere certum eſt.* Cicero in officiis.

Apud Sauromatas, vt ſcribit Lucianus, moris fuit, hoſtem captum ſeruare, nec licuiſſe eum occidere qui clamaſſet *Zirin*, quę vox erat ſe dedẽtis. vt Homerica ζωγρεῖ, id eſt, *viuum me cape.* alij

A dicunt, vt ait Alciatus loco prædicto, antè quàm captiuus hoſtis in præſidia capientium ducatur, poſſe necari, nempe ſi vellet effugere. Puratem ego non licere ſi vinctus non rebellet propter fidem datam, quæ hoſti etiam ſeruanda, vt dicemus Deo fauente. Immanius eſt, iam receptos in fidem, vt facinoroſos cruciare,& tormentis excarnificare, vt faciunt quidam beſtiis peiores quę parcunt ſubiectis & proſtratis. Malè etiam audiunt vt inhumani Thulitæ populi, qui captiuos Marti mactabant, vt Galatæ apud Athenæum li. 4. Sunt & his ſimilia crudelitatis exempla in captiuos apud Polybium, de Afris & de Haſdrubale in captiuos Romanos, qui quidem excuſari poſſunt iure belli permittente ſæuire in hoſtes: at accuſari meritò, quòd refrigeſcente ira belli, inhumaniter ſubditos crudeliùs habuerint quã liceat:
B non conſiderantes bellicam fortunam, nunc in hanc, nunc in aliam partem inclinare poſſe, & poſſe victores in manus eorum qui ſuccubuerunt primùm recidere, vt talionem recipiant.

6 Lex & inter homines perpetua & iuris gentium, quando vrbs belligerantium capta fuerit, victoribus quæri corpora quoque,& pecuniam in victorum poteſtatem concedere.

Xenophon lib. 3. Cyripædiæ,& Plato 1. de legib. πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι.

Liuius li. 21. in Alorici oratione, aurum argentúmque omne, publicum priuatumque ad ſe iubet deferri: coniugum, veſtráque corpora, ac liberorum veſtrorum ſeruat inuiolata, ſi inermes cum binis veſtimentis velitis à Sagunto exire. Ariſt. 1. polit.c.4. pactum conuentũ quod-
C dam eſſe ait, in quod omnes conſentiunt, quo quę bello ſuperantur, victorum poteſtati permittantur. Facit §. item ea quæ ab hoſtib. de rerum diuiſ.apud Iuſt. l.cũ loca, de religioſ. & ſump.Fun.P.

Hic notandum eſt quòd quamuis corpora mulierum & virorum ſint capientium in bello & liceat necare: tamen non ideo licet abuti fœminis, vel ſtupro, vel adulterio hoſtium captarũ, vel etiam conſtuprare pueros eorum: vt neque exulẽ, quam dicunt bannitam, licet cuique impunè occidere. Felin. ad c.cum in eccleſiatũ nu. 16. de cõſtitut. ratio, quia permiſſum eſt iure belli necare, occidere hoſtes laceſſentes, vt naturali lege aggreſſores: at non eſt permiſſum lege diuina mœchari, imò omnino prohibitum. Dehinc qui adulteratur & mœchatur, non tam alteri quàm ſibi nocet, quia peccatum eſt.

D Humanitatis gentium omnium fuit, captiuos ſeu captos non occidere, ac per hoc ſeruare: vnde & ſeruitus perſonalis iure gentium originem & rationem habuit [g].

7 Minimè maiores lugendũ putauerunt eum, qui ad patriam delendam & parentes,& liberos interficiendos veniſſet: quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere etiam præmio afficiendum, omnes conſtituerunt [h].

8 Nemo poteſt imponè hoſtem domi ſuæ retinere [i].

9 Pacta cum hoſte publicè, ab iis qui poteſtatẽ habẽt, facta,& leges in illis poſitæ ſeruari debẽt [k].

Fides quando promittitur etiã hoſti ſeruãda eſt cõtra quẽ bellũ geritur. D.Aug.epi.207. ad Bonif. c. noli. 3.§.Hoc primũ, 23.q.1.D. Ambroſ.li.officio 3.c.10.c.23.Innocẽs, 22.q.4. ſic Gabaonitis Ioſue fidem pacis datam, etiam dolo impetratam ſeruauit Ioſ.cap. 9. graue enim fidem fallere, & contra ius

g l 4 & 5.de ſtatu hom.P. §.ſerui autem ex eo appellati ſunt. de iure perſonar.apud Iuſtin.Põpon.in l. pupillus eſt 239. §. ſeruorum appellatio,de verb ſignific. Gel li 7.c.4. h Marcel.l. minimè de religio.& ſum funerum li 11.P. ti.7 Quinc.li. Inſtitu.c.8.& li.8.c.5. i Cic.5 in Verrem, pœna celantis & non reuelantis celantem. in l. Metrodorum 40.de pœnis P. k l 5 §.ſ de pact.P. l.2 2. P. 18 de capt. P.

ſus gentium & humanam naturam.l.1. de Pactis P.l.1.de conſtituta pecunia in P. dummodo & hoſtis non fregerit primus nobis fidem. Nam frangenti fidem, licet & frangere, c. eſto ſubiectus, 95. diſt.c. peruenit, de iureiuran.c. ſi infidelis,28.q.1.l. cùm proponas, C. de tranſact. vbi interpretes, l.quæro §.inter loca P.

Perfidia ita numquam probari poteſt, ſimulatio tamen probari ſine datione fidei poteſt[a].

a Ponuntur exempla in c. 31 vtilem ſimulationem, 22 q.2.et 1. reg.21 & 4. reg.c.10.

10 Setuij Tullij regis Romanorum lex, inducias eſſe bona fide hoſti ſeruādas,quia ſint ex pacto inter hoſtes[b].

b Liuius in 1.

11 Miles aut dux à principe iuſſus militare, ſi pugnam detrectet,capitale ei ſit.Caius Vatienus, qui ne bello Italico militaret ſibi manus ſiniſtræ abſciderat digitos, à ſenatu bonorum publicatione perpetuíſque vinculis punitus:& Traiani tēporibus pater, qui ne filius militaret eum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus eſt. Valer. Max. ti.6.c.3. Ammian.lib.15.

Multò magis ſi aliis pugnantibus, ipſe cū ſuis ſpectator tātùm abſtineat à pugoa. nam hoc proditorium cenſetur,

12 Miles dux non pugnet, etiam ſi putet fœliciter ſucceſſuram reipublicæ pugnam, niſi eius iuſſu qui præeſt in exercitu.

Seuerus ita imperator,veluti proditorem interimi iuſſit. Lætum ducem ſuorum militum,qui eo pugnante cum Albino, noluit ipſe pugnæ manū conferre, ſed exitum belli expectabat;donec falsò tamen, audiuit,Seuerum cecidiſſe, ídque vt imperium ſibi vindicaret Herodian. in 3. Metius Suffetius dox Albanorum, dubiam & ſuſpectam ſemper ſocietatis ſuæ fidem, repente in acie Tullo Hoſtilio rege Romanorum Fidenas aggreſſo dterexit. delecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle conſedit,pro adiutore ſpeculator pugnæ futurus, vt aut victis inſultaret, aut victores feſſos aggrederetur. Cuius proditionis pœnæ fuerunt, vt duabus admotis quadrigis in currus earum diſtentus illigatus Merius fuerit, deinde in diuerſum iter equi concitari, lacerum in vtroque curru corpus,quà inhæſerant vinculis membra portanteſ, remanſerit corpus,vt ait Liuius in 1. Conſtantius Cæſar edoctus obſeſſo apud Senonas Cæſare Iuliano auxilium oon tuliſſe Marcellum magiſtrum equitum agentē in ſtatinnibus proximis,cum ſacramento ſolutum abire iuſſit in larem, vt ait Ammianus lib.16.

Auidius Caſſius imperator iuſſit in crucem tolli centuriones,qui cum pauca manu eo inſcio tria millia Sarmatarum in Danubij ripis negligentiùs agentium occidiſſent,dicens, euenire potuiſſe vt eſſent inſidiæ,ac periret imperij Romani reuerētia, vt ait Vulcatius Gallicanus in Auidio Caſſio.

Poſthumius dictator A. Poſthumium filium, quia noo ſuo iuſſu,ſed ſua ſponte egreſſus hoſtes fuderat, victorem ſecuri feriri iuſſit. vt ſc[illegible]bunt Liuius in 4.Gell.lib. 17.c.[illegible]odorus Sicu[illegible] lib. 12. Valerius Maximus li.[illegible]. Manlius quoque Torquatus, Latino bello [illegible]l,filium,quòd prouocatus à Geminio Metio [illegible]ce Tuſculanorum ad dimicandum ſe ignaro deſcenderat glorioſam victoriam & ſpecioſa ſpolia referentem.abripi à lictore,& in modum hoſtiæ mactari iuſſit:ſatius eſſe iudicans patrem forti fili[illegible]m patriam militari diſciplina carere, vt [illegible]erius Maximus prædicto loco. Liuius lib[illegible]tauo, Gellius & alij.

13 De præda diuidenda d[illegible]ſæ leges Dei, v-

A na, poſt expugnationem vrbis omnem prædam exercitui diuides[c],

c Deut.c.20. verſ 14.Ioſue c.22 verſ 15. ibi Dauides prædam cū fratribus veiens.

Æqua & lex à facto Dauidis in Iſrael,vt æqua ſit pars prædæ poſt victoriam pugnantium,& eorum qui remanſerint ad ſarcinas, 1. Regum c. 30. verſ. 24.& ſeq. quæ lex pendet ex lege Moſaica numero c.31. quo loci deuictis Madianitis,Moyſes prædam omnem in cumulum referri iuſſit, & eam diuiſit pugnantibus & reliquæ multitudini, item quinquageſimam partem Leuitis,quamquā in verſ.53.dicatur, vnuſquiſque quod in præda rapuerat ſuum erat quod intelligi poteſt, vt ſit quidem acquirentis,ſed poſtea debeat duci tradi pro diuiſione faciēda, & ſic etiam docet Panorm.obſeruari ad c.ſicut 29.Num.7.de iureiuran.facit ca. 25.dicat, 23.quæ. 5.& æqualiter inter eos diuidatur.

Iuris militaris autem dicitur prædæ deciſio, &
B pro perſonarum qualitatib. & laboribus iuſta diuiſio, ac principis portio, ca. ius militare 10.ſub 1.diſtinctio. quemadmodum decimæ dicuntur epiſcopi. ſed ille tenetur ſingulis prout laborant in vinea Domini diſtribuere,cap. conceſſo cap. vulterranæ., ca. quatuor 12. q.2. ita iure ciuili capta ab hoſtibus fiunt principis,vel reipublicæ, vel in fiſcum rediguntur.l.diuus.de iure fiſci P. aut publicantur, id eſt populi dominio adſcribuntur.l. ſi captiuus,§.1.de captiuis,P.qoare & qui prędam ab hoſtibus captam ſurripuit,lege peculatus Iulia tenetur in quadruplum.l. iis qui prędam,13. ad l. Iul. pecul.li.48.P.tit.13.poſtquam inquam, facta fuit principis: quæ facile in rebus modicis militibus diuiditur, vel in obſeſſione ciuitatis interdū militibus promittitur, vt alacriùs pugnent vel ſpe lucri.

Lex videtur fuiſſe antiqua Francorum, vt præ-
C da à militibus in vnum locum deferretur & poſtea inter ducem ſeu regem,& milites ſorte diuideretur: quod docet Aimonius libro de geſtis Francorum c.12.

14 Legati etiā hoſtiū inuiolabiles ſint, nec iniuria afficiantur. Nōne legati inter hoſtes,vt ait Cicero 1. actione in Verrē,incolumes eſſe debent:& Pomponius iuriſconſultus.l.ſi quis legatum 17.de legationibus libro 50 P. ti.7. Si qu[illegible]legatum hoſtium pulſaſſet,contra ius gentium id commiſſū eſſe exiſtimatur:quia ſancti habentur legati. Et ideo ſi cùm legati apud nos eſſent gentis alicuios, bellum cum illis indictum ſit: reſponſum eſt liberos eos manere: id enim iure gentium conuenit eſſe. Itaque eum qui legatum pulſaſſet, Qui
D Mucius dedi hoſtibus quorū erant legati ſolitus eſt reſpondere. Varro 3.de lingua Latina ſancta ſunt, inquit, corpora legatorum, id eſt ab iniuria hominum defenſa atque munita,nam & ſanctum dictum à ſagminibus, ſunt autem ſagmina quædam herbæ,quas legati populi Romani ferre ſolebant,ne quis eos violaret:quemadmodum legati Græcorum ferebant ea quæ dicūtur cerycia, ſicot reſpondit Marcia. iuriſconſ.in l.ſanctum,8. de rerum diuiſio. libro 1. P.ti.8.Ideo Corinthum à Romanis refert Cicero pro lege Manilia fuiſſe euerſam,quòd legati Romani duriùs à Corinthiis appellati eſſent:& contra Mithridatem pugnatū quòd legatos Romanorum necaſſet.Qui legatos, oratores,comitéſve eorum pulſaſſet lege Iulia de vi publica teneri reſpondit Vlpian. in lege Iuliana 7. ad legem Iuliam de vi publica libro 48. P.

Si quid inter gentium bellica ſtatuta præſtans

ſit,

ſit, illud eſt præſtantiſſimum fœciales conſeruate inuiolabiles: ſunt enim internuncij quibus vtrinque hoſtes ad pactiones & pacem venire, & captiuorum redemptiones, mortuorum ſepulturæ expediri commodiùs poſſunt, quos ſi violari patiantur hoſtes, futurum eſt vt immortalis & ferina ira & calamitas perpetuò inter homines perſeueret.

15 Mos belli in deditione facienda, humanè & ex iure æquitatis ſeruari debet.

Sic enim parcendum eſſe ſeſe dedentibus & manus ſubmittentibus, ad humanitatem iure gentium receptam antè docuimus. Morem ſe dedendi nationes diuerſum habuerunt. Nam apud Lacedæmonios & Græcos ſignũ victoriæ traditæ, erat, per preconem corpora interfectorum ad ſepulturam petere, eáque confeſſione hoſtes tanquam victores ſignum dabant parcendi, vt ſcribit Iuſtinus lib. 6. hiſtoriæ ex Trogo.

De induciis ſeu trauga & fœderibus quadam.

CAPVT XI.

INDVCIÆ ſunt, cùm in breue & præſens tempus conuenit inter belligerantes ne inuicem ſe laceſſant[a]. Varro libro humanarum rerum, qui eſt de bello & pace, inducias dicit patrem caſtrẽſem paucorum dierum, belli ferias, & vt Gellius addit[b], *Induciæ non ſunt pax: bellum enim manet, pax ceſſat, & inducias inde arbitramur dictas, quaſi inde vti iam. Pactũ induciarũ enim huiuſmodi eſt vt in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, ſed ex eo die poſtea vi iam omnia belli iure agitur. atque Aurelius Opilius in 1. librorũ quos muſarum inſcripſit, inducias definiuit, cùm hoſtes inter ſe vtrinque vtroque alteri ad alteros impunè & ſine pugna ineunt, vt nomen factum videatur quaſi initus & introitus.*

a l. poſtliminium. 19. § induciæ de captiuis P.

b Gell. li. 1. c. 25.

2 Induciæ ita veluti ſuſpenſiones ſeu intermiſſiones armorum ſunt, in quibus non ſecus quàm in pace cõditiones pactitiæ accedunt, ſed temporales, definito vel breui vel longo tempore & adiectis aliis legibus prout conuenerit. Sic Veientibus petentibus inducias, datæ ſunt à Romanis quadraginta annorum, frumento ſtipendióque imperato[c]. Et ante tempore Romuli iidem Veiẽtes petitum pacem Oratores Romam miſerunt, verùm agri parte multatis in centum annos induciæ datæ.

c Liuius li. 5. ab vrbe condita.

Iſdigeodes etiam Perſarum rex vt cognouit ſe curatorem imperij & vitæ Theodoſij iunioris ab Archadio imperatore datum, re ea minimè neglecta, virtutis admirandę nouum edidit ſpecimẽ, pace namque prolixa, centum annorum induciis cum Romanis initis, imperium Theodoſio quominus periclitaretur, conſeruauit[d].

d Niceph. Callist. li. 14. hiſtor. eccleſ. c. 2.

3 Legimus apud Liuium quatuor fuiſſe r. leuandi belli modos, & genera diuerſa vel firmitate vel forma, vel tempore, per fœdus, pactionem, ſponſionem, inducias. Multis fœdus negatum, induciæ datæ; vt Samnitibus apud Liuium[e], biẽnij induciæ denegato fœdere à populo. *& pax Candina*, inquit idem non fœdere ſed per ſponſionem facta eſt, quia fœdus non poterat fieri ſine fœcialibus ceremoniaque ſolemni. fœdus firmius erat pactione: pactio ſtabilior ſponſione minùs in induciis. Fœdus iuſſu populi, authoritatéque ſenatus fiebat, & non arbitrio ducum ſeu imperatorum Romæ tempore democratiæ: aut iuſſu regis, vt tempore Tulli apud Liuium in 1. Eſt quidem fœdus pactio ſocietatis, at non ſimplex, ſed, vt dixi, iuſſu populi, & ſenatus authoritate aut principe firmata, neque ad tempus, ſed in perpetuum: neque per ſponſores datis obſidibus, ſed per fœcialem, publicum populi Romani nuncium, ſolemni precatione adhibita, verbis conceptis. dictis enim & recitatis legibus conuentis pro fœdere ſic dicebat Fæcialis, *Audi, Iuppiter, audi pater patrate, puta populi Albani, tu populus Albanus, vt illa palam prima, postrema ex illis tabulis, cerâve recitata ſunt, ſine dolo malo, vtique ea hic hodie rectiſſimè intellecta ſunt, illis legibus populus Romanus non deficiet prior: ſi prior defexit publico conſilio dolo malo, tum me, Dieſpiter, populum Romanum ſic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantóque magis ferito, quanto potes polléſque.* idque vbi dixerat porcum ſilice percutiebat. Albani quoque ſuum iuſiurandum per ſuum dictatorem, ſuúmque ſacerdotem peragebant, vt hæc, & Fuſius ponit formulam: Liuius libro primo dum de fœdere Albanorum & Romanorum agit ex libro 9. & 30. Suetonius Tranquillus in Claudio, cap. 25. Polybius verò formulam iuriſiurandi fœderis tradit in 3. Iaciebatur aliquando cum obteſtatione ſimpliciter lapis, e manu fæcialis, aliquando ferrum candens in mare. Quæ omnia erant veluti diuini numinis inuocationes & iuramenta, vt firmiora viderentur fœdera. nam iurata erant potentiora: iurabant autem maiori religione & ſolemnitate qua poterant, & magis reuerendam arbitrabantur.

e Liuius li. 9.

Sic Gabaonitæ fœdus ineuntes cũ Ioſue, iuramento fuerunt tutiores. fecit. n. Ioſue cũ eis pacẽ, & inito fœdere, pollicitus eſt vt non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis, & non percuſſerunt eos, quãuis vſi fuiſſent Gabaonitæ fictione ad extorquẽdum fœdus, quia eis iuraſſent principes populi in nomine Domini Iſrael[f], Lydij & Medi fœdus à bello recedentes, Græcorum ritu inierunt, tum feriendo brachia, quà illa humeris connectuntur, ac mutuum ſanguinem delingendo iureiurando confirmarunt, & reconciliationi addiderunt affinitatem, decernentes ab Halyatte Arienam filiam Aſtyagi Cyaxaris filio nuptum dandam, quoniam ſine vehementi neceſſitudine conuentiones ſtabiles initi nequeunt, vt ait Herodotus libro primo.

f Ioſue 9.

4 Menippus Antiochi regis legatus[g], fines fœderum varios eſſe putabat. Et dicebat legationem ſuam Romanis exponens ignorare ſe, quidnam perplexi ſua legatio haberet cùm ſimpliciter ad amicitiam petendam iungẽdámque ſocietatem veniſſet.

g Liuius li. 34.

Eſſe autem tria genera fœderum quibus inter ſe paciſcerentur amicitias ciuitates regéſque: vnum, cum bello victis dicerentur leges; vbi enim omnia ei qui armis plus poſſet, dedita eſſent, quę ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipſius ius atque arbitrium eſſe. Alterum cùm pares æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirẽt: tunc enim repeti reddique per conuentionem res & ſi quarum bello turbata poſſeſſio ſit, eas aut ex formulis iuris antiqui, aut ex partis vtriuſque cõmodo componi. Tertium eſſe genus, cùm qui hoſtes numquã fuerunt ad amicitiam ſocietati fœdere inter ſe iungendi coeũt, eos neque dicere, neq; accipere leges: id enim victoris & victi eſſe.

5 Primum genus fœderis eſt, veluti ex arbitrio victo-

A victorũ qui dedititiis, vel ſubactis inuitis etiã leges imponunt iure victoris ſuperioriſq; poteſtatis. In fœdere quo Porſenna leges dedit populo Romano regibus expulſis, illud erat, ne ferro, niſi in agricultura vterentur, vt ait Plinius libro 4. cap. 4. Quale fuit edictum Philiſtinorum in Iudæos ſibi ſubditos, ne eſſet faber ferrarius in Iſrael, aut arma. 1. regum, cap. 13. verſ. 19. Sicut Apuli ita in ſocietatem a Romanis accepti, vt non æquo fœdere, ſed in ditione populi Romani eſſent. Móſque fuit vetuſtus Romanis, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungeretur amicitia, non priùs imperio in eum tanquam pacatum vti, quàm omnia diuina humanáque dediſſet, & obſides accepti, armáque adempta, & præſidia vrbibus impoſita fuiſſent [a]. Formula illa deditionis, ſeu fœderis hæc à Liuio in primo proponitur. *Rex interrogabat legatos populi ſe dedentis: Eſtiſne vos legati oratoreſque miſſi à populo, vt B vos populúmque dederetis? Sumus. Eſtne populus in ſua poteſtate? eſt. Deditiſne vos, populumq́; vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuinaq́; omnia in meam populiq́; Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.*

a Liuius li. 28.

Efficiebantur vt plerunque iſti populi qui ſe dediderant tributarij ſi armis ad deditionem compulſi fuiſſent, ad impetrandam in poſterum pacem, & fœdus ſeu ſubiectionem pacificam. Interrogabãtur autem vt in formula prædicta apparuit, num eſſet populus in ſua poteſtate. Siquidem deditione nũ poteſt fieri præiudicium domino populi ſe dedentis, eo non conſentiente, vel victo. Ita tributarias ſibi nationes fecerunt filij Iſrael, quas deuictis regibus aliarum non omnino ſibi ſubiecerunt [b]: Alexander quoque [c] & Romani [d]. Tamen hoc intereſt inter deditas & ſubactas, quòd deditæ ſponte adhuc arma tenentes ceſſerunt, conditionibus pro pace impetratis ex arbitrio, ſeu voluntate ſuperiorum & fortiorum. At ſubactæ omnino illæ dicuntur, quæ ſine vlla deditione armis venerunt in ditionem inuitæ victorum.

b Ioſue ca. 16. & 17. & Iudic. 2.
c 1. Machab. c. 9.
d 1. Machab. c. 4.

6 Refert etiam multùm inter dedititios & ſe cõmittentes protectioni alicuius, quòd dedititij nullam ſibi reſeruant poteſtatem aut authoritatem, & pleno iure ſe ſubiiciunt iis quibus ſe dedunt. At qui ſe committunt in protectionẽ, non ideo amittunt libertatem, & poteſtatem propriam, nec mutant dominum, ſed auxilio protectoris vltra ſe munire & defendere ſatagunt, nec protectio aduocata alterius eximit protectos à proprij domini poteſtate, quanquam protectionis nomine beneficium, aut penſio ſiue cenſus protectori præbeatur [e]. Nam cauſa protectionis, non habet ius do- D minij, quemadmodum, nec auxiliarij milites mercenarij ideo reipublicæ domini ſint, quòd ſtipendio ad auxilium & opem, & protectionem noſtram aduocentur.

e c. ex parte. 18. &c. recepimus 8. de priuileg. lib. 5. tit. 33.

Neque officiunt exempla, quibus docetur aliquos ex protectionis officio, tranſiſſe in vſurpationem poteſtatis. nam aliud eſt [illegible]uadere poteſtatem, aliud protegere: quanquam certè proximus gradus ſit inuaſio poſt protectionem, maximè ſi ea non ſit tempore definita: apud eum enim, inquit Ariſtoteles, ſæpe in politicis, apúdque arma præualent. ſolet etiam eſſe adminiſtratio reipublicæ & poteſtas imperandi; eáque ratione inuaſerunt tyrannidẽ rectores, armis iam facti [illegible]iores. Cautio itaque erit adhibenda his qui [illegible]xtranei principis protectionem quærunt, vt ita protectionis capitula componantur, ne ex illis occaſio ſubiectionis potiùs quàm protectionis ſuboriatur.

7 Deditio duplex eſt, vna quæ fit in modum ſupplicum ſine pactione; quando & ſe ſuáque omnia diuina & humana dedunt, & in arbitratum eorum quibus ſe dedunt. vt Faliſcorum legati in ſenatu deditionem fecerunt apud Liuium in 5. Et Aduatici ſeſe Cæſari dedentes, ſe ſuáque omnia Romanorum poteſtati permittere dixerunt [f]. Quo caſu qui ſe dedebant arma abiicere & tradere iubebantur, ſalutem petentes [g], & ſæpe pacta adiiciebantur, vt armis traditis & equis abirent ſe dedentes tantùm cum ſingulis veſtimentis, promiſſis vel datis certis nummis, vt eſt apud Liuium lib. 22. & 23. de Nuceria ab Annibale obſeſſa.

f Iul. Cæſar li. 2. de bello Gallico.

g Iul. Cæſar li. 3. de bello ciuil. vbi agit de deditione militũ Pompeianorum, & libr. 3. de bello Gallico dum agit de Sontiatum deditione. Liuius lib. [illegible] dũ agit de Montanorum Ligurũ deditione, & lib. 6. de Volſcorũ deditione.

Interdum nihil pacti hoſtes fidei ſe nõ poteſtati Romanorum dedebant: per quam formulam non licebat in eos ſæuire, quemadmodum licebat dum tantùm ſe poteſtati dedidiſſent. Quod explicat Liuius lib. 42. cùm de deditione Ligurum agit, & Valerius Maximus lib. 6. c. 5. cùm de deditione Faliſcorum facta Q. Luctario conſuli agit. Alia erat pactitia deditio quæ conſeruat ciuitates, ſi priuſquam aries murum percuſſerit, fiat, vt reſpondit Cæſar Aduaticis lib. 2. de bello Gallico. facit & c. 20. Deuteronomij.

Sed hæc de primo genere fœderis per deditionem dicta ſufficient: de ſecundo pauca. aliud genus fœderis dicitur, æquum ſeu æquale, reciprocum ambarum partium, quando populus qui nullius alterius poteſtati eſt ſubiectus, æquo fœdere in amicitiam venit: cùm ab vtraque parte cauebatur, & pari iure ſocietas vtrinque & amicitia ſtabiliebatur. Quale illud Annibalis cum Locrenſibus, quibus iuſſu Annibalis pax data, vt liberi ſuis legibus viuerent, vrbs pariter & portus in poteſtate Locrenſium eſſent: ſocietas eo iure ſtaret; vt Pœnus Locrenſem, Locrenſem Pœnus bello ac C pace iuuaret [h].

h Liuius.

Inter Lacedæmonios & Athenienſes fœdus initum, & percuſſum, cum ſociis iureiurando comprobatum ad annos 50 [i]. *Quod ad templa publica pertinet, licere cuicunque velit tuto ire, oraculum conſulere more maiorum terra & mari. fanum vero Apollinis quod erat apud Delos, & ipſos vti ſuis legibus, vectigalibus, iudiciis, & ſe & quos in ſua ditione haberent more patrio. Eſſe porrò fœdera annos quinquaginta Athenienſibus & vtrorumque ſociis pura & innoxia, vel terra, vel mari. Nec licere neque Lacedæmoniis, neque Athenienſibus eorúmve ſociis, arma ſibi inuicem inferre detrimenti cauſa vlla, vel arte, vel machinatione. Si quid inter ipſos controuerſia extiterit iure agendum & iureiurando prout conuentum erit.* Additur de qui- D buſdam poſtea non admittendis, & admittendis in fœdere & ſocietate ciuitatibus, de reddendis item vtrinque aliis, & de reddendis vtrinque captiuis, & mittendis è carceribus, de iuranda pace prædicta per ſingulas ciuitates iuramento, quod apud ſingulas ciuitates maximum eſſet, & de renouando eo quotannis ab vtriſque & erigendis titulis lapideis in Olympiis, Pythiis, Iſtmio, & Athenis intra vrbem, & Lacedæmone in Amyclæo. Verba iuramenti hæc præſcripta: *Sto his pactionibus, & his pactionibus iuſtè & purè, vel ſine dolo non captioſè.* Addita & clauſula quæ etiam neceſſaria eſt in fœderibus. *Si quid autem alterutris in mentem non venit, & ſi quid rationibus diſcuſſum æquum vtriſque viſum ſit, hoc commutari quacunque in parte vtriſque videatur, Lacedæmoniis & Athenienſibus.*

i Thucidides lib. 5.

Ferè ſimile fœdus initum à Iuda Machabæo cum Romanis, cuius verba [k], *Si inſtiterit bellum Romanis*

k Machab. c. 8. verſ. 24. & ſequent. Vide & de his fœderibus Rom. & Iudæorum Ioſephum, lib. 12. antiq. Iudaic. c. 17. lib. 13. c. 17. & lib. 14. c. 16.

priùs, aut omnibus ſocijs eorum, in omni dominatione eorum: auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit corde pleno. Et prælantibus non dabunt, nec ſubminiſtrabunt triticum, arma, pecuniam, naues, ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum, nihil ab ijs accipientes. Similiter autem & ſi genti Iudæorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo prout eis tempus permiſerit, & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum abſque dolo. Quòd ſi poſt hæc verba hi aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex propoſito ſuo, & quæcunque addiderint, vel dempſerint rata erunt.

Adiectum & in fœdere cum Rhodiis à M. Marcello & Seruio Sulpitio renouato pro Romanis, *Vt eoſdem amicos & inimicos fœderati haberent* [a], *datáque & hæc conditio Ætolorum legatis* [b].

Æquum fœdus pares habet leges, neque patitur ita confœderatos alios aliis dominari, de quo fœdere Æneas apud Virgil. lib. 12. Æneid.

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo.
Nec mihi regna peto: paribus ſed legibus ambæ
Inuictæ gentes, æterna in fœdera mittam.

9 Cauendum eſt iis qui firma & æterna deſiderant eſſe fœdera, vt adiiciatur in legibus, *Vt etiam ad poſteros tranſeat.* Nam ob illam omiſſam clauſulam, mortuo Tarquinio Priſco, qui fœdus icerat cum Latinis, Turnus Hardonius contendebat cum perſona eius extinctum fuiſſe [c]. Et Dem. oratione de falſa legatione, valde laborat in tollendo fœdere inito ab Athenienſibus cum Philippo, cui adiunctum eſſet, vt etiam poſteris pax eſſet. *Nam* inquit *cum viro mortali, & propter tempora quædam potenti, pace immortali decernenda, vrbi eſt opprobrium, & ſpoliare, non modò alterum, ſed etiam fortunæ beneficijs rempublicam* & deceptos Athenienſes ab Æſchine addi in adiectione *& poſteris.*

10 Tertium genus fœderis eſt, quando addita eſt clauſula, qua *alterius populi maieſtas conſeruari iubetur*, de altero ſiletur: nam tunc ille populus in ſuperiore cauſa conditionéque ponitur, cuius maieſtas fœderis ſanctione defenditur. *Obſeruari comiter* dixit Cicero [d]. Liuius [e], *Sine dolo malo*, in conditionibus pacis Ætolis datæ, in qua ſcriptum, *Imperium maieſtatémque populi Rom. gens Ætolorum conſeruato, ſine dolo malo.* Proculus iuriſconſultus explicat [f] *Liber populus*, inquit, *eſt is qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubiectus, ſiue is fœderatus eſt: item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit, ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem comiter conſeruaret, hoc enim adiicitur vt intelligatur, alterum populum ſuperiorem.*

11 Sed de fœdere hactenus. de pactione nunc, quæ quamuis etiam in fœdere conſideranda ſit, tamen ſeorſum ſimplex poteſt ſeparari à fœdere; non magis quam in conuentionibus, pactum ſimplex & quodammodo iure ciuili infirmum ad producendam obligationem, ſeparatur à conuentionibus quæ tranſeunt in proprium nomen contractus [g]. dantur ideo obſides ad firmandam illam pactionem ſimplicem donec fides impleatur eorum quæ pactia continentur [h].

Quando inter Porſennam & Romanos actum eſt de pace, conditiones appoſitæ de agro Veientibus reſtituendo, expreſſaque neceſſitas Romanis obſides dādi, ſi Ianiculo præſidiū deduci vellent [i].

12 Sponſio in tractatione fœderis, eſt ſimplex verborum promiſſio, in hoc infirmior pactione quæ firmatur obſidibus; & fœdere quod conſtat ſolemnitate & iuramento. Dicebatur ſponſio quæ

A fiebat à magiſtratu ſeu duce exercitus propria authoritate, ſine iuſſu principis aut populi aut authoritate ſenatus, quam princeps aut populus non tenebatur ſequi, ſed liberabatur ab eius vinculo, ſi modò dederet hoſtibus eum qui ſua propria authoritate ſpoponderat. & ita infirmabatur facilè. Quemadmodum T. Grachus C. Mancum quæſtor Numantinis dedit us, quibuſcum ſine ſenatus authoritate fœdus icerat [k].

Et rectè certè cùm belli & pacis authoritas ſit penes principem, aut penes habētes democratiam, aut ariſtocratiam, non penes duces. Et ſenatus M. Claudium Coſſis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit, quem ab hoſtibus non acceptum in publica cuſtodia necari iuſſit: & læſa maieſtate imperij eius factum reſcidit, libertatem ademit, ſpiritum extinxit, corpus contumelia carceris deteſtan-

B da Gemoniarum ſcalarum nota, fœdauit [l].

13 Fœdera magnam habent iure gentium firmitatem, ſaltem non minorem quàm contractus inter priuatos [m].

Sicque Demoſthenes vel alius Hyperides eius nomine, in oratione de fœdere Alexandræo vehementer ait probandos, qui exhortantur & iubent, vt pactis conuentis ſtemus. liberum enim populum, nihil perinde decet ac æquitatis & iuſtitiæ ſtudium.

De victoria. CAPVT XII.

POST pugnam victoria, aut clades: & ſicut inter bellum, & in ipſo bello & pugna conſilio & prudentia egent principes, ſic & poſt pugnam ſi victoria ſuperiores ſint, aut ſi ſuperati, cladem acceperint.

1 Et quia victoria eſt ferè ſemper inſolens & ſu-

C perba [n], & ſæpe nimiùm læta, iam inſtante præcipitio ex quo victores in partes eorum qui antè victi ſunt tranſeunt, iure ſuo, nonnulla miles ab imperatore, plurima verò ſibi fortuna vindicat [o]: fortuna plurimùm poteſt, inquit Iulius Cæſar [p], tum in reliquis rebus, tum potiſſimùm in bello, & paucis momentis magnas rerum commutationes efficit. Æſchines [q] quoque rerum bellicarum facta eſſe fortunæ & imperatoris ait: In ſuaſoris autem & legati manu nihil præter beneuolentiam in ciues ſuos & verba. Dico ego hîc fortunam, permiſſionem Dei, qua nunc qui vicerunt vincuntur, vel quia neſciunt vti victoria, vel quia Dei ira adhuc non quieuit, quæ in flagello belli vltionem à populo expetit: quemadmodum quo tempore vniuerſi ex Iſrael arma ſumpſerunt contra tribum Beniamin, victi fuerunt cum infinita clade, & ter-

D tio certamine euaſerunt victores, vt propemodum omnes Beniamitæ interierint [r].

Sæpe victi & fugati Hebræi, tandem & ipſi victores: Dei certè eſt victoria & ei tribuenda laus eius: quia non eſt difficile Domino ſeruare vel in multis, vel in paucis [s]. ſcimus ingentes exercitus exigua manu ſuperatos, & plerunque accidiſſe, vt qui victoriam iam ſe putarent adeptos, in manus hoſtium turpiter peruenerint vindicat ſe Deus de inimicis ſuis per inimicos ſuos: núncque in hanc, nunc in illam partem inclinat victoriam, & animi ſic victoribus adduntur, vt iterum pugnent, & à victis iterum vincantur, donec expientur peccata populi, quæ prouocarunt Dei iuſtam indignationem.

2 Cùm igitur victoria pendeat ex Deo, meritò ea adepta, non ſibi princeps inſolentet, aut viribus populi attribuere debet; ſed gratias Deo quas poterit,

a Colligitur ex ... ſt. Lentuli ad Senatū populumque Rom. lib. 12. ep. ſt. fam. Cic.
b Liuius lib. 37.
c Dion. Halic. lib. 4.
d Pro Balbo.
e Liuius lib. 38.
f in l. non dubito, 7 § 1 de captiuis lib. 49. P. tit. 15.
g l. iuriſgentium de pact. P.
h vt in c. ex reſcripto 9. de iureiuran. lib. 2. tit. 24. ca. vt pridem 21. q. 8 l. obſides, qui teſtam. facere poſ. P. l. 1 Dium de iure fiſci.
i Liuius in 2.
k Cicero 3 of ficior.
l Valerius Maxim. lib. 6. c. 3 Ammian. Marcellin. lib. 14 Zonar.
m lex hoc iure. de Iuſtitia & iure.
n Cicero pro Marcello.
o Aem. l. Proh. 2 in Thraſibulo.
p Iul. Cæſar 3. de bello Gall. eadem Iſocrates in Archidamo.
q Æſchines orat. περὶ παραπρεσβ.
r Iudic. c. 20.
s 1 Reg. c. 14. v. 6. 2. Paral. c. 14. verſ. 11. Gen. 14.

Digitized by Google

rerit, eáſque ſolennes reddere, quod Ethnici alieni à cognitione veri Dei, teſtati facto ipſo ſunt, ad puluinaria ſupplicationes ſuorum deorum publicas inſtituendo, vt ob præclaras pugnas quæ Iulio Cæſari in Gallia contigerant quindecim dierum Romæ ſupplicatio decreta. Cicero quoq; C. Octauio in Senatu ob res fœliciter geſtas quinquaginta dierum ſupplicationes decreuit.

Et Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinenſi, totidem dierum ſupplicationes meruit, in quibus grandes natu matres manibus amplexæ, & viri ſemotim coronati procedere & cum bonis acclamationibus, & bonis ominibus ad templa conuenire, & diis ſuis quos veros putabant, gratiã agere ſolebant [a].

a vide Alex. ab Alexandr. lib. 5. genialium dierum c. 30.

Sic obtruncato à militibus tyranno Maximino, filiis & amicis eius, delatíſque capitibus Romam hoſtilibus, nulla fuit ætas quæ non ad aras & templa feſtinaret, vt ait Herodianus [b].

b in 8.

Cæſo Holopherne manu muliebri & victoria ſequuta, Iudæi omnes venerunt Hieroſymam adorare Dominum, & obtulerunt holocauſta & vota, Iudic. c. 15. Eaſdem gratiarũ actiones Ioſaphat ſoluit rex. cum omni exercitu, poſt obtentam victoriam contra Idumæos, Moabitas, & Ammonitas 2. Paralip. 20. Idipſum fecerunt Machabei & Hieroſolymitani, de magnis periculis liberati [c]. Conſtantinus magnus, victo Maxentio & Licinio [d]. vt & Alphonſus Aragonius, inſigni victoria matutino tempore ad Troiam potitus, non priùs arma deponere, & corporis ſui curam habere voluit, quàm gratias Deo pro fœlici ſucceſſu haberet [e]. Similiter & egerunt alij plures Chriſtiani principes.

c 2. Machab c. 10.
d Euſeb. & Nicephor. lib. 7. c. 46.
e Ludouicus Dominicus li. 2. variæ hiſto.

3 Sunt qui probarunt poſt victoriam adeptam ſeueritatis exemplum in victos, vt in poſterum ipſi & alij deterrerentur à bello contra victores mouendo & à reſiſtendo, vt quando Romani ciuitates capiebant, non homines modò occidere, ſed canes diſſecare, & aliorum animantium membra ſolebant donec teſſeras, vel ſymbolum milites acciperent deſiſtendi à nece: quod, inquit Polybius [f], faciebant terroris incutiendi cauſa.

f Polyb. in epitom. lib 10.

Sic Dauid poſtquam dimicaſſet aduerſum ciuitatem Rabbath, & cœpiſſet eam, prædam ciuitatis aſportauit, populum quoque eius adducens ſeruauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta: diuiſitque cultris, & traduxit in typo laterum. ſicque fecit cunctis ciuitatibus filiorum Ammon [g].

g 2. regũ c. 12. verſ. 30. & 31.

Ioannes Magnus [h] refert Alaricum Viſigothorum regem breui tempore poſt expugnatam Romam periiſſe propter diuinum furorem ob nimiam Gothorum clementiam prouocatum, quòd ſuperbam nimium Romanorum laſciuiam & blaſphemiam, non ſatis caſtigaſſet, parcens nimium populo & ædificiis: quod videtur Oroſius [i] firmare dum de ea inuaſione ſcribit. *Et ne quiſquam fortè dubitaret*, inquit, *ad corruptionem ſuperbiæ, laſciuiæ & blaſphemiæ ciuitatis, tantùm fuiſſe permiſſum, eodem tempore clariſſima vrbis loca fulminibus diruta ſunt, quæ inflammari ab hoſtibus nequiuerunt.*

h I. ann. Magnus lib. 15. c. 41.
i Oroſius lib. 7. c. 28.

Reprehenſus regnóque priuatus Saul, quòd non occidiſſet Agag & omnia viuentia Amalechitarum. 1. reg. c. 15.

Reprehendit Deus quoque intempeſtiuam miſericordiam regis Achab, in cuius manus victoriam de Syris poſuerat, audiuitque à propheta verbis Domini, poſtquam pepercisſet Benadad regi Syriæ, *Hæc dicit Dominus quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius & populus tuus pro populo eius*. 3. reg. c. 20. quæ tamen exempla non ſunt trahenda in concluſionem generalem, eo quòd ibi mandatum erat Dei expreſſum de necandis huiuſmodi hoſtibus, cuius tantùm miniſtri conſtituebantur reges, & redarguuntur, non quòd non necauerint ſolùm, ſed quòd non fuerint obedientes mandatis Dei.

4 Alij non crudeliter in ſubditos ſæuiendum, ſed poſt victoriam humanè & miſericorditer ſe gerendum in victos rectiùs exiſtimarunt, & plus poſſe beneuolentiam & clementiam quàm trucem & atrocem vindictam arbitrati ſunt.

In primis enim princeps recordari debet, ſe eſſe Dei ſimulacrum in terra, & eius partes gerere, & poteſtate à Deo conceſſa vti: nihil autem eſt quod ſic Dei ſimiles faciat, vt malignis, atque lædentibus eſſe placabilem, qui facit oriri ſolem ſuum ſuper bonos & malos [k]. Grauius autem eſt diuinam quàm humanam offendere maieſtatem: omnes quotquot ſunt homines, ſiue accidentali qualitate principatus, vel ſacerdotij, vel alterius qualitatis inſigniti, offendunt quotidie diuinam illam ſummam maieſtatem peccatis, quæ ratione eius qui offenditur merentur infinitam pœnam; & tamen nemo eſt qui poſtquam peccauerit, & iam flagellis Dei arctari ſe & vinci conſiderauerit, non recurrat ad eius infinitam clementiam, & nolit ſibi indulgeri: & proinde à ſe ipſo edoctus, quantumuis grauiſſime à ſubditis, vel ſociis offenſus, debet ſubditis parcere, & deuictis clementer vti, maximè ſi velit ſuorum delictorum veniam à Deo conſequi. Nam iudicium fiet ei ſine miſericordia qui non erit miſertus alterius [l]. Quotidiana prece à Deo inſtituta edocti id fuimus, *Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus* [m]. Et miſericordia Domini ſuperexaltauit iudicium, & ſuper omnia opera eius eſt [n].

k D Matth. c. 5.
l Matth. c. 18.
m D Matt. c. 6
n Eccleſiaſt. c. 18.

Crudelis & immanis meritò hoſtis habendus, & ab omni Chriſtiana charitate alienus, qui in ſuos per victoriam factos, more rabidæ feræ ſæuit, imò & oppida, vrbes, & quę ſibi nocere nequeunt, deſtruit. Longè regalius eſt vt pote paternum, homines conſeruare quàm interimere, vrbes condere quàm deſtruere, in quo laudatur meritò à Syllio Italico [o] M. Marcellus, qui ſe temperauit ab his immanitatibus, Syracuſarum ciuitate potitus.

o Lib. 14

Auſonius ductor, inquit, *poſtquam ſublimis ab alto*
Aggere deſpexit trepidam clangoribus vrbem,
Inque ſuo poſitam nutu, ſtent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux craſtina muros,
Ingemuit, nimiumq; viris tantumq; licere,
Horruit, & propere reuocata militis ira.
Iuſſit ſtare domus, indulgens templa vetuſtis
Incolere atque habitare deis. Sic parcere victis
Pro præda fuit, & ſeſe contenta, nec vllo.
Sanguine pollutis plauſit victoria pennis.

Celebre exemplum etiam trucis inimici Totilæ Gothorum regis, capta enim Roma, ineunti Totilæ templum, Pelagius diaconus occurrit, Chriſti euangelia in manibus geſtans, ac genibus poſitis ſupplicabundus, parce, inquit, ô princeps tuis. cui ille cachinnans reſpondit: nunc mihi demum ſupplicaturus veniſti, Pelagi? cum ille, maximè, inquit, quoniam tuum me ſeruum fecit Deus, verùm ab his iam abſtine manus, qui tibi in ſeruitutem ceſſêre. Quibus percitus Totilas precibus, militibus edicto ſuo mandauit, ne quem poſthac Romanorum occiderent, atque ita vrbem diriperent, vt ſibi

A preciofiſſima quæque ſeruarent. Scribit Sigonius libr.19 imperij occidentis.

5 Et quamuis grauiſſimum ſcelus ſit ſubditorum, ſi in principem ſuum rebellauerint, & ſupplicium mereantur: tamen quando ſtrages magna ſequitur populi, potiùs à paucis ſumenda eſt vindicta: vt in plures metus tranſeat, in paucos verò ſæuitia exerceatur: vbi ſubiecti in poteſtatem redierunt, ſatiùs eſt obliuiſci iniuriarum ſubditorum quàm eſſe ſine ſubditis, qui emendati fideliores experti principis ſui bonitâtem, futuri ſunt.

Conſulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abſtinere, tempus atque iræ dare
Orbi quietem, ſeculo pacem ſuo,
Hæc ſumma virtus, petitur hac cœlum via [a].

a Seneca in Octauiano.

Et regium principe dignum ducitur parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos [b].

b Virgil. 6. Aeneid.

B 6 Recordetur princeps, reipublicæ veluti corpori poſſe morbos accidere, qui ſanandi potiùs ſunt quàm exaſperandi: interdum caput laborat ægritudine, valente reliquo corpore, veluti cùm princeps iniquus eſt, & populus qui inſtar corporis & membrorum eſt bonus: interdum contra, caput ſanum, membra aliqua languida: interdum accidit Phreneſis & delirium corpori, quod tantùm abeſt vt quærat medicum, quin contrà in illum curare volentem, inſurgat: medicus autem non curat phrenetici verba aut opprobria, ſed tolerans vt ægrotum cum ſua laude curet, cuncta patitur; quorum ipſum ſanatum etiam pœnitet, & poſtea ſummas ei gratias agit. Sic commouetur interdum populus, vt corpus externis aliquando impreſſionibus, & hominibus ambitioſis, & phreneſi in principem ſuum inſurgit. At princeps poſtquam eum ligauerit vt phreneticum, non tollere, C ſed curare & conſeruare debet. Neque etiam ſtatim paſtor gregem fugitiuum vel côtumacem occidit, ſed conſeruat.

Phocion præſtantiſſimus æquiſſimúſque imperator Athenienſium, inuidia & calumnia proditionis Pyrrhi inſimulatus; cùm ad ſupplicium etiam immeritus à populo duceretur, & aliquis eum rogaſſet, quid filio Phocio nuntiari vellet, reſpôdit, Volo ei dicas meis verbis, ne huius iniuriæ quæ mihi fit ab Athenienſibus meminiſſe velit [c].

c Diod. Sicul. lib. 18.

Mandatum & illud Dei in lege [d], *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

d Leuit. c. 19. verſ. 18.

7 Conſenſit vniuerſus hominum cœtus, in eam ſententiam, vt captiui fierent ſerui, iúſque gentium dictum eſt, quod benignè feritatem belli temperauit humanitate [e], quia imperatores captos ſeruare, & per hoc non occidere ſolerent [f]. D

e l. ex hoc iure. de iuſtitia & iure.
f § ſerui aut E de iure perſona.

Ageſilaus Lacedæmoniorum rex crebro admonebat milites ſuos, ne captiuos vt facinoroſos cruciarent, ſed vt homines ſeruarent, & infantibus etiam in bello captis parcerent. Intereſt hominis hominem affici beneficiu [g], propter naturæ commune vinculum: vt nefas ſit hominem homini inſidiari [h].

g l. ſeruus ea lege de ſeruis exporta.
h l. 3. de Iuſti. & iur.

Quis furor, ô Deus, ob vnum principem ſibi inimicum & pugnavictum, ſæuire in vrbes & eius ſubditos, quaſi ipſi offenderint qui coguntur ſuo principi obtemperare iuſſi, & dum victi fuerint, poſſunt eadem tranſlata ſubiectione vſui eſſe victori? Quanta inſolentia, ne dicam ſtultitia, principis victoris, qui iam potitus ciuitatibus vi, eas diripiendas & prædandas inmiſericordi concedit militi? iam enim omnia ſunt vincentis facta, & ſic ſua ſtolidum eſt depopulationi exponere.

A 8 Quanta rurſum eſt victorum amentia, qui ſubactis inimicis belli fortuna, non minus truculenter quàm pecudibus ad victimam vtuntur?

Nonne qui rectè ſapiunt norunt & conſiderant, martem & rerum ſeriem ſub perpetuo volubili motu verſari; & fieri poſſe, vt qui victores nunc ſunt in manus inimicorum, vel quos vicerint vel aliorum incidant, à quibus ſat ſcio interrogati non reſponderent, ſe velle eodem more crudeliter excarnificari: vnde alteri non eſſe faciendum natura monentur nullo monſtrante alio, quod ſibi fieri nollent. Fœlicitas regum aut rerum publicarum, non manet in eodem ſtatu; ſed quò maiori extollitur gradu, eò proximius imminere præcipitium cogitare debent, & talionem vel natura, vel Dei iudicio facilè geſtorum aduerſus inimicos, rependi poſſe, in eoſdémque conuerti, iudicare, ſi B quid animi habent, oportet, faſſus id eſt Adonibezec rex; poſt mortem enim Ioſue expugnatus à Iuda, eum perſequuti filij Iſrael, & comprehenderunt cæſis ſummitatibus manuum eius & pedum. dixit autem Adonibezec [i], *Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias. ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Sublimia corruere poſſunt, & illa Deus valet poteſtque denuò erigere, vt ait Heſiodus [k]:

i Iudic. cap. 1. verſ. 6. & 7.
k in principio operum.

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλέπτει·
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει,
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει. id eſt,

Facilè extollit, facilè etiam elatum deprimit:
Facilè præclarum minuit, & obſcurum adauget.
Facileq́; corrigit incuruum, & ſuperbum deſiccat
Iupiter altitonans, qui ſuperbas domos incolit.

9 Arguit & miſericordia nobile ingenium, & C quo magis nobilior & magnanimus eſt quis, eò magis ad parcendum maximè victis, eſſe debet, & ſolet etiam: excelſiore enim deſpicit animo quæ ſolent viribus ſuis diffidêtes metuere. Et Ouidius [l],

l Ouid. 3. de triſtibus.

Quò quiſque eſt maior, magis eſt placabilis ira,
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem cùm iacet hoſtis habet.
At lupus & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

Et Claudianus [m].

m Claudi. in epigramate ſatisfactionis apud Hadrian.

Prætereunt ſubiecta feræ, torviq́; leones.
Quæ ſtrauiſſe valent ea mox proſtrata relinquunt.
Nec niſi bellantis gaudent ceruice iuuenci.

Et, vt ait Saluſtius in oratione Lepidi, Secundæ res, victores qui alto ſunt animo, in miſerationem D extra vertunt.

Accedere his poteſt, quòd vnius ob delictum vel rebellionem principis, vel temeritatem ſolius, totus eius populus etiam inuitus ad bellum compulſus, vt ſui principis cauſam vel coactus iniuſtam tueretur, pœnas luat neque æquum ſit vnius ob culpam in reliquos tam hoſtiliter & impiè ſæuire, quod & in maximo belli furore & victoria, nihilominus admonitus Pompeius agnouit. cùm enim Pompeius Magnus, Mamertinos, quòd hoſtium partibus adhæſiſſent, interficere omnes ſtatuiſſet: Sthennius, eius ciuitatis princeps, Pompeium adiit, & his verbis locutus eſt: Non æquum facis, Pompei, qui propter me vnum noxium, multos innoxios occidere patas. eâque animi magnitudine motus, ille Mamertinis pepercit, ciuitatémque & Sthennium liberauit [n].

n Plutarch. in apophteg.

10 Sed & deditis, quamuis neceſſitate armorum

compul

compulſi id fecerint,& aliàs rebellauerint,parcédũ erit,& vita ſaltem eis condonãda, potiſſimùm ſi fides eis data eſt, vt etiam Titus imperator Romanorum quibuſdam, qui in extremo excidijHieroſolymitani tempore,ad ſe confugerent,veniam dedit quamuis neceſſitate non voluntate eos venire ſciret, plus fidei quàm iracundiæ tribuens [a]. Et Callicradas claſſis præfectus, à Lyſandri amicis ſollicitatuſs, vt quendam ex inimicorum numero permitteret illi occidere,& acciperet talenta quinquaginta,negauit:magíſque valuit fides in hoſtem quam pecunia, quamuis maximè ea egeret[b].

a Ioſephus li. 7.belli Hieroſoly.c.9.

b Plut. in Laconicis apophtegma.

11 Sed & conſiderare debet victor,non eſſe coarctandos victos extrema oppreſſione. nam vbi proponunt ſibi extrema omnia, deſperatione in audaciam accinguntur: quemadmodum grauiſſimimi ſunt morſus irritatæ neceſſitatis. Quare victor debet quidem inſtare terrore, ſed vbi ſatis terruerit,parcendo rurſus debet irritamenta pacis oſtentare [c]. Fortuna vitrea eſt, tum cùm ſplendet frangitur.

c Cornelius Tacit. in vita Agricolæ.

12 At ſi quis princeps, clade affectus ſit; non ſtatim deſperatas res habebit, ſed fortiter quod humanum eſt feret. Quin & plures, ne terreant ſubditos ex ſuſceptis cladibus, ſolent ſtratagemate vti,vt contraria læta omnia ſibi fingant,& nuncios cladis occultent. Neque ſtatim certè haſta abiicienda eſt, ſed meliora ſperanda, nec prælij vnius euentu pauendum. Mars communis, & victum ſæpe erigit, & affligit victorem. noui ſunt delectus habendi, noua quærenda auxilia [d], vires reparandæ, omnia experienda, & imitandi etiam angues qui obtrito capite, poſtremum cauda minantur. ſi iuſta ſit cauſa belli, animus non ideo debet cum clade concidere, ſed iterum exercitus reparandus, cùm magis laudabile ſit probis & magnanimis viris honeſtè mori, quàm cum dedecore ſeruire aut viuere: moriendum enim eſt omnibus,& id commune: at intereſt, quo modo quáve de cauſa an probroſa, an honorabili animam & vitam effundas.

d Vegetius li. 3.c.25.

Quòd ſi nimium attritæ ſunt ex clade vires, vt refici nequeant, vltimum erit remedium quærere pacis minùs lædentes conditiones. Eſt enim illa victo & victori æquè vtilis. Nam vt ait Seneca [e],

Pacem reduci velle, victori expedit.
Victo neceſſe eſt.

e in Hercule furente.

Faciliùs verò victus pacem conſequetur,ſi clade accepta arma tenouet non quidem vt vtatur, quia infirma ſint, ſed vt ſe fidentem & erecto eſſe animo oſtendat, & metum aliquem incutiat hoſti. & vetus hoc prouerbium erat,ſub clypeo melius ſuccedere pacis negotium. Nam optimum & prope vnum tempus eſt de pace agendi, dum ſibi vterque confidit hoſtium, & pares ambo videntur [f]. Sed rebus inclinatis ſatiùs eſt, quauis tuta conditione pacem accipere quàm viribus cum valentiore pugnare. Sicuti gubernator vbi naufragium timet,iactura,quicquid ſaluari poteſt,redimit.

f Iulius Cæſar li. 1. bellorum ciuilium.

De pace. CAP. XIII.

CONSTITVITVR totius bonæ gubernationis regni & principatus vt finis,pax ſubditorum & concordia:quę & vincenti decora,vtilis vt bellum adimens,tuta à belli diſcrimine. Rex ita pacificus dicitur in procemio decretalium. Artaxerxes etiam in epiſtola ſcripta centum & viginti ducibus prouinciarum ſibi ſubditis, inter cætera ait prouidendum eſſe paci,omnium prouinciarum[g], regibus ſuſcipienda bella, vt in pace ſine iniuria viuatur[h].

g Eſter c. 16. verſ.8.

h vt Marcus Tullius Cicero. 1.officior. ait.

2 Pax & concordia conſideratur inter Deum & principem & populum,inter ipſum principem & populum, inter ſubditos ipſos, inter ſubditos principéſque eius & extraneos vel vicinos pax cum Deo prima,& quæ cauſa & origo totius boni in republica.

Amor & conſenſus animus principis cum ciuibus, præcipuum eſt politicum fundamentum, & conſtantis principatus vnum eſt inexpugnabile munimentum amor ciuium. nec pulchrius eſt quàm viuere optantibus cunctis, & vota non ſub cuſtode nuncupantibus [i]. In hoc conſiſtit vera principis prudentia, vt ſciat conciliare ſibi populum, & conciliatum continere in amore ſui, cum optimis legibus: modeſtia ita & patientia ab initio eſt neceſſaria, vt quod ſtatim non poteſt populus pati,paulatim aſſueſcat.

i Seneca lib. 1 de clementia c.19.

3 Suſcipiendi belli paciſque componendæ poteſtas,penes vnum principem eſt, ſi monarcha ſit. In republica populi conſulatus nomen & cauſa,priſcis quidem Romanis aduerſus hoſtium incurſus obtinuit: & in decretis quæ eis ordinario communis dabat reipublicæ nomine ſortiebantur prouincias in quibus Romani bellum habebant, & ſecundum has ſortiebãtur faſces:ſequens verò tempus,in imperatorum tranſpoſuit bellandi & pacificandi poteſtatem,vt ait Iuſtinia[k].

k nouella 105 de conſulibus in princip. & Strabo lib. 15. de Auguſto loquens.

4 Subditorum interrupta inter ſe pax,ſeditio dicitur aut ciuile bellum, factio, rixæ:contra verò principem,populi diſcordia magna, rebellio, crimen læſæ maieſtatis.

5 Apud Homerum [l], inducitur prudentiſſimus heroum,qui Marti ſuccenſet, inimiciſſimus, inquit, mihi es,&olim ſemper tibi grata fuit contentio,ſemper placent bella & pugnæ. producitur dehinc alius prudentiſſimus dicens, malus ciuis ſceleſtus & vagus eſt, qui bellum publicum & aſperum appetit. Euripides poëta bellum ſimillimum morbo eſſe ait, & pacem ſanitati: hanc enim quoque laborantes complecti & recreare: in illo verò, etiam ſanos perire. Deinde in pace ſenes ſepeliri à iuuenibus ordine naturæ ait: in bello verò contrarium:& quod maximum eſt, in bello, nec intra muros ipſos eſſe ſecuritatem: at verò in pace, eam eſſe ad terminos vſque regionis[m].

l Iliad. 5. ἔχθιστος &c.

m quod & apud Polybium in fragmento reperitur ſine li ad li. 12.

Pax cum vicinis maximè & aliis, ſecuritatem reipublicæ adfert, & releuat eandem ab infinitis ſumptibus & calamitatibus, quæ conſequuntur bella. quare eam conſequetur princeps qui ſuis cõtentus nullum inuadet vt principiò omnes reges erant [n],ſuis ſit contentus finibus. Sicut piſcis capito nomine, cùm nullam animantem inuadat aliis piſcibus cõfœderatus tutus viuit,vt ait Claudius Ælianus [o], amicitia vinculum pacis & ſocietatis, quemadmodum Plato de regno ait, cœlum innato moueri amore, & eodem mutuo amore terram ad ſimile ſui centrum à partibus ſimilibus trahitur vnitate partium ſuarum cuncta ſeruari, diſperſione partium perire: vnitatem autem earundem efficere amorem. concordia ita elementorum in humoribus corporis noſtri,vt ait Empedocles Pythagoreus, corpus ipſum ſicut & mundus conſtat:diſcordia diſſipatur. Et Orpheus, ſolum

n teſte Iuſt. in 1.

o lib. de natura animal.c.3.

omnium amotem tegete habenas ait,ſicut & Lucretius in principio.

Admonet etiam tatio politica, ne princeps diu bellum gerat cum viçinis, quòd illinc teddantur audaces & bellatores exercitati. Sicque teſponſũ eſt Ageſilao vulnerato à Thebanis mercedem cõdignam ſe tecepiſſe à populo quem continuis bellis docuiſſet arma tractare. Hoc præcepto prætualuit Turca aduetſus vicinos principes Chriſtianos, quia non continuè cum illis armis contendit: ſed nunc cum boc, mox eum alio; & vbi vni ademit ciuitatem vnam, alteri regnum, ſtatim ne daret illis occaſionem tractandi arma ſeriò, pacem aut inducias cum illis faciens, ad alios arma conuertit, à quibus ademptis quibuſdam quoqoe & facile pacem conceſſit eadem ratione, ne armis aſſueſcerent. Ipſe autem ſuos ſemper exercens veteranos facit, cùm Chriſtiani ſemper ita B inueniantur tyrones.

Sed neque expedit prolongate cum ſubditis bellum,quia iode exaſperantur.& qui à principio aliquo oaturali affectu in principem legitimum, honeſtis conditionibus deſcendiſſent, ſub iugum, tempore obdutati, in pertinaciam & apertam incidunt rebellionem.

6 Nemo eſt,qui expertus bellum,pacem ſummis & ambabus vlnis, etiam ſi aliquid in ea non ſit ſemper omnino laudabile, non amplectatur, maius enim natura abhorremus malum, & eius collatione minus malum nobis quandoque bonum videtur.

Neque quicquam dulcius amicitia, quæ cùm multorum eſt,pax eſt: vt bellum plurimorum,inter ſe ſimultas. Eſt tanquam nouum vel rebus humanis pax, poſt rigidam belli hyemem: coluntur agri, vernant horti,paſcuntur lætæ pecudes, ædi- C ficantur vrbes, extruuntur oppida, inſtaurantur collapſa ornantur & augentur extructa, creſcunt opes, aluntur honeſtæ voluptates, vigeot leges, floret teipublicæ diſciplina, feruet religio, valet æquitas,pollet bumanitas,clarent artes opificum, vberior quæſtus pauperum, ſplendidior opulentia diuitum. Florent honeſtiſſimarum diſciplinarum ſtudia, conditur iuueotus, tranquillo fruuntur otio ſenes, bonis auſpiciis nubunt virgines, concordia tes paruæ creſcunt vt diſcordia dilabuntur. pacis tempore boni honorantur, ſuum cuique conſeruatur,puniuntur mali. ſi quid fœliciter in bello eecidit, quanquam id rarum, illud ad paucos eóſque indignos ſæpiſſimè commodũ pertinet: cùm ad omnes vtilitas pacis pertineat, belli victoria aliquando principem, & quoſdam gloriola quædam exornat:ſed ea non niſi cum luctu & ſubuerſione fortunarum & perſonarum D ſubditorum parari potuit. Nec certè vnquam,aut rarò tam fœliciter bellum ceſſit, vt cordatum victorem belli ſuſcepti non pœnituerit,ſi quid principis boni in ſe naturam gerit: dum enim poſt adeptam victoriam coniicit oculos in expilatam plebem, orbes ſenes, raram nobilitatem, orphanos liberos, domos funeſtas, relictas viduas, conſtupratas virgines, violata matrimonia, arua deſerta ab agricolis, ſcalidas terras, ob æratum proprium cenſum, lattones reliquos, exauſtas villas, incenſos pagos, direpta ſana ſubuerſas vrbes,mœnia deiecta. quid poteſt, inquam,ſi hæc & reliqua mala conſideret, boous princeps aliud quàm de victoria potiùs plangere quàm lætari. Sicut Dracones exſugentes ſãguinẽ Elephãtorũ, occidunt eos,& ipſi viciſſim inebriati opprimuntur & commoriuntur. Ita ſæpe numero in bellu, pars A vtraq; & perimit & periit,dãnum dat & accipit.

7 Conſidera milites fere omnes ad prædam auidos,qui quamuis alantur,veluti victimę,vt cùm opus fuerit immolentur,tamen cum anima illa venali,nihil quod ſibi, vel aliis expediat, aot quæ ad pacem ſunt deſiderant, vt vere legatur in ſententiis Philemonis Comici,

οὔτε γὰρ ἰατρὸς, οὐδ᾽ εἰ ἂν εὖ σκοπῇς
τοὺς αὐτὸς αὐτοῦ βούλεθ᾽ ὑγιαίνειν φίλους
οὔτε στρατιώτης πόλιν ὁρᾷν ἄνω κακῶν.

id eſt,

Neque enim medicus vllus,ſi bene perpendas eſt,
Suos qui benè velit valere amicos:
Neque miles volens videre ciuitatem ſine malo.

Dulce bellum inexpertis, dulce pyratis, latronibus,homicidis,at infandiſſimum his, quibus & liberi,& bona, & vxores, & propria vita crudeli- B ter eripiuntur, vel ante oculos miſerè affliguntur & cruciantur. Et qui experti iam mala ſunt,& flagella bellorum. Quibus nihil amabilius quàm pacem quocunque pacto tedimere, & tedemptam aut obtentam tetinere,& cauere ne vel iniuria laceſſiti amittant. Et proinde ethnici quidam, qui etiã ſapientiores inter Græcos habiti ſunt, & magis militari laude clati, cùm hoc beneficium ſummum pacis Dei munus agnoſcerent & diuinum, & verum Deum ignorarent, aras paci vt numini dedicarunt. vt cùm Timotbeus Cononis filius Athenienſis & Athenienſium dux multis præliis Lacedæmonios viciſſet, & maritimum Athenienſibus ceſſiſſent imperium, victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, vt tunc aræ publicæ paci ſint factæ,& puluinar ei velut deæ ſit inſtitutum, vt refert Æmilius Probus io Timotheo. Plutar- C chus tamen tradit inCymone:à Cymone primùm aras paci poſitas, poſt victoriam illam Cymonis ad Eurymedontem contra Perſas partam,quod & Demoſtbenes teſtari videtur[a].

8 Cæterùm cùm de pace agitur conſtituenda & conſeruãda, cauendum ne eius dulcedinis prætextu, ab eo quod iuſtum eſt deflectamus, & ne cum torpore & otio virtutem reipublicæ extingui,aut in vitiis aut indigna libero populo ſeruitute ſordeſcere permittamus. populorum ferocia corda,longa pace molleſcunt,vt ſcripſit Theodericus Alarico regi Viſigothorum [b]. inutiles autem poſtea fiunt otioſi, & corrumpunt reliquos. Et pax ſi iuſta & honeſta ſit, res eſt certè omnium rerum pulcherrima & optima. Nihil tamen eſt aut faciendum iniuſtè,aut patiendum turpiter, vt pace frui valeamus[c].

Et Senatus Romanus M.Clodium,Corſis,quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit,& ab ho- D ſtibus non acceptum, in publica cuſtodia necari iuſſit, factum eius reſcidit, libertatem ei ademit, ſpiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & deteſtanda Gemoniarum nota fœdauit[d].

Et quamuis pax vel iniuſta vtilior ſit iuſtiſſimo bello[e], tamen videtur intolerabilis populo aut principi,quæ pactionem,aut labem, aut ignominiam habet ſeruitutis: & maximè in ſeruitutem cadere de regno magnum eſt[f]. videtúrque potiùs illi cum dignitate cadendum,quàm cum ignominia ſeruiendum.

Cicero, Philippica 13. totus in eo videtur eſſe aduerſus conſilium M. Lepidi, vt tuta nec honeſta pax poſſet iniri cum Antonio. & in principio laudat quidem pacis cauſam, ſed ea decipi nõ oportere docet. *Timui*, inquit, *ne conditio inſidioſa pacis, libertatis recuperandæ ſtudia extingueret. Dulce enim nomen eſt pacis, res verò ipſa tum iucunda*

tum

a oratio. περὶ παραπρεσβείας contra Aeſchinem.

b apud Caſſiodorum li.3. variar. ep. 1.

c vt ait Polyb. in 4.

d teſte Valerio Max. li.6.c.3.

e Cicero li.7. ad Attic. ep.14

f Seneca in Theb.

tum ſalutaris, nam nec priuatos focos, nec publicas leges nec libertatis iura, chara habere poteſt quem diſcordia, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eúmque ex numero hominū eiiciēdum, ex finibus humanæ naturæ exterminandū puto. Et paulò poſt, *Tu verò ita vitā corpúſque ſeruato, ita fortunas, ita rem familiarē, vt hæc poſteriora libertate ducas. Itaque his vti velis, ſi liberare rempublicam poſſis nec pro his libertatem, ſed pro libertate hæc proijcias: tanquam pignora iniuriæ.*

In ſancienda pace & confœderationibus concipiendis, principes habebunt quoque rationem eorum qui eos iuuarunt, vocant adhærentes; ne fortè ſi eos omittant, poſtea egentes illorum ope, deſtituantur eorum merito auxilio: proinde qui tractabunt de pace principis inter ſe, debent in tractatu & concluſione pacis, mentionem expreſsè facere de adhærentibus. Nam aliter prætermiſſi non comprehenderentur [a], quando videlicet verba pacis ſunt concepta in perſonam: puta, quòd principes paciſcentes promiſiſſent ſe non offenſuros, quia ſtipulatio eſt ſtricti iuris, & non extenditur de perſona in perſonam [b], niſi forſan pax non prodeſſet paciſcenti, niſi includerentur adhærentes [c]. Contrà, ſi verba ſint concepta in rem, nam tunc adhærentes, etiam non facta expreſſa de illis mentione continentur [d].

Non poſſunt autem ciuitates, barones, & alij principes recognoſcentes ſuperiorem, facere cōfœderationem ſine licentia ſuperioris [e]. Multo minùs cum inimicis ſui domini; nam ex eo præſumuntur inimicis ſui domini & ingrati atque priuandi beneficio [f].

9 Quæri poteſt bello ſopito per pacem, vel per alias conditiones, num debitores eorum qui declarati erant hoſtes fiſco ſoluerint quod hoſtibus creditoribus debebant, ex imperio principis, vel aliis quibus illa credita dedit princeps, teneantur pace facta, iterum veris creditoribus ſoluere, an verò liberentur. & hæc quæſtio agitata fuit bello Siciliæ, inter Ferdinandum & Carolum VIII. regem Galliæ moto, & poſt modum ſopito. pro qua plura allegat in vtramque partem Matthæus de Afflictis, deciſ. Neapol. 150. vnde eliciuntur concluſiones. prima eſt, quod debitores dictorū creditorum, ſi fuerint antea in mora ſoluendi pecunias debitas in genere veris creditoribus qui pro hoſtibus poſtea habiti ſunt, quamuis iuſſu imperantis vel tyranni dominantis, vel fiſco ſuo, vel aliis quibus data ſunt debita ſoluerint: quòd non ſunt ideo liberati: ſed tenentur ſoluere pace adueniēte veris creditoribus, quia mora debet illis nocere & non creditoribus [g].

Secunda reg. quòd debitores qui non fuerunt in mora ſoluendi ſuis creditoribus, ſed iuſſi fuerunt ab officialibus ſoluere quibus princeps donauit dicta debita, & ex ſua parte quantùm liceat reſciuerint, aut ſe defenderint ne facerent, ſunt liberati omnino, per iura quæ tradunt, iuſſum ſuperioris vel fortioris excuſare, maximè quia iſta coactio facta fuit in odium creditorum, tanquam hoſtium expulſorum [h].

Tertia concluſ. ſi debitor fuerat quidē in mora, ſed fuiſſet ante infrà tempus pugnādi moram, & intra illud tempus ab eo exactio facta ſit, tunc compulſus ſoluere, habetur perinde ac ſi non eſſet in mora, ſoluendo iuſſu magiſtratus: & liberatur à vero creditore [i].

Quarta erit nobis, vt pecunia quidem ita per compulſionem antè moram verè ſoluta, liberet ipſum debitorem, ſed non ſola confeſſio quòd

[a] c. ad apoſtolicæ. de re iudi. in ſex. & ibi Innocen. & Angel. ad l. quæ religioſis de rei vindic.
[b] l. quicquid adſtringendæ, de verb. oblig. P.
[c] Angel. vbi proximè.
[d] per l. hæc verba ad leg. Iulia. de adulter. P. Angel. vbi ſ. Iacobinus de ſancto Georgio tracta. de feudis, ad verba de adhærentibus & confœderatis num. 3. vbi plura.
[e] Barth. in l. 2. col. 2 de colleg. illic. P. Bal. ad c. 1 §. 0n ue. ticula. de pace iura firman in vſib. feudo.
[f] Ba d. n l. Ilbertini per illum ten. de in offi. teſta. C.
[g] Iohannes ab Imola, ad l. creditor, de ſolutio. P.
[h] citatur l. Paulus Callimaco in ſi. de lega. 3. vide Petrum de Anchara. ad cap. fundamenta in ſi. de elect. in ſex.
[i] L. ſcìemus C. de fideiuſſ. & per ea quæ voluit Barth. ad l. qui ob rē de conditio. indeb.

A ſoluta ſit, & niſi de reali numeratione conſtiterit [k], quia per ſolam confeſſionem non probatur vera numeratio, maxime in præiudicium tertij [l]. Huc pertinet quod diſputat Quinctilian. libro 5. c. 10. cùm Thebas enim euertiſſet Alexāder, inuenit tabulas quibus centum talenta mutua Theſſalis dediſſe Thebanos cōtinebatur. Has, quia erat vſus comitilio Theſſalorum, donauit his vltro. cùm autem poſtea reſtituti fuiſſent à Caſſandro Thebani repoſceréntque Theſſalos, apud Amphictyonas actum. Cōſtabat eos centum talenta crediſiſſe, & non recepiſſe. Liſque omnis ex eo pendebat, quòd Alexander ea Theſſalis, donaſſe dicatur. Faciebat ius belli, dicentibus Theſſalis hoc regna, populos, fines gentium, atque vrbium contineri.

In contrarium autem vicit, & ſententiam obtinuit æquū apud Amphictyonas, & pro Thebanis iudicatum
B ratione quòd iura qualia conſiſtunt in inſtrumento, non dicuntur venire in poteſtatem victoris, quia ea vt reliqua quæ victoris ſunt, manu capi nequeant. quodque Alexander pecuniam non donaſſet realiter, ſed inſtrumentum, & perinde non eſſet quod datum eſſet & pecuniam donaſſe.

Hic tamen capitula pacis conſideranda erunt, & quid placuerit de reſtitutione rerum in illis, legéſque victoris ſequendæ. Nam & aliquando ſolent reſcindi à victoribus, ea omnia quæ à tyrannis antea geſta ſunt, & elargita per illos edicto reſtituuntur in priſtinum ſtatum, & dominis à quibus ablatæ ſunt, vt factum eſt per pragmaticam ſanctionem Iuſtiniani [m], quæ inter alia capitula ſanciuit, vt ſi quid à Totylano tyranno factum aut donatum inueniretur, cuicumque Romano, vel cuique alij, non conſeruaretur, aut
C in ſua firmitate non remaneret.

De pace conſeruanda.

CAPVT XIIII.

SIcvt 1 moderatori reipublicę curę eſſe debet, vt bellum iuſtis tantùm de cauſis ſuſcipiatur, & pax iuſtis conditionibus fiat: ſic incumbere debet, vt beneficium hoc pacis multis cladibus & cędibus tandem Dei fauore impetratum, diu cōſeruetur, atque ideo & in faciendis fœderibus, omnibus vinculis, quibus conuentio firmari poteſt, vti debet, & ſollicitè cauere ne aliquo modo in bellum recidat: quod accidere poteſt, vel leuiſſimis occaſionibus, vt magnum incendium vnica vel modica ſcintilla excitatur: quibus oportet
D ex initio diligenter proſpicere, & occaſiones prętermittendæ non erunt, quin opprimantur vbi apparuerint.

2 Quod pertinet ad pacem cum Deo ſeruandam, obſeruatio mandatorum eius & eccleſiæ ſuæ proſunt. Quod ad pacem cum ſociis & amicis regibus & vicinis, & ſubditis pertinet, leges in pactis, dictis & conſtitutiones media ſunt.

3 Cautiones quæ adhibitæ ſunt à Friderico 1. vt creditur potius quàm 3. habentur in libris feudorum, quarum ſunt capita tit. 27. lib. 2. in §. 1. eius conſtitutionis de pace tenenda cauetur. 1. Si quis laicus hominem intra pacem conſtitutam necauerit, capitalem ſubeat ſententiam: niſi per duellum probare hoc poſſit quòd ſe defendendo illum occiderit.

2 Si violator ſit pacis, res mobiles eius à iudi-

[k] Paul Caſtrē conſ. 256.
[l] gloſſ. ad l. ſi ex pretio. C. ſi certum peta. & in l. ſi ex cautione, C. de non numera. pecunia notatur in c. ſi cautio de fide inſtrumen. Alex. conſi. 46. volu. 5.
[m] Extat illa pragmatica in fine nouellarū & eſt illa reuocatio in c. a

ce in populum publicentur, & diſpenſentur: immobilia hæredibus eius relinquantur, qui iurent in poſterum ei cõmodum es illis ſe daturos: quod ſi fecerint, bona regiæ ditioni aſſignentur, & à regio iure beneficium accipiant.

3 Si quis intra pacis edictum, alium vulnerauerit, manus ei amputetur: niſi in ſe defendendo, id ſe feciſſe doceat, & de bonis eius, vt ſuperiùs dictum eſt, agatur.

4 Si quis aliquem ceperit, & abſque ſanguinis effuſione fuſtibus percuſſerit, aut crines eius, aut barbam expilauerit, decem libras ei cui iniuria illata eſt, per compoſitionem impendat, & iudici 20. libras.

4 Si temerariè autem ſine permiſſione inuaſerit, aut verberibus, aut iniurioſè tractauerit, ſoluat & quinque libras, iudici 10.

§ ſi clericus eo tit.

5 Clericus poteſt notari de pace violata, etiã & proſcribi: item ſi in ſuo contuberuio habuerit pacis violatorem. Atque de his ſufficienter teſtimonio in præſentia ſui epiſcopi conuictus, ſoluere debet 20. libras comiti, ſeu iudici in cuius comitatu pacem violauit, & de exceſſu ſecundum ſtatuta canonum ſatisfacere, & ſi inobediens ſit, officio & beneficio eccleſiaſtico puniri & proſcribi.

§ ſi iudex eo.

6 Non licet violatorem pacis, vt proſcriptum, domo ſuſcipere, ſed oportet receptum iudici offerre.

§ ſi ruſticus eo.

7 Miles à ruſtico de pace violata pulſatus, militari manu ſe purgabit quòd non voluntate, ſed neceſſitate hoc fecerit. Si verò miles pulſet ruſticum de pace violata, vt innocentiam purget, eliget, aut diuino aut humano iudicio ſe purgare: aut ſeptem teſtibus idoneis, quos iudes eliget. miles pulſatus à milite, ſi natiuitate miles, ſe duello purgare poteſt.

§ ſi quis ruſticus eo.

8 Ruſticus arma, aut lanceam, vel gladium portans, poteſt iis ſpoliari à iudice, vel multari 20. ſolidis [a].

a Nam alioquin ruſticis arma ferre interdictum c. 23. nouel. 17.

9 Mercator per prouinciã tranſiens negotiandi cauſa gladium ſuũ ſellæ ſuæ alliget, vel ſuper vehiculum ſuum ponat, non vt quemquam lædat innocentem, ſed vt à prædone ſe defendat.

§ publici eo.

10 Ad palatium comitis nullus ferat arma, niſi rogatus à comite, id eſt, iudice.

§ quicunque.

11 Publici latrones antiqua damnentur ſententia [b].

b nempe iuxta l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. & l. 28. §. 10. de pœnis ff.

12 Iudices malè exercentes iudicia ſua admoneantur primùm, dehinc beneficio iudicialiter exuantur: & ſi iterum officium inuaſerint, pro violatoribus pacis habeantur.

§ ſi quis quinque.

13 Si quis quinque ſolidos valens, aut plus furatus fuerit, ſuſpendatur laqueo: ſi minùs, ſcopis & forcipe excorietur, & tundatur.

14 Si miniſteriales domini alicuius inter ſe guerram habuerint, comes ſeu iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ratione proſequatur.

24 Eſt & alia conſtitutio Friderici ſub lib. feudorum tit 53. de pace tenenda inter ſubditos, & iuramento firmanda & vindicanda: & de pœna iudicibus appoſita, qui eam vindicare & iuſtitiam facere negleserint. Vbi agitur de pace inita à Friderico cum Mediolanenſibus & ciuitatibus eorũ primo bello Mediolanenſi, & ſumma capita eius conſtitutionis ſunt.

1 Vt pax ſeruetur inter omnes ſubditos imperij, ideo omnes duces, comites, marchiones, capitanei, valuaſſores & omnium locorũ rectores,

A cũ omnibus locorum primatibus & plebeiis, à decimo octauo anno vſque ad ſeptuageſimum obſtringantur ſacramento, ſeu iuramento renouato per quinquenniũ, quòd pacẽ tenebunt. Rectores locorũ adiuuent in pace tenenda & vindicanda, ciuitates violantes puniantur centum libris auri: comites, duces marchiones, quinquaginta oppida 30. capitanei & valuaſſores maiores 20. alij tribus libris, & reſtituant, & ſatisfaciant damna, ex delictis & homicidiis puniantur. Iudices nõ vindicãtes, damnum omne iniuriam paſſo reſtituant: maior iudex vltra decẽ libris multetur, inferiores 39. Inopes qui multam ſoluere nequeant, correctionẽ corporis verberibus patiantur: per quinquaginta militaria, per quinquennium ſeorſum maneant.

§ conuenticula eo. tit.

5 2 Conuenticula, coniurationes in omnibus ciuitatibus & estra etiam occaſione parentelæ, &

B inter ciuitatem, & ciuitatem, inter perſonam & perſonã, modis omnibus prohibeantur fieri, & in præteritum factæ caſſentur, ſingulis coniuratorum vnius libræ auri puniendis.

Statuitur, & vt tales epiſcopi locorum excommunicent, donec ad ſatisfactionem veniant.

3 Receptatores violantium pacem & malefactorum, & prædam ementes, iiſdem pœnis ſubiiciuntur, & decernitur, vt bona eorum publicentur, & domus deſtruantur.

4 Qui pacem iuuare & tenere noluerit, beneficio pacis non fruatur.

5 Illicitæ exactiones, maximè ab eccleſiis prohibentur, & ſi fiant, cautum vt in duplum reddantur.

§. ſacramenta eo.

6 Sacramenta puberum ſponte facta teneantur: metu autem extorta nullius ſint momenti.

C VI. Eſt alia conſtitutio quæ ponitur in 5. libr. feud. 1. tit. 10. Friderici de incẽdiariis & pacis violatoribus, edita Nurembergæ in principum conſilio 3. Kal. Ianuarij 1187. cuius ſumma.

1 Liber homo, ingenuus, miniſterialis, aut cuiuſcũnque fuerit conditionis, qui incendium cõmiſerit, pro guerra propria, pro amico, pro parente, vel alterius cuiuſquã cauſæ occaſione, de ſententia & iudicio imperiali, ſtatim proſcriptioni ſubiectus habeatur. Esceptis ſi qui manifeſta guerra, manifeſtè capiunt, & ſuburbia incendunt, ſtabula, vel tuguria quæ præiacent. Item ſi iudices eam pœnam in delinquentes eſequerentur.

7. 2 Incẽdiariũ qui in domo ſua ſuſceperit ſciẽter, & auſilium conſiliũmve ei impenderit: damnum & iniuriam paſſo pro facultate ſua reſtituat, & iudici decem libras ſoluat. Nemo autem poterit conuenire receptantem, niſi priùs præſtito

D iuramento calumniæ.

8. 3 Proſcriptionis ſententiam qui manifeſtè incurrit, excommunicari debet ab epiſcopo; à cuius excõmunicatione, vt etiã à banno, ſi non fuerit intra annũ & diem abſolutus vniuerſo iure, honore & legalitate priuatus habeatur: ſi inhabilis ad ferendum teſtimonium, ad iudicandum & omni feudali iure priuetur.

9. 4 Incendiarius manifeſtus, vel conuictus ſeptẽ idoneis teſtibus, capite punietur, ſeu decoletur.

5 Incendiarij domus & bona, incẽdio mulctentur.

6 Si caſtellanus abſẽte domino caſtri extra prouinciam incendium fecerit, non ideo comburatur domini caſtrum, ſed caſtellani, niſi eum admonitus dominus ſuſtineat.

7. 10 Qui damnum alteri inferre, aut alterum lædere intendit, tribus diebus ante per certum nuncium diffidat.

11 Fuit

11 Fuit edita etiam pacis publicæ conſtitutio inter ciuitates liberas & imperiales, ab imperatoribus habitis comitiis, ſeu ex conſenſu Statuum ſacri imperij, quondam ſub Maximiliano Cæſare, deinde ſub Carolo 5. Vuormatiæ, anno 1548.

Atque in ſumma cautum, vt à tempore publicationis, nemo ſub ſacro imperio conſtitutus, cuiuſcunque ſit dignitatis, ſtatus aut conditionis, vllius rei cauſa, qualecunque nomen habuerit, quóve quæſito colore ſeu prætextu id fieret, alteri bellum inferre, armíſve eum infeſtare, oppugnare, ſpoliare, capere, inuadere, obſidere aut aliquam conſpirationem prohibitam, ſeu fœdus cótra alium facere, ferirève debeat. Ne quis alterum poſſeſſione ſua, arce, oppido, pago, ſacra æde, monaſterio, ſacello, reditibus, penſionibus, decimis, immobilibus mobilibúſve bonis, regaliis, iuriſdictione, iudiciis, mero ac mixto imperio ſpiritualium aut ſecularium, teloniis, vectigalibus, fluminibus, paſcuis, aliiſque quibuſcunque iuribus nullo excepto, vt manúque armata, ac de facto temere priuet, aut ſubditos abſtrahat, aut ad inobedientiam aduerſus ſuos magiſtratus conciret, aut eos inſcio aut nolente magiſtratu præter morem hactenus ſub prædeceſſoribus noſtris Romanorum imperatoribus ac regibus laudatiſſimæ recordationis & nobis obſeruatum, tuendos ac defendendos ſuſcipiat, & quiſque alterum in re quietum relinquat, tum & alienos ſubditos ſpirituales & ſeculares per ſuum quiſque principatum, ditionem, comitatum, dominia ac municipia liberè, tutò ſine impedimento commeare, migrare, ac proficiſci patiatur, nec ſuis vllo pacto permittat, illorum bonori ac libertati, præter ius æquúmque, vi, factóve derogare, eóſve comprehendere, lædere, offendere aut grauare quouis modo.

2 Nemo illi per quem huiuſmodi fractæ pacis facinora patrantur aut ipſe, aut alius ſuo nomine, ſeruat, miniſtret, conſulat, auxiliúmve præſtet; neque arcem, oppidum, munitionem, pagos, villas, curiéſve occupet, aut præter alterius voluntatem vi, factóve temerè præcipiat, aut incendio, aut ruina, aliáve via damnificet, ſeu ad id auxilium præſtet, nec ſcienter, aut doloſè, receptet hoſpitium, commeatum, victúmve præbeat, aut præberi ſuſtineat.

Sed ſi quis in alium ius habere ſe putat, de eo experiatur ſuo loco ac iudicio, in quo iam antea, aut ex nunc, inquit imperator, cauſæ ex ordinatione noſtri iudicij Cameræ expedientur, aut deinceps ordine expediendæ fuerint.

3 Caſſantur omnia bella manifeſta, bellique denunciationes per vniuerſum imperium.

4 Mandatur iurari prædicta pax, de ea inuiolabiliter conſeruanda, & contra non obſequentes pœna apponitur multa duarum millium marcarum puri auri irremiſſibiliter, pro media parte præſtanda ærario imperij, pro alia læſo, cum priuatione priuilegiorum & iurium.

5 Additur in committentes bannum imperiale, poſtquam citati à curia imperiali in non comparentes declaratum fuerit.

Tractatur autem ſequentibus capitulis de effectu & iudicio banni, quæ videri poterunt.

12 Adduntur alia capitula, aliis edictis pacis iuxta naturam negotiorum, de quibus controuerſum eſt, & proſpicitur ne in poſterum contendatur, quæ prudens princeps eiúſque conſilium, maturè perpendere debent, ne quid pœnitendum in

A capitulis inſereretur, debétque de cautione cum quibus conuenit maximè proſpicere, & de iuramento renouando, & promittendo per ſingulas ciuitates & loca, in quibus pax tenenda eſt, vt ſufficere poterit pro exemplari conſtitutio Frederici & Henrici 6. regis Romanorum, quæ inſcribitur de pace Conſtantiæ, quæ extat inſerta, poſt librum feudorum in corpore iuris ciuilis, & quæ dicta à nobis antea ſunt in cap. de iudiciis & fœderibus.

Poterunt ex rebus occurrentibus, ab optimis principibus & gubernatoribus reipublicæ, remedia alia ad pacem conſeruandam colligi, in quibus iudicandis & capiendis, eò diligentiores eſſe debent, quò videant ſtatum reipublicæ maximè conſiſtere in quiete & pace ſubditorum. Conſiderabúntque à quibus perturbetur quies publica, vt congruis remediis ſubuenire poſſint, num à ſuis B aut ab extraneis. à ſuis, duplici accidit modo, vel quando inter ſe ſubditi diſſident. quod bellum dicitur ciuile, vel quando pugnant contra principem, quod dicitur rebellio: aut quando ab extraneis interrumpitur, & vocatur bellum. Si de ciuili bello agatur, princeps ſi ſit, debet ſua authoritate & poteſtate, tumultuantes componere, aliíſque remediis ſubuenire, de quibus egimus in remediis contra ſeditiones & rebelliones.

Tempore autem pacis curare debet, vt ſubditi, & inter ſe diſſidendi, nullam habeant occaſionem: & ſi qua ſuboriatur, ſtatim illam opprimere: ſibi verò ſubditis, amore & maieſtate, & dignitate debet retinere in officio: plus enim poteſt opinio perfecti & excellentis principis, apud vulgus, quàm amor, quo ſolet abuti, imò plus quàm veritas ipſa, quam vulgus iudicare nequit, dum affectibus & rumore ducitur. Si de bello ab extraneis illato agatur, tunc ea quæ antea in hoc li- C bro admonuimus repetenda ſunt, priùs interpellatis hoſtibus de cauſa & ratione belli, num iuſtè moueatur & cauſa illis ſit iuſta, quo caſu ſatisfaciendum erit pacificè: aliter ſi iniuſta ſit, ad defenſionem meritò peruenitur.

13 Solet pax cum vicinis & cum fœderatis infringi, non ſolùm ſi inimicis confœderatorum apertè ſe coniungat, ſed etiam ſi milites ex ſua ditione in partes inimicorum tranſire permittat. nam inde fœdera pacis & ſocietatis turbare videtur, & iterum bellum fouere. & illa eſt inſignis accuſatio apud Thucydidem in primo, qua inſimulantur rupti fœderis Athenienſes ſocii à Corinthiis, quod Corcyreis miſiſſent milites auxiliarios, & cauere debent in hac cauſa principes qui ſe neu- D trales dicunt, ne ſibi ſubditos patiantur turmatim in alterutram principum pugnantium partem tranſire, imò ſeueriſſimis edictis debent eos continere, ne detur occaſio inuadendi hoſti ditionem neutralem, quòd videatur ex eo alteri partium ſe coniunxiſſe, & ita neutralitati renunciaſſe.

Proinde Clemens ſeptimus conſtitutione edita [a], mandauit ducibus ſanctæ Romanæ eccleſiæ mediatè vel immediatè ſubditis, ne abſque eius expreſſa licentia arma caperent ad inſtantiam imperatoris, regum vel aliorum, aut ne ſuper auxilium præſtarent expreſsè vel tacitò, ſine ſpeciali ſedis apoſtolicæ licentia. Ideóque eos abſoluit à quibuſcumque ſacramentis & pollicitationibus illis in contrarium per illos factis. prohibens idipſum, ſub pœna interdicti & decem millium aureorum. Item ſub iiſdem pœnis vetuit, ne in ciuitatibus, oppidis, terris, locíſque

[a] in conſtitutione Clementis 7. numero 13. incipiente, Sicut ſperamus in ordine conſtitutionum eius in bullario Cherubini ſub annulo piſcatoris 25. Iunij 1526.

A

locíſque illorum, per aliquos, etiam prædictis aut quibuſuis aliis dignitatibus fulgentes, aut ad alicuius eorum inſtantiam, militum tam equeſtrium quàm pedeſtrium congregationes aut delectum fieri, vel more militari tubas aut tympana ad ipſos milites conducendos ſeu congregandos pulſari, ſeu alia id genus fieri permitterentur, premium in bonis delinquentium pollicitus de reuelantibus, & pœna ſtatuta ſcientibus nec reuelantibus: eadem ſancit Iulius III[a].

a in conſtitutione Iulij 3. num 12. incipiente videntes in dict. Bulla. Lautij Cherubini.

68 Solent tamen hic quidam acutiùs conſiderare pactiones fœderum. nam amicitia tantùm cum aliquibus contrahitur, & non dictum eſt in fœdere, quòd alios iuuare non poſſint. & certè in fœderibus, vt dixi, pacta appoſita & clauſulæ expendendæ ſunt, tamen ex bona fide, non verba calumniando. at quod pertinet ad neutrales, ex modica occaſione, niſi bene ſe contineant intra neutralitatem, tanquam hoſtes vel ſuffragantes hoſtibus, à fortioribus inuaduntur.

B

De captiuitate & iure poſtliminij leges.

CAPVT XV.

b l. hoſtes, 24. de captiuis ff. 49. P tit. 15.
c Panor. ad c. ſicut, 19. num. 8. de iureiur. Bald. ad l. 1. de ſacro. e. cl. & ad l. 1. de cad. toll.
d l. poſtliminij. § in pace, de captiuis P
e d. l. poſtliminij. §. antequã
f l. in bello 12. §. 1. eo. tit. de captiuis.
g l. poſtliminium 19 §. induciæ de captiuis P.
h dict. l. in bello, §. ſi quis captiuus ibid. diſtinctio.
i l in omnibus 18. de capti P.
k dicta l. poſtliminium, 19. ſacis de ethymol. §. dictum eſt poſtliminium, quibus modis patr. ius poteſtat. ſoluit. Reſtituit poſtliminium amiſſa antea captiuitate. l. 5. & l. 12. § codicilli, de captiuis. P l. hoſtes 24. eod.
l dict. l 19. §. transfugæ
m 17. poſtliminio carent eo. de captiuis P.
n in l. eſt duo, 14. de captiuis cum ſimilib. reliqua quę recuperãtur per poſtliminium, tam quod ad commodum quam onus, & incommodum per captiuitatem admiſſa. vide in tit. de captiuis in P. & c. de poſtliminium reuerſis C. poſtliminium l 12. 13. eo. tit. P l. ab hoſtib. 18 & l. 19. eo. C.

VIdentur acceſſoria belli & pacis, ea quæ ad captiuos & ius poſtliminij pertinent, & proinde quaſdam leges de his à iuriſprudentibus editas, in medium proferemus. Captus ab hoſtibus, ſeruus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum recuperat priſtinum [b]. inter Chriſtianos, captiuus tamen hodie non fit ſeruus hoſtium, ſed veluti obſes redemptionis ſuæ, reliqua tamen damna patitur [c].

2 Capti à gentibus, cum quibus neque amicitia, neque fœdus, neque hoſpitium eſt, etiam ſi bellũ cum his non geratur, ſerui illorum fiunt; & capta quoque ab illis ſunt capientium, vt contrà quæ ab illis nos capimus. & in his quoque ius poſtliminij locum habet [d]. C

Antequam captus in præſidia hoſtium ducatur, ciuis manet [e].

3 In pace qui peruenerant ad alteros; ſi bellum ſubitò exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur apud quos iam hoſtes ſuo fato deprehenduntur; quibus ius poſtliminij eſt, tam in bello quàm in pace, niſi fœdere cautum eſſet ne eſſet illis ius poſtliminij [f].

4 Tempore induciarum non eſt poſtliminium [g].

5 Amittitur patria poteſtas captiuitate, recipitur poſtlimimo [h].

In omnibus partibus iuris, is qui non eſt reuerſus ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur cùm captus eſt [i].

6 Poſtliminium, eſt ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos & liberos populos, regeſque, moribus, & legibus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum: hoc ſi rurſum recipiamus, dicitur poſtliminio recipere: ídque naturali æquitate introductum eſt, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediſſet, priſtinum ius ſuum reciperet [k]. D

7 Poſtliminio carent transfugæ [l]: Qui armis victi hoſtibus ſe dediderunt [m].

8 Duæ ſpecies poſtliminij, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus, vt cùm filius reuertitur duplicem oportet eſſe cauſam poſtliminij, & quòd pater eum recipiat, & ipſe ius ſuum [n].

9 Nauis longa & deputata propter belli vſum, ſi capiatur, quidem ab hoſtibus, fit hoſtium; ſi tamen recuperetur, primo domino redditur, id eſt, habent locum ius poſtliminij. item equus equáque freni patiens recipitur poſtliminio. nam ſine culpa equitis proripere potuerunt. Secus in naui piſcatoria, vel ſcapha aut actuaria voluptatis cauſa parata, & in armis & veſtibus captis ab hoſtibus. nam ſi reciperentur, non redeunt iure poſtliminij ad dominos priores, ſed fiunt recipientium [o].

o l. 2. § 1 de captiuis P l. poſtliminium, 19. eo. §. ſi ab hoſtib. quib. modis ius pat. poteſta. ſoluitur.
p l. cum non redemptum, §. l. ſi liberum, 11. l. ab hoſtibus capti, 12. de poſtliminio reuerſ. libr. 8. C. ti. 54.
q dicta l. 12 & l. ſi quis ingenuum, 12. de captiuis.
r l. 2. & l ſi liberũ, 11. l. liber captiu. 27. C. de poſtliminio reuer.
s l. ſi captiuus, 20. §. 1. de captiuis. P.
t l. cum nõ redemptum. §. de poſtliminio reuerſ. C. l. §. de pact. P. l. 2. de negot. geſt. P.
v di. l. 5. de pactis, l. ſi quid bello, 28. de captiuis P
u l. ſi captiuus 20. §. verum de captiuis P.
y d. l. §. quid bello 28. eo. ti.

10 Redempti ab hoſtibus contractu aliquo vel pretio, non vtuntur iure poſtliminij, ſed ij qui gratis euaſerunt manus hoſtium [p], vel virtute militum noſtrorum liberati [q]. Remanet porrò loco pignoris, liber tamen, is quem quis pretio redemerit, donec ei ſoluerit redemptionem [r]. Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius poſtliminij mutat [s].

11 Pro redemptione captiuorum licet paciſci cum hoſte [t]. ſiuotque tempore pacis de his pactiones ſeruandæ à ducibus & aliis ſubditis [v]. B

12 Expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redeunt: nec publicantur, aut prædæ loco cedunt. Publicatur enim ager ille, qui ex hoſtibus captus ſit [x].

13 Quòd ſi quid in bello mobile captum eſt, in præda eſt, nec poſtliminio redit [y].

14 De pretio captiuorum redimendorum conſtituendo, humana eſt & Chriſtiana ſanctio, vt potiùs redemptioni quàm morti, aut ſeruituti addicantur. Et ita apud Ethnicos Megarenſes & Corinthios, inter quos bellum continuum erat, captiuis certum pretium quo ſe redimerent conſtitutum erat, id verò accipiebant, poſtquam eos dimiſiſſent, antè non exigebant, ſed quem quiſque ceperat, eum abducebat domum, participatóque ſale & menſa, ad ſuos eum remittebat. Et ita qui pretium tulerat commendabatur, atque amicus eſſe perpetuò perſeuerabat eius qui pretium acceperat ἐκ δορυαλώτου δορύξενος id eſt, ex bello capto, belli hoſpes dictus. Qui fidem in ferendo pretio feſellerat, hic non ſolùm apud hoſtes, verùm etiam apud ciues vt iniuſtus & perfidus notabatur [z]. Inter duces & principes hoſtes conueniri ſæpe ſolet de redemptione militum qui capientur, vt pro ea ſoluant, vel ſtipendia vnius menſis, vel aliud quippiam prout placuerit. Apud Lacedæmonios [a], redemptio in ſingulos viros erant binæ minæ. Vtare debent milites qui captiuos ex hoſtibus in ſuam fidem receperunt, ne carnificum in eos vtantur officio, vt ſæpe vidi in miſerrimis bellis huius temporis, in quibus milites ſuos captiuos peiùs affligebant, ac torquebant, quàm Chriſtiani torquerantur à Turcis, & barbaris nationibus, alienis à fide Chriſtiana: nulla prorſus flexi miſericordia, vnde etiam plures inter manus eorum torti ad extorquendam redemptionem quam poſtulabant, miſerè mori coacti ſint. Si hoc in Chriſtianum, ſi Deo diſpliceat, nullus eſt qui ſententiam ſuam non ferat huiuſmodi, nomine milites tantùm, irritaſſe Dei indignationem potiùs quàm placaſſe: an verò duces eorum, de huiuſmodi crudelitatibus impunitis reddituri ſint Deo rationem, ipſi interim cogitabunt, ſiquidem adhuc ſuperſtites ſint, vel ſi mortui ſunt, iam certi de facto eſſe poſſunt.

z Plu. in queſtion. Græcis.
a Herod. in 6.

Incidit ſæpe quæſtio in hac redemptione, num ſi captiuus iure belli, ſemel de redemptione cum capiente compoſuerit ad certam ſummam, poſſit ab eodem capiente augeri redemptionis ſumma, prætextu quòd poſt pactionem qui eum cœpit cognouerit facultates captiui ampliores & quæ poſſint maiorem redemptionem pati. ſed hæc

queſtio

quæſtio fuit deciſa per arreſtum parlamenti Grationopolitani anno 1457. in menſe Aprili tempore belli Allobrogici ſeu Sabaudiæ, & placuit reuncandam eſſe ſecundam compoſitionem & ſtandum primæ [a]. nemo enim dubitat compoſitionem captiui ex iuſta cauſa detenti valere [b], ex iniuſta minime [c].

a Guido Pap. deciſ. 113. incip. in facto guerrarum.
b Barthol. ad l. qui à latronibus de teſt. P.
c doctores allegant pro eo in argu. l. 1. §. f. de author. tu.

CAP. XVI.

De legato aut fæciali reipublicæ, aut principis.

OBſeruandum eſt principi & reipublicæ, ne ius gentium violetur in legatis ſeu oratoribus, ab amicis principis vel ab hoſtibus miſſis: neue etiam nimia fide, ſub prætextu legationis, exploratores ab hoſtibus venientes potius quàm oratores admittantur; aut ne temerè illis ſecreta regni pandantur, & poſtea ſera ſit pœnitentia. In vtroque caſu magnum imminet periculum, ſi non accuratè proſpiciatur, exemplo populi Amonitarum. cum enim Dauid bona fide legatos miſiſſet ad Hanonem regem, vt eum de morte patris conſolaretur; dixerunt inconſultè Amonitæ Regi, tales miſſos fuiſſe à rege, vt explorarent ciuitatem quam euerteret poſtea. quare & violarunt nuncios & raſerunt eis dimidiam partem barbæ, & præſciderunt veſtes eorum medias vſque ad nates; & cũ ignominia hac eos remiſerunt. ob quam iniuriam Dauid deinde, atrociſſimum in Ammonitas bellum mouit [d].

d 2. Reg. c. 10. & Paral. li. 2. c. 19.
e 4 Reg. c. 20.

2 Contrà reprehenditur Rex Ezechias, per Prophetam Eſaiam [e] quod legatis miſsis à Merodach Baladan, rege Babyloniorum, oſtendiſſet omnes theſauros ſuos, & omnia quæ habebat in poteſtate ſua; & ei prædictum eſt: *Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ ſunt in domo tua & quæ condiderũt patres tui vſque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquam ait dominus, &c.*

3 Et Romæ aliquando, ad tollendam omnem ſpeculationem legatorum, legati ab hoſtibus miſſi, non admittebantur in vrbem, ſed extra muros recipiebantur; ſi verò ab amicis vel ſociis mitterentur intra muros [f] Refert & Euthymius Monachus in Pſal. 126. antiquis morem fuiſſe, vt hoſtium nunciis aut legatis, antè portas ciuitatis loquerentur.

f Appianus li. de bello Hiſpanic. & victor. de reg. omnibus vrbis Romæ.

4 Erant legati reipublicæ vel principis, qui mandata eorum referrent; Oratores nunc ferè dicti & ambaſciatores; iure gentium fide publica eundo & redeundo muniti, etiam ſi atrociſsima perferrẽt dicenda quæ illis præſcripta erant; vel aliquando liberam accipiebant poteſtatem, de his rebus quæ aliter decerni vel conſtitui, quàm à præſentibus in re præſenti, non poterant. His antequam ingrediantur fines hoſtis, fides datur publica & ſæpè cum commeatu, quæ hoſti ſeruanda quoque, cùm graue ſit fidem fallere [g]; & nihil tam congruum fidei humanæ ſit, quam ea, quæ inter aliquos placuerunt ſeruare [h]. Habiti proinde legati inuiolabiles, & inter hoſtes incolumes [i], ſanctaque eorum corpora [k]. ſanctum autem, ſecundum Marcianum iuriſconſultum [l], eſt quod ab omni hominum iniuria defenſum atque munitum eſt: Et ſanctum, dictum à ſagminibus. Sunt autem ſagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani inquit, ferre ſolent, ne quis eos violaret: ſicuti legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur cerycia. Iuris gẽtium etiam dicuntur, ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bellorum captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio [m]. Et certè ſi fides publica non ſeruatur legatis publicis, breui tempore actum erit de hominum ſalute, nemine bellis ingruentibus aut exortis, de iuſtitia, pace, induciis tractare vel conferre audente.

g l. 1. de conſtitut. pecunia cum ſimilib. ibi nota.
h l. 1. de pact. 20
i Cicer. 2. in Verrem.
k Varro 3. de ling. latina.
l l. ſanctum 8. de reb. diuiſ. lib. 1. P. l. 8.
m can. 9. iur. gentium 1. diſtinctio.

5 Quare merito iure pontificio pœna eorum qui legatos violauerint, excommunicatio eſt; qui enim legationem impedit, nõ vnius, ſed multorum profectum auertit; & ſicut multis nocet, ita & à multis redarguendus eſt, & bonorum ſocietate priuandus: Et quia Dei cauſam impedit, & ſtatum conturbat eccleſiæ; ideo ab eius liminibus arcendus. ab omnibus cauendus; neque in communionem fidelium donec ſatisfecerit, admittendus, vt ſcripſit Alexander Papa omnibus Epiſcopis [n]. Reſpõdit & ſapientiſſime Q. Mutius [o], eum qui legatum pulſaſſet, contra ius gentiũ, dedi oportere hoſtibus cuius erat legatus pulſatus. Sic enim ſatisfieri poterit læſis: & princeps vel reſpublica in quorum ditione violatus erit legatus, ſe purgabit a delicto & omni ſuſpicione conſenſus violationis; dedito delinquente, qui poterit inquiri quo animo cuiúſve iuſſu legatum offenderit. Nec generoſi principis erit excandeſcere ad legati orationem. Nam ſi is mandata exequitur, & prout illi iuſſum eſt à ſuis; ſi ea ſint iuſta & æqua, obtemperare & conſentire debet; ſi atrocia vel iniuſta, nihil promeruit legatus, qui tantum nuncius alterius eſt, & qui habet ſuos authores, in quos ira principis & reipublicæ potiùs quàm in nuncium, conuertenda eſt, violando enim legatos, cauſa belli iuſta alioquin, redderetur ex parte violantis iniuſta quia iuſtum eſſe non poteſt, quod repugnat iuri gentium. Et refert Cicero pro lege Manilia, ideo Corinthum fuiſſe à Romanis euerſam, quod legatos eorum durius habuiſſent. Et Polybius [p] notat, cauſam ſubuerſionis ſtatus Tucæ reginæ Illyrici, quæ nunc Sclauonia dicitur; quòd vnum ex tribus legatis Romanis, liberius illi minas inferenti, necaſſet. Quemadmodum Gotharus Sueonum rex, bellum Danis indixit, & maiori ex parte regnum occupauit, quod Ebboni legato ſuo, miſſo ad Omundum Daniæ regem, hoſpitio recepto in Schoningia Daniæ vicina, hoſpites ei mortem inferre voluerint [q]. omitto bella alia atrociſſima ad vindicandas iniurias contra ius gentium, excitata ne longior efficiat circa nota.

n epiſtola 2. relatus in ca. 1. quis autem legationem. 94 diſtinct.
o In l. f. de legationib. lib. 50. to. ti. 7.
p Polybius li. 2.
q Iohannes Magnus li. 8. c. 15.

6 Libertas data videtur eodem iure gentium, mandata promendi legatis: Et libertas quoque reſpõdendi, illis quibus legati mittuntur, æqualíſque poteſtas, ſalua fide non violandi, conſeruata. Et ſatius eſt principibus legatos non admittere, quàm admiſſos violare. Debent tamen principes & reſpublicæ qui legatos mittunt, tales eligere, qui prudentia & ſapientia, potiùs quam petulanter & iniurioſè, exequi mandata poſſint. vt enim libertas loquendi permittitur legatis, ita excedentes fines legationis, & modum legatorum, peccare dicuntur contra ius gentium; & indigni habentur, & nomine & ſecuritate legatorum: & tales etiam excedentes & puniti ab his ad quos mittũtur præter modum legationis prouocatis, non poſſunt iuſtè conqueri apud mittentes tales legatos; quin & ipſi qui miſerint vindictam exceſsum potiùs probare debent, & adhuc abutentes legatione, punire vel damnare. Quare & apud Romanos tribus Fabiis legatis ad Gallos miſsis, cùm prætextu legationis arma in Gallos mouiſſent, dies dicta à Q. Fabio Tribuno plebis, quòd ius gentium violaſſent, vt aiunt Plinius & Liuius. Henricus Dandulus Venetorum legatus, eò quòd paulo liberiùs

contra

contra ius gentium quædam locutus fuiſſet, ab Emanuele Couſtautino Imperatore oculis orbatus eſt? Sic cùm legatus Corinthiorum nomine miſſus fuiſſet ad Megarenſes qui defectionem parareut, grauiter illorum imperium ferentes, in populum Megarenſem cùm alia multa ferociter dixiſſet, eùm & illud indignabundus vociferans intonuiſſet, *οὐκ ἀνέξεται ὁ Διὸς Κόρινθος*, *non feret Iouis filius Corinthus*, populus concitatus ſucclamare cœpit, *παῖε, παῖε, τὸν Διὸς Κόρινθον*. *feri, feri, Iouis Corinthum*, ſimulque legatum expulerunt.[a]

a vide interpretem Pindari in Nemeis & Cœlium Rhodiginum lib. 21. c. 26.

7 Prudentia legati & ſolertia, multum adfert ponderis in promouendis negotiis & mandatis: contrà imprudentia & temeritas, multum adfert impedimenti: & ſæpè ex paruis diſcordiis, inextinguibiles excitat ignes, & odia in furorem conuertit implacabilem. Exempla occurrunt, quæ principes admonere poſſint de his, Demetrius Poliorcetes, Macedonia à Pyrrho pulſus, cùm iterum deſciuiſſent ab eo Athenienſes; inflammatus ira, mouit in eos, vrbemque valida cinxit obſidione: Cæterum miſſo ad ipſum Cratete Philoſopho, partim illius addictus precibus, partim rationibus, ſoluit obſidionem, & in Aſiam ad Cariam & Lydiam Lyſimacho adimendam, nauigauit[b]. Multum potuit prudentia Phinees filij Sacerdotis Eleazari, in legatione nomine vniuerſi populi Domini ad filios Ruben & Galaad; atque ſuo facto, bellum quod in procinctu erat, reconſiliatione facta, conquieuit.[c] legatio pacifica & humilis Abigail, ſopiuit ſtatim Dauidis ad necem paratum exercitum[d]. Impetrarunt à filiis Iſraël Gabaonitæ fœdus & pacem, per ſolertiam ſuorum legatorum[e]. Mirabilis fuit & ſolertia Anaximenis legati Lampſacenorum, pro impetranda pace ab Alexandro Magno. Cùm enim Alexander Magnus Lampſacenis vehementius iraſceretur, & miſſus fuiſſet Anaximenes ad eum placandum, cúmque Alexãder Magnus eo viſo, vt omnem gratiæ occaſionem præcideret, iureiurando affirmaſſet. Nihil eorum quæ Anaximenes, quamuis præceptor, peteret, ſe conceſſurum; Tum ille, hoc ergo à te peto ô Rex, vt Anaximenis præceptoris tui patriam funditùs euertas: Et ita Alexander Lampſacenis vel inuitus pepercit[f]. Impediuiſſet legationis ſuæ effectũ apud Artaxerxem ab Athenienſibus miſſus Iſmenias, iuſſus adorare regem, omnino renuiſſet; verum cùm iuberetur, annulum ad pedes ſuos humi abiecit, quem inclinato ſuſtulit corpore, vnde exiſtimarunt eum regem adoraſſe[g]. Sic Franciſcus Dandulus, Venetus legatus, miſſus in Galliam ad Clementem ſumm. Pontificem, vt eum infeſtiorem Veneto nomini propter Ferrariam receptam, placaret; cum nihil impetrare poſſet, eo facto itatore; quadrupes effectus eſt, catenâque ferrea, collum nexus, ad Pontificis prandentis pedes ſeſe ſubſtrauit, quo ſpectaculo pontifex attonitus, eum in gratiam recepit[h].

b Plutarch. in Demetrio.
c Ioſue c. 22.
d 1. Reg. c. 25.
e Ioſue c. 9.
f Pauſanias li. 6.
g Plutarch. in Artaxerxe.
h Egnatius li. 6. c. 2.

8 In contrarium legatorum aliorùm extant exẽpla, qui ſua imprudentia, cauſam etiam mittentiũ prodiderunt, vt infidelis ille Nicolaus de Booh, eques, legatus Valdemari Marchionis principis, ſui nomine ad Romanorum regis electionem Francofurtum miſſus; qui pro Friderico, quem nominare in mandatis habebat, expuncto, Ludouicum contra voluntatem ſui domini, ſubſtituit[i]. Meminit Egnatius[k] de reſponſo temerario Dominici Liſani Venetorum ad Iulium 2. Pontificem Maxi. legati, quod fuit maioris belli cauſa. cum enim legationem expoſuiſſet; & Iulius euerſurum ſe imperium Venetum minaretur, reſpondit, Pontificem ipſum vilem clericulum Venetorum opera euaſurum: quo dicto ira commotus fuit Pontifex, vt fœdus cum principibus imperij Cameracenſ. inierit; quo totum Venetorum imperium extremè periclitatum fuit, ſatis ſuperque principes inimicitias diutiùs quam mortalium ira, quæ mortalis eſſe debet, fouent; vt non opus ſit legatis ignem vt vetabat Pythagoras gladio confodere. Inimicus etiam pacis & ſalutis humanæ Dæmon potius diſcordias promouet quàm tolli velit, vt aliquando etiam contigerit eum eius rei gratia perſonam legati induiſſe. Narrat enim Saxo[l], Brunonem quendam, collactaneum Haraldi Danorum regis, eiuſdem fuiſſe conſiliorum omnium vnicè participem & conſcium. Cui & Ringo Sueonum rex, Haraldi ex ſorore nepos, quoties ſecretiore nuncio opus habebat, mandata credere conſueuerat; & eo fluminis cuiuſdam aquis abſumto, Othinum dæmonem eius nomine & habitu ſumpto, arctiſſimam regum concordiam labefactaſſe.

i Cuſpinian.
k Egnatius li. 9. c. 5.
l Saxo. lib. 8.

9 Poteſt, non inficior, magnanimos principes, inſolentia legatorum commouere & ad vindictã incitare præſentem. Sed conſultiùs forſan dicemus eos facturos, ſi ſimulent & adſcribant mittentibus vel ſi ſe ab illis vindicari petant: vel etiam, ſi ſtultitiam legatorum rideant, & excedere iubeant. Sic cum Tauromenitæ Siculi, cùm Corinthiorum ducem Timoleontem cum claſſe recepiſſent, & Pœni id indignè ferentes, legatum cum triremi Tauromenium miſiſſent, qui poſt multa odioſa verba apud Andromachũ oppidi Dynaſtem patrem Timæi hiſtorici, facta, & fulmina barbarica, niſi actutum eiicerent Corinthios, effutiſſet; & poſtremò manum ſupinam oſtendiſſet, inde inuertiſſet, additis minis, ciuitatem eius ſe, quæ talis eſſet, talem redditurum. Ei ridens Andromachus, nihil aliud reſponſi dedit; ſed manum, vt ille nunc ſupinam protendens, nunc pronam, iuſſit eum cum naue abire, niſi eã pro tali effici vellet talem[m]. Poſſunt & iure ni fallor legatos iniuria afficientes præter mandata retinere principes, vt interim expectent à mittentibus reſponſum, num talia fieri aut dici quæ facta dictáue ſunt; mandauerint. Quod ſi mittentes ratum habeant, liberos relinquere; ſin minus, punire ipſi poſſint: quia tunc non vt legati, ſed vt priuati & delinquentes, per iuriſdictionem loci, in quo delinquunt, comprimi poſſunt; imo ſi non probentur à ſuis, poſſunt vt hoſtes iure necari. quod ordine iuſtitiæ fit. multum auget principis ſapientiam, & etiam bonam opinionem apud hoſtes ipſos & laudem, & ſæpe eorum demulcet ad promptiùs obediendum, animos.

m Plutarch. in Timoleonte.

Obiiciet aliquis exempla eorum qui legatos vel vi aperta vel dolo & inſidiis oppreſſerunt, vel retinuerunt, vel carceribus concluſerunt, vel contumeliis, vel verberibus affectos remiſerunt: ſed certè non ignoro talia & peiora monſtra fuiſſe, & in futurum poſſe inueniri; verum non diſputatur de facto, ſed num iure facere idipſum reſpublica aut princeps poſſit, quod tam ſceleratè factum eſſe & contra ius gentium dicitur: Neque animus mihi fuit tyrannum aut tyrannidem inſtruere: ſed rempublicam & principatum de legitimis admonere inſtitutis, quibus leges diuinæ & humanæ lædi non poſſint.

DE REPVBLICA LIBER DVODECIMVS, DE HIS QVÆ IN REIPVBLICÆ SOLLICITVDINE AD religionem pertinent.

Quid ſit religio. CAP. I.

ADMIRABILIA verè ſunt omnia opera Dei, ſi ſine erroris nube ab intellectu humano attentè perpendantur: ſed ſuper omnia, ipſe author; qui quamuis ſit incomprehenſibilis, tamen quo magis à nobis inquiritur & cognoſcitur, eò magis amatur, & inde in nobis adhuc excitatur amandi cognoſcendíve inſatiabile deſiderium, quod trahit & ipſi nos coniungit, ad cultum & debitam eius reuerentiam perpetuò impellit, & in eodem continet.

2 In his ſedem deligit religio. Religio enim, nihil aliud eſt ſecundum Arnobium [a], quàm recta de diuinis mens. Mercurius verò Triſmegiſtus *εὐσέβειαν* ſeu pietatem, dixit γνῶσιν τοῦ θεοῦ, cognitionem Dei. & eam finitionem probat Lactantius [b]. in cornu copiæ autem epiſcopi Sipôtini [c], Religio B dicta exiſtimatur, ab eligo, quia Deum quẽ diligimus eligimus: & ita tradit nihil aliud eſſe religionem, quàm Dei cultũ. & Pôponius iuriſcôſultus [d], dixit religionem eſſe erga Deum. atque in ſacra pagina, religio pro Dei cultu & ceremoniis, diuiniſque mandatis capitur, Exodi c. 12. ibi, *Si dixerint filij veſtri, quæ iſta religio, &c.* & poſtea, *hæc eſt religio phaſe, omnis alienigena non comedet ex eo.* & c. 20 *eruntque mihi ſacerdotes religione perpetua.* Et Leuitici c. 16. & c. 7. & Diuus Paulus [e], *Nemo*, inquit, *vos ſeducat &c. religione angelorum.* apud D. Iacob. quoque c. 1. *Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt, viſitare pupillos &c.* Et ibidem, quis dicitur religioſus. *Si quis*, inquit, *putat ſe religioſum eſſe &c.* & in eccleſiaſtico [f], *Timor Domini ſcientiæ religioſitas.* Hinc iuriſiurandi religio [g], C quia ad Deum pertinet iuramentum, & periurij vltor dicitur [h], quia iuramentum eſt teſtimonium adhibitum diuini numinis.

a lib. 7 contra gentes.
b li. 2 de orig. erroris c. 15 nos etiam de ea li. 9 p. ſyntaxeon c. 30.
c ad epigramma 92. Martialis
d in l. 2. de iuſtit. & iur.
e ad Coloſſenſ. c. 2.
f c. 1.
g l. 1. de iureiura. in P.
h in l. 2 c. de rebus credit.

3 Religioſus item locus, piis operibus vel negotiis Deo placitis conſecratus vel deputatus oppoſitus prophano [i]. Religioſi & nunc qui & regulares dicti, quòd certis regulis arctiùs ſe adſtrinxerint ad cultum diuinum exequendum: ſicut liquet ex titulis de regularibus & tranſeuntibus ad religionem. Sextus Pompeius verò Feſtus, *Religioſi*, inquit, *dicuntur qui faciendarum prætermittendarúmque rerum diuinarum, ſecundum morem ciuitatis delectum habent: nec ſuperſtitionibus ſe implicant.* Religioſum ac ſacrum eſt, vt templa omnia, ædes quæ etiam ſacratæ dicuntur. Item religioſus eſt, non modò deorum, vt ipſe loquitur, ſanctitatem magni æſtimans, ſed etiam officioſiùs aduerſus homines, &c. Seruius Sulpitius religionem eſſe di- D ctam tradit, quæ propter ſanctitatem aliquam remota ac ſepoſita à nobis ſit, quaſi à relinquendo dicta, vt refert Macrobius [k].

i § religioſum de rerum diuiſione. l. 2 §. prætor ait, de religioſ. & ſumpt. funer. P.
k lib. 3. Saturnal. cap. 3. & Gell. lib. 4. c. 9.

Religionem facit, inquit Arnobius [l], recta de Deo mens per tranſlationem, & religioſa ea dicuntur, quæ honore maximo, veluti diuinis digna ſunt, vel propter Deum qui in illis honoratur, vel quòd in illis vis quædam, vel conſideratio numinis habeatur, vel ex mandato, vel ex conſenſu hominum, ſeu ex opinione, vt apud Plinium [m]. *Hominis*, inquit, *genibus quædam religio eſt obſeruatione gentium: hæc ſupplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant, fortaſſis quia in eis ineſt vitalitas: namque in ipſa genu vtriuſque commiſſura, dextera læ-* A *uáque* à *priore parte gemina quadam buccarum inanitas ineſt, qua perfoſſa ſeu iugulo ſpiritus fugit: ineſt & aliis partibus quædam religio, ſicut dextera oſculis auerſa appetitur, in fide porrigitur. antiquis Græcia, in ſupplicando mentum attingere mos erat.*

l lib. 7. contra gentes.
m lib. 11. c. 45.

Lactantius [n] Religionem dicit dictam, non à relegendo, vt Cicero; ſed quòd hac conditione gignimur, vt generãti nos Deo, iuſta & debita obſequia præbeamus, hunc ſolum nouerimus, hũc ſequamur: & hoc vinculo pietatis obſtricti Deo, & religati ſimus; vnde ipſa religio nomen acceperit.

n li. 4. Inſtitutionum c. 28.

De diſtinctione veræ religionis à ſuperſtitione & impietate. CAP. II.

DVo ſunt extrema religioni vitioſa, tria quippe ſibi ſunt maximè vicina. Religio vera, extremum eius vnũ ſuperſtitio in exceſſu, aliud extremum in defectu, nempe impietas; horum medium ſequendum cum iudicio. Nam, ſicut quidam dum inconſideratè fugiunt latrones aut feras, incidunt in auia loca, barathra & præcipitia: ita quidam nimia temeritate fugientes ſuperſtitionem, incidunt in impietatẽ: vera religio conſiſtit in veri Dei cultu legitime exhibito: falſa & inanis degenerauit in impietatem & ſuperſtitionem. Et, vt ait Seneca [o], *Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet, quos colit, violat. Quid enim intereſt vtrum deos ames an infames?* Superſtitionis & religionis diſtantiam teſte Nonio Marcello libello de nonnullarum dictionum in ſignificatu differentiis, Marcus Tullius li. 2. de nat. deorum, manifeſtiſſimè diſcernit: *Non enim philoſophi ſolùm, verum etiam maiores noſtri, ſuperſtitionem à religione ſepararunt. Nam qui tota die precabantur & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtites* C *eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati: quod nomen patuit poſtea latiùs. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent diligenter retractarent, & tanquam relegerent, dicti ſunt religioſi ab eligendo. Sed veré ſuperſtitioſi proprietatem ex hoc habent, quod præ cultura deorum ſuperſedeant cætera, i. negligant, itidem & religioſi, quaſi religioſè omnium cæterorum ſacrificiis deſeruiant.* Hæc Marcellus. Diſtinguit inſuper 1. de nat. deor. Cicero. *Horum omnium ſententiæ*, inquit, *non modo ſuperſtitionem tollunt, in qua ineſt inanis timor deorum: ſed etiam religionem quæ deorum*, vt ipſe loquitur, *pio continetur.* Colligitur & ex Lucretio ſuperſtitionem inde dictam, quòd ſit ſuperſtantium rerum, id eſt cœleſtiũ & diuinarum quæ ſupra nos ſtant nimius & ſuperfluus timor. Eoque modo D. Paulus argũebat Athenienſes tanquam ſuper omnia ſuperſtitioſos [p]. Notatur & à Suetonio Tiberius in eius D vita [q], vt ſuperſtitioſus qui circa deos, ac religiones negligentior, addictus mathematicæ, fato agi cuncta putans, tonitrua præter modum expaueſcebat. Sola quippe, vel ſuperſtitio etiam dormientem infeſtat. ſuperſtitioſus timidus ſemper, omnia etiam timet, terram, mare, aerem, cœlum, tenebras, lumen, ſtrepitum, ſilentium, ſomnium: ſicque ſuperſtitioſi tractant diuina, vt ſemper exiſtiment Deum paratum eſſe ad nocendum, non minùs quam hi tremunt & pauent qui vrſorum, aut draconum luſtra adeunt. Et vt ait Theophr [r]. ἀμέλει ἡ δεισιδαιμονία δόξειεν ἂν εἶναι δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον. i. ſuperſtitio videtur eſſe ſolicitus timor, quo aliquis erga dæmoniũ afficitur. Addit & poſtea exempla, vt dum ablutus & aſperſus, ex ſacra

o in epiſt. 123. ſub finem.
p c. 17. actorũ.
q in c. 69.
r In characteribus c. 16.

lauto ſumens aliquid in os, hoc modo perambulare ſolet totum diem: & ſi fortè viam felis pertranſierit, nõ progreditur priuſquam alius aliquis prætergreſſus ſoſum triuerit, aut ipſe tres lapides de via prætetiens tulerit. Et ſi quando viderit *ὄψιν*. i. viſionem in ædib. ſuis, ſacellum ibidem inſtituit, &c. Addit vt ſuperſtitionem, neq; ſuper ſepulchrum incedere, neq; ad mortuũ accedere, neque ad puerperam: ſomnia obſeruate, de his explicationem quætere, & expiationem, & alia ſimilia. Atq; Lactant[a]. religionem ſine ſapientia, non religionem, ſed ſuperſtitionem cenſendam eſſe putat: ſapientiam autem ſine religione, metam eſſe ſtultitiam de qua illud prophetæ, Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam eorum reprobabo[b]. Et Seruius ad verſum Virgilij 12. Æn.

a Lib 3. c. 11.

b Eſaiæ 29. Abdiæ 1. & apud D. Paul. 1. ad Corinth. c. 1. & 3.

Vana ſuperſtitio ſuperis quæ reddita diuis. Tradit ſuperſtitionem à ſuperſtite dictam, quia anicularum propria ſit, quæ multis per ætatem ſuperſtites ſunt, & ira delirant. Superſtitio religionis exceſſus vitium illam imitans, facilè in mentes incautas irrepſit, quemadmodum de magia narrat Plin[c]. eam primùm natam è medicina, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe veluti aptiorem ſanctiorémque: ita blandiſſimis deſiderantiſſimiſque promiſſis addidiſſe vires, ad quas etiam nunc humanum genus caligat. Dictat ſuperſtitioſa ſolicitudo inanis & ſuperuacua[d].

c Lib. 30. in principio c. 1.

d In l. quandiu 5. qui admitti ad bono. poſſeſ. poſſ. C. l. 6 tit. 9.

3 Superſtitio & in genere dici poteſt omnis reprobata, & propriùs, non vera religio, ſuperflua & ſuper ſtatuta obſeruatio, vt ait Iſidorus[e], nempe, vt arbitror, id omne quod præter ſtatutum ritum colẽdi Deum, additum eſt, dixerunt aliquando Romani, ſuam putantes veram religionem, Chriſtianorum fidem, ſuperſtitionẽ: vt Suet. dum de Claudio Nerone agit, & de perſecutione in Chriſtianos[f]. *Afflicti*, inquit, *ſupplicijs Chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ & maleficæ*: ita & ſuperſtitioſos vocat eos Plin[g]. Et Vlpianus[h]. Iudæorum dixit ſuperſtitionem[i]. Tacitus quoq;[k], Chriſtianorum dogma, exitiabilem ſuperſtitionem vocat. Sic enim vitioſis hominib. virtute præditi dicuntur abominabiles & vitandi: & putidis aſſueti, boni odores exitio ſunt, & dæmonibus Dei aduerſariis. Deus ipſe quamuis Dominus eorum ſit & iudex, & vindex ex arbitrio, non probatur apud ſuos aſſeclas. Vicit tamen tandem veritas, & religio veri Dei Chriſtianorum, quæ ſuperſtitio à faſcinatis ingeniis à dæmone ethnicorum dicebatur, ſuo lumine detexit gentiliũ idololatriam, non tantùm ſuperſtitionem eſſe, ſed damnatam & impiiſſimam impietatem & blaſphemiam.

e Lib. 8. ca. 3.

f cap. 16.

g Lib. 10. epiſt. epiſtola 97.

h In l. 3. §. fin. de decurion. lib. 50 P tit. 2.

i Vt in l. 2. de hæreticis.

k Libro 15.

4 Vna tantùm vera, veri ſolius Dei religio, quæ ab origine mundi ortum habet, & progreſſum immutabilem, vt poſtea ſequenti capite docetur: vna & ſimplex eſt veritas, at ſuppoſititiæ, adulterinæ & falſæ religiones, ſi eo nomine dignæ ſint vocari, plures. quemadmodum vna via poteſt eſſe recta, quæ ad cœlum ducit: plures autem ſunt & infinitæ, per quas quis errare & decipi poteſt. vna ſponſa Dei eccleſia, aliæ ſunt veluti meretrices: quo nomine dictæ ſunt ſtultæ, inanes, & impiæ religiones[l], quæ gentes illiciente forma & ficta, ſtolida religione deceperunt, & decipiunt.

l Apocalypſ. c. 17.

5 Vt non immeritò ſacroſanctis œcumenicis conciliis admoneantur epiſcopi, inuigilare, ne prætextu religionis, ſuperſtitiones admittantur, quibus veluti per primos gradus, ad impietatem quis tandem collabi poteſt. & nouiſſimè in concilio Tridenti. ſeſſio. 25. in principio cautum, vt epiſcopi quæ ad curioſitatem quandam, aut ſuperſtitionem ſpectant, vel turpe lucrum ſapiunt, in eccleſia prohibeant tanquam ſcandala & fidelium offendicula. Et in ſeſſio. 22. in decreto de obſeruãdis & vitandis in celebratione miſſæ, ſtatutum, ne ſuperſtitioni locus aliquis detur, vtque caueatur ne ſacerdotes aliis quam debitis horis celebrent, néve ritus alios, aut alias ceremonias & preces in miſſarum celebratione adhibeant, præter eas quæ ab eccleſia probatæ, aut frequenti, aut laudabili vſu receptæ fuerint, inhibetur & quarundam miſſarum celebratio cum candelarum certo numero, qui magis à ſuperſtitioſo cultu quàm à vera religione adinuentus eſt, & ideo iubetur omnino ab eccleſia remoueri.

6 Vera religio eſt illa quæ & catholica dicitur, quæ ſemper, vbique, & apud omnes obtinuit, quæ tempore, loco, multitudine, antiquitate, vniuerſitate, & conſenſu, nouitati, parti & paucorum diſſentioni anteſtat, vt ait Vincentius Lirinenſis, aduerſus prophanas nouitates. Hæc eſt quam D. Petrum apoſtolum conſtat tradidiſſe Romanis, & quæ ad hoc vſque tempus durat, quámque ſeruare iubent Cæſares, Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius[m].

m In l. 1. C. de ſumma trinit. & fide Catholic.

7 Ab hac religione omnes Chriſtiani religioſi dicti, & ſi non ſint monachi, aut prælati[n], & tales clerici dicti[o], & laici[p]: alij tamen aliis præcellunt in religione[q].

n c. ex multa, & verſ. verum ſcilicet de voto & voti redẽp. li. 3. tit. 34.

o ca. nullus 6. q. 2.

p ca ſi qua vidua, : 8. diſtin.

q d. §. verum, &c. valeſſimus 2 q 2 c. quia 8. q. 1.

8 Speciosum hoc nomen religionis ſine effectu eius, à pluribus falsò vſurpatum fuit, ad tegendas impoſturas, impietates, & ſceleratam idololatriam. Dæmon falſas de Deo ſententias religiones vocauit, imò & Chriſtianam fidem, & Iudæorum olim, tanquam ſuperſtitiones repellere conatus eſt. Turcæ Machometis delirja, religionẽ verã dicunt, & contumeliis iiſdẽ quib. Ethnici, fidem Catholicam proſcindunt. Hæretici & ſchiſmatici ex eadem fide Chriſtiana quædam transferentes, tanquã veris & fucis illitas impietates & hæreſes obtrudũt, vt & iidẽ non erubeſcãt veram fidem ſuperſtitionis nomine cõſpurcare. Multũ in ſumma ſub nomine & ſpecie religionis peccatur, multa falſa pro veris illita nomine hoc amabili & pretioſo, proponuntur & defenduntur, prout Deo iuuante in ſequentib. apparebit, quibus cum detectionis argumentis, remedia quando nobis occurrant ad euitandas deceptiones, adiicietur. Non tamẽ decreuimus, quæ occultè hoc nomine committuntur, in ſcandalum eccleſiæ, aut perſonarum eccleſiaſticarum omnino detegere, ne videamur imitari peccatum Chami qui detexit fratribus ebrietatem patris. Attingemus ea tantùm quæ vt plerunque & publicè apparent, & egent remedio publico, vt occurratur maiori malo: & vt caueatur, ab illis faciliùs, & emendentur ab iis quibus cura & ſollicitudo à Deo & ſuperioribus prælatis demãdata eſt. publica peccata, pœnitẽtiã & reprehenſione egent publica; priuata, tantùm priuata[r].

r c. 1. & c. inter dum 7. d. pœnite. & remiſſio.

De origine religionis veræ, veríq; cultus diuini, & quomodo degenerauerit in falſam religionem populus.

CAPVT III.

Vera religio ergo veráque fides vna eſt, quæ ab origine mundi cœpit a tempore creationis primi hominis: inter pios ſemper conſeruata. Abel edoctus à patre Adamo, ciuitatem Dei ciuiúmque cœleſtium & veræ eccleſiæ fundauit: vt Cain diaboli & impiorum. Retenta pietas in domo Enos, qui publicè, ſeu ſolemniori cultu,

cœpit

Google

cœpit inuocare nomen Domini. Quo & tempore dæmon ſimia operum Dei & æmulator idololatriam fertur tentaſſe [a] Ideo filij Enos, filij Dei dicti ſunt: filij Cain, filij hominum [b]. Succeſſioq; veri cultus diuini remanſit in Noacho, cum quo renouauit legem Deus, & religionem firmauit [c], idque poſt diluuium. A diluuio autem, vſque ad Abrahamum, verus Dei cultus per trecentos quadraginta annos ferè, veráque Dei eccleſia, in vniuerſo mundo continuata eſt, antequam turris Babylonica ædificaretur: ex cuius temerario ſuperboque molimine præter modum humanum, lingua vna in ſeptuaginta ſeparata & diuiſa fuit à Deo, Geneſ. c. 11. Quo & tempore religio vera, deíque veri cultus cœpit reſtringi ad vnam familiam Abrahæ: in qua conſeruata eſt eius puritas. Is enim liberatus cum ſuis de terra Chaldæorum, & de idololatria, Dei mandato receſſit, Gen. ca. 12. Fuit autem Abraham tempore confuſionis linguarum, cum ſua familia in lingua aui ſui. Hebro relictus, vt ait Cozras. Et poſt mortem Noë decimo anno iuſſus egredi à Deo de terra patriæ, in Chananæorum terram, venit ad Sem, maiorum ſuorum patrem & pontificem, in cuius familia vtcunque cultus veri Dei remanſerat. Hic factus pater credentium, accepit repromiſſiones [d].

a Geneſ. 4.
b Geneſ. 6.
c Gen. c. 9. ad Hebræos c. 1.
d Gen. cap. 13. & 17.

2 Idololatria autem alibi apud multos multo magis multiplici errore aucta eſt relicto veri Dei cultu, nunquam tamen tam longè illi addicti populi ab humana ratione diſceſſerunt, vt Deum eſſe negarent: verùm qualem patres cognouerant, obliti ſunt, vel ob iuſtam Dei vindictã, quòd improbis vacarent operibus, & ingrati, & immemores beneficiorum acceptorum, vanitatibus & deſideriis ſuis adhærentes, veſtigia tantùm religionis cum ſuperſtitione ſequuti ſunt. Quò pertinet D. Pauli c. 1. ad Romanos ratiocinatio. *Reuelatur*, inquit, *ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinẽt: quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles. Quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum: propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum*, &c.

De neceſſitate & vi ſeu effectu religionis.

CAP. IIII.

TOtius ſocietatis humanæ fundamentum, religionem eſſe exiſtimauit etiam Cicero 1. de natura deorum, & cum eius contemptu, ſimul labi omnem fidem & iuſtitiam. vbi enim quiſpiam cœperit excutere timorem & honorem Dei, vel diuini numinis reuerentiam, omnia ſibi licere putabit, dummodo latere homines quæ malè agit arbitretur, mala bonis confundet, ſi opinione præmium bonorum, aut malorum pœnas effugerit, nec eſſe crediderit numinis vindictam aut beneficia. Ita Plin [e]. vitam noſtram religione conſtare dixit. Sunt ſcintillæ & naturales quidam igniculi, quibus in homine numinis diuinæque notionis conſeruatur ſignum, qui non omnino, ſine ſumma impietate extingui, vel elidi poſſunt. *Signatum eſt*, inquit Dauid [f], *ſuper nos lumen vultus tui Domine* &c. *Omnib.* inquit Cicero [g], *innatum eſt & quaſi inſculptum, eſſe deos*, quod Chriſtiane dixiſſet, ſi ſingulariter locutus fuiſſet. vt & rurſum [h], *Nulla gens eſt, neque tam ferrea quæ non, etiam ſi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat.* Atque ideo Ariſtot [i]. cultum Dei inductum à natura, modum autem colendi, à lege eſſe profitetur. Religio ſola differentes maxime a belluis homines facit, quam qui non admittit alienus eſt à natura hominis, & vitam pecudum ſub humana ſpecie viuit, vt ſcribit Lactantius [k]. Ita, vt ait Ouidius [l].

e Lib. 14. c. 19.
f Pſal. 4. verſ. 7.
g 2 de na deo.
h 1. de legibus.
i Lib. 5. ethicorum.
k Li. 2. c. 3 & lib. 1. c. 10. & de ira Dei c. 7. & 8.
l 1. metamorphoſ.
m in Cratylo.
n li. 4. αἰτιμεν

Pronaq; cùm ſpectent animantia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlúmque videre
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Conſentit Plato [m] dum de nomine anthropi agit. & Xenophon [n], πρὸ τῶν ἀπάντων ἀνθρώποις πρῶτον νομίζεται θεοὺς σέβειν. id eſt, primùm ante omnia exiſtima, Deũ colere oportere. Nulla etiam fuit reſpublica vnquam, quæ aliquam ſpeciem legitimæ adminiſtrationis habuerit, nullum regnum aut imperium, cui non fuerit primum hoc religionis impoſitum fundamentum. Atque legiſlatores qui populis leges deſcripſerunt, nunquam obliti ſunt de rebus diuinis leges vt præcipuas ſancire, vt per illas de aliis conſtitutas firmarent. ſic legum 12. tabularum a Græcis mutuatarum prima pars fuit de religione: ſecunda, de iure publico: tertia, de iure priuato: quod expoſuit Auſonius.

Ius triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ
Sacrum, priuatum populi quod vſquam eſt.

Ante quoque illas, Romulus, Numa Pompilius, & alij de ſacris & ceremoniis leges tulerant, vt conſtat ex Dionyſio Halicarnaſ. Liuio, Plutarcho & aliis. nec hic probo eorum ſententiam, qui arbitrantur quædã eſſe licita habita ratione politiæ ſeu adminiſtrationis reipublicæ, vocãt Statũ, quæ in conſcientia & religione illicita ſunt. nihil enim aut iniquius aut magis impium dici poteſt, vt qui hoc ſentiant, videantur ſine anima & Deo eſſe, cuius legibus obiicere meliores conentur.

3 Neceſſarium quippe hoc vinculum religionis eſt in republica omni ob plures eáſque cognitas rationes. multùm enim iuuat ad bene imperandum cogitatio & cognitio ſuperioris poteſtatis, quæ falli vitaríve non poſſit à quoquam principum: & quæ ſuperioribus, ſubditos obedire debere ſtatuit. Magna dominantium ſine metu Dei in ſubditos inſolentia, inſupportabile iugum, mandata tyrannica & duriſſima, ſub his populi miſerrima vita, & oppreſſio bonorum. Nam, vt docet Sidonius Apollinaris [o], *Sententiæ tali nunquam ego aſſentior, vt fortunatos putem qui reipublicæ præcipitibus ac lubricis culminibus inſiſtunt. Nam dici nequit quantum per horas ferat in hac vita miſeriarum, vita felicium illorum, ſi tamen ita ſunt pronunciandi, qui ſibi hoc nomen vt Sylla præſumunt: nimirum qui hoc ipſo ſatis miſeriores, quod parum intelligunt ſe inquietiſſimo ſubiacere famulatui. Nam ſicut hominibus reges: ita regibus dominandi deſideria dominantur.* Quòd ſi accedat ſui ipſius conſideratio, & aliorum iam mortuorum principum infœlicitas caſuſque diuerſorum, & quomodo fauilla, putrefactio, cadauera, vermium eſca, interdum viuentes ludibria fortunæ facti iuſto Dei iudicio fuerint naturali quodam decurſu quo omnes in terram vt viliores & pauperiores, relictis ſceptris, armis & thoracibus, & ſtipatu militum perducti & citiùs quam putarent fuerunt, redibunt ad ſe ipſos, & intelligent naturale eſſe à Deo inditum, vt quo pacto ob poteſtatem ſibi deſuper conceſſam

o lib. epiſto. 13.

volunt ſibi à ſubditis obtemperari, ita æquum eſſe vt ipſi Deo & ſuperioribus obediant, ab iniuriis & iniuſtitiis ſe temperent, quæ iuſta & æqua ſint faciant tanquam redditurí Deo adminiſtrationis & tranſactæ vitæ ſuæ rationem: tandémque recepturi prout geſſerint in corpore vel retributionem ex bonis: vel pœnas ex malis [a]. ita timor Dei vel eius animaduerſionis, quos non reuocat amor ab oppreſſione ſubditorum tyrannos, quamuis ſuperiorem hominem non vereantur, aliquando in officio debito continent, vt confeſſus eſt Abimelech rex Geraræ, cùm tuliſſet vxorem Abrahæ Saram, quam putabat eſſe eius ſororem [b]; falſi & qui rurſum contra Deum excitare decreuerant [c]. Et Pharao qui obdurauerat contra Moſem animum, & aduerſum Dei mandatum pertinaciter reſiſtebat [d]. perſuaſum quoque habebant gentiles, quod ſcribit Æſchylus [e].

a 2. ad Corint. c. 5. verſ. 10. & ad Roma. c. 14. verſ. 10. D Matthæi c. 25.
b Geneſ. 20.
c Geneſ. 12.
d Exod. c. 10.
e in Prometheo ligato.

Ἅπαντ' ἐπράχθη πλὴν θεοῖσι κοιρανεῖν.
Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ, πλὴν Διός. Id eſt,
Omnia ſunt definitè conſtituta, præterquam diis imperare:
Nullus enim liber eſt, niſi Iupiter. Et rurſum,
Οἱ προσκυνοῦντες τὴν ἀδράστειαν σοφοί. *Qui venerentur Adrastian ſeu Dei indignationem, ſunt ſapientes.* eò referri poteſt quod Plutarchus ait [f], ibi. [illegible] Rurſum de Ioue &c. dicitur, inquit, Iouis oculum, omnia cernere, eundémque omnia audire. qua ratione enim poſſibile eſt vim ac potentiam quæ omnia permeat & adminiſtrat, quicquam latere eorum quæ in hoc mundo contingunt? Magis accommodè & Plutarchus in vita Ariſtidis ait, tria eſſe quibus omnes ad Deum reuocantur, beatitudinem videlicet, metum & honorem. atque ideo Plato iuſſit [g], templa domibus regalibus coniungi. Et hic vis maxima eſt religionis inter homines ad ſalutem ſubditorum efficax & vtiliſſima, qua principes & miteſcunt, & diſcunt aliis imperare, dum norunt maioris imperio ſe eſſe obnoxios.

f libro [illegible]
g Lib. 6. de legibus.

4 Inter ſubditos quoque, religionis cauſa non minùs eſt neceſſaria, eiúſque ſinceritas ſuper omnia procuranda, cùm ſumma ratio ſit quæ pro religione faciat [h], & quod in religionem committitur in omnium fertur iniuriam [i]. Omnibus quibus animæ immortalitas conſtat, animæ etiam ratio prior habetur & potior, cùm anima ſit pluſquam corpus, & pretioſior [k]. Quamobrem qui religionis alicuius, quæ ad animæ ſalutem pertinere putatur, rationem & dogmata ſibi proponunt, vt religionem conſeruent, alias omnes res tam proprias quàm alienas parui faciunt, mortalia pro immortalibus contemnentes, & inde furibundæ & implacabiles propemodum ſeditiones, rebelliones, & bella quæ pro religione ſuſcipiuntur. dicta ideo bella ſacra, acerrima, vbi pugnatur pro aris & focis. Sicut & inter Ethnicos olim apparuit, & inter Chriſtianos & Hæreticos: qui crudeliùs eò pugnarunt, quò certiùs tenent & legunt præmium vitæ æternæ, & teſtimonium mortis æternæ, addito præcepto quod audaciores & ad mortem temporalem obeundam alacriores facit, omnia eſſe contemnenda, vt Deum ſequamur, patrẽ, matrem, vxorẽ, & liberos, & nos ipſos [l], reſiſtendum & pugnandum pro fide vſque ad ſanguinem vt martyres fecerunt, non eſſe timendos eos qui occidere corpus quidem poſſunt, & nihil ampliùs habent quod faciant, ſed eum qui poſtquam corpus occiderit, habet poteſtatem animam mittendi in gehennam ignis [m].

h l. ſunt perſonæ de religioſ. & ſump. funer. P. § 1. 4. C. de hæret.
k l. ſancimus nemini 18 de ſacroſan. eccl. C. ca. aurum. 12 q. 2.
l Matth. c. 19. Luc. 14.
m Matthæi c. 10. D. Lucæ c. 12.

5 Monuit ſapienter Mæcenas vir grauis, Cæſarem Octauianum, apud Dionem [n], *Deum ſemper & vbiq; cole, vt moribus patriis eſt receptũ, ad eundemq; cultum alios compellere: peregrinarũ vero religionum authores, odio & ſuppliciis proſequere, non modo eorum gratia, quos qui contemnunt, haud dubiè nihil quoque magni faciunt: ſed propterea etiam quod qui noua numina introducunt multos ad vtendum peregrinis legibus alliciunt: hinc coniurationes, coitiones, & conciliabula exiſtunt, minimè principatus commoda res, &c.* Hæcque cura etiam Romanis fuit, ne daretur in religionis cauſa licentia vagandi in quamlibet partem, eóq; multa mala inde ſuborirentur, vt experiẽtia ſæpe docuit: fuitque occaſio ſæpe reformationis, & inquirendi in habentes libros peregrinæ religionis, eóſque comburendi, ſicut liquet ex Liuio [o], & ex Suetonio [p], & lege 12. tabularum, quæ apud Ciceronem de legibus. *Nemo ſeparatim*, inquit, *Deos habeſſit.* Sic Suetonius in Claudio Cæſare [q], *Iudæos impulſore Chriſto, tumultuantes aſſiduè, Claudius Roma expulit: Druidarum religionem diræ immanitatis, & tantùm ciuibus ſub Auguſto interdicto, penitùs aboleuit.*

n libro 52. hiſtoriæ.
o li. 5. de c. 1 & lib. 10 decadis 4.
p In Auguſto c. 31.
q c. 25.

6 Et ob hoc periculum contradictionis, aliis quoque rationibus noluerunt Cæſares myſteria religionis palàm populo diſputãda proponi [r]. Nec Auguſtus permiſit cauſas religionis Cereris aperto foro cognoſci, teſte Suetonio [s]. Sicut & ſeueriùs placuit Ptolomæo regi, cùm de antiquitate religionis inter Iudæos & Samaritanos, quæſtio coram eo agitaretur, vt in iudicio partium vtrinque aduocati, non niſi cum capitis periculo, de controuerſia dicerent: & ne vllis aliis, quam ex lege Moſaica, ſumptis argumẽtis, vt refert Ioſeph [t], addit Sabæum, & Theodoſium, aduocatos Samaritanorum, morti adiudicatos, retinente Andronico Iudæorum patrono. Admonuit proconſulem Paleſtinæ Iuſtinianus [v], vt iuxta morem prædeceſſorum gubernatorum, pacatam à tumultibus popularibus conſeruaret prouinciam, quæ ex diuerſitate religionum maximè, ſeditionibus ſolebat laborare. Idipſum in mandatis principalibus eiuſdem imperatoris, ad alios magiſtratus prouinciarum inſeritur [x]. Neque occaſione, inquit, religionum hæreſeúmque quæſtionis, permittas alicui, prouinciam commouere. Illud & præuidit Leontius Epiſcopus Antiochenus, cùm aliquando caput canis floreſcens, manu demulcens, dixiſſe fertur, eam niue ſolutam, multum lutum ſubſequuturum eſſe, ænigmaticè obſcuriùs ſignificans diſſonantiam celebrandi Dei, apud populum, aliquando in ſeditionem euaſuram, vt ſcribit Nicephorus Calixtus [y].

r l. nemo clericus, & epigraphe de ſumma trinita. & fide catho. & in cõcilio Chalcedonen. actio. 3.
s In eo c. 93.
t li. 13. antiquita. Iudai c. 6.
v Nouella 103. c. 2.
x c. 11. de mãdatis princip. Nouella 17.
y lib. 9. hiſt. Eccleſiaſtic. c. 14.

7 Facilis populus ad mutandam, in bonum vel malum ſentẽtiam, & opinione ducitur, antequam rem ſeriò perpendere poſſit; facilis & à religione non accuratè exculta, ad ſuperſtitionem via. Qui periti ſunt, pro veritate contendunt iuſtè: qui errore contrà imbuti ſunt, pertinaciter, & ſæpe ex malitia obſiſtunt, ſe ipſos prædicant, humanis aliquando doctrinis validi falſa pro veris obtrudunt, ſimplices veritatis amatores contemnunt, interim factiones fiunt, ſchiſmata oriuntur, pugnæ ex ſcintillis diſcordiæ incenduntur, quæ non niſi poſt multas clades extinguũtur. Quare occurrendum initio erit antequã ſerpat incendiũ. Nam vt Seneca ait [z], *Genus hominum videbatur qui verba geſtarent: quidam qui vitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. nam etiam ſi non ſtatim officit, ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam, cum ab eo diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum, quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modula-*

z epiſtola 123.

modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi.

8 Decipiuntur plures ſpecie boni & recti, nec male ſe agere, contraria veritati ſequentes, per errorem tamen arbitrātur. Cum his leniter primùm agendum eſt. & rationibus & prædicationibus ad veritatem reducendi erunt, nec ſtatim ad ignes, ad arma, & gladios aut furores conclamandum, ne peius contingat: & ne metu pœnarum potiùs fugentur longius, quam reuocentur. ſolent enim inde oriri ſemina ſeditionum, quæ difficiles habent & crudeliores exitus: his inuadentibus, illis ſe defendere nitentibus: & dum de belli cauſa agitur, ſæpe in exercitu vtrarum partium religio omnis euacuatur. ea enim eſt miſeria bellorum maximè ſeditionum, vt nihil ſani inter milites inueniatur: nulla fides, pietaſque viris qui caſtra ſequuntur, ſaltem inter gregarios milites, qui neceſſitate bellica compulſi, dicunt ſe cogi ad turpia & impia, quæ duces, quamuis probi, ſæpe diſſimulare coguntur.

9 Sic refert Surius libro commentariorum rerum in orbe ſuo tempore geſtarum, anno Domini 1566. in Belgicis nationibus catholici regis Hiſpaniæ Philippi, tumultum ita tragicum cœpiſſe excitari, vt ad excidium religioni ſpectare videretur, niſi præpotentis Dei benignitate conatus malorum hominum fuiſſent retardari, idque propter edictū regis nuper miſſum, quod de conſeruando concilio Tridentino, déque aliis ſtrictè ſeruandis ſtatuebat, quibus populus commotus fuit, & plerique ex magiſtratibus & nobilibus catholicis, ſparſo rumore, regem velle illarum literarum edictis, in Belgia introducere Hiſpanicam inquiſitionem, quam dicebant, non modò pernitioſam & alienam à ratione, diuinis & humanis legibus aduerſam, ſed quæ etiam vinceret omnium tyrannorum ethnicorum immanitatem & crudelitatem, ex quibus vulgus & multi alij tumultuati, cœperunt coniurationes & factiones facere, & nouæ religioni locum præbere, aduocaréque hæreticos concionatores, cœpitq; paulo pòſt ipſa factio dicta *des Gueux*. 5. Aprilis eiuſdem anni quod fusè proſequitur & explicat Surius prædicto loco, cùm tamen alia eſſet intentio regis catholici, nempe tantùm fidei & inquiſitionis leges authorare, quæ erant antea ſtatutæ à Carolo 5.

10 Experiundum deinceps aduerſus errantes & hæreticos maléque ſentiētes de religione num per eccleſiaſticas cenſuras & pœnas redire poſſint ad gremium eccleſiæ, quibus, ſi illis contemptis, noluerint ſatisfacere, addendæ erunt pœnæ legum ſecularium, & cum gladio ſpiritali temporalis iungendus erit [a], atque poterunt principes ſeculares vti in eos temporalium ademptione [b], qui & multo magis ſpiritualibus priuari debēt [c], & medecinali ſeueritate, mali ad bonum cogendi ſunt [d]. ſunt & mali & incorrigibiles exterminandi, quemadmodum legitur [e], Hieremiam dediſſe gladium Iudæ aureum, dicentem, *Accipe gladium ſanctum munus à Deo, in quo deucies aduerſarios populi mei Iſraël*. Sic Helias propheta occidit prophetas Bahal [f], & Iehu [g]. & Domini temporales debent tueri eccleſiam Dei [h], vt & paulo poſt lib. 2. docemus, in generalibus remediis, & hæc in his qui fidem acceptam, poſtea vel in ſe vel in aliis corruperunt, & religionem profeſſam contaminarunt, locum potiſſimùm habent.

a c. quòd vult Deus, 19 & ſe quent. vſque ad finē 23. q. 4
b ca. quoniam, 8. d. ſtatuta.
c iuxta l. ſi quis de apoſtatis C.
d ca. 25 quid faciet 23 q. 4
e 2 Machabæorum c. f. 5
f 3 regum c. 18 verſ 40
g 4 Reg c. 10.
h can. ſecut ex ec lemiam vo ſtiam 23 q. 4

11 Quòd ſi agatur de his, qui nunquam fidem adepti ſunt, ad religionem Chriſtianam deducendis, tunc non coactionibus exterioribus, aut armis vti, non valde expedit. Quemadmodū enim cogi non poteſt inuita voluntas, ſic, nec, quæ debet eſſe ſpontanea religio. *Non eſt religionis*, inquit Tertullianus ad Scapulam in fine, *cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debet, non vi*. Et ſecundum Clementem Alexandrinum [i]. *Exhortaria eſt vniuerſi religio, priúſque Dei cultus, vt qui, & vitæ hic recte degendæ, & futuræ, deſiderium menti cognatæ ingeneret.* Sic & D. Clemens Romanus [k] fidem ſuadendam non imponendam tradiderit. *Nemo n.* dicebat Dominus [l], *venit ad me, niſi pater traxerit eum.* ideò neque Iudæos ad fidem venire cogendos, deciſum in c. ſicut Iudæi, 9. de Iudæis [m]. Eóque pertinet quod Theodericus rex Romanorum apud Caſſiodorum [n] ait, permittens Iudæis reficere templum. *Damus*, inquit, *licentiam: ſiquidem permiſſum, ſed errantium votum, laudabiliter improbamus. Religionem imperare non poſſumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* Et rurſum, apud eundem Caſſiodorum [o], Iuſtiniano imperatori Theobaldus rex ſcribit, *Cum diuinitas multas patiatur religiones eſſe, nos vnam non audemus imponere, retinemus enim legiſſe, voluntariè ſacrificandū eſſe Domino, non cuiuſquam cogentis imperio.*

i libro 1 pedagogiæ c. 2.
k Libro 9. recognitionum, & D. Bernardus in cantica ſermone 64.
l Iohan c 6.
m in libro 5 Decretalium ti. 6.
n lib. 2. variarum epiſt. 27.
o lib. 10 epiſtolarum 26.

12 Scio quidem nihilominus plures principes pios, & Chriſtianiſſimos procuraſſe, & edictis, & armis, & vi venire Ethnicos, & Iudæos, ad fidem & Baptiſmum, quorum zelus, conatus & volūtas, maximam merentur laudem, effeceruntque, vt templa Idolorum clauderentur, exercitia publica, ſcandala, Iudaiſmi ritus alicubi prohiberentur. At aſſequi non potuerunt, vt qui animum impietatis, & alterius ſuperſtitiónis haberent, omnino intrinſecùs deponerent, quamuis ſe depoſuiſſe ſimularent: opúſque fuit miniſterio ſpiritus Sancti, qui animos ad fidem ſuſcipiendum innouaret, regeneraret, & confirmaret, ne rebellarentur ad vomitum. Alioquin factum eſt, vt qui metu pœnarum per edicta. ſe ſimularunt reliquiſſe ſuperſtitionem & idololatriam, vbi ceſſauit metuēdi occaſio, apertè redierint ad priſtinam malitiam. Et ex multis quædam poſſunt proponi exempla quæ fidem huius rei faciant.

Refert Meierus [p] in anno 804. ſcriptum ſe reperiſſe quoddam genus hominum, quos ipſe arbitratur fuiſſe Hunnos, & Vandalos, à Carolo Magno rege, & Loderico Flandriæ præfecto, Flandria pulſum, quòd nollent in noſtram concedere religionem, retentis tamen illorum paruulis liberis, qui inſtrui poſſent Chriſtiana pietate. Oſualdus etiam Nordinbrorum Anglorum rex, Mercios, eorum rege trucidato, fidem Chriſti ſuſcipere coegit [q]. fuere etiam coacti à Leone 3, Iſauro imperatore Orientis, Iudæi poſtquam à pſeudochriſto Syro fuiſſent decepti, baptizari: verùm in contemptū Baptiſmi ſe denuò abluebāt: & ad ſacram mēſam accedere iuſſi, ſe alio genere cibōrū contaminabant [r]. Sic Ratisbonenſes inuiti baptizati ſub Henrico 4. imperatore, ad Iudaiſmum relapſi ſunt, circa annum Domini 1086 [s]. vt & Vandali occiſo Gotſchalco principe ſuo, cum omnibus piis anno 1065. ad Paganiſmū turpiter relapſi ſunt, vt ait Munſterus. Iudæi quoque qui in Hiſpania ſuperiorum regum temporibus baptizati fuerant, velut inuiti, anno 694. nō ſolùm Chriſtianiſmum macularunt. Sed contra regem Egicam regnúmq; conſpiratū: vnde omnibus ſuis rebus nudati cum vxoribus & filiis, per cunctas Hiſpaniarum prouincias diſperſi, ſeruituti perpetuæ ſubiecti fuerunt, vt habetur in cōcilio 17. Toletano c. 8.

p lib. 2 Annal. Flandriæ.
q vt ait Sigebert. in Chroni.
r vt ſcribit Paulus Diaco. lib. 21. hiſtor Ro. & Abbas Vipergenſis in Leone 3.
s teſte Alberto Crantzio li. 3. c. 14.

De libris ad religionem pertinentibus, & primùm de Scripturis veteris teſtamenti, & Rabbinorum.

CAP. V.

IN hominibus ſemper fuit mutabilis, & ad nouas opiniones deſultoria natura. idcirco Deus, humanæ fragilitati conſulens, illis per ſcripturæ iuuamen, & veluti theſaurorum diuinorum memoriale auxiliari voluit, ad perpetuam rerum memoriam, & geſtorum, & mandatorum teſtimunium: quanquam, & ſine ſcriptura, multa per manus patrum, quæ ad religionem pertinent, à progenie in progenies ad nos vſque peruenerint conſeruata, reperita quotidiana memoria, & per ſingulos temporum articulos recitata. οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι, διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν, ἵνα ἐπιλαμβάνῃ αὐτῶν λαβὼν τὸ τάχος ὁ γράφων, vt ait Baſilius Magnus [a]. id eſt, *Sermones naturam habent volucrem, quapropter literarum notis vtuntur homines, vt ſermonum auolantium velocitatem qui ſcribit prehendat.* eò pertinet quod Martialis ait de Notatio [b].

a epiſtola 178. Notario.

b li. 14. apoph. 208.

Currant, verba licet, manus eſt velocior illis:
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

Agamus priùs de ſcripturis, & libtis religionis, poſtea de traditionibus.

2 Thalmudiſtæ, vt refert Galatinus [c] & Reuclinus [d], dicunt, legem Dei ante mundi creationem, creatam eſſe duobus annorum millibus, atque literis igneis nigris, in dorſo ignis candidi ſcriptam: quod ſomnium eſt Thalmudicum & Rabbinicum, procúlque per ſe apparet à veritate quia ante mundi creatiooem, non fuit tempus nec anni qui ex ſolis curſu perficiuntur, & ille, vt & luna, in Geneſi mundi cœperunt, in ſigna & tempora eſſe, creari, & diſtingui à luce [e]. Eſt & ignis elementum, quod, vt & tria alia elementa in mundi creatione eſſe cœperunt, cùm antea non eſſent, ita & hoc.

c l. 7. c. 1. aduerſus Iudæos.

d in Cabal. c. 3.

e Geneſ. 1.

3 Veriſimilius erit, quod pro vero tamen aliqui affirmant, quòd Enoch qui fuit filius Iared filij Malalehel, qui fuit filius Cainā filij Enos, filij Seth, filij Adę [f], de legis diuinę mādatis ſcripta reliquerit.

f Geneſ. 5.

Nam & libri Enoch citantur ab Origene [g], quibus contineri ait doctrinam de ſyderibus & plagis cœli, prout extare dicunt apud Æthiopes, in regno Teymæ Sabæ, lingua Abyſſima: quibus etiam tradcoantur Dei mandata, leges, & ceremonię aliquæ, de ſacerdotiis, do ſacrificio, iuxta quas Noachus obtulit ſacrificia de mundis, & ex quibus etiam D. Iudas Apoſtolus, citat in ſua epiſtola teſtimonium.

g Homilia 28. in Numeros.

Extitiſſe idcirco in primitiua Ecclesia, illius libros conſtat, cum ex eis prædictus Apoſtolus, & Origenes prædicto loco, & in 4. libro anacephalæoſis de principiis, & Tertullianus libris de idololarria, de pudicitia, de cultu virginū, aduocauerint teſtimonia: didicerat, vt credi par eſt, ipſe Enoch, literas & legis Dei mandata ab atauo Adamo, natus ante inundationem aquarum, anno milleſimo trigeſimo quarto, vt liquet ex c. 5. Geneſeos, eóque tempore, vt Diuus Iudas Thadeus ait, prophetauit plura de iudicio futuro, tam aquarum diluuij, quàm vltimæ conflagrationis, quæ teſte Ioſepho [h], inſcripſit duabus columnis, altera ærea, altera lateritia. Iudæi peiores nunc ſunt ipſo Ioſepho, & anterioribus: qui vt ait Tertullianus [i], Enoch librum reiiciunt, quem Iudas Apoſtolus probauit; quia de Chriſto loquatur: refértque, & refellit illius improbationis rationem. non enim, inquit, admittebant, quòd diceret omnia cataclyſmo periiſſe. Quod tamen non pugnat. nam potuit per pronepotem eius Noachum, iterum exſcribi & reformari ab Spiritu Sancto, ſicut & Hieroſolymis Babylonica expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ, per Eſdram fuit reſtauratum: & addit, nec mirum, ſi ſcripturam Enoch reiiciunt Iudæi, vbi de Chriſto; cùm & ipſum Chriſtum præſentem reiecerint.

h lib. 1. de antiquit. Iudaic.

i 1. lib. de habitu muliebri.

14 Citantur & in quodam canone Græcorum, libri quidam, quos ſcripſiſſe aſſeritur Abraham, quod & affirmat Mahometes in Alcorano, & Hebræi quoque hodie eius nomine Ietzirá de formatione oſtendunt & excuſſum habent: & in quo ſunt fundamenta ſuæ caballæ, ſeu traditionum diuinarum, iuxta numeros more Pythagoreorum, niſi ad Rabbinum eius nominis referas.

5 Verùm certiora ſunt volumina ſacra, quæ & à tempore Moſis ad nos peruenerunt, primùm ad Iudæos, dehinc ad nos Chriſtianos: quibus & leges noui teſtamenti, ſeu Chriſtianæ fidei, additæ aliæ fuerunt, vt dicemus, ſed poſtquam de Hebræorum, ſeu Iudæorum voluminibus egerimus.

Hæbrei, ſacros libros vocant ſua lingua, מקדשיה *makdeſciiah*, vt ait Galatinus 1, aduerſus Iudeos, c. 1. quòd idem eſt, ac Latinis, *res Dei ſancta.* diuidunt autem in libros ארבע ועשרים *arbag venaſchrim*, viginti quatuor. Horum rurſum quatuor partes in genere faciunt, primum vocant תורה *torah*, legem quæ continet quinque libros, ſeu Pentatheucum, quibus creatio mundi, leges & mandata Dei continentur: eóſque nominant per principium, quo deſcribuntur per primum nomen quod incipit librum.

6 Ita primum vocant בראשית *bereſcith*, id eſt, in principio, nos Geneſim, Græco nomine, quaſi generationum rerum, & perſonarum librum.

7 Secundum nominăt ואלה שמות *veeleh ſchemoth*, hęc ſunt nomina, quia per iſta verba liber incipit: nos Græco nomine ἔξοδον, Exodum, vocamus, ſcilicet exitum filiorum Iſrael ex terra Ægypti.

8. Tertium dicunt ויקרא *vaikra*, id eſt, *& vocauit*, quia ita incipit liber, nos vocamus Leuiticum, eo quòd, vt plerunque ibidem agatur de ſacrificiis, & cultu diuino à Leuitici generis hominibus exequendo.

9 Quartum dicunt eadem ratione במדבר סיני *bemidbar ſinai*, id eſt in deſerto Sinai: ſic enim primum caput incipit, apud nos, numerorū liber, in quo numeratur pop. per cognationes & domos ſuas, & principes conſtituuntur per turmas inter filios Iſrael [k].

k Num. c. 1. & 27.

10 Quintū vocăt אלה הדברים *eleh hadebarim*, quia ita incipit, *Hæc ſunt verba &c.* nobis nomine Græco dicitur, δευτερονόμιον, ſeu ſecunda vel repetita lex, antea data, quia in Deuteronomio, repetitur à Moſe lex in Sina data. Sic ideo ipſe Moſes c. 17. eius libri, vocat ſecundam legem ver. 18. *Poſtquam autē ſederit in ſolio regni ſui rex deſcribet ſibi* משנה התורה *& miſcneh atorah*, id eſt, ſecundam vel duplicē legem: pro quo ſeptuaginta interpretes legunt. καὶ γράψει ἑαυτῷ τὸ δευτερονόμιον τοῦτο εἰς βιβλίον, παρὰ τῶν ἱερέων τῶν λευιτῶν, καὶ ἔσται μετ' αὐτοῦ. Id eſt, deſcribet ſibi Deuteronom. legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus. *Miſene thorah* iterū Deuteronomiū dicitur in c. 8. Ioſue verſ. 32. ibi & deſcripſit ſuper lapides Deuteronomium legis Moſi, quod ille digeſſerat coram filiis Iſrael.

11 Secunda pars bibliorum ſacrorum apud Hebræos, cōtinet נביאים ראשונים *nebiim riſchonim*, id eſt, prophetas primores quatuor, Iehoſuah,

id eſt,

id eſt Ioſue. 2. *Sopthim*, id eſt Iudicum. 3. Samuel, id eſt primum & 2. regum, 3. melachim, id eſt 3. & 4. librum regum. Samuel ſcripſit librum Iudicum, Ruth, & maximã parte libri primi regum: quem eius nomine alius ad regnum vſque Salomonis perduxit. hebr. in baba bathra c. 1. nempe Nathan & Gad videns, ſeu propheta, vt ait R. Moſe Kimhi. Sequentia Samuelis vſque ad calcem ſcripſit Dauid. Reliqua regum edidit Hieremias, nam antè hiſtoria ſparſa erat per ſingulorum regum annales, vt ſcribit Rabanus [a], tertium tamen & quartum librum regum, malunt Hebræi tribuere Ezræ.

a lib. 1. de inſtitutio clericorum c. 54

Tertia pars eſt נביאים אחרונים *nebym acharonim*, id eſt, Prophetarum minorum: ſub quibus intelligunt Ieſaiam, Hieremiam, Ezechielem, & librum duodecim prophetarum minorum.

12 Quarta pars continet agiographa, quæ vocant כתובים *cetubim ſcripta*, ſub quibus numerantur primùm דברי הימים *dibre haiamim*, id eſt, verba dierum. ſic enim incipit lib. ille, qui à Græcis dicitur *Paralipomenon*. παραλειπομένων, id eſt ſilentio omiſſorum, vel prætermiſſorum in hiſtoria regum.

Sub ea etiam quarta parte ponunt 2. librum תהלים *thelim*, librum hymnorum, ſeu Pſalmorum: tertiò & librum משלי שלמה *miſcle Salomo*, parabolas Salomonis. 4. libri Iob. 5. librum Ruth. 6. קהלת *kohelet*, id eſt concionatorem, qui ex Græcis apud nos dicitur eccleſiaſtes, ἐκκλησιαστής. 7. addunt איכה *echa*, id eſt, *quomodo*, quia ſic incipiunt lamentationes Hieremiæ. item 8. שיר השירים *ſcir haſcirim*, id eſt, cantica canticorum. 9. etiam Heſter 10. Danielem, 11. Ezram, & Neemiam.

13 Inter hos autem omnes ſacros libros non annumerant libros Syra, Iudith, Tobiam: primum Machabæorum, licet habeant. Secundus enim apud Hebræos non extat, vt nec liber ſapientiæ Salomonis, nec hymnus trium puerorum Danielis, nec Suſannæ & Belis hiſtoriæ. Illa diuiſio librorum antiqua circumfertur facta ſub annum mundi 3710. in ſynodo magna ſynagogæ, cuius fuit ſcriba Ezras: vbi editus fuit canon Hebræorum de ſacris ſcripturis, vt habetur in Talmud tractatu de votis & apud Eliam in præfatione 3. maſſoreth. Quare libri qui apud nos ſuperſunt, in canone Hebræorum mirum non eſt ſi non inueniantur, vt Iudith, Machabæorum, & alij quia poſt illud tempus ſcripti fuerunt a tempore Cyri ſub quo Ezras fuit, quo tempore editus canon librorum quoque. Eccleſia tamen Catholica illos recipit; non enim eccleſia ſequitur Iudæos, ſed quod melius eſt. Sic enim primum liquet de Machabæis ex diuo Auguſtino [b]. *Ab hoc*, inquit, *tempore apud Iudaeos reſtituto templo, nòn reges, ſed principes fuerunt vſque ad Ariſtobulum, quorum ſupputatio temporum non in ſcripturis ſanctis quæ canonicæ nuncupantur, ſed in alijs inuenitur, in quibus ſunt & Machabæorum libri quos non Iudæi, ſed eccleſia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum paſſiones vehementes ac mirabiles.*

b Lib. 18. de ciuitate Dei c. 34

14 Et de libro ſapientiæ, & eccleſiaſtico, idem Diuus Auguſtinus [c]. *Illi*, inquit, *duo libri, vnus, qui ſapientia & alius, qui eccleſiaſticus inſcribitur, quoniam in authoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi ſunt.* Rurſum [d], *Alij duo, quorum vnus ſapientia, alius eccleſiaſticus dicitur, propter eloquij nonnullam ſimilitudinem, vt Salomonis dicantur obtinuit conſuetudo. Non autem eos eſſe ipſius dubitant do-*

c Lib. 2. de doctrina Chriſtiana.

d in 17. de ciuitate Dei ca. 20.

A *ctiores, eos tamen in authoritatem maximè Occidentalis antiquitùs recepit eccleſia. Quorum in vno qui ſapientia dicitur Chriſti paſſio apertiſſimè prophetatur* (Sapient. 2.) *In eccleſiaſtico fides gentium prædicatur.* Atque iterum de eodem libro ſapientiæ idem Auguſtinus [e], *Non debuit repudiari ſententia libri ſapientiæ qui meruit in Eccleſia Chriſti, de gradu lectorum eccleſiæ Chriſti iam longa annoſitate recitari, & ab omnibus Chriſtianis, & ab omnibus epiſcopis, vſque ad extremos laicos fideles pœnitentes cathecumenos, cum veneratione diuinæ authoritatis, audiri.*

e Lib. de prædeſtinatione ſanctorũ c. 13

15 *In canonibus apoſtolorum ca. 84. incipiente* ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, &c. Sic ſtatuitur: *Sunto omnibus vobis clericis ſimul ac laicis veneradi ac ſacri libri veteris quidem teſtamenti Moſis quinque, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Ieſu filij Naue vnus: Iudicum vnus, Ruth vnus, Regnorum quatuor: derelictorum ex libro dierum, duo: Heſter vnus: de Machabæorum geſtis tres: Iob vnus: Pſalterium vnus: Salomonis tres: Prouerbia, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum: Prophetarum duodecim: vnus Eſaiæ, Hieremiæ vnus: Ezechiel vnus: Daniel vnus. Inquiritur autem à vobis extrinſecùs, vt adoleſcentes veſtri addiſcant, item ſapientiam eruditi Syrach.*

In concilio habito Romæ cum 70. epiſcopis ſub Gelaſio ſummo pontifice, & in c. ſancta Romana, dum ordinantur libri ſacri legendi in diuino officio per totum annum, cum ſuperioribus conſentit probatio.

In concilio Tridentino annumeratur ſeſſione 4. decreto de canonicis ſcripturis veteris teſtamenti Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Ioſue, Ruth. 4. libri regum 2. paralipomenon, Eſdræ primus & ſecundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Heſter, Iob, Pſalterium 150. pſalmorum.

Parabolæ, eccleſiaſtes, canticum canticorum, ſapientia, eccleſiaſticus.

Iſaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ.

Machabæorum primus & ſecundus.

Laodicenſe concilium, eoſdem libros canonicos dicit c. 59. tamen de Machabæorum libris non meminit: at in catalogo ſacrorum & canonicorum Carthaginenſis concilij 3. c. 47. Machabæorum libri duo ponuntur, & tribuuntur quoque Salomoni libri 5. parabolæ, inquam, cantica canticorum, ſapientiæ, eccleſiaſticus & eccleſiaſtes. Cyprian. in expoſitione ſymboli Apoſtolici, prædictos libros vt canonicos numerat, verùm alios numerat qui non canonici, ſed eccleſiaſtici dicuntur à maioribus, librum ſapientiæ, eccleſiaſticum, Tobiam, Iudith, & Machabæorum libros

D eadem ferè tradidit Epiphanius [f].

f Lib. 1. contra hæreſes.

16 Ieſus filius Syrach author libri eccleſiaſtici, qui Panaretos, id eſt, de omni virtute author dicitur, & fuiſſe fertur vnus ex ſeptuaginta duobus interpretibus, de ſtirpe Ieſu ſacerdotis, cuius Zacharias meminit: & eius librum poſtea fuiſſe canonicum apud Hebræos Ioſephus indicat [g], dum ad eius cap. 42. citat Græci exemplaris ſententiam, citant tamen nomine ſapientiæ Salomonis librum eccleſiaſticum, Damaſus Papa epiſto. 6. Cypria lib. 3. ad Quirinum capit. 20. Clemens Alexandrin. lib. 7. Stromat. Origenes homilia 18. in Numeros, Hilarius in pſal. 67. beatus Gregorius in ca. non eſt putanda. 1. quæſt. 1. & alij patres, cuius rationem tradit D. Auguſt. lib. 2. de doctrina Chriſtiana c. 8. & alibi.

g Contra Apionem.

17 Iudaicarum hiſtoriarum libros apoſtoli in eccleſia legendos tradiderunt, quia bella etiam illa carnalia ſpiritualium bellorum figuram gererent, vt ait D. Chryſoſtomus [a].

[a] Homilia 15. ſuper Ioſue ca. niſi bella, 23. 91.

Neque alia cauſa iuſſit Deus fideliter, & cum omni diligētia deſcribi legē & mandata, quàm vt repetita prælectione populus audiens Dei voluntatem retineret & exequeretur. Ita Exodi cap. 17. verſ. dixit Dominus ad Moſē, *Scribe hoc in monumentum in libro, & trade aurib. Joſua*. atq; Deut. c. 31. *Scripſit Moſes legem hanc & tradidit ea ſacerdotib.* filiis Leui, qui portabant arcā fœderis Domini, & eunctis ſenioribus Iſrael, & Ioſue c. 8. *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, ſed meditaberis in eo cunctis diebus ac noctibus vt cuſtodias & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo, tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.* Item ſtatuit Deus per Moſem cap. 17. Deut. verſ. 18. vt rex acciperet legem Dei non à quocunque, ſed à ſacerdotibus Leuiticæ B tribus, vt ſecum haberet, legerétq; omnibus diebus vitæ ſuæ, & ſecundum eam viueret.

18 Prædictorum ſacrorum Hebræorum voluminum commentaria & explicationes, extant in eadem lingua excuſſa per magiſtros ſeu Rabbinos Hebræorum, ſeu Iudæorum antiquos & neotheticos. Quorum inſigniores ſunt *vaikoa raba, bereſcit rabba, bereſcit katona*. explicatio maior & minor Geneſeos, *midras thelim*, expoſitio pſalm. *midras cohelet*, expoſitio eccleſiaſtis, *tanhuma*, vbi magna ex patre eſt numerorum expoſitio. הלכות מלכים *hilcot melachim*, ſententiæ regum ספר קבוצים *sepher kibutzim*. collectio ſententiarum ſapientum. אגרת הסודות *igeret haſo doth*, epiſtola ſecretorū, compoſita à Rabino Nehumas Hacanæ filio, גלי רזיא *gale razeia*, reuelatio ſecretorum, Rabinihakados, liber *more*. C

1 Sunt alij libri, quibus Hebræi explicationes ſua lingua, ſeu commentaria & paraphraſes ediderunt vel, omnia talmudica, vel caballiſtica.

Inter Talmudicos enim & caballiſticos interpretes ea vel eſt notata differentia, quòd Talmudiſtæ circa interpretationem legis verſantur, dicti מפרשים & דרשנים id eſt, interpretatores, ſeu interpretes, quaſi in vita actiua degentes. Sic & Talmud, vt ait Paulus Iſraelita [b], dicitur, diſciplinatio, quæ legis intellectum planè allegoricum, aut multiplici varietate circumtectum explicat. Caballiſtæ autem, in contemplatiua quaſi vita, & futurorum & quæ Dei ſunt, verſantur, dicti ideo אנשי העיון מבעלי תורות, id eſt, viri ſpeculationis ex magiſtris legis, vt ait Reuclinius lib. 1. de arte Caballiſtica. Talmud & Talmudiſtæ veniunt à radice למד *lamad* diſcere, vt kabala & kabaliſtæ à קבל *kabal*, accipere vnde kabala D traditio, de qua poſtea, vtrique legi diuinæ antiquæ, vt illis videtur, inhærent: illi mentem ex litera; iſti ex traditionibus maiorum, vt dicunt: &, vt verum dicam, vtique vt plerunque ex ſomniis propriis & inanibus ſupputationibus diuinant, vel confingunt legis diuinæ explicationes. Sufficiet autem nobis indicaſſe aliquos ex libris vtriuſque ſectæ.

[b] In proœmio præceptorum Iudæorum ca. 2.

2 Et de Talmudicis in primis ex Galatino [c]. Is enim accuratè colligit ex Rabinorum voluminibus, Talmudicorum originem & ſectionem, & nomina librorum, addemus & aliorum teſtimonia. Anno ergo 120. ab incendio ſecundi templi, Rabi Iehuda Simonis filius, dictus ſanctus, ob doctrinam: omnia ſcripta tam doctorum quàm A interpretationes Iudæorum ante & poſt Chriſtum in vnum opus collegit, quod nuncupauit משנה *miſcnah*, id eſt, iteratam legem, vel prælectionem repetitam. Anno autem ab eiuſdem templi vaſtatione circiter 300. Rabinus Iochanam, aſſumptis ſecum Rab, & Samuele collegis, miſna & alia ſcripta in vnum colligens, confecit Talmud Hieroſolymitanum. Anno autem 426. ab eadem deſtructione Rab Aſſe vnà cum Rabioah, iterum omnes ſuperiores ſcripturas in vnum redegit, & nominauit Talmud Babylonicum, quo nunc Synagoga Iudæorum vtitur, tamen Aſſe morte preuento, perfecit hoc opus filius eius Mor vnà cum Maremar. Ferunt enim Ezram ab exilio reuerſum, academiam Hieroſolymis inſtituiſſe omni genere diſciplinarum refertam, ex qua prodierunt inſignes viri ſeorſum ſcribæ, & phariſæi, & legis periti, qui multa ediderunt ſuis temporibus in legem volumina, ex quibus conflatum eſt vtruoque Talmud Babylonicum & Hieroſolymitanum, de quibus Rabbi Moſe in præfationibus Maiemonim: alij, vt Genebrardus [d] refert ex Chronico Hebræorum, aiunt Talmud Hieroſolymitanum abſolutum à Iudæis, anno Domini 469. & quòd Rabinus Iohannam operi præfuit, qui illam doctrinam totidem ferè librorum inſcriptionibus quot Babylonica continetur, libris tamen multo contractioribus, conſtruxit. Et quòd anno Domini 505. Talmud Babylonicum abſolutum eſt à Mar filio & diſcipulus Rab Aſſe, nempe ea pars quam apellant Ghemara centum circiter annis poſt Talmud Hieroſolymitanum. Ex quibus conſtat non vno tempore, ſed diuerſis abſolutum & cœptum opus Talmud, & per partes ſuas perfectum, vt & ait Rabbi Elias in Tisbi anno Chriſti 188. abſoluta fuit tantùm illa pars quæ in Talmud inſcribitur miſna: miſnæ autem ſapientum primus fuit Simeon Iuſtus, qui Chriſtum excepit vlnis: poſtremus Rabbinus kakkados Antonino Cæſari charus.

[c] Lib. 1. aduerſus Iudæos ca. 5.

[d] Li. 3. Chronographiæ.

In libris Talmudicis continetur totum ius pontificium Iudæorum, ſeu Hebræorum ſcriptum, vt in caballiſticis, non ſcriptum. Feruntur & ab Ezra inſtituti ſcribæ, vt ſuo, exemplo legem ad literam explicarent, & legis difficultates libróſque eius intactos conſeruarent, ne denuò, corrumperentur, vt antea quàm à ſynodo collecta emendata eſſent, vocantur iſti in euangelio legiſperiti & ſcribæ.

Diuidunt autem Iudæi ſuum Talmud in ſex partes, quas vocant סדרים *ſedarim*, id eſt, ordines ſeu directiones, & rurſum ſingulas partes in libros: & libros, in capita. vocant libros מסכתות *maſcetot*, id eſt, tractatus, capita verò פרקים *perckim* vocant, id eſt, ſectiones.

21 Prima igitur pars dicta eſt סדר זרעים *ſeder Zeragmin*, id eſt, ordo ſenum habet vndecim מסכתות *maſcoth*, ſeu vndecim tractatus, vel libros.

1 ברכות *beracot*, ſeu benedictionum. 9. habens פרקים *perachim*, ſeu capita, vel ſectiones, & ibi agitur de benedictionibus, de diuinis laudibus, & orationibus.

2 פאה *peah*, id eſt, tractatus anguli habens decem capita. Et ibi agitur de parte angulari ſegetum relinquenda pauperibus.

3 דמאי *demai*, id eſt tractatus dubitationis, de quibus ſint ſoluendæ decimæ, & habet 10. cap.

4 תרומות *therumoth*. i. tractatus duorum & cētum, habens 11. ca. vbi agitur, de duorū ſeparatione ex

ne ex vno quoque centenatio, ad dandum ſa- A
cerdoti.

5 שביעית *ſcheuigioth*. id eſt tractatus ſeptimi, habens 10.cap. vbi agitur, de non ſeminando terram ſeptimo anno.

6 כלאים *chela m*. id eſt, commixtionum, habens nouem capita, vbi tractatur de rebus quæ commiſceri prohibentur.

Prima parte Maſſectoth מסכתות continens tractatus 11 & c.75.

7 ראשון *riſchon*, id eſt, decimationis, vbi agitur de primis decimis quas Leuitæ impartiebantur ſacerdotibus, & habet capita 9.

8 מגשר שני *magnaſeer ſceni*, decimationis ſecundæ, quæ poſt decimas Leuitis exhibendas extrahi debebant, & in Hieruſalem comedi & conſumi, & habet 5.capita.

9 חלה *halla*, placenta, quæ ex maſſa paſtæ ſemper deſumpta debebat dari ſacerdotibus, habens 4.capita. B

10 ערלה *gnorla*, clauſura, vbi de clauſura arborum plantarum, in ſignum ne intra triennium ex fructibus earum comederetur, habens 3.capita.

11 בכורים *biccur m*. primitiarum, vbi agitur de primitiis in templo offerendis, quæ erant tantùm ex ſeptem rebus: nempe de frumento, hordeo, vuis, ficis, malis punicis, oliuis, dactylis, habens 4.capita.

22 Secunda pars Talmud, dicitur סדר מועד *ſeder mognet*, id eſt, ordo feſtorum, & habet מסכתות *maſcetoth*, ſeu tractatus, vel libros 12.

1 שבת *ſcabat*, de prohibitis & permiſſis Sabbatho, habens 20.capita.

2 עירובין *gnerunim*, id eſt conuerſationum, quæ licitæ erant Iudæis in ſabbato, habens capita 10.

3 פסחים *peſſachim*, quæ duas habet partes: vna C
de his quæ præparanda erant pro ſolemnitate paſchæ: ſecunda, de agno paſchali, habentes 10.capita.

4 שקלים *ſeekalim*, id eſt ſiclorum, vbi agitur de ſiclorum moneta 20. obolorum, & de exactione ad comparandos duos agnos qui quotidie in ſacrificio offerebantur, vnus mane, alius veſperi in redemptionem animarum, habens 8.c c.

5 יומא *ioma*, dierum, vbi agitur de die propitiationum, & quid in eo agendum, habens 8.cc.

6 סוכה *ſuca*, id eſt, caſulæ, vel tabernaculi tractatus, vbi agitur de feſto tabernaculorum, habens 5.cc.

7 יום טוב *iom tob*, id eſt, diei boni tractatus, vbi agitur, de iis quæ prohibita ſunt quolibet die feſto, præterquam in ſabbatho & die propitiationis, habens 5.cc. D

8 ראש השנה *roſch haſſanah*, de capite anni: vbi agitur, de omnibus ſolemnitatibus Calendarij illorum, habens cc.5.

9 תענית *tagnanith*, id eſt ieiunij tractatus. vbi agitur de ieiunio quaterno in anno, & aliis ieiuniis, habens quatuor cc.

Sic in 2 parte ſunt 12. maſcetoth. ſeu tractatus & capita 85.

10 מגלה *megila*, id eſt hiſtoriæ tractatus: vbi agitur de hiſtoria Eſther, & de ad eam ſolemnitatem pertinentibus, habens 4.cc.

11 מועד קטן *magned katon*, id eſt, feſti parui tractatus, vbi agitur de minoribus feſtis, inter primam & vltimam diem paſchæ & tabernaculorum minùs ſolemni primo & vltimo, habens 3.cc.

12 חגיגה *hagiga*, id eſt, ſolemnitatis tractatus: vbi agitur de præcepto, quo ter in anno in A
anno in Hieruſalem ire tenebantur maſculi, nempe in feſtis paſchæ, pentecoſtes, & tabernaculorum, habens tria cc.

23 Tertia pars Talmud dicta סדר נשים *ſeder naſcim*, ordo mulierum, & habet 7. מסכתות, ſeu tractatus.

1 יבמות *iebamet*, id eſt fratriarum, vbi agitur de accipienda vxore fratris defuncti ſine liberis, ad ſuſcitandam prolem, habens 16. capita.

2 כתובות *cetuboth*, id eſt contractuum: vbi agitur de contractibus, ſeu ſcripturis, & obligationibus viri & vxoris pro dote, habens 13.c.

3 נדרים *nedarim*, id eſt votorum mulierum, habens 11.cc.

4 נזיר *nazir*, id eſt, Nazaræi tractatus, vbi B
agitur de voto Nazaræorum à mundo ſeparatorum, quibus durante voto non licebat vinum bibere, nec ex vite productum guſtare, non capillum tondere, non mortuum tangere, habens 9.cc.

Sic 3. pars Talmud habet 7. tractatus capita 71.

5 סוטה id eſt, diuortij tractatus, vbi de diuortio mariti & vxoris, habens cc. 9.

6 גטין *gitim*. id eſt, libellorum repudij ac diuortij, habens & c.9.

7 קדושין *kiduſcin*, id eſt ſponſalitiorum, vbi de his quæ ad ſponſalia pertinent, habens 4. cc.

24 Quarta pars Talmud, dicitur סדר נזיקין *ſeder nezikin*. id eſt, ordo damnorum, ſeu nocumentorum, & habet etiam ſeptem מסכתות *maſcetoth*, ſeu tractatus.

1. tractatus nezickim, ſeu damnorum habet tres poſitiones, ſeu בבות banuot.

1 בבא קמא *banna cama*, id eſt, poſitio prima, vbi agitur de omnibus damnis & nocumentis tam hominum quam brutorum, habens 10.cc. C

2 בבא מציעא *banna matzigna*, id eſt poſitio media, vbi agitur de litibus, vſuris, iuribus, locationibus, continens 10.capita.

3 בבא בתרא *banna bathra*. id eſt, poſitio poſtrema, vbi agitur de venditionibus, emptionibus, ſocietatibus, & heredibus inſtituendis, habens 10.cc.

Sic in 4 parte Talmud 7. vel 8. tractatus & capita 71.

Secundus tractatus quartæ partis, Talmud dicitur.

2 סנהדרין *ſanedrin*, iudicium ordinarium, & agit de his quæ pertinent ad iudicia, & de his quæ partem in ſeculo futuro habent, & de meſiak potiſſimùm in פרק חלק *perek helek*. in c. quod incipit, *helek*, id eſt pars, habens 14. capita.

3 שבועות *ſcebugnoth*. id eſt, iuramentorum tractatus, vbi de iuramentis, & rerum cuſtodibus, habens 8.capita. D

4 עדיות *gnedioth*. id eſt testificationum, vbi de determinationibus, & maiorum ſcriptis, continens 4.capita.

5 עבודה זרה *gneboda zara*, id eſt ſeruitutis alienæ vbi agitur de idololatria; & in quibus non debeant Iudæi conuenire cum gentibus, habens 5.capita.

6 אבות *abot*, id eſt patrum tractatus, vbi agitur de patribus qui à Moſe vſque ad Simeonem Iuſtum floruerunt, & habet 54.capita.

7 הוריות *horaioth*, id eſt, ſententiatū ſcilicet tractatus, vbi agitur de pœnis & ſententiis iudicum Sanedriorum ordinatiorum babēs 3. cap.

8 His addunt alij tractatum מכות *maccot*, id eſt, percuſſionum, vbi agitur de percuſſionibus, quibus in reos animaduertendum erat.

25 Quinta

Liber Salomoni ſub nomine Razielis inſcriptum, vbi fictio magna.

Liber גנת אגוז hortus nucis, Rabbini Ioſephi bar Abraham, caſtilienſis.

28 Fuerunt à neothericis Iudæis & alij libri additi, quorum tamen magna pars obduratorum inuidia in Chriſtianos in ſua obſtinatione, nihil aut parum ſanæ doctrinæ ſacræ eiúſque puritatis continent, & proinde ab eccleſia Catholica cum ſuis talmudicis compoſitionibus reiiciuntur, propter blaſphemias quas inculcarunt ſuis ſcriptis in Chriſtum, & virginem Deiparam ſanctiſſimam Mariam. Horúmque impietatibus acceſſit, quòd ſacra volumina Hebræa non tantùm ſuis tenebroſis & malitioſis emendationibus, in quibus ſuæ obſtinationi repugnant, & in aliis corrumpere niſi ſunt: verùm & vltra grammaticalibus ſuis inuentis punctis, & aliis futilibus obſeruationibus, totam ſacram linguam conſpurcarunt, ad literam, vt ſtolida mente ſunt, & literalem explanationem transferentes.

29 Conuenerunt quippe maſſoretæ, ſeu grãmatici Hebræorum ad Tyberiadem Paleſtinæ, vt narrat Elias Thesbites, vt ex vno legis paſutz multos verſus conficerent, accentibus partim diſtinguentibus, partim continuantibus vniuerſam ſcripturam, quo tempore veterem extinxerũt grammaticam, vocales, pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque ſtudium, quod conuincit Genebrardus in præfatione in pſalmos: nam, inquit, exempli cauſa, antiqui neſcierunt Hebræi p, durum, vt ait Hieronymus in Danielem capit. 11. item tres tantùm conſtituerunt vocales אוי quas vocat *ſepher ietzirah*, prolationis matres.

Contemnendæ illorum maſoretarum punctuationes, quibus ſacra biblia ad ſuam pertinaciam contorquent, & mens potiùs quàm puncta illorum fictilia ſequenda: aliud enim eſt grammaticè legem explicare, aliud vim eius interpretari. Quemadmodum & apud Iudæos ipſos, Rabi Kimhi negligitur, & tantum habetur pro medador, id eſt, grammatico. Punctorum inuentiones & diſtinctiones, Iudæorum maſoretarum ſunt inuenta, ex iudicio quodam proprio conficta grãmaticulorum, qui nihil nõ audent temeritatis ſuę ſuperbia: nam conſtat ex Hebræorum hiſtoria, tempore Hieronymi, Origenis, & Septuaginta interpretum, legem Dei ſine punctis fuiſſe datam; quicquid deliret in contrarium quidam Ceuallerius, gener cuiuſdam Iudæi. In cuius etiam teſtimonium, quando Iudæi in ſynagogis ſolemniter legem oſtentant, eam ſine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è ſuo armario, quod *heçal* vocant, proferunt. Liquet etiam ex eadem hiſtoria Hebræorum, quo anno templi per Veſpaſianos euerſi 436. id eſt Chriſti, 476. vel 478. adminiſtrante Zenone Orientis imperium, & ſedem Apoſtolicam Simplicio, puncta inuenta poſt multa à lege data ſecula. Sed neque etiam tunc illi qui puncta addiderunt, & diuiſerunt legem, nõ memorarunt cametz, patach, hiric, katon, kibuth, in quibus hodie explicandis magnam canonum partem conſumunt.

30 Miſcuerunt & confuderunt Maſoretæ verſus, vt etiam omnis veterum metrica ratio perierit. Et proinde rectè ab illis non eſſe veritatem legis mutandam proculdubio patet: aliud etiam mentem legis ſanctæ, aliud verba ſcrutari, litera

a 2. ad Corint. ca. 3. enim occidit, ſpiritus autem eſt qui viuificat [a]. Neque ipſi etiam maſoretæ inter ſe conueniunt,

A quia non theologi, ſed grammatici ſunt, ſimili modo & arguuntur illorum תקון סופרים *itkun ſophim*, id eſt correctiones, ſeu aptationes ſcribarum, in quibus ſuppoſititio nomine Ezræ, falſificarunt, vel deprauarunt Iudæi ſacram Scripturam triplici modo: vel mutando literas, vel punctuatione diuerſa, vel adiiciendo in margine aliud pro alio legendum. Fuerunt ex ſecta Samaritanorum Anan, & Saul eius filius Satei, quorum Anan quia non potuerat conſequi gradus Talmudici doctoratus, id eſt, eſſe Gaon, docuit multis libris fabulam eſſe quicquid Talmudici dicerent, multóque fabuloſiùs doctores ſuas traditiones & ritus deduxiſſe per ordinem è prophetis & ſanctis viris, vt ait Rab. Abraham in cabbala hiſtorica. Iuſtinianus in nouella 146. vt liceat Hebræis ſecundum traditam legem ſacras ſcripturas Latinè

B vel Græcè, vel alia lingua legere, &c. interdicit omnimodo in c. 1. Hebræis ſeu Iudæis interpretationem legis diuinæ, quã ipſi, inquit, dicunt ſecundam legem, illud eſt miſne & Talmud, vtpote ſacris non coniunctam libris, neque traditam de prophetis, ſed inuentionem virorum ſola loquentium terrena, & diuinum habentium nihil.

Innocentius autem 5. ſummus pontifex eius nominis, vt habetur in bullario collecto per Cherubinum de Murcia, in conſtitutione eius 41. Illuſtriſſimo regi Frãciæ ſcribens 7. idus Maij, poſtquam coronatus fuit Romæ 3. kalen. Iulij 1241. ſtatuit, & hortatur regem vt iubeat Talmudicos libros Iudæorum inquiri & comburi, quemadmodum antea ſub Gregorio 9. combuſti quidam fuerant, ex decreto Cancellarij & doctorum regentium in ſacra pagina, propter blaſphemias in DEVM CHRISTVM, & beatam virginem Ma-

C riam: iuſſit & comburi libros Talmudicos Chriſtum blaſphemantes Iulius 3. conſtitutione 46. incipiente *Cùm ſicut*, impoſitis pœnis habentibus libros, quæ apoſtatantibus a fide imponuntur. At in Catalogo librorum prohibitorum, in concilio Tridẽtino, in prima claſſe, ſic ſub litera T. Statuitur, *Talmud Hebræorum, eiúſque gloſſa, annotationes, interpretationes, expoſitiones omnes, ſi tamen prodierint ſine nomine Thalmud, & ſine iniuriis, & calumniis in religionem Chriſtianam, tolerabuntur.* Non enim putauit concilium omnino Talmudica abolenda, cùm multa in eis ſint ex quibus & fides noſtra & religio iuuari poſſit, & multa quæ aduerſus Iudaicam obdurationem prodeſſe Chriſtianis poſſunt, vt liquet ex his quæ Adrianus finus edidit contra Iudæos, ex Galatino, & pugione contra Iudæos, & aliis: nóſque in libro de Deo, ſingularia contra ipſos Iudæos ex eorum libris

D argumenta, & rationes produximus libris commentariorum in ſyntaxim artis mirabilis, & alibi.

31 Sunt adhuc inter Hebræorum volumina legis diuinæ, paraphraſes Chaldaicæ: vna paraphraſis Chaldaica, cuius author Onkelos dicitur, cui adſcribitur Chaldaica tranſlatio pentateuchi, vocant Targum Onkeli, id eſt interpretationem Onkeli. ferunt autem hunc Onkelum fuiſſe filium ſororis Titi imperatoris, nec diu poſt deuaſtationem ſecundi templi ſuam paraphraſim conſcripſiſſe, vt refert Paulus Fagius in verſione Chaldaica Targum in Latinam linguam. Et habetur in Talmud in מסכת גטין *m ſecbet gutim*, in tractatu libellorum repudij פרק הניזקין *perek hannizakin* c. damnificati.

32 Ionathas etiam ante Chriſti natiuitatem, anno circiter quadrageſimo ſecũdo Vzielis filius,

Hilielis

Hilielis auditor, atque Simeonis, iuſti qui Chriſtum in vlnis ſuis excepit condiſcipulus, tota biblia ſacra in Chaldaicam linguam ex Hebraica conuertit, vbi & myſteria venturi Chriſti interpretatus eſt, vt ſcribit vbi ſuprà Paulus Fagius, & Galatinus libro de arcanis Catholicæ religionis contra Iudæos, cap. 3. vbi & refert quòd de hoc dixerint magiſtri Hebræorū בבא בתרא *baba bathra*, quòd in ea hora qua expoſitioni & editioni eius vacabat, ſi muſca aut aliquod volatile ſuper eū vel ſuper chartam volaſſet, illico abſque vlla eius, aut chartæ læſione comburebatur. Quidā autē, vt ait Paulus Fagius, putant fuiſſe Onkelum, quem nos, inquit, Aquilam dicimus, ob nominum adfinitatem, & Ionatham Theodotionem, eo quòd ſit idē etymon nominibus. Ex Ionathan יהונתן enim id eſt יה *ia*, Deus & נתן *natan* dedit, quod idem eſt ac Θεοδότιον. alij tamen, vt Origenes in exaplo, vt diuerſorum diſtinctas adfert paraphraſes: & Epiphanius libro de menſuris, & Diuus Hieronymus in præfatione in Iob, vocat hæreticos Iudaizantes Aquilam, Symmachum, & Theodotionem, & hic Aquila fertur paraphraſin Græcam feciſſe: Onkelos Chaldaicam. Aquila ex Græco Chriſtianus factus, cùm Aſtronomiæ quæſtionibus plus æquo deditus fuiſſet, eiectus ab eccleſia, defecit ad Iudæos, vtque Chriſtianis noceret cœpit 70. interpretationem & teſtimonia corrumpere, teſte Epiphanio lib. de menſuris.

33 Iuſtinianus tamē[a] permittit Iudæis vti interpretatione Aquilæ, & ſi, inquit, ſit ἀλλόφυλος ἐκεῖνος. id eſt diuerſæ nationis à Iudæis, verum probat magis, vt ſeptuaginta Græca vtantur interpretatione, quia præ omnibus certior eſt & præ aliis melior iudicata, præcipuè, inquit, propter id quod circa interpretationem contigit: quia & per duos diuiſi, & per diuerſa interpretantes loca, tamen vnam omnes tradiderunt interpretationem. Hæc Iuſtinianus, quæ vt planiùs intelligantur, egènt hiſtoriæ maiori & pleniori ope illuſtrari, & quia admonent nos vt à libris Chaldaicis explicantibus legem ſacram, ad Græcorum conuerſiones ſeu explicationes, & Latinas, tranſeamus. Nam non vna fuit conuerſio, ſeu tranſlatio, ſed plures, & prior 70. ab eccleſia magis probata quàm aliorum. Sicque vel vnico exemplo apparet ex Iræneo libro 3. aduerſus hæreſes cap. 24. & 25. dum ait,

a in Nouella 146. c. 1.

Iſaiæ locus, Ecce virgo concipiet & pariet, verſus eſt Græcè à Theodotione Epheſio, & Aquila Pontio vtriſque Iudæis proſelytis, ecce adoleſcentula concipiet, quos ſecuti ſunt Hebiones hæretici, qui dixerunt ex Ioſeph generatum CHRISTVM IESVM, *quæ eſt falſa interpretatio. Interpretatum namque eſt ab ipſis Iudæis in Græco multum ante tempora aduentus Domini noſtri, ecce virgo concipiet. Idque à ſeptuaginta ſenioribus à Iudæis miſſis ad Ptolomeum Lagi filium, cuius imperio hi ſeorſum ſeparati & incluſi, Dei voluntate omnia volumina veteris Teſtamenti traduxerunt ab Hebræo in Græcum, ſimilibus iiſdem verbis & iiſdem nominibus recitatis ab initio vſque ad finem.* Hæc ille. Fuerunt ſeptuaginta duo interpretes bibliorum ſacrorum ex quaque Iudæorum, ſeu Hebræorum tribu, vt ait Ariſtæas illius hiſtoriæ Græcus author oculatus.

Refert Euſebius Pamphilus de his[b], Quod cùm Ptol. 2 dictus Philadelphus rex Ægypti, cuius vxor Arſinoes, per Demet. Phalerium bibliothecarium, bibliothecam vndequaque ferè quingentis voluminibus repleuiſſet, ſermonem habuerit ad Ariſtæum qui hiſtoriam ſcripſit de vertendis voluminibus Hebræis, eáque de re ſcripſiſſe ad Eleazarum, tunc pontificem Hebræorū, vt ſibi mitteret Senos ex doctiſſimis ſacerdotibus, ex ſingulis tribubus Iſraelis, ad vertendos ſacros libros ex Hebræo in Græcum idioma: quod & factū eſt, & verterūt. Addit idem Euſebius lib. 5. hiſtoriæ eccleſi. c. 8. Ptolomæū ſeptuaginta duos illus ſacerdotes, ſingulos ſparſim ſeparatos, iuſſiſſe illa volumina interpretari, & poſtea traductionē nutu diuino iiſdem verbis fuiſſe abſolutam, & ita ab vtriſque productam ſibi conueniſſe inuctam, collatis per gētiles libris & traductionibus ſingulorum, qui & Deum glorificauerunt, eadem ſcribit Ioſephus[c], & eoſdem tranſlationis gratia ſegregatos cellulis in domo maritima, nēpe in Pharia inſula, eorumque tranſlationes repertas fuiſſe in bibliotheca Bruchio, deinde in Serapio, idque multo ante Chriſtū natum, vt & ſcribit Epiphanius libro de menſuris & ponderibus. Cyrillus etiam Hieroſolymita. archiep[d]. ſubſcribit, dū ait Ptolomæū Philadelphum, regem Ægypti, ſex viros ex vna quaque duodecim tribuū Iſrael, ad ſe conuocaſſe interpretes, & iuſſiſſe conuertere in Græcum 22. libros veteris teſtamenti, & in inſula Pharo prope Alexandriam ſingulis ſingulas domos aſſignaſſe, vnde egreſſi conuenientes inter ſe interpretationes produxerint.

b lib. 8. de præparatione Euāgelica, c. 1.

c lib. 12. antiquitatum.

d Cathecheſi 4.

34 Hi ſeptuaginta duo interpretes, non ſemper vertūt Hebraicam ad verbum, ſed in locis obſcurioribus, ad ſenſum prout ſpiritui ſancto viſum eſt, ad gentium præſertim Græcarum ædificationem, vt etiam Hebræi notarunt: ſeorſúmque Rabbi Iacob bar Salomo lib. 1. Talmudicorū collectaneorū, & Ioſippus initio ſuæ hiſtoriæ. & ita ei intenti frequenter vocū notationē deſerunt. Magna etiā huius verſionis inter Hebræos obſeruantia & veneratio: vt & in eorū Calēdario, in menſe Theuet, ſeu Decembri, die 8. celebretur ieiunium, quòd illo die lex in Græcum verſa eſt iuſſu Ptolomæi regis, & tenebræ occuparunt mundum triduo. Notat & ideo Philo Iudæus[e], Iudæos Alexandriæ ſeptuaginta interpretum memoriam tenuiſſe anniuerſario feſto. Porrò tranſlatio 72. interpretum, communiter ſeptuaginta tantum dicitur, breuitatis cauſa, cùm tamen verè ſeptuaginta duo adfuerint, vt ait Epiphanius[f], & Tertullianus[g]. Quemadmodū apud Romanos centumuiri, appellati patres delecti per Romulum ex tribubus, cum tamen eſſent centum & quinque: quia ex vna quaque tribu erant delecti terni, vt notat Sextus Pompeius Feſtus[h], erant autē tribus triginta quinq; Quorū & omniū teſtis Dion. Halicarnaſſeus, & licet quinq; ſupra centū eſſēt ex illis ternis delectis, tamē centūuiri, quò facilius nominarentur, dicti ſunt, vt tradit Feſtus & Cicer[i].

e lib. de vita Moſis.

f Lib. de menſuris

g Lib. apologetico cap. 18.

h In voc. b. centumuralia iudicia.

i 1 Oratio pro Cecinna.

35 Interpretationem Græcam 70. interpretum, alia ſecuta eſt Aquilæ, quæ facta eſt ſub Adriano Cæſare, author Epiphanius lib. de menſuris & ponderibus, & Euſebius[k]. Tertia fuit Symmachi, vt ait Ephanius prædicto loco, vel Ebionei, vt ait Euſebius[l].

k Li. 8. de præpara. Euāg. c. 1.

l Lib. 6. c. 71.

4 Theodotinnis Epheſij. Marcionitæ, ſub Commodo, vt ait[m], Epiphanius.

m Vbi ſupra.

5 Interpretē certū non habet: fuit tamē reperta in dolis, occultata anno. 7. Antonini Caracallæ in Hierico, cum aliis libris Hebræis & Græcis[n].

n Vt ait ſuprà Epiphanius de ponderibus & menſuris.

6 Authorem etiam non habet, ſed fuit etiam inuenta in doliis, in Nicopoli ad Orientem ſita. in Actiaco littore ſub Alexandro Seuero[o]. Ex

o Eo. Epipha.

quibus

omnib. Origenes ſacra biblia, diſtinctis & oppoſitis interpretationibus, ſimul deſcribi procurauit.

a Lib. 15. de ciuita. Dei c. 14. & 18.

36 Diuus Auguſtinus [a] tradit, ſeptuaginta interpretum traductionem prodiiſſe a diuino ſpiritu, & illam verſionem Græcam traductam in Latinum ſermonem tantum tenere eccleſiam. Sed & maiorem fidem adhibendam quam Hebraicis codicibus corruptis à Iudæis, tradit D. Iulianus Proculeius archiepiſcopus Toletanus [b], aſſerens eos quædam in ſuis codicibus imminuiſſe, vt in noſtris minueretur authoritas.

b Lib. 3. cõtra Iudæos.

c Ad c. 9 Oſeæ ad verba illa, ſed & væ eis, &c.

Nicolaus Lyranus quoque admonet [c], plura loca fuiſſe a Iudæis corrupta & deprauata in odium Chriſtianorum in veteri teſtamento. Exemplum etiam adſeram. Hebræi enim inuentes illud pſal. 21. *Foderunt pedes meos & manus meas*, & videntes non poſſe alio modo quam de Chriſto intelligi, peruerterunt textum, & loco dictionis כרו *charu*, id eſt foderunt, finxerunt inſulsè, vocem כארו *charau*, quod idem ſignificat quod Leo. in additione vna ordinaria ad gloſſam pſal. 21.

D. Chryſoſtomus explicans illud, *Ecce virgo concipiet*, &c. Ieſaiæ 7. quod refertur à Matthæo, homilia 5. in Matthæum tomo 2. ait, non legendum, *Ecce puella*, ſed, *ecce virgo concipiet*, quoniam ita 70. interpretes legunt, & ad faciendam veræ tranſlationis fidem, omnibus aliis, inquit, ſeptuaginta interpretes ſunt digniores, ſi quidem alij poſt aduẽtum Domini interpretati ſunt. Iudæi ſiquidem obdurati permanentes, meritóque ſuſpecti, qui inimicè & ſubdolè multa corruperunt, & data prorſus opera, a prophetis myſteria prædicta reticuerunt. ſeptuaginta verò ante centum & ampliùs Dominici aduentus annos, ad interpretandum tot & pariter accedentes, ab omni ſuſpicione huiuſmodi vindicantur & tomo 1. homil. 8. in Geneſi. *Scripturarum*, inquit, *quidem litera apud Iudæos ſunt: apud nos autem ſenſus.*

d Lucæ 11. verſ. 52.

Notat illos apertiùs Chriſtus [d], *Væ vobis legis peritis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos qui intro ibant prohibuiſtis.*

De legis euangelicæ libris probatis in ſacroſancta religione. CAP. VI.

LIbrorum ſacræ Scripturæ veteris Teſtamenti, cenſura obſeruata, reliquum eſt & legis euangelicæ quoque obſeruare diſcretionem, & diſtinctionem, in quibus poteſt Chriſtianus ſalutem haurire. Decreuit itaque ſancta mater & immaculata eccleſia catholica, quibus eſſet adhibenda in religione & lege euangelica fides, qui Teſtamenti noui volumen conficiunt, nempe vt legerentur eum authoritate probari. Illi autem ſunt, quatuor euangelia tantum ſecundum Matthæum, Marcum, Lucam & D. Iohannem.

Actus apoſtolorum à D. Luca compoſiti.

Epiſtolæ D. Pauli apoſtoli ad Romanos vna, ad Corinthios 2. ad Galatas vna, ad Epheſios vna, ad Philippenſes 1. ad Coloſſenſes 1. ad Theſſalonicenſes 2. ad Timotheum 2. ad Titum 1. ad Philemonem 1. ad Hebræos 1.

D. Petri epiſtolæ 2.

D. Iohannis epiſtolę 3. & eiuſdem apocalypſis.

D. Iudæ apoſtoli epiſtola 1.

D. Iacobi epiſtola 1.

Et iſtæ omnes ſacræ Scripturæ, in idiomate quo ſcriptæ ſunt ab authoribus recipiuntur, & vt in veteri vulgata Latina editione habentur, ex concilio nuperrimo Tridentino ſeſſione 4. in decreto de canonicis ſcripturis.

A Hæc eadem recepta antè tempore apoſtolorum, ca. apoſt. 84. vbi Diuus Clemens Romanus addit, obſeruanda etiam & recipienda Chriſtianis quæ ipſe in duabus epiſtolis conſcripſit, & 8. libros præceptionum apoſtolicarum. ἃς, inquit, οὐ δεῖ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά. καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων. id eſt, *Quas præceptiones omnibus publicare non oportet, ob quædam arcana quæ in ſe continent, item actiones noſtras apoſtolorum.*

Innocentius primus epiſtula 3. ad Exuperium epiſcopum Tholoſanum, ca. 7. libros prædictos quos conſilium Tridentinum recenſuit, probat.

Et addit, *Cætera vero quæ ſub nomine Matthiæ, ſiue Iacobi minoris, vel ſub nomine Petri & Iohannis, quæ à quodam Leucio ſcripta ſunt: vel ſub nomine Andreæ, quæ à Nexocharide & Leonide philoſophis, & ſub nomine Thomæ, & ſi qua ſint alia, non ſolum repudianda, verum etiam noueris eſſe damnada, datum 10. Kal. Martij Stilicone 2. & Antemio viris clariſſimis conſulibus.*

B In concilio Laodiceno prouinciali habito circa annum Domini 364. ſub Papæ Liberi finalibus annis in quo conuenerunt patres 22. ex diuerſis prouincialis Aſiæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacatianæ, quod confirmatum in ſynodo generali in Trullo habita præſente Conſtantino, in cano. fina. 59. confirmantur prædicti libri, vt canonici, vt in Tridentina ſynodo: tamen mentio non fit de Apocalypſi D. Iohannis.

At in Chartaginenſi concilio 3. prouinciali, confirmato pariter in ſexta generali ſynodo, in Trullo celebrata, cum dictis libris apocalypſis D. Iohannis numeratur.

2 Neceſſarium autẽ fuit canonicas has ſcripturas, ſacroſanctis conciliis & eccleſiaſticis reſolutionibus cõſtringere, & definire, ob impiorũ hęreticorum & ethnicorum malitiam, à quibus & veræ ſcripturæ canonicæ, aliquando corruptæ ſunt: C & aliæ in locum illarum confictæ, aliquæ etiã impudenter denegatæ, quæ illis aduerſari videbantur. Sicque admonet Cyrillus Hieroſolymita. Catecheſi 4. Et Iohannes Damaſcenus libr. 1. de Orthodoxa fide ca. 2. libros nobis legendos quos nobis tradiderint Apoſtoli & epiſcopi maiores, nec filiis eccleſiæ tranſgrediendos eius terminos.

Iudicium eccleſiæ, ſancto Spiritu regitur quem non ei defuturum vſque ad conſummationem ſeculi teſtata eſt veritas ipſa: erraréque non poteſt: neque imposturis peruerſorũ, vel dæmonum decipi, vt columna veritatis. Et proinde obtemperandum, & obaudiendum Catholicis præceptis eius, eique in probatione librorum quoq; credendum. nam ea ſua ſapiẽtia videt virus quod latet in iniquorum librorum lectionibus, quod incautos priuatim legentes facilè poſſet inficere. Cùm præ-
D textu religionis pernitioſiſſima, ſub ſpecioſis titulis non tantùm nunc, ſed etiam ab aduerſariis fidei & Chriſti ſæpe incautis olim obtrudantur, & mala ſunt vicina bonis, & vitia virtutibus, fucata veris, vt non immeritò peritiorum & prudentiorum egeamus regula, diſcrimine, & cenſura. plus etiam vident oculi quam oculus. nec rectè accipitri tenditur, aut Miluio. Experientia, multorúmque librorum hiſtoriæ, periculorum antiquorum memoria, & in illis adhibita diſciplina, efficere etiam debet, vt eccleſiæ mandatis pareamus, & potiùs præcaueamus in caſſes incidere & retia quæ ſubtilè monent, quàm vt ſtulti poſt hauſtum venenum noſtro cum malo aliquando immedicabili laqueis inuoluti, conqueramur de nobis ipſis. experientia certè ſtultorum magiſtra:

nec eſt quod magis metuere debeamus, quàm ſub ſpecie boni decipi: à malis enim apertis vtcumque præcauemus: ſed à malis bono illitis ſine accurata obſeruatione vix elabimur. Súntque hæc arma, quæ nomine amicitiæ, & conſenſus cum fide, multos à fide improuidos obtruncarunt.

3 Sic, vt religio Chriſtiana conſpurcaretur & peruerteretur, aſtutè Maximinus imperatorum Chriſtianorum hoſtis & perſecutor, paſſus eſt confingi librum inſcriptum, acta Chriſti apud Pilatum. eáque acta per omnes regni ſui prouincias prælato edicto mitti præcepit, & per vrbes ſingulas, & vicos, per agros etiam proponi, præceptoribus quoque puerorum tradi iuſſit. vt pro his quæ ad diſcendum, vel meditandum tradi ſolerent, pueris memoria commendanda, plena ſpurcitia & libidine darentur, vt ſcribit Euſebius Pamphilus[a].

a Li.9.hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 5.

4 *Valentinus hæreticus*, inquit Tertullianus[b], *legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat*, id eſt, *omnia improbat, dum quædam reprobat: euangelium etiam habet ſuum, præter hæc noſtra.*

b De præſcriptio aduerſus hæreticos.

5 Appelles hæreticus Marcionis diſcipulus, legem & prophetas repudiat, vt idem Tertullianus ait eodem loco habet præterea priuatas, ſed extraordinarias lectiones ſuas, quas appellat Phaneroſeis, Philumenes cuiuſdam puellæ, quam quaſi prophetiſſam ſequitur. Habet præterea ſuos libros quos inſcripſit Sillogiſmorum, in quibus probare vult, quòd omnia quæ Moſes ſcripſerit vera non ſunt, ſed falſa.

Sic Arriani excutientes doctrinam ſacram nouarum peſtium fuerunt inuentores, & librorum quos vocarunt Θαλείας.i. vt D. Athan. ait[c], *Crapulas*. Sed & Miluius alius hæreticus, nuptias renuẽs, negabat & reprobabat vetus Teſtamẽtum, quanquam Chriſtus illius authoritate ſæpe vtatur, vt ait idem Athanaſ[d]. Adamãtius quoque Manichæi diſcipulus, aduerſus legem, & Prophetas inuectus eſt, aſſerens Euangelicam & Apoſtolicam doctrinam ei contrariam: quem reiecit Auguſtinus. Bernard. de Luthzemb. in hæreticis: refert & idem Carpocratianos, reſurrectionem corporis cum lege abiecisse ex D. Auguſtino.

c Oratione 2. contra Arrianos.

d Sermone cõtra omnes hæreſes.

Verùm hi, & ſimiles, qui vetus Teſtamentum abhorrent, non legerunt, vel non recordati ſunt eius quod ait Eſaias[e], *Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex his non defuit &c.* Et Chriſtus D. Matth[f]. *Scriptum eſt, Non in ſolo pane viuit homo, ſed de omni verbo quod procedit de ore Dei.* Et rurſum exprobrat Sadduceis, c. 22. Matthæi, verſu 29. *Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei.* Et rurſum D. Iohannis c. 5. verſ. 39. *Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Non enim*, vt ait D. Petrus, in 2. epiſt. *Humana voluntate aliquando allata eſt prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti homines.*

e c.34.verſ.3.

f ca.4. verſ.4. & d. Lucæ 4. verſ. 4.

Sed proprium fuit hæreticorum & impiorum, reiicere vel corrumpere quæ ſibi aduerſantur. Et ita in genere ſcripturas corrumpere conati ſunt Valent. Marchionitæ, Arrianus, & alij: mutilare, apoſtatæ, Porphyrius, Ebion, & alij: tollere, Diocletianus, Nabuchodonoſor & alij.

6 Vt autem quidam hæretici nimij fuerunt in reiicienda lege Moſaica omnino: ſic alij quidam fuerunt nimij in retinenda omnino, qui legem cum euangelio & circumciſionem cum baptiſmo ſeruari debere affirmabant, vt Cherintiani, contra id quod D. Paulus dicebat, *Si circumcidimini, Chriſtus vobis nihil prodeſt*[g]. Tractat de eo Auguſtinus in hæreſi, & alij.

g Ad Galat. 5. verſ. 2.

7 Verſionem ſacrorum librorum in Latinũ probat eccleſia, vt authenticam vulgatẽ, quæ lõgo tot ſeculorũ vſu in ipſa eccleſia obtinuit, aut publicis lectionibus, diſputationibus, & expoſitionibus, in decreto de editione & vſu ſacrorum librorũ ſeſſione 4. concilij Tridentini; & ſub finem concilij, in regulis indicis librorum prohibitorũ, regula 3. permittuntur verſiones ſcriptorũ eccleſiaſticorũ, editæ etiam à damnatis authoribus, dummodo nihil contra ſuam doctrinã contineant: & quòd verſiones veteris teſtamẽti ab epiſcopis doctis & piis concedi poſſunt legendæ, modò illis verſionibus tanquã elucidationib. vulgatæ editionis, ad intelligendã ſacrã ſcripturã, non tanquã ſacru textu, vtantur. verſiones verò noui Teſt. ab authoribus primæ claſſis & hæreſiarchis nemini concedantur. Annotationes verò ad vulgatam editionem, expunctis ſuſpectis à facultate Theologica alicuius vniuerſitatis Catholicæ aut Inquiſitione generali conceduntur. In reg. verò 4. ſacra Biblia vulgari lingua paſſim & ſine diſcrimine permittenda non eſſe ſtatuitur, ſed iudicio epiſcopi & inquiſitoris ſtandũ, vt cum cõſilio parrochi, vel confeſſoris Bibliorũ à Catholicis verſorũ, lectio in vulgari lingua eis cõcedi poſſit, quos intellexerint ex huiuſmodi lectione non damnũ, ſed fidei atq; pietatis augmentum capere poſſe, & hanc facultatem in ſcriptis haberi debere: atque eum qui abſque ea facultate ea legere, vel habere præſumpſerit, niſi priùs Bibliis ordinario redditis, peccatorum abſolutionem accipere non poſſe: Bibliopolas verò qui prædictam facultatem non habenti, Biblia idiomate vulgari conſcripta vendiderint, vel alio quouis modo conceſſerint, librorum pretium in vſus pios conuertendum ab Epiſcopo, amittere, aliiſque pœnis pro Epiſcopi arbitrio ſubiacere. Regulares autem, niſi facultate, à prælatis ſuis habita, ea legere aut emere non poſſe.

Mandauit Innocentius 3. Ciſtercienſi Morimundenſi, & de Criſta Abbatibus, ſua conſtitutione 3. iuxta ordinem Bullarij Cherubini de Nurcia, vt eos coërcerent, qui in ciuitate Metenſi incumbebant trãſlationi librorum ſacrorum, in linguam vulgarem Gallicanam, & vſurpabant prædicationis officium.

Id enim eget permiſſione: quemadmodum & Iuſtinianus Nouella 146. vt liceat Hebræis &c. permiſit Iudæis, ſacros libros legere, in ſuis ſynagogis, vel Hebræa, vel Græca, vel vulgari patria, Italica lingua.

In primitiua Eccleſia, vt ait Diuus Auguſtinus, vt veterum librorum fides, de Hebræis voluminibus examinabatur; ſic nouorum, græci ſermonis normam deſiderabat[h]. vbi autẽ vetera exemplaria fuerunt corrupta, emendatiora viſa ſunt exemplaria Latina, quam Græca, & Græca quàm Hebræa, vt ait Diuus Hieronymus, in prologo 2. Bibliorũ.

h c 6. vt veterum 9. diſt.

8 Non omnibus certè datum eſt verba intelligentibus, mentem quoque interpretari, & aſſequi dictorum, & dicentis, maxime diuerſorum librorum, qui diuerſi ſunt idiomatis, & diuerſæ materiæ, & tractationis: nec ideo omni interpretationi & verſioni fidendum eſſe, præmonet ſapientiſſimè Eccleſia.

In primis enim qui aggreditur ſermonis conuerſionem vnius linguæ in aliam, debet vtriuſque phraſes. & formulam locutionis diſtinctè tenere, ni velit omnino inſulſam & ridiculam facere contex-

contextutam. Paucis autem id conceſſum eſt, ideo & probari debẽt antequã cõcedatur facultas hæc.

Debinc vna & eadem ſcriptura, aliquando diuerſas poteſt admittere interpretationes: vna autem eſt ſola mens ſcribentis, & proinde oportet eiuſdem eſſe mentis intetpresem, ac ſcribentem: alioquin non interpsetatio, ſed cotrupsio eſt. *Hoc*, inquit Diuus Petrus 2. epiſt. c. 1. *intelligentes, quòd omnis Prophetia propria interpretatione non fit.* & ruſſum epiſtola 2. c. 3. verſu 15. & 16. ibi.

Et Domini noſtri, IESV CHRISTI *longanimitatem, ſalutem arbitremini, ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis. Sicut & in omnibus epiſtolis, loquens in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem.*

Diuus Hilarius pulchra ſimilitudine, idipſum videtur explicare, dum ait [a], *Liber omnis*, inquit, *ſimilis eſt ciuitati pulchra atque magna, cui complures ædes, diuerſaque ſunt: quarum fores proprijs clauibus, diuerſiſque clauduntur, quæ cùm vnum in locum congeſta, permixtaque ſint, volenti vnamquamque ædem aperire, maximam ignaro adferunt difficultatem, vt claues vniuſcuiuſque ædis inueniat. At familiaris ſcientia, cognitam clauem citò, ex copia illa congeſta qualitatis nouit eligere, aut ingentis laboris, aptam & congruam clauem aperiendi vnius cuiuſque aditus inuenire. Quia ratio & qualitas non ſinat, non ſuas claues clauſtris diſparibus coaptare.*

a in Prologo enarrationis in Pſalmos.

De libris euangeliorum. CAP. VII.

IDeò euangelium dictum eſt, quòd annunciet res proſperas, & bonas, vt ait Theophylactus in prologo in euangelia. Apud Græcos εὐαγγέλιον, *euangelium*, bonum nuncium eſſe conſtat ex Xiphilino, qui ex Dione in Nerone ait, Agrippinam a naufragio liberatum, euangelia Neroni miſiſſe, tanquam nuncium bonum.

ἄγγελος nuncius eſt, & ἀγγέλλω nuncio. vnde εὐαγγέλλω bonum vel gratum & vtile nuncio, & εὐαγγέλιον lætum nuncium & fœlix & bonum. Et apud Chriſtianos dicitur inſigne nuncium, inſignis annunciatio beneficij Chriſti in humanum genus collati, cùm ſua morte illud à morte æterna liberauit: & apud Diuum Lucam in c. 2. verſ. 10. nato Domino noſtro IESV CHRISTO, Angelus dixit paſtoribus, *Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator.* & ita κατ᾽ ἐξοχὴν per excellentiam, euangelium inter Chriſtianos dicitur: retinuimus autem inter Latinos hoc nomen etiam Græcum, vt alia pleraque, vt Angelus, Apoſtolus, Deuteronomium. dicitur & εὐαγγέλιον, præmium quod datur adferenti nuncium lætum, & ſæpiùs apud Latinos euangelia in plurali, vt apud Ciceronem [b], *ô ſuaues epiſtolas tuas, vno tempore mihi datas duas, quibus εὐαγγέλια quæ reddam neſcio, deberi quidem planè fateor*: ſicus & euangelia Iſocrati in Areop. ſacrificia ob lætum nuncium.

b 2. ad Attic.

Apud nos, & per metonymiam pro hiſtoria ipſa, de Domino noſtro IESV CHRISTO accipitur, ſic & euangelia, libros eius hiſtoriæ dicimus. Interdum etiam accipitur pro doctrinæ euangelij promulgatione [c] ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, *ex ipſo euangelio viuere.* Inde & Euangelizare doctrinam nuncij illius boni publicare, Et εὐαγγελιστής, ſeu Euangeliſta. Sic enim vocantur eo nomine, qui erant ſecundi ab Apoſtolis, quoſq; illi habebant, tanquam aſſeclas & ſocios in publicando & annunciando verbo Dei, & Euangelio: illique nolli eccleſiæ erant addicti, ſic & apud D. Paulum [d], dictum eſt in eccleſia Dei, alios fuiſſe conſtitutos Prophetas, alios Euangeliſtas [e]. *Euangelium*, inquit D. Athanaſius [f], *Eſt Dei verbi Domini noſtri* IESV CHRISTI *præſentia, ad humani generis ſalutem incarnati ex Spiritu Sancto, & Maria ſemper virgine: finis autem Euangelij & doctrina Chriſti, eſt, per Euangelium ad ſe accedentem ſibi ipſi conformare, atque ita conformatos filios, exhibere filios patri, & hæredes quidem Dei, cohæredes autem per eam adoptionem, quæ gratia obtigit ipſius vnigeniti & primogeniti Ieſu Chriſti conſtituere.* Sicut tradit Nicephorus Calixtus [g] & Euſebius Pamphilus [h]. *Euangelium*, inquit, *dicimus, quod æternorum, atque incorruptibilium bonorũ, quæ certè ſuprema & maxima ſunt, & ex antiquiſſimis prædicta temporibus, nuper vero ſplendore ſuo orbem illuſtrantia, cunctis hominibus annunciat. Hoc omnes Græcos & barbaros, & reliquos ſine diſcrimine ad ſalutem vocat.*

c vt 1. ad Corinthios c. 9.

d ad Epheſios c. 4.

e c. cum ex iniuncto 12. de hæreticis D. Matthæi c. 10. Marci c. fin.

f de cõmuni eſſentia patris & filij & Spiritus Sancti.

g lib. 1. hiſt. eccleſiaſtic c. 22.

h 1. de præparatione Euangelica c. 1.

2 Adſtruit enim ibidem Euſebius [i], Bonum hoc nuncium, & legem euangelicam quam prædicauit Chriſtus, fuiſſe ab initio mundi prædicatam, & parem cultum diuinum exhibitum fuiſſe ab Adamo, Enoch, Abrahamo ante Moſem, & ab anteriorib. Moſis, qui & dicti ſunt Dei amici. Scriptam autem legem populo per Moſem quo tempore legis diuinæ obliuiſcerentur, & veluti medicinam adhibitam morbis qui ſuccreuerant in Ægypto nepotibus Abrahæ [k].

i In 1. de demonſtra. euangelica c. 5.

k Quod & latius c. 6 proſequitur & 7.

3 Omnis euangeliorum vox, reliquis omnibus ſancti Spiritus præceptis eminentior eſſe dignoſcitus, quòd in alijs, per prophetas ſeruos: in euangelijs autem ipſe per ſe Dominus eſt locutus, vt obſeruauit Baſilius Magnus [l].

l In ſermone in Euangelis Ioãnis in principio.

4 Quatuor libros Euangelij recipit eccleſia tantùm, tanquam canonicos, & ad probandam fidem idoneos: nempe euangelium DD. Matthæi, Marci, Lucæ, & D. Iohannis. Quæ quatuor animalibus depictis in Apocalypſi ſignificantur, & qui in illis deſcribitur Chriſtus, idémque homo, quia ex Virgine Maria natus eſt: idẽ vitulus, quia hoſtia: leo, quia fortior eſt: aquila, quia reſurrectio eſt. Quæ ſeparatim ab Euangeliſtis ſingulis vberiùs tractata ſunt, vt ait D. Ambroſ. tomo 4. in præfatione in Lucam. Quo loci addit, quòd plura quàm prædicta quatuor non recipiantur ab Eccleſia, quanquam alia olim circumferrentur. *Fertur namque*, inquit, *Euangeliũ aliquod quod duodecim ſcripſiſſe dicantur. Auſus eſt etiam Baſilides Euangelium ſcribere, quod dicitur ſecundum Baſilidem. Fertur etiam aliud Euangelium, quod dicitur ſecundum Thomam. Noui aliud ſcriptum ſecundum Matthiam.* Hæc ille. Tempora vero quibus illa Euãgelia quatuor ſcripta fuerint, recenſet Nicephor. Calixt. lib. 2. hiſtoriæ Eccleſiaſt. c. 45. dum ait, *Primus Matthæus publicanus, patrio Hebraico ſermone Euangelium ſcripſit quindecimo anno poſt Chriſti aſcenſionem. Longo deinceps intercedente tempore, Marcus & Lucas Euangelia ſua iuſſu Petri & Pauli, compoſuerunt. Diuus autem Ioannes qui priùs verbum ſine ſcripto prædicaſſet, poſt triginta ſex annos à Chriſti aſcenſione poſtremus omnium creditur ad ſcribendum deſcendiſſe, cùm trium Euangeliſtarum legiſſet Euangelia, deſideraritque in his aliquid animaduertiſſet.* Conſentit Euſebius Pamphilus [m]. Similia ſcripſit Theophilactus, in prologo in Euangelia, diſcrepat tamen in annorum numero. Nam ait Matthæum primum ſcripſiſſe Hebraico ſermone poſt octo annos à Chriſto aſſumpto. *Et hunc*, inquit, *ferunt Ioannẽ Euangeliſtam in Græco interpretatum: Marcus autem diſcipulus &*

m Lib. 3. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 24.

comes Petri, poſt decem annos à Chriſto aſſumpto ore Petri edictus, ſcripſit. Lucas comes Pauli, paulo poſt 15. annos. D. Ioannes poſt 32. qui adimpleuit ea quæ ab aliis omiſſa fuerunt, vel obſcurè dicta. hæc ille. Et Chryſ[a]. *ego exiſtimo,* inquit, *primum omnium Matthæum Euang. ediſſe, propter quod etiam generationum catalogum diligenter enumerat, & plenè cuncta ac inſtanter exequitur. Marcus autem, compendioſa poſt eum cucurrit via, vt pote qui iam ab alio dicta & manifeſtata declararet. Lucas ſanè non modò texit generationis catalogum, verùm etiam pluribus texit extendendo nominibus quippe qui Matthæi exſcriptione præuentus nos amplius aliquid docere ſtudeat. Suum enim quiſque probè eſt imitatus magiſtrum: Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem: Lucas vero Paulum, fluminum copiam vbertate loquendi ſuperantem.*

a Homilia 4. in Matheū ex c. 1. tomo 2.

Scribit & Abdias Babylonicus, qui vidit Apoſtolos[b], Euangeliū Domini noſtri IESV CHRISTI, primùm Hebræo ſermone Matthæum conſcripſiſſe, & Irenæus[c]. *Matthæus,* inquit, *in Hebræis, ipſorum Apoſtolorum lingua ſcripturam edidit Euangelij, cùm Petrus & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Eccleſiam. Poſt verò horum exceſſum, Marcus diſcipulus & interpres Petri, & ipſe quæ à Petro annunciata erant, præſcripta nobis tradidit, poſtea & Iohannes diſcipulus Domini, qui & ſupra pectus eius recumbebat & ipſe edidit Euangelium Epheſi Aſiæ commorans.*

b lib. 7. hiſt. Apoſtolicæ, & Hieron. in Prologo in euangelia, & in Catalogo
c lib. 3 aduerſus hæreſ. c. 1.

Et addit[d], quatuor tantùm eſſe debere euangelia, quia quatuor mundi plagæ, quatuor ſpiritus principales, quatuor animalia prædicta à Daniele, & quadriformis diſpoſitio Domini. D. Iohānes enarrat generationem inenarrabilem, in principio diuinitatem, ſimilis Aquilæ. Lucas Sacerdotales Characteras à vitulo ſaginato, à Zacharia offerente, incipit. Mathæus ſecundùm hominem, generationem declarat humanæ formæ: Marcus à prophetico ſpiritu, ſpiritus characterem ſignat duabus alis, vnde quatuor tantùm teſtamenta data, vnum ſub Adamo ante cataclifmum, ſecundum poſt ſob Noë, tertium, Legiſlator ſub Moſe, quartum quod renouat hominem, euangelium ſub Chriſto.

d Cap. 11.

Redarguuntur & ibidem Marcion, & Valentinianus, qui extra hæc dicebant, ſe habere partem Euangelij.

5 Quatuor itaque euangelia eáque integra, prout nobis proponuntur, Eccleſia recipit, nec plura, nec pauciora, nec imminuta, vel additionibus corrupta, vnde hæreticorum & impoſtōrum fidei, & aduerſariorum artes, calumniæ, & librorum ſuppoſitiones rebus, lapide Lydio, diſcernuntur. Gnoſtici impuriſſimi hæretici, euangelia nomine Apoſtolorum fecerunt, vt admonet Epiphanius[e], contexerunt, & nomine Philippi Apoſtoli euangelium, & vt idem ait[f], Cherintus & Carpocras, vtebātur euangelio Matthæi, ſed reſciſſo capite & genealogiis, incipientes ibi, *Factum eſt in diebus Herodis regis Iudæ*, vt probarent ex ſemine Ioſephi & Mariæ impiè, Chriſtum editum. Vtebantur & aliis libris, nempe circuitionibus Petri, quas compoſuit Clemens, multa corrumpentes in ipſis, pauca vera relinqoētes, quos & ipſe Clemens redarguit in epiſtolis quas ſcripſit Encyclicis quæ in ſanctis eccleſiis leguntur. In eodem iterum loco Epiphanius, *Gnoſtici,* inquit, *impudentiſſimi, ex ſchola Nicolaitarum, vtuntur veteri & nouo Teſtamento, auerſantur autem eum qui locutus eſt in veteri Teſtamento, & vbi verbum reperiunt, quod contra ipſos ſententiam habere poteſt, dicunt à ſpiritu mundano profectum eſſe: multi alij libri illorum adhuc ſunt, veluti interrogationes Mariæ, liber Ialdabaoth, liber Seth, reuelationes Adami, Euangelia alia nomine diſcipulorum.*

e tomo 2. li. 1. aduerſ Hæreſes hæreſ 26.
f hæreſi 20.

6 Rurſum Epiphanius[g]. *Caiani,* inquit, *hæretici habent quendam libellum, nomine Iudæ proditoris inſcriptum, quem vocant Euangelium Iudæ.*

g tomo 3. li. 1. cōtra hæreſes hæreſi 38.

Refert & Platina in Alexandro 4. eum ſummum Pontificem præſente curia libellum peſtiferum cōbuſſiſſe, cuius author aſſerebat, non à lege euangelij, ſed à lege ſpirituum procedere, quive à ſectatoribus dicebatur Euangelium æternum. Marcion euangelium Lucæ corrupit, & in pluribus detruncauit & immutauit. vt & corrupit plures epiſtolarū Diui Pauli locos, idē Epiphanius[h].

h Tomo 3. libro 1. contra hæreſes hæreſ. 42.

Refert & de Marcione Irenæus[i], In hæc verba, *Euangelia tanta firmitatis ſunt, vt & ipſi hæretici teſtimonium reddant illis, & ex ipſis egrediens vnus quiſque eorum, conetur ſuam affirmare doctrinam. Ebionei enim eo euangelio quod eſt ſecundum Matthæum, ſolo vtentes, ex eo ipſo contumaciter præſumentes de Domino: Marcion autem id quod eſt ſecundum Lucam, blaſphemus in ſolum exiſtentem Deum oſtenditur: Qui autem Ieſum ſeparant à Chriſto, & impaſſibilem perſeueraſſe Chriſtum, paſſum vero Ieſum dicunt. Id quod ſecundum Marcum eſt præferentes euangelium, cum amore veritatis legentes illud, corrigi poſſunt. Hi autem qui à Valentino ſunt, quod eſt ſecundum Ioannem pleniſſimè vtentes, ipſo deteguntur.*

i Lib. 3. aduerſus hæretica c. 11.

De Iudicio Euangelij Marcionis, adhuc addendus eſt Tertullian. aduerſus Marcion. lib. 4. *Marcion,* inquit, *Euangelio ſuo nullum præſcribit authorem, quaſi non licuerit illi titulum quoque effingere, cui nefas non fuit ipſum corpus euertere. Et poſſent hic iam gradum figere non cognoſcendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam conſtantiam perferat, nullam fidem repromittat de plenitudine ſui tituli & profeſſione debita authoris.* Et poſtea, *de titulo ergo funis ducendus eſt contentionis, pari hinc inde miſſa fluctuante. Ego meum dico verum, Marcion ſuum: ego Marcionis dico adulteratum, Marcion meum: Quis inter nos determinabit, niſi temporis ratio? ei præſcribens authoritatem quod antiquius reperietur, & ei præiudicans vitiationem, quod poſterius reuincetur; In quantum enim falſum corruptio eſt veri, in tantum neceſſe eſt præcedat verum falſum, prior enim res paſſione & materia.*

Aliqui etiam hæretici, vt ſcribit Epiphanius[k], dixerunt euangelium, non eſſe à Diuo Iohanne conſcriptum, nec Apocalypſim, ſed Euangelium à Cherintho. Et philoſophi quidam Græci, vt Porphyrius, Celſus, & Philoſabbatinus ex Iudæis oriundus, ſubuerſionem legis euangelicæ molientes, accuſant euangeliſtas vt animales, & ſecundum carnem, nutantes, plura in his argumentis ratione temporis: errantes tamen, cùm putarent euangelia contexturam temporum ordine continere, nec animaduertentes quòd euāgeliſtæ poſteriores ſupplēt quæ ab aliis omiſſa ſunt, quia non nouū contexunt euangeliū, & cùm vnum ſit, ſed vel ſupplent, vel fuſiùs dicunt. addit Epiphanius eodem loco conſonantiā pulchram euāgeliſtarum. Quam etiam tomo 3. l. 1. contra hæreſes, hereſ. 46. docet Tatianū aliquando compoſuiſſe vno libro ex quatuor euangeliis conſutam, quam aliqui euangelium ſecundum Hebræos vocant.

k Contra hæreſes, tomo 1, hæreſ. 51.

Manichæos habuiſſe quoddam euangelium ſecundum Thomam ait Cyrillus Catechesi 4. illuminatorum. Quod euangelico nomine colōratum animos ſimplicium corrumpebat.

8 Manichæi non recipiebant nouum teſtamentum, ſed tantùm libros veteris teſtamenti. Quamquam

quam Deus dixerit Sacerdotibus, Moyſi creditis, credite & mihi: nam & Moſes de me hæc verba fecit. Athanaſius in ſermone contra omnes hæreſes: Eucratitæ hæretici, vtebantur quibuſdam apocryphis, quæ dicũtur Andreæ & Iohãnis actiones[a].

a Epipha. tomo 2. lib. 2. hære. 47.

Libri apocryphi & illegitimi dicuntur eſſe à Nicephoro Caliſto[b]. prædicatio Petri, euangelium Petri, Apocalypſis Petri, liber Actorum Petri ambiguæ & authoritatis, Actorum Pauli liber, qui paſtoris habet titulum, quem Hermæ quidam adſcribunt, ei cui in epiſtola ad Romanos Paulus ſalutem nunciari iubet, item Apoſtolorum doctrinæ, ſiue Barnabæ epiſtola: euangelium ſecundum Hebræos: Item euangelia quibus falsò præponuntur nomina Petri, Thomæ, Matthiæ, Acta Apoſtolorum, Andreæ, & Iohannis.

b Lib. 2 hiſtoriæ eccleſiaſticæ, c. 49.

Quod tamen pertinet ad Hermetis librum, Cyprianus[c] meminit de eius quodam libro: & lectionem eius probatam ait poſtquam de librorum vtriuſque teſtamenti cenſura eccleſiaſtica, locutus eſt. *Alij enim ſunt libri qui non canonici, ſed eccleſiaſtica à maioribus dicuntur: Sapientia, Eccleſiaſticus, Tobias, Iudith, Machabæorum libri: In nouo teſtamẽto libellus, qui dicitur paſtoris ſiue Hermetis, qui appellatur dua via vel iudicium ſecundum Petrum, quæ omnia legi quidem in eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad authoritatem fidei confirmandam.*

c In expoſitione Symboli.

9 Reiiciebant hæretici Ioann. librum euangelij D. Iohannis, & Apocalypſin, tanquam ſi à D. Iohanne non fuiſſent ſcripti: ſed euangelium à Chorintho, quos tamen Epiphanius dicit eſſe Diui Iohannis li. 2. contra hæreſes, tomo 1. hæreſ. 52.

Addit & hæreſi 54. Theodotianos hæreticos quoque negaſſe eſſe eoſdẽ libros Diui Iohannis.

Dionyſius ita Alexandriæ epiſcopus, tuetur Apocalypſin non fuiſſe beati Iohannis Apoſtoli, ait tamen eſſe alterius ſancti cuiuſdam Iohannis, numine afflati diuinitus: non tamen Apoſtoli filij Zebedæi. primùm, inquit, collatione facta euangelij & epiſtolarum D. Iohannis: in quibus non præponit nomen vt in Apocalypſi. Itẽ quòd is qui compoſuit Apocalypſin, repetit ſæpè nomen ſuũ, quòd audierit & viderit iſta, quod tamen non feciſſet Iohannes Apoſtolus, de cuius probitate & fide certa erat Epheſus. Præterea Apoſtolum ſemper ſua à myſteriis incœpiſſe, quod non facit in Apocalypſi, nec quicquã fere de his tractatur. Dehinc orationem Apocalypſis non eſſe ita elegantem ac D. Iohannis Apoſtoli, quin & interdum ruſticis & barbariſmis vtitur Græcis. Hæc D. Dionyſius, vt refert Nicephorus Caliſti[d]. Et Euſebius Pãphi[e]. Verumtamen ſi bene perpendãtur hæc argumenta Dioniſij, nihil vrgent: & errare potuit is, quemadmodum & nimio feruore ſcribens in Lybici Sabellij impietatem, qui negabat ſubſiſtentiã diuerſam vel hypoſtaſin patris & filij & ſpiritus ſancti, ipſe prolapſus eſt in aliũ errorem, vt diceret non tantum diuerſam hypoſtaſim ſed ſubſtantiã, quod hæreticum eſt. vt ſcribit Baſilius Magnus ad Maximum philoſophũ, & notat Nicephorus l. 6. c. 25.

d Lib. 6 eccleſiaſticæ hiſtoriæ c. 23 & 24.
e Lib. 7 de præparatione euangelica c. 23.

10 Gelaſius ſummus pontifex[f]. *Cæterum*, inquit, *quæ ab hæreticis ſiue ſchiſmaticis cõſcripta vel prædicata ſunt, nullatenus recipit catholica & Apoſtolica eccleſia.* Inter cætera numerat inter apocrypha, Itinerarium nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur ſancti Clementis, libr. 8. Actus, nomine Andreæ Apoſtoli: Actus nomine Philippi Apoſtoli: Actus nomine Petri Apoſtoli: Actus nomine Thomæ Apoſtoli.

f Ex concilio Romæ habito cum ſeptuaginta epiſcopis in eccl. ſancta Romana 3. §. nõ Irenæi 15. diſtin. apud Gratianum in decretis & Burchardum l. 3. decretorum c. 220. Iuoné parte 4. c. 65 Pl. li. 2. c. 23.

Euangelium nomine Thadæi: euangelium nomine Thomæ Apoſtoli, quo vtebãtur Manichæi: euangelium nomine Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, & ea quæ falſauit Lucianus, & quæ falſauit Hircyus, liber de infantia ſaluatoris, liber de natiuitate ſaluatoris, & de ſancta Maria, & de obſtetrice ſaluatoris, liber qui appellatur Paſtoris, liber qui appellatur fundamentum. Adduntur illis alij plures libri, ibi relati vt Apocryphi, & alij omnino prohibiti & repudiati. differunt enim librum ſimpliciter in eccleſia Apocryphum eſſe, & apocryphum & prohibitum. Nam apocryphi, non omnes prohibentur in eccleſia, verùm in ea non habent probationis authoritatem. quorum vel nomen authoris ignoratur, vel lectionẽ illorũ publicam eccleſia non habet, & niſi inter priuatos vſum conceſſum. quia quamuis in illis aliqua ſit veritas, tamen falſa quædam miſcentur, quæ reiicienda cenſuit eccleſia.

11 Sunt & apud Soidam in Pherecide ἀπόκρυφα βιβλία, arcani libri, & Bibliorum quædam ſacrorum apocrypha, quòd non palam omnibus proponerentur, nec in templis vti his liceret, vt notat Hieronymus.

Seruit intentioni loquentis nomen apocryphi, vt abſconditi vel ſecreti, vt vel ſecretum dicatur quod omnibus publicari non debeat, propter periculum ne his qui male intelligerent abutantur: vel ſecretum, quia prohibitum eſt his vllomodo vti.

Apocryphi libri, non omnes omnino idcirco improbari aut haberi vetitum eſt: at in prohibitis contra vnde & in t. a. e. de ſumma trinita. & fide Catholi. imperatores Valentinian. & Theodoſius, *Sancimus vt omnia quæcumque Porphyrius ſua pulſus inſania, aut quiuis alius contra religioſum Chriſtianorum cultum conſcripſit apud quemcunque inuenta fuerint igni mancipentur.* Et paulo poſt §. quoniam verò, iubent libros eorum qui ambiguas de fide doctrinas edidiſſent, non congruentes per omnia aut præciſe orthodoxæ fidei, potiſſimum eos qui Neſtorij eſſent, comburi. meminit de ea lege Euagrius[g], Socrates[h].

g Lib. 1. c. 12.
h 1. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 6.

Rurſum Cæſares Theodoſ. & Valentinianus in l. damnato. 6. §. 1. de hæreticis. c. *Nec vero*, inquiunt, *impios libros nefandi & ſacrilegi Neſtorij aduerſus venerabilem orthodoxorum ſectam decretaque ſanctiſſimi cœtus antiſtitum Epheſi habiti ſcriptos habere, aut legere, aut deſcribere, quiſquam audeat: quos diligenti ſtudio conquiri ac publicè comburi decernimus: ita vt nemo in religioſis diſputationi aliquam ſupradicti nominis faciat mentionem, &c.* Et Martianus Imperator l. quicunque, 8. eo. tit. §. f. ait, *Nulli contra venerabilem Chalcedonenſem ſynodum liceat aliquid vel dictare, vel ſcribere, vel edere, atque emittere, vel ſcripta ſuper eadem re proferre. Nemo huiuſmodi habere libros, & ſacrilega ſcriptorum audeat monumenta ſeruare. Quod ſi qui in his criminibus fuerint deprehenſi, perpetua deportatione damnentur. Hos vero qui diſcendi cauſa adierint de infauſta hereſi diſputantes, decem librarum auri quæ fiſco noſtro inferenda ſunt, iubemus ſubire diſpendium. vltimo etiam ſupplicio coërceantur qui illicita docere tentauerint. Omnes vero huiuſmodi chartæ, libri, qui funeſtum Eutichetis & Apollinaris complexi fuerint dogma incendio concrementur, &c.*

12 Iuſtinianus Nouella 42. de depoſitione Anthymi c. 1. confirmat prædicta: & vltrà, deſcribentibus ex quacunque occaſione, etiam ad velocitatem manus, imponit manus amputationem. Quæ certè pœna vt ſuperiores impoſitæ contra deſcriptores conuenire poſſunt

aduerſus typographos,&bibliopolas,qui venenũ librorum infectorum prælo pluribus parãt,& celeriùs quã librarij antiqui,& minori pretio quàm labore deſcriptos,diſtribuũt & ſpargunt in diuerſas orbis regiones.Si enim pœna digni habiti ſunt qui libellos famoſos ediderunt,& qui ſcripſerunt, & qui inuentos non conſumpſerunt [a]:multò magis,qui bos libellos aduerſum legem diuinam, & religionem publicam edunt, setinent , & exſcribunt. cùm grauius ſit diuinam quàm humanam offendere maieſtatẽ [b].& crimen aduerſus religionem publicum eſt,& in omniũ fertur iniuriam [c].

a l.vnic.de famoſ. libell. C. Lege l.Cornelia.5.§ ſi quis librum, de iniur. P.
b authen Gazaros, de heret. §.gazaros de ſtacutis, & cõſuetudinib. in authent.
c l. manichæos 4 C.de hereti.

13 Docetur ſecundò alia ratione mutuata à venenorum apparatoribus,& venditoribus Lege Cornelia de ſicariis, & veneficiis c. 5. qui venenum bominis cauſa necandi fecerit, vel vendiderit,vel habuerit,plectitur.& qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi cauſa habuerit [d].venenarij c.puniendi ſunt : aut ſi dignitatis reſpectum agi oportuerit deportandi [e], plus eſt veneno,quàm gladio occidere [f] & plus eſt parare venenũ contra matrẽ aut proximos, quàm contra alios:vt & qui ſciuit hoc venenum ea cauſa comparatum,nec detexit,qui emit,& qui vendidit,pœna parricidij teneantur, quamquam non fuerit venenum per eum porrectum [g]. Quocirca, & multò magis qui virus pernitioſorũ librorum edunt,diſtrabũt,emunt,&ſeruãt,digni pœna ſunt, plus enim eſt animus qui inficitur,quàm corpus [h].

d l.3.ad l.Corneliam.de ſica. lib.48.P.t.8.
e l.capitolium a.§.§. venenarij.de pœn. P
f l. 1.C.de maleſic.& math
g l 1.§ fin.& l 2 ad l.Pompeia de parr.P.
h l. ſancimus. C. de ſacroſã eccle.c.cùm in firmitat.§.ſceleram de pœn & remiſ. c. ſolitæ.de maior.& obedient. cum ſimili.

14 Non inficior tamen,& libros hos vetitos quibuſdam permiſſos eſſe:nempe his qui ex illis poſſunt ſanam doctrinam ſuo ingenio ſingulari probatiorem oſtendere, & poſſunt errores confutando eoſdem,ex mentibus hæreticorum,vel iam venenatorum ennuellere, & antidotis conuenientibus ſanare,ſicuti & pharmacopolis,& pigmentariis iuratis,permiſſum eſt habere in republica venena,quæ non omnibus dent , ſed iis qui poſſunt ex illis antidota cõponere [i].ſic enim venena mala,bona fieri poſſunt admixtione [k].Datur autẽ iure ſingulari poteſtas hæc legendi , & reprobandi libros prohibitoa, & prohibendos , ſicut & refert Euſeb.Pamphi [l]. quòd Dionyſ. Alexandrinus legere ſe dicebat hærericorum libros,&traditiones: & quamuis videretur ad horam pollui his , multum tamen commodum ſe ex his capere,vt poſſet ex ipſorum verbis illos arguere:& admonitum ne legeret, viſionem accepiſſe, qua dictum illi, lege omnia quæcunque in mauus tuas venerint , quia prebare ſingula quæq;, & diſcernere potes,quandoquidem ex initio hęc tibi fuerit cauſa credendi.

i vt in c agnouimus 23.q.6. c.ille 23 q.1.
k vt in l. quod ſæpe.15 § veneni mali , de cõtrah.emp.P.
l l.eiuſdẽ legis §.adiectio autẽ ad leg.Cornel.de ſicar. l. qui venenum. 236 de verbo. ſignif.

15 Alioquin qui legit,vendit, & excudit tales libros, non poteſt euitare quin pœna dignus ſit, poſtquam libri etiam fuerint ablati , & combuſti: nec vitare poteſt quin in ſuſpicionem hæreſeos veniat, tanquam fautor, defenſor, & propagator doctrinæ improbaræ [m].Cum & vltra ſcribæ, notarij,nnn tantum negotiorum hæreſeos,ſed etiam aliornm negotiorum,hæreticis adeſſe prohibeantur ſub eadem pœna [n]. multò magis in his quæ ad impietatem eorum pertinent , in quo & ſocij, & participes delicti eſſent.

m lib. 7 hiſto. c. 6.
n c.ſicut ait, 8. de hæretic. c. excommunicamus.§. credentes,eo c.ſi quis papa.79 diſt.
o c.ſi aduerſus nos,21. de hæretic.c.dicentis.c 5 q.3 ca 1.de falſis.in eaa. uag Iohan 22.
p l.2.& 3.C.de fide inſtrumẽtoru, l.qui falſos,ad l. gẽCorneliam de falſ.
q Larostr.§.aden de dolo l.& hodie.§. ſi venditor ad l. Corne.de falſ.

16 Facit etiam,quòd expoſirores falſæ monetæ,ſcientes, pœnã eadem puniri debent : qua qui adulterarunt [o].ad inſtar etiam illorum, qui ſcienter falſis inſtrumentis vtuntur [p].

Et exemplo etiam eiua qui falſis ponderibus vtitur [q]. Conſidero autem hic , quòd bibliopola ſcienter libros hos vendat, vt puniatur. interdum enim ſi expers literarum ſit,& libros ei datos

A dendos,improuide expoſuerit venditioni,vel ſi illos quibus habere non licet,vendiderit:eſſet quodammodo à grauiori pœna excuſandus [r]. ſed non in torum:maxime, quia iuris Ignorantia non habet excuſationem [s]. Et videntur in magna negligentia eſſe,quòd non curauerint ſibi dari probas merces,& imperitia culpæ annumeratur [t], & qui falſas mẽſuras ſciens conduxerit,ſi frangantur,periculum ſuſtinet [v].

r Argumẽt l. generali, de tabularius li.10. c. & c.cognoſcentes de conſtitutione.
s L. regula & l. 2. de iuris & fact. ignorant. cum ſimil
t L. imperitia de reg. iur. §. imperitia , ad leg aquil.l.illicitas. § ſicuti de off præſi.
v L. item quæritur,13. § ſi quis menſuras, loca. P.

Sed & non carebont ſuſpicione , ſi clam vendant huiuſmodi libros,quia fraudis tunc ſuſpicio delictum auget,& malam fidem teſtatur [x].l.c.cum inhibitio,de clandeſtioa deſponſa. Poſſet tamen excuſari bibliopola ſi iuſſus ab eo qui legere poteſt impunè vetitos libros adferat , ſi modo aliis illos non euulget.

x l. ſ. de ritu nup. P.

17 Argumento inſuper firmari ſuperinra poſſunt,quòd in via publica vel loco publico,non liceat habere etiam ea quæ ſolo odore locum peſtilentioſum faciant [y]. nec liceat morticinia ſtercoráque in vias proiicere,vel fimum [z].

B

y l. 2. §. idem ait ſi odore,ne quid in loco pub. li. 43.P. tit. 8.
z l. vni §.ſ.de via publica,& ſiquid in ea factum eſſe dicatur,li.43.P. ti. 10.

18 Prohibitum autem ſuit à Leone 10.in conſtitutio 10.Incipiente,*inter ſolicitudines* in Bullario Cherubini, libros imprimi abſque approbatione vicarij & magiſtri ſacri palatij Apoſtolici in vrbe:ac epiſcoporum vel vicariorum eorum , & inquiſitorum, alibi: ſub pœna cõbuſtionis librorum publicè ſi aliter imprimantur,& centum ducatoſum fabricæ baſilicæ principis Apoſtolorum Petri & Pauli applicandorum.

Iulius 3.conſtitutio.7.*cùm meditatio*, &c.3.Kal. Maij 1550.reuocauit facultatem libros ſuſpectos legendi & retinẽdi de fide catholica, præter conceſſam inquiſitoribus. præcipitque huiuſmodi libros intra certum terminum cnnſignati inquiſitoribus.ſimilem conſtitutionem edidit Paulus 4. conſtitutione 39.incip. *Quia in futurum* & Pius 4.

C

conſtitutione 98.*cùm pro munere* in dictoBullario, & ibidem vendi & haberi prohibet tales libros. idipſum & ſtatuit Pius 4.conſtitu.108.incip. *cùm inter crimina*.

In ſeſſione 4.conſilij Tridentini, in decreto de editione & vſu ſactorum librorum, ſtatutum, ne vlli liceat imprimere vel imprimi ſacere quoſuis libros de rebus ſacris ſine nomine authoris , neque illos in futurum vendere , aut etiam apud ſe setinere,niſi primùm examinati probatique fuerint ab ordinatio, ſub pœna anathematis , & pecuniæ in canone concilij nouiſſimi Lateranenſis appoſita,(nempe ſeſſione 10.ſub Leone decimo.) Et , ſi regulares fuerint , vltra examinationem & approbationem huiuſmodi, licentiam quoque à ſuis ſuperioribus impetrare teneantur,recognitis per eos libris iuxta formam ſuarum ordinationum.Qui autem ſcripto eos communicant vel euulgant,niſi antea probati examinatíque fuerint,

D

eiſdem pœnis ſubiaceant quibus impreſſores. Et qui eos habuerint vel legerint , niſi prodiderint authores,pro authoribus habeantur.

19 Non alienum erit in authoritatem huius prohibitionis addere, eccleſiæ primitiuæ morem prohibitionemq; ſimilem:cũ & legamus in Actis Apoſtolor.c.19.libros eorum qui curioſè fuiſſent ſectati, combuſtoa.

Apod Ethnicos quoque obſeruatum legimus, lectionem & euulgationem librorum nouæ religionis fuiſſe interdictam , eiúſque libros publicè combuſtos. Sicuti narrat Diogenes , Laertius [a]. Quòd Prothagoras cùm in aliquo loco in hunc cœpiſſet modum : *de diis quidem ſtatuere nequeo,*

a Lib.9 de vitis Philoſo. in Prothagora

neque

neque an ſint vel ne: ſunt enim plurima quæ id ſcire prohibeant, quippe & ſumma incertitudo, & breuis hominis vita: ob hoc principium operis, ab Athenienſibus vrbe pulſus fuit, libris eius in foro concrematis, ſub præconis voce à ſingulis qui illos habebant inueſtigatis. Atq; Senatus cenſuit, vt ait Liuius [a], de libris religionis in arca Numæ inuentis, ſatis habendum quòd præter iuſiurandum pollicetetur libros eos legi ſeruarique nō oportere, & ideo primo quoque tempore in comitio cremandos. Et Vlpianus [b] ait, libros improbatæ lectionis magicos forte, & his ſimiles, protinus corrumpēdos.

a Lib. 40.

b In l. cæteræ, 4. ſ. mala medicamenta, ff. familiæ erciſcundæ lib. 10. P. tit. 2.

20 Sed hæc hactenus de receptis & improbatis in genere libris legis diuinæ dictum ſit: rurſum autem de aliis ſcripturis canonicis noui teſtamenti admoneo eadem, vt nō aliæ quàm quæ ſuperiùs à ſacroſanctis conciliis traditæ & receptæ ſunt, admittantur, nec aliis quàm eccleſia tribuit authoribus, tribuantur: & nec in aliis verſionibus vel exemplaribus quàm probati ſunt legantur cum authoritate: exempli causa eccleſiæ quidem veritate epiſtolam ad Epheſios D. Pauli habemus miſſam, non ad Laodicenſes. Marcion autem interpolare ei titulum geſtiebat, tanquam & in iſto diligentiſſimus explorator, quamuis nihil de titulis interſit, vt ſcribit Tertullia[c].

c Lib. 5. contra Marcionē in epiſtola ad Laodicenſes.

Ad Hebræos ſcripſit Hebraicè D. Paulus, traductionem verò eius Græcam eſſe Clementis Romani, dixit Nicephorus Calixtus [d].

d Lib. 3. c. 18.

Negarunt tamen quidam hæretici eam epiſtolam eſſe D. Pauli, quos reuincit Epiphanius [e]. Et Tertullianus poſt mediam ætatem presbyter quamuis contra Montanum ſcripſiſſet, delapſus poſtea in eius hæreſim reiecit epiſtolam ad Romanos dicens non eſſe Pauli, neque in eccleſia Romana eſſe receptam [f]. Notat & Clemens [g], Hæreticos abrogaſſe epiſtolas ad Timotheum, quòd earum voce conuincantur, maximè in 6. ad Timoth. c. 1. dum ait, Paulus, *ô Timothee, depoſitum cuſtodi: deuitans profanas vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.*

e Li. 2. contra hæreſes, tomo 2. hæreſ. 69.

f Niceph. Calix. lib. 4. hiſtoriæ eccleſ. c. 34

g Lib. 2. Stromaton.

De vtilitate & neceſſitate lectionis ſacræ Scripturæ.

CAP. VIII.

TAntum támque commendatum eſt vnicuique ſalutis & fœlicitatis æternæ deſiderium, tanta beatitudinis aſſequendæ naturalis cupiditas, cuius teſtimonia & promiſſiones in ſacris ſcripturis continentur, vt multum temporis terendum nō ſit in quæſtione, num ſacræ ſcripturæ legendæ ſint. Cum etiam Deus ipſe, qui in illis ſua mandata perſcripſit, ſatis & adhibita causa & vtilitate, illud ipſum iuſſerit. Et per Moſen & per Prophetas, & in propria Chriſti perſona, qui & verus Deus Dei filius eſt.

Deutero 4. *Audi Iſrael præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediens poſſideas terram quam Dominus Deus Patrum veſtrorum daturus eſt vobis.* &c. 31. Deute. *Leges legis verba huius coram omni Iſrael audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, paruulis & aduenis qui ſunt intra portas tuas, vt audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant impleántque omnes ſermones legis huius.*

Et Exod. 13. *Narrabis filio tuo in die illo, dicens, hoc eſt quod fecit mihi Dominus, quando egreſſus ſum de Ægypto: & erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos, vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo.*

A Ioſue 1. *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo. Tunc diriges viam tuam & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexteram, vel ad ſiniſtram, vt intelligas cuncta quæ agis.*

Baruc. c. 4. *Hic liber eſt mandatorum Dei, & lex quæ eſt in æternum: omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortem,* &c.

2 In ſcripturis ſacris, regula eſt eorum quæ agere vel vitare debemus: ineſt ibi determinatio quæ etiam immutari non debet à principibus cuiuſcunque poteſtatis ſint, cùm inferior non poſſit ſuperioris Dei legem immutare [h]. Sempiterna enim lege receptum eſt, vt inferiores ſubiiciantur & obediant ſuperioribus [i], & dictum de rege Deutero. c. 17. *poſtquam autem ſederit in ſolio regni*
B *ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legétque illud omnibus diebus vitæ ſuæ: vt diſcat timere Dominum Deum ſuum.* Priuatis quoque idipſum ſtatutum lib. eodem Deutero. c. 12. *Non facietis ſinguli quod vobis rectum videtur: ſed quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam vel diminuas.* Firmatur Prouerbiorum c. 30. *Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Ne addas quicquam verbis illius ne arguaris inueniariſque mendax.*

h c. cum inferior de maior. & obedien.

i Vt ait Dion. Halic. in primo.

3 Vitam ſcripturæ iſtæ continent æternam, indicant ſalutem, & prædicant viam per quam beatitudo & fœlicitas æterna adiri poſſit, Deúſque reconciliari. Sicque Chriſtus ad Sadduceos: *Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei* [k]. & *Iohannis c. 5. v. 39. Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quæ te-*
C *ſtimonium perhibent de me*, & [l] *Si Moſen & Prophetas non audiunt, neque ſiquis ex mortuis reſurrexerit, credent.* Eò pertinet quod ſcribit D. Paulus [m], *Tu verò permane in his quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris: & quia ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* Sic Actorum c. 17. ver. 11. *Hi autem erant nobiliores eorum qui ſunt Theſſalonicæ, qui ſuſceperunt verbum cum omni auiditate, quotidie ſcrutantes ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent.*

k D. Matthæi c. 22. ver. 29.

l D. Lucæ c. 16.

m 2. ad Timotheum c. 3. v. 15.

Et c. 18. verſ. fin. actuum Apoſt. dicitur de Apollo, quòd vehementer Iudæos reuincebat publicè, oſtēdens per ſcripturas eſſe Chriſtū, IESVM.

4 Aliam vtilitatem ex lectione ſcripturarum indicat D. Paulus ad Romanos c. 15. *Quæcunq; ſcri-*
D *pta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.*

5 Sed & illa ſuauiſſima & præſtantiſſima, quòd ex verbo Dei in ſcripturis recondito, anima quæ diuinorum capax eſt, ſaginetur, & reficiatur. *non enim ex ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei* [n].

Imò verò non tantummodo pratum, vt ait d. Chriſoſt [o]. verùm & paradiſus diuinarum lectio ſcripturarum, non enim fragrātiam ſolùm habent eius flores, ſed & fructum qui animam nutrire poſſit: & ibidem, nec paruæ, *inquit*, ſententiæ ſacræ ſcripturę omittendæ ſunt: quæ tenues eſſe putantur: nam & ipſæ de Spiritus gratia ſunt: ſpiritus autem gratia nunquam parua eſt, ſed magna, & mirabilis, & dantis munificentia digna, nec ge-

n Matthæi c. 4. verſ. 4. Lucæ ca. 4. ver. 4. Deuteron. c. 8. ver. 3

o tomo 5. Homilia 1. ad populum Antiochenum.

minæ in corporis mole,ſed naturæ pulchritudine, precium habent.

Atque meritò theſauro cuidam, confertur diuinarum ſcripturarum lectio: ſicut enim ex illo quiſquis vel paruum fruſtum capere poteſt, multas ſibi parat diuitias: ita & in ſacra ſcriptura, etiã in breui lectione variam ſententiarum vim,& indicibiles diuitias inuenire licet. Et nõ ſolùm theſauro ſimilia ſunt diuina eloquia, ſed fonti quoque largis perennibus ſcaturienti aquis. Et propter hoc Chriſtus dicebat, *Qui credit in me ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ* [a]. quæ omnia & pluribus proſequitur D.Chryſoſt [b]. additque [c] quòd ſicut aromata quantò magis digitis atteruntur, tantò maiorem natura ſua fragrantiam reddunt, & ita in ſcripturis viſum euenire, vt quantò quis illas amplius tractare ſtuduerit, tantò magis videre poterit latentem in illis theſaurum, pluréſque percipere indicibilium diuitiarum fructus.

a Ioan.c.7.
b tomo 1 Homilia 3. & 16. & 60 in Geneſim.
c Homil. 13. in Geneſim.

Ruſſùs [d] magna diuitiarum, ſcripturarum virtus eſt,& multæ in verbis latent ſententiarum diuitiæ: ideo ſcrutandæ ſcripturæ [e], vt non tantùm nudæ lectioni vacemus, ſed indagatis profundis, verum veritatis ſenſum percipere valeamus. Talis enim mos eſt ſcripturæ, vt in paruis verbis plurima ſæpe multitudo ſenſuum inueniatur: & in hoc vel maximè differt, ab aliis ſcripturis, in quibus cum multitudine verborum ad faſtum apparatorum, vix vnus ſenſus colligi poteſt. Iterum in pſalm. 95. tom. 1. Si quid dicitur abſque ſcriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæſitans, & interdum ſermonem vt friuolum auerſans, interdum vt probabilem recipiens: verùm vbi ex ſcriptura diuinæ vocis prodit teſtimonium, & loquentis ſermonem, & audientis animum confirmat.

d Homil. 37. in Geneſim.
e Iohã. c 5.

6 Lectio itaque hæc ſacræ ſcripturæ, omnibus non tantùm clericis, ſed etiam laicis vtilis & neceſſaria eſt: non aliter quàm his qui legere & intelligere nequeunt, neceſſarius eſt auditus verbi Dei: pertinent enim & ad ſalutem, & ad regulam bene viuendi, qua omnes egent, ſiue clerici, ſiue laici aut ſeculares ſint: continent & mandata, & voluntatem Dei, quibus obtemperandum eſt, ſine vlla exceptione ſexus aut qualitatis, quãtumquemque reſpiciunt, & iuris ignorantia diuini neminem excuſat [f]. ignorans ignorabitur [g], culpa enim eſt non intelligere, quod omnes intelligunt, vel intelligere debent [h], habẽt, *inquit*, Abraham, Moſem & Prophetas, audiant eos [i], maximè quia lex diuina ſcripta, maximam habet coniunctionem cum ea quam Deus mentibus hominum in creatione inſculpſit. *Signatum enim eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* vt ait Dauid [k], imò lex diuina, naturalis dici poteſt hominum, quæ in lege antiqua & in euangelio repetitur [l], & qui ſine lege vixerint, ſine lege damnabuntur.

f l. regula. de iuris & facti ignorant. P.I. in bonorum, de bonorum poſſeſſio. contra tabul §. notandum 1. q. 4.
g 1. ad Corin c. 14 ca. ideo. 37. diſt. c. qui ead. 38. diſtin.
h l. lata culpa 213. de verbo. ſign. cum ſimi. ibi nota.
i Lucæ c. 16. ver. 29.
k Pſal. 4.
l in c. humanum genus. 1. diſt. ap. Gra tia.
m Homilia 2. in Geneſim.

Et merito D.Chryſoſtomus [m], reprehendit grauiter incuriam ſecularium, qui mundo & corporeis vacantes, ſe excuſant à bonis operibus & lectione ſacrarum ſcripturarum, dicentes, nonne ego mundanus ſum, num ego monachus? cùm tamen ſcriptum ſit. 1. ad Timotheum 2. quòd Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Deinde quòd & omnis homo habeat animam maioris dignitatis quàm ſit corpus: quod & apparet ex eo quòd corpore ab anima derelicto, nullius vſus eſt. Quare, inquit, qui tantam habet corporis curam, cuius gratia & propter quod tantum animæ contemptum admittit, neque illi congruum cibum impartitur. Non enim ex ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei [n]. Sicque ſuadet, non tantùm corpori, ſed etiam animæ parandum eſſe cibum: exprobrat eandem negligentiam ſecularibus idem [o], qui ſe exiſtimat ſapientem, inquit Clemens Alexandrinus [p], nec vult audire diuina præcepta, ſed tanquam qui per ſe didicerit effrenatus fertur in ſalem fluctuans, deſcendens ad mortalia & ea quæ ſunt generabilia à cognitione ingenti, alias alia opinans. Quibus autem non eſt gubernatio, ij cadent ſicut folia.

n Matthæi c. 4.
o tomo 2 Homilia 2. in Matthæum.
p 2. ſtromat.

7 Verùm hîc non omnibus prophanis committendas ſacrarum ſcripturarum omnium lectiones concludere volo: imo verò non niſi cum præuia epiſcopi & parochi cognitione num pij ſint homines, & non abuti poſſint quibus conceduntur in vulgarem ſermonem conuerſæ, & probatæ iuxta concilij Tridentini decretum. Sunt enim qui propter malum vel peſſimum ingenium, vel irreligioſitatem, & ſcripturis ſacris non magis quàm aliis bonis rebus, abutantur: & ex quibus pij poſſunt ſibi ſalutem æternam parare, iſti damnationem æternam architectantur, non ſecus quàm furioſi gladio ſe interimere poſſunt, quo prudentes ſe & alios defendunt, & ex iiſdem floribus propter diuerſos naturæ habitus, aranea venenum, & apis mel conficiunt. Et proinde ignaris omnino, & idiotis vel malè in fidem affectis, potius conſulitur & mandatur, vt diſcant legem & mandata Dei ab eccleſiæ præpoſitis, & concionatoribus, qui frequenter proponont quæ neceſſaria ex lege Dei ad ſalutem ſingulis videantur, ne ſe incauti gladio ancipiti verbi Dei, temerè iugulent legendo quæ non intelligunt.

8 Sacræ ſcripturæ dicuntur ineſſe myſteria: myſteria verò non eſſent, ſi ab omnibus intelligerentur, vt ait diuus Baſilius libro de Spiritu Sancto, capite 27. Impleuit autem ſacram ſcripturam myſteriis Spiritus Sanctus, ne illa vileſceret. Neque omnes qui idioma vel latinum, vel gallicum vel italicum, vel germanicum in quod fuerit tranſlata & propoſita ſacra ſcriptura, intelligunt: ideo capaces ſunt intelligentiæ myſteriorum ſub verbis contentorum: non ſecus quàm nec etiam populo doctiores Apoſtoli [q] intelligere potuerũt dicentem Dominum, *filius hominis tradetur in manus gentium, & flagellabitur*, & quamuis verba intelligerent, tamen non intellexerunt quis eſſet ille filius hominis, [r] nec illud, *modicum videbitis me* [s]. Proinde qui ſacras ſcripturas legunt, non præſumptione ſuæ mentis eas contorquere vel explicare debent, ſed cum mente, ſenſu & intelligentia eccleſiæ, quæ iam ab annis 1590. vel circa, quomódo intelligendæ eſſent, docuit ab Spiritu Sancto quo regitur, inſtructa, & edocta, nec oportet plus quã oportet ſapere, ſed ad ſobrietatem, vt ait Apoſtolus [t]: ſic eueniet vt vſus & lectio ſacrarum literarum ſit vtilis, accedente interpretatione vera, & ſine qua poſſent lecta nobis nocere: litera occidit, ſpiritus autem viuificat [v], & Spiritus eſt qui loquitur myſteria, vt idem D. Paulus ait [x], & vt ibidem dicitur, *nos non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt: vt ſciamus quæ à Deo donata ſũt à nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus: ſpiritualia ſpiritualibus comparantes.* Et poſtea, *animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt*

q Matthæi c. 20.
r Ioh. in c. 16.
s Iohan. c. 16.
t ad Roma. c. 12.
v 2 Corinth. 3. ver 6.
x 1 ad Corin. c. 2.

Spiritus

Spiritus Dei:ſpiritualis autem iudicat omnia, & ipſe à A *nemine iudicatur.* Et idem 2.ad Corinth.c.4.*Si etiam opertum eſt Euangelium noſtrum, in his qui pereunt eſt opertum, in quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Chriſti,qui eſt imago Dei.*Et iterum [a]. *ſcimus quod lex ſpiritualis eſt : vnde & colligimus, & egere explicatione ſpirituali:alioquin ex numero erunt diſcentium; quorum meminit D. Paulus* [b], *qui ſunt ſemper diſcentes,& nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes,* & vt admonet D. Petrus [c], *hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetica ſcriptura, non ſit priuata interpretationis.* Exemplum certius aliunde non erit quærendum, quam ex capitulo octauo actorum Apoſtolicorum, vbi Æthiops reginæ Candacis eunuchus cùm legeret Eſaiam Prophetam,& interrogatus fuiſſet à Philippo, *putáſne, intelligis quæ legis?* reſpondit, *& quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi,&c.*

a ad Roma. c. 7.ver.14.

b 2. ad Tim. c 3.

c epiſt.2.c.2. ver.20.

B Et vt ſcribit Claudianus Mamertus [d], *ſraticinia Prophetarum alegoricis animata ſecretis, in litera tantum corpore cogitemus,decipimur, quia cum propheticis oraculis iraſci, vel pœnitere memoratur Deus, effectus videlicet, paſſionum harum conſiderandi ſunt : Deus enim his affectibus non afficitur,immutabilis.*

d li.1. de ſtatu animæ.c.5.

Diuus etiam Gregorius [e], *Qui textum,* inquit, *conſiderat,& textum ſcripturæ ſacræ ignorat,non tam ſe eruditione inſtituit, quàm ambiguitate confundit : quia nonnunquam ſibi literæ verba contradicunt. Sed dum à ſemet ipſis per contrarietatem differunt, lectorem ad intelligentiam veritatis tranſmittunt,&c.* & paulò pòſt, *quæ nimirum veritatis intelligentia, cùm per cordis humilitatem quæritur, aſſiduitate legendi penetratur.*

e lib.4. moralium in Iob.c. 2.

Sicuti enim ignotorum hominum facies cernimus & corda neſcimus:ſi familiari eorum loqutione coniungimur vſu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. C *Ita in ſacro eloquio, cùm ſacra hiſtoria aſpicitur, nihil aliud quam facies videtur : Sed ſi huic aſſiduo vſu coniungimur, eius nimirum mentem, quaſi ex collocutionis familiaritate penetramus. Dum enim aliud ex alio colligimus,facilè in verbis cognoſcimus aliud eſſe quod intimant,aliud quod ſonant.*

9 Non eſt prætereundum quod ad probè intelligendas ſacras ſcripturas neceſſarium eſt,& ob cuius defectum plerique lapſi ſunt in earum explicatione,nempe, vt qui rectè cupiunt intelligere,parati ſint ad fidem. *Niſi enim, inquit Iſaias ca. 7.credideritis,non intelligetis,* & ita monet D. Cyrillus Archiepiſcopus Alexandrinus lib.13. Theſauri, contra hæreticos cap.1.Tomo 2. operum. Addit D.Athanaſius,in fine libri de humanitate verbi. Ad ſcripturarum indaginem verúmque intellectum,opus eſſe vita proba,animo puro, & virtute quæ ſecundùm Chriſtum eſt, vt mẽs per eius D tramites decurrens ea quæ expetit adipiſci poſſit, quatenus fas eſt humanam naturã diuinam intelligere. Nam ſine pura mente & imitatione ſanctorum, nemo apprehenderit ſanctorum verba. Et iterum libro de communi eſſentia patris, filij & ſpiritus ſancti,inter legendum ſacra,puritatem illam & fidem inconcuſſam in animo legentis præcedere debere,docet. *Admonet,*inquit, *Paulus Apoſtolus indicans literam occidere, ſpiritum viuificare,* Pleraque ſiquidem ſacrarum ſcripturarum,ſi iuxta literam ſentiamus, in nefarias nos ducent blaſphemias. Conſentit D.Thomas, dum contra errores Græcorum,ait, *Scriptura & authoritates doctorum benignè interpretanda ſunt : nam ſi illorum verbis vbique inſiſteremus in errores plurimos plerumque inciderenus.* *Scriptura ſacra,* inquit adhuc Euſebius Pamphili [f], *geminus ſenſus vnus vt myſticâ quadam diuináque doceat : alius vt ea quæ geſta ſunt realiter ſignificentur.*

f lib. 9. de ecclefiaſtica demonſtratione c.1.

Atque Cyrillus Alexandrinus [g] tradit, ante omnia quando locum aliquem ſcripturæ intelligere volumus, tria diligenter conſideranda eſſe: tempus, quando ſcriptum eſt quod dicitur:perſonam,quæ dicit, aut per quam,aut de qua dicitur: & res propter quas,aut de quibus ſcribitur, & ſic nos abſque errore poſſe verum inueſtigare. *Solet etiam,*vt idem ait [h], *Sancta ſcriptura, ea quæ mentem excedunt,verbis familiaribus ſignificare & diuina per humana, vt nobis ſe accommodet,* & proinde non in ſolis verbis conſiſtendum erit.

g libr 8 Theſauri aduerſus hæreticos, to. 2. operum & li.9.c.4. & li. 10.cap.3.

h li.2. expoſitionis Synodi Nicenæ.

Multùm facit ad explicationem & mentem ſcripturarum,à doctis antea didiciſſe, & in ſacris ſermocinationibus frequentem fuiſſe : maximè Legiſperitis ſeu Theologis operam dediſſe *Labia enim ſacerdotum cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent de ore eius.*Malach.c.2.verſ.7. vel ſaltem illis commiſſum eſt verbum Dei.

Quare Suidas, ait in verbo IESVS., *animo reputauimus quòd niſi munus ſacerdotale aliquod Chriſtus IESVS apud Iudæos tenuiſſet, non futurum fuiſſet vt illi liber daretur à Sacerdotibus, ſicut factum Diuus Lucas ſcribit in Euangelio, quem audiente populo recitaret:neque enim apud nos Chriſtianos,licet cuiquam ſacrarum literarum libros legere populo, niſi in ſacerdotes cooptato,* & quidã in inſtitutione chriſtiana,vt admonet D. Paulus ad Hebræos, ca. 5.circa finem, *egent lacte quidam ſolido cibo:*qui paruulus eſt in cognitione, eget lacte, & eſt expers ſermonis iuſtitiæ : perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro ipſa conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni & mali, vt ait ibidem Paulus.

10 Scribit & Rabbinus Moſche in primo tractatu libri more, ſcripturarum ſenſum duplicem eſſe, literalem & allegoricum. Literalem comparant Rabbini Candelæ, quæ paruo emitur : vocantque לשון *laſon.* i. linguam. Allegoricum verò,dicunt משל *maſchal.* i. exemplum, allegoriam. i. *certitudinem Legis*, quem comparant marguaritæ obſcuris in ædibus latenti, quæ per candelam,id eſt,per literalem ſenſum, à quærentibus inuenitur.

11 Puritas quoque animæ legentis, plurimùm conducit ad gratiam Spiritus ſancti recipiendam,&ad intelligentiam ſacrarum literarum conſequendam [i]. *In maleuolam enim animam non introibit ſapientia,nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.* Sapientiæ primo capite, *& diſciplina ſcientiæ effugiet fictum,*& apud Eſdram, dum is agit de tranſgreſſione legis,cauſam addit, *non abſtuliſti,*inquit, *ô Deus illis cor malignum, vt faceret lex tua in eis fructum. Cor enim baiulans primus Adam, tranſgreſſus & victus eſt,& omnes qui de eo nati ſunt,&c.*

i lib.4 ca 3. ver.20.

Sic diuus Paulus [k] cum de Melchiſedech tractare vellet, addit,*de quo nobis grandis ſermo,& ininterpretabilis ad dicendum quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.Etenim cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis,vt vos doceamini, quæ ſunt elementa exordij ſermonum Dei, & facti eſtis quibus lacte opus ſit,non ſolido cibo &c.*

k ab Hebræ.c. 5.ver.10.& ſequent.

12 Oratio,ad Deum rurſum, eſt clauis qua myſteria ſacræ paginæ & verus eius ſenſus, ſingulari iure à Deo aperiuntur, quemadmodum & Daniel, oratione plura didicit, vt ab eius hiſtoria docemur:plura etiam eius ſcripta, ſignata

velutique

velutíque elauſa ſunt Deo iubente, quæ eius de- A
a Daniel c.12. ver.4. elaratione indigent, ſicuti ſcriptum [a]. *Tu autem Daniel, inquit, Claude ſermones, & ſigna librum, vſque ad tempus ſtatutum: plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia.*

13 Nee erant etiam inter ethnicos, myſteria ſuperſtirionum quas vocabant religiones, aperta, præterquam initiatis: quibus tantùm, non vt aliis prophanis, ſecreta & rationes ſuarum religiouum, videre, cognoſcere, vel audire licebat. Erant autem illi initiati in ſuis religionibus, quales dicuntur in noſtra vera religione, Deo conſecrati & ordinati in gradu aliquo eccleſiaſtico, aut
b Matheſeos lib.7. miniſterio. Et ſcribit Iulius Firmicus Orpheum [b], ab his quos initiabat iu primo veſtibulo cum terribili authoritate exegiſſe, ne profanis auribus inuenta ac compoſitæ religiones proderentur. B
c in vita Aug. c.93. Narrat & Sabellicus [c] fuiſſe nefas olim ingredi non initiatis templum Cereris, diebus iuitiorum:
d lib.30. quod & firmat Liuius [d] dicens, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum ſcelus interfectos fuiſſe, quòd per dies initiorum eum initiati non eſſent, imprudentes religionis, cùm cætera turba ingreſſi fuiſſent templum Cereris, quodque fuit cauſa belli inter Philippum, regem Macedonum & Athenienſes.

Narrat Suetonius Tranquillus Auguſtum Cæſarem Athenis ſacris Cereris initiatum, cùm poſtea Romæ de priuilegiis ſacerdotum Atticæ ceteris pro tribunali eognoſceret, & quædam ſecretiora proponetentur, dimiſſo conſilio & Corona circunſtantium, ideo ſolum audiuiſſe diſceptantes faciunt quæ Euripides tradit.

Pentheus. Τὰ δ' ὄργι' ἐστὶ τίν' ἰδέαν ἔχοντά σοι;
Dionyſius. Ἄρρητ' ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
Pentheus. Ἔχει δ' ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τίνα;
Dionyſius. Οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ', ἔστι δ' ἄξι' εἰδέναι.

id eſt, Pentheus. *Hæc verò orgia quã ſpeciem habẽt tibi?*
Dionyſius. *Non dicenda ſunt non initiatis bacchicis.*
Pentheus. *Quam autem vtilitatem ſacrificantibus ferunt?*
Dionyſius. *Non fas eſt te id audire, quamuis dignum ſit audiri.*

& addit poſtea rationem Dionyſius, δόξει τις ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων, οὐκ εὖ φρονεῖν, id eſt, *apud ignarum & rudem de myſteriis loquens, parum videtur ſapere.* Quod & alibi dixit veritas, *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & canes conuerſi, diſrumpant vos.* Scribit & Panſanias in Achaicis, ſeu libro 1. in Æginenſium litore, fuiſſe ſalutis fanum, io quo ſignum cernere fas nemiui, præter eos qui ſacerdotio fungerentur.

De doctrina eccleſiaſtica, ſiue ſcriptura: ſeu de traditionibus eccleſiaſticis,

CAP. IX.

A Principio, Deus, cùm hominem in ſua perfectione creauit, pręcepta, rerúmque ſcitu neceſſariarum notionem impreſſit, non tabulis præſcribens exterioribus, ſed in mente & corde: cùm autem is degenerauit à naturali nobilitate, atque obliuiſceretur & ſui ipſius, & Dei authoris: per capita, illi quotidiana literis mandari iuſſit, non tamen omnia, ſed aliqua per quæ aliorum recordaretur, quę nec facilè ſcriptura percipi, nec ſenſibus hauriri, ſed intelligentia admirari & venerari debet.

Cúmque etiam ſcripturæ ſenſum eorrupiſſet, miſſus in nouiſſimis dieb. ſpiritus veritatis: & ipſe filius vnigenitus Dei, IESVS CHRISTVS deſcendit ad nos, vt voluntatem Dei patris explanaret, perdita reſtitueret, & corrupta repararet.

Nihil ipſe ſcripſit, nec omnia quæ dixit aut fecit, ſcripta fuerunt, nec potuerunt ob excellentiã perſcribi, vt ait D. Iohan. in Euang. c. 2. & c. 20. nec omnia quoq; voluit omnib. myſteria ſimul euulgari, & niſi aliquibus per parabolas, diſcipulis autem & Apoſtolis in ſua ſchola familiarius eruditis myſteria aperuit, & quibus ipſi expedire viderẽt, diſtribuenda conceſſit Matth. c. 13. Lucæ c. 8. & c. 24. Quibus etiam ſæpe dixit quòd non poſſent ante plenam illuſtrationem Sancti Spiritus ſecreta & admiranda Dei opera cognoſcere.

Galatinus [e] tradit, dogmatum genus duplex eſſe apud Iudæos: vnum dictum שבכתב, *thorath ſcebe* e lib. 3. contra Iudæos, c. 1.
cotau. i. legẽ quæ in ſcriptis: alterum תורה שבעל פה
thorath ſcebengal pe. d. legẽ quæ in ore tradita fuit Moyſi, vt thalmudici teſtantur in j. libro, qui *beracoth.* i. *benedictionum*, nominatur, & de qua agitur in c. 1. libri פרקי אבות *pirke abot.* i. capitula patrum.

2 Maxima ſecretorum diuinorum cuſtodia eſt, nihil ſcribere, ſed addiſcere; nam quæ ſcribuntur, contineri non poſſunt, vt ait Plato ad Dionyſiũ Syracuſanũ: vbi & addit, *hac de cauſa, ego nihil de his ſcripſi vnquam, neque eſt Platonis opus perſcriptum aliquod, nec erit.* Myſteria etiam ſuorum ſacrorum Ægyptij tantùm inuoluris & hieroglyphicis ſignis pro literis exprimebant, vt ait Orus
Apollo [f]. & vt ait Ammianus Marcellinus lib. 15. f de literis hieroglyph.
hiſtoriæ. *in veteribus libris lecto, per corporũ ſigna, pandit animarũ interna.* Et d. Petrus ad Clemẽtẽ, vt ipſe
teſtatur [g]. *quæ ſumma ſunt, ſilentio honorari volunt.* g lib. 1. recognitionum ad Iacobum.

3 Traditiones non ſcriptæ in antiqua lege & in noua inueniuntur, quæ non minùs venerabiles &
C ſeruatæ, quàm ipſæ ſacroſanctæ ſcripturæ. Siquidem eadem eccleſia quæ docuit ſcripturas eſſe canonicas, & cui in his credimus, eadem authoritate nobis determinauit traditiones non ſcriptas ſeruandas, quas ſemper & vbique tales eſſe receptas nos inſtruit & docet.

Cabala erat Iudæorum traditio ore tenus facta: nec licitum de ea ſcribere, imò prohibitum, vt legitur in libro eorum חגיגה *hagiga.* i. ſolennitates. [illegible]. Prædicantur quædã de illa tradita à Rab. Salomone Beniohai: & de hac ſuſpicari quædam inter Latinos cœpiſſe fertur Iohannes Picus. Dehinc Paulus Iſraelita initia tradidit: dehinc Auguſtinus Iuſtinianus epiſcopus Nebienſis aliqua iu annotationibus in pſalterium retexuit: Iarius Capinio quoque tribus libris de arte Caballiſtica egit: Egidius etiam Vitetenienſis, & poſtea Galatinus, vt ipſe ſcribit libr. j. contra Iu-
D dæos cap. 6.

Cabalam Pythagoricam, ab Hebræis ductam, refert Reuclinus in epiſtola operis de arte Caballiſtica, & lib. 1. ait, Cabalam eſſe auditionem ſermonũ Dei, nec omnes prophetas fuiſſe illius capaces, ſecundum Caballiſtam Azarielem Bar Salomo Geronẽſem, cuius verba, כולם לשמוע דבר אל חשבו ... לא כל הנביאים *Id eſt, non quidem omnes propheta fuerunt potentes audire ſermonem Dei, niſi Moſes* Rurſum & ait, quòd Caballa eſt diuinæ reuelationis, ad ſalutiferã Dei & formarum ſeparatarum contemplationem traditæ, ſymbolica receptio: ſubdtique (quòd ego ab imperitis etiam audiui) quoſdam, ſed falsò & ridicule dixiſſe, Cabalam fuiſſe quendam hominem hæreticum & diabolicum, & Caballiſticos hæreticos: ſic enim ſciuli nugantur, & comminiſcuntur falſa, ne videantur

deantur ignorare, quod planè nullo modo intelligunt. A

4 Inter Chriſtianos eccleſiaſtica doctrina tenenda, etſi ſcriptura non corroboretur expreſſe D. Paulus 1. ad Corinth. c. 11. laudat Corinthios, quòd & eius præcepta ſeruarent.

Et rurſum, *fratres, ſtate, tenete traditiones noſtras quas didiciſtis, ſiue per epiſtolam ſiue per ſermonem.*

Adferemus & ea de re ſententias & iudicia patrum eccleſiæ aliquot.

Dionyſius Areopagita, duplicis generis eſſe eloquia diuina ait, alia Theologicis libris data: alia ex animo in animum verbo mediante ſine literis trāsfuſa, & illa primos Apoſtolos tradidiſſe.

Item & alia ait Ireneus lib. 3. c. 3. contra hæreſes, & in controuerſiis noſtris ad antiquiſſimas eſſe recurrendum eccleſias. Idipſum probat Tertullianus, Athanaſ. Origenes & Epiphanius Conſtātiæ Cypri epiſcopus, aduerſus eos qui ſe apoſtolicos aiebant, B *Oportet*, inquit, *traditione vti: non enim omnia à diuina ſcriptura accipi poſſunt: quare & apoſtoli nobis quædam traditione commendarunt.*

Subſcribunt Iohannes Chryſoſtomus, *in 1. epiſtol. ad Corinthios cap. 11. & 2. ad Theſſalon. c. 2.*

Baſilius quoque magnus, *libro de ſpiritu ſancto ad Amphilochium c. vigeſimoſeptimo: dogmata*, inquit, *quæ in eccleſia prædicantur, quædam habemus è doctrina ſcripto prodita: quædam rurſus ex Apoſtolorum traditione in myſterio, hoc eſt, in occulto tradita recepimus.*

Quod genus eſt, vt eius quod primum eſt & vulgatiſſimum primo loco commemorem, vt ſigno crucis eos qui ſpem collocarunt in Chriſtum, ſignemus.

Quis ſcripto docuit? vt ad Orientem verſi precemur, quæ nos docuit ſcriptura? Inuocationis verba, cùm oſtenditur panis euchariſtiæ & poculum benedictionis, quis ſanctorum nobis ſcripto reliquit? Neque enim his contenti C *ſumus quæ commemorat Apoſtolus, vel euangelium verum: alia quoque & ante & poſt dicimus tanquam multum habentia momenti ad myſterium, quæ ex traditione citra ſcriptum accepimus. Conſecramus autem aquam baptiſmatis & oleum vnctionis, præterea ipſum qui baptiſmum accepit, ex quibus ſcriptis, nonne à tacita ſecretáque traditione? ipſam porro olei inunctionem, quis ſermo ſcripto proditus docuit? iam ter immergi hominem, vnde eſt proditum? Reliqua item quæ fiunt in baptiſmo, veluti abrenunciare Sathanæ, & angelis eius, ex qua ſcriptura habemus? nonne ex priuata & arcana hac traditione? nonne ex doctrina quam patres noſtri in ſilentio, quod curioſos & otioſos ſubmonet, ſeruarunt. Pulchre quidem nimirum docti arcanorum venerationem ſilentio conſeruari. Nam quæ nec intueri fas eſt non initiatis, quomodo conueniebat horum doctrinam publicitus circumferri ſcripto? Aut quid tandem ſibi voluit magnus ille Moſes, qui non omnia quæ erant in templo paſſus eſt omnibus eſſe peruia, ſed profanos extra ſacros cancellos ſtatuit,* D *&c.* Athanaſius epiſcopus Alexandrinus, *ſententia*, inquit, *à maioribus confirmata, irrefragabilem habet authoritatem fidei.*

Et rurſum, *non nupera aut nouitia res eſt, canonum eccleſiaſticorum inſtitutio, ſed à primis vſque patribus per manus tradita eſt, & fundata in eccleſiis: neq; nunc tādem fides initium ſuum ſumpſit, ſed ab ipſo domino opera diſcipulorum ad noſtram vſque ætatem propagata eſt. Ne igitur, ea quæ hactenus vſque ad noſtra ſecula in eccleſiis obſeruata ſunt his temporibus pereant, & quæ nobis concredita ſunt à nobis requirantur, agite fratres, ita animo excitemini, eumque zelum arripite qui bonis diſpenſatoribus miniſteriorum congruit, & non aliter ſitis affecti, quam ſi in oculis veſtris iſtiuſmodi populatio commiſſa eſſet, &c.*

Dicebant, inquit, *Arriani, ſynodi Nicenæ verba eſſentiam, & coeſſentiam non recipienda, quia in ſcripturis non leguntur ſacris. Quare autem tot verba Arrius in ſuis ſcripturis inculcat, quæ in ſcriptura non ſunt, &c.* Audiamus nunc quoque ſententiam Chryſoſtomi [a], *antiqui*, inquit, *qui mundam exhibuerunt Deo vitam, non eguerunt literis, ſed literarum vice, gratia Spiritus ſancti vſi ſunt: nam & Noe, Abraha, Iob, & Moſi, per ſemetipſum loquutus eſt Deus, non per literas: quia ſcilicet munda eorum corda repererat. Poſtquam verò populus omnis Iudæorum, in vitiorum ima delapſus eſt: neceſſariò iam inde litera datur, ac tabula, & ea quæ per eas adminiſtratur admonitio. Et hoc non tantum veteris teſtamenti ſanctis, ſed etiam noui accidiſſe perſpicimus. Siquidem nec Apoſtolis ſcriptum aliquid tradidit Chriſtus, ſed pro literis, ſancti ſpiritus gratiam ſe illis daturum, repromiſit: Ille*, inquit, *ſuggeret vobis omnia. Iohan. c. 14. & Hieremiæ 31. diſponam*, inquit, *vobis teſtamentum nouum; dabo leges meas in mente eorum, in corde eorum præſcribam eas: & erunt omnes docibiles Dei. Dixit Iohan. etiam c. 6. Diuus Paulus quoque 2. ad Corinth. cap. 3. dicebat ſe accepiſſe legem non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Quia verò progrediente iam tempore, alij quidem propter dogmata, alij verò propter vitam & mores grauiter impegerunt, ea rurſus quæ conſtat literis, admonitione fuit opus.*

[a] in Tomo 2 operum, Homilia 1 in Matthæum.

Hæc Chryſoſtomus.

Et beatus Auguſtinus ad Caſulanum [b], *In his rebus de quibus nihil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi Dei, & inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt: Et ſicut præuaricatores Diuinarum legum, ita contemptores eccleſiaſticarum conſuetudinum coercendi ſunt.* & in canon. quis neſciat. xj. eadem xj. diſtinct. ab omnibus ſeruari debere ſtatuitur, quæ in conſuetudine à Romana eccleſia ſeruantur, quia ea mater eſt omnium eccleſiarum, à cuius regulis nullatenus conuenit deuiare, & eius, vt matris voluntatem implere oporteat: nec deceat membra à capite diſcedere [c], & in authen. de eccleſiaſticis titulis in principio.

[b] epiſtola. 86. & in his reb. xj. diſt.

[c] decret. 12. diſt. c. cum nō liceat. de præter pro c. celebritatem, de conſecrat. diſt. 3.

5 Sunt porrò traditionum, & conſuetudinum eccleſiaſticarum duæ ſpecies, & ita ſecundum Auguſtinum epiſtola 118. ad Ianuarium c. 1. & 2. & in cano. catholica. xj. diſtin.

Catholica eccleſia per orbem terrarum diffuſa, tribus modis probatur exiſtere. Quicquid autem in ea tenetur, aut eſt authoritas ſcripturarum aut traditio vniuerſalis, aut certè propria, & particularis inſtitutio.

Sed authoritate tota conſtringitur vniuerſali traditione maiorum, nihilominus tota: priuatis verò conſtitutionibus, & propriis informationibus, vna quæque pro locorum varietate, prout cuique viſum eſt, ſubſiſtit, & regitur: atque vnaquæque prouincia abundat in ſuo ſenſu [d].

[d] cap. vtinam, nō eſt. c. certificari de ſepul.

Et iterum in capite quinto: ridiculum, duodecima diſtinctione. *Ridiculum eſt, & ſatis abominabile dedecus, vt temporibus noſtris, vel, inſimulari falsò Dei eccleſiam permittamus, vel eas traditiones, quas antiquitùs à patribus ſuſcepimus, pro libitu ſemper errantium infringi patiamur.* Docent & canones poſtea ſequentes, conſuetudinem eccleſiæ generalem, & ſpeciales eccleſiarum quæ non derogant iuri diuino, aut non repugnāt rationi, eſſe ſeruandas & ſequēdas. Id ipſum alibi eodem iure pontificio pluribus in locis tractatur [e]. Pugnat pro conſuetudine eccleſiaſtica ſtrenue Tertullianus, li. de corona militis.

[e] maxime titu. de conſuetudine ca. 1. de conſtitution. & in lex 1 de quibus, de leg. & in F.

Pro localibus etiam Nicephorus lib. 12. hiſtoriæ

ſtoriæ eccleſiaſticæ, ca. 34. *Conſuetudines, inquit, ec- A cleſiarum ſunt ſeruandæ ab incolis: differentiæ namque morum eccleſiarum & conſuetudinum inualuerunt reuerentia eorum qui illis ab initio præfuerunt, & qui illis deinceps ſucceſſerunt. Nam hi tanquam leges acceptas per manus poſteris tradiderunt, non ſatis pium neque ferendum arbitrati, ſi traditiones in quibus educati eſſent, non honorifice colerent, ſed contemptum reucerent.* refertur quoque ex diuo Auguſtino epiſt 86.

Quod diuus Auguſtinus conſuluit adhuc Cathecumenus Diuum Ambroſium, vtrum ſecundùm morem ſuæ ciuitatis, mater eius ieiunare ſabbatho, aut Mediolanenſi more prandere deberet, At ille, *Quid poſſum*, inquit, *dicere hic amplius quàm facio. Quando hic ſum, non ieiuno ſabbatho: quando Romæ ſum, ieiuno: ad quamcunque eccleſiam veneritis eius morem ſeruate, ſi pati ſcandalum non vultis, aut facere, cuſtodita ſcilicet eorum inter quos viuimus inoffenſa ſocietate, & cauendo, ne tempeſtate contentionis ſerenitas charitatis obnubiletur.* adiûgitur teſtimoniû eiuſdem ex epiſtola ad Ianuarium 118. relatum in ca. illa. 12. diſtinct. Ratio autem ab eodem affertur lib. 3. confeſſio cap. 8. relata à Gratiano in ca. quæ contra, 8. diſtinct. *Quæ contra mores hominum ſunt flagitia, pro morum diuerſitate vitanda ſunt, vt pactum inter ſe ciuitatis, aut gentis conſuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis, aut peregrini libidine violetur.* B

De alijs libris ſeu ſcripturis interpretum legis diuinæ.

CAP. X.

TRaditiones eccleſiæ catholicæ de quibus antea dictum eſt, quamuis ſacris libris non præſcribantur, tamen per interpretes referuntur ſæpe: cautio autem adhibenda quales ſint qui referunt. Quemadmodum enim in ſacris ſcripturis, & ſuppoſititij & corrupti libri inueniuntur, C ſic etiam inter expoſitores ſeu interpretes illarum & quidam reijciuntur, & quidam nomine ſuppoſito pro veris obrepſerunt, de quibus ſigillatim loqui non minus inutile opus quam laborioſum eſſet: quare proponemus tantum quoſdã, qui in mentem & manus venerint, relinquentes iis qui maiori otio abundant, ſupplementum. Continet autem ca. Roma. eccleſia, 15. diſtinctio. libros plures apochryphos & commentitios, quos reſpuit eccleſiaſtica cenſura, & cui adhærendam eſt: vt quod Romana ſedes probauit, hodie teneatur, & quod illa repulit, prorſus ineſficax habeatur [a].

a cap. 1. & ſequent. 19. diſt.

2 Sunt & pleraque opuſcula ſanctorum patrum, qui quamuis illuſtrati Sancto Spiritu optima ſcripſerint, tamen in iudiciis & determinationibus legis eccleſiaſticæ, cedunt authoritati præſulum qui poteſtatem ſtatuendi in eccleſia habẽt: D aliud enim eſt cauſis terminum imponere: aliud ſacras ſcripturas diligenter exponere. Et in negotiis definiendis non ſolum eſt neceſſaria ſcientia, ſed etiam poteſtas, & ſic de libellis & commentariis aliorum non conuenit aliquem iudicare, & ſanctorum conciliorum canones relinquere [b]. Ea ratione, vt refert D. Thomas [c], ex D. Auguſtino ad Hieronymum, Auguſtinus dicebat, *ego ſolis libris qui canonici appellantur, eum honorem deferre didici, vt nullum ſcriptorum eorum erraſſe firmiſſimè credam, cæteris autem quantumlibet doctrina & ſanctitate polleant, non ideo verum eſſe credo, quia illi ſic cenſuerunt, &c.* Sic in prologo decretalium §. fin. iubetur, vt in iudiciis & in ſcholis, omnes vtantur compilatione decretalium, & iuris in corpus canonicum redacti ante omnia.

b cap. 1 & 2. & ſequentib. 20. diſtinct. cap. ſi ille, 50. diſt.
c 1. parte q. 1 art. 8 ad primum.

A Conſtitutiones Summorum pontificum, ſacroſanctáque concilia, & decretales epiſtolæ, quæ corpore iure pontificij continentur, primum præcipuum omnibúſque etiam patrum authoritatibus derogantem locum, obtinent. Leo Papa iiij. ſcribens epiſcopis Britanniæ [d], *quam ob cauſam*, inquit, *luculentius & magna voce pronunciare non timeo, qui illa quæ diximus ſanctorum patrum ſtatuta quæ apud nos canonum nomine prætitulantur (ſiue ſit ille epiſcopus, ſiue clericus, ſiue laicus,) non indifferenter recipere conuincitur, nec catholicam & apoſtolicam fidem, nec ſancta quatuor euangelia vtiliter efficaciter ad profectum ſuum retinere vel credere probatur.* Et paulo ante, ibidem de canonibus agens. *Iſti*, inquit, *ſunt & per quos iudicant epiſcopi, & per quos epiſcopi ſimul iudicantur, & clerici. Nam ſi tale emerſerit vel contigerit inuſitatum negotium quod minimè poſſit per iſtos definiri. B Tunc ſi illorum quorum meminiſtis dicta Hieronymi, Auguſtini, Iſidori, vel cæterorum ſimiliter ſanctorum doctorum ſimilium reperta fuerint, magnanimiter ſunt retinenda ac promulganda, vel ad apoſtolicam ſedem referendum de talibus.*

d in ca. 1. an. diſt. cap. ſi Romanorum & in ca. omnes 19. diſt.

3 Corpus canonici iuris ex pluribus conſtatur, vt docui in principio partitionum ſeu inſtitutionum iuris pontificij, quæ continentur voluminibus decretorum per Gratianum collectorum, decret. Gregorij ix. nomine euulgatarum; Sexti, Bonifacij, Clementinarum, & extrauagantium: vbi ſacroſanctæ ſynodi receptæ œcumenicæ & prouinciales, & ex ſanctorum patrum ſententia authoritate donatæ, imò & leges quædam ciuiles adiectæ & concluſæ videntur. Corpus iuris pontificij ſuis membris & libris conſtans dicitur, vt Homeri corpus, omnibus libris ipſius Homeri [e]; vt & corpus iuris ciuilis, quod conſtat ſuis partibus & libris, Pandectarum, Codicis, Nouellarum, C & Inſtitutionum: vt apud Ciceronem ad Quin. Fratrem corpus ſumitur pro opere aliquo ſcripto.

e in l. librorũ, 52. de §. ſi Homeri corpus, de leg. 3.

4 Roboratur authoritate Summi pontificis concilia generalia, in tota 16. diſtinct. Eadémque quæ recepta ſunt à Summis pontificibus, recepta & ſunt ab imperatoribus Chriſtianis [f], Gratiano Theodoſio & Valent. voluit & Iuſtinianus ſecundùm ius canonicum eſſe iudicandum de cauſis ad eccleſiaſtica pertinentibus, & ſacros canones non minùs quàm leges ciuiles in ſua integritate conſeruari [g].

f In l. 1. C. de ſumma trinit. & fide cathol.
g in Nouella. 137 de ordinatione epiſcoporum & aliorum clericorum.

Et Fridericus ij [h], caſſa & irrita denunciari voluit ſtatuta & conſuetudines contra libertatem eccleſiæ eiúſque perſonas inductas, aduerſus canonicas & imperiales ſanctiones. Atque Iuſtinianus [i] profitetur ſe ſequi in omnibus quatuor generalia concilia, & in illis conſtituta, Nicenum D 318. patrum. Conſtantinopolitanum, 150. Epheſinum primum, & Calchedonenſe, eorum conciliorum etiam dogmata, ſicut ſanctas ſcripturas ſeruari & admitti ſtatuit [k].

h In nona conſtitutione caſſa C. de ſacroſanct. eccleſ.
i in l. cognoſcere §. ſequẽtes in omnibus de ſumma trin tat.
k Idem Iuſtinianus in Nouel. 131 de eccleſiaſticis titulis c. 1 & l. 1. & 12. C. de ſacroſan. eccl.

Item aliorum conciliorum & regularum eccleſiaſticarum leges [l].

l 1 ca. 1. Nouell. 6 quomodo oporteat epiſcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci.

5 Canones, Apoſtolorum nomine, non omnes approbat eccleſia, veluti illos qui eorum nomine ab hæreticis editi ſunt [m]: ſunt tamen alij recepti, dicti eodem nomine, qui propter authoritatem & conciliis præponuntur [n], illi ſunt 48. vel 85. qui apud Clementem ab eo editi putantur, à Diuo Petro dictati quamquam alia extet ab illis editio apud Photium & Balſamonem ab illis in multis diſſimiles. Nicephorus [o], ſcribit epiſtolam Clementis ad Corinthios, & librum apoſtolicarum conſtitutionum, & canones apoſtolicos eſſe

m cap. 1. canones qui dicuntur 16 diſtin.
n ca. placuit 4. eadem 16. diſt. cap. de libellis 20 diſt.
o li. 3. ca. 18. hiſtoriæ eccl.

eſſe Clementis Romani.

6 Magnæ authoritatis & reconditæ excellentiſque doctrinæ habentur, libri Dionyſij Areopagitæ contemporanei Apoſtolorum, quamuis omnes nunc non extent. Scribit enim ipſe lib. 10. de diuinis nominibus c.2. ſe ſcripſiſſe librum de diuinis characteribus, & c. 4. citat Ignatium, teſtatúrque ſe ſcripſiſſe libros de iuſto iudicio. citat & c.5. eius libri, de diuinis nominibus, & Clementis dictum, & c. 6. meminit librorum Simonis Magi. Ait etiam cap. 3. libri de myſtica Theologia ſe ſcripſiſſe librum de theologicis inſtitutionibus.

Negarunt tamen Laurentius Valla, & Eraſmus, & Magdeburgenſes in hiſtoria ſua, centuria 4. c. 6 pag. 467. & centuria 1. lib. 2. cap. 10. pag. 62. hos libros qui circumferuntur eſſe Dionyſij Areopagitæ. Tuentur & illud hæretici, quia illis impugnantur. Diuerſum tamen ſcribunt Catholici B vt Gregorius 1. Homilia 34. in Euangelium, Damaſcenus lib. 1. de fide Orthodox. cap. 12. & lib. 2. cap. 18. Theophylactus in Lucam cap. 12. Euthymius in panoplia, parte 1. tit. 2. ſexta ſynodus Græca œcumenica, Actu 4. & 7. Synod. Actu 2.

7. Magnæ quoque authoritatis ſunt in eccleſia quatuor ſacrorum doctorum, Auguſtini, Ambroſij, Hieronymi, Gregorij primi, & aliorum quorundam antiquorum patrum interpretationes. Verùm non ſimilis eius ſunt canonicæ ſcripturę, neque in omnibus per omnia approbatæ.

Sicq; & admonet D. Auguſtinus[a], *Noli, inquit, meis literis quaſi canonicis ſcripturis inſeruire; Sed in illis & quod non credebas cùm inueneris incunctanter credas: in iſtis autem quod certum non habebas, niſi certum intellexeris, noli firmum tenere*, relatum in cap. 3. noli meis literis, 9. diſtinct. & multa etiam retractauit D. Auguſtinus, vt liquet ex libris retractationum[b]. C

a in prologo libri 3. de trinitate.

b cap. negare non poſſum eadem 9. diſt.

Et Diuus idem Auguſtinus epiſtola 111. ad Fortunatianum, & c. pen. 9. diſt. *neque, inquit, quorumlibet diſputationes, quamuis Catholicorum & laudatorum hominum, velut ſcripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat ſalua honorificentia quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum ſcriptis improbare atque reſpuere ſi fortè inuenerimus quod aliter ſenſerint quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis: talis ego ſum in ſcriptis aliorum quales volo eſſe intellectores meorum.*

Et iterum[c], *Ego ſolis eis ſcripturarum libris qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum eorum ſcribendo erraſſe audeam credere: ac ſi aliquid in eis offendero quod videatur contrarium veritati; nihil aliud quàm vel mendoſum eſſe Codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe quod dictum eſt, vel me non intellexiſſe non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet ſanctitate doctrináque polleant,* D *non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi per alios authores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, perſuadere potuerunt.*

c epiſt. 19. & c. ego ſolis, 9. diſtinct.

8 Scripſit plura Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus, cuius authoritas à Gratiano & canonibus eccleſiaſticis commendatur. Quamquam Theodoſius Græcus factus Hiſpalenſis epiſcopus, aliquot eius libros corruperit dum in Arabicam linguam conuertit, vt ait Vaſæus.

9 Magnum incrementum promouerunt doctrinæ Chriſtianæ libri quatuor Petri Lombardi epiſcopi Pariſienſis, qui dicitur magiſter ſententiarum ſcilicet ſacrorum interpretum, quibus illorum reſolutiones in conuenientem diſcentibus A ordinem more apis complexus eſt: etſi in omnibus quæ dixit non teneatur in ſcholis: in quibus & diuus Thomas non immeritò magnam habet authoritatem, & alij ſcholaſtici qui ſequuti ſunt magiſtrum ſententiarum, & illius concluſiones pluribus & diuerſis rationibus illuſtrarunt. Inter quos verè mihi videtur ſubtilis, conciſus, Scotus, & Dominicus Sotus, & alij qui teruntur manibus diſcentium & docentium ſacram Theologiam: qui tamen aliquibus nouis theologis nō placent, nempe quòd gloriæ illorum inuideant, & cùm illorum ſententiis docti facti ſint, recalcitrant ingratiſſimi plagiarij aduerſus beneficos, & quos legunt priuatim publicè mordere non erubeſcūt, ambitioſi omnino, qui niſi ſuæ ſcholæ nomina quantumuis eruditorum virorum vellent laudem aliquam habere, phariſaica prorſus iuſtitia inaniter pleni.

De libris Dei. CAP. XI.

EXrat inter ſanctiores libros, de quibus meminit ſacra pagina, mentio libri Dei. Siquidem Deo liber quidam tribuitur metaphora à libris ad memoriam ſubleuandum ſcriptis tracta: & liber Dei, ita pro notitia & memoria, ſeu meliùs ſcientia eius, quæ omnia in numerato tenet, accipitur, vt in Pſalmo 138 verſ. 16. *in libro tuo omnes ſcribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.* ſic Lucæ cap. 12. *omnes capilli capitis veſtri numerati ſunt*, nihil effugit Dei memoriam, vt videatur ſingula ſcribere, iiſque perlectis reminiſci: cùm tamen in inſtanti omnia ſciat, nec egeat reminiſcentia, vel literis: dictum tamen ita hominibus eſt, vt per intellecta & humana, quæ aliter non potuiſſent percipere, in Dei ſcientia ineuitabili ſciant eſſe, vt nihil illum latere poſſit, vel ob obliuionem elabi. Gentiles quoque illud ipſum ſenario comprehende- C runt Græco. ὁ Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας. id eſt, *inſpexit, etſi ſerò, pellem Iupiter.* dictum in eos, qui ſerò quidem, ſed aliquando tamen pro malefactis dant pœnas. Credidit enim antiquitas Iouem in ſua diphthera, hoc eſt, pelle capræ Amalthææ, omnia ſcribere: ac multa pro tempore diſſimulare, ſed poſtea de improbis pœnam ſumere, vt ſcripturam ſuam relegens. vocatur apud Danielem[d], hic liber Dei, ſcriptura veritatis, dum dicit ei Angelus, *annunciabo tibi quod expreſſum eſt in ſcriptura veritatis.* Non enim ille ſanctiſſimus liber patet omnibus, neque quid ſcriptum ſit omnibus declaratur. Sicut vidit Diuus Ioannes Apocalyp. cap. 5. in dextra ſedentis ſupra thronum cœli, librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem, quem ſolus aperire agnus dominus noſter Ieſus Chriſtus dignus habitus eſt, qui & ad ſigillorum apertionem mirabilia D de poſtremis diebus ante iudicium generale, ei oſtendit.

d ca. 10. Dan.

2 Sunt alij libri Dei, vitæ & mortis. Liber vitæ propriè Dei, is eſt quo boni ad vitam æternam ſcribuntur: nempe amici Dei qui peculiari memoria & notitia honorantur à Deo: omnes enim Deus quidem nouit, ſed non omnes æquali beneuolentia & gratia proſequitur. de hoc libro in Exod. c. 32. verſ. 32. *aut*, inquit Moſes ad Deū, *dimitte eis hanc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti.* verſ. 33. reſpondit Dominus verſ. 34. *qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* meminit Diuus Iohannes in Apocalypſi, c. 20. verſ. 12. *vidi, inquit, mortuos magnos & puſillos, ſtantes in conſpectu throni, & libri aperti ſunt. & alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex*

tur ex his quæ ſcripta erant in libris, ſecundum opera ipſorum. De libro vitæ, & quòd ibi ſaluandi ſcribantur, & inde reprobi deleantur, etiam habetur Apocalyp.cap.32.

Gregorius in ſuis moralibus, & Burchardus de contemplatione decretorum, lib.20.cap.107. Explicant illa verba *libri aperti ſunt, & alius liber apertus eſt qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris.* Liber namque vitæ, eſt ipſa viſio aduenientis iudicis, in quo quaſi ſcriptum eſt omne mandatum: quia quiſquis eum viderit, mox teſte conſcientia, quicquid non fecit, intelligit. Libri etiam aperti referuntur, quia iuſtorum tunc vita conſpicitur, in quibus mandata cœleſtia opere impreſſa cernuntur. Et iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris, quia in oſtenſa vita iuſtorum, quaſi in expanſione librorum legunt bonum quod agere ipſi noluerunt, atque eorum qui fecerunt comparatione, damnantur.

a ca.3.verſ. 16.

Videtur Malachias propheta, ſimilia dicere [a], *Tunc locuti ſunt timentes Dominum, vnuſquiſque cum proximo ſuo. Et attendit Dominus & audiuit, & ſcriptus eſt liber monumenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium, & parcam eis, ſicut vir parcit filio ſuo ſeruienti ſibi.*

b cap.5.verſ.1. & ſeq.

Zacharias autem [b], vidit in reuelationibus, volumen volans, cuius longitudo viginti cubitorum, & latitudo decem cubitorum: & audiuit Angelum ſibi dicentem, hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudicabitur.

De libris Sibyllinis. CAP. XII.

MAgna & innumerabilis copia & multitudo librorum impietatum & ſuperſtitionum Ethnicorum, de quibus velle nomenclaturam retexere, onus eſſet non ſolùm ſuperfluum, ſed etiam indignum homine Chriſtiano. De Sibyllinis tantùm pauca proferam, quia & horum oraculis patres ſancti ad conuincendos errores gentiles, vſi ſunt. Itaque inter præcipuos religionis libros, quos tanquam oraculorum principes cuſtodiebant, erant Sibyllini à quibus prodigiorum & euentuum ſignificationes, & veluti Dei voluntatem colligebant: vt liquet ex Liuio lib. 5. & 7. 34. 40. 42. vocantur libri fatales, qui ob fata imminentia conſulerentur, apud Liuium lib. 42.

a Munus hoc conſulendi libros illos ſacros, fuit duumuirûm ſacrorum, quibus poſt eiectionem regum, ciuitas ex illuſtriſſimis delectis cuſtodiendos dedit, adempta omnibus poteſtate ſine ipſis eos videndi vel conſulendi, vt refert Dionyſ. Halicarnaſ. lib. 4. Huic muneri pro duumuiris decemuiri poſtea præfecti: iſque numerus vſque ad tempora Syllæ manſit, qui in ſua Dictatura quindecim viros conſtituit ſacris faciundis, vt notat Onuphrius in lib. Faſtorum de his & de Sibyllis. Maximè autem cùm tetra prodigia nunciata erãt, Sibyllinos libros adire & inſpicere decemuiri a ſenatu iubebantur, quod ſæpe factum ait Cicero 1. de Diuinatio.

Pro aliis etiam grauioribus, vt cùm tres vno tempore Veſtales nobiliſſimæ inceſti cum equitibus Romanis pœnas dediſſent, vt memorant Ouidius [c], & Plinius [d], Valerius Maximus [e], Iulius Obſequens [f], & tempore graſſantis peſtilentiæ apud Liuium [g]. Et cùm portenta fierent, aut muri de

c 5. Faſtorum.
d lib.7.c.35.
e lib.8.ca.fi.
f li. de prodigiis.
g lib.5.7.42.

A cælo tangerentur, vt apud Cenſorinum [h]. Sic ſcribit Varro [i]. *Neque, inquit, patiar, Sibyllam non ſolùm cecinisse quæ dum viueret prodeſſent hominibus, ſed etiam quæ cùm periſſet ipſa, & id etiam ignotiſſimus, ad cuius libros tot annis poſt publicè ſolemus redire, quum deſideramus quid faciendum ſit nobis ex aliquo portento.*

h lib. de die natali c.8.
i lib. de re ruſtica ca.1.

Sibyllinos libros conſultos ſub Galieno Cæſare pro peſtilentia ſedanda, & ſacrificium factum Ioui ſalutari vt reſponſum erat, ſcribit Iulius Capitolinus in Galieno.

Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vaſtabant. Inuentúmque vt ſacrificia certa facerent quæ Barbari tranſire non poſſent, vt refert Flauius Vopiſcus Syracuſius in vita Aureliani.

Scribit & DioCaſſius [k], Oracula Sibyllina conſulta fuiſſe de Pompeio à Romanis in regnum reB ſtituendo, & ita reſponſum in his, *Si rex Aegypti auxilij alicuius indigens venerit, amicitiam ei ne denegaueris.* Et id populo per Catonem ſub Cæſare Iulio ominatum, cùm antea oraculum Sibyllinum non referretur populo niſi ſenatus edixiſſet.

k li.54 hiſtor. Roma.

Dionyſius etiam Halicarnaſſeus ſcribit [l], initio belli contra Voſcos laboratum eſſe Romæ victus inopia, & magnum metum fuiſſe, ne in totum deficeret, terra fructus negante: quare Sibyllinos libros iuſſu dictatoris, fuiſſe inſpectos, à ſuis cuſtodibus: & monentibus oraculis placanda eſſe numina, votum factum.

l lib.6.

Meminit Plinius de Sibyllis [m], Polyhiſtor Solinus cap.7. quarum vna Cumana à Cumis vaticinata eſt, Olympiade 50. Ælianus etiam meminit [n]. Prima tamen Delphica dicta Chryſippo libro de diuinatione, Daphnes Diodoro Siculo [o], Solino [p]. Secunda Erythrea, vt ait Solinus [q], & Ælianus [r].

m li.34. c. 33.
n li. 12. variæ hiſtoriæ.
o lib.5.
p cap.7.
q d.cap.7.
r lib.2.

C Tertia Cumana vel Cumæa: Virgilius Deiphobem dixit [s]. Quarta Samia, vt refert Erathoſtenes in Samiorum annalibus, & ex eo Solinus capite ſeptimo. Quinta Helleſpontica, in agro Troiano, quæ vixit Olympiade 60. de qua Heraclides Ponticus. Sexta Libyca, ætate Euripidis qui de ea loquitur. Septima Cumana, Amalthea nomine. Octaua Perſica, quam Iuſtinus Martyr oratione ad gentes, vocat Chaldeam, de qua & Beroſus. Fertúrque vixiſſe Olympiade 120. Noua Phrygia, de qua Lactantius & Varro, & Martianus Capella. Decima Tyburtina, de quibus omnibus Lactantius libro primo contra gentes, ex Varrone, & poſt illos Onuphrius Panuinus frater eremita Auguſtinenſis, libro de Sibyllis & Sibyllarum oraculis. Et has alij alio ordine connumerant & aliis nominibus, vt Suidas.

s li. 6. Aeneid

4 Siquidem Sibylla nihil aliud eſt quàm vaD tes, à dictionibus σιὸς & βουλὴ quaſi conſilium Dei datum vel prophetia ſeu prædictio. Cùm enim implentur Spiritu lymphatico & eo inferueſcunt mulieres, Sibyllas fieri & Bacchas, ait Ariſtoteles [t].

t li. problem. ſectio.30.

Magna incertitudo eſt & de numero & nominibus Sibyllarum, & an vna, an plures fuerint. Quare mirum non eſt, ſi vna & eadem apud diuerſas gentes perueniens, vel alia diuerſis nominibus & apud aliquos ſenior an iunior dicatur. *Aiunt*, inquit Clemens Alexandrinus [v], *Delphis in curia oſtendi petram quandam ſupra quam dicitur ſediſſe prima Sibylla quæ Helicone venerat, educata à Muſis cùm eſſet filia Lamiæ Sidoniæ. Serapion autem in verſibus dicit, ne mortuam quidem à diuinandi ceſſaſſe arte Sibyllam: & id quidem quod ex ea in aërem receſſit poſt obitum, id eſſe quod in ſortibus & auguriis*

v 1. Stromaton.

datur

diuinat: ex eo autem quod in terram mutatum eſt corpore excortum, vt conſentaneum erat, herbam, quam quacumque beſtia comediſſent cùm in eo loco eſſent, efficere futuri cognitionem perfectam per exta hominibus, eius autem animam exiſtimabat eam eſſe faciem quæ apparet in Luna.

a lib.7.ca. 33. Plinius [a], vnius tantùm Sibyllæ ſine nomine alio mentionem in genere facit. *Diuinitas*, inquit, *& quædam cælitum ſocietas nobiliſſima, & fœminis in Sibylla fuit*, & li.34. c. 5. Sibyllæ tres ſtatuas Romæ fuiſſe ait, iuxta roſtra, & primas putat poſitas ætate Tarquinij. Et rurſum lib. 13. cap. 13. *inter omnes*, inquit, *conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attuliſſe, ex quibus duo cremati ab ipſa, tertius, cum capitolio Syllanis temporibus.*

Sibyllina carmina quæ nunc extant Græcè, teſtantur, quòd ea quæ ſcripſit dicat ſe ipſam fuiſſe vxorem vnius filiorum Noë, iactatámque ſe fuiſſe vndis in arca, vt quæ intus erat cum coniuge leuiris & gloſſis. quod ſcripſit lib. 1. & 3. oraculorũ.

Atque ſe ex Dei veri iuſſu prophetaſſe libro primo χρησμῶν ſic ait,

—Πάντα γὰρ οἶδέ τε
Ἀθάνατος σωτὴρ παντεπίσκοπος, ὅς μ᾽ ἐκέλευσεν
Ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε.

id eſt,

—Omnia namque ſcit
Immortalis Saluator, qui omnia obſeruat, quique mihi iuſſit
Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

Cumæam Sibyllam, matrem Euandri quidam dicunt, cuius carmina Iulianum Apoſtatam ignibus tradidiſſe, tradit Amianus Marcellinus.

Quidam dicunt fuiſſe & Sibyllam Caſſandrã, ſeu Taraxãdrã, quæ & Σάββης Phrygia & Tiburtia.

Iuſtinus Martyr. in Parenetico, tradit Babylonicam Sibyllam, fuiſſe filiam Beroſi Chaldei ſacerdotis & hiſtorici.

Fuit temporè quo iudicabat Iſraelem Debora, Sibylla, cui Sambethæ nomen fuit, quæ ſub Perſicæ vel Chaldeæ nomine innotuit.

Dicunt & Numæ temporibus, Sibyllam Samiam vixiſſe inſignem.

Quidam confundunt Perſicam cum Erithrea, quæ iunior alia dicitur, & vixiſſe Troiani belli tẽporibus, & prædixiſſe Græcis Ilium petentibus perituram Troiam, & Homerum mendacia ſcripturum. Chaldæa antiquior quæ Alexandri Macedonis geſta perinde ac Daniel prædixit. Dicitur autem annos ampliùs ſeptingentos vixiſſe diutiùs quàm ferret communis hominum ætas.

b lib.14 Metamorphoſ. Ouidius verò [b], videtur omnia eadem tribuiſſe Sibyllæ Cumeæ, quæ alij aliis tribuunt: ſicque de ætate ſua, poſt multa loquitur ad Æneam,

Innuba permaneo, ſed iam fœlicior ætas
Terga dedit, tremuloq́; gradu venit ægra ſenectus,
Quæ patienda diu eſt. nam iam mihi ſecula ſeptem
Acta vides, ſupereſt numeros vt pulueris æquẽ, &c.

5 Librorum Sibyllinorum qui Romæ conſulebantur, origo quidem recenſetur quomodo ad manus peruenerunt Romanorum, ab annalibus per Aulum Gellium. Verùm à qua Sibylla non eſt ab eo proditum. Quin refert anum quandam hoſpitam atque incognitam ad Tarquinium ſuperbũ veniſſe, nouem ferens libros quos eſſe dicebat diuina oracula, ſéq; velle eos venundare dixit, magnúmq; pretium poſtulaſſe, quod riſit rex, quaſi anus deciperet. Et tunc anum, foculum in eius pręſentia accẽdiſſe, & in eũ conieciſſe tres libros, & ſimile pretiũ pro reliquis ſex poſtulaſſe, quod cũ

A multò magis rex riſiſſet, alios tres in ignem conieciſſe: atque idipſum pretium pro libris reliquis rogaſſe, & tuoc regem tres libros pretio poſtulato redemiſſe pro omnibus, & in ſacrarium condidiſſe dictos Sibyllinos, qui poſtea fuerunt à quindecim viris adiri, cùm Deus conſulẽdus eſſet. Nuſquam autem poſtea anum viſam. Sint ne illi autem qui præ manibus terontur, qui plures ſunt quàm tres, & ſint ne illi qui citantur à D. Auguſtino, Lactantio, & aliis, ignoro: niſi fuerint ex illis tribus tranſcripti, & in alias ſectiones diuiſi; fieri enim id potuit. Quemadmodum & refert Dio Caſſius [c] Octauianum Auguſtum, anno ab vrbe condita 736. quia iam vetuſtate Sibyllini libri exoleſcebant pontificibus oegotium dediſſe, vt ſua manu eos deſcriberent, ne alius eos legeret. c lib.54.hiſtoriæ.

Ferunt autem Stiliconem cùm aduerſus Honorium, & Arcadium principes defectionem moli-
B retur exuſſiſſe, de quo Rutilius,

Nec tantùm patriis ſæuiret proditor armis,
Sanctæ Sibyllinæ fata cremauit opis.

Verùm, vt dico, fieri potuit, vt exemplaria tunc in capitolio exiſtentia combuſſerit Stilico, vt Iulianus alibi alia, ſed non omnia deperdita fuiſſe, ex quibus quædam peruenerunt ad manos qooque patrum primitiuæ eccleſiæ, vnde myſteria etiam Dei contra gentes, probata oſtenderunt: vt & nos vſi ſæpe ſumus Sybilliacis oraculis, in libris de Deo, de Angelis, & alibi contra Iudæos & alios. Et hic etiam fuit vſus illorum librorum in eccleſia: non autem qualis erat apud Ethnicos, qui de rebus futuris eos conſulebant. Nam Chriſtiani artem illam vel abuſum librorum diuinandi, ſemper auerſati ſunt, vt alienam ab eccleſiaſtica religione. Quod & mihi luculenter probari videtur ex Aureliani epiſtola ad Senatum.
C Nam, vt ait Flauius Vopiſcus in Claudiano, cùm eſſet in Senatu controuerſia de inſpiciendis libris Sibyllinis, ſic ad eos ſcripſit, *Miror vos patres ſancti tandiu de aperiendis libris Sibyllinis dubitaſſe, proinde quaſi in Chriſtianorum eccleſia, non in templo deorum omnium tractaretis.* Vnde & colligo, non fuiſſe Chriſtianis Sibyllina conſulere oracula permiſſum more Ethnicorum.

De Imaginibus. CAPVT XIII.

CVm libris maximã habent affinitatem imagines, & ferè vtriſque idem vſus, ideo pro libris habentur in eccleſia quoque imagines, ſtatuæ, picturæ: qui enim literas ignorant, in parietibus videndo, legunt, dum picturas intuentur eorum quæ in codicibus legere non valuerunt, vt ait D. Gregorius libro ſeptimo epiſtolarum epiſt.
D 109. Et libro nono epiſt. 9. ad Seuerum epiſcopum Maſſilienſem, vnde ſumptus ca. perlatum ad nos. 27. de conſecra. diſtinctio. 3. Et iterum idem Gregorius cap. 3. Inſtitutionum dicit, picturas laicorum libros eſſe, & Ruffinus lib. 2. hiſtoriæ cap. 29. Et Plutarchus, ὁ λόγος μὲν ἔργου, ὁ λόγου δὲ μῦθος εἰκὼν καὶ εἴδωλόν ἐστι. Siquidẽ, inquit, *Sermo, operis, ita & ſermonis imago & ſimulacrum, ſenſus eſt.* Quod ſcriptura, literis; vox, articulatis ſignis, hoc ipſum artifex efficit aliis & refert ſignis. Literæ non ſunt niſi imagines, quæ ſignificant per eas intellecta, imagines rerum corporalium, magis etiam exprimunt & repræſentant res quas imitantur quàm ipſæ literæ. Literæ quippe generales ad omnia referenda ſunt idoneæ, at imago, non niſi certum quid repræſentat,

ad quod dirigitur,ſed illud efficaciùs.Nam,

Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus,&c.

Mirabile illud ſignum quod omnes intelligebant, quo Deus præmuniuit Cain ne occideretur ab omni qui eum inueniſſet [a]. *Magnifica*, inquit D. Baſilius [b], *in bellis geſta oratores,ſæpe numero & pictores, demonſtrant: hi oratione, iſti tabulis deſcribentes atque ornantes: ambóque plures ad fortitudinem imitandam inducentes: quæ enim ſermo hiſtoriæ per inductionem præbet, eadem & pictura tacens per imitationem oſtendit.* Eò pertinet quod recenſet Caſſiodorus [c]. *Verum*, inquit, *rex hanc liberalitatem noſtram alio decoras obſequio, vt figura vultus noſtri metallis vſualibus imprimatur, monetámque facis de noſtris temporibus futura ſecula commouere. O magna inuenta prudentum: O laudabilia inſtituta maiorum, vt & imago principum ſubiectos videretur paſcere per commercium,quorum conſilia inuigilare non deſinunt pro ſalute cunctorum.*

a Geneſ. ca.4 verſ.15.
b in ſermo. in quadraginta martyres.
c lib. 6 variarum cap.7. in formula comitiua ſacrarum largitionum.

Imagines rerum ipſarum ſunt cuiuſque ſermones,ac verba hominum ſingulorũ,vt ait Pſellus [d].

d in 6. Phyſ.

Imagines, ſunt aliqua ſenſibilia intellectui, & ſunt ei loco ſenſibilium in abſentia ſenſibilium, & in imaginatione noſtra ſunt ſenſibilia non materialia,vt tradit Auerroes [e].

e lib.3 de anima, textu 39. cap.18.

Omnis motus à virtute ſenſitiua, eſt per ſenſibile obiectum:& ideo quantò motus propinquior eſt ſenſibili, tantò fortior eſt, ſecundum Diuum Thomam [f].

f lib de ſomn. 4.cap.42.

2 In arte memoratiua,imaginum vſus,ſemper apud diſcentes præſtantiſſimus & neceſſarius viſus eſt:& , vt ſcribit Cicero libro ſecundo Partiti. Imagines notæ ſunt quibus ea quæ diſcenda ſunt, notamus, vt locis pro cera, ſimulacris pro literis vtamur.

Imaginibus autem vtendum aliquid agentibus, acribus,inſignitis,quæ occurrere, celeritérq; percutere animum poſſint,conſentit Quintilian. lib. 11.cap 2. imo & imagines literis præferendas pro memoria voluiſſe videtur Plato in Phædro & Timæo. quando vſum literarum obſtare memoriæ ait, videlicet, quòd ea quæ ſcriptis repoſuimus velut cuſtodire deſinimus, & ipſa ſecuritate dimittimus. At imaginum repræſentatio videtur aliud ſimulachrum in noſtram phantaſiam transferre,ex quo memoria cùm in ſimulachrum apud ſe vel in obiecto extrinſeco incidit,ſtatim rem ſibi cognitam per imaginem relatam, retinet. Quod multis niſi verbis exprimi poteſt, id vnica litera imago exprimit. Nemo enim niſi pluribus poſſet exprimere martyriũ ſancti Laurentij, quod exprimit eius pictura vno ictu oculi cum craticula. Nemo niſi pluribus Chriſti paſſionem, quod cruci affixi imago cum titulo, ſtatim docet. ponitur orationis genus,quod εἰκόνα Græci vocant,quo exprimitur rerum & perſonarum imago. Quint. lib. 5.cap.11. Atq; rurſum Quintilian [g]. ex Ciceronis partitionibus, Et 1. de inuentione docet, firmiorem eſſe cauſam & vehementiorem, diuturnioremque motũ ex ſenſuali viſiua imagine quàm ex imagine effecta & repræſentata per orationem. Nam quum veros etiam dolores mitiget tempus, citiùs euaneſcat neceſſe eſt illa quam dicendo effinximus, imago, in qua ſi moramur lacrymis fatigatur auditor,& requieſcit, & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit; cùm enim deflectitur oratio & frigeſcit, & decidit concitatus motus,quia quicquid non adiicit prioribus detrahere videtur.

g lib.6.ca. 1.

Auget autem impreſſos effectus,vt ſi quos periclitari dicimus, producamus ſqualidos deformes, liberos eorum ac parentes, ſi lecta ex vulneribus oſſa, veſtes ſanguine perfuſas, nudata verberata corpora. Quarum rerum ingens vis dicitur, velut in rem præſentem animos hominum ducentium.

Sic populum Romanum egit in furorem prætexta Caij Cæſaris, prolata in forum cruenta. vt ſcribit Appian [h].

h lib. 2 bellorum ciuilium.

3 Statuæ virorum præſtantiorum in locis publicis poſitæ fuerunt, vt memoria illorum perpetua eſſet,& ij quorum eſſent à populo & intuentibus imitarentur. Vlpianus, Traianus, ſtatuas & imagines Soſſio, Palmæque & Celſo, conſtituit, quos viros præ cæteris coluit & ſummo in honore habuit [i].

i vt ſcribit Dio in Vlpio Traiano.

Statua auro imbracteata,primò Acilio Glabrioni delata eſt, cùm conſiliis armiſque regem Antiochum ſuperaſſet, Amian. Marcel. lib. 14. hiſtor.

Poſt ſolutam obſidionem,quam Perſæ fecerant Amidæ ciuitati Romanorum,Conſtantius Cæſar, Gallis qui ex ciuitate magnanimi animo in Perſarum centum millibus egreſſionem noctu fecerant,campi ductoribus vt fortium factorum anteſignanis, poſt ciuitatis excidium armatus ſtatuas apud Ædeſſam in regione celebri locari iuſſit, quas ſuo tempore Amian. Marcellinus libro 19. ſeruari intactas teſtatur.

Effigies hominum,inquit Plinius lib.34. ca. 4. *non ſolebant exprimi antiquitus,niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merentium: primò ſacrorum certaminum victoria,maximéque olympiis: vbi omnium qui viciſſent ſtatuas dicari mos erat. Eorum verò qui ter ibi ſuperauiſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa quas iconicas vocabant.* Athenienſes Harmodio & Ariſtogitoni Tyrannicidis, publicè poſuerunt ſtatuas. Proſequitur & cap. 5. & 6.cauſas ſtatuarum togatarum & nudarum & originem.

Et [k] ait in Aſtrologia Beroſum excelluiſſe, cui ob diuinas prædictiones Athenienſes publicè in gymnaſio ſtatuam inaurata lingua ſtatuerunt.

k lib.7.ca.37.

Plinius Iunior lib. 1. epiſtolarum Erucio ſcribens,de Pompeio Saturnino viro apprime docto, & mirifice verſus & orationes componente, *Neque enim*, inquit, *debet operibus eius obeſſe quod viuit. An ſi inter eos quos nunquam vidimus floruiſſet, non ſolùm libros eius, verùm etiam eius imagines conquireremus,eiuſdem nunc honor præſentis & gratia, quaſi ſatietate langueſcit?*

Alius Plinius cum imaginum neglectu, periiſſe bonas artes conqueritur [l], *Ita profectò*, inquit, *artes deſidia perdidit: Et quoniam animorum imagines non ſunt, negligunt etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra aut marmora, expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, vt eſſent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, ſempérque defuncto aliquo, totus aderat familia eius, qui vnquam fuerat populus. Alia foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refingere liceret, triumphabántque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum,&c.*

l ca.35.lib.2.

4 Generat imago,conceptus ſimiles rebus repræſentatis:quod conſtat ex Hypocrate & Galeno: quorum alter prodit, mulierem adulterij nomine iudicium ſubituram quòd puerum edidiſſet pul-

chriorem, quàm qui parentum vllam ſimilitudinem referret, inde liberaſſe, quòd in cubiculo vbi concepiſſet, an aliqua imago fuiſſet appenſa, iuſſit inſpici. Alter verò ait ſe hoc dediſſe conſilij cuidam diuiti, qui prolis formoſæ parens eſſe cuperet, vt dum liberis operam daret, pulchri pueri effigiem eleganter pictam, vxori inſpiciendam traderet, quod cùm ille feciſſet, ex animi ſententia ceſſiſſe. Nec debemus exiſtimare homines habere imaginationis vim inferiorem ipſis brutis ouibus & arietibus, de quibus ſcribitur Geneſeos capite trigeſimo, quòd cùm in calore coitus intuerentur virgas populeas virides & ex parte decorticatas amygdalinas & ex platanis, conceperunt & pepererunt maculoſa varia, & diuerſo colore reſperſa, &c.

5 Abuti porrò non minùs quam libris & ſermonibus & oratione, quis poterit picturis & imaginibus. Attamen, vt non improbarit quis iuſte libros bonus, ſic nec bonas quoque picturas nec imagines: picturæ, per ſe damnandæ, aut laudandæ non ſunt: niſi quatenus quippiam boni vel mali, imitantur. Mouent enim ad repræſentandū mētem & animum interdum ad bona, interdum ad mala: & proinde nemo poteſt abſolutè dicere ſtatuas pictutas eſſe bonas aut malas, niſi adiiciat de quibus factæ ſint, & quare approbet vel damnet: de ſtatuis & picturis idipſum dicendum eſt quod de bonis & malis libris, de bonis ſermonibus qui ædificant, comprobandis: & de colloquiis prauis, quæ bonos mores corrumpunt, reiiciendis: polluta quædam ſunt eloquia, turpia, crudelia, blaſphema, tales & picturæ & ſtatuæ: vt turpis ea quæ Priapi, & dantis operam veneri, quia & turpia ſunt hæc agere & dicere quæ per ſuas imagines referunt. Videre imaginem necantis fratrem, horrore plenum eſt, quia factum deteſtabile coram Deo & hominibus. colloqui verò de Deo, de ſanctorum laboribus, certaminibus, victoriis, geſtis, hoc ipſum pulchrum ad ſalutem & mutationem pertinens: imagines itaque horum & laudabiles, quia quæ fecerint quos repræſentant, mentibus ſuggerunt, & imitandos proponunt & ad imitationem excitant, & fortiùs nos commouent, & doctos & indoctos ſeu illiteratos.

6 Sunt itaque prophanæ, & ſacræ imagines illæ, res prophanas, non ſacras; iſtæ, ſanctas & ſanctificatas ingerunt. Neque enim ſanctæ & ſacræ dicuntur imagines propter materiam, aut colores, aut manum artificis, ſed quia ad aliquid ſanctum ſignificandum ſunt conſtitutæ. quemadmodum & ſanctæ literæ ſunt, quia Chriſti euangelium continent: & ita in honore habentur, tanquam quæ ad Dei cultum pertinent, vt templa, vaſa, & ſimilia, vt in concilio Nicen. 7. actio. quælibet ſecundum gradum ſuum.

7 Fiunt ſtatuę etiam in eccleſia, de rebus ſpiritalibus, non quidem vt ſubſtantiam rei repræſentent, ſed vt ea quæ ab intellectu percipi poſſunt, exprimantur & repræſententur, idque eadem ratione qua vtimur in ſermone earundem. Siquidem quis eſt qui complecti definitiuè poſſit, quid ſit Deos? nullus certe, verùm quædam quæ eius diuinitatis hominibus reuelata & tradita fuerunt, vt ea exprimuntur oratione quæ eſt imago inuiſibilis mentis, & protinus quoque imagine viſibili retineri poſſunt ne effugiant ſignificata per orationem, quemadmodum Deum patrem pingimus quomodo deſcriptus eſt à Daniele c. 7. Senē, antiquū dierum, &c. Deum filium quia homo factus eſt, & habitu inuentus vt homo, 1. ad Philipp. 2. c. verſ. 7. eadem forma humana depingimus.

In ſpecie quoq; agni [a]. Et propterea quod ſcriptum eſt apud Ioannem euang [b]. *Ecce agnus Dei*, nempe vera hoſtia immolanda pro redemptione generis humani, ad ſaluandos homines & placandum Deum patrem, vt erat præfiguratum in agno paſchali [c], & agno ſacrificij in Leuitico c. 11. 12. & iuxta illud Hieremiæ, cap. 11. *quaſi agnus manſuetus* &c. 51. *quaſi agnus ad victimam* &c. & quòd ita ſæpe agnus Chriſtus vocatur Apocalypſ. c. 5. 6. 7. & alibi, in alia forma verò animalis, in eadem ſignificatione non eſt in eccleſia recepta repræſentatio. Quum referatur à Nicephoro Caliſto [d], Conſtantinopoli Gennadio epiſcopatum gerente, pictorem quendam, Seruatorem habitu & forma Iouis, alij legunt ouis, pingere auſum, facinoris ſui mercedē tuliſſe, & manum eius ei decidiſſe, quam cum ille crimen publicè confiteretur, Gennadius reſtituit.

a cano. ſexta ſynodi ſtatim (mo)dum 9. de cõſecra diſt. 3. vbi ratio.
b cap. 1. verſ. 36.
c Exod. 12.
d lib. 14. hiſt. eccleſiaſticæ c. 23.

Pingitur & imago quoque eius, & ſit pro vt myſteria redemptionis egit prædicando, patiendo, & vt cruci expoſitus fuit.

8 Spiritus Sanctus quoque, in ſpecie columbæ pingitur, quia in hac figura apparuerit [e], & in forma linguarum ignis, prout venit in Apoſtolos viſibiliter, Actorum cap. 2.

e Matt. c. 3. verſ. 16. Ioan. euang. cap. 1. verſ. 32.

Angelos etiam, qui & ſpiritus ſunt corporeis mēbris non diffiniendi, tamen pingimus in forma quam aſſumpſerunt dum miniſterium ſibi à Deo iniunctum, apud homines viſibiliter impleuerunt. Veluti quando apparuit Angelus princeps exercituū Domini, Ioſue, in agro Ierico euaginatum tenens gladium [f]. Pinxit & fecit duorum Angelorū Cherubinorum ſupra oraculum tabernaculi Moſes iuxta exemplar quod Deus illi præſcripſerat figuras, duos inquam Cherubinos aureos productiles ex vtraque parte oraculi, qui expanſis alis tegebant oraculum reſpicientes ſe mutuò verſis vultibus, Exod. cap. 25.

f Ioſue cap. 5. verſ. 14.

Imitatur & pictor & ſtatuarius deſcriptionem illam mirabilem quatuor animalium Ezechielis c. 1. & Danielis cap. 10. pinget eo modo quo deſcribitur prælium dæmonis & Angelorum, Apocalypſ. capite duodecimo, Angelus pingetur in forma hominis cum gladio, haſta, vt Ioſue apparuit diabolus, pingetur in forma Draconis magni deiecti, & victi, vt ibidem, vel vt in Geneſi dicitur apparuiſſe mulieri in forma ſerpentis, capite tertio, dicuntur ignis, ſulphur, tenebræ, ſtridor dentium, horror ſine ordine, inferorum pœnæ, in ſacra pagina: quid prohibet quin eadem loquatur penicillo pictor, & idipſum ſtatua non recenſeat? ea naturalia, corporalia, & quia ſcriptura ſacra in his referendis non reprobatur, neque etiam reprobanda artificis repræſentatio. Idem dicendum de gloriæ præmiis, de coronis, de ciuitate cœleſti Hieruſalem, & ſimilibus quæ ſacra pagina narrat. Inuiſibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas, 1. ad Roma. capite primo verſic. viceſimo.

Porphyrius quamuis infenſus Chriſtianis, dum de philoſophia diſſerit, referente Euſebio libro tertio de præparatione euangelica, capite tertio, tamen quod eſt in veritate imaginum diuinarum rerum, ſic fatetur? *Explicabo*, inquit, *quibus fas eſt, procul eſte prophani, quos etiam veteres*

celare volentes Deum & Dei virtutes per ſenſibiles ſignificarunt imagines: & ea quæ inuiſibilia ſunt, viſibilibus ſignificantes figuris & ſimulacbris, quaſi ſacris literis myſteria tradiderunt. Non eſt autem mirandum, ſi ligna & lapides ſimulacbra putentur: ſimiliter enim etiam qui literas neſciunt, librorum volumina non aliter quàm textum putant Papyrum, &c.

In eo autem quòd figura diuina exprimit, adhærendum ſolùm, nec putandum ſolùm omnem diuinam naturam conſiſtere, quod prædicto loco contra Porphyrium & alios idololatras obſeruat Euſebius. Natura diuina quippe omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit, mente ſolummodo ac ſanctis animis intellecta. Et ſi humanæ animæ atq; mentis formam ac effigiem fingere impoſſibile eſt, quoniam nec ſenſu percipitur: quis adeo ſtultus erit, vt lignum, ſimulachrum, aut effigiem Dei creatoris omnium ſimilitudinem habere, arbitretur?

Oportet diuerſas diuinitatis picturas, nõ minùs pro maiori intelligẽtia coniũgere, quàm ſacras literas hieroglyphicas Ægyptiorum, quæ in picturis conſiſtebant, & animalium & rerum aliarum, vt eſt apud Orum Apollonem de literis hieroglyphicis, quali etiam cautione vtimur in intelligendis nominibus attributis Deo, ex quibus notio quædam effectus eius colligitur, & non totius eius eſſentiæ cognitio, vt dum dicitur dominus, firmus, verax, memor, pius, miſericors, &c. Leo, paſtor, cuſtos, iuſtitia, lapis, &c. de quibus abunde egimus in tomo 3. commentariorum ſyntaxeõn artis mirabilis, libro de Deo cap. 4.

10 Inter cæteras rationes, quibus vſus imaginũ Chriſti & ſanctorum eius neceſſarius fuit & eſt in eccleſia, quædam inſigniores referuntur & ineuitabiles aduerſariis. Prior quia plures ſunt ex Chriſtianis ſurdi, item & muti, qui verba explicationis verbi Dei, nec vitam Chriſti vel martyrum audiendo diſcere poſſunt, vel legendo addiſcere nequeunt; ſupplet autem imago, geſtúſque & inſtrumenta quibus adhæret, re ipſa quæ auditus non poteſt percipere.

Secundò Chriſti & ſanctorum fuerunt neceſſariæ imagines, vt retineretur myſteriorum & fidei neceſſaria memoria. In primis contra Iudæos, qui volentes abolere Chriſti memoriam, eius ſtatuas transformare & transferre miſſi ſunt in dedecus. Siqoidem, quemadmodum refert Euſebius lib. 9. cap. 5. Ethnici, confictis quibuſdam portentorum mendaciis, Chriſtum publicè dialogis & libellis famoſis, & deformi pictura traduxêre hac inſcriptione, Deus Chriſtianorum ononychitis. Erat autem auribus aſininis, altero pede vngulatus, librum geſtans, & togatus. Fuit & contra hæreticos crucis & crucifixi pictura neceſſaria, qui & paſſionis memoriam abolere decreuerant, vt Iulianus Apoſtata à fide, apud Sozomenum lib. 5. c. 17. Sicut ad eundem finem & loca ſacra ſcripturæ aliqua, hæretici deprauarant & corruperant, & imagines diuorum confregerant, vt conſtat ex ſynodo Nicena 2. Act. 4. Neceſſaria & Chriſti imago contra Manichæos, qui veritati corporis Chriſti ab humana eius figura auferebant: item contra eos, qui in carne eius confuſam diuinitatem mentiebantur, vt Seuerus & Xenecias imaginum hoſtes infeſtiſſimi, vt legitur in Nicena ſynodo 2. Act. 1. & apud Nicephor. Calix. lib. 16. cap. 27. Item neceſſariæ contra Iudæos, qui Chriſtum negant Deum.

11 Subinde, dum imagines Chriſti vel martyrum aut aliorum, diuorum, mente intuemur, excitant in nobis miros amoris & imitationis aculeos, vt inter Paganos etiam Heroum ſtatuæ. Hoc enim naturale eſt bonum, quod in omni homine rationis participe habet inſertas radices, nec minores imo maiores quàm alicuius lectio vel oratio. Ita ſola Polemonis licet Ethnici philoſophi viſa imago, ſcortum quoddam, vt narrat Gregorius Nazianzenus, ab impudico propoſito deterruit. Gregorius verò Nyſſenus, in contemplatione imaginis Abrahæ filium immolaturi; & Aſterius Amazeæ epiſcopus, martyris Euphemiæ, toti defixi, nec à lacrymis ſibi temperare potuerunt, quas tamen illis eorundem crebra hiſtoriæ lectio nunquam priùs extorſerat, vt & refert de Gregorio Nyſſeno Gregorius Magnus libro 7. epiſtolarum epiſt. 53. & ſynodus 7. actio. 4. Diuus quoque Baſilius oratores, oratione, pictores per imagines, multos ad virtutem excitaſſe ſcribit, vt habetur in 2. ſynodo Nicena contra ſynodom Conſtantinopolitanam iconomachorum. Beatus Chryſoſtomus ex cera fuſilem picturam pietate plenam amauit plurimùm, vt ipſe teſtatur in oratione, Quòd veteris & noui teſtamenti ſit vnus legiſlator.

12 Citatur & in eadem ſynodo authoritas doctiſſimi cuiuſdam Leontij Neopolitij, Cypri epiſcopi, ante ſynodum ducentis annis ſcripta. *Non*, inquit, *apud nos adorantur vt dij ſanctorum imagines, typi, characteres: nam ſi hoc eſſet, adorarentur omnia ligna, & ſi lignum adorarent, non eum extincto charactere comburerent vbique. Ego verò quatenus duo ligna crucis colligata ſunt, typum adoro, propter Chriſtum qui in eo crucifixus eſt. Cùm vero fuerint diſſoluta à ſe, abiicio ea & comburo quoque. Et quemadmodum qui mandatum imperatoris ſuſcipit, ipſius ſignum oſculando, non ipſam ceram aut characterem aut plumbum veneratur, verùm imperatori ipſi, aut cultum aut honorem exhibet: ita quoque Chriſtianorum filij typum crucis venerantes, non naturam ipſius ligni veneramur, ſed ſigillum, & annulum, & characterem, Chriſtum ipſum aſpicientes, per hoc illum qui in illo crucifixus eſt, ſalutamus & adoramus. Et quemadmodum gemini filij peregrinante longo tempore patre, ingenti amore erga eum animo affecti quicquid illius viderint ſiue baculum, ſiue chlamydem, ſiue ſedem, hæc omnia cum lachrymis attrectantes amplexantur, non illa honorantes, ſed patrem deſiderantes. Sic & nos fideles, crucem Chriſti tanquam virgam adoramus: vt vero ſedem & cubile, illius, ſanctum ſepulchrum: præſepe autem & Bethlehem & alia eius habitacula, vt domum: Sic Apoſtolos reliquóſque illius martyres, & ſanctos, velut à viris illius colimus.* Diuus etiam Auguſtinus lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 9. *Qui*, inquit, *aut operatur aut veneratur vtile ſignum diuinitùs inſtitutum cuius vim ſignificationémque intelligit: non veneratur quod videtur & tranſit, ſed illud potius, quò talia cuncta referenda ſunt.*

13 Statuæ, imagines, & literæ, per ſe nihil ſunt eorum quæ ſignificant, ſed veluti ſigna aliorum repræſentatorum, & in tantùm ſignificant in quantum ſignificare receptum eſt: & eius honoris ſunt, non quanta eſt earum materia, ſed quantum id eſt quod repræſentant & ſignificant, & ſtatus & imagines non animorum ſed corporum ſimulachra ſunt, vt ait Cicero pro Archia, repræſentant tamen cum corporibus, & animorũ qui in corpore fuerunt præſtantiam, & quippiam

quod

quod ſingulare ex conſenſu per corporea repræſentatur, vt colligi poteſt ex Plinio libro trigeſimo quarto capite quarto, vbi de ſtatuarum origine agit.

Sic apud Romanos imperatores, fortuna aurea erat quæ in cubiculis principum Romanorũ poni ſolebat, vt ſignum imperij quam & Antoninus Pius ad Marcum Antoninũ moriturus transferri, in ſignũ tranſlati imperij iuſſit, vt refert Iulius Capitolinus Antoninino poſt in Mario Antonino philoſopho; hancque fortunã regiã quæ comitari principes in cubiculis ſolebat, Seuerus imperator geminare ſtatuerat, vt ſacratiſſimũ ſimulachrũ vtriq; relinqueret filiorũ, nempe Baſſiano & Getæ, ſed cũ videret ſub horã mortis, perurgeri, iuſſiſſe fertur vt alternis diebus apud filios, imperatores in cubiculis fortuna poneretur: quod tamen Baſſianus priùs quàm faceret parricidium, contempſit, vt ſcribit Ælius Spartianus in Imperatore Seuero. interim huic ſimolachro ob Imperij notam honor habitus maximus non minùs quàm coronis & diademati principum, & purpuræ, non propter ſe, ſed propter aliud, cui iniuria illata vindicatur. Quemadmodum damnati ſunt à Baſſiano ſeu Antonino Caracalla, qui vtinã in eo loco feciſſent, in quo ſtatuæ & imagines eſſent principis, vt ſcribit Ælius Spartianus in Antonino Caracalla. Nos plura de honore & vindicta violationis ſtatuarum principis, lib. 35. Syntagma. iuris. cap. 7. numero 5. quæ hic non repeto, ſed pergo.

a De verbis Domini ſerm. 58.

b Sermo. 10. in Pſal. 118.

Diuus Auguſtinus cõſentit [a], *Sicut enim & purpuram regiam cum rege colimus, nec duo ſunt quæ adorantur, imago & repræſentatum, ſed repræſentatum in alio repræſentante: ſic Deo cultum tribuimus; imagini, nihil*, Et Diuus Ambroſius [b]. *Qui coronat*, inquit, *imaginem Imperatoris, illum vtique honorat cuius imaginem coronauit: & qui ſtatuam contemſerit Imperatoris, Imperatori vtique, cuius ſtatuam conſputauerit, feciſſe videtur.*

Tulit & nõ minùs acerbè Theodoſius depoſitã fuiſſe ab Antiochenis ſtatuam Placillæ, quàm ſi viuæ vxori contumeliam intuliſſent, vt refertur libro 9. Tripartitæ hiſtoriæ cap. 32. Atque Theodoſium ob id læſum, & contumelia affectum ex imaginium ſubuerſione cooqueritur ad populum Antiochenum Chryſoſtomus [c]. Et in libro 10. Tripartitæ hiſtoriæ c. 15.

c Hom. 2. & 3.

14 Poſſemus faſciũ & ſecuris inſignia cõſulũ & proconſulũ Romanorũ addere, fortunę imperatorum aureæ, quibus tantus honor tantáque maieſtas, vt cum illis imperium & poteſtas concedi & adimi diceretur. Sed hæc nimiùm trita & vulgaria ſunt, vt opus non ſit vlla ampliori teſtificatione: nam & pro ipſo magiſtratu inſignia accepta & vſurpata fuiſſe omnibus liquet, vt apud Virgilium [d].

d 2. Georgicorum.

Non illum populi faſces, non purpura regum flexit.

Et ita apud Liuium [e], Publicola cum populo Romano acturus, eius maieſtati faſces ſubmiſit. Meminit & de origine & cauſa cur lictores & quare duodecim cum faſcibus ab Hetruriæ ciuitatibus olim regi dati, idem Liuius lib. 1.

e Libro 2.

15 Legi, vt in ſumma dicam, apud Ethnicos & Iudæos, ſtatuas & imagines erectas vel poſitas quadruplici ratione: vel cauſa habendi honorem & gratiam publicam: vel adhortandum alios ad ſimilia: vel ad ornatum loci aut cultus; ſeu religionis cauſa. Sic Tyberius permiſit ea ſola conditione in templis ſuas ſtatuas poni, ne inter ſimulachra deorum, ſed inter ornamenta ponerentur [f].

f Suet. in Tyberio c. 26.

Sic & ſtatuerunt Imperatores Theod. Et Valent [g]. *Si quando noſtra ſtatua vel imagines eriguntur, ſiue diebus, vt aſſolet, feſtis, ſiue communibus adſit iudex, ſine adorationis ambitioſo faſtidio, &c.*

g Iul. in l. 1. de ſtat. & imaginib. l. 1. c. tit. 24.

Sicque non eſſe ſtatuas principum adorandas, nec ea de cauſa poſitas, docetur & à Diuo Ambroſio [h].

h l. 6. Exameron.

Et [i], Arcad. & Honor. *ſtatuarum erectionem beneficium princips non adulationis cauſa debere poni*, conſtituunt: & imponunt pœnam infamiæ eam ob rem ponentibus. Et Paul. Iuriſc. [k], *concedi*, inquit, *ſolet vt Imagines & ſtatuæ quæ ornamenta reipublicæ ſunt futura in publicum ponantur.*

i in l. 1. proximè citati tituli de ſtatuis & imaginib.

k In l. 2. de loco publico fruendo, li. 41. P. tt. 9.

Quare imagines heroum Romanorum, ferebantur quidem in funere cuiuſdam viri ampliſſimi, non tamen imagines eorum qui in numerũ diuorum relati eſſent: vt in funere Octauiani, non fuit lata imago Iulij Cæſaris, conſtitutúmque vt propter diuinitatem & immortalitatem poſtea Octauiano conceſſam, vllo in funere eius non ferretur; Dio Caſſius [l]. Hic tamen Octauianus noluit ſibi poni ſtatuas: ſed ſalutis publicæ, concordiæ & pacis ipſe poſuit, Dion. lib. 54. Et apud eundem [m]. Statuam aut templum ſibi poni paſſus non eſt, Tiberius Cæſar: ipſe tamen Auguſto ędificauit vt rurſum eodem teſte [n], Coceius Nerua, ne ſibi ſtatuæ vel ex auro vel argento cõſtituerentur omnino recuſauit Cato quoque Cęſorinus idipſum contempſit: Qui interrogatus, quare inter multos nobiles ſtatuam non haberet: malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id nõ meruerim: quàm quòd eſt grauius, cur impetrauerim, muſſitare [o].

l Li. 56. hiſtoriæ.

m Li. 57.

n In Coccio Nerua.

o Sicque Ammianus Marcellinus li. 14. recenſet.

Memoriam autorum itaque ex Imaginibus illorum poſteri conſeruabant, quas in pompa funebri ideo adferebant, vt hodie Germani onerant ſepulturas inſignibus ſtemmatum vnde prodierunt, ita de Druſi ſepultura loquens Cornel. Tacitus lib. 4. *Funus (inquit) eius, imaginum pompa maximè illuſtre fuit, cùm origo Iuliæ gentis Æneas, omnéſque Albanorum reges, & cõditor vrbis Romulus, poſt Sabina nobilitas Appius Claudius, cæteraque Claudiorum effigies ordine ſpectarentur.*

16 Neque omnes qui ſtatuas habebant in publico pro diis habebantur: vt nec omnes imagines in templo venerabiles, ſed quæ venerandorũ ſunt honorantur, ſunt enim ibi quædam ad memoriam tantùm, vt & alia ibi condita. Quemadmodum legimus apud Iuſtinum ex Trogo [p], Philoctetem condidiſſe vrbem Thurinorum perſuaſum: ibique adhuc monumenta eius videri, Herculis ſagitas in Apollinis templo, quæ fatum Troiæ fuêre, Metapontinos, quoque in templo Mineruæ ferramenta, quibus Deus à quo conditi ſunt, equum Troianum fabricauit, oſtentaſſe. vt & 1. Reg. cap. 21. verſ. 9. Refertur gladium Goliath, quo Dauid ipſum Goliath interfeciſſet, fuiſſe ſeruatum in tabernaculo Dei inuolutum pallio poſt ephod.

p Li. 20.

17 Iuſſit Moſi Deus, vt faceret in tabernaculo duos Cherubinos productiles ex vtraque parte oraculi [q].

q Exo. 25. ver. 18

Salomon quoque in templo Domini, fecit ſculpi Cherubim, palmas, celaturas, valde eminẽtes [r]. In columnis & tabulatis boues, leones, palmas, quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis [s], In ſanctuario duos Cherubinos opere ſtatuario [t].

r 3. Reg. 6. verſ. 35.

s 3 Reg. c. 7.

t 2. Paral. 3. verſ. 10.

18 Certiſſimum inſuper habemus ſignum crucis eius

cis eius poteſtatis & virtutis, vt eius vi & efficacia effugentur dæmones, horrentes lignum per quod victi ſunt, & contremiſcentes ad præſentiã eius ſigni, per quod Omnipotens Dominus noſter Ieſus Chriſtus illis prædam eripuit. Diximus valde mirabilia de vi & effectu ſigni crucis in tomo 3. commentariorum ad Syntaxes artis mirabilis libr. de Deo cap. 36. & latiùs cap. 37. per totum.

Sed & adhuc paulò poſt plura ſubiiciemus, quò magis enim dæmones inſurgant in myſteria fidei, eò magis dant Chriſtianis occaſionem detegendi mirabilia Dei, & modum quo inimici eius viles, perditiſſimi, damnati in mortem æternam, perperam in rabiem efferuntur: ſimiles canibus, qui cùm non poſſint lædere proiicientes in eos lapides, tamen lapides quibus impetuntur, innoxiè tamen, conſequuti corrodunt, & mordent.

19 Deus Optimus Maximúſque, vt reprobauit idola & imagines falſorum deorum, & iuſſit eas ſubuerti; ſic contrà, imagines & res aliquas diuinum quippiam repræſentãtes verè, & ad Dei honorem reuereri & honorari mandauit. qui enim elegit vel voluit in ſanctuario tabernaculi proprium locum oraculi ſuper omnia ſibi ſanctificari, in eo ſolo loco voluit quoque ſua reſponſa dare [a].

a Exod. c. 25. verſ. 22.

Inter omnia qui omnibus imperat, ſingulariter voluit adorari in templis tabernaculi, Salomonis, & Zorobabelis poſtea ſanctificati.

Cúmque Dominus Deus totum mundum repleat, tamen ſingulari modo alicubi eſt potiùs quàm alibi: vt vbi apparuit Iacobo dormienti & viſa illi eſt ſcala attingens vſque ad cœlum, & angeli Dei aſcendentes & deſcendentes: & proinde dixit: *Quàm terribilis eſt locus iſte, non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cœli*, Geneſ. 28.

Sic locus, in quo apparuit Moyſi Deus in rubo in flamma ignis, inter omnes eius regionis ſanctus dictus, *Solue*, inquit Deus Moyſi, *calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt* [b]. Idipſum dictum eſt Ioſue, de agro vrbis Ierico, vbi apparuit ei Angelus [c], non tamen locus ſanctitatem per ſe habet, ſed is qui ſanctificat Deus, qui maior eſt templo & re ſanctificata per illum [d].

b Exod. 3. v. 5.

c Ioſue c. 5. v. 15.

d D. Matthæi c. 23. v. 18. & ſeq. 2 Paralip. c. 6. v. 2.

Quid fecit miraculum in virga Moyſis quę cõuerſa eſt in colubrum, & rurſum in ſuam formã; an lignum, an verò Dei virtus per virgam operans [e], cur potius virga Aaron floruit arida quam aliorum virgæ, nónne ex eodem ligno omnes, at nõ in omnibus voluit vim Deus ſicut in illa exercere [f], dicat quis, cur non omnis virga poſſit in eremo aquam percutiendo elicere, quemadmodũ Moyſis [g]. Cur omnes ſerpentes fabricati ære, non habuerunt æqualem virtutem ei quem Moyſes fabricauit & ſuſpendit in deſerto, quo inſpecto morſi à ſerpentibus curabantur [h].

e Exo. 4.

f Numerorum 17.

g Exo. 17.

h Numer. c. 21 verſ. 9.

Nonne ex omnibus aſinis etiam inter Ethnicos vna locuta Balaam dicitur [i], quid ibi conſideramus an naturam vilis animalis, an verò vim diuinam, & reſponde cur potius per brutum illud animal voluit Deus miraculum exhibere, quàm per aliud? nonne quia ita placuit?

i Num. 22. v. 25.

20 Vt non mirum ſit quoque ſi aliquando inter gentes illorum ſtatuæ prodigia ediderint. Vltra enim permiſſionem Dei, qua multa præter rerum communem ordinem ſeu vſitatum, dæmones operãtur, Deus ipſe per ſuos Angelos & vi & poteſtate ſua, agit in ipſis, non ſecus quã in aliis ſuis creaturis, quibus ad nutum & arbitrium vtitur: nec quiſquam tam audacter ſentiet vt dicat, Deum nihil curare ethnicos homines, & prouidentia ſua nihilominus curare res mutas, elementa, & elemẽtata: prouidentia enim & omnipotentia Dei, ad omnes creaturas ſuas extenditur: homines etiam ethnici & in ſubſtantia boni ſunt: & ipſi Dæmones, in quãtum creaturæ Dei, boni; mali, & ex accidente, & ex propria malitia: vt etiã, ſua omnipotentia, frænat dæmonum nocendi poteſtatem, & voluntatem, & illorum opera, & miniſterio ad ea quæ vult, vtitur: ſic etiã hominum ethnicorum animis, corporibus rebúſque vtitur, tum vt ad ſalutem eos prouocet æternã, ad Dei cognitionem, & ad reſipiſcentiã, tum etiã vt illis tanquam tortoribus, flagelliſque vtatur erga ſuos peccãtes, vt emendentur & conuertantur à viis malis: & boni probentur, & perfectione, & meritis creſcãt exercitati per improbos. Numquã Deus ipſos ethnicos, & idololatras reliquit ſine admonitione & prouocatione ad ſui ipſius Dei cognitionem, ideo & miracula inter eos permiſit fieri prodigia & oſtenta, in cœlo, in terra, in rebus animatis, & inanimatis, vt ab illis peruenirent ad contemplationem creatoris: & non per Deum, ſed per ipſos ſtaret, quominus ad Dei cognitionem peruenirent, & eſſent in iudicio diuino inexcuſabiles: dedit eis lumen rationis naturale, dedit virtutum & vitiorum diſtinctionem: *Non erubeſco*, inquit D. Paul [k]. *Euangelium, virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. Iuſtitia enim in eo reuelatur ex fide in fidem ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide viuit, reuelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent. Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis reuelauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas: ita vt ſint inexcuſabiles &c.*[l] Arbitrari etiã ſalutẽ horum hominum infidelium Deum omnino contẽpſiſſe, quin perpetuò eos ad mentem redire ſollicitauerit, improbatur vel ex eo, quòd ipſe filius Dei poſt tot prodigia, prophetias, ſigna, tandem in mundum venerit, vt quod aberrabat à veritate, indicaret, & in vnum gregem, verámque Dei notitiam reduceret, & redemptionem captiuorum ſuo proprio ſanguine perſolueret, iram Dei patris in genus humanũ ſuipſius morte & ſacrificio placaret. Quid igitur mirandum ſi in ſtatuis, & aliis rebus prophanorũ, gentiliúmque prodigia apparuerint Deo permittente, vel dæmonibus operãtibus, vel angelis bonis, ad prædicendã calamitatem, quæ impendebat reipublicæ, vel perſonis; Deus enim nõ delectatur in perditione peccatorum atque inter Ethnicos vix aut numquam tempus vllum fuit ſine aliquo contemnente idola, & qui cognoſceret Deum, vt inter Sodomitas erat Loth. Geneſeos c. 13.

k ad Roman. 1. verſ. 16. & ſeq.

l per totum c.

Inter ethnicos alios Sybillæ, aliíque qui quamuis apertè verum fateri non auderent, metu gentilium abhorrentium à veritate, tamen verè Deũ verum alium ab illis colebant, & cognoſcebant, & ſæpe inuolucris eius poteſtatem annunciabãt.

Et iſti etiam pauci videbant ſignificationem in prodigiis iræ Dei; ſe interim corrigebant, alios ad ſalutem interdum clam, interdum palàm prouocabant.

Sic David [m]. *Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos, iratus es & miſertus es nobis, commouiſti terram & conturbaſti*

m Pſal. 59.

turbaſti eam, ſana contritiones eius quia commota eſt. oſtendiſti populo dura, potaſti nos vino compunctionis: Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus, &c. Nihil quod à propria natura degenerat, poteſt eſſe ſine aliqua maiori poteſtate efficiente: quæ autē illa ſit poteſtas, eſt dignū ſemper obſeruatione, atque credendum hoc non fuiſſe factum ſine cauſa quę aliquando ex incuria contemnitur, aliquando ex effectu ſe etiam nolentibus oſtendit.

Vt quando in ſtatua ærea equeſtri ad locum Libitinæ, ex ore & pede aquā manauit diu M. Marcello & P. Sulpitio Coſſ. quo tempore Galli, & Ligures deleti [a].

Quando ſtatua Dagon, Idoli Azotiorum, arca Dei in eius templum illata, inuenta eſt iacens truncatis manibus & capite & pedibus coram arca Dei [b].

a Iul. obſequēs li. de prodigiis c. 71.

b 1 Reg. 5.

Monet & Deus ante tempus futuri magni & generalis Iudicij, quo tempore fere omnes à veritate declinabunt, vt etiam ſi fieri poſſit electi periclitentur, futurum eſſe, terrores de cœlo, & ſigna magna, portenta, in cœlo ſole, luna, ſtellis [c]. Quibus & dæmones Antichriſti miniſtri addent ſuæ induſtriæ & perditionis artes. Atque Dauid mirabilia hæc Deo tribuit [d]. *Venite, inquit*, v. 9. *& videte opera Domini quæ poſuit prodigia ſuper terram*, & Pſalm. 104. v. 6. *Mementote mirabilium eius quæ fecit prodigia eius, & iudicia oris eius.*

c Ad Matthæi 25. Marci 13. Lucæ. 21.

d Pſ. 45.

Et Ioelis c. 2. v. 30. *Deus*, ait, de admirabili iudicio agens, *dabo prodigia in cœlo & in terra & ſanguinem & ignem & vaporem fumi*, &c. vocat & ſcriptura ſacra miracula Moſis oſtenta Dei [e].

e Exo. c. 9. 11.

Cuius in arcæ Apollonis ſtatua triduum ac tres noctes integras lacrymauit, & Perſeus in Thracia fœliciter pugnauit victis Dardanis, & ſubactis Illyriis Qu. Martio Philippo 2. Qu. Seruilio Cæpione Coſſ. ante aduentum Chriſti annis 167. vt ait Iulius Obſeq. li. de prodig. [f] idémque rurſum refert [g], Appio Claudio & M. Perpenna Coſs. Apollinis aliud ſimulacbrum Romæ lacrymaſſe per quatriduum, & vates portēderunt Græciæ fore exilium vnde deductum eſſet: quo tempore poſt, Phrygia recepta à Romanis & Aſia teſtamento legata Attali, ante annum Chriſti, 128.

f Cap. 69.

g Cap. 87.

22 Prodigia illa magna, ſi tamen verum narrat Lucianus in Gallo, quæ tempore Troiani belli acciderunt: equus Achillis, cui nomen erat Xanthus, qui poſteaquam hinnitu longum valere iuſſiſſet, medio in prælio conſtitit, differens totóſq; verſus ordine recitans, vaticinabatur, & de futuris reddebat oracula. Et Argo carina fuit apud Homerum eloquuta: in Dodonea ſylua, fagus per ſe loquens oraculum edidit: Tergora directa ſerpebant: carnes boum ſemiaſſæ atque verubus tranſfixæ, mugiebant, & ipſe Gallus apud Lucianum.

Quod autem refert Iulius obſequens [h], magis pro certo habetur, Veiis expugnatis à Romanis, cùm Romani milites in vrbis direptione, deorum illorum ſtatuas Romam etiam transferre conarētur, ac quidam iuuenculus ioco ad ſtatuam Iunonis diceret, vis ne Romam ire Iuno? poſteaquam capite annuiſſet, ſe libenter ituram, magna omnium admiratione reſpondiſſe, & tranſlatam in montem Auentinum.

h Cap. 19.

Refert & cap. 34. bouem in Sicilia, locutum, & cap. 38. iterum Priuerni. & cap. 41. rurſus in agro Romano, & iterum cap. 53. locutum & dicentem, Roma tibi caue 12. cap. 66. in campano agro.

Et 74. Fruſinonæ cap. 85. Iterum Romæ, & iterum in Amiterno capit. 86. & Romæ capit. 103.

Ibique canis Arimini dicitur locutus, & iterum bos Romæ cap. 113. Scribit & Suetonius Tranquillus in Domitiano [i], ante paucos quàm is occideretur, menſes, cornicem in capitolio elocutam fuiſſe ἔςαι πάντα καλῶς, nec defuit qui oſtentum ſic interpretaretur.

i Cap. 23.

Nuper Tarpeio quæ ſedit culmine cornix,
Eſt bene non potuit dicere, dixit erit.

23 Scribit Rabbi Moſche filius Maïmon, in libro *morenebuchim*, ſe inueniſſe in libro aliquo antiquorum, idololatram fuiſſe prophetam quēdam dictum *Tamuz*, inuocantem ſolem & ſtellas, quem occidit quidam rex ſingulari quodam ſupplicio, & in nocte mortis eius congregatas fuiſſe omnes imagines ab extremo terræ in templo Babel, ad imaginem auream ſolis quæ pendebat ſeu ſuſpenſa erat inter cœlum & terram, eáſque cecidiſſe in medio templi, & omnes reliquas imagines circa eas fuiſſe congregatas flētes quod cōtigerat Thamuz per totam noctem, mane reuolaſſe ad ſua propria loca.

24 Nonne & maius miraculum quòd equus pictus Conſtantinopoli, quo ante ſacellum Deiparæ virginis ſuſtinebatur D. Georgius, ſub annū 1309. media nocte bis hinniuit, magno omnium terrore, vt priùs fecerat ante annos plus minùs quinquaginta, vt ſcribit Niceph. Grægoras [k].

k Lib. 8

25 Et quod refert Leonardus Vairus [l]. Mirabile in regnis Hiſpaniæ, quòd in oppido Vililla nuncupato Cæſarauguſtanæ dioceſeos, eſt campana quædam, quam miraculorū appellant quæ per aliquot menſes antequam aliquid aduerſi in republica Chriſtiana contingat, ex ſeipſa nemine impellente, pulſatur. cuius rei teſtimonium ipſemet Vairus per publicos tabelliones teſtibus adhibitis, ſe legiſſe teſtatur, præter fidem quam de eadem re illius regni proreges ſuis literis faciebant.

l Li. 2 de Faſcino c. 14.

26 Addit & in cœnobio D. Martij, in finibus Burgundiæ prope fluuium Rhodanum, viuarium eſſe, in quo iuxta numerum monachorum, piſces ponuntur: ex quibus cùm Monachus aliquis ægrotauerit, piſciculus quoque ſupernatare in viuario cernitur. Quòd ſi monachus è vita migraturus ſit, paucis ante diebus piſcis moritur.

Sicut & ſcribit Iulius Obſequens [m], tempore diſcordiæ Cæſaris & Pompeij, quo die occiſus in Ægypto Pompeius, pleriſque locis ſigna ſponte ſua conuerſa, clamorem crepitúmque armorum Antiochiæ, bis, vt curreretur ad muros, auditum, indéque ſonum tympanorum Pergami.

m Li. de prodigiis, c. 125.

27 Nemo, ſaltem ſanæ mentis, & qui legerit hiſtorias vel modicè eruditus, quæ ab Ethnicis traduntur contigiſſe negabit. Quamuis aliquando miniſterio dæmonum facta fuerint prodigia, aliquando imò vt plerumque diſpenſatione diuina, & Deo permittente manifeſtata. Nec erit itaque audiendus qui inter Chriſtianos abrogare temerè voluerit authoritatem & poteſtatem Dei, quominùs eadem poſſit: & miracula ſua in rebus & per res inanimatas exhibere, vel ad commonitionē, vel ad ſalutem eorundem, vel ad gloriam ſuam oſtendendam & poteſtatem: quorum & ad malitiam impiorum & calumnias, vel infidelitatem ſeu incredulitatem conuincendā, Deus

voluit

voluit memoriam & teſtimonium poſteris conſeruari: Serpens æneus iuſſu Dei fabricatus, in deſerto, & in altum ſublatus, in quem aſpicientes curabantur morſi & læſi à ſerpentibus [a], diu ſeruatus eſt: virga Moſis verſa in colubrum, & ſerpentes Magorum deuorauit, rediitque in priſtinam naturam per illam miracula operatus Exodi. 4. & cap. 7. 8. 9. 10. 14. 17. quæ & conſeruata poſtea.

a Num. 21. & ibi dicitur verſ. 9. quem poſuit Moſes pro ſigno, quē cū percuſſi aſpicerent ſanabantur.

Virga etiam Aaron inter cæteras duodecim tribuum Iſrael floruit, & flores in amigdalas dilatati ſunt, dehinc virga relata in tabernaculum teſtimonij vt ſeruaretur in ſignum rebellium filiorum Iſrael, Numerorum 17.

Et refert D. Paulus [b]. In ſancta ſanctorum inductam arcam teſtamenti, habentem vrnam auream, & intus manna, & virgam Aaron quę frōduerat, & tabulas teſtamenti.

b c. 9. ad Hebræos verſ. 4.

Sicut etiam non ſunt reprobatæ imagines, & ſimilitudines aureorum anorum, & murium, quæ datæ ſunt pro ſalute obtinēda peccati & pro munere Deo à Philiſtinis, qui remiſerunt arcam Dei ob cuius retentionem percuſſi fuerant in ſecretioribus partibus natium, & ebullierant villæ & agri medio regionis illorum & nati fuerant mures, & facta erat confuſio magna in ciuitate [c].

c 1. Reg. c. 5. & 6.

28 Retuli alibi [d], miracula quædam ex ſacris rerum virorúmque ſanctorum imaginibus facta, quibus & alia addere poſſumus, per quæ & dona largita à Deo, & iniuriæ ſanctis imaginibus illatæ, in odium repræſentatorum vindicatæ apparent. Conſtantinopoli imago virginis beatiſſimæ Mariæ, per dies plures lacrymata eſt. Et ex alia S. Georgij martyris ſanguis ebulliuit: ſcribit hiſtoſtoriam vtriuſque Georgius Pachymerus [e].

d lib. 2. Syntagma Iur. c. 22. num. 5.

e Lib. 4. & 7.

Zoropoli Piſidiæ Ciuitate, quædam ſtatua Beatæ Mariæ tempore Synodi 2. Niceæ celebratæ contra pſeudoſynodum Conſtantinopolitanā ichonomachorum, vt in ea refertur, quæ vnguētorum ſcaturiginem ex picta ſua manu mittebat. & Procanon epiſcopus Manſon, in eadem Synodo Nicena 2. profeſſus eſt, ſe morbo graui liberatum, cùm Chriſti imaginem cum fide & ſpe ad ſe ferri iuſſiſſet. vt autem hic beneficij ſuſcepti refert, ſic vindicatæ iniuriæ exemplum, narrauit in eadem Synodo Conſtantinus Conſtantiæ Cypri epiſcopus, quendam apud Citium dum clauū in parietem immitteret, frontem imaginis D. Petri in eodem pariete depicti, transfodiſſe, ſtatímque quaſi non imagini ſed ſuæ fronti clauum impegiſſet, caput frontémque hominis intolerabilem dolorem cruciaſſe, nec priùs eum depuliſſe, quàm clauum illum exemiſſet. Addidit & prædictus Conſtantinus Conſtantiæ epiſcopus, ſe vidiſſe Cyprum quendam virum armentarium, qui cū indignabundus Conſtantiæ imagini virgini beatæ virginis Mariæ oculum alterum ſtimulo transfixiſſet, poſtea ſequens armentum ſtimulum illum fractum in oculum eius conuolaſſe, & oculū confoſſum ita amiſſum. Refertur ibidem, ſimilis quędā animaduerſio diuina facta Gabalæ in quēdam Sarracenum, qui iniuria quandam imaginem affecerat, cui dexter oculus exſiliuit.

29 Imago Chriſti à Iudæo odio eius confoſſa, ſanguinem emiſit, vt ſcribit Diuus Gregorius libro de gloria plurimorum martyrum c. 21. idque Berythi, ex cuius ſanguine miracula facta ſunt per orbem terrarum, & ibidem in morborum Iudęorum curatione, ex quo plures conuerſi ſunt ad fidem, vt plenè deſcribit Athanaſius libro de

A imagine crucifixi, & in ſynodo Nicena 2. act. 4. Quod & alibi poſtea miraculum contigit, eodem odio, in aliis locis Iudæis Chriſtum & eius imagines perſequētibus, vt ſcribit Rhegino in Chronicis anno 804. li. 2. Iohannes Auentinus in Boioaria lib. 4. Volaterranus in Anthropologia: videndus & Metaphraſtes tomo 6. Aloyſij in oratione de imagine Chriſti..

Recenſet & Gaguinus lib. 6. hiſtoriæ Franciæ in Philippo Auguſto: quod equidem eius tempore ex militibus inductis à Richardo filio Henrici regis Angliæ, quos illa æras Coterellos appellauit, dum luderent alea, & vnus ex illis, nummis amiſſis, blaſphemus eſſet in Deum, vbi ſimulachrū virginis dextra filium geſtantis inſpexit in templi veſtibulo iacto in imaginē lapide, filio brachium abrupiſſe, ex quo profluens cruor multis ęgrotātibus ſalus fuit: ſatelles autem virginis cōtemptor B dæmonio mox correptus, eodem die miſerabiliter ſpiritum efflauit.

30 Fuit imago celebris & miraculis decantata Chriſti prædicantis in Panica Phœniciæ ciuitate alio nomine Dan dicta, ærea facta à muliere illa quæ curata erat à Domino tactu veſtimenti à fluxu ſanguinis, & columnæ impoſita: ſub qua creſcebat herba medicis incognita, quæ vbi fimbrias veſtimenti ſtatuæ æreæ attingebat, erat remedium rabidis, & omnibus ægritudinibus. Hęc, cùm fuiſſet depoſita à ſua columna, per Iulianum apoſtatam, & in locum eius ſuam ſtatuam locari feciſſet, miraculo Deus iniuriam ſibi factam declarauit. nam ſtatim illa ſtatua Cæſaris locata, de cœlo tacta eſt, neque deinceps illa herba ibi nec alibi vllo tempore apparuit, vt narrant Niceph. Callix. lib. 10. c. 30. Sozomenus lib. 6. hiſtoriæ tripartitæ. c. 41. & 42. Meminit Euſebius lib. 7. c. 18. C Ruffinus Græcè c. 14.

Refert Brentius in cap. 3. ad Galatas ſub annū Domini 1555. imaginem crucifixi à quodam lapidibus per indignationem ictam, emiſiſſe ſanguinem, & ſceleris reum Moguntiæ ſupplicio affectum.

31 Imagines porrò per ſe nihil ſentiunt, vitam non habent, cùm ex inanimatis per ſe conſtent ex metallo, ligno, coloribus & picturis: neque contemptus materiæ ſolius, ſi animus non ſic, peccandi delictum habet, verùm quando per ſimulachrorum, & imaginum contemptum, animus ad repræſentatum peruenit: certè iniuria non ſimulachro aut ſtatuæ, ſed ei qui repræſentatur, fieri dicitur; vt quando honor ſtatuæ, D ad repræſentatum peruenit: & tali pœna dignus eſt contemptor & iniuria afficiens imaginem, quali qui per illam repræſentatum læderet, afficiendus eſſet.

Statuæ enim tantùm etiam inter Ethnicos, interfectis imperatoribus, vel abrogatis imperiis, publicè & impunè deiiciebantur, vt conſtat ex Herodiano, dum agit de abrogatione imperij Maximiani veluti memoria abolita.

Deiecit plebs L. Syllæ, & Pompeij ſtatuas, quas tamen repoſuit Iulius Cæſar [f]. Refert & in Domitiano cap. 23. eo mortuo Senatum, clypeos & imagines eius trahi & ſolo affigi iuſſiſſe, & nouiſſime eradendos vbique titulos, & abolendam eius omnem memoriam decreuiſſe. Sub annū Dominī 707. Conſtantinus Cyrus nonageſimus Sūmus Pontifex ſtatuit ne populus Romanus Philippici dicti Bardaſſani imperatoris nomen, aut chartam, aut figuram de more ſuſciperet: quia erat mo-

f Suet. in Iulio c. 75.

rat monothelita & iconomachus; vnde eius effigies in eccleſiam introducta non eſt, nec nomen eius ad miſſarum ſolemnia prolatum, vt ſcribit Paulus Diaconus [a].

a lib. 18. Beda de temporib. Zonaras to. 3.

32 Voluit Deus & per media ſanctarum imaginum, vim illis inſitam à ſua diuinitate per miracula & beneficia hominibus largiri, non minus quàm per ſerpentem à Moſe in deſerto erectũ [b], & Dominus Chriſtus communicauit vim ſalutis mulieri quæ laborabat fluxu ſanguinis per contactum fimbriæ veſtimenti ſui [c]. Et vmbra Apoſtoli Petri habebant vim ſanandi ægritudines [d]. Sicut & virtutes non modicas quaſlibet faciebat per manus Pauli, ita vt etiam ſuper languidos deferretur à corpore eius ſudaria & ſemicinctia, & recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequam egrediebantur. Actorum c. 19. verſ. xi. & ſeq. vis Dei non naturæ hominis eſt, quemadmodum & à Deo inditum naturæ Hienuę, vt vmbræ eius cõtactu canes obmuteſcant, teſte Plinio [e], & iuglãdium arboribus, vt vmbra ſit grauis & noxia etiã capiti humano omnibuſque iuxta ſatis, quod de pinorum & picearum & abiectis arboribus dictũ eſt, vt quæ attingant illis venenũ ſint, apud eundẽ Pliniũ [f], Abagarus Toparcha morbo inueterato languens, ſcripſit ad Chriſtum, vt non grauaretur ad ſe venire, & nihilominus eximium pictorem Hieroſolymam miſit vt eius faciei accuratè effingeret picturã & illi imaginẽ adferret. Quod tentans pictor facere, ob radios diuinitatis eius aſpectus prohibebatur. Quódque ſciens Chriſtus petiit adferri ſibi lineum pannũ aqua lotum, quod poſtea faciei ſuę admouens effigiẽ ſuã ibi impreſſit, & miſit ad Abagarum. Fertur etiam regem Perſarum celeberrimum pictorem ad idem opus miſiſſe, qui Chriſtum & matrem eius depingeret, atque imaginem depictam accepiſſe. Et hæc ex ſcriniis & archiuis Edeſſæ ciuitatis, (vbi erat toparcha Abagarus, quíve poſt paſſionem Chriſti per miſſionem Taddęi vnius ex ſeptuaginta diſcipulis miſſi ad eum ſanandum ſecundum promiſſionem Chriſti, ſanatus & Chriſtianus effectus eſt, vna cum filio, & tota ciuitate) ſe accepiſſe teſtatur Nicephorus Calixtus, libro ſecundo hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 7. Huius imaginis virtute contra exercitum Choſrois iuuatam per Deum, & defenſam Edeſſam ciuitatem; & expulſum hoſtem ſcribit idem Nicephorus lib. 17. c. 16. & Procopius.

b ver. ante di[illegible] Numer.

c Marc. 5. Luc. 8.

d Actorum 5. verſ. 15.

e li. 8. hiſto. natu. c. 30.

f lib. 17. c. 12.

In Sicilia S. Philippi Apoſtoli imago prolata in publicis ſupplicationibus arreptitios dæmoniacos curare, & in eis dæmones rugire, delabi, & murmure ingenti & ſonitu trepidare, teſtis oculatus ſcribit Thomas Phaſellus de rebus Siculis prioris Decadis lib. 10. c. 2.

In Anglia filia Rogerij Vuertuuorthi nobilis equitis Angli, duodenis à dæmonio vexata ante imaginem beatæ Marię Ippiſuitchij, quod eſt nomen oppidi Angliæ, variè à dæmone diuexata, cõtorta, dilaniata, tãdem reſtituta priſtinæ menti cũ pleriſque aliis dæmoniacis eſt, & poſtea ſanctiſſima monialium profeſſa ordinem, vt ſcribit Thomas Morus libro. 1. dialogorũ quos ſcripſit lingua Anglicana. cap. 16.

33 Memini aliquando eius quod dixit Chriſtus de laude diuina, quam proferebat populus ei occurrens, quam tacere quidam volebant ex Phariſæis: quibus ipſe ait, *Dico vobis quod ſi hi tacuerint, lapides clamabunt.* Luc. cap. 19. ver. 40.

Cuius rei memorabile exemplum refert Luithprandus Ticinenſis, lib. 1. de rebus per Europam geſtis c. 8. Formoſum inquam Papam mortuum, antea contra antipapam Sergium, ab Arnulpho iuuatum, & ſedi reſtitutum fuiſſe: & poſtea reſtituto ſedi Sergio per Aldibertum, & ſepulchro erutum & ſacerdotibus pontificalibus Romanis indutum decollatum, & in Tyberim proiectum. Eum autem à piſcatoribus fuiſſe poſtea inuentũ, atque ad beati Petri Apoſtoli eccleſiam delatum, & tunc ſanctorum quorundam eius eccleſiæ imagines in loculum poſitum venerabiliter ſalutaſſe.

34 Refert Nicephorus Calliſti libro decimo octauo hiſtorię, capite quadrageſimo ſecũdo, Mauricium Imperatorem conſcientia ſibi metuentem ante mortis tempus, quòd captiuos deſpexiſſet, eóſque vili pretio pecunię cupiditatę victus, quos Chaganus Perſarum rex furore percitus concidit, non redemiſſet, vt ſupplicaretur pro eo ad Deum per orbem miſiſſe: Et quòd ferunt imaginẽ Chriſti clarè & euidenter vocem ediditſe, qua illi prædictum eſt fore ſaluandum quidem, ſed vt in hac vita pœnas penderet: nonnullos dicere eam imaginem eſſe eam quæ in area palatij, alios eam quę in ſpecioſa porta tẽpli quadraginta Chriſti martyrum, ſita eſt, & pictura ſua quàm maximè ad ſimilitudinem Chriſti accedit.

35 Smyrnæ Theodoſij Iunioris Imperatoris tempore inuenta eſt imago in Cupreſſo, vbi abſcondita à nemine ſciretur, donec illa ingenti lumine, ſæpe ſe declarauit ibi exardente, veluti in modum facis.

Quamobrem Cyrus epiſcopus Smyrnenſis miraculo motus, Virgini Mariæ eccleſiam ædificauit, nomine Cyri.

36 Faciunt ſanctorum reliquiæ, vt loca in quibus venerantur, miraculis fulgeant, ſingulari quodam priuilegio: quia mirabilis Deus in Sanctis ſuis, & vult gloriam ſuam manifeſtari in ſeruis ſuis, cùm & poteſtas miraculorum & quæ in illis fiunt, à Dei virtute pendeant, & à merito paſſionis Chriſti, pro quo & ipſi fuderunt proprium ſanguinem.

Quod docuit per miraculum Leo primus eius nominis Summus Pontifex. Is enim quoties rogabatur ab aliquibus, vt eis aliquorum Apoſtolorum vel martyrum reliquias daret, conſueuerat ad corpora vel memorias Apoſtolorum, vel martyrum quorum reliquiæ petebantur miſſas celebrare in ipſorum honorem: Et ſic Brandeum altaris, quo conſecratum corpus Domini inuoluerat particulatim diuidebat, & pro reliquiis Apoſtolorum vel martyrum dabat. vnde ſi ab aliquibus dubitabatur, cultello pannos illos pungens, ſanguinem eliciebat. Sic palam cunctis faciens, quòd in conſecratione myſteriorum Chriſti, ſanguis Apoſtolorum vel martyrum qui pro eo effuſus eſt, intret per diuinam virtutem in pannos illos, & ideo merito illos dari pro reliquiis ſanctorum, in quorum honorem conſecrati ſunt, quod refert iiſdem verbis Sigebertus Genblacenſis in chronographia ſub anno 441.

De impugnatoribus ſacrarum imaginum.

CAPVT XIIII.

HABENT pij Chriſtiani cauſas & rationes imaginum in eccleſia Dei receptarum, & diſtinctiones earum ex ſuperioribus annotatis: verùm ſupereſt conuincendus error vel impietas

eorum

eorum qui dum nimiùm ſibi placent & religioſiores haberi volunt, in religionem peccant.

Nicephor. Calix. lib. 16. hiſtoriæ eccleſiaſticæ cap. 27. tradit, Xenaiam primùm, ô audacia, inquit, hominis, & os impudens! vocem illam euomuiſſe, Chriſti & eorum qui illi placuerunt imagines, μὴ δεῖν προσκυνεῖν, non eſſe honorandas, magnámque hac de re ſeditionem mouiſſe. Qualis autem vir fuerit ille, ſic exponit Xenaïas quidam poſtea dictus Philaxenus, cùm ab hero profugiſſet, ad Calandionem epiſcopum Antiochenum acceſſit, ſe eſſe clericum mentitus, eum tamen nondum regeneratus fuiſſet lauacro baptiſmi: Calandium, vbi hominem eum, & latentem in eo maleuolentiã, ex ſignis & coniecturis quibuſdam cognouit ab eccleſia proſcripſit; vbi verò Calandioni Petrus Cnapheus ſucceſſit: Xenaiã ille non ſolùm ſuſcepit, verumetiam nondũ baptiſmo initiatum epiſcopum creauit & Philoxenum nominauit, in epiſcopatu Hierapolios, vt & tradit Cedrenus.

Non ita antea; nam & Chriſtiani publicè & priuatim Chriſti & ſanctorum eius imagines vt ſanctiſſimas habebant & venerabantur, vt etiam Alexander Seuerus Ethnicus, in Larario ſuo vbi ſacrificia ſua faciebat; haberet imagines Abrahami & Chriſti, vt ſcribit Lampridius in eo. Diuus Lucas euangeliſta, depinxit effigiem beatæ Mariæ virginis, & Petri & Pauli, vt refert Nicephor.[a]

a li. 2. hiſt. cap. 43.

a Cùm Claudius quidam etiã epiſcopus Taurinenſis eccleſiæ, in Italia, videns adorari imagines immoderato zelo ſuccenſus, & oblitus quod eccleſia picturis ſanctorum ob memoriam rerum geſtarum & ad inſtruendis neſcientium mentes permiſiſſet & recepiſſet, in ſuis baſilicis omnes euertit & penitùs abdicauit: quod maximè reprehenſum fuit à Theodemiro abbate Galliarum, eo quòd potiùs errorem corrigere debuiſſet quàm ſcandalum in Dei eccleſia introducere dicẽs idolatriã. Atque vt beatus Paulus Athenas veniẽs, inueniens aram Deo ignoto, non illam euertit, ſed errorem docuit. Improbat & factum & zelũ inconſultum Ionas Aurelianenſis epiſcopus[b].

b libris duob de cultu imaginum, & refert in primo factum Claudij.

3 Gizid rex Perſarum, Iudæi cuiuſdam conſilio, edicto imagines Chriſti & ſanctorum, quæ in eccleſiis paſſim in honore erant, propter doctrinæ Chriſtianę memoriam, tolli iuſſit, circa annum domini 724. vt ſcribit Paulus Diaconus libro 21. Romanæ hiſtoriæ.

4 Hunc ſecutus eodem tempore Leo tertius, & Copronymus Leo Iunior iconomachi, vnde exortæ fuerunt turbæ triſtes in eccleſia Dei, vt refert Zonaras tomo 3. Bezer porrò patricius qui Leonem inflammauerat, vt contra imaginum propugnatores ſæuiret ab Artabaſæi exercitu haſta traiectus eſt, vt ait Paulus Diaconus libro vigeſimo ſecundo hiſtoriæ Romanæ.

5 Rurſum vt idem teſtatur in vigeſimo primo libro anno 724. Iudæi Laodicenſes Iyſeo Arabum principi perſuaſerunt, vt imagines aboleret, quod & refert Sigibertus.

6 Fuit pſeudoſynodus vel conuenticulum Cõſtantinopoli habitum contra imagines, cui cùm nollet Germanus patriarcha Conſtantinopolitanus ſubſcribere ſponte ſede ſe abdicauit, vt ait Diaconus libro vigeſimo primo hiſtoriæ Romanæ.

7 Suid. in Theophilo, ait hunc imperatorem Michaelis Amorrhæi filium, & alterius Michaelis patrem Copronymi, odioſam & deteſtandam ſectam ſuſcepiſſe Manicheorum & oppugnationem imaginum.

In iure orientali collecto per Bonefidũ, in conſtitutione Theophili, ſcribitur Michaelem ſtatuiſſe, ne vlli pictę imagini, vbicunque ea fuiſſet, nomen ſancti ſtatueretur. Leo autem, & eius filius Copronymus, in ſuis conſtitutionibus, omnẽ earum veneratione protinus interdixerunt. Theophilus verò nec pingi eas coloribus permiſit, dicens huiuſmodi admirationem eſſe abiecti animi, & ipſam ſolam ſpectandam veritatem.

8 Fuit ac concilium Romanum habitum anno 713. contra Philippicum primum imperatorem iconomachum, qui & fuit excommunicatus, vt ait Abas Veſpergenſis in Chronico.

Rurſum aliud concilium Romanum, ſub Gregorio 3. Sum. Pont. anno Domini 733. pro imaginibus retinendis contra Leonem imperatorem epiſcoporum 903. vt ſcribunt Sigibet. & Palmerius: aliqui tamen tradunt ſub Gregorio 2. collectum anno Dom. 714.

Mala illa herba hæreſeos facilè ſuccreuit ſpecie pietatis, & quia ab Imperatoribus tunc Græcis fouebatur, nonniſi tamen cum ſeditionibus & pugnis ciuilibus, quibus plures ceciderunt, & ex bonis plures martyriũ paſſi ſunt. Sabinus Bulgarorum rex fuga ſibi conſuluit, quòd populus imaginum cultum defenderet, quem ille Copronymi gratia perſequebatur, vt ſcribit Blondus libro primo Decadis 2. Naucleius generatione 26.

Sub Stephano 2. Summo Pontif. qui adeptus ſedem eſt anno Domini 767. Antiochenus & Hieroſolymitanus epiſcopi excommunicarunt Coſmam Alexandriæ epiſcopum, quòd imaginum religioſam memoriam improbaret. Paul. Diaconus lib. 22. hiſtor. Rom. eodem anno. Pipinus rex Franciæ conuentum agens in Gentiliaco villa Synodum quoque de eadem quæſtione habuit, vt habetur in Annalibus Pipini, Caroli magni, & Ludouici.

9 Tempore Adriani 1. Romani Pontificis, qui aſcendit cathedram anno Domini 772. Conſtantinus v. Imperator orientis annis ſcelere imbutus, magis contra imagines furit & in apoſtaſiam lapſus fidei, vt adoraret venerem, Catholicos qui ſanctorum imagines apud ſe haberent, & eos qui poſt votum nollent vxorem ducere, crudeliſſimè afflixit, vt plures occiderit martyres quàm vllus vnquam imperatorum Gentilium. Sigebertus in Chronicis, qui & eum igne cœleſti periiſſe meminit, ciúſque cadauer defoſſum ab Irene ſeu Theodora imperatrice, publicè crematum: quod & ſcribit Sabellicus Enneade 8. libr. 8. Scripſit eo tempore Adrianus 1. libros contra iconomachos, ſecundum Sigebertum. Leo 4. dehinc filios Conſtantini, mali corui malum ouum, etiam ſacris imaginibus bellum indixit, vt ait Zonaras Tomo 3. & Diacon. lib. 23.

10 Anno Domini 752. Gandaui etiam excitatus ciuilis motus propter ſanctorum imagines, quas alij vt idololatræ inſtrumenta execrabantur: alij cum veneratione habendas & in templis putabant: in qua diſcordia Hildebertus abbas Blandinienſis interfectus, qui contra decreta Cæſaris decretis Pontificum de habendis ſtatuis, adhæſit. & inter martyres beatos relatus[c].

c vt narrat Iacobo Megerus lib. 1. Annaliũ Flandriæ in eo anno 752.

11 Anno Domini 790. vniuerſale conſilium Nicenum 2. contra Iconomachos, pro retinen-

dis ima

dis imaginibus fuit celebratum [a].

[a] Ino parte 4. c. 127 & 128.

Apud Moſcouitas ſeu Ruthenos, quamquam Græcorum doctrina inſectos, in canonibus Iohannis Metropolitæ, quem velut prophetam habent, ſtatutum fuit, vt honor habeatur imaginibus & vt imagines antiquæ & tabulæ ſuper quibus conſecrationes fiunt, non comburantur, ſed in hortis aut alio loco honorifico ſepeliãtur, ne iniuria aut dedecore afficiantur, vt eſt apud Sigiſmundum liberum Baronem libr. commentariorum rerum Moſcouiticarum.

12 Scio quòd Ado Viennenſis ſcribit, in ætate 6. & Rhegino lib. 2. Chronicon, fuiſſe quandam ſynodum Francfordienſem, quæ abdicauerit ſynodum 7. Græcam dictam 2. de adorandis imaginibus. Sed quam ridiculum ſit prouincialem ſynodum velle iudicare de œcumenica approbata per Adrianum 1. vel eius iuſſu celebrata, nemo eſt qui neſciat. Sed neque Synodus Nicena etiam dixit, adorandas imagines eo modo quo hæretici obiiciunt; cùm expreſſe modus venerationis in ea fuerit determinatus alius.

Nam, inquit, *Deus eſt quod imago docet, ſed non Deus ipſa.*
Hanc videas, ſed mente colas quod cernis in ipſa.

vt refert Polydor. Virgil [b].

[b] li. 6. de inuentio. rerũ c. 13.

13 Fuerunt Antiochiæ imagines ſanctorum euerſæ ſub annum Domini 396. vt ait D. Chryſoſto [c]. ſed denuò reſtitutæ [d].

[c] Homilia 2. tomo 5.
[d] idem homil. 17.

Fuit quidam Seuerus epiſcopus Maſſilienſis, qui zelo inconſiderato incenſus, ſanctorum imagines confregit: quem acerrimè reprehendit Gregorius primus [e]. *Perlatum*, inquit, *ad nos fuerat quod inconſiderato zelo ſuccenſus, ſanctorum imagines, ſub hac quaſi excuſatione ne adorari debuiſſent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuiſſes omnino laudauimus: fregiſſe verò reprehendimus. Dic frater, à quo factum ſacerdote aliquando auditum eſt, quod feciſti? Si non aliud, vel id te non debuit reuocare, ne deſpectis aliis fratribus, ſolum te ſanctum crederes, & ſapientem? Aliud eſt enim picturam adorare, aliud per picturæ hiſtoriam, quid ſit adorandum, addiſcere. Nam quod legentibus ſcriptura, hoc idiotis præſtat pictura cernentibus: quia in ipſa etiam ignorantes vident, quid ſequi debeant: in ipſa legunt qui litteras neſciunt vnde & præcipue gentibus, pro lectione pictura eſt.* Polybius etiam Ethnicus li. 5. improbat vt dementes iconoclaſtas, etiam contra hoſtes, *Sauire quidem* inquit, *in hoſtes, & eorum caſtella, portus ciuitates, villas, naues, fructus deuaſtare aliáque his ſimilia facere per quæ hoſtium vires debilitentur, propria confirmentur atque augeantur, leges ac iura belli permittunt: ea verò deſtruere, quæ nec propriis rebus emolumenti aliquid adferunt, nec hoſtibus detrimenti, vt ſunt templa, porticus, ſtatuæ, atque huiuſmodi, rabioſi hominis eſt ac furentis.*

[e] epiſtolarum lib. 9 ep. 9. relatus in c. perlatum 37. de conſecratio. diſtinct. 3.

14 Almaricus anno Domini 1204. ſub Othone 4. & Innocentio 3. Summ. Pont. docuit Lutetiæ quoſdam, altaria ſanctorum imagines thurificare, eſſe idololatriam, qui tamen combuſti fuerunt [f].

[f] Cæſarius in dialect. diſt. 3.

De obiectis in imagines.

CAP. XV.

Religionis veræ vicit ſemper ſententia quæ tenenda, de habendis in eccleſia ſacris imaginibus. Nec nos retrahere debent Theologorum quorundam opiniones: qui volunt ſe aliquid eſſe videri, cum ſcandalo totius fidei, & prudentiores cæteris, melioriſque iudicij haberi: qui, cùm ipſi habeant penes ſe principum, ſerpentum, animalium, meretricum imagines, & hæreticorum, vir-

A tutum & vitiorum depictas ad arbitrium pictorum, celatas & prominentes à cælatoribus & ſtatuariis, tamen in eccleſia Dei ægrè ferunt Domini noſtri IESV CHRISTI, ſanctiſſimæ matris, Apoſtolorum, martyrum, confeſſorum haberi imagines, à quibus interrogatis cur alias penes ſe potius eſſe patiuntur, & non improbant, quam in eccleſiis propoſitas, ſtatim audies reſponſum iuſtitiæ Phariſaicæ, quòd vulgus indoctus credat imagines ipſas & ligna adoranda, ipſi autem non credant: quaſi omnes cæci ſint, ipſi autem ſoli videant. Stolidiſſimum certe reſponſum, cùm & ipſi magis vulgo cæci ſint, qui non videant nullum tam abiectæ fæcis ex plebe inueniri inter Chriſtianos, qui interrogatus num imagines ſint Dei, non reſpondeat non eſſe: & interrogatus cui oblationem vel reuerentiam adferat, non adiiciat ſe non imagini Chriſti vel imagini talis ſancti, ſed B meliùs Chriſto vel Sancto Martino, Georgio, vel alteri ſe commendare, vt roget & deprecetur pro eo; in quibus profitetur quòd non ligno, non lapidi, ſeu imagini ſed coram imagine venerationem exhibendo, ſe commẽdare & ei quem refert imago. Nec eſt quiſquam ita rudis quia ratione vtatur inter Chriſtianos, qui interrogatus num Sanctus Michael, Sanctus Georgius, ſit Deus, non continuò ſine cunctatione reſpondeat, non eſſe Deum, ſed plurimùm valere apud Deum.

a Sed & ſunt alterius fortiæ noui theologi, qui motibus impudicis vitáque luxurioſa infecti, vel qui cùm hypocriticam vitam ſub habitu eccleſiaſtico agant, facile mouentur imaginibus & ſtatuis benè depictis vt Pygmalion, Iunius Piſticulus, & quidam alij proni ad Venerem, ad corporis pulchritudinem commoti & ſtimulis carnis puncti.

C Quare & ſummouendas ſtatuas has cenſent, eo prætextu, ne ſint illis ſcandalo. Miſerrimi hominum, plebis & populi mentem ex ſuo turpi deſiderio metientes; putant enim aliós perinde ac ſe impudicos, ipſi otioſi plerúmque animum corporibus imaginis infigunt, non ad myſteria referentes: ac populus laſſatus opere, dum ad eccleſiam venit contemplatur non lineamenta ſingula corporis ſed generaliter & quod repreſentant imagines, vt videt nudatum ſuperpoſitum craticulæ D. Laurentium, videt Sanctum Sebaſtianum nudum ſagittis confoſſum, Dominum crucifixum conſiderat ſimpliciter hæc qui ex deuotione & adoratione templum ingreditur, nihil ampliùs. quòd ſiquis ſcurra otioſus, lubricus & putris eò aduolauerit, non nego quin quippiam aliud cogitet, ſed ideò non eſt tollenda imago, non magis quàm homines non ſunt tollendi, quòd impudicę D aut impudici qui intentum habent animum ad vitium, illis conſpectis incenduntur; eſt enim ſcandalum acceptum non datum: ſicuti non tollendi latrunculatores, non magiſtratus, non boni, quòd latrones inuidi, mali illis conſpectis maledicant, inuideant, & aboleri eum eorum memoria deſiderent.

Idipſum dicendum de aliis abuſibus imaginum, ſi qui ſint qui occupent mentes aliquorum, non enim ideo tollendæ imagines, ſed abuſus emendandi: vt non ideo tolendi cultri omnino, quòd aliquo quiſpiam ſe interemerit: non claudendæ omnium feneſtræ, quòd aliquis ſe præcipitauerit ex aliqua; ſic de ſimilibus, quorum introductio bona eſt, & abuti quis illis poſſit; nihil enim tam bonum, tam ſanctum, quo non abutatur

HH malitia

malitia dæmonum & hominum: panis ad leuandam famem datus, per crapulam & abuſum interitus cauſa eſt. Vinum ad ſanitatem conducibile ebriorum mentes turbat, imò corpus Domini noſtri ſumptum in ſacramento, quibuſdam in ſalutem, quibuſdam in damnationem, & iudicium. 1. epiſt. ad Corinth. c. xj. verſ. 29. Quid vltra dicam? Deus ipſe, gloriáq; eius, à bonis Angelis adoratur, & inde tamen dæmones miſeri per propriam inuidiam & peccatū, damnationis æternæ iudicium architectati ſunt. Imagines bonis, Dei & diuorum, ad memoriam, ad beneficiorum recordationem, ad exemplum viuendi proponuntur efficaciter, iiſq; incenduntur ad prototypa, & ad repreſentata veneranda, & imitanda; Siqui ſunt qui abutantur eorum malo: boni tamen, ob malorum mentes earum vtilitate priuari non debent. Sunt curiones, ſunt doctores; eccleſiaſticæque perſonæ, prælati, concionatores, concilia eccleſiaſtica, quæ inſtruunt populum, quid credendum in his ſit, quid non: quis ſit earum vſus, quis abuſus. Sunt magiſtratus qui abutentes, aut idololatras puniant ſi qui inueniantur. Quòd ſi, & perſonæ eccleſiaſticæ & magiſtratus ſegnes ſint, in exequendis ſacroſanctis conciliis, ipſi iudicium portabunt, & reddent rationem Deo pro animabus ſua negligentia errantibus.

Quòd ſi adhuc iſti Theologi putant ſe acutiores illis omnibus, prodeant in medium, doceant abuſus, retento vſu: neque more impij medici, qui morbos corporis curare pollicetur, corpus ipſum eo prætextu extinguat. Si quid enim valeant in ratiocinatione, neceſſe eſt conſequentiam argumenti fateantur, quòd ſi ſit abuſus malus imaginum, quod & omnes orthodoxi aliquando eſſe non negāt, & conſequenter eſſe vſum bonum: vt priuatiū præſupponit habitum, morbus ſuperueniens præſupponit præcedentem ſanitatem. Quocirca vt medici morbos tollere & ſanitati reſtituere ſatagunt, ſic & paſtores ſi abuſus videant irrupiſſe, vel aſtu dæmonis, vel imperitia, vel neglectu eorum, vel prædeceſſorum ſuorum ſatagere omni ſtudio debent, eos tollere, & vſum ſyncerum retinere: vt ſanctiſſimè conſtitutum eſt in concilio Tridentino ſeſſio. 25. cap. de inuocatione, veneratione, & reliquiis ſanctorum, & ſacris imaginibus, iuxtáque ſacroſanctas alias ſynodos ſtatutum vt epiſcopi diligenter doceant per hiſtorias myſteriorum noſtræ redemptionis, picturis vel aliis ſimilibus expreſſas, erudiri & confirmari populum in articulis fidei commemorandis, & aſſiduè recolendis: tùm verò ex omnibus ſacris imaginibus magnum fructum percipi: non ſolùm quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ à Chriſto ſibi collata ſunt, ſed etiam quia Dei per ſanctos miracula & ſalutaria exempla oculis fidelium ſubiiciuntur, vt pro his Deo gratias agant, ad ſanctorúmque imitationem, vitam, moréſque componant, excitenturque ad adorandum & diligendum Deum, & ad pietatem colendam.

Et ſi quis his contraria docuerit, aut ſenſerit, anathema ſit.

In has autem ſanctas & ſalutares obſeruationes, ſi qui abuſus, inquit, irrepſerint, eos penitus aboleri ſancta ſynodus vehementer cupit: ita vt nulle falſæ imagines, & rudibus periculoſi erroris occaſionem habentes, ſtatuantur, &c. Omnis porrò ſuperſtitio in ſanctorum inuocatione, reliquiarum veneratione, & imaginum ſacro vſu tollatur: omnis turpis quæſtus eliminetur: omnis denique laſciuia vitetur, ita vt procaci venuſtate imagines non pingantur nec ornentur, &c.

3 Simulachra fieri Deus vetuit inter filios Iſraël, non quidem abſolutè, ſed cum ea conditione vt adorarentur pro diis: quia vnus Deus verus ille. neque inuiſas fuiſſe ſtatuas ideo inter Iſraelitas probos, inde vel liquere poteſt, quòd Michol filia Saulis tam citò paratam habuit ſtatuam, quam ſaluato Dauide per feneſtram, in ſtatum eius loco ſuppoſuerit 1. Reg. 19.

Producamos & non temerè ſententias aliquas prohibitionum: perpendamus, & illud facilè ſi modò cum iudicio ſine affectione legamus, apparebit. vt Exo. 20. v. 23. *Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis*, & ibidē Exo. c. 20. In principio præcedentia & ſequentia. cum media prohibitione iungamus. *Ego*, inquit, *ſum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de terra ſeruitutis. Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra. Non adorabis ea, neque coles. quia Ego ſum Dominus Deus tuus, &c.* Sic enim legiter Hebraicè ratio cur non eis ſculptilibus adoratio vel ſeruitus eſt facienda.

לא תשח חוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך

lo tiſtha chaueh lachem velo thagnabedem: ci anochi Iehoua elohecha.

Id eſt, *Non adorabis ea, & non ſerues eis, quia ego Dominus Deus tuus:* refert itaque principium ſententiæ, *non habebis deos alienos*, ad verba, *ego enim ſum Deus tuus*, & intelliges quæ in medio dicta ſunt de ſimulachris, ad ſimulachra adorata pro Deo, pertinere. Sicque ibidem prohibitum eſt fieri ſimilitudines rerum ad eam intentionem, vt illæ adorentur tanquam Deus. Videbat enim Deus populum ex Ægypto egredientem, adhuc rudem & moribus Ægyptiorum, qui talia tāquam deos venerabantur, inquinatum: quare dum illos volebat reuocare ab illorum erroribus, ferè ſemper adiicit, *ego Dominus Deus tuus*, vt Leuitici c. 8. *Loquutus eſt* Dominus *ad Moyſen, dicens: loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: ego Dominus Deus veſter: iuxta conſuetudinem terræ Ægypti in qua habitaſtis, non facietis: & iuxta morem Regionis Chanáan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis.* Et Ezechielis c. 20. v. 6. & 7. *Ego Dominus Deus veſter in die illa leuaui manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Ægypti in terrā quam prouideram eis fluentem lacte & melle, quæ eſt egregia inter omnes terras: & dixi ad eos, vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum abiiciat, & idolis Ægypti nolite pollui, ego Dominus Deus veſter*, &c.

Et Deuteron. cap. 5. *ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo ſeruitutis, Non facies tibi ſculptile, nec ſimilitudinem omnium quæ in cœlo ſunt deſuper, & quæ in terra deorſum, & quæ verſantur in aquis, non adorabis ea & non coles, ego enim ſum Dominus Deus tuus, Deus æmulator*, &c. Explicat & Deus ipſe Exod. c. 34. v. 17. Quod dicit de ſimulachris intelligi debere de his quæ adorabantur vt dij, *deos*, inquit, *conflatiles non facies tibi*, & verſu 13. *Aras eorum*, ſcilicet Chananæorum, *deſtruens, confringe ſtatuas, lucos ſuccide, noli adorare Deum alienum, Dominus zelotes nomen eius*, &c.

4 Et iterum clariùs Leuit. c. 19. verſu 4. *Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis, ego Dominus Deus veſter.* Et ibi verba Hebræa:

האלילם

אל תפנו אל האלילים *al tiphos el haelilim*, id eſt, Nolite conuerti ad *haelilim*, vertunt *idola*, res vanas, non autem ſimilitudines. ſiquidem aliud ſimilitudo ſeu imago, quæ dicitur Hebræis צלם *tzelem* & תמונה *temena*. Aliud אליל *elil*. Quemadmodum aliud eſt repreſentatio eius quod eſt, aliud velle repreſentare quod non eſt: vocant enim אליל *elil* quod nititur repreſentare id quod non eſt, inane, vanum, quod nihil eſt. & ſic etiam inter Græcus aliud εἰκὼν, aliud εἴδωλον. vt aliud Latinis imago, aliud ſpectrum. Et eodem modo in ſacra pagina probantur imagines quæ repræſentant res quatenus ſunt: reprobantur idola, quando imagines ipſæ dicuntur dij, quia hoc nihil eſt, ideo idolum nihil eſt, cùm hoc repreſentare nititur quod non eſt. Et ne putet quiſpiam à nobis hoc eſſe confictum audiat expreſſam Diui Pauli authoritatem, 1. ad Corinthios cap. 8. verſic. 4. & 5.

Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ,) καὶ κύριοι πολλοί. Ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. id eſt.

De eſcis quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus eſt Deus niſi vnus: nam etſi ſunt qui dicuntur dij ſiue in cœlis ſiue in terra (ſiquidem ſint dij multi & Domini multi) nobis tamen vnus Deus Pater ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia & nos per ipſum, &c.

Sic in ſacra pagina, quandiu ſerpens æneus, à Moſe iubente Deo factus, fuit cum ſua repreſentatione futuri Meſſiæ venerabiliter obſeruatus, probatus fuit inter Iudæos: at quando populus omiſſa repreſentatione, cœpit ipſi tanquam æti & veluti Deo incenſum adolere, & pro Deo habere, vt habebantur dij apud gentes ipſæmet ſtatuæ, vel ea quæ repreſentabant vt ſerpens, rana, canis, ibis & ſimilia, ſtatim ab Ezechia deiectus eſt. 4. Regum capitulo 18.

Eò pertinent verba, capite 23. Numerorum verſu 21. *Non eſt idolum in Iacob, nec eſt ſimulachrum in Iſrael, Dominus Deus eius cum eo eſt.* Quæ meliùs Hebraicè exprimunt quæ dicimus; ſic enim ſe habet, & explicant mentem Balaami.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו
lo hibit auen beiguaKob velo raah gnamal beiſrael Iehoua Elohaio.

Id eſt, non videtur *auen* in Iacub. nec *guana* in Iſrael, Dominus eſt Deus eius און *auen* dicitur Hebræis, *mendacium vanum, nihil*; vnde vertunt interpretes idolum quod nihil eſt in eo quod non eſt Deus. עמל *gnamal* autem ſumunt Hebræi pro labore, & iniquitate quæ fatigat potiùs operantes quam iuuet. Rurſus audiamus explicationem verbi *Idolum* ex ſacra Scriptura ad verbum poſitam, in capite 14. libri ſapientiæ verſu 8. *Per manus*, inquit, *quod fit idolum: & maledictum eſt & ipſum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus eſt: illud autem cum eſſet fragile, Deus cognominatus eſt. Similiter autem odio ſunt Deo, impius & impietas eius: etenim quod factum eſt cum illo qui fecit tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit reſpectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ ſunt & in tentationem animæ hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium. Initium enim fornicationis eſt exquiſitio idolorum, & adinuentio illo-*
A *rum, corruptio vitæ eſt. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum*, &c. Ex quibus colli ge idolum dici damnabile, quòd id quod creatura eſt dicatur Deus. ſicuti cum exiſtente Moſe in monte populus idolum vituli, dicebat Deum. Dicens, *hi ſunt dij tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Ægypti*. Exod. c. 32. v. 4.

Iſaias adhuc luce meridiana clarius explicat per totum cap. 44. *Plaſtæ idoli*, inquit verſu 9. *Nihil ſunt, & amantiſſima eorum nihil proderunt eis, ipſi ſunt teſtes eorum, quia non vident neque intelligunt vt confundantur.* Et verſu 12. *Faber ferrarius in lima operatus eſt, &c.* Vbi perſequitur, quomodo ex ligno calefactus eſt ſtatuarius, & combuſſit & cocit ſibi cibaria, reliquum autem eius Deum fecit ſibi & ſculptile, *curuatur ante illud, & adorat illud, & obſecrat, dicens libera me, quia Deus meus es tu*, &c. in quibus videmus illud ſculptile ſtatuám-
B que pro Deo habitam, & ipſam materiam adoratam: vt alicubi ipſum bouem, & alia ſimilia. Addidit autem ſcriptura mentioni idolorum, aliquando idolorum ſimilitudines, id eſt, imagines eorum quæ habebant pro diis. vt ſi quando putabant ſolem Deum, imaginem ſolis. In quantum itaque imago repreſentabat ſolem, non erat idolum: ſed in quantum volebant repreſentari per imaginem ſolis, Deum eſſe ipſum ſolem, erat imago idoli: & in ea repreſentatione Dei nihil erat, quia ſol non erat Deus, & damnata repreſentationis intentio eius qui pro Deo eum colebant. vt liquet ex libr. 4. Regum cap. 23. Vbi & verſu 24. Addit mentionem imaginum idolorum. *Sed & Pythones*, inquit, *& ariolos, & figuras idolorum immunditias & abominationes quæ fuerant in terra Iuda, & Hieruſalem abſtulit Ioſias*, &c. Et Amos capit. 5. verſu 26. ibi *Imaginem*
C *idolorum veſtrorum, ſydus Dei veſtri Rempham, figuras quas feciſtis vobis adorare eas, quæ feciſtis vobis.*

Colligi & poteſt ex capit. 14. Danielis quòd idolum non erat ſtatua ſimpliciter, ſed ſtatua quæ pro Deo colebatur. Sic enim narratur verſ. 21. Quòd cùm detexiſſet rex fraudem ſacerdotum ingenio Danielis, circa idolum Bel quod adorabatur à Rege, tradidit rex idolum Bel in poteſtate Danielis, qui ſubuertit eum & templum eius. & poſtea ſequitur; verſ. 22. & 23. *Vt erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babilonij, & dixit rex Danieli, Ecce, nunc non potes dicere, quia iſte non ſit Deus viuens, adora ergo eum dixitque Daniel regi Dominum Deum meum adoro, quia ipſe eſt Deus viuens: iſte autem non eſt Deus viuens, &c.* Non negauit enim Daniel draconem viuere, ſed ait Deum, illum draconem viuentem non eſ-
D ſe, ideo poteſtate accepta cùm eum necaſſet, dixit, *Ecce quem colebatis*, &c.

Aperit & mentem ſacræ prohibitionis Salomon ſapientiæ, capit. 15. verſ. 15. ibi *Quoniam omnia idola nationum deos exiſtimarunt, quibus neque oculorum viſus eſt ad videndum, neque aures ad audiendum*, &c. Et poſtea verſ. 18. *Sed animalia miſerrima colunt, inſenſata enim comparata his, illis ſunt deteriora*, &c. Quò pertinet quod Dauid ſæpe repetit. *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum, os habent & non loquentur*, &c. Pſalm. 113. & 134. Atque fictionem illam Dei antiquorum, pendere ex mente artificis pulchrè expreſſit Horatius 1. Sermo. Satyra. 8. dum de Priapo agit,

Olim truncus eram, ficulnus inutile lignum.

Quum faber addubitans ſcamnum faceréine Priapum,
Maluit eſſe Deum. Deus inde ego furum, auiúmque
Maxima formido.—

5 Non prohibuit ergo Deus omnes imagines ſeu ſimilitudines, niſi idola & idolorum. hoc eſt, non prohibuit fieri rerum ſimilitudines, ſed prohibuit ne illæ imagines pro Deo adorandæ fierent. vt nō damnauit habere catos, boues, oues, ſerpentes, aurum, argētum: ſed prohibuit & damnauit ea adorare, & habere pro diis, & illa ita adorata repręſentate aliqua ſimilitudine: nam creaturæ Dei bonæ ſunt, eſſentia; abuſus malus.

Nec ars pictoris ſtatuarij, celatoris, mala eſt, îmò verò probata, & à Deo quibus vult data: ſicuti teſtatur ſe eam dediſſe Beſleel & Ooliab, ad excogitandum in tabernaculo Dei, quicquid fabrefieri poteſt in auro, argento, ære, marmore, gemmis, & diuerſitate lignorum: Exod. capite 31.

Et cùm loqueretur in monte Moſi, iuſſit ſimilitudines fieri etiam in loco vbi Deus adoraretur, ſed non adorari imagines, Exodi 25. verſ. 9. & 40. ad Hebræ. 8. *Iuxta omnem ſimilitudinem tabernaculi quod oſtendam tibi, & omnium vaſórum in cultum eius, ſicque facietis illud.* Ibique & facta duo Cherubim, lilia, ſcriphi in nucis imaginem, conflati & auro, & ſculpti Cherubim & celati cum palmis. In templo Dei, 3. Reg. cap. 6. Duodecim boum ſtatuæ ſuppoſitæ vaſi quod mare dicebatur, 3. Reg. 7. Poſuit & in Throno ſuo Salomon duorum leonum ſtatuas tenentes ſedile, & in ſex gradibus vtrinque ſex leunculorum ſtatuas. 3. Reg. 10.

Additur & in dicto cap. 7. Reg. 3. verſ. 36. *Sculpſit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære & in angulis Cherubim, & leones & palmas quaſi in ſimilitudinem hominis ſtantis, vt non celata ſed appoſita per circuitum viderentur.* Et leunculos & alias ſimilitudines in templo fieri debere ex voluntate Dei teſtatus eſt Dauid Salomoni, Paralipomen. 1. capit. 28. verſ. 18. & 19. *Omnia*, inquit, *venerunt ſcripta manu Domini ad me vt intelligerem omnia opera exemplaris.*

6 Hoc modo iuſſit Deus altaria idolis dicata, demoliri & ſubuertere: vt factum à Ioſia, 4. Regum 23. vt & Aſa rex ſubuertit altaria peregrini cultus, & confregit excelſa 2. Paralipomen. cap. 14. verſ 2. At ipſe Deus probauit & iuſſit ſibi altare erigi Geneſ. cap 8. Exodi 20. & 29. Ioſue 8. Iudic. 6. & alibi. Pari modo Leuitici 26. verſ. 1. *Non facietis vobis elilim, & idolum ſculptile, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, vt adoretis eum. Ego enim ſum Dominus Deus veſter.* Et tamen non improbatur ſed laudatur, quòd Iacob poſuerit lapidem in titulum & vnxerit, Geneſ. ca. 28. verſ. 18. Sic Ruhenitæ, & Gaditæ, & dimidia tribus Manaſſes ædificarunt in titulum altare infinitæ magnitudinis, non in holocauſta, non in ſacrificium, ſed in teſtimonium, & immunes habiti ſunt à pręuaricatione, Ioſ. cap. 22.

Et Samuel vnum lapidem erexit in titulum victoriæ obtentæ contra Philiſtæos, 1. Reg. cap. 7. verſ. 12.

Et ipſe Ioſue, cùm percuſſit fœdus Dei nomine cum populo, tulit lapidem pergrandem, poſuitq; eum ſubter quercum quæ erat in ſanctuario Domini, & dixit ad omnem populum: en lapis iſte erit vobis in teſtimonium quòd audieritis omnia verba Domini quæ locutus eſt vobis, ne forſan poſtea negare velitis & mentiri Domino Deo

A veſtro Ioſue. cap. 24. verſ. 25. 26. & 27.

In quibus obſeruandum, primùm explicata fuiſſe verbo mandata Dei, & acceptata: dehinc perſcripta; & tertiò, pro his qui legere neſciebant, lapidem pro ſigno imaginéque dictorum, factorum, & præſcriptorum erectum fuiſſe. vt in eccleſia Dei eſt prædicatio, dehinc ſunt ſacræ Scripturæ, & item imagines, ſigna, teſtimonia, lapides, factorum, dictorum & ſcriptorum, probatur erectio tituli & lapidis Ioſuæ, quia finis cauſáque propter quam erigebatur, digna erat perpetua & aſſidua ſeu quotidiana memoria, ad Dei honorem & factorum ob eius laudem. vt autem hæc cauſa diuina probauit huiuſmodi ibi factum: Sic ex contraria cauſa, quæ ad ſuperbiam & veluti ad contumeliam Dei pertinent, in titulis & erectionibos altarium & lapidum improbantur, vt Deus in ædificatione turris Babel, ædificātibus reſtitit, qui
B dixerant *faciamus nobis ciuitatem & turrim* (nobis inquiunt, non Deo) *cuius culmen pertingat ad cœlum & celebremus nomen noſtrum*, &c. Geneſ. cap. 11.

Pari modo improbat ſcriptura ſuperbiam Abſalonis, qui cùm rebellaſſet patri Dauidi, ſibi erexerat titulum qui eſt in valle regis; dixerat enim, *Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei. vocauitq; titulum nomine ſuo, & appellauit manus Abſalon.* Sed cùm mortuus fuiſſet, & confoſſus à Ioab proiectus in ſaltu in foueam grandem recepit alium pro illo ſuperbo titulum, & comportauerunt ſuper eum aceruum lapidum magnum nimis. 2. Reg. c. 18. verſ. 17. & 18.

7 Concludamus igitur, ne latiùs extendatur oratio cum ca. venerabiles, imagines, 28. de Conſecra. diſtinctio. 3. qui ſumptus eſt ex ſeptima Synodo generali Actio 6. *Venerabiles imagines, Chriſtiani non deos appellant, neque ſeruiunt eis vt diis,*
C *neque ſpem ſalutis ponunt in eis, neque ab eis expectant futurum iudicium, ſed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant: ſed non ſeruiunt eis cultu diuino, nec alicui creaturæ.*

Et Diuus Baſilius ad Amphilochum ca. 18. *Latria cultus in ſpiritu & veritate beata Trinitati tribuitur ab orthodoxis: ſanctis autem imaginibus non latria omnino, ſed adoratio, exoſculatio & honor.*

Et Damaſcenus libr. 3. Apolo. *Solum Deum, rerum omnium procreatorem & opificem adoramus, & latria cultu veneramur.* Latria quippe ſolius Dei eſt, & ſic ei ſoli tanquam Deo ſeruiendum, quia vnus eſt Deus: at propter Deum: & eius ſeruis & dilectis ſeruitus. ſicque docet Diui Auguſti li. 15. contra Fauſtum Manichæum cap. 10. & lib. 10. de ciuita. cap. 1. & ibi de adoratione δυλεία quæ & poteſt dari hominibus, vt & explicat, Beda in cap.
D 4. D. Lucæ. & ita etiam legimus adorationem factam alterius quàm Dei per ſanctos viros: vt Angelorum, per Abrahā: Geneſ. 18. verſ. 2. per Loth. Geneſ. 19. per Balaam, Num. 22 verſ. 31.

Adorauit Abraham coram populo terræ, Geneſ. 23. verſ, 12.

Adorarunt Ioſephū fratres, Gen. 42. 6. & 43. 26.

Miphiboſeth filius Ionathæ ad Dauid veniens, corruit in faciem ſuam, & eum adorauit 2. Regum cap. 14. verſ. 3.

Cornelius obuians Diuo Petro, procidens ad pedes eius adorauit, Actor. 10. verſ. 15. Sed illæ adorationes fuerunt aliæ quàm quæ Deo, vt Deo, debentur. quia nec Angelus permiſit ſe adorari à Diuo Iohanne Apocaly. cap. 22. verſ. 8. & 9.

Nec ideo mihi videtur faceſſere quòd quidam

dicunt

dicunt tollendas imagines diuorum, quòd eas venetemur. Nam, vt dixi. veneratio refertur nou ad materiam imaginum, ad aurum, æs, lignum; ſed ad id, quod per illas in memoriam reducitur: & honor eò refertur quò intentio recurrit. vt & ipſi ſancti homines, martyres, confeſſores & ſimiles honorantur, propter Dei maieſtatem, quam ſecuti ſunt & adorarunt: vt princeps in ſeruis ſuis poteſt dici honorari: vel contemni, *qui vos ſpernit, me ſpernit*, inquit Deus [a].

a Lucæ c. 18. verſ. 16.

Sunt viri ſancti Deo accepti, templum Spiritus ſancti [b], & ideo contemptus eorum redundat in eorum Dominum: item & honor & eorum ſtatuæ nihil aliud ſunt, quàm memoriæ illorum, quæ venerationem promouent legitimam. Et rerum infamium & turpium imagines & infames & turpes habentur a bonis: ſic & rerum ſacrarum & perſonarum Deo acceptarum imagines, veneratione in honorem eorum relatæ, dignæ. vt vaſa ipſa inanimata Deo conſecrata, ſacra habentur, & a profanis vſibus aliena. quæ ſi in vſus humanos träſferantur, prouocant iram Dei in prophanantes, & ſæpe in populum omnem ob vnum prophanantem [c].

b Ad Corint. c. 6. ver. 19.

c ca. In ſancta 41. de conſecratio diſt. 1.

Quod liquet ex vltione ſumpta de Balthazare rege, quòd prophanaſſet vaſa tranſlata ex templo Hieroſolymitano. & in conuiuio prophano ipſe cum ſuis in his auſus fuiſſet bibere Daniel cap. 5.

Sic & placuit veſtimenta eccleſiaſtica quibus Domino miniſtratur, ſacrata & honeſta eſſe debere, quæ nec ab aliis quam ſacratis hominibus, vel in alios vſus quàm ſacros ferri debent. capite veſtimenta eccleſiaſtica. 42. de conſecra. diſt. 1.

De ſignis Eccleſiæ venerabilibus, & ſigno crucis.

CAP. XVI.

INter imagines & ſigna quandam differentiam conſtitui poſſe nemo ambigit. Cæterùm quemadmodum non improbantur imagines in eccleſia rerum, & perſonarum ſacrarum: ſic neque ſigna ſacræ alicuius rei, quale fuit in virga Aaronis ex iuſſu Dei poſita & conſeruata in tabernaculo eius in ſignum rebellionis filiorum Iſrael. Nu. 17. Iuſſit & Deus fieri ſerpentem æneum, non vt adoraretur, ſed in ſignum veri adorandi Domini noſtri IESV CHRISTI, qui erat paſſurus & cruce ſerpentem ſuperaturus. Numerorum capite 21.

Iuſſit etiam Deus, poſtquam abſorpti à terra fuerunt Dathan, Core & Abiron, accipi eorum thuribula ænea, & produci in laminas, & affigi altari, vt filij Iſrael cernerent eas pro ſigno & monumento, quibus commouerentur ne quis alienigena accederet, qui non eſſet de ſemine Aaron, ad offerendum incenſum coram Domino: néve pateretur, ſicut paſſus erat Core & omnis generatio eius. Numerorum capite 16.

Deus & apud Iob. c. trigeſimoſeptimo. verſu ſeptimo. in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.

Fecit & Deus luminaria Solis, & Lunæ, & ſtellarum, vt eſſent in ſigna & tempora. Geneſeos primo, *poſuit Deus ſignum in Caino, ne occurſu cuiuſquam necaretur*, Geneſeos capite quarto, *poſuit arcum in nubibus cœli, in ſignum fœderis*, Geneſeos. 9. *& in ſignum fœderis, & fidei circumciſionem.* Geneſ. 17. *voluit & Deus retinere & ſanctificari ſabbathum, ſeu diem ſeptimam, in ſignum perpetuum, & memoriale, quod ſex diebus fecerit cœlum & terram, & ſeptimo ceſſauit ab omni opere.* Exodi c. 31. verſ. 17. omitto ſimilia propemodum infinita. vides itaque pictum in eccleſia Ionam Prophetam à cete triduanum deuoratum, viuum emergentem: cur illud improbabis, cùm ſignum Chriſtus ſuæ reſurrectionis dicat. Lucæ c. 11. Signa in ſumma in eccleſia recepta, vt imagines honorum.

a Inter admirabilia illa ſigna & quæ maioris ſunt efficaciæ ſignum eſt crucis, in qua crucifixus Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Signum hoc tau, T. iam ad ſalutem deſtinatum. Ezechiel. 9. Apocaly. 7. hoc eſt ſignum quod Eſaias dicebat, c. 5. & c. 11. Dominum eleuaturum in nationibus. hoc ſignum ab initio mundi præuiſum, in ſerpente Moſis tempore repetitum, in tempore redemptionis veritatem habuit, cùm ſalus in cruce pependit, in poſtremo quoque generalique iudicio in cœlo apparebit.

Crux ipſa, imago crucis in qua Chriſtus pependit: & vltra, ſignum efficaciæ paſſionis & meriti Chriſti in cruce paſſi. Repeiiuntur in cruce multa & admirabilia, de quibus lib. de Deo diximus, tomo. 4. commentariorum ſyntaxeon capite 36. & 37. in ligno crucis veræ, in crucis ſigno alterius ligni, vt & in repræſentatione paſſionis, quę nobis inde euenit, & terrori eſt dæmonibus, & malis. Nam in ipſo ligno crucis veræ, illud non minùs particeps contactu Chriſti credendum eſt factum virtutis Dei, quàm ipſius veſtimentum, quod curauit laborantem fluxu ſanguinis tactu fimbriarum. Matthæi c. 9. verſ. 20. cum ſupra omnem virtutem humanam Chriſti Domini corpus excelluerit, vt non mirum ſi eius contactu: imò ſi ex eius ſanguine lignum eius crucis, virtutes ſanitatum & benedictionum participauerit, & communicauerit iis qui vel attigerint, vel venerati ſint, vel exiguam particulam ſecum habuerint; quod & de clauis eius ſentiẽdum eſt: legimus enim vel vmbram S. Petri, qui eius eſt miniſter, & creatura, curandi morbos virtutem habuiſſe [d]. & pariter ſtrophiola, & ſemicinctia [e], quæ de corpore beati Petri accipiebantur. Idipſum dicemus de ſacris pannis & linteis, ſudariis, quibus admirabilis & indicibilis poteſtatis & virtutis corpus ſacroſanctum diuinum Domini noſtri Ieſu Chriſti inuolutum eſt; ex quibus quotidie & miracula & admirabilia prodeunt.

d Actorum c. 5. verſ. 15.
e Actorum c. 19 verſ. 12.

3 Crucis ſane illius quæ ſacroſanctum Chriſti corpus attigit, veteres Chriſtiani ſi vel minimam portionem conſequuti fuiſſent, hinc ſe beatos exiſtimabant: eámque omnibus theſauris antiquiorem habebant [f]. Hanc & Romæ ſcribit Beda [g], quotannis pluribus adornatam [h]: quam qui adipiſcerentur valde inde honeſtatos & amplificatos, munitos & protectos indicat Chryſoſtomus, homilia quòd Chriſtus ſit Deus.

Conſtantinus Magnus portionem crucis inuentæ per matrem Helenam Conſtantinopoli in ſua ſtatua condidit, perſuaſum habens quòd ea ciuitas foret ſalua, in qua portio crucis aſſeruaretur, vt ſcribit Socrates lib. 1. c. 17. hiſtoriæ eccleſ.

Gregorius Romanus, inſtar magni muneris Richardo Veſtgothorum regi, fruſtum crucis tranſmiſit, vt ipſemet ſcribit Socrates [i].

Refert Euagrius [k] rogatum ſe à plebe, lignum crucis adorandum exoſculandúmq; præbuiſſe, locumque vbicumque crucis illud ſignum oſtenderetur, lignumq; ita illuxiſſe, vt ardere videretur.

Fuit eius crucis miraculo confirmata inuentio: ſiquidem in crucis rupe, vbi Chriſtus crucifixus fuit, & in reſurrectionis loco, ſtatua Veneris ex marmore a gentibus poſita colebatur, exiſtimantibus

f vt teſtis Gregorius N cen. in vita Macrinæ. Paulin. epiſt. 11 ad Seuerum Gregorius 1. lib. 17. epiſtolarum epiſtola 126
g de natura rerum, & temporum ratione.
h Item Gregorius Turonẽſis in vitis ipſis, & Sab. llicus de ſitu vrbis Venetiarum.
i lib. 7 epiſt in dictio. 1. epiſtola 125.
k lib. 4. c. 16 & 17.

A tibus perſequutionis authoribus, quòd ita tollerent fidem reſurrectionis & crucis, ſi loca ſancta per idola polluiſſent, ibíque remanſit ab Adriani temporibus, vſque ad imperium Conſtantini per annos circiter 180. ſecundum D. Hierony. ad Paulinum de inſtitutione monachi. Vnde D. Ambroſius tomo 4. in pſal. 47. vocat eum locum venerarium à venere, ibi, *Simul quia Dominus ſecundùm cœli tractum in venerario paſſus eſt, &c.* Sed Helena Conſtantini Magni mater, crucis loco purgato, altè defoſſæ tres cruces erutæ ſunt: repertuique eſt titulus dominicæ crucis ſeorſum ab aliis: qui cum ex tribus cui affixus eſſet, non appareret, miraculum per veram crucem factum, dubitationem ſuſtulit. Et ideò, Helena voti compos, hanc crucem elegit, & illum titulum adorauit, non lignum vtique, quia hic gentilis eſt error, & vanitas impiorum: ſed adorauit illum qui pepēdit in ligno, quæ-

B ſiuit & clauos quibus crucifixus eſt Dominus, & inuenit, de vno clauo frænos fieri præcepit, de altero diadema contexuit: vnum ad decorem, alterum ad deuotionem vertit. Miſit vtrumque Conſtantino filio, vſus vtroque Conſtantinus & fidem tranſmiſit in poſteros, vt refert D. Ambroſius tomo 3. oratiōne funebri de obitu Theodoſij: & Ruffinus li. 1. c. 7. Salus vitæ Chriſtianorum ex myſterio crucis eſt, vt ſalus octo animarum in diluuio ex ligno arcæ: mirabilis virtus in vtroque ligno arcæ: mirabilis virtus in vtroque ligno: ita vt etiam Beroſius ex arca recenſeat in hæc verba: miraculum dicitur, inquit, & nauis eius, (de Noacho loquitur,) quæ in Armeniá venit circa montem Chordicum, adhuc aliqua pars eſſe, & quoſdam inde bitumen tollere, quo maximè homines ad expiationem vtuntur. quem locum citat ex Beroſo, etiam Otho Frigingenſis epiſcop. li. 1. Chronicorum. c. 3.

4 Crucis ſignum per myſterium in cruce redemptionis perfectum & venerabile, & maximè Chriſtianis ſalutiferum exiſtit: vt meritò cùm de imagine crucifixi multa piè Lactantius ſcripſiſſet, ſic concludit:

Flecte genu, ſignúmque crucis venerabile adora,
Fletibus.

ibi enim conſideratur ſaluator vbi crux. *quæritis*, inquit Angelus ad mulieres, *Ieſum crucifixum.* Lucæ c. 16. ver. 6. *Chriſtus factus obediens vſque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod, & Deus dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum* [a]. *Et mihi*, inquit D. Paulus, *abſit gloriari niſi in cruce Domini* [b]. *qui curuat genu in nomine Ieſu, & qui cruci, vterque ſignificat & veneratur redemptionem. crux enim inſtrumentum redemptionis: Ieſus appellatio redemptionis nomen eſt. vox præſentat redemptorem, lignum vel ſignum crucis eundem redemptorem, & redemptionem factam. ideo ei titulus qui Dei voluntate remanſit immutatus, fuit appoſitus*, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Ita D. Athanaſius [c]. *Nos crucem conſtantem ac cohærentem, in memoriam crucifixi adoramus, diſſolutam, diuulſam, ac diſſipatam minimè, quia lignum non adoramus.* De adoratione futura crucis, videtur propheticè expreſſa Eſaiæ 60. verſ. 13. *Gloria*, inquit, *Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus ſimul, ad ornandum locum ſanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* 14. *Et venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum, omnes qui detrahebant tibi, &c.* de die venerationéque ſanctæ crucis, D. Chryſoſtomus homiliam integram, inque lau-

a ad Philippẽſes. c. 2. verſu 8. &c.
b ad Galatas 6. verſu 14.
c lib. ad Antiochum q. 16.

A dem eius compoſuit. tomo 1. additque circa finem de ſigno crucis, *Quondam quidem improbæ vitæ, prauoriúmque factorum condemnatio, hæc res fuit: nunc autem diuini muneris ſanctificatio: nobilitatis ſpiritualis ſignum, theſaurus tutus ac certus, donum quod eripi non poteſt, ſanctimoniæ documentum hanc, & in menſa, & in lecto: & quocunque in loco ſimus, præfirmus. vt enim plerumque milites ſine armis non prandent, nec dormiunt, ſic nunc pro gladio eam in lecto ſuſpendamus, pro repagulo in oſtio depingamus, pro muro & pariete omni domui circumdemus, partes externas & internas hac muniamus. Hæc enim mortem deleuit, cælos aperuit, terram expiauit naturam noſtram in ſeluum regium reduxit, atque tyrannidem diaboli diſſoluit, &c.* atque in ſequente homilia de laude crucis eandem tractat, priuſque menti crucem infigendam, quàm digito, cogitando crucis vtilitatem & beneficia in ea data Dei, & ſpem in Deo

B ponendo, qui ibi dedit. Et iterum [d] *vituperando quis te perſequitur, crucis ſigno ſtatim pectus ſignato, recordare omnium quæ tunc geſta ſunt, confeſtim omnia extinguuntur.* Origenes verò libro 6. in epiſtolam ad Romanos, *tanta eſt vis crucis*, inquit, *vt ſi ante oculos ponatur, & in mente fideliter retineatur, ita vt in mortem ipſam Chriſti intentis oculus mentis inſpiciat, nulla concupiſcentia, nulla libido, nulla ſuperare poſſit inuidia, ſed continuò ad eius præſentiam totus ille quem ſupra connumerauimus, peccati & carnis fugatur exercitus.*

d homilia 88. in c. 22. Matthæi. tomo 2.

Et Athanaſius libro de humanitate verbi, & corporali eius aduentu. *ſigno crucis*, inquit, *omnia magica compeſcuntur, veneficia, inefficacia ſunt, idola vniuerſa deſeruntur, omnis irrationabilis voluptas conquieſcit, quilibet à terra ad cœlos ſuſpicit. &c.* Et rurſus, *Solo ſigno crucis homo vtens, dolos dæmonum à ſe propellit, veniat qui iſtorum dictorum experimentum*

C *capere velit, & in ipſis præſtigiis dæmonum, & impoſturis vaticiniorum & in miraculis magia, vtatur ſigno crucis ab illis deriſæ, noménque Chriſti inuocet, & videbit quomodo eius metu dæmones fugiant, vaticinia conquieſcant magia, & veneficia iaceant. &c.* Hoc ipſum expertus Iulianus Apoſtata, quamuis qui magno dæmonum terrore affectus, & metu ne diſcerperetur: etſi deſerta & prodita religione Chriſti, tamen ſolo ſigno Chriſti ſeu crucis, dæmones illos fugauit, vt narrat Gregorius Nazianzenus, oratione 2. in Iuliam. Theodoretus libro 3. cap. 3. Sozomenus libr. 5. cap. 2.

Dæmones etiam ſigno crucis, & omnia eorum ludibria ſuperaſſe Gregorium Neocæſarienſem, legitur in eius vita. Item D. Antonium apud Athanaſium in eius vita: apud Hieronym. in vita Pauli. Hilarionem, vt ſcribit

D idem D. Hieronym. in eius vita: Ioſephum confeſſorem, teſte Epiphanio libro 1. tomi 2. hæreſ. 30. Marcellum Appianenſem teſte Theodoreto libr. 5. cap. 21. vtrumque Macarium, apud Palladium in eius vita, Martinum, apud Sulpitium in eius vita: Iudæum etiam nondum adhuc in Chriſto renatum, vt ait Gregorius lib. 3. dialogo, capite 7.

D. Ambroſius de obitu Theodoſij dicit crucem vexillum diuinum ad remedium peccatorum, ſacramentum ſalutis. Et Prudentius cathemerinon hymnos crucem omne crimen pellere. Ephrem verò libro de pœnitentia, inſuperabilem Chriſtianorum armaturam. Nec vllum ſacramentum ſine crucis ſigno perfici, tradit D. Auguſtinus tractatu 118. in 19. capite Iohannis. ſic adhibetur

in fron-

in frontibus baptizatorum, in oleo quo chriſmate vngūtor: idipſum ait Dionyſius Areopagita [a], prima eccleſia aduerſus veoena, feras, beſtias, & cætera pericula, hac crucis armatura vtebatur, quæ cum oratione coniončta omnes terrores ſuperabar. Origenes libro tertio in Iob.

[a] de eccleſiaſtica hierarchia c.5. & 6.

Sicut ſcribit in Gordio Baſilius Magnos, primæ eccleſiæ martyres ſupplicio afficiendi ad hæc arma confugiebant. Cyrillus Alexand. li. 16. contra Iuliam dixit, lignum crucis oos inducere ad recordationem omnis virtutis, & nos crucem facere pretioſi ligni, in memoriam omnis boni.

Diuus Ambroſius tomo 3. ſermone 56. æquiparat crucem malo nauis, vt ſicut nauis ſine malo ſtare non poteſt, ita nec eccleſia ſine cruce. Rurſum ſermone 55. æquiparat crucem malo nauis cui ſe alligari iuſſit Vlyſſes, ne audiret voces Sirenæ, quæ cogebat nautas ad ſe declamare, & io mare ſe proiicere: atque ideo ait ſaluatum fuiſſe latronem in cruce alligatum, Lucæ 23. & ſerpens dicitur alligatus cruci inſpicientes ſaluaſſe. Num. 21. cui figuræ Diuus Iohannes cap. 3. accommodat Chriſti crucem, ibi, *ſicut exaltauit Moſes ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari filium hominis. Poſt crucis aduentum omnis ſimulachrorum cultus ſubmotus eſt, & ideo omnia dæmonū præſtigia ea propelluntur. Solus autem Chriſtus in veneratione eſt, & per eum pater eius agnoſcitur & obtrectatores pudefiunt, & oblaquentium mentibus quotidie lactanter ſuum dogma inſinuat*, &c. quæ tradit Athanaſius Alexandrinus oratione cootra idola.

Martialis quoque ad Burdegalenſes epiſtola, crucem Domini in quem credidiſtis Deum verum & Dei filium, ſemper in mente, in ore, in ſigno tenete, & in hoc ſigno cœleſtis victoria data eſt nobis &c. Et Athanaſius li. de diuerſis quæſtionibus quæſtione decimaſexta. *crucis lignum non adoramus, quia nec lanceam vel ſpongiam vel reliqua veneramur, ſed memoriam*, & quæſtione decimaquinta. Quia Chriſtus vicit dæmooem in cruce, ideo dæmones videntes crucem, terrentur, fugiunt, & enaneſcunt, non ſecus quàm ſerui videntes lora & flagella quibus domantur, quorum metu maiora audire prohibentur: quemadmodum Polyænus lib. 7. ſtratagemâton, refert Scytharum ſeruos occurentes militari acie inſtructa dominis à bello Dietino in propria redeuntibus, noo armis aut gladiis, ſed protenſis flagellis obuiam ſeruis factos, & impetum facientes, illos conſcientia ſeruitutis ſtimulatos in fugam vertiſſe.

Sic præſente Chriſtiaoo aote tempora Conſtantini magni cui frons cruce ſignata erat, dæmon non poſſe ſe eo præſente imperatori reſpondere teſtatus eſt, vt ſcribit Lactantius libro 4. Inſtitutio. c. 7.

Baſilius magnus libro de ſpiritu ſancto cap. 27. inter Apoſtolicas refert traditiooas, crucis ſignum, *vt enim*, inquit, *quod primum & communiſſimum eſt mentionem faciam: ſigno crucis ſignare eos qui ſpem collocarunt in Chriſtum, ſignare quis ſcripto docuit?* Et Clemens Roma. epiſtola 3. & 4. ſignandi & vngendi chriſmate vſum, commemorat.

Tertulia. lib. de corona militum, ſcribit fideles antiquos ſæpe fronti impreſſiſſe ſignum crucis.

Hieronymus monet Demetriadem, crucem imponere fronti, ne malus angelus Ægypti locum in ea inueniret.

Memorabile & quod Nicephorus Calix. ſcribit Macedonum in Gangra Epiſcopum, occiſum à percuſſoribus ab Anaſtaſio Cæſare ſubmiſſis, iam mortuum & iacentem ſe ipſum ſua manu ſignaculo crucis conſignaſſe.

5 Sed quia de omnibus, quæ de præſtantia, vi, efficacia cauſaque venerationis ſanctæ crucis traduntur in tam breui compendio agere impoſſibile eſt, referam taotùm ſigni venerabilis quædam miracula, & principum ſolicitudioem in publicanda eius frequeotia & laude. Diuus Auguſtinus ſermo. 181. c. 3. per ſignum crucis conſecrari corpus Dominicum, ſanctificari footes baptiſmatis, initiari presbyteros, omnia ſanctificari ſcribit. idipſum & Chryſoſtomus homilia, quòd Chriſtus ſit Deus: fertur & idem Chryſoſtomus in via, quam horrendus Leo magna cum hominum ſtrage frequentabat, crucem poni iuſſiſſe, & poſtridie ad eam mortuum Leonem repertum fuiſſe, vt ſcribit Gregorius patriarcha Alexandrinus in eius vita.

Donatus epiſcopus ſigno crucis, immanem & horrendum draconem occidit. Sozom. lib. 7. capit. 25.

Athanaſius lib. de humanitate verbi, ſcribit olim dæmooes feſelliſſe viatores io ſyluis, itineribus, & iuxta fontes & montes, ounc vero depulſa idololatria ſigno crucis illorum illuſiones deſtrui. hodie etiam prophana loca, fixione crucis expiantur & ſanctificantur, antequam ædes ſacræ ibi ædificentur, vt habetur in nouellis Iuſtinia. 5. c. 1. & 67. c. 1. & 131. c. 7. & in 2. lib. iuris Orientalis collecti per Bonefidium, in conſtitutiooe Germani epiſcopi Conſtantinopolitani contra metrapolitanum Naupracti. Fit ſæpe relatio crucifixionis, vt probetur ad eius iuriſdictionem pertinere monaſterium, cuius cruxifixa vel à quo fixa fuit. Eugenius confeſſor Carthaginenſis, Prelici cuidam Græco, quem tota ciuitas cognouerat, oculis eius vexillo crucis conſignatis, viſum mirabiliter reddidit. Victor Vticenſis de perſecutio. Vandalica.

Mater Macrinæ ſororis Baſilij, tumorem pectoris in ea, hoc ſigno diſpoſit. Gregorius Nicenus in vita Macrinæ.

Paulinus in vita Fœlicis, Natali 8. & 10. crucis inuictæ ſignom, noſtram eſſe munitionem, nec dixit modò, ſed ipſa re oſtendit, com, cruce ſola oppoſita, ignem qui longe lateque graſſabatur, quem nulla aqua extinguere potuit, obruerit.

Lactantius li. 4. inſtitutiooum c. 26. & 27. ſcribit, non poſſe Satanam diuexare eos qui habent impreſſam fronti crucem, & Chriſtianos vſos hac ceremonia ad depellendos dæmones & ad curandos ægros.

Iulianus Boſtrienſis epiſcopus, calicem ter digito ſignans, veneoum ſioe noxa bibit. Sophronius Hieroſolymita. epiſcopus, l. de campo ſpiritali, c. 94. Hilario immanem maris tempeſtatem, ſigno crucis coërcuit, Hierony. in eius vita. Refert Auguſtinus vt rem ſibi notiſſimam, mulierem ſigno crucis à medicis deſperatam, à cancro liberatam.

Cum Armogaſtis Martyris frontem, (in qua vexillum ſuæ crucis Chriſtus fixerat Arriani ita deuincirent ac conſtringerent, vt eam vaſtis quibuſdam rugis, quaſi terram ſulco altiùs impreſſo exaratā, hiulcam reddidiſſent repẽte in eo cœlum ſuſpiciente, vincula illa iniecta quaſi ab altero Sampſone rupta ſunt. In nouo orbe ab Aluaco inuento, an. 1500. Inſula quæ braſilium fert, dicta

ſanctæ crucis affixa cruce & dedicata in ſummitate arboris, ad radices cuius iuſſit miſſam dici, vnde & poſtea ciuitas à Corteſio ædificata dicta ſanctæ crucis. Fuerunt autem ex prædicta arbore aliæ cruces ſumptæ quæ per vniuerſam inſulam dæmonia pellebant. Scribit & Bernardus Breiden Bachius de obſidione Rhodica à Turcis, cui interfuit, ſub Sexto 4. à qua ciuitas ſupra omnem ſpem erepta eſt, crucem auream in aere hoſtibus Turcis apparuiſſe, maximoſque terrores eis incuſſiſſe.

Luſitanorum & fœlix in Æthiopiam appulſio, ad crucem refertur apparentem mane rebus omnibus illis deſperatis, cum ad aliquem portum, námque eam quæ crux apparuit ſecuti, exitum rerum acceperunt fœlicem, cum antea domum redire, re infecta ſtatuiſſent, vt ſcribit Damianus à Goes: Rex enim Æthiopię ad quem appulerunt, & qui quadraginta aliis regibus præeſt, crucis obſeruandus mirificè eos amplexus eſt.

Oſuualdus Angliæ rex, pugnaturus contra inſaodum Britonum ducem, immenſis copiis inſtructum, crucem eminentem erexit, victorque euaſit, eiuſque crucis poſtea aſſules, morbis abigendis ſalutares fuerunt teſte Beda libro tertio: hiſtoriæ Anglicanæ c. 2.

Eupheniæ martyri carcere clauſæ hoc ſignum quod tam frequenter à Chriſtianis adoratur & formatur, apparuit. Grego. Nicen. in ſynodo ſecundo, actu 4. ex quo alacrior ad martyrium facta.

Fatentur vel aduerſarij crucis, centuriatores Magdeburgenſes Lutheri dogmate infecti dæmones Chriſti crucem abominatos fugiſſe, centuria 4. c. 13. & centuria 15. fatetur & hanc ſigni crucis virtutem Ludouicus Lauaterius, Miniſter ſynagogæ Zuricenſis, libro tertio de apparitione ſpirituum capite 9.

Celebre illud quod de Theodoſio refert Nicephor Calixti libro doodecimo capite 39. Cùm enim ordinum duces exercitus Theodoſij contra Eugenium Ethnicum Tyrannum, qui vſurpauerat occiſo Valentiniano iuniore imperium occidentis, paucitatem ſociorum cauſarentur & expeditionem diſſuaderent, reſpondit Imperator minimè tantam tribuendam eſſe imbecillitatem crocis omnipotenti armaturæ, quæ ex adoerſo Herculis imagini oppoſita eſſet: exercitui meo, inquit, crux præit, illius autem copias Hercoles ducit: & hæc verba prolocutus iter ingreſſus eſt & precibus ad Deum fuſis, Eugenium vicit.

6 Propter diuerſas apparitiones crucis, obque ſanctitatem & vtilitatem paſſionis Chriſti, & crucis etiam ſignum ab imperatoribus vt decuit etiam, conſecratum publicis monumentis fuit. Neque repetam quod alias dixi, de Conſtantino Magno, quæ hauries ex noſtro ſyntagmate: ſed addo alia quæ occurrerunt exempla.

Archadius imperator, auream monetam cruce inſigniendam curauit, quæ in vſu poſtea totius Aſiæ permanſit: quod ante victoriam de Perſis aëreæ cruces in veſtibus apparuiſſent, vt refert Proſper de diuinis prædictionib. & permiſſionibus parte 3. promiſſione 34. de Martyribus. Atque deinceps idem Archadius pro inſignibus & in maximum præmium dedit crucem albam, in rubro campo, Meſſanæ illuſtri ciuitati Siciliæ, quòd à Gothis & Bulgaris mari terrave obſeſſus auxilium ab ea acceptum recepiſſet, vt ſcribit Thomas Faſcelus, libro ſecundo de rebus Siculis prioris decadis capite 2. Sont & hodie ferè omnes principum monetæ aliqua ex parte cruce inſignitæ.

7 Vetuit Theodoſius Imperator, ne ſignum crucis humi ſculpatur, vel pingatur [a]. Idem & ſtatuit Pius 4. Pontifex Maximus [b], quod tamen in deſſuetudinem abiit. Leo verò Cæſar [c], prohibuit in ædes publicas, vel populi voluptatibus deſtinatas, venerabilem crucem, vel reliquias martyrum illicitè inferre. puto autem ibi agi de ligno ſancto crucis Chriſti; nam de alio ſigno crucis dommodo non prophanetur, permiſſum eſſe vbique ponere non dubito: vt in memoriam Chriſti beneficia, & acerbiſſimam paſſionem eius pro nobis ſubitam nobis ſuggerat, nóſque à malis peccatiſque peragendis reuocet, & in fide perpetuò nos contineat.

a lib. 1 ca. 8.
b can 75. ſex. ſynodi.
c 1. 1. decenimus. 26 de epiſcopis & cler. C.

Quare & Carolus Magnus, Saxonibus deuictis, & ad fidem vocatis poſt duodecim epiſcopatus erectos, ſublatis idolis, iuſſit & in modum crucis pinſi panes, vt crucis myſterium eſſet magis cognitum, illúdque ſignum in agrorum triuiis ædificari, anno Domini 796 [d]. Eadémque ratione Cæſares voluerunt, vt ſignum crucis inſtrumento appoſitum per contrahentes, perinde confirmarent placita, vt conuenta expreſſa, & pro fide & ſobſcriptione haberetur [e].

8 At in contemptum religionis ſignum hoc venerabile ex quacunque cauſa, aut prætextu profanare, aut riſui exponere prohibitum eſt ſub grauiſſimis pœnis à Theodoſio & Honorio, etiam Iudæis qui in feſtiuitate quadam ſua, in contemptum ſuſpenſi Aman, crucem ridebant [f]. Sicut & ex generali concilio Lugdunenſi Gregor. 10. diſtrictius prohibuit, deteſtabilem abuſum horrendæ indeuotionis illorum, qui crucis, beatæ Mariæ virginis, aliorúmque ſanctorum imagines, ſeu ſtatuas irreuerenti auſu tractantes, eas in aggrauationem ceſſationis indictæ officiorum diuinorum, proſternebant in terram, vrticis, ſpiniſque ſupponentes, iubétque id facientes, & graui & exemplari pœna puniri [g].

d vt narrat Henricus Pantaleon in proſopographia virorum Heroum. 2. parte in Harmuro primo præſule Paderbor. geſ.
e in Nouella Leonis 72. in. vt pacta etiā non conſcripta pœn. valeat. & Nouella Iuſtiniani 90. de teſtib. §. ſin. an & de bus C de iure d. lib. h. b. ti. 30.
f in l. Iudæos quoſdam. 11. de Iudæis C.
g in §. fin. de officio ord. na. in 6.

De aliis quibuſdam imaginibus, quæ naturali quadam vi ex aliis corporibus efformantur, vel arte, viua quadam imitantur.

CAP. XVII.

SEd quia egimus de imaginibus & ſignis, quæ aliud ſignificant, non erit prætermittenda narratio quarundam veluti naturaliom imaginum quæ ex ſuis corporibus naturaliter formantur, vel ita arte apparantur, vt ſpeciem quandam actionis vitalis referre videantur vel nobis incognitam cauſam referunt, vnde; à quo, & quorſum appareant, vt phantaſmata, ſpectra, & id genus ſimilia. Naturalia quædam ſimulachra à rebus emitti docuit Lucretius, his verbis libro 4.

Dico igitur rerum effigies, tenuéſque figuras,
Mittier ad rebus ſummo de cortice earum
Quæ quaſi membrana vel cortex nominitanda eſt.
Quòd ſpeciem ac formam ſimilem gerit eius imago.
Cuiuſcunque cluet de corpore fuſa vagari.

Eamque propoſitionem pluribus firmat rationibus, vt primùm ex rebus ex quibus fumum veluti commixtionis diſſipatam dicit imaginem: item vapores, 2. quòd quædam magis

contextam

Digitized by Google

conrextam ex ſummocorpore mittant,imaginem A vt olim,

Cùm veteres ponunt tunicas æſtate cicadæ,
Et vituli cùm membranas de corpore ſummo
Naſcentes mittunt: & item cùm lubrica ſerpens
Exuit in ſpinis veſtem,&c.
Quæ quoniam fiunt,tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti ſummo de corpore rerum &c.

Quia non eſt ratio cur illa potiùs quàm iſta minuta eadant e corpore,

Præſertim cùm ſint in ſummis corpora rebus
Multa minuta,quæ iaci ordine eodem
Quæ fuerint, & conſimilem ſeruare figuram
Et multo citiùs,quanto minus indupedirs
Pauca queunt, & ſunt in prima fronte locata.

Tertium id docet à coloribus velorum theatralium, quæ rufa, lutea, ferruginea, in ſummis theatris poſita, tales teddunt colores inferioribus. B

*Ergo,*inquit,*Lintea de ſummo ceu corpore,fucum*
Mittunt,effigies quoque debent mittere tenues
Res quæque,ex ſummo quoniam iaculantur vtraque.
4. *Poſtremo in ſpeculis,in aqua ſplendoréque in omni*
Quæcumque apparent nobis ſimulachra:neceſſe eſt,
Quandoquidem ſimili ſpecie ſunt prædita rerum,
Eſſe in imaginibus miſſis conſiſtere eorum.

Nam præſentibus tantùm corporibus ab iis mittuntur, abſentibus ceſſant. 5. Docet ſumpta ratione à primordio rerum:in ſemine namque cuiuſcunque rei, tam tenuis eſt imago vt oculis & ſenſu comprehendi nequeat.

Primùm animalia iam partim tantula,eorum
Tertia pars nulla vt poſſit ratione videri:
Horum inteſtinum quoduis quale eſſe putandum eſt?
Quid? cordis globus, aut oculi: quid membra, quid artus. C
Quantula ſunt. Quid præterea primordia quæque
Vnde anima, atque animi conſtet natura, neceſſum eſt,
Nonne vides quàm ſint ſubtilia quámque minuta.

6 Probat à plantis odoriferis, in quibus odor vt ex putidis fœtor, tanquam tenue ſimulachrum clam ſe ſenſibus ſuggerit & vagatur.

7 Docet a ſimulachris rerum terreſtrium, quæ in aëre vagantur & ſponte ſua gignuntur quæ multis ſeruata modis in cœlo feruntur.

——Nam ſepe gigantum
Ora volare videntur & vmbram ducere latè:
Interdum magni montes auolſaque ſaxa
Montibus anteire: & ſolem ſuccedere præter.
Inde alios trahere,atque inducere bellua nimbos.

vt enim luce media in ſpeculo apparent mota à corporibus ſimulachra, ſic & in cœlo ea è ſubiectis corporibus mittuntur, & quia mouetur aër, ſic & ſimulachra miſſa diſſipantur, & facile mu- D tant diſſipatione & diuiſione ſormax dum incidunt in ſaxa & montes. Ego certè vidi alias,& plures: ſunt qui aliquoties in agris, & ciuitatibus apud nos Tectoſages ſeu Tholoſanos viderunt, in cœlo ſpecies & imagines venatorum perſequentium in aere lepores,& alia animalia, vocamus apud nos venationem regis Arturi Britannici, quas quidam referunt ad pœnam diuinitùs vt aiunt regi impoſitam poſt mortem: quia viuendo tempore etiam feſtorum,dum miſſa celebraretur, venationi vacaret. Refert & Alexander ab Alexandro li. 3. genial. ca. 15. paulò antequam Bizantium à Turcis cum magna Chriſtianorum clade expugnaretur, apud Comum Superioris Galliæ vrbem, vrgente ad occaſum die, compertum fuiſ- A ſe & viſum, ingentem canum multitudinem per aëra ferri: póſtque diuerſorum pecorum armenta, & ſpecies peditum, primò leuis armaturæ, deinde haſtatos, ſcutatóſque ſubſequi, equitéſque in turmas diuiſos, ingenti inſtructa acie perſequutos, horis fermè tribus, imaginem aduentantis exercitus præbuiſſe: demum corpore procero immanem & formidabilem hominem ſupra quàm dici poſſit, veluti exercitus ductorem terribili equo inſidentem proceſſiſſe: aliáque ludibria oculorum per inane apparuiſſe, ingentium malorum prænuntia, donec nocte apparente viſio illa dilapſa eſt.

Vt autem ſimulachra in aërem miſſa, vbi incidunt in ſaxa & montes, & ventorum agitatione diſſipantur: ſic contra in planis & aere tranquillo multiplicantur, veluti cùm pluribus ſpeculis vna, & eadem imago, multiplicatur.

B Probat autem ſimulachra corporum poſſe in aërem quædam tolli altiùs, quædam proximiùs à corporibus quibus mittuntur, argumentum, à voce quæ pauiatim diffunditur in aërem vel longiùs, vel proximè, provt eſt acuta vel grauis, & pro diſpoſitione aëris. Sunt & ſimulachra ſuperiorum corporum in aquis & lucidis, & politis corporibus, apparentia & tranſmiſſa in puncto, vt in aqua & ſpeculis apparent figuræ Solis, Lunæ, Stellarum, & aliorum obiectorum.

a Sciunt amantes per proximitatem corporum aſpectum inteuſum, oculos admotos, ſpectra ſeu imagines, imò paſſionum qualitates transfundere, vt non immeritò dictum ſit,

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Pſalm. 118. ver. 36.

Dum ſpectant læſos oculi,læduntur & ipſi,
C *Multáque corporibus tranſitione nocent.*
In loca nonnunquam ſiccis arentia glebis:
De propè currenti flumine manat aqua.
Manat amor tectus,ſi non ab amante recedas,
Turbáque in hoc omnes ingenioſa ſumus,&c[a]. a Ouid. 2. de reme. amor.

His addere poſſumus vmbras, quæ quamuis videantur quaſdam rationes admittere, admittentibus principia phyſica per interpoſitionem corporis & lucis, tamen ſi ad plenam diſquiſitionem deducantur, mirabilem illam fluxionem corporum retinent: nam ſimulachra vmbrarum parem habent eum corporibus ſemper aliquam proportionem geometricam. Accidit ſæpe temporibus, quibus exhalationes è terra manant, ex cadaueribus nuper infoſſis, & non profundè ſepultis, excitari vapores iuxta corporum magnitudinem, à quibus emittuntur æqualiter, qui conſtituant ſimulachra ſeu ſpectra, mortuorum referentia quandam imaginem, quæ plures cauſam ignorantes plerumque terret; & ita ſæpe in cœmiteriis vmbræ tales & ſpectra noctu apparent.

3 Hic non poſſum ſine aliqua reprehenſione curioſorum, præterire quæ de imaginibus Dei, inquiruntur, cur poſſint recipi, cùm Deus ſit ſpiritus in quantum Deus[b]; & ſpiritus carnem & oſſa non habeant[c]; neque aliquid, corporale quo ſenſibus poſſint per ſtatuas aut picturas offerri. Quod & Perſæ ſibi perſuadebant[d], qui non erigebant templa, aras, aut imagines Deo, & eos qui hæc faciebant accuſabant inſaniæ. facit quod ait D. Iohann. 1. epiſt. capit. 4. verſ. 12. *Deum nemo vidit vnquam.* Et cùm Moſes dixiſſet Deo[e], *Oſtende mihi gloriam tuam*, reſpondit, *non potes videre faciem meam,*

b Iohan. euãg. cap. 4. verſ. 24. & Paul. 2. ad Corint. 3. verſ. 19.
c Luc ca. 24. verſ. 19
d vt refert Herodot. in Clio
e Exod. c. 33. verſ. 20.

Digitized by Google

a verſ. 23 *meam, non enim videbit me homo & viuet:* Et poſtea[a], *videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.*

b c.4 verſ. 12. Et Deuteron[b]. Deus ait, *per Moſem locutus eſt Dominus de medio ignis vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis.* Et verſ. 15. *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die qua locutus vobis Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne fortè decepti, faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem aut imaginem maſculi vel fœminæ: Similitudinem omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, &c.* Diuus etiam Paulus[c], c 1. ad Timoth. 6. verſ. 16. *Qui ſolus* (ſcilicet Deus) *habet immortalitatẽ, & lucẽ habitat inacceſſibilem: Quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt: cui honor & imperium in ſempiternum amen.* Rabbini quoque dicunt, ותיר מת ואינו חי ימור שבשעת מתת אדם לאה אדם שכינה, Id eſt quod in hora mortis videt homo Deum, & illico moritur: de quo plura apud Authorem Nizahon ſuper pentateuchum. Idipſum poſſet obiici de Angelis bonis & malis, qui ſpiritus ſunt nec propriam habent corporalem ſenſibus expoſitam figuram.

4 In contrarium autem legimus Deum apparuiſſe & Angelos: atque ita Eſaias ait, ſe vidiſſe

d Eſaiæ ca. 6. Dominum[d]. Apparuit & Dominus in conualle Mambre Abrahæ ſedenti in oſtio tabernaculi ſui, in feruore diei, in figura trium virorum, & eum

e Geneſ. c. 18. verſ. 1. & 2. adorauit & hoſpitio recepit[e]. Sic Iacob vidit Dominum innixum ſcalæ quæ tangebat à terra cœ-

f Geneſ. 28. verſ. 13. lum[f]. Et rurſum ait ſe vidiſſe Dominum facie ad faciem, in forma, inquam, angeli cum quo pugna-

g Geneſ. 32. verſ. 30. h Exod. 3. uit, & ſaluam factam fuiſſe animam eius[g]. Apparuit & Deus in flamma in rubo[h]. Aſcenderuntque Moyſes & Aaron Nadab & Abiu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſraël, & viderunt Deum Iſraël, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis Saphirini & quaſi cœlum cùm ſerenum eſt. Nec ſuper eos qui procul receſſerant ex filiis Iſraël, miſit manum ſuam: videruntque Deum, & comederunt & biberunt[i].

i Exod. cap. 24 verſ. 9. & ſeq. k in lib. 3. Regũ ca. 22. verſ. 19. Sic Micheas propheta[k] ait, *vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cœli aſſiſtentem ei à dextris & ſiniſtris, &c.*

Apud Danielem cap. 4. apparuit Deus in fornace ſpecie aliqua viſibili, cum Anania Miſaële & Azaria ſociis Danielis in fornacem candentem proiectis: ibi enim dicitur quòd forma quarti erat ſimilis filio Dei.

5 Quibus ſimilia poſſunt coniungi verum

l tomo 1 in illa verba aſtitit regina, c. in 3. homil. D. Chryſoſtomus[l] diſtinguit, *Deus*, inquit, *cum ſe videndum exhibet, non quidem nuda eſſentia ſe præbet conſpicuum, nemo enim vidit Deum ſecundum id quod eſt. Condeſcenſione quidẽ Cherubim agmina intremiſcebant: condeſcenſione ſiu demiſſione, montes quoque fumigant: condeſcenſione quoque mare exſiccabatur, quin etiam ſolum ipſum commouetur, niſi enim ipſe condeſcendens ſe demiſiſſet quis ferre poterat? Non itaque conſpicitur numen aliud quod eſt, ſed quod poteſt id, ei tus ſi exhibet quis conſpicuum. Quare aliquando is vt velis, & qui inuocaueris apparet, aliquando vt iuuenis, aliquando in igne, rurſum ſub ſpecie lenis auræ, aut in aqua, quandoque armis conſpicuus: non quidem mutans eſſentiam, ſed pro varietate ſubiectorum, figuram ſui mutans viſibilem. Sane quoties voluit de ſe pronunciare, humanis vſus eſt ſimilitudinibus. Huiuſmodi eſt quod dico, aſcendit in montem & transfiguratus eſt ante eos, & veſtimenta facta ſunt alba ſicut nix, &c.*

Rurſum idem Chryſoſtomus enarratione in illud cap. 6. Iſaiæ. *Vidi Dominum vidi*, inquit Eſaias, *Dominum; hoc non obeſt ei quod dicit Chriſtus, nemo*

A *Deum vidit vnquam. Nam Chriſtus de abſoluta Dei viſione loquitur, quam nemo nouit aut vidit. Nudam enim maieſtatem eſſentiamq́, modis omnibus ſynceram, nemo exactè perſpexit præter vnigenitum. Propheta vero teſtatur ſe vidiſſe, quatenus eam videre poterat. Quod enim eſt Deus, is nequaquam videri potuit, ſed velamine quodam & inuolucro decenti opertum contemplatus eſt, & eatenus ſe demittentem, quatenus infirmitas contemplantis poterat eò vſquè aſſurgere ſpiritali aſcenſu. Et quod non viderit maieſtatem nudam, apparet ex eo quod ait, vidi dominum ſedentem: Deus enim non ſedet, quia huiuſmodi habitus eſt corporum, &c.* & ibi plura refert de figuris, quibus ſe videndum demonſtrat. Deus. Atque inuiſibilem maieſtatem & incomprehenſibilem etiam angelis, docet Homil. 2. in illud ca. 6. Eſaiæ.

B 6 Dei etiam viſio duplex eſt, vel ſine velamine, vel cùm velamine: ſine velamine videtur in patria: cum velamine, ſcilicet in nobiliſſimis ſuis effectibus, in gratiis theophaniarum, quæ ſũt expreſſæ ſimilitudines bonitatis diuinæ & ita ſecundo modo non primo vidit Deum Moyſes, loquens cum eo facie ad faciem. Exodi 3. ſecundum expoſitionem Alberti Magni, quã ſequitur Dionyſius Carthuſianus vterque ad myſticam Theologiam S. Dionyſij Areopagitæ & Diuus Thomas late ſuper 4. ſentent. Et idem Albertus ad librum Areopag. de diuinis nominibus, *Dicimus*, inquit, *ſubſtantiam Dei, Quia eſt, omnes beati videbunt. Quid autem ſit, nullus creatus intellectus videre poterit.* Dionyſius verò Carthuſianus enarratione myſticæ Theologiæ poſt cap. 5. ait, *Intellectum creatum poſt mortem corporis viſurum Deum quid ſit, pro præmio.* Et citat 1. ad Corinth. cap. 13. *Nunc videmus in ſpeculo, tunc autem facie ad faciem: nunc cognoſco ex parte, tunc ſicut cognitus ſum.* Et 1. Ioan. 3. *Videbimus eum*

C *ſicuti eſt.* vt & quod Numerorum 12. dicitur de Moſe & Deo, *ore ad os ei loquor.* Et quod D. Auguſtinus ait lib. de videndo Deum, dum probat Moſem adhuc in carne exiſtentem vidiſſe Dei immortalem eſſentiam, *nec obſtat*, inquit, *quod ei in Exodo dicitur, faciem meam videre non poteris non enim videbit me homo & viuet: quia quod ibi negatur fuit conceſſum in Numeris.*

Et Athanaſius in oratione contra idola, Sufficere ait animæ puritatem vt Deum ſpeculetur vnde dicitur, *Beati mundo corde quoniam ipſi Deum videbunt.* Verùm in libro quarto contra Arrianos ait, fuiſſe angelum qui apparuerit Moſi per quem Deus loquebatur ad Moſem, & illum qui ſentiebatur oculis, eſſe angelum, loquentem autem Deum. Rurſum in diuerſis quæſtionibus quæſt. 12. *Dei eſſentiam*, inquit, *nullus vidit vnquã, pro hu-*

D *mana vero infirmitate Deus aſſumpta forma, ſua maieſtate longe inferiori, prophetis apparuit: & manifeſtò conſtat, quod non eſſentiam ſed gloriam Dei viderint, quemadmodum de nudis animabus & angelis ſentiendum eſt. Sola vero Deipara virgo eſſentiam Gabrielis archangeli, vt eſt, contemplata.* Eſt dehinc quæſtio 23. poſteriora Dei viſa à Moſe, interpretatur creaturas, & incarnationem filij.

Ego certe exiſtimo, neminem mortalium, neque ipſos angelos poſſe comprehendere Dei eſſentiam, & conſequenter non poſſe ei ſimilitudinem propriam aliquam effingere per omnia ei ſimilem: videri tamen à beatis eſſentiam, ſed non comprehendi apparitiones autem. ſiue per medios angelos vel alio modo hominibus, prophetis & puris animabus inſinuatas, fuiſſe ex arbitrio Dei factas, ſufficientes quidem ad ſignificandam

volun

voluntatē Dei, vel ad eam gratię participationem qua dignatos eſt bomines, inſinuandam : ſed non vere pienam & circumſcriptam omnibus ſuis numeris : quia eius capax creatura non eſt. vt neque finiti ad infinitum eſt vlla proportio, niſi quantum Deus largitur & concedit.

7 Eadem dicenda ſunt de angelorum corporibus & apparitionibus, quæ ex voluntate Dei aſſumpta ſunt conuenientia humanæ infirmitati & eius intellectui, cùm non niſi definita definite loqui poſſint.

Et proinde iam Dei patris imago, in quo antiquus dierum dicitur & depingitur, non quæ ſit eſſentia eius explicat, ſed illud ſolùm quod repreſentat, tātùm antiquitatem in quam, vt ante tempora eſſe, & fuiſſe in ſempiternnm intelligas. Dominum autem Ieſum Chriſtum, quia pro nobis carnem bumanámque formam dignatus eſt ſumere, eius quoque imaginem talem qualis apparuit inter homines natus & conuerſatus viſus eſt, diximus formari : ſicut de Spiritu Sancto, & forma columbæ, & ignis linguæ, imaginem recipimus: quia ita apparuit, vt nobis quandam vim ſingularem ex ſua vniuerſali natura inſinuaret vt antea docuimus.

8 At reprobata ſententia Anthropomorphitarū, qui anno nongenteſimo quadrageſimo nono ſub Berengario imperatore & Agapeto Papa, in citrapadnana prouincia cœpit, qui ſimplicitate ruſtica membra ineſſe vero Deo putabant corporalia, quæ à ſacra pagina illi attribuuntur [a], contra quos ſcripſit Theophilns Alexandrinus.

a cap. quidam autem hæreti. 24.q.3.

Plinius etiam libro ſecundo naturalis hiſtoriæ capite ſeptimo, *Effigiem inquit Dei formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor, &c.*

Sic laudantur Perſæ & Romani, qui aliquando ſimulachrum Dei reiecerunt, eò quòd diuinitas nulla poſſet imagine exprimi, vt refert Herodotus [b]. Sicuti nec Germania fuiſſe Dei ſimulachra tradit Vvidiichindus libro de geſtis Saxonum, antequam reciperent Chriſtianiſmum: quāquam in aliis fuiſſent prædicti reprehenſibiles, quòd Dei veri loco plures deos alios colerent & vilia etiam animalia, vt oues, boues, & ſimilia, & aquas, colles, ſolem, lunam, ſtellas, &c. Porrò Chriſtus quia verè & homo fuit, in forma humana pingitur.

b in 1. Strabo lib. 15 Plutarchus in vita Nomæ, Agathius lib. 2. hiſtoriarum, & Cyrillus li 6. contra Iulianū Euſebius lib. 6. de præparatio euangel.

9 Sunt alia ſimulachra artificioſa, vel arte ſupernaturali vel naturali ſeu phyſica compoſita, quæ quippiam vitæ & mirabilis efficaciæ nobis intimnent effectus.

Sunt enim quidam, qui aſſerant, certis conſtellationibus vel temporibus coniunctionum ſyderum obſeruatis, imagines conſtructas formatáſ ad morbos, ad odia, ad amicitias, ad ſalutem, & ad alia quædam valere : certis metallis lapidibus gemmiſve inſculptas vel formatas.

Refert Zohar, Labanum habuiſſe duas imagunculas quas furata eſt Rebecca filia [c] Theraphim denominatas, per quas Laban omnium orientalium magorum celeberrimus diuinabat, ligabat, & offendebat hoſtes.

c Geneſ. 31.

Refert Plutarchus in vita Syllæ, Syllam cùm quandam Apollinis imagunculam è Delphis tractus eſſet, eam inter præliandum, ſinu ſemper detuliſſe, hàncque in periculis inuocaſſe exoſculatam.

Laminas & imagines maleficorum multa prodigioſè operari nemo ignorat, ſed id non alia ratione quam ex operatione dæmonis, ex pacto tacitè vel expreſsè cum illo inito.

Inducit Lucianus in philopſeu Eucratem narrantem, fuiſſe quandam apud ſe Pelichi ſtatuam, à qua cùm aliquis ſeruus quippiam abſtuliſſet, nec poſſet egredi, in eo loco deprehenſus ſit, ἐν αὐτῷ φώρῳ.

Narrat Ariſtoteles [d], fuiſſe Dædali & Vulcani Tripodes, quos inquit poeta ſponte ſua diuinum produſſe in certamen.

d lib. 1 Politicorum c. 3.

10 At ſimulachra illa non ita difficilia cognitu ſunt ac illa, quæ cauſam nobis occultam habent, & ideò aut diuinitùs accidunt, quæ non ſine aliquo calamitatis prodigio aut præſagio contingunt. Quo anno Hannibal Hetruriam inuaſit, & Romani ad Thraſimenum lacum victi ſunt, Romæ & Capuæ nauium ſpecies in cœlo viſæ ſunt, cum aliis prodigiis vt ſcribit Iulius obſequens de prodigiis cap. 31. Et rurſum cap. 34. circa aram Adriæ in cœlo viſas fuiſſe ſpecies hominum cum candida veſte, & legiones armatas in ianiculo, quæ tamen mox cùm concurſum eſt euanuerunt. Quo anno Hannibal à Nolæ expognatione prohibitus. Item cap. 35. anno quo Siphax Numidarum rex à Maſsiniſſa victus eſt, nauium longarum ſpecies in flumine Tarracinæ, quæ tamen nullæ erant, viſæ ſunt.

Per Syllana tempora, vt idem ſcribit cap. 118. inter Capuam & Vulturnum, ingens ſignorum, ſonus, armorúmque horrendo clamore auditus, ita vt viderentur duæ acies concurrere per plures dies rei miraculo intus conſiderantibus, veſtigia equorum, hominúmque & recens protritæ herbæ, & virgulta viſa, quæ molem ingentis belli portendere : ſecuta enim crudelitas Syllæ & centena millia hominum conſumpta Italico ciuilique bello.

Quo tempore etiam reconciliatione facta, inter Cæſarem, Anthonium, & Lepidum, fœda principum fuit proſcriptio, armorum telorúmque ſpecies à terra viſa ad cœlū cum fragore ferri, vt idem Obſequens refert c. 129. & cap. 76. quo tempore Romani à Luſitanis & Gallis grauiter armis vexati ait ante Conſæ arma in cœlo volare viſa, fulmine pleraque decuſſa. Antequā per Antiochum expugnaretur crudeliter ciuitas Hieroſolymorum, contigit per vniuerſam ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites diſcurrentes, auratas habentes ſtolas, & haſtas, quaſi cohortes armatas & curſus equorum per ordines digeſtos, & congreſſiones fieri cominùs, &c. 2. Machabæor. capite quinto, antequam obſideretur a Tito Veſpaſiano eadem ciuitas, viſæ ibidè per cœlum concurrere acies, rutilantiáque arma. Cornel. Tacit. libro quinto hiſtoriæ : vnde quæſo iſta ſimulachra, & quis mihi ſtatuarium aut formatorem enarrare poterit? Quemadmodum quis mihi explicabit quæ ad orationem Eliſei puer eius miniſter, exercitum Syrorum vidit : cum videt montem plenum equorum & curruum igneorum in circuitu Eliſæi [e]. Sed &, vt ait Plinius libro ſecundo natura. hiſtor. cap. 57. *Armorum crepitum & tubæ ſonitum auditos è cælo Cymbricis bellis accepimus, crebróſque & prius, & poſtea. Tertio verò conſulatu Marij, ab Amerinis Tudertibus ſpectata arma cæleſtia, ab ortu occaſúque inter ſe concurrentia, pulſis quæ ab occaſu erant.* Feſulis ingēs multitudo, inter ſepulchra, lugubri veſte, pallida facie, interdiu ambulare, gregatim viſa. Quo tēpore per Naſicā Hiſpaniæ principes, qui rebellabāt, ſupplicio conſumpti ſunt, vrbibus dirutis [f].

e 4. Regum 6. verſ. 17.

f Iulius Obſequens de prodig. ca. 112.

11 Erunt & aliæ ſpecies imaginum arte configuratæ, ſine ſpiritu vitali, quæ tamen imitantur actiones aliquas vitales. Simulachra νευρόσπαστα vel θαυματα vocantur apud Græcos, imagunculæ, quæ fidiculis tractæ, vel ſaltant, vel alios motus referũt, de quibus meminit Lucianus in Syria dea, quæ tamen nihil per ſe ſponte faciunt. Gellius libro 14. capit. 1. Rabbi Dauid in libro radicum, in verbo תמוז thamùz, refert quòd Iudæi idololatræ, faciebant imaginem cuius oculos plumbo replebant, & accenſo infernè igne plumbum liquefiebat: ſicque flere videbatur.

In mechanicis magnopere Architas Tarentinus præſtitit, ſic vt eius quoque columbam ligneam, pondiſculis quibuſdam inſtructam, mirificóque artificio fabrefactam volitaſſe ſcribant, tùm Phauconius, tùm alij.

Apud Caſſiodorum libro primo variarum epiſt. 45. Legitur Boëthium philoſophum ſimulachra huiuſmodi mechanicáque operatum ſubriliter libramentis adhibitis compoſuiſſe, vt angues volantes, angues exſibilantes, auiculas vocem edentes.

De idolis & idololatria. CAP. XVIII.

TRadidimus ſuperiùs, ni fallor, ſufficienter idola aliud dici quam imagines: neque prohibitione habendi vel colendi idola, contineri imagines quæ idola non ſunt, hoc eſt, quæ non adorantur vt Deus: vel perinde ac ſi ipſæ imagines eſſent dij, nunc ſupereſt vt de illis imaginibus, quæ idola dicuntur & cultæ ſunt pro diis, cùm nec Deum repreſentarent verum, nec dij eſſent, agamus. Malitia præuia, vt ait Diuus Athanaſius oratione contra idola, anteambulóque idololatriæ fuit: vt enim homines malitiã quæ nulla eſt didicerunt effingere, ita quoque Deum qui nullus erat, effigurarunt: non aliter quàm ſi quis in profundum & exors iam lucis ac ſine conſpectu earum rerum quæ luce teteguntur, oculíſque homo vergentibus, aquáque supernè aciem oculorum premente, ſola quæ in profundo ſunt proſpicit, nec præterea quicquam in rerum natura eſſe opinatur, eaque quæ aquis apparent rerum omnium potiſſima credit.

2 Imaginum probatus vſus præceſſit, veneratio inconſulta & impia earum, quæ latria eſt & abuſus, genuit, quam dicimus idololatriam: vt ex corrupto tritico, naſcitur lolium. Cùm populus enim, vt ait prædicto loco Athanaſius, voluit gratificari tyrannis, pulchras eius conſtituit ſtatuas, quas poſteri opificij pulchritudine adducti, adorarunt, ídque verſum in vitia vitæ, populis ignorantibus quales ij quorum erant ſtatuæ, fuiſſent, quæ ſignificantiùs in capite decimoquarto Sapientiæ verſu duodecimo & ſequentibus explanantur.

12 *Initium fornicationis eſt exquiſitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ eſt.*

13 *Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.*

14 *Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis eſt inuentus.*

15 *Acerbo enim luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos, ſacra & ſacrificia.*

16 *Deinde interueniente tempore, conualeſcente antiqua conſuetudine, hic error tanquam lex cuſtoditus*

A *eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta &c.* vbi proſequitur cauſas alias erroris idolorum & abominandorum ſacrificiorum.

3 Obſeruare hîc oportet, nomen idololatriæ compoſitum ex idolo & latria: nec dices idoliam, vel idola, ſeu materiam ipſam per ſe idoli, eſſe damnata. Omnia enim in ſubſtantia bona ſunt. Quæcunque enim Deus fecit vidit, & erant valde bona, Geneſ. cap. 1. verſu finali. Sed latria idoli damnata eſt, id eſt cultus imagini vel idolo delatus perinde ac vero Deo. λατρεία eſt cultus & ſeruitus religionis, apud Auguſtinum, de ciuitate Dei libro quinto capite decimoquinto, & apud Platonem λατρεία τῷ θεῷ & λατρεύοντες, cultores Dei vbique vocantur à Diuo Paulo epiſtola ad Hebræos, & apud Scriptores eccleſiaſticos λατρεύω pro religione Deum colo, accipitur.

B 4 Quidam exiſtimant, vt Annius Viterbienſis ex Beroſo de regibus Babyloniæ, lib. 5. ex Lactantio, & aliis, primam idololatriam proceſſiſſe à ſtatuis, quas primùm Ninus poſuit Ioui Belo, & Rheæ; & eas fuiſſe occaſionem idololatriæ in Babylone. ponit enim primùm Saturnũ Nimbrothum, deinde filium eius Iouem Belum, & nepotem Ninum tertium regem Babyloniæ. Sacra pagina Geneſ. capite decimo, narrat Noachum genuiſſe Cham, Chã Chus, Chus autẽ Nembroth genuiſſe, cuius principium regni Babylon qui robuſtus venator & potens fertur, atque tyrannus & idololatra. Siquidem, vt habetur in traditionibus Hebræorum, is latriam ignis ſeu cultum diuinum ignis habebat, & ad eum alios compellebat, quæ & fertur cauſa, cur Abraham eam patriam reliquerit, & ſeceſſerit in terras Meſopotamiæ Geneſ. cap. 12. ideo dicitur eductus Abraham de terra Vr, אור id eſt, ignis flammæ Chaldæorum, ſcilicet adorantium ignem Geneſ. cap. 15. Poſt mortem Noe cœpit inualere idolorum cultura, propter Babylonicam iniquitatem. Siquidem poſtquam maledixit Noë Cham, & in ſemine eius Chanaam, præcociter ipſe ſeparatus eſt à latere patris, & non plenè in doctrina diuina inſtitutus, generauit progeniem ſe vitioſiorem. Et proinde Nembroth tyrannidem exercens, à veri Dei cultu alienus cœpit ſuam impietatem vi propagare, & ſolùm in certa familia Sem ex qua deſcenderat Abraham, veri Dei cultus vtcunque remanſerat, multis enim generationibus diſtabat à Noë & eius filio Abraham: nam genuit Noë Sem: Sem, Arphaxat: Arphaxat, Sale: Sale, Heber: Heber, Phaleg: Phaleg, Rheu: Rheu, Sarug: Sarug, Nachor: Nachor, Thare: Thare, Abraham, & Nachor & Aram. Quo tempore etiam qui nati erant ex Sem, incipiebant ſe idololatriæ dare, imo & ipſe Abraham antequam Deus illum ex terra Chaldæorum abire iuſſiſſet, vt fidem facit, capite vigeſimo quarto Ioſuæ vbi ver. 2. ad populũ Ioſue ſic locutus eſt, *hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Trans fluuium patres veſtri habitauerunt ab initio: Thare pater Abraham & Nachor: ſeruierúntque diis alienis. Tuli ergo patrem veſtrum Abraham de Meſopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Canaam, &c.* Scribunt autem Rab. Iochannam, & Rab. Hanina, 48. anno ætatis cœpiſſe Abrahamum Deum cognoſcere, & receſſiſſe ab idololatria.

Exiſtimat Cyrillus initio libt. 1. & 3. contra Iulianum Apoſtatam, homines ab Adamo vſque ad Semum filium Noachi, Deum vnum vniuerſorum conditorem tantùm coluiſſe, neque quenquam taxari quòd diis alienis fuerit deditus

ditus vllus, vel immundis dæmonibus obtulerit. A

Alij exiſtimant ante diluuium tempore quo Enos cœpit inuocare publicè nomen Domini, cœpiſſe fictitiorũ deorum cultũ, & ſic Hebræorũ interpretes explicant verba poſtrema cap. 4. Geneſ.

5 Putarem autem poſt diluuium, & ignem fuiſſe antiquum Idolũ, & in Babylonia antiquum Bel: iuxta Danielem cap. 14. quidam exiſtimant Belum fuiſſe primum regem Aſſyriorum, & ideo eius nomen & ſtatuam veneratam: Belum autem à ſole trahi: nam Bel Aſſyriis ſol eſt. Explicatur & Bel vetuſtus, ab Hebræis בלה *vetuſtus*, quod forſan idolum hoc fuit antiquius vel idolum illud nomine ſolis dixerunt, quòd vetus idololatria quam retinuerunt Perſæ, Chaldæi & reliqui orientales, magis erat poſita in eius cultu, & in cultu ſyderum ſeu militiæ cœli, quorum ſimulachra & ſigna idola repræſentabant.

בל Bel tamen proprium erat idolum Babyloniorum Hierem. 51. verſ. 44. Daniel. 14. meminit de Beli templo Babylonico cui pepercit Seleucus, Pauſanias lib. 1. ſiue in Atticis. B

6 Erat autem nomen commune idolorum Baal, vel בעל *bagnal* quod eſt idẽ quod dominus, patronus, defenſórve alicuius rei, vnde idolum Moabitarum quod adorabant in monte Phegor, dictum בעל פעור *bagnal phegor*, & vulgo *beelphegor* Deuter. 4. Ioſue 22. Pſal. 105. Oſeæ c. 9. Hoc idolum creditur idem cum Saturno, vt ait Celius Rhodiginus libr. 13. c. 3. Hebræi tamen & Munſterus, ad c. 25. Num. vocatum fuiſſe hoc idolum Moabitarum פעור *pehor*, eo quod diſtenderent in eius venerationem forameo podicis. & cacabant in conſpectum eius, quæ ſic tradunt,

בקרא פעור שפירעים לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי

Item בעל זבוב *vagnal Zebub, dominus muſcæ*, vulgo Beelzebub idolum Accarum 4. Reg cap. 1. erat illa vrbs Paleſtinæ, quæ poſtea ab Herode inſtaurata dicta in gratiam Auguſti Cæſarea. Eſt & templum *baal berith* Domini vel idoli Iudæis Iud. 9. Dicitur Beelzebub princeps Dæmoniorum Matt. c. 10. & cap. 12. & Marc. 3. & Lucæ 11. Inuenimus ſæpe abſolutè in ſcriptura ſacra idolũ & ſtatuam Baal, cultus & prophetas eius, aras, lucos, templa, ſæpe in libris Regum & Prophetarum: & in plurali quoque idola *baalim*, vt liqueat omnia ferè idola dicta fuiſſe *bagnalim*, id eſt nomine Domini: vt *bagnal* eſt Dominus, quod non eſt ſine artificio dæmonis factum Nam cum vnus ſit Deus Dominus natura, impius ille latro dæmon, voluit furari hoc nomen Deo, & voluit ipſe dici Dominus, in ſuis idolis abſolutè. Quod tamen Deo ſoli competit, cui nomen Dominus, Iudith. cap. 9. Pſal. 8. & 82. *cognoſcant quia nomen tibi Dominus, &c.* Item Hiere. 23. Amos 9. Sicque angelus ſalutauit beatiſſimam virginem, *Dominum tuum*. Luc 1. ipſe Dominus dominantium. Apocal. 19. C D

7 Erat & aliud idolum Ammonitarum 3. Reg. cap. 11. verſ. 5. & 7. quod dicebatur & מלך *molec* & מלכם *milcom* & מלכם *malcom*.

Iubet Deus capit. 20. Leuitici, occidi dantem de ſemine ſuo Moloch, idolo, imo vltionem minatur in populum qui imperium de occidendo eo, non impleuerit. Conqueritur & per Ezechielem Deus capite 32. verſu 35. *& ædificauerunt excelſa Baal in valle filij Ennon, vt initiarent filios ſuos & filias ſuas Moloch, quod non mandaui eis, nec aſcendit in cor meum vt facerent abominationem hanc, &c.*

Fieri poteſt vt illud eſſet ſimulachrum ſolis, vt à מלך *melec*, rex fiat moloch eius ſimulachrum, quod videtur poſſe firmari ex cap. 5. Amos verſ. 26. & ex ca. 7. Actorum verſ. 43. ibi *& ſuſcepiſtis tabernaculum moloch, & ſydus Dei veſtri Remphan, figuras quas feciſtis, adorare eas*, verbum hoc *rempham* in capit. 7. Actorum quidem eſt, ſed in capit. 5. Amos deeſt, & tantùm, *portaſtis tabernaculum moloch deo veſtro, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus dei veſtri quæ feciſtis vobis*. Nec adhuc mihi occurrit quid eſſet illud Rhempham, niſi dicamus, quod & putarem verius eſſe, Zoroaſtris idolum in ſtella adoratum, quod vt credam, facit Clem. Roma. libro 4. recogni. vbi ait Perſas genus ſuum ducere ab vno ex filiis Chain qui Meſraim, appellabatur: quem poſt obitum Zoroaſtrem, hoc eſt viuum ſydus nominauere: eum autem igne à dæmone immiſſo crematum: cineres lectos & ad Perſas delatos, vt ab iis tanquam cœlo delapſus ignis, perpetuis ſeruaretur excubiis, ac pro Deo coleretur. Diodor. Pruſicus oratione Boryſthenica paulo aliter, & Zoroaſtrem ſe ſubduxiſſe ait in ſolitudinem à vulgi conſuetudine amore ſapientiæ captum, deinde poſt aliquod tempus igne cœlitùs delapſo & coruſco ardentem ſe conſpiciendum non omnibus, ſed quibuſdam apparuiſſe, &c. & ibi de curru ſolis & aliis de quibus ſacra pagina meminit. Verumtamẽ Munſterus ad capit. 23. libri 4. Regum tradit ſtatuam Molec fuiſſe concauam habentem caput vituli, & manus hominis extenſas atque paratas ad ſuſcipiendum, quæ ponebantur in igne, & pueri qui per ignem traducebantur ad brachia Moloch impellebantur, vt inter amplexus eius cremati, gratum ei fieret ſacrificium. Cùm autem puer per duos ignes hinc & hinc poſitos impelleretur, percutiebatur tympanum, תוף *toph*, ne eiulatus audiretur, vnde locus *tophet* dictus. Exiſtimarunt alij in concauo ſtatuæ concluſos filios comburendos fuiſſe. Sed rurſum Munſter. ad capit. 6. Ezechiel explicat illa verba, *deuaſtabuntur altaria veſtra, & confringentur* חמניכם *chamanechem*, vt vulgo legitur, ſimulachra veſtra &c. venit, inquit, חמנים ab חמה quòd ſoli ea eſſent dedicata ſimulachra.

8 Soli & lunæ ſimulachra facta & equos & currus dicatos & cultum exhibitum vt militiæ cœli, nemo ambigit, vt liquet ex cap. 23. li. 4. Reg. Reginam cœli vocabant veriſimiliter lunam, cui ſimulachrum conſtituerant, eique offerebant placentas & libamina mulieres, vt ſcribitur Hieremiæ ca. 7. verſ. 17. & c. 44. verſ. 18. & 19. vt autem ſolis ſimulachrum Moloch dicere poterant vt regium: ſic lunæ, למלכת *limlecheth*. ſtellæ magnæ reginæ, quæ eſt in cœlo, adhibuiſſe & in ſacrificiis Moloch ignem inde conſtat, quòd ſanctificabant vel conſecrabant filios aut filias ſuas idolo per ignem, 4. Regum cap. 23. ibique aliquando intra ſimulachrum æneum comburebãtur in valle Ennon: Cæterum cum hęc accuratius conſidero, non planè auſim dicere, dare de ſemine ſuo Moloch, fuiſſe, immolare filios Moloch, nam tranſire filios legimus reges feciſſe in eadem valle Ennon, per ignem, non mortuos. Tamen conſentiunt loci, ibi adoratam militiam cœli Solem & lunam. Sicque legitur 4. Reg. c. 21. ver. 5. & ſeq. Manaſſes rex extruxit altaria vniuerſæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini, & traduxit filiũ ſuũ per ignẽ, & ariolatus eſt. & 2. Paralip. ca. 28. verſ. 5. de Acaz rege *ipſe eſt qui adoleuit incenſum in valle ben Hennon, & luſtrauit filios ſuos in igne, iuxta ritum gentium,*

quas interfecit Dominus in aduētu filiorum Iſrael. Rut- A
ſum ca. 33. verſ. 3. de Manaſſe idem dicitur quod
antea, item verſ. 5. & poſtea verſ. 6. *tranſiréque fe-*
cit filios ſuos per ignem, in valle ben Ennon, obſeruabat
ſomnia, &c. quæ omnia pendere vidētur ex cultu
prohibito Deuter. ca. 17. verſ. 3. ſub pœna mortis,
ſolis & lunæ & miliriæ cœli. Item & eo pertine-
bant currus & equi ſoli dicati, 4. Reg. c. 23. Perſæ,
vnde hæc idololatria radices traxiſſe videtur,
ſolem proculdubio venerabantur, vt aiunt Iuſtin.
in 1. Herod. in 1. Strabo 15. Macrob. lib. 1. Satur. c.
6. Solis illis ſacer currus, qui regem in publicum
procedentem, anteire ſolebat, vt ait Xenoph. in 8.
Cyriped. & ſuo tempore Perſas Solem in linteo
pictum adoraſſe indicat in Apologe. Equum ei
mactabant teſte Iuſtino in 1. Philoſt. de vita Apol-
lo. 1. adorandi Solem & mos ad vicinas regiones
tranſiuit. Perſæ Solem Μίθραν *mithram* nomina-
tunt, eóque nomine coluerunt. vt ait Strabo in 15. B
& Heſychius: in antro autem Mithram cultum
fuiſſe teſtātur Lactantius Placiad. in 1. li. Thebai-
dos Statij. Tertul. li. de. corona militis. Iulius Fir-
micus lib. 1. cap. 5. vbi & hoc addit, Quòd Perſæ
Magi & omnes qui Perſicæ regionis incolunt fi-
nes, ignem prætulerunt omnibus elementis, &
mithram hunc dixiſſe. Et ſacra tamen in abditis
ſpeluncis tradidiſſe Quare qui initiabantur & im-
buebantur mithræ ſacris, inter 80. tormentorum
gradus per quæ probabantur antequam admit-
terentur deducebantur per famem, per ignem,
per frigus, per verbera, aliosque cruciatus, neque
ad ſacra mithræ admittebatur quiſpiam, niſi qui
prius omnia præpoſita 80. tormentorum genera
patienter pertuliſſet, túncque ſi ſupereſſet, admit-
tebatur, intérque præcipua ſe in ignem conijcere
erat, vt ſcribit Nicetas ad orationem Gregorij, εἰς
τὰ ἅγια φῶτα, & Nazianzen. in Iuliam, & Nonnus C
in notis ad eundem Nazianzenum, ex quibus li-
quere videtur quid eſſet traducere per ignem in
locis ſacræ paginæ, quid Moloch ſimulachrum,
quidve currus & ſpecus Solis & myſteria idoli.
Herodotus in Melpomene tradit Libyæ populos,
Soli, & lunæ, ſacra facere, nec vllos prætetea deos
putaſſe. Scythas verò, veſtam ſeu ignem, Iouem &
tellurem, quam putant eius vxorem, Apollinem,
cœleſtem Venerem.

9 Erat & כמוש *chemos chamos* Deus ſeu idolum
Moabitarum, cui & Salomon à Deo vero errans
templum etiam conſtruxit 3. Reg. ca. 11. meminit
de eo idolo Leuit c. 21. 4. Reg ca. 23. Hierem. 48.

10 Fuit Aſtarthe, idolon deæ Sydoniorum,
alij eam Atergatim, aut Decreto, nominarunt Ci-
cero 3. de natur. deor. vocat Venerem, quæ nupſit
Adonidi.

11 In cap. 17. quarti libri Regum alia idola D
ponunt verſ. 29. & ſeq. *& vnaquæque gens fabricata*
eſt, inquit, *Deum ſuum, poſuerúntque in fanis excelſis*
quæ fecerant Samaritæ, gens & gens in vrbibus ſuis qui-
bus habitabant: viri enim Babylonij fecerunt
סכות בנות *ſucoth benoth*, viri autē Cuthæi fecerunt
נרגל *nergal*, & viri de Emath fecerunt אשימא *aſci-*
ma. Porrò Ethæi fecerunt נבחז *nibechaz* vel *nebe-*
chaz & תרתק *tarthak*. Hi autē qui erant de Sephar-
uaim, comburebāt filios ſuos igni לאדרמלך וענמלך
ladrmelech & gnanamelech, diis Sephariaim.

12 Quorum primum idolorum locus, potius
videtur *Sucot Benot*, ac ſi dicamus, ſpeluncas vel
tabernacula filiarum, vel lucos ſuburbanos in vil-
lis poſitos. Forſan erant illæ domunculæ vel ædi-
colæ effœminatorum, pro quibus mulieres texe-
bant quaſi domunculas luci. quas fertur deſtruxiſ-
ſe Ioſias rex Iuda 4. Regum c. 23. verſ. 7.

Et facit quod 3. Regum cap. 15. verſ. 12. & 13.
& abſtulit (Aſa rex) *effœminatos de terra purgauitque*
vniuerſas ſordes idolorum, quæ fecerant patres eius: inſu-
per & matrem ſuam Maacham amouit, ne eſſet princeps
in ſacris Priapi, & in luco eius quem conſecrauerat: ſub-
uertitque ſpecum eius, & confregit ſpecum turpiſſimum,
& combuſſit in torrente Cedron. Eadem verba repe-
tuntur lib. 2. Paralipomen. cap. 15. verſu. 16. Fertur
autem Priapus Liberi & Veneris filius. Scribit &
Hieronymus in Hilationis vita. nationem Sara-
cenorum in Eluſa ciuitate, circa deſertum cades,
cultoi Veneris deditam.

Cæterùm neque in capit. 15. 3. Regum neque
in 3. Paralip. cap. 15. mentio vlla de Priapo vel
nomine illum ſignificante: ſed pro eo legitur
מפלצת *mphletzeth* quo ſignificatur idolum terri-
bile cultoribus: neque putare oportebit ideo Maa-
cham fuiſſe præpoſitam ſacris Priapi. Nec a-
trium eſſe ſpecum Priapi, ſed potius diceremus
eſſe antrum Mithræ ſiue ſolis. Nam in antro cul-
tum fuiſſe à Perſis & in ſpeluncis abditis ibique
eius ſacra facta, ſcribit Iulius Firmicus libro 5. de
errore profanæ religionis. Et apud Perſas, & in
Mithræ ſacris, ſacerdotia fuiſſe mulierum quæ
caſtè viuerent: vt alibi Dianæ, conſtat ex Iu-
ſtino libro 10. & Plutarch. in Artaxe. Quare
cùm prædicta capita ſacræ paginæ loquantur
de cultu Solis & idolo eius, & curru, refer-
re ſacerdotium & principatum huius Maachæ
non videtur alienum à vero, ad ſacerdotum eius
Mithræ vel Solis. Et hanc veritatem & mentem
textus, puto, tamen in omnibus cum bona venia
ſacrorum patrum, quorum hæc, vt alia cenſuræ
ſubiicio.

13 Munſterus tamen ad cap. 17. li. 4. Regum,
ait idolum Socot Benot, intelligi per Rabinos.
גלו תרנג סכו gallinam cum pullis: eſt enim, inquit,
vel mea ſententia melius שכוי gallus. Benot verò
filios ſignificat.

Verùm Rabbi Kimhi hoc refert ad idolum נרגל
nergal Cuthæorum & putat eſſe תרנגלת הבר *tarne-*
goleth habar, id eſt gallinam ſylueſtrem nomen e-
nim conuenit cum תרנגול *tarnegol*, id eſt gallo. Sic
etiam Elias illud *nergal* explicat. Sed locus extat
in capite quinto Amos qui aliud ſignare forſan
docet ibi, ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמכם כוכב
אלהיכם אשר עשיתם לכם *vneſcatem & ſicot malechem,*
veet ciuun tzalmethem cocau elohechem aſcer gnoſcitem
lechem. id eſt, honoraſtis potius ſicut regem ve-
ſtrum Ciion imaginem veſtram, ſtellam deorum
veſtrorum quos feciſtis vobis. Vbi Rabbi Ion-
tha ſic vertit, portaſtis Sicut. Dicunt autem He-
bræi ibi Sicut eſte nomen ſtellæ, ad cuius hono-
rem fecerant imaginem & idolum quod Deum
ſuum vocarunt. Ciion verò quidam putant ſtel-
lam eſſe, שבת *ſcobath* Saturni, quam Perſæ quoqoe
vocant כיון *chion*, ad cuius honorem fecerunt
imaginem & idolum.

14 אשימא *aſcima*, explicatum eſſet idolum
hirci, & Rabbinis תיש hircum ſeu arietem eſ-
ſe liquet vt Annonis ſimulachrum fuiſſe, for-
ſan non ſit alienum ſuſpicari, atque in for-
ma hirci dæmones apparere his qui credunt in
eos, notat Rabbi Kimhi ad caput deci-
mum tertium Eſaiæ: eſt quoddam genus dæ-
moniorum nomine onoſcelidis dicturum à
Græcis, quòd à ſummis cruribus videri ſo-
leant, iuxta Sozomenum libro 8. capite 6.
vulgo

vulgo dicunt & dæmonium quod adorant Sagæ A apparens in forma hirci, hircus etiam in ſacra pagina in malam partem & pro malis capitur, Matt. c. 25. Leuit. c. 4. 9. & 16. & portabat in ſacrificio peccata populi hircus, quia præ ſe fert perſonam peccatorum ob eius ſuperbiam, quæ declaratur in cornibus extenſis nimium & barba, tùm ob libidinem in ipſo euidentem, & dicam infra latius.

15 Per נבחז *nibercham* intelligi Munſterus ait כלב *celeb* canem. Fingebatur hecate idolũ trium capitum, quorum vnum erat caninum, aliud equinum, medium ſuis agreſtis, vt eſt apud Orpheum in Argonautic. & Ouid. 9. Metamor. Apud Æthiopes gens (Nubas vocant) & in Africa Ptoembari quibus regis vice canis dominatur, quem mirificè obſeruant ex illius motu imperia, & quæ ſunt placita, augurantes. Alexan. ab Alexan. li. 6. c. 2. à quibus & hoc idolum potuerunt habere Iſraelitæ, & Ægyptios finxiſſe Deum canicipitem, ſer- B penticipitem, aſinicipitem, tradit Athanaſius oratione contra idola.

16 Per תרתק *tartak* intelligunt Rabbini חמור *chamor* aſinum: fortè enim ab aſina Balaam quæ locuta fertur, hoc idolom conſtituerunt.

17 Per אדרמלך *adramelech* intelligunt פרד mulum alij טוס pauonem.

18 Per ענמלך *gnanamelech*, intelligunt סוס id eſt equum, vel phaſianum, vel שלו coturnicem.

19 Erat & עשתרות Aſtaroth idolum Sidoniorum 4. Reg. 23. 1. Reg. 31. Iudicum 2. vbi & tempus quo cœperunt declinare à Deo vero notatur, poſt mortem Ioſue. putant autem Hebræi iuxta ſignificationem nominis, eſſe idolum in forma ouis fœmellæ, vt ait Rabbi Dauid in libro radicum, & Munſterus ad cap. 31. 1. Regum.

20 דגון *dagon* Philiſtæorum erat idolum 1. Re. ca. 5. vbi dicunt Hebræi, Dagon habuiſſe formam C piſcis infra vmbilicum: ſupra verò, figuram corporis humani, quod liquet ex voce ipſa דגון, quæ à דג *dag*, quæ ſignificat piſcem, & ita etiam Hebræus textus Iudi. c. 5. innuit ibi: ecce iacebat Dagon coram arca Domini in terra, & caput Dagon atque duæ palmæ manuum eius abſciſſæ erant ſuper limen, tantùm (forma) piſcis relicta eſt in eo. Secundum quam deſcriptionem dicemus hoc idolum dictum fuiſſe apud Græcos & Latinos Tritonem Deum habitum marinum, de quo Apollonius libro quarto Argonauticôn ibi,

Δίμας δ' οἱ ἐξ ὑπάτοιο, &c. id eſt,
Pars fuerat forma ſuperis humeróſque capútque,
Et latera & partes ſupremas lateris omnes.
Inferius ſed enim cauda hinc pendebat & illinc Immanis ceti. &c.

Et Virgilius libro decimo Æneid.

Hunc vehit immanis Triton & cærula concha
Exterrens freta, cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert in piſcem deſinit aluus.

Et Ouid. 2. Metamorphoſ.

Cæruleos habet vnda deos, Tritona canorum, Proteáque ambiguum. Veriſſimum enim eſt inter piſces & tritones ita depictos inueniri vt parte ſuperiore ſint hominis figura, inferiore piſcis, quos & viſos ſæpe refert Alexander ab Alexandro libro tertio capite octauo, & ibidem de Nereidibus marinis mulieribus quæ apparuerint ſua tempeſtate refert eiuſdem formæ, & Plinius libro nono hiſtoriæ natura capite quintò, vide quæ etiam diximus latius libro ſeptimo ſyntagm. iur. capite tertio, vbi & de Sirenibus ſimilibus munſtris & aliis.

21 Fuerunt quidam, qui Angelos deos putarunt, & tanquam deos adorarunt. Quemadmodum hæretici dicti ideo angelici, apud Iſidorum libro octauo Etymolo. de quibus & Diuus Auguſtinus in hæreſibus quos ſuo tempore iam defeciſſe teſtatur Epiphanius.

22 Caiani quoque adorabant Cain, in capite trigeſimonono, quidam autem 24. quæſt. 3. ex Diuo Auguſtino in hæreſib.

23 Marcellina etiam ſocia Carpocratis hæretici, adorabat imagines Ieſu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ, incenſúmque adorando faciebat. Bernard. de Lutzemburgo in hæreticis & in Carpocrate.

24 Erat & idolum תמוז, *tammus* inter Iſraëlitas quem deflebant mulieres, de quo meminit Ezechiel capite octauo verſu 14. Putat Diuus Hieronymus hunc fuiſſe Adonidem à Venere adamatum, occiſum ab apro, quem deploratum per ſingulos annos à mulieribus dicit Ezechiel.

25 Venerabantur Perſæ non ſolùm regem quem adorabant procumbentes in terram, tanquam Deo honorem tribuentes, vt ſcribit Quintus Curtius libro octauo. Plutarchus in Themiſtocle, & alij: Sed etiam eius auream imaginem in aditu & ingreſſu Babylonis, vt ait Philoſtratus libro primo de vita Apollonij. Imo & eius genium, cui qui in aula principis verſabantur, menſam cibis, epuliſque inſtructam quotidie apponebant. Quod aſſentandi ſtudio Nicoſtratum Argium turpiter factitaſſe Athenis tradunt.

De aliis Idolis, & falſis diis Ethnicorum.

CAP. XIX.

IDola Ethnicorum populus Iſraëliticus, inter eos conuerſatus adorauit impiè, vnde Dei ſenſit ſæpe vindictam vſque ad exterminium ferè. Verumtamen, non omnia illorum idola coluit, ſed tantùm aliqua eorum cum quibus conuerſabatur. Et proinde annotabimus alia quædam idola quæ inter gentes fuerunt pro diis habita, ſuadente & impellente diabolo, humanæ ſalutis inimico irreconciliabili. Quædam autem idola dico me relaturum, quia ſingula recenſere nec dignum Chriſtiano eſt auditu, nec fieri poſſet vt enumerari poſſint tot tantæque ſuperſtitiones & fictiones, quæ detinuerunt ante aduentum Solis veri mundi, ante inquam incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, miſerum hominem in tenebris, & impoſturis dæmonum implicatum, quibus omnino mentis & corporis acies perſtringebatur. Quadi, Sarmatæ, pro diis mucrones ſeu paruos enſes habebant, vt ait Marcellinus lib. 17. hiſtoriæ.

D Angilæ populus Africæ minoris regionis, Cyrenaicæ, manes tantùm deos putabant, pérque eos deierabant. eos vt oracula conſulebant, precatíque quæ volebant, vbi tumulis incubuerant, pro reſponſis ferebant ſomnia [a].

Ariſtophanes in nebulis mordet Platonem, quòd Deos antiquos negaret, & nebulas pro diis habuerit, eas in quaſcunque figuras transfigurare potentes.

Quamuis Plato in cratylo falſos illos deos Solem & Lunam & ſtellas, videatur probaſſe, quos ideo θεοὺς dictos memorat, quaſi θέοντας currentes. At Phornutus libro de θεωρίας περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, de ſpeculatione naturæ deorum capite primo θεοὺς deos dictos ait, ἀπὸ τῆς θέσεως à poſitione, ſeu ſitu, quòd antiqui cœleſtia corpora

[a] Mela lib. 1. de ſitu orbis cap. 8.

Ll 2 deos

deos eſſe ſibi perſuaſerunt, quæ certo motu ferri deprehenderunt velut authores mutationis Aſtrorum,& conſeruationis huius vniuerſi.

2 Stultitiam autem ſuam Ethnici declararunt Intelligentibus,ex eo quod quidam exiſtimarunt Iouem,Saturnum,Venerem,& ſimilia idola,fuiſſe homines, & longam genealogiam & progeniem innumerabilem annumerant, vt Heſiodus in theogonia & alij.

Græci autem & Philoſophi illorum, hos deos non homines fuiſſe,ſed corpora creata inanimata etiam,à nominibus ipſis docent,de quibus Phromeus prædicto libro per totum. Ζεὺς,inquit, *omnia mundi & δεὺς vnde genitiuus διὸς imber eſt, quòd irriget terram, aut viuentibus vitalem humorem ſubminiſtret:ſoror eius* ἥρα, *Juno.* ἥτις *eſt* ἀὴρ, *id eſt, aër. copulatur enim cœlo cùm è terra tollitur, & ex eorum complexu alij nati, & quia* ῥεῖ *id eſt fluens in tenuitatem eorum ſubſtantia, ignem & aëra producit, hinc & matrem eorum eſſe* ῥεῖαν *Rhean fabulati ſunt. & patrem,* Κρόνον *Cronum,ſeu Saturnũ,vt conſtaret certa temporis menſura facta eſſe, ſiue per coniunctionem & materia commixtionem fiat elementorum productio: ſiue quod eſt veriſſimilius quòd tantiſper aer ſubſiſtat quantiſper ab igne impellatur,& moueatur natura,* διὰ τὸ κραίνειν καὶ ἀποτελεῖν τὰ ὄντα ad commiſcenda & perficienda entia.

3 Ex prædicta mutatione vt idem capite tertio, etiam aqua oritur, quare ex iiſdem fingitur ποσειδῶν, id eſt, Neptunus, natus. Poſidori namque eſt illa potentia, cuius vi in terræ viſceribos & circa terram humor generatur: οἶδα ἀπὸ τῆς πόσεως ὕτω κληθεῖσα, ἢ τῷ δεδόναι ταύτην. ὁ καθ' ἕτερον λόγον, ποσειδῶν ὀνομασθεὶς διὰ τὴν παρακειμένην αὐτῷ ἰδιότητα. id eſt, *nominata ita potentia, ab eo quod poteſt & datione eius, vel ſecundum alium ſermonem nominatur ob prabitam ei proprietatem, frater prædictorum, inquit* capite quarto, ἅδης, id eſt Pluto, eſt aër denſiſſimus terræ proximus, quaſi ἀειδὴς inuiſibilis, & capite quinto. Rhean fingunt verò gaudere tympanis, cymbalis, fulminibus & facibus, quoniam cùm imbres è cœlo deſcendunt, cum fulgure & tonitrui ſæpe deferuntur.

Saturni autem ſtuprum cum terra & defloratio teſtium,& ſimilia,ea dicta ſunt,quia κρόνος ἀπὸ τοῦ κραίνειν à commiſcendo quòd fluxum cœli in terram vberiorem cohibuit,& exhalationes tenuiores effecit.Mundi autem natura quam Iouem appellari dictum eſt,infuſiones infundens, nimiam illam mutationem rerum compeſcuit, vinculiſque deuincluit,in longius eam producens mundóque tradens.

4 Oceanum quoque prodiderunt primam eſſe rerum cauſam, cum Thetide ἔστι δὲ ὠκεανὸς ὁ ὠκεῖος πάντα κύκλος, χῇ ὀφείξης μεταβάλλων. θητὺς δὲ ἐπὶ τῆς ποιότητος ἐπιμονή,&c.id eſt, *eſt autem oceanus circulus ille celeriter fluens, & certo ordine ſeu alternatim mutationem recipiens, Thetys verò eſt qualitatum perſeuerantia,ex eorum enim commixtione & coniu,ſubſiſtunt omnia entia:nihil enim naſceretur,ſi alterum alteri non commiſceretur.*

Philo Iudæus de his etiam ſic ſcribit, pro diis venerati ſunt Græci elementa, aquam, aërem, ignem,aliis nota nominibus, qualia ἥφαιστος ignis ἀπὸ τῆς ἐξάψη, id eſt,ab accendendo. ἥρα. ἀπὸ τοῦ αἴρεσθαι, quòd in ſublime aër ſit elatus. ποσειδῶν aqua, à potu fortaſſis, δημήτηρ terra, quòd mater videatur omnium ſtirpium & animalium. Latini hos falſos deos dicunt, Vulcanum,Iunonem,Neptunum,Cererem. Alij ſolem, alij ſtellas,adorant ſophiſtarum inuenta, &c.Philo libro de vita contemplatiua,Diogenes quoque Laertius in ſeptimo de vitis philoſophorum in Zenone Cythieo, conſentit placuiſſe Græcis,Deum dicere δία,quòd per ipſum ſunt omnia, eundémque ζῆνα vocari, quòd vitæ omnium ſit author: ἀθηνᾶν autem,quòd in æthere diſtentum ſit imperium eius, ἥραν quòd in aëre: ἥφαιστον quòd in artificiali igne: ποσειδῶνα quòd in humore: δήμητραν quòd in terra.

5 Emolpi filium primum deorum generationem credidiſſe,relatum ſcribit Diogenes Laertius [a].

a li.1.in pro.

Triginta deorum millia in terra fuiſſe,recenſet Heſiodus, vt & ſcribit Euſebius libro quinto de præparatione euangelica,capite quindecimo.

Nationes diuerſæ,in diuerſis diis aliarum nationum deos non admittentes,haſtam,ligna, colles, montes, aquas, aſtra, piſces, aues, dracones, leones,adorarunt, &c. de quibus ſcribit Alexander ab Alexandro libro ſexto capite vigeſimo ſexto.Item febrem, pœnam, beneficium,malam fortunam.& ſimilia quæ meritò etiam irridet Plinius lib.2.cap.7.

6 Scribit & Athanaſius [b] Ægyptios etiam ſibi pro diis finxiſſe quæ nunquam fuerunt, vt canicipites,ſerpenticipites,aſinicipites, & Lybiam Iouem ſibi finxiſſe Ammonem,veruecino capite: quemadmodum alios caput ſeparatim, manus & alia membra pro diis habuiſſe. Alios item gratificantes ſuis tyrannis, eos vel metu vel per adulationem coluiſſe. Illam Iouem quendam cultum in Creta: in Arcadia Mercurium: in India Dionyſium: in Ægypto Iſidem, Oſiridem Orum. Et hoc tempore, inquit Athanaſius,Antinous Adriani imperatoris Amaſius, honores Dei, in Ægypto defunctus, eius edicto conſequutus. Romæ ſenatuſconſulta, plures deos faciebant, cùm tamen nec ipſa nec ſenatores dij eſſent. Et olim qui dij non erant aliis decreuerunt diuinitatẽ.Et ita in Græcia celeberrimi habiti Iupiter,Neptunus,Apollo,Vulcanus,Mercurius:& inter fœminas Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Theſei qui ibi regnauit edicto, numen acceperunt. Et apud etiam Ægyptios Iſis, Proſerpina minor quæ & Venus.

b oratione contra idola.

7 Simon Magus eò impietatis peruenit, vt Deus crederetur & ei Romæ ſub Claudij Cæſaris imperio erecta eſt ſtatua inter duos pontes Tiberis cum ea inſcriptione,Simoni Deo ſancta. Et in Samaria Θεὸς πρῶτος dicebatur Deus primus, & eius meretrix quam ex proſtibulo Tyrij phœnicum duxerat, Helena, dicta eſt πρώτη ἔννοια. Cognitus tamen & declaratus ex certamine & victoria Diui Petri impoſtor, vt ſcribit Niceph. Calix [c].

c li.2.hiſtoriæ eccleſ.cap. 14.

Nouum tamen non fuit huic ſceleſto,à gentilibus fuiſſe numinis communicatum nomen.Nam & adulteriis,latrociniis,& mille ſceleribus coinquinatis,ante dederant:vt Ioui, Mercurio, & ſimilibus qui furoris,turpitudinis,& flagitiorum exempla poſteris pro meritis talis ſanctificationis reliquerunt,vt ait Euſebius,Pamphi [d].Perſequuntur autem flagitia pſeudo-deorum illorum, Plinius libro ſecundo capite ſeptimo, Tacianus Aſſyrius, oratione contra Græcos, Iuſtinus contra gentes,Theophilus antiquiſſimus Theologus lib. 1.contra Autolicum calumniatorem Chriſtianæ religionis Arnobius [e].

d lib 2.de præparatione euang. c.6.& 9.

e lib 3. contra gentes.

8 Obiicit & Arnobius eodem libro tertio, multa diis gentilium,quæ quales fuerint apertiſſimè oſtendunt.

Primum,

(A) Primum, quòd fuerint in multiplici forma hominum conficti, nunc iuuenes, nunc ſenes, nunc nudi, nunc veſtiti.

Secundum, quòd diuerſi fuerint ſexus, quòd patiant, concipiant in cœlo, vt Iuno, Iupiter, &c.

Tertium, quòd diuerſæ artis, vt typographi, fabri, medici, lanarij, nautæ, &c. faber, Vulcanus, qui in cœlo etiam enſes faciat, &c.

Quartum, quòd & fictitij quidam conſtituti ex arbitrio, vt cinctia, ſeruit replicationi, vnxia ab vogendo, victa victui, potua potui ſeruiat, ſtulta pœnæ.

Quintum, quòd ſint incerti, quòd aliter alibi Iupiter, aër, cœlum, Sol, Diana, Luna, dicantur, & ſimiles alij dij.

Sextum, quòd circa deos controuerſiæ plures incertiſſimæ virorum doctiorum, vt circa Nouenſiles, lares, indigetes, inter Piſonem, Grauium Varronem, Cornificium, Manilium, Cincium. (B)

Septimum, irridet in quarto libro gentes, quòd ab effectibus hominum numina conſtituerint, idque peculiari Romanis, ſicque fecerint deos; & deas, pacem, bellonam, victoriam, æquitatem, &c.

Octauum, quòd alij dij dextri, alij ſiniſtri & mali ominis conſtituti.

Nonum, quòd flagitiis deos præfecerint, vt ſtupris venerem, pertundam, in cobiculis maritis præſto exiſtentem, virginalem ſcrobem effodentibus. Mutinum, cuius in manibus pudeodis equitari matronas ſuas volebant, &c. Quemadmodum & aliis rebus propria numina commenti ſunt: vt putam rebus petendis: Nemeſtrinum, Deum nemorum. Patellanam rebus patefaciendis: Suadelam ſuadendis, &c.

Decimum, quòd in grammaticalibus cerarent. qui oumerum pluralem Deo negant, cùm tamen ipſi plures conſtituant, & eiuſdem nominis, vt per (C) exempla ibidem relata apparet.

Vndecimum, quòd Deus ſuos oſtentet, qui tamen geniti & nutriti ab hominibus, cùm Deus niſi à Deo geoitus iſque ab æterno ſit alioquin inter homines ingenitus.

Duodecimum, quòd coluerint pro diis ſtupris inceſtis ſceleribuſque coinquinatos, aliiſque infectos viriis, quæ ſeuerè vindicantur inter homines iuſtitia dictante. Sic Iouem Ganimede abutentem & mille ſtupris & adulteriis contaminatum & putrem. Venerem meretricem vulgarem, &c.

Decimumtertium, quòd ipſi antiqai gentiles, qui Deos conſtituerunt, ipſimet contemptui habuerint; ſiquidem de læſa maieſtate aliiſve criminibus leges conſtituerunt, & tulerunt acerbiſſimas pœnas imponentes: de his autem quæ tanta mala, ſtupra, delicta, cædes expreſſerunt, leges nec (D) pœnas ſtatuerunt, cuiuſmodi fuerunt poetæ & ſimiles.

Decimumquartum, docet eius ſanctitatis integræue ſcilicet fuiſſe vitæ deos illos, vt ob maleficia quidam ſublati fuerint è medio, quemadmodum & Pindarus ait Æſculapium ob auaritiam ditatum: Apollinem ex falſis reſponſis, &c.

Decimumquintum, idem Arnobius Lib. 5. aduerſus gentes, narrat impoſturas regum, qui vt populum fallerent diuiniratis opinione, deos illos falſos oculis obiecerunt, quemadmodum refert ex hiſtoriis eorum: vt de Numa Pompilio, cum ſuis Faunis & Pico. Narrat & fabulam ex Timotheo de Agdi monte, qui ex ſpermate Iouis natus dicebatur, cùm nollet illi Themis ſuccumbere.

(A) Decimumſextum idem lib. 6. Obiicit gentibus, ſimulachra, quòd inepte adorarent pro Luna virgioem: pro ventis homines inflatis buccis, cùm hæc non ſint: quódque tribuerent ſimulachris diuinitatem, quòd templa contra hyemem & imbres ædificent, & Ammonem adorarent cum cornibus arietinis.

Decimumſeptimum libro 7. Obiicit hoſtias diis cæſas quæ facerent eorum gratiam venalem, vt qui nihil darent niſi prius aliquid accepiſſent: quódve inhonorentur potius mactatis, ſanguine, hircis & pecudibus, tanquam cibo canum & ferarum corruptilibus & vermificantibus dignati & honorati.

Scripſit adhæc Palæphates author Græcus in deos gentilium, librum de fabularum poeticarum explicationibus, ſiue de non credendis fabuloſis narrationibus. & Phrimutus, vel Cornutus aliis, (B) de natura deorum, vbi deos fabuloſos manifeſtat. ſcripſit & Iulianus Aurelius Leſſignenſis de cognominibus deorum gentilium libros 3. & Gregorius opus integrum ſyntagma de diis gentium in quibus videntur & leguntur deorum gentilium turpitudines, vitia, fabulæ, & Ethnicorum nugæ.

6 Similes quippe fuerunt gentiles idololatræ, poſt amiſſam de Deo vero cognitionem, ambulantibus in tenebris, & quærentibus ædium quibus includuntur exitum: ad quaſcumque enim partes manus palpando impegerint, eo patere ianuam putantes. cum autem nec exitum inueniunt aliò palpantes ſe transferunt, vt cæci. Quo factum eſt, vt quiſque ſuos deos ex arbitrio ſibi finxerit prout ſibi videbatur, & deſultoriè ab vno in alium tranſierit, & pro occaſione & opinione talem Deum putauerit quem talem ei videretur eſſe. Et cùm non poſſent aliqui ratione aliqua, (C) verum Deum quo premerentur iuſtè, agnoſcere, maluerunt etiam incerto Deo ſacrificia conſtituere, quemadmodum memorat Diogenes Laërtius in Epimenide. Et meminit Diuus Lucas, Actorum cap. 17. Cùm Athenienſes aliquando laborarent peſte, reſponſo à Pythia accepto, vrbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium naui miſſa, & Epimenidem ex Creta aduocarunt, qui luſtrarunt vrbem, peſtémque compeſcuerunt hoc modo: ſumpſit Epimenides oues nigro & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde quò vellent abire permiſit, his qui eas perſequebantur, vbicumque illæ occubuiſſent ſingulas mactarent peculiari cuipiam Deo, & in hunc modum fertur quieuiſſe lues: & ex eo tempore per Athenienſium pagos aras ſine nomine inuentas. Putabant & aliqui minùs obſcurati, quendam eſſe Deum, eúmque placandum: ſed non planum (D) ante aduentum Chriſti habuerunt omnino, quis eſſet ille Deus, diſtracti tot de diis opinionibus. Ideo & ignoto Deo ſacrificarunt aliqui. Sic & admonere Græci audiebant Sybillam libr. 3. oraculorum.

Ἀλλὰ μὴν ἱλάσκου θεὸν ἄμβροτον, αἴ κ' ἐλεήσῃ,
Οὗτος γὰρ μόνος ἐστὶ θεός, κ' οὐκ ἔστιν ἔτ' ἄλλος. Id eſt,
Sed ipſum placa Deum, ſi fortè miſereatur,
Is autem ſolus eſt Deus, & non eſt etiam alius.

10 Hebræi ad cap. 17. Leuitici verſ. 7. *nequaquam immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus cum quibus fornicati ſunt.* Notant pro dæmonibus habere textum לשעירים *laſegnirim* id eſt capris, ſicut & in Iſaia c. 13. circa finem, de capris ſaltantibus fit mentio, ſeu de piloſis. & per capros intelligunt dæmones qui in modum piloſorū caprorum ap-

parebant cultoribus ſuis, vt dixit Rabbi Kimhi. A & nunc ſortilegæ examine torturæ & ſponte interrogatæ, fatentur in ſuis conuentibus ſacrilegis, dæmonem in ſpecie hirci adorare & poſtetiora eius oſculari.

Referunt Iudæi in Midras ירוש, in explicatione *Ioſue* ante ſacrificium oblatum de Iſaaco par patrem, Sathanam primùm apparuiſſe in forma ſenis Abrahamo: deinde in forma puerili Iſaaco, Tertiò Saræ ſub ſpecie rurſum viri ſenis; & cùm illorum animos à Dei obedientia flectere nequiret, confuſum diſceſſiſſe.

11 Erat idolum apud Saxones in caſtro Eresburg, dictum Irminſul, quod euertit Carolus dictus Magnus, anno 772. vt habetur in Annalibus Pipini & filiorum eius.

De Dæmonum adoratione. CAP. XX.

ACcedat ſuperioribus nunc contemplatio, quibus artibus & quàm ſceleſtè ad impietatem ſui cultus, pertraxerit homines dæmon. Poſtquam itaque dæmones veri Dei numen ſuis impoſtutis obſcuraſſent, inanibus idolis, & iam turbaram viderunt mentem & dubism in Dei cultu errantium, tunc apertè ſeipſos adorari procurarunt & gloriam Dei ſacrilego animo, ambitione & ſuperbia qua tenentur, in ſe transferre voluerunt. & præſtigiis, terroribus & quibuſdam ementitis vel ſuppoſitis oracolis, diuinationibus, aliiſque artibus animos hominum errantium & negligentium Deum verum inquirere, faſcinarunt, vt deos eos crederent, de quibus nos alibi tractauimus [a].

Et lib. 34. Syntagmatis iuris vniuerſi. atque alibi dum de magis agimus, quæ non repetam, & vnicuique auido ibi inquirenda relinquam, quæ mihi occurrerunt poſtea promam.

[a] Lib. de angelis tomo 4. commentar o rum ſyntaxeô artis mirabilis, parte prima, & lib. 7. ſyntaxeon c. 3. & 4.

2 Sunt ſpiritus Empuſi qui vno pede incedunt, terribiles, quorum genus dicitur à Suida ἔμπουσα δαιμόνιον. Sunt patedri, aſſeſſores diaboli, vitæ faſtidium & periculum inferentes, & qui ſub diuerſis ab officiis nominibus ſumptis, fuerunt adorati: vt penates, lares, latuæ. genij, manes, lemures, & ſimiles.

3 Immundus ſpiritus in affectatam carnis macredinem infunditur. vt ſcribitur in *Sanedrin* li. c. quaroor ſunt nefandi ſpecies, &c.

Ideo mortuos conſulentes per parſimoniam extenuant vires, & nocturno tempore iuxta tumulos degunt, quatenus ipſis in ſomniis, ſordidi defunctorum ſpiritus afflatu, efflagitata ſibi reſponſa innoteſcant. ſic dæmon ſibi, ea occaſione, Dei munus futurorúmque oracula vſurpabat, & ideo Deus ita ne fieret prohibuit, Deutero. c. 17. vt Iudæi exponunt in præcepto negatiuo 56. Vbi & Paulus Iſraëlita illud annotat.

4 Erat & vetuſta hominum inſolentia, certa dæmonum cultora animalium ſanguinem in foueam colligere, & circumquaque iuxta crucem recumbendo, cum dæmone ſodalitij fœdera inire, vt refert Rabbi Moſes Germidenſis in præceptum Iudæorum negatiuum 120. Et ibi Paulus Iſraëlita aſſerit ita intelligendum cap. 19. Exodi & cap. 19. Leuitici, dum dicitur, *Non comedetis iuxta ſanguinem*.

5 Suppoſuit & mortuorum diuinationem dæmon, & ita ſe adorari procurauit. ſcribitur enim in præceptis *lo gnaſee*, negatiuas, præcepto 36. quod ſumptum eſt ex Deuteron. cap. 18. Non inueniatur in te, qui conſulat אוב *oub*, qui Pytho explicatur in Deuteronomiu, cuius appellatio generalis eſt ad omnem diuinationem, cùm tamen אוב *oub*, ſit ſpititus defuncti, qui de medio aſſellarum ſeu regionis, aut de ipſius defuncti cranio ſuſurro loquitur, vt ſcribitur in libro *Sanedrin* ſeu iudiciorum, c. quatuor ſunt necandi ſpecies, & Eſaiæ ca. 29. Ibi quaſi Phitonis (in Hebræo אוב *oub*) de terra vox tua & de humo eloquiũ tuum muſſitabit. & 1. Regum cap. 28. Diuina mibi in Phitone. (ſcilicet אוב *oub*) & ſuſcita mihi quem dixero tibi. & ſuſcitatus Samuel, ſic & explicat Paulus Iſraelita Iudi. 36. præceptum Iudæorum.

Defendi & poteſt rectè quod אוב *oub* dixerunt Hebræi Pythonem. ſeu πύθωνα Græcis dici. Nam & πύθων dicitur δαιμόνιον μαντικόν dæmonium diuinans apud Heſichium & Suidam. vt & apud Diuum Lucam. Actorum cap. 16. Ancilla diuinabat habens ſpiritum pythonem, in quo diuinabat, B idémque Heſychio πύθων ac ἐγγαστρίμυθος ſeu ἐγγαστρίμαντις, id eſt ventriloquos, quem & antiqui vocabant εὐρυκλέα. quod teſtatur Plutarchus libro de ceſſatione oraculorum, τοὺς inquit ἐγγαστριμύθους εὐρυκλέας πάλαι, νυνὶ πύθωνας προσαγορευομένους. & cætera.

Rectiùs autem pytones, qui è cadaueribus reſpondebant in necromantia, eóque πύθω, Græcis putrefacio eſt & πύθω putredo.

Iode tamen diuinos alios dictos per extenſionem non ambigo, & Apollinem in Delphis diuinantem pythonem, quanquam dicant fabulæ Apollinem pythonem dictum, vel pythium à ſerpente per illum occiſo, quem dicunt natum ex putredine terræ poſt diluuium Deucalionis: cui certæ fabulæ reſpondet veritas, ſerpentem hunc dæmonis ex putredine idololatriæ, poſt diluuium Noachi natum fuiſſe, ſeu apparuiſſe, & inuoca- C tum, quem tamen verus Chriſtus ſuis ſagittis, & victoria crucis transfixit, & de regno occupato deiecit à ſede vſurpata.

6 Adinuenit & dæmonalium modum quo latenter ſe conſuli voluit, pollicitus diuinandi ſpiritum, nempe imponendo quoddam os cuiuſdam animalis ori. animal illud Hebræis *Iedua* dicitur, quod vt ait Moſes Chriſis, alio nomine Sampſonis, in præcepta negatiua Iudæorum, præcepto trigeſimooctauo, & ex ſententia Hieroſolymitana; eſt animal humana forma quod vndique ad vmbras reperitur, cui de vmbilici medio funis emittitur, quo veluti ſtirpes homo cucurbitæ inſtar affigitur, & quoad funis longitudo protrahitur, animal circumneſcitur, & deuorat, illúdque capere neſciunt venatores, niſi ſagittarum ictu funem præſcindant, quo amputato ſtatim expirat, atque ex eius oſſibus certa quadam lege D ori impoſitis, ſtatim arreptus opifex expetita eloqoia auſpicij fundebat, & hi aruſpices vt colentes deum alienum, dicti ידעונים *iedognim*, prohibiti à Deo præcepto Iudæorum negatiuo trigeſimonono. quod prodeſt ad intelligendum, capite decimonono Deuteronomij, *non conſuletis Ieduim*.

7 Rurſum idololatriæ alia ſpecies diuinationis per lignum cui ſe immiſcebat Dæmon, prohibita in præcepto negatur Iudæorum quinqoageſimo ſecundo & Deuteronom. capite decimooctauo. *Non inuenietur in te qui lignorum fruſtibus ariolettur*. Sumpta lignorum particula, cuius in vno latere detracta ſit cortex, & in altero relicta: ſi primo iactu fruſtuli reſupinati iam humi decorticata & cãdida facies apparuiſſet, ſecũda verò

proie-

proiectione totorũ cortice opertum latus oſtenderetur, ſoſpitem fauſtúmque gerendarum rerum euentum protendere putabant: ſin verò vice verſa obſcura facies primo, candida ſecundo ſuperior eueniſſet, nubilam & miſerabilem ſortem denunciare dicebant. Quod ſi vtroque iactu decorticatum opertúmve latus obtuliſſet, futurum inter vtrumque ſucceſſum augurabantur: contra hoc ipſum exclamauit Oſeas, cap. 4. *Populus meus in ligno ſuo interrogat & baculus eius enunciat ei.* Et hoc refert etiam Paulus Iſraëlita dictum præceptum 52. negatiuum, quod ante ipſum annotatum vidi in commentariis Hebraicis ad dictum præceptum 52. vbi & additur illud ipſum ſeruari in Sclauonia. meminit & de his ſuperioribus diuinationum generibus, Franciſcus Venetus tomo 2. Problematon ſacræ ſcripturæ, ſectione 5. Problemate 275. 276. 277. 278. Enumerat etiam & explanat modos 11. Diuinationum problemma. 286.

8 Aggrediuntur etiam apertè dæmones, volúntque ſibi cultum diuinum exhiberi impij ſpiritus quando diſpoſitam inueniunt hominum mentem ad ei obſequendam: vt accidit ſortilegis & magis, quos primùm latenter prætextu alicuius auxilij vel boni experiuntur, poſtea adorari ſe petunt. habemus praxim eius malitiæ in ſacris eloquiis dum de tentatione Domini agunt Diui Matthæi cap. 4. & Lucæ 4.

Primùm enim ambitionis lue, occaſione neceſſitatis famis, voluit Sathanas Chriſtum à mente deiicere, *dic vt lapides*, inquit, *iſti panes fiant.* Sic etiam mulieres & viros pauperes, afflictos, inceſtos, aggreditur, & ſpem aliquam eorum malum leuandi offerunt, & illos releuare à præſenti malo velle perſuadent. Sed ſecundo congreſſu, virus vomunt & auxilium compenſari idololatria deſiderant, & concupiſcentia perſtringunt, oculos, quemadmodum Domino Ieſu Chriſto in ſecundo congreſſu, auſus eſt dicere perditiſſimus & nequam ſpiritus, *hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me:* mentitus ad ſe regna & regiones quæ ex monte illi oſtendebat ſub ſua poteſtate eſſe: quemadmodum pollicetur ſortilegis, magis, & aliis quos decipit, quæ præſtare tamen non poteſt, dum eos ſibi initiat & ſuæ idololatriæ. Poſtremò autem iam illaqueatas animas, in pinnaculum cogitationum defert, & deſperationem commouet & impellit vt ſe mittant deorſum à pinnaculo templi: & ita abnegent ſanctam fidem Dei, ſeſeque præcipites dent ad omne genus abominationum exequendum, quod ipſi perſuaſerint. Voluit porrò Dominus cum dæmone prior hoc certamen ſubire, vt remedia quoque ſequenda relinqueret, & defenſionibus eius & armis in fide eius vtamur. Dum enim in primo congreſſu, poſt ieiunium famem pateretur, & à dæmone tentaretur vt miraculu in panes lapides conuerteret, reſpondit, *Non ex ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Matth. cap. 4. verſ. 4. Deutero. 8.

Eáque reſponſione vti debent Chriſtiani: dum enim penuria afficiuntur & carent voluptatibus, debent in Deum cogitatum ſuum iactare, iuxta verbum eius vel Prophetæ Dauidis [a].

Qui dat volatilibus cœli & omnibus creaturis illis neceſſaria in tempore. Dæmon autem vult tentari in eo & offendi Deum, & ideò ex lapidibus vult vt nos experiamur num poſſimus panes educere. Hoc eſt, vult & ſuadet, vt nos lucrum ex his eliciamus quæ lucrum dare vel alimenta ſeu ſubſidia per rerum naturam non poſſunt nec debent, & ita offendamus Deum, vt eo relicto poſſit in ſuam ſeruitutem faciliùs trahere.

a Pſal. 54. v. 23. Pſal. 146 v. 9. Matth. ca. 6. verſ. 26.

9 Quid enim aliud faciunt vſurarij quàm quod ſuadebat Chriſto dęmon, ex lapidibus enim & metallis ſeu mutuo lucrum accipiunt quod natura non poteſt producere, neque enim naturaliter aureus vel alius nummus generat alium nummum. Item ex quæſtu corporis multæ mulieres, alij ex latrociniis, alij ex impiis artibus lucrum & panes ſeu vitæ ſubſidia mendicantur: quæ omnia, nihil aliud ſunt quam ex lapidibus panes velle facere.

Obiecit verò Chriſtus Dominus tentationi per quam diuitias gloriámque mundi in vmbra oſtenſam ei Dæmon pollicebatur, ſi eum adoraret: *Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſerues.*

Et docuit nulla huiuſce mundi gloria, poſſeſſione, ambitione cedendum eſſe à cultu Dei; hæc enim nihil hominibus proſunt, ſi animæ ſuæ detrimentum patiantur, qui ea poſſederint [b]. Hæc fluunt & in hoc ſeculo relinquuntur, vita autem æterna ſemper nos comitabitur. *Et qui volunt diuites fieri incidunt in laqueos diaboli*, vt ait D. Paul. 1. ad Tim. cap. 6.

b D. Matth. c. 16. v. 26.

Non eſt mutandus Dominus, nec ſanæ mentis ij videntur eſſe qui à patris amicitia in tyranni crudeliſſimi, qualis eſt dæmon inimicus, irreconciliabilis homini, tranſire volunt ſubiectionem ſeu poteſtatem. Impius, aſtutus, & omni malitia instructus, cum hominibus quos ita aggreditur vt extorqueat cultum diuinum, negotiari ſatagit, & vno obolo ad venditionem animæ & corporis perſuadet. dat enim minuta quædam eáque interdum nulla, vt in ſuam officinam & carceres credulos traducat.

Videbis enim ſortilegas aliquas ſe dæmonibus committere, vel vt exiguum panem vel fruſtum conſequantur, vel vt ſe vindicent ab inimicis, vel vt poſſint quædam quæ illis videntur pulchra exequi: vt magi, ad ambitionem, oſtentationem ſtolidam & ioculatoriam, ſæpe dæmones aduocant, & illis inſeruiunt. Miſeri immemores primi præcepti, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerues.* Deuteronom. 6.

Immemores eius aureæ verè ſententiæ, *quam commutationem dabit homo* pro anima ſua [c].

Neque veras diuitias aut veram gloriam dare poteſt dæmon, ſed vmbratilem & figuratam ſeu apparentem. Dæmon nihil habet quod poſſit ſine voluntate Dei vt veri Domini, transferre: eſtque verè miſer, abominandus inops & mendicus; Deus contrà, de quo dictum. 1. Paralipom. ca. 29. verſ. 11. & ſequen. *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus, cuncta enim quæ in cælo ſunt & in terra, tua ſunt: tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes. Tuæ diuitiæ & tua eſt gloria, tu dominaris omnibus: in manu tua magnitudo & imperium omnium.*

c D. Matth. c. 16. v. 26. Marc. 8.

Hic eſt Deus, de quo verè cecinit virgo Maria, *quia eſurientes impleuit bonis, diuites dimiſit inanes*, D. Lucæ cap. 1.

10 Ad poſtremum verò perſuaſum inconſultum præcipitium, Chriſtus nobis etiam arma ſubminiſtrauit, *non tentabis Dominum Deum tuum* [d].

d Vt. Deut. ca. 6 verſ. 16.

Non enim experimentum quærendum eſt à Deo, neque dimoueri Dæmonis impreſſioni-

bus nos oportet à propugnaculi noſtri tuitione, ne inuadamur aut intercipiamur per latentes inſidias ab hoſte. non eſt fides abneganda, qua reſiſti poteſt inimico circuienti ſathanæ. Iuxta illud D. Petri 1. cap. 5. *Cui reſiſtite fortes in fide.* neque oportet præuenire præcipitatione operationum noſtrarum, prouidentiam Dei, quæ nunquam opportuno tempore in eũ confidenti & poſtulanti defuit. Quod non poteſt dæmon perſuaſionibus, muneribúmve oblatione conſequi, deſperatione, obiecta, conatur extorquere: & quæ obtinuerit, eadem retinere, & vi & metu verberibúſque quos ſemel ligauit, conatur prohibere ne ad fidem redeant, & ad reconciliationem eccleſiæ per abdicationem impietatis.

Remedium & amuletum præſentiſſimum eſt, cauere à peccatis quæ ianuæ ſunt, quæ ei aditum liberiorem ad nos præbent, Dei opem ſemper inuocare, fidem incontaminatam ſeruare, initio proditionis viriliter obſiſtere. Videtur enim dæmon ſimilis piſci capitoni. Is enim vt ſcribit Claudius Ælianus [a].

a Lib. 2. de natura animalium c. 5.

Non niſi iacentem piſcem deuorat. Οὐ πρότερον δὲ αὐτοῦ προσάπτεται, πρὶν ἢ διὰ τῆς οὐρᾶς κινῆσαι, καὶ ἀτρεμοῦντος μὲν ἔχει τὴν ἄγραν· κινηθέντος δ' ἀποχώρησε. i. *Non prius ipſum tangit vel inuadit, quam caudam mouerit, & immobilem ipſum quidem habet in prædam, mouentem autem ſe pertranſit intactum.* Sic Sathan iacentem hominem & non contradicentem, aut pericula non fugientem, tantùm decipit & illigat, alios nequaquam. Quæcunque etiam animæ, vt ait Euſebius, [b] vitiis ſubiectæ appetitu feruntur, iræ concupiſcentiæque ſeruientes, in naturam dæmoniorum conuertuntur, ac peroitioſæ ſicuti illi, fiunt. Sunt autem ſicut & dæmones inuiſibiles & inſenſibiles, &c. Addit poſtea ſpiritus dæmoniacos ſubminiſtrare animæ, ingentes malorum ſuggeſtiones, & velle pro Deis haberi & ideo gaudere ſanguine, vt & Porphyrius ait.

b Li. 4. de præpara. euangel. c. 11.

11 Antequam dæmon ſe apertè inſinuet & cautis ſe offerat, diſtinctè ſatagit primùm nobis arma eripere, fidem & bona opera in fide facta. Fidem conatur deiicere, prauis dogmatibus, falſis religionibus, & ſuperſtitionibus: dehinc, vt ait D. Gregorius [c]. Tribus modis, bona opera noſtra inſequitur. Aliquando intentionem polluit: vt quod in actione ſequitur, purum mundúmve non exeat: ſic auram tranſitorij fauoris apponit: ſi in hoc non præualet, in via laqueos tendit & ligat, in eo quod agitur exaltans, ſic laude agentis viam bonam immutat, & illa mens reſoluitur, & opus bonũ antequam finem attigerit, diſſipatur: interdum illud velamine mœroris obombrat: interdum nimia exultatione. Tertiò, his Satana non præualente, duriores in fine laqueos tendit, de quo Propheta Pſal. 55. *ipſi calcaneum meum obſeruauerunt.* & Pſal. 181. *In via qua ambulabam poſuerunt laqueum mihi*, & ſic eum qui iam ſibi ſecurus videtur, aggreditur.

c Lib. 1. moralium in Iob. c. 38.

De technis diaboli admonet quædam etiam Cyprian. lib. 1. epiſt. 8. ad plebem. *vitate lupos, qui oues à paſtore ſecernunt: vitate linguam diaboli venenatam, qui ab initio mundi ſemper fallax ſemper & mendax: mentitur vt fallat, blanditur vt noceat, bona promittit vt malum tribuat, vitam pollicetur, vt perimat.* Et rurſum tracta. 3. de ſimplicitate prælato. demon dicitur ſerpens, eo quòd ſerpat & latenter inſidietur & fallat blandis: & ſpecie boni, vt decepit Euam & Dominum tentare adorſus eſt, à quo tamen intellectus & retruſus eſt, & iterum lib. 5. epiſtolarum epiſt. 1. *Neque aduerſarius perſequitur & impugnat, niſi caſtra & milites Chriſti: hæreticos proſtratos ſemel, & ſuos factos contemnit, eos quærit deiicere, quos videt ſtare.*

Et 4. tract. de ſimplic. prælat. *ſpiritus inſynceri & vagi, qui poſteaquam terrenis vitiis immerſi ſunt, & à vigore cœleſti terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere; & deprauati errorem prauitatis infundere.*

Porphyrius ſcribens ad Anebonem Ægyptium, negat deos eſſe à pagania cultos, ſed dæmones principes malos, atque mirari, cur eorum ſacerdotes mortuis ſe polluere caucrent, & ipſi ad nidorem læſorum animalium accurrerent: cúrque minas vererentur, rogati verum dicere, ſiquis minetur quòd cœlum infringet, quòd occulta Iſidia reuelabit, quòd ea quæ ſunt in adyto ſecreta apeziet, quòd Charonis cymbam firmabit, quódque Oſyridis membra Tryphoni diſcerpet: vt & refert Theodoretus lib. 3. de curatio. Græcarum affectio. vbi etiam addit, eundem Porphyrium quamuis Chriſtianorum hoſtem, exiſtimaſſe malos dæmones ſub Serapidis poteſtate, quem & alio modo vocari ait Plutonem, dæmonumque teſſeram & ſymbolum eſſe, tricipitem Cerberum canem, hoc eſt, malum dæmonem, qui in tribus inuenitur elementis, aëre, aqua, terra.

12 Prima apoſtatandi a Deo cauſa dæmoni, fuit illa ambitio cultus diuini, dixit enim, *ponam ſedem meam in Aquilone, & ero ſimilis Altiſſimo.* Eſaiæ cap. 14. quem nominant *Sathael*, & præcipitatus de culmine Angelico, dictus eſt diabolus, vt ſcribit D. Chryſoſtomus, homilia de Adamo & Eua: & homilia de lapſu hominis primi, tom. 1.

13 In Orientali Ruſſia, vt habetur in quadam epiſtola ſcripta ex illis partibus, anno 1581. ad Dauidem Chytræum excuſſa Spiræ: etiam anno 1591. incolæ dæmonem Meridianum metuebant & colebant: ille enim eùm iam maturæ reſecantur, vt ibi dicitur, fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operariíſque vni vel pluribus, niſi protinus viſo ſpectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. Neque tamen contra hanc plagam remedio deſtituuntur, habent enim in vicina ſylua arbores religione patrum cultas, quarum cortice vulneri ſuperpoſito, non tantùm vulnus ſanatur facilè, ſed & dolorem louipedi dæmonis, ſeu lemuris exuunt.

14 Narratur & in epiſtola Iohannis Meletij ſcripta, ad Georgium Sabinum de religione Boruſſorum, quæ ponitur poſt prædictam Chytræi, Sarmatiæ gentes, colere ſpiritus quoſdam viſibiles, qui lingua Rheutenica *coltri*, Græca *coboli*, Germanica *cobolds* dicantur, quos credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum, nutriúntque eos lautè omni ciborum genere, eo quòd adferre ſoleant nutritoribus ſuis frumentum ex alienis horreis furto ablatum: cùm verò alicubi illi ſpiritus habitare & nutriri cupiunt, hoc modo ſuam erga patremfamilias voluntatem declarant, in domo congerunt noctu ſegmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animaliũ ſtercora: quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec diſſipauerit ſegmata nec ſtercora e mulctris eiecerit, ſed de inquinato lacte cum omni familia ſua comederit, tunc illi apparere, & permanere ibi dicuntur:

In quo ego obſeruo miſericotdiam Dei in tales homines qoi eos non permittit decipi ſpecie boni vel pulchri, ſed tantùm concedit dæmoni hæc turpia eis proponere, ex quibus poſſint facile cognoſcere, qualis ſit is qui eà proponit: quàm ſpurcus, infamis, turpíſque, & abominabilis, vt inde arguantut ſponte ſe in tantam miſetiam ſeruitutis dæmonicæ, & in damnationem ſe demittere, contra excelleotiam & dignitatem, honeſtatémque etiam humanam.

15 Illud autẽ videtur adhuc aſtu maiore opertũ, quod narrat. Tertullianus lib. de corona militis, in Mithræ ſeu Solis idoli initiationibus, ſeu myſteriis, militi qui initiabatur, coronam, interpoſito gladio oblatam, quam capti ſuo accommodaret, & inſuper diabolum ipſas res ſacramentorum diuinorum æmulatum, tinxiſſe, id eſt, baptizaſſe, ſignaſſe in frootibus, celebraſſe panis oblationem, imaginémque reſurrectionis induxiſſe.

16 Ferunt in orbe nouo & terra dicta Calicuth, dæmones viſibiliter adoratos quo tempore Chriſtiani eò adnauigarunt.

17 Scribit Gagoinus libro 10. circa annum 1460. quendam Guillelmum Gallum, dæmonem ſeu diabolom io ſpecie arietis adoraſſe, vt potiretur amore cuiuſdam illuſtris fœminæ.

18 Hodie maximum ſcelus inter ſortilegos & ſortiarias, quòd pluribus iudiciorum quæſtiobus & ſpootaneis eorundem confeſſionibus, & teſtium comprobationibus detectum eſt, vt per adorationem Dæmonis, eiurato Dei veri cultu & baptiſmo, infandis ſuis myſteriis initientur, & in eadem abominabili adoratione execrationibus obligeotur.

De locis in quibus cultus religionis ſolius Dei exercebatur.

CAPVT XXI.

NObis Deus in omni loco ſua beoeficia largitur, vbique per ſuam diuinitatem, & poteſtatem opera ſua exercet: omnia quocunqoe loco ſint, ſuam bonitatem, omnipotentiam, præſtantiam, ſapientiam, & virtutem prædicant.

Deus vbique videt, & vndecunque deprecantes, & gloriam, & laodem ei meritò tribuentes, & caneotes exaudit. Quod perſuaſit quibuſdam vt Magis Perſarum, & Xerxi, nõ eſſe certum locum, vel templum Deo ædificandum, vt qui eo contineri non poſſet, vt refert Cicero, & alij: & ſcribit Herodotus libr. ſecundo Ægyptios primos diis & aras, & ſimulachra & delubra ſtatuiſſe, & quod veriſimile eſt & Ægyptus videtur eſſe omnis idololatriæ origo.

2 Alij & meliùs, vtrunque confeſſi ſont: & quòd cœli, nec cœli cœlorum, cootinere poſſint verum Deum, nec per conſequens domus Deo conſecrata: verùm locum ſanctificatum Deo, & nomini eius, accipere gratiam à Deo, vt in eo inuocatus exaudiat orationes de loco habitaculi ſancti ſui in cœlo, & cùm exaudierit propitius ſit, vt explicat Salomon 3. Regum c. 8. In omni enim loco priuatim Deum colere, laudare, & deprecari, hoc & conoeniens eſt & expedit, nec eſt quiſquam tam vecors qui putet Deum ex priuatis locis non aodire, & priuatos contemnere: omnia enim & ſingula ad eius prouidentiam pertinent.

At publica ſacrificia, religioniſque myſteria in omni loco peragere non expedit, nec permittendum eſt: metu, ne quis arroget modum nouom colendi Deum, aut nouos deos ſibi more gentilium confingat, vt Michas Iudi. capit. 17. & ordinem eccleſiaſticum, ſacrámque hierarchiam conturbet, & polluat, vt videtur fateri Leo, conſtitut. Nouel. 4. & hereticorum conuenticula ſatis comprobant, & hæc ratio videtur appoſita in prohibitione facta à Deo. Leuit. 17. de noo offerendo alibi ſacrificio quàm in oſtio tabernaculi teſtimonij, additur enim verſ. 7. *& nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus cum quibus fornicati ſunt, &c.* ſicque iuſſit Deus Deutero. capit. 12. ver. 11. *In loco quem elegerit Dominus Deus veſter vt ſit nomen eius in eo. Illuc omnia quæ præcipua conferetis holocauſta, & hoſtias, & decimas, &c.* & poſtea verſ. 13. *caue ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris: ſed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hoſtias, &c.* quod & fusè probatur ex variis ſacræ paginæ locis, & ſententiis patrum, & ſacroſanctis conciliis, per totam ferè 1. diſtinctionem, de conſecratione apud Gratianum, maximè cap. 1. 2. ſicut noo alij. 11. & ſequen. excepta cauſa neceſſitas, quæ permittit cum authoritate eccleſiæ, alibi offerre myſteria publica, quàm in locis conſecratis, idque probatum Nouella Iuſtiniani 131. de eccleſiaſticis titulis, §. ſi qui in ſua domo c. 8. & Nouella 58. vt in priuatis domibus ſacra myſteria non fiant.

Quas tamen Nouellas abrogauit contrarium permittendo Leo Imperator, Nouel. 4. vt non modò vniuerſalis eccleſiæ ſacerdotes, verùm etiam qui ad quamcunque ſacram ædem pertinent, ſi io hoc vocentur licitè ſacra myſteria exponere, diuinúmque cultum celebrare domi priuatæ poſſint, & conſtitutio. 15. vt ſalutarem baptiſmum in qoocunque ſacro oratorio peragi liceat. Quæ conſtitutiones in tantum ſunt recipiédæ, in qoantum ſacris canonibus non contradicunt, vt cæteræ imperatoriæ leges, capit. non licet. 2. cum tribus ſequentibus. 10. diſtinct. videndum de hoc concilium Tridentinum [a]. Lex erat 12. T. *Conſtructa à patribus delubra habento: lucos in agris habento.*

[a] ſeſſio 22. in decreto de obſeruandis in miſſis.

3 *Luci*, inquit Varro 5. de lingua Latina, *à luce, quòd propter lucem cultus inſtitutus ſit, exiſtimant alij, locum arboribus conſitum numini conſecratum lucum dici, per antiphraſim, eo quod lux rara ibi ſit ob denſitatem arborum, cùm non liceret inde propter religionem arborem cædere.*

Cornelius Fronto, de differ. voc. ait fanum dictum, quòd Fauno locus eſſet conſecratus: alij, à fando, quòd fando conſecretur: templum in loco augurato, Sacellum paruum ædificium diis conſecratum, lucus locus fulmine ictus, & arboribus tectus.

Apud Virgilium, lucus ſemper, vt ait Seruius, locus augurio conſecratus; aliqui deriuant lucum, ab Etruſca voce, *luca*, quod eſt ſenex. ita lucus Latini regis in 7. Æneidos templum curiæ ſenatorum ita deſcriptum.

Templum auguſtum, ingens: centum ſublime columnis
Horrendum ſyluis ac religione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat, hoc illis curia templum.

Siquidem, vt ait Seruius, Senatus habere conſilium vel curiam non poterat, niſi in loco inaugurato; centum illæ columnæ erant centum ſublimes arbores conſitæ. In lucis colebantur diuerſi dij, prout illi dedicati erant ſeparatim: vnde religio extra vrbes maximè in lucis erat, vel iuxta delubra erant luci: prohibuit illud Deus Deutero.

Deutero. cap. 16. verſ. 11. *Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui: nec facies tibi neque conſtitues ſtatuam quæ odit Dominus Deus tuus.*

Meminit ſæpe ſacra ſcriptura, populum Iuda & Iſraël, concitaſſe iram Dei & ideo à Deo punitum, quòd ædificaſſet more idololatrorum ſibi aras & ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſuper omnem arborem frondoſam, quæ vocantur excelſa & eorum ſacerdotes, ſacerdotes excelſorum 3. reg. c. 14. ver. 24. & c. 15. ver. 13. & cap. 12. verſ. 31.

4 Non reprobauit autem locum Deus nemorum, & lucorum, neque prohibuit ibi nomen ſuum inuocari ſed nouit ad idololatriam procliues, gloriam Deo debitam ibi profanari translatam in dæmonia. Nempe ex arbitrio more paganorum noluit in excelſis ſibi per populum ſacrificari. Alioquin ante tabernaculi & templi erectionem, Abraham fidelis plantauit nemus in Berſabeo, & inuocauit ibi nomen Dei æterni, & fuit ibi colonus Palæſthinorum diebus multis Geneſ. cap. 21. verſ. fina. & antequam Salomon ædificaſſet templum Deo, populus immolabat in excelſis, & ipſe Salomon immolauit in holocauſtum ſuper altare in Gabaon mille hoſtiàs, quippe illud erat excelſum maximum, cuius loci oblatio grata Deo fuit 3. regum cap. 3. verſ. 2. & 4.

5 In concilio Hanetenſi c. 8. quod refert Burchardus epiſcopus Vuormacienſis, lib. 10. decretorum capit. 10. ſtatuitur, vt inuigilent epiſcopi & eorum miniſtri, vt arbores (quas vulgus colebat in tantum, vt nec ramum vel ſurculum inde auderet amputare), dæmonibus conſecratas, radicitus exſcinderent, ac comburerentur, & lapides quoque quos in ruinoſis locis, & ſylueſtribus, Dæmonum ludificationibus decepti venerabantur, funditus effoderentur, & in talem locum proiicerentur, vbi nunquam à ſuis cultoribus venerari poſſent, & vt hortarentur hæc ad Idololatriam vetitam pertinere, & vota ſua ad eccleſiam Deo portanda pro ſalute. Atque in concilio Bracharenſi cap. 22. relato à Burchardo eo libro 10. cap. 21. Sic ſtatutum *ſi in alicuius presbyteri parochia infideles aut faculas incenderint, aut arbores aut fontes, aut lapides venerantur, ſi hoc eruere neglexerint, ſacrilegium ſe feciſſe cognoſcant &c.*

Iuſſit Deus Gedeoni deſtruere aram Baal, quæ erat patris ſui, & ſuccidere nemus quod circa arã erat: quod & fecit, & ædificauit altare Domino in ſummitate petræ Iudic. cap. 6. verſ. 25. & ſequen. ibique non locum, quia erigi altare eodem loco ſibi præcepit, ſed id quod colebatur, reprobauit, vt veram religionem reſtitueret, non aliam reprobatæ ſimilem: quemadmodum legitur feciſſe Nabuchodonozorem, qui in mandatis dederat Holopherni duci exercitus, vt omnes deos terræ exterminaret, lucos eorum excideret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur Deus, à nationibus quæ potuiſſent Holophernis potentia ſubiugari[a].

6 Adorarunt verum Deum quidem in ſyluis & locis deſertis anachoretę, & ſolitarij, ſed non more idololatrorum dæmonia.

7 Erant & loca quædam certa orationi & cultui diuino ſemper deſtinata, ab eo tempore quo Dei adoratio eiúſque ſacrificia publicè inſtituta ſunt: fieri enim aliter non potuit, nam tria hæc ſe ſemper conſecuta ſunt, cultus ſeu religio, ſacrificia, & altare vbi ſacrificia fierent. Iámque ab initio Setho natus eſt filius Enos; cœpit hic inuocare (nempe publice) nomen Domini, Gen. capit. 4. in fine: priuatim enim à quolibet, exceptis his qui ad idola declinauerant, inuocabatur nomen Domini vt liquet ex eodem capit. 4. de Abel & Cain. refertur & capit. 14. Geneſ. verſ. 18. regem Salem Melchiſedech, qui egreſſus eſt ad occurſum Abrahæ redeuntis ex cæde regum, protuliſſe ei panem & vinum, quia eſſet ſacerdos altiſſimi, quod & refert Diuus Paulus ad Hebræos c. 7. verſiculo 3.

8 Licitum & erat ante Moſem, locum orationis cuique ſibi deligere, & ſanctificare: quemadmodum domum Deo ædificauit Iacob in loco in quo apparuit ſibi Dominus & angeli in ſcala innixa cœlo & terræ[b].

Arbitror autem Deum verum etiam vt plerumque adoratum in ſummitatibus montium, & ibi ſacrificia fuiſſe ſolemniora oblata, & altaria, id eſt, altas areas, ædificata ſeu conſtructa. Iuſſus Abraham à Deo ire in terram viſionis, atque ibi offerre filium, loco cuius & ſacrificium Deo iubente obtulit in vno montium quem monſtrauit illi[c]. Templum ædificatum à Salomone in monte Moria Deo[d], & ideo Micheas c. 3. in fine, minatur ex nomine Dei deſtructionem templi, & ait, *Sion quaſi ager arabitur: & Hieruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum.* & in capit. 4. eiuſdem prophetiæ, *& in nouiſſimo dierum, erit mons Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles, & fluent ad eum populi &c*[e].

Quin & aliquando Deum verum Syri victi ab Achab ſub rege ſuo Benadab, dixerunt Deum montium, *dij* inquiebant *montium ſunt dij eorum. ideo ſuperauerunt nos: ſed melius vt pugnemus contra eos in campeſtribus & obtinebimus eos. 3. reg. capit. 20. verſiculo 23.*

Dominus noſter IESVS CHRISTVS *aſcendebat in montem ſolus orare:* hæc omnia ab initio ſoli veróque Deo conſecrata, dicata & conſtructa: at demonis ambitio, impietas & inſidiæ, quibus aucupatur incautas animas hominum ſibi voluit quæ Deo debentur etiam in terris vſurpare; & perſeuerans in malitia & ſuperbia, propter quam deiectus fuit è numero bonorum Angelorum cœleſtium, Eſaiæ capite decimo quarto voluit quoque Deus haberi, & eo modo quo verus Deus, coli, non vt illi videtur in contumeliam creatoris, ſed in ſui ipſius maiorem damnationem. Et proinde vt conturbaret quantum in ſe eſt, cultum Dei veri, & curauit idolis ſuis ſacrificari in excelſis per ſuos adminiſtros, in lucis, in montibus, in aris, altaribus per impietatem erectis, interdum in foueis, in ſpeluncis & in templis ſibi exectatis.

Melanthes in libro de ſacrificiis πᾶν δὲ ὄρος, τοῦ Διὸς ὄρος ὀνομάζεται, ἐπεὶ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, ὑψίστῳ ὄντι τῷ Θεῷ, ἐν ὕψει θυσίας ποιεῖσθαι. id eſt, *omnis mons, Iouis mons apellatur, quoniam mos fuit antiquorum, vt quia Deus eſt altiſſimus, in loco altiſſimo ei ſacrificarent.*

Meminit & Appollonius Rhodius, libro 2. Argonau.

Καὶ βωμὸν ποίησε μέγαν Διὸς ἰκμαίοιο,
Ἱερά τ' εὖ ἔρρεξεν ἐν οὔρεσιν ἀστέρι κείνῳ
Σειρίῳ αὐτῷ τε Κρονίδῃ Διΐ. id eſt,
Ingentem Iouis humentis tunc extruit aram,
Et ſacra impoſuit in montibus: hæc quoque ſacra
Sirius accepit, ſic Iupiter ipſe volebat.

[a] Iud. ch. c. 3.
[b] Geneſeos 28. verſiculo 1. & c. 14. verſiculo 13.
[c] Geneſ. 22.
[d] 2. Paralip. 3. verſiculo 1.
[e] D. Matth. c. 14. D. Marc. c. 6. D. Luc. c. 6.

Et ſacra

Et ſacra pagina cùm deteſtatur idololatras in A Iſrael, adiicit inter cætera quæ agebant, vt 4. Regum capit. 16. verſiculo 4. de Achaz *immolabat quoque victimas & adolebat incenſum in excelſis, & in collibus & ſub omni ligno frondoſo.*

Et 4. Regum 17. verſiculo 9. & 10. 11. de Iſraelitis imitantibus idololatras gentium & *ædificauerunt ſibi excelſa in cunctis vrbibus ſuis a turre cuſtodum, vſque ad ciuitatem munitam, feceruntque ſibi ſtatuas & lucos in omni colle ſublimi, & ſubter omne lignum nemoroſum, & adolebant ibi incenſum ſuper aras in morem gentium quas tranſtulerat Dominus a facie eorum &c.*

Scribitur 3. Regum capite 11. verſiculo 7. quòd Salomon ædificauit phanum Chamos, Idolo Moab, in monte qui eſt contra Hieruſalem: cùm etiam idem ædificaſſet domum Domini in Hieruſalem in monte Moria qui demonſtratus fuerat Dauidi patri eius, in loco quem parauerat B Dauid in area Ornam Iebuſeij 2. Paralipomenon. cap. 3. in princ.

9 In deſertis locis, ſolebant & plerumque iſti luci & excelſa conſtitui: vt etiam ſcribit Cteſias libro de rebus Perſicis, in India eſſe locum ſacrum in tractu inhabitabili regionis, quem ſub nomine Solis & Lunæ venerarentur, ad quem à monte Sardonis eſſe quindecim dierum iter.

Perſæ, quibus neque aras, neque ſtatus, neque templa conſtruere moris erat, in editiſſimis quibuſque conſcenſi, montibus, Ioui hoſtias immolabant; Iouem autem omnem cœli gyrum vocabant, & ita Lunæ, Soli, telluri, igni, ventis, ſacrificabant. Plutarch. in pol.

10 Acceſſerunt ſuperioribus cum tempore templa, eáque dicata numinibus. Nam non omne templum conſecratum & dedicatum erat: quia C templum, ſi credamus Varroni libro 6. de lingua Latina, à tuendo ſeu videndo, aut cernendo. Quocirca cœlum: qua tuemur dictum templum: ſic, *Contremuit templum magni Iouis altitonantis.*

Et ita, *inquit*, templum tribus modis dicitur, à natura, ab auſpicio, a ſimilitudine: a natura in cœlo, ab auſpiciis in terra, quãdo locus auſpicij cauſa ab auguribus diffiniebatur viſu, & per metas ab illis præſtitas, intra quas auguria ſumere decreuerant. Similitudine, templa ſunt definita, certa ædificia circumſepta, quia, *inquit*, omne templum debet eſſe circumſeptum, nec plus, quàm vnum introitum habere. Dicta & ideo templa quę à tuendo etiam tecta. ex quibus & quædam dicit non cõſecrata: nã, *inquit*, Curia Hoſtilia templum eſt, & ſanctum non eſt: refert & Seruius in Virgilium templum Veſtæ non fuiſſe conſecratum, ne ſenatus illuc accederet, vbi erant virgines. Senatus autem vel eius conſilium haberi non poterat D niſi in augurato loco. Templum Dei in terra, mundus ſeu cœlum vniuerſum in quo Deus adoratur, vocatur a Cicerone in ſomnio Scipionis, & a Macrob. in eum libr. 1. capit. 14. ita aliud mundus in quo adoratur Deus, alius Deus à mundo, quia mundus per ipſum factus eſt, & mundus non eſt Deus, ſed eius creatura, Iohan. capit. 1. & Geneſ. 1. Templum ita varias recipit acceptiones per ſimilitudinem quandam: nos ſumus templum Dei. Paul. 1. ad Corint. capit. 3. verſ. 16. *Neſcitis, quia templum Dei eſtis: & Spiritus Dei habitat in vobis*, & capit. 6. verſ. 19. *An neſcitis quoniam membra veſtra, templum ſunt Spiritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à Deo & non eſtis veſtri: empti enim eſtis magno pretio, &c.*

Templum etiam Dominus noſter Ieſus Chriſtus vocauit corpus ſuum [a], *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, &c.*

[a] Iohan. euangel. ca. 6. verſ. 19.

11 Templum etiam dictum tabernaculum Dei, antequam templum Salomonis eſſet, vt liquet ex 1. Regum capit. 2. verſ. 32. ibi, *& videbis æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael*, & rurſum capit. 1. verſ. 7. *ſic faciebat per ſingulos annos, cùm redeunte tempore aſcenderent in templum Domini.* & verſ. 24. & adduxit eum ſcilicet Samuelem Elcana in domum Dei in Silo. atque templum & domus Dei nondum erat conſtructa, nam Salomon ædificauit 3. Regum. 8. Tabernaculum autẽ quod finxit Moſes erat in Silo. Exod. 26. & rurſum 1. Reg. capit. 3. verſ. 3. Samuel autem dormiebat in templo Domini vbi erat arca. Tabernaculum diminutiuum à taberna: taberna pro omni ædificio accipitur, quod eſt vtile ad habitandum, nempe ex eo quod tabulis clauditur, vt ait Vlpian. in l. tabernæ de verborum ſignifica. ex quo hodie etiam ſi ex alia materia conficiatur, remanſit tamen nomen. Tabernaculum tectum eſt caſtrenſe, ſubitarium, frondibus aut ſtragulis opertum, contra Solis, & tempeſtatum iniurias. Tentorium alio nomine ab extenſis velis, cùm tabernaculum conſecrauit Deo pro domo Moſes, erat populus in deſerto in caſtris, vnde & tabernaculum domus illa portatilis Deo conſecrata & arca dicebatur: de quo in capit. 25. 26. & 40. Exodi habitabant & patres aliquando in tentoriis & tabernaculis, & ita in domibus portatilibus, vt liquet ex Geneſ. capit. 9. 16. 18. 25. 35.

12 Sanctuarium Dei tabernaculum erat, Exod. capit. 25. cuius forma in capit. 26. erat C nempe compoſitio ex decem cortinis byſſinis, coopertis vndecim ſagis cilicinis, & pellibus arietinis rubricatis, cum tabulis ſtãtibus ex lignis Setim, &c. & ibi erat arca teſtimonij, propitiatorium, menſa panum propoſitionis, candelabrum aureum, &c. quæ in epitomen collegit Diuus Paulus ad Hebræos capit. 9. verſ. 2. & ſequentibus, *tabernaculum*, inquit, *factum eſt primum in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur ſancta: poſt velamentum autem ſecundum tabernaculum, quod dicitur ſanctum ſanctorum: aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti ſuper eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non eſt modò dicendum per ſingula. His verò ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes, in ſecundo verò ſemel in anno ſolus Pontifex non ſine* D *ſanguine quem offerret pro ſua & populi ignorantia, &c.*

13 Propriè tamen templum Salomonis, mons Dei dicebatur, vt ſcribitur Eſaiæ 2. *venite aſcendamus in montem domini, & in domum Dei Iacob.* Cæterùm tabernaculum Moſis & templum Salomonis ferebant imagines & figuras duarum Dei eccleſiarum Chriſti: eius quæ eſt in mundo, & eius quæ eſt in cœlis, vt fusè explicat Diuus Chriſoſt. in Pſalm. 14. Eius quæ eſt in mundo, imago eſt Moſis tabernaculum: eccleſiæ autem quæ eſt in cœlo, templum Salomonis quod eſt in monte. Duæ Eccleſiæ numero: vna autem modo fidei. De ea quæ eſt in mundo dicebat Dominus, *ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam*, Matthæi 16. de cœleſti, Apoſtolus

Apoſtolus ad Hebræos capit. 12. *acceſſiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem, & ad multorum millium Angelorum frequentiam qui conſcripti ſunt in cælis.* Tabernaculum Moſis tranſlatum de loco in locum in deſerto, ita & eccleſia Chriſti. Ideo eccleſia tentorium quod fixit Dominus & non homo & mundum tanquam incolatum ſuſcipit: & velut tabernaculum è locis in alia loca migrat, in perſecutionibus propter eum qui dixit Matthæi 10. *ſi vos perſecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam.* Chriſti eccleſia tanquam peregrè exiſtens pios facit inquilinos: Superna autem eccleſia primogenitorum in cælis, non habet illic inquilinos ſed habitatores pios. Illic non ſunt inquilini, quia nec perſecutio. Tabernaculum eſt hæc via: mons autem. eſt cœlum: *Iuſtum arbitror*, dicebat D. Petrus, 2. epiſtol. capit. 1. ver. 13. *quandiu ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare vos in commonitione, certus quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei &c.* Tabernaculum etiam eſt litera diuinarum ſcripturarum, mons autem, quæ in ipſis ſita eſt intelligentia. Tabernaculum & lex eſt: mons, euangelium. Tabernaculum etiam mons domi, mons autem diuinitas. 14 Colligunt Hebræi ex c. 12. Deutero. quandiu verſabantur in deſerto licuiſſe vbi libuiſſet ſacrificare: poſtquam autem ingreſſi ſunt terram promiſſionis, licuiſſe tantùm in Silo, vbi fixit tabernaculum Ioſue, Ioſue capit. 18. in prin. vbi remanſit fixum vſque ad mortem Sacerdotis Hely: quo indicante arca capta eſt à Philiſtæis, primo Regum 4. qui eam tranſtulerunt è loco adiutorij, in Azotum in templum idoli Dagon: dehinc circumdata per Geteos, qui eam miſerunt in Acaron, 1. Regum. 5. inde peruenit ad Bethſamitas, à quibus rurſum venit Cariathiiarim, poſita in domo Aminadab in Gabaa. 1. Regum capit. ſexto. & 7. iudicante Samuele, & ſacerdote exiſtente: ex domo verò Abinadab qui erat in Gabaa, tranſlatum tabernaculum, vel arca in domum Obed edom, & inde ad ciuitatem & domum Dauid[a].

[a] 2. Regum c. 9.

Poſtremò tranſlata in ſanctum ſanctorum templi, quod ædificauit Salomon, in oraculum templi ſubter alas Cherubim. 3. Regum capit. 8. & ibi tunc tabernaculum mobile fixum eſt. Subſtructam hanc ædem ſacram tradit Rabbi Abraham Leuita in hiſtorica Kabala, anno mundi bis milleſimo nongenteſimo vigeſimo nono, ante excidium ſuum, annis quàdringẽtis triginta tribus. Templum hoc Salomonis opus admirabile fuit ſupra ædificia quæ inter miracula orbis cõnumerantur ædificatum annis centum & quadraginta tribus, priuſquam Tyrij Coloniam Carthaginem conderent, ſecundùm Ioſephum lib. 8. Antiquita. & lib. 1. contra Appionem.

Multitudo pene incredibilis operariorum adfuit Salomoni quoque, ad opus conſummandum: quorum erant ſeptuaginta millia, qui onera portabant: octoginta millia latomiorum, in mõte tria millia, trecenti eorum qui præcipiebant opera, vltra eos qui faciebant opus[b], forma & fabrica templi & cetera quæ ibidem erant, ponitur. 3. Regum c. 6. & 7. & 2. Paralipomen. c. 3.

[b] 3 Regum c. 5. 2 Paralip. ca. 2. & 3.

Tres præcipuas habuit partes, prima erat templum clauſum, 2. atrium interius ſeu ſacerdotum, 3. atrium exterius ſeu populi, in quo porticus conſtructa eſt à Salomone, poſtquam ædem totam perfeciſſet. 3. Regum 7.

Templum illud longum, habebat ſexaginta cubitos in longitudine, viginti cubitos in latitudine, triginta cubitos in altitudine. 3. Regum capit. 6. porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi: porrò quadraginta cubitorum erat ipſum templum pro foribus oraculi, & viginti cubiti erant ad poſteriorem partem templi: quadraginta cubitorum decem erant cubiti interius intercepti, & quod erat interceptum vocabatur ſanctum ſanctorum: quod autem erat extra, ſanctum tantùm: auro autem omnia colluſcebant: nonnulli quoque dixerunt, ſupremam quoque trabem fuiſſe auream: huc ſolus Pontifex ſemel in anno ingrediebatur: illic & arca ſita erat, & Cherubim: illic etiam ſtabat altare aureum quo adferebatur turibulum ad nihil aliud paratum, quàm ad ſolum incenſum, ſeu ſuffitum. Hoc autem fiebat ſemel in anno.

In extremo verò templo, erat altare æneum, in quo quotidie adferebatur agnus & comburebatur, & vocabatur ſacrificium veſpertinum: erat enim etiam aliud matutinum, bis in die oportebat altare accendi, præter alias Hoſtias quæ adferebantur à populo. Hoc enim erat iuſſum, & lege ſtatutum ſacerdotibus, vt ex ſe & ex domo ſua, quando nullus offerret, vnum matutinum, & vnum veſpertinum agnum ſacrificarent, & comburerent. Quod iuſſerat Deus fieri, ſignificans per id quod fiebat eum aſſiduè colere oportere, & cùm dies deficit. Hocque ſacrificium fuit ſemper acceptum, atque huiuſmodi Hoſtia: cùm tamen quod fieret pro peccatis, aliquando non eſſet acceptum, vt explicat Chryſoſtomus[c].

[c] In Pſal. 140. tom. 2.

Progreſſu temporum atrium exterius interſtitio murorum fuit ſeparatum, vt anteriore parte viri, poſteriore fœminæ continerentur, & ab atrio ſacerdotum remotiores eſſent: vnde atrium nouum dicitur 2. Paralypo. c. 20.

Hæc rurſus omnia atria, ſuas habuerunt porticus, ad Meridiei & Septentrionis latera, quibus vel imber vel æſtus vitari poſſent. Additum & atrium tandem aliud profanum, ſeu gentilium, in quod cæteri & Iſraelitæ non purificati, ad orandum conuenire poſſent.

15 Et hæc omnia muro cingebantur, à quo totum ſpatium vſque ad atria contentum mons domus dicebatur, mons Dei, mons Morija. Sunt enim in eodem tractu montis quatuor colles ſiue iuga, quæ quandoque vna appellatione Sion dicuntur, aliquando varia ſortiuntur nomina. Primus collis ſeorſum Sion dicitur, qui ob ſui altitudinem reſpectu totius terræ ſpecula vocatur, in quo & erat arx dicta ciuitas Dauid, quam à Hieruſalem dirimebat hiatus quidam ſiue Melo 2. Reg. 5. Ibique erant ſepulchra Dauidis, & aliorum regum.

Secundus collis erat mons Moria, vbi templum, 2. Paralip. 3. Tertius Acra: vbi noua ciuitas, Quartus Golgota.

16 Stetit Templum à Salomone ædificatum, quadringentis decem annis, anno 11. & vltimo regni Sedechiæ à Chaldæis euerſum & incenſum[d].

[d] 2. Paralip. c. 36 & Ieremiæ c. 52 Eſdræ. 3. c. 6. verſ. 15.

17 Reædificatum & inſtauratum per Eſdram permittente Cyro rege Perſarum, & aliis regibus. Ab his qui antea in captiuitatem ducti fuerant, cœpit ædificari anno primo Cyri regis[e]. Ex abſoluta ædificatio intra 46. annos tãtùm. Diui Iohan. capit. 2. ver. 20. Præter quod tamen ſucceſſiuè cœperat ædificari vltra ſynagogæ ſeu domus orationis, ad

[e] 1. Eſdr. c. 2.

niſ,ad quas ſinguli parochi ſtatis temporibus cõuenıebant, quadringenti & nonaginta, propter amplitudinem,ciuitatis Ieruſalem, & populi eius multitudinem,vt ſcribit Rabbi Manahem.

18 Paulo pòſt Samaritani ſeu Cuthei, aliud templum ædificarunt in monte Garizim. initium fuit & cauſa Manaſſes frater Iaddi, Sacerdotis Dei:qui inhians pontificatui,vxorem duxit filiam Samballath Samaritanorum principis, præfecti regis Perſarum, ædificauitque templum Garizim Hieroſolymitano ſimile,ad quem ibi pontificatu nouo fungentem, rerum nouarum cupidi ſeſe tranſtulerunt Ioſepho teſte [a].Hincq; cœpit ſchiſma inter Iudæos qui prophetico templo adhærebant & vero ſacerdoti.& Samaritanos, qui partes Manaſſes ſequebantur: quod fouerunt Saddoc & Baiethos, vt ſcribit Rabbi Abraham in Caballa. mons verò Garizim eſt mõs in quo benedictiones factæ ſunt ſeruantiũ legem Dei,Deut.27.ver. 12.

[a] Lib. 11. Antiqui. 8.

Samaritani porro illi non planè erant in cultu Dei inſtructi,ſed & Deo & dæmonibus more gentilium ſeruiebant,vnde pro hæreticis habebantur, vt liquet ex lib.4.Reg.cap.17.Vbi & refertur cauſa dogmatis diuerſi.

19 Stetit hoc fanum Cutheorum hæreticorum, ſeu Samaritanorum,per annos circiter ducentos, vt ait Elias Leuita in hiſtorica Cabala:Euertit autem illud Iohannes filius Simeonis filij Haſmonei cognominati Hircani, & occidit hæreticos qui ibi offerebant ſacrificia extra ædem Domini, & conſtituerant decreta & leges pro animi ſui libidine;quamuis & hic alia occaſione factus fuerit poſtea Saducæus, vt eodem loco ſcribit Elias Leuita.

20 Ferunt etiam Ananiam Oniæ filium,de quo ſcribitur in Machabæis. 2. Macha. 4. Menelaum oraſſe pro populo profugo tyranni metu in Ægyptum,& obtinuiſſe à Ptolomæo Philometore, vt apud Heliopolim conſtrueret templum Hieroſolymitano ſimile, illícque pontificatu fungeretur, ſicut Egeſippus tradit [b]. Abutebatur autem Scriptura ſacra, & loco Eſaiæ apud quem ſcriptum eſt,c.19.v.18. *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti,loquentes lingua Chanaam & iurantes per Dominum exercituum,ciuitas ſolis vocabitur vna.Et in die illa erit altare Domini in medio terræ, Ægypti,& titulus Domini iuxta terminum eius*, &c. Quæ tamen verba de conuerſione futura Ægypti ad Chriſtum intelligenda erant, & non vt ſeruirent ambitioni eius,vt inde contempto Hieroſolymitano templo ſibi nouam imperandi ſedem captaret.Siquidem ſeditione apud Iudæos propter pontificatum orta,Onias pontifex Tobiæ liberis vrbe pulſis, ſuperior fuit: ſed illi Epiphanem aduerſus vrbem duxêre, & tunc Onias & Ananias ad Ptolomæum Philometorem qui tum cum Antiocho diſſidebat,profugerunt,& impetrarunt poteſtatẽ erigendi illud templũ,vt tradit Nicephor [c].

[b] Lib. 2. tit. 23.

21 Sed nec potuit fama poſtea obſcurari templi Hieroſolymitani per illud vel aliud. Ita duo templa Deo ædificata reperiuntur Deo accepta, Salomonis,& reædificatum per Eſdram.

[c] Lib. 3 c. 6. Ioſephus lib. 12. Antiquita. c. 9. & lib. 7 de bello Iudaico c. penult.

Primum ex his magis glorioſum. 2. Paralyp. 3. Quinque enim res defuerunt in 2. quæ erant in primo, vt obſeruat Galatinus lib. 4. contra Iudæos c. 9.

Videlicet arca, ignis, diuinitas, atque אורים ותמים *vrim, vethumim*. i. lumina & ſimplicitates, hoc eſt rationale iudicij, oleum vnctionis & Spiritus ſanctus, vt habetur in Talmud Hieroſolymitano, in capite אלו הן הגלין *Ele en haggolin*, hoc eſt, *iſti ſunt captiui*. Ibique id probatur ex capite 1. Aggæi dum dicitur:

עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה *gnalu hahar vahabethem gnetz vbenu, habaith. veeretzeh bo veeccabeda amar Iehoua.* Id eſt. *Aſcendite in montem & adferte lignum & ædificate domum, & complacebor in ea & glorificabo eam, ait Dominus*, vbi obſeruatur nomen ואכבד & honorabo, ſine ה. quod deeſt & ſignificat quinque in Hebræo, vt quinque res defecturas doceretur. Idque pro ואכבדה *veeccabedah*. vt ſcribit Rabbi Salomo in gloſſa, idipſum & dictum in libro יומא *ioma*, per Rabbinum אחא *acha* & in *midras ſir aſirim*, id eſt, Canticis canticorum,cap.8.Vbi & dicitur deficere quinque in templo 2. Cherub.ignem, שכינה *ſchechinah*, id eſt diuinitatem ſeu Dei gloriam Spiritum ſanctum & *vrim vethumim*, id lumina & ſimplicitates,ſeu rationale iudicij. In hoc ſecundo alioquin templo, par ſtructura primo erat à Zorobabele obſeruata, muros, atria multiplicia,virorum, fœminarum, gentilium, ſacerdotum, ſanctum, ſancta ſanctorum, & reliqua,ſed minore ſumptu. vt habetur in Talmud tractatu Middoth ſiue de menſuris & vltra præter. Salomonicum,iuxta magnam portam orientalem habebat exodium,in qua Medorum Metropolis Suſæ exemplum depictum erat, & menſurarum omnium exemplaria præſcripta, & locus ex quo legis doctores ad populum concionabãtur,vt habetur in Thalmud,& tractatu *Kilaim*, de ſeminibus mixtis hoc ſanctuarium reſtauratum poſt 70. annos à deſtructione facta primi per Nabugdonozor. Fuit verò & hoc ſecundum, poſtea capta vrbe profanatum ab Epiphane ſub Onia ſacerdote, repurgatum à Machabæis.

Herodes Aſcalonita ſeu Idumæus qui vaſtauit Hieroſolymam & ex parte templum illud ſecundum poſtea in tanta impietate voluit videri pius, & anno 18.regni ſui templo veteri integro manente & incluſo, defoſſis quæ ſuperfuerant de templo Salomonis fundamentis, noua excitauit & ad illius ſimilitudinem, magnitudinem & dignitatem exterius direxit,immenſóque ædificandi ſumptus per annos 8. anno ante Chriſti ortum decimo vix abſoluit, vt pleniùs continetur apud Egeſippum lib.1.Ioſephum lib. 15. antiquitatum c.14.& 11.Et lib.1.de bello Iudaico c.27. Scribit de eo Dio.Caſſ.lib.37.Hoc templum tempore Pompeij Magni Deo ſtructum,ſummæ molis pulcherrimum,nullo culmine tectum.

22 Hoc templum ſecundum funditus deſtructum,expugnata Hieroſolyma à Tito Cæſare poſt quadraginta annos aut paulo plures à Domini noſtri crucifixione, vt ſcribunt Ioſephus libro 7. de bello Iudaico cap. 17. & 18. Oroſius libro 7. cap.6. Egeſippus in 5. & alij. prædixerat Dominus idipſum.

Oroſius prædicto loco ait, hanc templi ruinam contigiſſe à die prima conditionis vſque ad diem euerſionis vltimę,lapſis mille centum duobus annis:quod tamen de prima ædificatione à Salomone cœpta intelligit.cum quo tamen non conſentiunt Rabbini,non autem de ædificatione ſecundi templi Zorobabelis,quod tamẽ dicunt diutius ſtetiſſe quàm Salomonicum, nempe putant ſtetiſſe Rabbini per 521.annos,plus quam Salomonicum, cum autem nec in numero annorum conueniant non vltra inquiram.ſed relinquam Rabbinis iſtas

contentiones & curioſis, quæ ad inſtructionem A
patum proſunt: Rabbi enim *Kimhi* in 2. Aggei, putat ſecūdum templum tantum ſtetiſſe per 420. annos, Rabbi Dauid in Danielem per 437. & dimidium, alij plus, alij minùs.

23 Conſtat portò hanc fuiſſe poſtremam ædificationem templi, & ſecundam. neque potuiſſe reædificari in poſterum, etſi ter fuerint Iudæi conati reſtituere ſub Adriano, ſub Conſtantino magno, ſub Iuliano Apoſtata.

Atque in Talmud tractatu יומא *ioma* in capit. שבעה ימים *ſchebaghnat iomim*, &c. id eſt, *ſeptem dies*, &c. refertur ſanctuariū primum deſtructū, ob tria quæ ibi fuerunt, nempe ob idololatriam, reuelationem podendorum, id eſt, ob luxuriam, & effuſionem ſanguinis. reædificatum autem eo quod egerint pœnitentiam. Secundum autem non fuiſſe reædificatum, quòd Iudæi non egerint pœnitentiam.

B Neque etiam tertiò reædificandum in terra, ſed in cœlo colligit Galatinus libro quinto, capite decimo. quod fruſtra expectant Iudęi: ſiquidem in Talmud in tractatu נזרות *nezaroth*. id eſt ſeparationes. c. beth. *ſcamai* dicitur, per Hieremię verba, *templum Domini, templum Domini*, eò quòd bis templum repetitur. & ideo bis, non tertiò ædificari debuit, & quòd tertium debet eſſe in cœlis, & ita quoque ſcriptum in *bereſcit rabba*. ſuper cap. 38. adde Pſalm. 122. *lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi in domum Domini ibimus*, &c. facit cap. 21. Apocalypſeos, vbi deſcribitur Hieruſalem cœleſtis, & adiecit Diuus Iohannes verſ. 22. & templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt & agnus.

Iulianus Apoſtata à fide, permiſit, imò iuſſit Iudæis templum Moſaicum & leges extruere in cō-
C tumeliam Chriſtianorum, quod omnibus exequentes viribus Iudæi, primùm fundamenta iam facta terræ motu euerſa ſunt, & extra poſita multis necatis & vulneratis Iudæis: dehíncque obſtinatè Iudæis opus perſequentibus, ignis ex fundamentis & è cœlo ſimul coortus, multos necauit, & inſtrumenta fabrilia in cineres redegit. rurſúmque opus pertinaciùs exequentibus, die oriēte viderunt omnia ſua veſtimenta velut crucibus contexta, quas nec aqua eluere potuerunt. Quod ad Cyrillum tunc epiſcopum vrbis deferentes, cùm ipſe meditaretur intra ſe prophetiam Chriſti, quã prædixerat de templo, *non relinquetur lapis ſupra lapidem*: ecce eo cogitante adhuc terræ motus exortus eſt, qui omnes lapides in fundamentis latentes deorſum eduxit, multis conſumptis atque in aërem iactatis artificibus, apparuerúntque foſſæ profundiſſimæ & hiatus in vnum, quorum
D miſſus aliquis Iudæorum per fundum inuenit ibi columnam ſuper aquas eminentem, & ibi librum quem reducens inuenit eſſe Iohannis Euangelium, *in principio erat verbum*, &c. quo lecto & Græci & Iudæi conſternati volentes, & nolentes ab opere deſtiterunt, & Chriſtum Deum profeſſi ſunt, Chriſtianíque multi effecti. Nicepho. libro 10. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. capit. 32. & 33. & hæc Theodoretus. lib. 6. hiſtoriæ tripartitæ. capit. 43. ſcripſit facta fuiſſe anno D. 363. meminit de his Chryſoſth [a].

24 Obſeruatum in tabernaculo dedicationem & conſecrationem factam fuiſſe, & in illa Deum inuocatum fuiſſe [b]. Idipſum & factum in dedicatione templi Salomonis [c], & in dedicatione ſecundi templi 1. Eſdræ. ca. 6. quibus locus ab

a homilia 4. in ca. 1. Matt. tomo 1 & homilia 2 & 3. cōtra Iudæos Rufin. ſub fine 10. h. Ros. 4. Amian Marce. lib. 23. & alij
b Exod. c. 40
c 3. Regum 8.

A vſu hominum profano exemptus, ſingularibus & expreſſis ceremoniis, cultui diuino dedicatus, & Deo ſanctificatus fuit.

25 Quanuis etiam idololatræ in vero Deo colendo aberrarint, tamen religione tacti quæ quodammodo naturalis hominibus eſt, illiſquos deos putarunt, & cultum, & templa dedicarunt, eáque religioſè venerati ſunt, quamdiu errore faſcinati remanſerunt, donécque affulſit veritatis Sol, & cognitio veri Dei, quo illuſtrati, ſublatis idolis, clauſis & dirutis eorum templis, ad veram Dei cognitionem adducti ſunt. Dedicabant templa & apud illos ſacrificuli: ſiue ſuperſtitionis eiuſdem pontifices, vt liquet ex Flauio Vopiſco in Aureliano, & Liuio. lib. 9.

26 Erant gratitudinis erga diuinum numē templorum dedicationes etiam inter Ethnicos cultorum teſtimonia.

B Templum Herculi dedicauit Scipio: Et Timotheus poſtquam tyrannos Siculos deiecit & ſubſtulit, ædificauit aliud Fortunæ [d].

d Plutarchus in Polit.

27 Templum Iano Numa dicauit, quod Romanis erat ſanctum: in quo Iani ſimulachrum erat æneum non altius quinq; pedibus, duarū facierum quarum vna verſus orientem, alia occidentem ſpectabat. Erat ſacellum paruum forma quadrata duas habens portas, quarum vna tempore belli aperiebatur, & tempore pacis claudebatur.

Scribit ita Dio Caſſius li. 53. templū Iani quod apertum erat in bello Cantabrico clauſum fuiſſe victoria & pace obtenta, ab Octauiano.

28 Feruntur celebria templa plura deorum, ſeu idolorum, quæ nec merētur nominari inter Chriſtianos: inter illa celeberrimum putatur templum Dianæ Epheſinum, quod ignauus vir Heroſtratus Epheſius, ſua manu incēdit data opera, vt ea cauſa
C ſibi immortalitatis nomen compararet. Epheſij autem, ne ex ſcelere ſperatum illud lucrū conſequeretur, homine damnato & memoriam eius damnarunt, & ſeueriſſimis edictis cauerunt, ne quis eum nominaret, quamuis efficere non potuerint ne nomen illius ad nos perueniret [e].

e Strabo lib. 14.

29 Fuit olim & Romæ celebre templum omnibus diis ædificatum dictum pantheōn per M. Agrippam generum Augusti, forma rotunda tignis tecti æneis auratis, cum laminis argenti, vt ſcribit Dio. Cuius & ſtatuæ fuerunt fulmine ictæ, anno vrbis conditæ 732. ſub eodem Auguſto [f].

f Vt ait Dio. lib. 54.

Hoc expoliauit marmoribus, imaginibus, tectóque, Conſtantinus imperator eius nominis 3. nepos Heraclij.

Fuit item aliquando Roma dicta, templum mundi totius, ſecundum Amian. Marcelli libr. 17. ſed veriùs tunc ἐπιτομὴ τῆς δεισιδαιμονίας, id eſt, e-
D pitome totius ſuperſtitionis potius quàm vt vocatur ab Athenæo [g], ἐπιτομὴ τῆς οἰκουμένης, epitome totius orbis. Ædificauit etiam Athenis Adrianus, templum omnibus diis, vt ſcribit Pauſanias in Atticis.

g in 1. dipnoſophiſton.

De Eccleſiis & templis Chriſtianorum.

CAP. XXII.

Apud Chriſtianos hodie, nec Iudæorum ſynagogæ aut templa, aut paganorum authoritatem habent, ſed in locum ſanctuarij Dei & templi Deo olim dicati, eccleſiæ ſeu ædificia Chriſto & numini Dei conſecrata extant, & ad honorem virginis Mariæ, martyrum, & aliorum ſanctorum eius frequentantur: antiquaris, clauſis, aut dirutis paganicis ſpeluncis ſeu templis

ex iuſſu

a Nicephorus lib. 8. cap. 18 & 25.
b in lib. 1. C. de paganis ſacrif. & templis.
c l. 2. de Apoſtat. C.
d lib. 1 partitionũ iuris pō tificij per totũ titulum 4. de eccleſia.

ex iuſſu Conſtantini [a], & Conſtantij [b], ritibus paganicis & Iudaicis reiectis [c], & de quibus, vt de eccleſia ſeu congregatione & corpore fidelium, abunde diximus [d].

2 Eccleſiæ dicuntur, vt continens pro contento. Baſilicæ, ædéſque ſacræ quæ recipiunt congregatiunem fidelium, quæ & eccleſia Græcis dicitur. vt eccleſiaſtes, qui concionatur & prædicat verbum Dei congregationi ſeu populo fideli. Fuerunt à tempore Apoſtolorum conſtructæ alicubi eccleſiæ: vel templa idolorum in Dei cultum ſanctificata & tranſlata per vniuerſum autem imperium Romanorum maiorem in modum tempore Conſtantini Magni.

Curauit autem etiam is ſibi fieri eccleſiam portatilem quæ vbicunque locorum eſſet & maximè in bello circumferri poſſet, ne in ſolitudine quidem agens, vbi opus eſſet, Deum colere & diuina myſteria participare deberet, ædibus ſacris careret, ad quam veluti ad tabernaculum ſemper præſto fuere ſacerdotes & diaconi, ſine intermiſſione miniſteria diuina iuxta ſtatas eccleſiæ ceremonias obeuntes [e]. Sozom. libro primo hiſtoriæ tripartitæ, cap. 9. Liquet autem, tempore Apoſtolorum fuiſſe loca, in quibus congregabantur fideles Chriſtiani ex cap. 1. Actorum verſ. 13. & 14. & cap. 5. verſ. 12. & 42. & ex cap. 11. prioris ad Corinth. verſ. 18. *Primùm quidem conuenientibus vobis in eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo, &c.*

e Nicephorus lib. 7. hiſtoriæ eccleſ. cap. 46.

3 Eccleſiæ domum ſtatuerunt Apoſtoli eſſe debere longam in modum nauis, in qua ſit veluti gubernator epiſcopus, diaconi velut nautæ, ad orientem ſpectare paſtophorium, in medio epiſcopi ſedem, in cuius vnum latus conſideant preſbyteri & diaconi; In altera parte laici ſedentes; in alia mulieres ſeparatim cum ſilentio: Lectorem autem voluerunt ibidem ex ſuperiore ſtatione legere libros legis antiquæ & nouæ. & alios hymnos Dei canere, & populum initia verſuum concinere, vt refert Clemens [f].

f lib. 2 conſtitut. Apoſtolica cap. 61.

Iuſſerunt autem orationes fundere ſpectantes verſus Orientem, vt paradiſum vnde cecideramus reſpicientes, ſupplicitèr à Deo & à noſtro Domino petamus vt in antiquam nos patriam & locum vnde cecidimus, reſtituere velit. Et quia rurſum ſcribitur, adorabimus vbi ſteterunt pedes eius, Zacharias autem ait, in Oriente pedes Domini ſtabunt, in monte Oliuarum è regione Hieruſalem, vt ſcribit Athanaſius [g].

g lib. de diuerſis quæſtionib. quæſt. 14.

4 Locus ſacer eccleſia, locus orationis, domus Dei, iuxta id quod ſcriptum eſt holocauſta & victimæ placebunt mihi ſuper altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus populis [h]. Et, vt ait Diuus Chryſoſtomus [i], eccleſia ſanè quidam locus eſt medicinæ ſpiritualis, & eos qui huc veniũt, decet ne domum redeant, niſi congrua remedia acceperint, illáque ſuis vulneribus adhibuerint.

h Eſaiæ 56. Hieremiæ 7. Luc. c. 19.
i tomo 1. Homil. 2 in ca. 1 Geneſ.

Et rurſum [k], reprehendit indecoros geſtus, & voces, & ſermones de rebus domeſticis, & de aliis quàm diuinis ſi in eccleſia fiant.

k Homil. 2 in illa verba vidi Dominum, cap. 6. Eſaiæ, tomo 1 operũ.
l In Pſalm 18.

Atque Baſilius Magnus [l]. *Qui in templo*, inquit, *Dei eſt, non vana ſcurrilia probroſaque loquatur: ſed in templo, quiſque gloriam Dei dicet, aſſiſtunt Angeli verba deſcribentes, adeſt Dominus affectum intrantium conſiderans, preces cuiuſque Deo manifeſta fiunt. Alius affectu orat, alius per ſcientiam cœleſtia quærit, quidam ſolùm ſummis labris loquitur, cor autem eius procul à Deo eſt: & ſi orat, carnis proſperitatem,*

A *corporis bona, diuitias & gloriam quærit humanam, oportet autem nihil horum committere in templo.*

5 Et Nilus epiſcopus & Martyr. in gnomis, *In eccleſia non ſecus ac in cœlo verſare, ideo in ea nihil loquere vel cogita terrenum.*

Sed & Clemens Alexandrinus [m]. *In eccleſiam*, inquit, *venire oportet viros & mulieres honeſtè indutos, non ſimulato inceſſu, ſilentium amplectentes, charitatem non fictam habentes, caſtos corpore, caſtos corde, ad Deum rogandum aptos. Hoc amplius habeat mulier, ſemper tecta ſit. Eſt enim honeſtus habitus & ex quo nihil poſſit offenſionis ſuſcipi. Ipſa autem nunquam labetur ſi & veſtem & verecundiam ante oculos poſuerit, nec ad peccati lapſum prouocabit dum vultum ſuum operit: hoc enim Deus requirit, quandoquidem conuenit eam tectam orare.*

m lib. 3 pædagogiæ cap. 11.

Ad eccleſias frequenter ire non minùs quàm ad paſtum corporalem, admonet Diuus Clemens
B libro 2. conſtitu. Apoſtolica capite 63. & 64. *Cùm doces, inquit, ò epiſcope, iube & hortare populum eccleſiam frequentare, manè & veſpere quotidie, nunquam abeſſe omnino, ſed aſſiduè vnumquemque conuenire, nec eccleſiam mutilare ſeipſum ſubtrahendo, neque truncum Chriſti corpus reddere. &c.* addit exemplum, quòd alios non pigeat quotidie ad cœnam, ad balneum pergere homines, & infideles manè ad idola, & Iudæi ſeptimo die ad ſynagogam concurrerent.

6 Violatio ſanctitatis, puritatíſque eccleſiarum, & prophanatio, nihil boni vnquam reipublicæ ominata eſt, ſed perpetuò quoddam Dei iudicium impendens in populum, quo eum prouocauerit ad iram, qui incipit a ſanctuario ſuo, & à loco vbi homines ſolent accedere ad veniam impetrandam delictorum & gratiam, & ita videtur abire, vt publicè opem denegaturus, quod ter-
C ribile eſt, valdéque obſeruandũ ne accidat. Et interpellandus purius diſcipulorum oratione, mane nobiſcum Domine, quoniam aduesperaſcit [n].

n Luc. ca. 24. verſi 29.
o lib. 14 hiſtoriæ cap. 32.

Refert Nicephor. Calixtus [o], quo tempore cœpit error Neſtorij, cùm quidã ſerui malè ab heris tractati ad eccleſias confugiſſent, neque illinc euelli poſſent, turbatos clericos: cúmque clericum vnum occidiſſent & poſtea ſeipſos, quendam eorum qui ibi adfuerunt mali ominis templi profanationem & inquinationem eſſe prædixiſſe poëtæ cuiuſdam iambos allegantem huiuſmodi:

Σημεῖα καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φιλεῖ.
Ὅταν τι ναοὺς καταχρανθῇ μυσος.

Id eſt, *aſſolet omen triſte offerre, ſanctum ſi forte templum polluat piaculũ.* Quod & poſtea accidit diuiſinne ſecuta ob errorem Neſtorij. Quia etiam filij Heli polluerunt tabernaculum voluptatibus ſuis, & quòd dormirent cum mulieribus quæ obſerua-
D bant ad oſtium tabernaculi domini, arca capta eſt à Philiſtheis, & ipſi cum maiori parte populi in prælio obtruncati. 1. Regum, capite ſecundo & cap. 4. Sunt expreſſæ comminationes ob eam rem apud Hieremiam, capite decimonono.

Minatus eſt Deus ſæpe ſe relicturum ſanctuarium ſuum, ſi ei honor debitus & ſtatutus non redderetur.

Hoc autem facit cùm polluitur eius habitatio, dum autem recedit videtur ſubtrahere opem conſuetam quam precibus in templo fuſis exauditis largiebatur.

Sic Paralipomen. li. 2. ca. 15. in princip. Azarias filius Obed, facto in ſe ſpiritu Dei, egreſſus eſt in occurſum Aſa, & dixit ei: *Audite me Aſa, & omnis Iuda & Beniamin, Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum*

eo, ſi quaſieritis eum, inuenietis: ſi autem dereliqueritis, A *derelinquet vos: tranſibunt autem multi dies in Iſraël abſque Deo vero, abſque ſacerdote, abſque doctore, & abſque lege: in tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti, ſed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni anguſtia.*

Præcedit peccatum grande, ſequitur ita Dei, teſtimonium dehinc iræ eius, relinquere templum, ſtatim ad ianuas vindicta. Sic Deus ipſe ad Salomonem. 3. Reg. cap. 9. verſ. 6. *Si autem auerſione auerſi fueritis vos & filij veſtri non ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea & ceremonias quas propoſui vobis, ſed abieceritis & colueritis deos alienos & adorauerit is eos, (Ecce peccatum) Auferam Iſraël de ſuperficie terræ quam dedi eis, & templum quod ſanctificaui nomini meo proiiciam à conſpectu meo, eritque Iſraël in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & do-* B *mus hæc erit in exemplum: omnis qui tranſierit per eam ſtupebit & ſibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus ſic terræ huic & domui huic? Et reſpondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum ſuum, &c* [a].

a facit. ad 29. Deutero. verſ. 24. Hierem. c. cap. 22. verſ. 8.

Ante deſtructionem templi ædificati per Salomonẽ, iam ira Dei excanduerat prophanato tẽplo, quando Manaſſes impius rex in Hieruſalem extruxit aras idolorum in domo Domini, de qua dixerat Dominus, *in Hieruſalem ponam nomẽ meum,* & extruxit altaria vniuerſæ militiæ cœli, in duobus atriis templi Domini, poſuitque idolum Luci quem fecerat in templo Domini, &c. Propterque ſtatim prædixit per prophetas Deus, *Hæc dixit Dominus, Ecce ego inducam mala ſuper Hieruſalem & Iudam & quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius & extendam ſuper Hieruſalem funiculum Samariæ & pondus domus Acab, &c* [b].

b 4 Reg. c. 21.

C Ante deſtructionem poſtremi templi Iudæorum, prophanatio præceſſerat delictum grauiſſimum crucifixionis Chriſti, templum etiam relictum à Deo, poſtea illa crudeliſſima vaſtatio populi & exilium Iudæorum. Poſtremum, ante illam vaſtationem euenêre prodigia quæ, vt etiam Ethnicus Cornelius Tacitus libro quinto annalium, refert, neque hoſtiis neque votis piare habet gens ſuperſtitioni obnoxia, religionibus aduerſa: viſæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma: & ſubito nubium igne collucere templum. Et addit, expaſſæ repente delubri fores, & audita maior humana vox: excedere Deos: ſimul ingens motus excedentium. Quod & retulit Egeſippus de excidio vrbis.

Cum populo quoque, & qui prophanarunt templum inſigni quodam genere mortis vel exemplari pœna puniti fuerunt, vt Ophni & Phinees, qui portabant arcam & polluerant Tabernaculum. Sic poſtquam Ioas necari iuſſit in tem- D plo & atrio domus Dei Zachariam prophetam filium Iojadæ, poſt annum exiguus numerus Syriorum aſcendit contra Iudam & Hieruſalem, & interfecit cunctos principes populi atque vniuerſam prædam miſerunt regi Damaſcum: In Ioas quoque ignominioſa exercuerunt iudicia, & abeuntes dimiſerunt in langoribus multis: ſurrexerunt autem ſerui eius, & in lectulo ſuo occiderunt eum, & mortuus eſt, nec ſepultus fuit in ſepulchris regum [c].

c lib. 2 Paralipom. ca. 24. verſ. 21. & ſequentibus.

Priuſquam prophanaretur & templum & lex apud Iudæos ſub Antiocho, præceſſit quædam pollutio & prophanatio, quæ prædixit ſchiſma Simonis & Iaſonis affectantis ſacerdotium & deſolationem populi.

Nam Helliodorus miſſus fuit per Apollonium Cœleſyriæ & Phœnicis ducem in templum Hieroſolymorum, vt auferret omnem theſaurum, quod ipſe incipiebat facere, donec apparuit equus quidam terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatum aureis armis, qui cum impetu Heliodoro priores calces illiſit, apparueruntque ſtatim alij duo iuuenes virtute decori optimi, gloria ſpecioſique amictu, qui circumſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant ſine intermiſſione multis plagis verberantes, vt ſubitò Heliodorus conciderit in terram, quem multa caligine circunfuſum atque in ſella geſtatoria poſita eiecerunt ex templo & ærario, &c. 2. Machabeorum capite tertio: profanatio vero templi, & populi, & ſacerdotum, ponitur in cc. 4. 5. 6. 2. Machab.

Inter Chriſtianos, antequam Iuliani Apoſtatæ imperium illos opprimeret, profanatum eſt ſanctuarium Dei, non quidem impunè nec ſine præſagio futuræ perſequutionis. Nam Iulianus auunculus Iuliani Apoſtatæ, ab eo præpoſitus orienti, fœlix imperialium theſaurorum curator, Elpidius imperatoriæ domus præfectus, eccleſiæ Conſtantinopolitanæ vaſa rapuerunt & diripuerunt, & clauſerunt oſtium. Fuit etiam horum exitus infœlix & quos imperatoria multos ferre poterat impietas, diuina exemplari pœna vindicauit maieſtas. Siquidem Iulianus, quem in menſam ſacram minxiſſe ſcribit Theodoretus, incognito morbo correptus per quadraginta dies ita diſtentus iacuit, vt nec loqueretur, nec ſentiret quicquam cauſa morbi, quod ſacris vaſis quæ terræ illiſerat pro ſedili etiam vſus fuiſſet, & epiſcopum Euzonium, qui tantum piaculum inhibere conatus fuerat, in caput vehementer verberauerat, eo inſuper ingeſto, quòd Chriſtianorum res à prouidentia diuina non curarentur. Atque hic etſi pœnitens, viſceribus corroſis ex genere omnis putredinis, & vlcerato toto corpore putredine non per ſeceſſum, ſed per vlcera excrementa egerens, interiit. Fœlix locatus in Deum, ecce, inquit, qualibus vaſis filius Mariæ diuina re peragenda colitur, interiore vna rupta vena, ore ſanguinem omnem velut per fiſtulam euomẽs, mortuus eſt. Elpidius, pudore carceris confectus, tyrannidis inſimulatus, eum inopia vitam finiuit. Alius qui veſte ſubducta aram ſacrificij comminxit, illico pergraues pœnas flagitij luit, per quæ enim peccauerat ad interiora vſque conſumptis membris, incredibilis inde vermium vis prognata, miſerandum in modum, vt dicere pudeat, miſerum extinxit. Quæ omnia refert Nicephor. Calixt [d]. & Theodoretus [e]. Teſtimonium virtutis Dei habitantis in templo protulit vel inuitus Heliodorus, poſtquam precibus Oniæ ſummi ſacerdotis euaſit Dei iudicium [f], *in loco,* inquit, *verè quædam Dei virtus eſt, nam ipſe qui habet in cœlis habitationem, viſitator & adiutor eſt loci illius, & venientes ad malefaciendum, percutit ac perdit.*

d lib. 10. hiſtoriæ eccleſiaſticæ cap. 29.
e li. 6. hiſtoriæ tripartitæ cap. 22.
f 2 Machab. cap. 3. verſ. 38. & ſeq.

De eccleſia ſeu congregatione fidelium Chriſtianorum.

CAP. XXIII.

MVltitudinem ſeu congregationes populi Dei, ſcripturæ ſacræ etiam in antiqua lege dixerunt eccleſias, vt Deuteron. c. 23. verſ. 1. *Non intrabit Eunuchus attritis vel amputatis teſticulis, & ab-*

& abſciſſo vertiro eccleſiam Domini [a]. Sicut & in nouo Teſtamento, D. Matth. cap. 16. verſ. 18. *ego dico tibi quia tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* Et D. Matth. cap. 18. verſ. 17. *Dic eccleſiæ* [b]. Congregatio fidelium nomine eccleſiæ dicitur, retenta appellatione Græca, Deique eccleſia. Et quemadmodũ vna eſt Fides, vnus Deus, ſic vna eccleſia, idipſum vbique & omni tempore ſentiens credenſque de Deo & eius ſacroſanctis myſteriis & fidei articulis: *Deus habitare facit vnius moris in domo*, Pſalm. 67. vnus grex, vnus paſtor, D. Iohan. c. 10 vna arca Noë, in qua ſola ſalus contra perditionem diluuij [c], vna ſancta ciuitas Hieruſalem, deſcendens de cœlo à Deo parata [d], Vinea vna Dei, in quã miſit operarios ſuos [e], vna ſagena miſſa in mare, congregans ex omni genere piſcium [f].

De vnitate eccleſiæ catholicæ, plures adfert rationes & probationes Cyprianus libr. 1. epiſtolarum, epiſt. 6. & 8. & in tract. 3. de ſimplicitate prælatorum, vbi, *quamuis*, inquit, *Apoſtolis omnibus poſt reſurrectionem ſuam Chriſtus Deus parem poteſtatem tribuerit, dicens ſicut me miſit pater & ego mitto vos, accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis quorum retinueritis erunt retenta: tamen vt vnitatem manifeſtaret vnitatis euſdem originem ab vno incipientem ſua authoritate diſpoſuit, & prælaturam dedit Petro*, Matth. 6. *quia vna eccleſia*, ad Epheſ. 4. columba Canticorum 6. & epiſcopatus vnius eſt cuius à ſingulis inſolidum pars tenetur. Eccleſia vna, quæ in latitudinem latiùs incremento extenditur. Quomodo Solis radij multi, ſed lumen vnum: & arboris rami multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum. Et cùm de fonte vno riui plurimi diffluant, numeroſitas licet diffuſa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen ſeruatur in origine. Auelle radium Solis à corpore, diuiſionem lucis vnitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit à fonte præcide riuum, præciſus areſcet. Sic & eccleſia Domini luce perfuſa, per orbem totum radios ſuos porrigit, vnum tamen lumen eſt quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis ſeparatur, &c.

Sicut in vno corpore, multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes, &c. ad Rom. c. 12. verſ. 4. & ſeq. Et ad Galat. c. 3. verſ. 26. & ſeq. *Omnes filij Dei eſtis per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis non eſt Iudæus, neque Græcus, non eſt ſeruus, neque liber, non eſt maſculus, neque fœmina: omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu.* Et 1. ad Corint. cap. 10. verſ. 16. & ſeq. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt, & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt? quoniam vnus panis & vnum corpus, multi ſumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.*

Caput ſuper omnem eccleſiam quæ eſt corpus eius, Chriſtus eſt [g]. Et rurſum [h], Quomodo vir eſt caput mulieris, ſic Chriſtus caput eccleſiæ, ipſe Saluator corporis eius.

2 Eccleſia Catholica vocatur, quòd per vniuerſum orbem terrarum ſit diffuſa, à finibus terræ vſque ad extrema, & quia docet catholice hoc eſt vniuerſaliter, & ſine vllo defectu, vel differentia, omnia dogmata quæ debent venire in cognitio- A nem de rebus viſibilibus & inuiſibilibus, cœleſtibus & terreſtribus; & quòd omne genus hominum pie ſubiugat, principes & priuatos. Cyrillus Hieroſolymi catechi. 18. Illumina.

Sicuti doctrina Apoſtolorum eadem & vna, & in omnem terram ſonus eorum exiuit.

Ita nulla alia doctrina diſſentiens ab illa legitima habenda aut vniuerſalis, veritas Deus, Diui Iohan. cap. 1. teſtimonium veritatis prædicatio, vna veritas ſibique contraria eſſe non poteſt. Non eſt diuiſa eccleſia, ſicut nec veſtimentum Chriſti non fuit diuiſum D. Iohan. ca. 14. vt neque Chriſtus diuiſus. 1. ad Corinth. 1. Optatus Mileuita. libr. 2. Si duæ aſſertiones de fide contrariæ inueniantur, oportet alterutram eſſe falſam, alterutram eſſe catholicam, & non vtranque, quæ autem, & vbi ſit, hæretici qui extra eam ſunt omnibus viribus obtenebrare nituntur, & apud ſe eſſe B aduerſus catholicos ſæpe aſſerere, ſed fruſtra repugnante apertiſſima veritate, conati ſunt. Quidam namque illorum fatentur vnam eſſe eccleſiam, & extra exiſtentes dixerunt hæreticos, vt Donatiſtæ: ſed quæſtio remanebat apud quos illa eſſet, vt ſcribit idem Optatus Mileuitanus in 1. contra Parmenionem. Nam ipſi mentiebantur apud ſe, & eam eſſe localem ſæpe mutantem, quod reiicit D. Auguſtinus epiſtola ad Petilianum, cap. 16. & Caſſianus in Pſal. 60. in controuerſia Donatiſtarum & aliorum hæreticorum, cum Chriſtianis orthodoxæ, Eunomius & Olympus miſſi à Conſtantino Carthaginem, per quadraginta dies vacarunt ad declarandum publicè quæ eſſet catholica eccleſia vtriſque partibus aſſerentibus penes ſe habere, quod Donatiſtæ factioſi & ſeditioſi impedire conati ſunt. Verùm illi tandem pronunciarunt eam eſſe eccleſiam catho- C licam, quæ per vniuerſum orbem protenderetur, vt ait Optatus Mileuita. in 1. atq; idipſum latè probat in 2. non eſſe in angulo Africæ, non in Donatiſtarum conciliabulis, quod & arguit à nomine catholici quod eſt vniuerſale. Dehinc ſi in angulo inquit, eſt, non poterit illud verificari, dabo gentes in hæreditatem & poſſeſſionem, tuam terminos terræ, Pſalm. ſecundo, facit & quod dictum eſt de Filio Dei & eius regno, Pſalm. 71. *Et dominabitur à mari vſque ad mare: & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum*, in qua dominatione nihil per patrem a filij dominatione abſtrahitur, vt nec in Pſalmo 49. *Deus deorum locutus eſt, &c.* & Pſalm. 112. *Laudandus Dominus, laudandus Dominus, ab oriente in occidentem vſque*, Et Pſalm. nonageſimoquinto. *Annunciate inter gentes gloriam eius, & mirabilia eius in populis.*

3 Adferuntur & ab Optato prædicto libro D ſecundo dotes & notæ ad diſcernẽdam veram eccleſiam, datæ per Deum ſponſum ſuæ ſponſæ eccleſiæ. Harum prima eſt, cathedra ſiue ſedes Epiſcopalis, quæ priùs data fuit Petro ideo dicto Cephas, Apoſtolorum principi, qui ſedit in ſede vnica & vnitate Apoſtolorum: cui ſucceſſit Linus, huic Clemens, illi Euchariſtus, & poſtea ſucceſſiuè Xiſtus, Theleſphorus, Higinius, Anicetus, Pius, Soter, Eleuterus, Victor, Referinus, Calixtus, Vrbanus, Pontianus, Autherus, Fabianus, Cornelius, Lucius, Stephanus, Xiſtus, Dionyſius, Felix, Eutichianus, Caius, Marcellinus, Marcellus, Euſebius, Miltiades, Syluester, Marcus, Iulius, Liber, Damaſus, Siricius, hodie, inquit, epiſcopus & ſeruus noſter cum quo omnes orbis fideles concordant. Contrà in hæreticorum eccleſia illa non

KK 3 eſt

a Iudicum ca. 20 verſ. 2. & Iudith 6 verſ. 21. Pſalm. 67. verſ. 7. Numeri 19 verſ. 20. & ca. 20 verſ. 4. & 3 Regum ca. 17. verſ. 47. & 1. Reg. 8. verſ. 14. & alibi.
b Et Actor. 5. verſ. 11. ad Ro. c. 16. ver. 16. & c. 12. ver. 28. 1. ad Timoth. 3. verſ. 5. & Iacob. 5 verſ. 14. & alibi.
c Geneſ. cap. 6. verſ. 14.
d Apocalypſ. ca. 12. verſ. 1.
e Matth. ca. 20 verſ. 1.
f Matth. ca. 13 verſ. 47.
g ad Epheſ. 1. verſ. 22. & ca. 4. verſ. 4.
h cap. 5. verſ. 23.

eſt ſucceſſio & vnitas. Secunda dos eccleſiæ videtur Angelus dici qui eccleſiam cum cathedra regit: ſequitúrque is cathedram. Tertia baptiſmus ſimilis piſcinæ Diui Iohannis, vbi cum intentione eccleſiæ inuocata ſanctiſſima Trinitate abluuntur peccata. Quarta miniſterium & ſacerdotum ſacrificium corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Quinta poteſt colligi ex eodem authore Spiritus ſanctus. Et hæc quinque ſigna, inquit, inter ſe diſtincta ſunt, ſed ſimul concurrunt in eccleſia Dei non minùs quàm quinque digiti in manu.

4 Ad primam notam eccleſiæ pertinet viſio ab Herma diſcipulo Diui Pauli facta, quam ipſe libro 1. viſionum poſuit viſione 2. refert enim ſibi ſæpe apparuiſſe anum vnam, quæ illum erudiebat quam eſſe eccleſiam iuuenis eam ducens explicauit, ideoque eſſe eam anum, quia eccleſia omnium prima creata fuerit, & propter eam mundus factus fuerit.

Eodem argumento antiquitatis & ſucceſſionis paſtorum, pro probatione eccleſiæ vtitur Irenæus [a], & eccleſiam fundatam fuiſſe Romæ à Petro & Paulo: deinde Petrum Lino dediſſe epiſcoparum, cuius meminit Paulus in epiſtolis ad Timotheum: cui ſucceſſit Anacletus, poſtea Clemens, qui vidit Apoſtolos, Clement. &c. refert enim ſucceſſionem vſque ad Sotherum, qui ſuo tempore ſedebat.

[a] lib. 3. cap. 3. & cap. 1. contra hæreſes.

Et Tertullianus [b], *In ſumma*, inquit, *ſi conſtat id verius eſſe quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio, quod ab Apoſtolis traditum, quod apud eccleſias Apoſtolis fuerit ſacroſanctum: videamus quod lac à Paulo Corinthij hauſerint, ad quam regulam Galatæ ſint recorrecti. Quid legunt Philippenſes, Theſſalonicenſes, Epheſij, quid etiam Romani de proximo ſonent, quibus euangelium & Petrus, & Paulus ſanguine quoque ſuo ſignatum reliquerunt, & poſtea, habemus & Iohannis alumnas eccleſias. Nam etſi Apocalypſim eius Marcion reſpuit, ordo tamen epiſcoporum ad originem recenſitus, in Iohannem ſtabit authorem.*

[b] lib. 4. aduerſus Marcionem.

5 Eo pertinet ratio, qua docetur hæreticos non habere eccleſiam, ſed nos: quia ex nobis prodierunt & exierunt, exierunt autẽ, quia non erant ex nobis. Diui Iohannis 1. epiſtola c. 2. Illi ex eccleſia exierunt, non eccleſia ab illis: prior ergo eccleſia, vbi erant antea, veluti priùs verus cultus diuinus à quo exierunt idololatræ, nam antequam eſſent, colebatur verus Deus, & ab illis qui colebant, iſti degenerarunt vt lolium ex corruptione naſcitur tritici.

Eaque probatione vtitur Optatus, lib. 1. contra Donatiſtas, *vos*, inquit, *eſtis hæretici, quia Cecilianus non exiit à Maiorino tuo auo, ò Parmeniane Donatiſta, & anteceſſore in cathedra. Sed Maiorinus ſeparauit ſe à Ceciliano vero epiſcopo Carthaginenſi. Nec Cecilianus ſeparauit ſe à cathedra ſancti Petri, aut Cypriani, ſed Maiorinus cuius tu ſedem occupas & epiſcopatum, qui ante Maiorinum, caret origine.*

Iterum Optatus in 2. in princip. & libro 1. *penes hæreticos, non poteſt eſſe eccleſia, nec dona eius, ſed ſcimus quod omnes eccleſiæ hæreticorum ſunt proſtibula & meretrices: ſine ſacramento & euangelio legis, & ſine iure in hereditate Chriſti, quia Deus ſolus & vnus eccleſiæ ſponſus* Canticorum capite 6. *vnaque tantum columba &c.* Canticorum capite 4. rurſum Optatus Mileui. in libro 3. *Lex exibit de Sion, verbum autem & iudicium Domini de Hieruſalem* Eſaiæ capite 2. *Sion*, inquit, *eſt mons in* A *Palæſtina Syria ſeparatus à muris Hieruſalem riuulo, in cuius vertice eſt planities mediocriter magna, vbi fuerunt ſeptem ſynagogæ Iudæorum in quibus populus conueniebat ad audiendam legem Moſis, & ideo ibi nulla lis agebatur, nec iudicium, quia diſcendi ibi locus: litigia autem exercebantur intra muros & circuitum Hieruſalem. Ita Dominus noſter* IESVS CHRISTVS *narrat ſe fuiſſe conſtitutum regem à patre ſuper montem Sion*, id, ſuper eccleſiam, *cuius rex & ſponſus eſt vnicus, de hoc & pſalm.* 85. *fundamenta eius in montibus ſanctis.* huius & meminit pſalm. 147. *Lauda Deum tuum Sion, quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, & benedixit filiis tuis in te. habere non poteſt*, inquit Cyprianus, *Deum patrem: qui eccleſiam non habet matrem. ſi potuit euadere qui extra arcam Noe fuit, & qui extra eccleſiam fuerit euadet. monet Dominus, qui non eſt mecum, contra me eſt. &c, Diui Matthæi c.* 12. *& tunica Chriſti inconſutilis ſeu per totum textilis, neque ſciſſa, Diui* B *Iohannis cap.* 19. *Sciſſura veſtimentorum, regni ſciſſuram manifeſtant.* Reg. 1. 11. & 5. ad Corinth. 1. *obſecro fratres, vt vnum idipſum dicatis & non ſint in vobis ſchiſmata*, & idem Cyprianus lib. 1. Epiſto. 6. *nec epiſcopus computari poteſt, qui Apoſtolica & euangelica traditione contempta nemini ſuccedens, à ſeipſo ordinatus eſt. Habere autem aut tenere eccleſiam nullo modo poteſt, qui ordinatus in eccleſia non eſt, indiuiſibilis eſt vnitas eccleſiæ.*

Rurſum epiſtola ad Iubaianum, de hæreticis babtizandis, *Hæreticus*, inquit, *Nouatianus ſimiarum more, quæ cum homines non ſint, homines imitantur, vult eccleſiæ authoritatem ſibi vindicare, quando ipſe in eccleſia non ſit, imo adhuc rebellis contra eccleſiam conſtiterit. Nec ideo tamen quod ipſe ſibi aſſumit cathedram, ſacrificium, altare, & alia Chriſtianorum, ideo Chriſtiani ab eccleſia reiici debent: Nam ſacrificium* C *quod ipſe extra eccleſiam habet, ſibi vindicat, veritatis imaginem, nos vero habemus veritatem.* Eccleſiæ ſeis congregationes hæreticorum, non eccleſiæ nomine dignæ ſunt ſanctæ, quia abierunt ab vnitate: ſed eccleſiæ malignantium, & conuenticula, vt ait Cyrillus Hieroſolymita, Catecheſi 18. illuminatorum.

Columna veritatis fidei & diuinitatis in eccleſia perpetua erit, ſemper ab vno Chriſto & Spiritu Sancto regitur, vnum habuit ſemper in terris Chriſti vicarium ex eius inſtitutione, & ita fieri oportuiſſe, & neceſſariò docuimus. libro 15. Syntag. Iur. c. 3.

6 Hic Summus Pontifex, à quo omnes in eccleſiaſtica huius ſeculi adminiſtratione pendent ordines, vt membra à capite, primatũ & ſedem delegit Deus in Petro, Romæ, cuius ſucceſſores ibidem fuerunt, vel ei generales paſtores ordine ſucceſſe- D runt, vt pluribus probat Iohannes Coclæus lib. de Petro & Roma. In hac ſede nõ defecit vnquam fides iuxta verbum Domini, *rogaui pro te ne deficiat fides tua*, Lucæ 22. Et ita Cyprianus eum locum explicat in expoſitione ſymboli, huic dictum, *beatus es Simon Barjona*, Matth. 16. *Et tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* Matt. 17. item, *tibi dabo claues cælorum, &c.* Matt. 18. & dictum item, *diligis me plus his?* & poſtea ter, *paſce oues & agnos meos, & ſequere me.* Iohan. c. fin. Hic ſummo Pontifici perferendi labores vſque ad fuſionem ſanguinis, non captandæ ſeculi labẽtis voluptates. Quod D. Petrum admonuit Chriſtus prox. cap. fi. De Iohannis, *cum eſſes iunior cingebas te & ambulabas vbi volebas: cum autem ſenueris extendes manus tuas & alius cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem*

dixit ſignificans qua morte eſſet Deum glorificaturus. Quare dum fletibus Diui Pauli,& aliorum Diuus Petrus cederet minis Neronis & perſequentium principum,& vrbe egrederetur Roma, inueniſſe fertur Dominum noſtrum IESVM qui interrogatus ab eo, quò vadis, Domine, reſpondit, vado Romam iterum crucifigi: quo dicto reuocatus fuit ad vrbem, certamen illud martyrij præclarum,pro fidei prædicatæ teſtimonio ſubitutus, vt latè ſcribit Egeſippus libr. 3.hiſtoriæ capit. 2. Adſeram & aliæ teſtimonia Cochlæi, & ſecundo ex Ignatij epiſto. 3. ad Romanos, vbi ſcribit ciuitatem Romanam illuminatam & ſanctificatam in voluntate Dei,& præſidentem,ibique primùm Diuum Petrum & Paulum docuiſſe fidem. Tertio Ireneus, libr. 3. aduerſus hæreſes, Paulum & Petrum Euangelium prædicaſſe Romę ait,& fundamenta eccleſiæ ibi ſolidaſſe. Idem & tradit Euſebius libro 6.eccleſiaſticæ hiſtoriæ capit. 6. Tertullianus etiam libr. de præſcriptio. hæreticorum, Apoſtolicam eccleſiam Romanam nominat, vbi inquit, Petrus & Paulus paſſi, vbi Apoſtolus Iohãnes poſtquã in oleum ignitum demerſus, relegatur, & videamus quid dixerit, quid docuerit. Quamuis enim Tertull. fuerit aliquãdo Montanus hæreticus, & alias Apoſtolicas eccleſias ponat, tamen fateri coactus eſt Romanam Apoſtolicam. Omitto reliquos hac de re ſacros authores citatos per prædictum Cochlæum.

7 Cum hac eccleſi. catholic. ſentiendum, nec ab ea recedendum, ne fiant ſchiſmata: ideo epiſcopi maioribus ſe ſubmittere debent. Per hanc Baſilius magnus impugnat Eunomianos libro de ſpiritu ſancto. Ad huius interpretationem, ſe refert Chryſoſtomus ad capit. 15. prioris ad Corinth. ibi, *alioquin quid facient qui pro mortuis babtiȝantur?* & diſputare de eo quod per orbem frequentat eccleſia inſolentiſſimæ inſaniæ eſt genus: vt ſcribit Diuus Auguſtinus epiſtola 118. ad Ianuarium.

Ceterùm quia eccleſia catholica, ſynceram fidem ſemper & vbique & vnicè veritatem conſtanter docuit[a], non caruit nec caret variis imo periculoſis impugnationibus, ſed quò magis exercitatur & affligitur, eò magis ſe erigit & amplificat. vt ait Diuus Hilarius libro 7. de trinitat.

[a] Cyprian. lib. 4 epiſtolarum, epiſt. 2. ante eũ Caliſtus c. nõ docet. 11 diſt. & Iulius qui Athanaſii reſtituit. ca. noli te errare. 11. d.

8 Eccleſia per totum orbem impugnata fuit à tyrannis, & viris doctis inhumana ſapientia cùm naſceretur, ſed non expugnata, aut in fluctibus ſubmerſa. Nam eccleſia in cœlo potiùs habet radices fixas quàm in terra[b]: & quinimò latiùs quam in cœlo propagata & honorabilior cœlo: & cœlum conditum propter eccleſiam, quia cœlum propter hominem, non contrà, homo propter cœlum: vt perſpicuum ex his quæ fecit Chriſtus: non enim cœlum ſed corpus hominis aſſumpſit: vt iiſdem verbis docet Diuus Chryſoſtomus[c]. Rurſum in Pſalmum 39. tomo 1. *hic quoque, inquit, Dei eccleſia vehementibus fluctibus impiorum agitata, non ſe iactat, & magnifice circumſpicit, vt qua decertet, ſed quæ fiunt, peccatis & delictis ſuis attribuit, & rogat vt Dei auxilium aſſequatur, alioquin nec ex perfectis quidem vniuerſa cõſtat Dei eccleſia, ſed etiam habet eos qui otio vel ſocordia ſe dedunt, mollémque & diſſolutam vitam amplectuntur, & lubenter ſeruiunt voluptatibus: & quoniam eſt vnum corpus tanquam ex vna perſona: hac & illa pronunciat, &c.* Iterum & in Pſal. 71. *Luna dicta eſt eccleſia, quæ creſcit in ſanctis, decreſcit in peccatoribus, dicẽte Propheta, vt ſagittẽt in obſcura Luna, rectos corde.* Pſal. 10. *Quæ eſt obſcura Luna niſi perſequutionem paſſa eccleſia, quando deſpicit clam Sol, & caret claritate tempore perſequutionis hoc eſt donec tollatur Luna. Quid eſt orietur vobis Iuſtitia, in abundantia pacis donec tollatur Luna, id eſt donec finiatur omnis prædicatio eccleſiæ, & colligantur omnia, plicetur cœlum hoc vt liber, & terra iſta tranſeat, vt ſit cœlum nouum, & terra noua.* Rurſus idem Chryſoſtomus homil. in illud, aſtitit regina à dextris tuis contra Eutropium. *Eccleſia ſemper adoleſcit & viget, quare ſcriptura oſtendens inconcuſſam eius ſtabilitatem, montem vocat: quòd denique incorrupta perſeueret, virginem vocat: reginam nuncupat, ob magnificentiam & ſplendorem: ob neceſſitudinem & cognationem quam cum Deo habet, filiam nominat prolis numeroſæ: viduam eandem vocat: Innumera & illi induta ſunt nomina vt illius generoſitatem ſcriptura repræſentaret.*

[b] Ambroſius in cap. 4 ad Ephesios. Auguſtinus lib. 2 cõtra Donatiſt. capit. 3. Leo Magnus ad Anaſtaſium epiſcopũ Theſſalonicenſem.

[c] homil. 4. in illud Eſaiæ vidi Dominum. tomo. 1.

9 Perſequuti ſunt eccleſiam Dæmones, Iudæi, Ethnici; ſed nulla pernicioſior perſecutio ea quæ à falſis fratribus & Chriſtianis, per hæreticos ſuſcitata fuit: hi enim fuerunt inſtrumenta omnium ferè miſeriarum, & qui alios omnes in ſuam malitiam contra eccleſiam, traxerunt.

Quemadmodum Diuus Athanaſius ſcribit epiſtola de perſecutione ſua ad Orthodoxos, ſuo tempore Arrianos ſuſcitaſſe contra eccleſiam Ethnicos, & Iudæos, qui miniſterio Phylagrij à fide Apoſtatæ præfecti tunc Ægypti, & alterius Georgij incenderunt eccleſias, profanarunt baptiſteria, impietatem commiſerunt in ſacroſanctam menſam, túncque virgines ſanctas incontaminatas conſtupratas publicè, alias necatas, monachos pedibus obtritos, necatos fuſtibus, gladiis trucidatos, aut vulneratos, ſacrificatum aliter, ſacra expilata, libros ſacros quotquot apprehendi potuerunt, combuſtos, poſteàque traditas eccleſias Arrianis.

10 Longum eſſet ſi perſecutionum eccleſiæ retexere nunc vellem hiſtoriam. Tradidimus & perſecutiones eccleſiæ inſigniores & generales libro inſtitutionum beneficiorum eccleſiaſticorum, capit. 4. numer. 7. & ſequentibus, quibus eccleſia diuexata eſt, verùm tandem Dei auxilio liberata, & inſtituendum eſſet integrum illúdque valde immenſum opus, nunquam enim eccleſia Dei ſine pugna aut inimicis fuit, ideo militans dicitur, vt in alio ſeculo poſt victoriam adeptam, triumphans erit cum capite & duce ſuo Chriſto Deo.

Iam enim ab initio creationis, Sathan qui lucifer dicebatur in collegio Angelorum, inſtituit pugnam contra creatorem ſuum, & gloriam eius ſacrilegè voluit vſurpare, tractiſque quibuſdam in ſuam ſententiam, comites eoſdem fecit ſuæ ruinæ & damnationis, expulſus cum ſuis aſſeclis è ſanctuario Dei, locóve ſancto ſine ſpe reuerſionis. Eſaiæ capit. 14. Apocaly. capit. 12.

Obduruit in malo Dæmon deiectus, cùm nullus locus pœnitendi relictus ſit, & aciem ſuam dæmoniorum inſtruxit aduerſus creaturas Dei, maximè aduerſus hominem, quem ſciuit creatum, vt loca, vnde ipſe cum ſuis deiectus fuit, repleret, eíque inſidiatus in Paradiſo tranſgredi mandata Dei perſuaſit. Geneſ. 3.

Sicque deuicto & ſuperato homine, cuius cauſa vel fauore Deus mundum hunc fecerat, auſus eſt principis huius mundi nomen vſurpare, ſeruituti eum ſubiiciens: à quo enim quis ſuperatus

eſt, eius & ſeruus eſt. 2. Petri capit. 2. & omnia A quæ victi ſunt, victori cedunt.iuxta leges belli. Deutero.c.20.

Eáque tyrannide humanum genus oppreſſit, donec certamine ſingulari à Domino noſtro Ieſu Chriſto in cruce ſuperatus eſt, captus, ligatus, præda recuperata, liberatis ab eius tyrannide hominibus, dató Deo patri pro redemptione eorum in pretium proprio ſanguine, ſcientes, quòd non corruptibilibus, auro vel argento redempti ſumus, de vana conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati, vt ait D.Petrus 1.epiſt.c. 1.verſ.18.& 19.

11 Ex eo tempore renati in Chriſto, & gratia Spiritus ſancti armati, veritate reuelata, Chriſtiani in certamina dæmoniorum carnis & mun- B di fortiores deſcenderunt, duce agno immaculato filio Dei, certam promiſſionem & fidem habentes, quòd non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit, 2.ad Timoth.c.2.

Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Actorum c.14.verſ.22.

Item quòd regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud [a], conſolationem & ſpem certam habentes, quòd ſi compatimur cum Chriſto & eius Eccleſia, conregnabimus quoque [b]. Cuius figura in filiis Iſrael, qui per deſertum multis annis laboribus & pugnis decertarunt, vt terram promiſſam fluentem lac & mel, conſequeremur.

a D.Matth. c. 11.

b 2.Tim.2.12.

Nihil enim eſt quod comparari poſſit futuræ gloriæ, & regno nobis promiſſo, nec ſunt condignæ paſſiones huius ſeculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, ſi legitimè contendamus eò peruenire, contemptis omnibus impreſſionibus, inſidiis & viribus inimicorum Dei, Eccleſiæ, & noſtri. *Vincenti*, inquit Deus, *dabo illi manna abſconditum*, Sec 2. *Apoca. verſ.17. & capit. 3. verſ. 5. qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius*, & poſtea verſ. 12. *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum*, & verſ.21. *Qui vicerit, dabo ei ſedere in throno meo ſicut & ego vici, & conſedi cum patre meo in throno eius.*

Conſequemur autem facilè victoriam, ſi intra propugnaculum fidei & intra fines dogmatum ſanctiſſimæ & vnicæ Eccleſiæ, nos contineamus, armáque eius induamus & ſigna ducis inuincibilis ſequamur, de ea quippe extat eius qui mentiri D non poteſt promiſſio, quòd portæ inferi aduerſus eam non præualebunt, Diui Matthæi capit. 16. Dux enim noſter, ad inferos deſcendit primus, & domuit poteſtates, & trophæa, & captiuos eripuit: & aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus [c].

Eiecit principem à poteſtate mundi. *Nunc*, inquit, *princeps huius mundi eiicietur foras* [d].

c Ad Epheſios c.4. verſ.8 Pſ. 67 verſ 19.

d c.12.verſ.31.

Volitat tamen ahuc victus, & impreſſiones facit vt recuperet quæ amiſit dæmon, & cùm iam ſpe ceciderit recipiendi generalem poteſtatem ſibi per Chriſtum ademptam, & cùm rapere non poſſit oues à manu eius [e], attamen quotidie prædas agit, aggreditur, inſtruit acies, vt pro malitia ſua conetur expugnare Eccleſiam Dei: per ipſum enim non ſtat, quominus omnia conturbet, diſſipet, & deuoret, de quo nos monuit per ſuos Apoſtolos & Spiritū Sanctum, imò per ſeipſum filius Dei, dum ait, *Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum* [f], conſentit Diuus Petrus [g], *Sobrij eſtote & vigilate, quoniam aduerſarius veſter diabolus tanquam Leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide &c.* & Diuus Paulus [h], *Induite vos fratres armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus &c.*

e vt dicitur D. in Iohān c.10. verſ 28.

f D.Lucæ cap. 22.verſ 31.

g 1 ep.c.5.verſ. 8.

h Ad Epheſios 6.verſ.11.

Habet ſuos miniſtros Satan, habet ſuam congregationem ſeu Eccleſiam malignantium, quæ & ſynagoga Satanæ dicitur [i], quibus vt inſtrumentis ſuæ malitiæ vtitur: habet voluptates, habet ſortilegas, habet Machometiſtas, Iudæos, Paganos, B falſos Chriſtianos, blaſphemos, & reliquos qui aduerſum legem Dei viuunt, ſigna ſua ſequentes, & diuerſis modis Eccleſiam Dei impugnantes, nunc aperto marte, nunc clàm, nunc proditoriè. ſemper enim ipſe cum ſuis Satellitibus eſt in inſidiis, nunquam dormit: eſt enim ſpiritus ſine corpore nunquam quieſcit, perpetuò inuidiæ ſtimulis contra Dominum ſuum actus, nunquam nocendi animum remittit: nihil enim aliud quod agere poſſit habet, & hoc ex propria conſummata malitia ſibi proprium eſt.

i Apocal. 2. verſ.9.& 17.

13 Sed nunc fortiùs hoc ſeculo eccleſiam oppugnat quam antea: tùm quia maiores videtur accepiſſe vires, vt à cathenis ſolutus quibus per mille annos detineri ligatus debebat [k]. Tum etiam quòd naſcente Eccleſia, Chriſtiani magis ſacra arma tractabant, ieiuniis, & orationibus, bonæ vitæ dediti: nunc autem remiſſiores facti, & C veluti tepidi in fide, vt videantur aditum dæmoni ſponte præbere, ſuo tamen cum maximo malo admittentes Iſmaelem cum Iſaaco ſimul degere & viuere, cùm tamen ſcriptum ſit, Eiice ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ [l]: admittimus etiam ignem alienum in ſanctuarium Dei: non recordati præcepti & vindictæ ſumptæ ob ipſum à Nadab & Abiu [m], ædificamus vt Salomon templum Deo. & idolis vxorum eius gentilium [n], & data opera & conſultò incidimus in maledictiones quas ipſe, & populus inde experti ſunt [o].

k Apocalypſeus c.20.

l Gen.21.verſ 10 ad Galatas c.4.verſ.30.

m Leuit.10.

n 3. Reg. c.6. & ſequentib.

o 3 Reg. c.11. & ſequentib.

Samaritanis quoque ſimiles ſumus, qui vt illi cùm Deum Dominum colerent, tamen diis quoque ſuis ſeruiebant iuxta conſuetudines gentium [p]. Non deficiunt tamen qui quotidie repetant illud Eliæ capit. 18. Regum 4. verſu 21. *Quouſque claudicatis in duas partes? ſi Deus eſt Deus,* D *ſequimini illum, ſi Bahal eſt Deus, ſequimini eum*: vnus ſolus Deus illi ſoli ſeruiendum [q]. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, nec Deo & mammonæ [r], & Diuus Paulus [s], *Non poteſtis calicem Domini bibere & calicem dæmoniorum: Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe & menſæ dæmoniorum.* Et quod admonebat per Ioſue Dominus [t], *Nunc ergo timete Dominum, & ſeruite ei perfecto corde atque veriſſimo, &c. Sin autem malum vobis videtur vt Domino ſeruiatis, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui potiſſimum ſeruire debeatis: vtrum diis quibus ſeruierunt patres veſtri in Meſopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Ego autem & domus mea ſeruiemus Domino. Hoc autem dicit Deus per Diuum Iohannem Laodiceæ Eccleſiæ propoſito, Scio opera tua, quia neque frigidus es neque calidus. vtinam frigidus eſſes aut calidus: ſed quia* tepidus

p 4 Reg. c.17.

q Lucæ 4. Deuter. 6 & 1. Regum 7.

r D Matth. c. 6.

s 1 ad Corint. c.10.verſ 21.

t c.24.verſ.14.

tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam euomere te ex ore meo [a].

a Apocalyp. c. 3. vers. 15.

24 Inſtat & ſeuerior crudeliórque Eccleſiæ oppugnatio facienda à dæmone, quo tempore reuelabitur filius perditionis Antichriſtus, vt ſcribitur in Apocalypſi [b], & erunt illa mala quæ prædixit Dominus Diui Matthæi capit. 24. Futurum enim tunc eſt, vt mundus finem accipiat, electi in gaudium & gloriam in perpetuum cum corporibus transferantur, reprobi in cruciatum cum corporibus æternum proiiciantur, dæmonéſque in æternis carceribus concludantur: cuius rei memores iras ſæuiſſimas & rabiem omnem deſpumabunt cum ſignis & prodigiis, ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi [c], & tantæ erunt tribulationes, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus vſque nunc, neque fient: vt niſi breuiati eſſent dies à Deo, non fuiſſet ſalua omnis caro, ſed propter electos quos elegit breuiauit dies [d].

b c. 13. 19. & ſequentib.

c vt dicitur D. Matth cap. 24. verſ. 24.

d Luc. 21. D. Marc. 13.

15 Eccleſia Dei plus proficit in perſequutionibus & tētationibus, quam in otio in quo torpet, & veluti morbo veterno faſcinata negligit diſciplinā Dei, & negligentia ſecuta ſibi viſa, interim grauiùs à Satana clam affligitur. *Dum dormirent enim homines inimicus homo ſuperſeminauit zizania* [e]. Pax corporis, ſæpe necauit & extinxit in prælatis Spiritum Sanctum, luminéque extincto in eccleſia, populus in tenebris excutit, iugum Domini excutit, laxat in vetita habenas, ſæpes leges tolluntur, ingreditur aper feras, vaſtat vineam Domini, prælati pingues paſtoréſque ſe ipſos paſcunt, nimia pinguedine muti fiunt canes, non valentes latrare, interim lupus ingreditur, mactat & vorat oues, nemo animaduertit niſi poſt cladem acceptam. At Deus qui vigilat ſuper gregem, aliquando in ipſos paſtores iudicio animaduertit, concitat externas perſecutiones & corporales, flagelláque inducit, vt euigilare faciat dormientes & ad conuerſionem impellat, permittit populum ſuum in manus hæreticorum, Paganorum, Turcarum, Tyrannorumve incidere, non quidem vt illum perdat, ſed vt corripiat & caſtiget, & vt diſcat ſeruiendo huiuſmodi nouis principibus, quantùm diſtet inter ſeruitutem Dei, & ſeruitutem regni terrarum, vt habetur li. 2. paralipom. cap. 12. verſu 8. Sic præmonuit populum Ioſue eum ad ſeruitium diuinum cohortatus [f]. *Non poteritis ſeruire Domino. Deus enim ſanctus & fortis, æmulator eſt, nec ignoſcet ſceleribus veſtris atque peccatis, ſi dimiſeritis Dominum & ſeruieritis diis alienis, conuertet ſe & affliget vos, atque ſubuertet poſtquam vobis præſtiterit bona.*

e D. Matth. c. 13.

f Ioſue ca. fin. verſ. 19.

Deus quos amat caſtigat [g]. Quos autem deſpexit, vt ethnicos, infideles, incorrigibiles, reſeruat acriùs puniendos morte æterna & iudicio ſæuiſſimo in alio ſeculo: in hoc verò, pro tortoribus permittit viuere malorum, & ad augenda merita bonorum, qui in perſecutionibus perſeuerauerint, in lege & mandatis Dei, vt maius illis ſit præmiū plura patientibus, præſtantioréſque viri in eccleſia etiam, fuerunt maioribus tribulationibus probati, quas Hebræi vocant כור הברזל id eſt *fornacem ferream*, in qua probatur aurum & argentum, qualis data fuit Abrahæ & Iob, vt notat Munſterus in commentariis ad Tobiam.

g Prouerbio c. 3. verſ. 12. ad Hebræos c. 12. verſ. 9. apocal. 3. verſ. 9.

DE REPVBLICA LIBER DECIMVS TERTIVS; DE HIS IN QVIBVS PRÆTEXTV religionis errari in republica poteſt, & de remediis quibus obuiam eatur, vel admiſſa iam emendentur.

De abuſu in genere, ſub prætextu religionis: & de generali remedio.

CAPVT I.

PRÆCIPVA, magis ardua, & difficilior iuris authoribus ſemper & vbique cura fuit, ne ſub ſpecie recti & boni, perniтioſa & mala in ſocietatem humanam ſerperent. Facilis enim fuit emendatio eorum, quæ apertè mala & noxia reipublicæ & ſingulis viſa ſunt: ſed quæ fucum boni habuerunt, & quæ inter incautos & improuidos authoritatem ſemel nacta fuerunt, non niſi ægrè & poſt experientiam pernitioſam cognoſci, aut conuelli iam radicata potuerunt.

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & vmbra,
Cùm ſit triſte habitu vultúque & veſte ſeuerum:
Nec dubiè, tanquam frugi laudatur auarus, &c [h].

h vtcecinit Iuuenal. Satyra 13.

Sæpe vitia ita virtutes ſe eſſe mentiuntur: vt tenacitas, parcimonia: effuſio, largitas: crudelitas, zelus iuſtitiæ: remiſſio, pietas velit videri, vt ait Gregorius [i] Iohanni Conſtantinopolitano, & refertur in capit. 6. ſæpe ſe vitia, 41. diſtinct. Et vitia obſcurare virtutes affinitate quadam, niſi ab acute videntibus diſtinguantur, docet & illuſtrat exemplis Sidonius Apollinaris [k]. Sícque ingenia peſſima hominum, virtutes nomine vitij affinis, obſcurant: & vitia, nomine virtutis defendere ſatagunt: ita quem videmus humilem, illis erit abiectus; erectum, ſuperbus: minùs inſtitutum, irridendus: doctum, inflatus: ſolertem, cupidus: verecundum, ruſticus &c. vt contrà qui defendunt vitia, dicent abiectum, humilem eſſe: ſuperbum, erectum: irridendum, minùs inſtitutum: inflatum, doctum: & ſic de ſimilibus.

i lib. 1. regeſti epiſtola 24.

k lib. 7 epiſtolarum epiſt. 9.

2 Vt autem mala quædam nota ſunt, & ab his cauetur: ſic & quædam per ſe bona ſunt apertè, & ſpontè quiſque ea diligit, ſequitur & amplectitur. At bona malis mixta non ita facile eſt ſcernere, & facilè à latentibus malis, prætextu apparentis boni, quis decipitur, vt piſcis hamo, modica eſca allectus, capitur, vt ſæpe nemo melle vel ſaccaro illitum poculum, non facilè à veneno præcauet ſibi, nec præſumit toxicum ineſſe, donec, & aliquando ſerò, in viſcera admiſſum ſe deceptum dignoſcit.

Et quo maioris boni prætextus apparet, eò magis fatalia & pernitioſiora ſunt reipublicę mala quia & citiùs & à pluribus ea temere ſuſcipiūtur: & quantò plures his ſauciati ſemel extiterint, tantò difficilius ea reciduntur, quando corruptela in conſuetudinem peruenerit, & ſub colore boni malū ſemel aſſuetum, defendere nititur populus,

vel dete

Digitized by Google

vel detecto fuco, malum facilè abdicare nequit, quoniam radices vt mala berba citiùs fecerit: tum etiam quòd poſt detectum fucum, non licet malum quod quis cum fuco boni bauſerit & admiſerit, reiicere: quod ab initio tamen poterat ſine vllo negotio repelli.

Et iſtæ ſunt artes impiorum hominum, qui aliquid portentoſum & pernitioſum in ſubtilitatem & in aliorum fortunas moliuntur, non aperto marte tantum ſcelus quod prætendunt aggredi, proculdubio repulſam paſſuri, ſi ita aggrederentur: ſed veluti per cuniculos aliquid boni præponentes, finem peſſimæ mentis tegere.

3 Quemadmodum Sandrocotus apud Iuſtinum[a], prætextu libertatis, Indiam contra Alexandri Magni præpoſitos excitauit: quibus necatis, ipſe author libertatis titulum in ſeruitutem vertit, & populum quem ab externa dominatione vendicauerat, ipſe ſeruitio preſſit.

a lib. 15. ex Trogo.

4 Sicque refert Herodotus[b], de Deioce, filio Phraortis, qui quum ad tyrannidem Medorum, qui ſeruitutis iugum abiecerant Aſſyriorum, & in libertatem ſe aſſeruerant, ambiret & aſpiraret, ſtudioſiùs æquitatem affectabat, & controuerſiarum iudex primùm & litium factus, paulatim poteſtatem iudicandi, poſtea cuſtodes, & deinceps tyrannidem vſurpauit.

b In 1.

5 Fuerant alij, qui prætextu amicitiæ, proditoriè inimicos parum ſibi proſpicientes obtruncarunt, vt Ioab Abner[c], & Amaſam[d]. Iudas prodidit oſculo Chriſtum. Sic Babylonij decepti à Zopyro ſub ſpecie beneuolentiæ fingente ſe à Dario naribus & auriculis detruncatum, ignominioſè circumtonſum, & plagis affectum, atque in poteſtatem Darij venerunt[e].

c 2. reg. c. 3.
d 2 regū c. 20. verſ 9.
e teſte Herodoto in 3. & Polyæno li. 7. ſtratagēmatū.

6 Sunt alij qui prætextu authoritatis, omnia ſibi licere perſuadent, vnde tyrannides ex regnorum legitima poteſtate ortæ ſunt: hinc concuſſiones iudicum: militares, inſolentes deprædationes hoſpitum & prouincialium quos defendere deberent aduerſus hoſtium iniurias, quas ipſi audacter inferunt: cùm tamen magis ſit plectenda offenſa eorum, per quos ad excuſandas excuſationes in culpis, delinquendi authoritas vſurpatur[f], nam qui peccatum ſuum defendit authoritate ſeu conſuetudine, magis peccat: & ideo magis puniri debet[g].

f c. inter dilectos 11. de exceſſib. prælat. li. 5 in 3 ...
g c. nemo 23. q. 4. c. 1. in fine de pœnitent. diſt. 6.

7 Sunt & alij qui per obliquum mala perſuadent, quæ apertè explicata reiicerentur: qui quoque maiori pœna digni ſunt, cùm magis ſit perſuadere quàm compellere, libr. 1. §. de ſeruo corrup. vt magis peccare, & puniendus ſeueriùs dicitur, qui clam contra prohibitionem legis ducit vxorem, quàm qui palam. Quia, inquit Paulus iuriſconſul[h], palam delinquentes, vt errantes, à maiore pœna excuſantur: clam committentes, vt contumaces plectantur[i], vt & veneno, nempe incautum plus eſt occidere, quàm gladio[k]. Et cùm malum ſit per ſe, cadere à bono propoſito, grauius & peius eſt, ſimulare propoſitum[l], & grauius peccare per hypocriſin, quàm manifeſtè[m].

h in l. ſ. de rit. nup. P.
i l. ſingel. 3 §. ſ. de iure fiſc. P.
k l. 1. de malef. & mathem. C.
l ca. certe, 18. 12. q. 1.
m c. cum ex iniuncto. de hæretic. l. palam, de ritu nuptia. P.

8 Sed & eò magis ſunt hæc quæ prætextu boni committuntur difficilia curatione, quòd diu remaneant eo velo incognita & tecta, donec ſubitò malum ex bono præſuppoſito erumpat, veritate detecta, & fuco ſeneſcente & cadente. Quemadmodum incendia ſubitò erumpentia poſtquam diutius tecta coaluerunt, periculoſiora

A fiunt: zizania difficile à tritico ſeparatur, & pari modo mali à bonis[n]. Et impoſſibile eſt aliquam bonā ſocietatem eſſe aut vtilem, quin ſtatim quidē mali homines non ſuccreſcāt. qui niſi diligenter obſeruērur, poſſunt totum corpus corrūpere, nō ſecùs quàm corpus phyſicum, mali humores[o].

n ca. quamuis 23. q. 4.
o ſ. cap. vnitas, 4. diſtinct.

9 Et hæc omnia cum in omnibus ferè reipublicæ negotiis contingant, & inter omnes tum priuatos tum publicos cœtus periculoſa ſint, in primis maius habent periculū in cauſis & actionibus quæ pietate & religione defendi poſſe videntur. Summa enim & anteferenda ratio putatur ex communi omnium gentium conſenſu, quæ pro religione facit, ſecundum Papinianum[p]. Et Liuius[q] in oratione Poſthumij conſulis, de tollendis bacchanalibus. *Nihil*, inquit, *in ſpeciem fallacius eſt, quàm praua religio, vbi deorum numen prætenditur ſceleribus: ſubit animum timor, ne fraudibus*

p in l ſunt per ſonæ, 43. de religio. & ſumpt. funer. lib. 11 P. tit 47.
q lib. 39

B *humanis vindicandis, diuini iuris aliquid immixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, ſenatuſconſulta, Aruſpicum denique reſponſa liberarunt. Quoties hoc patrum auorùmque ætate negotium eſt magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent? Sacrificulos, vateſque foro, circo vrbeque prohiberent? vaticinos libros conquirerent, comburerentque, omnémque diſciplinam ſacrificandi præterquam more Romano abolerent? iudicabant enim prudentiſſimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe cauſam quàm vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur.* Quantùm & peccetur prætextu religionis, paucis exclamat Lucretius[r],

r de rerum natura.

——*Sæpius olim*, inquit,
Religio peperit ſceleroſa atque impia facta:

Id eſt ſub prætextu religionis, facta plura ſunt impia, & damnanda. Et vt ait Iohannes 22. in extrauag. ſancta Romana, de religio. domibus: *Sicut*

C *ſancta Romana eccleſia religioſa & pia vota benigno fauore proſequitur: ſic ſuperſtitioſos conatus inſolentium hominum deteſtatur: ne ſub ouina pelle gregem Dominicum truculentia lupi rapacis inuadat: & ſub pietatis imagine virus hæretica prauitatis obrepat, & ſub prætextu conuerſationis angelica, incautis mentibus ſpiritus malignus illudat. cuius rei gratia ſacris canonibus eſt interdictum, ne aliquis nouum ordinem aut religionis aſſumat, ſed quicunque ad religionem venire voluerit, ingrediatur vnam de religionibus approbatis, &c.* Quidam, vt præmonuit Dominus, veniunt in veſtibus ouium, intus autem ſunt lupi rapaces[s].

s D. Matthæ. c. 7. & ſeleuca in c. vnico, de hæreti. in ſex.

10 Et quidam ſe ipſos valde decipiunt, opinione de ſe ipſis concepta quòd ſint vel haberi velint aliis ſanctiores, & religioſiores, alios deſpicientes. Quales olim fuerunt Cathari, qui propter munditiam ita ſe nomina-

D uerunt, gloriantes de ſuis meritis[t]. Fuerunt & tales qui Beguardi & Beguini dicebantur in Alemania, qui procurante ſatore malorum operum dæmone, aſſerebant doctrina ſua ſacrilega, cum aliis erroribus quòd homo in vita præſenti tantum & talem perfectionis gradum poteſt acquirere, quòd reddetur penitus impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit: hoc ipſum in ſuo ſtatu eſſe aſſerentes & alia ſub ſimulata quadam ſanctitatis ſpecie dicentes, facientes & committentes, quæ oculos diuinæ maieſtatis offendunt, & graue in ſe continent periculum animarum, damnata à ſede apoſtolica in Clem ſi. de hæret. Perſuadet aliquando hæc ipſa præſumptio ſanctitatis, opinionem in religione & Dei myſteriis proficientibus, vt ex illa ſuperbia, iam à merito ſi quod aſſequi poſſint, deturbet & præcipitet,

t ca. quidā autem. 19. q. 5. Cathari, 24 q. 1.

atque

a 2 ad Corint. c.11.ver.14.

atque ita dæmon ſe transfigurat in angelum lucis, vt ait diuus Paulus [a]. Et hæc eſt vna ex maioribus impugnationibus ſeu tentationibus quas immittit in proficientes in Chriſtianiſmo:& per quam aggredi auſus eſt ipſum Chriſtum Dominum [b]:dum ei dixit, *Si filius Dei es mitte te deorſum, quoniam angelis ſuis Deus mandauit de te &c.* hácque machina expugnauit primos patres [c], inculcans, *Eritis ſicut Dij &c.*

b U. Math. c. 4.
c Geneſ. c.3.

11 Nocet & præſumptio fictæ ſanctitatis alicuius qui habetur pro pio aliis qui eius malitia facilè eo prætextu inficiuntur. Propheram, quem non potuit rex Ieroboam cogere manere ſecum, decepit præſumptio quòd alius propheta verum ex Deo illi diceret, velut admonitus à Deo vt vnà ſecum cibum ſumeret, in terra tamen in qua Deus prohibuerat illi ſumere, & proinde tanquam tranſgreſſor mandati Dei à leone fuit in via occiſus [d]. *Nemo*, inquit Diuus Auguſtinus [e], *nocet in* B *eccleſia Dei amplius, quam qui perverse agens, nomen & ordinem ſanctitatis & ſacerdotis habet delinquentem. namque hunc arguere nullus præſumit, & in exemplum culpa vehemẽter extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur.* Et ſecundum Diuum Gregorium ſimulata æquitas, duplex eſt iniquitas: quia malum facit, & abutitur bono [f], verè religioſi præ aliis ſunt honorandi [g], at quemadmodum proficientes in eo propoſito ſunt optimi: ita deficientes, ſunt peſſimi [h], & quod ad ſe pertinet, & quod ad alios, quia delicta regentium & ſuperiorum trahuntur in exemplum: & boni mores & vita [i]. Sunt in ſumma multa, quæ quotidie ineſcant homines, & alliciunt ad vetita ſub ſpecie boni, quæ primis motibus mentis iniiciunt ſuo fuco quandam recti confuſam opinionem, & turbant cogitationem & rationis iudicium, nec à præcipiti vo- C luntate diſtingui poſſunt dum repentè ſe obtrudunt: quæ ſemel admiſſa, veluti adepta tyrannide, in nobis dominantur & expelli niſi ægerrimè poſſunt. Facilis deſcenſus Auerni: ſed reuocare gradum, hoc opus, hic labor. Atque prona ad lapſum humana fragilitas: propter fomitem & irrationalis partis appetitus: difficilis autem ad reſurgendum per ſeipſum. Quocirca iuuanda remediis præuenientibus lapſum, & quantum conſequi prudentia poterit humana, ſcrupuli & impedimenta quibus labi, ruere vel decipi poſſit, ſubmouenda erunt. Nos in hoc libello inſtituimus non de omnibus agere quibus hallucinantur aut decipiuntur homines boni cuiuſque ſpeciei; id enim immenſum habet opus, ſed de quibuſdam tantùm, quæ ſub religionis nomine vitam etiam & actiones humanas miſerrimè conturbant, & bonis ſæpe imponunt & ex malitia impiorum qui impoſturas ſuas religione tegunt, D vel ex dæmonis aſtutia, vel ex ſuperſtitione, vel incuria prælatorum, vel ex alio abuſu non emendato, oriuntur: Quæ omnia ad honorem Eccleſiæ Catholicæ & Apoſtolicæ Romanæ, ſubque eius iudicio, & cenſura, dicta, ſcriptáque, & intellecta eſſe volo, nec aliter, vllo modo rata haberi.

d 3 Reg.c. 13.
e relatus in c. nemo quippe, 8, diſtinct.
f gloſſ. in c. 1 ad verbū ſanctitatis, de religioſ domib. in clemen.
g ca. qui verè 16 q. 1.
h ca. quantumlibet 47. diſt. 1 c. 3. præcipue, 11. q. 3.

12 Cum hac ergo proteſtatione, & me ſubiiciendo, vt par eſt Chriſtiano, meliori eccleſiæ iudicio, arbitror remedium conueniens in genere primum malorum quæ in religione oriri, eius prætextu poſſunt, adſerri poſſe ex præſulum & principum vigilantia, cura & ſolicitudine gregis diligente, ſicque Actorum capit. 20. verſ. 28. *Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei quam acqui-* A *ſiuit ſanguine ſuo*, & Prouerb. ca. 27. 23. admonentur, diligenter agnoſcere vultum pecoris ſui & greges ſuos conſiderare.

Ideo & ſacri canones ſtatuerunt, vt prælati ſingulis annis ſaltem, viſitent ſuas diœceſes, excutiant mores clericorum, inſtruant ignorantes, emendent & puniant delicta [k], concilio Taraconenſi capit. 8. Bracharenſi capit. 1. quod & aliis conciliis repetitum ſæpius vt valde neceſſarium Eccleſiæ, fuit.

k ca. relata 9 ca. decernimus 10 cap. placuit 12. 10 q. 1

Quare debet quilibet Archiepiſcopus aut Epiſcopus, per ſe, aut per Archidiaconum ſuum, aut per alias honeſtas idoneáſque perſonas, bis, aut ſaltem ſemel in anno, propriam parochiam circumire, & ibi iuramento præſtito inquirere, ſi ſint Hæretici, ſi occulta fiant conuenticula, ſi qui à communi conuerſatione fidelium vita & moribus diſſideant [l]. Archidiaconi viſitant, & in hoc & in aliis releuant munera Epiſcopi [m].

l ca. excōmunicamus itaque 13. §. adiicimus, de hæreticis
m c. mādamus 6. c. ad hæc 7. c. vt noſtrum, 9 de offic. Archidia. lib. 1. ti. 23.

13 Sunt illi oculi Epiſcopi: oberrantes & circumloſtrantes cum verecundia actus totius Eccleſiæ: & perſcrutantes diligentiùs, ſi quem videant vicinum fieri præcipitio, & proximum eſſe peccato, vt referant hæc ad Epiſcopum, vt ait D. Clemens [n].

n prima epiſt. ad D. Iacobū fratrem Domini rela. in c. 6. Diaconi Eccleſiæ, 93. diſt.

14 Archipresbyteri quoque in his muneribus quatenus ſibi delegantur, iuuãt curam & ſolicitudinem Epiſcoporum, ad quos referunt quæ fiunt, & facienda vel emendanda compererint c. f. de off. Archiep. l. 1. ti. 24. 14 Sunt & ſub Epiſcopis ea de cauſa curiones, ſeu parrochiani presbyteri, quibus ſpecialis & ſingularis cura certæ plebis demandata & commiſſa [o].

o ca. Eccleſias, 13 q. 1 c. omnis vtriuſq. ſexus de pœnitentia & remiſſio. ti. de parochiis & parochianis.

15 Debent curare ſinguli in ſibi commiſſis gregibus, pabulum verbi Dei continuò proponi, & prædicari quæ facienda, fugiendáve ſint, ad ſalutem æternam conſequendam: quia ſicut corpus, materiali: ſic anima, ſpirituali cibo nutritur: nec in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei [p]. In quo etiam Epiſcopi ſolicitè proſpicere debent, quibus committant hoc munus prædicandi. Cùm enim hoc munus proprium ſit ipſorum, illiſque primitus ſit conceſſum, vt vocatis in partem eccleſiaſtici oneris [q]: cúmque illis permiſſum ſit hoc ipſum quando neſciant, vel non poſſint per ſeipſos ſatisfacere in omni diœceſeos loco, vt poſſint cum aliis onus partiri [r], ipſi de his etiam quibus commiſerint, ſunt aliquando reddituri Deo rationem. Et proinde non debent omnibus temerè miniſterium hoc proponendi verbum Dei, committere, munus quippe prædicandi priuilegiatum eſt, nec indiſtinctè omnibus concedendum, capit. quod Dei tim 5. de ſta. rel. Et ita inhibitum eſt, poteſtatem hanc ſibi vſurpare ſub pœna excommunicationis, aliiſque pœnis [illegible]iam clericis & religioſis alioquin idoneis, niſi ex permiſſione & conceſſione prælatorum, vel ſedis apoſtolicæ, à quibus mittantur [s]. Multo magis & laicis non ordinatis in eccleſia inhibitum. Licet enim deſiderium intelligendi diuinas ſcripturas, & ſecundum eas ſtudium adhortandi reprehendendum non ſit, ſed potius commendandum: in eo tamen apparent quidam laici meritò arguendi quòd occulta conuenticula celebrant, officium prædicationis ſibi vſurpant, ſacerdotum ſimplicitatem eludunt, & eorum conſortium aſpernantur qui talibus non inhærent. quod inhibitum fuit omnino ab Innocentio 3. in cõſtitutione ſcripta ciuibus Metenſibus & Chriſtianis eius diœceſeos, quæ refertur in cap.

p c. inter cætera 15. de offic. ordinarij lib. 1. titul. 31. Deutero. 8. D. Math. 4. Luc. 4.
q ca. mandata de præſumptio.
r c. vt ſingulæ de offic. Archipresby. il. c. inter cætera.
s c. excōmunicam⁹ 13. § quia verò, de hæret. clem. 1. de religioſ. §. clem. 2. de hæretic. ſub Leone 10. in principio. in cōcilio Tridentino ſeſſio. 5 in decreto de reforma. c. 1 & in ſeſſio 24. de reforma. ca. 4 in Carthaginenſi. c. 20. in Rhemenſi c. 24.

Digitized by Google

in capit. cùm ex iniuncto 12. de hæretic. vbi & ratio, quòd in eccleſia Dei & corpore eius, vt in corpore humano, multa ſunt membra, nec eundem officium habent, multi ſunt ordines, ſed non omnes habent idem officium: & alios Dominus dedit Apoſtolos, alios prophetas, alias doctores, &c [a]. Cúmque ordo doctorum in eccleſia ſit quaſi præcipuus, nemo debet indifferenter prædicationis officium vſurpare: Quomodo enim prædicabont niſi mittantur? vt ait D. Paul [b].

a Ad epheſ. c. 4.

b Ad Rom. ca. 10.

Sed & eo magis ſuſpecta prædicatio quæ occultè fit, eùm tamen verbum Dei palam communicari debeat, ſic [c] enim Deus præcepit [d]. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.*

c Dicto c. cum ex iniuncto.

d D. Matthæi c. 10.

16 Remedium aliud ſecundum quo generaliter caueatur, ne ſub obtentu religionis pernitioſè erretur, aut ne populus decipiatur, eſt, illúdque ſingulare & firmiſſimum, vniuerſalia concilia frequenter celebrare & agere. Nam, vt dicitur in §. 1. titul. de authoritate ſacrorum conciliorum, in pragma. ſanctio. *Frequens generalium conciliorum celebratio, agri Dominici præcipua cultura eſt, quæ vepres, ſpinas & tribulos hæreſium & ſchiſmatum extirpat, exceſſus corrigit, deformata reformat, & vineam Domini ad frugem vberrimæ fertilitatis adducit: illorum vero neglectus, præmiſſa diſſeminat atque fouet,* &c. ibique ſtatutum, celebranda concilia generalia de decennio in decennium. Sic etiam ſacri canones ſanxerunt ſumma cum ratione, concilia prouincialia & epiſcopalia, quæ ſynodi quoque dicuntur, celebrari debere annuatim [e], tota 18. diſtinct. vbi & adferuntur plurium ſynodorum generalium ea de re ſtatuta, & in concil. Tridentino ſeſſio. 24. in decreto continuationis, de reformatione c. 2. in concilio Lateranenſi habito ſub Leone 10.

e c. ſicut de accuſationibus.

Eodem modo, abbates, prioréſve & monachi, generalia ſua capitula congregant de triennio in triennium [f].

f Cano. in ſingulis 7. de ſtatu monach.

17 Scio tamen plores eſſe, qui non facilè patiuntur conciliorum vniuerſalium repetitiones, nempe falsò perſuaſi, quòd ibi tantùm agi debeat de fidei articulis, & determinatione ipſorum, qui iam determinati inconcuſse ſine diſputatione & controuerſia alia, teneri debent: & hic eſt alius prætextus religionis ſub quo occaſio conciliorum generalium ſæpe differtur, & interim mali mores in clero incorrecti ſerpunt, adoleſcunt, & Deum irritant. Verùm ſi quid meum ingeniolum in hac opinione poſſet conſequi explicationis & mentis, vellem perpendi primùm, non eam eſſe ſolam cauſam conciliorum generalium cogendorum, de articulis fidei diſputare, vel tractare, vel retractare iā tractata: in quo certè ſanctiſſimè ſentiunt qui ea quæ ſemel decreta, ſunt, non debere in diſputationem iterum adduci aſſerunt, quibus etiam ego omnino aſſentior, & alienū à fide Catholica eſſe diſſentire, credo. *Iniuriam enim,* vt ait Martianus imperator, *facit iudicio reuerēdiſſimæ ſynodi, ſiquis ſemel iudicata, aut rectè diſpoſita reuoluere, ac publicè diſputare contenderit,* quod nec impunitum relinquitur [g]. Cæterùm & aliæ cauſæ ſunt iuſtiſſimæ congregandarum ſynodorum œcumenicarum, vt hæreſium ſub ſpecie religionis multiplicia capita: vt enim natura nouas quotidie deproperat edere formas [h], vtque negotia multa ſunt quotidie noua, quæ non poſſunt facilè comprehendi ſub legibus ante conſtitutis, & egent ideo aut interpretatione, aut vt conſtitutione optimi principis certius ius ſtatuatur [i]. Sic & hoſtis humanæ naturæ Satan, nouas in eccleſia ſuperſeminat cauſas, ex quibus expugnare nititur fidelium concordiam, morum puritatem, & viuendi rectas formulas, quibus occurri poteſt concordi omnium prælatorum & patrum Sanctæ Eccleſiæ concilio. Ita in cap. canones 15. diſtinct. [k]. *Canones,* inquit, *generalium conciliorum à temporibus Conſtantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, perſecutione feruente docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Chriſtianitas in diuerſas hæreſes ſciſſa eſt, quia non erat licentia epiſcopis in vnum conueniendi, niſi tempore prædicti imperatoris.*

g l. Nemo. 4. de ſumma trinita. & fide catholic.

h l. 2. §. mirabilis, C. de vet. iure enucleand.

i l. neque leg. 10. l. & ideo 11. & ſequent. de legib. P.

k Ex libro 6. Iſidori c. 16.

18 Accedit quòd ſummus pontifex, ex his conciliis maximum leuamen curæ ſuæ & ſollicitudinis acciperet, & cum minori onere, & negotio, & maiori certitudine populo vniuerſi orbis vtilia procuraret. Vt enim epiſcopi ex relatione archidiaconorum, archipresbyterorum, & ex ſynodis ſuis diſcunt quæ egent reformatione: & archiepiſcopi ex conciliis ſynodalibus cognoſcunt in ſuis quæ egent remedio, & modum prouidendi: ſic faciliùs ſummi pontifices, ad quos pertinet concilia generalia cogere & probare, vt liquet ex tota 17. diſtinct. capit. porro, 3. diſtinct. capit. Adrian. 63. diſtinct. cum ſimilibus intelligere poterit quæ per totum orbem egent ſuo auxilio, & modos conuenientes quibus vel ex generali conſtitutione, vel ex ſpeciali prouiſione habita ratione locorùm, proſpici poterit: ſedet enim vicarius Chriſti [l], & cuncta per mundum, in eccleſia Dei eius poteſtate reguntur [m], idcirco & expedit illum cognoſcere quid in ſingulis mundi regnis & regionibus agatur, in his quæ ad ſalutem animarum ſibi commiſſarum pertinet, vt celeriùs & debito modo proſpicere poſſit: imò ſi ipſe poſſet omnibus his generalibus conciliis intereſſe, non modicum incrementum reipublicæ Chriſtianæ adferret. Intelligeret enim ex epiſcopis & ſanctis patribus quo morbo vitióve ſpeciali laboraret vnaquæque prouincia, & dum poſtea adiretur à prouincialibus facilè illi imponi non poſſet per curiales. Diſceret ibi qui ſint principes qui pro fide Catholica laborent, quíve contrà in fide Catholica parum vigiles: admoneret epiſcopos prælatos eò confluentes, quod ad officium illorum pertineret ſecundum temporis & perſonarum diuerſarum prouinciarum oblatas occaſiones. Vt enim Deus non moderatur orbem ſemper vno & eodem modo, nec omnibus regnis eadem concedit, ſed diuerſa pro vt illis expedire videtur. Sic oportet vicarium eius in terra quædam in genere omnibus communia, quædam in ſpecie quibuſdam conuenientia, decernere [n]. Nec poſſunt relatores concilij ſeu delegati à concilio ad ſummum pontificem confirmationis ergò, omnia quæ ibi dicta tranſactáve ſunt per ſingula pontifici referre: multáque tacentur, quæ poſſent monere cognita ſummum pontificem ad egregia opera & Chriſtianæ reipublicæ vtiliora, ſi ipſe præſens concilio interfuiſſet: ſtatuendo audiret fraudes curialium explicatas, diſpenſationum obreptitiarum mala & eccleſiarum querelas, & corruptas rectaſque voces.

l In ca. inter corporalia, de tranſlatione epiſcopi.

m c. cuncta per mundum 9. q. 3.

n vt in cano. 2. ... autem 1...q. 4. d.

In conciliis quoque generalibus reformationes morum tractantur, qui aliquando totam eccleſiam obnubilant, aliquando deformem reddunt, eadem per ſe nihilominus, non obſtantibus perſonarum vitiis, in ſua puritate ſine macula permanente. Quòd ſi ſacroſanctæ ſynodi,

nodi, tam diligenter prouincialia concilia iuſſerunt celebrari ob eaſdem cauſas [a], quantò magis mores in eccleſia vniuerſali corrupti, merentur ſynodorum generalium repetitionem?

a d.c. ſicut, de accuſatio. cum ſimilibus ante citatis.

Magna deinde negotia, & quæ reſpiciunt totam eccleſiam à prouincialibus & epiſcopalibus ſynodis non poſſunt definiri, & quod omnes tangit dignum eſt vt ab omnibus audiatur. eius generis ſunt quæ magni ponderis, vt expeditiones in infideles, regnorum ſubuerſiones, & alia quæ auxilium per obliquum exigunt ſecularium etiam principum, quæve minori negotio concluduntur vniuerſis ſuffragia in conſilium contribuentibus. Habet ſummus pontifex, dices, cardinalium præſtantiſſimum & in negotiis exercitatiſſimum ſenatum; fateor, vt neque meliores admitti poſſe aliquando concedam: imò & diſputare de principali iudicio non oportet: ſacrilegij enim inſtar eſt, dubitare an is dignus ſit quem elegerit princeps. l. 3. de crimi. ſacrileg. lib. 9. C. tit. 29. Verum neque ſancti Apoſtoli contenti fuerunt aliquando ſuis ſuffragiis, ſed & diſcipulorum & Chriſtianorum multos in conſultationem adhibuerunt [b]. Et ſunt plura quæ in facto conſiſtunt, quæ fallere peritiſſimos & prudentiſſimos quoſque poſſunt [c]. nec ideo ſacratiſſimi ſenatus minuitur authoritas, cùm ad eius conſiſtorium ex omnibus partibus mundi conuocati præſules, eis ſuggerunt tanquam propria & certiſſima, quæ alioquin ex ſupplicationibus & relationibus incerta aliquando, non dicam falsò, exhibentur.

b c. 1. & 15. ver. 6 Actorum.

c l. 2. de iur. & facti ignor. P. l. ſ pro ſuo P. c. 1 de conſtitut. in ſex. c. vt noſtrum vt eccleſiaſti beneſic ſine diminut. conferan.

Scribit & Paulus 3. S. pontifex, in indictionis concilij Tridentini Bulla, ſe inductum ad ſacroſanctum concilium celebrandum, inter cæteras rationes, quòd animo repeteret maiores noſtros, ſapientia admirabili ſanctitate præditos. ſæpe in ſummis reipublicæ Chriſtianæ periculis, remedium optimum atque opportuniſſimum, œcumenica concilia & epiſcoporum generales conuentus adhibuiſſe.

Forma & viuendi in cõciliis eccleſiaſticis, non tam quæritur quàm ſit reformatio ad priorẽ ſanctam & conſtitutam traductio, & lapſorum & male viuentiũ caſtigatio, ideò non minus vtilia concilia œcumenica nunc aut neceſſaria etiam de his quæ ſtatuta ſunt, qoam cũ noue ſtatuta, quin imo eo magis neceſſaria, ne contemnatur priorum authoritas, quæ nuua ſanctione renouatur. Sicut & per ſequentia concilia, priora mandantur ſeruari. Deſuetæ leges optimæ ſunt in vſum reuocandæ [d]. iuuentutem habent leges, virilem ætatem & ſenium ab initio magiſtratus & populus in obtemperãdo fraudi, poſtea remiſſi, dehinc contẽptores.

d l. rem nõ nouam 14. C. de iudic.

19 Poterit & tertium remedium generale adhiberi, ad conſeruandam ſartam tectamque rempublicam Chriſtianam, vt mali libri improbatæ lectionis conquirantur, & corrumpantur, iuxta ſacroſanctas conſtitutiones quæ in concilio Tridentino, & aliis, legibúſque principum inſertæ ſunt. multi enim ſpecioſis titulis, & ſub Chriſtianæ religionis prætextu, plures incautos inficiunt, & priuſquam præſenſerint venenum, ſuffocant. Et proinde curabunt epiſcopi, inquiſitores hæreticæ peſtis, hac in parte viam malis præmunire, & occurrere opportune, facilis lapſus. Et dum ſemel eſt imbuta recẽs, ſeruabit odorem teſta diu. Prohibéntque canones ſacri huiuſmodi libros haberi aut legi qui cenſura eccleſiaſtica notati ſunt [e]. concilium Lateranenſe ſub Leone decimo ſeſſio. 10. Concilium Tridentinum ſeſſione

e c. ſancta Romana 15. diſtinctio.

A 4. decreto de canonicis ſcripturis. Et Paulus 4. ſub finem concilij Tridentini prohibent & leges etiam ciuiles, l. 3. § 1. & §. quoniam, de ſumma trinita. & fide catho l. 6. in fine de hæreti. C. nouella 42. c. 1. Socrates lib. 1. hiſtoriæ c. 6.

20 Remedium item 4. adiungere curam & ſolicitudinem principum Chriſtianorum: nam & in cauſa peccati, ſummus pontifex inter eos poteſt ſtatuere [f], in adiutorium eccleſiæ, imperij leges aſſumuntur, vt ait Diuus Auguſtinus contra literas Petiliani lib. 2. c. 58. ca. ſi in adiutorium, 10. diſt. Reges pontificibus pro æternis; pontifices, regibus pro temporalibus indigent [g], imperatorum legibus eccleſia ſæpè vtitur contra hæreticos; & eadem ſæpe iiſdem defenditur contra tyrannos, contra prauos quoſque [h].

f noue, de iudic.

g ca. quoniam & mediator 8 eadem 10. diſt.

h ca. 2. §. ſea 10 D.

21 Et quamuis propria cognitio de cauſis religionis, ad ſolos epiſcopos pertineat, tamen ecB cleſia iuuari maximè poteſt gladio ſeculari, contra contumaces, rebelles & contemptores eccleſiaſticarum cenſurarum: ideóque & ad ſecularem poteſtatem remittit huiuſmodi, vt c. cùm non ab homine, de iudic. nouimus, de verborum ſignifica. cum ſimilibus, atque ſeculares poteſtates, in hac cauſa quæ fidei eſt & religionis, non minùs diligentes eſſe, quam ipſi pontifices debent ad conſeruandas leges eccleſiaſticas illis ſuas ſimiles coniungendo: eóque pertinent toti tituli de ſacroſanctis eccleſiis, de ſumma trinitate & fide catholica, de epiſcopis & clericis, de hæreticis, de epiſcopali audientia, ne ſanctum baptiſma iteretur, de apoſtatis, nemini licere ſignum ſaluatoris CHRISTI, humi vel in ſilice ſeu marmore, aut ſculpere aut pingere, de Iudæis Cœlicolis. Ne Chriſtianum mancipium hæreticus vel paganus vel Iudæus habeat, aut circumcidat. De paganis C ſacrificiis & templis. de his qui ad eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant, de his qui in eccleſiis manumittuntur. In libro 1. c. Iuſtiniani.

Et inter ethnicos, quamquam religionis cura pontificibus relicta fuiſſet à regibus, vt ſcribit Dionyſ. Halicarn [i]. tamen principes non ita omnem religionis ſollicitudinem ablegarunt, vt negligere viderentur. res enim religionis cùm violatur impunè, & cum in ea cuilibet audendi ex arbitrio conceditur facultas, minatur principatibus & imperiis, vnà cum religionis mutatione, ſubuerſionem.

i In 2.

22 Proinde Liuius [k] ait, negotium Marco Æmilio prætori ſeu meliùs Marco Atilio prætori vrbis, à ſenatu datum, vt à religionibus externis populum liberaret, quibus publicè & priuatim populus tenebatur contempto ritu Romanorum. Quodque is in concione ſenatuſconſultum reciD tauit, & edixit, vt quicunque libros vaticinos, precationéſve, aut artem ſacrificandi conſcriptam haberet, eos libros literáſque ante Calendas Aprilis deferret: neu quis in publico ſacróve loco, nouo aut externo ritu ſacrificaret. Admonet & li. 39. ſæpe huc patrum maiorumque ætate negotium magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent.

k Libro 25.

23 C. Cornelius Hiſpallus, prætor peregrinus, M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coſſ. edicto etiam Chaldæos intra decimum diem abire ex vrbe atque Italia iuſſit, leuibus & ineptis ingeniis, fallaci ſyderum interpretatione, quæſtuoſam mendaciis ſuis caliginem iniicientes, vt refert Valer. Max. lib. 1. c. 3. Ibidem & notat Lutatium, qui primum Punicum bellum confecit, à ſe-

LL natu

Digitized by Google

natu prohibitum ſortes fortunæ Præneſtinæ adire. auſpiciis enim patriis non alienigenis rempublicam adminiſtrari oportere, iudicabant. Extant & verba legis 12. tabularum, *Separatim nemo habeſſit deos, neve nouos ſiue aduenas, niſi publicè adſcitos, priuatim colunto.*

24 Quorum omnium prohibitio, magnam non ſolùm authoritatem in ſanciendo, ſed vltra magnum animum in exequendo deſiderabant, propter radicatam iam opinionem de cultu diuino etiam peregrino, exiſtimantibus popularibus, ſe in deorum offenſam facere ſi quid contra eorum ceremonias quamuis prohibitas, tentarent. tanta enim eſt nominis religionis reuerentia, vt ſæpe non ſuſtineat quæ malè ſub eo prætextu fiant, emendari, niſi ab aliquibus, de quibus antea alioquin bonam opinionem conceperint. Sic Lælius Æmilius Paulus, vt eſt apud Valerium Maximum in prædicto c. 3. conſul, cùm Senatus Serapis & Iſidis phana diruenda cenſuiſſet, eáque nemo opificum attingere auderet, poſita prætexta. ſecurim arripuit.

25 Nec eſt qui dubitet, quantùm profuit authoritas Conſtantini Magni, in perdendis ſuperſtitionibus idololatrarum, quantúmque præclara fuerit illa l. 1. C. de ſumma trinita. & ſide cathol. Gratia. Valentinian. & Theodoſij AAA. *Cunctos populos quos clementiæ noſtræ regit imperium in tali volumus religione verſari, quam Diuum Petrum Apoſtolum tradidiſſe Romanis, religio vſque adhuc ab ipſo inſinuata declarat,* &c. Eò referre poſſumus præſtantes cæteris leges eius tituli, & de hæreticis, quæ ſuſtinendo fidem catholicam, profligant hæreſes & impietates ethnicorum, vt & quæ pœnis capitalibus eos inſectantur, titulis de paganis, de Iudæis, de apoſtatis cum ſimilibus.

26 Multùm etiam proſunt conſtitutiones principales religioni, quæ imponunt neceſſitatem clericis viuendi ſecundum ſacros canones, quæque eos arcent iuxta eoſdem canones, à negotiis ſæcularibus, quæ immunitates eccleſiis & perſonis eccleſiaſticis conceſſas, ſanciunt, conſeruant, & aduerſum eas quippiam fieri animaduerſionibus impoſitis prohibent: & quamuis in clericos ſceptrum non extendant, tamen laicos & eoſdem intra fines debitæ reuerentię continent, vt in conſtitutio. caſſas, de ſacroſanct. eccleſ.

27 Nec otioſum eſt quod hiſtoria iudicum c. 17. ait expreſſe, dum reddit rationem, quare facile Micha incidit in idololatriam, & fecit ſibi idola & ſacerdotem, & ædiculas ſacratas eis. *In diebus,* inquit, *illis non erat rex in Iſraël, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur hoc faciebat.* Idipſum repetitur in c. 18. in fine, & in c. f. in finalibus verbis. Eget eccleſia auxilio ſeculari & manu militari, pro executione ſententiæ prælatorum quæ exhiberi epiſcopis mandat l. ſanctiſſimarum, (nunc ordine 44. ex Græco conuerſa) de epiſcop. & cleric. C. & ipſi ſummi pontifices concedunt poteſtatem inquiſitoribus fidei & aliis prælatis inuocare auxilium brachij ſecularis in c. 12. officium 11. §. denique, de hæretic. in ſex. c. 1. quoniam pleriſque de offic. ordina. c. prodeſt 25. qu. 5. c. f. in fine de exceſſ. præla. lib. 5. tit. 31. Atque in ſumma, vbi eccleſia nihil ampliùs facere poteſt, implorare debet auxilium ſeculare, & compellere c. cum non ab homine, de iudi. & è conuerſo, c. 2. de maledi. licet & adu. regem patroni Eccleſiæ quando metiop. diſſipat bona eius, in c. filiis 31. 16. qu. 7. vt eum corrigat, cùm per eccleſiaſticum iudicem cogi non poſſit, vt & in ea petimus, 11. qu. 1. in c. nec licuit, 17. diſtinct. quamuis aliquando, aliter cum poſſit adiri iudex ſecularis pro eccleſiaſticis negotiis, c. a. placuit, ca. vt quiſquis, 11. qu. 1. adde eadem decita in c. 1. de offic. ordina. cap. 2. de clerico excom. miniſtrum cum ſimil. ibi nota. Scripſit de officio principis Chriſtiani in eccleſia, Thomas Campegius, tractatu de poteſtate Romanī pontificis. Sed & Iſidorus lib. 3. ſenten. de ſummo bono c. 53. relatus in c. 23. principes ſeculi, 23 qu. 5. probat intra eccleſiam, neceſſarias eſſe principum poteſtates ſeculares: vt quod non præualet ſacerdos efficere per doctrinæ ſermonem, poteſtas hoc impleat per diſciplinæ terrorem, &c. Atque Leo Papa in epiſtola 29. ad Pulcherriam Auguſtam, relatus in c. res autem humanæ, 21. eadem 23. q. 5. *Res humanæ aliter tutæ eſſe non poſſunt, niſi quæ ad diuinam confeſſionem pertinent, & regia & ſacerdotalis defendat authoritas,* quod & firmatur pluribus conciliis & patrum authoritatibus, in c. inceſtuoſi, 22. 3. ſequentibus eadem 23. qu. 5.

28 In Gallia remedium appellationis ab abuſu notorio perſonarum, vel iudicum eccleſiaſticorum deuoluit cauſam ad curias ſupremas, quæ nomine regio ſatagunt, vt diſciplina eccleſiaſtica, ſacroſancti canones, & decreta eccleſiaſtica conſeruentur: ſúntque caſus, in quibus appellatio illa recipitur, certi: in quibus & eccleſiaſtica iuriſdictio conſeruatur, & ne latiùs quàm oporteat, vel conceſſum ſit euagetur, ſummo ſtudio proſpicitur. Primùm appellatur eo nomine, ſi prælati aut iudices eccleſiaſtici, ſtatuũt quippiam perperam contra iuriſdictionem regiam aut ſecularem, cõtra conſtitutiones regias ſenatuſve conſulta: nam de his quæ ad ſeculares pertinent non debent ſe immiſcere, iuxta ſacroſancta decreta[a]. Regum quippe munus eſt proprium, facere iudicium & iuſtitiam, & de his ſtatuere[b], ordoque totius reipublicæ confunditur, ſi ſua cuique iuriſdictio non ſeruatur[c]. Atque licet vnicuique, contra quoſcunque, iuriſdictionem ſuam, etiam pœnali iudicio defendere[d].

29 Inhibet & lex clericis, ne de realibus & temporalibus cognoſcant in præiudicium regiæ iuriſdictionis[e]. Videntur enim perſonæ eccleſiaſticæ reſilire à proprio munere, ſecularibus ſe immiſcendo: exemplo Domini noſtri IESV CHRISTI, qui vt legitur, cùm ei[f] aliquis ex turba dixiſſet, *Magiſter dic fratri meo vt diuidat mecum hereditatem:* reſpondit, *Homo quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos*[g]?

In his autem quæ fori eccleſiaſtici ſunt, appellatio per abuſum notorium ad curias etiam principis deuoluitur: ſed princeps, vel eius curiæ, ſeu ſenatus non iudicant de his, ſed emendato abuſu, referunt cauſas ad alios iudices eccleſiæ ſecundum decreta ſacroſancta iudicandas: & cognoſcunt tantum de abuſibus, in qoantum lex canonica, vel priuilegium à ſummo pontifice indultum, illis permittunt, non aliter. alioquin enim excommunicati eſſent ex bulla quæ publicatur in cœna Domini, contra vſurpantes eccleſiaſticam iuriſdictioonem, & poſſet etiam iudex eccleſiaſticus compellere iudicem ſecularem, iudicare ſecundum ius canonicum[h].

Mandauit ſummus pontifex Leo 10. in virtute ſanctæ obediẽtiæ, nomine ſuo & futurorum ſummorũ pontificũ, regi Frãciæ & eius ſucceſſoribus, facere publicari & inuiolabiliter obſeruari per ſe, vel per alium, omnia & ſingula quæ continentur

in

a c. nouit, de a d c. 23. ne clerici vel monachi ſecularib. negotiis ſe immiſceant c. a per venerabilem, qui filij ſint legitimi.
b c. regum 23. q. 5.
c c. peruenit 11 qu. 1.
d l. 1. ſi quis ius dicenti nõ obtemperauer. ff.
e vt in l. cõſulta diualia, de teſtam.
f Luce ca. 12. verſ. 13.
g Eò pertinet & c. ſi clericus laicum de foro compet.
h Clemẽs de poenitẽn.

in concordatis &ſtatutis illorum, vt expreſſum eſt in titulo finali, de protectione concordatorum, Franciæ regibus conceſſa. Quare ſi quid committatur per perſonas eccleſiaſticas aduerſus ea, extra iudicium vel in iudicio, per appellationem inſinuatur magiſtratibus principis ſenatuum, qui de his emendandis cognoſcant authoritate ſedis apoſtolicæ. veluti, ſiquid fiat contra decreta in titulis de reſeruationibus tam generalibus quàm ſpecialibus ſublatis, de collationibus, de mandatis apoſtolicis, de cauſis, de ſinuolis appellationibus, de publicis concubinariis, & aliis ibidem ſtatutis, Quemadmodum & Papa conſtituit decreti de electione ſummi pontificis, executores quia parum, inquit, eſt, iura condere, niſi ſint qui ea tueantur, dominos, rectores, officiales ciuitatis, vbi erit ſummus pontifex eligendus [a]. Iubet & Boniſacius 8 [b]. pro executione decreti ſuper monialibus facti, inuocari. brachium ſeculare ſi opus ſit, idipſum alibi [c], nempe ad ea quæ Deo placita ſunt exeqoendum [d], & poſſunt ſeculares poteſtates ad hoc per eccleſiam etiam compelli, vt opem ferant [e]. Caſus porrò in quibus curiæ ſupremæ iudicant per appellationem tanquam ab abuſu, contra abutentes religione, vel iuriſdictione ſeu ſanctis decretis conciliorum, & canonum, ponuntur deciſ. per Papum in Rhapſodia Areſtorum libr. 19. tit. 2. per rotum, à Rebuff. in tracta. de appellationibus tanquam ab abuſu in tomo 3. ad conſtitutiones regias. Sunt & in Hiſpania & alibi, à ſummo Pontifice demandata pluta poteſtatibus ſecularibus, ad clericos & cauſas Eccleſiaſticas pertinentia, non quidem ad diminutionem vel iniuriam ordinis eccleſiaſtici aut iuriſdictionis ſpiritualis, ſed potius ad conſeruationem maiorem & faciliorem diſciplinæ & dignitatis eccleſiaſticæ.

a In c. vbi periculum, 3. §. præterea, de electio in ſex.
b In c. 1. §. f. de religioſ. domi. in ſexto.
c vt in c. pro deſt. 23. q. 5.
d c. 1. de offic. ordinn.
e c. adminiſtratores, 23. q. 5.

Quæ tamen à quibuſdam, zelo (vt dicebant) religionis audiui improbari, vt nullis rationibus id fieri debere docentibus acquieſcerent: neſciebant enim quantùm laboris inſumpſerint Pontifices atque pij viri, ad continendam diſciplinam ſpiritualibus remediis, & propter malitiam ſeculi, nihil aut parum promouiſſe contra contumaces, donec oportuerit auxilio & ſubſidio vti poteſtatis ſecularis, quæ a Deo etiam eſt ad laudem bonorum & vindictam malefactorum, ſicque iſti zelatores religionis zelo inordinato, ſubtrahentes auxilium ſeculare eccleſiæ, Eccleſiæ cauſam ad pernitiem præcipitem deducunt reprobãtes quorum rationem ignorãt, quam experientia illis ignota, neceſſitati coniunxit: aliud enim eſt diſputare de Diui Thomæ & Magiſtri ſententiarum, aliorúmque ſacrorum patrum dictis, intra ſepta ſcholarum: aliud tractare negotia reipublicæ Chriſtianæ, in quibus non verbis tantùm ſed facto opus eſt, & ipſa negotia rerum & perſonarum, non ex animi & dictorum ſententia, ſed ſæpe neceſſitate & circunſtantiis præſentibus temperantur. Sed rurſum ſi Gallica & Hiſpanica quis faſtidiat, vel meliùs, ſi tam ſapiens, quis velit eſſe apud ſemetipſum, vt hæc priuilegia reprobet, quod ſolent facere qui nolunt argui, & quærunt excuſationem in peccatis, conuertenda eſt ſaltem fides ad ſacræ paginæ veritatem. In capite verò 16. Deuteron. verba illa videbit, *Iudices & præfectos* שופטים ושוטרים *ſophtim veſchoterim, conſtitues tibi in omnibus ciuitatibus tuis quas Dominus dederit tibi &c.* quæ ſecundũ interpretem Rabbini Moſis de Cozbi, ſic ſignificant שופטים *ſophtim* ſunt iudices dirimentes cauſas: שוטרים *ſoterim* verò exactores, cogentes populum baculo & loro, ad obſeruationem præceptorum &c.

30 Magiſtratus ſeculares, qui principis oculi ſunt, hortari primùm debent, deinc impellere perſonas eccleſiaſticas vt verbum Dei frequentes doceatur in Eccleſia: illúdque per perſonas idoneas, probe & diu in ſacris ſcripturis verſatas, à quibus popolus aut dubium, aut alienũ à fide poſſit haurire, ſaltẽ bis diebus feſtiuis manè & a prãdio; doctrina quippe Dei, purgationem facit peccatorum [f], nec minus peccatum eſt contemnere verbum Dei, quàm corpus Domini noſtri [g], & adoleſcentior vias ſuas corrigit in cuſtodiendo ſermones Dei [h], in republica plures malè viuunt ob defectũ inſtitutionis & doctrinæ, & vt ait D. Paulus [i], *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? quomodo verò prædicabunt niſi mittantur?* iuſſit Deus legem ſuá perpetuò conſiderari & prædicari [k], *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, ſed in eo meditaberis diebus ac noctibus, vt cuſtodias & facias omnia quæ ſunt ſcripta in eo, tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.* Nunquam ſine aliquo fructu audiri verbũ Dei teſtatur Iſaias c. 55. ver. 10. *Quomodo,* inquit, *deſcendit imber & nix de cœlo, & vltra non reuertitur ſed inebriat eã, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti & panem comedẽti. Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.* Siquidem annunciato verbo Dei, etſi quidam obdirentur, tamen credunt illi qui præordinati ſunt ad vitam æternam [l]. Reuocantur & auditores eius vel nolentes aut pudore, aut timore iudicij Dei, à vitiis, ſaltem à quibuſdam. Sicut Herodes ad prædicationem Diui Iohannis, metuebat & obſeruabat eum, & multa eo audito faciebat, & libenter eum audiebat [m]. inſeminantur & bene viuendi præcepta, ſine quibus fiunt homines, ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus: parum etiam promouet, vel nihil ferè proficit, aut infinitas propemodum curas inanes patitur magiſtratus ciuilis in emendatione vitiorum etiam ſtudioſè inuigilans, quando interior pars corporis ſubditorum radicem habet infectam, ex qua tot vitia prodeunt: quando videlicet anima non eſt imbuta ſanis doctrinis. vbi enim non eſt timor Dei, quo ſuccidantur cogitationes malæ cordis, ex quibus generantur paulatim concepta impia opera, erumpunt effectus in republica peſſimi: & cum contemptu Dei, omnis ad malè agendum via patet & contẽptus legum & magiſtratuum & principis: omnéſque & principes & ſacerdotes, & populus ita tandem ſubuertuntur, vt expreſſit Oſeas Propheta c. 4.

f ad Hebræos c. 1. verſ. 3.
g in ca. interrogo 99. 1 q. 1. ex Diuo Auguſt. 70 lib. 50. homiliarum homil. 26
h Pſa. 118 ve. 9
i ad Roma. c. 10. verſ. 14.
k Ioſue 1. ver. 8.
l Actoſi c. 13. verſ. 43. & 48.
m D Marci c. 6. verſ. 20.

31 Audiui aliquando & ſæpiùs, & ab iis à quibus noluiſſem, excuſationes in peccatiſ, quæ, ni fallor, poſſunt abuſus iiq; valde in republica pernitioſi, non alio nomine appellari. In primis populum ita alienum eſſe à verbo Dei, vt nolit conuenire ad illud audiendum, & cathedras ſeu pulpita eccleſiarum planè vacua videri & concionatores vel viginti vel pauciores habere auditores: ideóque ſe faſtidire & laborem prædicationis, quem populo reddere tenentur nihilominus.

2. Alij dicunt, frequentiam & aſſiduitatem prædicationis, parere contemptum verbi Dei & minùs populum curare quæ ſæpe audit.

3. Quidam dicunt ſufficere populo, ſi man-

data Dei obſeruare in pulpito, & pater noſter, & ſalutationem angelieam, & fidei ſymbolum didicerit. nec eſſe de myſteriis aliis ei curandom.

32 Quorum omnium ſententiæ, fucum addunt negligentiæ paſtorum, vt videantur rudioribus ob id excuſandi, cum tamen verè nullomodo eis poſſint ſuffragari, quin veriſſimè abuti & beneficiis & officio conuincantur, & acerbiſſimo iudicio prædicto iis qui præſunt, ante tribunal Domini ſe ſiſtentes, damnentur pro animabus quæ perierint in illa die rationem reddituri.

Recordari enim debent, officium illorum prædicandi, non pendere ex multitudine auditorum, ſed ex officio acceptato & impoſito: neque ideo deſiſtendum ab officio docendi ſibi credito, quòd auditores deſiſtant a cupiditate diſcendi. non enim reddent rationem, ſi vocati & illecti ſubditi venire noluerint, ſed reddent ſi per eos ſteterit quominus vocarentur ſecundùm datam ſibi poteſtatem, vt & admonet D. Paulus Timotheum 2. c. 4. verſ. 2. *Prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, obſecra, increpa in omnia patientia & doctrina.* & ad Titum c. 1. verſ. 13. *Increpa illos durè vt ſani ſint in fide.* Capiant & exemplum à Diuo Paulo qui deſtitui auditorio, non eſt confuſus. ſic enim ſcribit 2. epiſt. ad Timo. c. 4. ver. 16. *In prima mea defenſione nemo mihi adfuit, ſed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Dominus mihi adſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, &c.* monet & Chriſtus, vbi fuerint duo vel tres in nomine eius congregari, ſe in medio eorum futurum [a], & pro vna etiam oue errante ſollicitum eſſe debere paſtorem admonuit Deus in parabola [b].

a D. Matth. c. 18. ver. 20.

b Matth. 18.

Dubito ne huiuſmodi rectores ouium, veri paſtores non ſint, ſed mercenarij, vel per ſimoniam, vel per ambitionem, vel gratiam, in cathedram irruiſſent: vel vt lanam ab ouibus tantùm accipiant & lac munus obeuntes, aut ne ſint potiùs fures aut latrones, quia vocem eorum oues non audiant hoc enim ſignum dedit Chriſtus veri paſtoris [c], *quod oues eum audiant & ſequantur.* alienum enim non ſequuntur, quia non nouerint vocem alienorum. Mercenarius paſtor fugit, & dimittit oues ad intuitum lupi ſeu Sathanæ graſſantis in gregem, quia ad eum non pertinet de ouibus. qui quærunt maximam hominum frequentiam, potiùs quam animarum commiſſarum ſalutem, magis videntur velle ſe ipſos prædicare, quam officium exercere. Forſan etiam & tales ſunt, qui nec mercantur populi frequentiam, vel malæ vitæ, qui ne ſcandalo ſint populo, aut indigni munere quod agere præſumunt, canes muti non valentes latrare.

c D. Iohan. c. 10.

33 Quo fit vt in hoc abuſo prætermiſſionis prædicationis verbi Dei, debeat remedium inquiri, & adhiberi vel ex parte populi, vel ex parte paſtorum. Ex parte populi ſegnis populus & moroſus, qui diebus cultui diuino & prædicationibus dedicatis, malũt otioſi eſſe domi, vel vagari, quàm illis intereſſe. Eccleſiaſtici præpoſiti illum debent admonere officij, & vtilitatis & neceſſitatis, & quòd feſta iuxtà Dei præcepta ſunt ſanctificanda, vacandúmque ab operibus ſeruilibus. vt ad diuina intendatur animus: imminere contumacibus vltionem diuinam, famem ſpiritualem animabus, quòd & ad audiendum verbum Dei per ſabbatha conueniebant Iudæi in ſynagogis, actorum c. 13. c. 15. c. 17. Quòd ſi nihil admonitio paſtoris promoueat, ſi non timeatur gladius ſpiritalis, politicorum magiſtratuum auxilium accedere debet,

A ſicut Moyſes iuſſit congregare omnem populum ad audiendos ſermones eius de lege Domini [d]. & quemadmodum apud D. Matthæum c. 22. & D. Lucam 14. pater familias iubet vocari ad cœnam inuitantes, & compelli venire in viis, in ſepibus & alibi exiſtentes. cœna autem eſt verbum Dei, & ſacrificium miſſæ, vbi verus panis & verus cibus. poſſunt cogere hi magiſtratus & imperio, & per multas, & caſtigationem carceris inobedientes, vt etiam & ad illorum principes pertinet prohibere quæ cultui diuino aduerſantur, quæve illud inficiunt, vt blaſphemias, ſuperſtitiones, hæreſes, eáque punire vel opem ad ea punienda eccleſiæ adferre, vt Nabuchodonoſor edictum laudabile quamuis Ethnicus propoſuit ne quis diceret blaſphemiam contra Deum Iſraël vel diſperiret & domus eius vaſtaretur [e].

d Deutero. 31. verſ. 12. & 28.

e Daniel. c. 3. verſ 96.

34 Ex parte præpoſitorum, emendanda etiam ſegnitia, & curionum ignorantia, atque ſatagendum vt prælati, ſi tales nouerint eſſe curiones, qui neſciant vel nolint verbum Dei annunciare parochianis, eos vt fucos qui mel alueatium inutiliter edant, expellant, aliiſque qui valeant, & poſſint & velint officium & munus exercere, concedant [f], ſic enim conferuntur eccleſiaſtica beneficia, vt ij quibus gratia fit, in eis munera requiſita exerceāt per ſe [g]. Nam beneficium datur propter officium [h], & qui non poteſt officiom exequi, debet carere fructibus beneficij [i]. Et ſi in eo negligentes prælati ſunt, magiſtratus politici debent procedere aduerſus curiones, per captionem fructuum beneficiorum, vt ex illis eorum loco habeant concionatorem, vel ipſe curio cogatur per ſe prædicare, aut vt per alium idoneum id munus exequatur. Sic Ioſias rex Hieruſalem, prohibuit ſacerdotibus accipere pecuniam oblatam in ſanctuario Dei à populo, quòd inſtaurarent ſarta tecta templi, donec inſtaurata fuiſſent [k]. Nam & Deus per Prophetam Amos, maledictionem & væ minatur optimatibus qui capita ſunt populorum, qui nihil compatiuntur ſuper contritione Ioſeph vel eccleſiæ [l]. Optimum autem erit, ne miſceantur ſacra prophanis, ſi parochiani implorent officium epiſcopi contra curionem, non ſecus quàm filij qui pro alimentis corporalibus poſſunt parentes in iudicio interpellare [m].

f c. 3 & 4. de cleric. non reſid. n.

g c. 1. 21. q. 1. c ſanctorum, 70 diſtinct.

h c. f. de reſcript.

i c. tuores, de cleric. excom. miniſtra c paſtoralis, de appella.

k 4. Regum c. 12.

l Amos ca. 6. ver. 1. & 6.

m l. ſi quis à liberis, de liber. agnoſc. P.

Et ſi magna negligentia eſt, regij magiſtratus, & ipſe princeps, per retentionem fructuum poterunt ad munus debitum compellere vel vi, petente eccleſia vel ab eccleſia damnatos & contumaces expellere. Sicut Antiochiæ, eccleſia epiſcopum Paulum Samoſatenum propter impiũ dogma excommunicauit, & cùm nollet ex epiſcopali domo diſcedere, & retinere epiſcopi facultates, haberétque ſuam factionem quæ eum tuebatur, ſanior pars eccleſiæ impetrauit ab Ethnico imperatore Aureliano, vt magiſtratuum imperio cogeretur relinquere epiſcopi domum & facultates; vt eſt in hiſtor. eccleſ. lib. 7.

35 Pudet autem immorari in defenſione quorundam, qui cauſantur frequentiam verbi Dei, & quotidianã, vel frequentiorem prædicationẽ, parere faſtidium populo & cõtemptum. miſerũ hominum quippe hoc dicentium diffugium, vt ſe releuent à debito officio, transferendo culpam in verbũ ipſum Dei, quod tamẽ quo magis hauritur, & auditur eo magis deſiderĩu audiendi incẽdit & prouocat, tantùm abeſt vt faſtidiũ pariat. Viuus enim eſt ſermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingẽs vſque ad diuiſionem

animæ

animæ ac ſpiritus, compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum & cordis &c[a]. & ſapientia verbi Dei de ſe ipſa dicit [b], *Qui edunt me adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient. qui audit me non confundetur, & qui operantur in me non peccabunt. Qui elucidant me vitam æternam habebunt. Hæc omnia liber vitæ, & teſtamentum altiſſimi, & cognitio veritatis &c.* ſimiles rurſum & hi mihi videntur impiis filiis Iſrael qui concitarunt iram Dei, dicentes in deſerto de diuino illo cæleſti manna, *Anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo*[c]. Dehinc ſi vera ſententia ſeu excuſatio eſt horum negligentium vel ignorantium, qui curam prædicandi ſuſcipiunt, quorum laboribus inutilibus vexabatur Dominus, qui quotidie ſe docuiſſe in templo teſtatur[d]. Sed nonne etiã ſicut quotidie corpus noſtrum hoc, eget alimentis nouis, & non poteſt ſine illis ſubſiſtere: ita non videmus, nec animam noſtram ſine eſca illa diuina verbi Dei viuere poſſe vere, cùm non in ſolo pane homo viuat, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Domini [e]. Ita c. inter cætera quæ ad ſalutem 15. de officio iudic. ordin. lib. 1. tit. 31. reſoluitur etiam.

a ad Hebræos c. 4. verſ. 12.
b Eccleſiaſt. c. 24. verſ. 29. & ſeq.
c Numero. c. 21. verſ. 5.
d Diui Matth. c. 26. Lucæ 19. & 22.
e Oſe. 8. verſ. 3. D. Matthæi c. 4. verſ. 4. & Lucæ c. 4. v. 5.

35 Sed & illud poſtremum quod prætendunt, ſufficere populo, ſi orationem Dominicalem & mandata Dei cognouerit, ex eadem prodiit ſegnitia, vel ignorantia paſtorum quorundam. Nam quamuis Chriſtus docuiſſet orare & dicere, *Pater noſter*, tamen quotidie erat, vt dixi, in templo docens, prædicans, & erudiens populum. Fuerunt & Apoſtuli quotidie explicantes verbum Dei in eccleſiis, cum multo labore & exercitio aſſiduo, vt dixerint, *Non eſt æquum nos relinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis*, &c. Actor. c. 6. Quorſum etiam dictum fuiſſet, *prædicate Euangelium omni creaturæ*, ſi ſufficeret oratio Dominica, & mandata nuda ſine explicatione proponere? Quorſum & illud, Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiũt illud[f]?

f D. Lucæ c. 11

Quærerem & ab huiuſmodi cenſoribus populi, qui tam pauca illis ſalutaria neceſſaria deſiderant, num putent populum poſſe hæc eadem ſine interprete intelligere. vel, an quomodo exequenda ſint ſine doctore adipiſci. num etiam hæreſum procellas ex illis male interpretatis poſſint præcauere, niſi eccleſiaſtem intelligant, eúmque frequenter conſulant, quod & reſpondit Æthiops reginæ Candacis: inter rogatus enim a S. Philippo, num quæ legebat in Eſaia tunc, intelligeret, rectè reſpondit, & quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi [g]? Mandata Dei, Symbolúmve fidei, exiguis quidem tabulis & verbis concluduntur, ſed quanta ibi latent myſteria, quótve errores inde fuerint contorti, quia male intelliguntur, nemo ignorat. quid etiam ille articulus, quòd Chriſtus reſurrexit ſecundum ſcripturas, exigit explicationis, reſpondeant, & an populus tinctus & leuiter inſtructus poſſit illas ſine duce intelligere.

g Actor. c. 8.

36 Quocirca in optima republica, & quæ conſeruanda eſt ſine ſeditionibus ſub Dei tutela, & communi ſocietate, & firma amicitia, bonis moribus temperata, magiſtratus ciuiles etiam adeſſe debent eccleſiæ, & curare non ſolùm vt malæ herbæ hæreſeôn radicitus conuellantur, néve falſæ aut ſimulatæ religiones introducantur: ſed etiã, vt diligenter cultus diuinus exerceatur, & verbum Dei frequenter proponatur & audiatur, vtque populus interſit, & ij quorum munus eſt docere, non deficiant. Porro intentior hæc cura ſupra alias eſſe debet, quia potiſſimum etiã fundamentũ reip. eſt religio pura, ſincere culta, & quia anima eſt pretioſior corpore. Et ne quando exprobretur illud quod ſcribitur [h], *Paruuli petierunt panem*, id eſt doctrinam Euangelicam, *nec erat qui frangeret eis.* Multo magis etiam vigilare debent, contra eos qui falſis doctrinis populum corrumpunt & venenis hæreſeon inficiunt: cùm quia nouæ iſtæ doctrinæ commouent & inſtruunt ſeditiones, pacémque turbant; tùm etiam, quòd conſeruatio & defenſio fidei ad principes temporales, ſeu ſeculares delata eſt per Deum, qui eis gladium ob eam præcipuè cauſam conceſſit ad vindictã malorum & laudem bonorum, & ita expreſſe decisũ in ca. ſicut excellentiam, 23. q. 4. Eáque ratione laudantur à Deo & beneficiis affecti ſunt ſingularibus, Ioſaphat, Ezechias, Aſa, Ioſias, reges, qui deleuerunt cultum idolorum & Baalim in libris regum & paralipomenon. Et duces populi Iſraelitici, qui expugnarunt & ſuſtulerunt idololatras & vrbes illorum ſubuerterunt.

h Threnorum c. 1.

De ſocietatibus & collegiis religioſis, & laude eorum.

CAP. II.

ECcleſiæ nomen, ſatis per ſe indicat congregationem religionis cauſa factam, & ſanctam & laudabilem eſſe. Nil eſt enim aliud eccleſia quàm fidelium multitudo, fide & charitate vnita [i], catholicorum collectio [k], de qua cõgregatione Dauid [l], *Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum, ſicut vnguentum in capite &c.* vt enim vnguentum pretioſiſſimum, conſtans multis exquiſitis aromatum generibus [m]. odoris ſui fragrãtia ipſum caput, vel corpus, & omnes præſentes mirificè oblectat, & ſuauitate ſenſus reficit: ita & hæc in Dei cultu ſancta congregatio & diuina & ſuauiſſima, Angelorum chorus in laudem & obſequium Dei coniunctus, primam ſacroſanctam conſtituit eccleſiam: in qua & adhuc diſtincta inueniuntur collegia, munerúmque iniunctorum arctiùs diſpoſita conſortia, ad cuius cœleſtis hierarchiæ exemplum, & in vnitate illa generali eccleſiæ gradus, ſocietates & ordines diſtinguuntur & coſociantur in terris, ſub vno corpore & vnitate vnius fidei [n].

i vt colligitur ex ca. 24. legimus. 93. diſt. &. loquitur, 19 & ſeq. alienus eſt 24. q. 1.
k ca. eccleſia, 8. de conſecra. diſtinct. 1.
l Pſal. 132.
m vt Exodi 30 & Leuit. 20.
n ca. ſ. 89. diſt.

Bona eſt duorum vel trium congregatio in nomine Domini, nam & is in medio eorum eſt[o], nec eſt qui id poſſit inficiari. quare & melius erit plurium, cùm bonum multiplicatum melius fiat.

o Matth. c. 18

Magna religio eſt per ſe, quæ excellit omnes rerum aliarum profanarum conſiderationes, præſtantior autem apparebit, ſi plurium diligenti obſeruatione excolatur, & firmiori vinculo conſtringatur: quod accidit dum à pluribus ex profeſſo curatur ne diffluat, & cum ſancto ſanctus eris. plures quoque eidem muneri intenti perfectius opus exequuntur, ſe mutuò corruentes ſubleuant & fulciunt, & pluribus oculis, quæ facienda quæve ſunt fugienda proſpiciunt.

2 Hinc prodierunt philoſophorum & peritorum ſodalitia, hinc artificum corpora ciuilia; hinc religionis etiam conuentus & collegia, non tantùm in vera religione Chriſtiana, ſed etiam in Iudæorum fide, & in ethnicorũ ſuperſtitionibus.

Fuerunt ſodalitatum, ſocietatum, collegiorum, & oppidorum, & ciuitatum, & familiarum diuerſæ rationes, omnes primitus tamen ad vtilitatem reipublicæ & faciliorem melioremque conuerſationem & conſeruationem ſocietatis humanæ moentæ. Homo animal natura ſociale, primum habuit ſibi ſimilem comparem, adiutorium ſibi ſimile, os ex oſſibus, carnem de carne [p],

p Geneſ. 2.

vide ibi primam congregationem quæ ex duobus A conſtat [a], probata & D. Matthæi c. 18. *Vbi fuerunt duo vel tres in nomine meo congregati* &c. & rurſum, In ore duorum vel trium, ſtabit omne verbum [b].

Ex illa prima naturali ſimul & diuina congregatione matrimoniali, filij nati, qui cœperunt addi collegio duorum, & ſic domus patris familias collegium eſt. tres enim faciunt collegium [c]. Vbi autem non potuit vna domus continere natos, aliæ proximæ ædificatæ fuerunt, inde oppida, ciuitates, ex illis tractæ coloniæ ſic multiplicato genere, plura oppida, pluréſve ciuitates ex ciuitatibus, prouinciæ. In ſingulis diuerſæ ſeu diſtinctæ familiæ tanquam ſingularia collegia, in quibus diuerſa viuendi inſtituta in aliquibus, & in quibuſdam cum cæteris communia. Mundus ipſe vnum generale collegium, ſeu collectio vniuerſalis humani generis, imperia, regna, prouinciæ, ciuitates, alia minora in eo collegia legibus commodis temperanda, atque ius ciuile ita varium, partim & communicans in aliquibus cum B iure naturali & gentium [d]. vt autem ex genere & familiarum ſatione coierunt inter ſe corpora ciuilia vt municipia, vniuerſitates eiuſdem generis: ſic in illis rurſum ex ſocietate, puritate, & ſimilitudine morum, & artificiorum, orta ſunt collegia & corpora artificum & religionum, & ſtudiorum ſeu liberalium artium.

Moſes lib Geneſeos mundi [e], ſcribit familias Noachi conſtituiſſe populos & nationes ſuas, & ab his diuiſas fuiſſe gentes poſt diluuium, & poſtea ex Iacobo filio Iſaaci, duodecim nati patriarchæ duodecim familiarum principes fuerunt, inde duodecim principes Iſrael, ſinguli per domos cognationum ſuarum [f].

Romulus in curias & fratrias populum diuiſit C Romanum & tribus [g]. Poſtea Numa Pompilius, ſicut ait Plutarchus, vt differentiam populi pluribus odioſam tolleret, qua alij dicebantur Romani, alij Quirites, alij Tatij, alij Romulei, alij Sabini &c. introduxit artium diuiſionem, vt tubicinum, artificum, architectorum, & quædam alia collegia & ſodalitates. Et redigens ſingulas artes in vnum, ſingulis artibus collegium conſtituit, ſodalitatem, conuentum, & ſacra vnicuique generi propria. Meminit Plinius [h] de tertio Numæ collegio fabrûm ærariûm, & 35. c. 12. ſeptimum figulorum collegium à Numa conſtitutum ait. Florus verò eorundem & ſimilium collegiorum Seruium Tullium authorem facit his acceſſerunt collegia alia religionis, augurum, pontificum, ſacerdotum, tribuntium & aliorum ſacrificulorum, aliorúmque officiorum & curiarum & curialium, qui & phratores & fratres dicti, item ſacrorum ſacramentales.

D 3 De quibus lex Solonis refertur à Caio iuriſconſ [i]. ἐὰν δὲ δῆμος ἢ φράτορες ἢ ἱερῶν ὀργεῶνες ἢ ναῦται ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Id eſt,

Si autem plebs vel fratres, vel ſacrorum ſacramentales, vel nautæ, vel confrumentales vel qui in eodem ſepulchro ſepeliuntur: vel ſodales, qui & multum habitantes ſunt, enimuerò ad negotiationem vel quid aliud, quicquid in diſponent ad inuicem, firmum ſit, niſi leges publicæ hoc prohibuerint.

4 Extat titulus de piſtorum collegio [k], de collegio argentariorum [l].

5 Extat Marciani reſponſum [m], religionis cauſa coire non eſſe prohibitum, dum tamen per hoc

a ca. 1. de electium.
b Deutero. 17. & D. Matth. c. 18. 2. ad Corinth. c. 17.
c l. Neratius. 85. de verbor. ſig.
d in l. ius ciuile. ff. de iuſtit. & iur. P.
e c. 10. in fine.
f Numerorum c. 1 ver. 44 & ſeq.
g vt ait Dionyſ. Halic. in 2.
h lib. 34. c. 1.
i in l. f. de colleg. illic. lt. 47. P. tit. 22
k l. f. de excuſat. tutor. l. 9 de pœn. C. l. in edicto 9. Iuſt. nã de aliis in gen. te in l. 1 quod cuiuſque vniuerſ. nom. P. & in l. C. C. de in ſtitut. omnib. ind.
m in l. 1. §. ſed religionis cauſa de col. illic. P.

non fiat contra ſenatuſcõſultum, quo illicita collegia arcentur. meminit de ſocietate macellariorum vel carnificum c. ſignificante 69. de appella.

6 Probata & fuerunt regularium, cœnobitarum & monachorum inſtituta viuendi certa, à ſummis pontificib. & illis permiſſum conuenire, cœnobiáque & conuentus agere [n]. Scribit & Auguſt [o]. nullum ordinaſſe ſe clericum, niſi qui vellet ſecum manere & communiter viuere. Eſt & hæc propria formula religioſorum viuendi, communem vitã habere. nec obolũ aliamq; rem propriam poſſidere. niſi cum Anania velint interire [p].

7 Probata collegia iure ciuili piorum locorum, vt venerabiles Eccleſiæ, xenones, monaſteria, orphanotrophia, gerontocomia, ptochotrophia, noſocomia, brephotrophia & talia ſimilia conſortia [q]. Hoſp. etiam inter pias cauſas connumerantur, quorum cogregationes egenorum ſunt l. omnia priuilegia, 35. de epiſcop. & cler. C. vbi & iiſdem priuilegiis, quibus vtebatur Eccleſia maior Conſtantinopolitana donantur. Et proinde hoſpitalibus illis relicta fauore piæ cauſæ vtuntur in illis quæ eis relinquuntur, vel donantur. vt latè probat Andreas Tiraquellus, in præfatione tractatus de priuilegiis piæ cauſæ.

8 Permiſſæ & fuerunt fraternitates, ſeu phratriç, quæ dicuntur cõfratriæ aliquæ, tamen nõ omnes.

Quanquam diſputatum ſit num iſtæ confraternitates haberent fauorem piæ cauſæ, & num relictum fraternitatibus dicatur relictũ ad pias cauſas, vt notat prædicto loco Tiraquellus. nam ad pias cauſas videri relictum, dixit Petrus Peruſinus [r], Pan [s]. Paul. Caſtrenſis [t], Ioann. Andr [v]. & alij. Sed in contraria ſententia ſunt, Bald ad l. illud, colu. 1 [x]. verſ. *Quod de eo.* ſacroſanct. eccle. dum ait, quòd fraternitas non dicitur propriè pium collegium, per illum textum, in verbo *nulli*, &c. ſiquidem poſtquã Iuſt. ſtatuit donationes etiã vltra quingentos aureos valere ſine inſinuatione factas eccleſiç, xenodochio, noſocomio, orphanotrophio, ptochotrophio, gerõtocomio, brephotrophio, vel pauperibus ipſis, adiecit Clauſulã, *Nulli danda licentia quacumque alia cauſa, quaſi pietatis iure ſubnixa, præter eas quas ſpecialiter expoſuimus, introducẽda veterũ ſcita ſuper inſinuandis donat. omnibus permutare* [y]. Diſputat & Alexand [z]. quòd corpus fraternitatum poteſt res ſuas vendere, quia non eſt pium collegium, ſed omnino prophanũ & ſeculare, & non priuilegiatũ, vnde poteſt omnino diſponere de bonis ſuis, ſicut cætera collegia ſecularia. Barthol. etiã [a] cõcludit, quod huiuſmodi fraternitates debẽt cõueniri corã iudice ſeculari, vt & Baldus [b], dum tractat, an de relicto facto fraternitati diſciplinatorum ſancti Dominici, poſſit detrahi ab epiſcopo quarta, quæ non detrahitur de relicto etiã pio loco, niſi & is ſit religioſus, nec de legato facto hoſpitali priuato iuxta Alexãdrum [c], requiritur enim vt fiat pro anima & opus ſit piũ, & pro loco relinquatur [d], quod non videtur adeſſe fraternitatibus. Cæterùm hic animaduertendum erit cũ Alexan prædicto concil. 102. nu. 2. & ſeq. vol. 7. quæ ſint fraternitates, & num bona illarũ cõſueuerint, vel debeant diſtribui in pios vſus, & num fuerint inſtitutæ propter pietatẽ ſeruandã, & propter opera pietatis & charitatis exercẽda, de quibus cõſtare poterit ex priuilegiis & cõceſſionibus factis ab epiſcopis, per quas appareat eas fraternitates habere loca erecta cum authoritate epiſcopi, ad diuinos cultus & ad pietatem ibi ſeruãdam. Subinde ſi habeant proprium templum, tunc deberetur

ex

n per titulos de rel. gioſis domibus, & de ſtatu monachorum.
o h. 2 de cõmuni vita clericorum, ſeu epiſt. 52. ad fratres in eremo, vt c. certe a8. 12. qu. 1
p c. dilectiſſimus c. ſcimus, q ca nolo, 10 ca. non dicatis. 12. c. expedit c. cui portio, eadem 12 q. 1.
q In l. ſancimus res, de ſacroſanct. eccle.
r in ſuo tractatu de quarta canonica.
s Concil. 12. in cip. ad claram deciſionẽ omnium dſſculta tum, &c, vt cõcil 92. inci. circa dum dubia.
t & concil n 5 dicẽdũ eſt quod dicta fraternitas lib. 2.
v Ad c. Ioãnes de teſta.
x Idipſum & Baldus notat, ad authẽ hoc ius porrectũ v. 2 quarto, eo. tit. & ad l. id quod pauperib. de epiſc & cler. l. mona & Pan. ad c. offic. de teſt. & alij cita ti per Tiraquellum prædicto loco.
y Concilio 102. incip. ſi. per primo quæſito vol. 7.
z per l. 1 §. qui bus, quod cuiuſque vniuerſitatis nomine P.
a ad l. cum ſenatus de reb. dubiis, & ad l. f. de coll. illicitis.
b ad l. ſi quis ad declinandũ C. de epiſcop. & cler.
c Lib. 2 conſil. 10 conſ. 150.
d c. f. de teſt.

Digitized by Google

ex illorum relictis quarta epiſcopo, vt ait ibidem Alexan. alioquin non nam debetur de relictis eccleſiæ [a], & perſonis, & non loco relictum videtur [b]. Licet ibi Barbatia teneat contrarium, & coofil. 1. in 4. volumine, ſuper quo diſtinguit Petrus de Peruſ. tracta. de canonica epiſcopali prtione libro 1. quæſt. 14. Quia fraternitas alioquin non eſt de iuriſdictione epiſcopi: cùm epiſcopus non exerceat iuriſdictionem ibidem: nec ſint loca ſacra, vel religioſa, vel eccleſiaſtica, quibuſque eccleſiæ non poſſunt accedere, vel alia iura ſpiritualia [c]. Notat Rebuffus tomo 2: commentariorum in conſtitutiones regias, tracta. de confratriis ſeu artificum conuentibus & collegiis.

a c. requiſiſti. de teſtament. b Panor. Imo. la ad d. c. offi cij eut. detelt

c Clem. per literas de præb. fact. c. ſacroſancta, & c. Maſ ſana, de elect doctores ad cle men. quia cõtingit, de religioſ dom.

Abuſus in genere collegiorum, & remedia duo emendationis erratorum, per reformationem inſtitutionis, & per deſtructionem collegij.

CAPVT III.

TItulo & prætextu congregationum licitarum, cùm in profanis, tum in religioſis conuentibus, atque ſub ſpecie pietatis, plura, imò ingentia mala perpetrata fuerunt olim, & hodie quoque committi videntur, quæ remedio egent. In collegiis & confratriis artificum detectæ ſæpe fraudes, monopolia, comeſtationes vetitæ, conſpirationes: vt etiam in aliis quibuſdam locis religionis honore inſignitis, eadem apud Ethnicos & Chriſtianos detecta. hinc conuenticula, hæreſes, dogmata peruerſa, clam diſſeminata.

2 Aduerſus quæ mala, inter cætera remedia videntur mihi tria in vniuerſum conuenire primùm, vt iam probata reſtituantur ſuæ naturæ priſtinæ, in qua erant quo tempore fuerunt inſtituta, idque primùm ſi fieri poſſit. Secundum, vt, ſi aſſequi hoc nõ poſſimus, tollantur penitus: tertiũ, ne noua omnino temerè permittantur, & vt incipientibus, ab initio occurratur. De ſingulis pauca admonebimus. Et pertinet quod ad primũ deformatorum dicetur reformatio [d], quæ eſt repetitio, vel reſtitutio facti antiqui. vt reficere, nihil aliud eſt, quam quod corruptum eſt in priſtinum ſtatum reducere [e], nec enim dicitur reformatum, vel refectum, quod de nouo conſtruitur [f]. Quare hìc meritò qui a prima inſtitutione deſciuerunt ad eã reduci dicuntur [g]. Itaque cuiuſque collegij, vel conuentus, ſiue ſit profanus ſiue religioſus, ſiue literarum, ſiue artificiorum, ſiue regularium, ſiue clericorum, inſtitutio, & cauſa inſtitutionis, legéſque præſcriptæ erunt perpendendæ, & abuſus qui ſuccreuerint, velut ex agro malæ herbæ vel zizania, conuelli debent ſi fieri poteſt. Quia bona non debent ſtatim propter aburentiam factum aboleri. *Et*, vt ait Diuus Auguſtinus [h], *abſit vt ea quæ propter bonum ac licitum facimus aut habemus: ſi quid per hæc, præter noſtram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur, alioquin nec ferramenta domeſtica & agreſtia ſunt habenda: nequis eis vel ſe vel alterum interimat: nec arbor aut reſtis, ne quis ſe inde ſuſpendat, nec feneſtra facienda eſt, ne ſe quiſquam per hanc præcipitet, quid plura commemorem, cùm ea commemorando finire non poſſem? quid enim eſt in vſu hominum bono ac licito, vnde non poſſit etiam pernicies irrogari?*

d In proœmio clem. ntinaſi § hæc ſanè.

e l. 1. § deinde, de riuis, P. f l. 2. § pen. l. de itineredactio ne priua P. g ca. ... eccleſ. 3. de ſtatu mo nacho.

h ad Publicolam epiſt. 154. & in ca. 8 de occidendis.

Nulla tam ſancta ſocietas, in qua non inueniri poſſint aliqui mali, vt in ſocietate prima angelorum, inuenta coniuratio, inſignis & deteſtabilis malitia Luciferi [i], in collegio primo Adami vnus

i Eſaiæ cap. 14.

A impius fratricida Cain, Geneſ. 4. in collegio apoſtolorum & Domini noſtri IESV CHRISTI, diſcipuli qui cum Capharnaitis conſenſerunt, diui Iohan. capit. 6. & vnus impiiſſimus proditor Iudas [k], & Auguſtinus clero & populo Hipponenſi epiſt. 137. & in capit. 9. quantumlibet, 47. diſtinct. *Quantumlibet vigilet diſciplina domus meæ, homo ſum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior ſit quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines vnus reprobus inuentus eſt*, &c. Quot autem dehinc fuerunt inter eccleſiaſticos hæretici, qui prodierunt, vt ait Diuus Iohannes [l], ex nobis, ſed non erant ex nobis, hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſufficientem fidem faciunt. Nec ideo tamen angelorum bonorum ordines, non reliqui ex collegio Adami, non apoſtoli, non eccleſia, improbari debent. Neque ſtatim vt in corpore morbus quidam vel diſcraſia acciderit, conſultandum

k Actorũ c. 5.

l epiſt. 1 c. 2.

B eſt de tollendo corpore, ſed tantum de ſanando, aut de membro ſi quod putridum inueniatur exſcindendo: naturaliter omnia ſub motu perpetuo conſtituta, per dies ſingulos variantur [m], vtque res imperfectæ ad perfectionem tendunt: ſic perfectæ, cùm non poſſint hic mortales in eodem ſtatu conſiſtere, paulatim à ſua perfectione decidunt, & egent emendatione, habent & res omnes, quædam veluti connata aut imminentia mala, quæ ipſas clam deſtruere & demoliri ſatagunt, niſi accurate caueantur, quæve vix præcaueri poſſunt: & vt eſt in epitome Polybij libro ſexto, quemadmodum ferro, rubigo: ligno vermiculi ac teredines adnaſcentes perniciem adferunt: ſicut etiam, ſi cuncta externa nocumenta effugiant, ab iſtis tamen quæ adnata habent abſumuntur: hoc pacto & reipublicæ cuilibet

m §. vt autem lex, de non alien. reb. eccleſiaſt. in nouel.

C liber pro natura ipſius quædã adnaſcitur & adhæret peculiaris malitia, vtpote regno, monarchia; ariſtocratiæ, oligarchia: democratię, beſtialis cheirocratia, id eſt, ſeditio plebis: vt fieri nequeat quominus cuncta prædicta decurſu temporum, dicto iam modo mutentur. Monarchia quæ natura conſtat, non ſtatim regnum dici debet, ſed ea dumtaxat quæ voluntario ſubditorum conſenſu conceditur, & magis pro animi ſententia regitur ac gubernatur quam timore & violentia. Ex monarchia regnum naſcitur, vt ait prædicto loco Polybius, vbi autem regnum in mala cognata, tyrannidem ſcilicet, mutatur, rurſum ex horum deſtructione ariſtocratia prouenit: quæ tamen natura quadam in oligarchiam commutatur. Cùm verò multitudo iniuſtitiam eorum qui præſunt, ira percita vlciſcitur, naſcitur Democratia. Sed iterum cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis ſucceſſu ochlocratia exur-

D git. Et generaliter cuiuſcunque corporis & reipublicæ & inſtituti, auxeſis quædam eſt ſecundum naturam, dehinc vigor, poſtea rurſum diminutio, vt omnia in ipſo vigore ſint optima. In collegiis artificum, prima intẽtio perfectè ſine fraude cum bona fide faciendi negotia & artificia fuit. In collegiis ſtudentium & profeſſorum, bonum & ſanctum propoſitum, nutriendi pauperes ſcholaſticos, & doctores habendi profeſſores, vt ingenia illorum penuria non reuocarentur à bonis diſcendis literis. Hæc intentio gymnaſiorum, exercitiũ virtutis, & ad fines bonos, ad vtilitatem reipublicæ: ſed cum tempore non ſtudiorum ſed perditorum iuuenum fiunt, niſi prouideatur, receptacula: ſubeunt loco doctorum, mercatores, ſeu ſimoniaci & muneri inutiles, cathedras: ſcho-

laſtici deficientibus peritis præceptoribus, deſi- A des, ſegnes, & aliis quàm literis occupantur negotiis: rurſus & præceptores, conditiones deſtituti, contenti ſunt vſu ſtipendiorum, remotis laboribus. In religionis quoque negotiis, cathedralium, collegiorum capitula, nihil aliud erant quã ſenatus & conſilia epiſcoporum, qui caput faciebant, illi corpus [a]. In aliis eccleſiis collegialibus, cultus diuini augendi cauſa, plures congregati, certis adhibitis illiſque optimis legibus viuendi. In religionibus & regularibus cœnobiis, feruore deuotionis, eiurationis ſecularium rerum, conſtans propoſitum, obedientiæ & caſtitatis ex animo & meditatè emiſſum votum, viuendi modum celebrem, exemplarem, plauſibilem, honorandum fecit. At ſucceſſu temporis, in cathedralibus eccleſiis cœperunt epiſcopi rem ſuam ſeorſum à capitulo habere, & diuidi facultates, habitationes B paulatim, & communio viuendi epiſc. tandem reliquerunt collegia Eccleſ. & ipſas Eccleſ. dehinc curiales & aulici facti, ſubſtituerunt vicarios: capitula verò exemplo capitis, quodammodo acephali, cœperunt ex monar. in ariſtocratiam tranſire, & rurſum ex ea in confuſionem ſæpe tantam peruenerunt, vt ipſorum canonici, nihil niſi nomen retinuerint, & bona temporalia, eiuratis officiis canonicis, & regul. nihil enim aliud eſt canon, quàm regula [b]. vnde & canonici regulariter viuentes olim, in menſa, in choro, & extra. Quod hodie in multis eccleſiis nec habet veſtigium quidem conſeruatum, imò vix alicubi inueniuntur diuinis aſſidentes ipſi canonici, ſed loco eorum inueniuntur vicarij, ſeu aſſiſij, in ſumma loco eorum mercenarij tantùm, præbendati, quibus non bona quidem canoniæ, ſed ſtipendia C conceduntur, eáque perexigua: ipſi autem beneficij pinguedinem accipiunt. tacebo quod forſan abſumant in res non dicam clericis, ſed etiam laicis factu indignas, cùm tamen non detur beneficium, niſi propter officium [c].

a ca. nouit, de his quæ fiunt à præla. ſine conſen. capi.

b c. canon eſt ſicut 3. diſt.

c ca. fin. de reſcript. in 6.

3 Idipſum dicendum forſan de quibuſdam regularium monaſteriis & cœnobiis, quæ vbi religio peperit diuitias, cœperunt paulatim remittere habenas diſciplinæ monaſticæ, obedientiæ, & caſtitatis: abbates plerunque commendatarij ſeculares, ignari regulæ, ſæpe nunquam viſi, quare quod corrigunt, ignorant, & corrigendo deformant, vel negligendo, succreſcere ſinunt in priores clauſtrales petulantium, & ipſi quoque monachis peiores conſtituuntur, vt plerunque menſa abbatis ſeparatur à refectorio, dehinc refectorium in cellulas cuiuſque monachi, & in penſiones diuiſas tranſit: ex diuiſione illa accedit libido habendi regulam laxiorem: obtinentur di- D ſpenſationes ſecularisationis: fiunt ex monachis clauſtralibus, canonici regulares: ex canonicis regularibus ſeculares: ex ſecularibus neſcio quid poſtea ſequatur, vel non auſim dicere, cùm vitia perſonarum non debeant nocere dignitati & eccleſiæ, ideo in omnibus his cura adhibenda eſt, ab illis quibus authoritas & poteſtas conceſſa eſt, vt repurgentur à ſubortis malis, & abſtergantur maculæ & abuſus: mali enim religioſi, quia nomen ſanctitatis habent, peruersè agendo ampliùs nocent in eccleſia quàm alij verba Gregorij in 1. parte paſtoralis c. 2. [d] hæc ſunt, *Nemo quippe in eccleſia nocet ampliùs, quã qui peruersè agẽs nomen vel ordinẽ ſanctitatis habet, &c. epiſcopus itaque qui talium crimina non corrigit magis dicendus eſt canis impudicus quàm epiſcopus: hac tamen caſtigatio aliquorum publica eſſe non debet, ſed exceſſus ſunt propter maius ſcandalum occultandi* [e].

d relata in ca. nemo quippe 83. diſtinct.

e ca. in ſcripturis 96. diſt.

3 Sequenda & obſeruanda in primis in hac reformatione, quæ à principibus circa collegia artificum & ergolaborum, & contra monopolia & fraudes eorum conſtituta fuerunt in libr. 1. de monopolis & conuentu negotiatorum illicito, vbi ædificiorum artifices ergolabi aliorúmque operum profeſſores, & balneatores, penitus prohibentur inter ſe pacta componere contra inſtitutum & bonam fidem eorum, pœnis impoſitis non tantum collegiatis artificibus, ſed etiam profeſſorum primaribus, qui id permiſerint nec caſtigauerint, & magiſtratib. qui caſtigare idipſum vel venalitate vel diſſimulatione prætermiſerint. Et Anaſtaſius Cæſar in l. f. cap. de iuriſdict. om. iud. profeſſiones negotiationéſque exercentes periniquum atque temerarium & pœna dignum eſſe ſtatuit, iudicum, ad quos earum profeſſionum ſeu negotiationum cura pertinet præceptionem & iuriſdictionem declinare conari. Statuit & Carolus 5. imperator, in conſtitutionibus Bruxellis editis, ne ciuitates, communitates, collegia, mercaturum aut conſulum aut artificum: aut confratriæ, conſtituerent aut conderent edicta ordinationes ad monopolia pertinentia aut præiudicantia vtilitati reipublicę: reuocauitque iam facta, & conceſſa ſimilia nulla atque irrita declarans.

Franciſcus quoque I. rex Galliarum, in conſtitutionibus publicatis anno 1539. dum agit de collegiis & magiſtris artificiorum, canit articul. 4. *Nous defendons a tous leſdits maiſtres, enſemble aux compagnons & ſeruiteurs de tous meſtiers, de faire aucunes congregations ou aſſemblees grandes ou petites, ne pour quelque cauſe & occaſion que ce ſoit: & ne faire aucuns monopoles, & n'auoir ou prendre aucunes intelligences les vns auec les autres du faict de leur meſtier.* Monopolium propriè inter artifices, & mercatores, qui in emendo & vendendo artem conſtituunt, vt vnica conſtitutione pretij tantum vendant non minori [f], à μόνος & πωλέω, vendo, nempe conuentio inter mercatores, obuians publico bono, vt docet Felinus, ad ea. accedentes, de præſcriptio. quia ob priuatum commodum certorum, intercipitur publicum: cùm tamen ſcriptum ſit Prouerbiorum 3. *Noli prohibere benefacere eum qui poteſt, ſed ſi vales ipſe, benefac.* Eóque pertinet & monopolium dicitur, ſi homines alicuius municipij conueniant, ne alterius municipij deferant in mercatum frumentum vel vinum, donec vel dominus loci, vel ipſi vẽdiderint ſuum: hoc eſt enim pernitioſum reipublicæ: fieret enim, vt ſi liceret liberè inferre vndecunque, viliori pretio diſtraherentur [g]. Idipſum ſi conueniat inter aliquos, ne operæ viliùs locentur, ne operas alicui præſtent [h]. Exiſtimatur & ad monopolia artificum, eorúmque pœnas pertinere, & non immeritò à Bartho [i]. & Iaſo [k]. ſi paciſcantur artifices, ne quiſquam eorum inſtruat in ea arte alios quàm filios, vel nepotes ſuos. Item ſi ſtatuant, ne quis admittatur in collegium artificum, & ne ex diſcipulo magiſter declaretur, niſi aliquod pretium immenſum det ſingulis annis, & vt niſi poſt certum tempus, per tres putà annos, oſtendatur tyronibus ars: hoc enim laqueo dignum eſt, & reipublicæ valde pernitioſum. Illicita & etiã pactio ſocietatum & corporum quorumcumque ad monopolij ſimilitudinem pertinens, ſi congregati inter ſe conſpirent, & impediant ne aliquos

f d. l. vnic. de monopo.

g Socinus conſ. 272 incip. in proſequẽdo volum. 2.

h d. l. vnic. ca. & ibi gloſ. de Monop. C.

i ad l. fin. col. 4 de collegis illicit.

k conſil. 121. & ſeq. volu. 4

Digitized by Google

aliqui inſeruiant in certa cauſa certæ perſonæ, aut in aliquo loco, vt notát Guido Papæus conſilio 2 1 1.num. *iuxta materiam*, vbi generaliter notat monopolium fieri, non tantùm in licitis collegiis prædictis modis, ſed etiam io alia qualibet illicita congregatione.

5 Prohibitæ etiam fuerunt & expurgatæ à collegis artificum, & aliorum, comeſſationes & conuiuia à Franciſco I. rege Gallorum. In conſtitutionibus publicatis anno 1539. cuius verba, *Et pour paſſer les maiſtres des meſtiers, ne facent aucunement diſnees, banquets, ne conuis, ni autres deſpenſes quelconques, encores qu'on les vouliſt faire volontairement, ſur peine de cent ſols Pariſis d'amende à prendre ſur chacun ayant aſſiſté au dict diſner & banquets.* Repurgatus autem ille abuſus in reprobatione artificij & magiſterij, quia in eo maximè excedebant operarij & artifices ſolemnia conuiuia peragentes magiſtris artis, vnde eueniebant mala, primùm vt inopes admitti difficile poſſent, quamuis periti: & diuites imperiti facilè in perniciem reipublicæ in album redigerentur: dehinc quòd inebriati magiſtri, inconſideratè ad magiſterium reciperent.

a eadem & Lampid. in Alex. Seuer. Dio in Claudio. Marcell.li. 28.

Refert Plinius [a] comeſſationes, cauſam fuiſſe diſſoluendorum olim apud Romanos collegiorum. Et Philo de Alexandrinorum collegiis loquens, ait, in his, *οὐδὲν ὑγιές, πολλὰ ἄκρατος καὶ μέθη, καὶ παροινίαι.*

b in Clem. 2. de magiſtris, & nequid exigatur pro licētia docendi.

Clemens V. etiam [b] temperauit iſtas comeſſationes, & ſumptus qui fiebant erga profeſſores ſeu doctores & ſcholaſticos Academiarum a volentibus ſuſcipere magiſterium, vel gradus doctoratur, & addit ibi rationes. *Cum, inquit, ſit nimis abſurdum, vt aliquis cum vanitate & imperitia ad honorem aſcendat peritiæ literariæ: non ſine turbatione miramur, illum apud ſcholaſticos inoleuiſſe abuſum, quod plerique coram in quauis ſcientia ad doctoratus vel magiſterij aſſumuntur honorem, cum ſua ſolemniter principia faciant, aut ſic recipiunt inſignia doctoratus, circa cibos, veſtes, & alia ſic in expenſis excedunt, quòd & ipſi, tränſeunte expenſarum huiuſmodi vanitate, vacui plerumque remaneant & grauati: & cæteri qui vel nolunt, vel nequeunt ſimiles expenſas ſubire, hac occaſione frequenter a receptione honoris huiuſmodi retrahūtur &c.* Ideo etiam prohibetur meritò profeſſoribus conferentibus gradus, ne ad illos quemquam recipiant, niſi prius iurantes adſtringant, ne vltra tria millia Turonenſium argenteorum in ſolemnitate circa huiuſmodi doctoratum aut magiſterium, quomodolibet adhibenda, expendant, & de moderandis etiam impenſis intra prædictam ſummam, niſi forſan notabilis conditionis extiterint, ſub pœna ſuſpenſionis à collatione graduum per ſex menſes.

6 Fuerunt & comeſſationes huiuſmodi, multò maiori ratione prohibitæ fieri in locis ſactis prætextu ſocietatis aut Chriſtianæ etiam charitatis: & abuſus hic ſublatur in conuentibus & congregationibus in honorem Dei vel ſanctorum factis, habetur in concilio Laodicenſi c. 28 [c]. *Non oportet in baſilicis ſeu in eccleſiis agapem facere, & intus manducare, vel accubitum ſternere*: reprobat & idipſum D. Paul [d]. ibi, *Numquid domos non habetis ad manducandum?* &c. Non tamen ideo deſpicit eccleſia, imo deſpicientes arguit, agapas ſeu conuiuia largita in pietate pauperibus, neque conuocationes ad honorem Dei, fratrum [e] can. conuiuia, 6. 44. diſtinct. ex beato Gregorio lib. 2. epiſt. 37. *Conuiuia quæ ex intentione impendendæ charitatis*

c ca. nō oportet in Baſilicis, 42. diſtinct.

d 1. ad Corint. c. 11.

e c. ſi quis deſpecit, & ſeq. 42. diſt.

A *fiunt*, inquit Greg. *rectè veſtra fraternitas in ſuis epiſtolis laudat*, &c. Verùm ſecundum Laodicenſe cōcilium capit. 55. non oportet miniſtros altaris, vel quoſlibet clericos, aut etiam laicos Chriſtianos, ex ſymbolis, quæ vulgus comeſſalia appellat, conuiuia celebrare [f], & in concilio Tridentino ſeſſio. 25. titulo de inuocatione & veneratione ſanctorum. In ſanctorum prohibetur celebratione ac reliquiarum viſitatione, ne homines ad comeſſationes, vel ebrietates abutantur, quaſi feſti dies in honorem ſanctorum per luxum ac laſciuiam agantur. Sunt & reprobantur abuſus conuiuandi, quos fratriæ vt plerunque faciebant, in honorem ſancti apud Diuum Auguſtinum [g]. *Comeſſationes*, inquit, *& ebrietates ita conceſſæ & licita putantur, vt in honorem etiam beatiſſimorum martyrum non ſolum per ſolemnes dies, (quod ipſum quis non lugendum videat, qui hæc non carneis oculis inſpicit) ſed etiam quotidie celebrantur*, &c. ibi tamen

B propter multitudinem peccantium, & ne cum malo eradicetur quædam religionis vinentis ſpecies ſimul, veluti aliquando exiſtentibus ſatis teneris, nec bene radicatis, non tolluntur malæ ſuccreſcentes herbæ, ne vnà bonum ſemen euellatur, nec aſperè cenſetur agendum cum multitudine peccante: neque poſſe illam perniicioſam conſuetudinem tolli aſperè, duriter, modo imperioſo, cenſet Diuus Auguſtinus ſed magis docendo quàm iubendo, magis monendo quam minando: & ſiquid minamur, cum dolore fiat de ſcripturis comminando vindictam futuram: ne nos ipſi, inquit, noſtra poteſtate, ſed Deus in noſtro ſermone timeatur, ita primò mouebuntur ſpiritales, vel ſpiritalibus proximi, quorum authoritate, & leuiſſimis, ſed inſtantiſſimis admoni-

C tionibus cætera multitudo frangatur concurrunt duo mala in hac cauſa, nempe primum peccatum, quòd exiſtiment ſe in honorem ſanctorum & ſolemnitatem dierum eorum ſibi licere ita conuiuari, cùm tamen prouidendum ſit diem ſolemnem non tam ciborum abundantia quam ſpiritu celebrare, & abſurdum ſit nimia ſaturitate martyrem honorare velle, quem ſcias ieiuniis Deo placuiſſe, & confuſio & ignominia ſit, IESVM CHRISTVM crucifixum pauperem & eſurientem, farſis corporibus prędicare, tenuiorúmque doctrinam tubentes buccas tumentiáque ora proferre [h]. Alterum, quòd aliunde periculum occurrat, ne peiores exiſtant ſi à tali conſuetudine prohibeantur epulandi: qui enim nimis emungit, elicit ſanguinem [i], & proinde in duobus malis maius potius erit euitandum, cap. duo mala, 13. diſtinct. & cùm à tali conſuetudine epulandi præter legitimum modum non poſſint

D homines auerti, cum venia ſuo ingenio relinquendi ſunt, capit. ſexto: denique, 4. diſtinct. non puniuntur enim aliquando peccata multitudinis propter ſchiſma & ſcandalum [k], & in cauſis vbi per graues diſſenſionum ſciſſuras, non huius aut illius hominis eſt periculum, ſed populorum ſtrages iacent, detrahendum aliquid eſt ſeueritati, vt maioribus malis ſanandis, charitas ſyncera ſubueniat [l], & plus interdum etiam erga corrigendos agit beneuolentia, quàm ſeueritas, plus cohortatio quàm comminatio, plus charitas quàm poteſtas [m]. Atque ſatius eſt ferre conſuetudinem conuiuandi, quàm religionis cauſam euellere, & diſpenſationem rerum patiuntur, nonnunquam parum quidem à debito quoſdam foras exire, vt maius aliquid lucri faciant.

Sicut

f in ca. 40. non oportet, 44. diſtinct.

g Epiſt. 64. in ca. comeſſationes 42. diſt.

h ca. Eccleſiæ principes, 35. diſt. D. Hieronym. in Micheā facit c. cum ad monaſteriū 6. § in refectorio de ſtatu monachor.

i Prouerb. 30. c.

k c. nō poteſt 23. q. 4.

l c. vt cōſtitueretur, 25. 30. diſtinct.

m c. 6. licet nō nunquam 45. diſtinct.

Sicut enim qui mare nauigant, tempeſtate vrgente nauique periclitante anxiati, quædam exonerant, vt cætera ſalua permaneant, ita & nos cùm non habemus ſaluandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, deſpicimus ex his quædam, ne cunctorum patiamur diſpendia [a]. Fidei cauſa maiorem ſibi vindicat aſſenſum in hoc, ſicut & in capit. 3. de pœnitent. & remiſſioni remittitur de pœna & auſteritate pœnitentiæ cuidam nobili, qui partes ſecutus ſummi pontificis contra imperatorem Fridericum, ei denegando caſtrum, fuerat cauſa deſtruendi quatuor caſtra & ploſquam duorum millium domorum, & & aliorum infinitorum malotum commiſſorum: iubétque Alexander III. Mediolanenſi archiepiſcopo, miſericorditer ei pœnitentiam imponere, attendendo quòd pro libertate ſua, & Eccleſiæ deuotione, hoc fecerat, & tali diſcretione in eo vti, vt alij & ipſe pro auſteritate pœnitentiæ, à ſeruitio Ecclesię nullatenus retardarentur, aut aliquod ſalutis periculum non formidarent: lætari etiam in Domino & diebus feſtis ita lautiùs conuiuari, non eſt omnino imptobatum ſi luxus & ingluuies abſit, & non contemnendum quod aiũt Arcad & Honorius Cæſares [b]. *Profanos*, inquiunt, *ritus iam ſalubri lege ſubmouimus, ita feſtos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiam non patimur ſubmoueri. Vnde abſque vllo ſacrificio, atque vlla ſuperſtitione damnabili, exhiberi populorum voluptates ſecundum veterem conſuetudinem, miniſtrari etiam feſta conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus.* Pulchrè & id probatur Eſdræ libr. 2. capit. 8 verſ. 9. & ſequen. dixerunt Neemias & Eſdras populo, *Dies ſanctificatus eſt Domino Deo noſtro, nolite lugere & nolite flere. Ite, comedite pinguia & bibite mulſum, & mittite partes his qui non præparauerunt ſibi, quia ſanctus dies Domini eſt*, &c. & Tobiæ 2. capit. in princ. *Cum eſſet*, inquit, *dies feſtus Domini & factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio ſuo, vade & adduc aliquos de tribu noſtra timentes Deum, vt epulentur nobiſcum.*

a c. diſpenſationes, 26. q. 7. ex D. Cyrillo Alexandrino ad Gennadiũ presbyterũ & archimandritam.

b In l. 4. de paganis ſacrificiis & templis, C.

7 Paulatim itaque ſi fieri poſſit fratriarum collegiorúmque ſtatus ad primam reuocabuntur inſtitutionem permiſſam ab epiſcopis, & abuſus ſi fieri poſſit ex omni parte erunt tollendi: ſin minùs, pro ea parte quæ opera pia remorari non poterunt, & quæ minùs lædunt exemplo Tiberij Cæſaris, qui cùm de coërcendo luxu ferre legem vellet, nec coërceri poſſe immodicos ſumptus videret: ſatius duxit omittere quod aſſequi nequiret: quàm tentare turpiter quod poſtea non efficeret [c].

c vt ſcribit li. 3. genialiũ dierum c. 11. Alexander ab Alexandro.

8 Erunt & vniuerſitates & academiæ ſeu collegia ſtudiorum viſitanda, & reformanda ab iis ad quos cura, viſitatio & reformatio pertinet, maximè in his quæ ad mores, doctrinam & fidem catholicam ſpectant, iuxta ſacroſanctarum ſynodorum, & fundationum decreta, vt habetur in concilio Tridentino ſeſſio. 25. titulo de reformatione capit 2. hic enim maior pars ſaluris vel corruptionis reipublicæ pendet, & ex harum fontibus, diuini & humani iuris præſidium vel expugnatio oritur: ibi enim diſcuntur prima literarum monumenta, artes ingenuæ, mores, iura diuina & humana, quæ omnia permaxime intereſt incontaminata conſeruari in vera & catholica fide. Et proinde cauendum eſt, vt non admittantur profeſſores niſi probati, & vt admiſſi, pio catholicóque more inſtituant ſibi commiſſam iuuentutem: ideo Pius 4. S.P. in conſtitutione ſua 112. iuxta bullarium Laërtij Cherubini incipiente *In ſacroſanctis ædibus Nouem. annis 1564 anno 5. ſui pontificatus ſtatuit*, ne lectores publici vel priuati cuiuſcumque facultatis, iuriſque ciuilis vel canonici, vel Theologiæ, vel aliarum artium, rectoréſque, admittantur ad lectiones, officiúmque legendi, vel rectoratus, niſi priùs catholicam fidem profiteantur, in forma ibi poſita, *in manibus vel ordinarij ſeu eius vicarij*, aut doctorum, aliorúmque promouentium *manibus*: vt enim, pro moribus in temporalibus & peritia docendi, debent approbari à ſenatu ſeu principe vel aliis quibus hæc cura per principem demandata eſt, antequam in ordinem lectorum & profeſſorum legantur [d]. Sic expedit: priùs in fide approbari quoque, quia in eccleſia Dei, tentatio eſt populi error magiſtri: & tantò maior, quantò ipſe eſt doctor qui errat, vt ait Vincentius Lirinenſis. probabantur, & reprobabantur Grammatici ſeu oratores decreto ordinis, ſi non ſe vtiles ſtudentibus præbeat [e]. Conſeruanda quoque lex Theodoſij & Valentinia. CC. quæ ponitur vnica, titulo de ſtudiis liberalibus vrbis Romæ & Conſtantinopolitanæ, lib. 11. C. titul. 18. per quam vniuerſis, qui vſurpant ſibi nomina magiſtrorum, & in publicis magiſtrationibus celluliſque collectos vndecumque diſcipulos circumferre conſueuerunt, præcipitur ab oſtentatione vulgari amoueri: & in poſterum prohibentur, & damnantur, & vrbe arceri mandatur, prohibitúmque his qui in publico munere docendi deſcripti ſunt, ne alibi aut priuatim, quàm in publico auditorio doceant, alioquin imminente pœna priuationis priuilegiorum conceſſorum his qui publicè tantum docere præcepti ſunt.

d l. vn. C. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantinopol. [illegible] doctrinis [illegible]

e l. [illegible] magiſtris ſtudiorum, 7 de profeſſor. & med. lib. 10. [illegible] e l. 2 de profeſſori & medic. lib. 10 C. [illegible]

9 Eò pertinet etiam lex imperatoris Marciani [f], quæ prohibet vt nemo clericus, vel militaris, vel alterius conditionis de fide Chriſtiana publicè, turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in poſterum: ex hoc tumultus & perfidiæ occaſionem requirens, pœnis adiectis & ſeueriſſimis animaduerſionibus. Addenda l. conuenticula, 15. de epiſcopis & cleri. C. vbi Archa. & Hono. CC. *conuenticula illicita etiam extra eccleſiam, in priuatis ædibus celebrari prohibemus, proſcriptioni, domus periculo imminente, ſi dominus eius in ea clericos, noua & tumultuoſa conuenticula extra eccleſiam celebrantes ſuſceperit.* Metuendum enim eſt, idque procurandum ne accidat, ne hæreſes & illicita dogmata, quæ publicè damnata ſont, quæve prohibita ſunt, in vulgus diſſeminentur priuatim, & clanculum doceantur à magiſtris infectis. Quamobrem Gratian. Valentinia. & Theodo. Cæſares libr. 2. capit. de hæretic. *Omnes*, inquiunt, *vetita legibus diuinis & imperialibus conſtitutionibus hæreſes, perpetuò quieſcant. Nemo vlteriùs conetur quæ repererit profana præcepta, vel docere vel diſcere. Neque antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare quam non habent: nec miniſtros creare qui non ſunt.* Et rurſum in libro tertio, eius tituli, *Cunctis hæreticis proculdubio nouerint omnia ſibi loca adimenda eſſe: ſiue ſub eccleſiarum nomine teneantur, ſiue diaconica appellentur, ſiue decanica: ſiue in priuatis ædibus, vel locis huiuſmodi cœtibus copiam præbere videantur: his ædibus vel locis priuatis eccleſiæ vindicandis* &c. vbi nocturni cœtus ſub prætextu religionis & litaniarum prohibentur quoque.

f nemo clericus, C. de ſumma trinit. & fide cathol.

Facit Nouella Iuſtiniani 132. de interdictis colegiis hæretico. vbi eadem ſtatuuntur, & imponuntur

nunrur

ſtuntur ſimiles pœnæ colligentibus, & his qui illis conuenticulis colliguntur:par enim pœna eſt docere vetita, & diſcere [a]. Et nouella 37. de eccleſiis conſtitutis in Africa, *Nulla omnino hæreſis domum aut locum orationis habeto.* Et in capit.cum ex iniuncto, 12 de hæreticis, occulta illa conuenticula prohibentur, vbi & laici officium prædicationis ſibi vſurpant.

a l culpa ſimili, ſ. de malefic. & mathem. li. 9. C. tit. 18. 9.

10 Repurganda etiam collegia eccleſiaſticarum perſonarum, ab iſtis conuenticulis quæ coniurandi habent occaſionem vel in epiſcopum, vel in alias perſonas eccleſiaſticos, vel in laicos ſeu principes. Idipſum admonet concilium Chalcedonenſe, capit. 18. & Vvormatienſe capit. 74. & capit. ſiqui clerici, 23. & capit. coniurationum, 21. 11. quæſt. 1. cuius verba relatu digna ſunt, vt nihil addi vel detrahi oporteat. *Coniurationum & conſpirationum crimen, quod apud Græcos dicitur φρατρία, publicis etiam legibus certum eſt inhiberi: hoc multò magis in ſancta Dei eccleſia ne fiat, conuenit abdicari. Siqui verò clerici aut monachi inuenti fuerint coniurantes aut conſpirantes, aut phratrias aut factiones componentes aliquas ſuis epiſcopis aut clericis aliis, omnino cadant de proprio gradu.* Eadem probat adiectis aliis pœnis Calixtus Papa, ſcribens Galliæ epiſcopis, epiſtol. 2 [b]. Et apertiùs in concilio Aurelianenſi 3. capit. 21. relato in capit. ſiqui clericorum, 25. eadem 11. quæſt. 1. vbi ſuperbia quorundam clericorum & malitia, prætextu religionis, & cum magno reipublicæ totius Chriſtianæ noſtris temporibus in vſum reuocata, à quibuſdam coniuratis, exprimitur & retunditur his verbis, *Si qui clericorum*, inquit, *(vt nuper per ſuperbiam diabolo inſtigante actum fuiſſe perpatuit.) rebelli authoritate ſe in vnum coniuratione intercedente collegerint, & aut ſacramenta inter ſe data, aut chartulam conſcriptam fuiſſe patuerit, nullis excuſationibus hæc præſumptio elabatur, ſed re detecta cùm in ſynodum ventum fuerit, in præſumptores iuxta perſonarum & ordinum qualitatem, à pontificibus qui tunc in vnum collecti fuerunt, vindicetur. Quia ſicut charitas ex præceptis diuinis, corde non chartulæ conſcriptione vel coniurationibus eſt exhibenda: ita quæ ſupra ſacras admittuntur ſcripturas, authoritate & diſtinctione pontificali ſunt reprimenda.* Docet Diuus Cyprianus [c], quanto odio ſunt habiti apud Deum conſpiratores, qui ſub prætextu aliquo boni, ſchiſma & ſeditionem contrà principes temporales & ſpirituales concitarunt exemplo primùm decem tribuum, quæ ſe ſegregauerunt ab imperio Roboami filij Salomonis, & elegerunt ſibi regem Hieroboam filium Nabath [d], & exemplo Adonis prophetæ, qui necatus eſt à leone, quia comedit panem & bibit aquam in terra decem tribuum contra Domini prohibitionem [e], & exemplo Chore, Datanis & Abyronis Numer. 16. item exemplo ſchiſmaticorum Samaritanorum, ad quos etiam prohibuit ire primùm Chriſtus non magis quàm ad gentiles & ethnicos, donec verbum tuliſſet Iudæis prædicatum [f], *In viam nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis.*

b ca. conſpirationum. 23. eadem 11 q. 1. & concilium Toletanum c. ſi clerici 24. ca. 11. q. 1.

c lib. 1. epiſtolar. epiſt. 6. ad Magnum, & in c. denique, 7. q. 1.

d 3. Regum 12.

e 3. Reg. c. 13.

f D. Matth. c. 10.

Periculoſæ ſunt hominum, qui volunt haberi ſimul pij & docti, ex malitia & ſuperbia peccantium ſententiæ ſeu hæreſes, nec miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo, & dum non poſſunt, ob ambitionem vel malitiam, vel meliùs imprudentiam detectam, euadere ſuperiores, concitant coniurationes, ſeditiones, tumultus: mouéntque omnem lapidem vt quod aſtutè non potuerunt conſequi, & vbi non potuerunt videntes decipere, per vim aſſequantur, quamuis tandem euaneſcant in auras, & veluti pilæ vento inflatæ dum acu perforantur concidant in ſe vnà cum mole tumultus pernitioſi per illos excitati. teſtes nobis ſunt factiones ortæ ex cauſa & prætextu religionis inter Samaritanos, Saduceos, & Iudæos: interque hæreticos, qui ex modica ſcintilla totum orbem incenderunt, quæ ab initio extingui & repurgari poterant: verùm vbi coaluerunt, clades populorum, animarum & corporum, & regnorum ſubuerſiones miſerè acceſſerunt. Quod & aliquando ex ſectis philoſophorum antiquorum non repurgatis, accidit. Nam cùm illi ſibi libertatem dicendi, declamandi, & ſtatuendi vſurpare cœperunt, & diſcipulos in ſuis dogmatibus inſtituerunt, prætextu reformandi reſpublicas, omnia diuina & humana ſua ſuperbia & temeritate conturbarunt, ignorantes quantùm diſtaret ſpeculatiua ars, à praxi bene gerendi rempublicam, metientes ad phantaſticam vel potius inanem rempublicam, mores iuſtos populorum, ex vmbris imaginationum corpus ipſum menſurantes. Nihil enim arrogantius fuit homine philoſopho, qui non deguſtauerat formulam realem regendi: eſt enim lex, vt ait Ariſtoteles, determinata ratio, iuxta ciuitatis conſenſum, quæ ſingula quo pacto facienda ſint declarat, vt ſcribit Athenæus l. 11. dipnoſophiſton c. 22. vbi & leges Platonis deriſas ait ab Athenienſib. Oratióq; inquit, illa de repub. etſi omniũ ſit pulcherrima, nobiſcũ nihil perſuadeat? quid magis? viſus eſt ipſe Platonõ exiſtẽtibus viris leges ſcripſiſſe, ſed hominibus à ſe fictis, ita vt qui his vtantur poſtea perquirere oporteat. Scribit & capit. 23. eiuſdem libri, Platonis diſcipulos fuiſſe tyrannos. poſtea refert & Polybius libr. 2. hiſtoriarum in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtum Pythagoreorum ob clandeſtinam coniurationem concrematum magna rerum mutatione facta, vtpote principibus cuiuſque ciuitatis temerè interfectis, accidit ea loca eáſque vrbes maximis ſeditionibus cædibúſque vexari: certè hæc digna notatu in poſterum ſaltem, cùm videamus turbatam rempublicam Chriſtianam, & regnorum leges, ex quadam ſuperbia nouorum Theologorum, qui phanaticis reſolutionibus putant reſpublicas ſemotis legibus politicis regi poſſe cum ferula more puerorum quo vtuntur in ſcholis: quibus nimiùm creduli aſſentiuntur.

11 Itaque præpoſiti locorum, & collegiorum, & religionum inuigilare ſuper gregem ſibi commiſſum, & ſtatim vbi veſtigium harùm præſumptionum inſurgere viderint, opprimere debent: quia ſerò medicina paratur, cùm mala per longas conualuere moras: duo vel tres ab initio incipientes mouere inſuetas factiones faciliùs opprimentur, quàm vbi plures fuerint adiuncti: ſuntque caſtigandi vel expellendi à bonorum ſocietate mali, qui alios inficere poſſunt & contumaces ſunt [g], alioquin ſi negligentes ſint prælati & præpoſiti in moribus reformandis & caſtigandis, & ſi diligenter & prudenter in his non inuigilent, ſubditorum ſanguis pereuntium, exquiretur de manibus illorum à Deo [h]. *Suſcepti regiminis*, inquit Iohann. 22. ſummus pontifex [i], *nos cura ſollicitat, vt quæ in eccleſiis non abſque diſpendio miniſtrorum & cultus detrimento diuini ſeruari videmus, per appoſitionem congrui moderaminis in melius reformemus &c.* negligentia in prælato, frequenter

g c. cũ in eccleſiis 10 de maiori & obediẽ. lib. 1 t 33 c. in ſingulis, c. ſ. de regularib.

h in c. irrefragabili 13 de officio ordinarij li. 1. tit. 31 c. ea. ſ. de reg. la. c. cũ ad monaſteriũ §. i de ſtatu monachor. c. qualiter & quãdo §. ꝑ nul. de accuſatio.

i in c. ſuſcepti, 2. de electio. in extrauag. Ioh. 22.

Digitized by Google

frequentet mortale peccatum inducit [a], nec A admittitur paſtoris excuſatio, ſi lupus oues comedit, & paſtor neſcit [b], & particeps cenſetur delicti per negligentiam emendationis ſuæ commiſſi, quia tacendo videtur conſentire [c], & punitur ob nõ punitos ſubditos [d]. Imò videtur ob eam negligentiam author maioris mali: cùm facilitas veniæ conſenſum tribuat delinquendi [e], & grauis negligentia rectorum nonnullorum, quæ dum ſpem impunitatis permittit, multam nutrire peſtilentiam conſueuit in ſubditis [f].

12 Eadem diligentia & cura à principibus temporalibus impoſita rectoribus prouinciarum, & præſidibus, vt malis hominibus prouinciam purgent ſollicitè, eóſque inquirant & coerceant [g], idipſum & aliis magiſtratibus, toparchis, & officiis commiſerunt, & antiquitùs conſtituerunt quoque delatores, qui inquirerent ſecreta crimina & deferrent eiſdem vt punirentur, & ideo curioſi dicti. Et in pretio aliquando habiti vt liquet B ex Tacito, Ammiano Marcellino & aliis, de quibus nos in ſyntagmate iuris [h], vt & refert Herodotus [i], Deiocem filium Phraortis, ſi quem intellexiſſet iniuriam facere, hunc ad ſe accerſitum indicta pro delicti modo pœna multaſſe: & in eum vſum, exploratores, auſcultatoréſque per vniuerſam ſuam ditionem diſpoſuiſſe: in quorum locum ſucceſſerunt hi, qui dicuntur officium [k].

13 Facilis porrò eſt reformatio monaſteriorum monachorum & clericorum, ſi ſeculariter viuunt, ſaltem facilè detegitur quod emendandum eſt: contraria enim iuxta ſe poſita apparent & diſcernuntur ſine difficultate, vnde & compelli tunc poſſunt ad obſeruantiam regulæ appellatione remota: vel ſi reſiſtant, poſſunt loco deiici, & alij eiuſdem ordinis ibi conſtitui, & ita ſi fieri poſſit ex eodem ordine poſſunt illa ſancta C collegia reformari, vel ſi non ſit ex eo ordine, ex aliis ordinibus, idque in negligentiam prælatorum proprij ordinis fieri poteſt per epiſcopum loci [l], docet & ex quibus quoque perſonis reformanda ſint monaſteria capit. inter quatuor, 5. de religioſ. domi. libr. 3? titul. 16. quæ etiam obſeruari debent in viſitatione & reſtitutione vitæ monaſticæ, ſtatuit fuiſſe concilium Tridentinum ſeſſio 25. nos etiam de his multa [m], quantò autem celeriùs expurgauerint collegia & religiones à malis hominibus eò conſultius agetur, quia mali bonis ſolent ſui exemplo eſſe exitio, capit. cùm non ab homine, de iudic. & malorum conſortium ſæpè bonos corrumpit [n], vt vna ouis morbida inficit omne pecus [o].

14 At difficilis reprehenſio delictorum quæ prætextu religionis in religione committuntur, ideóque & maiori diligentioríque cura & ſolicitudine opus eſt, & cùm deprehenſa fuerint, eius D cauſa commiſſa emendanda erunt. Indicabimus autem quædam exempla in ſpecie, quæ ad alia poterunt acuere ingenia paſtorũ & principum diſtinguẽda, obſeruata à nobis tũ ex lectione bonorũ auctorũ, & legiſlatorum, tum etiam experientia quoque noſtrorum temporum, ex quibus ad emẽdationem, ſi fieri poſſit accommode, ſaluis congregationibus religioſis & optimè ab initio inſtitutis, perueniri poſſit. Quòd ſi conſequi id non poſſint, & corpus ita computruerit, vt omnino medelam admittere non poſſit, tunc ad aliud remedium perueniendum erit: & ita agendum de A diſſoluendis collegiis, quæ ſuo priuilegio abutuntur tam perniciosè, interdum in perpetuum, interdum ad tempus, & poſtea pro occurrentibus cauſis reſtatuendis. Quemadmodum quum cœperunt cœtus factioſorum hominum, collegij nomine inſtitui ſine publica authoritate Romæ, ſenatuſconſulto obuiam huic malo itum eſt, & L. Cæcilio & Q. Martio Coss. ſublata collegia quæ aduerſus rempublicam videbantur eſſe, & retenta certa quæ ad vtilitatem eiuſdem pertinere putabantur, vt ait Cicero [p]. Et poſtquam ſublata reſtituiſſet lege lata Pub. Clodius Tribunus plebis, & alia noua inſtituiſſet, alia ſuſtuliſſet, vt eodem loco ſcribit Cicero, & Dio Caſſ. [q] iterum reſtituta fuerunt à Cæſare dictatore ſublata, reſeruatis his quæ antiquitùs erant reſtituta. Cuius rei tamen lex fuit irrita ob motus populares, vt ait Suet. Tranquillus in Iulio, donec poſtea fuit ab Auguſto firmata, ne fa- B ctioſorum hominum cœtus ad res nouandas, & ad rempublicam perturbandam ſocietate abuterentur. Eandémque legem Seuerus mandauit, ne dum in vrbe in Italia, ſed etiam in prouinciis obſeruari [r]. Factus & delectus collegiorum à ſenatu temporibus Marci Cæſaris, ſicut ſcribit Paulus Iuriſc. [s]. *Cùm ſenatus*, inquit, *permiſerit temporibus Diui Marci collegiis legari, nulla dubitatio eſt, quod ſi corpori cui licet ea re, legatum ſit, debeatur*: accedit Vlpian [t]. *Diuus Marcus*, inquit, *omnibus collegiis quibus coeundi ius eſt, manumittendi poteſtatem dedit*, &c. vt contrà collegium quod nullis priuilegiis ſubnixum erat, hæreditatem capere non poterat, vt aiunt Cæſares Diocletia. & Maximi [v]. Tarquinius quoque omnia collegia præter inſtituta a Numa, diſſoluit, vt ait Dionyſius Halicar. in 4. Deſtruxit & omnia præter antiqua Iulius Cæſar, bellis compoſitis vt ſcribit Suet [x].

C Claudius omnes Iudæorum ſocietates & vniuerſitates diſſoluit [y]. Ideo Antonius A. nihil legati his poſſe ſtatuit [z]. Extat & Zenonis lex ſimilis rubricæ, de monopoliis & conuentu negotiatorum illicito, vel artificio ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis libr. 4. C. titul. 59. refert Cicero [a] aliud ſenatuſconſultum. Alterum Cornelius Tacitus [b], de diſſoluendis collegiis illicitis.

15 Cùm etiam treceenti iuuenes ſodalitij iure, ſacramento quodam nixi ſeparatim apud Crotonienſes, à ciuibus cæteris vitam exercerent ex doctrina Pythagoræ, ad frugalitatem & ad ſtudium virtutis prouocati, conuerterunt nihilominus in ſe ciuitatem, quaſi cœtum clandeſtinę coniurationis haberent, ideo ciuitas voluit cùm in vnam domum conueniſſent eos concremare, in eóque tumultu ſexaginta homines periere, cæteri in exilium damnati [c]. *Suſpectæ* enim ſunt ſem- D per coitiones hominum in republica. Quia quamuis ab initio virtutis cauſa conuenire videantur, tamen facilè gliſcente diſciplina, multitudinis numerus addit animos ad aliquid noui audendum: metuendum, quod periculoſius eſt, ne in malum prorumpat cœtus, quò ſe ſapientiorem cæteris eſſe ſibi perſuaſerit, vnde abſcindenda ab initio occaſio, & iubendum probis, eáque de cauſa congregationes agere deſiderantibus, ſeſe continere intra fines patrum, & non ſapere apud ſemetipſos: ſapientia humana inflat, præſumptio ſanctitatis cum doctrina aliqua, decipit: deceptos, impellit ad contemptum aliorum, & iam tumẽtes

ad definien

a In dictũ 81. diſtinct. ca. eo quæ, de officio archidia.
b ca. quamuis 10.d. reg. iur. ap. Gregor.
c In rector. 43. diſtinct.
d c. licet heli, de ſimo.
e c. eſt iniuſta, 23. q. 4.
f clem. 1. de cæleb. miſſa li. 3. & 4. c. vt clericorum de vita & honeſta cleric. apud Grego. cũ ſimilib. ibi nota.
g l. 1. 3. ſ. l. congruit, 13. de officio præſidis li. 1. P. 11. 18. & nouella 17. c. 2.
h l. 32. c. 4 & alibi & Alec. ab Alexand. l. 4. genial. dier. c. 25.
i lib. primo.
k vt in l. ea quidem 7. de accuſatio. C. l. 6. ſ. 3. ad ſenatuſcon. Turpilia P. l. vnica de priuat. carcer. C. facit titul. de delatoribus l. 11. C. ti. 8 2.
l in c. relatum eſt nobis ne clerici vel monach. ſecula. negotiis ſe immiſc. c. reprehenſibilis, 27. in fine de appella.
m li. 15 ſynta. iuris c. 24. 25. & ſeq.
n c. ſæpe malorum 28. q. 1.
o c. ea quæ de ſtatu regula. c. ſed illi d. 40. d ff. l. ſoluenti, de act. empt. P.
p Oratione in Piſonem.
q Li. 38.
r 1. de collegiis illicitis P.
s In l. ſenatus 20. de reb. dubiis li. 34. ti. 5.
t In l. 1. & 2. de manumiſſionib. quæ ſerui ad vniuerſitatem pertinentibus imponitur li. 40. P. ti. 3.
v In l. collegiũ 8. de hæred. inſtitué. C. l. 6. ti. 24.
x In Iulio Cæſare c. 42.
y Dio. Caſſius li. 58.
z l. 1. C. de Iudæis.
a In 2. li. epiſt. ad Q. Fratrem.
b Li. 14.
c Vt refert Iuſtinus ex Trogo li. 20.

Digitized by Google

ad definiendum proprio ſenſu audenres facit, ad ſic finita temerè defendenda pertinaciter excitat: & ſic ad pertinaciam dum peruentum eſt, ſocietates eiuſdem opinionis imbutæ, ad coniurationem perueniunt: ex illa ad reipublicæ ſchiſmata & ciuilia bella paulatim concurritur, & omnia ſuſque deorſum confunduntur, inuoluta: & ſerò ſapiunt, vt eſt in prouerbio, Phryges.

In legibus Langobardorum, titulo de aggreſſione in vico, de ſacramentis per Guildoniam ab inuicem coniurandis, vt nemo facere præſumat, &c. prohibentur ſocietates aut ſodalitates coniuratæ, aut coniurati fratres ſocietate vocata Guildonia à vuillen voluntate, & *thon*, id eſt facere, vt nũc vuilkir dicimus, inquit Amerpachius in cõſtitutiones Caroli magni ad c. 16. vbi idem notatur.

Franciſcus I. rex Gallorum eius nominis abrogauit confratrias artificum, propter monopolia quæ in illis faciebant anno Domini 1539. Et Fridericus in §. conuenticula, de pace tenenda in li. 2. feudorum ti. 53. conuenticula hæc, etiam ratione ſeu prætextu parentelæ, vel alterius cuiuſque rei gratia prohibuit.

Deus collegium ædificantium turrim, & ſuperborum faſtum confuſione linguarum diſſoluit, Gen. 11. perdidit ſeptem ciuitates incorrigibiles [a]. Ob vitulum adoratum, ſacroſanctæ leges tabulæ à Deo exaratæ & datæ Moyſi confractæ [b]. Imò, quod maius eſt, videns Deus quòd omnis caro in hac vniuerſali ſocietate humana corruperat viam ſuam, deleuit eandem & immiſit perditionem diluuij [c].

a Gen. c. 19.
b Exod. 32.
c Gen. c. 6. & ſeq.

Ezechias rex Iſraël, diſſipauit excelſa, contriuit ſtatuas, ſuccidit lucos, confregitque ſerpentem æneum quem fecerat Moyſes [d], ſiquidem (vide abuſum) vſque ad illud tempus filij Iſraël adolebãt illi incenſum [e]. Suſtulit collegium ſacerdotum Belis rex, vbi edoctus fuit per Danielem de impoſtura & abuſu illorum [f].

d Num. 21.
e 4. Reg. c. 18.
f Danielis ca. fin.

Minatur Deus ſe abiecturum templum ſibi ædificatum ob idololatriam, 3 reg c. 9. verſ. 6. Salomoni loquens, *Si auerſione auerſi fueritis vos & filij veſtri, non ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea & ceremonias quas propoſui vobis, ſed abieritis & colueritis deos alienos & adoraueritis eos, auferam Iſrael de ſuperficie terræ quam dedi eis, & templum quod ſanctificaui nomini meo, proijciam à conſpectu meo, eritq; Iſrael in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui tranſierit per eam ſtupebit & ſibilabit & dicet, Quare fecit Dominus ſic terræ huic & domui huic? & reſpondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum ſuum &c.*

Propemodum ſimilis imprecatio Chriſti in Iudæos [g]. *Auferetur a vobis regnum & dabitur gentibus.*

g D. Matth. 21.

Eò pertinet quod dicebat Diuus Iohannes Phariſæis & Saducæis, *facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arborum poſita eſt, omnis arbor quæ non facit fructum bonum excindetur & in ignem mittetur* [h]. Maledixit Chriſtus arbori infrugiferæ & exaruit.

h D. Matth. c. 3. & c. 7 & O. Lucæ c. 3.

16 Cæſares Arcad. & Honorius, omnia loca & collegia ademerunt hæreticis [i]. extat & Iuſtiniani nouella 132. de interdictis collegiis hæreticorum, reprobantur & illorum conuenticula, quę ipſis eccleſiæ dicebantur, & eis relicta, item collectæ, paraſynaxes, ſynodi, exarchatus, paternitates ſeu abbatiæ [k].

i in l. conſti hæreticis 3. C.
k in l. 5. Arrã. & l. 14. de hæ. ec. in nomocanon. ... & vltimum ſupplicium ... g eſſ... poſitum eſt.

Suſtulerũt & alij principes Chriſtiani alia collegia ſuperſtitionis paganicæ & tẽpla, & ſacrificia [l].

l l. cũ alio C. de paganis tem. & de ſacrif.

Adiiciunt iura ciuilia etiam pœnas, & quiſquis collegium illicitum vſurpauerit, ea pœna tenetur qua tenentur, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupaſſe iudicati ſunt, vt reſpondit Vlpia [m]. nempe pœna legis Iuliæ maieſtatis [n].

m in l. 2. de colleg. illic. l.
n l. 1. §. 1. ad l. Iul. maieſta. li. 48. F. & l. 4. de his qui ad eccleſ. confug.

17 Chorepiſcoporum ordo, vt ratione inſtitutionis carens extirpatus [o].

o in c. chorepiſcopi 5. 68. diſtinct.

Clemens quintus ex concilio Viennenſi, Beguinarum & Beguinorum conuentus, collegia & congregationes diſſoluit, aboleuit & inhibuit, in quibus plures errores inducebantur ſub velamine ſanctitatis, cum periculo animarum [p]. Firmauit eandem prohibitionem fraticellorum ſeu fratrum de paupere vita, Bizochorum, Beguinorum Iohannes 22 [q].

p in clem. 1. de religioſ. domib. li. 3. Clem. ... clem. 3. de hæretic. lib. 5. ti. 3.
q in extrauagante vnica de religio. domib. in extra. Iohã. nit. 22. quam tamẽ explicauit poſtea in extraua. vnica de religioſis domi. in extraua. commũ.

18 Idem Clemens quintus, Templariorum militum collegia, & ordinem funditùs ſuſtulit in Gallia & alibi, ob quædam eorum delicta, & defectiones in Turcas, vt ſcribit Platina [r].

r in eius vita. Gaguinus li. 7. qui & refert illorũ errores, Volaterranus li. 22 Antrop. & alij.

Suſtulit & damnauit, vt ait prædicto loco Platina, collegia, congregationes cum erroribus Dulcini & Margaritæ, in quibus mares cum fœminis ſimul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptiſtarum more cenſuerunt nihil habendũ eſſe proprium, non eſſe adminiſtrandas reſpublicas Chriſtianis [s].

s vt habetur etiã in ſumma conciliorum.

Sic monachis exiſtentibus incorrigibilibus, poſſunt ab epiſcopo à monaſteriis expelli, & alij in locum illorum alterius ordinis poni [t]. vt & canonicos S. Martini ob ſegnitiem & vitam turpem ad vnum omnes à Balduino Flandrenſi principe Belga expulſos, refert Iacob. Meierus. Diſſoluta autem ſunt duplicia monaſteria mulierum & monachorum, quia id ſcandalum & offendiculum multis efficitur [v].

t c. relatum, 7. ne cleri. vel monac. ſecul. nego. ſe immiſceant.
v in 7 ſynodo c. 20. & c. diffinimus, cum 2. ſeq. 18. q. 2. nouella 123. de ſanctiſſimis epiſco. c. 36. § in omnibus autẽ monaſteriis, l. ſanctiſſimarũ eccleſiarũ, quę Græca eſt ordine nũc 44.) de epiſcop. & cleric. C.

Anſegiſus venerabilis Senonum archiepiſcopus Galliæ & Germaniæ primas, factus à Papa Iohanne, Iudæos ob certa & moniales ab vrbe Senonica expulit, & ne vlterius in ea habitaculum manendi haberent, ſub anathematis iugulo interdixit [x].

x vt ſcribit Odoramnus monachus Senonenſis in Chronico.

19 Ratio autem iſtius diſſolutionis collegiorum ex cauſa abuſus, eſt, prior, quòd monaſterium tandiu debet honoris prærogatiua gaudere quamdiu ibi viguerit obſeruãtia regularis, vt idoneę inueniatur perſonæ in illo [y], & ceſſante cauſa propter quam datum fuit priuilegium collegij, ſocietatis, & religionis, debet ceſſare priuilegium [z].

y vt in c. abbate, 2. de verb. ſignifica.
z c. ſuggeſtũ, de decimis ca. generaliter 16 q. 1. l. fi. C. de milita teſta. c. cum ceſſante appella.

20 Dehinc ex delicto in religionem vel prætextu religionis commiſſo, clericus vel qualiscunque religionis obumbratione fucatus, totius ordinis eccleſiaſtici prærogatiua nudandus eſt, & omni officio & beneficio ſpoliatus eccleſiaſtico, ſecularis relinqui debet poteſtatis arbitrio, animaduerſione debita puniendus [a].

a ad abolẽdã, 9 de hæret. c. cum nõ ab homine, de iudic.

21 3. Quia quod pro pietate & religione aliquibus collegiis vel monaſteriis conceditur, non permittunt iura & principes priuilegium concedentes, ad alterius eccleſiæ vel loci iniuriam redundare [b]. Sic enim interpretanda ſunt beneficia à principe conceſſa, ne incipiant eſſe nociua eccleſiis aliis, vel rebus, aut perſonis aliis quibuſcunque [c]. Ideo collegia & monaſteria ſi lædant ſtatum eccleſiæ vniuerſalis, & ſi ea abutantur in eius perniciem ſuis inſtitutis, poſſunt tolli, cum antiquæ eccleſiæ ex nouis lædi non debeant [d], ſi aliter remedium non poſſit adhiberi.

b c. 1. de eccleſiis ædifican. li. 3. & l. 48. l. nec auus, C. de adoptio.
c c. ex tuarum, de vſu pallij c. licet, de offic. ordinar. § 1 l. ex facto, de vulga. P. l. Paulus, de prætoris ſtipula. P.
d c. quicunque 16. q. 1. c. 1. & 2. de operis noui nunciatione.

22 4. Priuilegia merentur amittere [e], qui conceſſa ſibi abutuntur poteſtate. Sic & in l. generaliter,

e c. tuarum et. §. verũ de priuileg. li. 5. ti. 33 ca. priuilegium 11 q. 3.

MM

ter,5 z.9.eos tamen,C.de epiſco.& cleri.ſtatuitur monachos eos tantùm habere beneficia ibi conceſſa, qui apud ſacroſanctas eccleſias vel monaſteria permanent,non diuagantes,neque circa diuina miniſteria deſides : cùm propter hoc ipſum beneficium eis indultum dicitur,vt aliis omnibus derelictis Dei omnipotẽtis miniſteriis inhæreant.

De tertio remedio contra abuſum religionis, de non permittendis facilè nouis religionibus, aut collegiis.

CAP. IIII.

Remedium porrò tertium in ſumma admonebit : cauendum maximè ne nouæ religiones vel congregationes prætextu pietatis vel religionis,vel alterius cuiuſquam boni ex quo poſſit incommodum aliquod ſuboriri vel onus reipublicæ,coaleſcant vel inſtituantur,atque ideo principia ipſa reſcindi debent.Tanta enim eſt veſania& præſumptio hominum ſibi complacentium,vt exemplo Phariſæorum non dubitent ſe aliis præponere, & ſub ſpecie puritatis & deuotionis ſibi normam viuendi nouam fabricare quam ſibi perſuadent meliorem. plures autem quibus noua placent,non dubitant etiam illis temerè ſubſcribere.Hic obſeruandum itaque, vt canones de his lati renouentur vt executioni mandentur, veluti quod ſtatutum eſt in cõcilio generali Lateranenſi ſub Innocẽtio 3. c. 13.& in c.f.de religioſ.domib.

Idipſum rurſum in concilio Lugdunenſi à Gregorio decimo in c.1.de religioſ. domi. in ſex. ſtatuum , his verbis, quibus & prohibitio & rationes prohibitionis ponuntur. *Religionum diuerſitatem nimiam,ne cõfuſionem induceret,generale concilium conſulta prohibitione vetauit.Sed quia non ſolùm importuna petentium inhiatio,illarum poſtmodum multiplicationem extorſit, verum etiam aliquorum præſumptuoſa temeritas, diuerſorum ordinum præcipuè mendicantium (quorum nondum approbationis meruere principiũ)effrenatum , quaſi multitudinem adinuenit : repetita conſtitutione diſtrictius inhibentes ne aliquis de cætero nouum ordinem aut religionem adinueniat , vel habitum nouæ religionis aſſumat : cunctas affatim religiones , & ordines mendicantes poſt dictum concilium adinuentos qui nullam confirmationem ſedis Apoſtolicæ meruerunt, perpetuæ prohibitioni ſubiicimus , & quatenus proceſſerant reuocamus*, &c.

a Prior ratio eius prohibitionis eſt,à diuerſitate nimia religionum, quæ videtur quodammodo turbare rudem Chriſtianum populum,& dare inquirendi occaſionem,cur potiùs illi illam quàm aliam ſequantur formulã viuendi,& num illi iſtis ſanctiores aut meliores,cùm iam tam bonæ regulæ religionib.iam probatis inſtitutæ ſint, vt ſufficeret illas obſeruare pulchrè , & in hanc ſententiam facit. quæ ſcribit D.Auguſt. ad inquiſitiones Ianuarij [a].vbi poſtquam traditur reſecãda eſſe,quæ neque authoritate,neque moribus vniuerſitatis comprobãtur,ſed diuerſorum locorum diuerſis moribus innumerabiliter variantur , ita vt vix aut omnino inueniri poſſint cauſæ quas in inſtituendis homines ſequuti ſunt , additur ratio, *Quamuis enim nec hoc inueniri poſſit , quomodo contra fidem ſint:ipſam tamen religionem quam pauciſſimis & manifeſtiſſimis celebrationum ſacramentis miſericordia Dei liberam eſſe voluit,ſeruilib. onerib. premunt, vt tolerabilior ſit conditio Iudæorum : qui etiam ſi tempus libertatis non cognouerint, legalib. tamen ſacramentis non humanis præſumptionib. ſubiiciũtur,hæc ibi.*Facit quod iuſſit Dominus [b],*Non facient ſinguli quod ſibi rectum videtur.* Et certè niſi cohiberetur hæc poteſtas fabricandi religionem pro arbitrio, nunquam finis eſſet nouarum formarum;& cultus diuinus diuerſus bicui tempore,cum tamẽ infinitis à iuris articulis reprobetur [c].Nec tandem futurum eſſet aliquem inuenire qui ſe diceret Chriſtianũ,ſed cum quandam æmulatione,imò forſan cum ſchiſmate, alij religionum tantùm nomina vſurparent,vt accidit tempore D.Pauli , quo alij dicebant ſe eſſe Cephæ,alij Pauli,alij Apollo,&c.quod tamẽ valde ei diſplicuit,& ab eodem reprehenſum eſt [d].

3 Secunda reprobandi nouas religiones cauſa, eſt præſumptio temeraria , quæ habet crimen , & dicitur importuna petentium inhiatio, præſumptuoſa temeritas [e],quæ meretur retractationem conceſſionis ſi quid per eam extortum aut impetratum ſit [f]. Siquidem prohibentur ſacroſanctis conciliis nouæ religiones, vnde ambitioſæ,importunæ,& temerariæ dicuntur petitiones. *Religionis cauſa coire* , inquit Martianus Iuriſconſultus [g],*non prohibentur homines, dum tamen non fiat contra ſenatuſconſultum quo illicita collegia arcentur.* Quid eſt autem contra ſenatuſconſulta conuenire?nempe ſi ſine permiſſione conueniant,vel priuatim, vel publicè. Sic enim ait Tertullianus aduerſus Pſychicos ſcribens , Chriſtianos excuſans conuentus , *Niſi forſan in ſenatuſconſulta & principum mandata coitionibus oppoſita,delinquimus.* & idem Marcian [h].*In ſumma autem, niſi ex ſenatuſconſulti authoritate vel Cæſaris collegium vel quodcunque tale corpus coierit,contra ſenatuſconſultum & mandata & conſtitutiones collegia celebrat.*

Sic Iuſtinian. nouella 10. de referendariis, *Apparuerunt* , inquit , *quidam , noſtram largitatem in immenſum vocantes , & multos quidem vobis introducentes , ſupplicantes : multis autem petitionibus vſi ita ſemper adiectiones in immenſum incompetens, cauſam ſic perduxerunt honeſtam &c.* Ideo poſtea reſtringendo numerum referendariorum ad primam inſtitutionem addit , *Volumus enim in menſura , eos quidem vſque ad dictum numerum contineri: militia verò & aliis virtutibus augeri , & ad maius apparere. Multitudo enim numeroſa nihil habet honeſtum , quoniam in paucis ex multis quæ ſecundum virtutem eſt , vita ſaluatur.* Satius etiam eſt maximè in ordinatione ſacerdotum paucos bonos, quàm multos malos habere miniſtros [i]. Et expreſſiùs Clemens Romanus ad D.Iacobum fratrem Domini [k], *Tales ad miniſterium eligantur clerici,qui dignè poſſint Dominica ſacramenta tractare: melius eſt enim Domini ſacerdotes,paucos habere miniſtros,qui poſſint dignè opus Dei exercere , quàm multos inutiles qui onus graue ordinatori adducant.* Et nimia multitudo & inordinata , facit viles eccleſiæ miniſtros [l]:quemadmodum melius eſt pauca idoneè effundere, quàm multis & valde inutilibus homines prægrauari [m].

4 Temeritas porrò præſumptuoſa ex noua religionis formula apparet , quòd contra ius quis eam inſtituere propria authoritate voluerit , cùm tamen nemo poſſit ſine authoritate ſummi pontificis nouam dignitatem in eccleſia conſtituere [n]. nec nouum ſanctum facere, vel venerari , aut nouas reliquias colere ſine eiuſdem ſacroſanctæ ſedis licentia [o]. probatio quoque exquiritur ſanctitatis , eáque diligens , ne lateat quidpiam ſub eo prætextu diaboli & mendacij , vel hypocriſeos , vel ſuperſtitionis [p] , vt neque fidendum ſit miraculis ad probandam perſonam miracula agentis [q] nam

a Epiſt. 119 c. 19 quæ refertur.in c.omnia talia,12.ſub 12 diſt.

b Deut. ca.12. verſ.6.

c [illegible] in ſex.

d 1 ad Corint. [illegible]

e In d.c.1.de religio. domi. in ſex.

f Per c.1.de ſurrep.in ſex. [illegible]

g In l.1. de coll. illic. [illegible]

h in l.1.§.in ſumma,[illegible] de collegiis illicitis.

i c.cum ſit ex [illegible]

k epiſt. 1. [illegible] ca.4. [illegible] diſt.

l in ca.ignorantia [illegible] diſt.

m [illegible] C.

n c.1.[illegible]

o c.1.& 2.de reliquiis & veneratione ſanct. [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

Digitized by Google

nam quandoque per malos Deus miracula operatur [a], facit quod dicitur D. Matthæi c. 7. ver. 22. *Multi in die iudicij dicent mihi, nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & prophetauimus, & in nomine tuo multas virtutes fecimus, & tunc confitebor, inquiet Deus illis, quia nunquam noui vos &c* [b]. & alibi [c]. *Nolite in hoc gaudere quod dæmonia ſubijciuntur vobis, ſed in hoc gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſint in cœlis.*

Et apud Iohannem [d], *Chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus an ex Deo ſint, quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum &c.*

5 Tertia ratio ad euitandam confuſionem in religione pertinet [e], abſurdum eſt, ſi promiſcuis artibus rerum turbentur officia, & aliis creditum alius ſubtrahat [f]. In eccleſiæ corpore, multa & diuerſi muneris ſunt membra, quæ non patiuntur vt alterum alterius ſe immiſceat officio [g]; ſingula officia ſingulis committi debent [h], & quiſque in vocatione in qua vocatus eſt, debet ambulare [i].

Quid autem maiorem confuſionem poſſet inferre reipub. quàm aliquem ſibi vſurpare vitam quandam ſeu formulam religionis & habitum, & talem tamen non eſſe, ſed purè laicum vel alium, nequid peius dicam, hypocritam & ſuperſtitioſum.

Quamobrem in concilio Toletano 4 [k]. cautum, vt clerici qui ſe fingũt habitu nomine monachos, & non ſunt corrigantur vt veri clerici, & rurſum in c. cum cauſam, 27. de electio. iuſſum eſt, vt clerici quidam non profeſſi cuiuſdam monaſterij, vt vel beati Auguſtini regulam in eadem eccleſia conſtitutam profiterentur & ſeruarent, aut ipſam eccleſiam omnino dimitterent: cùm ſcriptum ſit in lege diuina [l], *Non eſſe in boue & aſino arandum, nec quenquam debere induere veſtem de lana linóque contextam:* id eſt, non eſſe ſociandos in vno officio homines diuerſæ profeſſionis [m]. Vt nemo poteſt & eccleſiaſticis obſequiis deſeruire, & in monaſtica regula ordinatè perſiſtere, vt ipſe diſtrictionem monaſterij teneat, qui quotidie in miniſterio eccleſiaſtico cogitur permanere [n].

Priuata multomagis prohibita religio, vt & olim à Deo prohibitum, priuatim & loco priuato ſacrificare [o], & oratorium quidem in ſua domo quilibet habere poteſt, ſed non modum religionis nouum, aut myſteria ſacræ liturgiæ in ſua domo priuatim agere, vel curare agi, ſine licentia ſuperioris, idque ex cauſa legitima [p], & nouella 58. vt in priuatis ædibus ſacra myſteria non fiant, ibique pœna etiam publicationis domus priuatæ.

Ante quoque in ſexta ſynodo [q]. *Clericos qui miniſtrat, vel baptizat in oratoriis, quæ intra domos ſunt, cũ conſenſu epiſcopi loci hoc facere præcipimus. Si quis verò hoc non obſeruauerit, deponatur:* eadem ex aliis conciliis definita [r]. & ita abrogata nouella Leonis 4. iuxta id quod ſcriptum eſt Deuteronomij ca. 12. *Vide ne offeras holocauſta tua in omni loco quem videris, ſed in omni loco quem elegerit Dominus Deus tuus.* idque nuperrimè confirmatum, vel renouatum in concilio Tridentino ſeſſio. 22. in decreto de obſeruandis & vitandis in celebratione miſſæ. Et ita fieri tutiùs deciſum eſt, ne ſub ea ſpecie boni agendi proſilirent homines, vel ad contemptum, vel profanationem, vel ad abuſum, vel ad confuſionem religionis & myſteriorum eius, & quia in errorum barathrum faciliter ruunt, qui conceptus proprios, patrum definitionibus anteponunt, à fide Catholica deuiant, ſacramenta Eccleſiaſtica deſpiciunt, & alios ſtudent multipliciter errores ſeminare [s]. Vt qui non ad apoſtolicas literas, non ad Euangelicas authoritates, ſed ad ſemetipſos recurrunt, magiſtri erroris exiſtunt, quia veritatis diſcipuli non fuerunt [t]. Sic & dictum ne innitaris prudentiæ tuæ [v]. erat & Lex 12. tabularum, *Nemo priuatim deos habeſſit* Et aſpergebatur infamia Alcibiades Athenienſis quòd in domo ſua facere myſteria dicebatur, quod nefas etiam apud ethnicos tunc viſum eſt more Athenienſium, idque non ad religionem, ſed ad coniurationem pertinere exiſtimabatur, vt ait Æmilius Probus, qui aliis dicitur Cornelius Nepos, in Alcib. Plutarchus in vita eiuſdem, & Thucydides. Eáque de re damnatum Alcibiadem abſentem, ſcribit idem Probus & Xenophon 1. de geſtis Græcorum, Iſocrates oratione περὶ ζεύγους.

6 Hic tamen notandum eſt, quod ait gloſſa ad ca. 1. ad verbum, habitum, de religioſis domib. prohibitionem nouæ religionis & noui habitus, pertinere ad eos qui nouas ſectas introducunt; aliter ſingularem perſonam, quæ non ſit ſectæ nouæ inuentor, nouum habitum ſibi inducere poſſe, & in concilio Gaugrenſi c. ſi. & ca. parſimoniam, 41. diſtinctio. *Parſimoniam cum veſte humili non reprobamus, ſicut etiam ornatam præter corporis diligentiam infucatum laudamus*, &c. Priuatim quippe poteſt ſine ſcandalo tamen, quilque ſibi vel ſaccum vel aliud quippiam ſi velit induere; & ſi contentus non ſit communi ſuæ artis vel vacationis veſtitu, morionis auriculas cum tintinnabulis circumponere.

Et ſunt habitus etiam religionis diuerſi, quidam qui non obligant, quidam qui obligant. non enim obligant ante profeſſionem habitus probationis, aut habitus geſtatus extra monaſterium ſine profeſſione; obligat autem cum profeſſione regulæ habitus geſtatus religionis eius [x], c. conſuluit, qui cleric. vel vouentes. c. ex tranſmiſſa, de renuncia c. ſtatuimus, de regula. Neque ſolus habitus ſolemnizat votum religionis d. c. conſuluit & c. porrectum, de regularibus.

Eò pertinere poteſt, quod ſcribit Clemens 5. ſummus pontifex, ex concilio Vienneſi [y]. vbi poſtquam prohibuit ſtatum Beguinarũ, quæ nulli promittunt obedientiam, nec proprijs renunciant, neque profitentur aliquam religionem approbatam, neque religioſæ exiſtunt, quanquam habitum qui Beguinarum dicitur, deferant; addit, *Sanè per prædicta prohibere nequaquam intendimus, quin ſi fuerint fideles aliquæ mulieres, quæ promiſſa continentia, vel etiam non promiſſa, honeſtè in ſuis conuerſantes hoſpitiis pœnitentiam agere voluerint, & virtutum Domino in humilitatis ſpiritu deſeruire, hoc eiſdem liceat, prout Dominus ipſis inſpirabit.* Adfert gloſſa prima ad prædictum caput 1. de relig. domi. in Clementin. tria exempla ordinis minorum, & tertium ait eſſe in viuentibus in coniugio, in quo coniuges ſecundum ordinem viuendi eis datum, abſtinent certis diebus qualibet ſeptimana à thoro, & promittunt obedientiam; & quandam habent regulam, ſed non proprie ad tria ſubſtantialia, atque illum tertium ordinem eſſe approbatum à ſede apoſtolica, vt & conſtat ex c. cum ex eo, 3. de ſententia excom. in Clementi. cuius verba, *Minores in ſuis recipiunt eccleſiis, ad audienda diuina officia tempore interdicti, fratres & ſorores de ordine tertio, quem beatus Franciſcus inſtituit, exiſtentes, qui continentes, ſeu de pœnitentia nuncupantur &c.* Vbi ille ordo non eſt priuilegiatus, vt alij duo beati Franciſci. Sicque ibi gloſſa ad verbum, *tertio*, ait tres fuiſſe ordines fratrum minorum. Primum, qui eſt

a c. teneamus, 1. q. 1. Diuus Thomas 2a. 2. q. 178. articu. 2.
b idem Lucæ 13. verſ. 20.
c Lucæ 10.
d 1. epiſtolæ c. 4. verſ. 1.
e in c. ſi. de religioſ. domib. & c. 1. de religio. domib. in ſexto.
f l. cõſulta diualia, 23. de teſtament.
g c. cum ex iniuncto 12. de hæret. 1. ad Corinth. 12.
h ca. ſingula, 89. diſtinct.
i ad Ephes. c. 4.
k c. 52 & in c. vt clerici 3. de regularib.
l Deut. 22.
m c. in noua actione, 16 q. 7.
n c. 2. nemo poteſt. 16. q. 1.
o Leuitic 17.
p c. 8. §. ſi quis in 1. a. domin. de eccleſiaſt. & 2a. nouell. 131.
q ca. 31. & ca. clerici 2 qui 34. de conſecratione diſt. 1.
r In c. ſicut nõ alij 12 & cap. miſſarum ſolẽnia, 12. eadem diſt. de conſecra. vbi excipitur cauſa neceſſitatis & permiſſio epiſcopi quod nõ eſt iuris communis.
s In extrau. v. in. non 12 de religio. Dei.
t c. quid autẽ in quinus 24. q. 1.
v c. ne innitaris 2. de conſtitution.
x ca. 1. & 2. & ca. vidua ſunctis gloſſis pulcherrimis, 27 q. 1. ca. vidua, 20. q. 1.
y Clement. 1. §. de religioſ. dom.

arctiſſimus & caret proprio, de quo in Clementina 1. de verborum ſignifica. cum ſimilib. ſecundum ſanctæ Claræ, qui differt à primo, quia licet ordo ſit etiam fœminis arctiſſimus, habet tamen proprium in communi. Tertium autem eſſe pro viuentibus in coniugio maribus & fœminis adiouentum, & eum profeſſos habere proprium in ſingulari; quem potiùs ait eſſe modum viuendi quàm regulam.

7 Sed notandum eſt, vt ſi qua poſt mortem mariti ſacrum velamen religionis ſibi impoſuerit & finxerit ſe ſub eodem velamine ſanctimonialem eſſe, poſtea verò ad nuptias redierit, quia per hypocriſim eccleſiaſticam religionem conturbare voluit, & non legitimè in voto ſuo permanſit, eam pœnitentiam agere debere de illuſione nefanda, & reuerti ad id quod ſpopondit, atque in ſacro miniſterio permanere, quod inchoauit. Nam ſi conſenſerimus, inquit canon, quòd omnia ſacramenta eccleſiaſtica quiſque prout vult fingat & non verè faciat, omnis Eccleſiaſticus ordo turbabitur, nec Catholicæ fidei iura conſiſtét, nec canones ſacri ritè obſeruabuntur[a]. Atque ex concilio Romano, mulieres obtentu religionis velatæ, aut in monaſteriis regulariter viuere debent, aut in domibus ſuis ſuſceptum habitum caſtè obſeruare. In concilio Romano canon 29. relato in canone 31. mulieres, 27. queſt. 1.

a ca. quod interrogaſti 6. & ſequẽtibus nã ſi 27. diſt.

8 Multò diligentiùs cauendum in republica, ne ſectarum, hæreſiúmque varietates inducantur; & ſola religio Catholica, eáque vna locum habeat. Religio & veneratio nulla alia quàm vnius Dei tenenda eſt [b], vnionis author vna fides eſt: multiplex autem, diſcordiæ & ſeditionum. neque enim ſibi conſentire poſſunt quorum diſpar eſt de fide ſententia & hoc ſtratagemate vſi ſunt aliquando reges Ægypti, qui pro ſceptro, vt illis videbatur, ſtabiliendo, variam & admixtam religionem induxerunt, vt diuerſa de religione exiſtente ſententia, inter ſe Ægyptij omnes conſpirare nunquam poſſent [c]: errarunt tamen valde in hoc, & in ſtatu monarchiæ perfectæ, & in vera fide. Nam tyranni opus eſt non veri regis & principis, factiones in ſuo regno nutrire, vt vtramque partem diſſidentem inter ſe habens, in illum non conſpirent. Rurſum peccatur in Deum & religionem, dum pluribus diuerſis admiſſis religionibus, ſeu impietatibus, Dei veri cultus contemnitur, cum cuius contemptu, ſtatus reipublicæ aut poteſtas quæ à Deo eſt, diu ſtare nequeunt: vbi enim Deus auerterit ſpiritum ſuum, à populo & principe, neceſſe eſt eum concidere, tanquam corpus mortuum & cadauer, quod anima & ſpiritu non viuificatur.

b Lactãtius li. 1. Inſtitu. c. 20.

c Diodor. ſicul. lib. 2.

Prudentia tamen opus eſt, & in præcautione, & in emendatione: præcautio in expellendis nouis dogmatibus, & malis doctoribus, in probãdis his quos ad munus docẽdi, promoueri oporteat, in admonitione & prædicatione verbi Dei ſyncera.

Quòd ſi iam error ſerpſerit, latentérque ſe intruſerit, tunc priuati qui iam venenum hauſerint reuocandi priùs amicè, & leniter ſunt, prædicationibus, exhortationibus piis & veris; nam religio potiùs ſuadetur quàm imperatur, eò quod ſpontanea voluntate ad meritum creditur, & cordis tantùm verus iudex eſt Deus.

Quis enim, inquit Lactantius [d], imponat mihi neceſſitatem vel credendi quod nolim, vel quod nolim non credendi? nihil tam voluntarium quàm religio: in qua ſi animus auerſus eſt, iam ſublata,

d Lactan. li. 5. c. 14.

A iam nulla eſt.

Ingenia noſtra, vt nobiles & generoſi equi, meliùs facili freno reguntur [e]: acerba rabies eſt eorum qui labuntur à ſanitate Eccleſiæ, & priùs experiendum eſt num quædam medicina poſſit illis mederi, antequam abſcindantur. medici in atra bile plus interdum quietè quàm mouendo atque agendo proficiunt. ſunt errores qui potiùs ſunt demonſtrandi, & ad Veritatis lucem detegendi vt reſipiſcant ſponte errantes, quàm metu in contumacia obfirmandi, & in quibus plus proficimus docendo quàm iubendo monendo, quàm minando [f].

e Senec. 1. de clementia.

f Diuus Auguſtinus epiſt. 65.

Si verò nihil verba proficiant aut lenitas, tunc ad remedium extraordinarium perueniendum, eorum, primum gratia, vt reſipiſcant metu pœnarum, & fidem, à qua naufragium fecerunt, repetant, & ne alios corrumpant, vt Diuus Auguſti-
B nos & alij ſacri patres accuratè docuerunt, & armis etiam aliiſque modis cogendos ad bonum quód reliquerunt, vt etiam in hac re principes & magiſtratus deſides, Deo reddituri ſint rationem [g]. Quæ multo magis locum habebunt aduerſus authores ſectarum, veluti aduerſus maleficos, impoſtores, veneficos publicos, quos quàm citiùs fieri poterit tolli è republica eſt, vt membra putida quæ ſua contagione niſi abſcindantur, reliqua membra poſſunt inficere & corrumpere: melius enim eſt vt citò pereat vnus, quàm reipublicæ vnitas.

g pluribus authoritatibus ſacrarum pag. & conciliorum hæc docentur apud Gratianum per tot. 23. q. 4.

De fauore religionis in voto ſoluendo & ſacrificio, abuſu, & remediis.

CAP. V.

VTi vnus religionis fauor in genere & in ſpecie priuilegia ſanctiſſima habet: ita in eo in-
C uenitur ſuperſeminatum lolium, quod eſt ſeparandum: proinde tranſeamus nunc à generali fauore religionis, ad ſingulares, & primum agamus de voto Deo voto exſoluẽdo, poſtea de malis quæ eo colore irrepſerunt, & remediis.

Vouere voluntarium eſt ab initio, vel non vouere, ſed poſtea neceſſarium eſt implere [h].

h ca. licet, de voto.

Satius eſt enim non vouere, quàm votũ, prout meliùs fieri poteſt, non perficere, ca. ſcimus, 9. §. quicunque veſtrum. 12. q. 1. quæ verba etiam relata ſunt ex eccleſ. 5. verſ. 3. & pſalmo 75. verſ. 12. *Vouete, & reddite Domino Deo veſtro, omnes qui in circuitu eius offertis munera.* & Deutero [i]. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, & ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

i 23. verſ. 21.

Sic Diuus Bernardus tractatu de præcepto & diſpenſatione, *Benedicti regula omnibus proponitur, imponitur nulli; prodeſt ſi deuotè ſuſcipitur: non tamen ſi non ſuſcipitur obeſt: hoc enim voluntarium non neceſſa-*
D *rium. Attamen hoc quod dico voluntarium, ſi quis ex propria voluntate ſemel admiſerit & promiſerit, tenendum, profectò in neceſſarium ſibi ipſe conuertit, nec tam liberum habet, quod ante non ſuſcipere liberum habuit. Itaque quod ex voluntate ſuſcepit, neceſſitate tenebit. quia omnino neceſſum eſt eum reddere vota ſua quæ diſtinxerunt labia ſua. pſal. 65. & ex ore ſuo aut condemnari iam oportet, aut iuſtificari. Cæterùm fœlix, vt quidam ſanctorum ait, neceſſitas quæ cogit in melius.*

Quæ ad rationem cõtractuum referri poſſunt in quibus ab initio liberum eſt contrahere, vel non contrahere; ſed poſtquam promiſſio facta eſt & contractũ, liberum nõ eſt altera parte inuita à promiſſione reſilire [k]. in voto autem promiſſio eſt ſeu

k L. in commodato §. ſicut cõmoda P. L. ſicut de actio. E.

Digitized by Google

ſeu pollicitatio facto Deo, vel ob eius religionem & cultũ bonumque finem, ex deliberatione: & ita obligat [a]. *Sunt quæda*, inquit Auguſtinus, *quæ etiam non vouentes debemus: quædam etiam, quæ niſi vouerimus, non debemus; ſed poſt quam ea Deo promittimus, neceſſario ea reddere conſtringimur* [b]. Ad ſoluendam hanc voti obligationem, multa permiſſa extra communes regulas in quibus cauendum eſt ne coniungatur abuſus. Ita apud Marcianum [c], *Illud obſeruandum eſt, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat; niſi voti ſoluendi cauſa, dum tamen abnoctare ei non liceat.* Calixtus ſummus pontifex, communione Chriſtiana priuat eum qui Romipetas & peregrinos ad vota viſitationum ſanctorum Apoſtolorum proficiſcentes ceperit, aut exactionibus onerauerit, aut uffenderit [d].

a l. 2. de pollicitationib. lib. 50. ff. tit. 12.

b ea ſunt quæ dum eorum ſequentur 17. q. 1. de quo, vt de aliis ad votum pertinentibus d. nouus l. 5. penitentiam pœn. 1. c. 1. c. in ill. 15. de officio præſidis in ff.

d in cap. 21. ſi quis Romipetas 24. q. 3. & Nicolaus ſupò tum in ca. ſi quis 25. ead. 24. q. 3. innouatum in cap. 6. de treuga & pace lib. 1. decretal. ti. 34.

2 Cæterum quidam, vel ex temeraria ſeu ſuperſtitioſa ſpecie religionis, vota quædam emittunt inconſulte, & deinceps metu inani religionis impia exequuntur: aliqui etiam malitioſè prætextu voti pollicitationiſve ex cauſa religionis factæ, alios decipiunt & iniqua operantur. Ad primum caput pertinet antiquorum mos Italorum vouendi ver ſacrum, quo voto ſe adſtringebant in magnis periculis conſtituti, & vouebant quæcunque proximo vere nata eſſent apud ſe animalia immulaturos, quo nomine quoque pueri puellæve continebantur. Sed cùm crudele videretur pueros & puellas interficere innocentes, perductos in adultam ætatem velabãt, atque ita extra fines ſuos exigebant, vt ait Paulus ex Feſto: teſtimonium adfert & Nonius ex Siſenna lib. 4. hiſtoriæ. poſſunt & exempla veris ſacri vouendi faciendique peti à Liuio lib. 22. & 34. & Dionyſ. Halicarna. in 1. Et inde Nonius Marcellus ait vernarum nomen pro comitio & maledicto habitum, quod etiam vernas appellarunt eos qui vere ſacro nati eſſent, tãquam deuotos ſacroſque & deteſtabiles. Iephte prætextu voti quo vouit Domino, ſi tradidiſſet filios Amon in manus ſuas, holocauſtum ſe oblaturum Domino primum egreſſum de foribus domus ſuæ, immolauit filiam ſuam primogenitam quæ ei occurrit reuertenti domum ſuam [e]. ſimile adfert de Agamemnone 12. Cicero [f]. *Quid*, inquit, *Agamemnon? quum deuouiſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno, immolauit Iphigeniam.* Verùm meliùs Alexãder rex Macedonum, qui cùm forte monitus, vt eum qui ſibi porta egreſſo primus occurriſſet interfici iuberet, & aſinarium forte ante omnes obuiam factum, ad mortem arripi imperaſſet, eóque quærente quidnam ſe immerentem, capitali ſupplicio, innocentémq; addiceret; & ad excuſandum factum ſuum oraculi præceptum retuliſſet, vſus eſt callido reſponſo aſinarij. Aſinarius quippe reſpondit, ſi ita eſt, inquit, rex, alium ſors huic morti deſtinauit. nam aſellus quem ante me agebam prior tibi occurrit [g].

e Iudicũ c. 11.

f 3. officiorũ.

g vt refert Val. Max. li. 7. c. 3.

Rex Moab videns præualuiſſe aduerſum ſe hoſtes, arripiens filium ſuum primogenitum qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocauſtum ſuper murum, ex quo & facta eſt indignatio magna in Iſrael; quare & obſidionem ſoluerunt eius & receſſerunt ab eo, & reuerſi ſunt in terram ſuam [h].

h Reg. 4. c. 3.

Perſuaſit in ſumma prætextu religionis Satan & vt acceptabilia eſſent Deo vota immolandos eſſe homines, imò proprios filios. Idque opinor, vt obſcuraret fidem futuram & myſterium redemptionis noſtræ, quam operatus eſt filius Dei vnigenitus, verbum factum caro, Dominus noſter

A IESVS CHRISTVS, verus Deus & verus homo, cui pater non pepercit, ſed pro nobis in holocauſtum datum & ſacrificium, in redemptionis noſtræ pretium aſſumpſit.

Cuius myſterium fuit in ipſo Abrahamo, qui iuſſu Dei admonitus vt immolaret filium vnigenitum Iſaacum, voluit eius obtemperare voluntati, niſi prohibitus fuiſſet ab eodem iubente Deo, & acceptante voluntatis obſequium [i].

i Gen. c. 22.

3 Eóque prætextu forſan ille humanæ naturæ hoſtis dæmon perſuadere potuit filiis Iſrael, etiam filios ei eſſe immolandos: cùm tamen eius alia non ſit intẽtio quam vſurpatio diuinitatis & deſtructio creaturarum Dei, maximéque perditio animarum immortalium & corporum, vt ſibi ſocios paret pœnarum æternarum in carcere illo cui in perpetuum addictus eſt.

Refert Alexander ab Alexan [k]. exempla crudelium ſacrificiorũ, vt Scythotauri aduenas Dianæ immolabant, & alij, vt ipſe tradit. Galli olim pateræ Hæſum & Teuthatem Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum ſuorum aras, aut homines immolabant, aut ſe immolaturos vouebant.

k Li. 6 genialium dierum.

Apud Phœnices & Carthaginenſes, nimium diu ſeruatum, vt infantes, principali honore inſignes ſorte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hoſtias: à quibus ſacris cùm ceſſaſſent poſtea victi ab Agarocle, deos poſtea ſubiratos rati, vt numen placarent, ducentos nobilium filios mactarũt ad aras; adeò cæca mortalitas ſub nomine religionis ad infandas agebatur cædes præceps, vt ait Alexan.

Meminit Macrob [l]. de impiis ſacrificiis in Ditis ſacello & Saturni ara, cuius feſta Saturnalia nominauerunt: vbi diu humanis capitibus, Ditem: & virorum victimis Saturnum ſe placare putabant, propter oraculum in quo erat καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

l Lib. 1. Satur. c. 7. & c. 11.

Quæ tamen infauſta ſacrificia, pulchra & humana interpretatione Hercules mutari perſuaſit, & inferre Diti non hominum capita, ſed oſcilla ad humanã effigiem arte ſimulata: & aras Saturnias non mactatione virorum, ſed accenſis luminibus excolere, quia non ſolum virum, ſed & lumina φῶτα ſignificant.

Mentem corripuit hæc impia ſuperſtitio etiam aliquando populi Iſraelis & Iudæ commixtæ gentibus, vt ait Dauid pſal. 105. v. 35. & ſequent. *& didicerũt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum, & immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, diis quos ignorabant, & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorũ ſuorum & filiarum ſuarum quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaam.* Hoc autem operabantur in loco dicto Tophet in valle filiorum Ennom, in valle occiſionis & in excelſis Baalim ædificatis ad comburendum filios igni in holocauſtũ Baalim [m]. hoc namque ex gentilibus mutuari quoque prohibuit Deus Deutero. c. 12. ver. 29. & ſequentibus. *Quando diſperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingrederis poſſidendas, & poſſederis eas atque habitaueris in terra earum, caue ne imiteris eas poſtquam fuerint te introeunte ſubuerſa, & requiras ceremonias earum, dicens, ſicut coluerunt gentes iſtæ deos ſuos, ita & ego colam. Non facies ſimiliter Domino Deo tuo, omnes enim abominationes quas auerſatur Dominus fecerunt diis ſuis, offerentes filios & filias & comburentes igni. quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino,*

m Hieremiæ c. 19.

nec addas quicquam vel minuas. Et Leuitici c. 20. ver. 2. *Si quis dederit de ſemine ſuo Moloch, morte moriatur. populus terræ lapidabit eum.* &c. & c. 18. verſ. 21. *de ſemine tuo non dabis vt conſecretur Idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui, ego Dominus.* Rex Ioſias vt tolleret hanc abominationem, contaminauit Tophet, quod erat in conualle filij Ennom, vt nemo conſecraret filium ſuum aut filiam per ignem
a 4. Re. 23. 10. Moloch [a].

4 Deuouerunt & multò crudeliùs ſe ipſos quidam morti, prætexiu religionis: credentes ſic ideo placandos iri Deos, vt M. Curtius, qui cùm in media parte fori Romani vaſto ac repentino hiatu terra ſubſideret, reſponſùmque eſſet, re illum tantummodo completi poſſe qua populus Romanus plurimùm valeret, militaribus inſignibus ornatus equum conſcendens, eum vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit [b]. Sic Decius cùm Latino bello Romanam aciem inclinatam & penè iam proſtratam videret, caput ſuum pro ſalute reipublicæ deuouit [c]; filium Decium & idipſum feciſſe teſtantur [d].

b vt ait Liuius in 7 Oroſ. in 3 c. 5. Valerius Maximus lib. 5. c. 6.
c vt idem Valerius ſcribit eodē loco, & Liuius in 8. & in 10.
d vt & Zonaras & Cicero in Catone.

5 Alij quoque voto ſe obligarunt alios necare, vt in Actis apoſtolorum c. 23. verſ. 12. collegerunt ſe quidam ex Iudæis & deuouerunt ſe dicentes, neque manducaturos neque bibituros donec occiderent Paulum. Et cùm natus eſſet Iesvs in Bethleem, & veniſſent magi ad eum adorandum, & ad offerendum ei munera vota; impius & crudelis Herodes, finxit ſe quoque velle eum adorare, & mittens illos in Bethleem, dixit, ite & diligenter interrogate de puero, & cùm inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum: cùm tamen eius intentio eſſet eum necandi, vt poſtea apparuit [e]. Iehu rex vt occideret faciliùs omnes prophetas Baal in Iſraël, congregauit omnem populum & dixit ad hos, Achab coluit Baal parum, ego autem colā eum ampliùs. Nunc igitur omnes prophetas Baal & vniuerſos ſeruos eius & cunctos ſacerdotes ipſius vocate ad me; nullus ſit qui non veniat. ſacrificium enim eſt mihi grande Baal, quicunque defuerit non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc inſidioſè, vt diſperderet cultores Baal. Et dixit, Sanctificate diem ſolemnem Baal. vbi enim congregati fuerunt, iuſſit omnes occidi, & deſtruxit ſtatuam & fanum Baal, & fecerunt in æde eius latrinas Fuit quidem bonum opus, & Deo acceptabile, tollere idololatras & cultum peſſimum; verùm illi qui necati ſunt, ſub ſpecie colendi ſua idola obtruncati fuerunt [f].

e Diui Mathei c. 2. verſ. 8. & ſequentib.
f 4. Reg. ca. 6.

6 De alio autem capite & de illis qui prætextu voti ſoluendi, & religionis deceperunt alios: plura occurrunt exempla, ex quibus pauca ſufficiet recenſuiſſe: illud inſigne, quòd ſub prætextu voti ſoluendi & muneris offerendi Mineruę, Troia, quæ per obſidionem 10. annorum capi à Græcis non potuerat, capta & direpta fuit, admiſſo equo ligneo quo incluſi erant hoſtes Achiui, qui eo munere deceperunt Troianos, vt ſcribit Tryphiodorus Ægyptius Grammaticus & Poëta, libello qui dicitur Ἰλίου ἅλωσις, Ilij excidium & Virgilius libro 2. Æneidorum, Scribit Philippus Comminæus [g] Florentiæ duas fuiſſe generis factiones, Medicorum & Pacorum. Pacorum verò partibus fauiſſe ſummum pontificem & regem Neapolitanum, coniuraſſéque domum Pacorum necem Laurentij Medicæi, qui eius domus erat princeps & ſui generis: vſos autem pro exequenda tam ſceleſta coniuratione, religionis occaſione; atque ſolemni die, hora qua miſſa ſolemnis celebrabatur; cui aderat dictus Laurentius cum ſuis, aggreſſos tantum ſcelus & inermes Medicæos, dato ſigno, vt dum presbyter concineret, Sanctus, Sanctus, Sanctus, tunc illos aggrederentur: quod fecerunt. euaſit tamen Laurentius cæteris obtruncatis. Factum & eſt cùm adoraret Sennacherib rex Aſſyriorum in Niniue, in templo Neſroſch deum ſuum, vt Aramelech & Saraſar filij eius percuſſerint eum gladio [h].

g in vita Ludouici xi. libro 5. cap. 12.
h Eſaiæ 37. 38.

Multi & interpretatione voti arbitraria, vel ipſum Deum, ſi fieri poſſet, decipere ſatagunt, vt apud Æſopum in 47. fabula ὁδοιπόρου ſeu viatoris, vbi viator qui Mercurio vouerat, ſiquid in itinere inueniſſet, dimidium ſe ei dedicaturum, nactus peram cariotarum & amygdalarum plenam, ea accepta, comedit, ſed cariotarum oſſa & amygdalarum cortices ſuper altari quodam impoſuit, inquiens, Habes ô Mercuri votum, nā rei inuētæ exteriora & interiora tecum partior.

Euaſit Samuel manum Saulis, cùm eſſet profectus ad vngendum Dauidem in regem, dicens ad immolandum Domino veni [i]. i 1. Reg. ca. 16.

Abſalon occupaturus regnum Dauidis, coniurationibus completis, ſeparauit ſe à patre ſub prætextu voti ſoluendi, & ait illi, Vadam vt reddam vota mea quæ voui Domino meo in Ebron: miſit autem interim exploratores in vniuerſas tribus Iſrael, ſtatim vt audietis clangorem buccinæ, dicite regnabit Abſalon in Ebron [k], compertum & aliquando, ſub ſpecie peregrinorum & Romipetarum, & ſub habitu monachorum quoſdam euaſiſſe, & ſecretas domino actiones compoſuiſſe reipublicæ pernitioſas. k 2. Reg. c. 15.

Sub ſpecie benè ſoluendi voti, voluerunt decipere Romanos contraria dedicatione Etruſci, ſi quidem, vt refert Gellius [l] ex M. Verij Flacci libro rerum memoria dignarum, cùm Haruſpices ex Ethruria hoſtili & inimico animo à Romania acciti, quando ſtatua Romę in comitio poſita Horatij Coclitis fortiſſimi viri de cœlo tacta eſt, & id fulgur piaculis luendum eſſet, contrariis religionibus ſtatuiſſent vt nocerent Romanis, ſtatuam in inferiorem locum ponendam quæ eſſet in locum editum ſubducenda, de perfidia detecti & confeſſi necati ſunt, prætextu ſacrificij faciendi decepit & necauit Himilconem regem Carthaginenſium, Gelon rex Syracuſorum, vt refert Poliænus l. 1. ſtratagematon in Gelone [m]. Sed & Solyſon Calliſtelis filius, vir popularis, cùm electus fuiſſet dux à Samiis aduerſus Æoles, neq; illi celebrarent ſolemne feſtū in templo Iunonis longiùs ab vrbe remoto, finxit ſe grauiter id ferre & velle celebrare, quod populus probans & ad locum profectus eſt: verùm Solyſon nocte in vrbem reuerſus, inductis hominibus, imperium tunc Samiorum occupauit [n]. narrat & Iuſtinus l. 21. Dionyſium Syracuſanorum tyrannum, cum rapinæ occaſio deeſſet, vniuerſam ciuitatem callido commento circumueniſſe, & prætextu voti ſoluendi Veneri, poſtquā perſuaſiſſet mittēdas eſſe electas ex omnibus meliùs ornatas, immiſſis militibus illas ſpoliaſſe.

l Lib. 15. ca. 5.
m & latius eum explicabo infra c. 8. num. 19.
n vt ait Polyænus lib. 4. Stratagem.

7 Remedia porrò vt obuiam eatur abuſui voti cauſa, conſiderare debent qui ab eo præcauere volunt, in ſumma, res deuotas, ſeu promiſſas, perſonas vouentes, & quibus promittatur, & modum promittendi vel exequendi voti.

Peccarunt namq; plures dum vouēt & promittunt Deo, quæ ei non placēt, vel quæ promitti nō debent, vt dum filios olim quidā immolarunt & ſe ipſos, ſine diſcretione mortem ſibi inferentes: ſo

enim

enim Deo vonere hoc laudabile, & ſoa quoque, & Deo gratũ, anth. ingreſſi C. de ſacroſanct. eec.

At ſibi mortem inferre prætextu voti, hoc teprobatum eſt per præceptum, non occides: ſcilicet nec alium, nec teipſum.

Vonere poſſumus quæ noſtra ſunt: ſic enim dictum, Honora Dominum de tua ſubſtantia [a]. At aliena vouere non eſt noſtrum, non minùs quàm diſpoſitio de rebus alienis, quæ prohibetur [b], homo autem, non eſt Dominus membrorum ſuorum, vt illis poſſit abuti [c], mala vota, id eſt deſideria, & optare malum: improbantur etiam & ab ethnicis, vt docet Seneca [d].

a Prouerb. 3.
b ti de rebus alien nõ aliena. l. 4. C. tit. 3 l. l. 11. de reg. iur. P l. 3. de rei vindica. C. l. 5. de acquir. poſſeſſ. P. l. 28. de contrah. emp. P.
c l. lio homo, ad legem Aquil. P.
d li. 6. de beneficus cap. 37. & 38.

Sed nec de re mala votum eſt recipiendum aut exequendum, vt ſi promittatur adulterium, furtum, ſacrilegium, prohibita in ciuili etiam obligatione, l. veluti l. generaliter de verbo. obliga. P. Deus enim cui hæc promiſſio voti fit, reiicit ſuis mandatis huiuſmodi opera. Perſonæ vouentium B inſpiciuntur, an poſſint vouere, & ita ſe obligare, ſunt enim quædam quæ non poſſunt vel abſolutè, vel niſi adhibitis circumſtantiis qoibuſdam abſolutè, qui non poſſunt ex defectu mentis contrahere, nec poſſunt vouere, vt furioſi, infantes, & alij, qui iudicio carent [e], & qui arbitrij ſui non ſunt, vt monachi ſine conſenſo abbatis [f]: quia neque velle habent [g], vt nec vxor ſine conſenſu viri [h], in his quæ reſpiciunt debitum mariti.

e c. 1. de regula.
f c. nõ licet 20. q. 4.
g c. quorundã, c. ſi religioſus, de elect. in ſex.
h c. manifeſtũ, ca. noluit 33. q. 5.

Adbibitis circunſtantiis autẽ non vouent, qui ex voto diſſipant aliunde vinculum religionis quo prius adſtricti erant [i], ſic non vouent clerici in præiudicium eccleſię cui debent aſſiduitatem, peregrinationem longam, ſine licentia ſui prælati c. magnæ, de voto: de aliis perſonis. quibuſdam prohibitis idem dicendum [k].

i c. niſi cũ prudẽ. de renũcia. cap. magnæ, de voto.
k in l. 3. de pollicita. in. P. cũ ſimilib. de quibus nos alibi in partitionib. iuris pontific.

Quibus etiam votum ſeu promiſſio fiat, inſpi- C ci debet: nam vota vel promiſſiones factæ dæmoniis reſcindendæ ſunt potiùs quàm implendæ. Si quis diis argenteis votum vouerit & non reddiderit, neque hoc requirent [l].

l Baruch. ca. 6. verſ. 34.

Modus & finis pollicitationis voti, detegit eius naturam, vt ſi fiat deliberatè & ad bonum finem, fauore ſuo donetur: ſin minùs, nequaquam.

Intentio quippe obligandi debet adeſſe, cum promiſſione firmata [m], quæ ſi aderit cum bono fine non debent admitti qui promiſerunt ad perfidiam, vt ſine cauſa fidem Deo datam rumpant, cùm & Dei vindicta immineat tacentibus hominibus [n].

m ca qui bona agunt 4. 17 q. 1. c. cunialis de reg. ca. ſuperarum 27. q. 1.
n cap. Ananias 17. q. 1.

Neque poteſt Deum latere diffugium doloſum, quia ipſe occulta mentis nouit, neque explicatio extra bonam fidem voti illum fallere poteſt, ſed ad ingratitudinem & in caput artificis ars conuertitur.

Superſtitioſa etiam vota reiicienda, quemad- D modum & in concilio Tridentino ſeſſione 22. in decreto de obſeruandis & vitandis in celebratione miſſæ, ſic ſtatutum, *Quarundam verò miſſarum & candelarum certum numerum, qui magis a ſuperſtitioſo cultu, quam à vera religione inuentus eſt, omnino ab eccleſia remoueant (ſcilicet epiſcopi ordinarij locorum, de quibus agitur ibidem) doceántque populum quis ſit, & à quo potiſſimum proueniat ſanctiſſimi huius ſacrificij tam cœleſtis ac pretioſus fructus.*

Sed & qui ſuſpectos habent vouentes, non debent ſe exponere temetè omnibus, neque ſua, neque ſacrorum tempore: ſed ſe præmunire etiam tunc, & Mediceos oportuerat pręcauere in eccleſia quoque: neque enim inimicitiæ ceſſant inter improbos tempore ſacrorum, vt docent exempla A Himileonis & Solyſonis ſupra relata. Qum tempore etiam veri Chriſtiani intenti religioni ſunt, tunc Sathan inſidias eis maiores machinatur. Chriſtus orabat, dormiebant diſcipuli, Iudas vigilabat, & ad proditionem Iudęos eius inimicos armauit & præparauit.

8 Aliud exemplum poteſt etiam præcantionem admonere, ne arma, qui alios ſuſpectos habent, relinquant, quod refertur à Polyæno [o] de Megarenſibus, quos cùm vellet inermes eiicere vrbe & ex Chalcidenſibus Theocles, finxit ſe belli tempore votum nuncupaſſe, ſi vrbe potiti ſine periculo fuiſſent, duodecim diis ſacrificia peracturum, pompámque armis ornatam celebraturum. Megarenſes autem nihil mali ſuſpicantes, Chalcidenſibus arma mutoantibus dederunt ad pompam donec ſacrificium perageretur: at poſtquam armati in foro conſtitiſſent, iuſſit Megarenſes ante ſolis occaſum ex vrbe diſcedere, & ita B inermes Megarenſes è Leontino pulſi facilè.

o lib. 5. Strategema.

Midas etiam, vt refert idem Polyænus libr. 7. ſimulans ſe diis magnis rem diuinam facturum, per noctem Phryges cũ tibiis, tympanis ac cymbalis eduxit, quibus enſes occultè geſtandos dederat. Ciues e domibus egrediebantur ad ſpectaculum: at illi tympana cymbaláque pulſantes, ſpectatores trucidauerunt, & in ædes apertas impetu facto Midam tyrannum conſtituerunt,

De defenſione religionis & fidei.

CAPVT VI.

SEmper vetus amor in ſe ipſo creſcit, nec ei ſufficit rem amatam, ſi diuina ſit, conſequi & colere: ſed vltrò copit vt omnes eandem diligant, ament, colant & ſequantur.

C Religionis & fidei zelus & feruor, tantùm inter homioes poteſt, qui de Deo habent & de immortalitate animæ, déque futura vita, vel morte æterna cognitionem, vt nihil non agant eius cauſa & fauore, & contraria omnia non deteſtentur & abhorreant, & ideo in vindictam offenſæ aduerſum mandata Dei & cultum eius, toti feruntur, omníque impetu corporis & animi.

Ita filius Eleazari filij Aram ſacerdotis, cùm vidiſſet quùd vnus ex filiis Iſraël intrauerat coram fratribus & Moyſe contra prohibitionem, ad ſcortum Madianitidem, arrepto pugione ingreſſus eſt poſt virum Iſraëlitam in lupanar, & perfodit ambos ſimul, virum ſcilicet & mulierem in locis genitalibus [p]. p Nu. c. 25. v. 7.

2 Moyſes quoq; armauit omnes filios Leui contra idololatras qui vitulũ aureũ fecerant & adorauerant, & cæcidit ex illis quaſi triginta millia [q]. q Exod. c. 32.

Delere iuſſit Deus gentes idololatras vſque ad D internecionem [r]. Elias zelo zelatus pro Domino Deo exercituum prophetas Baal interfecit in torrente Ciſon [s]. r Deuter. 7. s 3. reg. 18. ver. 40.

Sic Samuel concidit in fruſta Agag regem Amalech coram Domino in Galgatis [t]. t 1. reg. c. 15 v. 33.

Mathatias videns Iudæum quendam in omnium oculis ſacrificare idolis, ſuper aram in ciuitate Modin ſecundum iuſſum regis, doluit, & contremuerunt renes eius, & accenſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram: ſed & virum quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & arã deſtruxit, & zelatus eſt legẽ, ſicut fecit Phinees Zamri ſuper filio Salomi. Et exclamauit Mathathias in ciuitate, dicens, omnis qui zelũ habet legis ſtatuẽs teſtamentũ, exeat poſt

me. Et fugit ipſe & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate [a].

a Machab. c. 2. verſ. 24. & ſeq.

Iehu zelo Domini ductus, occidit domum omnem Acbab, & vniuerſos prophetas Baal [b].

b 4. Reg. c. 9. & ca. 10.

Aod quoque offerendo munera Egloo regi Moab, qui opprimebat populum Iſrael, per inſidias necauit [c].

c Iudicũ ca. 3. verſ. 16. & ſeq.

3 Nihil magis diſcipulos Domini aduerſum ethnicorum audaciã, impugnationẽ, pericula illata & aduerſum metum præſens mortis armauit, quàm religio, quæ cum gratia ſancti ſpiritus, quæ nunquã Deum inuocantib. defuit, ita ad contemptum omniũ, imò ſui etiã ipſius incitauit, vt Deo, eiúſque fidei & religioni poſtponenda cenſuerint vniuerſa. Duóque hìc maximum robur habent, vnum de immortalitate animæ, recta: firmáque ſententia: alterum beatitudinis poſt labores iuſtos, & mandaturum Dei obſeruationem, ſpes certiſſima, & ex contrario mortis æternæ aduerſus impios præparata habitatio.

Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filiũ filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans & pręponens theſauro Ægyptiorum, improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem, vt ait Diuus Paulus ab Hebræos ca. 11. verſ. 26. Exod. cap. 2. Gedeon, Barach, Samſon, Iephte, Dauid, Samuel, per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt, exterorum &c [d].

d ad Hebræos dicto c. 11. Iudicum 6. verſ. 11. & c. 4. verſ. 6 & c. 13 verſ. 24 & ca. 11. 1. &c.

Qui in pugna ſunt, alacriores redduntur ad certandum, vbi opinantur ſe viribus & multitudine hoſtes ſuperare: & quaſi certam tenentes victoriam, vel ſe defendunt, vel inuadunt cum maiore impetu.

Hae autem ſententia mens eorum impletur, qui norunt Deum omnipotẽtem, Deum Sebaoth ſeu exercituum: & qui eius cauſam defendendo credunt auxiliari ſibi: & victorem facilè eũ quando voluerit, euaſurum, diuitem & promptum ad remunerationem illorum qui eo animo laborant vt etiã olim in ethnicorum ſuperſtitionibus, hoc ipſum maximum addidiſſe momentum victoriis legamus, conciliatis numinibus, captis, vt videbatur, fœlicibus auguriis.

Legi & ſæpe fraudibus religionis vſos duces, animoſque militum veluti numine auxiliari ad pugnam fuiſſe roboratos, vt apud Polyænum [e], Archidamus cùm in Arcadia pugnam committere vellet in poſterum diem, Spartiatas confirmauit noctu ſtatuens aram, eámque armis ſplendidiſſimis armans, equos duos circumagens. Cùm enim intellexiſſet, manipulares duces & centuriones noua conſpicientes arma & duorum equorũ veſtigia atque ſpontaneã aram, interpretati ſũt Dioſcuros auxiliũ laturos: & ita Spartiatæ ſumptis animis, & religione commoti ſtrenuè pugnarunt atq; Arcadas vicerunt. Sic accidit etiam victoria Thebanis duce Epaminonda, qui cùm pauci eſſent contempſerunt Cleombrotum & quadraginta mille ſociorum Lacedæmoniorum, apud eundem Polyænum l. 2. cùm enim multitudine perterriti ab initio pugnam detrectarent, Epaminondas perſuaſit vt forti eſſent animo duabus rationibus: nam primò ſubornauit virum ignotum coronatum & vitta redimitum, qui progredientibus ex vrbe eos deciperet & diceret, Trophonius iuſſit vt Thebanis renũciarẽ, ſe victoriã dare his qui principes pugnã inirent. Sicq; Thebanis Dei vaticiniũ adorantibus, Epaminondas iuſſit in Heracleũ veniẽtes vota facere: antea quoq; cũ Herculis ſacerdote conſtitutũ, vt templũ aperiret, & arma repoſita ſubmoueret & terſa Deu rurſus apponeret, ipſéque cum miniſtris ſuis de medio recederet nemini quicquam enunciantes. Poſtquam verò milites cum ducibus in templum ingreſſi, viderunt apertas ianuas nullo miniſtrorum præſente, ac etiam arma vetuſta perpurgata recens & fulgentia conſpexerunt coram, (eum namque putabant Deum) clamorem ſuſtulerunt, & diuina confidentia impleti ſunt, tanquam Herculem pugnæ ducem habentes: ſicque accidit vt ſumptis viribus quadraginta millia contemnerent.

e lib. 1. Stratagema.

Timoleon etiam pro ſocietatis iure auxilium Syracuſanis ferens [f], oraculi ſuppoſitione ad eandem cauſam abuſus eſt, nam in collem quendã altiſſimũ & excelſum aſcendit, & cùm vidiſſet quinquaginta, millia Carthaginenſiũ explicata, locum verò infeſtum procellis, & ventũ aduerſum hoſtibus fieri: congregata concione, in hoc tempore, inquit, hoſtes capi neceſſe eſt: etenim oraculũ extare, eos qui in illo loco aciem collocarent, perituros: comprobari autem oraculum tempeſtate repentina. Quare Græci magnis animis ſumptis, pauci complures fuderunt.

f vt narrat idem Polyænus Stratag. lib. 5.

Aliud factum refert idem author l. 7. non contemnendum, ab Amaſi, in eo bello quod aduerſus Arabes habebat: vbi à tergo Ægyptiorum, conſtituit ſtatuas eorum deorum qoi apud ipſos ſummo honore & religione colebantur, vt hoc modo alacriùs pericula ſobirent, arbitrantes ſe deos habere ſpectatores, quos nequaquam hoſtibus prodere aut relinquere deberent.

4 Fuit inter Chriſtianos bellum in Turcas & Sarracenos expeditius, ad quod & hominom maior copia confluxit, tempore quo remiſſio peccatorum prędicta eſt euntibus ad illud, vel pecunias contribuentibus, crucis ſigno indicto militibus; vnde & ea expeditio aut bellum, Cruciata dicitur: qualis publicata fuit per vniuerſum orbẽ à Iulio 2. ſum. pont. anno Domini 1517. Quemadmodum ſcribunt Surius in hiſtoria & Sleidan. lib. 1. ante anno Domini 1188. Fridericus primus imperator cum pluribus principibus & grandi multitudine Germanorum cruce ſe ſignauit ad eandem pugnam maiori audacia & fortitudine exequendam [g]. Tempore Gregorij & eius ſocceſſoris Clementis ſum. pont. Richardus regis Anglorũ filius, rex Galliarum & alij comites & duces expeditionem pararunt pro liberanda terra ſancta, cruce ſe ſignantes, adhibitis ſanctis ſtatutis & conceſſis pluribus à ſummis pontificibus priuilegiis, de quibus ſcribit Guillelmus Neubrigenſis [h].

g vt habetur in æditionibus ad Albertum Schafnaburgi in eode anno latina.

h lib. 3 rerum Anglicarum c. 20. 21 22. 23

Eugenius 3. ſum. pont. quoque cruce ſignauit, & excitauit contra Turcas Ludouicum regẽ Galliarum, vt eſt apud Platinam in vita Eugenij 3.

Anno Domini 1280. ſub Clemeote 4. ſum. pontiſ. Albertus Lantgrauius Thuringiæ & Marchio Ottho de Brandeburg cum filio ſuo, Albertus quoque de Bruoſvvig, & multi alij in Pruſiam peregrinantes contra paganos cum ſigno crucis profecti ſunt.

Alexandro 4. ſum. pontiſ. cùm Ecellinus tyrannus totam fere Venetiam occupaſſet & Mantuam obſideret, Philippum Fontaneſiũ Archiepiſcopũ Rauennatem, Venetias properè miſit qui prædicata Chriſti cruce comparatoque exercitu, Anſo-

daium

diſium Ecellini ex vxore nepotem Patauio expulit, vt ſcribit Platina in Alexan. 4.

Cruciata quoque expeditio eſt indicta contra Fridericum 2. cui Gregorius 9. imperium abrogauit, celebrato concilio cum Cardinalibus [a].

a vt ſcribunt Blondus l. 7. deca. 2. Albertus Krantius lib. 8. hiſtoriæ c. 8.

5 Sed nec omittendum Attali factum, quod refert Polyęnus l. 8. Stratagem. Attalus quippe, cum Galatis ſeu Gallis magnum numerum habentibus pręlium commiſſurus, milites ſuos timore perculſos confirmare atque alacres reddere volens, ante conflictus periculum, victimam apparauit, Sudio Chaldæo vate ſacrificium obeunte: ipſe deos precatus libauit & victimam deſſecuit. Rex contrito gummi, inſcripſit in dexteram manum, regis victoria, inſcriptionem nnn à ſiniſtris ad dextera, ſed contra à dextris ad ſiniſtram: & cùm viſcera extraherentur, ſuppoſuit manum in calidiorem ac fungoſum locum, abſterſitque inſcriptionem: vates percurtens fruſtra reliqua, ac bilem, portáſque, menſam, atque omnia ſigna perſpiciens, conuertit particulam quæ inſcriptionem continebat, qua regis victoria ſignificabatur. Itaque tum ipſe gaudium cōcepit, tum vniuerſis militibus ſignum oſtendit, qui accedētes & legentes fiducia replebantur: omnéſq; vociferabantur iubentes ducere aduerſus barbaros, & alacres animis in pugnam ruentes, Gallorum multitudinem ſuperarunt.

De abuſu prætextu religionis defendenda.

CAPVT VII.

GEntiles omnes ferè, prætextu religionis perſecuti ſunt Chriſtianos ad internecionem vſque, vt tempore Antiochi Iudæos [b]. Et Caiphas pontifex, religionis Iudæorum prætextu conſeruandæ, concilium coëgit & ſententiam tulit contra Dominū noſtrum IESVM CHRISTVM [c]. *Quid facimus*, inquit, *quia hic homo multa ſigna facit, ſi dimittimus eum, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent locum noſtrum & gentem*, & poſtea, *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et tempore D. Pauli [d]. Demetrius argentarius faciens argenteas ædes Dianæ Ephesi, concitauit ſeditionem in Chriſtianos, prætextu religionis: cùm tamen ei magis cura eſſet de lucro quod adimi ſibi videbat, ſi tolleretur Dianæ ſuperſtitio per veram fidem Dei. Sicque Domini Pythonicæ, à qua D. Paulus ſpiritum diuinatorem eiecerat, cùm viderent ſpem lucri quod ex illa colligebant, ceſſaſſe, concitarunt turbas prætextu religionis, dicentes Paulum & ſocios contra religionem prædicare [e]. & Libertinorum & Cyrenenſium ſynagogæ [f], cùm non potuiſſent reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur per os D. Stephani, commouerunt plebem & ſeniores & ſcribas, & ſtatuerunt falſos teſtes qui dicerent, homo iſte non ceſſat loqui aduerſus locum ſanctum & legem, & ſic primum in Chriſtianos bellum, vt Optatus Mileuitanus loquitur l. 3. ſeu perſecutio mota eſt à Scribis; in qua D. Stephanus mortuus eſt: idem & Euſebius l. 2. c. 1. notat. Hoc prætextu religionis ſublatus Naboth, cùm enim noluiſſet hæredium vel vineam à patre & maioribus relictam vendere regi Achab, Iezabel vxor regis, eius nomine miſit literas ad populum vbi erat Naboth, vt prædicarent ieiunium & facerent ſedere Naboth & ſubmitterent duos filios Belial contra eum qui falſum teſtimonium dicerent, quòd is benedixerat Deum & regem, & lapidarent eum, quod & factum eſt [g].

b 1. Macha. 1. & 2. c. 6.

c D. Iohā. euā. c. 11. verſ. 47. & ſeq.

d in Actib. Apoſtolorū c. 19. verſ. 24.

e in Actor. 16. verſ. 18. & ſeq.

f Actor. cap. 6. verſ. 10. & ſeq.

g 3. Reg. c. 21. verſ. 8. & ſeq.

2 Scribitur & Daniel. c. 6. quòd cùm cogitaret rex cōſtituere Danielem ſuper omne regnum, Satrapæ inuidi, cùm inueniſſent eum eſſe fidelem, dixerunt non inueniemus Danieli huic aliquam occaſionem, niſi fortè in lege Dei ſui, & proinde curarunt edictum fieri à rege, ne intra triginta dies à quocunque Deo vel alio fieret vlla petitio, niſi à rege: eóque ſancito curioſiùs obſeruarunt Danielem, & inuentum orantem, vt mos eius erat, in domo flexis genibus Deum, detulerunt & accuſarunt tanquam tranſgreſſorem edicti regij, & in leonum lacum proiici necandum curarunt, vnde tamen Dei adiutorio liberatus eſt.

3 Mirum eſt, attamē verum referunt Sleidanus in ſexto, Surius in hiſtoria, & Gilbertus cognatus in tragicis narrationibus, tantùm valuiſſe religionis opinionem, vt anno Domini 1527. quidam Anabaptiſta Sangalli oppido Heluetiorum, caput fratri ſub Germano præcidendo præſente vtroque parente illis perſuaſerit ſibi diuinitùs imperatum: quod tamen non potuit perſuadere magiſtratibus, qui eum eadem pœna ſuſtulerunt.

4 Vt Syrus quidam nomine Eunus, fanatico furore ſimulato, dum Syriæ deæ ceremonias iactaret, ad libertatem & arma ſeruos quaſi numinum imperio concitauit, atque vt diuinitùs id fieri probaret, in ore abdita nuce quam ſulphure & igne ſtipauerat leniter inſpirando, flammam inter verba fudiſſe fertur: hócque miraculo collegiſſe pluſquam quadraginta millia ſeruorum.

5 Occurrit apologus Æſopicus 6. felis & galli, quo mores fallaces hominum impiorum & nocendi auidorum, atque lucri cupidorum præſtringuntur, qui prætextu vindictæ religionis violatæ, quos perdere volunt, clam aggrediuntur, poſtea verò dum detegi impoſturas ſuas prouident, aperto & ſublato velo opprimunt. Felis enim comprahenſo gallo, cum rationabili cauſa obiecta volebat deuorare: cæterùm accuſabat illum dicendo moleſtum eſſe hominibus nocte clamando neque permittendo ſomno frui. Eo verò reſpondente ſe illud ob vtilitatem eorum facere, vt ad conſueta opera excitarentur: rurſum felis cauſam adferebat, quòd impius eſſet erga naturam, cum matre ac ſororibus coeundo; eo autem & ad vtilitatem dominorum hoc ſe facere dicente, cùm multa hinc ipſis oua pariantur, felis præfatus, ſed, etſi tu multis abundes reſponſionibus, ego tamen ieiunus non præſtabo. & ipſum deuorauit.

6 Narrat Ioſeph [h]. temporibus Claudij & Neronis CC. in Samaria & Iudæa bella excitata ciuilia, contra quæ miſſus eſt à Nerone Veſpaſianus. Acciđiſſe autē peſſimos quoſq; eius patriæ cōueniſſe in vnum, vel cōiuraſſe: atq; ſe ſpecioſo nomine zelatorū appellaſſe, prætendētes ſe arma tātùm capeſcere pro defenſione religionis & templi Iudæorum: quo colore quotidie impia & ſceleſta cōmittebāt, neq; de pace quicquā quemquā proloqui patiebantur, vt interim ſecuriùs prædarētur, donec ea pertinacia victi, ipſimet ignem ſuppoſuerunt templo Hieroſolymorum, pro cuius defenſione dicebant ſe pugnare. Fertur & intuliſſe bellū patri Henrico 4. Cæſari, filius, prætextu religionis ab aliquib. perſuaſus [i]. Anabaptiſtæ quoq; cuiuſdā libertatis gratæ Euangelicæ prętextu: plures velut ad pileum vocatos facile commouerūt, & turbarūt religionem pacémque publicam, cladibúſque & ſanguine polluerunt eandem. Sed nec incertum eſt Alborum ſectam in Italia inualuiſſe, quæ errabunda per regiones currebat, crucem præferebat, hymnos canebat: noctúque eo loco quem ſors obtulerat, quietem capiebat: ſexus

h li. 5. de bello Iudaico c. 5. & lib. 6. ca. 1. 2. & ſeq.

i vt ſcribit Sabellicus & Albertus Krantius lib. 5 Saxoniæ c. 17. 18. & 20.

vtriuſque

vtriuſque ſimul procumbente multitudine [a].

a de qua Platina in Bonifacio 9 Polydo. Virg.li.7.c.5. de inuent. rerum.

Ea ſemper aliorum hæreticorum conſuetudo, vt dum ambitione ſuprema, metu ne puniantur, temporalium bonorum habendorum ſtimulis pelliciuntur & ſtimulantur, Dei velum & fucum obtrudant, & à legitima principum obedientia ſubditos auocent, melius eſſe obediendum Deo quã hominibus prædicent, ſicque iugũ poteſtatis legitimæ ſubuertere conẽtur, vt poſtea populo ad arbitriũ &ad exequẽda furiarũ incẽdia quę parata habent, abutantur. Aggrediũtur autem prius principes ipſos doloſis verbis & piis & religioſis, vt videtur, vt illorũ inſtrumẽto aduerſum aliaquæ per ſe expugnare nequeunt vtantur, & ſi nihil apud illos profecerint: vel ſi deprehendi dolos ab ipſis ſentiant, ad alios ſe conuertunt, apud quos, eos quos non potuerunt decipere, calumniantur, zizania ſeminant, faces, ſeditiones ſubmittunt, conturbant omnia, principes in ſubditus, & ſubditos in principes concitant. Non eſt quod proſequar turbas, tumultus, bella, ſeditiones, infanda ſcelera, rebelliones, proditiones, coniurationes, ſacrilegia, impoſturas, fucos prætextu religionis quæ in Anglia, Germania, Flandria, Gallia, Italia, orta fuerunt: ea enim tam aperta ſunt, & vtinam Deus vellet dicere poſſemus præterita aut non exiſtentia, vt non egeant ſcripturæ noſtræ teſtimonio. Refert Alexand. 3. [b] quendam nobilem qui ſibi pœnitentiam imponi petebat, Frederico imperatori negaſſe caſtrum Vernicæ, vnde contigit quòd quatuor caſtris deſtructis pluſquam duo millia domorum deſtructa fuerunt, & multi homines interfecti, & alia mala innumerabilia commiſſa. Quare quia prædictos Deo reconciliari deſiderabat, mandat ei miſericorditer pœnitentiam imponi a Mediolanenſi archiepiſcopo, attendendo, quòd pro libertate ſua & eccleſiæ deuotione hoc fecerat: & in his talem diſcretionem eſſe habendam, vt alij & ipſe idẽ pro auſteritate pœnitentiæ à ſeruitio eccleſię nullatenus retardentur, nec aliquod ſalutis periculum debeãt formidare: ex quo collige, quanto maiores clades, mala & impiiſſima eius Friderici Ænobarbi, ſeu Barbaroſſæ tempore facta fuerint, quæ hiſtoriæ docent, & factiones Guelphorũ & Gibellinorũ: aliis ſummi pontificis, aliis Cæſaris partes crudeliter defendentibus Conſidera etiam clades, bella, populationes regnorum & comitatuum, ducatum, & aliarũ ditionum, quæ fuerunt ſub nomine religionis, quo tẽpore anno 1513. Iul. 2. Papa ſuppoſuit interdicto eccleſiaſtico terras principum omnium qui miſiſſent ſuos legatos ad conciliũ Piſanũ, & eorũ terras expoſuit in prædam occupantiũ, de quib. Platina, Bellaius l. 1. memorabiliũ, Guichardinus 11. & alij annales, in quibus iuſta ex iuſta cauſa permiſſu habita ſummi põtificis, ſed ea licentia crudelia plura, præter mentem pontificis perpetrata.

b In c. 3 de pœnitent. & rem.

Deceptiones & paſſiones crudeles prætextu religionis.

CAPVT VIII.

REferre in hoc loco abuſus commiſſos ſub colore defendendæ religionis, non alienum erit ab inſtituto, atque quædam inſigniter atrocia, quę aliquando occaſione hinc ſumpta patrata fuerũt, & apud Ethnicos & inter Chriſtianos, eius generis erit quod de Lyſandro primum traditur. Cùm Lyſander Thaſios cœpiſſet, & ibi eſsẽt plores qui Athenienſes iuuiſſent qui ſe occultarent à Lacone, is Thaſios conuocauit in templum Herculis, & habuit humaniſſimã orationem, oportere dare veniam his qui laterent in commutatione rerũ, & eos bonum animum gerere iuſſit, nihil enim eos accepturos damni, quippe cum eam orationem in templo haberet, idque in ciuitate Herculis aui. Cui orationi occulti fidem habentes, prodierunt. Verũ Lyſander intermiſſis paucis diebus, quò tutiùs res adminiſtraretur, correptos interfici iuſſit [c].

c Polyænus li. 1. Stratag.

2 Cum Epaminondæ vxorem amaret Phœbiades, qui cuſtodiebat Cadmiam, illa marito rem aperuit. Epaminondas ei mandauit vt erga Phœbiadem ſimularet, & noctem conſtitueret, quaſi etiam amicis alias fœminas adductura. Quibus conſtitutis illæ venerunt, & vſque ad ebrietatem cum Phœbiade & eius amicis biberunt atque petierunt copiam exeundi paulisper ad ſacrificium nocturnum ſtatim ſe reuerſuras pollicitę, qui permiſerunt mandatis portitoribus, vt iterum illas intromitterent, illæ exierunt: apud portas verò iuuenes mulierum veſtib. permutatis, & vnam ex eis aſſumentes interioris viæ ducem, & quæ pauca cum portitoribus loqueretur intra ingreſſi, cum Phœbiadem ipſum, tum omnes qui circum eum erant, interfecerunt [d].

d Polyænus li. 2. Stratag.

Narrat & Polyænus l. 8. Faunum, cùm Diomedes in Italia e vita deceſſiſſet, funebres ludos inſtituenrẽ, primo die armatorum Græcorum pompam duxiſſe: ſecundo barbarorum: præcepiſſe autem vt barbari a Græcis arma mutuarentur, qui cùm eis accommodauiſſent, à barbaris, propriis armis ſunt interfecti.

3 Diſcerpſerunt manibus propriis patres Romani Romulum victis Fidenatibus & Veientibus, corporéque in minutiſſimas partes diſſecto, occultè adſportatum ſub veſtibus ſcribunt: alij conſtanter dicunt, nouos ciues parricidij eius autores [e]. Vetumtamen interfectores religionem huic vitio & homicidio obiecerunt, & apud Capream paludem cùm concionem haberet, a patre Marte nimbo ablatum affirmarunt [f].

e Vt Anſab. lib. 2. rerum Italicarum Dion. Halicarn. in 2. Vale. Max in 5 ca. 3 Auguſtinus lib 3. de ciuita. Dei ca. 15

f Vt ait Liuius primo Et Plinius 49. de viris illuſtribus. Plutarchus in Romulo & Numa Ouid 2. faſtorũ, & alij.

4 Iehu rex ſuperſtitionem ſeu impietatem Baal & ſacrificulos eius ſpecie religionis deleuit, & obtruncauit. Finxit enim quòd ipſe quoque Baal coleret, & indixit vt omnes eius cultores ſtato die adeſſent ad ſolemne ſacrificium quod ipſe ſtatuerat, vbi poſt peractum ſacrificium iuſſit ad vnum omnes necari [g].

g 4. reg. 11.

5 Eadem techna vrbe quadam capta, Tamburlanus Iudæos omnes in templum confugientes combuſſit, promiſerat autem omnibus qui Iudæi eſſent, & in templum confugerent, veniam & ſalutem ſe daturũ, vt ait Frater Haytonius [h]. Nec mirum: refert enim, hunc crudeliſſimũ Tamburlanum Tartarum, profeſſum fuiſſe omnia quæ gereret ad laudem Dei, & eius mandato facere: ſe nominans iram Dei, & deſtructionem mundi. Interque propemodum infinitas eius crudelitates, ea memoratur ab eodem, Dei authoritatẽ defenſa: quòd capta & expugnata ciuitate Damaſco, poſt obſidionem vndecim dierum, iuſſit necari vniuerſum eius populum, & capita in plateam magnam deferri, vbi ædificari ex his fecit turrim quadratam, latitudinis quinque vlnarum miræ altitudinis, facie capitum extra inſpiciente.

h In hiſtoria eius.

6 In caſtris etiam Conſtantij imperatoris, per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ, nefanda perpetrabantur: nam ſi quis ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtellæ, vel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quenquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuiſſet, quod medicinæ quoq; tunc admittebat authoritas,

authoritas, reus vnde non poterat opinari delatus A raptuſque in iudicium pœnaliter interibat [a].

a Vt ſcribit Ammiā. Marcell. lib. 26.

7 Crudelia notantur quædam facta à perſonis, de quibus, propter habitum regularem quem ferebāt, & profeſſionem quā fecerant ſanctitatis, nihil mali ſuſpicandum erat, hácq; cauſa interierūt proceres ab illis proditoriè obtruncati. Quēadmodū ferūt Henricū 7. imperatorem apud Bonauentū veneno interiiſſe, vt rumor erat, a quodā Dominicano propinato, a Florētinis ſubmiſſo, vt notat Ioann. Fōtanus in vita Ioan. 22. in procemio extrauagātiū eius, & Genebrardus. Simile quoddā exemplum refertur ab hiſtoriographis de quodā rege Scotiæ, à quodā religioſo ſub ſpecie medicinæ aduerſus calculum dandæ, ad ſuaſionem regis Angliæ veneno necato: eſt quoddam aliud exemplum nuper in Gallia ſubortum. Sunt, & legi plura alia in hiſtoriis ſimilia, at taceo, ne perſonarum vitia videar velle in odium, quorum fue B runt, recenſere ordinum, qui ſanctiſſimi ſunt, & alunt ſanctos viros plures; nec ideo damnandi sūt, quòd in illis mali inueniantur, non magis quàm nec ordo apoſtolicus, ob Iudam proditorem.

8 Simulata autem religio, vel infecta hæretica prauitate, clades maximas etiam in rempub. Chriſtianā inuexit. Vt tempore Alex. 1. Pont. Maximi, & Adriani Cęſaris fuit Cochebas dux Iudaicę factionis, pſeudochriſtus, Chriſtianos Græcos & Romanos, variis ſuppliciis perſecutus eſt in Palęſtina: quo factum eſt, vt circa hæc tempora, ducenta quadraginta millia hominum in Cypro tantùm, à Iudæis ſint delata, vt ſcribit Dio Caſſius: compreſſi autem fuerunt ab Adriano, vt tradit Platina in Alexandro 1.

Sicuti & ferunt coniuraſſe in Alexandria Iudæos contra Chriſtianos, & per noctem multos C obtruncaſſe accurrentes ad reſtinguendum incendium, quod ipſi data opera per vrbem clamabant ortum in eccleſia Chriſtianorum, quod factum ſub Cyrillo eius vrbis Archiepiſcopo.

Atque iterum in eadem ciuitate Alexandria, ob deſtructionem idolorum, à gentilibus cum Chriſtianis crudeliſſime pugnatum [b].

b Annotat Socrates l. 5. c. 16.

9 Deſiderius Langobardorum rex, anno Domini 769. ſimulans orandi pietatem Romam ingreſſus, multos cepit & excæcauit.

10 Sed id crudelius quod accidit anno Domi. 1514. quando erupit inſperatè quædam incondita ruſticorum multitudo, quæ cruciatorum, ſeu cruce ſignatorum appellabatur, quam Cardinalis Strigonenſis, legatus apoſtolicus, paucis ante menſib. in Hungariā duxerat cū pleniſſimis indulgētiis, pugnaturus contra Turcā. Verùm, vt dicūt, cùm reuocaſſet illam expeditionem, illa turba indignata, ſe conuertit in Hungaros, in quos crude- D lius ſæuit quā feciſſet in ipſos Turcas, ſpolians tēpla, ciuitates, villas, arces, oppida, incendio omnia vaſtans & ferro, cum infinitis ſtupris & cædibus, duce Georgio Cæculo, Laurentio presbytero, & Michaele quodam monacho: donec rabies illorū auxilio diuino extincta fuit duce Ioan. comite Zepuſienſi Vaiuodæ Tranſyluanicæ, qui ducem eorum captum nouo quodam tormenti genere, à ſuis dentibus laniari iuſſit & decollari [c].

c Vt ſcribit Paulus Langius, Cygnæus monachus Poſauutenſis in Cyrtacū Chronico & ſuprædicto anno.

Legimus & Ruſticanum bellum ſæuiſſimum contra clerum, principes, & magiſtratus initū, prętextu libertatis euangelicæ. Quod cœpit anno Domini 1524. aduerſus comitem Luphium, Sueuum menſe Nouembri, & ſerpſit per totam ferè Germaniam, Alſatiā & Sueuiam, anno 1525. quo A Thomas Munceros vel monetarius, cæleſtium prophetarum dictus hereſiarcha, infinitam turbam Ruſticorum ad ſeditiones concitauit: qui ducentas arces, & monaſteria, in vna Franconia incenderunt, quique ad centum triginta millia, vel vt eſt in vita Clementis papæ, centum quinquaginta millia, in acie ceciderunt [d].

d vt ſcribunt Sleidanus in 4. & Surius in hiſtoria commētariorū rerū in orbe geſtarū.

12 Illud & crudele factum prætextu ſepulturæ, quæ religionis cauſam habet, toto titulo de religioſ. & ſump. funerum. quod egit Domitianus, nempe quòd Titum fratrem ſuum adhuc ſpirantem, ſuccedendi tamē cupiditate in loculū miſit [e].

e teſte Nicephoro l. 3. c. 11.

13 Refert ex Agathia Suidas in verbo ἐλωδαρουμένη omnes Narſetem fuiſſe inſectatos veluti inſolentem & temerarium, qui quidem reipſa violentus & ſanguinarius eſſet, ſed tamen pietatis & religionis perpetuo cultu fucum hominibus faceret.

B 14 Vſus & ſacrificij prætextu Geleon Syracuſiorum rex contra Himilconem Carthaginenſium regem, is enim Gelon Siculorum tyrannus, vt refert Polyænus li. 1. ſτρατηγηματικῶν, Himilconi Carthaginenſium regi expeditionem in Siciliam facienti, è regione caſtris poſitis decertare prælio cùm aduerſum eum non auderet, Pædiarchum ſagittariorum præfectum ſibi forma & aſpectu ſimilem, tyranoica veſte indutum è caſtris progredi, ſacrificiúmque in aris facere iuſſit, & eum ſequi ſagittarios candidis veſtibus amictos, myrthum ferentes, atque ſub myrtho árcus occultantes, qui & cùm viderent Himilconem etiam ipſum ad eundem modum progredientem & ſacrificantem, tela in eum coniicere. Hiſque ita factis, Himilcon nihil tale ſuſpicatus progreditur, & diuinam rem facit, verùm repente confoſſus ita C interiit.

15 Sunt hæc & ſimilia hominum ſtratagegemata, ad decipiendum parùm cautus fuco religionis, quæ tamen caueri poſſunt à prudentioribus & multa expertis. At quædam alia fuerunt & nunc ſunt, quæ ab impio & crudeliſſimo hoſte humanæ naturæ, ſub eadem ſpecie religionis & pietates, prudentiores & doctiores huius humanæ ſapientiæ artifices, deceperunt: quibus & perſuaſit eo colore crudeliora veluti in funerandis corporibus, vel illis concremandis mortuorum; & id ad religionem pertinere perſuaſit, vt nō ſolùm cadauera mortuorum cremarentur, ſed cum illis animalia quoque magis, a mortuis dum viuerent delecta: nec ea ſola, ſed etiam homines, & apud Indos mulieres prædilectas ad manes ſeu dæmones victimis charioribus pacandos. Cuius fidem faciunt Diodorus, & alij, & paucis perſtringit Homerus [f] dum ait,

f Iliade 23.

D *ἐννέα τοί γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν*
καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο δειροτομήσας
δώδεκα δὲ Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλοὺς
χαλκῷ δηϊόων.

Id eſt, *Námque nouem aſſueti menſa huic catuli ante fuere:*
Atque pyra geminos iugulatos tradidit horum,
Magnanimum Troum bis ſenáque pignora ferro
Occidit.

Et cùm magnates ſeu duces in bello mortui eſſent, captiui pro victimis cum illis vrebantur, vt innuit Virgilius [g] ibi,

g lib. 11. Aeneid.

Vinxerant & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias, caſo ſparſurus ſanguine flammas.

Etrurſum libro 10.

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes

Digitized by Google

Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuóque rogi perfundat ſanguine flammas.

16 Exercuit & crudelitatem dæmon aliis modiis variis in genus humanum, cui imperabat tyrannicè, ſumptis occaſionibus ex ſplendidis titulis & cauſis etiam modicis religionis: & cum illa crudelitate, more etiam tyrannorum, retinebat in impietatibus trepidum & metuentem iras illius populum, vt & nunc ſortiarios & ſortilegas. memorabo duo exempla eius impietatis, quorum vnum depromendum ex Timæo Siculo lib. 2. hiſtoriarum, dum narrat poſt captam Troiam, Aiacem Oileom Locrenſium regem, oppreſſiſſe in templo Mineruæ eius ſacerdotem Caſſandram. Poſtea verò à capta Troia tertio anno, peſtilentiam & famem Locrenſium regionem inuaſiſſe, & oraculũ Apóllinis reſponſum dediſſe, idipſum ob facinus prædictum contigiſſe, & oportere per mille annos placare Palladem Troianam, & quotannis ſortito ex ſuis duas virgines in Troiam mittere, vnde poſtea diu viguit conſuetudo Troianis, vt miſſas virgines obuij Trniani caperent ac iugularent, & deinde ſterilibus & agreſtibus lignis comburerent: qui ritus vſqoe ab belli Phocenſis tempora perdurauit, quia Locrenſes immunitatem eius ſacrificij ſeu impietatis & immanitatis obtinuerunt: fingunt & alij dæmonis præſtigiis conſentientes, vt poëtę ethnicorum, ob prædictam violatam Caſſandram in loco religioſo dæmonis, magnam partem claſſis Græcorum ſubuerſam, vt apud Virgilium [a],

a 1. Aeneidos.

Palláſve exurere claſſem
Argiuûm, atque ipſos potuit demergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei.

Dico quidem ſcelus fuiſſe Aiacis in violatione mulieris, nec apud Deum probantur ſcortationes: verùm ex hoc ſcelere ſuam idololatriam Satanam voluiſſe confirmare, ſuperſtitioniſque ſuæ auxiſſe aſtutè, & cum crudelitate authoritatem: id quod Dei veri permiſſione contigit transferens ſacrilege ad cauſam violatæ ſuæ religionis falſæ. Sunt & qui dicunt dæmonem fuiſſe re vera iratum in ipſam Caſſandram, eo quòd ei nomine Apollinis copiam ſui promiſſam, negaſſet, pro qua diuinandi artem docuerat: cuiúſque doctrinam cùm ab ea repetere non poſſet, ita eam repreſſiſſe fertur, vt etiam vera dicenti ei non crederetur, vt & Virgilius canit,

Ore Dei iuſſu non vnquam credita Teucris.

Nec hæc omnino incredibilia, cùm inter Dæmones conſtet quoſdam eſſe ſalaces, & miniſtros rerum venereatum: quales dicũtur incubi & ſuccubi, ex quorum numero potuit eſſe ille fictitius deus Appollo, qui voluit concumbere cum Caſſandra, & à ſua pollicitatione deceptus, fureos per ſuos ſacrificulos voluit vindictã ſumere de Aiace & Locrenſibus, velut zelotypia commotus, quòd is obtinuiſſet à Caſſandra, quod ipſe nequiuiſſet. Ferunt enim quoſdam Dæmones zelotypia laborare erga amatas, ſi verum ſit: quod ita teſtantur lamiæ ſeu ſortiariæ in ſupplicium raptæ de ſuis dæmonibus, & procis, & magiſterculis ſpurciſſimis, cum quibus ſuis turpiſſimis & abominandis modis commiſcentur.

Aliud crudelitatis ex cauſa ſuperſtitionis Dæmoniacæ exemplũ erat, in Dianæ Triclariæ apod Iones templo, ob quam violatam, per commixtionem Comethûs ſuæ ſacerdotis & Menalippi, ſuppoſuit ſuo oraculu Delphico, placari poſſe Dianam, ſi quotannis virgo & puer qui forma eſſent A præſtantiſſima, deæ mactarentur. Et ita, vt ſcribit Pauſanias [b], Menalippi & Comethus inceſtum facinus, attulit pueris & virginibus, qui nulli ipſi culpæ affines fuerunt, perniciem, & parentibus eorũ luctum: perſuaſit etiã Dæmon religionis nomine ob contemptum ſuorum templorum quædã dira hominibus accidiſſe, vt apud Iuſtinũ ex Trogo in primo, ſuæ religionis contemptum acerbe vindicatum contra Cambyſem regem Perſarum, qui cùm Ægyptũ ditioni ſuæ iunxiſſet peroſuſque ſuperſtitionum illorum, Apis cæterorumq; eorum diuorum templa diruiſſet, & ad Amonis templum nobiliſſimum expugnandum miſiſſet exercitum, creditur eum exercitum inter arenas molliores amiſiſſe & ſeipſum gladio interfeciſſe. Et Pauſanias refert [c], Cabirorum religiones qui violaſſent, inexpiabiles ſceleris pœnas effugere non potuiſſe, & ibi exempla crudelia vindictæ refert. Et hæc exempla attuliſſe ſufficiet. nam immorari in ſimiB libus, oporteret integrum volumen ſuperſtitionis & impietatis gentilium edere: nihil enim in illorum ſacris erat aliud, quàm pernicies humani generis: fucata titulo religionis.

b Lib. 9. ſen. in Boeoticis.
c Li. 7. in Achaicis.

De remedus contra crudelia prætextu religionis commiſſa, vel committenda.

CAPVT VIIII.

ERunt porrò duo remedia contra factiones & coniurationes prætextu religionis, minantes tantam cladem reipublicæ, in præcauendo ne oriantur: & in corrigendo iam ortas.

Præcautio vt difficilior eſt, ſic eſt vtilior. Qui præfuit quippe nauibus in ſalo, præſentiunt etiã mare tranquillo, futuram tempeſtatem. & proinde vel anchoram iaciunt, & nauim firmant, vel ad portũ tenduot diligentius, vel aliis præſidiis contra tempeſtates conſuetis vtũntur. Sic rectores rerum publicarum, exemplis & experientia reC rum diligentiaque inſtructi, ſolent præſentire huiuſmodi prætextu religionis imminentes tempeſtates, & ita cauere ne hoc prætextu conuenticula fiant, ne nimia ſuperſtitio, cultúſve nouus ſine acerrima indagatione permittatur, nec nouę confratriæ ſine diligenti inquiſitione, nouæ formulæ viuendi ambiantur, & vt vnuſquiſque in vocatione, ad quam vocatus eſt ſimplici modo ambulet, laicus non vſurpet quæ clerici ſunt: aut clericus quæ ſui non ſunt ordinis: néve coniurent aduerſus alios clericos, non aduerſus prælatos, in concilio Chartaginenſi cap. 18. & in Vvormatienſi c. 74 [d]:

2 Erunt itaque inhibendę publicæ de ſacris rebus diſputationes extra ſcholas vbi agitantur ex more [e], conuenticula quoque prohibenda [f], ſicut in concilio Senontenſi in decretis morum, cap. 30. confratriæ fieri prohibentur ſine conſenſo epiſcopi: & factæ iubentur viſitari & offerri epiſcoD pis, propter metum monopoliorum, atque prohibentur in illis comeſſationes, delatio ſacrarum veſtium & baculorum.

d ca. coniurationum, 11. q. 1. & ca. conſpirationũ 22. ead. cauſa & q. 1. in concil. Aurelianenſi 3. & c. ſi qui de crecorum 25. 11. q. 1.
e l. nemo, de ſumma trinit. & fid. cath. C.
f l. conuenticula de ſacroſ. eccleſ. C.

Sic & Iuſtinia. rectori prouinciarum ſcribens, nouella 17. §. neque. de manda. principum. *Neque*, inquit, *occaſione religionum hæreſiúmque quæſtionis, permittas alicui prouinciam commouere, aut aliter quãdam præceptionem vnanqui prouincia cui præſides, &c. Neque permittere debes aliquid contra noſtras fieri præceptiones, occaſione religionum, &c.*

Nõ debẽt permitti nouę edificationes monaſteriorũ ſine permiſſu epiſcopi, nõ vagi monachi [g], minus nouæ religiones ſeu ſuperſtitiones [h]. Nam curioſa illa ſuperſtitio facit, vt quis putet aliquando

g cap. quidam monachorum 10. 18. q. 2.
h ca. 1 de religioſ. domib.

quando ſe aliis ſanctiorem, & ideo perfectiorem, A & ex hac opinione dum dedignatur eccleſiæ antiquum probatum & ſanctiſſimum viuendi ritum, & præſumit nouum inſtituere, iam ad arbitrium omnia ſe poſſe reformare arbitratur, & ſuperbia in faſtum, faſtus ad arma coocitat, arma ad cladem reipublicæ Chriſtianæ. Sic enim ille publicanus de ſua vita præſumens, dum coram Deo ſe iactat, Domine gratias tibi ago, quod non ſum ſicut cæteri hominum raptores, &c.[a] ſtatim incurrit Dei indignationem.

a Lucæ 18. ver. 11.
b ad Roma. c. 11.
c Pſal. 74.

Et ſcriptum, Noli alta ſapere, ſed time.[b] &, *Nolite extollere in altum cornu veſtrum: &c.*[c]

d Prouerb. 25.

Et alibi, qui eſt ſcrutator diuinæ maieſtatis opprimetur à gloria[d].

3 Aliud remedium, vt poſtquam apparuerint in aliquibus huiuſmodi crudelia fucata facta, acerrime puniantur, vt pœna exemplari alij reuocentur ad mentem, iuxta D. Pauli ſent.[e] *Vtinam abſcindantur qui vos conturbant.* Abſciſſio eccleſiaſtica eſt per gladium ſpiritualem excommunicationis, & interdicti. ſecularis verò per pœnas legibus impoſitas, & ſupplicia conuenientia.

e ad Gala c. 5.

De dominationis, aut regni, & bonorum ereptione, & tranſlatione per Dei voluntatem facta: ob contemptum religionis.

CAPVT X.

GRANDE, illúdque grauiſſimum iræ Dei in homines iudicium, quod cum animaduerſione ſubuerſionem habet publici ſtatus. Illud námque omnibus cognitum propter peccata populi maximè in Deum & principum impietates & ſcelera iniuſtitias, dolos diuerſos, Deíque contemptum propter idololatriam, Deum transferre regna de gente in gentem[f]. Et conſtat ideo reſpublicas ſubuerſas, aut transformatas, vel in exilium captiuas ductas: vt latiùs agemus Deo fauente, in mutatione rerumpubl.

f Eccleſiaſtic. 10. verſ. 8.

g 1 Reg. c. 2. verſ. 27.

Hely ſacerdos Dei, imperauit ex electione ſingulari eius populo[g]: at vita & poteſtate priuatus propter duos filios Ophni & Phinees, qui peccabant coram Domino, detrahentes homines à ſacrificio exiſtentes eis ſcandalo, dum ante immolationem ſacrificandorum mittebant pueros qui carnes crudas acciperent, vt ex arbitrio coquerent ſibi: dormiebant item cum mulieribus quæ obſeruabāt ad oſtium Tabernaculi, quare tranſlata fuit poteſtas in Samuelem; cuius adhuc filij Iobel & Abia conſtituti iudices loco patris ſenioris in Berſabea, cùm non ambularent ſecundum viam patris, dederunt occaſionem populo petendi regem, regnúmque tranſlatum à ſacerdotibus in Saulem.

2 Sed rurſum cum Saul ſacrificaſſet holocauſtum Domino, & ſacerdotis munus temerè vſurpaſſet, non veniente Samuele ſacerdoto Domini[h], quamuis expectaſſet eum diu, & neceſſitate, vt dicebat, inimicorum inſtantium preſſus, cauſaret ſe voluiſſe placare ante pugnam Dominum, accepit à Deo per Samuelem reſponſum: *Nequaquam regnum tuum vltra conſurget, quod non ſeruaueris præceptum.*

h 1 Reg. 8. 10. & 11.

3 Item quòd præuaricatus eſſet verbum Domini, & contra eius mandatum poſt victoriam Amalechitarum cōſeruaſſet in vita Agag regem, & optima quæque ex gregibus[i], tranſlatumque eſt regnum in Dauid, & à domo eius in extraneum, qui & regem etiam eo viuente victus eſt.

i 1. Reg. c. 15.

4 Tranſlatæ deinceps decem partes duodecim tribuum Iſraël, à proſapia Salomonis, nempe à Roboam[k] filio ſucceſſore. Dei iuſſu & voluntate in extraneum Ieroboam[l], quòd Salomon auertiſſet mentem a Deo, & idola vxorum coluiſſet. Atque contra eum viuentem adhuc ſuſcitauit Deus Adab Idumæum de ſemine regio Idumæorum.

k 3 Reg. c. 16. & 2 Reg. c. 2. & 5.
l 3 Reg. c. 11.

Nec alia cauſa iræ Dei quam auerſio à Deo, quæ & occaſio ſciſſionis & rebellionis fuit tributorum impoſitorum, non conceſſa releuatione à Roboamo filio Salomonis, qui adhuc maiora etiam minabatur. Ieroboam autem factus eſt dux & caput eius multitudinis, quæ releuationem poſtulabat, quamque non obtinens elegit in regem eundem Ieroboam ſuper decem tribus, 3. Reg. c. 11. valdéque notabile ibi quod refertur, ſeparatis illis tribubus, & paratis aliis, & Roboamo pugnare contra Ieroboam, & eius electores, factum eſſe ſermonem Domini ad Semeiam virum Dei dicentem, B Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Beniamin, & reliquos de populo, dicens: Hæc dicit Dominus, Non aſcenderis neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſraël, reuertatur vir in domum ſuam. A me enim factum eſt verbum hoc. Audierúntque ſermonem Domini & reuerſi ſunt de itinere ſicut præceperat eis Dominus. Idipſum ſcriptum 2. paralipo. c. 11. & in vtroque loco, quod valde mirum eſt, legitur Ieroboamum cui Deus dedit illas decē tribuum partes, nihilominus fuiſſe peiorem idololatram Salomone; nam expulit ſacerdotes & leuitas ne ſacerdotio Domini fungerentur, & conſtituit ſibi ſacerdotes excelſorum & dæmoniorum, vitulorúmque quos fecerat.

Hæcque & altera cauſa cur ipſe Ieroboam & eius ſucceſſores, priuati regno fuerant; nam ab eius do- C mo tranſlatum ob idipſum fuit[m], & quòd fecerit peccare populum Dei. Quare Baaſa filius Ahiæ de domo Iſſachar deleuit filium Ieroboam Nadab, & omne genus eius, nec dimiſit vel vnam animam ex ſemine eius.

m 3 Reg. c. 12. & 13.

5 Poſt Baaſa regnauit filius eius Ela ſuper Iſraël & alias nouem tribus. verùm quia Baaſa imitatus erat peccata Ieroboam, iuxta verbum Domini cōtra Ela rebellauit ſeruus eius Zambri, qui eum necauit, & regnum adeptus ſemen eius omne interemit, vt nec relinqueret vnum ex eo mingentem ad parietem[n]. Regnauit autem Zambri tantùm ſeptem diebus. nam populus audiens mortuum Ela, creauit regem Amri, qui erat tunc princeps exercitus Iſraël & obſedit Zambri, qui videns ſe non poſſe effugere, ingreſſus palatium vnà ſe cum domo regia ſuccendit[o].

n 3 Reg. c. 16.
o 3. Reg. 16.

6 Succeſſit Ambri filius eius Achab, qui idolo- D latra fuit, & duxit in vxorem impiam Iezabelem, & adorauit Baal.[p]

p eodem c. 16. 3 Regum.

7 Poſt eum Ioram filius eius: verùm paulò pòſt ob eius impietatem & matris eius Iezabelis, quæ prophetas Domini iuſſerat occidi, tranſlatum regnum, & vnctus in regem iuſſu Dei per puerum Prophetæ Eliſei, Iehu, ſeruus Ioram, qui & occidit Ioram, & omne ſemen eius vſque ad mingentem ad parietem & clauſum ex domo Achab, ipſámque Iezabelem[q], occidítque ſeptuaginta filios Achab, & quadraginta fratres eiuſdem, & ſacerdotes Baal.[r] necnon omnes optimates eius. Ochoſiam quoque regem Iuda, & omnes fratres eius 4. reg. 11. Omittam reliqua exempla mutationum ſtirpium in illis decem tribubus, captiuitates, afflictiones populi ob contemptum religionis. nam ex libris Regum, & Paralipomenon, Eſdræ, & aliorum Prophetarum ſatis ſuperq; per ſe

q 4. Regum 9.
r 4 Reg. 10.

Digitized by Google

legentibus occurrunt. Cum mutatione religionis A vel ob defectionem ab ea, faciles populi ad rebellandum: & quamuis plures aliæ ſint cauſæ ex quibus reges ſublati, & regna & monarchiæ transferantur; tamen religio ſpecioſam ſemper habuit cauſam, & ad audendum contra reges addidit animos, & populo ad ſequendos eos qui magis religionem illorum tuebantur & coluerunt.

8 Et vt hiſtorias ſileam veteris teſtamenti, inter Chriſtianos fuit hæc cauſa tradita ob quam imperium occidentis à Græcis ad Carolum magnum translatum eſt Deo permittente, cùm iam oriens & eius imperator aduerſum dogmata eccleſiæ maximè imaginum inſurgeret: quo tempore Carolus magnus Francorum rex conuenit de diuidendo imperio cum Nicephoro, & antea cum Irene, vt ille Nicephorus orienti præeſſet, atque ſub Leone 3. ſumm. pontif. inunctus eſt petente B populo Romano, vt ſcribunt Platina in Leone, Blondius decade 2. libr. 1. & Gregor. 2. ſummus pontifex Leonem Iconomachum & Monothelitam damnauit, & Italos ab eius imperio & fide ſoluit [a].

a vt ait Zonaras tomo 3.

Eadem cauſa ob hæreſim Pius V. proſcripſit regnum Angliæ, prædæque expoſuit. Sunt huic alia in aliis quibuſdam regnis ſimiliter facta, quæ prætermitto, ne camarinam moueam. fertur & imperatori Henrico 4. filius quorundam ſuaſu ob cauſam religionis bellum intuliſſe, vt eſt apud Sabellicum, & Albertum Krantzium lib. 5. Saxoniæ c. 17. 18. & 20. Sic in concilio Lateranenſi generali ſub Innocentio 3. contra principes non purgantes ab hæreſi ditiones ſuas, indicitur propalanda admonitio vt faciant, & ſi non fecerint, proſcriptio ditionis, quæ in prædam occupantibus & pellenti- C bus hæreticos cedat ſoluto iuramento fidelitatis ſubditorum [b].

b excommunicamus 23. §. moneantur de hæretic. lib. 5. decreta n 7.

De his qui abuſi ſunt religione vel hypocriſi, ad lucrum proprium, dominationem, ambitionem & deceptionem.

CAPVT XI.

OCcaſio itaque & vis religionis quia populi oculos detinet, & mentes regit, eum facilius decipit ſuo prætextu, & quò magis eam colit & veneratur, dúmque non præcauet virus hypocritarum & fallacium, eò citiùs per eos veluti hamo piſcis ineſcatur & capitur.

Quare ſolent plures ex religione ad commenta præparata confugere: cùm vis aut ratio humana ſatis non valet ad id quod concupiſcunt homines perficiendum. Sic Lyſander cùm machinaretur D inuadere tyrannidem, conatus eſt corrumpere oracula Dodonæ Delphis, & Hammonis Iouis, vt pro nutu ſuo reſponderent [c].

c vt ſcribit Æmilius Probus in Lyſandro, & Diod. Sic. lib. 14.

2 Et Piſiſtratus tyrannus, cùm eiectus ciuitate fuiſſet, ab Euboea expeditionem fecit in Atticam verſus Pallenidem: & in primas hoſtium copias incidens eas occidit; progreſſus, aliis pluribus obuiam factus ibi præcepit ſuis vt ſertis coronarentur, neque aduentantes occiderent, ſed affirmarent ſe cum primis fœdus iniſſe: quod illi credentes pacem inierunt, & vrbem Piſiſtrato conceſſerunt. Qui conſcenſo curru fœminam magnam & venuſtam propè conſtituit nomine Phyam, armis Palladicis ornatam, opinionem mouens quòd Minerua ducem Piſiſtratum immiſiſſet ſine periculo; atque ſic Athenienſium tyrannidem occupauit [d].

d Polyænus li. 1. Stratagema. Herodo. in 1. Valer. Max. li. 1. c. 2.

3 Aſtutè abuſus religione etiam Æmilius, ad obtinendum regnum; ſiquidem enim fratrem ſuum ſeniorem Numitorem in cuſtodia ſeruaret, eius filiam Syluiam, ne ex ea liberi progignerentur, vindices ſceleris Amulij & iniuriæ, ſacerdotem Veſtæ effecit. legem enim habebant Veſtales, vt perpetuam virginitatem ſeruarent [e].

e Polyænus li. 8. Stratagem.

Plures hanc hodie impietatem prætextu religionis tegunt, habentes enim vel filias, vel ſorores, vel filios, vel fratres, eos monaſteriis ſæpe coactos conſectant: vel vt ipſi ditiores euadant, vel filios alios locupletiores efficiant, vel vt eos inhabiles ad ſuccedendum vel regnandum, vt mundo renunciantes, reddant: & ipſi qui hoc curant ſoli ſuccedant, illis remotis; vnde etiam tot ſcelera, religionum caſtiſſimas regulas inquinarunt, cùm nulla deuotione vel religionis aut caſtitatis amore in monaſteria velut in ergaſtula coniiciantur. Annales Germaniæ eo nomine etiam Ludouicum cognomine pium, filium Caroli Magni notant, quòd vt ſolus imperaret, fratres inuitos totonderit, & alios; vnde & eum pœnitentiam egiſſe publicam, ait author annalium Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, in anno 822. Theodora vxor Iuſtiniani quibuſdam noua tributa indicebat, quaſi malè de religione ſentirent, aliis quòd laſciuè viuerent [f].

f Euagrius li. 4. c. 10.

4 Religionis etiam prætextu vſus Phalaris, ad vſurpandam tyrannidem Agrigentinorum. is enim [g], Agrigentinus publicanus. cùm ciues Iouis gubernatores templũ ædificare decreuiſſent in arce, quòd ea ſaxis prædita & firmiſſima exiſtimaretur, & alioquin etiam religioſum putarent in celſiſſimo loco Deum conſtituere: promiſit ſe operi curando profuturum, & fabros optimi generis habiturum, materiámque vtiliter ſuppeditaturum, ac pecuniarum certos arbitros daturum. Credidit populus, quòd eum ob genus vitæ qui eſſet publicanus, harum rerum experientiam habere putaret. Acceptis igitur publicis pecuniis, magnum numerum conduxit mercenariorum, multóſque captiuos coëmit, & materiam non paucam in arcem comportat, lapidum, lignorum, ferri. cúmque iam ædificarentur fundamenta, ſubornauit quendam promulgantem, quicunque ſignificauerit eos qui lapides & ferrum in arce ſubtrahunt, is tantùm argenti accipiet. populus indignè ferebat materiam per furtum ſubduci. Ille verò, inquit, concedite mihi poteſtatem muniendi arcem: permiſit ciuitas vt eam muniret, vallóque circundaret. Ille captiuos vinculis liberauit, eóſque lapidibus, bipennibus ac ſecuribus armauit: cúmque Cereris feſtum celebraretur ex inſperato ciues adortus, magnam virorum ſtragem edidit, & ipſe mulierum & puerorum dominus factus tyrannidem in Agrigentinorum republica obtinuit.

g vt refert Polyænus lib. 5. Stratagem.

5 Mahomet ſub obtentu religionis regnum & imperium ſibi parauit ſeu tyrannidem. Idipſum facturum Antichriſtum in nouiſſimis temporibus teſtatur ſacra ſcriptura in Apocalypſi & alibi.

6 Darius Ægyptiorum animos, per religionem fictam illorum ſibi conciliauit. Ægyptiis enim non ferentibus Oryandri Satrapæ crudelitatem, ob eámque cauſam deficientibus: ipſe per deſertum Arabiæ profectus, Memphim peruenit. Per id tempus Ægyptij Apim amiſſum communi luctu perſequebantur: Darius verò promulgauit ſe ei qui Apin adduxiſſet centum auri talenta daturum; illi autem pietatem admirati, non ampliùs cum defectoribus ſteterunt, ſed Dario ſe tradiderunt [h].

h vt refert Polyænus lib. 7. Stratagema.

7 Fue

7 Fuerunt aliquando ſacerdotes in Meroe in Æthiopia idolis ſeruientes, qui tantam ſibi vſurparunt authoritatem, vt aliquando cùm illis viſum erat, regibus nunciarent, vt mortem oppeterent, vſque ad Ergamenem regem Græcis doctrinis philoſophiæque deditum, qui tempore Ptolemæi hanc ſuſtulit conſuetudinem [a], & ita tyrannis illa phariſaica, prætextu religionis à regum ceruicibus excuſſa.

a vt ait Diod. Sicul. li. 4. Biblioth. c. 1.

8 Eodem autem modo, quo ſuperiores prætextu religionis inuaſerunt regna, ſic alij eodem prætextu & fuco retinere ſibi & populorum animos conciliare conati ſunt.

Veluti Ieroboam rex Iſraël metuens ne reuerteretur regnum ad domum Dauid, cùm aſcenderet populus vt faceret ſacrificium in domum Domini in Hieruſalem, & conuerteretur cor eius ad Roboam regem Iuda filium Salomonis, excogitato conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit populo, nolite amplius aſcendere in Hieruſalem. Ecce dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti, poſuitque vnum in Bethel, alterum in Dan [b].

b 3. Reg. c. 12.

9 Hanno Carthaginenſis, vt ſibi quæreret cum ducatu tyrannidem, vſus eſt fallacia religionis, quæ tamen ex arbitrio non ceſſit; nam, vt refert Ælianus [c], cùm tentaret ſe haberi pro Deo, plures aues nutriuit, quas edocuit dicere Hanno eſt Deus, eáſque poſtea libertate donauit, vt ita illud publicare diuinitus viderentur, ſed deceptus fuit in eo; nam naturalem libertatem adeptæ, oblitæ ſunt eius cantus repetito primo.

c lib. 14 variæ hiſtoriæ.

10 Numa Pompilius, vt ſibi & ſuis legibus obſtringeret populum, volebat videri ſibi cum dea Ægeria congreſſus eſſe nocturnos, eiúſque monitu accepta diis immortalibus ſacra inſtituere, vt ſcribunt Plutarchus in Numa, Dionyſius Halicarnaſſeus, Valer. Max. li. 1. c. 2. eadem Polyænus refert li. 8. ſtratagema. vbi in hoc & Minoem & Lycurgum eum æmulatum addit. Nam, inquit, ex his alius ab Ioue, alter ab Apolline ſe didiciſſe leges profitentes, alter Cretenſibus, alter Laconibus, vt his vterentur perſuaſit. & hi omnes mihi ſimiæ videntur fuiſſe Moſis, qui verè legem à Deo habuit, & ab eo accepta populo Iſraëlitico publicauit. Cuius & alter ſimia Mahumet, qui ſe à Deo & eius Angelo impietatem ſuam accepiſſe, falſo perſuaſit populo decepto. Quare Minos Cretenſium rex, nono quoque anno in quoddam præaltum & vetuſta religione conſecratum ſpecu, ſecedere ſolebat: & in eo moratus, tanquam a Ioue, quo ſe ortum ferebat, traditas ſibi leges prærogabat [d]. Plato in Minoe.

d vt ait idem Val. Max. lib. 1. c. 2.

11 Refert de Lycurgo Polyænus lib. 1. ſtratagema. quòd diuino quodam metu Lacedæmonios coegit vt ſuis legibus obtemperarent. Si quam enim legem excogitaſſet, ea Delphos perlata conſulebat oraculum an eſſet vtilis, ſacerdos verò pecuniis corrupta ſemper vtilem eſſe reſpondebat. Ibi Lacones metu Dei legibus tanquam oraculis, obedientiam præſtiterunt. Latiùs de Lycurgo & ſimile de Publio Romano Polybius lib. 10. Neque putandum eſt, inquit, ſic Lycurgum fuiſſe ſuperſtitioſum, vt in omnibus Pythiæ obſecundans Lacedæmoniorum rempub. inſtituerit: neque Publium ſomnijs & diuinationibus notum, tantum acquiſiuiſſe patriæ potentatum. Sed quoniam vterque multos videbat mortalium, nec paradoxa facile complecti, nec res graues ac periculoſas ſine ſpe Dei aggredi: ideò vt Lycurgus perpetuò quidem conſiliis ſuis famam ex Pythia contractam adhibens, reddebat illa & acceptiora & certiora quæ ſtatuebat, ſic & Publius. idipſum de Lycurgo refert Herodo. in 1. & Plutar. in eius vita.

12 Subit mentem riſus in facto memorando: verùm res geſta, religionibus addictum populum quodammodo excuſare videtur, nondum diuino numine illuſtratum. Thracia gens, inquit idem Polyænus li. 7. Stratagematon in Coſinga, gentes Cebrenos & Scæboas habet: Hi conſuetudinem habebant, vt Iunonis ſacerdotibus in bello ducibus vterentur. Erat eis ſacerdos & dux Coſingas. Thraces eius dicto audientes eſſe recuſarunt; Coſingas ſcalas plurimas ingentéſque ligneas ædificabat, aliáſque aliis impoſuit, fama erat eum ad Iunonem in cœlum aſcendere in animo habere, ac Thraces accuſare quòd ei obedientiam præſtare nollent. Illi vt Thraces ſtupidi & inertes, metuentes ducis in cœlum aſcenſum, ſuppliciter obſecrabant & iuramento ſe obſtringebant, imperata omnia ſe planè facturos.

13 Q. Sertorius, per aſperos Luſitaniæ colles ceruam trahebat, ab ea, ſe quænam aut agenda, aut vitanda eſſent prædicans admoneri [e].

14 Zaleucus ſub nomine Mineruæ, habitus prudentiſſimus apud Locrenſes [f].

e Val. Max. li. 1. c. 2. & Gell. li. 15. c. 22.

f Vt ait Aelianus 2 de varia hiſt. Suid. & Cicero 2 de legibus.

15 Caius Caligula imperator, finxit ſe familiaritate magna vti Caſtoris & Pollucis, quos dicebat fratres, & Liuię: vt inde perſuaderet populo ſe participare eum diuinitate & conſuetudine illorum, Dio in Caligula. Cuius ſtultitiam tamen Deus vindicauit, nec profuit illi ſuorum Deorum familiaritas, cùm necatus fuit à Caſſio Chærea & Cornelio Sabino. ſcribit & Dio quoſdam poſt mortem eius comediſſe de carne eius, vt guſtarent ſi cato deorum eſſet boni guſtus. His coniungi poteſt apocolocynthoſis Claudij Cæſaris, Senecæ periucunda.

16 Iulianus apoſtata à fide, vt imperium conſequeretur finxit ſe Chriſtianum, & monaſticam vitam profeſſus eſt. Vbi autem imperator creatus eſt virus detexit, & inſurrexit in Chriſtianos [g]. Confeſſus tamen victus à Perſis, vel inuitus, & maieſtate diuina compulſus, viciſſe Chriſtum, quem Galilæum vocabat, & cui bellum videbatur ex profeſſo gigantum more indixiſſe.

g Ammianus Marcell. li. 21. & 22.

17 Ferunt prætextu religionis, imperij fatum, in Romanos translatum, hoſpite per religionem decepto. Cùm bos enim in Sabinis nata fuiſſet magnitudinis mirandæ, prodigiíque loco, augures cecíniſſent, cuius ciuitatis ciuis immolaſſet ibi fore imperium, idque carmen perueniſſet ad antiſtitem fani Dianæ, & Sabinus vt primùm apta dies ſacrificio viſa eſt, bouem Romam actum deduxiſſet, ad fanum Dianæ, & ante aram ſtatuiſſet, ibi antiſtes Romanus cùm eum magnitudo victimæ celebrata fama mouiſſet, memor reſponſi Sabinum ita alloquitur (nota fraudem prætextu religionis vt ſuis imperium aſſereret.) Quidnam tu hoſpes, inquit, inceſte, ſacrificium Dianæ facere? Quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle perfluit Tyberis, religionéque tactus hoſpes, qui omnia vt prodigio reſponderet euentus, cuperet rite facta, deſcendit ad Tyberim: interea verò Romanus immolauit bouem Dianæ, quod mirè gratum regi & ciuitati fuiſſe refert [h]. Sic prætextu ſacrificij, aliam deceptionem inſignem refert Polyænus [i]; ait enim Lampſacenos & Parianos, de agrorum finibus litem habentes conſtituiſſe, ſub primum belli cantum viros ex vtraque ciuitate ad ſe inuicem mittere,

h Liuius dum de Seruio rege ait, 1. meminit Plutarchus in problem. 5. & ſcribit Valer. Max. lib. 7. c. 3. in 1. exemplo.

i l. 6 Stratagematon.

vbicunque verò miſſi, ſibi obuiam fierent, hunc A terminum ac finem regionis eſſe debere. Quod cùm omnium ſententiis eſſet approbatum, aliquos in his locis per mare opus facientes, perſuaſerunt; vt cùm Parianos viderent prætertire, maximam piſcium copiam in ignem imponerent, & circumcirca vinum libarent, quaſi Neptuno ſacra facientes, eóſque fauſtis auſpiciis aduocarent ad honorandum Deum & litationis ſocietatem. Quod cùm piſcatores facerent, illi piſcatoribus morem gerentes, ſimul epulabantur & bibebant, remittentes aliquantum ex itineris contentione. Lampſaceni verò contendentes, ad Hermæum priores venerunt: id à Pario ſeptuaginta ſtadiis diſtat, à Lampſaceno verò ducentis: tantúmque ſoli per fallaciam Lampſaceni Parianis ademerunt, finibus in Hermæo conſtitutis.

18 Metu etiam ne religioſæ perſonæ minuerentur contributa pecunia Chabriæ. is enim Chabrias Athenienſibus Thao regi Ægyptiorum bellum gerenti & pecuniis indigenti, conſuluit, vt aliquis diceret ſacerdotibus oportere & mulierum & virorum multitudinem ſacris initiatorum ſubmouere, propter impenſam. Quod audientes ſacerdotes, ſacerdotium penes ſe manere volentes, ſinguli propriam dedere pecuniam. Poſtquam autem à cunctis accepit, iuſſit illis præcipi decimam partem expenſarum, quas priùs in templo faciebant, vt ait Ariſtoteles 2. œconomicorum.

19 Dionyſius tyrannus non minori iniuſtitia quàm impietate, prætextu religionis in ſuos quoque vſus eſt. cùm enim fana expilaſſet, quæ ex his ſublata fuerant, in forum protulit, & per præconem vendidit: & pecunia exacta edixit, vt quod quiſque à ſacris haberet, id ante diem certam in ſuum quodque fanum deferret; ſicque ad impietatem in homines adiunxit iniuriam, vt tradit Cicero 3. de natura deorum.

20 Nō omittam ſtratagema Cenethi regis ſecūdi Scotorū, quod refert Cardanus. Cùm enim pater eius cum maiori parte nobilitatis & militum fuiſſet necatus in prælio à Pictis vicinis ſiue Scotis ſylueſtribus, & timeret nobilitas reſidua iterum cum illis congredi, conuocauit ferè omnem nobilitatem, & benignè palatio, & opiparo conuiuio excepit, vbi autem nocte ſuperueniente ſingulos per cameras diſpoſuit dormiendi cauſa, ſub mediam noctem ſubintroduxit per ſingula cubicula ſingulos homines deferentes in vna manu ligni putridi baculum qui ſplendet in tenebris, indutos veſtibus corij cuiuſdā piſcis, cuius ſquammæ etiam D noctu lucent, & altera manu habentes cornu quo clamarent terribili voce, obtemperandum regi; Deum enim vltionem polliceri de Pictis: quorum ſpectro ſemiſopiti perterriti euigilantes, nihil amplius videbāt quàm interlucentē baculum & ſquammas, quæ poſtea homines elabentes veſte tegebant. Quare mane omnes conferentes de viſione illa cum rege, concluſerunt inuadendos eſſe Pictos, quod & factum eſt, & veluti voce oraculi erecti, bis & ter vſque ad internecionem profligarunt Pictos.

21 Fertur & Celeſtinus 5. ſummus pontifex per cannam deceptus voce tanquam cœlitùs miſſa, inſonante, vt deſereret pontificatum & Bonifacium 8 inſtitueret anno Domini 1294. Plati.

22 Sed multò mirabilius quod ſcribit Fulgoſius[a], quòd Iohannes Vincentius Bononienſis monachus, eam de ſe hominum animis confirmauerat opinionem, vt cum eo Deus loqui crederetur, & in eius verbo mortui ſuſcitarentur; & per hanc opinionem captis animis in Bononienſis vrbis dominatum ſe inſinuauit, annúmque in ea egit armis ſeptus: ita vt in vrbe manerent, eáque pellerentur quos ipſe aut gratos Deo, aut inuiſos, tanquam diuinitus moneretur, adfirmaret.

a lib. 1. c. 1. ex Guidone Bonatto.

Refert P. Crinitus[b] ex D. Auguſtino & Hieronymo Sarabaitarum ſacerdotum hypocriſim, & impoſturam, quibus abutebantur ad corrodendas pecunias. Sarabaitæ ſacerdotes tales ſunt, inquit D. Auguſtinus, vt eorum genus omni ſtudio atque affectu ſit euitandum. Ipſi denique in Ægypto poſiti ſunt, in foraminibus petrarum habitantes: induti ferarum & boum pellibus, cincti funibus palmarum, ſpinas ad calcanea portantes ad cingulum ligatas, diſcalceati & ſanguine cruentati, ca- B uernis exeuntes ad feſtum Scenophagiæ pergunt Hieroſolymam, & ſancta ſanctorum intrantes, paupertatem & abſtinentiam prædicānt à ſe ſeruaſi; tum barbam ſpectante populo, ibidem acriter peruellunt: itaque nummis tali aſtu & commento adeptis in ſuam regionem remeant, & in lætitia & dapibus epulantur. Hos nolite, obſecro, imitari, quia non beatos illos, ſed in magnis ſuppliciis damnatos, meritò eſſe prædicamus.

b Crinitus lib. 1. de honeſta diſciplina c. 1.

Remedia contra prædictas aut ſimiles impoſturas.

CAPVT XII.

REMEDIVM præcipuum contra impoſturas ambitioſorum hominum & cupidorum, aſpirantiúmque ad dignitates, ſumendum eſt ex generali regula[c], probandos eſſe ſpiritus antequam eis C credatur, ſi ex Deo ſint. Dehinc ſeparanda cauſa publica à priuata; in quantum enim huiuſmodi homines cauſæ publicæ fauent, laudandi ſequendíve ſunt: ſed dum illam cauſam ad priuatum commodum transferre ſatagunt, expellendi, aliíque pro eadem cauſa ſubrogandi: nec exprobratio quam in ore habent metuenda, quòd populum ingratum dicant, qui non agnoſcat beneficium ab illis datum, quæ defenſio vel techna ſuccedit ineſcationi vel prætextui defenſionis religionis, vel ob quam impoſtores dominationes ambientes & beneficiis quibuſdam ineſcantes populos, ſolent paulatim ad ſe vtilitatem transferre, donec occuparint tyrannidem. Intrant enim vt vulpes, regnant vt leones, & depoſita perſona ouis apparent quales ſunt, nempe lupi rapaces, & poſtea etiam moriuntur vt canes. Sic Abſalon vt regnum paternum occuparet, poſtquam fecit ſibi currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum, mane conſurgens ſtabat iuxta introitum portæ in via, & omnem virum qui habebat negotium, vt veniret ad regis iudicium vocabat ad ſe, & dicebat de qua ciuitate es tu? Qui dicebat ex vna tribu ego ſum ſeruus tuus. Reſpondebátque Abſalon, videntur ſermones tui boni & iuſti, ſed non eſt qui te audiat conſtitutus à rege, dicebátque Abſalon, quis me conſtituat iudicem ſuper terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium & iuſtè iudicem? Sed & cùm accederet ad eum homo vt ſalutaret illum, extendebat manum ſuam, & apprehendens oſculabatur eum, faciebátque hoc omni Iſraël venienti ad iudicium vt audiretur à rege, & ſollicitabat corda virorum Iſraël. Poſtea verò cùm iam illis præludiis demulſiſſet populum, prætextu religionis & voti ſoluendi, voluit ſibi vſurpare regnum, cúmque immolaret victimas facta eſt

c 1. epiſt. Diui Iohannis c. 4.

coniuratio

coniuratio, valida, quæ ſunt verba cap. 15. libri 2. Regum. Vnde perſecutio acerrima ſecuta eſt contra Dauid patrem, donec prelio ſuperatus fuit Abſalon, & debitas pœnas ex abore ſuſpẽſus luit, & haſta transfixus eſt [a], & populus recognoſcens technas impoſtoris Abſalonis rediit ad ſuũ principem. Et hæc ſunt initia, progreſſus, & finis tyrãnorum, quibus vigilantem principem, verum proſpicere oportet, ſi regnum ſaluámq; velit ſuam rempublicam. In primis enim obſequiis principem demulcentes & gratiam eius venantur: vbi autem mentem eius faſcinarunt ſibi committi poteſtatem in populum contendunt, & nunc illam, nunc hanc præcipuam dominationem aucupantur. Vbi verò iam præpoſituras & authoritatem acceperint, præſtantiores & fideliores principi detrudunt poteſtate ſi ſibi conciliare nequeant, alios ſibi beneficiis obſtringunt non de ſuo ſed de principis bonis, ſe tamen ea de ſuo largiri perſuadent, vel promouere: bonos quos ſibi obſtaturos præuident, calumniantur, & in eos principes prouocant, & principum odiis & inimicitiis parua, vel nulla occaſione, ab aula, honoribus, muneribus explodunt. Populum demulcent interim beneficiis, vt dixi non ſuis, ſed principis ex bonis, ſuo tamen nomine, & vbi iam conſequuti ſunt popularem auram & fauorem, in regem, aut principes incipiunt paulatim inuehi, in eos culpas omnes reiicientes, cur magis fauere nequeant, quod tamen velle & ſummopere deſiderare obganniunt, & iurant quòd ſi daretur occaſio, auxilium ſe præſtaturos: idipſum ſtrenuè & ſumma cum populi vtilitate pollicentur & obteſtantur, ſed non poſſe manente regum & principum authoritate. Sic paulatim commouent populum, & minuont populi in ſuos principes legitimos amorem, in ſe transferentes. cum his proponunt, premi populum tributis, exactionibus indebitis, vitiis, luxuria, vel luxu principum, qui parùm curent quid patiatur populus, dummodo ſuis commodis inſeruiant & voluptatibus, hæcque clam ingerunt, & alios ſuæ factionis & ambitionis miniſtros qui idipſum faciant, ſubiiciunt. Populus autem qui beſtia multorum capitum eſt, leuior aura & fumo, flectitur, commouetur, & modum excutiendi iugum, libertatémque quam illi pollicentur, quærunt. eò autem adducti coniurationes fiunt, vel maximè prætextu religionis, accedunt ſubſcriptiones, collegia factionum, apparatus taciti bellorum, & ſubitò non præuidentibus principibus, tanta flamma quæ diu ſe continuit, emicat, & accendit paulatim rebellionis ignem & erumpit, principes incautos adoritur. Quòd ſi tributorum releuatio, vel alia cauſa obiecta populo eum non commouet: extrema ſed perniitioſa omnino excuſatio, & prætextus iniuſtitiæ religionis adiungitur: ob quam nec patri, nec matri, nec fratribus, nec principibus, imò, ſi illis credatur, nec Deo parcendum dicitur, vbi agitur de anima, de regno, gloria, & honore Dei. Hæc ſpecioſiſſima querela, quæ & doctiores & theologos conturbat, diſtrahit, diuidit, cœlum terræ miſcet, ſacraque prophanis, monaſteria deturpat, pios & bonos concitat. Videbis regulares armatos abiecto habitu, presbyteros cataphractos à cæde ad altare tranſeuntes, bonos Chriſtianos prædis, blaſphemiis aſſueſcere, diuites & minimè malos ad peram vſque & ſacculum & baculum excuti, dum ab iis pro tam ſancta quæſtione opem non eſſe denegandam illis perſuadent, & pro ea moriendum. Interim autem contrà, videbis in turbido hoc ſtatu, factioſos pauperes & mendicos prædationibus ditari, opibus augeri, & ex populi phreneſi, dum oculi illorum perſtringuntur, ſpolia opipara colligi. Phreneſim dico: ſi enim mente conſtarent, cernerent malum præſentaneum, & quod pro vno tributo leui, quod innouatores cauſati ſunt, non ferendum continuis exactionibus ob bellum, veluti ab hirudinibus ad poſtremum bolum & ſanguinem vſque exugi, quò cùm reducti ſunt, incipiunt reſipiſcere, ſed ſerò ſapiunt Phryges, exemplum verè deſcriptum in Abſalone reliquit Deus, vt aptius non potuerit conuenire. exempla & alia quoque iam antea expoſita, confirmationem adferunt.

a 2 reg c. 18.

2 Cæterùm remedia ſingulis initio, progreſſui & fini quærere oportet conuenientia. Quidam enim apertè ſe ex voluntate Dei audacter dicunt ad reges deiiciendos miſſos & puniendos, vt Cyrus. Quidam flagellum iræ Dei, vt Atila: quidam iram Dei, vt Tamburlanes.

Et iſti vi & aperto marte aggreſſi ſunt finitimos, vel ſuos principes; contra quos primum remedium eſt, vt populus vitam in melius mutet, & reſipiſcat à peccatis, & redeat in viam mandatorum Dei, vt quæ Dei permiſſione flagella immiſſa ſunt, eius miſericordia ſubmoueantur, ſicque ad auxilium Dei præcipuè recurrendum, & humana media ad defenſionem & repulſionem inimici conceſſa, ſumenda.

3 Qui autem callidè fucum addunt religionis ad vſurpandam tyrannidem: & qui prætextu eius vtuntur ad mala exequenda, magis obſeruãdi ſunt, & inquirendum primò, num vita & facta reſpondeant verbis. facilis enim eſt coniectura animi fraudulenti, aliter viuere aut agere, quàm loqui. Atque præludia illorum ſunt præſcindenda antequam ſerpant. nec temerè credendum, ſed conſilium opportunè adhibendum.

Princépſque qui ſuſpectos habet ea de re aliquos, probare debet ingenia eorum accuratè ſecretò, & ſi fieri poſſit potiùs per ſeipſũ, quàm per alios, ne detegatur eius mens, & ne contra illam dolis maioribus ſuſpecti ſe premuniant. Sunt enim qui aliquid tam graue moliuntur ſemper in ſpecula, & exploratores conſiliorum habent aulicorum & principalium, vt ex omnibus tanquam chamæleontes, ad omnia donec inſtituta perfecerint, colores mutent verſipelles.

4 Erant apud Romanos à Cæſaribus conſtituti, qui rectorum prouinciarum & magiſtratuum perinde ac priuatorum actus & commiſſa ſcrutarentur, & deferrent, qui & officia dicebãtur, vt in l. vnic. de priua. carcer C. l. ea quidẽ, de accuſation. Crepũdia huius temeritatis & maiora audẽdi deprehendi poſſunt. Si quis velit poteſtatẽ ſibi datã retinere, ſi nolit parem aut ſucceſſorem habere, ſi maiora quàm poteſtas habeat vſurpare: ſi populum nitatur omnibus modis ſibi conciliare: quibus omnibus prudentiſſimi principes, & reſpublicæ antiquæ firmiſſimis legibus, & pœnis occurrerunt.

5 Conſtituerunt quoque, ne poteſtates in perpetuum darentur ſed eſſent temporales, vt Iulius Cæſar; quia nouerat ſe in poteſtatem erectã ob nimiã imperãdi licentiã cõceſſã, ſtatuit lege ne

quis omnino prætor anno, cõſul biennio amplius à ſuo magiſtratu cõtinuo imperaret [a]. Nec etiam [b] dictatura, quæ erat ſumma poteſtas, vltra ſex menſes dabatur.

a Dio Caſſius lib. 43.
b vt idem ait lib. 36.

Scribit & Caſſiodorus libr. 6. variatum & 7. in forma præſidiatus, rectutas prouinciarum fuiſſe annuas tantùm Cic. 3. de legibus legem 12. tab. refert, *Eundem magiſtratum ni interfuerint decem anni, ne quis caperet, ciuitatem annali lege ſeruanto.*

Dabant ſucceſſores maioribus poteſtatibus antiqui non tantùm Romani, ſed & alij, ne vſurpata poteſtas in tyrannidem conſurgeret: criménque maieſtatis erat, cùm ſucceſſum eſſet, de prouincia non diſceſſiſſe, aut exercitum ſucceſſori non tradidiſſe [c]. Eóque nomine accuſatus eſt Epaminundas à Thebanis, vt ſcribit Æmilius Probus in eius vita. Et Xenophon in 7. & alij.

c l. 2. & l. 3. ad leg. Iul. maieſt. P.

6 Cautum & aliquando ad euitandas populi ineſcationes, & ne facilis eſſet ad ambitionẽ aſcenſus per populi fauorem: ne vlli patriæ ſuæ adminiſtratio, ſine ſpeciali principis permiſſu permitteretur [d], quod & fuit conſtitutum quondam à Philippo Pulchro rege Galliarum anno, 1302. à Carolo 5. anno 1366. Quamuis hodie non obſeruetur.

d l. f. c. de crimi. ſacrileg.

7 Non permittebant etiam populum deliniri vel in ſuas partes addicere donis & largitionibus: vel fauorem eius præter communem modum aucupari.

Et Commodus Cæſar, capite plecti iuſſit Cleandrum Phrygem genere, præfectum militum & cubiculi ſui, quòd copiam multã frumenti coegiſſet, vt tẽpore famis, fauorem populi ineſcaret pro ſuo imperio dum illud largiretur, ſocijque & filij eius vnà interfecti, & corpora eorum in cloacas proiecta, vt ſcribit Herodianus [e].

e In 1.

8 Cornelius Gallus Ægypti prouinciæ præfectus, ignominia notatus eſt, vetitúmque ab Auguſto ne reus poſtea prouinciam eandem obtineret, quòd vltra, quòd ſe geſſiſſet inſolentiùs quàm par erat, ſtatuas etiam ſibi locari paſſus eſſet & pyramides in altum tolli, quibus à ſe geſta continerentur, vt refert Dio lib. 53.

9 Et Lucilius Capito procurator Aſiæ ſub Tiberio accuſatus eſt in ſenatu à prouincialibus, quòd vim prætoris vſurpaſſet, militúmque manu ad comitatum vſus fuiſſet, & conuictus in exilium miſſus fuit [f].

f Vt ſcribit Cornelius Tacitus lib. 4.

10 Apud Athenienſes ceteráſque reſpublicas, quæ populari adminiſtratione regebantur, qui ob amicos, diuitias, aliámve potentiam excellebant relegabantur extra ciuitatem ad tempus: non ad criminis improbitatem caſtigandam, ſed ad potentiam moderãdam, ne ad dominationem occupandam efficerentur potentiores, vt ſcribit Ariſtot. [g] quod iudicium Athenienſibus dicebatur oſtraciſmus, quo Themiſtocles, Cimon, & Ariſtides multati fuerunt, vt ex eorum vitis liquet. eodémque iudicio dicto Petaliſmo, vſi Syracuſani in nimium potentes ciues [h].

g Lib. 2. polit.

h Vt ait Diod. Siculus in 11.

[11] Præcautio illa ſalubris & reipublicæ, & principibus, & ſtudioſè obſeruanda. Talis enim eſt plebs quælibet ac turba, vt facilè fallatur, & ad quiduis inducatur: vnde illi frequenter idem quod mari accidit. Quemadmodum enim mare ſua natura innoxium eſt rectè vtentibus & firmum, ſi verò violenti flatus in illud irruerint, tale redditur vtentibus quales ſunt venti à quibus circumquaque impellitur: ita & multitudo talis redditur vtentibus, quales habet duces & conſiliarios, vt aiebat Publius eximius dux Romanorum militibus deſerere volentibus in Iberia [i]. Moderanda erit etiam ſuperbia titulorum officiorum, quibus plebs ſine iudicio plus quam ſit poteſtatis, ei tribuit. Et proinde laudatur à Plutarcho Cato Vticenſis, quòd quæſtor factus ſcribarum, officiorum, aliorúmque generis eiuſdem, minuerit eam prærogatiuam quam longo tempore vſurpauerant: iuſſit enim miniſtros non magiſtros ſe eſſe meminiſſent.

i Apud Polybium lib. 11.

12 Nec vltio inſuper tantæ proditionis & ineſcationis populi producenda, vbi detecta, ne coniurantium turbæ arma capiant, nec audiendæ excuſationes, quòd olim tales viri qui authores factionis ſibi ſub ſpecie libertatis, vel religionis populum conciliarunt in perniciem reipublicæ, vtiles & reipublicæ propugnatores fuerint, & quòd inde mereantur laudem & remunerationem. Nam hîc vtendum erit conſilio & ratione Romanorum, qui M. Manlium vnde Gallos depulerat, inde præcipitarunt; quia fortiter defenſam libertatem nefariè opprimere conatus fuerit: cuius iuſtæ vltionis nimirum præfatio hæc fuit: *Manlius eras mihi cùm præcipites agebas Senones: poſtquam mutari cœpiſti, vnus factus es mihi ex Senonibus.* Atque huius ſupplicio æternæ memoriæ nota inſerta eſt. Propter illum enim lege ſanciri placuit, ne quis patritius in arce, aut capitolio habitaret, vt ſcriptum apud Liuium in 6. Plutarchus in Camillo, Zonaram, & Valer. Maximum lib. 6. cap. 3. refert quoque Valer. Maxim. [k] parem indignationem ciuitatis aduerſus Spurium Caſſium erupiſſe, cui plus ſuſpicio conceptæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici conſulatus ac duo ſpecioſiſſimi triumphi profuerint. Senatus enim populúſque Romanus non contentus capitali iudicio eum afficere; interempto, domum ſuperiecit, vt pœnatium quoque ſtrage puniretur. In ſolo autem ædem Telluris fecit, & quod prius domicilium impotentis viri fuerat, religioſæ ſecuritatis monumentum fuit. quæ & referunt Liuius in 2. Dionyſius Halicarnaſſ. in 8. Cicero pro domo ſua. Eadem auſum Spurium Mellium conſimili exitu patria multant. Liuius in 4. Cicero pro domo ſua. Alia huiuſmodi ſeueritatis iuſtæ exempla in citato loco refert Valerius & alij, quæ prætermitto.

k prædicto loco.

13 Poterit iuuare principem legitimum in præcauenda proditione & rebellione, cùm eam aliquo modo ſuboluerit: Si comitia, quæ vocant ſtatus, haberi & cogi mandauerit, & ſi illis adfuerit, intelliget namque quid noui quiſque in prouinciis moliatur, & de his quos habet ſuſpectos, clam & inquiſitione facta apertius per ſe cognoſcet, intelliget politiam ſui regni, ſubditorum deuotionem, vel alienationem à ſe, cauſam & authores, & ita medebitur ſingulis, & inſtitutas coniurationes præuidebit & præcauebit. Sic principes, imperatores & reges, his publicis conuentibus veluti comitiis & conſiliis vſi, optimè ſibi commiſſos populos rexerunt: nec erat vnus annus tempore Francorum regum, Pipini, Caroli Magni, Ludouici pij & ſequentium imperatorum, qui non haberet concilium huiuſmodi & conuentum in aliqua parte regni ſolemniter indictum & peractum, vbi rex aut Imperator munera conſueta ex toto regno & imperio ſuſcipiebat, & ſingulorum cauſas audiebat: de procerum, comitum, ducum, & regum, vaſſallorum negotiis, iniuriis, publico conſilio iudicabat, oppreſſiones populi releuabat, de bello ineundo, mouendóve exercitu, & in ſumma de priuatis publicíſque negotiis in maie-

ſtatis

ſtatis throno decernebat, vt olim Romulus ad- A hibitis curiis populi de bello quoque ſtatuebat, vt liquet de antiquis Francis ex annalibus prædictorum regum & imperatorum: de Romulo ex Dionyſ. Halicarnaſſeo & aliis.

14 Hic tamen cautè agendum, neque tantum deferendum comitiis iſtis, vt regia maieſtas libera non ſit, neque hic ſtatus aut comitia quæ colligi poſſunt à ſolo principe quamdiu vult ſuo compos, tantum robur habere debent, vel ſibi vſurpare, vt imperare velint principi, cùm tantùm conueniant à principe loco conſilij, & vt audiat ab eis ſi quid prouincia quælibet habeat, quod remedio indigeat; ſicut dicimus ſummum pontificem concilia generalia cogere, non vt ei imperent, ſed vt quæ commodiora ſunt, quæve ſtatuenda & corrigenda oſtendant & ille firmet: diſtinctioque ad- B hibenda eſt inter comitia quæ fiunt à populo libero, & ciuitatibus ab imperio ſuperioris ſolutis: & ea quæ fiunt ſub monarcha & rege, qui non habet ſuperiorem, vt dicitur de rege Galliarum [a].

a in c. per venerabilem qui filij ſint legit.

Si quidem in democratia ſeu populica republica, comitiorum ſuffragia legem faciunt, vt olim quando Roma regebatur ea forma reipublicæ. Et apud Græcos quando ciuitates erant ſui iuris, ſeptem conueniebant apud Trœzenam, vbi erat aſylum Neptuni. Et apud Onchestum in Cadmea duodecim primùm conueniebant ciuitates, & poſtea plures, vel Pylagoram ſeu legatum bis in anno autumno & vere mittebant ad Amphyctionum conuentum habitum ad Thermopylas, vbi tractabatur de communibus negotiis Græciæ, vt eſt apud Strabonem [b]. Quemadmodum & in Germania C ſunt ea ratione dietæ, conuentus gentium liberarum. Quæ forma comitiorum non poteſt admitti, manente rata majeſtate regia & ſine præiudicio eius monarchiæ, in populo, vbi eſt aliter viuendum ſub voluntate regis [c]. fuit enim lex regia lata ex conſenſu populi, vel tacitè vel expreſsè admiſſa monarchia, per quam populus omnem poteſtatem quam habebat, in principem tranſtulit, vt latè docuimus [d]. Ita ſubditorum lex eſt obedire, præpoſitorum imperare, vt omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. non eſt enim poteſtas niſi à Domino: & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit. lex præcipua & fundamentalis monarchiæ eſt. imperandi poteſtas abſoluta data principi ex conſenſu populi: vt tyrannidis violenta ſibi vindicata poteſtas, & eam legem ſine populi vſurpare conſenſu.

b lib. 8. & 9.

c 1. Reg. c. 8.

d lib. 47. ſyntagma c. 20.

15 Fuit autem magis probata poteſtas monarchica, quàm democratiæ aut ariſtocratiæ: & proinde curandum eſt, vt ea nouis ſeditioſorum & ambitioſorum cuniculis, non ſubruatur. Tum quia melior, tum etiam quòd omnis innouatio reipublicæ, trahit ſecum ingentes miſerias, ſtrages & populi calamitates, & ea quæ ex bellis ſolent crudelibus oriri: vt melius viſum fuerit aliquando, malam rempublicam retinere & vt licet emendare, quàm nouam introducere: cùm enim fundamentales leges rerum publicarum ſubmouentur; neceſſarium eſt, vt omnia quæ ſuperædificata ſunt ruant, & omnia conturbentur cum iactura omnium non ſolùm malorum, ſed etiam bonorum: reſtat enim ſublata anima eius reipublicæ confuſæ ferale cadauer, canibus & feris laniandum expoſitum; quippe quia ſublatis illis legibus, peſſimorum quilibet ſibi omnia licere ex arbitrio exiſtimat, & dum poſt ſublatas primas leges aliæ inſtitui cu- A rantur, interim in interregno populus ſine fræno, ſine duce certo, mutuis ſeditionibus ſe lacerat, & in ſeipſum manus conuertit: audaciores & peiores, & vis omnis dominatum vt tyrannidem exercent: vnde adhuc nihil miſerius, quam ipſa victoria vtiri poteſt: quæ etiam ſi ad meliores recidat, tamen eos ipſos impotentiores & ferociores reddit, vt quamuis natura tales non ſint, neceſſitate tamen eſſe cogantur. Multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, facienda ſunt, vt ait Cicero [e].

e 4. lib. epiſt. famil. epiſtola ad Marcellum ſcripta

16 Princeps itaque ſollicitè animaduerteret, ſi qui ſint qui ad defectionem populum concitent. Populum ipſe vt filios habebit; ſpecies enim regni habet paſtoris, & patris officium: at ad ſuperbiam eum prugredi pati non debet, & inſurgen- B tes ab initio opprimet. beſtia enim eſt multorum capitum. docendus populus non ſequendus rationes adfert cap. Oſius de electio. quòd eius conſilium inſtabile ſit, varium, deſultorium, corruptioni per preces, pretium, odium, obnoxium. vt vanæ etiam populi, ſeu plebis maximè voces non dicantur audiendæ [f]. Plebs leuis, ad ſeditiones prona, ſuis vtilitatibus ſæpiùs aduerſaria, inconſultáque, vt non immeritò apud antiquos Gallos penè ſeruorum loco haberetur, & nihil auderet per ſe & nulli conſilio adhiberetur. Multò minùs in conuentibus generalibus, quos Druidæ certo tempore anni congregabant in finibus Carnutum, quæ regio media totius Galliæ habebatur, quo vndique qui controuerſias habebant confluebant, & iudiciis decretíſque Druidum parebant, vt refert Iulius Cæſar [g].

f l. 1. decurionum, de pœnis C.

g Lib. 6. de bello Gallico.

C 17 Obſeruaui plerunque ambitioſos homines, qui bene conſtitutas reſpublicas regias ambierunt in ſuas trahere partes, populum & plebem primùm in ſuos principes commouiſſe; dehinc velut ad pileum & libertatem eos prouocaſſe, non in fauorem ipſius verè populi, ſed ſui ipſius vtilitatem, vt duces fierent rebellium, & poſtea armati principatum inuaderent: dulce nomen democratiæ, ſed vtilior monarchia. Neque in magnis & arduis negotiis, potuit Democratia Romanorum ſibi plenè conſulere, quin neceſſariò, poſtquã popularis adminiſtrationis variam aleam experta eſt, coacta ſit ad monarchiam redire, & ita deſiſtens ab ea monarchia per gradus ſemper lapſa eſt in peius, & poſt tentatas alias ſpecies tandem rediit ad eam vt neceſſariam & faciliorem. Vagus populus primùm ad Romulum & ſe- D quentes confugit, poſtea excuſſo iugo regio prætextu ſuperbiæ & luxuriæ Tarquinij, tentauit per conſules, regimen inire & per comitia, rurſum per decemuiros, & his quoque faſtidiris, rediit ad conſules, & ex conſulibus, neceſſariò ad vnius dictatoris imperium ſemeſtre: poſtea ad Conſules, Tribunos & Prætores. Et tandem ad illam regiam dignitatem, cuius nomen quidem exoſum habebat, ſed vtilitate compulſus ſub alio titulo imperatoris; ſub Auguſto eandem recepit, & omnem poteſtatem in eum tranſtulit, ad tempus primùm decennij, poſtea in perpetuum, vt ait Zonaras, & alij claſſici hiſtoriographi Romanorum. Populi ſeu principatus democratiæ, vt ait Dio Caſſius lib. 44. in republica ſpecioſum nomen habet, videtúrque ex legum æqualitate non plus vni quàm alteri tribuere; verùm reipſa comprobatur, nihil ei cum ſua appellatione conuenire. Contra monarchiæ nomen, auditu difficile, penes vnum tamen ſummam eſſe reipublicæ, con-

NN 4 duci

ducibile omniũ maximè eſt. Facilius enim quiſpiã vnus vir bonus, quàm plures reperitur. Et ſi illum difficile inuenire quis putet: neceſſe eſt vt fateatur, & plures inueniri difficilius.

Non hîc diſputo de comitiis, ſeu conuentibus ſtatuum, in regnis etiam liberis habendis, quæ neceſſariò congregantur ad conſulendum ſecundum leges regni, non contrà, quid ſtatuendum ſit: veluti ſi interregnum ſit nullo exiſtente rege, vel nullo ſucceſſuro, ſi regnũ ſit ſucceſſiuum, vel ſi ſit electiuum, nullo adhuc electo, vel ſi rex ſit mente captus, ſi minor, vel infans, ſi ab hoſtibus captus. nam de his loqui non eſt inſtitutum, quia neceſſariò colligi tunc & aduocari & conuenire debent; ſed ago de comitiis non conuocandis, vel non ſequendis, vbi ſuſpicio, de proditione, vel defectione, vel coniuratione, principis mentem præmonuerit, niſi putet per eadem comitia poſſe malis commodiùs occurri; quo caſu rectiùs faciet ſi in conſilium omnes adhibeat, & fideles præcautionibus præmuniat, & locum tutiſſimum comitiis imperet & eligat. Omnium horum, & proditionis, ſeu factionis, & præcautionis vnum mihi ſufficiet Ludouici pij imperatoris filij Caroli magni adferre exemplum, quod abundè deſcriptum inueniet lector in annalibus Germanicis excuſſis poſt Eginhartum, continentes annos Pipini, Caroli magni, Ludouici pij, qui deſcripti feruntur à quodam erudito Aſtrologo qui fuit tempore ipſius Ludouici pij, eiuſque aulicus.

18 In his ergo anno 829. ſcribitur tunc circa tẽpus quadrageſimale cùm imperator Ludouicus Pius loca circumiacentia mari peragraret, principes factionis in eum iniquè occultatum diu virus detexiſſe. adfert autem initium & progreſſum cõiurationis his verbis, *Et primum quidem* inquit, *inter ſe primores quodam fœdere coniurant: deinde minores ſibi aggregant, quorum pars mutationis ſemper cupida more canum auiumque rapacium, alienum, detrimentum, ſuum quarunt ſupplementi augmentum. Freti ergo multitudine & aſſenſu plurimorum, filium imperatoris Pipinum adeunt, prætendentes abiectionem ſui, morum Bernhardi inſolentiam cui fauebat imperator, deſpectionem cæterorum. Aſſerentes etiam eum, quod dictu nefas eſt, thori inceſtatorem paterni, patrem verò adeo quibuſdam illuſum præſtigiis, vt hac non modò vindicare, ſed nec aduertere poſſit. Oportere ergo, dicebant, bonum filium indigne ferre dedecus paternum, ablatiſque è medio talibus patrem reſtituere, & menti, & dignitati,* &c. Addit eo prætextu coniurantes, & in patrem imperatorem, filios concitaſſe, vt deturbarent poteſtate. Et poſtea in anno 830. ſubiicit, *Cùm autem inſtaret autumnalis temperies, hi qui Imperatori contraria ſentiebant, alicubi in Francia conuentum generalem volebant, Imperator autem clanculum obnitebatur, diffidens quidem Francis, magiſque credens Germanis.* (& hîc notanda præcautio Imperatoris) *obtinuit tamen ſententia Imperatoris, vt Neomags populus conueniret. Veritus però ne multitudo contrariorum ſuperaret paucitatem fidelium ſuorum, iuſſit vt vniuſquiſque ad idem veniẽs placitum ſimplici veheretur comitatu: præcepit etiam comitem Lambertum ſinium ſibi deputatorum cuſtodiam habere, cui Helyſacharem abbatem iuris reddendi cauſa adiunxit* (hi erant aduerſarij.) *Tandem ergo Neomagum ventum eſt, omniſque Germania eo confluxit auxilio Imperatori futura. Imperator autem volens adhuc vires aduerſariorum attenuare, Hilduinum abbatem culpans interrogabat, cur cùm ſimpliciter venire iuſſus ſit, hoſtiliter aduenerit: qui cum negare nequiret continuò ex palatio exire iuſſus eſt, & cum pau-*

A *ciſſimis hominibus iuxtà Padabrunam, in expeditionali hyemare tabernaculo. Valah abbas iuſſus eſt ad monaſterium redire Corbeia, ibique regulariter obſeruari. Hæc cùm hi qui Imperatori aduerſabantur conuenerant, viderent, ad deſperationem vltimam fractis viribus, ſeſe verterunt. denique per totam noctem coeuntes,* &c. Sicque diſſipata fuit coniuratio. Et in annis ſequent. refertur detectio plenior, & clementia Ludouici: quę quia nimia fuit in reos maieſtatis, fuit occaſio cur iterum illum aggreſſi ſunt vſque ad deiectionem & depoſitionem ab imperio, donec ex monaſterio, cui addictus erat, fuit ope ſuorum fidelium in ſedem reſtitutus. Atque in hoc exemplo elucet coniuratio, deceptio populi, impoſturæ, quibus perſuadere voluerunt deponendum Imperatorem, & comitiorum prætextus, & remedium quo cautè vſus eſt Imperator.

Sed & conſtat, in quo poſtea peccauerit Im-
B perator, quòd non condignis pœnis vſus fuerit. Quamobrem coniuratores tam clementer habiti non depoſuerunt, ſed deſtiterunt animum coniurandi. Atque cùm viderent adhuc multitudinem reliquam Germanorum partes Imperatoris ſequi, ad vltimam fraudem & machinam peruenerunt, nempe ad prætextum religionis, vt eo prætextu animos ſubditorum reliquorum, à ſuo legitimo principe auocarent: & proinde, vt in prædictis annalibus dicitur, anno 833. *Veriti inauditi ſceleris conſpiratores, ne verſa vice retro lapſa ferrentur quæ geſta erant, callido, vt ſibi viſum eſt, cum aliquibus epiſcoporum vtuntur conſilio, vt pro his de quibus iam pœnitentiam egerat Imperator, iterum publica pœnitentia, armis depoſitis irreuocabiliter, quodam modo eccleſiæ ſatisfacere iudicaretur. (cùm tamen & leges forenſes, non contra vnam culpam ſemel commiſſam bis inuehantur, & lex noſtra habeat, bis non iudicari delictum.)*
C *Cui iudicio pauci contradixere, plures aſſenſum præbuere maxima pars (vt aſſolet in talibus) ne primores offenderent, verbo tenus conſenſere. Et ita damnatum & abſentem, & inauditum, neque confitentem, neque conuictum, ante corpus ſancti Medardi confeſſoris & ſancti Sebaſtiani martyris, arma deponere cogunt, pullāque indutum veſte, adhibita magna cuſtodia ſub tectum quoddam detrudunt &c.* Grauiſſima occaſio ſeparandi populum hæc fuit, prætextu cauſæ religionis, donec populus ad ſe conuerſus cognouit impoſturam, & totis viribus poſtea reſtituit loco ſuum Imperatorem, vt eodem anno, & ſequenti 834. notatur.

19 Vidimus non ſine lacrymis in Gallia, & Germania hunc prætextum religionis populum
D demulſiſſe & armaſſe, perſuaſum à ſeditioſis contra legitimos principes, tandem & perſonatam cauſam detectam, euanuiſſe cum ſuis authoribus: non tamen omnino: fieri enim non potuit, vt ex tantis incendiis veſtigia cinerum ſaltem, & ibi latentes ſcintillæ non remanſerint. Sic tempore Moyſis viri mitiſſimi & electi à Deo, Chore, Datham, Abiron, & Hon, ambientes dominationem, factiones contra Moyſem inierunt, & in ſuas partes traxerunt ducentos etiam quinquaginta viros proceres ſynagogæ, & qui tempore conſilij per nomina vocabantur: & prætextum religionis addiderunt, dicentes aduersùs Moyſem & Aaron, *Sufficiat vobis, quòd omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus: cur eleuamini ſuper populum Do-* a Numer. 16
mini &c. [a] in quibus verbis notabis hos defectionis à Moyſe & Aaron authores primum deliniiſſe populum, & ad libertatis cauſam & à ſubiectione ducis legitimi voluiſſe retrahere,

quia

quia perſuaſerant æquales Moyſi, eiuſdémque ſanctitatis eum eſſe: & tamen finis erat, vt ipſi ſibi dominationem vſurparent, fictione defenſionis, & quòd in libertatem eos aſſeruiſſent, qua techna vſi prædicatores & ſectatores falſæ libertatis etiam euangelicæ. Quemadmodum & [a] Maria ſoror Moſis & Aaron conſpirantes contra Moſem locuti ſunt irati in eum propter vxorē Æthiopiſſam, & prætenderunt cauſam religionis, dicentes, *Num per ſolum Moyſem locutus eſt Dominus, nonne & nobis ſimiliter eſt loquutus?* Quorum tamen ſuperbiam Deus vindicauit, vt & illam Chore, Datanis & Abyronis, in prædictis locis, ipſéque Moyſis viriliter executus eſt vltionem à Domino impoſitam & indictam, vt & principes quoque Germani, aduerſum turbam libertatis euangelicæ temerè & ſeditioſe contra legem diuinam aſſertricem; quos & principes alij imitari debent ſtrenuè, & huiuſmodi initiis & progreſſibus ſollicitè obſiſtere, ſi ſaluam, ſartam tectamve velint, & reipublicæ ſibi commiſſæ adminiſtrationē conſeruare deſiderent.

[a] Numer. c. 11.

20 Cæterùm quod pertinet ad impoſturas, per quas prætextu religionis olim principes populos ineſcarunt tempore idololatriæ, & poſtea, remedia hodie promptiora ſunt & præcautiones quàm olim; vt enim olim ſuperſtitio & dæmonum deceptio, facile nouas & multiplices de religione inculcabat hominibus opiniones, nulla vera aut certa apud illos exiſtente, ſic facilè principes poterant ex ea quod volebant perſuadere. At hodie inter Chriſtianos certa fides, de Deo certa nobis dogmata, quæ habent regulas, quibus ſuperſtitiones, hypocryſes, & hæreſes breui tempore & modico negotio deregi poſſunt, niſi vis aut furor obſtiterit ſeditioſorum & ſchiſmaticorum.

21 Chriſtiani etiam principes, ſi verè Chriſtiani ſunt, qui animæ immortalitatem norunt vel noſſe debent, quíve credunt iudicium futurum ante tribunal Dei & regum & reliquorum, in quo omnia occulta manifeſta fiant, quique poſt hoc vel vitam æternam vel ſupplicium æternum, prout quiſque in corpore ſuo geſſerit, norunt parari; non ſolent huiuſmodi impoſturis & falſis perſuaſionibus & exterioribus ſimulationibus religionis, imponere populis: cùm quia ita ſciunt populum eſſe Chriſtianum; tum etiam quia norunt omnia Deo nuda & aperta eſſe, & ſecreta cordis & cogitationum illi patere, & quòd, ſi ſimulent ſe verè religionem amplecti exteriùs, interiùs autem ſint alij, iam Dei iudicium vident inſtare, vel in barathrum neceſſe eſt incidere eos malorum, vt Deum non credant. ſi enim credant eſſe, nunquam in religióne mentiendum eſſe, vel ratione impulſi naturali, neque imponendum proculdubio in mentem veniet. Scio quid Machiauellus, vir pernitioſiſſimus, voluerit principibus perſuadere, lib 4. de principe cap. 18. ſufficere principi, ſi quod pertinet ad exteriora, habeatur pius & religioſus, & ſi talis non ſit, vt decipiat multitudinem talem eum arbitrantem. Scio etiam quod idem furcifer & ſacrilegus ſcripſerit libro 1. capitib. 12. 13. 14. principem probare debere falſa miracula in populo, vt deuotionem populi augeat: deberéque imitari antiquos principes, qui ad excitandos milites & ſubditos ad obedientiam & pugnam, falſis vtebantur reuelationibus, vt tanquam à numine dictatis. Scio & plura alia his peiora addita, quæ à pluribus in praxim non ſine abominabili exemplo & malo reipublicæ adducantur. Sed quid mihi cum atheis? Si enim crederent Deū eſſe, ſi mandata eius reuererentur, & ſequerentur, tantas blaſphemias nō admiſiſſent.

Præceptum primum, *Non habebis deos alienos coram me* [b], *diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, tota anima, totis viribus.* & aliud, *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum.* Deut. 20. repugnant ex diametro. Item quod ſcriptum D. Matthæi c. 22. Marci 12. D. Lucæ c. 10.

[b] in L. Dei B. nedi 20. & c. ut. 6. Deute. c. 5.

Miracula fingere, tribuere ſanctis & Deo quæ non adſunt, hoc eſt fingere deos, ad idololatriam declinare: vouum dicere, aliud facere in religione, hoc eſt ſine religione eſſe; nemo enim poteſt duobus dominis ſeruire, nemo mendacium & veritatem aſſerere [c].

[c] D. Matth. c. 6.

Non ſunt facienda mala vt inde eueniant bona [d]. Et melius eſt ſcandalum naſci, quàm metu eius veritatem omittere [e].

[d] vt notat gloſ. ad l. qui ſub prætextu. C. de ſacroſanct. eccleſ. & c. magnopere ne cleric. vel monac. ſecu. neg. ſe immiſc.

[e] qui ſcandali zauerit de regulis iur. in ſex.

Atque aliud eſt loqui de principibus Ethnicis, qui nullam certam habebant religionem, & quam vellent poterant ſubditis perſuadere.

Aliud agere de principibus Chriſtianis, penes quos, vt apud omnem populum Chriſtianum, vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma.

Et penes quos non eſt arbitrium iudicandi de religione, ſed neceſſitas, ſi velint dici Chriſtiani, obſequendi ſanctæ matri apoſtolicæ & catholicæ eccleſiæ, quæ vna eſt & ſibi in omnibus conſentiens in vniuerſo orbe.

Et, vt ait D. Paul. ad Hebræos c. 10. verſ. 26. *Voluntariè peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio iudicij &c.*

Et ad Galatas 1. *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit.*

Admonetur & populus per Deum, cauere ab huiuſmodi ſimulatoribus religionis mendacibus [f]. *Si ſurrexerit in medio tui propheta, aut qui ſomnium ſe vidiſſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt: & dixerit tibi, eamus & ſequamur deos alienos quos ignoras, & ſeruiamus eis, non audies verba prophetæ illius, aut ſomniantis, quia tentat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat, num diligatis illum an non in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra.*

[f] Deuter. 13.

Admonetur & princeps Deutero. 17. c. vt poſtquam in ſolio ſederit, legis Dei volumen deſcriptum habeat, & legat illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Deum Dominum ſuum, & tenere legis præcepta.

Munus regis eſt dimittere ſacra & tractationem plenam religionis eccleſiæ, ſecundum eius & Dei præcepta viuere: in reliquo, non ſuperſtitionibus ſtudere, ſed arma ſtrenuè, quando, quomodo & contra quos oportet, tractare. Quemadmodum enim pro monſtro habetur videre monachos ſolitarios, perſonas eccleſiaſticas, arma mouere & curare, vel exercere: ſic pro monſtro mihi eſt, nec quicquam boni vnquam illinc ominandum puto, principem velle cum armis & ſecularibus negotiis, vnà profiteri regularium & ſolitariorum ſeu eccleſiaſticorum munus, & exercitia publicè; hæc enim non poſſunt hodie ſe compati: & qui ſuſcipit militiam cœleſtem, deſinit eſſe reipſa miles ſeculi [g], & amittit feuda factus clericus & ex militia cœleſti [h]; & alia eſt militia armata, alia cœleſtis [i]: ideo militans Deo minimè ſe negotiis ſecularibus implicat: ita nec ſecularis viciſſim rebus diuinis præſidere debet [k], Regi gladium materialem exercendum commiſit Deus. c. non ſolùm 23. q. 5. c. ſicut. c. quæſitum 23. q. 4.

[g] vnl. de vaſſallo milite qui arma depoſuit lib. 2. feud. t. 21.

[h] c. qui cleric. ſi de feudo eſt contrauerſ. fuerit &c. & c. ſ. an mutus vel aliter imperfectus &c. in li. feud.

[i] c. 19 reprehenſibile. 23. q. 8.

[k] c. ſ. quoniam idē mediator. 10. diſt.

Eccle

a §. 1. 23. q. 5. & c. authoritatem, 15. q. 6. ca. interfectores, §. in hoc. 23. q. 2.

Eccleſiaſticis gladium ſpiritualem [a].

Vterque quidem gladius ad Chriſtianam perfectionem & vitam pertinet, & ſe mutuò iuuant, vt ambæ in hac cauſa ſe fouent poteſtates [b].

b c. 8. quoniā idē 10. diſtin. c. cum ad verum, 96. diſtin.

c §. 1. quomodo oporteat, episcop. & ca in nouellis c. duo ſunt quippe, 96. diſt. c. humanum genus 2. diſtinct.

At duæ ſunt ſeparatæ poteſtates, duæ viuendi ſeiunctæ formulæ, duo maxima imperium & ſacerdotium [c].

Sed qui ſpiritualem gladium habet illum exercere ſolum debet, nec ſecularem vſurpare; & qui ſecularem habet, illo contentus, eccleſiaſticum iuuare non vſurpare debet, ſecularem militiam exercere: terram defendere, de prælijs tractare, & de armis, terrenæ poteſtatis eſt, & contra profeſſionem eccleſiaſtici ordinis [d].

d c. 1. 23. q. 8.

22 Erit & præcautio in poſterum contra has fictiones periculoſas principum, quærere præceptores qui ex tenellis principum plantis, hæc axiomata, blaſphemias: & doctrinas euellant; & contraria doceant.

Itaque prius præceptoribus quàm diſcipulis illorum, inculcanda & diſcenda doctrina, ne Deum ſimulationibus his prouocare velint, vel fucum, cum periculo animæ, religionis eius inuehere, Deus enim non fallitur nec irridetur [e].

e ad Galat. c. 6.

Mali præceptores, vitia ſua transfuderunt ſæpe in diſcipulos principes, vt ex bonis otti præſtâtes.

Præceptoribus data præcepta, profutura ſunt iuuenibus, non ſecus quàm pharmaca à medicis dantur nutricibus, vt per illas lactentes curentur.

Æquum etiam eſſet ſæuire in huiuſmodi pernicioſos homines, quibus commiſſa ſunt ingenia inſtituenda & non corrumpenda, vt in authores ſceleris, quódque eorum facto tranſmiſſum in ea fuit virus, vſque in veneficos ingeniorum & venenorum nocentiorum compoſitores, & propinatores animaduertitur meritò: cùm magis ſit animam quàm corpus lædere.

23 Conſideraui aliquando hypocriſim deceptricem, arguere ſemper tempora valde periculoſa dum occupauerit vel regnum, vel ciuitatem, vel domum, non minùs quàm quando proditores incogniti nobiſcum conuerſantur, obſeruantes & captantes per ſingula momenta occaſionem nocendi. vt non immeritò illud *væ*, ſæpe hypocritis à Domino noſtro Iesv Christo fuerit obiectum [f].

f D. Matth. ca. 23.

g 1. ad Tim. c. 4.

Et diuus Paul. [g] *Spiritus manifeſtè dicit, quòd in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere &c.* Et rurſum [h], *Hoc autem ſcito, quòd in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti: ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, cæci, & voluptatum amatores magis quàm Dei: habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos deuita, &c.*

h 2. ad Tim. c. 3.

24 Duplici modo hoc genus Deo exoſum, & quòd peccent, & quòd Deum, ſeu pietatem & religionem Dei, veluti peccatorum authorem facere nituntur. vnde grauiùs aduerſum ſe concitant iram Dei, & miſerrimè, vel in hoc ſeculo, vel poſt mortem, iuſto eius iudicio cruciantur, & vt plerumque concidunt detectis fraudibus, quas Deus non patitur diu latere, vt nec abuti gloria ſua quam alijs non dat, & eam vſurpantes exemplariter punit, vt nec Ieroboam rex impunè tulerit volens ſacrificare Deo. 3. Regum. 13. nec ante eum Saul. 1. Regum. 13.

Perpendere licet exitum ſimulantium religionem, & quid illis contigerit, vt alij principes, ſibi ante oculos exempla eorum obſeruent, proponant ſibi Salomonem, qui vbi claudicare cœpit in religione, propter vxores alienigenas, ſcindendum regnum ſuum, & reſponſum accepit à Deo: atque ſuſcitauit ei Dominus aduerſarium Adad Idumæum de ſemine regio, qui erat in Edom, & Ieroboam filium Nabat ſeruum eius, & Razon filium Eliada, 3. vt habetur Regum cap. 11.

Vindicta & acerbiſſima contra Achab & Iezabelem, qui vt poſſiderent vineam Naboth Iezrahelitæ, ſimulato & prædicato ieiunio, impoſuerũt per duos falſos teſtes quod benedixerat Deum, & regem, & lapidari curarunt. quamobrem factus eſt ſermo Dei per Eliam ad Achab, *Occidiſti inſuper & poſſediſti, hæc dicit Dominus, in loco hoc in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum: & venundatus es, vt faceres malum in conſpectu Domini, ecce ego inducam ſuper te malum, & demetam poſteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clauſum, & vltimum in Iſrael. Et dabo domum tuam, ſicut domum Ieroboam filij Nabat, & ſicut domum Baaſa filij Abia. Quia egiſti vt me ad iracundiam prouocares, & peccare feciſti Iſraël,* &c. [i] Quod poſtea factum [k]. Non proſequar quod Ioäs rex, quamuis bonus, tamen propter ſimulationem, quòd excelſa non abſtulit, & idololatriam patiebatur, templíque theſaurum pro redimenda pace Hazaeli regi Syriæ miſit, à proprijs ſeruis necatus eſt [l]. ſimilia exempla obſeruamus in regibus alijs Iudæ & Iſraël, qui eo quòd cum vera religione Dei, voluerunt quoque permittere & diſſimulare, & idololatriam miſcere, aut ipſi, aut filij eorum, perierunt miſerè.

i 3. reg. 21. k 4. regum c. 9. & 10.

l 4. Reg. 12.

25 Herodes ille rex Iudæorum, vel qui vſurpauerat ſibi regnum, ſub quo natus eſt Chriſtus, qui voluit per hypocriſim detegere Chriſti natiuitatem, quíve fruſtratus ſua intentione malitiam in necem innocentum euomuit, tam miſera morte finem vitæ impoſuit, vt lento igne intrinſecùs vexatus, putredine vermibúſque ſcatens, diſtentione rigoréque membrorum intolerabili expirauerit, vt ſcribit Ioſephus lib. 17. antiquit. Iudaic. c. 7. & de bello Iudaico cap. fi. Niceph. Calix. lib. 1. ca. 15. Euſeb. Pamphil. lib. 1. hiſt. eccleſ. c. 8. Alius Herodes, qui vt placeret Iudæis, perſequebatur Chriſtianos, occidit Iacobum fratrem Domini, & appoſuit apprehendere Petrum [m], cùm inter populum ornatus veſte regia ſediſſet pro tribunali, & concionaretur ad eos, & populus acclamaret Dei voces non hominis, confeſtim percuſſus eſt ab Angelo Domini, eo quòd non dediſſet honorem Deo, & conſumptus à vermibus interiit.

m Vt habetur Actorum 12.

26 Fuit Antonius quidam Picentes, ordinis eremitarum, magnus hypocrita, iuſto Dei iudicio & decreto punitus; nobilitatus quidem priùs, quòd per quadraginta dies & noctes perpetuò ieiunare ferebatur, & ita Italiam, Siciliam, atque Hiſpanias compleuerat nomine ſanctitatis & abſtinentiæ, pluribus in locis à cuſtodibus cella incluſus & obſeruatus ſi ederet, aut biberet, angelóſque illum viſitare opinabantur. Verùm ipſi erant candelæ fiſtulatæ, & in fiſtulis cannarum concluſa erat tacitè & clam farina infarta ex contritis phaſianorum & caponum carnibus, ſaccharo & aromatibus immixtis. Aiunt enim & cingulum geſtaſſe fiſtulatum, plenum nectare quod hypocraticum dicitur, & his epulis clanculum vixiſſe, vulgi opinione tamen abſtinentiſſimum. Qui tandem

vermiculis & acerbiſſimo genere morbi abſumptus miſeram animam efflauit, iactans plurima conuitia in Chriſtum & eius matrem. Cuius mors fuit hypocrita digna: vt palam eſſet vindicatus, qui palam deceperat pios [a].

[a] Vt ſcribit Antonius Panorm. lib. 2. de geſtis & factis Alphonſi c. 4. huius etiã meminit Iouian. Pontanus li. 2. de ſermone c. 16.

27 Accedit Iob [b], *Hoc ſcio, inquit, à principio ex quo eſt homo poſitus ſuper terram, quod laus impiorum breuis ſit, & gaudium hypocritæ ad inſtar puncti: ſi aſcenderet vſque ad cœlum ſuperbia eius, & caput eius vbi nubes tetigerit, quaſi ſterquilinium in fine perdetur, & qui eum viderunt, dicent vbi eſt?* &c. & c. 36. verſ. 13. *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cùm vincti fuerint, morietur in tempeſtate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos.*

[b] c. 20. verſ. 4.

28 Refert Bernardus Lutzemburgenſis in Catalogo hæreticorum, Raymundum Lullium monachum Catalanum, Tuneti in Africa multa ſcripſiſſe, verùm anotatos fuiſſe pluſquam quinquagentos errores à Petro Tarracenſi archiepiſcopo, vt Deum plures habere eſſentias, Patrem priorem Filio, ſpiritum Sanctum conceptum à patre & filio, &c. quæ tamen omnia temeritate aſſerebat plus quàm hæretica, ſe à Chriſto in forma crucifixi apparente in quodam monte accepiſſe, vt totum orbem à tenebris quibus detinebatur liberaret.

De aliis impoſturis inter Chriſtianos ſub prætextu religionis factis.

CAPVT XIII.

INTER Chriſtianos itaque vt inter ethnicos per religionem fucus factus eſt ſæpe hominibus piis à quibuſdam, vt illos deciperent eo prætextu, & ambitionem, cupiditatem, & habendi deſiderium impium tegerent, de quo adhuc placet alia quædam exempla proponere.

Deſiderius rex Italiæ, occupabat bona eccleſiæ, ac ſimul ſummum pontificem ſequebatur: & tamen voluit religioſus haberi, aut Chriſtiani nominis valde diligens & ſtrenuus cultor, amouendo à numis antiqua forma percuſſis Herculis imaginem, ſubrogando ſanctum Laurentium [c]. Sicut Achaz rex Iuda, cùm eſſet idololatra, tamen religionem Dei ſe habere ſimulauit, admonitus à propheta vt peteret ſignum à Deo. *Non petam, inquit, nec tentabo Dominum.*

[c] vt ſcribit Annius G erbiẽſis lib. de antiquitat. & rebus Etruriæ[illegible] & decreto De ſiderij regis.

2 Iulianus Imperator apoſtata à fide eripuit bona eccleſiis & ſibi vſurpauit prætextu religionis, dicens ſe ideo facere eccleſiaſticos expeditiores ad regnum cœlorum, quoniam in ipſorum libris ſcriptum eſſet, beati pauperes quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum [d].

3 Prætextu religionis, quòd diceret ſe velle ædificare xenodochium ad pauperes peregrinos excipiendos, Iohannes Hircanus Simeonis filius rex Iudæ, ſacrilegium tegere conatus eſt, quo tria millia talentorum ex ſepulchro Dauidis effodit [e].

[d] vt ipſe ſcripſit & oratione quadam Græca teſtatur, & Pomponius Lætus in eius vita.

[e] vt ſcribit Egeſippus lib. 2.

4 Abuſus religione & quidam nobilis frater epiſcopi cuiuſdam, vt eius equum extorqueret ſtrenuum & ſibi valdè idoneum, quo ſolo tamen epiſcopus equitaret, & ideo facilè ei non fuiſſet daturus. is enim, vt ſcribit liber qui dicitur Scala cœli, titulo ſeu capite de oratione, ſuper prædictum equũ clàm frater ſolitos erat equitare, dúmque calcaribus vrgebat dicere, Deus in adiutorium meum intende, quibus valdè infixis equus ſaltu crebro ſe extollebat cum impeto: eaque tandiu conſuetudine vſus, donec equus quoties audiſſet, Deus in adiutorium meum intende, metuens ſibi à calcaribus, ſaltibus crebris ſe extolleret: voluit autem in eo equitare epiſcopus quia optimus erat, & vbi cùm viã ingreſſus fuiſſet cœpiſſet dicere cũ capellano ſuo matutinas, & pronuciare, *Deus in adiutoriũ meum intẽde*, id audiens equus, metuẽſque calcaria, tam valide ſaltu ſe extulit, vt ſeſſorem epiſcopum excuteret & in lutum proiiceret; vnde miles frater, qui equo inhiabat, occaſionem captans, perſuaſit illi ne vnquam in poſterum eum equum conſcenderet, qui potiùs requireret militẽ quam epiſcopum; atque ita facilè equo potitus eſt.

5 Referuntur in eodem libro, c. de quæſtoribus, duæ aliæ technæ de impoſturis quæſtorum qui abutuntur populo, prætextu reliquiarum ſanctarum, vt auaritiæ ſuæ ſatisfaciant, quæ & referuntur in libro ſpeculi exemplorum. Fuit enim in primis vnus inſignis impoſtor circumcellio, qui dicebat ſe habere vnum dentem ſancti Laurentij; cùm autem è prædicatione reuerſus inueniſſet à ſociis ſuppoſitum carbonem pro dente, reuerſus eſt continuò ad eccleſiam dicens, ſe etiam attuliſſe carbonem quo toſtus fuiſſet, & quòd eo die illum adorandum præberet; in craſtinum autem dentem. ſed oſtenſo carbone & collectis eleemoſynis, craſtino die euanuit.

Refertur de alio ſimili impoſtore quæſtore, qui in eccleſia finxit lachrymas vberes, & interrogatus quare fleret, reſpondit, quòd tota nocte fuerit luctatus cum dæmone, qui eum non reliquiſſet donec fuiſſet ei pollicitus ſe ei daturum, vel populum cui erat in craſtinum prędicaturus, vel eleemoſynam quam ab illo colligeret; quare metuebat ne ſi largæ non eſſent eleemoſynæ, & his dæmon contentus non eſſet, raperet quoque populum, ſicque à ſimplici populo copioſas accepit eleemoſynas.

6 Simon Magus, ambitione & cupiditate inflatus mercari voluit pecunia virtutem miraculorum, ſub ſpecie pietatis, vt ſe poſtea his extolleret, & in his negotiaretur, ſed reiectus cum ignominia & perpetua nota [f].

7 Narrat Theodorus Lector [g], quòd Timotheus Æliurus, ambiens epiſcopatum antequam occideretur Protherius, nigra veſte indutus, cellas monachorum noctu circuibat, & vnumquenque monachum ex nomine vocabat: cùm autem illi auſcultarent, vnum ſe ex adminiſtratoriis ſpiritibus eſſe dicebat ad hoc miſſum vt cunctis ediceret, ne Protherio cõmunicarent, ſed Timotheum Æliurum epiſcopum deſignarent, & ita ſe illis inſinuabat.

[f] Actorũ c. 8. Euſeb. lib. 2. hiſtoriæ eccleſiaſticæ c. 13.

[g] lib. 2. collectaneorum ex hiſtoria eccleſiaſtica. & Niceph. Calliſt. lib. 15. c. 16.

8 Sunt etiam qui dicant, vt ſcribit Bartholomæus Platina in vita Bonifacij Octaui, Bonifacium ambitione contra ius fáſque pontificatus ſedem occupaſſe reiecto fraudibus Celeſtino, eodémque in carcerem coniecto. cúmque ſubornatores clanculum immiſiſſe quoſdam, qui noctu dimiſſa quaſi cælitus voce in cubiculum Celeſtini hominis ſimplicis, ei perſuaderent vt pontificatum dimitteret ſi ſaluus fieri vellet. quod & latiùs proſequitur in vita Celeſtini quinti.

9 Phariſæi ſeparati ab hominibus formula viuendi & hypocriſi, ſuperbiam ſuam & ambitionem ſpecie religionis obumbrabãt [h]. Quos & ſcribas Dominus noſter arguit, quòd ſub prætextu orationis deuorarent domos viduarum, proſelytos ſibi facerent diligenter vt opes illorum ad ſe traherent, etiam in iniuriam parentum, ſub prætextu religionis & muneris offerendi Deo [i], qui vellẽt prætextu eodem vocari Rabbi haberéque primas cathedras. D. Marci c. 12. D. Lucæ 18.

[h] vt ait Ioſephus lib. 2. de bel. Iudaico c. 7. & lib. 18 antiquitat. c. 2. Epiphan lib. 1. tomo 1. contra hæreſes.

[i] Matt. c. 23. & 7.

Dilata

Dilatabant enim phylacteria & habitum ſanctitatis, exterminabant facies ſuas vt viderentur ieiunantes, cùm nihil minus eſſet intra illos quam religio, ſimiles ſepulchris dealbatis, quæ intùs plena ſunt oſſibus mortuorum, fuco religionis bona populi expiſcantes, vt vel inde appareat quod ait Saluianus in 4. pallio ſanctitatem plures mentiri. *Licet enim*, inquit, *de conuerſorum venerabili choro videaris, religionem veſtibus ſimules, licet fidem cingulo adſeras, licet ſanctitatem pallio mentiaris, non credas, & vulgò circunfertur, quòd habitus non faciat monachum &c.* Fuit hæreticorum in eccleſia ambitio & nimia honoris cupiditas, pernitioſior aliquando ipſis hæreſibus, quia ipſa cauſa hereſum & ſchiſmatum ſæpe fuit, vt Nouatus ſacerdos Romanus ambitionis vitio laborans, lapſis ſemel omnem ſpem veniæ denegauit [a]. Manes, dum ſe Chriſtum & paracletum haberi voluit, ad impia impulſus, vt Simon Magus, & lucifer in Sardinia, & alij ferè omnes hæreſiarchæ antiqui & noſtrorum ſeculorum, qui radices traxerunt ab eodem initio & religionis nomine ſe latere poſſe arbitrati ſunt.

a Euſeb. lib. 6. c. 43. Epiphan. lib. 2. hæreſ. 59.

10 Quemadmodū & philoſophi quidam barba & pallio philoſophiam mentiebantur. Quos imitatur dæmon, quum ſe transfigurat, quod ſæpe facit, in angelum lucis vt decipiat fraudulentiùs, 2. ad Corinth. c. 4.

Sicut aliquando ſpecie Baſilij magni ſub habitu monachali fuit Dæmō detectus à Sancto Equitio, apparuiſſe circa annum Domini 554. vt ſcribit Gregorius Magnus [b].

Refert & Sigebertus circa annum 591. in Gallia quendam ſub religionis habitu magum exiſtentem, ſe prophetam iactitaſſe primò, poſtea aliquot ægrotos ſanantem Chriſtum ſe dixiſſe, & pro eo adorari voluiſſe.

b Lib. 1. dialog. c. 4.

11 Plures aliquando filij diuitum decepti, prætextu religionis, intrare religionem: & tracti veluti in naſſam piſces, vt monaſteria inde ditarentur, non vt augeretur pietatis cultus, & plerique monaſteria ingreſſi, vt vitarent onera & delitioſè viuerent, vt factum refert frequenter Beatus Rhenanus [c], tempore Clodouei, Martelli, Pipini, Caroli Magni regum.

c Lib. 2. rerum Germanicarū.

12 Rauiſius Textor in dialogo 13. eccleſiæ, epiſc. & hypocritarum, graphicè & veriſſimè depingit, quomodo quidam ſimulatione ſanctitatis exigua ſacerdotia, ſeu beneficia eccleſiaſtica recuſant, & ſimulant contemptum rerum ſeculi, donec deceptos epiſcopos ea ſententia illiciant ad pinguia beneficia conferenda, quibus certè conſequutis, detecta & reuelata perſona, quales ſint, ſe produnt.

13 Fuerunt & plures qui etiam prætextu catholicæ & veræ religionis celebria loca quæ incolebant reddere artibus & dolis auſi ſunt, ſubricientes fucum falſorum miraculorum, quibus pij homines deuotè illecti venientes ſtipem ingentem inferrent, artificiis & artibus imagines aliquando flentes, vel ſudantes populo exhibentes, quibus credebant homines ſimplices, donec detectis fraudibus condignis pœnis artifices puniti ſunt [d].

d Vt exempla extant apud Paponem li. 1. Rhapſo. arreſtorum tit. 1. arreſt 5. & 6.

14 Quemadmodum & legimus apud Euſebium in hiſtor. eccleſiaſt. in templo Serapidis fuiſſe inter parietes occultos cuniculos, quibus Idoli ſacerdotes clam ſubibant idolum cauum, & reddebant reſponſa ſeu oracula, quæ gentiles ſuperſtitione decepti putabant ab idolo tradi. Scribit & Dion in Nerone, Neronem quoque templum Apollonis diruiſſe, eiúſque Sacerdotes necaſſe ob ſimiles detectas impoſturas. Quod & Daniel refert aliquando factum de ſacerdotibus & altari Idoli Bel [e].

e c. 14. eius libri Daniel.

15 Author & Sigebertus, ſub annum 841. pſeudoprophetiſſam quandam per ſuggeſtionem presbyteri, lucri cauſa diem iudicij inſtare dicentem, Moguntiam turbaſſe, multis ſibi ex clero accedentibus.

16 Qui ſuperſtitionem inculcant, nempe falſum diuinum cultum, id enim eſt ſuperſtitio, & quæ minimis rebus magnum timorem ingerit, facilè decipiunt, vt & explicat Lactantius [f], Liuius libro 27. præuenit enim liberum iudicium & ſententiam veram, iam primùm anticipata & veluti primùm admiſſa de religione opinio. Superſtitio autem augetur eorum vafritie qui quæſtum quærunt, ex his quorum iam capti ſunt ſuperſtitione animi. Liuius in 4. tales ſunt falſorum diplomatum, indulgentiarum, & falſorum miraculorum delatores, circulatores, ſeu circumforanei, vulgo *Porteurs de rogatons*. qui inde ſibi ſegetem faciunt, de quibus & meminit Tertullianus in apologetico cap. 13. *Circuit*, inquit, *caupanas religio mendicans, exigens mercedem templi pro auditu ſacri: non licet deos gratis noſſe: venales ſunt.*

f Lib. 4. c. 28.

17 Vidi lites eáſque frequentes, inter regulares & curiones ſeu presbyteros parochianos, conquerentes quòd perſuaſionibus ſuis monachi quos confeſſione audirent, ad eligendam ſepulturam, legata eis & bona relinquenda excitarent: fuerunt & conqueſti aliquando hæredes contra huiuſmodi, qui ſpecie religionis perſuadebant reſtitutionem faciendam ſub pœna mortis æternæ, quod & veriſſimum eſt, quum non dimittatur peccatum niſi reſtituatur ablatum, regula iuris.

Verùm non læſis ſed ſuis congregationibus & eccleſiis vtilitatem reſtitutionis adiudicabant. quæ omnia aduerſantur decretis ſacroſanctis, quæ inhibent, vt dicemus in remediis, accipere ab impiis manifeſtis oblationes; ex quibus tamen quidam eccleſiaſtici vel meliùs ambitioſi & cupidi, contra regulas iuris diuini & pontificij ditati ſunt ſummo cum malo reipublicæ, pœnas delinquentium exemplares peccatis debitas, in pecuniarias, ſpecie religionis & benefaciendi eccleſiæ, transferendo.

18 Meminit Iuſtinianus in edicto ſecundo, titulo, ne præſides in fiſcalibus cauſis fidem publicam dent, in c. 1. nonnullos in diuerſis prouinciis, inquiſitione in eos qui ſe hæreticorum dediſſent erroribus facta, cum multos ſubditos ob hanc cauſam comprehendiſſent, ſportularum nomine, magnam vim auri ab ipſis accepiſſe, quod prohibet & punit ibidem imperator: fuerunt & plures qui prætextu eorundem hæreticorum quæſtionúmque eorum turbarent res publicas, vt docet idem Iuſtinianus, dum prohibuit nouella 17. de manda. principum c. 11. §. neque occaſione, ne occaſione religionis hæreſeos quæſtionis permitteretur alicui prouinciam commouere, reiecitque omnem illam curam ad epiſcoporum ſolicitudinem.

Remedia contra deceptiones & dolos prætextu religionis.

CAPVT XIV.

VNVM ſaltem præcipuum remedium videtur in ſuperioribus fraudibus & ſimilibus detegere ſuperſtitiones, & omnem vanum metum ex animis hominum demere: caſtigare illos qui falſis vtuntur, & qui ad decipiendum meticuloſos

etiam

a in l. ſenatuſconſulto, 38. de inur. li. 47. P. ti. 10.

etiam ſactis abutuntur, vt Scæuola[a]. *Senatuſconſulto*, inquit, *cauetur, ne quis imaginem imperatoris in inuidiam alterius portaret, & qui contra fecerit, in vincula mittetur*, qui propemodum conſentit Vlpia[b].

b in l. in eum, 5 de extraord. crimi. eo. li. 47. ti. 11.
c in l ſiquis aliquid, 30. de pœnis lib. 48. P. ti. 4.

Teſtatur & Modeſtinus[c]. *Si quis aliquid fecerit quo leues hominum animi ſuperſtitione numinis terreantur, diuum Marcum huiuſmodi homines in inſulam relegandos reſcripſiſſe.*

2 Fuerunt conſtitutiones aduerſus impoſturas quæſtorum latæ, qui prætextu reliquiarum ſacrarū ſæpe falſarū, & ſuppoſititiarū indulgētiarū, animos credulorū & ſimpliciū hominū demulcebāt, & eleemoſynarū ſibi multam meſſem eo fuco parabāt, & in primis cautū, ne venales ſint reliquiæ, ne paſſim oſtendantur. néve extra capſam qua tenētur, oſtendātur: vt inuētas de nouo, nemo venerari præſumat, niſi priùs authoritate Romani pōtificis fuerint approbatæ: & ne prælati permittāt eos qui ad eorum eccleſias cauſa venerationis accedunt, variis figmentis, aut falſis documētis decipi ſicut in pleriſq; locis occaſione quæſtus fieri conſueuit, quæ ſunt verba Innocentij 3[d].

d in c. 2. de reliquiis & veneratio. ſanctorum li. 3 decret. tit. 5.
e 3d 45 c. 1. eiuſ. tit. 5.
f c. 1. teneamus 1. q. 1.

Alexander 3[e]. prohibet venerari reliquias etiam eorum qui miracula facere dicuntur: niſi de vita eorum approbatio habita fuerit à ſede apoſtolica. mali quippe interdum miracula faciunt[f]: ideo non omnis qui miracula facit pro ſancto haberi debet, niſi habita priùs inquiſitione eius probitatis[g].

g Iuxta c. venerabili. de teſt.

Exoſum eccleſiæ eſt, quod piè venerandum eſt, quódve ſpirituale eſt, vel ſpiritualibus annexum, ſordidis illis nundinationibus exponi, quo ſæpius detractum eſt Chriſtianæ religioni, vt ait ca. 2. de reliq. & venera. ſācto. eiecit Deus ementes & vendentes de templo, etiam ea quæ ad oblationem pertinebant ſacrificiorum ſubminiſtrantes eo modo[h].

h Vt habetur D. Marci 11. c. D. Lucæ 19.

Hoc ipſum voluerunt Honorius & Theodoſius, Cæſares in l. 3. de ſacroſanct. eccleſ. *Nemo*, inquiunt, *martyres diſtrahat, nemo mercetur, hoc eſt*, λείψανα ἁγίων *reliquias ſanctorum.* ſic enim explicatur in baſilicis, titulo 5. libro 1. eclogæ, μηδεὶς λείψανα ἁγίων πιπρασκέτω. Nemo reliquias ſanctorum diſtrahat.

Prohibuit & Leo Cæſar, non niſi cōſultis priùs vt oportet epiſcopis, & arbitrio ſolùm eorum & non quorumdam vſurpatione, reliquias ſanctorum martyrum collocare certis locis, in l. decernimus, 26. de epiſc. & cler. C. qua lege iſti quæſtuarij reliquiarum portitores damnantur.

3 In concilio generali ſub Innocentio 3. c. 62. relato in c. cùm ex eo. de pœnit. & remiſſio. libro 5. decret. tit. 38. prohibitum eſt eleemoſynarum quæſtores admitti, niſi Apoſtolicas, vel diœceſani epiſcopi veras literas exhibeant, & tunc, præter id quod in ipſis continebitur literis, nihil proponere popolo permitti. Item inhibitum ne falſæ religionis aſſumant habitum, néve ſuperfluæ indulgentiæ à prælatis indulgeantur, ne claues eccleſiæ contemnantur: ne pœnitentia in indulgentiis à prælatis conceſſis, quadraginta annos excedat, cautúmque vt qui ad eleemoſynas colligendas mittuntur, modeſti ſint & diſcreti, ne in tabernis, aut aliis incongruis locis hoſpitentur, aut ne ſumptuoſas expenſas faciant.

Innocentius etiam 3. in cau. tuarum 11. de priuileg. lib. 5. titul. 32. Statuit huiuſmodi quæſtuarios falsò cruce ſignatos, & excedentes, excommunicatione & aliis modis puniri. Clemens porro 5. ex concilio Viennenſi[i], audaciam, abuſus, deceptiones, refert & caſtigat, dum ait eos deceptione multiplici animatum, indulgentias populo motu proprio ſuo de facto concedere, ſuper votis diſpenſare, à periuriis, homicidiis & peccatis aliis ſibi confitentes abſoluere, malè ablata, incerta (data ſibi aliqua pecuniæ quantitate) remittere, tertiam aut quartam partem de pœnitentiis ſibi iniunctis relaxare, animas tres vel plures parentum vel amicorum illorum qui eis eleemoſynas conferunt, de purgatorio, vt aſſerunt mendaciter, abſoluere & ad gaudia paradiſi perducere, benefactoribus locorū remiſſionē plenariam peccatorum, indulgere, & aliquos ex ipſis eos à pœna & culpa abſoluere: quæ fieri prohibet in poſterum, reuocando priuilegia, ſi quæ de his fuerint conceſſa, ne ob id vileſcat cenſura eccleſiaſtica, & clauium poteſtas eccleſiæ in contemptum ducatur, &[k] iubet eoſdem quæſtores, vel priuilegiis abutentes, etiam exemptos, per ordinarios locorum puniri.

i In cl. de pœnit. & remiſſ.
k in §. ſ.

Accedit Clemens 4. in c. vt officium, n. §. compeſcendi, de hæretic. in ſex. *Compeſcendi*, inquit, *monitione præmiſſa per cenſuram eccleſiaſticam appellatione poſtpoſita prædicatores quæſtuarios, datur poteſtas inquiſitoribus hæreticæ prauitatis, inuocato etiam, ſi opus ſit, brachio ſeculari, & appellatione & priuilegiis quibuſcunque non obſtantibus.*

De his & in concilio Tridentino ſeſſione 5. c. 2. de reformatione, *Quæſtores eleemoſynarij, qui etiam quæſtuarij dicuntur, cuiuſcunque conditionis exiſtant, nullo modo nec per ſe nec per alium prædicare præſumant: & contra facientes ab epiſcopis & ordinariis locorum priuilegiis quibuſcunque non obſtantibus, opportunis remediis omnino arceantur.*

4 Et ſeſſio. 21. c. 9. de reformatione, cùm de emendatione abuſuum quæſtuariorum eleemoſynarum deſperatum, dictum eſt, fuit ſtatum vt poſthac in quibuſcunque Chriſtianæ religionis locis, eorum nomen atque vſus penitus aboleretur, & ne ad officium huiuſmodi exercendum vllatenus admittantur, non obſtantibus quibuſcunque priuilegiis, eccleſiis, monaſteriis, piis locis, hoſpitalibus, & quibuſuis cuiuſcumque gradus ſtatus ac dignitatis, perſonis conceſſis, aut conſuetudinibus etiam immemorabilibus: permiſſis tamen indulgentiis publicandis per locorum ordinarios cum duobus ex capitulo, & permiſſa gratis colligendi oblata facultate.

5 Accedit remedio, quòd ſacra lipſana & reliquiæ ſanctorum non niſi cum reuerentia & non hiſtrionice adiri & viſitari debent, *Eo quod mirabilis Deus in ſanctis ſuis ſit*. pſalmō 67. &, *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius*, pſal. 115. & eò pertinet c. 1. de relig. & vener. ſanct. & quod recenſet Trithemius libro breuiarij annalium Francorum, in Clodoueo 52. reg. Francorum, Clodoueum propter contactum corporis ſancti Dionyſij minùs reuerendum, biennio dementem, & amentem mortuum, anno Domini 61.

Peccatur enim non ſine diuina vltione, in ſacras reliquias hoc modo per abuſum in defectu, quando minùs eis & Deo cuius ſerui ſancti ſunt, quàm oporteat, tribuitur.

Peccatur etiā in exceſſu; cùm plus quā oporteat, tribuitur, dū quis, reliquiis magis quā Deo, defert: dū eas reliquias ex affectione carnali veneratur, quæ dignæ nō ſunt habitæ ab eccleſia quæ probarētur, vt ante dictū eſt; & in hoc etiā curiones

A & epiſcopi debent eſſe ſoliciti, ne homines affectione quadam humana, ſeu amore quo dilexerũt viuos, ſine probatione eccleſiæ, mortuos tãquam ſanctos & cultu dignos proſequantur. Amor nãque humanus & timor ſæpe in eo fallit mortales, & quæ idololatriæ aliquando dederunt initium. dum enim quidam aliquos admirati eſſent, in vita, vel beneficia plura accepiſſent ab illis, vel metu pro diuinis habuiſſent, poſt mortem eorundem ſimulachra fecerũt, vt patris, matris, regum, amicorum, vxorum, & venerati ſunt: & paulatim ad diuinos eis honores deferendos impulſi, & poſteri pari errore & maiori delibuti, ſuperſtitionem ſuperſtitioni adiicientes, ad impietatem cultum traduxerunt. Tantum valet apud homines opinio.

6 Quinimò & affectio naturalis videtur, memoriam mortuorum prudentum, vel dilectorum, B vel de quibus benè ſentimus, per aliqua quæ eorum fuerunt retinere & conſeruare, hincque ſtatuæ poſitæ, his qui memoria & exemplo habiti digni ſunt, quas ignarum vulgus traduxit ad impietatem.

a libello aduerſus indoctum.

Sic refert Lucianus [a], plures libros ſibi comparantes quendam Epicteti philoſophi Stoici lycnũ fictilem, trecentis denariis mercatum: aliúmque quendam Prothei Cynici baculum, quem cùm in flammis inſiluit, reliquerat, emiſſe talento, cuſtodiiſſéq; inter clariſſimas opes, oſtentaſſeque non ſecus quàm Thegeatæ apri Calidonij tergus, & Thebani oſſa Geryonis, & Memphitę Iſidis capillos; ſicut nec Dionyſium tyrannum nullis impenſis peperciſſe, vt potiretur Æſchyli pugillaribus ſeu ceris, quibus ille carmina ſua ſcribebat.

Non piget recitare verba quæ in libro Sapientiæ, c. 14. verſ. 12. & ſequentibus ponuntur. C *Initium fornicationis eſt, exquiſitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ eſt. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum, ſuperuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis eſt inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia: deinde interueniente tempore, conualeſcente antiqua conſuetudine, hic error, tanquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta &c.*

7 Poterit vindicta ſumpta de impoſtoribus & fictoribus miraculorum, alios deterrere, ne ſimile audeant in poſterum.

Quemadmodum anno Domini 1509. quatuor monachi prædicatorij ordinis, Bernæ Heluetiorum, ſimplici fraterculo ſumma calliditate ſtigmata ſanctitatis infigentes ad Franciſcanorum D contumeliam, detecto dolo combuſti fuerunt [b].

b vt ſcribit Munſterus li. 3. Geographiæ.

Damnauit & Senatus Pariſienſis, quoſdam cordigeros Franciſcanos Aurelianos anno Domini 1514. qui conati fuerant perſuadere, cuiuſdam animam mortui, poſtulare quædam diuina obſequia pro liberatione à Purgatorio, dolis eorum detectis [c]. Puniuit & ſæpe prædicta curia & aliæ, impoſtores, qui emeritis, ad quæſtum vſi erant miraculis, vt ſcribit Paponus [d].

c vt ſcribit Sleidanus li. 9.

d li. 1. Rhapſodiæ Areſtorum tit. 1. ar. 5. & 6.

8 Remedium poſſet etiam eſſe aduerſus eos qui prætextu religionis bona, dignitates & beneficia venantur indebitè, vt cum ignominia & pœna priuentur hoc modo obtentis, & reuiuiſcant ſacri canones eorúmve leges de his poſitæ, & ſine perſonarum acceptione ſeruentur. Ita [e] perſonæ eccleſiaſticæ quæ dolo vel alias illicitè induxe-

e iuxta c. in noſtra 10. de ſepultur.

A runt quemquam ad eligendam in ſua eccleſia ſepulturam, priuabuntur omni ex eo percepto cõmodo quod reſtituere compelluntur. Reiiciemus & cum diuo Auguſtino quod cum damno & iniuria filiorum datum eſt à parentibus eccleſiis [f], habemus & eius rei Chriſti Domini iudicium, quo reprobauit cum maledictione captiones Phariſæorum, qui prætextu religionis extorquebant à filiis munera, & retrahebant à ſubuentione debita præſtanda parentibus [g]. *Benè*, inquit, ô Phariſæi, *irritum feciſtis præceptum Dei vt traditionem veſtram ſeruetis. Moſes enim dixit, honora patrem tuum & matrem tuam, & qui malè dixerit patri vel matri, morte moriatur: vos autem dicitis, ſi dixerit homo patri aut matri, Corban, quod eſt donum, quodcunque ex me, tibi profuerit, & vltra non dimittitis quicquam facere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum Dei, &c.*

f cauſa 12. q. 2. ... 17. q. 4.

g D. Marci c. 7. verſ. 9.

B In Germania ex lege regum Francorum, Germanis ſubactis lata à Clodoueo, Martello, Pipino, Carolóque magno firmata, libero homini non licuit ſe addicere monaſterio inconſulto principe. Cùm quidam ante hoc feciſſe detecti fuiſſent, non ſtudio pietatis, ſed vt pericula bellorum, ciuiliúmque munerum & functionum vitarent moleſtias: Et quidam qui opibus pollebant, à callidis monachis circumuenirentur, & veluti piſces in naſſam traherentur, & ob id quoque legitimis teſtibus opus erat, ſiquis aliquid eccleſiæ donare voluiſſet, vt refert beatus Rhenanus [h], & habetur in concilio Mogontinenſi, & Cabillonenſi 2. c. 7 [i]. *Conſtituit*, inquit, *ſacer conuentus vt epiſcopi ſiue abbates, qui non in ſinctum animarum ſed in auaritiam, turpe lucrum inhiantes quoſlibet homines circumueniendo totonderunt, & res eorum tali perſuaſione ſurripuerunt: pœnitentia canonica, vtpote turpis lucri ſectatores, ſubiaceant.* C *Hi verò qui illecti, comam depoſuerunt, in eo quod cœperunt perſeuerare cogantur, res verò eorum hæredibus reddantur.*

h lib. 2. rerum Germanicarum.

i relatum in c. 42. conſtit. 16. q. 7. ... ſin. ...

10 Sed & reputatur hic ſimoniacus religionis ingreſſus, & proinde à monaſterio quod hoc modo quis ingreſſus eſt, in aliud debet, eiuſdem tamen ordinis, transferri, in ca. veniens de Simonia. videndus Burchardus libro 8. decretorum c. 93. ſura parte 7. c. 101.

11 Eccleſia non debet ex illicitis ditari, ne vel malorum fautrix commiſſorum, vel occaſio committendorum videatur. Quare in concilio Carthaginenſi 4. c. 93. & 94. [k] ſtatutum, *Oblationes diſſidentium fratrum, neque in ſacrario, neque in gazophylacio recipiantur: ſimiliter dona eorum qui pauperes opprimunt, à ſacerdotibus refutanda ſunt.* Item dona ſacrilegorum [l], eorum qui peccant in eccleſiam, & inde extrahunt ſeruos eò confugientes [m], D raptorum [n], vſurariorum [o], pœnitentium quandoque [p].

k relata in c. 2. ... ca. ... 1. ... 90. diſt.

l eod. c. 11. q. 4.

m ... 94.

n c. ſi quis ... de rapt.

o c. quia in omnibus de vſur.

p c. ... ſcelera ...

12 Quod autem pertinet ad ambitionem & cupiditatem, quam quidam explere prætextu religionis ſatagũnt, remedia quoque appoſita ſunt, & in primis contra monachos mendicantium ordinum, in extrauagan. 1. de regular. & tranſeun. ad religio. cuius verba, *Viam ambitioſæ cupiditatis religioſis potiſſimè mendicantibus præcludere cupientes, ad alios ordines præſertim monaſticos (fucatis tamẽ coloribus aſſerẽtib. ob frugem melioris, vitæ aut arctioris obſeruantiæ.) vt S. Benedicti, vel Ciſtercienſis, Camaldulenſis, vallis vmbroſæ, canonicorum regularium ſancti Auguſtini, vel aliorum monaſticorum ordinum conuolare intentib. licentiam à ſede apoſtolica, ſeu à legatis aut nuncijs eiuſdẽ ſedis, ad transferendum ſe de mendicantium ordinibus, ad alios ordines, præſertim ea ratione, prout veriſimile eſt, prout facti euidẽtia docet, vt liberiùs degãt, dignitatẽſq; ac*

A *beneficia conſequi valeant, & ex certis alijs cauſis honeſtati non conſonis obtinentibus &c. Statuimus &c. non dandas tales licentias & datas nullas, impetrantéſque ſententiam excommunicationis ipſo iure incurrere, à qua non poſſunt niſi à ſummo pontifice, præterquam in mortis articulo, abſolui.* Reprehenditur in extraua, Ioan. 22. vnica, de preben. execrabilis. quorumdã, tam religioſorum quàm ſecularium ambitio, quæ ſemper plus ambiẽs eo magis fit inſatiabilis quo ſibi ampliùs indulgetur, & ſtatuitur, ne pluralitas beneficiorum per rationes ibi propoſitas [a].

13 Cupidi ordinari prohibentur, quòd de facili à vero deuient[b]. cùm radix omnium malorum ſit cupiditas[c]: item prohibentur ordinari & beneficiis donari ambitioſi[d].

14 Conſtat etiam præpoſitos animabus, dignos honore eſſe, vtpote qui præſint melioribus partibus hominum & diuinioribus. ſintque in miniſterio Dei: vt honorabiliores qui principibus B administrant & officium ſuum exhibent [e], à Deo ipſo vocati dij[f] & angeli, Domini exercituum nũcij[g], & alibi Christus, qui vos ſpernit me ſpernit[h]. Et Deutero. c. 17. *Veniéſq; ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæréſque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius: ſequeriſq; ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, auferéſque malum de medio tui*[i]. Item ſcriptum, *presbytero humilia animam tuam*[k], *in tota anima tua time Deum, & ſacerdotes eius ſanctifica. &c. & honorifica ſacerdotes.* & qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt [l]. Et ad Titum [m], D. Paulus, *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.*

C

15 Cæterùm honor hic à ſacerdotibus ſibi non debet vſurpari, ſed in Deum referri ob quem honorantur: vſurpantes quippe ſacrilegi ſunt & cum phariſæis annumerandi, qui volebant vocari Rabbi ab hominibus, & petebant primos accubitus, & primas cathedras[n], quamuis enim mererentur eadem, tamen valde faſtus Deo diſplicuit, quòd eadem ambitioſe petebant, non ad honorem Dei conſeruandum, ſed vt viderentur ab hominibus: ſic autem oportet in omnibus ſacerdotibus adhærere, vt congruè decentérque Deum in eorum perſona, cuius miniſtri ſunt, videamur honorare[o].

Et honorem prælatorum ita ad eccleſiæ dignitatem & Dei referendum, tradit Gregorius Eulogio Patriarchæ ſcribens, epiſto. 30. lib. 7. & in c. ecce. præfatione §. 99. diſtinct. Quinimò dignitas quam eccleſiaſtici gerunt Dei, magis illos modeſtos & minùs ſuperbos reddere deberet, ſi bene cogitarent de quibus, reddituri ſunt rationem, quam inflare: conſiderantes, non ſibi ſed religioni hoc deferri. Quò pertinet apologus Gabriæ, vnde ſumpſit emblema ſuum 7. Alciatus.

Ὤμοις, inquit, ὄνος παρῶν ἀργυρεὸν βρέτας,
Ὅπερ συναντῶν πᾶς τις ἂν ἐπροσκύνει,
τῦφον δ' ὑπαρθεὶς μὴ θέλων μένειν ὅπου,
ἤκουσ', οὐ θεὸς σύ, τὸν θεὸν δ' ἄγεις.

Id eſt,

Simulacrum aſellus baiulans argenteum,
Cum id tranſeuntes flexo adorarent genu,
Sui hoc honoris gratia eſt fieri ratus:
Iámque inſolenti elatus arrogantia,
Nolebat ambulare, donec aſpero
Probè dolatus fuſte eluntes, audit,

a vt i o c. de multa, eodem tit. apud Gregorium, c. cum ſingula. c. quia in tantũ eo. ti. ca. ſingula, 30. diſt. in concilio Tridentino, ſeſſio. 7. de reformatio c. 2. 4. & 5 & ſeſſio. de reforma. c. 17.
b 1 ad Timotheum, c. 6. co. ca. 40 diſtin. c. virũ 100. diſt. cano dilectiſſimis 8. q. 2.
c ca. virum catholicum, & c. & ſeq. 47 diſt.
d l. ſi quẽquã, 30. de epiſc. & cleric. c. per illicitam, §. ſeq. 1 q. 7. ca. multi, 40 diſtinct. c. de eccleſiaſticis, c. hoc ad nos 49. diſtio. c. c. ſacerdotibus 41. 12. q. 1.
f vt Exod. 22
g Malachiæ c. 2.
h Lucæ 10.
i facie c. 2. e omnes principes 4. c. ſolitæ de maiori. & obedien. lib. 1. 11. 33. extra. v. nam ſanctam eo tit. in communibus.
k eccleſ. 4. & in c. 7.
l 1 ad Timot. c 5. verſ. 17.
m 1. c. 4.
n Matth. 12 & d. Lucæ c. 11.
o ca. 6 habet hoc proprium, in fine. 2. q. 5.

O ſtultè non es tu Deus, ſed fers Deum.

Honor per ambitionem ſuſceptus, vergit ad culpam & pœnam [p]. Et qui maior eſt in honore, is præſtantior in ſanctitate & perfectione debet eſſe [q]. cæterùm honor qui defertur ob dignitatem & miniſterium eccleſiaſticis à pluribus in vanitatem & inanem gloriam cõuertitur, vnde & Dei nomen blaſphematur: & cùm Deus detrahit illis ſuam dignitatem, citò qui præſtantiores haberi volunt. ſublata cauſa eorũ dignitatis, contemptibiles efficiuntur: & hoc eſt quod per Oſeam c. 5. Deus præmonuit. *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te ne ſacerdotio fungaris mihi, & erit ſicut populus, ſic & ſacerdos.* Et per Malachiam c. 2. *Vos receſſiſtis de via & ſcandalizaſtis plurimos in lege, irritum feciſtis pactum Leui. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis ſicut non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege.*

p c. multi, 40 diſt. c. ſicut, 1 q. 6. c. ſunt, 8. q. 1.
q ca. rationis 100. diſt. c. viliſſimus 1. q. 1.

B Sed & Chriſtus repreſſit ſuorum inanem gloriam[r]. *Scitis*, inquit, *quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent inter eos: non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos maior fieri ſit veſter miniſter. Et qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus: ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis.* Et D. Paulus[s], *Idipſum ſentiẽtes, nihil per cõtentionem aut inanẽ gloriam, ſed in humilitate ſuperiores inuicem arbitrantes, &c. hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto* IESV, *quod cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, &c.*

r D. Matthæi c. 20. verſ. 25.
s Ad Philip. c. 2.

16 Et certè nunquam quicquam boni, ſed ſemper maximum malum ominata eſt ſuperbia cleri in eccleſia. nam illa non potuit ſe continere C intra fines ſimplicitatis, & humilitatis, quam pro fundamento præcipuo reipublicæ Chriſtianę poſuit Deus: ſed confudit & miſcuit ſacra prophanis, & dedit occaſionẽ laicis, vel ſecularibus principib[9], prærupto, vel aperto ab eccleſiaſticis propugnaculo quod continebat firmam eccleſiam, in eam ingrediendi, contemnendi, & prædandi. ex quo & maxima veráque gloria cleri corruit iudicio Dei, quod à domo ſua ſæpe incipit. Abominatio Domini eſt omnis arrogans. nam etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens, Prouerbiorum 16. verſ. 5. & poſtea verſ. 18. *Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltabitur ſpiritus.* & rurſum[t], cap. 18. verſ. 14. *Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur.*

t ca. 34.

Sic duriſſimè exprobrat paſtoribus ſuperbiam Deus per Ezechielem, *Væ paſtoribus Iſrael, qui paD ſcebant ſemetipſos: nonne greges a paſtoribus paſcuntur. ac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis: & quod ægrotum, non ſanaſtis: quod confractum eſt, non alligaſtis: & quod abiectum eſt, non reduxiſtis: & quod perierat, non quæſiſtis: ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia &c.* Et Diuus Petrus [v] paſtores admonet. *Paſcite*, inquit, *qui in vobis eſt gregem Dei, prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundum Deum, neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè: neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo &c.* Diuus Paulus etiam cum inſtruit Timotheum[x], modum arrogantiæ & ſuperbiæ in docendo adimit, *Seruum*, inquit, *Domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem patientem, cum modeſtia corripiẽtem eos qui reſiſtunt veritati, ne quãdo Deus det*

v 1 epiſt. c. 5. verſ. 2.
x in epiſt. 2. c. 2. verſ. 24.

illis pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.

17 In quo hodie maximè peccant noui quidã theologaſtri, qui & zelo ſe traduci mentiũtur, qui in cathedris, non verba modeſtiæ aut verbi Dei, ſed fulgura, tonitrua vomũt, dicteria, ſcommata, gladios, ignes, furores, megeras, cruenta, neces debacchantur: vt potiùs maledicos, furioſos, dementes, coniuratores, ſeditioſos, inuidos pacis Chriſtianæ, milites, prædones, latrones, quàm euangelicæ veritatis prædicatores & enarratores dixeris, ſimiles paſtoribus his qui in auſteritate imperare volunt, qui putant oues potiùs necandas quam ad gregem cum lenitate reuocandas: cùm tamen dictum ſit de euangelio, cuius ſe enarratores eſſe mentiuntur eadem ſuperbia, quòd ea ſit lex gratiæ, & cum miſericordia Chriſtique beneficio & bonitate publicata; ſed nihil eſt impudentius arrogantia ruſticorum, qui garrulitatem authoritatẽ putant, & parati ad lites tumidi in ſubiectos intonant, hoc habet proprium doctrina arrogantium, vt humiliter neſciant inferre quod docent, & recta quæ ſapiũt, recte miniſtrare non poſſint: &c[a]. Atque in concilio Carthaginenſi c.67. ſtatutum, ſeditionarios nunquam ordinandos clericos, & ordinatos deiiciendos.

a in cap. c.46. diſt. ex diuo Gregorio in moralibus, li. 23. parte 5. c. 12. ad c. 33. Iob.

18 Lex antiqua cum tonitruis terroribúſq; publicata, rigore ſupplicij ſancita: euangelij non ita. Sed & ben Gerſon ad c.9. lib. 5. reg. putat horrendum ventum, & fragorem, & ignem à Domino Eliç oſtenſos, in illo capite, dum fugeret Iezabel, & conquereretur de ea, vt illum doceret impiorum hominum magis deſiderandam pœnitentiam quàm perditionem, & ſuſtinendum peccatorem ad tempus, quàm ſubitò perdendum. Elias autem nimio feruens zelo nullum putabat peccatori dãdum pœnitendi locum: ac Dominus non inuenitur in turbine impetuoſo, in fragore omnia côcutiente, in igne deuaſtante, ſed in voce placida & gracili, quod ferè omnib. canonibus 45. diſtinctionis apud Gratianum ex ſacris patribus oſtenditur, & docetur qualiter benignitas & diſciplina miſcenda ſint, & quomodo (vt in ca. ſed illud eadem 4. diſt.) peccantes etiam coram omnibus arguendi ſint, vt cæteri timorem habeant, iuxta c. 5. prioris ad Timoth. & etiam dandi ſatanæ vt reſipiſcant. vt. 1. ad Corint. 5. & eiiciendi ab eccleſia contumaces. ouéſq; morbidæ ſunt ſeparandæ: verum quòd ad necẽ peccãtes dedant, quódve aduerſus eos manus armatas concitent, abſit, quòd id ſuadetur faciundũ; cũ côtra prohibeatur, & deiici ab eccleſia epiſcopos & clericos, dum dominari magis cupiunt, quam cõſulere ſubditis ſtatuatur[c].

b in ca. 1 & 2.
c licet 6. & ſeq.
a ſcopum 45. diſt.

Hoc norunt etiam pij viri theologi, in ſolida doctrina exercitati, & in homiliis & ſermonibus ſanctorum patrum qui in eccleſia catholica & apoſtolica Romana vixerunt, edocti, qui iuxta fidẽ catholicam, exardeſcunt quidem totis viribus & zelo diuino incenſi, vt par eſt, in hæreſes & vitia mortalium quæ inundarunt ſuper terram: ſed perſonas delinquentium vt creaturas Dei, vocatas ad vitam æternam quantum conſequi poſſunt ſatagunt ad gregem reducere non propellere. Sic vocant ad pœnitentiam, contumaces pœnis æternis terrent, & ad beatitudinem alliciunt: nunquã de ſalute cuiuſquam quandiu viuit deſperandum putant. permiſit Deus Petrum labi, & eũ negare, quod magis pietatis diſpenſatione actũ cognouimus, vt is qui futurus erat Paſtor Eccleſiæ, in ſua culpa diſceret qualiter aliis miſereri deberet: & priùs ſibi oſtendit, poſtea præpoſuit cæteris, vt ex ſua infirmitate cognoſceret quàm miſericorditer aliena infirma toleraret[c]. Si Dominus ſtatim poſt trinam negationem Petrum Apoſtolum, præceptorem noſtrum, iudicaſſet, non tantum ex eo fructum, ſicut fecit, recepiſſet[d].

Imitari & certè oportet maximarum animarũ noſtrarum paſtorem, qui calamum concaſſatum non conteret, & lignum fumigans nõ extinguet[e], conſiderandum euãgelici paſtoris officium præſcriptum[f], quod deſperantes confirmat, & promiſſione miſericordiæ Dei erigit.

c [illegible] 45. [illegible]
d [illegible] 45 diſt.
e [illegible] 42.
f [illegible]

Audiamus & quid dixerit Chriſtus diſcipulis[g], dum enim Samaritani euntem in Ieruſalem noluiſſent recipere, & diſcipuli dixiſſent: *Domine vis dicamus, vt ignis deſcendat de cœlo, & conſumat illos*: conuerſus increpauit illos dicens, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Nec hîc palpones & adulatores qui nutriũt peccata & conſumunt puluillos dormientibus in peccatis, fieri etiam concionatores cupimus. hi enim quoque reiecti à Deo ſunt[h], & peccant indefectu. Verùm modum adhiberi deſideramus, qui in omnibus optimus, vt neque remiſſi ſint verbi Dei præcones, neque etiam in crudelitatem & ſanguinis effuſionem proni.

g [illegible] c.9.
h [illegible] 57.

19 Neq; ad rem facit, quòd quidã ex illis, ex religione contra religionẽ vtuntur exemplo Chriſti, vt dicunt, quòd ipſe iratus eiecit ementes & vendentes è templo, quòd vocauit Phariſeos germina viperarũ: quòd arguẽdũ ſit inſtãter & opportunè, & importunè. Nã aliud eſt iraſci in peccata, aliud in homines peccãtes: aliud eſt iraſci, arguere, vt conuertãtur; aliud vt tollãtur. medici officio fungũtur ſpirituales eccleſiaſtæ, ſeu prædicatores verbi Dei, vt ſanent non vt occidant: occidere enim ſcopus eſt côtrarius ſaluti, neq; audita eſt vox Apoſtoli, vel diſcipuli cuiuſquã ad populum, tollite hunc, vel illũ necate, dãnate, vel alia deterior.

Modeſtior fuit doctrina & vtilior reipublicæ Chriſti data à D. Paulo Timotheo in epiſtola 2. c. 4. *Prædica verbum, inſta opportunè, importunè argue, obſecra, in omni patientia & doctrina.* in eccleſia miſcenda ſunt miſericordia ſeu lenitas & diſciplina, vt vinum & oleum in curanda plaga vulnerati[i].

20 Gladiũ quidẽ habet Eccleſia, nõ materialẽ, ſed ſpiritualẽ. Sola quippe miſericordia & facilitas veniæ, dat incentiuũ delinquẽdi[k]. vt côtrà nimia ſeueritas retrahit à fide, maximè hodie & in hoc peruerſo ſeculo, quo homines facilè in côtẽptum eccleſiæ ſunt proniores, & minùs religio feruet in populo, qui nimiùm emungit elicit ſanguinẽ[l], ſicque lenius animarum periculis eſt prouidendum[m]. iuſtè quidem eccleſia in contumaces, ſeueritatis ſuæ aculeos exerit medicinales, ſed ex indiſpoſita materia ſuſcipientis. ſæpius mortalis afficitur medicina[n]. ſic ex interdictione eccleſiaſtica ob delictum alicuius, plebe diuinorum frequentatione priuata, incidit in peius plerunque peccatum, quàm eſſet ante interdictum. Ita & orta in populo tempore interdictorum indeuotio, pullularunt hæreſes, oblita ſunt myſteria c. ſ. de ſentent. excom. in ſex. vbi gloſſ. ad verbum, *inſurgunt*, notat quòd in quadam parte in Marchia, tanto tempore ſteterat interdictum, quòd facta relaxatione inuenti ſunt homines triginta vel 40. annorum, qui nunquam audiuerant miſſas, & deridebant presbyteros celebrantes.

i [illegible] 45. diſt.
k [illegible]
l [illegible]
m [illegible]
n [illegible]

Simile

Simile eſt quod refert D.Hieronymus ad Atheraschiam, dum loquitur de natis in obſidione, qui nō deſiderabant quam non notāt libertatem vt ſcribit & Ioan. Andreas in additio. ad dictam gloſſam. Et ſcimus per interdictiones regnorum, populos fideles nunc cum rege infideli & peſſimo, à Romana obedientia deſciuiſſe poſtea, & inde ſatanā prædam ſibi comparaſſe, bella concitaſſe, & ad orcum infœlices animas cum ſeditionibus detruſiſſe, vt cautiores illis euentibus fieri debeant pōtifices, in emittendis in poſterum ſimilibus interdictis. ſatius enim eſt reipublicæ Chriſtianæ, regem, vel principem impiiſſimum, excommunicatúmque & reaggrauatum relinquere, quàm cum eo vel eius occaſione tot bella, turbas & diſſenſiones concitando, Chriſtianam rempoblicam ſanguine & impietate fœdari: & iactum vnius facere mercis, quàm totam nauim periculo exponere, c. denique, 4. diſtinct. ca non poteſt 23. q. 4. ca. diſpēſationes. 1. q. 7. tolerauit & Iudam Chriſtus, quo docuit vt malos toleremus, ne corpus Chriſti diuidamus, ca. 1. 2. 3. & ſeq. 23. q. 4.

20 Gladium quidem habet eccleſia, non materialem ſed ſpiritualem, non occidit ſed viuificat c. interfectores, 5, & ſeq. inter hæc. 23. q. 2.

Notat Panor. ad c. 1. Num. 3. de furt. quòd perſona eccleſiaſtica interrogata generaliter de pœna delicti poteſt quidem reſpondere, quòd eſt pœna mortis, ſi ea impoſita ſit a legibus, & ex eo non fit irregularis, attamen fieri irregularem, ſi caſus immineat in præſenti, ſuper quo conſulatur: item ſi ex conſilio ſuo, & reſponſione ſua ſequeretur mors, vel effuſio ſanguinis; quare & deiiciendus ex clero dicitur, in ca. 8. ſi quis viduam 50. diſtin. c. ex concilio Braccharenſi, apud Martinum papam c. 26. facit c. ſicut dignum, §. f. de hon.

Epiſcopus etiam qui conſultus à ſuo ſeu ſuæ iuriſdictionis iudice de fure, de quo multa malè dicebantur, reſponderat tantùm, *Audiſtis quantus eſt clamor populi, omnes dicunt, malum eſt, ſi ſic euaſerit impunitus*, & nihil aliud, iuſſus eſt vt tanquam irregularis cederet epiſcopatui, & ſi nollet ſponte, deponeretur, in c. ex literis 10. de exceſſib. præla. nam etiam in reos merentes vltimum ſuppliciū, perſona eccleſiaſtica non poteſt ſententiam mortis ferre, vel ferentibus ſubſcribere, vel intereſſe iudicio c. ſententiam, ne cleri. vel mona. c. in archiepiſcopatu, de raptorib. cum ſimil.

21 Blanditiis primùm, poſtea minis potiùs quā exaſperatione inuitandi ſunt peccatores ab eccleſiaſticis, ad fidem & reſipiſcentiam, ca. qui ſyncera, 45. diſtinct. c. penul. de apoſta. quandoque & præmiis, ca. debet homo, 23. q. 4. quòd ſi nihil proficiant, tunc, ſi agatur de eccleſiaſticis contumacibus, à ſuis iudicibus ordine iudiciario ſunt compellendi vel puniendi, non tumultuoſè, in d. c. pen. de apoſta. c. at ſi clerici, c. cùm non ab homine, de iud.

Quòd ſi adhuc contemnant eccleſiaſticas pœnas, exauthorari debent, & remitti ſeculari curiæ. c. nouimus. de verbor. ſignifica.

Sic etiam laici contumaces debent relinqui principibus & eorum iudicibus temporalibus puniendi, qui vti gladio poſſunt; ſed non cū furore, ſed cum iudicio & probationibus interuenientibus, quas contra iuſtitiam videntur interuertere, qui zelo inconſiderato commoti debacchantur, vanæ enim voces ſunt niſi probentur & ſi iſti cōcionatores cognouerint delicta quorundam, non populo, ſed iudicibus & principibus debent indi-

A care ſecretò: non populum commouere, cuius vanæ voces non ſunt audiendæ à bonis & iuſtis iudicibus, l. decurionum filij, 12. C. de pœnis c. oſius, de electio. vbi rationes, facit, l. 2. C. de ſeditioſis. Qui concionatur officium gerit publicum nunciatoris verbis Dei, non delatoris.

Dixit quidem D. Ioannes prædicando genimina viperarum, quis vos docuit fugere ab ira Dei? & Chriſtus, Væ vobis ſcribæ & Phariſæi.

Verùm neminem nominauit vt erque, non cōcitauit turbas in illos, quin Chriſtus iuſſit Scribis obedire, & cùm de Iuda loqueretur, tamen noluit nominare, ſed dixit, vnus veſtrum me traditurus eſt, & væ illi. Cùm autem D. Ioannes argueret Herodem, *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, D. Matthæi c. 14. verſ. 4. non legitur illud dixiſſe publicè aut quod prædicando dixerit populo, illum prehendite, occidite, diſcerpite. Sunt certè hæ-
B retici & delinquentes gladio compellendi, & contumaces puniendi, vt docetur per totam 23. q. ſed illud ibidem dicitur faciūdum per principes, quibus gladium dedit Deus & poteſtatem ad vindictam malefactorum &c. ad Rom. c. 13. at id negatur eccleſiæ licere, cui dictum contrà eſt, reos ſanguinis defendat eccleſia, ne effuſione ſanguinis particeps fiat: ca. reos ſanguinis, 7. 23. q. 5. ca. hi qui in furtis 14. q. 6. vel ſufficit illi, ſi non defendat, tamen non condemnet morte: nam hæreticos excommunicatos lapſos, vel relapſos declarat, pœnas autem imponendas reiicit ad ſeculares iudices.

De fauore religionis in bonis eccleſiarum.

CAPVT XV.

SICVT ipſe cultus Diuinus per ſe fauorabilis eſt: ſic etiam patrimonium eccleſiæ [a]. *Vt ſicut*
C *ipſa eccleſia*, inquiunt Cęſares Leo & Antemius, *religionis & fidei mater perpetua eſt, ita eius patrimonium iugiter ſeruetur illæſum.* Cultus diuinus & altare ſine ſacrificio & ſacerdote eſſe nequit, & ſine his quæ ad alimenta miniſtrorum, & ad impēdia miniſtratorum neceſſaria ſunt, c. nemo 9. de conſecra. di. 1. §. 1. vt nullus fab. oratorij domos, &c. in nouel. & docuimus abundè tracta. beneficiorum c. 3. & 4. Iuſſúmque à Deo in lege, bonora Dominum de tua ſubſtantia [b]. Non apparebis in conſpectu meo vacuus [c], de conſecra. di. 1. 7.

Quare & probatum & laudatum hæredes inſtituere eccleſias, bona illis mobilia & immobilia relinquere, & donare [d]. Sicque breui tempore ex pietate hominum religio peperit diuitias, pluréſque ſe cum ſuis Deo conſecrarunt [e].

2 Coniunctæ eis decimæ primitiæve [f]. Splendida ædificia, vtpote Deo regum principi extru-
D cta: vnde & eccleſiæ baſilicæ dictæ, bonis eccleſiaſticis multæ immunitates & priuilegia data, quæ liquent ex toto titulo de ſacroſanct. eccleſ. C. & tit. de rebus eccleſ. non alienan. de immunitate eccleſiarum, & ſimilib. Licuit & gentilib. legare ſuis ſacerdotibus & hierophylacis [g].

3 Intentio largitiuum Deo & eccleſiæ eius ſacratum, multiplex & laudabilis fuit, tùmque vt primùm, teſtari munerib[us] & oblationibus, Deum Dominum noſtrum eſſe authorem, largitorem cunctorum bonorum, ſpiritualium & corporalium, quódque nos noſtraq; cum gratiarum actione ei debeamus, vt Geneſ. 4. Abel profeſſus eſt. Sic honorem debitum tribuimus, & idipſum teſtamento in decimarum & primitiarum oblationibus, ex quibus & vbertatem quoque maiorem

a l. iubemus nulli, 14. C. de ſacroſanct. eccleſ.

b Prouerb. c. 3.

c Exod. 34. c. omnis Chriſtianus.

d c. Conſt. c. videntes, 12. q. 2. l. 1. de ſacroſ. eccleſ. C.

e Auth. ingreſſi de ſacroſan. eccleſ.

f ca. 1. 3 diſt. 16. de decimis & primitiis.

g l. annua 20. § 1. Actum de leg. 2. l. 1. 33. P. tit. 1. § 1. o muni cipium. l. 5. 5. P. tit. 1.

expectamus à Deo [a], decimæ tributa ſunt egentium animarum [b].

2 Vt ſit cibus in domo Dei eius ſacerdotibus, & miniſtris [c], idque vt liberiùs poſſint perſonę eccleſiaſticæ vacare legi diuinæ & cultui diuino [d]. qui enim altari ſeruit, de altari viuere debet [e].

3 In redemptionem peccatorum, vt hi quibus dantur, orent pro peccatis largitorum [f]; quare & dicuntur clerici comedere peccata populi [g], ſicut dictum Daniel 4. *Peccata tua eleemoſynis redime* [h].

4 Vt tempore perſequutionis, quo eccleſia parum iuuatur, illa habeat ex immobilibus quibus cultum diuinum poſſit reparare [i].

5 Vt per præpoſitos eccleſiarum, nomine relinquentium ad honorem Dei & remedium animarum eorum, bona & alimenta diſtribuantur pauperibus, quorum ipſa bona cenſentur [k].

6 Fuerunt & bona addita eccleſiis, vt & templa ſacræq; ædes reficerentur. Quare & quatuor partes de reditib. eccleſiæ ſolebant fieri, quarum vna dabatur epiſcopis paupetib. qui non abundabant, vt nunc, bonis: altera, ſeruientibus clericis: tertia, fabricæ & inſtaurationi eccleſiæ: quarta, pauperib. & peregrinis [l]. Sic clerici ſi bona eccleſiæ illorum ſufficiunt, ad reparationem ſuarum eccleſiarum tenentur [m].

Referam D. Chryſoſtomi perpulchram ſimul ac grauem diſputationem de bonis eccleſiæ, & de cauſa cur ea poſſideantur, in homilia quippe 86. in ca. 26. Diui Matthęi, inter cętera hæc ſcribit deplorandum eſſe, quod Domini ſacerdotes vindemiæ ac meſſi & venditioni & emptioni frugum aſſiſtunt: & cùm olim Leuitæ & ſacerdotes, qui vmbras tantùm colebant, nihil horum habebant, & quamuis corporalior eis adminiſtratio erat commiſſa; hodie tamen ſacerdotes, qui ad penetralia cœlorum vocantur, quiq; ad vera ſancta ſanctorum ingrediuntur, mercatorum & propolarum curas ſuſcipiunt: vnde & magna ſcripturarum oritur negligentia, ingens in orando ſegnities, & cæterorum omnium contemptus: illúdque euangelium, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & ſequere me. D. Matth. 19. opportunè nunc ad eccleſiæ præſides propter latas eccleſiæ poſſeſſiones & meritò dici poteſt. &c. & paulò antè ibidem, *Veniat in mentem vobis, octo millia Leuitarum Iudæos alere ſuiſſe ſolitos: & cum his viduas & parentibus orbos: præterea muneribus ſubiectos, militia quoque operam dediſſe. Nunc autem agros, domos, locationes ædificiorum, vehicula, equos, mulos, multáque alia eiuſmodi propter vos veſtrámque crudelitatem eccleſia poſſidet. oportebat enim vos hunc eccleſiæ theſaurum retinere, ac eccleſiam non paruos ex veſtra deuotione conſequi fructus. Modo autem duo mala quadam committuntur. Nam & vos quaſi nihil dare debeatis, nihil confertis: & Dei ſacerdotes à ſacerdotio aliena pertractant. An non poterant etiam tempore Apoſtolorum, domus & agri ab eccleſia poſſideri? cuius igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? quia id multò melius erat profectò. Nunc verò ſecularium cura rerum, vobis furentibus loquitur populo, timor noſtros inuaſit patres, ne dum nihil colligere, aut nihil ſeminare ſtudeatis, viduarum, orphanorum & virginum multitudo fame depereat, quare commoti hæc ſibi comparare coacti ſunt &c.*

Propter eaſdem cauſas fuerunt prohibitæ bonorum eccleſiaſticorum alienationes [n].

De abuſu bonorum eccleſiaſticorum, in acquiſitione & de remediis.

a c. reuertimini 16. & ſeq. 16.
b 16. q. 1. c. decimas 6. & c. maiores, 8. 16. q. 7.
c d. c. decimas
d d. c. reuertimini 16. q. 1. Malac. 3.
e ca. placuit 1. q. 2. c. nemo, de conſecra. d. 1.
f ca. vt quiſque 3. de vita & honeſta cleri.
g nu. 5 & 1. c. 18 Deut. 18.
h 1. Paral. c. 31 verſ 4.
i 1. ad Corint. 9. c. ex his, 12. q. 1. c. cum ſecúdum Apoſt. 36. de præben.
f c. fin. 10 q. 1.
g c. ipſi ſacerdotes, 91. 1. q. 1. Oſeæ c. 4 v. 8
h c. ſ. de teſt. c. animæ defunctorum, 13. q. 2. c. presbyter. 82. diſtinct.
i c. futuram, c. videntes 12. q. 1.
k c. fin. 16 q. 1 c. quod autem, 23. q. 8. c. ſi autem 12. q. 2. c. clerie. 2. q. 1. c. paſtor. eccl. c. ſacerd 1. q. 2.
l c. Vulteran. 25. c. conceſſo 21. c. q. quatuor autem, 27. c. de redditibus, cum 2 ſequent. 12. q. 2
m Vt ibidem dicitur, & in c. decernimus 10. q. 1. & c. 1 de eccl. ædific. lib 3. tit. 48 in conſilio Magūtiaco ſub Carolo Magno c. 42.

n c. non liceat papæ, 12. q. 2. c. 1. ſupplicat. h. in ea ſine exceptione eo & titulo, de rebus eccleſiæ non alienan. in iure pontificio & nouellis iuris ciuilis.

CAPVT XVI.

SVB ſpecie pietatis aut religionis tamen rurſum inter Chriſtianos inuenitur abuſus multiplex bonorum eccleſiæ, qui poteſt concludi tribus capitibus. Nam is pertinet, vel ad acquiſitionem, vel ad retentionem, vel ad profuſionem prohibitam.

Itaque primùm, abuſus ille videtur exprobrandus, nihil de ſacris communicare, niſi mediante pretio. Quod reprehendit Deus per prophetam Micheam c. 3. verſ. 11. *Sacerdotes eius in mercede docebant.* & per Malachiam c. 1. verſ. 10. *Quis eſt in vobis qui claudat & incendat altare meum gratuitò?* contra id quod iubet D. Petrus 1. epiſt. c. 5. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei, prouidentes, non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum, neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè.*

Et quãuis ſit dignus mercenarius mercede ſua.

Et qui euangelizat viuere debeat de Euangelio & altari [o].

Tamen multa debentur, quæ non ſemper honeſtè petuntur [p].

Et D. Paulus ne quenquam grauaret, ſuo labore ſe vixiſſe teſtatur inter prędicandum, ne quenquam vexaret aut grauaret [q].

Poteſt dari aliqui presbytero pro operibus ſpiritualibus ad quas non tenetur, ca. charitatem, 12. q. 2. c. ſignificatum, de præbend. dummodò non ea intentione is accipiat vt velit ſpiritualia vendere, aut pecuniam principaliter pro his accipere, ſed potius pro ſeruitio & pro compenſatione aliqua laborum, aut damnorum quæ ſubit ob moram quam ibi facit, & pro ſuo victo non habens aliunde ſumptus neceſſarios. alioquin ſi pro compenſatione ſpiritualium acciperet, ſimonia eſſet [r] pariter ſi exigeret pro his quæ aliunde tenetur exhibere; vt ſi exigeret curio à ſuis parochianis pro præbendis ſacramenti, quæ præſtare tenetur ex debito officij: excepta laudabili conſuetudine dandi, quæ non reiicitur [s].

2 Dehinc & peccant vel abutuntur monaſteria, vel eccleſiarum præfecti, ſi præter modum in acquiſitione temporalium laborant, & opes augent ſupra modum. nam hæc cura facit vt contemnatur diſtributio quæſitorum in pauperes, dũ ſibi conſeruant diſtribuenda [t], & in acquiſitiones conuertunt, ex quibus ſæpe accidit vt priuentur meritò priuilegiis quæ erant ob paupertatem erogata, cùm in tantũ augmentãtur poſſeſſionib. vt aliis præiudiciũ faciãt, & de iure ſcãdalũ oriatur [u].

3 Vnde quia exceſſus in acquirendo, & cùm opes potius pietati detraherent, quã augerẽt, vbi religio peperit diuitias, & diuitiæ ſuffocauerũt alicubi matrem; placuit prohibendas eſſe aliquibus eccleſiis prædiorum emptiones, vel etiam non permittendas relictorum defenſiones ſine iure morticinij, & poteſtatis regiæ authoritate, ex qua iudicarentur num expediret eccleſiæ vel populo adhuc alia retinere.

Charthuſienſibus & Celeſtinis aliquando ſenatus inhibuit Pariſienſis acquiſitiones nouas Lutetiæ, vt refert Papus li. 1. Rhapſo. areſtor. ti. 7. areſto. 5. ne inciderent in auaritiam reprobandã, cùm nihil venale eſſet quin ſtatim per illos emeretur. per c. nuper, de decimis in ſex. cùm magis in regularibus quàm in aliis auaritia, quæ per ſe culpabilis eſt, deteſtanda videatur [x]. quanquam ſine illa regula videatur eſſe communis, non poſſe reſtringi poteſtatem cuiuſquam collegij liciti, vt non poſſit acquirere, vt notat Panor. per l. pen. de pact.

o c. cum ſecundum Apoſtol. de decimis.
p l. 2. ſ. in honorariis de variis & extraordin. cogn.
q 2. ad Theſſalon. 3. c. vers. 8. Actor. 20. verſ. 33.
r ca. inſinuati 1. q. 1.
s c. ſicut ad noſtram, de ſimon.
t vt dicitur in c. ſuggeſtum, & c. dilecti filij, 2. de decimis.
x c. auaritia, de præbend.

pact. P. In concilio Londini habito Angliæ, ad Vueſtmonaſterium, placuit Edoardo I. regi & Principibus, anno 1290. cauere, vt perpetuaretur iampridem conſtitutum in magna charta c. 36. vt nemini hominum liceret dare prædia collegiis monachorum. Et additum ne liceret monachis aut aliis ſacerdotibus emere poſſeſſiones: ne poſſeſſiones huiuſmodi cœnobiorum aliorúmve ſacerdotiorum dotis fierent. Et legem hāc ad manum mortuam vocant, quòd res datæ ſemel collegiis ſacerdotum, non vtique rurſus venderentur, veluti mortuæ, id eſt vſui aliorum mortalium in perpetuum ademptæ. Polydorus Virg.[a] qui & idipſum rurſum confirmatum refert per Henricum 5. eius nominis regem Angliæ, cùm decreuiſſet mouere bellum in Francos pro repetendo regno Franciæ à Carolo, in concilio de ſtatu regni.

a lib. 9 hiſtor. Anglicæ.

Ius Amortizationis ſeu morticinij eſt relaxatio legum quæ prohibent eccleſiis immobilia acquirere, quæ iam à multis ſeculis viguerunt in Italia, & in aliis locis Romano imperio ſubditis[b], & fuerunt receptæ in Hiſpaniis[c], & in Gallia[d], diſponunt autem prædictæ leges de rebus immobilibus quærendis eccleſiis, antequam fiant eius iuris. nam poſtquā res eccleſiarum factæ ſunt, nullum ius diſponendi de illis pertinet ad principes, nec ſtatuere de illis poſſunt, niſi authoritatem aut priuilegium à ſummo Pontifice & iudice eccleſiæ acceperint[e]. Et ante legē Conſtantini Magni quę ponitur in l. 1. de ſacroſa. eccle. non licuiſſe liberè eccleſiis immobilia relinquere, ex ea lege conſtat, erant enim decimis & primitiis cōtentæ, iuxta legem Leuiticam & diſtributionem factam per Dionyſium ſummum Pontif. anno Domini 267[f].

b vt teſtatur D. Hieronym. ad Nepotianū, & D. Ambroſius lib. 5. epi. epiſt. 31.
c vt teſtatur Petrus Belluga, in ſpeculo principis et 14.
d Ioannes Faber ad l. quoties, C. de rei vendi. Maſuer. tit. de locat. & conductio Guil. Benedic. ad c. Raynutius, ad verba & vxorem nom. 3. & 4. de teſta.
e c. quæ in Eccleſiarum 7. & c. eccleſia ſanctæ Mariæ, ex. de conſtitutio. c. fi. de reb. eccleſ. non alien.
f in c. 1. 13. q. 1.
g l. 20. & 27. de ſacroſanct. eccleſ. in codice Theodoſiano.

Poſtquam circa annum 311. Conſtantinus Magnus imperauit, qui permiſit legare & relinquere liberè eccleſiis.

Secutum deinde circa annū 40. imperium Archadij, & Honorij, quorum Archadius rurſus prohibuit quicquam eccleſiis relinquere[g]. Quo tēpore dixit D. Hieronym. qui mortuus eſt anno Domini 422. in Bethleem, anno verò ſuę ætatis 91. vt ſcribit Proſper, vel 94. vt ſcribunt Paulus Diaco. lib. 14. & Sigebertus in Chronicis, aut 99. vt ait Trithemius. Hic autem Hieronymus eius legis videtur mentionem facere, dum ait ad Nepotian. 7. part. 3. *Pudet dicere ſacerdotes idolorum, auriga, mimi, & ſcorta hereditates capiunt: ſolis monachis & clericis id lege prohibetur, non à perſecutoribus, ſed à principibus Chriſtianis. Nec de lege conqueror, ſed doleo, cur meruerimus hanc legem cauterium bonum eſt, ſed quo mihi vulnus, vt indigeam cauterio. Proinde ſeuera que legis cautio: & tamen neceſſe refrenetur audacia per fidei commiſſa legibus illudimus: &c.* Ante Archadium, & apud Ethnicos Veſtalibus, omnino prohibitum quicquam ex teſtamentis capere[h].

h Gellius lib. 1. c. 12. Symmach. lib. 10. epiſtola. epiſt. 40.

Fuit Archadij tamē lex obliterata reuocata Cōſtantiniana, dum ius nouum compilaret Iuſtinianus, in quo leges illæ Archadij expunctæ ſunt. Videtúrque Iuſtinianus in alia lege Græca, quæ nunc in nouè excuſſis codicibus occupat 46. locum, *ſancimus, de epiſco. & cleric.* c. eadem ſenſiſſe cum Conſtantino. Attamen ſacri canones, vt dixi, non tam fauent opibus eccleſiarum, vt velint occaſione illarum deformari ſtatum religionis, ſi per illas diſciplina labatur & ſcandalum in populo & in aliis eccleſiis oriri poſſit[i]. Et certè ſi velimus quod eſt fateri, proculdubio illud dicemus veriſſimum diuitias monaſteriorum retentas &

i d. c. ſuggeſtū de decimis.

A non diſpenſatas pauperibus alicubi effeciſſe, vt ibidem religio & cultus diuinus diminutionem, ne dicam peius, acceperint. Etenim diuitiæ in cauſa ſunt, cur ſeculares ambiant præpoſitura, ſiue in commēdam vel coadiutoriam, vel alio modo, nihil intereſt. adepti autem ſtatim quanti locari poſſint, fructus, quantúmve percipere, ineant rationem, vt extra importatis, vt dicunt, fruantur. Interim monachi ſine capite prioribus clauſtralibus incipiunt obſiſtere, portiones partiri, ex libito agere, ſeorſum partem, veſtiarium, pecuniam, præbendam accipere, in his negotiari, & ſecularium more viuere, & à regula ſe ſeparare, vt certè in pluribus monaſteriis, ſi patres qui ordinis ſacri fuerunt fundatores, in vitam reſtituerentur, vix imò nullum veſtigium ſuæ diſciplinæ, nec aliud quàm inane nomen agnoſcere poſſent.

B 4 Quæ reformatione indigent non quidem ſolùm iuſſa, id enim ſæpe iuſſum eſt, vt & concil. Tridentino ſeſſio 25. c. 21. eſt; ſed ad effectū perducta. Quam conſequetur ſumm. pontif. ni fallor facilè, duobus modis, primùm, ſi conuocatis ad ſe generalibus præpoſitis ſingulorum ordinum, illis hoc fieri iubeat: & ipſe ſtatuat, nullos abbates vel præpoſitos regularium eſſe, niſi ordinis profeſſos: & ſi qui ſint alij, reuocet eorum commēdas, & præcipiat vel regularem habitum ſuſcipere, vel beneficium dimittere, non obſtātibus quibuſcunque priuilegiis & diſpenſationibus conceſſis, quas reuocet. Et ſi neutrum velint, permittat & iubeat vniuerſis & ſingulis monaſteriis, vnum idoneum ex profeſſis, ſiue in locum cuiuſque commendatarij eligi, & per ſuperiorem ordinis admitti; adhibita etiam cautione, vt ſi deſtituti

C noluerint cedere loco, brachium ſeculare inuocetur in auxilium, cui etiam virtute & authoritate apoſtolica iniungatur, & principibus, curiíſque ſecularibus, communitatibus, & ciuitatibus ſub pœna excōmunicationis vel interdicti, huic executioni fauorem, opem, auxiliúmque præbere. Secundò, ſi quando contingat in prædictis monaſteriis inueniri pertinaces, qui corruptelam ſeu conſuetudinem malam viuēdi contra tenorem regulæ quam ſe ſeruaturos profeſſi ſunt, noluerint relinquere; iniungatur iiſdem præpoſitis, fieri idipſum curare, inuocato prædicto brachio ſeculari, adhibitis pœnis quas poterit ſum. pontiſ. pro ſua ſapientia, maximè de conſilio prælatorum ordinum conuenientes ſtatuere. Et certè ſi ſummus pontifex probaret, ſatius Chriſtianæ reipublicæ videretur & vtilius huiuſmodi diſcolos homines contra regulas viuentes nec reſipiſcere volentes,

D extra ſepta monaſterij viuere & proiici, quàm tā ſanctas patrum inſtitutiones conſpurcare, vt ſecularis poteſtas de his quid agendum eſſet, proſpiceret poſtea.

5 Non eſt hoc remedium nouum. erat enim tritum antiquis dum regulæ ſeruabantur, vt qui non ſeruaret, cogeretur ad regulam; vel ſi eſſet incorrigibilis, expelleretur; vna enim pecus inficit omne pecus[k], & expreſsè in leg. ea quæ pro religionis, 8. de ſtatu mona. vbi forma viſitationis & caſtigationis: & in caſu rebellionis datur ius epiſcopis ordinariis locorum inexemptos etiam. Scio quoſdam poſſe excuſationem quærere, quòd videatur ſcandalum excludere monaſterio, eos qui iam in ſua corruptela vixerunt, & nolūt in meliorem ſtatum reformari ſecundum regulam, dicentes ſe ita inueniſſe vtentes regula monachos, vt ipſi vtuntur. Nam hæc excuſatio non ſufficiet. iu-

k c. relatum ne cleric. vel mona. ſecula. neg. ſe immiſceant, c. ſicut nobis 17. de regul. & tranſeunt ad reg.

rarunt enim non ſecundum modum viuendi exiſtentem tempore profeſſionis ſe profiteri religionem, ſed ſecundum regulam religionis, vt ſancti Bernardi, vel Benedicti, vel alterius. Neqoe tantũ erit ſcandalum abutentes regula expellere, quantum populum decipere & Deum irritare, relinquendo tales irregulares comedere bona regularium, ſub falſo nomine regularium; ſicuti nemo magis in eccleſia plus nocet, quam qui peruerſe agens nomen habet ſacerdotis [a], multi ſacerdotes & monachi nomine, ſed pauci re. Sic D. Auguſtinus ſermone 52. ad fratres de heremo. & in ca. certe ego ſum, 18. 12. q. 1. non impedit abire ex collegio ſuo, qui ſuo more nolent viuere in recepto propoſito; & ſi hoc malum ſit. *Nam inquit, malum enim eſſe quis neſciat? malum eſt cadere à propoſito. Si non ſeruat ſanctitatem foris, dimidius occidit: ſi verò intus habuerit ſimulationem, totus occidit. Nolo vt habeat neceſſitatem ſimulandi.* Sic etiam eiicit clericos incorrigibiles ab eccleſia, & dat iudici ſeculari: non metuens illud ſcandalum, cùm non habeat, quod in contumaces amplius exerceat, ne poſſit vltra eſſe perditio plurimorum [b].

a c nemo 83. dist. 1.

b c cum non ab homine 10. de iudi c. nouimus de verbo signif. cũ simi.

6 Peccatur rurſum, & alius abuſus eſt in conceſſione, vel acquiſitione bonorum eccleſiaſticorum, quando prætextu religionis fit quidem largitio, ædificatio, & dotatio eccleſiæ, ſed intentio alia eſt. Vt Iuſtinia. in nouella 67. vt nullus fabricet oratorij domos, præter voluntatem epiſcopi in principio, ait, plurimos nominis cauſa, nõ pietatis ad opus ſanctarum eccleſiarum ædificandarum accedere. multos ſimulantes quaſi oratorij domos fabricare, ſuis mederi languoribus, non orthodoxarum eccleſiarum ædificatores factos, ſed ſpeluncarum illicitarum. Quare & prohibet ædificationes non incipi, vel fieri, ſine epiſcopi conſenſu & authoritate, vt in c. 9.

In concilio Vuormacenſi detecta eſt etiã fraus ædificantium eccleſias, vt aliarum compendia ſua facerent, quod prohibetur ibidem [c].

In concilio Africano c. 50 [d], reprobantur altaria quæ per ſomnia & per inanes reuelationes quorumlibet hominum vbique conſtituuntur, vt qui recte ſapiunt, nulla ibi ſuperſtitione deuicti tentantur. Sic etiam liber Theophraſti χαρακτῆρες dicitur cap. περὶ δεισιδαιμονίας, καὶ ἐὰν ἴδῃ ὄφιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἱερὸν ἐνταῦθα ἱδρύσασθαι. id eſt, & ſi quando viderit viſionem in ædibus ſuis, ſacellum ibidem inſtituere.

c c. 44. ... & c. 1. & 2 de noui ... dict. ... de con ... dist.

7 Abuſus & mihi videtur reformandus, quòd prętextu fauoris eccleſię & propter ſtipẽdia, vt dicunt, clericorũ, eccleſię vſuras à debitoribus debẽtibus pecunias, accipiant. Quamuis enim & illæ dicantur modicæ, attamen vſurę ſunt, ſiue magnę, ſiue paruæ, & prohibitæ iure diuino. Lucæ 6. mutuum dantes nihil inde ſperantes & Pſal. 14.

Et in concilio generali Turonenſi ſub Alexãd. 3. S. pont [e]. *Generalis concilij decernit authoritas, vt nullus conſtitutus in clero, vel hoc, vel aliud genus vſuræ exercere præſumat, cùm & omnibus prohibita ſint.* cap. 2. 3. 4. eo titul.

e Ex in c. de vsur.

Et, vt reſcripſit Alexand. 3. in c. ſuper eo. 4. de vſur. Panorm. archiepiſcopo, *Cùm vſurarum crimen vtriuſque teſtamenti pagina deteſtetur ſuper hoc diſpenſationem aliquam poſſe fieri nõ videmus. Quia cùm ſcriptura ſacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus eſt quis, ne etiam pro redimenda vita captiui, vſurarum crimine, voluatur*. Prætextu boni malum faciendum non eſt [f].

f c non est putanda 1 q. 1 c ... 13. q. 5. c 1 2. 3. 14. q. 5.

Quemadmodum nec ſub obtentu languentium fratrum curandorum, & conſulendi corporibus eorum, & eccleſiaſtica negotia fideliùs pertractãdi, regularibus permittitur exire clauſtra ad phyſicam diſcendam, vel leges ciuiles [g], cùm tamen & phyſica & leges, artes ſint vtiles & permiſſæ, id tamen prohibitum: ne occaſione ſcientiæ ſpirituales viri mundanis rurſum actionibus inuoluãtur, vt ibidem dicitur, multò magis vſuræ per ſe omnibus prohibitæ, etiam occaſione iuuandi fratres, vel clerum, vel proximum non ſunt in eccleſia admittendæ. vnuſquiſque in qua vocatus eſt vocatione, ambulare debet [h]. Et iã docui in explicatione tituli de vſuris, nunquam ex quacunque cauſa permiſſas fuiſſe vſuras, quæ ex mutuo pendent vel ex debito quantitatis eccleſiæ. niſi pro mora, vel ratione eius quod intereſt nomen accipiatur [i].

g In c. non magnopere & ne cleri. vel mo secul. nego se immis. c. l. 3. & 5.

h 1. ad Cor. c. 7. vers. 20.

8 Vel niſi iuxta permiſſionem & approbationem Martini 5. & Calixti 3. in ca. 1. & 2. de emptio. in extrauag. communis eccleſ. emat reditus annuos cenſum ſuper immobilibus conſtitutum pretio legitimo, & ibidem definito. fuerunt iidem contractus declarati, recepti poſtea per conſtitutionem 41. Pauli 3. in Bullario Cherubini, quæ incipit *delectus*, ſub data pridie Non. Martij, anni 1545. ſui pontificatus verò 11. & per Nicolaum 5. conſtitutione 4. incip. *Sollicitudo*, &c. dummodo, inquit, annualis cenſus huiuſmodi cenſualiũ, decimam partem principalis recepti, ſeu pretij eorundem non excedat. declarationem formandi huiuſmodi contractum, tradit Pius Quintus conſtitutione 80. incip. *Cùm onus*, in dicto Bullario.

i Vt patet intelligendum c. 3. §. oportet autem competentem nouellæ 59. de debita impensa in exequiis defunctorum.

9 Eadem ratione & nomine emptionis reditus, ſuſtineri poſſunt illi prouentus, ſeu reditus qui accipiuntur ex montibus dictis pietatis, cum authoritate ſummorum Pontificũ, maximè Leonis 10. qui in conſtitution. ſua 10. iuxta ordinem traditum in Bullario Laertij Cherubini declarauit, ita demum dictos montes pietatis eſſe licitos, ſi nihil ab his vltra neceſſarias impenſas recipiatur, & ſi detur pro impenſis & indemnitate moderate: & excommunicat eos qui contrariũ prædicauerint, & dixerint eſſe illicitos. Neceſſitas, vt videtur, conquirendæ pecuniæ requiſitæ ad negotia exiſtimata conducibilia, quæ ſiue præſenti pecunia expediri non poſſent, videtur cauſam dediſſe erectioni, vel permiſſioni horum montium. Irrepſerunt tamen poſtea multa, quæ occaſionem malis abutendi forſan dediſſe pluribus nõ immeritò videntur: nihil eſt enim tam pium, quod violari abuſu nequeat, quod mereretur emendationem certe, ni fallor. Referam porrò montes quoſdam conſtitutos pietatis, & cauſas eorum, prout mihi occurrerunt: neque tamen omnes ſimiles ciuitatum montes referam, qui burſæ dicuntur: ſufficiet enim montes pontificia authoritate probatos recenſere, vt videant ſummi pontifices ſi quando ſub authoritate illorũ peccetur, ne prætextu pietatis, religionis præcepta & dogmata ſacroſancta peruertantur: ipſi enim ſunt maximè de his reddituri rationem ante tribunal Dei, & ab iis quibus plus commiſſum eſt, plus exigetur. Arbitror & accurate ſollicitéque prouiſuros, ne pauperes quorum gratia iſti montes præcipuè introducti dicuntur, mutuúmque datum eſt, reditibus iſtis fœnore non dicam aut vſuris, lædantur, néve occaſio fœnerãdi hoc ſpecioſo nomine pietatis tegatur, contra Dei & Domini noſtri IESV CHRISTI præceptũ expreſſum, Luc. 6 *mutuũ dantes, nihil inde ſperan-*

Digitized by Google

ſperantes, quod fieret certè contra intentionem ſummorum pontificum, qui montes permiſerunt.

10 Clemens 7. erexit montem dictum fidei & collegium eius, cùm ad conquirendas pecunias ad defenſionem almæ vrbis egeret, vt liquet ex conſtitutione eius 17. ſecundum ordinem Bullarij Laertij Cherubini, (ex cuius Bullario & ſequentia extraximus) & incipit, *Illius qui veritas eſt*, ſubſcripta à Cardinalibus anno Domini 1526. 14. Nonemb. pontificatus ſui anno 3. atque in ea ſtatuit Dohannam mercium ſancti Euſtathij de vrbe, cũ omnibus iuribus ſuis & emolumentis ei perpetuò applicandum, & quod quilibet eorum qui pecunias in dicto monte ponerent, eorúmque hæredes & ſucceſſores quicunque pecuniis ſuper dicto monte poſitis, ad rationem decem pro quolibet centenario annis ſingulis, & ſingulo mẽſe ad ratam decem pro centenario huiuſmodi habere deberent. declarauit inſuper, quoſcunque religioſos etiam in eo monte poſſe pecunias ponere, neque reditus, vel debita poſſe confiſcari. Item poſſe de poſitis quemlibet alioquin prohibitum teſtari, diſponere etiam fauore *Illegitimorum abſque ſuperiorum licentia.* Obligat omnia bona ſedis & cameræ apoſtolicæ pro aſſeueratione dicti montis.

Declarat pecunias in dicto monte ponẽtes nõ teneri ad probandum verſas fuiſſe ad vtilitatem eccleſiæ. Indulget quoque vt mulieres impudicè viuentes non teneantur relinquere quintam partem bonorum monaſterio conuertitarum: cùm tamen alia conſtitutione 13. ſtatuiſſet bona quæcunque mulierum impudicè viuentium, & monaſterio conuertitarum dicto de vrbe, ſaltem quintam partem non relinquentium ipſo iure eadem monaſterio applicanda, mulierúmque earum diſpoſitiones & teſtamenta nullius eſſe momẽti: cui tamen derogauit. montem hunc fidei auxit Paulus 3. vt habetur in eius conſtitutione 33. quæ incipit decens. Ampliauit Sixtus V. conſtituit 68. incip. humaoi plerunque anno Domini 1587. 13. Kal. Nouembr. cum reductione fructuum ad ſex pro centenario. Cùm etiam Paulus 3. in diſt. cõſtitut. 3. aſſignaſſet tantum montaniſtis ſeptem cũ dimidio pro centenario, ſoluenda pro rata quolibet bimeſtri. In hac montis erectione cauſa videtur fauorabilis defenſio vrbis, quæ caput continet religionis. Durum autem videtur quod permittitur religioſis quibuſcunquẽ in eo pecunias ponere, & de his ſine ſuperioris licentia teſtari. id permittit tamen tãtùm ſummus pontifex, etſi memor ſit eius quod ſcribitur in cap. cùm ad monaſterium, 6. de ſtatu monachor. in fine. *Nec æſtimet, inquit, abbas quod ſuper habenda proprietate poſſit cum aliquo monacho diſpenſare, quia abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis eſt annexa regula monachali, vt contra eam nec ſummus pontifex poſſit licentiam indulgere.* & ibi gloſſa refert, quòd Ioannes & Vincentius dixerint, quòd Papa non poteſt diſpenſare, vt monachus habeat proprium exiſtendo monachus, ſed de monacho poteſt facere non monachum. Alij dicunt quod non debet hoc facere, quamuis de plenitudine poteſtatis poſſit, alij, vt gloſſa ait, abſolutè non poſſe etiam ſi vellet, vt ait gloſſa ad c. propoſuit, 4. ad verbum diſpenſare, de conceſſion. per vrbem proprietarius monachus in ſterquilinio, ſi cum proprietate non euocata moriatur, eſt ſepeliendus, di. c. cùm ad monaſteriũ, in princ. c. monachi. c. ſuper quodã de ſtatu mona. & in vita debet expelli de monaſt. di. c. cũ ad monaſterium, & aliis proximè citatis: bona quæ reperitur poſſidere, in vtilitatem monaſterij conuerti debent, c. quãto de offi. ordina. c. abbates 18. q. 2. Sed non valdè immorabor in poteſtate data diſponendi de quæſitis ex illis monte pietatis, quia & ſummus põtifex ex plenitudine poteſtatis permittit diſponere de quæſitis in cardinalatu & occaſione eius, vt tenet Iaſon. ad auth. ingreſſi numero 11. de ſacro eccl. doctores ad c. relatum in 2. de teſta. Barbatia in tracta de cardinalium præſtantia 5. q. Marti. Laudenſis tracta. de cardinal. q. 8. quamuis de monachis negat. Panorm. in 1. repeti. c. cùm eſſes, de teſta. aſſerit Iaſon pro loco. Valdè tamen miror cur in præiudicium monaſterij permittatur monacho in monte illo ponere pecunias quæ monaſterij cẽſentur: quia nihil habet monachus, & permittatur nihilominus monacho de illis diſponere, & de alienis & in vſus ſpuriorũ, quæ nec nominari nec alimentis digni ſunt. auth. ex complexu de natur. liber. Sed forſan mẽs aliqua alia conditori & defenſoribus montiũ pietatis, de qua nollẽ, ſi bona videatur, iudicare: mihi tamen, vt verum fatear, adhuc non occurrit, quæ probabilis videatur: at ſedis apoſtolicæ iudicium non detrecto.

11 Ita illud priuilegiũ videtur offendere quorundam aores, niſi excuſet authoritas ſummi põt. quòd qui habet ſuperiorẽ ſeu monachus, ſine ſuperioris licentia poſſit illegitimũ, vel veriùs ex cõplexu nefario genitum inſtituere de his reditibus. Tertiæ enim ſubſtãtiali cauſæ monachiſmi vis infertur, népe obedientiæ. tria enim vota monachi ſunt, caſtitatis, paupertatis, & obedientiæ. Paupertas, expeditam viã cœli facit, veluti depoſitis omnibus huius mundi illecebris & ſolicitudinibus. ecce, inquiunt diſcipuli Domino, nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te [a].

Caſtitas, mundam & Deo placentẽ vitã reddit.

Sed obedientia vinculum eſt diſciplinæ, veluti anima monachiſmi: nam monachus viuit in anima ſuperioris. velle enim aut nolle nõ habet [b], dicitur & ſeruus [c], vnde non habet liberũ arbitriũ [d].

Imo ſi monachus ſine licentia ſui abbatis, & inuito eo factus eſſet papa, tenetur redire ad monaſterium, & ſeipſum ipſe compeller qui aliis debet iuſtitiam [e]. Quid ſentiam de illegitimo inſtituendo prætermittam: ſufficit me admonuiſſe, ex his priuilegiis poſſe dari anſam non obediendi, quod corrumperet valde mores: & ideo nacta etiam iure ciuili ſublata ſunt & reprobata, per quæ contra bonos mores obedientia tolleretur [f], ſed neq; credidi vnquam etiam intentionem fuiſſe ſummi pontificis, vt occaſione pietatis, eo priuilegio abutantur Montaniſtæ.

12 Secundò occurrit alius mons dictus nouẽnalis, ad nouem vſque tantùm annos durationis erectus per Paulum 4. conſtitutio. 12. inci. *ſuperioribus* &c. vſque ad ſummam centum octoginta ſeptem millium ſcutorũ auri, ad rationem præſtandorum decem iuliorũ pro quolibet ſcuto poſito. Pius autem 5. prorogauit hunc montem ad maiorem pecuniæ quantitatem, ſed fructus ad 7. pro centenario reduxit, vt habetur in eius conſtitutio. 77. inci. *cum felicis recordationis &c.* in dicto bullario. Permiſerunt prædicti pontifices religioſis etiam quibuſcunque in eo monte pecunias ponere, & de illis etiam in fauorem illegitimorum diſponere, & non obſtantibus quibuſcunque condemnationibus, nuluerunt poſſe confiſcari.

13 Tertius mons aluminarium dicitur, pro nego-

a D. Matthæi c. 19. D. Lucæ c. 8.

b c. non dicatis 12. q. 1. c c. nullus 94. diſt.

d c. vnico 18. q. 3. l. velle, de reg. iur.

e iuxta gloſſam ad c. nouum quam ſit neceſſarium, ad verbum ad ordinandum 18. q. 2.

f l. conuentio de pactis dotal. l. alia, §. eleganter, ſolut. matrimo.

Digitized by Google

oegotiis aluminis Tulphæ inuenti, primùm introductus vſque ad 12. annos, ad rationem decẽ cartenorum pro quolibet ducato cum vno tertio annuatim, dandis, mutuantibus illi pecunias, vel 12. pro centenario qui fuit erectus per Paulum 4. vt liquet ex conſtitutione eius 46. incip. *ea fuit*, & confirmatus per Gregorium 13. & perpetuus factus, reductis fructibus eius ad quinque pro centenario, vt docet eius conſtitutio in dicto bullario Cherubini, numero 101. inci. *cũ aliàs fuerint* &c.

14 Quartum & quintum inueni montem Auinionenſem. Cùm enim hæretici qui Hugonoti dicebantur, infeſtarent ciuitatem Auinionenſem & comitatum Venayſſi, ad comparãdas pecunias, Pius 4. conſtitutione ſua 90. inci. *ad vniuerſalis* &c. 15. kal. Octobris 1563. erexit montem primi ſuccurſus, pro ſumma ducentorum triginta millium ſcutorum, ſuper introitibus cameræ apoſtolicæ, & emolumenta aſſignauit montiſtis ad rationem duodecim, pro cẽtenario ſoluendorum annuatim pro rata quolibet bimeſtri: eadem priuilegia regularibus & ſecularibus dedit, quæ conceſſit Clemens 7. Montiſtis montis fidei. Ob eandem cauſam, & cum iiſdem priuilegiis poſtea Pius 5. cõſtitut. 103. incip. *onerosum*, erexit Auinioni ſecundum montem ſuccurſus, cum emolumentis duodecim pro centenario.

15 Sextus mons erit, quem erexit prædictus Pius 4. conſtitut. 122. inci. *cum ſicut* &c. dictus mõs Gabellæ ſtudij almæ vrbis gratia, vacabilis cum fructibus ad vndecim pro centenario cum iiſdem priuilegiis, quibus fuerunt donati ſuperiores. hic mons auctus fuit cum moderatione tamẽ fructuũ à Gregorio 13. conſtitutione 81. inci. *dilectos*.

16 Septimus erit, quem erexit Pius 5. conſtitutio. 139. incip. *ſacro huic loco* 12. kalend. Iunij 1571. & dictus *mons religionis non vacabilis*, cũ emolumentis ſcutorum ſeptem cum dimidio pro centenario, ad bellum Turcicum, pro quo obligauit bona cameræ apoſtolicæ, permiſitque in eo monte perſonis eccleſiaſticis pecunias ponere, & poteſtatem diſponendi de bonis & fructibus ad arbitrium, excepto quòd eccleſiaſticis non permiſit *diſponere in vtilitatem illegitimatorum*, in conſtitutio. eius 152. incip. ad *Romanum*.

17 8. Ex eodem Pio 5. qui conſtitutione ſua 142. inci. *cum perturbatiſſima* 16. Ianuarij 1571. erexit montem ſacri fœderis, vacabilem cum emolumentis ſcutorum decẽ cum dimidio pro centenario, additis priuilegiis aliorum montiũ vacabiliũ.

18 9. Eſt mons Iulij dictus vacabilis, quem Iulius 3. erexit in vrbe anno 1550. vt iuuaret regẽ Galliæ aduerſus hæreticos regni, de ſcutis ducentis millibus ad rationem duodecim pro centenario, reduxit autem Pius 5. conſtitutione 157. incip. *ad Paſtoralis*. &c. 7. Martij 1569. reditus ad decem pro centenario.

19 10. Mons alius erectus per prędictum Pium quintum non vacabilis ſuper emolumentis collegij proxenetarum ripæ Romæ, ſcutorum viginti ſex millium & quingentorum cum fructibus & priuilegiis, & ſecuritate aliorum muntiſtarum, in conſtitutio. eius 181. inci. *cum ſimul accepimus*.

20 11. Erectus mons prouinciarum, cum emolumentis ſex cum dimidio pro centenario & pro extinctione vectigalis quaterni pro libris quinquaginta carnis ſuillæ, ex conſtitutio. 41, Greg. 13. incip. *pro paterna*, anno Domini 1576. pridie Kal. Septemb.

21 12. Sixtus quintus conſtitutio. 8. inci. *Mul-*

A *ta & grauia erexit*, montem panis non vacabilem, trecentorum millium ſcutorum cum aſſignatione fructuum quinque cum vno quarto pro centum, cum iiſdem priuilegiis quæ aliis fuerant conceſſa & regularib. & irregularib. & vt diſponere poſſint in fauorem illegitimorum.

22 13. Idem Sixtus quintus, erexit montem Cæſarinom non vacabilem, conſtitutio. 9. *volẽtes*, &c. centum millium ſcutorum, ad extinguendũ cõtracta debita Iuliani Cęſarini, cuius ipſe Sixtus, cùm eſſet cardinalis, fuerat deputatus tutor & curator io teſtamento paterno, cum emolumentis ſcotorum quinque cum dimidio pro centum.

23 14. Idem Sixtus 5. conſtitut. 67. in di. bullario Cherubini incip. *Quantis ærumnarum*, &c. 13. Kalendis Iunij, anno 1587. erexit montem ex ſuo nomine Sixrum, vacabilem, quingentorum millium ſcutorum, cum fructib. ſcutorum decem pro

B centenario cum priuilegiis, & iuribus quibus alij donati erant.

24 15. Et idem etiam erexit montem cameratiatum vacabilem, cum fructibus ad nouem pro centenario, cum priuilegiis iiſdem. conſtit. 71. inci. *Non ſecus*, pridie id. Septemb. anni 1587.

25 Omittam alios montes Romæ exiſtentes, vt montem farinæ, & alios anonymos, in quibus otioſi & epicureè viuẽtes Romæ quidam victum habent ex reditibus ſine labore, vacãtes voluptatibus, quòd certè deteſtabile eſt: vbi enim quis infimæ ſortis corradere poteſt, ſiue iuſtè ſiue iniuſtè pecunias alicunde, ad montes illos confugit, & reditus ſibi comparat, vt reliquum vitæ tempus, ſine labore inſtar brutorum animantium trãſigat, non dicam etiam, ſcorta plurima ex pietate montium ſplendere & ornati, non dicam fructus beneficiorum ex prouinciis, & egentibus paupe-

C ribus & clericis locorum, eo forſan impune transferri & poſtea in illegitimos iuxta priuilegiũ, expendi. Ignoro tamen num ea ad cognitionẽ ſummi pontificis perueniant, ego enim nolo os in cœlum tollere, aut reprehendere quæ ipſi nonni ſi cũ iuſtis rationibus ſolent & debent probare: dixero tamen cum bona illorum venia, hæc ſi ſcandalum generent eccleſiæ & populo, eſſe priuilegia reuocanda, iuxta c. ſuggeſtum, 9. de decimis, vbi gloſſa iuxta textum hos pulcherrimos verſus refert, & probat:

Indultum tollit contemptus, crimen abuſus.
Oppoſitum factum, damnum, tempus variatum.

Sed & res de facili redit ad ſuam primam bonam naturam, vt qui pietatem exercere velint in

D pauperes, gratis hoc faciant, nihil iuxta verbum Domini ex mutuo ſperent: & conſiderent, quod ante Leonem 10. qui circa annum Domini 1510. adeptus eſt ſedem, qui montem pietatis primus, vt videtur, ex conſtitutionibus ædificauit, tam perfecta fuerit pietas, religio, vt non appareat ſaltem mihi veſtigium, quod per mille quingentos decem annos hæ formulæ mutuandi cum reditibus ex pecunia quæ nihil generat, receptæ vllo modo fuerint, ſaltem à Leonis 10. tempore plures montes pietatis & redituum fuerunt inſtituti, quã à diui Petri tempore vſque ad illius ſeculum legãtur: & plures ni caueatur, futuri ſunt; vt forſan impedire poſſint ne liberè Chriſtiani in viam ad Deĩ pietatem accedere poſſint, quæ charitate mutua hortatur ſibi inuicem gratis compati. excuſantur apud Deum & homines qui penuria preſſi, & nulla exiſtente diuitum charitate ob neceſſitatem ad vſuram mutuum accipiunt, & iſti non peccant, ſed

ſed qui dant mutuum.& vſuras accipiunt, obnoxij ſunt reſtitutioni & condemnationi legis [a].

a eum ex de vſur. cum ſimi lib. ibi notatis c. 3. & 6 de vſureria.

26 Quamquam autem qui ſub fœnore mutuũ accipiunt non peccent penuria & neceſſitate cõpulſi [b], tamen illis ſuaderem ob perniciem & impietatem vſurarum, potius extrema pati & alia remedia tentare, quam ad fœneratores cõfugere. Ita Plato recte vetat, vt refert Plutarchus, a vicinis petere aquam, niſi prius domi foderis vſque ad terram, quam ceramitidem vocant, reperериſque non eſſe ſpem venæ: id eſt priùs excutiendũ eſt vt parſimonia aliáque via tibi neceſſaria ſuppedites, quàm à menſariis pecuniam mutuam petas. Sed de his ſatis: ad alia pergamus.

b vt notat gloſſa fin. ad verbum reddere in c. debitore 6. de vſur.

27 Abuſus eſt etiam in largiendo eccleſiis, prætextu religionis, aliena illis concedere & in iniuriam aliquorum. vnde eccleſia ſolet huiuſmodi etiam reiicere [c], ſic enim tantùm fauetur eccleſiis & pietati, vt nemini iniuſtitia fiat [d], nec debet iniuriarum occaſio inde naſci, vnde iura naſci ſolẽt [e]. Reiicit eccleſia ordinationes ſeruorum alienorum non manumiſſorùm; & ſi obrepſerint, reſtitui depoſitos iubet Dominus, & quod infirmari vel vituperari poteſt præcauet ficti [f], & major eſt triſtitia de talibus, cùm reuocãtur, quàm naſcatur gratia de accitis ſeu vocatis [g]. Quemadmodum ſi obligati ad ratiocinia, vt actores, procuratores, executores, tutores, vel curatores pupillorum, ante libertatem negotiorum vel officiorum fuerint ordinati, eccleſia dicitur infamari [h]. Leo imperator conſtitutio. 10. reiicit ſeruos à monaſteriis, illud inſciis dominis ingreſſis, ne ingratitudinis & improbitatis velamen, ſit monaſticæ vitæ dignitas ſeruis fugitiuis.

c in c. ſ. 27. q. 4

d in c. ex tenore, de foro comp.

e l. meminerint c. vnde vi.

f c. 1. & 2. de ſeruis non ordinan. lib. 1 decretalium tit. 18.

g c. præterea, c. deſignata 53. diſt.

h in c. 2. de obligat. ad ratiocin. vel non lib. 2, ſ. 19.

De prætextu & abuſu religionis in retentione bonorum eccleſiaſticorum.

CAPVT XVII.

OCcasio pietatis & religionis, quemadmodum in acquiſitione bonorum periculoſa & damnabilis eſt, & plures decipit. Sic & pluribus in retinendis iiſdem dedit deteſtabile argumentũ. porrò abuſus bonorum eccleſiaſticorum in retentione indebita, prætextu religionis, plura habet etiam capita; intérque quædam pertinent ad eos qui cùm debeant eccleſiis, prætextu tamen quodam pietatis ſibi retinent: quædam ad ipſos, qui eccleſiis præpoſiti ſunt, qui alio modo quàm par ſit eccleſiaſtica bona conſeruant.

Sic quidam imitantur Iudam proditorem, qui largitum Deo perditionẽ vocabat, prætextu quòd dandum eſſet pauperibus. cùm enim Maria Magdalena alabaſtrum & vnguentum pretioſum Domino obtuliſſet, & ſanctiſſimè caput eius vnxiſſet, murmurauit, *vt quid perditio hæc*, inquit, *potuit enim multo hoc vnguentum vendi & dari pauperibus*. Quare vnguentum hoc non veniit trecentis denariis, & datum non eſt egenis. Dixit autẽ hoc, ait D. Ioannes Euang. c. 12. verſ. 6. *Non quia de egenis pertinebat ad eum, ſed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.*

2 Abuſus quoſdam retinentium decimas ſub prætextu pietatis, & remedia refert c. tua nobis fraternitas 26. de decimis; *Alij*, inquit, *de portione fructuum, quam à colonis accipiunt partem decimæ ſeparantes eam capellis ſuis, aut aliis clericis, aut etiam pauperibus conferunt, vel in vſus alios pro ſua voluntate conuertunt. Nonnulli etiam vitam clericorum tanquam abominabilem deteſtantes, decimas eis ob hoc ſub-*

A *trahere non verentur.*

3 Hic remedium vt integrè ſoluantur ſine diminutione iuris eccleſiaſtici: nec occaſione malę vitæ clericorum retineantur, quia Deus decimas in ſignum vniuerſalis dominij ſibi retinuit, & reddi præcepit: ſuas eſſe decimas & primitias aſſeuerans, clericiſque exhibendas quibus dedit pro cultu diuino; ideo iubetur, vt cogantur qui debent cum diſtrictione ſoluere [i], excommunicari & debent qui decimas admoniti non ſoluunt [k], cum compoſitione banni Papæ [l].

i vt & in conſ. Trid. ſeſ. 25. de ref. cap. 12. in Conſ. Matiſc. 2 c. 4.

k c. præter hoc 32. diſt.

l vt dicitur in in c. ſtatuimus 16. q. 1.

Prætextu verò nequitiæ clericorum, vt dicitur in d. c. tua nos, non poſſunt decimæ niſi quibus mandato diuino debentur, pro arbitrio cuiuſque corrogari; cùm nulli ſit licitum, aliena cuiquam concedere præter Domini voluntatem.

Nec eſt ideo ſacrilegium committendum, quòd

B diſpenſatores bonorum Dei mali ſint.

4 Abuſus alius in eccleſiaſt. perſonis in nimia exactione, & abuſus laicorum in impia denegatione iuris perſonárum eccleſiaſt. ponitur cum remediis in c. ad Apoſtolicam, 42. de ſimo cuius verba referam, quia omninò ſubſtantialia ſunt, *Ad Apoſtolicam audientiam frequenti relatione peruenit, quòd quidam clerici pro exequiis mortuorum & benedictionibus nubentium, & ſimilibus pecuniam exigũt & extorquent, & ſi fortè eorum cupiditati non fuerit ſatisfactum, impedimenta fictitia fraudulẽter opponunt. E contra verò quidam laici laudabilem conſuetudinem, erga Sanctam Eccleſiam pia deuotione fidelium introductam, ex fermento hæreticæ prauitatis nituntur infringere ſub prætextu canonicæ pietatis. Quapropter ſuper his prauas exactiones fieri prohibemus, & pias conſuetudines præcipimus obſeruari, ſtatuentes vt liberè conferan-*

C *tur eccleſiaſtica Sacramenta, ſed per Epiſcopum loci veritate cognita compeſcantur qui malitioſè nituntur, laudabilem conſuetudinem immutare.*

5 Nicephorus Phocas imperator Orientis, vt legitur in Nouella eius 4. in lib. 1. iuris Orientis collecti per Bonfidium, donationes monaſteriis atque templis relictas à quibuſdam piis imperatoribus prorſus aboleuit. lege lata etiam, ne eccleſiæ immobilibus locupletarentur bonis: cauſatus Epiſcopos malè prodigere ea quæ pauperibus darentur, militibus interim deficientibus, id etiam grauiſſimum quòd legem tulit, cui & Epiſcopi quidam leues atque adulatores ſubſcripſerunt, ne imperatorum iniuſſu, vllus crearetur Epiſcopus: & mortuo Epiſcopo aliquem ſuorum ſubmiſit, qui definitos faceret ſumptus, ipſe de redit. accepit, & conſtit. 5. ſtatuit, de nouo non eſſe conſtruenda monaſteria, xenodochia, no-

D ſocomia: ſed eorum quæ erant curam geri oportere. Cuius tamen conſtitutiones poſtea ſuſtulit imperator Baſilius iunior Porphyrogeneta, vt habetur in prædicto loco, & apud Balſemonem Antiochenũ patriarcham eoquòd, vt ibidem dicitur, non ad iniuriam contumeliámque eccleſiarum & religioſarum domuum duntaxat, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ſed etiam ipſius Dei, fuiſſent factæ.

6 Abutuntur perſonæ eccleſiaſticæ bonis in conſeruatione, quando ea vel fructus eorum non expendunt iuxta intentionem & legem fundationis beneficiorum, vel donationis bonorum, ſed vel in ſuos vſus conſeruant, vel parentibus proximíſque, aliiſque perſonis elargiuntur (de quibus non cogitarunt largitores,) imò aliquando in aliis negotiis quàm Chriſtiano dignis conſumunt.

Arguuntur vt ſacrilegi, qui habentes vnde

poſſint

poſſint ex patrimonio viuere, ſibi beneficiorum eccleſiaſticorum bona reſeruant. *Clericos*, vt ſcribit Damaſo Papæ Diuus Hieronymus, *illos conuenit Eccleſia ſtipendiis ſuſtentari, quibus parentum & propinquorum nulla ſuffragantur. Qui autem bonis parentum & opibus ſuſtentari poſſunt, ſi quod pauperum eſt accipiant, ſacrilegium pro facto committunt, & per abuſionem talium iudicium ſibi manducant & bibunt.* Refertur & in e.f. 16. q. 1. can. clericos 1. quæſt. 2. docetur & in dicto cap. f. quod quicquid habent clerici, pauperum eſt, & quòd domus illorum iure hoſpitalitatis debeant eſſe communes.

a in can. conuenior 23. q. 8

Bona clericorum etiam eſſe pauperũ dicitur [a], nempe pauperibus tẽpore neceſſitatis diſtribuenda [b], vt res eccleſiæ [c], vt & patrimoniũ Chriſti [d], & religionis [e], imò Conſtantinus in l. 2. c. de epiſc. & cleri. cùm indulget rebus eccleſię priuilegia, ab exactionibus: addit rationem huic cauſæ accommodam: *Si quid enim*, inquit, *vel prouiſione vel mercatura, honeſtati tamen conſcia conſecerint, id in vſum pauperum atque egentium miniſtrari oportet.* Poſſet tamen tolerari vſus eccleſiaſticorum bonorum in clericis pro victu, veſtitu & moderatis in res neceſſarias expenſis, ſed magis in cibis.

b c ſunt hi 47 diſt.
c c quod autẽ 23. q. 7 can au rum eccleſia habet, 12. q. 2.
d c cum ex eo de electione in ſex.
e in l. iubemus nulli, 14. de ſacroſanc. eccl.

Magis dãnandus abuſus profuſionis horũ bonorũ accipitres, canes, apparatus equorum, & curię, & in ſumptuoſas operas, quæ omnia damnantur in c. cùm Apoſtolus, 6. de cenſib. Quia & ipſa venatio, & canes & accipitres vetantur cum maximis pœnis perſonis eccleſiaſticis, maximè epiſcopis in cap. 1. & 2. de clerico venator. libr. 5. titul. 24. canon. quorundam 34. diſtinctio. vbi & contumax epiſcopus in relinquenda venatione, excõmunicatur, & tandẽ à miniſterio eiicitur.

Damnabilis illa voluptas venationis in clericis, qui quieti & contemplationi, ſtudiiſque ſacrarum literarum, & pietati iugiter intẽti eſſe debent. ſed eo damnabilior, quòd bona eccleſiæ & fame pereuntium pauperum, canes impinguent: quòd labentibus ædificiis ſacris, cultu diuino diminuto, ſubtractis alimentis & ſtipendiis clericis, diuitiæ impiis & nihili hominibus, venatoribus dico [f], concedantur. Qui venatoribus donant, nõ homini donant, ſed arti nequiſſimæ. Nam ſi homo tantùm eſſet & venator non eſſet, non donares: honoras in eo vitium non naturam, vt ait Diuus Auguſtinus in pſalm. 102. ad verſ. faciens miſericordias, relatus in cap. qui venatoribus 8. & ſeq. 86. diſtin. & rurſum [g], *Qui vident venatorẽ & delectantur, videbunt ſaluatorem, & contriſtabuntur.*

f c. Eſau 86. d.

g in pſal. 147. & in c. qui vident eo eadem 86. d.

Quare abuſus profuſionis in venationem habet peccata, profuſionem pecuniæ præter intentionem fundatorum: ſacrilegium, quia bona eccleſiæ: impietatẽ ratione artis damnatæ, & tranſgreſſionem ratione prohibitæ venationis eccleſiaſticis, quibus dictum eſt à Chriſto, faciã quod eritis piſcatores hominũ, non venatores beſtiarũ.

8 Sumptuoſæ epulæ habent ſacrilegium quoque, & abuſum in ſuperflua ſubductis neceſſariis pauperibus & cultui diuino; & delictum perſonæ eſt eccleſiaſticæ, quæ voluptuosè & contra vitæ ſuæ decus & modum viuit, ſeque quodammodo ipſum ad luxuriam & mundi perniciem impellit. De quibus iudicium eſt Diui Hieronymi ad cap. 2. in Micheam, relati in cap. 4. eccleſiæ principes, 15. diſtinctio. cuius hæc verba, *Eccleſia principes qui deliciis affluunt, & inter epulas atque laſciuias pudicitiam ſeruare ſe credunt, propheticus ſermo deſcribit, quod eiiciendi ſunt de ſpatioſis domibus lautiſque conuiuiis; & multo labore epulis conquiſitis*

A *& eiiciendi propter malas cogitationes & opera ſua. &* *ſi vis ſcire quo eiiciendi ſunt, Euangelium lege: in tenebras ſcilicet exteriores, vbi erit fletus & ſtridor dentium. An non confuſio & ignominia eſt, Ieſum crucifixum magiſtrum pauperem atque eſurientem, fartis prædicare corporibus? ieiuniorúmque doctrinam rubentes buccas, tumentiáque ora proferre. Si in Apoſtolorum loco ſumus, non ſolum ſermonem eorum imitemur; ſed conuerſationem quoque, & abſtinentiam amplectamur.* Hæc ibi Hieronym. Quæ verba certè rubicundiores galero vultus primorum & aliorum ordinum eccleſiaſticorum, præ pudore & confuſione reddere poſſunt. Si nolint reſipiſcere, nec putent hoc ſine ſcandalo fidei Chriſtianæ populique fidelis eſſe, quod omnium oculis, cùm latere non poſſit, ſubiicitur. & quamuis qui talia agunt iudicium ſuum proculdubio portabunt: adhuc tamen exemplo ſuo inferioris ordi-
B nis clericos turbantes, vel à regula & diſciplina bene viuendi dimouentes, expectare debent à Deo durius iudicium & ſeueriorẽ condemnationem. Nonne dignum hoc erit reformatione, vidiſſe vilem quondam antè clericum, ad dignitatem eccleſiaſticam promotum, qui vix anteà in domo paterna pane ſaturabatur furfure, & aqua, nunc ita ſplendidè viuere, vt ſeculares principes aulaſque regum æquet? quaſi verò eccleſiæ data ſint bona eam ob cauſam vt adipem epiſcopi, & ſeruorum inutilium ſuorum mollitiem nutrirent: aut quaſi eccleſia eſſet epicureorum collegium. Quibus tegamur, & viuamus, contenti eſſe debemus, inquit Diuus Paulus [h], debent nutriri plures clerici & perſonæ eccleſiaſticæ cum epiſcopis, dignæ tamen, & quibus ad verbum Dei diſſeminandum vti poſſit, ſed illæ etiam cum epiſcopo honeſtè, parcè, non ad voluptatem nutriendæ. e-
C piſcopus ex paupere factus, non mutat inteſtina vt pluribus eſcis aut delicatioribus quàm anteà indigeat. nec etiam qui cum eo ſunt lautiùs penes epiſcopum expenſis pauperum, quàm penes ſeipſos viuere expetere debent. Et ſi in vinea Domini laborent, non debent remunerationem in vili cibo petere, vt Eſau [i], ſed idoneo victu ad leuandam famis neceſſitatem contenti, debent à Domino expectare mercedem & præmium.

h ad Tim. [illegible]

9. Quòd ſi mihi quidam epiſcopi obiecerint, quòd ex nobili illuſtriue proſapia orti fuerint, & aliqui ex regum ſemine; & oportere illos domus ſuæ ſplendorem retinere in famulitio & victu ſplendido. Reſpondet eccleſia ſuis impenſis primum illos idipſum facere debere, ſi tanta ſeculi
D adhuc voluptate detineantur, vt pluris faciant inanem mundi gloriolam, quàm veram cui ſe manciparunt perſonæ eccleſiaſticæ, in quarum albo ſe deſcribi voluerunt. Si diuitiæ in eccleſia ſunt, ſi comitatus, ducatus, & ſimilia, ea certè eccleſiæ addita ſunt, ad ſplendorem domus Dei ex gratitudine principum; non autem ad mutandam aut deſtruendam formam diſciplinæ eccleſiaſticæ, ſed potiùs ad eam retinendam, augendum cultum diuinum, ad benefaciendum pluribus meritis & indigentibus piis.

i Geneſ. 25.

Nec honor eſt, imò dedecus eccleſiæ, habere præpoſitum qui non regulis eccleſiaſticis velit ſubiici, ſed velit ſeculari modo viuere. viloſcit ſpiritalis dignitas cuipiam commiſſa exercenda loco Dei, ſi ſe ad temporalia curãda & potius colenda demittat. non enim retinet eius honorẽ cuius perſonã gerit. Chriſtus nõ elegit multos nobiles,

les, aut inter ſeculares præſtantes, ſed ignobiles, vt ſortia quæque confunderet, & doceret reipſa, ſe non egere auxilio mundano ad fidem ſuam ſeminandam & conſeruandam, niſi quatenus illud vocat & diſponit; cùm poſſit ſuæ eccleſiæ rector & conſeruator ſufficere ſine humana illa vanitate & extollentia inani, quæ plus eſt eccleſiæ ſcandalo quàm ædificationi Chriſtus & eius diſcipuli. Apoſtoli, & poſt eos pluribus ſeculis præpoſiti, habuerunt quidem loculos & bona, ſed tamen pauperem vitam voluntariam & frugalem agebant. & verè niſi eccleſiaſtici redigantur ad eandem conſeruatis nihilominus in eccleſia bonis, & ſi fieri poſſit in ea quibus deſtinantur impendendis, futurum vereor ne ſtatus Chriſtianæ fidei, in dies magis ab improbis & hæreticis, inde occaſione ſumpta, impugnetur, quamuis expugnari nunquam poſſit, vt pote firmæ & inuiolabili petræ inoixus.

Scio quidem hæc quæ dico, non omnibus grata fore: at parcant obſecro. non enim ad ſingulorum opiniones ſcribenduio eſſe ipſi norunt, propoſui & mihi veritatem ante oculos, & Dei honorem. Quòd ſi me exiſtiment non omnia, & cauſas ob quas aliter viuatur hodie quàm viuendum cenſeam, fuiſſe aſſecutum, parcendum quoque mihi putent, meliora ſi mihi occurriſſent ſcribenti dicturo. Cupio de me id arbitretur, quod teſtor coram Deo veriſſimum, eam mihi ineſſe conditionem, & permittant dicere ſcribendi conſuetudinem, vt nunquam odio vel inuidia cuiuſquam in vniuerſum vel in ſingulari ſcripſerim, aut malitioſè. Fallique tamen aut errare me poſſe, nunquam negauerim. Et ſi de rebus quæ non forſan conueniant, ſecundùm eorum ſententiam, voluerim dicere, recordentur quandoque olitorem opportunè verba locutum, & quòd ſpiritus Domini vbi vult ſpirat. Iacuit aliquando ſtatus eccleſiæ ſub negligentibus præpoſitis, hoc negari non poteſt, ſed vexatio dedit intellectum; permiſit Deus perpetuò eccleſiam habere aduerſarios, vt magis ſolicitè ſuo muneri præpoſiti vacarent, & à ſomno ſuſcitarentur, & ſat ſcio ingenia multorum prælatorum quæ aliquando viuendi modum vulgarem ſequuti ſunt, ad diſciplinam eccleſiaſticam perueniſſe, & nihil prohiber qoin & reliqui, ſi velint, idipſum faciant: iudicium vltimum recogitantes, in quo reddituri omnes cuiuſcunque dignitatis ſunt rationem, de his quæ fecerint vel facere debuerant. Scio plures illuſtriſſimos cardinales, patriarchas, archiepiſcopos, epiſcopos, & alios prælatos ſumma cum laude regere populum ſibi commiſſum, quamuis dignitate ſeculari & apparatu ſplendido vtantur extrinſecus. quare & digni ſunt laude qui ita inter ſeculi delitias poſſint munere ſuo fungi. Nec quemquam reprehendo. Cæterùm permittent me illud aducere, futurum vt meliores & ſanctiores ſint, ſi ea quę perfectionem eccleſiaſticam impediunt & obtenebrant, quæve poſſunt eſſe ſcandalo, circumcidant & reforment, & ſumptus illos in vtilitatem Chriſtianæ reipublicæ impendant. videot hæreſibus regna vexari: vident Turcam fines Chriſtianorum inuadere: vident clericos in opprobrium cleri mendicare: vident pupillos ope carere, pauperes fame mori, virgines quòd non habeant vnde nubere poſſint, ſe proſtituere, ſtudioſorum penuriam. Quæ omnia ſi auxilium ab illis ex ſuperfluis & in luxum A impenſis, aliquod caperent, certiſſimè coronas & remunerationes apud Deum ſibi acquirerent in æternum permanſuras: non ſufficit illis quòd boni ſint, niſi & meliores ſint. eſtote perfecti, inquit Deus; & non proficere in via, deficere eſt.

Morituri, ſat certum habent, ſe omnia relicturos, vanam hanc gloriam extinguendam, in terram proſternendos, non ſecus ac pauperes & inopes, eſcam vermibus futuros corrumpendoſque. Si autem quippiam geſſerint quod Deo gratum fuerit, hoc in æternum permanſurum: opera enim illorum ſequuntur illos. ò quanto maior eſt gloria æterna quàm gloriola hæc momentanea, quæ omittenti Dei opera, eſt potiùs dedecus & condemnatio quàm gloria. Quòd ſi quis ſit qui differat hæc ſuperflua rèiicere & reformare, quòd vereatur corrupti populi irriſionem, vt poteſt perſuadere dæmon qui delectatur noſtra dam- B natione & eccleſiæ vituperio; conſideret, quæſo, non eſſe verendum à gloria in maiorem gloriam conſcendere, & in perfectiorem vitam: conſideret quanto maior erit confuſio in die vltimi & generalis iudicij, quando eorum omnibus hominibus vtriuſque ſexus, Deo, angelis, & dæmonibus, manifeſta erunt delicta, quæ nunc coram paucis emendare noluimus. conſideret item quod per electionem vitæ præſtantioris eccleſiaſticæ, iam vale dictum ſeculo, neminem Deo & mammonæ ſeruire poſſe: nihil prodeſſe homini ſi vniuerſum mundum lucretur: ſi omnibus placeat; animæ autem ſuæ detrimentum patiatur; reprobatos plures quòd dilexerint magis gloriam hominum quàm Dei: finem gloriam hominum eámque ſæpe citiſſimam habere; at Dei gloriam, aut mortem æternam, in æternum permanere debere. multa teſtimonia hìc ad hanc ſententiam C coniungere poſſem; ſed quia peritioribus & præceptoribus ſapientiæ loquor, ſufficit hoc omnium ſolam cuiuſque conſcientiam in medium proferre, vt eam exeutiant.

10 Sed rurſus recordabuntur, ſi placet, & inquirent ne ſint ex paſtoribus quos ſacra pagina maledixit ex ſententia Dei per Zachariam pronunciata, c. 11. verſ. 4. & ſeq. *Hæc dicit Dominus Deus meus, paſce pecora occiſionis, quæ qui poſſederant occidebant, & non dolebant, & vendebant, dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti ſumus, & paſtores eorum non parcebant eis. Et ego nō parcam vltra ſuper habitantes terrā, dicit Dominus. Ecce ego tradā homines vnumquēq; in manu proximi ſui, & in manu regis ſui, & concident in terram, & non eruam de manu eorum, &c.*

Magna ibi eſt comminatio, quæ leuis non conſiderantibus videtur, vt pro caſtigatione paſtorum eccleſiæ, det Deus eos in manu regis ſui: hoc eſt, D vt eccleſiæ bona committat ſolicitudini regis & poteſtati laicali. non enim aliud remedium videtur, quando perſonæ eccleſiaſticæ abutuntur bonis eccleſiaſticis, & in alius vſus quàm deſtinata fuerunt, quàm vt cura & ſolicitudo principis ad ipſum illos cogat. Debent enim hoc Chriſtiani principes ſanctæ eccleſiæ matri, vt quemadmodum religionem, ſic & patrimonium eius tueantur, & conſeruent gladio etiam temporali contra vſurpantes.

Exemplum 4. regum c. 12. vbi Ioas rex Iſraël, permiſit ſacerdotibus pecuniam ſanctorum, quæ illata erat in templum Domini à prætereuntibus, quæ offerebatur pro pretio animæ, & quam ſponte & pro arbitrio cordis ſui inferebant in templum Domini, accipere. Iuxta ordinem

ſuum & inſtauraret ſarta tecta domus, ſi quid neceſſarium vidiſſent inſtauratione. Cùm autem vſque ad vigeſimum tertium annum non inſtauraſſent ſarta tecta domus templi, vocauit rex Ioas Ioiadam pontificem & ſacerdotes, dicens eis: quare ſarta tecta non inſtauratis templi? Nolite ergo ampliùs accipere pecuniam iuxta ordinem veſtrum, ſed ad inſtaurationem templi reddite eam: prohibitique vltra ſacerdotes accipere pecuniam & præſente, & ſcribente ſcriba regis à pontifice numerabatur poſtea pecunia operariis & inſtauratoribus templi.

Hoc ipſum eccleſiaſtica iura probabunt, vt in concilio Toletano 9. c. 1. & in c. filiis 31. ſub 16. q. 7. *Filiis*, inquit, *nepotibus ac honeſtioribus propinquis eius qui conſtruxerit, vel ditauit eccleſiam, licitum ſit hanc bonæ intentionis habere ſolertiam: vt ſi ſacerdotem, ſeu miniſtrum aliquid ex collatis rebus præuiderint defraudare, aut commonitionis honeſta conuentione compeſcant, aut epiſcopo, vel iudici corrigenda denuncient. Quòd ſi talia epiſcopus agere tentet, metropolitano eius hæc inſinuare procurent. Si autem metropolitanus talia gerat, regis hæc auribus intimare non differant.* Facit c. conſtitutum 60. in finẽ 16. q. 1. Permittunt & canones, regem eum poſſe corrigere, quem iudex eccleſiaſticus corrigere non poteſt c. petimus 11. q. 1. ca. nec licuit, 17. diſtinct. vel quando etiam iudex deeſt vel negligens eſt, c. ex tranſmiſſa de foro cõpeté. cùm aliter adiri regulariter pro eccleſiaſticis ſecularis iudex nequeat, c. placuit, c. vt quiſquis 11. q. 1. ca. at ſi clerici. de iudic.

11 Legimus principes regia ſolicitudine, ne bona ſacerdotiorum extra regnum fraudatis pauperibus & eccleſiis deferrentur, cauiſſe; ne alienigenis, ſeu allophylis non degentib in regno, beneficia eccleſiaſtica conferrentur. & ita ſtatuiſſe Henricum eius nominis quintum regem Angliæ, refert Polydor. Virgilius [a] in concilio Angliæ pro regni ſtatu coacto, quod & ante Richardum 2. regem ſtatuiſſe antè referunt. Meminit & Papus [b], extraneum à regno Galliæ non poſſe conſequi aut poſſidere in Gallia beneficium ſine naturalizatione impetrata à principe ſeu rege, eáque de cauſa ordinationem regiam mandare & iubere omnibus capitulis ne reciperent alienigenam in beneficiis ſine literis naturalizationis: & iudicibus regis, vt hanc conſtitutionem obſeruari curarent. extat ea de re conſtitutio Ludouici 12. *des lettres de naturalité*, hocque priuilegium datum eſſe à ſummo pontifice regno Galliæ docetur in procemio pragmat. ſanctionis ad verbum, *exterorum*. probatur idipſum iure communi, ſi extraneus non intelligat idioma beneficij, vt non poſſit ei conferri [c], & id eget expreſſa diſpenſatione [d].

a lib. 21. hiſto. Angliæ.

b lib. 2. Rhapſodiæ Areſtorũ u. 3. Areſto. 4.

c regula cãcellariæ 19. ca neminé 70. diſt l. in eccleſiis, C de epiſco. & cleri.

d gloſſ. ad c ſi proponete de reſcrip.

12 Prætextu religionis rurſus bona eripiuntur eccleſiis: prætextúque conſeruationis eorundem bona in diſcrimen periculúmque præſens perditionis transferuntur. Dum quæritur epiſcopus aliquãdo ex illuſtri proſapia, quo præſule hæretici non audeant inuadere epiſcopalia iura. Accidit autem ſæpè inde, vt quod hæretici vix tentare auderent, iſte præſul ſecurè exequatur & palàm. Nam ſtatim proximis & bona epiſcopalia oppignerat, vendit, & iura lacerat, ſubtrahit documẽta, meditatur cauſam alienationis per quam ad ſuos commodiora transferat, & eccleſiæ eripiat: metuunt canonici ei repugnare ob proximos, conſentiunt: imponitur facilè ſummo pontifici per obreptitia & ſubreptitia reſcripta: ſicque mus, vt dicunt, nutritur in pera: expenduntur pro defenſione eccleſiæ centum forſan aurei tantùm, pro duplo res diſtrahitur ea quæ mille aureos habet in iuſto valore, pro ducentis, & proximis vel amicis epiſcopi datur. & ſucceſſores in dignitate tandem ſentiunt, quantùm nociua ditiorum prælatorum adminiſtratio, & ſit ſplendida eccleſiæ, titulo tenus defenſio. Et vereor ne hæc expilatio, ſi fiat, magis offendat Deum, quàm alia quæuis: cùm ab his qui conſeruare debebant, fiat. *Si inimicus homo maledixiſſet mihi*, inquit Deus per prophetam [e], *ſuſtinuiſſem vtique, tu verò vnanimis & notus meus, qui dulces mecum capiebas cibos &c.*

e Pſal. 54.

13 Qui ea intentione nobiles ad beneficia eligunt, vt temporali remedio velint conſeruare bona Dei, per perſonas quarum munus non eſt arma mouere: tam peccant in Deum, quòd putent eum inſufficientem, nec poſſe ſuæ eccleſiæ ſuccurrere, cum alioquin bonis prælatis, deuotis & doctis brachium carneum ſpem ponentes.

Bonus zelus tamen eſt, iuuare eccleſiam Dei, defendere per authoritatem illuſtrium eius bona, fateor: ſed non omnino ſecundùm Deum: plus enim pollet in eccleſiaſticis oratio aſſidua, lachrymæ, verbum Dei ſtrenuè prædicatum, mores reformati, vita pura & ſimplex, quàm arma temporalia, iiſdẽ modis res conſeruari facilè poſſunt quibus quæſitæ ſunt. Eccleſia Dei, acquiſiuit bona non armis, ſed deuotione, ſanctitate, martyrio, confeſſione, bono exemplo, pura vita conſentiente cum fide quam prædicat & cum mandatis Dei, apoſtoli, diſcipuli præpoſiti ab apoſtolis, non illuſtres, non cum pompa ſeculari prædicarunt aut docuerunt, ſed armati ſancto Spiritu reſtiterunt impietatibus hæreticorum & gentilium imperatorum & principum furoribus; iiſdem modis quæſita bona etiam ſunt nobis conſeruanda. Recordari debemus quod ait D. Paul. 1. ad Corinth. capit. 1. verſ. 26. *Videte vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnẽ, non multi potentes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mũdi elegit Deus, vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, & ea quæ nõ ſunt vt ea quæ ſunt deſtrueret, vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu qui factus eſt &c.*

Sic diuus Hieronym. ad Damaſum, *Faceſcat inuidia*: inquit, *Romani culminis, recedat ambitio, cùm de ſucceſſore piſcatoris & diſcipulo crucis loquor.* refertur & in can. 25. quoniam vetuſto 24. qu. 1. vbi gloſſa ad verbum, *inuidia*. cùm duo, inquit, certarent de electione, & vnus allegaret ignobilitatem alterius, alius ex aduerſo reſpondit; *Piſcatoris Petro Fabri filio, ſucceſſorem quærimus, non Auguſto.*

Nobilitas faſtum, faſtus litem parit, armat
Lis odium, capiunt hæc tria mortis iter.

Cum his & recordari oportet exempli Ozæ, qui, vt ſcriptum eſt 2. regum c. 6. & 1. paralipo. c. 13. cùm arca transferretur plauſtro nouo, & calcitrantes boues qui eam ferebant, declinaſſent arcam, vt ei videretur lapſura, manum ad arcã Dei admouiſſet & tenuiſſet arcã, vt auxilium daturus, iratus eſt indignatione in eũ Dominus, & percuſſit eum ſuper temeritate, & mortuus eſt ibi iuxta arcam. notãt ibi factũ illud ſacri interpretes, quòd arca non portaretur à Leuitis, & quòd opera hominum nolint gloriam facti ſibi adimi. Quemadmodum & Tertullianus refert, & poſt eum Nicephor. Callix. libr. 2. c. 8. admonitum à Pilato Tiberiũ de paſſione & reſurrectione Chriſti, eum voluiſſe inter Deos referre; ſed quia id fecerat, antequam cum ſenatu de ea re tractaret,

cuius

cuius erat authotitatem deitatis dare, ſenatum renpiſſe:idque diuinitus ſactum eſſe, ne ab hominibus Chriſtus dioinitatem habuiſſe videretur, & hominum fauore.

14 Sæpe etiam eccleſia grauiſſima damna ab iis ipſis qui defenſionem eius ſuſcipiunt, paſſa eſt, & noſtris oculis in miſero boc ſeculo, noſtros milites qui pro fide & religione arma ſumpſiſſe ſe dicebant, inſolentius ſe in eccleſiæ bona & ſacra geſſiſſe quàm ipſos hoſtes alicubi vidimus. Si hoſpitia qoærenda eſſent, potiùs in terris & ditionibus eccleſiaſticis ſactum, quàm in pagis ſecularium, præter intentionem tamen ducum, (vt dicebant) exercitus, & neceſſitatis excuſatione ſucata, impunita remanebat eccleſiaſticorum ſpoliatio, priuilegia nulla eccleſiis integra ſeruata, & prætextu quòd pro teligione arma gererentur, armatis propris vt plerunque peſſundata & polluta, vt ſæpiùs dum tacitus apud me contemplor, toties mihi occurrat quod minatur Deus per Hieremiam capit. 25. verſu 29. *Quia ecce*, inquit, *in ciuitate in qua inuocatum eſt nomen meum ego incipio affligere. Et vos quaſi innocentes & immunes eritis, non eritis immunes.* & 1. Petri capit. 4. verſ. 17. *Quoniam tempus eſt vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelium*, &c. Nam laici debent defenſionem matris eccleſiæ ſuis ſumptibus. habent enim ideo gladium vt defendant, non vt opprimant eandem, aut priuilegia perſonarum eccleſiaſticarom violent, quorum tamen inter tumoltus armatos vix vlla cura. *Et ſicut populus, ſic ſacerdos, & ſicut ſeruus, ſic dominus eius*, qood eſt maledictio deſolationis terræ [a]. Videtur tenouata reipſa impia ſanctio & conſtitutio, ſeu permiſſio Nicephori imperatoris Orientis, quæ vt habetur in conſtitutione eius nouella 3. ducibus exercituom iuſſit, epiſcopis & clericis mancipiorum loco vti, pro ſua authoritate in ædes epiſcopales & monaſteria diuertere. eorúmque rebus pro arbitrio abuti, vituperabátque eos qui ab omni ætate Deo aurea, vel argentea vaſa conſecraſſent: & res templorum ſactas in publicos debere vſus conuerti ſtatuebat.

a Eſaiæ c. 24. v 2 Oſeæ c. 4. verſ. 9.

15 Fuit & aliquando idem prætextus impietati factus tempore Caroli Martelli patris Pipini, cuius fuit filius Carolus Magnos. Is enim primus inter reges Franciæ & principes, res eccleſiarum ab eis ſeparauit ac diuiſit militibus. Quo tempore eius malo exemplo laici homines ſolebãt diuidere epiſcopalia, & monaſteria, relinquentes epiſcopis, quantum erat illis neceſſarium, vt & canonicis, & monachis, & abbatibus quantum neceſſària eſſent. Quod tempore Hadriani Papæ & Caroli Magni, & Ludouici imperatorũ emendatum & prohibitum fuit, concilio habito Aquis, ſub Paulino legato ſedis apoſtolicæ, quemadmodum habetur in li. 1. capitulotum, capita. 83 [b].

b Et in c. quia iuxta ſanctorũ 39. 16. q. 1.

Refertur autem cauſa iſtius reparationis abuſus in vita ſancti Eucherij epiſcopi Aurelianenſis, qui in monaſterio S. Trudonis requieſcit, & hiſtoria S. Rhigoberti archiepiſcopi Rhemenſis, quòd poſt mortem Caroli Martelli per Angelum reuelata fuit viſio, eum in inferno inferiori torqueri, ob illam diuiſionem eccleſiatum, & in comprobationem eius aperto eius ſepulchro corpus non fuiſſe repertum, ſed loco eius draconem exiiſſe inuento interiùs ſepulchro denigrato.

Ferunt viuentem voluiſſe vel promiſiſſe accepta reſtituere: verùm nullo effectu ſecuto, morte interceptum & punitum veluti ob ſacrilegium diuinus creditur.

16 Refert etiam Petrus venerabilis abbas Cluniacenſis, li. 2. de miraculis, comitem Matiſconenſem, qui occupauerat tyrannicè res eccleſiarum, raptum die ſolemni à Dęmone, qui in forma equitis cum equo nigro aduenit, & ingreſſus eius domum oſtio eum eduxit inuitũ, iuſſit equũ conſcendere, inque aëra ſublimauit, nec vnquam poſtea comparuit. in cuius rei memoriã oſtium quo eductus erat, fuit obturatum. Quod cùm Ogerius Guillelmi comitis procurator ob aliquam reipublicæ neceſſitatem vellet reſetare, qui operas locauit eius rei cauſa, dum cœpit demoliri, raptus à dæmone iterum eſt, & in aërẽ eleuatus, poſtmodùm lapſus colliſúſque eſt, manu qua id tentauerat confracta. Ob quod miraculum ruſum ciues in perpetuam rei memotiam iuſſerunt obturari. Atque eius comitis filius Ouido nomine cum triginta militibus venit Cluniacom, & cum his illius teligionis habitum ſuſcepit.

17 Gunctranus rex Pariſiorũ & Galliarũ, cùm miſiſſet exercitũ in prouinciã Narbonenſem, quæ ſeptimana vocatur, vt eã Gothis, qui tum eam tenebant imperãte & illos regẽte Lemeldo, eriperet, in expugnatione Carcaſonæ amare tulit, audire, quòd eius exercitus trãſeundo, eccleſias itinerum, in Armenia & alibi, & in illa ſeptimana prouincia diripuiſſet, & violaſſet: & ne poſtea idipſum fieret comitiis habitis cum ducibus & epiſcopis in feſto S. Symphoriani, ſub pœna capitali ſanciuit, vt ſcribit Gregorius Turonen [c]. Idem & author ſcribit [d], aliquos ex Gunctrani exercitu, qui perſequebatur Gundaualdum, qui partem regni vſurparat mortuo Childerico vltra Garumnam in Conuenarum & Agennéſium finibus, Sancti Vincẽtij baſilicam incendiſſe, & ianuis apertis inuenta ibidem delata ab incolis diripuiſſe: at vel vſtos fuiſſe, vel à dæmone obſeſſos debacchantes confugiſſe ad inuocationem martyris, alios mortem ſibi conſciuiſſe.

c Lib. 8. hiſtor. Franciæ c. 30.
d Lib. 7. c. 35.

18 Dagobertus verò rex Galliarum, faſſus eſt ſe fuiſſe raptum ante thronum diuinæ maieſtatis, & accuſatum à patronis eccleſiarum, quorum bona erant rapta & deſtructa: quod cùm non fuiſſet auſus præ conſcientia negare, à proprio patrono diuo Dionyſio fuiſſe defenſum, qui precibus ſuis ei pœnitendi tempus obtinuerit. Et ob id vouit & fundauit monaſterium in loco dicto de Vinſembourg, cum adiacentibus ſyluis, &c. vt narrat Trithemnius lib. 1. Annalium Francorum, & in breuiario eius libri in fine.

De fauore vel gionis ratione dilectionis & charitatis mutua. CAP. XVIII.

LAudabile, naturale, & veluti cognatũ vinculum ſocietatis humanæ eſt dilectio. Omne enim animal diligit ſibi ſimile: ſic omnis homo ſimilem ſibi [e]. In religione omnis lex in vno ſermone impletur, diliges proximum tuum ſicut te ipſum [f]. *Chariſſimi*, inquit Diuus Ioannes [g], *Diligamus inuicem, qui non diligit non nouit Deum.* Et Diuos Paulus [h], *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Quid enim dixit lex [i]? *Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Quid Chriſtus, is certe perfectiorem dilectionem proximi inimici & amici mandat.* Et Diui Ioannis ca. 15. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Quę autem continebat illa dilectio, Dominus rurſum in epitomen coniecit [k], *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis*

e Eccleſiaſt. ca. 13. verſ. 19.
f Ad Galat. 5. verſ. 14.
g 1. Epiſt. 1. 4.
h Ad Rom. c. 13.
i Deuter. 6.
k Matthæi c. 7. verſ. 12.

hæc eſt enim lex & Prophetæ:&,vt Tertullianus ait li. de patientia, *Dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus.*

Diligendus Deus propter ſe ipſum,homo propter Deum,& ſimilem naturam, multò magis & ob ſalutem,ſimilem fidem & religionem, quæ arctiorem facit coniunctionem.

2 Et tempore feruentis fidei & initio religionis,multitudinis credentium erat cor vnum,& anima vna, nec quiſquam eorum quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia [a].

a Actorum c. 4 verſ. 32.

Solebant in ſacra ſynaxi,Chriſtiani in teſtimonium dilectionis,cauſa religionis ſe mutuo oſculari [b]. Clemens Roman [c]. *Salutent inter ſe*, inquit, *viri,& interſe mulieres oſculo in Domino,ſed caueant ne quis doloſe id faciat,ſicut Iudas oſculo Dominum tradidit*. Et Diuus Paulus ad Romanos [d], *ſalutate inuicem in oſculo ſancto.* quod & repetit [e] D. Petrus [f]. Sicque excipiebantur homines olim maximè inter Iudæos cum ſymbolo hoc amicitiæ oſculi [g]. Sic oſculabantur Paulum fratres ſeu fideles [h], ſéque ad inuicem ſeparantes Ionatas & Dauid flentes [i].Et Laban cùm audiuiſſet Iacob filium ſororis ſuæ veniſſe,occurrit obuiam ei,complexúſque eſt eum,& in oſcula ruens duxit in domum ſuã [k]. Iacob moriturus, applicitos ad ſe filios Ioſephi, Manaſſem & Ephraim deoſculatus & circũplexus eſt eos [l]:pater prodigum filium reuertentem miſericordia motus, accurrens cecidit ſupra collum eius,& oſculatus eſt eum [m]. Et alicubi adhuc in capitulis eccleſiarum cathedralium durant veſtigia, vt canonici fratres, ſub ſacra ſynaxi ſe excipiant vt ſalutent viciſſim dato oſculo [n].

b vt ait Diuus Dionyſius Areopagita, Cyrillus in myſtagogicis orationibus.
c lib. 2 conſtitutio. apoſtolica c. 61.
d c. 16 verſ. 16.
e ad Corinth. 16. verſ. 20. & priore ad Corinth. c. 13 verſ. 12 Ad Theſſalon. c. 5. v. 26.
f 1 epiſto. c. 5. verſ. 14.
g Lucæ 7.
h Actorum 20.
i 1. Reg. 20
k Geneſ. 29.
l Geneſ. 48. verſ. 10.
m D. Lucæ c. 15 verſ. 20.
n in C. dilecto filio, 25. de præbendis.

3 Effecit religionis amor & charitas ab initio,dũ Chriſtiani palam adhuc ſua non poſſent myſteria exercere,cumq; non initiati & catechizati poſſent eadem participare.vtque etiam omni tempore ſui cultus exhiberent obſequium Deo, vt congregationes & diurnas,& nocturnas,& matutinas peragerẽt,vigilias laudib.diuinis obſeruarent in domibus primùm priuatis,cùm ſacras ædes nõ haberẽt; dehinc conceſſis baſilicis & tẽplis,in ædibus Deo dicatis,perſtiterũtq; diu ſancti & caſti inter Chriſtianos tales congreſſus,valdéq; probati ab eccleſia,ſicut ſcribit Euſebius li. 4. de vita Conſtantini.

4 Fiebant & conuiuia ſeu cœnæ ἀγαπαὶ dictæ fraternitatis charitatiſve ſtabiliendæ & conſeruandæ gratia,de quibus ſcribit D.Gregorius li. 2.regeſti.Indict. 10.epiſt. 37. Natali epiſcopo, & refertur In ca.conuiuia, 44. diſt. *Conuiuia*,inquit, *quæ ex intentione charitatis impendenda rectè fraternitas veſtra in ſuis epiſtolis laudat, ſed tamen ſciendum eſt quia tunc ex charitate veraciter prodeunt,cùm in eis nulla abſentium vita mordetur,nullus irriſione reprehenditur,nec in eis ſecularium negotiorum fabula, ſed verba ſacræ lectionis audiuntur: cùm non plus quàm neceſſe eſt ſeruitur corpori, ſed ſola eius infirmitas reficitur, vt ad vſum exercendæ virtutis habeatur.* Agapas dehinc has aliquando valde probatas inter Chriſtianos, quibus & charitas mutua, & pauperum amor & alimonia exercerentur, conſtat ex c. ſiquis agapas,42.diſt.explicat & Diuus Clemens Romanus lib. 2.conſtitutio.apoſtolica.c. 32.

Qui ad agapas,inquit,*ſiue,vt Dominus nominauit Lucæ 14.ad conuiuium inſtituerunt vocare presbyteros, id eſt viduas.* quam diaconi nouerint oppreſſam, eam frequenter vocent,&c. poſteáque proſequitur, quæ ſint epiſcopis, diaconis & clericis ex illo conuiuio ſeparanda. Arguit D.Ioannes [o], Diotrepem quòd in hac communione agapes non reciperet peregrinos, & recipientes contemneret. Et Chriſtus [p],ad hoc conuiuium vocandos monet pauperes,debiles & claudos. Et in diebus maximè ſacratis religioni,fuiſſe hæc conuiuia etiam inter Iudæos, indicat Eſdras lib. 2.c. 8. verſ. 10. & ſequentib. vbi admonetur populus,vt in die ſolemnitatis Domini,non doleret, ſed lætaretur & comederet pinguia, & biberet mulſum, ſed & vt mitteret partes his,qui non præparaſſent ſibi.

o Epiſtola 3.
p Lucæ 14.

5 Permiſerunt & leges ciuiles fratrias,ſeu ſodalitates;& congregationes religionis,& pietatis cauſa [q].

q L. 1. § ſed religionis, de coll. illicit. [illegible]

6 Fuerunt congregationes nocturnæ in primitiua eccleſia laudabiles, & maximè pernoctabant in orationibus in diebus, vel noctibus antecedentibus ſolemnitates maiores, vel feſta martyrum, vt ait Baſilius Magnus [r]. vnde dictæ ſunt dies antecedentes,vigiliæ [s],probatæ ab eccleſia, vt habetur apud Euſebium [t].

r In Pſal. 114.
s [illegible]
t 4. li. de vita Conſtantini.

7 Tanta fuit etiam probitas in naſcenti eccleſia Chriſtianorum, vt & mulieres comitarentur turbam,& diſpenſatio fieret communiter illis oblatorum perinde ac viris,vt liquet ex c.6. actorum in principio,& ex eo quod ait D. Paul. 1. ad Corint. 9. verſ. 4. *Nunquid non habemus poteſtatem mulierculam ſororem circunducendi, ſicut & cæteri apoſtoli & fratres Domini,& Cephas*? Sed ex regula ſancti Baſilij, aliquando fuerunt monaſteria mulierum & virorum vnita [v]. & excubabant mulieres tempore Moſis in hoſtio tabernaculi [x],quod perſeuerauit vſque ad Heli ſacerdotem [y].

v In c. 21. diffinitione, 18. q. 2.
x Vt liquet in c. 38. Exodi v. 8.
y 1. Reg. c. 3.

De abuſu dilectionis in religionis prætextu, ad luxuriam & voluptatem, & de remediis.

CAP. XIX.

IN ſuperioribus aliiſq; ſimilibus exemplis fidei ardor & puritas vinculo amoris diu Chriſtianos continuit & ethnicos quoq; ad ſuperſtitiones iucundas coniunxit.verùm aliquando ſub hoc charitatis & dilectionis cum religionis nomine, (fictitio tamen,quia dilectio vera malum non operatur.ad Roma.13.verſ.10.) degeneres animi, caſtos deceperunt,vel ad luxuriam interdum pellexerunt,vel vt bonis & caſtis abuterentur,religionis fucum ſæpe fecerunt, non tantum inter ethnicos,ſed inter eos etiam qui ſub lege antiqui teſtamenti,&noui veri Dei cultum habuerunt. Qui tamen,vel apud Deum,vel apud homines, detecti,impunè non tulerunt,remediis etiam ne talia ab aliis in poſterum committerentur, adhibitis, quorum exempla & probationes quaſdã referam.

2 Exordiar verò ab hiſtoria Bacchanalium quam adfert Liuius [z]. *Græcus*, inquit, *ignobilis in Etruriam primùm venit; nulla cum arte earum quas multas ad animorum corporúmque cultum, nobis eruditiſſima omnium gens inuexit, ſed ſacrificulus & vates, nec is qui aperta religione propalam & quæſtum & diſciplinam profitendo animos horrore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorum. Initia erant quæ primò paucis tradita ſunt,deinde vulgari cœpta per viros mulieréſque addita voluptates religioni vini & epularum quo plurimum animi allicerentur. Cùm vinum animos, & nox, & mixti fœminis mares ætatis teneræ maioribus diſcrimen omne pudoris extinxiſſet: corruptelæ primùm omnis generis fieri cœpta, cùm ad id quiſque quo natura pronioris libidinis eſſet,paratam voluptatem haberet. Nec vnum genus noxæ, ſtupra promiſcua ingenuorum fœminarúmque erant: ſed falſi teſtes, falſa ſigna,teſtimoniáque & iudicia,ex eadem officina exibant; venena indidem inteſtináque cædes, ita vt ne corpora quidem*

z Lib. 39.

A *quidem ad ſepulturam extarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. Occulebat vim quòd præ vlulatibus tympanorúmque & Cymbalorum ſtrepitu, nulla vox quiritantium inter ſtupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex Etruria, Romam veluti contagione morbi penetrauit*, &c. quæ ibi adijcit Liuius: quibus narrat quæ ſcelera, ſtupra committerentur ibidem, & quare, originem & progreſſus eius impiæ religionis ſeu veriùs ſuperſtitionis & impietatis, & quomodo illa impia myſteria Saturnaliorum fuerint detecta per conſulem Poſthumium, vindicatáque condignis ſupplicijs, extritis & abolitis ex tota Italia Bacchanalibus: conſtitutis præmijs maximis iis qui talia ſcelera detexiſſent.

a In 2. de legibus.

3 Cicero [a] ſcribit Diagondam quendã Thebanum primum apud Græcos, perpetua lege ſuſtuliſſe nocturna ſacrificia, quæ tranſlata fuerit in legis duodecim tabularum Romæ, alij Romulo tribuunt: *nocturna mulierum ſacrificia ne ſiunto, præter illa quæ pro populo ritè fient.* B dabatur enim magna delinquendi anſa mulieribus nocturnis ſacrificiis, ob illarum fragilitatem & temporis occaſionem: de Adonidis ſacris aliquando dictum *ὐδ' ἐν ἱερὸν, nihil ſanctum.* Clodius prætextu religionis nocturnæ contaminauit ſacra quæ dicebantur Bonæ deæ.

Ariſtophanes facetiſſimus poëta, in Cerealib. nouos Deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes ſic vexat, vt apud eum Sabazius & quidam alij dij de peregrinis iudicati, de ciuitate eijciãtur.

Et Eupolis vetus poëta comicus, in ſuis Babtis, nocturna illa Athenienſum ſacra quæ Cotyttia dicebantur, quominus damnaret ne mortis quidem periculo abduci potuit. Apud Plautum in Aulularia, Lyconides adoleſcens, dicitur filiam Euclionis vitiaſſe in Cereris vigiliis.

4 Atque illis luxuriæ explendæ fuit religionis prætextus, vt loco opportuno delecto, & tempore. At aliis religio fuit prætextus deceptionis earum, quæ aliter ſponte non conſenſiſſent, niſi numinis metu vel perſuaſione deceptæ fuiſſent. Quemadmodum Dionyſ. Halicarnaſſeus ſcribit, Iliam Veſtalem, quæ Rhea dicitur à Liuio in 1. ab Anulio patruo armato amore eius capto, ſpecie Martis fuiſſe compreſſam, vel a ſacerdote quodam vel Pontifice: Martiſque congreſſum graphicè depingit Naſo lib. 3. faſtorum; Cicero libr. 3. de natura deorum vt fabuloſum deridet.

b Et Ioſephus lib. 8. antiquita. c. 4.
c Parte 2. ſpeculi hiſtorialis ti. 6. c. 21. §. 2.

5 Refert Hegeſippus [b] & poſt illum Antoninus Florentinus [c] Paulinam nobilem Romanam adamatam à duce Mundo, & cùm nec precibus nec pretio corrumpi poſſet, deceptam tãdem hoc modo. Mundum, inquam, cum ſacerdotibus Iſidis pactum fuiſſe & conueniſſe, vt dicerent Paulinam ab Anubi Deo in amplexus deſiderari: quod & ipſi fecerunt, quare illa læta quòd digna Deo haberetur, ex conſenſu mariti ad templum nocte venit, ſed ibi ex ſacerdotum arte Mundus ſub ſpecie Anubis cõcubuit cum illa. Quod paucis poſt diebus cùm Mundus detexiſſet Paulinæ, effecit vt illa dolens de pudicitia violata, marito conqueſta fuerit apud imperatorem Tiberium, qui comprehenſos & confeſſos ſacerdotes, iuſſit occidi, & Iſidis ſimulachrum Tiberim demergi.

d Lib. 11. hiſto. Eccleſiaſt. c. 25.

Simile quoddam exemplum refert Euſeb [d]. Alexandriæ contigiſſe, vbi Sacerdos nomine Tyrannus, quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quorum ſibi matronæ ad libidinem placuiſſent, dicebat Saturnum præcepiſſe, vt vxor huius vel illius pernoctaret in templo, & quòd tum is qui A audierat gaudens, quòd vxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius & donariis onuſtam ne repudiaretur, coniugem mittebat ad templum: & ibi in conſpectu omnium concludebatur, & Tyrannus clauſis ianuis, & traditis clauibus diſcedebat: ſed facto noctis ſilentio per occultos meatus, & ſubterraneos aditus, intra ipſum Saturni ſimulachrum patulis irrepebat cauernis; nam erat ſimulachrum à tergo concauum, & parieti diligenter annexum, vnde vocem per ſimulachrum æris concaui intonabat, ita vt pauore & gaudio infœlix mulier trepidaret, poſtea loquutus quæ ad irritamentum libidinis pertinerent & alia, arte quadam linteis obductis repentè lumina extinguebantur vniuerſa, tum deſcendens obſtupefactæ, & conſternatæ mulierculæ ſtuprum inferebat. detectus autem tandem à quadam pudica muliere quæ eius vocem cognouit: quocirca B ad tormenta deductus Tyrannus, falſus rem omnem aperuit.

6 Mahometes quamuis ipſe prohibuiſſet adulterium, tamen permiſſum fuiſſe ſibi à Deo, ad alienas vxores accedere dixit, vt generaret Prophetas & viros fortes, vt ſcribit Antoninus Florentinus Archiepiſcopus [e].

e In 4. parte ſummæ Theologiæ ti. 12. c. 6. §. 1.

7 Romulus vt raperet Sabinas, ludos ex induſtria equeſtres parauit Neptuno, Conſualia vocãt & indici finitimis ſpectaculum iuſſit: vbi verò ſpectaculi tempus venit, ex cõpoſito orta vis, ſignoque dato iuuentus Romana ad Rapiendas virgines diſcurrit, & magna pars, fortè vt in quẽ quæque inciderat, raptæ &c [f]. Et ita, vt ait Liuius, parentes mœſti virginum turbato per metum ludicro profugerunt, incuſantes violati hoſpitij fœdus, Deumq; Cõſum Neptunum, cuius ad ſolemne, ludóſque per fas ac fidem decepti, venerant.

f vt ait Liuius in 1. Plutarch. in vita Romuli Oroſ. in 2. c. 4. Plinius li. 8.

C 8 Notat Lyranus [g], quòd mulieres ſub colore honoris idoli, ſe proſtituebant, & in tali luxuria credebant ſacerdotibus.

g in c. 23. libri 4. Regum.

9 Pauſanias, libro ſeptimo, ſeu in Achaicis, tradit quandam virginem Cometho nomine, Sacerdotem Dianæ, in ipſa æde Dianæ cũ iuuene Menalippo cupiditatem ſuã expleuiſſe in Triclariæ ara, ac ſæpius deinde templo ac thalamo geniali abuſos, addit tamen vltionem, illos quidẽ breui morte conſumptos fuiſſe, & impietatis pœnas dediſſe: conſecutã verò ex læſi numinis ira ſummam terræ ſterilitatem, & miſerandã hominum luem, cuius cauſam indicauit oraculi Delphici vox tandem, Comethûs & Menalippi libidinem. Refert Egnatius [h], fuiſſe quendã captum amore Venetæ pulcherrimæ mulieris; cuius maritus peregrinabatur in Anglia, & perſuaſiſſe D. Michaelem Archangelum ſe eius amore detineri & ad eam venturum D poſtridie in ſuo habitu & figura, atque abuſum muliere ita, ſed à proximis mulieris detectum & comprehenſum ſupplicio traditum.

h Lib. 1. de rebus Ven. c. 3.

9 Religione quoque veri Dei. impios abuſus ad luxuriam conſtare poteſt pluribus exemplis, quorum quædam referam.

Narratur enim [i] quòd filij Heli ſacerdotis, dicti viri Baal, neſcientes dominum, dormiebãt cum mulieribus quæ obſeruabant ad oſtium tabernaculi Dei ſe purificaturæ poſt partum. vnde Lyranus ad c. 19. Leuitici notat, vota mulierũ eſſe pericoloſa.

i 1. reg. ca. 3 v. 12 & ſeq. & verſ. 22.

Roſredus Beneuẽtanus [k], recenſet ſub prætextu ſoluendarum decimarum, inductam fuiſſe mulierem à quodam ſacerdote, vt de coniunctionibus cũ marito habitis, ei daret decimas, quod & ſcribit Guilielmus Bened [l]. nu. 45. & 47. de teſtamẽt.

k In libellis iuris canonici, ſub ti. de decimis.
l In c. Raynutius. ad verba eiuſdem Petro tradiderunt.

11 Scribit & Philippus Bergomas [a], fratricellos quoſdam hæreticos decepiſſe ſuo ritu, & ſub ſpecie religionis mulieres ad commixtionem.

12 Circa annum 1308. orta hæreſis noua apud Nonarienſes per Dulcinum & Margueritam inuenta, qua mares & fœminæ ſimul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptiſtarum more, ſenſerunt, nihil habendum proprium, non eſſe adminiſtrandas reſpublicas Chriſtianis, & ſimilia abſurda, vt refertur in ſumma conciliorum, & à Platina.

13 Eodem tempore fuerunt Begardi, & Beguinæ, hæretici in Germania, qui prætextu ſcripturæ ſanctæ & religionis, inter cæteros errores illud aſſerebant, mulieres quidem oſculari, cùm ad hoc natura non inclinet, eſſe peccatum mortale; actum autem carnalem, cùm ad hoc natura inclinet, non eſſe peccatum, maximè cum tentatur exercens; quorum hæreſes damnatæ in concilio Viennenſi [b].

Sub Clemente etiam 5. in concilio Vienněſi [c], idem ſtatus Beguinarum damnatus, quæ quibuſdam adhærebant religioſis ad quos ſpecialiter trahebatur affectio. & ſic Hoſtiěſis ad c. fraternitatis, de frigidis & malè, & ad c. monaſteria, de vita & honeſta. clerie. cauendũ eſſe à Beguinis admonet.

14 Fuerunt Adamitæ hæretici, authore Picardo Gallo, in Bohemia orti, qui nudi, vt dicitur, cum fœminis conueniebant [d]. meminit & de aliis Adamitis, qui nudi incedebant & conueniebant, c. 39. quidam autem, 34. qu. 3.

15 Nicolaitæ quoque temporibus Apoſtolorum, à Nicolao vno ex 7. diaconis ab Apoſtolis creatis, orti, ritus gentilium retinẽtes promiſcuos docebant cõcubitus [e]. Iuſſit Deus D. Ioanni Apoc. c. 2. verſ. 14. ſcribere Angelo, ſeu epiſcopo Pergami eccleſiæ, *Habeo aduerſus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac [f], mittere ſcandalum coram filiis Iſrael, edere & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

16 Quidam fraternitatibus & comeſſationibus, ſanctiſque conuiuiis abuſi ſunt, & nocturnis quoque conuentibus inter Chriſtianos, vt poſtea eccleſia cauendum ne ampliùs committerentur ſimilia cenſuerit. Chriſtiani ab initio religionis quidem in eccleſiam conuenientes, ſimul epulabantur. quare & eorum conuiuia, quoniam amore & charitate mutua celebrabantur, ἀγαπαὶ dicebantur. Cæterùm & poſteà, quòd eccleſiæ Corinthiorum confuſionem adferrent, ibidem fuerunt reprehenſa à Diuo Paulo [g]. rurſum longum poſt tempus concilium Laodicenum prohibuit c. 2. in eccleſiis fieri, & concilium Carthaginenſe 3. c. 30. in c. non oportet in Baſilicis, 4. & ſeq. nulli epiſcopi 42. diſt. & Diuus Auguſtinus [h], reprehendit etiam comeſſationes illicitas prætextu religionis. Refert & Ioſephus [i], Caium Cæſarem edicto prohibuiſſe in vrbe, omnia collegia, excepto Iudæorũ καὶ ἐν πόλεσιν ὑπὸ χρήματα συμφέρειν, ὑπὸ συνδειπνα ποιεῖν.

Et fuiſſe comeſſationes has cauſas diſſoluendarum collegiorum, Plinius refert [k]. Probibuit etiam Franciſcus I. eius nominis rex Galliarum, fratriarum comeſſationes, anno Domini 1539. Siquidẽ, vt ait etiam de collegiis, Alexandrinorum Philo ad Flaccum, in his, οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ ἄκρατος καὶ μέθη καὶ παροινία. Et ſæpè obſeruatum eſt, quæſtores ſacrarum pecuniarum fratriarum, expendiſſe partẽ in conuiuiis, partẽ ſibi in proprióſq; vſus conuerſam retinuiſſe, quibus penè catholicorum feruorem extinctum cognouimus, quódque dedit anſam Franciſco I. de tollendis artificum confratiis & ſocietatibus anno 1539. neque mirum, ſi profani abutantur aliquando oblationibus, cum & in lege antiqua filij Heli ſacerdotis etiam abuſi fuerint eſcis ſacrificiorum oblatorum, qua ratione etiam ſublatum fuit ſacerdotium à domo Heli [l]. Quemadmodum & collegium ſacerdotum Belis Idoli in Babylonia, detecta illorum fraude. perſuaſerant enim regi idolum Bel edere & bibere apposita, & proinde extorſerant à rege in cibum eius per ſingulos dies ſimilæ artabas 12. oues 40. vini amphoras: ſex ſacerdotes autem noctu per oſtiolum ingrediebantur in templum clam, & ea apposita cum vxoribus & liberis vorabant, donec dolus detectus fuit per Danielem [m].

17 Occaſione etiam vigiliarum nocturnarum in ſolemnitatibus à Chriſtianis piis obſeruatarum, aliquando data eſt maledicendi occaſio de Chriſtianis ethnicis, & aliquando quoque harum prætextu multa impudicè clam commiſſa fuerunt. Elibertinum itaque concilium in Hiſpania nocturnas ſuſtulit mulierum in cœmiteriis peruigilationes. extat & Conſtantij conſtitutio. lib. 16. C. Theodoſiani, vt aboleantur nocturna ſacrificia Magnentio authore permiſſa.

18 Ex cauſa quoque fragilitatis ſexus & abuſu familiaritatis nimiæ, quæ ſæpe dat occaſionem delinquendi prohibitum fuit Chriſtianis eccleſiaſticis & ordinatis, habere mulieres ſecum, etiam quas dicebant ſe habere vt ſorores, ſeu ſubintroductas [n]. Imò & conſortium mulierum omnium, exceptis matre, & ſorore, & filiabus, cũ quibus natura ſuſpicionẽ mali non præſumit, inhibitũ eſt [o].

19 Leo imperator [p] ſtatuit, vt nemo cum mulieribus in eccleſiarum cœnaculis inhabitet. & confirmauit ſtatuta in Trullenſi ſynodo, c. 98. quo prohibitum in eccleſiarum cœnaculis, quæ promiſcuum vulgus vocat κατηχούμενα, viris cum mulieribus inhabitare, & puniuntur depoſitione à ſacro ordine ſacerdotes qui ita inhabitauerint: laici verò, ſeparatione à communione rerum ſacrarum. Iuſſerunt Apoſtoli ſeparatim à viris ſedere mulieres, vt habetur apud Clementem Roma [q].

20 Prohibitum etiam iiſdem & maioribus rationibus, ne gemina eſſent monaſteria; id eſt, ne ſub eodẽ tecto eſſent monaſteria mulierũ & virorum, etiã eiuſdẽ ordinis, in Nicena ſynodo c. 20 [r]. ne offendiculũ & ſcandalũ id ipſum multis fiat [s].

21 Imò & poſtea iuſtis rationibus quoque prohibitum fuit ſub pœna excommunicationis, monialibus clauſtra egredi; & monachis vel aliis ſecularibus clericis aut laicis, monaſteria illarum frequenter adire abſque cauſa maxima, eáque neceſſaria, & niſi admittantur ab his qui habent poteſtatem admittendi [t]. dictum & in concilio Lateranenſi [v]. *Monaſteria ſanctimonialium ſi quiſquam clericus ſine manifeſta & rationabili cauſa frequentare præſumpſerit, per epiſcopum arceatur: ſi non deſtiterit, ab officio eccleſiaſtico reddatur immunis. Si laici, excommunicationi ſubdantur, & à cœtu fidelium fiant penitus alieni.* Bonifacius VIII [x]. *præſenti*, inquit, *conſtitutione perpetuò irrefragabiliter valitura, ſancimus, vniuerſas & ſingulas moniales præſentes atque futuras, cuiuſcunque religionis ſint aut ordinis, in quibuſlibet mundi partibus exiſtentes, ſub perpetua in ſuis monaſteriis debere de cætero manere clauſura: ita quòd earum religionem tacitè vel expreſsè profeſſa ſit, vel eſſe debeat, quacunque ratione vel cauſa (niſi fortè tanto & tali morbo euidenter earum aliquam laborare conſtaret, quòd non poſſet* cum

a Lib. 13. ſupplementi Chron.
b Et hæc quoque in Clem. 3. de hæret. in clem.
c In clem. 1. de religio. dom.
d Vt ait Æneas Syluius c. 41.
e Vt referũt Irenæus li. 1. c. 27. Epiphanius li. 1. to. 2. hæreſ. 25.
f Nu. c. 24. v. 14. & c. 25. v. 2.
g 1. ad Corint. 11.
h Ad Aureliũ epiſcop. 64. & in c. comeſſationes, 44. di.
i Libro 24. [illegible]
k Libro 10. epiſt. Dio. in Claudio Ammian. Marcelli li. 28. Lampridius in Alexã Seuero.
l 1. Reg. cap. 2. v. 12. & cap.
m Daniel 14. cap.
n c. nullus miſſam audiat 5. c. præter hoc 6. c. interdixit 16. tub. 32. diſt. et concilio Niceno c. 3.
o cap. 1. 2. & penul. de cohab. cler. & mulierum Leo in quadam probauit e, 19. C. de epiſco. & cler. & concil. Anchyran. c. 18. Euſeb. li. 7. hiſtor. c. 30. & Nouella 123. c. 29. §. presbyteros autẽ. de ſanctiſſ. epiſ. in nouel.
p conſtitutione nouella 71.
q lib. 2. conſtitutionũ apoſtolicarum c. 61.
r c. diffinimus, 18 & ſeq. in multo loco 18. q. 2. c. 38. nouella 123. §. in omnibus autẽ monaſteriis, de ſanctiſſ. epiſc.
s vt dicitur in cõcilio Niceno 7. c. 18. & 20. & c. 4. ſynodi in Trullo c. in cõcilio Cabilonẽſi 2. c. 57. & 63. Matiſconenſi c. 2. Aurelianenſi c. —.
v & in c. monaſteria, 3. de vita & honeſta. clericor. lib. 3. tit. 1.
x in c. vnico, de ſtatu regular. in ſex.

cum alias abſque graui periculo ſeu ſcandalo commorari) monaſteria ipſa deinceps egrediendi facultas. Nullique aliquatenus inhoneſtæ perſonæ, nec etiam honeſtæ, niſi rationabilis & manifeſta cauſa exiſtat, ac de illius ad quem pertinuerit ſpeciali licentia, ingreſſus vel acceſſus pateat ad eaſdem: vt ſic à publicis & mundanis conſpectibus ſeparatæ, omnino ſeruire Deo valeant liberiùs, & laſciuiendi opportunitate ſublata, eadem corda ſua & corpora, in omni ſanctimonia diligentius cuſtodire. hanc conſtitutionem renouauit concilium Tridentinum ſeſſione 25. titulo, de regularibus & monialibus cap. 5. & prohibuit ingredi intra ſepta monaſterij monialium omnibus cuiuſcunque generis aut conditionis, aut ſexus, vel ætatis, ſine epiſcopi aut ſuperioris licentia in ſcriptis obtenta, ſub excommunicationis pœna ipſo facto incurrenda. Dare autem ait epiſcopum vel ſuperiorem licentiam debere, in caſibus neceſſariis, nec alium vllo modo poſſe, etiam vigore cuiuſcunque facultatis vel indulti hactenus conceſſi vel in poſterum concedendi. Reuocatæ & ſunt licentiæ quibuſcunque mulieribus conceſſæ, ingrediendi monaſteria & loca quorumcunque ordinum regularium à Pio 5. conſtitutio. 22. incipiente *regularium*, item ingrediendi monaſteria virorum, à Gregorio 13. conſtitutio. 36. incipiente, *vbi gratia*, ſecũdum ordinem bullarij Cherubini. Et à Pio 5. vbi proxime, pœna imponitur religioſis eas admittentibus priuatio officiorum quæ obtinent & inhabilitationis ad alia obtinenda in poſterum, & ſuſpenſionis à diuinis ipſo facto, & rurſum idem Pius 5. conſtitutio. 100. incipiente, *decori & honeſtati*, &c. ſtatuit iuxta ſtatuta in concilio Tridentino, nulli abbatiſſarum, prioriſſarum, aliarúmve monialium cuiuſcunque ordinis, ſtatus proſapię etiam regiæ, de cętero etiam infirmitatis cauſa ſeu aliorum monaſteriorum etiam eis ſubiectorum viſitandi cauſa aliáve occaſione ac prætextu, à monaſteriis exire, niſi ex cauſa incendij, aut infirmitatis lepræ, aut epidimiæ, quæ tamen ſuperioribus, ab epiſcopo etiam in exemplis, fuerit cognita, & in ſcriptis ſit approbata, & nec in prædictis caſibus extra illa, niſi ad neceſſarium tempus ſtare licere. Aliter autem quàm dictum eſt egredientibus, egredientes & licentiam egrediendi concedentes, comitantes, receptantes, ſiue laicæ, ſiue eccleſiaſticæ ſint perſonæ, excommunicationis maioris vinculum latæ ſententiæ incurrere eo ipſo, abſque aliqua alia declaratione, à qua non poſſint abſolui ab alio quàm à ſummo pontifice, niſi in mortis articulo: declarans inſuper egreſſas & permittentes, ab omni dignitate, officio, & adminiſtratione decidere &c. reuocatis licentiis exeundi contrariis datis: idque Romæ ſtatuit Kalend. Febrũarij anno 1569. Probauit & caſus prædictos tantùm exeũdi Gregorius 13. conſtitutio. 36. incip. *vbi gratia*. Sed & vltra idem Gregorius 13. conſtitutio. 75. incip. dubiis quæ emergunt, ſecundum ordinem Bullarij Laërtij Cherubini, ſtatuit vt prælati & alij monaſteriorum monialium curam habentes, in caſibus tantummodo neceſſariis, ea ingredi poſſint, non aliter; alioquin vt prælati ingredientes pro prima vice ab ingreſſu eccleſiæ ſint interdicti: pro ſecunda à munere pontificali & à diuinis ſuſpenſi, & ipſo facto excommunicati: Regulares ab omni officio & adminiſtratione priuati, nihilominus excommunicati ſint non obſtantibus quibuſcunque priuilegiis, &c.

Frequentia mulierum, & cohabitatio vtriuſque ſexus, ignem ſuggerit luxuriæ, vt ideo rectè factum & ſancitum fuerit, ne penes ſe haberent mulieres viri eccleſiaſtici & ne alloquerentur eas l. capit. 2. 3. 4. penul. de coha. cleri. & mulier. capit. 3. ſimil. à nobis adductis antè.

22 Vt facilis enim lapſus vbi occaſio offertur, maximè domeſtica, ex quo ſequitur à fide ſæpe apoſtaſia. dum enim tranſgreſſæ leges eccleſiæ minantur pœnas tranſgreſſoribus, lubrica via ad expugnandam poteſtatem eccleſiæ ádque defendendam voluptatem, vt liquet ex hæreſiarchis qui eiuratis votis regularibus, in contrarias partes fidei declinarunt, ne meretrices vel concubinas relinquerent: eóque machinamento vſus Vitiſa Rex Hiſpaniæ flagitioſus, pontifices veritus, ne ob ſuas libidines & ſtupra populum à ſe abalienarent cenſuris eccleſiaſticis: ideo enim edixit, vt quot quiſque ſacerdotum vellet aut poſſet vxores ducere vel concubinas, domi aleret, néve conſtitutionibus pontificis obtemperarent [a].

De fauore religionis circa immunitates ſeculares, perſonales, ob tranquillitatem animi otiumq́; ſanctum conceſſas, vt Deo eccleſiaſtica perſona diligentius inſeruire poſſent.

CAPVT XX.

DVdum Cæſares & principes, ſacríque canones epiſcopis, presbyteris, diaconis, monachis & aliis eccleſiaſticis perſonis, vacationem & immunitatem à pluribus ſecularibus, perſonalibus negotiis & muneribus dederunt: ne eſſent circa diuina officia deſides: & vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis miniſteriis inhæreant, in omni terra vbicunque Chriſtianorum nomen colitur, vt liquet ex conſtitut. Iuſtin. l. generaliter ſancimus, § 2. C. de epiſco. & cleric. datę ita ibi iiſdem immunitates à tutela, curatela [b]. Haberi & prędia illorum immunitatem ab omnibus nouis exactionibus [c], ab extraordinariis collationibus, & ſordidis muneribus [d].

Et Conſtantius [e], *iuxta ſanctionem quam dudum meruiſtis, & vos & mancipia veſtra nullis nouis collationibus obligabit, ſed vacatione gaudebitis: præterea neque hoſpites ſuſcipietis.*

Imò placuit neque clericos in neceſſitatibus ciuitatum ſeu aliorum locorum, etiam vbi laicorum non ſuppetunt facultates, ſubuenire cogendos, niſi prius Romanus pontifex conſulatur: & reiiciuntur ſine hac licentia factæ impoſitiones, & irritæ ſunt cum ſententia excommunicationis conſtituta imponentibus [f].

23 Vt contrà, etiam iura interdixerunt ſecularia negotia, & alia quæ auertere poſſunt à cultu diuino Deo conſecratos eccleſiaſticis perſonis: cum nemo Deo militans implicet ſe negotiis ſecularibus [g], ne ſacra myſteria impediantur [h].

Religionis cauſa excuſationem dare à negotiorum ſecularium adminiſtratione. docuit etiam l. aut religionis, de procura. l. 32. §. ſacerdotio, de recep. arb. P.

Vita eccleſiaſtica libera à negotiis ſecularibus quidem, ſed nũ à negotiis eccleſiaſticis: quæ cùm oriatur à ſecularibus, diligentius tractare debet aliò non diſtractus: monachus ita fugitans ſecularia, ciuitates, clauſtro ſuo contineri debet vt viuit,

[a] vt ſcribit Vaſæus e Luca Tudenſi. & Roder. Tolet.

[b] vt & in cap. generaliter, 40 16 q. 1. ca. monachi 4 monaſte. 10, eo imò prohibetur in ca. epiſcop. [illegible] dilt. [illegible] tuus 16. q. 1.

[c] ca. non. cap. quia [illegible] mus, [illegible] cùm [illegible] de cent.

[d] l. 2 & auth. item nulla cõmunitas, de epiſco. & cler. C. & in Codice Theodoſiano lib. 16 [illegible] & 40.

[e] [illegible] C de epiſco. & cle[illegible] ad clericos ſcribens.

[f] [illegible] ſides [illegible] monito eccleſ. lib. [illegible] 49.

[g] cap. & c ſed [illegible] monu. ſe [illegible] nego [illegible]

[h] [illegible]

uat, vt piſcis in aqua [a], aut intentus ſacris ſcripturis, aut alicui manuali operi, ne otioſum dæmon aggrediatur.

a ca. ſi cupis c. Pacuit. 16. q. 1.

3 Eſt in cauſa religionis otium conceſſum, ſcilicet vacatio à ſeruili opere, Chriſtianis, & ob Dei liberiorem cultum, in ſacris & feſtiuis diebus.

Et vt dixit Moyſes populo Exod. c. 16. verſ. 23. *Hoc eſt quod locutus eſt Dominus: requies ſabbathi ſanctificata eſt Domino cras: quodcumque operandum, facite, & quæ coquenda ſunt, coquite: quicquid autem reliquum fuerit, reponite vſque ad mane*, & c. 23. verſ. 12. *ſex diebus operaberis, ſeptimo die ceſſabis, vt requieſcat bos & aſinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena* [b]. & pœna mortis in eo die laboranti, imponitur [c], repetita iuſſio obſeruationis [d]. In ſabbatis legebatur verbum Dei [e].

Erat & communionis ſeu ſacræ euchariſtiæ tunc inter Chriſtianos diſtributio [f].

Erat & feſtum Neomeniæ initio menſis cuiuſque, in quo vocatio ab opere ſeruili quoque, ſed erat offerendum Domino holocauſtum, vituli duo de armento, aries vnus, & alia iuſſa [g].

Dictum & de feſto Pentecoſtes, dies primitiuorum, *Quando offeretis nouas fruges Domino expletis hebdomadibus* [h], *venerabilis & ſancta erit, omne opus ſeruile non facietis in ea* [i]. idipſum & ſtatutum de aliis feſtis, vt tubarum [k], tabernaculorum [l], item expiationum: In quo quidem die mandatum quoque abſtinere à ſeruili opere: verum iniuncta ſacrificia, & afflictio animarum, & expiatio & emẽdatio ab omnibus peccatis coram Domino [m]. Et eccleſiæ catholicæ conſtitutiones idipſum in diebus feſtiuitatum approbatarum ſanxerunt, vacandum ab opere ſeruili, non ſuperſtitioſè quidẽ vel Iudaicè: nam & quędam permittuntur in die etiam Dominica, quæ non permittebãtur in Sabbato, in cuius locum ſubrogata eſt: nempe cibaria coquere, & alia. Celebrantur in his Chriſtianis C ſolennitatibus, memoriæ beneficiorum Dei, martyrum & confeſſorum exempla imitanda propoſita, gratiarum actiones fiunt bonorum acceptorum, ſupplicationes accipiendorum, & alia quæ ex ſanctæ matris prudentiſſima inſtitutione Chriſtianis exequenda proponuntur, cuius præcepto ſanctificandi dies [n], & in concilio apud Compendium & capit. 1. de feriis & dilatio. libr. 2. titul. 9. *Omnes dies dominices, a veſpera in veſperam cum omni veneratione decernimus obſeruari, & ab omni illicito opere abſtinere, à mercatu, placitis, ſententia ad mortem, iuramento, niſi pro pace vel alia neceſſitate.* vel vt in c. 2. eius tituli propter neceſſitatem alimentorum. iunge c. fin. eiuſdem tituli. idem de aliis ſtatutum feſtis [o], iunge quæ diximus a quibus ceſſandum in feſtiuis diebus, lib. 1. partitionum iuris pontificij tit 19. c. 3.

b idipſum repetitur c. 31. v. 14. & c. 34. c. 11 & ca. 35. & Leuitici ca. 23 v. 3. & 15. & Numer. ca. 15 verſ. 32.
d Hierem. 17. verſ. 21. & 2. Eſdræ cap. 13. verſ. 16.
e vt liquet ex D. Marco c. 6. verſ. 2. & D. Luc. c. 4. verſ. 16. verſ. & 31. & c. 13. ver. 10 & c. 14 verſ. 1 & Actorum ca. 13. verſ. 14. & 27. & 44.
f Actorum ca. 20 verſ. 7.
g Numer. 28. verſ. 11.
h de quibus Deuteron. 17. verſ. 9.
i Numer. 28. verſ. 26.
k Leuiti. 23. verſ. 24 Nũ. 29. verſ. 1.
l Deutero. 16. verſ. 13.
m Leuitici ca. 23 verſ 30. & c. 23. verſ. 27. & Numer. 29. verſ. 7.
n ca. pronendum, 1. & ſeq. de conſecra. diſtinct. 3.
o in l. omnes, C. de feriis, ca. licet 3. eo.

4 Erat, & eſt nunc in ſacris ſolemnitatibus D lætandi in Domino permiſſio, ſolutis ab opere: & veluti occaſio recipiendi ſpiritus, & reparandi vires ad labores. Sicuti & legimus in ſolemnitate reductionis arcæ, Dauidem cum populo ante arcam ſaltaſſe totis viribus ante Dominum, repletum omni iucunditate, ſancta tamen, ob illam reductionem: vt & omnis Iſraël ludebat coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, citharis, lyris, & tympanis, ſiſtris & cymbalis [p]. Ipſéque Dauid Pſalm. 146. *Laudate Dominum quoniam bonus eſt pſalmus Deo noſtro, ſit iucunda decoráque laudatio &c.* & Pſalm. 149. *Lætetur Iſraël in eo qui fecit eum & filia Sion exultent in rege ſuo, laudent nomen eius in choro, in tympano, & pſalterio pſallant ei.* & Pſalm. A 150. *Laudate eum in ſono tubæ, laudate eum in pſalterio, & cythara, laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo, laudate eum in cymbalis beneſonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis ſpiritus laudet Dominum.* in templorum quoque dedicatione feſtum egerunt Iudæi aliquot diebus, vt lætantes & manducantes, vt tempore quo Salomon templum dedicauit [q]: & in alia dedicatione ſub Eſdra [r]. deinceps eiuſdem dedicationis fiebat feſtum ſingulis annis pari lætitia per octio dies [s], dictum feſtum encæniorum [t]: huiuſmodi etiam lætitiam publicã obſeruarunt ethnici in dedicatione ſuorum templorum ob honorem domus diuinæ, vt innuit Vlpian [v]. addebant iis ludos gentiles: atque in quibuſdam feſtis, ne luctus aliquis remoraretur lætitiam publicam curabant, eámque augebant aliquando ſolutione vinctorum, vt Theſſali in feſto annuo Pelori apud Athen [x]. In feſto paſchæ Iudæi [y]. vt & homicidæ B inuoluntarij anno iubilæi ad ſuos impune reuertebantur [z]. Sed & permiſit eccleſia ſpectacula, etiam in templis edi ſeu repræſentationes, ſine laruis tamen & cachinnis, quibus populus ad martyrum, vel myſteriorum memoriam & ad communctionem ſanctam, & imitationem vitæ repræſentatæ adduci poſſet [a].

p 2. Reg. c. 6.
q 3. Reg. 8. verſ. 66.
r 3. Eſdræ cap. 7. verſ. 14.
s vt 1. Machab. c. 4. verſ. 59.
t D. Ioh. c. 10.
v In l. ſi intermenientem ad ſenatũ Tupl. 4 ß. P. tit. 26.
x dip. oſop. 97.
y D. Matthæi ca. 27. v. 15 D. Ioannis c. 18. 39.
z Nu. 35. fin. l. 3. C. de epiſcopali audie.
a c. cũ decorẽ de vita & honeſt. cler. quod & ſumatur in ca. ſemel Chriſtus 51 de cõſ. diſt. 2 & c. pręcia. de conſec. di. 4.

De immunitatum perſonalium, otiique in religione abuſu, & remediis.

CAPVT XXI.

EXtiterunt itaque pij principes valde ſolliciti, vt Deo cultus aſſidue & diligenter impenderetur, ideóque priuilegia, ſeu immunitates perſonarum eccleſiaſticarum & monaſteriorum conſtituerunt, ne qui apud ſacroſanctas eccleſias, vel monaſteria miniſteria debent, vagare cogantur & non ſint circa diuina miniſteria deſides [b], vt C ex his quę præcedente capite dicta ſunt conſtitit. Quare qui abutuntur otio in monaſterijs, & in ſacris ordinibus eccleſiaſticis, & qui prætextu beneficij eccleſiaſtici, cuios non implent officium, otioſè deſides, & luxurioſè viuunt, indigni ſunt qui fruantur priuilegiis ordinibus ſacris conceſſis. Imò maiori pœna digni cæteris otioſis, qui in tali gradu poſiti non ſunt, qui minori ſcandalo, vel offendiculo proximi delinquunt.

b In l. generaliter 32 de ep. & cler.

Et, vt dixit Theodoſius [c], qui ſuo nomine ſuperioris loci, teſtimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam ſunt præcepti, ſi hoc ipſo, quòd nihil metuant, vera ſuppreſſerint, multo magis pœna digni ſunt quibus plurimùm honoris datum eſt.

c In l. presbyteri 8. de epiſc. & cler. de presbytero.

Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe
Crimen habet quanto maior qui peccat habetur.

2 Valentinianus & Valens [d], ſcribunt quoſdam ignauiæ ſectatores, deſertis ciuitatum D muneribus captare ſolitudines, ac ſecreta: ac ſub ſpecie religionis cum cœtibus monazooton, id eſt, ſolitariorum Ægypti congregari, & proinde iubent eos à latebris erui & reuocari ad munera: vt & Leo nouella 10. iubet dominis reſtitui ſeruos, qui occaſionem ex religione capientes, te honeſta ac monaſticæ vitæ profeſſione ad tegendam malitiam abutebantur. Rurſum imperatores Theodoſ. & Valentinian [e]. *Qui ſub prætextu decanorum, ſeu collegiatorum cùm id munus non impleant, alios ſe muneribus conantur ſubtrahere, eorum fraudibus credimus eſſe obuiandum. Ne quis ſub ſpecie muneris quod minus exequitur, alterius muneris oneribus releuetur.* Fuerunt aliqui, qui prætextu otioſorum & inutilium

d In l. quidam ignauiæ, 26 de decurionib. lib. C. tit. 31.
e In l. qui ſub prætextu 9. de ſacroſ. eccleſ.

Digitized by Google

inutilum monachorum in condemnationem vitæ monaſticæ lapſi ſunt: vt enim religioſi irreligioſè viuentes ſcandalum & offendiculum in deficiendo, ſeu in defectu poſuerunt; ſic alij contrà medium non tenentes potiùs vitam monaſticam in vniuerſum damnare volentes, ſe ipſos dignos reprehenſione & damnatione reddiderunt. vt Guillielmus de ſancto Victore quidam Sorbonicus doctor, iudicatus hæreticus, dum monachos ex eleemoſyna viuentes, vt ipſe dicebat, in otio, ſcripſit non ſaluandos [a].

a Vt refert Platina in Alexandro 4.

Cùm etiam tempore antiquo plures monaſticam vitam profiterentur, non ſtudio pietatis, ſed vt pericula bellorum, & ciuilium functionum moleſtias euitarent, lege ſancitum, eáque repetita à Clodouico, Martello, Pipino, Carolo Magno, ne libero homini liceret ſe addicere monaſterio, niſi conſulto principe [b].

b Vt ſcribit Beatus Rhenanus lib. 2. rer. Germanicarũ.

Maſſilienſes, veteres ſacrificulos, qui quæſtus cauſa ſacra circumferebant, ſuis oppidis exegere, ne religionis prætextu otium ſectarentur [c].

c Vt refert Alexan. ab Alexan. lib. 3. genial dier. ca. 3.

3 Multam malitiam docuit otioſitas. eccleſ. c. 33. verſ. 29. & vt ait Ezechiel [d], *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas, panis abundantia, & otium ipſius, & filiarum eius*, &c.

d c. 16. v. 49.

4 Sunt opera quædam ſpiritualia, eáque volenti exercere, ſufficiunt ad tranſigendam vt oportet vitam, & ad continendam mentem ſeu replendam, ne inanibus cogitationibus agitata gliſcat in illicita. *Attende*, inquit Paulus ad Timotheum [e], *lectioni, exhortationi & doctrinæ*, & Diuus Hieronymus in Leuitici ca. 8. *Moyſes & Aaron non diſcedebant de tabernaculo, cuius opus erat aut aliquid à Deo diſcere, aut populum docere, aut orare pro populo, quæ & officia ſunt ſacerdotis* [f] ca. fin. 36. di.

e 1 epiſt. c. 4.

f & l. in ca. qui eccleſiaſticis 2. §. hinc etiam 30. diſtinct.

5 Quòd ſi mens capax non ſit eccleſiaſticæ perſonæ, lectionis, vel eruditionis literariæ, ſaltem ſuo muneri & miniſterio in primis intentus eſſe debet: dehinc licitè operibus quibuſdam honeſtis ſe exercere [g], ſic enim iubetur ſemper aliquid operis eſſe faciendum ne diabolus inueniat otioſum [h].

g c. 1. de celeb. miſſa.

h ca. nũquã de conſecr. diſt. 5.

Sic & conſultius eſt, quàm in variis & inutilibus, & peruerſis cogitationibus peregrinari, vel in vanis ſermonibus occupari, cùm nobis ſit de omni verbo otioſo reddenda ratio [i].

i c. quoties verò loquimur, 81. 22. q. 5.

Sic Diuus Bernard. 2. de conſideratione, *Fugienda eſt otioſitas mater nugarum, nouerca virtutum: inter ſeculares nugæ, nugæ ſunt: in ore ſacerdotis, blaſphemia.* Et Baſilius Magnus lib. hexameron homilia 7. *Otium maleficij eſſe principium nemo eſt qui ignoret.* & homil. 8. *otium, Dei metu ſi careat, præceptor intempeſtiuus & hominib.* Et Nilus epiſcopus & martyr eſt in gnomis, *Matrem vitiorum ſegnitiem putato: quæ enim poſſides, auferre ſolet: quæ verò non poſſides, ne ea conſequaris prohibet.*

Clarorum virorum, non minùs otij quàm negotij ratio extare debet, ſecundum etiam Catonem in principio de originibus, & Ciceronem pro Plancio, Symmachum patri ſuo li. 1. epiſt. D. Antonius & alij patres Anachoritarum, ſic laborandum manibus eſſe docebant ſuos ſolitarios. Sic & ſacrorum ordinum monaſticorum inſtitutores, ſuos monachos, aut religioſos intendere quibuſdam operibus honeſtis iubebant defeſſos ab oratione.

6 Ad euitandum otium eccleſiaſticarum perſonarum, conueniet diſciplinam eccleſiaſticam conſeruare inſtauratam: monachos in ſuis clauſtris & exercitiis permiſſis per regulas imbuere: ibidem lectiones, diſputationes, & ſtudia replantare: ſi cibis nimiùm adfluant, circumcidere, & pauperibus vel eccleſiæ vtilitatibus ſuperflua diſtribuere: ſilentium quod garrulitates compeſcit, ſeruandum iniungere, familiaritatem ſecularium extrudere.

7 Secularibus verò clericis, ea quæ iure prohibentur [k], debent interdici: & contra interdicta, admiſſa puniri: lectiones, orationes, & officia ſeu miniſteria eis commiſſa, diligentiùs iniungi. Narratur in lib. 2. Machabæorum capit. 4. verſ. 13. fuiſſe non initium quidem, ſed incrementum & profectum gentilis & alienigenæ, à religione Dei, conuerſationis: propter impij & non ſacerdotis Iaſonis nefarium & inauditum ſcelus, quòd ſacerdotes iam non circa altaris officia dediti eſſent, ſed contempto templo, & ſacrificiis neglectis, feſtinarent participes fieri palæſtræ, & præbitionis eius iniuſtæ: & in exercitiis diſci: & præter honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculoſa eos contentio habebat, & eorum inſtituta æmulabantur, ac per omnia illis conſimiles eſſe cupiebant, quos hoſtes & peremptores habuerant, &c. quib. verbis argui videntur perſonæ eccleſiaſticæ, qui pila ſeu ſphærula, & palæſtra delectantur, vt eadem ex iſtorum more, ac ex ſimili antiquorum, in eccleſia expectandam eſſe deſolationem conijcere poſſimus: vtinam autem non ſim in eo propheta, & quieſcat ira Dei ſuper nos, emendatis & repurgatis prauis conſuetudinibus vel corruptelis.

k in c. 1. ne clerici vel monachi ſe. ul. nego. ſe immiſc. & in c. clerici 15. de vita honeſta cleric. & fin. d.

8 Refert Albertus Crantzius lib. 3. capit. 22. Conſtantinum imperatorem 9. eius nominis monachorum plurimos in otio viuentes, eieciſſe ſuis clauſtris, aſſerentibus epiſcopis melius eſſe paucos Deo ſeruientes paſcere, quàm magnum gregem otioſorum habere nulla in re reipublicæ vtilium, quia neque Deo ſatis ſeruiat, ſed monaſtico habitu, ſeculi ſequatur voluptates.

9 Otioſarum perſonarum ſigna ſunt, maximè eccleſiaſticorum, vagari, circuire domos: ſicque notauit Diuus Paulus 1. ad Timoth. 5. verſ. 17. *Otioſas viduas deuita, quæ diſcunt circumire domos: imò & non ſolùm otioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ non oportet.*

10 Vagari ſine cauſa eſt huc atque illuc inutiliter ferri in l. quid ſit fugitiuus 17. §. erronem, de ædilit. edict. lib. 21. ti. 1. *Vbi & Labeo definiuit erronem eſſe paruum fugitiuum, vt ex diuerſo fugitiuum magnum erronem. Et erronem propriè qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumptis, ſeriùs demum redit.*

Inter vagantes rectè curiales qui aulas ſequuntur principum, annumerandi ſunt, ſine neceſſitate inter nugas ne dicam abominationes aulicorum perditiſſimorum degentes.

11 Cui malo vagantium remedium obijciendum eſt, quod antiquitus obtinuit. In primis ex concilio Pariſienſi, & Moguntinenſi, ſub Carolo Magno cap. 22. & ſecundùm cap. nulla ratione 8. ſub 93. diſtinct. *Nulla ratione clerici aut ſacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius epiſcopi diſciplina & prouidentia gubernantur: tales enim acephalos, id eſt, ſine capite priſca eccleſiæ conſuetudo nominauit* [l].

l accedit c. 1? [illegible]

Alexander 2. de monachis ſic etiam ſtatuit [m], *Iuxta Chalcedonenſis tenorem optimè concilij, monachis quamuis religioſis, ad normam ſancti Benedicti intra clauſtrum morari præcipimus: vicos, caſtella, ciuitates, peragrare prohibemus, & a populorum prædicatione omnino*

m ca. iuxta 16. q. 1.

abbatibus 18. q. 2.

nino ceſſare cenſuimus niſi quis de ſue animæ ſalute ſolicitus, vt eorum habitum aſſumat, eos intra clauſtrum conſulere voluerit.

Concilium verò Chalcedonenſe capit. 4 [a]. *Qui verè,* inquit, *puréque ſolitariam eligunt vitam, digni ſunt conuenienti honore &c. eos verò qui per ciuitates ſingulas ſine poſſeſſiones in monaſteriis ſunt, placet nobis epiſcopo eſſe ſubiectos, & quieti operam dare, obſeruare ieiunia & orationes in locis quibus ſe ſemel Deo deuouerunt, permanentes, & neque communicare eccleſiaſticas, neque ſeculares aliquas attrectare actiones &c.* Remedium adhibuit eadem Synodus Chalcedonenſis capit. 23. contra monachos vagantes, vt ſi inueniantur in ciuitatibus regiis, vel aliis ſine legatione vel mandato epiſcopi, admoneantur redire ad propria: ſi nolint ſponte mandato epiſcopi, admoneantur redire ad propria; ſi nolint ſponte, cogantur inuiti [b]. Et in cap. probum 18. eadem 16. quæſt. 1. Pelagius papa prehendi iubet monachos vagantes, & incorrigibiles in exilium inſulare deportari. Theodoſius & Valentinia. CC. etiam ſtatuunt [c], vt clerici vel monachi, qui de ſuis ciuitatibus ad regiam vrbem eccleſiaſtici negotij vel religionis cauſa proficiſcuntur, literis epiſcopi muniti veniant, ſcituri, quòd ſi citra hanc fiduciam acceſſerint ſibimet imputabunt, quòd non clerici aut monachi eſſe putabuntur [d].

In concilio quoque Aurelianenſi. 1. cap. 21 [e]. *Monachi abbatibus omni obedientia & deuotione ſubiaceant, Quòd ſi quis per contumaciam extiterit indeuotus, aut per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere præſumpſerit: omnia quæ acquiſierit, ab abbatibus auferantur ſecundum regulam monaſterio profutura: ipſum autem qui fuerint peruagati, vbi inuenti fuerint cum auxilio epiſcopi, tanquam fugaces ſub cuſtodia retineantur. Et reum ſe ille abbas futurum cognoſcat, qui in huiuſmodi perſonas non regulariter animaduerterit, vel qui ſuſceperit monachum alienum* [f].

12 Erat lex, *Vagus vir ad militiam non recipiatur* [g].

Gregorius iuſſit Anthemio ſubdiacono [h], vt Pimenium Amalphitanæ ciuitatis epiſcopum, qui foris ab epiſcopali eccleſia per diuerſa loca vagabatur, admoneret, ne hoc in poſterũ faceret: & ſi poſt interminationem non deſiſteret, monaſterio deputaret. adde concilium Carthaginenſe 5. in cap. 5. vt Africanum in ca. 83. & in c. placuit 21. 7. quæſt. 1. quę prohibent, ne ſedem ſuam epiſcopalem relinquat prælatus, etiam ob vtilitatem ſuam propriam, vt & prohibuit Iuſtinianus epiſcopis adire aulam principis ſine ſyſtaticis literis Metropolitani, vel patriarchę, etiam ex neceſſario negotio, ob quod etiam diſpenſati breui ab illa diſcedere deberent [i].

13 Notantur 12. abuſiones præcipuæ clauſtri, inter quas eſt monachus curialis, prælatus negligens, diſcipulus inobediens, iuuenis otioſus, ſenex obſtinatus, clericus cauſidicus, habitus pretioſus; cibus exquiſitus, rumor in clauſtro, diſſolutio in choro, irreuerentia iuxta altare [k]. 14 Otioſorum aliud ſignum, videre eos in choreis, ſaltationibus & ſpectaculis, quæ omnia ab hominib. rebus ſeriò occupatis procul abſunt, & ab iis qui piè ſecundum mandata Dei viuere volunt [l].

Ita prohibitum ne clerici choreis interſint [m], aut moniales, nec laici [n], neque etiam admittendæ choreæ ſunt prætextu religionis in diebus ſacris marium & fœminarum, vt nec theatra, ſicut expreſsè cautum in concilio Baſilienſi, & in pragma. ſanctio. titul. de ſpecta. in eccleſ. non facien.

A Obſeruauit Albertus Krantzius [o], Ludouicum deſignatum archiepiſcopum à pontifice in Mandeburgo, dum in oppido Caluem, die feſto cum ſuis nobilibus eorúmque vxoribus, & filiabus choreas in prætorio vaniſſimas doceret, domum pondere preſſam, vt putatur, iuſto Dei iudicio corruiſſe extincto conſule cum quibuſdam ſuis contribulibus, periculoſa enim ſexuum commixtio [p].

15 Mos fuit idololatrarum, ſanctificare ſuas ſuperſtitiones conuiuiis, & inanibus ludis. Sic enim ſcribitur de populo adorante vitulum aureum, quòd poſt hoſtias pacificas manè oblatas ſedit manducare, & bibere, & ſurrexit ludere [q]. Non enim iſtæ choræ ſunt ad Dei honorem, & ad teſtandam iucunditatem ſpiritus in Deo introductæ: eſſent enim alioquin probandæ, ſed ad corpoream & ſpurcam voluptatem, & in Dei potiùs & honeſtatis iniuriam & contumeliam quàm laudem. Quòd ſi quis requirat probationem, inquirat, imò audiat & videat quæ in iſtis choreis cantantur & geruntur, quales motus corporum, qui ſermones in illis collati: nihil enim minùs ibi agitur, quam Dei etiam memoria. omnia enim impudicitia plena ſunt, & otioſorum verè hominum & malignorum effectus, & occaſiones maiorum delictorum.

Qua ratione & ſpectacula hodie interdicuntur, non tantùm in eccleſia [r], ſed alibi, & quibus otium illicitum prohibitum eſt, iiſdem & ſpectacula, ſcenæ, & theatra, maximè clericis & perſonis eccleſiaſticis [s], imò & laicis, diebus feſtis, ſaltem pendente tempore diuini officij, vel verbi Dei audiendi [t]. Et ſi hiſtrio, vel ludio ſuperuenerit conuiuio cui intereſt clericus, debet de menſa ſurgere potiùs & abire, quàm illum audire, aut motus & geſtus eius videre [v].

Concilium Toletanum 3. capit. 23. relatum in c. irreligioſa, de conſecrat. diſtinct. 3. emendat quæ prætextu iucunditatis ſed malæ, in diebus ſacris peraguntur. *Irreligioſa,* inquit, *conſuetudo eſt, quam vulgus per ſanctorum ſolemnitates agere conſueuit. Populi qui debent officia diuina attendere, ſaltationibus & turpibus inuigilant canticis, non ſolum ſibi nocentes, ſed & religioſorum officiis perſtrepentes. Hoc enim vt ab omnibus prouinciis depellatur, ſacerdotum & iudicum à concilio ſancto curæ committitur*: & in concilio Carthaginenſi 4. cap. 88. & c. qui die, 66. de conſecra. 1. *Qui die ſolemni, prætermiſſo ſolemni eccleſiæ conuentu, ad ſpectacula vadit, excommunicetur.*

16 Potuit eſſe ſignum otij pernicioſi ludus, vt taxillorum, tabularum, alearum, & ſimilium, quibus inaniter tempus teritur melioribus deſtinatum: quare idipſum & meritò interdictum cum maxima pœna eccleſiaſticis [x], & ſtatutum à venerabili miniſterio tribus annis prohiberi, & in monaſteriũ redigi pœnitentiæ cauſa. monachis autem qui iam in monaſterio ſunt, ſi id contigerit carcerẽ puto dandum triennalem, vel quandiu ſuperiori placuerit [y], & S. pont. Innoc. 3 [z]. ait, ſe ex officij debito, peſtes huiuſmodi proponere ſibi extirpandos, atq; ludos hos voluptuoſos improbare penitus, quorum occaſione ſub quadam curialitatis imagine, ad diſſolutionis materiam deuenitur, & ideo ibidem, aleatorem beneficio eccleſiaſtico priuat.

De eccleſiarum ſeu templorum aſylis, & immunitate a pœna. CAPVT XXII.

OPpreſſis & ſupplicibus, religionis pietas auxilio nunquam deeſt quoque, & proinde inter

a relatum in c. qui verè 12, eadem q. 1.
b idẽ in c. quidam monachi 17. 16. q. 1.
c in l. ſi qua per calumniã l. 23. § 1 de ep. & cler.
d idem in §. neque autem monachis c. 8 nouell. 8. vt iudices ſine quoquo ſuffragio fiant(?) ... audire interpellantium al legationes cogantur ab epiſ. hoc agere.
e c. abbates 16 §. monachi 18. q. 2.
f inge capitula lib. 6 tit. 37. c. penul. de apoſtat. lib. 5. t. 9. c. a monachis 20. q. 4.
g l. 1. de tyroni. lib. 12. vbi & notatur quod vagus ſcholaſticus, non debeat fieri magiſter.
h lib. 5 epiſtol. ep. 123. & in c. peruenit, 20. 7. q. 1.
i in c. 3. §. non antè aliter, nouella 6. quomodo oporteat epiſc. &c.
k in gloſſa in clement. ne in agro dum ni co, de ſtatu mõ. Chaſ. adcõ ſuetud. Burg. rub. gẽ. titulo, des iuſtices, ad verba, ſi aucun cõmet ſimple larrecin unum. 76.
l vt di. clemens & ſaltation. b diximus l. 12. ſyntaxeon artis mirab. c. 19. & ſeq. & de ſpectaculis l. 39. ſyntagmatum ... c. 6 ... de crimine ... extraordinario c. ...
m Clem. 1 de celebra. miſſar.
n Vt notat Angelus parte 2. tit. 6 c. 6 ... de vita & honeſta. cleric.
o Lib. 20. c. 5.
p c. diffinimus 18. q. 2. ca. mulieres, de iudic. in ſex.
q Exod. 32. v. 6 & 1. ad Corint. 10 v. 7.
r ca. cũ decorẽ de vita & honeſta. cler.
s c. presbyteri 24. diſt. c. hinc ergo 21 diſt.
t ca. in die, de conſecrat. diſt. 1. & c. de feriis.
v c. non oportet de conſec. diſtinct. 5.
x Authẽ. interdicimus de epiſcop. & cleric. nouella 123. c. 10. vbi prim.
y Argu. Laudamus § 5. ... tit. ... de pœn. P.
z In c. inter dilectos ... de exceſſ. prælatorũ. 5. tit. 31.

inter priuilegia religionis egregia & vtilia in fauorem cultus diuini introducta, illud non minimum putandum; quòd omnes nationes cuiuſcunque ſectę aut religionis tantùm tribuerunt numini ſupremo & Deo, vt ad ſuam tutelam confugientes & ſupplices inuiolabiles, & à vi immunes conſeruarint: & eos qui violaſſent, dignos ira Dei & pœnis arbitrati fuerint, vt alibi abundè docuimus [a] ex Ethnicorum, Iudæorum, Chriſtianorum moribus, legibus & geſtis: vocarunt autem Græci hæc refugia locáque, immunitatem contra vim dantia, ἄσυλα, vt ibidem explicauimus.

a lib. 33. ſyntagmatis c. 21. & 22.

2 Quæ tamen alibi quam in templis conſtituta aliquando fuerunt, quale aſylum quod aperuit Cadmus, dum Thebas conderet: & quod Theſeus Athenis conſtituit [b], & Romulus Romæ [c]: ſcribit Theophilus in paraphraſi inſtitutionum [d], apud Athenienſes βωμὸν ἐλέου, aram miſericordiæ, & tam officiosè ad ſe confugientes excipere, vt præ ingenti humanitate pro his ſæpe bella gerere non ſint veriti.

b vt eſt apud Herodian. 2. & Plutarch. in Theſeo.
c apud Dion. Halicarnaſ. in 2. Lactant. l. 2. c. 7. Eutrop. li. 1. c. 4. Virgil. 8. Aeneid. Ouid. 3. Faſtor. Iuuenal. ſatyr. 8. & alios.
d in §. 1. in fine de iuſtit. & iur.

3 Omnia tamen religione quadam obſtricta & munita, quamuis ſupplicum defenſio mediatè ad alium quendam ſuperiorem quàm Deum pertineret. Cauſam autem religioſam faciebat pietas & commiſeratio confugientium, & conſenſus vel priuilegium loco vel perſonis donatum. Priuilegium immunitatem habebat vel ratione loci, vel perſonarum, ſeu numinis ad quæ confugiebatur. Interdum & cauſa propter quam refugium dabatur, quod ex Pauſania lib. 7. in Achaicis, & oraculo ibi relato perſuaſum ethnicis etiam conſtat. Refert enim apud Iones fuiſſe templum religioſiſſimum Neptuni Heliconij, à quo cùm Achæi ſupplices extractos trucidaſſent, non fuiſſe lentam ad repoſcendam vindictam iram Dei, & repentè ingentem terræ motum, non ipſa tantùm mœnia & ædificiorum ſuperficiem ſubuertiſſe, ſed vrbis etiam totius aream obruiſſe, vt nec veſtigia quidem vlla poſteris agnoſcenda relinquerentur: atq; paulo poſt refert, ob violatos in templis ſupplices, iram & vindictam per exempla in violatores, ex Dodonei Iouis oraculo.

Ara tibi Eumenidum fumans, & curia Martis
Sunt cordi: hunc bello domitu: nam fortè Lacones
Supplicuer triſtes venientes u proyce tela,
Suppliciter parcens, diuûm quos cura tuetur.

Iuſſit Deus ſeparari vrbes refugij, tam filiis Iſrael, quàm aduenis atque peregrinis, vt confugeret ad eas, qui nolens ſanguinem fudiſſet: in quibus cùm fuiſſet profugus, cognati occiſi non poſſent eum occidere, donec ſtaret in conſpectu multitudinis, & cauſa eius iudicaretur [e].

e Leuit. 35. v. 10. & ſeq. Deutero. c. 19. verſ. 2. Ioſue c. 20. verſ. 2.

Numen etiam ſeu Dei reuerentia, faciebat confugiẽtes ad arã templi tutos regulariter, vt ibi necari non poſſent: vt prohibuit ſacerdos Ioiada Athaliam occidi in templo Domini [f], & Salomon in dedicatione templi, inter cætera quæ rogauit Dominum [g] addit, *Si fugerit populus tuus Iſrael inimicos ſuos (quia peccaturus eſt tibi) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in cœlo, & dimitte peccatum populi tui Iſrael, & reduces eos in terram quam dediſti patribus eorum.* Exprobrauit Chriſtus Iudæis homicidium Zacharię filij Barachiæ, quem occiderant inter templum & altare, cuius vindictam in illis futuram prædixit [h], vltra vindictam quæ ſumpta erat de rege Ioa & populo à quibus ita necatus eſt [i].

f 4 Reg. 11. v. 15.
g 1 Reg. c. 8. v. 33.
h D. Matthæi c. 23. verſ. 35.
i 2. Paralip. ca. 24. verſ. 21.

4 Omittam quæ de templis & aſylis eorum apud ethnicos retuli [k]: de eccleſia tantùm agam, in qua verus Deus eiúſque cultus honoratur: de qua dictum à Lucio 3. S. pontifice [l], in hæc verba, *Cùm eccleſia Dei, ſecundum euangelicam veritatem, domus orationis eſſe debeat, non ſpelunca latronum, aut ſanguinis forum: ſeculares iudices cauſas, vbi de ſanguinis effuſione & corporali pœna agitur, in eccleſiis, vel cœmiteriis agitare, ſub interminatione anathematis prohibemus: abſurdum enim eſt & crudele, ibi iudicium ſanguinis exercere, vbi eſt tutela refugij conſtituta.* hæc ibi.

k In prædicto lib. 33. ſyntagmatis.
l In c. cum eccleſia 5. de immunit. eccleſia. lib. 3. tit. 49.

Rurſum Innocentius III [m]. *Iuxta ſacrorum ſtatuta canonum & traditiones legum ciuilium ita duximus diſtinguendum, quòd fugiens ad eccleſiam aut liber aut ſeruus exiſtit. Si liber quantumcunque grauia maleficia perpetrauerit, non eſt violenter ab eccleſia extrahendus: nec inde damnari debet ad mortem, vel ad pœnam: ſed rectores eccleſiarum ſibi obtinere debent membra & vitã. Super hoc tamen quod inique fecit eſt alias legitimè puniendus, & hoc verum eſt niſi publicus latro fuerit, vel nocturnus, depopulator agrorum, qui dum itinera frequẽtata, vel publ caſtrata obſidet aggreſſionis inſidiis, ab eccleſiis extrahi poteſt, impunitate non præſtita, ſecundum canonicas ſanctiones, ſi verò ſeruus fuerit qui confugerit ad eccleſiam, poſtquam de impunitate ſua, dominus eius iuramentum clericis præſtiterit, ad ſeruitium domini ſui redire compellitur etiam inuitus, alioquin à domino poterit occupari.*

m c. inter alia, 6. eo. tit.

Diuus Auguſtinus ad Bonifacium [n], confugientem ab eccleſia, reſtitui eccleſiæ iubet: & interdicit ne oblationes rapientes ab eccleſia ſuſcipiantur, donec impoſita pro actu pœnitentia, per conſtitutum tempus impleretur.

n Epiſt. 187. & in can. maiorum 8. 17. q. 4.

Sic in concilio Moguntinenſi 1. c. 39. & libr. 5. Capitularium cap. 90. & can. reum ad eccleſiam 9. eadem 17. q. 4. *Reum ad eccleſiam confugientem nemo extrahere audeat, neque inde donare ad pœnam, vel ad mortem, vt honor Dei & ſanctorum eius conſeruetur: ſed rectores eccleſiarum pacem & vitam ac membra eius obtinere ſtudeant, tamen legitimè componat quod inique fecit.*

Gelaſius [o], ſacrilegium exiſtimat, hominem reũ ad ſanctuaria confugientem reluctantem violenter abſtrahere, & ideo eos ab omnium eccleſiarum ingreſſu qui hoc auſi ſunt, prohibet. In concilio quoque Ilerdenſi cap. 8. [p] nullus clericorum ſeruum aut diſcipulum ſuum fugientem ad eccleſiam, extrahere audeat, vel flagellare præſumat. Quod ſi fecerit, donec dignè pœniteat, à loco cui honorem non dedit, ſegregetur. Et concilio Triburienſi c. 20 [q]. *Si quis contumax vel ſuperbus, timorem Dei, vel reuerentiam ſanctarum eccleſiarum nõ habuerit, & fugientem ſeruum ſuum, vel quem ipſe perſequutus fuerit de atrio eccleſiæ vel de porticibus quolibet modo eccleſiæ adhærentibus per vim abſtraxerit, pro immunitate, nongentos ſolidos epiſcopo componat: & ipſe publica pœnitentia, iuſto iudicio epiſcopi mulctetur.* In concilio Toletano 12. c. 10 [r]. ius ſecuritatis in eccleſia, & in 30. paſſibus circum eam defenditur, & qui violauerit eò confugientes excommunicatione notantur, & regiæ ſeueritatis ſententiæ ſubiiciuntur. Demetrius concedens genti Iudæorum plura, inter cætera adiecit [s], *Et quicunque confugerit in templo quod eſt Hieroſolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur & vniuerſa quæ ſunt eis in regno meo libera habeant.* In iure ciuili extat conſtitutio Honorij & Theodoſij CC [t]. *Fideli deuotáque deuotione*, inquiunt, *ſancimus, neminem licere, ad ſacroſanctas eccleſias confugientes abducere: ſub hac*

o In c. frater noſter coëpiſcopus 6. 17. q. 4.
p c. nullus clericorum 19. eadem 17. q. 4.
q Et in legib. Boiariorũ tit. 7. ca. ſi quis cõtumax 20. eadem 17. q. 4.
r Et cap. diffiniunt 35. eadẽ 17. q. 4.
s 1. Macha. c. 10. verſ. 43.
t In l. 2. de his qui ad eccleſias confugerunt l. 4. Cod. ti. 12.

videlicet

videlicet definitione, vt ſi quiſquam contra hanc legem venire tentauerit, ſciat ſe maieſtatis crimine eſſe retinendum. Et à Leone imperatore [a] eo.titu. capit. ſupplicium imponitur inuadenti, & abſtrabenti confugam ex eccleſia, pro quo adeundus epiſcopus & clerici eccleſiæ, reuerentia religionis & loci non violata confirmantur priuilegia eccleſiarum, clericorum & confugarum in l.ſi qua per calumniam, 22.§.de epiſcop. & cleric.

a l. præſenti lege 0.

5 Miſericordia Dei tanta eſt, vt pro ſatisfactione, cui humana potentia non potuit Deo Patri ſatisfacere, Dominus noſter IESVS CHRISTVS Filius Dei, ſe obtulerit ſponte D. Matthæi cap. 9.verſ.13. *Euntes autem diſcite quid eſt, miſericordiam volo & non ſacrificium, non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores*, & Lucæ 9.verſ.56. *filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Deus expectat ſemper ad pœnitentiam, & confugientes ad ſe non reiicit [b]. Quanta enim maieſtas Dei eſt, tanta & eiuſdem miſericordia [c], imò miſericordia ſuper excellit iudicium. Et vt ait Deus per Eſaiam [d], *ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te, & in momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te, & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui, dixit redemptor tuus Iſrael.* In ſumma, *miſerator & miſericors Dominus* [e]. Quamobrem templum Domini alienum debet eſſe à crudelitate & ſecuritate, quia & Deus in templo Sancto ſuo habitat [f], *quicunque iurat in illo, & in eo qui habitat in eo.* Qui miſericordiam faciendam negant, ipſum Chriſtum qui eſt miſericordia, negant [g]. ſupplices fatentur culpam, & venialis eſt culpa, quam ſequitur profeſſio delictorum [h]. Venite, inquit Chriſtus, ad me, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos [i], & eccleſia nemini claudit gremium, non nouit etiam iudicium ſanguinis, nec fundit ſuo iudicio, nec licet eccleſiaſticis tale iudicium proferre vel ſubſcribere [k]. Quamobrē nec prius reos ad ſe confugientes reſtituit, quàm & caueatur de ſecuritate vitæ, & membrorum abſciſſione redditorum [l].

b 2.Paralip. c. 30.ver.9. eccle.ca 17. v. 28.
c 2 Paral.cap. 30. Eccleſ.2. d C.54.ver. 7.
e Pſal.85.verſ. 15. Pſal. 124. verſ. 8. & 9. Pſal 32.5. Sapient. 15 ver. 1. Ionæ 4.& alibi ſæpe.
f D Matth. ca. 23.verſ 22.
g Ca.omnis 7. 4.
h Ca. ſerpens. 47. de pœnit. diſt. 1.
i D Matthæi c. 11.
k C. clericis. ſententiā ſanguinis, ne cle. vel monach ſe cul.neg. ſe im. miſc. ca. in archiepiſcopatu de raptor.
l Dicto ca reū, metuentes. cap. conſtituimus 17.q.4 c. reos 23.q.5 c. de raptoribus eaq.

8 Sunt & quædam abolita delicta per ingreſſum religionis ſeu monaſterij, & eorum omnis criminis macula [m] tollitur & ingratitudo [n].

m Nouella 5. de monachis in p lacit ca. 5. filius presbytero.c 2 de apoſta.lib.5.ti 9.
n Ca.non licet, 29.q.fin.

Abuſus immunitatis ſeu aſylorum Eccleſiæ, & remedia.

CAPVT XXIII.

CVm poſſint abuti homines ſacroſanctis etiā myſteriis, ipſaque fide: non mirum erit ſi ſacroſanctarum eccleſiarum immunitate quoque abuti nitantur: quemadmodum & Ioab voluit templo abuti, confugiens ad cornu altaris, cuius nimimine conatus eſt ſe liberare à mortis pœna, quam meruerat ob proditoria & impiiſſima homicidia perpetrata [o].

o 3.Reg c 2.

Theodoricus rex, apud Caſſiodorum eò [p] confugientē pollutum homicidio collegæ, à morte liberauit, & relegauit in inſulam Vulcaniam.

p li.3. variaru, epiſt.47.

2 Quidam ad monaſterium tranſeunt, vt lateant potiùs & effugiant vindictam criminum, quàm vt ad veram conuerſionem & remedium animarum, & pœnitentiam redire decreuerint, delinquendi animum retinentes: quod præuidens Iuſtinianus in Nouell.5.de monachis. §. hinc autem, ſtatuit probationem triennij adhibendā antè monachiſmi profeſſionē, vt cognita eſſet eorū mens, & honeſtas: quia non facilis, inquit, vitæ mutatio, ſed cum animæ ſit labore, & ne alioqui monaſteria fiant foueæ latronum; ne detur refugium à vitiis peſſimis vitæ malignæ & furtis, ſub ſimulatione monaſticæ conuerſationis: & ne eò potiùs propter turpitudinem vitæ diffugiant, quàm pro veritate ſanctimoniæ habitum concupiſcant. Multos, inquit Leo, conſtitutionum Nouella 10. fugiendi dominos ſuos occaſionem cœpiſſe, ac re honeſta monaſticæ vitæ profeſſione, ad tegendam malitiam abuti videmus, ibique remedium vt loco pellantur.

3 Nonnulli etiam impunitatem ſuorum exceſſuum per defenſionem Eccleſiæ obtinere ſperantes, homicidia & mutilationes membrorum in ipſis eccleſiis vel earum cœmiteriis committere non verebantur: quæ, niſi per Eccleſiam, ad quam confugiunt crederent ſe defendi, nullatenus erāt commiſſuri: contra quos ſtatutum eſt, vt immunitatis Eccleſiæ non gauderent priuilegio [q], primùm quia nemo ſub ſpecie veniæ peccare debet, & ſe indignum venia fecit [r], tum quia in eo priuilegio Eccleſiæ in quod deliquit puniendus eſt [s], facit l.3.C.de epiſcopa.audien.ibi *reus maieſtatis, de Domino, aduerſus quem talia molitus eſt, veniam ſperare non debet*, & qui turbat ſeruitium diuinum inde eiectus debet caſtigari, l. fin. græca, iuncta l. 5.de his qui ad eccleſiam conf.C. Sanxerunt legem Archad. & Honor. CC. [t], vt Iudæi qui reatu aliquo, vel debitis fatigati ſimulant ſe velle Chriſtianæ religioni coniungi, vt ad eccleſias confugientes euitare poſſint crimina, vel pondera debitorum, arceantur: nec ante ſuſcipiantur quàm debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demonſtrata purgati, & ſeruatur Antinione & ita tenet Oldradus [v], quamuis doctores velint contrarium ad c. inter alia, de immuni eccleſ. & Fel. ad c.In in 1. de Iudæis.

q c.fi. de immu. Eccl.li.3 tit.49.
r c. illud de cl. excommun. nullā ca. quido quis.de conſecra.diſt.4.
s d.c.t. Eccleſiæ.de temp. ordina. c.paſt. de iure patro.
t in l. 1. de his qui ad Eccle. confu.
v conſil 54. in ca. an fugiens.

4 Regula hic generalis ad vitandos & caſtigandos omnes abuſus prætextu immunitatis Eccleſiæ commiſſos erit, vt quicunque contra intentionem Legiſlatoris vel concedētis has immunitates & ſecuritates ad eccleſias confugerit, priuilegio non vtatur: multo magis & arceatur, quādo religionis pietatis cauſa, ob quam conceſſum eſt, læditur, ne quod fauore religionis introductū eſt, contra regulas communes, in odium eius cōuertatur [x], néve iniuriarum occaſio naſcatur, vnde iura ſolent naſci [y], eatenúſque fauendum eſt pietati & religioni, quatenus iniuſtitia aliis non fiat [z], inquit Pontifex, *non eſt fauor eccleſiaſticus concedendus.*

x L. quod fauore C.de leg. c quod ob gratiam de regul. iur. in ſex.
y L. meminerint .C. vnde vi.
z C. ex tenor. 11. de foro compet li.2. Decretal. tt 2.c.nuper, 6. de dona. inter vir & vxor.li.4.tit.20. contra iuſtitiam.

Porrò intentio aſylorum fuit prima, vt quibus facilè nomen veriſimiliter parceret, eiſdem ad eū vel eius templa confugientibus, parcatur ab hominibus, & illi relinquantur Deo puniendi, tanquam de maiori foro facti. ſicuti enim minor iudex ſeu alij ſubordinatus non cognoſcit de his quæ ſunt iuriſdictionis ſuperioris, aut extra forum [a]. C. cùm inferior de maiori obedient.

Sic & homo non cognoſcit de his quæ reſeruata ſunt Dei iudicio, quæ ei relinqui & eius debent denominationi [b], videndum itaque iudici & eccleſiæ, quæ noluerit Deus & legiſlator ſub hac immunitatis cauſa cōtineri, quod colliget vel exceptis, vel ex affinibus illis quæ excipiuntur.

a In l.ſ. de iuriſ.om.iudic. P ca. a t ſi electi de iud.c.
b Ca. ſi omnia 76.q.1.

5 In primis ergo inueniemus vrbes refugij cōſtitutas à Deo non ſponte delinqoentibus, ſed vel caſu vel ſe defendendo, ſi quis nolens ſanguinem fudiſſet abſque odio, non ſi ferro vel lapidem iaciendo per odium, per inſidias, Numer. 35. Deut. 19. Ioſue 20. atque idipſum maximè conſtitutum, vt confugiens poſſet euadere iram pro-

xinni

ximi occiſi cui licebat homicidam occidere. euaſio autem illa erat ad diſcernendum num pœna dignus eſſet vel non homicida, vt ibi dicitur, non autem vt liberaretur à pœna ſi per odium vel inſidias occidiſſet: nam tunc expellebatur ab vrbibus refugij,& pœna ab eo ſumebatur.

Quare & eccleſiæ & templa & aſyla, fuerunt immunitates, non ſponte peccantibus [a]. Si verò quidam exiſtimantur rei grauiores, dum petuntur ab eccleſia, ius inclinat ſemper ad miſericordiam ac potiſſimùm in dubiis & nõdum cõuictis rebus: vel probatis criminibus, intercedit pro illis, & deprecatur vt parcatur vitæ eorum vel abſciſſioni membrorum, vt dixi ſuperiori capite [b]. Quemadmodum cùm clericus incorrigibilis ab eccleſiaſtico foro proiicitur exauthoratus, & ad forum ſeculare per eccleſiam remittitur iudicandus, eccleſia tamen debet efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum ſententiam moderetur [c].

6 Lex Dei Exod. 21. verſ. 14. *Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias; ab altari meo euelles eum vt moriatur* [d], iuxta quam repelluntur ab eccleſiæ aſylo, latrones, qui vias obſident, depopulatores nocturni agrorum, quia per inſidias delinquunt [e]; excipitur & publicus latro [f]. videtur ratio optima in l. prouinciarum, co. de feriis lib. 3. C. ti. 12. *Prouinciarum præſides moneantur vt in quæſtionibus latronum maximè. Iſaurorum nullum quadrageſima tempus, nec venerabilem paſcha diem exiſtiment excipiendum, ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda, eſt cum facillimè & in hoc ſummi numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus, & incolumitas procuratur.*

7 Iuſtinia. in nouella 17. de mandat. princip. c. 7. §. neque autem homicidis, excipit alias perſonas. neque autem (inquit) homicidis neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus, terminorum cuſtodies cautelam; ſed etiam inde extrahes & ſupplicium eis inferes. ratio quia non erit poſſibile, ſine iniuſtitia videlicet, vtrunque tueri cautela ſacrorum & lædentem & læſum. permittit & publicorum tributorum fieri exactiones in eccleſia, ſine tumultu tamen, violentia & ſeditione cum auxilio defenſorum eccleſiarum. & quia iure ciuili adulter ad eccleſiam confugiens non euitat pœnam, multo minùs qui in eccleſia tractauerit de adulterio. §. ii. vt liceat matri & auiæ. nouella 117. Et ſeruatur potius ius ciuile hodie in raptoribus à ſacris templis eruendis, quam ius Pontificum, quod non permittebat [g] & ratio quia etiam ius canonicum ſæpe circa pœnas raptorum mutauit iudicium, vt liquet ex canonibus relatis in eadem 36. cauſa, per totam quæſtionem 2.

8 Excludũtur & ab hoc priuilegio immunitatis hæretici, [h] eodem argumento quo iudæi, in l. 1. c. de his qui ad eccleſ. cõfug. ſed & alia ratione quòd iam extra communionem eccleſiæ expulſi ſunt & præciſi [i].

9 Idipſum dicendum de blaſphemo, vt iudicatũ refert in ſenatu Burdegalẽſi Nicolaus Boërius [k].

Item id obtinet in reo diuinæ maieſtatis, & in reo humanæ locum habet, cùm multò grauius ſit diuinam quàm humanam offendere maieſtatem [l]. Adonias reus maieſtatis, ab ara & cornu altaris eiectus, necatus fuit [m]. Neque meretur beneficio legis vti, qui contra authorem legis committit [n], expreſſiùs in c. f. de immunita. eccleſia. Idem de apoſtatis à fide reſpondetur, vtpote qui omnibus fauoribus & defenſionibus eccleſiæ catholicæ, deſtituantur [o].

a Vt ait Luithprandus lib. 1. c. 9. Sozomenus lib. 8. c. 7. Socrates lib. 13. c. 5.

b Ex ca. reum, ca. mouentur, c. conſtituimus 17. q. 4.

c C. nouimus expedire 27. de verbor ſignifica. li. 5 ti. 40.

d Relatum in c. 1 de homici. lib. 5. ti. 12.

e C. inter alia, e de immunita. eccl. ſia

f In ca ſicut antiquitus 5. 17. q. 4.

g Ca. de raptoribus, 36. q. 1.

h Secundum Panor. ad c. in rel. al. a. num. 23.

i Ca. 1. & ſeq. 24. q. 3. ca. nemini, cum 2. ſequen. 24. q. 1.

k Q. 310. n. 5. ſed an contueris

l Authentica Gazaros, de hæreti.

m 3. Reg. c. 2.

n L. auxilium de minori, c. quis. de ylor.

o In l. hi qui ſanctam, 3. de apoſtat. 1 lib. 1. C. ti 7.

A 10 Sacrilegium committentes quoque indigni ſunt hac defenſione eccleſiaſtica [p], & per rationem proxime citatam [q], & ita tradit, de Turre Cremata in c. ſacrilegium 17. q. 4. facit l. ſi quis in hoc genus, de epiſcop. & cleric. ideo qui occidit clericum, non gaudebit immunitate [r], quia committit ſacrilegium [s].

11 Hodie in Gallia praxis eſt, propterea quòd plura ſunt crimina quæ non gaudent eccleſiæ immunitate, quæ defenſa potius iniuriam religioni afferunt quàm fauorem mereantur religionis, vt ſoleant delinquentes ad eccleſias cõfugientes capi ſaluo iure ſi reintegrari debeant, nempe quia poſt captionem cognoſcitur contra captum, primum an immunitate eccleſiæ debeat gaudere, & ſi pronuncietur debere gaudere, remittatur ad eccleſiam: ſi verò inuentum ſit quòd non debeat eo priuilegio vti, idipſum etiam primùm pronuntiabi- B tur per ſententiam: & poſtea fit ei proceſſus, ſicque ſeruatum tradit Rebuffus tomo 1. commentariorum ad conſtitutiones regias, in proœmio num. 40. & ita ſtatuit faciendum Franciſcus I. rex eius nominis Galliarum, in conſtitutionibus publicatis anno Domini 1539. articulo 166. quæ praxis & conſtitutio videtur expreſsè conſtituta antea per Iuſtinianum, cap. 6. §. ſed neque hoc, nouellæ 17. de mandat. principum, ex qua ſumpta proculdubio praxis eſt, & bene ad cautelam, vt cautione data eccleſiæ, interim contineatur carcere reus, & non detur fugiendi occaſio: vide Rebuffum in tomo ſecundo, commentariorum conſtitutionum regiarum tractatu de immunitatibus eccleſiaſticis.

Hîc tamen obſeruandum modum putarem, vt quando educuntur rei criminum ex eccleſia inuiti, C idipſum fiat ſine tumultu, aut ſcandalo ſacrorum, propter reuerentiam numinis; neque excuſandos puto impios, vel crudeles ſatellites, qui prætextu mandati iudicialis capiendi aliquos in locis etiam ſacris, inſolentiùs quam reuerentia loci poſtulet ſe geſſerint: ne videantur Chriſtiani inferiores in veri Dei cultu & irreuerentiores ipſis ethnicis in templorum ſuorum & idolorum religione conſeruanda. ciuſque rei gratia non pigebit aliqua exempla referre, & in primis Sibyllæ oraculum, quod habetur lib. 3. oraculorum eius,

τείχεα δ' ἐν πεσέεται χαμαὶ δυσμενέων ἅπαντα
ἀνδρῶν δυσμήνων, ὅτι τὸν νόμον οὐκ ἐγνῶσιν,
οὐδὲ κρίσιν μεγάλοιο θεοῦ· ἀλλ' ἄφρονι θυμῷ
πάντες ἐφορμηθέντες ἐφ' ἱερὸν ἦρατε λόγχας.
ἐκρινεῖ πάντας πολέμῳ θεὸς, ἠδὲ μαχαίρῃ,
καὶ πυρὶ καὶ ὑετῷ τε κατακλύζοντι, καὶ ἔσται
θεῖον ἀπ' οὐρανόθεν, αὐτὰρ λίθος, ἠδὲ χάλαζα
πολλή τε χαλεπή, θάνατος δ' ἐπὶ τετράποσι, ἔσται
καὶ τότε γνώσονται θεὸν ἄμβροτον, ὃς τάδε ποιεῖ.

D id eſt,

Muri affabrefacti in terram cadent omnes
Hominum inimicorum, qui legem non agnoſcunt
Nec iudicium magnum Dei, ſed incipientes mente
Omnes impetu adacti leuantes contra ſacrum lanceas ſunt.
Iudicat Deus omnes bello & gladio,
Et igne & pruina demergente & inundãte, & erit
Sulphur è cælo, ſed & lapis & grando
Multa & grauis, & mors in quadrupedibus erit;
Et tũc cognoſcẽt Deũ immortalẽ qui hæc omnia fecit.

Sunt ſacrilegi reputati qui res in templo depoſitas, etiam non ſacras de ſacro rapiunt [t].

12 Vt etiam aues quæ ibidem nidum habent olim piaculum fuerit eiicere, multò magis vt homines eò confugientes ſupplices. quò pertinet

QQ etiam

p Per c. f. de immunita. eccleſie.

q hic c. quia fruſtra deuius.

r Berberius in viatorio iuris.

s Ca. ſi quis ſuadente 29. ſub 17. q. 4.

t 21. c. ſi quis inuentus fuerit 17. q. 4.

etiam oraculum, de quo meminit Herodotus in 1. Cùm enim, inquit, Pactyas profugus Cumæ templum ſupplex ingreſſus fuiſſet, & Ariſtidicus Cumæorum nobilis templum circuiens paſſerea aliáſque auiculas quæ forte in templo nidulabantur è nidis exemiſſet, vox ex adito audita tunc ad Ariſtodicum: Hominum ſceleſtiſſime quænam libido te inceſſit, vt auderes meos ſupplices diripere?

Miracula vera ex Dei poteſtate.

CAPVT XXIV.

OMnipotentia Dei optimi maximíque, ad quem ſolum pertinet creatio, in veris miraculis nobis etiam inſinuatur. Deus eſt, qui facit mirabilia magna ſolus [a], nempe ex propria authoritate, propria poteſtate, vt author creatórve omnium creaturarum, qui cùm omnipotens ſit, ita legem rebus naturámve ordinariam ex voluntate conceſſit, vt ſibi nihilominus retinuerit eadem poteſtate, mutandi, alterandi, tollendíve potentiam. Eius enim eſt legem interpretari, tollere, euertere, mutare, cuius eſt condere [b]. Alij autem qui miracula operari videntur: non ex ſe, ſed vel ex nobis incognitis per ea quæ Deus creauit, educunt formas nobis inuſitatas, atque vel ex permiſſione Dei, vel eius nomine præter contráve ordinariam rerum naturam, operantur.

a Pſal. 71. ver. 18 & Pſal. 135. ver. 4.

b L. 1. & f. C. de legib.

2 D. Auguſtinus lib. 83. quæſtionum ait magos facere miracula per priuatos contractus cum dæmone: bonos Chriſtianos, per publicam iuſtitiam: malos verò Chriſtianos, per ſigna publicæ iuſtitiæ. Explicat autem Sprenger in Malleo maleficorum parte 1. q. 5. Quia, inquit, iuſtitia diuina eſt in toto vniuerſo, ſicut lex publica in ciuitate: virtus autem creaturæ cuiuſlibet ſe habet in virtuoſo, vt virtus alicuius priuatæ perſonæ in ciuitate. Ideo boni Chriſtiani, in quantum per diuinam iuſtitiam miracula faciunt, dicuntur facere miracula per publicam iuſtitiam. Magus autem, quia operatur ex pacto inito cum dæmone, dicitur operari per priuatum contractum, quia operatur per dæmonem, qui ſua naturali virtute poteſt facere aliquid præter ordinem naturæ creatæ nobis notæ, per virtutem creaturæ nobis ignotæ, & erit miraculum quoad nos, ſed non ſimpliciter; quia non poteſt operari præter ordinem totius naturæ creatæ, & per omnes virtutes creaturarum nobis ignotarum. Sic enim ſolus Deus dicitur facere miracula. Mali autem Chriſtiani faciunt per ſigna publicæ iuſtitiæ, ſicuti exhibendo aliqua ſacramenta, vel etiam inuocando nomen Chriſti. Hic & videndus S. Thomas in 1. parte quæſt. 111. artic. 4.

3 Miracula ita vera à ſolo Deo fiunt, ſed tamen negandum non eſt etiam per ſanctos eius & illius nomine fieri, idque ſine eius iniuria: alioquin qui id dicunt, videntur errare cum rege Iſrael impio Ioram, qui acceptis à rege Aſſyriorum literis [c], vt Naaman curaret à lepra, indignationis ſuæ, & diuinæ vt putabat magnitudine contumeliæ exacerbatus, veſtimenta ſua ſcidit, cuius præpoſteram in eo pietatem reprehendit Eliſæus, & iuſſit hominē ad ſe acceſſiri, vt cognoſceret eſſe Prophetam Dei in Iſraël, qui & in nomine eius eum curaret. Mirabilia opera Domini, mirabilior ipſe qui poteſtatem eadem operandi ſuo nomine poteſt concedere, vt & creaturæ eius, nomen eius maiorem in modum adorent, & numen reuereantur, tantíſque beneficiis donati, bonitatem eius & liberalitatem in genus humanum contemplentur, ardentius ament, & ex toto corde eidem vt ſoli Deo inſeruiant: nihil eſt ab eo productum & creatum, quod non

c 4. Reg. 5.

oſtendat illam admirabilem diuinitatis poteſtatem; neque enim certius aliud nobis poteſt occurrere quàm illud præſtantiſſimum, *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.* nonne enim diuinæ poteſtatis & maieſtatis abyſſus profundiſſima, Deum fuiſſe ante mundum ſine principio, principium omnium, creatorem mundi & ſpirituum ex nihilo, conſeruatorem omnium, renouatorémque in diluuio [d]; quanta illa mirabilia quæ in Abrahamo oſtendit [e]?

d Geneſ. 7. & 8.

e Geneſ. 12. & 14. & 15.

4 Quot prodigia daturus in monte legem oſtendit, ſicuti in Exodo, & alibi legimus; ſicut & Dominus noſter IESVS CHRISTVS reparaturus collapſam naturam humanam, & ſublimem, quandam viuendi rationem introducturus, atque diſciplinam perfectiſſimam, quæ à Iudæis, aut aliis, antea nunquam fuiſſent verè audita, authoritatem mandatis ſuis præſtrinxit claritatem ſignorum [f].

f vt ait D. Chryſoſtomus t. 3 ho. 14. in D. Matthæi c. 4. D. Matthæi.

5 Quemadmodum autem Deus per Moyſem, Eliam, & alios pios antiquos patres, operatus eſt mirabilia magna ad gloriam nominis ſui manifeſtandam [g], ſic & Chriſtus mirabilem illam poteſtatem dedit Apoſtolis, diſcipulis, & fidelibus, iuxta verba, *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ille faciet, & maiora horum faciet* [h].

g Deut. 4. 34 verſ. 21. & [illegible] 48. [illegible] 4.

h D. Chryſoſt. in orat. de [illegible] quæ habentur D. Iohan. [illegible] c. 14. [illegible].

9 Cæterùm miracula facere, donum Dei eſt, vt donum Prophetiæ; quæ ſola non ſufficiunt ad iudicandum de ſalute vel ſanctificatione eius qui ea agit. Quod idem D. Chryſoſt. eximiè explicat, ho. 2. in Matthæum, ex c. 7. D. Matth. *Loquens*, inquit, *Chriſtus de his qui prophetizauerūt & ſigna fecerunt, & voluntatem Dei non fecerunt, dixit, futurum vt eis dicat, non noui vos, illis præ admiratione dicentibus, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus &c.* D. Matthæi c. 7. *Quid, inquam, dicere ſibi vult iſte finis, nec à nobis aliquando promſit ſed mirentur illi, qui poſtquam tot ſigna fecerint, puniuntur. Non mireris tu omninò hoc, omnis quippe gratiæ donum eſt ſolummodò largientis: Illi autem nihil ex de proprio attulerunt; propter quod etiam meritò puniuntur, qui erga eum à quo honorati ſunt, vt talia etiam indignis dona conferret, ingrati exiſtere maluerunt, tantorumq́; beneficiorum prorſus immemores.*

Et Alexander 3. [i] prohibet, ideo quenquam venerari pro Sancto, etiam ſi per eum miracula fierent abſque authoritate Romanæ Eccleſiæ, eo quòd & miracula fiāt quandoq; per malos. Dicit etiā Auguſtinus [k] apud Gratianū, *Teneamus fratres mei vnitatē præter vnitatem, & qui facit miracula nihil eſt. In vnitate enim erat populus Iſrael, & non faciebat miracula: præter vnitatē erant magi Pharaonis, & faciebant ſimilia Moyſi. Populus Iſraël, vt dixi, non faciebat miracula. Qui erant ſalui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus Apoſtolus reſuſcitauit mortuū: Simon Magus fecit multa: Erant ibi multi Chriſtiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon: Sed vnde gaudebāt? Quia eorū nomina erāt ſcripta in cœlo:* adde iſta c. 10. Lu. *quòd prophetauit, & Saul malus rex, & tunc prophetauit cum Dauid perſequebatur* [l]. *Nec dicet Deus his qui ſine charitate habuerūt hoc munus Dei ſanctum, qui ſanctis non ſanctè vtuntur, dicentibus, nonne in nomine tuo prophetauimus &c. mentimini, ſed non noui vos* [m]. vide plura de his apud Beatum Thomam 2. 2. q. 178. artic. 2.

i In c. 1. de reliquiis & venera. ſanctorum lib. 3. Decretal. Gregorij lib. 45.

k tractat. 3. ad c. 3. Iohannis, relatus in c. 56. [illegible] 1. q. 1.

l 1. Reg. c. 19. verſ. 23.

m D. Auguſt. in Pſalmum 109, verſ. [illegible] regis. can. prophetauit 79. eadem 1. q. 1. apud Gratianum.

De miraculis veris & non veris, & prodigiis.

CAPVT XXV.

NON

NON minùs autem erratur & peccatur prætextu religionis in miraculis & eorum cenſura, quàm in aliis & proinde oportet hic diſtinctione vti, vt confuſio nobis non perſuadeat omnia quæ mirabilia videntur à religionis veræ vi & efficacia pendere.

Miraculum dicitur, quicquid admirationem adfert quaſi ſit contra naturam cognitam rerum & ordinarium effectum, portentum, prodigium, mōſtrum: quæ quomodo fieri potuerint, & qua arte vel cauſa, non planè nobis conſtat: vnde tot miraculorum ſpecies eſſe poſſunt, quot nobis tales res occurrere poſſunt: & ita aliquibus ignorantibus quædam mirabilia & miracula apparent, quæ eadem aliis cauſam cognoſcentibus, ſunt naturalia & non admiranda.

2 Vt illa opera eximia, quæ ſeptem mundi miracula dicuntur, apud Priſcos, templum Dianæ Epheſinæ[a], Mauſoli regis ſepulchrum[b].

Coloſſus ſolis apud Rhodios[c].

Iouis Olympiei ſimulacbrum, quod Phidias fecit ex ebore[d].

Muri Babylonis à Semiramide conſtructi.

Pyramides Ægypti[e].

Domus Cyri Medorum regis, quã Menon ante prodigia illigatis auro lapidibus fabricauit. Quibus & alia adiuncta præſtantia opera ab ingenio vulgari admirata, quæ apud vulgus maximè fuerunt miracula.

a Plinius li. 7. c. 48 lib. 16. c. 4 & lib. 36. c. 5 & 14.
b Plinius lib. 35 c. 14.
c Plin. li. 34. c. 7.
d Plinius li. 7. c. 18 & lib. 14. c. 3. & lib. 35. c. 8 li. 36 c. 5.
e Plinius li. 36 c. 12.

3 Sicut & in rebus obſeruatis nec ante cognitis repentè miraculum naſcitur, vt ſi quis audiat quod recenſet Guillelmus Poſtellus[f], de Boranetz agnóve terra naſci ſoliro Scytharum, & de arbore Pyllobammane Indorum, cuius videlicet folia ambulant.

f libello de cauſis c. 8.

4 Mirabile magnum, quia non planè comprehenditur virtus & omnipotentia Dei, vt pullus intra oui corticem concluſus, antequam vel putamen effringat, pipiat ales factus intra concluſus poſt vndeuigeſimũ diẽ ab incubitu gallinę in oua.

Magnum & miraculum homo ipſe, vt ait Mercurius Trimegiſtus in pymandro: magna, quæ de prodigiis & mirabilibus quæ acciderunt aliquando in cœlo & natiuitatibus monſtroſorum hominum in ſeptem libris edidit Fridericus Nauſea Blancus Campanus: Iulius Obſequens, & alij.

5 Inſolitum, miraculum quoque videtur dicere Plinius lib. 7. c. 50. *Ergo*, inquit, *pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum muſicum centum & quinque annis vixiſſe ſine vllo corporis incõmodo.* cùm etiam non ſoleamus mirari conſueta, vt ait Iuuenal. *—non plus*

Quàm tumidũ guttur miramur in alpibus, aut quã
In Meroe craſſo maiorem infante mamillam.

6 In miraculo omni non adeſt prodigium: ſed prodigium, vix eſſe poteſt ſine miraculo. dicunt enim prodigium quod inſolitè accidit, & quod procul ſeu futurum quippiam prænunciet vel demonſtret. inde quoque & monſtrum à demonſtrando, & oſtentum ab oſtendendo. Vlpianus etiam[g], *Oſtentum*, inquit, *Labeo definit omne contra naturam cuiuſque rei genitum factúmque. Duo autem genera ſunt oſtentorum: vnum quod quoties contra naturam naſcitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ natura cõtraria eſt: alterum cùm quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα,* id eſt, *viſiones, vocant.* quibus accedit Feſtus in verbis, *portentum & oſtentum.*

g in l. oſtentu, 38. de verbor ſignif lib. 50. P. ti. 16.

Quia autem quæ fiunt præter præſcriptum, vel nobis cognitũ ordinem, miraculum dicitur; ideò, quò magis illipſum ab ordine & vſu rerum ſeiungitur, eò præſtantius & admirabilius erit, vt ſuſcitare mortuos, morbos verbo ſanare, ſiſtere ſolem, ſopire, excitare ventos, tempeſtates, fulgura, & ſimilia.

7 Prodigioſum putatum antequam Craſſus à Parthis vinceretur, Bubo, & Lupi qui apparuerunt, quòd canes oberrantes vlulauerunt, ſimulachra alia ſudauerunt, alia de cœlo tacta ſint, Dio Caſſius libro 40. qui & lib. 41. refert eadem contigiſſe in controuerſia imperij Cæſaris & Pompeij: & lib. 43. ante prælium inter eoſdem, ad Mundã ſudaſſe in Hiſpania ſimulachra, ſonitum in aëre exercituum auditum, monſtra nata, faces cœli in occiduam partem cucurriſſe.

Idémque refert lib. 54. antequam Erithream & Æginam vnde fructus perciperent Athenienſes, ademit Athenienſibus Octauianus, quòd Antonium recepiſſent; ſtatuam Mineruæ in arce poſitam ad ſolem Orientem ſpectantem, obuerſam ad occaſum, ſanguinem expuiſſe. Dehinc libro 56 ante Octouiani mortem ſolem totum defeciſſe, magnam partem cœli ardere viſam, ignita ligna de cœlo cecidiſſe. apparuiſſe crinitas ſanguinolentas, ſtellas fulſiſſe &c.

Et lib. 60. ante mortem Cæſaris Claudij, cometam tãdiu viſum, pluuiam ſanguinolentam, ſigna militum prętorianorum fulmine icta, ſponte templum Iouis victoris apertum.

8 Ruſum Xiphilinus ex Dione in Nerone narrat, cùm Nero iuſſit perfodi Iſthmum in Peloponenſi, iis qui id agreſſi ſunt primò, & qui rem attigerunt ſanguinem è terra erupiſſe, auditáque lamenta & mugitus & ſpectra multa apparuiſſe, non tamen deſtitiſſe Neronem, ſed ipſummet rem incepiſſe.

9 Item idem in Vitellio narrat, tempore quo Veſpaſianus bellum cum Iudæis gerebat & Vitellius Romæ imperabat, Romæ cometam apparuiſſe, Lunam contra rationem ſtatuti temporis bis viſam fuiſſe deficere, quarto enim & ſeptimo die obſeruata eſt in oriente & occidente: duos ſoles viſos eodem tempore, quorum hic imbecillis & pallidus, ille potens & clarus erat. Inuentáque in capitolio magna & multa veſtigia quorũdam (dicebant deorum) qui ex eo deſcendiſſe videbantur: templum Iouis cum magno fragore per ſe apertum fuiſſe. ob eámque cauſam nonnullos cuſtodes præterritos & exanimatos fuiſſe.

10 Antequam Antiochia ciuitas caperetur à Coſroe, ſigna militum qui ibi conſiſtere iãdudum ſolebant fixa, ac in ſolis occaſum ſpectantia, conuerſa fuerunt in orientem: ac rurſum in ordinem priſtinum reuerſa nullo contingente, apparuere, quod nonnulli imprecati ſunt à rege occidentali ad orientalem vrbis huius potentiam peruenturam. Procopius lib. 2. de bello Perſico.

Sunt his alia ſimilia, quæ propemodum infinita, & quæ admirationis cum quibuſdam ſignificationibus dederunt & prudentioribus occaſionem. Facta enim perhibentur vi occulta diuina, & quorum ſaltem cauſa non fuit cognita hominibus tunc cùm fierent.

11 Fuerunt & alia quædam miracula habita, per cauſas naturales efficientes in lucem producta, olim tantùm philoſophis & ſecretiorum arcanorum naturæ indagatoribus peruia; quamobrem & illi qui illis vtebantur, vel qui ea cognoſcerent dicti erant ſapientes & admirabiles, & Perſico nomine idem ſignificãte, magi. tales enim

dicebantur à Perſis qui nominabantur à Græcis, philoſophi:& à Latinis,ſapientes,vt ait Plinius li. 16.in fine;& ab Aſſyriis,Chaldæi:Gallis, Druidæ: Conſentit Apuleius in prima apologia,Strabo.li. 15. Geographiæ.Diogenes Laert. lib. de vitis philoſ.in proœmio.Et Suidas,μάγος,inquit,παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι. Et Heſychius, τὸν θεοσεβῆ καὶ τὸν θεολόγον καὶ ἱερέα. magum ait à Perſis vocatum, quia Magi ſapientiæ ſtudiis & diuinarum rerum notitiæ Perſis præcellebant & prælucebant. quò & pertinet illud Euangelium de magis, qui venerunt ab oriente adoraturi Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM,ſtella admoniti, D. Matthæi c. 2.iuxta illud vaticiuium Balaam, orietur ſtella ex Iacob,Numerorum c. 24. verſ. 17. Quanquam & reges conſtet ſapientes fuiſſe dictos & magos in Oriente quoſdam,quòd ex ſapientib. & magis eligerentur, vel quòd inſtituebantur in omni ſciẽtia reges & filij regum Perſarum à magis & ſapiẽtibus,vt liquet ex hiſtoriographis & Platone, Erant enim ita illi ſapientes primi, Magorúmque ſcitis omnia publica & priuata ſacra ſubiiciebantur,ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinóſque acciſcendo, turbaretur, vt innuit Herod. in 1. & Ammian. Marcellinus lib. 23. quo loci de eorum origine, incremento, & progreſſu fusè agit, ex Platone: vt & Diogenes Laertius in prologo. cognoſcebant magi iſti & philoſophi, vires ſingulares & admirandas arborum, herbarum, lapidum, aquarum, ſtellarum, quas vocat ſæpe Plinius in ſuo opere miracula. Atque ideo hoc nomen Magorum erat primum admirabile& penè diuinum & honorificum, quia etiam fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

44 Verùm vbi acceſſit ſuperſtitio, vanitas, fictio, idololatria, prætextu & colore ſapientiæ & cognitionis ſacrorum, rerúmque diuinarum, cœpit hoc nomen inter probos & peritos abominabile, eſſe:non minus quàm apud philoſophos nomen ſophiſtæ, & tyranni, apud Græcos fuit faſtidium, propter abuſum; & magi pro vanis & impiis hominibus poſtea ſunt habiti. Dum enim voluerunt mirabiliores haberi quàm eſſent, & nollent fateri herbarum, lapidum, & aliarum rerum naturali & à Deo indita vi, admiranda ſe facere, & ſibi voluerunt adſcribere, addiderunt ſuperſtitiones & impietates, quibus dæmon occaſionem nactus inculcandi opinionem noui numinis, aſtutè miſcuit primùm idololatriam, & poſtea apertè ſe ipſum adorari fecit. ita magorum facto ſolis, lunæ, & ſyderum vires magnificatæ ſupra quàm oporteret, cultúſque diuinus creaturis illis, omiſſo creatore, à quo pendet illarum vis, aſſignatus: vt ſcribit Clemens Alexandr[a]. Sic & facti, ope dæmonis hi magi, diuini, & necromantici[b], quorum impoſturam tegebat dæmon per ementitas herbarum vires, quas idipſum poſſe concedere perſuadebat. & ſic ipſi profitebãtur ſe per herbam theangelidem potam, diuinare: & per vſum herbæ Agalophontis, quæ & marmaritis dicebatur,deos, ipſi dicebant, euocare ſe poſſe,vt refert Plinius lib.24.c. 17. & ibi de aliis magicis herbis,& lib.26.c.4.&alibi de ſimilibus vanitatibus & ſuperſtitionibus, quibus cœperunt tegere malas & dæmonicas artes ſeu impietates: vt cùm ex notis corporis prædicebant, vt ait Velleius Paterculus[c].

[a] in protreptico,&meminit Lucianus in Iouetragœdo.Epiphanius in 3 contra hęreſes c f.
[b] vt ait Strabo lib 16 Aelianus libro 2 variæ hiſtoriæ Cicero 1.de diuina.
[c] lib. 2. hiſtoriæ.

13 Fuerunt eius perditionis inſignes artifices plures nomine illo Magi dicti, celebres. Ex quibus quoſdã recenſebo qui mihi occurrunt. Qualis Zoroaſter,qui authore Hermippo, in orbe interiore ſuper igneam Zonam refertur: alius Bactrianus, cuius geſta Cteſias in primo exponit, Armenius Zoſtrani nepos. Fertur & Cyri Magus Apollonius.habiti & magi Damigero, Dardanus & Velus, Iulianus & Bebulus, vt ſcribit Arnobius[d]:Et Beroſus li.5. de antiquitate tradit Zoroaſtem fuiſſe Cham filium Noachi, veneficum & incantatorem maleficum, ideo & dictum Cham eſſem, id eſt,*Cham infamem*.

[d] 1 contra gẽtes.

14 Fuerunt duo peritiſſimi artis magicæ in India Nachor & Theodas, dæmonibus imperantes, viuentes in ſpeluncis,qui ab Auẽnio rege Indorum acciti ſunt vt diuerterent à fide Chriſti ſuſcepta filium ſuum Ioſaphat, facto ſecreto à quodam heremita Barlaam Chriſtiano, qui ex deſertis Ægypti venerat.Qui tamen deuicti ab eodem Ioſaphat,magia abdicata Chriſtiani facti ſunt, teſte Ioanne Damaſceno in hiſtoria Barlaam & Ioſaphat,Chaldæi in ſacra pagina, pro magis & diuinis ponuntur. Daniel c. 2. vbi כשדים *cheſdim* quod Rabi Saadias putat eſſe, כמו שדים *cemo ſceddim* quaſi dæmones,quia quaſi dæmonica virtute quædam facerent.

15 Narratur ex Cæſaribus, Didium Iulianum magum fuiſſe, inuito populo creatum: qui vt odium populi & militum leniret, multa per Magos experiebatur. & ita non conuenientes Romanis ſacris, hoſtias immolari curauit, & carminibus incantari:& ea quæ ad ſpeculum dicunt, fieri, in quo pueri perligatis oculis incantato vertice reſpicere dicuntur, Iulianus ipſe fecit, vt ait Ælius Spartianus in Didio Iuliano. meminit & de eius inſania circa magica,quódque eius gratia pueros necauerit Xiphilinus ex Dione in Didio Iuliano.

Fertur & Adrianus imperator artibus magicis & incantamentis quibuſdam, aquam intercutem omnem qua laborabat,eduxiſſe,qua tamen ruſus & celeriter repletus fuit, vt ſcribit Dio Caſſius, in Adriano: vbi addit Adrianum diuinationibus atque magicis ſacris vtentem crebrò, dicere ſe indigere anima quæ ſponte occubuiſſet, atque Antinoi animam celebraſſe quæ eſſet huiuſmodi.

16 Antonius Caracallus magicis etiam delectabatur, & euocauit animas patris Commodi & aliorum, vt medicinam quæreret furiarum quę illum exagitabant, ex quibus tantùm duæ reſponderunt.quarum vna Commodi reſpondit.

στεῖχε δίκης ἆσσον. id eſt, *perge ad ſupplicium.* deinde altera,

κρυφίοισι τόποισιν ἔχων δυσαλθέα νοῦσον. id eſt, *hunc occulta, grauis vexat circum loca morbus.* Erat & hic cum ſua magia vaniſſimus imperator, auſus interdum & ſcribere ad ſenatum, animam Alexandri Magni Orientalis in ſe introiſſe: vt quoniam in ipſo fuerat vita breuis, in hoc viueret diutiùs ſicuti vtrumque narrat teſtis oculatus Dio Caſſius in Antonino Caracalla.

17 Recenſetur & à Iuſtino in 3.Comarus Magus,Cambyſi dilectus.Item Oſthanes quoque qui Xerxem regem Perſarum bello quod is Græciæ intulit,comitatus eſt, qui non ad auiditatẽ modò ſcientiæ eius, ſed ad rabiem Græcorum populos egit,vt ſcribit Plinius li.30.c. 1. quo loci addit eius vanitatis fuiſſe participes & Magos Pythagoram, Empedoclem,Democritum, Platonem, & alium Oſthanem ſecundũ, qui comitatus Alexandrum Magnũ,Iãnem,Iothapẽ, Iudæus, Druidas Britanniæ.& in c.2.Tyridatem tempore Neronis,qui tamen ab eo artem accipere,cùm tamen regnum ei daret,non valuit: crudelitate nihilominus populum repleuit vmbris.

18 Eius quoque tempore fuit Simon Samaritanus, de quo in Actibus Apoſtolorum c.8. pernitioſus, ambitioſus, magus & hæreticus, qui & ſub Claudio antea Cæſare propter magiam ſtatua donatus fuerat, vt ait Irenæus li. 1. contra hæreſes, c. 20. Iuſtinus Martyr ad Antoninum, vbi & addit, ob id, eò ſuperbiæ perueniſſe vt ſe filium Dei Iudæis mẽtiri auſus fuerit: in reliquis gẽtibus, Spiritum ſanctum. tot enim impoſturas, præſtigia & portenta miniſterio dæmonum edebat, vt aciem oculorum corporis & mentis hominum faſcinaret ad id credendum, donec à beato Petro fuit ſuperatus opere Dei, & verus impoſtor apparuit. vt liquet ex libris recognitionum Diui Clementis, ex Abdia Babylonico in 1. & aliis.

19 Obſeruatum & eſt iis temporibus Apoſtolorum, & poſt Chriſti paſſionem, quibus Chriſtiana fides veris, indubitatis & admirabilibus miraculis, ſignis & prodigiis infideles ad verum B Deum congregabat, dæmones omni ſtudio procuraſſe in contrarium magicas impoſturas & præſtigia, adnitentes confundere falſis vera, & eleuare authoritatem diuinorum miraculorum. Fuitque tunc temporis viriliter inter tot pericula à Chriſti fidelibus certatum, donec apparuit illuſtris illa diuina & inſuperabilis veritas per vniuerſum orbem.

20 Fuit in illis primis congreſſibus, Theudas Magus, qui ſe propheram dicebat, & eduxit viros quadringentos contra Romanos, captus tandem & necatus [a]. Fuit Elymas Bariehu Magus à Diuo Paulo increpatus, in Cypro[b]: & in ſumma, tunc omnia fuerunt magorum & impoſtorum plena [c]. Sequentibus nihilominus temporibus, eædem artes viſæ fuerunt: & in eccleſia quidam ex Chriſtianis abuſi illis ſunt, potiſſimùm hæretici: & ferè omnes hæreſiarchæ, falſis illis miraculis ma- C gicíſque præſtigiis, nouam doctrinam conati ſunt perſuadere tanquam à Deo approbatam, vt Menander Simonis diſcipulus, qui ſuo nomine cenſebat eſſe baptizandum, blaſphemans Chriſtum non verum hominem fuiſſe, nec mundum à Deo, ſed ab angelis factum [d]. & Cyrus pſeudochriſtus anno 3. imperij Leonis 3. Iſaurici imperatoris Orientis cum his præſtigiis apparuit in Oriente primùm Iudæos ſeducens, dum ſe Meſſiam & Chriſtum falsò aſſereret, vt ſcribit Euttop. lib. 21.

a Actorum c. 5. Ioſeph. li. 20 antiquit. c. 3.
b Actorum c. 13.
c vt ait Ioſephus li. 20. Antiquita. c. 6.
d vt ſcribunt Irenæus li. 1. c. 21 & in hæreſibus D. Auguſtinus, & Epiphanius, Euſebius 3. c. 26.

21 Fuit & Staufus quidam maleficorum hæreſiarcha in Bernenſium territorio, in præſtigiis ita peritus, vt ſeſe in murem conuerteret, vel conuerti videretur: & ſic inimicorum manus ſæpe euaſit, qui tandem cùm in hypocauſto eſſet cautiùs obſeruatus ab iis qui inſidiabantur, gladiis & haſtis improuidè confixus eſt. Hic tamen dereliquit duos impietatis diſcipulos, vnum nomine Hoppo, alium Stadlin, qui poterant tertiam partem D vini aut fœni aut rerum vicinorum, in proprium agrum transferre, grandines, arua lædentes, & fulmina ciere, & alia peſtifera plura procurare [e].

e vt narrat Iacob. Sperger in 2 parte mallei maleficorum c. 15.

22 Poſſunt his alij plures & propemodum infiniti addi, qui illas falſas impoſturas dæmonicas pro miraculis venditarunt; de quibus minimè ampliùs agendum nunc cenſeo; nec fieri poſſet, vt paucis literis infinitas eorum technas explicare liceat. Sufficiet in genere Deum prohibuiſſe illorum artificia, & operandi modos vel ſeptem voculis admonuiſſe, in quibus pernitioſè errarent & diuinam maieſtatem offenderent. Ex quibus Ioãnes Vineherius libro 2. de præſtigiis, c. 1. colligit, ſeptem ſpecies prohibitas maleficiorum.

Prima כשף *caſaph* Exodi 22. quæ eſt, cùm malis A artibus nocetur pecoribus, ſegetibus aut hominibus.

קסם *kaſam*, quod eſt præſagium futurorum, prohibitum Deuter. 18. Hieremiæ 27.

3 עונן *gnonen*, id eſt, diuinatio & obſeruatio ſomniorum, Deuter. 18. 2. paralip. 33. Item & augurari, Hieremiæ 27.

4 נחש *nahaſch*, id eſt, obſeruare auguria, Deuter. 18. 2. Paralip. 33.

5 { חבר *heber*, i. incantatio per verba Pſal. 57.
{ לחש *lahas*, idem ſignificans.

6 אוב *ob*, i. pythonicos habere aut conſulere ſpiritus. Deutero. 18. Ieſaiæ 19. 1 Reg. 28.

7 ידעוני *idogni*. id eſt, diuinare ex ventriloquo ſpiritu, Deutero. 18. Leui. 20.

23 Prædixit hæc Deus populo ſuo poſſe illos decipere ſub ſpecie diuinitatis, & tamen cauendum eſſe veluti deceptiones & decipulas animarum religioſarum.

B Quemadmodum Dominus noſter IESVS CHRISTVS per ſe ipſum & per ſacros præcones veritatis admonuit Chriſtianos & fideles, vt ſibi cauerent à falſis prophetis, & ab impoſtoribus miraculorum & prodigiorum, nec illis crederent [f].

Dedit remedium & diuus Ioannes ne credamus omni ſpiritui, ſed probemus cuius ſint an Dei, an dæmonis [g].

f O. Matth. c. 24. verſ. 23. Marci 13. verſ. 21. & ſeq. Lucæ c. 21 verſ. 8 Apocal. c. 13. verſ. 13.
g 1. epiſt. c. 4. verſ. 1. & ſeq.

24 Cæterùm quemadmodum peccari poteſt tribuendo impoſturis miraculorum vim & diuinam authoritatem; ſic poteſt peccari quoque negando miracula vera & ea aſſignare ſeu tribuere impoſturis & præſtigiis dæmonum: eſt enim veritas in medio ponenda & conſideranda. Non minùs enim committitur negando vera & ea falſa dicere, quam cùm falſa pro veris admittuntur.

C Quamobrẽ & Dæmon, cùm virtutibus & miraculis diuinis non poteſt obſiſtere, prætextu religionis nititur illius miracula conuellere. Quemadmodum Iudæi ſuggerente dæmone, confuſi & conuicti per ſigna, quæ dominus noſter IESVS CHRISTVS faciebat, quæ nemo alius quàm Deus facere poterat, confugerunt ad hanc calumniam, dicentes, hic non eiicit dæmones niſi in Belzebub principe dæmoniorum [h].

h D Matth. c. 12. verſ. 24 D. Marci c. 3. verſ. 22. Lucæ 11. verſ. 15.

Fuerunt ab ethnicis aliquando Chriſtiani, miraculis & ſignis confirmantes fidem, habiti pro magis & præſtigiatoribus impellente dæmone. Sunt & multi potiſſimùm vulgares homines, cùm non poſſint aſſequi dona Dei quæ dantur à Deo quibuſdam, qui eadem adſcribant magicis artibus: à quorum opinionibus legitimus iudex præcauere, neque ſecundum illas, ſed inſpecta & inquiſita veritate iudicare debet. Et ea ratione D probi viri & ingenij ſingularis, habiti olim ſunt pro magis contra rei veritatem. Referam exemplum de Sylueſtro 2. ordine 147. pontifice ſummo, ut cuius vita Platina ſecutus quendam Martinum authorem, ſcribit Sylueſtrum 2. antea dictum Gerebertum, malis artibus ſedem adeptum: & quòd in Floriacenſi monaſterio in Aurelia poſito monachus pius, relicto monaſterio diabolum ſequutus ſit, cui ſe totum tradiderat, & largitione primùm archiepiſcopatum Rhemenſem, dehinc Rauennatenſem aſſequutũ, pontificatũ deinceps maiore conatu adiuuante diabolo, hac tamẽ lege, vt poſt mortem eius totus eſſet: additque alia plura eius argumenti de eo, quæ meritò vt fabuloſa refellit Onuphrius Panuinius in additionibus ad Platinam; & quæ narrantur à Martino Ciſtercienſe & Galphrido in additionibus ad Sigebertũ,

aitque rei veritatem fuiſſe, prędictum pontificem A doctiſſimum mathematicum, & ex monacho per imperatores ad epiſcopatus promotum: vulgus autem eius temporis credidiſſe propter mathematicorum diſciplinarum raritatem tunc in occidente, eum ideo fuiſſe magum, atque ita referre eorum temporum ſcriptores ait Aimonium lib. 5. de reb. geſtis Francorum c. 46. & Guillelmum bibliothecarium, & vetuſtiſſimum librum regni Siciliæ qui eſt in bibliotheca Vaticana.

25 Vulgus ſine iudicio multa ſibi placita, vera eſſe ex arbitrio confingit, & aliis talia eſſe pertinaciter ſuadere nititur: tum in aliis, tum in his quæ ad religionem pertinent, nunc in ſuperſtitionem, nunc in impietatem declinando, niſi maiori vi & præpoſitorum diligentia contineretur ne defluat, & in ſententiis vagetur.

Quemadmodum perſuaſerunt ſibi Perſæ ma- B gos oriri ex nefanda commixtione matris & filij, quò pertinent Catulli verſus ad Gellium,

Naſcatur magus ex Gelli matriſq; nefando
Coniugio, & diſcat Perſicum Aruſpicium.
Nam magus ex matre & filio gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia religio.

Putant & quidam natos cum binis pupillis in ambobus oculis, vel in altero binam pupillam habentes, ad maleficia inclinatos, ex Plinio & Didymo. Exiſtimãt enim dæmones, teneros fœtus matrum ſortilegarum opera ſibi conſecratos, ita notare: quòd & patres & matres interdum maledicta illa arte imbuti, conentur non tantùm ſeipſos, verùm quoque & filios, & partus inſtinctu impiiſſimi dæmonis. perdere. vt comprobatum ſit, eoſdem & maximè ſortilegas obſtetrices, ſępe recens natos dæmonibus obtuliſſe, & ita dæmonibus mancipaſſe. Dicunt & quidam ex incubis & ſuc- C cubis natos huiuſmodi magos, vt Merlinum. Sed & certius eſt, quod plures magi & ſortilegi fiunt, ſeipſos perdendo & obligando ad miniſteria dæmonis expreſſe, vel tacitè.

De magicis impietatibus, & religionis in eis abuſu.

CAPVT XXVI.

SED agamus de cauſis quibuſdam, quæ ad magicas impietates viam ſtrauerunt ex fuco religionis incantationum & magiarum. itaque impietatum originem veram & præcipuam earum quæ ex malitia ad idololatriam inclinarunt, proculdubio à dæmonibus pendere exiſtimandum eſt. Eò enim res peruenit, vt cùm poteſtate & verbo Dei fugentur dæmones, per quod prouidentiam Dei eſſe declaratur, ars magica, vt ait D. Clemens lib. 8. recognitionum, inuenerit ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex cõ- D trariis imitetus. Sic & ſerpentum venena mitigare, carminibus inuentum eſt, & verbo & poteſtati Dei contrarias inducere ſanitates: Angelis quoq; Dei contraria reperit ars magica miniſteria, animarum ſuſcitationes, contra hæc & figmenta dæmonum ponens. Et vt rurſum lib. 4. recognitionum ait, idem Clemens, *Angeli quidam, relicto proprio ordinis curſu hominum fauere vitiis cœpere, & libidini illorum quodammodo indignum præbere miniſterium, quo illorum opera, ſuis magis voluptatibus morem gererent: quiq; nec ſponte inclinati viderētur ad indigna miniſteria. docuerunt homines quòd dæmones artibus quibuſdam obedire mortalibus hoc eſt incantationibus poſſent. ac velut ex fornace quadam & officina malitiæ, totum mundum, ſubtracto pietatis lumine, impietatis fumo repleuerunt. Pro his etiam ac aliis nonnullis cauſis diluuium mundo introductum eſt.*

A 2 Tatianus Aſſyrus, oratione contra gentes, incantatorum characteres, ſuſpenſiones, amuleta, & reliqua id genus, refert ad dæmonum dolos, aſtutias, & artes quib. venãtur animas incautorum & curioſorum. Nullus, inquit, affectus per alterius rei diſſenſionem tollitur, nec inſanus aliquis curatur amuletis (περιάμματα) vt pelliculis appenſis: dæmonum iſtæ aggreſſiones ſunt: & qui ægrotat, & qui edit, vel appetit vltionem iſtos ſibi auxiliatores adſciſcunt vtũtur autem dæmones hoc artificij modo. Quemadmodum figuræ literarum & verſus qui inde conſcribuntur, non per ſe poſſent iudicare quod ſcribitur, ſed hæc ſibi cogitationum ſuarum ſigna homines conſtituerunt ex certa ipſorum coniunctione, ita vt ordo literarum definitus eſt, rem intelligentes: ſic etiam variæ radices, & neruorum, & oſſium adhibitio, non ſua B natura aliquid efficiunt, ſed tanquam elementaris inſtitutio ſunt improbitatis dæmonum, qui, ad quid ſingula valere debeant, præſcripſerunt: vbi verò vſurpari ab hominibus viderint miniſterium & curationem ipſorum, ſuperueniunt, & eos in ſeruitutem redigunt, & abducunt à cultu diuino homines per dolum, dum herbis & radicibus fidem habere moliuntur.

Item Arnobius[a], *Magi*, inquit, *non tantùm ſciunt dæmonas, ſed etiam quicquid miraculi induunt per dæmonas, faciunt, illis aſpirantibus & infundentibus, præſtigias edunt, vel quæ non ſunt videri: vel quæ ſunt, non videri eorum magorum & eloquio & negotio.*

[a] Lib. 8 aduerſus gentes.

3 De Socrate refert Plato[b], quòd ab ineunte ætate forte accidit Socrati, ſignum dæmonis habere: idque fuiſſe vocem quæ vbi eſſet edita, eum retineret, ne faceret quod eſſet facturus, hortaretur autem nunquam. Simile ſed mirabilius & C cum ſua vindicta refert Ariſtoteles in republica. Phocenſium, & poſt illum Clemens Alexandrinus[c], Exceſtum Phocenſium tyrannum, duos geſtaſſe incantatos annulos. qui ex ſonitu inuicem ab eis edito, ſciebat tempus gerendarum rerum, mortuum tamen ac dolo interfectum, etiam ſi illud ei priùs ſignificaſſet ſonitus.

[b] In Theage.

[c] Li. 1. Stromat.

4 Vt autem dæmonibus adſunt fallendi modi plures, ſic & Oſthanes qui tempore Alexandri Magni ſcripſit, notauit, vt refert Plinius[d], plures fuiſſe magiæ ſpecies: vnam, quæ vmbrarum inferorúmque colloquia permittit: alteram, quæ ex aquis, ſphæris, aëre, ſtellis, pelui, lucernis, ſecuribus, multiſque aliis modis diuinare docet. De quibus etiam nos egimus lib. 34. ſyntag. c. 3. & aliis ſequent.

[d] Lib. 30. c. 1.

5 Quidam putarunt ex obſeruationibus coniunctionum aſtrorum, & ſympathia, vel antipa- D thia rerum, magica illa, ſeu mirabilia quę pro magicis habuerunt, ſumpſiſſe originem, & ex aſtronomia ſecretiſſima quęque, vel non vulgo cognita, coniiciendo & operando. Narrat de Moſe Vincentius[e], quòd iuuenis factus dux Ægyptiorum iuit in bellum contra Æthiopes qui populabantur Ægyptum, quos debellauit, & fugientes proſequutus eſt in ciuitatem Sabba: filiam autem regis Æthiopiam dictam Thaibim, pulchritudine & amore Moſis captam, obtuliſſe ſe & ciuitatem daturam ſi illam accepiſſet in vxorem, quod & fecit, quia alioquin erat illa ciuitas inexpugnabilis. Eam autem fuiſſe Æthiopiſſam, propter quam dicuntur contra eum murmuraſſe Aaron & Maria. tandem autem cùm Moyſes vellet redire in Ægyptum, nec vxor permitteret, ait, Moyſem feciſſe annulum, eique incluſiſſe gemmam habentem imaginē efficacem ad inducendam obliuionē, quē

[e] Li. 3. hiſtor.

ei dedit vnde eius amoris oblita fuit, Moyſes autem rediit in Ægyptum. Erat autem Moyſes peritus in arte aſtrorum, ſicut refert ex Vincentio Antoninus [a].

[a] Prima parte ſpecul. hiſtorialis ti.2. c.4.

6 Narrat Ælius Spartianus in Ælio vero, Marium Maximum retuliſſe, Adrianum Cæſarem, vſque adeò peritum matheſeos, vt de ſe ſciuerit, & omnium dierum vſque ad horam mortis futuros actus, antè præſcripſerit.

7 Notat autem Plinius in principio li.30. quòd magica ars fraudulentiſſima artium plurimùm in toto terrarum orbe, plurimiſque ſeculis valuit authoritatem maximam accepiſſe, quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa in vnam redegerit. Atque, inquit, natam primùm è medicina nemo dubitat, ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem ſanctioremque quàm medicinam: item blandiſſimis deſideratiſſimiſque addidiſſe vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanũ genus. Atque vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes mathematicas, nullo nõ auido futura de ſeſe ſciẽdi, atque ea de cœlo veriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantùm faſtigij adoleuit. vt hodiéque etiã, in magna parte gentium præualeat.

Et certè credibilis eſt opinio Plinij, atque dæmones ad decipiendas curioſas mentes clam irrepſiſſe prętextu rerum naturalium & ſalutarium, quę cùm veriſſimos habeant & optimos effectus, ſuæ ſcientiæ mirificos addunt igniculos & deſiderium cognoſcendi. Et cœli qui per ſe enarrãt gloriam Dei, habent ſigna dierum & temporum, & mutationum & alterationum generationis & corruptionis, & alia plurima digna obſeruatione, quibus Deus author mirabilium, qui eis vim & naturã dedit admirabilẽ, mirabilior prędicatur, vnde ſupremus artifex agnoſci poteſt: quę omnia dęmones curioſis, & qui intra fines naturæ conſiſtere nolunt, & maiora ambiunt. Deíque obliuiſcũtur, falſis perſuaſionibus prætexerunt, & in ſuperſtitionem prætextu religionis conuerterunt aſtutiſſimè. Sic ſcribit Baſilius Magnus [b], genus magorum qui venerunt adorare Chriſtum natũ, fuiſſe genus Perſicum eorum qui incantationibus & magicis, & naturalibus quibuſdã effectibus, aſtronomiæque & rebus ſublimibus vacabant, eiuſdẽ ferè magiæ ac Balaàm qui à Balac fuit miſſus vt malediceret populo Iſraelitico, quíque loco maledictionis prophetauit, de venturo Meſſiach. Nu.c.24. ecce orietur ſtella ex Iacob, &c. Quæ fuit cauſa, vel forſan, inquit, quia magi aduenienre CHRISTO, ſuis incantationibus defuiſſe robur viderent, quòd & magis credendũ ſit eos in Chriſtum credidiſſe, vt ait D. Ambroſius [c]: quod muneribus oblatis palam profeſſi ſunt, aurum, thus, & myrrham ſupplices offerentes: vt auro, regem fatentes: thure, Deum venerantes: myrrha, ſepulturam glorioſam teſtantes.

[b] Li. de humana Chriſti generatione.

[c] To.2. li. 2 de fide ad Gratianum c. 8. & A. Nobam ... ad c. 2. D. Matthæi.

De antiquorum magorum quibuſdam prodigiis & impoſturis.

CAPVT XXVII.

EX HIS quæ propemodum incredibilia referunt, aliàs à magis effecta, & nũc quoque fieri putantur a ſortilegis, lamiis, ſtrigibus, diuinis, & aliis mancipiis dæmonũ, nõ quidem per ſe, ſed ex permiſſione Dei, & ex impoſturis & miniſterio eorum operante diabolo: quædam iam in lib. 34. ſyntag. c.20. exhibui, quæ non repetam, adſeram alia quę nunc aliunde occurrunt. Omitto illa trita quæ de magis Pharaonis relata ſunt in Exodo, qui ſe oppoſuerunt miraculis diuinis, & ſuis pręſtigiis tot tantáque efficere vel imitari conabantur, ſuccubuerunt tamen, vt ibi docetur.

Ferũt inter Aſſyrios & Bactrianos Nino quondam Zoroaſtréque ductoribus, non tantùm ferro & viribus dimicatum, verùm etiam magicis, & Chaldæorum abditis diſciplinis, vt ait Arnob [d].

[d] 1 contra gẽtes.

2 Laban Arameus ſocer Iacobi patriarchæ [e], vt author eſt Zohar, fuit omnium orientalium magus celeberrimus: erántque illi idola quædam dicta Teraphim, quę furata erat Rachel [f], nẽpe imagines quibus ille diuinabat, ligabat, & offẽdebat hoſtes.

[e] Gen.28. 29. 30.31.

[f] c.31. Gen.

Etat & temporib. Moyſis, Balaã filius Beor ariolus & diuinus, ad quem miſit Balac filius Sephor, rex Moabitarum, vt veniret & malediceret populu Iſraelitico, cui non poterat reſiſtere, & ſi quo modo poſſet eum eiicere è terra ſua dicens, Noui, inquit, quòd benedictus ſit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta coniecetis [g].

[g] No.c.22.

3 Scribit Dion. Caſſi [h], cùm Cn. Sidius Geta, contra Salabum ducem expeditionem feciſſet, neque aqua ei eſſet ad ſitim extinguendam, quendã indigenarum confœderatorum incantationibus è cœlo plurimam aquam elicuiſſe. Scripſit Suidas in verbo *Arumphus*, Arumphim Ægyptium philoſophum, Marco philoſopho imperatori familiarem, cùm aliquando Romani ſiti laborarent, effeciſſe, vt ſubitò nubes obſcuræ exiſterent, & ingẽtem pluuiam effunderent cum tonitruis & fulgoribus crebris. Alij & dicunt Iulianum Chaldæũ hoc miraculum edidiſſe. In dialogo Meliſſæ & Bacchidis apud Lucanum incantatio quædam apponitur amatoria. Suidas in verbo ἀνεμοκοῖται notat Corinthi fuiſſe familiam quæ ventos ſopiret.

[h] Li.60. hiſto. Romanæ.

4 Admirabiles impoſturæ & impietates referuntur Simonis magi, qui diſputaturus contra diuum Petrum, ſe iactabat eſſe filium Domini, & ſine initio, ingreſſum vterum matris ſuæ Rachel, natum poſtea per aera volare igne commixtum, ſtatuas moueri facere, animaſſe exanima, lapides panes feciſſe, de monte volatu tranſmeaſſe, manibus Angelorum ſe ſuſtentatum ad terram deſcendiſſe, ſe facere, vt à volentibus non comprehenderetur, inuiſibilem, & rurſum volentem palam fieri. Si fugeret montes perforare, ſaxa quaſi lutum pertrãſire, vinctum ſeipſum ſoluere, & eos qui vincula iniecißent vinctos reddere, clauſtra carceris aperire, nouas arbores ſubito oriri facere: ſeipſum igni iniicere ſine ardore, & alia ſimilia varia, de quibus Abdias Babylonicus [i].

[i] Li.1. hiſto. Apoſtolicæ. Ireneus li.1. contra hæreſes c. 20.

5 Narrat & Abdias [k], Zaroen & Arphaxad Perſas, magos fuiſſe celebres, ſub Xerxe rege tẽpore SS. Simonis & Iudæ, eámque artem vel impietatem in tantum calluiſſe, vt omnes diſertiſſimos regni aduocatos congregatos Babylone poſtquam ij locuti eſſent mutos redderent, impotentéſque loquelæ & greſſus, poſteáque vtrunque illis reſtituerent, verùm hos aduocatos territos, à DD. Simone & Iuda qui in ciuitate aderãt, ſignatos crucis ſigno in fronte (qui & poſtea Chriſtiani facti,) ad certamen aduerſum eos rediiſſe, & præualuiſſe. Quo ita perciti magi aduocarunt ſerpentes qui omnes curiæ adſtantes terruerunt, iiſdem incantationibus, donec accerſiti Apoſtoli ſerpentes in vnum collegerunt, & eos in magos non in mortem, ſed in vindictam immiſerunt, qui eos coram rege vlulantes miſerè torquebant.

[k] Prædicto loco.

a Li.34.ſyna. c.21.num.8

6 Obſeruauimus aliquando [a], hereſiarchas ferè ſemper fuiſſe magicæ & dæmoniacæ artis labe infectos, vſquequo cõſortio & opera atque impoſturis dæmonũ. Imò & Carpocratiſtæ & Gnoſtici hæretici, magiæ ſcholas introduxerunt, vbi horribilium & pernitioſorum conatus operum aſſeſſores habebant dæmones, vt permulta prodigia, in magna poteſtate omnibus dominarentur quibus vellent, diuerſæque incantationes ab illis inuentæ, ad amorem & ad illectamenta, vt ait Epiphanius [b].

b Tomo 1. li. 1. contra hæreſes 27.

Marcus quidam hæreticus Valentinianus, erroris magicæ impoſturæ peritiſſimus, decipiebat homines ſuo errore, immiſcens Anaxilai ludicra & magiam, vt ait Irenæus [c], & Epiphanius [d].

c Li. 4 c 8 cõtra hæreſ. refert autẽ eius impoſturas c. 9.
d To. 3. li. 21. prim. hæreſ. 34.

7 Refert Baſinus libro de artibus maleficis, apud Salamancam vrbem Hiſpaniæ, idolum marmoreum fuiſſe in profundiſſima cauea poſitum & cultum cui dæmon aſſiſtebat, inſtruens magicis artibus eos qui ſibi certis pactis & inuocationibus ſe ſubiicere volebãt, qui & poſtea in quibuſdã effectib. ſe mirabiles oſtendebant. quę tamen poſtea cauea obſtructa fuit, ſuperædificata eccleſia, idolo prædicto in via publica poſito, quod à tranſeuntibus fuit ita conculcatum, vt vix ſcripturæ aliquod veſtigium appareret.

8 Medea recenſetur inter execrabiles maleficas vel veneficas antiquorum, quę pharmacis magicis cuſtodem velleris aurei ſerpentem ſopiuiſſe fertur, quæ erant aſperſa ex ramo iuniperi recens exſecto, ſicut refert Apollonius Rhodius [e], vbi & refert de Circe Perſes & Elij filia, quæ habitabat in portu Deæ, vbi veneficiis demulcebat viros.

e Li. 4 Argonauticon.

9 Aeris perturbationes fulmina, grandines & ſimilia meteora, aliquando à dæmonibus efficiuntur, vt in aere varia phaſmata, quæ homines malefici, eorum actione commouent & ſedant, vt eſt apud Herodotum lib. 7. dum de ſedata tempeſtate agit, quæ ex claſſe Xerxis quadringentas naues iam depreſſerat.

Ita Olaus magnus in hiſtoria refert Haguinũ Nouergiæ principem, contra Danos pugnaturum, ſuborti imbris maleficio, ita hoſtiũ vertices inuſitatis grandinis ictibus conuerberaſſe, vt eorum oculi, veluti quibuſdam nimborum ſpiculis laceſſiti, proſpiciendique facultate priuati, grauiorem ab elementis pugnam quàm ab hoſtibus ſuſtinerent.

Henricus Sueciæ rex, vt idem Olaus teſtatur, tam familiaris dæmonibus erat, magiáque imbutus, vt quocunque ſuum pileum verteret, confeſtim inde optatus ventus ſpiraret. qua ratione inditum & ei fuit nomen, vt *Ventoſus pileus* nominaretur.

Finni etiam, vt idem teſtatur negotiatoribus in eorum littoribus contraria tempeſtate ventorum impeditis, ventum venalem exhibere ſolebant, mercedéque oblata tres nodos magicos nõ caſſioticos loro conſtrictos eiſdem reddebant, eo ſeruato moderamine, vt vbi primùm diſſoluiſſent, ventos haberent placidos: vbi ſecundum, vehementiores: at vbi tertium laxauiſſent, ita ſæuas tempeſtates paterentur, vt nec oculo extra proram in euitandis ſcopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur.

Circa annum Chriſti 965. Baianus filius regis Bulgarorum, homines in lupos conuertebat, vt ait Luithpran [f]. & in prælijs magica vtebatur & imperatorem orientis turbauit, circa annum 975. vt

f Li. 3. c. 8.

A ait Platina, in Dono 2.

10 Scribit & Iacob. Megerus in Chronicis Flandriæ, quendam Robertum ruſtici filium, familiari dæmone vſum, Tornacenſem, Atienſem, Atrebatenſem & Cameracenſem epiſcopatus adeptum, virum plenum ſimonia, & ambitione nimiùm infamem circiter annum Domini 1175.

Sed mirabilius quod fertur & ſcribitur à Guilielmo Neubrigenſi Anglo [g], de quodam Britone natione, cui nomen Eudo, & cognomen de Stella: qui ita ludificatione dæmonum dementatus fuit, vt ſe putaret Deum, dominatorem, & iudicem viuorum & mortuorum, & per diabolica præſtigia numeroſam deceperat multitudinẽ quæ eum comitabatur. cui erant in promptu quotieſcunque volebat, panes, carnes, piſces, & quique cibi lautiores: verùm quòd idem cibi, non ſolidi ſed aerij fuerint, ſubminiſtrantibus inuiſibiliter
B ſpiritibus aeris huius, ad capiendas potiùs quàm paſcendas animas repletio, vel ructu euaneſcebant, & tanta ſequebatur eſuries vt cibos eoſdẽ repetere opus eſſet. hic militi proximo admonente, vt reſipiſceret non audiens, oſtendit fantaſticas multas opes, quas tamen cùm ipſe contemneret & abiret, accipitrẽ comiti militis dono dedit pulcherrimum, quem cùm miles vt abiiceret, admonuiſſet, non auem ſed dæmonem eſſe iudicans, & ipſe non abieciſſet, tandem ab accipitre in pugno læſus: poſtea & in aerem ſublatus fuit, nec poſtea apparuit. Cæterùm poſtea hic Eudo captus, in concilium Rhemenſe adductus, mancipatus fuit cuſtodiæ perpetuæ: quidam ſocij eius non reſipiſcentes combuſti, alij dilapſi ſunt.

g Li. 1. rerum Anglic. 19.

Num quæ ab ſtrigibus, lamiis, ſeu maleficis & ſortiariis fiunt, verè fiant.

CAPVT XXVIII.

C CVM incidiſſem aliquando in librum de ſtrigibus Magiſtri Bartholomæi de Spina, ordinis Dominicani ſeu prædicatorũ, & palatij Apoſtolici magiſtri, in quo in vtramque partem diſputatur per argumenta & rationes, quæſtio, num ea quæ narrãt ſtriges ſeu ſortiariæ ſeu maleficæ & malefici, ſibi accidere, & à ſe fieri, verè contingãt aut fiant, an verò illudantur phãtaſmatibus & præſtigiis dæmonum: collegi ſeorſum quædã quæ notanda viſa ſunt, & ad vſum religionis ſolidum pertinere. Ibi ergo in tribus primis capitibus affirmatiuam aſtruit, in illuſionẽ mentis talia contingere illis, in ſequentibus verò ſententiam contrariam, vt veriorem, defendit.

Adfertur primũ, pro eo quod illudi dicantur à
D dæmone, dũ ſe equitare cum Diana, & conuentus & cõuiuia agere arbitrãtur, conciliũ Ancyritanũ relatum in c. Epiſcopi 26 q. 5. 2. quòd quamuis videantur ſibi epulari ſortilegæ, tamen redeunt ita famelicæ ac illæ quę non dicunt ſe interfuiſſe: neque etiã in domibus illorũ in quorũ cellis & penuariis dicunt ſe conuiuaſſe, quicquã deeſſe ideo inuenitur. Addit hiſtoriã S. Germani, qui cũ hoſpitaretur alicubi, vidit poſt cœnã aliã cœnam apparari; cuius cauſam qui appararent cùm interrogãti reſpõdiſſent, quòd pararent mulieribus quæ de nocte irent, ipſe Sanctus ea nocte vigilauit, & vidit magnã turbã virorũ & mulierũ circa mẽſam quibus præcepit ne abirent, & excitauit dormiẽtes in hoſpitio, inquirens ſi eas perſonas agnoſcerẽt, & illis reſpõdentib. vicinos & vicinas eſſe, miſit ſtatim ad eoſdẽ vicinos & vicinas, qui reperti ſunt in domibus propriis: & proinde coegit dæmonas circa menſam ſub illorum ſpecie viſos, fateri quòd tales eſſent qui ſic hominibus illuderẽt.

2 3. Pro-

2 3. Probat à fatuitate ſeu ſtultitia quam refe- A runt huiuſmodi ſtriges ſcitati.e ſe cõuenire bis in hebdomada coram ſibylla, quæ illis præeſt, vt dicebãt alię in d.c. Epiſcopi de Herndiade & Diana. Dicunt autem congregationem illam fieri ad fluuium Iordanem cuius aquam nitatur dicta Sibylla tangere, ſed non poteſt, & fluuius potiùs exſiccatur. qua ratione illa tanto furore accendatur, vt à facie illius illa multitudo aufugere cogatur, aliòquin interitura.

3 4. Ex eo quòd illæ narrent alia impoſſibilia; dicunt enim, quod poſtquam comederint aliquẽ pioguem bouem, vel dolium vino, vel arcam ſeu cophinum panibus euacuauerint & conſumpſerint ea vorãtes, domina illa percutit virga aurea, quam manu geſtat, ea vaſa vel loca, & ſtatim vt prius plena ſunt vino, vel pane, ac ſi nihil fuiſſet ſumptũ. Similiter iubere congeri omnia oſſa mortui bouis ſuper corium eius extenſum, ipſũmque per quatuor partes ſuper oſſa reuoluendo, virgáq; percutiendo bouem reſtituere in priſtinum ſtatum, & iubere reſtitui in locum ſuum.

4 5. Adferuntur exempla mulierum & aliorũ, qui credebant & aſſerebant poſt factas quaſdam vnctiones ſe in ludum & cœtum ſtrigum deferri, qui quæve tamen quo tempore ſe dicebant tranſlatas, viſæ fuerant graui ſomno & veluti conſopitæ immobiles iacuiſſe. Sextò negat quòd in formas diuerſas animalium vt catorum ſe tranſmutent, neque id Deum permiſſurum.

5 In contrariam dehinc ſententiam, vt probetur re vera eadem illis contingere quæ aſſerunt, & corporaliter transferri, adfert plures confirmationes 1. acta inquiſitorum ex quibus eadem facta apparet.

6 2. Ex eo quòd talia puniantur vtraque lege diuina & humana [a], in 26. quæſt. 5. cap. illud 26. quæſt. 2. in decreto Gratiani capit. igitur, 26. quæſt. 4.

a Exod. 22. Deut. 18 Leuitic. 19 & 20.

Doctorum approbatione factotum, apud Auguſtinum li. de doctri. Chriſtia. li. 8. de ciuit. Dei c. 29. & li. 7. c. f. li. 10. c. 9. li. 18. c. 18. & 17. li. 21. c. 7. fíerique opera neſaudiſſima per ipſos dęmonas opera maleficarum ſcribit D. Thomas 2. 2. q. 93. & 92. & 3. contra gentiles c. 104. & 105. &c.

Item additur deciſ. Tholoſanæ capellæ 38. incipiens *quædam de tali*. item epiſtolæ ſeu de legatione ſummorum Pontificum ad inquiſitores Germaniæ, Titulo de maleficiis & mathema. in codice Iuſtin illa eadem oſtendunt.

7 3. Quòd corporalia in motu locali obediãt Angelis ſecundum Augnſtinum, 3. de trinitate, Thomam in 1. q. 110. articulo 2. & 3. cum ſimilib. D facit l. nemo l. multi cap. de malefic. cap. & mathemat.

8 4. Quòd certũ ſit, ſpiritus corpora citiùs etiã hebdromadariis, deferre poſſe ſine fatigatione; vt dæmon Hermogenem magum ligatum ex domo ſua ad diuum Iacobum per aera vexit eius iuſſu, vt in eius hiſtoria legitur; & in hiſtoria recognitionum diui Clemẽtis habetur, Simonẽ magũ per aera delatum, & orationibus Diui Petri in terram collapſum. Sed & conſentit omnium Necromanticorum teſtimonium cum Auicenna, in libro de Necromãtia, fieri ita, vt & plura in malleis maleficarum extant templa. nec dubium Deum hæc permittere, cùm & multò maiora permiſerit exigente ſic malitia non timentium eum, pro vt fuit Angelorum irreparabilis caſus, & permiſit Chriſtus ſeipſum ferri à dæmone ſupra pinnaculum templi D. Matthæi c. 4.

A 9 5. Poſſunt apparere dæmones in forma hominum vel aliarum rerum. Sic enim & boni Angeli in figura humana apparuiſſe referuntur, Iudic. 13. Tobiæ 5. & 9. & 12. Geneſ. 18. & 19. imitantur bonos mali, & in Angelos lucis ſe transfigurant aliquãdo 2. ad Corinth. c. 11. ſed ſæpius in animalibus brutis habitãt, vt ſub ſerpente, Geneſ. 2. In grege porcorum Matthæi 8. in forma incuborum cuborum & ſuccuborum. Ea de cauſa nec temerè exorciſtarum ordo habetur in eccleſia, c. perlectis 25. diſt. c. cleros 21. diſt. ad expellenda huiuſmodi portenta. ex quo apparet & dæmones poſſe apparere in forma illa ſibyllæ ementitæ.

10 6. Quòd de boue fertur comeſto & reſtituto de panibus & vino, idipſum multis modis euenire poſſe docet prædictus author: non quidem reſtituta eadem re, vel creatione facta aliqua; quia B hæc Dei ſunt opera. non enim dæmon pulicem mortuum ſuſcitare poſſet: vt eadem numero comeſis ſubſtituat ſed ea qua valet agilitate præſtigiis aliunde adductis, vel ſtatim iiſdem præſtigiis imponendo, veluti ſi vnus dæmon corium ingrediatur, & ita videatur bos; vel quia dæmon poteſt ex aere formare corpus ad ſimilitudinem bouis, & illud ſe immiſcendo quaſi viuum oſtentare.

11 7. Quòd ad formas mutatas catorũ & aliorum animãtium poſſe illis illudi dæmones, & ſenſus mutari vel decipi docet, poſſe & pueris interdum verè, interdum per illuſionem ſanguinẽ ſugere, eóſque intuitu, oſculis faſcinari, vel veneficiis vel tacito puto conuento cum dæmone, qui per eas operatur. vt & ait D. Thomas 1. q. 67. artic. 4. ad ſecundum. Inuocãt enim dæmonem ſortiariæ, & quæ tangunt ei ſacrãt vel exſecrãtur, vel C offerunt. Infantes porrò maleficiis læduntur, iuſto quodam, ſed nobis incognito Dei iudicio, vel non baptizati, vel baptizati ob parentum delictum, quod aliquando in quartã generationem vindicatur. Exod 20. vel ex malitia magna dæmonum & & maleficiarum, quorum arbitrium eſt liberum ad malum. Sunt & plures qui aliquando ope maleficarum vſi, eodem quo peccarunt modo puniũtur. Eueniunt & hæc quoque ad laudem Dei: nam ex his cognoſcimus eſſe intellectuales potentias fortiores hominibus, eſſe dæmones, & præſtãtiam Chriſtianorum qui Dei virtute & fide in eis imperãt in Dei nomine quod perſequuntur, ideóque religionem eam veram, quæ habet dæmones inimicos.

12 8. Accedit reſponſio argumenti, quod aſſerebat exemplis ſortiarias vel ſtriges quæ ſe dixerãt fuiſſe in ludum vel cœtum eius congregationis delatas, inuentas fuiſſe dormientes & ſopitas. Et demonſtratur interdum quidam hoc accidere poſſe per illuſionem phantaſticã: ſed nihilominus quoque contingere verè etiam dormientibus vel vigilantibus, vt vidit D. Petrus clara luce vigilãs Angelum qui eduxit eum è carcere. Inueniuntur ſæpe dormientes ambulãtes & verè in ſomniis operãtes, vt & quidam corpore quieſcente loquuntur & concionãtur, inuenti qui dormiendo ſurgẽtes ſine lumine ſcripſerint meditata. Et quemadmodum negãdum non eſt poſſe Satanam quæ in ſomniis repræſentat imaginationi poſſe operari, & perſuadere dormientem operatum: ita non eſt poſſe & verè dormientem & non dormientem eius miniſterio plura operari præter humanam ſeu communem intelligentiam. Et ſi quis dicat, inuẽtas fuiſſe aliquando ſortilegas & ſtriges in lecto vel alicubi dormientes vel ſopitas, quo tempore dicebantur abiiſſe in cœtum deteſtabilem. Quis con-

contrà poterit aſſerere verùmne corpus illarum inuentum, an dæmonicum fictitium, cùm poſſit loco corporis illarum dæmon aliud fingere, vel ex aere, vel alio modo, quo nitatur auertere crudelitatem tantæ impietatis: Nec id nouum ſpiritibus vt poſſint ita corpora imitari, ſicuti & refertur, ſanctos Angelos aliquando feciſſe, & perſonã ſeu formam virorum ſanctorum aliò iuſſu Dei tranſlatorum induiſſe. Sic ferunt diuum Ambroſium, cùm miſſam Mediolani celebraret, hora exequiarum B. Martini Turonis defuncti ſuper altare caput inclinãtem ſpatio trium horarum dormire viſum, & poſt modum excitatum à ſomno, vt putabatur, à clericis cauſantibus populi tędium in expectando benedictionem & miſſæ finem reſpondiſſe, in officium exequiarum fratri ſui Martini Turonis ſe perfeciſſe, in cuius rei teſtimonium chirotecam Turonis reliquiſſe fertur. ex quo patet eò corporaliter tranſlatum, verum in eius figura interim angelum in altari Mediolanenſi remanſiſſe corpori enim mortali repugnat in duobus locis ſimul & ſemel & eodem tempore eſſe naturali ſaltem ordinaria virtute.

Simile contigit beato Clementi D. Petri ſucceſſori: cùm enim Romæ miſſam celebraret, obdormire viſus; & poſt tres horas ad ſeipſum reuerſus, vt videbatur excuſationem populo attulit, quod iuſſu beati Petri ſibi neceſſarium fuit illius tẽporis ſpatio Piſanam Eccleſiam, quæ diuo Petro dicata fuerat conſecrare: in cuius rei fidem indubitantèr tres guttas proprij ſanguinis Piſis in eccleſia illa reliquerat, quæ in hãc vſque diem in ſumma veneratione habentur in eccleſia cathedrali eius vrbis.

13 9. Adferuntur & c. 18. Bartholomæi de Spina libro de ſtrigibus, plura exempla maleficarum inuentarum alibi nudis corporibus delatarum à dæmonibus ex vnguentorum adhibitione, vnde mortis ſupplicio affectæ fuerunt.

10 Adferuntur c. 19. exempla ſtigarum, quę in catos conuerſæ necarent infantes, & quomodo in eadem forma vulneratæ inuentæ fuerint.

14 11. In argumentum & illud realiter ad ſynodos illas diabolicas peruenire & deferri, maximam vim habet & extra phantaſiam, quòd priuſquam ad eum curſum accedant, ſanctiſſimam hoſtiam quam alicubi furatę fuerint, vel retinuerint, vbi poſt modum ad terminatum locum peruenerint, pro munere offerunt diabolo, quam & in diaboli gratiam eiúſque requiſitione opprobriis affectam, ibi dimittũt, & nullatenus apud ſe poſtmodum inueniunt quod non accideret ſi tãtùm ſomniarent ſe illud facere. Idipſum conuincunt alia munera quæ offerunt dæmoni, quæ ſecum contes deferunt, vmbilici puerorum, galli, gallinæ & alia huiuſmodi, quæ communiter requirunt dæmones in ſacrilegiis eorũ ſacrificiis. Item quòd cùm ſtriges ad dæmonem peruenerint & abnegatis fide, Chriſtu, ac Baptiſmo, faciunt hominium ſeu homagium diabolo, accipiunt tradente ſibi eodem dæmone, pugillum terræ, qua ſecum portata & realiter inuenta apud ſę, conſeruatáque toto vitę ſuæ tempore peſſimæ iſtæ perſonæ vtũtur ad maleficiandum non ſolùm pueros, verùm etiam viros & mulieres cuiuſcunque ſint ætatis, proiecto illius terræ modico ſuper eas perſonas quas volunt perdere, quæ ſi deluſoriè in ſomniis darentur realiter nõ reperirentur apud illas vigilantes.

15 12. Eò pertinet quòd maleficæ aſſerunt etiam ſe bis in hebdomada languere mane diei Lunæ: propterea quòd ex velociſſima reportatio-

A ne qua præcedentibus noctibus rapiuntur & recipiuntur ſeu referuntur in propriã, depoſitæ patiuntur quaſi vertiginem, & ob hoc lecto decumbentes, toto pene mane quieſcunt. Ex quo etiam ſigno qui eas cognoſcunt, vt effectu clariſſimo & apertiſſimo, eaſdem ſuſpectas habent vehementiſſimè quòd ſint ſtrigæ, dum alioquin præſtigioſis operibus intendunt.

16 Reſpondetur autem ad c. epiſcopi 26. q. 5. qui videtur aduerſari ex concilio Ancyrenſi quòd ſit ſuſpectus, & cõcilium quoque Ancyrenſe falſitatis, & inter paleas quæ apud Gratianum non habent probãdi authoritatem, annumeretur, non minùs quàm Cabillonenſe & Bellocẽſe concilia, c. placuit, c. annis 18. diſtin. quæ in eo apocrypha cenſentur: quia neſciatur quo anno & ſub quo pontifice facta vel cuius authoritate indicta. Et damnãtur quoque propter falſa quædam admixta.

B damnata & concilia vniuerſalia quæ non fuerunt à ſummo pontifice indicta vel probata, vt liquet ex concilio Ariminenſi damnato in c. ſancta 15. diſtinct. & ex concilio Baſilienſi damnato ab Eugenio 4. & ex aliis conciliis ſchiſmaticis. Ignoratur autem tempus Ancyrenſis cõcilij & author. Idipſum quoque damnatur tanquam ſuſpectum de fide & non catholicum, quia nonnulla obſcura proferat, & ſacris literis non bene conſona. Nã falſum illud quod ait dæmonem non poſſe portare corporaliter de loco ad locum. portauit enim etiam ipſum Dominum IESVM CHRISTVM, Diui Matthæi capit. 4. multò magis poteſt & alios ferre, vt & Abacuc per capillum capitis ſui tranſportatus eſt in longiſſimam regionem ad Danielem, Daniel 14.

Item falſum quod ait non poſſe dæmonem ſe transformare in aliquam Deã Hecatem vel Dia-

C nam. nam liquet illum ſe poſſe transfigurare in angelum lucis, 1. ad Corinth 9. multò magis in illam vel aliam corpoream Dianam.

Contrarium etiam ſacris literis, quod aſſerit, infidelem & pagano deteriorem qui credit fieri poſſe aliquam creaturam, aut in melius mutari, aut in deterius aut transformari in aliam ſpeciem, aut in aliã ſimilitudinem, niſi ab ipſo creatore qui omnia fecit, & per quẽ omnia facta ſunt. Huius enim contrarium legitur quantum ad aliã ſpeciem, expreſse in c. 7. & 8. Exod. vbi habetur, magos Pharaonis conuertiſſe virgas ſuas in ſerpentes: aquas etiam in ſanguinem verſum, veráſque ranas: non deluſoriè, vt ibidem notat diuus Auguſtinus, & diuus Thomas, Magiſter ſententiarum, & alij

D Theologi. adferuntur, & à dicto Spinæo aliæ ſolutiones ad dictũ can. epiſcopi pręſuppoſito quòd illud concilium fuerit generale, quas perſequitur à c. 21. vſque ad 28. nos etiam de eo egimus aliàs li. 34. ſyntag. c. 20. ver. num. 7 & ſeq.

17 Reſpondetur autem ad 2. contrariam rationem, quòd famelicæ redeant ex illo cœtu maleficæ, vt per illuſionem videantur ſatiatę, non verè; id quidem interdum fieri ita poſſe, ſed nõ ſemper: famelicas verò & defeſſas ſe inuenire ex alia cauſa; vel ob longam choream & tripudium, vel ob citiſſimam relationem vel tranſla tionem, ob quam & laborant vertigine, vel quia vapulant à dæmone, ſæpe, vt parum obedientes ad eius nutum. Quod autem inductum erat ex legenda ſancti Germani, pluribus rationibus firmare potiùs quàm repugnare docetur. quia verè cibos hoſpes parauerat, quòd dæmones apparuerant; quòd poterat fieri, quòd dæmones in ſtrigum figura remanſiſſent in eorum domibus, vt

deme-

demerent opinionem hominibus quòd verè transferrentur, & perſuaderent fieri per illuſionem quæ dicerent, & ita non punirentur &c.

18 Ad 3. reſpondet, id fieri poſſe ex potentia dæmonum, vt antea in probationibus docuit contrariæ ſententiæ.

Ad 5. & exempla ex vnguentis & tranſlatione non ſecuta ſumpta, reſpondet: per ſe vnguenta id non efficere, ſed dæmonis vim ex eo ſymbolo operari. item aliquando ſubtrahere dæmonem hanc efficaciam ab illa vnctione, quando volunt inducere eos qui volunt in perniciem ſacrilegarum ſortilegarum experiri, ad credendum nihil aliud illud eſſe quàm illuſionem. & ideo non puniendas. Item quòd potuit tunc illud contingere ea vnctione illa in exemplis non fuiſſe delatas vel tranſlatas vnctas, quia non erat tunc hora conueniens delationi ad curſum vel cœtum. *Sicut enim*, inquit, c. 30. *ex ſtrigum confeſſione cognouimus, antequam ſe inungant audiunt nocte ſonitum multiplicem præeuntis dominæ illius, cum multitudine tripudiantium, & non, niſi tunc inungere ſe conſueuerunt, vt illam delata per aëra ſequantur, vſque dum veniant omnes ad locum determinatum pro voluntate dominæ curſum.*

Item tempore illo quo actuali iudicio ſubduntur inquiſitoris, neque alicui nocere præualent, aut etiam de carceribus fugere, vel aliter quolibet auxilio diaboli liberari, aut aliò deſerri.

19 Ad 6. docet c. 32 præſtigiis dæmonum fieri poſſe, vt appareant in alia figura ſtriges; vt catorum, & aliorum animantium; vt de muliere conuerſa, vt videbatur, in equum legitur in vita ſancti Macarij, qui ab ea præſtigium amouit de iuuene mercatore, qui in aſini figuram à maga conuerſus videbatur: vt & in aſino Apuleij: de Circe peſſima maga quæ conuertit ſocios Vlyſſis in beſtias: de ſocijs Diomedis conuerſis in aues, & de alijs ludificationibus dæmonum.

20 Quod autem dicunt de calamita lapide, nempe quòd aiunt domum propriam reuertentes accipere quandam calamitam de ſubliminari oſtij domus ſuæ, quam calamitam ipſæ ad hoc dum abeunt in curſum, relinquunt, vt in reuerſione eam accipientes ſtatim in propriam figuram (vt ſibi videtur) redeant fœminarum à forma qua ſibi ipſis videbantur cati. Reſpondet in cap. ſi. hoc non eſſe ex virtute calamitæ, ſed ex pacto habito cum diabolo ſuper calamita execrata à dæmone, qui ea accepta ſtatim deſinit catum phantaſiam perturbare; cuius perturbatione ſibi videbantur cati. & hoc modo dicuntur ad proprium ſenſum reduci. Dantur & exempla maleficarum ſub forma catæ vulneratarum; & rationes quòd dæmon, ictus in ea forma ſuſceptos, transferat in ipſas maleficas, ratione pacti inter ſe initi; quemadmodum quomodo in cereis, imaginibúſque nomine aliquorum & figura factis & punctis, tranſeant læſiones in eos qui repræſentantur, & in libro mallei maleficarum fratrum Iacobi Sprenger & Henrici Inſtitores part. 2. quæſt. 1. c. 9.

21 Maleficæ inſtrumenta ſunt dæmonis, quibus vtitur vt ingerat opprobrium & contumeliam quantum in ſe eſt, creatori, iam de ſua ſalute deſperans, & certò ſciens quòd breui in carcerem, perpetuum mittendus ſit, ſupplicijs incomprehenſibilibus coercendus & torquendus ſine vlla ſpe in ſempiternum conſequendi veniam. Ideo, interim cùm videat ſe deiectum & ſuperatum à fide Chriſti, omnibus artibus, dolis & impietatibus ſatagit ſibi diuinitatem aſſerere, & cupit adorari, & A omnino Chriſtianam fidem conſpurcari quæ torquentur & imperatur. Nam & conſtat maleficas non poſſe ſpurcitias ſuas in eccleſia ob efficaciam cuſtodiæ Angelicæ perpetrare. Aſſerunt enim & illæ, nunquam ſe habere pacem, niſi tempore diuinorum, cùm præſentes ſunt in eccleſia. ideo ſe citiùs eam ingredi, tardius egredi: licet in eccleſia ceremonialia impuriſſima exerceant. veluti quòd tempore eleuationis ſacroſanctæ euchariſtiæ in terram ſpuant, abutantur ſacramentis, vt imaginem ceream, ſub palla altaris ponentes. quando filum etiam per chriſma ſacrum trahunt, abutantur & quibuſcunque rebus conſecratis. Sanctioribus quoque abutuntur temporibus, & præcipuè circa aduentum Domini, & natalitia feſta, ſua maleficia exercere ſolent, vt Deus grauiùs offen- B ſus, ſæuiendi poteſtatem dæmoni permittat.

Quanta porro mala per has ſequantur, tot tantáve cáque quotidiana adferri poſſunt exempla, vt non opus ſit tot ſcelerum facies depingere: quot enim veneficia, impietates per malos homines & hoſtes humanæ naturæ dæmonas inferri poſſunt tot & per has maleficas inferri poſſe dubitandum non eſt. vnde nomen maleficarum & maleficorum obtinuiſſe conſtare diximus, ex l. nemo, de malef & mathema.

Dona illarum, verba, tactus, habitus, aſpectus, ceteræque actiones, inſtrumenta ſunt maleficiorum. Et vt ſerpentes, omnes eſcas in virus conuertunt, quantumuis bonas; ſic iſtis, nihil tam bonum eſt tamve ſanctum, quod non in perniciem conuertatur per contactus, conuentiones, & ſpurcitias dæmonum, vt & ipſa oua quæ corticem C habent ſuppoſita inhumatis corporibus, maximè eiuſdem impietatis additis alijs ceremonijs & execrationibus, ad epilepſiam comedentibus præparent, peiores in hoc Druydis magis, qui ouum ſerpentis non perniciosum, ſed auxiliare, & ad gratiam obtinendam excantaſſe feruntur à Plinio, lib. 39. cap. 3.

22. Dæmonum porrò ſcientia, atque virtute magicæ artes exercentur: quibus tamen non tam ſcientia quàm poteſtas à Deo data eſt, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendam probandámque iuſtorum patientiam, vt explicat magiſter ſententiarum lib. 2. diſtinctione 7. litera f. g. h. i k. l.

Vtitur dæmon vt & maleficæ eius operatione, rebus interdum naturalibus, quæ applicatione mirabiles operantur ex natura & vi occulta nobis D effectus, interdum non ex ſeipſis, ſed ex pacto, vel actione dæmonica, quæ his abutitur, vt refert Ælius Spartianus, in Diadumeno Antonino, pueros quoſdam naſci pileo inſignitos naturali, quod obſtetrices rapiunt, & aduocatis credulis vendunt: ſiquidem cauſidici hoc iuuari creduntur.

De maleficio & maleficis ſeu ſortiarijs aut lamijs.

CAPVT XXIX.

REFERT Conſtantinus Cæſar [a], Chaldæos, Magos & cæteros impoſtores, incantatores & verſificos, ob facinorum magnitudinem à vulgo dictos maleficos, nempe ab inſigni & deteſtabili maleficio ſeu ſcelere. eadem appellatione mulieres & viri, qui ſe dæmonum miniſterijs dedunt, & eorum inſtinctu ope & circumuentione mala, neces, morbos & alia ſimilia pernitioſa inferunt, contineri palàm eſt.

[a] in l. nemo aruſpicem, 5. & l. & ſi excepta, 7. de maleficis & mathematicis lib. 9. Codicis Iuſtiniani tit. 18.

Sunt malefici & maleficæ huiuſmodi, vt dictum antè,

Digitized by Google

etiam otaculum,de qoo meminit Herodotos io 1. A Cùm enim,inquit, Pactyas profugus Cumæ templum ſupplex ingreſſus fuiſſet, & Ariſtidicus Cumæorum nobilis templum citcuiens paſſeres aliáſque áuiculas quæ fortè in templo nidulabantur è nidis exemiſſet, vnx ex adito audita iune ad Atiſtodicum: Hominum ſceleſtiſſime quænam libido te ineeſſit,vt auderes meos ſupplices diripere?

Miracula vera ex Dei poteſtate.

CAPVT XXIV.

a Pſal.71.ver. 18 & Pſal.135. ver.4.

b L. 1. & f. C. de legib.

OMniporentia Dei optimi maximíque, ad quem ſolum pertinet creatio, in veris miraculis oobis etiam inſinuatut. Deua eſt, qoi facit mitabilia magna ſolus [a],nempe ex propria aothoritate, propria poteſtate, vt authot ereatórve omnium cteatutarum, qui cùm omnipoteus ſit, ita legem rebos naturámve otdinariam ex voluntate conceſſit, vt ſibi nihilominus tetinuetit eadem B poteſtate, mutandi, alterandi, tollendíve potentiam. Eius eoim eſt legem interpretari, tollere, euertere, motare,cuius eſt condere [b]. Alij autem qui mitacula operari videntut: non ex ſe, ſed vel ex nobis incognitis per ea quæ Deus creauit, educunt formas oobis inuſitatas, atque vel ex permiſſione Dei,vel eius nomine præter contráve ordinariam rerum naturam, operantut.

a D.Auguſtioua lib.83. quæſtionom ait magos facere miracula per priuatos eontractus eum dæmone: bonos Chriſtianos, per publicam iuſtitiam: maloa verò Chriſtianos,per ſigna publicæ iuſtitiæ. Explicat autem Sprenger in Malleo maleficorum parte 1.q.5.Quia, inquit, iuſtitia diuina eſt,in toto vniuerſo,ſicut lex publica in ciuitate: virtus autem creaturæ cuiuſlibet ſe habet in virtuoſo, vt virtus alicuius priuatæ perſonæ in ciuitate. Ideo boni C Chriſtiani,in quantum per diuinam iuſtitiam miracula faciunt,dicuntur facere miracula per publicam iuſtitiam. Magus autem,qoia operatur ex pacto inito eum dæmone, dieitut operari per priuatum contractum,quia operatur per dæmooem,qui ſua naturali virtute poteſt facere aliquid præter ordinem naturæ cteatæ nobis notæ, per virtutem eteaturæ nobis ignotæ, & erit miraculum quoad nos, ſed non ſimplicitet; quia non poteſt operari præter ordinem totius naturæ creatæ, & per omnes virtutes eteaturarum nobis igootarum. Sic enim ſolus Deus dicitur facere miracula. Mali autem Chriſtiani faciunt per ſigna publicæ iuſtitiæ, ſicuti exhibeodo aliqua ſacramenta, vel etiam inuoeando nomeo Chriſti. Hîc & videndus S.Thomas in 1.parte quæſt.111.artic.4.

c 4.Reg.5.

3 Miracula ita vera à ſolo Deo fiunt,ſed tameo D negandum non eſt etiam per ſanctos eius & illius nomine fieri,idque ſine eius iniuria: alioquin qui id dicunt, videntur errare eum rege Iſraël impio Ioram, qui acceptis à rege Aſſytiurum literis [c], vt Naaman curaret à lepra, indignationis ſuæ, & diuinæ vt putabat magnitudine contumeliæ exacerbatus,veſtimenta ſua ſcidit,cuius præpoſteram in eo pietatem reprehendit Eliſæus, & iuſſit hominē ad ſe accerſiri, vt cognoſceret eſſe Prophetam Dei in Iſraël,qui & in nomioe eius eum curaret. Mirabilia opera Domini,mitabilior ipſe qui poteſtatem eadem operandi ſuo nomine poteſt concedere, vt & cteaturæ eius,nomen eius maiorem in modum adorent, & numen reuereantur, tantíſque beneficiis donati,bonitatem eius & liberalitatem in genus humanum contemplentur, ardentius amem, & ex toto corde eidem vt ſoli Deo inſeruiant: nihil eſt ab eo productum & creatum, quod non oſteodat illam admirabilem diuinitatis poteſtatem; neque enim certius aliud nobis poteſt occorrere quàm illud præſtantiſſimum, *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.* nonne enim diuinæ poteſtatis & maieſtatis abyſſus profundiſſima, Deum fuiſſe ante mundum ſine principio, principium omnium,creatorem mundi & ſpirituum ex nihilo, conſeruatorem omnium, renouatorémque in diluuio [d]; quanta illa mitabilia quæ in Abrahamo oſtendit [e]?

d Geneſ. 7. & 8.

e Geneſ. 12. & 14. & 15.

4 Quot prodigia daturus in monte legem oſtendit, ſicuti in Exodo,& alibi legimus; ſicut & Dominus noſter IESVS CHRISTVS reparaturus collapſam naturam humanam,& ſublimem, quandam viuendi rationem introducturus, atque diſciplinam perfectiſſimam,quæ à Iudæis,aut aliis, antea nunquam fuiſſent verè audita,authoritatem B maodatis ſuis præſtrinxit claritatem ſignorum [f].

f vt ait D. Chryſoſtomus t.2 ho. 24. in D.Matth.ex c. 4.D.Matthæi.

5 Quemadmodum autem Deus per Moyſem, Eliam,& alios pios antiquos patres, operatus eſt mirabilia magna ad gloriam oominis ſui manifeſtandam [g], ſic & Chriſtus mitabilem illam poteſtatem dedit Apoſtolis,diſcipulis,& fidelibus,iuxta verba, *Amen amen dico vobis,qui credit in me,opera quæ ego facio & ille faciet, & maiora horum faciet* [h].

g Deut. c. 34 verſ. 12. Eccleſiaſt.48 verſ. 4.

h D.Chryſoſt. in orat. de ſancto Babyl.quæ habentur D. Iohan Euang. c.14.verſ.12.

9 Cæterùm miracula facere,donum Dei eſt, vt donum Prophetiæ; quæ ſola oon ſufficiont ad iudicandum de ſalute vel ſanctificatione eius qui ea agit. Quod idem D. Chryſoſt.eximiè explicat, ho. 2.in Matthæum,ex c.7.D. Matth. *Loquens,* inquit, *Chriſtus de his qui prophetizauerūt & ſigna fecerunt,& voluntatem Dei non fecerunt, dixit, futurum vt eis dicat,non noui vos,illis præ admiratione dicentibus,Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in* C *nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus &c.* D.Matthæi c.7. *Quid,inquam,dicere ſibi vult iſte finis, nec à nobis aliquando prouſus? ſed mirentur illi, qui poſtquam tot ſigna fecerunt,puniuntur. Non mireris tu omninò hoc,omnis quippe gratia donum eſt ſolummodò largientis: Illi autem nihil ex de proprio attulerunt; propter quod etiam meritò puniuntur, qui erga eum à quo honorati ſunt, vt talia etiam indignis dona conferret, ingrati exiſtere maluerunt, tantorumq́ beneficiorum prorſus immemores.*

Et Alexander 3.[i] prohibet, ideo quenquam venerari pro Sancto, etiam ſi per eum miracula fierent abſque authoritate Romanæ Eccleſiæ, eo quòd & miracula fiāt quandoq; per malos. Diuus etiā Auguſtinus [k] apud Gratianū, *Teneamus fratres mei vnitatē præter vnitatem, & qui facit miracula nihil eſt. In vnitate enim erat populus Iſrael,& non faciebat miracula: præter vnitatē erant magi Pharaones,& facie-* D *bant ſimilia Moyſi. Populus Iſraël, vt dixi, non faciebat miracula. Qui erant ſalui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus Apoſtolus reſuſcitauit mortuū: Simon Magus fecit multa: Erant ibi multi Chriſtiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon: Sed vnde gaudebāt? Quia eorū nomina erāt ſcripta in cælo: adde iſta* c.10. Lu. *quòd prophetauit,& Saul malus rex, & tunc prophetauit cum Dauid perſequebatur* [l]. *Nec dicet Deus his qui ſine charitate habuerūt hoc munus Dei ſanctum, qui ſanctis non ſanctè viuunt, dicentibus, nonne in nomine tuo prophetauimus &c. mentimini, ſed non noui vos* [m]. vide plura de his apud Beatum Thomam 2. 2. q. 178. artic. 2.

i In c.1.de reliquiis & venera. ſanctorum li.3. Decreta. Gregorij libr. 45.

k tracta.13 ad c 3. Iohannis, relatus in c. 56. teneamus. 1 q.1.

l 1.Reg. c. 19. verſ.23.

m D. Auguſt. in Pſalmum 107. verſ. qui regis.can.prophetauit 79. eadem 1 q 1. apud Gratianum.

De miraculis veris & non veris,& prodigiis.

CAPVT XXV.

Non

NON minùs autem erratur & peccatur prætextu religionis in miraculis & eorum cenſura, quàm in aliis & proinde oportet hîc diſtinctione vti, vt confuſio nobis non perſuadeat omnia quæ mirabilia videotur à religionis veræ vi & efficacia pendere.

Miraculum dicitur, qoicquid admirationem adfert quaſi ſit contra natoram cognitam rerum & ordinarium effectum, portentum, prodigium, mõſtrum: quæ quomodo fieri potuerint, & qua arte vel cauſa, non planè nobis conſtat: vnde tot miraculorum ſpecies eſſe poſſunt, quot nobis tales res occurrere poſſunt: & ita aliquibus ignorantibus quædam mirabilia & miracula apparent, quæ eadem aliis cauſam cognoſcentibus, ſunt naturalia & non admiranda.

2 Vt illa opera eximia, quæ ſeptem mundi miracula dicuntur, apud Priſcos, templum Dianæ Epheſinæ[a], Manſoli regis ſepulchrum[b].

a Plinius li. 7. c. 48 lib. 16. c. 4. & lib. 56. c. 3. & 14.
b Plinius lib. 35. c. 14.
c Plin. li. 14. c. 7
d Plinius li. 7. c. 18 & lib. 14. c. 5. & lib. 35. c. 8 li. 36 c. 5.
e Plinius li. 36 c. 12.

Coloſſus ſolis apud Rhodios[c].

Iouis Olympici ſimulachrum, quod Phidias fecit ex ebore[d].

Muri Babylonis à Semiramide conſtructi.

Pyramides Ægypti[e].

Domus Cyri Medorum regis, quã Menon ante prodigia illigatis auro lapidibus fabricauit. Quibus & alia adiuncta præſtantia opera ab ingenio vulgari admirata, quæ apud vulgus maximè fuerunt miracula.

3 Sicot & in rebos obſeruatis nec ante cognitis repentè miraculum naſcitur, vt ſi quis audiat quod receoſet Guillelmus Poſtellus[f], de Boranetz agnóve terra naſci ſolito Scytharum, & de arbore Pyllobammane Indorum, cuius videlicet folia ambulant.

f libello de cauſis c. 8.

4 Mirabile magnum, quia non planè comprehenditur virtus & omnipotentia Dei, vt pullus intra oui corticem concluſus, antequam vel putamen effringat, pipiat ales factus intra concluſus poſt vndeuigeſimũ diẽ ab incubitu gallinę in oua.

Magnum & miraculum homo ipſe, vt ait Mercurius Trimegiſtus in pymandro: magna, quæ de prodigiis & mirabilibus quæ acciderunt aliquando in cœlo & natiuitatibus monſtrnſorum hominum in ſeptem libris edidit Fridericus Nauſea Blancus Campanus: Iulius Obſequens, & alij.

5 Inſolitum, miraculum quoque videtur dicere Plinius lib. 7. c. 50. *Ergo*, inquit, *pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum muſicum centum & quinque annis vixiſſe ſine vllo corporis incõmodo*. cùm etiam non ſoleamus mirari conſueta, vt ait Iuuenal. *—non plus*

Quis tumidũ guttur miratur in alpibus, aut quã
In Meroe craſſo maiorem infante mamillam.

6 In miraculo omni non adeſt prodigium: ſed prodigium, vix eſſe poteſt ſine miraculo. dicunt enim prodigium quod inſolitè accidit, & quod procul ſeu futurum quippiam prænunciet vel demonſtret. inde qooqoe & monſtrum à demonſtrando, & oſtentum ab oſtendendo. Vlpianus etiam[g], *Oſtentum*, inquit, *Labeo definit omne contra naturam cuiuſque rei genitum factúmque. Duo autem genera ſunt oſtentorum: vnum quod quoties contra naturam naſcitur, tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, qua natura cõtraria eſt: alterum cùm quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα. id eſt, viſiones, vocant.* quibus accedit Feſtus in verbis, *portentum & oſtentum.*

g in l. oſtentu, 38. de verbor ſignif. lib. 50. P 11. 16.

Quia autem quæ fiunt præter præſcriptum, vel nobis cognitũ ordinem, miraculum dicitur; ideò,

A quò magis illipſum ab ordine & vſu rerum ſeiungitur, eò præſtantius & admirabilius erit, vt ſuſcitare mortuos, morbos verbo ſanare, ſiſtere ſolem, ſopire, excitare ventos, tempeſtates, fulgura, & ſimilia.

7 Prodigioſum putatum antequam Craſſus à Parthis vinceretur, Bubo, & Lupi qui apparuerunt, quòd canes oberrantes vlulauerunt, ſimulachra alia ſudauerunt, alia de cœlo tacta ſint, Dio Caſſius libro 40. qui & lib. 41. refert eadem contigiſſe in controuerſia imperij Cæſaris & Pompeij: & lib. 43. ante prælium inter eoſdem, ad Mundã ſudaſſe in Hiſpania ſimulachra, ſonitum in aëre exercituum auditum, monſtra nata, faces cœli in occiduam partem cucurriſſe.

Idémque refert lib. 54. antequam Erithream & Æginam vnde fructus perciperent Athenienſes, ademit Athenienſibus Octauianus, quòd Anto-
B nium recepiſſent; ſtatuam Mineruæ in arce poſitam ad ſolem Orientem ſpectantem, obuerſam ad occaſum, ſanguinem expuiſſe. Dehinc libro 56 ante Octouiani mortem ſolem totum defeciſſe, magnam partem cœli ardere viſam, ignita ligna de cœlo cecidiſſe. apparuiſſe crinitas ſanguinolentas, ſtellas fulſiſſe &c.

Et lib. 60. ante mortem Cæſaris Claudij, cometam tãdiu viſum, pluuiam ſanguinolentam, ſigna militum prętorianorum fulmine icta, ſponte templum Iouis victoris apertum.

8 Rurſum Xiphilinus ex Dione in Nerone narrat, cùm Nero iuſſit perfodi Iſthmum in Peloponenſi, iis qui id agreſſi ſunt primò, & qui rem attigerunt ſanguinem è terra erupiſſe, auditáque lamenta & mugitus & ſpectra multa apparuiſſe, non tamen deſtitiſſe Neronem, ſed ipſummet rem incepiſſe.

C 9 Item idem in Vitellio narrat, tempore quo Veſpaſianus bellum cum Iudæis gerebat & Vitellius Romæ imperabat, Romæ cometam apparuiſſe, Lunam contra rationem ſtatuti temporis bis viſam fuiſſe deficere, quarto enim & ſeptimo die obſeruata eſt in oriente & occidente: duos ſoles viſos eodem tempore, quorum hic imbecillis & pallidus, ille potens & clarus erat. Inuentáque in capitolio magna & multa veſtigia quorũdam (dicebant deorum) qui ex eo deſcendiſſe videbantur: templum Iouis cum magno fragore per ſe apertum fuiſſe. ob eámque cauſam nonnullos cuſtodes præterritos & exanimatos fuiſſe.

10 Antequam Antiochia ciuitas caperetur à Coſroe, ſigna militum qui ibi conſiſtere iãdudum ſolebant fixa, ac in ſolis occaſum ſpectantia, conuerſa fuerunt in orientem: ac rurſum in ordinem priſtinum reuerſa nullo contingente, apparuere,
D quod noonulli imprecati ſunt à rege occidentali ad orientalem vrbis huius potentiam peruenturam. Procopius lib. 2. de bello Perſico.

Sunt his alia ſimilia, qoæ propemodum infinita, & quæ admirationis cum quiboſdam ſignificationibus dederunt & prudentioribus occaſionem. Facta enim perhibentur vi occulta diuina, & quorum ſaltem cauſa non fuit cognita hominibus tunc cùm fierent.

11 Fuerunt & alia quædam miracula habita, per cauſas naturales efficientes in lucem producta, olim tantùm philoſophis & ſecretiorum arcanorum naturæ indagatoribus peruia; quamobrem & illi qoi illis vterentur, vel qui ea cognoſcerent dicti erant ſapientes & admirabiles, & Perſico nomine idem ſignificãte, magi. tales enim

dicebantur à Perſis qui nominabantur à Græcis, philoſophi:& à Latinis,ſapientes,vt ait Plinius li. 16.in fine;& ab Aſſyriis,Chaldæi:Gallis, Druidæ: Conſentit Apuleius in prima apologia,Strabo.li. 15. Geographiæ.Diogenes Laert. lib. de vitis philoſ.in procemio.Et Suidas,μάγος,inquit,παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι. Et Heſychius, τὸν θεοσεβῆ καὶ τὸν θεολόγον καὶ ἱερέα magum ait a Perſis vocatum, quia Magi ſapientiæ ſtudiis & diuinarum rerum notitiæ Perſis præcellebant & prælucebant. quò & pertinet illud Euangelium de magis, qui venerunt ab oriente adoraturi Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM,ſtella admoniri, D. Matthæi c. 2.iuxta illud vaticinium Balaam, orietur ſtella ex Iacob,Numerorum c. 24. verſ. 17. Quanquam & reges conſtet ſapientes fuiſſe dictos & magos in Oriente quoſdam,quòd ex ſapientib. & magis eligerentur, vel quòd inſtituebantur in omni ſciẽtia reges & filij regum Perſarum à magis & ſapiẽtibus,vt liquet ex hiſtoriographis & Platone, Erant enim ita illi ſapientes primi, Magorúmque ſcitis omnia publica & priuata ſacra ſubiiciebantur,ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinóſque acciſcendo, turbaretur, vt innuit Herod. in 1. & Ammian. Marcellinus lib. 23. quo loci de eorum origine, incremento, & progreſſu fusè agit, ex Platone: vt & Diogenes Laërtius in prologo. cognoſcebant magi iſti & philoſophi, vires ſingulares & admirandas arborum, herbarum, lapidum, aquarum, ſtellarum, quas vocat ſæpe Plinius in ſuo opere miracula. Atque ideo hoc nomen Magorum erat primum admirabile& penè diuinum & honorificum, quia etiam fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.

44 Verùm vbi acceſſit ſuperſtitio, vanitas, fictio, idololatria, prætextu & colore ſapientiæ & cognitionis ſacrorum, rerúmque diuinarum, cœpit hoc nomen inter probos & peritos abominabile, eſſe:non minùs quàm apud philoſophos nomen ſophiſtæ, & tyranni, apud Græcos fuit faſtidium, propter abuſum; & magi pro vanis & impiis hominibus poſtea ſunt habiti. Dum enim voluerunt mirabiliores haberi quàm eſſent, & nollent fateri herbarum, lapidum, & aliarum rerum naturali & à Deo indita vi, admiranda ſe facere, & ſibi voluerunt adſcribere, addiderunt ſuperſtitiones & impietates, quibus dæmon occaſionem nactus inculcandi opinionem noui numinis, aſtutè miſcuit primùm idololatriam, & poſtea apertè ſe ipſum adorari fecit. ita magorum facto ſolis, lunæ, & ſyderum vires magnificatæ ſupra quàm oporteret, cultúſque diuinus creaturis illis, omiſſo creatore, à quo pendet illarum vis, aſſignatus: vt ſcribit Clemens Alexandr[a]. Sic & facti, ope dæmonis hi magi, diuini, & necromantici[b], quorum impoſturam tegebat dæmon per ementitas herbarum vires, quas idipſum poſſe concedere perſuadebat. & ſic ipſi profitebãtur ſe per herbam theangelidem potam,diuinare: & per vſum herbæ Agalophontis, quæ & marmaritis dicebatur,deos, ipſi dicebant, euocãre ſe poſſe,vt refert Plinius lib.24.c. 17. & ibi de aliis magicis herbis,& lib.26.c.4.& alibi de ſimilibus vanitatibus & ſuperſtitionibus, quibus cœperunt tegere malas & dæmonicas artes ſeu impietates: vt cùm ex notis corporis prædicebant, vt ait Velleius Paterculus[c].

a in protreptico,& meminit Lucianus in lo ... ſacerdo. Epiphanius in 3 contra hæreſes c.f.

b vt ait Strabo lib 16 Aelianus libro 2 variæ hiſtoriæ Cicero 1.de diuina.

c lib. 2. hiſtoriæ.

13 Fuerunt eius perditionis inſignes artifices plures nomine illo Magi dicti, celebres. Ex quibus quoſdã recenſebo qui mihi occurrunt. Qualis Zoroaſter,qui authore Hermippo, in orbe

A teriore ſuper igneam Zonam refertur: alius Bactrianus, cuius geſta Cteſias in primo exponit, Armenius Zoſtrani nepos. Fertur & Cyri Magus Apollonius.habiti & magi Damigero, Dardanus & Velus, Iulianus & Bebulus, vt ſcribit Arnobius[d]:Et Beroſus li.3. de antiquitate tradit Zoroaſtem fuiſſe Cham filium Noachi, veneficum & incantatorem maleficum, ideo & dictum Cham eſſem, id eſt,*Cham infamem*.

d 1 contra gẽtes.

14 Fuerunt duo peritiſſimi artis magicæ in India Nachor & Theodas, dæmonibus imperantes, viuentes in ſpeluncis,qui ab Auẽnio rege Indorum acciti ſunt vt diuerterent à fide Chriſti ſuſcepta filium ſuum Ioſaphat, facto ſecreto à quodam heremita Barlaam Chriſtiano, qui ex deſertis Ægypti venerat,Qui tamen deuicti ab eodem Ioſaphat,magia abdicata Chriſtiani facti ſunt,te-

B ſte Ioanne Damaſceno in hiſtoria Barlaam & Ioſaphat.Chaldæi in ſacra pagina, pro magis & diuinis ponuntur. Daniel c. 2. vbi כשדים *chesdim* quod Rabi Saadias putat eſſe, כמו שדים *cemo ſcedim* quaſi dæmones,quia quaſi dæmonica virtute quædam facerent.

15 Narratur ex Cæſaribus, Didium Iulianum magum fuiſſe, inuito populo creatum: qui vt odium populi & militum leniret, multa per Magos experiebatur. & ita non conuenientes Romanis ſacris, hoſtias immolari curauit, & carminibus incantari:& ea quæ ad ſpeculum dicunt, fieri, in quo pueri perligatis oculis incantato vertice reſpicere dicuntur, Iulianus ipſe fecit, vt ait Ælius Spartianus in Didio Iuliano. meminit & de eius inſania circa magica,quódque eius gratia pueros necauerit Xiphilinus ex Dione in Didio Iuliano.

Fertur & Adrianus imperator artibus magicis

C & incantamentis quibuſdam, aquam intercutem omnem qua laborabat,eduxiſſe,qua tamen rurſus & celeriter repletus fuit, vt ſcribit DioCaſſius,in Adriano: vbi addit Adrianum diuinationibus atque magicis ſacris vtentem crebrò, dicere ſe indigere anima quæ ſponte occubuiſſet, atque Antinoi animam celebraſſe quæ eſſet huiuſmodi.

16 Antonius Caracallus magicis etiam delectabatur, & euocauit animas patris Commodi & aliorum,vt medicinam quæreret furiarum quę illum exagitabant, ex quibus tantùm duæ reſponderunt.quarum vna Commodi reſpondit.

στεῖχε δίκης ἆσσον. id eſt, *perge ad ſupplicium*. deinde altera,

ἀφράστοις τόποισιν ἔχων δυσαλθέα νοῦσον. id eſt, *hunc occulta,grauis vexat circum loca morbus*. Erat & hic cum ſua magia vaniſſimus imperator,auſus interdum & ſcribere ad ſenatum, animam Alexandri

D Magni Orientalis in ſe introiſſe: vt quoniam in ipſo fuerat vita breuis, in hoc viueret diutiùs ſicuti vtrumque narrat teſtis oculatus Dio Caſſius in Antonino Caracalla.

17 Recenſetur & à Iuſtino in 3.Comatus Magus,Cambyſi dilectus.Item Oſthanes quoque qui Xerxem regem Perſarum bello quod is Græciæ intulit,comitatus eſt, qui non ad auiditatẽ modò ſcientiæ eius, ſed ad rabiem Græcorum populos egit,vt ſcribit Plinius li.30.c.1. quo loci addit eius vanitatis fuiſſe participes & Magos Pythagoram, Empedoclem,Democritum, Platonem, & alium Oſthanem ſecundũ, qui comitatus Alexandrum Magnũ;Iãnem,Iothapẽ, Iudæos, Druidas Britanniæ.& in c.2.Tyridatem tempore Neronis,qui tamen ab eo artem accipere,cùm tamen regnum ei daret,non valuit: crudelitate nihilominus populum repleuit vmbris.

18 Eius

18 Eius quoque tempore fuit Simon Samaritanus, de quo in Actibus Apoſtolorum c.8. pernitioſus, ambitioſus, magus & hæreticus, qui & ſub Claudio anrea Cæſare propter magiam ſtatua donatus fuerat, vt ait Irenæus li.1. contra hæreſes, c.20. Iuſtinus Martyr ad Antoninum, vbi & addit, ob id, eò ſuperbiæ peruenifſe vt ſe filium Dei Iudæis mẽtiri auſus fuerit: in reliquis gẽtibus, Spiritum ſanctum. tot enim impoſturas, præſtigia & portenra miniſterio dæmonum edebat, vt aciem oculorum corporis & mentis hominum faſcinaret ad id credendum, donec à beato Petro fuit ſuperatus opere Dei, & vetus impoſtor apparuit. vt liquet ex libris recognitionum Diui Clementis, ex Abdia Babylonico in 1. & aliis.

19 Obſeruatum & eſt iis temporibus Apoſtolorum, & poſt Chriſti paſſionem, quibus Chriſtiana fides veris, indubitatis & admirabilibus miraculis, ſignis & prodigiis infideles ad verum Deum congregabat, dæmones omni ſtudio procuraſſe in contrarium magicas impoſturas & pręſtigia, adnirentes confundere falſis vera, & eleuare autoritatem diuinorum miraculorum. Fuitque tunc temporis viriliter inter tot pericula à Chriſti fidelibus certatum, donec apparuit illuſtris illa diuina & inſuperabilis veritas per vniuerſum orbem.

20 Fuit in illis primis congreſſibus, Theudas Magus, qui ſe propbetam dicebat, & eduxit viros quadringentos contra Romanos, captus tandem & necatus [a]. Fuit Elymas Bariehu Magus à Diuo Paulo increpatus, in Cypro [b]: & in ſumma, tunc omnia fuerunt magorum & impoſtorum plena [c]. Sequentibus nihilominus temporibus, eædem artes viſæ fuerunt: & in eccleſia quidam ex Chriſtianis abuſi illis ſunt, potiſſimùm hæretici: & ferè omnes hæreſiarchæ, falſis illis miraculis ma- C gicíſque præſtigiis, nouam doctrinam conati ſunt perſuadere tanquam à Deo approbatam, vt Menander Simonis diſcipulus, qui ſuo nomine cenſebat eſſe baptizandum, blaſphemans Chriſtum non verum hominem fuiſſe, nec mundum à Deo, ſed ab angelis factum [d]. & Cyrus pſeudochriſtus anno 5. imperij Leonis 3. Iſaurici imperatoris Orientis eum his præſtigiis apparuit in Oriente primùm Iudæos ſeducens, dum ſe Meſſiam & Chriſtum falsò aſſereret, vt ſcribit Eutrop. lib.21.

[a] Actorum c. 5. Ioſeph li.20 antiquit.c.2.
[b] Actorum c. 3.
[c] vt ait Ioſephus li.20. Antiquita.c.6.
[d] vt ſcribunt Irenæus li. 1. c.21. & in hæreſibus D. Auguſtinus, & Epiphanius. Euſebius 3.c.26.

21 Fuit & Staufus quidam maleficorum hæreſiarcha in Bernenſium territorio. in præſtigiis ita peritus, vt ſeſe in murem conuerteret, vel conuerti videretur: & ſic inimicorum manus ſæpe euaſit, qui tandem cùm in hypocauſto eſſet cautiùs obſeruatus ab iis qui inſidiabantur, gladiis & haſtis improuidè confixus eſt. Hic tamen dereliquit D duos impietatis diſcipulos, vnum nomine Hoppo, alium Stadlin, qui poterant tertiam partem vini aut fœni aut rerum vicinorum, in proprium agrum transferre, grandines, arua lædentes, & fulmina ciere, & alia peſtifera pluta procurare [e].

[e] vt narrat Iacob. Sprenger in 2 parte mallei maleficorum c.15.

22 Poſſunt his alij plures & propemodum infiniti addi, qui illas falſas impoſturas dæmonicas pro miraculis venditarunt; de quibus minimè ampliùs agendum nunc cenſeo; nec fieri poſſet, vt paucis literis infinitas eorum technas explicare liceat. Sufficiet in genere Deum prohibuiſſe illorum artificia, & operandi modos vel ſeptem voculis admonuiſſe, in quibus pernitiosè errarent & diuinam maieſtatem offenderent. Ex quibus Ioãnes Vincherius libro 2. de præſtigiis, c 1. colligit, ſeptem ſpecies prohibitas maleficiorum.

Prima כשף *caſaph* Exodi 22. quæ eſt, cùm malis A artibus nocetur pecoribus, ſegetibus aut hominibus.

קסם *kaſam*, quod eſt præſagium futurorum, prohibitum Deuter. 18. Hieremiæ 27.

3 עונן *gnonen*, id eſt, diuinatio & obſeruatio ſomniorum, Deuter. 18. 2. paralip. 33. Item & augurari, Hieremiæ 27.

4 נחש *nahaſch*, id eſt, obſeruare auguria, Deuter. 18. 2. Paralip. 33.

5 { חבר *keber*, i. incantatio per verba Pſal. 57.
{ לחש *labas*, idem ſignificans.

6 אוב *ob*, i. pythonicos habere aut conſulere ſpiritus. Deutero. 18. Ieſaiæ 19. 1 Reg. 28.

7 ידעני *idogni*. id eſt, diuinare ex ventriloquo ſpiritu, Deutero. 18. Leui. 20.

23 Prædixit hæc Deus populo ſuo poſſe illos decipere ſub ſpecie diuinitatis, & tamen cauendum eſſe veluti deceptiones & decipulas anima- B rum religioſarum.

Quemadmodum Dominus noſter IESVS CHRISTVS per ſe ipſum & per ſacros præcones veritatis admonuit Chriſtianos & fideles, vt ſibi cauerent à falſis prophetis, & ab impoſtoribus miraculorum & prodigiorum, nec illis crederent [f].

Dedit remedium & diuus Ioannes ne credamus omni ſpiritui, ſed probemus cuius ſint an Dei, an dæmonis [g].

[f] D. Matth c. 24. verſ. 23. Marci 13. ver. 21. & ſeq. Lucæ c.21 verſ.8 Apocal.c. 13. verſ.13.
[g] 1. epiſt.c. 4. verſ.1. & ſeq.

24 Cæterùm quemadmodum peccari poteſt tribuendo impoſturis miraculorum vim & diuinam autoritatem; ſic poteſt peccari quoque negando miracula vera & ea aſſignare ſeu tribuere impoſturis & præſtigiis dæmonum: eſt enim veritas in medio ponenda & conſideranda. Non minùs enim committitur negando vera & ea falſa dicere, quàm cùm falſa pro veris admittuntur.

C Quamobrẽ & Dæmon, cùm virtutibus & miraculis diuinis non poteſt obſiſtere, prætextu religionis nititur illius miracula conuellere. Quemadmodum Iudæi ſuggerente dæmone, confuſi & conuicti per ſigna, quæ dominus noſter IESVS CHRISTVS faciebat, quæ nemo alius quàm Deus facere poterat, confugerunt ad hanc calumniam, dicentes, hic non eiicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum [h].

[h] D Matth. c. 12. verſ 24. Marci c.3. verſ. 22. Lucæ 21. verſ.15.

Fuerunt ab ethnicis aliquando Chriſtiani, miraculis & ſignis confirmantes fidem, habiti pro magis & præſtigiatoribus impellente dæmone. Sunt & multi potiſſimùm vulgares homines, cùm non poſſint aſſequi dona Dei quæ dantur à Deo quibuſdam, qui eadem adſcribant magicis artibus: à quorum opinionibus legitimus iudex præcauere, neque ſecundum illas, ſed inſpecta & inquiſita veritate iudicare debet. Et ea ratione D probi viri & ingenij ſingularis, habiti olim ſunt pro magis contra rei veritatem. Referam exemplum de Syluestro 2. ordine 147. pontifice ſummo, in cuius vita Platina ſecutus quendam Martinum authorem, ſcribit Syluestrum 2. antea dictum Gerebertum, malis artibus ſedem adeptum: & quòd in Floriacenſi monaſterio in Aurelia poſito monachus pius, relicto monaſterio diabolum ſequutus ſit, cui ſe totum tradiderat, & largitione primùm archiepiſcopatum Rhemenſem, dehinc Rauennatenſem aſſequutũ, pontificatũ deinceps maiore conatu adiuuante diabolo, hac tamẽ lege, vt poſt mortem eius totus eſſet: additque alia plura eius argumenti de eo, quæ meritò vt fabuloſa refellit Onuphrius Panuinius in additionibus ad Platinam; & quæ narrantur à Martino Ciſtercienſe & Galphrido in additionibus ad Sigebertũ,

aitque rei veritatem fuiſſe, prędictum pontificem A doctiſſimum mathematicum, & ex monacho per imperatores ad epiſcopatus promotum: vulgus autem eius temporis credidiſſe propter mathematicorum diſciplinarum raritatem tunc in occidente, eum ideo fuiſſe magum, atque ita referre eorum temporum ſcriptores ait Aimonium lib. 5. de reb. geſtis Francorum c. 46. & Guillelmum bibliothecarium, & vetuſtiſſimum librum regni Siciliæ qui eſt in bibliotheca Vaticana.

25 Vulgus ſine iudicio multa ſibi placita, vera eſſe ex arbitrio confingit, & aliis talia eſſe pertinaciter ſuadere nititur: tum in aliis, tum in his quæ ad religionem pertinent, nunc in ſuperſtitionem, nunc in impietatem declinando, niſi maiori vi & præpoſitorum diligentia contineretur ne defluat, & in ſententiis vagetur.

Quemadmodum perſuaſerunt ſibi Perſæ ma- B gos oriri ex neſanda commixtione matris & filij, quò pertinent Catulli verſus ad Gellium,

Naſcatur magus ex Gelli matriſq́; neſando
Coniugio, & diſcat Perſicum Aruſpicium.
Nam magus ex matre & filio gignatur oportet,
Si vera eſt Perſarum impia religio.

Putant & quidam natos cum binis pupillis in ambobus oculis, vel in altero binam pupillam habentes, ad maleficia inclinatos, ex Plinio & Didymo. Exiſtimāt enim dæmones, teneros fœtus matrum ſortilegarum opera ſibi conſecratos, ita notare: quòd & patres & matres interdum maledicta illa arte imbuti, conentur non tantùm ſeipſos, verùm quoque & filios, & partus inſtinctu impiiſſimi dæmonis, perdere. vt comprobatum ſit, eoſdem & maximè ſortilegas obſtetrices, ſępe recens natos dæmonibus obtuliſſe, & ita dæmonibus mancipaſſe. Dicunt & quidam ex incubis & ſuc- C cubis natos huiuſmodi magos, vt Merlinum. Sed & certius eſt, quod plures magi & ſortilegi fiunt, ſeipſos perdendo & obligando ad miniſteria dæmonis expreſſe, vel tacitè.

De magicis impietatibus, & religionis in eis abuſu.

CAPVT XXVI.

SED agamus de cauſis quibuſdam, quæ ad magicas impietates viam ſtrauerunt ex fuco religionis incantationum & magicarum. itaque impietatum originem veram & præcipuam earum quæ ex malitia ad idololatriam inclinarunt, proculdubio à dæmonibus pendere exiſtimandum eſt. Eò enim res peruenit, vt cùm poteſtate & verbo Dei fugentur dæmones, per quod prouidentiam Dei eſſe declaratur, ars magica, vt ait D. Clemens lib. 8. recognitionum, inuenerit ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex cō- D trariis imitetur. Sic & ſerpentum venena mitigare, carminibus inuentum eſt, & verbo & poteſtati Dei contrarias inducere ſanitates. Angelis quoq; Dei contraria reperit ars magica miniſteria, animarum ſuſcitationes, contra hæc & figmenta dęmonum ponens. Et vt rurſum lib. 4. recognitionum ait, idem Clemens, *Angeli quidam, relicto proprio ordinis curſu hominum fauere vitiis cœpere, & libidini illorum quodammodo indignum præbere miniſteriū, quo illorum opera, ſuis magis voluptatibus morem gererent: quiq́; nec ſponte inclinati viderētur ad indigna miniſteria. docuerunt homines quòd dæmones artibus quibuſdam obedire mortalibus hoc eſt incantationibus poſſent. ac velut ex fornace quadam & officina malitia, totum mundum, ſubtracto pietatis lumine, impietatis fumo replerent. Pro his etiam ac aliis nonnullis cauſis diluuium mundo introductum eſt.*

2 Tatianus Aſſyrus, oratione contra gentes, A incantatorum characteres, ſuſpenſiones, amuleta, & reliqua id genus, refert ad dæmonum dolos, aſtutias, & artes quib. venātur animas incautorum & curioſorum. Nullus, inquit, affectus per alterius rei diſſenſionem tollitur, nec inſanus aliquis curatur amuletis (ἐξαρτήμασι) vt pelliculis appenſis: dæmonum iſtæ aggreſſiones ſunt: & qui ægrotat, & qui edit, vel appetit vltionem iſtos ſibi auxiliatores adſciſcunt. vtūtur autem dæmones hoc artificij modo. Quemadmodum figuræ literarum & verſus qui inde conſcribuntur, non per ſe poſſent iudicare quod ſcribitur, ſed hæc ſibi cogitationum ſuarum ſigna homines conſtituerunt ex certa ipſorum coniunctione, ita vt ordo literarum definitus eſt, rem intelligentes: ſic etiam variæ radices, & neruorum, & oſſium adhibitio, non ſua B natura aliquid efficiunt, ſed tanquam elementaris inſtitutio ſunt improbitatis dæmonum, qui, ad quid ſingula valere debeant, præſcripſerunt: vbi verò vſurpari ab hominibus viderint miniſterium & curationem ipſorum, ſuperueniunt, & eos in ſeruitutem redigunt, & abducunt à cultu diuino homines per dolum, dum herbis & radicibus fidem habere moliuntur.

Item Arnobius[a], *Magi*, inquit, *non tantùm ſciunt dæmonas, ſed etiam quicquid miraculi indunt per dæmonas, faciunt, illis aſpirantibus & infundentibus, præſtigias edunt, vel quæ non ſunt videri: vel quæ ſunt, non videri eorum magorum & eloquio & negotio.*

3 De Socrate refert Plato[b], quòd ab ineunte ætate ſorte accidit Socrati, ſignum dæmonis habere: idque fuiſſe vocem quæ vbi eſſet edita, eum retineret, ne faceret quod eſſet facturus, hortaretur autem nunquam. Simile ſed mirabilius & C cum ſua vindicta refert Ariſtoteles in republica Phocenſium, & poſt illum Clemens Alexandrinus[c], Exceſtum Phocenſium tyrannum, duos geſtaſſe incantatos annulos. quive ex ſonitu inuicem ab eis edito, ſciebat tempus gerendarum rerum, mortuum tamen ac dolo interfectum, etiam ſi illud ei priùs ſignificaſſet ſonitus.

4 Vt autem dæmonibus adſunt fallendi modi plures, ſic & Oſthanes qui tempore Alexandri Magni ſcripſit, notauit, vt refert Plinius[d], plures fuiſſe magiæ ſpecies: vnam, quæ vmbrarum inferorúmque colloquia permittit: alteram, quæ ex aquis, ſphæris, aëre, ſtellis, pelui, lucernis, ſecuribus, multiſque aliis modis diuinare docet. De quibus etiam nos egimus lib. 34. ſyntag. c. 3. & aliis ſequent.

5 Quidam putarunt ex obſeruationibus coniunctionum aſtrorum, & ſympathia, vel antipa- D thia rerum, magica illa, ſeu mirabilia quę pro magicis habuerunt, ſumpſiſſe originem, & ex aſtronomia ſecretiſſima quęque, vel non vulgo cognita, coniiciendo & operando. Narrat de Moſe Vincentius[e], quòd iuuenis factus dux Ægyptiorum iuit in bellum contra Æthiopes qui populabantur Ægyptum, quos debellauit, & fugientes proſequutus eſt in ciuitatem Sabba: filiam autem regis Æthiopiam dictam Thaibim, pulchritudine & amore Moſis captam, obtuliſſe ſe & ciuitatem daturam ſi illam accepiſſet in vxorem, quod & fecit, quia alioquin erat illa ciuitas inexpugnabilis. Eam autem fuiſſe Æthiopiſſam, propter quam dicuntur contra eum murmuraſſe Aaron & Maria. tandem autem cùm Moyſes vellet redire in Ægyptum, nec vxor permitteret, ait, Moyſem feciſſe annulum, eíque incluſiſſe gemmam habentem imaginē efficacem ad inducendam obliuionē, quē

ei

a Lib 8 aduerſus gentes.
b In Theage.
c Li. 1. Stromma.
d Lib. 30. c. 1.
e Li. 3. hiſtor.

ei dedit vnde eius amoris oblita fuit, Moyſes autem rediit in Ægyptum. Erat autem Moyſes peritus in arte aſtrorum, ſicut refert ex Vincentio Antoninus [a].

a Prima parte ſpeculi hiſtorialis ti. 2. c. 4.

6 Narrat Ælius Spartianus in Ælio vero, Marium Maximum retuliſſe, Adrianum Cæſarem, vſque adeò peritum matheſeos, vt de ſe ſciuerit, & omnium dierum vſque ad horam mortis futuros actus, antè præſcripſerit.

7 Notat autem Plinius in principio li. 30. quòd magica ars fraudulentiſſima artium plurimùm in toto terrarum orbe, plurimiſque ſeculis valuit authoritatem maximam accepiſſe, quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa in vnam redegerit. Atque, inquit, natam primùm è medicina nemo dubitat, ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem ſanctioremque quàm medicinam: item blandiſſimis deſideratiſſimiſque addidiſſe vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanũ genus. Atque vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes mathematicas, nullo nõ auido futura de ſeſe sciẽdi, atque ea de cœlo veriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantùm faſtigij adoleuit. vt hodiéque etiã, in magna parte gentium præualeat.

Et certè credibilis eſt opinio Plinij, atque dæmones ad decipiendas curioſas mentes clam irrepſiſſe prętextu rerum naturalium & ſalutarium, quę cùm veriſſimos habeant & optimos effectus, ſuæ ſcientiæ mirificos addunt igniculos & deſiderium cognoſcendi. Et cœli qui per ſe enarrãt gloriam Dei, habent ſigna dierum & temporum, & mutationum & alterationum generationis & corruptionis, & alia plurima digna obſeruatione, quibus Deus author mirabilium, qui eis vim & naturã dedit admirabilẽ, mirabilior prędicatur, vnde ſupremus artifex agnoſci poteſt: quę omnia dęmones curioſis, & qui intra fines naturæ conſiſtere nolunt, & maiora ambiunt. Deíque obliuiſcũtur, falſis perſuaſionibus prætexerunt, & in ſuperſtitionem prætextu religionis conuerterunt aſtutiſſimè. Sic ſcribit Baſilius Magnus [b], genus magorum qui venerunt adorare Chriſtum natũ, fuiſſe genus Perſicum eorum qui incantationibus & magicis, & naturalibus quibuſdã effectibus, aſtronomiæque & rebus ſublimibus vacabant, eiuſdẽ ferè magiæ ac Balaãm qui à Balac fuit miſſus vt malediceret populo Iſraelitico, quíque loco maledictionis prophetauit, de venturo Meſſiach. Nu. c. 24. ecce orietur ſtella ex Iacob, &c. Quæ fuit cauſa, vel forſan, inquit, quia magi aduenienteC HRISTO, ſuis incantationibus defuiſſe robur viderent, quòd & magis eredendũ ſit eos in Chriſtum crediſiſſe, vt ait D. Ambroſius [c]: quod muneribus oblatis palam profeſſi ſunt, aurum, thus, & myrrham ſupplices offerentes: vt auro, regem fatentes: thure, Deum venerantes: myrrha, ſepulturam glorioſam teſtãntes.

b Li. de humana Chriſti generatione.

c Tract. li. 1 de fide ad Gratianum c. 2. & Ambro. in 2. c. 2. D. Matthæi.

De antiquorum magorum quibuſdam prodigiis & impoſturis.

CAPVT XXVII.

EX HIS quæ propemodum incredibilia referunt, aliàs a magis effecta, & nunc quoque fieri putantur à ſortilegis, lamiis, ſtrigibus, diuinis, & aliis mancipiis dæmonũ, nõ quidem per ſe, ſed ex permiſſione Dei, & ex impoſturis & miniſterio eorum operante diabolo: quædam iam in lib. 34. ſyntag. c. 20. exhibui, quæ non repetam, adferam alia quę nunc aliunde occurrunt. Omitto illa trita quæ de magis Pharaonis relata ſunt in Exodo, qui ſe oppoſuerunt miraculis diuinis, & ſuis pręſtigiis tot tantáque efficere vel imitari conabantur, ſuccubuerunt tamen, vt ibi docetur.

Ferũt inter Aſſyrios & Bactrianos Nino quondam Zoroaſtréque ductoribus, non tãntùm ferro & viribus dimicarum, verùm etiam magicis, & Chaldæorum abditis diſciplinis, vt ait Arnob [d].

d 1 contra gẽtes.

2 Laban Arameus ſocer Iacobi patriarchæ [e], vt author eſt Zohar, fuit omnium oriẽtalium magus celeberrimus: erántque illi idola quædam dicta Teraphim, quę furata erat Rachel [f], nẽpe imagines quibus ille diuinabat, ligabat, & offẽdebat hoſtes.

e Gen. 28. 29. 30. 31.

f c. 31. Gen.

Erat & temporib. Moyſis, Balaã filius Beor ariolus & diuinus, ad quem miſit Balac filius Sephor, rex Moabitarum, vt veniret & malediceret populo Iſraelitico, cui non poterat reſiſtere, & ſi quo modo poſſet eum eiicere è terra ſua dicens, Noui, inquit, quòd benedictus ſit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta conieceris [g].

g Nu. c. 22.

3 Scribit Dion. Caſſi [h], cùm Cn. Sidius Geta, contra Salabum ducem expeditionem feciſſet, neque aqua ei eſſet ad ſitim extinguendam, quendã indigenarum confœderatorum incantationibus è cœlo plurimam aquam elicuiſſe. Scripſit Suidas in verbo *Arumphis*, Arumphim Ægyptium philoſophum, Marco philoſopho imperatori familiarem, cùm aliquando Romani ſiti laborarent, effeciſſe, vt ſubitò nubes obſcuræ exiſterent, & ingẽtem pluuiam effunderent cum tonitruis & fulgoribus crebris. Alij & dicunt Iulianum Chaldæũ hoc miraculum edidiſſe. In dialogo Meliſſæ & Bacchidis apud Lucanum incantatio quædam apponitur amatoria. Suidas in verbo ἀνεμοκοῖται notat Corinthi fuiſſe familiam quæ ventos ſopiret.

h Li. 60. hiſto. Romanæ.

4 Admirabiles impoſturæ & impietates referuntur Simonis magi, qui diſputaturus contra diuum Petrum, ſe iactabat eſſe filium Domini, & ſine initio, ingreſſum vterum matris ſuæ Rachel, natum poſtea per aera volare igne commixtum, ſtatuas moueri facere, animaſſe exanima, lapides panes feciſſe, de monte volatu tranſmeaſſe, manibus Angelorum ſe ſuſtentatum ad terram deſcendiſſe, ſe facere, vt à volentibus non comprehenderetur, inuiſibilem, & rurſum volentem palam fieri. Si fugeret montes perforare, ſaxa quaſi lutum pertrãſire, vinctum ſeipſum ſoluere, & eos qui vincula iniecissent vinctos reddere, clauſtra carceris aperire, nouas arbores ſubito oriri facere: ſeipſum igni iniicere ſine ardore, & alia ſimilia varia, de quibus Abdias Babylonicus [i].

i Li. 1. hiſto. Apoſtolicæ. Ireneus li. 1. contra hæreſes c. 20.

5 Narrat & Abdias [k], Zaroen & Arphaxad Perſas, magos fuiſſe celebres, ſub Xerxe rege tẽpore SS. Simonis & Iudæ, eámque artem vel impietatem in tantum calluiſſe, vt omnes diſertiſſimos regni aduocatos congregatos Babylone poſtquam ij locuti eſſent mutos redderent, impotentéſque loquelæ & greſſus, poſteáque vtrunque illis reſtituerent, verùm hos aduocatos territos, à DD. Simone & Iuda qui in ciuitate aderãt, ſignatos crucis ſigno in fronte (qui & poſtea Chriſtiani facti,) ad certamen aduerſum eos rediiſſe, & præualuiſſe. Quo ira perciti magi aduocarunt ſerpentes qui omnes ciuitatis adſtantes terruerunt, iiſdem incantationibus, donec accerſiti Apoſtoli ſerpentes in vnum collegerunt, & eos in magos non in mortem, ſed in vindictam immiſerunt, qui eos coram rege vlulantes miſerè torquebant.

k Prædicto loco.

a Li. 14. ſynta. c. 21. num. 8

6 Obſeruauimus aliquando [a], hereſiarchas ferè ſemper fuiſſe magicæ & dæmoniacæ artis labe infectos, vſquequo cóſortiu & opera atque impoſturis dæmonū. Imò & Carpocrariſtæ & Gnoſtici hæretici, magiæ ſcholas introduxerunt, vbi horribilium & pernitioſorum ednatus operum aſſeſſores habebant dæmones, vt permulta prodigia, in magna poteſtate omnibus dominarentur quibus vellent, diuerſæque incantationes ab illis inuentæ, ad amorem & ad illectamenta, vt ait Epiphanius [b].

b Tomo 1 li. 1 contra hære ſes 27.

Marcus quidam hæreticus Valentinianus, erroris magicæ impoſturæ peritiſſimus, decipiebat homines ſuo errore, immiſcens Anaxilai ludicra & magiam, vt ait Ireuæus [c], & Epihanius [d].

c Li. 4 c. 8 cótra hæreſ. refert ante eius impoſturas c. 9.
d To. 3 li. 1. prim. hæreſ. 34.

7 Refert Baſinus libro de artibus maleficis, apud Salamancam vrbem Hiſpaniæ, idolum marmoreum fuiſſe in profundiſſima cauea poſitum & cultum cui dæmon aſſiſtebat, inſtruens magicis artibus eos qui ſibi certis pactis & inuocationibus ſe ſubiicere volebāt, qui & poſtea in quibuſdā effectib. ſe mirabiles oſtendebant. quę tamen poſtea cauea obſtructa fuit, ſuperædificata eccleſia, idolo prædicto in via publica poſito, quod à tranſeuntibus fuit ita conculcatum, vt vix ſcripturæ aliquod veſtigium appareret.

8 Medea recenſetur inter execrabiles maleficas vel veneficas antiquorum, quę pharmacis magicis cuſtodem velleris aurei ſerpentem ſopiuiſſe fertur, quæ erant aſperſa ex ramo iuniperi recens exſecto, ſicut refert Apollonius Rhodius [e], vbi & refert de Circe Perſes & Elij filia, quæ habitabat in portu Deæ, vbi veneficiis demulcebat viros.

e Li 4. Argonauticon.

9 Aeris perturbationes fulmina, grandines & ſimilia meteora, aliquando à dæmonibus efficiuntur, vt in aere varia phaſmata, quæ homines malefici, eorum actione commouent & ſedant, vt eſt apud Herodotum lib. 7. dum de ſedata tempeſtate agit, quæ ex claſſe Xerxis quadringentas naues iam depreſſerat.

Ita Olaus magnus in hiſtoria refert Haguinū Nouergiæ principem, contra Danos pugnaturum, ſuborti imbris maleficio, ita hoſtiū vertices inuſitatis grandinis ictibus conuerberaſſe, vt eorum oculi, veluti quibuſdam nimborum ſpiculis laceſſiti, proſpiciendíque facultate priuati, grauiorem ab elementis pugnam quam ab hoſtibus ſuſtinerent.

Henricus Succiæ rex, vt idem Olaus teſtatur, tam familiaris dæmonibus erat, magiáque imbutus, vt quocunque ſuum pileum verteret, confeſtim inde optatus ventus ſpiraret. qua ratione inditum & ei fuit nomen, vt *Ventoſus pileus* nominaretur.

Finni etiam, vt idem teſtatur negotiatoribus in eorum littoribus contraria tempeſtate ventorum impeditis, ventum venalem exhibere ſolebant, mercedéque oblata tres nodos magicos nó caſſioticos loro conſtrictos eiſdem reddebant, eo ſeruato moderamine, vt vbi primùm diſſoluiſſent, ventos haberent placidos: vbi ſecundum, vehementiores: at vbi tertium laxauiſſent, ita ſæuas tempeſtates paterentur, vt nec oculo extra proram in euitandis ſcopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur.

Circa annum Chriſti 965. Baianus filius regis Bulgarorum, homines in lupos conuertebat, vt ait Luithpran [f]. & in præliis magica vtebatur & imperatorem orientis turbauit, circa annum 975. vt ait Platina, in Dono 2.

f Li 3. ca 8.

10 Scribit & Iacob Megerus in Chronicis Flandriæ, quendam Robertum ruſtici filium, familiari dæmone vſum, Tornacenſem, Atrenſem, Attrebatenſem & Cameracenſem epiſcopatus adeptum, virum plenum ſimonia, & ambitione nimium infamem circiter annum Domini 1175.

Sed mirabilius quod fertur & ſcribitur à Guilielmo Neubrigenſi Anglo [g], de quodam Britone natione, cui nomen Eudo, & cognomen de Stella: qui ita ludificatione dæmonum dementatus fuit, vt ſe putaret Deum, dominatorem, & iudicem viuorum & mortuorum, & per diabolica præſtigia numeroſam deceperat multitudinē quæ eum comitabatur. cui erant in promptu quotieſcunque volebat, panes, carnes, piſces, & quique cibi lautiores: verùm quòd idem cibi, non ſolidi ſed aerij fuerint, ſubminiſtrantibus inuiſibiliter ſpiritibus aeris huius, ad capiendas potiùs quàm paſcendas animas repletio, vel ructu euaneſcebant, & tanta ſequebatur eſuries vt cibos eoſdē repetere opus eſſet. hic militi proximo admonente, vt reſipiſceret non audiens, oſtendit fantaſticas multas opes, quas tamen cùm ipſe contemneret & abiret, accipitrē comiti militis dono dedit pulcherrimum, quem cùm miles vt abiiceret, admonuiſſet, non auem ſed dæmonem eſſe iudicans, & ipſe non abieciſſet, tandem ab accipitre in pugno læſus: poſtea & in aerem ſublatus fuit, nec poſtea apparuit. Cæterùm poſtea hic Eudo captus, in concilium Rhemenſe adductus, mancipatus fuit cuſtodiæ perpetuæ: quidam ſocij eius non reſipiſcentes combuſti, alij dilapſi ſunt.

g Li. rerum Anglic. 19.

Num quæ ab ſtrigibus lamiis, ſeu maleficis & ſortiarüs fiunt, verè fiant.

CAPVT XXVIII.

CVM incidiſſem aliquando in librum de ſtrigibus Magiſtri Bartholomæi de Spina, ordinis Dominicani ſeu prædicatorū, & palatij Apoſtolici magiſtri, in quo in vtramque partem diſputatur per argumenta & rationes, quæſtio, num ea quæ narrāt ſtriges ſeu ſortiariæ ſeu maleficæ & malefici, ſibi accidere, & à ſe fieri, verè contingāt aut fiant, an verò illudantur phātaſmatibus & præſtigiis dæmonum: collegi ſeorſum quædā quæ notanda viſa ſunt, & ad viſum religionis ſolidum pertinere. Ibi ergo in tribus primis capitibus affirmatiuam adſtruit, in illuſione mentis talia contingere illis, in ſequentibus verò ſententiam contrariam, vt veriorem, defendit.

Adfertur primū, pro eo quod illudi dicantur à dæmone, dū ſe equitare cum Diana, & conuentus & cōuiuia agere arbitrātur, conciliū Ancyritanū relatum in c. Epiſcopi 26 q. 5. 2. quòd quamuis videantur ſibi epulari ſortilegæ, tamen redeunt ita famelicæ ac illæ quę non dicunt ſe interfuiſſe: neque etiā in domibus illorū in quorū cellis & penuariis dicunt ſe conuiuaſſe, quicquā deeſſe ideo inuenitur. Addit hiſtoriā S. Germani, qui cū hoſpitaretur alicubi, vidit poſt cœnā aliā cœnam apparari; cuius cauſam qui appararent cùm interrogāti reſpōdiſſent, quòd pararent mulieribus quæ de nocte irent, ipſe Sanctus ea nocte vigilauit, & vidit magnā turbā virorū & mulierū circa mēſam quibus præcepit ne abirent, & excitauit dormiētes in hoſpitio, inquirens ſi eas perſonas agnoſcerēt, & illis reſpōdentib. vicinos & vicinas eſſe, miſit ſtatim ad eoſdē vicinos & vicinas, qui reperti ſunt in domibus propriis: & proinde coegit dæmonas circa menſam ſub illorum ſpecie viſos, fateri quòd tales eſſent qui ſic hominibus illuderēt.

2 3. Probat à fatuitate ſeu ſtultitia quam referunt huiuſmodi ſtriges ſortiatiæ ſe cõuenire bis in hebdomada coram ſibylla, quæ illis præeſt, vt dicebãt aliq; in d.c. Epiſcopi de Herodiade & Diana. Dicunt autem congregationem illam fieri ad fluuium Iordanem cuius aquam nitatur dicta Sibylla tangere, ſed non poteſt, & fluuius potiùs exſiccatur. qua ratione illa tanto furore accendatur, vt à facie illius illa multitudo aufugere cogatur, alioquin interitura.

3 4. Ex eo quòd illæ narrent alia impoſſibilia; dicunt enim, quod poſtquam comederint aliquẽ pinguem bouem, vel dolium vino, vel arcam ſeu cophinum panibus euacuauerint & conſumpſerint ea vorãtes, domina illa percutit virga aurea, quam manu geſtat, ea vaſa vel loca, & ſtatim vt prius plena ſunt vino, vel pane, ac ſi nihil fuiſſet ſumptũ. Similiter iubere congeri omnia oſſa mortui bouis ſuper corium eius extenſum, ipſúmque per quatuor partes ſuper oſſa reuoluendo, virgáq; percutiendo bouem reſtituere in priſtinum ſtatum, & iubere reſtitui in locum ſuum.

4 5. Adferuntur exempla mulierum & aliorũ, qui credebant & aſſerebant poſt factas quaſdam vnctiones ſe in ludum & cœtum ſtrigum deferri, quæ tamen quo tempore ſe dicebant tranſlatas, viſæ fuerant graui ſomno & veluti conſopitæ immobiles iacuiſſe. Sextò negat quòd in formas diuerſas animalium vt catorum ſe transmutent, neque id Deum permiſſurum.

5 In contrariam dehinc ſententiam, vt probetur re vera eadem illis contingere quæ aſſerunt, & corporaliter transferri, adſert plures confirmationes 1. acta inquiſitorum ex quibus eadem facta apparet.

6 2. Ex eo quòd talia puniantur vtraque lege diuina & humana [a], in 26. quæſt. 5. cap. illud 26. quæſt. 2. in decreto Gratiani capit. igitur, 26. quæſt. 4.

[a] Exod. 22. Deut. 18. Leuitic. 19. & 20.

Doctorum approbatione ſacrorum, apud Auguſtinum li. de doctri. Chriſtia. li. 8. de ciuit. Dei c. 29. & li. 7. c. ſ. li. 10. c. 9. li. 18. c. 18. & 17. li. 21. c. 7. fierique opera nefandiſſima per ipſos dęmonas opera maleficarum ſcribit D. Thomas 2.2. q. 93. & 92. & 3. contra gentiles c. 104. & 105. &c.

Item additur deciſ. Tholoſanæ capellæ 38. incipiens *quędam de tali.* item epiſtolæ ſeu de legatione ſummorum Pontificum ad inquiſitores Germaniæ, Titulo de maleficiis & mathema. in codice Iuſtini illa eadem oſtendunt.

7 3. Quòd corporalia in motu locali obediãt Angelis ſecundum Auguſtinum, 3. de trinitate, Thomam in 1. q. 110. articulo 2. & 3. cum ſimilib. facit l. nemo l. multi cap. de malefic. cap. & mathemat.

8 4. Quòd certũ ſit, ſpiritus corpora citiùs etiã hebdromadariis, deferre poſſe ſine fatigatione; vt dæmon Hermogenem magum ligatum ex domo ſua ad diuum Iacobum per aera vexit eius iuſſu, vt in eius hiſtoria legitur; & in hiſtoria recognitionum diui Clemẽtis habetur, Simonẽ magũ per aera delatum, & orationibus Diui Petri in terram collapſum. Sed & conſentit omnium Necromantiorum teſtimonium cum Auicenna, in libro de Necromãtia, fieri ita, vt & plura in malleis maleficarum extant templa. nec dubium Deum hæc permittere, cùm & multò maiora permiſerit exigente ſic malitia non timentium eum, pro vt fuit Angelorum irreparabilis caſus, & permiſit Chriſtus ſeipſum ferri à dæmone ſupra pinnaculum templi D. Matthæi c. 4.

A 9 5. Poſſunt apparere dæmones in forma hominum vel aliarum rerum. Sic enim & boni Angeli in figura humana apparuiſſe referuntur, Iudic. 13. Tobiæ 5. & 9. & 12. Geneſ. 18. & 19. imitantur bonos mali, & in Angelos lucis ſe transfigurant aliquãdo 2. ad Corinth. c. 11. ſed ſæpius in animalibus brutis habitãt, vt ſub ſerpente, Geneſ. 2. In grege porcorum Matthæi 8. in forma incuborum cuborũ & ſuccuborum. Ea de cauſa nec temerè exorciſtarum ordo habetur in eccleſia, c. perlectis 25. diſt. c. cleros 21. diſt. ad expellenda huiuſmodi portenta. ex quo apparet & dæmones poſſe apparere in forma illa ſibyllæ ementitæ.

10 6. Quòd de boue fertur comeſto & reſtituto de panibus & vino, idipſum multis modis euenire poſſe docet prædictus author: non quidem reſtituta eadem re, vel creatione facta aliqua; quia B hæc Dei ſunt opera. non enim dæmon pulicem mortuum ſuſcitare poſſet: vt eadem numero comeſis ſubſtituat ſed ea qua valet agilitate præſtigiis aliunde adductis, vel ſtatim iiſdem præſtigiis imponendo, veluti ſi vnus dæmon corium ingrediatur, & ita videatur bos; vel quia dæmon poteſt ex aere formare corpus ad ſimilitudinem bouis, & illud ſe immiſcendo quaſi viuum oſtentare.

11 7. Quòd ad formas mutatas catorũ & aliorum animãtium poſſe illis illudi dæmones, & ſenſus mutari vel decipi docet, poſſe & pueris interdum verè, interdum per illuſionem ſanguinẽ ſugere, eóſque intuitu, oſculis faſcinari, vel veneficiis vel tacito puto conuento cum dæmone, qui per eas operatur. vt & ait D. Thomas 1. q. 67. artic. 4. ad ſecundum. Inuocãt enim dæmonem ſortiariæ, & quæ tangunt ei ſacrãt vel exſecrãtur, vel C offerunt. Infantes porrò maleficiis læduntur, iuſto quodam, ſed nobis incognito Dei iudicio, vel non baptizati, vel baptizati ob parentum delictum, quod aliquando in quartã generationem vindicatur. Exod. 20. vel ex malitia magna dæmonum & & maleficiarum, quorum arbitrium eſt liberum ad malum. Sunt & plures qui aliquando ope maleficarum vſi, eodem quo peccarunt modo puniũtur. Eueniunt & hæc quoque ad laudem Dei: nam ex his cognoſcimus eſſe intellectuales potentias fortiores hominibus, eſſe dæmones, & præſtãtiam Chriſtianorum qui Dei virtute & fide in eis imperãt in Dei nomine quod perſequuntur, ideóque religionem eam veram, quæ habet dæmones inimicos.

12 8. Accedit reſponſio argumenti, quod aſſerebat exemplis ſortiatias vel ſtriges quæ ſe dixerãt fuiſſe in ludum vel cœtum eius congregatio- D nis delatas, inuentas fuiſſe dormientes & ſopitas. Et demonſtratur interdum quidam hoc accidere poſſe per illuſionem phantaſticã: ſed nihilominus quoque contingere verè etiam dormientibus vel vigilantibus, vt vidit D. Petrus clara luce vigilãs Angelum qui eduxit eum è carcere. Inueniuntur ſæpe dormientes ambulãtes & verè in ſomniis operãtes, vt & quidam corpore quieſcente loquuntur & concionãtur, inuenti qui dormiendo ſurgẽtes ſine lumine ſcripſerint meditata. Et quemadmodum negãdum non eſt poſſe Satanam quæ in ſomniis repræſentat imaginationi poſſe operari, & perſuadere dormientem operatum: ita non eſt poſſe & verè dormientem & non dormientem eius miniſterio plura operari præter humanam ſeu communem intelligentiam. Et ſi quis dicat, inuẽtas fuiſſe aliquando ſortilegas & ſtriges in lecto vel alicubi dormientes vel ſopitas, quo tempore dicebantur abiiſſe in cœtum deteſtabilem. Quæ con-

Digitized by Google

demerent opinionem hominibus quòd verè tranſferrentur,& perſuaderent fieri per illuſionem quæ dicerent,& ita non punirentur &c.

18 Ad 3. reſpondet, id fieri poſſe ex potentia dæmonum,vt antea in probationibus duxit contrariæ ſententiæ.

Ad 5.& exempla ex vnguentia & tranſlatione non ſecuta ſumpta, reſpondet: per ſe vnguenta id non efficere,ſed dæmonis vim ex eo ſymbolo operari. item aliquando ſubtrahere dæmonem hanc efficaciam ab illa vnctione, quando volunt inducere eos qui volunt in perniciem ſacrilegarum ſortilegarum experiri,ad credendum nihil aliud illud eſſe quàm illuſionem.&ideo non puniendas.Item quòd potuit tunc illud contingere ex vnctione illa in exemplis non fuiſſe delatas vel tranſlatas vnctas, quia non erat tunc hora conueniens delationi ad curſum vel cœtum. *Sicut enim*, inquit, c. 30. *ex ſtrigum confeſſione cognouimus, antequam ſe inungant audiunt nocte ſonitum multiplicem præeuntis dominæ illius, cum multitudine tripudiantium, & non, niſi tunc inungere ſe conſueuerunt, vt illam delatæ per aëra ſequantur, vſque dum veniant omnes ad locum determinatum pro voluntate dominæ curſus.*

Item tempore illo quo actuali iudicio ſubduntur inquiſitoris, neque alicui nocere præualent, aut etiam de carceribus fugere, vel aliter quolibet auxilio diaboli liberari, aut aliò deferri.

19 Ad 6.docet c. 32 præſtigiis dæmonum fieri poſſe, vt appareant in alia figura ſtriges; vt catorum, & aliorum animantium; vt de muliere conuerſa, vt videbatur, in equam legitur in vita ſancti Macarij..qui ab ea præſtigium amouit de iuuene mercatore, qui in aſini figuram à maga conuerſus videbatur: vt & in aſino Apuleij: de Circe peſſima maga quæ conuertit ſocios Vlyſſis in beſtias: de ſocijs Diomedis conuerſis in aues, & de alijs ludificationibus dæmonum.

20 Quod autem dicunt de calamita lapide, nempe quòd aiunt domum propriam reuertentes accipere quandam calamitam de ſubliminari oſtij domus ſuæ, quam calamitam ipſæ ad hoc dum abeunt in curſum, relinquunt, vt in reuerſione eam accipientes ſtatim in propriam figuram (vt ſibi videtur) redeant fœminarum à forma qua ſibi ipſis videbantur cati. Reſpondet in cap.fi.hoc non eſſe ex virtute calamitæ, ſed ex pacto habito cum diabolo ſuper calamita execrata à dæmone, qui ea accepta ſtatim deſinit earum phantaſiam perturbare; cuius perturbatione ſibi videbantur cati. & hoc modo dicuntur ad proprium ſenſum reduci. Dantur & exempla maleficarum ſub forma catæ vulneratarum; & rationes quòd dæmon, ictus in ea forma ſuſceptos, transferat in ipſas maleficas, ratione pacti inter ſe initi; quemadmodum quomodo in cereis, imaginibúſque nomine aliquorum & figura factis & punctis, tranſeant læſiones in eos qui repræſentantur, & in libro mallei maleficarum fratrum Iacobi Sprenger & Henrici Inſtitoris part.2.quæſt.1.c.9.

21 Maleficæ inſtrumenta ſunt dæmonis, quibus vtitur vt ingerat opprobrium & contumeliam quantum in ſe eſt, creatori, iam de ſua ſalute deſperans, & certò ſciens quòd breui in carcerem, perpetuum mittendus ſit,ſupplicijs incomprehenſibilibus coercendus & torquendus ſine vlla ſpe in ſempiternum conſequendi veniam. Ideo,interim cùm videat ſe deiectum & ſuperatum à fide Chriſti, omnibus artibus, dolis & impietatibus ſatagit ſibi diuinitatem aſſerere, & cupit adorari, & omnino Chriſtianam fidem conſpurcari qua torquetur & ſuperatur. Nam & conſtat maleficas non poſſe ſpurcitias ſuas in eccleſia ob efficaciam cuſtodiæ Angelicæ perpetrare. Aſſerunt enim & illæ, nunquam ſe habere pacem, niſi tempore diuinorum, cùm præſentes ſunt in eccleſia. ideo ſe citiùs tam ingredi, tardius egredi: licet in eccleſia ceremonialia impiiſſima exerceant. veluti quòd tempore eleuationis ſacroſanctæ euchariſtiæ in terram ſpuant, abutantur ſacramentis, vt imaginem ceream, ſub palla altaris ponentes. quando filum etiam per chriſma ſactum trahunt, abutantur & quibuſcunque rebus conſecratis. Sanctioribus quoque abutuntur temporibus, & præcipuè circa aduentum Domini, & natalitia feſta, ſua maleficia exercere ſolent, vt Deus grauiùs offenſus, ſæuiendi poteſtatem dæmoni permittat.

Quanta porro mala per has ſequantur, tot tantáve cáque quotidiana adferri poſſunt exempla, vt non opus ſit tot ſcelerum facies depingere: quot enim veneficia, impietates per malos homines & hoſtes humanæ naturæ dæmonas inferri poſſunt tot & per has maleficas inferri poſſe dubitandum non eſt. vnde nomen maleficarum & maleficorum obtinuiſſe conſtare diximus, ex l. nemo, de malef & mathema.

Dona illarum, verba, tactus, habitus, aſpectus, ceteræque actiones, inſtrumenta ſunt maleficiorum. Et vt ſerpentes, omnes eſcas in virus conuertunt, quantumuis bonas: ſic iſtis, nihil tam bonum eſt támve ſanctum, quod non in perniciem conuertatur per contactus, conuentiones,& ſpurcitias dæmonum, vt & ipſa oua quæ corticem habent ſuppoſita inhumatis corporibus, maximè eiuſdem impietatis additis alijs ceremonijs,& execrationibus, ad epilepſiam comedentibus præparent, peiores in hoc Druydis magis, qui ouum ſerpentis non perinicioſum, ſed auxiliare, & ad gratiam obtinendam excantaſſe feruntur à Plinio, lib.29.cap.3.

22. Dæmonum porrò ſcientia, atque virtute magicæ artes exercentur: quibus tamen non tam ſcientia quàm poteſtas à Deo data eſt, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendam probandámque iuſtorum patientiam, vt explicat magiſter ſententiarum lib.2.diſtinctione 7.litera f.g.h.i k.l.

Vtitur dæmon vt & maleficæ eius operatione, rebus interdum naturalibus, quæ applicatione mirabiles operantur ex natura & vi occulta nobis effectus, interdum non ex ſeipſis, ſed ex pacto, vel actione dæmonica, quæ his abutitur, vt refert Ælius Spartianus, in Diadumeno Antonino, pueros quoſdam naſci pileo inſignitos naturali, quod obſtetrices rapiunt, & aduocatis credulis vendunt: ſiquidem cauſidici hoc iuuari creduntur.

De maleficio & maleficis ſeu ſortiarijs aut lamijs.

CAPVT XXIX.

REFERT Conſtantinus Cæſar[a], Chaldæos, Magos & cæteros impoſtores, incantatores & veneficos, ob facinorum magnitudinem à vulgo dictos maleficos, nempe ab inſigni & deteſtabili maleficio ſeu ſcelere. eadem appellatione mulieres & viri, qui ſe dæmonum miniſterijs dedunt, & eorum iuſſu ope & circumuẽtione mala, neces, morbos & alia ſimilia pernicioſa inferunt, contineri palàm eſt.

a in l. nemo aruſp cem, 5. & l. & ſi excepta, 7. de maleficis & mathematicis lib. 9 Codicis Iuſtiniani tit. 18.

Sunt malefici & maleficæ huiuſmodi,vt dictum antè,

antè, mancipia dæmonis, inſtrumenta nocendi, quibus abutitur, exiſtimans ſe in contumeliam Dei, à cuius iuſtitia meritò opprimitur, & torquetur, & in perniciem creaturarum eius, maximè hominum, poſſe nocere perdere & necare.

2 Captat autem huiuſmodi miſeras perſonas, & in ſuam tyrannidem traducit vt plerunque dæmon, aliquando ſumpta occaſione impatientiæ maleficarum vel maleficorum, quibus tædio damni forſan accepti, triſtibus vel odio vindicandique iniuriæ illatæ incenſis, & modum quærentibus, vel paupertate nimia laborantibus, aut ad luxuriam & venerem pronis ſe inſinuat, opem primò pollicetur, non detegens quis ſit in principio; poſtea cùm animum traduxerit, ſe paulatim qualis ſit detegit; dehinc ante præſtationem polliciti obſequium ſibi fieri, reuerentiam, honorem, & tandem adorationem extorquet, profeſſionémque eius promiſſi priuatam aut publicam: priuata eſt, dum ei apparenti in forma hominis vel alia conſtituta, vt proprio dæmoni ſeu magiſtrulo ſe obſtringunt & deuouent. Solemnis & publica, quæ fit conuocatis in concionem maleficis, ante quas nouitia recipitur, & dæmoni in viſibili hominis ſpecie exiſtenti, facit hominium corporis & animæ, & iuramentum dat de præſtanda fidelitate abnegata fide Chriſtiana: impietatis ſceleſtiſſimæ eſt hæc ſeries, vt pacto præſtito die Dominica antequam aqua conſacretur, quæ benedicta aqua dicitur, diſcipulus vel diſcipula futura cum magiſtris coram magiſterculo (ſic enim vocant dæmonem) eccleſiam introeant, & ibi abneget coram illis Chriſtum, eiúſque fidem & baptiſma, & vniuerſalem eccleſiam: deinde homagium præſtet magiſterculo. dæmon verò futura bona ad nutum pollicetur. Hæc penè incredibilia, ſed ita ſe habere & comprobatum fuiſſe docet Iacobus Sprenger, libro 1. mallei maleficorum, parte 2. q. 1. c. 2.

3 Vt minus dubium ſit quod idem refert eadem quæſtione c. 16. maleficos ſagittarios in crucifixum mittere tela aut bombardas die ſacroſancto ſextæ feriæ paſſionis Dominicæ ſeu veneris: cum pacto dæmoniaco: vt quoties crucifixum attigerint, toties ineuitabili necé poſſint aliquem ſuffigere deferente telum dæmone, atque ibi refert exempla.

4 Sunt iſta imitationes impiæ, impiiſſimarum artium. arbor enim mala malos fructus facit: ſunt & antiquæ impietatis dæmonum artes, qui ea aliquo ſpecioſo numinis & rerum naturalium apparatu, ſua venena oblinierunt, in quibus, vt ait Plin. lib. 30. c. 1. in fine, monſtra hominem occidere, religioſiſſimum erat; mandi verò ſaluberrimum, & vt cap. 2. magicis cœnis initiabantur, id enim dæmonis crudelitas expoſcit, artem promittentis, quæ tamen per ſe nulla, irrita, inanis habens tantùm quaſdam veritatis vmbras, alioquin quæ veneficas non magicas habeat artes, vt eodem loco idem ait.

5 In maleficiis tria concurrunt, dæmon, maleficium ſeu maleficus, & diuina permiſſio [a]. Malefici & maleficæ fidem catholicam abnegant, in parte vel in toto, ſe in corpore & anima dæmoni deuouent, vt & infantes nondum baptizatos quoque execrantur eidem dæmoni: quod maleficæ obſtetrices maximè agunt quæ nocent fidei Chriſtianæ; quia dum ſuſcipiunt pueros natos, extra cameram exeuntes quaſi aliud acturæ, offerunt dæmonibus, & per pactum expreſſum vel tacitum cum dæmone initum, operantur, cum incubis & ſuccubis dæmonibus, ſpurcitiis miſcentur.

a c. ſi per ſortiarias. 33. q. 1.

6 Septem modis maleficos generaliter nocere poſſe tradit Iohannes Nider [b]: ad amorem, ad odium, vim generatiuam impediendo; faciendo membrum aliquod ægritudine, vita priuando, vſum rationis adimendo. Et quidam infantes vorant, abortus procurant. Putant & ſub limine oſtij lacertam poſitam, animalium & hominum impedire fœturam, & ſublata reſtitui: idipſum & ſublatis pulueribus in quos conuertitur, coquunt & quædam deuorántque pueros, hincque vnguentum faciunt maleficiis & tranſuectionibus accommodum, cum quibuſdam ceremoniis.

b lib. 5. formicarij, ſeu de maleficiis c. 3.

7 Inueniuntur & maleficæ ſpeciei triplicis, quædam ſunt quæ ſanant & lædunt; quædam quæ lædunt & ſanare non poſſunt; quædam quæ ſanare videntur. Contendunt autem detegi num ex maleficio morbus acceſſerit, fuſo plumbo liquefacto in aquam in ſcutella inſidente ſuper infirmum, ſi in eo aliqua imago condenſata appareat, vt ait Sprenger 1. parte mallei, q. 18.

De iudiciis ſortilegarum, & maleficorum.

CAPVT XXX.

AD vſum iam reuocatum eſt, vt proprius iudex maleficorum & maleficarum, ſit ſecularis, non eccleſiaſticus aut inquiſitor hæreticæ prauitatis, qui ſe immiſcere non debent cognitionibus ſortilegiorum aut diuinationum, niſi hæreſim ſaperent manifeſtè, iuxta conſtitutionem Alexandri IV [c].

c In c. accuſatus, § ſanè, de hæreticis in ſext.

2 Cautiones plures in iudiciis criminum horum, adferuntur obſeruandæ diligenter. Illud vel primum: vt dum maleficæ capiuntur, ſtatim perquirantur omnes arcæ & anguli domus accuratè, num inueniantur inſtrumenta malefica, pyxides, vnguenta, pulueres, neque permitti debent ingredi domum ne taciturnitatis maleficia capiant.

3 Cautè & cum teſtibus agendum, dum vocantur in ius teſtimonij dicendi in maleficas cauſa, nec incutiendus eis timor, vel terror talionis ſi non probauerint, propter occultum crimen. neque etiam temerè eis credendum in tanto crimine, vbi agitur de capitis diſcrimine. teſtes tamen ſingulares ſi deponant de maleficio magna faciunt indicia, cum fama, ſed non plenam probationem. Et maleficus contra maleficum in defectum probationum non pro eo teſtari poteſt. minæ maleficarum præcedentes ad maleficium ſunt indicia ſufficientia.

4 Cautiones quoque iudices ſibi adhibere debent. Quamuis enim vbi maleficæ iuſtitiæ cognitioni addictæ ſtatim maleficiorum vim emittant: tamen antequam inter reas retulerint eas iudices, admonentur à Iacobo Sprenger, & fratre Henrico Inſtitore inquiſitoribus maleficorum & hæreticorum in malleo maleficarum parte 3. quæſtione 15. ne patiantur ſe ab illis tangi ſuper nudam iuncturam manuum & brachiorum, & vt deferant ſal exorciſatum in dominica die palmarum, & herbas benedictas, cum cera benedicta in collo: quia hæc proficiunt. ferunt & viſu faſcinare eos iudices ſi priores aliis aduenientes conſpexerint, vt mitiores ſint, & eas abſoluant, & ideo producendas dicunt maleficas ante iudices, tergo aduerſas.

5 Maleficæ interrogatæ, prima fronte eáque perfricta negant, & talia quæ obiiciuntur poſſe fieri. Sed nihilominus tortura & quæſtione ſi indicia, aut probationes adſint, expoſitæ coguntur verum fateri. Cauendum tamen ne maleficiis ta-

citutnitatis ad quæſtionem admouendæ ſe præmuniant. Ea autem idem Sprenger parte 3. qu. 14. & 15. tradit compoſita eſſe ex membris pueri non baptizati, incineratí & in puluerem tedacti, inſtigatione dæmonum, quæ vel pilis abſcondunt, & ideo radendi ante turbam vndequaque pili. Sed & refert ceræ benedictæ guttulam in calicem aquæ benedictæ immiſſam cum innocatione ſanctiſſimæ Trinitatis, ſi aqua ter ieiuno ſtomacho miniſtretur, maleficium taciturnitaris abigere. Atque intra miſſatum ſolemnia torras maleficas indictis orationibus, populo, admirandn Dei auxilio cogi ſecreta detegere. Addit & q. 16. Secundò, inquit, & ea quæ ſupra tacta ſunt de ſale, & aliis reb. benedictis, ad eadem proſint ſi cum ſeptem verbis quæ Chriſtus protulit in cruce, in ſcedula cõſcriptis, in ſimul colligatis collo eius alligentur, ſi longitudu Chriſti ſuper nudũ corpus & extra benedicta circumcingatur. ſiquidẽ longitudo ipſa commodè baberi poteſt, experientiaque docuit miro modo his rebus ipſas moleſtari, vixque retinere præcipuè reliquias ſanctorum, &c. feriarum etiam ſextarũ tempore, facilius per aduentũ Chriſti compulſæ confitetur. Sic & Sabbatho, & feſtis beatiſſimæ virginis Mariæ tortos maleficos, crimina confiteri plerunq; ſcribit Ioannes Nider in 5. libro formicarij c. 7. Signũ maleficarum eſt etiã in tortura, quòd non lacrymantur verè obſtinatæ.

Aliud quando ea quæ ſeurſum dicuntur remotis teſtibus, & nulli poſtea declarata, ipſæ ſciunt. fieri enim nõ poteſt, ſine miniſterio dæmonis cui ſe dicarunt, & ex cuius ope diuinationibus vetitis inſiſtũt, vt aliter noneriut. Audiui à iudicibus maleficarum, hoc argumentum ab illis probatum, vt maleficæ nudæ manibus cum pedibus ligatæ ſi proiiciantur in aquam, non poſſint in profundum demergi, ſed ab aqua ſtatim ſubleuentur.

9 Pœnæ variæ pro diuerſitate maleficiorum à nobis explicatæ fuerunt lib. 34. ſyntag. lex Dei ſtatuit, non ſolùm maleficas vitandas ſed etiã necandas, Deut. c. 18. & 20. 1. reg. 28. & alibi, *Non patieris maleficos ſuper terram*, Deut. c. 22. cum ſimilib. in quibus illæ magicæ artes prohibentur iure diuino. Vt & iure etiam gentium, apud Platonem 11. de legib. Caſſiod. libr. 9. varia. c. 18. Arrianum in iudicus, Herodian. in 4. Dionem libr. 52. Corn. Tacitum lib. 2. Suet. in Tiberio c. 32. Columellam li. de re ruſtica c. 8. vide & alia plura quæ nos hac de re propunimus lib. 34. ſyntag. iur. c. 14. & 15.

7 In foro pœnitentiali, ſi notoriæ ſunt maleficæ, eſt illis deneganda euchariſtia; ſi occultæ, pœnitentia apponenda quadraginta dierum. can. pro dilectione, de conſecr. di. 2. Si clerici malefici inueniantur, debent deponi, & in monaſterium detrudi: ſi laici, excommunicari, ca. non oportet, 26. q. 5. & per totam q. 5. multæ aliæ pœnæ ponuntur. Sunt & malefici infames, nec poſſunt accuſare niſi ſocios. ca. quiſquis nec. 2. qu. 5.

8 Iure ciuili, capitalis pœna imponitur l. nemo, l. nullus, l. multi, de malefic. mathema. preterquam iis qui humanis remedia adhibent corporibus, aut à ſatis ac vineis auerterent imbres, lapidationes, ventos, fulmina l. 4. eo. ti. Leo tamen imperator nouella conſtitutione 65. de incantatoribus ſtatuit, vt ſi quis aliquo modo vſus eſſet, deprehenderetur incantationibus, ſiue reſtituendæ, aut conſeruãdæ valetudinis, ſiue auertendæ calamitatis cauſa feciſſet, apoſtatarũ ſubiens pœnã ſupremum ſupplicium ſuſtineret, dicẽs ex malis incãtationibus credere ſe nihil boni poſſe emanare.

Damnati ſunt ab Antonino Caracalla, qui re-

A media tertianis quartaniſque febribus, collo annexa geſtarent, vt ait Ælius Spartianus in Antonio Caracalla.

Tiberius Cæſar etſi Thraſillo aſtrologo periſſimo quotidie vteretur, ac ſingulis diebus vaticinia acciperet, tamen accuratè re conſiderata cùm aliquando per ſomnium iuſſus eſſet cuidam argentum dare, hominem interemit, quòd intelligebat ſibi per magicam artem dæmonem immiſſum fuiſſe, reliquiſque omnes aſtrologos, magos, aut qui alio auxilio diuinationes exercerent, exteros, necauit: ciues, qui prius edictum Auguſti neglexerant, extorres fecit niſi deſtitiſſent. Dio Caſſius lib. 53. hiſtoriæ. Auguſtus quippe Octauianus antè, anno ab vrbe condita 764. vatibus interdixerat, ne abſentibus arbitris, vel coram aliis, de morte prædicerent, de quo ipſe pro ſe tamen nihil eſſet ſolicitus, adeò vt publice ſtella-
B rum conſtitutionem ſub qua in lucem editus erat propoſuerit, vt refert idem Dion lib. 56.

9 Refert Monſtreletus, lib. 2. anno Domini 1440. Dominum de Raix, in Amorica ſeu Britannia nunc, equitum præfectum ſeu *Mareſchalcum* Galliæ, magicis & ſortilegiis ſe dediſſe, vt per eam viam ad ſummos honores perueniret: eámque ob cauſam necaſſe plures pueros, vt eorum ſanguine ad maleficia vteretur, quorum reus peractus conuictus, per Britanniæ ducem igni addictus, combuſtus Nanneti fuit.

10 In Caſtris Auguſti Conſtantij, per ſimulationẽ tuẽdæ maieſtatis imperatoriæ, multa & nefanda perpetrabãtur. Nam, ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtellæ vel ſimilis ſigni gratia, cõſuluiſſet queq; peritũ: aut ciuile incãtamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorẽ, quod medicinæ quoque admittit authoritas, reus vnde nõ poterat
C opinari delatus, raptúſque in iudicium pœnaliter interibat. Ammian. Marcellinus lib. 16. hiſtoriæ.

De remediis aduerſus maleficia & maleficas & maleficos. CAP. XXXI.

VAria quamuis & plura iam li. 34. ſyntagmatis noſtri c. 22. remedia ex obſeruatione bonorum authorum aduerſus maleficia diuina & humana attulerimus, tamen alia quædam etiã nunc breuiter recenſebo, quæ in aliis occurrerunt libris aut diſputata aut relata. Prima illa quæſtio mouetur in Malleo maleficarũ fratris Iacobi Sprenger, parte 2. q. 2. An liceat maleficiis maleficia tollere vel per illicita. Sunt enim quædam maleficæ, quæ læſos curant & maleficiatos, vel a ſe vel ab aliis: quædã quæ non poſſunt curare: maleficium namque aliquãdo ita perpetuum eſt, vt nulla ope humana ſed beneficio ſingulari Dei curari poſſit, vt
D aiunt DD Thomas & Bonauentura in 4. ſententia diſtinct. 34. & Scotus ad d. 34. diſtinct. agens de frigidis & maleficiatis, ait fatuitatem aſſerere, quòd etiam per varia & ſuperſtitioſa non debeãt maleficia tolli, neque in hoc eſſe infidelitatem aliquam, quia deſtruens non aſſentit operibus dæmonum, ſed credit eos poſſe & velle fatigare dum durat tale ſignum, & ſic deſtructio ſigni imponet finem vexationi, imò ait eſſe meritorium opera diaboli delere. Hoſtienſis quoque [a] ad medicos relegat cognitionem horum impedimentorum, & ſatis tolerare poſſe eccleſiam, retundere vana vanis. Vbertinus etiam ad d. 34. diſtinct. li. 4. ſentent. ait, poſſe maleficia aut perurationes, aut per artem per quam facta ſunt, deſtrui.

[a] Ad c. liberis §. mulierem, de frig. & malef.

In contrariam ſententiam videntur inclinare in di. diſtinct. 340. Thomas, Bonauentura, Petrus, Al-

RR bertus,

bertus, & communitet omnes Theologi, dicentes quòd per aliquid aliud quàm per licitos exorciſmos, vel per veram pœnitentiam, vel remedium naturale tolli non debeat maleficium, vt in ca. ſi per ſortiaras, leges vero ciuiles permittuut maleficiis maleficia tollere, l. eorum C. de malefic. & mathematic.

Media ſeutẽntia probabiliorum videtur, cum diſtinctione, vr maleficium, per aliud maleficium à malefico illatum tolli non debeat: nã hoc fit virtute alicuius dæmonis. Sic nec licet tollere maleficia per uon maleficium etiã, ſi ita per honeſtam perſonam etiam tollatur, ſic tamen quòd ſuperſtitioſis remediis maleficium, quod vni perſonæ auferturr, alteri ioferatur. nã & hoc illieitũ. Si tamen quis vtatur vanis & nõ illicitis, nõ eſt prohibitum.

2 Iuter vana remedia quæ omnino noh ſuot inutilia, nec reprobata ſi non fiant à maleficis referuotur aliqua.

Vt ſunt quædam mulieres quæ ſigno notãt maleficas, quarum miniſterio vaccæ vbertate lactis priuatæ ſunt: vrceúmque lactis ſuper ignem appenduot, & certis verbis ſuperſtitioſis inſiſtendo, vrceum cum baculo percutiant, & ſic diabolus omnia verbera dicitur in dorſum maleficæ deferre per quæ ſic dæmon cum malefica fatigatur. Vanum id dummodò ſine inuocatione dæmonis fiat: nam tunc impium eſſet. Aliud exemplum, dum quidam vaccas huiuſmodi læſas ad paſcua emittere volunt & explorare etiam ipſam maleficam nituntur, & braccham viri, vel aliud immundum ſuper caput aut dorſum vaccæ ponentes, hócq; porius feſtiuis & ſaeratioribus diebus, vaccam cum baculo fortaſſis iterum ſub tali, vr ſuprà, expreſſione percutiendo, expellunt, & tunc vacca ad domũ maleficæ recto tramite properat, & cornua in eius oſtiũ vibrat, cum magno eiulatu continuè pulſando, & hæc vtiqoe diabolus in vacca operatur tandiu, quòd per alia maleficia ſedatur. Er bæc remedia prædicti doctores, reuera putant toleranda, ſed nõ meritoria, & ideo imponendam & pœnitentiam vtentibus.

3 Sicut & aliud quando quidam volentes explorare, num iumentum quod interierit, ex maleficio mortuum fuerit, vel naturali modo: ad locum vbi cadauera beſtiarum excoriantur ſe conferunt, & inteſtina cadaueris ſuper terram trahendo, ad domum deferunt, nõ autẽ intrò domũ per oſtium ſuper, ſed ſub limine domus ad focum trahunt: & igne facto ſuper cratem inteſtina ponunt, & tunc vt ex relatu, inquit Sprenger, talia practicata ſæpiſſime informati ſumus, ſicut inteſtina caleſiunt & ardent, ita inteſtina maleficæ calore & ardoribus cruciantur, vnde aduertunt illi exploratores vt oſtium domus optimè ſit obſtruſum, eo quòd malefica præ doloribus cupiet carbonem de igne auferre: nam tunc omois cruciatus effugaretur. Relatum denique ſæpè nouimus, vbi maleficæ introitum habere uon poterant, ex tunc denſiſſimis tenebris domum intus vallaſſe cum commotione borribili & ſtrepitu, vt ex ruina domus, omnes interire proximè putareot, niſi oſtium aperiretur.

4 Refertur & aliud experimentum ad detegendas maleficas. Nam certi volentes ex multitudine mulierom in eccleſia exiſtentium experiri maleficas, quæ etiam ſine eorum conſenſu eccleſiam dioinis peractis exire oon valeant, tali experimento inſiſtunt. Nam die Dominica, ſotularia iuuenum, axungia ſeu pinguedine porci, vt moris eſt, perungunt, & ſic vbi eccleſiam intrant, tandiu

A exire maleficæ non poterunt eccleſiam, quoad vſque exploratores aurexeant aut illis licentiam, vt ſuprà, exeuodi concedant.

Simile etiam, inquit, fit per certa verba quæ anootare non expedit, ne quis per diabolum ſeducatur, aur quempiam temere calumnietur.

5 Detegere dicunt etiam num per maleficia ſint morbi immiſſi, plumbum liquefactum ſupra membrum affectum illud tenẽdo in cocleari ferreo, & infundendo in ſcutellam aqua plenã. tunc enim, vt ferunt, ſi maleficium ſit, diuerſarum rerum ſpecies & imagunculæ formantur, & tunc puncta aliqua in parte imaginis facta dicunt plagam inferre malefico vel maleficæ in ſimili loco, dicúntque ratiooem eſſe oaturalẽ, quòd ſeptẽ ſunt metalla quæ ex natura ſeptẽ planetarũ participãt; Saturnũ autẽ dominari plũbo & eius eſſe proprietatẽ, vt ſi plumbũ ſuper maleficiũ aliquod fuſum B fuerit, per ſuum influxum veneficium demõſtret.

6 In partibus Sueuiæ, inquit Sprenger, parte 2. c. 7. practicarur plurimùm quòd prima die Maij ante ortum ſolis, mulieres villanæ exeunt, & ex ſyluis vel arboribus referunt ramos de ſalicibus, aut alios frondes ad modum circuli plectentes, & in introitu ſtabuli ſuſpendunt aſſerentes, quòd per integrum annum iumenta cuncta illæſa à maleficis remanent & præſeruantur, ſic iis qui vana vanois coofundi poſſe putant, nõ eſſet hoc remedium illicitum: verùm vt ſine offenſione procedatur, dicit, nou eſſe reprehenſibile, ſi quis non habeos reſpectum ad ſolis occaſum vel ortum colligit herbas, vel frondes aut ramos, cum oratione Dominica, aut ſymbolo fidei, & ſuſpẽdir illa ſuper oſtium ſtabuli bona fide, committens effectum cuſtodiæ diuinæ voluntati.

Sic & probari poſſunt qui intra vineas aut ſe- C getes ſignum crucis, frondes aut flores benedictos, in die palmarum continent, erigunt & aſſerunt, quòd vndique frugibus per grandines læſis, ſegetes in eorum campis illæſæ remanſerunt.

Item & probatur, dum pro conſeruatione lactis, ne eo vaccæ per maleficia priuentur, id quod colligitur, die ſabbathi pauperibus gratis in nomine Dei quidã diſtribuunt, diuinæ prouidẽtiæ pro ſuo beneplacito cuſtodiæ effectum relinquentes.

7 Rurſum Nider in formicario, tradit impediri maleficia eccleſiaſticis rebus exorciſatis contra dæmones, aquæ benedictæ aſperſiooe, ſalis conſeerati ſumptione, vſu candelarum in die purificationis beatæ Mariæ, vt & palmarum conſecratarum vſu.

Remediom item non mutuare vel commodato dare, vel donare ſuſpectis de maleficio: nam ſolent maleficæ modicũ lactis, vel butyri coagulati petere ex illo iumento vel animali quod volunt ſuis impiis artibus maleficiare. At in remedium D etiã, quædã mulieres, ex ſuſpecta maleficæ domo, ſolent viciſſim modicum butyri habere, & ex illo tres bolos faciunt, & ſub ſanctiſſimæ Trinitatis inuocatione patris & filij & ſpiritus ſancti, in vaſculum iniiciunt, & ſic omne maleficium fugatur; quod eſſet irreprehenſibile, ſi ſub eadem inuocatione orationem Dominicam adiungendo etiam, ſi de proprio butyro fieret, ſiue de alieno, ſi proprium non haberet, tria illa fruſta immitteret, effectum diuinæ voluntati committendo; vel ſi aſperſio fieret aquæ benedictæ, vel ſalis exoreizati cum oratione Dominica.

9 Non erit etiam reprobandum inquitere maleficia ſub liminibus oſtij, ſtabuli, præſepis, vel vbi adaquantur iumenta: nam in his locis

ſæpe

ſæpe inſtrumenta maleficlj ſæpe ſe occultaſſe, maleficæ inſtinctu dæmonis confeſſæ ſunt. vnde quæ ibi inueniuntur amouenda ſunt, quamuis ſæpe vel ridicula inueniantur, vt mus, ſerpens, puluis, lapis, lignum, in quibus dæmon operatur.

10 Receptum & contra grandines remediũ, accipere tres lapides ex grandine & in ignem iniicere cum inuocatione, & in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis, cum oratione dominica & angelica ſalutatione bis aut ter dicta, & Euãgelio in principio erat verbum, cum ſigno crucis, vndiq; cõtra tempeſtatẽ ante & retro & ex omni parte terræ ſubillato, replicãdn ter, & verbũ caro factum eſt, & ter poſtea per euãgelica dicta fugiat tẽpeſtas iſta ſubitò, ſi quidẽ ſi tempeſtas fuerit ex maleficio procurata, ceſſabit. Sprenger parte 1. Flagelli q. 2. c. 7.

Refert & ibi per alia verba adiurari poſſe tempeſtates maleficas, vt faſſæ ſunt ipſe maleficæ. Adiuro vos grandines & ventos per quinque vulnera Chriſti, & per tres clauos qui eius manus & pedes perforarunt, & per quatuor ſanctos Euangeliſtas, Matthæum, Marcum, Lucam, & D. Iohãnem: vt in aquam reſoluti die noſtra deſcendaris.

11 Fatentur multæ maleficæ, vt aiunt Nider & Sprenger, quinque eſſe quibus maleficla impediuntur multùm, aliquando in toto, aliquando in parte, aliquãdo ne in perſonam hominis fiant, aliquando ne in ſuis amicis.

1 Fides integra: ſeu ſeruare Dei mandata.
2 Se ſigno crucis & orationibus munire.
3 Ritus & ceremonias Eccleſiæ colere.
4 Publicam iuſtitiam benè exequi.
5 Verbo & mente Chriſti paſſionẽ ruminare.

Hinc & campanæ Eccleſiæ polſantur, vt populus in tempeſtatibus Deum oret.

Sacramentum quoque alicubi corporis Domini, in ſupplemento defertur.

Aduerſus maleficia minutorum animalium, quæ populantur ſata, arbores, & plantas, remedium excommunicationis inuentum eſt, imò & contra animalia proceſſus, vocatio in ius, accuſatio, defenſio & iudicium factum, de quibus fusè diſputat per plures colũnas Bartholomæus Chaſſanæus conſilio 1. per quinque capita: quanquam videatur alicubi in ſuis conſiliis repugnare doctor Nauarrus, fitq́ue maledictio in eas creaturas nocentes, non reſpectu animalium tantùm, ſed per modum concluſionis quæ referri debet ad Diabolum, qui vt nobis noceat, vtitur irrationabilib. creaturis, vt ait Diuus Thomas c. 2. q. 90. Sic maledixit Deus ſerpenti c. voluiſſent, §. denique de pœniten. diſt. 1. ca. ſexto die, §. vt ſciamos 35. di. Geneſ. 3. propter eius calliditatem, in quantum calliditate & dolo dæmonis agebatur. ita calliditas & deceptio referenda eſt ad dæmonem. Innuit illud & Deus Lucæ 10. ego dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentem, & ſuper ſcorpionem, & ſuper omnem poteſtatem inimici, & nihil vobis nocebit. Hinc legitur DD. Simonẽ & Iudã, adiuraſſe dracones, & eis præcepiſſe abire in deſertũ.

Maledictæ & punitæ quoque corporaliter creaturæ propter immanitatem delicti per eas commiſſi, Leuitic. ca. 18. & 20. ca. mulier. 15. quæſt. 1.

Vt maledixit Deus ficulneæ non ferenti fructum, & exaruit. Marc. c. 11. ca. cùm ego in ſingulis 24. qu. 3. terræ c. 3. Geneſeos c. cum ſancti viri, §. item ſcriptura, 24. quæſt. 4. & aliis creaturis Leuitic. 26. Deutero. 27.

Frequentes fuiſſe latas ſententias maledictionis, anathematizationis erucarum, limacium, murium, & aliorum animalium turmatim nocẽtium,

A ab officiali Heduenſi, Lugdunenſi, Matiſconenſi, & proceſſum, refert prædictus Chaſſ. conſil. 1. in 5. parte num. 123.

13 Eſſet improbandum remedium, vt per maleficos, vel maleficas alias, maleficij cura procuraretur: illud enim remedium perinde ac illatio morbi dæmonem habet operatorẽ. Similes enim ſunt dæmones latronibus, vt ait Tacianus Aſſyrius oratione contra Græcos: ſi quidem vt illi viuos aliquos capere ſolent, deinde pacta mercede familiaribus eos reſtituere, ſic qui à magis & ſortilegis, vel à gentilibus exiſtimantur dij, quorumdam hominum morbis ſe inſinuantes, deinde per ſocium in illis gloriam fabricantes, in publicum prodire iubent, & in conſpectu omnium poſtquã deſideratis rebus ſe expleuerint, ab ægris auolant, & morbum ſuo dolo productum obliterantes priſtinæ valetudini hominem reddunt.

B Vtitur dæmon aliquando ſortilegis ad lædendos, & ad decipiendos credulos, non ſecus quàm auceps, qui vt tendere aliis auibus inſidias queat, alias eiuſdem generis aues, ad retia & laqueos occultè illigat, vt quæ ſolutæ ſunt, illatum vocibus citatæ ad pabulum conuictúmque deſcendentes, irretiantur.

13 Remedia naturalia quædã adhibentur contra maleficia ſine tamen ſuperſtitione, vel pacto expreſſo, vel tacito dæmonis, quod prohibétur per verba quæ referuntur Eſaiæ 18. ibi, *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum*, expellitur porrò naturalibus dæmon rebus, non directè, quia non eſt credendum dæmonem corporalibus virtutibus ſubiacere ſecundum D. Thomã, in 4. ſentent. diſtinct. 7. artic. fin. nec eſt poteſtas quæ et ſuper terram comparetur. Iob cap. 41. Sed per indirectum adhibitis remediis læſis, vel obſeſſis.

C Extat apud Tobiam c. 6. verſ. 9. quomodo particula cordis piſcis dæmones pellebat, ſi ſuper carbones ponebatur, cuiuſcunque ſexus eſſent poſſeſſi, fumo, vt vltra non accederent. Saul, pulſante cithara Dauide, leniùs ſe habebat, & recedebat ab eo ſpiritus malus, 1. reg. c. 16.

Et dæmonium ſuſtinenti licere petras, & herbas habere ſine incantatione, probat D. Hieron. c. fin. 26. qu. 7.

14 Cauendum tamen vbi adiunguntur characteres, imagines, ſiue à cæleſtibus influxibus, ſiue ab aliis impoſturis fucum accipiãt, quæ ex naturali cauſa non poſſunt operari, & niſi cum aliquo pacto dæmonis expreſſo, vel tacito. nam res quæ non habent naturam efficiendi id ad quod adhibentur, ſunt quaſi ſigna & pacta tacita probita, vt ait D. Thom. in 2. q. 96. artic. 2.

15 Tradit Albertus Magnus ſuper Lucam c.
D 9. & Nicol. Lyra. 1. regum c. 16. & ibidem Paulus Burgenſis, ſine ſuperſtitioſa appoſitione dæmonicis facta, & per ſenſibilia quædam, dæmoniacos poſſe releuari, imò & poſſe liberari. Sunt enim certæ res quæ habent à Deo certas proprietates quarum cauſa nobis occulta eſt, vt & contra dæmonas dicunt valere herbam dictam, fugam Dæmonum. Proclus etiam lib. de ſacrificio, nonnunquam, loquit, viſi ſunt dæmones leonina fronte, quibus cum gallus obiiceretur repentè diſparuerint.

Sulphuris & fœtidarum rerum incenſum, expellere dæmones perſuaſum eſt forſan, non tam natura earum rerum, quantùm cogitatione pœnarum, quibus affliguntur, nempe in inferno ſtagno ſulphureo fœtidóve, cui addicti ſunt. confunduntur enim, dum vident ſibi propria &

per quæ torqueotur & magis torqoendi ſunt, obiici. Vt enim mirabiliter cupidi ſunt honotis, vt volunt pro diis haberi, & ita facilè miſeri thure & incenſo boni odoris accedunt. Sic valde indignantur & recedunt, dum propriis fœtorib. repelluntur, quib. digni, non thure ſunt. Sic & aſphalto & ſulphure etiam dæmones ab ethnicis ſacrificulis expellebantur & ab illis expiationes fiebant vt apud Ouidium de Medea,

Terque ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.

& alibi,

Adueniat quæ luſtret anus lectumq́, locumq́,
Deferat, & tremula ſulphure & oua manu.

16 Experientiâ quoque probatum dicitur, quòd ſi argentum viuum calamo plumæ includatur cera, vel intra putamina auellanæ maius, obturato cera foramine: & ponatur ſub puluino faſcinati, vel ſub limine domus eius, aut cameræ tolli faſcinum & maleficium, aut ligaturam; eiúſque rei indicium apparere, quòd argentū viuum quaſi coagulatū, inuenitur luridum, ſeu nigrum.

17 Raymundus Lullus li. 2. de quinta eſſentia, in quæſtione, quomodo fieri poſſit quòd dæmones per medicinas poſſint à corporibus eiici, cùm non habeant corpora in quibus poſſint recipere impreſſiones medicinarum, & omnis potentia, circa obiectum operetur. reſpondet t. quia omni cauſa remota remoueatur eius effectus: & dæmones plerunque ad corpora iunguntur humana, vel maleficia in illis operantur propter malam diſpoſitionis humoris corrupti, aut infecti, aut melancholici, qui malas figuras, nigras & terribiles horribiléſque format in phantaſia, & intellectum conturbat. Dæmones autem has formas conſueuerunt accipere & habitare in locis obſcuris, ſolitariis & opacis. Quare dum per virtutem vel quintæ eſſentiæ vel aliarum rerum, talis humor peccans à corpore expellitur, qui & cauſa videtur ex qua dæmones in eo corpore tam pernitioſa operantur, tunc dæmones ſimul cum humore euaneſcunt.

Poteſt & Deus per exteriora remedia, ad iuſtitiæ ſuæ manifeſtationem facere vt dæmones patiantur, ſicut per actionem ignis inferni torquentur animæ & dæmones quamuis illorum ſubſtantia non ſit ex quatuor elementis compoſita.

18 Pro remedio etiā contra maleficia eſt, herba quæ dicitur hypericon ſeu perforata, ideo & dicta fuga dæmonū; fumigatio quippe ſeminis eius, fugat omnem dæmonem appropinquātem corpori vel domui, cùm adeſt potiſſimum Dei inuocatio.

19 Irridentis etiam dicta vel facta, offendunt dæmonem qui maleficium facit vel obſedit corpora, vt fœtida, amara, incenſa huiuſmodi iniuriæ, quia illa ſint ſigna & afflictiuorum ingerunt memoriam quibus vexantur dæmones, & duriùs poſt iudicium vexandi ſunt.

20 Neſcio planè an numerem inter naturalia an ſupernaturalia remedia, verbera, quibus maleficæ affectæ ſoluere maleficia illata ſæpiſſime coguntur. id tamen veriſſimum eſt, remedium eſſe præſentiſſimum, potiſſimùm vt ipſæ faſſæ ſunt ſi verberentur trunco vitis. Nam cùm dicant aliorum ictus non ſentire, tamen fatentur illo ligno affligi, imò & reſti facta ex palmitibus inuolutis in modū laquei collo iniecta, maximè compelli: putarem ego id ex myſterio vini & vineæ dilectæ Deo, ex cuius vino quotidie ſacramentum ſacroſancti ſanguinis Domini conficitur, cuius memoria torquet impiiſſimum dæmonem in certamine crucis proſtratum.

Fuit & ſententia Pſelli de dæmonibus, dæmones quanuis ſpirituales, tamē impuros craſſitiē quandam adipiſci, ex qua per voluntatem Dei ictibus patiuntur affecti. Quò fit vt aliquando ſortilegæ, quæ ſibi videntur transformatæ in catos & alia animalia, in ea forma vulneratæ, inueniantur verè in proprio corpore vulneratæ & interdū enecatæ, transferente dæmone ictus in ipſas; ſic in cubis aduenientibus pectines ferrei quibus carminatur linum canales locis quibus aduenire ſolent ſubiiciuntur, ſpinæ, enſes, iacula opponuntur.

Maximus Tyrius ſermone 27. dæmonē quidē dicit nudū animū, corpore depoſitū, in immortaliū ordine, ſed in ordine patibulū: quomodo autem & quatenus explicauimus iā li. de Angelis c. 3. tomo 4. commentariorum in ſyntaxes artis mirabilis.

21 Memini cuiuſdā hiſtoriæ relatæ per Paulum Diaconum li. 6. de geſtis Langobar. c. 3. quæ & abſciſſionem illam mirabilem probāt. Chunibertus enim rex Langobardorum, ſecreto in palatio cum ſtratore ſuo determinauit de nece Aldonis & Grāſonis. cùm autem conſultaret, apparuit muſca in feneſtra quam cultello quem tenebat occidere volens, non potuit, ſed pedem tantùm abſcidit. Cùm verò Aldo & Granſo in palatium regis venirent decreti necis inſcij, apparuit quidam claudus obuius altero pede ligneo, iubens vt ſecederent, eo quòd de illorū nece determinatum fuiſſet à rege: cui credentes, in baſilicam ſe receperunt in aſylum ſancti Romani martyris. Quod nunciatum Chuniberto, cùm tamen ſtrator à ſe non diſceſſiſſet, interrogauit per nuncium cur fugiſſent, & poſtea quis conſilium de nece aperuiſſet; & audiens factum fuiſſe à claudo illo obuio, intellexit eum eſſe malū dæmonem qui ſpecie muſcæ en in loco conſultātibus adfuit & pedem ei abſcidit.

De exorciſmis & incantationibus morborum & maleficiorum.

CAP. XXXII.

IN fœlicis Malleoli tractatu de exorciſmis, approbantur vulgares incantationes ſeu exorciſmi ad curanda animalia, vulnera & alia ſimilia, dummodo quiſpiam his non ſit contra fidem catholicam immixtum; diſputat & ab initio & probat, carmen ruſtici cuiuſdam quo vtebatur ſuper vaccam contritam. Si ſancta Maria virgo peperit Chriſtum re vera, liberetur hoc animal hac paſſione, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, amen.

2 Et explicatur ibi dictionē, ſi, non eſſe dubitandi, ſed pro, quia, accipi, vt in ver. *Si Deus eſt animus, nobis vt carmina ferunt*, pro quia: vt Ezechielis, ſi iudicas eos, pro *quia iudicas*. & Pſalmo 57. *ſi vere vtique iuſtitiam loquimini, rectè iudicate*, id eſt quia.

Et reſoluitur curam non eſſe contemnendam animalium, quæ à Deo in vſum hominum, & ad neceſſitatem & iuuamen data ſunt: nam & Deus illis prouidere dicitur, vt & pullis coruorum inuocantibus eum [a]. admonet & Deus etiam in ſabbatho curam ſalutis iumenti habendam, diui Lucæ c. 14. item alibi, *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex eis non cadet in terram ſine patre veſtro* [b]? Conſeruauit & ſpecies in arca Noë animalium [c]. & Pſal. 144. *aperis tu manum tuam Domine, & imples omne animal benedictione.* Item Pſal. 35. *homines & iumenta ſaluabis Domine.* Nec dubitauit pietatis affectione motus D. Hieronymus, euellere ſpinam de pede leonis ad habitationem ſuam venientis, & facta cruce benedictionis, in nomine

[a] D. Matthæi c. 12.
[b] Matthæi c. 10.
[c] Geneſ. 7.

nomine Domini noſtri IESV CHRISTI leonem ſanauit. Sanctus Eulogius pedem equi confractum, in nomine Domini noſtri IESV CHRISTI reſtaurauit: hinc etiam nunc habetur cuſtos equorum.

Sanctus Germanus epiſcopus, in curia regis Britanniæ aſinum ſuum mortuum reſuſcitauit.

Beatus Ægidius ceruam à venatoribus inſequutam, defendit, & vulnus ſagittæ ſub benedictione facta, ſanauit.

Benedictionibus vti ſuper animalia non magis alienum eſt à fide quàm maledictionibus, quibus vſus & Deus contra ſerpentem, Geneſ 3.

Lauſanenſis epiſcopus cõtra ſanguiſugas damna piſcibus inferentes exorciſmi dictamina de ſacris ſcripturis collecta, dictari fecit, & per certa interſtitia publicari, multipliciter profecit.

Proceſſum & iudicialiter & per ſententiã excõmunicationis contra vermes, radices ſegetũ edentes, & locuſtas in diœceſi Curienſi & Cõſtãtienſi.

Benedicimus carnes crudas vt proficiãt ad ſaluté mentis & corporis, nõ minùs viuctes beſtias; quas legimus conueniſſe ad ſanctum Blaſium vt illius benedictione ſaluarentur à crudelioribus beſtiis.

Caſtrantes aſinos & porcos, inuocãt magnum ſanctum Antonium, vt ſuo præſidio præſtet illis animalibus ſalutis auxilium.

3 Multò magis non reprobandi, qui carmine curant vulnera hominum, aut aliqua eorum membra, & dolores; quia apoſtolus iubet omnia in Chriſti nomine facere.

Nec ideo ſuperſtitioſæ & reprobæ iudicandæ ſunt curationes, quòd rithmis à quibuſdam adhibitis ritibus fiant: non minùs quam hymni quidam eccleſiaſtici ideò minùs nnn probãtur quòd rythmis conſtant, vt *conditor alme ſyderum &c.* nec illuminatio cæci ideo reprobatur quòd Chriſtus liniuerit eius oculos luto: aut minùs curatio probanda Elizei propter varios ritus & geſtus extenſionis adhibitos &c. 4. Regum 4.

4 Fides magnam vim habet in inuocatione Dei ad ſanitatem impetrandam, & admirabilia efficiẽda, iuxta Dei & Domini noſtri IESV CHRISTI virtutem & promiſſionem. Marci c. 14. *Signa eos qui crediderint hec ſequentur, in nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, & ſi mortiferum quid biberint non eis nocebit, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt &c.* Atque diuus Petrus Æneam ſanauit dicens, *Sanet te Dominus noſter* IESVS CHRISTVS: *ſurge, ſterne lectum tuum*, Actorum 9. verſu 34. Et Chriſtus Matthæi 17. & verſ. 20. Lucæ 17. verſ. 6. *Amen quippe dico vobis, ſi habueritis fidem tanquam granum ſinapi, & dixeritis monti huic, tranſi hinc, tranſibit: & nihil impoſſibile erit vobis.*

Dixerunt & 72. diſcipuli Domino, Lucæ 10. Domine etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo Et rurſum, non eſt aliud nomen datum hominibus, in quo nos oporteat ſaluos fieri.

5 Refert Magiſter [a] Salomonem excogitaſſe coniurationes, quibus ægritudines ſolerent mitigari, & alias quoque quibus dæmones eiicerentur, & alias quibus obſtricti non redirent, & characteres qui inſcribebantur gemmis, quæ poſitæ in naribus arreptitij cum radice Salomoni monſtrata, ſtatim à dæmonibus liberabant.

a in hiſtoria 3. Reg. 4. c.

6 Cauendum autem eſt, ne nomen Dei in vanum accipiatur; neque enim inſontem, id eſt innocentem, habebit Domiuus eum, qui aſſumpſerit nomen Dei fruſtra [b].

b Exod. c. 20. & ca. neceſſe 22. q. 4.

Si tamen res in dubio ſit, in meliorem partem erit explicanda: & ſi boni ſunt fines, bona opera ſunt iudicanda quandiu de contrario non liquet,

A & intentio etiam præpollet & indicat actum.

7 Diuus Thomas 2. 2. q. 93. incantationis licitæ conditioné eſſe ait Primùm vt verba nõ contineãt inuocationem dæmonis expreſſam vel tacitam.

Item videndum 2. ne contineant nomina incognita; quia ſuſpecta de ſuperſtitione ea ſunt.

3. Ne materia verborum aliquid falſitatis contineat, vt dicere, beata virgo Iordanem tranſiuit, Stephanus ei obuiauit, aut ſimilia.

4. Ne vana ibi ſint, vt characteres, excepto ſigno crucis.

5. Ne ſpes ponatur in modo ſcribendi & legendi ligatum.

6. Vt in verbis, tantùm reſpectus habeatur ad virtutem diuinam à qua ſperatur effectus, & ad ſacras reliquias ſecundariò, vt a Deo principaliter.

7. Vt committatur effectus voluntati diuinæ; de quo & D. Thomas in 1. ſecundæ, in materia de
B gratia, diſtinct. 15. Adde 8 ne ad oſtẽtationem, ſed ex neceſſitate & vtilitate fiant. non enim myſteriis fidei & miraculis, ad modum hiſtrionum vtendum eſt: ſed ad laudem & gloriam nominis Dei, & vtilitatem publicam maximè, & interdum priuatam. qui enim faciunt aliter, ſæpe Dei iuſto iudicio reprobantur & intereunt, vt incantatores ſerpentium, qui ſæpe ab his interimuntur. abuſus diuinorum in malis, prouocat iram Dei in eos qui abutuntur, non minùs quàm in Baltaſarem vindicta fuit manifeſta, quòd vaſis ſacris in conuiuio profano abuti voluit [c], & ſpiritus maligni irruerunt in exorcizantes in nomine Pauli [d].

c Daniel c. 5.
d Actor. c. 19.

Item & Elias iuſſit ignẽ de cœlo deſcendere & deuorare legatos qui eum vocabant in auxilium, dicentes, homo Dei rex præcepit vt deſcẽdas [e]. Et Dominus adductus Herodi qui ſperabat ſignum aliquod ab eo fieri, volens illo abuti tanquam hi-
C ſtrione, nihil ei reſpondit etiam interrogatus [f].

e 4. Reg. c. 1.
f D. Lucæ ca. 23. verſ. 8. & 9.

8 Effiencissimi ſunt exorciſmi qui à perſonis quę habent ab eccleſia poteſtatem fiunt, ordine accepto: & maximè ſi ſe ad ipſum diſponãt, ſi cõfiteantur peccata ſua, ſi reuerẽter exequantur, & orationes & exorciſmos aliáq; ſolẽnia eccleſiæ adhibeãt quæ ad hanc rem ſapiẽter & ordinatè conſtituta ſunt, & relata cũ cautionibus per fratrẽ Hieronymum Mengũ, ordinis minorũ, in li. dicto flagellum dæmonum, ſeu exorciſmi efficaciſſimi & remedia probatiſſima ad malignos ſpiritus expellẽdos, eorumq; facturas & maleficia effugãda, extat pro energumenis ſen à dæmone obſeſſis exorciſmus & oratio apoſtolorũ, apud Clementẽ Roma li. 8. cõſtitutio apoſtolicæ c. 8. Et iſti propriè exorciſare maleficia poſſunt, qui habẽt authoritatẽ & ordinem eccleſiaſticũ. Poſſunt nihilominus & aliæ bonæ & deuotæ perſonæ laicorum, vt ait D. Thomas in 4.
D ſententia. diſt. 23. itẽ & mulieres adhibitis orationibus eccleſiæ, euangeliorum, oratione Dominica, ſalutatione angelica, ſymbolo fidei & ſimilib. vt docet Sprenger li. mallei. mallef. parte 2. q. 2. c. 6.

8 Aduerſus omnia maleficia diuina maaima ope & benedictione, quædam generaliter proponuntur, vt aqua benedicta aſperſa in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis, & cum oratione dominica ad ſaluationem hominum & iumentorum, quia vim eam in benedictione accepit.

Cereum benedictum incendere in loco.

Herbas conſecratas adiungere in fumigatione loci occultè.

Sal benedictum accipere in ore.

Miſſam audire & euangelium, in principio erat verbum.

Plurimùm & ſunt præſeruatiua locorũ, hominũ

& iumcutorum verba tituli triũphalis ſaluatoris noſtri:dũ ſcilicet per quatuor partes loci in modũ crucis inſcribuntur.

	Nazarenus	
Vel etiã iungendo nomẽ virginis Mariæ aut euangeliſtarum,aut verba diui Ioannis, *Verbum caro factũ eſt.*	IESVS †	rex
	Iudæorum.	

9 Angeli etiã ſancti cooperãtur ad defenſionẽ, excitant ad bonũ,interiùs ad bona nos mouent, quorũ monita acceptare nobis liberũ eſt: vt mali Angeli ad mala nos alliciunt permittente Deo.

Sunt & Angeli exteriùs motores orbiũ, virtutes cœlorum dicti,qui & per voluntatẽ Dei nos poſſunt influctiis bonis donare,&à malis præſeruare.

Sunt & proprij Angeli cuſtodes.

Quemadmodum enim ſunt Angeli mali, qui incendunt ad libidinem:ſunt etiam boni qui defendunt, & qui Dei voluntate conferunt caſtitatem,vt legimus de ſancto Equitio ab Angelo Dei ad eius preces caſtitatem petente,in ſomniis eu- B nuchato apud Greg.li.dialogorũ. Idipſum dicitur & de Elia abbate apud Heraclidem in lib. qui paradiſus dicitur,de ſancto Sereno, necnon & apud Caſſianum in collationibus patrum, collatione Sereni abbatis prima.

10 Pelluntur & dæmones incubi, & ſuccubi per confeſſionem obſeſſorum, per ſacramenta, Angelicam ſalutationem,per verbum benedicite loci mutatione,excommunicatione eccleſiaſtica, exorciſmis eccleſiaſticis,vt percurrit Sprenger in malleo maleficarum parte 2.q.2.c.1.& 2. c. ſi per ſortiarias 33.q.8.

11 Morbus non exorciſatur, ſed ipſe homo morbo affectus,& maleficiatus,ſicut in puero non exorcizatur infectio fomitis, ſed puer infectus. Item ſicut puer priùs exorcizatur, & poſt diabolus adiuratur vt recedat,ita maleficiatus priùs exorcizatur.& poſtea diabolo & eius facturæ im- C peratur vt recedat.forma exorciſandi perſonas ponitur apud eundem Sprengerum parte 2.q.2.c.6.

12 Suſpenſio etiam fit euangelij ſecundum Ioannem, *In principio erat verbum*, & alligatur ad collum infirmi ſcriptum.

13 Norunt magi fidem Chriſtianam, & Chriſtianos pios,& in Deum ſperantes,verè illis valde aduerſari,quod vel exemplum relatũ à Nicephoro Calixto [a],confirmauit. Licinius quippe Valerianus ſucceſſor Galli in imperio, primis quidem temporib. fuit pius in Chriſtianos,quos & maximo fauore in ſua curia proſequebatur.Sed magorum poſtea Ægyptiorum princeps impoſturas & præſtigias docens magicas,ei perſuaſit vt non ſolùm ſanctos viros domo eiiceret & quàm longiſſimè repelleret,ſed ferro quoque tolleret, vt qui eorum artibus incantationibúſque illorum obſtarent & reſiſterent,quod & fecit & cœpit grauiter Chriſtianos perſequi.

[a] Lib. 6.hiſt.c. 10.

Sic Iulianus imperator, primùm pietatẽ Chri- D ſtianam ſequutus,ariolorum conſuetudine abiecit,vt idem Nicephorus ait [b].

Et Cyprianus [c], *Aduerſarius*,inquit, *vetus eſt hoſtis,cum quo prælium gerimus,ſex millia annorum plenè complentur,ex quo hominem diabolus impugnat, ſed ſi quis dominica præcepta cuſtodiens, & firmiter Chriſto adhærens contra eum ſteterit, vincatur neceſſe eſt, quia Chriſtus quem confitetur inuictus eſt.*

[b] Lib. 12. c. 1.
[c] Lib. in proœmio li. de exhortatione ad martyrium.

Tatianus etiam Aſſyrius [d], *Aliquando videntur dæmones etiam ab iſtis qui animo reguntur non ſpiritu: cum ipſi ſponte conſpectui ſe offerunt,vt aliquid eſſe exiſtimentur,vel vt noceant hominibus,vt pote inimici amicitiam ſimulantes,ex ingenij malignitate,vel vt ſui ſimilibus conferendi in ſe cultûs occaſionem præbeant: & cum*

[d] Oratione cõtra gentes.

A *ſi poſſent & cœlum ipſum cum reliquis omnib. à Deo conditis,detraherent & ſubuerterent:nunc cum id efficere nequeunt,inferiorẽ ſaltem & ſibi ſimilẽ materiã impugnant. Hos vincere ſi vis velut,materiam repudies, armatus cum thorace cœleſtis ſpiritus,quicquid ſuum eſt ſeruare poterit.*

14 Collegi aliquando,aliquot remedia ſeu verborũ cantationes,in quibus nihil mali mihi, quod animaduertere potuerim)vel illis à quibus exſcripſi,vel audiui,ineſſe viſum eſt,quæ referre ea lege non pigebit,vt ſiquis putet ea conducere; in virtute Domini noſtri IESV CHRISTI ſine ſuperſtitione vtatur,abſque ambitione, & cum fide, ſalute & conſeruatione rerum,& perſonarum,& ad deſtructionem operum dæmonis quæ eſt meritoria.

Ad vulnera curanda Germanicè.

Chriſtus vuard geborn,Chriſtus vuard verlorn
Chriſtus vuard gefunden,der geſenet die ſe uunden.
In namen deſz vuatters, &c.

B Latinè Chriſtus eſt natus,Chriſtus eſt perditus, Chriſtus eſt inuentus, & ille benedicat hoc vulnus in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Quæ excantatio fuit aliquando dicta à quodam fratre Vuernobo Auguſtinenſi ſuperſtitioſa & improbanda inter prædicandum;ſuum tamen errorem poſtea reuocauit in aula epiſcopi Spirenſis, anno 1405.ſexta Februarij.Sunt & plures qui hac benedictione vſi ſe iuuatos dixerunt,vt refert fœlix Malleolus in 1.tractatu de exorciſmis, vbi & duos ſequentes exorciſmos ponit & probat.

Benedictio vel exorciſmus ad vaccam in gutture quadam paſſione contritam ex Malleolo.

15 *Ob das ſey daſz. Mariagd,oder Iung frauw.E in Rind* IESVM *gebahr ſe tonnt dieſem Thier das blut ab in Namen deſz vatters,*&c.

id eſt,

Si(pro quia)ſancta Maria peperit Chriſtum re- C vera,liberetur in fide eius hoc animal hac paſſione,in nomine patris,&c.

Contra peſtilentiam.

16 Portatum hoc nomen valere ſcriptum teſtatur idem Malleolus *ananſapta*.vel aliis *ananſob*: quod ſi legas inuersè erit Germanicè *Beſenana* quod dicitur *abigens malum*.

Contra ſerpẽtes,colubros,aſpides,viperas,natrices,nepes,ſtelliones, dipſas, angues, cæculos, lacertas,buffones,exuuias,aut quorumcumque vermium venenoſorum genera, ſi his habitatio domus ruralis occupata vel contaminata fuerit.ſic excantatio ſequens prodeſt vt expertum ſæpe tradit fœlix Malleolus 2. tractatu de exorciſmis circa finem,ſi ruſticus vel alius bona fide ſic dicat.

Ich beſchvvere euch VVurm bey dem Allmachtigen Gott, daß euch dieſe Statt oder hauſz als vnmahr ſeye, als vnmahr Gott iſt der Mann, der ein falſch Vrtheil ſprich, vnd ein rechtes tan,im Namen deſz vuatters&c.

D id eſt,

Ego adiuro vos vermes(ſeu ſerpentes,vel ſtelliones &c.)per omnipotentem Deum, vt ille locus ſit vobis tam deteſtabilis,prout Deo eſt vir ille qui falſam ſententiam tulit & iuſtam nouit, in nomine patris &c.

Et verba, inquit Malleolus ſimiliter, mutatis mutandis dicta proficiunt,dummodo equum aut mulam ſeu alia animalia, lumbrici & vermes in viſceribus corrodunt prout fide digni nobis patenter retulerunt & experienter probauerunt.

Ad eadem ex eodem Malleolo.

18 Vbi proceſſum contra vermes & alia nocentia animalia expediuit,& ſententiam Malleolus ſubiungit cum aqua benedicta & proceſſione proce-

Digitized by Google

procedendũ ad maledictionẽ animaliũ, & benedictionem aquarum vel camporum, vt ſequitur:

Adiutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Preces noſtras quæſumus clementer exaudi, vt qui iuſtè pro peccatis noſtris hãc vermiũ ſeu muriũ perſequutionẽ patimur, pro tui nominis gloria ab ea miſericorditer liberemur, vt procul a tua potentia expulſi, nulli noceant, & hos campos vel vineas vel aquas in trãquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis ſurgentia & orta, tuæ maieſtati deſeruiant, & noſtræ neceſſitati ſubueniant, per Chriſtum Dominum noſtrum. Amen.

Item ſubiungatur mox alia & ſequens collecta. Omnipotens & ſempiterne Deus omnium remunerator, & peccatorum maximus miſerator, in cuius nomine omne genu flectitur, cœleſtium, B terreſtriũ & infernorũ, tua potẽtia nobis peccatoribus omnipotens concede, vt quod de tua miſericordia confiſi agimus, per tuam gratiam efficacẽ conſequatur effectum, quatenus hos peſtiferos vermes vel mures, per nos ſeruos tuos maledicẽdos, maledicas: ſegregãdos ſegreges: exterminãdos, extermines: vt per tuam clementiam ab hac peſte liberati, gratiarum actiones maieſtati tuæ referamus, per Chriſtum Dominũ noſtrum. Item mox ſubiungatur exorciſmus talis, vt ſequitur: Exorcizo vos peſtiferos vermes ſeu mures, per Deũ patrem omnipotẽtem, & IESVM CHRISTVM filium eius, & ſpiritũ ſanctum ab vtroq; procedẽtem, vt confeſtim recedatis ab his aquis, campis, ſeu vineis &c. Nec ampliùs in eis habitetis, ſed ad ea loca tranſeatis, in quibus nemini nocere poſſitis, pro parte omnipotentis Dei & totius curiæ C cæleſtis & eccleſiæ ſanctæ Dei vos maledicens: quod quocũq; ieritis ſeriò maledicti, deficiẽtes de die in diẽ vos ipſos & decreſcẽtes, quatenus reliquię de vobis nullo loco inueniãtur, niſi neceſſarię ad ſalutẽ & vſũ humanũ: quod præſtare dignetur qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos & ſeculum per ignem. Itẽ ſequitur oratio ſuper aquas.

Domine IESV CHRISTE, qui Iordanis flumen benedixiſti, & in eodẽ baptizatus aquas mundaſti & purificaſti, vt elementum ſalubre efficerentur in remiſſionem peccatorum: has aquas quoq; benedicere & ſanctificare & mundare digneris, vt nihil in eis noxium, nil peſtilens vel inficiens, nil corrũpens remaneat, ſed omnia pura & munda in eis efficiantur: quatenus quæ ad vſum humanũ ex eis creata ſunt, cum ſalute noſtra & gloria tua aſſumamus per Chriſtũ Dominũ noſtrum, Amẽ. Et prædicta ad verbũ tranſcripta ex dicto Malleolo. Tractat & hoc ipſũ argumentũ anathematizatio- D nis animaliũ nocentium plurib. rationib. in vtranque partem deductis, Bartholomæus Chaſſaneus lib. conſiliorum conſilio 1. in parte 5. eius conſilij.

De prophetis veris: & de vatibus, & diuinis.

CAP. XXXIII.

TRanſeamus nunc à miraculis ad prophetias, & pauca indicemus quæ religionis cauſam in his habent: & poſtea de abuſu eius in vaticiniis & diuinationibus agemus.

Propheta dicitur, qui futura à ſe priùs intellecta prænunciat: προφήτης, Græcis, videns antiquis dictus[a]. Hoc nomẽ dæmonũ cultores, vt pleraq; alia veræ religionis, ſibi vſurparunt etiã, vt prophetæ Baal & aliorum idolorum dicantur, & Feſtus de verborũ ſignificatione, *Prophetas*, inquit, *in Adra-* A *ſto Iulius nominat antiſtites fanorũ, oraculorũmq; interpretes.* Et aliquando etiã in ſacra pagina, prophetę, non tantum prædicẽtes futura, aut ſacri vates, ſed & interpretes diuinorũ eloquiorũ dici vel modicè in ſacris literis tinctis & verſatis, cõſtat[b]. quanquam etiam & pro iis qui occulta declarant accipiantur iidem & vates, quaſi fates à fando: & diuinus à genitiuo Διὸς nominis Ζεὺς, Iupiter: quaſi à Deo pendens: vt diuinus adiectiuũ quod ad Deũ pertinet dicitur, ſic & ſubſtantiuũ diuinus *κα-ὰ κοινὴν θεόμαντις*, qui ex Deo ſe reſpõdere profitetur. Vt & D. Chryſoſtomus[c] ad illa verba, *Nubibus mandauit ne pluant*, in eam, ſcilicet vineã, imbrem. *Nubes*, inquit, *hoc loco quidam interpretantur prophetas, quippe qui excepta ex supernis pluuia oraculorum, eam quæ ſibi dicitur doctrinam, in populum transfuntunt.* Propheta Dei loquitur quod Deus ponit ei in ore. 3. reg. 22. non præmeditatè, vt & teſtatur Balaam ad Balac[d].

3 Permiſit imò ſæpe voluit & iuſſit Deus verus, multa prædici per idolorum ſacrificulos, & per oracula illorũ, veriſſima, nõ ſecus quam per aſinã Balaam annunciari eius voluit voluntatem[e]. Et per elementa cœli, iræ ſuæ & voluntatis prædictionem, & per monſtra, oſtenta, cometas, & alia huiuſmodi prodigia, quæ non niſi ex Dei permiſſione immitti poſſunt, & ad probationem bonorum, quibus interdixit Deus ne falſos prophetas ſequerentur, ſed necarent[f], quales occidit Elias[g].

4 Sed interest, inter veros & Dei veri proprios prophetas, & ethnicorum vates atque diuinos. Quòd vates gentilium, quiue reſponſa canebant, multa quidem dicebant, eorum autem quæ dicebant, nihil ſciebant: ſed non ita facit ſanctus ſpiritus: ſed permittit vt cor cognoſcat quæ di- C cuntur: vt annotauit D. Chryſoſt[h]. Aliam & conſtituit differentiam Hermas diſcipulus D. Pauli[i]. Inter Spiritũ Dei propheticũ & ſpiritum falſum. Quòd Spiritus Dei, de ſurſum eſt, quietus, humilis, ſine nequitia, & ſine deſiderio vano huius ſeculi, homine omni ſe facit humiliorem, non ſemper omnibus, nec de ſingulis loquitur interrogatus, ſed cùm Deus vult. Spiritus autem terreſtris & fatuus & homo qui eum habet, vult primã cathedram, improbus verbis ſuis, in deliciis, in voluptatib. multis, & mercedẽ accepit diuinationis. Quò pertinet quod dicitur Deut. c. 18. v. pen. & fi. *Quòd ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere verbũ quod Dominus nõ eſt locutus: hoc habebis ſignũ, quod propheta ille (falſus) prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus nõ eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui propheta confinxit, & idcirco nõ timebis eũ.* Ad quæſtum etiam diuinos & falſos prophetas prædicere, docet Micheas c. 3. ibique de vltione eorum, & D de contrario more veterum prophetarum Dei.

5 Prophetia eſt donum Dei[k], quod ſingulari beneficio, plurib. ex antiquis patribus datũ ex ſacra pagina nõ ambigitur, & quibuſdã etiã poſt legẽ Chriſti acceptum & optandũ dicitur[l]. Idque in fauorem horum quos diligit. Quia non facit Dominus verbũ niſi reuelauerit ſecretum ſuũ ad ſeruos ſuos prophetas[m], eligit Deus quos vult, ſiue illorũ etiam quos loqui facit præcedentibus meritis, per quos iubeat verba ſua, vel prædici, vel eloqui, implendo mentem & os illorum. Sicque ait ad Hieremiam[n], *Priuſquam te formarem in vtero noui te: & antequam exires de vulua, ſanctificaui te, & prophetã in gẽtibus dedi te: noli dicere quia puer ego ſum, quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis, & vniuerſa quæcunque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie*

[a] 1. Reg. cap. 9.
[b] vt 1. Corint. c. 14.
[c] in c. 5. Eſaiæ tomo 1.
[d] Num. 24.
[e] Num. 24.
[f] Deut. c. 18. & 13.
[g] 3. reg. 18.
[h] Ad pſal. 44 tom. 2
[i] Lib. 2. qui dicitur Paſtor. c. vel mandato 12.
[k] Ad Rom. ca. 12.
[l] 1. ad Corint. c. 14.
[m] Amos c. 3. v. 7.
[n] c. 1. verſ. 5

eorum quia tecum ſum, & eruam te, dicit Dominus.

6 Neque propheta de ſua ſalute ſecurus eſſe debet, ex eo quòd Dei verbũ recenſeat, cócionetur, prædicet, & proponat: imo maiori peccatô ingratitudinis plectẽdũ ſe nouerit, ſi tantũ ſibi beneficiũ cócesſũ & honorẽ, per bona opera nó comitetur, vt propheta, ille ad Ieroboam à Deo miſſus, à leone necatus fuit Dei permiſſione & voluntate, quòd mandata eius nó ſeruaſſet, & contra præceptũ manducaſſet in loco prohibito [a]. Et Chriſtus [b] penteſtatur ſe nó cogniturus in die iudicij poſtremi, eosqui malè vixerint etiã dicẽtes, *Nónne in nomine tuo prophetauimus &c.* D. etiã Paul. [c] *Si habuero,* inquit, *omnem fidẽ, ita vt montes transferam: ſi omnem ſcientiam, &c. charitatem autẽ non habuero, nihil ſum.*

a 3 Regum, c. 13.
b Matthæi ca. 7.
c 1 ad Corint. c. 13.

Plures à Deo dona gratiæ & fidei acceperont, qui tamen Dominum non ſequebantur & perierunt, vt Iudas [d].

d Marci 9.

Interdum & Dei gratia datur alicui ad ædificationem & vtilitatem cæterorum, cùm ipſe alienus à Deo ſit, vt prophetauit Balaam à fide & probitate vitæ prorſus alienus [e]. Talis Pharao extitit, verumtamen & Deus ipſi oſtendit futura, Geneſ. 41. Nabuchodonoſor & iniquiſſimus fuit, ſed huic quoque quæ in nouiſſimo futura ſunt, reuelata ſunt [f]. Saul ſpiritu malo correptus, pulſante cytharam Dauide prophetauit, & rurſus dum peruenisſet ad chorum prophetarum, exuit quoq; ſe veſtimentis & cũ illis prophetauit [g]. Caiphas cum eſſet pontifex, tamen impiiſſimus Simoniaca prophetauit, *Expedit vnum hominẽ mori pro populo &c* [h].

e Num. 24.
f Daniel. c. 2.
g 1. Reg. c. 18. & c. 19.
h D. Iohan. euangel. cap. 18. verſ. 14.

7 Per prophetas reſpondebat Deus [i] in viſione apparens, vel per ſomnium locutus ad eos, interdum os ad os loquens, palàm non per ænigmata & figuras, illis Dominum videntibus, cuius generis erant prophetiæ Moyſis [k].

i 1. Reg. 28.
k Num. c. 12.

Hic magnus propheta Moyſes, ſed maior & propheta & Deus filius Dei, ſacerdos & ſacrificiũ, & redẽptor generis humani IESVS CHRISTVS: quem Dominus De' iuſſit audiri & recipi tãquã ſeipsũ [l]. *Prophetã*, inquit, *de gente tua & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit Dominus Deus tuus, ipſum audies &c* [m].

l Deuter. c. 18. verſ. 15.
m Actor ca. 3 verſ. 22 & ca. 7. verſ. 37 O. Iohan euang c. 1 verſ. 45.

8 Pertinet prophetæ munus & prophetiæ explicatio, ad futura præſentia, & præterita ſic Moyſis prophetia eſt narratio de Adamo, déque tẽporib. ante lapſis: vt & prophetia, eius quod eſt occultum inuentio, quam habuit Petrus Actor. cap. 5. dum furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Eſt autem magis propriè prophetia quæ futura prædicit, eáque eſſe obuẽtura poſt multas generationes, vt prophetæ prædixerunt de aduentu Chriſti.

Omnes prophetarũ Dei prophetiæ habuerunt effectus certos tempore definitos in Dei voluntate, ſed non ſemper apertè omnibus manifeſtatos, neque etiam ita clarè vt ab omnibus cócipi poſſẽt: quamuis certa futura propheta habuerit. Ideo complures enunciatæ ſunt prophetiæ, quas oportuit cùm editæ fuerint obtegi, vt nó ipſi etiã libri aboleretur. vt notat D. Chryſ [n]. Mos & hic eſt prophetis crebertimus, vt idem ait [o], vt dicant quæ ventura ſunt, aliis ſubiectis perſonis, & interim vtantur aliorum nominibus pro aliis. Id quod in Canaam factum cernitur. Neque enim videmus illũ fratribus ſeruiuiſſe. Nec verò ob id inefficax fuit aut intercidit patris in illũ maledictio, ſed exitum ſortita eſt in Gabaonitis, qui ex genere Chanaam prognati ſunt: etenim quod in ſerie illius execrationis dicebatur, erat prophetia profeſſa. Rurſum & idẽ in c. 1. Eſaiæ moris fuiſſe prophetis, non illa ſolùm prædicere quæ paſſuri eſſent grauia delinquentes, ſed & quæ digni erãt perpeti: vt ipſo in tẽpore ſupplicij, multã gratiarũ actionem noſſent rependere Deo, quòd nó pro demerito delictorum luant pœnas, ſed multò minores. Itẽ in pſal. 136. ait prophetas ſæpe multa loqui nó tanquã ſua ipſorũ, ſed tanquam aliorum affectiones narrantes & in medium adferentes, vt dũ dicũt, beatus qui allidet paruulus ſuos ad petrã, &c.

n homilia in Pſalmum 117.
o in c. 1. Eſaiæ tomo 1.

Neque etiã futurorum enunciatio accipienda eſt verbo tenus, cùm ea ſit interpres conceptús, vt ait Ariſt li. περὶ ἑρμηνείας, conceptus autẽ rei ſimilitudo ſit: res autẽ quæ futura dicitur nódũ ſit in ſeipſa, ſed inſpicienda ſit vt habet eſſe in cauſis, & nihil cũtingẽtiũ tale in ſe habet, ſecũdũ quod Catharinus Politus tradit [p]. Loquũtur tamẽ prophetæ de nódũ factis, vt de factis, qui mentis oculis videbãt quę poſt multorũ annorũ curricula erãt futura.

p Li. de præſcientia Dei.

Et ita prophetiæ, quæ futura certò erant, prædixerunt: non autẽ futura facta ſunt, eo quòd prædicta erant. Cuius rei perpulchra eſt D. Athanaſij cóſideratio, dũ ait in Sermone de paſſione & cruce. Aliqui, inquit, Iudæus qui Chriſtum crucifixerunt excuſare voluerunt. eo quòd quæ fecerint à prophetis facienda prædicta ſint, & illos feciſſe vt adimplerentur ſcripturæ. Ideóque & cauſam illis tribuunt, cur Iudæi nó crediderint: aufer, inquiũt, ſermonem prophetæ, & omnino futurũ eſt, vt illi credant. Cæterùm maximè huiuſmodi hallucinãtur: nam id pro certo in ſumma haberi debet, prophetas non ſolùm legum eſſe magiſtros, vt quæ præcipiunt fieri debeant. ſed rerum quoque futuros iudices eſſe. Siquidem non ideo quòd dicunt, illud fit: ſed quia illud futurum eſt, ideo ab illis prædicitur. Nec fieri poteſt vt prophetæ mentiantur, cùm verè videant: ſi enim res ſub conditione & in dubio hæſiſſent, non vtique pronunciaſſent prophetæ, Iudæi ergo ſua voluntate inducti ſunt, vt ea facerent: neque ſancti per ſua verba neceſſitatem addunt negotiis vt cogantur ita fieri, ſed cùm præuideant ſtudia eorum voluntatéſq; qui talia acturi ſunt, rem vt eſt futura, denunciant. Neque, vt aiunt, qui reſtagantur, tolle prophetiæ verba & futurum eſt vt omnes Iudæi credant, ita quoque ego dixero, ſed in cõtrarium, aufer acta Iudæorũ, & prorſus nihil prædicet Iſaias. Sicuti oculus non poteſt videre ſine re oppoſita, ita nec propheta quin facta præuideat: vt Chriſtus verè proſpexit quæ in eius paſſione verè facturi erant ei, item & prophetæ. Hoc ipſum pluribus explicat D. Auguſtinus ſermone 101. de tempore & ſermone 3. dominicæ paſſionis. Atq; Hieremias per totos threnos, Iudæorum exprimit contumaciam, & pœnas illis obuenturas ob Chriſtum crucifixum, & pſalmus 68. & 108.

9. Antiquiſſimum hoc donum Dei prophetiæ, quod hominibus datum eſt, vt nullum fuerit ab Adamo ſeculum, quod non habuerit prophetam vel plures, cum ſacrificio & miniſtro: ſic Adam ipſe primus homo & propheta [q], *Hoc eſt os de oſſibus meis*, &c.

Prophetauit & poſtea Lamech [r].
Henoch [s].
Noe [t].
Abraham [v].
Iſaac [x].
Ioſeph [y].
Iacob pater eius [z].

Circa illa tempora, & Vates & Prophetæ feruntur etiam inter gentiles Balaam, & pater eius Iob, Eliphas Themanites, Baldad Suites, Sophar Naamathi

q Gen 2 ca. v. 23. prophet.
r Geneſ. 4 v. 23.
s Iudæ epiſt. c. vni. verſ. 14.
t Geneſ. 6 & 7. & 9.
v Geneſ. c 15. & 20
x Geneſ. c. 27.
y Geneſ c. 40. & 41.
z Geneſ. 49.

A Naamathites, Elihu, Berachael Buzites, vt ſcribit liber Seder gnolam[a]. Gregorius tamen Nyſſenus, libro de Trinitate, & Baſilius epiſtola ad Euſtathium medicum, ex hoc catalogo excludunt Balaam, nam vatem fuiſſe Satanæ, non Dei exiſtimant, quare & Deum & Dominum quem conſuluiſſe dicitur[b], diabolum interpretantur qui homonymè ſit appellatur.

a ca. 21.
b Num. 22. 23. 24.

10 Dicunt autē iidē authores, poſt datā legem à Deo per Moſem, ſpiritum Propheticum diſiiſſe afflare gentes, quod tamen non cōceditur, cum & poſtea Sibillæ Ethnicæ de Chriſto prophetarint.

Fuit & magnus Propheta Moyſes tēpore legis. De quod refertur in libro Hebræorum maiemonim 1. c. 7. & apud Epiphanium[c], quòd ex quo munus Prophetę ſuſcepit, vxoris notitia abſtinuit, vt puriùs tam ſanctæ functioni vacaret.

c Hæreſi 78.

Huius & tempore prophetarunt in deſerto ſeptuaginta viri, ex quo ſuper eos deſcendit Spiritus B Domini[d], & nominantur inter illos Eldad & Medad, qui prophetabant in caſtris.

d Num. 11. ver. 25.

Propheta Moyſi Aaron[e].

e Exod ca. 7.

Feruntur & Prophetiſſę eorum temporum & ſequentium ab Hebræis in libro Seder gnolam ca. 20. & 21. Sara vxor Abrahæ.

Maria ſoror Moyſis.

Debora[f].

Anna, mater Samuelis Olda[g].

f Iudic. 4.
g 2 paral. c. 14.

Fuerūt iſtæ, vt & aliæ, aliiq; ad Prophetię donū extra ordinē vocati, prout licet Deo Sāctū Spiritū in illis ſuſcitare, vel immittere, vt & Amos è pecudū paſtu ſuſtulit Deus[h], & Eliſeū ex agricultura[i].

h Amos 7.
i 3 Regum 19.

11 Fuerunt & collegia Prophetarum ordinariorum à Samuelis tempore, quem Hebræi propheticorum collegiorū fundatorem faciunt: vt & D. C Petrus[k] à Samuele Prophetas nempe ordinarios deducit. Erant enim homines huic profeſſioni expreſsè ſe deuouentes, vt precibus, contemplationi, ſcripturarum interpretationi, prædicationi, ſtudio cōmodiùs vacarent. ex quib. Deus aliquos interdū ſuſcitabat, qui rerum prædicendarum apud reges, populos & alios fungerentur: vocabātur, & parum Prophetæ & filij Prophetarū, qui apud Prophetas habitabāt, vt notauit D. Chry. in procœmio in Pſal. tom. 1. fuerūntq; in repub. Hebræa aliquādo reges ſacerdotes, & Prophetæ ſimul, vt habetur in Chronico Hebræorū, Seder gnolā Zutha.

k Actorū c. 3.

Sic ſub Dauid Sacerdos Abiathar, Prophetæ, Nathand, Gad.

Sub Salomone rege, ſacerdos Sadoc, & Prophetæ Ionatas, Iddo, Achias, Silonites.

Sub Roboamo rege, ſacerdos Acbinna: Prophetæ Sammaia Iddo.

Sub Abia reg. ſacer. Azaria, Propheta Iddo.

D Sub Aza, reg. ſacerdos Ioram & Azarias filius Oded, Prophetæ verò Anani & Iehu filius Anani.

Sub Ioſaphat rege Iohas ſacerdos, Prophetæ verò, Iehu, Abdia, Michea, Iehiel, filius Zachariæ, Eleazar filius Dodiæ.

Sub Ioram reg. ſacerd. Ioarib, Propheta Elias.

Sub Ochozia rege ſacerd. Ioſaphat, Propheta Eliſeus.

Sub Athalia Regina & Ioha rege, ſacerdotes Ioiada, & Pedaia: Propheta Zacharias iuſſu Ioæ necatus.

Sub Amaſia rege ſacerdos Sedechias: Propheta Amos, Amaſiæ regis pater & Eſaiæ Prophetæ.

Sub Ozia rege, ſacerdos: Iohel: Prophetæ Oſeas, Eſaias, Amos.

Sub Ioatham rege, ſacerdos etiam Ioatham dictus: Prophetæ Eſaias, Oſeas, Amos, Ozias, Micheas Moraſtites.

Sub Achaz, Pontifex ſeù ſacerdos Vrias: Prophetæ, Eſaias, Oſeas, Amos, Micheas, Obed.

Sub Ezechia rege, pontif. Neria: Prophetæ Oſeas, Eſaias, Amos, Micheas.

Sub Manaſſe rege, ſacerdos Ozaias: Propheta Iohel, Naum, Abacuc.

Sub Amnnc rege, Sellum ſacerdos, & Propheta ipſe Sellum & Hozai.

Sub Soſia rege, ſacerdos Helchias, Prophetæ Sophonias, Hieremias, & Olda Prophetiſſa.

Sub Iechonia rege, idem ſacerdos, & Hieremias etiam Propheta.

Sub Ioachimu rege, ſacerdos Azarias: Prophetæ Hieremias, Vrias.

Sub Ieconia rege, pontif. Seraias: Propheta Hieremias in tranſmigratione 2.

B Sub Sedechia rege, idem pontifex: Prophetæ verò Ioſadac frater Eſdræ ſcribæ, Hieremias & Ezechiel.

Sub anno 11. Sedechiæ tranſmigratio. 3. quo tempore regnauit Nabuchodonoſor anno mundi 1338. vſque ad 37. annum exilij Iechoniæ.

Poſt Nabuchodonoſor regnauit Euilmerodach in Iſraël, qui eduxit de carcere Iechoniam, mortuus tamen poſt. Salatiel verò eius filius captus imperante Balthaſar tribus annis, cui ſucceſſit filius Zorobabel, dehinc Darius, & poſtea anno 52. ab excidio templi, id eſt anno 70. imperij Babylonici, imperauit Darius Medus, deſiitq; imperiū Chaldæorum: pòſt Cyrus: tunc primus reditus Hebræorum, & aſcendit & Zorobabel Hieroſolymam, & exules cum ipſo anno 1. regni Cyri regis Perſarum: túncque fuit ſummus ſacerdos Ioſue C filius Ioſedech: & Prophetæ, Aggæus, Zacharias, Ezras.

Poſt Cyrum ſuſcepit imperium Aſſuetus, aliis Xerxes, cum eo erat Amao impius inimicus Hebræorum.

12 Secūdus verò reditus Hebræorum in patriā, fuit anno 18 imperij Medorum, anno 70. templi exciſi: quod tempore Ezras ſcriba & alij exules redierunt Hieroſolymam, & ibi Zorobabel mortuus ædificatis muris & ſanctuario, cui ſucceſſit Meſula filius. Quo tempore cœpit imperiū Græcorum. Tunc mortuus Aggæus. Zacharias Malachias, & ceſſauit Prophetia in Iſrael. Anno ab orbe 3404. quod & firmat Ioſephus contra Appionem: fuerunt, & his paulò ante temporibus, Daniel & alij diſperſi: defeciſſe etiam Prophetiam tempore Oziæ in Iſrael: tamen poſtea reſtitutam innuunt ſacri vates ſequēte cauſa. Cùm rex Ozias voluiſſet ſibi officium ſacerdotis vſurpare, atque D in templi adyta eius gratia ingredi, à ſacerdote ſummo repulſam paſſus non quieuit, ſed in adytum irrupit, quo facto Deus iratus lepram in fronte miſit[l], & ex eo fuit non ſolùm ſacerdotio ſpoliatus, ſed etiam regno, tanquam leproſus ab aliis ſeparatus. Atque populus quòd illatā ſacerdotio vim & iniuriam non vindicaſſet, pœnam ſenſit, priuatúſque reſpōſis Domini & Prophetis, donec Ozias mortuos fuiſſet, vnde Eſaias notanter ſuæ Prophetiæ tempus exprimens, ſignat mortem Oziæ dicens, c. 6. *factum eſt autem anno quo mortuus eſt Ozias, vidi Dominum*, &c. vt D. Chryſoſt. obſeruauit, explicans illud c 6. tomo 1. homilia 4. de verbis illis, *vidi Dominum*.

l 4. reg c. 15 & 2 paralipomenon c. 26.

13 Poſt aduentum Filij Dei, quemadmodum alia dona humano generi diuina conceſſa ſunt, ſic & ſpiritus Prophetiæ, & Dominus noſter

IESVS

IESVS CHRISTVS in eccleſia quoſdam poſuit Apo- A
ſuit Apoſtolos,quoſdam Prophetas,quoſdam do-
ctores,&c [a].& quidam fuerunt etiam Apoſtoli &
Prophetæ,vt D.Iohannes euangeliſta, qui myſte-
ria plura in Apocalpſi reliquit, ſicut & alij:narra-
tur Actorum c.21.verſ.9.quòd Philippo Euange-
liſtæ erant quatuor virgines filiæ prophetantes,&
verſ.10.quòd erat vir in Iudæa Propheta nomine
Agabus,qui prædixit captum iri D.Paulum.

a Ad Epheſ. c. 4.verſ.11.c. eſt ex initio 12. & cap.ſicut in vno corpore 14. de hæreſi. lib.5.decr.ti.7.

Iohannes Ægyptius monachus,prophetiæ do-
num,& rerum quæ multis ignotiſſimæ ſunt agni-
tionem , adeò accepit , vt futuras res perinde ac
præſentes,non minus quàm priſci vates cerneret,
apud Niceph. Calixtum [b].

b Lib. 10.41. hiſtoriæ c.4.

Refert & idem [c] ſub Iuſtino Cæſare, Zoziman
quendam ex maritima Phœnicia oriundum , Si-
dam patriā ſortitū , apud quendā Archeſilaum in
Cæſarea præcipua ciuitate Paleſtinę, diuturno ie- B
iunio aliiſque ſtudiis, quib.Deū delectari par eſt,
nō ſolùm ad ſummū indolentiæ ſtatum perueniſ-
ſe ,verùm etiā donū id vt futura veluti præſentia
videret à Deo conſequutum:eúmque , cùm cladē
Antiochia ex terræ motu acceptura eſſet prolixè
illachrymantē,éxque intimo animo ingemiſcen-
tē ſumpto aliūde in magnus ignis catillo circum-
quaque,obambulando locū omnē ſuffitu imple-
uiſſe,demū humi prouolutū,precibus Dei opē im-
ploraſſe:& superuenienti Archelao, & quare id fa-
ceret interroganti,exeidiū Antiochiæ fieri dixiſſe,
quod hora annotata verum fuiſſe cognitum eſt.

c Lib. 17 hiſtoriæ c.4.

Refert Sozomenus [d], Athanaſio per ciuitatem
ambulanti , contigiſſe corniculā auolātem clami-
tare , quo facto multitudo paganorū velut mago,
arrogantes petebant ab eo , quid cornicula illa
ſignificaret. Illā autem ferri ſilentio dixiſſe ſubri- C
dentē, cras Latina lingua dies ventura ſignifica-
tur.Hoc ergo clamans triſtē vobis ſignificat diem
per imperatoris Romani iuſſionem , & ita conti-
giſſe , vt Athanaſij ſermo licet deriſus venerit ad
effectū.Altera nāque die principis literæ venerūt
ad iudices, iubentes vt pagani ſua non permitte-
rentur ingredi templa , neque ſolennes feſtiuita-
tes ſuperſtitionéſve celebrarent : & tunc eorum
feſtiuitas venerabilis, generaliſque deſtructa eſt.

d Lib. 6.hiſtoriæ tripertitæ ca.7.

14 Deus optimus maximus aliquando permiſit
inter gentiles & abhorrentes à lege Dei eiúſque
vera cognitione,vates vera quædam prædicere &
præſcire aliquando etiā dæmon Deū,ſimulās, fal-
ſa & ſpiritus mendacij poſuit in viſionibus, ſom-
niis & locutionib. pſeudoprophetarū,permitten-
te Deo,ad decipiendos eos qui Dei ſpē, potentiā,
& cognitionem abiecerant, vt aliquando decepti
reſipiſcerēt. Sic enim bonitas Dei erga genus hu
manū ſe habet, & amor creatoris erga ſuā creatu- D
rā,vt velit eā ſaluam eſſe,& ad agnitionē veritatis
peruenire:vt facit oriri ſolem ſuæ miſericordiæ ſu
per bonos & malos,& prædici volt mala, vt ho-
mines fugiāt à facie arcus, & fiāt meliores,vel vt
Deū agnoſcāt mirabilium rerū ſolum authorū, &
rerū futurarum ſolum verè præſcium: ſic enim
dictum Eſaiæ cap. 41.verſ.23.*annunciate quæ ven-
tura ſunt in futurum,& ſciemus quòd dij eſtis vos*, &c.

Sicuti enim prodigia proferri gentib.permiſit
& voluit,ad euitanda mala:ſic & per ſpiritū ſuum
etiam inter gentiles declarauit mala aduentura
& futura vt ſibi proſpicerent homines, ne vt ſine
admonitione ſe intereeptos calumniarentur.

15 Oenones Cebrenis filia, vxor prima Alexan-
dri filij Priami , Alexandro prædixit ferè eum ra-
pturum Helenam ex Europa , & bellū ſuæ patriæ
indicturum, quodque ipſe in bello ſauciandus eſ-
ſet à nemine ſanandus , aliáq; ſæpe à numine cor-
repta futura denunciabat, vt refert Parthenius in
Eroticis ca.4.ex Nicandro libro de poetis,ex Ce-
phalone Gergitio in Troicis.

16 Cùm etiam idem Alexander qui rapuit He-
lenam,in Græciam tranſire decreuiſſet,Hellenius
vaticinari cœpit, Graios venturos , Ilium euerſu-
ros,parentes & fratres hoſtium manu interituros,
ſi Alexander vxorem ſibi ex Græcia adduxiſſet:
idipſum & cecinit Caſſandra, vt refert vtrunque
Dares Phrygius libro de exeidio Troiæ.

Hæc Caſſandra quoque,filia Priami,capta,Aga-
memnoni tradita,multa in Agamemnonē pronū-
ciauit,& vniuerſo exercitui profectionem ad ſuos
incōmodā exitialémq; Deo repleta , vt ait Dictys
Cretenſis [e]. Calchas etiam in exercitu Græcorū,
vates futurorum eximius , vt idem Dictys ait li-
bro 2. De quibus vide Homerum & Virgilium.

e Lib. 5. & 6. de bello Troiano.

17. Amphiaraus & Martius,quondam vates in-
cliti Ammian.Macell.libro 14.hiſtor.

18 Tempore legis Moſis , vt Satan legem Dei
vehementius obſcuraret,vt ait Tatianus oratione
contra gentes , Telmiſci excoluerunt diuinatio-
nem ex inſomniis : Cares , ex aſtris : Phryges, &
Iſauri,ex volatu auium:Perſæ ex Magia.

19 De falſitate quoque poematis Homeri,quód-
que cæcus futurus eſſet,& deos ficturus eſſet pu-
gnātes,prædixit Sibylla l.5.oraculorum verſ.122.

20 Refert Aimonius in hiſtoria in primo,Baſi-
nam vxorem regis priùs Thuringorum , quæ po-
ſtea adhæſit relicto primo marito, Childerico re-
gi Galliarum, arte vaticinandi valuiſſe , & prima
nocte nuptiarum cum Childerico initarum, eum
rogaſſe abſtinere à concubitu , & ter nocte extra
palatij feneſtras annotare viſa:eum autem vidiſſe
primùm vnicornes, leones, leopardos, deinde ſe-
cūda vice vrſos & lupos rapaces:tertia canes,vul-
peculas , & alia ſimilia minuta animanta ſe mu-
tuò lacerantia. Quæ ipſa explicauit eſſe indicia
trium generationum, ex illo oriendarum & natu-
tarum earum.primam fore generoſam monocor-
nium & leonum inſtar.Secundam,rapacem inſtar
luporum & vrſorum. Tertiam autem fraudibus
ſeditionibúſque refertam : quæ ſe mutuò morde-
ret,inſtar canum , & aliarum beſtiarum quæ ap-
paruerant : quæ contigiſſe in trina ſucceſsionis
regiæ mutatione plures obſeruarunt.

21 Longius Proculus , publicè prædixit in Ger-
mania Domitiani diem quo exceſſit è vita : hac
cauſa Romam miſſus,damnatus capite.tamē exe-
cutione remorata, Domitianus eo interiit die , &
abſolutus à Nerua imperij ſucceſſore quadragin-
ta ſeſtertia dono accepit. Apollonius etiam Tya-
neus, quo tempore à Stephano liberto Domitia-
nus occidebatur,cùm per excelſum ſaxum, atque
editum aſcendiſſet,conuocata magna populi tur-
ba,ſiue is Epheſi eſſet ſibi alibi dixit,rectè Stepha-
ne,euge Stephane,percute homicidam : percuſſi-
ſti,vulneraſti,occidiſti [f].

f Xiphilinus ex Dione in Domitiano.

22 Quidam etiam vates in Africa , prædixit
Marcinum præfectum prætorio Antonini Cara-
callæ,& filium eius Diadumenum futuros impe-
ratores , quod accidit. Item Serapio quidam in
Ægypto,palam paucis ante necem Antonini die-
bus dixerat ipſum breui tempore victurum,eique
Macrinum ſucceſſurum [g].

g Xiphilinus ex Dione in Antonino Caracalla.

23 Cùm Iulianus etiā nouè receptos in con-
ſortium imperij à Conſtantio a. Viennā ingreſſus
eſſet ciuitatem , & ciues de eius aduentu concla-
mantes lætarentur:tunc anus quædam orba lumi-
nibus,cùm percunctādo quiſnam eſſet ingreſſus,

Iulianũ eſſe Cæſarẽ comperiſſet, exclamauit, hunc deorũ templa reparaturũ. Ammianus Marcellinus li. 15. quod & contigit, qoia is fuit apoſtata à fide.

24 Agilulphus dux Taurineoſis ciuitatis & Lãgobardorũ, tempore quo Aotharis rex 12. Langobardorũ Theodelindam filiam Garibaldi Baioariç regis (quæ oũc Bauaria) vxorem io Sardis ad fines Veronæ ad Idus Maias duceret, habebat quendam de ſuis aruſpicinæ peritum, qui per artẽ diabolicã intelligebat quid futurum ictus fulminum portenderent. Et eũ tuoe turbato aëre lignũ quoddã in ſeptis regiis ſitum eum magno tonitruorum fragore fulminis vi ictũ eſſet, is eſt interpretatus Agilulpho futurum, vt ipſe pauló pòſt oouẽ ſponſam regis ſibi in vxorem duceret, quod contigit [a].

a Paulus Diaconus lib. 3. de origine & geſtis Langobardorum c. 14.

25 Refertur etiam à Nicephoro Calixto [b] & à Socrate [c] prædictio quædam de ſucceſſore Valentis imperatoris, quæ quamuis ſortita fuerit effectum, tamen propter ſui ambigoitatem arte dæmonis pluribus exitio fuit. Siquidem qui Græcam ſuperſtitionem & philoſophiam ſequebantur, natalibus præclari necati ſunt à Valente Cæſare orieotis, propter oraculum quod ipſi exegerant incantationibus. Quis Valenri ſucceſſurus eſſet poſt mortẽ. Quod fuit huiuſmodi, ex tripode ex lauro facto, verbiſque peractis & euocationibus quibuſdam, vt fieri io talibus mos erat, peractis, quod volebant effecere, vt ſcilicet literarum machinis quibuſdã tripodis & oraculi, eas ordinantibus, collectione, imperatoris nomẽ appareret (fuit autẽ literarũ ordo, inquit, ſcholiaſtes Nicephori ΘΕΟΔ vel Theod.) inhiantes ad Theodorũ quendã Valeotis aulicũ, ſoperſtitione quidẽ Græcum, doctrina Philoſophum. Quod reſciens Valens vnà cũ Theodoro capite mulctato, oraculi opifices vnà cre̱ari fecit, & pariter per omne imperiũ in ſimiles philoſophos eſt animadoerſũ, nec in eos tantùm, verũ & in eos qui eorũ veſtitu vterẽtur, neq; Valens alicui pepercit qui Theodorici cognomine vocaretur, aut alicui cuius nomẽ per Theo, initiaretur: itaq; Theodoti, Theognoſti, Theodoſij, Theoduli necati sũt. addit autẽ & Nicephorus [d] ſucceſſiſſe tandem Valenti mortuo Theodoſiũ conſortem imperij à Gratiano lectum poſtquam victor in Thracio Barbarorum fuit.

b Lib. 11. c. 45.

c Lib. 7. hiſtoriæ tripartitæ c. 35.

d Lib. 12. c. 1.

26 Plato in Phædro duas ſpecies dioinationis facit Manian μανίαν & οἰωνιστικήν. Manian, à qua vocem μανικὸν, & interiecta litera T. μαντικὴν fluxiſſe conĳcit, vocat illã ex afflatu dæmoniaco conflatam, cum furore vim vatidicam & diuinatricem. οἰωνιστικὴν verò partem ex legibus aut regulis certis ex ſignis, aut phyſicis aut aliis ſuperſtitione adſumptis texentem prædicta. Aliunde iſtę quàm quæ ex Spiritu ſancto procedit, nempe ex dæmone quæ improbata. Ex ſignis verò cauſiſque naturalibus quædam alia, quæ rectè callentibus Phyſiognomiam & Phyſicam, multa cognita vulgo occulta faciunt, vt ex libris Ariſtotelis de Phyſica, Polemone, Adamanito & aliis conſtat.

27 Erant & apud Germanos, ſacræ vocatæ mulieres, quæ fluuiorũ vortices proſpicientes, fluentorũq; ſonitus ac circũuolutiones, futura cõĳciebant ac prædicabant, vt ait Clemens Alexand [e].

e Lib. 3. ſtromaton.

28 Singulare quod notat Plato in Apologia Socratis, Socratem ita allocutum ciues, vobis qoi me condemnaſtis vaticinor, cùm in eo ſtatu ſum, in quo homines morti proximi vaticinari ſolẽt, &c. vnde colligunt, commune ferè omnibus morituris, ſub mortẽ & vitæ exitum vaticinari & futura præuidere. Quod & Romanos credidiſſe ſcribit Arnobius [f]. Sic, inquit, vẽtura prædixit Agamemnoni Polyniſter: Patroclus, Hectori. Hector, Achilli: Calanus, imperatori Alexandro, vt alij innumeri: forſan quia tunc animus veluti propemodum vinculis corporeis abſolutus, vel ſe expediens, cùm de alia vita cogitat, acutiùs & fortiùs vires ſuas colligit: & ita plura quæ antea ob terreſtrem molem conſiderate non poterat, ſpeculatur, & inter Deum verum coleotes, proximiùs ad Deum accedit, vnde haurit rerum notionem, veluti ſpeculi diuinitatis factus quodammodo particeps. Et dicebat Plato epiſtola 2. validiora eſſe diuinorum hominum præſagia.

f lib. 2. contra gentes.

29 Erat diuinandi prædicendique quoddam genus vaniſſimom antiquis gẽtilibus, Augurium, quod plenum erat ſuperſtitionis: quo probabatur, concederent ne dij vt loquebantur, populo ſalutem poſtulare, quaſi nefas eſſet, priuſquam concederetur eam petere, & dies deſtinabatur ſingulis annis, ad quã diem nullus exercitus ad bellum eſt profectus, nullus in hoſtem aciem eduxit, aut pugnatum eſt, vt ait Dio Caſſius [g]: de iuribus auguris, tractat Cicero 2. de legib. Nullus in ſumma apud Romanos actus ferè fiebat legitimè abſque augurio vel pontificum vel vatum ſeotentia: decẽmqoe iuuenes filiique principum Ethruriã ſingulis annis mittebantur, ad diſcendam eam rerum ſacrarum peritiam, vt ait Valerius Maximus lib. 2. capit. 1. extat lex Romuli apud Diooyſium Halicarnaſſæum explicata à Cicerone in legibus.

g lib. 73 hiſto.

Queque augur iniuſta, nefaſta, vitioſa erunt defixerit, irrita infectáve ſunto. quique non paruerit capitale eſto, qui agent auſpicia, ſeruanto, auguri parento. Plato dicebat in Phædro, ſapieotem inueſtigationem futuri, per auguria. *Fertur*, vt Valerius Maximus ait, *Tarquinius Priſcus cùm auguria & legem de auguriis irrideret, e Manij auguris nouacula qua cotem diſſecuiſſe dicitur, ad eandem ſuperſtitionem reduſſe: religione ſibi iniecta.*

20 Augurum ſacerdotum inſignia erant 1. lituus, id eſt baculus incuruus, quo quatuor partes cœli notabantur. 2 Simpula, qua ſacrificabatur. 3 Galerus. 4 Vas. 5 Malleus. 6 Gladius. 7 Pulli. 8 Veſtimentum proprium, qood lena vel trabea murice tincta erat, à capitis vertice ad talos vſque corpus omne amicieos. Quæ, cùm ſacerdotalem illã dignitatem Antonius, Iulius Cæſar, Pompeius & alij oſtendere volebant, incidi iuſſerant eũ moneta. Fuit collegium augorum ab initio, tres ex tribus tribubus habẽs ordinatos, poſtea qoatuor, poſtea quinque: & poſtea nouem, qui reſpooſa dabant, idque in templo illorum Augurũ, vbi augur capite velato, lituo in manibus ſigno dignitatis exiſtente, augurabatur. Auxit Octauianus Cæſar munerum augurum, dum Valerium Meſſalam augurem fecit, vt author Dion Caſſius [h].

h lib. 49 hiſt. Rom. & de quo de auguriis diximus lib. 34. Syntag ca 3. & quæ tradit Gulielmus du choude religione & ſacerdotis antiquorum.

31 Fuerunt antiquis vatom diuinationes ex oraculis de quibus copioſè diximus, & de fallaciis & prohibitione illorum [i].

i liber 34. ſyntax. c. 5. 6. 7. 8. 9 & lib. de angelis, in ca 14. num 27. & 28. cap. 16 nu 47. & ca. 27. num. 10. parte 3 to. & commentariorum ſyntax. artis mirabilis.

32 Verùm non erit alienom addere, quod ſcribit Dio Caſſius libro hiſtoriæ Roma. in Apollonia Macedoniæ circa Anam fluuium, in loco qui dicitur Nympheum oraculum ignem vomens, qui tameo noo combureret fruges vicinas quæ ibi germinabãt & creſcebãt, editum autem thure accepto, precibus eius rei quã petebãt factis, & iniecto thure in ignem tanquã ſocium precum vt ſecum illas deferret: túmque ſi ratum futurum eſſet votum, è veſtigio fuiſſe correptũ thus ab igne: ſi irritum, minimè, & effugiſſe à flamma, & ita in vtramque partem ignem futura prædixiſſe, morte

nuptiſque

Digitized by Google

nuptiiſque exceptis: de illis enim non licebat cuiquam oraculum conſulere.

33 Fuerunt antiquitùs oracula multa vel ex captione & deceptione ſeu impoſtura dæmonum vel ex dolo & fraudibus ſacrificulorum idolorum edita per vias & meatus abſconditè. Theodoretus etiam [a] oracula antiquorum dæmonum fuiſſe in homines laqueos ait. Hi enim veluti tyranni occupata in orbe dominatione iniuſta, hominibus ita impoſuerunt, cùm pro diis ſe haberi voluerint futura tentando prædicere. Et Plutarchus libro περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, de defectu oraculorum, tradit eos qui darent reſponſa in oraculis, fuiſſe non Deos ſed dæmonas, cùm Deus ab omni paſſione & affectione ſit immunis, vocátque eos dæmonas malignos. Quare & aduentu Chriſti ceſſarunt illorum oracula domiti à Deo, vt & Athanaſius firmat [b].

a Libro 10. de curatione Græcarum affectionum contra infideles.

b Lib. de humanitate verbi.

Treueris in Germania cùm eam ciuitatem inuiſendi cauſa adiiſſem, plura antiquitatis, pietatis, & religionis veræ monumenta mihi demonſtrata, & quantum nunc diſtaret à prima idololatriæ cultura per veſtigia antiquitatis, non ſine animi voluptate cognitum habui, ſtatuáque quædam lapidea vetuſtiſſima Veneris, quæ nunc in angulo cœmiterij omnino deformis cum veteri inſcriptione iacet, quæ olim oracula per miniſterium dæmonis reddere dicebatur. Item & circa portam ciuitatis ad Occidentem ad littus Moſellæ fluuij locus Capitolij maximíque templi, ſedes idolorum, vbi non minùs quàm centum fuerant poſita idola ab omni populo culta, qui ab illis reſponſa accipiebat præſtigiis dæmonum.

34 Vt autem Chriſti fides euertit omnem poteſtatem in Chriſtianos & alios vſurpatam à dæmone, ſic quoque aliunde factum fuit, vt impoſturæ ſacrificulorum qui eo prætextu imponebant hominibus, fuerint detectæ, deiectæ & ſubuerſæ, & Nero ipſe, Apollini iratus, vel quòd ei graue & moleſtum reſpõſum dediſſet, vel alio modo, Cyrræam regionem ei abſtulit, eámque dedit militibus, & locum vnde oracula petebantur deleuit, hominibus ad os ipſum ex quo ſpiritus emittebantur, interfectis: vt ſcribit Xiphilinus ex Dione Caſſio in Nerone. Detexit enim reſponſa oraculorum paganorum, ad decipiendos auditores ab aſtutis & cautis hominibus, vel ad lucrum vel ad gratiam, vel ad odium concipi, & vt plerunque ambiguè ad vtramuis partem & vtrumlibet euentum fuiſſe compoſita acutè, vt dixit Euſebius Pamphil [c].

c Li. 4. de præparatio. euangelica c. 1.

d Lib. 12. c. 26.

35 Deprehenſum eſt, vt narrat Nicephor. Calix [d]. cùm euerteretur templum Serapidis Alexandriæ, ſimulachra omnia inuenta, ſiue ærea, ſiue lignea, caua & elaborata, vt caua pars & terga templorum parietibus adaptarentur occultis quibuſdam meatibus in muro relictis, quà deinde per alia quædam arcana adyta in ſimulachrorum caua impoſtores ſubibant, & inde quæ eis viſa fuiſſent, reſponſa dabant.

A Non prætermittam cenſuram de vatibus & diuinis, eorúmve artibus, quam Euripides in Helena [e], non minùs ſapienter quàm Chriſtiane protulit, ſi pluralem deorum, in ſingularem numerum conuertas.

e Act. 2. verſ. 739.

—— ἀλλά τοι τὰ μάντεων
Ἐσεῖδον ὡς φαῦλ' ἐστὶ, καὶ ψευδῶν πλέα.
Οὐδ' ἦν ἄρ' ὑγιὲς, οὐδὲν ἐμπύρου φλογὸς,
Οὔτε πτερωτῶν φθέγματ'. εὔηθες δέ τοι
Τὸ καὶ δοκεῖν ὄρνιθας ὠφελεῖν βροτούς.

& poſtea,

Εἴποις ἂν οὕνεχ' ὁ θεὸς οὐκ ἐβούλετο:
Τί δῆτα μαντευόμεθα; τοῖς θεοῖσι χρὴ
Θύοντας αἰτεῖν ἀγαθὰ, μαντείας δ' ἐᾶν.
Βίου γὰρ ἄλλως δέλεαρ, ηὑρέθη τόδε
Κ' οὐδεὶς ἐπλούτησ' ἐμπύροισιν ἀργὸς ὤν.
Γνώμη δ' ἀρίστη μάντις, ἥ τ' εὐβουλία.

Id eſt,

B *Cæterùm nunc planè intelligo,*
Quàm vani vates, quámque pleni mendacijs.
Nihil ſani neque in diuina flamma ignis
Sacri, neque auium in vocibus:
Imò dementia eſt, vel opinari
Hominum rebus prodeſſe poſſe volucres.

& poſtea,

Sed dicas fortè Deus id ſciri noluit:
Quid ergo vates conſulimus?
Dij nobis ſacrificijs placandi, &
Petenda ab illis bona, omittendáque
Vaticinia: vita enim inutilis
Hæc eſt excogitata illecebra:
Nemóque ignauus ex prædictionibus
Ditatus eſt. Sed & vates eſt
Mens bona & bonum conſilium.

Addit & Chorus:

C Ἐς ταὐτὸ κἀμοὶ, δόξα μάντεων πέρι,
Χωρεῖ γέροντι. τοὺς θεοὺς ἔχων τις ἂν
Φίλους, ἀρίστην μαντικὴν ἔχοι δόμοις.

Id eſt,

Eandem ego de vatibus ſententiam
Cum ſene habeo. Qui deos ſibi
Beneuolos habuerit, optimam habet domi diuinationẽ.

Obſeruatum etiam eſt, ipſa dæmonum oracula ſeu reſponſa, maximè inſigniora & Delphica dæmonis Apollinis, ſemper dubia & obſcura fuiſſe, vt in quamcunque partem ſe fortuna inclinaret, veritatem dixiſſe viderentur: cùm tamen ex ſua natura veritatis hoſtes eſſent, quemadmodum & & dux eorum Satan, vt ſcribit diuus Auguſtinus lib. 3. de ciuitate Dei cap. 7. quale illud apud Liuium à Pythia filiis Tarquinij de futuro imperio inquirentibus, vt primus qui Romam reuerſus matri oſculum daret, imperaturus eſſet: quod de D matre naturali. Brutus verò intellexit de terra matre communi omnium. Simile exemplum ex Ennio allegat Cicero lib. 2. de diuinatio, & Herodotus lib. 1. legitur & apud eundem oraculum obſcurum Siphyous à Delphico Pythio datum, lib. 3. Spartianis, libr. 1. Argiuis, lib. 6. Simile & illud, Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.

FINIS LIBRI XIII.

VERITAS DOMINI MANET IN ÆTERNVM.

DE
REPVBLICA
TOMVS SECVNDVS
TREDECIM LIBROS
CONTINENS:

AVTHORE D. PETRO GREGORIO THOLOSANO, IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, ET PVBLICO PROFESSORE, PRIVS in Academia Cadurcenſi, deinc Tholoſana, poſtremò Pontimuſſana Lotharingica; earumdémque facultatum Iuris vtriuſque ibidem Decano.

HORVM MATERIAM, SIVE ARGVMENTVM SEQVENS
SECVNDA PAGINA INDICABIT.

Acceſſit index geminus: vnus rerum & verborum huic cum primo tomo communis: Alter verò capitum huic peculiaris.

LVGDVNI,
SVMPTIBVS IOANNIS PILLEHOTTE,
SVB SIGNO NOMINIS IESV.

M. D. C I X.

CVM PRIVILEGIO CHRISTIANISS. GALLIARVM REGIS.

PERIOCHA LIBRORVM
ET CAPITVM TOMI SECVNDI.
DE REPVBLICA.

Liber 14. *POST cauſam religionis tractatā, & à moderatore principatus ſpiritalis vel ſecularis perpēſam: ſuccedit actio quæ ad curam vtriuſque pertinere videtur: nēpe ſolicitudo totius hominis, qui anima & corpore conſtituitur, quæ ad generationem & conſeruationem eius extenditur.*

Proinde in hoc libro 14. monebimus: in 1. cap. quæ in republica circa coniunctiones generationis cauſa, ante, & in ipſa copula obſeruanda ſint, vt certi & legitimi partus edantur.

Dehinc de cura dum edūtur, vt iuuentur & conſeruentur.

Ideo c. 2. de obſtetricibus agimus: & ibi, quæ in illis magiſtratus reipublicæ deſiderare & punire debeant.

Poſt editos partus, prouidendum eſſe de educatione eorum infantium docemus c. 3. quando maximè controuerſia eſt de patre incerto, de alimentis præſtandis, de expoſitis.

Et proinde huic conſideratio proxima eſt in c. 4. de nutricibus.

Liber 15. *In lib. 15. poſt curam expoſitam requiſitam in republica circa corpora edendorum & editorum infantium, adiungere placuit eam partem, quæ animam reſpicit, & de inſtitutione iuuentutis agit: vt meliùs per inſtitutos reſpublica conſeruetur. Et eam inſtitutionem in c. 1. neceſſariam & vtilem reipublicæ, eius autem contemptum noxium oſtendimus, & qua via ad illam procedendum ſit.*

Et in 2. qualis etiam puellarum cura ſit habenda. Subinde ne quid omittatur quod deſideretur circa hanc partem: à minimis & elementis inſtitutionem ordimur, & in perfectionem gradatim eam euehimus. atque ita in c. 3. de inſtituendo & formando primo ſermone agimus, & quomodo, quibuſque concurrentibus formetur, de ſermonis & verborum inuentionem, & cur aliqui peregrinas linguas repudiarunt: cur vt vulgaris ſermo, magis idoneus quotidianis cenſeatur negotiis.

Et in 4. c. de generib. approbotione, reprobatione, vtilitate, profeſſoribus linguarum: & num tales profeſſores vtiles ſint reipub.

Et in 5. cap. de loquendi modo multiplici, Dei angelorum, hominum, animalium, dæmonum extraordinario: de vocibus confictis, & impoſturis earum: de vocibus de cœlo delatis, de miraculoſis locutionibus infantium, mortuorum & linguā carentium.

Diſcutimus porrò in 6. c. quo pacto voces miraculosè vel extraordinariè editæ, ſint examinandæ priuſquam illis fidem adhibeamus, aut illis perturbemur.

Et quia formatio ſermonis & ſcriptura, quæ perinde ferè ac ſermo neceſſaria eſt reipublicæ ex literarum conſideratione, & determinata prolatione pendet: hanc curam & partem vtiliſſimam de literis & ſcriptura nolui prætermittere. Liber 16.

Quocirca in lib. 16. & in c. 1 de literis ipſis & elementis pronunciationis & ſcripturæ: de earum cognitione, pronunciatione ſeu ſono legitimo, agimus.

Atque in 2 de vſu, myſteriiſque literarum, quæ analphabetos omnino latent: de damno & commodo epiſtolarum: de characteribus magicis & Ephesinis: aliiſque, quæ ex literarum ſequuntur cognitione.

De materia diuerſa in 3. in qua antiqui & poſteri literas ſcripſerunt, impreſſerunt, exculpſerunt, vel pinxerunt.

Et quia expedit interdum reipublicæ conſilia per literas cognitas aperire, & ſæpe aliunde proditores per occultos characteres coniurātiones communicant, docemus in 4. c. modos occultandi & detegendi occultationem: vt conſulatur ea cognitione occurrentibus ob eam negotiis. Qui autem plures euulgarunt libros, & plura ſcripſerunt, veluti occaſione ſumpta ab vſu literarum, iudicio in c. 5.

Et rurſum in 6. num multos libros habere aut legere expediat, aut vtile ſit.

Et in 7. de theſauro bibliothecarum, qui multitudine & varietate librorum diuerſorum ſit.

Atque in 8. ingenia aperimus in iudicando & reprehendendo ſcripta aliorum, interdum ex ratione, ſed ſæpius ex præſumptione & malitia aut odio authorum. Præcauendum tamen à prauorum librorum lectione & ex vtilitate publica id eſſe.

Et in 6. ca. de ſcribis vt miniſtris vtilitatis literarum. In 10. verò de affectione ſingulari quorundam erga ſcripta & libros aliquorum.

Liber 17.

Ordo poſtea nos admonet, poſt conſiderationem literarum & librorum qui literis componuntur, agamus de ſcientiis & diſciplinis liberalibus: quæ literis & libris tradita & conſeruata ſunt: illæ enim ſunt ingenuæ & liberales dictæ, tanquam quæ in ſocietate ciuili, mereantur inter ingenuos & liberales homines locum habere, quod præſtamus libro 17. in cuius c. 1. fundamentum earum omnium tradimus: nempe Grammaticam per quam veluti primum inſtrumentum, poſſit dari aditus ad ſcriptas reliquas diſciplinas intelligendas & explanandas, quæ ſermone ſcripto conceptæ ſunt.

In 2. c. de eloquentiæ viribus, vtilitate & pernitie in republica per abuſum Rhetorum: conamúrque adferre aliqua remedia, quibus abutentium malum, conſeruata vtilitate, emendetur vel caueatur.

Mox verò in 3. de Dialectica & eius inutilibus ſophiſmatibus, & quatenus recipienda & retinenda ſit ad vſum reipublicæ, traditur.

Et quia ex duobus proximè poſitis capitulis apparuit, non eſſe conſtituendam vtilitatem publicam in ſolo volubili & emẽdato ſermone. Subnectimus c. 4. quæ ſint præcepta bene & honeſtè loquendi: vnde fructum ex ornato ſermone publica ſocietas capere poſſit, & quando loquendum aut ſilendum ſit.

Subinde c. 5. num poeſis admittenda ſit in repub. & eius cenſura adfertur.

Vt in 6. quatenus philoſophia, & quæ, qui vel philoſophi recipi debeant.

Et in 7. c. qui ſunt abuſus philoſophorum, & qui, & quorſum ciuitatibus pulſi fuerint: & ibidem de quibuſdam remediis contra abuſus philoſophorum.

Habet autem c. 8. philoſophiam naturalem, quæ & medicina dicitur, & oſtendimus qualis illius vſus fuerit apud antiquos, & de neceſſitatè eius.

Qui verò quidam & illa abutuntur, In 9. admonemus abuſus & remedia.

Adiungo in 10. c. diuinæ theologiæ vtilitatem & neceſſitatem in ſocietate ciuili, & de inſtitutione academiarum, & tractatione iuris vtriuſque.

Seorſum verò c. 11. agimus de legum ſchola & ſcientia, tanquam cognitu neceſſaria in politica gubernatione.

Ancillares porrò ſcientiæ minores, quæ liberales dicuntur, non ideo reiiciendas oſtendimus in 12. c. imò potius retinendas: quòd per illas ad Theologiam & ciuilem faciliùs perueniatur cognitionem. Et ideo earũ gymnaſia & ſcholas reipub. conducere, & ſcholarum ſubuerſionem ad damnum eiuſdem reipub. pertinere.

Quum autem pleráque ſæpe ſpecie virtuis vitia inter docendum & diſcendum ſubrepant, & multi literis non minùs quàm aliis optimis abutantur rebus.

In 18. libro politiam generalem & particularem ſtudiorum generalium tractamus, quæve debeat rector & publicus magiſtratus curare circa ſcholas vbi docentur ſcientiæ, circa collegia diſcentium & docentium. Libro 18.

Atque in 1. c. generaliter agitur de ſtudio generali, cur ita dicatur, aut vniuerſitas, de ſcientiis quæ poſſint doceri & diſci.

In 2. de præceptoribus & doctoribus eligendis, quibus rectè iuuenes & ciues inſtituendi committi poſſint.

In 3. De illis vt bene meritis de republica, honorandis, & dignitatibus ornandis, exemplo maiorum, quorum officium in eo cum datis priuilegiis referimus.

In 4. de ſtipendiis ſeu ſalariis illis ſoluendis.

Déque in 5. c. fundatione academiarum, & quomodo illæ, quibúſque conditionibus maximè legum Romanarum, receptæ fuerint à regibus.

In 6. de locis publicis, deſignatis ad publicè docendum, & de eorum priuilegiis, déque electione loci particulari, in quo cõuenientiùs ſcholæ ædificandæ ſint.

De priuilegiis verò ſcholaſticis, doctoribus & officiariis ſtudiorum gratia cõceſſis, latiùs in c. 7.

Et de legibus quibuſdã ſtatutis in academiis pro moderatione ſtudiorum in c. 8.

Quia verò ſtudiorum labor in academiis non debet eſſe ſine fructu & honore laborantium: de gradibus præmiorum & honorum agimus in 9. c. & de modo probationis promouendorum ad eos gradus, & de modo probationis promouendorum ad eos gradus, & de cauendis & reformandis abuſib. qui poſſent interuenire.

Accedent in. 10. conſeruatores & iudices priuilegiorum ſcholaſticorum, reliquorúmque priuilegiatorum, & quæ in illis obſeruanda ſunt.

Sic expoſitis pro virili omnibus quæ ad fundationem, diſtinctionem, curam & ſollicitudinem generalem & ſpecialem Rerumpublicarum pertinere videbantur.

In libro 19. de principatuum quorundam origine, cauſiſq; eos introducendi, per vnum caput tractamus. Liber 19.

Et ſubſequente 20. per aliud caput, quantum durauerint quidam principatus, reſpublicæ & monarchiæ quædam. Liber 20.

Libro verò 21. propoſita eſt tractatio cauſarum mutationis & alterationis rerumpublicarum, Liber 21.

regnorum

regnorum & principatuum.

Et in c.1.oſtendimus nihil perpetuum perſeuerare poſſe ſub cœlo, & proinde mutationes principatuum eſſe plerunque naturales.

Et ita in 2.eſſe viciſſitudines poteſtatũ & regnorum vt aliarum rerum.

Subijciq́; in *3.& reſpublicas fato quod euitari non poteſt, aut impediri quin accidat.*

At in hoc inquirimus, c.4. ſi poſſit eſſe remedium quod iram Dei placare poſſit, ad fatum interitus vel auertendum, vel leniendum.

Et in *5.Num ex conſtellationibus quæ fuerint tẽpore inſtitutionis vel fundationis ciuitatũ vel Rerumpublicarum, vel ex innouatione anni cẽteſimi, contingere poſſint certo modo interitus.*

Atque in 6.examinantur ea quæ dicuntur de regnorum, principatuum, rerumq́; publicarum fato ſeu ſorte, de mutationibus & interitu, de ſignis Solis & lunæ aut planetarum.

Latiùs rursũ in 7.de eclipſibus Solis & Lunæ, & earum viribus circa mutationes, & interitus regnorum.

Atque decipiãtur homines qui fatũ & neceſſitatẽ, aliud quàm Dei voluntatẽ eſſe exiſtimãt, in c.8.de illa neceſſitate fatali nõ tantũ regnorũ, ſed aliarum rerum, quæ & qualis ſit explicamus.

Deinceps in 9. refutamus vanitatem coniectantium quippiam de republicæ mutatione, alteratione, vel interitu, ex cæleſtibus & cometis, & docemus quantum ex naturali vel ſupernaturali virtute, illis ſit tribuendum: item de incertitudine ſcientiæ Aſtrologiæ, de cauſis cometarũ & eclipſiũ: nec in poſterũ, ob ignorationẽ cauſarũ metus panici, & ſcrupuli peſtilentes in republica, per præſagia incerta ciuibus inijciantur.

Aduerſus etiã ſigna & prodigia quæ malum aliquod portendere videntur reipublicæ, in *c.10. remedia aut præcautiones adferre conamur.*

Sed & c.*11.aliunde extrinſecùs accidere poſſe mutationem ſocietatis, & reipublicæ & ciuitatum fieri poſſe deſertionem, & veluti in locis interitum, ex cauſa minutorũ animalium etiam & ferarum, vel ex ſpontanea congregatorum ſeceſſione indicamus.*

Liber 22. *At* in *12.c.quadam remedia aduerſus iſta extrinſeca adiecimus.*

Contingunt ſuperiores mutationes aliunde quàm ex facto perſonarum: ſunt autem aliæ quæ cauſas habent ab ipſis perſonis, maximè dominantium & poteſtatem gerentium, de quibus in lib *22.dicitur.*

Et proinde in c.*1.patet, quomodo forma reipublicæ optimatum & paucorum, in alteram ſpeciem gubernationis transformetur.*

Et 2.quomodo popularis, in aliam. in c. *3. de contaminatione, alteratione, mutatione & interitu reipublicæ ſeu principatus, per luxuriam imperantium: vel,* in *4. per luxum & intemperantiam eorundem: déque emendatione eius cauſa.*

In *5.Et de alia cauſa eiuſdem mutationis aut interitus, quæ ſuperbia dominantium eſt.*

In *6.c.cui cauſæ adiecimus ibi remedium.*

*Alia additur cauſa 7.*c.*crudelitas rectorum, trux dominatio, quæ non poteſt diu ſubſiſtere.*

In *8.verò aperimus aliam cauſam: odio & contemptu principis plerunque reſpublicas turbari & diſceſſiones fieri: Et proinde quomodo cum populo conuerſari debeat rector reipublicæ vel princeps, vt ei cauſæ occurrat, tradimus.*

Et quod maximè nocet principibus, indicamus c.*9 dandi ferè ſemper occaſionem vſurpandi principatum, poteſtatem nimiam ante temerè cuipiam conceſſam.*

Verùm in 10.exponimus quædam præcautiones, & remedia quibus obuiã ire princeps poſſit.

Item aliud c.*11. vt nemini omnino confidat, & coniurationes comprimat.*

Auaritiam inſuper fuiſſe cauſam aliquando mutationis & ſubuerſionis ſtatus & conditionis reipublicæ, docetur in c. *12.*

At in c.*13.liberalitatem ei mederi docemus, qualiſque ea eſſe debeat.*

Cæterùm c.*14. probat aliam cauſam eámque pernicioſiſſimam mutationis vel interitus reipublicæ & principatus religionis, veræ & ſyncerȩ contemptum, & cultus diuini negligentiam.*

In libro 23.alias cauſas frequẽtiores notamus mutationis vel perditionis ſtatus reipublicæ aut principatus: quæ ex ſeditionibus oriuntur. Liber 23.

Et in 1.c.*ſeditionum cauſas prout differunt à bello generaliter oſtendimus, poſtea in ſpecie* c *2. cauſam earum luxuriam. Factiones & coniurationes* in *3.*c.*& in 4.de remedijs factionũ. Poſſunt eſſe & ſeditiones ex aliquibus cauſis motæ, quæ per directum non ſunt factæ commouendi ſtatum reip gratia, ſed ex alia occaſione, quæ nihilominus ad ſeditionem lethalẽ reipub. poſtea peruenit, de quibus & de remedijs agitur* in c.*5.*

Poſſunt & extranei admiſſi ob morum diuerſitatem, in ciuitate concitare ſeditionem, vt habetur in c.*6.*

Poteſt & nimium otium, deſidia ciuium & militum animos ad diſſidia et ſeditiones commouere, vt dicitur in c.*7.et ibi remedia.*

Sunt et oratores ſeu declamatores in c.*8.poſiti inter commouentes plerunque tumultus. Poſſunt et propemodum aliæ eſſe cauſæ quæ diſſidiorum et tumultuum ſint origines.*

Verùm in c *9.omnibus motibus et ſeditionib. pacandis, traduntur præcautiones et remedia.*

Inter ea quæ maximè proſunt ad præcauendas et corrigẽdas ſeditiones, et ad conſeruandam rẽp. bonum eſt conſilium: ideò de eo ſequitur liber 24. Liber 24.

*Et 1.*c.*quid cõſilium, quamq́; ſit neceſſarium in republica tractanda, oſtenditur* in *2.* c. *quòd duplex ſit bonum et malum.*

Quòd bonum ad vtilitatem, malum ad damnum publicum pertineat in c.*3.*

Et

Et in c. 4. *præclaras reſpublicas bono conſilio inſtitutas & conſeruatas eſſe, & comitia habuiſſe ſubindicamus.*

Et rurſum in c. 5. *ſpecialiùs vſum comitiorum qualis fuerit in Gallia, oſtenditur.*

Ad in c. 6. *quales, & cuius conditionis, & quomodo eligi debeant adhibendi in conſilium publicum, ſeu conſiliarij, ponitur. Et quamuis imperet ſolus monarcha, & ſit ſui iuris, poßitque ſuo arbitrio ſine conſilio in regno ſtatuere: tamen eum ſapientiùs & tutiùs facturum oſtendimus.*

in 7. c. *ſi conſiliaris bonis, eorúmve conſilio vtatur.*

Vtque poßit bona conſilia à malis, & probos & vtiles conſiliarios à nocentibus & prauis diſtinguere in c. 8. *bonorum conſiliorum, & conſiliariorum notas appoſuimus.*

Non poterit autem bonum eſſe conſilium aut vtile, dignitati, vel maieſtati reipublicæ & principis, quod ad eneruationem, diuiſionem & diſsipationem imperij pertinet.

Quare in libro 25. *adſerimus aliam inſignem cauſam mutationis, alterationis, & ſubuerſionis principatus & poteſtatis, diuiſionem imperij, atque per vnum ſolum caput, pluribus exemplis liquido docemus, hanc diuiſionem regnandi vel in ſolidum, vel pro parte, vel ad tempus alternatim, nunquam fuiſſe ſine detrimento & mutatione ſaltem poteſtatis & authoritatis, & plerumque habuiſſe ſubuerſionem ſtatus & interitum principum.*

Quia verò per diuiſionem, qui eam patitur princeps, videtur partem eam quam alteri concedit vel ſponte vel vi deponere & à ſe abdicare, ſumpta hinc occaſione adiungimus per hunc poſtremum 26. librum exempla & cauſas quibus plures non partem, ſed totum reliquerunt principatum.

in 1. capite. *recẽſemus quoſdã viros præſtantiſsimos magno animo recuſaſſe poteſtates & imperia ſibi delata: alios iam quæſita & poſſeſſa ſponte depoſuiſſe.*

Alios in 2. c. *oneribus imperij & inconſtantia rerum humanarum perterritos.*

Alios in c. 3. *ob metum populi & inſidiarum, & odium ambitioſorum.*

Fuiſſe autem & alios tradimus in 4. c. *depoſitos inuitos, vt in vtiles & inhabiles ad exercendam principatus vel gubernationis poſtatem.*

Verumtamen in c. 5. *diſputatur num iure fieri poßit quod facto ipſo cõtigiſſe legitur, principes deponi poſſe à poteſtate vel principatu, ob negligentiam, furorem, vel aliam (vt dicunt) inhabilitatem: & à quibus, dum fieri poteſt, illud faciendum ſit. Deponit & principatum vt cætera omnia princeps, morte, ſiue naturali ſiue violenta.*

Ideo c. 6. *agitur de morte principis.*

Et c. 7. *quæſtio agitatur, num rex tyrannus, qui malè imperat, dici debeat: & nũ tyrannus à quolibet necari poßit, indifferenter & impunè.*

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM SECVNDI TOMI DE REPVBLICA.

DE generali cura Reipub. circa liberos procreandos.

2 De obſtetricibus.

3 De educatione infantium procuranda, & de expoſitione eorum caſtiganda.

4 De nutricibus.

Lib. 15. ſeu de prima inſtitutione puerorum & iuuenum in ſocietate ciuili.

Cap. 1. De neceſſitate inſtitutionis puerorum, & in quibus debeant inſtitui.

2 De puellis.

3 De verbis & ſermone formando infantium.

4 De linguarum varietate & multitudine, & num earum cognitio vtilis ſit reipublicæ.

5 De loquela & ſermone ſeu de articulata voce, aliunde quàm ex hominibus procedente.

6 De diſcretione & iudicio ſermonum miraculosè ſeu præter naturalem ordinem editorum.

Lib. 16. ſeu de literis.

Cap. 1. De figuris ſeu characteribus literarum, cognitione & pronunciatione, ſeu de ſono earum.

2 De literarum vſu & myſteriis.

3 De diuerſa materia in qua literę ſcriptæ, aut impreſſæ dicuntur.

4 De literarum occultatione.

5 Qui multos ſcripſere libros.

6 De librorum multitudine.

7 De Bibliothecis.

8 Librorum & authorum reprehenſiones.

9 De ſcribis.

10 De affectione librorum.

Lib. 17. ſeu de liberalibus diſciplinis.

Cap. 1. De arte loquendi, ſiue de Grammatica.

2 De eloquentia eiuſque vtilitate, reprobatione, abuſu, & remediis contra abuſum.

3 De Dialectica.

4 De quibuſdam pręceptis bene & honeſtè loquendi.

5 De poetica ſcientia.

6 De philoſophia & philoſophis in republica.

7 De abuſu philoſophantium & eius remedio.

8 De medicina.

9 De medicinæ abuſu, & remediis.

10 De vera philoſophia, & ſalutari reipublicæ, iuris vtriuſque diuini & humani ſapientia.

11 De legum ſcientia ſeu earum ſchola.

12 De artib. liberalibus dictis, in genere.

Lib. 18. ſiue de politia circa ſtudia, ſcholas, & collegia.

Cap. 1. De ſtudiis, artibus ſeu ſcientiis in genere, in ſcholis literariis tractandis vel non docendis publice vel priuatim.

2 De præceptoribus ſeu pædagogis iuuentutis in repub. eligendis.

3 De honore ſeu reuerentia pręceptorum, ſeu inſtituentium iuuentutem.

4 De honorariis ſeu ſtipendiis publicis profeſſorum publicorum.

5 De fundatorib. ſtudiorum generalium.

6 De loco vbi docendum ſit, vel ſcholæ ædificandæ ſint.

7 De priuilegiis ſtudiorum.

8 De diſciplinis & legibus quibuſdam ſcholarum ſeu academiarum.

9 De collatione graduum in academia, abuſu & reformatione.

10 De conſeruatore & iudice priuilegiorum ſtudiorum, & perſonarum eorundem.

Lib 19. de origine & cauſis principatus.

Caput vnicum habet.

Lib. 20. de duratione principatuum per diuerſas orbis partes.

Caput etiam habet vnicum.

Lib. 21. ſiue de mutatione, alteratione, & interitu rerumpublicarum & principatuum, & de remediis quibuſdam & præcautionibus eorundem.

Cap. 1. Generalis conſideratio mutationis conſeruationis & interitus reipub. & principatuum.

2 Mutationes formarum reip. veluti quodam ex morbo naturali & innato.

3 Epitome cauſarum mutationis & interitus rerum publicarum, primumq; ex decreto & voluntate Dei.

4 De remediis contra hanc mutationem vel interitum principatus vel reipublicæ, ex Dei decreto imminentem.

5 De fato regnorum, ex contingentibus in initiis & de centenarij mutatione.

6 De fato regnorum, déque mathematicis & cœleſtibus cauſis, & cometis.

7 De fatis regnorum & principatuum, ex Solis & Lunæ eclipſibus.

8 De neceſſitate & fato rerum omnium.

10 Declaratio & intelligẽtia eorum quæ tribuenda ſunt vel non cœleſtibus corporibus, cometis, aſtris, ſtellis, eclipſibus, prodigiis naturali, vel ſupernaturali via.

10 De remediis quibuſdam aduerſus ea præſagire videntur ſigna cœli, & prodigia alia.

11 De fato ſeu interitu rerumpubl. exteriùs illato

12 Remedia aduerſus prędicta extrinſeca nocẽtia.

Lib. 22. ſeu de aliis mutationibus innouationibus, tranſformationib. rerumpubl. principatuum & regnorum.

Cap. 1. de mutatione rerumpubl. vnius formæ in aliam paucorum vel optimatum in genera, & de cauſis eius ſpõtaneis, vel violẽtis quibuſdã.

2 De mutatione democratię ſeu ſtatus popularis in aliam formam.

3 De mutatione principatuũ & interitu ex cauſa luxuriæ imperantium.

4 De cauſis mutationis, alterationis, & interitus reipubl. ex intemperantia & luxu dominãrium.

5 De emendatione luxus, & ita de remedio contra hunc caſum reipublicæ.

6 De cauſa mutationis aut ſubuerſionis aut interitus reip. per ſuperbiã imperãriũ, & de quibuſdã remediis ſeu præcautionibus aduerſus eã.

7 De crudelitate, quæ plerunque eſt cauſa mutationis, ſeu interitus reipubl. vel imperantium.

8 De

8 De odio vel contemptu principis vel rectoris reipub.& pro remedio,de conuerſatione principis cum populo ne odium aut contemptum timeat.
9 De alia cauſa mutationis reipub. vel principatus, vel principum interitus,ex nimia licentia, poteſtate & indulgẽtia quibuſdam prius conceſſa.
10 De remediis aduerſus vſurpationes & inſidias eorum qui nimia poteſtate ſibi conceſſa abutuntur.
11 De alio remedio cõtra periculũ proditionum ambitioſorum ſeruando: vt omnino omnibus non confidat princeps, vel rector reipublicæ.
12 De auaritia principum & rerum publicarum, ex qua mutationes & interitus eis adueniunt.
13 De liberalitate,prout remedium eſt conſeruandæ reip. contra auaritiam.
14 De contemptu cultus diuini & mandatorum Dei, vt de cauſa mutationis & interitus reipub.& principatuum.

Lib.23. ſeu de ſeditionibus rempublicam turbantibus, & de remediis eorum.

Cap.1. De cauſis ſeditionum in republica & principatu generaliter.
2 De ſeditionibus & mutationibus ſtatus ex cauſa luxuriæ.
3 De factione & coniuratione cauſa ſeditionis.
4 Quædam remedia contra factiones.
5 De alia cauſa rebellionis & ſeditionum ob iuſtum vel iniuſtum, vel inconſideratum dolorem tumultuantium.
6 De alia cauſa ſeditionũ propter admiſſionem extraneorum.
7 De otio, tanquam de alia cauſa corruptionis reipub. & ſeditionum, & de remediis quibuſdam aduerſus eaſdem.
8 De oratoribus tanquam de alia cauſa ſeditionum & tumultuum.
9 De remediis quibuſdam generalibus contra ſeditiones & perturbationes reipublicæ.

Lib.24.ſiue de conſilio.

Cap.1.De conſilij neceſſitate.
2 De diuiſione aut diſtinctione conſilij.
3 De vtilitate boni conſilij.
4 De principibus & rebuſpublicis quibuſdam quæ conſilio vſæ ſunt.
5 De quibuſdam cauſis ſingularibus ob quas ſtatus tres ſeu comitia vocata fuerunt in Gallia.
6 De bonis conſiliariis eligendis,& qualitatibus eorum.
7 Num monarcha poſſit de reb. grauioribus regni ſine conſilio ſtatuere.
8 De diſcretione boni & mali conſilij.

Lib.2[illegible] interitu regnorum per diuiſionem.

Caput eius eſt vnicum.

Lib.26.ſeu de modis quibus quis deſinit principatum gerere.

Cap.1.De iis qui ſe ſponte abdicarunt principatu & de cauſis quæ illos ad id impulerint.
2 De iis qui propter onera & propter inconſtantiam rerum humanarum noluerunt vel recuſarunt imperare.
3 De renunciantibus principatui ob quendam metum.
4 De ſubmotis à regno & principatu tanquam inutilibus & inhabilibus ad imperandum.
5 De priuatione principatus ob negligentiam vel inhabilitatem, quæſtio.
6 De morte principis.
7 De quæſtione, num licitè tyrannus à quolibet impunè necari poſſit.

FINIS INDICIS LIBRORVM ET CAPITVM
Tomi ſecundi de Republica.

Digitized by Google